РУССКО-БАШКИРСКИЙ СЛОВАРЬ

УРЫҪСА-БАШҠОРТСА ҺҮҘЛЕК

П-Я

РУССКО-БАШКИРСКИЙ
СЛОВАРЬ
в 2 томах

УРЫҪСА-БАШҠОРТСА
ҺҮҘЛЕК
2 томда

РӘСӘЙ ФӘНДӘР АКАДЕМИЯҺЫ
ӨФӨ ФӘННИ ҮҘӘГЕ

БАШҠОРТОСТАН РЕСПУБЛИКАҺЫ ФӘНДӘР АКАДЕМИЯҺЫ

ТАРИХ, ТЕЛ ҺӘМ ӘҘӘБИӘТ ИНСТИТУТЫ

УРЫҪСА-БАШҠОРТСА ҺҮҘЛЕК

Башҡортостан Республикаһы фәндәр академияһының академигы З.Ғ. Ураҡсин редакцияһында

II том

П — Я

"БАШҠОРТ ЭНЦИКЛОПЕДИЯҺЫ"
ҒИЛМИ НӘШРИӘТЕ
ӨФӨ – 2005

РОССИЙСКАЯ АКАДЕМИЯ НАУК
УФИМСКИЙ НАУЧНЫЙ ЦЕНТР

АКАДЕМИЯ НАУК РЕСПУБЛИКИ БАШКОРТОСТАН

ИНСТИТУТ ИСТОРИИ, ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ

РУССКО-БАШКИРСКИЙ СЛОВАРЬ

Под редакцией
академика Академии наук Республики Башкортостан
З.Г. Ураксина

Том II

П — Я

НАУЧНОЕ ИЗДАТЕЛЬСТВО
"БАШКИРСКАЯ ЭНЦИКЛОПЕДИЯ"
УФА—2005

УДК 811.512.141
ББК 81.2 Баш-4
Р89

Издание осуществлено в рамках Государственной программы по сохранению, изучению и развитию языков народов РБ

Составители:
И.М. Агишев, А.Ф. Гиндуллина, Г.Д. Зайнуллина, З.К. Ишмухаметов, С.Ф. Миржанова, Ш.В. Нафиков, З.А. Сиразетдинов, Н.Ф. Суфьянова, З.Г. Уразбаева, З.Г. Ураксин, Р.Н. Хадыева

Төҙөүселәр:
И.М. Агишев, Ә.Ф. Ғиндуллина, Г.Д. Зәйнуллина, З.Ҡ. Ишмөхәмәтов, С.Ф. Миржанова, Ш.В. Нафиҡов, З.Ә. Сиразетдинов, Н.Ф. Суфьянова, З.Ғ. Уразбаева, З.Ғ. Ураҡсин, Р.Н. Һаҙыева

Русско-башкирский словарь: В 2 т. / Под редакцией З.Г. Ураксина.
Р89 Уфа: Башкирская энциклопедия, 2005.
Т. 2. П–Я. – 2005. – 680 с.

ISBN 5-88185-059-9

Настоящий русско-башкирский словарь содержит более 60 тысяч слов современного русского литературного языка. Основную часть словаря составляют наиболее употребительные слова; включена также разговорная и просторечная лексика, фразеологические выражения и активная часть научной терминологии.

Словарь предназначен для широкого круга читателей. Он может служить практическим пособием для переводчиков, работников средств массовой информации, а также для лиц, самостоятельно изучающих русский и башкирский языки.

УДК 811.512.141
ББК 81.2 Баш-4

ISBN 5-88185-059-9

©Институт истории, языка и литературы УНЦ РАН, 2005
©Научное издательство “Башкирская энциклопедия”, 2005

ПРЕДИСЛОВИЕ

Второй том "Русско-башкирского словаря", включающий буквы П–Я, подготовлен сотрудниками отдела языка Института истории, языка и литературы Уфимского научного центра Российской академии наук: Г.Д. Зайнуллиной (С: от **с** до **сопра́но**), З.К. Ишмухаметовым (П: от **па** до **потолсте́ть**), С.Ф. Миржановой (С: от **стать** до **стреми́ться**, У), Ш.В. Нафиковым (П: от **потолсте́ть** до **прожи́ть**, С: от **стреми́ться** до **существо́**, Т, Х, Ю, Я), Н.Ф. Суфьяновой (Р, С: от **сопра́но** до **списа́ть** и от **существо́** до **сям**), З.Г. Ураксиным (П: от **прожи́ть** до **пя́тью**, С: от **списа́ть** до **стать**), З.Г. Уразбаевой (Ф, Ц, Ч, Ш, Щ), Р.Н. Хадыевой (Э).

Авторский коллектив будет благодарен за предложения и замечания
по улучшению словаря. Просим обращаться по адресу:
450054, г. Уфа, проспект Октября, 71,
Институт истории, языка и литературы УНЦ РАН.

УСЛОВНЫЕ СОКРАЩЕНИЯ

Русские

ав. — авиация
анат. — анатомия
антроп. — антропология
археол. — археология
архит. — архитектура
астр. — астрономия
без доп. — без дополнения
безл. — безличное
биол. — биология
биохим. — биохимия
бот. — ботаника
бран. — бранное
буд. — будущее время
бухг. — бухгалтерский термин
в. (*вв.*) — век (века)
вводн. сл. — вводное слово
вет. — ветеринария
в знач. — в значении
вин. — винительный (падеж)
воен. — военный термин
возвр. — возвратный
вопр. — вопросительный
вр. — время
в разн. знач. — в разных значениях
в сочет. — в сочетании
высок. — высокое
г. (*гг.*) — год (годы), город (города)
геогр. — география
геод. — геодезия
геол. — геология
геом. — геометрия
гидр. — гидрология
гидротех. — гидротехника
гл. — глагол
горн. — горное дело
грам. — грамматика
груб. — грубое
дат. — дательный (падеж)
деепр. — деепричастие
дел. — деловой
дет. — детское
дип. — дипломатия
доп. — дополнение
др. — другой
ед. — единственное (число)
ж — женский род
ж.-д. — железнодорожный термин
жив. — живопись
звукоподр. — звукоподражательное
знач. — значение
зоол. — зоология
изъяснит. — изъяснительный
им. — именительный (падеж)
ирон. — ироническое
иск. — искусство
ист. — история
канц. — канцелярское
карт. — термин карточной игры
кино. — кинематография
книжн. — книжное
кратк. ф. — краткая форма
кул. — кулинария
л. — лицо
-л. — -либо
ласк. — ласкательное
лес. — лесоводство
лингв. — лингвистика
лит. — литература, литературоведение
личн. — личный
лог. — логика
м — мужской род
мат. — математика
мед. — медицина
межд. — междометие
мест. — местоимение
метеор. — метеорология
мех. — механика
мин. — минералогия
миф. — мифология
мн. — множественное (число)
мор. — морской термин
муз. — музыка
-н. — -нибудь
накл. — наклонение
напр. — например
нареч. — наречие
наст. — настоящее время
неодобр. — неодобрительное
неопр. — неопределённый, неопределённая форма глагола
нескл. — несклоняемое
несов. — несовершенный вид
обл. — областное
огранич. — ограничительный
опред. — определительный
опт. — оптика
относит. — относительный
отриц. — отрицательный
офиц. — официальное
охот. — охотничий термин
п. — падеж
палеонт. — палеонтология
перен. — переносное значение
перечисл. — перечислительный
побудит. — побудительный
повел. — повелительное наклонение
полигр. — полиграфия
полит. — политический термин
полн. ф. — полная форма
портн. — портняжный термин
поэт. — поэтическое
поясн. — пояснительный
превосх. ст. — превосходная степень
предл. — предложный (падеж)
презр. — презрительное
пренебр. — пренебрежительное
прил. — прилагательное
присоед. — присоединительный
прич. — причастие
прост. — просторечное
противит. — противительный
прош. — прошедшее время
прям. — прямое значение
псих. — психология
пчел. — пчеловодство
р. — род
радио. — радиотехника
разг. — разговорное
разд. — разделительный
разн. — разный
рел. — религия
род. — родительный (падеж)
рыб. — рыболовство, рыбоводство
с — средний род
сад. — садоводство
сказ. — сказуемое

скл. — склонение
см. — смотри
собир. — собирательное
сов. — совершенный вид
соед. — соединительный
сопоставит. — сопоставительный
сосл. — сослагательное наклонение
сочет. — сочетание
спец. — специальный термин
спорт. — спортивное
сравн. ст. — сравнительная степень
страд. — страдательный залог
сущ. — существительное
т.д. — так далее
т.п. — тому подобное
с.-х. — сельское хозяйство
твор. — творительный (падеж)
театр. — театральный термин
текст. — текстильный
тех. — техника
типогр. — типографский термин
топ. — топография
торг. — торговля
трад. — традиционный
указ. — указательный
уменьш. — уменьшительное
уничиж. — уничижительное
усил. — усилительный
условн. — условный
уст. — устарелое
уступ. — уступительный
утверд. — утвердительный
ф. — форма
фарм. — фармакология, фармация
физ. — физика
физиол. — физиология
филолог. — филология
филос. — философия
фин. — финансовый термин
фольк. — фольклор
фото. — фотография
хим. — химия
хир. — хирургия
церк. — церковное
ч. — число
числ. — имя числительное
шахм. — шахматный термин
шутл. — шутливое
эк. — экономика
эл. — электротехника
этн. — этнография
юр. — юридический термин

Башкирские

ав. — авиация
анат. — анатомия
антроп. — антропология
археол. — археология
архит. — архитектура
астр. — астрономия
а.х. — ауыл хужалығы
биол. — биология
биохим. — биохимия
бот. — ботаника
б. (*бб.*) — быуат (быуаттар)
геогр. — география
геод. — геодезия
геол. — геология
геом. — геометрия
гидр. — гидрология
гидротех. — гидротехника
грам. — грамматика
дин. — дин
диңг. — диңгеҙ термины
зоол. — зоология
ижт. — ижтимағи термин
икт. — иҡтисад
иҫк. — иҫкергән һүҙ
й. (*йй.*) — йыл (йылдар)
кино. — кинематография
кит. — китап һүҙе
кул. — кулинария
күсм. — күсмә мәғәнә
лингв. — лингвистика
лог. — логика
мат. — математика
махс. — махсус термин
мед. — медицина
межд. — междометие
мест. — местоимение
метеор. — метеорология
мех. — механика
мин. — минералогия
миф. — мифология
муз. — музыка
мәҫ. — мәҫәлән
нәшр. — нәшриәт термины
опт. — оптика
палеонт. — палеонтология
полигр. — полиграфия
псих. — психология
радио. — радиотехника
рәсм. — рәсми
сәйәс. — сәйәси термин
сәнғ. — сәнғәт
тар. — тарих
тау. — тау сәнәғәте
театр. — театр термины
текст. — текстиль
тех. — техника
типогр. — типография термины
топ. — топография
т. юл. — тимер юл термины
төрк. — төрки һүҙ
т.һ. — тупаҫ һүҙ
умарт. — умартасылыҡ
фарм. — фармакология, фармация
физ. — физика
физиол. — физиология
филолог. — филология
фольк. — фольклор
фото. — фотография
фәлс., *филос.* — фәлсәфә, философия
хим. — химия
хир. — хирургия
хәрб. — хәрби термин
һ.б. — һәм башҡалар
һөйл. — һөйләшеү стиле
һунар. — һунарсылыҡ
шахм. — шахмат термины
әҙ. — әҙәбиәт, әҙәбиәт ғилеме
этн. — этнография
юғар. — юғары стиль
юр. — юридик термин
ярҙ. — ярҙамлыҡ функцияһы

РУССКИЙ АЛФАВИТ
УРЫҪ АЛФАВИТЫ

Аа	Ёё	Лл	Сс	Чч	Ээ
Бб	Жж	Мм	Тт	Шш	Юю
Вв	Зз	Нн	Уу	Щщ	Яя
Гг	Ии	Оо	Фф	Ъъ	
Дд	Йй	Пп	Хх	Ыы	
Ее	Кк	Рр	Цц	Ьь	

БАШКИРСКИЙ АЛФАВИТ
БАШҠОРТ АЛФАВИТЫ

Аа	Ее	Ҡҡ	Пп	Фф	Ъъ
Бб	Ёё	Лл	Рр	Хх	Ыы
Вв	Жж	Мм	Сс	Һһ	Ьь
Гг	Зз	Нн	Ҫҫ	Цц	Ээ
Ғғ	Ии	Ңң	Тт	Чч	Әә
Дд	Йй	Оо	Уу	Шш	Юю
Ҙҙ	Кк	Өө	Үү	Щщ	Яя

П

ПА *с нескл.* па (*бейеүҙә айырым бер ритмик хәрәкәт*)

ПА́ВА *ж см.* **павли́н**

ПАВИА́Н *м* павиан (*оҙон томшоҡло эре маймыл*)

ПАВИЛЬО́Н *м* павильон; **цвето́чный павильо́н** сәскә павильоны; **вы́ставочный павильо́н** күргәҙмә павильоны; **павильо́н звукоза́писи** тауыш яҙыу павильоны

ПАВИЛЬО́ННЫЙ, -ая, -ое павильондағы; **павильо́нная торго́вля** павильондағы сауҙа

ПАВЛИ́Н *м* тауис; **па́ва** *ж* инә тауис

ПАВЛИ́НИЙ, -ья, -ье тауис ...ы; **павли́ний хвост** тауис ҡойроғо

ПА́ВОДКОВЫЙ, -ая, -ое ташҡын ...ы; **па́водковые во́ды** ташҡын һыуҙары

ПА́ВОДОК *м* ташҡын; **весе́нний па́водок** яҙғы ташҡын

ПА́ВШИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **пасть** I; **2.** *в знач. сущ.* **па́вшие** *мн.*; *высок.* һәләк (ҡорбан) булғандар

ПАГИНА́ЦИЯ *ж*; *полигр.* пагинация (*китап, ҡульяҙма һ.б. биттәрен номерлау*)

ПА́ГОДА *ж* пагода (*Будда динен тотоусыларҙың ғибәҙәт йорто*)

ПА́ГУБНОСТЬ *ж* һәләкәтлелек, зарарлылыҡ

ПА́ГУБНЫЙ, -ая, -ое һәләкәтле, зарарлы; **па́губное влия́ние** зарарлы йоғонто; **па́губная стра́сть** һәләкәтле хирес

ПА́ДАЛЬ *ж* емтек, үләкһә

ПА́ДАНЕЦ *м*; *разг.* ҡойолдоҡ, ҡойолған емеш

ПА́ДАТЬ *несов.* **1.** (ергә) йығылыу, ҡолау, ауыу; **па́дать с ло́шади** аттан ҡолау; **забо́р па́дает** ҡойма ауа **2.** (*об осадках*) яуыу, төшөү **3.** һалынып төшөү, төшөп тороу, төшөү; **во́лосы па́дают до плеч** сәстәре иңбашына төшөп тора **4.** (*покрывать собой кого-что-л. — о свете, тени*) төшөү; **тень па́дает на зе́млю** күләгә ергә төшә **5.** (*приходиться, распространяться на кого-что-л.*) төшөү; **подозре́ние па́дает на него́** шик уға төшә **6.** (*уменьшаться, ослабевать*) түбәнәйеү, кәмеү, аҙайыу, төшөү, насарайыу; **давле́ние па́дает** баҫым төшә; **температу́ра во́здуха па́дает** һауа температураһы түбәнәйә; **пульс у больно́го переста́л па́дать** ауырыуҙың пульсы төшөүҙән туҡтаны; **це́ны на това́ры па́дают** тауар хаҡтары төшә; **настрое́ние па́дает** күңел төшә **7.** (*до́хнуть — о животных*) ҡазаланыу, ҡырылыу, үлеү ♦ **па́дать в о́бморок** һуштан яҙыу, аң юғалтыу; **па́дать ду́хом** өмөтһеҙләккә бирелеү, рух төшөү; **па́дать с ног** аяҡтан йығылыу; **па́дать со́ смеху** йығылып ятып көлөү

ПАДЕ́Ж *м*; *грам.* килеш; **вини́тельный паде́ж** төшөм килеш

ПАДЁЖ *м* үләт, мал ҡырылыу

ПАДЕ́ЖНЫЙ, -ая, -ое килеш ...ы; **паде́жные оконча́ния** килеш ялғауҙары

ПАДЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **пасть** I — **па́дать** 1, 4, 6, 7; **2.** түбән төшөү, әхлаҡһыҙлыҡ; **дойти́ до по́лного паде́ния** түбән төшөүҙең сигенә сығыу

ПАДИША́Х *м* батша

ПА́ДКИЙ, -ая, -ое *на кого-что, до кого-чего* әүәҫ, йәбешеп (йығылып) ятыусан; **он па́док до сла́дкого** ул тәмле нәмәгә әүәҫ

ПАДУ́ЧИЙ, -ая, -ее **1.** *уст.* (*падающий*) күктән төшкән, атылған; **паду́чая звезда́** атылған йондоҙ **2.** *в знач. сущ.* **паду́чая** *ж*; *разг.*, *уст.* (*эпилепсия*) өйәнәк, быума (зыяндаш) ауырыуы

ПА́ДЧЕРИЦА *ж* үгәй ҡыҙ

ПАЕВО́Й, -ая, -ое пай ...ы; **паево́й взнос** пай взносы; **паева́я кни́жка** пай кенәгәһе

ПАЁК *м* паёк; **ме́сячный паёк** айлыҡ паёк

ПАЖ *м* паж (**1.** *урта быуаттарҙа монархҡа йәки оло түрәләргә хеҙмәт итеүсе дворян фамилияһындағы үҫмер* **2.** *Рәсәйҙә хәрби уҡыу йортонда уҡыған үҫмерҙәргә батша һарайында бирелгән махсус дәрәжә, исем* **3.** *Рәсәйҙә дворян балалары өсөн махсус хәрби уҡыу йорто тәрбиәләнеүсеһе*)

ПА́ЖЕСКИЙ, -ая, -ое паж ...ы; **па́жеский костю́м** паж костюмы ♦ **Па́жеский ко́рпус** Паж корпусы (*Рәсәйҙә дворян балалары өсөн махсус хәрби урта уҡыу йорто*)

ПАЗ *м* **1.** (*узкая щель*) ек, ярыҡ; **конопа́тить пазы́** ектәрҙе һыҙлыҡлау **2.** (*выемка*) уйым, ырмау; **паз в двери́** ишек ырмауы

ПА́ЗУХА *ж* **1.** ҡуйын; **положи́ть за па́зуху** *что-л.* нимәнелер ҡуйынға тығыу **2.** *анат.* ҡыуышлыҡ; **ло́бные па́зухи** маңлай ҡыуышлығы

ПА́ИНЬКА *м* и *ж*; *разг.* тыңлаусан (тәүфиҡлы, әҙәпле) бала

ПАЙ I *м* пай; **вступи́тельный пай** инеү пайы; **кооперати́вный пай** кооператив пайы ♦ **на пая́х** бергәләшеп, уртаҡлашып

ПАЙ II: пай-ма́льчик үтә тәүфиҡлы малай; **пай-де́вочка** үтә тәүфиҡлы ҡыҙ

ПА́ЙКА *ж*; *тех. см.* **пая́ть**; **па́йка проводо́в** сымдарҙы паятлау (йәбештереү), сымдарҙы (ҡурғаш) иретеп йәбештереү (ямау)

ПАЙКО́ВЫЙ, -ая, -ое *разг.* паёк ...ы; **пайко́вый хлеб** паёк икмәге

ПА́ЙЩИК *м* и **ПА́ЙЩИЦА** *ж* пайсы (*өлөш индергән, өлөшкә ингән кеше*)

ПАКГА́УЗ *м* пакгауз (*тимер юл станцияһында, портта һ.б. ҡыҫҡа ваҡытҡа йөк һаҡлау склады*)

ПАКЕ́Т *м* **1.** төргәк; **большо́й паке́т** ҙур төргәк **2.** (ҡағыҙ, полиэтилен) ҡапсыҡ; **прода́жа овоще́й в паке́тах** йәшелсәне ҡағыҙ ҡапсыҡтарға тулты-

рып һатыу **3.** пакет, хат; **секре́тный паке́т** йәшерен пакет

ПАКИСТА́НСКИЙ, -ая, -ое Пакистан ...ы

ПАКИСТА́НЦЫ *мн.* пакистандар, Пакистан халҡы // *ед.* **пакиста́нец** *м* Пакистан ир-аты; **пакиста́нка** *ж* Пакистан ҡатын-ҡыҙы

ПА́КЛЯ *ж* сүбәк; **льняна́я па́кля** етен сүбәге

ПАКОВА́ТЬ *несов. что* төйнәү, төкләү, төргәкләү, төккә (төргәккә) бәйләү; **паковать ве́щи** әйберҙәрҙе төккә бәйләү

ПАКОВА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **паковать**

ПАКО́ВКА *ж см.* **пакова́ть**

ПАКО́ВОЧНЫЙ, -ая, -ое төкләү ...ы, төргәкләү ...ы, төккә (төргәккә) бәйләү ...ы; **пако́вочный материа́л** төкләү материалы

ПА́КОСТИТЬ *несов.* **1.** *что* и *без доп.*; *прост.* бысратыу, әшәкеләү; **па́костить в ко́мнате** бүлмәне бысратыу **2.** *кому* и *без доп.*; *разг.* әшәкелек (этлек) эшләү

ПА́КОСТНИК *м* и **ПА́КОСТНИЦА** *ж*; *разг.* әшәке (этлекле) кеше

ПА́КОСТНИЧАТЬ *несов.*; *разг.* әшәкелек (этлек) эшләү

ПА́КОСТНЫЙ, -ая, -ое *разг.* **1.** (*отвратительный*) әшәке, алама; **па́костное де́ло** алама эш **2.** (*делающий пакости*) әшәке, бысраҡ, этлекле; **па́костный челове́к** этлекле (яуыз) кеше

ПА́КОСТЬ *ж*; *разг.* **1.** (*скверный поступок*) әшәкелек, этлек, аламалыҡ; **де́лать па́кости** этлектәр эшләү **2.** (*гадость*) әшәке (алама) нәмә **3.** (*непристойность*) әшәке һүҙ; **нельзя́ говори́ть таку́ю па́кость** былдай әшәке һүҙ һөйләргә ярамай

ПАКТ *м* пакт (*ҙур сәйәси әһәмиәткә эйә булған халыҡ-ара килешеү*)

ПАЛ *м* **1.** үрт; **лесно́й пал** урман үрте **2.** *уст.* (*выжженное место*) үртән

ПАЛАНКИ́Н *м* паланкин (*Көнсығыш илдәрендә оло түрәләрҙе, мәшһүр кешеләрҙе күтәреп йөрөтөү өсөн махсус носилка*)

ПАЛАНТИ́Н *м* палантин (*ҡатын-ҡыҙҙар өсөн ҡиммәтле тиренән, бәрхәттән тегелгән йәки затлы дебеттән бәйләнгән киң шарф*)

ПАЛА́С *м* балаҫ

ПАЛА́ТА *ж* **1.** *в разн. знач.* палата; **пала́та тяжелобольны́х** ҡаты ауырыуҙар палатаһы; **Законода́тельная пала́та Госуда́рственного собра́ния РБ** БР Дәүләт йыйылышының Закондар сығарыу палатаһы; **Кни́жная пала́та** Китап палатаһы **2.** *уст.* **пала́ты** *мн.* булат; **ка́менные пала́ты** таш булаттар ♦ **ума́ пала́та** *у кого* аҡыл тоҡсайы, аҡыл эйәһе

ПАЛАТАЛИЗА́ЦИЯ *ж*; *лингв.* палаталләштереү, нәҙегәйтеү, палаталләшеү, нәҙегәйеү

ПАЛАТАЛИЗОВА́ТЬ *сов., несов. что*; *лингв.* палаталләштереү, нәҙегәйтеү

ПАЛАТАЛИЗОВА́ТЬСЯ *сов., несов.*; *лингв.* палаталләшеү, нәҙегәйеү

ПАЛАТА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое *лингв.* палаталь ...ы, нәҙек; **палата́льные зву́ки** нәҙек өндәр

ПАЛА́ТКА *ж* **1.** палатка, сатыр; **разби́ть пала́тку** сатыр ҡороу **2.** (*ларёк*) палатка; **торго́вая пала́тка** сауҙа палаткаһы

ПАЛА́ТНЫЙ, -ая, -ое палата ...ы; **пала́тная сестра́** палата сестраһы

ПАЛА́ТОЧНЫЙ, -ая, -ое палатка ...ы, сатыр ...ы; **пала́точный городо́к** сатыр ҡаласығы

ПАЛА́Ч *м* **1.** палач, йәлләт **2.** (*мучитель, притеснитель*) йәберләүсе, залим, йәлләт

ПАЛА́Ш *м* палаш (*төҙ, оҙон ҡылыс*)

ПА́ЛЕВЫЙ, -ая, -ое тоноҡ һары, балауыҙ һары; **па́левый конь** балауыҙ һары ат

ПАЛЁНЫЙ, -ая, -ое көйгән, көйҙөрөлгән, өтөлгән; **за́пах палёной ше́рсти** көйгән йөн еҫе

ПАЛЕОАЗИА́ТСКИЙ: палеоазиа́тские наро́ды палеоазиат халыҡтар (*телдәре, килеп сығыштары буйынса бер-береһенән айырылып торған аҙ һанлы Төньяҡ халыҡтарының шартлы атамаһы; корякттар, нивхтар, чукоттар, юкагирҙар һ.б. инә*); **палеоазиа́тские языки́** палеоазиат телдәр

ПАЛЕО́ГРАФ *м* палеограф (*палеография белгесе*)

ПАЛЕОГРАФИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое палеографик; **палеографи́ческий ана́лиз те́кста** текстҡа палеографик анализ

ПАЛЕОГРА́ФИЯ *ж* палеография (*боронғо яҙмаларҙың тарихын өйрәнә торған фән*)

ПАЛЕОЗО́ЙСКИЙ: палеозо́йская э́ра палеозой эраһы (*Ерҙең геологик тарихында мезозойҙан алдағы эра*)

ПАЛЕОЛИ́Т *м*; *археол.* палеолит (*таш быуаттың иң боронғо осоро*)

ПАЛЕОНТО́ЛОГ *м* палеонтолог (*палеонтология белгесе*)

ПАЛЕОНТОЛОГИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое палеонтология ...ы; **палеонтологи́ческий а́тлас** палеонтология атласы

ПАЛЕОНТОЛО́ГИЯ *ж* палеонтология (*боронғо ҡаҙылдыҡ хайуандарҙы һәм үҫемлектәрҙе өйрәнә торған фән*)

ПАЛЕСТИ́НСКИЙ, -ая, -ое фәләстин ...ы, Фәләстин ...ы; **палести́нские ара́бы** Фәләстин ғәрәптәре

ПАЛЕСТИ́НЦЫ *мн.* фәләстиндар, Фәләстин халҡы // *ед.* **палести́нец** *м* Фәләстин ир-аты; **палести́нка** *ж* Фәләстин ҡатын-ҡыҙы

ПА́ЛЕЦ *м* **1.** бармаҡ; **безымя́нный па́лец** сығанаҡ бармаҡ; **погрози́ть па́льцем** бармаҡ янау; **па́лец перча́тки** бирсәткә(нең) бармағы **2.** *тех.* теш, тояҡ, бармаҡ (*машинкала, механизмда һ.б.*) ♦ **па́льца в рот не клади́** *кому* ҡара уны, һаҡ бул, әләгә күрмә; **па́льцем не шевельну́ть** ҡыл да ҡыбырлатмау; **па́льцем не тро́нуть**

кого-что бармаҡ менән дә сиртмәү; **па́лец о па́лец не уда́рить** ҡыл да ҡыбырлатмау; **па́льцем пока́зывать** *на кого-что*; *неодобр.* бармаҡ менән төртөп күрһәтеү; **обвести́ вокру́г па́льца** *кого* төп башына ултыртыу; **смотре́ть (гляде́ть) сквозь па́льцы** *на кого-что* бармаҡ аша ҡарау, вайымһыҙ булыу; **по па́льцам мо́жно пересчита́ть** *кого-что* бармаҡ менән генә һанарлыҡ, әҙ генә; **знать как свой пять па́льцев** *кого-что* биш бармаҡ кеүек белеү

ПАЛИСА́ДНИК *м* өй алды баҡсаһы

ПАЛИ́ТРА *ж* палитра (**1.** *рәссамдың буяу таҡтаһы* **2.** *һүрәттә, ижадта ҡулланылған буяуҙар гаммаһы* **3.** *күсм. рәссам, яҙыусы һ.б. ижадындағы төрлө тасуири сара*)

ПАЛИ́ТЬ I *несов.* **1.** *кого-что* өтөү, өтәсләү; **пали́ть гуся́** ҡаҙ өтөү **2.** *что*; *разг.* (*сжигать*) яндырыу; **пали́ть дрова́** утын яндырыу **3.** *что*; *разг.* көйҙөрөү, яндырыу; **пали́ть бельё утюго́м** эске кейемде үтек менән көйҙөрөү **4.** *кого-что* и *без доп.* ҡыҙҙырыу, көйҙөрөү, бешереү; **со́лнце пали́т** ҡояш ҡыҙҙыра

ПАЛИ́ТЬ II *несов.*; *разг.* туҡтауһыҙ атыу (*туптан, мылтыҡтан һ.б.*)

ПА́ЛИЦА *ж* гөрзөй, суҡмар (*боронғо һуғыш ҡоралы*)

ПА́ЛКА *ж* таяҡ; **дли́нная па́лка** оҙон таяҡ; **лы́жные па́лки** саңғы таяҡтары; **опере́ться на па́лку** таяҡҡа таяныу ♦ **па́лка о двух конца́х** таяҡ ике осло була; **из-под па́лки** ирекһеҙҙән, мәжбүр иткәнгә; **вставля́ть (ста́вить) па́лки в колёса** тәгәрмәскә таяҡ тығыу, эшкә аяҡ салыу

ПАЛЛА́ДИЙ *м* палладий (*химик элемент, металл*)

ПАЛО́МНИК *м* изге урындарға ғибәҙәт (сәфәр, зыярат) ҡылыусы

ПАЛО́МНИЧАТЬ *несов.* изге урындарға ғибәҙәт (зыярат) ҡылыу; (*совершать хадж*) хажға барыу, хаж ҡылыу

ПАЛО́МНИЧЕСТВО *с* **1.** изге урындарға ғибәҙәт (зыярат) ҡылыу; (*в Мекку — о мусульманах*) хажға барыу, хаж ҡылыу **2.** *перен.* күмәк сәйәхәт, күмәкләп йөрөү (*атаҡлы шәхестәр, урындар менән танышыу өсөн*)

ПА́ЛОЧКА *ж* **1.** *уменьш. от* **па́лка**; **дирижёрская па́лочка** дирижёр таяғы **2.** *в разн. знач.* таяҡса; **па́лочка ме́ла** аҡбур таяҡсаһы; **написа́ть па́лочки в тетра́ди** дәфтәргә таяҡсалар яҙыу (һыҙыу) **3.** *мед.* таяҡса, бацилла

ПА́ЛОЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** таяҡ менән, таяҡ ярҙамында; **па́лочные уда́ры** таяҡ менән һуғыу **2.** *перен.* таяҡ ...ы, сыбыҡ ...ы; **па́лочная дисципли́на** таяҡ тәртибе (*ҡурҡытыуға, туҡмауға нигеҙләнгән*)

ПА́ЛТУС *м* палтус (*балыҡ*)

ПА́ЛУБА *ж* палуба

ПА́ЛУБНЫЙ, -ая, -ое **1.** палуба ...ы; **па́лубный насти́л** палуба түшәмәһе **2.** палубалағы; **па́лубные пассажи́ры** палубалағы пассажирҙар **3.** палубалы; **па́лубное су́дно** палубалы судно

ПАЛЬБА́ *ж*; *разг.* атыу, атыш; **беспоря́дочная пальба́** тәртипһеҙ атыш

ПА́ЛЬМА *ж* пальма (*ағас*); **фи́никовая па́льма** финик пальмаһы ♦ **па́льма пе́рвенства** беренселек, беренсе урын

ПА́ЛЬМОВЫЙ, -ая, -ое пальма ...ы; **па́льмовое ма́сло** пальма майы; **па́льмовая ве́твь** пальма ботағы (*тыныслыҡ символы*)

ПАЛЬНУ́ТЬ *сов.* атып ебәреү

ПАЛЬТО́ *с нескл.* пальто; **ле́тнее пальто́** йәйге пальто; **де́тское пальто́** балалар пальтоһы

ПАЛЬЦЕВО́Й, -ая, -ое бармаҡ ...ы; **пальцево́й суста́в** бармаҡ быуыны

ПАЛЬЦЕОБРА́ЗНЫЙ, -ая, -ое бармаҡ кеүек, бармаҡҡа оҡшаған; **пальцеобра́зный отро́сток** бармаҡ кеүек үҫенте

ПА́ЛЬЧАТЫЙ, -ая, -ое *спец.* **1.** *см.* **пальцеобра́зный 2.** тешле; **па́льчатый культива́тор** тешле культиватор

ПА́ЛЬЧИК *м*; *уменьш.-ласк. от* **па́лец** 1 ♦ **па́льчики обли́жешь** телеңде йоторлоҡ

ПАЛЯ́ЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **пали́ть** I; **2.** *прил.* ҡыҙҙырғыс, ҡыҙыу, көйҙөргөс; **паля́щие лучи́ со́лнца** ҡояштың көйҙөргөс нурҙары

ПАМПА́СЫ *только мн.* пампастар (*Көньяҡ Америка далалары*)

ПАМФЛЕ́Т *м* памфлет (*бик әсе көлөп яҙылған публицистик әҫәр*)

ПАМФЛЕТИ́СТ *м* памфлетсы (*памфлет яҙыусы*)

ПА́МЯТКА *ж* памятка, иҫтәлек, хәтер дәфтәре; **па́мятка тури́ста** туристар (өсөн) хәтер дәфтәре

ПА́МЯТЛИВЫЙ, -ая, -ое *разг.* иҫле, хәтерле, зиһенле; **па́мятливый челове́к** хәтерле кеше

ПА́МЯТНИК *м* **1.** *прям.*, *перен.* һәйкәл; **па́мятник Пу́шкину** Пушкин һәйкәле **2.** (*надгробие*) таш, һәйкәл; **моги́льный па́мятник** ҡәбер ташы **3.** (*сохранившийся предмет культуры прошлого*) ҡомартҡы; **археологи́ческие па́мятники** археологик ҡомартҡылар

ПА́МЯТНЫЙ, -ая, -ое **1.** онотолмаҫ, иҫтәлекле, иҫтән сыҡмаҫлыҡ, хәтерҙә һаҡланырлыҡ; **па́мятный ве́чер** хәтерҙә һаҡланырлыҡ кисә; **па́мятные да́ты** иҫтәлекле даталар **2.** (*служащий для напоминания о чём-л.*) иҫтәлек ...ы; **па́мятная кни́жка** иҫтәлек дәфтәре

ПА́МЯТЬ *ж* **1.** хәтер, зиһен, иҫ; **хоро́шая па́мять** яҡшы хәтер; **вреза́ться в па́мять** хәтерҙә уйылып ҡалыу; **запечатле́ться в па́мяти** иҫтә ҡалыу **2.** иҫтәлек, хәтирә, төҫ; **подари́ть на па́мять** иҫтәлек итеп биреү; **храни́ть как па́мять** *о ком-л.* *берәүҙең* төҫө итеп һаҡлау **3.** (*сознание*) һуш, иҫ; **к нему́ верну́лась па́мять** ул һушына килде ♦ **ве́чная па́мять** мәңгелек хәтер; **жива́я па́мять** *кто* тере шаһит; **на па́мяти** *чьей* хәте-

рендә, иҫендә; **на па́мять (дать, подари́ть, взять, получи́ть и т.п.)** иҫтәлек итеп (иҫтәлеккә) (биреү, бүләк итеү, алыу һ.б.); **на па́мять (говори́ть, расска́зывать, знать и т.п.)** яттан (һөйләү, әйтеү, белеү һ.б.); **по па́мяти (говори́ть, расска́зывать, знать и т.п.)** ятҡа (һөйләү, әйтеү, белеү һ.б.); **по ста́рой па́мяти** үткәндәген иҫкә алып; **прийти́ на па́мять** иҫкә төшөү

ПАН *м* пан (1. *революцияға тиклем Польшала, Литвала, Украинала һәм Белоруссияла алпауыт* 2. *Польшала, Чехословакияла, Литвала ир кешене ихтирам итеп өндәшеү һүҙе*)

ПАНА́МА *ж* панама (*киң тирәсле йәйге баш кейеме*)

ПАНА́МЦЫ *мн.* панама халҡы, панамдар // *ед.* **пана́мец** *м* панама ир-аты; **пана́мка** *ж* панама ҡатын-ҡыҙы

ПАНАРИ́ЦИЙ *м*; *мед.* панариций (*бармаҡтың шешеп эренләүе*)

ПАНАЦЕ́Я *ж*; *книжн.*, *ирон.* панацея (*төрлө осраҡта ла ярҙам итә торған сара*); **панаце́я от всех бед** бөтә бәләләрҙән панацея

ПАНБА́РХАТ *м* панбәрхәт (*туҡыма*)

ПАНЕГИ́РИК *м* панегирик (1. *тар.*, *әҙ. маҡтау һүҙе* 2. *күсм.*, *кит. артыҡ ҡабартып, күккә күтәреп маҡтау*)

ПАНЕГИРИ́СТ *м* панегирист (1. *тар.*, *әҙ. маҡтау һүҙе яҙыусы, һөйләүсе* 2. *кусм.*, *кит. кемде йәки нимәнелер саманан артыҡ маҡтаусы*)

ПАНЕ́ЛЬ *ж* панель (1. *тротуар* 2. *эске стенаның көпләп йәки буяп ҡуйылған аҫҡы өлөшө* 3. *махс. төҙөлөштә ҡулланылған бетон йә ағас плита* 4. *махс. ҡоролманың приборҙар ҡуйылған өлөшө* 5. *тау. шахтаның участогы*)

ПАНЕ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое 1. панель …ы 2. панель, панелдән; **пане́льный дом** панель йорт

ПА́НИ *ж нескл.* 1. *см.* **пан** 1; 2. пани (*Польшала, Чехословакияла, Литвала ҡатын-ҡыҙҙы ихтирам итеп өндәшеү һүҙе*)

ПАНИБРА́ТСКИЙ, -ая, -ое *разг.* әшнәләрсә, тартынныуһыҙ; **панибра́тское отноше́ние** әшнәләрсә мөнәсәбәт

ПАНИБРА́ТСТВО *с*; *разг.* әшнәлек

ПА́НИКА *ж* паника, кәүгә, ғауға (*кинәт ҡурҡыу тойғоһо*); **подда́ться па́нике** паникаға бирелеү; **се́ять па́нику** кәүгә таратыу

ПАНИКЁР *м* и **ПАНИКЁРША** *ж* кәүгәгә (паникаға) бирелеүсән кеше, кәүгәсе, ғауғасы, паникёр, ҡотҡо(ло) хәбәр таратыусы

ПАНИКЁРСКИЙ, -ая, -ое кәүгәсел, ғауғасыл, паникёр; **паникёрские настрое́ния** паникёр кәйеф

ПАНИКЁРСТВО *с* кәүгәлек, паникёрлыҡ, ғауғасыл булыу

ПАНИКЁРСТВОВАТЬ *несов.*; *разг.* кәүгәләү, кәүгәгә (паникаға) бирелеү (*ҡапылдан ҡурҡыуға төшөп, ғауға һалыу*)

ПАНИКОВА́ТЬ *несов.*; *разг. см.* **паникёрствовать**

ПАНИХИ́ДА *ж* йыназа, панихида; **служи́ть панихи́ду** йыназа уҡыу

ПАНИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое 1. паникалы, паникаға бирелгән, ғауғалы, кәүгәле; **пани́ческий страх** паникалы ҡурҡыу; **пани́ческие слу́хи** кәүгәле имеш-мимештәр 2. *разг.* (*легко поддающийся панике*) паникаға бирелеүсән, кәүгәсел, ғауғасыл

ПАННО́ *с нескл.* панно (1. *стена йәки түшәмдең һүрәт менән биҙәү өсөн уратып алынған өлөшө һәм шунда төшөрөлгән һүрәт* 2. *киндергә төшөрөлгән ҙур картина*)

ПАНОРА́МА *ж* панорама (1. *бейектән ҡарағанда йәйрәп ятҡан күренеш* 2. *өҫтән яҡты төшкән түңәрәк бина стенаһына ҡуйылып, алғы планы ҙур күренгән һүрәт* 3. *кусм. бөгөнгө көндөң ваҡиғаларын, күренештәрен матбуғатта, кинола һ.б. киң күләмдә күҙәтеү* 4. *хәрб. тупты сәпкә төҙәү өсөн ҡулланылған оптик прибор*); **панора́ма бо́я** һуғыш панорамаһы; **Севасто́польская панора́ма** Севастополь панорамаһы; **панора́ма зарубе́жных собы́тий** сит ил ваҡиғалары панорамаһы

ПАНОРА́МНЫЙ, -ая, -ое панорамалы, панорама …ы; **панора́мный фильм** панорамалы фильм (*махсус экранда күрһәтеү өсөн төшөрөлгән киң экранлы фильм*); **панора́мный кинотеа́тр** панорама кинотеатры (*панорамалы фильм күрһәтеү өсөн яраҡлаштырылған кинотеатр*)

ПАНСИО́Н *м* пансион (1. *революцияға тиклем Рәсәйҙә һәм ҡайһы бер илдәрҙә тулы тәъминәтле ябыҡ уҡытыу-тәрбиә йорто* 2. *революцияға тиклем Рәсәйҙең ҡайһы бер урта уҡыу йорттарындағы тулаҡ ятаҡ* 3. *бүлмә менән бергә ашау-эсеүе лә булған ҡунаҡхана төрө*)

ПАНСИОНА́Т *м* пансионат (*ашау-эсеүе үҙендә булған ҡунаҡхана*)

ПАНСИОНЕ́Р *м* пансионер (1. *пансионда уҡыусы* 2. *пансионда йәшәүсе* 3. *пансионда тулы тәъминәт менән файҙаланыусы*)

ПАНТАЛО́НЫ *только мн.* панталон; **же́нские пантало́ны** ҡатын-ҡыҙҙар панталоны

ПАНТАЛЫ́К: сбить с панталы́ку *разг.* аптырашта ҡалдырыу, аңҡы-тиңке итеү; **сби́ться с панталы́ку** *разг.* аптырашта ҡалыу, аңҡы-тиңке булыу

ПАНТЕИ́ЗМ *м* пантеизм (*алланы тәбиғәткә тиңләштереп, тәбиғәтте алланың кәүҙәләнеше тип иҫәпләгән дини, фәлсәфәүи тәғлимәт*)

ПАНТЕИ́СТ *м* пантеист (*пантеизмды яҡлаусы*)

ПАНТЕИСТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое пантеистик; **пантеисти́ческое миросозерца́ние** донъяға пантеистик ҡараш

ПАНТЕО́Н *м* пантеон (1. *боронғо гректарҙа һәм римляндарҙа аллаларға бағышланған ғибә-*

ҙәтхана һәм аллалар күмәклегән белдергән дөйөм атама **2.** *күсм., кит. күренекле исемдәр, әҫәрҙәр, тарихи ваҡиғалар йыйылмаһы* **3.** *күренекле кешеләр ерләнгән ҡоролма)*

ПАНТЕ́РА *ж* сыбар ҡаплан

ПА́НТОВЫЙ, -ая, -ое **1.** пант ...ы; **па́нтовое оленево́дство** пант болансылығы **2.** пантлы; **па́нтовый оле́нь** пантлы болан

ПАНТОКРИ́Н *м* пантокрин (*панттан әҙерләнгән дарыу*)

ПАНТОМИ́МА *ж* пантомима (*тойғоно, фекерҙе ым-ишара менән бирә торған театраль тамаша*)

ПАНТОМИ́МНЫЙ, -ая, -ое пантомима ...ы; **пантоми́мные сре́дства** пантомима саралары

ПА́НТЫ *только мн.* пант (*дарыу әҙерләү өсөн файҙаланылған йәш болан, марал, изюбрҙың ҡатып етмәгән мөгөҙө*)

ПА́НЦИРНЫЙ, -ая, -ое **1.** панцирь ...ы; **па́нцирное кольцо́** панцирь дүңгәләге **2.** панцирлы; **па́нцирная крова́ть** панцирлы карауат **3.** көплө; **па́нцирные я́щеры** көплө кеҫәрткеләр

ПА́НЦИРЬ *м* панцирь (**1.** *тар. бер-береһенә инеп тормалы тимер дүңгәләктәрҙән эшләнгән хәрби күлдәк* **2.** *ҡайһы бер йәнлектәрҙең ҡаты тышҡы ҡабығы* **3.** *хәрби карапта, поезда металл көп*)

ПА́ПА I *м*; *разг.* атай

ПА́ПА II *м* папа (*Рим католик сиркәүенең иң юғары дәрәжәләге руханийы һәм Ватикандың дәүләт башлығы*); **Па́па Ри́мский** Рим папаһы

ПАПА́ХА *ж* папаха (*ҡолаҡһыҙ бейек бүрек*)

ПАПА́ША *м*; *разг.* атаҡай (*өндәшкән саҡта*)

ПА́ПЕРТЬ *ж*; *церк.* сиркәү күтәрмәһе (болдоро)

ПАПИРО́СА *ж* папирос

ПАПИРО́СНЫЙ, -ая, -ое папирос ...ы; **папиро́сный дым** папирос төтөнө ♦ **папиро́сная бума́га** папирос ҡағыҙы (*үтә күренмәле йоҡа ҡағыҙ*)

ПАПИ́РУС *м* папирус (**1.** *бот. ҡамыш кеүек тропик үҫемлек* **2.** *шул үҫемлектән боронғо мысырлылар яһаған яҙыу материалы һәм шуға яҙылған ҡулъяҙма*)

ПА́ПКА *ж* папка; **па́пка для бума́г** ҡағыҙ папкаһы

ПА́ПОРОТНИК *м* абаға, ҡаҙаяҡ; **водяно́й па́поротник** һыу ҡаҙаяғы

ПА́ПОРОТНИКОВЫЙ, -ая, -ое абаға ...ы, ҡаҙаяҡ ...ы; **па́поротниковый сте́бель** ҡаҙаяҡ һабағы

ПА́ПСКИЙ, -ая, -ое папа ...ы; **па́пская власть** папа власы

ПА́ПСТВО *с* **1.** папа идараһы (*католиктар сиркәүенең башында Рим папаһы торған үҙәк идара системаһы*) **2.** папа власы

ПАПУА́ССКИЙ, -ая, -ое папуас ...ы; **папуа́сские языки́** папуас телдәре

ПАПУА́СЫ *мн.* папуастар (*Яңы Гвинеяның һәм уға яҡын утрауҙарҙың төп халҡы*) // *ед.* **папуа́с** *м* папуас ир-аты; **папуа́ска** *ж* папуас ҡатын-ҡыҙы

ПАПЬЕ́-МАШЕ́ *с нескл.* папье-маше (*ҡағыҙ массаһына елем, гипс, аҡбур ҡушып эшләнгән ҡатнашма*); **игру́шка из папье́-маше́** папье-машенан яһалған уйынсыҡ

ПАР I *м* быу, боҫ, пар; **превраще́ние жи́дкости в пар** шыйыҡлыҡтың быуға әйләнеүе ♦ **зада́ть па́ру** *кому* кәрәген биреп әрләү, тетмәкәйен тетеү; **на всех пара́х** йән-фарманға; **под пара́ми**: 1) (*о паровозе, пароходе*) китергә әҙер тороу; 2) *перен., прост.* (*о человеке в нетрезвом состоянии*) ҡыҙмаса, һалып алған

ПАР II *м*; *с.-х.* пар; **паха́ть пар** парға һөрөү

ПАРАЗИ́Т *м* **1.** *биол.* паразит **2.** (*тунеядец*) әрәмтамаҡ, паразит

ПАРАЗИТА́РНЫЙ, -ая, -ое *биол.* **1.** паразитар, паразит ...ы; **паразита́рная фа́уна** паразитар фауна **2.** паразиттар тараткан; **паразита́рные боле́зни** паразиттар тараткан ауырыуҙар

ПАРАЗИТИ́ЗМ *м* **1.** *биол.* паразитизм, паразитлыҡ **2.** (*тунеядство*) әрәмтамаҡлыҡ, паразитлыҡ

ПАРАЗИТИ́РОВАНИЕ *с см.* **паразити́ровать**

ПАРАЗИТИ́РОВАТЬ *несов.* **1.** *биол.* паразит булыу **2.** әрәмтамаҡ (паразит) булып йәшәү

ПАРАЗИТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** *биол.* паразит; **паразити́ческие грибы́** паразит бәшмәктәр **2.** әрәмтамаҡ, паразит; **паразити́ческие слои́ о́бщества** йәмғиәттең паразит ҡатламы **3.** паразиттарса, әрәмтамаҡтарса; **паразити́ческий о́браз жи́зни** паразиттарса йәшәү

ПАРАЗИ́ТНЫЙ, -ая, -ое **1.** *биол.* паразит; **парази́тные расте́ния** паразит үҫемлектәр **2.** *тех.* кәрәкһеҙ, зыянлы; **парази́тные колеба́ния** зыянлы тирбәлеүҙәр

ПАРАЗИТО́ЛОГ *м* паразитолог (*паразитология белгесе*)

ПАРАЗИТОЛО́ГИЯ *ж* паразитология (*паразиттарҙы һәм уларға ҡаршы көрәш юлдарын өйрәнә торған фән*)

ПАРАЛИЗА́ЦИЯ *ж см.* **парализова́ть, парализова́ться**; **парализа́ция рук** ҡулдарҙы паралич һуғыуы

ПАРАЛИЗОВА́ТЬ *сов., несов. кого-что* **1.** паралич (фалиж) һуғыу **2.** *перен.* көсһөҙләндереү, көсөн алыу, баҫыу; **парализова́ть си́лы проти́вника** дошманды көсһөҙләндереү

ПАРАЛИЗОВА́ТЬСЯ **1.** *сов., несов.* паралич һуғыу **2.** *несов. страд. от* **парализова́ть**

ПАРАЛИ́ТИК *м*; *разг.* паралитик

ПАРАЛИТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое паралич ...ы, паралитик ...ы

ПАРАЛИ́Ч *м*; *мед.* паралич, фалиж

ПАРАЛИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** паралич (фалиж) һуҡҡан; **парали́чная рука́** фалиж һуҡҡан ҡул

2. паралич ...ы, параличлы; **парали́чное состоя́ние** паралич

ПАРАЛЛЕЛЕПИ́ПЕД *м*; *мат.* параллелепипед

ПАРАЛЛЕЛИ́ЗМ *м* 1. *мат.* параллеллек; **параллели́зм плоскосте́й** яҫылыҡтарҙың параллеллеге 2. параллеллек, ҡабатлау; **параллели́зм в рабо́те аппара́та** аппарат эшендәге параллеллек 3. *лит.* параллелизм (*бер-бер артлы килгән һөйләмдәрҙе синтаксик һәм интонацион яҡтан бер төрлө төҙөү*)

ПАРАЛЛЕЛОГРА́ММ *м*; *мат.* параллелограмм

ПАРАЛЛЕ́ЛЬ *ж*; *в разн. знач.* параллель; **паралле́ли и меридиа́ны** параллелдәр һәм меридиандар; **истори́ческие паралле́ли** тарихи параллелдәр; **провести́ паралле́ль** параллель үткәреү

ПАРАЛЛЕ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое *в разн. знач.* параллель; **паралле́льные ли́нии** параллель һыҙыҡтар; **паралле́льные у́лицы** параллель урамдар; **паралле́льные кла́ссы шко́лы** мәктәптең параллель синыфтары

ПАРАЛОГИ́ЗМ *м*; *лог.* паралогизм (*дөрөҫ фекер йөрөтөү закондарын боҙоу һөҙөмтәһендә яһалған яңылыш һығымта*)

ПАРА́МЕТР *м* параметр (1. *мат. даими ҡиммәтен айырым бер мәсьәлә шарттарында ғына һаҡлай алған дәүмәл* 2. *физ., тех. берәй күренештең, нәмәнең төп сифатын билдәләгән дәүмәл*)

ПАРАНДЖА́ *ж* пәрәнжә

ПАРАНО́ИК *м*; *разг.* параноик (*паранойя менән ауырыған кеше*)

ПАРАНО́ЙЯ *ж*; *мед.* паранойя (*психик ауырыуҙың бер төрө*)

ПАРАПЕ́Т *м* парапет (1. *берәй ҡоролманың ситенә таяныу өсөн эшләнгән тәпәш кәртә, ҡойма* 2. *пулянан һаҡланыр өсөн өйөлгән вал*); **парапе́т балко́на** балкон парапеты; **парапе́т кры́ши** ҡыйыҡ парапеты

ПАРАПСИХО́ЛОГ *м* парапсихолог (*парапсихология менән шөғөлләнеүсе*)

ПАРАПСИХОЛОГИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое парапсихология ...ы; **парапсихологи́ческие сеа́нсы** парапсихология сеанстары

ПАРАПСИХОЛО́ГИЯ *ж* парапсихология (1. *һиҙемдән тыш танып белеү, кешенең телепатик үҙенсәлектәре тураһында тикшеренеүҙәр өлкәһе* 2. *кешенең телепатик үҙенсәлектәре*)

ПАРАТИ́Ф *м* паратиф (*ҡорһаҡ тифына оҡшаған ныҡ йоғошло ауырыу*)

ПАРАФИ́Н *м* парафин

ПАРАФИНИ́РОВАНИЕ *с см.* **парафини́ровать**

ПАРАФИНИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* парафинлау; **парафини́ровать сыр** сыр парафинлау

ПАРАФИНИ́РОВАТЬСЯ *несов. страд. от* **парафини́ровать**

ПАРАФИ́НОВЫЙ, -ая, -ое 1. парафинлы; **парафи́новое ма́сло** парафинлы май 2. парафин, парафиндан яһалған; **парафи́новая свеча́** парафин шәм

ПАРАФИ́РОВАНИЕ *с см.* **парафи́ровать**

ПАРАФИ́РОВАТЬ *сов., несов. что*; *дип.* парафлау, имза ҡуйыу (*халыҡ-ара килешеүгә, рәсми ҡул ҡуйғанға тиклем, инициалдарҙы ғына ҡуйып ҡарау*)

ПАРАФРА́З *м* и **ПАРАФРА́ЗА** *ж* парафраз, парафраза (1. *әҙ. нимәнеңдер йөкмәткеһен башҡа һүҙҙәр йәки башҡа форма менән биреү* 2. *муз. икенсе авторҙың музыкаль темаһын үҙ аллы вариациялар менән һәм биҙәктәр ҡушып эшкәртеү*)

ПАРАФРАЗИ́РОВАТЬ *сов., несов. что*; *лит., муз.* парафразлау, парафраз формаһында биреү

ПАРА́ША *ж* параша (*кесе ярау итеү һәм йыуынты һыу һалыу өсөн төрмә камераһына ҡуйылған ҙур биҙрә йәки тәпән*)

ПАРАШЮ́Т *м* парашют

ПАРАШЮТИ́ЗМ *м* парашютизм (*парашют спорты*)

ПАРАШЮТИ́РОВАТЬ *сов., несов.*; *ав.* иң әкрен тиҙлектә осоу (*самолётҡа, аэростатҡа һ.б. ҡарата*)

ПАРАШЮТИ́СТ *м* и **ПАРАШЮТИ́СТКА** *ж* парашютсы

ПАРАШЮ́ТНЫЙ, -ая, -ое 1. парашют ...ы; **парашю́тное кольцо́** парашют дүңгәләге 2. парашютсы ...ы; **парашю́тный деса́нт** парашютсылар десанты

ПАРЕ́НИЕ *с см.* **пари́ть**

ПА́РЕНЫЙ, -ая, -ое быҡтырылған, парҙа (үҙ быуында) бешерелгән; **па́реная ре́па** парҙа бешерелгән шалҡан ♦ **деше́вле па́реной ре́пы** *прост.* бото бер тин, бик осһоҙ

ПА́РЕНЬ *м*; *разг.* егет; **па́рень из на́шей дере́вни** беҙҙең ауыл егете ♦ **свой па́рень** үҙ кеше

ПАРИ́ *с нескл.* бәхәс, пари; **вы́играть пари́** бәхәстә отоу; **держа́ть пари́** бәхәскә инеү

ПАРИ́К *м* парик (*яһалма сәс*)

ПАРИКМА́ХЕР *м* и *разг.* **ПАРИКМА́ХЕРША** *ж* парикмахер, сәс алыусы

ПАРИКМА́ХЕРСКАЯ *ж* парикмахерский, бөҙрәхана, сәстараш

ПАРИКМА́ХЕРСКИЙ, -ая, -ое парикмахер ...ы, сәс алыу ...ы; **парикма́херское иску́сство** сәс алыу оҫталығы

ПАРИ́ЛКА *ж*; *прост. см.* **пари́льня**

ПАРИ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое 1. быуландырыу (парландырыу) ...ы, быуға (парға) тотоу ...ы; **пари́льный чан** быуға тотоу шаңы 2. сабыу (сабыныу) ...ы; **пари́льное отделе́ние ба́ни** мунсаның сабыныу бүлмәһе

ПАРИ́ЛЬНЯ *ж* 1. *разг.* (*в бане*) сабына торған урын 2. *тех.* бешекләү (парлау) бүлмәһе (*фабрикала*)

ПАРИ́РОВАТЬ *сов., несов. что; прям., перен.* кире ҡағыу; **пари́ровать контрата́ку проти́вника** дошмандың һөжүмен кире ҡағыу; **пари́ровать до́воды оппоне́нтов** оппоненттарҙың дәлилдәрен кире ҡағыу

ПАРИТЕ́Т *м* паритет (**1.** *юр. тиңлек, тиң хоҡуҡлылыҡ* **2.** *икт. төрлө ил валюталарының алтынлата нисбәте*)

ПАРИТЕ́ТНЫЙ, -ая, -ое тигеҙ хоҡуҡлы, паритетлы; **парите́тное представи́тельство** тигеҙ хоҡуҡлы вәкиллек; **на парите́тных нача́лах** паритетлы нигеҙҙә

ПА́РИТЬ I *несов.* **1.** *что* быҡтырыу, парҙа (үҙ быуында) бешереү; **па́рить о́вощи** йәшелсә быҡтырыу **2.** *что* (*очищать паром*) бешекләү; **па́рить бо́чку** мискәне бешекләү **3.** *кого-что; разг.* (*в бане*) сабыу; **па́рить спи́ну** арҡаны сабыу **4.** *обычно безл.* (*обдавать жаром, зноем*) ҡыҙҙырыу, яндырыу; **пе́ред дождём па́рит** ямғыр алдынан ҡыҙҙыра **5.** (*выделять пар, тепло*) быуланыу, быу сығарыу, парланыу; **земля́ па́рит** ер быуланып ята

ПА́РИТЬ II *несов. что; с.-х.* (*оставлять землю под паром*) парға ҡалдырыу

ПАРИ́ТЬ *несов.* (*о птицах*) ҡанат ҡаҡмай осоу, ҡәйелеп осоу

ПА́РИТЬСЯ *несов.* **1.** (*вариться*) парҙа (үҙ быуында) бешеү **2.** (*очищаться, размягчаться паром*) бешекләнеү **3.** *разг.* (*мыться в бане*) сабыныу **4.** *прост.* (*изнемогать от жары*) бышлығыу; **па́риться в шу́бе** тун кейеп бышлығыу **5.** *страд. от* **па́рить** I 1—3

ПА́РИЯ *м* и *ж* пария (**1.** *Көньяҡ Һиндостанда бөтә хоҡуҡтан мәхрүм ителгән иң түбән ҡатлам кешеһе* **2.** *күсм. кәмһетелгән, ирекһеҙ, ҡағып-һуғылған кеше*)

ПАРК *м; в разн. знач.* парк; **парк культу́ры и о́тдыха** мәҙәниәт һәм ял паркы; **автомоби́льный парк** автомобиль паркы; **артиллери́йский парк** артиллерия паркы

ПАРКЕ́Т *м собир.* паркет; **дубо́вый парке́т** имән паркет; **настила́ть парке́т** паркет түшәү

ПАРКЕ́ТНЫЙ, -ая, -ое **1.** паркет ...ы; **парке́тный рису́нок** паркет биҙәге **2.** (*сделанный из паркета*) паркет; **парке́тный пол** паркет иҙән **3.** *перен., уст.* (*вылощенный*) артыҡ ҡылансыҡ

ПА́РКОВЫЙ, -ая, -ое парк ...ы; **па́рковая алле́я** парк аллеяһы

ПАРЛА́МЕНТ *м* парламент; **вы́боры в парла́мент** парламентҡа һайлау

ПАРЛАМЕНТАРИ́ЗМ *м* парламентаризм (*башында парламент торған дәүләт идараһы системаһы*)

ПАРЛАМЕНТА́РИЙ *м* парламентарий (*парламент ағзаһы*)

ПАРЛАМЕНТА́РНЫЙ, -ая, -ое парламентар; **парламента́рная респу́блика** парламентар республика; **парламента́рный строй** парламентар ҡоролош

ПАРЛАМЕНТЁР *м* парламентёр (*һуғышыусы яҡтарҙың береһенән икенсеһенә һөйләшеү алып барыу өсөн ебәрелгән кеше*)

ПАРЛАМЕНТЁРСКИЙ, -ая, -ое парламентёр ...ы; **парламентёрские полномо́чия** парламентёр вәкәләттәре

ПАРЛАМЕНТЁРСТВО *с* парламентёрлыҡ

ПАРЛА́МЕНТСКИЙ, -ая, -ое **1.** парламент ...ы; **парла́ментская делега́ция** парламент делегацияһы **2.** парламентлы; **парла́ментские стра́ны** парламентлы илдәр

ПАРНА́С *м; книжн.* Парнас (*шағирҙар һәм шиғриәт донъяһы*)

ПАРНА́Я *ж см.* **пари́льня** 1

ПАРНИ́К *м* парник (*йәшелсә үҫтереү өсөн ҡулайлама*)

ПАРНИКО́ВЫЙ, -ая, -ое парник ...ы; **парнико́вое хозя́йство** парник хужалығы; **парнико́вые о́вощи** парник йәшелсәләре

ПАРНО́Й, -ая, -ое **1.** (*о молоке*) яңы һауған; (*о мясе*) яңы һуйған **2.** *разг.* быулы, дымлы, еүеш; **парно́й во́здух** быулы һауа

ПАРНОКОПЫ́ТНЫЕ *мн.; зоол.* ҡуш тояҡлылар, айыры тояҡлылар

ПА́РНЫЙ, -ая, -ое **1.** ишле, парлы; **па́рный боти́нок** парлы ботинка **2.** ҡуш; **па́рные ли́стья** ҡуш япраҡтар **3.** ҡушарлап, парлап; **па́рная у́пряжь** ҡушарлап егеү **4.** парлы, ҡушарлы; **па́рная гре́бля** ҡушарлы ишеү; **па́рное ката́ние на конька́х** конькиҙа парлы шыуыу

ПАРОВА́ТЬ *несов. см.* **па́рить** II

ПАРОВИ́К *м; тех.* пар ҡаҙаны (двигателе)

ПАРОВО́З *м* паровоз

ПАРОВО́ЗНЫЙ, -ая, -ое паровоз ...ы; **парово́зное депо́** паровоз депоһы; **парово́зный дым** паровоз төтөнө

ПАРОВОЗОРЕМО́НТНЫЙ, -ая, -ое паровоз ремонтлау ...ы; **паровозоремо́нтный заво́д** паровоз ремонтлау заводы

ПАРОВОЗОСТРОЕ́НИЕ *с* паровоз эшләү

ПАРОВОЗОСТРОИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое паровоз эшләү ...ы

ПАРОВО́Й I, -ая, -ое **1.** пар ...ы, быу ...ы; **парово́й котёл** быу ҡаҙаны; **парова́я турби́на** пар турбинаһы **2.** пар менән (*пар йылылығын файҙаланып*); **парово́е отопле́ние** пар менән йылытыу **3.** парҙа әҙерләнгән; **паровы́е котле́ты** парҙа әҙерләнгән котлет

ПАРОВО́Й II, -ая, -ое *с.-х.* пар ...ы; **парово́е по́ле** пар баҫыуы

ПАРОДИ́ЙНЫЙ, -ая, -ое пародия ...ы; **пароди́йный жанр** пародия жанры

ПАРОДИ́РОВАНИЕ *с см.* **пароди́ровать**

ПАРОДИ́РОВАТЬ *сов., несов. кого-что* пародиялаштырыу

ПАРОДИ́СТ *м* пародиясы (*пародия яҙыусы*)

ПАРО́ДИЯ *ж* пародия (**1.** *әҙ. берәй әҫәргә оҡшатып, унан көлөп яҙылған сатирик йәки комик әҫәр* **2.** *күсм. берәй нәмәгә уңышһыҙ эйәреү*)

ПАРОКО́ННЫЙ, -ая, -ое пар атлы, пар ат егелә торған; **пароко́нные са́ни** пар атлы сана

ПАРОКСИ́ЗМ *м* пароксизм (**1.** *мед. ауырыуҙың ҡапыл көсәйеүе* **2.** *күсм., кит. эске кисерештең, тойғоноң ҡапыл ҡабынып китеүе*)

ПАРО́ЛЬ *м* пароль

ПАРО́М *м* борам, паром; **самохо́дный паро́м** үҙйөрөшлө борам

ПАРО́МНЫЙ, -ая, -ое **1.** борам ...ы, паром ...ы; **паро́мная при́стань** борам пристане **2.** борамлы, борам менән сыға торған; **паро́мная перепра́ва** борам менән сыға торған кисеү

ПАРО́МЩИК *м* борамсы

ПАРООБРА́ЗНЫЙ, -ая, -ое быу (пар) хәлендәге, быу (пар) кеүек; **парообра́зное состоя́ние вещества́** матдәнең быу кеүек хәле

ПАРООБРАЗОВА́НИЕ *с* быу (пар) хасил булыу, быуға (парға) әйләнеү

ПАРОПРОВО́Д *м* пар үткәргес

ПАРОПРОВО́ДНЫЙ, -ая, -ое *тех.* пар үткәреүсе; **паропрово́дная труба́** пар үткәреүсе торба

ПАРОРАСПРЕДЕЛИ́ТЕЛЬ *м* пар бүлгес

ПАРОТИ́Т *м*; *мед.* паротит (*колаҡ арты биҙенең шешеүе*)

ПАРОХО́Д *м* пароход; **речно́й парохо́д** йылға пароходы

ПАРОХО́ДНЫЙ, -ая, -ое пароход ...ы; **парохо́дный гудо́к** пароход гудогы; **парохо́дное расписа́ние** пароходтар расписаниеһы

ПАРОХО́ДСТВО *с* пароходсылыҡ; **речно́е парохо́дство** йылға пароходсылығы

ПА́РТА *ж* парта; **сиде́ть за па́ртой** парта артында ултырыу

ПАРТБИЛЕ́Т *м* (*партийный билет*) партбилет (*партия билеты*)

ПАРТБЮРО́ *с* (*партийное бюро*) партбюро (*партия бюроһы*)

ПАРТЕ́Р *м* партер (*театрҙа тамаша залының түбәнге ҡатындағы урындар*); **места́ в парте́ре** партерҙағы урындар

ПАРТИЗА́Н *м* и **ПАРТИЗА́НКА** *ж* партизан; **уйти́ в партиза́ны** партизан булып китеү

ПАРТИЗА́НИТЬ *несов.*; *разг.* партизанлыҡ итеү, партизан булып йөрөү

ПАРТИЗА́НСКИЙ, -ая, -ое *в разн. знач.* партизан(дар) ...ы; **партиза́нская война́** партизандар һуғышы; **партиза́нский отря́д** партизан отряды

ПАРТИЗА́НСТВО *с* партизанлыҡ, партизандар көрәше (хәрәкәте)

ПАРТИЗА́НЩИНА *ж*; *неодобр.* партизансылыҡ (*планһыҙ, системаһыҙ эш*)

ПАРТИ́ЙНОСТЬ *ж* **1.** фирҡә (партия) сафында булыу, фирҡәлә (партияла) ағза булып тороу **2.** фирҡәлелек, партиялылыҡ; **парти́йность печа́ти** матбуғаттың партиялылығы

ПАРТИТУ́РА *ж* партитура (*күп тауыш өсөн яҙылған музыкаль әҫәрҙә бөтә партиялар һәм тауыштар йыйылмаһы*)

ПА́РТИЯ *ж* **1.** (*политическая организация*) фирҡә, партия; **демократи́ческая па́ртия** демократик фирҡә; **полити́ческие па́ртии** сәйәси фирҡәләр **2.** *в разн. знач.* партия; **иссле́довательская па́ртия** тикшеренеүселәр партияһы; **па́ртия това́ра** бер партия тауар; **скрипи́чная па́ртия** скрипка партияһы; **сыгра́ть па́ртию в ша́хматы** бер партия шахмат уйнау ♦ **сде́лать вы́годную па́ртию** *уст.* уңышлы өйләнеү (кейәүгә сығыу)

ПАРТКО́М *м* (*партийный комитет*) партком (*партия комитеты*)

ПАРТНЁР *м* и **ПАРТНЁРША** *ж* уҙаҡташ, партнёр (*сәхнәлә, спортта һ.б.*)

ПА́РУС *м* елкән; **идти́ под паруса́ми** елкәндәрҙе ҡороп барыу; **убра́ть паруса́** елкәндәрҙе йыйыу ♦ **на всех паруса́х** елдереп (осортоп) барыу

ПАРУСИ́НА *ж* беше (ҡалын) киндер, беше (ҡалын) етен

ПАРУСИ́НОВЫЙ, -ая, -ое беше (ҡалын) киндер, беше (ҡалын) етен; **паруси́новые брю́ки** беше киндер салбар

ПА́РУСНИК *м* парусник (*елкәнле кәмә*)

ПА́РУСНЫЙ, -ая, -ое **1.** елкән ...ы, елкән тегеү ...ы; **па́русные и́глы** елкән энәләре; **па́русные ни́тки** елкән ептәре **2.** елкәнле; **па́русная ло́дка** елкәнле кәмә

ПАРФЮМЕ́Р *м* парфюмер

ПАРФЮМЕ́РИЯ *ж* парфюмерия (**1.** *йыйн. косметика һәм гигиена маҡсатында ҡулланыла торған еҫле май, еҫле һабын кеүек нәмәләр* **2.** *сәнәғәттең шундай нәмәләр эшләп сығара торған тармағы*); **торго́вля парфюме́рией** парфюмерия менән сауҙа итеү

ПАРФЮМЕ́РНЫЙ, -ая, -ое парфюмерия ...ы; **парфюме́рный магази́н** парфюмерия магазины

ПАРЧА́ *ж* барса (*туҡыма*); **узо́рчатая парча́** биҙәкле барса

ПАРЧО́ВЫЙ и *уст.* **ПАРЧЕВО́Й,** -ая, -ое барса; **парчо́вое пла́тье** барса күлдәк

ПАРША́ *ж* таҙ; **зарази́ться паршо́й** таҙ йоҡтороу

ПАРШИ́ВЕТЬ *несов.*; *разг.* (*о людях*) таҙланыу, таҙ булыу; (*о животных*) ҡорсаңғылау

ПАРШИ́ВЕЦ *м*; *прост., бран.* ҡорсаңғы

ПАРШИ́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** (*больной паршой*) таҙ; **парши́вая ло́шадь** ҡорсаңғы ат **2.** *разг.* (*дрянной*) әшәке, алама, насар; **парши́вая пого́да** алама көн

ПАС I *межд.* **1.** пас (*кәрт уйынында сиратыңды үткәреп ебәреүҙе белдереү өсөн әйтелә*) **2.** *перед кем-чем* и *без доп. в знач. сказ.*; *разг.* булдыра алмау, ҡулдан килмәү; **в э́тих дела́х**

я пас бындай эштәр минең ҡулдан килмәй, бындай эштәргә мин булдыра алмайым

ПАС II *м*; *спорт.* пас (*тупты командаңдағы берәүгә тура биреү*); **то́чный пас в центр** уртаға тура пас

ПА́СЕКА *ж* умарталыҡ; **име́ть па́секу** умарталыҡ тотоу

ПА́СЕЧНИК *м* умартасы

ПА́СЕЧНЫЙ, -ая, -ое умарталыҡ ...ы; **па́сечное хозя́йство** умарталыҡ хужалығы; **па́сечный инвента́рь** умарталыҡ кәрәк-ярағы

ПА́СКВИЛЬ *м* пасквиль (*мыҫҡыл итеү, яла ягыу рәүешендәге әҫәр*)

ПА́СКВИЛЬНЫЙ, -ая, -ое пасквиль; **па́сквильная статья́** пасквиль мәҡәлә

ПАСКВИЛЯ́НТ *м* пасквилянт

ПАСЛЁН *м* эт ҡарағаты

ПАСЛЁНОВЫЙ, -ая, -ое **1.** эт ҡарағаты ...ы; **паслёновые я́годы** эт ҡарағаты емештәре **2.** *в знач. сущ.* **паслёновые** *мн.*; *бот.* эт ҡарағаты һымаҡтар (*картуф, помидор, тилебәрән һ.б.*)

ПА́СМУРНЫЙ, -ая, -ое **1.** болотло, ҡараңғы, болоҡһоу, йонсоу; **па́смурная пого́да** йонсоу көн; **па́смурное не́бо** болотло күк **2.** *перен.* ҡараңғы, күңелһеҙ; **па́смурный вид** ҡараңғы сырай; **па́смурное настрое́ние** күңелһеҙ кәйеф

ПАСОВА́ТЬ I *несов.* **1.** *карт.* пас белдереү, ҡатнашмай ҡалыу **2.** *перед кем-чем* и *без доп.*; *перен.* бирешеү, сигенеү, ҡурҡып ҡалыу; **не пасова́ть пе́ред тру́дностями** ауырлыҡтарға бирешмәү

ПАСОВА́ТЬ II *несов.*; *спорт.* пас биреү

ПАСОВА́ТЬСЯ *несов.*; *спорт.* **1.** (*перебрасываться мячом*) пас бирешеү **2.** *страд. от* **пасова́ть** II

ПАСПАРТУ́ *с нескл.* паспарту (*фоторәсем йәбештереү өсөн махсус рам йәки ҡатырға*)

ПА́СПОРТ *м*; *в разн. знач.* паспорт; **загранѝчный па́спорт** сит ил паспорты; **па́спорт автомоби́ля** автомобиль паспорты; **па́спорт телеви́зора** телевизор паспорты; **па́спорт пе́рвой пла́вки ста́ли** ҡоросто беренсе башлап иретеү паспорты; **предъяви́ть па́спорт** паспорт күрһәтеү

ПАСПОРТИЗА́ЦИЯ *ж* паспортлаштырыу (*паспорт системаһы индереү*); **паспортиза́ция населе́ния** халыҡты паспортлаштырыу; **провести́ паспортиза́цию обору́дования** ҡорамалдарҙы паспортлаштырыу

ПАСПОРТИ́СТ *м* и **ПАСПОРТИ́СТКА** *ж* паспортсы (**1.** *паспорт өҫтәле хеҙмәткәре* **2.** *паспортты теркәүсе*)

ПА́СПОРТНЫЙ, -ая, -ое паспорт ...ы; **па́спортный отде́л** паспорт бүлеге; **па́спортная систе́ма** паспорт системаһы

ПАССА́Ж *м* пассаж (**1.** *ике яҡлап теҙелгән сауҙа рәттәренән торған параллель урамдарға сыҡмалы ябыҡ галерея* **2.** *музыкаль әҫәрҙең ҙур башҡарыу оҫталығы талап иткән өлөшө*)

ПАССАЖИ́Р *м* пассажир, юлсы, юлаусы; **зал для пассажи́ров** пассажирҙар залы

ПАССАЖИ́РСКИЙ, -ая, -ое пассажир(ҙар) ...ы, юлсылар ...ы; **пассажи́рский по́езд** пассажир поезы

ПАССА́Т *м*; *геогр.* пассат (*тропик киңлектәрҙә океандарҙан йыл әйләнәһенә иҫеп торған тотороҡло һауа ағымы*)

ПАССИ́В *м* пассив (**1.** *бухг. предприятиеның бирәсәктәре һәм йөкләмәләре* **2.** *күсм. берәй кеше йәки нәмәнең йомшаҡ яғы, кәмселеге* **3.** *грам. ҡылымдың төшөм йүнәлеше*); **пасси́в ба́нка** банкының пассивы; **подсчита́ть пасси́в** пассивты иҫәпләү

ПАССИ́ВНОСТЬ *ж* пассивлыҡ, һүлпәнлек; **прояви́ть пасси́вность** һүлпәнлек күрһәтеү

ПАССИ́ВНЫЙ I, -ая, -ое **1.** (*бездеятельный, инертный*) пассив, һүлпән; **пасси́вная борьба́** һүлпән көрәш **2.** (*редко используемый*) пассив, һирәк ҡулланылған; **пасси́вный запа́с слов** һүҙҙәрҙең пассив запасы ♦ **пасси́вное избира́тельное пра́во** пассив һайланыу хоҡуғы

ПАССИ́ВНЫЙ II, -ая, -ое **1.** *бухг.* пассив ...ы; **пасси́вные ба́нковские опера́ции** банкының пассив операциялары **2.** *грам.* пассив, төшөм йүнәлеше ...ы; **пасси́вная констру́кция** пассив конструкция

ПА́СТА *ж* паста; **зубна́я па́ста** теш пастаһы

ПА́СТБИЩЕ *с* көтөүлек, утлау, үреш; **го́рные па́стбища** тау көтөүлектәре

ПА́СТБИЩНЫЙ, -ая, -ое **1.** көтөүлек ...ы; **па́стбищные уго́дья** көтөүлек ерҙәре **2.** көтөүлектә йөрөтөү ...ы; **па́стбищный пери́од** көтөүлектә йөрөтөү осоро

ПА́СТВА *ж собир.*; *рел.* мәхәллә халҡы (*бер ғибәҙәтханаға йөрөп ғибәҙәт ҡылыусылар*)

ПАСТЕ́ЛЬ *ж*; *жив.* пастель (**1.** *рәсем төшөрөү өсөн йомшаҡ буяу ҡәләмдәре* **2.** *шундай ҡәләмдәр менән төшөрөлгән рәсем*)

ПАСТЕ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** пастель ...ы; **пасте́льный каранда́ш** пастель ҡәләме **2.** пастель менән төшөрөлгән; **пасте́льный рису́нок** пастель менән төшөрөлгән рәсем

ПАСТЕРИЗА́ТОР *м* пастеризатор (*пастеризациялау аппараты*)

ПАСТЕРИЗА́ЦИЯ *ж* пастеризация, пастеризациялау; **пастериза́ция консе́рвов** консерваларҙы пастеризациялау

ПАСТЕРИЗО́ВАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **пастеризова́ть** **2.** *прил.* пастеризацияланған

ПАСТЕРИЗОВА́ТЬ *сов., несов. что* пастеризациялау, пастеризация яһау; **пастеризова́ть молоко́** һөттө пастеризациялау

ПАСТЕРИЗОВА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **пастеризова́ть**

ПАСТЕРНА́К *м* бүтбүлдек, ҡуянтубыҡ

ПАСТИ́ *несов. кого-что* көтөү; **пасти́ скот** мал көтөү

ПАСТИЛА́ *ж* ҡаҡ; **я́блочная пастила́** алма ҡағы

ПАСТИ́СЬ *несов.* көтөүҙә утлап йөрөү, утлау

ПА́СТОР *м* пастор (*протестант руханийы*)

ПАСТОРА́ЛЬ *ж* пастораль (*XIV—XVIII бб. Европа әҙәбиәтендә һәм сәнғәтендә көтөүселәр тормошон тәбиғәт ҡосағында тыныс, вайымһыҙ итеп тасуирлаған жанр һәм шул жанрҙағы әҫәр*)

ПАСТУ́Х *м* и **ПАСТУ́ШКА** *ж* көтөүсе

ПАСТУ́ШЕСКИЙ, -ая, -ое көтөүсе ...ы; **пасту́шеское жили́ще** көтөүсе торлағы

ПАСТУ́ШЕСТВО *с* көтөүсе булыу

ПАСТУ́ШИЙ, -ья, -ье көтөүсе ...ы; **пасту́шья пе́сня** көтөүсе йыры ♦ **пасту́шья су́мка** *бот.* көтөүсе мүкһаһы

ПАСТУ́ШИТЬ *несов.*; *разг.* көтөү көтөү

ПАСТУШО́НОК *м* көтөүсе малай

ПА́СТЫРЬ *м* **1.** *уст.* көтөүсе **2.** *рел.* пастырь (*рухани, мәхәллә башлығы*)

ПАСТЬ I *сов.* **1.** *см.* **па́дать** 1, 3—5, 7; **2.** *книжн.* һәләк (вафат) булыу **3.** (*о правительстве, политическом строе и т.п.*) ҡолатылыу, бәреп төшөрөлөү; **прави́тельство па́ло** хөкүмәт ҡолатылды **4.** (*о городе, крепости и т.п.*) еңелеү, бирелеү; **кре́пость па́ла** ҡәлғә бирелде **5.** (*об атмосферных осадках*) төшөү; **у́тром па́ла роса́** иртән ысыҡ төштө ♦ **пасть ду́хом** төшөнкөлөккә бирелеү; **пасть же́ртвой** ҡорбан булыу, шәһит булыу

ПАСТЬ II *ж* **1.** ауыҙ (*йыртҡыс хайуандарға, балыҡтарға ҡарата*) **2.** *перен.* өңрәйгән тишек

ПАСТЬБА́ *ж* көтөү, утлау; **повести́ скот на пастьбу́** малды утлауға алып китеү; **круглосу́точная пастьба́** тәүлек әйләнәһенә көтөү

ПА́СХА *ж* **1.** Пасха (*йәһүдтәрҙең яҙғы дини байрамы*; *христиандарҙа Христостың терелеүенә бағышланған байрам*); **пра́здновать Па́сху** Пасханы байрам итеү **2.** пасха (*христиандарҙың шул байрам уңайы менән бешерелгән татлы ашамлығы*); **испе́чь па́сху** пасха бешереп алыу

ПАСХА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое Пасха ...ы; **Пасха́льная неде́ля** Пасха аҙнаһы; **пасха́льные я́йца** Пасха йомортҡалары (*буялған, биҙәлгән*)

ПАСЫНКОВА́ТЬ *сов.*, *несов. что*; *с.-х.*, *сад.* (артыҡ ян үрентеләрҙе) алып ташлау

ПА́СЫНОК *м* **1.** *прям.*, *перен.* үгәй ул, үгәйһетелгән (ситләтелгән) кеше **2.** *с.-х.*, *сад.* артыҡ ян үренте

ПАСЬЯ́НС *м*; *карт.* пасьянс

ПАТ I *м*; *шахм.* пат

ПАТ II *м* пат (*мармелад төрө*)

ПАТЕ́НТ *м* патент (**1.** *уйлап табыусының авторлыҡ хоҡуғын раҫлаған документ* **2.** *берәй төрлө хоҡуҡты, вәкәләтлекте һ.б. раҫлаған документ* **3.** эшҡыуарлыҡ *менән шөғөлләнеүгә хоҡуҡ биргән танытма*); **получи́ть пате́нт на изобрете́ние** уйлап табыуға патент алыу; **ко́нсульский пате́нт** консуллыҡ патенты; **пате́нт на прода́жу лека́рства** дарыу һатыуға патент

ПАТЕ́НТНЫЙ, -ая, -ое патент ...ы; **пате́нтное пра́во** патент хоҡуғы; **пате́нтный сбор** патент йыйымы

ПАТЕНТОВА́НИЕ *с см.* **патентова́ть**

ПАТЕНТО́ВАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **патентова́ть** **2.** *прил.* патентлы, патент бирелгән; **патенто́ванное лека́рство** патентлы дарыу

ПАТЕНТОВА́ТЬ *сов.*, *несов. что* **1.** патентлау, патент биреү **2.** патент алыу

ПАТЕНТОВА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **патентова́ть**

ПАТЕ́ТИКА *ж*; *книжн.* патетика (*ялҡынлы дәрт, күтәренке рух менән һуғарылған ауаз*)

ПАТЕТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое патетик; **патети́ческая речь** патетик телмәр; **патети́ческий стиль** патетик стиль

ПАТЕТИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое *см.* **патети́ческий**

ПАТЕФО́Н *м* патефон; **заводи́ть патефо́н** патефонды бороп ебәреү

ПАТЕФО́ННЫЙ, -ая, -ое патефон ...ы; **патефо́нная пласти́нка** патефон пластинкаһы (тәрилкәһе)

ПАТОГЕНЕ́З *м*; *мед.* патогенез (*ауырыуҙың башланғандан алып көсәйгәнгә тиклемге барышы һәм патология фәненең шул процесты өйрәнә торған бүлеге*)

ПАТОГЕНЕТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое *мед.* патогенетик

ПА́ТОКА *ж* патока, крахмал шәрбәте

ПАТОЛОГИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** *мед.* патологик; **патологи́ческая анато́мия** патологик анатомия **2.** *перен.*, *книжн.* патологик, нормаль булмаған, норманан тайпылған; **патологи́ческое явле́ние** патологик күренеш

ПАТОЛО́ГИЯ *ж* патология (**1.** *ауырыу нәтижәһендә кеше һәм хайуан организмында норманан тайпылыуҙарҙы өйрәнә торған фән* **2.** *мед. организмдағы ауырыу процестары, нормаль хәлдән тайпылыштар* **3.** *кусм.*, *кит. норманан тайпылыш, нормаль түгел*); **о́бщая патоло́гия** дөйөм патология; **патоло́гия туберкулёза** туберкулёз патологияһы; **патоло́гия сосу́дов** тамырҙарҙың патологияһы; **патоло́гия разви́тия о́бщества** йәмғиәт үҫеше патологияһы

ПАТРИА́РХ *м* **1.** ырыу башы, оло уҙаман; **патриа́рх дере́вни** ауылдың оло уҙаманы **2.** *высок.* аҡһаҡал, оло хөрмәткә лайыҡ кеше; **патриа́рх башки́рской литерату́ры** башҡорт әҙәбиәтенең аҡһаҡалы **3.** патриарх (*православие динендәге иң юғары рухани дәрәжә һәм шул дәрәжәләге кеше*); **Патриа́рх Всея́ Руси́** Бөтә Русь патриархы

ПАТРИАРХА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** патриархаль ...ы; **патриарха́льный строй** патриархаль

ҡоролош **2.** (*чуждый новой культуре, консервативный*) патриархаль, иҫкесә, боронғоса; **патриарха́льное воспита́ние** патриархаль тәрбиә

ПАТРИАРХА́Т *м* патриархат (*тәүтормош йәмғиәтендә ирҙәр хакимлығы менән билдәләнгән һуңғы дәүер*)

ПАТРИО́Т *м* и **ПАТРИО́ТКА** *ж* патриот, илһөйәр, ватансы

ПАТРИОТИ́ЗМ *м* патриотизм, патриотлыҡ, ватансылыҡ

ПАТРИОТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** патриот ...ы, ватансылыҡ ...ы, патриотлыҡ ...ы; **патриоти́ческий долг** патриотлыҡ бурысы **2.** патриотик, тыуған илгә һөйөү; **патриоти́ческое воспита́ние** тыуған илгә һөйөү тәрбиәләү; **патриоти́ческие стихи́** патриотик шиғырҙар

ПАТРИОТИ́ЧНОСТЬ *ж* патриотлыҡ, патриотлылыҡ; ватансылыҡ; **патриоти́чность посту́пка** эштең патриотлылығы

ПАТРИОТИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое ватансыларға хас, патриотик; **патриоти́чный посту́пок** патриотик ҡылыҡ (эш)

ПАТРИЦИА́Т *м*; *ист.* патрицийҙар, идара итеүсе ҡатлам

ПАТРИ́ЦИЙ *м*; *ист.* патриций (*Боронғо Римдағы юғары ҡатлам кешеһе*)

ПАТРО́Н I *м* патрон (**1.** *тар. Боронғо Римда плебейҙарҙы һәм ирекҡә ебәрелгән ярлы граждандарҙы үҙ яҡлауына алып, бойондороҡло хәлгә ҡуйған патриций* **2.** *баш, башлыҡ, начальник, хужа*)

ПАТРО́Н II *м* патрон (**1.** *гильзаға һалынған дары, пуля йәки дороп һәм капсюль* **2.** *ниҙе лә булһа һаҡлау өсөн цилиндр рәүешендәге бәләкәй генә ҡап* **3.** *тех. станоктарҙа эшкәртә торған деталде йәки ҡырҡа торған ҡоралды ҡыҫтырып ҡуя торған йайланма* **4.** *яҡтыртҡыс приборҙың лампочканы бороп ҡуя торған өлөшө* **5.** *махс. тегеү сәнәғәтендә аяҡ кейеме тегеү һәм тире иләү эшендә бесеү өлгөһө*)

ПАТРОНА́Ж *м* **1.** (*медицинское обслуживание грудных детей и больных на дому*) патронаж **2.** *уст., книжн.* (*покровительство со стороны кого-л.*) яҡлау

ПАТРОНА́ЖНЫЙ, -ая, -ое патронаж ...ы; **патрона́жная сестра́** патронаж туташы

ПАТРОНА́Т *м* патронат (*йәтим балаларҙы дәүләт органдары пособиеһы иҫәбенә һәм уларҙың күҙәтеүе аҫтында ғаиләләрҙә тәрбиәләү формаһы*)

ПАТРО́ННИК *м* патронлыҡ, патронник

ПАТРО́ННЫЙ, -ая, -ое патрон ...ы; **патро́нная ги́льза** патрон гильзаһы; **патро́нный я́щик** патрон йәшниге

ПАТРОНТА́Ш *м* патронташ, саҡса

ПА́ТРУБОК *м*; *тех.* патрубок (*төп үткәргес торбанан, резервуарҙан һ.б. айырылып киткән ҡыҫҡа торба*)

ПАТРУЛИ́РОВАНИЕ *с см.* **патрули́ровать; патрули́рование лесо́в** урмандарҙа патруллек итеү

ПАТРУЛИ́РОВАТЬ *несов. что* и *без доп.* патруллек итеү; **патрули́ровать морски́е берега́** диңгеҙ ярҙарында патруллек итеү

ПАТРУ́ЛЬ *м* патруль; **патру́ль мили́ции** милиция патруле; **зелёный патру́ль** йәшел патруль (*урманды һаҡлау буйынса*)

ПАТРУ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** патруль ...ы; **патру́льная слу́жба** патруль хеҙмәте; **патру́льный самолёт** патруль самолёты **2.** *в знач. сущ.* **патру́льный** *м* патрульный

ПА́УЗА *ж* **1.** *прям., перен.* пауза, тыныш, тынлыҡ, туҡтап тороу; **наступи́ла па́уза** тынлыҡ урынлашты; **па́уза в рабо́те** эштә туҡтап тороу **2.** *муз.* пауза

ПАУ́К *м* үрмәксе

ПАУКООБРА́ЗНЫЙ, -ая, -ое **1.** үрмәксе һымаҡ **2.** *в знач. сущ.* **паукообра́зные** *мн.*; *зоол.* үрмәксе һымаҡтар

ПАУПЕРИЗА́ЦИЯ *ж*; *книж.* пауперлашыу (*хеҙмәтсән халыҡтың ҡупләп бөлгөнлөккә төшөүе*)

ПАУТИ́НА *ж* **1.** үрмәксе ауы **2.** *перен.* ау; **опу́тать паути́ной лжи** ялғанлыҡ ауына эләктереү

ПАУТИ́НКА *ж*; *разг.* **1.** үрмәксе ауы ебе **2.** (*вязанье, вышивка*) селтәр шәл, паутинка

ПАУ́ЧИЙ, -ья, -ье үрмәксе ...ы; **пау́чьи се́ти** үрмәксе ауҙары

ПА́ФОС *м* пафос (**1.** *ялҡынлы дәрт, рух күтәренкелеге* **2.** *юғары идеянан килгән илһам, дәрт*); **говори́ть с па́фосом** пафос менән һөйләү; **па́фос созида́тельного труда́** ижади хеҙмәт пафосы

ПАХ *м* сат, сандыр

ПА́ХАНЫЙ, -ая, -ое һөрөлгән; **па́ханые зе́мли** һөрөлгән ерҙәр

ПА́ХАРЬ *м* һабансы (*ер һөрөүсе*)

ПАХА́ТЬ *несов. что* и *без доп.* һөрөү; **паха́ть зе́млю** ер һөрөү ♦ **(и) мы паха́ли** *ирон.* беҙ ҙә тик ятманыҡ

ПА́ХНУТЬ *несов.* **1.** *чем* и *без доп.* еҫ аңҡыу (бөркөү, килеү, сығыу); **па́хнет се́ном** *безл.* бесән еҫе килә; **цветы́ прия́тно па́хнут** сәскәләр хуш еҫ бөркә **2.** *чем безл.*; *перен., разг.* аңҡыу; **па́хнет старино́ю** иҫкелек еҫе аңҡый **3.** *чем*; *перен., разг.* ихтимал, мөмкин булыу; **па́хнет ссо́рой** *безл.* ыҙғыш сығыуы ихтимал ♦ **па́хнет по́рохом** һуғыш еҫе килә

ПАХНУ́ТЬ *сов.* **1.** *чем* и *без доп.* (*повеять*) иҫеп ҡуйыу; **пахну́ло хо́лодом** *безл.* һалҡынса ел иҫеп ҡуйҙы **2.** *чем безл.*; *перен.* хәтерләтеү, иҫкә төшөрөү, хәтирә уятыу

ПАХОВО́Й и **ПА́ХОВЫЙ,** -ая, -ое сат ...ы, сандыр ...ы; **пахове́ желе́зы** сат биҙҙәре

ПА́ХОТА *ж* **1.** *см.* **паха́ть 2.** һөрөлгән ер; **идти́ по па́хоте** һөрөлгән ерҙән барыу

ПА́ХОТНЫЙ, -ая, -ое **1.** һөрөү ...ы; **па́хотное вре́мя** һөрөү ваҡыты; **па́хотный инвента́рь** һөрөү

инвентары **2.** һөрөнтө, һөрөүгә яраҡлы; **па́хотная земля́** һөрөнтө ер

ПА́ХТА *ж* май айраны

ПА́ХТАНЬЕ *с см.* **па́хтать**

ПА́ХТАТЬ *несов. что* май бешеү (яҙыу); **па́хтать ма́сло** май бешеү

ПАХУ́ЧИЙ, -ая, -ее еҫле, хуш еҫле

ПАЦИЕ́НТ *м* и **ПАЦИЕ́НТКА** *ж* пациент (*врачҡа күренергә килгән кеше*)

ПАЦИФИ́ЗМ *м* пацифизм (*һәр төрлө һуғышҡа, милли азатлыҡ һәм революцион көрәшкә ҡаршы булған хәрәкәт*)

ПАЦИФИ́СТ *м* пацифист (*пацифизм яҡлаусы*)

ПАЦИФИ́СТСКИЙ, -ая, -ое пацифистик; **пацифи́стские взгля́ды** пацифистик ҡараштар

ПА́ЧЕ: тем па́че; **па́че того́** *книжн.* бигерәк тә, шуға күрә лә

ПА́ЧКА *ж* **1.** бәйләм, төргәк; **па́чка пи́сем** бер бәйләм хат **2.** ҡап, пачка; **па́чка ча́ю** бер ҡап сәй **3.** *театр.* пачка (*балериналарҙың сәхнә кейеме*) **4.** *горн.* ҡатлам, ҡатлау **5.** *в знач. нареч.* **па́чками**; *разг.* төркөм-төркөм, ҡосаҡ-ҡосаҡ, бер-бер артлы

ПА́ЧКАТЬ *несов.* **1.** *кого-что* бысратыу; **па́чкать ру́ки** ҡулдарҙы бысратыу **2.** *разг.* (*делать что-л. неумело, небрежно — преимущественно рисовать, писать*) буяу, бысратыу; **он не рису́ет, а па́чкает** ул рәсем төшөрмәй, бысрата ғына **3.** *перен.* тап төшөрөү, бысратыу; **па́чкать и́мя** исемгә тап төшөрөү

ПА́ЧКАТЬСЯ *несов.* **1.** бысраныу, буялыу; **све́тлое бы́стро па́чкается** аҡһыл төҫтәге әйбер тиҙ бысрана **2.** *перен., разг., презр.* бысраныу; **па́чкаться не хо́чется** бысранғы килмәй (*насар эштә ҡатнашырға теләмәү*) **3.** *страд. от* **па́чкать**

ПАЧКОТНЯ́ *ж*; *разг., презр.* бысраҡ эшләнгән эш

ПАЧКУ́Н *м* и **ПАЧКУ́НЬЯ** *ж*; *разг.* **1.** бысратыусы **2.** *презр.* рәссам (яҙыусы) ишараты

ПАША́ *м* паша (*Төркиәлә, Мысырҙа һәм ҡайһы бер мосолман илдәрендә юғары сановниктарға бирелә торған хөрмәтле титул һәм шул титулды йөрөткән кеше*)

ПА́ШНЯ *ж* һөрөлгән ер

ПАШТЕ́Т *м* паштет (*ашамлыҡ*); **печёночный паште́т** бауыр паштеты

ПА́ЮСНЫЙ: па́юсная икра́ паюслы ыуылдырыҡ (*бикре кеҫек балыҡтарҙың ҡҙенә бер төрлө итеп әҙерләнгән ҡара ыуылдырығы*)

ПАЯ́ЛЬНИК *м* паяльник

ПАЯ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое паять итеү ...ы; **пая́льная ла́мпа** паять итеү лампаһы

ПАЯ́ЛЬЩИК *м* паятлаусы

ПАЯ́СНИЧАТЬ *несов.*; *разг.* кәмитләнеү, ҡылансыҡланыу

ПАЯ́ТЬ *несов. что* паятлау, (ҡурғаш) иретеп йәбештереү (ямау), йәбештереү, паять итеү

ПАЯ́Ц *м*; *разг.* кәмитсе, мәҙәксе

ПЕВЕ́Ц *м* **1.** йырсы, йыраусы; **о́перный певе́ц** опера йырсыһы **2.** *перен.* мәҙхиәсе, маҡтап йырлаусы; **певе́ц наро́дного сча́стья** халыҡ бәхетен маҡтап йырлаусы

ПЕВИ́ЦА *ж см.* **певе́ц** 1

ПЕВУ́ЧЕСТЬ *ж* моңлолоҡ, көйлөлөк, аһәңлелек

ПЕВУ́ЧИЙ, -ая, -ее **1.** (*любящий петь*) йырсы, йырларға яратыусы; **певу́чий наро́д** йырларға яратыусы халыҡ **2.** (*напевный*) моңло, көйлө; **певу́чий го́лос** моңло тауыш

ПЕ́ВЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** йырсы ...ы; **пе́вческая ко́мната** йырсы бүлмәһе **2.** йырлау ...ы; **пе́вческие да́нные** йырлау һәләте

ПЕ́ВЧИЙ, -ая, -ее **1.** һайрар; **пе́вчие пти́цы** һайрар ҡоштар **2.** *в знач. сущ.* **пе́вчий** *м* йырсы (*сиркәү хорында*)

ПЕ́ГИЙ, -ая, -ое (*о масти лошади*) ала, алмасыбар

ПЕДАГО́Г *м* педагог

ПЕДАГО́ГИКА *ж* педагогика (*тәрбиә һәм белем биреү тураһындағы фән*)

ПЕДАГОГИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое педагогик, педагогия ...ы; **педагоги́ческий сове́т** педагогик совет; **педагоги́ческий тала́нт** педагогик талант

ПЕДАГОГИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое педагогикаға ярашлы, педагогик яҡтан дөрөҫ; **педагоги́чный посту́пок** педагогик яҡтан дөрөҫ ҡылыҡ

ПЕДА́ЛЬ *ж* педаль, тәбәлдерек; **педа́ль велосипе́да** велосипед педале; **педа́ль тока́рного станка́** токарь станогы тәбәлдереге

ПЕДА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** педаль ...ы, тәбәлдерек ...ы; **педа́льный механи́зм** тәбәлдерек механизмы **2.** педалле, тәбәлдерекле; **де́тский педа́льный автомоби́ль** балалар өсөн тәбәлдерекле автомобиль

ПЕДА́НТ *м* педант (*фәндә һәм тормошта формаль яҡҡа ныҡ иғтибар биргән кеше*)

ПЕДАНТИ́ЗМ *м* педантизм (*берәй нәмәлә артыҡ формализм, ваҡсыллыҡ, ныҡ аныҡлыҡ*)

ПЕДАНТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое педантик, педант, үтә ваҡсыл; **педанти́ческое отноше́ние** педантик мөнәсәбәт; **педанти́ческая аккура́тность** педантик теүәллек

ПЕДАНТИ́ЧНОСТЬ *ж* педантлыҡ; **отлича́ться педанти́чностью** педантлыҡ менән айырылыу

ПЕДАНТИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое *см.* **педанти́ческий**; **педанти́чный челове́к** үтә ваҡсыл кеше

ПЕДЕРА́СТИЯ *ж* педерастия (*ирҙәр араһындағы енси мөнәсәбәт*)

ПЕДИА́ТР *м* педиатр (*балалар табибы*)

ПЕДИАТРИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое педиатрик, педиатрия ...ы; **педиатри́ческий институ́т** педиатрик институт

ПЕДИАТРИ́Я *ж* педиатрия (*балалар анатомияһын һәм физиологияһын, уларҙың ауырыуын дауалау һәм иҫкәртеү юлдарын өйрәнә торған фән*)

ПЕДИКЮ́Р *м* педикюр (*аяҡ тырнағын матурлау һәм сөйәлде бөтөрөү*)

ПЕДИКЮ́РНЫЙ, -ая, -ое педикюр ...ы; **педикю́рный кабине́т** педикюр кабинеты

ПЕДИКЮ́РША *ж* педикюрша (*педикюр яһаусы ҡатын-ҡыҙ*)

ПЕДИНСТИТУ́Т *м* (*педагогический институт*) пединститут

ПЕДСОВЕ́Т *м* (*педагогический совет*) педсовет; **заседа́ние педсове́та** педсовет ултырышы

ПЕДУЧИ́ЛИЩЕ *с* (*педагогическое училище*) педучилище

ПЕЙЗА́Ж *м* пейзаж (**1.** *тәбиғәт күренеше* **2.** *тәбиғәт күренешен кәүҙәләндергән һүрәт* **3.** *әҙәби әҫәрҙә тәбиғәтте тасуирлау*); **го́рный пейза́ж** тау пейзажы; **нарисова́ть пейза́ж** пейзаж төшөрөү; **пейза́ж в рома́не** романдағы пейзаж

ПЕЙЗАЖИ́СТ *м* пейзажсы (*пейзаж төшөрөүсе рәссам*)

ПЕЙЗА́ЖНЫЙ, -ая, -ое пейзаж ...ы; **пейза́жная вы́ставка** пейзаж күргәҙмәһе; **пейза́жные карти́ны** пейзаж һүрәттәре

ПЕКА́РНЫЙ, -ая, -ое икмәк бешереү ...ы; **пека́рное де́ло** икмәк бешереү эше

ПЕКА́РНЯ *ж* пекарня, икмәкхана

ПЕ́КАРЬ *м* икмәк бешереүсе

ПЕКЛЕВА́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** ваҡ тартып иләнгән (*күберәк арыш онона ҡарата*); **пеклева́нная мука́** ваҡ тартып иләнгән он **2.** ваҡ тартып иләнгән ондан (бешерелгән); **пеклева́нный хлеб** ваҡ тартып иләнгән ондан бешерелгән икмәк

ПЕКЛЕВА́ТЬ *несов. что*; *спец.* ваҡ тартып иләү (*күберәк арыш онон*)

ПЕ́КЛО *с*; *разг.* **1.** (*зной, жара*) үтә ҡыҙыу, үтә эҫе **2.** *перен.* ҡыҙыу барған урыны, ут эсе (*һуғыштың, бәхәстең һ.б.*); **пе́кло бо́я** һуғыштың ҡыҙыу барған урыны

ПЕЛЕНА́ *ж* япма, пәрҙә; **пелена́ тума́на** томан пәрҙәһе ♦ **(сло́вно, то́чно) пелена́ (с глаз) упа́ла** күҙе асылып киткәндәй булды (*хатаһын, яңылышҡанын ҡапыл ғына аңлаған кешегә ҡарата әйтелә*)

ПЕЛЕНА́НИЕ *с см.* **пелена́ть**

ПЕЛЕНА́ТЬ *несов. кого-что* биләү; **пелена́ть ребёнка** баланы биләү

ПЕ́ЛЕНГ *м*; *спец.* пеленг (*компас теле менән күренгән нәмәгә йәки ишетелгән тауышҡа ҡараған йүнәлеш араһындағы мөйөш*)

ПЕЛЕНГА́ТОР *м*; *спец.* пеленгатор (*пеленгылай торған прибор*); **опти́ческий пеленга́тор** оптик пеленгатор; **звуково́й пеленга́тор** тауыш пеленгаторы

ПЕЛЕНГА́ЦИЯ *ж*; *спец.* пеленгылау; **произвести́ пеленга́цию** пеленгылау үткәреү

ПЕЛЕНГОВА́НИЕ *с*; *спец. см.* **пеленгова́ть**

ПЕЛЕНГОВА́ТЬ *сов., несов. что*; *спец.* пеленгылау (*пеленгыны табып, ниҙеңдер урынын билдәләү*); **пеленгова́ть радиоста́нцию** радиостанцияны пеленгылау

ПЕЛЁНКА *ж* йүргәк, биләү ♦ **с пелёнок** биләүҙән үк, бала (сабый) саҡтан уҡ

ПЕЛЕРИ́НА *ж* пелерина (**1.** *яурынға һалып йөрөй торған ҡыҫҡа ябынса* **2.** *шундай ябынса рәүешендәге яға*)

ПЕЛИКА́Н *м* пеликан, баба ҡошо

ПЕЛЬМЕ́НИ *мн.* (*ед.* **пельме́нь** *м*) билмән

ПЕЛЬМЕ́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** билмән ...ы; **пельме́нное те́сто** билмән ҡамыры **2.** *в знач. сущ.* **пельме́нная** *ж* билмәнхана

ПЕ́МЗА *ж* пемза, күбек таш

ПЕ́МЗОВЫЙ, -ая, -ое пемза ...ы, күбек таш ...ы; **пе́мзовый порошо́к** күбек таш онтағы

ПЕ́НА *ж* күбек; **морска́я пе́на** диңгеҙ күбеге; **мы́льная пе́на** һабын күбеге ♦ **с пе́ной у рта** ауыҙынан төкөрөк сәсеп (*бик нык асыуланыу, ярһыу*)

ПЕНА́Л *м* пенал

ПЕНА́ЛЬТИ *м нескл.*; *спорт.* пенальти (*футболда, хоккейҙа һ.б. уйындарҙа ҡапҡаға штраф туп йәки шайба бәреү*)

ПЕНА́ТЫ *мн.*; *уст.* тыуған йорт, төп йорт; **верну́ться к родны́м пена́там** төп йортҡа ҡайтыу

ПЕ́НИЕ *с* **1.** йырлау, һайрау; **пе́ние в о́пере** операла йырлау; **пе́ние соловья́** һандуғас һайрауы **2.** йыр ...ы; **уро́к пе́ния** йыр дәресе

ПЕ́НИСТЫЙ, -ая, -ое күбекле, күбекләнеп торған (яткан); **пе́нистые во́лны** күбекләнеп торған тулҡындар; **пе́нистый шампу́нь** күбекле шампунь

ПЕ́НИТЬ *несов. что* күбекләндереү, күпертеү

ПЕ́НИТЬСЯ *несов.* күбекләнеү, күпереү

ПЕНИЦИЛЛИ́Н *м* пенициллин

ПЕ́НКА I *ж* ҡаҫмаҡ, шекәрә; **моло́ко́ с пе́нками** ҡаҫмаҡлы һөт

ПЕ́НКА II *ж* пенка, тау күне (*утҡа сыҙамлы, күҙәнәкле еңел минерал*); **мундшту́к из пе́нки** пенка мөштөк

ПЕ́ННИ *с нескл.* **1.** *см.* **пенс** **2.** пенни (*фин маркаһының йөҙҙән берен тиң ваҡ аҡса*)

ПЕ́ННЫЙ, -ая, -ое күбекле, күбекләнеп торған; **пе́нные во́лны** күбекләнеп торған тулҡындар

ПЕНОПЛА́СТ *м* пенопласт (*күҙәнәкле пластмасса*)

ПЕНОПЛА́СТОВЫЙ, -ая, -ое **1.** пенопласт ...ы; **пенопла́стовый цех** пенопласт цехы **2.** пенопласт, пенопластан эшләнгән; **пенопла́стовые игру́шки** пенопласт уйынсыҡтар

ПЕ́НОЧКА *ж* һарыҡас турғай

ПЕНС *м* пенс (*шиллингының ун икенән берен тиң ваҡ инглиз аҡсаһы*)

ПЕНСИОНЕ́Р *м* и **ПЕНСИОНЕ́РКА** *ж* пенсионер

ПЕНСИО́ННЫЙ, -ая, -ое пенсия ...ы; **пенсио́нная кни́жка** пенсия кенәгәһе; **пенсио́нный во́зраст** пенсия йәше

ПЕ́НСИЯ *ж* пенсия; **пе́нсия за вы́слугу лет** тейешле йылдар хеҙмәт иткән өсөн пенсия; **вы́йти на пе́нсию** пенсияға сығыу

ПЕНСНЕ́ *с нескл.* пенсне (*тирәсһеҙ, танау биленә ҡыҫтырып ҡуя торған күҙлек*)

ПЕНЬ *м* төп, түңгәк; **корчева́ть пни** төптәрҙе аҡтарыу ♦ **как пень (стоя́ть)** бағана кеүек (ҡатып ҡалыу); **вали́ть че́рез пень коло́ду** илке-һалҡы ғына, яй эшләү

ПЕНЬКА́ *ж* киндер (тарма) сүсе, сүс

ПЕНЬКО́ВЫЙ, -ая, -ое сүс, сүстән эшләнгән; **пеньков́ый кана́т** сүс арҡан

ПЕНЬЮА́Р *м* пеньюар (**1.** *еңел туҡыманан тегелгән ҡатын-ҡыҙ халаты* **2.** *бөҙрәханала клиенттың кейеме өҫтөнә ябыла торған япма*)

ПЕ́НЯ *ж* (*штраф*) пеня; **начи́слить пе́ню** пеня һалыу; **плати́ть пе́ню** пеня түләү

ПЕНЯ́ТЬ *несов. на кого-что*; *разг.* үпкәләү ♦ **не́чего на зе́ркало пеня́ть, ко́ли ро́жа крива́** ауыҙың ҡыйыш булһа, көҙгөгә үпкәләмә; **пеня́й на себя́** үҙеңә үпкәлә

ПЕ́ПЕЛ *м* көл ♦ **обрати́ть в пе́пел** көлгә әйләндереү, яндырып бөтөрөү; **обрати́ться в пе́пел** көлгә әйләнеү, янып бөтөү; **подня́ть из пе́пла** харабанан (емерек хәлдән) күтәреү

ПЕПЕЛИ́ЩЕ *с* **1.** янғын урыны, үртәнде **2.** *уст.*, *высок.* (*отчий дом*) тыуған йорт; **верну́ться на родно́е пепели́ще** тыуған йортоңа ҡайтыу

ПЕ́ПЕЛЬНИЦА *ж* көл һауыты

ПЕ́ПЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** көл ...ы; **пе́пельные ку́чи** көл өйөмдәре **2.** (*о цвете*) аҡһыл һоро, көл төҫөндәге

ПЕПСИ́Н *м*; *физиол.* пепсин (*аҙыҡтағы аҡһымдарҙы тарҡатыусы ашҡаҙан һуты*)

ПЕРВЕ́ЙШИЙ, -ая, -ее *разг.* **1.** иң беренсе, иң әһәмиәтле (мөһим) **2.** (*лучший*) иң яҡшы, иң юғары

ПЕ́РВЕНЕЦ *м* **1.** баш бала, беренсе бала **2.** *чего, какой*; *перен.* беренсеһе, беренсе (тәүге) эш (хеҙмәт); **э́та кни́га — мой пе́рвенец** был китап — минең тәүге хеҙмәтем

ПЕ́РВЕНСТВО *с* беренселек, алдынғылыҡ; **пе́рвенство ми́ра по ша́хматам** шахмат буйынса донъя беренселеге; **завоева́ть пе́рвенство** беренселекте яулап алыу

ПЕ́РВЕНСТВОВАТЬ и *уст.* **ПЕРВЕНСТВОВА́ТЬ** *несов.* беренселекте тотоу, алдын (өҫтөн) булыу

ПЕРВИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** беренсел, беренсе, тәүге; **перви́чная обрабо́тка мета́лла** металдың беренсел эшкәртелеүе; **перви́чный пери́од разви́тия** үҫештең тәүге осоро **2.** (*основной*) төп, тәү, беренсел; **перви́чные при́знаки боле́зни** ауырыуҙың тәү билгеләре **3.** (*низовой*) түбәнге, башланғыс; **перви́чная профсою́зная организа́ция** түбәнге профсоюз ойошмаһы

ПЕРВОБЫТНООБЩИ́ННЫЙ, -ая, -ое тәүтормош йәмғиәт ...ы; **первобытнообщи́нный строй** тәүтормош йәмғиәт ҡоролошо

ПЕРВОБЫ́ТНЫЙ, -ая, -ое **1.** тәүтормош ...ы; **первобы́тный челове́к** тәүтормош кешеһе **2.** ҡырағай, артта ҡалған; **первобы́тные нра́вы** ҡырағай ғәҙәттәр **3.** ҡул теймәгән, кеше аяғы баҫмаған; **первобы́тный лес** кеше ҡулы теймәгән урман **4.** боронғо; **первобы́тные живо́тные** боронғо хайуандар

ПЕРВОГО́ДОК *м*; *разг.* **1.** бер йәше тулмаған, беренсе йәше менән барған; **телёнок-перво́годок** бер йәше тулмаған быҙау **2.** беренсе йыл хеҙмәт иткән; **солда́ты-первого́дки** беренсе йыл хеҙмәт иткән һалдаттар

ПЕРВОЗДА́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** иң тәүге, иң боронғо; **первозда́нные масси́вы гор** тауҙарҙың иң боронғо массивтары **2.** саф, ҡул теймәгән, кеше аяғы баҫмаған; **первозда́нная синева́ не́ба** күктең саф зәңгәрлеге ♦ **первозда́нный ха́ос** *ирон.* боронғо хаос

ПЕРВОИСТО́ЧНИК *м* беренсе (тәү) сығанаҡ, төп сығанаҡ

ПЕРВОКЛА́ССНИК *м* и **ПЕРВОКЛА́ССНИЦА** *ж* беренсе синыф уҡыусыһы, беренсе синыфта уҡыусы

ПЕРВОКЛА́ССНЫЙ, -ая, -ое беренсе дәрәжәләге, иң яҡшы, юғары сифатлы; **первокла́ссное обору́дование** юғары сифатлы ҡорамалдар; **первокла́ссный ма́стер** иң яҡшы оҫта

ПЕРВОКУ́РСНИК *м* и **ПЕРВОКУ́РСНИЦА** *ж* беренсе курс студенты, беренсе курста уҡыусы студент

ПЕРВОМА́Й *м*; *высок.* Беренсе май, Беренсе май байрамы

ПЕРВОМА́ЙСКИЙ, -ая, -ое Беренсе май ...ы; **первома́йская демонстра́ция** Беренсе май демонстрацияһы

ПЕРВОНАЧА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** тәүге, баштағы, иң беренсе; **первонача́льный прое́кт** тәүге проект **2.** башланғыс, беренсе; **первонача́льное обуче́ние** башланғыс белем биреү **3.** (*элементарный*) иң ябай, башланғыс; **первонача́льные све́дения по арифме́тике** арифметиканан башланғыс мәғлүмәттәр

ПЕРВООСНО́ВА *ж* төп (асыл) нигеҙ, башланғыс; **мате́рия — первооснова́ всего́ существу́ющего** материя — донъялағы һәр нәмәнең төп нигеҙе

ПЕРВООТКРЫВА́ТЕЛЬ *м* беренсе (тәү башлап) асыусы (*яңы ерҙәрҙе, илдәрҙе һ.б.*)

ПЕРВООЧЕРЕДНО́Й и **ПЕРВООЧЕРЁДНЫЙ**, -ая, -ое беренсе сираттағы, беренсе нәүбәттәге, кисектергеһеҙ; **первоочередна́я зада́ча** беренсе сираттағы бурыс

ПЕРВОПЕЧА́ТНИК *м* тәү башлап китап баҫыусы

ПЕРВОПЕЧА́ТНЫЙ, -ая, -ое **1.** тәү башлап (беренсе булып) баҫылған; **первопеча́тные кни́ги** тәү башлап баҫылған китаптар **2.** беренсе (тәүге) тапҡыр баҫылған, тәүге баҫма; **первопеча́тные те́ксты** беренсе тапҡыр баҫылған текстар

ПЕРВОПРИЧИ́НА *ж* төп (беренсе) сәбәп

ПЕРВОПРОХО́ДЕЦ *м* башлап юл ярыусы, беренсе юл һалыусы; **первопрохо́дец ко́смоса** йыһанға башлап юл ярыусы

ПЕРВОПУ́ТОК *м*; *разг.* тәүге сана юлы

ПЕРВОРАЗРЯ́ДНИК *м* и **ПЕРВОРАЗРЯ́ДНИЦА** *ж* беренсе разрядлы спортсы

ПЕРВОРАЗРЯ́ДНЫЙ, -ая, -ое беренсе разрядлы, бик яҡшы (шәп); **перворазря́дный рестора́н** беренсе разрядлы ресторан

ПЕРВОРОДЯ́ЩАЯ 1. тәүгә бала табыусы, тәүге балаһын аҫраған **2.** *в знач. сущ.* **первородя́щая** *ж* тәүгә бала табыусы (тәүгә балаһын аҫраған) ҡатын

ПЕРВОСО́РТНЫЙ, -ая, -ое беренсе сорт(лы); **первосо́ртная мука́** беренсе сортлы он

ПЕРВОСТЕПЕ́ННЫЙ, -ая, -ое беренсе дәрәжәләге, иң мөһим, төп; **первостепе́нная зада́ча** иң мөһим бурыс

ПЕРВОТЁЛКА *ж*; *с.-х.* тана һыйыр, тәүгә быҙаулаған һыйыр

ПЕРВОТЕ́ЛЬНАЯ *с.-х.* беренсегә (тәүгә) быҙаулаған тана

ПЕРВОЦВЕ́Т *м* **1.** яҙ гөлө, кәкүк емеше **2.** *собир.*; *сад.* (*цветки, появившиеся впервые в жизни данного растения*) тәүсәскә

ПЕ́РВЫЙ, -ая, -ое **1.** *числ.* беренсе; **пе́рвый день ме́сяца** айҙың беренсе көнө; **пе́рвый но́мер журна́ла** журналдың беренсе һаны; **пе́рвый курс** беренсе курс **2.** тәүге, беренсе; **пе́рвое впечатле́ние** тәүге тәьҫир; **суд пе́рвой инста́нции** беренсе инстанциялағы суд; **пе́рвый снег** тәүге ҡар; **пе́рвая парова́я маши́на** беренсе пар машинаһы; **пе́рвый поцелу́й** тәүге үбешеү **3.** беренсе, юғары, иң, төп; **пе́рвая краса́вица** иң сибәр ҡатын-ҡыҙ; **пе́рвый сорт** беренсе сорт; **игра́ть пе́рвые ро́ли** төп ролдәрҙе уйнау **4.** *в знач. сущ.* **пе́рвое** *с* беренсе; **пода́ть на пе́рвое борщ** беренсегә борщ килтереү ♦ **пе́рвые петухи́** тәүге әтәстәр; **пе́рвая по́мощь** тәүге ярҙам; **в пе́рвую го́лову** барыһынан элек, тәүге сиратта; **в пе́рвую мину́ту** башта уҡ; **на пе́рвых пора́х** башта, элек; **не пе́рвой мо́лодости** йәш түгел, йәше уҙған (үтеп барған); **не пе́рвой све́жести** шаҡтай иҫкергән, иҫке төҫ ингән; **пе́рвый блин ко́мом** беренсе ҡоймаҡ табаға йәбешә (*берәй эштең уңышһыҙ башланып китеүенә ҡарата*); **игра́ть пе́рвую скри́пку** мөһим урын тотоу, башлап йөрөү, берәй эштә төп ролде уйнау; **пе́рвым де́лом** иң тәүҙә, иң элек, башта; **с пе́рвого взгля́да** бер күреүҙә

ПЕРГА́ *ж*; *пчел.* һитә, манса

ПЕРГА́МЕНТ и *спец.* **ПЕРГА́МЕН** *м* пергамент, пергамен (**1.** *борон яҙыу өсөн ҡулланылған ҡағыҙ кеүек йоҡа аҡ күн* **2.** *шундай күнгә яҙылған боронғо ҡулъяҙма* **3.** *май, һыу үткәрмәй торған йылтыр ҡағыҙ*)

ПЕРГА́МЕНТНЫЙ и *спец.* **ПЕРГА́МЕННЫЙ,** -ая, -ое **1.** пергамент ...ы; **перга́ментный сви́ток** пергамент төргәге **2.** пергамент; **перга́ментная бума́га** пергамент ҡағыҙ

ПЕРЕАДРЕСОВА́ТЬ *сов. что* бүтән адрес менән ебәреү, яңы адресҡа ебәреү

ПЕРЕАДРЕСО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **переадресова́ть**

ПЕРЕАТТЕСТА́ЦИЯ *ж см.* **переаттестова́ть — переаттесто́вывать**; **переаттеста́ция преподава́телей** уҡытыусыларҙы яңынан аттестациялау

ПЕРЕАТТЕСТОВА́ТЬ *сов. кого-что* яңынан аттестациялау

ПЕРЕАТТЕСТО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **переаттестова́ть**

ПЕРЕБАЗИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* (яңы урынға, ергә) күсереү (урынлаштырыу); **перебази́ровать заво́д в Сиби́рь** заводты Себергә күсереү

ПЕРЕБАЗИ́РОВАТЬСЯ *сов., несов.* (яңы урынға, ергә) күсеү (урынлашыу)

ПЕРЕБАЛЛОТИ́РОВАТЬ *сов. кого-что* яңынан тауышҡа ҡуйыу, ҡабаттан һайлау

ПЕРЕБАЛЛОТИ́РОВАТЬСЯ *сов.* яңынан тауышҡа ҡуйылыу, ҡабаттан һайланыу

ПЕРЕБА́РЩИВАТЬ *несов. см.* **переборщи́ть**

ПЕРЕБЕГА́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **перебежа́ть 2.** (*быстро перемещаться — о тени, свете, отражении и т.п.*) күсеү, күсеп йөрөү

ПЕРЕБЕЖА́ТЬ *сов.* **1.** *что, через что* аша (арҡыры) йүгереп сығыу (үтеү); **перебежа́ть че́рез у́лицу** урам аша йүгереп сығыу **2.** (*бегом переместиться на другое место*) йүгереп күсеү **3.** (*о глазах, взгляде*) йүгертеү; **перебежа́ть глаза́ми** күҙ йүгертеү **4.** *разг.* (*перейти на сторону врага*) ҡасып сығыу

ПЕРЕБЕ́ЖКА *ж* йүгереп үтеү, йүгереп күсеү; **де́лать перебе́жки** билдәле бер араны йүгереп үтеү

ПЕРЕБЕ́ЖЧИК *м* и **ПЕРЕБЕ́ЖЧИЦА** *ж* дошман яғына ҡасып сығыусы, һатлыҡ

ПЕРЕБЕ́ЛИВАТЬ *несов. см.* **перебели́ть**

ПЕРЕБЕЛИ́ТЬ *сов. что* яңынан (ҡабаттан) ағартыу

ПЕРЕБЕСИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*о животных*) ҡотороҡ менән ауырыу **2.** *разг.* (*прийти в состояние крайнего раздражения*) ҡотороноу, шашыу; **весь наро́д бу́дто перебеси́лся** барса халыҡ, әйтерһең, ҡоторонған **3.** *прост.* (*остепениться*) аҡылға ултырыу, баҫалҡыланыу

ПЕРЕБИВА́ТЬ *несов. см.* **переби́ть**

ПЕРЕБИВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **переби́ться 2.** *страд. от* **перебива́ть**

ПЕРЕБИНТОВА́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* (*забинтовать заново*) бинт менән яңынан бәйләү

2. *кого* (*забинтовать раны всем, многим*) бинт менән бәйләп сығыу; **перебинтова́ть всех ра́неных** яралыларҙың барыһын да бинт менән бәйләп сығыу 3. *кого-что-л.* (*забинтовать целиком*) бинт менән сырмау (урау)

ПЕРЕБИРА́ТЬ *несов.* 1. *см.* **перебра́ть** 2. *что* (*струны, клавиши, лады и т.п.*) сирткеләү, баҫҡылау; **перебира́ть стру́ны гита́ры** гитара ҡылдарын сирткеләү 3. *что* (*теребить*) тартҡылау, ыуғылау, йолҡҡолау; **перебира́ть лён** етенде йолҡҡолау 4. тыпырсыныу, тыпыр-тыпыр килеү; **перебира́ть нога́ми** аяҡ менән тыпыр-тыпыр килеү

ПЕРЕБИРА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **перебра́ться** 2. *страд. от* **перебира́ть** 1—3

ПЕРЕБИ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* үлтереп (ҡырып) бөтөрөү 2. *что* ватып (ҡырып, емереп) бөтөрөү; **переби́ть посу́ду** һауыт-һабаны ҡырып бөтөрөү 3. *что* (һуғып) һындырыу; **переби́ть ру́ку** ҡулды һуғып һындырыу 4. *кого-что* (*прервать*) бүлдереү, өҙөү; **переби́ть вопро́сом** *кого-л. кемделер* һорау биреп бүлдереү 5. *кого-что*; *разг.* (*перехватить*) араға инеү, арҡыры төшөү; **переби́ть поку́пку** араға инеп һатып алыу (*берәү алырға торғанда, артыҡ биреп*) 6. *что* (*нарушить течение, проявление чего-л.*) боҙоу; **переби́ть аппети́т** аппетитты боҙоу 7. *что* (*заглушить*) баҫып китеү, еңеү; **за́пах полы́ни переби́л други́е за́пахи** әрем еҫе башҡа еҫтәрҙе еңде 8. *что* (*вбить в другое место*) күсереп ҡағыу; **переби́ть гвоздь** сөйҙө күсереп ҡағыу 9. *что* (*взбить заново*) ҡабартыу, өлпәйтеү; **переби́ть поду́шки** мендәрҙәрҙе ҡабартыу 10. *что* (*обить заново*) яңынан көпләү ♦ **переби́ть доро́гу** юлға арҡыры сығыу

ПЕРЕБИ́ТЬСЯ *сов.* 1. ватылып (ҡырылып) бөтөү 2. *разг.* (*с трудом прожить*) тартып-һуҙып еткереү

ПЕРЕБО́Й *м* 1. тигеҙһеҙ тибеш; **перебо́и в се́рдце** йөрәктең тигеҙһеҙ тибеше 2. тотҡарлыҡ, өҙөклөк; **перебо́и в рабо́те** эштәге өҙөклөктәр

ПЕРЕБОЛЕ́ТЬ *сов. чем* и *без доп.* 1. ауырып алыу, ауырыу кисереү, (ауырыуҙы) үткәреү; **переболе́ть воспале́нием лёгких** үпкә шешеүен үткәреү 2. күп ауырыу кисереү; **ребёнок переболе́л мно́гими боле́знями** бала күп ауырыуҙар кисерҙе

ПЕРЕБО́Р *м*; *разг.* 1. *см.* **перебира́ть** 2; 2. *карт.* перебор

ПЕРЕБО́РКА I *ж см.* **перебра́ть** — **перебира́ть** 1, 3

ПЕРЕБО́РКА II *ж* бүлге; **доща́тая перебо́рка** таҡта бүлге

ПЕРЕБОРОНИ́ТЬ *сов. что* ҡабаттан (яңынан) тырматыу; **переборони́ть па́шню** һөрөлгән ерҙе ҡабаттан тырматыу

ПЕРЕБОРОНОВА́ТЬ *сов. что см.* **переборони́ть**

ПЕРЕБОРО́ТЬ *сов. кого-что*; *прям., перен.* еңеп сығыу, еңеү; **переборо́ть проти́вника** дошманды еңеп сығыу; **переборо́ть уста́лость** арығанлыҡты еңеү

ПЕРЕБОРЩИ́ТЬ *сов.*; *разг.* арттырып (шаштырып, аштырып) ебәреү

ПЕРЕБРА́НИВАТЬСЯ *несов.*; *разг.* әрләшеп (ирәгәләшеп, талашып, ирешеп, ыҙғышып) бөтөү

ПЕРЕБРА́НКА *ж*; *разг.* үҙ-ара әрләш (ыҙғыш, талаш), иреш, иреш-талаш; **зате́ять перебра́нку** иреш сығарыу

ПЕРЕБРА́СЫВАТЬ *несов. см.* **перебро́сить**

ПЕРЕБРА́СЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **перебро́ситься** 2. *страд. от* **перебра́сывать**

ПЕРЕБРА́ТЬ *сов.* 1. *что* берәмтекләп ҡарау, айырыу, һайлау; **перебра́ть пи́сьма** хаттарҙы берәмтекләп ҡарау; **перебра́ть карто́фель** картуф айырыу 2. *кого-что*; *перен.* берәм-берәм иҫкә (хәтергә) төшөрөү, берәм-берәм хәтерҙән үткәреү; **перебра́ть в па́мяти собы́тия после́дних лет** һуңғы йылдарҙағы ваҡиғаларҙы берәм-берәм хәтергә төшөрөү 3. *что*; *разг.* тағатып (таратып, һүтеп) йыйыу; **перебра́ть механи́зм часо́в** сәғәт механизмын һүтеп йыйыу 4. *что*; *типогр.* (*набрать заново*) ҡабаттан (ҡайтанан) йыйыу; **перебра́ть строку́** бер юлды ҡайтанан йыйыу 5. *что* (*взять постепенно, по частям*) ташыу, туҡтауһыҙ алыу; **он перебра́л у меня́ все каранда́ши** ул бар ҡәләмдәремде ташып бөткән 6. *что, чего* (*взять слишком много*) артыҡ (кәрәгенән тыш) алыу; **перебра́ть това́ров сверх но́рмы** тауарҙарҙы норманан тыш алыу

ПЕРЕБРА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* 1. аша сығыу; **перебра́ться че́рез ре́ку** йылға аша сығыу 2. (*переселиться*) күсенеү, күсеү, күсеп килеү (китеү); **перебра́ться на но́вую кварти́ру** яңы фатирға күсенеү

ПЕРЕБРОДИ́ТЬ *сов.* 1. (*быть готовым к употреблению после брожения*) әсеп етеү; **вино́ перебродй́ло** шарап әсеп еткән 2. (*стать излишне кислым после брожения*) ҡырҡыуланыу, үтә әсеү; **мёд перебродй́л** бал ҡырҡыуланған

ПЕРЕБРОСА́ТЬ *сов. что* ташлап (бәреп, ырғытып) бөтөрөү; **переброса́ть дрова́ в сара́й** утынды һарайға ырғытып бөтөрөү

ПЕРЕБРО́СИТЬ *сов.* 1. *кого-что* (аша) ташлау, ырғытыу; **перебро́сить мяч че́рез се́тку** тупты селтәр аша ташлау 2. *что* һалыу; **перебро́сить мост че́рез ре́ку** йылға аша күпер һалыу 3. *кого-что* (*переместить*) күсереү, күсереп урынлаштырыу; **перебро́сить войска́ на но́вый фронт** ғәскәрҙе яңы фронтҡа күсереү; **перебро́сить ка́дры** кадрҙарҙы күсереү 4. *что* арыраҡ (йыраҡҡараҡ) ырғытыу; **перебро́сить мяч за черту́** тупты һыҙыҡтан арыраҡ ырғытыу

ПЕРЕБРО́СИТЬСЯ *сов.* 1. (аша) һикереү, һикереп сығыу; **перебро́ситься че́рез забо́р** ҡойма аша һикереп сығыу 2. күсеү, һикереү; **ого́нь пере-**

бро́сился на сосе́дний дом ут күрше йортҡа күсте **3.** *чем* ырғытышыу, атышыу (*бер-береңә*); **перебро́ситься мячо́м** туп ырғытышыу **4.** *чем*; *перен.* һөйләшеп (әйтешеп) алыу; **перебро́ситься не́сколькими слова́ми** бер-ике ауыҙ һүҙ әйтешеп алыу

ПЕРЕБРО́СКА *ж см.* **перебро́сить — перебра́сывать** 3, 4; **перебро́ска диви́зии** дивизияны күсереү

ПЕРЕБУДИ́ТЬ *сов. кого-что* уятыу, уятып бөтөү (сығыу); **перебуди́ть дете́й** балаларҙы уятып бөтөү

ПЕРЕБЫВА́ТЬ *сов.* **1.** (*побывать в разное время у кого-л.*) йөрөп (булып) сығыу, булып (килеп) китеү; **перебыва́ть у всех родны́х** бөтә туғандарҙы йөрөп сығыу **2.** (*побывать в разное время где-л.*) булып (килеп) китеү; **на вы́ставке перебыва́ло мно́го наро́ду** күргәҙмәлә күп халыҡ булып китте **3.** (*побывать всюду, во многих местах*) булыу, йөрөү; **где то́лько не перебыва́ли** ҡайҙа ғына булманыҡ

ПЕРЕВА́Л *м* **1.** *см.* **перевали́ть** 4; **2.** (*дорога через хребет*) артылыш, үткәүел

ПЕРЕВА́ЛИВАТЬ *несов. см.* **перевали́ть**

ПЕРЕВА́ЛИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **перевали́ться 2.** аушаңлау, алпаңлап атлау **3.** *страд. от* **перева́ливать**

ПЕРЕВАЛИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что*; *разг.* күсереү, күсереп тейәү; **перевали́ть мешки́ с маши́ны на воз** тоҡтарҙы машинанан йөккә күсереү **2.** *кого-что* (*свалить на другую сторону*) аша һалыу (төшөрөү, сығарыу) **3.** *кого-что* (*перевернуть, не поднимая*) (бер яҡтан икенсе яҡҡа) әйләндереү **4.** *что, через что* (*перейти*) артылыу, аша сығыу; **перевали́ть че́рез хребе́т** һырт артылыу **5.** *разг.* артыу, артып китеү, уҙыу, уҙып китеү; **температу́ра перевали́ла за со́рок** температура ҡырҡтан артып киткән **6.** *кому безл.*; *разг.* уҙыу, уҙып китеү, ашыу, ашып китеү; **ему́ перевали́ло за со́рок** уның йәше ҡырҡтан уҙған

ПЕРЕВАЛИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** *разг.* әйләнеп (боролоп) ятыу; **перевали́ться на друго́й бок** икенсе ҡабырғаға әйләнеп ятыу **2.** *через что* тәгәрәп (ауып, йығылып) төшөү, сығыу; **перевали́ться че́рез забо́р** ҡойма аша сығыу

ПЕРЕВА́ЛОЧНЫЙ, -ая, -ое йөк күсереү ...ы, йөк күсереп тейәү ...ы; **перева́лочный пункт** йөк күсереп тейәү пункты

ПЕРЕВА́РИВАТЬ *несов.* **1.** *см.* **перевари́ть 2.** *кого-что*; *разг.* (*с отрицанием "не"*) ене һөймәү, күрә алмау; **не перева́ривать лжи** ялғанлыҡты ене һөймәү

ПЕРЕВА́РИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **перевари́ться 2.** *страд. от* **перева́ривать**

ПЕРЕВАРИ́ТЬ *сов. что* **1.** (*сварить заново*) яңынан (ҡабаттан) бешереү (ҡайнатыу) **2.** (*проварив слишком долго, лишить нужных качеств*) ныҡ бешереү, оҙаҡ бешереү (ҡайнатыу); **перевари́ть яйцо́** йомортҡаны ныҡ бешереү **3.** (*усвоить в процессе пищеварения*) һеңдереү; **перевари́ть пи́щу** аш һеңдереү **4.** *перен.*, *разг.* (*воспринять*) һеңдереү, үҙләштереү

ПЕРЕВАРИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** үтә ныҡ бешеү, артыҡ оҙаҡ ҡайнау (бешеү), иҙелеп китеү; **лапша́ перевари́лась** туҡмас иҙелеп киткән **2.** һеңеү; **пи́ща перевари́лась** аш һеңде

ПЕРЕВЕЗТИ́ *сов. кого-что* **1.** алып барып ҡуйыу, алып барыу, илтеп ҡуйыу, ташыу; **перевезти́ дете́й на да́чу** балаларҙы дачаға алып барып ҡуйыу **2.** *через что* аша (арҡыры) сығарыу (күсереү, ташыу); **перевезти́ че́рез ре́ку** йылға аша сығарыу

ПЕРЕВЕРНУ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* түңкәреү, түңкәреп ҡуйыу, әйләндереү, әйләндереп ҡуйыу (һалыу); **переверну́ть бо́чку вверх дном** мисканы түңкәреп ҡуйыу; **переверну́ть поду́шку** мендәрҙе әйләндереп һалыу **2.** *что* икенсе яғын асыу; **переверну́ть страни́цу** биттең икенсе яғын асыу **3.** *что*; *разг.* аҡтарыу, аҫтын-өҫкә килтереү; **переверну́ть всё вверх дном** бөтәһенең аҫтын-өҫкә килтереү **4.** *что*; *перен.*, *разг.* тамырынан үҙгәртеү; **переверну́ть пре́жние поня́тия** элекке төшөнсәләрҙе тамырынан үҙгәртеү

ПЕРЕВЕРНУ́ТЬСЯ *сов.* **1.** әйләнеү, әйләнеп ятыу; **переверну́ться на друго́й бок** икенсе яҡҡа әйләнеп ятыу **2.** (*опрокинуться*) түңкәрелеү

ПЕРЕВЕРСТА́ТЬ *сов. что*; *полигр.* яңынан (ҡабаттан) вёрсткалау

ПЕРЕВЁРТЫВАТЬ *несов. см.* **переверну́ть**

ПЕРЕВЁРТЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **переверну́ться 2.** *страд. от* **перевёртывать**

ПЕРЕВЕ́С *м* **1.** *см.* **переве́сить** II; **2.** *разг.* (*излишек в весе*) артығы, артҡаны; **доплати́ть за переве́с** артығына түләү **3.** *перен.* (*преимущество*) өҫтөнлөк; **получи́ть переве́с** өҫтөнлөк алыу

ПЕРЕВЕ́СИТЬ I *сов. что* (*повесить на другое место*) күсереп элеү; **переве́сить карти́ну** картинаны күсереп элеү

ПЕРЕВЕ́СИТЬ II *сов.* **1.** *кого-что* (*взвесить заново*) яңынан (ҡабаттан) үлсәү; **переве́сить груз** йөктө яңынан үлсәү **2.** *кого-что* (*превзойти в весе*) ауырыраҡ тартыу, баҫып китеү; **одна́ ча́ша весо́в переве́сила другу́ю** үлсәү тәрилкәһенең береһе ауырыраҡ тартты **3.** *что* и *без доп.*; *перен.*, *разг.* өҫтөн сығыу, өҫтөнлөк алыу; **мне́ние большинства́ переве́сило** күпселектең фекере өҫтөнлөк алды

ПЕРЕВЕ́СИТЬСЯ *сов.* һалынып ятыу (төшөү), аҫылыныу; **переве́ситься че́рез пери́ла** яндауырҙан һалынып төшөү

ПЕРЕВЕСТИ́ *сов.* **1.** *кого-что* (аша) сығарыу, сығарып ҡуйыу; **перевести́ дете́й че́рез у́лицу** балаларҙы урам аша сығарып ҡуйыу **2.** *кого-что* күсереү; **перевести́ класс в другу́ю ко́мнату** синыфты икенсе бүлмәгә күсереү; **перевести́ студе́нта на тре́тий курс** студентты өсөнсө курсҡа күсереү; **перевести́ изда́тельство на хоз-**

расчёт нәшриәтте хужалыҡ иҫәбенә күсереү **3.** *что*; *перен.* бороу; **перевести́ разгово́р на друго́е** һүҙҙе икенсегә бороу **4.** *что* (*переслать деньги*) ебәреү, һалыу, күсереү; **перевести́ два миллио́на** ике миллион һум(ды) күсереү **5.** *что* тәржемә итеү, күсереү; **перевести́ с ру́сского на башки́рский** урыҫ теленән башҡорт теленә тәржемә итеү **6.** *что* күсереү, әйләндереү; **перевести́ фу́нты в килогра́ммы** ҡаҙаҡтарҙы килограмдарға әйләндереү **7.** *что* күсереп төшөрөү; **перевести́ рису́нок** һүрәтте күсереп төшөрөү **8.** *кого*; *разг.* (*истребить*) ҡырып (үлтереп) бөтөрөү; **перевести́ мыше́й** сысҡандарҙы ҡырып бөтөрөү **9.** *что*; *разг.* (*истратить*) тотоп бөтөрөү, әрәмшәрәм итеү, туҙҙырыу; **перевести́ все де́ньги** бөтә аҡсаны туҙҙырыу ♦ **перевести́ дух** (**дыха́ние**) иркен тын алыу, тын алып ҡалыу, хәл алыу

ПЕРЕВЕСТИ́СЬ *сов.* **1.** күсеү; **перевести́сь на другу́ю рабо́ту** бүтән эшкә күсеү **2.** *разг.* бөтөү, ҡороу; **не перевели́сь ещё у нас сказа́тели** беҙҙә әле сәсәндәр бөтмәгән **3.** (*о рисунке, переводной картинке и т.п.*) күсереп төшөрөлөү

ПЕРЕВЕ́ШАТЬ I *сов.* **1.** *что*; *разг.* элеп бөтөрөү; **переве́шать всё бельё** бөтә керҙе элеп бөтөрөү **2.** *кого* (*казнить*) аҫып бөтөрөү

ПЕРЕВЕ́ШАТЬ II *сов. что* **1.** (*взвесить всё*) үлсәп сығыу (бөтөрөү) **2.** (*взвесить заново*) яңынан (ҡабаттан) үлсәп сығыу

ПЕРЕВЕ́ШИВАТЬ I *несов. см.* **переве́сить** I

ПЕРЕВЕ́ШИВАТЬ II *несов. см.* **переве́сить** II, **переве́шать** II

ПЕРЕВЕ́ШИВАТЬСЯ I *несов.* **1.** *см.* **переве́ситься 2.** *страд. от* **переве́шивать** I

ПЕРЕВЕ́ШИВАТЬСЯ II *несов. страд. от* **переве́шивать** II

ПЕРЕВИВА́ТЬ *несов. см.* **переви́ть**

ПЕРЕВИВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **переви́ться 2.** *страд. от* **перевива́ть**

ПЕРЕВИДА́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* күпте күреү (кисереү); **он мно́го перевида́л на своём веку́** ул үҙ ғүмерендә күпте күргән

ПЕРЕВИНТИ́ТЬ *сов. что* яңынан (ҡабаттан) бороп индереү

ПЕРЕВИ́НЧИВАТЬ *несов. см.* **перевинти́ть**

ПЕРЕВИРА́ТЬ *несов. см.* **переври́ть**

ПЕРЕВИ́ТЬ *сов. что* **1.** үреү, ҡушып үреү; **переви́ть ко́сы ле́нтами** сәс толомдарын таҫма ҡушып үреү **2.** (*обвить что-л. вокруг чего-л.*) уратыу, сырмау, уратып (сырмап) алыу **3.** (*распустив, свить заново*) яңынан (ҡабаттан) үреү, яңынан (ҡабаттан) ишеү

ПЕРЕВИ́ТЬСЯ *сов.* уралып (сырмалып) бөтөү, уралып (сырмалып) үҫеү; **хмель переви́лся с черёмухой** ҡомалаҡ муйыл ағасына уралып үҫкән

ПЕРЕВО́Д *м* **1.** *см.* **перевести́** — **переводи́ть, перевести́сь** — **переводи́ться 2.** тәржемә; **во́льный перево́д** ирекле тәржемә; **досло́вный перево́д** һүҙмә-һүҙ тәржемә **3.** почта (телеграф, банк) аша күсерелгән (ебәрелгән) аҡса, перевод; **получи́ть перево́д на сто рубле́й** почта аша ебәрелгән йөҙ һум аҡсаны алыу ♦ **нет перево́ду** (**перево́да**) *кому-чему* бөтәрлөк түгел, һәр ваҡыт бар

ПЕРЕВОДИ́ТЬ *несов. см.* **перевести́** ♦ **не переводя́ дыха́ния** тын да алмай, шунда уҡ

ПЕРЕВОДИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **перевести́сь 2.** *страд. от* **переводи́ть**

ПЕРЕВОДНО́Й и **ПЕРЕВО́ДНЫЙ,** -ая, -ое **1.** перевод ...ы, аҡса күсереү (ебәреү) ...ы; **перево́дный бланк** аҡса күсереү бланкыһы **2.** тәржемә, тәржемә ителгән; **переводна́я литерату́ра** тәржемә әҙәбиәт **3.** күсереү ...ы; **переводно́й балл** күсереү балы **4.** күсермәле; **переводны́е карти́нки** күсермәле һүрәттәр **5.** *тех.* күсергес; **перево́дный кла́пан** күсергес клапан

ПЕРЕВО́ДЧЕСКИЙ, -ая, -ое тәржемәселек ...ы, тәржемәсе(ләр) ...ы; **перево́дческая рабо́та** тәржемәселек эше

ПЕРЕВО́ДЧИК *м* и **ПЕРЕВО́ДЧИЦА** *ж* тәржемәсе

ПЕРЕВО́З *м* **1.** *см.* **перевезти́** — **перевози́ть 2.** (*место переправы*) кисеү, һыу аша сығаторған урын (*борам, кәмә менән*)

ПЕРЕВОЗИ́ТЬ *несов. см.* **перевезти́**

ПЕРЕВО́ЗКА *ж см.* **перевезти́** — **перевози́ть**; **перево́зка пассажи́ров** пассажирҙар ташыу

ПЕРЕВО́ЗНЫЙ, -ая, -ое *см.* **перево́зочный**; **перево́зный парохо́д** һыу аша сығарыусы пароход

ПЕРЕВО́ЗОЧНЫЙ, -ая, -ое һыу аша сығарыусы (ташыусы), күсереү ...ы, ташыу ...ы, сығарыу ...ы; **перево́зочные сре́дства** ташыу саралары

ПЕРЕВО́ЗЧИК *м* һыу аша сығарыусы, ылаусы, йөк ташыусы

ПЕРЕВОЛНОВА́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* ныҡ борсоу, борсоп бөтөрөү

ПЕРЕВОЛНОВА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* ныҡ борсолоу, борсолоп бөтөү

ПЕРЕВООРУЖА́ТЬ *несов. см.* **перевооружи́ть**

ПЕРЕВООРУЖА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **перевооружи́ться 2.** *страд. от* **перевооружа́ть**

ПЕРЕВООРУЖЕ́НИЕ *с см.* **перевооружи́ть** — **перевооружа́ть, перевооружи́ться** — **перевооружа́ться**

ПЕРЕВООРУЖИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** өр-яңынан (яңынан) ҡоралландырыу; **перевооружи́ть а́рмию и флот** армия һәм флотты өр-яңынан ҡоралландырыу **2.** яңы ҡорамал (материал, сара) менән тәьмин итеү (йыһазландырыу); **перевооружи́ть лёгкую промы́шленность** еңел сәнәғәтте яңы ҡорамал менән йыһазландырыу

ПЕРЕВООРУЖИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** яңы ҡорал менән ҡоралланыу **2.** *чем* яңы ҡорамал менән йыһазландырылыу (тәьмин ителеү)

ПЕРЕВОПЛОТИ́ТЬ *сов. кого-что* башҡаса (бүтәнсә) кәүҙәләндереү, башҡа төҫ (форма, кәүҙәләнеш) биреү

ПЕРЕВОПЛОТИ́ТЬСЯ *сов.* башҡаса (бүтәнсә) кәүҙәләнеү, яңы төҫ (форма, кәүҙәләнеш) алыу

ПЕРЕВОПЛОЩА́ТЬ *несов. см.* **перевоплоти́ть**

ПЕРЕВОПЛОЩА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **перевоплоти́ться** **2.** *страд. от* **перевоплоща́ть**

ПЕРЕВОПЛОЩЕ́НИЕ *с см.* **перевоплоти́ть — перевоплоща́ть, перевоплоти́ться — перевоплоща́ться**

ПЕРЕВОРА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **перевернуть**

ПЕРЕВОРА́ЧИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **перевернуться** **2.** *страд. от* **перевора́чивать**

ПЕРЕВОРО́Т *м* **1.** ҡырҡа боролош (һынылыш); **переворо́т в нау́ке** фәндә ҡырҡа боролош **2.** түңкәрелеш, алмашыныу; **социа́льный переворо́т** социаль түңкәрелеш **3.** *см.* **перевернуться** 1

ПЕРЕВОРОШИ́ТЬ *сов. что*; *разг.* **1.** әйләндереү; **перевороши́ть се́но** бесәнде әйләндереү **2.** аҡтарыу, аҫтын өҫкә килтереү; **перевороши́ть все бума́ги** бөтә ҡағыҙҙарҙы аҡтарыу **3.** *перен.* хәтергә (иҫкә) төшөрөү, күҙ алдына килтереү; **перевороши́ть в па́мяти про́шлое** үткәндәрҙе хәтергә төшөрөү **4.** *перен.* (*изменить*) үҙгәртеү, яңынан (ҡабаттан, ҡайтанан) төҙөү

ПЕРЕВОСПИТА́НИЕ *с см.* **перевоспита́ть**

ПЕРЕВОСПИТА́ТЬ *сов. кого-что* яңынан тәрбиәләү, яңыса тәрбиә биреү

ПЕРЕВОСПИТА́ТЬСЯ *сов.* яңынан тәрбиәләнеү, яңыса тәрбиә алыу

ПЕРЕВОСПИ́ТЫВАТЬ *несов. см.* **перевоспита́ть, перевоспита́ться**

ПЕРЕВОСПИ́ТЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **перевоспита́ться** **2.** *страд. от* **перевоспи́тывать**

ПЕРЕВРА́ТЬ *сов. что* **1.** *разг.* (*передавая, исказить*) боҙоп һөйләү (әйтеү) **2.** *прост.* (*превзойти кого-л. во вранье*) кем уҙарҙан алдашыу, күп алдашыу

ПЕРЕВЫБИРА́ТЬ *несов. см.* **перевы́брать**

ПЕРЕВЫ́БОРНЫЙ, -ая, -ое яңынан (ҡабаттан, ҡайтанан) һайлау ...ы; **перевы́борное собра́ние** ҡабаттан һайлау йыйылышы

ПЕРЕВЫ́БОРЫ *только мн.* яңынан (ҡабаттан, ҡайтанан) һайлау

ПЕРЕВЫ́БРАТЬ *сов. кого-что*; *разг.* яңынан (ҡабаттан, ҡайтанан) һайлау; **перевы́брать профко́м** профкомды ҡабаттан һайлау

ПЕРЕВЫПОЛНЕ́НИЕ *с см.* **перевы́полнить — перевыполня́ть**

ПЕРЕВЫ́ПОЛНИТЬ *сов. что* арттырып үтәү (тултырыу)

ПЕРЕВЫПОЛНЯ́ТЬ *несов. см.* **перевы́полнить**

ПЕРЕВЯЗА́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* (*наложить повязку*) бәйләү, бәйләп ҡуйыу; **перевяза́ть ра́ну** яраны бәйләү **2.** *что* (*обвязать со всех сторон*) уратып бәйләү (бәйләп ҡуйыу); **перевяза́ть чемода́н** сумаҙанды уратып бәйләү **3.** *кого-что* (*связать*) бәйләп сығыу, бәйләү; **перевяза́ть кни́ги в па́чки** китаптарҙы төргәккә бәйләп сығыу **4.** *что* (*завязать заново*) һүтеп (сисеп, тағатып) яңынан (ҡабаттан) бәйләү; **перевяза́ть ба́нт** бантты сисеп яңынан бәйләү

ПЕРЕВЯЗА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* **1.** яраны (ауыртҡан урынды) бәйләү, бәйләтеү; **он перевяза́лся** ул яраһын бәйләтте **2.** билгә быуыу; **перевяза́ться кушако́м** билгә билбау быуыу

ПЕРЕВЯ́ЗКА *ж* **1.** *см.* **перевяза́ть — перевя́зывать, перевяза́ться — перевя́зываться** **2.** *разг.* (*то, чем перевязано что-л.*) бау, бәй

ПЕРЕВЯ́ЗОЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** (яра) бәйләү ...ы; **перевя́зочный пункт** яра бәйләү пункты **2.** (яра) бәйләй торған; **перевя́зочный материа́л** яра бәйләй торған материал **3.** *в знач. сущ.* **перевя́зочная** *ж* яра бәйләү бүлмәһе

ПЕРЕВЯ́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **перевяза́ть**

ПЕРЕВЯ́ЗЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **перевяза́ться** **2.** *страд. от* **перевя́зывать**

ПЕ́РЕВЯЗЬ *ж* **1.** тартмайыл, иңбаш ҡайышы, ҡайыш; **пе́ревязь для са́бли** ҡылыс ҡайышы **2.** бәй; **рука́ на пе́ревязи** бәйле ҡул **3.** *см.* **перевя́зка** 2

ПЕРЕВЯ́СЛО *с*; *разг.* көлтә бауы

ПЕРЕГА́Р *м*; *разг.* **1.** һаҫыҡ еҫ (*янғандағы*); **таба́чный перега́р** тәмәке төтөнөнөң һаҫыҡ еҫе **2.** араҡы еҫе (*ауыҙҙағы*)

ПЕРЕГИ́Б *м* **1.** *см.* **перегну́ть — перегиба́ть** 1, 2; **2.** (*место сгиба*) бөгөлгән (бөкләнгән) урын **3.** *перен.* (*крайность*) артыҡлыҡ, арттырып ебәреү, самаһыҙлыҡ

ПЕРЕГИБА́ТЬ *несов. см.* **перегну́ть**

ПЕРЕГИБА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **перегну́ться** **2.** *страд. от* **перегиба́ть**

ПЕРЕГЛА́ДИТЬ *сов. что* **1.** (*выгладить заново*) яңынан (ҡабаттан) үтекләү **2.** (*выгладить всё*) үтекләп бөтөрөү (сығыу); **перегла́дить всё бельё** бөтә керҙе үтекләп бөтөрөү

ПЕРЕГЛА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **перегла́дить**

ПЕРЕГЛЯ́ДЫВАТЬСЯ *несов.* (бер-беренә) ҡарашыу, күҙ ташлашыу

ПЕРЕГЛЯНУ́ТЬСЯ *сов. см.* **перегля́дываться**

ПЕРЕГНА́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* ҡыуып алып барыу, ҡыуалау; **перегна́ть скот на зи́мнее па́стбище** малды тибенгә ҡыуалау **2.** *кого-что*; *прям., перен.* (*обогнать*) уҙыу, уҙып китеү (*уҙышта, ярышта һ.б.*) **3.** *что* ҡыуыу; **перегна́ть нефть** нефть ҡыуыу

ПЕРЕГНИВА́ТЬ *несов. см.* **перегни́ть**

ПЕРЕГНИ́ТЬ *сов.* сереү, сереп бөтөү

ПЕРЕГНОИ́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* серетеү, серетеп бөтөрөү; **перегнои́ть мно́го се́на** күп бесәнде серетеп бөтөрөү

ПЕРЕГНО́Й *м* серемтә, серетмә

ПЕРЕГНО́ЙНЫЙ, -ая, -ое серемтә ...ы; **перегно́йный слой** серемтә ҡатламы

ПЕРЕГНУ́ТЬ *сов.* **1.** *что* уртаға (икегә, урталай) бөкләү (бөгөү); **перегну́ть лист бума́ги попола́м** ҡағыҙ битен уртаға бөкләү **2.** *разг.* (*согнуть чрезмерно*) үтә бөгөү, ныҡ бөгөп ташлау **3.** *без доп.*; *перен.*, *разг.* арттырып (аштырып) ебәреү; **э́то ты перегну́л** быныһын арттырып уҡ ебәрҙең ♦ **перегну́ть па́лку** арттырып ебәреү

ПЕРЕГНУ́ТЬСЯ *сов.* **1.** бөкләнеү, бөгөлөү; **лист бума́ги перегну́лся** ҡағыҙ бите бөкләнде **2.** (*согнуть тело*) бөгөлөү, эйелеү; **перегну́ться че́рез плете́нь** ситән аша эйелеү

ПЕРЕГОВА́РИВАТЬСЯ *несов.* **1.** һүҙ ҡушыу, һөйләшеү, һөйләшеп алыу; **перегова́риваться со знако́мым** таныш менән һөйләшеү **2.** (*вести переговоры*) һөйләшеү алып барыу, һөйләшеп ҡуйыу

ПЕРЕГОВОРИ́ТЬ *сов.* **1.** *с кем* (*коротко поговорить*) һөйләшеп алыу, һөйләшеү; **переговори́ть по телефо́ну с бра́том** ағай менән телефондан һөйләшеп алыу **2.** *что*, *о чём* (*поговорить обо всём*) күп итеп һөйләшеү **3.** *кого*; *разг.* (*подавлять своим разговором*) башҡаға һөйләргә бирмәү, ҡысҡырып һөйләп еңеү

ПЕРЕГОВО́РНЫЙ, -ая, -ое һөйләшеү ...ы; **междугоро́дный перегово́рный пункт** ҡала-ара һөйләшеү пункты

ПЕРЕГОВО́РЫ *мн.* **1.** *офиц.* һөйләшеүҙәр, фекер алышыуҙар; **дипломати́ческие перегово́ры** дипломатик һөйләшеүҙәр; **перегово́ры на вы́сшем у́ровне** юғары даирәләрҙәге һөйләшеүҙәр **2.** (*разговор*) һөйләшеү; **перегово́ры по телефо́ну** телефондан һөйләшеү

ПЕРЕГО́Н *м* **1.** *см.* **перегна́ть — перегоня́ть** 1; **2.** (*участок пути*) аралыҡ

ПЕРЕГО́НКА *ж* **1.** *см.* **перегна́ть — перегоня́ть** 1; **2.** *спец.* ҡыуыу; **суха́я перего́нка** ҡоролай ҡыуыу; **перего́нка не́фти** нефть ҡыуыу

ПЕРЕГО́ННЫЙ, -ая, -ое ҡыуыу ...ы; **перего́нный аппара́т** ҡыуыу аппараты

ПЕРЕГОНЯ́ТЬ *несов. см.* **перегна́ть**

ПЕРЕГОРА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **перегороди́ть**

ПЕРЕГОРА́ЖИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **перегороди́ться 2.** *страд. от* **перегора́живать**

ПЕРЕГОРА́НИЕ *с см.* **перегора́ть**

ПЕРЕГОРА́ТЬ *несов. см.* **перегоре́ть**

ПЕРЕГОРЕ́ЛЫЙ, -ая, -ое **1.** көйгән, янған, көйөп (янып) бөткән; **перегоре́лое ма́сло** көйгән май **2.** (*истлевший*, *прелый*) сереп (бурһып, бәҫәреп) янған (бөткән); **перегоре́лое се́но** бәҫәреп янған бесән

ПЕРЕГОРЕ́ТЬ *сов.* **1.** яныу, янып яраҡһыҙланыу; **ла́мпочка перегоре́ла** лампочка янған **2.** янып өҙөлөү (һыныу); **ба́лка перегоре́ла** өрлөк янып һынған **3.** *разг.* (*подгореть*) ҡара көйөү (яныу); **мя́со перегоре́ло** ит ҡара янған **4.** (*сгнить*) янып сереү (бәҫәреү, бурһыу); **наво́з перегоре́л** тиреҫ янып серегән **5.** (*превратиться в золу*) янып бөтөү; **дрова́ в печи́ перегоре́ли** мейестәге утын янып бөткән **6.** *перен.* (*притупиться — о чувствах, переживаниях и т.п.*) баҫылыу, бөтөү; **боль в душе́ перегоре́ла** йөрәк әрнеүе баҫылды

ПЕРЕГОРОДИ́ТЬ *сов.* *что* бүлеү, кәртәләү, бүлеп (кәртәләп) ҡуйыу; **перегороди́ть ко́мнату** бүлмәне бүлеү

ПЕРЕГОРОДИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* бүленеү, кәртәләнеү

ПЕРЕГОРО́ДКА *ж* **1.** бүлкә, бүлмә; **я́щик с перегоро́дками** бүлкәле йәшник **2.** *перен.* кәртә, бүлмә, кәзәнкә

ПЕРЕГРЕ́В *м см.* **перегре́ть — перегрева́ть, перегре́ться — перегрева́ться**

ПЕРЕГРЕВА́НИЕ *с см.* **перегре́ть, перегре́ться**

ПЕРЕГРЕВА́ТЬ *несов. см.* **перегре́ть**

ПЕРЕГРЕВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **перегре́ться 2.** *страд. от* **перегрева́ть**

ПЕРЕГРЕ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* артыҡ (үтә) йылытыу (эҫетеү, ҡыҙҙырыу); **перегре́ть молоко́** һөттө артыҡ йылытыу; **перегре́ть мото́р** моторҙы үтә ҡыҙҙырыу **2.** *что*; *тех.* үтә эҫетеп (ҡыҙҙырып) ебәреү

ПЕРЕГРЕ́ТЬСЯ *сов.* **1.** үтә (артыҡ) эҫеү (ҡыҙыу); **утюг перегре́лся** үтек үтә ҡыҙған **2.** (*на солнце*) яныу, эҫе ҡабыу

ПЕРЕГРУЖА́ТЬ *несов. см.* **перегрузи́ть**

ПЕРЕГРУЖА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **перегрузи́ться 2.** *страд. от* **перегружа́ть**

ПЕРЕГРУ́ЖЕННОСТЬ и **ПЕРЕГРУЖЁННОСТЬ** *ж* **1.** артыҡ (саманан тыш) тейәү; **перегру́женность маши́ны** машинаға йөктө саманан тыш тейәү **2.** (*в работе*) эштең үтә (саманан тыш) күп булыуы, артыҡ эш йөкмәтеү

ПЕРЕГРУЗИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* күсереп тейәү; **перегрузи́ть я́щики с бе́рега на паро́м** йәшниктәрҙе ярҙан борамға тейәү **2.** *кого-что* (*нагрузить сверх меры*) артыҡ (саманан тыш) тейәү; **перегрузи́ть ло́дку** кәмәгә саманан тыш тейәү **3.** *что*; *перен.* артыҡ ҙурайтыу, тултырыу; **перегрузи́ть статью́ ци́фрами** мәҡәләне цифрҙар менән тултырыу **4.** *кого-что* (*дать чрезмерную нагрузку*) баҫып ташлау, күп йөкмәтеү, артыҡ көс төшөрөү; **перегрузи́ть дви́гатель** двигателгә артыҡ көс төшөрөү

ПЕРЕГРУЗИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** күсереп тейәү (*бер транспорттан икенсеһенә*) **2.** (*нагрузиться чрезмерно*) күп тейәп ташлау, артыҡ йөк алыу

ПЕРЕГРУ́ЗКА *ж см.* **перегрузи́ть — перегружа́ть, перегрузи́ться — перегружа́ться**

ПЕРЕГРУ́ЗОЧНЫЙ, -ая, -ое күсереп тейәү ...ы; **перегру́зочные рабо́ты** күсереп тейәү эштәре

ПЕРЕГРУППИРОВА́ТЬ *сов.* *кого-что* яңынан төркөмдәргә айырыу (бүлеү), яңынан

төркөмләү; **перегруппировáть войскá** ғәскәрҙе яңынан төркөмләү

ПЕРЕГРУППИРОВÁТЬСЯ *сов.* яңынан төркөмдәргә бүленеү

ПЕРЕГРУППИРÓВКА *ж см.* **перегруппировáть — перегруппирóвывать, перегруппировáться — перегруппирóвываться**

ПЕРЕГРУППИРÓВЫВАТЬ *несов. см.* **перегруппировáть**

ПЕРЕГРУППИРÓВЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **перегруппировáться 2.** *страд. от* **перегруппирóвывать**

ПЕРЕГРЫЗÁТЬ *несов. см.* **перегры́зть**

ПЕРЕГРЫ́ЗТЬ *сов.* **1.** *что* сәйнәп (тешләп) өҙөү; **перегры́зть ни́тку** епте тешләп өҙөү **2.** *кого-что* быуып (тамаҡлап) бөтөрөү (ташлау); **вóлки перегры́зли овéц** бүреләр һарыҡтарҙы тамаҡлап ташлаған **3.** *что*; *разг.* кимереп бөтөрөү, ярып (ашап) бөтөрөү; **перегры́зть все орéхи** бөтә сәтләүекте ярып бөтөрөү

ПЕРЕГРЫ́ЗТЬСЯ *сов.* **1.** *разг.* (*перекусать друг друга — о животных*) тешләшеү, тешләшеп (сәйнәшеп) бөтөү; **собáки перегры́злись** эттәр тешләшеп бөткән **2.** *перен.*, *прост.* (*переругаться*) талашып (ыҙғышып) бөтөү

ПÉРЕД и **ПЕРЕДО** *предлог с твор. п.* **1.** (*употребляется при указании предмета, места и т.п., напротив которого находится кто-что-л., происходит что-л.*) алдына, ҡаршыһына, алдында, ҡаршыһында; **останови́ться пéред дóмом** йорт алдына туҡтау; **стоя́ть пéред пéчью** мейес ҡаршыһында тороу **2.** (*употребляется при указании на лицо, в присутствии которого, на виду у которого что-л. делается*) алдында, ҡаршыһында, алда; **пéред учи́телем** уҡытыусы алдында; **передо мнóй** минең алда **3.** (*употребляется при указании на лицо или явление, по отношению к которому совершается какое-л. действие, испытывается состояние*) алдында, ҡаршыһында, алды; **не отступáть пéред трýдностями** ауырлыҡтар алдында сигенмәү; **отвечáть пéред закóном** закон алдында яуап биреү **4.** (*употребляется при сравнении, сопоставлении с кем-чем-л.*) алдында, алда, янында, янда; **он ничтó пéред вáми** ул һеҙҙең алда бер кем түгел **5.** (*употребляется при указании на события, явления, действия, которым предшествует другое действие, в значении "за некоторое время до", "прежде", "раньше"*) алда, алдан, алдынан; **пéред обéдом** төшкө аш алдынан; **он приéхал пéред вáми** ул һеҙҙән алда килде

ПЕРЁД *м* ал, ал яҡ; **перёд плáтья** күлдәктең алды; **перёд шáпки** бүректең алды

ПЕРЕДАВÁТЬ *несов. см.* **передáть**

ПЕРЕДАВÁТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **передáться 2.** *страд. от* **передавáть**

ПЕРЕДÁТОЧНЫЙ, -ая, -ое тапшырыу ...ы; **передáточный пункт** тапшырыу пункты; **передáточный акт** тапшырыу акты

ПЕРЕДÁТЧИК *м* **1.** тапшырыусы **2.** тапшырғыс; **лáмповый передáтчик** лампалы тапшырғыс

ПЕРЕДÁТЬ *сов.* **1.** *кого-что* (*вручить, отдать*) тапшырыу, (ҡулына) биреү; **передáть запи́ску** яҙыу тапшырыу **2.** *что* (*сообщить, рассказать*) әйтеү, еткереү, һөйләп (әйтеп) биреү; **передáть мысль áвтора** автор фекерен әйтеп биреү **3.** *что* (*сообщить, распространить средствами связи*) тапшырыу, биреү, белдереү, хәбәр итеү; **передáть концéрт по рáдио** радионан концерт биреү **4.** *что* (*изобразить, воспроизвести*) биреү, кәүҙәләндереү; **худóжник передáл красотý зи́мнего ýтра** рәссам ҡышҡы иртәнең матурлығын кәүҙәләндергән **5.** *что* (*поделиться знаниями, опытом и т.п.*) биреү, өйрәтеү, тәрбиәләү; **передáть дéтям любóвь к трудý** балаларҙы эш һөйөргә өйрәтеү **6.** *что* йоҡтороу; **передáть инфéкцию** инфекция йоҡтороу **7.** *что* (*направить в следующую инстанцию*) тапшырыу, биреү; **передáть дéло в суд** эште суд ҡарамағына тапшырыу **8.** *что*, *чего* и *без доп.*; *разг.* (*дать лишнее*) артыҡ биреү

ПЕРЕДÁТЬСЯ *сов.* күсеү, йоғоу; **егó волнéние передалóсь и мне** уның тулҡынланыуы миңә лә күсте

ПЕРЕДÁЧА *ж* **1.** *см.* **передáть — передавáть 2.** тапшырыу; **музыкáльная передáча** музыкаль тапшырыу; **прогрáмма передáч по рáдио** радиотапшырыуҙар программаһы **3.** тапшырма, күстәнәс; **принести́ передáчу в больни́цу** хәстәханаға тапшырма килтереү **4.** тапшырғыс; **зубчáтая передáча** тешле тапшырғыс; **цепнáя передáча велосипéда** велосипедтың сылбырлы тапшырғысы

ПЕРЕДВИГÁТЬ *несов. см.* **передви́нуть**

ПЕРЕДВИГÁТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **передви́нуться 2.** йөрөү; **передвигáться с трудóм** көскә йөрөү **3.** *страд. от* **передвигáть**

ПЕРЕДВИЖÉНИЕ *с см.* **передви́нуть — передвигáть, передви́нуться — передвигáться**

ПЕРЕДВИ́ЖКА *ж*; *разг.* **1.** *см.* **передви́нуть — передвигáть, передви́нуться — передвигáться 2.** күсмә; **библиотéка-передви́жка** күсмә китапхана

ПЕРЕДВИ́ЖНИК *м* передвижник (*Рәсәйҙә XIX б. икенсе яртыһында күсмә художестволы күргәҙмәләр ойошмаһында торған демократик ҡараштағы реалист рәссам*)

ПЕРЕДВИЖНÓЙ, -ая, -ое **1.** күсерелмәле, шыуҙырмалы; **передвижнóе крéсло** шыуҙырмалы кресло **2.** күсмә, сәйер (итеүсе); **передвижнáя вы́ставка** күсмә күргәҙмә; **передвижнóй цирк** күсмә цирк

ПЕРЕДВИ́НУТЬ *сов.* **1.** *кого-что* (*усилием, нажатием переместить*) күсереү, шылдырыу, күсереп (шыуҙырып) ҡуйыу; **передви́нуть часо-**

вýю стрéлку сәғәт телен күсереү; **передви́нуть войскá к грани́це** ғәскәрҙе сик буйына күсереү **2.** *что*; *разг.* (*назначить на другое время*) күсереү; **передви́нуть срóки выполнéния рабóты** эште үтәү ваҡытын күсереү

ПЕРЕДВИ́НУТЬСЯ *сов.* күсеү, күсеп ултырыу; **передви́нуться на другóе мéсто** икенсе урынға күсеп ултырыу

ПЕРЕДÉЛ *м см.* **передели́ть — переделя́ть**; **передéл земли́** ерҙе ҡабаттан бүлеү

ПЕРЕДÉЛАТЬ *сов.* **1.** *что* (*изменить*) үҙгәртеү, үҙгәртеп алыу (эшләү); **передéлать костю́м** костюмды үҙгәртеп тегеү; **передéлать свой хара́ктер** үҙ холҡоңдо үҙгәртеү **2.** *что* (*сделать из одного другое*) -дан/-дән яһау (эшләү); **передéлать ромáн в пьéсу** романдан пьеса эшләү **3.** *что*; *разг.* эшләп (яһап) ташлау; **передéлать мнóго дел** күп эш эшләп ташлау

ПЕРЕДÉЛАТЬСЯ *сов.*; *разг.* үҙеңде үҙгәртеү

ПЕРЕДЕЛИ́ТЬ *сов. что* яңынан (ҡабаттан) бүлеү (бүлешеү); **передели́ть земéльный учáсток** ер участкаһын яңынан бүлеү

ПЕРЕДÉЛКА *ж* **1.** *см.* **передéлать** 1, 2 — **передéлывать, передéлаться — передéлываться** **2.** (*то, что переделано*) үҙгәртеп эшләнгән (яһалған) нәмә ♦ **попáсть в передéлку** күңелһеҙ хәлгә ҡалыу; **побывáть в передéлке** күпте күреү, күп яфа сигеү

ПЕРЕДÉЛЫВАТЬ *несов. см.* **передéлать**

ПЕРЕДÉЛЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **передéлаться** **2.** *страд. от* **передéлывать**

ПЕРЕДЕЛЯ́ТЬ *несов. см.* **передели́ть**

ПЕРЕДЁРГИВАТЬ *несов. см.* **передёрнуть**

ПЕРЕДЁРГИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **передёрнуть, передёрнуться** **2.** *страд. от* **передёргивать**

ПЕРЕДЕРЖÁТЬ *сов. что* **1.** артыҡ (оҙаҡ) тотоу; **передержáть суп на огнé** ашты утта артыҡ тотоу **2.** (*сдать ещё раз экзамен по тому же предмету*) ҡабаттан биреү; **передержáть годи́чный экзáмен** йыллыҡ имтиханды ҡабаттан биреү

ПЕРЕДÉРЖИВАТЬ *несов. см.* **передержáть**

ПЕРЕДÉРЖКА *ж см.* **передержáть — передéрживать** 1

ПЕРЕДЁРНУТЬ *сов.* **1.** *что* тартып ҡуйыу; **передёрнуть вóжжи** дилбегәне тартып ҡуйыу **2.** *кого-что безл.* (*судорожно исказить — о гримасе, улыбке*) (сырай) һытылыу, сытрайыу, сирҡанып китеү; **егó передёрнуло от отвращéния** ерәнеүҙән уның сырайы һытылды **3.** *что* и *без доп.*; *разг.* (*переменить карту*) йәшерен алмаштырыу, аранан һурып алыу **4.** *что*; *перен.* (*исказить*) боҙоп күрһәтеү; **передёрнуть фáкты** фактарҙы боҙоп күрһәтеү

ПЕРЕДЁРНУТЬСЯ *сов.* (сырай) һытылыу, сытрайыу, һелкенеп (ҡалтыранып) ҡуйыу; **передёрнуться от ознóба** өшөүҙән ҡалтыранып ҡуйыу

ПЕРÉДНИЙ, -яя, -ее алғы; **перéдние зýбы** алғы тештәр; **перéднее колесó** алғы тәгәрмәс; **перéдний план карти́ны** картинаның алғы планы ♦ **перéдний ýгол** *см.* **ýгол**

ПЕРÉДНИК *м* алъяпҡыс; **нóвый перéдник** яңы алъяпҡыс

ПЕРÉДНЯЯ *ж* алғы бүлмә (яҡ)

ПЕРЕДО *предлог см.* **пéред**; **передо мнóй** минең алда (алдымда)

ПЕРЕДОВЕ́РИТЬ *сов. что, кому* икенсе бирәүгә тапшырыу (*үҙеңә ҡушылған бурысты, ышанысты*)

ПЕРЕДОВЕРЯ́ТЬ *несов. см.* **передовéрить**

ПЕРЕДОВИ́К *м*; *разг.* алдынғы; **передовики́ произвóдства** хеҙмәт алдынғылары

ПЕРЕДОВИ́ЦА *ж*; *разг.* баш мәҡәлә

ПЕРЕДОВÓЙ, -ая, -ое **1.** алдағы; **привязáть колокóльчик к шéе передовóй лóшади** алдағы аттың муйынына ҡыңғырау тағыу **2.** *воен.* алғы; **передовóй отря́д** алғы отряд; **передовáя крéпость** алғы нығытма **3.** *в разн. знач.* алдынғы; **передовóе предприя́тие** алдынғы предприятие; **передовы́е взгля́ды** алдынғы ҡараштар ♦ **передовáя пози́ция** алғы позиция; **передовáя статья́** баш мәҡәлә

ПЕРЕДÓК *м* **1.** алды, ал яғы (*арба, сананың һ.б.*); **сесть на передóк телéги** арбаның ал яғына ултырыу **2.** (*двухколёсная повозка*) передок, ике тәгәрмәсле арба (*орудие йөрөтөү өсөн*) **3.** (*часть обуви*) йөҙ (*аяҡ кейемендә*)

ПЕРЕДОХНУ́ТЬ *сов.* **1.** көрһөнөп (тын алып) ҡуйыу **2.** *разг.* (*немного отдохнуть*) хәл йыйып алыу, тын алыу, бер аҙ ял итеү

ПЕРЕДРÁЗНИВАТЬ *несов. см.* **передразни́ть**

ПЕРЕДРАЗНИ́ТЬ *сов. кого-что* и *без доп.* үсекләү, ирештереү, үсекләп ҡотортоу

ПЕРЕДРÁТЬСЯ *сов.*; *разг.* һуғышып бөтөү

ПЕРЕДРЯ́ГА *ж*; *разг.* ауыр (ҡыйын) хәл; **попáсть в передря́гу** ҡыйын хәлгә эләгеү

ПЕРЕДУ́МАТЬ *сов.* **1.** (*раздумать*) кире уйлау; **я передýмал, не поéду** мин кире уйланым, бармайым **2.** *что, о чём*; *разг.* күп (ҡат-ҡат) уйлау, төрлөһөн уйлау; **все дýмы передýмал** төрлө уйҙар уйлап бөттөм

ПЕРЕДУ́МЫВАТЬ *несов. см.* **передýмать**

ПЕРЕДУШИ́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* быуыу, быуып бөтөрөү (сығыу, ташлау); **лисá передуши́ла мнóго кур** төлкө бик күп тауыҡты быуған

ПЕРЕДЫХÁТЬ *несов. см.* **передохнýть**

ПЕРЕДЫ́ШКА *ж* (әҙерәк) тын алыу, туҡтау, ял итеү; **без переды́шки** тын да алмай; **сдéлать переды́шку** ял итеп алыу

ПЕРЕЕДÁТЬ *несов. см.* **переéсть**

ПЕРЕÉЗД *м* **1.** *см.* **переéхать — переезжáть** 1, 2; **переéзд на нóвое мéсто** яңы урынға күсеү

2. (*место*) аша (арҡыры) сыға торған ер; **железнодоро́жный пере́езд** тимер юл аша сыға торған ер

ПЕРЕЕЗЖА́ТЬ *несов. см.* **пере́ехать**

ПЕРЕЕ́СТЬ *сов.* **1.** *чего* и *без доп.* артыҡ ашау; **ребёнок переёл** бала артыҡ ашаған **2.** *что* ашау, ҡырҡыу; **ржа́вчина пере́ела бо́чку** мискәне тут ашаған

ПЕРЕЕ́ХАТЬ *сов.* **1.** *что, через что* аша сығыу; **пере́ехать ре́ку** йылғаны аша сығыу **2.** (*переселиться*) күсенеү, күсеү, күсенеп (күсеп) китеү (килеү); **пере́ехать в но́вый дом** яңы йортҡа күсенеү **3.** *кого-что* (*раздавить*) тапатып китеү (үтеү)

ПЕРЕЖА́РИВАТЬ *несов. см.* **пережа́рить**

ПЕРЕЖА́РИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **пережа́риться 2.** *страд. от* **пережа́ривать**

ПЕРЕЖА́РИТЬ *сов. что* **1.** (*зажарить слишком сильно*) артыҡ (үтә) ныҡ ҡурыу (ҡыҙҙырыу); **пережа́рить ры́бу** балыҡты артыҡ ныҡ ҡурыу **2.** *разг.* (*изжарить всё, многое*) ҡурып (ҡыҙҙырып) бөтөрөү; **пережа́рить все котле́ты** бөтә котлетты ҡурып бөтөрөү **3.** *разг.* (*поджарить заново*) ҡабаттан (яңынан) ҡурыу

ПЕРЕЖА́РИТЬСЯ *сов.* **1.** артыҡ (үтә) ныҡ ҡурылыу, (ҡыҙыуҙа тороп) ҡатып китеү; **мя́со пережа́рилось** ит үтә ныҡ ҡурылған **2.** *разг.* (*перегреться*) артыҡ ныҡ ҡыҙыныу; **пережа́риться на со́лнце** ҡояшта артыҡ ныҡ ҡыҙыныу

ПЕРЕЖДА́ТЬ *сов. кого-что* көтөп (тороп) тороу; **пережда́ть до́ждь** ямғыр тымғанын көтөп тороу

ПЕРЕЖЕВА́ТЬ *сов. что* сәйнәп еткереү; **пережева́ть пи́щу** аҙыҡты сәйнәп еткереү

ПЕРЕЖЁВЫВАНИЕ *с см.* **пережёвывать**

ПЕРЕЖЁВЫВАТЬ *несов.* **1.** *см.* **пережева́ть 2.** *что*; *перен.* тылҡыу, ҡат-ҡат һөйләү (яҙыу); **пережёвывать изве́стные и́стины** билдәле хәҡиҡәтте ҡат-ҡат һөйләү

ПЕРЕЖЕНИ́ТЬ *сов. кого*; *разг.* өйләндереп бөтөрөү; **пережени́ть сынове́й** улдарҙы өйләндереп бөтөрөү

ПЕРЕЖЕНИ́ТЬСЯ *сов.* өйләнешеп бөтөү

ПЕРЕЖЕ́ЧЬ *сов. что* **1.** артыҡ яндырыу (көйҙөрөү); **пережéчь кирпи́ч** кирбесте артыҡ яндырыу; **пережéчь ко́фе** кофены артыҡ көйҙөрөү **2.** (ныҡ ҡыҙҙырып) яндырып ҡуйыу; **пережéчь ла́мпочку** лампочканы яндырып ҡуйыу **3.** *разг.* (*израсходовать сверх нормы*) артыҡ яндырыу **4.** (*кислотой, огнём и т.п. разделить надвое*) яндырып (үртәп, ҡыҙҙырып, ашатып) өҙөү; **пережéчь про́волоку кислото́й** тимерсыбыҡты кислотанан ашатып өҙөү **5.** (*сжечь всё, многое*) яндырып бөтөрөү; **пережéчь все дрова́** бар булған утынды яндырып (яғып) бөтөрөү **6.** *спец.* (*переработать*) үртәү, яндырыу; **пережéчь дрова́ на у́голь** ағасты күмергә яндырыу; **пережéчь и́звесть** эҙбиз яндырыу

ПЕРЕЖИВА́НИЕ *с* **1.** *см.* **пережива́ть 2.** *обычно мн.* **пережива́ния** кисерештәр; **тяжёлые пережива́ния** ауыр кисерештәр

ПЕРЕЖИВА́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **пережи́ть 2.** *за кого-что* и *без доп.*; *разг.* (*беспокоиться*) ҡайғырыу, борсолоу, өҙгөләнеү; **зря не пережива́ть** юҡҡа борсолмау

ПЕРЕЖИГА́ТЬ *несов. см.* **пережéчь**

ПЕРЕЖИДА́ТЬ *несов. см.* **пережда́ть**

ПЕРЕЖИТО́Е *с* баштан кисергәндәр (үткәндәр), күргәндәр

ПЕРЕЖИ́ТОК *м* ҡалдыҡ; **пережи́ток ста́рого** иҫке тормош ҡалдығы

ПЕРЕЖИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* оҙағыраҡ (артығыраҡ, ҡалып) йәшәү **2.** *что* и *без доп.* (*выжить*) үлмәй тороп ҡалыу, үткәреп ебәреү; **пережи́ть моро́зы** һыуыҡтарҙы үткәреп ебәреү **3.** *что* (*найти в себе силы вытерпеть что-л.*) түҙеү, сыҙау, күтәрә алыу; **пережи́ть го́ре** ҡайғыға түҙеү **4.** *что* (*испытать что-л.*) кисереү, баштан үткәреү, татыу; **пережи́ть большу́ю ра́дость** ҙур шатлыҡ кисереү; **пережи́ть кри́зис** кризис кисереү

ПЕРЕЖО́Г *м*; *разг.* **1.** *см.* **пережéчь** — **пережига́ть** 1, 2, 3, 6; **2.** (*перерасход*) артыҡ (күп) яндырыу; **пережо́г то́плива** яғыулыҡты артыҡ яндырыу

ПЕРЕЗАБЫ́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* онотоп бөтөрөү; **перезабы́ть вы́ученные стихи́** ятлаған шиғырҙарҙы онотоп бөтөү

ПЕРЕЗАКЛА́ДЫВАТЬ *несов. см.* **перезаложи́ть**

ПЕРЕЗАКЛЮЧА́ТЬ *несов. см.* **перезаключи́ть**

ПЕРЕЗАКЛЮЧИ́ТЬ *сов. что* яңынан (ҡайтанан, ҡабаттан) төҙөү (*килешеүҙе һ.б.*)

ПЕРЕЗАЛОЖИ́ТЬ *сов. что* яңынан (ҡабаттан, ҡайтанан) закладҡа һалыу

ПЕРЕЗАРЯДИ́ТЬ *сов. что* яңынан (ҡабаттан, ҡайтанан) ҡороу; **перезаряди́ть ружьё** мылтыҡты ҡайтанан ҡороу

ПЕРЕЗАРЯЖА́ТЬ *несов. см.* **перезаряди́ть**

ПЕРЕЗВА́НИВАТЬ *несов.* **1.** *см.* **перезвони́ть 2.** (*в колокола*) ҡыңғырауҙарҙы алмаштилмәш ҡағыу **3.** (*звенеть чем-л.*) сыңлатыу, шылтыратыу

ПЕРЕЗВО́Н *м* **1.** *см.* **перезва́нивать** 2, 3; **2.** сың тауыштары, ҡыңғырауҙар сыңлау

ПЕРЕЗВОНИ́ТЬ *сов.* **1.** яңынан (ҡайтанан, ҡабаттан) шылтыратыу **2.** *разг.* (*позвонить всем, многим*) шылтыратып сығыу; **перезвони́ть всем друзья́м** бөтә дуҫтарға шылтыратып сығыу

ПЕРЕЗИМОВА́ТЬ *сов.* **1.** ҡышлау, ҡышты үткәреү; **перезимова́ть в дере́вне** ҡышты ауылда үткәреү **2.** (*о животных, растениях*) ҡыш сығыу, ҡышлау

ПЕРЕЗНАКО́МИТЬ *сов. кого-что*; *разг.* таныштырып сығыу; **перезнако́мить госте́й** ҡунаҡтарҙы таныштырып сығыу

ПЕРЕЗНАКО́МИТЬСЯ *сов.*; *разг.* танышып сығыу; **перезнако́миться со все́ми** бөтәһе менән танышып сығыу

ПЕРЕЗРЕВА́ТЬ *несов. см.* **перезре́ть**

ПЕРЕЗРЕ́ЛЫЙ, -ая, -ое **1.** артыҡ (үтә) ныҡ бешкән; **перезре́лый плод** артыҡ ныҡ бешкән емеш **2.** *перен.*, *разг.* йәше сыҡҡан, һаҙаған; **перезре́лая деви́ца** һаҙаған ҡыҙ

ПЕРЕЗРЕ́ТЬ *сов.* **1.** артыҡ (үтә) ныҡ бешеү; **я́годы перезре́ли** еләктәр үтә ныҡ бешкән **2.** *перен.*, *разг.* (*обычно о девушке*) йәше сығыу, һаҙаған булыу

ПЕРЕЗЯ́БНУТЬ *сов.*; *разг.* өшөп (туңып) бөтөү

ПЕРЕИГРА́ТЬ *сов.* **1.** *что* (*сыграть повторно*) яңынан (ҡабат) уйнау; **переигра́ть па́ртию в ша́хматы** шахмат партияһын яңынан уйнау **2.** *что*; *перен.*, *разг.* (*решить заново*) яңынан (башҡаса) хәл итеү; **э́то де́ло ну́жно переигра́ть** был эште яңынан хәл итеү кәрәк **3.** *что* (*сыграть всё, многое*) уйнап сығыу (бөтөү); **переигра́ть все пье́сы** бөтә пьесаларҙы уйнап сығыу **4.** *что* и *без доп.*; *разг.* (*сыграть роль ненатурально*) арттырып (шаштырып) ебәреү (*роль башҡарғанда*), яһалма уйнау; **актёр переигра́л** актёр арттырып ебәрҙе

ПЕРЕИ́ГРЫВАНИЕ *с см.* **переи́грывать**

ПЕРЕИ́ГРЫВАТЬ *несов. см.* **переигра́ть**

ПЕРЕИЗБИРА́ТЬ *несов. см.* **переизбра́ть**

ПЕРЕИЗБРА́НИЕ *с см.* **переизбра́ть**

ПЕРЕИЗБРА́ТЬ *сов. кого-что* яңынан (ҡабат) һайлау; **переизбра́ть наро́дного депута́та** халыҡ депутатын яңынан һайлау

ПЕРЕИЗДАВА́ТЬ *несов. см.* **переизда́ть**

ПЕРЕИЗДА́НИЕ *с* **1.** *см.* **переизда́ть 2.** (*книга*) китаптың сираттағы (яңы) баҫмаһы, яңынан баҫтырып сығарылған китап

ПЕРЕИЗДА́ТЬ *сов. что* ҡайтанан (ҡабаттан, яңынан) баҫтырып сығарыу

ПЕРЕИМЕНОВА́НИЕ *с см.* **переименова́ть**

ПЕРЕИМЕНОВА́ТЬ *сов. кого-что* исемен (атамаһын) алмаштырыу, яңы исем (атама) биреү; **переименова́ть го́род** ҡаланың исемен алмаштырыу

ПЕРЕИМЕНО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **переименова́ть**

ПЕРЕИ́МЧИВОСТЬ *ж*; *разг.* отҡорлоҡ, отоп алыусанлыҡ, сослоҡ

ПЕРЕИ́МЧИВЫЙ, -ая, -ое *разг.* отҡор, отоп алыусан, сос; **переи́мчивый ребёнок** отҡор бала

ПЕРЕИНА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **переина́чить**

ПЕРЕИНА́ЧИТЬ *сов. что*; *разг.* үҙгәртеү, икенсе төрлө (башҡаса) итеү; **переина́чить расска́з** хикәйәне үҙгәртеү

ПЕРЕЙТИ́ *сов.* **1.** *что*, *через что* үтеү, аша сығыу; **перейти́ грани́цу** сик аша сығыу; **перейти́ у́лицу** урам аша сығыу **2.** *в разн. знач.* күсеү; **перейти́ на другу́ю рабо́ту** икенсе эшкә күсеү; **перейти́ на но́вую кварти́ру** яңы фатирға күсеү; **перейти́ от слов к де́лу** һүҙҙән эшкә күсеү; **перейти́ в наступле́ние** һөжүмгә күсеү **3.** *во что* әүерелеү, әйләнеү; **дождь перешёл в снег** ҡар ямғырға әйләнде; **дру́жба перешла́ в любо́вь** дуҫлыҡ мөхәббәткә әйләнде; **коли́чество перешло́ в ка́чество** һан сифатҡа әйләнде **4.** (*примкнуть к кому-л.*) сығыу; **перейти́ на сто́рону восста́вших** баш күтәреүселәр яғына сығыу **5.** *что*, *за что*; *разг.* (*переступить*) ашыу, уҙыу, үтеү, сығыу; **перейти́ ме́ру** саманан ашыу; **перейти́ грани́цы прили́чия** әҙәплелек сиктәренән сығыу

ПЕРЕКА́ЛИВАТЬ *несов. см.* **перекали́ть**

ПЕРЕКА́ЛИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **перекали́ться 2.** *страд. от* **перека́ливать**

ПЕРЕКАЛИ́ТЬ *сов. что* артыҡ (ныҡ, артыҡ ныҡ, үтә, үтә ныҡ) ҡыҙҙырыу; **перекали́ть сталь** ҡоросто үтә ныҡ ҡыҙҙырыу; **перекали́ть печь** мейесте ныҡ ҡыҙҙырыу

ПЕРЕКАЛИ́ТЬСЯ *сов.* үтә (артыҡ ныҡ, артыҡ, үтә ныҡ) ҡыҙыу, бигерәк ҡыҙып китеү; **сталь перекали́лась** ҡорос үтә ҡыҙған

ПЕРЕКА́ЛЫВАТЬ *несов. см.* **переколо́ть** I

ПЕРЕКА́ПЫВАТЬ *несов. см.* **перекопа́ть**

ПЕРЕКА́РМЛИВАТЬ *несов. см.* **перекорми́ть**

ПЕРЕКА́Т *м* **1.** *см.* **перекати́ть** — **перека́тывать 2.** *обычно мн.* **перека́ты** гөрһөлдәү, гөрөлдәк; **перека́ты канона́ды** канонада гөрһөлдәүе **3.** (*на реке*) шаршы; **лови́ть ры́бу на перека́те** шаршыла балыҡ тотоу

ПЕРЕКАТА́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* **1.** тәгәр(л)әтеп күсереп йөрөтөү, тәгәр(л)әтеп күсереү (төшөрөү, бөтөрөү); **перекатать все бо́чки в подва́л** бөтә мискәләрҙе баҙға тәгәр(л)әтеп күсереү **2.** ултыртып йөрөтөү (*күмәкләп*); **перекатать ребя́т на маши́не** балаларҙы машинаға ултыртып йөрөтөү

ПЕРЕКАТИ́-ПО́ЛЕ *с* **1.** ҡамғаҡ **2.** *разг.*, *неодобр.* осҡалаҡ (*гел генә күсенеп йөрөгән кешегә ҡарата*)

ПЕРЕКАТИ́ТЬ *сов. кого-что* тәгәр(л)әтеп күсереү; **перекати́ть бо́чку** мискә тәгәр(л)әтеү

ПЕРЕКАТИ́ТЬСЯ *сов.* тәгәр(л)әп үтеү (уҙып китеү), тәгәрәп сығыу; **мяч перекати́лся за черту́** туп һыҙыкты тәгәрәп үтеп китте

ПЕРЕКА́ТЫВАТЬ *несов. см.* **перекати́ть**

ПЕРЕКА́ТЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **перекати́ться 2.** *страд. от* **перека́тывать**

ПЕРЕКАЧА́ТЬ *сов. что* һурҙырып ағыҙыу, икенсе яҡҡа ҡыуыу; **перекача́ть во́ду насо́сами** һыуҙы насостар менән һурҙырып ағыҙыу

ПЕРЕКА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **перекача́ть**

ПЕРЕКА́ЧКА *ж см.* **перекача́ть** — **перека́чивать**

ПЕРЕКА́ШИВАТЬ *несов. см.* **перекоси́ть** II

ПЕРЕКА́ШИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **перекоси́ться 2.** *страд. от* **перека́шивать**

ПЕРЕКВАЛИФИКА́ЦИЯ *ж см.* **переквалифици́роваться**

ПЕРЕКВАЛИФИЦИ́РОВАТЬ *сов., несов. кого* квалификация үҙгәртеү, яңы квалификация биреү

ПЕРЕКВАЛИФИЦИ́РОВАТЬСЯ **1.** *сов., несов.* яңы квалификация алыу, яңы һөнәргә өйрәнеү **2.** *несов. страд. от* **переквалифици́ровать**

ПЕРЕКИДА́ТЬ *сов. что* ырғытыу, ырғытып бөтөрөү

ПЕРЕКИДНО́Й, -ая, -ое **1.** аръыры (аша) һалынмалы, ҡайтармалы; **перекидно́й мост** аша һалынмалы күпер; **перекидно́й календа́рь** ҡайтармалы календарь **2.** (*перемётный*) аша һалмалы, аҫмалы; **перекидна́я су́мка** аҫмалы сумка

ПЕРЕКИ́ДЫВАТЬ *несов. см.* **переки́нуть**

ПЕРЕКИ́ДЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **переки́нуться** **2.** *страд. от* **переки́дывать**

ПЕРЕКИ́НУТЬ *сов.* **1.** *кого-что* (аша) ташлау, (аша) ырғытыу; **переки́нуть мяч че́рез забо́р** тупты ҡойма аша ырғытыу **2.** *что* (аша) һалыу (ҡуйыу); **переки́нуть полоте́нце че́рез плечо́** таҫтамалды иңбашҡа (яурынға) һалыу **3.** *что* (*устроить для переправы, перехода*) (аша) һалыу; **переки́нуть мост че́рез ров** соҡор аша күпер һалыу **4.** *кого-что*; *разг.* (*перевести*) күсереү; **переки́нуть люде́й с заво́да на строи́тельство** кешеләрҙе заводтан төҙөлөшкә күсереү **5.** *что* и *без доп.* (*кинуть дальше, чем следует*) яҙа (уҙҙыра) ташлау; **переки́нуть мяч за черту́** тупты һыҙыҡтан яҙа ташлау

ПЕРЕКИ́НУТЬСЯ *сов.* **1.** (*быстро переместиться через что-л.*) (аша) төшөү (һикереү), (аша) һикереп сығыу (төшөү); **переки́нуться че́рез забо́р** ҡойма аша һикереү **2.** (*переброситься*) күсеү; **ого́нь переки́нулся на сосе́днюю стро́йку** ут күрше төҙөлөшкә күсте **3.** (*быть проложенным для переправы*) аша һалыныу **4.** (*быстро переместиться на другое место, сменить занятие и т.д.*) күсә (китә) һалыу, китә һалып барыу, ҡасыу **5.** *чем* ырғытышыу, атышыу (*бер-береңә*) **6.** *чем*; *перен.* (*быстро обменяться словами, взглядами*) әйтешеп (һөйләшеп) алыу, ҡараш ташлашыу

ПЕРЕКИСА́ТЬ *несов. см.* **переки́снуть**

ПЕРЕКИ́СНУТЬ *сов.* ҡурыйыу, ныҡ (үтә) әсеү; **смета́на переки́сла** ҡаймаҡ ныҡ әсегән

ПЕ́РЕКИСЬ *ж*; *хим.* перекись, ҡырҡыу әсемә; **пе́рекись водоро́да** водород перекисы

ПЕРЕКЛА́ДИНА *ж* **1.** арҡыры таяҡ, һайғау, өрлөк, тата; **дверна́я перекла́дина** ишек татаһы **2.** *см.* **турни́к**

ПЕРЕКЛА́ДКА *ж*; *разг. см.* **перекла́дывать** 3, 4

ПЕРЕКЛАДНО́Й, -ая, -ое **1.** почта станцияларында алмаштырыла торған (*экипажға, аттарға ҡарата*) **2.** *в знач. сущ.* **перекладна́я** *ж*, **перекладны́е** *мн.* алмаштырылған ат(тар); **е́хать на перекладны́х** алмаштырылған аттарҙа барыу

ПЕРЕКЛА́ДЫВАТЬ *несов. см.* **переложи́ть**

ПЕРЕКЛЕ́ИВАТЬ *несов. см.* **перекле́ить**

ПЕРЕКЛЕ́ИТЬ *сов. что* (яңынан, ҡайтанан) йәбештереү; **перекле́ить ма́рки в но́вый альбо́м** маркаларҙы яңы альбомға йәбештереү; **перекле́ить обо́и** обойҙарҙы яңынан йәбештереү

ПЕРЕКЛЕ́ЙКА *ж* **1.** *см.* **перекле́ить** — **перекле́ивать** **2.** *спец.* фанеранан йәбештереп эшләнгән таҡта

ПЕРЕКЛЕЙМИ́ТЬ *сов. что* **1.** яңынан (ҡайтанан) келәймәләү (тамғалау) **2.** (*поставить клеймо на всё, многое*) тамғалап (келәймәләп) сығыу; **переклейми́ть дета́ли** деталдәрҙе тамғалап сығыу

ПЕРЕКЛЕПА́ТЬ *сов. что* **1.** (*заклепать заново или иначе*) ҡайтанан (яңынан) сигәләү; **переклепа́ть болт** болтты яңынан сигәләү **2.** (*заклепать всё, многое*) сигәләп сығыу (бөтөрөү); **переклепа́ть болты́** болттарҙы сигәләп бөтөрөү

ПЕРЕКЛИКА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *с кем* тауыш бирешеү, һөрәнләшеү; **перекликáться в лесу́** урманда тауыш бирешеү **2.** *с кем-чем*; *перен.* (*быть сходным в чём-л.*) оҡшаш (ауаздаш) булыу, яҡын тороу

ПЕРЕКЛИ́ЧКА *ж* **1.** *см.* **перекликáться** 1; **2.** (*проверка*) барлау; **вече́рняя перекли́чка** кискe барлау; **опозда́ть на перекли́чку** барлауға һуңлау

ПЕРЕКЛЮЧА́ТЕЛЬ *м* күсергес, күсереп ялғағыс; **электри́ческий переключа́тель** электрҙы күсереп ялғағыс; **переключа́тель скоросте́й** тиҙлектәрҙе күсергес

ПЕРЕКЛЮЧА́ТЬ *несов. см.* **переключи́ть**

ПЕРЕКЛЮЧА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **переключи́ться** **2.** *страд. от* **переключа́ть**

ПЕРЕКЛЮЧИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* йүнәлешен үҙгәртеү, бороп ебәреү, йүнәлтеү (*икенсе ыңғайға*); **переключи́ть телеви́зор на тре́тью програ́мму** телевизорҙы өсөнсө программаға бороп ебәреү **2.** *кого-что* күсереү; **переключи́ть заво́д на произво́дство тра́кторов** заводты тракторҙар эшләүгә күсереү **3.** *что* (*направить мысли, разговор и т.п. на что-л. другое*) күсереү, бороп ебәреү; **переключи́ть внима́ние** иғтибарҙы күсереү

ПЕРЕКЛЮЧИ́ТЬСЯ *сов.* күсеү; **заво́д переключи́лся на произво́дство радиоаппарату́ры** завод радиоаппаратура эшләп сығарыуға күсте; **разгово́р переключи́лся на другу́ю те́му** һүҙ башҡа темаға күсте

ПЕРЕКОВА́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* яңынан (ҡабаттан, ҡайтанан) дағалау **2.** *кого-что* (*подковать всех, многих*) дағалап сығыу (бөтөү) **3.** *что* (*переделать ковкой*) (яңынан) сүкеп яһау; **перекова́ть мечи́ на ора́ла** ҡылыстарҙан сүкеп һабан яһау **4.** *кого-что*; *перен.* тамырынан үҙгәртеү, тәрбиәләп үҙгәртеү

ПЕРЕКОВЕ́РКАТЬ *сов. что*; *разг.* ныҡ боҙоу, боҙоп бөтөрөү (ташлау)

2 зак. 2.0007.06

ПЕРЕКО́ВКА *ж см.* **перекова́ть — переко́вывать**

ПЕРЕКО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **перекова́ть**

ПЕРЕКОЛА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **переколоти́ть**

ПЕРЕКОЛОТИ́ТЬ *сов. что*; *разг.* **1.** яңынан (ҡабаттан, икенсе урынға) ҡағыу; **переколоти́ть до́ску** таҡтаны икенсе урынға ҡағыу **2.** *разг.* (*разбить всё, многое*) ватып (ҡырып) бөтөрөү

ПЕРЕКОЛО́ТЬ I *сов.* **1.** *что* күсереп (башҡаса) ҡаҙау; **переколо́ть брошь** брошканы күсереп ҡаҙау **2.** *что* (*исколоть*) сәнскеләп (ҡаҙап) бөтөү; **переколо́ть па́льцы иго́лкой** бармаҡтарҙы энә менән сәнскеләп бөтөү **3.** *кого-что* (*убить*) үлтереү, күп тапҡыр сәнсеп үлтереү

ПЕРЕКОЛО́ТЬ II *сов. что* ярып (ваҡлап) бөтөрөү; **переколо́ть все дрова́** барлыҡ утынды ярып бөтөрөү

ПЕРЕКОНСТРУИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* яңынан (ҡайтанан) төҙөү, үҙгәртеп төҙөү, конструкцияһын үҙгәртеү; **переконструи́ровать маши́ну** машинаны үҙгәртеп төҙөү

ПЕРЕКОПА́ТЬ *сов. что* **1.** (*вскопать целиком*) ҡаҙып сығыу (бөтөрөү); **перекопа́ть все гря́дки** бөтә түтәлдәрҙе ҡаҙып сығыу **2.** (*вскопать заново*) яңынан (ҡайтанан) ҡаҙып сығыу **3.** (*выкопать ров, канаву поперёк чего-л.*) арҡыры ҡаҙып сығыу; **перекопа́ть доро́гу** юлды арҡыры ҡаҙып сығыу

ПЕРЕКОПТИ́ТЬ *сов. что* **1.** (*прокоптить заново*) яңынан (ҡайтанан, киренән) ыҫлау **2.** (*прокоптить слишком сильно*) артыҡ ыҫлау, ныҡ ыҫлап ебәреү **3.** (*прокоптить всё, многое*) ыҫлап бөтөрөү (бөтөү, сығыу); **перекопти́ть ры́бу** балыҡты ыҫлап бөтөрөү

ПЕРЕКОРМИ́ТЬ *сов. кого* артыҡ (күберәк) ашатыу; **перекорми́ть ребёнка** баланы артыҡ ашатыу

ПЕРЕКО́С *м* салышлыҡ, салыш урын

ПЕРЕКОСИ́ТЬ I *сов. что* сабып сығыу (бөтөрөү); **перекоси́ть луг** болондо сабып сығыу

ПЕРЕКОСИ́ТЬ II *сов.* **1.** *что* салшайтыу; **перекоси́ть лицо́** йөҙҙө салшайтыу **2.** *что* (*расположить косо*) ауыштырыу; **перекоси́ть кни́жную по́лку** китап кәштәһен ауыштырыу **3.** *кого-что обычно безл.* сытрайыу, сырай һытыу; **его́ перекоси́ло от бо́ли** ауыртыуҙан уның сырайы һытылды

ПЕРЕКОСИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** салшайыу, ауышыу, ҡыйшайыу; **дверь перекоси́лась** ишек ауышҡан **2.** (*о чертах лица*) сырай һытылыу, ҡаш(ы) (ҡабаҡ) емерелеү, төҫ(ө) боҙолоу

ПЕРЕКОЧЕВА́ТЬ *сов.* **1.** күсеү, күсеп китеү; **перекочева́ть на но́вые па́стбища** яңы көтөүлектәргә күсеп китеү **2.** *разг.* күсенеү, күсеү; **перекочева́ть на но́вую кварти́ру** яңы фатирға күсенеү

ПЕРЕКОЧЁВЫВАТЬ *несов. см.* **перекочева́ть**

ПЕРЕКО́ШЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **перекоси́ть** II; **2.** *прил.* ауыш; **переко́шенная изба́** ауыш өй **3.** *прил.* (*о чертах лица*) салыш; **переко́шенный рот** салыш ауыҙ

ПЕРЕКРА́ИВАТЬ *несов. см.* **перекрои́ть**

ПЕРЕКРА́СИТЬ *сов. что* **1.** (*покрасить заново*) яңынан (ҡабаттан, ҡайтанан) буяу, башҡа төҫкә буяу **2.** (*покрасить всё, многое*) буяп сығыу (бөтөрөү); **перекра́сить все о́кна** бөтә тәҙрәләрҙе буяп сығыу

ПЕРЕКРА́СИТЬСЯ *сов.* **1.** төҫө алмашыныу (үҙгәреү) **2.** *разг.* сәсте икенсе төҫкә буяу

ПЕРЕКРАХМА́ЛИТЬ *сов. что* **1.** (*накрахмалить больше, чем нужно*) артыҡ (үтә) крахмаллау; **перекрахма́лить руба́шку** күлдәкте артыҡ крахмаллау **2.** (*накрахмалить заново*) яңынан (ҡабаттан) крахмаллау **3.** (*накрахмалить всё, многое*) крахмаллап бөтөү (сығыу); **перекрахма́лить бельё** керҙе крахмаллап бөтөү

ПЕРЕКРА́ШИВАТЬ *несов. см.* **перекра́сить**

ПЕРЕКРА́ШИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **перекра́ситься 2.** *страд. от* **перекра́шивать**

ПЕРЕКРЕСТИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* суҡындырыу, суҡындырып алыу **2.** *кого*; *разг.* (*при переходе в другую веру*) яңынан (ҡабаттан) суҡындырыу, башҡа дингә күсереү **3.** *кого-что*; *разг.* (*дать новое имя, название*) яңы исем ҡушыу, исемен алмаштырыу

ПЕРЕКРЕСТИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** суҡыныу, суҡынып алыу **2.** *разг.* яңынан (ҡабаттан) суҡыныу, башҡа дингә күсеү **3.** (*скрещиваться, пересекаться*) киҫешеү, киҫешеп үтеү

ПЕРЕКРЁСТНЫЙ, -ая, -ое **1.** киҫешкән, сатраш; **перекрёстная у́лица** киҫешкән урам **2.** *с.-х.* арҡыры-буй; **перекрёстный спо́соб посе́ва** арҡыры-буй сәсеү ысулы **3.** (*о выстрелах*) ян-яҡтан; **перекрёстный ого́нь** ян-яҡтан утҡа тотоу ♦ **перекрёстный допро́с** *юр.* төрлө яҡлап һорау алыу (*берәүҙән бер нисә кешенең һорау алыуы*); **перекрёстное опыле́ние** *бот.* ситтән һеркәләнеү; **перекрёстная ри́фма** *лит.* аралаш рифма (*беренсе юл менән өсөнсөһөнөң, икенсе менән дүртенсеһенең рифмалашыуы*)

ПЕРЕКРЁСТОК *м* сат, юл (урам) саты, сатлыҡ; **шу́мный перекрёсток** шаулы урам саты

ПЕРЕКРЕ́ЩИВАТЬ *несов. см.* **перекрести́ть** 2, 3

ПЕРЕКРИ́КИВАТЬ *несов. см.* **перекрича́ть**

ПЕРЕКРИЧА́ТЬ *сов. кого-что* ныҡыраҡ ҡысҡырыу

ПЕРЕКРОИ́ТЬ *сов. что* **1.** (*скроить заново*) яңынан (ҡабаттан, ҡайтанан) бесеү, үҙгәртеп бесеү; **перекрои́ть костю́м** костюмды яңынан бесеү **2.** *разг.* (*раскроить всё, многое*) бесеп бөтөрөү **3.** *перен., разг.* тамырынан үҙгәртеү

ПЕРЕКРУТИ́ТЬ *сов. что* **1.** (*вращая, испортить*) артыҡ (үтә нығ, үткәрә) бороу; **перекрути́ть заво́д у часо́в** сәғәттең борғосон үткәрә бороу; **перекрути́ть кран** кранды үтә нығ бороу **2.** (*свить плотно и туго*) ҡаты (нығ) сиратыу, ҡаты ишеү; **перекрути́ть верёвку** бауҙы нығ ишеү **3.** (*скрутить с чем-л.*) ҡушып сиратыу; **перекрути́ть шерстяну́ю ни́тку с шёлковой** йөн епте ебәк еп менән ҡушып сиратыу

ПЕРЕКРУТИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** ҡаты боролоуҙан боҙолоу, артыҡ боролоп боҙолоу; **пружи́на у часо́в перекрути́лась** ҡаты боролоуҙан сәғәттең пружинаһы боҙолған **2.** (*повернуться, перевернуться вокруг своей оси*) әйләнеү, өйрөлөү

ПЕРЕКРУ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **перекрути́ть**

ПЕРЕКРУ́ЧИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **перекрути́ться** **2.** *страд. от* **перекру́чивать**

ПЕРЕКРЫВА́ТЬ *несов. см.* **перекры́ть**

ПЕРЕКРЫ́ТИЕ *с* **1.** *см.* **перекры́ть** **2.** (*опора крыши, поперечное покрытие в здании*) (түшәм, ҡыйыҡ һ.б.) таяуҙары; **черда́чное перекры́тие** сарлаҡ таяуҙары

ПЕРЕКРЫ́ТЬ *сов. что* **1.** (*покрыть заново*) яңынан (ҡабаттан) ябыу **2.** (*сделать покрытие в строении*) ҡоролманың түбәһен ябыу **3.** *разг., карт.* баҫыу, ябыу; **перекры́ть деся́тку вале́том** унлыҡты валет менән ябыу **4.** (*превысить*) арттырып (уҙҙырып) ебәреү; **перекры́ть план** планды арттырып ебәреү **5.** (*закрыть, остановить*) биклəү, ябыу, быуыу; **перекры́ть ру́сло реки́** йылға үҙәнен быуыу; **перекры́ть газ** газды ябыу

ПЕРЕКУВЫ́РКИВАТЬ *несов. см.* **перекувырну́ть**

ПЕРЕКУВЫ́РКИВАТЬСЯ *несов. см.* **перекувырну́ться**

ПЕРЕКУВЫРНУ́ТЬ *сов. кого-что; разг.* мәтәлләтеү, тәкмәстереү, баш аша әйләндереү, йөҙ түбән ҡапландырыу

ПЕРЕКУВЫРНУ́ТЬСЯ *сов.; разг.* мәтәлләү, тәкмәсеү, баш аша әйләнеү, йөҙ түбән ҡапланыу

ПЕРЕКУПА́ТЬ I *несов. см.* **перекупи́ть**

ПЕРЕКУПА́ТЬ II *сов. кого; разг.* **1.** оҙаҡ йыуындырып ауырытыу; **перекупа́ть ребёнка** баланы оҙаҡ йыуындырып ауырытыу **2.** (*выкупать всех, многих*) йыуындырып сығыу

ПЕРЕКУПА́ТЬСЯ *сов.; разг.* (артыҡ, нығ) оҙаҡ һыу инеү (ҡойоноу); **он перекупа́лся и простуди́лся** ул, оҙаҡ һыу инеп, һалҡын тейҙергән

ПЕРЕКУПИ́ТЬ *сов. кого-что; разг.* **1.** (*перебить кому-л. покупку*) араға төшөп (кешенән алда) һатып алыу **2.** (*вновь купить проданное ранее кому-л.*) һатылғанды яңынан һатып алыу **3.** (*купить всё, многое*) һатып алып бөтөү

ПЕРЕКУ́ПЩИК *м* и **ПЕРЕКУ́ПЩИЦА** *ж* алыпһатар

ПЕРЕКУ́Р *м; разг.* тәмәке тартып алыу, (эштәге) ҡыҫҡа тәнәфес, ял итеп алыу

ПЕРЕКУ́РИВАТЬ *несов. см.* **перекури́ть**

ПЕРЕКУРИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* (*выкурить слишком много*) артыҡ күп (саманан тыш) тартыу; **перекури́л, тепе́рь голова́ боли́т** саманан тыш тартҡанмын, хәҙер баш ауырта **2.** *кого; разг.* (*превзойти по количеству выкуренного*) артыҡ (күп) тартыу; **перекури́ть всех** бөтәһенән артыҡ тартыу **3.** *что, чего* (*куря, испробовать*) тартып ҡарау; **перекури́ть ра́зных папиро́с** күп төрлө папиросты тартып ҡарау

ПЕРЕКУСА́ТЬ *сов. кого-что* тешләү, тешләп бөтөү (сығыу); **э́та соба́ка перекуса́ла мно́гих** был эт күптәрҙе тешләгән

ПЕРЕКУСА́ТЬСЯ *сов.* тешләшеү, тешләшеп бөтөү; **соба́ки перекуса́лись** эттәр тешләшеп бөттө

ПЕРЕКУСИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* тешләп өҙөү; **перекуси́ть ни́тку** епте тешләп өҙөү **2.** *что* (*прокусить насквозь*) үтә тешләү **3.** *чего* и *без доп.*; *разг.* (*поесть немного*) ҡапҡылап (тамаҡ ялғап) алыу, ашап алыу

ПЕРЕКУ́СЫВАТЬ *несов. см.* **перекуси́ть**

ПЕРЕЛА́МЫВАТЬ *несов. см.* **переломи́ть**

ПЕРЕЛА́МЫВАТСЯ *несов.* **1.** *см.* **переломи́ться** **2.** *страд. от* **перела́мывать**

ПЕРЕЛЕЖА́ТЬ *сов.; разг.* **1.** оҙаҡ ятыу; **перележа́ть на со́лнце** ҡояшта оҙаҡ ятыу **2.** (*испортиться от долгого хранения*) оҙаҡ ятыу, оҙаҡ ятып боҙолоу **3.** *кого* (*пролежать дольше кого-л.*) күберәк (артығыраҡ) ятыу

ПЕРЕЛЕЗА́ТЬ *несов. см.* **перекле́зть**

ПЕРЕЛЕ́ЗТЬ *сов. что, через что* аша сығыу (төшөү); **переле́зть че́рез плете́нь** ситән аша төшөү

ПЕРЕЛЕ́СОК *м* ваҡ урман, һирәк ағаслыҡ

ПЕРЕЛЁТ *м* **1.** *см.* **перелете́ть** – **перелета́ть**; **перелёт че́рез го́ры** тауҙар аша осоу **2.** (*сезонное переселение птиц*) осоп китеү; **перелёт птиц** ҡоштарҙың осоп китеүе **3.** (*падение пули, снаряда дальше цели*) арыраҡ барып төшөү

ПЕРЕЛЕТА́ТЬ *несов. см.* **перелете́ть**

ПЕРЕЛЕТЕ́ТЬ *сов.* **1.** *что, через что* (*летя, преодолеть какое-л. пространство*) (аша) осоп үтеү (сығыу, барыу); **перелете́ть мо́ре** диңгеҙҙе осоп сығыу; **перелете́ть че́рез А́льпы** Альп аша осоп үтеү **2.** (*летя, переместиться куда-л.*) (осоп) барып төшөү; (*о птицах*) (осоп) күсеп барыу (килеү, китеү); **пти́цы перелете́ли с се́вера на юг** ҡоштар төньяҡтан көньяҡҡа осоп күсеп китте **3.** (*упасть слишком далеко*) арыраҡ барып төшөү; **снаря́д перелете́л** снаряд арыраҡ барып төштө

ПЕРЕЛЁТНЫЙ, -ая, -ое күсмә, күсәр; **перелётные пти́цы** күсмә ҡоштар

ПЕРЕЛЕ́ЧЬ *сов.* күсеп ятыу, әйләнеп ятыу; **переле́чь на дива́н** диванға күсеп ятыу; **переле́чь с одного́ бо́ка на друго́й** бер ҡабырғанан икенсеһенә әйләнеп ятыу

ПЕРЕЛИ́В *м* **1.** *см.* **перели́ть — перелива́ть, перели́ться — перелива́ться** **2.** (*о цвете*) төрлө төҫкә (төрлөсәгә) инеп емелдәү; (*о звуке*) төрлөсәгә күсеп яңғырау

ПЕРЕЛИВА́НИЕ *с см.* **перелива́ть, перелива́ться; перелива́ние кро́ви больно́му** ауырыуға ҡан ебәреү; **перелива́ние кра́сок** буяуҙарҙың төрлө төҫкә инеүе

ПЕРЕЛИВА́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **перели́ть** **2.** *см.* **перелива́ться** 2, 3; **перелива́ть все́ми цвета́ми ра́дуги** йәйғор төҫтәренә инеп емелдәү, йәйғор төҫтәре менән емелдәү ♦ **перелива́ть из пусто́го в поро́жнее** юҡты бушҡа ауҙарыу

ПЕРЕЛИВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **перели́ться** **2.** (*о красках*) төрлө төҫкә инеп емелдәү **3.** (*о звуках*) төрлө тауышҡа күсеп яңғырау **4.** *страд. от* **перелива́ть** 1

ПЕРЕЛИ́ВЧАТЫЙ, -ая, -ое (*о красках*) төрлөләп (төрлө төҫкә инеп) емелдәгән; (*о звуках*) төрлөсә (төрлө тауыштар менән) яңғыраған; **перели́вчатые кра́ски** төрлөләп емелдәгән төҫтәр; **перели́вчатый го́лос** төрлө тауыштар менән яңғыраған тауыш

ПЕРЕЛИСТА́ТЬ *сов. что* **1.** (биттәрен) аҡтарып сығыу (асҡылап ҡарау, асып ҡарау); **перелиста́ть страни́цы кни́ги** китаптың биттәрен асып ҡарау **2.** (*бегло прочитать*) күҙ йүгертеп сығыу

ПЕРЕЛИ́СТЫВАТЬ *несов. см.* **перелиста́ть**

ПЕРЕЛИ́ТЬ *сов. что* **1.** бушатыу, ҡойоу, ағыҙыу; **перели́ть молоко́ из буты́лки в кастрю́лю** һөттө шешәнән кәстрүлгә бушатыу **2.** аштыра (алҡындыра) ҡойоу; **перели́ть че́рез край** алҡындыра ҡойоу **3.** (*ввести с лечебной целью*) ебәреү; **перели́ть ра́неному кровь** яралыға ҡан ебәреү **4.** (*отлить заново*) (иретеп) ҡайтанан (яңынан) ҡойоу; **перели́ть ста́тую** һынды ҡайтанан ҡойоу

ПЕРЕЛИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** бушатылыу, ҡойолоу, ағыҙылыу; **вода́ по тру́бам перельётся на поля́** һыу торбалар буйлап баҫыуҙарға ағыҙыла **2.** ашыу, артылыу; **вода́ перелила́сь че́рез край ва́нны** һыу ванна ситенән артылған

ПЕРЕЛИЦЕВА́ТЬ *сов. что* әйләндереп тегеү; **перелицева́ть пальто́** пальтоны әйләндереп тегеү

ПЕРЕЛИЦО́ВКА *ж см.* **перелицева́ть — перелицо́вывать; перелицо́вка костю́ма** костюмды әйләндереп тегеү

ПЕРЕЛИЦО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **перелицева́ть**

ПЕРЕЛОВИ́ТЬ *сов. кого-что* тотоп бөтөрөү; **перелови́ть беглецо́в** ҡасҡындарҙы тотоп бөтөрөү

ПЕРЕЛОЖЕ́НИЕ *с см.* **переложи́ть** 6

ПЕРЕЛОЖИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* күсереп һалыу (ҡуйыу); **переложи́ть кни́ги из шка́фа на по́лки** китаптарҙы шкафтан кәштәләргә күсереп ҡуйыу **2.** *что, на кого-что* йөкмәтеү, тағыу; **переложи́ть часть рабо́ты на помо́щника** эштең бер өлөшөн ярҙамсыға йөкмәтеү **3.** *что, чем* аралаштырып һалыу; **переложи́ть посу́ду соло́мой** һауыт-һабаны һалам менән аралаштырып һалыу **4.** *что* (*сложить заново, иначе*) яңынан (башҡаса) һалыу; **переложи́ть сте́ну** стенаны яңынан һалыу **5.** *что, чего; разг.* саманан тыш (артыҡ) һалыу; **переложи́ть пе́рцу в суп** ашҡа боросто саманан артыҡ һалыу **6.** *что; муз., лит.* **переложи́ть стихи́ на му́зыку** шиғырҙы көйгә һалыу

ПЕРЕЛО́М *м* **1.** *см.* **переломи́ть — перела́мывать** 1, **переломи́ться — перела́мываться** 1; **2.** (*место*) һынған урын **3.** (*повреждение какой-л. кости*) һыныу; **закры́тый перело́м бедра́** боттоң эстән һыныуы **4.** *перен.* (*резкое изменение*) һынылыш; **нра́вственный перело́м** әхлаҡи һынылыш; **перело́м в хо́де боле́зни** ауырыу барышындағы һынылыш

ПЕРЕЛОМА́ТЬ *сов. что* һындырыу (*бер нисә урындан*), ватып (емереп, һындырып, ҡыйратып) бөтөрөү; **перелома́ть все игру́шки** бөтә уйынсыҡтарҙы ватып бөтөрөү

ПЕРЕЛОМА́ТЬСЯ *сов.; разг.* һынып (ватылып, емерелеп) бөтөү; **карандаши́ перелома́лись** ҡәләмдәр һынып бөттө

ПЕРЕЛОМИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* һындырыу, һындырып сығарыу (*урталай, икегә һ.б.*); **переломи́ть па́лку** таяҡты һындырыу **2.** *кого-что; перен.* һындырыу, ҡырҡа үҙгәртеү; **переломи́ть хара́ктер ребёнка** баланың холҡон ҡырҡа үҙгәртеү **3.** *что; перен., разг.* (*преодолеть*) еңеү, еңеп сығыу; **переломи́ть сон** йоҡоно еңеү; **переломи́ть боле́знь** сирҙе еңеп сығыу

ПЕРЕЛОМИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** һыныу, һынып сығыу (*урталай, икегә һ.б.*); **трость переломи́лась** таяҡ урталай һынды **2.** *перен., разг.* ҡырҡа үҙгәреү; **хара́ктер ма́льчика переломи́лся** малайҙың холҡо ҡырҡа үҙгәрҙе **3.** *разг.* (*резко пойти на убыль*) һындырыу, үтеп китеү; **ночь переломи́лась** төн үтеп китте

ПЕРЕЛО́МНЫЙ, -ая, -ое һынылыш ...ы; **перело́мный пери́од** һынылыш осоро

ПЕРЕМА́ЗАТЬ *сов.* **1.** *что* яңынан (ҡайтанан) һылау (буяу); **перема́зать око́нные ра́мы** тәҙрә ҡыҫандарын ҡайтанан һылау **2.** *что* (*намазать всё, многое*) һылап (буяп) сығыу; **перема́зать ра́мы** ҡыҫандарҙы һылап сығыу **3.** *кого-что; разг.* быҫратып (буяп) бөтөрөү; **перема́зать па́льцы черни́лами** бармаҡтарҙы ҡараға буяп бөтөрөү

ПЕРЕМА́ЗАТЬСЯ *сов.; разг.* буялып (быҫранып) бөтөү; **перема́заться са́жей** ҡоромға буялып бөтөү

ПЕРЕМА́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **перема́зать**

ПЕРЕМА́ЗЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **перема́заться** **2.** *страд. от* **перема́зывать**

ПЕРЕМА́ЛЫВАТЬ *несов. см.* **перемоло́ть**

ПЕРЕМА́ЛЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **перемоло́ться** **2.** *страд. от* **перема́лывать**

ПЕРЕМА́НИВАТЬ *несов. см.* **перемани́ть**

ПЕРЕМАНИ́ТЬ *сов. кого-что; разг.* ҡыҙыҡтырып үҙеңә ылыҡтырыу (алыу), үҙ яғына ауҙарыу (йәлеп итеү); **перемани́ть специали́ста** белгесте ҡыҙыҡтырып үҙеңә алыу

ПЕРЕМА́ТЫВАТЬ *несов. см.* **перемота́ть**

ПЕРЕМА́ХИВАТЬ *несов. см.* **перемахну́ть**

ПЕРЕМАХНУ́ТЬ *сов.; разг.* **1.** *что, через что* һикереп (ырғып) сығыу; **перемахну́ть че́рез забо́р** ҡойманы һикереп сығыу **2.** (*переехать в новое место*) китеп барыу, ысҡыныу, күсенеү

ПЕРЕМЕЖА́ТЬ *несов.* аралаштырыу, сиратлаштырыу, ҡатнаштырыу; **перемежа́ть рабо́ту с о́тдыхом** эште ял менән сиратлаштырыу

ПЕРЕМЕЖА́ТЬСЯ *несов.* аралашыу, алмашыныу, сиратлашыу, ҡатнашыу; **расска́з перемежа́лся с пе́сней** хикәйә йыр менән сиратлашты; **зной перемежа́ется с прохла́дой** эҫелек еләҫ һауа менән алмашына

ПЕРЕМЕЖА́ЮЩИЙСЯ, -аяся, -ееся **1.** *прич. от* **перемежа́ться** **2.** *прил.* алмашынып торған, эленән-әле (ваҡыт-ваҡыт) ҡабатланып торған; **перемежа́ющаяся лихора́дка** *мед.* ваҡыт-ваҡыт ҡабатланып торған биҙгәк

ПЕРЕМЕЖЕВА́ТЬ *сов. что* **1.** ҡайтанан (яңынан) межалап сығыу; **перемежева́ть зе́млю** ҡайтанан межалап сығыу **2.** (*размежевать всё, многое*) межалап сығыу (бөтөү)

ПЕРЕМЕЖЁВЫВАТЬ *несов. см.* **перемежева́ть**

ПЕРЕМЕ́НА *ж* **1.** *см.* **перемени́ть** — **переменя́ть, перемени́ться** — **переменя́ться** **2.** (*то, что переменилось*) үҙгәреш, үҙгәреү, алмашыныу; **в жи́зни без переме́н** тормошта үҙгәреш юҡ; **ре́зкая переме́на температу́ры** температураның ҡапыл үҙгәреүе **3.** *разг.* (*сменный комплект одежды*) алмаш кейем **4.** (*перерыв между уроками*) тәнәфес; **больша́я переме́на** ҙур тәнәфес

ПЕРЕМЕНИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** (*сменить*) алмаштырыу; **перемени́ть рабо́ту** эште алмаштырыу; **перемени́ть кни́гу в библиоте́ке** китапханала китап алмаштырыу **2.** (*изменить*) үҙгәртеү; **перемени́ть причёску** причёсканы үҙгәртеү; **перемени́ть мне́ние** фекерҙе үҙгәртеү

ПЕРЕМЕНИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** үҙгәреү; **пого́да перемени́лась** һауа торошо үҙгәрҙе; **жизнь перемени́лась** тормош үҙгәрҙе **2.** *разг.* алмашыныу; **дире́ктор перемени́лся** директор алмашынды **3.** *к кому* (*изменить своё отношение*) мөнәсәбәтте үҙгәртеү **4.** *чем; разг.* (*обменяться*) алмашыу; **перемени́ться места́ми** урындарҙы алмашыу; **перемени́ться роля́ми** ролдәрҙе алмашыу

ПЕРЕМЕ́ННЫЙ, -ая, -ое алмашыныусан, үҙгәреүсән, үҙгәрешле; **переме́нный ве́тер** үҙгәреүсән ел; **переме́нная пого́да** алмашыныусан һауа торошо ♦ **переме́нная величина́** *мат.* үҙгәреүсән дәүмәл; **переме́нный капита́л** *эк.* үҙгәреүсән капитал; **переме́нный ток** *эл.* алмаш ток

ПЕРЕМЕ́НЧИВОСТЬ *ж; разг.* алмашыныусанлыҡ, үҙгәреүсәнлек; **переме́нчивость пого́ды** һауаның алмашыныусанлығы

ПЕРЕМЕ́НЧИВЫЙ, -ая, -ое *разг.* алмашыныусан, үҙгәреүсән; **переме́нчивый хара́ктер** үҙгәреүсән холоҡ

ПЕРЕМЕНЯ́ТЬ *несов. см.* **перемени́ть** 1

ПЕРЕМЕНЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **перемени́ться** 1, 2, 4; **2.** *страд. от* **переменя́ть**

ПЕРЕМЕРЗА́ТЬ *несов. см.* **перемёрзнуть**

ПЕРЕМЁРЗНУТЬ *сов.* **1.** туңыу, өшөү, туңып (өшөп) бөтөү; **все цветы́ перемёрзли** бөтә сәскә туңып бөткән **2.** *разг.* ныҡ өшөү; **я перемёрз в доро́ге** мин юлда ныҡ өшөнөм **3.** (*о водоёмах*) ҡуша (үтә) туңыу; **о́зеро перемёрзло** күл үтә туңған

ПЕРЕМЕ́РИТЬ и *разг.* **ПЕРЕМЕ́РЯТЬ** *сов. что* **1.** (*измерить ещё раз*) яңынан (ҡайтанан) үлсәү; **переме́рить расстоя́ние** араны яңынан үлсәү **2.** (*примерить заново*) яңынан (ҡабаттан) кейеп ҡарау; **переме́рить костю́м** костюмды яңынан кейеп ҡарау **3.** (*измерить всё, многое*) үлсәп сығыу; **переме́рить посевну́ю пло́щадь** сәсеү майҙанын үлсәп сығыу **4.** (*примерить всё, многое*) кейеп ҡарау; **переме́рить шля́пы** эшләпәләрҙе кейеп ҡарау

ПЕРЕМЕРЯ́ТЬ *несов. см.* **переме́рить**

ПЕРЕМЕСИ́ТЬ *сов. что* баҫып ҡуйыу; **перемеси́ть гли́ну** балсыҡты баҫып ҡуйыу

ПЕРЕМЕСТИ́ТЬ *сов. кого-что* күсереү, күсереп ҡуйыу; **перемести́ть шкаф** шкафты күсереп ҡуйыу; **перемести́ть на другу́ю рабо́ту** икенсе эшкә күсереү

ПЕРЕМЕСТИ́ТЬСЯ *сов.* күсеү, урын алмаштырыу

ПЕРЕМЁТ *м; рыб.* йәтмә, еле; **ста́вить перемёт** еле һалыу

ПЕРЕМЕТА́ТЬ I *сов. что* **1.** (*сложить заново*) ҡабаттан (яңынан) өйөү (һалыу); **перемета́ть стог** кәбәнде ҡабаттан (ҡайтанан) өйөү **2.** (*сложить всё, многое*) өйөп (һалып, ҡуйып) бөтөрөү; **перемета́ть всё се́но в стога́** бөтә бесәнде кәбәнгә һалып бөтөрөү

ПЕРЕМЕТА́ТЬ II *сов. что* **1.** (*сметать заново, иначе*) ҡабаттан (ҡайтанан, яңынан, башҡаса) типсеп (йүрмәп) сығыу; **перемета́ть пе́тлю** ҡаптырманы ҡайтанан типсеп сығыу **2.** (*наметать или обметать всё, многое*) типсеп (йүрмәп) сығыу; **перемета́ть все швы** бөтә йөйҙө йүрмәп сығыу

ПЕРЕМЕ́ТИТЬ *сов. кого-что* **1.** (*пометить заново, иначе*) яңынан (ҡайтанан, ҡабаттан, тағы ла) билгеләп (билдәләп) сығыу; **переме́тить носовы́е платки́** ҡулъяулыҡтарҙы яңынан билгеләп сығыу **2.** (*пометить всё, многое*) бил-

гелэп (билдэ ҡуйып, билдэлэп) сығыу; **переме́тить всё бельё** бөтә эске кейемгә билдә ҡуйып сығыу

ПЕРЕМЕТНУ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* **1.** (*перепрыгнуть*) һикереп (ырғып) сығыу; **переметну́ться че́рез руче́й** шишмәне һикереп сығыу **2.** *неодобр.* (*перейти к кому-чему-л. другому*) ҡасып сығыу; **переметну́ться на сто́рону проти́вника** дошман яғына ҡасып сығыу

ПЕРЕМЁТНЫЙ, -ая, -ое **1.** йәтмә ...ы, еле ...ы; **перемётный крючо́к** еле ҡармағы **2.** аша һалмалы, аҫмалы; **перемётная су́мка** аша һалынмалы сумка ♦ **су́ма перемётная** *презр.* аумаҡай (кеше)

ПЕРЕМЁТЫВАТЬ I *несов. см.* **перемета́ть** I

ПЕРЕМЁТЫВАТЬ II *несов. см.* **перемета́ть** II

ПЕРЕМЁТЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **переметну́ться 2.** *страд. от* **перемётывать** I

ПЕРЕМЕША́ТЬ *сов. что* **1.** болғау; (*поленья, угли и т.д.*) ҡағыштырыу; **перемеша́ть ка́шу** бутҡаны болғау; **перемеша́ть у́гли** ҡуҙҙы ҡағыштырыу **2.** (*нарушить порядок*) бутау, ҡушыу; **перемеша́ть кни́ги** китаптарҙы бутау **3.** *с чем* (*смешать*) ҡатнаштырыу, аралаштырыу, бутау; **перемеша́ть цеме́нт с песко́м** цементты ҡом менән ҡатнаштырыу **4.** *разг.* (*спутать*) бутау

ПЕРЕМЕША́ТЬСЯ *сов.* **1.** буталыу, аралашыу, ҡатнашыу; **мука́ перемеша́лась с крупо́й** он ярма менән ҡатнашҡан **2.** *перен.* буталыу; **всё в голове́ перемеша́лось** башта бөтәһе буталып бөттө

ПЕРЕМЕ́ШИВАТЬ I *несов. см.* **перемеси́ть**

ПЕРЕМЕ́ШИВАТЬ II *несов. см.* **перемеша́ть**

ПЕРЕМЕЩА́ТЬ *несов. см.* **перемести́ть**

ПЕРЕМЕЩА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **перемести́ться 2.** *страд. от* **перемеща́ть**

ПЕРЕМЕЩЕ́НИЕ *с см.* **перемести́ть** — **перемеща́ть, перемести́ться** — **перемеща́ться**; **перемеще́ние те́ла в простра́нстве** есемдең арауыҡта урын алмаштырыуы; **перемеще́ние по слу́жбе** хеҙмәт буйынса күсереү (күсеү)

ПЕРЕМЕЩЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **перемести́ть 2.** *в знач. сущ.* **перемещённые** *мн. см.* **перемещённые ли́ца** ♦ **перемещённые ли́ца** ирекһеҙләп үҙ иленән алып кителгән кешеләр

ПЕРЕМИ́ГИВАТЬСЯ *несов.* күҙ ҡыҫышыу; **переми́гиваться с подру́жками** әхирәттәр менән күҙ ҡыҫышыу

ПЕРЕМИГНУ́ТЬСЯ *сов. см.* **переми́гиваться**

ПЕРЕМИНА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **перемя́ться 2.** алмашлап баҫып тороу, тапаныу; **перемина́ться с ноги́ на́ ногу** аяҡтарҙы алмашлап баҫып тороу **3.** *разг.* (*от смущения и т.п.*) (ҡаушап, ҡыйыуһыҙланып) бер урында тапанып тороу

ПЕРЕМИ́РИЕ *с* ваҡытлы килешеү (солох); **заключи́ть переми́рие** ваҡытлы килешеү төҙөү; **усло́вия переми́рия** ваҡытлы килешеү шарттары

ПЕРЕМНОЖА́ТЬ *несов. см.* **перемно́жить**

ПЕРЕМНО́ЖИТЬ *сов. что* ҡабатлау, ҡабатлап сығыу (*бер нисә һанды үҙ-ара*)

ПЕРЕМОГА́ТЬ *несов. что*; *разг.* сыҙау, түҙеү, сыҙап (түҙеп) тороу, еңеү, еңеп сығыу; **перемога́ть боль** ауыртыуға түҙеү; **перемога́ть сон** йоҡоно еңеү

ПЕРЕМОГА́ТЬСЯ *несов.*; *разг.* сыҙарға (түҙергә, бирешмәҫкә) тырышыу (*ауыртыуға, һыҙлауға һ.б.*)

ПЕРЕМОКА́ТЬ *несов. см.* **перемо́кнуть**

ПЕРЕМО́КНУТЬ *сов.*; *разг.* лыс һыу булыу, нығ еүешләнеү; **все ве́щи перемо́кли** бөтә нәмә лыс һыу булды

ПЕРЕМО́Л *м см.* **перемоло́ть** — **перема́лывать**; **пусти́ть зерно́ в перемо́л** ашлыҡты тартыуға ебәреү

ПЕРЕМОЛА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **перемолоти́ть**

ПЕРЕМО́ЛВИТЬСЯ *сов. чем* и *без доп.*; *разг.* һүҙ ҡатышыу, һөйләшеп алыу; **не́ с кем сло́вом перемо́лвиться** һүҙ ҡатышыр кеше юҡ

ПЕРЕМОЛОТИ́ТЬ *сов. что* **1.** (*всё, многое*) һуғып бөтөрөү; **перемолоти́ть всю пшени́цу** бойҙайҙы һуғып бөтөрөү **2.** (*обмолотить заново*) яңынан (ҡабаттан) һуғыу

ПЕРЕМОЛО́ТЬ *сов. что* (*всё, многое*) тартырып (тартып) бөтөрөү; **перемоло́ть зерно́** игенде тартып бөтөрөү

ПЕРЕМОЛО́ТЬСЯ *сов.* **1.** тартылып бөтөү; **всё зерно́ перемоло́лось** бөтә ашлыҡ тартылып бөттө **2.** *в 3 л. ед. ч. буд. вр.* **переме́лется**; *разг.* тора-бара рәтләнер әле, бер яйы сығыр әле, йән биргәнгә йүн биргән ♦ **(всё) переме́лется — мука́ бу́дет** *см.* **перемоло́ться** 2

ПЕРЕМОНТИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* яңынан (киренән) йыйыу (ҡороу, монтажлау); **перемонти́ровать прибо́р** приборҙы яңынан ҡороу; **перемонти́ровать фильм** фильмды яңынан монтажлау

ПЕРЕМОНТИ́РОВАТЬСЯ *несов. страд. от* **перемонти́ровать**

ПЕРЕМОРИ́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* ҡырып (үлтереп) бөтөү

ПЕРЕМОТА́ТЬ *сов. что* **1.** урау (*икенсе нәмәгә*); **перемота́ть ни́тки с клубка́ на кату́шку** епте йомғаҡтан кәтүккә урау **2.** (*смотать заново*) яңынан (ҡабаттан, ҡайтанан, киренән) урау; **перемота́ть шерсть** йөндө ҡабаттан урау **3.** (*смотать всё, многое*) урап бөтөрөү

ПЕРЕМО́ТКА *ж см.* **перемота́ть** — **перема́тывать**; **перемо́тка ни́ток** епте урау

ПЕРЕМОЧИ́ТЬ *сов. что* **1.** (*намочить всё, многое*) еүешләп бөтөрөү, лыс һыу итеү; **перемочи́ть о́бувь** аяҡ кейемен еүешләп бөтөрөү **2.** (*испортить долгим мочением*) артыҡ нығ ебетеү; **перемочи́ть лён** етенде артыҡ нығ ебетеү

ПЕРЕМО́ЧЬ *сов. см.* **перемога́ть**

ПЕРЕМО́ЧЬСЯ *сов. см.* **перемога́ться**

ПЕРЕМУДРИ́ТЬ *сов.*; *разг.* үтә хикмәтләндереп (арттырып) ебәреү

ПЕРЕМУ́ЧИТЬСЯ *сов.*; *разг.* яфаланып (ыҙаланып, ғазапланып) бөтөү

ПЕРЕМЫВА́ТЬ *несов. см.* **перемы́ть** ♦ **перемыва́ть ко́сточки** *кому* ғәйбәт һатыу

ПЕРЕМЫ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** (*вымыть заново*) ҡайтанан (киренән, яңынан) йыуыу; **перемы́ть пол** иҙәнде киренән йыуыу **2.** (*вымыть всё, многое*) йыуып бөтөрөү (сығыу); (*детей*) йыуындырып бөтөрөү (*балаларҙы*)

ПЕРЕМЫ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* **1.** (*вымыться заново*) киренән (ҡабаттан) йыуыныу **2.** (*о всех, многих*) йыуынып бөтөү; **все перемы́лись** бөтәһе лә йыуынып бөттө

ПЕРЕМЫ́ЧКА *ж* **1.** (*перехват*) тоташтырғыс, беркеткес **2.** (*заграждение*) кәртә, быуа (*төҙөлөш эшендә һыуҙы бүлеп тороу өсөн махсус кәртә*) **3.** (*перекрытие оконных, дверных и т.п. проёмов*) (тәҙрә, ишек) башы (арҡаһы)

ПЕРЕМЯ́ТЬ *сов. что* **1.** (*измять всё, многое*) иҙеп (тапап, таушалдырып, йомарлап) бөтөрөү; **перемя́ть бельё** эске кейемде таушалдырып бөтөрөү; **перемя́ть траву́** үләнде тапап бөтөрөү **2.** (*размять заново*) киренән (ҡабат, тағы, яңынан) иҙеү; **перемя́ть гли́ну** балсыҡты киренән иҙеү (баҫыу)

ПЕРЕМЯ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* иҙелеп (таушалып, йомарланып, ойпаланып) бөтөү; **пла́тье перемя́лось** күлдәк таушалып бөткән

ПЕРЕНАПРЯГА́ТЬ *несов. см.* **перенапря́чь**

ПЕРЕНАПРЯГА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **перенапря́чься** **2.** *страд. от* **перенапряга́ть**

ПЕРЕНАПРЯЖЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **перенапря́чь** — **перенапряга́ть, перенапря́чься** — **перенапряга́ться** **2.** *эл.* юғары көсөргәнеш

ПЕРЕНАПРЯ́ЧЬ *сов. что* артыҡ көсөргәнеү, көс һалыу

ПЕРЕНАПРЯ́ЧЬСЯ *сов.* үтә көсөргәнеү, көс һалыу

ПЕРЕНАСЕЛЕ́НИЕ *с* халыҡ артыҡлығы, халыҡтың үтә күплеге

ПЕРЕНАСЕЛЁННОСТЬ *ж* халыҡ артыҡлығы, халыҡ күплеге; **перенаселённость го́рода** ҡала халыҡ күплеге

ПЕРЕНАСЕЛЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **перенасели́ть** **2.** *прил.* халҡы артыҡ тығыҙ булған (урынлашҡан); **перенаселённый райо́н** халҡы артыҡ тығыҙ булған район

ПЕРЕНАСЕЛИ́ТЬ *сов. что* халыҡты артыҡ тығыҙ урынлаштырыу

ПЕРЕНАСЕЛЯ́ТЬ *несов. см.* **перенасели́ть**

ПЕРЕНАСЫ́ТИТЬ *сов. что* үтә ныҡ туйындырыу; **перенасы́тить раство́р со́лью** иретмәне тоҙға үтә ныҡ туйындырыу

ПЕРЕНАСЫЩА́ТЬ *несов. см.* **перенасы́тить**

ПЕРЕНА́ШИВАТЬ *несов. см.* **переноси́ть** II 2

ПЕРЕНЕСЕ́НИЕ *с см.* **перенести́** — **переноси́ть** I

ПЕРЕНЕСТИ́ *сов.* **1.** *кого-что* күсереү, (күсереп) сығарыу, алып сығыу; **перенести́ че́рез доро́гу** юл аша алып сығыу **2.** *кого-что* (урынынан) күсереү, ташыу; **перенести́ ве́щи в ко́мнату** әйберҙәрҙе бүлмәгә ташыу **3.** *кого-что*; *перен.* алып китеү, йүнәлдереү; **мы́сли перенесли́ его́ в про́шлое** уйҙары уны үткәндәргә алып китте **4.** *что*; *в разн. знач.* күсереү; **перенести́ столи́цу в друго́й го́род** баш ҡаланы бүтән ҡалаға күсереү; **перенести́ воро́та леве́е** ҡапҡаны һулғараҡ күсереү; **перенести́ внима́ние на друго́е** иғтибарҙы икенсе нәмәгә күсереү; **перенести́ продолже́ние рома́на в сле́дующий но́мер** романдың дауамын киләһе һанға күсереү; **перенести́ усло́вные обозначе́ния на ка́рту** шартлы билдәләрҙе картаға күсереү **5.** *что* (*испытать*) баштан үткәреү (кисереү), үткәреү; **перенести́ воспале́ние лёгких** үпкә шешеүен үткәреү; **перенести́ мно́го го́ря** күп ҡайғы кисереү **6.** *что* (*выдержать*) сыҙап (түҙеп) тороу, сыҙау, үткәреү, күтәреү; **расте́ния легко́ перенесли́ за́суху** үҫемлектәр ҡоролоҡто еңел үткәрҙе; **он не мог перенести́ э́того оскорбле́ния** ул бындай мәсхәрәне күтәрә алманы

ПЕРЕНЕСТИ́СЬ *сов.* **1.** *разг.* (*быстро переместиться*) бик тиҙ (елдереп) барыу, елдереп үтеү **2.** (*переключиться — о мыслях, интересах и т.п.*) (икенсегә) күсеү; **внима́ние перенесло́сь на друго́е** иғтибар икенсегә күсте **3.** (*представить себя в другом месте, положении и т.п.*) әйләнеп ҡайтыу, ҡуйып ҡарау, күҙ алдына килтереү; **он мы́сленно перенёсся в де́тство** ул уйы менән бала сағына әйләнеп ҡайтты

ПЕРЕНИМА́ТЬ *несов. см.* **переня́ть**

ПЕРЕНО́С *м* **1.** *см.* **перенести́** 1—5 — **переноси́ть** I 1; **2.** (*знак*) һыҙыҡса (*һүҙҙе икенсе юлға күсереү билдәһе*)

ПЕРЕНОСИ́МОСТЬ *ж* сыҙай (кисерә, күтәрә, түҙә) алыусанлыҡ; **переноси́мость органи́зма** организмдың күтәрә алыусанлығы

ПЕРЕНОСИ́ТЬ I *несов.* **1.** *см.* **перенести́** **2.** *кого-чего* (*с отрицанием "не"*) яратмау, йәне һөймәү

ПЕРЕНОСИ́ТЬ II *сов. кого-что* **1.** ташып (күсереп) бөтөрөү; **переноси́ть ве́щи в ваго́н** әйберҙәрҙе вагонға ташып бөтөрөү **2.** (*ребёнка — о беременной*) артыҡ йөрөтөү

ПЕРЕНОСИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **перенести́сь** **2.** *страд. от* **переноси́ть** I

ПЕРЕНО́СИЦА *ж* танау биле

ПЕРЕНО́СКА *ж см.* **перенести́** 1—3 — **переноси́ть** I 1; **перено́ска ме́бели** мебель күсереү

ПЕРЕНОСНО́Й, -ая, -ое күсермәле, күсерелмәле, күсереп йөрөтмәле; (*о лодке*) аша сығара (ташый) торған; **переносна́я ла́мпа** күсермәле лампа

ПЕРЕНО́СНЫЙ, -ая, -ое **1.** *см.* **переносно́й**; **перено́сная ло́дка** аша сығара торған кәмә **2.** (*не буквальный*) күсмә; **употреби́ть сло́во в пере-**

но́сном значе́нии һүҙҙе күсмә мәғәнәлә ҡулланыу

ПЕРЕНО́СЧИК *м* **1.** ташыусы, күсереүсе; **перено́счик тя́жестей** ауыр нәмәләр ташыусы **2.** *чего* таратыусы, йоҡтороусы; **перено́счики боле́зней** ауырыу таратыусылар

ПЕРЕНОЧЕВА́ТЬ *сов.* йоҡлап (ҡунып) сығыу, төн үткәреү

ПЕРЕНУМЕРОВА́ТЬ *сов. кого-что* **1.** (*пронумеровать заново*) киренән (яңынан) нумерлау; **перенумерова́ть бума́ги** ҡағыҙҙарҙы киренән нумерлау **2.** (*пронумеровать всё, многое*) нумерлап бөтөү, нумер һуғып сығыу

ПЕРЕНУМЕРО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **перенумерова́ть**

ПЕРЕНЯ́ТЬ *сов. что* үҙләштереү, отоп алыу; **переня́ть о́пыт** тәжрибә үҙләштереү; **переня́ть у ста́рших стари́нные пе́сни** ололарҙан боронғо йырҙарҙы отоп алыу

ПЕРЕОБОРУ́ДОВАНИЕ *с см.* **переобору́довать**

ПЕРЕОБОРУ́ДОВАТЬ *сов., несов. что* киренән (яңынан, ҡайтанан) йыһазландырыу; **переобору́довать лаборато́рию** лабораторияны киренән йыһазландырыу

ПЕРЕОБУВА́ТЬ *несов. см.* **переобу́ть**

ПЕРЕОБУВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **переобу́ться 2.** *страд. от* **переобува́ть**

ПЕРЕОБУ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* икенсе аяҡ кейеме кейҙереү, аяҡ кейемен алмаштырыу; **переобу́ть дете́й** балаларға икенсе аяҡ кейеме кейҙереү **2.** *что* (сисеп, һалып) яңынан (киренән) кейенеү (кейеү); **переобу́ть сапоги́** итекте һалып яңынан кейеү

ПЕРЕОБУ́ТЬСЯ *сов.* аяҡ кейемен алмаштырып кейеү, аяҡты сисеп яңынан кейеү

ПЕРЕОБУЧА́ТЬ *несов. см.* **переобучи́ть**

ПЕРЕОБУЧА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **переобучи́ться 2.** *страд. от* **переобуча́ть**

ПЕРЕОБУЧЕ́НИЕ *с см.* **переобучи́ть — переобуча́ть, переобучи́ться — переобуча́ться**

ПЕРЕОБУЧИ́ТЬ *сов. кого-что* яңынан (киренән, ҡабаттан) уҡытыу (өйрәтеү)

ПЕРЕОБУЧИ́ТЬСЯ *сов.* яңынан (киренән, ҡабаттан, ҡайтанан) уҡыу (өйрәнеү)

ПЕРЕОДЕВА́НИЕ *с см.* **переодева́ть, переодева́ться**

ПЕРЕОДЕВА́ТЬ *несов. см.* **переоде́ть**

ПЕРЕОДЕВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **переоде́ться 2.** *страд. от* **переодева́ть**

ПЕРЕОДЕ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* кейемен (өҫтөн) алмаштырыу, икенсе кейем кейҙереү; **переоде́ть ребёнка** баланың өҫтөн алмаштырыу **2.** *что*; *разг.* алмаштырып кейеү, икенсе кейем кейеү; **переоде́ть пла́тье** күлдәк алмаштырып кейеү

ПЕРЕОДЕ́ТЬСЯ *сов.* **1.** *во что* и *без. доп.* кейемде (өҫтө) алмаштырыу, икенсе кейем кейеү; **переоде́ться в чи́стое пла́тье** таҙа күлдәк кейеү **2.** *в кого, кем* булып кейенеү, кейемен кейеү; **переоде́ться же́нщиной** ҡатын-ҡыҙ булып кейенеү

ПЕРЕОСВИДЕ́ТЕЛЬСТВОВАНИЕ *с см.* **переосвиде́тельствовать; назна́чить на переосвиде́тельствование** киренән ҡарауға (тикшереүгә) билдәләү

ПЕРЕОСВИДЕ́ТЕЛЬСТВОВАТЬ *сов., несов. кого-что* яңынан (киренән) ҡарау (тикшереү)

ПЕРЕОСВИДЕ́ТЕЛЬСТВОВАТЬСЯ 1. *сов., несов.*; *разг.* яңынан (ҡабаттан, киренән) ҡаралыу **2.** *несов. страд. от* **переосвиде́тельствовать**

ПЕРЕОСНАСТИ́ТЬ *сов. что* яңынан йыһазлау (йыһазландырыу); **переоснасти́ть предприя́тие** предприятиены яңынан йыһазландырыу

ПЕРЕОСНАЩА́ТЬ *несов. см.* **переоснасти́ть**

ПЕРЕОХЛАДИ́ТЬ *сов. кого-что* үтә ныҡ һыуытыу, артыҡ һыуытып ебәреү

ПЕРЕОХЛАДИ́ТЬСЯ *сов.* үтә ныҡ һыуыныу, артыҡ һыуынып китеү

ПЕРЕОХЛАЖДА́ТЬ *несов. см.* **переохлади́ть**

ПЕРЕОХЛАЖДА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **переохлади́ться 2.** *страд. от* **переохлажда́ть**

ПЕРЕОХЛАЖДЕ́НИЕ *с* артыҡ һыуытып ебәреү, үтә ныҡ һыуытыу

ПЕРЕОЦЕ́НИВАТЬ *несов. см.* **переоцени́ть**

ПЕРЕОЦЕНИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* (*оценить заново*) киренән (яңынан) баһалау (хаҡ ҡуйыу); **переоцени́ть това́ры** тауарҙарға киренән (ҡайтанан) хаҡ ҡуйыу **2.** *кого-что* артыҡ баһалау, юғары баһа биреү; **переоцени́ть свои́ си́лы** үҙ көсөңдө артыҡ баһалау

ПЕРЕОЦЕ́НКА *ж см.* **переоцени́ть — переоце́нивать; переоце́нка до́ма** өйгә яңынан хаҡ ҡуйыу

ПЕРЕПА́Д *м* төшөү, кәмеү, һикереү (*температура, баҫым, бейеклек һ.б. кимәленең айырмаһы*)

ПЕРЕПА́ДАТЬ *сов.*; *разг.* ҡойолоп (төшөп) бөтөү; **кни́ги перепа́дали с по́лки** китаптар кәштәнән төшөп бөттө

ПЕРЕПАДА́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **перепа́сть 2.** (*об осадках*) төшкөләү, яуғылау, төшкөләп (яуғылап) ҡуйыу; **и́зредка перепада́ют дожди́** әллә ниҙә бер ямғыр яуғылай

ПЕРЕПА́ИВАТЬ I *несов. см.* **перепои́ть**

ПЕРЕПА́ИВАТЬ II *несов. см.* **перепая́ть**

ПЕРЕПА́ЙКА *ж см.* **перепая́ть — перепа́ивать** II

ПЕРЕПА́ЛКА *ж*; *разг.* **1.** атыш; **руже́йная перепа́лка** мылтыҡ атышы **2.** *перен.* (*перебранка, ссора*) талаш, әрләш-тиргәш

ПЕРЕПА́ЛЫВАТЬ *несов. см.* **перепо́лоть**

ПЕРЕПА́РИВАТЬ *несов. см.* **перепа́рить**

ПЕРЕПА́РИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **перепа́риться 2.** *страд. от* **перепа́ривать**

ПЕРЕПА́РИТЬ *сов.* **1.** *что* парҙа артыҡ тотоу, артыҡ парлау; **перепа́рить свёклу** сөгөлдөрҙө артыҡ парлау **2.** *кого-что*; *разг.* (*в бане*) оҙаҡ сабындырып зыян килтереү **3.** *кого-что*; *разг.* (*всё, многое*) бешекләп бөтөрөү (сығыу)

ПЕРЕПА́РИТЬСЯ *сов.* **1.** (*о пище*) артыҡ бешекләнеү, артыҡ парланыу **2.** *разг.* (*в бане*) оҙаҡ сабынып зыян алыу

ПЕРЕПА́РЫВАТЬ *несов. см.* **перепоро́ть**

ПЕРЕПА́СТЬ *сов.*; *разг.* **1.** *кому* (*достаться*) өлөшкә тейеү, эләгеү, тәтеү **2.** (*об осадках*) төшкөләү, яуғылау, төшкөләп (яуғылап) ҡуйыу

ПЕРЕПАХА́ТЬ *сов. что* **1.** (*вспахать заново*) киренән (яңынан) һөрөү **2.** (*вспахать целиком*) һөрөп сығыу (бөтөрөү); **перепаха́ть доро́гу** юлды һөрөп бөтөрөү **3.** (*вспахивая, провести борозду поперёк чего-л.*) арҡырыға һөрөп (бураҙналап) бөтөрөү

ПЕРЕПА́ХИВАТЬ *несов. см.* **перепаха́ть**

ПЕРЕПА́ЧКАТЬ *сов. кого-что* бысратып бөтөрөү

ПЕРЕПА́ЧКАТЬСЯ *сов.* бысранып бөтөү

ПЕРЕПА́ШКА *ж*; *разг. см.* **перепаха́ть** — **перепа́хивать**

ПЕРЕПАЯ́ТЬ *сов. что* **1.** (*запаять заново*) яңынан (киренән, ҡабаттан) йәбештереү (паятлау); **перепая́ть кастрю́лю** кәстрүлде яңынан йәбештереү **2.** (*запаять всё, многое*) йәбештереп (паятлап) сығыу (бөтөрөү)

ПЕРЕПЕ́В *м см.* **перепева́ть** 2

ПЕРЕПЕВА́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **перепе́ть 2.** *что* (билдәлене) ҡабатлау

ПЕРЕПЕКА́ТЬ *несов. см.* **перепе́чь**

ПЕРЕПЕКА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **перепе́чься 2.** *страд. от* **перепека́ть**

ПЕ́РЕПЕЛ *м* бүҙәнә, бытбылдыҡ; **перепёлка** *ж* инә бүҙәнә (бытбылдыҡ)

ПЕРЕПЕЛЕНА́ТЬ *сов. кого-что* **1.** (*запеленать заново*) ҡабаттан (яңынан) биләү; **перепелена́ть ребёнка** баланы ҡабаттан (киренән) биләү **2.** (*спеленать всех, многих*) биләп бөтөү (ҡуйыу)

ПЕРЕПЕЛЁНЫВАТЬ *несов. см.* **перепелена́ть**

ПЕРЕПЕЛИ́НЫЙ, -ая, -ое бүҙәнә ...ы, бытбылдыҡ ...ы; **перепели́ное гнездо́** бүҙәнә ояһы; **перепели́ный крик** бытбылдыҡ тауышы

ПЕРЕПЕЛЯ́ТНИК *м* **1.** *зоол.* бүҙәнә (бытбылдыҡ) ҡарсығаһы **2.** *охот.* (бытбылдыҡ) аулаусы

ПЕРЕПЕ́РЧИВАТЬ *несов. см.* **переперчи́ть**

ПЕРЕПЕ́РЧИТЬ и **ПЕРЕПЕРЧИ́ТЬ** *сов. что* артыҡ ныҡ борослау

ПЕРЕПЕ́ТЬ *сов.* **1.** (*спеть всё, многое*) йырлап бөтөү (сығыу) **2.** *кого*; *разг.* йырлауҙа уҙҙырыу, йырҙа өҫтөнлөк алыу

ПЕРЕПЕЧА́ТАТЬ *сов. что* **1.** (*напечатать заново*) ҡабаттан (яңынан) баҫтырыу (баҫыу); **перепеча́тать ста́рое изда́ние** иҫке баҫманы яңынан баҫтырыу **2.** (*на пишущей машинке*) күсереп баҫыу

ПЕРЕПЕЧА́ТКА *ж см.* **перепеча́тать** — **перепеча́тывать**; **перепеча́тка ру́кописи** ҡулъяҙманы яңынан баҫтырыу

ПЕРЕПЕЧА́ТЫВАТЬ *несов. см.* **перепеча́тать**

ПЕРЕПЕ́ЧЬ *сов. что* **1.** ныҡ бешереү, оҙағыраҡ ятҡырыу (*мейестә*) **2.** *разг.* (*испечь всё, многое*) бешереп бөтөрөү

ПЕРЕПЕ́ЧЬСЯ *сов.* үтә бешеү, оҙаҡ ятып ҡатыу (*мейестә*)

ПЕРЕПИВА́ТЬ *несов. см.* **перепи́ть**

ПЕРЕПИВА́ТЬСЯ *несов. см.* **перепи́ться**

ПЕРЕПИ́ЛИВАТЬ *несов. см.* **перепили́ть**

ПЕРЕПИЛИ́ТЬ *сов. что* **1.** бысып сығарыу; **перепили́ть бревно́** бүрәнәне бысып сығарыу **2.** (*распилить всё, многое*) бысып бөтөрөү (сығыу)

ПЕРЕПИСА́ТЬ *сов.* **1.** *что* (*списать*) күсереп яҙыу; **переписа́ть стихотворе́ние** шиғырҙы күсереп яҙыу; **переписа́ть на́бело** аҡҡа күсереп яҙыу **2.** *что* (*составить документ заново, иначе*) ҡабаттан (яңынан) яҙыу **3.** *кого-что* яҙып алыу, исемлеккә теркәү; **переписа́ть прису́тствующих** килгәндәрҙе исемлеккә теркәү

ПЕРЕПИ́СКА *ж* **1.** *см.* **переписа́ть** — **перепи́сывать** 1; **2.** *собир.* (үҙ-ара яҙышҡан) хаттар; **изда́ть перепи́ску А.П.Чехова** А.П.Чеховтың хаттарын баҫтырып сығарыу

ПЕРЕПИ́СЧИК *м* и **ПЕРЕПИ́СЧИЦА** *ж* күсереп яҙыусы

ПЕРЕПИ́СЫВАНИЕ *с см.* **перепи́сывать**; **перепи́сывание роле́й** ролдәрҙе күсереп яҙыу

ПЕРЕПИ́СЫВАТЬ *несов. см.* **переписа́ть**

ПЕРЕПИ́СЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *с кем* и *без доп.* хат яҙышыу (алышыу), хатлашыу **2.** *страд. от* **перепи́сывать**

ПЕ́РЕПИСЬ *ж* иҫәп (һан) алыу; **пе́репись населе́ния** халыҡ иҫәбен алыу

ПЕРЕПИ́ТЬ *сов. чего* и *без доп.*; *разг.* (*выпить слишком много*) самаһыҙ (артыҡ) эсеү; **перепи́ть на сва́дьбе** туйҙа артыҡ эсеү

ПЕРЕПИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* эсеп иҫерешеү

ПЕРЕПЛА́ВИТЬ I *сов. что* **1.** ҡабаттан (яңынан) иретеү, иретеп ҡойоу; **перепла́вить пу́шки** туптарҙы иретеп ҡойоу **2.** (*плавкой обработать всё, многое*) иретеп бөтөрөү

ПЕРЕПЛА́ВИТЬ II *сов. что* ағыҙыу, ағыҙып бөтөрөү; **перепла́вить лес** ағас ағыҙыу

ПЕРЕПЛА́ВИТЬСЯ *сов.* иреп бөтөү (*металл нәмәләргә ҡарата*)

ПЕРЕПЛАВЛЯ́ТЬ I *несов. см.* **перепла́вить** I

ПЕРЕПЛАВЛЯ́ТЬ II *несов. см.* **перепла́вить** II

ПЕРЕПЛАВЛЯ́ТЬСЯ I *несов. страд. от* **переплавля́ть** I

ПЕРЕПЛАВЛЯ́ТЬСЯ II *несов. страд. от* **переплавля́ть** II

ПЕРЕПЛАНИ́РОВАНИЕ *с см.* **перепланиро́вать**

ПЕРЕПЛАНИ́РОВАТЬ *сов. что* ҡайтанан (яңынан) планлаштырыу; **перепланиро́вать рабо́ту** эште яңынан планлаштырыу

ПЕРЕПЛАНИРО́ВКА *ж см.* **перепланиро́вать**; **перепланиро́вка зда́ния** бинаны ҡайтанан планлаштырыу

ПЕРЕПЛАНИРО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **перепланиро́вать**

ПЕРЕПЛА́ТА *ж* **1.** *см.* **переплати́ть** — **перепла́чивать** 1; **2.** *разг.* артыҡ (түләнгән) сумма

ПЕРЕПЛАТИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* и *без доп.* артыҡ түләү **2.** *что*; *разг.* түләүгә тотоноу

ПЕРЕПЛА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **переплати́ть**

ПЕРЕПЛЕСТИ́ *сов. что* **1.** төпләү, тышлау; **переплести́ кни́гу** китап(ты) төпләү **2.** (*соединить плетением*) үреү, үреп сығыу **3.** (*сцепить пальцы рук*) ҡаушырыу, салыштырыу **4.** *перен.* (*неразрывно соединить, связать*) бәйләнеү, бәйле булыу **5.** *чем* (*заплетая, вплести что-л.*) үреү; **переплести́ ко́сы ле́нтами** сәсте таҫма менән үреү **6.** (*сплести заново*) ҡабаттан (яңынан) үреү **7.** (*сплести всё, многое*) үреп бөтөрөү

ПЕРЕПЛЕСТИ́СЬ *сов.* **1.** (*сплестись*) үрелеп (сырмалып) бөтөү **2.** *перен.* (*соединиться в одно целое*) бергә ҡушылыу (буталыу)

ПЕРЕПЛЁТ *м* **1.** *см.* **переплести́** — **переплета́ть** 1; **отда́ть кни́гу в переплёт** китапты төпләргә биреү **2.** (*обложка*) тыш, китап тышы; **ко́жаный переплёт** күн тыш **3.** рәшәткә, рам; **око́нный переплёт** тәҙрә рәшәткәһе **4.** *перен., разг.* буталсыҡ (ҡатмарлы, ауыр) хәл; **попа́сть в переплёт** буталсыҡ хәлгә килеп эләгеү

ПЕРЕПЛЕТА́ТЬ *несов. см.* **переплести́**

ПЕРЕПЛЕТА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **переплести́сь** **2.** *страд. от* **переплета́ть**

ПЕРЕПЛЕТЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **переплести́** — **переплета́ть** 2—5, **переплести́сь** — **переплета́ться**; **переплете́ние ни́тей** ептәр ишелеү **2.** үрелеш, ишелеш; **узо́рчатое переплете́ние** биҙәкле үрелеш

ПЕРЕПЛЁТНЫЙ, -ая, -ое **1.** төпләү ...ы, китап төпләү ...ы; **переплётное де́ло** китап төпләү эше; **переплётная маши́на** китап төпләү машинаһы **2.** *в знач. сущ.* **переплётная** *ж* китап төпләү оҫтаханаһы

ПЕРЕПЛЁТЧИК *м* и **ПЕРЕПЛЁТЧИЦА** *ж* китап төпләүсе

ПЕРЕПЛЫВА́ТЬ *несов. см.* **переплы́ть**

ПЕРЕПЛЫ́ТЬ *сов. что, через что* (аша) йөҙөп сығыу

ПЕРЕПЛЮ́НУТЬ сов. **1.** *разг.* (*плюнуть через что-л.*) (аша) төкөрөү **2.** *кого*; *прост.* арыраҡ (йырағыраҡ) төкөрөү **3.** *кого*; *перен.* (*превзойти кого-л. в чём-л.*) уҙҙырып ебәреү, өҫтөн сығыу

ПЕРЕПОДГОТА́ВЛИВАТЬ *несов. см.* **переподгото́вить**

ПЕРЕПОДГОТА́ВЛИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **переподгото́виться** **2.** *страд. от* **переподгота́вливать**

ПЕРЕПОДГОТО́ВИТЬ *сов. кого-что* яңынан әҙерләү (уҡытыу), белемен арттырыу (күтәреү)

ПЕРЕПОДГОТО́ВИТЬСЯ *сов.* яңынан әҙерләнеү (уҡыу), белемде арттырыу (күтәреү)

ПЕРЕПОДГОТО́ВКА *ж см.* **переподгото́вить** — **переподготовля́ть** — **переподгота́вливать**, **переподгото́виться** — **переподготовля́ться** — **переподгота́вливаться**; **переподгото́вка учителе́й** уҡытыусыларҙың белемен күтәреү

ПЕРЕПОДГОТОВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **переподгото́вить**

ПЕРЕПОДГОТОВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **переподгото́виться** **2.** *страд. от* **переподготовля́ть**

ПЕРЕПОИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** (*опоить*) артыҡ (күп) эсереү (эсереп ташлау); **перепои́ть ло́шадь** атҡа артыҡ күп эсереү **2.** *разг.* (*напоить до опьянения*) иҫертеү, артыҡ ныҡ иҫертеү

ПЕРЕПО́Й: с перепо́я (перепо́ю) *разг.* күп эсеүҙән, артыҡ иҫереүҙән

ПЕРЕПОЛА́СКИВАТЬ *несов. см.* **переполоска́ть**

ПЕРЕПОЛЗА́ТЬ *несов. см.* **переползти́**

ПЕРЕПОЛЗТИ́ *сов.* **1.** *что, через что* шыуышып аша сығыу (үтеү); **переползти́ че́рез доро́гу** шыуышып юл аша сығыу **2.** *через что*; *разг.* (*с трудом перейти через что-л.*) көс-хәл менән сығыу (үтеү)

ПЕРЕПОЛНЕ́НИЕ *с см.* **перепо́лнить** — **переполня́ть**, **перепо́лниться** — **переполня́ться**

ПЕРЕПО́ЛНИТЬ *сов.* **1.** *что* артылдыра (алҡындыра, аштыра) һалыу (ҡойоу), ныҡ тултырыу, туп-тулы итеү, таштырыу; **перепо́лнить ведро́ молоко́м** һөттө күнәккә аштыра ҡойоу **2.** *кого-что*; *перен.* тултырыу, ҡаплап (солғап) алыу; **ра́дость перепо́лнила моё се́рдце** йөрәгемдә шатлыҡ солғап алды

ПЕРЕПО́ЛНИТЬСЯ *сов.* **1.** ташыу, ашыу, артылыу, артыҡ тулыу **2.** *перен.* тулыу, тулышыу, эскә һыймау; **се́рдце перепо́лнилось го́рдостью** йөрәк ғорурлыҡ менән тулды

ПЕРЕПОЛНЯ́ТЬ *несов. см.* **перепо́лнить**

ПЕРЕПОЛНЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **перепо́лниться** **2.** *страд. от* **переполня́ть**

ПЕРЕПОЛОСКА́ТЬ *сов. что* **1.** (*выполоскать заново*) ҡабаттан (яңынан) сайҡау **2.** (*выполоскать всё, многое*) сайҡап бөтөү (сығыу)

ПЕРЕПОЛО́ТЬ *сов. что* **1.** (*выполоть заново*) киренән (яңынан, ҡабаттан, тағы ла) утау; **переполо́ть карто́фель** картуфты ҡабаттан утау

2. (*выполоть всё, многое*) утап бөтөрөү (сығыу); **переполо́ть все гря́дки** бөтә түтәлдәрҙе утап сығыу

ПЕРЕПОЛО́Х *м* ғауға, ығы-зығы, шау-шыу; **подня́ть переполо́х** ығы-зығы ҡуптарыу

ПЕРЕПОЛОШИ́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* ығы-зығы ҡуптарыу, ғауға һалыу, ғауғалау

ПЕРЕПОЛОШИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* ығы-зығы килеү, ғауғалашыу; **переполоши́ться из-за пустяко́в** юҡ өсөн ығы-зығы килеү

ПЕРЕПО́НКА *ж* яры, пәрҙә, элпә; **пла́вательные перепо́нки** йөҙөү ярылары ♦ **бараба́нная перепо́нка** ҡолаҡ ярыһы

ПЕРЕПОНЧАТОКРЫ́ЛЫЕ *мн.*; *зоол.* яры ҡанатлылар (*бал ҡорто, һағыҙаҡ, иңкеш һ.б.*)

ПЕРЕПО́НЧАТЫЙ, -ая, -ое ярылы; **перепо́нчатые плавники́** ярылы йөҙгөстәр

ПЕРЕПОРО́ТЬ *сов. что* һүтеп сығыу (бөтөрөү); **перепоро́ть швы** йөйҙәрҙе һүтеп сығыу

ПЕРЕПО́РТИТЬ *сов. кого-что*; *разг.* боҙоп бөтөрөү (ҡуйыу); **перепо́ртить рабо́ту** эште боҙоп бөтөрөү

ПЕРЕПО́РТИТЬСЯ *сов.*; *разг.* боҙолоп бөтөү; **арбу́зы перепо́ртились** ҡарбуздар боҙолоп бөткән

ПЕРЕПОРУЧА́ТЬ *несов. см.* **перепоручи́ть**

ПЕРЕПОРУЧИ́ТЬ *сов. что, кому* йомошто (эште) башҡаға тапшырыу

ПЕРЕПОЯ́САТЬ *сов. кого-что* **1.** (*опоясать*) билен быуыу (бәйләү) **2.** (*опоясать заново, иначе*) яңынан (яҡшылап) билен быуыу, билбауын яңынан бәйләү

ПЕРЕПОЯ́САТЬСЯ *сов. чем* и *без доп.* **1.** билде быуыу, билбау бәйләү **2.** билде яңынан (ҡайтанан) быуыу; **перепоя́саться поту́же** билде ҡайтанан тығыҙыраҡ быуыу

ПЕРЕПОЯ́СЫВАТЬ *несов. см.* **перепоя́сать**

ПЕРЕПОЯ́СЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **перепоя́саться 2.** *страд. от* **перепоя́сывать**

ПЕРЕПРА́ВА *ж* **1.** *см.* **перепра́вить** — **переправля́ть** I 1, **перепра́виться** — **переправля́ться** I; **2.** (*место*) кисеү, һыу аша сығыу урыны **3.** (*приспособление*) һыу аша сығыу ҡулайламаһы (*борам, кәмә һ.б.*)

ПЕРЕПРА́ВИТЬ I *сов. кого-что* **1.** аша сығарыу (үткәреү); **перепра́вить че́рез го́ры** тауҙар аша үткәреү **2.** ебәреү, ары оҙатыу; **перепра́вить письмо́ адреса́ту** хатты адресатына ебәреү

ПЕРЕПРА́ВИТЬ II *сов. что*; *разг.* **1.** (*исправить*) төҙәтеү, дөрөҫләү, йүнәтеү; **перепра́вить статью́** мәҡәләне төҙәтеү **2.** (*выправить всё, многое*) төҙәтеп (дөрөҫләп, йүнәтеп) ҡуйыу

ПЕРЕПРА́ВИТЬСЯ *сов.* аша сығыу; **перепра́виться че́рез ре́ку** йылға аша сығыу

ПЕРЕПРА́ВКА I *ж см.* **перепра́вить** I — **переправля́ть** I

ПЕРЕПРА́ВКА II *ж см.* **перепра́вить** II — **переправля́ть** II

ПЕРЕПРАВЛЯ́ТЬ I *несов. см.* **перепра́вить** I

ПЕРЕПРАВЛЯ́ТЬ II *несов. см.* **перепра́вить** II

ПЕРЕПРАВЛЯ́ТЬСЯ I *несов.* **1.** *см.* **перепра́виться 2.** *страд. от* **переправля́ть** I

ПЕРЕПРАВЛЯ́ТЬСЯ II *несов. страд. от* **переправля́ть** II

ПЕРЕПРА́ВОЧНЫЙ, -ая, -ое һыу аша сығыу ...ы, һыу аша сығыу өсөн; **перепра́вочные сре́дства** һыу аша сығыу кәрәк-ярағтары

ПЕРЕПРЕВА́ТЬ *несов. см.* **перепре́ть**

ПЕРЕПРЕ́ЛЫЙ, -ая, -ое (үтә) янған, сереп (янып, күгәреп, бурһып, бәҫәреп) бөткән; **перепре́лый наво́з** үтә янған тиреҫ; **перепре́лое зерно́** янған иген

ПЕРЕПРЕ́ТЬ *сов.* **1.** бәҫәреп (сереп, янып, бурһып, ҡыҙып, күгәреп) бөтөү; **соло́ма перепре́ла** һалам күгәреп бөткән **2.** (*упреть слишком сильно*) иҙелеп бөтөү; **ку́шанье перепре́ло** ашамлыҡ иҙелеп бөткән

ПЕРЕПРО́БОВАТЬ *сов. что* (барыһынан да) ашап (ҡабып, татып) ҡарау, (барыһынан да) ауыҙ итеү; **перепро́бовать все ку́шанья** ашамлыҡтың барыһынан да ауыҙ итеү

ПЕРЕПРОДАВА́ТЬ *несов. см.* **перепрода́ть**

ПЕРЕПРОДА́ЖА *ж см.* **перепрода́ть** — **перепродава́ть**

ПЕРЕПРОДА́ТЬ *сов. кого-что* алып һатыу, алғанды һатыу

ПЕРЕПРОИЗВО́ДСТВО *с* артыҡ етештереү (эшләп сығарыу)

ПЕРЕПРУДИ́ТЬ *сов. что*; *разг.* быуыу, быуып ҡуйыу; **перепруди́ть ре́ку** йылғаны быуып ҡуйыу

ПЕРЕПРУ́ЖИВАТЬ *несов. см.* **перепруди́ть**

ПЕРЕПРЫ́ГИВАТЬ *несов. см.* **перепры́гнуть**

ПЕРЕПРЫ́ГНУТЬ *сов.* **1.** *что, через что* (*перескочить*) (аша) һикереп (ырғып) сығыу; **перепры́гнуть че́рез забо́р** ҡойма аша һикереп сығыу; **перепры́гнуть кана́ву** канауҙы ырғып сығыу **2.** (*прыжком переместиться куда-л.*) һикереү, ырғыу; **перепры́гнуть с ка́мня на ка́мень** таштан ташҡа һикереү

ПЕРЕПРЯГА́ТЬ *несов. см.* **перепря́чь**

ПЕРЕПРЯ́ТАТЬ *сов. кого-что* **1.** (*спрятать ещё раз*) яңынан (киренән, икенсе урынға) йәшереү **2.** *разг.* (*спрятать всё, многое*) йәшереп бөтөрөү (сығыу)

ПЕРЕПРЯ́ТАТЬСЯ *сов.* **1.** яңынан (ҡабаттан, киренән) йәшеренеү, икенсе урынға йәшенеү **2.** *разг.* (*обо всех, многих*) йәшенешеп бөтөү

ПЕРЕПРЯ́ТЫВАТЬ *несов. см.* **перепря́тать**

ПЕРЕПРЯ́ТЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **перепря́таться 2.** *страд. от* **перепря́тывать**

ПЕРЕПРЯ́ЧЬ *сов. кого* **1.** (*запрячь заново*) туғарып егеү, яңынан егеү **2.** (*запрячь, меняя лошадей*) алмаштырып егеү

ПЕРЕПУ́Г *м*; *разг.* ҡот алыныу, ныҡ ҡурҡыу, ҡурҡыш; **с перепу́гу** ныҡ ҡурҡыуҙан, ҡурҡыштан

ПЕРЕПУГА́ТЬ *сов. кого-что* ныҡ ҡурҡытыу, ҡотон алыу

ПЕРЕПУГА́ТЬСЯ *сов.* ныҡ ҡурҡыу, ҡот алыныу

ПЕРЕПУ́ТАТЬ *сов.* **1.** сейәлтеү, сеймәлтеү, сыуалтыу, сырмалтыу, сейәлтеп (сырмалтып) бөтөү; **перепу́тать ни́тки** епте сейәлтеп бөтөү **2.** (*перемешать*) бутау, ҡушыу, бутап (ҡушып) бөтөрөү **3.** бутап (яңылыштырып) бөтөрөү; **перепу́тать адреса́** адрестарҙы бутап бөтөрөү

ПЕРЕПУ́ТАТЬСЯ *сов.* **1.** сейәлеү, сеймәлеү, сыуалыу, сырмалыу, сейәлеп (сырмалып) бөтөү; **ни́тки перепу́тались** ептәр сейәлеп бөткән **2.** (*перемешаться*) буталыу, ҡушылыу **3.** *перен.* буталып (яңылышып) бөтөү; **мы́сли перепу́тались** фекерҙәр буталып бөттө

ПЕРЕПУ́ТЫВАТЬ *несов. см.* **перепу́тать**

ПЕРЕПУ́ТЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **перепу́таться** **2.** *страд. от* **перепу́тывать**

ПЕРЕПУ́ТЬЕ *с* юл саты, юл айырыһы ♦ **на перепу́тье** ике арала, ҡайҙа китергә белмәйенсә, ҡайһыныһын һайларға белмәйенсә

ПЕРЕРАБА́ТЫВАТЬ *несов. см.* **перерабо́тать**

ПЕРЕРАБА́ТЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **перерабо́таться** **2.** *страд. от* **перераба́тывать** 1, 2

ПЕРЕРАБО́ТАТЬ *сов.* **1.** *что* эшкәртеү; **перерабо́тать не́фть** нефть эшкәртеү; **перерабо́тать статью́** мәҡәләне эшкәртеү **2.** *что* эшкәртеү, үҙләштереү, һеңдереү; **перерабо́тать пи́щу** ашты һеңдереү **3.** *что* и *без доп.* (*проработать дольше положенного*) артыҡ эшләү, оҙағыраҡ (күберәк) эшләү; **перерабо́тать два часа́** ике сәғәт артыҡ эшләү **4.** *разг.* (*переутомиться*) күп эшләп хәлдән тайыу, күп эшләп өҙлөгөү

ПЕРЕРАБО́ТАТЬСЯ *сов.* **1.** эшкәртелеү, үҙләштерелеү; **пи́ща перерабо́талась** аш эшкәртелде **2.** *см.* **перерабо́тать** 4

ПЕРЕРАБО́ТКА *ж* **1.** *см.* **перерабо́тать** – **перераба́тывать**, **перерабо́таться** – **перераба́тываться** **2.** *разг.* арттырып эшләнгән эш (ваҡыт); **уплати́ть за перерабо́тку** арттырып эшләнгән эш өсөн түләү **3.** (*то, что переработано*) эшкәртелгән нәмә

ПЕРЕРАСПРЕДЕЛЕ́НИЕ *с см.* **перераспредели́ть** – **перераспределя́ть**, **перераспредели́ться** – **перераспределя́ться**

ПЕРЕРАСПРЕДЕЛИ́ТЬ *сов. кого-что* яңынан (ҡабаттан) бүлеү, башҡаса бүлеү; **перераспредели́ть сырьё ме́жду цеха́ми** сеймалды цехтар араһында ҡабаттан бүлеү

ПЕРЕРАСПРЕДЕЛИ́ТЬСЯ *сов.* яңынан (ҡабаттан) бүленеү, башҡаса бүленеү

ПЕРЕРАСПРЕДЕЛЯ́ТЬ *несов. см.* **перераспредели́ть**

ПЕРЕРАСПРЕДЕЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **перераспредели́ться** **2.** *страд. от* **перераспределя́ть**

ПЕРЕРАСТА́НИЕ *с см.* **перераста́ть**

ПЕРЕРАСТА́ТЬ *несов. см.* **перерасти́**

ПЕРЕРАСТИ́ *сов.* **1.** *кого-что* (буйға, буйға үҫеп) уҙып китеү; **сын перерос отца́** улы атаһын буйға уҙып киткән **2.** *кого-что*; *перен.* (аҡыл үҫеше яғынан) уҙып китеү, өҫтөн булыу; **перерасти́ учи́теля** остаҙыңды уҙып китеү **3.** (*стать старше, чем требуется для чего-л.*) йәше уҙыу (үтеү, сығыу); **для де́тского са́да ребёнок перерос** балалар баҡсаһына йөрөргә баланың йәше уҙған **4.** *во что* үҫеп -ға/-гә әүерелеү; **недово́льство переросло́ в раздраже́ние** ризаһыҙлыҡ үҫеп асыуға әүерелде

ПЕРЕРАСХО́Д *м* **1.** *см.* **перерасхо́довать** **2.** артыҡ сығым; **допусти́ть перерасхо́д** артыҡ сығым ебәреү; **су́мма перерасхо́да** артыҡ сығымдың суммаһы

ПЕРЕРАСХО́ДОВАТЬ *сов., несов. что* артыҡ тотоноу (сығым яһау); **перерасхо́довать креди́ты** кредитты артыҡ тотоноу

ПЕРЕРАСЧЁТ *м* яңынан (ҡабаттан) иҫәпләү

ПЕРЕРВА́ТЬ *сов. что* **1.** өҙөү, өҙөп сығарыу; **перерва́ть верёвку** бауҙы өҙөп сығарыу **2.** *разг.* (*разъединить*) өҙөү, бүлеү; **перерва́ть телегра́фную связь** телеграф бәйләнешен өҙөү **3.** *разг.* (*разорвать всё, многое*) йыртып (йыртҡылап) бөтөрөү

ПЕРЕРВА́ТЬСЯ *сов.* **1.** өҙөлөү, өҙөлөп сығыу; **ле́нта перервала́сь** таҫма өҙөлдө **2.** *разг.* (*обо всём, многом*) өҙөлөп бөтөү; **все ни́тки перервали́сь** барлыҡ ептәр өҙөлөп бөттө

ПЕРЕРЕГИСТРА́ЦИЯ *ж* яңынан (ҡайтанан) регистрациялау (иҫәпкә алыу, теркәү); **перерегистра́ция чле́нов о́бщества** йәмғиәт ағзаларын ҡайтанан теркәү

ПЕРЕРЕГИСТРИ́РОВАТЬ *сов., несов. кого-что* **1.** яңынан (киренән) регистрациялау (иҫәпкә алыу, теркәү, яҙыу); **перерегистри́ровать чита́телей библиоте́ки** китапхана уҡыусыларын яңынан теркәү **2.** (*зарегистрировать всё, всех*) регистрациялау, иҫәпкә алыу (алып бөтөрөү), теркәп сығыу (*барыһын да*); **перерегистри́ровать всех делега́тов** бөтә делегаттарҙы ла теркәп сығыу

ПЕРЕРЕГИСТРИ́РОВАТЬСЯ **1.** *сов., несов.* яңынан теркәлеү (иҫәпкә алыныу, регистрацияланыу); **перерегистри́роваться в спорти́вной се́кции** спорт секцияһында яңынан теркәлеү **2.** *несов. страд. от* **перерегистри́ровать**

ПЕРЕРЕ́ЗАТЬ *сов.* **1.** *что* ҡырҡып (киҫеп) өҙөү (сығарыу); **перере́зать верёвку** бауҙы ҡырҡып сығарыу **2.** *что* (*перекрыть*) ҡәртәләү, киҫеү, быуыу; **перере́зать путь неприя́телю** дошмандың юлын киҫеү **3.** *что* (*пересечь*) киҫеп үтеү; **отро́ги перере́зали равни́ну** тау тармаҡта-

ры тигеҙлекте киҫеп үткән **4.** *кого*; *разг.* (*зарезать всех, многих*) һуйып бөтөрөү; **перере́зать всех кур** бөтә тауыҡтарҙы һуйып бөтөрөү

ПЕРЕРЕЗА́ТЬ *несов. см.* **перере́зать**

ПЕРЕРЕ́ЗАТЬСЯ *сов.* **1.** ҡырҡылып (киҫелеп) сығыу (өҙөлөү); **про́волока перере́залась** сым ҡырҡылып сыҡты **2.** *разг.* (*порезаться*) ҡырҡылып бөтөү **3.** *разг.* (*зарезаться — обо всех, многих*) һуйылып бөтөү

ПЕРЕРЕЗА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **перере́заться 2.** *страд. от* **перереза́ть**

ПЕРЕРЕ́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **перере́зать**

ПЕРЕРЕ́ЗЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **перере́заться 2.** *страд. от* **перере́зывать**

ПЕРЕРЕША́ТЬ *несов. см.* **перереши́ть**

ПЕРЕРЕШИ́ТЬ *сов. что*; *разг.* яңынан (ҡабаттан) сығарыу, икенсе юл менән (башҡаса) сисеү (хәл итеү); **перереши́ть зада́чу** мәсьәләне икенсе юл менән сисеү

ПЕРЕРЖА́ВЕТЬ и **ПЕРЕРЖАВЕ́ТЬ** *сов.*; *разг.* **1.** тутығып бөтөү; **лопа́та перержа́вела** көрәк тутығып бөткән **2.** (*сломаться от ржавчины*) тутығып һыныу, тутығыуҙан өҙөлөп сығыу; **про́волока перержаве́ла** сым тутығыуҙан өҙөлгән

ПЕРЕРИСОВА́ТЬ *сов.* **1.** *что* (*срисовать*) (рәсемде) күсереп төшөрөү (яһау) **2.** *что* (*нарисовать заново, иначе*) (рәсемде) яңынан төшөрөү (яһау, күсереп алыу, төшөрөп алыу) **3.** *кого-что* (*нарисовать всё, всех*) (һүрәткә) төшөрөп сығыу, төшөрөп ҡуйыу

ПЕРЕРИСО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **перерисова́ть**

ПЕРЕРОДИ́ТЬ *сов. кого-что* тамырынан үҙгәртеү, икенсе төрлөгә әйләндереү

ПЕРЕРОДИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** тамырынан үҙгәреү, икенсе төрлөгә әйләнеү; **нра́вственно перероди́ться** әхлаҡ яғынан тамырынан үҙгәреү **2.** элекке сифатын юғалтыу, тоҡомо үҙгәреү; **поро́да скота́ переродила́сь** малдың тоҡомо үҙгәргән

ПЕРЕРОЖДА́ТЬ *несов. см.* **переродить**

ПЕРЕРОЖДА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **перероди́ться 2.** *страд. от* **перерожда́ть**

ПЕРЕРОЖДЕ́НИЕ *с см.* **переродиться — перерожда́ться** 1

ПЕРЕРО́СТОК *м* йәше уҙған (*бала, йәш үҫмер*); **учени́к-переро́сток** йәше уҙған уҡыусы

ПЕРЕРУБА́ТЬ *несов. см.* **перерубить**

ПЕРЕРУБИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* урталай (икегә) ҡырҡыу (сабыу, ҡырҡып (сабып) өҙөү); **перерубить кол** ҡаҙыҡты урталай ҡырҡыу **2.** *что*; *разг.* (*срубить всё, многое*) ҡырҡып (киҫеп) бөтөрөү **3.** *кого-что*; *разг.* (*убить саблей и т.п.*) сабып (тураП) ташлау (бөтөрөү)

ПЕРЕРУГА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* үҙ-ара әрләшеп (ыҙғышып, тиргәшеп) бөтөү

ПЕРЕРУ́ГИВАТЬСЯ *несов.*; *разг.* әрләшеү, ирәгәләшеү, ҡаршы әйтешеү, әрепләшеү, тиргәшеү

ПЕРЕРЫ́В *м* **1.** *разг.* (*место разрыва*) өҙөк, өҙөлгән урын (ер) **2.** тәнәфес, ял, туҡтап (туҡталып) тороу; **обе́денный переры́в** төшкө тәнәфес; **отдохну́ть во вре́мя переры́ва** тәнәфес ваҡытында ял итеү

ПЕРЕРЫВА́ТЬ I *несов. см.* **перерва́ть**

ПЕРЕРЫВА́ТЬ II *несов. см.* **переры́ть**

ПЕРЕРЫВА́ТЬСЯ I *несов.* **1.** *см.* **перерва́ться 2.** *страд. от* **перерыва́ть** I

ПЕРЕРЫВА́ТЬСЯ II *несов. страд. от* **перерыва́ть** II

ПЕРЕРЫ́ТЬ *сов. что* **1.** ҡаҙып сығыу (бөтөрөү); **переры́ть весь сад** бөтә баҡсаны ҡаҙып сығыу **2.** арҡыры(ға) ҡаҙып (соҡоп) сығыу; **переры́ть доро́гу кана́вой** юл арҡыры канау ҡаҙып сығыу **3.** *разг.* аҡтарыу, аҡтарып сығыу (бөтөү), аҫтын-өҫкә әйләндереү; **переры́ть все ве́щи** бөтә әйберҙең аҫтын-өҫкә әйләндереү

ПЕРЕСАДИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* күсереп ултыртыу; **пересади́ть ученика́ за другу́ю па́рту** уҡыусыны икенсе партаға күсереп ултыртыу; **пересади́ть огурцы́** ҡыяр күсереп ултыртыу; **пересади́ть по́чку** бөйөрҙө күсереп ултыртыу **2.** *что* (*насадить на что-л. другое*) ултыртыу, һаплау; **пересади́ть топо́р на друго́е топори́ще** балтаны икенсе һапҡа һаплау **3.** *кого-что*; *разг.* (аша) күтәреп сығарыу, сығарып ҡуйыу; **пересади́ть ребёнка че́рез забо́р** баланы ҡойма аша күтәреп сығарыу

ПЕРЕСА́ДКА *ж* **1.** *см.* **пересади́ть — переса́живать** 1, 2; **произвести́ переса́дку пассажи́ров** юлсыларҙы күсереп ултыртыу; **переса́дка расте́ний** үҫемлектәрҙе күсереп ултыртыу; **переса́дка тка́ней и о́рганов** туҡымаларҙы һәм ағзаларҙы күсереп ултыртыу **2.** (*в пути*) төшөп (күсеп) ултырыу, пересадка; **е́хать без переса́док** күсеп ултырмай барыу

ПЕРЕСА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **пересади́ть**

ПЕРЕСА́ЖИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **пересе́сть 2.** *страд. от* **переса́живать**

ПЕРЕСА́ЛИВАТЬ *несов. см.* **пересоли́ть**

ПЕРЕСДАВА́ТЬ *несов. см.* **пересда́ть**

ПЕРЕСДА́ТЬ *сов. что* **1.** яңынан (ҡабаттан) биреү; **пересда́ть арендо́ванную зе́млю** ҡуртымға алған ерҙе яңынан биреү **2.** *карт.* яңынан таратып (өләшеп) сығыу **3.** *разг.* яңынан (ҡабаттан) тапшырыу (биреү); **пересда́ть экза́мен по матема́тике** математиканан имтиханды ҡабаттан тапшырыу

ПЕРЕСДА́ЧА *ж см.* **пересда́ть — пересдава́ть**

ПЕРЕСЕВА́ТЬ *несов. см.* **пересе́ять**

ПЕРЕСЕДЛА́ТЬ *сов. кого* **1.** (*оседлать заново*) яңынан (ҡабаттан) эйәрләү; **переседла́ть коня́** атты ҡабаттан эйәрләү **2.** *разг.* (*оседлать всех, многих*) эйәрләп сығыу; **переседла́ть всех лошаде́й** бөтә аттарҙы ла эйәрләп сығыу

ПЕРЕСЁДЛЫВАТЬ *несов. см.* **переседла́ть**

ПЕРЕСЕКА́ТЬ *несов. см.* **пересе́чь**

ПЕРЕСЕКА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **пересе́чься 2.** *страд. от* **пересека́ть**

ПЕРЕСЕЛЕ́НЕЦ *м* күсеп килгән кеше, килмешәк, күскенсе; **вы́нужденный переселе́нец** күсенергә мәжбүр кеше, мәжбүри күскенсе

ПЕРЕСЕЛЕ́НИЕ *с см.* **пересели́ть — переселя́ть, пересели́ться — переселя́ться**

ПЕРЕСЕЛИ́ТЬ *сов. кого-что* күсереү, күсереп урынлаштырыу, яңы ергә күсереү

ПЕРЕСЕЛИ́ТЬСЯ *сов.* күсеү, күсеп сығыу (урынлашыу), яңы ергә күсеү

ПЕРЕСЕЛЯ́ТЬ *несов. см.* **пересели́ть**

ПЕРЕСЕЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **пересели́ться 2.** *страд. от* **переселя́ть**

ПЕРЕСЕ́СТЬ *сов.* **1.** күсеп (барып, килеп) ултырыу; **пересе́сть побли́же к окну́** тәҙрәгә яҡын килеп ултырыу **2.** күсеп ултырыу, пересадка яһау; **пересе́сть на ско́рый по́езд** тиҙ йөрөшлө поезға күсеп ултырыу

ПЕРЕСЕЧЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **пересе́чь — пересека́ть** 2—4, **пересе́чься — пересека́ться 2.** (*место*) сат, киҫешкән урын; **на пересече́нии доро́г** юлдар киҫешкән урында

ПЕРЕСЕЧЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **пересе́чь 2.** *прил.* соҡорло-саҡырлы, тигеҙһеҙ; **пересечённая ме́стность** соҡорло-саҡырлы урын

ПЕРЕСЕ́ЧЬ *сов. что* **1.** *разг.* (*рассечь надвое*) киҫеп (сабып) төшөрөү **2.** арҡыры (аша) сығыу (үтеү), киҫеп үтеү **3.** (*перерезать*) киҫеп үтеү; **желе́зная доро́га пересечёт го́ру** тимер юл тауҙы киҫеп үтәсәк **4.** *кому-чему* (*преградить*) киҫеү, кәртәләү, арҡыры төшөү; **пересе́чь путь неприя́телю** дошмандың юлын киҫеү

ПЕРЕСЕ́ЧЬСЯ *сов.* киҫешеү, киҫешеп үтеү; **ли́нии пересеку́тся** һыҙыҡтар киҫешәсәк

ПЕРЕСЕ́ЯТЬ *сов. что* **1.** (*засеять повторно*) яңынан (ҡабаттан) сәсеү **2.** (*просеять повторно*) яңынан (ҡабаттан) иләү

ПЕРЕСИДЕ́ТЬ *сов.*; *разг.* **1.** *кого* оҙағыраҡ ултырыу; **пересиде́ть всех госте́й** ҡунаҡтарҙың барыһынан да оҙағыраҡ ултырыу **2.** (*просидеть дольше, чем нужно*) оҙаҡ ултырып китеү (ташлау) **3.** *что* и *без. доп.* (*просидеть, пережидая*) ултырып тороу, көтөп ултырыу; **пересиде́ть до утра́** иртәнгә тиклем көтөп ултырыу

ПЕРЕСИ́ЖИВАТЬ *несов. см.* **пересиде́ть**

ПЕРЕСИ́ЛИВАТЬ *несов. см.* **переси́лить**

ПЕРЕСИ́ЛИТЬ *сов.* **1.** *кого-что* еңеү, өҫтөн сығыу, еңеп сығыу **2.** *что* еңеү, баҫыу; **переси́лить сон** йоҡоно еңеү; **переси́лить страх** ҡурҡыуҙы еңеү

ПЕРЕСИ́НИВАТЬ *несов. см.* **пересини́ть**

ПЕРЕСИНИ́ТЬ *сов. что* **1.** (*подсинить заново*) яңынан (ҡабаттан) синкеләү (синкәгә маныу) **2.** (*подсинить слишком сильно*) артыҡ (ныҡ) синкеләп ебәреү (ташлау); **пересини́ть бельё** керҙе ныҡ синкеләп ташлау **3.** *разг.* (*подсинить всё, многое*) синкеләп (синкәгә манып) бөтөрөү

ПЕРЕСКА́З *м см.* **пересказа́ть — переска́зывать**

ПЕРЕСКАЗА́ТЬ *сов. что* **1.** (үҙ һүҙҙәрең менән) һөйләп биреү (сығыу); **пересказа́ть содержа́ние произведе́ния** әҫәрҙең йөкмәткеһен һөйләп биреү **2.** *разг.* (*рассказать заново*) яңынан (ҡабаттан) һөйләү **3.** *разг.* (*рассказать всё, многое*) һөйләп бөтөрөү (биреү); **пересказа́ть все но́вости** бөтә яңылыҡты һөйләп биреү

ПЕРЕСКА́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **пересказа́ть**

ПЕРЕСКА́КИВАТЬ *несов. см.* **перескочи́ть**

ПЕРЕСКОЧИ́ТЬ *сов.* **1.** *что, через что* (аша, арҡыры) һикереп сығыу; **перескочи́ть че́рез ров** соҡорҙо һикереп сығыу **2.** (*скачком переместиться куда-л.*) һикереү, һикереп менеү (төшөү); **перескочи́ть с ка́мня на ка́мень** таштан ташҡа һикереү **3.** *на что*; *разг.* һикереү, күсеү; **перескочи́ть с одно́й те́мы на другу́ю** бер теманан икенсеһенә күсеү

ПЕРЕСЛАСТИ́ТЬ *сов. что*; *разг.* артыҡ татлы итеп (шәрбәтләп) ебәреү; **пересласти́ть чай** сәйҙе артыҡ шәрбәтләп ебәреү

ПЕРЕСЛА́ТЬ *сов. что* ебәреү, һалып ебәреү; **пересла́ть де́ньги по по́чте** почта менән аҡса ебәреү

ПЕРЕСЛА́ЩИВАТЬ *несов. см.* **пересласти́ть**

ПЕРЕСМА́ТРИВАТЬ *несов. см.* **пересмотре́ть**

ПЕРЕСМА́ТРИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **пересма́тривать**

ПЕРЕСМЕ́ИВАТЬСЯ *несов.*; *разг.* көлөшөү, бер-береңде мәрәкәләү, мәрәкәләшеү

ПЕРЕСМЕ́ШНИК *м* и **ПЕРЕСМЕ́ШНИЦА** *ж*; *разг.* кешенән көлөүсе, кешенән көлөргә яратыусы, мәрәкәсел

ПЕРЕСМО́ТР *м см.* **пересмотре́ть — пересма́тривать**

ПЕРЕСМОТРЕ́ТЬ *сов.* **1.** *что* яңынан (ҡайтанан) ҡарап сығыу; **пересмотре́ть все кни́ги** китаптарҙың барыһын да яңынан ҡарап сығыу **2.** *кого-что*; *разг.* (*всё, многое, всех, многих*) ҡарап сығыу (бөтөрөү); **пересмотре́ть все спекта́кли теа́тра** театрҙың барлыҡ спектаклдәрен ҡарап сығыу **3.** *что* (*обсудить заново*) яңынан (ҡабаттан) ҡарау (тикшереү); **пересмотре́ть вопро́с** мәсьәләне ҡабаттан тикшереү

ПЕРЕСНИМА́ТЬ *несов. см.* **пересня́ть**

ПЕРЕСНИМА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **пересня́ться 2.** *страд. от* **переснима́ть**

ПЕРЕСНЯ́ТЬ *сов. кого-что* яңынан (ҡабаттан, киренән) төшөрөү (төшөрөп алыу); **пересня́ть фильм** фильмды ҡабаттан төшөрөп алыу

ПЕРЕСНЯ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* (фотоға) яңынан (ҡабаттан) төшөү

ПЕРЕСО́Л *м* артыҡ (үтә) тоҙло булыу; **капу́ста с пересо́лом** кәбеҫтә үтә тоҙло

ПЕРЕСОЛИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* артыҡ (үтә) тоҙло итеү, тоҙҙо күп һалыу; **пересоли́ть суп** ашты ар-

тыҡ тоҙло итеү **2.** *что* и *без доп.*; *перен.*, *разг.* (*переборщить*) арттырып (аштырып) ебәреү, артығын ҡыланыу

ПЕРЕСОРТИРОВА́ТЬ *сов. что* **1.** (*рассортировать заново*) яңынан (ҡабаттан) сортҡа айырыу; **пересортирова́ть помидо́ры** помидорҙарҙы яңынан сортҡа айырыу **2.** (*рассортировать всё, многое*) сортҡа айырып сығыу

ПЕРЕСОРТИРО́ВКА *ж см.* **пересортирова́ть — пересортиро́вывать**; **пересортиро́вка я́блок** алмаларҙы сортҡа айырып сығыу

ПЕРЕСОРТИРО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **пересортирова́ть**

ПЕРЕСОСТА́ВИТЬ *сов. что* яңынан (ҡабаттан) төҙөү (яҙыу) (*китапты, докладты һ.б.*)

ПЕРЕСОСТАВЛЕ́НИЕ *с см.* **пересоста́вить — пересоставля́ть**

ПЕРЕСОСТАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **пересоста́вить**

ПЕРЕСО́ХНУТЬ *сов.* **1.** артыҡ ныҡ (ныҡ) кибеү, кибеп ҡатып бөтөү, кибеп ҡатыу; **по́чва пересо́хла** тупраҡ ныҡ кипкән; **хлеб пересо́х** икмәк кибеп ҡатҡан **2.** (*иссякнуть — об источнике, водоёме и т.п.*) ҡороу, кибеү; **ре́чка пересо́хла** инеш ҡороған

ПЕРЕСПА́ТЬ *сов.* **1.** артыҡ (оҙаҡ) йоҡлау **2.** *что* и *без доп.*; *разг.* йоҡлап уҙғарып (үткәреп) ебәреү; **переспа́ть жару́** эҫене йоҡлап үткәреү **3.** (*переночевать*) йоҡлап (ҡунып) сығыу, төн үткәреү

ПЕРЕСПЕВА́ТЬ *несов. см.* **переспе́ть**

ПЕРЕСПЕ́ЛЫЙ, -ая, -ое ныҡ (үтә) бешкән (өлгөргән) (*емеш-еләккә ҡарата*)

ПЕРЕСПЕ́ТЬ *сов.* ныҡ (үтә) бешеү (өлгөрөү); **ды́ня переспе́ла** ҡауын ныҡ бешкән

ПЕРЕСПО́РИТЬ *сов. кого* бәхәсләшеп еңеү; **его́ не переспо́ришь** уны бәхәсләшеп еңә алмаҫһың

ПЕРЕСПРА́ШИВАТЬ *несов. см.* **переспроси́ть**

ПЕРЕСПРОСИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* и *без доп.* ҡабатлап һорау; **переспроси́ть после́дние слова́** һуңғы һүҙҙәрҙе ҡабатлап һорау **2.** *кого-что*; *разг.* (*опросить всех, многих, обо всём, многом*) һорашып (һорап) сығыу

ПЕРЕССО́РИТЬ *сов. кого-что*; *разг.* талаштырып (ыҙғыштырып) бөтөү

ПЕРЕССО́РИТЬСЯ *сов.* талашып (ыҙғышып) бөтөү

ПЕРЕСТАВА́ТЬ *несов. см.* **переста́ть**

ПЕРЕСТА́ВИТЬ *сов. кого-что* күсереп ҡуйыу, икенсе урынға ҡуйыу, урынын алмаштырып ҡуйыу; **переста́вить стол** өҫтәлде күсереп ҡуйыу; **переста́вить слова́ в предложе́нии** һөйләмдә һүҙҙәрҙең урындарын алмаштырып ҡуйыу

ПЕРЕСТАВЛЯ́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **переста́вить** **2.** *что* (*в сочетании со словом “ноги”*) һөйрәп барыу; **е́ле переставля́ет но́ги** аяғын саҡ һөйрәп бара

ПЕРЕСТА́ИВАТЬ *несов. см.* **перестоя́ть**

ПЕРЕСТАНО́ВКА *ж* күсереп ҡуйыу, икенсе урынға ҡуйыу, урынын алмаштырыу; **перестано́вка ме́бели** мебель күсереп ҡуйыу; **перестано́вка слов в предложе́нии** һөйләмдә һүҙҙәрҙең урындарын алмаштырыу

ПЕРЕСТАРА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* артыҡ тырышыу, кәрәгенән тыш тырышыу

ПЕРЕСТА́РОК *м*; *разг.* йәше уҙған (сыҡҡан) кеше

ПЕРЕСТА́ТЬ *сов.* **1.** *с неопр.* туҡтау, ташлау; **переста́ть петь** йырлауҙан туҡтау **2.** *с неопр.* и *без доп.* (*прекратиться — об осадках*) туҡтау, тымыу

ПЕРЕСТЁГИВАТЬ *несов. см.* **перестегну́ть**

ПЕРЕСТЕГНУ́ТЬ *сов.* яңынан (ҡайтанан) ҡаптырыу; **перестегну́ть пря́жку** тарағыны киренән ҡаптырыу; **перестегну́ть пу́говицы** төймәләрҙе ҡаптырыу

ПЕРЕСТЕЛИ́ТЬ *сов.*; *разг. см.* **перестла́ть**

ПЕРЕСТИЛА́ТЬ *несов. см.* **перестла́ть**

ПЕРЕСТИРА́ТЬ *сов. что* **1.** (*выстирать заново*) яңынан (киренән) йыуыу **2.** *разг.* (*выстирать всё, многое*) йыуып бөтөрөү

ПЕРЕСТИ́РЫВАТЬ *несов. см.* **перестира́ть**

ПЕРЕСТЛА́ТЬ *сов. что* **1.** (*постлать заново*) яңынан йәйеү (түшәү); **перестла́ть посте́ль** түшәкте яңынан йәйеү **2.** (*настлать заново, иначе*) яңынан (ҡабаттан, башҡаса) түшәү; **перестла́ть парке́т** паркетты ҡабаттан түшәү

ПЕРЕСТОЯ́ТЬ *сов.* **1.** *что* и *без доп.*; *разг.* (үткәнен, бөткәнен) көтөү (көтөп тороу), (үткәнсе, бөткәнсе) көтөп тороу; **перестоя́ть непого́ду** йонсоу көндәр үткәнен көтөү **2.** (*простояв в каком-л. состоянии дольше, чем нужно, измениться качественно*) оҙаҡ тороп (ултырып) боҙолоу; **кефи́р перестоя́л** кефир оҙаҡ ултырып боҙолған

ПЕРЕСТРАДА́ТЬ *сов. что* күп ғазап (яфа) сигеү, күпте күреү (кисереү)

ПЕРЕСТРА́ИВАТЬ *несов. см.* **перестро́ить**

ПЕРЕСТРА́ИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **перестро́иться** **2.** *страд. от* **перестра́ивать**

ПЕРЕСТРАХОВА́ТЬ *сов. кого-что* **1.** яңынан (ҡабаттан) страховкалау; **перестрахова́ть своё иму́щество** үҙ мөлкәтеңде страховкалау **2.** *разг.* (*застраховать всё, многое*) страховкалап бөтөү (сығыу)

ПЕРЕСТРАХОВА́ТЬСЯ *сов.* **1.** яңынан (ҡабаттан) страховкаланыу **2.** *разг.* яуаплылыҡты үҙ өҫтөңдән төшөрөргә тырышыу

ПЕРЕСТРАХО́ВКА *ж см.* **перестрахова́ть — перестрахо́вывать, перестрахова́ться — перестрахо́вываться**

ПЕРЕСТРАХО́ВЩИК *м*; *разг.* яуаплылыҡты үҙенән төшөрөргә тырышыусы

ПЕРЕСТРАХО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **перестрахова́ть**

ПЕРЕСТРАХО́ВЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **перестрахова́ться 2.** *страд. от* **перестрахо́вывать**

ПЕРЕСТРЕ́ЛИВАТЬСЯ *несов.* атышыу

ПЕРЕСТРЕ́ЛКА *ж* атыш; **руже́йная перестре́лка** мылтыҡтан атыш, мылтыҡ атышы

ПЕРЕСТРЕЛЯ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* (*застрелить всех, многих*) атып бөтөрөү, атып үлтереп бөтөрөү; **перестреля́ть всю дичь** барлыҡ кейекҡошто атып бөтөрөү **2.** *что*; *разг.* (*израсходовать стрельбой*) атып бөтөрөү, атыуға тотоп бөтөрөү; **перестреля́ть все патро́ны** бөтә патронды атып бөтөрөү

ПЕРЕСТРО́ИТЬ *сов.* **1.** *что* яңынан (башҡаса, үҙгәртеп) төҙөү (ҡороу, һалыу); **перестро́ить дом** өйҙө яңынан һалыу **2.** *что* үҙгәртеү, үҙгәртеп ҡороу (төҙөү); **перестро́ить програ́мму** программаны үҙгәртеү; **перестро́ить эконо́мику страны́** илдең иҡтисадын үҙгәртеп ҡороу **3.** *кого-что* яңынан (башҡаса) теҙеү; **перестро́ить ро́ту** ротаны башҡаса теҙеү **4.** *что* башҡаса (икенсе төрлө) көйләү; **перестро́ить роя́ль** роялде икенсе төрлө көйләү **5.** *что* башҡа (икенсе һ.б.) тулҡынға көйләү; **перестро́ить приёмник на коро́ткие во́лны** радиоалғысты ҡыҫҡа тулҡындарға көйләү

ПЕРЕСТРО́ИТЬСЯ *сов.* **1.** яңынан (икенсе төрлө) теҙелеү; **ро́та бы́стро перестро́илась** рота тиҙ генә яңынан теҙелде **2.** башҡаса эшләй башлау, эш тәртибен үҙгәртеү

ПЕРЕСТРО́ЙКА *ж см.* **перестро́ить** — **перестра́ивать, перестро́иться** — **перестра́иваться**; **перестро́йка зда́ния** бинаны яңынан төҙөү; **перестро́йка наро́дного хозя́йства** халыҡ хужалығын үҙгәртеп ҡороу

ПЕРЕСТУ́КИВАТЬСЯ *несов.* **1.** (*издавать звук, ударяя друг о друга*) тыҡылдашыу, тыҡ-тыҡ килеү **2.** *с кем* и *без доп.* (*обмениваться условными стуками*) туҡылдатып хәбәрләшеү

ПЕРЕСТУПА́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **переступи́ть 2.** атлау, атлап барыу; **е́ле переступа́ть нога́ми** көскә атлап барыу

ПЕРЕСТУПИ́ТЬ *сов.* **1.** *что*, *через что* аша атлау, аша атлап сығыу; **переступи́ть поро́г** тупһа аша атлау **2.** *что* и *без доп.*; *перен.* сигенән сығыу, арттырып ебәреү; **переступи́ть грани́цы прили́чия** әҙәп сиктәренән сығыу

ПЕРЕСУ́Д *м* **1.** *разг.* яңынан суд; **пода́ть на пересу́д** яңынан судҡа биреү **2.** *только мн.* **пересу́ды**; *разг.* ғәйбәт, имеш-мимеш, юҡ-бар һүҙ

ПЕРЕСУ́ШИВАТЬ *несов. см.* **пересуши́ть**

ПЕРЕСУ́ШИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **пересуши́ться 2.** *страд. от* **пересу́шивать**

ПЕРЕСУШИ́ТЬ *сов. что* **1.** (*просушить заново*) яңынан (ҡабаттан) киптереү **2.** (*высушить больше, чем нужно*) үтә (артыҡ) нык киптереү; **пересуши́ть сухари́** шөкәрәне артыҡ нык киптереү **3.** *разг.* (*высушить всё*) киптереп бөтөү; **пересуши́ть всё зерно́** барлыҡ ашлыҡты киптереп бөтөү

ПЕРЕСУШИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** артыҡ (нык) кибеү, кибеп китеү; **се́но пересуши́лось** бесән кибеп киткән **2.** *разг.* (*высушиться — обо всём*) кибеп бөтөү

ПЕРЕСЧИТА́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* (*сосчитать*) һанап (иҫәпләп) сығыу **2.** *кого-что* (*сосчитать заново*) яңынан (ҡабаттан) һанау (иҫәпләү); **пересчита́ть кни́ги** китаптарҙы ҡабат һанау **3.** *что* (*выразить в других единицах*) күсереп иҫәпләү

ПЕРЕСЧИ́ТЫВАТЬ *несов. см.* **пересчита́ть**

ПЕРЕСЫЛА́ТЬ *несов. см.* **пересла́ть**

ПЕРЕСЫ́ЛКА *ж см.* **пересла́ть** — **пересыла́ть**

ПЕРЕСЫ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое оҙатыу ...ы, күсереү ...ы; **пересы́льный пу́нкт** оҙатыу пункты

ПЕРЕСЫ́ПАТЬ *сов. что* **1.** һалыу, тултырыу, бушатыу (*икенсе урынға*); **пересы́пать соль в мешо́к** тоҙҙо тоҡҡа бушатыу **2.** (*обсыпать чем-л.*) (араларына) һибеү, һибеп (һалып) сығыу; **пересы́пать шу́бу нафтали́ном** тунға нафталин һибеү **3.** *перен.* (күп) ҡыҫтырып (ҡатнаштырып) һөйләү; **пересы́пать речь посло́вицами** мәҡәлдәр ҡыҫтырып һөйләү

ПЕРЕСЫПА́ТЬ I *несов. см.* **пересы́пать**

ПЕРЕСЫПА́ТЬ II *несов. см.* **переспа́ть** 1, 2

ПЕРЕСЫХА́НИЕ *с см.* **пересыха́ть**; **пересыха́ние водоёма** һыу ятҡылығының ҡороуы

ПЕРЕСЫХА́ТЬ *несов. см.* **пересо́хнуть**

ПЕРЕТА́ПЛИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **перетопи́ться 2.** *страд. от* **перета́пливать**

ПЕРЕТАСКА́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* **1.** ташып бөтөрөү; **перетаска́ть дрова́ в избу́** утынды өйгә ташып бөтөрөү **2.** (*постепенно выкрасть*) үҙенә ташыу (ташып бөтөрөү)

ПЕРЕТА́СКИВАТЬ *несов. см.* **перетащи́ть**

ПЕРЕТАСОВА́ТЬ *сов.* **1.** *что*; *карт.* бутау, аралаштырыу **2.** *кого-что*; *перен.*, *разг.* болғатып (аралаштырып, күсереп) бөтөрөү; **перетасова́ть бума́ги в столе́** өҫтәл эсендәге ҡағыҙҙы аралаштырып бөтөрөү

ПЕРЕТАСО́ВКА *ж см.* **перетасова́ть** — **перетасо́вывать**

ПЕРЕТАСО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **перетасова́ть**

ПЕРЕТАЩИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** күсереү, алып сығыу, һөйрәп (тартып) күсереү (аша сығарыу, алып сығыу); **перетащи́ть шкаф в другу́ю ко́мнату** шкафты икенсе бүлмәгә алып сығыу **2.** *перен.*, *разг.* тартыу, алыу; **перетащи́ть хоро́ших игроко́в в свою́ кома́нду** яҡшы уйынсыларҙы үҙ командаңа тартыу

ПЕРЕТЕКА́ТЬ *несов. см.* **перете́чь**

ПЕРЕТЕРЕ́ТЬ *сов. что* **1.** ышҡып (ҡырып) өҙөү; **перетере́ть верёвку** бауҙы ышҡып өҙөү **2.** ҡырып (ыуып) бөтөрөү; **перетере́ть я́блоко на тёрке** алманы ҡырғыс менән ҡырып бөтөрөү **3.** *разг.* һөртөп сығыу (бөтөрөү); **перетере́ть о́кна** тәҙрәләрҙе һөртөп сығыу

ПЕРЕТЕРЕ́ТЬСЯ *сов.* ышҡылып (ҡырылып, ашалып) өҙөлөү; **верёвка перетёрлась** бау ышҡылып өҙөлгән

ПЕРЕТЕРПЕ́ТЬ *сов.* **1.** *что* күпте күреү (кисереү); **перетерпе́ть мно́го го́ря** бик күп ҡайғы кисереү **2.** *что* и *без доп.* түҙеү, сыҙау; **перетерпе́ть боль** ауыртыуға түҙеү

ПЕРЕТЕ́ЧЬ *сов.* ағып сығыу (бөтөү) (*бер урындан икенсе урынға*)

ПЕРЕТИРА́ТЬ *несов. см.* **перетере́ть**

ПЕРЕТИРА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **перетере́ться** **2.** *страд. от* **перетира́ть**

ПЕРЕТО́ЛКИ *только мн.*; *разг.* ғәйбәт, юҡбар һүҙ

ПЕРЕТОЛКОВА́ТЬ *сов.* **1.** *что* яңылыш (боҙоп, икенсе төрлө) аңлатыу (һөйләү); **перетолкова́ть слова́** *чьи-л.* *берәйһенең* һүҙҙәрен боҙоп аңлатыу **2.** *о ком-чём* и *без доп.*; *разг.* һөйләшеп (гәпләшеп) алыу; **нам с тобо́й ну́жно о мно́гом перетолкова́ть** беҙгә һинең менән күп нәмә тураһында һөйләшеп алырға кәрәк

ПЕРЕТОЛКО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **перетолкова́ть**

ПЕРЕТОЛО́ЧЬ *сов. что* төйөп (онтап) бөтөү; **перетоло́чь сухари́** шөкәрәне төйөп бөтөү

ПЕРЕТОПИ́ТЬ I *сов. что* **1.** (*истопить всё, многое*) *разг.* яғыу, яғып сығыу; **перетопи́ть все пе́чи** мейестәрҙең барыһын да яғып сығыу **2.** *прост.* (*израсходовать на топку всё*) яғып бөтөү; **перетопи́ть все дрова́** барлыҡ утынды яғып бөтөү

ПЕРЕТОПИ́ТЬ II *сов. что* (*растопить*) иретеү, һыҙғыртыу, һыҙҙырыу; **перетопи́ть ма́сло** май иретеү

ПЕРЕТОПИ́ТЬ III *сов. кого-что*; *разг.* (*утопить, потопить всё, многое*) (һыуға) батырып бөтөү

ПЕРЕТОПИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** иреү һыҙғыртылыу, һыҙҙырылыу; **ма́сло перетопи́лось** май ирегән **2.** *разг.* (*целиком или о многом*) иреп (һыҙып) бөтөү

ПЕРЕТОПТА́ТЬ *сов. кого-что* тапап (иҙеп) бөтөү; **перетопта́ть траву́** үләнде тапап бөтөү

ПЕРЕТОЧИ́ТЬ *сов. что* **1.** (*наточить заново*) яңынан ҡайрау (сарлау, үткерләү) **2.** (*наточить всё*) ҡайрап (сарлап, үткерләп) ҡуйыу (сығыу); **переточи́ть ножи́** бысаҡтарҙы үткерләп сығыу

ПЕРЕТРАВИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** (*отравить всех, многих*) ағыулап ҡырып (үлтереп) бөтөрөү **2.** (*охотясь, затравить всех, многих*) аулап (тотоп) бөтөрөү (ҡырыу); **перетрави́ть волко́в** бүреләрҙе аулап ҡырыу

ПЕРЕТРЕВО́ЖИТЬ *сов. кого-что*; *разг.* ныҡ хафаландырыу (ҡуҙғытыу, борсоу, тынысһыҙлау); **перетрево́жить пчёл в у́лье** умарталағы ҡорттарҙы ныҡ ҡуҙғытыу

ПЕРЕТРЕВО́ЖИТЬСЯ *сов.*; *разг.* ныҡ хафаланыу (борсолоу, тынысһыҙланыу)

ПЕРЕТРЕ́СКАТЬСЯ *сов.*; *разг.* сатнау, сатнап (ярылып) бөтөү

ПЕРЕТРО́ГАТЬ *сов. кого-что* тотҡолап сығыу (ҡарау); **перетро́гать все ве́щи** әйберҙәрҙең барыһын да тотҡолап ҡарау

ПЕРЕТРУ́СИТЬ *сов.*; *разг.* ныҡ ҡурҡыу, ҡаты шөрләү

ПЕРЕТРУСИ́ТЬ *сов.*; *прост.* ҡағып-һуғып әйләндереү, ҡаҡҡылау; **перетруси́ть соло́му** һаламды ҡаҡҡылау

ПЕРЕТРЯСА́ТЬ *несов. см.* **перетрясти́**

ПЕРЕТРЯ́СКА *ж*; *разг. см.* **перетрясти́ — перетряса́ть**

ПЕРЕТРЯСТИ́ *сов. что*; *разг.* **1.** (*вытрясти, очищая*) ҡаҡҡылап (һелккеләп, ҡағып) сығыу; **перетрясти́ ковры́** келәмдәрҙе ҡағып сығыу **2.** аҡтарып бөтөү (сығыу); **перетрясти́ все бума́ги** бөтә ҡағыҙҙарҙы аҡтарып сығыу

ПЕРЕТРЯ́ХИВАТЬ *несов. см.* **перетряхну́ть**

ПЕРЕТРЯХНУ́ТЬ *сов. что* ҡаҡҡылау, һелккеләү (*таҙартыу, ҡабартыу һ.б. өсөн*); **перетряхну́ть оде́жду** өҫ кейемен ҡаҡҡылау

ПЕРЕ́ТЬ *несов.*; *прост.* **1.** (*идти*) барыу, һалдырыу, йүгереү; **пере́ть по гря́зи** бысраҡ ярып йүгереү **2.** (*ломиться*) төрткөләп (этешә-төртөшә, тоноп, баҫып) килеү (барыу); **прёт сквозь толпу́** халыҡ араһынан этешә-төртөшә бара **3.** *что* (*тащить что-л. громоздкое*) күтәреп (һөйрәп) алып барыу **4.** *что* и *без доп.* (*красть, воровать*) сәлдереү

ПЕРЕТЯ́ГИВАТЬ *несов. см.* **перетяну́ть**

ПЕРЕТЯ́ГИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **перетяну́ться** **2.** *страд. от* **перетя́гивать**

ПЕРЕТЯ́ЖКА *ж см.* **перетяну́ть** 1, 3—6, 8

ПЕРЕТЯНУ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* һөйрәтеп килтереү (күсереү); **перетяну́ть ба́ржи в зато́н** баржаларҙы ҡултыҡҡа һөйрәтеп килтереү **2.** *кого*; *перен.*, *разг.* (*переманить*) үҙ яғына тартыу (күсереү), үҙ янына алыу (килтереү) **3.** *что*; *полигр.* күсереү (*наборҙың бер өлөшөн икенсе яҡҡа сығарыу*) **4.** *что* тартып (ҡыҫып) бәйләү (быуыу); **перетяну́ть та́лию** билде ҡыҫып бәйләү **5.** *что* (*затянуть заново, иначе*) яңынан тартыу (тарттырыу); **перетяну́ть подпру́ги у седла́** эйәрҙең айылын яңынан тартыу **6.** *что* артыҡ (үтә) ныҡ тарттырыу; **перетяну́ть струну́** ҡылды артыҡ ныҡ тарттырыу **7.** *что* и *без доп.* (*превзойти в весе*) баҫа төшөү, ауырыраҡ тартыу; **ле́вая ча́ша весо́в перетяну́ла** үлсәүҙең һул тәрилкәһе баҫа төшкән **8.** *что* и *без доп.*; *разг.*

(*оказаться сильнее*) тартышып еңеү; **кто когó перетя́нет** кем кемде тартышып еңер

ПЕРЕТЯНУ́ТЬСЯ *сов.* ҡыҫып (тартып) бәйләү (быуыу); **перетяну́ться пóясом** билбауҙы ҡыҫып быуыу

ПЕРЕУБЕДИ́ТЬ *сов. кого* дүндереү, кире күндереү, фекеренән (уйынан) баш тарттырыу; **егó не переубеди́шь** уны дүндерә алмаҫһың

ПЕРЕУБЕДИ́ТЬСЯ *сов.* фекерҙе (ҡарашыңды) үҙгәртеү

ПЕРЕУБЕЖДА́ТЬ *несов. см.* **переубеди́ть**

ПЕРЕУБЕЖДА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **переубеди́ться** **2.** *страд. от* **переубежда́ть**

ПЕРЕУ́ЛОК *м* тыҡрыҡ

ПЕРЕУСЕ́РДСТВОВАТЬ *сов.*; *разг.* артыҡ (саманан тыш) тырышыу

ПЕРЕУСТРА́ИВАТЬ *несов. см.* **переустрóить**

ПЕРЕУСТРÓИТЬ *сов. что* үҙгәртеп ҡороу (төҙөү), яңынан төҙөү

ПЕРЕУСТРÓЙСТВО *с см.* **переустрóить — переустра́ивать**

ПЕРЕУТОМИ́ТЬ *сов. кого-что* артыҡ (үтә) арытыу, хәлһеҙләндереү, талсыҡтырыу

ПЕРЕУТОМИ́ТЬСЯ *сов.* артыҡ (үтә) арыу, талсығыу

ПЕРЕУТОМЛЯ́ТЬ *несов. см.* **переутоми́ть**

ПЕРЕУТОМЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **переутоми́ться** **2.** *страд. от* **переутомля́ть**

ПЕРЕУЧЕ́СТЬ *сов. кого-что* яңынан (ҡабаттан) иҫәпләү (иҫәпкә алыу); **переуче́сть оста́вшийся това́р** ҡалған тауарҙы яңынан иҫәпкә алыу

ПЕРЕУЧЁТ *м см.* **переуче́сть — переучи́тывать**; **переучёт скота́** малды яңынан иҫәпләү

ПЕРЕУ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **переучи́ть**

ПЕРЕУ́ЧИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **переучи́ться** **2.** *страд. от* **переу́чивать**

ПЕРЕУЧИ́ТЫВАТЬ *несов. см.* **переуче́сть**

ПЕРЕУЧИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого* (*обучить заново, чему-л. иному*) яңынан уҡытыу (өйрәтеү) **2.** *что* (*выучить снова*) яңынан (ҡабаттан) уҡыу (өйрәнеү), ҡабатлау; **переучи́ть урóк** дәресте ҡабаттан уҡыу **3.** *кого* (*обучить всех, многих*) уҡытып (өйрәтеп) сығарыу

ПЕРЕУЧИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*обучиться заново*) яңынан (ҡабаттан) уҡыу (өйрәнеү) **2.** *разг.* артыҡ күп көс түгеп уҡып, үҙенә зыян килтереү

ПЕРЕФОРМИРОВА́ТЬ *сов. кого-что* яңынан (үҙгәртеп) формалаштырыу

ПЕРЕФОРМИРОВА́ТЬСЯ *сов.* яңынан (үҙгәреп) формалашыу

ПЕРЕФОРМИРÓВЫВАТЬ *несов. см.* **переформирова́ть**

ПЕРЕФОРМИРÓВЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **переформирова́ться** **2.** *страд. от* **переформирóвывать**

ПЕРЕФРАЗИ́РОВАНИЕ *с см.* **перефрази́ровать**

ПЕРЕФРАЗИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* үҙгәртеп әйтеү (һөйләү); **перефрази́ровать афори́зм** афоризмды үҙгәртеп әйтеү

ПЕРЕФРАЗИРÓВКА *ж* **1.** *см.* **перефрази́ровать** **2.** (*то, что перефразировано*) үҙгәртелгән һүҙ

ПЕРЕХВА́ЛИВАТЬ *несов. см.* **перехвали́ть**

ПЕРЕХВАЛИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** артыҡ маҡтау, күп маҡтап ташлау **2.** *разг.* (*всех, многих*) маҡтап сығыу, барыһын да (бөтәһен дә) маҡтау

ПЕРЕХВА́Т *м* **1.** *см.* **перехвати́ть** 1—5, 7, 9, 10; **2.** (*место*) билтәк (билләнеп торған) урын

ПЕРЕХВАТИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* эләктереп (тотоп) алыу (*китеп, осоп барғанда, юлда*); **перехвати́ть мяч** тупты һауала тотоп (эләктереп) алыу **2.** *что* (*захватить что-л.*) эләктереү, ҡулға төшөрөү; **перехвати́ть письмó** кеше хатын эләктереү (ҡулға төшөрөү) **3.** (*схватить другой рукой*) тотоу, тотоп алыу **4.** *что* (*перевязать, перетянуть*) ҡыҫып (быуып) бәйләү **5.** *что* тынды ҡыҫыу, ҡыҫып (быуып) алыу, быуып тороу, тын ҡыҫылыу (ҡурылыу); **дыха́ние перехвати́ло** *безл.* тын ҡыҫылды **6.** *что, чего* и *без доп.*; *разг.* ҡапҡылап алыу, тамаҡ ялғап алыу **7.** *что, чего* и *без доп*; *разг.* бурысҡа (көтәсәккә, үтескә) алып тороу; **перехвати́ть сто рубле́й** йөҙ һум бурысҡа алып тороу **8.** *без доп.*; *разг.* (*переборщить*) арттырып (аштырып) ебәреү **9.** *что*; *перен.* үҙ ҡулыңа алыу (төшөрөү); **перехвати́ть инициати́ву** инициативаны үҙ ҡулыңа алыу **10.** *что*; *перен.* (*уловить взгляд, слова и т.п.*) тотоп алыу

ПЕРЕХВА́ТЫВАТЬ *несов. см.* **перехвати́ть**

ПЕРЕХВОРА́ТЬ *сов. чем* и *без доп.*; *разг.* **1.** (*переболеть — обо всех, многих*) ауырып (ауырышып) алыу, сирләп сығыу, ауырып үткәреү; **вся семья́ перехворáла** бөтә ғаилә ауырып алды **2.** (күп сир менән) ауырыу

ПЕРЕХИТРИ́ТЬ *сов. кого-что* хәйләлә уҙҙырып ебәреү, хәйләлерәк булып сығыу

ПЕРЕХЛЕСТНУ́ТЬ *сов. кого-что, через кого-что* (аша) сайпылып (сәсрәп, һуғылып) инеү; **волна́ перехлестну́ла че́рез борт лóдки** тулҡын кәмә борты аша сайпылып инде

ПЕРЕХЛЁСТЫВАТЬ *несов. см.* **перехлестну́ть**

ПЕРЕХÓД *м* **1.** *см.* **перейти́** 1—4; **перехóд че́рез грани́цу** сик аша сығыу; **перехóд коли́чества в ка́чество** һандың сифатҡа күсеүе **2.** (*место*) үткәүел, аша сығыу юлы; **подзе́мный перехóд** ер аҫты үткәүеле **3.** (*коридор, галерея и т.п.*) аралыҡ **4.** (*расстояние, которое можно пройти за день*) көнлөк ара (юл)

ПЕРЕХОДИ́ТЬ I *несов. см.* **перейти́**

ПЕРЕХОДИ́ТЬ II *сов.*; *разг.* икенсе төрлө йөрөү, йөрөштө үҙгәртеү (*шахмат, шашка һ.б. уйында*)

ПЕРЕХО́ДНЫЙ и *разг.* **ПЕРЕХОДНО́Й,** -ая, -ое **1.** *в разн. знач.* күсеү ...ы, күсереү ...ы; **переходно́й экза́мен** күсереү имтиханы; **перехо́дный пери́од** күсеү дәүере **2.** *грам.* күсемле; **перехо́дные глаго́лы** күсемле ҡылымдар ♦ **перехо́дный во́зраст** үҫмер саҡ, күсеү осоро (йәше)

ПЕРЕХОДЯ́ЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **переходи́ть** I; **2.** *прил.* күсмә; **переходя́щий ку́бок** күсмә кубок **3.** *прил.*; *фин.* күсерелә (күсә) торған; **переходя́щие су́ммы** күсә торған суммалар

ПЕ́РЕЦ *м* борос; **кра́сный пе́рец** ҡыҙыл борос; **чёрный пе́рец** ҡара борос ♦ **зада́ть пе́рцу** кәрәген биреү

ПЕРЕЦЕДИ́ТЬ *сов. что* **1.** (*процедить заново*) яңынан (икенсегә) һөҙөү **2.** (*цедя, перелить*) һөҙөп һалыу **3.** (*процедить всё, многое*) һөҙөп ҡуйыу (бөтөрөү); **перецеди́ть молоко́** һөт һөҙөп бөтөрөү

ПЕРЕЦЕ́ЖИВАТЬ *несов. см.* **перецеди́ть**

ПЕРЕЦЕЛОВА́ТЬ *сов. кого-что* үбеп сығыу (*барыһын да йәки күбеһен*)

ПЕРЕЦЕЛОВА́ТЬСЯ *сов.* үбешеү, үбешеп сығыу

ПЕРЕЧЕКА́НИВАТЬ *несов. см.* **перечека́нить**

ПЕРЕЧЕКА́НИТЬ *сов. что* **1.** (*отчеканить заново, по-иному*) яңынан һуғыу, ҡабат яһау **2.** (*отчеканить всё, многое*) һуғып (сүкеп яһап) бөтөү

ПЕРЕЧЕКА́НКА *ж см.* **перечека́нить** – **перечека́нивать**

ПЕ́РЕЧЕНЬ *м* теҙмә, исемлек; **пе́речень книг** китаптар исемлеге

ПЕРЕЧЕРКА́ТЬ и **ПЕРЕЧЁРКАТЬ** *сов. что*; *разг.* төҙәтеп (һыҙып, һыҙғылап) бөтөү

ПЕРЕЧЁРКИВАНИЕ *с см.* **перечёркивать**

ПЕРЕЧЁРКИВАТЬ *несов. см.* **перечеркну́ть**

ПЕРЕЧЕРКНУ́ТЬ *сов. что* һыҙып ташлау; **перечеркну́ть страни́цу** битте һыҙып ташлау

ПЕРЕЧЕРТИ́ТЬ *сов. что* **1.** (*начертить заново*) яңынан (ҡабат) һыҙыу; **перечерти́ть план зда́ния** бинаның планын ҡабат һыҙыу **2.** (*снять копию чертежа*) күсереп һыҙыу, күсермәһен алыу; **перечерти́ть план на ка́льку** калькаға пландың күсермәһен алыу **3.** *разг.* (*начертить всё, многое*) һыҙып бөтөрөү (сығыу)

ПЕРЕЧЕ́РЧИВАТЬ *несов. см.* **перечерти́ть**

ПЕРЕЧЕСА́ТЬ *сов. кого-что* **1.** (*причесать заново*) яңынан (ҡабат) тарау **2.** (*всех, многих*) тарап сығыу (бөтөү, ҡуйыу)

ПЕРЕЧЕСА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* яңынан тарау (*сәсте*)

ПЕРЕЧЕ́СТЬ I *сов. см.* **пересчита́ть**

ПЕРЕЧЕ́СТЬ II *сов. см.* **перечита́ть**

ПЕРЕЧЁСЫВАТЬ *несов. см.* **перечеса́ть**

ПЕРЕЧИНИ́ТЬ *сов. что* **1.** (*починить всё, многое*) ямап сығыу (бөтөү); **перечини́ть бельё** эске кейемде ямап бөтөү **2.** (*починить заново, иначе*) яңынан (ҡабаттан) ослау; **перечини́ть каранда́ш** ҡәләмде ҡабаттан ослау

ПЕРЕЧИСЛЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **перечи́слить** – **перечисля́ть 2.** *бухг.* күсерелгән аҡса

ПЕРЕЧИ́СЛИТЬ *сов.* **1.** *кого-что* (исемләп) һанап сығыу; **перечи́слить отсу́тствующих** килмәгәндәрҙе һанап сығыу **2.** *кого-что* күсереү, сығарыу; **перечи́слить в запа́с** запасҡа күсереү **3.** *что*; *бухг.* күсереү; **перечи́слить де́ньги на теку́щий счёт** аҡсаны ағымдағы счётҡа күсереү

ПЕРЕЧИСЛЯ́ТЬ *несов. см.* **перечи́слить**

ПЕРЕЧИ́СТИТЬ *сов. что* **1.** (*вычистить всё, многое*) таҙартып ҡуйыу (бөтөү, сығыу) **2.** (*вычистить заново*) яңынан (киренән) таҙартыу

ПЕРЕЧИТА́ТЬ *сов. кого-что* **1.** (*прочитать заново*) яңынан (ҡабат) уҡып сығыу **2.** (*прочитать всё, многое*) уҡып бөтөрөү (сығыу)

ПЕРЕЧИ́ТЫВАТЬ *несов. см.* **перечита́ть**

ПЕРЕ́ЧИТЬ *несов. кому*; *разг.* ҡаршы әйтеү, ҡаршылашыу

ПЕРЕЧИЩА́ТЬ *несов. см.* **перечи́стить**

ПЕ́РЕЧНИЦА *ж* борос һауыты

ПЕРЕЧУ́ВСТВОВАТЬ *сов. что* күпте кисереү (хис итеү, баштан үткәреү)

ПЕРЕША́ГИВАТЬ *несов. см.* **перешагну́ть**

ПЕРЕШАГНУ́ТЬ *сов. что, через кого-что* (аша) атлап сығыу (үтеү); **перешагну́ть че́рез поро́г** тупһаны аша атлап сығыу

ПЕРЕШВЫРЯ́ТЬ *сов. что*; *разг.* ырғытып (быраҡтырып) бөтөрөү; **перешвыря́ть дрова́** утынды ырғытып бөтөрөү

ПЕРЕШЕ́ЕК *м* муйын

ПЕРЕШЁПТЫВАТЬСЯ *несов.* бышылдашыу, быш-быш һөйләшеү

ПЕРЕШИБА́ТЬ *несов. см.* **перешиби́ть**

ПЕРЕШИБИ́ТЬ *сов. что*; *разг.* бәреп (һуғып) һындырыу, өҙә (һындыра) һуғыу

ПЕРЕШИВА́ТЬ *несов. см.* **переши́ть**

ПЕРЕШИ́ВКА *ж см.* **переши́ть** – **перешива́ть**

ПЕРЕШИ́ТЬ *сов. что* яңынан (төҙәтеп) тегеү; **переши́ть костю́м** костюмды төҙәтеп тегеү

ПЕРЕШНУРОВА́ТЬ *сов. что* **1.** (*зашнуровать заново*) яңынан (ҡабат) шнурлау; **перешнурова́ть боти́нок** ботинканы ҡабат шнурлау **2.** *разг.* (*зашнуровать всё, многое*) шнурлап ҡуйыу (сығыу)

ПЕРЕШНУРО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **перешнурова́ть**

ПЕРЕШТО́ПАТЬ *сов. что* йүрмәп сығыу (ҡуйыу); **перешто́пать чулки́** ойоҡтарҙы йүрмәп ҡуйыу

ПЕРЕШТУКАТУ́РИВАТЬ *несов. см.* **перештукату́рить**

ПЕРЕШТУКАТУ́РИТЬ *сов. что* **1.** (*оштукатурить заново*) яңынан (ҡабат) штукатурлау, иҙмә менән һылау (шымартыу); **перештука-**

ту́рить потоло́к түшәмде ҡабат штукатурлау **2.** *разг.* (*оштукатурить всё, многое*) штукатурлап сығыу (бөтөрөү); **перештукату́рить все сте́ны** бөтә стеналарҙы штукатурлап сығыу

ПЕРЕЩЕГОЛЯ́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* арттырып (уҙҙырып) ебәреү (*берәй эштә, һүҙҙә һ.б.*)

ПЕРЕЩЁЛКАТЬ *сов. что*; *разг.* ярып (ватып) ашап бөтөрөү (бөтөү); **перещёлкать оре́хи** сәтләүекте ярып ашап бөтөү

ПЕРЕЩУ́ПАТЬ *сов. кого-что*; *разг.* ҡапшап (һәрмәп) сығыу

ПЕРЕЩУ́ПЫВАТЬ *несов. см.* **перещу́пать**

ПЕРЕЭКЗАМЕНОВА́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* яңынан (ҡабат) имтихан (экзамен) алыу

ПЕРЕЭКЗАМЕНОВА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* яңынан (ҡабат) имтихан (экзамен) биреү (тапшырыу)

ПЕРЕЭКЗАМЕНО́ВКА *ж* яңынан (ҡабат) имтихан (экзамен) алыу

ПЕРЕЭКЗАМЕНО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **переэкзаменова́ть**

ПЕРЕЭКЗАМЕНО́ВЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **переэкзаменова́ться** **2.** *страд. от* **переэкзамено́вывать**

ПЕРИГЕ́Й *м*; *астр.* перигей (*Ай орбитаһының Ергә иң яҡын өлөшө*)

ПЕРИ́ЛА *только мн.* яндауыр; **ле́стничные пери́ла** баҫҡыс яндауыры

ПЕРИ́МЕТР *м*; *мат.* периметр

ПЕРИ́НА *ж* түшәк, күпмә; **пухо́вая пери́на** мамыҡ түшәк

ПЕРИ́ОД *м* **1.** осор, дәүер, ваҡыт, заман, ара; **зи́мний пери́од** ҡышҡы осор; **послевое́нный пери́од** һуғыштан һуңғы осор; **леднико́вый пери́од** *геол.* боҙлоҡ дәүере; **пери́од де́тства** бала ваҡыт; **пери́од ме́жду се́ссиями** сессиялар араһындағы ваҡыт **2.** *мат.* период **3.** *грам.* теҙем

ПЕРИОДИЗА́ЦИЯ *ж* осорҙарға (дәүерҙәргә) бүлеү; **периодиза́ция всеми́рной исто́рии** бөтә донъя тарихын осорҙарға бүлеү

ПЕРИО́ДИКА *ж собир.* ваҡытлы матбуғат (*гәзит һәм журналдар*); **нау́чная перио́дика** ғилми ваҡытлы матбуғат

ПЕРИОДИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** миҙгел-миҙгел (ваҡыт-ваҡыт) булған (була торған); **периоди́ческие дожди́** миҙгел-миҙгел була торған ямғырҙар **2.** ваҡытлы, периодик; **периоди́ческая печа́ть** ваҡытлы матбуғат ♦ **периоди́ческая дробь** *мат.* периодик кәсер; **периоди́ческая систе́ма элеме́нтов** *хим.* элементтарҙың периодик системаһы

ПЕРИОДИ́ЧНОСТЬ *ж* ваҡыт-ваҡыт ҡабатланып тороу; **периоди́чность приро́дных явле́ний** тәбиғәт күренештәренең ваҡыт-ваҡыт ҡабатланып тороуы

ПЕРИОДИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое *см.* **периоди́ческий** 1

ПЕРИПЕТИ́И *мн.* (*ед.* **перипети́я** *ж*) киҫкен боролош, ҡырҡа үҙгәреш (*берәйһенең тормошонда, яҙмышында йәки берәй хәл-ваҡиғала*)

ПЕРИСКО́П *м* перископ (*оптик прибор*); **периско́п подво́дной ло́дки** һыу аҫты кәмәһенең перискобы

ПЕРИСТОЛИ́СТНЫЙ и **ПЕРИСТОЛИ́СТЫЙ,** -ая, -ое ҡыйғас (ҡауырһын) япраҡлы; **перистоли́стная па́льма** ҡыйғас япраҡлы пальма

ПЕ́РИСТЫЙ, -ая, -ое **1.** *зоол.* ҡауырһынлы; **пе́ристые кры́лья** ҡауырһынлы ҡанаттар **2.** ҡыйғас, ҡауырһын; **пе́ристые ли́стья** ҡыйғас япраҡтар ♦ **пе́ристые облака́** ҡыйғас болоттар

ПЕРИТОНИ́Т *м*; *мед.* перитонит (*ҡорһаҡ ярыһының шешеүе*)

ПЕРИФЕРИ́ЙНЫЙ, -ая, -ое периферияларғы; **перифери́йные ву́зы** периферияларғы юғары уҡыу йорттары

ПЕРИФЕРИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое периферик, үҙәктән ситтәге; **перифери́ческая не́рвная систе́ма** периферик нервы системаһы

ПЕРИФЕРИ́Я *ж* периферия (**1.** *үҙәктән ситтәге урындар, ойошмалар* **2.** *берәй нәмәнең үҙәктән алыҫлашҡан өлөшө*)

ПЕРИФРА́З *м* и **ПЕРИФРА́ЗА** *ж*; *лит.* перифраз, перифраза (*берәй һүҙҙең йәки әйтемдең мәғәнәһен киңәйтеп, һүҙбәйләнеш менән аңлатыу, мәҫ., "нефть" урынына — "ҡара алтын"*)

ПЕРИФРАЗИ́РОВАТЬ *сов., несов. что*; *лит.* перифразлау, перифраз менән биреү

ПЕРЛ *м* **1.** *уст.* ынйы **2.** *чего*; *перен.* йәүһәр, иң яҡшыһы, бына тигәне; **пе́рлы остроу́мия** тапҡыр һүҙҙең иң яҡшыһы

ПЕРЛАМУ́ТР мәрүәт (*ҡабырсаҡтың эске йылтыр ҡатламы*)

ПЕРЛАМУ́ТРОВЫЙ, -ая, -ое **1.** мәрүәт ...ы; **перламу́тровый слой ра́ковины** ҡабырсаҡтың мәрүәт ҡатламы **2.** мәрүәт, мәрүәттән эшләнгән; **перламу́тровые пу́говицы** мәрүәт һиҙәптәр

ПЕРЛО́ВКА *ж*; *разг.* арпа ярмаһы

ПЕРЛО́ВЫЙ, -ая, -ое арпа ...ы, арпа ярмаһынан әҙерләнгән; **перло́вая ка́ша** арпа бутҡаһы ♦ **перло́вая крупа́** арпа ярмаһы

ПЕРМАНЕ́НТ *м*; *разг.* перманент (*сәс бөҙрәләтеүҙең бер төрө*)

ПЕРМАНЕ́НТНОСТЬ *ж* даимилыҡ, өҙлөкһөҙлөк

ПЕРМАНЕ́НТНЫЙ, -ая, -ое даими, өҙлөкһөҙ, туҡтауһыҙ дауам иткән; **перманентное разви́тие** туҡтауһыҙ дауам иткән үҫеш

ПЕРНА́ТЫЙ, -ая, -ое **1.** ҡанатлы, ҡауырһынлы **2.** *в знач. сущ.* **перна́тые** *мн.* ҡоштар

ПЕРО́ *с* **1.** ҡауырһын, ҡош йөнө, йөн; **гуси́ное перо́** ҡаҙ ҡауырһыны; **наби́ть поду́шку перо́м** мендәргә ҡош йөнө тултырыу **2.** (*орудие письма*) перо, ҡауырһын; **стально́е перо́** ҡорос перо; **чертёжное перо́** һыҙма пероһы **3.** *перен.* (*символ искусства писателя*) ҡәләм; **у него́ о́строе перо́** уның ҡәләме үткер **4.** (*плавник у рыбы*) ҡанат, йөҙгөс **5.** *разг.* (*зелень лука, чес-*

нока) ҡыяҡ (*һуғанда, һарымһаҡта*) **6.** *спец.* көрәк; **перо́ сохи́** һуҡа көрәге

ПЕРОЧИ́ННЫЙ: перочи́нный нож (но́жик) бәке

ПЕРПЕНДИКУЛЯ́Р *м*; *мат.* перпендикуляр; **опусти́ть перпендикуля́р на пло́скость** яҫылыҡҡа перпендикуляр төшөрөү

ПЕРПЕ́ТУУМ-МО́БИЛЕ *с нескл.* перпетуум-мобиле (*мәңгелек двигатель*)

ПЕРРО́Н *м* перрон; **выходи́ть на перро́н** перронға сығыу

ПЕРРО́ННЫЙ, -ая, -ое перрон ...ы; **перро́нный дежу́рный** перрон дежурныйы

ПЕ́РСИ *только мн.*; *уст.*, *трад.-поэт.* күкрәк, түш

ПЕРСИ́ДСКИЙ, -ая, -ое фарсы ...ы; **перси́дский язы́к** фарсы теле

ПЕ́РСИК *м* персик, шафталы

ПЕ́РСИКОВЫЙ, -ая, -ое персик ...ы, шафталы ...ы; **пе́рсиковая ко́сточка** шафталы төшө; **пе́рсиковое варе́нье** шафталы ҡайнатмаһы

ПЕРСО́НА *ж* **1.** дәрәжәле кеше, оло шәхес (зат); **ва́жная персо́на** ҙур дәрәжәле кеше **2.** кеше; **серви́з на шесть персо́н** алты кешелек сервиз

ПЕРСОНА́Ж *м* персонаж (*әҙәби әҫәрҙә ҡатнашыусы*); **отрица́тельный персона́ж** кире персонаж; **коми́ческий персона́ж** комик персонаж

ПЕРСОНА́Л *м* персонал (*берәй ойошмала, учреждениела эшләүселәр*); **преподава́тельский персона́л** уҡытыусылар персоналы; **персона́л теа́тра** театр персоналы

ПЕРСОНА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое персональ, шәхси; **персона́льное де́ло** персональ эш; **персона́льная пе́нсия** персональ пенсия

ПЕРСПЕКТИ́ВА *ж* **1.** (*видимое глазом пространство*) перспектива; **лес в перспекти́ве** перспективалағы урман **2.** перспектива, алыҫтан күренеш; **зако́ны перспекти́вы** алыҫтан күренеш закондары, киләсәктәге өмөтлө закондар **3.** *обычно мн.* **перспекти́вы**; *перен.* киләсәк, перспективалар; **перспекти́вы дальне́йшего разви́тия** артабанғы үҫеш перспективалары; **перспекти́вы рабо́ты** эш перспективалары ♦ **в перспекти́ве** яҡын киләсәктә

ПЕРСПЕКТИ́ВНЫЙ, -ая, -ое **1.** перспектив; **перспекти́вный план рабо́ты** перспектив эш планы **2.** перспективалы; **перспекти́вный рабо́тник** перспективалы хеҙмәткәр

ПЕРСТ *м*; *трад.-поэт.* бармаҡ, ҡул бармағы ♦ **оди́н как перст** япа-яңғыҙы, бер үҙе

ПЕ́РСТЕНЬ *м* ҡашлы йөҙөк

ПЕ́РСЫ *мн.* фарсылар // *ед.* **перс** *м* фарсы ир-аты; **персия́нка** *ж* фарсы ҡатын-ҡыҙы

ПЕРТУРБА́ЦИЯ *ж* **1.** *книжн.* кинәт үҙгәреш, киҫкен боролош (сыуалыш, буталыш) **2.** *астр.* пертурбация (*планетаның юлынан тайпылыуы*)

ПЕРФОКА́РТА *ж*; *тех.* перфокарта

ПЕРФОЛЕ́НТА *ж*; *тех.* перфолента

ПЕРФОРА́ТОР *м* перфоратор (**1.** *ҡағыҙға, кинотаҫмаға һ.б. тишек тишкеләү приборы* **2.** *тау. тау тоҡомон быраулау машинаһы*)

ПЕРФОРА́ЦИЯ *ж* **1.** *см.* **перфори́ровать** **2.** *тех.* тишектәр (*кино таҫмаһының йәки ҡағыҙ ситендәге*) **3.** *мед. см.* **прободе́ние**

ПЕРФОРИ́РОВАНИЕ *с см.* **перфори́ровать**

ПЕРФОРИ́РОВАТЬ *сов.*, *несов. что*; *тех.* **1.** перфоратор менән тишкеләү; **перфори́ровать киноле́нту** кинотаҫманы перфоратор менән тишкеләү **2.** перфоратор менән (быраулап) тишеү

ПЕ́РХОТЬ *ж* ҡауаҡ

ПЕРЦО́ВКА *ж* боросло араҡы

ПЕРЦО́ВЫЙ, -ая, -ое боросло; **перцо́вая во́дка** боросло араҡы

ПЕРЧА́ТКА *ж* бирсәткә ♦ **броса́ть перча́тку** *см.* **броса́ть**; **подня́ть перча́тку** *см.* **подня́ть**

ПЕРЧИ́ТЬ *несов. что* борослау, борос һибеү

ПЕРШИ́ТЬ *несов. безл.*; *разг.* (тамаҡ) ҡымырйыу; **у меня́ в го́рле перши́т** тамағым ҡымырйый

ПЁС *м* эт; **сторожево́й пёс** ҡарауыл эте ♦ **псу под хвост** һыуға һалыу, әрәм итеү

ПЕ́СЕНКА *ж*; *ласк. от* **пе́сня** ♦ **пе́сенка спе́та** *чья кемдеңдер* йыры йырланған

ПЕ́СЕННИК *м* (*сборник песен*) йыр китабы

ПЕ́СЕННЫЙ, -ая, -ое йыр ...ы; **пе́сенные жа́нры** йыр жанрҙары

ПЕСЕ́ТА *ж* песета (*Испания аҡса берәмеге*)

ПЕСЕ́Ц *м* (*зверь и его мех*) аҡ төлкө; **воротни́к из песца́** аҡ төлкө яға

ПЁСИЙ, -ья, -ье *разг.* эт ...ы; **пёсья ла́па** эт тәпәйе

ПЕСКА́РЬ *м* ташбаш

ПЕСНОПЕ́НИЕ *с* **1.** *церк.* дини йыр **2.** *трад.-поэт.* шиғыр, шиғри әҫәр

ПЕСНЬ *ж* **1.** *трад.-поэт. см.* **пе́сня** **2.** *лит.* йыр (*эпик поэманың айырым бүлеге*) ♦ **песнь пе́сней** йырҙарҙың йыры (*ҙур әһәмиәткә эйә булған, күтәренке рухлы әҙәби әҫәргә ҡарата*)

ПЕ́СНЯ *ж* йыр; **засто́льная пе́сня** табын йыры; **колыбе́льная пе́сня** бишек йыры; **сложи́ть пе́сню** йыр сығарыу ♦ **до́лгая (дли́нная) пе́сня** осо-ҡырыйы күренмәгән эш; **лебеди́ная пе́сня** аҡҡош йыры (*таланттың һуңғы тапҡыр күренеүе, һуңғы әҫәре*); **ста́рая пе́сня** иҫке йыр (*теңкәгә тейгән, күп тапҡыр тыңланған һүҙ, фекер һ.б. ҡарата*); **тяну́ть одну́ и ту же пе́сню** бер үк йырҙы йырлау, бер балыҡ башын сәйнәү (*бер нәмәне күп һөйләү*)

ПЕ́СО *с нескл.* песо (*Латин Америкаһының ҡайһы бер дәүләттәрендә аҡса берәмеге*)

ПЕСО́К *м* **1.** ҡом; **речно́й песо́к** йылға ҡомо **2.** *мн.* **пески́** ҡомлоҡ **3.** *разг.* (*сахарный*) шәкәр комо, ҡом шәкәр ♦ **песо́к сы́плется** *из кого* и *без*

доп.; *шутл.* ҡомо ҡойола (*бик ҡарт, кәре киткән кешегә ҡарата*)

ПЕСО́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** *в разн. знач.* ҡом ...ы; **песо́чная пыль** ҡом саңы; **песо́чный я́щик** ҡом йәшниге **2.** ҡомло; **песо́чный ка́мень** ҡом таш **3.** *разг.* (*о цвете*) һоро, ҡом төҫөндәге; **песо́чное пальто́** ҡом төҫөндәге пальто **4.** *кул.* (*о тесте*) ыуалып торған; (*об изделии*) ыуалып торған ҡамырҙан бешерелгән; **песо́чное пече́нье** ыуалып торған ҡамырҙан бешерелгән печенье ♦ **песо́чные часы́** ҡом сәғәте

ПЕССИМИ́ЗМ *м* пессимизм, өмөтһеҙлек, рухи төшөнкөлөк; **впасть в пессими́зм** рухи төшөнкөлөккә бирелеү

ПЕССИМИ́СТ *м* и **ПЕССИМИ́СТКА** *ж* пессимист, рухы төшөнкө кеше, донъянан төңөлгән кеше

ПЕССИМИСТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое пессимистик, төшөнкө рухлы; **пессимисти́ческий взгляд** төшөнкө рухлы ҡараш

ПЕССИМИСТИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое *см.* **пессимисти́ческий**

ПЕСТ *м* төйгөс

ПЕ́СТИК *м* **1.** *уменьш. от* **пест 2.** *бот.* емешлек

ПЕ́СТОВАТЬ *несов. кого-что* **1.** *уст.* ҡарап (бағып) үҫтереү; **пе́стовать ребёнка** баланы ҡарап үҫтереү **2.** *перен.*, *высок.* ҡәҙерләп (тәрбиәләп) үҫтереү

ПЕСТРЕ́ТЬ I *несов.* **1.** (*виднеться — о чём-л. пёстром*) сыбарланып (сыбар булып) күренеү **2.** *чем, от чего* сыбарланыу, сыбарланып тороу; **луга́ пестре́ют цвета́ми** болон сәскәләр менән сыбарланып тора **3.** (*становиться пёстрым*) сыбарланыу, сыбар төҫкә инеү

ПЕСТРЕ́ТЬ II *несов.* **1.** күренеү, күҙгә ташланыу (бәрелеү); **на сте́нах пестря́т афи́ши** стеналарҙа афишалар күҙгә ташлана **2.** *чем*; *перен.* тулыу, тулып ятыу; **статья́ пестри́т цита́тами** мәҡәлә цитаталар менән тулған **3.** *разг.* сып-сыбар (артыҡ сыбар) булыу, сыбарланып тороу; **мате́рия пестри́т** туҡыма артыҡ сыбар

ПЕСТРИ́ТЬ *несов.* **1.** *что* (*делать пёстрым*) сыбарлау **2.** *чем*; *перен.* йыш осрау, тулып ятыу; **сочине́ние пестри́т оши́бками** хаталар тулып ята **3.** *безл.* (күҙ алдын) сыбарлатыу; **в глаза́х пестри́т** күҙ алды сыбарлана

ПЕСТРОТА́ *ж*; *прям.*, *перен.* сыбарлыҡ, төрлөлөк; **пестрота́ окра́ски** төҫтәр сыбарлығы; **пестрота́ пу́блики** публиканың төрлөлөгө

ПЁСТРЫЙ, -ая, -ое **1.** сыбар, ала-ҡола; **пёстрая ткань** сыбар туҡыма **2.** *перен.* (*неоднородный*) сыбар, төрлө; **пёстрый наро́д** төрлө халыҡ (кешеләр)

ПЕСЦО́ВЫЙ, -ая, -ое аҡ төлкө, аҡ төлкө тиреһенән булған; **песцо́вый воротни́к** аҡ төлкө яға

ПЕСЧА́НИК *м* ҡомташ; **гли́нистый песча́ник** балсыҡлы ҡомташ

ПЕСЧА́НИКОВЫЙ, -ая, -ое ҡомташ ...ы; **песча́никовые отложе́ния** ҡомташ ултырмалары

ПЕСЧА́НЫЙ, -ая, -ое ҡомло; **песча́ный бе́рег реки́** йылғаның ҡомло яры

ПЕСЧИ́НКА *ж* ҡом бөртөгө

ПЕ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое элмәк ...ы; **пе́тельный крючо́к** элмәк ҡаптырмаһы

ПЕТИ́Т *м*; *типогр.* петит (*ваҡ шрифт*)

ПЕТИ́ЦИЯ *ж* петиция (*юғары хөкүмәт органдарына күмәкләп яҙған үтенес хаты*)

ПЕТЛИ́ЦА *ж* **1.** (*петля*) элмәк **2.** (*нашивка*) петлица (*формалы кейемдең яға осона айырыу билдәһе итеп баҫыла торған таҫма*)

ПЕ́ТЛЯ и **ПЕТЛЯ́** *ж* **1.** тоҡан, элмәк; **завяза́ть петлю́** тоҡан бәйләү **2.** (*движение, извив, поворот и т.п.*) элмәк, борма **3.** (*при вязании*) күҙ; **спусти́ть петлю́** күҙ төшөрөп ҡалдырыу **4.** *охот.* (*силок*) тоҙаҡ, мәскәү **5.** (*на одежде*) элмәк; **обмета́ть пе́тли** элмәктәр йүрмәү **6.** күгән, сығанаҡ; **дверна́я петля́** ишек күгәне **7.** урау юл, боролоп үтеү, ҡамау; **сде́лать пе́тлю для обхо́да опа́сного ме́ста** хәүефле урынды урау юл менән үтеү ♦ **хоть в пе́тлю лезь** аҫылынырға ғына ҡала (*ауыр хәлгә ҡарата*); **мёртвая петля́** юғары пилотаж; **мета́ть пе́тли** алдау, юл йәшереү

ПЕТЛЯ́ТЬ *несов.*; *разг.* бормаланыу, урап-урап барыу (йүгереү, сабыу); **за́яц петля́ет** ҡуян урап-урап саба; **река́ петля́ет** йылға бормаланып аға

ПЕТРОГРА́ФИЯ *ж* петрография (*геологияның тау тоҡомон өйрәнә торған бүлеге*)

ПЕТРУ́ШКА I *ж* петрушка (*тәмләткес йәшелсә*)

ПЕТРУ́ШКА II **1.** *м* Петрушка (*урыҫ халыҡ ҡурсаҡ театрында төп комик ролде башҡарған ҡурсаҡ*) **2.** *ж*; *перен.*, *прост.* ахмаҡлыҡ, йүләрлек, мәғәнәһеҙлек; **что за петру́шка** был ниндәй ахмаҡлыҡ

ПЕТУ́Х *м* **1.** (*самец курицы*) әтәс **2.** (*самец некоторых др. птиц отряда куриных*) ата; **фаза́ний пету́х** ата ҡырғауыл **3.** *разг.* (*о задиристом человеке*) сәркәш, әтәс ♦ **инде́йский пету́х** *см.* **инде́йский**; **пусти́ть кра́сного петуха́** ҡыҙыл әтәс ебәреү (*ут төртөү*); **пусти́ть петуха́** сыйылдаҡ тауыш сығарыу (*йырлағанда*)

ПЕТУ́ШИЙ, -ья, -ье әтәс ...ы; **пету́ший хвост** әтәс ҡойроғо ♦ **пету́ший гребешо́к** *бот.* әтәс кикреге, хәтфә гөл

ПЕТУШИ́НЫЙ, -ая, -ое **1.** әтәс ...ы; **петуши́ное перо́** әтәс ҡауырһыны **2.** (*задиристый*) әтәс кеүек ҡунып барған, ҡыҙрас (*кеше тураһында*) **3.** (*срывающийся — о голосе*) сыйылдаҡ, әсе

ПЕТУШИ́ТЬСЯ *несов.*; *разг.* әтәсләнеү

ПЕТЬ *несов.* **1.** *что* и *без доп.* йырлау, көйләү; **петь пе́сню** йыр йырлау; **петь в о́пере** операла йырлау **2.** *что* башҡарыу, йырлау; **петь па́ртию Ле́нского** Ленский партияһын башҡарыу

3. (*о птицах*) һайрау; (*о петухе*) ҡысҡырыу **4.** *кого-что*; *уст.*, *трад.-поэт.* данлау, маҡтап йырлау

ПЕХО́ТА *ж* пехота, йәйәүле ғәскәр

ПЕХОТИ́НЕЦ *м* пехотасы, йәйәүле һалдат

ПЕХО́ТНЫЙ, -ая, -ое пехота ...ы, йәйәүле ғәскәр ...ы; **пехо́тная диви́зия** пехота дивизияһы

ПЕЧА́ЛИТЬ *несов. кого-что* ҡайғыға һалыу (төшөрөү), хафаландырыу, хәсрәтләндереү, көйөндөрөү; **его́ что́-то печа́лит** уны ниҙер ҡайғыға һалған

ПЕЧА́ЛИТЬСЯ *несов.* ҡайғырыу, хәсрәтләнеү, бошоноу, хафаланыу, һағышланыу, көйөнөү; **что ты печа́лишься** һин нимәгә ҡайғыраһың

ПЕЧА́ЛЬ *ж* ҡайғы, хәсрәт, көйөнөс, һағыш, ғәм, зар, моң-зар ♦ **тебе́ кака́я печа́ль** һинең ни эшең бар

ПЕЧА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*выражающий печаль*) ҡайғылы, ғәмле, хәсрәтле; **печа́льный взгляд** ҡайғылы ҡараш **2.** (*протекающий в печали*) зарлы, моңһоу, яманһыу; **печа́льная жизнь** зарлы тормош; **печа́льные дни** яманһыу көндәр **3.** (*достойный сожаления*) аянышлы, ҡыҙғаныс; **печа́льная у́часть** ҡыҙғаныс яҙмыш **4.** (*наполненный печалью*) ҡайғылы, һағышлы, моң-зарлы; **печа́льные мело́дии** һағышлы көйҙәр; **печа́льное изве́стие** ҡайғылы хәбәр

ПЕЧА́ТАНИЕ *с см.* **печа́тать**; **печа́тание книг** китап баҫтырыу

ПЕЧА́ТАТЬ *несов.* **1.** *что* баҫыу; **печа́тать газе́ты** гәзит баҫыу; **печа́тать рису́нки на обо́ях** обойға биҙәк баҫыу **2.** *кого-что* (*публиковать*) баҫтырыу, баҫтырып сығарыу; **печа́тать статьи́ в журна́ле** журналда мәҡәләләр баҫтырып сығарыу **3.** *что* фотоға (ҡағыҙға) төшөрөп баҫтырыу; **печа́тать ви́ды Уфы́** Өфө күренештәрен фотоға төшөрөп баҫтырыу

ПЕЧА́ТАТЬСЯ *несов.* **1.** баҫтырыу, баҫтырып сығарыу (*үҙ әҫәрҙәрендә*) **2.** *страд. от* **печа́тать**

ПЕЧА́ТКА *ж* (*печать на кольце*) бәләкәй мисәт (мөһөр)

ПЕЧА́ТНИК *м* баҫмасы (*полиграфия эшсеһе*)

ПЕЧА́ТНЫЙ, -ая, -ое **1.** (китап) баҫыу ...ы; **печа́тный стано́к** китап баҫыу станогы **2.** матбуғат ...ы; **печа́тный о́рган** матбуғат органы **3.** баҫылған, баҫылып сыҡҡан; **печа́тный текст** баҫылған текст **4.** (*имеющий вид напечатанного*) баҫма; **писа́ть печа́тными бу́квами** баҫма хәрефтәр менән яҙыу **5.** (*с вытисненными узорами*) биҙәкле; **печа́тный пря́ник** биҙәкле перәник ♦ **печа́тный лист** *полигр.* баҫма табаҡ (*китаптың күләмен билдәләү берәмеге*)

ПЕЧА́ТЬ *ж* **1.** мисәт, мөһөр; **ге́рбовая печа́ть** герблы мөһөр; **заве́рить по́дпись печа́тью** ҡултамғаны мөһөр менән раҫлау **2.** *чего*; *перен.* эҙ, билдә, тамға; **печа́ть го́ря на лице́** йөҙҙә хәсрәт билдәһе **3.** баҫылыу, (китап) баҫыу; **кни́га вы́шла из печа́ти** китап баҫылып сыҡты **4.** (*внешний вид напечатанного*) баҫылған хәреф(тәр); **убо́ристая печа́ть** йыш баҫылған хәрефтәр; **кру́пная печа́ть** эре баҫылған хәрефтәр **5.** матбуғат; **периоди́ческая печа́ть** ваҡытлы матбуғат; **свобо́да печа́ти** матбуғат ирке; **вы́ступить в печа́ти** матбуғатта сығыш яһау; **рабо́тники печа́ти** матбуғат хеҙмәткәрҙәре

ПЕЧЕНЕ́ГИ *мн.* (*ед.* **печене́г** *м*) бәшнәктәр (*боронғо төрки ҡәбиләләр берләшмәһе*)

ПЕЧЕ́НИЕ *с см.* **печь** I; **пече́ние хле́ба** икмәк бешереү

ПЕЧЁНКА *ж* **1.** бауыр (*ашамлыҡ*); **жа́реная печёнка** ҡурылған бауыр **2.** *разг. см.* **пе́чень** ♦ **сиде́ть в печёнках** *у кого*; *прост.* теңкәһенә тейеү, йәнен көйҙөрөү

ПЕЧЁНЫЙ, -ая, -ое (һыуһыҙ) бешкән (бешерелгән); **печёный карто́фель** һыуһыҙ бешерелгән картуф

ПЕ́ЧЕНЬ *ж*; *анат.* бауыр; **боле́зни пе́чени** бауыр ауырыуҙары

ПЕЧЕ́НЬЕ *с* печенье; **сдо́бное пече́нье** тәмләткестәр ҡушып бешерелгән печенье

ПЕ́ЧКА *ж* мейес; **затопи́ть пе́чку** мейескә яғып ебәреү ♦ **от пе́чки (танцева́ть)** берәй эште йәнә баштан, ғәҙәтләнгән урынынан башлау

ПЕЧНИ́К *м* мейессе (*мейес сығарыусы*)

ПЕЧНО́Й, -ая, -ое мейес ...ы; **печна́я труба́** мейес мөрйәһе; **печно́е отопле́ние** мейес яғып йылытыу

ПЕЧУ́РКА *ж*; *разг.* бәләкәй мейес

ПЕЧЬ I *несов.* **1.** *что* бешереү; **печь пироги́** бәлеш бешереү **2.** *кого-что*, *во что* и *без. доп.* ҡыҙҙырыу; **со́лнце печёт** ҡояш ҡыҙҙыра ♦ **печь как блины́** ҡоймаҡ ҡойғандай бик тиҙ башҡарыу

ПЕЧЬ II *ж* мейес; **голла́ндская печь** голланд мейесе; **топи́ть печь** мейес яғыу

ПЕ́ЧЬСЯ I *несов.* **1.** (һыуһыҙ) бешеү, бешеп ултырыу; **карто́фель печётся в золе́** картуф көлдә бешә **2.** *разг.* (*на солнце*) яныу, бешеү **3.** *страд. от* **печь** I

ПЕ́ЧЬСЯ II *несов. о ком-чём* ҡайғыртыу, хәстәрләү, хәстәрен күреү; **он печётся то́лько о себе́** ул үҙен генә ҡайғырта

ПЕШЕХО́Д *м* йәйәүле, йәйәү йөрөүсе

ПЕШЕХО́ДНЫЙ, -ая, -ое **1.** йәйәүлеләр ...ы, йәйәү йөрөү өсөн; **пешехо́дная тропи́нка** йәйәүлеләр һуҡмағы **2.** йәйәү; **пешехо́дное движе́ние** йәйәү хәрәкәт итеү (йөрөү)

ПЕ́ШИЙ, -ая, -ее **1.** (*идущий пешком*) йәйәүле; **пе́шие путеше́ственники** йәйәүле сәйәхәтселәр **2.** (*совершаемый пешком*) йәйәү; **пе́ший путь** йәйәү үткән юл **3.** (*пехотный*) йәйәүлеләр ...ы; **пе́ший строй** йәйәүлеләр сафы ♦ **пе́шим хо́дом** йәйәүләп

ПЕ́ШКА *ж* **1.** пешка; **пойти́ пе́шкой** пешка менән йөрөү **2.** *перен.*, *разг.* бәләкәй кеше, ҡурсаҡ, пешка

ПЕШКО́М *нареч.* йәйәү(ләп); **идти́ пешко́м** йәйәү китеү

ПЕШНЯ́ и **ПЕ́ШНЯ** *ж* һөймән; **проби́ть лёд пешнёй** һөймән менән боҙ тишеү

ПЕЩЕ́РА *ж* мәмерйә, мәғәрә; **пеще́ра Шульган-Та́ш** Шүлгән-Таш мәмерйәһе

ПЕЩЕ́РНЫЙ, -ая, -ое **1.** мәмерйә ...ы, мәғәрә ...ы; **пеще́рный свод** мәмерйә көмбәҙе **2.** мәмерйәләге; **пеще́рная река́** мәмерйәләге йылға **3.** (*относящийся к доисторическому времени*) мәмерйә ...ы, мәғәрә ... ы, мәмерйәлә (мәғәрәлә) йәшәгән; **пеще́рный челове́к** мәмерйә кешеһе

ПИАЛА́ и **ПИА́ЛА** *ж* каса; **пить чай из пиа́лы** каса менән сәй эсеү

ПИАНИ́НО *с нескл.* пианино; **игра́ть на пиани́но** пианинола уйнау

ПИАНИ́СТ *м* и **ПИАНИ́СТКА** *ж* пианиносы (*пианинола уйнаусы*)

ПИА́НО *муз.* **1.** *нареч.* пиано, әкрен генә, һалмаҡ ҡына; **петь пиа́но** әкрен генә йырлау; **игра́ть пиа́но** һалмаҡ ҡына уйнау **2.** *с нескл.* пиано (*әкрен башҡарылған музыкаль әҫәр йәки уның өлөшө*)

ПИА́СТР *м* пиастр (**1.** *Төркиә, Мысыр һәм ҡайһы бер илдәрҙең аҡса берәмеге* **2.** *боронғо Испанияның ваҡ аҡсаһы булған песоның итальянса атамаһы*)

ПИВНА́Я *ж* һырахана

ПИВНО́Й, -ая, -ое һыра ...ы; **пивно́й заво́д** һыра заводы; **пивна́я пе́на** һыра күбеге

ПИ́ВО *с* һыра; **пе́нистое пи́во** күбекле һыра; **пить пи́во** һыра эсеү

ПИВОВА́Р *м* һырасы (*һыра ҡайнатыусы*)

ПИВОВАРЕ́НИЕ *с* һыра ҡайнатыу

ПИВОВА́РЕННЫЙ, -ая, -ое һыра ҡайнатыу ...ы; **пивова́ренный заво́д** һыра ҡайнатыу заводы

ПИ́ГАЛИЦА *ж* **1.** *зоол.* тәгәрлек **2.** *разг.* (*о человеке*) сибек кеше

ПИГМЕ́Й *м* **1.** пигмей, иргәйел **2.** *перен., презр.* (*ничтожный человек*) түбән кеше, пигмей

ПИГМЕ́НТ *м* пигмент (*тереклек һәм үҫемлек туҡымаһына төҫ бирә торған матдә*)

ПИГМЕНТА́ЦИЯ *ж* берәй төҫ алыу; **пигмента́ция гла́за** күҙҙең берәй төҫ алыуы

ПИГМЕ́НТНЫЙ, -ая, -ое пигмент ...ы; **пигме́нтные кле́тки** пигмент күҙәнәктәре

ПИДЖА́К *м* пинжәк, пиджак; **однобо́ртный пиджа́к** бер яҡ ҡаптырмалы пинжәк; **носи́ть пиджа́к** пинжәк кейеп йөрөү

ПИЖА́МА *ж* пижама; **мужска́я пижа́ма** ирҙәр пижамаһы

ПИЖА́МНЫЙ, -ая, -ое пижама ...ы; **пижа́мные брю́ки** пижама салбары

ПИ́ЖМА *ж* гөлбаҙран

ПИЖО́Н *м*; *разг.* фырт егет, пижон

ПИК *м* пик, сусаҡ, суҡы (*тауҙа*); **пик горы́** тау сусағы ♦ **часы́ пик** пик сәғәте (*транспорт, электр станцияһы һ.б. эшендә иң көсөргәнешле ваҡыт*)

ПИ́КА *ж* һөңгө; **пронзи́ть пи́кой** һөңгө менән сәнсеү ♦ **в пи́ку** *кому кемгәлер* үс (асыу) итеп

ПИКАДО́Р *м* пикадор (*үгеҙҙе һөңгө менән сәнсеп ярһытыусы һыбайлы — үгеҙҙәр һуғышында ҡатнашыусы*)

ПИКА́НТНЫЙ, -ая, -ое **1.** ҡырҡыу, әсе, өткөс; **пика́нтная подли́вка** ҡырҡыу тоҙлоҡ **2.** *перен.* (*возбуждающий острый интерес*) ҡыҙыҡтырғыс, уятҡыс; **пика́нтная но́вость** ҡыҙыҡтырғыс яңылыҡ **3.** *перен.* (*не вполне пристойный*) әҙәпһеҙ, тәртипһеҙ; **пика́нтный анекдо́т** әҙәпһеҙ көләмәс **4.** *перен.* (*соблазнительный*) тартып торған, ҡыҙығырлыҡ; **пика́нтная вне́шность** тартып торған ҡиәфәт

ПИКА́П *м* пикап (*йөк автомобиленең бер төрө*)

ПИКЕ́ I *с нескл.* (*ткань*) пике (*туҡыма төрө*); **пла́тье из пике́** пике күлдәк

ПИКЕ́ II *с нескл.*; *ав.* пике (*самолёттың ҙур тиҙлектә аҫҡа табан шыҡыйыуы*); **войти́ в пике́** пикеға инеү; **вы́йти из пике́** пикенан сығыу

ПИКЕ́ЙНЫЙ, -ая, -ое пике, пикенан тегелгән; **пике́йное покрыва́ло** пике япма

ПИКЕ́Т I *м* пикет (**1.** *ҙур булмаған һаҡсы төркөм* **2.** *баш күтәргән районда күҙәтеп йөрөүсе эш ташлаған эшселәр төркөмө*); **ко́нный пике́т** атлы пикет (*атлы һаҡсылар төркөмө*); **пехо́тный пике́т** йәйәүле күҙәтселәр отряды (пикеты); **быть в пике́те** пикетта булыу (йөрөү)

ПИКЕ́Т II *м* пикет (**1.** *геод. берәй урындың һыҙымын төшөргән ваҡытта бейеклеген билдәләү өсөн алынған нөктә* **2.** *геод. берәй урындың бейеклеген билдәләгәндә ергә ҡағып ҡуйыла торған номерлы ҡаҙыҡ* **3.** *т.юл. тимер юл линияларын үлсәү берәмеге*; *бер пикет — 100 м*)

ПИКЕ́ТЧИК *м* пикетсы (*эш ташлап пикетта ҡатнашыусы кеше*)

ПИ́КИ *мн.* (*ед.* **пи́ка** *ж*; *разг.*); *карт.* ҡарға

ПИКИ́РОВАНИЕ *с см.* **пики́ровать**

ПИКИРОВА́НИЕ *с см.* **пикирова́ть**

ПИКИ́РОВАТЬ *сов., несов.*; *ав.* пикеға китеү

ПИКИРОВА́ТЬ *сов., несов.*; *с.-х.* күсереп ултыртыу; **пикирова́ть се́янцы** үҫентеләрҙе күсереп ултыртыу

ПИКИ́РОВАТЬСЯ *несов.* (*обмениваться колкостями*) сәнскеле (төртмә) һүҙҙәр әйтешеү

ПИКИРО́ВКА I *ж*; *с.-х. см.* **пикирова́ть**

ПИКИРО́ВКА II *ж см.* **пики́роваться**

ПИКНИ́К *м* пикник (*күңел асыу өсөн ҡала, ауыл ситенә сығып яһалған йыйын*)

ПИ́КНУТЬ *сов.*; *разг.* **1.** сый итеү **2.** (*возразить*) ҡаршы өндәшеү

ПИ́КОВЫЙ I, -ая, -ое ҡарға ...ы; **пи́ковая да́ма** ҡарға дама; **пи́ковая восьмёрка** ҡарға һигеҙлек ♦ **пи́ковое положе́ние** мөшкөл хәл;

оста́ться при пи́ковом интере́се уңышһыҙлыҡҡа осрау, ҡоро ҡалыу

ПИ́КОВЫЙ II, -ая, -ое *спец.* көсөргәнешле, иң юғары; **пи́ковый расхо́д эне́ргии** энергияның көсөргәнешле тотоноу мәле

ПИКРИ́НОВЫЙ: пикри́новая кислота́ пикрин кислотаһы (*артиллерияла ҡулланылған ағыулы шартлағыс матдә*)

ПИКТОГРА́ММА *ж*; *спец.* пиктограмма (*боронғо һүрәт яҙыуында ҡулланылған шартлы рәсем*)

ПИКТОГРАФИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое *спец.* пиктография ...ы, пиктографик; **пиктографи́ческое письмо́** пиктография яҙыуы

ПИКТОГРА́ФИЯ *ж*; *спец.* пиктография (*пиктограммалар менән башҡарылған бик боронғо яҙма*)

ПИЛА́ *ж* **1.** (*инструмент*) бысҡы; **ди́сковая пила́** түңәрәк бысҡы; **электри́ческая пила́** электр бысҡыһы **2.** *разг.* игәү (*мыжыҡ кеше*)

ПИЛА́-РЫ́БА *ж* бысҡыбалыҡ

ПИЛЁНЫЙ, -ая, -ое бысылған, киҫелгән; (*о сахаре*) шаҡмаҡлы; **пилёные дрова́** бысылған утын

ПИЛИ́КАТЬ *несов.*; *разг.* сыйылдатыу, тыҙылдатыу, сыйылдығын (тыҙылдығын) сығарыу; **пили́кать на скри́пке** скрипканы сыйылдатыу (сыйылдығын сығарыу)

ПИЛИ́ТЬ *несов.* **1.** *что* бысыу, киҫеү; **пили́ть дрова́** утын бысыу **2.** *кого-что*; *перен.*, *разг.* игәү, йөҙәтеү **3.** *что*; *разг.* (*опиливать*) игәү; **пили́ть дета́ль напи́льником** игәү менән деталь игәү

ПИЛИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** бысылыу, киҫелеү; **брёвна пи́лятся легко́** бүрәнә еңел бысыла **2.** *страд. от* **пили́ть**

ПИ́ЛКА I *ж см.* **пили́ть**

ПИ́ЛКА II *ж* **1.** ҡул бысҡыһы **2.** (*для ногтей*) игәү, тырнаҡ игәүе

ПИЛОРА́МА *ж* пилорама (*таҡта ярыу йәйланмаһы*)

ПИЛО́Т *м* осоусы, пилот

ПИЛОТА́Ж *м* пилотаж (*осҡос аппараттарҙы йөрөтөү оҫталығы*)

ПИЛОТИ́РОВАНИЕ *с см.* **пилоти́ровать**

ПИЛОТИ́РОВАТЬ *несов. что* идара итеү (*осоу аппараты менән*); **пилоти́ровать самолёт** самолёт менән идара итеү

ПИЛО́ТКА *ж* пилотка; **носи́ть пило́тку** пилотка кейеү

ПИ́ЛЬЩИК *м* бысҡысы, бысыусы

ПИЛЮ́ЛЯ *ж* төймә (борсаҡ) дарыу ♦ **золоти́ть пилю́лю** юхаланырға тырышыу (*насарлыҡ эшләп, шуны йомшартырға тырышыу*); **проглоти́ть пилю́лю** ауыр һүҙҙе өндәшмәй үткәреү (йотоу)

ПИЛЯ́СТРА *ж* и **ПИЛЯ́СТР** *м*; *архит.* пилястра, пилястр (*бер яғы стенаға инеп торған дүрт ҡырлы ярым колонна*)

ПИМЫ́ *мн.* (*ед.* **пим** *м*) **1.** (*меховые сапоги*) тире итек (*төньяҡ халыҡтарында*) **2.** (*валенки*) бийма

ПИНА́ТЬ *несов. кого-что*; *прост.* тибеү, типкеләү

ПИНА́ТЬСЯ *несов.*; *прост.* **1.** тибеү, тибешеү **2.** *страд. от* **пина́ть**

ПИНГВИ́Н *м* пингвин (*Антарктидала йәшәүсе, осмай торған эре диңгеҙ ҡошо*)

ПИНГ-ПО́НГ *м* пинг-понг (*өҫтәл теннисы*)

ПИНЕ́ТКИ *мн.* (*ед.* **пине́тка** *ж*) быштый, сүбәк, пинетка

ПИНО́К *м*; *разг.* тибеү; **дать пинка́** тибеп ебәреү

ПИНЦЕ́Т *м* әҫкәк

ПИ́НЧЕР *м* пинчер (*эт тоҡомо*)

ПИО́Н *м* дөр-дөр, пион (*баҡса гөлө*)

ПИОНЕ́Р I *м* пионер (**1.** *билдәһеҙ илгә, төбәккә башлап барып йәшәй башлаған кеше* **2.** *күсм. ниндәйҙер эшкә башланғыс һалған кеше*)

ПИОНЕ́Р II *м* пионер (*үҫмерҙәр ойошмаһы вәкиле*)

ПИОНЕРВОЖА́ТЫЙ *м* и **ПИОНЕРВОЖА́ТАЯ** *ж* пионервожатый

ПИОНЕ́РИЯ *ж собир.* пионерҙар

ПИОНЕ́РСКИЙ, -ая, -ое пионер(ҙар) ...ы; **пионе́рский га́лстук** пионер галстугы

ПИПЕ́ТКА *ж* тамыҙғыс (*күҙгә, танауға дарыу һалыу өсөн*)

ПИР *м* һый, мәжлес, туй; **сва́дебный пир** туй мәжлесе ♦ **пир на весь мир** бик ҙур һәм мул мәжлес; **в чужо́м пиру́ похме́лье** *см.* **похме́лье**

ПИРАМИ́ДА *ж*; *в разн. знач.* пирамида; **пятигра́нная пирами́да** *мат.* биш ҡырлы пирамида; **начерти́ть пирами́ду** *мат.* пирамида һыҙыу; **еги́петские пирами́ды** Мысыр пирамидалары; **пирами́да ру́жей** *воен.* пирамида һымаҡ итеп ҡуйылған мылтыҡтар; **гимна́сты постро́или пирами́ду** гимнастар пирамида яһаны

ПИРАМИДА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое пирамидаль, пирамида һымаҡ (рәүешле); **пирамида́льный то́поль** пирамидаль тирәк

ПИРАМИДО́Н *м* пирамидон (*дарыу*)

ПИРА́Т *м* пират, диңгеҙ юлбаҫары

ПИРА́ТСКИЙ, -ая, -ое пират(тар) ...ы; **пира́тское су́дно** пираттар карабы

ПИРА́ТСТВО *с* пиратлыҡ, диңгеҙ юлбаҫарлығы

ПИРОВА́ТЬ *несов.* һыйҙа (мәжлестә) булыу, һыйланыу

ПИРО́Г *м* бәлеш; **миро́г с мя́сом** ит бәлеше

ПИРО́ГА *ж* ҡайыҡ (*Үҙәк һәм Көньяҡ Америка индеецтарында тышы көплө, оҙон тар кәмә*)

ПИРО́ЖНОЕ *с* пирожный

ПИРОЖО́К *м*; *разг.* бөйөрөк; **пирожки́ с карто́фелем** картуф бөйөрөгө

ПИРОКСИЛИ́Н *м* пироксилин (*шартлағыс матдәнең бер төрө*)

ПИРО́МЕТР *м* пирометр (*юғары температураларҙы үлсәү приборы*)

ПИРОТЕ́ХНИК *м* пиротехник (*пиротехника белгесе*)

ПИРОТЕ́ХНИКА *ж* пиротехника (*техниканың яна торған составтар эшләү, уларҙы төрлө осраҡта, мәҫ., ракета осорғанда, фейерверк һ.б. эшләгәндә, ҡулланыу менән бәйле тармағы*)

ПИ́РРОВ: пи́ррова побе́да Пирр еңеүе (*аҡланмаҫлыҡ ҡорбандар бәрәбәренә яуланған еңеү*)

ПИРС *м*; *мор.* пирс (*караптар туҡтау өсөн эшләнгән ҡоролма*)

ПИРУ́ШКА *ж*; *разг.* һыйлы бәләкәй мәжлес

ПИРУ́ЭТ *м* пируэт (*бейегәндә аяҡ осонда бер әйләнеп сығыу*)

ПИ́РШЕСТВО *с* мул һыйлы табын

ПИСА́КА *м* и *ж*; *разг.* яҙыусы ишараты

ПИСА́НИЕ *с* **1.** *см.* **писа́ть 2.** *разг.*, *ирон.* яҙма, яҙыу ♦ **Свяще́нное Писа́ние** Изге Китап (*мәҫ., Иҫке Ғәһет, Ҡөрьән*)

ПИ́САНЫЙ, -ая, -ое **1.** яҙма, яҙылған; **пи́саная инстру́кция** яҙылған инструкция **2.** (*расписной*) биҙәрләнгән, биҙәрле; **пи́саная дуга́** биҙәрле дуға ♦ **пи́саная краса́вица** ҡойоп (яһап) ҡуйған кеүек матур ҡатын-ҡыҙ; **пи́саный краса́вец** һыу һөлөгө кеүек егет, ҡойоп (яһап) ҡуйған кеүек ир-егет; **как (сло́вно) по пи́саному** бик шыма, бик оҫта

ПИ́САРЬ *м* писарь; **ро́тный пи́сарь** рота писары

ПИСА́ТЕЛЬ *м* яҙыусы, әҙип; **писа́тельница** *ж* яҙыусы, әҙибә

ПИСА́ТЕЛЬСКИЙ, -ая, -ое яҙыусы(лар) ...ы, әҙип(тәр) ...ы, яҙыусылыҡ (әҙиплек) ...ы; **писа́тельский тала́нт** яҙыусылыҡ таланты; **писа́тельская среда́** яҙыусылар мөхите

ПИСА́ТЬ *несов.* **1.** *что* и *без доп.* яҙыу; **писа́ть ме́лко** ваҡ яҙыу; **писа́ть бу́квы** хәрефтәр яҙыу; **ребёнок уже́ пи́шет** бала яҙа (башлаған) инде; **ру́чка не пи́шет** ручка яҙмай; **писа́ть письмо́** хат яҙыу **2.** *что* и *без доп.* (*сочинять*) яҙыу, ижад итеү; **писа́ть расска́зы** хикәйәләр яҙыу; **писа́ть о́перу** опера яҙыу **3.** *кого-что* и *без доп.* (*рисовать*) яҙыу, һүрәт төшөрөү (эшләү, яһау); **писа́ть портре́т** портрет төшөрөү (эшләү)

ПИСА́ТЬСЯ *несов.* (*1 и 2 л. не употребляются*) яҙылыу; **здесь пи́шется "о"** был урында "о" яҙыла

ПИСЕ́Ц *м*; *ист.* күсереүсе (*күсереп яҙыусы*)

ПИСК *м* сыйылдау, сырҡылдау, сырылдау, сипылдау; **писк мыше́й** сысҡандар сыйылдауы; **писк птенцо́в** ҡош балаларының сырҡылдауы

ПИСКЛИ́ВЫЙ, -ая, -ое сыйылдаҡ, сырҡылдаҡ, сәрелдәк; **пискли́вый го́лос** сәрелдәк тауыш; **пискли́вый ребёнок** сыйылдаҡ бала

ПИСКЛЯ́ВЫЙ, -ая, -ое *разг. см.* **пискли́вый**

ПИ́СКНУТЬ *сов.* сый (сәр, сыр) итеп ҡуйыу

ПИСКУ́Н *м* и **ПИСКУ́НЬЯ** *ж*; *разг.* сыйылдаҡ, сырылдаҡ, сәрелдәк

ПИССУА́Р *м* писсуар (*бәҙрәфтә бәүел ағыҙыу өсөн ҡуйылған раковина*)

ПИСТОЛЕ́Т *м* пистолет; **стреля́ть из пистоле́та** пистолеттан атыу

ПИСТОЛЕ́ТНЫЙ, -ая, -ое пистолет ...ы; **пистоле́тная кобура́** пистолет кобураһы

ПИСТО́Н *м* пистон (**1.** *патронда яһауын тоҡандыра торған бәләкәс ҡалпаҡ* **2.** *уйынсыҡ пистолетта шартлатыу өсөн әҙерләнгән махсус ҡағыҙ* **3.** *шнур кейҙереү өсөн ҡатырға, күн һ.б. нәмәнең тишегенә беркетелгән металл тирәс* **4.** *муз. тынлы музыка ҡоралының клапаны*)

ПИСЧЕБУМА́ЖНЫЙ, -ая, -ое **1.** яҙыу ҡағыҙы ...ы; **писчебума́жная фа́брика** яҙыу ҡағыҙы фабрикаһы **2.** яҙыу-һыҙыу ...ы; **писчебума́жные принадле́жности** яҙыу-һыҙыу кәрәк-яраҡтары

ПИ́СЧИЙ, -ая, -ее яҙыу ...ы; **пи́счая бума́га** яҙыу ҡағыҙы

ПИСЬМЕНА́ *только мн.* яҙыу тамғалары, хәрефтәр; **дре́вние письмена́** боронғо яҙыу тамғалары

ПИ́СЬМЕННОСТЬ *ж* **1.** яҙыу, әлифба; **башки́рская пи́сьменность** башҡорт яҙыуы **2.** (*совокупность письменных памятников эпохи, народа*) яҙмалар, яҙма әҙәбиәт; **древнетю́ркская пи́сьменность** боронғо төрки яҙмалар

ПИ́СЬМЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** яҙма; **пи́сьменная рабо́та** яҙма эш; **пи́сьменный язы́к** яҙма тел **2.** яҙыу ...ы; **пи́сьменный стол** яҙыу өҫтәле

ПИСЬМО́ *с* **1.** хат; **заказно́е письмо́** заказлы хат; **написа́ть письмо́** хат яҙыу **2.** яҙыу, яҙа белеү; **разли́чные спо́собы письма́** яҙыуҙың төрлө ысулдары **3.** (*письменность*) яҙыу, әлифба; **ара́бское письмо́** ғәрәп яҙыуы **4.** (*документ*) ҡағыҙ; **гаранти́йное письмо́** гарантия ҡағыҙы

ПИСЬМОНО́СЕЦ *м* хат ташыусы (таратыусы)

ПИТА́НИЕ *с* **1.** *см.* **пита́ть** 1, 2 — **пита́ться 2.** аҙыҡ, ризыҡ, ашау; **моло́чное пита́ние** һөт аҙығы; **диети́ческое пита́ние** диетик аҙыҡ **3.** *спец.* энергия, туйындырыу көсө; **пита́ние ра́ции** рацияға кәрәкле энергия ♦ **обще́ственное пита́ние** йәмәғәт туҡланыуы

ПИТА́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* туҡлыҡлылыҡ; **пита́тельность кормо́в** аҙыҡтарҙың туҡлыҡлылығы

ПИТА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** туҡлыҡлы, файҙалы; **пита́тельная пи́ща** туҡлыҡлы аҙыҡ **2.** туйҙырыусы, туҡландырыусы; **пита́тельный насо́с** туҡландырыусы насос

ПИТА́ТЬ *несов.* **1.** *кого* туҡландырыу, туйҙырыу, ашатыу **2.** *что* (*снабжать необходимым*) туйындырыу, тәьмин итеү; **пита́ть го́род электроэне́ргией** ҡаланы электр энергияһы менән тәьмин итеү **3.** *что*; *перен.* бағлау, һаҡлау, то-

тоу; **пита́ть наде́жду** өмөт бағлау; **пита́ть зло́бу** асыу һаҡлау

ПИТА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *кем-чем (кормиться)* ашау, ейеү, туҡланыу; **пита́ться овоща́ми** йәшелсә менән туҡланыу **2.** туйыныу, туҡланыу, аҙыҡланыу; **пита́ться в столо́вой** ашханала туҡланыу **3.** *чем* тәьмин ителеү, файҙаланыу, туйыныу; **заво́д пита́ется углём** завод күмер менән тәьмин ителә **4.** *страд. от* **пита́ть** 1, 2

ПИТЕКА́НТРОП *м* питекантроп (*маймылға оҡшаған бик боронғо кеше тәре*)

ПИТО́МЕЦ *м чей, кого-чего* тәрбиәләнеүсе, тәрбиәләнгән кеше; **пито́мец университе́та** университетта тәрбиәләнгән кеше

ПИТО́МНИК *м* питомник; **обезья́ний пито́мник** маймыл питомнигы; **плодоя́годный пито́мник** емеш-еләк питомнигы

ПИТО́Н *м* питон (*тропикта йәшәүсе ағыуһыҙ быуар йылан*)

ПИТЬ *несов. что* и *без доп.* эсеү; **пить чай** сәй эсеү; **пить за здоро́вье дру́га** дуҫтың һаулығына эсеү ♦ **пить го́рькую (мёртвую)** ныҡ эскегә һалышыу; **пить кровь** ҡанын эсеү (яфалау); **как пить дать** һис шикһеҙ (һүҙһеҙ)

ПИТЬЁ *с* **1.** *см.* **пить**; **употребля́ть для питья́** эсеүгә тотоноу **2.** эсемлек; **о́чень вку́сное питьё** бик тәмле эсемлек

ПИТЬЕВО́Й, -ая, -ое **1.** эсәр, эсеүгә (эсергә) яраҡлы; **питьева́я вода́** эсеүгә яраҡлы һыу **2.** эсеүгә (эсергә) тәғәйенләнгән, эсә торған; **питьева́я кру́жка** һыу эсә торған көрөшкә

ПИХА́ТЬ *несов.*; *прост.* **1.** *кого-что (толкать)* этеү, төртөү, эткеләү, төрткөләү; **пиха́ть ло́ктем** терһәк менән төрткөләү **2.** *что (торопливо засовывать что-л. куда-л.)* тығыу, тығыҙлап тултырыу; **пиха́ть ве́щи в чемода́н** әйберҙәрҙе сумаҙанға тығыу

ПИХА́ТЬСЯ *несов.*; *прост.* **1.** *(толкаться)* этешеү, төртөшөү **2.** *страд. от* **пиха́ть**

ПИХНУ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* этеп (төртөп) ебәреү **2.** тығып ҡуйыу, тығыҙлап тултырып ҡуйыу

ПИ́ХТА *ж* аҡ шыршы

ПИ́ХТОВЫЙ, -ая, -ое аҡ шыршы ...ы; **пи́хтовая смола́** аҡ шыршы сайыры; **пи́хтовое ма́сло** аҡ шыршы майы

ПИ́ЧКАТЬ *несов. кого, чем*; *разг.* **1.** көсләп (кәрәгенән артыҡ) ашатыу, тығындырыу; **пи́чкать ребёнка сла́достями** балаға тәмле-татлыны кәрәгенән артыҡ ашатыу **2.** *перен.* баш(ын) ҡатырыу (*юҡ-бар нәмә менән*); **пи́чкать нену́жными све́дениями** кәрәкһеҙ хәбәрҙәр менән баш ҡатырыу

ПИЧУ́ГА и **ПИЧУ́ЖКА** *ж*; *разг.* ҡошҡай, ҡошсоҡ

ПИ́ШУЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **писа́ть** **2.** *прил.* яҙыу ...ы, яҙа торған; **пи́шущая маши́нка** яҙыу машинкаһы

ПИ́ЩА *ж* **1.** аш, аҙыҡ, ризыҡ, аш-һыу, аҙыҡ-түлек, тәғәм, ниғмәт, ашамлыҡ; **мясна́я пи́ща** ит аҙығы; **расти́тельная пи́ща** үҫемлек аҙығы; **моло́чная пи́ща** һөт ашы; **пригото́вить пи́щу** аш-һыу әҙерләү **2.** *перен.* аҙыҡ; **духо́вная пи́ща** рухи аҙыҡ ♦ **дава́ть пи́щу** *чему, для чего* аҙыҡ биреү, сәбәпсе булыу (*берәй нәмәнең таралыуына, килеп сығыуына*)

ПИЩА́ТЬ *несов.* **1.** (*о птицах, некоторых животных*) сырылдау, сипылдау; (*о щенятах*) сәңкелдәү; (*о ребёнке*) сәрелдәү, сыйылдау; **цыпля́та пища́т** себештәр сипылдай **2.** *что* и *без доп.*; *разг.* (*говорить, петь тонким голосом*) сыйылдау, сәрелдәү

ПИЩЕВАРЕ́НИЕ *с* аш һеңеү (һеңдереү); **проце́сс пищеваре́ния** аш һеңеү процесы

ПИЩЕВАРИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое аш һеңеү (һеңдереү) ...ы; **пищевари́тельные о́рганы** аш һеңдереү ағзалары

ПИЩЕВО́Д *м*; *анат.* ҡыҙыл үңәс, аш юлы

ПИЩЕВО́Й, -ая, -ое *в разн. знач.* аҙыҡ ...ы, ашамлыҡ ...ы, аш ...ы, аҙыҡ-түлек ...ы; **пищевы́е отхо́ды** аҙыҡ-түлек ҡалдыҡтары; **пищева́я соль** аш тоҙо; **пищева́я промы́шленность** аҙыҡ-түлек сәнәғәте

ПИ́ЩИК *м* һыбыҙғы (**1.** *ҡош аулаусы ҡуллана торған ҡорамал* **2.** *тынлы музыка ҡоралында тауыш сығарыу пластинкаһы*)

ПИЩУ́ХА *ж* сипылдаҡ (*һайрар ҡош*)

ПИЯ́ВКА *ж* һөлөк; **ста́вить пия́вки** һөлөк һалыу

ПЛАВ: на плаву́ *спец.* һыу өҫтөндә, йөҙөп барғанда

ПЛА́ВАНИЕ и **ПЛА́ВАНЬЕ** *с см.* **пла́вать**; **да́льнее пла́вание** алыҫҡа йөҙөп йөрөү

ПЛА́ВАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое йөҙөү ...ы, **пла́вательный бассе́йн** йөҙөү бассейны

ПЛА́ВАТЬ *несов.* **1.** йөҙөү, йөҙөп йөрөү; **пла́вать в ре́чке** йылғала йөҙөп йөрөү **2.** батмау, йөҙөп йөрөү; **в воде́ пла́вает де́рево** ағас һыуҙа йөҙөп йөрөй **3.** *разг.* (*служить на судне*) хеҙмәт итеү (*пароходта*) **4.** *перен.*, *разг.* һай йөҙөү, һәйләй алмау, аҙ белеү, буталыу; **пла́вать на экза́мене** имтиханда аҙ белеү ♦ **ме́лко пла́вать** һай йөҙөү, теше батмау (үтмәү)

ПЛАВИ́ЛЬНИК *м*; *тех.* плавильник (*металл иретеү приборы*)

ПЛАВИ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое *тех.* иретеү ...ы; **плави́льный цех** иретеү цехы

ПЛАВИ́ЛЬНЯ *ж*; *тех.* иретеү бинаһы

ПЛАВИ́ЛЬЩИК *м* иретеүсе (*эшсе*)

ПЛА́ВИТЬ *несов. что* иретеү; **пла́вить мета́лл** металл иретеү

ПЛА́ВИТЬСЯ *несов.* **1.** иреү; **о́лово в огне́ пла́вится** аҡ ҡурғаш утта ирей **2.** *страд. от* **пла́вить**

ПЛА́ВКА *ж* **1.** *см.* **пла́вить; пла́вка мета́лла** металл иретеү **2.** иретмә, иретем; **пе́рвая пла́вка чугуна́** суйындың тәүге иретмәһе

ПЛА́ВКИ *только мн.* плавка (*һыу ингәндә, ҡыҙынғанда ир-ат кейә торған ҡыҫҡа трусик*)

ПЛА́ВКИЙ, -ая, -ое иреүсән, тиҙ ирей торған; **пла́вкий мета́лл** иреүсән металл

ПЛАВЛЕ́НИЕ *с см.* **пла́вить, пла́виться; температу́ра плавле́ния** иреү температураһы; **то́чка плавле́ния** иреү нөктәһе

ПЛА́ВЛЕНЫЙ: пла́вленый сыр йомшаҡ сыр

ПЛА́ВНИ *только мн.* ҡамышлы уйһыу яр

ПЛАВНИ́К *м*; *анат.* йөҙгөс, ҡанат; (*жаберный*) елберләк

ПЛА́ВНОСТЬ *ж* һалмаҡлыҡ, талғынлыҡ; **пла́вность движе́ний** хәрәкәттәрҙең талғынлығы; **пла́вность ре́чи** телмәрҙең һалмаҡлығы

ПЛА́ВНЫЙ, -ая, -ое һалмаҡ, талғын; **пла́вная похо́дка** һалмаҡ йөрөш ♦ **пла́вные согла́сные** *лингв.* талғын тартынҡылар (*"р", "л" өндәре*)

ПЛАВУНЕ́Ц *м* йөҙгәләк, һыу ҡуңыҙы

ПЛАВУ́ЧЕСТЬ *ж* йөҙөүсәнлек, йөҙә алыу; **плаву́честь су́дна** судноның йөҙөүсәнлеге

ПЛАВУ́ЧИЙ, -ая, -ее йөҙмә, йөҙөп йөрөгән; **плаву́чий мая́к** йөҙөп йөрөгән маяҡ; **плаву́чее расте́ние** йөҙөп үҫкән үҫемлек

ПЛАГИА́Т *м* плагиат (*кеше яҙған әҫәрҙе үҙенеке итеп күрһәтеү, үҙләштереү*)

ПЛАГИА́ТОР *м* плагиатсы, әҙәбиәт ҡарағы (буры)

ПЛАГИА́ТОРСТВО *с* плагиатлыҡ, әҙәби ҡараҡлыҡ (бурлыҡ)

ПЛА́ЗМА *ж*; *биол., спец.* плазма

ПЛАЗМАТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое *биол.* плазма ...ы; **плазмати́ческие кле́тки** плазма күҙәнәктәре

ПЛА́ЗМЕННЫЙ, -ая, -ое *спец.* **1.** плазма ...ы; **пла́зменное состоя́ние** плазма хәле **2.** плазмалы, плазмаға ҡоролған; **пла́зменная ре́зка** плазмалы киҫеү; **пла́зменная металлурги́я** плазмаға ҡоролған металлургия

ПЛА́КАЛЬЩИК *м* и **ПЛА́КАЛЬЩИЦА** *ж* (ялланған) илаусы (*ҡайһы бер халыҡтарҙа, мәйет оҙатыу йолаһында, илап барыу өсөн ялланған кеше*)

ПЛАКА́Т *м* плакат; **вы́весить плака́т** плакат элеү

ПЛАКА́ТНЫЙ, -ая, -ое плакат ...ы; **плака́тная мастерска́я** плакат оҫтаханаһы

ПЛА́КАТЬ *несов.*; *прям., перен.* илау, һыҡтау, йәш түгеү, балауыҙ һығыу; **го́рько пла́кать** һығылып илау; **пла́кать навзры́д** үкһеп илау; **жа́лобно пла́кала скри́пка** әрнетеп скрипка иланы ♦ **пла́кали де́нежки** аҡсаһы елгә осто, аҡсаһынан ҡолаҡ ҡаҡты; **хоть плачь** ултыр ҙа ила инде, илаһаң да булмай

ПЛА́КАТЬСЯ *несов. на кого-что, с союзом "что" и без доп.*; *разг.* зарланыу, һыҡраныу, илау; **пла́каться на свою́ судьбу́** үҙ яҙмышыңдан зарланыу ♦ **пла́каться в жиле́тку** *ирон.* меҫкенләнеү, бәхетһеҙлектән зарланыу

ПЛА́КСА *м* и *ж*; *разг.* илаҡ, һытыҡ (*кеше*)

ПЛАКСИ́ВЫЙ, -ая, -ое *разг.* **1.** илаҡ, илап барыусан (барған), илаусан; **плакси́вый ребёнок** илаҡ бала **2.** иламһыраған, иларға торған кеүек; **плакси́вый го́лос** иламһыраған тауыш

ПЛАКУ́ЧИЙ, -ая, -ее **1.** *см.* **плакси́вый; плаку́чий ребёнок** илаҡ бала **2.** (*о деревьях и кустарниках*) тәлгәш, бөҙрә; **плаку́чая и́ва** бөҙрә тал

ПЛАМЕНЕ́ТЬ *несов.* ялҡынланыу, ҡыҙарып (балҡып) күренеү; **пламене́ет вече́рняя заря́** киске шәфәҡ ҡыҙарып күренә

ПЛА́МЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** ялҡынланып (балҡып) торған, уттай ҡыҙыл; **пла́менный зака́т** ялҡынланып торған шәфәҡ **2.** *перен.* (*пылкий*) ялҡынлы, ҡайнар; **пла́менная речь** ялҡынлы телмәр; **пла́менный приве́т** ялҡынлы сәләм

ПЛА́МЯ *с*; *прям., перен.* ялҡын; **пла́мя свечи́** шәм ялҡыны; **пла́мя гне́ва** асыу ялҡыны

ПЛАН *м*; *в разн. знач.* план; **план го́рода** ҡаланың планы; **план зда́ния** йорттоң планы; **план экономи́ческого разви́тия** иҡтисади үҫеш планы; **план уро́ка** дәрес планы; **пере́дний план** алғы план; **актёр комеди́йного пла́на** комик пландағы актёр; **соста́вить план** план төҙөү; **дать лицо́ кру́пным пла́ном** йөҙҙө ҙур планда биреү (күрһәтеү); **обсуди́ть вопро́с в теорети́ческом пла́не** мәсьәләне теоретик планда тикшереү

ПЛАНЁР и **ПЛА́НЕР** *м* планёр, планер (*моторһыҙ оса торған ҡанатлы аппарат*)

ПЛАНЕРИ́ЗМ *м* планеризм (*планёрҙа осоу оҫталығы*)

ПЛАНЕРИ́СТ *м* планёрсы (*планёрҙа осоусы*)

ПЛАНЁРНЫЙ и **ПЛА́НЕРНЫЙ,** -ая, -ое планёр ...ы; **планёрный спорт** планёр спорты

ПЛАНЕ́ТА *ж* планета; **больши́е плане́ты** эре (ҙур) планеталар; **ма́лые плане́ты** ваҡ (бәләкәй) планеталар

ПЛАНЕТА́РИЙ *м* планетарий (**1.** *планеталарҙың һәм башҡа күк есемдәренең хәрәкәтен күрһәтә торған аппарат* **2.** *шул аппарат ярҙамында планеталар хәрәкәтен күрһәтә торған бина*)

ПЛАНЕ́ТНЫЙ, -ая, -ое планета(лар) ...ы; **плане́тная систе́ма** планеталар системаһы

ПЛАНИМЕ́ТРИЯ *ж* планиметрия (*геометрияның яҫылыҡтағы фигураларҙы өйрәнә торған бүлеге*)

ПЛАНИ́РОВАНИЕ I *с см.* **плани́ровать** I; **плани́рование го́рода** ҡаланы планлаштырыу

ПЛАНИ́РОВАНИЕ II *с см.* **плани́ровать** II

ПЛАНИ́РОВАТЬ I и **ПЛАНИРОВА́ТЬ** *несов. что*; *в разн. знач.* планлаштырыу; **плани́ровать зда́ние** бинаны планлаштырыу; **плани́ровать перестро́йку** *чего-л.* *нимәнелер* үҙгәртеп төҙөүҙе планлаштырыу; **плани́ровать экспеди́цию на ию́нь** экспедицияны июнгә планлаштырыу

ПЛАНИ́РОВАТЬ II *несов.* аҡрынлап түбәнәйеү, һалмаҡ ҡына түбәнәйә барыу (төшөү); **самолёт плани́рует** самолёт аҡрынлап түбәнәйә

ПЛАНИРО́ВКА *ж см.* **плани́ровать** I; **планиро́вка рабо́т** эштәрҙе планлаштырыу

ПЛАНИРО́ВОЧНЫЙ, -ая, -ое планлаштырыу ...ы; **планиро́вочные рабо́ты** планлаштырыу эштәре

ПЛА́НКА *ж* планка, йоҡа тар таҡта ♦ **прице́льная пла́нка** тоҫҡау планкаһы

ПЛАНКТО́Н *м*; *биол.* планктон (*һыуҙа йәшәп, ағым менән күсеп йөрөгән үҫемлектәр һәм тереклектәр*)

ПЛАНОВИ́К *м* плановик (*производствола эш планы төҙөү белгесе*)

ПЛА́НОВОСТЬ *ж* планлылыҡ (*планға нигеҙләнгән булыу*) **пла́новость хозя́йства** хужалыҡтың планлылығы

ПЛА́НОВЫЙ, -ая, -ое **1.** план ...ы; **пла́новый расчёт** план иҫәбе; **пла́новый отде́л** план бүлеге **2.** планлы; **пла́новое строи́тельство** планлы төҙөлөш

ПЛАНОМЕ́РНОСТЬ *ж* планлылыҡ, планлы рәүештә булыу; **планоме́рность в рабо́те** эштәге планлылыҡ

ПЛАНОМЕ́РНЫЙ, -ая, -ое планлы рәүештә, план буйынса эш итә торған; **планоме́рное преобразова́ние приро́ды** тәбиғәтте планлы рәүештә үҙгәртеп ҡороу

ПЛАНТА́ТОР *м* плантатор (*плантация хужаһы*)

ПЛАНТА́ТОРСКИЙ, -ая, -ое плантатор(ҙар) ...ы; **планта́торские владе́ния** плантатор биләмәләре

ПЛАНТАЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое плантация ...ы; **плантацио́нное хозя́йство** плантация хужалығы; **плантацио́нный чай** плантация сәйе

ПЛАНТА́ЦИЯ *ж* плантация (**1.** *берәй махсус үҫемлек үҫтереү менән шөғөлләнгән хужалыҡ* **2.** *нәмәләр сәселгән ҙур майҙан*); **свеклови́чные планта́ции** сөгөлдөр плантациялары; **ча́йные планта́ции** сәй плантациялары

ПЛАНШЕ́Т *м* планшет (**1.** *карта һалып йөрөү өсөн тышы үтә күренмәле итеп эшләнгән яҫы сумка* **2.** *геод.* *ерҙең планын төшөрөү өсөн ҡағыҙ йәбештереп яһалған таҡта* **3.** *геод.* *планға һыҙылған геодезия күсермәһе*)

ПЛАНШЕ́ТКА *ж*; *спец., разг. см.* **планше́т** 1, 2

ПЛАСТ *м*; *прям., перен.* ҡатлау, ҡатлам; **у́гольный пласт** күмер ҡатламы; **пласт по́чвы** тупраҡ ҡатламы; **ра́зные пласты́ населе́ния** халыҡтың төрлө ҡатламдары ♦ **пласто́м лежа́ть** ләж ятыу, һиңһыҙ булып ятыу

ПЛАСТА́ТЬ *несов.* **1.** *что*; *разг.* ҡатлаулау, ҡатламдарға айырыу; **паста́ть дёрн** кәҫте ҡатламдарға айырыу **2.** *кого*; *спец.* (*разделывать рыбу*) ярып таҙартыу

ПЛА́СТИКА *ж* пластика (**1.** *һынлы һүрәт яһау сәнғәте* **2.** *ритмик тән хәрәкәте яһау оҫталығы* **3.** *һындағы, хәрәкәттәге матурлыҡ, нәфислек*)

ПЛАСТИКА́Т *м* пластикат (*пластик массаның һығылмалы төрө*)

ПЛА́СТИКОВЫЙ, -ая, -ое пластик; **пла́стиковая плёнка** пластик плёнка

ПЛАСТИЛИ́Н *м* пластилин; **де́лать игру́шки из пластили́на** пластилиндан уйынсыҡтар яһау

ПЛАСТИЛИ́НОВЫЙ, -ая, -ое **1.** пластилин ...ы; **пластили́новый цех** пластилин цехы **2.** пластилин, пластилиндан яһалған; **пластили́новые фигу́рки звере́й** пластилиндан яһалған йәнлек һындары

ПЛАСТИ́НА *ж* пластина; **желе́зная пласти́на** тимер пластина; **деревя́нная пласти́на** ағас пластина

ПЛАСТИ́НКА *ж* **1.** *уменьш. от* **пласти́на** **2.** *в разн. знач.* пластинка; **долгоигра́ющая пласти́нка** оҙаҡ уйнала торған (уйналмалы) пластинка; **прояви́ть пласти́нку** *фото.* пластинканы асығайтыу

ПЛАСТИ́НЧАТЫЙ, -ая, -ое пластинкалы, пластинка рәүешендәге (һымаҡ); **пласти́нчатые грибы́** *бот.* пластинкалы бәшмәктәр

ПЛАСТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** пластик, һығылмалы, пластика ...ы; **иску́сство пласти́ческого изображе́ния** пластик һынлау оҫталығы; **пласти́ческая гимна́стика** пластик гимнастика; **пласти́ческий та́нец** һығылмалы бейеү **2.** пластик, үҙле, һынмай торған, ыуалмаусан; **пласти́ческая ма́сса** пластик масса (*һығылмалы, яһалма полимер материал*) **3.** *мед.* пластик; **пласти́ческая опера́ция** пластик операция

ПЛАСТИ́ЧНОСТЬ *ж* **1.** һығылмалылыҡ, нәфислек; **пласти́чность движе́ний** хәрәкәттәрҙең һығылмалылығы **2.** үҙлелек, йомшаҡлыҡ, ыуалмаусанлыҡ; **пласти́чность раскалённого желе́за** ҡыҙҙырылған тимерҙең үҙлелеге

ПЛАСТИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** һығылмалы, нәфис, һалмаҡ; **пласти́чный та́нец** һалмаҡ бейеү **2.** *см.* **пласти́ческий** 2

ПЛАСТМА́ССА *ж* пластмасса; **изде́лия из пластма́ссы** пластмассанан эшләнгән әйберҙәр

ПЛАСТМА́ССОВЫЙ, -ая, -ое пластмасса, пластмассанан эшләнгән; **пластма́ссовая посу́да** пластмассанан эшләнгән һауыт-һаба

ПЛАСТОВА́ТЬ *несов.*; *разг., спец. см.* **пласта́ть**

ПЛАСТОВО́Й, -ая, -ое ҡатлаулы, ҡатлы-ҡатлы хәлдәге; **пластова́я го́рная поро́да** ҡатлаулы тау тоҡомо; **пластово́й у́голь** ҡатлаулы күмер

ПЛА́СТЫРЬ *м* пластырь; **положи́ть на ра́ну пла́стырь** яраға пластырь йәбештереү

ПЛА́ТА *ж* хаҡ, түләм, бәйә, әжер, түләү; **входна́я пла́та** инеү хаҡы; **за́работная пла́та** эш

хаҡы; **подённая пла́та** көнлөк түләү; **повы́сить пла́ту** бәйәһен арттырыу

ПЛАТА́Н *м* платан (*ағас*)

ПЛАТЁЖ *м* **1.** *см.* **плати́ть** **2.** (*сумма*) түләү, түләнә торған (тейешле) аҡса; **взыска́ние платеже́й** тейешле аҡсаны түләтеү; **кру́пные платежи́** ҙур түләүҙәр ♦ **нало́женный платёж** *см.* **нало́женный**

ПЛАТЁЖЕСПОСО́БНОСТЬ *ж* түләй алыу, түләй алыу һәләте; **платёжеспосо́бность ба́нка** банкының түләй алыу һәләте

ПЛАТЁЖЕСПОСО́БНЫЙ, -ая, -ое түләй ала торған, түләүгә һәләтле булған; **платёжеспосо́бное предприя́тие** түләүгә һәләтле булған предприятие

ПЛАТЁЖНЫЙ, -ая, -ое түләү ...ы; **платёжная ве́домость** түләү ведомосы; **платёжные сро́ки** түләү сроктары

ПЛА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** күлдәк ...ы; **пла́тельные пу́говицы** күлдәк һиҙәптәре **2.** күлдәклек; **пла́тельная ткань** күлдәклек туҡыма

ПЛАТЕ́ЛЬЩИК *м* и **ПЛАТЕ́ЛЬЩИЦА** *ж* түләүсе; **плате́льщик нало́гов** һалым түләүсе

ПЛА́ТИНА *ж* ағалтын, платина

ПЛАТИНИ́РОВАТЬ *сов., несов. что; тех.* ағалтын йүгертеү

ПЛАТИНИ́РОВАТЬСЯ *несов. страд. от* **платини́ровать**

ПЛА́ТИНОВЫЙ, -ая, -ое **1.** ағалтын (платина) ...ы; **пла́тиновая руда́** ағалтын рудаһы **2.** (*сделанный из платины*) ағалтын, платина; **пла́тиновая посу́да** ағалтын һауыт-һаба

ПЛАТИ́ТЬ *несов.* **1.** *что, чем* и *без доп.* түләү; **плати́ть зо́лотом** алтынлата түләү; **плати́ть за услу́ги** хеҙмәт күрһәткән өсөн түләү; **плати́ть долги́** бурыс(ты) түләү **2.** *чем* түләү, ҡайтарыу, яуап биреү; **плати́ть добро́м за добро́** изгелеккә изгелек менән яуап биреү

ПЛА́ТНЫЙ, -ая, -ое *в разн. знач.* түләүле, түләнә торған, хаҡ менән (булған); **пла́тное лече́ние** түләүле дауалау; **пла́тное обслу́живание** түләүле хеҙмәт; **пла́тная до́лжность** түләүле вазифа

ПЛАТО́ *с нескл.* яйла, яҫы таулыҡ

ПЛАТО́К *м* яулыҡ; **кружевно́й плато́к** селтәрле яулыҡ; **завяза́ть плато́к** яулыҡ бәйләү

ПЛАТОНИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** енси хистәр ҡатнашмаған, саф, рухи, платоник; **платони́ческая любо́вь** саф мөхәббәт **2.** (*отвлечённый*) тормошсан булмаған, тормоштан ситләшкән (тормошҡа ашмаҫтай); **платони́ческие мечты́** тормошсан булмаған хыялдар

ПЛАТО́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** яулыҡ ...ы; **плато́чная бахрома́** яулыҡ сәсәге **2.** яулыҡлыҡ; **плато́чный материа́л** яулыҡлыҡ туҡыма

ПЛАТФО́РМА *ж; в разн. знач.* платформа; **грузова́я платфо́рма** йөк платформаһы; **избира́тельная платфо́рма па́ртии** фирҡәнең һайлау платформаһы; **по́езд останови́лся у платфо́рмы** поезд платформа янында туҡтаны; **грузи́ть маши́ны на платфо́рмы** машиналарҙы платформаларға тейәү

ПЛА́ТЬЕ *с* **1.** *собир.* (*одежда, носимая поверх белья*) өҫ кейеме, кейем; **мужско́е пла́тье** ирҙәр кейеме **2.** (*женская одежда*) күлдәк; **шёлковое пла́тье** ебәк күлдәк

ПЛАТЬЕВО́Й, -ая, -ое күлдәклек; **платьевы́е тка́ни** күлдәклек туҡымалар

ПЛАТЯНО́Й, -ая, -ое кейем ...ы, өҫ кейеме ...ы; **платяно́й шкаф** кейем шкафы; **платяна́я щётка** өҫ кейеме щёткаһы

ПЛАУ́Н *м* көкөрт үләне

ПЛАФО́Н *м* плафон (*аҫылмалы электр лампаһы абажуры*)

ПЛА́ХА *ж* **1.** ярҡа (*урталай ярылған бүрәнә, түмәр*) **2.** йәллат түмәре; **умере́ть на пла́хе** йәллат түмәрендә үлеү

ПЛАЦ *м; воен.* плац (*өйрәнеү һәм парад майҙаны*)

ПЛАЦДА́РМ *м* плацдарм (**1.** *хәрби операция әҙерләнә һәм башҡарыла торған арауыҡ* **2.** *хәрби хәрәкәт башлау өсөн сығанаҡ булыр ер*)

ПЛАЦЕ́НТА *ж; анат.* (*у женщин*) һуңғылыҡ, бала яткыһы; (*у самок животных*) сүп, сыу, сыуын

ПЛАЦКА́РТА *ж* плацкарт (*вагонда урын күрһәтеп бирелгән өҫтәмә билет*)

ПЛАЦКА́РТНЫЙ, -ая, -ое плацкартлы; **плацка́ртный биле́т** плацкартлы билет; **плацка́ртное ме́сто** плацкартлы урын

ПЛАЧ *м* **1.** *см.* **пла́кать**; **гро́мкий плач** ҡысҡырып илау **2.** (*обрядовая песня*) сеңләү, зарлау; **слага́ть плач** зарлы йыр сығарыу ♦ **плач расте́ний** *бот.* һабағы йәрәхәтләнгәндә үҫемлектәрҙең һут сығарыуы

ПЛАЧЕ́ВНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*жалобный*) ҡыҙғаныс, көйөнөслө, иларлыҡ, йән әрнеткес; **плаче́вный го́лос** иламһыраған тауыш **2.** (*жалкий*) алама, аяныс, насар, хөрт; **плаче́вный результа́т** насар һөҙөмтә; **плаче́вное состоя́ние** аяныс хәл

ПЛА́ЧУЩИЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **пла́кать** **2.** *прил.* иламһыраған; **пла́чущий го́лос** иламһыраған тауыш

ПЛА́ШКА *ж* **1.** (*деревянная пластинка*) яҫы ағас таҡта **2.** (*ловушка*) ҡамас **3.** (*инструмент для нанесения резьбы на металлические винты, болты и т.п.*) плашка

ПЛАШМЯ́ *нареч.* йәйенке (яҫы) яғы менән; **уда́рить ша́шкой плашмя́** ҡылыстың яҫы яғы менән һуғыу ♦ **упа́сть плашмя́** йөҙ түбән (салҡан) йығылыу

ПЛАЩ *м* плащ; **накры́ться плащо́м** плащ ябыныу

ПЛАЩЕВО́Й, -ая, -ое плащлыҡ; **плащева́я ткань** плащлыҡ туҡыма

ПЛАЩ-ПАЛА́ТКА *ж* плащ-палатка

ПЛЕБЕ́Й *м* плебей (**1.** *тар. Боронғо Римда иң түбән ҡатлам вәкиле* **2.** *түбән ҡатлам кешеһе*)

ПЛЕБИСЦИ́Т *м* плебисцит (**1.** *тар. Боронғо Римда плебейҙар йыйылышында ҡабул ителә торған ҡарар* **2.** *бөтә халыҡ тауышын йыйыу сараһы*); **провести́ плебисци́т** плебисцит үткәреү

ПЛЕВА́ *ж*; *спец.* яры, пәрҙә (*хайуан йәки үҫемлек организмында*)

ПЛЕВА́ТЕЛЬНИЦА *ж* төкөрөк һауыты

ПЛЕВА́ТЬ *несов.* **1.** төкөрөү **2.** *на кого-что*; *перен.*, *прост.* төкөрөү, төкөрөп ҡарау; **плева́ть на замеча́ния** иҫкәртмәләргә төкөрөп ҡарау ♦ **плева́ть в потоло́к** түшәмгә төкөрөп ятыу, (эшһеҙ) бот күтәреп ятыу

ПЛЕВА́ТЬСЯ *несов.*; *разг.* төкөрөнөү, төкөрөү

ПЛЕ́ВЕЛ *м* тиле үлән, тиле бойҙай

ПЛЕВО́К *м* төкөрөк ♦ **плевка́ не сто́ит** *прост.* төкөргән төкөрөккә лә тормай

ПЛЕ́ВРА *ж*; *анат.* үпкә ярыһы, плевра

ПЛЕВРА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое *анат.* плевра ...ы, үпкә ярыһы ...ы; **плевра́льная по́лость** үпкә ярыһы ҡыуышлығы

ПЛЕВРИ́Т *м*; *мед.* плеврит (*үпкә ярыһының шешеүе*)

ПЛЕД *м* плед (*ҡалын ҙур шәл*)

ПЛЕМЕННО́Й, -ая, -ое **1.** ҡәбилә ...ы; **племенно́й сою́з** ҡәбилә берләшмәһе **2.** нәҫел (тоҡом) ...ы; **племенно́й бык** нәҫел үгеҙе **3.** тоҡом (нәҫел) малы ...ы; **племенно́е хозя́йство** тоҡом малы хужалығы

ПЛЕ́МЯ *с* **1.** ҡәбилә, ҡәүем; **кочевы́е племена́** күсмә ҡәбиләләр **2.** *высок.* тоҡом, быуын, зат; **э́то на́ше пле́мя** был беҙҙең зат **3.** *уст.* халыҡ, милләт ♦ **на пле́мя** *с.-х.* нәҫелгә, нәҫел алыу (үрсетеү) өсөн

ПЛЕМЯ́ННИК *м* эне, ир туған (*бер туғандың улы*); **племя́нница** *ж* һеңле, ҡыҙ туған (*бер туғандың ҡыҙы*)

ПЛЕН *м*; *прям.*, *перен.* тотҡонлоҡ, әсирлек; **взять в плен** әсирлеккә алыу; **быть в плену́** тотҡонлоҡта булыу; **в плену́ предрассу́дков** хөрәфәттәр тотҡонлоғонда

ПЛЕНА́РНЫЙ, -ая, -ое пленар, ғөмүми; **плена́рное заседа́ние** пленар ултырыш

ПЛЕНИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое һоҡландырғыс, ғәжәп матур, таң (хайран) ҡалдырырлыҡ; **плени́тельная красота́** һоҡландырғыс матурлыҡ; **плени́тельный го́лос** ғәжәп матур тауыш

ПЛЕНИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** *книжн.* әсирлеккә төшөрөү; **плени́ть солда́т проти́вника** дошман һалдаттарын әсирлеккә төшөрөү **2.** *чем*; *перен.* һоҡландырыу, таң ҡалдырыу, күңелде биләп алыу, әсир итеү; **плени́ть красото́й** матурлыҡ менән әсир итеү

ПЛЕНИ́ТЬСЯ *сов. кем-чем* һоҡланыу, таң ҡалыу, әсир булыу; **плени́ться красото́й** матурлығына таң ҡалыу

ПЛЁНКА *ж* **1.** яры, шекәрә, ҡаҫмаҡ; **плёнка желтка́** йомортҡа һарыһының ярыһы; **плёнка льда** боҙ шекәрәһе **2.** *фото.*, *кино.* плёнка; **цветна́я плёнка** төҫлө плёнка; **конце́рт в за́писи на плёнку** плёнкаға яҙылған концерт

ПЛЕ́ННИК *м* и **ПЛЕ́ННИЦА** *ж* әсир, тотҡон

ПЛЕ́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** әсирҙәге, тотҡондағы, әсиргә (тотҡонға) эләккән **2.** *в знач. сущ.* **пле́нный** *м* и **пле́нная** *ж* тотҡон

ПЛЁНОЧНЫЙ, -ая, -ое плёнка, плёнкалы; **плёночная тепли́ца** плёнка теплица ♦ **плёночный фотоаппара́т** плёнкалы фотоаппарат

ПЛЕ́НУМ *м* пленум; **провести́ пле́нум** пленум үткәреү

ПЛЁНЧАТЫЙ, -ая, -ое ярылы, шекәрәле; **плёнчатые ко́льца на но́жке гриба́** бәшмәк һабағындағы ярылы дүңгәләктәр

ПЛЕНЯ́ТЬ *несов. см.* **плени́ть**

ПЛЕНЯ́ТЬСЯ *несов. см.* **плени́ться**

ПЛЁС *м* плёс, ятыу; **глубина́ плёса** ятыуҙың тәрәнлеге

ПЛЕ́СЕННЫЙ, -ая, -ое үңәҙле, күк ...ы, күгәргән; **пле́сенный за́пах** күк еҫе

ПЛЕ́СЕНЬ *ж* үңәҙ, күк

ПЛЕСК *м* сапылдау, супылдау, сәпелдәү, шапылдау; **плеск волн** тулҡындар сапылдауы

ПЛЕСКА́НИЕ *с см.* **плеска́ть, плеска́ться**

ПЛЕСКА́ТЬ *несов.* **1.** сапылдау, супылдау, сәпелдәү, шапылдау; **во́лны пле́щут о бе́рег** тулҡындар ярға бәрелеп сапылдай **2.** сапылдатыу, супылдатыу, шапылдатыу; **плеска́ть вёслами по воде́** ишкәк менән һыуҙы сапылдатыу **3.** *на кого-что, чем* сәсрәтеү; **плеска́ть водо́й в лицо́** биткә һыу сәсрәтеү **4.** *что* и *без доп.* сайпылдырыу; **плеска́ть во́ду на́ пол** һыуҙы иҙәнгә сайпылдырыу **5.** (*трепетать — о флагах, парусах и т.п.*) елберләү; **фла́ги пле́щут** әләмдәр елберләй

ПЛЕСКА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **плеска́ть** 1; **2.** (*расплёскиваться*) сайпылыу **3.** (*обдавать брызгами*) (һыу) сәсрәтеү, супырлау; **де́ти пле́щутся в реке́** балалар йылғала супырлай **4.** *см.* **плеска́ть** 5

ПЛЕ́СНЕВЕТЬ *несов.* үңәҙләнеү, күгәреү; (*о молочных продуктах*) ҡаҡһыу; **хлеб пле́сневеет от сы́рости** еүешлектән икмәк күгәрә

ПЛЕСНЕВО́Й, -ая, -ое үңәҙ ...ы, күк ...ы; **плеснево́й налёт** күк ҡуныҡы; **плесневы́е грибы́** үңәҙ бәшмәктәре

ПЛЕСНУ́ТЬ *сов.* **1.** *см.* **плеска́ть** 1—4; **2.** *что, чего*; *разг.* әҙерәк ҡойоу; **плесни́те чайку́** әҙерәк сәй ҡойоғоҙ

ПЛЕСТИ́ *несов. что* **1.** үреү, бәйләү; **плести́ корзи́ны** кәрзин үреү; **плести́ кружева́** селтәр бәйләү **2.** *перен.*, *разг.* ҡороу, ҡуптарыу, килтереп сығарыу; **плести́ интри́гу** аҫтыртын эш ҡороу **3.** *перен.*, *разг.* (*говорить что-л. несу-*

разное) юҡ-бар һөйләү, сафсата һатыу, уйлап сығарып һөйләү

ПЛЕСТИ́СЬ *несов.* **1.** *разг.* һөйрәлеү, һөйрәлеп барыу; **плести́сь по доро́ге** юлда һөйрәлеп барыу **2.** *страд. от* **плести́**

ПЛЕТЕ́ЛЬЩИК *м* и **ПЛЕТЕ́ЛЬЩИЦА** *ж* үреүсе, бәйләүсе; **плете́льщик корзи́н** кәрзин үреүсе

ПЛЕТЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **плести́** **2.** (*способ соединения нитей, стеблей и т.д.*) үрелеү, үреү, бәйләнеү, бәйләү; **кружевно́е плете́ние** селтәрләп бәйләү **3.** (*плетёное изделие*) үрелгән (бәйләнгән) әйбер

ПЛЕТЁНКА *ж*; *разг.* **1.** үреп (бәйләп) эшләнгән ситән (*кәрзин һ.б.*) **2.** (*хлеб*) үрмә ҡалас

ПЛЕТЁНЫЙ, -ая, -ое үрелгән, бәйләнгән, үрмә; **плетёный по́яс** үрелгән билбау; **плетёная корзи́на** үрелгән кәрзин

ПЛЕТЕ́НЬ *м* ситән; **высо́кий плете́нь** бейек ситән; **огороди́ть плетнём** ситән менән уратыу

ПЛЁТКА *ж* ҡамсы; **плести́ плётку** ҡамсы үреү

ПЛЕТНЁВЫЙ, -ая, -ое **1.** ситән ...ы; **плетнёвые подпо́рки** ситән таяуҙары **2.** ситән, үреп эшләнгән; **плетнёвый мост** ситән күпер (баҫма); **плетнёвый сара́й** ситән һарай

ПЛЕТЬ *ж* **1.** ҡамсы; **плеть с темляко́м** бөлдөргәлә ҡамсы **2.** (*ветвь или стебель вьющегося растения*) ян һабаҡ, еле; **плеть клубни́ки** еләк елеһе; **плеть ты́квы** ҡабаҡ елеһе; **пусти́ть плеть** еле ебәреү

ПЛЕЧЕВО́Й, -ая, -ое иңбаш (ҡулбаш) ...ы; **плечева́я кость** ҡулбаш һөйәге; **плечево́й суста́в** ҡулбаш быуыны

ПЛЕ́ЧИКО *с*; *разг.* **1.** *уменьш.-ласк. от* **плечо́** 1; **2.** иңһәлек (*ҡатын-ҡыҙ, балалар өҫ кейемендә иңбашҡа эстән ҡатлап тегелә торған тауар*) **3.** *мн.* **пле́чики** (*вешалка*) кейем элгес, яурынса

ПЛЕЧИ́СТЫЙ, -ая, -ое яурынлы, яурынтаҡ, иңсәр; **плечи́стый па́рень** яурынтаҡ егет

ПЛЕЧО́ *с* **1.** *анат.* ҡулбаш, иңбаш, яурын, иң; **худы́е пле́чи** ҡаҡса яурын; **пожима́ть плеча́ми** иңбаштарҙы һикертеп ҡуйыу **2.** *тех.* иңбаш, көйәнтә (*һалмауырҙың терәк нөктәһенән көс төшкән нөктәгә тиклемге өлөшө*) ♦ **вы́нести (вы́везти) на свои́х плеча́х** үҙ иңеңдә алып барыу, бер үҙең үтәп сығыу; **за плеча́ми быть (стоя́ть, име́ть и т.п.)**: 1) үткәндә, уҙғанда (булыу, тороу); 2) яҡында булыу (тороу); **на пле́чи взвали́ть (переложи́ть и т.п.)** елкәһенә йөкмәтеү (һалыу); **по плечу́** *кому* көс етә, хәлдән килә (*эшкә ҡарата*); **с чужо́го плеча́** (*об одежде*) кеше кейеме, кешенән ҡалған кейем; **с плеч доло́й** өҫтән йөк төштө; **с плеч сбро́сить (стряхну́ть, свали́ть и т.п.)** иңдән алып ташлау, тамам ҡотолоу; **плечо́ к плечу́**; **плечо́м к плечу́**; **плечо́ в плечо́**: 1) иңгә иң терәп, йәнәш; 2) берҙәм рәүештә, бергә

ПЛЕШИ́ВЕТЬ *несов.* ялтасланыу, пеләшләнеү

ПЛЕШИ́ВОСТЬ *ж* ялтаслыҡ, пеләшлек

ПЛЕШИ́ВЫЙ, -ая, -ое ялтас, таҡыр, пеләш; **плеши́вая голова́** ялтас баш

ПЛЕШИ́НА *ж* **1.** (*на шерсти, мехе*) ялтас (йөнө ҡырылған) урын **2.** (*место, лишённое растительности*) таҡыр (ҡаҡ, яланғас) ер (урын) **3.** (*лысина*) ялтас, пеләш, таҡыр, ҡаҡбаш

ПЛЕШЬ *ж см.* **плеши́на**

ПЛЕЯ́ДА *ж*; *книжн.* плеяда, арҙаҡлы төркөм (*бер осорҙа бер өлкәлә эшләгән кешеләр*)

ПЛИ *межд.*; *воен.* (*команда*) пли, ат

ПЛИ́НТУС *м* плинтус (*стена буйлатып иҙәнгә ҡағылған өс ҡырлы тар планка*)

ПЛИС *м* плис (*эре ептән бәрхәткә оҡшатып, өбөрөләп һуҡҡан туҡыма*)

ПЛИ́СОВЫЙ, -ая, -ое плис; **пли́совые шарова́ры** плис салбар

ПЛИССЕ́ *с нескл.* **1.** плиссе (*материяға махсус эшләнгән буй-буй һыр*); **сде́лать плиссе́ на ша́рфе** шарфҡа плиссе яһау (эшләү), шарфты плисселау **2.** *в знач. прил.* плиссе; **ю́бка плиссе́** плиссе итәк

ПЛИССИРО́ВАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **плиссирова́ть** **2.** *прил.* плисселы; **плиссиро́ванные обо́рки** плисселы итәк

ПЛИССИРОВА́ТЬ *несов. что* плисселау, плисселы итеү, плиссе эшләү (яһау); **плиссирова́ть ю́бку** итәккә плиссе яһау

ПЛИССИРОВА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **плиссирова́ть**

ПЛИССИРО́ВКА *ж* **1.** *см.* **плиссирова́ть** **2.** *см.* **плиссе́** 1

ПЛИТА́ *ж*; *в разн. знач.* плита; **мра́морная плита́** мәрмәр плита; **га́зовая плита́** газ плитаһы

ПЛИ́ТКА *ж* **1.** *уменьш. от* **плита́** **2.** *в разн. знач.* плитка; **пли́тка шокола́да** бер плитка шоколад; **гото́вить на пли́тке** плиткала бешереү

ПЛИТНЯ́К *м* ҡатламлы (плиткалы) таш; **огра́да из плитняка́** плиткалы таштан эшләнгән ҡойма

ПЛИ́ТОЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** плита ...ы; **пли́точный заво́д** плита заводы **2.** таҡта, плитка, таҡта рәүешендәге, плиткалы; **пли́точный пол** плитка иҙән; **пли́точный чай** таҡта сәй

ПЛОВ *м* былау; **гото́вить плов** былау бешереү

ПЛОВЕ́Ц *м* **1.** йөҙөүсе; **соревнова́ние пловцо́в** йөҙөүселәр ярышы **2.** диңгеҙҙә (оло һыуҙарҙа) йөҙөп хеҙмәт итеүсе

ПЛОВЧИ́ХА *ж* йөҙөүсе

ПЛОД *м* **1.** емеш, орлоҡ; **съедо́бные плоды́** ашауға яраҡлы емештәр **2.** (*зародыш*) яралғы, түл, ҡарындағы бала **3.** *чего*; *перен.* емеш, һөҙөмтә; **плоды́ многоле́тнего труда́** күп йыллыҡ хеҙмәт емештәре

ПЛОДИ́ТЬ *несов. кого-что* **1.** тыуҙырыу, үрсетеү; **плоди́ть ове́ц** һарыҡ үрсетеү **2.** *перен.* тыуҙырыу, барлыҡҡа килтереү, арттырыу; **плоди́ть себе́ враго́в** үҙеңә дошман арттырыу

ПЛОДИ́ТЬСЯ *несов.*; *разг.* үрсеү, артыу, күбәйеү, ишәйеү; **кро́лики бы́стро плодя́тся** йорт ҡуяндары тиҙ үрсей

ПЛО́ДНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*оплодотворённый*) аталанған; **пло́дное яйцо́** аталанған йомортҡа **2.** (*плодоносный*) емеш биргән (бирә торған); **пло́дная ви́шня** емеш биргән сейә

ПЛОДОВИ́ТОСТЬ *ж* **1.** емешлелек, емеште мул биреү, мул емешле булыу; **плодови́тость расте́ния** үҫемлектең мул емешле булыуы **2.** (*способность быстро размножаться*) үрсемлелек, үрсеүсәнлек, түллелек **3.** *перен.* ижади емешлелек, ижади әүҙемлек, күп ижад итеүсәнлек, күп ижад итеү; **плодови́тость писа́теля** яҙыусының ижади әүҙемлеге

ПЛОДОВИ́ТЫЙ, -ая, -ое **1.** (*о растениях*) емешле; (*о людях, животных*) үрсемле, түлле, тиҙ үрсеүсән; **кро́лики плодови́ты** йорт ҡуяндары тиҙ үрсеүсән **2.** *перен.* ижады емешле, ижады әүҙем; **плодови́тый писа́тель** ижады емешле яҙыусы

ПЛОДОВО́ДСТВО *с* емешселек, емеш үҫтереүселек

ПЛОДОВО́ДЧЕСКИЙ, -ая, -ое емешселек ...ы, емеш үҫтереү(селек) ...ы; **плодово́дческая брига́да** емеш үҫтереү бригадаһы

ПЛОДО́ВЫЙ, -ая, -ое емеш ...ы; **плодо́вые дере́вья** емеш ағастары; **плодо́вые консе́рвы** емеш консервалары

ПЛОДОЖО́РКА *ж* алма күбәләге

ПЛОДОНО́ЖКА *ж*; *бот.* емеш һабағы

ПЛОДОНОСИ́ТЬ *несов.* емеш биреү (бирә алыу)

ПЛОДОНО́СНЫЙ, -ая, -ое емеш биргән (бирә торған); **плодоно́сные расте́ния** емеш бирә торған үҫемлектәр

ПЛОДОНОШЕ́НИЕ *с см.* **плодоноси́ть**

ПЛОДООВОЩНО́Й, -ая, -ое йәшелсә-емеш ...ы; **плодоовощно́е хозя́йство** йәшелсә-емеш хужалығы; **плодоовощно́й магази́н** йәшелсә-емеш магазины

ПЛОДОРО́ДИЕ *с* уңдырыш, уңдырышлылыҡ; **плодоро́дие по́чвы** тупраҡтың уңдырышлылығы

ПЛОДОРО́ДНЫЙ, -ая, -ое уңдырышлы; **плодоро́дная земля́** уңдырышлы ер

ПЛОДОСБО́Р *м* емеш йыйыу

ПЛОДОТВО́РНОСТЬ *ж* һөҙөмтәлелек, уңышлылыҡ, уңышлы (һөҙөмтәле) булыу

ПЛОДОТВО́РНЫЙ, -ая, -ое һөҙөмтәле, уңышлы; **плодотво́рный труд** һөҙөмтәле хеҙмәт

ПЛОДОХРАНИ́ЛИЩЕ *с* емеш һаҡлау урыны

ПЛОДОЯ́ГОДНЫЙ, -ая, -ое емеш-еләк ...ы; **плодоя́годное вино́** емеш-еләк шарабы; **плодоя́годные консе́рвы** емеш-еләк консервалары

ПЛО́МБА *ж*; *в разн. знач.* пломба; **наложи́ть пло́мбу на дверь** ишеккә пломба һалыу; **положи́ть пло́мбу в дупло́ зу́ба** теш ҡыуышына пломба һалыу

ПЛОМБИ́Р *м* пломбир (*туңдырма төрө*)

ПЛОМБИРОВА́НИЕ *с см.* **пломбирова́ть**

ПЛОМБИРО́ВАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **пломбирова́ть 2.** *прил.* пломбалы; **пломбиро́ванные зу́бы** пломбалы тештәр

ПЛОМБИРОВА́ТЬ *несов. что*; *в разн. знач.* пломбалау; **пломбирова́ть ваго́н** вагонды пломбалау; **пломбирова́ть зу́бы** тештәрҙе пломбалау

ПЛОМБИРОВА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **пломбирова́ть**

ПЛОМБИРО́ВКА *ж см.* **пломбирова́ть**

ПЛО́СКИЙ, -ая, -ое **1.** яҫы, ялпаҡ; **пло́ская кры́ша** яҫы түбә; **пло́ский лоб** яҫы маңлай; **пло́ский нос** ялпаҡ танау **2.** (*менее высокий, глубокий и т.п., чем обычно — о вещах*) яҫы, ялпаҡ; (*о посуде*) йәйпәк, йәйенке; **пло́ская посу́да** йәйпәк һауыт **3.** *перен.* (*банальный, пошлый*) тупаҫ, тапалған, ҡыҙыҡһыҙ; **пло́ская шу́тка** тупаҫ шаяртыу

ПЛОСКОГО́РЬЕ *с* яҫы таулыҡ, яйла

ПЛОСКОГРУ́ДЫЙ, -ая, -ое яҫы күкрәкле

ПЛОСКОГУ́БЦЫ *только мн.* ҡарғаморон, ҡыпсыуыр

ПЛОСКОДО́НКА *ж* яҫы төплө (күкрәкһеҙ) кәмә

ПЛОСКОСТО́ПИЕ *с*; *мед.* яҫы табанлылыҡ

ПЛО́СКОСТЬ *ж* **1.** *мат.* яҫылыҡ; **пересече́ние плоскосте́й** яҫылыҡтарҙың киҫешеүе **2.** *перен.* ҡараш нөктәһе, күҙлек, йүнәлеш; **рассмотре́ть вопро́с в друго́й пло́скости** мәсьәләне икенсе күҙлектән ҡарау **3.** *ав.* (*крыло самолёта*) самолёт ҡанаты ♦ **кати́ться по накло́нной пло́скости** түбәнгә тәгәрәү, түбән төшөү (*әхлаҡи яҡтан боҙолоу*)

ПЛОТ *м* һал; **связа́ть плот** һал бәйләү; **спуска́ть плот** һал төшөрөү; **сплав плото́в** һал ағыҙыу

ПЛОТВА́ *ж* сабаҡ (*балыҡ*)

ПЛОТИ́НА *ж* быуа, плотина; **бето́нная плоти́на** бетон быуа; **плоти́на со шлю́зами** шлюзлы плотина

ПЛОТИ́ТЬ *несов. что*; *спец.* һаллау; **плоти́ть брёвна** бүрәнә һаллау

ПЛОТИ́ТЬСЯ *несов. страд. от* **плоти́ть**

ПЛО́ТНИК *м* балта оҫтаһы

ПЛО́ТНИЧАТЬ *несов.* балта оҫтаһы булып эшләү, балта эшендә эшләү

ПЛО́ТНИЧЕСКИЙ, -ая, -ое балта оҫтаһы ...ы, балта оҫталығы ...ы; **пло́тническое ремесло́** балта оҫтаһы һөнәре; **пло́тнический инструме́нт** балта оҫталығы ҡорамалы

3 зак. 2.0007.06

ПЛО́ТНИЧЕСТВО *с* балта оҫталығы; **обучи́ться пло́тничеству** балта оҫталығына өйрәнеү

ПЛО́ТНИЧИЙ, -ья, -ье балта оҫтаһы ...ы; **пло́тничья арте́ль** балта оҫталары артеле; **пло́тничье де́ло** балта оҫтаһы эше

ПЛО́ТНИЧНЫЙ, -ая, -ое балта оҫталығы ...ы, балта ...ы; **пло́тничные рабо́ты** балта эштәре

ПЛО́ТНО *нареч.* **1.** тығыҙ, тығыҙлап, тығыҙ итеп; **пло́тно утрамбова́ть грунт** ерҙе тығыҙлап төйөү **2.** (*вплотную*) терәп, нык яҡын килтереп (ҡыҫып); **приста́вить шкаф пло́тно к стене́** шкафты стенаға терәп үк ҡуйыу **3.** (*наглухо*) нык итеп, нығытып, еткерә; **пло́тно закры́ть дверь** ишекте еткерә ябыу **4.** *разг.* (*сытно*) нык, бик яҡшылап, туйғансы; **пло́тно пое́сть** бик яҡшылап ашап алыу

ПЛО́ТНОСТЬ *ж* **1.** бешелек, ныҡлыҡ, тығыҙлыҡ; **пло́тность тка́ни** туҡыманың бешелеге **2.** *физ.* тығыҙлыҡ; **едини́ца пло́тности** тығыҙлыҡ берәмеге **3.** *спец.* тығыҙлыҡ, ҡуйылыҡ; **пло́тность артиллери́йского огня́** артиллерия утының тығыҙлығы; **пло́тность населе́ния** халыҡтың тығыҙлығы

ПЛО́ТНЫЙ, -ая, -ое **1.** тығыҙ, ҡуйы; **пло́тная ма́сса** ҡуйы масса; **пло́тный дым** ҡуйы төтөн **2.** ҡалын, тығыҙ, беше; **пло́тная ткань** беше туҡыма **3.** йыш, ҡуйы, тығыҙ; **пло́тный забо́р** йыш ҡойма; **пло́тный оре́шник** ҡуйы сәтләүеклек **4.** (*крепко сложенный*) мыҡты, баҙыҡ, тос, тығыҙ тәнле; **пло́тный мужчи́на** мыҡты ир **5.** *разг.* (*сытный*) туҡлыҡлы, ныҡлы, төйөрөм; **пло́тный обе́д** туҡлыҡлы төшкө аш

ПЛОТОВЩИ́К *м* һалсы (*һал һаллаусы*)

ПЛОТОГО́Н *м* һал ағыҙыусы

ПЛОТОЯ́ДНЫЙ, -ая, -ое **1.** йыртҡыс (*ит менән туйыныусы*); **плотоя́дный зверь** йыртҡыс януар **2.** *перен.* хайуани (енси) теләкле, аҙғын; **плотоя́дный взгляд** енси теләкле ҡараш

ПЛОТЬ *ж*; *уст.* тән, кәүҙә ♦ **плоть и кровь** *чья*; **плоть от пло́ти** *чьей* үҙ ҡаны, үҙ балаһы

ПЛО́ХО **1.** *нареч.* насар, яман, алама; **пло́хо обраща́ться** *с кем-л. берәйһе менән* насар мөғәмәлә итеү **2.** *кому, с кем-чем в знач. сказ., безл.* насар, ауыр; **ему́ пло́хо** уның хәле ауыр; **бы́ло пло́хо с рабо́чими** эшселәр менән ҡыйынлыҡтар булды **3.** *в знач. сущ.* **пло́хо** *с нескл.* насар билдәһе, икеле билдәһе; **получи́ть пло́хо** насар билдәһе алыу ♦ **пло́хо лежи́т** күренеп (күҙ алдында) ята, йыйып ҡуйылмаған; **ко́нчить пло́хо** *см.* **ко́нчить**; **из рук вон пло́хо** *см.* **рука́**

ПЛОХО́Й, -ая, -ое **1.** *в разн. знач.* ҡыйын(лыҡ), насар, яман, әшәке, алама, хөрт, мөшкөл; **плоха́я пого́да** алама көн; **плохи́е усло́вия** насар шарттар; **плохо́й организа́тор** насар ойоштороусы; **плохо́е утеше́ние** насар йыуаныс; **плохо́й челове́к** алама кеше; **плоха́я оде́жда** алама кейем; **плоха́я привы́чка** алама ғәҙәт **2.** (*неблагоприятный, не предвещающий хорошего*) хәүефле, ҡурҡыныслы, шомло, яҡшы түгел; **плохо́е предчу́вствие** хәүефле һиҙенеү; **плохи́е ана́лизы** анализдар яҡшы түгел **3.** *в знач. сущ.* **плохо́е** *с* хәүеф, ҡурҡыныс **4.** (*больной*) насар, алама; **плохо́е се́рдце** йөрәк насар **5.** *в кратк. ф.* (*в тяжёлом состоянии*) көсһөҙ, (хәлдәр) мөшкөл; **он был плох** уның хәле мөшкөл ♦ **шу́тки пло́хи** *с кем-чем кем-нимә менән* шаярып булмай; **из рук вон плохо́й** *см.* **рука́**

ПЛО́ШКА *ж* **1.** *прост.* йәйпәк (*һауыт*) **2.** (*сосуд с салом и т.п. для освещения*) шәм һауыты

ПЛОЩА́ДКА *ж* **1.** *в разн. знач.* майҙансыҡ; **спорти́вная площа́дка** спорт майҙансығы; **строи́тельная площа́дка** төҙөлөш майҙансығы; **сцени́ческая площа́дка** сәхнә майҙансығы **2.** (*часть вагона*) өләш; **пере́дняя площа́дка трамва́я** трамвайҙың алғы өләше

ПЛОЩАДНО́Й, -ая, -ое тупаҫ, әҙәпһеҙ, хаяһыҙ; **площадна́я брань** тупаҫ һүгенеү

ПЛО́ЩАДЬ *ж*; *в разн. знач.* майҙан; **Кра́сная пло́щадь** Ҡыҙыл майҙан; **посевна́я пло́щадь** сәсеү майҙаны; **жила́я пло́щадь** торлаҡ майҙаны; **пло́щадь треуго́льника** *мат.* өсмөйөштөң майҙаны

ПЛУГ *м* һабан; **однолеме́шный плуг** бер төрәнле һабан

ПЛУГА́РЬ *м* һабансы (*һабан һөрөүсе*)

ПЛУГОВО́Й, -ая, -ое һабан ...ы, һабан менән; **плугова́я обрабо́тка земли́** ерҙе һабан менән эшкәртеү

ПЛУТ *м* **1.** (*обманщик*) алдар, алдаҡсы, ялғансы **2.** (*хитрец*) хәйләкәр, хәйлә тоҡсайы, мут; (*в игре*) хәрәмсе

ПЛУТА́ТЬ *несов.*; *разг.* аҙашып йөрөү; **плута́ть в лесу́** урманда аҙашып йөрөү

ПЛУ́ТНИ *мн.* (*ед.* **плу́тня** *ж*); *разг.* хәйлә, хәйләле эш, мутлыҡ

ПЛУТОВА́ТЫЙ, -ая, -ое мут, хәйләле; **плутова́тый челове́к** мут кеше; **плутова́тый взгляд** хәйләле ҡараш

ПЛУТОВА́ТЬ *несов.* мутлашыу, хәйләләү, алдау, хәрәмләшеү; **плутова́ть при игре́ в ка́рты** кәрт уйынында хәрәмләшеү

ПЛУТОВСКО́Й, -ая, -ое **1.** ялғансыларға (алдаҡсыларға) хас; **плутовски́е приёмы** алдаҡсыларға хас алымдар **2.** (*выражающий плутовство*) мутлыҡты (хәйләне) сағылдырған, мут, хәйләкәр; **плутовско́й взгляд** мут ҡараш

ПЛУТОВСТВО́ *с* **1.** (*обман*) алдыҡ **2.** (*хитрость*) мутлыҡ, хәйләкәрлек

ПЛУТОКРА́Т *м*; *книжн.* плутократ (*хакимлыҡ итеүсе синыфтың иң бай, юғары ҡатлам вәкиле*)

ПЛУТОКРА́ТИЯ *ж*; *книжн.* плутократия (*иң бай, юғары ҡатлам вәкилдәренең хакимлығына нигеҙләнгән сәйәси ҡоролош*)

ПЛЫВУ́Н *м* туйын (*тупраҡ аҫтындағы һыулы ҡатлам; урынынан ҡуҙғалып китерлек һыуға бай тупраҡ ҡатламы*)

ПЛЫТЬ *несов.* **1.** йөҙөү, йөҙөп барыу (йөрөү); **плыть на спине́** салҡан йөҙөү; **плыть про́тив тече́ния** ағымға ҡаршы йөҙөү **2.** ағыу, ағып барыу (килеү, китеү); **по реке́ плыву́т брёвна** йылғанан бүрәнәләр ағып бара **3.** барыу, йөҙөү; **плыть на парохо́де** пароходта барыу **4.** *перен.* йөҙөү, ағылыу; **луна́ плывёт по не́бу** күктә ай йөҙә; **ту́чи плыву́т** болоттар ағыла **5.** (*представляться взору движущимся*) йөҙгәндәй булып күренеү, һалмаҡ ҡына алға барыу

ПЛЮГА́ВЫЙ, -ая, -ое *разг., презр.* меҫкен ҡиәфәтле, килбәтһеҙ, шыҡһыҙ, ҡойто

ПЛЮ́НУТЬ *сов. см.* **плева́ть ♦ раз плю́нуть** *кому* бер ни тормай, ап-анһат эшләүе (башҡарыуы)

ПЛЮРАЛИ́ЗМ *м* плюрализм, күп төрлөлөк; **плюрали́зм мне́ний** фекерҙәр төрлөлөгө

ПЛЮРАЛИСТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое плюралистик, күп төрлө; **плюралисти́ческое мировоззре́ние** донъяға плюралистик ҡараш

ПЛЮС *м* **1.** *мат.* (*знак*) плюс, ҡушыу билдәһе **2.** *нескл.; мат.* ҡушыу, плюс; **два плюс три равня́ется пяти́** икегә өстө ҡушһаң, биш була **3.** *нескл.* (*при указании на температуру выше нуля*) плюс; **сего́дня плюс пятна́дцать (гра́дусов)** бөгөн плюс ун биш (градус) **4.** *перен., разг.* өҫтөнлөк, плюс, артыҡлыҡ; **э́тот прое́кт име́ет мно́го плю́сов** был проекттың өҫтөнлөктәре күп **5.** плюслы; **получи́ть пять с плю́сом** плюслы биш алыу

ПЛЮСНА́ *ж; анат.* табан (*табандың уксәнән бармаҡтарға тиклемге өлөшө*)

ПЛЮСНЕВО́Й, -ая, -ое *анат.* табан ...ы; **плюсневы́е ко́сти** табан һөйәктәре

ПЛЮ́ХАТЬСЯ *несов. см.* **плю́хнуться**

ПЛЮ́ХНУТЬСЯ *сов.; разг.* лап (шап) итеп барып төшөү, лап (шап) итеп ултырыу (йығылыу); **плю́хнуться на стул** ултырғысҡа лап итеп ултырыу

ПЛЮШ *м* плюш, хәтфә; **обши́ть дива́н плю́шем** диванды хәтфә менән тышлау

ПЛЮ́ШЕВЫЙ, -ая, -ое **1.** хәтфә, плюш, хәтфә ...ы, плюш ...ы; **плю́шевое произво́дство** хәтфә етештереү(се) **2.** плюш, хәтфә, хәтфә (плюш) менән тышланған, хәтфәнән (плюштан) эшләнгән; **плю́шевый воротни́к** хәтфә яға; **плю́шевая ме́бель** хәтфә менән тышланған мебель

ПЛЮ́ШКА *ж* күмәс; **печь плю́шки** күмәс бешереү

ПЛЮЩ *м* сырмауыҡ, үрмәле гөл

ПЛЮ́ЩИТЬ *несов. что* яҫыртыу, ялпайтыу, йәйпәкләү, йәмшәйтеү; **плю́щить желе́зо** тимерҙе (сүкеп) йәйпәкләү

ПЛЯЖ *м* пляж, һыу инеү; **морско́й пляж** диңгеҙ пляжы; **песча́ный пляж** ҡомло һыу инеү урыны

ПЛЯ́ЖНЫЙ, -ая, -ое һыу инеү ...ы, пляж ...ы; **пля́жный костю́м** һыу инеү костюмы

ПЛЯС *м; разг. см.* **плясать; пусти́ться в пляс** бейергә төшөү

ПЛЯСА́ТЬ *несов.* **1.** *что* и *без доп.* бейеү; **пляса́ть вприся́дку** сүгәләп бейеү **2.** *перен.* бейешеү; **бу́квы пля́шут пе́ред глаза́ми** хәрефтәр күҙ алдында бейешә **♦ пляса́ть пе́ред** *кем берәйһе* алдында бейеп тороу (*ялағайланыу*); **пляса́ть под ду́дку** *чью см.* **ду́дка**

ПЛЯ́СКА *ж* **1.** *см.* **пляса́ть 2.** (*танец*) бейеү; **анса́мбль пе́сни и пля́ски** йыр һәм бейеү ансамбле

ПЛЯСОВО́Й, -ая, -ое **1.** бейеү ...ы; **плясова́я по́за** бейеү позаһы **2.** *в знач. сущ.* **плясова́я** *ж* бейеү көйө; **заигра́ли плясову́ю** бейеү көйөн уйнап ебәрҙеләр

ПЛЯСУ́Н *м* и *уст.* **ПЛЯСУ́НЬЯ** *ж; разг.* (оҫта) бейеүсе

ПНЕВМА́ТИКА *ж* пневматика (*ҡыҫылған һауа менән хәрәкәткә килтерелә торған механизмдар, ҡулайламалар*)

ПНЕВМАТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое пневматик; **пневмати́ческое ору́жие** пневматик ҡорал; **пневмати́ческий насо́с** пневматик насос

ПНЕВМОНИ́Я *м; мед.* пневмония, үпкә шешеүе

ПНУТЬ *сов. см.* **пина́ть**

ПО *предлог* **1.** *с дат. п.* (*при обозначении предмета, места, на поверхности которого происходит или на которое направлено действие*) -дан/-дән, -ға/-гә, буйлап; **гла́дить по голове́** баштан һыйпау; **идти́ по у́лице** урамдан барыу, урам буйлап барыу; **разложи́ть кни́ги по столу́** китаптарҙы өҫтәлгә таратып ташлау

2. *с дат. п.* (*при обозначении места, предмета, в границах которого происходит действие*) -ла/-лә, буйлап; **ходи́ть по ко́мнате** бүлмәлә йөрөү; **гуля́ть по са́ду** баҡсала йөрөү; **путеше́ствовать по стране́** ил буйлап сәйәхәт итеү

3. *с дат. п.* (*при обозначении предмета, по направлению к которому совершается действие*) ыңғайына, -дан/-дән; **гла́дить по ше́рсти** йөндөң ыңғайына һыпырыу; **идти́ по ве́тру** ел ыңғайына барыу; **идти́ по сле́ду зве́ря** йәнлектең эҙенән барыу; **плыть по тече́нию** ағым ыңғайына йөҙөү

4. *с дат. п.* (*при указании на то, в соответствии с чем, согласно чему совершается действие*) -ға/-гә, буйынса, нигеҙендә, менән; **жить по пра́вде** дөрөҫлөк менән йәшәү; **уе́хать по сове́ту враче́й** табиптарҙың кәңәше буйынса китеү; **уво́литься по со́бственному жела́нию** үҙ теләгең менән эштән китеү; **писа́ть по ста́рой орфогра́фии** иҫке орфография буйынса яҙыу; **движе́ние по гра́фику** график буйынса хәрәкәт

5. *с дат. п.* (*при указании на основание для действия, состояния*) -ҡа/-кә ҡарап; **суди́ть по**

вне́шности тышҡы ҡиәфәткә ҡарап фекер йөрөтөү

6. *с дат. п.* (*при обозначении предмета, посредством которого совершается действие*) менән, арҡыры, аша, -дан/-дән; **посла́ть по по́чте** почта менән ебәреү; **говори́ть по телефо́ну** телефондан һөйләшеү; **переда́ть по ра́дио** радио аша тапшырыу

7. *с дат. п.* (*при обозначении причины действия*) арҡаһында, сәбәпле; **отсу́тствовать по боле́зни** ауырыу сәбәпле булмау; **ошиби́ться по рассе́янности** хәтерһеҙлек арҡаһында яңылышыу

8. *с дат. п.* (*при обозначении цели, области, сферы совершения действия*) буйынса; **рабо́ты по озелене́нию го́рода** ҡаланы йәшелләндереү буйынса эштәр; **иссле́дование по фи́зике** физика буйынса тикшеренеү; **прика́з по шко́ле** мәктәп буйынса приказ; **хло́поты по хозя́йству** хужалыҡ буйынса хәстәрлек

9. *с дат. п.* (*при указании на предмет, свойство, состояние, при помощи которых характеризуется кто-что-л.*) буйынса, яғынан; **брат по ма́тери** әсәй яғынан ағай; **учи́тель по профе́ссии** профессияһы буйынса уҡытыусы; **ста́рший по во́зрасту** йәш яғынан өлкәне; **ва́жный по значе́нию** әһәмиәте буйынса мөһим

10. *с дат. п.* (*с сущ. во мн. ч. — при указании на ряд однородных предметов, лиц, отрезков времени и т.п., с которыми связано одно и то же действие*) -ға /-гә; **рассади́ть по места́м** урындарға ултыртып сығыу; **разли́ть по стака́нам** стакандарға ҡойоп сығыу; **смотре́ть по сторона́м** тирә-яҡҡа ҡарау; **ходи́ть по теа́трам** театрҙарға йөрөү

11. *с дат. п.* (*со словами "скучать", "тосковать", "тоска"; соответствует предлогу "о"*) -ды/-де һағыныу (юҡһыныу); **тоска́ по ро́дине** тыуған илде һағыныу; **соску́читься по де́тям** балаларҙы юҡһыныу

12. *с дат. п.* (*при указании количества кого-чего-л.*) -ар/-әр; **в ка́ждой ко́мнате по одному́ окну́** һәр бүлмәлә берәр тәҙрә; **все купи́ли по одно́й кни́ге** бөтәһе лә берәр китап һатып алды; **занима́ться по ча́су в день** көнөнә берәр сәғәт шөғөлләнеү

13. *с дат. п.* (*при указании на одно лицо, предмет, которые в результате действия приходятся на кого-что-л. каждое*) -лап/-ләп; **клева́ть по зёрнышку** бөртөкләп сүпләү; **плати́ть по часа́м** сәғәтләп түләү; **расфасова́ть я́блоки по килогра́мму** алманы килограмлап үлсәп төрөү

14. *с вин. п.* (*при указании предела, границы действия*) тиклем, ҡәҙәр, -дан/-дән, ала; **стоя́ть по по́яс в воде́** билгә ҡәҙәр һыу эсендә тороу; **снег по коле́но** ҡар тубыҡтан; **прочита́ть с пе́рвой по деся́тую главу́** беренсенән унынсы бүлеккә тиклем уҡыу; **по сей день** ошо көнгә тиклем

15. *с вин. п.* (*при указании количества кого-чего-л., которое приходится кому-чему-л. каждому*) -арлап/-әрләп, -шарлап; **по́ два** икешәрләп; **по́ три** өсәрләп; **по четы́ре** дүртәрләп; **по пя́теро** бишәрләп; **по ше́стеро** алтышарлап

16. *с предл. п.* (*при обозначении действия, события, после которого что-л. совершается*) -дан/-дән һуң, -ғас/-гәс; **по истече́нии сро́ка** ваҡыты уҙғандан һуң; **по оконча́нии рабо́ты** эш бөткәс

ПО... *приставка* **1.** *ҡылым яһағанда ҡулланып, түбәндәгеләрҙе аңлата*: 1) *эш-хәлдең ҡыҫҡа ваҡыт эсендә булыуын, мәҫ.*, **поигра́ть** уйнап алыу, бер аҙ уйнау; **порабо́тать** эшләп алыу; 2) *эш-хәлдең ҡабатланыуын, мәҫ.*, **погля́дывать** ҡараштырыу, ҡарай-ҡарай тороу; **почи́тывать** уҡыштырыу; 3) *эш-хәрәкәттең аҙһытылған дәрәжәлә булыуын, мәҫ.*, **пома́зать** бер аҙ буяу; **поотста́ть** бер аҙ артта ҡалыу; 4) *эш-хәрәкәт менән берәй билдәнең, сифаттың, тороштоң көсәйеүен, мәҫ.*, **повы́сить** арттырыу, көсәйтеү; **пони́зить** кәметеү; 5) *эш-хәрәкәттең бөтә нәмәгә, ергә таралыуын йәки бөтәһен үҙ эсенә алыуын, мәҫ.*, **попря́тать** йәшереп бөтөрөү; **помёрзнуть** туңып бөтөү; 6) *эш-хәрәкәттең башланыуын, мәҫ.*, **побежа́ть** йүгереп китеү; **повести́** алып китеү

2. *сифат яһағанда ҡулланып, түбәндәгеләрҙе аңлата*: 1) *һөҙөмтәһе аңлатҡан һүҙҙән һуң булғанды, мәҫ.*, **порефо́рменный** реформанан һуңғы; **посме́ртный** үлгәндән һуң; 2) *һүҙҙең нигеҙе аңлатҡанға ярашлы эшләнгәнлекте, үлсәнгәнлекте, бүленгәнлекте, мәҫ.*, **поголо́вный** баш иҫәбенән; **подво́рный** йорт башынан; **почасово́й** сәғәт иҫәбенән

3. *ниҙер эргәһендә, йәнәшендә булған, урынлашҡанды белдергән сифат, шулай уҡ шуға ярашлы мәғәнәләге исем яһағанда ҡулланыла, мәҫ.*, **пограни́чный** сик буйындағы; **подоро́жный** юл буйындағы; **побере́жье** яр буйы; **помо́рье** диңгеҙ буйы

4. *түбәндәге рәүеш төрҙәрен яһағанда ҡулланыла*: 1) *төбәү килештәге исемдәрҙән, мәҫ.*, **пои́стине** ысынлап та; **поутру́** иртәнсәк; 2) *сифаттарҙың ҡыҫҡартылған формаһынан, мәҫ.*, **подо́лгу** оҙаҡ итеп; **потихо́ньку** әйләп; 3) *рәүештәрҙән, мәҫ.*, **повсю́ду** бөтә ерҙә лә; **поны́не** әлегәсә

5. *сифат һәм рәүештең сағыштырма дәрәжәһен яһағанда йомшартыу, аҙһытыу мәғәнәһе биреү өсөн ҡулланыла, мәҫ.*, **побо́льше** күберәк; **поме́ньше** әҙерәк; **поста́рше** олораҡ

ПО-... *приставка*; *сифат, зат алмашы менән килеп, рәүеш яһай, мәҫ.*, **по-но́вому** яңыса; **по-хоро́шему** яҡшылап, яҡшы итеп; **по-мо́ему** минеңсә

ПОБА́ИВАТЬСЯ *несов. кого-чего* и *с неопр.* ҡурҡыбыраҡ (шөрләберәк) тороу; **поба́иваться ходи́ть по ле́су** урманда йөрөргә шөрләберәк тороу

ПОБАЛАГУ́РИТЬ *сов.*; *разг.* мәрәкәләү, мәрәкәләп алыу

ПОБА́ЛИВАТЬ *несов.*; *разг.* ауырыбыраҡ (ауырыштырып, ауырҡылап) тороу; **голова́ поба́ливает** баш ауырыбыраҡ тора

ПОБАЛОВА́ТЬ *сов. кого*; *разг.* шаяртып алыу, бер аҙ шаяртыу

ПОБАЛОВА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* **1.** шаярып алыу, бер аҙ шаярыу **2.** *чем* үҙ күңеленде күтәреү, үҙеңде наҙлау

ПОБАСЁНКА *ж*; *разг.* **1.** (*забавный рассказ*) көлкөлө хикәйә, мәҙәк, мәрәкә һүҙ **2.** (*выдумка, небылица*) сафсата, буш һүҙ

ПОБЕ́Г I *м* ҡасыу, ҡасып китеү; **побе́г из тюрьмы́** төрмәнән ҡасыу

ПОБЕ́Г II *м* үренде, шытым; **молоды́е побе́ги** йәш үренделәр

ПОБЕ́ГАТЬ *сов.* йүгереп алыу, бер аҙ йүгереү

ПОБЕГУ́ШКИ: быть на побегу́шках *разг.*: 1) йомошсо булыу, ваҡ йомошҡа йөрөү; 2) *у кого*; *перен.* йомошсоһо булыу (*берәйһенең әйткән бер йомошона йүгереп тороу*)

ПОБЕ́ДА *ж* еңеү, яуланған өҫтөнлөк (уңыш); **спорти́вная побе́да** спорттағы еңеү; **одержа́ть побе́ду над враго́м** дошманды еңеп сығыу ♦ **пи́ррова побе́да** *см.* **пи́рров**

ПОБЕДИ́ТЕЛЬ *м* и **ПОБЕДИ́ТЕЛЬНИЦА** *ж* еңеүсе, еңеп (өҫтөн) сығыусы; **победи́тель спорти́вных состяза́ний** спорт ярыштары еңеүсеһе

ПОБЕДИ́ТЬ *сов. кого-что*; *прям.*, *перен.* еңеү, еңеп сығыу, өҫтөнлөк алыу, уңыш яулау; **победи́ть врага́** дошманды еңеп сығыу; **победи́ть за́суху** ҡоролоҡто еңеү; **победи́ть страх** ҡурҡыуҙы еңеү

ПОБЕ́ДНЫЙ, -ая, -ое **1.** еңеү ...ы; **побе́дная пе́снь** еңеү йыры **2.** *см.* **победоно́сный** 3

ПОБЕДОНО́СНЫЙ, -ая, -ое **1.** еңеүле, еңеү килтергән, өҫтөнлөк алған; **победоно́сное наступле́ние** еңеү килтергән һөжүм **2.** еңеүсе; **победоно́сные войска́** еңеүсе ғәскәрҙәр **3.** еңгән; **победоно́сный вид** еңгән ҡиәфәт

ПОБЕЖА́ТЬ *сов.* **1.** (*начать передвигаться бегом*) йүгереп китеү, йүгерә башлау **2.** (*обратиться в бегство*) ҡасыу, ҡасып китеү **3.** аға башлау, ағып китеү; **с гор побежа́ли ручьи́** тауҙарҙан өйәрҙәр аға башланы

ПОБЕЖДА́ТЬ *несов. см.* **победи́ть**

ПОБЕЛЕ́ТЬ *сов. см.* **беле́ть** 2

ПОБЕЛИ́ТЬ *сов. что* ағартып (аҡлап, бурлап) алыу; **побели́ть потоло́к** түшәмде ағартып алыу

ПОБЕ́ЛКА *ж* **1.** *см.* **побели́ть** **2.** *разг.* бур (эзбиз) иҙмәһе

ПОБЕРЕ́ЖЬЕ *с* яр буйы; **морско́е побере́жье** диңгеҙ яры буйы

ПОБЕРЕ́ЧЬ *сов. кого-что* **1.** (*сохранить, не тратя что-л.*) һаҡлап тороу, күҙ-колаҡ булып тороу, имен-аман хәлдә тотоу **2.** һаҡлау, ҡәҙерләү, ҡайғыртыу, хәстәрлекле булыу, ҡарау; **побере́чь своё здоро́вье** сәләмәтлегеңде һаҡлау

ПОБЕРЕ́ЧЬСЯ *сов.* һаҡланыу, хәүефхәтәрҙән үҙеңде ҡурсыу, һаҡ булыу; **врач сове́товал побере́чься** табип һаҡланырға кәңәш бирҙе

ПОБЕСЕ́ДОВАТЬ *сов.* әңгәмәләшеп (әңгәмә ҡороп) алыу

ПОБЕСПОКО́ИТЬ *сов. кого-что* бер аҙ тынысһыҙлау, тынғыһыҙлау, маҙаһыҙлау, мәшәҡәтләү, борсоу

ПОБЕСПОКО́ИТЬСЯ *сов.* **1.** (*поволноваться*) бер аҙ тынысһыҙланыу (мәшәҡәтләнеү, борсолоу) **2.** (*проявить заботу о ком-чём-л.*) ҡайғыртыу, хәстәрен күреү, мәшәҡәтләнеү; **побеспоко́иться о де́тях** балалар тураһында ҡайғыртыу

ПОБИ́ТЬ *сов.* **1.** *см.* **бить** 1, 5; **2.** *кого-что* (*победить в игре*) еңеү, еңеп сығыу **3.** *кого*; *разг.* (*убить всех, многих*) ҡырып һалыу (бөтөрөү) **4.** *что* (*уничтожить посевы*) һуғыу, һуғып китеү; **град поби́л пшени́цу** бойҙайҙы борсаҡ һуҡҡан **5.** *что*; *разг.* (*разбить*) ҡыйратып (ватып) бөтөрөү

ПОБИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* **1.** иҙелеп (йәмшәйеп, йәнселеп) бөтөү; **я́блоки поби́лись** алмалар йәнселеп бөткән **2.** ватылып (ҡырылып) бөтөү; **посу́да поби́лась** һауыт-һаба ватылып бөткән ♦ **поби́ться об закла́д** малға (аҡсаға) бәхәсләшеү, еңешеү

ПОБЛАГОДАРИ́ТЬ *сов. см.* **благодари́ть**; **поблагодари́ть за внима́ние** иғтибар өсөн рәхмәт белдереү

ПОБЛА́ЖКА *ж*; *разг.* артыҡ үҙһендереү (иркәләү), яҡлау, ҡотортоу; **дава́ть побла́жки** *кому-л.* *берәйһен* артыҡ ҡотортоп ебәреү

ПОБЛЕДНЕ́ТЬ *сов. см.* **бледне́ть**; **побледне́ть внеза́пно** ҡапыл ағарынып китеү

ПОБЛЁКЛЫЙ и **ПОБЛЕ́КЛЫЙ,** -ая, -ое шиңеп (һулып) бөткән, төҫһөҙләнгән; **побле́клые цветы́** шиңеп бөткән сәскәләр

ПОБЛЁКНУТЬ и **ПОБЛЕ́КНУТЬ** *сов. см.* **блёкнуть**

ПОБЛЁСКИВАТЬ и **ПОБЛЕ́СКИВАТЬ** *несов.* йымылдаштырыу, йымылдап ҡуйыу

ПОБЛИ́ЗОСТИ *нареч.* и *предлог* **1.** *нареч.* яҡында, тирәлә, яҡын-тирәлә; **побли́зости ни души́** яҡында йән эәҫәре юҡ **2.** *предлог с род. п.* тирәһендә; **побли́зости от до́ма** өй тирәһендә

ПОБО́И *только мн.* туҡмаҡ, туҡмау, һуғыу; **следы́ побо́ев** һуҡҡан эҙҙәр

ПОБО́ИЩЕ *с* **1.** *ист.* (*битва*) ҙур һуғыш, оло яу **2.** *разг.* (*кровавая драка*) ҡанлы һуғыш

ПОБОЛЕ́ТЬ I *сов.*; *разг.* (*пробыть некоторое время больным*) ауырып алыу (ятыу); **он поболе́л о́коло ме́сяца** ул айға яҡын ауырып алды

ПОБОЛЕ́ТЬ II *сов.* (*болеть некоторое время*) ауыртып тороу; **голова́ поболе́ла и прошла́** баш ауыртып торҙо ла үтте

ПОБОЛТА́ТЬ I *сов.* **1.** *что*; *разг.* (*размешать*) болғатып алыу (ҡуйыу) **2.** *чем* һелкеткеләп алыу; **поболта́ть нога́ми** аяҡтарҙы һелкеткеләп алыу

ПОБОЛТА́ТЬ II *сов.*; *разг.* (*поговорить о чём-л. несерьёзном*) лығырлап (лаҡылдап) алыу

ПОБО́РНИК *м* и **ПОБО́РНИЦА** *ж*; *книжн.* яҡлаусы, яҡлап көрәшеүсе; **побо́рник свобо́ды** ирек яҡлап көрәшеүсе

ПОБОРО́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* еңеү, еңеп (өҫтөн) сығыу; **поборо́ть проти́вника** ҡаршы яҡты еңеү; **поборо́ть всех конкуре́нтов** бөтә конкуренттарҙан өҫтөн сығыу **2.** *что* (*преодолеть*) еңеү, баҫыу; **поборо́ть страх** ҡурҡыуҙы еңеү

ПОБОРО́ТЬСЯ *сов. с кем-чем-л.* көрәшеү, ҡаршылыҡ күрһәтеү

ПОБО́РЫ *мн.* (*ед.* **побо́р** *м*); *уст.* ҙур һалымдар

ПОБО́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** икенсе дәрәжәләге, өҫтәмә; **побо́чный проду́кт произво́дства** етештереүҙең өҫтәмә продукты **2.** *уст.* никахһыҙ тыуған; **побо́чный ребёнок** никахһыҙ тыуған бала

ПОБОЯ́ТЬСЯ *сов. кого-чего* и *с неопр.* ҡурҡыңҡырап тороу, ҡурҡа төшөү; **побоя́ться сказа́ть пра́вду** дөрөҫөн әйтеп бирергә ҡурҡыңҡырап тороу

ПОБРАНИ́ТЬ *сов. см.* **брани́ть**

ПОБРАНИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** *с кем* и *без доп.* асыуланышып (әрләшеп) алыу **2.** *см.* **брани́ться** 1

ПОБРАТА́ТЬСЯ *сов. см.* **брата́ться** 1

ПОБРАТИ́М *м* туғанлашҡан кеше

ПОБРЕ́ЗГАТЬ и **ПОБРЕ́ЗГОВАТЬ** *сов. см.* **бре́згать**

ПОБРЕСТИ́ *сов.* һалмаҡ (ауыр) атлап барыу

ПОБРИ́ТЬ *см.* **брить**

ПОБРИ́ТЬСЯ *сов. см.* **бри́ться** 1

ПОБРОДИ́ТЬ *сов.*; *разг.* йөрөштөрөү, йөрөп килеү

ПОБРОСА́ТЬ *сов.* **1.** *что* ырғытҡылау, бырағтырып (ташлап) бөтөрөү, атып бәреү, теләһә ҡайҙа ташлау; **поброса́ть ве́щи** әйберҙәрҙе бырағтырып бөтөрөү **2.** *кого-что* (*оставить всё, всех*) ташлап китеү (ҡалдырыу)

ПОБРЫ́ЗГАТЬ *сов.* **1.** һибәләү, һибәләп алыу, һипкеләү, һипкеләп алыу; **до́ждик побры́згал** ямғыр һибәләп алды **2.** *кого-что, на кого-что* и *без доп.* бөркөү, сәсрәтеү; **побры́згать водо́й** һыу бөркөү

ПОБРЫ́ЗГАТЬСЯ *сов.* һыу һибешеп (сәсрәтешеп) алыу

ПОБРЮЗЖА́ТЬ *сов.*; *разг.* мыжып алыу, бер аҙ мығырлау

ПОБРЯ́КАТЬ *сов.*; *разг.* шалтыратып (шылтыратып, сылтыратып, дыңғырлатып) алыу

ПОБРЯ́КИВАНИЕ *с* **1.** *см.* **побря́кивать** **2.** (*звуки*) шалтыраған (шылтыраған, сылтыраған, дыңғырлаған) тауыш

ПОБРЯ́КИВАТЬ *несов.*; *разг.* шалтыратҡылау, салтыратҡылау, дыңғырлатҡылау

ПОБРЯКУ́ШКА *ж*; *разг.* **1.** (*игрушка*) шалтырауыҡ **2.** *обычно мн.* **побряку́шки**; *перен.* шаҡы-шоҡо, ваҡ-төйәк

ПОБУДИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое ҡуҙғатыусы, уятыусы, мәжбүр итеүсе; **побуди́тельная причи́на** мәжбүр итеүсе сәбәп

ПОБУДИ́ТЬ I *сов. кого-что*; *разг.* **1.** (*будить некоторое время*) уятып ҡарау **2.** (*разбудить всех, многих*) уятып сығыу

ПОБУДИ́ТЬ II *сов. кого-что, к чему* и *с неопр.* күндереү, теләк уятыу, димләп ризалатыу, сәбәп булыу; **побуди́ть к реши́тельным де́йствиям** ҡәтғи саралар күрергә теләк уятыу

ПОБУ́ДКА *ж*; *воен.* уятыу сигналы; **у́тренняя побу́дка** иртәнге уятыу сигналы

ПОБУЖДА́ТЬ *несов. см.* **побуди́ть** II

ПОБУЖДЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **побуди́ть** II — **побужда́ть** **2.** теләк, уй, ниәт; **до́брые побужде́ния** изге ниәттәр

ПОБУРЕ́ТЬ *сов. см.* **буре́ть**

ПОБЫВА́ТЬ *сов.* **1.** булғылау, булып (йөрөп, тороп, барып) ҡайтыу; **побыва́ть в родно́м го́роде** тыуған ҡалала булып ҡайтыу; **побыва́ть на Кавка́зе** Кавказда йөрөп ҡайтыу **2.** булыу, ҡатнашыу; **побыва́ть в похо́де** походта булыу **3.** булыу; **успе́ть побыва́ть в о́тпуске** ялда булырға өлгөрөү

ПОБЫ́ВКА *ж*; *разг.* ҡыҫҡа ваҡытлы ял (*күберәк хәрби хеҙмәткәрҙәргә ҡарата*); **прие́хать домо́й на побы́вку** өйгә ҡыҫҡа ваҡытлы ялға ҡайтыу

ПОБЫ́ТЬ *сов.* **1.** бер аҙ тороу (тороп китеү); **он по́был до́ма** ул өйҙә тороп китте **2.** *разг.* (*пробыть некоторое время в каком-л. положении*) булып алыу (тороу)

ПОВА́ДИТЬСЯ *сов. с неопр.*; *разг.* ғәҙәтләнеп (өйрәнеп) китеү (*ғәҙәттә ярамаған эшкә*)

ПОВА́ДКА *ж*; *разг.* ғәҙәт, ҡылыҡ; **пова́дка люде́й** кешеләрҙең ҡылығы

ПОВА́ДНО **1.** *нареч.* яҡшы, еңел; **вме́сте рабо́тать пова́дно** бергә эшләү еңел **2.** *кому в знач. сказ., безл.* яҡшы, еңел; **с ним пова́дно** уның менән яҡшы ♦ **что́бы не́ было пова́дно** икенсе улай булмаһын (эшләмәһен) өсөн

ПОВАЛИ́ТЬ I *сов. кого-что* ауҙарыу, ҡолатыу, йығыу, ауҙарып ташлау, йығып һалыу; **повали́ть де́рево** ағасты ауҙарыу; **дождь повали́л хлеба́** ямғыр ашлыҡтарҙы йығып һалған

ПОВАЛИ́ТЬ II *сов.*; *разг.* **1.** (*о толпе*) ағыла (ябырыла) башлау; **наро́д повали́л на пло́щадь** халыҡ майҙанға ағыла башланы **2.** (*о дыме, паре*) урғыла (борҡола) башлау; (*о снеге*) баҫып (ишелеп) яуа башлау

ПОВАЛИ́ТЬСЯ *сов.* ауыу, ҡолау, йығылыу, тәгәрәү, ауып китеү, йығылып (тәгәрәп) төшөү

ПОВА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое барыһына ла ҡағыла (береһен дә ҡалдырмай) торған, күмәкләп; **пова́льные о́быски** береһен дә ҡалдырмай торған тентеү; **пова́льное увлече́ние** күмәкләп мауығыу

ПОВАЛЯ́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* әүәләү, тәгәр(л)әтеү, әүәләп, тәгәр(л)әтеп алыу; **поваля́ть те́сто в муке́** онда ҡамыр әүәләү

ПОВАЛЯ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* аунау, аунап ятыу, **поваля́ться на траве́** үләндә аунап алыу; **поваля́ться на дива́не** диванда аунау

ПО́ВАР *м* и *разг.* **ПОВАРИ́ХА** *ж* ашнаҡсы, аш-һыу әҙерләүсе

ПОВА́РЕННЫЙ, -ая, -ое аш ...ы, аш-һыу әҙерләү ...ы; **пова́ренная кни́га** аш-һыу әҙерләү китабы; **пова́ренная соль** аш тоҙо

ПОВАРЁНОК *м*; *разг.* ашнаҡсы ярҙамсыһы, ашнаҡсы малай

ПОВАРЁШКА *ж*; *разг.* (аш) сүмес(е), ижау; **деревя́нная поварёшка** ағас сүмес

ПОВАРИ́ТЬ *сов. что* бешереңкерәү, бешерә биреү (төшөү)

ПОВАРСКО́Й, -ая, -ое ашнаҡсы ...ы, аш-һыу әҙерләүсе ...ы; **поварско́е иску́сство** аш-һыу әҙерләүсе оҫталығы; **поварско́й нож** ашнаҡсы бысағы

ПОВЕ́ДАТЬ *сов. что, о чём* һөйләү, әйтеү, һөйләп (әйтеп) биреү; **пове́дать свою́ та́йну** үҙеңдең эс сереңде һөйләп биреү

ПОВЕДЕ́НИЕ *с* тәртип, үҙ-үҙеңде тотош; **приме́рное поведе́ние** өлгөлө тәртип

ПОВЕЗТИ́ *сов.* **1.** *кого-что* алып китеү (барыу) (*ат, машина һ.б. тейәп*); **повезти́ ве́щи на вокза́л** әйберҙәрҙе вокзалға алып китеү **2.** *см.* **везти́** 2; **ему́ повезло́** уның эше уңды

ПОВЕЛЕВА́ТЬ *несов.* **1.** *кем-чем* идара итеү, бойороҡ биреп тороу **2.** *см.* **повеле́ть**

ПОВЕЛЕ́НИЕ *с* бойороҡ, әмер; **дать повеле́ние** бойороҡ биреү

ПОВЕЛЕ́ТЬ *сов. с неопр.* бойороу, әмер биреү

ПОВЕЛИ́ТЕЛЬ *м* и **ПОВЕЛИ́ТЕЛЬНИЦА** *ж* әмир, бойороусы

ПОВЕЛИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое бойороу ...ы; **говори́ть повели́тельным то́ном** бойороу тауышы менән әйтеү ♦ **повели́тельное наклоне́ние** *грам.* бойороҡ һөйкәлеше

ПОВЕНЧА́ТЬ *сов. см.* **венча́ть** 4

ПОВЕНЧА́ТЬСЯ *сов. см.* **венча́ться** 2

ПОВЕРГА́ТЬ *несов. см.* **пове́ргнуть**

ПОВЕ́РГНУТЬ *сов.* **1.** *кого-что*; *высок.* (*повалить*) ауҙарыу, йығыу, ҡолатыу **2.** *кого-что, во что* төшөрөү, дусар итеү; **пове́ргнуть в отча́яние** өмөтһеҙлеккә төшөрөү

ПОВЕ́РЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **пове́рить** II; **2.** *в знач. сущ.* **пове́ренный** *м* (*официальное лицо*) вәкил **3.** *в знач. сущ.* **пове́ренный** *м* и **пове́ренная** *ж* (*тот* (*та*), *кому поверяют что-л.*) ышаныслы кеше, серҙәш; **избра́ть свои́м пове́ренным** *кого-л.* *берәйһен* үҙеңә серҙәш итеп һайлау

ПОВЕ́РИТЬ I *сов. кому-чему, в кого-что* ышаныу, инаныу; **пове́рить в успе́х** уңышҡа ышаныу; **пове́рить слу́хам** имеш-мимештәргә ышаныу; **пове́рить дру́гу** дуҫҡа ышаныу

ПОВЕ́РИТЬ II *сов. кому* (*доверяя, сообщить*) ышанып әйтеп (һөйләп) биреү; **пове́рить свою́ та́йну** *кому-л.* *берәйһенә* ышанып эс сереңде һөйләп биреү

ПОВЕ́РКА *ж* **1.** тикшереү, ҡарау; **пове́рка вре́мени** ваҡытты тикшереү **2.** (*перекличка*) барлау, тикшереү; **у́тренняя пове́рка** иртәнге барлау

ПОВЕРНУ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* бороу, бороп ҡуйыу, әйләндереү, әйләндереп һалыу; **поверну́ть ключ в замке́** йоҙаҡтағы асҡысты бороу; **поверну́ть больно́го на друго́й бок** ауырыуҙы икенсе яғына әйләндереп һалыу **2.** *кого-что* бороу, бороп ебәреү; **поверну́ть разгово́р на другу́ю те́му** һүҙҙе икенсе темаға бороу **3.** (*свернуть*) боролоу; **поверну́ть за́ угол** мөйөшкә боролоу; **поверну́ть на юг** көньяҡҡа боролоу

ПОВЕРНУ́ТЬСЯ *сов.* **1.** боролоу, әйләнеү; **поверну́ться лицо́м к окну́** йөҙ менән тәҙрәгә боролоу; **поверну́ться на друго́й бок** икенсе яҡҡа әйләнеп ятыу **2.** *перен.* боролоу, үҙгәреү, башҡа төҫ (йүнәлеш) алыу; **де́ло поверну́лось совсе́м ина́че** эш бөтөнләй башҡа төҫ алды

ПОВЕ́РОЧНЫЙ, -ая, -ое тикшереү ...ы, ҡарау ...ы; **пове́рочные рабо́ты** тикшереү эштәре

ПОВЕРТЕ́ТЬ *сов. кого-что, кем-чем* борғолау, әйләндергеләү, борғолап (әйләндергеләп) алыу

ПОВЕРТЕ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*повращаться*) (бер аҙ) әйләнеү, өйрөлөү; **колесо́ поверте́лось и останови́лось** тәгәрмәс бер аҙ әйләнде лә туҡтаны **2.** (*из стороны в сторону*) борғоланып (әйләнгеләп) тороу, ураланыу; **он поверте́лся и ушёл** ул әйләнгеләне лә китеп барҙы

ПОВЁРТЫВАТЬ *несов. см.* **поверну́ть**

ПОВЁРТЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **поверну́ться** **2.** *страд. от* **повёртывать**

ПОВЕ́РХ *предлог с род. п.* **1.** (*на поверхности чего-л., сверху кого-чего-л.*) өҫтөнән, өҫтөнә; **наде́ть плащ пове́рх костю́ма** костюм өҫтөнән плащ кейеү **2.** (*при обозначении предмета, выше которого направлено действие*) өҫтөнән, ашаһынан; **посмотре́ть пове́рх очко́в** күҙлек өҫтөнән ҡарау

ПОВЕ́РХНОСТНОСТЬ *ж* өҫтән-мөҫтән генә булыу, һайлыҡ; **пове́рхностность зна́ний** белемдең һайлығы

ПОВЕ́РХНОСТНЫЙ, -ая, -ое **1.** өҫкө, өҫтәге, өҫтә ятҡан; **пове́рхностный слой по́чвы** тупраҡтың өҫкө ҡатламы **2.** *перен.* өҫтән-мөҫтән генә булған, төплө (тәрән) булмаған, һай; **по-**

ве́рхностные зна́ния төплө булмаған белем; **пове́рхностное сужде́ние** өҫтән-мөҫтән генә булған фекер

ПОВЕ́РХНОСТЬ *ж* **1.** өҫ, йөҙ; **пове́рхность воды́** һыу өҫтө; **пове́рхность земли́** ер йөҙө **2.** *мат.* йөҙө; **пове́рхность ша́ра** шарҙың йөҙө ♦ **лежа́ть на пове́рхности** үҙенән-үҙе билдәле, асыҡ булыу; **скользи́ть по пове́рхности** *чего* өҫтән генә алдыртыу, асылына төшмәү

ПО́ВЕРХУ *нареч.*; *разг.* **1.** өҫтән, өҫкө яҡтан; **желе́зо закрепи́ли по́верху** ҡалайҙы өҫтән япҡандар **2.** *перен.* өҫтән генә, өҫтән-мөҫтән, һай; **мы́слит по́верху** һай фекер йөрөтә

ПОВЕ́РЬЕ *с* ышаныу, инаныу, хөрәфәт; **стари́нные пове́рья** боронғо ышаныуҙар

ПОВЕРЯ́ТЬ *несов. см.* **пове́рить** II

ПОВЕ́СА *м*; *уст.* елғыуар

ПОВЕСЕЛЕ́ТЬ *сов. см.* **веселе́ть**

ПОВЕСЕЛИ́ТЬ *сов. кого-что* күңелен асыу (күтәреү); **повесели́ть зри́телей** тамашасыларҙың күңелен асыу

ПОВЕСЕЛИ́ТЬСЯ *сов.* күңел асыу (асып алыу)

ПОВЕ́СИТЬ *сов. см.* **ве́шать** I; **пове́сить карти́ну** картинаны элеп ҡуйыу

ПОВЕ́СИТЬСЯ *сов. см.* **ве́шаться** I 1

ПОВЕСТВОВА́НИЕ *с* **1.** *см.* **повествова́ть 2.** (*рассказ*) хикәйә

ПОВЕСТВОВА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое хикәйә (хикәйәләү) ...ы; **повествова́тельный стиль** хикәйәләү стиле ♦ **повествова́тельное предложе́ние** *грам.* хәбәр һөйләм

ПОВЕСТВОВА́ТЬ *несов. о чём* и *без доп.* хикәйәләү, хикәйә итеү, һөйләп (яҙып) биреү

ПОВЕСТИ́ *сов.* **1.** *кого-что* (етәкләп, эйәртеп) алып барыу (китеү); **повести́ ребёнка к врачу́** баланы табипҡа алып барыу **2.** *кого-что* алып сығыу, килтереп сығарыу; **тропи́нка повела́ нас к до́му** һуҡмаҡ беҙҙе йорт яғына алып сыҡты **3.** *чем* һикертеү, һелкетеү; **повести́ бровя́ми** ҡаш һикертеү; **повести́ плечо́м** иңбаш һикертеү

ПОВЕСТИ́СЬ *сов.* **1.** ғәҙәткә инеп китеү, ғәҙәт булып китеү, шулай булған; **и́здавна так повело́сь** электән үк шулай ғәҙәт булып киткән **2.** *с кем*; *разг.* (*начать дружить*) дуҫлашыу, дуҫлашып китеү ♦ **с кем поведёшься, от того́ и наберёшься** кем арбаһына ултырһаң, шуның йырын йырларһың

ПОВЕ́СТКА *ж* **1.** саҡырыу ҡағыҙы, повестка; **пове́стка в суд** судҡа повестка **2.** *разг. см.* **пове́стка дня** ♦ **пове́стка дня** көн тәртибе

ПО́ВЕСТЬ *ж* повесть; **написа́ть по́весть** повесть яҙыу; **прочита́ть по́весть** повесть уҡыу

ПОВЕ́ТРИЕ *с* **1.** *уст.* (*эпидемия*) киҙеү **2.** *перен.*, *разг.* сир (*киң таралған тиҫкәре күренеш йәки йоғошло нәмә*)

ПОВЕ́ШЕНИЕ *с* аҫыу, дарға аҫыу; **казнь че́рез пове́шение** дарға аҫыу язаһы

ПОВЕ́ЯТЬ *сов.* **1.** (*подуть*) иҫә башлау **2.** *чем обычно безл.*; *прям.*, *перен.* килә (аңҡый) башлау, иҫкә төшөү; **пове́яло весно́й** яҙ еҫе аңҡый башланы

ПОВЗДО́РИТЬ *сов. см.* **вздо́рить**

ПОВЗРОСЛЕ́ТЬ *сов. см.* **взросле́ть**

ПОВИВА́ЛЬНЫЙ: повива́льная ба́бка *уст.* кендек әбейе (инәһе)

ПОВИДА́ТЬ *сов.* **1.** *что* (*пережить*) күпте күреү, кисереү **2.** *кого-что*; *разг.* күреү, күреп сығыу

ПОВИДА́ТЬСЯ *сов. с кем* и *без доп.*; *разг.* күрешеү, күреп һөйләшеү

ПО-ВИ́ДИМОМУ *вводн. сл.* күрәһең, булһа кәрәк, -ға/-гә оҡшай; **весна́, по-ви́димому, бу́дет ра́нняя** күрәһең, яҙ иртә килер

ПОВИ́ДЛО *с* повидло; **я́блочное пови́дло** алма повидлоһы

ПОВИ́ЛИВАТЬ *несов. см.* **виля́ть** 1

ПОВИЛИ́КА *ж* кесерткән ебәге (*үлән*)

ПОВИЛЯ́ТЬ *сов.* болғап (һелкеп) ҡуйыу, (бер аҙ) болғап (һелкеп) тороу

ПОВИНИ́ТЬСЯ *сов. см.* **вини́ться**

ПОВИ́ННОСТЬ *ж* йөкләмә; **трудова́я пови́нность** хеҙмәт йөкләмәһе

ПОВИ́ННЫЙ, -ая, -ое ғәйепле; **он ни в чём не пови́нен** ул бер ҙә ғәйепле түгел ♦ **прийти́ с пови́нной (голово́й)** ғәйепте таныу, ғәйебеңде иҡрар итеү

ПОВИНОВА́ТЬСЯ *несов. кому-чему* буйһоноу, һүҙен тыңлау; **повинова́ться прика́зу** приказға буйһоноу; **повинова́ться роди́телям** атаәсәнең һүҙен тыңлау

ПОВИНОВЕ́НИЕ *с* буйһоноу; **беспрекосло́вное повинове́ние** бер һүҙһеҙ буйһоноу; **вы́йти из повинове́ния** буйһоноуҙан сығыу

ПОВИСА́ТЬ *несов. см.* **пови́снуть**

ПОВИСЕ́ТЬ *сов.* (бер аҙ) аҫылынып (эленеп) тороу

ПОВИ́СНУТЬ *сов.* **1.** аҫылыныу, аҫылынып тороу; **пови́снуть на ше́е** муйынға аҫылыныу **2.** һалынып төшөү; **во́лосы пови́сли пря́дями** сәс шәлкемдәре һалынып төшкән ♦ **пови́снуть в во́здухе** һауала аҫылынып ҡалыу (*берәй эштең билдәһеҙлек арҡаһында тормошҡа ашырылмай ятыуы*)

ПОВЛЕ́ЧЬ *сов.* **1.** *кого-что* (*потянуть за собой*) һөйрәкләп алып китеү (килеү) **2.** *что* (*вызвать как последствие*) килтереп сығарыу, тыуҙырыу; **повле́чь серьёзные осложне́ния** етди ҡыйынлыҡтар килтереп сығарыу

ПОВЛИЯ́ТЬ *сов. см.* **влия́ть**

ПО́ВОД I *м* теҙген; **натяну́ть по́вод** теҙгенде тартыу ♦ **быть на поводу́** *у кого-л. берәйһенең* ҡурайына бейеү (ихтыярына буйһоноу)

ПО́ВОД II *м* сәбәп, һылтау; **без вся́кого по́вода** бер ниндәй сәбәпһеҙ; **по́вод для ссо́ры** ыҙғыш сығыуға сәбәп ♦ **дать по́вод** *кому* сәбәп

булыу; **по по́воду** *кого-чего* хаҡында, тураһында, айҡанлы

ПОВОДИ́ТЬ I *сов.* **1.** *кого-что* йөрөткөләү, йөрөтөп алыу (сығыу); **поводи́ть маши́ну** машинаны йөрөтөп алыу **2.** *чем, по чему* йөрөтөү, йөрөтөп алыу; **поводи́ть ука́зкой по ка́рте** күрһәткес таяҡты карта буйлап йөрөтөү

ПОВОДИ́ТЬ II *несов. см.* **повести́** 3

ПОВОДО́К *м* (*для лошади*) ҡыҫҡа теҙген; (*для собаки*) муйынсаҡлы бау, ҡарғы, муйынсаҡ

ПОВОДЫ́РЬ *м* йөрөтөүсе, етәкләп йөрөтөүсе; **поводы́рь слепо́го** һуҡырҙы етәкләп йөрөтөүсе; **соба́ка-поводы́рь** йөрөтөүсе эт

ПОВОЕВА́ТЬ *сов.* һуғышыу, һуғышып алыу

ПОВОЗИ́ТЬ *сов. кого-что* йөрөтөп алыу, (бер аҙ) ултыртып йөрөтөү, (ташыу, ташып алыу); **повози́ть по го́роду** ҡала буйлап бер аҙ ултыртып йөрөтөү; **повози́ть се́но** бесән ташып алыу

ПОВОЗИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*поворочаться*) әйләнеп-тулғаныу **2.** (*побаловаться*) ығы-зығы килеү, шаярып (айҡашып, ҡайнашып) алыу; **де́ти повози́лись и усну́ли** балалар шаярып алғандан һуң йоҡлап киттеләр **3.** *с кем-чем* мәшәҡәтләнеү, маташыу, булышыу; **он о́чень люби́л повози́ться с сы́ном** ул улы менән булышырға бик тә ярата торғайны

ПОВО́ЗКА *ж* арба, йөк арбаһы

ПОВО́ЙНИК *м* повойник (*урыҫ крәҫтиән ҡатындарының боронғо баш кейеме*)

ПОВОЛО́КА *ж* шекәрә, томанһыу булып тороу ♦ **глаза́ с поволо́кой** һағышлы күҙҙәр, моңһоу күҙҙәр

ПОВОЛОЧИ́ТЬ *сов. см.* **волочи́ть** 1

ПОВОЛОЧИ́ТЬСЯ *сов.* һөйрәлеп барыу; **верёвка поволочи́лась по земле́** бау ергә һөйрәлеп бара ине

ПОВОЛО́ЧЬ *сов. кого-что*; *разг.* һөйрәп алып китеү

ПОВОРА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **поверну́ть**

ПОВОРА́ЧИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **поверну́ться 2.** *страд. от* **повора́чивать**

ПОВОРОЖИ́ТЬ *сов.* күрәҙәлек итеү,ноҡот һалыу

ПОВОРО́Т *м* **1.** *см.* **поверну́ть** — **повора́чивать**, **поверну́ться** — **повора́чиваться 2.** боролма; **поворо́т доро́ги** юл боролмаһы **3.** *перен.* (*перелом*) боролош, һынылыш; **поворо́т де́ла** эштең боролошо

ПОВОРО́ТЛИВЫЙ, -ая, -ое өлгөр, етеҙ, сос, еңел һөйәкле; **поворо́тливый челове́к** еңел һөйәкле кеше

ПОВОРО́ТНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*служащий для поворота*) бороу (әйләндереү) ...ы, боролоу (әйләнеү) ...ы **2.** *перен.* (*переломный*) боролош (һынылыш) ...ы; **поворо́тный пункт в разви́тии** *чего-л.* *ниҙеңдер* үҫешендәге боролош пункты

ПОВОРЧА́ТЬ *сов.* (*о человеке*) һуҡранып (мығырлап) ҡуйыу (*кешегә ҡарата*); (*о животных*) ырылдап ҡуйыу (*этҡә ҡарата*)

ПОВРЕДИ́ТЬ *сов.* **1.** *см.* **вреди́ть 2.** *что* имгәтеү, боҙоу, эштән сығарыу, рәтен ебәреү; **повреди́ть но́гу** аяҡты имгәтеү; **повреди́ть замо́к** йоҙаҡты боҙоу

ПОВРЕЖДА́ТЬ *несов. см.* **повреди́ть** 2

ПОВРЕЖДЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **повреди́ть** — **повреждА́ть 2.** (*место*) боҙолған (ватылған) урын

ПОВРЕМЕНИ́ТЬ *сов. с чем* и *с неопр.*; *разг.* (бер аҙ) көтөү, көтөп (тороп) тороу, кисектереү; **повремени́ть с жени́тьбой** өйләнеүҙе кисектереү; **повремени́ть не́сколько дней** бер нисә көн тороп тороу

ПОВРЕМЕ́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** *книжн.* (*периодический*) ваҡытлы; **повреме́нные изда́ния** ваҡытлы баҫмалар **2.** ваҡыт иҫәбенән, ваҡытҡа (ҡарап) иҫәпләнгән; **повреме́нная опла́та** ваҡыт иҫәбенән түләү

ПОВСЕДНЕ́ВНОСТЬ *ж* көндәлек тормош

ПОВСЕДНЕ́ВНЫЙ, -ая, -ое **1.** көндәге, көндәлек, көн дә була торған; **повседне́вные ну́жды населе́ния** халыҡтың көндәлек ихтыяждары **2.** (*обыденный, будничный*) көндәге, ғәҙәттәге, ғәҙәти

ПОВСЕМЕ́СТНЫЙ, -ая, -ое бөтә ерҙә лә була торған; **повсеме́стное явле́ние** бөтә ерҙә лә була торған күренеш

ПОВСКАКА́ТЬ *сов.*; *разг.* һикерешеп тороу, (бер-бер артлы) тороп баҫыу; **все повскака́ли с мест** барыһы ла урындарынан һикерешеп торҙо

ПОВСКА́КИВАТЬ *сов.*; *разг. см.* **повскака́ть**

ПОВСТА́НЕЦ *м* баш күтәреүсе

ПОВСТА́НЧЕСКИЙ, -ая, -ое баш күтәреүсе(ләр) ...ы; **повста́нческий отря́д** баш күтәреүселәр отряды

ПОВСТРЕЧА́ТЬ *сов. см.* **встре́тить** 1

ПОВСТРЕЧА́ТЬСЯ *сов.*; *разг. см.* **встре́титься**; **он мне повстреча́лся на у́лице** ул миңә урамда осраны

ПОВСЮ́ДУ *нареч.* бөтә (һәр, бар) ерҙә, һәр ҡайҙа

ПОВТОРЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **повтори́ть** — **повторя́ть**, **повтори́ться** — **повторя́ться 2.** (*слова и т.п., которые повторяются*) ҡабатлау, ҡабатланған урын; **в статье́ есть повторе́ния** мәҡәләлә ҡабатланған урындар бар

ПОВТОРИ́ТЬ *сов. что*; *в разн. знач.* ҡабатлау; **повтори́ть пе́сню** йырҙы ҡабатлау; **повтори́ть архитекту́ру ста́рого го́рода** иҫке ҡаланың архитектураһын ҡабатлау; **повтори́ть к экза́мену граммати́ческие пра́вила** имтиханға грамматик ҡағиҙәләрҙе ҡабатлау

ПОВТОРИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** ҡабатланыу; **разгово́р повтори́лся** һөйләшеү ҡабатланды; **оши́бка повтори́лась** хата ҡабатланды **2.** үҙ-үҙен (әйткә-

нен) ҡабатлау; **он повтори́лся** ул әйткәнен ҡабатланы

ПОВТО́РНЫЙ, -ая, -ое ҡабат (булған), ҡабаттан (булған), ҡабатланған, икенсе ҡат; **повто́рный медици́нский осмо́тр** икенсе ҡат медицина тикшереүе; **повто́рное объясне́ние** ҡабат аңлатыу; **повто́рный зака́з** ҡабатланған заказ

ПОВТОРЯ́ТЬ *несов. см.* **повтори́ть**

ПОВТОРЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **повтори́ться 2.** *страд. от* **повторя́ть**

ПОВЫ́СИТЬ *сов.* **1.** *что* (*поднять*) күтәреү; **повы́сить у́ровень воды́** һыу кимәлен күтәреү **2.** *что* (*увеличить*) күтәреү, арттырыу; **повы́сить производи́тельность труда́** хеҙмәт етештереүсәнлеген күтәреү; **повы́сить продукти́вность скота́** малдың продуктлылығын арттырыу **3.** *что* (*улучшить*) арттырыу, яҡшыртыу, көсәйтеү; **повы́сить ка́чество проду́кции** продукцияның сифатын яҡшыртыу; **повы́сить акти́вность** активлыҡты көсәйтеү **4.** *кого* үрләтеү, күтәреү; **повы́сить по слу́жбе** хеҙмәт буйынса үрләтеү ♦ **повы́сить го́лос (тон)** ҡысҡырып (екереп) әйтеү, асыуҙан ҡысҡырып һөйләй башлау

ПОВЫ́СИТЬСЯ *сов.* **1.** күтәрелеү, артыу; **у́ровень воды́ повы́сился** һыуҙың кимәле күтәрелгән **2.** артыу, яҡшырыу; **интере́с к заня́тиям повы́сился** дәрестәргә ҡыҙыҡһыныу артты; **ка́чество проду́кции повы́силось** продукцияның сифаты яҡшырҙы **3.** *в чём* (*в чьём-л. мнении*) үҫеү, дәрәжә күтәрелеү; **повы́ситься в глаза́х люде́й** кешеләр алдында дәрәжә күтәрелеү **4.** *разг.* үрләү, күтәрелеү; **повы́ситься по слу́жбе** хеҙмәт буйынса үрләү

ПОВЫША́ТЬ *несов. см.* **повы́сить**

ПОВЫША́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **повы́ситься 2.** *страд. от* **повыша́ть**

ПОВЫШЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **повы́сить** — **повыша́ть, повы́ситься** — **повыша́ться; повыше́ние урожа́йности** уңыштың күтәрелеүе; **повыше́ние зарпла́ты** эш хаҡының артыуы **2.** (*возвышение*) ҡалҡыу урын

ПОВЫ́ШЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **повы́сить 2.** *прил.* күтәренке, юғары; **повы́шенная температу́ра** юғары температура

ПОВЯЗА́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* бәйләү, бәйләп ҡуйыу; **повяза́ть го́лову платко́м** башҡа яулыҡ бәйләү **2.** бәйләү, тағыу; **повяза́ть га́лстук** галстук тағыу

ПОВЯЗА́ТЬСЯ *сов. чем* бәйләү, бәйләп алыу, быуыу; **повяза́ться платко́м** яулыҡ бәйләү; **повяза́ться кушако́м** билбау быуыу

ПОВЯ́ЗКА *ж* бәйләмес; **наложи́ть повя́зку на ра́ну** яраға бәйләмес һалыу

ПОВЯ́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **повяза́ть**

ПОВЯ́ЗЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **повяза́ться 2.** *страд. от* **повя́зывать**

ПОВЯ́НУТЬ *сов.* шиңеү, һулыу, шиңеп (һулып) бөтөү; **цветы́ повя́ли** сәскәләр шиңеп бөткән

ПОГАДА́ТЬ *сов.* күрәҙәлек (бағымсылыҡ) итеп алыу

ПОГА́НКА *ж* **1.** *бот.* (*гриб*) ағыулы бәшмәк **2.** *зоол.* (*утка-нырок*) сыпҡай

ПОГА́НЫЙ, -ая, -ое **1.** (*несъедобный*) ашарға ярамаған, ашамай торған; **пога́ный гриб** ашарға ярамаған (ағыулы) бәшмәк **2.** (*запретный по религиозным соображениям*) хәрәм; **пога́ная пи́ща** хәрәм ризыҡ **3.** *разг.* сүп-сар (йыуынтыҡ) ...ы; **пога́ное ведро́** йыуынтыҡ күнәге **4.** *разг.* (*отвратительный*) хөрт, ерәнес, насар; **пога́ное де́ло** ерәнес эш; **пога́ное настрое́ние** насар кәйеф

ПОГАСА́ТЬ *несов. см.* **пога́снуть**

ПОГАСИ́ТЬ *сов. что* **1.** *см.* **гаси́ть** 1, 2; **погаси́ть ла́мпу** шәмде һүндереү **2.** түләү, түләп ҡуйыу (бөтөрөү); **погаси́ть задо́лженность** бирәсәкте түләп ҡуйыу

ПОГА́СНУТЬ *сов.*; *прям.*, *перен.* һүнеү, һүнеп бөтөү; **ого́нь пога́с** ут һүнгән; **стра́сти пога́сли** дәрт һүнеп бөткән

ПОГАША́ТЬ *несов. см.* **погаси́ть** 2

ПОГАШЕ́НИЕ *с см.* **погаси́ть** 2 — **погаша́ть; погаше́ние за́йма** заёмды түләү

ПОГА́ШЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **погаси́ть 2.** *прил.* түләнгән, түләп бөтөрөлгән (ҡуйылған); **пога́шенная облига́ция** түләнгән облигация

ПОГИБА́ТЬ *несов. см.* **поги́бнуть**

ПОГИ́БЕЛЬ I *ж*; *уст.* һәләкәт, үлем

ПОГИ́БЕЛЬ II: согну́ть в три поги́бели: 1) ныҡ бөгөү; 2) (*смирить*) бишкә бөгөү, буйһондороу; **согну́ться в три поги́бели** ныҡ бөгөлөү

ПОГИ́БНУТЬ *сов.*; *прям.*, *перен.* һәләк булыу, һәләкәткә осрау; **дере́вья поги́бли от моро́за** ағастар һыуыҡтан һәләк булды; **поги́бнуть в бою́** һуғышта һәләк булыу; **поги́б весь флот** тотош флот һәләкәткә осраған; **мечты́ поги́бли** хыялдар һәләк булды

ПОГИ́БШИЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **поги́бнуть 2.** *прил.* бөткән, эштән (кешелектән) сыҡҡан; **он челове́к поги́бший** ул бөткән кеше

ПОГЛА́ДИТЬ *сов.* **1.** *кого-что* һыйпау, һыйпап ҡуйыу; **погла́дить по голове́** башынан һыйпап ҡуйыу **2.** *что*; *разг. см.* **вы́гладить**

ПОГЛА́ЖИВАТЬ *несов. кого-что* һыйпаштырыу; **погла́живать бо́роду** һаҡалды һыйпаштырыу

ПОГЛАЗЕ́ТЬ *сов.*; *прост.* (ауыҙ асып) ҡарап тороу

ПОГЛОДА́ТЬ *сов.*; *разг.* **1.** *что, чего* (*погрызть немного*) кимереп алыу **2.** *что* (*сглодать всё, многое*) кимереп ҡуйыу (бөтөрөү)

ПОГЛОТИ́ТЕЛЬ *м* йоткос, һеңдергес; **хими́ческий поглоти́тель** химик һеңдергес; **поглоти́тель вла́ги** дым һеңдергес

ПОГЛОТИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* йотоу, һеңдереү, тартыу; **поглоти́ть вла́гу** дым тартыу **2.** *кого-что* (*принять в себя*) йотоу, убыу; **мо́ре поглоти́ло**

кора́бль диңгеҙ карапты йоткан 3. *кого-что* (*всецело захватить*) бик мауыктырыу, мауыктырып ебәреү, үҙенә тартыу, зиһенен (күңелен, уйын) биләү; **но́вая иде́я поглоти́ла его́** яңы идея уның уйын биләне 4. *что* (*взять*) йотоу, талап итеү; **рабо́та поглоти́ла все си́лы** эш бар булған көстө талап итте; **строи́тельство поглоти́ло все де́ньги** төҙөлөш бөтә аҡсаны йотто

ПОГЛОТИ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*вобраться*) йотолоу, һеңеү, һеңеп бөтөү 2. (*увлечься*) ныҡ мауығыу, мауығып китеү

ПОГЛОЩА́ТЬ *несов. см.* **поглоти́ть**

ПОГЛОЩА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **поглоти́ться** 2. *страд. от* **поглоща́ть**

ПОГЛОЩЕ́НИЕ *с см.* **поглоти́ть — поглоща́ть, поглоти́ться — поглоща́ться**; **поглоще́ние вла́ги** дым һеңеү; **поглоще́ние све́та** яҡтылыҡ йотолоу

ПОГЛУМИ́ТЬСЯ *сов. над кем-чем* мыҫҡыллау, мәсхәрәләү, мыҫҡыллап (мәсхәрәләп) алыу

ПОГЛУПЕ́ТЬ *сов. см.* **глупе́ть**

ПОГЛЯДЕ́ТЬ *сов.* 1. *см.* **гляде́ть** 1, 2; **погляде́ть в окно́** тәҙрәнән ҡарап алыу; **погляде́ть с удивле́нием** ғәжәпһенеп ҡарап ҡуйыу 2. *за кем-чем*; *разг.* ҡарап (күҙ һалып) тороу, күҙ-ҡолаҡ булыу; **погляде́ть за ребёнком** балаға күҙ-ҡолаҡ булыу

ПОГЛЯДЕ́ТЬСЯ *сов.* ҡаранып алыу; **погляде́ться в зе́ркало** көҙгөгә ҡаранып алыу

ПОГЛЯ́ДЫВАТЬ *несов.* 1. ҡараштырғылау, ҡараштырып ҡуйыу, ҡарап алғылау, күҙ һалғылау; **погля́дывать по сторона́м** тирә-яҡҡа күҙ һалғылау 2. *за кем-чем*; *разг.* ҡараштырғылап (күҙ-ҡолаҡ булып, күҙәткеләп) тороу; **погля́дывать за детьми́** балаларға күҙ-ҡолаҡ булып тороу

ПОГНА́ТЬ *сов. кого-что* 1. (*насильно послать*) ҡыуып алып китеү; **погна́ть ста́до в по́ле** көтөүҙе ҡырға ҡыуып алып китеү 2. (*начать гнать*) ҡыуалау, ҡыуа башлау; **погна́ть лошаде́й вскачь** аттарҙы ҡыуалап саптырыу

ПОГНА́ТЬСЯ *сов.* 1. *за кем-чем* (*вдогонку*) ҡыуып китеү (барыу); **погна́ться за за́йцем** ҡуян артынан ҡыуып барыу 2. *за чем*; *разг.* ынтылыу, ҡыуыу; **погна́ться за сла́вой** дан артынан ҡыуыу

ПОГНИ́ТЬ *сов.*; *разг.* сереү, сереп бөтөү

ПОГНУ́ТЬ *сов. что* бөгөү, эйеү, кәкрәйтеү

ПОГНУ́ТЬСЯ *сов.* бөгөлөү, эйелеү, кәкрәйеү

ПОГНУША́ТЬСЯ *сов. см.* **гнуша́ться**

ПОГОВА́РИВАТЬ *несов. о ком-чём* и *с союзом "что"*; *разг.* һөйләнеү, һөйләү, һүҙ сығарыу (ҡуҙғатыу), хәбәр (һүҙ) йөрөү; **он погова́ривает об отъе́зде** ул китеү тураһында һөйләнә

ПОГОВОРИ́ТЬ *сов.* һөйләшеп алыу; **поговори́ть о рабо́те** эш тураһында һөйләшеп алыу

ПОГОВО́РКА *ж* әйтем; **войти́ в погово́рку** әйтем булып китеү

ПОГО́ДА *ж* көн, һауа, һауа торошо; **хоро́шая пого́да** яҡшы көн; **дожд́ливая пого́да** ямғырлы көн; **пого́да по́ртится** көн боҙола; **сво́дка пого́ды** һауа торошо тураһында мәғлүмәт ♦ **де́лать пого́ду** хәл итеү, шарт тыуҙырыу

ПОГОДИ́ТЬ *сов.*; *разг.* 1. *см.* **повремени́ть** 2. *повел.* **погоди́** тороп (көтөп) тор, сабыр ит; **погоди́, ско́ро приду́** көтөп тор, тиҙҙән киләм ♦ **немно́го погодя́** бер аҙҙан

ПОГО́ДНЫЙ I, -ая, -ое йыллыҡ (*йыллап алып барылған*); **пого́дные за́писи** йыллыҡ яҙмалар

ПОГО́ДНЫЙ II, -ая, -ое һауа ...ы; **пого́дные усло́вия** һауа шарттары

ПОГО́ДОК *м* бер йәшкә кесе (өлкән) бер туған (*һеңле, ҡусты йәки апай, ағай*)

ПОГО́ЖИЙ, -ая, -ое яҡшы, аяҙ; **пого́жие дни** аяҙ көндәр

ПОГОЛО́ВНЫЙ, -ая, -ое 1. (баш) иҫәбенән (иҫәбен); **поголо́вный счёт скота́** мал иҫәбен алыу 2. (*всеобщий*) тотош, дөйөм; **поголо́вный учёт** дөйөм иҫәп алыу

ПОГОЛО́ВЬЕ *с* (баш) иҫәбе (һаны), һан; **ко́нское поголо́вье** аттарҙың һаны

ПОГОЛОДА́ТЬ *сов.* асығып алыу, (бер аҙ) аслы-туҡлы тороу

ПОГОЛУБЕ́ТЬ *сов.* зәңгәрләнә (күгелйемләнә) төшөү

ПОГО́ННЫЙ, -ая, -ое погон (*дөйөм оҙонлоҡҡа һалынған үлсәмгә ҡарата*); **пого́нный метр** погон метр

ПОГО́НЩИК *м* ҡыуыусы, эйҙәүсе; **пого́нщик коро́в** һыйырҙар ҡыуыусы

ПОГО́НЯ *ж* 1. *за кем-чем* ҡыуа китеү (төшөү, барыу), баҫтырып барыу (килеү) 2. (*человек или группа людей, преследующие кого-л.*) ҡыуғын; **вы́слать пого́ню** ҡыуғын ебәреү; **организова́ть пого́ню** ҡыуғын ойоштороу 3. *за чем*; *перен.* ҡыуыу, ынтылыу; **пого́ня за при́былью** табыш артынан ҡыуыу; **пого́ня за сла́вой** дан артынан ҡыуыу

ПОГОНЯ́ТЬ I *несов. кого* 1. ҡыуыу, ҡыуалау; **погоня́ть лошаде́й** аттарҙы ҡыуалау 2. *перен.*, *разг.* ҡыуыу, ашыҡтырыу; **его́ погоня́ть не прихо́дится** уны ашыҡтырып тораһы юҡ

ПОГОНЯ́ТЬ II *сов. кого-что*; *разг.* (*гонять некоторое время*) ҡыуыу, ҡыуып алыу (барыу, йөрөтөү); **погоня́ть мяч** туп ҡыуыу; **погоня́ть коня́** атты ҡыуыу

ПОГОНЯ́ТЬСЯ *сов. за кем-чем*; *разг.* ҡыуып йөрөү; **погоня́ться за за́йцем** ҡуян ҡыуып йөрөү

ПОГОРЕВА́ТЬ *сов.* ҡайғырып (хәсрәтләнеп, көйөнөп) алыу

ПОГОРЕ́ЛЕЦ *м* йорт-ере (мөлкәте) янған кеше, янғындан бөлгән кеше

ПОГОРЕ́ТЬ *сов.* 1. (*сгореть целиком*) яныу, янып бөтөү 2. (*сгнить, сопреть*) яныу, ҡыҙып яныу (күгәреү) 3. (*засохнуть от зноя*) көйөү,

көйөп (ҡороп) бөтөү; **яровы́е погоре́ли от за́сухи** һабан ашлыҡтар ҡоролоҡтан көйөп бөттө **4.** *разг.* (*лишиться имущества во время пожара*) мөлкәт яныу, янып бөтөү **5.** яна биреү, (бер аҙ) янып тороу; **свеча́ погоре́ла и пога́сла** шәм яна бирҙе лә һүнде **6.** *на чём* и *без доп.*; *перен.*, *прост.* яныу, бәләгә тарыу, ауыҙ бешеү

ПОГОРЯЧИ́ТЬСЯ *сов.* ҡыҙып китеү (алыу); **он зря погорячи́лся** ул юҡҡа ҡыҙып китте

ПОГО́СТ *м* ҡәберлек, ауыл зыяраты

ПОГОСТИ́ТЬ *сов.* (бер аҙ) ҡунаҡ булыу; **погости́ть дво́е су́ток** ике тәүлек ҡунаҡ булыу

ПОГРАН... *ҡушма һүҙҙәрҙең "сик буйы", "сик буйындағы" мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәç.*, **погранзаста́ва** сик буйы заставаһы

ПОГРАНИ́ЧНИК *м* сик һаҡсыһы, пограничник

ПОГРАНИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*указывающий границу*) сик буйы ...ы, сик ...ы; **пограни́чная ли́ния** сик буйы һыҙығы; **пограни́чный знак** сик билдәһе; **пограни́чный столб** сик бағанаһы; **пограни́чные войска́** сик буйы ғәскәрҙәре **2.** (*расположенный на границе*) сик буйындағы; **пограни́чный го́род** сик буйындағы ҡала; **пограни́чный пост** сик буйындағы һаҡ **3.** (*смежный*) сиктәш; **пограни́чные с Башкортоста́ном о́бласти** Башҡортостан менән сиктәш өлкәләр **4.** сик һаҡсыһы ...ы, пограничник ...ы; **пограни́чная фо́рма** сик һаҡсыһы формаһы

ПО́ГРЕБ *м* баҙ, мөгәрәп; **ви́нный по́греб** шарап баҙы; **порохово́й по́греб** дары баҙы; **поста́вить смета́ну в по́греб** ҡаймаҡты мөгәрәпкә төшөрөп ҡуйыу

ПОГРЕБА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое күмеү ...ы, ерләү ...ы; **погреба́льный обря́д** ерләү йолаһы

ПОГРЕБА́ТЬ *несов. см.* **погрести́** I

ПОГРЕБЕ́НИЕ *с см.* **погрести́** I — **погреба́ть**

ПОГРЕМУ́ШКА *ж* шылтыраҡ; **трясти́ погрему́шкой** шылтыраҡ һелкетеү

ПОГРЕСТИ́ I *сов.* **1.** *кого* (*похоронить*) ерләү, күмеү; **погрести́ поко́йного** мәйет ерләү **2.** *что*; *перен.* (*укрыть, скрыть*) йәшереү, йыйып (ҡасырып) ҡуйыу **3.** *кого-что, под чем* (*засыпать, завалить*) күмеү, күмеп ташлау

ПОГРЕСТИ́ II *сов.* (*веслом*) ишә биреү, (бер аҙ) ишеү; (*граблями*) йыйыштырыу, йыя биреү, (бер аҙ) тырмалау

ПОГРЕ́ТЬ *сов. кого-что* и *без доп.* йылытып алыу, (бер аҙ) йылытыу; **погре́ть во́ду** һыу йылытып алыу

ПОГРЕ́ТЬСЯ *сов.* йылынып алыу, (бер аҙ) йылыныу

ПОГРЕШИ́ТЬ *сов. против чего, чем* хаталыҡ (хилафлыҡ, яңылышлыҡ) эшләү (ҡылыу), хаталаныу; **погреши́ть про́тив и́стины** хәҡиҡәткә хилафлыҡ ҡылыу

ПОГРЕ́ШНОСТЬ *ж* **1.** хата, яңылышлыҡ, хаталыҡ; **погре́шность в вычисле́нии** хисаплауҙағы яңылышлыҡ; **стилисти́ческие погре́шности** стилистик хаталар **2.** (*недостаток в работе какого-л. устройства*) кәмселек, етешһеҙлек; **погре́шности в мото́ре** моторҙағы кәмселектәр

ПОГРОЗИ́ТЬ *сов. кому* и *без доп.* янау, янап ҡуйыу; **погрози́ть па́льцем** бармаҡ янау

ПОГРО́М *м* погром (*берәй милләтте йәки уның төркөмөн үлтереү, ҡырыу, талау өсөн ойошторолған реакцион-шовинистик сығыш*)

ПОГРО́МНЫЙ, -ая, -ое погромға саҡырған (өндәгән); **погро́мные выступле́ния** погромға саҡырған сығыштар

ПОГРО́МЩИК *м* погромсы

ПОГРУБЕ́ТЬ *сов. см.* **грубе́ть**; **ко́жа погрубе́ла** тире ҡытыршылана төшкән; **го́лос у него́ погрубе́л** уның тауышы ҡалынайған

ПОГРУЖА́ТЬ *несов. см.* **погрузи́ть**

ПОГРУЖА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **погрузи́ться** **2.** *страд. от* **погружа́ть**

ПОГРУЖЕ́НИЕ *с см.* **погрузи́ть** 1, 2 — **погружа́ть, погрузи́ться** 1, 2 — **погружа́ться**

ПОГРУЗИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** *во что* батырыу, сумырыу; **погрузи́ть ведро́ в во́ду** биҙрәне һыуға сумырыу; **погрузи́ть но́ги в песо́к** аяҡтарҙы ҡомға батырыу **2.** *во что*; *перен.* талдырыу, батырыу, һалыу, сумырыу; **погрузи́ть в разду́мья** уйға батырыу; **погрузи́ть в сон** йоҡоға талдырыу **3.** тейәү; **погрузи́ть мешки́ на теле́гу** тоҡтарҙы арбаға тейәү

ПОГРУЗИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** *во что* и *без доп.* батыу, сумыу; **ведро́ погрузи́лось в во́ду** күнәк һыуға батты **2.** *во что*; *перен.* батыу, сумыу, талыу; **погрузи́ться в мечты́** хыялға сумыу; **погрузи́ться в чте́ние** (китап) уҡырға сумыу; **погрузи́ться в тишину́** тынлыҡҡа сумыу; **погрузи́ться в сон** йоҡоға талыу **3.** тейәлеү; **пассажи́ры погрузи́лись в ваго́ны** пассажирҙар вагондарға тейәлде

ПОГРУ́ЗКА *ж см.* **погрузи́ть** 3 — **погружа́ть, погрузи́ться** 3 — **погружа́ться**; **погру́зка у́гля** күмер тейәү

ПОГРУ́ЗОЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** (йөк) тейәү ...ы; **погру́зочные рабо́ты** тейәү эштәре **2.** тейәй торған; **погру́зочные маши́ны** тейәй торған машиналар

ПОГРУ́ЗЧИК *м* тейәгес; **ковшо́вый погру́зчик** сүмесле тейәгес

ПОГРУСТИ́ТЬ *сов.* бошоноп (яманһыулап) алыу

ПОГРУСТНЕ́ТЬ *сов.*; *разг.* бошоноп (яманһыулап) китеү

ПОГРЫ́ЗТЬ *сов. что* (бер аҙ) кимереү, кимереп алыу (*һөйәкте*); ярып ашау (*сәтләүекте*)

ПОГРЫ́ЗТЬСЯ *сов.* **1.** (*о животных*) тешләшеп алыу **2.** *перен.*, *разг.* талашып бөтөү

ПОГРЯЗА́ТЬ *несов. см.* **погря́знуть**

ПОГРЯ́ЗНУТЬ *сов. в чём*; *прям.*, *перен.* батыу, сумыу, батып (сумып) ҡалыу; **погря́знуть в грязи́** батҡаҡҡа батыу; **погря́знуть в неве́жестве** наҙанлыҡта батыу

ПОГУБИ́ТЬ *сов. см.* **губи́ть**; **град погуби́л хлеба́** боҙлауыҡ игенде һәләк иткән

ПОГУДЕ́ТЬ *сов.* геүләү, ҡысҡыртыу, геүелдәп (ҡысҡыртып) алыу, ҡысҡыртып тороу

ПОГУ́ЛИВАТЬ *несов.*; *разг.* **1.** (*похаживать*) йөрөштөрөү **2.** (*изредка кутить*) типтергеләү

ПОГУЛЯ́ТЬ *сов.* **1.** йөрөү, йөрөп алыу; **погуля́ть пе́ред сном** йоҡо алдынан йөрөп алыу **2.** *разг.* (*повеселиться*) күңел асыу, теттереү, типтереү, әйттереү; **погуля́ть на сва́дьбе** туйҙа әйттереү

ПОД I *м* мейес төбө

ПОД II и **ПОДО** *предлог* **1.** *с вин. п.* (*при указании предмета, места, лица и т.п., ниже которого направлено действие*) аҫтына, төбөнә; **поста́вить чемода́н под крова́ть** сумаҙанды караүат аҫтына ҡуйыу; **положи́ть под стекло́** быяла аҫтына һалыу; **смотре́ть по́д ноги** аяҡ аҫтына ҡарау; **спусти́ться под во́ду** һыу төбөнә төшөү

2. *с вин. п.* (*при обозначении состояния, положения, в которое ставят кого-что-л.*) аҫтына, -ға/-гә; **отда́ть под суд** судҡа биреү; **взять под свою́ защи́ту** үҙ ҡанатың аҫтына алыу

3. *с вин. п.* (*при указании места, в непосредственную близость которого направляется кто-что-л.*) алдынан, -ға/-гә табан (яҡын, ҡаршы); **под Москву́** Мәскәүгә яҡын

4. *с вин. п.* (*при указании на время, которое непосредственно предшествует чему-л.*) алдынан, -ға/-гә табан (яҡын, ҡаршы); **под пра́здник** байрам алдынан; **под ве́чер** кискә табан; **в ночь под Но́вый год** Яңы йылға ҡаршы төндә

5. *с вин. п.* (*при приблизительном указании на возраст, количество*) самаһы, тирәһе, -ға/-гә яҡын; **лет под шестьдеся́т** алтмыш йәштәр самаһы

6. *с вин. п.* (*при указании на звуки, сопровождающие действие, состояние*) аҫтында, -ға/-гә ҡушылып; **под аплодисме́нты** ҡул сабыуҙар аҫтында; **петь под гита́ру** гитараға ҡушылып йырлау

7. *с вин. п.* (*при указании на назначение предмета*) -ға/-гә тигән, өсөн; **буты́лка под молоко́** һөткә тигән шешә; **взять зе́млю под сад** баҡса өсөн ер алыу

8. *с вин. п.* (*при указании на сходство, подобие*) -ға/-гә оҡшатып, -на/-нә (тура) килтереп; **отде́лать под мра́мор** мәрмәргә оҡшатып эшләү; **вы́брать под цвет** төҫөнә тура килтереп һайлап алыу

9. *с тв. п.* (*при указании лица, предмета, места, ниже которого находится кто-что-л.*) аҫтында, төбөндә, аҫтынан; **идти́ под дождём** ямғыр аҫтында барыу; **стоя́ть под де́ревом** ағас төбөндә тороу; **под голово́й** баш аҫтында; **ло́дка прохо́дит под мосто́м** кәмә күпер аҫтынан үтә; **рабо́тать под землёй** ер аҫтында эшләү; **умы́ться под кра́ном** кран аҫтында йыуыныу

10. *с тв. п.* (*при указании условий, которые создаются для кого-чего-л.*) аҫтында, -ында/-ендә; **под надзо́ром** күҙәтеү аҫтында; **под руково́дством** етәкселегендә; **под защи́той дру́га** дуҫтың ҡанаты аҫтында

11. *с тв. п.* (*при указании на то, в результате, вследствие чего совершается действие*) аҫтында, -дан/-дән; **пригиба́ться под тя́жестью** ауырлыҡтан эйелеү; **под впечатле́нием пое́здки** йөрөп ҡайтыу тәьҫиренән; **под де́йствием тепла́** йылылыҡ тәьҫиренән

12. *с тв. п.* (*при указании условия особого обстоятельства совершения действия*) аҫтында, менән, итеп; **уйти́ под предло́гом боле́зни** ауырыу һылтауы менән китеү; **сообщи́ть под секре́том** сер итеп хәбәр итеү; **свиде́тельствовать под прися́гой** ант итеп раҫлау; **писа́ть под псевдони́мом** псевдоним менән яҙыу

13. *с тв. п.* (*при указании места, около которого находится кто-что-л.*) янында, яҡынында, эргәһендә; **под го́родом** ҡала янында; **под окно́м** тәҙрә эргәһендә

14. *с тв. п.* (*при указании на характерный признак чего-л.*) -лы/-ле, булған; **дом под желе́зной кры́шей** ҡалай түбәле йорт; **ла́мпа под абажу́ром** абажурлы лампа

15. *с тв. п.* (*при разъяснении смысла чего-л.*) -дан/-дән, аҫтында; **что понима́ть под э́тим сло́вом?** был һүҙҙән ни аңларға һуң? ♦ **взять по́д руку** ҡултыҡлап алыу; **под зало́г** залогка (әйбер) ҡуйып; **под распи́ску** ҡул ҡуйҙырып; **под че́стное сло́во** һүҙенә ышанып; **пря́тать под замо́к** бикләп ҡуйыу; **(храни́ть) под замко́м** бикләп (һаҡлау); **не под си́лу** хәлдән килмәү, көс етмәү; **под но́сом** танау аҫтында; **под стать** яраҡлы, тура килгән

ПОД... **(подо..., подъ...)** *приставка* **1.** *ҡылым яһағанда ҡулланылып, түбәндәгеләрҙе аңлата*: 1) *аҫтан өҫкә булған эш-хәрәкәтте, мәҫ.*, **подбро́сить** сөйөп ебәреү; 2) *берәй нәмәнең аҫтынан, аҫтында булған эш-хәрәкәтте, мәҫ.*, **подложи́ть** аҫтына һалыу; **подгоре́ть** аҫты көйөү; **подста́вить** аҫтына ҡуйыу; 3) *эшхәрәкәттең берәй нәмәнең аҫтына таралғанын, мәҫ.*, **подши́ть** аҫтан тегеп ҡуйыу; **подмочи́ть** аҫтан еүешләү; 4) *кемгәлер, нимәгәлер яҡынайыуҙы, мәҫ.*, **подойти́** янына килеү; 5) *өҫтәүҙе, мәҫ.*, **подли́ть** өҫтәп ҡойоу; 6) *һөҙөмтәһен яҡшыртыу йәһәтенән булған өҫтәмә эш-хәрәкәтте, мәҫ.*, **подвари́ть** ҡайната төшөү, ҡайнатыңҡырау; **подвинти́ть** бора төшөү, бороңҡорау; 7) *эш-хәлдең аҙһытылған дәрәжәлә булыуын, мәҫ.*, **подлечи́ться** дауаланып алыу, бер аҙ дауаланыу; **подкра́сить** бояштырып

ҡуйыу; 8) *эш-хәлдең йәшерен булыуын, мәç.*, **подгля́дывать** йәшерен ҡарап тороу, ситтән (аçтан) генә күҙәтеү; **подкра́сться** боçоп барыу (килеү); 9) *эш-хәрәкәттең ниҙеңдер артынан ҡабатланыуын йәки икенсе берәүҙең эш-хәрәкәтенә ҡушылыуын, мәç.*, **подпева́ть** ҡушылып йырлау; **подда́кивать** йөпләп тороу

2. *исем һәм сифат яһағанда түбәндәгеләрҙе аңлата*: 1) *берәй нәмәнең аçҡы, түбәндәге өлөшөндә булғанды, мәç.*, **поджелу́дочный** ашҡаҙан аçтындағы; **подко́жный** тире аçтындағы; 2) *туранан-тура ниҙеңдер янында урынлашҡанды, булғанды, мәç.*, **подгоро́дный** ҡала янындағы; 3) *берәй бөтөндөң өлөшөн, бүлеген тәшкил иткәнде, мәç.*, **подгру́ппа** төркөмсә; **подотде́л** бүлексә; 4) *берәй нәмәгә ҡарағанды, берәй нәмәнең ҡарамағында булғанды, мәç.*, **поднадзо́рный** күҙәтеү аçтындағы; **подсле́дственный** тикшереү аçтындағы; 5) *дәрәжәһе икенсенекенән түбән берәй шөғөл, вазифа һ.б. буйынса кемдеңдер ярҙамсыһы булғанды, мәç.*, **подмасте́рье** оçта(ның) ярҙамсыһы; **подпа́сок** көтөүсе ярҙамсыһы

ПОДАВА́ТЬ *несов. см.* **пода́ть** ♦ **подаёт наде́жды** *см.* **наде́жда**

ПОДАВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **пода́ться** **2.** *страд. от* **подава́ть**

ПОДАВИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* (бер аҙ) баçып (ҡыçып) тороу; **подави́ть больно́е ме́сто** ауыртҡан урынды баçып тороу **2.** *что* (*раздавить всё, многое, всех, многих*) һытып (иҙеп) бөтөрөү; **подави́ть все я́йца** бөтә йоморҡаларҙы һытып бөтөрөү **3.** *что* баçыу, баçтырыу; **подави́ть мяте́ж** фетнәне баçтырыу **4.** *что*; *перен.* еңеү, тыйып (баçып, тыйылып) ҡалыу, тыйылыу, туҡталыу; **подави́ть страх** ҡурҡыуҙы еңеү; **подави́ть улы́бку** йылмаймай тыйылып ҡалыу **5.** *кого-что, чем* баçып (ҡаплап) тороу, баçыу; **подави́ть авторите́том** абруй менән баçып тороу; **подави́ть свои́м вели́чием** үҙеңдең мөһабәтлелегең менән баçыу **6.** *кого-что* (*привести в мрачное состояние*) рухын төшөрөү, күңел төшөнкөлөгөнә килтереү

ПОДАВИ́ТЬСЯ *сов.* тамаҡҡа тороу (тығылыу, ҡаҙалыу)

ПОДАВЛЕ́НИЕ *с см.* **подави́ть** 3, 4 — **подавля́ть**

ПОДА́ВЛЕННОСТЬ *ж* күңел (рух) төшөнкөлөгө

ПОДА́ВЛЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **подави́ть** **2.** *прил.* әкрен, ишетелер-ишетелмәç; **пода́вленный стон** ишетелер-ишетелмәç ыңғырашыу **3.** *прил.* төшөнкө, бойоҡ, рухи иҙелгән; **пода́вленное настрое́ние** төшөнкө кәйеф

ПОДАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **подави́ть** 3—6

ПОДАВЛЯ́ЮЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **подавля́ть** **2.** *прил.* иң ҙур, өçтөнлөк иткән; **подавля́ющее большинство́** өçтөнлөк иткән күпселек

ПОДА́ВНО *нареч.*; *разг.* күптән, һис шикһеҙ; **он пода́вно согла́сен** ул күптән риза

ПОДА́ГРА *ж* подагра (*быуынға тоҙ ултырыу ауырыуы*)

ПОДА́ГРИК *м*; *разг.* подагра ауырыулы кеше

ПОДА́ЛЬШЕ *нареч.*; *разг.* (тағы ла) арыраҡ; **отойти́ пода́льше от большо́й доро́ги** оло юлдан арыраҡ китеү ♦ **от греха́ пода́льше** *см.* **грех**

ПОДАРИ́ТЬ *сов. см.* **дари́ть**; **подари́ть на па́мять** иçтәлеккә бүләк итеү

ПОДА́РОК *м* бүләк; **де́нежный пода́рок** аҡсалата бүләк; **сва́дебный пода́рок** туй бүләге; **преподнести́ кни́гу в пода́рок** бүләккә китап биреү

ПОДА́РОЧНЫЙ, -ая, -ое бүләклек, бүләккә тигән, бүләк итеп бирелгән; **пода́рочное изда́ние** бүләккә тәғәйенләнгән баçма, бүләк баçмаһы

ПОДА́ТЕЛЬ *м* и **ПОДА́ТЕЛЬНИЦА** *ж*; *офиц.* тапшырыусы, биреүсе; **пода́тель письма́** хат тапшырыусы

ПОДА́ТЛИВЫЙ, -ая, -ое **1.** эшкәртеүгә килгән, бөгөлөүсән һығылыусан, үҙле; **пода́тливая гли́на** үҙле балсыҡ; **пода́тливый материа́л** эшкәртеүгә килгән материал **2.** (*уступчивый*) һүҙ тыңлаусан, ыңғайға килгән, ҡарышмаған, күндәм, ипле, юл биреүсән; **пода́тливый хара́ктер** ипле характер

ПО́ДАТЬ *ж*; *ист.* һалым (*революцияға тиклем Рәсәйҙә йән башынан алынған*)

ПОДА́ТЬ *сов.* **1.** *что* и *с неопр.* биреү, алып (килтереп) биреү; **пода́ть пальто́** пальтоны алып биреү; **пода́ть напи́ться** эсергә килтереп биреү **2.** *что* килтереү, килтереп ҡуйыу (ултыртыу); **пода́ть обе́д** төшкө аш килтереп ултыртыу **3.** *что* и *без доп.* (*милостыню*) хәйер биреү **4.** *что* (килтереп) ҡуйыу, биреү; **по́езд по́дали на пе́рвую платфо́рму** поезды беренсе юлға ҡуйҙылар **5.** *что* килтереп тороу; **пода́ть руду́ к до́мне** мәғәнде домнаға килтереп тороу; **пода́ть лес на стро́йку** төҙөлөшкә ағас килтереп тороу **6.** *что* и *без доп.* биреү; **пода́ть заявле́ние** ғариза биреү **7.** *что* и *без доп.*; *разг.* (этәреп) ебәреү, алып китеү, күсереп ҡуйыу, биреү; **пода́ть бревно́ в сто́рону** бүрәнәне ситкә күсереп ҡуйыу; **пода́ть маши́ну вперёд** машинаны алға биреү; **пода́ть немно́го наза́д** арткараҡ күсереп ҡуйыу **8.** *что* биреү, итеү; **пода́ть весть** хәбәр биреү; **пода́ть по́мощь** ярҙам итеү; **пода́ть сове́т** кәңәш биреү; **пода́ть сигна́л** сигнал биреү ♦ **пода́ть го́лос**: 1) (*заявить о своём присутствии*) тауыш биреү, өндәшеү; 2) *за кого* (*проголосовать*) тауыш биреү; **пода́ть приме́р** үрнәк күрһәтеү; **пода́ть ру́ку** ҡул биреү, ҡул һуҙыу

ПОДА́ТЬСЯ *сов.* **1.** урынынан ҡуҙғалыу; **дверь подала́сь под уда́рами** һуға торғас, ишек урынынан ҡуҙғалды **2.** тайпылыу, тайшаныу; **пода́ться в сто́рону** ситкә тайшаныу **3.** *перен.*, *разг.* (*согласиться, уступить уговорам*) күнеү,

риза булыу **4.** *разг.* (*уехать, уйти*) китеп барыу; **пода́ться в го́род** ҡалаға китеп барыу

ПОДА́ЧА *ж см.* **пода́ть** – **подава́ть**

ПОДА́ЧКА *ж*; *разг.* **1.** һыныҡ, киҫәк (*этҡә, тереклеккә ташланған ашамлыҡ*) **2.** *перен.* хәйер, саҙаҡа; **жить пода́чками** хәйер һорап көн күреү

ПОДАЯ́НИЕ *с* хәйер

ПОДБА́ВИТЬ *сов. что, чего* өҫтәү, өҫтәй биреү (төшөү); **подба́вить са́хару в чай** сәйгә шәкәр өҫтәй биреү

ПОДБАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **подба́вить**

ПОДБА́ДРИВАТЬ *несов. см.* **подбодри́ть**

ПОДБА́ДРИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **подбодри́ться** **2.** *страд. от* **подба́дривать**

ПОДБА́ЛТЫВАТЬ *несов. см.* **подболта́ть**

ПОДБЕГА́ТЬ *несов. см.* **подбежа́ть**

ПОДБЕЖА́ТЬ *сов.* **1.** *к кому-чему* йүгереп килеү (барыу); **подбежа́ть к до́му** йорт янына йүгереп килеү **2.** *подо что* (аҫтына) йүгереп инеү; **подбежа́ть под мост** күпер аҫтына йүгереп инеү

ПОДБЕ́ЛИВАТЬ *несов. см.* **подбели́ть**

ПОДБЕЛИ́ТЬ *сов. что* **1.** ағарта биреү (төшөү), әҙерәк (бер аҙ) ағартып алыу; **подбели́ть печь** мейесте әҙерәк ағартып алыу **2.** *прост.* (*приправить сметаной, молоком*) (бер аҙ) һөт (ҡаймаҡ) һалыу (*сәйгә, борщҡа*)

ПОДБЕРЁЗОВИК *м* ҡайын бәшмәге

ПОДБИВА́ТЬ *несов. см.* **подби́ть**

ПОДБИРА́ТЬ *несов. см.* **подобра́ть**

ПОДБИРА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **подобра́ться** **2.** *страд. от* **подбира́ть**

ПОДБИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* (аҫтынан) ҡағыу (һалыу); **подби́ть подмётки к ту́флям** туфлиға олтан һалыу; **подби́ть подко́ву** даға ҡағыу **2.** *что, чем*; *разг.* эсләү, эслек ҡуйыу; **подби́ть пальто́ шёлком** пальтоға ебәк эслек ҡуйыу **3.** *кого-что*; *разг.* (*уронить, сбить, ударив снизу*) аҫтан һуғып ебәреү, һуғып (бәреп) төшөрөү (йығыу); **подби́ть самолёт** самолётты бәреп төшөрөү **4.** *что* бәреп (һуғып) имгәтеү (йәрәхәтләү); **подби́ть глаз** күҙҙе һуғып йәрәхәтләү **5.** *на что* и *с неопр.*; *перен., разг.* ҡотортоу, эйҙәләү; **подби́ть на ша́лость** шаярыуға ҡотортоу

ПОДБОДРИ́ТЬ *сов. кого* күңелен күтәреп (дәртләндереп) ебәреү; **подбодри́ть больно́го** ауырыуҙың күңелен күтәреп ебәреү

ПОДБОДРИ́ТЬСЯ *сов.* күңелләнеп (күңел күтәрелеп) китеү

ПОДБОДРЯ́ТЬ *несов. см.* **подбодри́ть**

ПОДБОДРЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **подбодри́ться** **2.** *страд. от* **подбодря́ть**

ПОДБОЛТА́ТЬ *сов. разг.* болғата-болғата өҫтәү; **подболта́ть муки́ в опа́ру** эсеткегә болғата-болғата он өҫтәү

ПОДБО́Р *м* **1.** *см.* **подобра́ть** 1, 2, 5 – **подбира́ть** **2.** (*коллекция*) һайланыш, һайлап алған (*нәмә*); **подбо́р книг** китаптарҙы һайлап алыу ♦ **как на подбо́р** һайлап алған кеүек (*бөтәһе лә бер тигеҙ*)

ПОДБО́РКА *ж* **1.** *разг. см.* **подобра́ть** 5; **2.** *спец.* шәлкем; **подбо́рка стате́й** мәҡәләләр шәлкеме

ПОДБОРО́ДНИК *м*; *спец.* **1.** (*часть конской узды*) һағалдыраҡ **2.** (*у скрипки, альта*) эйәк мендәре (*эйәк менән ҡорамалды йәпле тотоу өсөн*)

ПОДБОРО́ДОК *м* эйәк

ПОДБОРО́ДОЧНЫЙ, -ая, -ое эйәк ...ы; **подборо́дочная мы́шца** эйәк мускулы

ПОДБО́РЩИК *м* **1.** һайлаусы, сортҡа айырыусы; **подбо́рщик мехо́в** тиреләрҙе сортҡа айырыусы **2.** (*механизм*) йыйғыс (йәйланма); **бараба́нный подбо́рщик** барабанлы йыйғыс

ПОДБО́РЩИЦА *ж см.* **подбо́рщик** 1

ПОДБОЧЕ́НИВАТЬСЯ *несов. см.* **подбоче́ниться**

ПОДБОЧЕ́НИТЬСЯ *сов.*; *разг.* бөйөргә (билгә) таяныу

ПОДБРА́СЫВАНИЕ *с см.* **подбра́сывать**

ПОДБРА́СЫВАТЬ *несов. см.* **подбро́сить**

ПОДБРИВА́ТЬ *несов. см.* **подбри́ть**

ПОДБРИ́ТЬ *сов. кого-что* ян-яғын (сит-ситен) ҡырыу; **подбри́ть усы́** мыйыҡтың сит-ситен ҡырыу

ПОДБРО́СИТЬ *сов.* **1.** *кого-что* (*подкинуть вверх*) сөйөү, ырғытыу, һикертеү, сөйөп (ырғытып, һикертеп) ебәреү; **подбро́сить мяч** тупты сөйөү **2.** *кого-что обычно безл.* һиңкетеп (һикертеп) ебәреү; **нас си́льно подбро́сило на уха́бе** беҙҙе һикәлтәлә ныҡ ҡына һикертте **3.** *что, чем*; *разг.* (*вскинуть руку, голову*) кинәт күтәреп (ташлап) ебәреү **4.** *что, чего* (*бросить немного*) өҫтәү, өҫтәй төшөү, өҫтәп ташлау; **подбро́сить дров в печь** мейескә утын өҫтәү **5.** *кого-что* (*тайком подложить*) ташлап (ҡалдырып) китеү, килтереп ташлау (*йәшерен рәүештә*); **подбро́сить письмо́** хат ҡалдырып китеү **6.** *кого-что*; *разг.* (*подвезти*) илтеп ҡуйыу (ташлау); **подбро́сить до ста́нции** *кого-л. берәйһен* станцияға илтеп ташлау

ПОДБРЮ́ШНИК *м* (*часть сбруи*) бауырлыҡ, **подтяну́ть подбрю́шник** бауырлыҡты тартыу

ПОДВА́Л *м* **1.** иҙән аҫты, подвал **2.** (*в газете*) подвал

ПОДВА́ЛИВАТЬ *несов. см.* **подвали́ть**

ПОДВАЛИ́ТЬ I *сов.* **1.** *что*; *разг.* янына өйөү (ауҙарыу, бушатыу); **подвали́ть к забо́ру песо́к** ҡойма янына ҡом килтереп ауҙарыу **2.** *что, чего*; *прост.* өҫтәп һалыу, өҫтәй төшөү (биреү); **подвали́ть в костёр хво́росту** усаҡҡа сыбыҡ-сабыҡ өҫтәп һалыу

ПОДВАЛИ́ТЬ II *сов. кого-чего безл.*; *прост.* (*прийти куда-л. в большом количестве*) өҫтәлеү, килеп йыйылыу, өҫтө-өҫтөнә килеү

ПОДВА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** иҙән аҫты ...ы, подвал ...ы; **подва́льные о́кна** иҙән аҫты тәҙрәләре **2.** (*расположенный в подвале*) иҙән аҫтындағы, подвалдағы; **подва́льное помеще́ние** иҙән аҫтындағы бүлмәләр; **подва́льная ка́мера** иҙән аҫтындағы камера **3.** (*в газете*) подвал ...ы; **подва́льная статья́** подвал мәҡәләһе

ПОДВЕ́ДОМСТВЕННЫЙ, -ая, -ое ведомство ҡарамағындағы; **подве́домственное учрежде́ние** ведомство ҡарамағындағы учреждение

ПОДВЕЗТИ́ *сов.* **1.** *кого-что* ултыртып алып барыу (килеү), килтереү; **подвезти́ до го́рода** ҡалаға тиклем ултыртып алып барыу **2.** *что, чего* килтереү, алып килеү; **подвезти́ това́р в магази́н** магазинға тауар алып килеү **3.** *кому безл.*; *разг. см.* **везти́** 2

ПОДВЕНЕ́ЧНЫЙ, -ая, -ое никах ...ы; **подвене́чное пла́тье** никах күлдәге

ПОДВЕРГА́ТЬ *несов. см.* **подве́ргнуть**

ПОДВЕРГА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **подве́ргнуться** **2.** *страд. от* **подверга́ть**

ПОДВЕ́РГНУТЬ *сов. кого-что, чему* дусар итеү, -ға/-гә ҡуйыу (алыу, тарттырыу), аҫтына ҡуйыу; **подве́ргнуть выступле́ние кри́тике** сығышты тәнҡиткә алыу; **подве́ргнуть прое́кт обсужде́нию** проектты тикшереүгә ҡуйыу; **подве́ргнуть свою́ жизнь опа́сности** ғүмереңде ҡурҡыныс аҫтына ҡуйыу; **подве́ргнуть наказа́нию** язаға тарттырыу

ПОДВЕ́РГНУТЬСЯ *сов.* дусар булыу (ителеү), -ға/-гә тарыу (төшөү, тарттырылыу, эләгеү), аҫтына эләгеү; **подве́ргнуться кри́тике** тәнҡиткә эләгеү; **подве́ргнуться наказа́нию** язаға тарттырылыу

ПОДВЕ́РЖЕННЫЙ, -ая, -ое дусар булған (ителгән), -ға/-гә тиҙ бирелеүсән (бирешеүсән); **челове́к, подве́рженный боле́зням** ауырыуҙарға тиҙ бирешеүсән кеше

ПОДВЕРНУ́ТЬ *сов. что* **1.** ҡайтарыу, һыҙғаныу, ҡайтарып (бөкләп) ҡуйыу; **подверну́ть рукава́** еңдәрҙе ҡайтарып ҡуйыу **2.** (*завернуть края подо что-л.*) ҡыҫтырыу, ҡымтыу; **подверну́ть одея́ло** юрғанды ҡымтыу **3.** (*согнув ногу, руку и т.д., поместить подо что-л.*) бөкләп аҫҡа ҡуйыу (һалыу) **4.** (*повредить*) кимәлйетеү; **подверну́ть но́гу** аяҡты кимәлйетеү **5.** (*убавить огонь*) баҫыу, ҡыҫыу, баҫа (ҡыҫа) төшөү; **подверну́ть ла́мпу** лампаны ҡыҫыу **6.** (*завинтить*) бора төшөү (биреү), бороп ҡуйыу (сығыу); **подверну́ть винт** винтты бора биреү

ПОДВЕРНУ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*загнуться*) ҡайтарылыу, ҡыҫылып (бөкләнеп) ҡалыу; **край шля́пы подверну́лся внутрь** эшләпәнең сите эскә ҡайтарылған **2.** (*неловко подогнуться*) тайшаныу, тайпылыу, ҡайырылып (тайшанып) ҡалыу (ҡуйыу) **3.** (*повредиться — о ноге*) кимәлйеү **4.** *разг.* тап булыу, килеп сығыу, юлығыу; **подверну́лась интере́сная кни́га** ҡыҙыҡлы китап тап булды; **подверну́лась путёвка** путёвка килеп сыҡты ♦ **подверну́ться по́д руку** *кому* ҡулға эләгеү

ПОДВЁРТЫВАТЬ *несов. см.* **подверну́ть**

ПОДВЁРТЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **подверну́ться** **2.** *страд. от* **подвёртывать**

ПОДВЕ́СИТЬ *сов. что* аҫып (элеп, тағып) ҡуйыу; **подве́сить ла́мпу к потолку́** шәмде түшәмгә аҫып ҡуйыу ♦ **язы́к хорошо́ подве́шен** *см.* **язы́к**

ПОДВЕ́СИТЬСЯ *сов.*; *разг.* аҫылынып тороу

ПОДВЕ́СКА *ж* **1.** *см.* **подве́сить — подве́шивать** **2.** (*подвешенное украшение*) сулпы; **лю́стра со стекля́нными подве́сками** быяла сулпылы шәмдәл

ПОДВЕСНО́Й, -ая, -ое аҫылмалы, аҫмалы; **подвесна́я ла́мпа** аҫмалы лампа; **подвесно́й мост** аҫылмалы күпер

ПОДВЕ́СОК *м*; *разг. см.* **подве́ска** 2

ПОДВЕСТИ́ *сов.* **1.** *кого-что* алып килеү, килтереү, килтереп еткереү; **подвести́ ло́шадь к воро́там** атты ҡапҡа янына килтереү **2.** *что, подо что* (аҫтына) ҡуйыу, (аҫтына) һалыу; **подвести́ фунда́мент под зда́ние** йортҡа нигеҙ һалыу **3.** *что, подо что* нигеҙләү; **подвести́ нау́чную ба́зу под програ́мму** фәнни базаны программаға нигеҙләү **4.** *кого-что* и *без доп.*; *разг.* ҡыйын хәлдә ҡалдырыу, ултыртыу; **подвести́ това́рища** иптәшеңде ҡыйын хәлдә ҡалдырыу **5.** *что* сығарыу, яһау; **подвести́ ито́ги** йомғаҡтар яһау **6.** *что* буяу, һөрмә тартыу; **подвести́ глаза́** күҙгә һөрмә тартыу **7.** *кого-что безл.*; *разг.* тартылыу, ҡыҫылыу, ҡыҫылып бөтөү; **живо́т от го́лода подвело́** асығыуҙан эс ҡыҫылып бөткән ♦ **подвести́ часы́** сәғәттең телен күсереү; **подвести́ черту́** тамамлау, йомғаҡ яһау

ПОДВЕ́ТРЕННЫЙ, -ая, -ое ел теймәгән, елдән ышыҡ; **подве́тренная сторона́** ел теймәгән яҡ

ПОДВЕ́ШИВАНИЕ *с см.* **подве́шивать**

ПОДВЕ́ШИВАТЬ *несов. см.* **подве́сить**

ПОДВЕ́ШИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **подве́ситься** **2.** *страд. от* **подве́шивать**

ПОДВЗДО́ШНЫЙ, -ая, -ое *анат.* бығым (*күкрәк ауыҙындағы*); **подвздо́шная мы́шца** бығым мускулы ♦ **подвздо́шная кость** бығым һөйәге

ПОДВИВА́ТЬ *несов. см.* **подви́ть**

ПОДВИВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **подви́ться** **2.** *страд. от* **подвива́ть**

ПО́ДВИГ *м* батырлыҡ, ҡаһарманлыҡ; **соверши́ть по́двиг** ҡаһарманлыҡ эшләү; **трудово́й по́двиг** хеҙмәт батырлығы

ПОДВИ́ГАТЬ *сов. что, чем* (*двигать некоторое время*) әҙерәк (бер аҙ) күсереү, күсереп (шыуҙырып) ҡуйыу, һелкетеп (ҡыймылдатып) ҡуйыу; **подви́гать па́льцами** бармаҡтарҙы ҡыймылдатып ҡуйыу; **подви́гать задви́жку** келәне бер аҙ күсереп ҡуйыу

ПОДВИГА́ТЬ *несов. см.* **подви́нуть**

ПОДВИ́ГАТЬСЯ *сов.* йөрөп (ҡыймылдап) алыу

ПОДВИГА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **подви́нуться** **2.** *страд. от* **подвига́ть**

ПОДВИ́Д *м*; *биол.* төрсә, ярым төр

ПОДВИ́ЖНИК *м* и **ПОДВИ́ЖНИЦА** *ж*; *высок.* фиҙаҡәр, ҡаһарман; **подви́жник нау́ки** фән ҡаһарманы

ПОДВИ́ЖНИЧЕСКИЙ, -ая, -ое *высок.* фиҙаҡәрҙәрсә, ҡаһармандарса, батырҙарса; **подви́жническое отноше́ние** фиҙаҡәрҙәрсә мөнәсәбәт

ПОДВИ́ЖНИЧЕСТВО *с*; *высок.* фиҙаҡәрлек, ҡаһарманлыҡ

ПОДВИЖНО́Й и **ПОДВИ́ЖНЫЙ,** -ая, -ое **1.** хәрәкәтләнә (ҡуҙғала) торған, шыумалы, хәрәкәтләнмәле, ҡуҙғалмалы; **подвижно́й блок** шыумалы блок; **подвижны́е ча́сти маши́ны** машинаның хәрәкәтләнмәле өлөштәре **2.** күсмә, күсеп йөрөмәле; **подвижно́й магази́н** күсмә магазин **3.** (*о человеке, животном*) хәрәкәтсән, теремек, йылғыр, сос; (*о лице*) хәрәкәтсел, уйнап торған; **подви́жный ребёнок** теремек бала; **подвижно́й ма́льчик** сос малай **4.** *перен.* оҫҡор; **подви́жный ум** оҫҡор аҡыл ♦ **подвижно́й соста́в** *спец.* хәрәкәттәге состав; **подви́жные и́гры** хәрәкәтле уйындар

ПОДВИ́ЖНОСТЬ *ж* **1.** хәрәкәтләнә (ҡуҙғала, шыуа) торған булыу, хәрәкәтсән булыу, ҡуҙғалып тороусанлыҡ; **подви́жность бло́ка** блоктың ҡуҙғалып тороусанлығы **2.** күсмәлек, күсеп йөрөмәлелек **3.** хәрәкәтсәнлек, хәрәкәтселлек; **подви́жность лица́** биттең хәрәкәтселлеге; **отлича́ться подви́жностью** хәрәкәтсәнлек менән айырылып тороу **4.** *перен.* оҫҡорлоҡ, етеҙлек; **подви́жность ума́** аҡыл етеҙлеге

ПОДВИЗА́ТЬСЯ *несов.*; *книжн., неодобр.* эшләп килеү, эш алып барыу; **успе́шно подвиза́ться в нау́ке** фән өлкәһендә уңышлы эшләп килеү

ПОДВИНТИ́ТЬ *сов. что* **1.** бора биреү, ныгырыҡ бороу; **подвинти́ть шуру́п** шөрөптө бора биреү **2.** (*привинтить*) бороп беркетеү, (аҫтан) бороп ҡуйыу; **подвинти́ть коньки́ к боти́нкам** конькиҙы ботинкаларға бороп беркетеү

ПОДВИ́НУТЬ *сов.* **1.** *кого-что* күсереү, шыуҙырыу, шылдырыу, күсереп (шыуҙырып, шылдырып) ҡуйыу; **подви́нуть стул к столу́** ултырғысты өҫтәл янына күсереп ҡуйыу **2.** *что*; *перен., разг.* алға ебәреү; **подви́нуть рабо́ту** эште алға ебәреү

ПОДВИ́НУТЬСЯ *сов.* **1.** күсә төшөү, яҡынайраҡ килеү (шыуыу, күсеү, шылыу) **2.** *перен.* алға китеү (барыу); **рабо́та значи́тельно подви́нулась** эш байтаҡ алға китте

ПОДВИ́НЧИВАТЬ *несов. см.* **подвинти́ть**

ПОДВИ́ТЬ *сов. что* еңелсә (бер аҙ) бөҙрәләтеү; **подви́ть во́лосы** сәсте еңелсә бөҙрәләтеү

ПОДВИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* еңелсә (бер аҙ) бөҙрәләп алыу

ПОДВЛА́СТНЫЙ, -ая, -ое ҡул аҫтындағы, буйһонған

ПОДВО́ДА *ж* ылау; **пароко́нная подво́да** пар атлы ылау

ПОДВОДИ́ТЬ *несов. см.* **подвести́**

ПОДВО́ДНИК *м* подводник (**1.** *һыу аҫты кәмәһендә хеҙмәт итеүсе* **2.** *һыу аҫты белгесе*)

ПОДВОДНО́Й, -ая, -ое тоташтыра торған, тоташтырғыс; **подводны́е тру́бы** тоташтырғыс торбалар

ПОДВО́ДНЫЙ, -ая, -ое һыу аҫты ...ы; **подво́дные расте́ния** һыу аҫты үҫемлектәре; **подво́дная ло́дка** һыу аҫты кәмәһе; **подво́дные рабо́ты** һыу аҫты эштәре

ПОДВО́З *м см.* **подвезти́** 1, 2 — **подвози́ть**

ПОДВОЗИ́ТЬ *несов. см.* **подвезти́** 1, 2

ПОДВО́ЗКА *ж см.* **подвезти́** 1, 2 — **подвози́ть**

ПОДВО́ЗЧИК *м* ташыусы; **подво́зчик брёвен** бүрәнә ташыусы

ПОДВО́Й *м*; *сад.* ялғанмыш (*икенсе бер үҫемлектең өлөшө ялғанған үҫемлек*)

ПОДВО́РНЫЙ, -ая, -ое йорт башына һалынған (булған, төшкән); **подво́рная по́дать** йорт башына һалынған һалым

ПОДВОРОТНИЧО́К *м* яға эслеге (таҫмаһы)

ПОДВОРО́ТНЯ *ж* **1.** (*щель между воротами и землёй*) ҡапҡа аҫты **2.** (*доска, закрывающая такую щель*) ҡапҡа аҫты таҡтаһы

ПОДВО́Х *м*; *разг.* этлек, хөсөтлөк; **почу́вствовать подво́х** этлек һиҙеү

ПОДВЫВА́ТЬ *несов.* **1.** ҡушылып олоу; **волчи́ца подвыва́ет во́лку** инә бүре ата бүрегә ҡушылып олой **2.** *разг.* (*выть время от времени*) олоп-олоп ҡуйыу

ПОДВЫ́ПИТЬ *сов. чего* и *без доп.*; *разг.* төшөрөп алыу, (әҙерәк) эсеп алыу

ПОДВЯЗА́ТЬ *сов. что* тағыу, бәйләү, тағып (бәйләп) ҡуйыу, (бәйләп) аҫып ҡуйыу; **подвяза́ть колоко́льчик к дуге́** дуғаға ҡыңғырау тағыу; **подвяза́ть больну́ю ру́ку** ауыртҡан ҡулды аҫып ҡуйыу; **подвяза́ть пла́тье пояско́м** күлдәктең билбауын бәйләп ҡуйыу

ПОДВЯЗА́ТЬСЯ *сов.* бәйләү, быуыу, бәйләп (быуып) ҡуйыу (алыу); **подвяза́ться кушако́м** билбау быуып алыу

ПОДВЯ́ЗКА *ж* **1.** *см.* **подвяза́ть** — **подвя́зывать** **2.** (*резинка, тесьма для чулок*) ҡысмау, ҡунысбау

ПОДВЯ́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **подвяза́ть**

ПОДВЯ́ЗЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **подвяза́ться** **2.** *страд. от* **подвя́зывать**

ПОДГАДА́ТЬ *сов.*; *разг.* етешеү, өлгөрөү; **подгада́ть к отъе́зду по́езда** поезд китеүгә өлгөрөү

ПОДГА́ДЫВАТЬ *несов. см.* **подгада́ть**

ПОДГИБА́ТЬ *несов. см.* **подогну́ть**

ПОДГИБА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **подогну́ться** **2.** *страд. от* **подгиба́ть**

ПОДГЛА́ДИТЬ *сов. что*; *разг.* яңынан (тағы) үтекләү; **подгла́дить воротни́к** яғаны яңынан үтекләү

ПОДГЛА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **подгла́дить**

ПОДГЛАЗНИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое *анат.* күҙ соҡоро аҫты ...ы; **подглазни́чные же́лезы** күҙ соҡоро аҫты биҙҙәре

ПОДГЛА́ЗНЫЙ, -ая, -ое күҙ төбөндәге; **подгла́зные мешки́** күҙ төбөндәге шешмәк

ПОДГЛА́ЗЬЕ *с* күҙ төбө

ПОДГЛЯДЕ́ТЬ *сов. что* күреп ҡалыу

ПОДГЛЯ́ДЫВАНИЕ *с см.* **подгля́дывать**

ПОДГЛЯ́ДЫВАТЬ *несов.* ҡараштырыу, аҫтыртын (йәшерен) ҡарап тороу

ПОДГНИВА́ТЬ *несов. см.* **подгни́ть**

ПОДГНИ́ТЬ *сов.* **1.** (*сгнить в нижней части*) аҫтан (төптән) сереү **2.** (*немного сгнить*) сереңкерәү, серей төшөү (биреү); **я́годы подгни́ли** еләктәр сереңкерәгән

ПОДГОВА́РИВАТЬ *несов. см.* **подговори́ть**

ПОДГОВОРИ́ТЬ *сов.* ҡотортоу, ҡотортоп эшләтеү, димләү, өндәү, ҡотҡо һалыу; **подговори́ть дете́й на прока́зы** балаларҙы шуҡлыҡҡа ҡотортоу

ПОДГОЛО́ВНИК *м* **1.** яҫтау (*яҫтыҡ аҫтына ҡуйыла торған кҫтәрмә таҡта*) **2.** баш терәгес (ҡуйғыс) (*креслоға, ултырғысҡа ҡуйыла торған терәү*)

ПОДГОЛО́СОК *м* **1.** *муз.* ҡушылыусы (эйәрсен) тауыш (*йырҙа төп тауышҡа ҡушылған тауыш*) **2.** *перен.* йырын йырлаусы, көйөн көйләүсе, ҡуштан

ПОДГО́Н *м см.* **подогна́ть** 1—4 — **подгоня́ть**

ПОДГО́НКА *ж см.* **подогна́ть** 1, 4 — **подгоня́ть**

ПОДГОНЯ́ТЬ *несов. см.* **подогна́ть**

ПОДГОРА́ТЬ *несов. см.* **подгоре́ть**

ПОДГОРЕ́ЛЫЙ, -ая, -ое (*о хлебе и т.п.*) көйгән; (*о молоке*) күмһегән; **подгоре́лый хлеб** көйгән икмәк

ПОДГОРЕ́ТЬ *сов.* **1.** (*о хлебе*) көйөү; (*о молоке и т.п.*) күмһеү **2.** *разг.* (*сгореть снизу*) аҫтан (төптән) яныу

ПОДГО́РНЫЙ, -ая, -ое тау аҫтындағы (итәгендәге), тау ...ы; **подго́рный родни́к** тау аҫтынан сыҡҡан шишмә

ПОДГОРО́ДНЫЙ, -ая, -ое ҡала янындағы (тирәһендәге); **подгоро́дные зе́мли** ҡала тирәһендәге ерҙәр

ПОДГО́РЬЕ *с* тау итәге (аҫты)

ПОДГОТА́ВЛИВАТЬ *несов. см.* **подгото́вить**

ПОДГОТА́ВЛИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **подгото́виться** **2.** *страд. от* **подгота́вливать**

ПОДГОТОВИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое әҙерлек ...ы, әҙерләү ...ы; **подготови́тельные рабо́ты** әҙерлек эштәре; **подготови́тельные ку́рсы** әҙерлек курстары

ПОДГОТО́ВИТЬ *сов.* **1.** *что* әҙерләү, хәстәрләү, әҙерләп (хәстәрләп) ҡуйыу; **подгото́вить ле́кцию** лекция әҙерләү; **подгото́вить кни́гу к печа́ти** китапты баҫтырыуға әҙерләү **2.** *кого-что* әҙерләү, әҙерләп сығарыу; **подгото́вить к экза́менам** имтиханға әҙерләү; **подгото́вить специали́стов** белгестәр әҙерләп сығарыу **3.** *кого-что* (*настроить определённым образом*) (алдан) әҙерләү, (алдан) әҙерләп ҡуйыу; **подгото́вить к разгово́ру** һөйләшеүгә әҙерләү

ПОДГОТО́ВИТЬСЯ *сов.* әҙерләнеү, әҙерләнеп ҡуйыу (тороу); **подгото́виться к се́ву** сәсеүгә әҙерләнеү; **подгото́виться к отъе́зду** китеүгә әҙерләнеп ҡуйыу

ПОДГОТО́ВКА *ж* **1.** *см.* **подгото́вить** — **подготовля́ть** — **подгота́вливать, подгото́виться** — **подготовля́ться** — **подгота́вливаться**; **подгото́вка уро́ков** дәрес әҙерләү **2.** (*запас знаний*) әҙерлек

ПОДГОТО́ВЛЕННОСТЬ *ж* әҙерләнгәнлек, әҙерлеклек; **подгото́вленность ка́дров** кадрҙарҙың әҙерлеклеге

ПОДГОТОВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **подгото́вить**

ПОДГОТОВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **подгото́виться** **2.** *страд. от* **подготовля́ть**

ПОДГРЕБА́ТЬ *несов. см.* **подгрести́**

ПОДГРЕСТИ́ *сов.* **1.** *что* көрәп өйөп (йыйып) ҡуйыу; (*сено*) тырмап өйөү (килтереү) **2.** ишеп яҡынлау, ишеп килеп туҡтау; **подгрести́ к бе́регу** ишеп ярға яҡынлау

ПОДГРУ́ДОК *м* муйын аҫты (*ҡайһы бер хайуандарҙың муйын аҫтында аҫылынып торған тире*)

ПО́ДГРУЗДЬ *м* ҡарағай бәшмәге

ПОДГРУ́ППА *м* төркөмсә

ПОДГУ́ЗНИК *м* аҫлыҡ, бала сепрәге, бәләкәй йүргәк

ПОДГУЛЯ́ТЬ *сов.*; *разг.* ҡыҙмасаланыу, ҡыҙмаса булып алыу

ПОДДАВА́ТЬ *несов. см.* **подда́ть**

ПОДДАВА́ТЬСЯ *несов. см.* **подда́ться**

ПОДДАВКИ́ *только мн.*; *разг.* бирешле уйын (*кем шашкаһын алдараҡ биреп бөтә, шул еңә*)

ПОДДА́КИВАТЬ *несов. кому-чему* һүҙен хуплап (йөпләп, эйе тип) тороу; **подда́кивать расска́зчику** һөйләүсенең һүҙен йөпләп тороу

ПО́ДДАННЫЙ *м* подданный (*берәй дәүләт гражданлығындағы кеше*)

ПО́ДДАНСТВО *с* подданныйлыҡ (*кешенең берәй дәүләттең даими гражданлығын алыуы*); **приня́ть по́дданство** подданныйлыҡ ҡабул итеү; **перемени́ть по́дданство** подданныйлыҡты алмаштырыу

ПОДДА́ТЬ *сов.* **1.** *что, чем* юғарыға ырғытыу, сөйөп ебәреү; **подда́ть мяч** тупты сөйөп ебәреү **2.** *чего*; *разг.* өҫтәү, арттырыу,

шәбәйтеү, өҫтәй (арттыра, шәбәйтә) төшөү; **подда́ть хо́ду** аҙымды шәбәйтә төшөү **3.** *что*; *разг.* (*в игре*) биреү, ашатыу; **подда́ть пе́шку** пешканы ашатыу ♦ **подда́ть га́зу** газ өҫтәй төшөү (*двигателдең әйләнеш һанын һәм ҡеҫәтен күбәйтеп, тиҙлекте шәбәйтеү*); **подда́ть жа́ру (па́ру)** *прост.* дәрт менән эшләп китеү, ҡыҙыуыраҡ эшләй башлау

ПОДДА́ТЬСЯ *сов. кому-чему* и *без. доп.*; *в разн. знач.* бирешеү, бирелеү; **подда́ться на угово́ры** димләүҙәргә бирелеү; **подда́ться влия́нию** йоғонтоға бирелеү; **подда́ться уны́нию** һағышҡа бирелеү; **подда́ться проти́внику** ҡаршы яҡҡа бирешеү; **подда́ться дремо́те** йоҡоға бирешеү

ПОДДЕВА́ТЬ I *несов. см.* **подде́ть** I

ПОДДЕВА́ТЬ II *несов. см.* **подде́ть** II

ПОДДЁВКА *ж* бөрмәле бишмәт (*ирҙәр кейеме*)

ПОДДЕ́ЛАТЬ *сов. что* (алдап) яһау, оҡшатып ҡуйыу; **подде́лать докуме́нт** ялған документ яһау

ПОДДЕ́ЛАТЬСЯ *сов.* **1.** *под кого-что* булырға (оҡшарға, оҡшатырға) тырышыу, булып ҡыланыу; **подде́латься под чужу́ю речь** башҡа кешегә оҡшатырға тырышып һөйләшеү **2.** *к кому*; *разг.* ярау, ярамһаҡланыу; **подде́латься к нача́льнику** түрәгә ярау

ПОДДЕ́ЛКА *ж* **1.** *см.* **подде́лать — подде́лывать 2.** ялған (оҡшатып яһалған) нәмә; **подде́лка под же́мчуг** ынйыға оҡшатып яһалған нәмә

ПОДДЕ́ЛЫВАТЬ *несов. см.* **подде́лать**

ПОДДЕ́ЛЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **подде́латься 2.** *страд. от* **подде́лывать**

ПОДДЕ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое ялған, яһалма; **подде́льный докуме́нт** ялған документ; **подде́льные цветы́** яһалма сәскәләр

ПОДДЁРГИВАТЬ *несов. см.* **поддёрнуть**

ПОДДЕРЖА́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* тотоп алыу; **поддержа́ть больно́го по́д руку** ауырыуҙы ҡултығынан тотоп алыу **2.** *кого-что* (*помочь*) ярҙам итеү, булышыу; **поддержа́ть дру́га** дуҫҡа ярҙам итеү **3.** *кого-что* (*выступить в защиту*) яҡлау, хуплау; **поддержа́ть предложе́ние** тәҡдимде яҡлау **4.** *что* (*не дать прекратиться, нарушиться*) туҡтатмау, өҙмәү, дауам иттереү, һаҡлау, тотоу; **поддержа́ть разгово́р** һөйләшеүҙе дауам иттереү; **поддержа́ть ого́нь** утты өҙмәү; **поддержа́ть поря́док** тәртип тотоу (һаҡлау); **поддержа́ть знако́мство** танышлыҡты туҡтатмау

ПОДДЕ́РЖИВАНИЕ *с см.* **подде́рживать**; **подде́рживание свя́зей** бәйләнештәрҙе өҙмәү

ПОДДЕ́РЖИВАТЬ *несов.* **1.** *см.* **поддержа́ть 2.** *что* тотоп тороу; **ба́лки подде́рживают потоло́к** түшәмде өрләктәр тотоп тора

ПОДДЕ́РЖКА *ж* **1.** *см.* **поддержа́ть — подде́рживать 2.** ярҙам (булышлыҡ); **оказа́ть подде́ржку** ярҙам итеү **3.** *прям.*, *перен.* (*опора*) таяныс, терәк; **сын — моя́ подде́ржка** улым — минең таянысым

ПОДДЁРНУТЬ *сов. что*; *разг.* күтәрә төшөү, тартып (күтәреп) ҡуйыу; **поддёрнуть голени́ща сапо́г** итек ҡуныстарын күтәрә төшөү

ПОДДЕ́ТЬ I *сов.* **1.** *кого-что* (*зацепив, приподнять*) сәнсеп элеп алыу, эләктереп алыу; **подде́ть кры́шку** ҡапҡасты эләктереп алыу **2.** *кого-что* и *без. доп.*; *перен.*, *разг.* (һүҙ менән) төрттөрөп (сәнсеп) алыу; **подде́ть в разгово́ре** *кого-л. кемгәләр* һөйләшкәндә төрттөрөп алыу

ПОДДЕ́ТЬ II *сов. что* эстән кейеү; **подде́ть сви́тер под пальто́** пальто эсенән свитер кейеү

ПОДДРА́ЗНИВАТЬ *несов. см.* **поддразни́ть**

ПОДДРАЗНИ́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* үсектереү, үсектереп (ирештереп) алыу

ПОДДУВА́ЛО *с* еллек (*мейестә*)

ПОДДУВА́ТЬ *несов. безл.* өрөңкөрәү, бер аҙ (әҙерәк) өрөү; **от окна́ поддува́ет** тәҙрәнән бер аҙ өрә

ПОДЕ́ЙСТВОВАТЬ *сов. см.* **де́йствовать** 3; **лека́рство хорошо́ поде́йствовало** дарыу яҡшы тәьҫир итте

ПОДЕКА́ДНЫЙ, -ая, -ое ун көн һайын булған, ун көнгә бер булған; **подека́дный отчёт** ун көнгә бер булған отчёт

ПОДЕ́ЛАТЬ *сов. что*; *разг.* **1.** эшләп тороу (алыу); **поде́лать гимна́стику** гимнастика эшләп алыу; **поде́лать о́пыты** тәжрибәләр эшләп тороу **2.** (*сделать всё, многое*) эшләп ҡуйыу (сығыу); **поде́лать все ра́мы** бөтә ҡыҫандарҙы эшләп ҡуйыу ♦ **что (же) поде́лать (поде́лаешь)** ни эшләргә (эшләйһең) инде; **ничего́ не поде́лаешь** *см.* **ничто́**

ПОДЕЛИ́ТЬ *сов. что* **1.** бүлеү, бүлешеү, бүлгеләү, бүлеп биреү; **подели́ть добы́чу** табыш бүлгеләү **2.** (*пережить вместе с кем-л.*) бүлешеү, уртаҡлашыу

ПОДЕЛИ́ТЬСЯ *сов. см.* **дели́ться** 3, 5; **де́ти подели́лись конфе́тами** балалар кәнфиттәрен бүлеште; **подели́ться ра́достью** шатлыҡ уртаҡлашыу

ПОДЕ́ЛКА *ж* **1.** *обычно мн.* **поде́лки** (*мелкая работа*) ваҡ-төйәк эш; **занима́ться поде́лками** ваҡ-төйәк эш менән булыу **2.** (*мелкое изделие, изготовленное ручным способом*) ваҡ-төйәк нәмәләр; **поде́лки из ко́сти** һөйәктән эшләнгән ваҡ-төйәк нәмәләр

ПОДЕЛО́М *нареч.*; *разг.* шул кәрәк, үҙенә күрә таман; **поделом ему́** уға шул кәрәк

ПОДЕ́ЛОЧНЫЙ, -ая, -ое *спец.* ваҡ-төйәккә (ваҡ-төйәк эшкә, ваҡ-төйәк нәмә яһауға) китә торған; **поде́лочное де́рево** ваҡ-төйәк нәмә яһауға китә торған ағас

ПОДЕ́ЛЫВАТЬ *несов.*; *разг.* эшләштереү, эш бөтөрөү; **что поде́лываете?** ни эш бөтөрәһегеҙ?

ПОДЁНКА *ж* һыу мыры

ПОДЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** көнлөк; **подённая пла́та** көнлөк түләү; **подённая рабо́та** көнлөк эш **2.** *в знач. сущ.* **подённая** *ж*; *разг.* (*временная*

работа) көнлөк; **нанима́ться на подённую** көнлөккә ялланыу **3.** *в знач. сущ.* **подённый** *м* (*временный рабочий*) көнлөксө; **подённого наня́ть** көнлөксө яллау

ПОДЁНЩИК *м* и **ПОДЁНЩИЦА** *ж* көнлөксө; **нанима́ться подёнщиком** көнлөксө булып ялланыу

ПОДЁНЩИНА *ж* көнлөк; **выходи́ть на подёнщину** көнлөккә сығыу

ПОДЁРГАТЬ *сов.* **1.** *кого-что, чем, за что* тартҡылау, тартҡыслау, тартҡылап ҡуйыу; **подёргать за во́лосы** сәстән тартҡылау **2.** *что*; *разг.* (*выдернуть всё, многое*) тартып (һурып) бөтөрөү (сығыу); **подёргать все гво́зди** бөтә сөйҙө һурып сығыу

ПОДЁРГИВАНИЕ *с см.* **подёргивать, подёргиваться**

ПОДЁРГИВАТЬ *несов.* **1.** *за что* тартҡылау, тартҡыслау, тартҡылап ҡуйыу; **подёргивать за коне́ц верёвки** бау осон тартҡыслау **2.** *чем* һикерткеләп (һикертеп) ҡуйыу; **подёргивать бро́вью** ҡаш һикерткеләп ҡуйыу **3.** *безл.* ҡалтыраныу, тартышыу; **гу́бы его́ подёргивало** иреңдәре тартышты

ПОДЁРГИВАТЬСЯ *несов.* тартышыу, ҡалтыраныу; **не́рвно подёргиваться** ғәсәбиләнеп ҡалтыраныу

ПОДЕРЖА́НИЕ: на подержа́ние ҡулланып (тотоноп) тороуға; **взять на подержа́ние** ҡулланып тороуға алыу

ПОДЕ́РЖАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **подержа́ть 2.** *прил.* тотонолған, ҡулланылған; **магази́н поде́ржанных веще́й** тотонолған әйберҙәр магазины

ПОДЕРЖА́ТЬ *сов. кого-что* тотоп тороу, (бер аҙ) тотоу; **подержа́ть ребёнка** баланы тотоп тороу; **подержа́ть о́кна откры́тыми** тәҙрәләрҙе бер аҙ асыҡ тотоу

ПОДЕРЖА́ТЬСЯ *сов.* (күпмелер) тотоноп тороу, (бер аҙ) тороу

ПОДЁРНУТЬ *сов. что, чем* ҡаплау, ябыу; **ре́ку подёрнуло льдом** йылғаны боҙ ҡаплаған

ПОДЁРНУТЬСЯ *сов. чем* ҡапланыу, ябылыу

ПОДЕШЕВЕ́ТЬ *сов.* арзаная (осһоҙлана) төшөү

ПОДЖА́РИВАНИЕ *с см.* **поджа́ривать**

ПОДЖА́РИВАТЬ *несов. см.* **поджа́рить**

ПОДЖА́РИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **поджа́риться 2.** *страд. от* **поджа́ривать**

ПОДЖА́РИСТЫЙ, -ая, -ое **1.** *разг.* ҡыҙарып (ҡыҙыуҙа) бешкән, яҡшы ҡыҙҙырылған; **поджа́ристая ко́рка хле́ба** ҡыҙарып бешкән икмәк ҡыртышы **2.** *уст. см.* **поджа́рый**

ПОДЖА́РИТЬ *сов. что, чего* ҡура (ҡыҙҙыра) биреү, ҡурыу, ҡыҙҙырыу; **поджа́рить мя́со** итте ҡура төшөү; **поджа́рить карто́шки** картуф ҡыҙҙырыу

ПОДЖА́РИТЬСЯ *сов.* ҡурылып (ҡыҙҙырылып) етеү; **мя́со поджа́рилось** ит ҡурылып еткән

ПОДЖА́РКА *ж* **1.** *см.* **поджа́рить** — **поджа́ривать 2.** (*кушанье*) ҡурҙаҡ (*йоҡа телемләп ҡурылған ит*)

ПОДЖА́РЫЙ, -ая, -ое сандыр, асҡаҡ; **поджа́рое те́ло** сандыр кәүҙә

ПОДЖА́ТЬ *сов.* **1.** *что* (*ноги, колени*) бөкләү; (*губы*) ҡымтыу; (*хвост*) ҡыҫыу; **поджа́ть под себя́ но́ги** аяҡ бөкләп ултырыу **2.** (*прижать, придавить*) ҡыҫырыҡлау, юлын быуыу; **поджа́ть к бо́рту** бортҡа ҡыҫырыҡлау ♦ **поджа́ть хвост** ҡойроғон ҡыҫыу, шым булыу

ПОДЖЕЛУ́ДОЧНЫЙ: поджелу́дочная железа́ *анат.* ашҡаҙан аҫты биҙе, йоҡолоҡ; **поджелу́дочный сок** *анат.* ашҡаҙан аҫты биҙенең һуты

ПОДЖЕ́ЧЬ *сов. что* **1.** ҡабыҙыу, тоҡандырыу, яндырып ебәреү; **подже́чь дрова́** утынды яндырып ебәреү **2.** ут төртөү, үрт һалыу; **подже́чь сара́й** һарайға ут төртөү

ПОДЖИВА́ТЬ *несов. см.* **поджи́ть**

ПОДЖИГА́ТЕЛЬ *м* и **ПОДЖИГА́ТЕЛЬНИЦА** *ж* **1.** ут төртөүсе, үрт һалыусы, үртәүсе **2.** *перен.* ҡотортоусы, башлап ебәреүсе, тоҡандырыусы; **поджига́тели войны́** һуғыш тоҡандырыусылар

ПОДЖИГА́ТЬ *несов. см.* **подже́чь**

ПОДЖИДА́ТЬ *несов. кого-что, кого-чего*; *разг.* көтөп тороу; **поджида́ть го́стя** ҡунаҡты көтөп тороу

ПОДЖИ́ЛКИ *только мн.*; *разг.* тубыҡ тарамышы (һеңере) ♦ **поджи́лки трясу́тся** тубыҡ ҡалтырай (*ҡурҡыуҙан, тулҡынланыуҙан*)

ПОДЖИМА́ТЬ *несов. см.* **поджа́ть**

ПОДЖИ́ТЬ *сов.*; *разг.* бөтәшә башлау, уңала биреү (төшөү); **ра́на поджила́** яра уңала төшкән

ПОДЖО́Г *м* ут төртөү, үрт һалыу, үртәү

ПОДЗАБЫВА́ТЬ *несов. см.* **подзабы́ть**

ПОДЗАБЫ́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* онотоп ебәреү, онота төшөү (биреү)

ПОДЗАГОЛО́ВОК *м* өҫтәмә исем (*китапта*)

ПОДЗАДО́РИВАТЬ *несов. см.* **подзадо́рить**

ПОДЗАДО́РИТЬ *сов. кого*; *разг.* ҡотортоу, сәмләндереү

ПОДЗАРАБО́ТАТЬ *сов. что, чего* и *без доп.*; *разг.* (бер аҙ) аҡса эшләп алыу

ПОДЗАТЫ́ЛЬНИК *м*; *разг.* елкә төбөнә ҡундырыу (тондороу); **дать подзаты́льник** *кому-л.* берәйһенең елкә төбөнә ҡундырыу

ПОДЗАЩИ́ТНЫЙ *м* и **ПОДЗАЩИ́ТНАЯ** *ж* яҡланыусы, яҡлана торған кеше

ПОДЗЕМЕ́ЛЬЕ *с* ер аҫты ҡыуышлығы

ПОДЗЕ́МНЫЙ, -ая, -ое *в разн. знач.* ер аҫты ...ы, ер аҫтындағы; **подзе́мный перехо́д** ер аҫты юлы, ер аҫты үткеле, үткәүел; **подзе́мные рабо́ты** ер аҫты эштәре; **подзе́мные во́ды** ер аҫты һыуҙары

ПОДЗЕРКА́ЛЬНИК *м* көҙгө аҫты, көҙгө өҫтәле (*ҙур көҙгө аҫтына ҡуйыу өҫөн*)

ПОДЗО́Л *м* (*почва*) көлһыу тупраҡ

ПОДЗО́ЛИСТЫЙ, -ая, -ое көлһыу; **подзо́листая по́чва** көлһыу тупраҡ

ПОДЗО́Р *м* **1.** (*кружевная кайма по краю чего-л.*) селтәр, ҡайма; **покрыва́ло с подзо́ром** селтәрле япма (йәймә) **2.** *архит.* һырлы кәрниз, селтәр кәрниз; **о́кна с подзо́рами** селтәрле кәрнизле тәҙрәләр

ПОДЗО́РНЫЙ, -ая, -ое күҙәтеү ...ы; **подзо́рная труба́** күҙәтеү торбаһы

ПОДЗУДИ́ТЬ *сов. кого-что*; *прост.* ҡотортоу

ПОДЗУ́ЖИВАТЬ *несов. см.* **подзуди́ть**

ПОДЗЫВА́ТЬ *несов. см.* **подозва́ть**

ПОДИ́ *разг.* **1.** *повел. от* **пойти́**; **поди́ сюда́** кил бында; **поди́ прочь** кит бынан **2.** *вводн. сл.* (*вероятно, пожалуй*) ихтимал, моғайын; **ты, поди́, всю рабо́ту уже́ сде́лал** һин, моғайын, бөтә эшеңде эшләгәнһеңдер әле

ПОДИВИ́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* ғәжәпләндереү, ғәжәпкә (таң, хайран) ҡалдырыу

ПОДИВИ́ТЬСЯ *сов. кому-чему, на кого-что*; *разг.* ғәжәпләнеү, ғәжәпкә (таң, хайран) ҡалыу

ПОДИРА́ТЬ *несов. кого-что* и *без доп.*; *разг.* семеттереү, сымырлатыу ♦ **моро́з по ко́же подира́ет** *см.* **моро́з**

ПОДКА́ЛЫВАНИЕ *с см.* **подка́лывать**

ПОДКА́ЛЫВАТЬ *несов. см.* **подколо́ть**

ПОДКА́ПЫВАНИЕ *с см.* **подка́пывать, подка́пываться**

ПОДКА́ПЫВАТЬ *несов. см.* **подкопа́ть**

ПОДКА́ПЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **подкопа́ться 2.** *страд. от* **подка́пывать**

ПОДКАРАУ́ЛИВАТЬ *несов. см.* **подкарау́лить**

ПОДКАРАУ́ЛИТЬ *сов. кого-что*; *разг.* һағалап (аңдып) көтөү

ПОДКА́РМЛИВАНИЕ *с см.* **подка́рмливать**

ПОДКА́РМЛИВАТЬ *несов. см.* **подкорми́ть**

ПОДКА́РМЛИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **подкорми́ться 2.** *страд. от* **подка́рмливать**

ПОДКАТИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* тәгәр(л)әтеп килтереү; **подкати́ть бо́чку к маши́не** мискәне машина янына тәгәрләтеп килтереү **2.** *разг.* (*быстро подъехать*) елдереп (осортоп, саптырып) килеп туҡтау; **к до́му подкати́ла маши́на** өй янына машина елдереп килеп туҡтаны **3.** *обычно безл.*; *разг.* (*о боли и т.п.*) (тамаҡҡа, йөрәккә) тығылыу (төйөләү); **подкати́ло к го́рлу** тамаҡҡа төйөлдө

ПОДКАТИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** тәгәр(л)әп килеп етеү, тәгәр(л)әп инеп китеү; **мяч подкати́лся под стол** туп өҫтәл аҫтына тәгәрләп инеп китте **2.** *см.* **подкати́ть** 2

ПОДКА́ТЫВАТЬ *несов. см.* **подкати́ть**

ПОДКА́ТЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **подкати́ться 2.** *страд. от* **подка́тывать**

ПОДКАЧА́ТЬ *сов.* **1.** *что, чего* һурҙыра биреү, (бер аҙ) һурҙырыу; **подкача́ть воды́ в котёл** ҡаҙанға бер аҙ һыу һурҙырыу **2.** *прост.* һынатыу; **он не подкача́л, про́сьбу вы́полнил** ул һынатманы, үтенесте башҡарҙы

ПОДКА́ЧИВАНИЕ *с см.* **подка́чивать**

ПОДКА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **подкача́ть** 1

ПОДКА́ШИВАНИЕ *с см.* **подка́шивать** 1

ПОДКА́ШИВАТЬ *несов. см.* **подкоси́ть**

ПОДКА́ШИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **подкоси́ться 2.** *страд. от* **подка́шивать** 1

ПОДКА́ШЛИВАНИЕ *с*; *разг. см.* **подка́шливать**

ПОДКА́ШЛИВАТЬ *несов.*; *разг.* тамаҡ ҡырғылау

ПОДКИДНО́Й, -ая, -ое **1.** юғарыға ташлай (сөйә) торған; **подкидна́я доска́** юғарыға сөйә торған таҡта (*мәҫ., циркта*) **2.** *в знач. сущ.* **подкидно́й** *м см.* **подкидно́й дура́к** ♦ **подкидно́й дура́к** ташлаш уйын, подкидной

ПОДКИ́ДЫВАНИЕ *с см.* **подки́дывать**

ПОДКИ́ДЫВАТЬ *несов. см.* **подки́нуть**

ПОДКИ́ДЫШ *м* ташландыҡ бала

ПОДКИ́НУТЬ *сов. кого-что* **1.** (*подбросить вверх*) сөйөү, һикертеү, юғары ырғытыу; **подки́нуть мяч** туп сөйөү **2.** *разг.* (*вскинуть*) кинәт күтәреп (ташлап) ебәреү; (*о животных*) артын һикертеп ебәреү **3.** *что, чего* өҫтәү, өҫтәй төшөү, өҫтәп ебәреү; **подки́нуть дров в печь** мейескә утын өҫтәп ебәреү **4.** (*тайком подложить*) ташлап (ҡалдырып) китеү, килтереп ташлау; **подки́нуть письмо́** хат ҡалдырып китеү

ПОДКЛА́ДКА *ж* **1.** эслек, аҫтар; **подкла́дка пальто́** пальто эслеге **2.** (*предмет, подкладываемый под что-л.*) тыйғыс **3.** *перен.* (*подоплёка*) йәшерен сәбәп

ПОДКЛАДНО́Й, -ая, -ое аҫҡа ҡуйыла (һалына) торған, аҫҡа һалмалы; **подкладно́й брус** аҫҡа һалына торған бурса

ПОДКЛА́ДОЧНЫЙ, -ая, -ое эслек, аҫтарлыҡ; **подкла́дочные тка́ни** эслек туҡымалар

ПОДКЛА́ДЫВАНИЕ *с см.* **подкла́дывать**

ПОДКЛА́ДЫВАТЬ *несов. см.* **подложи́ть**

ПОДКЛА́СС *м*; *биол.* ярым класс (*хайуандар һәм үҫемлектәр системаһындағы класс төркөмсәһе*)

ПОДКЛЕ́ИВАТЬ *несов. см.* **подкле́ить**

ПОДКЛЕ́ИТЬ *сов. что* йәбештереү, йәбештереп ҡуйыу (сығыу); **подкле́ить подо́шву** олтан йәбештереп ҡуйыу; **подкле́ить разо́рванную страни́цу кни́ги** китаптың йыртылған битен йәбештереп ҡуйыу

ПОДКЛЕ́ЙКА *ж* **1.** *см.* **подкле́ить — подкле́ивать 2.** *разг.* йәбештерелгән нәмә; **бума́жная подкле́йка переплёта** китап тышлығына йәбештерелгән ҡағыҙ

ПОДКЛЕ́ТЬ *ж* и **ПОДКЛЕ́Т** *м*; *архит.* аҫҡы өй (ҡат) (*гәҙәттә, кеше йәшәмәй торған*); **подкле́т це́ркви** сиркәүҙең аҫҡы ҡаты

ПОДКЛЮЧА́ТЬ *несов. см.* **подключи́ть**

ПОДКЛЮЧА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **подключи́ться** **2.** *страд. от* **подключа́ть**

ПОДКЛЮЧЕ́НИЕ *с см.* **подключи́ть** — **подключа́ть**

ПОДКЛЮЧИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* тоташтырыу, индереү, ҡуйыу, үткәреү; **подключи́ть телефо́н** телефон үткәреү; **подключи́ть газ** газ индереү **2.** *кого-что*; *разг.* ҡушыу, килтереп ҡушыу; **подключи́ть к рабо́те мастеро́в** эшкә оҫталарҙы ҡушыу

ПОДКЛЮЧИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** тоташыу; **подключи́ться к телефо́нной се́ти** телефон селтәренә тоташыу **2.** *разг.* (*стать участником*) ҡушылыу, ҡушылып китеү; **подключи́ться к прое́кту** проектҡа ҡушылыу

ПОДКЛЮЧИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое *анат.* умрау аҫты ...ы; **подключи́чная арте́рия** умрау аҫты артерияһы

ПОДКО́ВА *ж* даға; **ме́дная подко́ва** еҙ даға; **сапо́жные подко́вы** итек дағалары; **приби́ть подко́ву** даға ҡағыу

ПОДКОВА́ТЬ *сов. кого-что* **1.** дағалау; **подкова́ть ло́шадь** ат дағалау **2.** *перен.*, *разг.* (*дать запас знаний*) әҙерләү, белемен нығытыу

ПОДКОВА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* мәғлүмәтле (белемле) булыу, әҙерлек алыу

ПОДКО́ВНЫЙ, -ая, -ое даға ...ы; **подко́вный след** даға эҙе; **подко́вный гвоздь** даға ҡаҙауы

ПОДКОВООБРА́ЗНЫЙ, -ая, -ое даға рәүешендәге (кеүек), дағаға оҡшаш; **подковообра́зный магни́т** даға рәүешендәге магнит

ПОДКО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **подкова́ть**

ПОДКО́ВЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **подкова́ться** **2.** *страд. от* **подко́вывать**

ПОДКОВЫ́РИВАТЬ *несов. см.* **подковырну́ть**

ПОДКОВЫ́РКА *ж*; *разг.* төртмә (сәнскеле, төртмәле) һүҙ; **слова́ с подковы́ркой** төртмәле һүҙҙәр

ПОДКОВЫРНУ́ТЬ *сов.* **1.** *что* ҡуптарып алыу, соҡоп сығарыу; **подковырну́ть коро́сту** ҡутырҙы ҡуптарып алыу **2.** *кого-что*; *перен.* төрттөрөү, сәнскеле (төртмәле) һүҙ әйтеү

ПОДКО́ЖНЫЙ, -ая, -ое **1.** тире аҫтындағы; **подко́жный слой жи́ра** тире аҫтындағы май ҡатламы; **подко́жная клетча́тка** тире аҫтындағы күҙәнәклек **2.** (*производимый под кожу*) тире аҫтына (торған); **подко́жное впры́скивание** тире аҫтына дарыу ебәреү

ПОДКОЛЕ́ННЫЙ, -ая, -ое *анат.* тубыҡ аҫтындағы; **подколе́нная я́мка** тубыҡ аҫтындағы соҡор; **подколе́нные мы́шцы** тубыҡ аҫтындағы мускулдар

ПОДКОЛО́ДНЫЙ: змея́ подколо́дная *бран.* ҡара йылан (*мәкерле кешегә ҡарата*)

ПОДКОЛО́ТЬ *сов.* **1.** *что* ҡаҙап (ҡыҫтырып, ҡайтарып) ҡуйыу; **подколо́ть подо́л** итәкте ҡыҫтырып ҡуйыу; **подколо́ть ко́су** толомдо ҡаҙап ҡуйыу **2.** *что* теркәп ҡуйыу; **подколо́ть спра́вку к заявле́нию** белешмәне ғаризаға теркәп ҡуйыу **3.** *кого* и *без. доп.*; *перен.* төрттөрөп (һүҙ менән сәнсеп) алыу

ПОДКОМИ́ССИЯ *ж* ярҙамсы комиссия

ПОДКОНТРО́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое контроллегендәге, контроль аҫтындағы, контролгә алынған; **подконтро́льные министе́рству о́рганы** министрлыҡ контроллегендәге органдар

ПОДКО́П *м* **1.** *см.* **подкопа́ть** — **подка́пывать, подкопа́ться** — **подка́пываться** **2.** ер аҫты юлы (*ҡаҙып эшләнгән*); **подко́п под крепостно́й стено́й** ҡәлғә диуары аҫтынан үткән ер аҫты юлы **3.** *перен.*, *разг.* (*козни*) соҡор (ҡаҙыу), тоҙаҡ (ҡороу)

ПОДКОПА́ТЬ *сов. что* **1.** (*подрыть*) аҫтан (аҫтын, түбән) ҡаҙыу; **подкопа́ть столб** бағана төбөн ҡаҙыу **2.** *разг.* (*вырыть часть клубней от куста, напр., картофеля*) юллап алыу

ПОДКОПА́ТЬСЯ *сов.* **1.** *подо что* (аҫтына ҡаҙып) инеү; **крот подкопа́лся под де́рево** һуҡыр сысҡан ағас аҫтын ҡаҙып ингән **2.** *под кого*; *перен.*, *разг.* соҡоноу, ғәйеп эҙләү

ПОДКО́РМ *м* **1.** *см.* **подкорми́ть** — **подка́рмливать** **2.** өҫтәмә аҙыҡ; **жи́дкий подко́рм** шыйыҡ өҫтәмә аҙыҡ

ПОДКОРМИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого*; *разг.* ашатып (туйындырып) алыу; **подкорми́ть ребёнка** баланы ашатып алыу **2.** *что*; *с.-х.* өҫтәмә туҡландырыу (ашлама индереү); **подкорми́ть ози́мые** ужымдарҙы өҫтәмә туҡландырыу

ПОДКОРМИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* ашап (туйынып) алыу

ПОДКО́РМКА *ж* **1.** *см.* **подкорми́ть** — **подка́рмливать** **2.** *см.* **подко́рм** 2

ПОДКОРОТИ́ТЬ *сов. что*; *разг.* ҡыҫҡарта төшөү; **подкороти́ть пла́тье** күлдәкте ҡыҫҡарта төшөү

ПОДКО́С I *м*; *разг. см.* **подкоси́ть** — **подка́шивать** 1; **подко́с травы́** үлән сабыу

ПОДКО́С II *м*; *тех.* терәү, таяу; **подко́с стропи́ла** атлама таяуы

ПОДКОСИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* (салғы менән) сабыу, сабып ташлау; **подкоси́ть сорняки́** сүп үләндәрен сабып ташлау **2.** *кого* аяҡтан йығыу; **пу́ля его́ подкоси́ла** пуля уны аяҡтан йыҡты **3.** *кого-что*; *перен.* хәлдән тайҙырыу, аяҡтан йығыу; **го́ре его́ подкоси́ло** ҡайғы уны аяҡтан йыҡты

ПОДКОСИ́ТЬСЯ *сов.* быуын бушау (*аяҡҡа ҡарата*); **но́ги подкоси́лись от стра́ха** ҡурҡыуҙан аяҡ быуындары бушаны

ПОДКРА́ДЫВАТЬСЯ *несов. см.* **подкра́сться**

ПОДКРА́СИТЬ *сов. что* **1.** әҙерәк (еңелсә, бер аҙ) буяп алыу (ебәреү); **подкра́сить гу́бы**

иренде бер аҙ буяп ебәреү **2.** (*добавочно подкрасить*) буяп ҡуйыу, буяуын яңыртыу

ПОДКРА́СИТЬСЯ *сов.*; *разг.* еңелсә (бер аҙ) буяныу (биҙәнеү)

ПОДКРА́СТЬСЯ *сов.* **1.** һиҙҙермәйенсә килеү (барыу), боҫоп килеү (барыу); **подкра́сться к окну́** тәҙрә янына һиҙҙермәйенсә килеү **2.** *перен.* көтмәгәндә килеп етеү (*берәй күренеш, ваҡиға һ.б. ҡарата*); **зима́ подкра́лась незаме́тно** ҡыш һиҙҙермәй генә килеп етте

ПОДКРА́ШИВАТЬ *несов. см.* **подкра́сить**

ПОДКРА́ШИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **подкра́ситься** **2.** *страд. от* **подкра́шивать**

ПОДКРЕПИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* нығытыу; **подкрепи́ть забо́р подпо́ркой** ҡойманы терәү менән нығытыу **2.** *кого-что* нығытыу, көсләндереү, хәлләндереү, хәл индереү; **сон подкрепи́л больно́го** йоҡо ауырыуға хәл индерҙе **3.** *что, чем*; *перен.* нығытыу, иҫбатлау, дәлилләү; **подкрепи́ть своё заключе́ние приме́рами** үҙеңдең һығымтаңды миҫалдар менән нығытыу

ПОДКРЕПИ́ТЬСЯ *сов.* ашап (тамаҡ ялғап) алыу; **подкрепи́ться пе́ред доро́гой** юлға сығыр алдынан ашап алыу

ПОДКРЕПЛЕ́НИЕ *с см.* **1. подкрепи́ть – подкрепля́ть, подкрепи́ться – подкрепля́ться** **2.** (*о людских резервах*) өҫтәмә көс, ярҙам

ПОДКРЕПЛЯ́ТЬ *несов. см.* **подкрепи́ть**

ПОДКРЕПЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **подкрепи́ться** **2.** *страд. от* **подкрепля́ть**

ПОДКРУТИ́ТЬ *сов. что* бора биреү (төшөү), әҙерәк (бер аҙ) бороу; **подкрути́ть га́йку** гайканы бора биреү

ПОДКРУТИ́ТЬСЯ *сов.* борола биреү, бер аҙ (әҙерәк) боролоу

ПОДКРУ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **подкрути́ть**

ПОДКРУ́ЧИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **подкрути́ться** **2.** *страд. от* **подкру́чивать**

ПОДКУЗЬМИ́ТЬ *сов. кого*; *прост.* аҫтан ҡырҡыу, ҡыйын хәлдә ҡалдырыу

ПОДКУЛА́ЧНИК *м*; *ист.* кулак ҡуштаны (эйәрсәне)

ПО́ДКУП *м см.* **подкупи́ть – подкупа́ть** 1

ПОДКУПА́ТЬ *несов. см.* **подкупи́ть**

ПОДКУПИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* һатып алыу (*аҡса, бүләк биреп, һыйлап һ.б.*); **подкупи́ть свиде́телей** шаһиттарҙы һатып алыу **2.** *кого-что*; *перен.* үҙенә ҡаратыу (тартыу), үҙ яғына ауҙарыу; **он подкупа́ет добро́той** ул киң күңеллелеге менән үҙенә ҡарата **3.** *что, чего* тағы бер аҙ (өҫтәмә рәүештә) һатып алыу; **подкупи́ть са́хару** тағы бер аҙ шәкәр һатып алыу

ПОДКУПНО́Й, -ая, -ое һатлыҡ, һатыла торған; **подкупно́й свиде́тель** һатлыҡ шаһит

ПОДКУ́РИВАТЬ *несов. см.* **подкури́ть**

ПОДКУРИ́ТЬ *сов. кого-что, чего*; *в разн. знач.* (әҙерәк) төтөн ебәреү, төтәҫләп алыу; **подкури́ть пчёл** *пчел.* бал ҡорттарын төтәҫләп алыу

ПОДЛА́ДИТЬ *сов. что*; *разг.* **1.** (*голос или музыкальный инструмент*) көйләү; **подла́дить скри́пку под роя́ль** скрипканы рояль тауышына көйләү **2.** (*приспособить*) (ыңғайына) яйлау, яраҡлаштырыу **3.** ҡулайлаштырыу, яһап (эшләп) ҡуйыу, тура килтереү; **подла́дить ось к теле́ге** күсәрҙе арбаға ҡулайлаштырыу

ПОДЛА́ДИТЬСЯ *сов. к кому-чему* **1.** яйлашыу, яраҡлашыу; **подла́диться к рабо́те напа́рника** иптәшеңдең эшенә яйлашыу **2.** (*приспособиться к кому-чему-л.*) ярау, яраҡлашыу, ярарға (яраҡлашырға) тырышыу **3.** ҡулайлашыу, тура килеү

ПОДЛА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **подла́дить**

ПОДЛА́ЖИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **подла́диться** **2.** *страд. от* **подла́живать**

ПОДЛА́МЫВАТЬ *несов. см.* **подломи́ть**

ПОДЛА́МЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **подломи́ться** **2.** *страд. от* **подла́мывать**

ПО́ДЛЕ *нареч.* и *предлог* **1.** *нареч.* эргәһенә, яҡын, янына; **сесть по́дле** янына ултырыу; **приюти́ться по́дле** яҡын урынлашыу **2.** *предлог с род. п.* (*при обозначении лица, предмета, места, рядом с которым совершается действие*) янына, янында, эргәһенә, эргәһендә, тирәһенә, тирәһендә; **по́дле до́ма** өй эргәһендә; **усади́ть по́дле себя́** үҙ янына ултыртыу

ПОДЛЁДНЫЙ, -ая, -ое **1.** боҙ аҫтындағы; **подлёдная вода́** боҙ аҫтындағы һыу **2.** (*производимый подо льдом*) боҙ аҫты; **подлёдный лов ры́бы** боҙ аҫтынан балыҡ тотоу

ПОДЛЕЖА́ТЬ *несов. чему* тейеш(ле) булыу; **подлежа́ть учёту** иҫәпкә алынырға тейешле ♦ **не подлежи́т сомне́нию** шикләнергә урын юҡ

ПОДЛЕЖА́ЩЕЕ *с*; *грам.* эйә

ПОДЛЕЗА́ТЬ *несов. см.* **подле́зть**

ПОДЛЕ́ЗТЬ *сов.* шыуышып (мүкәйләп) инеү; **подле́зть под стол** өҫтәл аҫтына мүкәйләп инеү

ПОДЛЕ́СОК *м* ваҡ ағаслыҡ; (*берёзовый*) сауҡалыҡ; (*хвойный*) бешәлек; (*дубовый*) туйралыҡ

ПОДЛЕ́СЬЕ *с см.* **подле́сок**

ПОДЛЕТА́ТЬ *несов. см.* **подлете́ть**

ПОДЛЕТЕ́ТЬ *сов.* **1.** осоп килеү; **пти́ца подлете́ла к гнезду́** ҡош ояға осоп килде **2.** *разг.* (*подбежать, быстро подойти*) йүгереп (осоп) килеп етеү **3.** *разг.* (*взлететь*) һикереү; **мяч подлете́л до потолка́** туп түшәмгә тиклем һикерҙе

ПОДЛЕ́Ц *м* әҙәм аҡтығы

ПОДЛЕ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **подлечи́ть**

ПОДЛЕ́ЧИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **подлечи́ться** **2.** *страд. от* **подле́чивать**

ПОДЛЕЧИ́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* әҙерәк (бер аҙ) дауалау, дауалап алыу, дауалаштырыу; **подлечи́ть ста́рую ра́ну** иҫке яраны дауалап алыу

ПОДЛЕЧИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* әҙерәк (бер аҙ) дауаланыу (дауаланып алыу), әҙерәк (бер аҙ)

дауалау; **подлечи́ться на куро́рте** шифаханала бер аҙ дауаланыу

ПОДЛЕ́ЩИК *м* ҡараҕанат, (ваҡ) ҡорман, ҡорбан (*балыҡ*)

ПОДЛИ́ВА *ж см.* **подли́вка** 2

ПОДЛИВА́ТЬ *несов. см.* **подли́ть**

ПОДЛИ́ВКА *ж* **1.** *см.* **подли́ть** – **подлива́ть** **2.** *кул.* аш тәмләткес (*соус*)

ПОДЛИ́ЗА *м* и *ж*; *разг.* ялаҕай, йомаҡай, юха

ПОДЛИЗА́ТЬ *сов. что* ялап ҡуйыу

ПОДЛИЗА́ТЬСЯ *сов. к кому*; *разг.* ялаҕайланыу, юхаланыу, йомаҡайланыу

ПОДЛИ́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **подлиза́ть**

ПОДЛИ́ЗЫВАТЬСЯ I *несов. см.* **подлиза́ться**

ПОДЛИ́ЗЫВАТЬСЯ II *несов. страд. от* **подли́зывать**

ПО́ДЛИННИК *м* төп нөсхә

ПО́ДЛИННОСТЬ *ж* төп нөсхә (ысын) булыу, дөрөҫлөк; **заве́рить по́длинность по́дписи** ҡултамғаның ысын булыуын раҫлау

ПО́ДЛИННЫЙ, -ая, -ое **1.** төп нөсхә, үҙ; **по́длинная по́дпись** үҙ ҡултамғаһы **2.** (*истинный*) ысын; **по́длинный друг** ысын дуҫ; **по́длинный учёный** ысын ғалим

ПОДЛИ́ТЬ *сов. что*, *чего* өҫтәп ҡойоу (һалыу); **подли́ть су́пу** аш өҫтәп һалыу ♦ **подли́ть ма́сла в ого́нь** утҡа кәрәсин һибеү (*хаслыҡ мөнәсәбәтен тағы ла киҫкенләштереү*)

ПО́ДЛИЧАТЬ *несов.*; *разг.* ҡәбәхәтләнеү, әшәкелек (ҡәбәхәтлек) эшләү

ПОДЛОВИ́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.*, *прям.*, *перен.* тотоу, тотоп алыу, аңлап (белеп, эләктереп) алыу; **подлови́ть на сло́ве** *кого-л.* эләктереп алыу

ПОДЛО́Г *м* алдап яһау, ялған; **подло́г докуме́нтов** алдап документтар яһау

ПОДЛОЖИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* (аҫтына) һалыу, (аҫтына) ҡуйыу; **подложи́ть поду́шку под го́лову** баш аҫтына мендәр һалыу **2.** *что*, *чего* өҫтәү, өҫтәп һалыу; **подложи́ть дров в печь** мейескә утын өҫтәү **3.** *что* йәшерен һалыу (һалып китеү); **подложи́ть анони́мное письмо́** имзаһыҙ хат һалып китеү

ПОДЛО́ЖНЫЙ, -ая, -ое ялған, алдап яһалған; **подло́жный докуме́нт** ялған документ

ПОДЛОКО́ТНИК *м* таянсыҡ (*ултырғыста һ.б.*)

ПОДЛОМИ́ТЬ *сов. что* аҫтан һындырыу (һындырып алыу); **подломи́ть сук** ботаҡты аҫтан һындырып алыу

ПОДЛОМИ́ТЬСЯ *сов.* (аҫтан) һыныу, сатнау, ватылыу, ярылыу; **лёд подломи́лся под нога́ми** баҫып торған ерҙә боҙ ватылды ♦ **но́ги подломи́лись** теҙ быуындары йомшаны

ПО́ДЛОСТЬ *ж*; *в разн. знач.* әшәкелек, ҡәбәхәтлек, этлек; **сде́лать по́длость** әшәкелек эшләү; **не идти́ на по́длость** этлеккә бармау

ПО́ДЛЫЙ, -ая, -ое әшәке, ҡәбәхәт; **по́длый посту́пок** әшәке ҡылыҡ

ПОДМА́ЗАТЬ *сов.* **1.** *что* (*слегка смазать*) әҙерәк (бер аҙ) һөртөү (майлау, һылау) **2.** *кого*; *перен.*, *прост.* (*дать взятку*) майлау, ришүәт биреү

ПОДМА́ЗАТЬСЯ *сов.* **1.** *разг.* (*подкраситься*) буяныу, яғыныу **2.** *к кому-чему*; *перен.*, *прост.* һырпаланыу, ярамһаҡланыу

ПОДМА́ЗКА *ж см.* **подма́зать** – **подма́зывать**

ПОДМА́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **подма́зать**

ПОДМА́ЗЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **подма́заться** **2.** *страд. от* **подма́зывать**

ПОДМАЛЕВА́ТЬ *сов. что*; *прост.* **1.** әҙерәк (еңелсә, бер аҙ) буяп алыу (ебәреү) **2.** (*добавочно подкрасить*) буяп ҡуйыу, буяуын яңыртыу

ПОДМА́НИВАТЬ *несов. см.* **подмани́ть**

ПОДМАНИ́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* ымлап (ҡыҙыҡтырып) саҡырып килтереү; **подмани́ть ребёнка** баланы ымлап саҡырып килтереү

ПОДМАРЕ́ННИК *м* бөрмәкәй, ҡыҙыл тамыр; **подмаре́нник весе́нний** яҙғы бөрмәкәй

ПОДМА́СЛИВАТЬ *несов. см.* **подма́слить**

ПОДМА́СЛИТЬ *сов.* **1.** *что* әҙерәк (бер аҙ) майлау, май өҫтәү (һала биреү); **подма́слить ка́шу** бутҡаға май өҫтәү **2.** *кого*; *перен.*, *прост.* майлау, ришүәт биреү

ПОДМАСТЕ́РЬЕ *м* оҫта ярҙамсыһы, өйрәнсек

ПОДМА́ХИВАТЬ *несов. см.* **подмахну́ть**

ПОДМАХНУ́ТЬ *сов.* **1.** *что*; *разг.* ҡабаланып (уҡып тормаҫтан) ҡул ҡуйыу; **подмахну́ть заявле́ние** ғаризаға уҡып тормаҫтан ҡул ҡуйыу **2.** *прост.* (*наскоро подмести*) (тиҙ генә) һепереп алыу, һеперештереү

ПОДМА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **подмочи́ть**

ПОДМЕ́Н *м* и **ПОДМЕ́НА** *ж* **1.** *см.* **подмени́ть** – **подменя́ть** – **подме́нивать**; **подме́на дежу́рного** дежурҙы алмаштырыу **2.** алмаш; **подме́на пришла́** алмаш килде

ПОДМЕ́НИВАТЬ *несов. см.* **подмени́ть**

ПОДМЕНИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* (һиҙҙермәҫтән) алмаштырыу; **подмени́ть ка́рту** һиҙҙермәҫтән картте алмаштырыу **2.** *кого*; *разг.* (*временно заменить*) алмаштырып тороу

ПОДМЕНЯ́ТЬ *несов. см.* **подмени́ть**

ПОДМЕРЗА́ТЬ *несов. см.* **подмёрзнуть**

ПОДМЁРЗНУТЬ *сов.* **1.** әҙерәк (бер аҙ) туңыу, туңаҙыу, туңа биреү; **са́женцы подмёрзли** үҫентеләр туңа биргән; **земля́ подмёрзла** ер туңаҙыған **2.** *безл.* әҙерәк (бер аҙ) туңдырыу, туңаҙытыу; **на у́лице подмёрзло** урамда бер аҙ туңдырған

ПОДМЕСИ́ТЬ *сов. что*, *чего* ҡушып (өҫтәп) баҫыу; **подмеси́ть муки́ в те́сто** ҡамырға он ҡушып баҫыу

ПОДМЕСТИ́ *сов. что* **1.** (*метя, очистить*) һепереү, һепереп сығарыу; **подмести́ ко́мнату** бүлмәне һепереү **2.** (*метя, собрать что-л.*) һе-

переп алыу (йыйыу); **подмести́ сор** сүпте һепереп алыу

ПОДМЕТА́ТЬ I *несов. см.* **подмести́**

ПОДМЕТА́ТЬ II *сов. что* типсеү, типсеп сығыу; **подмета́ть подкла́дку к пальто́** пальтоға эслек типсеп сығыу

ПОДМЕ́ТИТЬ *сов. кого-что* күреп алыу (ҡалыу); **подме́тить недоста́тки** етешһеҙлектәрҙе күреп алыу

ПОДМЁТКА *ж* **1.** *см.* **подмета́ть** II — **подмётывать 2.** олтан; **подмётка сапо́г** итек олтаны ♦ **в подмётки не годи́тся** *кто, кому* тырнағына ла тормай, олтораҡҡа ла ярамай

ПОДМЁТЫВАТЬ *несов. см.* **подмета́ть** II

ПОДМЕЧА́ТЬ *несов. см.* **подме́тить**

ПОДМЕША́ТЬ *сов. что, чего* ҡушып болғатыу (бутау); **подмеша́ть песку́ в цеме́нт** цементҡа ҡом ҡушып бутау

ПОДМЕ́ШИВАТЬ I *несов. см.* **подмеси́ть**

ПОДМЕ́ШИВАТЬ II *несов. см.* **подмеша́ть**

ПОДМИ́ГИВАНИЕ *с см.* **подми́гивать**

ПОДМИ́ГИВАТЬ *несов. см.* **подмигну́ть**

ПОДМИГНУ́ТЬ *сов. кому* күҙ ҡыҫыу (ҡыҫып ҡуйыу)

ПОДМИНА́ТЬ *несов. см.* **подмя́ть**

ПОДМО́ГА *ж*; *разг.* ярҙам, булышлыҡ; **идти́ на подмо́гу** ярҙамға килеү

ПОДМОКА́ТЬ *несов. см.* **подмо́кнуть**

ПОДМО́КНУТЬ *сов.* аҫтан еүешләнеү (дым тартыу, дымланыу); **се́но подмо́кло** бесән аҫтан дымланған

ПОДМОРА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **подморо́зить**

ПОДМОРО́ЗИТЬ *сов.* **1.** *что* әҙерәк туңдырыу (туңдырып алыу), әҙерәк (бер аҙ) өшөтөү; **подморо́зить мя́со** итте әҙерәк туңдырып алыу **2.** *безл.* әҙерәк (бер аҙ) туңдырыу, туңаҙытыу; **к ве́черу подморо́зило** кискә табан туңаҙытты

ПОДМО́СТКИ *только мн.* **1.** (*помост*) түшәмә, һәндерә **2.** (*сцена*) сәхнә; **театра́льные подмо́стки** театр сәхнәһе

ПОДМО́ЧЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **подмочи́ть 2.** *прил.*; *перен.*, *разг.* тапланған, ябанаты сыҡҡан, абруйы төшкән; **подмо́ченная репута́ция** ябанаты сыҡҡан исем

ПОДМОЧИ́ТЬ *сов. что* еүешләү, дымландырыу, сылатыу; **подмочи́ть но́ги** аяҡтарҙы сылатыу

ПОДМЫВА́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **подмы́ть 2.** *кого обычно безл.*; *разг.* ҡырсыныу, ҡыҙышыу; **так и подмыва́ет сказа́ть** әйтергә ҡырсынып ҡына тора

ПОДМЫВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **подмы́ться 2.** *страд. от* **подмыва́ть** 1

ПОДМЫ́ТЬ *сов.* **1.** *кого* бот-сатты йыуыу; **подмы́ть ребёнка** баланың бот-сатын йыуыу **2.** *что*; *разг.* (*наскоро вымыть*) һөртөштөрөп (йыуыштырып) алыу; **подмы́ть пол** иҙәнде һөртөштөрөп алыу **3.** *что* (*размыть*) йыуыу, йыуып өңөү (ашау); **река́ подмы́ла бе́рег** йылға ярын йыуған

ПОДМЫ́ТЬСЯ *сов.* йыуынып сайыныу, таһәрәтләнеү

ПОДМЫ́ШЕЧНЫЙ, -ая, -ое ҡултыҡ аҫты (төбө) ...ы; **подмы́шечная впа́дина** ҡултыҡ аҫты соҡоро

ПОДМЫ́ШКА *ж* ҡултыҡ аҫты (төбө)

ПОДМЫ́ШНИК *м* ҡултыҡ аҫты кештәге

ПОДМЯ́ТЬ *сов. кого-что*; *прям.*, *перен.* баҫып (өҫтөнә йығылып) иҙеү

ПОДНАДЗО́РНЫЙ, -ая, -ое күҙәтеү аҫтындағы, күҙәтеүҙәге

ПОДНАЖА́ТЬ *сов.*; *прост.* **1.** *на кого-что* и *без доп.* ныҡыраҡ этеү; **поднажа́ть на дверь** ишеккә ныҡыраҡ этеү **2.** *на кого-что* и *без доп.*; *перен.* (*побудить к действию*) ҡыҫмаҡҡа алыу, ҡыҫыу; **поднажа́ть на лентя́ев** ялҡауҙарҙы ҡыҫмаҡҡа алыу **3.** *на что* и *без доп.*; *перен.* (*усерднее приняться за что-л.*) ныҡыраҡ тырышыу, тырыша төшөү

ПОДНЕБЕ́СЬЕ *с* күк йөҙө, һауа

ПОДНЕВО́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*зависимый*) буйһонған, ирекһеҙ, ҡул аҫтындағы **2.** (*принудительный*) ирекһеҙләп (көсләп) тағылған

ПОДНЕСТИ́ *сов.* **1.** *кого-что* яҡын(ыраҡ) килтереү, яҡын(ыраҡ) алып килеү (*ҡулға тотоп, күтәреп*); **поднести́ ребёнка к окну́** баланы тәҙрәгә яҡыныраҡ алып килеү **2.** *что, чего, без доп.* и *с неопр.*; *разг.* (*угостить*) һыйлап биреү (һоноу) **3.** *что, кому* (*подарить*) бүләк итеү (итеп биреү); **поднести́ буке́т цвето́в** сәскә гөлләмәһе бүләк итеү

ПОДНИМА́ТЬ *несов. см.* **подня́ть**

ПОДНИМА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **подня́ться 2.** *страд. от* **поднима́ть**

ПОДНОВИ́ТЬ *сов. что* яңырта төшөү (биреү), яңы төҫкә индереү; **поднови́ть кра́ски на карти́не** картинаның буяуҙарын яңырта төшөү

ПОДНОВИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* яңыра төшөү, яңы төҫкә инеү

ПОДНОВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **поднови́ть**

ПОДНОВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **поднови́ться 2.** *страд. от* **подновля́ть**

ПОДНОГО́ТНАЯ *ж*; *разг.* (ныҡ йәшерелгән) ысын хәл (дөрөҫлөк), дөрөҫө; **знать подного́тную** дөрөҫөн белеү

ПОДНО́ЖИЕ *с* **1.** итәк; **подно́жие го́ры** тау итәге **2.** нигеҙ, төп; **положи́ть цветы́ к подно́жию па́мятника** һәйкәл нигеҙенә сәскәләр һалыу; **подно́жие ста́туи** статуяның нигеҙе

ПОДНО́ЖКА *ж* **1.** баҫҡыс; **подно́жка трамва́я** трамвай баҫҡысы **2.** *разг.* аяҡ салыу

ПОДНО́ЖНЫЙ, -ая, -ое аяҡ аҫтындағы ♦ **подно́жный корм** аяҡ аҫтындағы аҙыҡ (*үлән*)

ПОДНО́С *м* батмус

ПОДНОСИ́ТЬ *несов. см.* **поднести́**

ПОДНО́СЧИК *м* ташыусы, килтереп тороусы; **подно́счик раство́ра** иҙмә килтереп тороусы

ПОДНОШЕ́НИЕ с **1.** *см.* **подноси́ть** 2, 3; **2.** (*подарок*) бүләк

ПОДНЫ́РИВАТЬ *несов. см.* **поднырну́ть**

ПОДНЫРНУ́ТЬ *сов.* (аҫтына) сумыу, сумып инеү; **поднырну́ть под ло́дку** кәмә аҫтына сумыу

ПОДНЯ́ТИЕ *с см.* **подня́ть, подня́ться**

ПОДНЯ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** күтәреү, күтәреп алыу; **подня́ть мешо́к** тоҡто күтәреп алыу; **подня́ть шта́нгу** штанга күтәреү; **подня́ть ребёнка** бала күтәреү **2.** *перен., разг.* (*разобрать в поисках*) ҡарап сығыу; **подня́ть архи́в** архивты ҡарап сығыу **3.** (*переместить наверх*) мендереү, күтәреү; **подня́ть чемода́н на тре́тий эта́ж** сумаҙанды өсөнсө ҡатҡа мендереү **4.** (*сместить вверх*) күтәреү; **подня́ть ру́ку** ҡул күтәреү; **подня́ть воротни́к** яғаны күтәреү; **подня́ть флаг** флаг күтәреү **5.** (*вернуть в прежнее положение*) торғоҙоу, аяҡҡа баҫтырыу; **подня́ть упа́вшего челове́ка** йығылған кешене торғоҙоу; **подня́ть повали́вшийся забо́р** ауған ҡойманы торғоҙоу **6.** (*вылечить*) һауыҡтырыу, аяҡҡа баҫтырыу; **подня́ть больно́го** ауырыуҙы аяҡҡа баҫтырыу **7.** (*наладить*) аяҡҡа баҫтырыу, күтәреү, яҡшыртыу; **подня́ть хозя́йство** хужалыҡты аяҡҡа баҫтырыу **8.** (*побудить к действию*) ҡуҙғатыу, күтәреү; **подня́ть полк в ата́ку** полкты атакаға күтәреү **9.** (*начать действие*) күтәреү, ҡуптарыу, ҡуҙғатыу; **подня́ть шум** тауыш ҡуптарыу; **подня́ть де́ло** *против кого-л. кемгәлер ҡаршы* эш ҡуҙғатыу **10.** (*сделать более высоким*) күтәрә (ҡалҡыта, бейегәйтә) биреү (төшөү); **подня́ть фунда́мент** нигеҙҙе күтәрә биреү; **подня́ть у́ровень воды́** һыуҙың кимәлен күтәрә төшөү **11.** *перен.* (*возвысить*) күтәреү, үҫтереү; **подня́ть в глаза́х люде́й** кешеләр алдында үҫтереп ебәреү **12.** (*повысить*) күтәреү, арттырыу; **подня́ть давле́ние па́ра** парҙың баҫымын арттырыу; **подня́ть урожа́й** уңышты күтәреү; **подня́ть це́ны** хаҡтарҙы күтәреү **13.** *перен.* күтәреү, яҡшыртыу, һәйбәтләндереү (*кәйефте һ.б.*); **подня́ть настрое́ние** кәйефте яҡшыртыу **14.** (*вспахать*) күтәреү, һөрөү; **подня́ть пар** пар күтәреү; **подня́ть целину́** сиҙәм күтәреү ♦ **подня́ть бока́л** *см.* **бока́л**; **подня́ть глаза́** күтәрелеп ҡарау; **подня́ть го́лову** башты юғары тотоу, кәйефләнеү; **подня́ть го́лос** ҡаты әйтеү, ҡырҡа киҫеп әйтеү; **подня́ть меч (ору́жие)** ҡорал күтәреү, ҡорал менән ҡаршы сығыу; **подня́ть на во́здух** һауаға осороу, шартлатыу; **подня́ть на́ смех** *кого* көлкөгә ҡалдырыу; **подня́ть перча́тку** дуэлдә ҡабул итеү

ПОДНЯ́ТЬСЯ *сов.* **1.** күтәрелеү, менеү; **подня́ться на кры́шу** ҡыйыҡҡа менеү; **подня́ться по ле́стнице** баҫҡыстан менеү; **подня́ться на́ гору** тауға менеү **2.** (*взойти*) күтәрелеү, ҡалҡыу, сығыу; **луна́ поднял́ась** ай ҡалҡты; **тума́н подня́лся** томан күтәрелде **3.** (*встать*) тороу, күтәрелеү, ҡалҡыу; **зато́птанная трава́ бы́стро подняла́сь** тапалған үлән тиҙ ҡалҡты **4.** *разг.* (*выздоровев, начать ходить*) тороу, ҡалҡыу, аяҡҡа баҫыу; **подня́ться по́сле боле́зни** сирҙән һуң аяҡҡа баҫыу **5.** *перен.* аяҡҡа баҫыу, күтәрелеү, яҡшырыу; **хозя́йство подняло́сь** хужалыҡ аяҡҡа баҫты **6.** (*встать с места*) тороу, (аяҡҡа) ҡалҡыу; **подня́ться со сту́ла** ултырғыстан тороу **7.** ҡуҙғалыу, күтәрелеү; **подня́ться в ата́ку** атакаға күтәрелеү **8.** (*начаться*) күтәрелеү, ҡубыу, сығыу; **подняла́сь мете́ль** буран сыҡты **9.** (*стать более высоким*) күтәрелә (ҡалҡа, бейегәйә) төшөү; **фунда́мент подня́лся на два ме́тра** нигеҙ ике метрға ҡалҡа төштө **10.** (*о тесте*) күтәрелеү, ҡалҡыу; **те́сто подняло́сь** ҡамыр күтәрелгән **11.** (*увеличиться*) күтәрелеү, артыу; **производи́тельность труда́ подняла́сь** хеҙмәт етештереүсәнлеге артты; **температу́ра подняла́сь** температура күтәрелде; **це́ны подняли́сь** хаҡтар күтәрелде **12.** *перен.* күтәрелеү, яҡшырыу, һәйбәтләнеү; **настрое́ние подняло́сь** кәйеф яҡшырҙы ♦ **подня́ться на́ ноги**: 1) аяҡҡа баҫыу, һауығыу; 2) үҙ алдына йәшәй башлау

ПОДО *предлог см.* **под** II

ПОДО... *приставка см.* **под...**

ПОДОБА́ТЬ *несов. кому-чему обычно безл.* килешеү, ярау, барыу, тейеш (ятышлы) булыу; **так поступа́ть не подоба́ет** улай ҡыланыу килешмәй

ПОДОБА́ЮЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **подоба́ть 2.** *прил.* тейешле, лайыҡлы, ятышлы, килешле; **заня́ть подоба́ющее положе́ние** лайыҡлы урынды алыу

ПОДО́БИЕ *с* **1.** *мат.* оҡшашлыҡ, оҡшаған булыу (кеүек, һымаҡ); **подо́бие двух треуго́льников** ике өсмөйөштөң оҡшашлығы **2.** йорат, ишарат; **подо́бие улы́бки** йылмайыу ишараты; **подо́бие челове́ческой фигу́ры** кеше кәүҙәһе ишараты

ПОДО́БЛАЧНЫЙ, -ая, -ое болот аҫтындағы, болоттар янындағы

ПОДО́БНО *предлог с дат. п.* (*так же, как кто-что-л.*) кеүек, шикелле, һымаҡ

ПОДО́БНЫЙ, -ая, -ое **1.** *кому-чему* (*сходный, похожий*) оҡшаш(лы), кеүек, һымаҡ **2.** быңдай, шундай, ундай, быға оҡшаған; **я не чита́л подо́бных стате́й** быға оҡшаған мәҡәләләрҙе уҡығаным юҡ **3.** *мат.* оҡшаш, үҙ-ара оҡшаш булған; **подо́бные треуго́льники** оҡшаш өсмөйөштәр ♦ **ничего́ подо́бного** һис тә улай түгел; **и тому́ подо́бное (и т.п.)** һәм башҡа шундайҙар (һ.б.ш.)

ПОДОБОСТРА́СТИЕ *с* и **ПОДОБОСТРА́СТНОСТЬ** *ж* ялағайлыҡ, ярамһаҡлыҡ, әпкәләйлек

ПОДОБОСТРА́СТНЫЙ, -ая, -ое ялағай, ярамһаҡ, әпкәләй; **подобостра́стный взгляд** ярамһаҡ ҡараш

ПОДОБРА́ТЬ *сов.* **1.** *что* (*поднять, собрать*) йыйып алыу, алып ҡуйыу; **подобра́ть до́ску** таҡтаны алып ҡуйыу **2.** *кого*; *разг.* (*взять на своё попечение*) үҙеңә алыу, үҙең менән алыу; **подобра́ть щенка́** көсөктө үҙеңә алыу **3.** *что* төҙәтеп (рәтләп, ҡыҫтырып) ҡуйыу, йыйыу; **подобра́ть во́лосы** сәсте рәтләп ҡуйыу **4.** *что* (*приподнять вверх*) күтәреү, күтәреп ҡыҫтырып ҡуйыу; **подобра́ть по́лы пальто́** пальтоның итәген күтәреү **5.** *кого-что* һайлап алыу, һайлау, табыу, яратыу; **подобра́ть хоро́ших помо́щников** яҡшы ярҙамсылар һайлап алыу; **подобра́ть ключ к замку́** йоҙаҡҡа асҡыс яратыу

ПОДОБРА́ТЬСЯ *сов.* **1.** йыйылыу, тупланыу; **подобрала́сь хоро́шая библиоте́ка** яҡшы китапхана тупланды **2.** (*подкрасться*) һиҙҙермәй килеү **3.** (*принять подтянутый вид*) тура-йыу, төҙәтенеү **4.** (*сжаться*) ҡымтыныу, йыйылыу **5.** *к кому*; *перен.*, *разг.* (*войти в доверие*) ярамһаҡланып (ярап) алыу

ПОДОБРЕ́ТЬ *сов.* яҡшыланып (киң күңелләнеп) китеү, яҡшылана (күңеле йомшара) төшөү

ПОДОБРУ́ *нареч.*; *прост.* яҡшылыҡ менән, яҡшылап ♦ **подобру́-поздоро́ву (убира́йся, уходи́ и т.п.)** яҡшы сағында, бер-бер хәл булмаҫ борон (кит, һыпырт һ.б.)

ПОДО́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** мейес төбө ...ы; **подо́вый кирпи́ч** мейес төбө кирбесе **2.** мейес төбөндә бешкән; **подо́вый хлеб** мейес төбөндә бешкән икмәк

ПОДОГНА́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* ҡыуып килтереү, килтереп ҡуйыу; **подогна́ть скот к воро́там** малды ҡапҡаға ҡыуып килтереү **2.** *кого-что* (*загнать*) (аҫтына) индереп ҡуйыу, ҡыуып индереү; **подогна́ть ло́дку под мост** кәмәне күпер аҫтына индереп ҡуйыу; **подогна́ть цыпля́т под наве́с** себештәрҙе лапаҫ аҫтына ҡыуып индереү **3.** *кого-что* и *без доп.* ҡыуалау, ашыҡтырыу; **подогна́ть лошаде́й** аттарҙы ҡыуалау; **подогна́ть отстаю́щих** артта ҡалыусыларҙы ашыҡтырыу **4.** *что* (*приладить*) яйлау, ипләү, яратыу, яйлап (яратып) ҡуйыу; **подогна́ть ра́мы к окна́м** ҡыҫандарҙы тәҙрә уйымына яратып ҡуйыу **5.** *что*; *разг.* (*приурочить*) тура (тап) килтереү; **подогна́ть сва́дьбу к пра́зднику** туйҙы байрамға тура килтереү

ПОДОГНУ́ТЬ *сов.* *что*; *в разн. знач.* бөгөү, ҡайтарыу; (*о ногах*) бөкләү, бөкләп ҡуйыу; **подогну́ть рука́в** еңде ҡайтарыу; **подогну́ть край листа́ желе́за** ҡалайҙың ситен бөгөү; **подогну́ть но́ги под себя́** аяҡ бөкләп ултырыу

ПОДОГНУ́ТЬСЯ *сов.*; *в разн. знач.* бөгөлөү, бөкләнеү, эйелеү; **поля́ шля́пы подогну́лись** эшләпәнең ситтәре бөкләнгән; **листы́ кни́ги подогну́лись** китаптың биттәре бөкләнгән; **коле́ни подогну́лись** тубыҡтар бөгөлгән

ПОДОГРЕ́В *м см.* **подогре́ть** — **подогрева́ть, подогре́ться** — **подогрева́ться**; **бассе́йн с подогре́вом** йылытылмалы бассейн

ПОДОГРЕВА́НИЕ *с см.* **подогрева́ть** — **подогрева́ться**

ПОДОГРЕВА́ТЕЛЬ *м* йылытҡыс

ПОДОГРЕВА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое йылытыу ...ы; **подогрева́тельный аппара́т** йылытыу аппараты

ПОДОГРЕВА́ТЬ *несов. см.* **подогре́ть**

ПОДОГРЕВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **подогре́ться 2.** *страд. от* **подогрева́ть**

ПОДОГРЕ́ТЬ *сов.* **1.** *что* йылытыу, йылыта биреү (төшөү); **подогре́ть во́ду** һыу йылытыу **2.** *кого-что*; *перен.*, *разг.* ҡыҙҙырыу, ярһытыу; **подогре́ть стра́сти** дәртте ҡыҙҙырыу

ПОДОГРЕ́ТЬСЯ *сов.* **1.** йылыныу; **ча́йник уже́ подогре́лся** сәйнүк йылынған инде **2.** ярһыу, ҡыҙыу

ПОДОДВИГА́ТЬ *несов. см.* **пододви́нуть**

ПОДОДВИГА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **пододви́нуться 2.** *страд. от* **пододвига́ть**

ПОДОДВИ́НУТЬ *сов.* *кого-что* яҡыныраҡ килтереү (шылдырыу), яҡынайта төшөү; **пододви́нуть стул к столу́** ултырғысты өҫтәлгә яҡыныраҡ шылдырыу (яҡынайтыу)

ПОДОДВИ́НУТЬСЯ *сов.* яҡыныраҡ килеү (шылыу), яҡыная төшөү

ПОДОДЕЯ́ЛЬНИК *м* одеял (юрған) тышы

ПОДОЖДА́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что*, *чего* и *без доп.* көтөп тороу; **подожда́ть дру́га** дуҫты көтөп тороу; **подожда́ть по́езд** поезд көтөп тороу; **2.** *с чем* и *с неопр.* (*повременить*) тороп (туҡтап) тороу, сабыр итеү, кисектереп тороу; **подожда́ть с отве́том** яуап биреүҙе кисектереп тороу

ПОДОЗВА́ТЬ *сов.* *кого-что* саҡырып алыу (килтереү)

ПОДОЗРЕВА́ТЬ *несов.* *кого-что* **1.** шикләнеү, шөбһәләнеү, шик (шөбһә) тотоу; **подозрева́ть собесе́дника в нейскренности** әңгәмәләшеңдең ихласлығына шикләнеү **2.** *о чём* тип уйлау (белеү, күреү); **я подозрева́ю, что он заболе́л** мин уны ауырып киткәндер тип уйлайым

ПОДОЗРЕВА́ТЬСЯ *несов.* *страд. от* **подозрева́ть** 1

ПОДОЗРЕ́НИЕ *с* шик, шөбһә; **необосно́ванное подозре́ние** нигеҙһеҙ шик; **быть под подозре́нием** шик аҫтында булыу

ПОДОЗРИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* шиклелек, шикләнеүсәнлек; **изли́шняя подозри́тельность** артыҡ шикләнеүсәнлек

ПОДОЗРИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*внушающий подозрение*) шикле, шөбһәле, шик тыуҙырған; **подозри́тельный челове́к** шикле кеше **2.** (*недоверчивый*) шиксел, шөбһәләнеүсән, шикләнеп ҡараусан; **подозри́тельный хара́ктер** шиксел холоҡ; **стать о́чень подозри́тельным** үтә шикләнеүсән булып китеү

ПОДОИ́ТЬ *сов. см.* **дои́ть**

ПОДО́ЙНИК *м* һөт күнәге (силәге)

ПОДОЙТИ́ *сов.* **1.** яҡын килеү, килеп етеү (туҡтау); **подойти́ к до́му** өйгә яҡын килеү; **подошёл по́езд** поезд килеп туҡтаны **2.** (*приступить к чему-л.*) тотоноу, керешеү, барып (килеп) етеү, -а/-ә башлау, килеү; **подойти́ к изуче́нию дробе́й** кәсерҙәрҙе өйрәнә башлау; **подойти́ к вы́водам** һығымталарға килеү; **подойти́ к и́стине** хәҡиҡәткә барып етеү **3.** (*отнестись к кому-чему-л. каким-л. образом*) мөнәсәбәттә булыу, -дан/-дән сығып ҡарау; **подойти́ объекти́вно к оце́нке рабо́ты** эште баһалауға объектив күҙлектән сығып ҡарау **4.** (*оказаться близко к чему-л.*) барып (килеп) тоташыу (терәлеү), терәлеп тороу; **лес подошёл к са́мой доро́ге** урман юлға уҡ килеп терәлә **5.** (*о времени, явлении, событии и т.п.*) яҡынлау, булыу; **подойти́ к тридца́ти года́м** утыҙ йәштәргә яҡынлау; **подошёл и ве́чер** кис тә булды **6.** (*быть годным для кого-чего-л.*) ярау, яраҡлы булыу, тура килеү; **э́то пальто́ мне подойдёт** был пальто миңә ярар **7.** *разг.* (*подняться — о тесте*) ҡабарыу, күтәрелеү; **те́сто подошло́** ҡамыр ҡабарған ♦ **подойти́ к концу́** бөтөп килеү (ҡуйыу)

ПОДОКО́ННИК *м* тәҙрә тупһаһы (төбө)

ПОДО́Л *м* итәк; **подо́л пальто́** пальто итәге

ПОДО́ЛГУ *нареч.* оҙаҡ, оҙаҡ ваҡыт; **подо́лгу игра́ть на у́лице** урамда оҙаҡ уйнау

ПОДОЛЬСТИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* ялағайланып ярау, йыумалау

ПОДО́НОК *м* **1.** *только мн.* **подо́нки** (*остатки жидкости на дне вместе с осадком*) һаҡындыы, (төптәге) ҡалдыҡ(тар) **2.** *разг.* (*подлец*) әҙәм аҡтығы, этрәгәләм

ПОДОПЕ́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** опекалағы, ҡарауҙағы; **подопе́чное лицо́** опекалағы кеше **2.** *в знач. сущ.* **подопе́чный** *м* и **подопе́чная** *ж* опекалағы кеше

ПОДОПЛЁКА *ж* **1.** *уст.* күлдәк эслеге **2.** (*действительная, но скрытая причина*) сер, йәшерен сәбәп

ПОДОПРЕВА́ТЬ *несов. см.* **подопре́ть**

ПОДОПРЕ́ЛЫЙ, -ая, -ое *разг.* бурһый (ҡыҙа, яна) башлаған; **подопре́лое се́но** ҡыҙа башлаған бесән

ПОДОПРЕ́ТЬ *сов.*; *разг.* бурһый (ҡыҙа, яна) башлау; (*о человеке*) бышлығыу; **соло́ма подопре́ла** һалам яна башлаған; **ребёнок подопре́л** бала бышлыҡҡан

ПОДО́ПЫТНЫЙ, -ая, -ое тәжрибәгә тотолған, тәжрибә яһалған (алып барылған); **подо́пытные живо́тные** тәжрибәгә тотолған хайуандар

ПОДОРВА́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* шартлатыу; **подорва́ть мост** күперҙе шартлатыу **2.** *что*; *перен.* ҡаҡшатыу, зыян килтереү, төшөрөү; **подорва́ть здоро́вье** сәләмәтлекте ҡаҡшатыу; **подорва́ть авторите́т** абруйҙы төшөрөү

ПОДОРВА́ТЬСЯ *сов.* **1.** шартлау; **подорва́ться на ми́не** минала шартлау **2.** *перен.* ҡаҡшау, зыян килеү, төшөү; **его́ авторите́т подорва́лся** уның абруйы төштө; **здоро́вье его́ подорвало́сь** сәләмәтлеге ҡаҡшаны

ПОДОРОЖА́ТЬ *сов. см.* **дорожа́ть**

ПОДОРО́ЖНАЯ *ж*; *ист.* юл таныҡлығы (*элек юлаусыларға почта атын файҙаланыу хоҡуғы биргән махсус таныҡлыҡ*)

ПОДОРО́ЖНИК *м* юл япрағы

ПОДОСА́ДОВАТЬ *сов.*; *разг.* көйөнөп (үкенеп) алыу

ПОДОСИ́НОВИК *м* уҫаҡ бәшмәге

ПОДОСЛА́ТЬ *сов. кого-что* йәшерен (аҫтыртын) эш менән ебәреү

ПОДОСНО́ВА *ж* **1.** *текст.* аҫҡы буйлыҡ (*ике буйлыҡы булған туҡымала*) **2.** *перен.* (*истинная причина*) төп нигеҙ, төп сәбәп

ПОДОСПЕ́ТЬ *сов.*; *разг.* килеп етеү (өлгөрөү), етешеү; **по́мощь подоспе́ла во́время** ярҙам ваҡытында килеп өлгөрҙө; **подоспе́ла пора́ обе́да** төшкө аш ваҡыты килеп етте

ПОДОСТЛА́ТЬ *сов. что* аҫҡа йәйеү (түшәү); **подостла́ть простыню́** аҫҡа йәймә (япма) йәйеү

ПОДОТКНУ́ТЬ *сов. что* **1.** ҡыҫтырыу, ҡымтыу; **подоткну́ть одея́ло** одеялды ҡымтыу **2.** (*заткнуть под пояс полы одежды*) ҡыҫтырып ҡуйыу; **подоткну́ть фа́ртук** алъяпҡысты ҡыҫтырып ҡуйыу

ПОДОТЧЁТНЫЙ, -ая, -ое **1.** һуңынан иҫәпләшеү шарты менән бирелгән; **подотчётные де́ньги** һуңынан иҫәпләшеү шарты менән бирелгән аҡса **2.** отчёт (иҫәп-хисап һ.б.) бирергә тейешле; **подотчётные организа́ции** иҫәп-хисап бирергә тейешле ойошмалар

ПОДО́ХНУТЬ *сов.* **1.** (*околеть*) үлеү, ҡырылыу, үлеп (ҡырылып) бөтөү **2.** *груб.*, *прост.* (*умереть — о человеке*) дөмөгөү

ПОДОХО́ДНЫЙ, -ая, -ое килем ...ы, төшөм ...ы, табыш ...ы; **подохо́дный нало́г** килем һалымы

ПОДО́ШВА *ж* **1.** *разг.* (*ступня*) аяҡ табаны **2.** (*нижняя часть обуви*) табан, олтан; **ко́жаная подо́шва** күн табан **3.** (*основание чего-л.*) итәк; **подо́шва горы́** тау итәге

ПОДО́ШВЕННЫЙ, -ая, -ое олтанлыҡ, табанлыҡ; **подо́швенная ко́жа** олтанлыҡ күн

ПОДПАДА́ТЬ *несов. см.* **подпа́сть**

ПОДПА́ИВАТЬ I *несов. см.* **подпая́ть**

ПОДПА́ИВАТЬ II *несов. см.* **подпои́ть**

ПОДПА́ЛИВАТЬ *несов. см.* **подпали́ть**

ПОДПА́ЛИНА *ж* **1.** *разг.* өтәлгән (көйгән) урын **2.** (*пятно на шерсти или мехе*) тимгел, тап; **конь вороно́й с подпа́линами** тимгелле ҡара ат

ПОДПАЛИ́ТЬ *сов. что*; *разг.* **1.** *см.* **поджéчь** **2.** бер аҙ өтөп (көйҙөрөп) алыу

ПОДПА́РЫВАТЬ *несов. см.* **подпоро́ть**

ПОДПА́РЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **подпоро́ться 2.** *страд. от* **подпа́рывать**

ПОДПА́СОК *м* көтөүсе ярҙамсыһы (малай)

ПОДПА́СТЬ *сов. подо что* -ға/-гә бирелеү (төшөү); **подпа́сть под влия́ние** *чьё-л.* *берәйһенең* йоғонтоһона бирелеү

ПОДПАЯ́ТЬ *сов. что* аҫтан йәбештереү

ПОДПЕВА́ЛА *м* и *ж* **1.** ҡушылып йырлаусы **2.** *перен., разг., презр.* (берәүҙең) йырын йырлаусы

ПОДПЕВА́ТЬ *несов.* **1.** ҡушылып йырлау **2.** *перен., разг., презр.* (берәүҙең) йырын йырлау, (берәүҙең) көйөн көйләү

ПОДПЕРЕ́ТЬ *сов. что* терәтеп ҡуйыу, терәү һалыу, таяныу, терәү; **подпере́ть забо́р ко́льями** ҡойманы ҡаҙыҡтар менән терәтеп ҡуйыу; **подпере́ть щёку** яңаҡҡа таяныу

ПОДПЕРЕ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* таяныу, терәлеү

ПОДПИ́ЛИВАТЬ *несов. см.* **подпили́ть**

ПОДПИЛИ́ТЬ *сов. что* **1.** (төптән) бысыу; **подпили́ть де́рево** ағасты төбөнән бысыу **2.** (*укоротить*) бысып ҡыҫҡартыу; **подпили́ть но́жки сту́ла** ултырғыстың аяҡтарын бысып ҡыҫҡартыу **3.** *разг.* (*подровнять пилкой, напильником*) игәү, игәп тигеҙләү; **подпили́ть но́гти** тырнаҡтарҙы игәп тигеҙләү

ПОДПИ́ЛОК *м*; *разг. см.* **напи́льник**

ПОДПИРА́ТЬ *несов. см.* **подпере́ть**

ПОДПИРА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **подпере́ться 2.** *страд. от* **подпира́ть**

ПОДПИСА́НИЕ *с см.* **подписа́ть** 1; **подписа́ние догово́ра** килешеүгә ҡул ҡуйыу

ПОДПИСА́ТЬ *сов.* **1.** *что* ҡул ҡуйыу; **подписа́ть прика́з** бойороҡҡа ҡул ҡуйыу **2.** *что* (өҫтәп) яҙып ҡуйыу; **подписа́ть не́сколько стро́чек** бер нисә юл өҫтәп яҙып ҡуйыу **3.** *кого* (*включить в число подписчиков*) яҙҙырыу; **подписа́ть на журна́л** журналға яҙҙырыу

ПОДПИСА́ТЬСЯ *сов.* **1.** ҡул ҡуйыу; **подписа́ться под дове́ренностью** ышаныс яҙыуына ҡул ҡуйыу **2.** *на что* яҙылыу; **подписа́ться на газе́ту** гәзиткә яҙылыу

ПОДПИ́СКА *ж* **1.** *см.* **подписа́ть** 3 — **подпи́сывать** 3, **подписа́ться** 2 — **подпи́сываться**; **подпи́ска на газе́ты** гәзиттәргә яҙылыу; **произвести́ подпи́ску** яҙылыу үткәреү **2.** (*письменное обязательство в чём-л.*) яҙма йөкләмә; **подпи́ска о невы́езде** (йәшәгән ерҙән) китмәҫкә яҙма йөкләмә биреү

ПОДПИСНО́Й, -ая, -ое **1.** яҙылыу ...ы; **подписна́я цена́** яҙылыу хаҡы **2.** яҙылып алдыра торған; **подписно́е изда́ние** яҙылып алдыра торған баҫма ♦ **подписно́й лист** ҡул ҡуйыу ҡағыҙы (*берәйһенә ярҙам йыйыу өсөн аҡса биреүселәр ҡул ҡуя торған ҡағыҙ*)

ПОДПИ́СЧИК *м* и **ПОДПИ́СЧИЦА** *ж* яҙылыусы, яҙылып алдырыусы; **постоя́нные подпи́счики журна́ла** журналға даими яҙылыусылар

ПОДПИ́СЫВАТЬ *несов. см.* **подписа́ть**

ПОДПИ́СЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **подписа́ться 2.** *страд. от* **подпи́сывать**

ПО́ДПИСЬ *ж* **1.** *см.* **подписа́ть** — **подпи́сывать** 1, 2; **отда́ть бума́ги на по́дпись** ҡағыҙҙарҙы ҡул ҡуйырға биреү **2.** ҡултамға; **поста́вить по́дпись** ҡултамға ҡуйыу **3.** (*надпись под чем-л., на чём-л.*) яҙылған һүҙ, яҙыу; **по́дпись под карти́ной** картина аҫтындағы яҙыу

ПОДПИ́ТИЕ: **в подпи́тии** *разг.* ҡыҙмаса хәлдә

ПОДПИ́ХИВАТЬ *несов. см.* **подпихну́ть**

ПОДПИХНУ́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* **1.** этеп (төртөп) ебәреү; **подпихну́ть ло́дку** кәмәне этеп ебәреү **2.** этеп (тығып) ҡуйыу; **подпихну́ть я́щик под стол** йәшникте өҫтәл аҫтына этеп ҡуйыу

ПОДПЛЫВА́ТЬ *несов. см.* **подплы́ть**

ПОДПЛЫ́ТЬ *сов.* **1.** йөҙөп килеү (килеп етеү); **подплы́ть к бе́регу** ярға йөҙөп килеү **2.** (аҫтына) йөҙөп инеү; **подплы́ть под мост** күпер аҫтына йөҙөп инеү

ПОДПОИ́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* эсереп иҫертеү

ПОДПОЛЗА́ТЬ *несов. см.* **подползти́**

ПОДПОЛЗТИ́ *сов.* **1.** шыуышып (үрмәләп) килеү; **подползти́ к око́пу** окоп янына шыуышып килеү **2.** (аҫтына) шыуышып (үрмәләп) инеү; **подползти́ под стол** өҫтәл аҫтына шыуышып инеү

ПОДПОЛКО́ВНИК *м* подполковник

ПОДПО́ЛЬЕ *с* **1.** иҙән аҫты, өй баҙы; **храни́ть о́вощи в подпо́лье** йәшелсәләрҙе өй баҙында һаҡлау **2.** подполье; **уйти́ в подпо́лье** подпольеға күсеү; **рабо́тать в подпо́лье** подпольела эшләү

ПОДПО́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое подпольелағы, йәшерен; **подпо́льный кружо́к** йәшерен түңәрәк; **подпо́льная типогра́фия** йәшерен типография

ПОДПО́ЛЬЩИК *м*; *ист.* подпольщик (*подпольела эшләүсе*)

ПОДПО́РА и **ПОДПО́РКА** *ж* **1.** терәк, таяу, терәү **2.** *разг., уст., перен.* (*поддержка, опора*) терәк

ПОДПО́РНЫЙ, -ая, -ое терәк ...ы, таяу ...ы, терәү ...ы; **подпо́рная доска́** терәү таҡтаһы; **подпо́рный брус** таяу бурсаһы

ПОДПОРО́ТЬ *сов. что* (эстән) һүтә биреү, (эстән) һүтеп сығыу; **подпоро́ть подкла́дку** эслекте һүтеп сығыу

ПОДПОРО́ТЬСЯ *сов.* (эстән) һүтелә биреү (төшөү), (эстән) бер аҙ һүтелеү; **подкла́дка подпоро́лась** эслек һүтелә биргән; **рука́в подпоро́лся** ең эстән бер аҙ һүтелгән

ПОДПО́РТИТЬ *сов. что*; *разг.* әҙерәк (бер аҙ) боҙоу (насарайтыу), боҙа (насарайта) биреү (төшөү)

ПОДПО́РТИТЬСЯ *сов.*; *разг.* әҙерәк (бер аҙ) боҙолоу (насарайыу), боҙола (насарая) биреү (төшөү); **зре́ние подпо́ртилось** күҙ күреүе насарая төштө

ПОДПОРУ́ЧИК *м* подпоручик

ПОДПО́ЧВА *ж*; *геол.* тупраҡ аҫты (*өҫкө ҡатлау аҫтындағы ер*)

ПОДПО́ЧВЕННЫЙ, -ая, -ое тупраҡ аҫты ...ы; **подпо́чвенные во́ды** тупраҡ аҫты һыуҙары; **подпо́чвенный слой** тупраҡ аҫты ҡатлауы

ПОДПОЯ́САТЬ *сов. кого-что* билгә (билде) быуыу (бәйләү); **подпоя́сать реме́нь** билгә ҡайыш быуыу

ПОДПОЯ́САТЬСЯ *сов.* билгә (бил) быуыу (бәйләү); **подпоя́саться кушако́м** билгә ҡушаҡ бәйләү

ПОДПОЯ́СЫВАТЬ *несов. см.* **подпоя́сать**

ПОДПОЯ́СЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **подпоя́саться 2.** *страд. от* **подпоя́сывать**

ПОДПРА́ВИТЬ *сов.* **1.** *что* төҙәткеләү, төҙәтештереү; **подпра́вить рису́нок** рәсемде төҙәтештереү **2.** *кого-что*; *разг.* бер аҙ төҙәтеү (дауалау); **подпра́вить здоро́вье** һаулыҡты бер аҙ дауалау

ПОДПРАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **подпра́вить**

ПОДПРА́ПОРЩИК *м* подпрапорщик

ПОДПРЕВА́ТЬ *несов. см.* **подопре́ть**

ПОДПРУ́ГА *ж* айыл; **подтяну́ть подпру́гу** айылды тарттырыу

ПОДПРЫ́ГИВАНИЕ *с см.* **подпры́гивать**

ПОДПРЫ́ГИВАТЬ *несов.* **1.** *см.* **подпры́гнуть 2.** (*подскакивать*) ырғанлау, һикерәнләү, һикергеләү

ПОДПРЫ́ГНУТЬ *сов.* һикереү, ырғыу, һикереп (ырғып) китеү; **подпры́гнуть высоко́** үргә һикереү; **подпры́гнуть от ра́дости** ҡыуаныстан ырғып китеү

ПОДПРЯГА́ТЬ *несов. см.* **подпря́чь**

ПОДПРЯГА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **подпря́чься 2.** *страд. от* **подпряга́ть**

ПОДПРЯ́ЧЬ *сов. кого-что* ҡушып (мисәп) егеү

ПОДПРЯ́ЧЬСЯ *сов.*; *разг.* ҡушылып (мисәүләп) егелеү; **подпря́чься в теле́гу** арбаға ҡушылып егелеү

ПОДПУСКА́ТЬ *несов. см.* **подпусти́ть**

ПОДПУСТИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* яҡын ебәреү (килтереү); **охо́тник подпусти́л медве́дя побли́же** һунарсы айыуҙы яҡынырaҡ ебәрҙе **2.** *кого* (*запустить*) ҡушыу; **подпусти́ть телёнка к коро́ве** быҙауҙы һыйырға ҡушыу **3.** *что*; *разг.* әйтеп ташлау, (уңайын тура килтереп) әйтеү; **подпусти́ть шу́тку** уңайын тура килтереп мәҙәк әйтеү

ПОДРАБА́ТЫВАТЬ *несов. см.* **подрабо́тать**

ПОДРАБО́ТАТЬ *сов. что*; *разг.* **1.** эшләп еткереү, ҡайтанан ҡарап (сығыу); **подрабо́тать резолю́цию** резолюцияны ҡайтанан ҡарап сығыу **2.** *чего* и *без доп.* өҫтәмә (өҫтәп) эшләп алыу; **подрабо́тать де́нег** өҫтәмә аҡса эшләп алыу

ПОДРАБО́ТКА *ж*; *разг. см.* **подрабо́тать — подраба́тывать**

ПОДРА́ВНИВАТЬ *несов. см.* **подровня́ть**

ПОДРА́ГИВАТЬ *несов.*; *разг.* **1.** ҡалтырау, дерелдәү, ҡалтырап (дерелдәп) ҡуйыу; **ру́ки подра́гивают** ҡулдар ҡалтырап ҡуя **2.** *чем* ҡалтыратыу, дерелдәтеү; **конь подра́гивал ко́жей** ат тиреһен дерелдәтеп ҡуя ине

ПОДРАЖА́НИЕ *с* **1.** *см.* **подража́ть**; **подража́ние взро́слым** ололар булып ҡыланыу; **подража́ние го́лосу птиц** ҡоштар тауышына оҡшатырға тырышыу **2.** (*произведение, подражающее какому-л. образцу*) оҡшатып (эйәреп) эшләнгән нәмә; **жа́лкое подража́ние** түбән кимәлдәге эйәреп эшләнгән нәмә

ПОДРАЖА́ТЕЛЬ *м* эйәреүсе, оҡшатыусы

ПОДРАЖА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** эйәреү ...ы, оҡшатыу ...ы; **подража́тельные слова́** оҡшатыу һүҙҙәре; **подража́тельные спосо́бности** оҡшатыу һәләте **2.** (*являющийся подражанием*) оҡшатып (эйәреп) эшләнгән; **подража́тельная карти́на** эйәреп эшләнгән рәсем

ПОДРАЖА́ТЬ *несов. кому-чему* оҡшатыу, оҡшатып (булып) эшләү, ҡыланыу, эйәреү; **подража́ть пе́нию птиц** ҡош булып һайрау

ПОДРАЗДЕ́Л *м* бүлексә, өлөш; **подразде́л главы́** бүлектең өлөшө

ПОДРАЗДЕЛЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **подраздели́ть — подразделя́ть 2.** бүлексә, бүлек, өлөш; **произво́дственные подразделе́ния** етештереү бүлектәре **3.** *воен.* подразделение

ПОДРАЗДЕЛИ́ТЬ *сов. кого-что* бүлгеләү, бүлеү; **подраздели́ть главу́ на пара́графы** бүлекте параграфтарға бүлгеләү

ПОДРАЗДЕЛЯ́ТЬ *несов. см.* **подраздели́ть**

ПОДРАЗДЕЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** бүленеү, бүлгеләнеү; **батальо́н подразделя́ется на ро́ты** батальон роталарға бүленә **2.** *страд. от* **подразделя́ть**

ПОДРА́ЗНИВАТЬ *несов. кого-что*; *разг.* үсектергеләү, ирештергеләү

ПОДРАЗНИ́ТЬ *сов. кого-что* үсектереп (ирештереп) алыу

ПОДРАЗУМЕВА́ТЬ *несов. кого-что* күҙ алдында (уңында) тотоу, күҙҙә тотоу, уйлау; **что вы подразумева́ете под э́тими слова́ми?** был һүҙҙәрҙә һеҙ нимәне күҙ уңында тотаһығыҙ?

ПОДРАЗУМЕВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** күҙ алдында тотолоу, аңлашылыу, фараз ителеү, хисапланылыу; **э́то само́ собо́ю подразумева́ется** был үҙенән-үҙе аңлашыла **2.** *страд. от* **подразумева́ть**

ПОДРА́МНИК и **ПОДРА́МОК** *м* кирге (*һүрәт төшөргәндә киндер тартыманы киреп ҡуйыу өсөн яһалған ағас ҡыҫан*)

ПОДРА́НИТЬ *сов. кого-что*; *охот.* еңелсә яралау; **подра́нить за́йца** ҡуянды еңелсә яралау

ПОДРА́НОК *м*; *охот.* яраланған йәнлек (ҡош) (*аусы тарафынан*)

ПОДРАСТА́НИЕ *с см.* **подраста́ть**

ПОДРАСТА́ТЬ *несов. см.* **подрасти́**

ПОДРАСТА́ЮЩИЙ, -ая, -ое үҫеп килеүсе, йәш; **подраста́ющее поколе́ние** үҫеп килеүсе быуын

ПОДРАСТИ́ *сов.* үҫә төшөү (биреү), үҫеп китеү; **де́ти подросли́** балалар үҫә төшкән; **трава́ подросла́** үлән үҫеп киткән

ПОДРАСТИ́ТЬ *сов. кого-что* үҫтереү, үҫтерә биреү (төшөү); **подрасти́ть теля́т** быҙауҙарҙы үҫтерә биреү; **подрасти́ть дере́вья** ағастар үҫтереү

ПОДРА́ТЬСЯ *сов. см.* **дра́ться** 1

ПОДРА́ЩИВАТЬ *несов. см.* **подрасти́ть**

ПОДРЁБЕРНЫЙ, -ая, -ое ҡабырға аҫтындағы; **подрёберные мы́шцы** ҡабырға аҫтындағы мускулдар

ПОДРЕБЕ́РЬЕ *с*; *анат.* ҡабырға аҫты; **ле́вое подребе́рье** һул ҡабырға аҫты

ПОДРЕ́ЗАТЬ *сов.* **1.** *что* (*укоротить*) ҡырҡып (киҫеп) ҡыҫҡартыу; **подре́зать во́лосы** сәсте ҡырҡып ҡыҫҡартыу **2.** *что* аҫтан (төптән) ҡырҡып алыу; **подре́зать сте́бель** һабаҡты төптән ҡырҡып алыу **3.** *что, чего* (*нарезать дополнительно*) өҫтәп ҡырҡыу (киҫеү); **подре́зать хле́ба** өҫтәп икмәк ҡырҡыу ♦ **подре́зать кры́лья** *см.* **крыло́**

ПОДРЕЗА́ТЬ *несов. см.* **подре́зать**

ПОДРЕ́ЗКА *ж см.* **подре́зать** — **подреза́ть**

ПОДРЕМА́ТЬ *сов.* серем итеп алыу

ПОДРИСОВА́ТЬ *сов. что* **1.** төҙәтә (асыҡландыра) төшөү, баҙыҡландырыу (*рәсемде, фотоны*); **подрисова́ть портре́т** портретты асыҡландыра төшөү **2.** (*дополнить рисунок*) өҫтәп яһау (төшөрөү); **подрисова́ть усы́** өҫтәп мыйыҡ яһау **3.** *разг.* (*сделать рисунок более отчётливым*) буяп асыҡландыра төшөү

ПОДРИСО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **подрисова́ть**

ПОДРО́БНОСТЬ *ж* **1.** тулылыҡ, тәфсир, ентеклек; **подро́бность описа́ния** тасуирлауҙың тулылығы **2.** (*деталь, частность*) ваҡлыҡ; **не вдава́ться в подро́бности** бөтә ваҡлыҡтарына туҡталып тормау

ПОДРО́БНЫЙ, -ая, -ое ентекле, тулы, тәфсирле; **подро́бные све́дения** тулы мәғлүмәттәр; **подро́бное описа́ние** тәфсирле тасуир

ПОДРОВНЯ́ТЬ *сов. что* тигеҙләү, тигеҙләй төшөү; **подровня́ть во́лосы** сәсте тигеҙләү; **подровня́ть края́ мате́рии** туҡыманың ситтәрен тигеҙләй төшөү

ПОДРОВНЯ́ТЬСЯ *сов.* тигеҙләнеү, тиңләшеү; **подровня́ться по правофланго́вым** уң флангыларға тиңләшеү

ПОДРОСТКО́ВЫЙ, -ая, -ое үҫмер(ҙәр) ...ы; **подростко́вая о́бувь** үҫмерҙәр аяҡ кейеме

ПОДРО́СТОК *м* үҫмер, йәш үҫмер

ПОДРУБА́ТЬ I *несов. см.* **подруби́ть** I

ПОДРУБА́ТЬ II *несов. см.* **подруби́ть** II

ПОДРУБИ́ТЬ I *сов. что* **1.** төптән ҡырҡыу (киҫеү); **подруби́ть дуб** имәнде төптән ҡырҡыу **2.** (*укоротить*) киҫеп (ҡырҡып) ҡыҫҡартыу; **подруби́ть но́жки стола́** өҫтәлдең аяҡтарын ҡырҡып ҡыҫҡартыу **3.** *чего*; *разг.* өҫтәп (бер аҙ) ҡырҡыу (киҫеү, турау); **подруби́ть дров** бер аҙ утын ҡырҡыу; **подруби́ть капу́сты** бер аҙ кәбеҫтә турау **4.** *горн.* сабыу; **подруби́ть пласт угля́** бер ҡатлам күмер сабыу

ПОДРУБИ́ТЬ II *сов. что* ситен бөгөү (бөгөп тегеү); **подруби́ть носово́й плато́к** ҡулъяулыҡтың ситен бөгөү

ПОДРУ́БКА I *ж см.* **подруби́ть** I — **подруба́ть** I

ПОДРУ́БКА II *ж см.* **подруби́ть** II — **подруба́ть** II

ПОДРУ́ГА *ж* дуҫ ҡатын-ҡыҙ, әхирәт ♦ **подру́га жи́зни** тормош юлдашы (*ҡатынға ҡарата*)

ПОДРУЖИ́ТЬСЯ *сов. с кем* и *без доп.* дуҫлашыу, дуҫлашып китеү

ПОДРУ́ЖКА *ж*; *разг., ласк. от* **подру́га**

ПОДРУ́ЛИВАТЬ *несов. см.* **подрули́ть**

ПОДРУЛИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* и *без доп.* (*подъехать куда-л., управляя судном, машиной*) (рулен бороп) алып килеү (яҡын килтереү) **2.** *ав.* (*подкатить — о самолёте*) килеү, яҡын килеү

ПОДРУМЯ́НИВАТЬ *несов. см.* **подрумя́нить**

ПОДРУМЯ́НИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **подрумя́ниться** **2.** *страд. от* **подрумя́нивать**

ПОДРУМЯ́НИТЬ *сов.* **1.** *кого-что* бер аҙ ҡыҙартыу (алһыуландырыу); **моро́з подрумя́нил ему́ щёки** һыуыҡ уның биттәрен бер аҙ алһыуландырған **2.** *кого-что* (*подкрасить*) алһыулатыу, бер аҙ ҡыҙыл (һандал) яғыу (һөртөү); **подрумя́нить щёки** сикәләргә алһыулатыу **3.** *что* (*поджарить*) ҡыҙартып бешереү (ҡурыу)

ПОДРУМЯ́НИТЬСЯ *сов.* **1.** әҙерәк ҡыҙарыу, алһыуланыу; **щёки подрумя́нились на моро́зе** һыуыҡта биттәр алһыуланған **2.** (*подкраситься*) әҙерәк ҡыҙыл (һандал) яғыу (һөртөнөү) **3.** (*поджариться*) ҡыҙарып бешеү (ҡурылыу)

ПОДРУ́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** ҡул осондағы (аҫтындағы); **подру́чный инструме́нт** ҡул осондағы ҡорамал **2.** *в знач. сущ.* **подру́чный** *м* ярҙамсы; **подру́чный сле́саря** слесарь ярҙамсыһы

ПОДРЫ́В *м см.* **подорва́ть** — **подрыва́ть** I, **подорва́ться** — **подрыва́ться** I; **подры́в го́рной поро́ды** тау тоҡомон шартлатыу; **подры́в авторите́та** абруйын төшөрөү

ПОДРЫВА́ТЬ I *несов. см.* **подорва́ть**

ПОДРЫВА́ТЬ II *несов. см.* **подры́ть**

ПОДРЫВА́ТЬСЯ I *несов.* **1.** *см.* **подорва́ться** **2.** *страд. от* **подрыва́ть** I

ПОДРЫВА́ТЬСЯ II *несов.* **1.** *см.* **подры́ться** **2.** *страд. от* **подрыва́ть** II

ПОДРЫВНО́Й, -ая, -ое **1.** шартлатыу ...ы; **подрывны́е рабо́ты** шартлатыу эштәре **2.** (*предназначенный для подрыва*) шартлатҡыс, шартлата торған; **подрывно́й патро́н** шартлатҡыс патрон **3.** *перен.* (*вредительский*) емереү ...ы, ҡортҡослоҡ ...ы; **подрывна́я де́ятельность** емереү эше

ПОДРЫ́ТЬ *сов. что* **1.** (*подкопать*) төптән (төбөн, аҫтын) ҡаҙыу; **подры́ть де́рево** ағас төбөн ҡаҙыу **2.** тәрәнәйтеп ҡаҙыу; **подры́ть кана́ву** канауҙы тәрәнәйтеп ҡаҙыу **3.** *разг.* (*немного разрыть*) әҙерәк (бер аҙ) ҡаҙыу ҡаҙа биреү; **подры́ть зе́млю под де́ревом** ағас төбөндәге ерҙе ҡаҙа биреү **4.** *разг.* (*расстроить, разрушить изнутри*) (эстән) ҡаҡшатыу, зыян итеү; **подры́ть могу́щество** ҡеүәтен ҡаҡшатыу

ПОДРЫ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (аҫтан, төптән) ҡаҙып инеү; **крот подры́лся под ка́мень** һуҡыр сысҡан таш аҫтына ҡаҙып ингән **2.** *разг.* ҡул етәр (йәнегеҙҙе алырҙар); **подро́емся и под вас!** һеҙгә лә ҡул етәр!

ПОДРЫХЛИ́ТЬ *сов. что; разг.* йомшарта биреү, әҙерәк йомшартыу; **подрыхли́ть зе́млю** ерҙе йомшарта биреү

ПОДРЫХЛЯ́ТЬ *несов. см.* **подрыхли́ть**

ПОДРЯ́Д I *м* подряд (*билдәле хаҡ менән башҡарыуға алынған йөкләмә һәм шул йөкләмә буйынса үтәлгән эш*); **брать подря́д на строи́тельство** төҙөлөштө подрядҡа алыу; **рабо́тать по подря́ду** подряд буйынса эшләү

ПОДРЯ́Д II *нареч.* рәттән, бер-бер артлы, бер юлы (ыңғай); **проче́сть подря́д сто страни́ц** рәттән йөҙ бит уҡыу

ПОДРЯДИ́ТЬ *сов. кого-что; разг.* яллау; **подряди́ть гру́зчика** тейәүсе яллау

ПОДРЯДИ́ТЬСЯ *сов.; разг.* ялланыу; **подряди́ться вози́ть дрова́** утын ташырға ялланыу

ПОДРЯ́ДНЫЙ, -ая, -ое подряд ...ы; **подря́дный спо́соб рабо́ты** эштең подряд ысулы; **подря́дные организа́ции** подряд ойошмалары

ПОДРЯ́ДЧИК *м* подрядсы (*ойошма йәки кеше*)

ПОДРЯЖА́ТЬ *несов. см.* **подряди́ть**

ПОДРЯЖА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **подряди́ться** **2.** *страд. от* **подряжа́ть**

ПОДСАДИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого* (ярҙам итеп) ултыртыу, мендереү, атландырыу; **подсади́ть на ло́шадь** атҡа атландырыу; **подсади́ть стару́ху в ваго́н** әбейҙе вагонға ултыртыу **2.** *кого; разг.* (*посадить дополнительно*) янына (ҡушып, йәнәшә) ултыртыу; **подсади́ть пчёл в у́лей** бал ҡорттарын умартаға ултыртыу **3.** *кого* (*в качестве попутчика*) ултыртып алып барыу **4.** *что, чего* (*растение*) өҫтәп ултыртыу; **подсади́ть молоды́е дере́вья** йәш ағастар өҫтәп ултыртыу **5.** *спец.* (*произвести подсадку*) күсереп ултыртыу; **подсади́ть се́рдце** йөрәкте күсереп ултыртыу

ПОДСА́ДКА *ж см.* **подсади́ть** — **подса́живать**

ПОДСА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **подсади́ть**

ПОДСА́ЖИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **подсе́сть** **2.** *страд. от* **подса́живать**

ПОДСА́ЛИВАТЬ I *несов. см.* **подса́лить**

ПОДСА́ЛИВАТЬ II *несов. см.* **подсоли́ть**

ПОДСА́ЛИТЬ *сов. что; разг.* туң май ҡушыу, туң май менән майлаңҡырау

ПОДСА́ХАРИТЬ *сов. что; разг.* шәкәрләү, шәкәр ҡушыу (һибеү); **подса́харить ка́шу** бутҡаны шәкәрләү

ПОДСВЕТИ́ТЬ *сов. что* (аҫтан) яҡтыртыу; **подсвети́ть декора́цию** декорацияларҙы аҫтан яҡтыртыу

ПОДСВЕ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **подсвети́ть**

ПОДСВЕ́ЧНИК *м* шәмдәл; **ме́дный подсве́чник** баҡыр шәмдәл

ПОДСВИ́НОК *м* йәш суҡа (*4—10 айлыҡ*)

ПОДСВИ́СТЫВАТЬ *несов.* ҡушылып һыҙғырыу, көй ыңғайына һыҙғырыу; **подсви́стывать пою́щему** йырлаусыға ҡушылып һыҙғырыу

ПОДСЕ́В *м* **1.** *см.* **подсе́ять** — **подсева́ть** **2.** *с.-х.* (*добавочная культура на поле*) өҫтәмә сәсеү

ПОДСЕВА́ТЬ *несов. см.* **подсе́ять**

ПОДСЕВНО́Й, -ая, -ое өҫтәмә сәселгән, аралаштырып сәселгән; **подсевна́я трава́** өҫтәмә сәселгән үлән

ПОДСЕДЕ́ЛЬНИК *м* ыңғырсаҡ бауы

ПОДСЕДЛА́ТЬ *сов. кого* эйәрләү; **подседла́ть коня́** ат эйәрләү

ПОДСЁДЛЫВАТЬ *несов. см.* **подседла́ть**

ПОДСЕ́ИВАТЬ *несов. см.* **подсе́ять**

ПОДСЕ́КА *ж; с.-х., лес.* ботама (*сәсеүлек өсөн урманда асылған урын*)

ПОДСЕКА́ТЬ *несов. см.* **подсе́чь**

ПОДСЕЛИ́ТЬ *сов. кого-что* янына урынлаштырыу (индереү); **подсели́ть двух челове́к в кварти́ру** фатирға ике кешене индереү

ПОДСЕЛЯ́ТЬ *несов. см.* **подсели́ть**

ПОДСЕМЕ́ЙСТВО *с; биол.* ярым ғаилә (*үсемлектәр һәм хайуандар систематикаһында*)

ПОДСЕ́СТЬ *сов.* (янына, яҡыныраҡ) барып (килеп) ултырыу; **подсе́сть к столу́** өҫтәлгә яҡыныраҡ барып ултырыу

ПОДСЕ́ЧКА *ж см.* **подсе́чь** — **подсека́ть**; **подсе́чка ле́са** урман төпләү

ПОДСЕ́ЧЬ *сов. что* **1.** төптән ҡырҡып (киҫеп, ҡыйып) ташлау, аҫтан ҡырҡып йығыу; **подсе́чь крапи́ву косо́й** кесерткәнде салғы менән төптән ҡыйып ташлау **2.** *с.-х., лес.* ботау, төпләү; **подсе́чь лес** урман төпләү **3.** *рыб.* кинәт тартыу (*ҡармаҡты*)

ПОДСЕ́ЯТЬ *сов. что, чего* **1.** өҫтәп сәсеү; **подсе́ять пшени́цы** бойҙай өҫтәп сәсеү **2.** *с.-х.* аралаштырып (ҡатнаштырып) сәсеү, араһына сәсеү; **по яровóй пшени́це подсе́ять кле́вер** яҙғы бойҙай араһына туҡранбаш сәсеү

ПОДСИ́НИВАТЬ *несов. см.* **подсини́ть**

ПОДСИНИ́ТЬ *сов. что* **1.** зәңгәрләү; **подсини́ть во́ду** һыуҙы зәңгәрләү **2.** (*с помощью синьки*) синкеләү, синкегә маныу; **подсини́ть бельё** керҙе синкегә маныу

ПОДСКА́БЛИВАТЬ *несов. см.* **подскобли́ть**

ПОДСКАЗА́ТЬ *сов. что, кому* и *без доп.* **1.** әйтеп тороу (ултырыу), аҫтыртын әйтеү **2.** *пе-*

рен. күрһәтеп биреү, юл күрһәтеү, уйға (фекергә) төшөрөү, өйрәтеп әйтеү; **жи́зненный о́пыт подска́зал** тормош тәжрибәһе юл күрһәтте

ПОДСКА́ЗКА *ж см.* **подсказа́ть — подска́зывать**

ПОДСКА́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **подсказа́ть**

ПОДСКАКА́ТЬ *сов.* сабып килеү, килеп етеү

ПОДСКА́КИВАТЬ I *несов. см.* **подскака́ть**

ПОДСКА́КИВАТЬ II *несов. см.* **подскочи́ть**

ПОДСКОБЛИ́ТЬ *сов. что* ҡырыштырыу, ҡырып алыу, ҡырып төшөрөү; **подскобли́ть ма́рку** (яҙыуҙа) төҙәтелгәнде ҡырыштырыу

ПОДСКОЧИ́ТЬ *сов.* **1.** һикереү, һикереп (ырғып) китеү; **подскочи́ть от ра́дости** ҡыуаныстан һикереп китеү **2.** *перен., разг.* ҡапыл күтәрелеү, кинәт менеү; **у больно́го подскочи́ла температу́ра** ауырыуҙың температураһы ҡапыл күтәрелде **3.** (*быстро побежать*) йүгереп (сабып, атылып) килеп етеү; **подскочи́ть к две́ри** ишек янына атылып килеп етеү

ПОДСКРЕСТИ́ *сов. что; разг.* ҡырып таҙартыу (алыу); **подскрести́ сковоро́дку** табаны ҡырып таҙартыу

ПОДСЛАСТИ́ТЬ *сов. что* шәрбәтләй биреү, (әҙерәк) шәрбәтләү (татлы итеү); **подсласти́ть компо́т** компотты шәрбәтләү

ПОДСЛА́ЩИВАТЬ *несов. см.* **подсласти́ть**

ПОДСЛЕ́ДСТВЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** тикшереү ҡарамағындағы (аҫтындағы) **2.** *в знач. сущ.* **подсле́дственный** *м* и **подсле́дственная** *ж; юр.* тикшереү аҫтындағы кеше

ПОДСЛЕПОВА́ТЫЙ, -ая, -ое **1.** күҙгә насар, насар күргән; **подслепова́тый стари́к** насар күргән ҡарт **2.** (*плохо пропускающий свет*) яҡтыны насар үткәргән; **подслепова́тое око́шко** яҡтыны насар үткәргән тәҙрә **3.** (*тусклый — об источнике света*) насар (тоноҡ) яҡтыртҡан, бөләңгерт; **подслепова́тые звёзды** бөләңгерт йондоҙҙар

ПОДСЛУ́ШАТЬ *сов. кого-что* (һиҙҙермәй, йәшеренеп) тыңлап тороу, йәшеренеп (ҡасып) тыңлау; **подслу́шать чужу́ю та́йну** сит кешенең сер һөйләгәнен йәшерен тыңлап тороу

ПОДСЛУ́ШИВАНИЕ *с см.* **подслу́шивать**

ПОДСЛУ́ШИВАТЬ *несов. см.* **подслу́шать**

ПОДСМА́ТРИВАТЬ *несов.* һиҙҙермәй (йәшеренеп) ҡарап тороу, ҡараштырғылау

ПОДСМЕ́ИВАТЬСЯ *несов. над кем-чем* көлөү, мыҫҡыллап көлөү (ирештереү)

ПОДСМЕЯ́ТЬСЯ *сов. см.* **подсме́иваться**

ПОДСМОТРЕ́ТЬ *сов.* **1.** *см.* **подсма́тривать** **2.** *кого-что* (*случайно увидеть*) күреп ҡалыу

ПОДСНЕ́ЖНИК *м* яҙ күрке, умырзая

ПОДСНЕ́ЖНЫЙ, -ая, -ое ҡар аҫтындағы, ҡар аҫтында ҡышлаған; **подсне́жная клю́ква** ҡар аҫтында ҡышлаған мүк еләге

ПОДСО́БНЫЙ, -ая, -ое ярҙамсы, өҫтәмә; **подсо́бные рабо́чие** ярҙамсы эшселәр; **подсо́бный за́работок** өҫтәмә эш хаҡы

ПОДСО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **подсу́нуть**

ПОДСОЗНА́НИЕ *с; псих.* төпкөл аң

ПОДСОЗНА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое аңһыҙ, аңда асыҡланып етмәгән, аң-фекергә нигеҙләнмәгән, томанлы; **подсозна́тельное движе́ние** аңһыҙ хәрәкәт

ПОДСОКРАТИ́ТЬ *сов. что; разг.* ҡыҫҡарта (кәметә) төшөү (биреү); **подсократи́ть ру́копись** ҡульяҙманы ҡыҫҡарта биреү; **подсократи́ть расхо́ды** сығымдарҙы кәметә төшөү

ПОДСОЛИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* тоҙ өҫтәү, өҫтәп тоҙ һалыу (һибеү); **подсоли́ть карто́шку** бәрәңгегә тоҙ өҫтәү **2.** *что, чего; разг.* (*засолить дополнительно*) тоҙлай биреү, йәнә бер аҙ тоҙлау; **подсоли́ть огурцо́в** йәнә бер аҙ ҡыяр тоҙлау

ПОДСО́ЛНЕЧНИК *м* көнбағыш

ПОДСО́ЛНЕЧНЫЙ I, -ая, -ое көнбағыш ...ы; **подсо́лнечные се́мечки** көнбағыш емдәре; **подсо́лнечное ма́сло** көнбағыш майы

ПОДСО́ЛНЕЧНЫЙ II, -ая, -ое *высок.* (*существующий под солнцем*) ҡояш аҫтындағы; **подсо́лнечные красо́ты** ҡояш аҫтындағы матурлыҡтар

ПОДСО́ЛНУХ *м; разг. см.* **подсо́лнечник**

ПОДСО́СНЫЙ, -ая, -ое *с.-х.* **1.** имеҙгән, имеүҙән айырмаған; **подсо́сные свинома́тки** имеүҙән айырмаған сусҡалар **2.** имгән, имеүҙән айырылмаған; **подсо́сный телёнок** имгән быҙау

ПОДСО́ХНУТЬ *сов.* һурығыу, кибә төшөү; **земля́ подсо́хла** ер һурыҡҡан

ПОДСПО́РЬЕ *с* ярҙам, булышлыҡ, таяныс; **огоро́д — большо́е подспо́рье в хозя́йстве** йәшелсә баҡсаһы — хужалыҡта ҙур ярҙам

ПОДСПУ́ДНЫЙ, -ая, -ое йәшерен, хәрәкәтһеҙ, беленмәй ятҡан; **подспу́дные мы́сли** йәшерен уйҙар

ПОДСТА́ВИТЬ *сов. что* **1.** (аҫтына) ҡуйыу, (аҫтына) ултыртыу; **подста́вить ведро́ под кран** биҙрәне һемәк аҫтына ҡуйыу **2.** һуғыу, ҡуйыу; **подста́вить подпо́рку под забо́р** ҡоймаға терәү һуғыу **3.** ҡуйыу, тотоу; **подста́вить лицо́ ве́тру** битте елгә ҡуйыу **4.** (яҡыныраҡ) килтереп ҡуйыу, янына ҡуйыу; **подста́вить ле́стницу к окну́** баҫҡысты тәҙрәгә яҡыныраҡ килтереп ҡуйыу **5.** (һаҡһыҙ) ҡуйыу, ҡалдырыу; **подста́вить фланг проти́внику** дошман яғынан флангыны һаҡһыҙ ҡалдырыу **6.** алмаштырыу; **подста́вить число́ в бу́квенное выраже́ние** хәрефле аңлатманы һан менән алмаштырыу ♦ **подста́вить но́гу (но́жку)** *кому; прям., перен.* аяҡ салыу, берәй эшкә ҡамасаулыҡ итеү

ПОДСТА́ВКА *ж* **1.** *см.* **подста́вить — подставлять** 1—5; **2.** (*подпорка*) терәк, терәү, таяу **3.** (*предмет, который подставляют подо что-л. или на который ставят что-л.*) аҫ, аҫлыҡ, аҫтаҡ

ПОДСТАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **подста́вить**

4 зак. 2.0007.06

ПОДСТАВНО́Й, -ая, -ое **1.** аҫҡа (янға) ҡуймалы, һөйәп (терәп) ҡуймалы; **подставна́я скаме́ечка** янға ҡуймалы бәләкәй эскәмйә; **подставна́я ле́стница** һөйәп ҡуймалы баҫҡыс **2.** (*подложный*) ялған; **подставно́й свиде́тель** ялған шаһит

ПОДСТАКА́ННИК *м* стакан аҫты, стакан һауыты

ПОДСТА́НЦИЯ *ж* **1.** подстанция, бәләкәй станция **2.** (*промежуточная телефонная станция*) ике аралағы станция

ПОДСТЁГИВАТЬ I *несов. см.* **подстегну́ть** I

ПОДСТЁГИВАТЬ II *несов. см.* **подстегну́ть** II

ПОДСТЕГНУ́ТЬ I *сов. что*; *разг.* аҫтан (эргәнән) ҡаптырып (эләктереп) ҡуйыу; **подстегну́ть подкла́дку к плащу́** эслекте плащҡа аҫтан ҡаптырып ҡуйыу

ПОДСТЕГНУ́ТЬ II *сов. кого* **1.** сыбыртҡылау, ҡыуыу; **подстегну́ть коня́** атты сыбыртҡылау **2.** *перен.*, *разг.* ашыҡтырыу, ашыҡтыра төшөү; **подстегну́ть отстаю́щих** артҡа ҡалыусыларҙы ашыҡтыра төшөү

ПОДСТЕЛИ́ТЬ *сов. см.* **подостла́ть**

ПОДСТЕРЕГА́ТЬ *несов. см.* **подстере́чь**

ПОДСТЕРЕ́ЧЬ *сов. кого-что* һағалап (аңдып) тороу; **подстере́чь во́лка** бүре аңдып тороу

ПОДСТИЛА́ТЬ *несов. см.* **подостла́ть**

ПОДСТИ́ЛКА *ж* **1.** *см.* **подостла́ть** — **подстила́ть** **2.** (*то, что подостлано*) түшәк; (*для скота*) түшәү, аҫлыҡ; **соло́менная подсти́лка** һалам түшәк

ПОДСТИ́ЛОЧНЫЙ, -ая, -ое (*аҫҡа йәйелә торған*) йәймә; **подсти́лочный материа́л** йәймә материал

ПОДСТОРОЖИ́ТЬ *сов. см.* **подстере́чь**

ПОДСТРА́ИВАТЬ *несов. см.* **подстро́ить**

ПОДСТРА́ИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **подстро́иться** **2.** *страд. от* **подстра́ивать**

ПОДСТРЕКА́ТЕЛЬ *м* и **ПОДСТРЕКА́ТЕЛЬНИЦА** *ж* ҡотҡосо, ҡотортоусы, ҡотҡо таратыусы (һалыусы)

ПОДСТРЕКА́ТЕЛЬСТВО *с* ҡотҡо, ҡотортоу, ҡотҡо таратыу (һалыу)

ПОДСТРЕКА́ТЬ *несов. см.* **подстрекну́ть**

ПОДСТРЕКНУ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что, к чему* ҡотортоу, ҡотҡо һалыу (таратыу); **подстрекну́ть к ссо́ре** ыҙғышҡа ҡотортоу **2.** *что* (*возбудить какое-л. чувство*) ҡуҙғытыу, ҡорсотоу; **подстрекну́ть любопы́тство** *чьё-л. кемдеңдер* ҡыҙыҡһыныуын ҡуҙғытыу

ПОДСТРЕ́ЛИВАТЬ *несов. см.* **подстрели́ть**

ПОДСТРЕЛИ́ТЬ *сов. кого* атып алыу (төшөрөү, йығыу); **подстрели́ть пти́цу** ҡош атып алыу

ПОДСТРИГА́ТЬ *несов. см.* **подстри́чь**

ПОДСТРИГА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **подстри́чься** **2.** *страд. от* **подстрига́ть**

ПОДСТРИ́ЧЬ *сов. кого-что* ҡырҡыу, тигеҙләп (ҡыҫҡартып) ҡырҡыу, (сәсте) ҡырҡып тигеҙләү; **подстри́чь но́гти** тырнаҡ ҡырҡыу; **подстри́чь во́лосы** сәсте ҡыҫҡартып ҡырҡыу; **подстри́чь дете́й** балаларҙың сәсен ҡырҡып тигеҙләү

ПОДСТРИ́ЧЬСЯ *сов.* сәс алдырыу; **подстри́чься в парикма́херской** бөҙрәханала сәс алдырыу

ПОДСТРОГА́ТЬ *сов. что* йыша биреү, бер аҙ йышыу, йышыңҡырау; **подстрога́ть до́ску** таҡтаны йыша биреү

ПОДСТРО́ИТЬ *сов. что* **1.** төкәтеп (терәтеп) төҙөү (һалыу); **подстро́ить вера́нду к до́му** веранданы йортҡа терәтеп төҙөү **2.** -ға/-гә (ҡарап) көйләү; **подстро́ить гита́ру под роя́ль** гитараны роялгә көйләү **3.** *перен.* (аҫтыртын) этлек эшләү, эшләп ҡуйыу (*көтмәгән нәмәне*); **подстро́ить шу́тку** шаянлыҡ эшләп ҡуйыу

ПОДСТРО́ИТЬСЯ *сов.* **1.** *разг.* төкәтеп һалыныу, терәтеп төҙөлөү **2.** -ға/-гә (ҡарап) көйләнеү **3.** *разг.* (*присоединиться*) ҡушылыу

ПОДСТРО́ЧНИК *м* һүҙмә-һүҙ тәржемә

ПОДСТРО́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** бит (юл) аҫтындағы, аҫҡа төшөрөлгән; **подстро́чное примеча́ние** бит аҫтындағы иҫкәрмә **2.** (*буквальный*) һүҙмә-һүҙ; **подстро́чный перево́д** һүҙмә-һүҙ тәржемә

ПО́ДСТУП *м* **1.** *см.* **подступи́ть** — **подступа́ть** 1, 2, **подступи́ться** — **подступа́ться** **2.** *обычно мн.* **по́дступы** яҡынлашыу (килеп инеү) юлы (ер, урын); **бой на по́дступах к го́роду** ҡалаға килеп ингән ерҙәрҙәге һуғыштар ♦ **по́дступа нет** *к кому кемгәләр* яҡын барырлыҡ та түгел, мөрәжәғәт итеп тә булмай

ПОДСТУПА́ТЬ *несов. см.* **подступи́ть**

ПОДСТУПА́ТЬСЯ *несов. см.* **подступи́ться**

ПОДСТУПИ́ТЬ *сов.* **1.** *к кому* янына барыу, яҡын килеү; **сего́дня к нему́ и подступи́ть нельзя́** бөгөн уның янына барырлыҡ та түгел **2.** *к кому-чему* яҡын килеү, килеп етеү; **подступи́ть к го́роду** ҡалаға яҡын килеү **3.** (*быть в непосредственной близости*) яҡын (терәлеп, тейеп) тороу; **го́ры подступи́ли к са́мому мо́рю** тауҙар диңгеҙгә терәлеп тора **4.** төшөү, килеп тығылыу; **слёзы подступи́ли к глаза́м** күҙгә йәштәр килеп тығылды; **боль подступи́ла к се́рдцу** ауыртыу йөрәккә төштө

ПОДСТУПИ́ТЬСЯ *сов. см.* **подступи́ть** 1, 2

ПОДСУДИ́МЫЙ *м* и **ПОДСУДИ́МАЯ** *ж* ғәйепләнеүсе; **допроси́ть подсуди́мого** ғәйепләнеүсенән һорау алыу

ПОДСУ́ДНОСТЬ *ж*; *юр.* судта ҡаралырға тейешлек, суд ҡарамағына инеү; **подсу́дность де́ла** эштең судта ҡаралырға тейешлеге

ПОДСУ́ДНЫЙ, -ая, -ое *юр.* судта ҡаралырға тейешле, суд ҡарамағына тапшырылырға тейешле; **подсу́дное де́ло** суд ҡарамағына тапшырылырға тейешле эш

ПОДСУ́ЖИВАТЬ *несов. кому*; *спорт.* яҡлашыу

ПОДСУ́МОК *м* патрон сумкаһы

ПОДСУ́НУТЬ *сов.* **1.** *что* аçтына тығыу, (тығып, һалып) ҡуйыу; **подсу́нуть ве́щи под скаме́йку** әйберҙәрҙе эскәмйә аçтына тығып ҡуйыу **2.** *что, чего* өçтәп тығыу (һалыу), бер аҙ тығыу (һалыу); **подсу́нуть дров в костёр** костёрға утын өçтәп һалыу **3.** *что*; *разг.* (*подложить незаметно*) һиҙҙермәй (белдермәй) килтереп һалыу (тығыу), иçкәрмәçтән тоттороу **4.** *кого-что* биреп ебәреү, һалыу (*кәрәкмәгән, насар нәмә*); **подсу́нуть гнилы́е я́блоки** серек алмалар һалыу

ПОДСУ́ШИВАТЬ *несов. см.* **подсуши́ть**

ПОДСУ́ШИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **подсуши́ться 2.** *страд. от* **подсу́шивать**

ПОДСУШИ́ТЬ *сов. что* киптерә биреү (төшөү), әҙерәк (бер аҙ) киптереү; **подсуши́ть бельё** керҙе киптерә биреү; **подсуши́ть зерно́** ашлыҡты әҙерәк киптереү

ПОДСУШИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* кибә биреү (төшөү), әҙерәк (бер аҙ) кибеү, кибеңкерәү; **бельё подсуши́лось** кер кибеңкерәгән

ПОДСУ́ШКА *ж см.* **подсуши́ть – подсу́шивать**

ПОДСЧЁТ *м* **1.** *см.* **подсчита́ть – подсчи́тывать**; **подсчёт голосо́в** тауыштарҙы һанау **2.** *мн.* **подсчёты** иçәпләүҙәр, иçәп-хисап; **прове́рить подсчёты** иçәп-хисапты тикшереү; **по мои́м подсчётам** минең иçәпләүҙәр буйынса

ПОДСЧИТА́ТЬ *сов. кого-что* иçәпләп (һанап) сығарыу; **подсчита́ть расхо́ды** сығымдарҙы иçәпләп сығарыу

ПОДСЧИ́ТЫВАНИЕ *с см.* **подсчи́тывать**

ПОДСЧИ́ТЫВАТЬ *несов. см.* **подсчита́ть**

ПОДСЫЛА́ТЬ *несов. см.* **подосла́ть**

ПОДСЫ́ПАТЬ *сов. что, чего* **1.** өçтәп һибеү (һалыу), һибә (һала) биреү; **подсы́пать со́ли в суп** ашҡа тоҙ өçтәп һалыу **2.** (*насыпать тайком*) һиҙҙермәй һибеү (һалыу) **3.** (*сделать выше, насыпав дополнительно чего-л.*) өçтәп өйөү, өйөп бейегәйтә биреү

ПОДСЫПА́ТЬ *несов. см.* **подсы́пать**

ПОДСЫХА́ТЬ *несов. см.* **подсо́хнуть**

ПОДТА́ИВАТЬ *несов. см.* **подта́ять**

ПОДТА́ЛКИВАТЬ *несов. см.* **подтолкну́ть**

ПОДТА́ПЛИВАТЬ I *несов. см.* **подтопи́ть** I

ПОДТА́ПЛИВАТЬ II *несов. см.* **подтопить** II

ПОДТАСОВА́ТЬ *сов. что* **1.** (хәрәмләшеп, мутлашып) аралаштырыу; **подтасова́ть ка́рты** кәрттәрҙе мутлашып аралаштырыу **2.** *перен.* боҙоп күрһәтеү; **подтасова́ть фа́кты** факттарҙы боҙоп күрһәтеү

ПОДТАСО́ВКА *ж см.* **подтасова́ть – подтасо́вывать**

ПОДТАСО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **подтасова́ть**

ПОДТАЧА́ТЬ *сов. что* аç һалып тегеү

ПОДТА́ЧИВАТЬ I несов. *см.* **подтача́ть**

ПОДТА́ЧИВАТЬ II *несов. см.* **подточи́ть**

ПОДТАЩИ́ТЬ *сов. кого-что* һөйрәп (тартып) килтереү; **подтащи́ть ле́стницу к окну́** баçҡысты тәҙрә янына һөйрәп килтереү

ПОДТА́ЯТЬ *сов.* ирей (иретә) башлау, әҙерәк (бер аҙ) ирей (иретеү); **лёд подта́ял** боҙ ирей башлаған; **сего́дня подта́яло** *безл.* бөгөн бер аҙ иреткән

ПОДТВЕРДИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое раçлаусы, дөрөçләүсе, раçлай (дөрөçләй) торған; **подтверди́тельная телегра́мма** раçлаусы телеграмма; **подтверди́тельный ука́з** раçлай торған фарман

ПОДТВЕРДИ́ТЬ *сов. что* раçлау, дөрөçләү; **подтверди́ть своё мне́ние фа́ктами** үҙ фекереңде факттар менән раçлау

ПОДТВЕРДИ́ТЬСЯ *сов.* раçланыу, дөрөçләнеү, раç килеү, дөрөçкә сығыу; **на́ши предположе́ния подтверди́лись** беҙҙең фараздарыбыҙ дөрөçкә сыҡты

ПОДТВЕРЖДА́ТЬ *несов. см.* **подтверди́ть**

ПОДТВЕРЖДА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **подтверди́ться 2.** *страд. от* **подтвержда́ть**

ПОДТВЕРЖДЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **подтверди́ть – подтвержда́ть 2.** дөрөçләүсе (раçлаусы) нәмә

ПОДТЁК *м* **1.** ағып төшкән эҙ; **подтёки на обо́ях** обойҙағы һыу төшкән эҙҙәр **2.** (*синяк на коже*) ҡара янған (көйгән) ер, күгәреп сыҡҡан урын, ҡан һауған урын

ПОДТЕКА́ТЬ *несов. см.* **подте́чь**

ПОДТЕ́КСТ *м* төптә ятҡан мәғәнә

ПОДТЁЛОК *м* башмаҡ

ПОДТЕРЕ́ТЬ *сов. что* һөртөп алыу; **подтере́ть грязь на полу́** иҙәндәге бысраҡты һөртөп алыу

ПОДТЕСА́ТЬ *сов. что* юна (сутлай) биреү, әҙерәк (бер аҙ) юныу (сутлау); **подтеса́ть бревно́** бүрәнәне әҙерәк сутлау

ПОДТЁСЫВАТЬ *несов. см.* **подтеса́ть**

ПОДТЕ́ЧЬ *сов.* **1.** (аçтына) ағып инеү; **вода́ подтекла́ под шкаф** һыу шкаф аçтына ағып ингән **2.** *разг.* (*припухнуть*) (ҡара янып) күгәреп сығыу

ПОДТИРА́ТЬ *несов. см.* **подтере́ть**

ПОДТОЛКНУ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** төртөп алыу (ҡуйыу), еңелсә этеп ебәреү; **подтолкну́ть сосе́да ло́ктем** күршене терһәк менән төртөп алыу **2.** *перен., разг.* (*побудить к чему-л.*) этәреү, этәргес биреү

ПОДТОПИ́ТЬ I *сов. что*; *разг.* өçтәп яғыу, әҙерәк (бер аҙ) яғып алыу; **подтопи́ть печь** мейескә өçтәп яғыу

ПОДТОПИ́ТЬ II *сов. что, чего*; *разг.* өçтәп иретеү, тағы (әҙерәк, бер аҙ) иретеп алыу; **подтопи́ть ма́сла** әҙерәк май иретеп алыу

ПОДТОЧИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* үткерләй төшөү (биреү), әҙерәк (бер аҙ) үткерләп алыу; **подточи́ть топо́р** балтаны әҙерәк үткерләп алыу **2.** *что* (*о насекомых, грызунах*) (аçтан) ашау (ҡырҡыу, кимереү); **червь подточи́л я́блоко** алманы ҡорт ашаған **3.** *что* (*о воде, ветре и т.п.*) аçтан ашау (өңөү); **река́ подточи́ла бе́рег** йылға ярҙы аçтан ашаған **4.** *кого-что*; *перен.* (*ослабить*) ҡаҡша-

тыу; **боле́знь подточи́ла его́** сир уны ҡаҡшатҡан ♦ **кома́р но́су (но́са) не подто́чит** *см.* **кома́р**

ПОДТРУ́НИВАТЬ *несов. см.* **подтруни́ть**

ПОДТРУНИ́ТЬ *сов. над кем-чем* шаяртыу, ирештереү

ПОДТЫКА́ТЬ *несов. см.* **подоткну́ть**

ПОДТЯ́ГИВАНИЕ *с см.* **подтя́гивать, подтя́гиваться**

ПОДТЯ́ГИВАТЬ *несов. см.* **подтяну́ть**

ПОДТЯ́ГИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **подтяну́ться 2.** *страд. от* **подтя́гивать**

ПОДТЯ́ЖКА *ж* **1.** *см.* **подтяну́ть – подтя́гивать** 1; **2.** *мн.* **подтя́жки** тарттырғыс; **наде́ть подтя́жки** тарттырғыс кейеү

ПОДТЯ́НУТОСТЬ *ж* ыҡсымлыҡ, йыйнаҡлыҡ

ПОДТЯ́НУТЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **подтяну́ть 2.** *прил.* (*ввалившийся – о животе, боках*) эскә тартылған **3.** *прил.*; *перен.* (*строгий, сдержанный*) ыҡсым, йыйнаҡ; **подтя́нутый вид** йыйнаҡ ҡиәфәт

ПОДТЯНУ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* тартып (һөйрәп) килтереү; **подтяну́ть ло́дку к бе́регу** кәмәне яр буйына тартып килтереү **2.** *кого-что* (*затащить подо что-л.*) аҫҡа (аҫтына) тартыу (индереү), тартып алып инеү; **подтяну́ть са́ни под наве́с** санаы лапаҫ аҫтына индереү **3.** *кого-что* туплау, йыйыу; **подтяну́ть войска́ к го́роду** ғәскәрҙе ҡала янына туплау **4.** *что* тарта (тарттыра, ҡыҫа) биреү (төшөү); **подтяну́ть по́яс** билбауҙы ҡыҫа төшөү; **подтяну́ть подпру́ги** айылды тарта биреү **5.** *кого-что*; *перен.*, *разг.* алға һөйрәү (әйҙәү, этәреү); **подтяну́ть отстаю́щих** артта ҡалыусыларҙы алға әйҙәү **6.** *кому* и *без доп.* (*подпеть*) ҡушылыу, ҡушылып китеү (*йырға*)

ПОДТЯНУ́ТЬСЯ *сов.* **1.** күтәрелеү, кәүҙәне күтәреү; **подтяну́ться на рука́х** ҡулдарҙа кәүҙәне күтәреү **2.** йыйылыу, тупланыу; **войска́ подтяну́лись к грани́це** ғәскәрҙәр сик буйына тупланды **3.** *перен.*, *разг.* яҡшыраҡ эшләй башлау, тырыша башлау; **подтяну́ться в рабо́те** эштә тырыша башлау **4.** *разг.* (*о животе, губах и т.п.*) ыҡсымланыу, турайыу, тартылыу

ПОДУ́МАТЬ *сов.* **1.** *о ком-чём, над чем* уйлау, уйлап ҡарау, фекер йөрөтөү, уйлап тороу, уйға сумыу (талыу); **на́до поду́мать об э́том** был турала уйлап ҡарарға кәрәк **2.** (*прийти к какой-л. мысли*) фекергә килеү **3.** *во 2 л. ед. ч. буд. вр.* **поду́маешь** *в знач. межд.*; *разг.* (*для выражения иронии, пренебрежения*) ҡарап икән, иҫең киткән икән ♦ **поду́мать то́лько!** уйлап ҡараһаң!

ПОДУ́МЫВАТЬ *несов.*; *разг.* **1.** уйлаштырғылау, уйлаштырыу, ваҡыт-ваҡыт уйлап ҡуйыу; **поду́мывать об отъе́зде** китеү тураһында уйлаштырыу **2.** ниәтләү, иҫәп тотоу; **я давно́ поду́мывал уе́хать** мин күптән китергә ниәтләгән инем

ПОДУРА́ЧИТЬ *сов. кого*; *разг.* шаяртып алыу, шаяртыу

ПОДУРА́ЧИТЬСЯ *сов.*; *разг.* шаярыу, шаярып (ҡотороп) алыу

ПОДУРНЕ́ТЬ *сов.* йәмһеҙләнә биреү (төшөү), бер аҙ йәмһеҙләнеү; **лицо́ её подурне́ло** йөҙө йәмһеҙләнә төшкән

ПОДУ́ТЬ *сов.* **1.** иҫә (өрә) башлау; **к ве́черу поду́л се́верный ве́тер** кискә табан төньяҡ еле иҫә башланы **2.** (бер аҙ) иҫеп (өрөп) тороу; **ве́тер поду́ет и переста́нет** ел бер аҙ иҫер ҙә туҡтар

ПОДУ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **подучи́ть**

ПОДУ́ЧИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **подучи́ться 2.** *страд. от* **поду́чивать**

ПОДУЧИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого* (бер аҙ) өйрәтеп алыу; **подучи́ть молодо́го рабо́чего** йәш эшсене өйрәтеп алыу **2.** *что* (*выучить лучше*) яҡшыраҡ өйрәнеү, уҡыңҡырау, өйрәнә биреү (төшөү); **подучи́ть арифме́тику** арифметиканы яҡшыраҡ өйрәнеү **3.** *кого* (*подговорить*) ҡотортоу; **он меня́ подучи́л совра́ть** ул мине алдашырға ҡотортто

ПОДУЧИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* әҙерәк (бер аҙ) уҡыу (уҡып алыу), әҙерәк (бер аҙ) өйрәнеү (өйрәнеп алыу)

ПОДУ́ШЕЧКА *ж* **1.** *уменьш. от* **поду́шка** 1; **2.** *мн.* **поду́шечки** (*вид конфет*) дүрткел кәнфит

ПОДУШИ́ТЬ I *сов. кого*; *разг.* (*задушить*) быуып (тамаҡлап) сығыу (ташлау); **волк подуши́л мно́го ове́ц** бүре күп һарыҡты тамаҡлап сыҡҡан

ПОДУШИ́ТЬ II *сов. кого-что* әҙерәк (бер аҙ) хушбуй һөртөү, (һөртөштөрөү, һөрткөләү), хушбуй (һөртөп, һөртөштөрөп, һөрткөләп) алыу; **подуши́ть плато́к** яулыҡҡа әҙерәк хушбуй һөртөү

ПОДУШИ́ТЬСЯ *сов.* әҙерәк (бер аҙ) хушбуйланыу, хушбуй һөртөп алыу

ПОДУ́ШКА *ж* **1.** мендәр, яҫтыҡ; **пухо́вая поду́шка** мамыҡ мендәр; **взбить поду́шку** мендәр ҡабартыу **2.** *тех.* түш, күкрәк (*төрлө ҡоролмала, механизмда*)

ПОДУ́ШНЫЙ, -ая, -ое *ист.* йән башынан алына (түләнә) торған; **поду́шная по́дать** йән башынан түләнә торған һалым

ПОДФА́РНИК *м* подфарник

ПОДХАЛИ́М *м* ялағай, ҡуштан, ярамһаҡ

ПОДХАЛИМА́Ж *м*; *разг. см.* **подхали́мство**

ПОДХАЛИ́МНИЧАТЬ *несов.*; *разг.* ялағайланыу, ярамһаҡланыу, ҡуштанланыу

ПОДХАЛИ́МСТВО *с* ялағайлыҡ, ярамһаҡлыҡ, ҡуштанлыҡ

ПОДХВАТИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* тотоп (күтәреп) алыу, эләктереп тотоу; **подхвати́ть больно́го под мы́шки** ауырыуҙы ҡултығынан тотоп алыу **2.** *кого-что* (*не дать упасть*) йығылтмай тотоп алыу **3.** *кого-что* (*схватить*) эләктереп алыу; **подхвати́ть ша́пку** бүректе эләктереп алыу **4.** *что*; *перен.*, *разг.* эләктереү; **подхвати́ть грипп** грипп эләктереү **5.** *без доп.* (*стремительно рвануться – о лошадях и др.*) ҡапыл ҡуҙғалып китеү, ҡапыл сабып китеү (*атҡа һ.б. ҡара-*

та) **6.** *что* эләктереп алыу, элеп алып китеү, күтәреп алыу; **подхвати́ть почи́н** башланғысты күтәреп алыу **7.** *что* и *без доп.* (*начать подпевать*) күтәреп ебәреү (алыу), ҡушылып китеү; **дру́жно подхвати́ть пе́сню** йырҙы дәррәү күтәреп алыу

ПОДХВА́ТЫВАТЬ *несов. см.* **подхвати́ть**

ПОДХЛЕСТНУ́ТЬ *сов.* **1.** *кого* ҡамсылау; **подхлестну́ть коня́** атты ҡамсылау **2.** *перен.*, *разг.* ашыҡтырыу, ашыҡтыра төшөү; **подхлестну́ть отстаю́щих** артта ҡалыусыларҙы ашыҡтырыу

ПОДХЛЁСТЫВАТЬ *несов. см.* **подхлестну́ть**

ПОДХО́Д *м* **1.** *см.* **подойти́** 1, 3, 5; **2.** (*место*) килеү (барыу, яҡынайыу) юлы; **удо́бный подхо́д к реке́** йылғаға уңайлы килеү юлы **2.** ҡараш, мөнәсәбәт, яҡынайыу юлы; **пра́вильный подхо́д к де́лу** эшкә дөрөҫ ҡараш; **найти́ подхо́д к челове́ку** кешегә яҡынайыу юлын табыу

ПОДХОДИ́ТЬ *несов. см.* **подойти́**

ПОДХОДЯ́ЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **подходи́ть 2.** *прил.*; *в разн. знач.* ҡулайлы, яраҡлы, яйлы; **подходя́щее ме́сто** ҡулайлы урын; **найти́ подходя́щие слова́** ҡулайлы һүҙҙәр табыу; **подходя́щее помеще́ние** яраҡлы бина

ПОДХОМУ́ТНИК *м* и **ПОДХОМУ́ТИНА** *ж* ҡамыт кейеҙе

ПОДЦЕПИ́ТЬ *сов.*; *разг.* **1.** *что* тағыу; **подцепи́ть ваго́н к по́езду** вагонды поезға тағыу **2.** *кого-что* эләктереү, эләктереп алыу; **подцепи́ть бревно́ багро́м** бүрәнәне багор менән эләктереп алыу **3.** *что*; *перен.* эләктереү, тейҙереү; **подцепи́ть на́сморк** тымау эләктереү ♦ **подцепи́ть на у́дочку** *см.* **у́дочка**

ПОДЦЕПИ́ТЬСЯ *сов.* (артына) йәбешеү (аҫылыныу), йәбешеп аҫылыныу

ПОДЦЕПЛЯ́ТЬ *несов. см.* **подцепи́ть**

ПОДЦЕПЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **подцепи́ться 2.** *страд. от* **подцепля́ть**

ПОДЧА́ЛИВАТЬ *несов. см.* **подча́лить**

ПОДЧА́ЛИТЬ *сов.* **1.** килеп туҡтау; **подча́лить к при́стани** пристангә килеп туҡтау **2.** *что* (эләктереп) тартып алыу (килтереү), килтереп туҡтатыу; **подча́лить ло́дку к ба́рже** кәмәне баржа янына килтереп туҡтатыу; **подча́лить бревно́ к ло́дке** бүрәнәне кәмә янына тартып килтереү

ПОДЧА́С *нареч.* ҡайһы ваҡыт(та), ҡайһы саҡ(та), ҡайһы берҙә; **подча́с быва́ет тру́дно** ҡайһы саҡ ҡыйын булып китә

ПОДЧЕЛЮСТНО́Й, -ая, -ое *анат.* яңаҡ аҫты ...ы; **подчелюстна́я железа́** яңаҡ аҫты биҙе

ПОДЧЁРКИВАТЬ *несов. см.* **подчеркну́ть**

ПОДЧЁРКНУТЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **подчеркну́ть 2.** *прил.* һиҙелеп торған, күҙгә бәрелеп торған, айырым; **подчёркнутое внима́ние** һиҙелеп торған иғтибар; **подчёркнутая ве́жливость** күҙгә бәрелеп торған ихтирам

ПОДЧЕРКНУ́ТЬ *сов. что* **1.** аҫтына һыҙыу; **подчеркну́ть в ру́кописи осо́бо ва́жные места́** ҡулъяҙмала айырыуса мөһим урындарҙың аҫтына һыҙыу **2.** *перен.* (*особо выделить*) айырып (баҫым яһап) әйтеү, айырып алыу; **подчеркну́ть ва́жность вопро́са** мәсьәләнең мөһимлеген айырып әйтеү

ПОДЧЕРНИ́ТЬ *сов. что* ҡарайтыу, ҡараға буяу; **подчерни́ть бро́ви** ҡаш ҡарайтыу

ПОДЧИНЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **подчини́ть – подчиня́ть, подчини́ться – подчиня́ться 2.** *грам.* эйәртеү; **сло́жное предложе́ние с подчине́нием** эйәртеүле ҡушма һөйләм

ПОДЧИНЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **подчини́ть 2.** *в знач. сущ.* **подчинённый** *м* и **подчинённая** *ж* буйһонған (ҡул аҫтындағы) кеше

ПОДЧИНИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое *грам.* эйәртеүле; **подчини́тельная связь предложе́ний** һөйләмдәрҙең эйәртеүле бәйләнеше

ПОДЧИНИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* (*покорить*) буйһондороу, баш эйҙереү **2.** *кого-что, кому-чему* буйһондороу, хеҙмәт иттереү; **подчини́ть своему́ влия́нию** үҙ йоғонтоңа буйһондороу **3.** *кому-чему* буйһондороу, ҡарамағына биреү (тапшырыу); **подчини́ть отде́льные учрежде́ния министе́рствам** ҡайһы бер учреждениеларҙы министрлыҡтар ҡарамағына тапшырыу **4.** *чему*; *грам.* эйәртеү

ПОДЧИНИ́ТЬСЯ *сов.* буйһоноу, баш эйеү, ҡарамағында булыу; **подчини́ться прика́зу** приказға буйһоноу; **подчини́ться го́лосу со́вести** выждан ҡушыуына буйһоноу

ПОДЧИНЯ́ТЬ *несов. см.* **подчини́ть**

ПОДЧИНЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **подчини́ться 2.** *страд. от* **подчиня́ть**

ПОДЧИ́СТИТЬ *сов. что* **1.** таҙартыу, таҙартып алыу (ҡуйыу); **подчи́стить в саду́** баҡсаны таҙартып алыу **2.** ҡырып юйыу, ҡырыу; **подчи́стить оши́бочно напи́санную бу́кву** яңылыш яҙылған хәрефте ҡырып юйыу **3.** *разг.*, бөтөрөү, ҡырып алып (тотоноп, ашап) бөтөрөү, таҙартып ҡуйыу; **подчи́стить все запа́сы** барлыҡ һаҡламды бөтөрөү

ПОДЧИ́СТКА *ж* **1.** *см.* **подчи́стить – подчища́ть 2.** *разг.* (*подтёртое место в тексте*) ҡырып юйылған урын

ПОДЧИТА́ТЬ *сов. что* **1.** *разг.* (тағы) уҡыу, уҡып алыу; **подчита́ть докла́д пе́ред выступле́нием** сығыш алдынан докладты уҡып алыу **2.** *типогр.* ҡысҡырып уҡыу (*копияны оригинал менән икенсе берәүҙең сағыштырыуы өсөн*)

ПОДЧИЩА́ТЬ *несов. см.* **подчи́стить**

ПОДШЁРСТОК *м* мамыҡ, йөн мамығы (*эре йөн аҫтындағы*)

ПОДШЕ́ФНЫЙ, -ая, -ое **1.** шефлыҡҡа алынған; **подше́фный де́тский дом** шефлыҡҡа алынған балалар йорто **2.** *в знач. сущ.* **подше́фный** *м* и **подше́фная** *ж* шефлыҡҡа алынған кеше

ПОДШИВА́ТЬ *несов. см.* **подши́ть**

ПОДШИ́ВКА *ж* **1.** *см.* **подши́ть — подшива́ть** **2.** *разг.* төплəм; **подши́вка газе́т** гəзит(тəр) төпләме **3.** *разг.* əҙеп; **подши́вка пала́са** балаҫ əҙебе; **подши́вка подо́ла** итəк əҙебе

ПОДШИ́ПНИК *м* подшипник; **ша́риковый подши́пник** шариклы подшипник

ПОДШИ́ПНИКОВЫЙ, -ая, -ое подшипник ...ы; **подши́пниковый заво́д** подшипник заводы

ПОДШИ́ТЬ *сов. что* **1.** (эстəн, аҫтан) тегеп ҡуйыу; **подши́ть подкла́дку к пальто́** пальтоға эслек тегеп ҡуйыу **2.** аҫ (олтан, табан) һалыу, табанлау, төплəү; **подши́ть ва́ленки** быйма табанлау **3.** (*подрубить*) ситен бөгөү; **подши́ть подо́л** итəктең ситен бөгөү; **4.** теркəп (тегеп, төплəп) ҡуйыу; **подши́ть докуме́нт к де́лу** документты делоға теркəп ҡуйыу; **подши́ть газе́ты за ме́сяц** айлыҡ гəзиттəрҙе төплəп ҡуйыу

ПОДШЛЕ́МНИК *м* шлем аҫлығы (*шлем, каска эсенəн кейелə*)

ПОДШПИ́ЛИВАТЬ *несов. см.* **подшпи́лить**

ПОДШПИ́ЛИТЬ *сов. что*; *разг.* (ҡаҙап ҡуйыу) *шпилька менəн*; **подшпи́лить во́лосы** сəсте ҡаҙап ҡуйыу

ПОДШТУКАТУ́РИВАТЬ *несов. см.* **подштукату́рить**

ПОДШТУКАТУ́РИТЬ *сов. что* штукатуркаһын төҙəткелəү, штукатурлап алыу; **подштукату́рить потоло́к** түшəмде штукатурлап алыу

ПОДШТУ́РМАН *м* штурман ярҙамсыһы

ПОДШУТИ́ТЬ *сов. над кем-чем* шаяртыу, ҡыҙыҡ (мəҙəк) итеү; **подшути́ть над прия́телем** дуҫты ҡыҙыҡ итеү

ПОДШУ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **подшути́ть**

ПОДЪ... *приставка см.* **под...**

ПОДЪЕДА́ТЬ *несов. см.* **подъе́сть**

ПОДЪЕ́ЗД *м* **1.** *см.* **подъезжа́ть** 1, 2; **2.** (*место*) килеп инеү (сығып китеү) юлы; **подъе́зд к мосту́** күпергə килеп инеү юлы **3.** (*вход в здание*) йорт ишеге, ишек; **пара́дный подъе́зд** урам яҡтағы (төп) ишек

ПОДЪЕ́ЗДИТЬ *сов. кого*; *спорт.*, *воен.* өйрəтеү (*еккегə йəки эйəргə*); **подъе́здить ло́шадь** ат өйрəтеү

ПОДЪЕЗДНО́Й, -ая, -ое инə (килə) торған (*берəй ергə*), сыға торған (*берəй ерҙəн*); **подъездны́е пути́** инə торған юлдар

ПОДЪЕЗЖА́ТЬ *несов. см.* **подъе́хать**

ПОДЪЁМ *м* **1.** *см.* **подня́ть — поднима́ть** 1—4, 7, 10, 11, 14, **подня́ться — поднима́ться** 1, 3—6, 9, 11; **подъём фла́га** флаг күтəреү **2.** күтəрелеш, үҫеш; **подъём се́льского хозя́йства** ауыл хужалығының күтəрелеше **3.** (*воодушевление*) дəртлелек, күтəренкелек, дəрт, күтəренке күңел; **духо́вный подъём** рухи күтəренкелек; **говори́ть с подъёмом** дəрт менəн һөйлəү; **арти́сты игра́ли с подъёмом** артистар дəрт менəн уйнаны **4.** үр, үрлəс; **круто́й подъём** текə үр **5.** (*ног, обуви*) алҡым, йөҙлөк; **сапоги́ с ни́зким подъёмом** тар алҡымлы итек **6.** (*сигнал к пробуждению или отправлению в поход*) уяныу, йоҡонан тороу; **протруби́ть подъём** йоҡонан торорға сигнал биреү ♦ **лёгок (лёгкий) на подъём** еңел һөйəкле (ҡуҙғалыусан); **тяжёл (тяжёлый) на подъём** ауыр һөйəкле (ҡуҙғалыусан), əкрен ҡыймылдаусан

ПОДЪЁМНИК *м* күтəргес (*күтəрец механизмы*)

ПОДЪЁМНЫЙ, -ая, -ое **1.** күтəреү ...ы; **подъёмный кран** күтəреү краны; **подъёмные рабо́ты** күтəреү эштəре **2.** (*устроенный так, что его можно поднять*) күтəрелмəле, асылмалы, алынмалы; **подъёмный мост** күтəрелмəле күпер **3.** *в знач. сущ.* **подъёмные** *мн. см.* **подъёмные де́ньги** ♦ **подъёмные де́ньги** яңы эш урынына барыу аҡсаһы

ПОДЪЕ́СТЬ *сов. что* **1.** *разг.* аҫтан (төптəн) кимереү, төбөн тишеү; **мы́ши подъе́ли сте́бли** сысҡандар һабаҡтарҙы кимергəн **2.** *прост.* ашап бөтөрөү; **подъе́сть после́дние запа́сы** һуңғы запастарҙы ашап бөтөрөү

ПОДЪЕ́ХАТЬ *сов.* **1.** килеү, килеп туҡтау (етеү); **подъе́хал автомоби́ль** автомобиль килеп туҡтаны; **мы подъе́хали к го́роду** беҙ ҡалаға килеп еттек **2.** *разг.* килеп төшөү, барып сығыу; **подъе́хать к обе́ду** төш ваҡытына килеп төшөү **3.** *перен.*, *прост.* яйын (көйөн) табыу, ҡылын тартып ҡарау; **к нему́ на́до уме́ть подъе́хать** уның көйөн таба белергə кəрəк

ПОДЪЯ́ЗОК *м* (*рыба*) оптосаҡ

ПОДЪЯЗЫ́ЧНЫЙ, -ая, -ое *анат.* тел аҫты ...ы; **подъязы́чная железа́** тел аҫты биҙе

ПОДЪЯРЕ́МНЫЙ, -ая, -ое *книжн.* (*подневольный*) ҡоллоҡтағы, ирекһеҙ; **подъяре́мный труд** ирекһеҙ хеҙмəт

ПОДЫГРА́ТЬ *сов. кому-чему*; *разг.* **1.** (йырлаусыға) ҡушылып уйнау; **подыгра́ть певцу́ на гита́ре** йырсыға гитарала ҡушылып уйнау **2.** (*помочь партнёру*) уйын менəн ярҙамлашыу (ярҙам итеү)

ПОДЫ́ГРЫВАТЬ *несов. см.* **подыгра́ть**

ПОДЫСКА́ТЬ *сов. кого-что* табыу, эҙлəп табыу; **подыска́ть рабо́ту** эш эҙлəп табыу

ПОДЫ́СКИВАТЬ *несов. см.* **подыска́ть**

ПОДЫТО́ЖИВАТЬ *несов. см.* **подыто́жить**

ПОДЫТО́ЖИТЬ *сов. что* йомғаҡлау, йомғаҡ яһау; **подыто́жить расхо́ды** сығымдарға йомғаҡ яһау

ПОДЫХА́ТЬ *несов. см.* **подо́хнуть**

ПОДЫША́ТЬ *сов.* **1.** һулау, əҙерəк (бер аҙ) һулыш (тын) алыу; **подыша́ть све́жим во́здухом** бер аҙ саф һауа һулау **2.** *на что* (*несколько раз дохну́ть*) өрөү, өргөлəү

ПОЕДА́ТЬ *несов.* ашау, ашап бөтөрөү

ПОЕДИ́НОК *м* **1.** алыш; **вы́звать на поеди́нок** алышҡа саҡырыу; **вы́йти на поеди́нок** алышҡа

сығыу **2.** көрәш, ярыш; **спорти́вный поеди́нок** спорт көрәше; **слове́сный поеди́нок** һүҙ көрәше

ПО́ЕДОМ и **ПОЕДО́М: по́едом есть** *кого; прост.* көн күрһәтмәү, ашап алып барыу, тереләй ашарҙай булыу

ПОЁЖИВАТЬСЯ *несов.* көжрәйеү, шоҡрайыу, ҡорошоу

ПОЁЖИТЬСЯ *сов.* көжрәйеп (шоҡрайып, ҡорошоп) тороу

ПО́ЕЗД *м* **1.** поезд; **ско́рый по́езд** тиҙ йөрөшлө поезд; **по́езд метро́** метро поезы **2.** (*вереница повозок, машин и т.п.*) каруан, теҙмә ♦ **сва́дебный по́езд** туй каруаны (*туйҙа ҡатнашыусылар ултырған бер нисә арба, сана йәки машина*)

ПОЕ́ЗДИТЬ *сов.* йөрөп алыу (ҡайтыу); **пое́здить на ло́шади** атта йөрөп алыу; **пое́здить по гостя́м** төрлө ерҙә ҡунаҡта йөрөп ҡайтыу

ПОЕ́ЗДКА *ж* йөрөп (барып) ҡайтыу, ҡыҫҡа сәфәр; **верну́ться из пое́здки** ҡыҫҡа сәфәрҙән ҡайтыу; **пое́здка на юг** көньяҡҡа барып ҡайтыу

ПОЕЗДНО́Й, -ая, -ое поезд ...ы; **поездна́я брига́да** поезд бригадаһы

ПОЁМ *м; разг.* (*пойма*) һыубаҫар (һыу баҫа торған) туғай (ер, урын)

ПОЁМНЫЙ, -ая, -ое һыу баҫа торған, һыубаҫар туғай ...ы, һыубаҫар; **поёмные луга́** һыу баҫа торған болондар

ПОЕ́СТЬ *сов.* **1.** *что, чего* и *без доп.* ашау, ашап (ҡапҡылап) алыу, тамаҡ ялғау; **пое́сть пе́ред доро́гой** юлға сығыр алдынан ашап алыу **2.** *что; разг.* ашап бөтөрөү; **ры́бы пое́ли весь корм** балыҡтар бөтә аҙыҡты ашап бөтөргән **3.** *что; разг.* (*изъесть*) ҡырҡып (киҫеп, ашап) бөтөү; **моль пое́ла мех** көйә тирене ҡырҡып бөткән

ПОЕ́ХАТЬ *сов.* **1.** китеү, барыу, китеп барыу; **пое́хать на по́езде** поезда барыу; **пое́хать в дом о́тдыха** ял йортона китеү **2.** һалыулау, һалыулап китеү; **са́ни пое́хали в сто́рону** сана бер ситкә һалыулап китте

ПОЖА́ДНИЧАТЬ *сов.; разг.* һаранланыу, һаранлыҡ күрһәтеү

ПОЖАЛЕ́ТЬ *сов. см.* **жале́ть; пожале́ть о поте́рянном вре́мени** ваҡыт бушҡа үткәнгә үкенеү

ПОЖА́ЛОВАТЬ *сов.; уст.* **1.** *см.* **жа́ловать** 1; **2.** (*прийти*) килеү, килеп сығыу; **прошу́ пожа́ловать ко мне в го́сти** миңә ҡунаҡҡа килеүегеҙҙе һорайым **3.** *повел.* **пожа́луйте** рәхим итегеҙ; **пожа́луйте ко мне в ко́мнату** минең бүлмәгә рәхим итегеҙ ♦ **добро́ пожа́ловать** *см.* **добро́** I

ПОЖА́ЛОВАТЬСЯ *сов. см.* **жа́ловаться**

ПОЖА́ЛУЙ *вводн. сл.* и *частица* ихтимал, бәлки; **он, пожа́луй, придёт** уның килеүе ихтимал; **чаю хотите? — Пожалуй** сәй эсәһегеҙме? — Эйе, бәлки

ПОЖА́ЛУЙСТА *частица* **1.** (*вежливое обращение при просьбе, приказании*) -сы/-се, рәхим итеп, зинһар; **да́йте мне, пожа́луйста, воды́** миңә һыу бирегеҙсе; **пожа́луйста, не шуми́те** зинһар, шауламағыҙ; **пожа́луйста, откро́й дверь** зинһар, ишек ас **2.** (*вежливое выражение согласия*) рәхим итегеҙ; **мо́жно зайти́? — Пожа́луйста** инергә мөмкинме? — Рәхим итегеҙ ♦ **скажи́(те) пожа́луйста!** *разг.* бына һиңә (һеҙгә) кәрәк булһа!

ПОЖА́Р *м* янғын, ут; **туши́ть пожа́р** янғын һүндереү ♦ **как на пожа́р (бежа́ть, лете́ть и т.п.)** артына ут ҡапҡандай (ашығыу, сабыу һ.б.); **не на пожа́р** янғын һүндерергә түгелдер әле, һис тә ҡабаланырға түгел

ПОЖА́РИТЬ *сов.* **1.** *что* ҡыҙҙырыу, ҡурыу, ҡыҙҙырып (ҡурып) алыу; **пожа́рить ры́бу подо́льше** балыҡты оҙағыраҡ ҡурыу **2.** *что, чего* ҡурып (ҡыҙҙырып) алыу (ҡуйыу); **пожа́рить котле́т** котлеттарҙы ҡурып ҡуйыу

ПОЖА́РИЩЕ *с* (*пепелище*) янғын (ут) урыны

ПОЖА́РНИК *м; разг. см.* **пожа́рный** 2

ПОЖА́РНЫЙ, -ая, -ое **1.** янғын (ут) һүндереү ...ы; **пожа́рный дым** янғын төтөнө; **пожа́рная маши́на** янғын машинаһы **2.** *в знач. сущ.* **пожа́рный** *м* янғын һүндереүсе ♦ **в пожа́рном поря́дке** бик ҙур ашығыслыҡ менән; **на вся́кий пожа́рный слу́чай** кәрәк була ҡалһа тип

ПОЖА́ТЬ I *сов. что* ҡыҫыу; **пожа́ть ру́ку** ҡул ҡыҫыу ♦ **пожа́ть плеча́ми** иңбашты һикертеп ҡуйыу (*аптырау белдереп*)

ПОЖА́ТЬ II *сов. что* **1.** *уст., прост.* урыу; **пожа́ть рожь** арыш урыу; **что посе́ешь, то и пожнёшь** *посл.* ни сәсһәң, шуны урырһың **2.** *перен., высок.* рәхәтен күреү, изгелеген күреү

ПОЖА́ТЬСЯ *сов.* бөршәйеү, шөкрәйеү ♦ **пожа́ться от хо́лода** һыуыҡтан бөршәйеү

ПОЖЕВА́ТЬ *сов.* **1.** (*жевать некоторое время*) (бер аҙ) сәйнәп алыу, (бер аҙ) көйшәү **2.** *что, чего; прост.* (*поесть немного*) (бер аҙ) ашап (ҡапҡылап) алыу

ПОЖЕЛА́НИЕ *с* теләк, теләү; **пожела́ние успе́ха** уңыш теләү; **до́брые пожела́ния** изге теләктәр

ПОЖЕЛА́ТЬ *сов. что, чего* теләү; **пожела́ть счастли́вого пути́** аҡ юл теләү

ПОЖЕЛТЕ́ЛЫЙ, -ая, -ое һарғайған; **пожелте́лые ли́стья** һарғайған япраҡтар

ПОЖЕЛТЕ́ТЬ *сов.* һарғайыу; **ли́стья уже́ пожелте́ли** япраҡтар һарғайҙы инде

ПОЖЕНИ́ТЬ *сов. кого; разг.* өйләндереү

ПОЖЕНИ́ТЬСЯ *сов.* өйләнешеү

ПОЖЕ́РТВОВАНИЕ *с* ярҙам, иғәнә; **сбор поже́ртвований** иғәнә йыйыу

ПОЖЕ́РТВОВАТЬ *сов. см.* **же́ртвовать**

ПОЖЕ́ЧЬ *сов. что* **1.** (*сжечь всё, многое*) яндырып (көйҙөрөп) бөтөрөү; **поже́чь бума́ги** ҡағыҙҙарҙы яндырып бөтөрөү; **за́суха пожгла́ хлеба́** ҡоролоҡ ашлыҡтарҙы көйҙөрөп бөтөрҙө **2.** *без доп.; разг.* (*жечь некоторое время*) әҙерәк (бер аҙ) яндырыу

ПОЖИ́ВА *ж*; *разг.* еңел табыш, файҙа

ПОЖИВА́ТЬ *несов.* йәшәү, ғүмер итеү (кисереү), көн итеү (күреү); **как пожива́ете?** нисек йәшәйһегеҙ?

ПОЖИВИ́ТЬСЯ *сов. чем* и *без доп.*; *разг.* табыш (файҙа) итеү, байлыҡ йыйыу (табыу); **поживи́ться за счёт друго́го** башҡа кеше иҫәбенә байлыҡ йыйыу

ПОЖИ́ЗНЕННЫЙ, -ая, -ое ғүмерлек; **пожи́зненная пе́нсия** ғүмерлек пенсия

ПОЖИЛО́Й, -ая, -ое оло (өлкән) йәштәге; **пожило́й челове́к** оло йәштәге кеше

ПОЖИМА́ТЬ *несов. см.* **пожа́ть** I

ПОЖИМА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **пожа́ться** **2.** *страд. от* **пожима́ть**

ПОЖИНА́ТЬ *несов. см.* **пожа́ть** II 2; **пожина́ть плоды́** изгелеген күреү ♦ **пожина́ть ла́вры** дан ҡаҙаныу

ПОЖИРА́ТЬ *несов.* **1.** *кого-что* ҡомһоҙланып ашау (*хайуанға ҡарата*) **2.** *что*; *перен.*, *разг.* (*поглощать много чего-л.*) йотоп (алып, тотоп) бөтөрөү **3.** *что*; *перен.* (*уничтожать — об огне, пламени*) ялмап (солғап) алыу ♦ **пожира́ть глаза́ми** *кого-что* күҙ менән ашарҙай булып ҡарау

ПОЖИ́ТКИ *только мн.*; *разг.* ваҡ-төйәк мөлкәт

ПОЖИ́ТЬ *сов.* **1.** ғүмер итеү, тороу, көн күреү, йәшәү; **он пожи́л у нас два дня** ул беҙҙә ике көн торҙо **2.** *разг.* (*насладиться жизнью*) рәхәт йәшәү (тороу), донъяның рәхәтен күреү

ПОЖРА́ТЬ *сов.* **1.** *см.* **пожира́ть** 1, 2; **2.** *что, чего* и *без доп.*; *груб.*, *прост.* ашап алыу, ашау

ПОЖУРИ́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* орошоп (шелтәләп) алыу

ПО́ЗА *ж* **1.** торош, ҡиәфәт, һын; **вели́чественная по́за** мөһабәт һын; **приня́ть небре́жную по́зу** илтифатһыҙ торош алыу **2.** *перен.* (*притворство*) ҡылансыҡлыҡ, ҡыланыу; **он не те́рпит по́зы** ул ҡыланыуҙы яратмай ♦ **стать в по́зу** (иғтибар итерлек) торош алыу

ПОЗАБА́ВИТЬ *сов. кого-что* әҙерәк (бер аҙ) күңелен күтәреү (асыу), бер аҙ албырғатыу; **позаба́вить дете́й** балаларҙы бер аҙ албырғатыу

ПОЗАБА́ВИТЬСЯ *сов.* (бер аҙ) күңел күтәреп (асып) алыу

ПОЗАБО́ТИТЬСЯ *сов. см.* **забо́титься** 1

ПОЗАБЫВА́ТЬ I *несов.*; *уст.*, *прост. см.* **позабы́ть**

ПОЗАБЫВА́ТЬ II *несов. кого-что*; *разг.* иҫтән (хәтерҙән) сығара барыу, онотоп бөтөп барыу; **позабыва́ть всех друзе́й** бөтә дуҫтарҙы онотоп бөтөп барыу

ПОЗАБЫ́ТЬ *сов.*; *разг. см.* **забы́ть**

ПОЗАВИ́ДОВАТЬ *сов. кому-чему* ҡыҙығыу, күҙ ҡыҙыу, көнләшеү

ПОЗА́ВТРАКАТЬ *сов. см.* **за́втракать**

ПОЗАВЧЕРА́ *нареч.* элеккегөн, өсөнсө көн

ПОЗАВЧЕРА́ШНИЙ, -яя, -ее элеккегөнгө, өсөнсө көнгө; **позавчера́шний разгово́р** элеккегөнгө һөйләшеү

ПОЗАГОРА́ТЬ *сов.* бер аҙ ҡояшҡа яныу

ПОЗАДИ́ *нареч.* и *предлог* **1.** *нареч.* артта; **сиде́ть позади́** артта ултырыу **2.** *предлог с род. п.* артта, артында, артынан; **е́хать позади́ всех** бөтәһенән дә артта барыу

ПОЗАИ́МСТВОВАТЬ *сов. что* **1.** (*перенять*) алыу, үҙләштереү; **позаи́мствовать спо́соб рабо́ты** эш ысулын үҙләштереү **2.** *разг.* (*взять в долг*) бурысҡа (көтөргә, үтескә) алыу

ПОЗАНИМА́ТЬСЯ *сов.* (әҙерәк) шөғөлләнеп (эшләп) алыу

ПОЗАПРО́ШЛЫЙ, -ая, -ое *разг.* өсөнсө, элеккенән; **позапро́шлый год** өсөнсө йыл

ПОЗВА́ТЬ *сов. см.* **звать** 1; **позва́ть друзе́й в го́сти** дуҫтарҙы ҡунаҡҡа саҡырыу

ПОЗВЕНЕ́ТЬ *сов.* ҡыңғырап (сыңғырлап, сыңлап) тороу; **колоко́льчик позвене́л и смолк** бәләкәй ҡыңғырау сыңғырлап торҙо ла тынды

ПОЗВОЛЕ́НИЕ *с* рөхсәт, ризалыҡ; **получи́ть позволе́ние** рөхсәт алыу; **уе́хать без позволе́ния** рөхсәтһеҙ китеү ♦ **с ва́шего позволе́ния** *в знач. вводн. сл.* һеҙҙең рөхсәтегеҙ менән; **с позволе́ния сказа́ть** *вводн. сл.*: 1) улай тип әйтергә яраһа; 2) ташҡа үлсәйем

ПОЗВОЛИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое юл ҡуйылырлыҡ, рөхсәт итерлек, риза булырлыҡ

ПОЗВО́ЛИТЬ *сов.* **1.** *что* и *с неопр.* (*разрешить*) рөхсәт итеү, юл ҡуйыу; **позво́льте мне прийти́** миңә килергә рөхсәт итегеҙ **2.** *что* и *с неопр.* (*дать возможность*) мөмкинлек биреү; **боле́знь не позво́лила ему́ вы́йти и́з дому** ауырыуы уға өйҙән сығырға мөмкинлек бирмәне **3.** *повел.* **позво́ль(те)** рөхсәт ит(егеҙ)

ПОЗВОЛЯ́ТЬ *несов. см.* **позво́лить**

ПОЗВОНИ́ТЬ *сов. см.* **звони́ть**

ПОЗВОНО́К *м*; *анат.* умыртҡа, умыртҡа һөйәге; **ше́йные позвонки́** муйын умыртҡалары

ПОЗВОНО́ЧНИК *м* умыртҡалыҡ, арҡа һөйәге

ПОЗВОНО́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** умыртҡа ...ы; **позвоно́чный столб** умыртҡа бағанаһы **2.** умыртҡалы; **позвоно́чные живо́тные** умыртҡалы хайуандар **3.** *в знач. сущ.* **позвоно́чные** *мн.*; *зоол.* умыртҡалылар

ПОЗДНЕ́ЙШИЙ, -ая, -ее иң һуңғы; **поздне́йшие достиже́ния** иң һуңғы ҡаҙаныштар

ПО́ЗДНИЙ, -яя, -ее **1.** һуң, һуңға ҡалған, һуңғы, ҡара; **по́здняя о́сень** ҡара көҙ **2.** (*запоздалый*) һуңлаған, һуңлап килгән; **по́здний гость** һуңға ҡалған ҡунаҡ; **по́здняя любо́вь** һуңлап килгән һөйөү **3.** һуң өлгөргән, һуң өлгөрөшлө; **по́здние сорта́ я́блок** алманың һуң өлгөргән сорттары ♦ **са́мое по́зднее** иң һуң тигәндә

ПО́ЗДНО **1.** *нареч.* һуң, һуңға ҡалып; **лечь по́здно** һуң ятыу **2.** *в знач. сказ.*, *безл.* **уже́ по́здно** һуң инде; **бы́ло по́здно** һуң ине; **лу́чше**

по́здно, чем никогда́ һуң булһа ла, эшләгән яҡшы

ПОЗДОРО́ВАТЬСЯ *сов. см.* **здоро́ваться**

ПОЗДОРОВЕ́ТЬ *сов.* һауығыу, сәләмәтләнеү, һауығып (сәләмәтләнеп) китеү

ПОЗДОРО́ВИТЬСЯ: не поздоро́вится *кому* яҡшы булмаç, башынан һыйпамаçтар

ПОЗДРАВИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое ҡотлау ...ы, тәбрикләү ...ы; **поздрави́тельная телегра́мма** ҡотлау телеграммаһы

ПОЗДРА́ВИТЬ *сов. кого-что, с чем* ҡотлау, тәбрикләү; **поздра́вить с пра́здником** байрам менән ҡотлау; **поздра́вить с прие́здом** килеү менән ҡотлау

ПОЗДРАВЛЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **поздра́вить — поздравля́ть 2.** ҡотлау, тәбрикләү, ҡотлау һүҙе (ҡағыҙы); **посла́ть поздравле́ние с днём рожде́ния** тыуған көн менән ҡотлау ебәреү; **принима́ть поздравле́ния** ҡотлауҙар ҡабул итеү

ПОЗДРАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **поздра́вить**

ПОЗЕВА́ТЬ *сов.* иҫнәү, иҫнәп алыу

ПОЗЁВЫВАТЬ *несов.*; *разг.* әленән-әле иҫнәп алыу, ара-тирә иҫнәп ҡуйыу

ПОЗЕЛЕНЕ́ТЬ *сов. см.* **зелене́ть** 1, 3; **луга́ позелене́ли** болондар йәшәргән; **позелене́ть от зло́сти** асыуҙан күгәренеү; **медь позелене́ла** баҡыр йәшелләнеп бөткән

ПОЗЕЛЕНИ́ТЬ *сов. см.* **зелени́ть**

ПОЗЕМЕ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое ер (биләү) ...ы; **поземе́льный нало́г** ер һалымы; **поземе́льная ре́нта** ер рентаһы

ПОЗЁМКА *ж* и **ПОЗЁМОК** *м* йәйәүле буран

ПОЗЁР *м* и **ПОЗЁРКА** *ж*; *неодобр.* ҡуҡыр, ҡылансыҡ

ПОЗЁРСТВО *с*; *неодобр.* ҡуҡырлыҡ, ҡылансыҡлыҡ; **скло́нность к позёрству** ҡылансыҡлыҡҡа әүәҫлек

ПО́ЗЖЕ *сравн. ст. от* **по́здно** 1 һуңыраҡ, һуңға табаныраҡ; **он пришёл по́зже меня́** ул минән һуңыраҡ килде

ПОЗИ́РОВАТЬ *несов.* **1.** бер ҡиәфәттә тороу, бер ҡиәфәт алыу (*һүрәт йәки һын яһаусыға*) **2.** ҡуҡырланыу, ҡыланыу

ПОЗИТИ́В *м*; *фото.* позитив

ПОЗИТИВИ́ЗМ *м*; *филос.* позитивизм (*идеалистик фәлсәфә йүнәлеше*)

ПОЗИТИВИ́СТ *м*; *филос.* позитивист

ПОЗИТИВИ́СТСКИЙ, -ая, -ое позитивизм ...ы, позитивист ...ы; **позитиви́стские взгля́ды** позитивизм ҡараштары

ПОЗИТИ́ВНЫЙ I, -ая, -ое позитив; **позити́вное изображе́ние** позитив һүрәт

ПОЗИТИ́ВНЫЙ II, -ая, -ое **1.** фактҡарға (тәжрибәгә) нигеҙләнгән, позитив; **позити́вная програ́мма** тәжрибәгә нигеҙләнгән программа **2.** *книжн.* (*положительный*) ыңғай, позитив; **позити́вное сужде́ние** ыңғай фекер йөрөтөү

ПОЗИТРО́Н *м*; *физ.* позитрон

ПОЗИЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое *воен.* позиция ...ы; **позицио́нная война́** позиция һуғышы (*ике яҡтан да нығытылған позициянан тороп һуғышыу*)

ПОЗИ́ЦИЯ *ж* **1.** позиция, (торған) урын, торош; **вы́годная пози́ция** уңай позиция **2.** (*место расположения войск в бою*) позиция, урын; **артиллери́йская пози́ция** артиллерия позицияһы; **передовы́е пози́ции** алғы позициялар; **отпра́виться на пози́ции** позицияларға китеү **3.** *перен.* позиция, ҡараш, мөнәсәбәт; **отста́ивать свою́ пози́цию** үҙ ҡарашыңды яҡлау **4.** *муз.*, *спорт.* позиция, торош; **си́льная пози́ция ладьи́ в ша́хматной па́ртии** шахмат партияһында ладьяның көслө позицияһы

ПОЗЛИ́ТЬ *сов. кого*; *разг.* үсектереү, асыуын килтереү, асыуландырыу

ПОЗЛИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* асыуланып тороу (йөрөү)

ПОЗЛОРА́ДСТВОВАТЬ *сов.* үсәшеп тороу (йөрөү)

ПОЗЛОСЛО́ВИТЬ *сов.* яманлап һөйләп алыу, артынан яманлау

ПОЗНАВА́ЕМОСТЬ *ж*; *книжн.* танып булырлыҡ, танып беленеү, танып белерлек булыу; **познава́емость ми́ра** донъяның танып беленеүе

ПОЗНАВА́ЕМЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **познава́ть 2.** *прил.*; *книжн.* таныуға булған, танып белерлек (беленә торған); **мир познава́ем** донъя танып белерлек

ПОЗНАВА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое танып белеү ...ы; **познава́тельный проце́сс** танып белеү процесы

ПОЗНАВА́ТЬ *несов. см.* **позна́ть**

ПОЗНАВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** беленеү, танылыу; **друзья́ познаю́тся в беде́** дуҫтар бәләгә тарығанда таныла **2.** *страд. от* **познава́ть**

ПОЗНАКО́МИТЬ *сов. см.* **знако́мить**

ПОЗНАКО́МИТЬСЯ *сов. см.* **знако́миться**

ПОЗНА́НИЕ *с* **1.** *см.* **позна́ть 2.** *мн.* **позна́ния** белем, мәғлүмәт; **у него́ бо́льшие позна́ния в медици́не** уның медицинала мәғлүмәте ҙур

ПОЗНА́ТЬ *сов.* **1.** *что* (*постичь*) танып белеү; **позна́ть су́щность явле́ний** күренештәрҙең асылын танып белеү; **позна́ть и́стину** хәҡиҡәтте танып белеү **2.** *кого-что* (*получить представление о ком-чём-л.*) белеү, белеп еткереү, төшөнөү, аңлау; **позна́ть жизнь** тормошто аңлау **3.** *что* (*испытать*) кисереү, татыу, баштан үткәреү; **позна́ть ра́дость труда́** хеҙмәт ҡыуанысын татыу; **позна́ть го́речь разлу́ки** айырылып тороуҙың әсеһен татыу

ПОЗОЛО́ТА *ж* ялатылған (йүгертелгән) алтын (*берәй нәмәгә*); **позоло́та часо́в стёрлась** сәғәттең ялатылған алтыны ҡырылып бөткән

ПОЗОЛОТИ́ТЬ *сов. см.* **золоти́ть**; **позолоти́ть ра́му** ҡыҫанға алтын ялатыу

ПОЗОЛО́ТЧИК *м* алтынлаусы, алтын ялатыусы

ПОЗОЛО́ЧЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **позолоти́ть** **2.** *прил.* алтынланған, алтын ялатылған; **позоло́ченные ло́жки** алтын ялатылған ҡалаҡтар

ПОЗО́Р *м* оят, хурлыҡ, мәсхәрә, рисуайлыҡ; **клейми́ть позо́ром** хурлыҡ тамғаһы һалыу; **покры́ть себя́ позо́ром** оятҡа ҡалыу; **не перенести́ позо́ра** мәсхәрәгә түҙеп тора алмау

ПОЗО́РИТЬ *несов. кого-что* хурлау, мәсхәрәләү, оятҡа ҡалдырыу, хурлыҡҡа төшөрөү; **позо́рить до́брое и́мя** *чьё-л. кемдеңдер* яҡшы исемен мәсхәрәләү

ПОЗО́РИТЬСЯ *несов.* **1.** мәсхәрә булыу, оятҡа (хурлыҡҡа) ҡалыу **2.** *страд. от* **позо́рить**

ПОЗО́РИЩЕ *с*; *разг.* хурлыҡ, мәсхәрә, хурлыҡлы күренеш

ПОЗО́РНЫЙ, -ая, -ое хурлыҡлы, мәсхәрәле; **позо́рный посту́пок** хурлыҡлы ҡылыҡ; **позо́рная тру́сость** хурлыҡлы ҡурҡаҡлыҡ; **позо́рный слу́чай** мәсхәрәле хәл

ПОЗУМЕ́НТ *м* уҡа; **бе́лый позуме́нт** аҡ уҡа; **серебря́ный позуме́нт** көмөш уҡа

ПОЗУМЕ́НТНЫЙ, -ая, -ое **1.** уҡа ...ы; **позуме́нтная мастерска́я** уҡа оҫтаханаһы; **позуме́нтный ма́стер** уҡа оҫтаһы **2.** (*сделанный с позументом*) уҡалы, уҡалау; **позуме́нтный по́яс** уҡалы билбау; **позуме́нтная обши́вка на зна́мени** байраҡты уҡалау

ПОЗЫ́В *м* теләү, -ғы/-ге килеү; **позы́в ко сну** йоҡлағы килеү

ПОЗЫВА́ТЬ *несов. кого-что безл.* теләү, килеү; **его́ позыва́ет поспа́ть** уның йоҡоһо килә

ПОЗЫВНО́Й, -ая, -ое **1.** саҡырыу ...ы; **позывно́й сигна́л** саҡырыу сигналы **2.** *в знач. сущ.* **позывны́е** *мн.* танытыу сигналдары

ПОИГРА́ТЬ *сов.* уйнап алыу, әҙерәк (бер аҙ) уйнау; **поигра́ть с детьми́** балалар менән уйнап алыу

ПОИ́ГРЫВАТЬ *несов.*; *разг.* уйнағылау, уйнап алыу; **пои́грывать на балала́йке** балалайкала уйнағылау

ПОИЗДЕВА́ТЬСЯ *сов. над кем-чем* (бер аҙ) мәсхәрәләп (хурлап) алыу

ПОИЗДЕРЖА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* тотоноп (туҙҙырып) бөтөрөү (*күп кенә аҡсаны*)

ПОИЗМЫВА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* (*бер аҙ*) мәсхәрәләп (хурлап) алыу

ПОИЗНОСИ́ТЬ *сов. что*; *разг.* туҙҙырып (иҫкертеп) бөтөрөү; **поизноси́ть боти́нки** ботинканы туҙҙырып бөтөрөү

ПОИЗНОСИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* туҙып (иҫкереп) бөтөү

ПОИ́ЛЕЦ-КОРМИ́ЛЕЦ *м* и **ПОИ́ЛИЦА-КОРМИ́ЛИЦА** *ж*; *уст.*, *трад.-поэт.* ашатыусы-эсереүсе

ПОИ́ЛКА *ж* һыу эсергес; **автомати́ческая пои́лка** автоматик һыу эсергес

ПОИМЁННО *нареч.* исемләп, исемен атап; **назва́ть всех поимённо** барыһын да исемләп әйтеү

ПОИМЁННЫЙ, -ая, -ое исемләп, исемдәре атап төҙөлгән; **поимённый спи́сок** исемдәре атап төҙөлгән исемлек; **поимённое голосова́ние** исемләп тауышҡа ҡуйыу

ПОИМЕНОВА́ТЬ *сов. кого-что*; *офиц.* исемдәрен атап сығыу; **поименова́ть свиде́телей** шаһиттарҙың исемдәрен атап сығыу

ПОИ́МКА *ж* **1.** *см.* **пойма́ть**; **пои́мка лиси́ц** төлкө тотоу; **пои́мка граби́телей** талаусыларҙы тотоу

ПОИМУ́ЩЕСТВЕННЫЙ, -ая, -ое *офиц.* милек ...ы, мөлкәт ...ы; **поиму́щественный нало́г** милек һалымы

ПОИНТЕРЕСОВА́ТЬСЯ *сов. кем-чем* ҡыҙыҡһыныу, ҡыҙыҡһыныу белдереү, белге килеү, белергә ынтылыу; **поинтересова́ться успе́хами сы́на** улыныҙың уңыштары менән ҡыҙыҡһыныу

ПО́ИСК *м* **1.** *в разн. знач.* эҙләнеүҙәр, эҙләү; **по́иски неприя́теля** дошманды эҙләү; **отпра́виться на по́иски** эҙләүгә сығып китеү; **по́иски ре́дкой кни́ги** һирәк осрай торған китап эҙләү; **геологи́ческие по́иски** геологик эҙләнеүҙәр; **нау́чный по́иск** ғилми эҙләнеү; **тво́рческий по́иск в иску́сстве** сәнғәттә ижади эҙләнеү **2.** *воен.* эҙләү, разведка; **ночно́й по́иск** төнгө эҙләү

ПОИСКА́ТЬ *сов. кого-что* эҙләп ҡарау, эҙләштереү; **поиска́ть ну́жную кни́гу** кәрәкле китапты эҙләп ҡарау

ПО́ИСКОВЫЙ и **ПОИСКО́ВЫЙ,** -ая, -ое эҙләнеү ...ы, эҙләү ...ы; **поиско́вая па́ртия** *геол.* (мәғдән) эҙләү партияһы; **по́исковые рабо́ты** эҙләнеү эштәре; **поиско́вые войска́** эҙләү ғәскәрҙәре

ПОИ́СТИНЕ *нареч.* ысынында, ысынлап, ысын мәғәнәһендә; **э́то пои́стине прекра́сное произведе́ние** был ысын мәғәнәһендә шәп әҫәр

ПОИ́ТЬ *несов.* **1.** *кого, чем* эсереү, һуғарыу; **пои́ть чаем** сәй эсереү; **пои́ть лошаде́й** аттарҙы һуғарыу **2.** *кого, чем*; *разг.* (*давать пить вино, спиртные напитки*) эсереү, һыйлау **3.** *что, чем*; *перен.* һуғарыу, туйындырыу; **ту́чи по́ят зе́млю дождём** болоттар ерҙе ямғыр менән һуғара ♦ **пои́ть-корми́ть** ашатып-эсереү, аҫрау, ҡарау

ПО́ЙЛО *с* ашлы һыу

ПО́ЙМА *ж* һыубаҫар (һыу баҫа торған) туғай (ер, урын)

ПОЙМА́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* тотоу, эләктереү, тотоп (эләктереп) алыу; **пойма́ть мя́ч** тупты тотоп алыу; **пойма́ть пти́цу** ҡош тотоу; **пойма́ть во́ра** уғрыны тотоу **2.** *кого*; *перен.* (*изобличить*) тотоу ♦ **пойма́ть на у́дочку** *см.* **у́дочка**

ПО́ЙМЕННЫЙ, -ая, -ое һыубаҫар туғай ...ы, һыу баҫа торған, һыубаҫар; **по́йменные по́чвы** һыубаҫар туғай ере; **по́йменное се́но** һыубаҫар туғай бесәне

ПО́ЙНТЕР *м* (*порода собак*) пойнтер (*эт тоҡомо*)

ПОЙТИ́ *сов.* **1.** барыу, китеү, китеп барыу; **пойти́ в лес** урманға барыу; **он попроща́лся и пошёл** ул хушлашты ла китеп барҙы **2.** (*о механизмах*) йөрөп (ҡуҙғалып) китеү; **часы́ пошли́** сәғәт йөрөп китте **3.** сыға башлау, аға башлау; **из трубы́ пошёл дым** мөрйәнән төтөн сыға башланы; **из ра́ны пошла́ кровь** яранан ҡан аға башланы **4.** (*об осадках*) яуа башлау; **пошёл дождь** ямғыр яуа башланы **5.** китеү, үтеү; **да́льше доро́га пошла́ ле́сом** артабан юл урман эсләтеп китте **6.** (*поддаться на приманку*) ҡабыу, эләгеү; **на таки́х черве́й ры́ба пойдёт** бындай селәүсенгә балыҡ ҡабыр **7.** (*поступить куда-л.*) уҡырға инеү; **он пошёл в институ́т** ул институтҡа уҡырға инде **8.** (*найти сбыт*) үтеү, үтә башлау; **това́р пошёл хорошо́** тауар яҡшы үтә башланы **9.** (*предназначаться, израсходоваться*) китеү, кәрәк булыу; **на хала́т пошло́ мно́го шёлка** халатҡа күп ебәк китте **10.** (*оказаться подходящим*) барыу, килешеү; **э́то пла́тье пошло́ бы вам** был күлдәк һеҙгә килешер ине **11.** ҡуйыла башлау, күрһәтелә башлау; **сего́дня пойдёт но́вая карти́на** бөгөн яңы картина ҡуйыла башлай **12.** барыу, инеү; **э́тот гвоздь не пойдёт в сте́ну** был ҡаҙау стенаға бармаҫ **13.** *в прош. вр.* **пошёл, пошла́, пошли́** *разг.* (*в знач. "уходи", "уйди"*) кит; **пошёл вон!** кит бынан! ♦ **(пойти́) по ли́нии наиме́ньшего сопротивле́ния** *см.* **наиме́ньший**; **пошла́ потёха** *см.* **потёха**; **пойти́ по́ миру** *см.* **мир**; **пошла́ писа́ть губе́рния** *см.* **губе́рния**; **далеко́ пойти́** *см.* **далеко́**

ПОКА́ *нареч., союз* и *частица* **1.** *нареч.* әлегә, хәҙер(гә), әле; **он пока́ у́чится** ул әле уҡый; **пока́ ничего́ не изве́стно** әлегә бер ни ҙә билдәле түгел; **побу́дь пока́ здесь** әлегә ошонда тороп тор **2.** *союз временной* (*в то время как*) -ғанда/-гәндә, -ған/-гән саҡта (сағында); **пока́ он у́чится, на́до ему́ помо́чь** уҡыған саҡта уға ярҙам итергә кәрәк **3.** *союз временной* (*до того времени как*) -ғансы/-гәнсе, -ғанға/-гәнгә тиклем; **жди здесь, пока́ я не приду́** мин килгәнсе, ошонда көтөп тор **4.** *частица*; *прост.* (*до свидания*) хәҙергә хуш; **ну, пока́!** ярай, хәҙергә хуш! ♦ **пока́ что** хәҙергә

ПОКА́З *м см.* **показа́ть** 1, 2

ПОКАЗА́НИЕ *с* **1.** күрһәтмә, күрһәтеү, һөйләү; **расхожде́ния в показа́ниях исто́чников** сығанаҡтар күрһәтмәләрендәге айырмалыҡтар **2.** (алынған, бирелгән) мәғлүмәт, яуап; **дава́ть показа́ния суду́** судҡа мәғлүмәт биреү; **пи́сьменные показа́ния подсуди́мого** ғәйепләнеүсенән алынған яҙма мәғлүмәттәр **3.** күрһәтеү; **показа́ние термоме́тра** термометрҙың күрһәтеүе

ПОКАЗА́ТЕЛЬ *м*; *в разн. знач.* күрһәткес; **показа́тели культу́рного ро́ста** мәҙәниәт үҫешенең күрһәткестәре; **показа́тель сте́пени** *мат.* дәрәжә күрһәткесе

ПОКАЗА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*типичный*) күренекле, ғибрәт алырлыҡ, ғибрәтле; **показа́тельные явле́ния** ғибрәт алырлыҡ күренештәр **2.** (*организованный для ознакомления*) күрһәтмә; **показа́тельный суд** күрһәтмә суд **3.** (*образцовый*) үрнәк, үрнәк (булырлыҡ); **показа́тельное хозя́йство** үрнәк хужалыҡ

ПОКАЗА́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что, на кого-что*; *в разн. знач.* күрһәтеү; **показа́ть спекта́кль** спектакль күрһәтеү; **показа́ть больно́го врачу́** ауырыуҙы табипҡа күрһәтеү; **показа́ть, как по́льзоваться ко́мпасом** компас менән нисек файҙаланырға кәрәклекте күрһәтеү; **показа́ть графи́чески рост производи́тельности труда́** хеҙмәт етештереүсәнлеге үҫешен график менән күрһәтеү; **часы́ показа́ли по́лночь** сәғәт төн уртаһын күрһәтте **2.** *кого-что* күрһәтеү, танытыу; **показа́ть себя́ хоро́шим рабо́тником** үҙеңде яҡшы хеҙмәткәр итеп күрһәтеү **3.** *с союзом "что"* күрһәтеү; **свиде́тель показа́л, что зна́ет обвиня́емого** шаһит ғәйепләнеүсене белгәнлеген күрһәтте **4.** (*проучить*) күрһәтеү, уҡытыу, иманын уҡытыу; **я ему́ покажу́!** күрһәтермен әле мин уға! ♦ **не показа́ть ви́ду** тышҡа сығармау, белдермәү; **показа́ть (свои́) ко́гти** *см.* **ко́готь**; **показа́ть ку́зькину мать** *см.* **ку́зькин**; **показа́ть ку́киш в карма́не** *см.* **ку́киш**; **показа́ть нос** *куда, где* күренеү, килеп сығыу (*берәй ергә*); **показа́ть приме́р** үрнәк күрһәтеү; **пока́зать пя́тки** *см.* **пя́тка**; **показа́ть на дверь** *кому* ҡыуып сығарыу

ПОКАЗА́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*представиться каким-л., чем-л.*) күренеү, тойолоу; **день ожида́ния показа́лся мне го́дом** көткән саҡта көн йыл булып тойолдо **2.** (*появиться*) күренеү, пәйҙә булыу; **вдали́ показа́лось селе́ние** йыраҡта ауыл күренде; **из-за гор показа́лось со́лнце** тауҙар артынан ҡояш күренде **3.** (*явиться*) күренеү; (*для осмотра*) ҡаралыу; **показа́ться врачу́** табипҡа күренеү ♦ **не́бо с овчи́нку (в овчи́нку) показа́лось** *см.* **не́бо**

ПОКАЗНО́Й, -ая, -ое **1.** күрһәтә торған, күрһәтеүгә арналған; **показно́й това́р** күрһәтә торған тауар **2.** яһалма, күҙ буяу өсөн булған; **показны́е слёзы** яһалма күҙ йәше (*юрамал илау*)

ПОКА́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **показа́ть** 1—3

ПОКА́ЗЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **показа́ться** 2, 3; **2.** *страд. от* **пока́зывать**

ПОКАЛЕ́ЧИТЬ *сов. кого-что*; *разг.* имгәтеү, ғәриплəндереү

ПОКАЛЕ́ЧИТЬСЯ *сов.*; *разг.* имгәнеү, ғәрипләнеү

ПОКА́ЛЫВАТЬ *несов.*; *разг.* сәнсеү, сәнсеп ауыртыу, сәнсеп-сәнсеп алыу; **у меня́ в боку́ пока́лывает** *безл.* ҡабырғам сәнсештерә

ПОКАРА́ТЬ *сов. см.* **кара́ть**

ПОКАРАУ́ЛИТЬ *сов. кого-что* и *без доп.*; *разг.* ҡарауыллап (ҡарап) тороу; **покарау́лить ве́щи** әйберҙәрҙе ҡарап тороу

ПОКАТА́ТЬ *сов. кого-что* йөрөтөү, йөрөтөп килтереү; **поката́ть дете́й на маши́не** балаларҙы машинала йөрөтөп килтереү

ПОКАТА́ТЬСЯ *сов.* йөрөп килеү (алыу), ултырып йөрөү, шыуып алыу; **поката́ться на ло́дке** кәмәгә ултырып йөрөү; **поката́ться на лы́жах** саңғыла шыуып алыу

ПОКАТИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* тәгәр(л)әтеү, тумарлатыу, тәгәр(л)әтеп (тумарлатып) алып китеү; **покати́ть бревно́** бүрәнә тәгәр(л)әтеү; **покати́ть бо́чку к маши́не** мискәне машинаға табан тәгәр(л)әтеү **2.** *разг.* (*быстро поехать*) китеп барыу; **он покати́л в го́род** ул ҡалаға китеп барҙы

ПОКАТИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** тәгәр(л)әп (тумарлап) китеү; **мяч покати́лся** туп тәгәр(л)әп китте **2.** тәгәр(л)әп (шыуып) төшөү; **покати́ться с горы́** тауҙан тәгәр(л)әп төшөү ♦ **покати́ться со́ смеху** тәгәрәп көлөү, эс ҡатып көлөү

ПОКА́ТЫЙ, -ая, -ое һөҙәк, һарҡыу, иңкеү; **пока́тая кры́ша** һөҙәк ҡыйыҡ; **пока́тые плёчи** иңкеү яурын

ПОКАЧА́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* бәүетеү, тирбәтеү; **покача́ть ребёнка** баланы бәүетеү **2.** *чем* һелкеү, сайҡау; **покача́ть голово́й** баш һелкеү **3.** *что* (бер аҙ) һурҙырыу; **покача́ть во́ду** бер аҙ һыу һурҙырыу

ПОКАЧА́ТЬСЯ *сов.* бәүелеү, тирбәлеү; **покача́ться на каче́лях** бәүелсәктә бәүелеү; **часово́й ма́ятник покача́лся и останови́лся** сәғәт теле тирбәлде лә туҡтап ҡалды

ПОКА́ЧИВАТЬ *несов.* **1.** *кого-что* бәүетеңкерәү, тирбәтеңкерәү, бәүеткеләү, тирбәткеләү, сәңгелдәтеү; **пока́чивать ребёнка** баланы тирбәтеңкерәү **2.** *чем* һелккеләү, һелкеңкерәү, сайҡаңҡырау; **пока́чивать голово́й** баш һелккеләү

ПОКА́ЧИВАТЬСЯ *несов.* **1.** (*слегка качаться*) бәүелеңкерәү, тирбәлеңкерәү **2.** (*при ходьбе*) аушанлау, аушан-таушан килеү, ауа-түнә барыу (килеү); **идти́ пока́чиваясь** аушан-таушан китеп барыу

ПОКАЧНУ́ТЬ *сов. что* һелкетеп (тирбәтеп, ҡыбырлатып) ҡуйыу

ПОКАЧНУ́ТЬСЯ *сов.* **1.** сайҡалып (бәүелеп) китеү; **гимна́ст покачну́лся** гимнаст сайҡалып китте **2.** *разг.* (*накрениться*) ҡыйшайыу, аушайыу; **избу́шка си́льно покачну́лась** өй ныҡ аушайған

ПОКА́ШЛИВАТЬ *несов.* йүткерештереү, йүтәлләштереү, йүткергеләү

ПОКА́ШЛЯТЬ *сов.* йүткереп ҡуйыу, йүтәлләп алыу

ПОКАЯ́НИЕ *с* тәүбә; **приноси́ть покая́ние** тәүбә итеү, тәүбәгә килеү

ПОКАЯ́ННЫЙ, -ая, -ое тәүбә ...ы, тәүбә итеү ...ы; **покая́нные слова́** тәүбә һүҙҙәре; **покая́нное письмо́** тәүбә хаты

ПОКА́ЯТЬСЯ *сов. см.* **ка́яться**

ПОКВИТА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* **1.** *с чем* (*отдать долг сполна*) иҫәпләшеү, иҫәпте өҙөү **2.** *с кем* (*отомстить*) иҫәпләшеү, үс алыу

ПО́КЕР *м* покер (*кәрт уйыны төрө*); **игра́ть в по́кер** покер уйнау

ПОКИВА́ТЬ *сов.* һелкеп (һелккеләп) ҡуйыу

ПОКИДА́ТЬ I *сов.*; *разг.* ырғытҡылау, быраҡтырып (ташлап) бөтөрөү, атып бәреү, теләһә ҡайҙа ташлау

ПОКИДА́ТЬ II *несов. см.* **поки́нуть**

ПОКИ́НУТЬ *сов. кого-что* **1.** ташлап (ҡалдырып) китеү; **поки́нуть го́род** ҡаланы ташлап китеү; **поки́нуть дете́й** балаларҙы ташлап китеү; **поки́нуть слу́жбу** эш урынын ҡалдырып китеү **2.** *перен.* китеү, ҡайтыу; **си́лы поки́нули его́** уның ҡарыуы ҡайтты; **его́ поки́нуло сча́стье** уның ҡото китте ♦ **поки́нуть на произво́л судьбы́** *см.* **произво́л**

ПОКИПЕ́ТЬ *сов.* ҡайнаңҡырау, ҡайнай биреү

ПОКИПЯТИ́ТЬ *сов. что* ҡайнатыңҡырау, ҡайната биреү; **покипяти́ть молоко́** һөттө ҡайната биреү

ПОКЛАДА́ТЬ: рук не поклада́ть *уст.* арымай-талмай, ҡул ҡаушырмай, бер туҡтамай; **не поклада́я рук** тырышып

ПОКЛА́ДИСТЫЙ, -ая, -ое ыҡҡа килеүсән, һүҙ тыңлаусан, күндәм; **покла́дистый хара́ктер** күндәм холоҡ

ПОКЛА́ЖА *ж*; *разг.* йөк, һалыҡ; **тяжёлая покла́жа** ауыр йөк

ПОКЛЕВА́ТЬ *сов.* **1.** *что* (*склевать всё*) сүпләп (суҡып) бөтөрөү; **ку́ры поклева́ли про́со** тауыҡтар тарыны сүпләп бөтөрҙө **2.** *что, чего* (*склевать немного*) сүпләштереү, (бер аҙ) сүпләү; **поклева́ть зёрен** ашлыҡ сүпләштереү **3.** *что* и *без доп.* (*о рыбе*) сирткеләү, сирттештереү **4.** *чего*; *разг.* (*поесть немного — о человеке*) аҙ-мәҙ генә ашау, ҡапҡылау, семтештереү; **за за́втраком поклева́л пирожка́** иртән аҙ-мәҙ бөйөрөк кенә ашаны

ПОКЛЁП *м*; *разг.* яла; **возвести́ поклёп** *на кого-л. берәйһенә* яла яғыу

ПОКЛО́Н *м* **1.** баш эйеү (*ололап, иҫәнләшеп, рәхмәт белдереп һ.б.*) **2.** сәләм; **переда́ть покло́н** сәләм ебәреү ♦ **идти́ на покло́н (с покло́ном)** барып баш эйеү, ялынып һорау

ПОКЛОНЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **поклоня́ться 2.** баш эйеү, табыныу; **поклоне́ние тала́нту писа́теля** яҙыусының талантына баш эйеү

ПОКЛОНИ́ТЬСЯ *сов. кому-чему* **1.** *см.* **кла́няться** 1, 2; **2.** *перен.* (*попросить, унижаясь*) ялынып (үтенеп) һорау, ялыныу, үтенеү

ПОКЛО́ННИК *м* и **ПОКЛО́ННИЦА** *ж* **1.** (*почитатель, почитательница*) табыныусы,

хөрмәтләүсе, баш эйеүсе; **он покло́нник Пу́шкина** ул Пушкинға табыныусы **2.** (*влюблённый, влюблённая*) яратыусы (ғашиҡ) кеше

ПОКЛОНЯ́ТЬСЯ *несов. кому-чему* **1.** табыныу; **поклоня́ться язы́ческим бога́м** мәжүси аллаларға табыныу **2.** баш эйеү, табыныу, һоҡланыу; **поклоня́ться тала́нту худо́жника** рәссамдың талантына баш эйеү

ПОКЛЯ́СТЬСЯ *сов. см.* **кля́сться**; **покля́сться отомсти́ть** үс алырға ант итеү; **покля́сться в ве́рности** тоғролоҡҡа ант итеү

ПОКО́ИТЬСЯ *несов.* **1.** *на чём* ултырыу, ятыу; **зда́ние поко́ится на ка́менном фунда́менте** йорт таш нигеҙҙә ултыра **2.** *высок.* (*быть похороненным*) (ҡәбере, һөйәге) ятыу

ПОКО́Й *м* **1.** тын, тынлыҡ, тыныслыҡ; **над о́зером цари́т поко́й** күл өҫтө тын **2.** (*спокойное физическое и душевное состояние*) тыныслыҡ, тынғы, маҙа; **больно́му ну́жен поко́й** ауырыуға тыныслыҡ кәрәк; **не находи́ть поко́я** тынғы тапмау; **не дава́ть поко́я** тынғы бирмәү ♦ **ве́чный поко́й** мәңге тынлыҡ, үлем; **приёмный поко́й** ҡабул итеү бүлмәһе (*хәстәханаға ятырға килгән ауырыуҙы ҡарап ҡабул итеү өсөн*); **удали́ться на поко́й** ҡартайып, ялға сығыу; эштән бушаныу; **пора́ идти́ на поко́й** йоҡларға ятырға ваҡыт

ПОКО́ЙНИК *м* и **ПОКО́ЙНИЦА** *ж* **1.** (*труп*) үлек, мәйет **2.** (*упоминание о покойнике*) мәрхүм, мәрхүмә

ПОКО́ЙНИЦКАЯ *ж* мәйетхана (*хәстәхана эргәһендә*)

ПОКО́ЙНЫЙ, -ая, -ое **1.** тыныс; **поко́йный сон** тыныс йоҡо; **поко́йная ста́рость** тыныс ҡартлыҡ; **2.** (*умерший*) үлгән, мәрхүм **3.** *в знач. сущ.* **поко́йный** *м* мәрхүм, **поко́йная** *ж* мәрхүмә; **почти́ть па́мять поко́йного** мәрхүмде хөрмәтләп иҫкә алыу ♦ **поко́йной но́чи** тыныс йоҡо

ПОКОЛЕБА́ТЬ *сов. что* **1.** (*покачать*) тирбәлтеү, тирбәлдереү; **ве́тер поколеба́л верху́шки дере́вьев** ел ағастарҙың башын тирбәлтте **2.** (*подорвать*) ҡаҡшатыу; **поколеба́ть авторите́т** *чей-л. кемдеңдер* абруйын ҡаҡшатыу **3.** *кого* (*вызвать сомнение*) шөбһәләндереү, шикләндереү, шиккә (шөбһәгә) төшөрөү

ПОКОЛЕБА́ТЬСЯ *сов.* **1.** тирбәлеп (сайҡалып) тороу **2.** ҡаҡшау; **его́ авторите́т поколеба́лся** уның абруйы ҡаҡшаны **3.** икеләнеү, икеләнеп тороу; **поколеба́ться в вы́боре специа́льности** һөнәр һайлағанда икеләнеп тороу

ПОКОЛЕ́НИЕ *с*; *в разн. знач.* быуын; **молодо́е поколе́ние** йәш быуын; **тре́тье поколе́ние** өсөнсө быуын ♦ **из поколе́ния в поколе́ние**: 1) (*по наследству*) нәҫелдән нәҫелгә; 2) (*по традиции*) быуындан быуынға

ПОКОЛОТИ́ТЬ *сов.* **1.** *что, по чему, во что* и *без доп.*; *разг.* бәреү, һуғыу **2.** *кого* (*побить*) дөмбәҫләү, биргеләү **3.** *что*; *прост.* (*разбить всё, многое*) сайратып бөтөрөү; **поколоти́ть стёкла** быялаларҙы сайратып бөтөрөү

ПОКО́НЧИТЬ *сов.* **1.** *что, с чем* (*завершить*) бөтөрөү, тамамлау, теүәлләү; **поко́нчить с зада́нием** эште тамамлау; **поко́нчить с дела́ми** эштәрҙе бөтөрөү **2.** *с кем-чем* (*прекратить что-л.*) бөтөрөү, юҡ итеү; **поко́нчить с безрабо́тицей** эшһеҙлекте бөтөрөү; **поко́нчить с враго́м** дошманды юҡ итеү ♦ **поко́нчить счёты** *см.* **счёт**; **поко́нчить с собо́й (с жи́знью)** үҙен-үҙе үлтереү, үҙенә ҡул һалыу

ПОКОПА́ТЬ *сов. что* и *без доп.* ҡаҙа (соҡой) биреү

ПОКОПА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* ҡаҙыныу, соҡоноу

ПОКОРЕ́НИЕ *с см.* **покори́ть** — **покоря́ть**; **покоре́ние высоты́** бейеклек яулау

ПОКОРИ́ТЕЛЬ *м* и **ПОКОРИ́ТЕЛЬНИЦА** *ж* буйһондороусы, баш эйҙереүсе ♦ **покори́тель серде́ц** *шутл.* һөймәлекле ир-егет (*ҡатын-ҡыҙҙар өсөн*)

ПОКОРИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** (*завоевать*) яулап алыу, буйһондороу, бағындырыу; **покори́ть кре́пость** ҡәлғәне яулап алыу **2.** (*заставить повиноваться*) буйһондороу; **покори́ть си́лы приро́ды** тәбиғәт көстәрен буйһондороу **3.** (*очаровать*) үҙенә ҡаратыу ♦ **покори́ть се́рдце** үҙеңде һөйҙөрөп, күңелен биләү

ПОКОРИ́ТЬСЯ *сов. кому-чему* и *без доп.* буйһоноу, бағыныу, баш эйеү; **покори́ться судьбе́** яҙмышҡа буйһоноу

ПОКОРМИ́ТЬ *сов. кого-что* ашатыу, ашатып алыу; **покорми́ть ребёнка** баланы ашатып алыу

ПОКОРМИ́ТЬСЯ *сов. чем* и *без доп.*; *разг.* ашау, ашап алыу

ПОКО́РНОСТЬ *ж* буйһоноусанлыҡ, тыңлаусанлыҡ, күндәмлек; **прояви́ть поко́рность** күндәмлек күрһәтеү

ПОКО́РНЫЙ, -ая, -ое буйһоноусан, тыңлаусан, күндәм ♦ **ваш поко́рный слуга́** *уст.* беҙ фәҡирегеҙ

ПОКОРО́БИТЬ *сов.* **1.** *что* ҡалтайтыу, салшайтыу; **пол покоро́било** *безл.* иҙән ҡалтайған **2.** *кого*; *разг.* ерәндереү, ерәнес тыуҙырыу, сикәндереү, ытырғандырыу; **его́ покоро́било от э́тих слов** *безл.* был һүҙҙәр уны ытырғандырҙы

ПОКОРО́БИТЬСЯ *сов. см.* **коро́биться**; **дверь от сы́рости покоро́билась** дымдан ишек ҡалтайған

ПОКОРЯ́ТЬ *несов. см.* **покори́ть**

ПОКОРЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **покори́ться** **2.** *страд. от* **покоря́ть**

ПОКО́С *м* **1.** (*косьба*) бесән сабыу **2.** (*время косьбы*) бесән өҫтө, бесән ваҡыты **3.** (*место косьбы*) сабын, сабынлыҡ

ПОКОСИ́ТЬ I *сов.*; *разг.* **1.** *что* (*скосить, выкосить*) сабыу, сабып алыу (бөтөү); **покоси́ть луга́** болондарҙы сабып бөтөү **2.** *что* и *без доп.* (*некоторое время*) бер аҙ сабыу

ПОКОСИ́ТЬ II *сов.* **1.** *что* ҡыйшайтыу, салшайтыу; **око́нную ра́му покоси́ло** *безл.* тәҙрә ҡыҫаны ҡыйшайған **2.** *что, чем* (*посмотреть искоса*) ҡырын ҡарау

ПОКОСИ́ТЬСЯ *сов. см.* **коси́ться** 1, 2; **ра́ма покоси́лась** ҡыҫан салшайған **2.** (*косо посмотреть*) ҡырын ҡарау

ПОКРА́ПАТЬ *сов.* һибәләү, һибәләп алыу (ҡуйыу); **дождь покра́пал** ямғыр һибәләп алды

ПОКРА́ПЫВАТЬ *несов.* һибәләү, һибәләп тороу

ПОКРА́СИТЬ *сов.* **1.** *что*; *разг.* буяу, буяп сығыу (ҡуйыу) **2.** *что* и *без доп.* (*красить некоторое время*) буяп алыу

ПОКРА́СКА *ж*; *разг.*, *спец. см.* **покра́сить** 1; **покра́ска двере́й** ишектәрҙе буяу

ПОКРАСНЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **покрасне́ть 2.** (*место*) ҡыҙарған урын; **покрасне́ния на ко́же** тиреләге ҡыҙарған урындар

ПОКРАСНЕ́ТЬ *сов. см.* **красне́ть** 1, 2; **ви́шня покрасне́ла** сейә ҡыҙарған; **покрасне́ть от стыда́** оялыштан ҡыҙарып китеү

ПОКРАСОВА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* ҡупшыланыу, ҡупшыланып китеү (йөрөү)

ПОКРАХМА́ЛИТЬ *сов. что* крахмаллап алыу; **покрахма́лить бельё** кер крахмаллап алыу

ПОКРИВИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* ҡыйшайтыу, салшайтыу; **покриви́ть рот** ауыҙ ҡыйшайтыу **2.** *разг.* (*поступить против совести, сказав неправду*) ялғанлау, ялған һөйләү

ПОКРИВИ́ТЬСЯ *сов.* ҡыйшайыу, салшайыу; **забо́р покриви́лся** ҡойма ҡыйшайып киткән

ПОКРИ́КИВАТЬ *несов.*; *разг.* **1.** ҡысҡырғылау **2.** (*бранить*) аҡырыныу, екеренеү

ПОКРИТИКОВА́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* тәнҡитләү, тәнҡитләп алыу

ПОКРО́В *м* **1.** *чего, какой* япма; **сне́жный покро́в** ҡар япмаһы; **расти́тельный покро́в** үҫемлек япмаһы **2.** (*оболочка, покрывающая организм*) ҡатлам, тыш, көп; **ко́жный покро́в** тире ҡатламы; **нару́жный покро́в се́мени** орлоҡтоң тышы ♦ **волосяно́й покро́в** төк (йөн) ҡапламы; **под покро́вом** *чего нимәлер* ҡиәфәтендә (рәүешендә); **снять покро́в (покро́вы)** *с чего ниҙелер* асыҡлау, *ниҙеңдер* ысын йөҙөн күрһәтеү

ПОКРОВИ́ТЕЛЬ *м* и **ПОКРОВИ́ТЕЛЬНИЦА** *ж* ҡурсалаусы, ҡурғаусы, яҡлаусы

ПОКРОВИ́ТЕЛЬСТВЕННЫЙ, -ая, -ое ҡурсалай (ҡурғай) торған; **покрови́тельственный вид** ҡурсалай торған ҡиәфәт ♦ **покрови́тельственная окра́ска (фо́рма)** *биол.* ҡурсалау төҫө (формаһы) (*ҡайһы бер хайуандарҙың һәм үҫемлектәрҙең тышҡы күренеше һәм төҫө менән башҡа хайуандарға, үҫемлектәргә йәки тирәләге тәбиғәткә оҡшауы*)

ПОКРОВИ́ТЕЛЬСТВО *с* ҡурсалау, яҡлау, ҡурғаусылыҡ

ПОКРОВИ́ТЕЛЬСТВОВАТЬ *несов. кому-чему* ҡурсалау, яҡлау, ҡурғау, ҡанат аҫтына алыу

ПОКРО́Й *м* өлгө, бесем; **мо́дный покро́й пла́тья** күлдәктең модалы өлгөһө ♦ **на оди́н покро́й**; **одного́ покро́я** *кто-что* бер ҡалыптан сыҡҡандай, бер ҡалыпҡа һуғылған (*кешегә, нәмәгә ҡарата*)

ПОКРОПИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* (*слегка окропить*) бөрккөләү, әҙерәк бөркөү **2.** (*о дожде*) һибәләй башлау

ПОКРОШИ́ТЬ *сов. что, чего* турау, тураҡлау; **покроши́ть хлеб** икмәк тураҡлау

ПОКРУЖИ́ТЬ *сов. кого-что* и *без доп.* әйләндереп тороу, уралтып (тирәләй) әйләнеү

ПОКРУЖИ́ТЬСЯ *сов.* уралтып (тирәләй) әйләнеү

ПОКРУТИ́ТЬ *сов. что, кем-чем* и *без доп.* әйләндереү, борғолау; **покрути́ть голово́й** башты борғолау; **покрути́ть вещь в рука́х** әйберҙе ҡулда әйләндереү

ПОКРУТИ́ТЬСЯ *сов.* әйләнеү, өйрөлөү

ПОКРЫВА́ЛО *с* **1.** япма, йәймә, ябыу; **покрыва́ло для посте́ли** түшәк ябыуы **2.** (*род женской одежды*) ябыу, ябыулыҡ; **заку́таться в покрыва́ло** ябыулыҡҡа бөркәнеү

ПОКРЫВА́ТЬ *несов. см.* **покры́ть**

ПОКРЫВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **покры́ться 2.** *страд. от* **покрыва́ть**

ПОКРЫ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* ябыу, йәйеү, ҡаплау; **покры́ть стол ска́тертью** өҫтәлгә ашъяулыҡ йәйеү; **покры́ть ребёнка одея́лом** балаға юрған ябыу **2.** *что* (*сделать крышу над чем-л.*) ябыу; **покры́ть дом желе́зом** өйҙө тимер менән ябыу **3.** *что* (*обить*) көпләү, ҡаплау, тышлау; **покры́ть сунду́к желе́зом** һандыҡты тимер менән көпләү; **покры́ть шу́бу сукно́м** буҫтау менән тун тышлау **4.** *что* ҡаплау, ябыу; **снег покры́л зе́млю** ер өҫтөн ҡар ҡапланы; **ту́чи покры́ли не́бо** күк йөҙөн болоттар ҡапланы **5.** *что* (*возместить что-л. истраченное*) ҡаплау, түләп бөтөрөү; **покры́ть расхо́ды** сығымдарҙы ҡаплау **6.** *что* (*заглушить — о звуках*) баҫыу, баҫып (күмеп) китеү; **го́лос ора́тора покры́л шум** һөйләүсенең тауышы шау-шыуҙы баҫты **7.** *кого-что* (*скрыть*) баҫырыу, йәшереү; **покры́ть преступле́ние** енәйәтте баҫырыу; **покры́ть соо́бщников** енәйәттәштәрҙе йәшереп ҡалыу **8.** *что* (*преодолеть какое-л. расстояние*) үтеү **9.** *что*; *карт.* баҫыу, ябыу; **покры́ть вале́т тузо́м** туз менән валетты ябыу **10.** *кого*; *спец.* (*оплодотворить*) ҡаплатыу, ҡасыртыу, тороҡтороу ♦ **покры́ть позо́ром** *кого-что* хурлыҡҡа төшөрөү; **покры́ть сла́вой** *кого-что* данға күмеү; **покры́то та́йной** *что* сер итеү; **покры́то мра́ком неизве́стности** *см.* **мрак**

ПОКРЫ́ТЬСЯ *сов.* **1.** ябыныу, бөркәнеү; **покры́ться одея́лом** юрған ябыныу; **покры́ться ша́лью** шәл бөркәнеү **2.** ҡапланыу, күмелеү; по-

ля́ покры́лись сне́гом яландар ҡар менән ҡапланды 3. (*заглушиться — о звуках*) ҡапланыу, баҫылып ҡалыу 4. (*возместиться*) ҡапланыу

ПОКРЫ́ШКА *ж* 1. *прост. см.* **покры́ть** 1; 2. *разг.* (*крышка*) ҡапҡас, япҡыс 3. покрышка; **автомоби́льная покры́шка** автомобиль покрышкаһы; **покры́шка футбо́льного мяча́** футбол тубының покрышкаһы

ПОКУПА́ТЕЛЬ *м* и **ПОКУПА́ТЕЛЬНИЦА** *ж* һатып алыусы

ПОКУПА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое һатып алыу ...ы; **покупа́тельная спосо́бность населе́ния** халыҡтың һатып алыу һәләте

ПОКУПА́ТЕЛЬСКИЙ, -ая, -ое һатып алыусы(лар) ...ы; **покупа́тельская конфере́нция** һатып алыусылар конференцияһы

ПОКУПА́ТЬ *несов. кого-что*; *в разн. знач.* һатып алыу

ПОКУ́ПКА *ж* 1. *см.* **покупа́ть** 2. (*купленная вещь*) һатып алынған әйбер; **дешёвая поку́пка** арзанға һатып алынған әйбер

ПОКУПНО́Й, -ая, -ое 1. һатып алыу ...ы; **покупна́я цена́ земли́** ерҙең һатып алыу хаҡы 2. (*купленный*) һатып алынған; **покупно́й хлеб** һатып алынған икмәк 3. *см.* **покупа́тельный**

ПОКУ́РИВАТЬ *несов. что* и *без доп.*; *разг.* тәмәке тартыу (тартҡылау)

ПОКУРИ́ТЬ *сов. что, чего* и *без доп.* тәмәке тартыу (тартып алыу); **покури́ть табачку́** тәмәке тартып алыу

ПОКУСА́ТЬ *сов. кого-что* 1. тешләү, тешләптешләп алыу; **покуса́ть гу́бы** ирендәрҙе тешләү 2. тешләү; (*о пчёлах*) сағыу, сағып сығыу (бөтөү)

ПОКУСИ́ТЬСЯ *сов. на что* и *с неопр.* (*попытаться что-л. сделать*) -ға/-гә ынтылыу (уйлап ҡарау, хасланыу, ҡул һуҙыу (һуҙып ҡарау)); **покуси́ться на чужо́е иму́щество** кеше милкенә ҡул һуҙыу

ПОКУ́СЫВАТЬ *несов. кого-что* 1. тешләштереү, тешләгеләү; **поку́сывать гу́бы** ирендәрҙе тешләгеләү 2. (*о пчёлах, крапиве и т.п.*) сағыу, саҡҡылау

ПОКУ́ШАТЬ *сов. что, чего* и *без доп.* ашау, ашап алыу

ПОКУША́ТЬСЯ *несов. см.* **покуси́ться**

ПОКУШЕ́НИЕ *с* 1. *см.* **покуси́ться — покуша́ться** 2. (*попытка убить*) үлтермәксе булыу, үлтерергә итеү

ПОЛ I *м* иҙән; **деревя́нный пол** ағас иҙән

ПОЛ II *м* енес, зат ♦ **же́нский пол** *см.* **же́нский**; **прекра́сный (сла́бый, не́жный) пол** *шутл.* ҡатын-ҡыҙ заты; **си́льный пол** *шутл.* ир-ат заты

ПОЛ... и **ПОЛ-...** *урыҫ телендә ҡушма һүҙҙәрҙең "ярты", "ярым" мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.,* **полдере́вни** ярты ауыл; **пол-я́блока** ярты алма; **полжи́зни** ярты ғүмер; **на полпути́** ярты юлда; **полвторо́го** икенсе ярты; **пол-оборо́та** ярым әйләнеш (боролош)

ПОЛА́ *ж* 1. (*пальто, пиджака и т.п.*) сабыу, салғый; **пра́вая пола́** уң салғый 2. (*край навешенного полотнища*) итәк; **пола́ пала́тки** сатырҙың итәге ♦ **из-под полы́** ҡуйындан, итәк аҫтынан (*йәшереп*)

ПОЛАГА́ТЬ *несов.* (*думать*) уйлау, иҫәп тотоу, тип уйлау (белеү, һанау, иҫәпләү); **полага́ть вы́полнить рабо́ту к сро́ку** эште ваҡытына үтәргә иҫәп тотоу

ПОЛАГА́ТЬСЯ I *несов.* (*быть установленным*) ярау, тейеш (ярашлы) булыу; **так пола́гается** шулай булырға тейеш; **кури́ть не полага́ется** тәмәке тартырға ярамай

ПОЛАГА́ТЬСЯ II *несов.* 1. *см.* **положи́ться** 2. *страд. от* **полага́ть**

ПОЛА́ДИТЬ *сов. с кем* и *без доп.* килешеү, ярашыу, һыйышыу; **мы с ним всегда́ пола́дим** беҙ уның менән һәр ваҡыт килешербеҙ; **не пола́дить ме́жду собо́й** үҙ-ара һыйыша алмау

ПОЛА́КОМИТЬСЯ *сов.* татлы һыйланыу, тәм-татҡа һыйланып алыу

ПОЛА́ТИ *только мн.* һәндерә

ПО́ЛБА *ж* борай

ПОЛБЕДЫ́ *в знач. сказ.*; *разг.* әллә ни ҙур бәлә түгел, бигүк насар түгел; **э́то ещё полбеды́** уныһы әллә ни ҙур бәлә түгел

ПО́ЛДЕНЬ *м* төш, өйлә, төш ваҡыты, көн үҙәге (уртаһы); **до полу́дня** өйләгә (төшкә) тиклем

ПОЛДНЕ́ВНЫЙ, -ая, -ое төшкө, төш (өйлә) ваҡытындағы, көн үҙәгендәге (уртаһындағы); **полдне́вный зной** көн үҙәгендәге эҫелек

ПО́ЛДНИК *м* 1. (*еда*) икенде ашы 2. (*время такого приёма пищи*) икенде

ПО́ЛДНИЧАТЬ *несов.*; *разг.* икенде ашын ашау

ПОЛДНЯ́ *м* ярты көн

ПО́ЛЕ *с* 1. ялан; **идти́ по́лем** яландан барыу 2. (*засеянный участок земли*) баҫыу, ҡыр; **па́хотное по́ле** һөрөүгә яраҡлы баҫыу; **пшени́чное по́ле** бойҙай баҫыуы; **о́пытное по́ле** тәжрибә баҫыуы 3. (*специально оборудованная площадка*) майҙан; **лётное по́ле** осоу майҙаны; **футбо́льное по́ле** футбол майҙаны 4. *перен.* (*область деятельности*) өлкә; **обши́рное по́ле деятельности** киң эшмәкәрлек өлкәһе 5. (*основа, фон*) ерлек; **си́тец с голубы́ми поля́ми** күк ерлекле ситса сит 6. *обычно мн.* **поля́**; *в разн. знач.* тирәс, сит; **оставля́ть поля́ в тетра́ди** дәфтәр битенең ситен яҙмай ҡалдырыу; **шля́па с широ́кими поля́ми** киң тирәсле эшләпә 7. *спец.* (*изыскания в природных условиях*) ялан; **рабо́тать в усло́виях по́ля** ялан шарттарында эшләү 8. *физ.* майҙан, ҡыр; **электри́ческое по́ле** электр ҡыры ♦ **по́ле бо́я**; **по́ле бра́ни** *высок.* һуғыш майҙаны; **по́ле зре́ния** *см.* **зре́ние**; **ищи́ ве́тра в по́ле** *см.* **ве́тер**

ПОЛЕВИ́ЦА *ж* ҡондораҡ (*ҡыяҡ үлән*)

ПОЛЁВКА *ж* ҡыр сыҫҡаны

ПОЛЕВО́Д *м* баҫыусы (*баҫыу эштәре белгесе*)

ПОЛЕВО́ДСТВО *с* баҫыусылыҡ

ПОЛЕВО́ДЧЕСКИЙ, -ая, -ое баҫыусылыҡ ...ы; **полево́дческие брига́ды** баҫыусылыҡ бригадалары

ПОЛЕВО́Й, -ая, -ое **1.** ялан ...ы; **полева́я доро́га** ялан юлы; **полевы́е цветы́** ялан сәскәләре **2.** баҫыу ...ы; **полевы́е рабо́ты** баҫыу эштәре **3.** (*походный*) ялан ...ы, поход ...ы; **полево́й суд** ялан суды; **полево́й го́спиталь** ялан госпитале; **полева́я ку́хня** поход кухняһы; **полева́я по́чта** ялан почтаһы ♦ **полева́я су́мка** ҡыр сумкаһы (*бил ҡайышына тағып йөрөтөлә*); **полево́й шпат** ҡыр шпаты (*силикаттар төркөмөнән булған минерал*)

ПОЛЕГА́НИЕ *с*; *с.-х.* йығылыу; **предохране́ние пшени́цы от полега́ния** бойҙайҙы йығылыуҙан һаҡлау

ПОЛЕГА́ТЬ *несов. см.* **поле́чь** 2, 3

ПОЛЕГО́НЬКУ *нареч.*; *разг.* әкрен генә, яйлап ҡына, иплэп кенә

ПОЛЕЖА́ТЬ *сов.* ятып алыу, ята биреү; **полежа́ть в посте́ли** түшәктә ята биреү

ПОЛЁЖИВАТЬ *несов.*; *разг.* ятып тороу, ятҡылау

ПОЛЕЗАЩИ́ТНЫЙ, -ая, -ое баҫыу һаҡлау ...ы, ҡыр һаҡлау ...ы; **полезащи́тные лесонасажде́ния** баҫыу һаҡлау урмандары

ПОЛЕ́ЗНОСТЬ *ж* файҙалылыҡ; **поле́зность лека́рства** дарыуҙың файҙалылығы

ПОЛЕ́ЗНЫЙ, -ая, -ое **1.** файҙалы; **поле́зные начина́ния** файҙалы башланғыстар; **поле́зная кни́га** файҙалы китап; **поле́зная пи́ща** файҙалы аҙыҡ **2.** (*пригодный для определённой цели*) файҙалы, файҙаланыуға яраҡлы; **поле́зная пло́щадь** файҙаланыуға яраҡлы майҙан; **коэффицие́нт поле́зного де́йствия** файҙалы эш коэффициенты ♦ **поле́зные ископа́емые** файҙалы ҡаҙылмалар (ҡаҙылдыҡтар)

ПОЛЕ́ЗТЬ *сов.* **1.** (*начать лезть*) менә башлау, менеп китеү; **поле́зть на де́рево** ағасҡа менеп китеү **2.** ҡул тығыу, тығылыу; **поле́зть в портфе́ль за карандашо́м** ҡәләм эҙләп портфелгә тығылыу **3.** *прост.* (*начать делать что-л.*) тотоноу, керешеү; **поле́зть в дра́ку** һуғышырға тотоноу

ПОЛЕМИЗИ́РОВАТЬ *несов. с кем* и *без доп.* һүҙ көрәштереү, бәхәсләшеү

ПОЛЕ́МИКА *ж* бәхәс, полемика, һүҙ көрәштереү

ПОЛЕМИ́СТ *м* и **ПОЛЕМИ́СТКА** *ж* бәхәссе, полемикасы

ПОЛЕМИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** (*заключающий в себе полемику*) бәхәсле, полемикалы; **полеми́ческая статья́** бәхәсле мәҡәлә; **полеми́ческое выступле́ние** бәхәсле сығыш **2.** (*страстный*) полемик, һүҙ көрәштереүгә хас; **полеми́ческий тон** полемик тон

ПОЛЕМИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое *см.* **полеми́ческий**

ПОЛЕНИ́ТЬСЯ *сов.* ялҡауланыу, иренеү

ПОЛЕ́ННИЦА *ж* эрҙәнә; **сложи́ть поле́нницу** эрҙәнә өйөү

ПОЛЕ́НО *с* утын ағасы

ПОЛЕ́СЬЕ *с* шар, һаҙлы әрәмәлек, һаҙлы урман

ПОЛЁТ *м* **1.** осоу, осош; **полёт пти́цы** ҡош осоуы; **полёт снаря́да** снаряд осоуы; **косми́ческий полёт** йыһанға осоу **2.** *перен.* осош; **полёт мы́сли** уйҙар осошо ♦ **пти́ца высо́кого полёта** ҙур (түрә) кеше; **с высоты́ пти́чьего полёта** бик юғарынан

ПОЛЕТА́ТЬ *сов.* осоу, осоп алыу

ПОЛЕТЕ́ТЬ *сов.* **1.** осоп китеү; **пти́ца полете́ла** ҡош осоп китте **2.** (*на самолёте*) осоу; **он полети́т в Москву́** ул Мәскәүгә оса **3.** *разг.* (*упасть*) осоп (йығылып, ҡолап) төшөү, ҡолап (йығылып) китеү **4.** (*помчаться*) осоп (елеп) барыу **5.** (*о времени*) бик тиҙ үтеү (үтеп китеү, тороу)

ПОЛЕ́ЧЬ *сов.* **1.** (*быть убитым — о всех, многих*) ятып (үлеп) ҡалыу **2.** (*о растениях*) йығылыу, ятыу; **по́сле ли́вня пшени́ца полегла́** ҡойма ямғырҙан һуң бойҙай йығылды **3.** *разг.* ятыу, ятып бөтөү; **де́ти полегли́ спать** балалар йоҡларға ятты

ПО́ЛЗАТЬ *несов.* **1.** шыуышыу, үрмәләү, шыуышып (үрмәләп, имгәкләп) йөрөү; (*о ребёнке*) имгәкләү; **насеко́мые по́лзают** бөжәктәр үрмәләп йөрөй **2.** *разг.* әкрен барыу (хәрәкәтләнеү, йөҙөү, йөрөү һ.б.); **ту́чи по́лзали по не́бу** күк йөҙөндә болоттар әкрен йөҙәләр **3.** *перен.*, *разг.* (*унижаться*) табан ялау ♦ **по́лзать в нога́х** *у кого* аяғына йығылыу, алдына йөгөнөү, йөгөнөкләү; **по́лзать на брю́хе** *см.* **брю́хо**

ПОЛЗКО́М *нареч.* шыуышып, үрмәләп; **продвига́ться ползко́м** шыуышып барыу

ПОЛЗТИ́ *несов.* **1.** шыуышыу, үрмәләү, шыуышып (үрмәләп, имгәкләп) барыу (килеү); (*о ребёнке*) имгәкләү; **ползти́ на́ гору** тауға үрмәләү; **змея́ ползёт** йылан шыуыша **2.** *разг.* (*медленно передвигаться*) әкрен барыу (хәрәкәтләнеү, йөрөү һ.б.); **по́езд е́ле ползёт** поезд бик әкрен бара **3.** (*о растениях*) үрмәләү, үрмәләп үҫеү; **по забо́ру ползёт плющ** ҡоймаға һырлауыҡ үрмәләй **4.** (*о негромких, нерезких звуках, о слухах и т.п.*) йөрөү, таралыу **5.** (*оползать*) ишелеү; **бе́рег реки́ ползёт** йылға яры ишелә **6.** (*о дороге, тропинке*) һуҙылып (һыҙылып) ятыу **7.** *разг.* (*расползаться от ветхости — о ткани*) ылбырау, шытылыу, һыпылыу

ПОЛЗУ́Н *м* **1.** *разг.* (*о детях*) шыуышҡан бала **2.** *тех.* шыуҙырма (*машинаның шыуып йөрөмәле өлөшө*)

ПОЛЗУНО́К *м* **1.** *см.* **ползу́н** 1; **2.** *мн.* **ползунки́**; *разг.* ползунок (*бәләкәй бала кейеме*)

ПОЛЗУ́ЧИЙ, -ая, -ее **1.** (*о животных*) һөйрәлеүсе, шыуышыусы **2.** (*стелющийся*) үрмәле; **ползу́чие расте́ния** үрмәле үҫемлектәр **3.** (*о дыме, тумане и т.п.*) шыуышыусы

ПОЛИ... *кушма һүҙҙәрҙең "күп", "төрлө" мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.*, **полиартри́т** быуындар һыҙлауы; **поливитами́ны** төрлө витаминдар

ПОЛИА́НДРИЯ *ж*; *книжн.* полиандрия, күп ирлелек

ПОЛИ́В *м см.* **поли́ть** — **полива́ть** 1; **иску́сственный поли́в** яһалма һуғарыу; **поли́в сельскохозя́йственных культу́р** ауыл хужалығы культураларын һуғарыу

ПОЛИВА́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **полить** 1; **2.** *кого-что*; *перен.*, *разг.* һиптереү, сәсеү; **полива́ть из пулемёта** пулемёттан һиптереү; **полива́ть све́том фар** фараларҙан яҡтылыҡ сәсеү

ПОЛИВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **поли́ться** 1; **2.** *страд. от* **полива́ть**

ПОЛИ́ВКА *ж см.* **поли́ть** — **полива́ть** 1; **поли́вка гряд** түтәлдәргә һыу һибеү

ПОЛИВНО́Й, -ая, -ое **1.** һуғарыу ...ы; **поливно́й сезо́н** һуғарыу миҙгеле; **поливна́я маши́на** һуғарыу машинаһы **2.** *в разн. знач.* һуғарыла торған, һуғарылмалы; **поливны́е зе́мли** һуғарылмалы ерҙәр; **поливно́е земледе́лие** һуғарыла торған ер эшкәртеү эштәре

ПОЛИ́ВОЧНЫЙ, -ая, -ое һуғарыу ...ы; **поли́вочные рабо́ты** һуғарыу эштәре; **поли́вочная маши́на** һуғарыу машинаһы

ПОЛИГА́МИЯ *ж*; *книжн.* полигамия (*күп ирле йәки күп ҡатынлы булыу*)

ПОЛИГИНИ́Я *ж*; *книжн.* полигиния (*күп ҡатын алыу*)

ПОЛИГЛО́Т *м* полиглот (*күп тел белгән кеше*)

ПОЛИГО́Н *м* полигон (*атыуға өйрәнеү йәки яңы ҡорал һынау урыны*)

ПОЛИГРАФИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое полиграфия ...ы; **полиграфи́ческая промы́шленность** полиграфия сәнәғәте; **полиграфи́ческий комбина́т** полиграфия комбинаты

ПОЛИГРАФИ́Я и *уст.* **ПОЛИГРА́ФИЯ** *ж* полиграфия (*баҫма нәмәләр етештереүҙең бөтә төрөн үҙ эсенә алған техника тармағы*)

ПОЛИКЛИ́НИКА *ж* поликлиника; **де́тская поликли́ника** балалар поликлиникаһы

ПОЛИМЕ́РНЫЙ, -ая, -ое полимер; **полиме́рные вещества́** полимер матдәләр; **полиме́рные соедине́ния** полимер берләшмәләр; **полиме́рные материа́лы** полимер материалдар

ПОЛИМЕ́РЫ *мн.* (*ед.* **полиме́р** *м*); *физ.*, *хим.* полимерҙар; **приро́дные полиме́ры** тәбиғи полимерҙар (*каучук, целлюлоза, аҡһымдар, ыҫмала һ.б.*); **синтети́ческие полиме́ры** синтетик полимерҙар (*карбамид ыҫмалалар, полиэтилен, полистирол, полиэфирҙар һ.б.*)

ПОЛИМОРФИ́ЗМ *м* полиморфизм (**1.** *биол. бер үк төргә ҡараған хайуан йәки үҫемлектәр араһында бер-береһенән ҡырҡа айырыла торған формаларҙың булыуы* **2.** *хим. бер үк матдәнең төрлө формала кристаллаштырыуға һәләтлеге*); **полово́й полиморфи́зм** енси полиморфизм; **полиморфи́зм се́ры** көкөрттөң полиморфизмы

ПОЛИНЯ́ЛЫЙ, -ая, -ое уңған, төҫө киткән; **полиня́лая занаве́ска** төҫө киткән ҡорған

ПОЛИНЯ́ТЬ *сов.* **1.** *см.* **линя́ть** 1; **2.** (*о животных*) ябағаһын (йөнөн) ҡойоу; (*о птицах*) түләү, төгөн һалыу; (*о пресмыкающихся*) ҡабыҡ (ҡау) һалыу, түләү

ПОЛИОМИЕЛИ́Т *м*; *мед.* полиомиелит (*арҡа мейеһенең шешеүе, күберәк балаларҙа*)

ПОЛИ́П *м* полип (**1.** *зоол. ҡуҙғалмай бер урында йәшәгән диңгеҙ хайуаны* **2.** *мед. лайлалы тиресәләге шеш*); **кора́лловый поли́п** мәрйен полибы; **пресново́дный поли́п** сөсө һыу полибы; **поли́пы желу́дка** ашҡаҙан полиптары

ПОЛИРОВА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое полировкалау ...ы; **полирова́льная маши́на** полировкалау машинаһы

ПОЛИРО́ВАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич.* от **полирова́ть** **2.** *прил.* полировкалы; **полиро́ванная ме́бель** полировкалы мебель; **полиро́ванный грани́т** полировкалы гранит

ПОЛИРОВА́ТЬ *несов. что* полировкалау; **полирова́ть ме́бель** мебель полировкалау

ПОЛИРОВА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **полирова́ть**

ПОЛИРО́ВКА *ж* **1.** *см.* **полирова́ть**; **полиро́вка посу́ды** һауыт полировкалау **2.** (*отполированная поверхность*) полировка; **полиро́вка стола́** өҫтәл полировкаһы

ПОЛИРО́ВЩИК *м* полировкалаусы

ПО́ЛИС *м* полис (*милекте, ғүмерҙе һ.б. страховкалау документы*)

ПОЛИСМЕ́Н *м* полисмен (*Англияла, АҠШта һәм ҡайһы бер башҡа илдәрҙә полиция хеҙмәткәре*)

ПОЛИТ... *кушма һүҙҙәрҙең "сәйәси" мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.*, **политрабо́та** сәйәси эш

ПОЛИТБЮРО́ *с нескл.* (*политическое бюро*) политбюро

ПОЛИТЕХНИЗА́ЦИЯ *ж см.* **политехнизи́ровать**

ПОЛИТЕХНИЗИ́РОВАТЬ *сов.*, *несов. что* политехникалаштырыу, политехнизм индереү; **политехнизи́ровать шко́лу** мәктәпте политехникалаштырыу

ПОЛИТЕХНИ́ЗМ *м* политехнизм (*мәктәптә хеҙмәт тәрбиәһе биреү менән бергә, техника менән ғәмәлдә таныштырыу*)

ПОЛИТЕ́ХНИКУМ *м* политехникум (*урта техник белем бирә торған уҡыу йорто*)

ПОЛИТЕХНИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое политехник; **политехни́ческий институ́т** политехник институт; **политехни́ческое образова́ние** политехник белем

ПОЛИ́ТИК *м* сәйәсмән; **дальнови́дный поли́тик** алдан күреүсән сәйәсмән

ПОЛИ́ТИКА *ж* **1.** сәйәсәт; **вну́тренняя поли́тика** эске сәйәсәт; **торго́вая поли́тика** сауҙа сәйәсәте; **теку́щая поли́тика** ағымдағы сәйәсәт **2.** *разг.* ниәт, хәйлә; **знать поли́тику** *чью-л. кемдеңдер* хәйләһен белеү

ПОЛИТИКА́Н *м*; *презр.* политикан (*маҡсатына ирешеү өсөн бер саранан да тартынмаған принципһыҙ сәйәсмән*)

ПОЛИТИКА́НСТВО *с*; *презр.* политиканлыҡ

ПОЛИ́ТИКО-ВОСПИТА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое сәйәси тәрбиә ...ы; **поли́тико-воспита́тельная рабо́та** сәйәси тәрбиә эше

ПОЛИТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое *в разн. знач.* сәйәси; **полити́ческая де́ятельность** сәйәси эшмәкәрлек; **полити́ческий строй** сәйәси ҡоролош; **полити́ческое преступле́ние** сәйәси енәйәт; **полити́ческое движе́ние** сәйәси хәрәкәт ♦ **полити́ческая эконо́мия** сәйәси иҡтисад

ПОЛИТИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое *разг.* уйлап эш иткән, үҙен-үҙе тота белгән, ескә уйланылған; **полити́чное обраще́ние** алдын-артын уйлап эш иткән мөғәмәлә; **полити́чный посту́пок** нескә уйланылған эш-ҡылыҡ

ПОЛИТУ́РА *ж* политура (*полировка өсөн спиртлы лак*)

ПОЛИТУЧЁБА *ж* (*политическая учёба*) сәйәси уҡыу, сәйәси белем алыу

ПОЛИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* һибеү, һыу һибеү (ҡойоу), һуғарыу; **поли́ть цветы́** гөлдәргә һыу һибеү; **поли́ть дере́вья в саду́** баҡсалағы ағастарға һыу һибеү **2.** *без доп.* (*начать лить*) яуа (ҡоя) башлау; **поли́л дождь** ямғыр ҡоя башланы

ПОЛИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*полить себя*) ҡойоноу; **поли́ться холо́дной водо́й** һалҡын һыу менән ҡойоноу **2.** (*начать литься*) ағыу, ҡойолоу, ағып китеү; **из кра́на полила́сь вода́** һеҙмәктән һыу ағып китте **3.** *перен.* (*начаться*) башланыу; **полила́сь задуше́вная бесе́да** ихлас һөйләшеү башланды

ПОЛИТЭКОНО́МИЯ *ж* (*политическая экономия*) политэкономия

ПОЛИФОНИ́Я и **ПОЛИФО́НИЯ** *ж*; *муз.* полифония, күп тауышлылыҡ

ПОЛИЦЕ́ЙСКИЙ, -ая, -ое **1.** полиция ...ы; **полице́йское управле́ние** полиция идаралығы **2.** *в знач. сущ.* **полице́йский** *м* полицей

ПОЛИ́ЦИЯ *ж* полиция (**1.** *дәүләт тәртибен һаҡлау органы* **2.** *полицейҙарҙан торған төркөм*); **нало́говая поли́ция** һалым полицияһы

ПОЛИЦМЕ́ЙСТЕР *м* полицмейстер (*ҡайһы бер сит илдәрҙә эре ҡалалағы полиция башлығы*)

ПОЛИ́ЧНОЕ: с поли́чным енәйәт өҫтөндә; **пойма́ть с поли́чным** енәйәт өҫтөндә тотоу; **попа́сться с поли́чным** енәйәт өҫтөндә тотолоу

ПОЛИШИНЕ́ЛЬ *м* Полишинель (*француз халыҡ театрының мәрәкәсеһе*) ♦ **секре́т Полишине́ля** бөтәһенә күптән билдәле сер, буш сер

ПОЛК *м* **1.** *воен.* полк **2.** *кого*; *перен.*, *разг.* төркөм, көтөү; **полк проси́телей** һораусылар төркөмө ♦ **на́шего полку́ (в на́шем полку́) при́было** беҙҙең сафта кеше артты, арабыҙға бераү өҫтәлде

ПО́ЛКА I *ж* **1.** кәштә; **кни́жная по́лка** китап кәштәһе **2.** урын, полка (*вагонда*); **ни́жняя по́лка** аҫҡы урын

ПО́ЛКА II *ж см.* **поло́ть**; **по́лка сорняко́в** сүп үләнен утау

ПОЛКО́ВНИК *м* полковник

ПОЛКОВО́ДЕЦ *м* полководец, ғәскәр башлығы

ПОЛКОВО́Й, -ая, -ое *воен.* полк ...ы; **полково́е зна́мя** полк байрағы

ПОЛНЕ́ТЬ *несов.* йыуанайыу, ҡалынайыу; **бы́стро полне́ть** тиҙ йыуанайыу

ПОЛНИ́ТЬ *несов. кого-что*; *разг.* йыуанайтыу, йыуан итеп күрһәтеү; **э́то пла́тье её полни́т** был күлдәк уны йыуан итеп күрһәтә

ПО́ЛНИТЬСЯ *несов.*; *книжн.* тулыу, таралыу; **наде́ждой по́лнится се́рдце** йөрәк өмөт менән тула ♦ **слу́хом земля́ по́лнится** хәбәр менән донъя тула

ПО́ЛНО 1. *нареч.* иркен, тулыраҡ; **жить так по́лно** шундай иркен йәшәү **2.** *в знач. сказ.*, *безл.*, *с неопр.*; *разг.* етер, етте, ҡуй(ығыҙ), ташла(ғыҙ); **по́лно пла́кать** етер, илама **3.** *частица* (*в значении "перестаньте"*) ярай, йә ярар, ярай инде; **по́лно, здесь все свои́** ярай, бында барыһы ла үҙебеҙҙекеләр

ПОЛНО́ *нареч. в знач. числ.*; *разг.* туп-тулы, бик күп; **в до́ме полно́ наро́ду** өйҙә кеше туптулы ♦ **полны́м-полно́** бик күп, туп-тулы, бихисап

ПОЛНО... *урыҫ телендә ҡушма һүҙҙәрҙең "тулы" мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.*, **полновла́стие** тулы хакимиәтлек; **полноте́лый** тулы кәүҙәле

ПОЛНОВЕ́СНЫЙ, -ая, -ое **1.** тулы ауырлыҡтағы (ауырлыҡлы); **полнове́сная ги́ря** тулы ауырлыҡтағы гер **2.** *перен.*, *разг.* (*сильный*) ҡаты, көслө; **полнове́сный уда́р** ҡаты һуғыу

ПОЛНОВЛА́СТНЫЙ, -ая, -ое тулы хакимиәтле

ПОЛНОВО́ДНЫЙ, -ая, -ое тулы (мул) һыулы; **полново́дная река́** мул һыулы йылға

ПОЛНОВО́ДЬЕ *с* һыу муллығы, һыуға муллыҡ

ПОЛНОГЛА́СИЕ *с*; *лингв.* тулы һуҙынҡылыҡ (*боронғо славян телендәге "-ра-", "-ла-", "-ре-" урынына урыҫ, украин, белорус телдә-*

рендә “-оро-”, “-оло-”, “-ере-” теҙмәһе килеү, мәҫ., “злато” — “золото”, “град” — “город”, “брег” — “берег”)

ПОЛНОЗВУ́ЧНЫЙ, -ая, -ое тулы яңғырашлы; **полнозву́чный го́лос** тулы яңғырашлы тауыш

ПОЛНОКРО́ВИЕ *с; мед.* тулы ҡанлылыҡ, ҡан күплек

ПОЛНОКРО́ВНЫЙ, -ая, -ое **1.** *мед.* тулы ҡанлы **2.** (*здоровый*) сәләмәт, көр күңелле **3.** *перен.* (*содержательный, насыщенный*) тулы ҡанлы, ваҡиғаларға бай; **полнокро́вная жизнь** ваҡиғаларға бай тормош

ПОЛНОЛУ́НИЕ *с* тулған ай (*айҙың тулған сағы*)

ПОЛНОМЕТРА́ЖНЫЙ, -ая, -ое тулы метражлы; **полнометра́жный фильм** тулы метражлы фильм

ПОЛНОМО́ЧИЕ *с* вәкәләт, вәкиллек хоҡуғы; **не превыша́ть свои́х полномо́чий** үҙенең вәкиллек хоҡуҡтарынан ситкә сыҡмау

ПОЛНОМО́ЧНЫЙ, -ая, -ое тулы хоҡуҡлы, тулы вәкәләтле; **полномо́чный представи́тель** тулы хоҡуҡлы вәкил

ПОЛНОПРА́ВИЕ *с* тулы хоҡуҡлылыҡ, тулы хоҡуҡлы булыу

ПОЛНОПРА́ВНЫЙ, -ая, -ое тулы хоҡуҡлы; **полнопра́вный граждани́н** тулы хоҡуҡлы гражданин

ПО́ЛНОСТЬЮ *нареч.* тулыһынса, тулыһы менән; **прочита́ть статью́ по́лностью** мәҡәләне тулыһынса уҡып сығыу

ПОЛНОТА́ *ж* **1.** *в разн. знач.* тулылыҡ; **полнота́ сча́стья** бәхеттең тулылығы; **полнота́ вла́сти** хакимиәттең тулылығы **2.** (*тучность*) йыуанталыҡ, тулылыҡ, һимеҙлек; **здоро́вая полнота́** таҙалыҡты күрһәткән тулылыҡ ♦ **от полноты́ души́ (чувств)** хистәрҙең тулылығынан, күңел ташыуҙан; **со всей полното́й (во всей полноте́)** бөтә тулылығы менән, тулыһынса

ПО́ЛНОТЕ *в знач. сказ., безл.* и *частица; разг.* етте, етер; **по́лноте шали́ть** шаярыу етер

ПОЛНОЦЕ́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** тулы ҡиммәтле; **полноце́нная валю́та** тулы ҡиммәтле валюта **2.** яҡшы сифатлы, һәр яғы килгән; **полноце́нный проду́кт** яҡшы сифатлы аҙыҡ; **полноце́нное произведе́ние** яҡшы сифатлы әҫәр

ПОЛНО́ЧНЫЙ, ПОЛУ́НОЧНЫЙ, ПОЛУНО́ЧНЫЙ, -ая, -ое төн уртаһы, төн уртаһы ...ы, төн уртаһындағы, ярты төндәге; **полно́чное вре́мя** ваҡыт төн уртаһы; **полно́чная моли́тва** төн уртаһындағы намаҙ

ПО́ЛНОЧЬ *ж* төн уртаһы, ярты төн; **о́коло полу́ночи** төн уртаһы тирәһе

ПО́ЛНЫЙ, -ая, -ое **1.** *кого-чего, кем-чем* и *без. доп.* тулы; **по́лная су́мка** тулы сумка; **по́лный отве́т** тулы яуап; **по́лные вёдра** тулы биҙрәләр; **по́лный рабо́чий день** тулы эш көнө; **теа́тр по́лон зри́телей** театр тамашасы менән тулы **2.** (*абсолютный*) тулы, тулыһынса; **по́лная тишина́** тулы тынлыҡ; **по́лная побе́да** тулы еңеү; **по́лное разоруже́ние** тулыһынса ҡоралһыҙланыу; **предоста́вить по́лную свобо́ду** тулы ирек ҡуйыу **3.** *чего, чем; перен.* (*выражающий что-л.*) тулы, тулған; **по́лный ра́дости взгляд** шатлыҡ менән тулған ҡараш **4.** *перен.* (*увлечённый кем-чем-л.*) тәьҫиренә бирелгән, тәьҫирендә **5.** (*в меру толстый*) тулы, һимеҙ, йыуан; **по́лный мужчи́на** йыуан ир кеше ♦ **по́лная ча́ша** өй тулы байлыҡ, бай, хәлле; **в по́лном смы́сле сло́ва** ысындан да, ысын мәғәнәһендә; **на по́лном га́зе (газу́)** *см.* **газ**

ПО́ЛО *с нескл.; спорт.* поло (*һыбай туп уйнау*) ♦ **во́дное по́ло** һыуҙа туп уйнау

ПОЛО́ВА *ж; с.-х.* кәбәк

ПОЛОВЕ́ЦКИЙ, -ая, -ое ҡыпсаҡ ...ы; **полове́цкие пля́ски** ҡыпсаҡ бейеүҙәре

ПОЛОВИ́К *м* иҙән балаҫы

ПОЛОВИ́НА *ж* **1.** ярты, ярым; **полови́на я́блока** ярты алма; **полови́на рабо́ты** эштең яртыһы; **полови́на восьмо́го** һигеҙенсе ярты; **три с полови́ной** өс ярым; **втора́я полови́на двена́дцатого ве́ка** ун икенсе быуаттың икенсе яртыһы **2.** (*часть жилого помещения*) яҡ; **пере́дняя полови́на до́ма** өйҙөң алғы яғы ♦ **моя́ (твоя́ и т.п.) полови́на** *шутл.* минең (һинең һ.б.) йәмәғәт; **середи́на на полови́ну** *см.* **середи́на**

ПОЛОВИ́ННЫЙ, -ая, -ое ярты; **полови́нная до́ля** ярты өлөш; **полови́нная цена́** ярты хаҡ

ПОЛОВИ́НЧАТОСТЬ *ж* ярым-яртылыҡ; **полови́нчатость реше́ния** ҡарарҙың ярым-яртылығы

ПОЛОВИ́НЧАТЫЙ, -ая, -ое ярым-ярты, ярты-йорто, икеле-микеле; **полови́нчатый отве́т** икеле-микеле яуап

ПОЛОВИ́ЦА *ж* иҙән таҡтаһы; **закрепи́ть полови́цы** иҙән таҡталарын нығытыу

ПОЛО́ВНИК *м; разг.* аш сүмесе

ПОЛОВО́ДЬЕ *с* ташҡын, һыу ташыу; **весе́ннее полово́дье** яҙғы ташҡын

ПОЛОВО́Й I, -ая, -ое иҙән ...ы; **полова́я тря́пка** иҙән сепрәге

ПОЛОВО́Й II, -ая, -ое **1.** енес ...ы; **половы́е о́рганы** енес ағзалары; **половы́е клётки** енес күҙәнәктәре **2.** (*связанный с отношениями полов*) енси; **полова́я жизнь** енси тормош; **полово́е чу́вство** енси тойғо; **полова́я зре́лость** енси өлгөргәнлек

ПО́ЛОВЦЫ *мн.* (*ед.* **по́ловец** *м* и **половча́нка** *ж*); *ист.* ҡыпсаҡтар (*боронғо төрки халыҡ*)

ПО́ЛОГ *м* **1.** сымылдыҡ, шаршау; **опусти́ть по́лог** сымылдыҡ төшөрөү **2.** *чего; перен.* ҡараңғылыҡ; **под по́логом но́чи** төн ҡараңғылығында

ПОЛО́ГИЙ, -ая, -ое һөҙәк; **поло́гий бе́рег** һөҙәк яр; **поло́гая ле́стница** һөҙәк баҫҡыс

ПОЛО́ГОСТЬ *ж* һөҙәклек; **поло́гость холма́** ҡалҡыулыҡтың һөҙәклеге

ПОЛОЖЕ́НИЕ *с* **1.** урын, торош; **географи́ческое положе́ние** географик урын; **определи́ть положе́ние плане́ты** планетаның торошон билдәләү **2.** (*поза*) килеш, көй, торош; **неудо́бное положе́ние головы́** баштың уңайһыҙ торошо; **чита́ть в лежа́чем положе́нии** ятҡан көйө уҡыу **3.** *в разн. знач.* хәл; **вое́нное положе́ние** һуғыш хәле; **междунаро́дное положе́ние** халыҡ-ара хәл; **семе́йное положе́ние** ғаилә хәле; **социа́льное положе́ние** социаль хәл; **войти́ в положе́ние** *чьё-л. берәйһенең* хәленә инеү; **находи́ться в затрудни́тельном положе́нии** ҡыйын хәлдә булыу **4.** ҡағиҙә; **положе́ние о вы́борах** һайлауҙар тураһында ҡағиҙә; **положе́ние о систе́ме опла́ты труда́** хеҙмәткә түләү системаһы тураһында ҡағиҙә **5.** фекер; **основны́е положе́ния кни́ги** китаптың төп фекерҙәре ♦ **в (интере́сном) положе́нии** йөклө, балаға уҙған

ПОЛО́ЖЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **положи́ть 2.** *прил.* тейешле, билдәләнгән; **в поло́женное вре́мя** билдәләнгән ваҡытта; **поло́женная пла́та** билдәләнгән түләү

ПОЛОЖИ́ТЕЛЬНО *нареч.* **1.** ыңғай; **отве́тить положи́тельно** ыңғай яуап биреү **2.** *в знач. частицы* (*совсем*) бөтөнләй; **он положи́тельно ничего́ не сде́лал** ул бөтөнләй бер нәмә эшләмәгән

ПОЛОЖИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** *в разн. знач.* ыңғай; **положи́тельный отве́т** ыңғай яуап; **положи́тельная величина́** *мат.* ыңғай дәүмәл; **положи́тельная оце́нка** ыңғай баһа; **положи́тельное влия́ние** ыңғай тәьҫир; **положи́тельный заря́д** *физ.* ыңғай заряд; **положи́тельное число́** *мат.* ыңғай һан **2.** (*деловой, практический*) эшлекле, төплө; **положи́тельный ум** төплө аҡыл; **положи́тельный челове́к** эшлекле кеше **3.** *уст.* (*определённый, окончательный*) өҙөп кенә, ҡырт киҫелгән, ҡырҡа хәл ителгән, өҙә һуғылған, ҡырҡа, ҡәтғи; **положи́тельный отка́з** ҡырҡа кире ҡағыу; **ничего́ положи́тельного не сказа́ть** өҙөп кенә бер нимә лә әйтмәү

ПОЛОЖИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что, чего* ҡуйыу, һалыу, урынлаштырыу; **положи́ть вещь на своё ме́сто** әйберҙе үҙ урынына ҡуйыу; **положи́ть са́хар в чай** сәйгә шәкәр һалыу; **положи́ть де́ньги в сберба́нк** аҡсаны һаҡлыҡ банкыһына һалыу; **положи́ть больно́го в больни́цу** ауырыуҙы хәстәханаға һалыу **2.** *в 1 л. мн. ч. буд. вр.* **поло́жим** *в знач. вводн. сл.* әйтәйек, ти; шулай булды, ти; **поло́жим, что мы оши́блись** әйтәйек, беҙ яңылышҡанбыҙ, ти ♦ **положа́ ру́ку на́ се́рдце** ысын күңелдән; **положи́ть го́лову** *высок.* башты һалыу, ҡорбан булыу; **положи́ть жизнь** *за кого-что* үҙеңде ҡорбан итеү; **положи́ть на о́бе лопа́тки** *кого*: 1) *спорт.* арҡаһына әйләндереп һалыу, салҡан һалыу; 2) (*победить*) бәхәстә еңеү (еңеп сығыу)

ПОЛОЖИ́ТЬСЯ *сов.* ышаныу, иҫәп тотоу, таяныу, һыйыныу; **вы мо́жете на меня́ положи́ться** һеҙ миңә таяна алаһығыҙ

ПО́ЛОЗ I *м* **1.** (*у саней*) сана табаны; **скрип поло́зьев** сана табандарының шығырлауы **2.** *спец.* (*скользящий брус*) шылдырғыс (*ауыр нәмәне шыуҙырыу өсөн ҡулланылған ағас һ.б.*)

ПО́ЛОЗ II *м* сыбар йылан (*ағыуһыҙ*)

ПОЛО́К *м* **1.** (*в бане*) эләүкә **2.** *спец.* (*телега с плоским настилом*) яҫы арба

ПОЛО́ЛЬНИК *м*; *с.-х.* (*орудие*) сүп утағыс, утауыс

ПОЛО́ЛЬЩИК *м* утаусы

ПОЛОМА́ТЬ *сов. что* һындырыу, ватыу, һындырып (ватып) бөтөрөү; **ве́тер полома́л ве́тки дере́вьев** ел ағас ботаҡтарын һындырып бөткән

ПОЛОМА́ТЬСЯ *сов.* һыныу, ватылыу, һынып (ватылып) бөтөү

ПОЛО́МКА *ж* **1.** *см.* **полома́ть, полома́ться 2.** (*повреждённое место*) ватыҡ, һыныҡ

ПОЛОНЕ́З *м* полонез (*бейеү һәм шуның көйө*)

ПОЛО́НИЙ *м* полоний (*химик элемент, металл*)

ПОЛОСА́ *ж* **1.** оҙонса киҫәк, таҫма киҫәк, буй; **полоса́ желе́за** оҙонса ҡалай киҫәге; **разре́зать бума́гу на по́лосы** ҡағыҙҙы буй-буй ҡырҡыу **2.** буй, һыҙыҡ, юлаҡ; **кра́сные по́лосы на платке́** яулыҡтағы ҡыҙыл һыҙыҡтар **3.** (*зона*) һыҙат; **полоса́ ле́са** урман һыҙаты; **чернозёмная полоса́** ҡара тупраҡ һыҙаты **4.** *перен.* (*период*) дәүер, осор; **счастли́вая полоса́ в жи́зни** тормоштоң бәхетле осоро **5.** *полигр.* бит; **пе́рвая полоса́ газе́ты** гәзиттең тәүге бите

ПОЛОСА́ТЫЙ, -ая, -ое буйлы, юлаҡлы, тарғыл; **полоса́тый хала́т** буйлы халат; **полоса́тые обо́и** юлаҡлы обой; **полоса́тая змея́** тарғыл йылан

ПОЛО́СКА *ж*; *уменьш. от* **полоса́** 1, 2; **поло́ска бума́ги** тар ғына ҡағыҙ киҫәге ♦ **в поло́ску** буй-буй

ПОЛОСКА́НИЕ *с* **1.** *см.* **полоска́ть, полоска́ться**; **полоска́ние белья́** кер сайҡау **2.** (*лекарство*) (тамаҡ, ауыҙ) сайҡау дарыуы

ПОЛОСКА́ТЕЛЬНИЦА *ж* сынаяҡ сайҡау һауыты

ПОЛОСКА́ТЬ *несов. что* **1.** сайҡау; **полоска́ть бельё** кер сайҡау; **полоска́ть рот** ауыҙ сайҡау **2.** *чем* (*колебать — о ветре*) елберләтеү, елпелдәтеү, елбер-елбер иттереү, сайҡалдырыу; **ве́тер поло́щет зна́мя** ел байраҡты елберләтә

ПОЛОСКА́ТЬСЯ *несов.* **1.** сәпелдәшеү, супырлашыу; **ма́льчики поло́щутся в реке́** малайҙар йылғала сәпелдәшә **2.** (*развеваться на ветру*) елберләү, сайҡалыу

ПОЛОСНУ́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* һыҙыра һуғыу, ялландырып (тартып) ебәреү, эләктереү; **полосну́ть кнуто́м** ҡамсы менән эләктереү

ПОЛОСОВА́ТЬ *несов.* **1.** *кого*; *разг.* (*бить, оставляя рубцы*) ялландырыу, яра һуғыу

2. *что*; *тех.* буй-буй (итеп) телеү (ҡырҡыу); **полосова́ть жесть** ҡалайҙы буй-буй итеп ҡырҡыу

ПОЛОСОВО́Й, -ая, -ое *тех.* буй-буй теленгән, таҫмалап ҡырҡылған; **полосово́е желе́зо** таҫмалап ҡырҡылған ҡалай

ПО́ЛОСТЬ I *ж*; *анат.* ҡыуышлыҡ; **грудна́я по́лость** күкрәк ҡыуышлығы; **по́лость рта** ауыҙ ҡыуышлығы

ПО́ЛОСТЬ II *ж*; *уст.* аяҡ ябыуы (*арба-саналағы дилбегәсенең аяғына ябылған тире һ.б.*)

ПОЛОТЕ́НЕЧНЫЙ, -ая, -ое таҫтамаллыҡ; **полоте́нечная ткань** таҫтамаллыҡ туҡыма

ПОЛОТЕ́НЦЕ *с* таҫтамал; **ручно́е полоте́нце** ҡул таҫтамалы

ПОЛОТЁР *м* иҙән шымартыусы

ПОЛО́ТНИЩЕ *с* **1.** иң; **па́рус в четы́ре поло́тнища** дүрт иңле елкән **2.** *спец.* яҫылыҡ; **поло́тнище пилы́** бысҡының яҫылығы

ПОЛОТНО́ *с* **1.** (*ткань*) киндер, туҡыма; **шта́пельное полотно́** штапель туҡыма; **руба́шка из шёлкового полотна́** ебәк туҡыманан тегелгән күлдәк **2.** *жив.* һүрәт, рәсем (*гәҙиттә, киндергә төшөрөлә*); **полотно́ Ре́пина** Репин рәсеме **3.** *спец.* таҫма; **полотно́ конве́йера** конвейер таҫмаһы **4.** (*покрытие дороги, моста и т.п.*) полотно (*таш, ҡом һ.б. торған юл өйөмө, шундай юл*)

ПОЛО́ТЬ *несов. что* утау

ПОЛОУ́МИЕ *с*; *разг.* ярты аҡыллыҡ, аҡылға һайлыҡ

ПОЛОУ́МНЫЙ, -ая, -ое *разг.* ярты аҡыл, аҡылға һай

ПОЛПУТИ́ *м* ярты юл; **верну́ться с полпути́** ярты юлдан ҡайтыу ♦ **на полпути́ (бро́сить, останови́ться и т.п.)** ярты юлда (ҡалдырыу, туҡтау һ.б.); **бро́сить рабо́ту на полпути́** эште ярты юлда ҡалдырыу

ПОЛСО́ТНИ *ж*; *разг.* ярты йөҙ, илле

ПОЛТИ́ННИК *м*; *разг.* илле тин, ярты тәңкә, илле тин көмөш

ПОЛТОРА́ *м* и *с* (**полторы́** *ж*) *числ.* бер ярым; **полтора́ ме́тра** бер метр ярым; **в полтора́ ра́за бо́льше** бер ярым тапҡыр күберәк

ПОЛТОРА́СТА *числ.* йөҙ илле; **полтора́ста киломе́тров** йөҙ илле километр

ПОЛТОРЫ́ *ж числ. см.* **полтора́**

ПОЛУ... *урыҫ телендә ҡушма һүҙҙәрҙең "ярты", "ярым", "яртылаш" йәки "тулыһынса булмаған", "тиерлек" мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.*, **полуди́кий** ярым ҡырағай; **полушерстяно́й** яртылаш йөн; **полукольцо́** ярым ҡулса

ПОЛУБОТИ́НКИ *мн.* (*ед.* **полуботи́нок** *м*) ҡунысһыҙ (ҡыҫҡа ҡуныслы, һай) ботинка

ПОЛУГЛА́СНЫЙ, -ая, -ое *лингв.* ярым һуҙынҡы

ПОЛУГО́ДИЕ *с* ярты йыл, ярты йыллыҡ; **пе́рвое полуго́дие уче́бного го́да** уҡыу йылының беренсе яртыһы

ПОЛУГОДИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое ярты йыллыҡ; **полугоди́чные ку́рсы** ярты йыллыҡ курстар

ПОЛУГОДОВА́ЛЫЙ, -ая, -ое ярты йәштәге (йәшлек); **полугодова́лый ребёнок** ярты йәшлек бала

ПОЛУГОДОВО́Й, -ая, -ое ярты йыллыҡ; **полугодово́й отчёт** ярты йыллыҡ хисап

ПОЛУГОЛО́ДНЫЙ, -ая, -ое ярым ас, аслытуҡлы; **полуголо́дное существова́ние** аслытуҡлы көн күреү

ПОЛУГО́ЛЫЙ, -ая, -ое ярым яланғас

ПОЛУГРА́МОТНЫЙ, -ая, -ое ярым-йорто (бик аҙ) белемле, ярым наҙан; **полугра́мотный челове́к** ярым-йорто белемле кеше

ПОЛУ́ДА *ж* **1.** *см.* **луже́ние 2.** (*слой олова, нанесённый на поверхность металла*) йоҡа ғына ҡурғаш ҡатлам

ПОЛУ́ДЕННЫЙ, -ая, -ое төшкө, төш (көн) уртаһындағы (ваҡытындағы); **полу́денный зной** көн уртаһындағы эҫелек; **полу́денная до́йка** төшкө һауым

ПОЛУДИ́КИЙ, -ая, -ое ярым ҡырағай; **полуди́кая я́блоня** ярым ҡырағай алмағас; **полуди́кие племена́** ярым ҡырағай ҡәбиләләр

ПОЛУЖИВО́Й, -ая, -ое саҡ-саҡ тере, үлер сиккә еткән; **быть полуживы́м от стра́ха** ҡурҡыштан үлер сиккә етеү

ПОЛУЖИ́РНЫЙ, -ая, -ое *полигр.* ярым ҡалын; **полужи́рный шрифт** ярым ҡалын шрифт

ПОЛУЗАБЫ́ТЫЙ, -ая, -ое ярым онотолған, онотолоп барған; **полузабы́тая пе́сня** ярым онотолған йыр

ПОЛУЗАБЫТЬЁ *с* ярым һушһыҙлыҡ

ПОЛУЗАЩИ́ТА *ж*; *спорт.* ярым һаҡ (*футбол йәки хоккейҙа*)

ПОЛУЗАЩИ́ТНИК *м*; *спорт.* ярым һаҡсы

ПОЛУКОЛОНИА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое ярым колониаль; **полуколониа́льные стра́ны** ярым колониаль илдәр

ПОЛУКОЛО́НИЯ *ж* ярым колония

ПОЛУКОЧЕВО́Й, -ая, -ое ярым күсмә; **полукочево́е скотово́дство** ярым күсмә малсылыҡ

ПОЛУКРУ́Г *м* ярым түңәрәк; **описа́ть полукру́г** ярым түңәрәк һыҙыу

ПОЛУКРУ́ГЛЫЙ, -ая, -ое ярым түңәрәк; **полукру́глое окно́** ярым түңәрәк тәҙрә

ПОЛУЛЕЖА́ТЬ *несов.* ҡырын (яртылаш) ятып тороу

ПОЛУМА́СКА *ж* ярым битлек (маска)

ПОЛУМЕ́РА *ж* ярым-йорто сара; **поли́тика полуме́р** ярым-йорто саралар сәйәсәте

ПОЛУМЕ́СЯЦ *м* ярты ай (*айҙың ярым түңәрәк сағы, ай урағы*)

ПОЛУМРА́К *м* ярым ҡараңғылыҡ (ҡараңғы)

ПОЛУНО́ЧНИК *м* и **ПОЛУНО́ЧНИЦА** *ж*; *разг.* төн ҡошо (пәрейе)

ПОЛУНО́ЧНИЧАТЬ *несов.*; *разг.* кис (төнөн) оҙаҡ ултырыу

ПОЛУОБОРО́Т *м* ярты әйләнеш; **полуоборо́т колеса́** тәгәрмәстең ярты әйләнеше

ПОЛУОСВЕЩЁННЫЙ, -ая, -ое әҙ генә яҡтыртылған; **полуосвещённая ко́мната** әҙ генә яҡтыртылған бүлмә

ПОЛУО́СТРОВ *м* ярымутрау

ПОЛУПАЛЬТО́ *с* ҡыҫҡа пальто

ПОЛУПРОВОДНИ́К *м*; *физ.* ярым үткәргес

ПОЛУПРОВОДНИКО́ВЫЙ, -ая, -ое *физ.* **1.** ярым үткәргес; **полупроводнико́вое вещество́** ярым үткәргес матдә **2.** ярым үткәргесле; **полупроводнико́вый радиоприёмник** ярым үткәргесле радиоалғыс

ПОЛУПУСТЫ́НЯ *ж* ярымсүл

ПОЛУРАЗРУ́ШЕННЫЙ, -ая, -ое яртылаш емерек; **полуразру́шенный дом** яртылаш емерек өй, емерелеп барған (бөткән) өй

ПОЛУСАПО́ЖКИ *мн.* (*ед.* **полусапо́жек** *м*) ҡыҫҡа ҡуныслы итек

ПОЛУСВЕ́Т *м* ярым яҡтылыҡ, ҡараңғылы-яҡтылы (*ваҡыт, урын, саҡ*); **у́тренний полусве́т** иртәнге ярым яҡтылыҡ

ПОЛУСЛО́ВО *с* һүҙҙең яртыһы, ярты һүҙ ♦ **на полусло́ве прерва́ть (останови́ть и т.п.)** ярты һүҙҙән бүлеү (туҡтатыу һ.б.); **с полусло́ва (поня́ть)** ярты һүҙҙән үк (аңлау)

ПОЛУСМЕ́РТЬ: до полусме́рти үлтергәнсе, үлер хәлгә еткәнсе, ныҡ; **испуга́ть до полусме́рти** ныҡ ҡурҡытыу

ПОЛУСО́Н *м* уяулы-йоҡоло хәл, йоҡо аралаш хәл

ПОЛУСО́ННЫЙ, -ая, -ое уяулы-йоҡоло, йоҡо аралаш, ярым йоҡоло; **быть полусо́нным** уяулы-йоҡоло булыу; **полусо́нный го́лос** ярым йоҡоло тауыш

ПОЛУСТА́НОК *м* бәләкәй станция

ПОЛУТЕ́НЬ *ж* ярым күләгә, шәүлә

ПОЛУТО́Н *м* **1.** *муз.* ярым тон (*ун ике баҫҡыслы иң бәләкәй интервал*) **2.** *жив.* (*переход от светлого к тёмному*) шыйыҡ төҫ, аҡһыл төҫтәр **3.** көсһөҙ тауыш

ПОЛУ́ТОРА... *урыҫ телендә ҡушма һүҙҙәрҙең "(бер) ярым", "(бер) ярымлыҡ" мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.*, **полуторагоди́чный** йыл (йәш) ярымлыҡ

ПОЛУ́ТОРКА *ж*; *разг.* полуторка (*тонна ярымлыҡ йөк машинаһы*)

ПОЛУ́ТОРНЫЙ, -ая, -ое бер ярымлыҡ, бер ярым; **в полу́торном разме́ре** бер ярым ҙурлыҡта (күләмдә)

ПОЛУТЬМА́ *ж* ярым ҡараңғылыҡ

ПОЛУФАБРИКА́Т *м* ярым фабрикат (*артабан эшкәртелергә тейешле аҙыҡ*)

ПОЛУФИНА́Л *м*; *спорт.* ярым финал; **вы́йти в полуфина́л** ярым финалға сығыу

ПОЛУЧАСОВО́Й, -ая, -ое ярты сәғәтлек; **получасова́я бесе́да** ярты сәғәтлек әңгәмә

ПОЛУЧА́ТЕЛЬ *м* и **ПОЛУЧА́ТЕЛЬНИЦА** *ж* алыусы, ҡабул итеүсе; **получа́тель почто́вого перево́да** почта менән ебәрелгән аҡсаны алыусы

ПОЛУЧА́ТЬ *несов. см.* **получи́ть**

ПОЛУЧА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **получи́ться 2.** *страд. от* **получа́ть**

ПОЛУЧЕ́НИЕ *с см.* **получи́ть** — **получа́ть**; **получе́ние образова́ния** белем алыу; **получе́ние пода́рка** бүләк алыу

ПОЛУЧИ́ТЬ *сов. что* **1.** *в разн. знач.* алыу, ҡабул итеү; **получи́ть зарпла́ту** эш хаҡы алыу; **получи́ть зака́з** заказ алыу; **получи́ть большо́й урожа́й** мул уңыш алыу; **получи́ть вы́говор** шелтә алыу; **получи́ть хоро́шее воспита́ние** яҡшы тәрбиә алыу **2.** алыу, сығарыу; **получи́ть бензи́н из не́фти** нефттән бензин алыу **3.** *разг.* (*заболеть*) эләктереү, сир (киҙеү) йоҡтороу; **получи́ть на́сморк** тымау эләктереү ♦ **получи́ть изве́стность** дан ҡаҙаныу; **получи́ть поврежде́ние** йәрәхәтләнеү; **получи́ть призна́ние** танылыу; **получи́ть примене́ние** ҡулланыла башлау; **получи́ть распростране́ние** таралыу; **получи́ть удово́льствие** хозурланыу, ҡәнәғәтлек алыу; **получи́ть по ша́пке** кәрәгенде алыу

ПОЛУЧИ́ТЬСЯ *сов.* килеп (булып) сығыу; **результа́т получи́лся прекра́сный** һөҙөмтә бик яҡшы булып сыҡты; **получи́лось недоразуме́ние** аңлашылмаусанлыҡ килеп сыҡты

ПОЛУ́ЧКА *ж*; *разг.* эш хаҡы; **была́ полу́чка** эш хаҡы булды

ПОЛУША́РИЕ *с* ярымшар; **Се́верное полуша́рие** Төньяҡ ярымшар

ПОЛУШЁЛКОВЫЙ, -ая, -ое ярым ебәк, ебәк ҡатыш; **полушёлковая мате́рия** ярым ебәк туҡыма

ПОЛУШЕРСТЯНО́Й, -ая, -ое ярым йөн, йөн ҡатыш; **полушерстяна́я ткань** йөн ҡатыш туҡыма

ПОЛУ́ШКА *ж*; *уст.* сирек тин (*боронғо баҡыр аҡса*)

ПОЛУШУ́БОК *м* ҡыҫҡа тун; **носи́ть полушу́бок** ҡыҫҡа тун кейеү

ПОЛУШУТЯ́ *нареч.* уйынлы-ысынлы; **сказа́ть полушутя́** уйынлы-ысынлы әйтеү

ПОЛЦЕНЫ́ *ж* ярты хаҡ; **прода́ть за полцены́** *что-л.* *ниҙәлер* ярты хаҡына һатыу

ПОЛЧАСА́ *м* ярты сәғәт; **за полчаса́ до отхо́да по́езда** поезд китеүгә ярты сәғәт ҡалғанда

ПО́ЛЧИЩА *мн.* (*ед.* **по́лчище** *с*) **1.** ишле ғәскәр, оло яу **2.** *кого*; *перен.* өйөр, көтөү; **по́лчища граче́й** ҡара ҡарғалар өйөрө

ПОЛШАГА́ *м* ярты аҙым; **сде́лать полшага́ впра́во** ярты аҙым уң яҡҡа атлау; **отступи́ть на полшага́** ярты аҙымға сигенеү

ПО́ЛЫЙ, -ая, -ое эсе ҡыуыш, ҡыуыш эсле; **по́лый шар** эсе ҡыуыш шар; **по́лый сте́бель** ҡыуыш эсле һабаҡ ♦ **по́лая вода́** яҙғы ташҡын һыуы

ПО́ЛЫМЯ *с*; *трад.-поэт.* ялҡын ♦ **из огня́ да в по́лымя** *см.* **ого́нь**

ПОЛЫ́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** әрем ...ы; **полы́нный за́пах** әрем еҫе; **полы́нные кусты́** әрем ҡыуаҡтары **2.** әремле; **полы́нный ликёр** әремле ликёр **3.** (*заросший полынью*) әремле; **полы́нная степь** әремле дала

ПОЛЫ́НЬ *ж* әрем; **за́пах полы́ни** әрем еҫе

ПОЛЫНЬЯ́ *ж* йылыу, ҡаран; **вода́ в полынье́ не замерза́ет** ҡаранда һыу туңмай

ПОЛЫСЕ́ТЬ *сов.* пеләшләнеү, сәс ҡойолоу

ПОЛЫХА́ТЬ *несов.* дөрләп (шәп итеп, ялҡынланып) яныу; **ого́нь полыха́л** ут дөрләп янды

ПО́ЛЬЗА *ж* **1.** ярҙам, файҙа; **с по́льзой для де́ла** эшкә файҙа булһын өсөн; **по́льза спо́рта** спорттың файҙаһы; **извле́чь по́льзу** *из чего-л.* *нимәнәндер* файҙа сығарып алыу; **для о́бщей по́льзы** дөйөм файҙа өсөн **2.** *разг., уст.* (*барыш*) килем, табыш, өҫтәмә мал (аҡса) ♦ **в по́льзу** *чью* файҙаһына; **вы́сказаться в по́льзу** *кого-л.* *кемдеңдер* файҙаһына һөйләү

ПО́ЛЬЗОВАНИЕ *с см.* **по́льзоваться** 1; **находи́ться в о́бщем по́льзовании** дөйөм файҙаланыуҙа булыу; **пра́во по́льзования** файҙаланыу хоҡуғы

ПО́ЛЬЗОВАТЬСЯ *несов. чем* **1.** файҙаланыу, ҡулланыу; **по́льзоваться услу́гами телегра́фа** телеграф хеҙмәтен файҙаланыу; **по́льзоваться нове́йшими исто́чниками** өр-яңы сығанаҡтарҙы файҙаланыу; **по́льзоваться хирурги́ческим инструме́нтом** хирургия ҡоралмалын ҡулланыу **2.** (*обладать чем-л.*) эйә булыу, ҡаҙаныу; **по́льзоваться авторите́том** абруй ҡаҙаныу; **по́льзоваться свобо́дой** иреккә эйә булыу; **по́льзоваться успе́хом** уңыш ҡаҙаныу

ПО́ЛЬКА I *ж см.* **поля́ки**

ПО́ЛЬКА II *ж* полька (*бейеү һәм шуға яҙылған музыка әҫәре*); **танцева́ть по́льку** полька бейеү

ПО́ЛЬКА III *ж* полька (*ирҙәр причёскаһы*)

ПО́ЛЬСКИЙ, -ая, -ое поляк ...ы, Польша ...ы; **по́льский наро́д** поляк халҡы; **по́льский язы́к** поляк теле

ПОЛЬСТИ́ТЬ *сов. кому* и *без доп.* ялағайланып (ярарға тырышып) маҡтау

ПОЛЬСТИ́ТЬСЯ *сов. на кого-что*; *разг.* ҡыҙығыу, күҙ ҡыҙыу; **польсти́ться на дороги́е пода́рки** затлы бүләктәргә ҡыҙығыу

ПОЛЮБИ́ТЬ *сов. кого-что* һөйөү, яратыу, ғашиҡ булыу; **полюби́ть теа́тр** театрҙы яратыу, театрға ғашиҡ булыу; **полюби́ть чита́ть** уҡырға яратыу; **он полюби́л её стра́стно** ул уны (ҡыҙҙы) өҙөлөп яратты

ПОЛЮБИ́ТЬСЯ *сов. кому*; *разг.* күңелгә оҡшау; **э́ти стихи́ мне полюби́лись** был шиғырҙар минең күңелгә оҡшаны

ПОЛЮБОВА́ТЬСЯ *сов.* **1.** һоҡланып (ҡыҙығып, кинәнеп, шатланып) ҡарау; **я полюбова́лся восхо́дом со́лнца** мин ҡояш сығыуын һоҡланып ҡарап торҙом **2.** *повел.* **полюбу́йся, полюбу́йтесь**; *неодобр., разг.* бына ҡара(ғыҙ) инде (*ниндәй насар, йүнһеҙ һ.б. мәғәнәһендә*)

ПОЛЮБО́ВНЫЙ, -ая, -ое дуҫтарса, дуҫлыҡ нигеҙендә, татыулыҡ менән; **полюбо́вное соглаше́ние** дуҫлыҡ нигеҙендә килешеү

ПОЛЮБОПЫ́ТСТВОВАТЬ *сов.* ҡыҙыҡһыныу, белге килеү, айышына төшөнөргә тырышыу

ПО́ЛЮС *м* **1.** *в разн. знач.* ҡотоп, полюс; **Се́верный по́люс** Төньяҡ ҡотоп; **Ю́жный по́люс** Көньяҡ ҡотоп; **по́люс хо́лода** һыуыҡлыҡ ҡотобо (*иң түбән температуралар өлкәһе*); **по́люс ветро́в** елдәр ҡотобо **2.** *физ.* полюс; **положи́тельный по́люс** ыңғай полюс; **отрица́тельный по́люс** кире полюс

ПОЛЯ́КИ *м* поляктар, поляк халҡы // *ед.* **поля́к** *м* поляк ир-аты; **по́лька** и *разг.* **поля́чка** *ж* поляк ҡатын-ҡыҙы

ПОЛЯ́НА *ж* аҡлан; **больша́я поля́на** ҙур аҡлан; **собира́ть цветы́ на поля́не** аҡланда сәскә йыйыу

ПОЛЯ́РНИК *м* ҡотопсо, ҡотопто өйрәнеүсе

ПОЛЯ́РНОСТЬ *ж* ҡапма-ҡаршылыҡ; **поля́рность мне́ний** фекерҙәрҙең ҡапма-ҡаршылығы

ПОЛЯ́РНЫЙ, -ая, -ое **1.** поляр; **поля́рные острова́** поляр утрауҙар; **поля́рная ста́нция** поляр станция **2.** *физ.* поляр; **поля́рные соедине́ния** поляр берләшмәләр **3.** *перен.* (*противоположный*) ҡапма-ҡаршы; **поля́рные ка́чества** ҡапма-ҡаршы сифаттар ♦ **поля́рный день** поляр көн (*Поляр түңәрәктә айлап ҡояш байымай торған ваҡыт*); **Поля́рный круг** Поляр түңәрәк (*төньяҡ һәм көньяҡ ярымшарҙарҙың экваторҙан 66°32′-та ятҡан параллель һыҙығы — һыуыҡ бүлкәттең сиге*); **поля́рная ночь** поляр төн (*Поляр түңәрәктә айлап ҡояш ҡалҡмай торған ваҡыт*); **поля́рное сия́ние** *см.* **сия́ние**

ПОМА́ДА: губна́я пома́да ирен буяуы, помада

ПОМА́ДКА *ж* помадка (*кәнфиттең йомшаҡ төрө*); **фрукто́вая пома́дка** емеш помадкаһы

ПОМА́ЗАТЬ *сов. что* буяу, майлау, яғыу, һөртөнөү; **пома́зать хлеб ма́слом** икмәккә май яғыу

ПОМА́ЗАТЬСЯ *сов.* һөртөнөү, яғыныу, буяныу; **пома́заться вазели́ном** вазелин һөртөнөү

ПОМАЗО́К *м* майлағыс, бәләкәй бумала

ПОМАКА́ТЬ *сов. что* манып алыу; **помака́ть хлеб в варе́нье** икмәкте ҡайнатмаға манып алыу

ПОМАЛЕ́НЬКУ *нареч.*; *разг. см.* **понемно́гу**

ПОМА́ЛКИВАТЬ *несов.*; *разг.* өндәшмәү, ауыҙ асмау, шым булыу

ПОМАНИ́ТЬ *сов. кого* ымлап (ишаралап) саҡырыу; **помани́ть па́льцем** бармаҡ менән ымлап саҡырыу

ПОМА́РКА *ж* төҙәтмә, төҙәтелгән урын (*яҙыуҙа*)

ПОМА́СЛИТЬ *сов. что*; *разг.* майлау, май яғыу (һөртөү); **пома́слить блин** ҡоймаҡ майлау

ПОМАХА́ТЬ *сов. чем* болғау, һелкеү; **помаха́ть платко́м на проща́нье** хушлашҡанда яулыҡ болғау

ПОМА́ХИВАТЬ *несов. чем* болғаштырыу, һелккеләү, болғап-болғап ҡуйыу, һелкеп-һелкеп ҡуйыу; **соба́ка пома́хивает хвосто́м** эт ҡойроғон болғап-болғап ҡуя

ПОМЕ́ДЛИТЬ *сов.* көттөрөү, кисектереү, һуҙыу; **поме́длить с отве́том** яуапты көттөрөү

ПОМЕЛО́ *с* бумала, мөрйә таҙартҡыс; **прочи́стить дымохо́д помело́м** төтөн юлын бумала менән таҙартыу

ПОМЕНЯ́ТЬ *сов.*; *см.* **меня́ть** 1; **поменя́ть колесо́** тәгәрмәсте алмаштырыу

ПОМЕНЯ́ТЬСЯ *сов.* алмашыу, алышыу

ПОМЕРА́НЕЦ *м* әсе эфлисун

ПОМЕРЕ́ТЬ *сов.*; *прост. см.* **умере́ть**

ПОМЕРЕ́ЩИТЬСЯ *сов.*; *разг. см.* **мере́щиться**; **э́то тебе́ помере́щилось** был һиңә шулай тойолған

ПОМЁРЗНУТЬ *сов.*; *разг.* **1.** (*погибнуть от мороза*) өшөп (туңып) һәләк булыу; **цветы́ помёрзли** сәскәләр туңып һәләк булған **2.** (*пробыть некоторое время на морозе*) туңып (өшөп) бөтөү

ПОМЕ́РИТЬ и *разг.* **ПОМЕ́РЯТЬ** *сов. что*; *разг. см.* **приме́рить**; **поме́рить пла́тье** күлдәкте кейеп ҡарау

ПОМЕ́РИТЬСЯ и *разг.* **ПОМЕ́РЯТЬСЯ** *сов. см.* **ме́риться** 1; **поме́риться ро́стом** буй менән үлсәшеү; **поме́риться си́лами** көс һынашыу

ПОМЕ́РКНУТЬ *сов.* **1.** тоноҡланыу, тоноҡланып китеү; **звёзды поме́ркли** йондоҙҙар тоноҡланды **2.** *перен.* һүнеү, һүнеп ҡалыу; **сла́ва его́ поме́ркла** уның даны һүнде

ПОМЕРТВЕ́ЛЫЙ, -ая, -ое ҡобараһы осҡан, төҫө ҡасҡан, көл кеүек ағарған; **помертве́лое лицо́** ҡобараһы осҡан йөҙ

ПОМЕРТВЕ́ТЬ *сов. см.* **мертве́ть** 1, 2; **помертве́ть от стра́ха** ҡурҡыуҙан ҡатып ҡалыу

ПОМЕСТИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое (күп) һыйҙырышлы (һыйҙырмалы); **помести́тельный дом** күп кеше һыйҙырышлы өй

ПОМЕСТИ́ТЬ *сов.* **1.** (*поселить*) *кого-что* урынлаштырыу, йәшәр (торор) урынға индереү; **помести́ть тури́стов в гости́ницу** туристарҙы ҡунаҡханаға урынлаштырыу **2.** (*уместить*) урынлаштырып (һыйҙырып) бөтөү; **помести́ть все ве́щи в оди́н чемода́н** бөтә әйберҙе бер сумаҙанға һыйҙырып бөтөү **3.** *что* (*вложить*) һалыу; **помести́ть де́ньги в сберба́нк** аҡсаны һаҡлыҡ банкыһына һалыу

ПОМЕСТИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** урынлашыу; **где вы помести́лись?** һеҙ ҡайҙа урынлаштығыҙ? **2.** һыйыу; **кни́ги не помести́лись на одно́й по́лке** китаптар бер кәштәгә һыйып бөтмәне

ПОМЕ́СТЬЕ *с* поместье, алпауыт ере

ПО́МЕСЬ *ж* аҙман, ҡатнаш тоҡом

ПОМЕ́СЯЧНЫЙ, -ая, -ое ай һайынғы, айлыҡ; **поме́сячная пла́та** ай һайынғы түләү; **поме́сячный дохо́д** айлыҡ килем

ПОМЁТ *м* **1.** тиҙәк; **пти́чий помёт** ҡош тиҙәге **2.** имсәктәш, ҡарындаш, бер оялаш (*ҡайһы бер хайуандан бер юлы тыуған балалар, мәҫ., көсөктәр, суска бәрәстәре һ.б.*); **щенки́ весе́ннего помёта** яҙғы көсөктәр

ПОМЕ́ТА *ж* билдә; **де́лать поме́ты на поля́х кни́ги** китап биттәре ситенә билдәләр ҡуйыу; **граммати́ческие поме́ты** грамматик билдәләр

ПОМЕ́ТИТЬ *сов. кого-что* билдәләү, тамғалау, билдә ҡуйыу, тамға һалыу; **поме́тить ове́ц** һарыҡтарға тамға һалыу

ПОМЕ́ТКА *ж см.* **поме́та**

ПОМЕ́ХА *ж* ҡамасау, оронсоҡ, тотҡар; **быть поме́хой** оронсоҡ булыу; **служи́ть поме́хой** тотҡар булып тороу

ПОМЕЧА́ТЬ *несов. см.* **поме́тить**

ПОМЕ́ШАННЫЙ, -ая, -ое **1.** хыялый, аҡылынан яҙған; **поме́шанный челове́к** аҡылынан яҙған кеше; **стать поме́шанным** хыялый булыу **2.** *на ком-чём*; *перен.*, *разг.* хыялый булған, һаташҡан, ныҡ бирелгән; **поме́шанный на футбо́ле** футбол менән хыялый булған **3.** *в знач. сущ.* **поме́шанный** *м* и **поме́шанная** *ж* хыялый кеше; **он хо́дит как поме́шанный** ул хыялый кеше кеүек йөрөй

ПОМЕША́ТЕЛЬСТВО *с* хыялыйлыҡ, аҡылдан яҙыу

ПОМЕША́ТЬ I *сов. кому-чему см.* **меша́ть** I

ПОМЕША́ТЬ II *сов. что* болғау, бутау; **помеша́ть ка́шу** бутҡаны болғау

ПОМЕША́ТЬСЯ *сов.* **1.** хыялыйланыу, аҡылға еңеләйеү **2.** *на ком-чём*; *перен.*, *разг.* һаташыу, бик ныҡ мауығыу, әүәҫләнеп китеү; **помеша́ться на му́зыке** музыкаға әүәҫләнеп китеү

ПОМЕ́ШИВАТЬ *несов. что* и *без доп.* болғатҡылау, буташтырыу

ПОМЕЩА́ТЬ *несов. см.* **помести́ть**

ПОМЕЩА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **помести́ться** **2.** (*находиться*) урынлашыу; **музе́й помеща́ется ря́дом с на́шим до́мом** музей беҙ торған йортҡа йәнәш урынлашҡан **3.** *страд. от* **помеща́ть**

ПОМЕЩЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **помести́ть** – **помеща́ть**; **помеще́ние статьи́ в газе́ту** мәҡәләне гәзиткә урынлаштырыу **2.** бина, йорт; **жило́е помеще́ние** торлаҡ йорт

ПОМЕ́ЩИК *м* алпауыт

ПОМЕ́ЩИЦА *ж* **1.** (*владелица поместья*) алпауыт (ҡатын) **2.** *разг.* (*жена помещика*) алпауыт ҡатыны

ПОМЕ́ЩИЧИЙ, -ья, -ье алпауыт ...ы; **поме́щичья земля́** алпауыт ере

ПОМИДО́Р *м* помидор; **сала́т из помидо́ров** помидор салаты; **маринова́ть помидо́ры** помидор маринадлау

ПОМИДО́РНЫЙ, -ая, -ое помидор ...ы; **помидо́рная расса́да** помидор үрсетмәһе

ПОМИ́ЛОВАНИЕ *с* ярлыҡау, кисереү; **про́сьба о поми́ловании** кисереүҙе үтенеү, ярлыҡау һорау

ПОМИ́ЛОВАТЬ *сов. кого* **1.** *офиц.* кисереү, ярлыҡау, азат итеү; **поми́ловать престу́пника** енәйәтсене ярлыҡау **2.** *повел.* **поми́луй(те)**; *разг.* туҡта(ғыҙ) әле; нишләп улай булһын, ти

ПОМИ́МО *предлог с род. п.* (*минуя, кроме*) -дан/-дән башҡа, -дан/-дән тыш, -һыҙ/-һеҙ; **поми́мо его́ жела́ния** уның теләгенән тыш; **э́то соверши́лось поми́мо меня́** был минән башҡа эшләнгән ♦ **поми́мо всего́ про́чего** быларҙың бөтәһенән башҡа

ПОМИ́Н *м см.* **помина́ть** ♦ **и в поми́не нет** *кого-чего* булғаны ла юҡ; **лёгок на поми́не** *кто см.* **лёгкий**

ПОМИНА́ТЬ *несов. кого, о ком* үлгән кешене иҫкә алыу, иҫкә алыу йолаһын атҡарыу ♦ **помина́ть добро́м** маҡтап иҫкә алыу; **не помина́йте ли́хом** *см.* **ли́хо**; **помина́й как зва́ли** елдәр иҫкән, эҙе лә ҡалмаған

ПОМИ́НКИ *только мн.* үлгән кешене иҫкә алыу мәжлесе; **спра́вить поми́нки** үлгән кешене иҫкә алыу мәжлесе ойоштороу

ПОМИНУ́ТНЫЙ, -ая, -ое минутлап; **помину́тная пла́та за телефо́нные перегово́ры** телефонда һөйләшкән өсөн минутлап түләү

ПОМИРА́ТЬ *несов. см.* **помере́ть** ♦ **помира́ть со́ смеху** эс (һын) ҡатып көлөү

ПОМИРИ́ТЬ *сов. кого-что* килештереү, яраштырыу, татыулаштырыу

ПОМИРИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** *см.* **мири́ться** 1; **2.** *с чем см.* **примири́ться**

ПО́МНИТЬ *несов. кого-что, о ком-чём, про кого-что* иҫләү, хәтерләү, иҫтә (хәтерҙә) тотоу, онотмау; **по́мнить друзе́й** дуҫтарҙы онотмау; **по́мнить о своём обеща́нии** вәғәҙәңде иҫтә тотоу ♦ **не по́мнить себя́** онотолоп китеү

ПО́МНИТЬСЯ *несов.* **1.** (*сохраняться в памяти*) иҫтә (хәтерҙә) ҡалыу, иҫтә (хәтерҙә) булыу, онотмау **2.** *в 3 л. ед. ч. наст. вр.* **по́мнится** *в знач. вводн. сл.* иҫемдә, хәтеремдә, онотмаһам; **по́мнится, э́то бы́ло вчера́** иҫемдә, был хәл кисә булғайны; **наско́лько мне по́мнится** әгәр онотмаһам

ПОМНО́ГУ *нареч.*; *разг.* күпләп, күп, мул, күп (мул) итеп; **всего́ бы́ло помно́гу** бары ла мул булды

ПОМНО́ЖИТЬ *сов. что, на что* ҡабатлау; **помно́жить два на де́сять** икене унға ҡабатлау

ПОМОГА́ТЬ *несов. см.* **помо́чь**

ПОМО́И *только мн.* йыуынты; **вы́лить помо́и** йыуынтыны түгеү

ПОМО́ЙКА *ж* йыуынты соҡоро, сүп-сар соҡоро; **вы́бросить на помо́йку** сүп-сар соҡорона сығарып ташлау

ПОМО́ЙНЫЙ, -ая, -ое йыуынты (һыу) ...ы; **помо́йное ведро́** йыуынты һыу биҙрәһе

ПОМО́Л *м* **1.** (он) тартыу; **пла́та за помо́л** он тартҡан өсөн түләү **2.** (*качество размельчения зерна*) тартылған он; **мука́ ме́лкого помо́ла** ваҡ тартылған он

ПОМО́ЛВИТЬ *сов. кого*; *уст.* кәләш әйттереү, ҡыҙ йәрәшеү, йәрәштереү; **помо́лвить молоды́х** йәштәрҙе йәрәштереү

ПОМО́ЛВКА *ж*; *уст. см.* **помо́лвить**

ПОМОЛИ́ТЬСЯ *сов. см.* **моли́ться** 1

ПОМОЛОДЕ́ТЬ *сов.* йәшәреү, йәшәреп китеү

ПОМОЛОДИ́ТЬ *сов. кого*; *разг.* йәшәртеү, йәшәртә төшөү

ПОМОЛОТИ́ТЬ *сов. что* и *без доп.* ашлыҡ һуғыу (һуғып алыу); **помолоти́л день и уста́л** бер көн ашлыҡ һуҡты ла арыны

ПОМОЛО́ТЬ *сов.* **1.** *что* и *без доп.* (*молоть некоторое время*) тартып (тарттырып) алыу **2.** *что, чего*; *разг.* (*смолоть некоторое количество*) әҙерәк (бер аҙ) тартыу (тарттырыу)

ПОМОЛЧА́ТЬ *сов.* тымып (өндәшмәй) тороу; **помолча́ть не́сколько мину́т** бер нисә минут өндәшмәй тороу

ПОМО́ЛЬЩИК *м* он тарттырыусы

ПОМОРГА́ТЬ *сов. чем* и *без доп.* күҙ ҡыҫҡылау

ПОМОРО́ЗИТЬ *сов. что*; *разг.* өшөтөү, туңдырыу; **поморо́зить цветы́** сәскәне өшөтөп ҡуйыу

ПОМО́РЩИТЬ *сов. что* йыйырыу, сырыштырыу, йыйырып (сырыштырып) алыу; **помо́рщить лоб** маңлайҙы йыйырып алыу

ПОМО́РЩИТЬСЯ *сов.* сырылыу, сытырайыу, сырай һытыу; **помо́рщиться от бо́ли** һыҙланыуҙан сытырайыу

ПОМО́РЫ *мн.* поморҙар (*Аҡ һәм Баренц диңгеҙҙәренең яр буйҙарында йәшәүселәр*) // *ед.* **помо́р** *м* помор ир-аты; **помо́рка** *ж* помор ҡатын-ҡыҙы

ПОМО́РЬЕ *с* диңгеҙ буйы

ПОМО́СТ *м* түшәмә, таҡта майҙансыҡ; **взойти́ на помо́ст** таҡта майҙансыҡҡа күтәрелеү

ПО́МОЧИ *мн.* **1.** ҡайыш, таҫма (*берәй нәмәне аҫыу, тотоп тороу һ.б. өсөн*) **2.** *см.* **подтя́жки** ♦ **ходи́ть (быть) на по́мочах** *у кого* кеше теҙгенендә һөйрәлеү, кеше ҡурайына бейеү

ПОМОЧИ́ТЬ *сов. что* сылатыу, еүешләү; **помочи́ть во́лосы** сәсте сылатыу

ПОМОЧИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* һейеү, һейеп алыу, кесе ярау итеү; (*о скоте*) һарыу

ПО́МОЧЬ *ж* өмә; **организова́ть по́мочь** өмә ойоштороу; **уча́ствовать в по́мочи** өмәлә ҡатнашыу

ПОМО́ЧЬ *сов. кому-чему* **1.** ярҙам итеү, булышыу; **помо́чь в рабо́те** эштә булышыу; **помо́чь сове́том** кәңәш менән ярҙам итеү; **помо́чь нужда́ющимся** мохтаждарға ярҙам итеү **2.** *без*

доп. ярҙам итеү, файҙаһы тейеү; **лека́рство помогло́ больно́му** дарыуҙың ауырыуға файҙаһы тейҙе

ПОМО́ЩНИК *м* **1.** ярҙамсы, булышсы; **он мне помо́щник во всех дела́х** ул миңә бөтә эштә лә булышсы **2.** ярҙамсы; **помо́щник машини́ста** машинист ярҙамсыһы

ПОМО́ЩНИЦА *ж* ярҙамсы, булышсы

ПО́МОЩЬ *ж* ярҙам, булышлыҡ; **материа́льная по́мощь** матди ярҙам; **оказа́ть по́мощь** ярҙам күрһәтеү; **позва́ть на по́мощь** ярҙамға саҡырыу; **медици́нская по́мощь** медицина ярҙамы ♦ **с по́мощью; при по́мощи** *предлог с род. п.* ярҙамы менән, ярҙамында

ПО́МПА I *ж* яһалма (тышҡы) тантана (*кешеләрҙе аптыратыу өсөн*)

ПО́МПА II *ж* (*насос*) помпа

ПОМПЕ́ЗНЫЙ, -ая, -ое үтә тантаналы; **помпе́зный приём** үтә тантаналы ҡаршы алыу

ПОМПО́Н *м* тумалаҡ суҡ (*баш кейемендә йәки туфлиҙарҙа*); **шля́па с помпо́ном** тумалаҡ суҡлы эшләпә

ПОМРАЧЕ́НИЕ *с см.* **помрачи́ться**; **помраче́ние созна́ния** аң томаланыуы ♦ **ума́ (уму́) помраче́нье** ғәжәп итерлек, хайран ҡалырлыҡ

ПОМРАЧИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** *уст.* (*потемнеть*) ҡараңғыланыу **2.** *перен.* (*стать мрачным — о глазах, лице и т.п.*) ҡараңғыланыу, моңһоуланыу (*күҙгә, йөҙгә һ.б. карата*) **3.** (*помутиться — о сознании, мыслях и т.п.*) томаланыу, буталаныу; **его́ рассу́док помрачи́лся** уның аҡылы буталанды

ПОМРАЧНЕ́ТЬ *сов.* **1.** (*о погоде*) ҡараңғыланып (бөләңгертләнеп) китеү **2.** (*о человеке*) һөмһөрө ҡойолоу, сырай ҡараңғыланыу

ПОМУТИ́ТЬ *сов. что* **1.** буръяҡлау, болғансыҡлау; **помути́ть во́ду** һыуҙы болғансыҡлау **2.** *перен.* (*помрачить сознание, разум*) томалау; **помути́ть рассу́док** аҡылды томалау

ПОМУТИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** буръяҡланыу, болғансыҡланыу; **о́зеро помути́лось** күл буръяҡланды **2.** *перен.* (*о сознании, разуме*) томаланыу, буталаныу ♦ **помути́ться умо́м** аҡылдан яҙыу; **в глаза́х помути́лось** күҙ алды томаланып китте

ПОМУТНЕ́НИЕ *с см.* **помутне́ть**; **помутне́ние раство́ра** иретмәнең буръяҡланыуы; **помутне́ние рогови́цы** күҙ мөгөҙсәһенең тоноҡланыуы

ПОМУТНЕ́ТЬ *сов.* **1.** болғансыҡланыу, буръяҡланыу, болғансыҡлана (буръяҡлана) төшөү; **вода́ помутне́ла** һыу болғансыҡланды **2.** *перен.* (*о сознании, разуме*) томаланыу, буталаныу, ҡараңғыланыу **3.** (*показаться мутным, неясным*) тоноҡланыу, тоноҡланып күренеү; **глаза́ помутне́ли** күҙҙәр тоноҡланды

ПОМУ́ЧАТЬ *сов.*; *прост. см.* **пому́чить**

ПОМУ́ЧАТЬСЯ *сов.*; *прост. см.* **пому́читься**

ПОМУ́ЧИТЬ *сов. кого* ғазаплау, интектереү, ғазаплап (ыҙалатып, интектереп) алыу

ПОМУ́ЧИТЬСЯ *сов.* бер аҙ ыҙаланыу (интегеү, ғазапланыу), ыҙаланып (интегеп, ғазапланып) алыу

ПОМЧА́ТЬ *сов. кого-что* и *без доп.* саптырып (елдереп) сығып китеү; **ло́шади помча́ли** аттар елдереп сығып китте

ПОМЧА́ТЬСЯ *сов.* сабыу, саптырыу, елдереү, саптырып (сабып, елдереп) китеү; **ло́шади помча́лись по доро́ге** аттар юлдан елдереп китте; **помча́ться за до́ктором** табип саҡырырға сабып сығып китеү

ПОМЫКА́ТЬ *несов. кем*; *разг.* йәберләү, көн күрһәтмәү, көн (ирек) бирмәү

ПО́МЫСЕЛ *м* уй, теләк, ниәт; **благи́е по́мыслы** изге ниәттәр; **све́тлые по́мыслы** яҡты уйҙар

ПОМЫ́СЛИТЬ *сов. о ком-чём* уйлау, ниәтләү, уйлап ҡарау, ниәт итеү

ПОМЫ́ТЬ *сов. кого-что*; *разг. см.* **вы́мыть** 1

ПОМЫ́ТЬСЯ *сов.*; *разг. см.* **вы́мыться**

ПОМЫШЛЯ́ТЬ *несов. см.* **помы́слить**

ПОМЯНУ́ТЬ *сов. см.* **помина́ть**; **помяну́ть добро́м** яҡшы яҡ менән иҫкә алыу ♦ **помяни́(те) моё сло́во** мин әйткәйне тиерһең (тиерһегеҙ)

ПОМЯ́ТЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **помя́ть** **2.** *прил.*; *разг.* таушалған; **помя́тая посте́ль** таушалған түшәк **3.** *прил.*; *перен.*, *разг.* таушалған, йонсоған; **помя́тый вид** йонсоған ҡиәфәт

ПОМЯ́ТЬ *сов. что* **1.** бер аҙ таушалдырыу (бөгәрләү, тәпәрләү, бөтәрләү); **помя́ть оде́жду** кейемде бер аҙ тәпәрләү **2.** *разг.* (*измять всё, многое*) тапау, иҙеү, тапап (иҙеп) бөтөрөү; **помя́ть траву́** үләнде тапап бөтөрөү

ПОМЯ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* **1.** бер аҙ таушалыу (бөгәрләнеү, тәпәрләнеү, бөтәрләнеү), таушалыңҡырау, бөгәрләнеңкерәү, тәпәрләнеңкерәү, бөтәрләнеңкерәү; **пла́тье помя́лось** күлдәк тәпәрләнеңкерәгән **2.** (*помедлить с чем-л.*) икеләнеп (ыҡ-мыҡ килеп) тороу

ПОНАДЕ́ЯТЬСЯ *сов. на кого-что, с неопр.* и *с союзом "что"* ышаныу, өмөтләнеү, ышанып (өмөтләнеп) тороу; **мы напра́сно понаде́ялись на него́** беҙ юҡҡа уға ышанып торғанбыҙ

ПОНА́ДОБИТЬСЯ *сов.* кәрәк булыу, кәрәгеү; **э́та кни́га мне не ско́ро пона́добится** был китап миңә тиҙ генә кәрәк булмаҫ

ПОНАЕ́ХАТЬ *сов.*; *разг.* килеп тулыу; **понае́хало мно́го госте́й** бик күп ҡунаҡ килеп тулды

ПОНАПРА́СНУ *нареч.*; *разг.* бушҡа, юҡҡа, заяға, әрәмгә, файҙаһыҙға; **понапра́сну волнова́ться** юҡҡа борсолоу

ПОНАСЛЫ́ШКЕ *нареч.*; *разг.* ишетеп; **знать то́лько понаслы́шке** ишетеп кенә белеү

ПОНАЧА́ЛУ *нареч.*; *разг.* башта, тәүҙә

ПОНЕВО́ЛЕ *нареч.* ирекһеҙҙән; **согласи́ться понево́ле** ирекһеҙҙән ризалашыу

ПОНЕДЕ́ЛЬНИК *м* дүшәмбе

ПОНЕДЕ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое аҙналыҡ, аҙна һайын түләнә торған, аҙна һайын булған; **поне-**

де́льный за́работок аҙна һайын түләнә торған эш хаҡы

ПОНЕМНО́ГУ *нареч.* **1.** (*небольшими долями*) әҙләп, әҙ-әҙләп **2.** (*постепенно*) әкренләп, яйлап; **понемно́гу успоко́иться** әкренләп тынысланыу

ПОНЕСТИ́ *сов.* **1.** *кого-что* (күтәреп) алып китеү (барыу), күтәреп барыу; **понести́ ребёнка домо́й** баланы күтәреп өйгә алып ҡайтыу; **понести́ чемода́н** сумаҙанды күтәреп барыу **2.** *кого-что* и *без доп.* алып ҡасыу, сабып сығып китеү; **ло́шади понесли́** аттар алып ҡасты **3.** *кого-что* (*о ветре, течении*) алып китеү (үҙе менән); **ве́тер понёс ло́дку** ел кәмәне алып китте **4.** *чем безл.* (*веять, тянуть*) иҫеү, өрөү, иҫә (өрә) башлау, еҫе килеү, (ел) сығыу, (һалҡын) килеү; **понесло́ хо́лодом** һалҡын ел иҫә башланы; **понесло́ табако́м** тәмәке еҫе килә **5.** *что*; *перен.* (*потерпеть, подвергнуться*) күреү, алыу, тартыу; **понести́ наказа́ние** яза алыу; **понести́ убы́ток** зыян күреү

ПОНЕСТИ́СЬ *сов.* **1.** йүгереү, сабыу, йүгереп (сабып) китеү; **понести́сь вдого́нку** артынан йүгереү; **ло́шади понесли́сь** аттар сабып китте **2.** (*распространяться*) таралыу, йәйелеү; **зву́ки понесли́сь по ле́су** тауыштар урман буйлап таралды

ПО́НИ *м нескл.* пони (*ваҡ тоҡом аты*)

ПОНИЖА́ТЬ *несов. см.* **пони́зить**

ПОНИЖА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **пони́зиться** **2.** *страд. от* **понижа́ть**

ПОНИЖЕ́НИЕ *с см.* **пони́зить** — **понижа́ть, пони́зиться** — **понижа́ться**; **пониже́ние температу́ры** температура төшөү

ПОНИ́ЖЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **пони́зить** **2.** *прил.* түбән, кәм; **пони́женная температу́ра** түбән температура; **пони́женные но́рмы** кәм нормалар **3.** *прил.*; *перен.* баҫынҡы, төшөнкө; **пони́женное настрое́ние** төшөнкө күңел

ПОНИ́ЗИТЬ *сов.* **1.** *что* тәпәшәйтеү, түбәнәйтеү; **пони́зить давле́ние** баҫымды түбәнәйтеү **2.** *что* төшөрөү, кәметеү, түбәнәйтеү; **пони́зить ско́рость** тиҙлекте кәметеү; **пони́зить це́ны** хаҡтарҙы кәметеү; **пони́зить напряже́ние то́ка** токтың көсөргәнешен кәметеү; **пони́зить ка́чество проду́кции** етештерелгән әйберҙең сифатын түбәнәйтеү **3.** *кого*; *разг.* (*в должности*) түбәнәйтеү; **пони́зить по слу́жбе** хеҙмәт буйынса түбәнәйтеү ♦ **пони́зить го́лос (тон)** тауышты әкренәйтеү

ПОНИ́ЗИТЬСЯ *сов.* **1.** тәпәшәйеү, түбәнәйеү **2.** төшөү, кәмеү; **мо́щность мото́ра пони́зилась** моторҙың ҡеүәте кәмене; **це́ны пони́зились** хаҡтар төшкән; **ско́рость пони́зилась** тиҙлек кәмене; **ка́чество проду́кции пони́зилось** етештерелгән әйберҙең сифаты түбәнәйҙе **3.** (*о голосе, звуках*) әкренәйеү, баҫыла төшөү; **го́лос пони́зился** тауыш баҫыла төштө

ПО́НИЗУ *нареч.* **1.** (*низко*) түбәндән, аҫтан, ер өҫтөнән; **ве́тер гнал облака́ по́низу** ел болоттарҙы түбәндән ҡыуҙы **2.** (*внизу*) түбәндә, аҫта; **зве́ри таи́лись по́низу** йәнлектәр түбәндә йәшеренде

ПОНИКА́ТЬ *несов. см.* **пони́кнуть**

ПОНИ́КНУТЬ *сов.* **1.** әйелеү, һалыныу, әйелеп (һалынып) төшөү, әйеү, һалындырыу; **коло́сья пшени́цы пони́кли** бойҙай башаҡтары әйелеп төшкән; **пони́кнуть голово́й** башты һалындырыу **2.** *перен.* (*впасть в уныние*) күңел ҡырылыу, кәйеф китеү

ПОНИМА́НИЕ *с* аңлау, төшөнөү; **понима́ние зако́нов приро́ды** тәбиғәт закондарын аңлау; **тру́дная для понима́ния те́ма** аңлау өсөн ауыр тема

ПОНИМА́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **поня́ть** **2.** *что, в чём* аңлау, белеү; **хорошо́ понима́ть му́зыку** музыканы яҡшы аңлау; **понима́ть в иску́сстве** сәнғәтте аңлау ♦ **вот э́то я понима́ю!** бына быныһы шәп!, бына быны әйтһәң дә ярай!; **понима́ешь (ли)**; **понима́ете (ли)** *в знач. вводн. сл.* беләһеңме, беләһегеҙме

ПОНОЖО́ВЩИНА *ж*; *разг.* бысаҡлашыу, бысаҡ менән һуғышыу, бысаҡҡа килешеү

ПОНОМА́РЬ *м* пономарь

ПОНО́С *м* эс китеү; **му́читься от поно́са** эс китеп ыҙалау

ПОНОСИ́ТЬ I *сов.* **1.** *кого* бер аҙ күтәреп (алып, тотоп) йөрөтөү; **поноси́ть ребёнка на рука́х** баланы бер аҙ ҡулда күтәреп йөрөтөү **2.** *что* кейә биреү, кейеү; **поноси́ть ста́рое пальто́** иҫке пальтоны кейә биреү

ПОНОСИ́ТЬ II *несов. кого-что* (*ругать*) ҡаты тиргәү, һүгеп әрләү

ПОНО́ШЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **поноси́ть** I; **2.** *прил.* кейелгән, иҫке; **поно́шенная оде́жда** кейелгән кейем

ПОНРА́ВИТЬСЯ *сов. см.* **нра́виться**

ПОНТО́Н *м* понтон (**1.** *кәмәләр өҫтөнә һалынған күпер* **2.** *батҡан караптың күтәртә торған эсе ҡыуыш ҡулайлама*)

ПОНТО́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** понтон ...ы; **понто́нный парк** понтон паркы **2.** понтонлы; **понто́нный мост** понтонлы күпер

ПОНУДИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое мәжбүри; **понуди́тельные ме́ры** мәжбүри саралар ♦ **понуди́тельный зало́г** *грам.* йөкмәтеү йүнәлеше

ПОНУ́ДИТЬ *сов. кого-что*; *книжн.* мәжбүр итеү, көсләп (ирекһеҙләп) ҡушыу

ПОНУЖДА́ТЬ *несов. см.* **пону́дить**

ПОНУЖДЕ́НИЕ *с см.* **пону́дить** — **понужда́ть**

ПОНУКА́НИЕ *с см.* **понука́ть**

ПОНУКА́ТЬ *несов. кого* **1.** налау, на-на тип ҡыуыу; **понука́ть ло́шадь** атты на-на тип ҡыуыу **2.** *перен., разг.* (*торопить*) әйҙәләү, ҡабаландырыу

ПОНУ́РИТЬ: поню́рить го́лову башты эйеү

ПОНУ́РЫЙ, -ая, -ое **1.** (*унылый*) бойоҡ, төшөнкө; **поню́рый вид** төшөнкө ҡиәфәт **2.** (*уныло опущенный*) һалынҡы, түбән һалынған (эйелгән); **поню́рая голова́** түбән эйелгән баш

ПО́НЧИК *м* пончик, сырлама (*майҙа бешерелгән бәләкәй ҡабартма*)

ПОНЫ́НЕ *нареч.* әлегәсә, бөгөнгәсә; **обы́чаи сохрани́лись и поны́не** йолалар әлегәсә һаҡланып ҡалған

ПОНЮ́ХАТЬ *сов. что, чего* еҫкәү, еҫкәп ҡарау; **поню́хать табаку́** тәмәке еҫкәү

ПОНЮ́ШКА *ж*; *разг.* бер семтем (еҫкәрлек) тәмәке ♦ **ни за поню́шку табаку́ (пропа́сть, поги́бнуть)** бер ҙә юҡҡа әрәм булыу

ПОНЯ́ТИЕ *с* **1.** төшөнсә; **поня́тие сто́имости** ҡиммәт төшөнсәһе **2.** (*представление о чём-л.*) мәғлүмәт, аң, белеү, төшөнсә; **име́ть поня́тие** *о чём-л. нимәлер тураһында* мәғлүмәтле булыу; **поня́тие о предме́те** нәмә тураһында төшөнсә; **не име́ть ни мале́йшего поня́тия** һис ни белмәү **3.** *разг.* (*мнение*) уй, фекер

ПОНЯ́ТЛИВОСТЬ *ж* тиҙ төшөнөү (аңлаусанлыҡ), белеклелек, зирәклек; **поня́тливость ребёнка** баланың зирәклеге

ПОНЯ́ТЛИВЫЙ, -ая, -ое тиҙ төшөнөүсән (аңлаусан), белекле, зирәк; **поня́тливый челове́к** белекле кеше

ПОНЯ́ТНО 1. *нареч.* аңлайышлы (итеп); **излага́ть поня́тно** аңлайышлы итеп һөйләп биреү **2.** *в знач. вводн. сл.*; *разг.* (*конечно*) билдәле, әлбиттә; **он, поня́тно, не всё сказа́л** ул, әлбиттә, бөтәһен дә әйтмәне **3.** *кому в знач. сказ.*, *безл.* аңлашыла; **мне поня́тно** миңә аңлашыла

ПОНЯ́ТНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*ясный, вразумительный*) аңлайышлы, аңларлыҡ, төшөнөрлөк; **поня́тный отве́т** аңлайышлы яуап **2.** (*объяснимый*) урынлы, нигеҙле; **поня́тная про́сьба** урынлы үтенес ♦ **поня́тное де́ло** *в знач. вводн. сл.* әлбиттә

ПОНЯТО́Й *м*; *юр.* бүнәтәй; **пригласи́ть поняты́х** бүнәтәйҙәр саҡырыу

ПОНЯ́ТЬ *сов. кого-что* аңлау, төшөнөү, аңлап (төшөнөп) алыу; **поня́ть ход реше́ния зада́чи** мәсьәләнең сиселеш юлын төшөнөп алыу; **они́ по́няли друг дру́га с полусло́ва** улар бер-береһен ярты һүҙҙән аңлап алды ♦ **дать поня́ть** аңғартып ҡуйыу

ПООБЕ́ДАТЬ *сов. см.* **обе́дать**

ПООБЕЩА́ТЬ *сов. см.* **обеща́ть** 1; **пообеща́ть писа́ть** яҙырға вәғәҙә биреү

ПО́ОДАЛЬ *нареч.* арыраҡ; **река́ протека́ет по́одаль** йылға арыраҡ аға

ПООДИНО́ЧКЕ *нареч.* берәмләп; **приглаша́ть поодино́чке** берәмләп саҡырыу

ПООТСТА́ТЬ *сов.*; *разг.* бер аҙ артта ҡалыу

ПООЧЕРЁДНЫЙ, -ая, -ое сиратлап, сиратлы; **поочерёдный карау́л** сиратлы ҡарауыл

ПООЩРЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **поощри́ть 2.** дәртләндереү; **ме́ры поощре́ния** дәртләндереү саралары

ПООЩРИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое дәртләндергес, дәртләндереү, дәртләндерә (ҡыҙыҡһындыра) торған; **поощри́тельная пре́мия** дәртләндереү премияһы

ПООЩРИ́ТЬ *сов. см.* **поощря́ть**

ПООЩРЯ́ТЬ *несов. кого-что* дәртләндереү, ҡыҙыҡһындырыу; **поощря́ть рабо́тников** хеҙмәткәрҙәрҙе дәртләндереү

ПОП I *м*; *разг.* поп

ПОП II *м*; *разг.* бура ♦ **поста́вить на попа́** баҫтырып (үрә) ҡуйыу

ПОПАДА́НИЕ *с см.* **попада́ть** 1, 2; **попада́ние пу́ли в цель** пуляның сәпкә тейеүе; **прямо́е попада́ние** тура тейҙереү

ПОПА́ДАТЬ *сов.* **1.** ҡойолоп төшөү, төшөп бөтөү; **с я́блони попа́дали я́блоки** алмағастан алмалар ҡойолоп төштө **2.** (бер-бер артлы) йығылыу, йығылып бөтөү; **мно́гие попа́дали в о́бморок** күптәр һуштан яҙып йығылды

ПОПАДА́ТЬ *несов. см.* **попа́сть**

ПОПАДА́ТЬСЯ *несов. см.* **попа́сться**

ПОПАДЬЯ́ *ж*; *разг.* поп ҡатыны

ПОПА́РИТЬСЯ *сов.* сабыныу, сабынып алыу

ПОПА́РНО *нареч.* ҡушарлап, икешәрләп; **де́ти шли попа́рно** балалар ҡушарлап бара ине

ПОПА́СТЬ *сов.* **1.** *в кого-что, чем* (*попасть в цель — о пуле, о чём-л. брошенном и т.п.*) тейеү, тейҙереү; (*просунуть*) индереү, кертеү, тығыу; **пу́ля попа́ла в цель** пуля сәпкә тейҙе; **попа́сть ка́мнем в окно́** таш менән тәҙрәгә тейҙереү; **попа́сть ного́й в стре́мя** аяҡты өҙәңгегә тығыу; **попа́сть ключо́м в замо́чную сква́жину** асҡысты йоҙаҡ тишегенә индереү; **попа́сть ни́ткой в иго́лку** епте энә күҙәүенә индереү **2.** *во что, чем* (*неловким движением угодить куда-л.*) тап булыу, тура килеү, барып төшөү; **попа́сть в грязь** бысраҡҡа тура килеү **3.** *куда* (*очутиться*) эләгеү, барып (килеп) эләгеү (сығыу); **попа́сть в незнако́мый го́род** таныш булмаған ҡалаға барып сығыу; **попа́сть на пра́здник** байрамға барып эләгеү **4.** *во что, подо что* (*оказаться*) эләгеү, ҡалыу, тарыу; **попа́сть под дождь** ямғыр аҫтында ҡалыу; **попа́сть в лову́шку** тоҙаҡҡа эләгеү; **попа́сть в беду́** бәләгә тарыу **5.** *во что, на что* (*оказаться назначенным, принятым куда-л.*) эләгеү, инеү, кереү; **попа́сть в институ́т** институтҡа инеү; **попа́сть во флот** флотҡа эләгеү **6.** *кому безл.*; *разг.* эләгеү, төшөү; **тебе́ за э́то попадёт** һиңә быының өсөн эләгер **7.** *в прош. вр.* **попа́ло**; *неодобр.*: **ночева́ть где попа́ло** теләһә ҡайҙа йоҡлау; **есть что попа́ло** нимә тура килә, шуны ашау; **как попа́ло** нисек етте шулай, теләһә нисек; **кто попа́ло** теләһә кем; кем тура килә, шул; **куда́ попа́ло** теләһә ҡайҙа; ҡайҙа етте, шунда ♦ **попа́сть впроса́к** *см.* **впроса́к**; **попа́сть в ко́гти** *см.* **ко́готь**; **попа́сть в ру́ки** ҡулы-

на элэгеү; **попа́сть па́льцем в не́бо** яҙа әйтеү, бик ныҡ яңылышыу

ПОПА́СТЬСЯ *сов.* **1.** эләгеү, тотолоу; **попа́сться в капка́н** ҡапҡанға эләгеү; **попа́сться на кра́же** урлағанда тотолоу **2.** *кому*; *разг.* осрау, тап булыу; **попа́сться навстре́чу** ҡаршы осрау **3.** *кому* ҡулға төшөү (эләгеү); **попа́лась хоро́шая кни́га** яҡшы китап ҡулға эләкте ♦ **попа́сться на глаза́** *см.* **глаз**; **попа́сться на у́дочку** *см.* **у́дочка**

ПОПА́ХИВАТЬ *несов. чем* и *без доп.*; *разг.* еҫе килеү, еҫләнә башлау; **попа́хивает га́рью** көйөк еҫе килә; **ры́ба попа́хивает** балыҡ еҫләнә башлаған

ПОПЕРЁК *нареч.* и *предлог* **1.** *нареч.* арҡыры, арҡырыға; **распили́ть бревно́ поперёк** бүрәнәне арҡырыға бысыу **2.** *нареч.*; *перен.*, *разг.* ҡаршы, кирегә; **говори́ть поперёк** ҡаршы һөйләү **3.** *предлог с род. п.* арҡыры; **копа́ть транше́ю поперёк у́лицы** урам арҡыры соҡор ҡаҙыу ♦ **поперёк го́рла стать (встать и т.п.)** *см.* **го́рло**

ПОПЕРЕМЕ́ННО *нареч.* алмашлап, алмаштилмәш; **чита́ть попереме́нно** алмашлап уҡыу

ПОПЕРЕ́ЧИНА *ж* арҡыры ағас, арата; **попере́чина ле́стницы** баҫҡыс аратаһы; **попере́чина огражде́ния** кәртә аратаһы

ПОПЕРЕ́ЧНИК *м* иңе, арҡырыһы; **о́зеро киломе́тра четы́ре в попере́чнике** иңе дүрт километр тирәһе күл

ПОПЕРЕ́ЧНЫЙ, -ая, -ое арҡыры; **в попере́чном разре́зе** арҡыры киҫелешендә; **попере́чная ли́ния** арҡыры һыҙыҡ ♦ **попере́чная пила́** арҡыры бысҡы

ПОПЕРХНУ́ТЬСЯ *сов.* сәсәү, сәсәп китеү; **поперхну́ться ча́ем** сәйгә сәсәү

ПОПЕ́РЧИТЬ и **ПОПЕРЧИ́ТЬ** *сов. что* (әҙерәк) борослау, (әҙерәк) борос һибеү

ПОПЕ́ТЬ *сов. что* и *без доп.* йырлап алыу

ПОПЕЧЕ́НИЕ *с* ҡарамаҡ, тәрбиәгә алыу, тәрбиәлә булыу, ҡайғыртыу; **оста́вить на попече́ние** *чьё-л. кемдеңдер* ҡарамағына ҡалдырыу

ПОПЕЧИ́ТЕЛЬ *м* и **ПОПЕЧИ́ТЕЛЬНИЦА** *ж* **1.** (*опекун*) бағыусы, ҡарап үҫтереүсе, тәрбиә итеүсе **2.** попечитель (*революцияға тиклем Рәсәйҙә берәй тармаҡтың учреждениеларына етәкселек итеүсе*)

ПОПЕЧИ́ТЕЛЬСТВО *с* попечителлек, попечитель вазифаһы, бағыусылыҡ

ПОПИВА́ТЬ *несов.*; *разг.* **1.** *что* аҙлап эсеү, эсеү; **сиди́т, чаёк попива́ет** рәхәтләнеп сәй эсеп ултыра **2.** (*изредка выпивать*) эскеләү

ПОПИРА́ТЬ *несов. что*; *перен.* боҙоу, һанға һуҡмау; **попира́ть права́** *чьи-л. берәйһенең* хоҡуҡтарын һанға һуҡмау

ПОПИСА́ТЬ *сов. что* и *без доп.* яҙғылап алыу; **хочу́ немно́го пописа́ть** бер аҙ яҙғылап алғым килә ♦ **ничего́ не попи́шешь** *разг.* бер ни ҙә эшләп булмай

ПОПИ́СЫВАТЬ *несов. что* и *без доп.*; *разг.*, *ирон.* яҙғылау, яҙыштырыу; **он попи́сывает в газе́тах** ул гәзиткә яҙыштыра

ПОПИ́ТЬ *сов. что, чего* и *без доп.* бер аҙ эсеү, эсеп алыу; **попи́ть холо́дной воды́** һалҡын һыу эсеп алыу

ПО́ПКА *ж*; *разг.* (*ягодицы, обычно у ребёнка*) оса

ПОПЛАВО́К *м* **1.** ҡалҡыуыс; **поплаво́к у́дочки** ҡармаҡ ҡалҡыуысы; **поплаво́к сети́** ау ҡалҡыуысы; **поплаво́к гидросамолёта** гидросамолёт ҡалҡыуысы **2.** *разг.* йөҙгөс ресторан

ПОПЛА́КАТЬ *сов.* илап алыу

ПО-ПЛАСТУ́НСКИ *нареч.* түш менән шыуышыу

ПОПЛАТИ́ТЬСЯ *сов. чем* и *без доп.* язаһын күреү, кәрәген алыу, түләү; **поплати́ться за оши́бку** хата өсөн язаһын күреү

ПОПЛЕВА́ТЬ *сов.*; *разг.* төкөрөү, төкөрөп ҡуйыу

ПОПЛЁВЫВАТЬ *несов.*; *разг.* төкөргөләү, төкөрештерәү

ПОПЛЕСТИ́СЬ *сов.*; *разг.* һөйрәлеп барыу (килеү)

ПОПЛИ́Н *м* поплин (*туҡыма*)

ПОПЛИ́НОВЫЙ, -ая, -ое **1.** поплин ...ы; **попли́новый отре́з** поплин киҫәге **2.** поплин, поплиндан тегелгән; **попли́новое пла́тье** поплин күлдәк

ПОПЛЫ́ТЬ *сов.* йөҙә (аға) башлау, йөҙөп (ағып) китеү; **поплы́ть к бе́регу** ярға табан йөҙөп китеү; **плот поплы́л** һал ағып китте

ПОПЛЯСА́ТЬ *сов. что* и *без доп.* бейеп алыу ♦ **ты у меня́ попля́шешь** мин һине бейетермен әле, ҡыҙған табаға баҫтырырмын

ПОПО́ВСКИЙ, -ая, -ое *разг.* поп ...ы; **попо́вский дом** поп йорто

ПОПО́ЙКА *ж*; *разг.* эскелек, эске мәжлесе

ПОПОЛА́М *нареч.* **1.** урталай, уртаға; **распили́ть бревно́ попола́м** бүрәнәне уртаға бысыу **2.** (*на паях*) уртаҡҡа; **купи́ть попола́м** *что-л. нимәлер* уртаҡҡа һатып алыу **3.** (*в смешении с чем-л.*) яртылаш; **молоко́ попола́м с водо́й** яртылаш һыу ҡушылған һөт

ПО́ПОЛЗЕНЬ *м* үрмәлсек турғай

ПОПОЛЗНОВЕ́НИЕ *с* йәшерен уй (ниәт), аҫтыртын ниәт

ПОПОЛЗТИ́ *сов.* шыуышып (үрмәләп, имгәкләп) китеү

ПОПОЛНЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **попо́лнить** — **пополня́ть**, **попо́лниться** — **пополня́ться**; **пополне́ние запа́сов** һаҡламдарҙы тулыландырыу **2.** *воен.* өҫтәлмә ғәскәр; **на фронт при́было пополне́ние** фронтҡа өҫтәлмә ғәскәр килде

ПОПОЛНЕ́ТЬ *сов. см.* **полне́ть**

ПОПО́ЛНИТЬ *сов. что, чем* тулыландырыу, өҫтәү, арттырыу; **попо́лнить запа́сы продово́льствия** аҙыҡ һаҡламдарын тулыландырыу; **попо́лнить свои́ зна́ния** үҙ белемеңде арттырыу

ПОПО́ЛНИТЬСЯ *сов.* тулыланыу, артыу; **библиоте́ка попо́лнилась но́выми кни́гами** китапхана яңы китаптар менән тулыланды

ПОПОЛНЯ́ТЬ *несов. см.* **попо́лнить**

ПОПОЛНЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **попо́лниться** 2. *страд. от* **пополня́ть**

ПОПОЛУ́ДНИ *нареч.* төш ауғас, төштән һуң; **в два часа́ пополу́дни** төштән һуң сәғәт икелә

ПОПОЛУ́НОЧИ *нареч.* төн уртаһы уҙғас, ярты төндән һуң; **в час пополу́ночи** ярты төндән һуң сәғәт берҙә

ПОПО́МНИТЬ *сов.*; *что* 1. *разг.* (*не забыть*) иҫтә тотоу, онотмау 2. *кому* иҫенә төшөрөү, алдына килтереү; **я тебе́ э́то попо́мню** мин быны иҫеңә төшөрөрмөн әле ♦ **попо́мни(те) моё сло́во** мин әйткәйне тиерһең (тиерһегеҙ)

ПОПО́НА *ж* ат япмаһы

ПОПО́РТИТЬ *сов. что*; *разг.* 1. әҙерәк (бер аҙ) боҙоу (ватыу); **снаря́д попо́ртил сте́ну** снаряд стенаны бер аҙ ватҡан 2. (*испортить всё, многое*) боҙоу, боҙоп (ватып) бөтөрөү; **попо́ртить все проду́кты** бөтә аҙыҡ-түлекте боҙоп бөтөрөү

ПОПО́РТИТЬСЯ *сов.*; *разг.* 1. әҙерәк (бер аҙ) боҙоу (ватыу); **я́блоко попо́ртилось** алма бер аҙ боҙолған 2. (*испортить — о всём, многом*) боҙолоп (ватылып) бөтөү; **брёвна попо́ртятся, лёжа в коре́** ҡабығында ятып, бүрәнәләр боҙолоп бөтәсәк

ПОПО́ТЧЕВАТЬ *сов. см.* **по́тчевать**

ПОПРАВИ́МЫЙ, -ая, -ое төҙәтерлек, төҙәтә алырлыҡ; **э́та оши́бка ещё поправи́ма** был хата әле төҙәтерлек

ПОПРА́ВИТЬ *сов.* 1. *что* (*починить*) төҙәтеү; **попра́вить теле́гу** арбаны төҙәтеү 2. *кого-что* (*устранить небольшие ошибки*) төҙәтеү, йүнәтеү, ипләү; **попра́вить рису́нок** рәсемде төҙәтеү 3. *что* рәтләү, төҙәтеү, яҡшыртыу; **попра́вить дела́** эштәрҙе рәтләү; **попра́вить здоро́вье** сәләмәтлекте яҡшыртыу

ПОПРА́ВИТЬСЯ *сов.* 1. (*исправить свою ошибку*) әйткәнеңде төҙәтеү (*һөйләгәндә*); **докла́дчик оговори́лся и тут же попра́вился** докладсы яңылыш әйтеп ебәрҙе һәм шунда уҡ әйткәнен төҙәтте 2. төҙәтенеү, үҙеңде ипкә килтереү; **попра́виться пе́ред зе́ркалом** көҙгө алдында төҙәтенеү 3. (*улучшиться*) рәтләнеү, яҡшырыу, яҡшыланыу; **дела́ попра́вились** эштәр яҡшырҙы 4. (*выздороветь*) төҙәлеү, һауығыу 5. *разг.* (*пополнеть*) таҙарыу, көрәйеү

ПОПРА́ВКА *ж* 1. *см.* **попра́вить** — **поправля́ть, попра́виться** — **поправля́ться** 3—5; 2. (*дополнение, исправление*) төҙәтмә; **попра́вка к резолю́ции** резолюцияға (индерелгән) төҙәтмә

ПОПРАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **попра́вить**

ПОПРАВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **попра́виться** 2. *страд. от* **поправля́ть**

ПОПРА́ТЬ *сов. см.* **попира́ть**

ПО-ПРЕ́ЖНЕМУ *нареч.* элеккесә, әүәлгесә

ПОПРЁК *м*; *разг.* шелтә, әр

ПОПРЕКА́ТЬ *несов. кого-что*; *разг.* шелтәләү, әрләү

ПОПРЕКНУ́ТЬ *сов. см.* **попрека́ть**

ПОПРИВЫ́КНУТЬ *сов.*; *разг.* яйлап өйрәнеп (күнегеп) китеү, күнегә төшөү; **попривы́кнуть к но́вым усло́виям** яңы шарттарға күнегә төшөү

ПО́ПРИЩЕ *с*; *книжн.* майҙан, өлкә; **на по́прище просвеще́ния** мәғариф өлкәһендә

ПОПРО́БОВАТЬ *сов.* 1. *см.* **про́бовать** 2. *повел.* **попробу́й(те)**; *разг.* тейеп кенә ҡара(ғыҙ)

ПОПРОСИ́ТЬ *сов. см.* **проси́ть** 1—3

ПОПРОСИ́ТЬСЯ *сов. см.* **проси́ться** 1, 2

ПО́ПРОСТУ *нареч.* 1. ябай ғына итеп, тартынмайынса; **расскажи́те всё по́просту** барын да ябай ғына итеп һөйләгеҙ 2. *в знач. усил. и огранич. частицы* (*просто-напросто*) ысынын (дөрөҫөн) әйткәндә; **его́ по́просту уво́лили** дөрөҫөн әйткәндә, уны эштән сығарҙылар

ПОПРОША́ЙКА *м* и *ж*; *разг.* 1. (*нищий*) хәйерсе, теләнсе 2. (*тот, кто выпрашивает что-л.*) һораныусы

ПОПРОША́ЙНИЧАТЬ *несов.*; *разг.* 1. (*нищенствовать*) хәйерселәү, теләнселәү 2. (*выпрашивать*) һораныу

ПОПРОША́ЙНИЧЕСТВО *с*; *разг.* 1. (*нищенство*) хәйерселек, теләнселек 2. (*надоедливое выпрашивание*) һораныу, һоранып йонсотоу

ПОПРОЩА́ТЬСЯ *сов. см.* **прости́ться**; **попроща́ться с жено́й** ҡатын менән хушлашыу

ПОПРЫГУ́Н *м* и **ПОПРЫГУ́НЬЯ** *ж*; *разг.* ырғандаҡ, һикрәндәк

ПОПРЫ́СКАТЬ *сов.*; *разг.* 1. *кого-что, чем* бөркөү; **попры́скать духа́ми** хушбуй бөркөү 2. *без доп.* (*покрапать — о дожде*) һибәләү, һибәләп алыу

ПОПРЫ́СКАТЬСЯ *сов. чем*; *разг.* үҙенә бөркөү, һөртөнөү; **попры́скаться духа́ми** хушбуй һөртөнөү

ПОПРЯ́ТАТЬ *сов. кого-что*; *разг.* йәшереп ҡуйыу (бөтөрөү)

ПОПРЯ́ТАТЬСЯ *сов.*; *разг.* йәшенеү, йәшенешеп бөтөү; **де́ти попря́тались от дождя́** балалар ямғырҙан йәшенешеп бөттө

ПОПУГА́Й *м* 1. тутыйғош 2. *перен.*, *разг.* попугай, тутыйғош (*башҡалар һүҙен ҡабатлаусы кеше*)

ПОПУГА́ЙНИЧАТЬ *несов.*; *разг.* тутыйғошланыу (*кемдән ни ишеткәнде ҡабатлау*)

ПОПУГА́ТЬ *сов. кого*; *разг.* әҙерәк ҡурҡытыу, ҡурҡытып алыу

ПОПУ́ДРИТЬ *сов. кого-что* (әҙерәк) пудралау, пудра һөртөү

ПОПУ́ДРИТЬСЯ *сов.* (әҙерәк) пудраланыу, пудра һөртөнөү

ПОПУЛЯРИЗА́ТОР *м* популярлаштырыусы; **популяриза́тор но́вых иде́й** яңы идеяларҙы популярлаштырыусы

ПОПУЛЯРИЗА́ЦИЯ *ж см.* **популяризи́ровать**

ПОПУЛЯРИЗИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* популярлаштырыу, популяр итеү, аңлатып биреү

ПОПУЛЯРИЗОВА́ТЬ *сов., несов. см.* **популяризи́ровать**

ПОПУЛЯ́РНОСТЬ *ж* **1.** популярлыҡ, еңел аңлайышлылыҡ; **популя́рность изложе́ния** эйтелгән (яҙылған) һүҙҙең еңел аңлайышлылығы **2.** (*известность*) танылғанлыҡ, популярлыҡ, киң танылған булыу; **по́льзоваться популя́рностью** киң танылған булыу

ПОПУЛЯ́РНЫЙ, -ая, -ое **1.** еңел, аңлайышлы, популяр; **кни́га напи́сана популя́рным языко́м** китап аңлайышлы тел менән яҙылған **2.** (киң) танылған, популяр; **популя́рный писа́тель** танылған яҙыусы

ПОПУРРИ́ *с нескл.; муз.* попурри, теҙмә; **попурри́ из наро́дных мело́дий** халыҡ көйҙәренән теҙмә

ПОПУСТИ́ТЕЛЬСТВО *с* ирек (юл) ҡуйыу

ПОПУСТИ́ТЕЛЬСТВОВАТЬ *несов. кому-чему кемгәләр-нимәгәләр* ирек (юл) ҡуйыу, уҙындырыу, буйлатыу

ПО́ПУСТУ *нареч.; разг.* юҡҡа, бушҡа, тиккә, заяға, ҡороға; **не тра́тить вре́мя по́пусту** юҡҡа ваҡыт әрәм итмәү

ПОПУ́ТАТЬ *сов. кого; разг.* ҡотортоу, аҙҙырыу ♦ **бес попу́тал** шайтан ҡотортто (*ҡылғанға үкенес белдереп әйтелә*)

ПОПУ́ТНО *нареч.* **1.** бер ыңғайҙан; **попу́тно зада́ть вопро́с** бер ыңғайҙан һорау биреү **2.** *разг.* юл айҡан, юл ыңғайы(нда); **зае́хать попу́тно** юл айҡан һуғылып сығыу

ПОПУ́ТНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*движущийся в одном направлении с кем-чем-л.*) ыңғай, юл айҡан, уңай, юл ыңғайына, бер юлдан бара торған, юл ыңғай осраған; **попу́тный ве́тер** ыңғай ел; **попу́тная маши́на** юл ыңғай осраған машина **2.** (*совершаемый одновременно с чем-л. основным*) (һүҙ) ыңғайында; **попу́тный вопро́с** һүҙ ыңғайында бирелгән һорау

ПОПУ́ТЧИК *м* и **ПОПУ́ТЧИЦА** *ж* **1.** юлдаш **2.** *перен.* эйәреүсе (*берәй сәйәси хәрәкәткә ваҡытлыса ҡушылған кеше*)

ПОПЫТА́ТЬ *сов. что, чего; разг.* һынау, һынап ҡарау ♦ **попыта́ть сча́стья (сча́стье)** бәхетте һынап ҡарау

ПОПЫТА́ТЬСЯ *сов. с неопр.* тырышыу, тырышып (маташып) ҡарау; **попыта́йся сам реши́ть зада́чу** мәсьәләне үҙең сисергә тырышып ҡара

ПОПЫ́ТКА *ж; в разн. знач.* тырышыу, маташыу, уҡталыу; **тще́тные попы́тки** файҙаһыҙ маташыуҙар; **предприня́ть попы́тку** маташып ҡарау; **взять барье́р с пе́рвой попы́тки** барьерҙы беренсе уҡталыуҙа уҡ алыу ♦ **попы́тка не пы́тка** ятып ҡалғансы атып ҡал

ПОПЫ́ХИВАТЬ *несов.; разг.* пыхылдау, пых-пых килеү

ПОПЯ́ТИТЬСЯ *сов.* сигенеү, сигенә төшөү; **попя́титься наза́д** артҡа сигенеү

ПОПЯ́ТНЫЙ, -ая, -ое кире, артҡа табан ♦ **идти́ на попя́тный (на попя́тную)** үҙ һүҙенән кире ҡайтыу, һүҙендә тормау

ПОРА́ *ж* **1.** ваҡыт, саҡ, мәл; **весе́нняя пора́** яҙ ваҡыты; **зи́мняя пора́** ҡышҡы мәл; **пора́ жа́твы** ураҡ мәле **2.** *кому в знач. сказ., безл.* ваҡыт; **пора́ на рабо́ту** эшкә барырға ваҡыт ♦ **в (са́мую) по́ру** үҙ ваҡытында; **в ту по́ру** ул саҡта; **до поры́, до вре́мени** ваҡыты еткәнсә; **до сих по́р; до́ сих пор**: 1) (*о времени*) әлегә тиклем, ошоға ҡәҙәр; **до сих по́р не знать** әлегә тиклем белмәү; 2) (*о месте*) ошо ергә тиклем; **до каки́х пор** ҡасанға тиклем; **до тех пор** шуға тиклем; **на пе́рвых пора́х** тәү башта; **с да́вних пор** әллә ҡасандан бире, күптән

ПОРАБО́ТАТЬ *сов.* эшләү, эшләп алыу

ПОРАБОТИ́ТЕЛЬ *м* ҡол итеүсе, иҙеүсе, ҡоллоҡҡа төшөрөүсе

ПОРАБОТИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** (*лишить свободы*) иҙеү, ҡол итеү, ҡоллоҡҡа төшөрөү **2.** (*полностью подчинить себе*) үҙенә буйһондороу (бағындырыу)

ПОРАБОЩА́ТЬ *несов. см.* **поработи́ть**

ПОРАБОЩЕ́НИЕ *с* ҡоллоҡ, бойондороҡлоҡ; **находи́ться в порабоще́нии** бойондороҡлоҡта булыу

ПОРАВНЯ́ТЬСЯ *сов. с кем-чем* тигеҙләнеү, йәнәшләү, арттан килеп етеү

ПОРА́ДОВАТЬ *сов. кого-что* ҡыуандырыу, һөйөндөрөү, шатландырыу

ПОРА́ДОВАТЬСЯ *сов.* ҡыуаныу, һөйөнөү, шатланыу

ПОРАЖА́ТЬ *несов. см.* **порази́ть**

ПОРАЖА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **порази́ться** **2.** *страд. от* **поража́ть**

ПОРАЖЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **порази́ть** 1 — **поража́ть**; **пораже́ние це́ли** сәпкә тейҙереү **2.** еңелеү; **потерпе́ть пораже́ние** еңелеүгә дусар булыу **3.** (*повреждение*) зарарланыу; **пораже́ние зри́тельного не́рва** күреү нервыһының зарарланыуы ♦ **пораже́ние прав (в права́х)** *юр.* хоҡуҡтан мәхрүм итеү

ПОРАЖЕ́НЧЕСТВО *с* еңелеү яғында тороу (**1.** *һуғышта үҙ хөкүмәтенең еңелеүен күҙәткән сәйәсәт* **2.** *берәй идея, уй, эштең барып сығыуына икеләнеп ҡарау*)

ПОРАЗИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое иҫ киткес, таң ҡалдырғыс, һоҡландырғыс; **порази́тельная красота́** һоҡландырғыс матурлыҡ; **порази́тельная па́мять** иҫ киткес хәтер

ПОРАЗИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** (атып) тейҙереү, емереү, зыян итеү; **порази́ть цель** сәпкә тейҙереү; **порази́ть снаря́дом танк** снаряд менән танкыға атып тейҙереү **2.** (*победить, разбить*)

тар-мар итеү; **поразить неприятеля** дошманды тар-мар итеү **3.** зарарлау, зарар килтереү; **болезнь поразила слух** ауырыу ҡолаҡҡа зарар килтергән **4.** (*изумить*) иҫте китереү, ғәжәпкә (таңға, хайранға) ҡалдырыу

ПОРАЗИТЬСЯ *сов.* иҫ китеү, ғәжәпләнеү, таң (хайран) ҡалыу; **поразиться известию** хәбәргә иҫ китеү

ПОРАЗМЫСЛИТЬ *сов. о ком-чём, над чем* и *без доп.*; *разг.* төптән уйлау, ныҡлап фекер йөрөтөү

ПОРАНИТЬ *сов. кого-что* (бер аҙ) яралау, йәрәхәтләү

ПОРАНИТЬСЯ *сов.* (бер аҙ) яраланыу, йәрәхәтләнеү

ПОРАСКИНУТЬ: пораскинуть умом *прост. см.* **раскинуть**

ПОРАСТАТЬ *несов. см.* **порасти** 1

ПОРАСТИ *сов.* **1.** *чем* баҫыу, ҡаплау; **тропинка поросла травой** һуҡмаҡты үлән баҫҡан **2.** (*прибавиться в росте*) үҫә биреү (төшөү), бер аҙ үҫеү

ПОРВАТЬ *сов. что* **1.** *разг.* йыртыу, йыртып ташлау (ебәреү); (*нитку*) өҙөү; **порвать рубашку** күлдәкте йыртыу; **порвать письмо** хатты йыртып ташлау **2.** *перен.* өҙөү; **порвать отношения** *с кем-л. кем менәндер* мөнәсәбәтте өҙөү; **порвать договор** килешеүҙе өҙөү

ПОРВАТЬСЯ *сов.* **1.** *прям., перен.* өҙөлөү, йыртылыу; **нитка порвалась** еп өҙөлдө; **пальто порвалось** пальто йыртылған; **голос порвался** тауыш өҙөлдө **2.** *перен.* (*об отношениях*) өҙөлөү; **связь порвалась** бәйләнеш өҙөлдө

ПОРЕДЕТЬ *сов. см.* **редеть**

ПОРЕЗ *м* **1.** *см.* **порезать** 1, **порезаться** **2.** (*рана*) яра, ҡырҡылған (киҫелгән) ер; **глубокий порез** тәрән яра

ПОРЕЗАТЬ *сов.* **1.** *что* ҡырҡыу, киҫеү; **порезать руку** ҡулды киҫеү **2.** *что, чего*; *разг.* ҡырҡыу, киҫеү, телеү, турау; **порезать мясо** ит турау

ПОРЕЗАТЬСЯ *сов.* ҡырҡылыу, киҫелеү, ҡырҡып (киҫеп) ебәреү; **порезаться стеклом** быялаға ҡырҡылыу

ПОРЕЙ *м* ялпаҡ һуған

ПОРЕКОМЕНДОВАТЬ *сов.* **1.** *кого-что* тәҡдим итеү; **порекомендовать работника** хеҙмәткәр тәҡдим итеү **2.** *что* и *с неопр.* кәңәш итеү (биреү); **порекомендовать прочесть интересную книгу** ҡыҙыҡлы китапты уҡырға кәңәш биреү

ПОРЕЧЬЕ *с* йылға буйы, үҙән буйы

ПОРИСТЫЙ, -ая, -ое күҙәүле, күҙгәнәсле, күҙәнәкле; **пористая кожа** күҙгәнәсле тире; **пористый хлеб** күҙәнәкле икмәк; **пористый чугун** күҙәнәкле суйын

ПОРИЦАНИЕ *с* шелтә; **вынести порицание** шелтә белдереү

ПОРИЦАТЬ *несов. кого-что* шелтәләү

ПОРКА I *ж см.* **пороть** I; **порка платья** күлдәк һүтеү

ПОРКА II *ж*; *разг. см.* **пороть** II

ПОРНОГРАФИЧЕСКИЙ, -ая, -ое порнографик; **порнографический роман** порнографик роман

ПОРНОГРАФИЯ *ж* порнография (*енси мөнәсәбәтте һүрәтләүҙәге оятһыҙлыҡ*)

ПОРОВНУ *нареч.* тигеҙләп, тигеҙ итеп; **разделить поровну** тигеҙ итеп бүлеү

ПОРОГ *м* **1.** *прям., перен.* тупһа; **высокий порог** бейек тупһа; **вернуться к отчему порогу** атай тупһаһына әйләнеп ҡайтыу; **переступить порог** тупһаны аша атлау **2.** һикәлтә; **порог на горной реке** тау йылғаһындағы һикәлтә **3.** *чего*; *перен.* (*преддверие, граница*) алдында; **на пороге важных событий** мөһим ваҡиғалар алдында **4.** *спец.* (*наименьшая степень проявления чего-л.*) сик; **порог слышимости** ишетелеш сиге ♦ **на пороге** бына-бына була, бик тиҙҙән етә; **на порог не пускать** *кого* тупһаға баҫтырмау

ПОРОДА *ж* **1.** тоҡом, нәҫел; **башкирская порода лошадей** башҡорт тоҡомло аттар; **охотничья порода собак** һунар эттәре тоҡомо **2.** (*вид растений*) төр; **древесные породы** ағас төрҙәре **3.** (*категория людей*) зат; **из богатырской породы людей** баһадирҙар затынан **4.** (*минерал*) тоҡом; **горная порода** тау тоҡомо

ПОРОДИСТЫЙ, -ая, -ое яҡшы тоҡомло (нәҫелле); **породистая лошадь** яҡшы тоҡомло ат

ПОРОДИТЬ *сов. что*; *перен.* (*послужить причиной*) килтереп сығарыу, сәбәпсе булыу; **породить недоразумение** аңлашылмаусылыҡ килтереп сығарыу

ПОРОДНИТЬ *сов. кого-что, с кем-чем* туғанлаштырыу, яҡынайтыу, туған итеү; **породнить чуждые друг другу роды** бер-береһенә сит ырыуҙарҙы туғанлаштырыу

ПОРОДНИТЬСЯ *сов.* туғанлашыу, туған булыу

ПОРОЖДАТЬ *несов. см.* **породить**

ПОРОЖДЕНИЕ *с* тыуҙырған нәмә, нигеҙендә барлыҡҡа килгән нәмә; **порождение общества** йәмғиәт тыуҙырған нәмә

ПОРОЖИСТЫЙ, -ая, -ое тупһалы, һикәлтәле; **порожистая река** һикәлтәле йылға

ПОРОЖНИЙ, -яя, -ее *разг.* буш, әйбер тейәлмәгән; **порожнее ведро** буш биҙрә ♦ **переливать из пустого в порожнее** юҡты бушҡа ауҙарыу

ПОРОЖНЯК *м*; *разг.* буш (йөкһеҙ) транспорт

ПОРОЖНЯКОМ *нареч.*; *разг.* буш көйө, йөкһеҙ, йөк тейәмәйенсә; **ехать порожняком** йөк тейәмәйенсә китеп барыу

ПОРОЗНЬ *нареч.* айырым, башҡа, айырым-айырым; **действовать порознь** айырым эш итеү

ПОРОЗОВЕТЬ *сов.* алһыуланып китеү

ПОРО́Й и **ПОРО́Ю** *нареч.* ҡайһы ваҡыт(та), ҡайһы саҡ(та)

ПОРО́К *м* **1.** кәмселек, боҙоҡлоҡ, етешһеҙлек; **лжи́вость — са́мый дурно́й поро́к** алдаҡсылыҡ — иң насар етешһеҙлек, кәмселек **2.** (*физический недостаток*) зәғифлек, кәмселек ♦ **поро́к се́рдца** йөрәктәге физик кәмселек

ПОРОЛО́Н *м* поролон (*ҡуҙәҡле синтетик материал*)

ПОРОЛО́НОВЫЙ, -ая, -ое **1.** поролон ...ы; **пороло́новый цех** поролон цехы **2.** поролон, поролондан эшләнгән; **пороло́новая ку́ртка** поролон куртка

ПОРОСЁНОК *м* **1.** суҡа балаһы **2.** *перен., бран.* суҡа, шаҡшы

ПОРОСИ́ТЬСЯ *несов.* балалау (*суҡаға ҡарата*)

ПО́РОСЛЬ *ж* **1.** (*побеги*) үҫенте; **по́росль от пней** төптән сыҡҡан үҫенте **2.** (*молодой лес*) йәш урман

ПОРОСЯ́ТИНА *ж* суҡа балаһы ите

ПОРОСЯ́ЧИЙ, -ая, -ее суҡа балаһы ...ы; **поросячий визг** суҡа балаһының сыйылдауы

ПОРО́ТЬ I *несов. что* (*распарывать*) һүтеү

ПОРО́ТЬ II *несов. кого*; *разг.* (*сечь, бить*) сыптырыу, ярыу; **поро́ть ремнём** ҡайыш менән ярыу ♦ **поро́ть горя́чку** ашығып эш итеү

ПОРО́ТЬСЯ *несов.* **1.** *разг.* һүтелеү; **рука́в по́рется** ең һүтелә **2.** *страд. от* **поро́ть** I

ПО́РОХ *м* дары; **безды́мный по́рох** төтөнһөҙ дары ♦ **держа́ть по́рох сухи́м** һәр саҡ әҙер тороу; **не хвата́ет по́роху** көс етмәй, хәлдән килмәй; **по́рохом па́хнет** *см.* **па́хнуть**

ПОРОХОВНИ́ЦА *ж* дары һауыты ♦ **есть ещё по́рох в пороховни́цах** көс бар әле, дәрт һүнмәгән әле

ПОРОХОВО́Й, -ая, -ое дары ...ы; **порохово́й дым** дары төтөнө

ПОРО́ЧИТЬ *несов. кого-что* яманлау, хурлау, ҡара яғыу; **поро́чить и́мя** *чьё-л. кемдеңдер* исеменә ҡара яғыу

ПОРО́ЧНОСТЬ *ж* **1.** боҙоҡлоҡ, әҙәпһеҙлек; **поро́чность поведе́ния** тәртиптең боҙоҡлоғо **2.** яңылыш, (хата), булыу, кәмселек; **поро́чность доказа́тельств** дәлилдәрҙең яңылыш булыуы

ПОРО́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*безнравственный*) боҙоҡ, әҙәпһеҙ; **поро́чный челове́к** әҙәпһеҙ кеше **2.** (*неправильный*) яңылыш, хата; **поро́чные ме́тоды** яңылыш алымдар ♦ **поро́чный круг** ҡотолғоһоҙ хәл

ПОРО́ША *ж* ҡырпаҡ ҡар

ПОРОШИ́ТЬ *несов. что* и *без доп.* ҡырпаҡлау; **снег пороши́т** ҡар ҡырпаҡлап тора

ПОРОШКО́ВЫЙ, -ая, -ое онтаҡ; **порошко́вое молоко́** онтаҡ һөт

ПОРОШО́К *м* онтаҡ, порошок; **зубно́й порошо́к** теш онтағы; **стира́льный порошо́к** кер онтағы; **принима́ть порошо́к** онтаҡ ҡабул итеү ♦ **стере́ть в порошо́к** *кого* көл итеү, көлөн күккә осороу

ПОРО́Ю *нареч. см.* **поро́й**

ПОРТ *м* порт; **речно́й порт** йылға порты; **торго́вый порт** сауҙа порты

ПОРТА́Л *м* портал (**1.** *архит. ҙур йорттарҙың төрлө рәүештә матурлап эшләнгән тышҡы ишеге* **2.** *тех.* (*"П" хәрефе рәүешендәге рам — машина өлөшө*); **порта́л с коло́ннами** колонналы портал

ПОРТА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** *архит.* портал ...ы; **порта́льные коло́нны** портал колонналары **2.** *тех.* порталлы; **порта́льный кран** порталлы кран; **порта́льный стано́к** порталлы станок

ПОРТАТИ́ВНЫЙ, -ая, -ое портатив, бәләкәй күләмле, йөрөтөргә уңайлы; **портати́вный магнитофо́н** портатив магнитофон; **портати́вная пи́шущая маши́нка** портатив яҙыу машинкаһы

ПОРТВЕ́ЙН *м* портвейн; **бе́лый портве́йн** аҡ портвейн; **пить портве́йн** портвейн эсеү

ПО́РТИК *м*; *архит.* портик (*ҡыйыҡлы галерея*)

ПО́РТИТЬ *несов. кого-что*; *в разн. знач.* боҙоу; **по́ртить маши́ну** машинаны боҙоу; **по́ртить зре́ние** күҙҙе боҙоу; **по́ртить настрое́ние** кәйефте боҙоу; **по́ртить отноше́ния** араны боҙоу ♦ **по́ртить кровь** *кому* ҡанын боҙоу, асыуландырыу

ПО́РТИТЬСЯ *несов.*; *в разн. знач.* боҙолоу; **ле́том мя́со бы́стро по́ртится** йәйен ит тиҙ боҙола; **пого́да начала́ по́ртиться** көн боҙола башланы; **отноше́ния у них по́ртятся** уларҙың аралары боҙола; **без присмо́тра ребёнок по́ртится** күҙҙолаҡһыҙ бала боҙола

ПОРТНО́Й *м* и **ПОРТНИ́ХА** *ж* тегенсе; **мужско́й портно́й** ирҙәр кейеме тегенсеһе

ПОРТНЯ́ЖНИЧАТЬ *несов.*; *разг.* тегенеү, тегенселек менән шөғөлләнеү

ПОРТНЯ́ЖНИЧЕСТВО *с* тегенселек

ПОРТНЯ́ЖНЫЙ, -ая, -ое тегенселек ...ы; **портня́жное де́ло** тегенселек эше

ПОРТОВИ́К *м* порт хеҙмәткәре

ПОРТО́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** порт ...ы; **порто́вые рабо́чие** порт эшселәре **2.** портлы; **порто́вый го́род** портлы ҡала

ПОРТРЕ́Т *м* **1.** (*произведение изобразительного искусства*) портрет, һүрәт, рәсем **2.** *лит.* портрет; **портре́т гла́вного геро́я рома́на** романда төп геройҙың портреты

ПОРТРЕТИ́СТ *м* портретсы (*портрет яһаусы рәссам*)

ПОРТРЕ́ТНЫЙ, -ая, -ое портрет(тар) ...ы, портрет яһау ...ы; **портре́тная галере́я** портреттар галереяһы; **портре́тная жи́вопись** портрет яһау сәнғәте

ПОРТСИГА́Р *м* портсигар; **сере́бряный портсига́р** көмөш портсигар

5 зак. 2.0007.06

ПОРТУГА́ЛЬСКИЙ, -ая, -ое португал ...ы, Португалия ...ы; **португа́льский язы́к** португал теле

ПОРТУГА́ЛЬЦЫ *мн.* португалдар, португал халҡы // *ед.* **португа́лец** *м* португал ир-аты; **португа́лка** *ж* португал ҡатын-ҡыҙы

ПОРТУПЕ́Я *ж*; *воен.* портупея; **переки́нуть портупе́ю че́рез плечо́** портупеяны иңбаш аша һалыу

ПОРТФЕ́ЛЬ *м* портфель; **ко́жаный портфе́ль** күн портфель

ПОРТЬЕ́ *м нескл.* портье (*ҡунаҡханаға ингән урында асҡыс һаҡлаусы, күҙ-ҡолаҡ булыусы хеҙмәткәр*)

ПОРТЬЕ́РА *ж* портьер, шаршау (*ҡалын тауарҙан ишек йә тәҙрә ҡормаһы*)

ПОРТЯ́НКА *ж* силғау, сылғау; **обма́тывать но́ги портя́нками** аяҡҡа силғау урау

ПОРУБИ́ТЬ *сов.*; *разг.* **1.** *что* (*вырубить всё, многое*) ҡырҡыу, киҫеү, ҡырҡып (киҫеп) бөтөрөү; **поруби́ть лес** урманды ҡырҡып бөтөрөү **2.** *кого-что* (*изрубить всё, всех*) тураҡлау, ҡырҡҡылау, ҡырҡҡылап (тураҡлап) бөтөрөү; **поруби́ть са́блей** ҡылыс менән тураҡлап бөтөрөү **3.** *что, чего* и *без доп.* ҡырҡып (киҫеп) алыу, бер аҙ ҡырҡыу (киҫеү); **поруби́ть дров** утын ҡырҡып алыу

ПОРУ́БКА *ж*; *разг.* **1.** *см.* **поруби́ть** 1; **2.** (*вырубка*) ҡырҡынды

ПОРУ́БЩИК *м*; *разг.* урман ҡырҡыусы

ПОРУГА́НИЕ *с* мәсхәрә, хурлыҡ

ПОРУГА́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* орошоп (тиргәп, әрләп, һүгеп) алыу **2.** *обычно в ф. прич.* мәсхәрәләнеү, хурланыу; **пору́ганная честь** хурланған намыҫ

ПОРУГА́ТЬСЯ *сов.* **1.** *разг.* (*поссориться*) тиргәшеү, әрләшеү, эйткеләшеү; **поруга́ться с сосе́дом** күрше менән эйткеләшеү **2.** (*ругаться некоторое время*) бер аҙ тиргәшеү (һүгенеү)

ПОРУ́ГИВАТЬ *несов. кого-что*; *разг.* тиргәштереү, әрләштереү

ПОРУ́КА: взять (брать) на пору́ки үҙ яуаплылығыңа (өҫтөңә) алыу (*хөкөм тикшереүендәге кешене*); **отда́ть на пору́ки** *кому кемдеңдер* яуаплылығына биреү

ПОРУЧА́ТЬ *несов. см.* **поручи́ть**

ПОРУЧЕ́НИЕ *с* йомош, тапшырылған эш; **испо́лнить поруче́ние** йомошто башҡарыу; **посла́ть с поруче́нием** йомош менән ебәреү

ПОРУ́ЧИК *м* поручик (*революцияға тиклем Рәсәйҙә офицер чины*)

ПОРУЧИ́ТЕЛЬ *м* яуаплылыҡты өҫтөнә алыусы

ПОРУЧИ́ТЕЛЬСТВО *с* яуаплылыҡты өҫкә алыу

ПОРУЧИ́ТЬ *сов.* **1.** *кому-чему, что* и *с неопр.* йөкмәтеү, ҡушыу; **поручи́ть тру́дную рабо́ту** ауыр эш ҡушыу **2.** (*вверить кого-л. чьим-л. заботам*) тапшырыу, ҡарарға биреү; **поручи́ть дете́й** *кому-л. кемгәлер* балаларҙы тапшырыу

ПОРУЧИ́ТЬСЯ *сов. за кого-что* яуаплылыҡты үҙ өҫтөнә алыу

ПО́РУЧНИ *мн.* (*ед.* **по́ручень** *м*) таянғыс; **держа́ться за по́ручень** тыянғысҡа тотоноу

ПОРФИ́Р *м*; *мин.* порфир (*вулканик тау тоҡомо*)

ПОРФИ́РА *ж* порфира (*монархтар өсөн тегелгән ҡуйы ҡыҙыл төҫтәге оҙон мантия*)

ПОРХА́НИЕ *с см.* **порха́ть**

ПОРХА́ТЬ *несов.* **1.** пыр-пыр осоу, леп-леп осоу; **ба́бочки порха́ют** күбәләктәр леп-леп оса **2.** *перен.*, *ирон.* (*о людях*) күңел асып йөрөү

ПОРЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое өлөшлө; **порцио́нные блю́да** өлөшлө ашамлыҡтар

ПО́РЦИЯ *ж* өлөш; **заказа́ть по́рцию пло́ва** бер өлөш былауға заказ биреү

ПО́РЧА *ж* **1.** *см.* **по́ртить, по́ртиться**; **убере́чь проду́кты от по́рчи** аҙыҡты боҙолоуҙан һаҡлау **2.** *разг.* (*испорченное место*) боҙоҡ, боҙолған ер

ПО́РЧЕНЫЙ, -ая, -ое *разг.* боҙолған; **по́рченое я́блоко** боҙолған алма

ПО́РШЕНЬ *м* поршень, бешкәк

ПОРШНЕВО́Й, -ая, -ое **1.** поршень ...ы, бешкәк ...ы; **поршневы́е ко́льца** бешкәк дуңгәләктәре **2.** бешкәкле, поршенле; **поршнево́й насо́с** бешкәкле насос

ПО́РЫ *мн.* (*ед.* **по́ра** *ж*) **1.** *анат.* күҙәнәк **2.** (*промежуток между частицами вещества*) күҙәү, ваҡ тишек

ПОРЫ́В *м* **1.** (*внезапное усиление ветра*) ҡапыл иҫеү, иҫеп ебәреү; **поры́в ве́тра** елдең ҡапыл иҫеүе **2.** *чего, какой* ынтылыш, дәрт, атлығыу, уҡталыу; **си́льный поры́в** көслө ынтылыш; **поры́в ра́дости** шатлыҡ дәрте

ПОРЫВА́ТЬ *несов. см.* **порва́ть** 2

ПОРЫВА́ТЬСЯ I *несов.* **1.** *см.* **порва́ться** 2; **2.** *страд. от* **порыва́ть**

ПОРЫВА́ТЬСЯ II *несов.* **1.** ынтылыу; **порыва́ться вперёд** алға ынтылыу **2.** *с неопр.* (*пытаться что-л. сделать*) ынтылыу, атлығыу, талпыныу, ашҡыныу; **порыва́ться встать** торорға ынтылыу; **порыва́ться уе́хать** китергә талпыныу

ПОРЫ́ВИСТОСТЬ *ж* **1.** ыҙғарлыҡ, киҫкенлек, ҡапыл иҫеү; **поры́вистость ве́тра** елдең ҡапыл иҫеүе **2.** (*резкость*) киҫкенлек; **поры́вистость движе́ний** хәрәкәттәрҙең киҫкенлеге **3.** (*пылкость*) ҡыҙыулыҡ, ярһыулыҡ; **поры́вистость хара́ктера** холоҡтоң ҡыҙыулығы

ПОРЫ́ВИСТЫЙ, -ая, -ое **1.** (*неровный, с внезапными усилениями*) ыҙғар, һыҙғаҡ, әсе, ҡапыл (киҫкен) иҫкән; **поры́вистый ве́тер** ҡапыл иҫкән ел **2.** (*резкий*) киҫкен; **поры́вистое движе́ние** киҫкен хәрәкәт **3.** (*пылкий*) ҡыҙыу, ярһыу; **челове́к с поры́вистой нату́рой** ярһыу тәбиғәтле кеше

ПОРЫЖЕ́ЛЫЙ, -ая, -ое уңып һарғайған, көнгә көйгән, ерән төҫкә ингән; **порыже́лая трава́** көнгә көйгән үлән

ПОРЫЖЕ́ТЬ *сов.* уңып һарғайыу, көнгә көйөү, ерән төҫкә инеү

ПОРЫХЛЕ́ТЬ *сов. см.* **рыхле́ть**

ПОРЯ́ДКОВЫЙ, -ая, -ое рәт ...ы; **поря́дковый но́мер** рәт номеры; **поря́дковое числи́тельное** *грам.* рәт һаны

ПОРЯ́ДКОМ *нареч.*; *разг.* **1.** (*изрядно*) байтаҡ, шаҡтай, етерлек; **поря́дком надое́ло** шаҡтай туйҙырҙы **2.** (*как следует*) тейешенсә, йүнләп, рәтләп; **поря́дком разобра́ться** *в чём-л.* *берәй нәмәне* тейешенсә тикшереү

ПОРЯ́ДОК *м*; *в разн. знач.* тәртип; **алфави́тный поря́док** алфавит тәртибе; **образцо́вый поря́док** өлгөлө тәртип; **похо́дный поря́док** поход тәртибе; **поря́док комплектова́ния библиоте́ки** китапхананы комплектлау тәртибе; **в поря́дке обсужде́ния** фекер алышыу тәртибендә; **привести́ в поря́док** тәртипкә килтереү ♦ **в поря́дке** *что*; *в знач. сказ.* тәртиптә; **в поря́дке** *чего*; *в знач. предлога* йөҙөнән; **в поря́дке веще́й** тәбиғи; **в рабо́чем поря́дке** эш барышында; **для поря́дка**: 1) (*для поддержания норм в чём-л.*) тәртип булһын өсөн; 2) (*для соблюдения принятых правил*) йола һаҡлау маҡсатында; **поря́док дня** көн тәртибе; **свои́м поря́дком** кәрәгенсә, тейешенсә, үҙ яйы менән

ПОРЯ́ДОЧНО *нареч.* **1.** намыҫлы, рәтле, йүнле; **вести́ себя́ поря́дочно** үҙеңде йүнле тотоу **2.** *в знач. числ.* (*достаточно, много кого-чего-л.*) байтаҡ, арыу уҡ; **ждать пришло́сь поря́дочно** арыу уҡ көтөргә тура килде

ПОРЯ́ДОЧНОСТЬ *ж* намыҫлылыҡ, әҙәплелек

ПОРЯ́ДОЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*честный*) намыҫлы, әҙәпле; **поря́дочный челове́к** намыҫлы кеше **2.** (*довольно хороший*) йүнле, рәтле, арыу **3.** (*значительный*) байтаҡ ҡына, шаҡтай (ярайһы) ғына; **поря́дочная су́мма** байтаҡ ҡына сумма; **сего́дня поря́дочный моро́з** бөгөн ярайһы ғына һыуыҡ

ПОСАДИ́ТЬ *сов. см.* **сажа́ть**; **посади́ть цветы́** сәскә ултыртыу; **посади́ть за стол** өҫтәл артына ултыртыу; **посади́ть в по́езд** поезға ултыртыу; **уме́ло посади́ть самолёт** самолётты оҫта ултыртыу; **посади́ть в тюрьму́** төрмәгә ултыртыу; **посади́ть пти́цу в кле́тку** ҡошто ситлеккә ябыу; **посади́ть больно́го на дие́ту** ауырыуҙы диетаға ултыртыу ♦ **посади́ть в кало́шу** *кого* ағас атҡа атландырыу; **посади́ть на мель**: 1) *что* ҡомға ултыртыу; 2) *кого-что*; *перен.* (*поставить в затруднительное положение*) ауыр хәлгә ҡалдырыу; **посади́ть на ше́ю** *кому* елкәгә ултыртыу (*кеше иҫәбенә йәшәтеү*)

ПОСА́ДКА *ж* **1.** *см.* **посади́ть**; **поса́дка карто́феля** бәрәңге ултыртыу; **поса́дка начина́ется в час** сәғәт берҙә ултыртыу башлана **2.** ултырыу; **вы́нужденная поса́дка самолёта** самолёттың сараһыҙҙан ергә ултырыуы; **плоха́я поса́дка в седле́** эйәрҙә насар ултырыу

ПОСА́ДОЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** *в разн. знач.* ултыртыу ...ы; **поса́дочные маши́ны** ултыртыу машиналары; **поса́дочные рабо́ты** ултыртыу эштәре **2.** *ав.* ултырыу ...ы; **поса́дочная площа́дка** ултырыу майҙаны; **поса́дочный знак** ултырыу билдәһе; **поса́дочный тало́н** ултырыу талоны

ПОСАЖЁНЫЙ: посажёный оте́ц үкел (ҡиәмәтлек, морондоҡ) атай; **посажёная мать** ҡиәмәтлек (үкел, морондоҡ) инәй (әсәй)

ПОСА́ПЫВАТЬ *несов.* мышылдау, мыш-мыш килеү, мышнау

ПОСВА́ТАТЬ *сов. см.* **сва́тать** 1, 2

ПОСВА́ТАТЬСЯ *сов. см.* **сва́таться**

ПОСВЕЖЕ́ТЬ *сов. см.* **свеже́ть**

ПОСВЕТИ́ТЬ *сов.* *кому-чему* и *без доп.* яҡтыртып тороу, бер аҙ яҡтыртыу

ПОСВЕТЛЕ́ТЬ *сов. см.* **светле́ть** 1—3; **не́бо посветле́ло** күк йөҙө яҡтырып китте; **лицо́ его́ посветле́ло** уның йөҙө асылып китте

ПО́СВИСТ *м* һыҙғырыу, һыҙғырыҡ; **моло-де́цкий по́свист** егеттәрсә һыҙғырыу

ПОСВИСТА́ТЬ *сов.* **1.** *см.* **посвисте́ть 2.** *кого-что*; *разг.* (*подозвать свистом*) һыҙғырып саҡырыу

ПОСВИСТЕ́ТЬ *сов.* һыҙғырыу, һыҙғырып алыу

ПОСВИ́СТЫВАТЬ *несов.* һыҙғырғылау, һыҙғырыныу

ПО-СВО́ЙСКИ *нареч.*; *разг.* **1.** (*по своему усмотрению*) үҙенсә, үҙ иркенсә; **распра́виться по-сво́йски** *с кем-л.* *берәйһенән* үҙенсә үс алыу **2.** (*как принято у близких*) үҙ итеп, дуҫтарса; **скажу́ тебе́ по-сво́йски** һиңә үҙ итеп әйтәм

ПОСВЯТИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что, во что* таныштырыу, асып һалыу; **посвяти́ть дру́га в свою́ та́йну** дуҫыңа сереңде асып һалыу **2.** *кому-чему* арнау, бағышлау, биреү; **посвяти́ть свою́ жизнь иску́сству** ғүмереңде сәнғәткә арнау **3.** (*с предлогом "в" и старой формой вин. п. мн. ч.*) сафына ылыҡтырыу (алыу); **посвяти́ть в механиза́торы** механизаторҙар сафына алыу; **посвяти́ть в рабо́чие** эшселәр сафына алыу

ПОСВЯЩА́ТЬ *несов. см.* **посвяти́ть**

ПОСВЯЩЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **посвяти́ть** — **посвяща́ть 2.** (*надпись*) бағышлама (*арнау яҙыуы*); **посвяще́ние в стиха́х** шиғыр менән яҙылған бағышлама

ПОСЕ́В *м* **1.** *см.* **посе́ять**; **посе́в ози́мых** ужым сәсеү **2.** (*то, что посеяно*) сәсеү, сәсеүлек; **пло́щадь посе́вов** сәсеүлек майҙаны

ПОСЕВНО́Й, -ая, -ое **1.** сәсеү ...ы; **посевно́й овёс** сәсеү һолоһо; **посевны́е маши́ны** сәсеү машиналары **2.** *в знач. сущ.* **посевна́я** *ж*; *разг.* сәсеү, сәсеү ваҡыты

ПОСЕДЕ́ЛЫЙ, -ая, -ое *разг.* сал төшкән, салланған, ағарған; **поседе́лые во́лосы** салланған сәстәр

ПОСЕДЕ́ТЬ *сов. см.* **седе́ть**

ПОСЕЛЕ́НЕЦ *м* **1.** күскенсе **2.** (*сосланный на поселение*) һөргөнгә ебәрелгән кеше

ПОСЕЛЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **посели́ть — поселя́ть** 1, **посели́ться — поселя́ться** **2.** (*селение*) ултыраҡ, ауыл; **на цели́нных зе́млях появи́лись но́вые поселе́ния** сиҙәм ерҙәрҙә яңы ауылдар барлыҡҡа килде **3.** һөргөн; **отпра́вить на поселе́ние** һөргөнгә ебәреү

ПОСЕЛИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* урынлаштырыу; **посели́ть тури́стов в гости́нице** туристарҙы ҡунаҡханаға урынлаштырыу **2.** *что*; *перен.* (*вызвать*) тыуҙырыу, уятыу, килтереп сығарыу; **посели́ть сомне́ние** шик тыуҙырыу

ПОСЕЛИ́ТЬСЯ *сов.* ултыраҡланыу, урынлашыу; **посели́ться в це́нтре го́рода** ҡаланың үҙәгенә урынлашыу

ПОСЕЛКО́ВЫЙ, -ая, -ое ҡасаба ...ы; **поселко́вая больни́ца** ҡасаба хәстәханаһы

ПОСЁЛОК *м* ҡасаба; **рабо́чий посёлок** эшселәр ҡасабаһы

ПОСЕЛЯ́ТЬ *несов. см.* **посели́ть**

ПОСЕЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **посели́ться** **2.** *страд. от* **поселя́ть**

ПОСЕРЕБРИ́ТЬ *сов. см.* **серебри́ть**; **посеребри́ть ло́жку** ҡалаҡҡа көмөш йүгертеү; **седина́ посеребри́ла виски́** сал сикәләрҙе көмөшләндерҙе

ПОСЕРЕДИ́НЕ *нареч.* и *предлог* **1.** *нареч.* уртала, уртанан; **стоя́ть посереди́не** уртала тороу **2.** *предлог с род. п.* уртаһында; **посереди́не ко́мнаты** бүлмә уртаһында

ПОСЕРЕ́ТЬ *сов. см.* **сере́ть** 1; **не́бо посере́ло** күк йөҙө ҡараңғыланды; **лицо́ посере́ло** йөҙө ҡарайҙы

ПОСЕРЬЁЗНЕТЬ *сов.*; *разг.* етдиләнеү, етдиләнеп китеү; **его́ лицо́ посерьёзнело** уның йөҙө етдиләнеп китте

ПОСЕТИ́ТЕЛЬ *м* и **ПОСЕТИ́ТЕЛЬНИЦА** *ж* килеүсе, ҡарарға (күрергә) килеүсе, йомош менән килеүсе; **посети́тель музе́я** музей ҡарарға килеүсе

ПОСЕТИ́ТЬ *сов. кого-что* килеү, барыу, килеп (барып) сығыу; **посети́ть знако́мых** таныштарға барып сығыу; **посети́ть вы́ставку** күргәҙмә ҡарарға барыу

ПОСЕ́ТОВАТЬ *сов. см.* **се́товать** 2; **посе́товать на свою́ боле́знь** үҙенең ауырыуына зарланыу

ПОСЕЩА́ЕМОСТЬ *ж* йөрөү, йөрөш; **посеща́емость уро́ков** дәрестәргә йөрөш

ПОСЕЩА́ТЬ *несов. см.* **посети́ть**

ПОСЕЩЕ́НИЕ *с см.* **посети́ть**; **посеще́ние теа́тра** театрға барыу

ПОСЕ́ЯТЬ *сов.* **1.** *см.* **се́ять** 1, 2; **что посе́ешь, то и пожнёшь** ни сәсһәң, шуны урырһың; **посе́ять вражду́** дошманлыҡ таратыу **2.** *разг.* (*потерять*) юғалтыу; **посе́ять перча́тки** бирсәткә юғалтыу

ПОСИДЕ́ЛКИ *только мн.* ултырма, аулаҡ (өй), кис ултырыу; **пойти́ на посиде́лки** ултырмаға барыу

ПОСИДЕ́ТЬ *сов.* ултырып алыу (тороу), әҙерәк (бер аҙ) ултырыу; **посиде́ть у сосе́дей** күршеләрҙә бер аҙ ултырыу

ПОСИ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое көс етерлек, ҡулдан (көстән) килерлек, ҡулдан килгән тиклем; **поси́льный труд** көс етерлек хеҙмәт; **поси́льная по́мощь** ҡулдан килгән тиклем ярҙам

ПОСИНЕ́ЛЫЙ, -ая, -ое күгәргән, күгәреп бөткән; **посине́лые гу́бы** күгәргән ирендәр

ПОСИНЕ́ТЬ *сов. см.* **сине́ть** 1; **посине́ть от хо́лода** һыуыҡтан күгәреп бөтөү

ПОСКАКА́ТЬ *сов.* **1.** (*понестись вскачь*) саба башлау, сабып китеү **2.** (*попрыгать*) һикереү, һикергеләү; **поскака́ть на одно́й ноге́** һыңар аяҡта һикереү

ПОСКОБЛИ́ТЬ *сов. что* ҡырып алыу, ҡырыу

ПОСКОЛЬЗНУ́ТЬСЯ *сов.* тайып китеү; **поскользну́ться и упа́сть** тайып китеп йығылыу

ПОСКО́ЛЬКУ *союз* (*так как*) -лыҡтан/-лектән, -ға/-гә күрә, -ғас/-гәс, -ған/-гән икән; **поско́льку ты спеши́шь, поговори́м по́сле** һин ҡабаланғас, аҙаҡ һөйләшербеҙ инде ♦ **посто́льку поско́льку** *см.* **посто́льку**

ПОСКРЕСТИ́ *сов. что* и *без доп.* (бер аҙ) ҡырыу, ҡырғылау, тырнаштырыу; **поскрести́ сапоги́** итекте ҡырғылау

ПОСКРЕСТИ́СЬ *сов.*; *разг.* ҡыштырлап (тырнап) алыу, шытырлатып ҡуйыу

ПОСКРИПЕ́ТЬ *сов.* шығырлау, шығырлап ҡуйыу, шығырлатыу, шығырлатып ҡуйыу; **поскрипе́ть зуба́ми** теште шығырлатыу; **дверь поскри́пывает** ишек шығырлай

ПОСКРИ́ПЫВАТЬ *несов.* **1.** шығырлау, шығыр-шығыр килеү; **поло́зья поскри́пывают по кре́пкому сне́гу** сана табандары ҡаты ҡарҙа шығыр-шығыр килә **2.** *чем* шығырлатыу, шығыр-шығыр килтереү

ПОСКУПИ́ТЬСЯ *сов. на что, с неопр.* и *без доп.* һаранланыу, һаранлыҡ күрһәтеү; **поскупи́ться на пода́рки** бүләк биреүгә һаранлыҡ күрһәтеү

ПОСЛАБЛЕ́НИЕ *с* йомшаҡлыҡ; **дать послабле́ние** йомшаҡлыҡ күрһәтеү

ПОСЛА́НЕЦ *м* илсе, вәкил; **посла́нцы наро́да** халыҡ вәкилдәре

ПОСЛА́НИЕ *с* хат, яҙма мөрәжәғәт; **любо́вное посла́ние** мөхәббәт хаты; **посла́ние президе́нта конгре́ссу** президенттың конгресҡа яҙма мөрәжәғәте

ПОСЛА́ННИК *м* **1.** кесе илсе (*дипломатик вәкил*) **2.** *трад.-поэт. см.* **посла́нец**

ПОСЛА́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что, кому; в разн. знач.* ебәреү; **посла́ть учи́ться** уҡырға ебәреү; **посла́ть письмо́** хат ебәреү; **посла́ть приве́т** сәләм ебәреү **2.** *что* (*бросить, направить*) йүнәлтеү, тибеп ебәреү; **посла́ть мяч в воро́та** тупты ҡапҡаға тибеп ебәреү ♦ **чем бог посла́л (пошлёт)** бары менән байрам

ПО́СЛЕ *нареч.* и *предлог* **1.** *нареч.* аҙаҡ(тан), һуңынан; **поговори́м по́сле** аҙаҡтан һөйләшербеҙ **2.** *предлог с род. п.* -дан/-дән һуң; **по́сле рабо́ты** эштән һуң

ПОСЛЕ... *урыҫ телендә ҡушма һүҙҙәрҙең "һуңғы", "аҙаҡҡы" мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.,* **послеинститу́тский** институттан һуңғы; **послеобе́денный** төштән һуңғы

ПОСЛЕ́Д *м; анат.* (*у женщины*) һуңғылыҡ; (*у самки животного*) сыу, сүп, сыуын

ПОСЛЕДИ́ТЬ *сов. за кем-чем* күҙәтеү, күҙәтеп тороу, ҡараштырыу

ПОСЛЕ́ДНИЙ, -яя, -ее **1.** (*конечный в ряду однородных предметов, явлений*) аҙаҡҡы, һуңғы, ахырғы; **после́дний день неде́ли** аҙнаның аҙаҡҡы көнө; **до после́днего вздо́ха** һуңғы һулышҡа тиклем; **за после́днее вре́мя** һуңғы ваҡытта **2.** (*оставшийся к концу*) аҙаҡҡы, һуңғы, аҡтыҡ; **собра́ть после́дние си́лы** аҡтыҡ көстө йыйыу **3.** (*предыдущий*) үткән, һуңғы; **на после́днем собра́нии** һуңғы йыйылышта **4.** (*новейший*) һуңғы, яңы; **после́дние но́вости** һуңғы хәбәрҙәр; **после́днее достиже́ние те́хники** техниканың һуңғы ҡаҙанышы **5.** (*окончательный*) һуңғы; **э́то моё после́днее сло́во** был минең һуңғы һүҙем **6.** *разг.* (*самый плохой*) аҡтыҡҡы, иң насар (әшәке); **э́то уже́ после́днее де́ло** был инде иң насар эш; **изруга́ть после́дними слова́ми** иң әшәке һүҙҙәр менән әрләү **7.** *в знач. сущ.* **после́днее** *с* аҡтығы, аҙаҡҡыһы, һуңғыһы, ҡалдыҡ; **отда́ть после́днее** аҡтығын биреү ♦ **после́дний крик мо́ды** *см.* **крик**; **до после́днего дыха́ния** *см.* **дыха́ние**; **до после́днего** бөтә көскә, бөтә мөмкинлекте биреп

ПОСЛЕ́ДОВАТЕЛЬ *м* и **ПОСЛЕ́ДОВАТЕЛЬНИЦА** *ж* эйәреүсе, юлынан барыусы шәкерт

ПОСЛЕ́ДОВАТЕЛЬНОСТЬ *ж* эҙмә-эҙлелек, бер-бер артлы булыу; **логи́ческая после́довательность** логик эҙмә-эҙлелек

ПОСЛЕ́ДОВАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*непрерывно следующий друг за другом*) бер-бер артлы, эҙмә-эҙлекле; **после́довательные эта́пы рабо́ты** эштең бер-бер артлы этаптары; **после́довательная сме́на времён го́да** йыл миҙгелдәренең бер-бер артлы алмашынып тороуы **2.** (*логически обоснованный*) эҙмә-эҙлекле; **после́довательный вы́вод** эҙмә-эҙлекле һығымта

ПОСЛЕ́ДОВАТЬ *сов.* **1.** *за кем-чем* (*пойти, поехать вслед*) эйәреү, эйәреп барыу (китеү); **за обо́зом после́довали мужчи́ны** йөк артынан ир-ат эйәрҙе **2.** (*наступить после чего-л.*) (артынса) булыу; **отве́та на письмо́ не после́довало** *безл.* хатҡа артынса яуап булманы **3.** *кому-чему* эйәреү, -са/-сә эшләү; **после́довать приме́ру** *чьему-л.* *бәрәүҙең* өлгөһөнсә эшләү

ПОСЛЕ́ДСТВИЕ *с* эҙемтә; **после́дствие катастро́фы** катастрофа эҙемтәһе; **лече́ние после́дствий ревмати́зма** ревматизм эҙемтәләрен дауалау

ПОСЛЕ́ДУЮЩИЙ, -ая, -ее артабанғы, шунан (унан, бынан, ошонан), һуңғы; **в после́дующие го́ды** шунан һуңғы йылдарҙа

ПОСЛЕ́ДЫШ *м* **1.** *прост.* төпсөк, кинйә, һуңғы бала **2.** *перен., разг.* эйәрсен

ПОСЛЕЗА́ВТРА *нареч.* **1.** иртәнән һуң; **прийти́ послеза́втра** иртәнән һуң килеү **2.** *в знач. сущ.* **послеза́втра** *с нескл.* иртәнән һуң; **назна́чить на послеза́втра** иртәнән һуңға тәғәйенләү

ПОСЛЕЗА́ВТРАШНИЙ, -яя, -ее *разг.* иртәнән һуңғы; **послеза́втрашний день** иртәнән һуңғы көн

ПОСЛЕЛО́Г *м; лингв.* бәйләүес; **послело́ги да́тельного падежа́** төбәү килеш бәйләүестәре (*мәҫ., "тиклем", "табан", "ҡарай"*)

ПОСЛЕОБЕ́ДЕННЫЙ, -ая, -ое төштән һуңғы; **послеобе́денное вре́мя** төштән һуңғы ваҡыт

ПОСЛЕРЕВОЛЮЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое революциянан һуңғы

ПОСЛЕСЛО́ВИЕ *с* һуңғы һүҙ, һүҙ аҙағы (*китапта*)

ПОСЛО́ВИЦА *ж* мәҡәл; **сбо́рник посло́виц** мәҡәлдәр йыйынтығы; **сказа́ть посло́вицу** мәҡәл әйтеү

ПОСЛУЖИ́ТЬ *сов.* **1.** *см.* **служи́ть** 4; **послужи́ть причи́ной** сәбәпсе булыу **2.** (*служить некоторое время*) (бер аҙ) хеҙмәт итеү

ПОСЛУЖНО́Й: послужно́й спи́сок хеҙмәт дәфтәре (*хеҙмәт итеү хаҡында мәғлүмәт бирелгән документ*)

ПОСЛУША́НИЕ *с* һүҙ тыңлау, әйткәнде тыңлау, тыңлаусанлыҡ

ПОСЛУ́ШАТЬ *сов.* **1.** *кого-что* и *без доп.* (*некоторое время*) тыңлау, тыңлап ҡарау (тороу); **до́ктор послу́шал больно́го** табип ауырыуҙы тыңлап ҡараны; **послу́шать ле́кцию** лекция тыңлау **2.** *см.* **слу́шать** 4; **послу́шать отца́** атай һүҙен тыңлау **3.** *повел.* **послу́шай(те)**; *разг.* ҡара(ғыҙ) әле, тыңла(ғыҙ) әле

ПОСЛУ́ШАТЬСЯ *сов. см.* **слу́шаться** 1

ПО́СЛУШНИК *м* послушник (*монах булырға әҙерләнеүсе*); **по́слушница** *ж* послушница (*монахиня булырға әҙерләнеүсе*)

ПОСЛУ́ШНЫЙ, -ая, -ое тыңлаулы, тыңлаусан, күндәм; **послу́шный ребёнок** тыңлаусан бала

ПОСЛЫ́ШАТЬСЯ *сов.* **1.** ишетелеү, ишетелеп ҡалыу; **послы́шались шаги́** аяҡ тауышы ишетелеп ҡалды **2.** *кому-чему безл.* (*почудиться*) ишетелгәндәй булыу, ишетелеп ҡалыу; **мне послы́шался стук** миңә шаҡыу тауышы ишетелгәндәй булды

ПОСЛЮНИ́ТЬ *сов. что* шайыҡлау, шылағайлау, төкөрөклəү

ПОСМА́ТРИВАТЬ *несов.* ҡараштырыу, күҙ һалғылау, ҡарап алғылау; **посма́тривать в окно́** тəҙрəгə күҙ һалғылау

ПОСМЕ́ИВАТЬСЯ *несов.* көлгөлəү, көлөп (көлөп-көлөп) ҡуйыу; **посме́иваться про себя́** эстəн генə көлөп ҡуйыу

ПОСМЕ́ННЫЙ, -ая, -ое алмашлап, алмашлы, сменалы; **посме́нное дежу́рство** алмашлап тороу; **посме́нная рабо́та** сменалы эш

ПОСМЕ́РТНЫЙ, -ая, -ое үлгəндəн һуң (һуңғы); **посме́ртное изда́ние** үлгəндəн һуңғы баҫма

ПОСМЕ́ТЬ *сов.* **1.** *с неопр.* (*осмелиться*) батырсылыҡ итеү, баҙнат итеү, ҡыйыу; **посме́ть сказа́ть** өндəшергə баҙнат итеү **2.** *обычно с отрицанием* (*иметь право на что-л.*) хаҡы булмау, хаҡы юҡ; **не посме́ешь э́того сказа́ть** быны эйтергə хаҡың юҡ

ПОСМЕШИ́ТЬ *сов. кого-что* көлдөрөү, көлдөрөп алыу

ПОСМЕ́ШИЩЕ *с* **1.** əҙəм көлкөһө; **стать посме́шищем** əҙəм көлкөһөнə ҡалыу **2.** (*глумление*) мыҫҡыл, мəсхəрə; **вы́ставить на посме́шище** *кого-л. берəйһен* мəсхəрəгə ҡалдырыу

ПОСМЕЯ́ТЬСЯ *сов.* **1.** көлөү, көлөп алыу; **люби́ть посмея́ться** көлөргə яратыу **2.** *над кем-чем* көлөү, көлөп ҡарау

ПОСМОТРЕ́ТЬ *сов.* **1.** *см.* **смотре́ть** 1—4, 6; **посмотре́ть кинофи́льм** кинофильм ҡарау; **посмотре́ть в окно́** тəҙрəнəн ҡарау **2.** *с отрицанием; разг.* (*не остановиться перед чем-л.*) ҡарап тормау; **я не посмотрю́, что ты ста́рше** мин һине өлкəн кеше тип ҡарап тормам **3.** *в 1 л. мн. ч. буд. вр.* **посмотрим**; *разг.* ҡарап ҡарарбыҙ; **посмо́трим, мо́жет приду́** ҡарап ҡарарбыҙ, бəлки килермен

ПОСМОТРЕ́ТЬСЯ *сов.* ҡарау, ҡараныу; **посмотре́ться в зе́ркало** көҙгөгə ҡарау

ПОСО́БИЕ *с* **1.** (*денежное*) ярҙам; **посо́бие многоде́тным матеря́м** күп балалы əсəлəргə ярҙам **2.** (*учебное*) ҡулланма, əсбап; **нагля́дные посо́бия** күргəҙмə əсбаптар

ПОСО́БНИК *м* и **ПОСО́БНИЦА** *ж*; *неодобр.* ярҙамсы, булышсы (*берəй насар эштə*)

ПОСО́БНИЧЕСТВО *с* булышлыҡ, булышлыҡ итеү (*насар эшкə*); **посо́бничество беглеца́м** ҡасҡындарға булышлыҡ итеү

ПОСО́ВЕСТИТЬСЯ *сов.*; *разг.* оялыу, тартыныу; **посо́веститься вы́пить мно́го** күп эсергə тартыныу

ПОСОВЕ́ТОВАТЬ *сов. см.* **сове́товать**

ПОСОВЕ́ТОВАТЬСЯ *сов. см.* **сове́товаться**

ПОСОВЕЩА́ТЬСЯ *сов.* кəңəшлəшеп алыу, бер аҙ кəңəшлəшеү; **посовеща́ться с ма́стером** мастер менəн кəңəшлəшеп алыу

ПОСОДЕ́ЙСТВОВАТЬ *сов. кому-чему* бер аҙ ярҙам итеү (күрһəтеү); **посоде́йствовать в реше́нии вопро́са** мəсьəлəне хəл итеүҙə бер аҙ ярҙам итеү

ПОСО́Л I *м* илсе; **посо́л госуда́рства** дəүлəт илсеһе

ПОСО́Л II *м см.* **посоли́ть**; **посо́л капу́сты** кəбеҫтə тоҙлау

ПОСОЛИ́ТЬ *сов.* **1.** *см.* **соли́ть** 1; **посоли́ть суп** ашҡа тоҙ һалыу **2.** *что, чего* тоҙлау, тоҙлап ҡуйыу; **посоли́ть огурцы́** ҡыяр тоҙлап ҡуйыу

ПОСО́ЛЬСТВО *с* илселек; **соста́в посо́льства** илселек составы; **секрета́рь посо́льства** илселек сəркəтибе

ПОСОСА́ТЬ *сов. что* (бер аҙ) имеү, имеп (һурып) алыу, һурыу; **пососа́ть со́ску** бер аҙ имеҙлек һурыу

ПО́СОХ *м* таяҡ; **опира́ться на по́сох** таяҡҡа таяныу

ПОСО́ХНУТЬ *сов.*; *разг.* **1.** (*засохнуть — о всём, многом*) кибеү, ҡороу, кибеп (ҡороп) бөтөү; **цветы́ посо́хли** сəскəлəр кибеп бөткəн **2.** (*некоторое время*) кибеңкерəү, һурығыу

ПОСОЧУ́ВСТВОВАТЬ *сов. кому-чему* хəленə инеү (кереү), хəлен (ҡайғыһын) уртаҡлашыу, ҡыҙғаныу

ПОСПА́ТЬ *сов.* йоҡлап алыу; **ребёнок поспа́л** бала йоҡлап алды

ПОСПЕВА́ТЬ I *несов. см.* **поспе́ть** I

ПОСПЕВА́ТЬ II *несов. см.* **поспе́ть** II

ПОСПЕ́ТЬ I *сов.* өлгөрөү, бешеү, бешеп етеү; **я́годы поспе́ли** еләк-емеш өлгөрə

ПОСПЕ́ТЬ II *сов.*; *разг.* өлгөрөү, етешеү, барып (килеп) етеү; **поспе́ть на по́езд** поезға өлгөрөү; **невозмо́жно поспе́ть** *за кем-л. кемдеңдер артынан* етешеп булмай

ПОСПЕШИ́ТЬ *сов. см.* **спеши́ть** 1 ♦ **поспеши́шь — люде́й насмеши́шь** ашыҡҡан ашҡа бешкəн

ПОСПЕ́ШНОСТЬ *ж* ашығыслыҡ, ҡабаланыу; **прояви́ть поспе́шность** ашығыслыҡ күрһəтеү

ПОСПЕ́ШНЫЙ, -ая, -ое ашығыс, ҡабалан; **поспе́шный отъе́зд** ашығыс китеп барыу; **поспе́шный вы́вод** ашығыс һығымта

ПОСПЛЕ́ТНИЧАТЬ *сов.* ғəйбəт һатып алыу, (əҙерəк) ғəйбəт һатыу; **люби́тель поспле́тничать** ғəйбəт һатырға яратҡан кеше

ПОСПО́РИТЬ *сов.* **1.** *см.* **спо́рить 2.** (*провести некоторое время в споре*) бəхəслəшеү, һүҙ көрəштереү, бəхəслəшеп (һүҙ көрəштереп) алыу

ПОСРАМИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** (*навлечь позор*) мəсхəрəлəү, оятлы итеү, ояҡа ҡалдырыу; **посрами́ть пе́ред людьми́** кеше алдында оятлы итеү **2.** (*развенчать*) дəрəжəһен (абруйын, данын) төшөрөү

ПОСРАМЛЯ́ТЬ *несов. см.* **посрами́ть** 2

ПОСРЕДИ́ *нареч.* и *предлог* **1.** *нареч.* урталала, уртаһында **2.** *предлог с род. п.* уртаһында; **посреди́ у́лицы** урам уртаһында

ПОСРЕДИ́НЕ *нареч.* и *предлог см.* **посереди́не**

ПОСРЕ́ДНИК *м* и **ПОСРЕ́ДНИЦА** *ж* **1.** аралашсы, аралашлыҡ итеүсе; **торго́вый посре́дник** сауҙа аралашсыһы **2.** (*содействующий примирению*) килештереүсе, ярaштырыусы; **помири́ться че́рез посре́дника** килештереүсе аша ярашыу

ПОСРЕ́ДНИЧАТЬ *несов.* **1.** аралашлыҡ итеү; **посре́дничать в перегово́рах** һөйләшеүҙәрҙә аралашлыҡ итеү **2.** (*в примирении*) ярaштырып (килештереп) йөрөү

ПОСРЕ́ДНИЧЕСТВО *с* **1.** (*содействие соглашению*) аралашлыҡ; **слу́жба посре́дничества** аралашлыҡ хеҙмәте **2.** (*содействие примирению*) ярaштырыу, килештереү

ПОСРЕ́ДСТВЕННО 1. *нареч.* уртаса; **учи́ться посре́дственно** уртаса уҡыу **2.** *в знач. сущ.* **посре́дственно** *с нескл.* (*оценка*) уртаса билдәһе; **получи́ть посре́дственно** уртаса билдәһен алыу

ПОСРЕ́ДСТВЕННЫЙ, -ая, -ое уртаса, урта ҡул; **посре́дственные спосо́бности** урта һәләттәр; **посре́дственный отве́т ученика́** уҡыусының уртаса яуабы

ПОСРЕ́ДСТВОМ *предлог с род. п.* (*при помощи чего-л.*) ярҙамында, ярҙамы менән; **посре́дством наблюде́ний** күҙәтеүҙәр ярҙамында

ПОССО́РИТЬ *сов. см.* **ссо́рить**

ПОССО́РИТЬСЯ *сов. см.* **ссо́риться**

ПОСТ I *м* **1.** һаҡ, пост; **стоя́ть на посту́** һаҡта тороу; **санита́рный пост** санитария посы; **железнодоро́жный пост** тимер юл посы **2.** (*должность*) эш урыны, урын; **пост дире́ктора заво́да** завод директоры урыны ♦ **на посту́** үҙ урынында (хеҙмәтендә)

ПОСТ II *м* пост (*христиан дине буйынса һөтлө һәм итле аш ашамай тороу*)

ПОСТА́ВИТЬ I *сов. см.* **ста́вить** ♦ **поста́вить вопро́с ребро́м** *см.* **ребро́**; **поста́вить на коле́ни** теҙ сүктереү, баш эйҙереү; **поста́вить на (своё) ме́сто** *кого кемде* урынына ҡуйыу (ултыртыу)

ПОСТА́ВИТЬ II *сов. что* (*доставить, снабдить*) тапшырыу, еткереп биреү, тәьмин итеү; **поста́вить зерно́** ашлыҡ тапшырыу; **поста́вить сырьё для заво́да** заводты сеймал менән тәьмин итеү

ПОСТА́ВКА *ж* тапшырма, тапшырыу, тәьмин итеү, биреп (килтереп) тороу; **поста́вка хле́ба госуда́рству** дәүләткә ашлыҡ тапшырыу; **поста́вка сырья́** сеймал менән тәьмин итеү

ПОСТАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **поста́вить** II

ПОСТАВЩИ́К *м* и **ПОСТАВЩИ́ЦА** *ж* тәьмин итеүсе, килтереп тороусы; **поставщи́к строи́тельных материа́лов** төҙөлөш материалдары менән тәьмин итеүсе

ПОСТАМЕ́НТ *м* постамент, нигеҙ (*һәйкәлдең һ.б.*); **грани́тный постаме́нт** гранит постамент

ПОСТАНОВИ́ТЬ *сов. что* и *с неопр.* ҡарар итеү (сығарыу); **постанови́ть единогла́сно** бер тауыштан ҡарар итеү

ПОСТАНО́ВКА *ж* **1.** *см.* **поста́вить** I 3, 6, 9–12; **2.** ҡуйылыш; **о́пера в но́вой постано́вке** яңы ҡуйылыштағы опера; **пра́вильная постано́вка ног в та́нце** бейеүҙә аяҡтың дөрөҫ ҡуйылышы **3.** (*спектакль*) постановка; **посмо́трим но́вую постано́вку** яңы постановка ҡарарбыҙ

ПОСТАНОВЛЕ́НИЕ *с* ҡарар; **вы́нести постановле́ние** ҡарар сығарыу

ПОСТАНОВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **постанови́ть**

ПОСТАНО́ВОЧНЫЙ, -ая, -ое сәхнәгә ҡуйыу ...ы; **постано́вочный план** сәхнәгә ҡуйыу планы

ПОСТАНО́ВЩИК *м* ҡуйыусы, сәхнәгә ҡуйыусы, сәхнәләштереүсе

ПОСТАРА́ТЬСЯ *сов. см.* **стара́ться**

ПОСТАРЕ́ТЬ *сов. см.* **старе́ть** 1, 3

ПОСТЕЛИ́ТЬ *сов.*; *разг. см.* **постла́ть**

ПОСТЕ́ЛЬ *ж* урын, урын-ер, түшәк; **постели́ть посте́ль** урын йәйеү; **лечь в посте́ль** урынға ятыу; **убра́ть посте́ль** урын йыйыу

ПОСТЕ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое урын ...ы, урын-ер ...ы, түшәк ...ы; **посте́льные принадле́жности** түшәк кәрәк-ярағы; **посте́льный режи́м** түшәк режимы (*ауырығанда*)

ПОСТЕПЕ́ННЫЙ, -ая, -ое аҡрынлап, әкренләп, аҡрынлыҡ (әкренлек) менән; **постепе́нное выздоровле́ние** әкренләп сәләмәтләнә барыу

ПОСТЕСНЯ́ТЬСЯ *сов. с неопр.* оялыу, тартыныу; **постесня́ться войти́ в зал** залға үтергә тартыныу

ПОСТИГА́ТЬ *несов. см.* **пости́гнуть, пости́чь**

ПОСТИ́ГНУТЬ *сов. см.* **пости́чь**

ПОСТИЖЕ́НИЕ *с см.* **пости́чь** – **постига́ть** 1; **постиже́ние зако́нов приро́ды** тәбиғәт ҡанундарын аңлау

ПОСТИЖИ́МЫЙ, -ая, -ое аңларлыҡ, төшөнөрлөк; **легко́ постижи́мое доказа́тельство** еңел аңларлыҡ дәлил

ПОСТИЛА́ТЬ *несов. см.* **постла́ть**

ПОСТИРА́ТЬ *сов. что*; *разг.* йыуыу, йыуып алыу; **постира́ть бельё** кер йыуып алыу

ПОСТИ́ТЬСЯ *несов.* пост тотоу

ПОСТИ́ЧЬ и **ПОСТИ́ГНУТЬ** *сов.* **1.** *что* (*понять*) аңлау, төшөнөү, аңлап (төшөнөп) алыу; **пости́чь смысл** мәғәнәһенә төшөнөү **2.** *только в 3 л.* (*случиться с кем-л.*) осрау, тарыу; **его́ пости́гло несча́стье** ул бәхетһеҙлеккә осраны

ПОСТЛА́ТЬ *сов. что* и *без доп.* йәйеү, түшәү; **постла́ть ска́терть** ашъяулыҡ йәйеү; **постла́ть посте́ль** урын йәйеү

ПО́СТНЫЙ, -ая, -ое **1.** итһеҙ, ҡыҫыр; **по́стный суп** ҡыҫыр аш **2.** *разг.* (*не жирный*) майһыҙ, ябыҡ; **по́стное мя́со** ябыҡ ит **3.** *перен., разг.* (*скучный*) бойоҡ, һытыҡ; **по́стное лицо́** һытыҡ сырай

ПОСТОВО́Й, -ая, -ое **1.** пост ...ы, һаҡ ...ы; **постова́я бу́дка** пост будкаһы **2.** постағы; **постово́й милиционе́р** постағы милиционер **3.** *в знач. сущ.* **постово́й** *м* поста тороусы

ПОСТО́Й *м*; *разг.* ҡуныу, ҡуна инеү, ҡунып китеү, тороу (*ғәскәри частарҙың шәхси йорттарҙа квартирала тороуы*); **взять на посто́й** ҡуна индереү

ПОСТО́ЛЬКУ: посто́льку, поско́льку *в знач. союза* -ған/-гән икән, шулай булғас; **посто́льку поско́льку** *в знач. нареч.* бигүк; **ве́рить посто́льку поско́льку** *кому-л.* кемгәлер бигүк ышанмау

ПОСТОРОНИ́ТЬСЯ *сов.* тайпылыу, ҡайырылыу, юл биреү; **ве́жливо посторони́ться** ихтирам менән юл биреү

ПОСТОРО́ННИЙ, -яя, -ее **1.** (*чужой*) сит, ят; **посторо́нний челове́к** сит кеше **2.** (*побочный*) башҡа, бүтән; **занима́ться посторо́нними дела́ми** башҡа эштәр менән шөғөлләнеү **3.** *в знач. сущ.* **посторо́нние** *мн.* ситтәр; **посторо́нним вход воспрещён** ситтәргә инеү тыйыла

ПОСТОЯ́ЛЕЦ *м* и **ПОСТОЯ́ЛИЦА** *ж*; *разг.* (ваҡытлыса) тороусы, фатирҙа тороусы

ПОСТОЯ́ЛЫЙ: постоя́лый двор *уст.* юлаусылар йорто

ПОСТОЯ́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** *в разн. знач.* даими; **постоя́нная забо́та** даими хәстәрлек; **постоя́нный посети́тель теа́тра** театрға даими йөрөгән кеше; **постоя́нная вы́ставка** даими күргәҙмә; **постоя́нное местожи́тельство** даими йәшәү урыны **2.** (*неизменный в своих склонностях*) үҙгәрмәүсән, тотороҡло, тоғро, тоғролоҡло, даими; **постоя́нный челове́к** тоғро кеше; **постоя́нная любо́вь** тоғролоҡло мөхәббәт ♦ **постоя́нная величина́** *спец.* даими дәүмәл; **постоя́нный капита́л** *эк.* даими капитал; **постоя́нный ток** *физ.* даими ток

ПОСТОЯ́НСТВО *с* **1.** даимилыҡ, үҙгәрмәүсәнлек; **постоя́нство температу́ры те́ла** тән температураһының даимилығы **2.** тотороҡлолоҡ, тоғролоҡ; **постоя́нство привы́чек** ғәҙәттәрҙең тотороҡлолоғо; **постоя́нство в любви́** мөхәббәттә тоғролоҡ

ПОСТОЯ́ТЬ *сов.* **1.** баҫып тороу, тора биреү; **постоя́ть под дождём** ямғыр аҫтында баҫып тороу; **постоя́ть на посту́** һаҡта баҫып тороу **2.** *за кого-что*; *перен.* (*защитить кого-что-л.*) яҡлау, һаҡлау, ҡурсалау; **постоя́ть за Ро́дину** Тыуған илде һаҡлау **3.** *повел.* **посто́й(те)**: 1) көт(өгөҙ), ашыҡма(ғыҙ); **посто́й, я сейча́с приду́** көт, мин хәҙер килермен; 2) *разг.* (*подожди(те), не торопи(те)сь делать что-л.*) туҡта(ғыҙ) әле, тороп тор(оғоҙ); **посто́йте, вы не оши́блись** туҡтағыҙ әле, һеҙ яңылышманығыҙмы

ПОСТРАДА́ВШИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **пострада́ть 2.** *в знач. сущ.* **пострада́вший** *м* и **пострада́вшая** *ж* зарар (зыян) күргән кеше, зарар (зыян) күреүсе; **оказа́ть по́мощь пострада́вшим от землетрясе́ния** ер тетрәүенән зыян күреүселәргә ярҙам күрһәтеү

ПОСТРАДА́ТЬ *сов.* **1.** *от кого-чего, за кого-что* яфа күреү, ғазап сигеү, интегеү **2.** *из-за чего* и *без доп.* (*понести ущерб*) зарар (зыян) күреү (килеү); **пострада́ть от наводне́ния** һыу баҫыуҙан зарар күреү **3.** (*страдать некоторое время*) ғазап сигеү, интегеү

ПОСТРАНИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое бит иҫәбенән, битләп; **постранѝчный подсчёт** битләп хисаплау

ПОСТРЕ́Л *м*; *разг.* шаян, шуҡ (бала) ♦ **наш постре́л везде́ поспе́л** беҙҙең шуҡтың етешмәгән ере юҡ

ПОСТРЕ́ЛИВАТЬ *несов.* **1.** *разг.* (*изредка стрелять*) атҡылау, атҡылаштырыу **2.** *безл.* сәнсеп-сәнсеп алыу (ҡуйыу); **в у́хе постре́ливает** ҡолаҡ сәнсеп-сәнсеп ҡуя

ПОСТРЕЛЯ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* и *без доп.* (*стрелять некоторое время*) атҡылау, бер аҙ атыу **2.** *кого-чего*; *разг.* (*стреляя, добыть некоторое количество дичи*) атып алыу; **постреля́ть у́ток** өйрәктәр атып алыу **3.** *кого*; *разг.* (*перестрелять*) атып бөтөрөү

ПО́СТРИГ *м*; *церк.* сәс ҡырҡтырыу (*монах* (*монахиня*) *булыу йолаһы*)

ПОСТРИГА́ТЬ *несов. см.* **постри́чь**

ПОСТРИГА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **постри́чься 2.** *страд. от* **постригать**

ПОСТРИ́ЧЬ *сов.* **1.** *кого-что* сәс алыу (алдырыу), сәс ҡырҡыу (ҡырҡтырыу) **2.** *кого*; *церк.* сәс ҡырҡтырыу (*монах* (*монахиня*) *булыу өсөн*)

ПОСТРИ́ЧЬСЯ *сов.* **1.** сәс алдырыу (ҡырҡтырыу); **постри́чься в парикма́херской** бәрбәрханала сәс алдырыу **2.** *церк.* сәс ҡырҡтырыу; **постри́чься в мона́хи** монахлыҡҡа сәс ҡырҡтырыу

ПОСТРОЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **постро́ить, постро́иться 2.** төҙөлөш, ҡоролош; **ве́рное построе́ние фра́зы** фразаның дөрөҫ төҙөлөшө

ПОСТРО́ИТЬ *сов. см.* **стро́ить**; **постро́ить шко́лу** мәктәп һалыу; **постро́ить баррика́ды** баррикадалар ҡороу; **постро́ить но́вую жизнь** яңы тормош ҡороу; **постро́ить ро́ту** ротаны сафҡа теҙеү

ПОСТРО́ИТЬСЯ *сов. см.* **стро́иться** 1—3, 5

ПОСТРО́ЙКА *ж* **1.** *см.* **постро́ить** 1; **постро́йка до́ма** йорт һалыу **2.** (*то, что построено*) ҡаралты, бина; **деревя́нная постро́йка** ағас ҡаралты

ПОСТРО́МКИ *мн.* (*ед.* **постро́мка** *ж*) мисәү, мисәү бауы

ПОСТРО́ЧНЫЙ, -ая, -ое юл иҫәбенән, юллап; **постро́чная опла́та** юл иҫәбенән түләү

ПОСТСКРИ́ПТУМ *м*; *книж.* постскриптум (*хатҡа ҡул ҡуйғас, ҡыҫҡартылған P. S. хәрефтәре менән өҫтәлгән яҙыу*)

ПОСТУЛА́Т *м*; *книжн.* постулат (*фаразға нигеҙ итеп алынған фекер*); **вы́сказать в ка́честве постула́та** постулат рәүешендә әйтеү

ПОСТУЛИ́РОВАТЬ *сов., несов. что*; *книжн.* постулат итеп алыу

ПОСТУПА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое алға бармалы (ынтылышлы); **поступа́тельное движе́ние иску́сства** сәнғәттең алға ынтылышлы хәрәкәте

ПОСТУПА́ТЬ *несов. см.* **поступи́ть**

ПОСТУПА́ТЬСЯ *несов. см.* **поступи́ться**

ПОСТУПИ́ТЬ *сов.* **1.** эшләү, эш итеү; **он поступи́л пра́вильно** ул дөрөҫ эшләгән; **поступи́ть безрассу́дно** дыуамал эш итеү **2.** *с кем-чем* эшләтеү, мөғәмәлә (эш) итеү; **как с ним поступи́ть** уны ни эшләтергә **3.** инеү, урынлашыу; **поступи́ть в институ́т** институтҡа инеү; **поступи́ть на рабо́ту** эшкә урынлашыу **4.** килеү, алыныу, сығыу; **поступи́ть в прода́жу** һатыуға сығыу

ПОСТУПИ́ТЬСЯ *сов. чем* баш тартыу; **поступи́ться свои́ми интере́сами** үҙ мәнфәғәттәреңдән баш тартыу

ПОСТУПЛЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **поступи́ть** — **поступа́ть** 3, 4; **поступле́ние на рабо́ту** эшкә урынлашыу; **поступле́ние но́вых книг в библиоте́ку** китапханаға яңы китаптар алыныу **2.** (*де́ньги*) керем, кергән аҡса

ПОСТУ́ПОК *м* эшләнгән эш, ҡылыҡ; **че́стный посту́пок** намыҫлы эшләнгән эш; **безрассу́дный посту́пок** уйланмай ҡылынған ҡылыҡ

ПО́СТУПЬ *ж* атлау, аҙым; **твёрдая по́ступь** ныҡ аҙым; **уве́ренная по́ступь** ышаныслы аҙым

ПОСТУЧА́ТЬ *сов.* шаҡыу, шаҡытыу, ҡағыу; **постуча́ть в дверь** ишек шаҡыу

ПОСТУЧА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* шаҡыу, шаҡылдатыу, ҡағыу; **постуча́ться в окно́** тәҙрә шаҡыу

ПОСТФА́КТУМ *нареч.*; *книжн.* постфактум, эш уҙғас; **объяви́ть постфа́ктум** *о чём-л. берәй нәмә хаҡында* эш уҙғас белдереү

ПОСТЫДИ́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* бер аҙ оялтыу (ҡыҙартыу), оялтып (ҡыҙартып) алыу

ПОСТЫДИ́ТЬСЯ *сов. кого-чего, без. доп.* и *с неопр.* оялыу, йөҙ ҡыҙарыу

ПОСТЫ́ДНЫЙ, -ая, -ое оятлы, хурлыҡлы; **посты́дный слу́чай** оятлы хәл

ПОСТЫ́ЛЫЙ, -ая, -ое *разг.* һөйкөмһөҙ, туйҙырып бөтөргән, теңкәгә тейеп бөткән

ПОСУ́ДА *ж* **1.** *собир.* һауыт-һаба, ҡашығаяҡ; **шкаф для посу́ды** ҡашығаяҡ шкафы; **эмалиро́ванная посу́да** эмалле һауыт-һаба **2.** *разг.* (*сосуд*) һауыт

ПОСУ́ДИНА *ж*; *разг.* **1.** һауыт; **посу́дина для мёда** бал һауыты **2.** (*судно, лодка*) карап, кәмә

ПОСУДИ́ТЬ *сов.* (*обычно с мест. "сам"*) **посуди́(те)**; *разг.* үҙең (үҙегеҙ) уйлап ҡара(ғыҙ)

ПОСУ́ДНЫЙ, -ая, -ое һауыт-һаба ...ы; **посу́дный магази́н** һауыт-һаба магазины

ПОСУЛИ́ТЬ *сов. см.* **сули́ть** 1

ПОСУРО́ВЕТЬ *сов. см.* **суро́веть**

ПО́СУХУ *нареч.*; *разг.* ҡоронан, ҡоро ерҙән; **ходи́ть по́суху** ҡоро ерҙән йөрөү

ПОСУШИ́ТЬ *сов. что* киптереп алыу, киптерә төшөү, бер аҙ киптереү; **посуши́ть о́бувь** аяҡ кейемен киптереп алыу

ПОСУШИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* кибенеү, кибенеп тороу (алыу); **посуши́ться на со́лнце** ҡояшта кибенеп алыу

ПОСЧАСТЛИ́ВИТЬСЯ *сов. кому* и *без доп.*; *безл.* бәхеткә (уңайы) тура килеү, яйы (уңайы) килеү

ПОСЧИТА́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* и *без доп.* һанау, иҫәпләү, һанап (иҫәпләп) сығыу; **посчита́ть де́ньги** аҡсаны иҫәпләп сығыу **2.** *кем-чем, каким* и *с неопр.*; *разг.* һанау, иҫәпләү, уйлау; **посчита́ть неудо́бным** уңайһыҙ тип һанау

ПОСЧИТА́ТЬСЯ *сов. с кем-чем* **1.** *см.* **рассчита́ться** 1; **2.** (*принять во внимание*) иҫәпләшеү, иҫәпкә алыу (*берәйһенең фекерен*) **3.** (*свести счёты*) иҫәпләшеү, үс алыу

ПОСЫЛА́ТЬ *несов. см.* **посла́ть**

ПОСЫ́ЛКА *ж* **1.** *см.* **посла́ть** — **посыла́ть**; **посы́лка това́ров** тауарҙар ебәреү **2.** посылка; **отпра́вить посы́лку** посылка ебәреү

ПОСЫ́ЛОЧНЫЙ, -ая, -ое посылка ...ы; **посы́лочный я́щик** посылка йәшниге

ПОСЫ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** ебәрелә торған; **посы́льный ка́тер** ебәрелә торған катер **2.** *в знач. сущ.* **посы́льный** *м* и **посы́льная** *ж* йомошсо, йомошҡа йөрөүсе

ПОСЫ́ПАТЬ *сов. что, чем* һибеү, һибеп сығыу; **посы́пать доро́жки песко́м** юлға ҡом һибеп сығыу

ПОСЫПА́ТЬ *несов. см.* **посы́пать**

ПОСЫ́ПАТЬСЯ *сов.* **1.** һибелә (ҡойола) башлау; **и́скры посы́пались** осҡондар һибелә башланы **2.** *разг.* яуа башлау; **посы́пались вопро́сы докла́дчику** докладсыға һорауҙар яуа башланы

ПОСЯГА́ТЕЛЬСТВО *с* ҡул һуҙыу, үҙләштерергә маташыу, ҡаршы төшөү; **посяга́тельство на госуда́рственную со́бственность** дәүләт милкенә ҡул һуҙыу

ПОСЯГА́ТЬ *несов. см.* **посягну́ть**

ПОСЯГНУ́ТЬ *сов. на кого-что* ҡул һуҙыу, хаслыҡ ҡылыу, ҡаршы төшөү, ынтылыу; **посягну́ть на жизнь** *чью-л. берәүҙең* ғүмеренә ҡул һуҙыу

ПОТ *м* тир; **ка́пли по́та** тир бөрсөктәре; **облива́ться по́том** тиргә батыу, ҡара тиргә төшөү; **пот гра́дом льётся** шыбыр тир аға ♦ **труди́ться в по́те лица́** тир түгеп эшләү; **по́том и кро́вью** күкрәк көсө менән, ҡара тиргә батып; **до седьмо́го по́та (рабо́тать, труди́ться и т.п.)** йән тир (ете ҡат тир) сыҡҡансы (эшләү, тырышыу һ.б.); **вогна́ть в пот** йән тирен сығарыу; **согна́ть семь пото́в** *с кого* йән тирен һығып алыу

ПОТАЙНО́Й, -ая, -ое йәшерен; **потайно́й ход** йәшерен юл; **потайно́й карма́н** йәшерен кеҫә

ПОТАКА́НИЕ *с см.* **потака́ть**

ПОТАКА́ТЬ *несов. кому-чему, в чём*; *разг.* юл (ирек) ҡуйыу, уҙындырыу; **потака́ть ша́лостям ребёнка** баланың шуҡлығына юл ҡуйыу

ПОТАСКА́ТЬ *сов. что*; *разг.* **1.** *кого-что, чего* (*таскать некоторое время*) ташыу, ташып алыу; **потаска́ть дров** утын ташыу **2.** (*перетаскать всё, многое*) ташып бөтөрөү (ҡуйыу); **де́ти потаска́ли все я́блоки** балалар барлыҡ алманы ташып бөтөрҙө

ПОТАСО́ВКА *ж*; *разг.* уҫмаҡлашыу, айҡашыу

ПОТА́ЧКА *ж*; *разг.* (*поблажка*) уҙындырыу, буйлатыу, юл (ирек) ҡуйыу

ПОТА́Ш *м*; *хим.* поташ (*аҡ онтаҡ рәүешендәге, һыуҙа яҡшы ирей торған, производствола киң ҡулланылған һелтеле матдә*)

ПОТАЩИ́ТЬ *сов. кого-что* һөйрәп (етәкләп) алып китеү

ПОТАЩИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* һөйрәлеп барыу

ПОТВО́РСТВО *с* буйлатыу, ирек (юл) ҡуйыу; **потво́рство капри́зам** көйһөҙләнеүҙәргә ирек ҡуйыу

ПОТВО́РСТВОВАТЬ *несов. кому-чему* буйлатыу, ирек (юл) ҡуйыу, уҙындырыу; **потво́рствовать капри́зам ребёнка** баланың көйһөҙлөктәренә ирек ҡуйыу

ПОТВО́РЩИК *м* и **ПОТВО́РЩИЦА** *ж* буйлатыусы, ирек (юл) ҡуйыусы, уҙындырыусы

ПОТЁК *м* (һыу, май, буяу) аҡҡан эҙ; **потёки на потолке́** түшәмдә һыу аҡҡан эҙҙәр

ПОТЁМКИ *только мн.* ҡараңғы, ҡараңғылыҡ; **блужда́ть в потёмках** ҡараңғыла аҙашып йөрөү

ПОТЕМНЕ́ТЬ *сов. см.* **темне́ть** 1, 2; **серебро́ потемне́ло** көмөш ҡарайҙы; **в ко́мнате потемне́ло** бүлмә ҡараңғыланып китте

ПОТЕ́НИЕ *с см.* **поте́ть**; **поте́ние ног** аяҡ тирләү

ПОТЕНЦИА́Л *м* потенциал (**1.** *физ. есемдең бер берәмек массаһындағы эске энергия мөмкинлеген күрһәткән дәүмәл* **2.** *күсм., кит. ниндәйҙер көс-ҡеүәтте эсенә алған мөмкинлек*); **ра́зность потенциа́лов** потенциалдар айырмаһы; **экономи́ческий потенциа́л госуда́рства** дәүләттең иҡтисади потенциалы

ПОТЕНЦИА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** потенциаль, потенциялағы; **потенциа́льная эне́ргия те́ла** есемдең потенциаль энергияһы **2.** (*возможный*) ихтимал, буласаҡ, мөмкин булған; **потенциа́льный проти́вник** буласаҡ дошман

ПОТЕ́НЦИЯ *ж*; *книжн.* потенция, эске мөмкинлек, эске һәләт; **тво́рческие поте́нции** эске ижади мөмкинлектәр

ПОТЕПЛЕ́НИЕ *с см.* **потепле́ть**; **потепле́ние морско́й воды́** диңгеҙ һыуының йылыныуы

ПОТЕПЛЕ́ТЬ *сов. см.* **тепле́ть**; **к ве́черу потепле́ло** кискә йылытып ебәрҙе

ПОТЕРЕ́ТЬ *сов.* **1.** *что* ыуыу, ышҡыу, ыуып (ышҡып) алыу; **потере́ть грудь** түште ыуып алыу **2.** *что, чего*; *разг.* (*натереть некоторое количество*) ҡырыу, ҡырып ҡуйыу (алыу); **потере́ть морко́вь** кишер ҡырып ҡуйыу

ПОТЕРЕ́ТЬСЯ *сов.* **1.** ышҡыныу; **ко́шка потёрлась о мою́ но́гу** бесәй минең аяҡҡа ышҡынды **2.** (*протереться от трения, носки и т.п.*) ҡырылыу; **пиджа́к потёрся на локтя́х** пинжәктең терһәктәре ҡырылған

ПОТЕРПЕ́ВШИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **потерпе́ть** **2.** *в знач. сущ.* **потерпе́вший** *м* и **потерпе́вшая** *ж* зарар (зыян) күргән кеше, бәләгә тарыусы

ПОТЕРПЕ́ТЬ *сов.* **1.** *что* и *без доп.* түҙеү, сыҙау, сабыр итеү; **потерпе́ть ещё немно́го** тағы әҙерәк сабыр итеү **2.** *см.* **терпе́ть** 3; **потерпе́ть неуда́чу** уңышһыҙлыҡҡа тарыу

ПОТЁРТЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **потере́ть** **2.** *прил.* ҡырылған, таушалған, ҡырылып (таушалып) бөткән; **потёртый костю́м** таушалып бөткән костюм

ПОТЕ́РЯ *ж* **1.** юғалтыу; **поте́ря книг** китаптарҙы юғалтыу; **поте́ря созна́ния** аң юғалтыу; **убра́ть урожа́й без поте́рь** уңышты юғалтыуһыҙ йыйып алыу **2.** (*трата*) юғалтыу, тәләф; **поте́ря вре́мени** ваҡытты тәләф итеү

ПОТЕ́РЯННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. см.* **потеря́ть** **2.** *прил.* юғалып (аптырап) ҡалған; **говори́ть поте́рянным го́лосом** аптырап ҡалған тауыш менән һөйләү; **он хо́дит с поте́рянным ви́дом** ул юғалып ҡалған хәлдә (аптырап) йөрөй

ПОТЕРЯ́ТЬ *сов. см.* **теря́ть** ♦ **потеря́ть счёт** *см.* **счёт**

ПОТЕРЯ́ТЬСЯ *сов. см.* **теря́ться**

ПОТЕСНИ́ТЬ *сов. кого-что* ҡыҫыу, ҡыҫырыҡлау, ҡыҫа (ҡыҫырыҡлай) биреү; **потесни́ть сосе́да плечо́м** күршене иңбаш менән ҡыҫа төшөү

ПОТЕСНИ́ТЬСЯ *сов.* ҡыҫылыу, ҡыҫыла биреү, тығыҙланыу

ПОТЕ́ТЬ *несов.* тирләү; **лоб его́ поте́ет** маңлайы тирләй; **стёкла в о́кнах поте́ют** тәҙрә быялалары тирләй

ПОТЕ́ХА *ж* ҡыҙыҡ, уйын-көлкө, күңел асыу; **ра́ди поте́хи** ҡыҙыҡ өсөн; **найти́ себе́ поте́ху** үҙеңә ҡыҙыҡ табыу ♦ **пошла́ поте́ха** китте уйын-көлкө

ПОТЕ́ЧЬ *сов.* **1.** аға башлау; **потекли́ ручьи́** гөрләүектәр аға башланы **2.** (*дать течь*) тишелеп аға башлау; **ведро́ потекло́** биҙрә аға башланы

ПОТЕША́ТЬСЯ *несов.* **1.** *чем* и *без доп.*; *уст.* (*забавляться*) күңел асыу, йыуаныу; **потеша́ться охо́той** һунар итеп күңел асыу **2.** *над кем-чем* (*подшучивать*) шаяртыу, уйнап (шаяртып) көлөү; **потеша́ться над детьми́** балаларҙы шаяртып көлөү

ПОТЕ́ШИТЬ *сов. кого-что*; *разг.* йыуатыу, күнелен асыу (аулау); **поте́шить ребя́т** балаларҙың күңелен йыуатыу

ПОТЕ́ШИТЬСЯ *сов.*; *разг.* йыуаныу, күңел асыу (аулау)

ПОТЕ́ШНЫЙ, -ая, -ое *разг.* ирмәк, мәҙәк, ҡыҙыҡ; **поте́шный ребёнок** ирмәк бала

ПОТИРА́ТЬ *несов. что* ыуыу, ышҡыу, ыуғылау, ышҡыштырыу; **потира́ть ру́ки** ҡулдарҙы ыуғылау; **от ды́ма потира́ть глаза́** төтөндән күҙҙе ыуғылау

ПОТИХО́НЬКУ *нареч.*; *разг.* **1.** (*медленно*) әкренләп, аҡрынлап, яйлап; **идти́ потихо́ньку** яйлап барыу **2.** (*незаметно*) һиҙҙермәйенсә, йәшертен; **уйти́ потихо́ньку** һиҙҙермәйенсә китеү

ПОТЛИ́ВОСТЬ *ж* тирселлек; **повы́шенная потли́вость** саманан тыш тирселлек

ПОТЛИ́ВЫЙ, -ая, -ое тирсел; **потли́вые ру́ки** тирсел ҡулдар

ПОТНИ́К *м* тирлек, ыңғырсаҡ кейеҙе

ПО́ТНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*вспотевший, запотевший*) тирләгән; **по́тный лоб** тирләгән маңлай; **по́тные о́кна** тирләгән тәҙрәләр **2.** (*пропитанный потом*) тирле; **по́тная руба́шка** тирле күлдәк

ПОТОВО́Й, -ая, -ое тир ...ы; **потовы́е же́лезы** тир биҙҙәре

ПОТОГО́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** тирләткес, тир сығарғыс; **потого́нный чай** тирләткес сәй **2.** *перен.* (*выматывающий силы*) йән тирҙе сығарғыс, хәлдән тайҙырғыс; **потого́нный труд** йән тирҙе сығарғыс хеҙмәт

ПОТО́К *м* **1.** ташҡын; **весе́нние пото́ки** яҙғы ташҡындар; **го́рный пото́к** тау йылғаһы ташҡыны **2.** *в разн. знач.* ағым; **возду́шный пото́к** һауа ағымы; **людско́й пото́к** кешеләр ағымы; **пото́к телегра́мм** телеграммалар ағымы; **поста́вить произво́дство на пото́к** етештереүҙе ағымға ҡуйыу; **выпускники́ одного́ пото́ка** бер ағымда уҡыуҙы тамамлаусылар; **экза́мены в два пото́ка** ике ағымда булған имтихандар

ПОТОЛКОВА́ТЬ *сов. с кем*; *разг.* һөйләшеп (гәпләшеп) алыу

ПОТОЛО́К *м* түшәм; **высо́кий потоло́к** бейек түшәм; **сво́дчатый потоло́к** көмбәҙле түшәм ♦ **с потолка́ (взять, сказа́ть и т.п.)** уйына килгәнде (алыу, әйтеү һ.б.)

ПОТОЛО́ЧИНА *ж* түшәм таҡтаһы

ПОТОЛО́ЧНЫЙ, -ая, -ое түшәм ...ы; **потоло́чный свод** түшәм көмбәҙе; **потоло́чная ба́лка** түшәм өрлөгө

ПОТОЛСТЕ́ТЬ *сов. см.* **толсте́ть**

ПОТО́М *нареч.* аҙаҡ, аҙаҡтан, һуңынан, шунан; **поговори́м пото́м** аҙаҡ һөйләшербеҙ; **сказа́ть пото́м** аҙаҡтан әйтеү; **снача́ла она́ пришла́, пото́м я** тәүҙә ул килде, шунан мин

ПОТО́МОК *м* **1.** нәҫел, тоҡом **2.** *мн.* **пото́мки** (*будущее поколение*) киләсәк (йәш) быуын

ПОТО́МСТВЕННЫЙ, -ая, -ое төп, сығышы менән, тоҡомдан килгән; **пото́мственный строи́тель** тоҡомдан килгән төҙөүсе

ПОТО́МСТВО *с* **1.** (*молодое поколение*) быуын, нәҫел, тоҡом **2.** *собир. см.* **пото́мок** 2

ПОТОМУ́ *нареч.* **1.** шунлыҡтан, шуға күрә, шуның өсөн; **вот потому́ я и пришла́** шуға күрә мин килдем дә инде **2.** (*в составе союза "потому что"*) сөнки; **мы сильны́, потому́ что еди́ны** беҙ көслөбөҙ, сөнки берҙәмбеҙ

ПОТОНУ́ТЬ *сов. см.* **тону́ть**; **дере́вни потону́ли в снегу́** ауылдар ҡарға күмелгән

ПОТОНЧА́ТЬ *сов. см.* **тонча́ть**

ПОТО́П *м* **1.** (*библейский сюжет*) туфан; **наступле́ние Всеми́рного пото́па** Ер йөҙөнә туфан ҡалҡыу **2.** *разг.* ташҡын, һыу баҫыу ♦ **до пото́па** *шутл.* әллә ҡасан, борон заманда

ПОТО́ПАТЬ *сов.*; *разг.* тапылдатыу, тап-топ итеү, аяҡ тибеп ҡуйыу

ПОТОПИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* (*пустить ко дну*) (һыуға) батырыу, сумырыу; **потопи́ть неприя́тельский кре́йсер** дошман крейсерын батырыу **2.** *разг. см.* **затопи́ть** II 1

ПОТОПЛЕ́НИЕ *с см.* **потопи́ть** — **потопля́ть** 1

ПОТОПЛЯ́ТЬ *несов.*; *уст. см.* **потопи́ть**

ПОТОПТА́ТЬ *сов.* **1.** *что* тапау, тапап бөтөрөү; **потопта́ть траву́** үләнде тапау **2.** *см.* **топта́ть** 5

ПОТОРА́ПЛИВАТЬ *несов. кого-что*; *разг.* ҡабаландырыңҡырау, ашыҡтырыңҡырау, ҡабаландыра төшөү, йәһәтләү

ПОТОРА́ПЛИВАТЬСЯ *несов.*; *разг.* ҡабаланыңҡырау, ашығыңҡырау, ашыға (ҡабалана) төшөү

ПОТОРГОВА́ТЬ *сов.* бер аҙ сауҙа итеү, сауҙа (һатыу) итеп алыу

ПОТОРГОВА́ТЬСЯ *сов.* әҙерәк (бер аҙ) һатыулашыу (сауҙалашыу)

ПОТОРОПИ́ТЬ *сов. см.* **торопи́ть** 1

ПОТОРОПИ́ТЬСЯ *сов. см.* **торопи́ться**

ПОТОЧИ́ТЬ *несов.* бер аҙ ҡайрау, әҙерәк сарлау, үткерләп алыу

ПОТО́ЧНОСТЬ *ж*; *спец.* ағымлылыҡ; **пото́чность технологи́ческого проце́сса** технологик процестың ағымлылығы

ПОТО́ЧНЫЙ, -ая, -ое (*конвейерный*) ағым(лы), өҙлөкһөҙ, бер-бер артлы; **пото́чный ме́тод** ағым ысулы (*эшләп сығарыуҙа*)

ПОТРА́ВА *ж* тапау, тапатыу, малдан ашатыу (*ашлыҡты һ.б.*); **не допуска́ть потра́вы хлебо́в** ашлыҡты тапауға юл ҡуймау

ПОТРАВИ́ТЬ *сов.* **1.** *см.* **трави́ть** I 2; **2.** *кого-что*; *разг.* (*отравить*) ағыулау, ағыулап үлтереү, ағыулап үлтереп бөтөрөү **3.** *кого* (*некоторое время преследовать*) эҙәрләү; (*о человеке*) яла яғыу, юрамал бәйләнеү **4.** *что* бөтөрөү; **потрави́ть пя́тна на тка́ни** туҡымалағы таптарҙы бөтөрөү

ПОТРА́ТИТЬ *сов. см.* **тра́тить**; **потра́тить все де́ньги** бөтә аҡсаны тотоноп бөтөү

ПОТРА́ТИТЬСЯ *сов.* тотоноу, тотолоп бөтөү, аҡса сарыф итеү

ПОТРА́ФИТЬ *сов. кому-чему*; *прост.* күңелен табыу, көйөн күреү, ярау

ПОТРЕБИ́ТЕЛЬ *м* **1.** ҡулланыусы, тотоноусы **2.** (*покупатель*) һатып алыусы

ПОТРЕБИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое ҡулланыу ...ы ♦ **потреби́тельная сто́имость** *эк.* (әйберҙең) ҡулланыу хаҡы

ПОТРЕБИ́ТЕЛЬСКИЙ, -ая, -ое **1.** ҡулланыусылар ...ы, потребителдәр ...ы, һатып алыусылар ...ы; **потреби́тельское о́бщество** потребителдәр йәмғиәте **2.** *перен., неодобр.* үҙ ихтыяждарын ғына ҡәнәғәтләндереүгә ынтылыусан

ПОТРЕБИ́ТЬ *сов. см.* **потребля́ть**

ПОТРЕБЛЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **потреби́ть** — **потребля́ть**; **потребле́ние воды́** һыу тотоноу **2.** *эк.* ҡулланыу, тотоноу, файҙаланыу; **ли́чное потребле́ние** шәхси ҡулланыу (тотоноу); **това́ры широ́кого потребле́ния** киң ҡулланыу тауарҙары

ПОТРЕБЛЯ́ТЬ *несов. что* ҡулланыу, тотоноу, файҙаланыу; **потребля́ть электроэне́ргию** электр энергияһын ҡулланыу

ПОТРЕ́БНОСТЬ *ж* **1.** (*надобность*) ихтыяж, талап, кәрәклек, хәжәт; **увеличе́ние потре́бностей** ихтыяж артыу; **удовлетвори́ть потре́бности** талаптарҙы ҡәнәғәтләндереү **2.** (*желание, стремление*) теләк, ынтылыш; **потре́бность рабо́тать** эшләргә теләк

ПОТРЕ́БНЫЙ, -ая, -ое кәрәкле, зарур, хәжәт

ПОТРЕ́БОВАТЬ *сов. см.* **тре́бовать** 1, 3

ПОТРЕ́БОВАТЬСЯ *сов. см.* **тре́боваться** 1, 2; **на э́ту рабо́ту потре́буется два дня** *безл.* был эшкә ике көн кәрәк булыр

ПОТРЕВО́ЖИТЬ *сов. кого-что* **1.** борсоу, тынысһыҙлау, мәшәҡәтләү **2.** *см.* **трево́жить** 3

ПОТРЕВО́ЖИТЬСЯ *сов.* борсолоу, тынысһыҙланыу, мәшәҡәтләнеү

ПОТРЁПАННЫЙ, -ая, -ое *разг.* **1.** *прич. от* **потрепа́ть 2.** *прил.* (*истрёпанный*) тетелгән, ойпаланған, ылбыраған, ылйыраған, күп кейелгән **3.** *прил.; перен.* (*изнурённый*) таушалған, бирешкән, йонсоған; **потрёпанный вид** йонсоған ҡиәфәт

ПОТРЕПА́ТЬ *сов.; разг.* **1.** *что* (*истрепать*) туҙҙырыу, туҙҙырып бөтөрөү, таушалдырыу; **потрепа́ть пальто́** пальтоны туҙҙырып бөтөрөү **2.** *кого-что* ҡаҡҡылау, һыйпау; **потрепа́ть по щеке́** яңағынан ҡаҡҡылап алыу **3.** *что; с.-х.* тәрәпләү, тәрәпләп бөтөү; **потрепа́ть лён** етенде тәрәпләү

ПОТРЕПА́ТЬСЯ *сов.; разг.* **1.** туҙыу, туҙып (таушалып) бөтөү **2.** тел сарлап алыу, гәпләшеү

ПОТРЕ́СКАТЬСЯ *сов. см.* **тре́скаться**; **от хо́лода потре́скались ру́ки** һыуыҡҡа ҡул ярылды

ПОТРЕ́СКИВАТЬ *несов. чем* и *без доп.* сытырлатыу, сырт-сырт итеү, сырт-сырт итеп ҡуйыу, сытыр-сытыр килеү; **дрова́ потре́скивают в пе́чке** утын мейестә сырт-сырт итеп яна

ПОТРО́ГАТЬ *сов. кого-что* һәрмәү, ҡапшап ҡарау, тейеү

ПОТРОХА́ *только мн.* эс-ҡарын, эсәк-бауыр, эсәк-ҡарын (*малдың, ҡоштоң үпкә-бауыры, эсәк-ҡарыны һ.б.*) ♦ **со все́ми потроха́ми** *прост.* башы-тояғы менән

ПОТРОШИ́ТЬ *несов.* **1.** *кого-что* (*очищать от внутренностей*) (эсен ярып) таҙартыу (йыуыу); **потроши́ть ры́бу** балыҡты таҙартыу **2.** *что; перен., разг.* (*извлекать содержимое*) эсен аҡтарыу, аҡтарып ташлау (алыу)

ПОТРУДИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** эшләү, көс һалыу, хеҙмәт итеү **2.** *с неопр.* (*счесть возможным сделать что-л.*) кәрәкле һанау, иренмәү, әле, -сы/-се; **да́же не потруди́лся предупреди́ть** алдан хәбәр итеп тә торманы **3.** *повел.* **потруди́(те)сь** кәрәкле һанау, әле, -сы/-се; **потруди́тесь переда́ть** тапшырығыҙсы

ПОТРЯСА́ТЬ *несов. см.* **потрясти́** 2—4

ПОТРЯСА́ЮЩЕ *нареч.* хәтәр, иҫ киткес, хайран (таң) ҡалырлыҡ, тетрәндергес; **расска́зывать потряса́юще** хәтәр һөйләү

ПОТРЯСА́ЮЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **потряса́ть 2.** *прил.* (*крайне волнующий*) хайран (таң) ҡалырлыҡ, иҫ киткес, тетрәндергес, хәтәр; **потряса́ющий успе́х** хайран ҡалырлыҡ уңыш

ПОТРЯСЕ́НИЕ *с* **1.** көслө тулҡынланыу, ауыр кисереш; **душе́вное потрясе́ние** ауыр рухи кисереш **2.** (*коренная ломка*) нигеҙенән (тамырынан) үҙгәртеү

ПОТРЯСЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **потрясти́ 2.** *прил.* (*крайне удивлённый*) хайран ҡалған, шаҡ ҡатҡан, тетрәнгән

ПОТРЯСТИ́ *сов.* **1.** *кого-что, чем* ҡағыу, һелкетеү; **потрясти́ ковёр** келәм ҡағыу; **потрясти́ я́блоню** алмағасты һелкетеү **2.** *что* (*заставить сотрясаться*) тетрәтеү, дер һелкетеү **3.** *что; перен.* (*пошатнуть*) ҡаҡшатыу **4.** *кого-что; перен.* (*взволновать*) ғәжәпкә ҡалдырыу, хайран ҡалдырыу, тетрәтеү; **э́то собы́тие потрясло́ всех** был ваҡиға бөтәһен дә тетрәтте

ПОТРЯ́ХИВАТЬ *несов. кого-что, чем; разг.* һелккеләү, ҡаҡҡылау, һелккеләп алыу

ПОТУ́ГИ *мн.* (*ед.* **поту́га** *ж*) **1.** (*сокращение мышц*) көсәнеү, асырғаныу, тулғаҡ; **родовы́е поту́ги** тулғаҡ тотоу **2.** *перен., неодобр.* көсәнеү, көсәнеп маташыу, тырышыу; **поту́ги на остроу́мие** тапҡыр һөйләргә көсәнеү

ПОТУЖИ́ТЬ *сов. о ком-чём; разг., трад.-поэт.* ҡайғырып алыу (ҡуйыу)

ПОТУ́ПИТЬ *сов. что* (*голову*) башты түбән эйеү, башты төшөрөү; (*глаза*) аҫҡа ҡарау, түбән ҡарау

ПОТУ́ПИТЬСЯ *сов.* (*о голове*) башты түбән эйеү, башты эйеп тороу; (*о глазах*) аҫҡа ҡарап тороу, түбән ҡарау

ПОТУПЛЯ́ТЬ *несов. см.* **поту́пить**

ПОТУПЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **поту́питься 2.** *страд. от* **потупля́ть**

ПОТУСКНЕ́ЛЫЙ, -ая, -ое **1.** тоноҡланған, төҫө киткән, ялтырауығы бөткән; **потускне́лое серебро́** ялтырауығы бөткән көмөш **2.** *перен.*

һүнгән, һүнек, тоноҡ, дәртһеҙ; **потускне́лый взор** һүнгән ҡараш

ПОТУСКНЕ́НИЕ *с см.* **потускне́ть**

ПОТУСКНЕ́ТЬ *сов. см.* **тускне́ть**; **звёзды на не́бе потускне́ли** күктәге йондоҙҙар тоноҡланды; **взор её потускне́л** уның күҙ ҡарашы һүнгән

ПОТУСТОРО́ННИЙ, -яя, -ее теге донъя ...ы, Ерҙә булмаған; **потусторо́нние си́лы** теге донъя көстәре

ПОТУХА́НИЕ *с см.* **потуха́ть**

ПОТУХА́ТЬ *несов. см.* **поту́хнуть**

ПОТУ́ХНУТЬ *сов.* **1.** һүнеү, һүнеп китеү (ҡуйыу); **ла́мпа поту́хла** шәм һүнде **2.** *перен.* (*прекратиться*) һүнеү, бөтөү, баҫылыу; **вражда́ поту́хла** дошманлашыу бөттө

ПОТУ́ХШИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **поту́хнуть** **2.** *прил.* үле, һүнгән; **поту́хший взгляд** һүнгән ҡараш

ПОТУЧНЕ́ТЬ *сов. см.* **тучне́ть**

ПОТУШИ́ТЬ I *сов. см.* **туши́ть** I; **потуши́ть ла́мпу** шәмде һүндереү

ПОТУШИ́ТЬ II *сов. что* (*тушить некоторое время*) быҡтырыу, (томалап) бешереү; **потуши́ть мя́со** итте томалап бешереү

ПО́ТЧЕВАТЬ *несов. кого, чем*; *прост.* һыйлау, ҡыҫтап һыйлау

ПОТЯГА́ТЬСЯ *сов. см.* **тяга́ться** 1

ПОТЯ́ГИВАНИЕ *с см.* **потя́гивать, потя́гиваться**

ПОТЯ́ГИВАТЬ *несов.*; *разг.* **1.** *см.* **тяну́ть** 1—3, 5, 7; **потя́гивать верёвку** бауҙы тартып-тартып ҡуйыу **2.** *что* (*пить понемногу*) әҙләп-әҙләп эсеү **3.** *что* (*неторопливо курить*) яйлап тәмәке һурыу, көйрәтеү

ПОТЯ́ГИВАТЬСЯ *несов.*; *разг. см.* **тяну́ться** 2

ПОТЯЖЕЛЕ́ТЬ *сов. см.* **тяжеле́ть**

ПОТЯНУ́ТЬ *сов.* **1.** (*начать тянуть*) *см.* **тяну́ть** 1—6, 8—10; **потяну́ть за рука́в** еңенән тартыу **2.** *кого*; *разг.* эйәртеп алып китеү, саҡырыу, һөйрәү, эйәртеү; **потяну́ть на ле́кцию** лекцияға эйәртеп алып китеү **3.** *разг.* тартыу, килеү; **ку́рица потяну́ла на два килогра́мма** тауыҡ ике килограмм тартты **4.** *безл.* иҫә башлау, килеү, аңҡыу (*о ветре, тепле, холоде, запахе*); **потяну́ло ды́мом** төтөн еҫе менән аңҡыны

ПОТЯНУ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*начать тянуться*) *см.* **тяну́ться** 3—8; **потяну́ться че́рез стол** өҫтәл аша һонолоу; **за на́ми потяну́лись други́е** беҙҙең арттан башҡалар эйәрҙе; **впереди́ потяну́лись луга́** алда болондар һуҙылып китә; **потяну́лись ску́чные дни** күңелһеҙ көндәр башланды **2.** *см.* **тяну́ться** 2; **потяну́ться в посте́ли** урында кирелеү

ПОУБА́ВИТЬ *сов. что, чего*; *разг.* әҙерәк кәметеү, кәметә төшөү (биреү), аҡрынайтыу

ПОУ́ЖИНАТЬ *сов. см.* **у́жинать**

ПОУМНЕ́ТЬ *сов. см.* **умне́ть**

ПОУПРАЖНЯ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* күнекмәләр эшләп алыу, күнегеүҙәр яһау

ПОУРО́ЧНЫЙ, -ая, -ое дәрес ...ы, дәрес иҫәбенән; **поуро́чная опла́та** дәрес иҫәбенән түләү; **поуро́чный план** дәрес планы

ПОУСЕ́РДСТВОВАТЬ *сов.*; *разг.* тырышыу, тырышлыҡ күрһәтеү

ПОУТРУ́ *нареч.*; *разг.* иртә менән, иртәнсәк, иртүк; **пое́хать ра́но поутру́** иртә менән (иртүк) китеү

ПОУЧА́ТЬ *несов. кого-что*; *разг.* **1.** (*учить чему-л.*) өйрәтеү, кәңәш биреү **2.** (*наставлять*) өгөтләү, өгөт-нәсихәт биреү, аҡыл өйрәтеү

ПОУЧЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **поуча́ть** **2.** (*наставление*) өгөтләү, өгөт биреү **3.** *лит., церк.* (*сочинение, речь с наставлениями о жизни*) өгөт, нәсихәт

ПОУЧИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*служащий уроком*) ғибрәтле, һабаҡ (ғибрәт) булырлыҡ **2.** (*поучающий*) фәһемле, файҙалы; **поучи́тельная ска́зка** фәһемле әкиәт **3.** өгөтләгән, өгөтләү ...ы; **поучи́тельный тон** өгөтләү тоны

ПОХА́БНЫЙ, -ая, -ое *прост.* оятһыҙ, әҙәпһеҙ, бысраҡ телле

ПОХА́БЩИНА *ж*; *прост.* әҙәпһеҙлек, оятһыҙлыҡ, эшәке һүҙ

ПОХА́ЖИВАТЬ *несов.*; *разг.* **1.** (*ходить туда и обратно*) йөрөштөрөү, йөрөп тороу, йөрөгөләү **2.** (*время от времени приходить куда-л.*) килеп (килгеләп) йөрөү, килгеләштереү, ингеләү

ПОХВАЛА́ *ж* маҡтау, алҡыш, алҡышлау; **отозва́ться с похвало́й** маҡтап һөйләү; **заслужи́ть похвалу́** маҡтауға лайыҡ булыу

ПОХВА́ЛИВАТЬ *несов. кого-что*; *разг.* маҡташтырыу, маҡтап-маҡтап алыу

ПОХВАЛИ́ТЬ *сов. кого-что* маҡтап ебәреү (ҡуйыу)

ПОХВАЛИ́ТЬСЯ *сов.* маҡтаныу, маҡтанып алыу (ҡуйыу)

ПОХВАЛЬБА́ *ж* **1.** *разг. неодобр.* маҡтансыҡлыҡ, шапырыныусанлыҡ, ҡуҡырлыҡ **2.** *см.* **похвала́**

ПОХВА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*содержащий похвалу*) маҡтау ...ы; **похва́льный лист** маҡтау ҡағыҙы **2.** (*достойный похвалы*) маҡтаулы, маҡтауға лайыҡ, маҡтарлыҡ; **похва́льное де́ло** маҡтарлыҡ эш

ПОХВАЛЯ́ТЬСЯ *несов.*; *разг.* маҡтаныу, маҡтанып йөрөү

ПОХВА́РЫВАТЬ *несов.*; *разг.* ауырыбыраҡ (сирләберәк) тороу, ауырыштырыу, сирләштереү

ПОХВА́СТАТЬ *сов. см.* **хва́стать**

ПОХВА́СТАТЬСЯ *сов. см.* **хва́статься**; **не могу́ похва́статься** маҡтана алмайым

ПОХВОРА́ТЬ *сов.*; *разг.* ауырып (сирләп) алыу, сирләү

ПОХИТИ́ТЕЛЬ *м* и **ПОХИТИ́ТЕЛЬНИЦА** *ж* урлаусы, сәлдереүсе

ПОХИ́ТИТЬ *сов. кого-что* урлап алып китеү, урлау, аяҡландырыу, сәлдереү

ПОХИХИ́КАТЬ *сов.*; *разг.* хихылдау, хихылдап көлөү (алыу)

ПОХИЩА́ТЬ *несов. см.* **похи́тить**

ПОХИЩЕ́НИЕ *с см.* **похи́тить — похища́ть**; **похище́ние де́вушки** ҡыҙ урлау

ПОХЛЕБА́ТЬ *несов. что* и *без доп*; *разг.* ашап (эсеп) алыу

ПОХЛЁБКА *ж* шыйыҡ аш

ПОХЛЕСТА́ТЬ *несов.* (*некоторое время хлестать*) *см.* **хлеста́ть** 1—3

ПОХЛО́ПАТЬ *сов.* **1.** *см.* **хло́пать**; **похло́пать по плечу́** иңбашынан ҡаҡҡылау **2.** ҡул сабыу (сабып алыу), сәпәкәйләү

ПОХЛОПОТА́ТЬ *сов.* **1.** юллау, артынан йөрөү, хәстәрләү; **похлопота́ть о де́ле** эш тураһында йөрөү **2.** *о чём* (*стараться добиться чего-л.*) хәстәрлек итеү, хәстәрләү, тырышыу, ҡайғыртыу **3.** мәшәҡәтләнеү, мәшәҡәтләнеп (маташып) йөрөү; **похлопота́ть по хозя́йству** йорт эштәре менән мәшәҡәтләнеп йөрөү

ПОХЛО́ПЫВАТЬ *несов. кого-что* ҡаҡҡылау, тапау, ҡағыу; **похло́пывать по спине́** арҡанан ҡағыу

ПОХМЕ́ЛЬЕ *с* эскелек зәле, баш төҙәтеү ♦ **в чужо́м пиру́ похме́лье** ҡара эт бәләһе — аҡ эткә

ПОХО́Д I *м* **1.** (*передвижение группы людей с определённой целью*) поход; **лы́жный похо́д** саңғы походы; **отпра́виться в похо́д** походҡа сығыу **2.** (*военная кампания*) поход, һуғыш хәрәкәттәре; **кресто́вые похо́ды** тәре походтары **3.** *перен.* (*действия по борьбе с чем-л.*) көрәш

ПОХО́Д II *м*; *разг.* (*излишек в весе, сумме, и т.п.*) артығы; **три килогра́мма с похо́дом** артығы менән өс килограмм

ПОХОДА́ТАЙСТВОВАТЬ *сов. о ком-чём, за кого* юллау, артынан йөрөү, хәстәрләү

ПОХОДИ́ТЬ I *сов.* (*ходить некоторое время*) йөрөп тороу (килеү), йөрөштөрөп алыу; **походи́ть по го́роду** ҡала буйлап йөрөп килеү

ПОХОДИ́ТЬ II *несов. на кого-что* (*быть похожим*) оҡшау, оҡшап тороу; **походи́ть на мать** әсәйгә оҡшау

ПОХО́ДКА *ж* йөрөш, атлау, аҙым; **ста́рческая похо́дка** ҡарттар йөрөшө; **лёгкая похо́дка** еңел атлау

ПОХО́ДНЫЙ, -ая, -ое **1.** поход ...ы; **похо́дная пе́сня** поход йыры; **похо́дным поря́дком** поход тәртибе менән **2.** (*передвижной*) походтағы, күсмә; **похо́дная ку́хня** походтағы кухня; **похо́дная радиоста́нция** күсмә радиостанция

ПО́ХОДЯ *нареч.*; *разг.* **1.** (*поспешно, торопливо*) аяҡ өҫтө, аяҡ үрә, баҫып торған килеш; **заку́сывать по́ходя** аяҡ өҫтө йөрөп ашау **2.** (*заодно, мимоходом*) эш араһында ғына, ашыҡ-бошоҡ, тиҙ-тиҙ генә; **реша́ть всё по́ходя** бөтә мәсьәләләрҙе эш араһында ғына хәл итеү

ПОХОЖДЕ́НИЕ *с* **1.** *уст.* (*путешествие*) сәйәхәт, ил гиҙеү **2.** *обычно мн.* **похожде́ния** баштан үткән хәл, күргәндәр, мажаралар

ПОХО́ЖЕ 1. *нареч.* булһа кәрәк; **звучи́т похо́же** ишетелә булһа кәрәк **2.** *в знач. сказ.*; *разг.* -ға/-гә оҡшай, күрәһең, булһа кәрәк; **похо́же на то, что бу́дет дождь** ямғыр булырға оҡшаған **3.** в *знач. вводн. сл.* -ға/гә оҡшай, булһа кәрәк, буғай, ахыры(һы); **они́, похо́же, не приду́т** улар килмәҫ, ахыры; улар килмәҫкә оҡшай; **де́ти, похо́же, лю́бят её** балалар уны ярата буғай

ПОХО́ЖИЙ, -ая, -ее (*имеющий сходство с кем-чем-л.*) оҡшаш, оҡшаған, тартым; **быть похо́жим** оҡшаш булыу; **похо́жие лю́ди** оҡшаш (бер-береһенә оҡшаған) кешеләр; **похо́жая на бейт пе́сня** бәйеткә тартым йыр; **ты похо́жа на него́** һин уға оҡшағанһың ♦ **ни на что не похо́же** бер нәмәгә лә ярамаған, бик насар

ПОХОЗЯ́ЙНИЧАТЬ *несов.*; *разг.* бер аҙ хужа булып алыу, әҙерәк хужалыҡ итеү

ПОХОЛОДА́НИЕ *с см.* **похолода́ть**

ПОХОЛОДА́ТЬ *сов. см.* **холода́ть**; **но́чью похолода́ло** төнөн һыуытты

ПОХОЛОДЕ́ТЬ *сов. см.* **холоде́ть**; **во́здух похолоде́л** һауа һалҡынайҙы; **похолоде́ть от у́жаса** ҡурҡыуҙан ҡатып ҡалыу

ПОХОРОНИ́ТЬ *сов. см.* **хорони́ть**

ПОХОРО́НКА *ж*; *прост. см.* **похоро́нный** 3

ПОХОРО́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** күмеү ...ы, ерләү ...ы, матәм ...ы; **похоро́нное бюро́** ерләү бюроһы; **похоро́нный марш** матәм маршы **2.** *перен.*, *разг.* (*печальный, скорбный*) ҡайғылы, хәсрәтле, бойоҡ **3.** *в знач. сущ.* **похоро́нная** *ж*; *разг.* үлеү тураһындағы ҡағыҙ, ҡара ҡағыҙ

ПО́ХОРОНЫ *мн.* мәйетте күмеү, ерләү; **торже́ственные по́хороны** тантаналы ерләү

ПО-ХОРО́ШЕМУ *нареч.*; *разг.* яҡшылыҡ менән, татыулыҡ менән, яҡшы сағында

ПОХОРОШЕ́ТЬ *сов.* төҫ(ө) сығыу, яҡшырыу, матурланыу, матурланып китеү

ПОХОТЛИ́ВОСТЬ *ж* енси аҙғынлыҡ

ПОХОТЛИ́ВЫЙ, -ая, -ое аҙғын нәфселе, енси теләкле, шәһүәтле

ПО́ХОТЬ *м* енси теләк, аҙғын нәфсе

ПОХОХОТА́ТЬ *сов.* шарҡылдап (ҡысҡырып) көлөү

ПОХРА́ПЫВАТЬ *несов.*; *разг.* хырылдау, ғырылдау, хырылдап (ғырылдап) алыу

ПОХРУ́СТЫВАТЬ *несов.* (еңелсә) шытырлау, шығырлау, шығыр-шығыр килеү, мыртылдатыу

ПОХУДЕ́ТЬ *сов. см.* **худе́ть**; **похуде́ть от боле́зни** ауырыуҙан һурығыу

ПОЦАРА́ПАТЬ *сов. кого-что* **1.** (*царапнуть несколько раз*) тырнап (сыйып) алыу, тырнау **2.** (*слегка поранить*) сыйҙыртыу, һыҙыртыу; **поцара́пать себе́ ру́ку** ҡулды сыйҙыртыу

ПОЦАРА́ПАТЬСЯ *сов.* **1.** (*слегка оцарапаться*) тырналыу, сыйылыу; **поцара́паться о про́волоку** тимерсыбыҡҡа сыйылыу **2.** (*покрыться царапинами*) һыҙырылыу, сыйылып бөтөү; **шкаф при перево́зке поцара́пался** күсергәндә шкаф һыҙырылып бөткән

ПОЦЕЛОВА́ТЬ *сов. см.* **целова́ть**

ПОЦЕЛОВА́ТЬСЯ *сов. см.* **целова́ться**

ПОЦЕЛУ́Й *м* үбеү, үбеш; **не́жный поцелу́й** наҙлы үбеү

ПОЧАСОВИ́К *м* сәғәтләп эшләүсе (*сәғәт иҫәбенән эш хаҡы ала торған уҡытыусы*)

ПОЧАСОВО́Й, -ая, -ое сәғәтләп, сәғәтле; **почасова́я рабо́та** сәғәтле эш

ПОЧА́ТОК *м*; *бот.* сәкән, сәкән баш; **поча́ток кукуру́зы** кукуруз сәкәне

ПОЧА́ЩЕ *нареч.*; *разг.* йышыраҡ

ПО́ЧВА *ж* **1.** тупраҡ, ер; **вы́щелоченные по́чвы** эҙбизе йыуылған тупраҡ; **подзо́листая по́чва** көлһыу тупраҡ; **плодоро́дие по́чвы** тупраҡтың уңдырышлығы **2.** *перен.* (*основание*) нигеҙ, ерлек, төп; **подгото́вить по́чву** ерлек әҙерләү; **на по́чве ре́вности** көнләшеү нигеҙендә ♦ **по́чва ухо́дит из-под ног** *чьих, у кого* таяныс юғала, эш-хәл мөшкөлләнә; **прощу́пать по́чву** тикшереп ҡарау, ҡылын тартып ҡарау

ПО́ЧВЕННО-КЛИМАТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое *спец.* тупраҡ-климат ...ы; **по́чвенно-климати́ческие усло́вия** тупраҡ-климат шарттары

ПО́ЧВЕННЫЙ, -ая, -ое тупраҡ ...ы, ер ...ы; **по́чвенный покро́в** тупраҡ ҡапламы

ПОЧВОВЕ́Д *м* тупраҡты өйрәнеүсе ғалим, тупраҡ белгесе

ПОЧВОВЕ́ДЕНИЕ *с* тупраҡ тураһындағы фән, тупраҡ буйынса ғилем

ПОЧВОЗАЩИ́ТНЫЙ, -ая, -ое тупраҡ һаҡлау ...ы, тупраҡ һаҡлай торған; **почвозащи́тное насажде́ние** тупраҡ һаҡлай торған үҫенте

ПОЧВООБРАБА́ТЫВАЮЩИЙ, -ая, -ее тупраҡ эшкәртеү ...ы, тупраҡ эшкәртә торған; **почвообраба́тывающие маши́ны** тупраҡ эшкәртеү машиналары

ПОЧВООБРАЗОВА́НИЕ *с*; *спец.* тупраҡ барлыҡҡа килеү

ПОЧЁМ *нареч.*; *разг.* ни хаҡ, күпме тора ♦ **узна́ть, почём фунт ли́ха** *см.* **фунт**

ПОЧЕМУ́ *нареч.* **1.** ни өсөн, ниңә, нишләп; **почему́ она́ не пришла́?** ул ниңә килмәне? **2.** шуға күрә, -лыҡтан/-лектән; **она́ забы́ла а́дрес, почему́ и не писа́ла** ул адресты онотҡан, шуға күрә лә хат яҙмаған **3.** нилектән; **вот почему́ они́ до́лго не приходи́ли** бына нилектән улар оҙаҡ килмәй торғандар

ПОЧЕМУ́-ЛИБО и **ПОЧЕМУ́-НИБУДЬ** *нареч.* ниндәй ҙә булһа бер сәбәп менән, ниндәйҙер бер сәбәп арҡаһында, ниңәлер

ПОЧЕМУ́-ТО *нареч.* әллә нишләп, нишләптер, ниңәлер, әллә ниңә; **почему́-то мы не встре́тились** беҙ нишләптер осраша алманыҡ

ПО́ЧЕРК *м* яҙыу, (ҡулдан) яҙыу рәүеше; **у неё хоро́ший по́черк** уның яҙыуы матур; **неразбо́рчивый по́черк** таный алмаҫлыҡ ҡул яҙыуы

ПОЧЕРНЕ́ЛЫЙ, -ая, -ое ҡарайған, ҡарайып бөткән, ҡара төҫкә ингән

ПОЧЕРНЕ́ТЬ *сов. см.* **черне́ть** 2

ПОЧЕРНИ́ТЬ *сов. что* ҡаралау, ҡарайтыу, ҡараға буяу

ПОЧЕРПА́ТЬ *несов. см.* **почерпну́ть** 2

ПОЧЕРПНУ́ТЬ *сов.* **1.** *что, чего*; *разг.* алыу, сумырып (һоҫоп) алыу; **почерпну́ть воды́ из коло́дца** ҡоҙоҡтан һыу алыу **2.** *что*; *перен.* (*позаимствовать*) алыу, файҙаланыу; **почерпну́ть све́дения из книг** китаптарҙан мәғлүмәт алыу

ПОЧЕРСТВЕ́ТЬ *сов.* **1.** ҡатыу, кибеү, иҫкереү; **хлеб почерстве́л** икмәк иҫкергән **2.** туңыу, күңел ҡатыу, ҡаты күңелләнеү

ПОЧЕСА́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* тырнау, тырнап алыу; **почеса́ть ру́ку** ҡулды тырнау **2.** *что* (*очистить*) тарау, тетеү; **почеса́ть лён** етен тарау ♦ **почеса́ть язы́к** *см.* **чеса́ть**

ПОЧЕСА́ТЬСЯ *сов.* (*чесаться некоторое время*) әҙерәк ҡысытыу, ҡысытып ҡуйыу, тырнанып алыу, тырнаныу; **соба́ка почеса́лась** эт тырнанып алды

ПО́ЧЕСТИ *мн.* (*ед.* **по́честь** *ж*) ҙурлау, хөрмәт (итеү), ҡәҙер итеү; **встреча́ть с по́честями** ҙурлап (хөрмәтләп) ҡаршылау; **ока́зывать по́чести** хөрмәт күрһәтеү

ПОЧЕ́СТЬ *сов. кем-чем, за кого-что*; *уст.* тип таныу (һанау, иҫәпләү); **она́ почла́ э́то свои́м до́лгом** ул быны үҙенең бурысы тип иҫәпләне

ПОЧЕСУ́ХА *ж*; *мед.* ҡысытма (*йоғошло булмаған тире ауырыуы*)

ПОЧЁСЫВАТЬ *несов. кого-что*; *разг.* тырнап-тырнап ҡуйыу (алыу), тырнаштырыу

ПОЧЁСЫВАТЬСЯ *несов.*; *разг.* тырнаныу

ПОЧЁТ *м* хөрмәт, ихтирам(лау), ҡәҙерхөрмәт; **орден "Знак Почёта"** "Хөрмәт билдәһе" ордены; **ока́зывать почёт** ихтирам күрһәтеү ♦ **быть в почёте** ихтирам ителеү, ҡәҙер-хөрмәттә булыу

ПОЧЁТНЫЙ, -ая, -ое **1.** хөрмәтле, ҡәҙерле, арҙаҡлы; **почётный гость** ҡәҙерле ҡунаҡ **2.** (*являющийся знаком почёта*) хөрмәтле, почётлы, почёт ...ы, хөрмәт ...ы; **почётный прези́диум** почётлы президиум; **почётный акаде́мик** почётлы академик; **почётный карау́л** хөрмәт ҡарауылы; **почётная гра́мота** хөрмәт грамотаһы **3.** (*делающий честь кому-л.*) маҡтаулы; **почётная обя́занность** маҡтаулы бурыс

ПО́ЧЕЧНЫЙ I, -ая, -ое *бот., биол.* бөрө ...ы; **по́чечная чешуя́** бөрө ҡабығы

ПО́ЧЕЧНЫЙ II, -ая, -ое *анат., мед.* бөйөр ...ы, бөйөргә ҡағылышлы; **по́чечные ка́мни** бөйөр таштары

ПОЧИВА́ТЬ *несов.*; *уст.* **1.** (*спать*) йоҡлау, йоҡлап ятыу **2.** (*покоиться — о мёртвых*) ҡәберҙә ятыу

ПОЧИ́ВШИЙ, -ая, -ее *высок.* үлгән, вафат булған

ПОЧИ́Н *м* **1.** (*начало чего-л.*) эш башы, башланғыс, башлап ебәреү; **для почи́на** башлар өсөн **2.** (*инициатива*) башланғыс, башлау, почин; **сме́лый почи́н** ҡыйыу башланғыс; **поддержа́ть почи́н рабо́чих** эшселәрҙең башланғысын күтәреп алыу; **це́нный почи́н** кәрәкле башланғыс

ПОЧИНИ́ТЬ *сов. что* төҙәтеү, йүнәтеү, ямау; һипләү (*йортто*); **почини́ть часы́** сәғәт төҙәтеү; **почини́ть пла́тье** күлдәк ямау

ПОЧИ́НКА *ж см.* **почини́ть**; **почи́нка о́буви** аяҡ кейемен ямау

ПОЧИ́НОЧНЫЙ, -ая, -ое ямау-төҙәтеү ...ы; **почи́ночная мастерска́я** ямау-төҙәтеү оҫтаханаһы

ПОЧИ́СТИТЬ *сов.* **1.** *кого-что* таҙартыу, таҙартып алыу; **почи́стить ту́фли** туфлиҙы таҙартып алыу **2.** *что, чего*; *разг.* (*освободить от шелухи, кожуры и т.п.*) әрсеү, таҙартыу; **почи́стить я́блоко** алманың ҡабығын әрсеү

ПОЧИ́СТИТЬСЯ *сов.* таҙартыныу, таҙартынып алыу

ПОЧИТА́ЕМЫЙ, -ая, -ое арҙаҡлы, ололоҡло, хөрмәтле; **почита́емый челове́к** арҙаҡлы кеше; **быть почита́емым наро́дом** халыҡ тарафынан хөрмәт ителеү

ПОЧИТА́НИЕ *с см.* **почита́ть** II

ПОЧИТА́ТЕЛЬ *м* и **ПОЧИТА́ТЕЛЬНИЦА** *ж* ололаусы, хөрмәтләүсе, ихтирам итеүсе

ПОЧИТА́ТЬ I *сов. что* и *без доп.* **1.** (*читать некоторое время*) уҡыу, уҡып алыу, бер аҙ уҡыу; **почита́ть в доро́ге** юлда барғанда бер аҙ уҡыу **2.** *разг.* (*читая, ознакомиться с содержанием*) уҡыу, уҡып алыу, уҡып ҡарау

ПОЧИТА́ТЬ II *несов. кого-что* (*чтить*) ололау, хөрмәтләү, арҙаҡлау, хөрмәт (ихтирам) итеү

ПОЧИТА́ТЬ III *несов. см.* **поче́сть**

ПОЧИ́ТЫВАТЬ *несов. что*; *разг.* уҡыштырғылау, уҡыштырыу, бер аҙ уҡып алыу

ПОЧИ́ТЬ *сов.*; *высок.* (*умереть*) үлеү, вафат булыу, мәрхүм булыу ♦ **почи́ть на ла́врах** ирешелгән уңыштарға ҡәнәғәт булып ятыу

ПОЧИ́ЩЕ *нареч.*; *разг.* таҙараҡ, яҡшыраҡ, артығыраҡ

ПО́ЧКА I *ж*; *бот.*, *биол.* бөрө, күсөк; **по́чка и́вы** тал бөрөһө (күсөгө); **боковы́е по́чки** ян бөрөләр; **спя́щие по́чки** тын бөрөләр

ПО́ЧКА II *ж см.* **по́чки**

ПО́ЧКИ *мн.* (*ед.* **по́чка** *ж*); *анат.* бөйөр; **боле́знь по́чек** бөйөр ауырыуы

ПОЧКОВА́НИЕ *с*; *биол.* бөрөләнеү (*вегетатив үрсеүҙең бер төрө*), бөрөнән үрсеү

ПОЧКОВА́ТЬСЯ *несов.*; *биол.* бөрөләнеү, бөрөләнеп үрсеү, күсөкләү

ПОЧКОВИ́ДНЫЙ, -ая, -ое бөрө һымаҡ, бөрө формаһында булған

ПОЧКОЕ́Д *м* бөрө ашаусы, бөрө ҡорто

ПО́ЧТА *ж* **1.** *в разн. знач.* почта; **пойти́ на по́чту** почтаға барыу; **отпра́вить посы́лку по́чтой** посылканы почта менән ебәреү; **у́тренняя по́чта** иртәнге почта **2.** (*то, что доставляется учреждением связи*) почта, килгән хат(тар)-гәзит(тәр), корреспонденция; **разноси́ть по́чту** килгән хат-гәзит таратыу

ПОЧТАЛЬО́Н *м* и *прост.* **ПОЧТАЛЬО́НКА** *ж* хат ташыусы, почта таратыусы (йөрөтөүсе)

ПОЧТА́МТ *м* почтамт (*ҡала почтаһының үҙәк бүлеге*)

ПОЧТЕ́НИЕ *с* хөрмәт, илтифат, ихтирам; **с почте́нием** хөрмәт менән; **оказа́ть почте́ние** ихтирам күрһәтеү ♦ **моё почте́ние** *уст.* сәләм бирҙек

ПОЧТЕ́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** хөрмәтле, ҡәҙерле, мөхтәрәм, затлы; **почте́нный челове́к** хөрмәтле кеше, аҙамат **2.** оло, ҙур; **почте́нный во́зраст** оло йәш

ПОЧТИ́ *нареч.* тиерлек, тиһәң дә ярай, яҙҙы, әйтеп була, -ға/-гә яҡын; **она́ почти́ зако́нчила рабо́ту** ул эшләп бөттө тиерлек; **он почти́ попра́вился** уны һауыҡты тиһәң дә ярай

ПОЧТИ́ТЕЛЬНО *нареч.* ихтирам менән; **разгова́ривать почти́тельно** ихтирам менән һөйләшеү

ПОЧТИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* ихтирам, хөрмәт, ҡәҙер, түбәнселек; **обраща́ться с почти́тельностью** хөрмәт менән өндәшеү

ПОЧТИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** хөрмәтсел, түбәнселекле, ихтирамлы; **быть почти́тельным** хөрмәтсел булыу; **почти́тельное отноше́ние** ихтирамлы мөнәсәбәт **2.** *разг.* (*значительный*) ҙур, оло, шаҡтай ҙур; **на почти́тельном расстоя́нии** шаҡтай ҙур арала

ПОЧТИ́ТЬ *сов. кого-что* хөрмәтләү, ихтирам итеү, ололап иҫкә төшөрөү; **почти́ть па́мять** хөрмәтләп иҫкә алыу

ПОЧТМЕ́ЙСТЕР *м*; *уст.* почтмейстер (*почта менән идаралыҡ итеүсе*)

ПОЧТО́ВЫЙ, -ая, -ое почта ...ы, ям ...ы; **почто́вый я́щик** почта йәшниге; **почто́вая ло́шадь** *ист.* ям аты

ПОЧУ́ВСТВОВАТЬ *сов. см.* **чу́вствовать**; **почу́вствовать го́лод** асыҡҡанды һиҙеү; **почу́вствовать себя́ лу́чше** үҙеңде яҡшыраҡ тойоу

ПОЧУ́ВСТВОВАТЬСЯ *сов. см.* **чу́вствоваться**

ПОЧУДИ́ТЬ *сов.*; *разг.* йүләрләнеү, йүләрләнеп алыу, кеше көлдөрөп алыу

ПОЧУ́ДИТЬСЯ *сов. см.* **чу́диться**; **мне почу́дился телефо́нный звоно́к** миңә телефон шылтырауы ишетелгән кеүек булды

ПОЧУ́ЯТЬ *сов. см.* **чу́ять**; **соба́ка почу́яла зве́ря** эт йәнлек барлығын һиҙеп ҡалды

ПОША́ЛИВАТЬ *несов.*; *разг.* **1.** шаярыу, шаярғылау; **де́ти ста́ли поша́ливать** балалар шаярғылай башланы **2.** *перен.* шаярғылау,

ауырткылау; **у него́ се́рдце поша́ливает** уның йөрәге шаярғылай

ПОШАЛИ́ТЬ *сов.*; *разг.* әҙерәк шаярып алыу, бер аҙ шаярыу

ПОША́МКАТЬ *сов. чем* и *без доп.*; *разг.* ауыҙҙы шапылдатып ҡуйыу (алыу), ауыҙҙы шапылдатыу

ПОША́РИТЬ *сов.*; *разг.* аҡтарыу, һәрмәү, һәрмәштереү; **поша́рить в карма́нах** кеҫәләрҙе аҡтарыу

ПОШАТНУ́ТЬ *сов. что* **1.** ҡыйшайтыу, эйелдереү, ҡырынайтыу; **пошатну́ть забо́р** ҡойманы ҡыйшайтыу **2.** *перен.* (*поколебать*) ҡаҡшатыу, ҡаҡшатып ҡуйыу

ПОШАТНУ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*потерять равновесие*) ауып (ҡолап) китә яҙыу **2.** ҡыйшайыу, ҡырынайыу, ҡыйшайып китеү; **столб пошатну́лся** бағана ҡыйшайып китте **3.** *перен.* ҡаҡшай башлау; **здоро́вье пошатну́лось** һаулыҡ ҡаҡшаны

ПОША́ТЫВАТЬСЯ *несов.* аушанлау, аушантаушан килеү, һелкенеп тороу; **зуб поша́тывается** теш һелкенеп тора

ПОШВЫ́РИВАТЬ *несов. что, чем*; *разг.* ырғытыштырыу, бәргеләштереү

ПОШВЫРЯ́ТЬ *сов. что*; *разг.* **1.** ырғытып (ташлап, быраҡтырып) бөтөү; **пошвыря́ть ве́щи в чемода́н** әйберҙәрҙе сумаҙанға ырғытып бөтөү **2.** *чем* ташлау, бәргеләү, ырғытып алыу; **пошвыря́ть камня́ми** таш менән бәргеләү

ПОШЕВЕ́ЛИВАТЬ *несов. что, чем* ҡыймылдаҡылау, ҡыбырлаҡылау, ҡуҙғатып тороу; **пошеве́ливать у́гли в пе́чке** мейестәге ҡуҙҙы ҡуҙғатып тороу

ПОШЕВЕ́ЛИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *разг.* һелкенгеләү, ҡыбырлаҡылау **2.** *повел.* **пошеве́ливайся**! йәһәтерәк бул!, ҡыймылда!, ашыҡ!, ҡабалан!

ПОШЕВЕЛИ́ТЬ *сов. что, чем* ҡыймылдатыу, бер аҙ ҡуҙғатыу, ҡыбырлатып ҡуйыу; **пошевели́ть руко́й** ҡулды ҡыбырлатып ҡуйыу; **на́до люде́й пошевели́ть** кешеләрҙе бер аҙ ҡуҙғатырға кәрәк

ПОШЕВЕЛИ́ТЬСЯ *сов.* әҙерәк ҡыбырлау, бер аҙ ҡыймылдау, әҙерәк ҡуҙғалыу; **невозмо́жно пошевели́ться** ҡыймылдап та булмай

ПОШЕВЕЛЬНУ́ТЬ *сов. что, чем* ҡыбырлатыу, ҡуҙғатыу, һелкетеү

ПОШЕВЕЛЬНУ́ТЬСЯ *сов.* ҡыймылдау, һелкенеп ҡуйыу, ҡуҙғалыу

ПОШЕПТА́ТЬ *сов. что* и *без доп.* бышылдау, бышылдап әйтеү

ПОШЕПТА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* бышылдашыу, шыбырлашыу, шыбырлап һөйләшеү, бышылдашып алыу

ПОШИ́Б *м*; *разг.*, *неодобр.* (*манера*) алым, ҡылыҡ, булмыш, ҡалып; **лю́ди одного́ поши́ба** бер ҡалып кешеләре

ПОШИ́В *м*; *прост.*, *спец. см.* **поши́ть** 2; **фабри́чный поши́в оде́жды** кейемдең фабрикала тегелеүе

ПОШИ́ВКА *ж*; *прост. см.* **поши́ть** 2

ПОШИ́ВОЧНЫЙ, -ая, -ое *прост.*, *спец.* тегеү ...ы; **поши́вочная мастерска́я** тегеү оҫтаханаһы

ПОШИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* и *без доп.* тегеп алыу, бер аҙ тегеү **2.** *что*; *прост.* (*сшить*) тегеү, тектереү, тектереп алыу; **поши́ть о́бувь** аяҡ кейеме тектереп алыу

ПО́ШЛИНА *ж* пошлина, һалым (*берәй эш башҡарған йәки сиктән үткән өсөн аҡсалата түләү*); **госуда́рственная по́шлина** дәүләт пошлинаһы

ПО́ШЛИННЫЙ, -ая, -ое пошлина ...ы; **по́шлинный сбор** пошлина йыйымы

ПО́ШЛОСТЬ *ж* **1.** әшәкелек, рухи боҙоҡлоҡ, әҙәпһеҙлек **2.** әшәке һүҙ, бысраҡ һүҙ; **говори́ть по́шлости** әшәке һүҙҙәр һөйләү

ПО́ШЛЫЙ, -ая, -ое әшәке, боҙоҡ, әҙәпһеҙ; **по́шлый челове́к** әҙәпһеҙ кеше

ПОШЛЯ́К *м*; *разг.* әшәке кеше, оятһыҙ кеше, бысраҡ телле кеше

ПОШЛЯ́ТИНА *ж*; *разг.* әшәкелек, боҙоҡлоҡ

ПОШТО́ПАТЬ *сов. что* йүрмәү, йүрмәп (ямап) ҡуйыу

ПОШТУ́ЧНО *нареч.* берәмләп, даналап; **продава́ть поштучно** берәмләп һатыу

ПОШТУ́ЧНЫЙ, -ая -ое берәмләп, даналап, дана башынан түләнә торған; **поштучная прода́жа** берәмләп һатыу

ПОШУМЕ́ТЬ *сов.*; *разг.* шаулап китеү, шаулашыу, шаулашып алыу

ПОШУТИ́ТЬ *сов.* **1.** шаяртыу, шаяртып алыу; **она́ лю́бит пошути́ть** ул шаяртырға ярата **2.** (*сказать в шутку*) шаяртыу, мәрәкәләү, уйнап (мәрәкәләп) әйтеү; **я то́лько пошути́л** мин уйнап ҡына әйттем **3.** *над кем-чем* көлөү, шаярыу, шаяртып алыу; **пошути́ть над прия́тельницей** әхирәтте шаяртып алыу

ПОЩА́ДА *ж* аяу, мәрхәмәт, шәфҡәт; **проси́ть поща́ды** мәрхәмәт һорау; **без поща́ды** аяуһыҙ, аяу белмәй

ПОЩАДИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** (*пожалеть*) аяу, мәрхәмәт күрһәтеү, ҡыҙғаныу; **не пощади́ть солда́т** һалдаттарҙы аямау **2.** (*сохранить*) һаҡлап ҡалыу, һаҡлау; **пощади́ть своё здоро́вье** үҙеңдең сәләмәтлегеңде һаҡлап ҡалыу **3.** (*бережно отнестись*) йәлләү, ҡыҙғаныу, аяу, һаҡлау; **пощади́ть самолю́бие** күңелен һаҡлау

ПОЩЕГОЛЯ́ТЬ *сов.*; *разг.* ҡупшыланып йөрөп алыу, кейенеп-яһанып йөрөү

ПОЩЕКОТА́ТЬ *сов. кого-что* ҡытыҡлау, ҡытыҡлап алыу

ПОЩЁЛКАТЬ *сов.* **1.** (*пальцами*) сиртеп алыу; (*кнутом*) шартлатып ебәреү; (*зубами*) шаҡылдатыу; (*языком*) шапылдатыу, шартла-

тыу; **пощёлкать языко́м** тел шартлатыу **2.** (*о птицах*) сутылдау, сут-сут итеү, сутылдап ҡуйыу

ПОЩЁЛКИВАТЬ *несов.* **1.** *что, чем* и *без доп.* шартлатҡылау, шартлатыу **2.** (*о птицах*) сутылдау, сут-сут итеү

ПОЩЁЧИНА *ж* **1.** (*удар по щеке*) яңаҡлау, сикәләү, сикәгә сабыу (һуғыу) **2.** *перен.* (*оскорбление*) хур итеү, мыҫҡыл итеү, мәсхәрә итеү

ПОЩИПА́ТЬ *сов. кого-что* **1.** *чего* (*щипать некоторое время*) йолҡоп-йолҡоп алыу, йолкҡолау, семтекләү; **пощипа́ть траву́** үлән семтекләү **2.** (*ощипать*) өҙөп ашау, йолҡоу; **пощипа́ть гуся́** ҡаҙ йолҡоу **3.** *кого-что*; *перен., разг.* семтеп-семтеп алыу, семеткеләп алыу

ПОЩИ́ПЫВАТЬ *несов. что* **1.** семтекләү, семеткеләү, унан-бынан семтеү **2.** *безл.* (*жечь, разъедать, саднить*) әсетеү, әсеттереү; **от ды́ма пощи́пывало в глаза́х** төтөнгә күҙ әсетә

ПОЩУ́ПАТЬ *сов. кого-что* тотоп ҡарау, һәрмәп ҡарау, ҡапшап ҡарау; **пощу́пать пульс** тамыр тибешен тотоп ҡарау

ПОЩУ́ПЫВАТЬ *несов. см.* **щу́пать**

ПОЭ́ЗИЯ *ж* **1.** (*один из основных жанров литературы*) шиғриәт, поэзия; **башки́рская поэ́зия** башҡорт шиғриәте; **ве́чер поэ́зии** шиғриәт кисәһе **2.** (*стихи*) шиғыр, шиғри әҫәрҙәр **3.** *чего, какая*; *перен.* нәфислек, гүзәллек, матурлыҡ; **поэ́зия труда́** хеҙмәт гүзәллеге

ПОЭ́МА *ж*; *лит.* поэма (**1.** *әҙәбиәттең лиро-эпик төрөнә ингән жанрҙарҙың береһе* **2.** *муз. программа характерындағы ирекле әҫәр*)

ПОЭ́Т *м* шағир; **поэтесса** *ж* шағирә; **молодо́й поэ́т** йәш шағир; **наро́дный поэ́т** халыҡ шағиры

ПОЭТИЗИ́РОВАТЬ *сов., несов. кого-что* шиғрилаштырыу (*матурлап биҙәп күрһәтеү*); **поэтизи́ровать жизнь** тормошто шиғрилаштырыу

ПОЭ́ТИКА *ж*; *лит.* шиғриәт, поэтика (**1.** *нәфис әҙәбиәт тураһындағы фән, әҙәбиәт теорияһы, әҙәбиәт ғилеменең бер бүлеге* **2.** *яҙыусының, әҙәби йүнәлештең төп стиль үҙенсәлектәре*); **поэ́тика произведе́ний Ш.Ба́бича** Ш.Бабич әҫәрҙәренең поэтикаһы

ПОЭТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** шиғри, поэтик, шиғриәтле; **поэти́ческая нату́ра** шиғри күңелле кеше; **поэти́ческое произведе́ние** поэтик әҫәр **2.** (*связанный с творением поэзии*) ижади; **поэти́ческое вдохнове́ние** ижади илһам **3.** (*возвышенный, полный лиризма*) шиғри, гүзәл, һылыу

ПОЭТИ́ЧНОСТЬ *ж* шиғрилыҡ, нәфислек, гүзәллек; **при́знаки поэти́чности** шиғрилыҡ билдәләре

ПОЭТИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое шиғрилыҡ ...ы, шиғри, нәфис

ПОЭ́ТОМУ *нареч.* шунлыҡтан, шуның өсөн, шуға күрә

ПОЯВИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*явиться*) килеп сығыу, күренеү, күренеп ҡалыу; **появи́лась луна́** ай күренде **2.** (*возникнуть*) барлыҡҡа килеү, килеп сығыу, тыуыу; **появи́лись но́вые тру́дности** яңы ҡыйынлыҡтар килеп сыҡты ♦ **появи́ться на свет** *см.* **свет** II

ПОЯВЛЕ́НИЕ *с см.* **появи́ться** — **появля́ться**

ПОЯВЛЯ́ТЬСЯ *несов. см.* **появи́ться**

ПОЯ́РКОВЫЙ, -ая, -ое бәрәс йөнөнән эшләнгән (баҫылған); **поя́рковые ва́ленки** бәрәс йөнөнән баҫылған быйма

ПОЯ́РОК *м* бәрәс йөнө

ПО́ЯС *м* **1.** (*ремень, кушак*) билғау, билбау, ҡушаҡ, бута; **ко́жаный по́яс** ҡайыш билбау **2.** *анат.* билбау; **та́зовый по́яс** янбаш билбауы (*янбаш һәм һигеҙгүҙ һөйәктәре*) **3.** (*талия, поясница*) бил; **брать друг дру́га за по́яс** билдән алышыу **4.** *геогр.* бүлкәт, пояс; **уме́ренный по́яс** уртаса бүлкәт **5.** *эк.* бүлкәт, пояс; **тари́фный по́яс** тариф бүлкәте ♦ **заткну́ть за по́яс** танауына сиртеү, өҫтөн сығыу; **спаса́тельный по́яс** ҡотҡарғыс пояс (*һыуҙа батмаҫ өсөн кейелә*)

ПОЯСНЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **поясни́ть** — **поясня́ть** **2.** (*объяснение*) аңлатма; **нау́чное поясне́ние** фәнни аңлатма; **дать поясне́ние** аңлатма биреү

ПОЯСНИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое аңлатмалы, аңлатма ...ы, асыҡлаусы ...ы, аныҡлаусы ...ы; **поясни́тельные слова́** аныҡлаусы һүҙҙәр; **поясни́тельный текст** аңлатмалы текст

ПОЯСНИ́ТЬ *сов. что* аңлатыу, төшөндөрөү, аңлатып биреү

ПОЯСНИ́ЦА *ж* бил; **боль в поясни́це** бил ауыртыу

ПОЯСНИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое бил ...ы, билдәге; **поясни́чные мы́шцы** бил мускулдары

ПОЯСНО́Й, -ая, -ое **1.** бил ...ы, билбау ...ы; **поясно́й реме́нь** бил ҡайышы **2.** (*до пояса*) билдән, билдән алып, билгә тиклем, бил тиңенән; **поясно́й портре́т** бил тиңенән төшкән һүрәт **3.** *геогр., эк.* (*исчисляемый, производимый по поясам*) бүлкәт ...ы, пояс ...ы; **поясны́е це́ны** бүлкәт хаҡтары; **поясно́й тари́ф** бүлкәт тарифы ♦ **поясно́е вре́мя** *астр.* бүлкәт ваҡыты

ПОЯСНЯ́ТЬ *несов. см.* **поясни́ть**

ПОЯСНЯ́ТЬСЯ *страд. от* **поясня́ть**

ПРА... *приставка*; *"иң боронғо", "башланғыс", "тәү" мәғәнәләрендә исем һәм сифаттар яһағанда ҡулланыла, мәҫ.,* **праро́дина** иң боронғо ил

ПРАБА́БКА *ж см.* **праба́бушка**

ПРАБА́БУШКА *ж* ҡарт өләсәй, ҙур (оло) инәй (*олатаһының йәки өләсәһенең әсәһе*)

ПРА́ВДА *ж* **1.** (*истина, правдивость*) дөрөҫлөк, дөрөҫ, ысын, хәҡиҡәт, хаҡлыҡ, ғәҙеллек; **найти́ пра́вду** дөрөҫлөктө табыу; **говори́ть пра́вду** дөрөҫөн (ысынын) әйтеү; **приня́ть за пра́вду** ысынға алыу **2.** *в знач. нареч.* и *сказ.* дөрөҫ, хаҡ, раҫ, ысын **3.** *в знач. вводн. сл.* (*действительно*) дөрөҫөндә, ысынында, ысынлап та; **она́, пра́вда, согласи́лась** ул, ысынлап та,

риза булғайны ♦ **пра́вда глаза́ ко́лет** тураһын әйткән туғанына ярамаған; **все́ми пра́вдами и непра́вдами** алдап-йолдап, һәр төрлө юл менән; **по пра́вде говоря́** *в знач. вводн. сл.* дөрөҫөн әйткәндә; **пра́вду-ма́тку ре́зать** күҙгә ҡарап тура әйтеү; **смотре́ть пра́вде в глаза́** дөрөҫлөктән ҡасмау, дөрөҫлөктән ҡурҡмау

ПРАВДИ́ВО *нареч.* хаҡ, дөрөҫ; **правди́во опи́сывать собы́тия** ваҡиғаларҙы дөрөҫ яҙыу

ПРАВДИ́ВОСТЬ *ж* дөрөҫлөк, ғәҙеллек, ысынлыҡ; **правди́вость твои́х слов** һинең һүҙҙәреңдең дөрөҫлөгө

ПРАВДИ́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** (*содержащий правду*) дөрөҫ, тоғролоҡло, хаҡ, раҫ; **правди́вое сло́во** дөрөҫ һүҙ, хаҡ һүҙ; **быть правди́вым** тоғролоҡло булыу **2.** (*стремящийся к правде*) тура, хыянатһыҙ, ғәҙел; **правди́вый челове́к** ғәҙел кеше

ПРАВДОПОДО́БИЕ *с* дөрөҫлөк ишараты, ысынға оҡшаш, дөрөҫкә яҡын

ПРАВДОПОДО́БНЫЙ, -ая, -ое дөрөҫкә оҡшаған, ышанырлыҡ, кеше ышанырлыҡ; **правдоподо́бный расска́з** дөрөҫкә оҡшаған хикәйә

ПРА́ВЕДНИК *м* и **ПРА́ВЕДНИЦА** *ж* **1.** диндар (тәҡүә) кеше **2.** *перен., обычно ирон.* хыянатһыҙ, үтә тоғролоҡло кеше

ПРА́ВЕДНЫЙ, -ая, -ое *высок.* хаҡ, хыянатһыҙ, ғәҙел

ПРАВЕ́ТЬ *несов.*; *полит.* уңға китеү, уңға боролоу (*сәйәсәттә реакцион йүнәлеш алыу*)

ПРА́ВИЛО *с* **1.** *в разн. знач.* ҡағиҙә, тәртип; **пра́вила вну́треннего распоря́дка** эске тәртип ҡағиҙәләре; **пра́вила доро́жного движе́ния** юл йөрөү ҡағиҙәләре; **пра́вило бура́вчика** *физ.* бырау ҡағиҙәһе; **пра́вила сложе́ния** *мат.* ҡушыу ҡағиҙәләре; **пра́вила игры́** уйын тәртибе; **знать пра́вила хоро́шего то́на** әҙәп ҡағиҙәләрен белеү **2.** (*норма поведения*) ҡағиҙә, ғәҙәт, ҡылыҡ, заң; **челове́к стро́гих пра́вил** ҡаты тәртипкә өйрәнгән кеше ♦ **как пра́вило** ҡағиҙә буларак; **по всем пра́вилам** урынына (еренә) еткереп

ПРАВИ́ЛО *с* **1.** *тех.* тигеҙләгес (*тигеҙләү йәки тигеҙлекте билдәләү ҡулайламаһы*) **2.** (*весло или жердь для управления чем-л.*) кәмә ҡойроғо, һал ҡойроғо, ҡолға

ПРА́ВИЛЬНО 1. *нареч.* дөрөҫ; **пра́вильно чита́ть** дөрөҫ уҡыу; **поступи́ть пра́вильно** дөрөҫ эш итеү **2.** *в знач. сказ.*; *разг.* (*как утверждение*) дөрөҫ, раҫ, хаҡ, ысын

ПРА́ВИЛЬНОСТЬ *ж* дөрөҫлөк, дөрөҫ булыу; **пра́вильность реше́ния** ҡарарҙың дөрөҫлөгө

ПРА́ВИЛЬНЫЙ, -ая, -ое *в разн. знач.* дөрөҫ, тура, ысын, тәртипле, хаҡ, тәртип буйынса; **пра́вильный перево́д** дөрөҫ тәржемә; **пра́вильное сообще́ние** дөрөҫ хәбәр; **пра́вильный отве́т** дөрөҫ яуап; **пра́вильное пита́ние** тәртип буйынса туҡланыу ♦ **пра́вильная пирами́да** *мат.* төҙөк пирамида; **пра́вильная дробь** *мат.* дөрөҫ кәсер

ПРАВИ́ТЕЛЬ *м* **1.** хаким, хөкүмәт башлығы, хөкөмдар **2.** *уст.* (*управляющий*) идара итеүсе

ПРАВИ́ТЕЛЬНИЦА *ж* хакимә, хөкүмәт башындағы ҡатын-ҡыҙ, хөкөмдар

ПРАВИ́ТЕЛЬСТВЕННЫЙ, -ая, -ое хөкүмәт ...ы, хөкүмәт тарафынан сығарылған; **прави́тельственное заявле́ние** хөкүмәт белдереүе

ПРАВИ́ТЕЛЬСТВО *с* хөкүмәт; **чле́ны прави́тельства** хөкүмәт ағзалары

ПРА́ВИТЬ I *несов. кем-чем* и *без доп.* **1.** (*руководить*) идара итеү, етәкселек итеү; **пра́вить госуда́рством** дәүләт менән идара итеү **2.** (*направлять ход движения кого-чего-л.*) тотоу, тотоп барыу, йөрөтөү; **пра́вить маши́ной** машина йөрөтөү

ПРА́ВИТЬ II *несов. что* **1.** (*исправлять*) төҙәтеү, дөрөҫләү; **пра́вить ру́копись** ҡулъяҙманы төҙәтеү **2.** *спец.* (*выпрямлять, выравнивать*) төҙәйтеү, тигеҙләү; **пра́вить жесть** ҡалай төҙәйтеү **3.** (*точить*) яныу, үткерләү, беләүләү; **пра́вить косу́** салғы яныу

ПРА́ВКА *ж см.* **пра́вить** II; **пра́вка те́кста** текст төҙәтеү

ПРАВЛЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **пра́вить** I 1; **фо́рма правле́ния** идара итеү рәүеше **2.** (*выборный орган, стоящий во главе учреждения, организации*) идара; **правле́ние колхо́за** колхоз идараһы; **заседа́ние правле́ния** идара ултырышы ♦ **бразды́ правле́ния** баш булыу, идара итеү

ПРА́ВНУК *м* бүлә (*ейән йәки ейәнсәрҙең улы*); **пра́внучка** *ж* бүләсәр (*ейән йәки ейәнсәрҙең ҡыҙы*)

ПРА́ВО I *с* **1.** хоҡуҡ; **избира́тельное пра́во** һайлау хоҡуғы; **пра́во со́бственности** милеккә хоҡуҡ; **пра́во на труд** хеҙмәткә хоҡуҡ **2.** (*наука, учебная дисциплина*) хоҡуҡ фәне; **уголо́вное пра́во** енәйәт эштәре тураһында хоҡуҡ фәне **3.** (*возможность действовать каким-л. образом*) хаҡ, хаҡлыҡ; **име́ет пра́во** хаҡы бар **4.** (*основание, причина*) хаҡ, нигеҙ, сәбәп; **по како́му пра́ву ты вме́шиваешься?** ни хаҡың бар ҡыҫылырға? **5.** *мн.* **права́** (*документ на управление автомобилем и т.п.*) права (*автомобиль, мотоцикл һ.б. йөрөтөүгә*); **води́тельские права́** водитель праваһы

ПРА́ВО II *вводн. сл.*; *разг.* (*в самом деле*) ысынлап та, дөрөҫөн әйткәндә, ысын; **я, пра́во, не зна́ю** дөрөҫөн әйткәндә, мин белмәйем

ПРАВОБЕРЕ́ЖНЫЙ, -ая, -ое уң яҡ ярҙағы, уң ярҙағы, уң яр буйы

ПРАВОВЕ́Д *м* хоҡуҡ белгесе

ПРАВОВЕ́ДЕНИЕ *с* хоҡуҡ фәне, хоҡуҡ белеме

ПРАВОВЕ́РНЫЙ, -ая, -ое **1.** динсел, дингә ныҡ ышаныусы **2.** (*мусульманский*) мосолман, хаҡ динле

ПРАВОВО́Й, -ая, -ое хоҡуҡи, хоҡуҡ ...ы, юридик, закон буйынса; **правово́е госуда́рство**

хоҡуҡи дәүләт; **правово́й ста́тус** хоҡуҡи хәл; **правово́й акт** юридик акт; **правова́я охра́на** закон буйынса һаҡлау

ПРАВОМЕ́РНОСТЬ *ж* хаҡлыҡ, законлылыҡ, нигеҙлелек

ПРАВОМЕ́РНЫЙ, -ая -ое нигеҙле, урынлы, хаҡлы; **правоме́рный вы́вод** хаҡлы һығымта

ПРАВОМО́ЧИЕ *с* и **ПРАВОМО́ЧНОСТЬ** *ж*; *юр.* хоҡуҡлылыҡ, тулы хоҡуҡлы булыу, хоҡуғы булыу

ПРАВОМО́ЧНЫЙ, -ая, -ое *юр.* хоҡуҡлы, тулы хоҡуҡлы; **правомо́чное лицо́** тулы хоҡуҡлы шәхес

ПРАВОНАРУШЕ́НИЕ *с*; *юр.* закон (хоҡуҡ) (тәртип) боҙоу, тәртип боҙоу; **администрати́вное правонаруше́ние** административ тәртип боҙоу

ПРАВОНАРУШИ́ТЕЛЬ *м* и **ПРАВОНАРУШИ́ТЕЛЬНИЦА** *ж*; *юр.* тәртип (хоҡуҡ) боҙоусы, енәйәтсе

ПРАВООТНОШЕ́НИЕ *с*; *юр.* хоҡуҡ мөнәсәбәте

ПРАВООХРАНИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое хоҡуҡ тәртибен һаҡлау, законлылыҡты һаҡлау; **правоохрани́тельная де́ятельность** хоҡуҡ тәртибен һаҡлау эшмәкәрлеге

ПРАВОПИСА́НИЕ *с* дөрөҫ яҙыу, орфография; **пра́вила правописа́ния** дөрөҫ яҙыу ҡағиҙәләре

ПРАВОПОРЯ́ДОК *м*; *юр.* хоҡуҡ тәртибе, закон тәртибе

ПРАВОПРЕЕ́МНИК *м*; *юр.* хоҡуҡ вариҫы (*кеше йәки ойошма*)

ПРАВОПРЕЕ́МСТВО *с*; *юр.* хоҡуҡтарҙың мираҫ булып күсеүе, хоҡуҡтарҙың мираҫлылығы

ПРАВОСЛА́ВИЕ *с* православие (*христиан диненең төп бер төрө*)

ПРАВОСЛА́ВНЫЙ, -ая, -ое **1.** православие ...ы, православие динендәге; **правосла́вная це́рковь** православие сиркәүе **2.** *в знач. сущ.* **правосла́вный** *м* и **правосла́вная** *ж* православие динендәге кеше

ПРАВОСОЗНА́НИЕ *с*; *юр.* хоҡуҡи аң, хоҡуҡтарҙы аңлау

ПРАВОСПОСО́БНОСТЬ *ж*; *юр.* хоҡуҡи һәләтлелек, хоҡуҡҡа эйә булыу, хоҡуҡлы булыу

ПРАВОСПОСО́БНЫЙ, -ая, -ое *юр.* хоҡуҡлы, хоҡуҡҡа эйә, хоҡуғы булған

ПРАВОСТОРО́ННИЙ, -яя, -ее уң яҡ, уң яҡтағы

ПРАВОСУ́ДИЕ *с* **1.** (*судебная деятельность государства*) хөкөм эше, суд, суд эшмәкәрлеге, суд органдарының эше **2.** (*справедливое решение*) ғәҙел хөкөм, хаҡ хөкөм; **тре́бовать правосу́дия** ғәҙел хөкөм талап итеү

ПРАВОТА́ *ж* хаҡлыҡ, дөрөҫлөк, ғәҙеллек; **ве́рить в правоту́ своего́ де́ла** үҙ эшеңдең хаҡлығына ышаныу; **чу́вствовать свою́ правоту́** үҙеңдең хаҡлығыңды тойоу

ПРАВОФЛАНГО́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** уң яҡтағы, уң флангылағы **2.** *в знач. сущ.* **правофланго́вый** *м*: 1) уң флангылағы кеше, уң флангыла тороусы; 2) *перен.* (*служащий примером*) үрнәк, өлгө булып тороусы, алдынғы, еңеүсе

ПРА́ВЫЙ I, -ая, -ое **1.** уң, уң яҡ; **пра́вая рука́** уң ҡул **2.** *полит.* уң (*реакцион, консерватив*); **пра́вая па́ртия** уң фирҡә **3.** *в знач. сущ.* **пра́вые** *мн.*; *полит.* уң, уңсылар, уңдар ♦ **пра́вая рука́** *чья кемдеңдер* уң ҡанаты

ПРА́ВЫЙ II, -ая, -ое **1.** (*невиновный*) ғәйепһеҙ, гөнаһһыҙ; **защища́ть пра́вого** ғәйепһеҙ кешене яҡлау **2.** (*справедливый*) ғәҙел, хаҡ, дөрөҫ; **пра́вое де́ло** ғәҙел эш **3.** (*правильно говорящий, поступающий и т.п.*) хаҡлы, дөрөҫ; **быть пра́вым** хаҡлы булыу

ПРА́ВЯЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **пра́вить** I; **2.** *прил.* етәксе, хакимлыҡ (етәкселек) итеүсе, хаким; **пра́вящие круги́** етәксе даирәләр; **пра́вящий класс** хаким синыф

ПРАГМАТИ́ЗМ *м*; *в разн. знач.* прагматизм

ПРА́ДЕД *м* **1.** ҡарт олатай (*олатайҙың йәки өләсәйҙең атаһы*) **2.** *мн.* **пра́деды** (*предки*) ата-бабалар

ПРАДЕ́ДУШКА *м см.* **пра́дед** 1

ПРА́ЗДНЕСТВО *с* байрам, тантана, тантаналы байрам

ПРА́ЗДНИК *м*; *в разн. знач.* байрам; **национа́льный пра́здник** милли байрам; **пра́здник Побе́ды** Еңеү байрамы ♦ **бу́дет и на на́шей у́лице пра́здник** беҙгә лә байрам килер әле, беҙҙең урамда ла байрам булыр әле

ПРА́ЗДНИЧНОСТЬ *ж* тантаналыҡ, байрамсалыҡ

ПРА́ЗДНИЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** байрам ...ы; **пра́здничные дни** байрам көндәре; **пра́здничный наря́д** байрам кейеме **2.** (*нарядный*) байрам ...ы, байрамса булған, байрамға хас; **пра́здничный вид** байрамса төҫ **3.** *перен.* (*торжественно-радостный*) тантаналы, шатлыҡлы; **пра́здничное настрое́ние** тантаналы кәйеф

ПРА́ЗДНОВАНИЕ *с см.* **пра́здновать**; **пра́зднование Пе́рвого ма́я** Беренсе майҙы байрам итеү

ПРА́ЗДНОВАТЬ *несов. что* и *без. доп.* байрам итеү

ПРА́ЗДНОВАТЬСЯ *несов.* (*отмечаться*) байрам ителеү

ПРАЗДНОСЛО́ВИЕ *с*; *книжн.* буш һүҙ, буш һүҙ һөйләү

ПРА́ЗДНОСТЬ *ж* **1.** эшләмәй (эшһеҙ) йәшәү, ғәмһеҙ йәшәү **2.** *перен.* (*бессодержательность, пустота*) мәғәнәһеҙлек, маҡсатһыҙ йәшәү

ПРА́ЗДНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*ничем не занятый, свободный*) эшһеҙ, тиккә үткән; **пра́здная жизнь** тиккә үткән ғүмер **2.** *перен.* (*пустой, бесцельный*) буш, мәғәнәһеҙ; **пра́здный вопро́с** мәғәнәһеҙ һорау

ПРА́КТИК *м* практик (*тәжрибәле кеше*)

ПРА́КТИКА *ж* **1.** *филос.* практика; **сочета́ть тео́рию с пра́ктикой** теорияны практика менән бәйләү **2.** (*жизнь, действительность*) тормош, ғәмәл; **применя́ть на пра́ктике** тормошта ҡулланыу; **на пра́ктике совсе́м не так** ғәмәлдә бөтөнләй улай түгел **3.** (*опыт*) күнекмә, тәжрибә; **пра́ктика рабо́ты** эш тәжрибәһе **4.** практика; **уе́хать на пра́ктику** практикаға китеү **5.** *уст.* (*деятельность врача или юриста*) эш, кәсеп, шөғөл; **враче́бная пра́ктика** табиплыҡ шөғөлө

ПРАКТИКА́НТ *м* и **ПРАКТИКА́НТКА** *ж* практика үтеүсе, өйрәнсек, практикант

ПРАКТИКОВА́ТЬ *несов.* **1.** *что* (*применять на деле*) ҡулланыу; **практикова́ть но́вый спо́соб** яңы ысулды ҡулланыу **2.** *без доп.*; *уст.* (*о враче или юристе*) эшләү (*үҙ эшен алып барыу*); **э́тот вра́ч практику́ет де́сять лет** был табип ун йыл эшләй

ПРАКТИКОВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** (*применяться на деле*) ҡулланылыу **2.** (*упражняться*) күнегеү, тәжрибә алыу, өйрәнеү; **практикова́ться в языка́х** сит телдәр өйрәнеү

ПРА́КТИКУМ *м* практикум (*берәй уҡыу предметы буйынса практик дәрестәр төрө*); **пра́ктикум по ру́сскому языку́** рус теленән практикум

ПРАКТИЦИ́ЗМ *м*; *книжн.* **1.** (*практический подход к чему-л.*) практицизм, эшлеклелек **2.** (*предпочтение, отдаваемое практике, недооценка теории*) практицизм (*практик эшкә генә бирелеү*)

ПРАКТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** практик; **практи́ческие заня́тия** практик дәрестәр **2.** *см.* **практи́чный** 1; **практи́ческий челове́к** эшлекле кеше

ПРАКТИ́ЧНОСТЬ *ж* **1.** тәжрибәлелек, эшлеклелек **2.** ҡулайлылыҡ, уңайлылыҡ, йәтешлек; **практи́чность о́буви** аяҡ кейеменең уңайлылығы

ПРАКТИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*деловитый*) тәжрибәле, булдыҡлы, эшлекле; **практи́чный челове́к** тәжрибәле кеше **2.** (*выгодный, удобный*) ҡулайлы, уңайлы, йәтеш; **практи́чная вещь** уңайлы нәмә

ПРАМА́ТЕРЬ *ж*; *уст.* тәү инә, тәү әсә (*ырыуҙы башлап ебәреүсе әсә*)

ПРАОТЕ́Ц *м*; *уст.* тәү ата, тәү баба, (төп) ата-баба (*ырыу, нәҫел башы*) ♦ **отпра́виться к праотца́м** *шутл.* ата-бабалар янына китеү (*үлеү*)

ПРА́ПОРЩИК *м* прапорщик (**1.** *революцияға тиклем Рәсәй армияһында түбәнге офицерлыҡ чины һәм шул чиндағы кеше* **2.** *хәҙерге армияла хәрби звание һәм шул званиелағы кеше*)

ПРАПРА́ВНУК *м* тыуа (*бүлә йәки бүләсәрҙең улы*); **праправнучка** *ж* тыуасар (*бүлә йәки бүләсәрҙең ҡыҙы*)

ПРАПРА́ДЕД *м* ҡарт олатайҙың (ҡарт өләсәйҙең) атаһы

ПРАРО́ДИНА *ж* төп ил, беренсе торған ер, тыуған ер, ата-бабалар ере

ПРАРОДИ́ТЕЛЬ *м* **1.** *уст.* (*родоначальник*) боронғо ата, ырыу (нәҫел, тоҡом) башлығы (башы) **2.** *мн.* **прароди́тели** ата-баба(лар)

ПРАХ *м* **1.** *трад.-поэт.* (*пыль*) саң, туҙан, көл; **разве́ять в прах** көлөн күккә осороу **2.** *высок.* (*останки*) мәйет, кәүҙә, үлек; **здесь поко́ится прах поэ́та** бында шағирҙың кәүҙәһе ята ♦ **пойти́ пра́хом** елгә осоу, көл булыу; **в пух (и прах)** *см.* **пух**

ПРА́ЧЕЧНАЯ *ж* кер йыуыу йорто

ПРА́ЧКА *ж* кер йыуыусы (*ҡатын-ҡыҙ*)

ПРАЩА́ *ж* и **ПРАЩ** *м* һиртмәк, һапҡын (*боронғо таш атыу ҡоралы*)

ПРА́ЩУР *м* боронғо ата, нәҫел (ырыу, тоҡом) башлығы (башы)

ПРАЯЗЫ́К *м*; *лингв.* тәү тел (*теоретик рәүештә күҙ алдына килтерелгән боронғо тел*)

ПРЕ... *приставка* **1.** *ҡылым яһағанда ҡулланылып, түбәндәгеләрҙе аңлата*: 1) *бер сифаттан икенсе сифатҡа әүерелеүҙе, үҙгәреүҙе, мәҫ.*, **преобразова́ть** үҙгәртеп ҡороу; 2) *эшхәлдең үтә көслө булыуын, мәҫ.*, **превозноси́ть** үтә маҡтау, күккә күтәреү; 3) “*пере...*” *приставкаһының мәғәнәһен, мәҫ.*, **преступи́ть** аша сығыу, боҙоу **2.** *сифат һәм рәүештәр яһағанда ҡулланылып, артыҡлыҡ дәрәжәһен белдерә, мәҫ.*, **пренеприя́тный** үтә күңелһеҙ; **преспоко́йно** үтә тыныс, тып-тыныс ҡына; **преми́лый** бигерәк һөйкөмлө

ПРЕА́МБУЛА *ж* преамбула (*халыҡ-ара килешеүҙең, закондың йәки башҡа хоҡуҡи акттың инеш өлөшө*)

ПРЕБЫВА́НИЕ *с см.* **пребыва́ть**; **ме́сто постоя́нного пребыва́ния** даими торған урын

ПРЕБЫВА́ТЬ *несов.* тороу, булыу; **пребыва́ть в неве́дении** белмәй тороу

ПРЕВАЛИ́РОВАТЬ *несов. над кем-чем* и *без доп.*; *книжн.* артыҡ булыу, өҫтөн булыу, өҫтөнлөк итеү

ПРЕВЕНТИ́ВНЫЙ, -ая, -ое *книжн.* (*предупреждающий*) булдырмаҫ өсөн эшләнгән, һаҡлау өсөн яһалған, һаҡлыҡ ...ы; **превенти́вные ме́ры** һаҡлыҡ саралары

ПРЕВЗОЙТИ́ *сов.* **1.** *кого-что* өҫтөн сығыу, уҙып китеү, уҙҙырыу; **превзойти́ всех ло́вкостью** йылғырлыҡ яғынан бөтәһенән өҫтөн сығыу **2.** *что* (*превысить*) арттырыу, арттырып ебәреү ♦ **превзойти́ самого́ себя́** эшләй алмаҫ эште эшләп ҡуйыу, үҙең аптырарлыҡ эш эшләү

ПРЕВОЗМОГА́ТЬ *несов. см.* **превозмо́чь**

ПРЕВОЗМО́ЧЬ *сов. кого-что* еңеү, түҙеү, бирешмәү; **превозмо́чь сон** йоҡоно еңеү ♦ **превозмо́чь себя́** үҙеңде еңеү

ПРЕВОЗНЕСТИ́ *сов. кого-что* ҙурлау, күтәреү, кәрәгенән артыҡ маҡтау ♦ **превознести́ до небе́с** *см.* **не́бо**

ПРЕВОЗНЕСТИ́СЬ *сов.*; *уст.* ҙурланыу, күтәрелеү, кәрәгенән артыҡ маҡталыу

ПРЕВОЗНОСИ́ТЬ *несов. см.* **превознести́**

ПРЕВОЗНОСИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **превознести́сь 2.** *страд. от* **превозноси́ть**

ПРЕВОЗНОШЕ́НИЕ *с см.* **превозноси́ть**

ПРЕВОСХОДИ́ТЕЛЬСТВО *с*; *уст.* ғали йәнәп, хәҙрәт; **ва́ше превосходи́тельство** ғали йәнәптәре (*ҙур дәрәжәле кешеләргә мөрәжәғәт һүҙе*)

ПРЕВОСХОДИ́ТЬ *несов. см.* **превзойти́**

ПРЕВОСХО́ДНО *нареч.* бик яҡшы, ғәжәп, бик шәп; **она́ превосхо́дно игра́ет на роя́ле** ул роялдә бик яҡшы уйнай

ПРЕВОСХО́ДНЫЙ, -ая, -ое бик яҡшы (һәйбәт, шәп); **превосхо́дная пого́да** бик яҡшы көн ♦ **превосхо́дная сте́пень** *грам.* артыҡлыҡ дәрәжәһе (*сифатта, рәүештә*)

ПРЕВОСХО́ДСТВО *с* өҫтөнлөк, артыҡлыҡ, өҫтөнлөк итеү; **демонстри́ровать превосхо́дство** өҫтөнлөк күрһәтеү; **име́ть превосхо́дство в те́хнике** техникала өҫтөнлөк итеү

ПРЕВОСХОДЯ́ЩИЙ, -ая, -ее *прич.* и *прил.* өҫтөнлөклө, өҫтөн; **счита́ть превосходя́щим** өҫтөн һанау

ПРЕВРАТИ́ТЬ *сов. кого-что, в кого-что* әүерелдереү, әйләндереү, һабыштырыу, бороу; **преврати́ть во́ду в пар** һыуҙы боҫҡа әйләндереү; **преврати́ть в лентя́я** ялҡауға әйләндереү; **преврати́ть в шу́тку** уйынға һабыштырыу

ПРЕВРАТИ́ТЬСЯ *сов. в кого-что* әүерелеү, әйләнеү; **вода́ преврати́лась в лёд** һыу боҙға әйләнде ♦ **преврати́ться в слух** ҡолаҡ торғоҙоп тыңлау, йотлоғоп тыңлау

ПРЕВРА́ТНОСТЬ *ж* **1.** (*изменчивость*) үҙгәреүсәнлек, үҙгәрешлелек; яңылыш булыу **2.** *обычно мн.* **превра́тности**; *уст.* (*дурной поворот событий*) көтөлмәгән үҙгәреш, кирелек, ғәләмәт; **превра́тности судьбы́** яҙмыш кирелектәре

ПРЕВРА́ТНЫЙ, -ая, -ое **1.** *уст.* (*переменчивый*) үҙгәреүсән, үҙгәрешле **2.** (*ложный, искажённый*) үҙгәртелгән, боҙолған, яңылыш; **превра́тное поня́тие** яңылыш фекер

ПРЕВРАЩА́ТЬ *несов. см.* **преврати́ть**

ПРЕВРАЩА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **преврати́ться 2.** *страд. от* **превраща́ть**

ПРЕВРАЩЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **преврати́ть** — **превраща́ть, преврати́ться** — **превраща́ться**; **превраще́ние элеме́нтов** *хим.* элементтарҙың әүерелеүе; **непо́лное превраще́ние** *физ.* тулы булмаған әүерелеү **2.** (*резкое изменение*) ҡапыл (көтөлмәгән) үҙгәреш, үҙгәреп китеү, әүерелеү

ПРЕВЫ́СИТЬ *сов. что* **1.** арттырыу, аштырыу, аштырып ебәреү; **превы́сить план** планды арттырыу **2.** (*выйти за пределы допустимого*) аштырыу, арттырып ебәреү; **превы́сить ме́ру** саманан аштырыу

ПРЕВЫША́ТЬ *несов. см.* **превы́сить**

ПРЕВЫША́ТЬСЯ *несов. страд. от* **превыша́ть**

ПРЕВЫ́ШЕ *нареч.*; *высок.* юғарыраҡ, бик юғары ♦ **превы́ше всего́** барынан да юғары, бөтәһенән дә өҫтөн (тороу)

ПРЕВЫШЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **превы́сить** — **превыша́ть**; **превыше́ние вла́сти** властан артыҡ файҙаланыу **2.** (*излишек*) артыҡ; **вы́полнить план с превыше́нием** планды артығы менән үтәү

ПРЕГРА́ДА *ж* **1.** кәртә, ҡойма **2.** *перен.* кәртә, ҡамасау, тотҡарлыҡ, ҡаршылыҡ; **иску́сственные прегра́ды** яһалма тотҡарлыҡтар

ПРЕГРАДИ́ТЬ *сов. что* кәртәләү, кәртә ҡуйыу, арҡыры төшөү; **прегради́ть доро́гу** юлды кәртәләү; **прегради́ть путь** (юлға) арҡыры төшөү

ПРЕГРАЖДА́ТЬ *несов. см.* **прегради́ть**

ПРЕГРАЖДЕ́НИЕ *с см.* **прегради́ть** — **прегражда́ть**

ПРЕГРАЖДА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **прегражда́ть**

ПРЕД и **ПРЕДО** *предлог*; *книжн. см.* **пе́ред**

ПРЕД..., ПРЕДО..., ПРЕДЪ... *приставка* **1.** *ҡылымдар, сифаттар яһағанда ҡулланылып, эштең алдан эшләнең мәғәнәһен аңлата, мәҫ.*, **предви́деть** алдан күреү **2.** *исемдәр һәм сифаттар яһағанда ҡулланылып, "алды", "яны" һүҙҙәре менән тәржемә ителә, мәҫ.*, **предба́нник** мунса алды; **предпра́здничный** байрам алды

ПРЕДАВА́ТЬ *несов. см.* **преда́ть**

ПРЕДАВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **преда́ться 2.** *страд. от* **предава́ть**

ПРЕДА́НИЕ I *с см.* **преда́ть** 3; **преда́ние суду́** судҡа биреү, хөкөм ителеү

ПРЕДА́НИЕ II и **ПРЕДА́НЬЕ** *с* риүәйәт; **наро́дное преда́ние** халыҡ риүәйәте

ПРЕ́ДАННОСТЬ *ж* (ысын күңелдән, йән-тән менән) бирелгәнлек, тоғролоҡ; **пре́данность Ро́дине** Ватанға тоғролоҡ

ПРЕ́ДАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **преда́ть 2.** *прил.* (*верный*) ысын күңелдән бирелгән, тоғро, фиҙаҡәр; **пре́данный друг** тоғро дуҫ

ПРЕДА́ТЕЛЬ *м* и **ПРЕДА́ТЕЛЬНИЦА** *ж* һатлыҡ йән, хыянатсы, хаин

ПРЕДА́ТЕЛЬСКИЙ, -ая, -ое **1.** хыянатсыл, хыянат итеүсән, вәғәҙәһен боҙған, хаиндарса; **преда́тельский посту́пок** хыянатсыл ҡылыҡ **2.** *перен.* (*коварный, обманчивый*) мәкерле, хәйләле, алдаҡсыл, ышанысһыҙ; **преда́тельское ме́сто** алдаҡсыл урын

ПРЕДА́ТЕЛЬСТВО *с* хыянат, хаинлыҡ, һатылыу; **соверши́ть преда́тельство** хаинлыҡ ҡылыу, хыянат(лыҡ) итеү; **преда́тельство дру́жбы** дуҫлыҡҡа хыянат

ПРЕДА́ТЬ *сов. кого-что* **1.** (*изменнически выдать*) хыянат итеү, тотоп биреү, хыянатсыл (хыянат ҡылып) һатыу **2.** (*нарушить верность*) һатыу, хыянат итеү; **преда́ть Ро́дину** Тыуған ил-

де һатыу **3.** (*подвергнуть чему-л.*) биреү; **предáть судý** судҡа биреү ♦ **предáть глáсности** фашлау; **предáть забвéнию** онотоу; **предáть землé** ерләү, ергә күмеү; **предáть огню́ и мечý** емереп, яндырып ташлау

ПРЕДÁТЬСЯ *сов. чему* бирелеү, сумыу; **предáться тоскé** һағышҡа сумыу

ПРЕДБÁННИК *м* мунса алды

ПРЕДВАРÉНИЕ *с*; *уст. см.* **предвари́ть** — **предваря́ть**

ПРЕДВАРИ́ТЕЛЬНО *нареч.* алдан, баштан, көн элгәре, элек; **предвари́тельно позвони́ть** алдан шылтыратыу

ПРЕДВАРИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** алдан, алдан уҡ, көн элгәре, тиклем, баштағы; **предвари́тельные перегово́ры** алдан һөйләшеүҙәр, **предвари́тельное заключéние** *юр.* судҡа тиклем ҡулға алыу **2.** алдан; **предвари́тельная продáжа билéтов** билеттарҙы алдан һатыу

ПРЕДВАРИ́ТЬ *сов. что* (*сделать что-л. раньше чего-л.*) алдан сараһын күреп ҡуйыу, алдан эшләп ҡуйыу; **предвари́ть собы́тия** ваҡиғаларҙан алда сараһын күреп ҡуйыу

ПРЕДВАРЯ́ТЬ *несов. см.* **предвари́ть**

ПРЕДВÉСТИЕ *с* билге, ғәләмәт, хәбәр; **предвéстие весны́** яҙ билгеләре

ПРЕДВÉСТНИК *м* хәбәрсе, белгертеүсе, билдә; **предвéстник бýри** дауыл хәбәрсеһе; **предвéстники болéзни** ауырыу билдәләре

ПРЕДВЕЩÁТЬ *несов. что* **1.** (*предсказывать*) эшкәртеү, алдан белдереү, алдан хәбәр биреү **2.** (*служить предзнаменованием*) алдан белдереп ҡуйыу, һиҙҙереп (күрһәтеп) тороу; **тýчи предвещáли грозý** болоттар йәшенле ямғыр буласағын алдан күрһәтеп тора ине

ПРЕДВЗЯ́ТОСТЬ *ж* алдан уҡ билдәле фекерҙә (уйҙа) булыу

ПРЕДВЗЯ́ТЫЙ, -ая, -ое алдан уҡ тупланған, алдан бер ҡарашҡа (фекергә, уйға) килгән (*ысынбарлыҡты иҫәпкә алмаған*); **предвзя́тое мнéние** алдан уҡ тупланған фекер

ПРЕДВИ́ДЕНИЕ *с см.* **предви́деть**; **предви́дение собы́тий** ваҡиғаларҙы алдан күреү

ПРЕДВИ́ДЕТЬ *сов. что* алдан күреү (һиҙенеү, иҫкәртеү); **спосо́бный предви́деть** алдан күреүгә һәләтле

ПРЕДВКУШÁТЬ *несов. что* алдан ләззәтләнеү, көн элгәре кинәнеү; **предвкушáть успéх** алдағы уңышҡа көн элгәре кинәнеү

ПРЕДВКУШÉНИЕ *с см.* **предвкушáть**

ПРЕДВОДИ́ТЕЛЬ *м* и **ПРЕДВОДИ́ТЕЛЬНИЦА** *ж* юлбашсы, ҡорбаш, башлыҡ; **быть предводи́телем нарóда** халыҡҡа юлбашсы булыу ♦ **предводи́тель дворя́нства** *уст.* дворяндар ҡорбашы (*дворяндар һайлап ҡуйған етәксе*)

ПРЕДВОДИ́ТЕЛЬСТВО *с* юлбашсылыҡ, етәкселек; **под предводи́тельством** етәкселегендә

ПРЕДВОДИ́ТЕЛЬСТВОВАТЬ *несов. кем-чем* юлбашсылыҡ итеү, етәкселек итеү, башлыҡ булыу

ПРЕДВОÉННЫЙ, -ая, -ое һуғыш алдынан булған, һуғышҡа ҡәҙәр, һуғыш алды ...ы; **предвоéнные гóды** һуғыш алды йылдары

ПРЕДВОСХИ́ТИТЬ *сов. что*; *книжн.* башҡаларҙан алда белеү, көн элгәре һиҙенеү, (алдан) өлгөрөү; **предвосхи́тить откры́тие** *чьё-л.* *кемдеңдер* алдынан асыш яһап өлгөрөү

ПРЕДВОСХИЩÁТЬ *несов. см.* **предвосхи́тить**

ПРЕДВЫ́БОРНЫЙ, -ая, -ое һайлау алды, һайлау алдында булған; **предвы́борная кампáния** һайлау алды кампанияһы

ПРЕДГÓРНЫЙ, -ая, -ое тау янындағы, тау эргәһендәге (итәгендәге)

ПРЕДГÓРЬЕ *с* тау алды (итәге яны, ҡыҙырымы)

ПРЕДГРОЗОВÓЙ, -ая, -ое йәшен (дауыл) алдындағы; **предгрозовáя тишинá** йәшен алдындағы тынлыҡ

ПРЕДДВÉРИЕ *с* **1.** ишек төбө, ишек алды, яҡын-тирә; **преддвéрие дворцá** һарайҙың ишек алды **2.** *анат.* алды; **преддвéрие гортáни** ҡурылдай алды **3.** *перен.* алды, башы; **в преддвéрии револю́ции** инҡилап алдынан

ПРЕДДИПЛÓМНЫЙ, -ая, -ое диплом алды ...ы; **преддиплóмная прáктика** диплом алды практикаһы

ПРЕДÉЛ *м* **1.** (*край, конечная часть чего-л.*) сик, ҡыр; **переходи́ть предéл** сиктән сығыу; **дойти́ до предéла** сиккә етеү; **нет предéла** сиге юҡ **2.** *мн.* **предéлы** (*рубежи*) эс, сит, сик; **за предéлами страны́** илдән ситтә; **предéлы о́бласти** өлкәнең сиге **3.** (*ограниченный какими-л. сроками промежуток времени*) эсендә, тирәһендә; **в предéлах гóда** йыл эсендә **4.** *перен.* юғары дәрәжә, сик; **предéл желáний** теләктәрҙең сиге **5.** *спец.* сикләмә, сик; **предéл фýнкции** функцияның сикләмәһе; **предéл упрýгости** ҡайталыусанлыҡ сиге

ПРЕДÉЛЬНЫЙ, -ая, -ое иң һуңғы (сикке), аҙтыҡҡы, иң, сик ...ы; **предéльный ýгол** *мат.* сик мөйөшө; **предéльная скóрость** иң ҙур тиҙлек

ПРЕДЗАКÁТНЫЙ, -ая, -ое ҡояш байыр алдындағы; **предзакáтное нéбо** ҡояш байыр алдындағы күк

ПРЕДЗНАМЕНОВÁНИЕ *с* (алдан белдереүсе) билдә, ғәләмәт, алдағыны белгерткән, (эшкәрткән) билге; **хорóшее предзнаменовáние** яҡшылыҡҡа булған билге

ПРЕДИКÁТ *м* **1.** *лог.* предикат (*логик хәбәр*) **2.** *грам.* предикат, хәбәр

ПРЕДИКАТИ́ВНЫЙ, -ая, -ое **1.** *лог.* предикатив **2.** *грам.* хәбәр ...ы, хәбәрлекле, предикатив; **предикати́вное прилагáтельное** предикатив сифат

ПРЕДИСЛО́ВИЕ *с* баш һүҙ, инеш һүҙ, инеш; **предисло́вие кни́ги** китаптың инеш һүҙе ♦ **без предисло́вий** оҙонға һуҙмай

ПРЕДЛАГА́ТЬ *несов. см.* **предложи́ть**

ПРЕДЛО́Г I *м* (*повод к чему-л.*) һылтау, дәлил, сәбәп; **под предло́гом боле́зни** ауырыу һылтауы менән

ПРЕДЛО́Г II *м*; *грам.* предлог, бәйлек (*урыҫ һ.б. телдәрҙәге һүҙ алдынан килә торған ярҙамсы һүҙҙәр, мәҫ.*, "*в*", "*на*", "*у*")

ПРЕДЛОЖЕ́НИЕ I *с* **1.** *см.* **предложи́ть 2.** тәҡдим; **делово́е предложе́ние** эшлекле тәҡдим; **внести́ предложе́ние** тәҡдим индереү **3.** (*просьба вступить в брак*) тәҡдим; **сде́лать предложе́ние** тәҡдим яһау **4.** *эк.* (*поступление товаров на рынок*) (тауарҙы) һатыуға сығарыу

ПРЕДЛОЖЕ́НИЕ II *с* **1.** *грам.* һөйләм; **назывно́е предложе́ние** атама һөйләм; **распространённое предложе́ние** тарҡау һөйләм **2.** *лог.* (*суждение*) хөкөм, һүҙ

ПРЕДЛОЖИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* и *с неопр.* тәҡдим итеү, күрһәтеү; **предложи́ть по́мощь** ярҙам тәҡдим итеү; **предложи́ть кандидату́ру** кандидатура күрһәтеү **2.** *что* (*предложить выполнить*) биреү, тәҡдим итеү; **предложи́ть тру́дную зада́чу** ҡыйын мәсьәлә биреү **3.** *что* и *с неопр.* (*потребовать, предписать*) ҡушыу, талап итеү; **предложи́ть удали́ться** китеүҙе талап итеү ♦ **предложи́ть ру́ку и се́рдце** *кому*; *уст.* тәҡдим яһау (*үҙенә кейәүгә сығыуын һорау*)

ПРЕДЛО́ЖНЫЙ, -ая, -ое *грам.* предлоглы; **предло́жная констру́кция** предлоглы конструкция ♦ **предло́жный паде́ж** предложный падеж (килеш)

ПРЕДМА́ЙСКИЙ, -ая, -ое Беренсе май (байрамы) алды ...ы; **предма́йские дни** Беренсе май алды көндәре

ПРЕДМЕ́СТЬЕ *с* биҫтә, ҡала эргәһе (*ҡала тирәһендәге урын*)

ПРЕДМЕ́Т *м* **1.** нәмә, әйбер, кәрәк-яраҡ; **тяжёлый предме́т** ауыр нәмә; **предме́ты дома́шнего обихо́да** өй кәрәк-яраҡтары **2.** (*тема*) предмет, тема, нәмә; **предме́т спо́ра** бәхәс темаһы **3.** фән, предмет; **учёбные предме́ты** уҡыу фәндәре **4.** (*объект деятельности, состояния*) аҙыҡ, нәмә; **предме́т за́висти** көнсөллөк аҙығы ♦ **на э́тот (сей) предме́т** был турала

ПРЕДМЕ́ТНЫЙ, -ая, -ое **1.** предмет ...ы, предметлы ...ы; **предме́тное значе́ние** предметлы мәғәнәһе **2.** (*наглядный*) күргәҙмәле; **предме́тный уро́к** күргәҙмәле дәрес ♦ **предме́тная систе́ма преподава́ния** фәндәргә айырып уҡытыу системаһы

ПРЕДНАЗНАЧА́ТЬ *несов. см.* **предназна́чить**

ПРЕДНАЗНАЧА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **предназнача́ть**

ПРЕДНАЗНАЧЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **предназна́чить 2.** *высок.* (*судьба*) яҙмыш, күрәсәк, тәҡдир; **ве́рить в своё предназначе́ние** үҙ тәҡдиреңә ышаныу

ПРЕДНАЗНА́ЧИТЬ *сов. кого-что* билгеләү, тәғәйенләү, атау; **предназна́чить де́ньги для похо́да** аҡсаны поход өсөн тәғәйенләү

ПРЕДНАМЕ́РЕННО *нареч.* юрамал, алдан уйлап

ПРЕДНАМЕ́РЕННОСТЬ *ж* алдан уйланғанлыҡ, алдан уйлап (аңлы рәүештә) эшләнгәнлек

ПРЕДНАМЕ́РЕННЫЙ, -ая, -ое алдан уйлап эшләнгән, аңлы рәүештә эшләнгән

ПРЕДНАЧЕРТА́НИЕ *с*; *высок.* алдан билдәләнгән күрһәтмә, алдан билдәләнеп ҡуйылыу; **сле́довать предначерта́ниям** *чьим-л.* *кемдеңдер* алдан билдәләнгән күрһәтмәләренә эйәреү

ПРЕДНАЧЕРТА́ТЬ *сов. что* и *с неопр.*; *высок.* алдан билдәләү, юл һыҙыу, алдан билдәләп (күрһәтеп) ҡуйыу

ПРЕДНОВОГО́ДНИЙ, -яя, -ее Яңы йыл (байрамы) алды ...ы; **предновогоо́дняя ночь** Яңы йыл алды төнө

ПРЕДО *предлог см.* **пред**

ПРЕДО... *приставка см.* **пред...**

ПРЕДОБЕ́ДЕННЫЙ, -ая, -ое төш алды, төшкө аш алдындағы

ПРЕ́ДОК *м* **1.** төп ата (әсә), боронғо ата-баба, боронғо баба (*ырыу башы*) **2.** *мн.* **пре́дки** ата-бабалар, оло быуындар

ПРЕДОКТЯ́БРЬСКИЙ, -ая, -ое Октябрь ихтилалы алды ...ы

ПРЕДОЛИМПИ́ЙСКИЙ, -ая, -ое Олимпиада алды ...ы

ПРЕДОПЕРАЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** операция алды ...ы, операция алдынан булған **2.** *в знач. сущ.* **предоперацио́нная** *ж* операция бүлмәһенең алды

ПРЕДОПРЕДЕЛЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **предопредели́ть** — **предопределя́ть 2.** *уст.* (*судьба*) яҙмыш, тәҡдир

ПРЕДОПРЕДЕЛИ́ТЬ *сов. что* алдан билдәләү (билдәләп ҡуйыу); **предопредели́ть судьбу́** яҙмышты алдан билдәләп ҡуйыу

ПРЕДОПРЕДЕЛЯ́ТЬ *несов. см.* **предопредели́ть**

ПРЕДОПРЕДЕЛЯ́ТЬСЯ *несов. страд. от* **предопределя́ть**

ПРЕДОСТА́ВИТЬ *сов.* **1.** *кого-что, кому* (*дать в пользование*) биреү; **предоста́вить свою́ ко́мнату го́стю** үҙ бүлмәңде ҡунаҡҡа биреү **2.** *кому, что* и *с неопр.* (*дать возможность делать что-л.*) биреү, ирек биреү, иркенә ҡуйыу, ихтыяр биреү, мөмкинлек биреү; **предоста́вить пра́во** хоҡуҡ биреү ♦ **предоста́вить самому́ себе́**: 1) үҙ ыңғайына (иркенә) ҡуйыу; 2) үҙ ҡарамағына ҡалдырыу

ПРЕДОСТАВЛЕ́НИЕ *с см.* **предоста́вить** — **предоставля́ть**; **предоставле́ние кварти́ры** фатир биреү

ПРЕДОСТАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **предоста́вить**

ПРЕДОСТАВЛЯ́ТЬСЯ *несов. страд. от* **предоставля́ть**

ПРЕДОСТЕРЕГА́ТЬ *несов. см.* **предостере́чь**

ПРЕДОСТЕРЕЖЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **предостере́чь — предостерега́ть** **2.** алдан иҫкәртеү, киҫәтеү; **официа́льное предостереже́ние** рәсми киҫәтеү

ПРЕДОСТЕРЕ́ЧЬ *сов. кого-что* иҫкәртеү, киҫәтеү, иҫкәртеп ҡуйыу, һаҡ булырға ҡушыу; **предостере́чь от оши́бок** хаталарҙан иҫкәртеү

ПРЕДОСТОРО́ЖНОСТЬ *ж* һаҡлыҡ, һаҡланыу, абай булыу; **ме́ры предосторо́жности** һаҡлыҡ саралары

ПРЕДОСУДИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* ғәйеп итерлек (ғәйепкә алырлыҡ) булыу

ПРЕДОСУДИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое ғәйеп итерлек, ғәйепкә алырлыҡ

ПРЕДОТВРАТИ́ТЬ *сов. что* булдырмау, булдырмау сараһын күреү, юл ҡуймау; **предотврати́ть опа́сность** ҡурҡынысты булдырмау

ПРЕДОТВРАЩА́ТЬ *несов. см.* **предотврати́ть**

ПРЕДОТВРАЩЕ́НИЕ *с см.* **предотврати́ть — предотвраща́ть**; **предотвраще́ние агре́ссии** баҫҡынсылыҡҡа юл ҡуймау

ПРЕДОХРАНЕ́НИЕ *с см.* **предохрани́ть — предохранять, предохрани́ться — предохраня́ться**; **предохране́ние де́рева от гние́ния** ағасты сереүҙән һаҡлау

ПРЕДОХРАНИ́ТЕЛЬ *м* һаҡлағыс; **пла́вкий предохрани́тель** тиҙ иреүсән һаҡлағыс

ПРЕДОХРАНИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое һаҡлаусы, һаҡлыҡ ...ы, һаҡлай торған, һаҡлағыс ...ы; **предохрани́тельные приви́вки** *мед.* һаҡлағыс прививкалар

ПРЕДОХРАНИ́ТЬ *сов. кого-что* һаҡлау, һаҡлап алып ҡалыу

ПРЕДОХРАНИ́ТЬСЯ *сов.* һаҡланыу, һаҡланып ҡалыу

ПРЕДОХРАНЯ́ТЬ *несов. см.* **предохрани́ть**

ПРЕДОХРАНЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **предохрани́ться** **2.** *страд. от* **предохраня́ть**

ПРЕДПИСА́НИЕ *с* **1.** *см.* **предписа́ть** **2.** (*официальное распоряжение*) бойороҡ, бойороу, әмер; **секре́тное предписа́ние** йәшерен бойороҡ **3.** (*то, что предписано соблюдать*) кәңәш, ҡушыу; **предписа́ние врача́** табиб кәңәше

ПРЕДПИСА́ТЬ *сов. кому, что* и *с неопр.* **1.** (*приказать*) бойороҡ биреү, ҡушыу, бойороу **2.** (*назначить*) билдәләү, ҡушыу, тәҡдим итеү; **предписа́ть посте́льный режи́м** ятып торорға ҡушыу

ПРЕДПИ́СЫВАТЬ *несов. см.* **предписа́ть**

ПРЕДПИ́СЫВАТЬСЯ *несов. страд. от* **предпи́сывать**

ПРЕДПЛЕЧЕВО́Й, -ая, -ое ҡушар ...ы; **предплечева́я кость** ҡушар һөйәге

ПРЕДПЛЕ́ЧЬЕ *с*; *анат.* ҡушар (һөйәге), беләк; **мы́шцы предпле́чья** ҡушар мускулдары

ПРЕДПЛУ́ЖНИК *м*; *с.-х.* алтөрән; **прикрепи́ть предплу́жник к плу́гу** һабанға алтөрән беркетеү

ПРЕДПЛЮСНА́ *ж*; *анат.* туларһыҡ, ҡушарбаш, шайтан тубыҡ (*кешеләрҙә*); кәтмән алды (*хайуандарҙа — аяҡ башынан сираҡ менән йәнәш ятҡан өлөшө*)

ПРЕДПОЛАГАЕ́МЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **предполага́ть** **2.** *прил.* алдан уйланған, самалап ҡуйылған, сама менән әйтелгән

ПРЕДПОЛАГА́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **предположи́ть** **2.** *с неопр.* (*иметь намерение*) ниәт итеү, уйлау, -маҡ/-мәк булыу, иҫәпләү; **предполага́ть уе́хать** китергә уйлау **3.** *что* (*иметь условием*) талап (шарт) итеү, һорау

ПРЕДПОЛАГА́ТЬСЯ *несов.* **1.** уйланыу, күҙ уңында тотолоу, фараз ителеү; **предполага́ется получи́ть большо́й урожа́й** мул уңыш алыу күҙ уңында тотола **2.** *страд. от* **предполага́ть**

ПРЕДПОЛОЖЕ́НИЕ *с* **1.** (*догадка*) алдан самалау, уйлау, иҫәп; **предположе́ние оказа́лось пра́вильным** иҫәп дөрөҫ булып сыҡты **2.** (*план, замысел*) фараз, ниәт, уй

ПРЕДПОЛОЖИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* самаланғанлыҡ, фараз ителгәнлек

ПРЕДПОЛОЖИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое фараз ителгән, алдан сығарылған, сама менән сығарылған, уйланылған; **предположи́тельный вы́вод** фараз ителгән һығымта

ПРЕДПОЛОЖИ́ТЬ *сов. что* фараз итеү, уйлау, тип уйлау, икән тиеү, булһын тиеү

ПРЕДПОСЕВНО́Й, -ая, -ое сәсеү алды (алдынан); **предпосевны́е рабо́ты** сәсеү алды эштәре

ПРЕДПОСЛА́ТЬ *сов. что, чему* инеш рәүешендә әйтеү (әйтеп китеү); **предпосла́ть докла́ду замеча́ния** докладҡа инеш рәүешендә иҫкәрмәләр әйтеп китеү

ПРЕДПОСЛЕ́ДНИЙ, -яя, -ее һуңғынан алдағы, һуңғының алдындағы(һы); **предпосле́дний но́мер журна́ла** журналдың һуңғынан алдағы һаны

ПРЕДПОСЫЛА́ТЬ *несов. см.* **предпосла́ть**

ПРЕДПОСЫ́ЛКА *ж* **1.** (*предварительное условие*) тәүшарт, алғы шарт; **созда́ть необходи́мые предпосы́лки** тейешле тәүшарттар тыуҙырыу **2.** (*исходный пункт рассуждения*) таяныс шарт, нигеҙ шарт; **исходи́ть из пра́вильной предпосы́лки** дөрөҫ нигеҙ шарттарҙан сығыу

ПРЕДПОЧЕ́СТЬ *сов. кого-что, кому-чему* и *с неопр.* артығыраҡ күреү, ярата төшөү, яҡшыраҡ күреү, өҫтөн һанау; **предпоче́сть идти́ пешко́м** йәйәү барыуҙы яҡшыраҡ күреү

ПРЕДПОЧИТА́ТЬ *несов. см.* **предпоче́сть**

ПРЕДПОЧТЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **предпоче́сть — предпочита́ть**; **ока́зывать предпочте́ние** артыҡ

күреү **2.** (*преимущественное внимание*) артыҡ хөрмәт (ихтирам)

ПРЕДПОЧТИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* яҡшыраҡ күрелеү, артығыраҡ (уңайлыраҡ) булыу

ПРЕДПОЧТИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое иң яҡшы(һы), иң уңайлы(һы), иң ҡулай(ы)

ПРЕДПРА́ЗДНИЧНЫЙ, -ая, -ое байрам алды; **предпра́здничная пора́** байрам алды ваҡыты

ПРЕДПРИИ́МЧИВОСТЬ *ж* йүнселлек, булдыҡлылыҡ, тернәкселлек

ПРЕДПРИИ́МЧИВЫЙ, -ая, -ое йүнсел, булдыҡлы, эшлекле, тернәксел; **предприи́мчивый челове́к** йүнсел кеше

ПРЕДПРИНИМА́ТЕЛЬ *м* **1.** предприятие (кәсепхана) хужаһы, предприятие тотоусы; **кру́пный предпринима́тель** эре предприятие хужаһы **2.** (*делец*) эшҡыуар, йүнсел, эшкә сос

ПРЕДПРИНИМА́ТЬ *несов. см.* **предприня́ть**

ПРЕДПРИНЯ́ТЬ *сов. что* тотоноу, керешеү, башлау, -ырға/-ергә булыу, ынтылып ҡарау; **предприня́ть пое́здку** барып килергә булыу; **предприня́ть нау́чное иссле́дование** фәнни тикшеренеүгә керешеү

ПРЕДПРИЯ́ТИЕ *с* **1.** *эк.* предприятие, кәсепхана (*завод, фабрика һ.б.*); **госуда́рственное предприя́тие** дәүләт предприятиеһы; **рабо́тать на предприя́тии** предприятиела эшләү **2.** (*предпринятое дело*) эш, тотонған (керешкән) кәсеп (эш)

ПРЕДРАСПОЛАГА́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **предрасположи́ть 2.** *кого, к чему* тыуҙырыу, теләк килтереү, ынтылдырыу; **дождь предрасполага́ет ко сну** ямғыр йоҡоно килтерә

ПРЕДРАСПОЛОЖЕ́НИЕ *с* и **ПРЕДРАСПОЛО́ЖЕННОСТЬ** *ж* **1.** (*склонность*) һәүәҫлек, һәләтлелек, мәйел, күңел атыу; **предрасположе́ние к нау́чной рабо́те** фәнни эшкә күңел атыу **2.** (*к заболеваниям*) бирешеүсәнлек, кенә (ҡына) барыу; **предрасполо́женность к просту́де** һыуыҡ тейеп кенә барыу

ПРЕДРАСПОЛОЖИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого, к чему* алдан әҙерләп ҡуйыу (*рухи яҡтан*), (күңелен, уйын) ауҙарыу (бороу); **предрасположи́ть в свою́ по́льзу** үҙ яғына күңелен ауҙарыу **2.** *в ф. причастия* бирешеүсән, һәүәҫ, аҙғын; **она́ предрасполо́жена к просту́дным заболева́ниям** ул һалҡынға бирешеүсән

ПРЕДРАССВЕ́ТНЫЙ, -ая, -ое таңғы, таң алды ...ы; **предрассве́тный ветеро́к** таң алды еле

ПРЕДРАССУ́ДОК *м* хөрәфәт, юҡ-барға ышаныу; **религио́зный предрассу́док** дини хөрәфәт

ПРЕДРЕКА́ТЬ *несов. см.* **предре́чь**

ПРЕДРЕ́ЧЬ *сов.*; *книжн. см.* **предсказа́ть**

ПРЕДРЕША́ТЬ *несов. см.* **предреши́ть**

ПРЕДРЕШИ́ТЬ *сов. что* алдан хәл итеү, көн элгәре хәл итеп ҡуйыу, алдан билдәләү

ПРЕДРО́СТОК *м*; *бот.* үҫенте (*ҡайһы бер споралы үҫемлектәрҙә, мүктәрҙә үрсеү быуыны*)

ПРЕДСЕДА́ТЕЛЬ *м*; *в разн. знач.* рәйес; **председа́тель правле́ния** идара рәйесе; **рабо́тать председа́телем** рәйес булып эшләү

ПРЕДСЕДА́ТЕЛЬСКИЙ, -ая, -ое рәйес ...ы; **председа́тельское ме́сто** рәйес урыны; **председа́тельские обя́занности** рәйеслек бурыстары

ПРЕДСЕДА́ТЕЛЬСТВО *с* рәйеслек, рәйес вазифаһы

ПРЕДСЕДА́ТЕЛЬСТВОВАНИЕ *с*; *разг.* рәйеслек итеү, рәйес булыу

ПРЕДСЕДА́ТЕЛЬСТВОВАТЬ *несов.* рәйеслек итеү, рәйес булыу; **председа́тельствовать на собра́нии** йыйылышта рәйес булыу

ПРЕДСЕДА́ТЕЛЬСТВУЮЩИЙ, -ая, -ее *м* **1.** *прич. от* **председа́тельствовать 2.** *в знач. сущ.* **председа́тельствующий** *м* рәйес, рәйеслек итеүсе

ПРЕДСЕ́РДИЕ *с*; *анат.* йөрәк алды (*йөрәктең уң һәм һул алғы бүлексәләре*)

ПРЕДСКАЗА́НИЕ *с* **1.** *см.* **предсказа́ть**; **предсказа́ние пого́ды** һауаның (көндөң) ниндәй булыуын алдан әйтеү **2.** (*предсказанное*) алдан әйткәндәр, юрау, фал; **кни́га предсказа́ний** фал китабы

ПРЕДСКАЗА́ТЕЛЬ *м* и **ПРЕДСКАЗА́ТЕЛЬНИЦА** *ж* күрәҙәсе, юраусы, алдан әйтеүсе, фалсы, фал асыусы; **предсказа́тель судьбы́** яҙмышты юраусы

ПРЕДСКАЗА́ТЬ *сов. что* алдан әйтеү, юрау, күрәҙәлек итеү; (*на картах, фасоли и т.д.*) фал (кәрт) һалыу

ПРЕДСКА́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **предсказа́ть**

ПРЕДСМЕ́РТНЫЙ, -ая, -ое үлем алды, үлеү алдындағы, әжәл ...ы, үлер алдынан; **предсме́ртные слова́** үлер алдынан әйтелгән һүҙҙәр; **предсме́ртный час** әжәл сәғәте

ПРЕДСТАВА́ТЬ *несов. см.* **предста́ть**

ПРЕДСТАВИ́ТЕЛЬ *м* и **ПРЕДСТАВИ́ТЕЛЬНИЦА** *ж* **1.** (*доверенное лицо, уполномоченный*) вәкил, илсе; **дипломати́ческий представи́тель** дипломатик вәкил **2.** (*типичный образец*) үрнәк, төр; **представи́тель тропи́ческой фло́ры** тропик бүлкәт флораһының төрө **3.** (*выразитель чьих-л. интересов*) вәкил, кеше; **представи́тель трудя́щихся** хеҙмәтсәндәр вәкиле

ПРЕДСТАВИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** һайлаулы, һайланған; **представи́тельные о́рганы вла́сти** властың һайланған органдары **2.** (*полномочный*) вәкәләтле; **представи́тельное собра́ние** вәкәләтле йыйылыш **3.** *разг.* (*солидный*) олпат, мөһабәт; **представи́тельная вне́шность** олпат ҡиәфәт

ПРЕДСТАВИ́ТЕЛЬСТВО *с* **1.** вәкиллек, вәкилдәр, вәкәләтлек; **наро́дное представи́тельство** халыҡ вәкиллеге **2.** (*учреждение*) вәкиллек; **торго́вое представи́тельство** сауҙа вәкиллеге

ПРЕДСТА́ВИТЬ *сов.* **1.** *что* (*подать на рассмотрение*) биреү, тапшырыу; **предста́вить от-**

чёт отчёт тапшырыу, иҫәп-хисап биреү; **предста́вить спи́сок сотру́дников** хеҙмәткәрҙәрҙең исемлеген биреү **2.** *кого-что, к чему (к награде, повышению)* күрһәтеү, тәҡдим итеү **3.** *кого (познакомить с кем-л.)* таныштырыу; **предста́вить го́стя** ҡунаҡ менән таныштырыу **4.** *кого-что (вообразить)* күҙ алдына килтереү; **я́сно предста́вить себе́ бу́дущее** киләсәкте күҙ алдына асыҡ килтереү **5.** *что (предъявить, показать)* биреү, күрһәтеү, килтереү; **предста́вить удостовере́ние** танытма күрһәтеү; **предста́вить доказа́тельства** дәлилдәр килтереү **6.** *кого-что (изобразить)* ҡыланыу, ҡыланып күрһәтеү, һүрәтләү **7.** *что (причинить, вызвать)* килтереү; **э́то не предста́вит никаки́х затрудне́ний** был бер ниндәй ҙә ҡыйынлыҡ килтермәҫ ♦ **предста́вьте себе́** *в знач. вводн. сл.* йә ҡарағыҙ инде, уйлап ҡарағыҙ

ПРЕДСТА́ВИТЬСЯ *сов.* **1.** *кому* и *без доп. (отрекомендоваться)* үҙен танытыу, үҙе менән таныштырыу **2.** *кому (явиться в воображении)* күҙ алдына килеү, күҙгә күренеү **3.** *кому (померещиться)* һымаҡ (кеүек) булып күренеү (тойолоу); **ему́ предста́вилось, что кто́-то прошёл в ко́мнату** уға кемдер бүлмәгә үтеп киткән һымаҡ булып күренде **4.** *(возникнуть, появиться)* тыуыу, күренеү, килеп сығыу; **мне предста́вилось стра́нное зре́лище** миңә сәйер бер тамаша күренде; **предста́вился удо́бный слу́чай** уңайлы осраҡ килеп сыҡты **5.** *кем-чем (притвориться) разг.* ҡыланыу, -ға/-гә һалышыу; **предста́виться больны́м** ауырыуға һалышыу **6.** *кому-чему (показаться каким-л.)* килеп баҫыу, пәйҙә булыу

ПРЕДСТАВЛЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **предста́вить — представля́ть, предста́виться — представля́ться; представле́ние к пре́мии** премияға тәҡдим итеү; **представле́ние спра́вки** белешмә биреү **2.** *(официальная бумага)* рәсми тәҡдим, күрһәтмә **3.** *театр. (спектакль)* тамаша, кәмит; **пока́зывать представле́ние** тамаша күрһәтеү **4.** *филос., психол.* төшөнсә, аңлау, күҙ алдына килтереү, күҙаллау **5.** *(понимание кого-чего-л.)* аңлау, белеү, төшөнсә; **представле́ние о жи́зни** тормош тураһында төшөнсә; **соста́вить преставле́ние** *о чём-л. нимәлер* тураһында төшөнсә булдырыу

ПРЕДСТАВЛЯ́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **предста́вить 2.** *кого-что (быть, являться чьим-л. представителем)* вәкиле булыу, исеменән эш алып барыу; **представля́ть организа́цию** ойошманың вәкиле булыу **3.** *что (быть выразителем чьих-л. взглядов, мнений и т.п.)* күҙәтеү, яҡлау, сағылдырыу; **представля́ть интере́сы наро́да** халыҡ мәнфәғәтен яҡлау

ПРЕДСТАВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **предста́виться 2.** *страд. от* **представля́ть** 1

ПРЕДСТА́ТЬ *сов. перед кем-чем, кому-чему* и *без доп.* алдына килеп (сығып, барып) баҫыу; **предста́ть пе́ред зри́телями** тамашасылар алдына сығып баҫыу

ПРЕДСТОЯ́ТЬ *несов. кому* алда тороу, -һы/-һе булыу, көтөлөү; **нам предстои́т тру́дная рабо́та** беҙҙең алда ауыр эш тора

ПРЕДСТОЯ́ЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **предстоя́ть 2.** *прил.* алдағы, алғы, буласаҡ; **предстоя́щая рабо́та** алдағы эш **3.** *в знач. сущ.* **предстоя́щее** *с* күрәсәк, киләһе; **мы́сли о предстоя́щем** күрәсәк хаҡында уйҙар

ПРЕДСЪЕ́ЗДОВСКИЙ, -ая, -ое съезд алдынан, съезд алды ...ы; **предсъе́здовская диску́ссия** съезд алдынан бәхәс

ПРЕДУБЕДИ́ТЬ *сов. кого-что; уст.* алдан (көн элгәре) ышандырыу, алдан ышандырып (кире фекер тыуҙырып) ҡуйыу

ПРЕДУБЕЖДА́ТЬ *несов. см.* **предубеди́ть**

ПРЕДУБЕЖДЕ́НИЕ *с* алдан уҡ кире фекер (насар ҡараш), тиҫкәре мөнәсәбәт

ПРЕДУБО́РОЧНЫЙ, -ая, -ое урып йыйыу алдынан, ураҡ алды ...ы; **предубо́рочные рабо́ты** ураҡ алды эштәре

ПРЕДУВЕ́ДОМИТЬ *сов. кого-что; уст.* алдан белдереү (киҫәтеү), алдан хәбәр итеп ҡуйыу

ПРЕДУВЕДОМЛЕ́НИЕ *с; уст. см.* **предуве́домить — предуведомля́ть**

ПРЕДУВЕДОМЛЯ́ТЬ *несов. см.* **предуве́домить**

ПРЕДУГАДА́ТЬ *сов. что* алдан (көн элгәре) күреү (һиҙеү, белеү)

ПРЕДУГА́ДЫВАТЬ *несов. см.* **предугада́ть**

ПРЕДУДА́РНЫЙ, -ая, -ое *лингв.* баҫым алдындағы, баҫым алды ...ы; **предуда́рный слог** баҫым алдындағы ижек

ПРЕДУМЫ́ШЛЕННЫЙ, -ая, -ое алдан уйлап эшләнгән, ерәй ниәт менән эшләнгән, юрый эшләнгән; **предумы́шленный посту́пок** юрый эшләнгән эш

ПРЕДУПРЕДИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* иғтибарлылыҡ, кеселекле булыу, кешенең күңелен табыу

ПРЕДУПРЕДИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** *(предупреждающий)* һаҡлыҡ ...ы, киҫәтеү ...ы, һаҡлыҡ өсөн булған; **предупреди́тельные ме́ры** һаҡлыҡ саралары **2.** *(любезный)* кеселекле, иғтибарлы, ихтирамлы

ПРЕДУПРЕДИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что, о чём (заранее известить)* алдан белдереү, иҫкәртеү, алдан хәбәр итеү; **вас предупреди́ли?** һеҙҙе иҫкәрттеләрме? **2.** *что (предотвратить)* булдырмау, юл ҡуймау, иҫкәртеү; **предупреди́ть пожа́р** янғынды булдырмау **3.** *кого-что (опередить)* алдан хәстәрен күреү

ПРЕДУПРЕЖДА́ТЬ *несов. см.* **предупреди́ть**

ПРЕДУПРЕЖДЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **предупреди́ть — предупрежда́ть; предупрежде́ние заболева́ний** ауырыуҙы алдан иҫкәртеү **2.** *(предупреждающее замечание и т.п.)* иҫкәртеү, киҫә-

теү; **сде́лать предупрежде́ние** иҫкәртеү яһау; **вы́говор с предупрежде́нием** иҫкәртеүле шелтә

ПРЕДУСМА́ТРИВАТЬ *несов. см.* **предусмотре́ть**

ПРЕДУСМА́ТРИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **предусма́тривать**

ПРЕДУСМОТРЕ́ТЬ *сов. что* алдан күреү (иҫәпкә алыу), күҙҙә (күҙ уңында) тотоу; **предусмотре́ть все слу́чаи** һәр осраҡты күҙ уңында тотоу

ПРЕДУСМОТРИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* һаҡлыҡ, алдын-артын уйлау, алдан күрә белеү, хәстәрлелек

ПРЕДУСМОТРИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое алдан күреүсән (күрә белеүсе), алдан сара күреүсән, хәстәрле; **предусмотри́тельный челове́к** алдан күрә белеүсе кеше

ПРЕДЧУ́ВСТВИЕ *с* һиҙем, алдан һиҙеү (тойоу), һиҙемләү, күңел тойоу; **предчу́вствие не обману́ло** һиҙем алдаманы

ПРЕДЧУ́ВСТВОВАТЬ *несов. что* һиҙемләү, һиҙенеү, алдан тойоу (һиҙеү); **предчу́вствовать зара́нее** алдан һиҙемләү

ПРЕДШЕ́СТВЕННИК *м* и **ПРЕДШЕ́СТВЕННИЦА** *ж* **1.** элгәр, алдан (элек) булған, башлап ебәреүсе; **быть предше́ственником** элгәр булыу **2.** (*по должности*) элек эшләүсе, алда эшләүсе, элек эшләгән кеше; **мой предше́ственник** минән элек эшләгән кеше

ПРЕДШЕ́СТВОВАТЬ *несов. чему* алдынан (алдан) булыу (булып алыу, алып барыу); **похо́ду предше́ствовала больша́я подгото́вка** сәйәхәткә алдан ҙур әҙерлек алып барылды

ПРЕДШЕ́СТВУЮЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **предше́ствовать 2.** *прил.* бынан элекке, үткән, бынан алда (элек) булған; **на предше́ствующем заня́тии** үткән дәрестә

ПРЕДЪ... *приставка см.* **пред...**

ПРЕДЪЯВИ́ТЕЛЬ *м* и **ПРЕДЪЯВИ́ТЕЛЬНИЦА** *ж* **1.** күрһәтеүсе, күрһәткән кеше; **предъяви́тель удостовере́ния** танытма күрһәтеүсе **2.** тапшырыусы, килтереп биреүсе; **предъяви́тель письма́** хат тапшырыусы

ПРЕДЪЯВИ́ТЬ *сов. что* **1.** (*показать*) күрһәтеү, килтереп күрһәтеү; **предъяви́ть докуме́нт** документ күрһәтеү **2.** (*заявить о чём-л., требуя объяснения*) белдереү, юллау, талап ҡуйыу

ПРЕДЪЯВЛЕ́НИЕ *с см.* **предъяви́ть — предъявля́ть**; **предъявле́ние и́ска** *юр.* иск юллау; **предъявле́ние обвине́ния** ғәйепләү белдереү

ПРЕДЪЯВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **предъяви́ть**

ПРЕДЪЯВЛЯ́ТЬСЯ *несов. страд. от* **предъявля́ть**

ПРЕДЫДУ́ЩИЙ, -ая, -ее (бынан) алдағы, үткән, бынан элекке; **на предыду́щем заня́тии** үткән дәрестә

ПРЕДЫНФА́РКТНЫЙ, -ая, -ое инфаркт алды ...ы, инфарктҡа тиклем булған; **предынфа́ректное состоя́ние** инфаркт алды хәле

ПРЕЕ́МНИК *м* и **ПРЕЕ́МНИЦА** *ж* **1.** (*наследник*) вариҫ, урынына ҡалған кеше **2.** (*последователь*) дауам иттереүсе **3.** (*тот, кто занял место своего предшественника*) алмашҡа килеүсе

ПРЕЕ́МСТВЕННОСТЬ *ж* **1.** мираҫлыҡ, вариҫлыҡ **2.** күсәгилешлелек, эҙмә-эҙлеклелек, бер-бер артлы булғанлыҡ; **прее́мственность тради́ций** традицияларҙың күсәгилешлелеге

ПРЕЕ́МСТВЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** (*наследственный*) мираҫ булып килгән, быуындан-быуынға күсеп килә торған; **прее́мственный поря́док насле́дования** *юр.* вариҫтың быуындан-быуынға күсеп килә торған тәртибе **2.** (*последовательный*) күсәгилешле; **прее́мственная связь** күсәгилешле бәйләнеш

ПРЕ́ЖДЕ *нареч.* и *предлог* **1.** *нареч.* (*раньше*) (бынан) элек, элгәре; **пре́жде я не знал их** элек мин уларҙы белмәй инем **2.** *нареч.* (*сначала*) тәүҙә, әүәл, башта, алдан; **пре́жде взве́шивай, а пото́м де́лай** алдан үлсәп ҡара, шунан эшлә **3.** *предлог с род. п.* (*раньше кого-л.*) элек, алда; **прийти́ пре́жде всех** барыһынан да алда килеү ♦ **пре́жде всего́** иң тәүҙә, иң башта

ПРЕЖДЕВРЕ́МЕННО *нареч.* алдан, көн элек, иртә, ваҡытһыҙ

ПРЕЖДЕВРЕ́МЕННОСТЬ *ж* ваҡыт етмәҫ борон булыу, ваҡытынан алда булыу

ПРЕЖДЕВРЕ́МЕННЫЙ, -ая, -ое ваҡытынан элек (алда), иртә, ваҡытһыҙ; **преждевре́менная смерть** ваҡытһыҙ үлем; **преждевре́менные ро́ды** ваҡытынан алда бала табыу

ПРЕ́ЖНИЙ, -яя, -ее **1.** әүәлге, иҫке, элекке, үткәндәге; **пре́жний дире́ктор** элекке директор; **пре́жний обы́чай** элекке йола **2.** *в знач. сущ.* **пре́жнее** *с* боронғо(лар), булғандар

ПРЕЗЕ́НТ *м*; *шутл.* бүләк

ПРЕЗЕНТА́БЕЛЬНОСТЬ *ж* мөһабәтлек, күренеклелек

ПРЕЗЕНТА́БЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое олпат, мөһабәт, күренекле

ПРЕЗЕНТОВА́ТЬ *сов., несов. что, кому*; *шутл.* бүләк итеү

ПРЕЗЕРВАТИ́В *м* презерватив (*буйға ҡалыуҙан, енси ауырыуҙарҙан һаҡланыу сараһы*)

ПРЕЗЕ́РВЫ *мн.*; *спец.* презервылар (*стерилизацияһыҙ тоҙлау, ҡаҡлау ысулы менән әҙерләнгән ашамлыҡтар*)

ПРЕЗИДЕ́НТ *м* президент (**1.** *рәйес* **2.** *билдәле бер ваҡытҡа һайланып ҡуйылған дәүләт башлығы*); **Президе́нт РБ** БР Президенты

ПРЕЗИДЕ́НТСКИЙ, -ая, -ое президент ...ы, президентлыҡ ...ы

ПРЕЗИДЕ́НТСТВО *с* **1.** (*должность*) президентлыҡ (*президент вазифаһы*) **2.** (*деятельность президента*) президент булып тороу

ПРЕЗИ́ДИУМ *м* президиум; **избра́ть прези́диум** президиум һайлау; **прези́диум съе́зда** ҡоролтай президиумы

ПРЕЗИРА́ТЬ *несов.* **1.** *кого-что* ек күреү, нәфрәт менән (ерәнеп) ҡарау, йән һөймәү, яратмау; **презира́ть тру́са** ҡурҡаҡҡа нәфрәт менән ҡарау **2.** *см.* **презре́ть**; **презира́ть тру́дности** ҡыйынлыҡтарҙан ҡурҡмау

ПРЕЗРЕ́НИЕ *с* **1.** (*чувство крайнего неуважения*) ерәнеп (кәмһетеп, нәфрәт менән) ҡарау, ерәнеү, нәфрәт; **выража́ть презре́ние** нәфрәт белдереү **2.** (*пренебрежительное отношение*) иғтибар итмәү, һанға һуҡмау, ҡурҡмау; **презре́ние к сме́рти** үлемдән ҡурҡмау

ПРЕЗРЕ́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **презре́ть 2.** *прил.* ерәнгес, ерәнес; **презре́нное существо́** ерәнес йән

ПРЕЗРЕ́ТЬ *сов. кого-что*; *книжн.* иғтибар итмәү, иҫәпкә алмау, ҡурҡмау; **презре́ть опа́сность** ҡурҡынысҡа иғтибар итмәү

ПРЕЗРИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* нәфрәтлелек, ерәнеү, ерәнгес булыу

ПРЕЗРИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое нәфрәтле, мыҫҡыллы, кәмһетеүле; **презри́тельный взгляд** нәфрәтле ҡараш; **презри́тельная усме́шка** мыҫҡыллы йылмайыу

ПРЕЗУ́МПЦИЯ *ж*; *в разн. знач.* презумпция; **презу́мпция невино́вности** *юр.* ғәйепһеҙлек презумпцияһы (*ғәйепләнеүсенең енәйәт эшләүҙә ғәйепле булыуын законда күрһәтелгән тәртиптә иҫбат иткәнгә тиклем, уны ғәйепһеҙ тип иҫәпләү*)

ПРЕИМУ́ЩЕСТВЕННО *нареч.* күбеһенсә, бигерәк, ылғый; **ста́до состои́т преиму́щественно из поро́дистых коро́в** көтөү күбеһенсә тоҡомло һыйырҙарҙан тора

ПРЕИМУ́ЩЕСТВЕННЫЙ, -ая, -ое өҫтөн, өҫтөнлөклө, өҫтөн булған; **преиму́щественное пра́во** *юр.* өҫтөн хоҡуҡ

ПРЕИМУ́ЩЕСТВО *с* **1.** (*превосходство*) өҫтөнлөк, артыҡлыҡ; **большо́е преиму́щество** ҙур өҫтөнлөк; **нет преиму́щества** өҫтөнлөгө юҡ **2.** (*привилегия*) өҫтөнлөк, айырым хоҡуҡ; **получи́ть преиму́щество** өҫтөнлөк алыу ♦ **по преиму́ществу** күбеһенсә, күпселектә

ПРЕИСПО́ДНЯЯ *ж* тамуҡ, йәһәннәм

ПРЕИСПО́ЛНЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **преиспо́лнить 2.** *прил.* (*проникнутый сильным чувством*) тулған, тулып ятҡан, бик күп булған; **преиспо́лненный благода́рности** рәхмәттәр менән тулған

ПРЕИСПО́ЛНИТЬ *сов. кого-что, чем*; *книжн.* тултырыу, уятыу, тыуҙырыу; **преиспо́лнить ра́достью** шатлыҡ уятыу

ПРЕИСПО́ЛНИТЬСЯ *сов. чем, чего* (хис) менән тулыу, шашыныу (ярһыу), хис эскә һыймау; **преиспо́лниться ра́достью** шатлыҡ менән тулыу

ПРЕИСПОЛНЯ́ТЬ *несов. см.* **преиспо́лнить**

ПРЕИСПОЛНЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **преиспо́лниться 2.** *страд. от* **преисполня́ть**

ПРЕЙСКУРА́НТ *м* прейскурант (*тауарҙарҙың хаҡы күрһәтелеп төҙөлгән исемлек*)

ПРЕКЛОНЕ́НИЕ *с*; *книжн.*, *уст.*, *высок.* *см.* **преклони́ть — преклоня́ть, преклони́ться — преклоня́ться**

ПРЕКЛОНИ́ТЬ *сов. что*; *высок.* эйеү, буйһондороу, бөгөү; **преклони́ть го́лову** баш эйеү ♦ **преклони́ть коле́на (коле́ни)**: 1) эйелеү; 2) теҙ сүгеү, буйһоноу

ПРЕКЛОНИ́ТЬСЯ *сов. перед кем-чем*; *высок.* **1.** ололау, баш эйеү, табыныу **2.** буйһоноу, теҙ сүгеү

ПРЕКЛО́ННЫЙ, -ая, -ое оло, күп йәшәгән, ҡартайған; **в прекло́нном во́зрасте** оло йәштә

ПРЕКЛОНЯ́ТЬ *несов. см.* **преклони́ть**

ПРЕКЛОНЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **преклони́ться**; **преклоня́ться пе́ред красото́й** матурлыҡ алдында баш эйеү **2.** *страд. от* **преклоня́ть**

ПРЕКОСЛО́ВИТЬ *несов. кому* и *без. доп.* ҡаршылашыу, ҡаршы килеү

ПРЕКРА́СНО 1. *нареч.* бик (бигерәк) матур, бик яҡшы, бик шәп, быына тигән; **я э́то прекра́сно по́мню** мин быны бик яҡшы хәтерләйем **2.** *в знач. сказ.* шәп, бик яҡшы; **прекра́сно, я согла́сна** бик шәп, мин ризамын

ПРЕКРА́СНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*очень красивый*) бик матур, гүзәл, бик һылыу; **прекра́сный цвето́к** бик матур сәскә; **прекра́сное лицо́** бик һылыу йөҙ **2.** (*очень хороший*) бик яҡшы, бик һәйбәт, бик шәп; **прекра́сный челове́к** бик шәп кеше **3.** *в знач. сущ.* **прекра́сное** *с* гүзәллек, матурлыҡ; **поня́тие прекра́сного** матурлыҡ төшөнсәһе ♦ **в оди́н прекра́сный день** бер ваҡыт, көндәрҙән бер көн

ПРЕКРАТИ́ТЬ *сов. что* туҡтатыу, өҙөү, бөтөрөү; **прекрати́ть рабо́ту** эште туҡтатыу; **прекрати́ть разгово́ры** һөйләшеүҙе туҡтатыу

ПРЕКРАТИ́ТЬСЯ *сов.* туҡтау, өҙөлөү, бөтөү, туҡталыу, тыныу, шым булыу; **заня́тия прекрати́лись** уҡыуҙар туҡтаны; **стрельба́ прекрати́лась** атыш тынды

ПРЕКРАЩА́ТЬ *несов. см.* **прекрати́ть**

ПРЕКРАЩА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **прекрати́ться 2.** *страд. от* **прекраща́ть**

ПРЕКРАЩЕ́НИЕ *с см.* **прекрати́ть — прекраща́ть, прекрати́ться — прекраща́ться**; **прекраще́ние рабо́ты** эште туҡтатыу; **прекраще́ние бра́ка** *юр.* никах өҙөлөү; **прекраще́ние догово́ра** *юр.* килешеүҙе туҡтатыу

ПРЕЛЕ́СТНЫЙ, -ая, -ое һоҡлан(дыр)ғыс, күркәм, һөйкөмлө, гүзәл; **преле́стный ребёнок** һоҡланғыс бала; **преле́стная де́вочка** гүзәл ҡыҙыҡай

ПРЕ́ЛЕСТЬ *ж* **1.** (*очарование, привлекательность*) күркәмлек, гүзәллек, йәм; **лиши́ть**

пре́лести йәмен ебәреү **2.** (*о том, кто-что вызывает восхищение*) бик матур, иҫ киткес шәп, гүзәл; **э́та вещь — про́сто пре́лесть** был әйбер иҫ киткес шәп **3.** *мн.* **пре́лести** (*приятные впечатления*) күркәмлек, нәфислек, матурлыҡ; **пре́лести весны́** яҙҙың матурлығы

ПРЕЛОМИ́ТЬ *сов. что* **1.** *физ.* һындырыу **2.** *обычно в ф. причастия; перен.* (*изменить смысл*) үҙгәртеү, үҙенсә аңлау (боҙоу); **преломлённая в созна́нии действи́тельность** аңда үҙгәртелгән ысынбарлыҡ

ПРЕЛОМИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** *физ.* һыныу **2.** *перен.* (*изменить свой смысл в чьём-л. сознании*) үҙгәреү, башҡаса аңлашылыу

ПРЕЛОМЛЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **преломи́ть — преломля́ть, преломи́ться — преломля́ться; преломле́ние света** яҡтылыҡтың һыныуы; **преломле́ние луче́й** нурҙарҙың һыныуы **2.** *перен.* (*субъективное осмысление*) үҙенсә аңлау, икенсегә бороу, башҡаса аңлау

ПРЕЛОМЛЯ́ТЬ *несов. см.* **преломи́ть**

ПРЕЛОМЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **преломи́ться 2.** *страд. от* **преломля́ть**

ПРЕ́ЛОСТЬ *ж* бурһығанлыҡ, бәҫәргәнлек, сереү

ПРЕ́ЛЫЙ, -ая, -ое бәҫәргән, бурһыған, серегән; (*о сене*) янған, ҡабыҡҡан; **пре́лое де́рево** бурһыған ағас

ПРЕЛЬ *ж; с.-х.* **1.** (аҡ) серек (*үҫемлек ауырыуы*) **2.** серек (ҡабыҡҡан) нәмә (урын); **я́блоки тро́нуты пре́лью** алмаларға серек төшкән

ПРЕЛЬСТИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** (*очаровать*) ҡыҙыҡтырыу, әүрәтеү, ҡыҙыштырыу, һоҡландырыу; **прельсти́ть всех свое́й любе́зностью** үҙенең илгәҙәклегең менән барыһын да әүрәтеү **2.** (*привлечь*) *чем* ҡыҙыҡтырыу, күңелен тартыу; **чем он прельсти́л тебя́?** ул һине нимәһе менән ҡыҙыҡтырҙы?

ПРЕЛЬСТИ́ТЬСЯ *сов. чем* ҡыҙығыу, әүрәү; **прельсти́ться обеща́ниями** вәғәҙәләренә ҡыҙығыу

ПРЕЛЬЩА́ТЬ *несов. см.* **прельсти́ть**

ПРЕЛЬЩА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **прельсти́ться 2.** *страд. от* **прельща́ть**

ПРЕЛЮБОДЕ́Й *м* и **ПРЕЛЮБОДЕ́ЙКА** *ж; уст.* зинасы, уйнашсы

ПРЕЛЮБОДЕ́ЙСТВО *с; уст.* зинасылыҡ, уйнашсылыҡ

ПРЕЛЮБОДЕ́ЙСТВОВАТЬ *несов.; уст.* уйнаш итеү, зина ҡылыу

ПРЕЛЮБОДЕЯ́НИЕ *с; уст.* зинасылыҡ, уйнаш, зина

ПРЕЛЮ́ДИЯ *ж* **1.** *муз.* прелюдия, инеш өлөшө (*музыкаль әҫәрҙең инеш өлөшө*); **прелю́дия к рома́нсу** романсҡа инеш өлөш **2.** *чего, к чему; перен.* (*предвестие*) инеш, тәүге билге, алды; **прелю́дия больши́х собы́тий** оло ваҡиғалар алды

ПРЕМИА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое 1. премиаль, премия(лар) ...ы, премия рәүешендәге; **премиа́льный фонд** премия фонды **2.** *в знач. сущ.* **премиа́льные** *мн.* премия аҡсаһы; **получи́ть премиа́льные** премия аҡсаһы алыу

ПРЕМИ́НУТЬ *сов. с неопр.; книжн.* (*только с отрицанием "не"*) көттөрмәйенсә эшләй һалыу, аҙаҡҡа ҡалдырмау; **не преми́нуть придти́** килеүҙе аҙаҡҡа ҡалдырмау

ПРЕМИРОВА́НИЕ *с см.* **премирова́ть**

ПРЕМИРОВА́ТЬ *сов., несов. кого-что* бүләкләү, премия биреү, премиялау; **премирова́ть за успе́хи в труде́** хеҙмәттәге уңыштар өсөн премия биреү

ПРЕ́МИЯ *ж* **1.** премия, бүләк; **Госуда́рственная пре́мия РБ и́мени Салава́та Юла́ева** БР-ҙың Салауат Юлаев исемендәге дәүләт премияһы **2.** *фин.* страховкалау аҡсаһы

ПРЕМНО́ГО *нареч.; уст.* бик (ғәйәт) ҙур (ныҡ); **премно́го вам благода́рны** бик ныҡ рәхмәтлебеҙ һеҙгә

ПРЕМУ́ДРОСТЬ *ж* **1.** (*глубокая мудрость*) төплө (тәрән) аҡыллылыҡ **2.** *ирон.* (*то, что трудно понять*) аңлайышһыҙ нәмә, әкәмәт, хикмәт; **заче́м э́ти прему́дрости** был ғәләмәттәрҙең ни хәжәте бар

ПРЕМУ́ДРЫЙ, -ая, -ое 1. үтә (ныҡ, тәрән) аҡыллы **2.** *разг.* (*трудный для понимания*) хикмәтле, аңлайышһыҙ, ғәләмәте булған

ПРЕМЬЕ́Р *м* **1.** *см.* **премье́р-мини́стр 2.** *театр.* төп актёр (*беренсе, баш ролдәрҙе башҡарыусы артист*)

ПРЕМЬЕ́РА *ж* премьера (*пьесаның, балеттың, операның һ.б. беренсе тапҡыр ҡуйылыуы*); **пойти́ на премье́ру** премьераға барыу

ПРЕМЬЕ́Р-МИНИ́СТР *м* премьер-министр (*хөкүмәт башлығы, министрҙар кабинеты рәйесе*)

ПРЕНЕБРЕГА́ТЬ *несов. см.* **пренебре́чь**

ПРЕНЕБРЕЖЕ́НИЕ *с* **1.** (*неуважительное отношение*) күрә алмау, кәмһетеп (түбәнһетеп) ҡарау **2.** (*отсутствие должной заботы*) иҫәпкә алмау, иғтибарһыҙлыҡ күрһәтеү

ПРЕНЕБРЕЖИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* һанға һуҡмау, иғтибарһыҙлыҡ күрһәтеү, кәмһетеп ҡарау

ПРЕНЕБРЕЖИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое иҫе китмәгән, һанға һуҡмаған, кәмһетеүле; **пренебрежи́тельный тон** кәмһетеүле тон

ПРЕНЕБРЕ́ЧЬ *сов.* **1.** *кем-чем* (*отнестись с презрением*) кәмһетеп ҡарау, түбәнһетеү **2.** *чем* (*оставить без внимания*) һанға һуҡмау, иҫәпкә алмау, иғтибарһыҙлыҡ күрһәтеү; **пренебре́чь опа́сностью** ҡурҡынысты иҫәпкә алмау

ПРЕ́НИЯ *мн.* (*ед.* **пре́ние** *с; уст.*) фекер алышыу(ҙар); **пре́ния по докла́ду** доклад буйынса фекер алышыу ♦ **пре́ния сторо́н** *юр.* судта ҡаршы яҡтарҙың сығыштары

ПРЕОБЛАДА́НИЕ *с см.* **преоблада́ть**

ПРЕОБЛАДА́ТЬ *несов. над кем-чем* и *без доп.* өҫтөн (булыу), күпселек(те) (тәшкил итеү), күберәк (булыу); **в э́том лесу́ преоблада́ет берёза** был урманда ҡайын күберәк

ПРЕОБЛАДА́ЮЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **преоблада́ть 2.** *прил.* өҫтөнлөк иткән, күпселек, ғәҙәттәге, күпселектәге; **преоблада́ющее мне́ние** күпселек фекер

ПРЕОБРАЖА́ТЬ *несов. см.* **преобрази́ть**

ПРЕОБРАЖА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **преобрази́ться 2.** *страд. от* **преобража́ть**

ПРЕОБРАЖЕ́НИЕ *с см.* **преобрази́ть – преобража́ть, преобрази́ться – преобража́ться; преображе́ние приро́ды** тәбиғәтте үҙгәртеү

ПРЕОБРАЗИ́ТЬ *сов. кого-что* үҙгәртеү, әүерелдереү, икенсе төҫкә индереү

ПРЕОБРАЗИ́ТЬСЯ *сов.* әүерелеү, икенсе төҫкә инеү, үҙгәреү, икенселәнеү; **она́ соверше́нно преобрази́лась** ул бөтөнләй үҙгәргән

ПРЕОБРАЗОВА́НИЕ *с* **1.** *см.* **преобразова́ть, преобразова́ться; преобразова́ние эне́ргии** энергияның әүерелеүе; **преобразова́ние дробе́й** *мат.* кәсерҙәрҙе үҙгәртеү **2.** (*крупное изменение*) ҡайтанан ҡороу, ҡайтанан төҙөү, үҙгәртеп төҙөү (ҡороу)

ПРЕОБРАЗОВА́ТЕЛЬ *м* **1.** (*реформатор*) ҡайтанан ҡороусы, үҙгәртеп ҡороусы, нигеҙҙән үҙгәртеүсе **2.** *физ., тех.* (*прибор*) үҙгәрткес (*электр көсөн*); **преобразова́тель то́ка** ток үҙгәрткес

ПРЕОБРАЗОВА́ТЬ *сов. что* **1.** (*переделать*) ҡайтанан ҡороу, ҡайтанан төҙөү, үҙгәртеп төҙөү (ҡороу); **преобразова́ть систе́му управле́ния** идара итеү системаһын үҙгәртеп ҡороу **2.** *во что; физ., мат.* (*превратить в другое качество, вид*) үҙгәртеү, әйләндереү, әүерелдереү; **преобразова́ть переме́нный ток в постоя́нный** алмаш токты даими токка әүерелдереү

ПРЕОБРАЗОВА́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*претерпеть коренные изменения*) ҡайтанан төҙөлөү, үҙгәртеп төҙөлөү (ҡоролоу) **2.** *физ., мат.* үҙгәреү, әүерелеү, әйләнеү

ПРЕОБРАЗО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **преобразова́ть**

ПРЕОБРАЗО́ВЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **преобразова́ться 2.** *страд. от* **преобразо́вывать**

ПРЕОДОЛЕВА́ТЬ *несов. см.* **преодоле́ть**

ПРЕОДОЛЕ́НИЕ *с см.* **преодоле́ть; преодоле́ние тру́дностей** ҡыйынлыҡтарҙы еңеп сығыу

ПРЕОДОЛЕ́ТЬ *сов. что* **1.** еңеп сығыу, еңеү, артылыу; **преодоле́ть затрудне́ния** ауырлыҡтарҙы еңеп сығыу **2.** (*пересилить, превозмочь*) еңеү, түҙеү, сыҙау; **преодоле́ть сон** йоҡоно еңеү

ПРЕОДОЛИ́МЫЙ, -ая, -ое еңеп сыға алырлыҡ, еңеп була торған, еңә алырлыҡ; **преодоли́мое затрудне́ние** еңә алырлыҡ ҡыйынлыҡ

ПРЕПАРА́Т *м* препарат (**1.** *химик йәки фармацевтик ҡушымта, әҙер дарыу йәки химик матдә* **2.** *өйрәнеү, тикшереү өсөн организмдан алынған өлөшсә, киҫәк*); **гистологи́ческий препара́т** гистологик препарат

ПРЕПАРА́ТОР *м* препаратор (*препараттар әҙерләүсе*)

ПРЕПАРИ́РОВАНИЕ *с см.* **препари́ровать**

ПРЕПАРИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* препарат әҙерләү (яһау)

ПРЕПИНА́НИЕ: зна́ки препина́ния тыныш билдәләре

ПРЕПИРА́ТЕЛЬСТВО *с* бушҡа һүҙ көрәштереү, юҡ өсөн бәхәсләшеү, тартышыу

ПРЕПИРА́ТЬСЯ *несов. с кем* һүҙ көрәштереү, бәхәсләшеү, телләшеү; **препира́ться с сосе́дями** күршеләр менән һүҙ көрәштереү

ПРЕПОДАВА́НИЕ *с см.* **преподава́ть; улу́чшить преподава́ние** уҡытыуҙы яҡшыртыу

ПРЕПОДАВА́ТЕЛЬ *м* уҡытыусы, мөғәллим; **преподава́тельница** *ж* уҡытыусы, мөғәллимә; **о́пытный преподава́тель** тәжрибәле уҡытыусы

ПРЕПОДАВА́ТЕЛЬСКИЙ, -ая, -ое, уҡытыусы(лар) ...ы; **преподава́тельские ка́дры** уҡытыусы кадрҙар

ПРЕПОДАВА́ТЬ *несов. что* и *без доп.* уҡытыу, дәрес биреү; **преподава́ть в институ́те** институтта уҡытыу; **преподава́ть литерату́ру** әҙәбиәт уҡытыу

ПРЕПОДА́ТЬ *сов. что; книжн.* аңлатып (төшөндөрөп) биреү, өйрәтеү, киҫәтеү; **препода́ть сове́т** кәңәш биреү ♦ **препода́ть (дать) уро́к** *см.* **уро́к**

ПРЕПОДНЕСТИ́ *сов.* **1.** *кого-что* (*подарить*) биреү, бүләк итеү, тапшырыу; **преподнести́ цветы́** сәскә биреү; **преподнести́ юбиля́ру пода́рок** юбилярға бүләк тапшырыу **2.** *что; перен., разг.* эш ҡылып ҡуйыу, хәбәр әйтеп һалыу; **преподнести́ неприя́тную весть** күңелһеҙ хәбәр әйтеп һалыу **3.** *что* (*представить каким-л. образом*) бәйән итеү, аңлатып биреү; **преподнести́ фа́кты в искажённом ви́де** фактарҙы боҙоп бәйән итеү ♦ **преподнести́ сюрпри́з** сюрприз яһау

ПРЕПОДНОСИ́ТЬ *несов. см.* **преподнести́**

ПРЕПОДНОСИ́ТЬСЯ *несов. страд. от* **преподноси́ть**

ПРЕПОДНОШЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **преподноси́ть** 1; **2.** (*подарок*) бүләк; **це́нное преподноше́ние** ҡиммәтле бүләк

ПРЕПОДО́БИЕ *с* преподобие

ПРЕПО́НА *ж; уст.* ҡамасаулыҡ, тотҡарлыҡ, оронсоҡ ♦ **чини́ть препо́ны** аяҡ салыу, тотҡарлыҡ яһау

ПРЕПОРУЧА́ТЬ *несов. см.* **препоручи́ть**

ПРЕПОРУЧИ́ТЬ *сов. кого-что, кому-чему* тапшырыу, ышанып тапшырыу, ҡарамағына ҡалдырып китеү

ПРЕПРОВОДИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое *офиц.* оҙатыу ...ы, ебәреү ...ы; **препроводи́тельная запи́ска** оҙатыу яҙыуы

ПРЕПРОВОДИ́ТЬ *сов. кого-что*; *офиц.* ебәреү, оҙатыу, оҙатып барыу; **препроводи́ть докуме́нты по назначе́нию** документтарҙы тейешле урынға ебәреү; **препроводи́ть заде́ржанного** ҡулға алынған кешене оҙатып барыу

ПРЕПРОВОЖДА́ТЬ *несов. см.* **препроводи́ть**

ПРЕПРОВОЖДЕ́НИЕ *с см.* **препроводи́ть — препровожда́ть**

ПРЕПЯ́ТСТВИЕ *с* **1.** (*помеха*) ҡаршылыҡ, ҡамасау, ҡамасаулыҡ; **преодоле́ть все препя́тствия** ҡаршылыҡтарҙы еңеп сығыу **2.** (*преграда на пути*) тотҡарлыҡ, кәртә; **бег с препя́тствиями** *спорт.* тотҡарлыҡлы йүгереш

ПРЕПЯ́ТСТВОВАТЬ *несов. кому-чему* ҡаршы (арҡыры) төшөү, ҡамасаулау, яйһыҙлау; **препя́тствовать движе́нию** хәрәкәткә ҡамасаулау

ПРЕРВА́ТЬ *сов.* **1.** *что* туҡтатыу, өҙөү, бүлеү; **прерва́ть дру́жбу** дуҫлыҡты өҙөү; **прерва́ть молча́ние** тынлыҡ боҙоу **2.** *кого* и *без доп.* (*перебить чью-л. речь*) өҙөү, бүлеү, бүлдереү; **прерва́ть ора́тора** ораторҙың һүҙен бүлеү

ПРЕРВА́ТЬСЯ *сов.* **1.** туҡталыу, өҙөлөү **2.** бүленеү, бүленеп ҡалыу; **разгово́р прерва́лся** һүҙ бүленде

ПРЕРЕКА́НИЕ *с см.* **препрека́ться**; **вступи́ть в препрека́ние** бәхәскә инеү

ПРЕРЕКА́ТЬСЯ *несов. с кем* эләгешеү, талашыу, һүҙгә килеү, телләшеү; **без на́добности препрека́ться** бушҡа эләгешеп барыу; **препрека́ться ме́жду собо́й** үҙ-ара эләгешеү

ПРЕ́РИИ *мн.* (*ед.* **пре́рия** *ж*) прериялар (*АҠШ-тағы һәм Канадалағы киң далалар*)

ПРЕРОГАТИ́ВА *ж*; *книжн.* өҫтөнлөк, айырым хоҡуҡ

ПРЕРЫВА́ТЬ *несов. см.* **прерва́ть**

ПРЕРЫВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **прерва́ться 2.** *страд. от* **прерыва́ть**

ПРЕРЫВА́ТЕЛЬ *м*; *тех.* өҙгөс (**1.** *эске янылы двигателдәге тоҡандырыу королмаһының элементы* **2.** *электр сынйырын йыш ялғау һәм өҙөү өсөн хеҙмәт иткән ҡоролма*); **рту́тный прерыва́тель** терегөмөшлө өҙгөс

ПРЕРЫВА́ЮЩИЙСЯ, -аяся, -ееся **1.** *прич. от* **прерыва́ться 2.** *прил.* (*о голосе*) өҙөк (тауыш)

ПРЕРЫ́ВИСТЫЙ, -ая, -ое өҙөк-һурыҡ, өҙөк-өҙөк; (*о голосе*) тотлоғоп-тотлоғоп; **преры́вистый сон** өҙөк-һурыҡ йоҡо; **преры́вистое дыха́ние** өҙөк-өҙөк тын алыш

ПРЕСЕКА́ТЬ *несов. см.* **пресе́чь**

ПРЕСЕКА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **пресе́чься 2.** *страд. от* **пресека́ть**

ПРЕСЕЧЕ́НИЕ *с см.* **пресе́чь — пресека́ть** ♦ **ме́ра пресече́ния** *юр.* хөкөм сараһы (*гәйепләнгән кешегә ҡарата*)

ПРЕСЕ́ЧЬ *сов. что* туҡтатыу, тамырынан өҙөү, ҡырҡа бөтөрөү; **пресе́чь зло в ко́рне** яманлыҡты тамырынан өҙөү; **пресе́чь беспоря́дки** тәртипһеҙлектәрҙе ҡырҡа бөтөрөү

ПРЕСЕ́ЧЬСЯ *сов.* туҡтау, өҙөлөү, бөтөү; **го́лос пресёкся** тауыш өҙөлдө

ПРЕСЛЕ́ДОВАНИЕ *с* **1.** *см.* **пресле́довать 2.** *обычно мн.* **пресле́дования** (*гонения*) эҙәрләү, иҙеү, ҡыҫыу; **прекрати́ть пресле́дования** эҙәрләүҙе туҡтатыу

ПРЕСЛЕ́ДОВАТЕЛЬ *м* и **ПРЕСЛЕ́ДОВАТЕЛЬНИЦА** *ж* эҙәрләүсе, күҙәтеүсе, ҡыуып барыусы (килеүсе)

ПРЕСЛЕ́ДОВАТЬ *несов. кого-что* **1.** (*гнаться*) ҡыуып барыу, эҙәрләү, эҙәрлекләү, артынан төшөү, юллау; **пресле́довать врага́** дошманды эҙәрлекләү; **пресле́довать хи́щника** йыртҡысты эҙәрләү **2.** *перен.* (*не оставлять в покое*) яфалау, йөҙәтеү, тыныcһыҙлау, баштан сыҡмау; **её не перестаёт пресле́довать э́та мысль** был уй уның башынан сыҡмай **3.** (*притеснять*) эҙәрләү, йәберләү, ҡыҫыу; **пресле́довать поли́тиков** сәйәсмәндәрҙе эҙәрләү **4.** *что* (*стремиться к чему-л.*) күҙәтеү, һағалау, күҙ уңында тотоу; **пресле́довать цель** маҡсатты күҙ уңында тотоу **5.** *юр.* биреү, тарттырыу; **пресле́довать по суду́** судҡа биреү

ПРЕСЛЕ́ДОВАТЬСЯ *несов. страд. от* **пресле́довать**

ПРЕСЛОВУ́ТЫЙ, -ая, -ое *неодобр.* даны сыҡҡан, күп һөйләнелгән, данлыҡлы

ПРЕСМЫКА́ТЕЛЬСТВО *с* үтә ялағайлыҡ, тәрилкә тотоу, табан ялау

ПРЕСМЫКА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *уст.* (*передвигаться ползком*) шыуышыу, һөйрәлеү, шыуып барыу **2.** *перед кем-чем*; *перен.* ялағайланыу, ҡойроҡ болғау, табан ялау

ПРЕСМЫКА́ЮЩИЙСЯ, -аяся, -ееся **1.** *прич. от* **пресмыка́ться 2.** *в знач. сущ.* **пресмыка́ющиеся** *мн.*; *зоол.* һөйрәлеүселәр (*йылан, гөбөргә-йел кеҫек йәнлектәр*)

ПРЕСНОВО́ДНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*с пресной водой*) сөсө һыулы; **пресново́дное о́зеро** сөсө һыулы күл **2.** (*живущий в пресной воде*) сөсө һыуҙа йәшәй торған (*йылғала, күлдә*); **пресново́дные ры́бы** сөсө һыуҙа йәшәй торған балыҡтар **3.** (*приготовленный без закваски*) сөсө, әсемәгән; **пре́сное те́сто** сөсө ҡамыр

ПРЕ́СНЫЙ, -ая, -ое **1.** сөсө, тоҙһоҙ, тоҙо аҙ; **пре́сный вкус** сөсө тәм **2.** *перен.* (*лишённый остроты*) мәғәнәһеҙ, тоҙһоҙ; **пре́сный анекдо́т** мәғәнәһеҙ көләмәс

ПРЕСС *м* ҡыҫҡыс, пресс (*ҡыҫып тығыҙландырыу йайланмаһы йәки машинаһы*); **винтово́й пресс** винтлы пресс ♦ **брюшно́й пресс** *анат.* ҡорһаҡ мускулы

ПРЕ́ССА *ж* матбуғат, ваҡытлы матбуғат, пресса; **нау́чная пре́сса** ғилми матбуғат

ПРЕСС-АТТАШЕ́ *м нескл.* пресс-атташе (*илселектә матбуғат мәсьәләһе менән шөғөлләнеүсе хеҙмәткәр*)

ПРЕСС-БЮРО́ *с нескл.* пресс-бюро, матбуғат бюроһы (*журналистарға мәғлүмәт һәм ойоштороу мәсьәләләре буйынса хеҙмәт күрһәтеү бүлеге — кәңәшмә һ.б.*)

ПРЕСС-КОНФЕРЕ́НЦИЯ *ж* пресс-конференция, матбуғат конференцияһы

ПРЕССОВА́НИЕ *с см.* **прессова́ть**; **прессова́ние соло́мы** *с.-х.* һалам преслау

ПРЕССО́ВАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **прессова́ть** **2.** *прил.* преста ҡыҫып эшләнгән, пресланған, преста ҡыҫып бәйләнгән; **прессо́ванное се́но** пресланған бесән

ПРЕССОВА́ТЬ *несов. что* преслау, преста ҡыҫыу, пресс менән баҫтырыу; **прессова́ть се́но** бесән преслау

ПРЕССО́ВКА *ж см.* **прессова́ть**

ПРЕССОВА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **прессова́ть**

ПРЕССОВЩИ́К и **ПРЕССО́ВЩИК** *м* преслаусы (*преста эшләгән кеше*)

ПРЕСС-ПАПЬЕ́ *с нескл.* пресс-папье (*яҙыу киптергес*)

ПРЕСС-ЦЕ́НТР *м* пресс-үҙәк

ПРЕСТА́ВИТЬСЯ *сов.*; *уст.* үлеү, вафат булыу, донъя ҡуйыу

ПРЕСТАРЕ́ЛЫЙ, -ая, -ое бик олоғайған (ҡартайған)

ПРЕСТИ́Ж *м* дәрәжә, абруй

ПРЕСТИ́ЖНЫЙ, -ая, -ое абруйлы, дәрәжәле

ПРЕСТО́Л *м* **1.** тәхет; **насле́дник престо́ла** тәхет вариҫы; **отре́чься от престо́ла** тәхеттән баш тартыу; **посади́ть на престо́л** тәхеткә ултыртыу **2.** өҫтәл (*сиркәү алтарендә бәләкәй өҫтәл*)

ПРЕСТОЛОНАСЛЕ́ДИЕ *с* тәхеттең мираҫ буйынса күсеүе, тәхет вариҫы булыу

ПРЕСТОЛОНАСЛЕ́ДНИК *м* тәхет вариҫы, батша буласаҡ кеше, шаһзада

ПРЕСТО́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое тәхет ...ы

ПРЕСТУПА́ТЬ *несов. см.* **преступи́ть**

ПРЕСТУПИ́ТЬ *сов. что* боҙоу, ашатлау; **преступи́ть зако́н** закон боҙоу

ПРЕСТУПЛЕ́НИЕ *с*; *юр.* енәйәт, хыянат, енәйәт эше; **госуда́рственное преступле́ние** дәүләткә ҡаршы енәйәт; **раскры́ть преступле́ние** енәйәтте фашлау

ПРЕСТУ́ПНИК *м* и **ПРЕСТУ́ПНИЦА** *ж* енәйәтсе, енәйәт эшләүсе (ҡылыусы); **опа́сный престу́пник** ҡурҡыныс енәйәтсе; **арестова́ть престу́пника** енәйәтсене ҡулға алыу

ПРЕСТУ́ПНОСТЬ *ж* **1.** енәйәтселек, енәйәт; **престу́пность дея́ния** *юр.* эштең енәйәтселеге **2.** енәйәт эшләү, енәйәтселек; **борьба́ с престу́пностью** енәйәтселеккә ҡаршы көрәш; **организо́ванная престу́пность** ойошҡан енәйәтселек

ПРЕСТУ́ПНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*содержащий в себе преступление*) енәйәтсел, енәйәтле, енәйәт ҡылған (эшләгән); **престу́пное де́ло** енәйәтсел эш; **престу́пным о́бразом** енәйәтсел рәүештә; **престу́пная война́** енәйәтсел һуғыш **2.** (*совершающий преступление*) енәйәтсе(ләр) ...ы; **престу́пная ша́йка** енәйәтселәр шайкаһы

ПРЕСЫ́ТИТЬ *сов. кого-что* **1.** үтә туйҙырыу, бүктереү **2.** *перен.* үтә ялҡытыу, бүктереү, туйҙырыу

ПРЕСЫ́ТИТЬСЯ *сов. чем* **1.** үтә туйыу, кәйегеү, бүгеү **2.** *перен.* туйыу, үтә ялҡыу, кәйегеү, күңел ҡайтыу; **пресы́титься развлече́ниями** уйын-көлкөләрҙән күңел ҡайтыу

ПРЕСЫЩА́ТЬ *несов. см.* **пресы́тить**

ПРЕСЫЩА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **пресы́титься** **2.** *страд. от* **пресыща́ть**

ПРЕСЫЩЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **пресы́титься** — **пресыща́ться** **2.** арыу тойғоһо, туйыу (ялҡыу) тойғоһо

ПРЕСЫ́ЩЕННОСТЬ *ж* үтә туйғанлыҡ, туйып бөткәнлек, күңел ҡайтыу

ПРЕСЫ́ЩЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **пресы́тить** **2.** *прил.* үтә туйған, туйып (ялҡып) бөткән, кәрәгенән артыҡ алған; **пресы́щенный челове́к** туйып бөткән кеше

ПРЕТВОРЕ́НИЕ *с*; *книжн. см.* **претвори́ть** — **претворя́ть**, **претвори́ться** — **претворя́ться**; **претворе́ние пла́на в жизнь** планды тормошҡа ашырыу

ПРЕТВОРИ́ТЬ *сов.* (*обычно в сочетании со словами "жизнь", "в дело" и т.п.*); *уст.* ашырыу, атҡарыу; **претвори́ть в жизнь** ғәмәлгә атҡарыу, тормошҡа ашырыу

ПРЕТВОРИ́ТЬСЯ *сов.* тормошҡа (бойомға, эшкә, ғәмәлгә) ашыу; **претвори́ться в жизнь** ғәмәлгә ашыу

ПРЕТВОРЯ́ТЬ *несов. см.* **претвори́ть**

ПРЕТВОРЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **претвори́ться** **2.** *страд. от* **претворя́ть**

ПРЕТЕНДЕ́НТ *м* и **ПРЕТЕНДЕ́НТКА** *ж* дәғүәсе, дәғүә итеүсе, дәғүәләшеүсе (*үҙен эйә булырға тейеш тип һанаусы*); **претенде́нт на до́лжность** вазифаға дәғүә итеүсе

ПРЕТЕНДОВА́ТЬ *несов. на что* **1.** дәғүә итеү, даулау, дәғүәләү; **претендова́ть на до́лжность** *какую-л.* *берәй* эш урынына дәғүә итеү **2.** булырға тырышыу, булып күренергә маташыу; **претендова́ть на остроу́мие** зирәк булып күренергә маташыу

ПРЕТЕНЗИО́ННЫЙ, -ая, -ое *юр.* претензия ...ы; **претензио́нный поря́док** претензия яһау тәртибе

ПРЕТЕ́НЗИЯ *ж* **1.** дәғүә, талап, претензия; **необосно́ванная прете́нзия** хаҡһыҙ дәғүә; **предъявля́ть прете́нзию** дәғүә ҡуйыу **2.** *юр.* претензия ♦ **быть в прете́нзии** *на кого-что* ризаһыҙ булыу

ПРЕТЕНЦИО́ЗНОСТЬ *ж*; *книжн.* дәғүәселлек, дәғүәлелек, һауалылыҡ

ПРЕТЕНЦИО́ЗНЫЙ, -ая, -ое *книжн.* ризаһыҙ, дәғүәсел, һауалы; **претенцио́зное поведе́ние** үҙеңде ризаһыҙ тотоу

6 зак. 2.0007.06

ПРЕТЕРПЕВА́ТЬ *несов. см.* **претерпе́ть**

ПРЕТЕРПЕ́ТЬ *сов. что* **1.** (*перенести*) кисереү, татыу, күреү; **претерпе́ть лише́ния** юғалтыуҙар кисереү **2.** (*подвергнуться какому-л. изменению*) осрау, дусар булыу, кисереү; **претерпе́ть преобразова́ния** үҙгәрештәр кисереү

ПРЕТИ́ТЬ *несов. кому-чему* ерәндереү, сикәндереү, күңел болғандырыу, йән һөймәү; **ложь прети́т ему́** алдыкты уның йәне һөймәй

ПРЕТКНОВЕ́НИЕ: ка́мень преткнове́ния *книжн.* кәртә, тоткарлык, камасау

ПРЕТЬ *несов.* **1.** (*гнить*) сереү, кыҙыу, яныу; **се́но в ко́пнах пре́ло** күбәләге бесән кыҙған **2.** *разг.* (*о пище*) бығыу, бығып бешеү (ултырыу); **ка́ша пре́ет** бутка бығып ултыра **3.** *разг.* сейләнеү; **у ребёнка пре́ло за у́хом** баланың колак арты сейләнгән

ПРЕУВЕЛИЧЕ́НИЕ *с см.* **преувели́чить**

ПРЕУВЕЛИ́ЧЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **преувели́чить 2.** *прил.* үтә арттырылған, кабартылған, шапыртылған

ПРЕУВЕЛИ́ЧИВАНИЕ *с см.* **преувели́чивать**

ПРЕУВЕЛИ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **преувели́чить**

ПРЕУВЕЛИ́ЧИТЬ *сов. что* и *без доп.* аштырыу, аша һуктырыу, шапыртыу, арттырыу; **расска́зывать преувели́чивая** шаштырып һөйләү; **преувели́чивать услы́шанное** ишеткәнде шапыртыу

ПРЕУМЕНЬША́ТЬ *несов. см.* **преуме́ньшить**

ПРЕУМЕНЬШЕ́НИЕ *с см.* **преуме́ньшить** — **преуменьша́ть**; **преуменьше́ние опа́сности** куркыныска әһәмиәт бирмәү, куркыныста аҙайтып күрһәтеү

ПРЕУМЕ́НЬШИТЬ и *уст.* **ПРЕУМЕНЬШИ́ТЬ** *сов. что* аҙайтып күрһәтеү, кәм (түбән) күрһәтеү, үтә кәметеү, әһәмиәт бирмәү, артык кәметеү; **преуме́ньшить вред** зыянды кәм күрһәтеү

ПРЕУСПЕВА́НИЕ *с см.* **преуспева́ть**; **преуспева́ние в нау́ках** фән өлкәһендә уңыштарға ирешеү

ПРЕУСПЕВА́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **преуспе́ть 2.** (*процветать*) шәп йәшәү, көйләнеү, уңышка ирешеү, йәйланыу; **преуспева́ть в жи́зни** тормошта шәп йәшәү

ПРЕУСПЕ́ТЬ *сов.* уңышка ирешеү (өлгәшеү), уңыш каҙаныу

ПРЕФЕ́КТ *м* префект (**1.** *тар. Боронғо Римда административ һәм хәрби вазифа*; *шул вазифалағы кеше* **2.** *Францияла департамент башында торған кеше* **3.** *кайһы бер илдәрҙә полиция башлығы*)

ПРЕФЕКТУ́РА *ж* префектура (**1.** *тар. Рим империяһында административ берәмек* **2.** *башында префект торған административ берәмек* **3.** *префект урынлашкан бина*)

ПРЕФЕРА́НС *м* преферанс (*кәрт уйынының бер төрө*)

ПРЕФЕРЕНЦИА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое *эк.* өҫтөнлөклө, ташламалы; **преференциа́льные по́шлины** ташламалы пошлиналар

ПРЕФЕРЕ́НЦИИ *мн.* (*ед.* **префере́нция** *ж*); *эк.* ташлама(лар)

ПРЕ́ФИКС *м*; *грам.* префикс (*һүҙҙең алдына кушыла торған ялғау*)

ПРЕФИКСА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое *грам.* префиксаль; **префикса́льные глаго́лы** префиксаль кылымдар

ПРЕФИКСА́ЦИЯ *ж*; *грам.* префикстар кушыу

ПРЕХОДЯ́ЩИЙ, -ая, -ее фани, вакытлы, тиҙ үтә торған

ПРЕЦЕДЕ́НТ *м* үрнәк, осрак, прецедент, хәл, вакиға; **в исто́рии нет тако́го прецеде́нта** тарихта быңдай осрак юк

ПРИ *предлог с предл. п.* **1.** (*около, возле*) эргәһендә, янында, тирәһендә; **ребёнок живёт при нём** бала уның янында йәшәй; **жить при ста́нции** станция янында тороу **2.** (*при указании на предмет, учреждение, в составе которого что-л. находится*) эргәһендәге, карамағындағы, каршыһындағы; **лаборато́рия при институ́те** институт эргәһендәге лаборатория; **состоя́ть при шта́бе** штаб карамағында булыу **3.** (*при указании явления, события, с которым совпадает по времени какое-л. действие*) вакытында, вакытта, заманында, дәүерендә; **при феодали́зме** феодализм заманында; **при перехо́де у́лицы** урам аша сыкҡан вакытта **4.** (*при указании на наличие чего-л. у кого-л.*) үҙ янында, үҙең менән, менән, -да/-дә; **докуме́нты при ней** документтар уның менән; **име́ть при себе́ па́спорт** паспортты үҙең менән йөрөтөү; **при жела́нии** теләк булғанда **5.** (*при указании на обстановку, условия, в которых происходит что-л.*) вакытта, сакта, -да/-дә; **чита́ть при све́те ла́мпы** шәм яктыһында укыу; **при посторо́нних** сит кешеләр алдында **6.** (*при обозначении лица, в присутствии которого что-л. происходит*) күҙ алдында **7.** (*в сочетаниях, близких по значению предлогам "посредством", "благодаря", "вследствие"*) ярҙамында, менән, -ып/-еп кына/кенә; **при соде́йствии друзе́й** дуҫтар ярҙамында ♦ **быть при́ смерти** үлем түшәгендә ятыу; **при всём том** шуларҙың барыһын алғанда ла

ПРИ... *приставка* **1.** *кылымдар яһағанда кулланылып, түбәндәгеләрҙе аңлата*: 1) *берәй ергә етеүҙе, еткереүҙе, еткереп эшләүҙе, мәҫ.*, **прибежа́ть** йүгереп килеп етеү; 2) *якынайтып, тейҙереп куйыуҙы, мәҫ.*, **привяза́ть** бәйләп куйыу; **приста́вить** һөйәп куйыу; 3) *куша ныгытыуҙы, мәҫ.*, **приши́ть** куша тегеү (баҫыу); **привинти́ть** бороп куйыу; 4) *өҫтәп баҫыуҙы, тығыҙлауҙы, мәҫ.*, **придави́ть** баҫтырыу; 5) *кешенең үҙенә йүнәлтелгән эште, мәҫ.*, **привле́чь** йәлеп итеү, кыҙыктырыу; **пригласи́ть** сакырыу; 6) *өҫ-*

тэп алыуҙы, бирецҙе, мәҫ., **прикупи́ть** өҫтәп һатып алыу; 7) *тулы булмаған эште, мәҫ.*, **привста́ть** ҡалҡа биреү; **приоткры́ть** бер аҙ аса төшөү; **призаду́маться** бер аҙ уйға ҡалыу; 8) *эштең тулыһынса башҡарылыуын, мәҫ.*, **приду́мать** уйлап табыу (сығарыу); **прииска́ть** эҙләп табыу; **приручи́ть** ҡулға өйрәтеү, эйәләтеү; 9) *төп эш менән бер үк ваҡытта булған хәрәкәтте (рәүеш ҡылымдар аша бирелгәндә), мәҫ.*, **идти́ присви́стывая** һыҙғыра-һыҙғыра барыу 2. *исемдәр, сифаттар яһағанда ҡулланылып*: 1) *берәй ерҙең тирәһен, буйын, эргәһен аңлата, мәҫ.*, **Приаму́рье** Амур буйы; **Приура́лье** Урал алды; **привокза́льная пло́щадь** вокзал янындағы майҙан; 2) *өҫтәмә берәй нәмә булыуын, мәҫ.*, **при́вкус** тәме бар; **при́звук** тауышы бар

ПРИБА́ВИТЬ *сов.* **1.** *что, чего* өҫтәү, өҫтәп һалыу; **приба́вить со́ли в суп** ашҡа тоҙ өҫтәү **2.** *что, чего (увеличить что-л.)* өҫтәү, арттырыу, шәбәйтеү; **приба́вить ша́гу** аҙымды шәбәйтеү; **приба́вить ско́рость** тиҙлекте арттырыу **3.** *что* и *без доп.* *(сообщить в дополнение к чему-л.)* өҫтәү, ҡушып (өҫтәп) һөйләү (яҙыу); **приба́вить к ска́занному** әйтелгәнгә өҫтәү **4.** *что, к чему (сложить) разг.* ҡушыу; **приба́вить пять к семи́** етегә биште ҡушыу **5.** *в чём*; *разг.* һимереү, көрәйеү; **я приба́вила в ве́се** мин һимерҙем **6.** *что* и *без доп.*; *перен., разг.* *(приврать)* арттырыу, арттырып ебәреү, арттырып һөйләү **7.** *что*; *спец.* оҙайтыу, киңәйтеү; **на́до приба́вить в длину́** буйға оҙайтырға кәрәк

ПРИБА́ВИТЬСЯ *сов.* **1.** *(добавиться)* өҫтәлеү, ҡушылыу **2.** *обычно безл.* артыу, оҙайыу, киңәйеү; **рабо́ты приба́вилось** эш артты; **день приба́вился** көн оҙайҙы **3.** *разг.* *(увеличиться в весе, росте и т.п.)* артыу, һимереү, көрәйеү

ПРИБА́ВКА *ж*; *разг.* **1.** *см.* **приба́вить — прибавля́ть** 1—3, 5, 7, **приба́виться — прибавля́ться**; **дава́ть с приба́вкой** арттырып биреү **2.** *(то, что прибавлено)* өҫтәмә, өҫтәлмә *(аҡса йәки башҡа берәй нәмә)*; **получи́ть приба́вку** өҫтәлмә эш хаҡы алыу; **приба́вка к пе́нсии** пенсияға өҫтәмә ♦ **в приба́вку** өҫтәүенә

ПРИБАВЛЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **приба́вить — прибавля́ть, приба́виться — прибавля́ться 2.** *(то, что прибавлено)* өҫтәлгән, ҡушылған өлөш, өҫтәмә; **рассказа́ть с прибавле́ниями** өҫтәмәләр ҡушып һөйләү ♦ **прибавле́ние семе́йства** бала тыуыу

ПРИБАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **приба́вить**

ПРИБАВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **приба́виться**; **си́лы прибавля́ются** көс өҫтәлә **2.** *страд. от* **прибавля́ть**

ПРИБА́ВОЧНЫЙ, -ая, -ое *в разн. знач.* өҫтәмә, өҫтәлмә; **приба́вочный труд** *эк.* өҫтәмә хеҙмәт; **приба́вочная сто́имость** *эк.* өҫтәмә хаҡ

ПРИБАУ́ТКА *ж* мәҙәк, таҡмаза, һамаҡ һүҙ; **говори́ть с прибау́тками** һамаҡлап һөйләү (әйтеү)

ПРИБЕГА́ТЬ I *несов. см.* **прибежа́ть**

ПРИБЕГА́ТЬ II *несов. см.* **прибе́гнуть**

ПРИБЕ́ГНУТЬ *сов.* **1.** *к кому-чему (обратиться к содействию кого-л.)* мөрәжәғәт итеү, һорау; **прибе́гнуть к по́мощи врача́** табибтан ярҙам һорау **2.** *к чему (использовать что-л.)* тотоноу, сараһын күреү, -ға/-гә мәжбүр булыу; **прибе́гнуть к ору́жию** ҡоралға тотоноу; **прибе́гнуть к реши́тельным ме́рам** ҡаты саралар күрергә мәжбүр булыу

ПРИБЕДНЯ́ТЬСЯ *несов. разг.* **1.** *(прикидываться бедным)* ярлыға һалышыу, байғошланыу **2.** *(преуменьшать свои возможности)* меҫкенләнеү, үҙен меҫкен итеп күрһәтеү, бәхетһеҙгә һалышыу

ПРИБЕЖА́ТЬ *сов.* йүгереп килеү (килеп етеү, ҡайтыу, барыу); **прибежа́ть домо́й** өйгә йүгереп ҡайтыу

ПРИБЕ́ЖИЩЕ *с*; *книжн.* арҡа таянысы, йән терәк, һыйыныр урын; **найти́ прибе́жище в** *ком-л.* *кемдәлер* һыйыныр урын табыу

ПРИБЕРЕГА́ТЬ *несов. см.* **прибере́чь**

ПРИБЕРЕ́ЧЬ *сов.* *что* һаҡлау, һаҡлап (тотонмай) тороу; **прибере́чь де́ньги** аҡсаны тотонмай тороу

ПРИБИВА́ТЬ *несов. см.* **приби́ть**

ПРИБИРА́ТЬ *несов. см.* **прибра́ть**

ПРИБИРА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **прибра́ться 2.** *страд. от* **прибира́ть**

ПРИБИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* ҡағыу, ҡаҙаҡлау, ҡатыу, сөйләү; **приби́ть до́ску** таҡта ҡатыу; **приби́ть объявле́ние** иғлан ҡаҙаҡлау **2.** *что (дождём, градом и т.п.)* йығыу, ыҡтырыу; **град приби́л хлеб к земле́** боҙло ямғыр игенде ергә йыҡҡан **3.** *кого-что обычно безл.* *(пригнать)* һуҡлыҡтырыу, һуғыу, килтереү; **приби́ть к бе́регу** ярға һуҡлыҡтырыу **4.** *разг.* *(побить)* туҡмау

ПРИБИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** *(прикрепиться)* ҡаҙаҡланыу, ҡатылыу **2.** *перен., прост.* эйәреү, ҡушылыу; **приби́ться к отря́ду** отрядҡа ҡушылыу

ПРИБЛИЖА́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **прибли́зить 2.** *кого-что* и *без доп.* *(об оптических приборах)* яҡынайтып күрһәтеү, ҙурайтып күрһәтеү

ПРИБЛИЖА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **прибли́зиться 2.** *страд. от* **приближа́ть**

ПРИБЛИЖЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **прибли́зить — приближа́ть, прибли́зиться — приближа́ться**; **приближе́ние по́езда** поезд яҡынлашыу **2.** *мат.* яҡынлау; **сте́пень приближе́ния** яҡынлашыу дәрәжәһе

ПРИБЛИЖЁННОСТЬ *ж*; *мат.* яҡынсалыҡ

ПРИБЛИЖЁННЫЙ I, -ая, -ое *мат.* *(приблизительный)* яҡынса; **приближённые вычисле́ния** яҡынса иҫәпләүҙәр

ПРИБЛИЖЁННЫЙ II, -ая, -ое **1.** *(близкий к какому-л. лицу)* яҡыны, яҡын булған, яҡынайтылған **2.** *в знач. сущ.* **приближённый** *м* яҡын кеше, ышаныс ҡаҙанған кеше

ПРИБЛИЗИ́ТЕЛЬНО *нареч.* **1.** бер сама, яҡынса, самаса; **знать приблизи́тельно** яҡынса белеү **2.** (*в сочетании со словами, обозначающими количество, время, счёт и т.п.*) самаһы, тирәһе, сама менән; **приблизи́тельно два́дцать челове́к** егерме кеше тирәһе

ПРИБЛИЗИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* яҡынса булыу, сама менән иҫәпләнеү (алыныу)

ПРИБЛИЗИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое яҡынса, самаса, тирәһе булған; **приблизи́тельные ци́фры** яҡынса һандар

ПРИБЛИ́ЗИТЬ *сов.* **1.** *что* яҡынайтыу, яҡын килтереү, яҡынлаштырыу; **прибли́зить кни́гу к глаза́м** китапты күҙгә яҡын килтереү; **прибли́зить литерату́ру к жи́зни** әҙәбиәтте тормошҡа яҡынайтыу **2.** *кого-что* (*сделать близким себе*) яҡынайтыу, яҡын күреү, үҙ күреү; **он прибли́зил меня́ к себе́** ул мине үҙ күрә

ПРИБЛИ́ЗИТЬСЯ *сов.* **1.** (*подойти на близкое расстояние*) яҡынлау, яҡын килеү; **по́езд прибли́зился к ста́нции** поезд станцияға яҡынлашты **2.** (*во времени*) яҡынайыу, яҡынлашыу; **прибли́зилась зима́** ҡыш яҡынайҙы

ПРИБЛУ́ДНЫЙ I, -ая, -ое *прост.* (*случайно забредший*) аҙашҡан, аҙашып килеп ҡушылған

ПРИБЛУ́ДНЫЙ II, -ая, -ое *прост., уст.* (*незаконнорождённый*) никахһыҙ (уйнаштан) тыуған

ПРИБО́Й *м* яр буйы тулҡыны, бәрмә тулҡын, тулҡын бәрелеше, тулҡын ҡағылышы (*тулҡындарҙың ярға бәрелеүе һәм бәрелгән урын*)

ПРИБОЛЕ́ТЬ *сов.*; *разг.* ауырыҡһынып тороу, ауырып (сирләп) алыу

ПРИБО́Р *м* **1.** яйланма, йыһаз, прибор; **электромагни́тный прибо́р** электромагнитлы прибор **2.** (*комплект*) кәрәк-яраҡ, һауыт-һаба; **пи́сьменный прибо́р** яҙыу-һыҙыу кәрәк-ярағы; **бри́твенный прибо́р** ҡырыныу кәрәк-яраҡтары

ПРИБОРОСТРОЕ́НИЕ *с* приборҙар яһау (эшләп сығарыу), приборҙар төҙөү

ПРИБОРОСТРОИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое приборҙар төҙөй (яһай) торған, приборҙар эшләү ...ы; **приборострои́тельный заво́д** приборҙар эшләү заводы

ПРИ́БРАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **прибра́ть 2.** *прил.* йыйнаҡ; **при́бранная ко́мната** йыйнаҡ бүлмә

ПРИБРА́ТЬ *сов.*; *разг.* **1.** *что* и *без доп.* йыйыштырыу, йыйыштырып ҡуйыу, тәртипкә килтереү; **прибра́ть в ко́мнате** бүлмәне йыйыштырыу **2.** *что* (*убрать, спрятать*) йыйыу, алып ҡуйыу, йыйып ҡуйыу; **прибра́ть кни́ги в шкаф** китаптарҙы шкафҡа алып ҡуйыу ♦ **прибра́ть к рука́м**: 1) *кого* буйһондороу, ҡаты тотоу; 2) *что* үҙләштереү

ПРИБРА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* йыйыштырыу, йыйыштырыныу, тәртипкә килтереү; **прибра́ться в до́ме** өйҙө тәртипкә килтереү

ПРИБРЕ́ЖНИЦА *ж* ярут

ПРИБРЕ́ЖНЫЙ, -ая, -ое яр буйы ...ы, яр буйындағы, яр эргәһендәге; **прибре́жная полоса́** яр буйы һыҙаты

ПРИБРЕ́ЖЬЕ *с* яр буйы

ПРИБРЕСТИ́ *сов.*; *разг.* саҡ-саҡ килеү (барыу, йөрөү, атлау), көскә-көскә (көс-хәл менән) килеү (барыу, йөрөү, атлау)

ПРИБЫВА́ТЬ *несов. см.* **прибы́ть**

ПРИ́БЫЛЬ *ж* **1.** табыш, файҙа, төшөм; **дели́ть при́быль** төшөмдө бүлеү; **получи́ть при́быль** табыш алыу, файҙа күреү; **максима́льная при́быль** *эк.* юғары табыш **2.** (*прибавление, увеличение*) артыу, ишәйеү; **при́быль населе́ния** халыҡтың артыуы

ПРИ́БЫЛЬНОСТЬ *ж* файҙа алыу, төшөмлө (табышлы, файҙалы) булыу; **при́быльность рабо́ты** эштең табышлы булыуы

ПРИ́БЫЛЬНЫЙ, -ая, -ое табышлы, файҙалы, өлөшлө; **при́быльное ремесло́** файҙалы һөнәр; **при́быльная рабо́та** табышлы эш; **при́быльный труд** табышлы хеҙмәт

ПРИБЫ́ТИЕ *с см.* **прибы́ть** 1; **прибы́тие поездо́в** поездар килеү

ПРИБЫ́ТЬ *сов.* **1.** (*прийти, приехать*) килеү, килеп етеү (төшөү); **при́были го́сти** ҡунаҡтар килде **2.** (*увеличиться*) өҫтәлеү, артыу; **вода́ прибыла́** һыу артты

ПРИВА́ДИТЬ *сов. кого-что* **1.** *охот., рыб.* эйәләштереү, алдаштырып эйәләштереү; **прива́дить ка́рпов** һаҙандарҙы эйәләштереү **2.** *прост.* эйәләштереү, ылыҡтырыу; **прива́дить дете́й к себе́** балаларҙы үҙеңә эйәләштереү

ПРИВА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **прива́дить**

ПРИВА́Л *м* **1.** ялға (килеп) туҡтау, ял урыны, ял итеү; **останови́ться на прива́л** ялға туҡтау **2.** *мор. см.* **привали́ть** — **прива́ливать** 2

ПРИВА́ЛИВАТЬ *несов. см.* **привали́ть**

ПРИВАЛИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* (*придвинуть, прислонить*) һөйәү, һөйкәү, терәп ҡуйыу; **привали́ть ка́мень к стене́** ташты стенаға терәп ҡуйыу **2.** (*пристать к чему-л.*) килеп туҡтау, туҡталыу, туҡталыш яһау; **парохо́д привали́л к бе́регу** пароход ярға килеп туҡтаны **3.** *разг.* эркелеү, килеп баҫыу (етеү), эркелеп килеү; **привали́ло мно́го люде́й** *безл.* бик күп халыҡ эркелде

ПРИВАЛИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** һөйәлеү, һөйкәлеү, терәлеү **2.** *разг. см.* **привали́ть** 2; **3.** *прост. см.* **привали́ть** 3

ПРИВА́РИВАТЬ *несов. см.* **привари́ть**

ПРИВА́РИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **привари́ться 2.** *страд. от* **прива́ривать**

ПРИВАРИ́ТЬ *сов. что* **1.** *тех.* иретеп (ҡыҙҙырып) йәбештереү **2.** *груб.* (*ударить, стукнуть*) кәрәген биреү, һуғып ебәреү

ПРИВАРИ́ТЬСЯ *сов.*; *тех.* ireп йәбешеү

ПРИВА́РКА *ж* **1.** *см.* **привари́ть** — **прива́ривать, привари́ться** — **прива́риваться 2.** (*то, что приварено*) (иретеп) йәбештерелгән урын (ер)

ПРИВА́РОК *м*; *спец.*, *прост.* эҫе аш, йылы аш

ПРИВА́ТНЫЙ, -ая, -ое *уст.* рәсми булмаған, хосуси; **в прива́тном поря́дке** хосуси рәүештә

ПРИВЕДЕ́НИЕ *с см.* **привести́** — **приводи́ть** 2—4; **приведе́ние в поря́док** тәртипкә килтереү

ПРИВЕЗТИ́ *сов. кого-что* килтереү, алып ҡайтыу (килеү); **привезти́ тури́стов в столи́цу** туристарҙы баш ҡалаға алып килеү; **в магази́н привезли́ но́вые кни́ги** магазинға яңы китаптар килтерҙеләр

ПРИВЕРЕ́ДЛИВОСТЬ *ж* талымһаҡлыҡ, һайлансыҡ булыу

ПРИВЕРЕ́ДЛИВЫЙ, -ая, -ое талымһаҡ, һайлансыҡ, ваҡсыл; **приверéдливый ребёнок** һайлансыҡ бала; **приверéдливый человéк** ваҡсыл кеше

ПРИВЕРЕ́ДНИК *м* и **ПРИВЕРЕ́ДНИЦА** *ж*; *разг.* мыжыҡ, көйһөҙ кеше, һайлансыҡ, нәҙберек кеше

ПРИВЕРЕ́ДНИЧАНЬЕ *с*; *разг.* талымлау, талымлылыҡ

ПРИВЕРЕ́ДНИЧАТЬ *несов.*; *разг.* һайланыу, талымлау, наҙланыу, ваҡай булыу

ПРИВЕ́РЖЕНЕЦ *м* эйәрсен, эйәреүсе, яҡлаусы, яҡлы кеше, тарафдар; **приве́рженец тео́рии конверге́нции** конвергенция теорияһын яҡлаусы

ПРИВЕ́РЖЕННОСТЬ *ж* бирелгәнлек, ысын күңелдән ышанғанлыҡ, тартылыу

ПРИВЕ́РЖЕННЫЙ, -ая, -ое яҡлы, яҡлаусы, тартылған, бирелгән; **человéк, приве́рженный нау́ке** фәнгә бирелгән кеше

ПРИВЕРНУ́ТЬ *сов. что* **1.** (*завинтить*) бороп нығытыу, бороп ҡуйыу, бороп нығытып ҡуйыу; **приверну́ть га́йку** гайканы бороп ҡуйыу **2.** *разг.* (*уменьшить пламя в чём-л.*) бороп кәметеү, баҫа төшөү, баҫыу; **приверну́ть газ** газды баҫа төшөү

ПРИВЕРНУ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* **1.** боролоп инеү (нығыу) **2.** боролоп кәмеү (төшөү), баҫылыу

ПРИВЕРТЕ́ТЬ *сов. см.* **приверну́ть** 1

ПРИВЁРТЫВАТЬ *несов. см.* **приверну́ть**

ПРИВЁРТЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **приверну́ться** **2.** *страд. от* **привёртывать**

ПРИВЕ́С *м*; *с.-х.* артым, артҡан ауырлыҡ; **среднесу́точный приве́с теля́т** быҙауҙарҙың уртаса тәүлек артымы

ПРИВЕ́СИТЬ *сов. что* тағыу, тағып (элеп) ҡуйыу

ПРИВЕСНО́Й, -ая, -ое аҫылмалы, эленмәле

ПРИВЕ́СОК *м*; *разг.* **1.** өҫтәмә (*улсәүҙә*, өҫтәмә киҫәк) **2.** *перен.* кәрәкмәгән (өҫтәмә, артыҡ нәмә); **нену́жный приве́сок к статье́** мәҡәләгә кәрәкмәгән өҫтәмә

ПРИВЕСТИ́ *сов.* **1.** *кого-что* килтереү, алып килеү (ҡайтыу); **привести́ ребёнка домо́й** баланы өйгә алып ҡайтыу **2.** *кого-что, к чему*; *перен.* килтереү, алып килеү (барыу); **привести́ к побе́де** еңеүгә алып барыу; **иссле́дование привело́ к ва́жному откры́тию** тикшеренеү мөһим асышҡа килтерҙе **3.** *кого-что, во что* килтереү, төшөрөү; **привести́ в движе́ние** хәрәкәткә килтереү; **привести́ в затрудне́ние** ҡыйынлыҡҡа төшөрөү; **привести́ кни́ги в поря́док** китаптарҙы тәртипкә килтереү **4.** *что* килтереү; **приводи́ть приме́ры** миҫалдар килтереү; **привести́ да́нные** мәғлүмәттәр килтереү **5.** (*указать дорогу к чему-л.*) килтереп сығарыу, алып килеү; **доро́га привела́ к до́му** юл өйгә алып килде ♦ **привести́ в себя́** *кого*: 1) аңына килтереү; 2) тынысландырыу, иҫкә ҡайтарыу; **привести́ в исполне́ние** башҡарыу

ПРИВЕСТИ́СЬ *сов. с неопр. безл.*; *разг.* тура килеү, яй сығыу; **нам не привело́сь там быва́ть** беҙгә унда булырға тура килмәне

ПРИВЕ́Т *м* сәләм; **большо́й приве́т** сүҡ-сүҡ сәләм; **у́стный приве́т** телдән сәләм; **передава́ть приве́т** *кому* сәләм әйтеү, сәләм тапшырыу ♦ **ни отве́та ни приве́та** хат та, яуап та юҡ; бер хәбәр ҙә юҡ; хәбәр-хәтер булмау

ПРИВЕ́ТЛИВО *нареч.* яғымлы, асыҡ, асыҡ йөҙ менән, мөләйем; **встреча́ть приве́тливо** асыҡ йөҙ менән ҡаршы алыу

ПРИВЕ́ТЛИВОСТЬ *с* алсаҡлыҡ, мөләйемлек, яғымлылыҡ, асыҡ йөҙлөлөк; **проявля́ть приве́тливость** алсаҡлыҡ күрһәтеү

ПРИВЕ́ТЛИВЫЙ, -ая, -ое алсаҡ, асыҡ, яғымлы; **приве́тливый челове́к** алсаҡ кеше; **станови́ться приве́тливым** алсаҡланыу, алсаҡҡа әйләнеү

ПРИВЕ́ТСТВЕННЫЙ, -ая, -ое тәбрик ...ы, ҡотлау ...ы, ҡотлаулы; **приве́тственное сло́во** тәбрик һүҙе

ПРИВЕ́ТСТВИЕ *с* **1.** (*слова, жест при встрече*) сәләм, сәләмләшеү, иҫәнләшеү **2.** (*устное или письменное обращение*) тәбрикләү, сәләмләү, ҡотлау; **поэти́ческое приве́тствие** шиғри сәләмләү; **торже́ственное приве́тствие** тантаналы тәбрикләү

ПРИВЕ́ТСТВОВАТЬ *несов.* **1.** *кого-что* ҡотлау, сәләмләү, тәбрик итеү, тәбрикләү; (*друг друга*) иҫәнләшеү **2.** *что*; *перен.* (*одобрять*) хуплау, ҡотлап ҡаршы алыу; **приве́тствовать но́вую инициати́ву** яңы инициативаны хуплап ҡаршы алыу

ПРИВЕ́ШИВАТЬ *несов. см.* **приве́сить**

ПРИВИВА́НИЕ *с см.* **привива́ть**, **привива́ться**; **привива́ние я́блони** алманы ашлау

ПРИВИВА́ТЬ *несов. см.* **приви́ть**

ПРИВИВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **приви́ться** **2.** *страд. от* **привива́ть**

ПРИВИ́ВКА *ж* **1.** *см.* **приви́ть** — **привива́ть** 1, 2; **приви́ться** — **привива́ться** 1, 2; **приви́вка глазко́м** бөрө ялғау; **приви́вка черенка́ми** сыбыҡсалар ялғау; **приви́вка про́тив туберкулёза** туберкулёзға ҡаршы прививка **2.** *сад.* прививка (*ялғап, ҡушып үҫтерелгән үҫемлек*)

ПРИВИ́ВОЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** прививка яһау ...ы, сәсәк һалыу ...ы; **приви́вочный пункт** сәсәк һалыу пункты; **приви́вка про́тив туберкулёза** туберкулёзға ҡаршы прививка **2.** *сад.* ашлау ...ы, ялғау ...ы; **приви́вочный материа́л** ашлау материалы, ашлама

ПРИВИДЕ́НИЕ *с* өрәк

ПРИВИ́ДЕТЬСЯ *сов. кому, что; разг.* (төш) күреү, күҙгә күренеү, бар булып күренеү

ПРИВИЛЕГИРО́ВАННЫЙ, -ая, -ое **1.** (*имеющий привилегии*) айырым хоҡуҡлы, өҫтөнлөклө; **привилегиро́ванное сосло́вие** өҫтөнлөклө ҡатлам **2.** (*дающий привилегии*) өҫтөн, өҫтөнлөклө; **привилегиро́ванное положе́ние** өҫтөнлөклө хәл

ПРИВИЛЕ́ГИЯ *ж* өҫтөнлөк, айырым хоҡуҡ

ПРИВИЛЕГИРО́ВАННОСТЬ *ж* өҫтөнлөклө булыу, өҫтөнлөк итеү

ПРИВИНТИ́ТЬ *сов. что* винт менән нығытыу (бороп ҡуйыу)

ПРИВИНТИ́ТЬСЯ *сов.* винт менән нығытылыу (бороп ҡуйылыу)

ПРИВИ́НЧИВАТЬ *несов. см.* **привинти́ть**

ПРИВИ́НЧИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **привинти́ться** **2.** *страд. от* **приви́нчивать**

ПРИВИРА́ТЬ *несов. см.* **привра́ть**

ПРИВИ́ТИЕ *с см.* **приви́ть, приви́ться; приви́тие на́выков труда́** хеҙмәт күнекмәләре биреү

ПРИВИ́ТЬ *сов. что* **1.** ялғау, ашлау, ботаҡҡа ялғау; **приви́ть к я́блоне гру́шу** армытты алмағасҡа ашлау **2.** *мед.* сәсәк һалыу, прививка яһау; **приви́ть о́спу** сәсәк һалыу **3.** *кому-чему; перен.* (*заставить усвоить*) биреү, һеңдереү, ғәҙәтләндереү, тәрбиәләү; **приви́ть любо́вь к труду́** хеҙмәткә һөйөү тәрбиәләү

ПРИВИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** ашланыу, ялғаныу, ялғанып үҫеп китеү; **черено́к приви́лся** ботаҡ ялғанып үҫеп китте **2.** *мед.* сығыу, ҡалҡыу, прививка яһалыу; **о́спа привила́сь** сәсәк сыҡты **3.** *бот.* (*акклиматизироваться*) климатлашыу **4.** *перен.* (*укорениться*) үтеү, ғәҙәткә инеү, үҙләшеү

ПРИ́ВКУС *м* **1.** ят тәм, тәме булыу; **ку́шанье с неприя́тным при́вкусом** насар тәме булған аш **2.** *чего, какой; перен.* ҡатыш, тартым, ҡушылған; **стихи́ с при́вкусом романти́зма** романтизмға тартым шиғырҙар

ПРИВЛЕКА́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* һөйкөмлөлөк, ярымлылыҡ

ПРИВЛЕКА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое һөйкөмлө, яғымлы; **привлека́тельная де́вушка** һөйкөмлө ҡыҙ

ПРИВЛЕКА́ТЬ *несов. см.* **привле́чь**

ПРИВЛЕЧЕ́НИЕ *с см.* **привле́чь** 2—5; **привлече́ние дете́й к труду́** балаларҙы хеҙмәткә йәлеп итеү

ПРИВЛЕ́ЧЬ *сов.* **1.** *кого-что* (*притянуть к себе*) үҙенә тартыу, яҡын килтереү; **привле́чь ребёнка к себе́** баланы үҙеңә тартыу **2.** *кого-что* (*побудить*) тартыу, йәлеп итеү, ылыҡтырыу; **привле́чь внима́ние** иғтибарҙы йәлеп итеү; **привле́чь молодёжь к обще́ственной рабо́те** йәштәрҙе йәмәғәт эшенә ылыҡтырыу **3.** *кого, к чему* тарттырыу, тартыу; **привле́чь к отве́ту** яуапҡа тарттырыу **4.** *кого-что, чем* (*вызвать симпатию*) күңелен тартыу, һөйҙөрөү, үҙенә ҡаратыу; **привле́чь свое́й доброто́й** яҡшылығы менән үҙенә ҡаратыу **5.** *что* (*взять для какой-л. цели*) килтереү, өҫтәү, индереү; **привле́чь но́вые материа́лы** яңы материалдар килтереү

ПРИВНЕСЕ́НИЕ *с см.* **привнести́ — привноси́ть**

ПРИВНЕСТИ́ *сов. что, во что; книжн.* өҫтәү, өҫтәп индереү, ҡушыу

ПРИВНОСИ́ТЬ *несов. см.* **привнести́**

ПРИВО́Д I *м* **1.** *см.* **привести́ — приводи́ть** 1; **2.** *юр.* мәжбүри (тотоп) алып килеү; **приво́д в мили́цию** милицияға тотоп алып килеү

ПРИВО́Д II и **ПРИ́ВОД** *м; тех.* күсергес, күсереү, привод (*ниндәй ҙә булһа берәй машинаны йәки механизмды хәрәкәткә килтереү өсөн хеҙмәт итеүсе күсергес; әйләнеү хәрәкәтен бер урындан икенсе урынға тапшырыу ҡулайламаһы*); **электри́ческий при́вод** электр күсергесе

ПРИВОДИ́ТЬ *несов. см.* **привести́**

ПРИВОДИ́ТЬСЯ I *несов.; разг.* **1.** *см.* **привести́сь** **2.** (*о родстве*) туған булыу

ПРИВОДИ́ТЬСЯ II *несов. страд. от* **приводи́ть**

ПРИВОДНЕ́НИЕ *с см.* **приводни́ться — приводня́ться**

ПРИВОДНИ́ТЬСЯ *сов.* (*опуститься на воду*) ултырыу, төшөү (*һыуға*); **косми́ческий кора́бль приводни́лся в океа́не** йыһан карабы океанға төштө

ПРИВОДНО́Й, -ая, -ое *тех.* привод ...ы; **приводно́й вал** привод валы

ПРИВОДНЯ́ТЬСЯ *несов. см.* **приводни́ться**

ПРИВО́З *м см.* **привезти́ — привози́ть; приво́з това́ров** тауар килтереү

ПРИВОЗИ́ТЬ *несов. см.* **привезти́**

ПРИВОЗНО́Й и *уст.* **ПРИВО́ЗНЫЙ,** -ая, -ое килтерелгән, ситтән килтерелгән, ситтән килтерелә торған; **привозно́й това́р** ситтән килтерелгән тауар

ПРИВО́Й *м; сад.* ялғанма, ялғаулыҡ (*ялғана торған бөрө йәки ботаҡ*)

ПРИВОКЗА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое вокзал эргәһендәге (янындағы)

ПРИВОЛА́КИВАТЬ *несов.; разг.* **1.** *см.* **приволо́чь, приволочи́ть** **2.** һөйрәкләү; **одну́ но́гу он привола́кивал** ул бер аяғын һөйрәңкерәй ине

ПРИВОЛА́КИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **приволо́чься, приволочи́ться** **2.** *страд. от* **привола́кивать**

ПРИВОЛОЧИ́ТЬ *сов.; разг. см.* **приволо́чь**

ПРИВОЛОЧИ́ТЬСЯ *сов.*; *прост. см.* **приволо́чься**

ПРИВОЛО́ЧЬ *сов. кого-что*; *прост.* һөйрәп (өҫтөрәп) килтереү, алып килеү

ПРИВОЛО́ЧЬСЯ *сов.*; *прост.* көскә (көс-хәл менән) килеп етеү, һөйрәлеп килеп етеү

ПРИВО́ЛЬЕ *с* **1.** (*пространство*) киңлек, сәхрә, иркен киңлек **2.** (*свобода*) хөрриәт, иркен(лек), ирек; **здесь приво́лье для о́тдыха** бында ял итеү өсөн хөрриәт

ПРИВО́ЛЬНО **1.** *нареч.* иркен; **жить приво́льно** иркен йәшәү **2.** *кому в знач. сказ.*, *безл.* иркен, рәхәт, ирәүән, хөр; **приво́льно на све́те** донъя иркен

ПРИВО́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*о местности*) иркен, киң; **приво́льная степь** иркен дала **2.** (*об условиях жизни*) хөр, рәхәт, ирәүән, иркен; **приво́льное житьё** ирәүән тормош, рәхәт йәшәү

ПРИВОРА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **приворожи́ть**

ПРИВОРОЖИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** *уст.* (*привлечь ворожбой*) сихырлап (әмәлләп) әүрәтеү, башын әйләндереү, арбау **2.** *перен.* (*очаровать*) сихырлау, үҙенә ҡаратыу

ПРИВРА́ТНИК *м* **1.** *уст.* ҡапҡа ҡарауылсыһы **2.** *анат.* ашҡаҙан биге (*ашҡаҙандың ҡыҫҡыс мускул менән тәьмин ителгән сығыу өлөшө*)

ПРИВРА́ТНИЦА *ж*; *уст.* ҡапҡа ҡарауылсыһы

ПРИВРА́ТЬ *сов. что* и *без доп.*; *разг.* арттырып һөйләү, алдаштырғылау

ПРИВСКА́КИВАТЬ *несов.* **1.** *см.* **привскочи́ть** **2.** һикереп-һикереп алыу, һикергеләү; **кры́шка привска́кивает от па́ра** ҡапҡас боҫтан һикергеләй

ПРИВСКОЧИ́ТЬ *сов.* һикереп (ырғып) тороу, ҡапыл һикереп тороу

ПРИВСТАВА́ТЬ *несов. см.* **привста́ть**

ПРИВСТА́ТЬ *сов.* тора биреп ҡуйыу, ҡалҡына (күтәрелә) төшөү

ПРИВХОДИ́ТЬ *несов.*; *офиц.-дел.* өҫтәлеп инеү, өҫтәмә булыу

ПРИВХОДЯ́ЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **привходи́ть** **2.** *прил.* (*дополнительный*) өҫтәмә, көтөлмәгән, күҙ уңында тотолмаған; **привходя́щие обстоя́тельства** күҙ уңында тотолмаған хәлдәр

ПРИВЫКА́ТЬ *несов. см.* **привы́кнуть**

ПРИВЫ́КНУТЬ *сов.* **1.** *к чему* и *с неопр.* өйрәнеү, ғәҙәтләнеү, күнегеү; **привы́кнуть ра́но встава́ть** иртә торорға ғәҙәтләнеү; **привы́кнуть кури́ть** тәмәке тартыуға өйрәнеү **2.** *к кому-чему* и *без доп.* өйрәнеү, эйәләшеү, эҫенеү; **привы́кнуть друг к дру́гу** бер-береңә эйәләшеү

ПРИВЫ́ЧКА *ж* **1.** ғәҙәт; **войти́ в привы́чку** ғәҙәткә инеү; **хоро́шая привы́чка** яҡшы ғәҙәт **2.** *прост.* (*умение*) күнегеү, күнекмә; **без привы́чки коси́ть тру́дно** күнекмәһеҙ бесән сабыу ауыр

ПРИВЫ́ЧНОСТЬ *ж* ғәҙәтләнгәнлек, күнеккәнлек

ПРИВЫ́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*вошедший в привычку*) ғәҙәткә ингән, ғәҙәтләнелгән, күнегелгән; **привы́чный о́браз жи́зни** күнегелгән тормош **2.** (*обычный*) ғәҙәттәге, ғәҙәттә була торған, ғәҙәти; **привы́чное де́ло** ғәҙәти эш

ПРИВЯ́ЗАННОСТЬ *ж* **1.** (*чувство близости, тяготения*) эҫенеү, яҡын күреү, эйәләшкәнлек; **привя́занность к семье́** ғаиләгә эҫенеү **2.** (*предмет привязанности*) эйәләшкән (ғәҙәтләнгән, яратҡан) эш (кеше һ.б.)

ПРИВЯЗА́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* (ҡуша) бәйләү, бәйләп ҡуйыу, тағыу; **привяза́ть ло́шадь** атты бәйләп ҡуйыу; **привя́зывать на цепь** сынйырлау **2.** *кого*; *перен.* (*внушить привязанность*) эйәләштереү, эҫендереү

ПРИВЯЗА́ТЬСЯ *сов.* **1.** *к кому-чему* (*привязать себя*) бәйләнеү, (үҙеңде) ҡуша бәйләп ҡуйыу **2.** *к кому-чему*; *перен.* (*почувствовать привязанность*) эйәләшеү, өйрәнеү, эҫенеп китеү; **привяза́ться к воспита́тельнице** тәрбиәсегә өйрәнеп китеү **3.** *к кому-чему*; *перен.*, *разг.* (*приставать, надоедая*) бәйләнеп китеү, теңкәгә тейеү, бәйләнеү, йөҙәтеү; **чего́ привяза́лись?** нимә бәйләндегеҙ?

ПРИВЯЗНО́Й, -ая, -ое бәйләп ҡуйылған (ҡуйыла торған), бәйле

ПРИВЯ́ЗЧИВОСТЬ *ж* **1.** мауыҡыусанлыҡ, эйәләшеүсәнлек **2.** (*надоедливость*) бәйләнсеклек, йөҙәткеслек, теңкәгә тейеү, теңкә ҡоротоу

ПРИВЯ́ЗЧИВЫЙ, -ая, -ое *разг.* **1.** тиҙ бирелә (мауыға, эйәләшә) торған **2.** (*надоедливый*) бәйләнсек, һырышҡаҡ **3.** (*придирчивый*) бәйләнсек

ПРИВЯ́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **привяза́ть** 1

ПРИВЯ́ЗЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **привяза́ться** **2.** *страд. от* **привя́зывать** 1

ПРИ́ВЯЗЬ *ж* бәй, еле, бау, сылбыр (*һыйырҙарҙы бәйләп тотоу өсөн*); **натя́гивать при́вязь** еле һуҙыу; **соба́ка на при́вязи** бәйҙәге эт

ПРИГА́Р *м*; *разг.* көйөк, көйгән ер (урын)

ПРИГВОЖДА́ТЬ *несов. см.* **пригвозди́ть**

ПРИГВОЗДИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** ҡаҙаҡлау, ҡаҙаҡлап ҡуйыу, сәнсеү; **пригвозди́ть штыко́м** штык менән сәнсеү **2.** *перен.* ҡуҙғала алмау, ҡуҙғала алмаҫлыҡ хәлгә килтереү; **он пригвождён боле́знью к посте́ли** ул ҡуҙғала ла алмай ауырып ята ♦ **пригвозди́ть к позо́рному столбу́** яманатын асыу, хур итеү, хурлыҡ бағанаһына бәйләү

ПРИГИБА́ТЬ *несов. см.* **пригну́ть**

ПРИГИБА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **пригну́ться** **2.** *страд. от* **пригиба́ть**

ПРИГЛА́ДИТЬ *сов. что* **1.** һыйпау, һыйпап шымартыу (ҡуйыу); **пригла́дить во́лосы** сәсте һыйпау, сәсте һыйпап ҡуйыу **2.** *перен.*, *разг.* шымартыу; **пригла́дить стиль статьи́** мәҡәләнең стилен шымартыу

ПРИГЛА́ДИТЬСЯ *сов.*; *разг.* һыйпаныу, тигеҙләнеп ятыу

ПРИГЛА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **пригла́дить**

ПРИГЛА́ЖИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **пригла́диться 2.** *страд. от* **пригла́живать**

ПРИГЛАСИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое саҡырыу ...ы, саҡырған; **пригласи́тельный биле́т** саҡырыу билеты

ПРИГЛАСИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** саҡырыу, саҡырып алыу; **пригласи́ть госте́й** ҡунаҡ саҡырыу; **приглаша́ть на обе́д** ашҡа саҡырып алыу **2.** тәҡдим итеү; **пригласи́ть сесть** ултырырға тәҡдим итеү

ПРИГЛАША́ТЬ *несов. см.* **пригласи́ть**

ПРИГЛАША́ТЬСЯ *несов. страд. от* **приглаша́ть**

ПРИГЛАШЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **пригласи́ть — приглаша́ть; приглаше́ние на сва́дьбу** туйға саҡырыу **2.** саҡырыу ҡағыҙы (хаты); **разосла́ть приглаше́ния** саҡырыу ҡағыҙҙары ебәреү

ПРИГЛАШЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **пригласи́ть 2.** *прил.* саҡырылған; **приглашённый ле́ктор** саҡырылған лектор **3.** *в знач. сущ.* **приглашённый** *м* и **приглашённая** *ж* саҡырылған кеше, саҡырыу буйынса килеүсе кеше, ҡунаҡ; **приглашённые се́ли за стол** ҡунаҡтар өҫтәл артына ултырҙылар

ПРИГЛУША́ТЬ *несов. см.* **приглуши́ть**

ПРИГЛУШИ́ТЬ *сов. что* **1.** баҫа биреү (төшөү), кәметеү, аҙайтыу; **приглуши́ть звук** тауышты баҫа төшөү **2.** *перен., разг.* (*ослабить какое-л. чувство, ощущение*) баҫыу (*мәҫ., тойғоно, ауыртыуҙы*)

ПРИГЛЯДЕ́ТЬ *сов.*; *разг. см.* **присмотре́ть**

ПРИГЛЯДЕ́ТЬСЯ *сов.*; *разг. см.* **присмотре́ться**

ПРИГЛЯ́ДЫВАТЬ *несов.*; *разг. см.* **приглядеть**

ПРИГЛЯ́ДЫВАТЬСЯ *несов.*; *разг. см.* **пригляде́ться**

ПРИГЛЯНУ́ТЬСЯ *сов. кому*; *разг.* күңелгә оҡшау, күңелгә ярау, күҙ төшөү; **ему́ приглянула́сь одна́ де́вушка** уның бер ҡыҙға күҙе төшкән

ПРИГНА́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* ҡыуып алып килеү (ҡайтыу), ҡыуып килтереү, килтереү; **пригна́ть ста́до** көтөүҙе ҡыуып алып килеү **2.** *что* алып килеү, килтереп ҡуйыу, килтереү; **пригна́ть маши́ну в гара́ж** машинаны гаражға килтереп ҡуйыу **3.** *что*; *спец.* (*подогнать*) ашлау, иплəү, ашлап ҡуйыу (ултыртыу), йәплəп ҡуйыу; **пригна́ть дверь к косяку́** ишекте яңаҡтарына ашлап ултыртыу

ПРИГНУ́ТЬ *сов. кого-что* бөгә (эйелдерә) биреү, бөгөп ҡуйыу; **пригну́ть ве́тку к земле́** ботаҡты ергә табан бөгөп ҡуйыу

ПРИГНУ́ТЬСЯ *сов.* эйелеү, бөгөлөү, аҙыраҡ бөгөлөү

ПРИГОВА́РИВАТЬ *несов.* **1.** *см.* **приговори́ть 2.** *что* (*сопровождать словами какое-л. действие*) әйтә-әйтә эшләү (барыу һ.б.), һөйләнә-һөйләнә эшләү (барыу һ.б.)

ПРИГОВО́Р *м* **1.** хөкөм, суд ҡарары, приговор; **оправда́тельный пригово́р** аҡлау хөкөмө; **выноси́ть пригово́р** хөкөм сығарыу (итеү) **2.** *перен., уст.* (*мнение, суждение относительно кого-чего-л.*) ҡарар, хөкөм; **суро́вый пригово́р исто́рии** тарихтың ҡаты хөкөмө

ПРИГОВОРИ́ТЬ *сов. кого-что, к чему* хөкөм итеү, хөкөмгә тарттырыу, хөкөм сығарыу

ПРИГОДИ́ТЬСЯ *сов. кому-чему* ярау, ярап ҡалыу, кәрәге (кәрәк) булыу, файҙаға ярау (ашыу), файҙаһы тейеү; **сове́ты отца́ пригоди́лись** атайҙың кәңәштәре ярап ҡалды

ПРИГО́ДНОСТЬ *ж* яраҡлылыҡ, кәрәге (кәрәк) булыу, файҙалы булыу

ПРИГО́ДНЫЙ, -ая, -ое яраҡлы, ярарлыҡ, кәрәкле; **быть приго́дным к де́лу** эшкә яраҡлы булыу; **сде́лать приго́дным** ярарлыҡ итеү

ПРИГО́ЖИЙ, -ая, -ее **1.** *трад.-поэт.* (*красивый — о человеке*) матур, һөйкөмлө, сибәр **2.** *разг.* (*ясный, солнечный — о погоде*) аяҙ, ҡояшлы, сыуаҡ

ПРИГОЛУ́БИТЬ *сов. кого*; *разг., трад.-поэт.* һөйөү, иркәләү, күңелен күреү

ПРИГО́Н *м см.* **пригна́ть — пригоня́ть** 1, 2

ПРИГО́НКА *ж см.* **пригна́ть — пригоня́ть**

ПРИГОНЯ́ТЬ *несов. см.* **пригна́ть**

ПРИГОРА́ТЬ *несов. см.* **пригоре́ть**

ПРИГОРЕ́ЛЫЙ, -ая, -ое көйөк тәме ингән; (*о печёном, жареном*) көйгән; (*о молоке, супе*) күмһегән

ПРИГОРЕ́ТЬ *сов.* (*о хлебе и т.п.*) көйөү; (*о молоке*) күмһеү; **пиро́г пригоре́л** бәлеш көйгән; **молоко́ пригоре́ло** һөт күмһегән

ПРИ́ГОРОД *м* ҡала яны, ҡала тирәһе, биҫтә

ПРИ́ГОРОДНЫЙ, -ая, -ое **1.** ҡала тирәһендәге (янындағы); **при́городное хозя́йство** ҡала тирәһендәге хужалыҡ **2.** (*о транспорте*) ҡала-тирә ...ы; **при́городный авто́бус** ҡала-тирә автобусы

ПРИГО́РОК *м* түбәләс, түбә, ҡалҡыулыҡ; **подня́ться на приго́рок** түбәләскә менеү

ПРИ́ГОРШНЯ и **ПРИГО́РШНЯ** *ж* **1.** алаҡан, ус, ҡуш ус; **подста́вить приго́ршни** ус ҡуйыу **2.** бер ус; **при́горшня я́год** бер ус еләк ♦ **по́лными при́горшнями (сы́пать, дава́ть и т.п.)** ҡуш услап, күп итеп (һибеү, биреү һ.б.)

ПРИГОРЮ́НИВАТЬСЯ *несов. см.* **пригорю́ниться**

ПРИГОРЮ́НИТЬСЯ *сов.*; *разг., трад.-поэт.* ҡайғыға ҡалыу (батыу, сумыу), моңайыу бойоғоу, бойоғоп (моңайып) китеү

ПРИГОТА́ВЛИВАТЬ *несов. см.* **пригото́вить**

ПРИГОТА́ВЛИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **пригото́виться 2.** *страд. от* **пригота́вливать**

ПРИГОТОВИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое *см.* **подготови́тельный**

ПРИГОТО́ВИТЬ *сов.* **1.** *кого-что* әҙерләү, әҙерләп ҡуйыу, хәстәрләү; **пригото́вить маши́ну к пое́здке** машинаны юлға әҙерләп ҡуйыу; **пригото́вить дрова́** утын хәстәрләү **2.** *что, чего* (*заранее*) алдан әҙерләү, өлгөртөү, әҙерләп ҡуйыу; **пригото́вить ба́ню** мунса өлгөртөү **3.** *что* әҙерләү, бешереү, өлгөртөү; **пригото́вить сала́т** салат әҙерләү; **пригото́вить обе́д** аш өлгөртөү

ПРИГОТО́ВИТЬСЯ *сов. к чему, с неопр.* и *без доп.* әҙерләнеү, әҙерләнеп ҡуйыу, әҙер булыу; **пригото́виться зара́нее** алдан әҙерләнеп ҡуйыу; **пригото́виться к заня́тиям** дәрестәргә әҙерләнеү

ПРИГОТОВЛЕ́НИЕ *с см.* **пригото́вить — приготовля́ть, пригото́виться — приготовля́ться**

ПРИГОТОВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **пригото́вить**

ПРИГОТОВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **пригото́виться 2.** *страд. от* **приготовля́ть**

ПРИГРАНИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое сиккә яҡын, сик буйындағы

ПРИГРЕВА́ТЬ *несов. см.* **пригре́ть**

ПРИГРЕ́ЗИТЬСЯ *сов.* **1.** (*представиться в воображении*) күҙ алдына килеп баҫыу, күҙ алдына баҫыу (килеү), кәүҙәләнеү, һүрәтләнеү **2.** (*присниться*) төшкә инеү

ПРИГРЕСТИ́ *сов.*; *разг.* **1.** *что* (*сгребая, собрать*) көрәү, йыйыу, көрәп (йыйыу) өйөү, көрәп өйөп ҡуйыу; **пригрести́ снег к забо́ру** ҡарҙы ҡойма эргәһенә көрәп өйөп ҡуйыу **2.** (*приблизиться, гребя вёслами*) ишеү, ишеп килеү, ишеп килтереү, ишеп килеп туҡтау; **пригрести́ к бе́регу** ишеп килеп яр буйына туҡтау

ПРИГРЕ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* и *без доп.* йылытыу, йылыта төшөү; **со́лнце пригре́ло** ҡояш йылыта төштө **2.** *кого*; *перен., разг.* ярҙам, хәстәр күрһәтеп яҡынайтыу, һыйындырыу; **пригре́ть у себя́ сиро́т** етемдәрҙе үҙеңә һыйындырыу

ПРИГРЕ́ТЬСЯ *сов.* йылыныу; **пригре́ться на со́лнышке** ҡояшта йылыныу

ПРИГРОЗИ́ТЬ *сов. кому, чем* ҡурҡытыу, янау, ҡурҡытыу ишараһы яһау

ПРИГУ́БИТЬ *сов. что, чего* и *без доп.* ирен тейҙереү, татып (тәмләп) ҡарау

ПРИДАВА́ТЬ *несов. см.* **прида́ть**; **не придава́йте э́тому значе́ния** быға ҙур әһәмиәт бирмәгеҙ

ПРИДАВИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* (*прижать*) баҫтырыу, баҫтырып ҡуйыу, батыра баҫыу, һеңдерә баҫыу; **придави́ть к земле́** ергә батыра баҫыу; **придави́ть ка́мнем** таш менән баҫтырып ҡуйыу **2.** *кого*; *перен., прост.* ҡыҫыу, баҫыу, иҙеү (*рухи яҡтан*) **3.** *разг.* (*задавить*) баҫып үлтереү, һытыу

ПРИДА́ВЛИВАТЬ *несов. см.* **придави́ть**

ПРИДА́ВЛЕННОСТЬ *ж*; *разг.* йәберһетелгәнлек

ПРИДА́ВЛЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **придави́ть 2.** *прил.*; *разг.* (*низкий, придавленный*) тәпәш, йәйпәк **3.** *прил.*; *разг.* (*забитый*) түбәнһетелгән, йәберһетелгән

ПРИДА́НОЕ *с* **1.** игәт, бирнә **2.** (*для новорождённого*) бала бүләге

ПРИДА́ТОК *м* **1.** ҡушымта, тағылма; **быть в ро́ли прида́тка** ҡушымта ролендә булыу **2.** *спец.* өҫтәмә ағзалар, өҫтә(л)мә үҫенте; **прида́ток яи́чника** түллек өҫтәмәһе

ПРИДА́ТОЧНЫЙ, -ая, ое эйәрсән, өҫтәмә; **прида́точная по́чка** *бот.* өҫтәмә бөрө; **прида́точное тре́бование** *юр.* эйәрсән талап ♦ **прида́точное предложе́ние** *грам.* эйәрсән һөйләм

ПРИДА́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* (*прибавить*) өҫтәп биреү, өҫтәү; **прида́ть в по́мощь люде́й** ярҙамға кешеләр өҫтәү **2.** *чего* (*усилить, прибавить что-л.*) (көс, дәрт) биреү, өҫтәү **3.** *что* (*дать свойство*) биреү (*берәй үҙенсәлек, сифат*); **прида́ть усто́йчивость** ныҡлыҡ биреү **4.** *что*; *перен.* (*вложить во что-л. какой-л. смысл*) әһәмиәт биреү; **прида́ть серьёзное значе́ние слова́м** һүҙгә етди әһәмиәт биреү

ПРИДА́ЧА *ж* **1.** *см.* **прида́ть — придава́ть** 1, 2; **2.** (*то, что придано, прибавлено сверх чего-л.*) өҫтәмә, өҫтәү; **проси́ть прида́чу** өҫтәү һорау ♦ **в прида́чу** өҫтәүенә, өҫтәлмә рәүештә

ПРИДВИГА́ТЬ *несов. см.* **придви́нуть**

ПРИДВИГА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **придви́нуться 2.** *страд. от* **придвига́ть**

ПРИДВИЖНО́Й, -ая, -ое күсермәле, күсереләторған; **придвижно́й сто́лик** күсермәле өҫтәл

ПРИДВИ́НУТЬ *сов. что* **1.** (*двигая, приблизить*) яҡынайтыу, яҡын килтереү, эргәгә тартыу; **придви́нуть стол к стене́** өҫтәлде стенаға яҡын тартыу **2.** *разг.* (*сделать более близким по времени*) ваҡыт араһын кәметеү, яҡынайтыу, яҡын күсереү; **придви́нуть срок** ваҡытын яҡынайтыу

ПРИДВИ́НУТЬСЯ *сов.* яҡынлау, яҡынайыу, яҡын килеү

ПРИДВО́РНЫЙ, -ая, -ое **1.** батша һарайындағы, һарай ...ы; **придво́рный поэ́т** батша һарайындағы шағир **2.** *в знач. сущ.* **придво́рный** *м* и **придво́рная** *ж* батшаға яҡын кеше, һарай кешеһе

ПРИДЕ́ЛАТЬ *сов. что, к чему* эшләп (яһап) ҡуйыу, беркетеү; **приде́лать замо́к к дверя́м** ишеккә бик эшләп ҡуйыу

ПРИДЕ́ЛЫВАТЬ *несов. см.* **приде́лать**

ПРИДЕРЖА́ТЬ *сов.*; *разг.* **1.** *кого-что* (*задержать*; *слегка удерживая, не дать упасть и т.п.*) бер аҙ тота төшөү, туҡтатып тороу, тотоңҡорау; **придержа́ть ло́шадь** атты туҡтатып тороу **2.** *что*; *перен.* (*не пустить в оборот*) тотоп (һаҡлап) тороу ♦ **придержа́ть язы́к** *см.* **язы́к**

ПРИДЕ́РЖИВАТЬ *несов. см.* **придержа́ть**

ПРИДЕ́РЖИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *за что* (*слегка держаться*) тотоноу, тотоңҡорау, тотоноп ба-

рыу (тороу); **придéрживаться рукóй за лéстницу** ҡул менән баҫҡысҡа тотоноу **2.** *чего* менән барыу, буйынса барыу, тотоу, -тан/-тән барыу; **придéрживаться прáвой стороны́** уң яҡтан барыу **3.** *чего* тороу, булыу, яҡлы булыу; **придéрживаться осóбого мнéния** айырым фекерҙә булыу **4.** *страд. от* **придéрживать**

ПРИДИ́РА *м* и *ж*; *разг.* бәйләнсек (эләксән) кеше

ПРИДИРА́ТЬСЯ *несов. см.* **придрáться**

ПРИДИ́РКА *ж* бәйләнеү, соҡсоноу

ПРИДИ́РЧИВОСТЬ *ж* бәйләнсеклек, бәйләнеүсәнлек

ПРИДИ́РЧИВЫЙ, -ая, -ое бәйләнсек, бәйләнеүсән, эләксән; **приди́рчивый человéк** бәйләнсек кеше

ПРИДОРО́ЖНЫЙ, -ая, -ое юл буйындағы, юл янындағы (эргәһендәге)

ПРИДРА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* **1.** *к кому-чему* и *без доп.* бәйләнеү, ҡаныҡыу; **придрáться к пустякý** ваҡ-төйәккә бәйләнеү; **придрáться к прохóжим** үтеп барыусыларға бәйләнеү **2.** *к чему* (*использовать как предлог для чего-л.*) һылтаныу, һылтау итеп алыу, бәйләнеү

ПРИДУ́МАТЬ *сов. что* **1.** уйлап табыу (сығарыу), башҡа килеү; **придýмать нóвое срéдство** яңы сара уйлап сығарыу **2.** (*выдумать*) хыял (фараз) итеү, тип уйлау

ПРИДУ́МЫВАТЬ *несов. см.* **придýмать**

ПРИДУ́РИВАТЬСЯ *несов.*; *прост.* алмашаланыу, алмаша булыу, белмәгән булып ҡыланыу

ПРИДУРКОВА́ТОСТЬ *ж*; *разг.* иҫәүәнлек, аҡылға һайлыҡ, тинтәклек

ПРИДУРКОВА́ТЫЙ, -ая, -ое *разг.* иҫәүән, тинтәк, аҡылға бер төрлө

ПРИДУ́РОК *м*; *прост.* иҫәүән, аҡылға бер төрлө кеше

ПРИ́ДУРЬ *ж*; *разг.* иҫәр холоҡ, насар холоҡ; **с при́дурью** иҫәр, аҡылға һай, тиле (*кеше тураһында*)

ПРИДУШИ́ТЬ *сов. кого*; *разг.* быуып үлтереү, тонсоҡтороп үлтереү

ПРИДЫХА́НИЕ *с* еңелсә һулыш; **произноси́ть с придыхáнием** еңелсә һулыш менән әйтеү

ПРИДЫХА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое *лингв.* еңелсә һулышлы, ышҡылыулы (*тартынҡы өндәргә ҡарата*)

ПРИЕДА́ТЬСЯ *несов. см.* **приéсться**

ПРИЕ́ЗД *м см.* **приезжáть**; **приéзд в гóрод** ҡалаға килеү; **с приéздом!** килеүегеҙ менән!, хуш килдегеҙ!

ПРИЕЗЖА́ТЬ *несов. см.* **приéхать**

ПРИЕЗЖА́ЮЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **приезжáть** **2.** *в знач. сущ.* **приезжáющий** *м* и **приезжáющая** *ж* үткенсе, юлаусы, мосафир

ПРИЕ́ЗЖИЙ, -ая, -ее **1.** ситтән килеүсе, ситтән килгән; **приéзжие арти́сты** ситтән килгән артистар **2.** *в знач. сущ.* **приéзжий** *м* и **приéзжая** *ж* (ситтән) килгән кеше, ситтән килеүсе

ПРИЁМ *м* **1.** *см.* **приня́ть** — **принимáть** 1, 2, 4, 6; **приём в институ́т** институтҡа ҡабул итеү; **приём на рабóту** эшкә алыу; **часы́ приёма** ҡабул итеү сәғәттәре; **приём врачá** табиптың ҡабул итеү сәғәттәре **2.** ҡабул итеү (мәжлесе); **устрóить приём** ҡабул итеүҙе ойоштороу; **официáльный приём** рәсми ҡабул итеү **3.** (*характер встречи*) ҡаршылау, ҡаршы алыу; **оказáть тёплый приём** йылы ҡаршылау **4.** (*в сочетании с числительным "один"*) йотом, бүлем, юл, алым; **сдéлать всё в оди́н приём** бөтәһен бер юлы эшләп ҡуйыу **5.** (*способ осуществления чего-л.*) ысул, алым; **агротехни́ческие приёмы** агротехник алымдар; **приём борьбы́** көрәш ысулы; **литератýрный приём** әҙәби алым

ПРИЕ́МЛЕМОСТЬ *ж*; *книжн.* ҡабул итерлек булыу, яраҡлылыҡ

ПРИЕ́МЛЕМЫЙ, -ая, -ое яраҡлы, лайыҡ, мәғҡул, ҡабул ите(ле)рлек; **считáть приéмлемым** мәғҡул күреү; **вполнé приéмлемое предложéние** ҡабул итерлек тәҡдим

ПРИЁМНИК *м* **1.** (*радиоприёмник*) алғыс, радиоалғыс (*сигнал ала торған аппарат*); **включи́ть приёмник** радиоалғысты асыу **2.** (*устройство для собирания чего-л.*) йыйғыс (соҡор), ҡабул иткес; **в приёмник полилáсь водá** йыйғыс соҡорға һыу аға башланы **3.** (*учреждение*) приёмник; **дéтский приёмник** балалар приёмнигы

ПРИЁМНЫЙ, -ая, -ое **1.** ҡабул итеү, алыу ...ы, алғыс; **приёмный день** ҡабул итеү көнө; **приёмные экзáмены** ҡабул итеү имтихандары; **приёмная антéнна** *тех.* алғыс антенна **2.** *в знач. сущ.* **приёмная** *ж* ҡабул итеү бүлмәһе; **приёмная в больни́це** хәстәханала ҡабул итеү бүлмәһе **3.** (*о детях*) аҫрауға (тәрбиәгә) алынған; (*о родителях*) аҫрауға (бала) алған; **приёмный сын** аҫрауға алынған ул

ПРИЁМОЧНЫЙ, -ая, -ое ҡабул итеү ...ы, алыу(сы); **приёмочный пункт** ҡабул итеү пункты

ПРИЁМЩИК *м* и **ПРИЁМЩИЦА** *ж* ҡабул итеүсе, ҡабул итеп тороусы

ПРИЁМЫШ *м*; *разг.* аҫрау, аҫрауға (аҫрарға) алған бала

ПРИЕ́СТЬСЯ *сов.*; *разг.* екһеү, екһетеү, екһенеү, екһендереү, ялҡытыу; **лапшá мне приéлась** туҡмастан екһендем; **мне э́то приéлось** был мине ялҡытты инде

ПРИЕ́ХАТЬ *сов.* (ултырып) килеү, менән килеү, ҡайтыу; **приéхать домóй** өйгә ҡайтыу; **приéхать автóбусом** автобус менән килеү

ПРИЖА́ТЬ *сов. кого-что* **1.** (*придавить*) ҡыҫыу, баҫтырыу; **прижáть кáмнем** таш менән баҫтырыу; **прижáть рýку к груди́** ҡулды күкрәккә ҡыҫыу **2.** *перен.*, *разг.* (*притеснить*) ҡыҫыу, йәберләү, иҙеү ♦ **прижáть в ýгол** *см.* **ýгол**

ПРИЖА́ТЬСЯ *сов. к кому-чему* һырыныу, һырышыу, һыйыныу; **прижа́ться к земле́** ергә һырышыу; **прижа́ться к ма́тери** әсәгә һырыныу

ПРИЖЕ́ЧЬ *сов. что* өтөү, көйҙөрөү, һөртөү, зәһәр нәмә баҫыу; **приже́чь ра́ну йо́дом** яраны йод менән өтөү

ПРИЖИВА́ЕМОСТЬ *ж; спец.* үҙләшеү, ерләшеү

ПРИЖИВА́ТЬ *несов. см.* **прижи́ть**

ПРИЖИВА́Л *м* и **ПРИЖИВА́ЛКА** *ж; разг., уст. см.* **прижива́льщик**

ПРИЖИВА́ЛЬЩИК *м* и *уст.* **ПРИЖИВА́ЛЬЩИЦА** *ж* әрәмтамаҡ (*кеше елкәһендә йәшәүсе*)

ПРИЖИВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **прижи́ться** **2.** *страд. от* **прижива́ть**

ПРИЖИВИ́ТЬ *сов. что* ялғап (йәбештереп) үҫтереү; **приживи́ть ткань** туҡыма ялғап үҫтереү

ПРИЖИВИ́ТЬСЯ *сов.* ялғанып үҫеү

ПРИЖИВЛЕ́НИЕ *с; спец. см.* **приживи́ть — приживля́ть, приживи́ться — приживля́ться**

ПРИЖИВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **приживи́ть**

ПРИЖИВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **приживи́ться** **2.** *страд. от* **приживля́ть**

ПРИЖИГА́НИЕ *с* **1.** *см.* **прижига́ть** **2.** көйҙөрөп дауалау ысулы

ПРИЖИГА́ТЬ *несов. см.* **приже́чь**

ПРИЖИ́ЗНЕННЫЙ, -ая, -ое (*происшедший ещё при чьей-л. жизни*) үҙе иҫән сағында (саҡта), үлмәҫ борон -ған/-гән; **прижи́зненное изда́ние сочине́ний Валиди́** Вәлидиҙең үҙе иҫән сағында сыҡҡан әҫәрҙәре

ПРИЖИМА́ТЬ *несов. см.* **прижа́ть**

ПРИЖИМА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **прижа́ться** **2.** *страд. от* **прижима́ть**

ПРИЖИ́МИСТОСТЬ *ж; разг.* һаранлыҡ, ҡормошлоҡ, ҡатылыҡ

ПРИЖИ́МИСТЫЙ, -ая, -ое *разг.* һаран, ҡомһоҙ, ҡормош, ҡаты (*иҫәпләшеүҙә*); **прижи́мистый челове́к** һаран кеше

ПРИЖИ́ТЬ: прижи́ть ребёнка уйнаштан (йөрөп) бала табыу, ситтән бала табыу

ПРИЖИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*привыкнуть*) эйәләшеү, эйәләү, үҙләшеү; **где му́ха, там и кома́р приживётся** себенле ергә серәкәй эйәләр **2.** (*акклиматизироваться — о растениях*) ерләшеү, ерһенеү, үҫеп китеү

ПРИЗ *м* бүләк, приз; **получи́ть пе́рвый приз** беренсе призды алыу

ПРИЗАДУ́МАТЬСЯ *сов.; разг.* (бер аҙ) уйға ҡалыу, әҙерәк уйланыу, уйға төшөү; **она́ призаду́малась** ул уйға ҡалды

ПРИЗАДУ́МЫВАТЬСЯ *несов. см.* **призаду́маться**

ПРИЗАНЯ́ТЬ *сов. что, чего; разг.* бер аҙ үтескә (көтөргә) алыу (алып тороу) (*аҙ ғына ваҡытҡа*)

ПРИЗВА́НИЕ *с* **1.** *уст. см.* **призва́ть** 1, 3; **2.** (*склонность к чему-л.*) һәләтлелек, булмыш, күңел тартыу; **худо́жник по призва́нию** булмышы менән рәссам; **призва́ние к иску́сству** сәнғәткә һәләтлелек **3.** (*предназначение*) бурыс, вазифа; **высо́кое призва́ние** юғары бурыс

ПРИЗВА́ТЬ *сов. кого-что* **1.** саҡырыу, саҡырып алыу; **призва́ть к поря́дку** тәртипкә саҡырыу **2.** (*привлечь к важному делу*) саҡырыу, өндәү; **призва́ть к борьбе́** көрәшкә өндәү **3.** (*на военную службу*) алыу; **призва́ть в а́рмию** әрмегә алыу

ПРИЗЕ́МИСТЫЙ, -ая, -ое *разг.* **1.** (*малорослый*) тәбәнәк, төптән йыуан, төпөш; **призе́мистый челове́к** тәбәнәк кеше **2.** (*низкий — о предмете*) лапаҡ, тәпәш; **призе́мистый дом** лапаҡ өй

ПРИЗЕМЛЕ́НИЕ *с см.* **приземли́ть — приземля́ть, приземли́ться — приземля́ться**

ПРИЗЕМЛИ́ТЬ *сов. что; ав.* (ергә) төшөрөү, (ергә) ултырыу; **приземли́ть самолёт** самолётты ергә ултыртыу

ПРИЗЕМЛИ́ТЬСЯ *сов.; ав.* (ергә) ултырыу, (ергә) төшөү; **вертолёт благополу́чно приземли́лся** вертолёт ергә имен төштө

ПРИЗЕМЛЯ́ТЬ *несов. см.* **приземли́ть**

ПРИЗЕМЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **приземли́ться** **2.** *страд. от* **приземля́ть**

ПРИЗЁР *м* и *разг.* **ПРИЗЁРША** *ж; спорт.* приз алыусы, бүләкләнеүсе

ПРИ́ЗМА *ж; мат., физ.* призма (*ҡырлы есем*); **зерка́льная при́зма** көҙгөлө призма; **пра́вильная при́зма** дөрөҫ призма ♦ **смотре́ть сквозь при́зму** *чего* үҙ күҙлеге аша ҡарау, тәьҫиренән сығып эш итеү

ПРИЗМАТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** *мат., физ.* призматик, призма формаһындағы, призма аша алынған; **призмати́ческая пове́рхность** призматик йөҙ; **призмати́ческий спектр** призма аша алынған спектр **2.** (*о приборах*) призмалы; **призмати́ческий бино́кль** призмалы бинокль

ПРИЗНАВА́ТЬ *несов. см.* **призна́ть**

ПРИЗНАВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **призна́ться** **2.** *в 1 л. ед. ч. наст. вр.* **признаю́сь** *в знач. вводн. сл.* дөрөҫөн әйткәндә, асыҡтан-асыҡ әйткәндә; **признаю́сь, я не знал об э́том** дөрөҫөн әйткәндә, мин был турала белмәнем **3.** *страд. от* **признава́ть**

ПРИ́ЗНАК *м* билге, билдә, ишарат; **видовы́е при́знаки** *биол.* төр билдәләре; **при́знаки дели́мости чи́сел** *мат.* һандарҙың бүленеүсәнлек билдәләре

ПРИЗНА́НИЕ *с* **1.** *см.* **призна́ть** 1, 2, **призна́ться** 1, 2; **2.** (*слова признающегося в чём-л.*) таныу, әйтеп биреү, асылыу, асып һалыу; **призна́ние подсуди́мого** *юр.* ғәйепләнеүсенең үҙ ғәйебен таныуы; **вы́слушать призна́ние** *чьё-л.* кемдеңдер асылыуын тыңлау **3.** (*общественное уважение*) танылыу, абруй ҡаҙаныу ♦ **призна́ние в любви́** мөхәббәт белдереү

ПРИ́ЗНАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **призна́ть 2.** *прил.* танылған; **при́знанный учёный** танылған ғалим

ПРИЗНА́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* ҡәҙерен белеү, рәхмәт (әйтеү, белдереү); **в знак призна́тельности** рәхмәт йөҙөнән

ПРИЗНА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое рәхмәт белдергән, ҡәнәғәт, рәхмәтле; **призна́тельный взгляд** рәхмәт белдергән ҡараш; **о́чень призна́телен** *разг.* (һеҙгә) ҙур рәхмәт

ПРИЗНА́ТЬ *сов.* **1.** *что* таныу, иҡрар итеү (ҡылыу); **призна́ть но́вое госуда́рство** яңы дәүләтте таныу; **призна́ть права́** хоҡуғын таныу; **призна́ть свою́ оши́бку** үҙ хатаңды иҡрар итеү **2.** *кого-что* таныу, тип табыу, иҫәпләү, тартыу; **призна́ть рабо́ту зако́нченной** эште тамамланған тип табыу **3.** *кого-что*; *прост.* (*узнать*) таныу; **призна́ть его́ по го́лосу** уны тауышынан таныу

ПРИЗНА́ТЬСЯ *сов.* **1.** *в чём* таныу, иҡрар итеү, тип табыу; **подсуди́мые призна́лись** *юр.* ғәйепләнеүселәр үҙ ғәйептәрен иҡрар итте; **призна́ться в свои́х оши́бках** үҙ хатаңды таныу **2.** әйтеп (һөйләп) биреү, сисеп һалыу; **призна́ться в любви́** үҙенең һөйөүен әйтеп биреү, мөхәббәт белдереү **3.** *неопр.* **призна́ться** и *в 1 л. ед. ч. буд. вр.* **призна́юсь** *в знач. вводн. сл.* дөрөҫөн (асыҡтан-асыҡ) әйткәндә; **призна́ться, э́то мне непоня́тно** асыҡтан-асыҡ әйткәндә, миңә был аңлашылмай

ПРИЗОВО́Й, -ая, -ое призлы, бүләкле, бүләк ...ы; **призово́е ме́сто** бүләкле урын; **призово́й фонд** бүләк фонды

ПРИЗО́Р *м*; *уст.*, *разг.* (*обычно в род. п.* и *с предлогом "без"*) ҡарауһыҙ, күҙәтеүһеҙ, бағыуһыҙ; **де́ти без призо́ра** ҡарауһыҙ балалар

ПРИ́ЗРАК *м* **1.** шәүлә, кәүҙәләнеш, (һынланып) күҙгә күренеү; **при́зраки про́шлого** үткәндең шәүләһе **2.** (*привидение*) өрәк

ПРИ́ЗРАЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*воображаемый*) хыялда ғына булған, хыялдағы; **при́зрачные наде́жды** хыялдағы өмөттәр **2.** (*неясный*) томанлы, тоноҡ, күренер-күренмәҫ; **при́зрачный свет** күренер-күренмәҫ яҡтылыҡ шәүләһе **3.** өрәк, күҙгә генә күренгән; **при́зрачное виде́ние** өрәк күренеү

ПРИЗРЕ́НИЕ *с см.* **призре́ть**; **оста́ться без призре́ния** ҡарауһыҙ ҡалыу

ПРИЗРЕ́ТЬ *сов. кого*; *уст.* тәрбиәгә алыу, бағыу, ҡарау; **призре́ть сироту́** етемде тәрбиәгә алыу

ПРИЗЫ́В *м* **1.** *см.* **призва́ть — призыва́ть**; **призы́в в а́рмию** армияға алыу; **призы́в к моли́тве** *рел.* аҙан әйтеү **2.** (*просьба, мольба*) ялбарыу, һорау, үтенеү; **призы́в о по́мощи** ярҙам һорау **3.** (*лозунг*) саҡырыу, оран, өндәү; **призы́в па́ртии** партия өндәүе **4.** *собир.*; *воен.* (*призванные*) призыв, хәрби хеҙмәткә алынғандар; **весе́нний призы́в** яҙын хәрби хеҙмәткә алынғандар

ПРИЗЫВА́ТЬ *несов. см.* **призва́ть**

ПРИЗЫВНИ́К *м*; *воен.* призывник, саҡыраҡ (*гәскәри хеҙмәткә саҡырылыусы кеше*)

ПРИЗЫВНО́Й, -ая, -ое саҡырыу ...ы, призыв ...ы, хәрби хеҙмәткә алыу ...ы; **призывно́й пункт** призыв пункты; **призывна́я коми́ссия** саҡырыу комиссияһы

ПРИЗЫ́ВНЫЙ, -ая, -ое саҡырыу ...ы, ялбарыу ...ы, үтенеү; **призы́вное сло́во** өндәү һүҙе

ПРИ́ИСК *м* прииск (*алтын һ.б. ҡаҙылдыҡтар сығарыла торған урын*); **золоты́е при́иски** алтын приискылары

ПРИИСКА́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* эҙләп табыу, табып алыу; **приискать себе́ кварти́ру** үҙеңә фатир эҙләп табыу

ПРИИ́СКИВАТЬ *несов. см.* **приискать**

ПРИИСКО́ВЫЙ, -ая, -ое прииск ...ы; **приисковая конто́ра** прииск контораһы

ПРИЙТИ́ *сов.* **1.** килеү, килеп етеү, ҡайтыу; **прийти́ в шко́лу** мәктәпкә килеү; **прийти́ на рабо́ту** эшкә килеү; **прийти́ домо́й** өйгә ҡайтыу **2.** (*настать*) килеү, килеп етеү; **пришла́ о́сень** көҙ килде **3.** *к чему* килеү; **прийти́ к заключе́нию** һығымтаға килеү; **прийти́ к пра́вильному реше́нию** дөрөҫ ҡарарға килеү **4.** (*с предлогом "в"*) китеү, килеү, -ыу/-еү; **прийти́ в движе́ние** хәрәкәткә килеү; **прийти́ в у́жас** ҡурҡып китеү; **прийти́ в волне́ние** тулҡынланып китеү; **прийти́ в восто́рг** ныҡ шатланып китеү; **прийти́ в упа́док** емерелеү, тарҡалыу ♦ **прийти́ в го́лову** башҡа килеү; **прийти́ в себя́**: 1) аңға килеү, иҫкә килеү; 2) тынысланыу; **прийти́ на па́мять** *см.* **па́мять**; **прийти́ к ша́почному разбо́ру** *см.* **ша́почный**; **прийти́ на ум** *см.* **ум**

ПРИЙТИ́СЬ *сов.* **1.** (*совпасть с чем-л.*) тура килеү, эләгеү; **тре́тье числоо́ пришло́сь на вто́рник** өсө шишәмбегә тура килде **2.** *разг.* (*подойти*) таман булыу, ярау; **ша́пка пришла́сь ей по голове́** бүрек уның башына яраны **3.** *кому безл.* (*довестись*) булыу, тура килеү; **нам пришло́сь нелегко́** беҙгә еңел булманы **4.** *с неопр. безл.* тура килеү, кәрәк булыу; **прихо́дится согласи́ться** килешергә тура килә **5.** *прост.* (*стать в какую-л. цену*) ҡиммәткә төшөү **6.** *в 3 л. ед. ч. буд. вр.* **придётся** тура килә; **как придётся** нисек тура килә; **когда́ придётся** ҡасан тура килә ♦ **прийти́сь по вку́су (по́ сердцу, по нра́ву, по душе́)** оҡшау

ПРИКА́З *м* **1.** бойороҡ, приказ; **боево́й прика́з** хәрби приказ; **отда́ть прика́з** бойороҡ биреү **2.** *ист.* приказ (*Мәскәү дәүләте заманында идара эшенең айырым тармағын алып барыусы учреждение*)

ПРИКАЗА́НИЕ *с* бойороу, ҡушыу

ПРИКАЗА́ТЬ *сов. кому* и *с неопр.* бойороу, ҡушыу, һүҙ ҡушыу, бойороҡ биреү; **приказа́ть нача́ть наступле́ние** һөжүмде башларға бойороу ♦ **приказа́ть до́лго жить** вафат булыу, гүр эйәһе булыу

ПРИКА́ЗЧИК *м*; *ист.* **1.** (*наёмный служащий, продавец*) һатыусы **2.** (*управляющий имением*) приказчик

ПРИКА́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **приказа́ть**

ПРИКА́ЛЫВАТЬ *несов. см.* **приколо́ть**

ПРИКА́ЛЫВАТЬСЯ *несов. страд. от* **прика́лывать**

ПРИКА́НЧИВАТЬ *несов. см.* **прико́нчить**

ПРИКАРМА́НИВАТЬ *несов. см.* **прикарма́нить**

ПРИКАРМА́НИТЬ *сов. что*; *прост.* үҙләштереү, урлау, сәлдереү

ПРИКА́РМЛИВАНИЕ *с см.* **прика́рмливать**

ПРИКА́РМЛИВАТЬ *несов.* **1.** *см.* **прикорми́ть 2.** *кого*; *разг.* (өҫтәмә рәүештә) ашатыу; **прика́рмливать ребёнка ка́шей** балаға өҫтәмә рәүештә бутҡа ашатыу

ПРИКАСА́ТЬСЯ *несов. см.* **прикосну́ться**

ПРИКАСПИ́ЙСКИЙ, -ая, -ое Каспий буйы ...ы; **Прикаспи́йская ни́зменность** Каспий буйы уйһыулығы

ПРИКАТИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* (*катя, доставить*) тәгәр(л)әтеп килтереү, тәгәр(л)әтеп килтереп ҡуйыу; **прикати́ть бо́чку** мискәне тәгәрәтеп килтереү **2.** *разг.* (*приехать*) килеү, килеп туҡтау (төшөү)

ПРИКАТИ́ТЬСЯ *сов.* тәгәр(л)әп килеү, тәгәр(л)әп килеп туҡтау

ПРИКА́ТЫВАНИЕ *с*; *спец.* катоклау, тигеҙләү; **прика́тывание по́чвы** *с.-х.* тупраҡ өҫтөн катоклау

ПРИКА́ТЫВАТЬ *несов. см.* **прикати́ть**

ПРИКА́ТЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **прикати́ться 2.** *страд. от* **прика́тывать** 1

ПРИКИ́ДКА *ж*; *разг. см.* **прики́нуть**

ПРИКИ́ДЫВАТЬСЯ *несов. см.* **прики́нуться**

ПРИКИ́НУТЬ *сов.*; *разг.* **1.** *что, чего* (*прибавить*) өҫтәү, өҫтәп ебәреү, арттырыу **2.** *что* (*примерить*) кейеп (үлсәп) ҡарау; **прики́нуть костю́м** костюмды кейеп ҡарау **3.** *что* (*приблизительно взвесить*) үлсәү, бизмәнгә һалыу, үлсәп ҡарау; **прики́нуть на веса́х** үлсәүгә һалып үлсәп ҡарау **4.** *что* и *без доп.* (*рассчитать, сообразить*) самалау, самалап (иҫәпләп) алыу, уйлап (самалап, иҫәпләп) ҡарау; **прики́нуть расстоя́ние** араны самалап алыу; **прики́нуть в уме́** уйлап ҡарау

ПРИКИ́НУТЬСЯ *сов. кем-чем*; *разг.* (юрамал) ҡыланыу, һалышыу, булып күренеү; **прики́дываться незна́ющим** белмәмешкә һалышыу; **прики́нуться дру́гом** дуҫ булып ҡыланыу

ПРИКИПА́ТЬ *несов. см.* **прикипе́ть**

ПРИКИПЕ́ТЬ *сов.*; *разг.* **1.** ҡаҫмаҡланып йәбешеү, көйөп йәбешеү, көйөү **2.** *к кому-чему*; *перен.*, *прост.* эйәләшеү, өйрәнеү, эҫенеү; **прикипе́ть душо́й** эҫенеү, кемгәлер ныҡ эйәләшеү

ПРИКЛА́Д *м* **1.** (*у огнестрельного оружия*) төйҙә, мылтыҡ түтәһе **2.** *портн.* аҫтарлыҡ, төймә (*тегенец өсөн кәрәк-яраҡ*)

ПРИКЛАДНО́Й, -ая, -ое практик, ғәмәли, ҡулланма; **прикладны́е нау́ки** ғәмәли фәндәр; **прикладна́я матема́тика** ғәмәли математика ♦ **прикладно́е иску́сство** биҙәү-ҡулланма сәнғәте

ПРИКЛА́ДЫВАТЬ *несов. см.* **приложи́ть** 1

ПРИКЛА́ДЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **приложи́ться 2.** *страд. от* **прикла́дывать**

ПРИКЛЕ́ИВАТЬ *несов. см.* **прикле́ить**

ПРИКЛЕ́ИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **прикле́иться 2.** *страд. от* **прикле́ивать**

ПРИКЛЕ́ИТЬ *сов. что* йәбештереү, елем менән беркетеү, елемләп ҡуйыу; **прикле́ить ма́рку** марканы йәбештереү

ПРИКЛЕ́ИТЬСЯ *сов.* йәбешеү (*йәбешеп ҡуша һылашыу*)

ПРИКЛЕПА́ТЬ *сов. что* нығытыу, сөйләү, сейнәү, сигәләү, беркетеү

ПРИКЛЕПА́ТЬСЯ *сов.* сигәләп беркетелеү

ПРИКЛЁПКА *ж* **1.** *см.* **приклепа́ть** — **приклёпывать 2.** (*то, что приклёпано*) сейнәп ҡуйылған нәмә (*киҫәк, өлөш һ.б.*)

ПРИКЛЁПЫВАТЬ *несов. см.* **приклепа́ть**

ПРИКЛЁПЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **приклепа́ться 2.** *страд. от* **приклёпывать**

ПРИКЛОНИ́ТЬ *сов. что*; *разг.* эйеү; **приклони́ть ве́тви де́рева к земле́** ағас ботаҡтарын ергә эйеү ♦ **не́где (не́куда) го́лову приклони́ть** һыйыныр урын юҡ, морон терәр (төртөр) урын юҡ

ПРИКЛОНИ́ТЬСЯ *сов.* эйелеү; **приклони́ться к земле́** ергә эйелеү

ПРИКЛОНЯ́ТЬ *несов. см.* **приклони́ть**

ПРИКЛОНЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **приклони́ться 2.** *страд. от* **приклоня́ть**

ПРИКЛЮЧА́ТЬ *несов. см.* **приключи́ть**

ПРИКЛЮЧА́ТЬСЯ I *несов. см.* **приключи́ться**

ПРИКЛЮЧА́ТЬСЯ II *несов. страд. от* **приключа́ть**

ПРИКЛЮЧЕ́НИЕ *с* **1.** (*происшествие*) (көтмәгәндә булған) хәл-ваҡиға, кисереш; **весёлое приключе́ние** күңелле хәл-ваҡиға **2.** (*похождение*) мажара, баштан үткәндәр; **доро́жные приключе́ния** юл мажаралары; **кни́га о приключе́ниях** мажаралар тураһында китап

ПРИКЛЮЧЕ́НЧЕСКИЙ, -ая, -ое мажаралы; **приключе́нческий рома́н** мажаралы роман

ПРИКЛЮЧИ́ТЬ *сов. что*; *тех.* ҡушыу, тоташтырыу, ялғау

ПРИКЛЮЧИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* булыу, осрау, башҡа (бәлә) төшөү, баштан үтеү, килеп сығыу; **что с ва́ми приключи́лось?** башығыҙға ниндәй бәлә төштө?; **приключи́лась неприя́тность** күңелһеҙлек килеп сыҡты

ПРИКОВА́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* (*ковкой присоединить*) сүкеп беркетеү **2.** (*прикрепить цепями*) бығаулау, сынйырлау **3.** *что*; *перен.* ҡаҙаҡлау, беркетеү, (үҙенә) тартыу (йәлеп итеү); **прикова́ть к себе́ внима́ние** иғтибарҙы үҙенә

тартыу ♦ **прикова́ть к посте́ли** түшәккә йығыу (*сир тураһында*)

ПРИКОВА́ТЬСЯ *сов.* **1.** сүкеп беркетелеү **2.** *перен.* (*о внимании, взгляде и т.п.*) текәлеү, төбәлеү, йүнәлеү

ПРИКО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **прикова́ть**

ПРИКО́ВЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **прикова́ться 2.** *страд. от* **прико́вывать**

ПРИКОВЫЛЯ́ТЬ *сов.*; *разг.* тәнтерәкләп килеү, саҡ-саҡ һөйрәлеп барыу (килеү, ҡайтыу)

ПРИКО́Л *м* ҡаҙыҡ; **прико́л плота́** һал бәйләү өсөн ҡаҙыҡ ♦ **на прико́ле** бәйҙә (бәйле) тороу

ПРИКОЛА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **приколоти́ть**

ПРИКОЛА́ЧИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **приколоти́ться 2.** *страд. от* **прикола́чивать**

ПРИКО́ЛКА *ж*; *разг.* **1.** *см.* **приколо́ть – прика́лывать** 1; **2.** (*то, чем прикалывают что-л.*) ҡаҙауыс, сәс ҡыҫтырғыс; **прико́лка для воло́с** сәс ҡаҙауысы

ПРИКОЛОТИ́ТЬ *сов. что* **1.** *разг.* ҡаҙаулау, ҡаҙаҡлау, сөйләү, ҡаҙаҡлап ҡуйыу; **приколоти́ть до́ску** таҡтаны ҡаҙаҡлап ҡуйыу **2.** *прост.* (*побить*) бәргеләп (туҡмап) китеү (алыу)

ПРИКОЛОТИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* ҡаҙаҡланыу

ПРИКО́ЛОТЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **приколо́ть 2.** *прил.* ҡаҙаулы

ПРИКОЛО́ТЬ *сов.* **1.** *что* (*прикрепить*) ҡаҙау, ҡаҙап ҡуйыу, тағыу; **приколо́ть цветы́ на грудь** түшкә сәскә ҡаҙау **2.** *кого*; *разг.* (*убить*) ҡаҙап үлтереү, сәнсеп үлтереү

ПРИКОМАНДИРОВА́ТЬ *сов. кого-что* ваҡытлыса эшкә ебәреү, командировать итеү, ваҡытлыса беркетеү (*учреждение, ғәскәри часть һ.б. ҡарамағына*)

ПРИКО́НЧИТЬ *сов.*; *разг.* **1.** *что* (*израсходовать*) тамамлау, бөтөрөү; **прико́нчить все запа́сы** бөтә запастарҙы бөтөрөү **2.** *кого* (*добить*) үлтереү, бөтөрөү, дөмөктөрөү, юҡ итеү; **прико́нчить звéря** йәнлекте үлтереү

ПРИКОПИ́ТЬ *сов. что, чего*; *разг.* туплау, йыйыу

ПРИКО́ПКА *ж*; *сад.* күмеп тороу, күмеү; **прико́пка се́янцев** үҫентеләрҙе күмеп тороу

ПРИКО́РМ *м* алдатҡыс; аҙыҡ (*малдар өсөн*); ем (*ҡош, балыҡ өсөн*); **прико́рм для ры́бы** балыҡ еме; **ста́вить прико́рм** алдатҡыс һалыу

ПРИКОРМИ́ТЬ *сов. кого* ем биреп (ашатып) эйәләштереү; **прикорми́ть голубе́й** күгәрсендәрҙе ашатып эйәләштереү

ПРИКО́РМКА *ж см.* **прико́рм**

ПРИКОРНУ́ТЬ *сов.*; *разг.* **1.** (*прислонившись, прилечь*) терәлеп (һөйәнеп) йоҡлау **2.** (*задремать*) әҙ генә йоҡлап алыу, ойоу, серем итеп алыу

ПРИКОСНОВЕ́НИЕ *с см.* **прикосну́ться**

ПРИКОСНУ́ТЬСЯ *сов. к кому-чему* ҡағылыу, тейеү, тейеп (ҡағылып) китеү; **не прикосну́ться к еде́** ашҡа ҡағылмау

ПРИКРА́СИТЬ *сов. что*; *разг.* арттырып (өҫтәп) һөйләү, матурлап (күпертеп) һөйләү

ПРИКРА́СЫ *мн.* (*ед.* **прикра́са** *ж*); *разг.* **1.** (*преувеличения*) матурлау, биҙәү, шымартыу **2.** (*то, что может украсить кого-что-л.*) биҙәк, биҙәүес, шымартыу

ПРИКРА́ШИВАТЬ *несов. см.* **прикра́сить**

ПРИКРЕПИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, ое беркетеү ...ы, теркәү ...ы; **прикрепи́тельный тало́н** беркетеү талоны

ПРИКРЕПИ́ТЬ *сов. кого-что, к кому-чему* **1.** беркетеү, беркетеп ҡуйыу, ҡаҙау, тағыу; (*полозья к саням*) табанлау; **прикрепи́ть о́рден** орден тағыу; **прикрепи́ть на кры́ше флаг** ҡыйыҡҡа флаг ҡаҙау; **прикрепи́ть зе́ркало к стене́** көҙгөнө стенаға беркетеү; **прикрепи́ть к саня́м желе́зные поло́зья** сананы тимер менән табанлау **2.** (*передать в чьё-л. ведение*) беркетеү, беркетеп ҡуйыу; **прикрепи́ть ученика́ к ма́стеру** өйрәнсекте оҫтаға беркетеү **3.** (*зарегистрировать где-л.*) теркәү, теркәп ҡуйылыу, иҫәптә тороу

ПРИКРЕПИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*прочно приделаться*) йәбешеү, беркетелеү **2.** (*стать на учёт*) теркәлеү, иҫәпкә алыныу

ПРИКРЕПЛЯ́ТЬ *несов. см.* **прикрепи́ть**

ПРИКРЕПЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **прикрепи́ться 2.** *страд. от* **прикрепля́ть**

ПРИКРИ́КИВАТЬ *несов. см.* **прикри́кнуть**

ПРИКРИ́КНУТЬ *сов. на кого* екеренеү, екереү, (асыуланып) ҡысҡырып ҡуйыу; **прикри́кнуть на ребёнка** балаға екереү

ПРИКРУТИ́ТЬ *сов.*; *разг.* **1.** *кого-что, к чему* (*привязать*) уратып (шаҡарып) бәйләү **2.** *что* (*убавить, крутя*) бороп кәметеү (төшөрөү), баҫа төшөү; **прикрути́ть фити́ль в ла́мпе** шәмдең филтәһен баҫа төшөү

ПРИКРУ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **прикрути́ть**

ПРИКРУ́ЧИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **прикру́чивать**

ПРИКРЫВА́ТЬ *несов. см.* **прикры́ть**

ПРИКРЫВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **прикры́ться 2.** *страд. от* **прикрыва́ть**

ПРИКРЫ́ТИЕ *с* **1.** *см.* **прикры́ть, прикры́ться 2.** (*укрытие*) япма, ышыҡ, еллек; **хоро́шее прикры́тие от дождя́** ямғырҙан яҡшы ышыҡ **3.** (*защита, охрана*) һаҡ, һаҡлыҡ **4.** *воен.* ышыҡ(лау), һаҡ(лау); **артиллери́йское прикры́тие** артиллерия ышыҡлауы

ПРИКРЫ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* (*защитить, предохранить*) ябыу, ҡаплау, ҡаплап ҡуйыу; **прикры́ть хлеб** икмәкте ҡаплап ҡуйыу; **снег прикры́л зе́млю** ҡар ерҙе япты (ҡапланы) **2.** *кого-что*; *воен.* (*заслонить*) ҡаплау, ышыҡлап тороу; **продвиже́ние во́йска прикры́ли та́нки** ғәскәрҙең алға барыуын танкылар ҡаплап килде **3.** *что* (*неплотно закрыть*) яба биреү, ҡыҫыу, ҡыҫып ҡуйыу, әҙерәк ябыу; **прикры́ть дверь**

ишекте ҡыҫыу **4.** *кого-что*; *перен.* (*скрыть*) йәшереү, ҡаплап ҡалыу, йәшереп ҡалдырыу; **прикры́ть обма́н** ялғанын йәшереү **5.** *что*; *прост.* (*прекратить, закрыть*) ябыу, туҡтатыу

ПРИКРЫ́ТЬСЯ *сов.* **1.** *чем* (*накрыться*) ҡапланыу, ябыныу, ышыҡланыу; **прикры́ться шу́бой** тун ябыныу **2.** (*заслониться от чего-л.*) ышыҡланыу, ҡапланыу, артына йәшеренеү **3.** (*неплотно закрыться*) ябыла биреү, ҡыҫылыу, ябыла төшөү **4.** *чем*; *перен., разг.* (*замаскироваться*) ҡапланыу, ышыҡланыу, ышыҡланып ҡалыу; **прикры́ться хвастли́выми слова́ми** маҡтаныу һүҙҙәренә ышыҡланыу

ПРИКРЫ́ТЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **прикры́ть 2.** *прил.* ышыҡ, һил

ПРИКУПА́ТЬ *несов. см.* **прикупи́ть**

ПРИКУПИ́ТЬ *сов. что, чего* **1.** өҫтәп һатып алыу **2.** (*в карточной игре*) өҫтәп кәрт алыу

ПРИКУ́РИВАНИЕ *с см.* **прику́ривать**

ПРИКУ́РИВАТЬ *несов. см.* **прикури́ть**

ПРИКУРИ́ТЬ *сов. что и без доп.*; *разг.* (тәмәке) ҡабыҙыу (тоҡандырыу), ҡабыҙып алыу, тәмәкегә ут алыу (*икенсе кешенән*); **прикури́ть папиро́су** папирос ҡабыҙыу ♦ **дать прикури́ть** *кому прост.* иманын уҡытыу, кәрәген биреү

ПРИКУ́С и *спец.* **ПРИ́КУС** *м* тешләнеш, тешләү; **пра́вильный при́кус** дөрөҫ тешләнеш

ПРИКУСИ́ТЬ *сов. что* (еңелсә) тешләү, тешләп алыу; **прикуси́ть губу́** иренде тешләү ♦ **прикуси́ть язы́к** телде йотоу, ауыҙҙы йомоу (*өндәшмәү, һөйләшмәү*)

ПРИКУ́СЫВАТЬ *несов. см.* **прикуси́ть**

ПРИЛА́ВОК *м* прилавка (*кибеттә, баҙарҙа*); **стоя́ть за прила́вком** прилавка артында тороу

ПРИЛАГА́ТЕЛЬНЫЙ: и́мя прилага́тельное *грам.* сифат; **прилага́тельное** *с*; *грам.* сифат; **ка́чественное прилага́тельное** төп сифат

ПРИЛАГА́ТЬ *несов. см.* **приложи́ть** 2, 3

ПРИЛАГА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **прилага́ть**

ПРИЛА́ДИТЬ *сов. что*; *разг.* рәтләү, (ипләп, яйлап) ҡуйыу; **прила́дить пружи́ну к двери́** пружинаны ишеккә ҡуйыу

ПРИЛА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **прила́дить**

ПРИЛАСКА́ТЬ *сов. кого* һөйөү, иркәләү, иркәләп алыу

ПРИЛАСКА́ТЬСЯ *сов. к кому* иркәләнеп һыйыныу; **приласка́ться к ма́тери** әсәйгә иркәләнеп һыйыныу

ПРИЛЕГА́ТЬ *несов. к чему* **1.** (*об одежде*) һылашып тороу, ултырыу; **пла́тье прилега́ет к те́лу** күлдәк тәнгә һылашып тора **2.** *к чему* (*граничить с чем-л.*) тейеп тороу, тоташыу, сиктәш булыу; **по́ле прилега́ет к бе́регу** баҫыу ярға барып тоташа

ПРИЛЕЖА́НИЕ *с* тырышлыҡ, тырышыу, күңел биреп эшләү; **отлича́ться прилежа́нием** тырышлыҡ менән айырылып тороу

ПРИЛЕЖА́ТЬ *несов. см.* **прилега́ть** 2

ПРИЛЕЖА́ЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **прилежа́ть 2.** *прил.*; *мат.* теркәлгән, эргәләш, йәнәш; **прилежа́щая сторона́** эргәләш яҡ; **прилежа́щие углы́** теркәлгән мөйөштәр

ПРИЛЕ́ЖНЫЙ, -ая, -ое тырыш, сымыры, егәрле; **быть приле́жным в рабо́те** эшкә сымыры булыу; **приле́жный учени́к** тырыш уҡыусы

ПРИЛЕПИ́ТЬ *сов. что* йәбештереү, йәбештереп ҡуйыу; **прилепи́ть ма́рку на конве́рт** конвертҡа марка йәбештереү

ПРИЛЕПИ́ТЬСЯ *сов. к чему* **1.** йәбешеү, һылашыу; **пла́стырь прилепи́лся** пластырь йәбеште **2.** *разг.* урынлашыу, һыйыныу, һыйынып тороу; **до́мик прилепи́лся к скале́** йорт ҡаяға һыйынған

ПРИЛЕ́ПЛИВАТЬ *несов. см.* **прилепи́ть**

ПРИЛЕ́ПЛИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **прилепи́ться 2.** *страд. от* **приле́пливать**

ПРИЛЕПЛЯ́ТЬ *несов. см.* **прилепи́ть**

ПРИЛЕПЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **прилепи́ться 2.** *страд. от* **прилепля́ть**

ПРИЛЁТ *м см.* **прилете́ть** — **прилета́ть**; **прилёт птиц** ҡоштар ҡайтыу

ПРИЛЕТА́ТЬ *несов. см.* **прилете́ть**

ПРИЛЕТЕ́ТЬ *сов.* **1.** осоп килеү (ҡайтыу); **пти́цы прилета́ют** ҡоштар осоп ҡайта **2.** *разг.* (*примчаться*) сабып (елдереп) килеп етеү

ПРИЛЁТНЫЙ, -ая, -ое (*о птицах*) күсмә, күсәр

ПРИЛЕ́ЧЬ *сов.* **1.** (*лечь ненадолго*) ятып алыу (тороу); **приле́чь на дива́н** диванға ятып тороу **2.** (*пригнуться*) ятыу, ығыу; **рожь прилегла́** арыш ыҡҡан **3.** (*осесть*) ултырыу; **пыль прилегла́** саң ултырған

ПРИЛИ́В *м* **1.** *мор.* һыу ҡалҡыу, һыу күтәрелеү (*ай менән ҡояштың тартыуы арҡаһында*); **начался́ прили́в** һыу ҡалҡа башланы **2.** *перен.* (*подъём в развитии чего-л.*) күтәрелеү, ташыу, артыу; **прили́в стра́сти** ҡомар ташыу **3.** *мед.* (*приток крови*) ҡан йүгереү (тулышыу); **прили́в кро́ви к голове́** башҡа ҡан йүгереү **4.** (*прибытие кого-чего-л. во множестве*) күпләп килеү, ағылып килеп йыйылыу; **прили́в де́нежных средств** аҡсаның күпләп килеүе **5.** *тех.* (деталдең) йыуан ере (урыны)

ПРИЛИВА́ТЬ *несов. см.* **прили́ть**

ПРИЛИ́ЗАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **прилиза́ть 2.** *прил.*; *разг.* (*о волосах*) шыма итеп таралған; (*о шерсти животных*) яланған, ялаған

ПРИЛИЗА́ТЬ *сов. что* **1.** (*пригладить языком*) ялап шымартыу (тигеҙләү); **ко́шка прилиза́ла шерсть** бесәй ялап йөнөн шымартты **2.** *перен.* (*гладко причесать*) шыма итеп тарау, ялағандай итеп тарап ҡуйыу

ПРИЛИЗА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* шып-шыма итеп тарап ҡуйыу

ПРИЛИ́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **прилиза́ть**

ПРИЛИ́ЗЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **прилиза́ться 2.** *страд. от* **прили́зывать**

ПРИЛИПА́ТЬ *несов. см.* **прили́пнуть**

ПРИЛИ́ПНУТЬ *сов.* **1.** (*пристать — о чём-л. липком*) йәбешеү, һылашыу, йәбешеп ҡалыу; **грязь прили́пла к оде́жде** кейемгә батҡаҡ йәбешкән **2.** *перен., разг.* (*привязаться*) йәбешеү, тағылып алыу, бәйләнеү

ПРИЛИ́ПЧИВЫЙ, -ая, -ое **1.** (*легко прилипающий*) һырышҡаҡ, йәбешкәк, йәбештереүсән **2.** *перен., разг.* (*надоедливый*) бәйләнсек, бәйләнеүсән, йәбешкәк **3.** *перен., разг.* (*легко передающийся другим*) йоғошло, йоғоусан; **прили́пчивая боле́знь** йоғошло ауырыу

ПРИЛИ́ТЬ *сов.* **1.** (*притечь — о жидкости*) ағып төшөү, йүгереү; **кровь прилила́ к голове́** башҡа ҡан йүгерҙе **2.** *перен.* (*внезапно возникнуть — о чувстве*) ҡапыл уяныу, ташып китеү, солғап алыу

ПРИЛИ́ЧИЕ *с* әҙәп, әҙәплелек, әҙәп һаҡлау; **соблюда́ть прили́чия** әҙәп һаҡлау; **де́лать для прили́чия** әҙәп һаҡлау өсөн эшләү

ПРИЛИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*пристойный*) тәрбиәле, әҙәпле; **прили́чное сло́во** әҙәпле һүҙ; **прили́чные лю́ди** әҙәпле кешеләр **2.** *разг.* (*довольно хороший*) яҡшы уҡ, яҡшы ғына, күп кенә, ҡәнәғәтләнерлек, ап-арыу; **прили́чная су́мма** күп кенә аҡса; **прили́чный костю́м** яҡшы ғына костюм

ПРИЛОВЧИ́ТЬСЯ *сов.; разг.* өйрәнеп (оҫтарып) алыу, рәтен (уңайын) табып алыу, күнегеп бөтөү

ПРИЛОЖЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **приложи́ть; приложе́ние докуме́нтов к заявле́нию** ғаризаға документтарҙы ҡушыу (теркәү) **2.** ҡушымта, өҫтәмә; **приложе́ние к догово́ру** килешеүгә ҡушымта; **журна́л с приложе́нием** ҡушымталы журнал **3.** *грам.* өҫтәлмәлек; **обосо́бленное приложе́ние** айырымланған өҫтәлмәлек

ПРИЛОЖИ́ТЬ *сов. что, к чему* **1.** ҡуйыу, ябыу; **приложи́ть пла́стырь к ожо́гу** янған (бешкән) ергә пластырь ябыу; **приложи́ть ру́ку к груди́** ҡулды күкрәккә ҡуйыу **2.** (*применить*) һалыу, ҡуйыу, ҡулланыу, йүнәлдереү; **приложи́ть все си́лы** бөтә көстө һалыу; **приложи́ть тео́рию к жи́зни** теорияны тормошта ҡулланыу **3.** (*присоединить*) ҡушыу, ҡушып ебәреү (һалыу), теркәү; **приложи́ть спра́вку** белешмәне теркәү ♦ **приложи́ть ру́ку** *см.* **рука́; ума́ не приложу́** *см.* **ум**

ПРИЛОЖИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*приблизиться вплотную*) яҡын килеү, терәлеү, ҡуйыу; **приложи́ться у́хом к две́ри** ҡолаҡты ишеккә ҡуйып тыңлау **2.** (*почтительно поцеловать*) ололап үбеү; **приложи́ться к зна́мени** байраҡты ололап үбеү **3.** (*прилечь щекой к ложу винтовки и т.п., чтобы прицелиться*) күҙәтеү; **приложи́ться и вы́стрелить** тоҫҡап атып ебәреү **4.** *прост.* (*отпить из чего-л.*) ауыҙ итеү, иренгә тейҙереү; **хоть бы приложи́лся** иренәнә тейҙерһен ине ♦ **остально́е (всё, про́чее) прило́жится** ҡалғаны үҙенән-үҙе булыр

ПРИЛУНИ́ТЬСЯ *сов.* Айға төшөү

ПРИЛЬНУ́ТЬ *сов. к кому-чему* **1.** һырығыу, һарылыу, һырышыу, һыйыныу; **ребёнок прильну́л к ма́тери** бала әсәһенә һыйынды **2.** (яҡындан) ҡарау; **прильну́ть к замо́чной сква́жине** йоҙаҡ тишегенән ҡарау

ПРИ́МА *ж; муз.* прима (**1.** *гаммала беренсе төп тауыш* **2.** *ҡыллы музыкаль инструменттың беренсе нескә ҡылы* **3.** *оркестрҙа, хорҙа беренсе партияны башҡарыусы музыка ҡоралы йәки йырсы*)

ПРИ́МА-БАЛЕРИ́НА *ж* прима-балерина (*төп ролдәрҙе башҡарыусы балерина*)

ПРИМА́ЗАТЬСЯ *сов.; разг.* тығылыу, йәбешеү

ПРИМА́ЗЫВАТЬСЯ *несов. см.* **прима́заться**

ПРИМА́НИВАТЬ *несов. см.* **примани́ть**

ПРИМАНИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** алдаштырып саҡырыу (килтереү); **примани́ть голубе́й** күгәрсендәрҙе алдаштырып саҡырыу **2.** *перен., разг.* (*соблазнить*) үҙ яғына ауҙарыу, әүрәтеү

ПРИМА́НКА *ж* **1.** (*для животных, рыб и др.*) алдаҡкыс ем, алдаҡкыс, ҡаптырғыс **2.** *перен.* (*соблазн*) алдаҡкыс, ҡыҙыҡтырғыс

ПРИМА́НОЧНЫЙ, -ая, -ое алдаҡкыс (ҡыҙыҡтырғыс) ...ы; **прима́ночная снедь** алдаҡкыс нәмә

ПРИМА́Т *м; книжн.* (*первичность, главенство*) примат, юғарылыҡ, өҫтөнлөк, беренселек; **прима́т ра́зума над чу́вством** аңдың хис-тойғонан өҫтөнлөгө

ПРИМА́ТЫ *мн.; зоол.* приматтар (*һөтимәрҙәр төркөмөнөң иң юғары отряды*)

ПРИМА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **примочи́ть**

ПРИМА́ЩИВАТЬ *несов. см.* **примости́ть**

ПРИМА́ЩИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **примости́ться 2.** *страд. от* **прима́щивать**

ПРИМЕЛЬКА́ТЬСЯ *сов.* танышып (күҙ өйрәнеп) бөтөү

ПРИМЕНЕ́НИЕ *с см.* **примени́ть — применя́ть, примени́ться — применя́ться; примене́ние но́вых ме́тодов** яңы ысулдар ҡулланыу ♦ **в примене́нии к** *кому-чему; в знач. предлога* -ға/-гә ҡарата (ярашлы), рәүештә, -ға/-гә ҡарап (алғанда)

ПРИМЕНИ́МЫЙ, -ая, -ое ярарлыҡ, ҡулланырлыҡ, ҡулланырға яраған (мөмкин булған)

ПРИМЕНИ́ТЕЛЬНО: примени́тельно к *кому-чему; в знач. предлога* -ға/-гә ҡарата (ярашлы), рәүештә

ПРИМЕНИ́ТЬ *сов. что* **1.** ҡулланыу, файҙаланыу; **примени́ть но́вое лека́рство** яңы дарыу ҡулланыу; **применя́ть зна́ния в жи́зни** белемде тормошта ҡулланыу **2.** (*приспособить*) яйлаштырыу; **примени́ть ору́дия к ме́стности** туптарҙы урынға яйлаштырыу

ПРИМЕНИ́ТЬСЯ *сов. к кому-чему* яраҡлашыу, ҡунегеү, үҙләшеү

ПРИМЕНЯ́ТЬ *несов. см.* **примени́ть**

ПРИМЕНЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **примени́ться** **2.** *страд. от* **применя́ть**

ПРИМЕ́Р *м* **1.** өлгө, үрнәк; **быть приме́ром** өлгө булыу; **брать приме́р** өлгө алыу; **приме́р му́жества** батырлыҡ үрнәге **2.** (*частный случай, приводимый в доказательство чего-л.*) миҫал; **уда́чный приме́р** уңышлы миҫал **3.** *мат.* хисап, миҫал; **реша́ть приме́р** хисап сисеү ♦ **для приме́ра** ғибрәт өсөн; **к приме́ру (сказа́ть)** мәҫәлән, миҫал өсөн; **не в приме́р**: 1) *кому-чему* айырмалы буларак; 2) *при сравн. ст.* күпкә, шаҡтай; **брать (взять) приме́р** *с кого* үрнәк алыу

ПРИМЕРЗА́ТЬ *несов. см.* **примёрзнуть**

ПРИМЁРЗНУТЬ *сов.* (йәбешеп) туңыу

ПРИМЕ́РИВАТЬ *несов. см.* **приме́рить**

ПРИМЕ́РИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **приме́риться** **2.** *страд. от* **приме́ривать**

ПРИМЕ́РИТЬ *сов. что* үлсәү, үлсәп (кейеп) ҡарау; **приме́рить костю́м** костюмды кейеп ҡарау

ПРИМЕ́РИТЬСЯ *сов.*; *разг.* яйлашыу, яйлашып ҡарау, яйын табыу, самалау

ПРИМЕ́РКА *ж см.* **приме́рить** — **примеря́ть**; **приме́рка пальто́** пальто кейеп ҡарау

ПРИМЕ́РНО *нареч.* **1.** шундайыраҡ, сама менән, самаһы, яҡынса; **ей приме́рно со́рок лет** уға сама менән ҡырҡ йәш **2.** *в знач. вводн. сл.*; *разг.*, *уст.* (*например*) миҫал өсөн

ПРИМЕ́РНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*образцовый*) өлгөлө, өлгө, үрнәк булырлыҡ; **приме́рное поведе́ние** өлгөлө тәртип **2.** (*приблизительный*) яҡынса, сама менән, самалау өсөн; **приме́рный подсчёт** сама менән һанау (иҫәпләү)

ПРИМЕРЯ́ТЬ *несов. см.* **приме́рить**

ПРИМЕРЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **приме́риться** **2.** *страд. от* **примеря́ть**

ПРИМЕСИ́ТЬ *сов. что, чего* ҡатыштырып иҙеү, ҡушып баҫыу

ПРИ́МЕСЬ *ж* ҡушылма, ҡатышма; **сортова́я при́месь** сортлы ҡушылма; **очища́ть от при́месей** ҡушылмаларҙан таҙартыу

ПРИМЕ́ТА *ж* **1.** (*отличительный признак*) билдә, тамға; **осо́бые приме́ты** айырым билдәләр **2.** (*предвестие чего-л.*) ырым, юрау; **ве́рить в приме́ты** ырымдарға ышаныу **3.** *обычно мн.* **приме́ты** һынамыштар; **су́дя по приме́там** һынамыштарға ҡарағанда ♦ **на приме́те (быть, име́ться)** *у кого* күҙ уңында (булыу); **на приме́те име́ть (держа́ть)** *кого-что* күҙ уңында тотоу, күҙҙә тотоу

ПРИМЕТА́ТЬ *сов. что* типсеү, типсеп сығыу, типсеп ҡуйыу; **примета́ть рука́в** еңде типсеп ҡуйыу

ПРИМЕ́ТИТЬ *сов. кого-что*; *разг.* (*заметить*) иҫләү, иғтибар итеү, күреп алыу, шәйләү

ПРИМЕ́ТНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*заметный*) күренеп (һиҙелеп) торған, билдәле, бик асыҡ; **приме́тный след** бик асыҡ эҙ **2.** (*являющийся приметой*) тамғалы; **приме́тный нож** тамғалы бысаҡ **3.** (*имеющий особые приметы*) билдәле, күренекле

ПРИМЁТЫВАТЬ *несов. см.* **примета́ть**

ПРИМЕЧА́НИЕ *с* иҫкәрмә; **снабди́ть текст примеча́ниями** тексты иҫкәрмәләр менән биреү (тулыландырыу)

ПРИМЕЧА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое иғтибар итерлек, иғтибарға лайыҡ, бик шәп; **примеча́тельное собы́тие** бик шәп ваҡиға; **быть примеча́тельным** иғтибарға лайыҡ булыу

ПРИМЕЧА́ТЬ *несов.*; *разг.* **1.** *см.* **приме́тить** **2.** *за кем-чем*; *прост.* (*наблюдать*) күҙәтеү, ҡарап тороу

ПРИМЕША́ТЬ *сов.* **1.** *что, чего* (*мешая, прибавить*) ҡушыу, ҡатыштырыу, һалып ҡатыштырыу, аралаштырып бутау; **примеша́ть песо́к к гли́не** балсыҡҡа ҡом ҡушыу **2.** *кого-что*; *перен.*, *разг.* (*вовлечь*) ҡатнаштырыу, ҡатыштырыу

ПРИМЕША́ТЬСЯ *сов.* ҡушылыу, өҫтәлеү; **к голоса́м птиц примеша́лся шум** ҡоштарҙың тауышына шау-шыу ҡушылды

ПРИМЕ́ШИВАТЬ I *несов. см.* **примеси́ть**

ПРИМЕ́ШИВАТЬ II *несов. см.* **примеша́ть**

ПРИМЕ́ШИВАТЬСЯ I *несов. страд. от* **приме́шивать** I

ПРИМЕ́ШИВАТЬСЯ II *несов.* **1.** *см.* **примеша́ться** **2.** *страд. от* **приме́шивать** II

ПРИМИНА́ТЬ *несов. см.* **примя́ть**

ПРИМИНА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **примя́ться** **2.** *страд. от* **примина́ть**

ПРИМИРЕ́НЕЦ *м* килешеүсе, килешеп ҡараусы

ПРИМИРЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **примири́ть** — **примиря́ть**, **примири́ться** — **примиря́ться**; **примире́ние проти́вников** ҡаршы яҡтарҙы килештереү **2.** (*мир, согласие*) тыныслыҡ, татыулыҡ

ПРИМИРЕ́НЧЕСКИЙ, -ая, -ое килешеүселек, килешеүсәнлек ...ы; **примире́нческая поли́тика** килешеүсәнлек сәйәсәте

ПРИМИРЕ́НЧЕСТВО *с* килешеүсәнлек, килешеп ҡараусылыҡ, килешеүселек

ПРИМИРИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, ое килешергә (татыулашырға) теләгән, килешеүсән; **примири́тельный тон** килешеүсән тон

ПРИМИРИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** (*помирить*) килештереү, татыулаштырыу, яраштырыу **2.** (*вызвать терпимое отношение*) күндереү, (түҙергә) риза итеү, ризалаштырыу

ПРИМИРИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** *с кем-чем* и *без доп.*; *разг.* (*помириться*) килешеү, татыулашыу, ярашыу **2.** *с чем* (*терпимо отнестись к чему-л.*) күнеү, риза булыу, ризалашыу, буйһоноу; **примири́ться с судьбо́й** яҙмышҡа буйһоноу

ПРИМИРЯ́ТЬ *несов. см.* **примири́ть**

ПРИМИРЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **примири́ться** **2.** *страд. от* **примиря́ть**

ПРИМИТИ́В *м* примитив, артыҡ ябай нәмә, камиллашмаған нәмә

ПРИМИТИВИ́ЗМ *м* примитивлыҡ, сикләнгәнлек

ПРИМИТИ́ВНОСТЬ *ж* **1.** (*простота, несложность*) примитивлыҡ, артыҡ ябайлыҡ **2.** (*ограниченность, упрощённость*) тупаҫлыҡ, тар (һай) ҡарашлылыҡ, сикләнгәнлек; **примити́вность взгля́дов** ҡараштарҙың сикләнгәнлеге

ПРИМИТИ́ВНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*первобытный*) бик боронғо, тәүтормоштағы **2.** (*ограниченный*) примитив, тупаҫ, тар ҡарашлы; **примити́вное сужде́ние** һай фекер **3.** (*простой, несложный*) примитив, артыҡ ябай, камиллашмаған; **примити́вный механи́зм** примитив механизм

ПРИМКНУ́ТЬ *сов.* **1.** (*присоединиться к кому-чему-л.*) ҡушылыу, эйәреү **2.** (*придвинуться вплотную*) яҡынайыу, тоташыу, йәнәш тороу, эргәһенә килеп баҫыу **3.** (*стать на чью-л. сторону*) яғына күсеү, бер яҡлы булып китеү

ПРИМО́ЛКНУТЬ *сов.*; *разг.* шымыу, тымыу, шым булыу

ПРИМОРО́ЗИТЬ *сов.* **1.** (*прикрепить к чему-л. под действием холода*) ҡуша туңдырыу, ҡатырыу **2.** *разг.* (*слегка отморозить*) һалҡын тейеү, аҙ генә өшөү **3.** *безл.* туңаҙытыу, туңғаҡлау; **зе́млю приморо́зило** ерҙе туңаҙытты

ПРИМОРО́ЖЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **приморо́зить** **2.** *прил.* туңғаҡ, туңғаҙаҡ, туң; **приморо́женная доро́га** туңғаҡ юл

ПРИМО́РСКИЙ, -ая, -ое диңгеҙ буйындағы (эргәһендәге); **примо́рский го́род** диңгеҙ буйындағы ҡала

ПРИМО́РЬЕ *с* диңгеҙ буйы, диңгеҙ эргәһе (яны)

ПРИМОСТИ́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* урынлаштырыу, ҡуйыу (*яйһыҙ урынға*)

ПРИМОСТИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* урынлашыу, терәлеү (*яйһыҙ*)

ПРИМОЧИ́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* **1.** (*смочить немного*) һыулау, еүешләү, сылатыу **2.** (*приложить примочку*) еүешләтеү, еүеш нәмә ябыу (һалыу)

ПРИМО́ЧКА *ж* сылатҡыс (*марля киҫәген сылатып ауыртҡан ерҙе ҡаплау өсөн ҡулланыла торған шыйыҡ дарыу*); **сде́лать примо́чку** сылатҡыс ябыу (ҡуйыу)

ПРИ́МУЛА *ж* примула, кәкүк емеше, кәзә һаҡалы (*күп йыллыҡ үҫемлек*)

ПРИ́МУС *м* примус; **подогре́ть чай на при́мусе** примуста сәй йылытыу

ПРИМЧА́ТЬ *сов.*; *разг.* **1.** *кого-что* (*привезти очень быстро*) йүгертеп (саптырып, елдертеп, осортоп, бик йәһәт) килтереп еткереү **2.** *см.* **примча́ться**

ПРИМЧА́ТЬСЯ *сов.* йүгереп (сабып, елеп, осоп) килеү (килеп етеү)

ПРИМЫКА́НИЕ *с* **1.** *см.* **примыка́ть** **2.** *грам.* йәнәшәлек; **связь спо́собом примыка́ния** йәнәшәлек юлы менән бәйләнеш

ПРИМЫКА́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **примкну́ть** **2.** (*прилегать к чему-л.*) йәнәшә булыу (тороу), килеп тоташыу, сиктәш булыу; **на́ши дворы́ примыка́ют друг к дру́гу** беҙҙең йорттар йәнәшә тора **3.** *грам.* йәнәшәлек менән бәйләнеү; **наре́чие примыка́ет к глаго́лу** рәүеш ҡылымға йәнәшәлек менән бәйләнә

ПРИМЯ́ТЬ *сов. что* йәмшәйтеү, иҙеү, тапау; **примя́ть поду́шку** мендәрҙе иҙеү; **примя́ть траву́** үләнде тапау

ПРИМЯ́ТЬСЯ *сов.* йәмшәйеү, йәнселеү, тапалыу

ПРИНАДЛЕЖА́ТЬ *несов.* **1.** *кому-чему* (*составлять чью-л. собственность*) -дыҡы/-деке (булыу), (берәүгә) ҡарау; **кни́га принадлежи́т мне** китап минеке; **э́та иде́я принадлежи́т не им** был фекер уларҙыҡы түгел **2.** *к кому-чему* булыу, иҫәбенә инеү, һаналыу; **он принадлежи́т к числу́ изве́стных писа́телей** ул билдәле яҙыусылар иҫәбенә инә

ПРИНАДЛЕ́ЖНОСТЬ *ж* **1.** *обычно мн.* **принадле́жности** әйбер, кәрәк-яраҡ, йыһаз; **канцеля́рские принадле́жности** кәнсәләр кәрәк-ярағы; **посте́льные принадле́жности** урын-ер (түшәк) әйберҙәре **2.** *к чему* (*вхождение в состав чего-л.*) ҡарағанлыҡ, булыу, тороу; **принадле́жность к па́ртии** фирҡәгә ҡарағанлыҡ

ПРИНАЛЕ́ЧЬ *сов. на что*; *разг.* **1.** бер аҙ баҫыу, баҫа төшөү, шәберәк башлау; **принале́чь на вёсла** шәберәк ишә башлау **2.** *перен.* (*усердно приняться за что-л.*) нығыраҡ тотоноу, көс һалып эшләү

ПРИНАРЯДИ́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* кейендереү, ҡупшылап (матур итеп) кейендереү

ПРИНАРЯДИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* матурланыу, ҡупшылап кейенеү, кейенеп-яһанып алыу

ПРИНАРЯЖА́ТЬ *несов. см.* **принаряди́ть**

ПРИНАРЯЖА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **принаряди́ться** **2.** *страд. от* **принаряжа́ть**

ПРИНЕВО́ЛИВАТЬ *несов. см.* **принево́лить**

ПРИНЕВО́ЛИТЬ *сов. кого-что*; *разг.* мәжбүр итеү, ирекһеҙләү

ПРИНЕСЕ́НИЕ *с см.* **принести́** — **приноси́ть** 2, 3; **принесе́ние прися́ги** ант итеү; **принесе́ние благода́рности** рәхмәт әйтеү

ПРИНЕСТИ́ *сов.* **1.** *кого-что* (*неся, доставить*) килтереү, алып килеү, алып ҡайтыу; **принести́ цветы́** сәскә алып килеү; **приноси́ть кни́ги из библиоте́ки** китапхананан китаптар килтереү **2.** *что* (*дать как результат*) килтереү, биреү; **принести́ дохо́д** килем биреү; **принести́ по́льзу** файҙа килтереү **3.** *что* биреү, итеү, әйтеү; **принести́ кля́тву** ант итеү; **принести́ благода́рность**

рәхмәт әйтеү; **принести́ в же́ртву** ҡорбан итеү **4.** *кого-что*; *разг.* (*дать потомство — о животных*) (үрсем, уңыш) килтереү; (*дать урожай — о растениях*) биреү; **коза́ принесла́ двух козля́т** кәзә ике бәрәс килтерҙе; **дере́вья принесли́ плоды́** ағастар емеш бирҙе ♦ **принести́ в же́ртву** *см.* **же́ртва**; **нелёгкая принесла́** *см.* **нелёгкий**

ПРИНЕСТИ́СЬ *сов.*; *разг.* (тиҙ) килеп етеү, (тиҙ) килеү; (*о звуках*) ишетелеү

ПРИНИЖА́ТЬ *несов. см.* **прини́зить**

ПРИНИ́ЖЕННОСТЬ *ж* кәмһетелгәнлек, меҫкенлек

ПРИНИ́ЖЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **прини́зить 2.** *прил.* (*смиренный*) кәмһенеүле, меҫкен; **прини́женный вид** меҫкен ҡиәфәт **3.** *прил.* (*унизительный*) кәмһетә торған, кәмһетеүсе; **прини́женное положе́ние** кәмһетә торған хәл

ПРИНИ́ЗИТЬ *сов. кого-что* **1.** (*унизить*) түбәнһетеү, түбәнгә төшөрөү, кәмһетеү **2.** (*умалить значение*) түбәнәйтеү, кесерәйтеү, кәметеп (кесерәйтеп) күрһәтеү, төшөрөү; **прини́зить значе́ние** *чего-л. нимәнеңдер* әһәмиәтен кәмһетеп күрһәтеү

ПРИНИКА́ТЬ *несов. см.* **прини́кнуть**

ПРИНИ́КНУТЬ *сов.* **1.** *к кому-чему* һырығыу, яҡын килеү, башты (ҡолаҡты) ҡуйыу (терәү); **прини́кнуть у́хом к две́ри** ишеккә ҡолаҡты терәү **2.** *перен.*, *разг.* (*притихнуть, притаиться*) боҙоу, шымып ҡалыу, тыныу

ПРИНИМА́ТЬ *несов. см.* **приня́ть**; **принима́ть госте́й** ҡунаҡтар ҡабул итеү

ПРИНИМА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **приня́ться 2.** *страд. от* **принима́ть**

ПРИНОРА́ВЛИВАТЬ *несов. см.* **принорови́ть**

ПРИНОРА́ВЛИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **принорови́ться 2.** *страд. от* **принора́вливать**

ПРИНОРОВИ́ТЬ *сов. что*; *разг.* яраҡлаштырыу, ҡулайлаштырыу, ҡулайлау

ПРИНОРОВИ́ТЬСЯ *сов. к кому-чему и без. доп.*; *разг.* яйлашыу, яраҡлашыу, ҡулайлашыу, уңайлашыу; **принорови́ться к совреме́нным усло́виям** хәҙерге шарттарға ҡулайлашыу

ПРИНОРОВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **принорови́ть**

ПРИНОРОВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **принорови́ться 2.** *страд. от* **приноровля́ть**

ПРИНОСИ́ТЬ *несов. см.* **принести́**

ПРИНОСИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **принести́сь 2.** *страд. от* **приноси́ть**

ПРИНОШЕ́НИЕ *с* бүләк; (*дар, пожертвование служителям культа*) саҙаҡа; **подноси́ть приноше́ния** саҙаҡа биреү; **бога́тые приноше́ния** мул бүләк

ПРИНУДИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* мәжбүрилек; **принуди́тельность постановле́ния** ҡарарҙың мәжбүрилеге

ПРИНУДИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое мәжбүри, көсләп үтәлгән; **принуди́тельные ме́ры** мәжбүри саралар; **принуди́тельный труд** мәжбүри хеҙмәт; **принуди́тельное лече́ние** мәжбүри дауалау

ПРИНУ́ДИТЬ *сов. кого-что, к чему* и *с неопр.* мәжбүр итеү, ирекһеҙләү; **прину́дить рабо́тать** эшләргә мәжбүр итеү

ПРИНУЖДА́ТЬ *несов. см.* **прину́дить**

ПРИНУЖДА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **принужда́ть**

ПРИНУЖДЕ́НИЕ *с см.* **прину́дить — принужда́ть**; **сде́лать по принужде́нию** мәжбүр иткәнгә эшләү

ПРИНУЖДЁННОСТЬ *ж* яһалмалыҡ

ПРИНУЖДЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **прину́дить 2.** *прил.* яһалма

ПРИНЦ *м* принц

ПРИНЦЕ́ССА *ж* принцесса

ПРИ́НЦИП *м*; *в разн. знач.* принцип, нигеҙ, асыл, төп ҡағиҙә, фекер, ҡараш; **твёрдые при́нципы** ныҡлы принциптар; **при́нцип причи́нности** *физ.* сәбәплелек принцибы; **при́нципы демокра́тии** демократияның төп ҡағиҙәләре ♦ **в при́нципе** нигеҙҙә, асылда; **из при́нципа** принциптан сығып

ПРИНЦИПИА́ЛЬНОСТЬ *ж* принципиаллек, принципиаль булыу, принциплылыҡ

ПРИНЦИПИА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** принципиаль, принципҡа нигеҙләнгән; **принципиа́льный вопро́с** принципиаль мәсьәлә **2.** (*придерживающийся принципов*) принциплы, принципиаль; **принципиа́льный челове́к** принципиаль кеше; **принципиа́льная поли́тика** принципиаль сәйәсәт

ПРИНЮ́ХАТЬСЯ *сов.*; *разг.* **1.** *к чему* (*привыкнуть к запаху*) еҫкә танау өйрәнеү, еҫкә күнегеп китеү **2.** (*понюхав, распознать запах*) еҫкәнеп һиҙеү, еҫте айырыу

ПРИНЮ́ХИВАТЬСЯ *несов. см.* **приню́хаться**

ПРИНЯ́ТИЕ *с см.* **приня́ть**; **приня́тие реше́ния** ҡарар ҡабул итеү

ПРИ́НЯТЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **приня́ть 2.** *прил.* ҡабул ителгән, ҡабул итеп алынған, алынған; **при́нятая собра́нием резолю́ция** йыйылыш ҡабул иткән резолюция **2.** *прил.* (*установленный*) ғәҙәттәге, ҡабул ителгән, ғәҙәткә ингән; **так при́нято** шулай ғәҙәткә ингән

ПРИНЯ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* (*взять то, что дают*) алыу, ҡабул итеү; **приня́ть пода́рок** бүләк алыу; **приня́ть телегра́мму** телеграмма ҡабул итеү **2.** *кого-что* (*зачислить*) алыу, ҡабул итеү; **приня́ть на рабо́ту** эшкә алыу; **приня́ть в па́ртию** фирҡәгә алыу; **приня́ть предложе́ние** тәҡдимде ҡабул итеү **3.** *кого-что* (*взять к себе, предоставить место*) ҡабул итеү; **приня́ть больны́х** ауырыуҙы ҡабул итеү **4.** *что* (*с некоторыми сущ. образует сочетания со значением того или иного действия*) ҡабул итеү, -ға/-гә килеү, күреү; **приня́ть но́вый зако́н** яңы закон ҡабул итеү; **приня́ть реше́ние** ҡарарға килеү; **приня́ть ме́ры** сара күреү **5.** (*приобрести какой-л. вид*)

төҫ (күренеш) алыу, булып китеү; **приня́ть фо́рму ша́ра** шар формаһы алыу **6.** *что, чего* (*выпить, проглотить*) эсеү, йотоу, ҡабул итеү; **приня́ть лека́рство** дарыу эсеү **7.** *кого-что* (*признать*) -ға/-гә алыу, тип уйлау (һанау, белеү); **приня́ть за знако́мого** таныш тип уйлау ♦ **приня́ть во внима́ние** *см.* **внима́ние**; **приня́ть к све́дению** иҫәпкә алыу; **приня́ть на себя́** *см.* **себя́**; **приня́ть на ве́ру** *см.* **ве́ра**; **приня́ть на свой счёт** *см.* **счёт**

ПРИНЯ́ТЬСЯ *сов.* **1.** *за что* и *с неопр.* (*приступить*) тотоноу, керешеү, башлау; **приня́ться за уро́к** дәрескә тотоноу **2.** (*о растениях*) тамыр йәйеү, үҫеп китеү, терелеү; **я́блоня приняла́сь** алмағас үҫеп китте **3.** (*привиться — о вакцине*) сығыу; **о́спа приняла́сь** сәсәк сыҡты

ПРИОБОДРИ́ТЬ *сов. кого-что* дәртләндереп (рухландырып) ебәреү, бер аҙ күңелен күтәреү

ПРИОБОДРИ́ТЬСЯ *сов.* дәртләнеп (рухланып) китеү, дәртләнә төшөү

ПРИОБОДРЯ́ТЬ *несов. см.* **приободри́ть**

ПРИОБОДРЯ́ТЬСЯ *несов. см.* **приободри́ться**

ПРИОБРЕСТИ́ *сов.* **1.** *кого-что* алыу, булдырыу, һатып алыу, табыу; **приобрести́ инте́ресную кни́гу** ҡыҙыҡ китап алыу **2.** *разг.* (*завести*) булдырыу; **приобрести́ друзе́й** дуҫтар булдырыу **3.** (*получить какие-л. свойства*) ирешеү, эйә булыу, алыу, туплау; **приобрести́ зна́ния** белемгә эйә булыу; **приобрести́ о́пыт** тәжрибә туплау; **приобрести́ но́вое значе́ние** яңы мәғәнә алыу **4.** (*снискать*) ҡаҙаныу, сығыу; **приобрести́ сла́ву** дан ҡаҙаныу; **приобрести́ дурну́ю репута́цию** яманаты сығыу

ПРИОБРЕТА́ТЬ *несов. см.* **приобрести́**

ПРИОБРЕТЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **приобрести́ — приобрета́ть** **2.** (*то, что приобретено*) һатып алынған нәмә, тауар **3.** (*важный, существенный предмет, явление*) ҡаҙаныш, уңыш, өлгәш; **це́нное приобрете́ние культу́ры** мәҙәниәттең ҡиммәтле ҡаҙанышы

ПРИОБЩА́ТЬ *несов. см.* **приобщи́ть**

ПРИОБЩА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **приобщи́ться** **2.** *страд. от* **приобща́ть**

ПРИОБЩЕ́НИЕ *с см.* **приобщи́ть — приобща́ть** 1, **приобщи́ться — приобща́ться**; **приобще́ние к культу́ре** мәҙәниәткә тартылыу

ПРИОБЩИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого, к чему* ылыҡтырыу, тартыу, таныштырыу, аралаштырыу; **приобщи́ть к культу́ре** мәҙәниәткә ылыҡтырыу **2.** *что, к чему*; *офиц.-дел.* (*приложить*) ҡушыу, теркәү, беркетеү; **приобщи́ть спра́вку к де́лу** ғаризаны эш ҡағыҙына теркәү

ПРИОБЩИ́ТЬСЯ *сов. к чему* тартылыу, аралашыу, ылығыу; **приобщи́ться к рели́гии** дингә ылығыу

ПРИОДЕ́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* **1.** (*снабдить одеждой*) өҫтөн-башын (өҫ-башын) бөтәйтеү, кейендереү, кейем-һалым биреү **2.** (*принарядить*) яҡшы итеп кейендереү, яҡшы кейемдәр кейҙереү

ПРИОДЕ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* **1.** өҫ-башты ҡарау, кейем-һалым алыу **2.** (*принарядиться*) ҡупшы итеп кейенеү, яҡшы кейемдәр кейеү

ПРИОЗЁРНЫЙ, -ая, -ое күл буйындағы (эргәһендәге); **приозёрные луга́** күл буйындағы туғайлыҡтар

ПРИОРИТЕ́Т *м* **1.** (*первенство по времени в научном открытии, изобретении и т.п.*) приоритет, беренселек **2.** (*преобладающее значение*) приоритет, өҫтөнлөк

ПРИОСА́НИВАТЬСЯ *несов. см.* **приоса́ниться**

ПРИОСА́НИТЬСЯ *сов.*; *разг.* һын турайтыу, мөһабәтләнеү, олпатланыу, (күкрәк киреп) турайыу

ПРИОСТАНА́ВЛИВАТЬ *несов. см.* **приостанови́ть**

ПРИОСТАНА́ВЛИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **приостанови́ться** **2.** *страд. от* **приостана́вливать**

ПРИОСТАНОВИ́ТЬ *сов. кого-что* туҡтатып тороу, (бер аҙға) туҡтатыу; **приостанови́ть движе́ние** хәрәкәтте бер аҙға туҡтатыу; **приостанови́ть рабо́ту** эште туҡтатып тороу

ПРИОСТАНОВИ́ТЬСЯ *сов.* туҡтап тороу, (бер аҙға) туҡтау (туҡталыу)

ПРИОСТАНО́ВКА *ж см.* **приостанови́ть — приостана́вливать**, **приостанови́ться — приостана́вливаться**; **приостано́вка вое́нных де́йствий** һуғыш хәрәкәттәрен туҡтатып тороу

ПРИОТВОРИ́ТЬ *сов. что* бер аҙ асыу, ҡыҫып ҡуйыу, ҡыҫа биреү (төшөү)

ПРИОТВОРИ́ТЬСЯ *сов.* бер аҙ (аҙыраҡ) асылыу, асыла төшөү; **дверь приотвори́лась** ишек бер аҙ асылды

ПРИОТВОРЯ́ТЬ *несов. см.* **приотвори́ть**

ПРИОТВОРЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **приотвори́ться** **2.** *страд. от* **приотворя́ть**

ПРИОТКРЫВА́ТЬ *несов. см.* **приоткры́ть**

ПРИОТКРЫВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **приоткры́ться** **2.** *страд. от* **приоткрыва́ть**

ПРИОТКРЫ́ТЬ *сов.* бер аҙ (аҙыраҡ) асыу, аса төшөү, ҡыҫып ҡуйыу ♦ **приоткры́ть заве́су** серҙе аса төшөү (биреү)

ПРИОТКРЫ́ТЬСЯ *сов.* бер аҙ (аҙыраҡ) асылыу, асыла төшөү

ПРИОХО́ТИТЬ *сов. кого-что, к чему*; *разг.* теләк тыуҙырыу, дәрт ҡуҙғалтыу, ҡыҙыҡһындырыу, ҡыҙыҡтырыу, ҡомарландырыу

ПРИОХО́ТИТЬСЯ *сов. к чему*; *разг.* өйрәнеп (күнегеп) китеү, әүәҫләнеү (*берәй эш-хәлгә*)

ПРИПАДА́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **припа́сть** **2.** *разг.* (*прихрамывать*) бер аҙ аҡһау, туйтаңлау, аҡһаҡлау; **припада́ть на одну́ но́гу** бер аяҡҡа аҡһаҡлау

ПРИПА́ДОК *м* **1.** быума, өйәнәк, һуғылма; **серде́чный припа́док** йөрәк өйәнәге **2.** *чего* ярһыу; **припа́док гне́ва** асыу ярһыуы

ПРИПА́ДОЧНЫЙ, -ая, -ое *разг.* **1.** быума сирле, быумалы, өйәнәкле **2.** *в знач. сущ.* **припа́дочный** *м* и **припа́дочная** *ж* быума сирле кеше, өйәнәкле кеше

ПРИПА́ИВАТЬ *несов. см.* **припая́ть**

ПРИПА́ЙКА *ж* **1.** *см.* **припая́ть** — **припа́ивать 2.** (*припаянная часть*) иретеп йәбештерелгән өлөш (урын)

ПРИПА́РКА *ж* **1.** боçлама; **де́лать припа́рки** боçлама ҡуйыу **2.** (*процедура*) боçлама һалыу (ҡуйыу)

ПРИПАСА́ТЬ *несов. см.* **припасти́**

ПРИПАСТИ́ *сов. что, чего*; *разг.* әҙерләү, әҙерләп ҡуйыу, алдан әҙерләү; **припасти́ дров на́ зиму** ҡышҡа утын әҙерләп ҡуйыу

ПРИПА́СТЬ *сов.* **1.** *к кому-чему, на что* (*опуститься*) сүгеү; **припа́сть на пере́дние ла́пы** алғы аяҡтарға сүгеү **2.** (*опустившись, наклонившись, прижаться*) һырығыу, һыйыныу, ятыу, терәү; **припа́сть к земле́** ергә һырығыу

ПРИПА́СЫ *мн.* (*ед.* **припа́с** *м*; *прост.*) **1.** аҙыҡ-түлек, ашамлыҡтар, ашамлыҡ-эсемлек **2.** (*принадлежности для какого-л. занятия*) кәрәк-яраҡтар; **охо́тничьи припа́сы** һунар кәрәк-яраҡтары **3.** (*снаряды, патроны и т.п.*) припастар, кәрәк-яраҡтар; **боевы́е припа́сы** һуғыш припастары (*туп, патрон һ.б.*)

ПРИПА́ХИВАТЬ *несов.*; *разг.* **1.** *чем* (*слегка пахнуть*) еç киленкерәү, аҙыраҡ еç сығыу, еçе килеп тороу **2.** *без доп.* (*о портящихся продуктах*) еçләнеү, еçләнә (һаçый) башлау; **мя́со припа́хивает** ит еçләнә башлаған

ПРИПАЯ́ТЬ *сов. что* иретеп йәбештереү, ҡойоп йәбештереү; **припая́ть но́сик к ча́йнику** сәйнүк моронон иретеп йәбештереү

ПРИПАЯ́ТЬСЯ *сов.* ирип йәбешеү

ПРИПЁВ *м* ҡушымта (*йырҙа*); **слова́ припе́ва** йыр ҡушымта һүҙҙәре

ПРИПЕВА́ТЬ *несов.*; *разг.* (аҡрын ғына) йырлау, көйләү (*ниҙер эшләгәндә*)

ПРИПЕВА́ЮЧИ: жить припева́ючи *разг.* рәхәт (мул, йырлап) йәшәү, муллыҡта йәшәү

ПРИПЁК I *м* **1.** ҡояш ҡыҙыуы, ҡояш ҡыҙҙырған урын, көн бите; **сиде́ть на припёке** ҡояш ҡыҙҙырған урында ултырыу **2.** (*зной*) эçе, көн ҡыҙыуы

ПРИПЁК II *м* (*при выпечке хлеба*) артым, бешкәндә артыу (*ондоң икмәк итеп бешергәндән һуң ауырлығы артыу*); **дава́ть припёк** артым биреү

ПРИПЁКА: сбо́ку припёка *разг.* кәрәкле кишер япрағы (*кәрәкһеҙлек тураһында*)

ПРИПЕКА́ТЬ *несов. см.* **припе́чь**

ПРИПЕРЕ́ТЬ *сов.*; *разг.* **1.** *что, чем* терәтеү, терәтеп (текәтеп) ябыу (ҡуйыу); **припере́ть воро́та бревно́м** бүрәнә менән терәтеп ҡапҡа ябыу **2.** *кого-что* (*напирая, прижать*) терәлдереү, һырыҡтырыу, килтереп ҡыçыу, тын алырға ирек бирмәү

ПРИПЕЧА́ТАТЬ *сов. что* **1.** (*добавить к напечатанному*) өçтәп (өçтәмә) баçыу, өçтәмә рәүештә баçтырыу **2.** *разг.* (*закрывая, наложить печать*) мисәт һуғыу (баçыу)

ПРИПЕ́ЧЬ *сов.* **1.** *кого-что* и *без доп.* (*о солнце*) ҡыҙҙырыу; **со́лнце припекло́** ҡояш ҡыҙҙыра **2.** *что*; *разг.* (*дать пригореть*) көйҙөрөү, көйҙөрөп ебәреү, утта артыҡ тотоу

ПРИПИРА́ТЬ *несов. см.* **припере́ть**

ПРИПИСА́ТЬ *сов.* **1.** *что* и *без доп.* (*добавить к написанному*) өçтәп яҙыу; **приписа́ть не́сколько строк** бер нисә юл өçтәп яҙыу **2.** *кого-что* (*причислить*) яҙып беркетеү, беркетеү, теркәү, яҙып (теркәп) ҡуйыу; **приписа́ть к поликли́нике** поликлиникаға беркетеү **3.** *кому-чему, что* (*отнести на счёт кого-чего-л.*) тип иçәпләү, япһарыу, -дан/-дән күреү; **приписа́ть оши́бку со́бственной невнима́тельности** иғтибарһыҙлығыңдың хатаһы тип иçәпләү **4.** (*счесть принадлежащим кому-л.*) -ныҡы/-неке тип күрһәтеү, -ға/-гә ҡайтарып ҡалдырыу; **приписа́ть стихи́ друго́му а́втору** шиғырҙарҙы икенсе бер авторға ҡайтарып ҡалдырыу

ПРИПИСА́ТЬСЯ *сов.* яҙылыу, беркетелеү, яҙылып теркәлеү, теркәлеп ҡуйыу

ПРИПИ́СКА *ж* **1.** *см.* **приписа́ть** — **припи́сывать** 1, 2; **2.** (*дополнение к написанному*) өçтәлмә яҙыу **3.** *обычно мн.* **припи́ски** (*заведомо ложные сведения в документах и т.п.*) өçтәп (арттырып) яҙыу, ялған яҙмалар

ПРИПИСНО́Й, -ая, -ое *офиц.* **1.** ҡарамағына яҙылған (теркәлгән, беркетелгән) **2.** яҙылыу ...ы, теркәлеү ...ы; **приписно́е свиде́тельство** теркәлеү таныҡлығы

ПРИПИ́СЫВАТЬ *несов. см.* **приписа́ть**

ПРИПИ́СЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **приписа́ться 2.** *страд. от* **припи́сывать**

ПРИПЛА́ТА *ж* **1.** *см.* **приплати́ть** — **припла́чивать 2.** (*деньги*) өçтәп түләнгән аҡса, өçтәмә (хаҡ), өçтәү; **больша́я припла́та** ҙур өçтәү

ПРИПЛАТИ́ТЬ *сов. что* өçтәп түләү (биреү), өçтәү, биреү

ПРИПЛА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **приплати́ть**

ПРИПЛЕСТИ́ *сов.* **1.** *что* (*вплести*) ҡушып үреү; **приплести́ ле́нту к венку́** венокка таçма ҡушып үреү **2.** *кого-что*; *перен., прост.* араға ҡыçтырыу, ҡыçтырылып эйтеү (һөйләү), килтереп ҡыçтырыу; **приплести́ и́мя** *чьё-л.* *кемдеңдер* исемен килтереп ҡыçтырыу

ПРИПЛЕСТИ́СЬ *сов.*; *разг.* (*с трудом прийти*) көс-хәл менән (көскә-көскә) килеп етеү, тырышып-тырмашып барып етеү

ПРИПЛЕТА́ТЬ *несов. см.* **приплести́**

ПРИПЛО́Д *м* **1.** үрсем, түл; **приноси́ть припло́д** үрсем биреү **2.** *собир.* йәш мал; **выра́щивать припло́д** йәш малды үҫтереү (тәрбиәләү, ҡарау)

ПРИПЛЫВА́ТЬ *несов. см.* **приплы́ть**

ПРИПЛЫ́ТЬ *сов.* (*достичь какого-л. места вплавь*) йөҙөп килеү (килеп етеү); (*на лодке и т.п.*) килеп етеү, йөҙөп барып етеү

ПРИПЛЮ́СНУТЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **приплю́снуть** **2.** *прил.* йәйпәк, йәмшек, ялпаҡ, йәмшәйгән, йәнселгән; **приплю́снутый нос** йәмшек танау

ПРИПЛЮ́СНУТЬ *сов. что* йәмшәйтеү, ялпайтыу, йәнсеү

ПРИПЛЮСОВА́ТЬ *сов. что*; *разг.* (*һанағанда, иҫәптә*) ҡушыу, өҫтәү

ПРИПЛЮСО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **приплюсова́ть**

ПРИПЛЮ́ЩИВАТЬ *несов. см.* **приплю́щить**

ПРИПЛЮ́ЩИТЬ *сов. см.* **приплю́снуть**

ПРИПЛЯ́СЫВАТЬ *несов.*; *разг.* бейей-бейей барыу (йөрөү), бейегәндәй аяҡты тыпырлатыу

ПРИПОДНИМА́ТЬ *несов. см.* **приподня́ть**

ПРИПОДНИМА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **приподня́ться** **2.** *страд. от* **приподнима́ть**

ПРИПО́ДНЯТОСТЬ *ж* күтәренкелек, танталалылыҡ; **припо́днятость настрое́ния** кәйеф күтәренкелеге

ПРИПО́ДНЯТЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **приподня́ть** **2.** *прил.* (*радостно возбуждённый*) күтәренке; **припо́днятое настрое́ние** күтәренке кәйеф **3.** *прил.* (*торжественный*) ҡупшы, тантаналы; **припо́днятый стиль** ҡупшы стиль

ПРИПОДНЯ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** (бер аҙ) күтәреү, күтәрә төшөү (биреү), ҡалҡытыу, күтәрә биреү; **приподня́ть ша́пку** бүректе ҡалҡытыу; **приподня́ть бревно́** бүрәнәне күтәреү **2.** *перен.* (*оживить*) күтәрә төшөү ♦ **приподня́ть заве́су**; **приоткры́ть заве́су** серҙе аса биреү (төшөү)

ПРИПОДНЯ́ТЬСЯ *сов.* күтәреләә төшөү, бер аҙ күтәрелеү, ҡалҡыныу; **чуть приподня́ться** ҡалҡына биреү

ПРИПО́Й *м*; *тех.* йәбештергес иретмә (*металды иретеп йәбештергәндә ҡулланыла*)

ПРИПОЛЗА́ТЬ *несов. см.* **приползти́**

ПРИПОЛЗТИ́ *сов.* шыуып (шыуышып) килеп етеү, имгәкләп (һөйрәлеп, дүрт тағанлап) килеп етеү

ПРИПОЛЯ́РНЫЙ, -ая, -ое Поляр түңәрәк (ҡотоп) тирәһендәге; **приполя́рные райо́ны** Поляр түңәрәк тирәһендәге районд ар

ПРИПОМИНА́ТЬ *несов. см.* **припо́мнить** 1, 2

ПРИПОМИНА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **припо́мниться** **2.** *страд. от* **припомина́ть**

ПРИПО́МНИТЬ *сов.* **1.** *кого-что* (*вспомнить*) иҫкә төшөрөү, хәтергә төшөрөү (кисектереү), хәтерләү **2.** *кого-что* (*узнать*) таныу, төҫмөрләү **3.** *что, кому*; *разг.* (*отомстить*) иҫенә төшөрөү, хәтерләтеү (*үс алыу менән янағанда*); **я тебе́ э́то припо́мню** мин быны иҫеңә төшөрөрмөн әле

ПРИПО́МНИТЬСЯ *сов.* иҫкә төшөү, хәтергә килеү (төшөү)

ПРИПРА́ВА *ж* аш тәмләткес (*һуған, борос, ҡәнәфер һ.б.*)

ПРИПРА́ВИТЬ *сов. что, чем* **1.** (*положить приправу*) ҡатыу, аш тәмләткес һалыу, тәмләндереү **2.** *типогр.* баҫым яһап ҡабартыу (*хәрефтәрҙе*)

ПРИПРАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **припра́вить**

ПРИПРЫ́ГАТЬ *сов.*; *разг.* һикергеләп (һикерә-һикерә) килеп етеү

ПРИПРЫ́ГИВАТЬ *несов.*; *разг.* **1.** *см.* **припры́гать, припры́гнуть** **2.** ырғанлау, һикерәнләү, һикереп-һикереп алыу, һикергеләү

ПРИПРЫ́ГНУТЬ *сов.*; *разг.* **1.** (*подпрыгнуть*) һикереү **2.** (*прыгая, приблизиться*) һикереп (һикерә-һикерә) килеп етеү

ПРИПРЯГА́ТЬ *несов. см.* **припря́чь**

ПРИПРЯ́ТАТЬ *сов. кого-что*; *разг.* йәшереү, йәшереп ҡуйыу

ПРИПРЯ́ТЫВАТЬ *несов. см.* **припря́тать**

ПРИПРЯ́ЧЬ *сов. кого* ҡушып (мисәп) егеү, мисәү(гә) егеү, мисәүләү; **припря́чь ло́шадь** ат мисәүләү

ПРИПУ́ГИВАТЬ *несов. см.* **припугну́ть**

ПРИПУГНУ́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* ҡурҡытыу, өркөтөү, ҡурҡытып (өркөтөп) алыу

ПРИПУ́ДРИВАТЬ *несов. см.* **припу́дрить**

ПРИПУ́ДРИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **припу́дриться** **2.** *страд. от* **припу́дривать**

ПРИПУ́ДРИТЬ *сов. что* саҡ ҡына һибеү, аҙыраҡ кершән (пудра) һөртөү; **припу́дрить ра́ну лека́рственным порошко́м** яраға саҡ ҡына дарыу онтағы һибеү

ПРИПУ́ДРИТЬСЯ *сов.* саҡ ҡына кершән (пудра) һөртөнөү

ПРИПУСКА́ТЬ *несов. см.* **припусти́ть**

ПРИПУСТИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что, к кому-чему*; *прост.* (*подпустить*) ҡушыу, ебәреү; **припусти́ть лошаде́й к овсу́** аттарҙы һолоға ҡушыу **2.** *кого*; *спец.* (*допустить к случке*) ҡаплатыу, ҡушыу, ҡасырыу (*малды*) **3.** *кого-что* и *без доп.*; *разг.* (*погнать*) шәбәйтеү, ҡыуа төшөү, тиҙләтеү; **припусти́ть коня́** атты ҡыуа төшөү **4.** *разг. см.* **припусти́ться** **5.** *разг.* (*о дожде*) көсәйеү, шәбәйеү, көсәйә төшөү **6.** *что* и *без доп.*; *спец.* (*прибавить в размерах при раскрое*) оҙонайтыу, оҙайтыу, оҙайта төшөү; **припусти́ть рукава́ на сантиме́тр** еңдәрҙе бер сантиметрға оҙайта төшөү

ПРИПУСТИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* ҡыҙыуыраҡ йүгерә (саба) башлау

ПРИПУ́ТАТЬ *сов. кого-что*; *разг.* ғәйепһеҙгә бутау, нахаҡҡа ғәйепләү (*берәй эшкә*)

ПРИПУ́ТЫВАТЬ *несов. см.* **припу́тать**

ПРИПУХА́ТЬ *несов. см.* **припу́хнуть**

ПРИПУ́ХЛОСТЬ *ж* шешкәнлек, ҡабарғанлыҡ, шешенеү; **припу́хлость ве́ка** күҙ ҡабағының шешенеүе

ПРИПУ́ХЛЫЙ, -ая, -ое шешенке, шешмәк, ҡабарған, ҡабарынҡы, ҡабарып торған; **припу́хлое лицо́** шешенке бит; **припу́хлые гу́бы** ҡабарынҡы ирендәр

ПРИПУ́ХНУТЬ *сов.* аҙыраҡ (бер аҙ) шешеү, шешеп тороу, шешмәкләнеү, ҡабарыу, ҡабарып сығыу; **щека́ припу́хла** яңаҡ шешмәкләнгән

ПРИРАБА́ТЫВАТЬ *несов. см.* **прирабо́тать**

ПРИРАБО́ТАТЬ *сов. что, чего; разг.* өҫтә(л)мә (өҫтәп) эшләп алыу (эшләү); **прирабо́тать де́нег** өҫтәмә аҡса эшләү

ПРИ́РАБОТОК *м* өҫтә(л)мә аҡса (*төп эш хаҡынан тыш эшләп алынған*)

ПРИРА́ВНИВАТЬ I *несов. см.* **приравня́ть**

ПРИРА́ВНИВАТЬ II *несов. см.* **прировня́ть**

ПРИРА́ВНИВАТЬСЯ I *несов.* **1.** *см.* **приравня́ться 2.** *страд. от* **прира́внивать** I

ПРИРА́ВНИВАТЬСЯ II *несов. страд. от* **прира́внивать** II

ПРИРАВНЯ́ТЬ *сов. кого-что, к кому-чему* (*уподобить, сделать равным*) тиңләштереү, типтиң (бер төрлө) итеү

ПРИРАВНЯ́ТЬСЯ *сов.* тиңләшеү, тиң (бер иш) булыу

ПРИРАСТА́ТЬ *несов. см.* **прирасти́**

ПРИРАСТИ́ *сов.* **1.** *к чему* (*срастись*) йәбешеп (ҡушылып) үҫеү (үҫеп китеү, уңалыу) **2.** *к чему; перен.* (*остаться неподвижным*) йәбешеп (ҡатып) ҡалыу; **но́ги приросли́ к по́лу** аяҡтар иҙәнгә йәбешеп ҡалды **3.** (*увеличиваться в количестве*) үҫеү, артыу, күбәйеү, ишәйеү

ПРИРАСТИ́ТЬ *сов. что* йәбештереп үҫтереү, ҡушыу

ПРИРАЩА́ТЬ *несов.; уст. см.* **прирасти́ть**

ПРИРАЩЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **прирасти́, прирасти́ть** — **прираща́ть; приращи́ние черенка́** сыбыҡсаның йәбешеп үҫеп китеүе **2.** (*увеличение, прибавление*) үҫеү, артыу, өҫтәлеү, ҡушыу; **приращи́ние насле́дственных доле́й** *юр.* мираҫ өлөштәрен ҡушыу **3.** *мат.* ҡушымта; **приращи́ние аргуме́нта фу́нкции** функция аргументының ҡушымтаһы

ПРИРА́ЩИВАТЬ *несов. см.* **прирасти́ть**

ПРИРЕВНОВА́ТЬ *сов. кого* көнләшеү, көнләшә (көнләй) башлау

ПРИРЕ́ЗАТЬ *сов.* **1.** *кого-что; разг.* (*убить на мясо*) салыу, һуйыу, боғаҙлау **2.** *что, чего* (*прибавить — о земле*) ер ҡырҡып ҡушыу (алыу, баҫып алыу); **прире́зать уча́сток к огоро́ду** йәшелсә баҡсаһына ер ҡырҡып (бүлеп алып) ҡушыу **3.** *кого; разг.* (*зарезать всех, многих*) һуйыу, һуйып бөтөрөү

ПРИРЕЗА́ТЬ *несов. см.* **прире́зать**

ПРИРЕ́ЧНЫЙ, -ая, -ое йылға буйындағы (янындағы, эргәһендәге)

ПРИРОВНЯ́ТЬ *сов. что* тигеҙләү, тигеҙ итеү, тигеҙләп сығыу; **прировня́ть до́ски по́ла** иҙән таҡталарын тигеҙләү

ПРИРО́ДА *ж* **1.** тәбиғәт, сәхрә; **приро́да меня́ется** тәбиғәт алмашына; **мир приро́ды** тәбиғәт донъяһы; **изуча́ть приро́ду** тәбиғәтте өйрәнеү; **явле́ния приро́ды** тәбиғәт күренештәре; **на ло́не приро́ды** тәбиғәт ҡосағында; **отдыха́ть на приро́де** сәхрәлә ял итеү, сәхрәләү, сәхрә сигеү **2.** (*сущность*) тәбиғәт(е), асыл(ы), нигеҙ; **приро́да све́та** яҡтылыҡтың тәбиғәте **3.** *разг.* (*прирождённое свойство, характер*) тәбиғәт, холоҡ, булмыш; **по приро́де она́ до́брая** тәбиғәте менән ул йомшаҡ кеше ♦ **в приро́де веще́й** ғәҙәти, ғәҙәттә була торған; **от приро́ды** тыумыштан

ПРИРО́ДНЫЙ, -ая, -ое, **1.** (*естественный*) тәбиғи; **приро́дные бога́тства** тәбиғи байлыҡ; **приро́дный газ** тәбиғи газ; **приро́дные усло́вия** тәбиғи шарттар **2.** (*врождённый*) тәбиғи, тыумыштан булған, ысын; **приро́дный ум** тыумыштан булған аҡыл **3.** (*принадлежащий по рождению*) тыумыштан, булмыштан килгән

ПРИРОДОВЕ́ДЕНИЕ *с* тәбиғәт белеме (ғилеме), тәбиғәтте өйрәнеү; **уро́к природове́дения** тәбиғәтте өйрәнеү дәресе

ПРИРОЖДЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** (*врождённый*) тәбиғи, тыумыштан килгән (булған, ҡалған); **прирождённый тала́нт** тыумыштан килгән һәләтлек **2.** (*подлинный*) ысын, булмышы менән; **она́ прирождённый педаго́г** ул булмышы менән педагог

ПРИРО́СТ *м* үҫеш, артым, артыу; **приро́ст урожа́я** уңыштың үҫеүе; **коли́чественный приро́ст** һан яғынан артыу; **абсолю́тный приро́ст населе́ния** халыҡ һанының абсолют үҫеше

ПРИРУЧА́ТЬ *несов. см.* **приручи́ть**

ПРИРУЧА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **приручи́ться 2.** *страд. от* **прируча́ть**

ПРИРУЧЕ́НИЕ *с см.* **приручи́ть** — **прируча́ть, приручи́ться** — **прируча́ться; занима́ться приручи́нием птиц** ҡоштарҙы ҡулға эйәләштереү менән шөғөлләнеү

ПРИРУЧИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** ҡулға эйәләштереү (өйрәтеү, илектереү); **приручи́ть ди́ких живо́тных** ҡырағай йәнлектәрҙе илектереү **2.** *разг.* (*сделать послушным*) (үҙенә) эйәләштереү, йәлеп итеү

ПРИРУЧИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** ҡулға өйрәнеү (эйәләшеү), илегеү, эйегеү; **ёж прируча́ется бы́стро** терпе ҡулға тиҙ илегә **2.** *разг.* (*стать послушным*) эйәләшеү

ПРИСВА́ИВАТЬ *несов. см.* **присво́ить**

ПРИ́СВИСТ *м* **1.** (*свист, сопровождающий что-л.*) һыҙғырыу, һыҙғырыныу; **петь с при́свистом** һыҙғырынып йырлау **2.** (*свистящий призвук*) һыҙғырыҡ тауыш, шыйылдау; **дыша́ть с при́свистом** шыйылдап тын алыу

ПРИСВИ́СТНУТЬ *сов.* һыҙғырыу, һыҙғырып ҡуйыу

ПРИСВИ́СТЫВАТЬ *несов.* **1.** (*посвистывать*) һыҙғырыныу, һыҙғырғылау **2.** (*говорить, дышать с присвистом*) шыйылдап (шыйлап) һөйләшеү (тын алыу)

ПРИСВОЕ́НИЕ *с см.* **присво́ить**; **присвое́ние чужо́го иму́щества** кеше мөлкәтен үҙләштереү; **присвое́ние почётного зва́ния** хөрмәтле (маҡтаулы) исем биреү

ПРИСВО́ИТЬ *сов.* **1.** *кого-что* (*завладеть чужим*) үҙләштереү, үҙенеке итеү; **присва́ивать чужу́ю мысль** кеше фекерен үҙләштереү; **присва́ивать нахо́дку** табышты үҙләштереү **2.** *что, кому-чему* исем (дәрәжә) биреү; **присво́ить зва́ние наро́дного арти́ста** халыҡ артисы исеме биреү

ПРИСЕДА́НИЕ *с см.* **приседа́ть**

ПРИСЕДА́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **присе́сть** 1; **2.** (*подгибать колени при ходьбе*) атлағанда сүгәләп китеү

ПРИСЕМЯ́ННИК *м*; *бот.* орлоҡ ҡолаҡсыны

ПРИСЕ́СТ: за оди́н присе́ст; **в оди́н присе́ст** *разг.* бер ултырыуҙа, бер юлы

ПРИСЕ́СТЬ *сов.* **1.** (*опуститься*) сүгәләү, сүкәйеү; **присе́сть на ко́рточки** сүгәләп ултырыу **2.** (*сесть*) ултырып алыу, (аҙ ғына ваҡытҡа) ултырыу; **присе́сть на стул** ултырғысҡа ултырыу

ПРИ́СКАЗКА *ж*; *фольк.* әкиәт башы (*әкиәттең инеш өлөшө*)

ПРИСКАКА́ТЬ *сов.* **1.** (*приехать на лошади вскачь*) саптырып килеү, саптырып (сабып) килеп етеү (*атта*); **прискака́ть верхо́м** һыбай сабып килеп етеү **2.** (*припрыгать*) һикергеләп килеп етеү, һикерәнләп (ырғанлап) килеү **3.** *разг.* (*быстро прибыть*) бик тиҙ килеү, сабып (елеп) килеп етеү

ПРИСКО́РБИЕ *с*; *уст.* үкенес, ҡайғы, әсенеү ♦ **к (глубо́кому) приско́рбию** үкенескә ҡаршы; **с (глубо́ким) приско́рбием** тәрән ҡайғы менән

ПРИСКО́РБНЫЙ, -ая, -ое ҡайғылы, үкенесле, хәсрәтле; **приско́рбное собы́тие** ҡайғылы ваҡиға; **приско́рбная судьба́** үкенесле яҙмыш

ПРИСКУ́ЧИТЬ *сов.*; *разг.* ялҡытыу, туйҙырып бөтөү; **жизнь в го́роде приску́чила** ҡалалағы тормош ялҡытты

ПРИСЛА́ТЬ *сов. кого-что, чего* ебәреү, ебәреп (тороу) ҡуйыу, һалыу; **присла́ть де́ньги** аҡса һалыу; **присла́ть пода́рок** бүләк ебәреү

ПРИСЛО́ВЬЕ *с*; *разг.* мәҙәк әйтем, тапҡыр һүҙ

ПРИСЛОНИ́ТЬ *сов. кого-что, к чему* һөйәү, терәтеү, һөйәп ҡуйыу, терәтеп ҡуйыу, һөйкәү, терәү, терәп ҡуйыу; **прислони́ть к забо́ру** ҡоймаға һөйәү; **прислони́ть к сто́гу** кәбәнгә һөйкәү

ПРИСЛОНИ́ТЬСЯ *сов.* һөйәлеү, терәлеү, һөйәлеп тороу; **прислони́ться спино́й** арҡа менән һөйәнеү

ПРИСЛОНЯ́ТЬ *несов. см.* **прислони́ть**

ПРИСЛОНЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **прислони́ться** **2.** *страд. от* **прислоня́ть**

ПРИСЛУ́ГА *ж* **1.** (*служанка*) аҫрау, хеҙмәтсе ҡатын; **забо́тливая прислу́га** хәстәрле хеҙмәтсе ҡатын **2.** *собир.*; *уст.* (*слуги*) хеҙмәтселәр, ялсылар **3.** *собир.*; *воен.* команда, расчёт; **пулемётная прислу́га** пулемёт расчёты

ПРИСЛУ́ЖИВАТЬ *несов.* **1.** *кому* хеҙмәтсе булып тороу, йомош-юлға йөрөү **2.** *разг.* (*оказывать услуги*) булышлыҡ итеү, ярҙам күрһәтеү (итеү)

ПРИСЛУ́ЖИВАТЬСЯ *несов.* ярамһаҡланыу, ҡуштанланыу, ярарға тырышыу, ялағайланыу

ПРИСЛУ́ЖНИК *м* и **ПРИСЛУ́ЖНИЦА** *ж* **1.** *уст.* (*слуга*) хеҙмәтсе, аҫрау; **держа́ть прислу́жника** хеҙмәтсе тотоу **2.** *разг.* ҡуштан, ялағай

ПРИСЛУ́ШАТЬСЯ *сов. к кому-чему* и *без. доп.* **1.** тыңлап тороу, ҡолаҡ һалыу; **прислу́шаться к шо́роху** ҡыштырлаған тауышҡа ҡолаҡ һалыу **2.** иғтибар итеү, иғтибарға алыу, ҡолаҡ һалыу; **прислу́шаться к го́лосу наро́да** халыҡ һүҙен иғтибарға алыу; **не прислу́шаться к сове́там** кәңәшкә ҡолаҡ һалмау **3.** *разг.* (*привыкнув к звукам, не замечать их*) эйәләшеп (күнегеп) бөтөү, күнегеү; **прислу́шаться к шу́му у́лицы** урамдағы шау-шыуға күнегеп бөтөү

ПРИСЛУ́ШИВАТЬСЯ *несов. см.* **прислу́шаться** 1, 2

ПРИСМА́ТРИВАТЬ *несов. см.* **присмотре́ть**; **присма́тривать себе́ рабо́ту** үҙеңә эш эҙләү; **присма́тривать ко́мнату** бүлмә ҡараштырыу

ПРИСМА́ТРИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **присмотре́ться** **2.** *страд. от* **присма́тривать**

ПРИСМИРЕ́ТЬ *сов.* **1.** (*стать смирным*) тынысланыу, йыуашланыу, тыйнаҡланыу; **де́ти присмире́ли** балалар тынысланды **2.** (*примолкнуть*) тынып ҡалыу, тыныу, баҫылыу

ПРИСМО́ТР *м см.* **присмотре́ть** — **присма́тривать** 1; **быть под присмо́тром** күҙәтеү аҫтында булыу; **оста́вить без присмо́тра** ҡарауһыҙ ҡалдырыу

ПРИСМОТРЕ́ТЬ *сов.* **1.** *за кем-чем* ҡарау, бағыу, бағауыллау, ҡарап тороу, ҡараштырыу, күҙәтеү, күҙ-ҡолаҡ булыу; **присмотре́ть за детьми́** балаларҙы ҡарау; **присмотре́ть за до́мом** йортто ҡарап тороу **2.** *кого-что*; *разг.* (*подыскать, наметить*) ҡарап ҡуйыу, эҙләү, һайлау, күҙләү; **присмотре́ть неве́сту** ҡыҙ күҙләү

ПРИСМОТРЕ́ТЬСЯ *сов. к кому-чему* и *без доп.* **1.** (*внимательно всмотреться*) текәлеп ҡарау, ентекләп (ныҡлап) ҡарау **2.** (*наблюдая, понять*) иғтибар менән күҙәтеү, аңлау **3.** (*привыкнуть, освоиться*) танышыу, ҡарап өйрәнеү, өйрәнеп бөтөү; **присмотре́ться к де́лу** эш менән танышыу; **присмотре́ться в темноте́** ҡараңғыға күҙ өйрәнеү

ПРИСНИ́ТЬСЯ *сов. см.* **сни́ться**

ПРИСОВОКУПИ́ТЬ *сов. что; книжн.* **1.** (*присоединить*) ҡушыу, беркетеү, теркәү; **присовокупи́ть докуме́нт к де́лу** документты эшкә теркәп ҡуйыу **2.** *уст.* (*сказать в добавление*) өҫтәп әйтеү

ПРИСОВОКУПЛЯ́ТЬ *несов. см.* **присовокупи́ть**

ПРИСОЕДИНЕ́НИЕ *с см.* **присоедини́ть — присоединя́ть, присоедини́ться — присоединя́ться; присоедине́ние Башкортоста́на к Росси́и** Башҡортостандың Рәсәйгә ҡушылыуы

ПРИСОЕДИНИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** тоташтырыусы ...ы, тоташтыра торған, тоташтырғыс; **присоедини́тельная цепь** тоташтыра торған сынйыр **2.** *грам.* бәйләүсе; **присоедини́тельный сою́з** бәйләүсе теркәүес

ПРИСОЕДИНИ́ТЬ *сов. что* **1.** (*соединить*) ҡушыу, берләштереү, беректереү **2.** *эл.* (*подключить*) тоташтырыу, тоташтырып ҡуйыу, ялғау; **присоедини́ть провода́** сымдарҙы тоташтырыу **3.** *кого-что* (*причислить к кому-чему-л.*) ҡушып иҫәпләү, өҫтәп иҫәпләү, ҡушыу; **присоедини́ть райо́н к друго́й о́бласти** районды икенсе бер өлкәгә ҡушыу

ПРИСОЕДИНИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** ҡушылыу, эйәреү; **присоедини́ться к толпе́** халыҡ төркөмөнә эйәреү; **коро́ва присоедини́лась к ста́ду** һыйыр көтөүгә ҡушылды **2.** (*стать на чью-л. сторону*) ҡушылыу, яғын алыу; **присоедини́ться к мне́нию** *чьему-л. кемдеңдер* фекеренә ҡушылыу

ПРИСОЕДИНЯ́ТЬ *несов. см.* **присоедини́ть**

ПРИСОЕДИНЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **присоедини́ться 2.** *страд. от* **присоединя́ть**

ПРИСОСА́ТЬСЯ *сов.* йәбешеп һурыу, ҡаҙалыу; **пия́вка присоса́лась к ноге́** һөлөк аяҡҡа ҡаҙалды

ПРИСОСЕ́ДИТЬСЯ *сов. к кому-чему; разг.* йәнәш ултырыу, күрше булыу

ПРИСО́СКА ж и **ПРИСО́СОК** *м* имгес, һурғыс

ПРИСО́ХНУТЬ *сов.* йәбешеп кибеү

ПРИСПЕ́ТЬ *сов.; разг.* (*настать — о времени*) килеү, (килеп) етеү; **приспе́ло вре́мя е́хать** китергә ваҡыт килеп етте

ПРИСПЕ́ШНИК *м* и **ПРИСПЕ́ШНИЦА** *ж; книжн.* ҡуштан, ярҙамсы (булышсы); **быть приспе́шником** *чьим-л. кемдеңдер* ҡуштаны булыу

ПРИСПИ́ЧИТЬ *сов. кому безл.; прост.* ҡыҫталыу

ПРИСПОСА́БЛИВАТЬ *несов. см.* **приспосо́бить**

ПРИСПОСА́БЛИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **приспосо́биться 2.** *страд. от* **приспоса́бливать**

ПРИСПОСО́БИТЬ *сов. кого-что* яраштырыу, уңайлаштырыу, ҡулайлаштырыу; **приспосо́бить зда́ние под шко́лу** бинаны мәктәпкә яраҡлаштырыу

ПРИСПОСО́БИТЬСЯ *сов.* яраҡлашыу, ҡулайлашыу, йәйләшыу, күнегеү; **приспосо́биться к но́вым усло́виям** яңы шарттарға яраҡлашыу; **приспосо́биться к распоря́дку дня** көн тәртибенә күнегеү

ПРИСПОСОБЛЕ́НЕЦ *м; презр.* аумаҡай (кеше), яраҡлашыусы (*ике йөҙлө кеше*)

ПРИСПОСОБЛЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **приспосо́бить — приспособля́ть, приспосо́биться — приспособля́ться; приспособле́ние к усло́виям** шарттарға яраҡлашыу **2.** (*прибор, механизм*) йәйланма, ҡорал, ҡулайлама; **но́вое приспособле́ние к станку́** станокка яңы йәйланма

ПРИСПОСО́БЛЕННОСТЬ *ж* яраҡлашыу, йәйләшҡанлыҡ, ярашыу; **приспосо́бленность органи́зма к окружа́ющей среде́** организмдың мөхиткә яраҡлашыуы; **недоста́точная приспосо́бленность к жи́зни** тормошҡа тейешенсә яраҡлашмау

ПРИСПОСОБЛЕ́НЧЕСКИЙ, -ая, -ое *презр.* йәйләшыу ...ы, ярамһаҡ, йәйләшыусы(лар) ...ы; **приспособле́нческая поли́тика** йәйләшыу сәйәсәте

ПРИСПОСОБЛЕ́НЧЕСТВО *с; презр.* йәйләшыусылыҡ, яраҡлашыу

ПРИСПОСОБЛЯ́ЕМОСТЬ *ж* йәйләша (күнегә) алыу, яраҡлашыусан булыу; **приспособля́емость органи́зма к окружа́ющей среде́** организмдың мөхиткә яраҡлашыусан булыуы

ПРИСПОСОБЛЯ́ТЬ *несов. см.* **приспосо́бить**

ПРИСПОСОБЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **приспосо́биться 2.** *страд. от* **приспособля́ть**

ПРИСПУСКА́ТЬ *несов. см.* **приспусти́ть**

ПРИСПУСТИ́ТЬ *сов. что* **1.** (*немного опустить*) аҙыраҡ төшөрөү, төшөрә биреү; **приспусти́ть флаг** флагты төшөрә биреү **2.** (*убавить*) баҫыу, кәметә төшөү (биреү); **приспусти́ть температу́ру котла́** ҡаҙандың ҡыҙыулығын кәметә төшөү

ПРИСПУСТИ́ТЬСЯ *сов.* бер аҙ (аҙыраҡ) төшөү (кәмеү)

ПРИ́СТАВ *м* пристав (*революцияға тиклем Рәсәйҙә урындағы полиция офицеры*) ♦ **суде́бный при́став** суд приставы

ПРИСТАВА́ТЬ *несов. см.* **приста́ть** 1—5, 7

ПРИСТА́ВИТЬ *сов.* **1.** *кого-что* (*придвинуть*) (янына) ҡуйыу, терәп (терәтеп) ҡуйыу; **приста́вить стул к столу́** ултырғысты өҫтәлгә терәп ҡуйыу **2.** (*прислонить*) терәү, һөйәү, терәп (һөйәп) ҡуйыу; **приста́вить ле́стницу к стене́** баҫҡысты стенаға һөйәп (терәп) ҡуйыу **3.** *что* (*пришить, удлиняя*) ялғау, ялғап тегеү, ялғап оҙонайтыу **4.** *кого-что; разг.* (*для надзора, ухода*) ҡарарға ҡуйыу, күҙ-ҡолаҡ булырға билдәләү

ПРИСТА́ВКА *ж* **1.** *см.* **приста́вить — приставля́ть** 3; **2.** ҡушылма (*берәй нәмәгә ҡушылып ҡуйылған нәмә*); **приста́вка к фотока́мере** фотокамера ҡушылмаһы **3.** *грам.* приставка

ПРИСТАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **приста́вить**

ПРИСТАВНО́Й, -ая, -ое өҫтәп (ҡушып) ҡуйылған, (өҫтәп, терәп) һөйәп ҡуйылмалы, һөйәп (өҫтәп, терәп) ҡуйылған; **приставна́я ле́стница** һөйәп ҡуйылмалы баҫҡыс; **приставны́е места́** өҫтәмә ултырғыстар

ПРИСТА́ВОЧНЫЙ, -ая, -ое *грам.* приставка, приставкалы; **приста́вочные глаго́лы** приставкалы ҡылымдар

ПРИ́СТАЛЬНЫЙ, -ая, -ое текләп (төбәп, иғтибар менән) ҡараған, текәлгән; **при́стальный взгляд** текәлгән ҡараш

ПРИСТА́НИЩЕ *с* һыйыныр урын, торор (керер) урын, төйәк; **быть приста́нищем** төйәк булыу; **выбира́ть себе́ приста́нище** үҙенә төйәк һайлау

ПРИСТАНЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое (тимер юл) станцияһы янындағы, станция ...ы; **пристанцио́нная у́лица** станция урамы

ПРИ́СТАНЬ *ж* **1.** пристань, туҡталыш (*ярға туҡтау урыны*); **морска́я при́стань** диңгеҙ пристане; **стоя́ть у при́стани** пристандә тороу **2.** *см.* **приста́нище**

ПРИСТА́ТЬ *сов.* **1.** *к кому-чему* (*прилипнуть*) йәбешеү, һылашыу, һыланыу, йоғоу; **грязь пристаёт** бысраҡ йоға **2.** *к кому; разг.* (*о болезни*) эләгеү, эләктереү, йоғоу, йоҡтороу **3.** *к кому; разг.* (*начать надоедать*) бәйләнеү, йөҙәтеү, бәйләнеп йөҙәтеү (теңкәгә тейеү); **приста́ть с про́сьбами** үтенестәр менән йөҙәтеү; **приста́ть к же́нщине** ҡатын-ҡыҙға бәйләнеү **4.** *к кому-чему; разг.* (*присоединиться, последовать*) эйәреү, һарылыу; **ко мне приста́ла соба́ка** миңә эт эйәрҙе **5.** *к чему* (*причалить*) ярға килеп туҡтау **6.** *кому-чему безл.* (*обычно с отрицанием*); *разг.* килешеү; **вам не приста́ло так говори́ть** былай һөйләү һеҙгә бер ҙә килешмәй **7.** *обл.* (*устать, утомиться*) талсығыу, йонсоу; **ло́шади приста́ли** аттар йонсоно ♦ **как ба́нный лист приста́ть** *см.* **ба́нный; приста́ть с ножо́м к го́рлу** *см.* **го́рло**

ПРИСТЕГА́ТЬ *сов. что* үтәнән-үтә сәнсеп тегеү, һырыу, эре-эре сәнсеп тегеү, типсеү, күбеү, типсеп (эләктереп) сығыу; **пристега́ть подкла́дку** эслекте типсеп ҡуйыу

ПРИСТЁГИВАТЬ I *несов. см.* **пристега́ть**

ПРИСТЁГИВАТЬ II *несов. см.* **пристегну́ть**

ПРИСТЁГИВАТЬСЯ I *несов. страд. от* **пристёгивать** I

ПРИСТЁГИВАТЬСЯ II *несов.* **1.** *см.* **пристегну́ться 2.** *страд. от* **пристёгивать** II

ПРИСТЕГНУ́ТЬ *сов.* **1.** *что* (*прикрепить, застёгивая*) эләктереү, ҡаптырыу, элеү; **пристегну́ть воротни́к соро́чки** күлдәк яғаһын эләктереү **2.** *кого-что; разг.* (*припрячь — о лошади*) ҡушып (мисәп) егеү, мисәүләү

ПРИСТЕГНУ́ТЬСЯ *сов.* **1.** эленеү, ҡаптырылыу, эләктерелеү; **воротничо́к пристегну́лся** яға ҡаптырылды; **пристегну́ться ремня́ми к кре́слу** ҡайыш менән креслоға ҡаптырылыу **2.** (*присоединиться к кому-чему-л.*) ҡушылып китеү, бәйләнеү

ПРИСТЕЖНО́Й, -ая, -ое эләктереп (ҡаптырып) ҡуйыла торған, эләктермәле; **пристежно́й воротни́к** эләктермәле яға

ПРИСТО́ЙНОСТЬ *ж* әҙәплелек, тәрбиәлелек, тәүфиҡлылыҡ; **присто́йность посту́пка** ҡылыҡтың әҙәплелеге

ПРИСТО́ЙНЫЙ, -ая, -ое әҙәпле, тәрбиәле, үҙен тота белгән, тәүфиҡлы; **присто́йное сло́во** әҙәпле һүҙ

ПРИСТРА́ИВАТЬ *несов. см.* **пристро́ить**

ПРИСТРА́ИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **пристро́иться 2.** *страд. от* **пристра́ивать**

ПРИСТРА́СТИЕ *с* **1.** (*сильная склонность*) һәүәҫлек, ихласлыҡ, дәрт, мауығыу, ҡомар; **пристра́стие к му́зыке** музыкаға һәүәҫлек; **принима́ться с пристра́стием** ҡомар менән тотоноу **2.** (*предвзятое отношение*) ғәҙел булмау (ҡарамау), бер яҡлылыҡ ♦ **с пристра́стием** ентекләп, ҙур иғтибар менән

ПРИСТРАСТИ́ТЬ *сов. кого-что; разг.* ҡомарландырыу, әүәҫләндереү, мауыҡтырыу, дәртләндереү, ҡыҙыҡтырыу; **пристрасти́ть к чте́нию** (китап) уҡырға әүәҫләндереү

ПРИСТРАСТИ́ТЬСЯ *сов. к чему* ҡомарланыу, әүәҫләнеү, бирелеү, һалышыу; **пристрасти́ться к охо́те** һунарға ҡомарланыу

ПРИСТРА́СТНОСТЬ *ж* мауығыусанлыҡ, бер яҡлылыҡ, ғәҙелһеҙлек, ғәҙел булмау

ПРИСТРА́СТНЫЙ, -ая, -ое **1.** мауыға торған, иҫе киткән **2.** ғәҙелһеҙ, ғәҙеллекһеҙ, бер яҡлы; **пристра́стный челове́к** ғәҙеллекһеҙ кеше; **пристра́стное мне́ние** бер яҡлы фекер

ПРИСТРА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **пристрочи́ть**

ПРИСТРЕ́ЛИВАТЬ I *несов. см.* **пристрели́ть**

ПРИСТРЕ́ЛИВАТЬ II *несов. см.* **пристреля́ть**

ПРИСТРЕ́ЛИВАТЬСЯ I *несов. страд. от* **пристре́ливать** I

ПРИСТРЕ́ЛИВАТЬСЯ II *несов.* **1.** *см.* **пристреля́ться 2.** *страд. от* **пристре́ливать** II

ПРИСТРЕЛИ́ТЬ *сов. кого-что* атып үлтереү

ПРИСТРЕ́ЛКА *ж* һынау атышы, көйләү өсөн атыу, атып ҡарау (*мылтыҡтың атышын дөрөҫләү*)

ПРИСТРЕЛЯ́ТЬ *сов. что* **1.** (*установить правильный прицел*) прицелды дөрөҫләү (билдәләү), (ҡоралды) сәпкә йүнәлтеү (тоҫҡау) **2.** атып һынап ҡарау, атып ҡарау; **пристреля́ть ружьё** мылтыҡты атып һынау

ПРИСТРЕЛЯ́ТЬСЯ *сов.* прицелды дөрөҫләү (билдәләү), (ҡоралды) сәпкә йүнәлтеү (тоҫҡау)

ПРИСТРО́ИТЬ *сов.* **1.** *что, к чему* (*дополнительно построить*) төкәү, төкәтеп һалыу (ҡороу); **пристро́ить к до́му се́ни** өйгә төкәтеп солан

эшләү **2.** *кого-что*; *разг.* (*поместить*) яйлап ҡуйыу, һалып (иҫләп) ҡуйыу, урынлаштырыу; **пристро́ить чемода́н на по́лку** сумаҙанды кәштәгә ҡуйыу **3.** *кого-что*; *разг.* (*устроить куда-л.*) урынлаштырыу; **пристро́ить на рабо́ту** эшкә урынлаштырыу **4.** *кого-что* (*выстроить рядом*) рәткә (сафҡа) теҙеү, йәнәш теҙеү

ПРИСТРО́ИТЬСЯ *сов.* **1.** *разг.* (*расположиться*) урынлашыу, һыйыныу **2.** *к кому-чему* (*пристать*) ҡушылып китеү, эйәреү **3.** *разг.* (*устроиться*) (йәтеш урынға) урынлашыу; **пристро́иться в конто́ру** контораға урынлашыу **4.** (*примкнуть к строю*) бер сафҡа теҙелеү, йәнәш баҫыу

ПРИСТРО́Й *м см.* **пристро́йка** 2; **сде́лать к до́му пристро́й** йортҡа төкәтмә һалыу (төҙөү)

ПРИСТРО́ЙКА *ж* **1.** *см.* **пристро́ить** — **пристра́ивать** 1; **2.** (*то, что пристроено*) төкәтмә; **ка́менная пристро́йка** таш төкәтмә

ПРИСТРОЧИ́ТЬ *сов. что* ҡайыу, тегеп сығыу, тегеп ҡуйыу (*машинала*); **пристрочи́ть воротни́к** яға ҡайыу

ПРИСТРУ́НИВАТЬ *несов. см.* **пристру́нить**

ПРИСТРУ́НИТЬ и **ПРИСТРУНИ́ТЬ** *сов. кого-что*; *разг.* ныҡлап ҡулға алыу, тыйыу, тыйып ҡуйыу

ПРИСТУ́КИВАТЬ *несов. см.* **присту́кнуть**

ПРИСТУ́КНУТЬ *сов.* **1.** *что, чем* һуғып (тибеп) алыу, таҡылдатып (туҡылдатып) алыу; **присту́кнуть каблуко́м** үксә менән тибеп ҡуйыу **2.** *кого*; *прост.* (*убить*) үлтереү, үлтерә һуғыу

ПРИ́СТУП *м* **1.** *см.* **приступи́ть** — **приступа́ть** 1; **2.** (*момент обострения*) өйәнәк; **при́ступ головно́й бо́ли** баш өйәнәге; **проявле́ние при́ступа** өйәнәге ҡуҙғалыу **3.** *чего* (*внезапное, сильное проявление какого-л. душевного состояния*) бик ныҡ (ҡаты) -ған/-гән саҡ (хәл); **при́ступ отча́яния** бик ныҡ өмөтһеҙләнеккә бирелгән саҡ **4.** *воен.* (*атака*) һөжүм; **пойти́ на при́ступ** һөжүмгә барыу

ПРИСТУПА́ТЬ *несов. см.* **приступи́ть**

ПРИСТУПА́ТЬСЯ *несов. см.* **приступи́ться**

ПРИСТУПИ́ТЬ *сов.* **1.** *к чему* башлау, керешеү, тотоноу; **приступи́ть к де́лу** эшкә тотоноу **2.** *к кому-чему*; *уст.* (*близко подойти*) яҡын барыу (килеү), яҡынлашыу; **приступи́ть к го́роду** ҡалаға яҡынлашыу **3.** *уст.* (*настойчиво обратиться*) бәйләнеү, ҡаҡшатыу, теңкәгә тейеү; **приступи́л ко мне с про́сьбой** һорауы менән ҡаҡшатты

ПРИСТУПИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* яҡын килеү, яҡынлашыу, янына барыу, артынан йөрөү

ПРИСТУ́ПОК *м* и *разг.* **ПРИСТУ́ПКА** *ж* баҫҡыс, киртләс; **встать на присту́пок** баҫҡысҡа баҫыу

ПРИСТЫДИ́ТЬ *сов. кого-что* оялтыу, оятлы итеү, йөҙөн ҡыҙартыу

ПРИСТЯ́ЖКА *ж* **1.** (*род запряжки лошади*) мисәүләп егеү, мисәүләү; **запряга́ть в пристя́жку** мисәүләп (мисәүгә) егеү **2.** (*пристяжная лошадь*) мисәүҙәге ат, мисәү аты, мисәүле ат

ПРИСТЯЖНО́Й, -ая, -ое **1.** мисәүҙәге, мисәүләп егелгән; **пристяжна́я ло́шадь** мисәүҙәге ат **2.** *в знач. сущ.* **пристяжна́я** *ж* мисәү аты, мисәүле ат, мисәүҙәге ат

ПРИСУДИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* хөкөм сығарыу, хөкөм итеү, ҡарар сығарыу; **присуди́ть к штра́фу** штраф һалыу тураһында ҡарар сығарыу **2.** *что, кому* бирергә ҡарар сығарыу (итеү), биреү; **присуди́ть пе́рвую пре́мию** беренсе премия биреү

ПРИСУЖДА́ТЬ *несов. см.* **присуди́ть**

ПРИСУЖДА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **присужда́ть**

ПРИСУЖДЕ́НИЕ *с см.* **присуди́ть** — **присужда́ть**; **присужде́ние учёной сте́пени** ғилми дәрәжә биреү

ПРИСУ́ТСТВЕННЫЙ, -ая, -ое эш ...ы; **прису́тственный день** эш көнө ♦ **прису́тственное ме́сто** *уст.*: 1) дәүләт учреждениеһы; 2) шундай учреждение урынлашҡан бина

ПРИСУ́ТСТВИЕ *с* булыу (*кеше, әйбер һ.б. хаҡында*); **в моём прису́тствии** минең алда; **прису́тствие га́зов в воде́** газдарҙың һыуҙа булыуы ♦ **прису́тствие ду́ха** юғалып ҡалмау, ҡаушап төшмәү

ПРИСУ́ТСТВОВАТЬ *несов.* булыу, ҡатнашыу; **прису́тствовать на заседа́нии** ултырышта булыу

ПРИСУ́ТСТВУЮЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **прису́тствовать 2.** *в знач. сущ.* **прису́тствующие** *мн.* ҡатнашыусылар, булғандар

ПРИСУ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **присучи́ть**

ПРИСУЧИ́ТЬ *сов. что* ишеп (ҡатып) ялғау; **присучи́ть концы́ верёвок** бауҙарҙың остарын ишеп ялғау

ПРИСУ́ЩИЙ, -ая, -ее хас, хас булған; **с прису́щим ей ю́мором** уға хас булған шаянлыҡ менән

ПРИСЧИТА́ТЬ *сов. что* иҫәпкә ҡушып ҡуйыу, хисаплағанда (һанағанда) өҫтәү, өҫтәп иҫәпләү

ПРИСЧИ́ТЫВАТЬ *несов. см.* **присчита́ть**

ПРИСЫЛА́ТЬ *несов. см.* **присла́ть**

ПРИСЫЛА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **присыла́ть**

ПРИСЫ́ЛКА *ж* **1.** *см.* **присла́ть** — **присыла́ть**; **присы́лка де́нег** аҡса ебәреү **2.** *разг.* ебәрелгән әйбер

ПРИСЫ́ПАТЬ *сов.* **1.** *что, чего* (*прибавить*) өҫтәп һалыу (һибеү), (бер аҙ) өҫтәү; **присы́пать крупы́** бер аҙ ярма өҫтәү **2.** *что, чем* (*слегка посыпать*) һибеү, һипкеләү; **присы́пать пу́дрой** пудра һибеү **3.** *что, чего* (*насыпать вплотную к чему-л.*) өйөү, һалыу; **присы́пать песо́к к забо́ру** ҡойма буйына ҡом өйөү

ПРИСЫПА́ТЬ *несов. см.* **присы́пать**

ПРИСЫ́ПКА *ж* **1.** *см.* **присы́пать** — **присыпа́ть 2.** (*порошок*) онтаҡ дарыу

ПРИСЫХА́ТЬ *несов. см.* **присо́хнуть**

ПРИСЯ́ГА *ж* ант; **во́инская прися́га** хәрби ант; **дава́ть прися́гу** ант биреү; **быть ве́рным прися́ге** антты тотоу

ПРИСЯГА́ТЬ *несов. кому-чему* ант итеү (биреү)

ПРИСЯГНУ́ТЬ *сов. см.* **присяга́ть**

ПРИСЯ́ДКА *ж*; *разг.* сүгәләү (*бейеү хәрәкәте*)

ПРИСЯ́ЖНЫЙ, -ая, -ое **1.** *уст.* ант иткән, ант биргән (кеше); **прися́жный гуса́р** ант биргән гусар **2.** (*всегдашний*) ғәҙәттәге, даими, һәр ваҡыт (була торған); **прися́жный гармони́ст** һәр ваҡыт уйнай торған гармунсы **3.** *в знач. сущ.* **прися́жный** *м см.* **прися́жный заседа́тель ♦ прися́жный заседа́тель** присяжный, суд ултырышында ҡатнашыусы; **суд прися́жных** присяжныйҙар суды (*присяжныйҙар ҡатнашлығында үткәрелә торған суд*)

ПРИТА́ИВАТЬ *несов. см.* **притаи́ть**

ПРИТАИ́ТЬ *сов.*; *разг.* әйтмәү, йәшереп ҡалдырыу ♦ **притаи́ть дыха́ние** тын да сығармау (алмау)

ПРИТАИ́ТЬСЯ *сов.* йәшенеү, боҫоу, йәшенеп тороу; **притаи́ться за куста́ми** ҡыуаҡтар артына боҫоу

ПРИТА́ПТЫВАТЬ *несов. см.* **притопта́ть**

ПРИТА́ПТЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **притопта́ться 2.** *страд. от* **прита́птывать**

ПРИТА́СКИВАТЬ *несов. см.* **притащи́ть**

ПРИТАЧА́ТЬ *сов. что*; *спец.* ултыртыу, тегеп (һырып) ҡуйыу; **притача́ть рукава́** еҥ ултыртыу

ПРИТА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **притача́ть**

ПРИТАЩИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** (*приволочь*) һөйрәп килтереү, һөйрәп алып килеү **2.** *разг.* (*насильно привести*) көсләп килтереү

ПРИТАЩИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* (*приплестись*) көс-хәл менән килеү, көскә-көскә (саҡ-саҡ) килеп етеү

ПРИТВОРИ́ТЬ *сов. что* еткермәй ябыу, ҡыҫып ҡуйыу; **притвори́ть дверь** ишекте ҡыҫып ҡуйыу

ПРИТВОРИ́ТЬСЯ I *сов.* ябыла төшөү, еткерә ябылмау, ҡыҫып ҡуйылыу

ПРИТВОРИ́ТЬСЯ II *сов.* һалышыу, булып ҡыланыу; **притвори́ться спя́щим** йоҡлағанға һалышыу; **притвори́ться больны́м** ауырыу булып ҡыланыу

ПРИТВО́РНЫЙ, -ая, -ое рыя, рыялы, яһалма; **притво́рный смех** яһалма көлөү

ПРИТВО́РСТВО *с* яһалма ҡыланыш, яһалмалылыҡ, рыя

ПРИТВО́РЩИК *м* и **ПРИТВО́РЩИЦА** *ж* алдаҡсы, яһалма ҡылыҡлы, ҡылансыҡ

ПРИТВОРЯ́ТЬ *несов. см.* **притвори́ть**

ПРИТВОРЯ́ТЬСЯ I *несов.* **1.** *см.* **притвори́ться** I; **2.** *страд. от* **притворя́ть**

ПРИТВОРЯ́ТЬСЯ II *несов. см.* **притвори́ться** II

ПРИТВОРЯ́ШКА 1. *м* и *ж*; *разг. см.* **притво́рщик 2.** *мн.* **притворя́шки**; *зоол.* тишкес ҡуҥыҙ

ПРИТЕКА́ТЬ *несов. см.* **прите́чь**

ПРИТЕРЕ́ТЬ *сов. что*; *тех.* ашлап (йәпләп, йәтешләп) ябыу, ҡырып (эшкәртеп) тура килтереү; **притере́ть про́бку к буты́лке** шешә тығынын йәтешләп ябыу

ПРИТЕРПЕ́ТЬСЯ *сов. к кому-чему* и *без доп.*; *разг.* сыҙап (түҙеп) өйрәнеү, күнегеп китеү; **притерпе́ться к бо́ли** ауыртыуға күнегеп китеү

ПРИТЁРТЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **притере́ть 2.** *прил.* ҡырып ашланған, ныҡлап ябылған; **притёртая про́бка** ҡырып ашланған тығын

ПРИТЕСНЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **притесни́ть** — **притесня́ть 2.** *обычно мн.* **притесне́ния** ҡыҫым, йәбер, золом, иҙеү; **страда́ть от притесне́ний** ҡыҫымдан интегеү

ПРИТЕСНИ́ТЕЛЬ *м* и **ПРИТЕСНИ́ТЕЛЬНИЦА** *ж* иҙеүсе, ҡыҫымсы, залим

ПРИТЕСНИ́ТЬ *сов. кого-что* ҡағыу, йәберләү, ҡыҫыу

ПРИТЕСНЯ́ТЬ *несов. см.* **притесни́ть**

ПРИТЕСНЯ́ТЬСЯ *несов. страд. от* **притесня́ть**

ПРИТЕ́ЧЬ *сов.* **1.** (*о жидкости, воздухе*) ағыу, инеү, ағылыу, ағып килеү, ағып килеп етеү **2.** *перен.*, *уст.* (*явиться, прийти*) килеү, ағып тороу, ағылыу

ПРИТИРА́НИЕ *с* **1.** *см.* **притира́ть 2.** *уст.* (*вещество для втирания в кожу*) һөртөнөү нәмәләре, һөртөү (ыуыу) өсөн дарыу

ПРИТИРА́ТЬ *несов. см.* **притере́ть**

ПРИТИ́СКИВАТЬ *несов. см.* **прити́снуть**

ПРИТИ́СНУТЬ *сов. кого-что*; *разг.* **1.** *обычно чем* килтереп ҡыҫыу, ҡыҫтырыу; **прити́снуть к стене́** стенаға килтереп ҡыҫыу **2.** *перен.* ҡыҫыу, ҡыҫырыҡлау, ауыр хәлгә ҡуйыу

ПРИТИХА́ТЬ *несов. см.* **прити́хнуть**

ПРИТИ́ХНУТЬ *сов.* **1.** (*умолкнуть, присмиреть*) тыныу, тынып ҡалыу, шымыу; **де́ти прити́хли** балалар тынып ҡалды **2.** (*стать тише, слабее*) баҫылыу, тыныу, тына төшөү, баҫыла (тыма) төшөү, әкренәйеү; **ве́тер прити́х** ел баҫыла төштө

ПРИТКНУ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** *разг.* (*приколоть*) ҡаҙау; **приткну́ть бро́шку** брошка ҡаҙау **2.** (*притулить, примостить*) ҡыҫтырыу, тығыу; **приткну́ть ве́щи** әйберҙе тығыу **3.** *кого*; *прост.* (*устроить куда придётся*) тығыу, ҡыҫылдырыу

ПРИТКНУ́ТЬСЯ *сов.*; *прост.* һыйыныу, морон төртөү; **не́где приткну́ться** һыйыныр урын юҡ

ПРИТО́К *м* **1.** *см.* **прите́чь** — **притека́ть**; **прито́к во́здуха** һауаның ағылыуы (ағымы) **2.** *чего* (*подъём*) килеү, артыу, көсәйеү; **прито́к сил** көс артыу **3.** (*река*) ҡушылдыҡ, ҡояр йылға; **Сакма́ра — пра́вый прито́к Ура́ла** Һаҡмар — Уралдың уң ҡушылдығы

ПРИ́ТОЛОКА *ж* ишек башы, ишек ҡашағаһы

ПРИТО́М *союз* (*обычно в сочетании с союзами "и", "да", "а"*) өҫтәүенә, шуның өҫтөнә, шуның менән бергә; **она́ умна́, прито́м и добра́** ул аҡыллы, өҫтәүенә изгелекле лә

ПРИТО́Н *м* оя (*ниндәйҙер боҙоҡлоҡтар менән шөғөлләнеүсе төркөм йыйыла торған урын*); **воровско́й прито́н** ҡараҡтар ояһы

ПРИТО́ПНУТЬ *сов. чем* тып итеп баҫып ҡуйыу, аяҡ тибеү (*асыу менән*)

ПРИТОПТА́ТЬ *сов. что* тапау, өҫтөндә йөрөп иҙеү, тапап (иҙеп) бөтөрөү, тапап ташлау; **притопта́ть траву́** үләнде тапап бөтөрөү

ПРИТОПТА́ТЬСЯ *сов.* иҙелеү, тапалыу, тапалып (иҙелеп, тығыҙланып) бөтөү; **трава́ притопта́лась** үлән тапалып бөткән

ПРИТО́ПЫВАТЬ *несов.* **1.** *см.* **прито́пнуть** **2.** (*в такт чему-л.*) тыпылдатып тороу, тып-тып баҫыу

ПРИТОРА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **приторочи́ть**

ПРИТОРМА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **притормози́ть**

ПРИТОРМОЗИ́ТЬ *что* и *без доп.* тормоз биреү (һалыу), тормозлау, туҡтата биреү, (хәрәкәтен) аҡрынайтыу, аҡрынайта төшөү; **притормози́ть маши́ну** машинаның хәрәкәтен аҡрынайтыу

ПРИ́ТОРНОСТЬ *ж* **1.** үтә татлылыҡ (сөсөлөк), күңел болғатҡыс булыу **2.** *перен.* (*слащавость*) сөсө теллелек, артыҡ сөсө ҡыланыш

ПРИ́ТОРНЫЙ, -ая, -ое **1.** үтә татлы ауырсы; (*о запахе*) күңел болғатҡыс; **при́торный за́пах** күңел болғатҡыс еҫ **2.** *перен.* (*слащавый*) сөсө, сөсөкәй, күңел болғатҡыс; **при́торный челове́к** сөсө телле кеше

ПРИТОРОЧИ́ТЬ *сов. что* ҡанъяғаға бәйләү, эйәр янына аҫыу; **приторочи́ть мешо́к к седлу́** тоҡто эйәр ҡанъяғаһына бәйләү

ПРИТРА́ГИВАТЬСЯ *несов. см.* **притро́нуться**

ПРИТРО́НУТЬСЯ *сов.* **1.** *к кому-чему* (*прикоснуться*) тейеү, ҡул тейҙереү, ороноу, ҡағылыу, тейеп ҡарау, йоғондороу; **позво́лить притро́нуться** ҡул тейҙерергә рөхсәт итеү **2.** *к чему*; *разг.* (*обычно с отрицанием*) ауыҙ итеү, тәмләп (татып) ҡарау; **она́ не притро́нулась к за́втраку** ул иртәнге ашты ауыҙ итеп тә ҡараманы

ПРИТУЖА́ЛЬНИК *м*; *спец.* борғоса таяғы, тыйғыса (*балаҫ һуғыу эшендә*)

ПРИТУЛИ́ТЬСЯ *сов.*; *прост.* һыйыныу, һырығыу, ҡыҫылыу

ПРИТУПИ́ТЬ *сов. что* **1.** үтмәҫләү, үтмәҫләндереү, тупартыу; **притупи́ть бри́тву** бәкене үтмәҫләү **2.** *перен.* (*ослабить*) тупаҫландырыу, насарландырыу; **притупи́ть чу́вства** хистәрҙе тупаҫландырыу

ПРИТУПИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*о ноже*) үтмәҫләнеү; (*об игле*) тупарыу; (*о косе*) йөҙө ҡайтыу; **ле́звие косы́ притупи́лось** салғының йөҙө ҡайтҡан **2.** *перен.* (*ослабеть*) тупаҫланыу, насарланыу, ҡарыуы (нуры, көсө) ҡайтыу; **па́мять притупи́лась** хәтер насарланды; **зре́ние притупи́лось** күҙҙең нуры ҡайтты

ПРИТУПЛЕ́НИЕ *с см.* **притупи́ть** — **притупля́ть**, **притупи́ться** — **притупля́ться**

ПРИТУПЛЯ́ТЬ *несов. см.* **притупи́ть**

ПРИТУПЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **притупи́ться** **2.** *страд. от* **притупля́ть**

ПРИТУШИ́ТЬ *сов. что*; *разг.* **1.** (*потушить*) яныуҙан туҡтатыу, һүндереү; **притуши́ть папиро́су** папиросты һүндереү **2.** (*огонь, свет*) кәметеү, ҡыҫыу, һүндерә (кәметә, ҡыҫа) төшөү; (*самовар*) баҫыу, баҫа биреү

ПРИ́ТЧА *ж* **1.** *книжн.* кинәйәле һәм ғибрәтле хикәйә, мәҫәл **2.** *уст.*, *разг.* (*о непонятном явлении*) хикмәт, әкәмәт, ғәжәп; **что за при́тча!** ни ғәжәп!, был ни хикмәт! ♦ **при́тча во язы́цех** һәр кемдең телендәге нәмә

ПРИТЯГА́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* һөймәлек, тартып тороусанлыҡ

ПРИТЯГА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое күңелгә ятышлыҡ, һөйҙөргөс, һөйкөмлө, һөймәлекле, үҙенә тартып торған, күңел биләгес (әүрәткес), ҡыҙыҡлы, ҡыҙыҡтырғыс; **притяга́тельный челове́к** һөймәлекле кеше

ПРИТЯ́ГИВАТЬ *несов. см.* **притяну́ть**

ПРИТЯЖА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое *грам.* эйәлек; **притяжа́тельное местоиме́ние** эйәлек алмашы

ПРИТЯЖЕ́НИЕ *с*; *физ.* тартылыш, тартылыу, тартым; **зако́н земно́го притяже́ния** ерҙең тартым законы

ПРИТЯЗА́НИЕ *с* **1.** (*предъявление прав на что-л.*) дәғүә (итеү), ныҡышыу; **притяза́ние на насле́дство** вариҫлыҡҡа дәғүә итеү **2.** (*претензия*) булырға (булып күренергә) тырышыу (ынтылыу), ынтылыу; **притяза́ние на учёность** ғилемле булып күренергә тырышыу; **притяза́ние на пе́рвенство** беренселеккә ынтылыу

ПРИТЯЗА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое талап итеүсән, дәғүә итеү ...ы, дәғүәсел; **притяза́тельный тон** дәғүәсел тон

ПРИТЯЗА́ТЬ *несов. на что*; *книжн.* **1.** дәғүә итеү, дәғүәләү **2.** (*стремиться к признанию*) булып ҡыланыу, булып күренергә тырышыу; **притяза́ть на остроу́мие** тапҡыр һүҙле булып күренергә тырышыу

ПРИТЯНУ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** тартыу, тартып килтереү, яҡын тартыу; **притяну́ть к бе́регу** ярға яҡын килтереү **2.** *перен.* (*вызвать интерес*) тартыу, йәлеп итеү **3.** *к чему*; *перен.*, *разг.* (*призвать*) тартыу, тарттырыу; **притяну́ть к от-**

вéту яуапҡа тартыу ♦ **притянýть зá волосы (зá уши)** сәсенән (ҡолағынан) тартып килтереү (*нигеҙһеҙ дәлилдәрҙе*)

ПРИУКРÁСИТЬ *сов. кого-что*; *разг.* **1.** бер аҙ (аҙыраҡ) матурлау, матурлай төшөү (биреү), биҙәштереү; **приукрáсить кóмнату** бүлмәне биҙәштереү **2.** үтә матурлау, арттырыу, үтә матурлап (арттырып) күрһәтеү; **расскáзывать приукрáшивая** арттырып һөйләү; **приукрáсить достóинства** *чьи-л. кемдеңдер* дәрәжәһен үтә арттырып күрһәтеү

ПРИУКРÁСИТЬСЯ *сов.* матурланыу, биҙәнеү

ПРИУКРАШÁТЬ *несов. см.* **приукрáсить**

ПРИУКРАШÁТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **приукрáситься 2.** *страд. от* **приукрашáть**

ПРИУМЕНЬШÁТЬ *несов. см.* **приумéньшить**

ПРИУМÉНЬШИТЬ и *уст.* **ПРИУМЕНЬШИ́ТЬ** *сов. что* кәметә (аҙайта, кесерәйтә) төшөү, кесерәйтеңкерәү, кәметеңкерәү, кәметеп күрһәтеү, кәметә (аҙайта, кесерәйтә) биреү; **приумéньшить расхóды** сығымдарҙы кәметә төшөү; **приумéньшить опáсность** ҡурҡынысты кәметеп күрһәтеү

ПРИУМНОЖÁТЬ *несов. см.* **приумнóжить**

ПРИУМНОЖÁТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **приумнóжиться 2.** *страд. от* **приумножáть**

ПРИУМНОЖÉНИЕ *с см.* **приумнóжить** — **приумножáть**, **приумнóжиться** — **приумножáться**

ПРИУМНÓЖИТЬ *сов. что* арттырыу, арттыра төшөү (биреү), өҫтәү, ишәйтеү; **приумнóжить дохóды** килемдәрҙе арттыра төшөү

ПРИУМНÓЖИТЬСЯ *сов.* тағы ла артыу, өҫтәлеү, арта биреү (төшөү), ишәйеү; **си́лы приумнóжились** көстәр арта төштө

ПРИУМОЛКÁТЬ *несов. см.* **приумóлкнуть**

ПРИУМÓЛКНУТЬ *сов.*; *разг.* шымып (тымып, тынып) ҡалыу (тороу); **соловéй приумóлк** һандуғас тынып ҡалды

ПРИУНЫ́ТЬ *сов.*; *разг.* бойоғоп китеү, күңелһеҙләнә төшөү, ҡайғыға төшөү, төшөнкө (күңелһеҙ) уйға бирелеү

ПРИУРÓЧИВАТЬ *несов. см.* **приурóчить**

ПРИУРÓЧИТЬ *сов. что, к чему* тура (тап) килтереү, (ваҡытына) тура (тап) килтереү, ярашлы итеү; **приурóчить отъéзд к веснé** китеүҙе яҙға тура килтереү

ПРИУСÁДЕБНЫЙ, -ая, -ое өй янындағы, йорт картәһе эсендәге, йорт эргәһендәге; **приусáдебный учáсток** өй янындағы участка (ер)

ПРИУТИ́ХНУТЬ *сов.* **1.** (*стать тише*) бер аҙ тыныу (шымыу, тымыу), тынып (шымып) тороу; **вéтер приути́х** ел бер аҙ тынды **2.** (*стать молчаливым*) тынып ҡалыу, тымыу, шымтайыу, шымып тороу; **дéти приути́хли** балалар тынып ҡалды

ПРИУЧÁТЬ *несов. см.* **приучи́ть**

ПРИУЧÁТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **приучи́ться 2.** *страд. от* **приучáть**

ПРИУЧИ́ТЬ *сов. кого-что, к чему* и *с неопр.* өйрәтеү, күнектереү, ғәҙәтенә индереү, ғәҙәтләндереү; эйәләштереү; **приучи́ть к поря́дку** тәртипкә өйрәтеү; **приучи́ть скоти́ну к дóму** малды өйгә эйәләштереү

ПРИУЧИ́ТЬСЯ *сов. к чему* өйрәнеү, ғәҙәтләнеү, күнегеү; **приучи́ться к поря́дку** тәртипкә өйрәнеү

ПРИФРАНТИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* ҡупшыланыу, ҡупшы кейенеү, яһаныу

ПРИФРОНТОВÓЙ, -ая, -ое фронт янындағы (тирәһендәге, буйындағы), фронт алды; **прифронтовáя полосá** фронт алды һыҙығы

ПРИХВÁРЫВАТЬ *несов.*; *разг.* ауырыҡһыныу, ауырып тороу, сирләштереү

ПРИХВАСТНУ́ТЬ *сов.*; *разг.* маҡтанып алыу (ҡуйыу), бер аҙ маҡтаныу

ПРИХВÁСТЫВАТЬ *несов. см.* **прихвастну́ть**

ПРИХВАТИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* (*захватить, удерживая*) эләктереү, ҡыҫып тотоп алыу **2.** *что* (*закрепить*) эләктереп бәйләп ҡуйыу; **прихвати́ть вéщи на возу́ верёвкой** йөктәге әйберҙәрҙе бау менән эләктереп бәйләп ҡуйыу **3.** *кого-что, чего* (*взять с собой*) алып китеү, янға алыу, (үҙе менән) алыу; **прихвати́ть кни́гу с собóй** китапты үҙең менән алыу **4.** *что* и *без доп.*; *разг.* (*слегка заморозить*) саҡ ҡына туңдырыу; (*заморозив, повредить*) ҡырау тейеү (һуғыу, алыу); **цветы́ прихвати́ло морóзом** *безл.* сәскәләрҙе ҡырау алған **5.** *прост.* (*о болезни*) башланыу, башланып китеү, йоғоу; (*о параличе*) һуғыу

ПРИХВÁТЫВАТЬ *несов. см.* **прихвати́ть**

ПРИХВОРНУ́ТЬ *сов.*; *разг.* ауырыҡһынып тороу, сирләштереү

ПРИ́ХВОСТЕНЬ *м*; *разг.*, *презр.* ялағай, ҡойроҡ болғаусы, ярамһаҡ, ҡуштан

ПРИХЛЕБÁТЕЛЬ *м*; *разг.*, *презр.* әрәмтамаҡ, тәрилкә ялаусы

ПРИХЛЕБНУ́ТЬ *сов. что* и *без доп.*; *разг.* эсеп ҡуйыу, һемереү

ПРИХЛЁБЫВАТЬ *несов. что*; *разг.* **1.** *см.* **прихлебну́ть 2.** эсеп-эсеп ҡуйыу, әҙләп-әҙләп эсеү; **прихлёбывать чай** сәйҙе әҙләп-әҙләп эсеү

ПРИХЛÓПНУТЬ *сов.* **1.** *кого-что, по чему* (*хлопнуть, ударить ладонью сверху*) шап иттереп һуғыу; **прихлóпнуть ладóнью пó столу** ус менән өҫтәлгә шап иттереп һуғыу **2.** *кого-что*; *прост.* (*убить*) һуғып үлтереү **3.** *что* (*закрыть, хлопнув*) шапылдатып ябыу, ҡаты ябыу, шартлатып бикләп ҡуйыу; **прихлóпнуть дверь** ишекте шапылдатып ябыу **4.** *кого-что*; *разг.* (*прищемить*) ҡыҫыу, ҡыҫтырып ябыу, ҡыҫтырыу; **прихлóпнуть ру́ку** ҡулды ҡыҫтырыу

ПРИХЛÓПЫВАТЬ *несов.* **1.** *см.* **прихлóпнуть 2.** (*хлопать в такт*) һуҡҡылау, сапҡылау; **прихлóпывать в ладóши** ҡул сабып тороу

ПРИХЛЫ́НУТЬ *сов.* **1.** (*стремительно притечь*) шаулап (урғылып) ағып килеү, ағылыу, баҫып алыу; (*о крови*) сөбөрләп ағып китеү **2.** (*о людях*) ағылыу, күмәкләшеп (өйкөлөшөп) ташланыу, ябырылыу, ябырылып килеү; **наро́д прихлы́нул на пло́щадь** халыҡ майҙанға ағылып килде **3.** *перен.* (*о чувствах, мыслях и т.п.*) ҡапыл килеп баҫыу, тоҡаныу, уяныу; **прихлы́нули мы́сли** ҡапыл фекер уянды

ПРИХО́Д *м* **1.** *см.* **приходи́ть** 1, 2; **2.** *бухг.* килем, керем; **записа́ть в прихо́д** керемгә яҙып ҡуйыу; **прихо́д и расхо́д** керем һәм сығым **3.** *церк.* приход, мәхәллә

ПРИХОДИ́ТЬ *несов. см.* **прийти́**

ПРИХОДИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **прийти́сь 2.** *кому* (*являться, доводиться родственником*) булыу; **она́ прихо́дится мне тёткой** ул миңә апай була

ПРИХО́ДНЫЙ, -ая, -ое *бухг.* керем(дәр) ...ы; **прихо́дный о́рдер** керемдәр ордеры

ПРИХО́ДОВАТЬ *несов. что*; *бухг.* килемгә индереү, керемгә яҙыу

ПРИХО́ДО-РАСХО́ДНЫЙ, -ая, -ое *бухг.* керем-сығым(дар) ...ы, керем-сығымдар яҙыла торған; **прихо́до-расхо́дная кни́га** керем-сығымдар кенәгәһе

ПРИХО́ДСКИЙ, -ая, -ое *церк.* приход ...ы, мәхәллә ...ы; **прихо́дская це́рковь** приход сиркәүе; **прихо́дская шко́ла** приход (мәхәллә) мәктәбе

ПРИХОДЯ́ЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **приходи́ть 2.** *прил.* килгән, килә (килеп йөрөй) торған; **приходя́щая ня́ня** килеп йөрөй торған бала ҡараусы

ПРИХОЖА́НИН *м* и **ПРИХОЖА́НКА** *ж*; *церк.* мәхәллә кешеһе

ПРИХО́ЖАЯ *ж* үткелек, алғы бүлмә, ал яҡ; **раздева́ться в прихо́жей** үткелектә сисенеү

ПРИХОРА́ШИВАТЬ *несов. кого-что*; *разг.* матурлау, ыҫпайлау, биҙәү, ҡупшылау; **прихора́шивать кварти́ру** фатирҙы биҙәү

ПРИХОРА́ШИВАТЬСЯ *несов.*; *разг.* ыҫпайланыу, биҙәнеү, матурланыу; **прихора́шиваться пе́ред зе́ркалом** көҙгө алдында ыҫпайланыу

ПРИХОТЛИ́ВОСТЬ *ж* **1.** (*требовательность*) талымлылыҡ, талапсанлыҡ, һайланыусанлыҡ; **прихотли́вость хара́ктера** холоҡтоң талапсанлығы **2.** (*затейливость*) хикмәтлелек; **прихотли́вость орна́мента** биҙәктең хикмәтлелеге

ПРИХОТЛИ́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** (*капризный, требовательный*) талымлы, наҙлы, төрләнсек, көйһөҙ; (*в еде*) көсәүсел; **прихотли́вый челове́к** талымлы кеше **2.** (*затейливый*) хикмәтле, әкәмәт; **прихотли́вый узо́р** хикмәтле биҙәк

ПРИ́ХОТЬ *ж* күңел көҫәгән (урынһыҙ, нигеҙһеҙ) теләк, талым, көҫәү, ҡылыҡтағы (холоҡтағы) кирелек, көйһөҙлөк; **не замеча́ть при́хоти** көйһөҙлөгөн күрмәү

ПРИХРА́МЫВАТЬ *несов.* аҡһаҡлау, аҡһаңҡырау, аҡһабыраҡ (сатанлап) йөрөү; **шага́ть прихра́мывая** аҡһаҡлап атлау

ПРИЦВЕ́ТНИК *м*; *бот.* сәскә ҡолаҡсыны, сәскә яны япрағы

ПРИЦЕ́Л *м* **1.** *см.* **прице́литься** — **прице́ливаться 2.** (*приспособление*) мәрәйлек, сәплек; **ружьё с прице́лом** сәпле мылтыҡ ♦ **брать (взять) на прице́л** иғтибарҙы йүнәлтеү; **да́льний (далёкий) прице́л** алыҫҡа ҡарау, алдағы маҡсат

ПРИЦЕ́ЛИВАТЬСЯ *несов. см.* **прице́литься**

ПРИЦЕ́ЛИТЬСЯ *сов. в кого-что* тоҫҡау, күҙәү, төҙәү

ПРИЦЕ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** сәплек ...ы, мәрәйлек ...ы, тоҫҡау ...ы; **прице́льная ра́ма** мәрәйлек ҡыҫаны **2.** төҙәлгән, тоҫҡалған; **прице́льный ого́нь** тоҫҡап атыу

ПРИЦЕ́НИВАТЬСЯ *несов. см.* **прицени́ться**

ПРИЦЕНИ́ТЬСЯ *сов. к чему* хаҡын һорау (һорашыу), хаҡын белешеү; **прицени́ться к това́ру** тауарҙың хаҡын белешеү

ПРИЦЕ́П *м* тағылма, арба, таҡма (машина), һөйрәтке; **тра́кторный прице́п** трактор арбаһы

ПРИЦЕПИ́ТЬ *сов. что* **1.** тағыу, эләктереү, һаҡтырыу (ҡыуғында); **прицепи́ть ваго́н** вагон тағыу; **прицепи́ть бревно́ к ло́дке** кәмәгә бүрәнә һаҡтырыу **2.** *разг.* ҡаҙап (сәнсеп, тағып, эләктереп) ҡуйыу; **прицепи́ть бант** бант ҡаҙап ҡуйыу

ПРИЦЕПИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*присоединиться к чему-л. движущемуся*) тағылыу, һағыу, йәбешеү; **де́рево прицепи́лось** ағас һаҡҡан (*урман ҡырҡҡанда*) **2.** (*пристать*) йәбешеү, һырыу; **репе́йник прицепи́лся** дегәнәк йәбешкән **3.** *перен.*, *разг.* (*о болезни*) эләгеү, йоғоу **4.** *перен.*, *разг.* (*примкнуть*) тағылыу, эйәреү **5.** *перен.*, *разг.* (*придраться*) бәйләнеү; **прицепи́ться к ребёнку** балаға бәйләнеү

ПРИЦЕПЛЯ́ТЬ *несов. см.* **прицепи́ть**

ПРИЦЕПЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **прицепи́ться 2.** *страд. от* **прицепля́ть**

ПРИЦЕ́ПЩИК *м* тағылма машинала эшләүсе

ПРИЧА́Л *м* **1.** *см.* **прича́лить** — **прича́ливать 2.** (*место*) причал, туҡтау урыны **3.** (*канат*) арҡан, ҡанат

ПРИЧА́ЛИВАТЬ *несов. см.* **прича́лить**

ПРИЧА́ЛИТЬ *сов.* **1.** (*пристать — о судне и т.п.*) килеп туҡтау **2.** *что* (*привязать судно*) (тарттырып) бәйләп ҡуйыу

ПРИЧА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое бәйләй торған; **прича́льный кана́т** бәйләй торған арҡан

ПРИЧА́СТИЕ *с*; *грам.* сифат ҡылым; **действи́тельное прича́стие** хәҙерге заман сифат ҡылым

ПРИЧА́СТНОСТЬ *ж* ҡағылыш, ҡатнашлығы (ҡатнашы) булыу, мөнәсәбәте булыу

ПРИЧА́СТНЫЙ I, -ая, -ое ҡатнашы бар (булған); **быть прича́стным** *к чему-л. нимәгәләр* ҡатнашы булыу

ПРИЧА́СТНЫЙ II, -ая, -ое *грам.* сифат ҡылым ...ы; **прича́стный оборо́т** сифат ҡылым әйтеме

ПРИЧЁМ *союз* и *нареч.* **1.** *союз* (*к тому же, при этом*) өҫтәүенә, шуның менән бергә, тағы **2.** *нареч.* (*зачем, с какой стати*) ниңә, ниңә кәрәк, ни ҡатнашы бар; **причём тут я?** быға минең ни ҡатнашым бар?

ПРИЧЁСАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **причеса́ть 2.** *прил.* тараулы; **аккура́тно причёсанный** ыҫпай тараулы

ПРИЧЕСА́ТЬ *сов. кого-что* **1.** тарау (сәс); **причёсывать во́лосы** сәс тарау **2.** (*сделать причёску*) причёска яһау

ПРИЧЕСА́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*причесать себя*) сәс тарау, тарап ҡуйыу, тараныу; **причеса́ться пе́ред зе́ркалом** көҙгө алдында сәс тарау **2.** *см.* **причеса́ть** 2

ПРИЧЁСКА *ж* **1.** *см.* **причеса́ть** — **причёсывать, причеса́ться** — **причёсываться**; **причёска воло́с** сәс тарау **2.** сәстараш, сәс, сәс үреме, причёска; **краси́вая причёска** матур итеп сәс үреү; **пы́шная причёска** ҡабарып торған (ҡабартып ҡуйылған) сәс

ПРИЧЁСЫВАНИЕ *с см.* **причёсывать, причёсываться**

ПРИЧЁСЫВАТЬ *несов. см.* **причеса́ть**

ПРИЧЁСЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **причеса́ться 2.** *страд. от* **причёсывать**

ПРИЧИ́НА *ж*; *разн. знач.* сәбәп, һылтау; **без причи́ны** сәбәпһеҙгә; **гла́вная причи́на** төп сәбәп; **найти́ причи́ну** һылтау табыу; **уважи́тельная причи́на** кисерерлек сәбәп ♦ **по причи́не** *чего* айҡанлы

ПРИЧИНИ́ТЬ *сов. что* килтереү, сәбәпсе булыу, яһау; **причини́ть вред** зыян килтереү; **причини́ть мно́го страда́ний** күп ғазап килтереү; **причини́ть беспоко́йство** мәшәҡәт яһау

ПРИЧИ́ННОСТЬ *ж*; *филос.* сәбәплелек; **катего́рия причи́нности** сәбәплелек категорияһы

ПРИЧИ́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** *филос.* сәбәплелек ...ы, сәбәп ...ы; **причи́нная связь** сәбәп бәйләнеше **2.** *грам.* сәбәп; **причи́нные прида́точные предложе́ния** сәбәп эйәрсән һөйләмдәр

ПРИЧИНЯ́ТЬ *несов. см.* **причини́ть**

ПРИЧИ́СЛИТЬ *сов. кого-что* **1.** (*прибавить при подсчёте*) ҡушып (өҫтәп) иҫәпләү; **причи́слить су́мму к расхо́дам** сумманы сығымдарға ҡушып иҫәпләү **2.** (*назначить*) билдәләү, беркетеү; **причи́слить к полку́** полкка билдәләү; **причи́слить к гла́вному управле́нию** баш идаралыҡҡа беркетеү **3.** *кого-что* (*отнести к числу кого-чего-л.*) рәтенә индереү, һанау, иҫәпләү; **причи́слить к выдаю́щимся учёным** күренекле ғалимдар рәтенә индереү

ПРИЧИСЛЯ́ТЬ *несов. см.* **причи́слить**

ПРИЧИТА́НИЕ *с* **1.** *см.* **причита́ть 2.** (*обрядовая песня*) сеңләү, һыҡтау (*үлгән кешене күмергә барғанда, ҡыҙ биргәндә, һалдатҡа оҙатҡанда көйләп әйтелгән шиғри һүҙ*)

ПРИЧИТА́ТЬ *несов.* (ҡайғынан, хәсрәттән) ҡысҡырып (һамаҡлап) илау, сеңләү

ПРИЧИТА́ТЬСЯ *несов. кому, что* иҫәпләнеү, тейеш булыу, бирелергә тейешле булыу; **ско́лько с меня́ причита́ется?** минән күпме тейеш? ♦ **причита́ется** *с кого*; *разг.* бурыслы булыу, бирәсәге булыу, бирергә тейеш булыу

ПРИЧМО́КИВАТЬ *несов.* (ауыҙҙы) сапылдатыу (супылдатып тороу), тамшаныу

ПРИЧУ́ДА *ж* **1.** (*чудачество, прихоть*) сәйер ҡылыҡ, холоҡһоҙлоҡ **2.** (*нечто необычное*) хикмәт, әкәмәт; **причу́ды приро́ды** тәбиғәттең хикмәттәре

ПРИЧУ́ДИТЬСЯ *сов.*; *разг.* күҙгә күренеү, тойолоу

ПРИЧУ́ДЛИВОСТЬ *ж* әкәмәтлелек, хикмәтлелек, холоҡһоҙлоҡ

ПРИЧУ́ДЛИВЫЙ, -ая, -ое **1.** (*замысловатый*) ғәжәп, хикмәтле, әкәмәт(ле); **причу́дливые узо́ры** хикмәтле биҙәктәр **2.** *разг.* (*капризный*) холоҡһоҙ, көйһөҙ

ПРИШВАРТОВА́ТЬ *сов. что*; *мор.* килтереп туҡтатыу, килтереп бәйләп ҡуйыу; **пришвартова́ть парохо́д** пароходты килтереп туҡтатыу

ПРИШВАРТОВА́ТЬСЯ *сов.*; *мор.* килеп туҡтау; **ка́тер пришвартова́лся** катер килеп туҡтаны

ПРИШВАРТО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **пришвартова́ть**

ПРИШВАРТО́ВЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **пришвартова́ться 2.** *страд.* к **пришварто́вывать**

ПРИШЕ́ЛЕЦ *м* килмешәк (*ситтән килгән кеше*)

ПРИШЕПЁТЫВАТЬ *несов.*; *разг.* аҙыраҡ ышылдап (ыҫылдап) һөйләшеү (*"с", "ҙ" өндәрен "ш", "ж" өндәренә оҡшатып әйтеү*)

ПРИШЁПТЫВАТЬ *несов. что* и *без доп.*; *разг.* бышылдап әйтеү (һөйләшеү)

ПРИШЕ́СТВИЕ *с*; *книжн.* килеү, килеп сығыу, пәйҙә булыу

ПРИШИБА́ТЬ *несов. см.* **пришиби́ть**

ПРИШИБИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что*; *прост.* (*убить*) һуғып (баҫып) үлтереү, һуғып имгәтеү **2.** *кого*; *перен.*, *разг.* (*привести в угнетённое состояние*) баҫыу, иҙеү, рухын төшөрөү

ПРИШИ́БЛЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **пришиби́ть 2.** *прил.*, *разг.* (*подавленный*) иҙелгән, кәмһетелгән, рухы төшөрөлгән

ПРИШИВА́ТЬ *несов. см.* **приши́ть**

ПРИШИВНО́Й, -ая, -ое тегеп ҡуйылмалы, (ҡуша) тегеп ҡуйылған; **пришивно́й воротни́к** тегеп ҡуйылмалы яға

ПРИШИ́ТЬ *сов. что* **1.** (*присоединить шитьём*) тегеп ҡуйыу, тегеү; (*рукав, воротник*) тегеп ҡуйыу, ултыртыу; (*пуговицу, петлю и т.п.*) тағыу, ҡаҙау, (*заплату*) ямау; **приши́ть воротни́к** яға тегеп ҡуйыу; **приши́ть пу́говицу**

күлдәккә төймә тағыу **2.** *кому-чему*; *перен.*, *прост.* (*ложно обвинить в чём-л.*) ғәйеп тағыу, юкҡа ғәйепләү

ПРИШКО́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое мәктәп яны (янындағы); **пришко́льный уча́сток** мәктәп янындағы участка (ер)

ПРИШЛЁПНУТЬ *сов. кого-что*; *разг.* **1.** (*шлёпнув, придавить*) һытыу, баҫып һытыу **2.** *разг.* (*слегка ударить*) һуғып алыу, шап итеп һуғыу

ПРИШЛЁПЫВАТЬ *несов. см.* **пришлёпнуть**

ПРИ́ШЛЫЙ, -ая, -ое ситтән килгән, килмешәк; **при́шлый челове́к** ситтән килгән кеше

ПРИШПИ́ЛИВАТЬ *несов. см.* **пришпи́лить**

ПРИШПИ́ЛИТЬ *сов. что* ҡаҙап (сәнсеп) ҡуйыу; **пришпи́лить бант** бант ҡаҙап ҡуйыу

ПРИШПО́РИВАТЬ *несов. см.* **пришпо́рить**

ПРИШПО́РИТЬ *сов. кого* **1.** (*коня*) шпорлау, тибенгеләү **2.** *перен.*, *разг.* (*возбудить, побудить к действию*) ҡуҙғытыу, төрткөләп тороу, ҡыуыу

ПРИЩЁЛКИВАНИЕ *с см.* **прищёлкивать**

ПРИЩЁЛКИВАТЬ *несов. см.* **прищёлкнуть**

ПРИЩЁЛКНУТЬ *сов. чем* шартлатыу, шартылдатыу, сартылдатыу; **прищёлкнуть языко́м** тел шартлатыу; **прищёлкнуть па́льцами** бармаҡ шартлатыу

ПРИЩЕМИ́ТЬ *сов. кого-что* ҡыҫыу, ҡыҫтырыу, ҡыҫтырып имгәтеү; **прищеми́ть котёнку ла́пу** бесәй балаһының аяғын ҡыҫтырыу

ПРИЩЕМЛЯ́ТЬ *несов. см.* **прищеми́ть**

ПРИЩЕ́П *м*; *сад.* **1.** *см.* **прищепи́ть** — **прищепля́ть 2.** (*место, куда вставляется черенок*) ботаҡ ашлау урыны **3.** (*привитое растение*) ялғанған ағас (ботаҡ)

ПРИЩЕПИ́ТЬ *сов. что*; *сад.* бөрө ялғау, ботаҡ ялғау (ашлау)

ПРИЩЕ́ПКА *ж* кер ҡыҫтырғыс (эләктергес)

ПРИЩЕПЛЯ́ТЬ *несов. см.* **прищепи́ть**

ПРИЩЕ́ПОК *м*; *сад.* (*черенок*) ялғанма, ялғам (*бөрө йәки ботаҡ*)

ПРИЩУ́РИВАТЬ *несов. см.* **прищу́рить**

ПРИЩУ́РИВАТЬСЯ *несов. см.* **прищу́риться**

ПРИЩУ́РИТЬ *сов. что* күҙҙе ҡыҫыу, (күҙҙе) ҡыҫып ҡарау

ПРИЩУ́РИТЬСЯ *сов.* **1.** (*прищурить глаза*) күҙҙе ҡыҫып ҡарау **2.** (*стать прищуренным — о глазах*) ҡыҫылыу

ПРИЮ́Т *м* **1.** (*пристанище*) ҡыуыш, оя, төйәк; **без прию́та** төйәкһеҙ; **ме́сто для приюта** төйәк урыны **2.** *уст.* (*учреждение*) етемдәр йорто, приют; **де́тский прию́т** балалар приюты

ПРИЮТИ́ТЬ *сов. кого-что* һыйындырыу, (һыйыныр) урын биреү

ПРИЮТИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** һыйыныу, һыйынып тороу; **приюти́ться у друзе́й** дуҫтарға һыйыныу **2.** *перен.* һыйыныу, ышыҡланыу; **до́мик приюти́лся в тени́ са́да** өй баҡса күләгәһенә ышыҡланып тора

ПРИЯ́ЗНЬ *ж* (*доброе чувство к кому-л.*) яҡшы тойғо, һәйбәт мөнәсәбәт

ПРИЯ́ТЕЛЬ *м* и **ПРИЯ́ТЕЛЬНИЦА** *ж* дуҫ, әшнә, яҡын кеше; **быть прия́телем** дуҫ булыу

ПРИЯ́ТЕЛЬСКИЙ, -ая, -ое дуҫтарса, әшнәләрсә; **прия́тельские отноше́ния** дуҫтарса мөнәсәбәттәр

ПРИЯ́ТНО 1. *нареч.* рәхәт, һәйбәт, яҡшы, күңелле; **прия́тно провести́ вре́мя** ваҡытты күңелле үткәреү; **прия́тно слы́шать** ишетеүе күңелле **2.** *кому в знач. сказ.*, *безл.* һәйбәт, күңелле; **мне э́то о́чень прия́тно** был минең өсөн бик һәйбәт

ПРИЯ́ТНЫЙ, -ая, -ое **1.** яҡшы, күңелле, хуш, (күңелгә) ятышлы; **прия́тный за́пах** хуш еҫ; **прия́тное на слух и́мя** ҡолаҡҡа ятышлы исем; **прия́тная но́вость** яҡшы хәбәр; **прия́тная встре́ча** күңелле осрашыу **2.** (*привлекательный*) яғымлы, мөләйем; **прия́тный челове́к** яғымлы кеше ♦ **прия́тного аппети́та** аш тәмле булһын

ПРО *предлог с вин. п.*; *разг.* (*соответствует по значению предлогу "о"*) хаҡында, тураһында, турала; **ска́зка про во́лка** бүре хаҡында әкиәт; **рассказа́ть про знако́мых** дуҫтар тураһында һөйләү; **про меня́** минең турала ♦ **про запа́с** *см.* **запа́с**; **про себя́** *см.* **себя́**

ПРО... I *приставка* **1.** *ҡылым яһағанда ҡулланылып, түбәндәгеләрҙе аңлата*: 1) *өҙөп, ярып, тишеп сығыуҙы, мәҫ.*, **проткну́ть** үтә сәнсеү; **проби́ть** бәреп тишеү, үтә сығыу; 2) *берәй нәмә аша үтеүҙе, үткәреүҙе, тишеп сығыуҙы, мәҫ.*, **протéчь** ағып сығыу, һарҡыу; **протолкну́ть** төртөп индереү; 3) *эргәнән, яндан үтеп киткәнде, мәҫ.*, **пробежа́ть** йүгереп уҙып китеү; 4) *ниндәйҙер арауыҡты (араны) үтеүҙе белдерә, мәҫ.*, **пройти́ пять киломе́тров** биш километр араны атлап үтеү; **проползти́ немно́го** бер аҙ шыуышып барыу; 5) *эштең ниндәҙер ваҡыт эсендә башҡарылыуын белдерә, мәҫ.*, **порабо́тать семь часо́в** ете сәғәт буйы эшләү; **проспо́рить весь ве́чер** кис буйы бәхәсләшеү; 6) *эштең бөткәнлеген, аҙағына етеүен, мәҫ.*, **провари́ть** бешереп сығарыу; 7) *эштең эшләнмәй ҡалыуын күрһәтә, мәҫ.*, **прогляде́ть** күрмәй ҡалыу; 8) *зыян, ҡайғы һ.б. килтергән эште, мәҫ.*, **просчита́ться** отолоу, яңылышыу; 9) *бөтөрөү, тотонол бөтөрөү, сарыф итеп бөтөрөүҙе белдерә, мәҫ.*, **прожи́ть (де́ньги)** (аҡсаны) тотоноп бөтөү; **пропе́ть (го́лос)** (тауышты) йырлап бөтөрөү; 10) *ҡыҫҡа ғына ваҡыт эсендә башҡарылған эш-хәрәкәтте белдерә, мәҫ.*, **простона́ть** ыңғырашып ҡуйыу; **прогреме́ть** яңғырап китеү, күкрәп ҡуйыу; 11) *билдәле бер һөҙөмтә менән сикләнгән эш-хәрәкәтте белдерә, мәҫ.*, **проговори́ть** әйтеп ҡуйыу; **промя́млить** мыңғырлап ҡуйыу; 12) (*"-ся" ҡиҫәксәһе менән килгәндә*)

7 зак. 2.0007.06

эш-хәрәкәттең ҡыҫҡалығын, сикләнгәнлеген белдерә, мәҫ., **пробежа́ться** йүгереп килеү; **прогуля́ться** атлап йөрөп килеү **2.** *исемдәргә ялғанғанда түбәндәге саралар ярҙамында тәржемә ителә*: *"аҙ ғына"*, *"бер аҙ" кеүек рәүештәр менән, мәҫ.*, **про́зелень** аҙ ғына йәшкелт төҫ

ПРО... II *приставка*; *"яҡлы" тигән һүҙ менән исемдәр һәм сифаттар барлыҡҡа килтерә, мәҫ.*, **профаши́стский** фашистар яҡлы

ПРОАНАЛИЗИ́РОВАТЬ *сов. см.* **анализи́ровать**

ПРО́БА *ж* **1.** *см.* **про́бовать** 1; **взять для про́бы** һынауға алыу; **про́ба голосо́в** тауышты һынап ҡарау **2.** (*образец, взятый для анализа*) проба, өлгө, үрнәк (*материалдың анализға алынған өлөшө*) **3.** (*количество драгоценного металла в сплаве*; *клеймо, обозначающее это количество, на ювелирных изделиях*) проба, тамға, келәймә; **зо́лото высо́кой про́бы** юғары келәймәле алтын **4.** *мед.* проба, һынау, тикшереү; **ко́жная про́ба** тире аша һынау ♦ **про́ба пера́** ҡәләм һынап ҡарау (*тәүге әҙәби әҫәр тураһында*)

ПРОБАВЛЯ́ТЬСЯ *несов.*; *разг.* **1.** (*довольствоваться, ограничиваться чем-л.*) ҡәнәғәтләнеү, ҡәнәғәт булыу, сикләнеү **2.** (*кормиться*) туйынып тороу, тамаҡ аҫрау

ПРОБА́ЛТЫВАТЬСЯ *несов. см.* **проболта́ться**

ПРОБЕ́Г *м* **1.** *см.* **пробежа́ть** – **пробега́ть** 1–3; **2.** *спорт.* ярыш, уҙыш, йүгереш; **автомоби́льный пробе́г** автомобилдәр ярышы **3.** *спец.* (*нахождение транспорта в пути*) юлда барыу (булыу) **4.** (*расстояние*) ара (юл) үтеү; **пробе́г в семьсо́т киломе́тров** ете йөҙ километр юл үтеү

ПРОБЕ́ГАТЬ *сов.* **1.** йүгереп (йүгергеләп) йөрөү, йөрөп ваҡыт үткәреү; **пробе́гать весь день** көнө буйы йүгереп йөрөү **2.** *что*; *разг.* (*пропустить*) йөрөп буш ҡалыу, йүгереп йөрөп -һыҙ/-һеҙ (-тан/-тән) ҡалыу; **пробе́гать обе́д** йүгереп йөрөп төшкө аштан ҡалыу **3.** *разг.* (*отсутствовать*) юғалып тороу, булмау, ҡайҙалыр сабыу (булыу)

ПРОБЕГА́ТЬ *несов. см.* **пробежа́ть**

ПРОБЕЖА́ТЬ *сов.* **1.** (*мимо кого-чего-л.*) йүгереп үтеү (уҙыу); **пробежа́ть ми́мо са́да** баҡса янынан йүгереп үтеү **2.** *что* и *без доп.* (*бегом продвинуться*) йүгереп үтеү (барыу), йүгереү, юл үтеү; **пробежа́ть за́ день два́дцать киломе́тров** бер көндә егерме километр йүгереү **3.** үтеү, сымырҙап (сағылып) китеү; (*о ветре*) иҫеп китеү; (*об облаках*) тиҙ-тиҙ ағылыу; (*о свете, тени*) бик тиҙ күсеү; (*об улыбке и т.п.*) сағылыу; **дрожь пробежа́ла по те́лу** тән сымырҙап китте **4.** (*протечь, пролиться*) ағыу, тамыу **5.** (*миновать – о времени*) бик тиҙ уҙыу, үтеп китеү **6.** *что*; *перен.*, *разг.* (*бегло прочесть*) тиҙ генә уҡып (ҡарап, күҙ йүгертеп) сығыу; **пробежа́ть письмо́ глаза́ми** хатҡа күҙ йүгертеп сығыу

ПРОБЕЖА́ТЬСЯ *сов.* **1.** йүгереп килеү (алыу); **пробежа́ться по са́ду** баҡса буйлап йүгереп килеү **2.** (*быстро проехать по земле – о самолёте*) үтеү, шәп барыу, йүгереп үтеү

ПРОБЕ́Л *м* **1.** (*пустое место в тексте*) буш урын, тултырылмаған урын; **оста́вить пробе́лы** буш урын ҡалдырыу **2.** (*недостаток, упущение*) етешһеҙлек, кәмселек; **пробе́лы в воспита́нии** тәрбиәләге етешһеҙлектәр

ПРОБИВА́ТЬ *несов. см.* **проби́ть** 1, 2

ПРОБИВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **проби́ться** 1–3, 5; **2.** *страд. от* **пробива́ть**

ПРОБИВНО́Й, -ая, -ое үтәләй тишеп сығыу ...ы; **пробивна́я си́ла снаря́да** туптың үтәләй тишеп сығыу көсө

ПРОБИРА́ТЬ *несов. см.* **пробра́ть**

ПРОБИРА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **пробра́ться** **2.** *страд. от* **пробира́ть**

ПРОБИ́РКА *ж* пробирка (*бер башы ябыҡ быяла көпшә*)

ПРОБИ́РНЫЙ, -ая, -ое һынау ...ы, проба ...ы; **проби́рное клеймо́** проба келәймәһе; **проби́рный ана́лиз** һынау өсөн үткәрелгән анализ ♦ **проби́рный ка́мень** *спец.* һынау ташы (*алтын-көмөштөң, платинаның сифатын билдәләү өсөн ҡулланыла торған махсус таш*)

ПРОБИ́РОВАТЬ *несов. что* **1.** (*определять количество драгоценных металлов*) проба алыу, пробаһын билдәләү **2.** (*клеймить*) проба һуғыу, пробалау, пробаһын күрһәтеү

ПРОБИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* (*сделать отверстие*) тишеп сығарыу, үтәләй тишеү; (*дверь, окно*) уйыу; **проби́ть сте́ну** стенаны тишеп сығыу **2.** *что*; *разг.* (*проложить дорогу*) юл ярыу, юл һалыу (үткәреү) **3.** *что, во что* ҡағыу; **проби́ть в гонг** шаң ҡағыу **4.** һуғыу, шылтырау; **часы́ проби́ли де́сять** сәғәт унды һуҡты ♦ **проби́ть себе́ доро́гу** үҙенә юл ярыу, уңышҡа ирешеү; **час про́бил!** сәғәте һуҡты! (*ниҙер эшләргә ваҡыт етте*)

ПРОБИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*прорваться сквозь что-л.*) ярып (йырып) сығыу, юл һалып сығыу; **проби́ться сквозь толпу́** халыҡ төркөмөн йырып сығыу **2.** (*проступить*) шытып сығыу, (тишеп) сығыу; **трава́ проби́лась** үлән тишеп сыҡҡан; **проби́лись усы́** мыйыҡ сыҡты **3.** *перен.* (*проявиться – о чувствах, переживаниях*) бәреп сығыу, төҫөнә сығыу (*уй, тойғо тураһында*) **4.** *перен.*, *разг.* (*промучиться над чем-л.*) тырышыу, көс һалыу, маташыу **5.** *разг.* (*кое-как прожить*) тартып-һуҙып көн итеү ♦ **проби́ться в лю́ди** кеше булыу, аяҡҡа баҫыу

ПРО́БКА *ж* **1.** (*материал из коры пробкового дерева и др. растений*) кигермәк, күшкә, мәшкә, пробка **2.** (*затычка для закупоривания бу-*

тылок и т.п.) бөкө, тығын; **деревя́нная про́бка** ағас тығын; **про́бка радиа́тора** радиатор тығыны **3.** *эл.* һаҡлағыс, пробка; **про́бки перегоре́ли** пробкалар янды **4.** *перен., разг.* (*скопление кого-чего-л.*) тығын, тығылыш; **на у́лице образова́лась про́бка** урамда тығылыш барлыҡҡа килде

ПРО́БКОВЫЙ, -ая, -ое кигермәк, мәшкә, күшкә, кигермәктән (мәшкәнән, күшкәнән) эшләнгән, пробка; **про́бковый шлем** пробка шлем; **про́бковый по́яс** кигермәктән эшләнгән билбау (*һыуға төшкәндә кейелә*) ♦ **про́бковый дуб** бөкө имәне (*ҡабығынан бөкө эшләнә торған мәңге йәшел ағас*)

ПРОБЛЕ́МА *ж* проблема, мәсьәлә; **пробле́мы воспита́ния** тәрбиә мәсьәләләре; **реши́ть пробле́му** мәсьәләне хәл итеү

ПРОБЛЕМА́ТИКА *ж* проблемалар, проблематика

ПРОБЛЕМАТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** (*предположительный*) хәл ителмәгән, уйланылмаған, проблематик **2.** (*маловероятный*) шикле, икеле, ышаныҫһыҙ

ПРОБЛЕМАТИ́ЧНОСТЬ *ж* **1.** (*предположительность*) проблемалылыҡ, хәл ителмәгәнлек **2.** (*маловероятность*) шиклелек, ышаныҫһыҙлыҡ

ПРОБЛЕМАТИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое *см.* **проблемати́ческий**

ПРОБЛЕ́МНЫЙ, -ая, -ое проблемалы, проблема(лар) ҡуйылған; **пробле́мная статья́** проблема ҡуйылған мәҡәлә

ПРО́БЛЕСК *м* **1.** ялтылдау, сатҡы; **про́блески све́та** яҡтылыҡ сатҡыһы **2.** *обычно мн.* **про́блески**; *перен.* осҡон, билдә, сағылыш, сатҡы; **про́блески наде́жды** өмөт сатҡылары

ПРОБЛЕ́СКИВАТЬ и **ПРОБЛЁСКИВАТЬ** *несов. см.* **проблесну́ть**

ПРОБЛЕСНУ́ТЬ *сов.*; *прям., перен.* ялтырап китеү, ялт итеп ҡалыу

ПРОБЛУЖДА́ТЬ *сов.* аҙашып йөрөү

ПРО́БНИК: про́бник напряже́ния *физ.* көсөргәнеш индикаторы (*прибор*)

ПРО́БНЫЙ, -ая, -ое **1.** проба ...ы, һынау ...ы, пробаға алынған; **про́бная па́ртия това́ра** тауарҙың проба партияһы; **про́бная рабо́та** һынау эше **2.** (*с клеймом пробы*) пробалы, пробаһы күрһәтелгән; **про́бное серебро́** пробалы көмөш ♦ **про́бный ка́мень** һынау ташы (*һынар өсөн эшләнгән эш, хәл-ваҡиға һ.б.*)

ПРО́БОВАТЬ *несов.* **1.** *кого-что* (*испытывать*) һынау, һынап (тикшереп, самалап) ҡарау; **про́бовать свои́ си́лы** үҙ көсөңдө һынап ҡарау **2.** (*отведывать*) тәмләү, тәмләп (ашап, ҡабып, татып) ҡарау, ауыҙ итеү; **дава́ть про́бовать** ауыҙ иттереү; **про́бовать мёд** балды тәмләп ҡарау **3.** *с неопр.* (*пытаться сделать*) тырышыу, тырышып ҡарау, эшләп ҡарау, маташыу; **про́бовать вы́яснить** асыҡларға тырышыу

ПРОБОДА́ТЬ *сов.* һөҙөп тишеү, ярыу

ПРОБОДЕ́НИЕ *с*; *мед.* тишелеү, тишелеп сығыу

ПРОБО́ИНА *ж* тишек, ярыҡ, уйым; **пробо́ина от снаря́да** туп йәҙрәһенең тишеге

ПРОБО́Й *м* **1.** *см.* **проби́ть** — **пробива́ть** 1; **2.** (*дужка для навешивания замка*) күгән ҡаптырмаһы, элгес (келә) ҡаптырмаһы, күгән (элгес) ҡолағы (*күгәнде беркетеү тимере*) **3.** *эл.* тишеү (*электр көсөргәнеше тәьҫирендә изоляция тишелеү йәки ватылыу*)

ПРОБО́ЙНИК *м* тишкес (*инструмент*)

ПРОБОЛЕ́ТЬ I *сов.* ауырып алыу, күпмелер ауырып ятыу; **она́ проболе́ла па́ру дней** ул бер-ике көн ауырып алды

ПРОБОЛЕ́ТЬ II *сов.* (*о части тела*) һыҙлау, ауыртып тороу; **рука́ проболе́ла ме́сяц** ҡул ай буйы һыҙланы

ПРОБОЛТА́ТЬ *сов.*; *разг.* **1.** һөйләшеү, лаҡылдап (лығырлап) ваҡыт уҙғарыу **2.** *что* и *без доп.* (*выболтать*) һөйләп ташлау (биреү, ысҡындырыу), әйтеп һалыу; **проболта́ть та́йну** серҙе һөйләп ташлау

ПРОБОЛТА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* (*проговориться*) серҙе (сисеү, асыу) һөйләп ташлау (әйтеп һалыу)

ПРОБО́Р *м* (сәс) ярып тарау; **прямо́й пробо́р** тура ярып тарау; **косо́й пробо́р** ҡыя ярып тарау

ПРОБО́РКА *ж* **1.** *см.* **пробра́ть** — **пробира́ть** 3; **2.** *разг.* (*выговор*) шелтә

ПРОБОРМОТА́ТЬ *сов. что* и *без доп.* мығырлау, мығырлап ҡуйыу

ПРОБОРОНИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* (*обработать бороной*) тырмалап сығыу **2.** *что* и *без доп.* тырмалау, тырмалап үткәреү

ПРО́БОЧНИК *м*; *разг.* шешә тығынын асҡыс, бөкө һурғыс

ПРОБРА́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что*; *разг.* (*о морозе, холоде*) ҡаплау, үтәнән-үтә һуғыу, үтеү; **моро́з пробра́л до косте́й** һыуыҡ һөйәккә үтте **2.** *кого*; *перен., разг.* (*выбранить*) шелтәләү, шелтә биреү, бик ҡаты итеп әйтеү, быжғыртыу, кәрәген биреү **3.** *что*; *с.-х.* (*прополоть*) утау, утап сығыу ♦ **пробра́ть с песо́чком (песко́м)** *см.* **пробра́ть** 2

ПРОБРА́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*пройти с трудом*) саҡ-саҡ үтеү, ауырлыҡ менән үтеү (йырып сығыу); **пробра́ться че́рез толпу́** халыҡ араһынан саҡ-саҡ үтеү **2.** (*пройти незаметно*) йәшеренеп үтеү, боҫоп (ҡасып) үтеү; **пробра́ться в ко́мнату че́рез окно́** бүлмәгә тәҙрә аша йәшеренеп инеү

ПРОБРОДИ́ТЬ *сов.* ҡыҙырып йөрөү, (ваҡытты) йөрөп уҙғарыу

ПРОБУДИ́ТЬ *сов.*; *высок.* **1.** *кого-что* (*разбудить*) уятыу, йоҡонан торғоҙоу **2.** *кого-что*; *перен.* (*сделать деятельным*) уятыу, хәрәкәткә килтереү, дәртләндереү **3.** *что*; *перен.* (*возбу-*

дить чувства, желания и т.п.) тыуҙырыу, ҡабыҙыу, уятыу; **пробуди́ть жела́ние** дәрт уятыу

ПРОБУДИ́ТЬСЯ *сов.*; *высок.* **1.** (*проснуться*) уяныу, йоҡонан уяныу; (*о природе*) йәнләнеү **2.** *перен.* (*возникнуть — о чувстве, желании*) уяныу, тыуыу; **пробуди́лось жела́ние** теләк уянды (тыуҙы) **3.** *перен.* уяныу, дәртләнеү, хәрәкәткә килеү

ПРОБУЖДА́ТЬ *несов. см.* **пробуди́ть**

ПРОБУЖДА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **пробуди́ться 2.** *страд. от* **пробужда́ть**

ПРОБУЖДЕ́НИЕ *с см.* **пробуди́ть** — **пробужда́ть, пробуди́ться** — **пробужда́ться; пробужде́ние созна́ния у ребёнка** баланың аңы уяныу

ПРОБУРА́ВИТЬ *сов. что* быраулап (үтәләй) тишеү, быраулау, (бырау менән) тишеп сығарыу

ПРОБУРА́ВЛИВАТЬ *несов. см.* **пробура́вить**

ПРОБУРИ́ТЬ *сов. что* быраулау, быраулап тишеү; **пробури́ть нефтяну́ю сква́жину** нефть скважинаһын быраулау

ПРОБУРЧА́ТЬ *сов.* и *без доп.*; *разг.* мығырлау, мығырлап ҡуйыу (үткәреү)

ПРОБЫ́ТЬ *сов.* тороу, булыу, ваҡыт үткәреү; **пробы́ть в го́роде пять дней** ҡалала биш көн булыу

ПРОВА́Л *м* **1.** *см.* **провали́ть** — **прова́ливать** 1, **провали́ться** — **прова́ливаться** 1, 2, 5; **2.** (*углубление*) упҡан (емерек) урын, убылған соҡор **3.** *перен.*, *разг.* уңмау, уңышһыҙлыҡҡа осрау (дусар булыу); **прова́л на экза́мене** имтиханда уңышһыҙлыҡҡа осрау **4.** (*раскрытие, обнаружение*) асылыу, тотолоу

ПРОВА́ЛИВАТЬ *несов. см.* **провали́ть**

ПРОВА́ЛИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **провали́ться 2.** *страд. от* **прова́ливать**

ПРОВАЛИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* (*обрушить*) емереү, ауҙарыу, емереп төшөрөү; **провали́ть кры́шу** ҡыйыҡты емереп төшөрөү **2.** *кого-что*; *перен.*, *разг.* (*привести к провалу*) боҙоу, уңышһыҙлыҡҡа дусар итеү, башҡарып сыға алмау; **провали́ть роль** ролде башҡарып сыға алмау; **провали́ть де́ло** эште юҡҡа сығарыу **3.** *кого*; *перен.*, *разг.* (*на экзамене*) (имтиханда) үткәрмәү **4.** *кого-что*; *разг.* (*раскрыть подпольную организацию и т.п.*) асыу, тотоу **5.** *кого-что*; *разг.* (*отвергнуть*) үткәрмәү, кире ҡағыу; **провали́ть прое́кт** проектты үткәрмәү

ПРОВАЛИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*упасть, рухнуть*) төшөп китеү, ауып (тәгәрәп) төшөү; **провали́ться в я́му** соҡорға төшөп китеү **2.** (*обрушиться*) емерелеү, уйылыу, һеңеү; **лёд провали́лся под нога́ми** аяҡ аҫтында боҙ уйылды **3.** *перен.*, *разг.* (*потерпеть неудачу*) уңмау, юҡҡа сығыу, уңышһыҙлыҡҡа осрау; **де́ло провали́лось** эш юҡҡа сыҡты **4.** *перен.*; *разг.* (имтихан) тота алмау (бирә алмау); **провали́ться на хи́мии** химиянан имтихан бирә алмау **5.** (*ввалиться — о глазах, щеках*) батыу, күҙ ултырыу (төпкә төшөү) **6.** (*быть обнаруженным*) асылыу, тотолоу **7.** *перен.*, *прост.* (*пропасть, исчезнуть*) олағыу, юҡҡа сығыу ♦ **как (то́чно) сквозь зе́млю провали́лся** юғалыу, юҡҡа сығыу, ергә һеңгән кеүек юҡ булыу; **гото́в (рад) сквозь зе́млю провали́ться** оятынан ер тишегенә инерҙәй булыу; **провали́сь я (провали́ться мне) на э́том ме́сте!** *прост.* ер упһын! (*ант иткәндә*)

ПРОВАЛЯ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* **1.** аунау, аунап (ятып) үткәреү; **проваля́ться в посте́ли** урында аунау **2.** (*пролежать без употребления*) буталып ятыу

ПРОВАНСА́ЛЬ *м*; *кулин.* провансаль (*йомортҡа һарыһына цҫемлек майы ҡушып яһалған соус*)

ПРОВА́НСКИЙ: прова́нское ма́сло зәйтүн майының юғары сорты

ПРОВА́РИВАТЬ *несов. см.* **провари́ть** 1

ПРОВА́РИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **провари́ться** 1; **2.** *страд. от* **прова́ривать**

ПРОВАРИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* (*довести до готовности*) бешереп еткереү, бешкәнсе ҡайнатыу; **провари́ть мя́со** итте бешереп еткереү **2.** *что* и *без доп.* (*варить в течение какого-л. времени*) (бер аҙ ваҡыт) ҡайнатыу, бешерә (ҡайната) биреү

ПРОВАРИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** бешеп өлгөрөү (сығыу, етеү); **ры́ба провари́лась** балыҡ бешеп етте **2.** (*в течение какого-л. времени*) ҡайнап бешеп ултырыу

ПРОВЕ́ДАТЬ *сов.*; *разг.* **1.** *кого-что* (*навестить*) килеп хәлен белеү, хәл белешеү, күреп китеү; **прове́дать родны́х** туғандарҙың хәлен белеү **2.** *что, о ком-чём* (*узнать*) белеү, белешеү, һорашып белеү

ПРОВЕДЕ́НИЕ *с см.* **провести́** — **проводи́ть** 1, 3—5, 7, 8; **проведе́ние в жизнь поли́тики ми́ра** тыныслыҡ сәйәсәтен тормошҡа ашырыу

ПРОВЕ́ДЫВАТЬ *несов. см.* **прове́дать**

ПРОВЕЗТИ́ *сов. кого-что* **1.** (һалып, тейәп) алып барыу (килеү); **провезти́ че́рез лес** урман аша алып барыу **2.** (*проехать, доставляя кого-что-л.*) алып барыу (килеү), килтереү, илтеү, ташыу, йөрөтөү

ПРОВЕ́ИВАТЬ *несов. см.* **прове́ять**

ПРОВЕ́ИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **прове́яться 2.** *страд. от* **прове́ивать**

ПРОВЕНТИЛИ́РОВАТЬ *сов. см.* **вентили́ровать**

ПРОВЕ́РЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **прове́рить 2.** *прил.* һыналған, тикшерелгән, ышаныслы; **прове́ренный челове́к** һыналған кеше; **прове́ренные да́нные** ышаныслы мәғлүмәттәр

ПРОВЕ́РИТЬ *сов. кого-что* **1.** тикшереү, тикшереп сығыу, барлау; **прове́рить выполне́ние пла́на** план үтәлешен тикшереү; **прове́рить биле́ты** билеттарҙы тикшереү; **тща́тельно прове-**

ря́ть ныҡлап тикшереү **2.** һынау, һынап (тикшереп) ҡарау, тикшереү; **прове́рить зна́ния** белем тикшереп ҡарау

ПРОВЕ́РИТЬСЯ *сов.*; *разг.* **1.** (*пройти проверку*) тикшерелеү, ҡаралыу, күренеү; **прове́риться у врача́** табипҡа күренеү **2.** (исемлектән) тикшереү, үҙеңде ҡарау (эҙләү); **прове́риться в спи́ске избира́телей** һайлаусылар исемлегенән үҙеңде ҡарау

ПРОВЕ́РКА *ж см.* **прове́рить — проверя́ть, прове́риться — проверя́ться**; **прове́рка докуме́нта** документ тикшереү; **вы́борочная прове́рка** һайланма тикшереү

ПРОВЕРНУ́ТЬ *сов. что* **1.** (*просверлить*) тишеү, быраулап тишеү, тишек тишеү **2.** *разг.* (*измельчить*) үткәреү, турап (ваҡлап) сығарыу **3.** *перен.*, *прост.* (*быстро сделать*) тиҙ генә эшләп алыу (ташлау), тиҙ генә -ып/-еп алыу (ташлау); **проверну́ть де́ло** эште тиҙ генә эшләп ташлау

ПРОВЕ́РОЧНЫЙ, -ая, -ое тикшереү ...ы, һынау ...ы; **прове́рочный дикта́нт** һынау диктанты; **прове́рочная коми́ссия** тикшереү комиссияһы

ПРОВЕРТЕ́ТЬ *сов.*; *разг.* (быраулап) тишеү, тишек тишеү

ПРОВЕРТЕ́ТЬСЯ *сов.* әйләнеү, әйләнеп тороу; **колесо́ проверте́лось не́сколько мину́т** ҡуласа бер нисә минут әйләнде

ПРОВЁРТЫВАТЬ *несов. см.* **проверну́ть** 1, 2

ПРОВЕРЯ́ТЬ *несов. см.* **прове́рить**

ПРОВЕРЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **прове́риться** **2.** *страд. от* **проверя́ть**

ПРОВЕ́С I *м*; *торг.* (*недостаток в весе*) (үлсәүҙәге) кәмлек (етмәү), кәм сығыу; **три килогра́мма прове́са** өс килограмға кәм сығыу

ПРОВЕ́С II *м* (*провисшее место*) һалынҡыланыу, эйелгән (бөгөлгән) урын; **прове́с проводо́в** сымдарҙың һалынҡыланыуы

ПРОВЕ́СИТЬ I *сов. что*; *торг.* (*недовесить*) үлсәүҙә яңылышыу, кәм үлсәү

ПРОВЕ́СИТЬ II *сов. что* **1.** (*просушить на воздухе*) элеп киптереү, ҡаҡлау **2.** *спец.* (*проверить прямизну чего-л.*) тигеҙләү, тигеҙлеген тикшереү (үлсәү)

ПРОВЕ́СИТЬСЯ I *сов.*; *торг.* (яңылыш) кәм үлсәнеү

ПРОВЕ́СИТЬСЯ II *сов.* **1.** (*провялиться*) ҡаҡланыу, һауала кибеү **2.** (*провиснуть*) һығылып һалыныу, һалынып (эйелеп, бөгөлөп) төшөү

ПРОВЕСТИ́ *сов.* **1.** *кого-что* алып инеү, алып сығыу, уҙғарыу; **провести́ госте́й в ко́мнату** ҡунаҡтарҙы бүлмәгә алып инеү; **провести́ отря́д че́рез го́ры** отрядты тау аша алып сығыу **2.** *чем*, *по чему* һыпырыу, һыпырып ебәреү (ҡуйыу); **провести́ руко́й по волоса́м** сәсте ҡул менән һыпырыу **3.** *что* (*прочертить*) һыҙыу, үткәреү, һалыу; **провести́ ли́нию** һыҙыҡ үткәреү **4.** *что* (*проложить*) үткәреү, һалыу; **провести́ желе́зную доро́гу** тимер юл һалыу; **провести́ телефо́н** телефон үткәреү **5.** *что* (*осуществить*) уҙғарыу, үткәреү, тормошҡа ашырыу; **провести о́пыт** тәжрибә үткәреү **6.** *что* уҙғарыу, үткәреү; **ве́село провести́ пра́здник** байрамды күңелле үткәреү **7.** *что* (*выдвинуть, добиться утверждения чего-л.*) үткәреү, бойомға (тормошҡа) ашырыу, раҫлатыу; **провести́ иде́ю в жизнь** идеяны тормошҡа ашырыу **8.** *что* (*оформить*) үткәреү, уҙғарыу; **провести́ расхо́д по ка́ссе** сығымды касса аша уҙғарыу **9.** *кого*; *разг.* (*обмануть*) алдау, ултыртыу

ПРОВЕ́ТРИВАНИЕ *с см.* **прове́тривать, прове́триваться**; **прове́тривание ко́мнаты** бүлмәне елләтеү

ПРОВЕ́ТРИВАТЬ *несов. см.* **прове́трить**

ПРОВЕ́ТРИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **прове́триться** **2.** *страд. от* **прове́тривать**

ПРОВЕ́ТРИТЬ *сов. что* **1.** елләтеү, елләтеп алыу, һауаны алмаштырыу; **прове́трить зал** залды елләтеү **2.** *перен.* донъя күрһәтеп килеү, күңелен асыу

ПРОВЕ́ТРИТЬСЯ *сов.* **1.** елләү, һауа алмашыныу; **ко́мната прове́трилась** бүлмә елләне **2.** (*побыть на свежем воздухе*) саф һауала йөрөп килеү, һауа алмаштырып килеү **3.** *перен.*, *разг.* (*развлечься*) донъя күреп (күңел асып) килеү

ПРОВЕ́ШИВАТЬ I *несов. см.* **прове́сить** I

ПРОВЕ́ШИВАТЬ II *несов. см.* **прове́сить** II

ПРОВЕ́ШИВАТЬСЯ I *несов.* **1.** *см.* **прове́ситься** I; **2.** *страд. от* **прове́шивать** I

ПРОВЕ́ШИВАТЬСЯ II *несов.* **1.** *см.* **прове́ситься** II; **2.** *страд. от* **прове́шивать** II

ПРОВЕ́ЯТЬ *сов. что* елгәреү, елгәреп алыу, елгәреп ҡуйыу

ПРОВЕ́ЯТЬСЯ *сов.* елгәрелеү; **зерно́ прове́ялось** ашлыҡ елгәрелде

ПРОВИА́НТ *м* аҙыҡ-түлек

ПРОВИ́ДЕНИЕ *с*; *книжн.* алдан күреү; **дар прови́дения** алдан күреү һәләте

ПРОВИДЕ́НИЕ *с*; *рел.* тәҡдир, яҙмыш, алла ҡөҙрәте

ПРОВИ́ДЕТЬ *несов. что*; *книжн.* (алдағыны) күҙ алдына килтереү, киләсәкте күреү (белеү)

ПРОВИ́ДЕЦ *м* и **ПРОВИ́ДИЦА** *ж*; *книжн.* алдан күреүсе, алдан күрә белеүсе, әүлиә

ПРОВИ́ЗИЯ *ж* аҙыҡ, ашамлыҡ, аҙыҡ-түлек

ПРОВИ́ЗОР *м* провизор (*квалификациялы дарыухана хеҙмәткәре*)

ПРОВИНИ́ТЬСЯ *сов. в чём, чем* хата (яңылышлыҡ) эшләү, яҙыҡлыҡ ҡылыу

ПРОВИ́ННОСТЬ *ж*; *разг.* ғәйеп, яҙыҡлыҡ, хата

ПРОВИНЦИА́Л *м* и **ПРОВИНЦИА́ЛКА** *ж* провинция кешеһе, төпкөлдә йәшәүсе (*ҡалатан ситтә йәшәүсе*)

ПРОВИНЦИАЛИ́ЗМ *м* **1.** (*взгляды, привычки, присущие жителям провинции*) провинциаллыҡ, томаналыҡ **2.** (*местное просторечие*) провинциализм, төбәк һүҙе, ерле һөйләш

ПРОВИНЦИА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** провинция ...ы, төбәктә йәшәгән (торған, булған, эшләгән); **провинциа́льный го́род** провинция ҡалаһы **2.** провинциаль (*провинцияға хас булған*); **провинциа́льные нра́вы** провинциаль ғәҙәттәр

ПРОВИ́НЦИЯ *ж* провинция (**1.** *үҙәк ҡалаларҙан ситтә ятҡан урын, периферия* **2.** *ҡайһы бер илдәрҙә административ берәмек* **3.** *тар. боронғо римляндар баҫып алған территория*)

ПРОВИСА́ТЬ *несов. см.* **прови́снуть**

ПРОВИСЕ́ТЬ *сов.* эленеп тороу; **бельё провисе́ло це́лый день** кер көн буйы эленеп торҙо

ПРОВИ́СНУТЬ *сов.* һалыныу, һалынып тороу (бөгөлөп төшөү)

ПРО́ВОД *м*; *тех.* сым, үткәргес; **соедини́тельные провода́** тоташтырғыс сымдар; **телефо́нный про́вод** телефон сымы

ПРОВОДИ́МОСТЬ *ж* **1.** *спец.* үткәреүсәнлек (*электр тогын, йылылыҡты, тауышты һ.б. үткәреү сифаты*); **проводи́мость мета́лла** металдың үткәреүсәнлеге **2.** *биол.* үткәреүсәнлек (*ниндәй ҙә булһа ярһыуҙы, импульсты үткәреү һәләте*); **не́рвная проводи́мость** нервы үткәреүсәнлеге

ПРОВОДИ́ТЬ I *несов.* **1.** *см.* **провести́ 2.** *что*; *спец.* үткәреү; **медь хорошо́ прово́дит тепло́** еҙ йылыны яҡшы үткәрә

ПРОВОДИ́ТЬ II *сов. кого-что*; *в разн. знач.* оҙатыу; **проводи́ть сы́на в а́рмию** улын армияға оҙатыу; **проводи́ть в доро́гу** юлға оҙатыу ♦ **проводи́ть в жизнь** тормошҡа ашырыу

ПРОВОДИ́ТЬСЯ *несов. страд. от* **проводи́ть** I

ПРОВО́ДКА *ж* **1.** *см.* **провести́** 1, 4, 8 – **проводи́ть** I; **прово́дка судо́в** судноларҙы үткәреү **2.** (*сеть проводов*) сым үткәргестәр, тимерсыбыҡтар селтәре **3.** *спец.* ат йөрөтөү, атты йөрөтөп һыуындырыу; **прово́дка лошаде́й по́сле езды́** юлдан ҡайтҡан аттарҙы йөрөтөп һыуындырыу

ПРОВОДНИ́К I *м* **1.** *физ.* үткәргес, йүнәлдергес (*электр тогы һ.б. үткәреүсе матдә*); **проводни́к тепла́** йылы үткәргес **2.** *перен.* (*посредник в распространении чего-л.*) таратыусы, йәйелдереүсе, үткәреүсе; **проводни́к культу́ры** мәҙәниәт таратыусы

ПРОВОДНИ́К II *м* и **ПРОВОДНИ́ЦА** *ж* **1.** (*провожатый*) юл күрһәтеүсе, оҙатыусы, оҙата барыусы; **наня́ть проводника́** юл күрһәтеүсе яллау **2.** *ж.-д.* вагон ҡараусы; **проводни́к мя́гкого ваго́на** йомшаҡ вагондың ҡараусыһы

ПРО́ВОДЫ *только мн.* оҙатыу; **про́воды зимы́** ҡышты оҙатыу (*байрам*); **про́воды в а́рмию** армияға оҙатыу

ПРОВОЖА́ТЫЙ *м* юл күрһәтеүсе, оҙатыусы, оҙата барыусы

ПРОВОЖА́ТЬ *несов. см.* **проводи́ть** II

ПРОВО́З *м см.* **провезти́** – **провози́ть** I; **прово́з багажа́** багаж ташыу; **пла́та за прово́з** алып килеү хаҡы

ПРОВОЗВЕ́СТНИК *м* и **ПРОВОЗВЕ́СТНИЦА** *ж*; *высок.* **1.** (*предсказатель, предсказательница*) алдан хәбәр биреүсе, киләсәктән хәбәр биреүсе **2.** (*тот* (*та*), *кто провозглашает что-л.*) тантаналы хәбәр итеүсе

ПРОВОЗГЛАСИ́ТЬ *сов. кого-что* иғлан итеү, әйтеү; **провозгласи́ть незави́симость** бойондороҡһоҙлоҡ иғлан итеү; **провозгласи́ть ло́зунг** лозунг иғлан итеү; **провозгласи́ть тост** тост әйтеү

ПРОВОЗГЛАША́ТЬ *несов. см.* **провозгласи́ть**

ПРОВОЗГЛАШЕ́НИЕ *с см.* **провозгласи́ть** – **провозглаша́ть**; **провозглаше́ние манифе́ста** манифест иғлан итеү

ПРОВОЗИ́ТЬ I *несов. см.* **провезти́**

ПРОВОЗИ́ТЬ II *сов. кого-что* (*в течение какого-л. времени*) аҙыраҡ (бер аҙ) ташыу, тейәп йөрөтөү

ПРОВОЗИ́ТЬСЯ I *сов.*; *разг.* **1.** маташыу; **провози́ться всю ночь с больны́ми** төн буйы ауырыуҙар менән маташыу **2.** йөрөү, йүгерешеү; **ребя́та весь день провози́лись в саду́** балалар көнө буйы баҡсала йөрөнө

ПРОВОЗИ́ТЬСЯ II *несов. страд. от* **провози́ть** I

ПРОВОЗНО́Й, -ая, -ое йөрөтөү ...ы, килтереү ...ы, алып барыу ...ы; **провозна́я пла́та** килтереү хаҡы

ПРОВОКА́ТОР *м* и *разг.* **ПРОВОКА́ТОРША** *ж* **1.** йәшерен агент **2.** (*подстрекатель*) ҡотҡосо, ҡотҡо башы, ҡотортоусы

ПРОВОКАЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое провокация ...ы, провокацион, ҡотҡоға нигеҙләнгән; **провокацио́нные де́йствия** провокацион эш-ҡылыҡ

ПРОВОКА́ЦИЯ *ж* **1.** (*агрессивное действия*) провокация **2.** (*подстрекательство*) ҡотҡо, ҡотортоу, ҡотҡо һалыу; **вое́нная провока́ция** һуғыш провокацияһы; **подда́ться на провока́цию** ҡотҡоға бирелеү **3.** *мед.* провокация, уятыу, ҡуҙғытыу (*сирҙе яһалма рәүештә булдырыу*)

ПРО́ВОЛОКА *ж* сым, тимерсыбыҡ; **ме́дная про́волока** баҡыр сым; **протя́гивать про́волоку** сым һуҙыу

ПРОВОЛОЧИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** *см.* **проволо́чь 2.** (*промедлить*) эшләмәй һуҙыу (һалып ҡуйыу)

ПРО́ВОЛОЧКА *ж* нескә сым, нәҙек тимерсыбыҡ

ПРОВОЛО́ЧКА *ж*; *разг.* тотҡарлыҡ, ҡамасаулыҡ, ҡамасау

ПРО́ВОЛОЧНИК *м* ҡаты ҡорт (*ҡоротҡос бөжәк*)

ПРО́ВОЛОЧНЫЙ, -ая, -ое сым ...ы, тимерсыбыҡ ...ы; **про́волочное произво́дство** сым етештереү; **про́волочная и́згородь** сым кәртә

ПРОВОЛО́ЧЬ *сов.* һөйрәкләп (һөйрәтеп, һөйрәп) алып барыу

ПРОВОРА́ЧИВАТЬСЯ *несов.*; *тех.* бороло*у*, боролоп тороу (*бер урында*)

ПРОВО́РНО *нареч.* йылдам, етеҙ, сос, шәп; **шага́ть прово́рно** йылдам атлау

ПРОВО́РНОСТЬ *ж* етеҙлек, йылғырлыҡ, сослоҡ, йылдамлыҡ, осҡорлоҡ; **прояви́ть прово́рность в де́ле** эштә йылғырлыҡ күрһәтеү

ПРОВО́РНЫЙ, -ая, -ое етеҙ, йылғыр, сос, осҡор, йылдам, шәп; **быть прово́рным** етеҙ булыу; **прово́рный челове́к** йылғыр кеше

ПРОВОРОВА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* урлай торғас тотолоу, урлашып эләгеү

ПРОВОРО́НИТЬ *сов. кого-что*; *прост.* һемәйеп ҡалыу, аңшайып ҡалыу

ПРОВО́РСТВО *с* сослоҡ, етеҙлек, өлгөрлөк, йылғырлыҡ; **проявля́ть прово́рство** сослоҡ күрһәтеү

ПРОВОРЧА́ТЬ *сов.* 1. *что* ырылдап ҡуйыу, мығырлау; **он что́-то проворча́л** ул нимәлер мығырлап ҡуйҙы 2. *что* и *без доп.*; *разг.* (*в течение какого-л. времени*) һуҡраныу, мығырлау; **она́ проворча́ла це́лый день** ул көн буйы һуҡранды

ПРОВОЦИ́РОВАТЬ *сов.*, *несов.* 1. *кого-что* (*подстрекнуть на действия*) юрый ҡоторто*у*, ҡотҡо таратыу 2. *что*; *мед.* уятыу, ҡуҙғытыу 3. *что* (*умышленно вызвать событие*) ҡотҡо һалыу

ПРОВОЩИ́ТЬ *сов. что* балауыҙлау, балауыҙ һөртөү

ПРОВЯ́ЛИВАТЬ *несов. см.* **провя́лить**

ПРОВЯ́ЛИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **провя́литься** 2. *страд. от* **провя́ливать**

ПРОВЯ́ЛИТЬ *сов. что* ҡаҡлау, киптереү; **провя́лить мя́со** ит ҡаҡлау

ПРОВЯ́ЛИТЬСЯ *сов.* ҡаҡланыу, һауала (елгә) кибеү

ПРОГАДА́ТЬ *сов.*; *разг.* (*ошибиться в расчётах*) яңылышыу, отолоу, иҫәпләгәнсә барып сыҡмау

ПРОГА́ДЫВАТЬ *несов. см.* **прогада́ть**

ПРОГА́ЛИНА *ж*; *разг.* 1. (*в лесу*) аҡлан, урмандағы асыҡлыҡ (ялан) 2. (*промежуток между чем-л.*) ара, аралыҡ

ПРОГИ́Б *м* 1. *см.* **прогну́ть — прогиба́ть, прогну́ться — прогиба́ться**; **проги́б потолка́** түшәмдең һығылып төшөүе 2. (*место*) бөгөм, бөгөлгән (һығылған) урын

ПРОГИБА́ТЬ *несов. см.* **прогну́ть**

ПРОГИБА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **прогну́ться** 2. *страд. от* **прогиба́ть**

ПРОГЛА́ДИТЬ *сов.* 1. *что* (*разгладить*) үтекләү, үтекләп сығыу (бөтөү) 2. *что* и *без доп.* (*некоторое время*) үтекләп алыу (тороу)

ПРОГЛА́ДИТЬСЯ *сов.* үтекләнеү

ПРОГЛА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **прогла́дить** 1

ПРОГЛА́ЖИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **прогла́диться** 2. *страд. от* **прогла́живать**

ПРОГЛА́ТЫВАТЬ *несов. см.* **проглоти́ть**

ПРОГЛОТИ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* йотоп ебәреү, йотоу; **проглоти́ть мя́со** итте йотоп ебәреү 2. *что*; *перен.*, *разг.* белдермәү, һиҙҙермәү, йотоу, йомоу; **проглоти́ть оби́ду** үпкәне белдермәү 3. *что*; *перен.*, *разг.* (*сказать невнятно*) йотоу, йотоп һөйләү 4. *что*; *перен.*, *разг.* һыу кеүек эсеү, бер тынала (бик шәп) уҡыу; **я проглоти́ла э́ту кни́гу за́ день** был китапты бер тынала уҡып сыҡтым ♦ **проглоти́ть язы́к** телде йотоу, өндәшмәү, һөйләшмәү; **язы́к прогло́тишь** телеңде йоторһоң, бик тәмле; **как (сло́вно, бу́дто) арши́н проглоти́л** *см.* **арши́н**

ПРОГЛЯДЕ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что*; *разг.* (*пропустить*) күрмәү, күрмәй (белмәй) ҡалыу; **проглядéть опеча́тку** хәреф хатаһын күрмәй ҡалыу 2. *что*; *разг.* (*бегло просмотреть*) күҙ йүгертеп сығыу, күҙҙән кисереү, ҡараштырыу, ҡараштырып сығыу; **проглядéть газéты** гәзиттәрҙе ҡараштырыу 3. (*рассматривать некоторое время*) ҡарап тороу, оҙаҡ ҡарау ♦ **проглядéть (все) глаза́** *см.* **глаз**

ПРОГЛЯ́ДЫВАТЬ I *несов. см.* **проглядéть** 2

ПРОГЛЯ́ДЫВАТЬ II *несов. см.* **проглянýть**

ПРОГЛЯНУ́ТЬ *сов.* 1. *разг.*, *уст.* күҙен асып ҡарау, күҙен асыу 2. (*показаться*) күренеү, күренеп китеү, күҙгә салыныу; (*о чувстве*) һиҙелеү; **проглянýла луна́** ай күренде; **во взгля́де проглянýла тревóга** ҡарашында шомланыу һиҙелде

ПРОГНА́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* ҡыуыу, ҡыуып ебәреү; **прогна́ть плоты́** һал ҡыуыу 2. *кого* ҡыуып сығарыу (ебәреү), ҡыуыу; **прогна́ть и́з дому** өйҙән ҡыуып сығарыу; **прогна́ть с рабо́ты** эштән ҡыуып сығарыу; **прогна́ть соба́ку** этте ҡыуып ебәреү 3. *что*, *через что* үткәреү, аша (буйлап) алып сығыу; **прогна́ть ста́до чéрез дерéвню** көтөүҙе ауыл аша алып сығыу 4. *что*; *перен.*, *разг.* (*избавиться от чего-л.*) ҡыуыу, таратыу, ҡотолоу; **прогна́ть скýку** күңелһеҙлектән ҡотолоу

ПРОГНЕ́ВАТЬ *сов. кого*; *уст.* асыуландырыу, асыуын килтереү

ПРОГНЕ́ВАТЬСЯ *сов.*; *уст. см.* **гнéваться**

ПРОГНЕВИ́ТЬ *сов. см.* **прогнéвать**

ПРОГНИВА́ТЬ *несов. см.* **прогни́ть**

ПРОГНИ́ТЬ *сов.* сереп бөтөү, үтәнән-үтәгә (тотош) сереү

ПРОГНО́З *м* алдан әйтеү, алдан әйтеп ҡуйыу; **прогно́з погóды** һауа торошон алдан әйтеү; **прогно́з болéзни** *мед.* ауырыуҙың барышын алдан билдәләү

ПРОГНОЗИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* прогноз яһау, алдан әйтеү, алдан әйтеп ҡуйыу

ПРОГНУ́ТЬ *сов. что* бөгөү, эйелдереү, һығып төшөрөү; **прогну́ть пол** иҙәнде эйелдереү

ПРОГНУ́ТЬСЯ *сов.* бөгөлөү, һығылыу, ҡайышыу; **полови́ца прогну́лась** иҙән таҡтаһы ҡайышҡан

ПРОГОВА́РИВАТЬ *несов. см.* **проговори́ть** 1

ПРОГОВА́РИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **проговори́ться** **2.** *страд. от* **прогова́ривать**

ПРОГОВОРИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* и *без доп.* (*произнести*) әйтеп алыу (ҡуйыу), әйтеү **2.** (*некоторое время*) һөйләшеп (ваҡыт) уҙғарыу

ПРОГОВОРИ́ТЬСЯ *сов.* ысҡындырыу, әйтеп (артыҡ һөйләп) ташлау; **проговори́ться о свои́х наме́рениях** үҙ уйҙарын һөйләп ташлау

ПРОГОЛОДА́ТЬСЯ *сов.* асығыу, ашағы килеү; **де́ти проголода́лись** балалар асыҡты

ПРОГОЛОСОВА́ТЬ *сов. см.* **голосова́ть**

ПРОГО́Н I *м см.* **1. прогна́ть** — **прогоня́ть** 1; **прого́н скота́** малдарҙы ҡыуыу **2.** (*дорога для выгона скота*) көтөү юлы **3.** *спец.* (*просмотр спектакля, фильма*) ҡарап сығыу, тотош ҡарау

ПРОГО́Н II *м; архит.* (*опорная балка*) өрлөк

ПРОГОНЯ́ТЬ I *несов. см.* **прогна́ть**

ПРОГОНЯ́ТЬ II *сов. кого-что* и *без доп.*; *разг.* ҡыуалау, ҡыуып йөрөтөү; **прогоня́ть маши́ну це́лый день** машинаны көн буйы ҡыуып йөрөтөү

ПРОГОРА́ТЬ *несов. см.* **прогоре́ть** 1—3

ПРОГОРЕ́ТЬ *сов.* **1.** (*выгореть до дыр*) янып тишелеү, тишелгәнсе яныу; **сковорода́ прогоре́ла** таба тишелгәнсе янған **2.** (*сгореть*) янып бөтөү; **дрова́ прогоре́ли** утын янып бөттө **3.** *перен., разг.* (*обанкротиться*) яныу, юҡҡа сығыу; **моё де́ло прогоре́ло** минең эш янды **4.** (*быть зажжённым в течение какого-л. времени*) янып үткәреү, янып ултырыу (тороу); **ла́мпа прогоре́ла всю ночь** лампа төн буйына янып ултырҙы

ПРОГО́РКЛЫЙ, -ая, -ое әсегән, иҫкергән, әсе тәм ингән (*боҙолоуҙан*); **прого́ркло́е ма́сло** әсегән май

ПРОГО́РКНУТЬ *сов.* әсеү, әсе тәм инеү, боҙолоу, иҫкереү

ПРОГОСТИ́ТЬ *сов.* ҡунаҡ булыу (булып ятыу)

ПРОГРА́ММА *м; в разн. знач.* программа; **програ́мма радиопереда́ч** радио тапшырыуҙар программаһы; **уче́бная програ́мма** уҡыу программаһы; **програ́мма по матема́тике** математика буйынса программа; **програ́мма конце́рта** концерт программаһы; **програ́мма па́ртии** фирҡәнең программаһы

ПРОГРАММИ́РОВАНИЕ *с; спец.* **1.** *см.* **программи́ровать** **2.** (*раздел прикладной математики*) программалау

ПРОГРАММИ́РОВАТЬ *несов. что; спец.* программалау, программа төҙөү (*электрон хисаплау машиналарында*)

ПРОГРА́ММНЫЙ, -ая, -ое *в разн. знач.* программа ...ы; **обсужде́ние програ́ммных вопро́сов** программа мәсьәләләрен тикшереү; **програ́ммное выступле́ние** программа рәүешендәге сығыш

ПРОГРЕВА́ТЕЛЬ *м; тех.* ҡыҙҙырғыс, йылытҡыс

ПРОГРЕВА́ТЬ *несов. см.* **прогре́ть**

ПРОГРЕВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **прогре́ться** **2.** *страд. от* **прогрева́ть**

ПРОГРЕМЕ́ТЬ *сов.* **1.** (*прогрохотать*) дөбөрләү, даңғыр-доңғор килеү (итеү), шалтырау, шалтыратыу, даңғырлау, доңғорлау; (*о громе*) күкрәү, гөрөлдәү; (*о выстреле*) яңғырау; **прогреме́л гром** күк күкрәне; **прогреме́ть ключа́ми** асҡыстарҙы шалтыратыу; **прогреме́ла теле́га** арба даңғыр-доңғор уҙып китте **2.** *перен.* (*прославиться*) яңғырау, шаулау, даны таралыу; **их имена́ прогреме́ли** уларҙың исеме шауланы

ПРОГРЕ́СС *м* прогресс, алға барыш, алға китеш, үҫеш; **прогре́сс те́хники** техниканың үҫә барыуы; **идти́ по пути́ прогре́сса** үҫеш юлы менән барыу

ПРОГРЕССИ́ВНОСТЬ *ж* алдынғылыҡ, прогрессивлыҡ; **прогресси́вность иде́й** идеяның алдынғылығы

ПРОГРЕССИ́ВНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*постепенно возрастающий*) үҫә барған, арта бара торған, прогрессив; **прогресси́вная опла́та труда́** хеҙмәткә прогрессив түләү **2.** (*передовой*) алдынғы, прогрессив; **прогресси́вный взгляд** алдынғы ҡараш; **прогресси́вное о́бщество** алдынғы йәмғиәт; **прогресси́вный де́ятель** прогрессив эшмәкәр

ПРОГРЕССИ́РОВАТЬ *несов.* **1.** (*постепенно усиливаться*) көсәйеү, көсәйә барыу; **боле́знь прогресси́рует** ауырыу көсәйә **2.** (*совершенствоваться*) алға барыу (китеү), үҫеү

ПРОГРЕ́ССИЯ *ж; мат.* прогрессия, алға барыу, күбәйеү (*арта йәки кәмей барыусы һандар рәте*); **геометри́ческая прогре́ссия** геометрик прогрессия

ПРОГРЕ́ТЬ *сов. что* үтәнән-үтә йылытыу, яғып ныҡ йылытыу, ҡыҙҙырыу

ПРОГРЕ́ТЬСЯ *сов.* үтәнән-үтә йылыныу, ныҡ йылыныу, ҡыҙыу

ПРОГРОМЫХА́ТЬ *сов.*; *разг.* дөбөрләү, дөбөр-шатыр итеү, дығырлап үтеп китеү, күкрәү, яңғырау; **прогромыха́л гром** дөбөр-шатыр итеп күк күкрәне

ПРОГРОХОТА́ТЬ *сов.*; *разг.* гөрһөлдәү, дөбөрләү, гөрһөлдәп үтеп китеү, күкрәү, яңғырау

ПРОГРЫЗА́ТЬ *несов. см.* **прогры́зть**

ПРОГРЫ́ЗТЬ *сов. что* кимереп тишеү (тишеп сығарыу); **мышь прогры́зла дыру́** сысҡан кимереп тишек тишкән

ПРОГУДЕ́ТЬ *сов.* гөрөлдәү, гөрләү, гудок ҡысҡырыу

ПРОГУ́Л *м* прогул, эшкә сыҡмау (килмәү); **не допуска́ть прогу́лов** прогулға юл ҡуймау

ПРОГУ́ЛИВАТЬ *несов.* **1.** *см.* **прогуля́ть 2.** *кого*; *перен.* (*водить гулять*) йөрөтөү, йөрөтөп килтереү; **прогу́ливать ме́дленным ша́гом** аҡрын ғына йөрөтөү

ПРОГУ́ЛИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **прогуля́ться 2.** *страд. от* **прогу́ливать**

ПРОГУ́ЛКА *ж* прогулка, ял итеп йөрөү, саф һауала йөрөп килеү, күңел асырға сығыу; **за́городная прогу́лка** ҡала ситенә күңел асырға сығыу; **соверша́ть прогу́лку** ял итеп йөрөп килеү

ПРОГУ́ЛЬЩИК *м* и **ПРОГУ́ЛЬЩИЦА** *ж* прогулсы, эшкә сыҡмаусы (килмәүсе), эш ҡалдырып йөрөүсе

ПРОГУЛЯ́ТЬ *сов.* **1.** (*пробыть на прогулке*) саф һауала (прогулкала) йөрөү (булыу, йөрөп ҡайтыу) **2.** *что* и *без доп.*; *разг.* (*пропустить*) йөрөп буш ҡалыу, килмәй ҡалыу, йөрөп тороп ҡалыу; **прогуля́ть обе́д** йөрөп төшкө аштан буш ҡалыу **3.** *что* и *без доп.* (*совершить прогул*) -ға/-гә сыҡмау (бармау, бармай ҡалыу, килмәй ҡалыу); **прогуля́ть заня́тия** уҡырға бармай йөрөү **4.** *что*; *прост.* (*промотать*) типтереп (аҡса) туҙҙырыу, туҙҙырып бөтөрөү

ПРОГУЛЯ́ТЬСЯ *сов.* (сығып) йөрөү, саф һауала (прогулкала) йөрөү (йөрөп килеү), күңел асып йөрөү; **прогуля́ться по́сле еды́** аш һеңдереп йөрөп килеү

ПРОДАВА́ТЬ *несов. см.* **прода́ть**

ПРОДАВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **прода́ться 2.** *страд. от* **продава́ть**

ПРОДАВЕ́Ц *м* и **ПРОДАВЩИ́ЦА** *ж* һатыусы; **рабо́тать продавцо́м** һатыусы булып эшләү

ПРОДАВИ́ТЬ *сов. что* ҡысып (баҫып, бөгөп, һығып) ватыу (емереү, эйеү)

ПРОДАВИ́ТЬСЯ *сов.* бөгөлөү, һығылыу, ватылыу, емерелеү, эйелеү

ПРОДА́ВЛИВАТЬ *несов. см.* **продави́ть**

ПРОДА́ВЛИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **продави́ться 2.** *страд. от* **прода́вливать**

ПРОДА́ЖА *ж* **1.** *см.* **прода́ть** – **продава́ть** 1; **прода́жа иму́щества** мөлкәтте һатыу; **встре́чная прода́жа** *эк.* ҡаршы һатыу **2.** (*торговля*) һатыу, һатыу итеү, һатылыу, һатлыҡ; **назна́ченный для прода́жи** һатыуға тәғәйенләнгән; **пригото́вить для прода́жи** һатыуға әҙерләү; **быть в прода́же** һатыуҙа булыу

ПРОДА́ЖНОСТЬ *ж* һатылыусанлыҡ, һатылыу

ПРОДА́ЖНЫЙ, -ая, -ое **1.** һатыу ...ы, һатылыу ...ы; **прода́жная цена́** һатыу хаҡы **2.** (*предназначенный для продажи*) һатыла торған **3.** һатлыҡ, хаин; **прода́жная душа́** һатлыҡ йән

ПРОДА́ЛБЛИВАТЬ *несов. см.* **продолби́ть**

ПРОДА́ТЬ *сов. кого-что* **1.** һатып ебәреү, һатыу, атҡарыу; **прода́ть коро́ву** һыйыр һатыу; **прода́ть ве́щи** әйберҙәрҙе атҡарыу **2.** (*предать*) хыянат итеү, һатыу

ПРОДА́ТЬСЯ *сов. разг.* (*совершить предательство*) һатылыу, дошман яғына сығыу, хыянат итеү; **прода́ться врагу́** дошманға һатылыу

ПРОДВИГА́ТЬ *несов. см.* **продви́нуть**

ПРОДВИГА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **продви́нуться 2.** *страд. от* **продвига́ть**

ПРОДВИЖЕ́НИЕ *с см.* **продви́нуть** – **продвига́ть, продви́нуться** – **продвига́ться**; **продвиже́ние по скло́ну горы́** тау итәге буйлап барыу; **продвиже́ние по слу́жбе** эш буйынса үрләү

ПРОДВИ́НУТЬ *сов.* **1.** *что* күсереү, этәреү, шыуҙырыу, яҡынайтыу; **продви́нуть сунду́к к две́ри** һандыҡты ишеккә табан шыуҙырыу **2.** *кого-что* (*направить куда-л.*) ебәреү, күсереү; **продви́нуть полк к передово́й ли́нии** полкты алғы һыҙыҡҡа ебәреү **3.** *что*; *перен.*, *разг.* ҡуҙғатыу, алға ебәреү, алға һөрөү; **продви́нуть де́ло** эште алға ебәреү **4.** *кого* (*выдвинуть*) күтәреү, үрләтеү; **продви́нуть по слу́жбе** хеҙмәт буйынса күтәреү

ПРОДВИ́НУТЬСЯ *сов.* **1.** (*пройти вперёд*) (алға) барыу (китеү, күсеү); **продви́нуться на не́сколько киломе́тров** бер нисә километрға алға китеү **2.** *перен.*, *разг.* алға китеү, алға барыу; **де́ло продви́нулось** эш алға китте **3.** (*выдвинуться*) күтәрелеү, үрләү; **продви́нуться по слу́жбе** хеҙмәт буйынса күтәрелеү

ПРОДЕВА́ТЬ *несов. см.* **проде́ть**

ПРОДЕВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **проде́ться 2.** *страд. от* **продева́ть**

ПРОДЕКЛАМИ́РОВАТЬ *сов. что* и *без доп.* **1.** ятҡа уҡып (һөйләп) сығыу **2.** (*произнести напыщенно, с пафосом*) пафос менән һөйләү

ПРОДЕ́ЛАТЬ *сов.* **1.** (*сделать отверстие*) уйыу, уйып эшләү (яһап ҡуйыу); **проде́лать око́шко во двор** ихатаға ҡаратып тәҙрә уйыу **2.** (*выполнить*) үтәү, эшләп бөтөрөү, эшләп ташлау **3.** (*совершить каверзу*) мутлыҡ эшләү, хәйләләү, хитлыҡ ҡылыу, шаяртыу

ПРОДЕ́ЛКА *ж* **1.** *см.* **проде́лать** – **проде́лывать 2.** (*шутливая выходка*) мутлыҡ, хәйләле эш, хитлыҡ; **соверши́ть хи́трую проде́лку** хитлыҡ ҡылыу

ПРОДЕ́ЛЫВАТЬ *несов. см.* **проде́лать**

ПРОДЕМОНСТРИ́РОВАТЬ *сов. см.* **демонстри́ровать** 2, 3; **продемонстри́ровать еди́нство** берҙәмлек күрһәтеү; **продемонстри́ровать фильм** фильм күрһәтеү

ПРОДЁРГИВАТЬ *несов. см.* **продёрнуть**

ПРОДЕРЖА́ТЬ *сов. кого-что*; *в разн. знач.* тотоу, тотоп тороу; **продержа́ть окно́ откры́тым** тәҙрәне асыҡ тотоу; **продержа́ть письмо́ у себя́** хатты үҙеңдә тотоу

ПРОДЕРЖА́ТЬСЯ *сов.* тора алыу, түҙеп (сыҙап) тороу, тороу

ПРОДЁРНУТЬ *сов.*; *разг.* **1.** *что* (*продеть*) үткәреү, һаплау, кейҙереү **2.** *кого-что*; *перен.* (*подвергнуть критике*) эләктереү, тәнҡитләү; **продёрнуть в газе́те** гәзиттә эләктереү

ПРОДЕ́ТЬ *сов. что* үткәреү, һаплау, шешләү; **проде́ть ни́тку в иго́лку** энәгә еп һаплау

ПРОДЕ́ТЬСЯ *сов.* үткәрелеү, һапланылыу, күҙләнеү

ПРОДЕШЕВИ́ТЬ *сов. что* и *без доп.*; *разг.* бик арзан (осһоҙ) һатып ебәреү

ПРОДИКТОВА́ТЬ *сов. что* **1.** әйтеп яҙҙырыу, әйтеп тороу; **продиктова́ть письмо́** әйтеп хат яҙҙырыу **2.** *перен.* үҙенекенсә эшләтеү, көсләп тағыу; **продиктова́ть свои́ усло́вия** үҙ шарттарын көсләп тағыу

ПРОДИРА́ТЬ *несов. см.* **продра́ть**

ПРОДИРА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **продра́ться** **2.** *страд. от* **продира́ть**

ПРОДЛЕВА́ТЬ *несов. см.* **продли́ть**

ПРОДЛЕ́НИЕ *с см.* **продли́ть**; **продле́ние рабо́чего дня** эш көнөн оҙонайтыу

ПРОДЛИ́ТЬ *сов. что* оҙайтыу, һуҙыу, оҙонайтыу; **продли́ть о́тпуск** ялды оҙайтыу

ПРОДЛИ́ТЬСЯ *сов.* оҙайыу, һуҙылыу, оҙаҡҡа барыу; **боле́знь до́лго не продли́тся** сир оҙаҡҡа бармаҫ

ПРОДНАЛО́Г *м*; *ист.* аҙыҡ һалымы (*Рәсәйҙә нэп осоронда крәҫтиән хужалыҡтарына аҙыҡ развёрсткаһы урынына һалынған әйберләтә һалым*)

ПРОДОВО́ЛЬСТВЕННЫЙ, -ая, -ое аҙыҡ ...ы, аҙыҡ-түлек ...ы; **продово́льственный магази́н** аҙыҡ-түлек магазины; **продово́льственный фонд** аҙыҡ фонды

ПРОДОВО́ЛЬСТВИЕ *с* аҙыҡ-түлек, ашамлыҡ, аҙыҡ; **доста́вка продово́льствия** аҙыҡ-түлек ташыу; **нака́пливать продово́льствие** аҙыҡ туплау

ПРОДОЛБИ́ТЬ *сов. что* (үтә) тишеү, соҡоп тишеү; **продолби́ть дыру́** тишек тишеү

ПРОДОЛГОВА́ТОСТЬ *ж* оҙонса булыу, оҙонсалыҡ

ПРОДОЛГОВА́ТЫЙ, -ая, -ое оҙонса; **продолгова́тое лицо́** оҙонса бит

ПРОДОЛЖА́ТЕЛЬ *м* и **ПРОДОЛЖА́ТЕЛЬНИЦА** *ж* дауам иттереүсе, дауам итеүсе

ПРОДОЛЖА́ТЬ *несов.* **1.** *что* и *с неопр.* дауам итеү, дауам иттереү; **продолжа́ть рабо́тать** эшләүҙе дауам итеү **2.** *см.* **продо́лжить** 1

ПРОДОЛЖА́ТЬСЯ *несов.*; *в разн. знач.* һуҙылыу, дауам итеү, барыу, бара биреү; **тишина́ продолжа́лась недо́лго** тынлыҡ оҙаҡҡа һуҙылманы; **тропи́нка продолжа́ется** берләм юл һуҙыла

ПРОДОЛЖЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **продо́лжить** — **продолжа́ть, продо́лжиться** — **продолжа́ться**; **продолже́ние разгово́ра** һөйләшеүҙе дауам итеү **2.** дауам, һуҙым; **продолже́ние рома́на** романдың дауамы ♦ **в продолже́ние** *чего*; *в знач. предлога* дауамында, буйына

ПРОДОЛЖИ́ТЕЛЬНО *нареч.* оҙаҡ, оҙайлы, дауамлы

ПРОДОЛЖИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* **1.** дауамлылыҡ, оҙайлылыҡ; **продолжи́тельность перегово́ров** һөйләшеүҙең оҙайлылығы **2.** (*время, срок*) ваҡыт, мәл, срок

ПРОДОЛЖИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое оҙайлы, дауамлы, оҙон, оҙаҡ; **продолжи́тельные аплодисме́нты** оҙайлы алҡыштар; **продолжи́тельная рабо́та** дауамлы эш

ПРОДО́ЛЖИТЬ *сов.* **1.** *что* (*продлить, увеличить*) оҙайтыу, һуҙыу, дауам иттереү; **продо́лжить о́тпуск на неде́лю** ялды бер аҙнаға оҙайтыу **2.** *см.* **продолжа́ть** 1; **продо́лжить рабо́ту** эште дауам итеү

ПРОДО́ЛЖИТЬСЯ *сов. см.* **продолжа́ться**

ПРОДО́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое буй, буйға һуҙылған, буйға; **продо́льный разре́з** буй киҫелеш; **продо́льная пила́** буй бысҡы; **продо́льная распи́лка** буйға ярыу

ПРОДОХНУ́ТЬ *сов.*; *разг.* (тулы итеп) тын алыу (һулау), (иркен) тын алыу, һулыш алыу; **не продохну́ть от духоты́** һауаның тынсыулығынан һулыш алырлыҡ түгел

ПРОДРАЗВЁРСТКА *ж*; *ист.* аҙыҡ развёрсткаһы (*1918—1921 йй. Рәсәйҙә индерелгән аҙыҡ-түлек әҙерләү системаһы*)

ПРОДРА́ТЬ *сов. что*; *разг.* (*износить до дыр*) йыртыу, тишеп сығарыу (йыртыу); **продра́ть рукава́ на локтя́х** терһәктәрҙе тишеп сығарыу ♦ **продра́ть глаза́** *прост.* йоҡонан уяныу, күҙҙе тырнап асыу

ПРОДРА́ТЬСЯ *сов.* **1.** *разг.* (*прорваться насквозь*) йыртылыу, тишелеү, йыртылып сығыу **2.** (*с трудом пробраться*) үтеү, уҙыу, йырып сығыу (*кыйынлыҡ менән*); **продра́ться сквозь кусты́** ҡыуаҡтарҙы йырып сығыу

ПРОДРО́ГНУТЬ *сов.* ҡалтырап (дерелдәп) өшөү, туңып бөтөү; **продро́гнуть на моро́зе** һалҡында туңып бөтөү

ПРОДУВА́НИЕ *с см.* **продува́ть** 1; **продува́ние самова́ра** самауырҙы өрөү

ПРОДУВА́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **проду́ть**; **продува́ть самова́р** самауырҙы өрҙөрөү **2.** *что* и *без доп.*; *разг.* (*о потоке воздуха*) ел ҡағыу, ел һуғып (иҫеп) тороу; **продува́емое ве́тром ме́сто** ел ҡаҡҡан урын

ПРОДУ́ВКА *ж*; *тех.* өрҙөрөү, өрҙөрөп таҙартыу; **проду́вка котла́** ҡаҙанды өрҙөрөү

ПРОДУВНО́Й I, -ая, -ое *разг.* хәйләкәр, алдаҡсы, мут ♦ **продувна́я бе́стия** үтә хәйләкәр

ПРОДУВНО́Й II, -ая, -ое *см.* **проду́вочный**; **продувно́й кла́пан** өрҙөрмәле клапан

ПРОДУ́ВОЧНЫЙ, -ая, -ое *тех.* өрҙөргөс, өрҙөрмәле

ПРОДУ́КТ *м* **1.** (*результат человеческого труда*) емеш, һөҙөмтә; **э́та кни́га — проду́кт многоле́тних трудо́в** был китап — күп йыллыҡ хеҙмәт емеше **2.** *чего, какой* продукт; **побо́чный проду́кт** өҫтәлмә продукт; **проду́кты се́льского хозя́йства** ауыл хужалығы продукттары **3.** *обычно мн.* **проду́кты** аҙыҡ-түлек, ашамлыҡ, аҙыҡ(тар); **нака́пливать проду́кты** аҙыҡ туплау; **моло́чные проду́кты** һөт аҙыҡтары **4.** әйбер, нәмә, матдә; **проду́кты перего́нки не́фти** нефть ҡыуып алынған матдәләр

ПРОДУКТИ́ВНОСТЬ *ж* **1.** һөҙөмтәлелек, емешлелек, ырамлылыҡ; **продукти́вность рабо́ты** эштең һөҙөмтәлелеге **2.** *с.-х.* продуктлылыҡ, уңыш биреүсәнлек, етештереүсәнлек; **повыше́ние продукти́вности животново́дства** малсылыҡтың етештереүсәнлеген күтәреү

ПРОДУКТИ́ВНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*плодотворный*) продуктив, емешле, һөҙөмтәле, ырамлы; **продукти́вный труд** һөҙөмтәле хеҙмәт; **продукти́вная рабо́та** ырамлы эш **2.** *с.-х.* продуктив, аҙыҡ бирә (килтерә) торған, туҡлыҡлы; **продукти́вный скот** продукция бирә торған мал; **продукти́вные корма́** туҡлыҡлы мал аҙыҡтары **3.** *лингв.* продуктив (*яңы һүҙ яһаусы*); **продукти́вный су́ффикс** продуктив суффикс

ПРОДУКТО́ВЫЙ, -ая, -ое аҙыҡ-түлек ...ы, ашамлыҡ ...ы; **продукто́вый магази́н** аҙыҡ-түлек магазины

ПРОДУКТООБМЕ́Н *м* аҙыҡ-түлек алмашыу (алмаштырыу), продукттар алмашыу

ПРОДУ́КЦИЯ *ж* продукция, эшләп сығар(ыл)ған нәмә; **валова́я проду́кция** тулайым продукция; **проду́кция заво́да** завод эшләп сығарған нәмә

ПРОДУ́МАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *см.* **проду́мать** 1; **2.** *прил.* яҡшылап (ентекләп) уйланған (уйланылған); **проду́манный отве́т** яҡшылап уйланған яуап

ПРОДУ́МАТЬ *сов.* **1.** *что* яҡшылап (төплө) уйлау, ентекләп (ныҡлап) уйлау; **проду́мать план рабо́ты** эш планын яҡшылап уйлау **2.** (*некоторое время*) уйлап ултырыу (тороу), уйланыу; **проду́мать всю ночь** төн буйы уйланып сығыу

ПРОДУ́МЫВАТЬ *несов. см.* **проду́мать** 1

ПРОДУ́ТЬ *сов.* **1.** *что* өрөү, өрҙөрөү, өрөп таҙартыу; **проду́ть самова́р** самауырҙы өрҙөрөү **2.** *кого безл.*; *разг.* (*просквозить*) үтә ел һуғыу, һыуыҡ тейеү, ел бәреү

ПРОДУ́ШИНА *ж* **1.** (*отверстие для воздуха*) тишек, төнлөк, елләүек **2.** (*прорубь*) мәке; (*полынья*) йылыу, шәре, ҡаран

ПРОДЫМИ́ТЬ *сов. что* төтәҫләү, ыҫлап бөтөрөү

ПРОДЫМИ́ТЬСЯ *сов.* төтөн һеңеү, төтәҫләнеү, ыҫланыу

ПРОДЫРЯ́ВИТЬ *сов. что*; *разг.* тишкеләү, тишкеләп бөтөрөү, тишеү; **продыря́вить мешо́к** тоҡто тишкеләү

ПРОДЫРЯ́ВИТЬСЯ *сов.*; *разг.* тишелеү, тишкеләнеп бөтөү, туҙып бөтөү; **дива́н продыря́вился** диван туҙып бөткән

ПРОДЫРЯ́ВЛИВАТЬ *несов. см.* **продыря́вить**

ПРОДЫРЯ́ВЛИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **продыря́виться** **2.** *страд. от* **продыря́вливать**

ПРОДЫША́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* тәрән һулыш (тын) алыу

ПРОЕДА́ТЬ *несов. см.* **прое́сть**

ПРОЕ́ЗД *м* **1.** *см.* **проезжа́ть** I 1; **2.** (*место*) юл; **у́зкий прое́зд** тар юл **3.** (*переулок*) тыҡрыҡ

ПРОЕ́ЗДИТЬ *сов.* **1.** (*провести время в езде*) йөрөү, (ваҡытты) йөрөп үткәреү **2.** *что*; *разг.* (*истратить на поездку*) йөрөү өсөн тотоу, юлға тотоу, юлға тотоп бөтөрөү **3.** йөрөтөү, һыуындырыу; **прое́здить ло́шадь** атты һыуындырыу

ПРОЕЗДНО́Й, -ая, -ое йөрөү ...ы, юл ...ы; **проездно́й биле́т** юл йөрөү билеты

ПРОЕ́ЗДОМ *нареч.*; *разг.* үтеп (китеп) барышлай, юлайҡан, юл ыңғайында

ПРОЕЗЖА́ТЬ I *несов. см.* **прое́хать** 1, 3, 4

ПРОЕЗЖА́ТЬ II *несов. см.* **прое́здить** 2, 3

ПРОЕЗЖА́ТЬСЯ I *несов.* **1.** *см.* **прое́хаться** **2.** *страд. от* **проезжа́ть** I

ПРОЕЗЖА́ТЬСЯ II *несов. страд. от* **проезжа́ть** II

ПРОЕ́ЗЖИЙ, -ая, -ее **1.** (*годный для езды*) йөрөлә (йөрөй) торған, (ат, машина) менән үтерлек, йөрөрлөк; **прое́зжая доро́га** йөрөй торған юл **2.** үткенсе, үтеп барыусы, юлаусы; **прое́зжие лю́ди** үткенсе кешеләр **3.** *в знач. сущ.* **прое́зжий** *м* и **прое́зжая** *ж* юлаусы, юлсы

ПРОЕ́КТ *м* **1.** *в разн. знач.* проект; **прое́кт дворца́** һарай проекты; **постро́ить мост по прое́кту** күперҙе проект буйынса төҙөү; **прое́кт зако́на** закон проекты **2.** (*замысел*) уй, ниәт

ПРОЕКТИ́РОВАНИЕ I *с см.* **проекти́ровать** I; **проекти́рование музе́йного зда́ния** музей бинаһының проектын төҙөү

ПРОЕКТИ́РОВАНИЕ II *с*; *спец. см.* **проекти́ровать** II

ПРОЕКТИ́РОВАТЬ I *несов.* **1.** *что* (*разрабатывать проект*) проект төҙөү, проектлау, проектлаштырыу; **проекти́ровать заво́д** заводты проектлаштырыу **2.** *что* и *с неопр.* (*предполагать*) план һыҙыу, планлаштырыу; **проекти́ровать постро́йку го́рода** ҡала төҙөүҙе планлаштырыу

ПРОЕКТИ́РОВАТЬ II *несов. что* **1.** *мат.* проекция һыҙыу, проекциялау **2.** *см.* **проеци́ровать**

ПРОЕКТИ́РОВАТЬСЯ I *несов. страд. от* **проекти́ровать** I

ПРОЕКТИ́РОВАТЬСЯ II *несов. страд. от* **проекти́ровать** II

ПРОЕКТИРО́ВКА *ж см.* **проекти́ровать** I 1

ПРОЕКТИРО́ВЩИК *м* и **ПРОЕКТИРО́ВЩИЦА** *ж* проектсы, проектлаусы (*проект төҙөүсе*)

ПРОЕ́КТНЫЙ, -ая, -ое **1.** проект ...ы, проект(тар) төҙөү ...ы; **прое́ктное бюро́** проекттар төҙөү бюроһы **2.** проект буйынса ҡаралған, проектта күрһәтелгән; **прое́ктная мо́щность** проектта күрһәтелгән ҡеүәт

ПРОЕКЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое *спец.* проекцион, проекция ...ы; **проекцио́нный аппара́т** проекция аппараты; **проекцио́нный фона́рь** проекция фонары (*экранда ҙурайтып күрһәтә торған*)

ПРОЕ́КЦИЯ *ж* проекция (**1.** *мат. арауыҡтағы фигураларҙың яҫылыҡта һүрәтләнеше* **2.** *махс. хәрәкәтһеҙ объекттарҙы экранда оптик аппарат аша төшөрөү*)

ПРОЁМ *м* уйым (*уйылған урын*); **о́конный проём** тәҙрә уйымы

ПРОЕ́СТЬ *сов. что* **1.** (*прогрызть*) киҫеү, ашау, кимереп (ашап) тишеү; **моль прое́ла сукно́** бөҫтауҙы көйә киҫкән **2.** *перен.* тишеү, тишеп сығыу; **ржа́вчина прое́ла жесть** тут ҡалайҙы тишеп сыҡҡан **3.** *разг.* (*истратить на еду*) ашап бөтөрөү, ашауға тотоу

ПРОЕ́ХАТЬ *сов.* **1.** *что* и *без доп.* (*проследовать по какому-л. пути*) уҙыу, үтеү (*атта, машинала, поезда h.б.*); **прое́хать два киломе́тра** ике километр үтеү **2.** (*пробыть в пути*) барыу, юлда булыу (*күпмелер ваҡыт*) **3.** *что* (*покрыть какое-л. расстояние*) йөрөп (гиҙеп) сығыу; **прое́хать всю Сиби́рь** бөтә Себерҙе йөрөп сығыу **4.** *что* (*не остановиться, где следует*) үтеп (уҙып) китеү; **прое́хать остано́вку** туҡталышты үтеп китеү

ПРОЕ́ХАТЬСЯ *сов.*; *разг.* (бер аҙ) йөрөп ҡайтыу (килеү); **прое́хаться на ло́шади** атта йөрөп ҡайтыу ♦ **прое́хаться на счёт**; **прое́хаться по а́дресу** *см.* **пройти́сь**

ПРОЕЦИ́РОВАТЬ *несов. что*; *спец.* проекцияһын күрһәтеү (*һүрәтте, кинокадрҙы экранда ҙурайтып күрһәтеү*)

ПРОЖА́РИВАТЬ *несов. см.* **прожа́рить**

ПРОЖА́РИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **прожа́риться** **2.** *страд. от* **прожа́ривать**

ПРОЖА́РИТЬ *сов. что* **1.** ҡурыу, ҡыҙарғансы (ныҡ) ҡурыу; **прожа́рить мя́со** ит ҡурыу **2.** *разг.* (*сильно прогреть*) бик ныҡ ҡыҙҙырыу, утта (ҡыҙыуҙа) тотоу, ҡыҙҙырып алыу

ПРОЖА́РИТЬСЯ *сов.* **1.** (*о пище*) ҡурылып сығыу (етеү), ҡыҙҙырылыу; **мя́со прожа́рилось** ит ҡурылып сыҡты **2.** *перен., разг.* (*сильно прогреться*) бик ныҡ йылыныу, бешеп китеү

ПРОЖДА́ТЬ *сов. кого-что, чего* көтөп тороу; **я прождала́ це́лый час** мин бер сәғәт буйы көтөп торҙом

ПРОЖЕВА́ТЬ *сов. что* (яҡшылап) сәйнәү

ПРОЖЕВА́ТЬСЯ *сов.* (яҡшы) сәйнәлеү

ПРОЖЁВЫВАТЬ *несов. см.* **прожева́ть**

ПРОЖЁВЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **прожева́ться** **2.** *страд. от* **прожёвывать**

ПРОЖЕКТЁР *м*; *ирон.* прожектёр, хыялый (*тормошҡа ашмаҫлыҡ пландар төҙөүсе*)

ПРОЖЕКТЁРСКИЙ, -ая, -ое *ирон.* прожектёрлыҡ ...ы, прожектёр(ҙар) ...ы; **прожектёрский план** прожектёрҙар планы

ПРОЖЕКТЁРСТВО *с*; *ирон.* прожектёрлыҡ, хыялыйлыҡ

ПРОЖЕКТЁРСТВОВАТЬ *несов.* хыялый уй менән йәшәү, тормошҡа ашмаҫлыҡ пландар менән мауығыу

ПРОЖЕ́КТОР *м* прожектор (*көслө яҡтылыҡ бирә торған аппарат*)

ПРОЖЕКТОРИ́СТ *м* прожекторсы (*прожекторҙар менән эш итеүсе*)

ПРОЖЕ́КТОРНЫЙ, -ая, -ое прожектор ...ы; **проже́кторный луч** прожектор нуры; **проже́кторные ла́мпы** прожектор лампалары

ПРО́ЖЕЛТЬ *ж* һары йүгергән төҫ, һарғылт төҫ; **зелёный с про́желтью** һарғылт йәшел төҫ

ПРОЖЕ́ЧЬ *сов. что* **1.** үтәнән-үтәгә көйҙөрөү, яндырып тишеү, тишкәнсе яндырыу; **проже́чь оде́жду кислото́й** кейемде кислота менән яндырып тишеү **2.** яндырып алыу, әсетеү, әсетереп алыу; **боль прожгла́ всё те́ло** ауыртыу бөтә тәнде яндырып алды **3.** *перен.* күңелде өйкәү (әрнетеү); **его́ прожгла́ мысль о разлу́ке** айырылышыу тураһындағы уй күңелен әрнетә

ПРОЖЖЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **проже́чь** **2.** *прил.*; *разг.* үтеп сыҡҡан, йышылған, йышылып бөткән, шымарған; **прожжённый плут** үтеп сыҡҡан алдаҡсы

ПРОЖИВА́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **прожи́ть** **2.** (*жить*) йәшәү, тороу, ғүмер итеү; **прожива́ть в го́роде** ҡалала тороу

ПРОЖИВА́ТЬСЯ *несов. см.* **прожи́ться**

ПРОЖИГА́ТЕЛЬ и **ПРОЖИГА́ТЕЛЬНИЦА: прожига́тель жи́зни** аҙып-туҙып йөрөүсе, типтереп йәшәүсе

ПРОЖИГА́ТЬ *несов. см.* **проже́чь**

ПРОЖИ́ЛКА *ж* **1.** (*в камне, дереве и т.п.*) юлаҡ, һыҙат, (йоҡа) ҡатлам; **си́ние прожи́лки в бе́лом мра́море** аҡ мәрмәрҙәге күк юлаҡтар **2.** тамыр, ҡан тамыры, тарамыш; **лицо́ в прожи́лках** тамырҙары беленеп торған йөҙ

ПРОЖИ́ТИЕ *с* **1.** *уст. см.* **прожи́ть**; **на прожи́тие** йәшәү, тороу өсөн кәрәкле **2.** (*содержание*) йән аҫрау, ашау

ПРОЖИ́ТОЧНЫЙ, -ая, -ое йәшәү ...ы, тороу ...ы (*йән аҫрау өсөн кәрәк булған*); **прожи́точный ми́нимум** йәшәү минимумы

ПРОЖИ́ТЬ *сов.* **1.** *в разн. знач.* йәшәү, тороу, ғүмер итеү; **прожи́ть до ста лет** йөҙ йәшкә тиклем йәшәү **2.** *что* тотоноу, тотоп бөтөрөү; **прожи́ть де́ньги** аҡсаны тотоп бөтөрөү

ПРОЖИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* тотоп (тотоноп) бөтөрөү (*аҡсаны, мал-мөлкәтте*)

ПРОЖО́РЛИВОСТЬ *ж* ҡомағайлыҡ, мәскәйлек, туймаҫ тамаҡ булыу

ПРОЖО́РЛИВЫЙ, -ая, -ое ҡомағай, мәскәй, ғуж, туймаҫ тамаҡ; **прожо́рливый челове́к** ҡомағай кеше

ПРОЖУЖЖА́ТЬ *сов.* **1.** безелдәп осоп китеү, безелдәп үтеү; **прожужжа́ла му́ха** себен безелдәп осоп китте **2.** безелдәү, безелдәп тороу (*бер аҙ ваҡыт*) ♦ **прожужжа́ть у́ши** *см.* **у́хо**

ПРО́ЗА *ж* **1.** проза, сәсмә әҫәр; **писа́ть про́зой** проза менән яҙыу **2.** проза; **истори́ческая про́за** тарихи проза **3.** (*обыденность*) көндәге (ғәҙәти) тормош

ПРОЗАИ́ЗМ *м* прозаизм (*сәсмә әҫәргә хас һүҙ йәки һүҙбәйләнеш*); **применя́ть прозаи́змы** прозаизмдар ҡулланыу

ПРОЗА́ИК *м* прозаик (*проза яҙыусы*)

ПРОЗАИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** проза ...ы; **прозаи́ческое произведе́ние** проза әҫәре **2.** (*лишённый возвышенности*) прозаға хас булған, шиғри түгел **3.** (*обыденный*) үтә ғәҙәти, ҡыҙыҡһыҙ, күңелһеҙ; **прозаи́ческая жизнь** ҡыҙыҡһыҙ тормош

ПРОЗАИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое *см.* **прозаи́ческий** 2, 3

ПРОЗАНИМА́ТЬСЯ *сов.* шөғөлләнеү, мәшғүл булыу; **прозанима́ться до но́чи** төнгә ҡәҙәр шөғөлләнеү

ПРОЗВА́НИЕ *с* исем, атама исем, ҡушамат, ләҡәп

ПРОЗВА́ТЬ *сов. кого-что* тип атау, исем тағыу, ҡушамат биреү; **прозва́ть дли́нным** һонтор тип атау

ПРОЗВЕНЕ́ТЬ *сов.* шылтырау, сыңғырлау, зыңғырлау

ПРО́ЗВИЩЕ *с* ҡушамат, ләҡәп, исем, атама исем; **дать про́звище** ҡушамат тағыу

ПРОЗВОНИ́ТЬ *сов.* **1.** (*о звонке, телефоне*) шылтырау; (*о колоколе*) зыңлау **2.** *что* и *с неопр.* (*звоном возвестить*) шылтыратыу, шылтыратып белдереү, иғлан итеү, саң ҡағыу; **прозвони́ть переры́в** тәнәфескә шылтыратыу

ПРОЗВУЧА́ТЬ *сов.* **1.** (*издать звуки*) яңғырау, яңғырап китеү; **прозвуча́л вы́стрел** атыу тауышы яңғыраны **2.** (*раздаться*) ишетелеү, ишетелеп ҡалыу; **прозвуча́л го́лос** *чей-л.* кемдеңдер тауышы ишетелде **3.** *в чём*; *перен.* беленеү, һиҙелеү, беленеп (һиҙелеп) ҡалыу; **в его́ слова́х прозвуча́ло недово́льство** уның һүҙҙәрендә ризаһыҙлыҡ һиҙелде

ПРОЗЕВА́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* күрмәй ҡалыу, тороп (ауыҙ асып) ҡалыу; **прозева́ть авто́бус** автобустан тороп ҡалыу

ПРОЗЁВЫВАТЬ *несов. см.* **прозева́ть**

ПРОЗЕ́КТОР *м* прозектор (*хәстәханала, клиникала мәйет ярыу буйынса белгес*)

ПРО́ЗЕЛЕНЬ *ж* йәшкелт төҫ, йәшеллек; **не́бо голубо́е с про́зеленью** күк йәшкелт зәңгәр төҫтә ине

ПРОЗИМОВА́ТЬ *сов.* ҡышлау, ҡыш сығыу, ҡышты үткәреү

ПРОЗОРЛИ́ВЕЦ *м* и **ПРОЗОРЛИ́ВИЦА** *ж* һиҙгер (зирәк) кеше

ПРОЗОРЛИ́ВОСТЬ *ж* һиҙгерлек, зирәклек; **прояви́ть прозорли́вость** һиҙгерлек күрһәтеү

ПРОЗОРЛИ́ВЫЙ, -ая, -ое һиҙгер, зирәк (*алдан күреүсән кеше*)

ПРОЗРА́ЧНОСТЬ *ж* үтә күренеүсәнлек, сафлыҡ, асыҡлыҡ; **прозра́чность воды́** һыуҙың үтә күренеүсәнлеге

ПРОЗРА́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** үтә күренеүсән, үтә күренмәле; **прозра́чное стекло́** үтә күренмәле быяла **2.** *перен.* (*простой, ясный*) ябай, аңлайышлы, аныҡ; **прозра́чный стих** ябай шиғыр **3.** *перен.* (*явный, открытый*) асыҡ, ярылып ятҡан, күренеп (һиҙелеп) торған; **прозра́чный намёк** асыҡ ишара

ПРОЗРЕВА́ТЬ *несов. см.* **прозре́ть**

ПРОЗРЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **прозре́ть**; **прозре́ние слепо́го** һуҡырҙың күҙе асылыуы **2.** (*проницательность*) үткерлек, һиҙгерлек, алдан белеү, зирәклек; **дар прозре́ния** зирәклек һәләте

ПРОЗРЕ́ТЬ *сов.* **1.** күҙ асылыу, күреү; **прозре́ть по́сле опера́ции** операциянан һуң күҙ асылыу **2.** *перен.* аңлау, төшөнөү, күҙ асылыу; **лю́ди прозре́ли** кешеләр аңланы

ПРОЗЫВА́ТЬ *несов. см.* **прозва́ть**

ПРОЗЫВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *прост.* аталыу, ҡушаматлы булыу, исеме тағылыу **2.** *страд. от* **прозыва́ть**

ПРОЗЯБА́ТЬ *несов.* өмөтһөҙ (күңелһеҙ) йәшәү

ПРОЗЯ́БНУТЬ *сов.*; *разг.* ныҡ өшөү, туңып (ҡатып) бөтөү

ПРОИГРА́ТЬ *сов.* **1.** *что* и *без доп.* отолоу, оттороу, еңелеү; **проигра́ть матч** матчта отолоу; **проигра́ть суде́бный проце́сс** суд процесында еңелеү **2.** *что* и *без доп.* юғалтыу; **проигра́ть многое от вы́бора новой мело́дии** яңы көй һайлауҙан күп нәмә юғалтыу; **проигра́ть в разгово́ре** һөйләшеүҙә ниҙер юғалтыу **3.** *что* уйнау, уйнап алыу, уйнап күрһәтеү; **проигра́ть на кура́е** ҡурайҙа уйнап алыу **4.** уйнау, уйнап ваҡыт уҙғарыу; **проигра́ть весь день** көнө буйы уйнау

ПРОИГРА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* бик ныҡ отолоу, оттороп бөтөү

ПРОИ́ГРЫВАТЬ *несов. см.* **проигра́ть**

ПРОИ́ГРЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **проигра́ться** **2.** *страд. от* **прои́грывать** 1, 3

ПРО́ИГРЫШ *м* **1.** оттороу, отолош; **про́игрыш в ша́хматной игре́** шахматта отолош **2.** (*проигранная сумма*) отторған аҡса, отолош **3.** (*утрата*) юғалтыу, зарар, зыян; **оста́ться в про́игрыше** зарар күреп ҡалыу

ПРО́ИГРЫШНЫЙ, -ая, -ое отторошло; **про́игрышное положе́ние** отторошло хәл

ПРОИЗВЕДЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **произвести́ – производи́ть 2.** әҫәр, хеҙмәт емеше; **произведе́ние иску́сства** сәнғәт әҫәре **3.** *мат.* ҡабатландыҡ

ПРОИЗВЕСТИ́ *сов.* **1.** *что* яһау, үткәреү; **произвести́ ремо́нт** ремонт яһау; **произвести́ сле́дствие** тикшереү үткәреү **2.** *что* етештереү, эшләп сығарыу, яһау, булдырыу; **произвести́ това́р** тауар етештереү **3.** *что* (*вызвать*) сығарыу, ҡалдырыу, тыуҙырыу, яһау; **произвести́ впечатле́ние** тәьҫир ҡалдырыу; **произвести́ шум** шау-шыу сығарыу **4.** *кого* тыуҙырыу, ҡалдырыу; **произвести́ пото́мство** нәҫел ҡалдырыу **5.** (*с предлогом "в"*) дәрәжәһенә күтәреү, итеү; **произвести́ в офице́ры** офицер итеү ♦ **произвести́ на свет** тыуҙырыу, донъяға килтереү, ҡалдырыу

ПРОИЗВОДИ́ТЕЛЬ *м* **1.** *эк.* етештереүсе, эшләп сығарыусы; **производи́тели материа́льных це́нностей** матди ҡиммәт етештереүселәр **2.** *с.-х.* (*самец*) иркәк мал, нәҫел айғыры (үгеҙе, тәкәһе һ.б.)

ПРОИЗВОДИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* **1.** етештереүсәнлек; **повыше́ние производи́тельности труда́** хеҙмәт етештереүсәнлеген күтәреү; **производи́тельность маши́н** машинаның етештереүсәнлеге **2.** (*целесообразность*) һөҙөмтәлелек, нәтижәлелек; **производи́тельность затра́т** сығымдарҙың һөҙөмтәлелеге

ПРОИЗВОДИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое етештереүсән, һөҙөмтәле, нәтижәле; **производи́тельный труд** һөҙөмтәле хеҙмәт ♦ **производи́тельные си́лы** *эк.* етештереүсе көстәр

ПРОИЗВОДИ́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **произвести́ 2.** *что* килтереп сығарыу; **производи́ть фами́лию от сло́ва** *какого-л. ниндәйҙер* һүҙҙән фамилияны килтереп сығарыу

ПРОИЗВО́ДНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*образованный от другого*) сығарылма, яһалма; **произво́дное сло́во** яһалма һүҙ **2.** *в знач. сущ.* **произво́дная** *ж*; *мат.* сығарылма (дәүмәл); **произво́дная си́нуса** синус сығарылмаһы

ПРОИЗВО́ДСТВЕННИК *м* и **ПРОИЗВО́ДСТВЕННИЦА** *ж* производствола (сәнәғәттә) эшләүсе

ПРОИЗВО́ДСТВЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** етештереү ...ы, эшләп сығарыу ...ы, производство ...ы, производствола эшләү(се) ...ы; **произво́дственный проце́сс** етештереү процесы; **произво́дственное совеща́ние** производство кәңәшмәһе; **произво́дственный стаж** производствола эшләү стажы **2.** етештереүсе; **произво́дственная брига́да** етештереүсе бригада ♦ **произво́дственные отноше́ния** *эк.* етештереү мөнәсәбәттәре

ПРОИЗВО́ДСТВО *с* **1.** *см.* **произвести́ – производи́ть** 1, 2, 5; **произво́дство о́пытов** тәжрибәләр яһау; **произво́дство ста́ли** ҡорос етештереү **2.** *эк.* етештереү, производство; **сре́дства произво́дства** етештереү саралары; **спо́соб произво́дства** етештереү ысулы **3.** *в разн. знач.* производство; **тексти́льное произво́дство** туҡыу производствоһы; **рабо́тать на произво́дстве** производствола эшләү

ПРОИЗВОДЯ́ЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **производи́ть 2.** *прил.*; *эк.* етештереүсе, эшләп сығарыусы, яһаусы; **производя́щий райо́н** етештереүсе район

ПРОИЗВО́Л *м* **1.** (*собственное желание*) теләк, мәйел **2.** (*своеволие*) башбаштаҡлыҡ, законһыҙлыҡ; **произво́л чино́вников** чиновниктың башбаштаҡлығы **3.** (*необоснованность*) дәлилһеҙлек, нигеҙһеҙлек; **произво́л в сужде́ниях** фекер йөрөтөүҙәге нигеҙһеҙлек ♦ **оста́вить (бро́сить, поки́нуть и т.п.) на произво́л судьбы́** яҙмыш ҡосағына (ҡулына) ташлау, ярҙамһыҙ ҡалдырыу

ПРОИЗВО́ЛЬНОСТЬ *ж* **1.** иреклелек, буйһонмау; **произво́льность движе́ний** хәрәкәттәрҙең иреклелеге **2.** нигеҙһеҙлек; **произво́льность вы́вода** һығымтаның нигеҙһеҙлеге

ПРОИЗВО́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*свободный*) ирекле, бәйһеҙ; **произво́льные движе́ния** ирекле хәрәкәттәр **2.** (*лишённый доказательств*) дәлилһеҙ, нигеҙһеҙ; **произво́льное толкова́ние** дәлилһеҙ аңлатма **3.** (*самовольное*) башбаштаҡ; **произво́льное распоряже́ние** башбаштаҡ әмер

ПРОИЗНЕСТИ́ *сов. что* **1.** (*сказать, выговорить*) әйтеү, һөйләү; **пра́вильно произнести́ сло́во** һүҙҙе дөрөҫ әйтеү **2.** (*огласить*) иғлан итеү; **произнести́ пригово́р** хөкөм ҡарарын иғлан итеү

ПРОИЗНОСИ́ТЬ *несов. см.* **произнести́**

ПРОИЗНОСИ́ТЬСЯ *несов. страд. от* **произноси́ть**

ПРОИЗНОШЕ́НИЕ *с* **1.** әйтелеш; **произноше́ние носовы́х зву́ков** танау өндәренең әйтелеше **2.** өндәр системаһы; **ру́сское произноше́ние** урыҫ теленең өндәр системаһы

ПРОИЗОЙТИ́ *сов.* **1.** булыу, (килеп) сығыу; **ме́жду на́ми произошёл спор** беҙҙең арала бәхәс булды; **произошёл пожа́р** янғын сыҡты **2.** *от кого-чего* тыуыу, барлыҡҡа килеү; **челове́к произошёл от обезья́ны** кеше маймылдан барлыҡҡа килгән

ПРОИЗРАСТА́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **произрасти́ 2.** (*расти где-л. – о растениях*) үҫеп китеү, таралыу

ПРОИЗРАСТИ́ *сов.* (*вырасти*) үҫеү, (үҫеп) сығыу; **дере́вья произросли́** ағастар үҫкән

ПРОИЛЛЮСТРИ́РОВАТЬ *сов. см.* **иллюстри́ровать**

ПРОИНФОРМИ́РОВАТЬ *сов. см.* **информи́ровать**; **проинформи́ровать люде́й** кешеләргә хәбәр итеү

ПРОИСКА́ТЬ *сов. кого-что* эҙләп ваҡыт үткәреү, эҙләү (*бер ни тиклем ваҡыт*)

ПРО́ИСКИ *только мн.* аҫтыртын эҙләнеүҙәр, мәкерле соҡсоноуҙар, интригалар; **про́иски враго́в** дошмандарҙың мәкерле соҡсоноуҙары

ПРОИСТЕКА́ТЬ *несов. см.* **проистечь**

ПРОИСТЕ́ЧЬ *сов.* **1.** *книжн.*, *уст.* ағыу, ағылыу, ағып (килеп) сығыу **2.** *перен.* тыуыу, барлыҡҡа килеү, килеп сығыу; **оши́бка проистекла́ от невнима́тельности** хата иғтибарһыҙлыҡтан килеп сыҡты

ПРОИСХОДИ́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **произойти́** **2.** *от кого-чего, из кого-чего* сығыу, килеп сығыу; **он происхо́дит из крестья́н** ул крәҫтиән ғаиләһенән сыҡҡан

ПРОИСХОЖДЕ́НИЕ *с* **1.** сығыш; **он башки́р по происхожде́нию** ул сығышы менән башҡорт **2.** (*возникновение*) килеп сығыу, барлыҡҡа килеү; **происхожде́ние языка́** телдең барлыҡҡа килеүе

ПРОИСШЕ́СТВИЕ *с* хәл-ваҡиға, мажара, хәл; **доро́жное происше́ствие** юлда булған хәл; **очеви́дец происше́ствия** хәл-ваҡиғаның шаһиты

ПРОЙДО́ХА *м* и *ж*; *разг.* әрһеҙ, йышылған, хәйләкәр

ПРО́ЙМА *ж* ең төбө

ПРОЙТИ́ *сов.* **1.** *что* и *без доп.*; *в разн. знач.* үтеү, уҙыу, барыу, үтеп (уҙып) китеү; **де́ти прошли́** балалар уҙып китте; **пройти́ по мосту́** күперҙән үтеү; **прошёл год** бер йыл үтеп китте; **пройти́ пять киломе́тров** биш километр үтеү; **пройти́ лес** урман аша уҙыу; **пройти́ к роднику́** шишмәгә барыу; **по́езд прошёл** поезд үтеп китте **2.** (*выпасть — об осадках*) булыу, булып үтеү, яуып үтеү; **прошёл си́льный дождь** көслө ямғыр булып үтте **3.** *без доп.* (*распространиться — о слухах, вестях*) таралыу, ишетелеү; **прошёл слух** хәбәр таралды **4.** (*просочиться*) үтеү, үтеп сығыу; **черни́ла прошли́ сквозь бума́гу** ҡара ҡағыҙ аша үтеп сыҡҡан **5.** *что*, *через что* кисереү, үтеү; **пройти́ че́рез испыта́ния** һынауҙар аша үтеү **6.** *что* үтеү, үткәреү; **пройти́ вое́нную слу́жбу** хәрби хеҙмәтте үтеү; **пройти́ пра́ктику** практика үтеү **7.** *что*; *разг.* үтеү, тамамлау; **пройти́ буква́рь** әлифбаны үтеү **8.** (*прекратиться*) туҡтау, үтеү; **мете́ль прошла́** буран үтте **9.** *разг.* (*перестать болеть*) туҡтау, бөтөү; **голова́ прошла́** баш ауыртыуы бөттө **10.** *что*, *по чему*; *спец.*, *разг.* буяу, ағартыу, эшкәртеү, эшкәртеп үтеү; **пройти́ потоло́к ме́лом** түшәмде аҡбур менән ағартыу **11.** тикшерелеп үтеү, аша үтеү, -нан/-нән үтеү; **пройти́ че́рез цензу́ру** цензуранан үтеү ♦ **пройти́ в жизнь** тормошҡа ашыу; **пройти́ ми́мо** иғтибарһыҙ ҡалдырыу; **пройти́ ого́нь и во́ду (и ме́дные тру́бы)** *см.* **ого́нь**; **да́ром не пройдёт** *см.* **да́ром**; **э́то не пройдёт (не прошло́)** был барып сыҡмаҫ, был нәмә килеп сыҡмаҫ

ПРОЙТИ́СЬ *сов.* **1.** урап (йөрөп) килеү, йөрөп әйләнеү (ҡайтыу); **пройти́сь по па́рку** парк буйлап йөрөп килеү **2.** *разг.* бейеп алыу; **пройти́сь в ва́льсе** вальс бейеп алыу **3.** *по чему*; *разг.* таҙартыу, һыпырыу; **пройти́сь щёткой по ковру́** келәмде щётка менән таҙартыу ♦ **пройти́сь на счёт** *чей кемгәлер* төрттөрөп әйтеү

ПРОК *м*; *разг.* файҙа, рәт; **про́ку нет** файҙа юҡ

ПРОКАЖЁННЫЙ *м* и **ПРОКАЖЁННАЯ** *ж* проказалы, махау ауырыулы

ПРОКА́ЗА I *ж* шаянлыҡ, шуҡлыҡ; **прока́зы кло́унов** клоундарҙың шуҡлыҡтары

ПРОКА́ЗА II *ж* проказа, махау ауырыуы

ПРОКА́ЗНИК *м* и **ПРОКА́ЗНИЦА** *ж* шаян, шуҡ, тиктормаҫ (кеше)

ПРОКА́ЗНИЧАТЬ *несов.* шаярыу, шуҡлыҡ күрһәтеү

ПРОКА́ЛИВАТЬ *несов. см.* **прокали́ть**

ПРОКА́ЛИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **прокали́ться** **2.** *страд. от* **прока́ливать**

ПРОКАЛИ́ТЬ *сов. что* (*подвергнуть калению*) бик ныҡ ҡыҙҙырыу, бик ныҡ эҫетеү, яндырыу, сыныҡтырыу; **прокали́ть про́волоку** сымды бик ныҡ ҡыҙҙырыу

ПРОКАЛИ́ТЬСЯ *сов.* бик ныҡ ҡыҙыу, сынығыу

ПРОКА́ЛЫВАТЬ *несов. см.* **проколо́ть**

ПРОКА́ЛЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **проколо́ться** **2.** *страд. от* **прока́лывать**

ПРОКАНИТЕ́ЛИТЬСЯ *сов.*; *разг.* оҙаҡ маташыу (аҙапланыу), маташып ваҡыт үткәреү, кәрәгенән артыҡ булышыу

ПРОКА́ПЫВАТЬ *несов. см.* **прокопа́ть**

ПРОКА́ПЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **прокопа́ться** 1; **2.** *страд. от* **прока́пывать**

ПРОКАРАУ́ЛИТЬ *сов. кого-что* и *без доп.*; *разг.* **1.** (*прозевать, карауля*) ҡулдан ысҡындырыу, ҡарауыллап та тота алмау **2.** һаҡлап (һағалап) тороу, ҡарауыллау, һағалау; **прокарау́лить всю ночь** төнө буйы ҡарауыллау

ПРОКА́РМЛИВАТЬ *несов. см.* **прокорми́ть** 1

ПРОКА́РМЛИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **прокорми́ться** **2.** *страд. от* **прока́рмливать**

ПРОКА́Т I *м*; *тех.* **1.** *см.* **прока́тка** **2.** *собир.* прокат (*прокатланған нәмәләр*); **вы́пуск прока́та** прокат эшләп сығарыу

ПРОКА́Т II *м* прокат, ҡуртым; **пла́та за прока́т** ҡуртым өсөн түләү

ПРОКАТА́ТЬ *сов.* **1.** *что* (*разгладить*) тәгәр(л)әтеп тигеҙләү (*шымартыу*); **проката́ть бельё** керҙе тәгәрләтеп тигеҙләү **2.** *что*; *тех.* прокатлау; **проката́ть сталь** ҡорос прокатлау **3.** *кого-что* (ултыртып) йөрөтөү, йөрөтөп килтереү; **два часа́ проката́ть дете́й на ло́дке** балаларҙы ике сәғәт кәмәлә йөрөтөү

ПРОКАТА́ТЬСЯ *сов.* **1.** (тәгәр(л)әтеп) тигеҙләнеү, шымар(тыл)ыу; **бельё проката́лось** кер шымарҙы **2.** (ултырып) йөрөү, йөрөп килеү; **проката́ться це́лый день на велосипе́де** көн буйы велосипедта йөрөү

ПРОКАТИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого* йөрөтөп килтереү, йөрөтөп алыу; **прокати́ть на автомоби́ле** автомобилдә йөрөтөп алыу **2.** *что* тәгәрәтеү, тәгәр(л)әтеп алып китеү; **прокати́ть бо́чку** мискәне тәгәрәтеп алып китеү **3.** *кого*; *перен.*, *разг.* (*не*

избрать куда-л.) һайламау, төшөрөп ҡалдырыу **4.** *без доп.*; *разг.* елеп үтеү, елдереп үтеп китеү; **прокати́ть ми́мо до́ма** өй эргәһенән елеп үтеү ♦ **прокати́ть на вороны́х** һайлауҙа үткәрмәү, төшөрөп ҡалдырыу

ПРОКАТИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** тәгәр(л)әү, тәгәр(л)әп китеү; **мяч прокати́лся** туп тәгәрәп китте **2.** ултырып йөрөп килеү; **прокати́ться на маши́не** машинала йөрөп килеү **3.** *перен.* яңғырау, ишетелеү; **гро́хот вы́стрела прокати́лся по селу́** атыу тауышы ауылғаса яңғыраны **4.** *перен.* таралыу, таралып китеү; **сла́ва о геро́е прокати́лась по земле́** ҡаһармандың даны ил буйлап таралды

ПРОКА́ТКА *ж*; *тех.* прокатлау; **прока́тка труб** торбаларҙы прокатлау

ПРОКА́ТНЫЙ I, -ая, -ое *тех.* **1.** прокат ...ы, прокатлау ...ы; **прока́тный стан** прокатлау станы **2.** прокатлау ...ы; **прока́тный цех** прокатлау цехы

ПРОКА́ТНЫЙ II, -ая, -ое **1.** прокатҡа бирә торған (биреп тороусы), ҡуртым ...ы, прокат ...ы; **прока́тный пункт** прокат пункты **2.** прокатҡа (ҡуртымға) бирелә торған (бирелгән); **прока́тный телеви́зор** прокатҡа бирелә торған телевизор

ПРОКА́ТЧИК *м* прокатсы (*прокат цехы эшсеһе*)

ПРОКА́ТЫВАТЬ I *несов. см.* **проката́ть** 1, 2

ПРОКА́ТЫВАТЬ II *несов. см.* **прокати́ть**

ПРОКА́ТЫВАТЬСЯ I *несов.* **1.** *см.* **проката́ться** 1; **2.** *страд. от* **прока́тывать** I

ПРОКА́ТЫВАТЬСЯ II *несов. см.* **прокати́ться**

ПРОКА́ШИВАТЬ *несов. см.* **прокоси́ть** 1, 2

ПРОКА́ШЛИВАТЬ *несов. см.* **прока́шлять** 1, **прока́шлянуть**

ПРОКА́ШЛИВАТЬСЯ *несов. см.* **прока́шляться**

ПРОКА́ШЛЯНУТЬ *сов.*; *разг.* **1.** йүткереү, йүтәлләп алыу, йүткереп алыу **2.** *что* (*кашлянув, очистить горло*) йүткереп тамаҡ таҙартыу, йүткереп ҡаҡырыҡ сығарыу

ПРОКА́ШЛЯТЬ *сов.* **1.** *что*; *разг. см.* **прока́шлянуть** 2; **2.** йүткереп (йүтәлләп) сығыу, йүтәлләү, оҙаҡ йүткереү; **прока́шлять всю ночь** төнө буйы йүткереү

ПРОКА́ШЛЯТЬСЯ *сов.* йүткереп тамаҡ таҙартыу, йүткереп ҡаҡырыҡ сығарыу

ПРОКИПА́ТЬ *несов. см.* **прокипе́ть** 1

ПРОКИПЕ́ТЬ *сов.* **1.** ҡайнау, ҡайнап сығыу (етеү), ныҡлап ҡайнау; **суп прокипе́л** аш ҡайнап сыҡты **2.** ҡайнап тороу, ҡайнау (*күпмелер*)

ПРОКИПЯТИ́ТЬ *сов. что* ҡайнатыу, ҡайнатып сығарыу (алыу); **прокипяти́ть во́ду** һыуҙы ҡайнатып сығарыу; **прокипяти́ть шприц** шприцты ҡайнатыу

ПРОКИСА́ТЬ *несов. см.* **проки́снуть**

ПРОКИ́СНУТЬ *сов.* әсеү, әсеп сығыу; **молоко́ проки́сло** һөт әсегән

ПРОКЛА́ДКА *ж* **1.** *см.* **прокла́дывать 2.** ҡатлау, тығыҙлыҡ ҡатлауы, прокладка; **рези́новая прокла́дка** резина ҡатлау

ПРОКЛА́ДЫВАТЬ *несов. см.* **проложи́ть**

ПРОКЛАМАЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое прокламацион, прокламация ...ы; **прокламацио́нный листо́к** прокламация листогы

ПРОКЛАМА́ЦИЯ *ж* прокламация; **распространя́ть проклама́ции** прокламациялар таратыу

ПРОКЛЕВА́ТЬ *сов. что* суҡып тишеү; (*о птенце*) моронлау; **цыплёнок проклева́л скорлупу́** себеш моронлаған

ПРОКЛЁВЫВАТЬ *несов. см.* **проклева́ть, проклю́нуть**

ПРОКЛЁВЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **проклю́нуться 2.** *страд. от* **проклёвывать**

ПРОКЛЕ́ИВАТЬ *несов. см.* **прокле́ить**

ПРОКЛЕ́ИТЬ *сов. что* келәйләү, йәбештереү, елемләү, елем һөртөү, елем менән йәбештереү; **прокле́ить карто́н** ҡатырғаны елемләү

ПРОКЛЕ́ЙКА *ж* **1.** *см.* **прокле́ить — прокле́ивать**; **прокле́йка бума́ги** ҡағыҙҙы елемләү **2.** (*клейкое вещество*) елем, келәй **3.** (*то, что проклеено*) елемләнгән нәмә

ПРОКЛИНА́ТЬ *несов. см.* **прокля́сть**

ПРОКЛЮ́НУТЬСЯ *сов.*; *разг.* **1.** (*о птенцах*) моронлау; **утя́та проклю́нулись** өйрәк себештәре моронлаған **2.** (*прорасти*) шытып сығыу, моронлау, үҫенте ебәреү

ПРОКЛЯ́СТЬ *сов. кого-что* ҡарғау, ҡәһәрләү, ләғнәт уҡыу ♦ **будь (три́жды) про́клят!** ләғнәт төшкөрө (төшһөн)!, ҡәһәр һуҡҡыры (һуҡһын)!

ПРОКЛЯ́ТИЕ *с* **1.** ҡәһәр, ҡарғыш, ләғнәт **2.** (*ругательство*) һүгенеү, әрләү, тиргәү; **сы́пать прокля́тия** әрләү яуҙырыу **3.** *в знач. межд.* ҡәһәр һуҡҡыры, ләғнәт төшкөрө

ПРОКЛЯ́ТЫЙ, -ая, -ое ҡарғалған, ҡарғыш алған, ҡәһәр һуҡҡан, ләғнәт төшкән, бәдбәхет ♦ **прокля́тый вопро́с** ауыр (хәл итмәҫлек) хәл

ПРОКОВЫЛЯ́ТЬ *сов.*; *разг.* ауа-түнә барыу (барып етеү), аҡһай-туҡһай атлау, туңҡанлау, көскә һөйрәлеп барыу

ПРОКОВЫ́РИВАТЬ *несов. см.* **проковыря́ть**

ПРОКОВЫРЯ́ТЬ *сов. что*; *разг.* соҡоп тишеү, соҡой-соҡой тишеп сығарыу; **проковыря́ть до́ску** таҡтаны соҡоп тишеү

ПРОКО́Л *м* **1.** *см.* **проколо́ть — прока́лывать**; **проко́л ши́ны** шинаны тишеү; **проко́л колеса́** тәгәрмәсте тишеү **2.** (*отверстие*) тишек **3.** *перен.*, *разг.* (*недочёт*) уңышһыҙлыҡ

ПРОКОЛО́ТЬ *сов. что* **1.** тишеү, сәнсеп (төртөп) тишеү, тишеп сығарыу; **проколо́ть у́ши** ҡолаҡ тишеү **2.** (*ранить чем-л. колющим*) сәнсеү, ҡаҙау; **проколо́ть штыко́м** штык менән сәнсеү

ПРОКОЛО́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* тишелеү, ҡаҙалып (сәнселеп) тишелеү; **ка́мера проколо́лась** камера тишелгән

ПРОКОММЕНТИ́РОВАТЬ *сов. см.* **комменти́ровать**

ПРОКОМПОСТИ́РОВАТЬ *сов. см.* **компости́ровать**; **прокомпости́ровать биле́т** билет компостерлау

ПРОКОНОПА́ТИТЬ *сов. что* һыҙлыҡлап сығыу (бөтөрөү)

ПРОКОНОПА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **проконопа́тить**

ПРОКОНСПЕКТИ́РОВАТЬ *сов. что* конспектлау, конспект төҙөп сығыу, конспектын төҙөү; **проконспекти́ровать кни́гу** китапты конспектлау

ПРОКОНСУЛЬТИ́РОВАТЬ *сов. см.* **консульти́ровать**

ПРОКОНТРОЛИ́РОВАТЬ *сов. см.* **контроли́ровать**

ПРОКОПА́ТЬ *сов. что* **1.** ҡаҙыу, ҡаҙып ташлау; **прокопа́ть кана́ву** канау ҡаҙып ташлау **2.** (*копая, пройти насквозь*) ҡаҙып (соҡоп, ярып) сығыу, үтәләй ҡаҙыу; **прокопа́ть курга́н** ҡурғанды ҡаҙып сығыу

ПРОКОПА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* **1.** ҡаҙып барып төшөү; **прокопа́ться до воды́** һыу сыҡҡансы ҡаҙып барып төшөү **2.** (*копаться в течение какого-л. времени*) ҡаҙынып (соҡоноп) ваҡыт үткәреү, соҡоноп (ҡаҙынып) йөрөү

ПРОКОПТИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* (*пропитать копотью, дымом*) ыҫлап (ҡоромлап) бөтөү, ыҫ (төтөн) һеңдереү; **прокопти́ть ко́мнату** бүлмәне ыҫлап бөтөү **2.** *что* ыҫлау, ҡаҡлау, ыҫлап (ҡаҡлап) әҙерләү; **прокопти́ть ры́бу** балыҡ ыҫлау **3.** *без доп.* төтәү, һөрөм сығарыу (*бер ни тиклем ваҡыт*)

ПРОКОПТИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*покрыться копотью*) һөрөмләнеү, ҡоромланыу, һөрөм (ҡором) ултырыу (һеңеү); **сте́ны прокопти́лись** стеналарға һөрөм һеңгән **2.** ыҫланыу, ҡаҡланыу, ыҫланып (ҡаҡланып) етеү; **ры́ба прокопти́лась** балыҡ ыҫланған

ПРОКОРМИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** ашатыу, туйҙырыу, ашатып (туйҙырып) аҫрау (ҡарау); **прокорми́ть семью́** ғаиләне туйҙырыу **2.** ашатыу, ашатып тороу (*күпмелер ваҡыт*)

ПРОКОРМИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* туйыныу, туйынып тороу, йән (тамаҡ) аҫрау

ПРОКО́С *м* **1.** *см.* **прокоси́ть** – **прока́шивать** 1, 2; **2.** (*прокошенная полоса*) ҡайырым; **ширина́ проко́са** салғы ҡайырымы

ПРОКОСИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* сабып билге яһау, ыҙан һалыу; **прокоси́ть по́лосу** сабып буй ыҙан һалыу **2.** *что* (*выкосить*) сабып алыу (сығыу); **прокоси́ть бурья́н** ҡарағураны сабып сығыу **3.** *что* и *без доп.* сабыу, сабып үткәреү (*бер аҙ ваҡыт*); **прокоси́ть це́лую неде́лю** аҙна буйы сабыу

ПРОКРА́СИТЬ *сов. что* буяу, буяп сығыу (ҡуйыу); **прокра́сить ра́мы** ҡыҫандарҙы буяп ҡуйыу

ПРОКРА́СИТЬСЯ *сов.* буялыу, буяу һеңеү (инеү); **ткань прокра́силась** туҡымаға буяу һеңгән

ПРОКРА́СТЬСЯ *сов.* боҫоп ҡына (шым ғына) үтеп инеү, һиҙҙермәй генә үтеү

ПРОКРА́ШИВАТЬ *несов. см.* **прокра́сить**

ПРОКРИЧА́ТЬ *сов.* **1.** аҡырыу, ҡысҡырыу, ҡысҡырып (аҡырып) ебәреү; **пету́х прокрича́л** әтәс ҡысҡырҙы; **прокрича́ть "ура́"** "ура" ҡысҡырыу **2.** *что* и *без доп.* ҡысҡырыу, ҡысҡырып тороу (*күпмелер ваҡыт*); **прокрича́ть весь ве́чер** кис буйына ҡысҡырып тороу ♦ **прокрича́ть у́ши** *см.* **у́хо**

ПРОКРУТИ́ТЬ *сов. что* **1.** әйләндереү, әйләндереп сығарыу; **прокрути́ть вал мото́ра** моторҙың валын әйләндереү **2.** *прост.* әйләндереү, әйләндереп ҡарау (*фильм, плёнка һ.б.*)

ПРОКРУТИ́ТЬСЯ *сов. см.* **прокру́чиваться** 1

ПРОКРУ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **прокрути́ть**

ПРОКРУ́ЧИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *тех.* бушҡа әйләнеү, әйләнеп сығыу; **колесо́ прокру́чивается** тәгәрмәс бушҡа әйләнә **2.** *страд. от* **прокру́чивать**

ПРОКУЛЬТИВИ́РОВАТЬ *сов. см.* **культиви́ровать** 1

ПРОКУРАТУ́РА *ж* прокуратура; **прокурату́ра райо́на** район прокуратураһы

ПРОКУ́РИВАТЬ *несов. см.* **прокури́ть**

ПРОКУРИ́ТЬ *сов.*; *разг.* **1.** *что* тәмәке еҫе һеңдереү, тәмәке төтөнө менән тултырыу; **прокури́ть ко́мнату** бүлмәне тәмәке төтөнө менән тултырыу **2.** *что* тәмәкегә (тартыуға) тотоу (тотоноу), тәмәкегә (тартыуға) тотоноп бөтөү; **прокури́ть сто рубле́й** йөҙ һумды тәмәкегә тотоноу **3.** *что* и *без доп.* тәмәке тартыу, тәмәке тартып тороу (*күпмелер ваҡыт*), тәмәке тартып ваҡыт үткәреү

ПРОКУРО́Р *м* прокурор; **прокуро́р го́рода** ҡала прокуроры

ПРОКУРО́РСКИЙ, -ая, -ое прокурор ...ы; **прокуро́рский надзо́р** прокурор күҙәтеүе

ПРОКУ́С *м* тешләнгән урын (эҙ)

ПРОКУСИ́ТЬ *сов. что* үтә тешләү, тешләп тишеү, тешләп өҙөү (сығарыу, яралау)

ПРОКУ́СЫВАТЬ *несов. см.* **прокуси́ть**

ПРОКУТИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* (*истратить на кутежи*) типтереп әрәм-шәрәм итеү, кәйеф-сафа ҡороуға туҙҙырыу (*аҡсаны, байлыҡты*) **2.** *без доп.* (*провести какое-л. время в кутеже*) типтереү, типтереп алыу (йөрөү, уҙғарыу)

ПРОКУТИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* кәйеф-сафа ҡороуға бөтөрөү, типтереп йөрөп бөлөү (*аҡсаны*)

ПРОКУ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **прокути́ть** 1

ПРОЛАГА́ТЬ *несов. см.* **проложи́ть** 1

ПРОЛА́З *м*; *разг.* үтеп йөрөмәле тишек, үткел

ПРОЛА́ЗА *м* и *ж*; *разг.* йышылған, мут, йылмаяҡ, үтә хәйләкәр кеше

ПРОЛА́МЫВАТЬ *несов. см.* **пролома́ть, проломи́ть**

ПРОЛА́МЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **проломи́ться 2.** *страд. от* **прола́мывать**

ПРОЛА́ЯТЬ *сов.* өрөү, өрөп алыу, өрөп сығыу; **соба́ка прола́яла всю ночь** эт төнө буйы өрөп сыҡты

ПРОЛЕГА́ТЬ *несов. см.* **проле́чь**

ПРОЛЕЖА́ТЬ *сов.* **1.** ятыу, ятып тороу (сығыу, үткәреү) (*билдәле бер ваҡыт*); **пролежа́ть всю ночь** төнө буйы ятыу; **письмо́ пролежа́ло на по́чте** хат почтала ятҡан **2.** *что*; *разг.* (*отлежать*) уңайһыҙ (ипһеҙ) ятып ойотоу (иҫһеҙләндереү); **пролежа́ть бок** ипһеҙ ятып ҡабырғаны иҫһеҙләндереү

ПРО́ЛЕЖЕНЬ *м* оҙаҡ ятыуҙан тән боҙолоу (тишелеү)

ПРОЛЁЖИВАТЬ *несов. см.* **пролежа́ть**

ПРОЛЕЗА́ТЬ *несов. см.* **проле́зть**

ПРОЛЕ́ЗТЬ *сов.* **1.** (ҡыҫылып) үтеү, инеү, үтеп инеү; **проле́зть че́рез окно́** тәҙрә аша үтеп инеү **2.** *перен.*, *разг.* тырышып (хәйлә менән) үтеп инеү

ПРОЛЁТ I *м см.* **пролете́ть — пролета́ть** I 1; **пролёт птиц** ҡоштарҙың осоп үтеүе

ПРОЛЁТ II *м* **1.** аралыҡ, асыҡ урын; **пролёт воро́т** ҡапҡа аралығы **2.** (*моста*) тороҡ; **мост с шестью́ пролётами** алты тороҡло күпер **3.** аралыҡ (*колонналарҙа, баҫҡыста һ.б.*); **упа́сть в пролёт ле́стницы** баҫҡыс аралығына йығылыу **4.** *разг.* (*перегон*) ара

ПРОЛЕТАРИА́Т *м* пролетариат; **борьба́ пролетариа́та за свои́ права́** пролетариаттың үҙ хоҡуҡтары өсөн көрәше

ПРОЛЕТАРИЗА́ЦИЯ *ж* пролетарлашыу

ПРОЛЕТАРИЗИ́РОВАТЬ *сов., несов. кого-что* пролетарлаштырыу

ПРОЛЕТАРИЗИ́РОВАТЬСЯ 1. *сов., несов.* пролетарлашыу **2.** *несов. страд. от* **пролетаризи́ровать**

ПРОЛЕТА́РИЙ *м* пролетарий; **объедине́ние пролета́риев** пролетарийҙарҙың берләшеүе

ПРОЛЕТА́РСКИЙ, -ая, -ое пролетар, пролетариат ...ы; **пролета́рская револю́ция** пролетар революция

ПРОЛЕТА́ТЬ I *несов. см.* **пролете́ть**

ПРОЛЕТА́ТЬ II *сов.* осоу, осоп йөрөү, осоп ваҡыт үткәреү; **пролета́ть на самолёте час** самолётта бер сәғәт осоу

ПРОЛЕТЕ́ТЬ *сов.* **1.** осоу, осоп үтеү, осоп үтеп китеү; **пролете́ть ты́сячу киломе́тров** мең километр осоп үтеү **2.** *что* и *без доп.*; *разг.* (*промчаться*) елеп (шәп итеп, выжлап) үтеп китеү, бик тиҙ осоп үтеү; **пролете́л курье́рский по́езд** курьер поезы елеп үтте **3.** (*о времени*) бик тиҙ үтеү, үтеп китеү; **день пролете́л** көн бик тиҙ үтте **4.** *без доп.*; *перен.* (*о мыслях*) сағылып ҡалыу (китеү, уҙыу)

ПРОЛЁТКА *ж* еңел кырандас

ПРОЛЕ́ЧЬ *сов.* үтеү, уҙыу, ятыу, һуҙылыу (*юл, һуҡмаҡ һ.б. тураһында*)

ПРОЛИ́В *м* боғаҙ; **у́зкий проли́в** тар боғаҙ

ПРОЛИВА́ТЬ *несов. см.* **проли́ть** 1

ПРОЛИВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **проли́ться 2.** *страд. от* **пролива́ть**

ПРОЛИВНО́Й, -ая, -ое ҡойма, ҡойоп яуған, бик көслө; **проливно́й дождь** ҡойма ямғыр

ПРОЛИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* түгеү, түгеп ебәреү; **проли́ть чай** сәйҙе түгеп ебәреү **2.** *разг.* (*о дожде*) ҡойоу, ҡойоп яуыу, яуып үтеү ♦ **проли́ть кровь** *чью* ҡанын ҡойоу; **проли́ть свою́ кровь** *за кого-что* ҡан ҡойоу, үлеү, яраланыу; **проли́ть свет** *см.* **свет I**; **проли́ть слезу́** *см.* **слеза́**

ПРОЛИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** түгелеү, түгелеп китеү (бөтөү); **вода́ пролила́сь из ведра́** күнәктән һыу түгелде **2.** ҡойоу, ҡойоп яуыу, яуып үтеү; **проли́лся дождь** ямғыр яуып үтте ♦ **пролила́сь кровь** ҡан ҡойолдо (түгелде)

ПРОЛО́Г *м* пролог (*әҙәби һәм музыкаль әҫәрҙең инеш бүлеге*)

ПРОЛОЖИ́ТЬ *сов. что* **1.** һалыу, үткәреү, һуҙыу; **проложи́ть доро́гу** юл һалыу; **проложи́ть кана́л** канал үткәреү **2.** (*нанести на карту*) һыҙыу, картаға төшөрөү; **проложи́ть курс** курс һыҙыу **3.** (*переложить*) араға (уртаға) һалып ҡалдырыу (ҡыҫтырыу), аралаштырып һалыу; **проложи́ть посу́ду соло́мой** һауыт-һабаны һалам менән аралаштырып һалыу ♦ **проложи́ть доро́гу (путь)** *кому-чему* юл асыу (һалыу)

ПРОЛО́М *м* **1.** *см.* **проломи́ть — прола́мывать, проломи́ться — прола́мываться 2.** (*место*) тишек, емерек, һыныҡ урын, емерек ер; **проло́м в стене́** стеналағы тишек

ПРОЛОМА́ТЬ *сов. что* (*в несколько приёмов*) тишеү, тишеп сығарыу, емереү; **пролома́ть сте́ну** стенаны емереү

ПРОЛОМА́ТЬСЯ *сов.*; *прост. см.* **проломи́ться**

ПРОЛОМИ́ТЬ *сов. что* тишеү, ватыу, емереү, ватып (емереп) тишеү, уйыу, тишеп сығарыу; **проломи́ть лёд** боҙҙо ватыу; **проломи́ть мост** күперҙе емереп төшөрөү

ПРОЛОМИ́ТЬСЯ *сов.* ватылыу, емерелеү, һыныу, ватылып (емерелеп, уйылып) сығыу (төшөү), ярылыу

ПРОЛОНГА́ЦИЯ *ж*; *спец.* пролонгация, кисектереү, оҙайтыу; **пролонга́ция сро́ка аре́нды** ҡуртым ваҡытын оҙайтыу

ПРОЛОНГИ́РОВАТЬ *сов., несов. что*; *спец.* ваҡытын оҙайтыу, кисектереү; **пролонги́ровать догово́р** килешеү ваҡытын оҙайтыу

ПРОМА́ЗАТЬ *сов.* **1.** *что* майлау, майлап сығыу; **прома́зать колесо́ маши́ны** машинаның тәгәрмәстәрен майлап сығыу **2.** *что* (*замазать*) һылау, һылап ҡуйыу (сығыу); **прома́зать все**

щéли бөтә ярыҡтарҙы һылап ҡуйыу **3.** *прост.* (*промахнуться*) яҙа атыу (бәреү, һуғыу һ.б.)

ПРОМА́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **прома́зать**

ПРОМА́СЛИВАТЬ *несов. см.* **прома́слить**

ПРОМА́СЛИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **прома́слиться 2.** *страд. от* **прома́сливать**

ПРОМА́СЛИТЬ *сов. что* майлау, май һеңдереү; **прома́слить ко́жу** тирегә май һеңдереү

ПРОМА́СЛИТЬСЯ *сов.* май һеңеү, майланыу

ПРОМА́ТЫВАТЬ *несов. см.* **промота́ть**

ПРОМА́ТЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **промота́ться 2.** *страд. от* **прома́тывать**

ПРО́МАХ *м* **1.** тейҙермәү; **стреля́ть без про́маха** тейҙермәй атыу **2.** *перен.* (*ошибка*) хата, яңылышлыҡ, яңылышлыҡ (хаталыҡ) эшләү; **про́мах в рабо́те** эштәге хата ♦ **дать про́мах** хата ебәреү; **ма́лый (па́рень) не про́мах** *прост.* төшөп ҡалғандарҙан түгел

ПРОМА́ХИВАТЬСЯ *несов. см.* **промахну́ться**

ПРОМАХНУ́ТЬСЯ *сов.* **1.** яҙа атыу (ебәреү, һуғыу һ.б.), тейҙермәү, тейҙерә алмау; **вы́стрелил и промахну́лся** аттым да тейҙерә алманым **2.** *перен., разг.* (*ошибиться*) яңылышыу, хаталаныу, хата ебәреү

ПРОМА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **промочи́ть**

ПРОМЕДЛЕ́НИЕ *с* яйлау, һуҙылыу, тотҡарлыҡ

ПРОМЕ́ДЛИТЬ *сов.* яйлатыу, һуҙыу, тотҡарлау, һуңлатыу, оҙаҡлатыу; **проме́длить с отве́том** яуапты оҙаҡлатыу

ПРОМЕ́ЖНОСТЬ *ж* бот араһы, сат

ПРОМЕЖУ́ТОК *м* **1.** (*пространство*) ара, аралыҡ; **промежу́ток ме́жду столба́ми** бағаналар араһы **2.** (*интервал*) ара, ваҡыт, мәл; **промежу́ток в пять лет** биш йыл араһы

ПРОМЕЖУ́ТОЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** ике аралағы; **промежу́точная полоса́** ике аралағы һыҙат **2.** аралаш, урта, ике урталағы, ике арала; **промежу́точная ста́дия** урта стадия; **промежу́точные слои́ населе́ния** халыҡтың ике аралағы ҡатламы; **промежу́точные ви́ды** *биол.* аралаш төрҙәр

ПРОМЕ́ЛЬКИВАТЬ *несов. см.* **промелькну́ть**

ПРОМЕЛЬКНУ́ТЬ *сов.* **1.** күренеп (күҙгә салынып) ҡалыу, елдереп (елеп) үтеп китеү, ялт итеп ҡалыу; **вса́дник промелькну́л** һыбайлы елеп үтеп китте **2.** *перен.* (*о мысли, воспоминании и т.п.*) сағылып ҡалыу (китеү); **мысль промелькну́ла в голове́** башта уй сағылып китте **3.** (*о времени*) бик тиҙ үтеү, тиҙ генә үтеп китеү; **день промелькну́л незаме́тно** көн һиҙелмәй генә үтеп китте

ПРОМЕ́НИВАТЬ *несов. см.* **променя́ть**

ПРОМЕНЯ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** (*обменять*) алыштырыу, алмаштырыу, алышыу **2.** *на кого-что* (*предпочесть*) артыҡ күреү, алмаштырыу ♦ **променя́ть куку́шку на я́стреба** ҡайыш биреп, йүкә алыу

ПРОМЕ́Р *м см.* **проме́рить – проме́ривать – промеря́ть**

ПРОМЕРЗА́ТЬ *несов. см.* **промёрзнуть**

ПРОМЁРЗЛЫЙ, -ая, -ое ныҡ туңған, туңып ҡатҡан, үтәнән-үтә туңған; **промёрзлая по́чва** туңып ҡатҡан тупраҡ

ПРОМЁРЗНУТЬ *сов.* **1.** ныҡ туңыу, үтәнән-үтә туңыу; **река́ промёрзла** йылға үтәнән-үтә туңған **2.** (*окоченеть*) ныҡ өшөү, ҡатыу, ныҡ туңыу **3.** (*мёрзнуть в течение какого-л. времени*) туңып (өшөп) бөтөү; **промёрзнуть до утра́** иртәнгә тиклем өшөп бөтөү

ПРОМЕ́РИВАТЬ *несов. см.* **проме́рить**

ПРОМЕ́РИТЬ и *разг.* **ПРОМЕ́РЯТЬ** *сов.* **1.** *что* үлсәү, үлсәп алыу (сығыу); **проме́рить глубину́ зали́ва** ҡултыҡтың тәрәнлеген үлсәп сығыу **2.** *что* и *без доп.* (*ошибиться при измерении*) үлсәгәндә яңылышыу (хаталаныу)

ПРОМЕРЯ́ТЬ *несов. см.* **проме́рить**

ПРОМЕСИ́ТЬ *сов. что* яҡшылап иҙеү, еткерә баҫыу; **промеси́ть те́сто** ҡамырҙы еткерә баҫыу

ПРОМЕСИ́ТЬСЯ *сов. что* яҡшы иҙелеү, еткерә баҫылыу (*балсыҡ, ҡамыр һ.б.*)

ПРОМЕСТИ́ *сов. что* һеперeү, һепереп сығыу (алыу); **промести́ доро́гу** юлды һепереп сығыу

ПРОМЕТА́ТЬ I *сов. что* и *без доп.* кәбән (эҫкерт) ҡойоу (һалыу) (*күпмелер ваҡыт*); **це́лый день промета́ть стога́** көн буйы кәбән һалыу

ПРОМЕТА́ТЬ II *сов. что* **1.** типсеү, типсеп сығыу; **промета́ть шов** йөйҙө типсеп сығыу **2.** (*обметать*) йүрмәү, йүрмәп сығыу; **промета́ть пе́тли** элмәктәрҙе йүрмәп сығыу

ПРОМЕТА́ТЬ III *несов. см.* **промести́**

ПРОМЁТЫВАТЬ *несов. см.* **промета́ть** II

ПРОМЕ́ШИВАТЬ *несов. см.* **промеси́ть**

ПРОМЕ́ШИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **промеси́ться 2.** *страд. от* **проме́шивать**

ПРОМЕ́ШКАТЬ *сов.*; *разг.* әкрен (яй, оҙаҡ) ҡыланыу, мыштырлау, яй ҡуҙғалыу, һуҙылыу; **проме́шкать неде́лю** аҙна буйына һуҙылыу

ПРОМИНА́ТЬ *несов. см.* **промя́ть**

ПРОМО́ЗГЛЫЙ, -ая, -ое дымлы, еүеш, ҡарлы-ямғырлы, йонсоу, һыуыҡ; **промо́зглая о́сень** ҡарлы-ямғырлы көҙ

ПРОМО́ИНА *ж* **1.** (*впадина в земле, промытая ливнем*) йырын, уйым **2.** (*полынья*) йылыу, ҡаран

ПРОМОКА́ТЕЛЬНЫЙ: промока́тельная бума́га киптергес, һурғыс

ПРОМОКА́ТЬ I *несов.* **1.** *см.* **промо́кнуть 2.** (*пропускать влагу*) һыу үткәреү (үтеү), еүеш (дым) үткәреү; **сапоги́ промока́ют** итектәр һыу үткәрә

ПРОМОКА́ТЬ II *несов. см.* **промокну́ть**

ПРОМОКА́ШКА *ж*; *разг.* киптергес, һурғыс (*ҡағыҙ*)

ПРОМО́КНУТЬ *сов.* һыуланыу, еүешләнеү, лысма һыу булыу; **промо́кнуть под дождём** ямғырҙа лысма һыу булыу

ПРОМОКНУ́ТЬ *сов. что* (*осушить чем-л.*) киптереү, һурҙырыу

ПРОМО́ЛВИТЬ *сов. что* әйтеү, әйтеп биреү, әйтә һалыу; **не промо́лвить ни сло́ва** бер һүҙ ҙә әйтмәү

ПРОМОЛЧА́ТЬ *сов.* **1.** өндәшмәү, өндәшмәй ҡалыу, бер һүҙ ҙә әйтмәү, яуап бирмәү; **он промолча́л об э́том** ул был хаҡта өндәшмәне **2.** өндәшмәү, өндәшмәй тороу (*күпмелер ваҡыт*)

ПРОМОРА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **проморо́зить**

ПРОМОРГА́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* ауыҙ асып (аңшайып) тороп ҡалыу, ысҡындырыу; **проморга́ть удо́бный моме́нт** уңайлы ваҡытты ысҡындырыу

ПРОМОРИ́ТЬ *сов. кого*; *разг.* **1.** ас тотоу, асҡа интектереү; **проморить го́лодом** асҡа интектереү **2.** (*заставить долго ждать*) оҙаҡ көттөрөү, көттөрөп ялҡытыу (интектереү)

ПРОМОРО́ЗИТЬ *сов. кого-что* **1.** нык туңдырыу; **проморо́зить мя́со** итте нык туңдырыу; **по́чву си́льно проморо́зило** *безл.* тупраҡты нык туңдырған **2.** *разг.* нык һыуытыу; **проморо́зить ко́мнату** бүлмәне нык һыуытыу **3.** *разг.* һалҡында тотоу, өшөтөү (*күпмелер ваҡыт*); **проморо́зить люде́й на у́лице** кешеләрҙе урамда өшөтөү

ПРОМОТА́ТЬ *сов. что*; *разг.* туҙҙырып (таратып, тотоноп) бөтөү, елгә осороу, сарыф итеү (*аҡсаны, мал-мөлкәтте һ.б.*)

ПРОМОТА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* бөлөү, ярлыланыу (*мал-мөлкәтте туҙҙырып*)

ПРОМОЧИ́ТЬ *сов. что* еүешләү, еүешләтеү, сылатыу, һыулау, һыу үткәреү; **промочи́ть но́ги** аяҡты еүешләү

ПРОМТОВА́РНЫЙ, -ая, -ое промтауар(ҙар) ...ы; **промтова́рный магази́н** промтауарҙар магазины

ПРОМТОВА́РЫ *только мн.* промтауарҙар; **прода́жа промтова́ров** промтауарҙар һатыу

ПРОМУ́ЧИТЬ *сов. кого-что* интектереү, яфалау, этләү, ғазаплау (*күпмелер ваҡыт*)

ПРОМУ́ЧИТЬСЯ *сов.* интегеү, яфаланыу, этләнеү, ғазапланыу (*күпмелер ваҡыт*)

ПРОМЧА́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* саптырып (елдереп, шәп итеп) алып китеү, (бик тиҙ) үткәреү **2.** *разг. см.* **промча́ться** 1

ПРОМЧА́ТЬСЯ *сов.* **1.** сабып (елеп) үтеү, бик тиҙ (елеп) үтеп китеү; **вса́дник промча́лся** һыбайлы елеп үтеп китте **2.** (*о времени, событии*) бик тиҙ үтеү; **промча́лись го́ды** йылдар бик тиҙ үтеп китте

ПРОМЫВА́ТЬ *несов. см.* **промы́ть**

ПРОМЫ́ВКА *ж см.* **промы́ть** – **промыва́ть** 1, 2; **промы́вка золотоно́сного песка́** алтынлы ҡомдо йыуыу

ПРО́МЫСЕЛ *м* **1.** һөнәр, кәсеп, эш, эшләү; **охо́тничий про́мысел** һунарсылыҡ кәсебе; **отхо́жий про́мысел** ситкә йөрөп эшләү **2.** ау, һунар; **отпра́виться на про́мысел тюле́ня** тюлень һунарына китеү **3.** *обычно мн.* **про́мыслы** промыслалар; **нефтяны́е про́мыслы** нефть промыслалары

ПРОМЫ́СЛИТЬ *сов. кого-что*; *уст.*, *прост.* аулау, тотоу; **промы́слить зве́ря** кейек аулау

ПРОМЫСЛОВИ́К *м* **1.** (*тот, кто занимается охотой, рыболовством как промыслом*) аусы, һунарсы, промысловик **2.** (*работающий на промыслах*) промысласы

ПРОМЫСЛО́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** кәсеп ...ы, промысла ...ы; **промысло́вая коопера́ция** промысла ширҡәте **2.** (*являющийся предметом промысла*) һунар ...ы, ау ...ы; **промысло́вый зверь** һунар кейеге **3.** (*предназначенный для охотничьего или рыболовного промысла*) промысла ...ы; **промысло́вый флот** промысла флоты

ПРОМЫ́ТЬ *сов. что* **1.** йыуыу, йыуҙырыу, йыуҙыртыу; **промы́ть ра́ну** яраны йыуыу; **промы́ть желу́док** *мед.* ашҡаҙанды йыуҙыртыу **2.** *спец.* йыуҙырыу; **промы́ть желе́зную руду́** тимер мәғдәнен йыуҙырыу **3.** йыуып (йыуҙырып) алып китеү (йырыу); **промы́ть плоти́ну** быуаны йыуып йырыу

ПРОМЫЧА́ТЬ *сов.* **1.** мөңрәп ҡуйыу; **коро́ва промыча́ла** һыйыр мөңрәп ҡуйҙы **2.** *что*; *разг.* мығырлау, мығырлап ҡуйыу

ПРОМЫ́ШЛЕННИК *м* **1.** промышленник, сәнәғәтсе (*сәнәғәт предприятиеһы хужаһы*); **сою́з промы́шленников** сәнәғәтселәр союзы **2.** *см.* **промыслови́к** 1

ПРОМЫ́ШЛЕННОСТЬ *ж* промышленность, сәнәғәт; **тяжёлая промы́шленность** ауыр сәнәғәт

ПРОМЫ́ШЛЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** промышленность ...ы, сәнәғәт ...ы; **промы́шленное предприя́тие** сәнәғәт предприятиеһы **2.** промышленность ...ы, сәнәғәтле; **промы́шленный райо́н** сәнәғәтле район **3.** *спец. см.* **промысло́вый**

ПРОМЫШЛЯ́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **промы́слить** **2.** *чем* кәсеп итеү, шөғөлләнеү; **промышля́ть охо́той** һунарсылыҡ менән шөғөлләнеү

ПРОМЯ́МЛИТЬ *сов. что*; *разг.* ыҡ-мыҡ итеү (килеү)

ПРОМЯ́ТЬ *сов.* **1.** *что* иҙеү, баҫып иҙеү; **промя́ть гли́ну** балсыҡ иҙеү **2.** *что* (*продавить*) йәмшәйтеү, баҫып (ҡыҫып) йәнсеү, һығылдырыу; **промя́ть стул** ултырғысты йәмшәйтеү **3.** *кого* йөрөтөп яҙылдырыу, йөрөтөп алыу; **промя́ть ло́шадь** атты йөрөтөп алыу ♦ **промя́ть но́ги** аяҡты йөрөп яҙылдырыу

ПРОМЯ́ТЬСЯ *сов.* **1.** йәмшәйеү, баҫып (ҡыҫып) йәнселеү, һығылыу; **дива́н промя́лся** диван

йәмшәйеп төштө **2.** *разг.* (*размяться*) йөрөп (хәрәкәтләнеп) яҙылыу

ПРОНЕСТИ́ *сов.* **1.** *кого-что* күтәреп барыу (алып барыу); **пронести́ чемода́н до ваго́на** сумаҙанды вагонға тиклем алып барыу **2.** *что* (*неся, переместить*) күтәреп уҙыу (үтеү), күтәреп индереү (алып сығарыу, менеү һ.б.); **пронести́ роя́ль че́рез дверь** роялде ишектән күтәреп сығарыу **3.** *кого-что* (*промчать*) елдереп (саптырып) алып китеү **4.** *что*; *перен.* күңелдә һаҡлау (тотоу); **пронести́ любо́вь че́рез всю жизнь** мөхәббәтте ғүмер буйына күңелдә һаҡлау **5.** *что* и *без доп. обычно безл.* үтеү, үтеп китеү, алып китеү; **бу́рю пронесло́** дауыл үтеп китте; **ве́тер пронёс ту́чу** ел болотто алып китте

ПРОНЕСТИ́СЬ *сов.* **1.** елдереп (сабып, елеп) үтеп китеү, (бик шәп) уҙып китеү; **автомоби́ль пронёсся ми́мо нас** автомобиль беҙҙең эргәнән елеп үтеп китте **2.** (*о звуке, голосе и т.п.*) яңғырау, яңғырап китеү **3.** (*о слухе, вести и т.п.*) таралыу, таралып китеү; **молва́ пронесла́сь** имеш-мимеш таралып китте **4.** *перен.* (*промелькнуть — о мыслях и т.п.*) сағылыу, сағылып китеү (ҡалыу) **5.** (*о времени*) бик тиҙ үтеү, елеп үтеү; **пронесли́сь го́ды** йылдар үтеп китте

ПРОНЗА́ТЬ *несов. см.* **пронзи́ть**

ПРОНЗИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** әсе, киҫкен; **пронзи́тельный свист** әсе һыҙғырыу; **пронзи́тельная боль** әсе һыҙлау **2.** (*о холоде, ветре и т.п.*) әсе, үҙәккә үткес, ыжғыр; **пронзи́тельный ве́тер** әсе ел **3.** (*о взгляде*) үткер; **пронзи́тельный взгляд** үткер ҡараш

ПРОНЗИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** сәнсеү, ҡаҙау, сәнсеп тишеү, үтә тишеү; **пронзи́ть штыко́м** штык менән сәнсеү **2.** *перен.* үтеп инеү, ярып үтеү (*уй, фекер һ.б. хаҡында*) ♦ **пронзи́ть взгля́дом** тишә (тишерҙәй итеп) ҡарау; **пронзи́ть ду́шу (се́рдце)** күңелде әрнетеү, йөрәк итен телгеләү

ПРОНИЗА́ТЬ *сов.* **1.** *что, чем* (епкә, бауға) теҙеү, теҙеп биҙәү **2.** *кого-что*; *перен.* (*пробрать — о холоде, ветре*) үҙәккә (елеккә) үтеү; **меня́ прониза́л хо́лод** һыуыҡ үҙәгемә үтте

ПРОНИ́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **прониза́ть**

ПРОНИ́ЗЫВАЮЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **прони́зывать 2.** *прил.* (*о ветре, холоде*) әсе, киҫкен, ыҙғыр, ыжғыр, үҙәккә үткес **3.** *прил.* (*о взгляде, глазах*) үткер; **прони́зывающий взгляд** үткер ҡараш

ПРОНИКА́ТЬ *несов. см.* **прони́кнуть**

ПРОНИКА́ТЬСЯ *несов. см.* **прони́кнуться**

ПРОНИКНОВЕ́ННОСТЬ *ж* үткерлек, тәьҫирлелек; **проникнове́нность взгля́да** ҡараштың үткерлеге

ПРОНИКНОВЕ́ННЫЙ, -ая, -ое эҫәрле, үткер, ысын күңелдән һөйләнгән, тәьҫирле; **проникнове́нная речь** ысын күңелдән һөйләнгән телмәр

ПРОНИ́КНУТЬ *сов.* **1.** (үтеп) инеү; **прони́кнуть в дом** өйгә инеү; **свет проника́ет в ко́мнату** яҡтылыҡ бүлмәгә үтеп инә **2.** (*распространиться*) үтеп инеү, таралыу; **но́вые иде́и прони́кли в ма́ссы** яңы идеялар массаларға таралды **3.** *во что*; *перен.* аңлау, төшөнөү; **прони́кнуть в суть де́ла** эштең асылын аңлау

ПРОНИ́КНУТЬСЯ *сов. что* һуғарылыу, тәьҫирләнеү; **прони́кнуться любо́вью** һөйөү менән һуғарылыу

ПРОНИМА́ТЬ *несов. см.* **проня́ть**

ПРОНИЦА́ЕМОСТЬ *ж* үткәреүсәнлек; **проница́емость во́здуха** һауа үткәреүсәнлеге

ПРОНИЦА́ЕМЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **проница́ть 2.** *прил.* үткәрә торған, үткәреүсән; **проница́емые поро́ды** үткәреүсән тоҡомдар

ПРОНИЦА́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* һиҙгерлек, зирәклек, үтә күреүсәнлек; **проница́тельность ума́** аҡылдың зирәклеге

ПРОНИЦА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое үтә зирәк, ныҡ һиҙгер, үтә күреүсән; **проница́тельный челове́к** үтә зирәк кеше

ПРОНОСИ́ТЬ I *несов. см.* **пронести́**

ПРОНОСИ́ТЬ II *сов.* **1.** *что* кейеү, кейеп йөрөү (*күпмелер ваҡыт*); **проноси́ть костю́м це́лый год** костюмды йыл буйы кейеү **2.** *что*; *разг.* кейеп туҙҙырыу (тишеү, тетелдереү); **проноси́ть о́бувь до дыр** аяҡ кейемен тишкәнсе кейеп туҙҙырыу

ПРОНОСИ́ТЬСЯ I *несов.* **1.** *см.* **пронести́сь 2.** *страд. от* **проноси́ть** I

ПРОНОСИ́ТЬСЯ II *сов.*; *разг.* кейелеү, оҙаҡҡа етеү (сыҙау); **костю́м проноси́лся до́лго** костюм оҙаҡ кейелде **2.** туҙыу, тетелеү; **боти́нки проноси́лись** ботинкалар туҙҙы

ПРОНУМЕРО́ВА́ТЬ *сов. что* номерлап сығыу, номер һуғып сығыу

ПРОНУМЕРО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **пронумерова́ть**

ПРОНЫ́РА *м* и *ж*; *разг.* әрһеҙ, йылмаяҡ, һәрәпсе

ПРОНЫ́РЛИВОСТЬ *ж*; *разг.* әрһеҙлек, һәрәпселек, йылмаяҡлыҡ

ПРОНЫ́РЛИВЫЙ, -ая, -ое *разг.* әрһеҙ, йылмаяҡ, һәрәпсел

ПРОНЮ́ХАТЬ *сов. что* и *без доп.*; *прост.* һиҙеп (белеп) ҡалыу, аҫтыртын ғына белеп алыу, еҫкәнеп (эҙләнеп) белеү

ПРОНЮ́ХИВАТЬ *несов. см.* **пронюхать**

ПРОНЯ́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* **1.** үтәләй үтеү, елеккә үтеү; **моро́з про́нял** һалҡын елеккә үтте **2.** *перен.* ныҡ тәьҫир итеү, еңеү; **его́ ниче́м не проймёшь** уны бер нисек тә еңеп булмай

ПРОО́БРАЗ *м* **1.** (*образ будущего*) киләсәк өсөн үрнәк, киләсәктең өлгөһө **2.** (*прототип*) прообраз

ПРОПАГА́НДА *ж* пропаганда; **вести́ пропага́нду** пропаганда алып барыу

ПРОПАГАНДИ́РОВАТЬ *несов. что* пропагандалау; **пропаганди́ровать иде́и добра́** изгелек идеяларын пропагандалау

ПРОПАГАНДИ́СТ *м* и **ПРОПАГАНДИ́СТКА** *ж* пропагандасы; **семина́р пропаганди́стов** пропагандасылар семинары

ПРОПАГАНДИ́СТСКИЙ, -ая, -ое пропаганда ...ы; **пропаганди́стская рабо́та** пропаганда эше

ПРОПАДА́ТЬ *несов. см.* **пропа́сть ♦ где на́ше не пропада́ло!**; **где на́ша не пропада́ла!** ни булһа, шул булыр!

ПРО́ПАДОМ: пропади́ про́падом! дөмөгөп кит!, суҡынып кит!, дөмөккөрө!, суҡынып киткере!

ПРОПА́ЖА *ж* **1.** *см.* **пропа́сть** — **пропада́ть** 1; **2.** юғалған нәмә; **найти́ пропа́жу** юғалған нәмәне табыу

ПРОПА́ЛЫВАТЬ *несов. см.* **прополо́ть** 1

ПРОПА́РИВАТЬ *несов. см.* **пропа́рить**

ПРОПА́РИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **пропа́риться** 1, 2; **2.** *страд. от* **пропа́ривать**

ПРОПА́РИТЬ *сов. что* **1.** (яҡшылап) бешекләү, парлау; (*веник*) бешереү; **пропа́рить о́вощи** йәшелсәне бешекләү **2.** (*в бане*) яҡшылап сабыныу, парланыу **3.** (*продуть паром*) пар менән өрҙөрөү, пар менән таҙартыу

ПРОПА́РИТЬСЯ *сов.* **1.** парланыу, бешекләнеү; **о́вощи пропа́рились** йәшелсә бешекләнгән **2.** (*в бане*) яҡшылап сабыныу, парланыу **3.** бешекләнеп алыу, парланыу, сабыныу (*бер аҙ ваҡыт*)

ПРОПА́РЫВАТЬ *несов. см.* **пропоро́ть**

ПРО́ПАСТЬ *ж* **1.** упҡын, ярлау; **край про́пасти** упҡын сите **2.** *перен.* (*между кем-чем-л.*) ҙур айырма; **обнару́жить про́пасть** ҙур айырма табыу **3.** *кого-чего*; *разг.* бик күп, бихисап, иҫәпһеҙ-хисапһыҙ; **про́пасть наро́ду** халыҡ бик күп

ПРОПА́СТЬ *сов.* **1.** юғалыу, юҡ (ғәйеп) булыу, юҡҡа сығыу; **докуме́нты пропа́ли** документтар юғалған **2.** (*перестать появляться*) күренмәү, юғалып тороу, ғәйеп булыу; **пропа́сть на неде́лю** бер аҙна юғалып тороу **3.** (*скрыться*) юҡҡа сығыу, юғалыу, күҙҙән китеү **4.** (*утратиться*) бөтөү, юҡҡа сығыу; **у него́ пропа́л го́лос** уның тауышы бөткән **5.** (*погибнуть, умереть*) һәләк булыу, юҡҡа сығыу **6.** (*пройти бесполезно*) эрәм булыу, бушҡа (заяға) китеү (үтеү); **весь день пропа́л** тотош көн бушҡа үтте ♦ **пропа́сть бе́з вести** *см.* **весть**; **пиши́ пропа́ло** китте баш (*ауыр хәлгә ҡалғанда*); **пропади́ про́падом!** *см.* **про́падом**

ПРОПАХА́ТЬ *сов. что* и *без доп.* һөрөү, һөрөп сығыу; **пропаха́ть глубоко́** тәрән һөрөү

ПРОПА́ХИВАТЬ *несов. см.* **пропаха́ть**

ПРОПА́ХНУТЬ *сов.* **1.** *чем* еҫ һеңеү; **пропа́хнуть ды́мом** төтөн еҫе һеңеү **2.** *разг.* еҫләнеү, һаҫыу, еҫ инеү; **мя́со пропа́хло** ит еҫләнгән

ПРОПА́ШКА *ж см.* **пропаха́ть** — **пропа́хивать**; **ра́нняя пропа́шка земли́** ерҙе иртә һөрөү

ПРОПА́ШНИК *м*; *с.-х.* бураҙна ярғыс; **ко́нный пропа́шник** ат менән бураҙна ярғыс

ПРОПАШНО́Й, -ая, -ое *с.-х.* **1.** һыҙма, һыҙып үтмәле; **пропашно́й тра́ктор** һыҙма трактор **2.** аралыҡлы, рәт аралы; **пропашны́е культу́ры** аралыҡлы культуралар

ПРОПА́ЩИЙ, -ая, -ее *разг.* **1.** (*неудавшийся*) өмөтһөҙ, ышанысһыҙ; **пропа́щее де́ло** ышанысһыҙ эш; **пропа́щая жизнь** өмөтһөҙ тормош **2.** юғалған; **пропа́щая коза́** юғалған кәзә **3.** *в знач. сущ.* **пропа́щий** *м* и **пропа́щая** *ж* юғалып тороусы кеше, аҙман **4.** (*неисправимый*) бөткән, юҡҡа сыҡҡан, төҙәлеүҙән үткән; **пропа́щий челове́к** юҡҡа сыҡҡан кеше

ПРОПЕКА́ТЬ *несов. см.* **пропе́чь**

ПРОПЕКА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **пропе́чься 2.** *страд. от* **пропека́ть**

ПРОПЕ́ЛЛЕР *м* пропеллер; **пропе́ллер самолёта** самолёт пропеллеры

ПРОПЕ́ТЬ *сов. что* **1.** йырлау, йырлап алыу; (*о музыкальном инструменте*) уйнау; **пропе́ть пе́сню** йыр йырлау **2.** *обычно без доп.* (*о птице*) һайрау; (*о петухе*) ҡысҡырыу **3.** *разг.* (йырлап) бөтөрөү; **пропе́ть го́лос** йырлап тауышты бөтөрөү

ПРОПЕ́ЧЬ *сов. что* бешереп сығарыу (еткереү); **пропе́чь пиро́г** бәлеште бешереп сығарыу

ПРОПЕ́ЧЬСЯ *сов.* бешеп сығыу (етеү); **хлеб пропёкся** икмәк бешеп сыҡҡан

ПРОПИВА́ТЬ *несов. см.* **пропи́ть**

ПРОПИ́Л *м*; *спец.* **1.** *см.* **пропили́ть** — **пропи́ливать 2.** бысым, бысҡан урын; **сде́лать широ́кий пропи́л** киң бысым яһау

ПРОПИ́ЛИВАТЬ *несов. см.* **пропили́ть** 1, 2

ПРОПИЛИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* бысыу, бысып төшөрөү; **пропили́ть до́ску** таҡтаны бысып төшөрөү **2.** *что* бысып тишеү, тишеү, уйыу; **пропили́ть око́шко в стене́** стенала тәҙрә уйыу, бысып тишеү **3.** *что* и *без доп.* бысыу (*күпмелер ваҡыт*); **пропили́ть це́лый день** көнө буйы бысыу

ПРОПИСА́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* яҙҙырыу, теркәү; **прописа́ть жильца́** йәшәүсене теркәү **2.** *что* и *с неопр.* яҙыу, билдәләү; **прописа́ть больно́му лека́рство** ауырыуға дарыу яҙыу **3.** *что* и *без доп.* яҙыу (*күпмелер ваҡыт*); **прописа́ть це́лый час** сәғәт буйы яҙыу

ПРОПИСА́ТЬСЯ *сов.* яҙылыу, теркәлеү; **прописа́ться по но́вому а́дресу** яңы адрес буйынса теркәлеү

ПРОПИ́СКА *ж* прописка, яҙылыу, теркәлеү (*йәшәгән урынды рәсми күрһәтеү*); **постоя́нная пропи́ска** даими теркәлеү

ПРОПИСНО́Й, -ая, -ое **1.** теркәү ...ы, прописка ...ы; **прописно́й листо́к** теркәү ҡағыҙы **2.** билдәле, тапалған; **прописна́я и́стина** билдәле

хәҡиҡәт; **прописна́я мора́ль** (күптән) билдәле әхлаҡ ♦ **прописны́е бу́квы** баш хәрефтәр

ПРОПИ́СЫВАТЬ *несов. см.* **прописа́ть** 1, 2

ПРОПИ́СЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **прописа́ться** 2. *страд. от* **пропи́сывать**

ПРО́ПИСЬ *ж* 1. яҙыу өлгөһө; **учи́ться писа́ть по про́писям** яҙыу өлгөләре буйынса яҙырға өйрәнеү 2. *в знач. нареч.* **про́писью** һүҙ менән; **написа́ть число́ про́писью** һанды һүҙ менән яҙыу

ПРОПИТА́НИЕ *с* 1. *см.* **пропита́ть** I – **пропита́ться** I; 2. аҙыҡ, ашамлыҡ, ризыҡ; **тра́тить де́ньги на пропита́ние** аҡсаны аҙыҡҡа тотоноу

ПРОПИТА́ТЬ I *сов. кого-что*; *разг.*, *уст.* туйҙырыу, ашатыу, тамағын ҡарау

ПРОПИТА́ТЬ II *сов. что* 1. һеңдереү, туйындырыу, мансыу; **пропита́ть зе́млю водо́й** ерҙе һыуға туйындырыу; **пропита́ть ма́слом** май һеңдереү 2. *перен.*, *разг.* (*пронизать*) һуғарыу; **пропита́ть любо́вью** һөйөү менән һуғарыу

ПРОПИТА́ТЬСЯ I *сов.*; *разг.* туйыныу, ашау, тамаҡ аҫрау

ПРОПИТА́ТЬСЯ II *сов. что* 1. һеңеү, туйыныу; **пропита́ться за́пахом ры́бы** балыҡ еҫе һеңеү 2. *перен.*, *разг.* (*проникнуться*) һуғарылыу; **пропита́ться но́выми иде́ями** яңы идеялар менән һуғарылыу

ПРОПИ́ТЫВАТЬ *несов. см.* **пропита́ть** II

ПРОПИ́ТЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **пропита́ться** II; 2. *страд. от* **пропи́тывать**

ПРОПИ́ТЬ *сов. что* 1. эсеп бөтөрөү, эсеүгә тотоноп бөтөү; **пропи́ть де́ньги** аҡсаны эсеүгә тотоноп бөтөү 2. *разг.* эсеп зыян килтереү, эсеп юғалтыу; **пропи́ть тала́нт** һәләтте эсеп юғалтыу

ПРОПИ́ХИВАТЬ *несов. см.* **пропихну́ть**

ПРОПИХНУ́ТЬ *сов.*; *прост.* этеп (ҡыҫтап) индереү, көс-хәл менән индереү; **пропихну́ть шкаф в дверь** шкафты ишектән этеп индереү

ПРОПЛА́КАТЬ *сов.* илап ултырыу (сығыу, үткәреү); **пропла́кать всю ночь** төнө буйы илап сығыу ♦ **пропла́кать все глаза́** илай-илай күҙҙе бөтөрөү

ПРОПЛА́КАТЬСЯ *сов.*; *разг.* туйғансы илау, илап туйыу

ПРОПЛЕ́СНЕВЕТЬ *сов.* күгәреү, үңәҙләнеү; **хлеб пропле́сневел** икмәк күгәргән

ПРОПЛУТА́ТЬ *сов.*; *разг.* аҙашып (буталып) йөрөү (*күпмелер ваҡыт*)

ПРОПЛЫ́В *м* 1. *см.* **проплы́ть** 1, 2; 2. *спорт.* (*состязание*) йөҙөү ярышы, йөҙөп үткән ара; **проплы́в на 500 ме́тров** 500 метрға йөҙөү ярышы

ПРОПЛЫВА́ТЬ *несов. см.* **проплы́ть** 1–3

ПРОПЛЫ́ТЬ *сов.* 1. *что* и *без доп.* йөҙөп барыу (үтеү); **парохо́д проплы́л** пароход йөҙөп үтте; **проплы́ть ты́сячу ме́тров** мең метр араны йөҙөп үтеү 2. *что* и *без доп.* (эргәһенән) йөҙөп үтеү; **проплы́ть о́стров** утрау эргәһенән йөҙөп үтеү 3. *перен.* (*плавно пройти*, *пролететь*) талғын ғына (осоп) үтеү 4. йөҙөү, йөҙөп йөрөү (*күпмелер ваҡыт*)

ПРОПЛЯСА́ТЬ *сов.* 1. *что* бейеү, бейеп алыу (ташлау); **проплясать гопа́к** гопакты бейеү 2. *что* и *без доп.* бейеү, бейеп үткәреү (*күпмелер ваҡыт*)

ПРОПЛЯ́СЫВАТЬ *несов. см.* **проплясать** 1

ПРОПОВЕ́ДАТЬ *уст.* 1. *сов. см.* **пропове́довать** 2. *несов. см.* **пропове́довать**

ПРОПОВЕ́ДНИК *м* и **ПРОПОВЕ́ДНИЦА** *ж* 1. (*распространитель вероучения*) дингә өндәүсе, дин таратыусы 2. (*произносящий проповеди*) вәғәз һөйләүсе, вәғәзсе 3. *чего*; *перен.* (*сторонник какого-л. учения, идей и т.п.*) тәғлимәт (идея, ҡараш һ.б.) таратыусы

ПРОПОВЕ́ДОВАТЬ *несов.* 1. *что* дингә өндәү, дин таратыу 2. *без доп.* вәғәз һөйләү, вәғәзләү 3. *чего*; *перен.* тәғлимәт (ҡараш, идея һ.б.) таратыу

ПРО́ПОВЕДЬ *ж* 1. *см.* **пропове́довать** 2. вәғәз; **воскре́сная про́поведь** йәкшәмбе вәғәзе 3. *перен.*, *разг.* өгөт, өгөт-нәсихәт; **принима́ться за про́поведь** өгөт-нәсихәткә тотоноу

ПРОПО́ЙЦА *м*; *прост.* эскесе, сәрхүш

ПРОПОЛЗА́ТЬ *несов. см.* **проползти́**

ПРОПОЛЗТИ́ *сов.* 1. *что* и *без доп.* шыуышып (үрмәләп) үтеү; **проползти́ по земле́** ерҙән шыуышып үтеү; **проползти́ де́сять ме́тров** ун метр шыуышып үтеү 2. *разг.* (*медленно пройти, проехать и т.п.*) һөйрәлеп саҡ-саҡ үтеү

ПРО́ПОЛИС и **ПРОПО́ЛИС** *м*; *пчел.* прополис, бал ҡорто (*умартаға ябыштырып*) ...

ПРОПО́ЛКА *ж см.* **прополо́ть** – **пропа́лывать** 1

ПРОПОЛОСКА́ТЬ *сов.* 1. *что* сайҡау, сайҡап алыу; **прополоска́ть бельё** кер сайҡау; **прополоска́ть го́рло** тамаҡ сайҡау 2. *что* и *без доп.* сайҡау, сайҡап тороу (*күпмелер ваҡыт*), сайҡап ваҡыт үткәреү; **прополоска́ть лён до обе́да** киндерҙе төшкә тиклем сайҡау

ПРОПОЛО́ТЬ *сов.* 1. *что* утау, утап сығыу; **прополо́ть свёклу** сөгөлдөр утау 2. *что* и *без доп.* утау (*күпмелер ваҡыт*); **прополо́ть весь день** көнө буйы утау

ПРОПО́ЛОЧНЫЙ, -ая, -ое утау ...ы; **про́полочные рабо́ты** утау эштәре

ПРОПОРО́ТЬ *сов.*; *разг.* 1. *что* ярып ебәреү, йыртыу, йыртып сығарыу; **пропоро́ть брю́ки** салбарҙы йыртып ебәреү 2. *кого-что* сәнсеү, ҡаҙау, сәнсеп яралау (тишеү), тишә төртөү; **пропоро́ть живо́т** ҡорһаҡты сәнсеп яралау

ПРОПОРЦИОНА́ЛЬНОСТЬ *ж* пропорционаллек, пропорциональ булыу

ПРОПОРЦИОНА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое 1. (*соразмерный*) пропорциональ, нисбәтле; **пропорциона́льное сложе́ние те́ла** тәндең пропорциональ төҙөлөшө 2. *мат.* пропорциональ; **обра́тно пропорциона́льные величи́ны** кире пропорцио-

наль дәүмәлдәр; **пря́мо пропорциона́льные величи́ны** тура пропорциональ дәүмәлдәр

ПРОПО́РЦИЯ *ж* **1.** пропорция, нисбәт; **пропо́рция ме́жду о́бщим и ча́стным** дөйөм менән айырымдың нисбәте **2.** *мат.* пропорция; **геометри́ческая пропо́рция** геометрик пропорция

ПРОПОТЕ́ТЬ *сов.* **1.** ныҡ тирләү, тиргә батыу; **пропоте́ть в ба́не** мунсала ныҡ тирләү **2.** *разг.* тир һеңеү, тиргә ҡатыу; **руба́шка пропоте́ла** күлдәккә тир һеңде **3.** *над чем* и *без доп.*; *перен.*, *прост.* тир түгеү, тирләп-бешеп аҙапланыу (маташыу); **пропоте́ть по́лдня над статьёй** мәҡәлә өҫтөндә тирләп-бешеп ярты көн аҙапланыу

ПРО́ПУСК *м* **1.** *см.* **пропусти́ть** — **пропуска́ть**; **про́пуск зри́телей в зал** тамашасыларҙы залға үткәреү; **про́пуск слов в те́ксте** текста һүҙҙәрҙе төшөрөп ҡалдырыу **2.** (*мн.* **пропуска́**) пропуск (*документ*); **предъяви́ть про́пуск** пропускыны күрһәтеү **3.** (*мн.* **пропуска́**) *см.* **паро́ль** **4.** (*мн.* **про́пуски**) (*выброшенная часть текста*) төшөп ҡалған урын (өлөш, киҫәк һ.б.) **5.** (*мн.* **про́пуски**) килмәү, килмәй ҡалыу, ҡалдырыу; **про́пуск уро́ков** дәрестәр ҡалдырыу

ПРОПУСКА́ТЬ *несов. см.* **пропусти́ть**

ПРОПУСКНО́Й, -ая, -ое үткәреү ...ы, пропуск ...ы; **пропускно́й пункт** үткәреү пункты

ПРОПУСТИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* үткәреү, үткәреп ебәреү, юл биреү; **пропусти́ть дете́й вперёд** балаларҙы алға үткәреү; **пропусти́ть же́нщину** ҡатынға юл биреү **2.** *кого-что* үткәреү; **пропусти́ть свет** яҡтылыҡ үткәреү **3.** *кого-что* (*позволить въехать, войти*) үткәреү, индереү; **пропусти́ть на вы́ставку** күргәҙмәгә индереү **4.** *что*; *разг.* (*разрешить к печатанию, к постановке*) үткәреү; **пропусти́ть пье́су** пьесаны үткәреү (*сәхнәлә ҡуйырға*) **5.** *что*; *спорт.* (*дать забить*) үткәреү; **пропусти́ть ша́йбу** шайба үткәреү (*ҡапҡаға*) **6.** *что* (*пройти, проехать мимо*) үтеп (уҙып) китеү, ҡалдырыу; **пропусти́ть поворо́т** боролошто үтеп китеү **7.** *что* (*не явиться*) бармай ҡалыу, йөрөмәү, ҡалдырыу; **пропусти́ть уро́к** дәрес ҡалдырыу **8.** *что* (*не заметить*) күрмәй ҡалыу, төшөрөп ҡалдырыу; **пропусти́ть сло́во в дикта́нте** диктантта һүҙ төшөрөп ҡалдырыу **9.** *что*; *разг.* үткәреү; **пропусти́ть прое́кт че́рез коми́ссию** проектты комиссиянан үткәреү; **пропусти́ть во́ду че́рез фильтр** һыуҙы фильтр аша үткәреү **10.** *что* (*продеть*) аша үткәреү; **пропусти́ть ни́тку че́рез ушко́ иго́лки** епте энә күҙәүенән үткәреү ♦ **пропусти́ть ми́мо уше́й** *что* ҡолаҡҡа ла элмәү, ишетмәү; **никого́ не пропусти́ть** бер кемде тыныс ҡалдырмау

ПРОПЫЛИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* туҙан (саң) ҡундырыу, туҙанлау; **пропылённая трава́** туҙан ҡунған үлән **2.** *разг.* (*проехать, подняв пыль*) туҙан (саң) туҙҙырып үтеп китеү

ПРОПЫЛИ́ТЬСЯ *сов.* туҙанланыу, саңланыу, саңға (туҙанға) батыу

ПРОРА́Б *м* прораб (*төҙөлөш эштәренә туранан-тура етәкселек итеүсе*)

ПРОРАБА́ТЫВАТЬ *несов. см.* **прорабо́тать** 2, 3

ПРОРАБО́ТАТЬ *сов.* **1.** эшләү, эшләп үткәреү; **прорабо́тать на фа́брике три го́да** фабрикала өс йыл эшләү **2.** *что* (*изучить, ознакомиться*) (ентекләп) өйрәнеү; **прорабо́тать но́вые произведе́ния** яңы әҫәрҙәрҙе өйрәнеү **3.** *кого-что*; *разг.* (*подвергнуть критике*) ҡаты тәнҡитләү, ҡыҙҙырыу, бешеү

ПРОРА́БСКИЙ, -ая, -ое **1.** прораб ...ы; **прора́бский пункт** прораб пункты **2.** *в знач. сущ.* **прора́бская** *ж* прораб бүлмәһе

ПРОРАСТА́ТЬ *несов. см.* **прорасти́**

ПРОРАСТИ́ *сов.* **1.** шытыу, шытып сығыу, моронлау; **огурцы́ проросли́** ҡыяр шытып сыҡҡан **2.** (*вырасти, пробиваясь сквозь что-л.*) үтә (аша) үҫеп сығыу, тишеп үҫеү **3.** *чем* и *без доп.* (үҫеп) ҡапланыу; **его́ подборо́док поро́с бородо́й** уның эйәге һаҡал менән ҡапланған

ПРОРАСТИ́ТЬ *сов.* *что* шыттырып алыу (сығарыу); **прорасти́ть семена́** орлоҡтарҙы шыттырып алыу

ПРОРА́ЩИВАТЬ *несов. см.* **прорасти́ть**

ПРО́РВА *ж* **1.** батҡыл (һаҙлыҡта) **2.** *прост.* бик күп, һанап бөткөһөҙ; **де́нег про́рва** аҡса бик күп **3.** *прост.* убыр, мәскәй (*кеше*)

ПРОРВА́ТЬ *сов.* **1.** *что* йыртыу, тишеү, тишеп сығарыу; **прорва́ть чуло́к** ойоҡто йыртыу **2.** *что* (*напором проделать отверстие*) йырыу, йырып алып китеү; **прорва́ть плоти́ну** быуаны йырыу **3.** *что* өҙөү; **прорва́ть ли́нию оборо́ны проти́вника** дошмандың оборона һыҙығын өҙөү **4.** *безл.*; *перен.*, *разг.* асыуына түҙә алмау, ҡабынып (туҙынып) китеү; **эк тебя́ сего́дня прорва́ло!** туҙынып киттең бит әй бөгөн!

ПРОРВА́ТЬСЯ *сов.* **1.** йыртылыу, тишелеү, йыртылып (тишелеп) сығыу; **мешо́к прорва́лся** тоҡ йыртылды **2.** йырылыу, йырылып китеү; **река́ прорвала́сь в пусты́ню** йылға сүлгә йырылды **3.** (*лопнуть*) һытылыу, тишелеү, бөҫөлеү; **нары́в прорва́лся** шешек һытылды **4.** (*проложить себе путь*) йырып сығыу, үҙеңә юл ярыу; **прорва́ться че́рез фронт** фронт аша йырып сығыу **5.** *перен.* (*внезапно и бурно обнаружиться — о чувстве*) бәреп (ҡалҡып килеп) сығыу, ҡапыл беленеү

ПРОРЕДИ́ТЬ *сов.* *что* һирәгәйтеү, һирәкләтеп сығыу; **проредить густы́е всхо́ды овоще́й** йәшелсәләрҙең ҡуйы сығымдарын һирәгәйтеү

ПРОРЕ́ЖИВАТЬ *несов. см.* **прореди́ть**

ПРОРЕ́З *м* **1.** *см.* **проре́зать** — **прореза́ть** 1—3; **2.** (*прорезанное место*) уйым, тишек

ПРОРЕ́ЗАТЬ *сов.* *что* **1.** уйып алыу, ҡырҡып яһау; **проре́зать карма́н** ҡырҡып кеҫә яһау **2.** (*прорубить*) уйыу; **проре́зать дверь** ишек

уйыу **3.** ҡырҡып тишеү (сығарыу); **проре́зать ска́терть** ашъяулыҡты ҡырҡып тишеү **4.** киҫеп (телеп) үтеү, ярыу; **желе́зная доро́га проре́зала степь** тимер юл даланы киҫеп үткән; **мо́лния проре́зала не́бо** йәшен күк йөҙөн телеп үтте

ПРОРЕЗА́ТЬ *несов. см.* **проре́зать**

ПРОРЕ́ЗАТЬСЯ *сов.* **1.** (*о зубах*) сығыу, теш сығыу; **у него́ проре́зались пере́дние зу́бы** уның алғы тештәре сыҡҡан **2.** (*о морщинах*) һырланыу, барлыҡҡа килеү

ПРОРЕЗА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **проре́заться 2.** *страд. от* **прореза́ть**

ПРОРЕЗИ́НЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **прорези́нить 2.** *прил.* резиналы; **прорези́ненная ткань** резиналы туҡыма

ПРОРЕЗИ́НИВАТЬ *несов. см.* **прорези́нить**

ПРОРЕЗИ́НИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **прорези́ниться 2.** *страд. от* **прорези́нивать**

ПРОРЕЗИ́НИТЬ *сов. что* резиналау, резина һеңдереү; **прорези́нить ткань** туҡыманы резиналау

ПРОРЕЗИ́НИТЬСЯ *сов.* резиналаныу, резина һеңеү

ПРОРЕЗНО́Й, -ая, -ое уймалы, уйып яһалған; **прорезно́й карма́н** уйып яһалған кеҫә

ПРОРЕ́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **проре́зать**

ПРОРЕ́ЗЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **проре́заться 2.** *страд. от* **проре́зывать**

ПРО́РЕЗЬ *ж* **1.** (*сквозное отверстие*) үтәләй тишек, йырыҡ, уйым **2.** (*сквозная резьба*) һыр **3.** *спец.* (*в прицеле оружия*) уйым

ПРОРЕ́КТОР *м* проректор (*ректор урынбаҫары*); **проре́ктор университе́та** университет проректоры

ПРОРЕ́ХА *ж*; *разг.* **1.** тишек, йыртыҡ; **карма́н с проре́хой** тишек кеҫә **2.** *перен.* етешһеҙлек, кәмселек; **проре́хи в хозя́йстве** хужалыҡтағы етешһеҙлектәр

ПРОРЕЦЕНЗИ́РОВАТЬ *сов. см.* **рецензи́ровать**; **прорецензи́ровать кни́гу** китапҡа рецензия яҙыу

ПРОРЖА́ВЕТЬ и **ПРОРЖАВЕ́ТЬ** *сов.* тутығыу, тутығып бөтөү (тишелеү); **кры́ша прорж́авела** түбә тутығып тишелгән

ПРОРИЦА́ТЕЛЬ *м* и **ПРОРИЦА́ТЕЛЬНИЦА** *ж* күрәҙәлек итеүсе, алдан күрә белеүсе

ПРОРИЦА́ТЬ *несов. что* күрәҙәлек итеү, алдан әйтеү

ПРОРО́К *м* **1.** *рел.* пәйғәмбәр; **сказа́ние о проро́ках** пәйғәмбәрҙәр тураһында хикәйәт **2.** (*предсказатель будущего*) әүлиә, алдан күрә белеүсе

ПРОРОНИ́ТЬ *сов. что* (*со словами "слово", "звук" и т.п.*) әйтеү, ысҡындырыу; **за ве́чер он не пророни́л ни сло́ва** кис буйына ул бер һүҙ ҙә әйтмәне

ПРОРО́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое алдан (дөрөҫ) әйтелгән, дөрөҫ; **проро́ческие слова́** алдан әйтелгән һүҙҙәр

ПРОРО́ЧЕСТВО *с* **1.** *рел.* пәйғәмбәрлек **2.** (*предвидение*) алдан күреүсәнлек, әүлиәлек, күрәҙәлек

ПРОРО́ЧЕСТВОВАТЬ *несов.* **1.** *рел.* пәйғәмбәрлек итеү **2.** алдан әйтеү, әүлиәлек итеү, күрәҙәлек итеү

ПРОРО́ЧИТЬ *несов. что* алдан әйтеп ҡуйыу, әүлиәлек (күрәҙәлек) итеү; **проро́чить непого́ду** көн боҙолоуын алдан әйтеү

ПРОРУБА́ТЬ *несов. см.* **проруби́ть**

ПРОРУБИ́ТЬ *сов. что* **1.** (сабып) тишеү, уйыу; **проруби́ть окно́** тәҙрә уйыу **2.** (ҡырҡып) юл ярыу, юл һалыу; **проруби́ть доро́гу в лесу́** урманда юл ярыу

ПРО́РУБЬ *ж* мәке; **сде́лать про́рубь** мәке уйыу

ПРОРУ́ХА *ж*; *прост.* яңылышлыҡ, хата ♦ **и на стару́ху быва́ет прору́ха** мулла ҡыҙында ла ғәйеп була

ПРОРЫ́В *м* **1.** *см.* **прорва́ть** — **прорыва́ть** 1—3, **прорва́ться** — **прорыва́ться** 1—4; **2.** (*прорванное место*) йырылған урын; **проры́в в плоти́не** быуалағы йырылған урын **3.** *перен.* өҙөклөк; **проры́в в рабо́те** эштәге өҙөклөк

ПРОРЫВА́ТЬ I *несов. см.* **прорва́ть**

ПРОРЫВА́ТЬ II *несов. см.* **проры́ть**

ПРОРЫВА́ТЬСЯ I *несов.* **1.** *см.* **прорва́ться 2.** *страд. от* **прорыва́ть** I

ПРОРЫВА́ТЬСЯ II *несов.* **1.** *см.* **проры́ться** 1; **2.** *страд. от* **прорыва́ть** II

ПРОРЫ́ТЬ *сов. что* **1.** ҡаҙып тишеү, үтәләй ҡаҙып сығыу; **проры́ть дыру́ под стено́й** стена аҫтынан ҡаҙып тишек яһау **2.** ҡаҙып (соҡоп) үтеү; **проры́ть кана́л** канал ҡаҙып үтеү

ПРОРЫ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*рытьём, напором проложить путь*) ҡаҙып (йырып) сығыу **2.** *разг.* ҡаҙыныу, аҡтарыныу (*күпмелер ваҡыт*); **проры́ться в бума́гах це́лый час** сәғәт буйы ҡағыҙҙарҙа ҡаҙыныу

ПРОСА́ЛИВАТЬ I *несов. см.* **проса́лить**

ПРОСА́ЛИВАТЬ II *несов. см.* **просоли́ть**

ПРОСА́ЛИВАТЬСЯ I *несов.* **1.** *см.* **проса́литься 2.** *страд. от* **проса́ливать** I

ПРОСА́ЛИВАТЬСЯ II *несов.* **1.** *см.* **просоли́ться 2.** *страд. от* **проса́ливать** II

ПРОСА́ЛИТЬ *сов. что* **1.** майлау, май һеңдереү; **проса́лить бума́гу** ҡағыҙға май һеңдереү **2.** майландырыу, майға буяу, май тейҙереү; **проса́лить брю́ки** салбарҙы майға буяу

ПРОСА́ЛИТЬСЯ *сов.* майланыу, май һеңеү (буялыу); **бума́га проса́лилась** ҡағыҙға май һеңгән

ПРОСА́ЧИВАТЬСЯ *несов. см.* **просочи́ться**

ПРОСВА́ТАТЬ *сов. кого* йәрәшеү, ҡыҙ килешеү (*ҡыҙҙы кейәүгә бирергә ризалашыу*)

ПРОСВА́ТЫВАТЬ *несов. см.* **просва́тать**

ПРОСВЕ́РЛИВАТЬ *несов. см.* **просверли́ть**

ПРОСВЕРЛИ́ТЬ *сов. что* бырау менән тишеү, быраулап тишеү; **просверли́ть до́ску** таҡтаны быраулап тишеү

ПРОСВЕ́Т *м* **1.** яҡтылыҡ, яҡты һыҙат; **просве́т в ту́чах** болоттар араһындағы яҡтылыҡ **2.** (*промежуток между предметами*) ара, аралыҡ, асыҡлыҡ; **просве́т ме́жду столба́ми** бағаналар араһы **3.** *перен.* (*облегчение*) еңеллек, рәхәтлек, өмөт; **ожида́ть просве́та** еңеллек көтөү **4.** (*проём*) иң, киңлек **5.** (*цветная полоса на погонах*) буй һыҙат

ПРОСВЕТИ́ТЕЛЬ *м* мәғрифәтсе, аң-белем таратыусы

ПРОСВЕТИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое мәғрифәтселек ...ы, аң-белем таратыу ...ы, ағартыу ...ы; **просвети́тельная рабо́та** аң-белем таратыу эше

ПРОСВЕТИ́ТЕЛЬСКИЙ, -ая, -ое мәғрифәтселек ...ы, аң-белем таратыу ...ы, ағартыу ...ы, мәғрифәтсе ...ы; **просвети́тельские иде́и** мәғрифәтселек идеялары

ПРОСВЕТИ́ТЕЛЬСТВО *с* мәғрифәтселек, аң-белем таратыу, ағартыу эше

ПРОСВЕТИ́ТЬ I *сов.* **1.** *что* яҡтыртыу, яҡтыртып ҡарау, яҡтыға ҡуйып ҡарау **2.** *кого-что* (*исследовать с помощью рентгеновских лучей*) (рентгенда) ҡарау; **просвети́ть лёгкие** үпкәләрҙе ҡарау

ПРОСВЕТИ́ТЬ II *сов. кого-что* аң-белем таратыу, ағартыу, белемле итеү; **просвети́ть населе́ние** халыҡҡа аң-белем таратыу

ПРОСВЕТИ́ТЬСЯ I *сов.*; *разг.* яҡтыртылыу, яҡтылыҡ аша үткәрелеү

ПРОСВЕТИ́ТЬСЯ II *сов.* аң-белем алыу, белемгә эйә булыу

ПРОСВЕТЛЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **просветли́ть** — **просветля́ть**, **просветли́ться** — **просветля́ться** **2.** *см.* **просветле́ть** **3.** (*ясность сознания*) аңдың дөрөҫлөгө (асыҡлығы), аң-зиһене дөрөҫ булыу

ПРОСВЕТЛЁННОСТЬ *ж* **1.** яҡты (асыҡ) күңеллелек, рухи ҡәнәғәтлек **2.** *см.* **просветле́ние** 3

ПРОСВЕТЛЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **просветли́ть** **2.** *прил.* яҡты, шатлыҡлы, асыҡ, яҡты (асыҡ) күңелле; **просветлённое лицо́** яҡты йөҙ

ПРОСВЕТЛЕ́ТЬ *сов.*; *прям.*, *перен.* яҡтырыу, асылыу, яҡтырып (асылып) китеү; **не́бо просветле́ло** күк йөҙө яҡтырып китте; **лицо́ его́ просветле́ло** йөҙө асылып китте

ПРОСВЕТЛИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** яҡтыртыу, асыҡлау, яҡтыраҡ (асығыраҡ) итеү; **просветли́ть ли́ца на карти́не** һүрәттә кеше йөҙҙәрен асығыраҡ итеү **2.** *перен.* (*дать радость*) һуғарылыу, күңелгә шатлыҡ биреү (өҫтәү)

ПРОСВЕТЛИ́ТЬСЯ *сов.*; *прям.*, *перен.* асыҡланыу; **жи́дкость просветли́лась** шыйыҡса асыҡланды; **ум просветли́лся** зиһене асыҡланды

ПРОСВЕТЛЯ́ТЬ *несов. см.* **просветли́ть**

ПРОСВЕТЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **просветли́ться** **2.** *страд. от* **просветля́ть**

ПРОСВЕ́ЧИВАТЬ *несов.* **1.** *см.* **просвети́ть** I; **2.** (*светиться сквозь что-л.*) яҡтыһы төшөү, (аша) яҡты күренеү **3.** (*виднеться сквозь что-л.*) үтә күренеү, күренеп тороу **4.** *перен.* (*обнаруживаться — о внутреннем состоянии, свойстве*) һиҙелеү, һиҙелеп (күренеп) тороу, үтә күренеү

ПРОСВЕ́ЧИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **просвети́ться** I; **2.** *страд. от* **просве́чивать** 1

ПРОСВЕЩА́ТЬ *несов. см.* **просвети́ть** II

ПРОСВЕЩА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **просвети́ться** II; **2.** *страд. от* **просвеща́ть**

ПРОСВЕЩЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **просвети́ть** II — **просвеща́ть** **2.** мәғариф; **министе́рство просвеще́ния** мәғариф министрлығы **3.** (*прогрессивное идейное течение XVIII — нач. XIX вв.*) Мәғрифәтселек; **эпо́ха Просвеще́ния** Мәғрифәтселек дәүере

ПРОСВЕЩЁННОСТЬ *ж* уҡымышлылыҡ, белемлелек

ПРОСВЕЩЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **просвети́ть** II; **2.** *прил.* уҡымышлы, белемле; **просвещённый челове́к** уҡымышлы кеше

ПРОСВИСТА́ТЬ *несов. см.* **просвисте́ть**

ПРОСВИСТЕ́ТЬ *сов.* **1.** һыҙғырыу, һыҙғырып ебәреү; **су́слик просвисте́л** йомран һыҙғырып ебәрҙе **2.** *что* һыҙғырып көйләү (көй сығарыу); **просвисте́ть марш** маршты һыҙғырып көйләү **3.** һыҙғырып үтеү, выжт итеп ҡалыу; **пу́ля просвисте́ла** пуля һыҙғырып үтте

ПРО́СЕДЬ *ж* **1.** сал; **во́лосы с про́седью** сал ингән сәс **2.** (*в мехе*) аҡ төктәр; **мех с про́седью** аҡ төктәр булған йәнлек тиреһе

ПРОСЕ́ИВАТЬ *несов. см.* **просе́ять**

ПРОСЕ́ИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **просе́яться** **2.** *страд. от* **просе́ивать**

ПРО́СЕКА *ж*; *спец.* ярынты, ҡырҡынты; **противопожа́рная про́сека** урттән һаҡлау ҡырҡынтыһы; **проложи́ть про́секу** ярынты һалыу

ПРОСЁЛОК *м* ауыл-ара юл (*ком-таш түшәлмәгән юл*)

ПРОСЁЛОЧНЫЙ, -ая, -ое ауыл-ара, ауыл ...ы; **просёлочная доро́га** ауыл-ара юл

ПРОСЕ́ЯТЬ *сов. что* иләү, иләктән үткәреү; **просе́ять муку́** он иләү

ПРОСЕ́ЯТЬСЯ *сов.* **1.** (*сквозь сито*) иләнеү **2.** (*просыпаться — о чём-л. сыпучем*) ҡойолоу, түгелеү

ПРОСИДЕ́ТЬ *сов.* **1.** ултырыу, ултырып тороу (уҙғарыу) (*күпмелер ваҡыт*); **просиде́ть в гостя́х до ве́чера** ҡунаҡта кискә тиклем ултырыу **2.** *разг.* (*пробыть*) булыу, ҡалыу, тороу, ултырыу; **просиде́ть в го́роде це́лую неде́лю** ҡалала аҙна буйы тороу **3.** *что*; *разг.* (*протереть при долгом сидении*) ултырып туҙҙырыу, ултыра-ултыра тишеү (туҙҙырыу); **просиде́ть брю́ки** ултыра-ултыра салбар туҙҙырыу

ПРОСИ́ЖИВАТЬ *несов. см.* **просиде́ть**

ПРО́СИНЬ *ж* күкһел төҫ, күкшеллек; **бе́лый с про́синью** күкһел аҡ төҫ

ПРОСИ́ТЕЛЬ *м* и **ПРОСИ́ТЕЛЬНИЦА** *ж*; *уст.* һораусы, үтенеүсе

ПРОСИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое ялыныулы, үтенесле; **проси́тельный взгляд** үтенесле ҡараш

ПРОСИ́ТЬ *несов.* **1.** *кого-что, чего, с союзом "чтобы"* и *с неопр.* һорау, үтенеү; **проси́ть по́мощи** ярҙам һорау; **проси́ть пить** эсергә һорау; **проси́ть разреше́ния** рөхсәт һорау **2.** *кого-что, за кого-что* и *без доп.* (*хлопотать*) үтенеү, юллау, һорау; **проси́ть за дру́га** дуҫ өсөн үтенеү **3.** *кого-что* и *без доп.* (*приглашать, звать*) саҡырыу; **проси́ть госте́й к столу́** ҡунаҡтарҙы өҫтәл янына саҡырыу **4.** *что* и *без доп.*; *разг.* (хаҡ) һорау; **проси́ть до́брого** ҡиммәт һорау **5.** *уст.* (*собирать милостыню*) һораныу, хәйерселәү, хәйер һорау ♦ **прошу́ (вас)** рәхим итегеҙ; **прошу́ поко́рно** түбәнселек менән үтенәм; **ми́лости про́сим** *см.* **ми́лость**; **проси́ть руки́** һоратыу (*кейәүгә сығырға тәҡдим итеү*)

ПРОСИ́ТЬСЯ *несов.*; *разг.* **1.** һорау, рөхсәт һорау; **проси́ться спать** йоҡларға рөхсәт һорау **2.** (*о принятии, зачислении*) алыуҙы һорау; **проси́ться на рабо́ту** эшкә алыуҙы һорау **3.** *перен.* -ғы/-ге килеп тороу, тип тороу; **ви́ды Ура́ла про́сятся на полотно́** Урал күренештәрен һүрәткә төшөргө килеп тора

ПРОСИЯ́ТЬ *сов.* **1.** балҡыу, балҡып китеү, нур һибеү (сәсеү); **со́лнце просия́ло** ҡояш балҡып китте **2.** *перен.* (*стать радостным*) йөҙ асылып (балҡып, яҡтырып) китеү

ПРОСКАКА́ТЬ *сов.* **1.** (*о всаднике*) сабып үтеп (уҙып) китеү; (*о животном*) саптырып уҙыу; **проскака́ть по у́лице** урамдан сабып үтеп китеү **2.** (*пробежать скачками*) һикереп (ырғып) барыу, үтеү; **проскака́ть на одно́й ноге́** һыңар аяҡта һикереп үтеү

ПРОСКА́КИВАТЬ *несов.* **1.** *см.* **проскочи́ть** **2.** *см.* **проскака́ть**

ПРОСКА́ЛЬЗЫВАТЬ *несов. см.* **проскользну́ть**

ПРОСКВОЗИ́ТЬ *сов. кого*; *безл.* (*продуть*) ел бәреү (тейеү), ел һуғыу

ПРОСКЛОНЯ́ТЬ *сов. см.* **склоня́ть** 2; **просклоня́ть существи́тельное** исемде килеш менән үҙгәртеү

ПРОСКОБЛИ́ТЬ *сов. что* ҡырып (ышҡып) тишеү, тишеп сығарыу

ПРОСКОЛЬЗНУ́ТЬ сов. **1.** (*незаметно пробраться*) һиҙҙермәй генә (шыпырт ҡына) үтеп (инеп) китеү **2.** *перен.* (*промелькнуть*) сағылыу, сағылып китеү, һиҙелеп (беленеп) ҡалыу; **в его́ взгля́де проскользну́ла иро́ния** уның ҡарашында мыҫҡыллау һиҙелеп ҡалды

ПРОСКОЧИ́ТЬ *сов.* **1.** (*быстро пройти, миновать, проехать*) елеп (ялт итеп) үтеп китеү **2.** (*проникнуть, пробраться*) тиҙ үтеү, (үтеп) инеү (кереү); **проскочи́ть в ко́мнату** бүлмәгә үтеп инеү **3.** (*проскользнуть*) төшөү, төшөп китеү; **иго́лка проскочи́ла в щель** энә ярыҡҡа төшөп китте **4.** *перен.*, *разг.* (*попасть куда-л.*) эләгеү, инеп (эләгеп) китеү; **проскочи́ть в институ́т** институтҡа эләгеү **5.** *перен.*, *разг.* (*появиться где-л. по упущению*) китеү, ебәрелеү; **в корректу́ре проскочи́ли опеча́тки** корректурала хаталар киткән

ПРОСКРИПЕ́ТЬ *сов.* **1.** (*издать скрип*) шығырлау, шағыр-шоғор килеү **2.** *разг.* (*проговорить скрипучим голосом*) ыңғырашып һөйләшеү

ПРОСКУЧА́ТЬ *сов.* эс бошоу, бойоғоп (эсе бошоп, күңелһеҙ) йөрөү (*күпмелер ваҡыт*); **проскуча́ть весь ве́чер** кис буйы бойоғоп йөрөү

ПРОСЛА́БИТЬ *сов. кого*; *безл.* эс йомшау, эс китеү; **ребёнка просла́било** баланың эсе йомшаны

ПРОСЛА́ВИТЬ *сов. кого-что* **1.** данлау, данлыҡлау, данын күтәреү; **просла́вить полк по́двигами** полкты батырлыҡтар менән данлау **2.** (*восхвалить*) дан йырлау, маҡтау; **просла́вить же́нщину** ҡатын-ҡыҙға дан йырлау **3.** *разг.* (*ославить*) данын сығарыу (һатыу), яманатын һатыу

ПРОСЛА́ВИТЬСЯ *сов. чем* и *без доп.* **1.** дан ҡаҙаныу, шөһрәт алыу; **просла́виться дела́ми** эш менән дан ҡаҙаныу **2.** дан таралыу (сығыу), яманат сығыу; **просла́виться жесто́костью** аяуһыҙ булып даны сығыу

ПРОСЛА́ВЛЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **просла́вить** **2.** *прил.* данлы, данлыҡлы, дан ҡаҙанған, мәшһүр; **просла́вленный арти́ст** данлыҡлы артист

ПРОСЛАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **просла́вить**

ПРОСЛАВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **просла́виться** **2.** *страд. от* **прославля́ть**

ПРОСЛА́ИВАТЬ *несов. см.* **прослои́ть**

ПРОСЛЕДИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* (*выследить*) һағалап тотоу, күҙәтеп эләктереү, эҙенә төшөү **2.** *что* (*изучить последовательно*) күҙәтеп барыу (тороу), эҙмә-эҙлекле өйрәнеү **3.** *за чем* күҙәтеү; **проследи́ть за исполне́нием реше́ния** ҡарарҙың үтәлешен күҙәтеү

ПРОСЛЕ́ДОВАТЬ *сов.* йүнәлеү, барыу, китеү, үтеп китеү, китеп барыу; **просле́довал по́езд** поезд үтеп китте

ПРОСЛЕ́ЖИВАТЬ *несов. см.* **проследи́ть**

ПРОСЛЕЗИ́ТЬСЯ *сов.* күҙгә йәш килеү, күҙҙәр йәшләнеү

ПРОСЛОИ́ТЬ *сов. что, чем* ҡатлау, ҡат-ҡат итеп һалыу

ПРОСЛО́ЙКА *ж* **1.** *см.* **прослои́ть** — **просла́ивать** **2.** (*слой*) ҡатлам, ҡат; **просло́йка кре́ма в пиро́жном** пирожныйҙағы крем ҡатламы **3.** (*социальная группа*) ҡатлам; **рабо́чая просло́йка** эшселәр ҡатламы

ПРОСЛУЖИ́ТЬ *сов.* **1.** хеҙмәт итеү (*күпмелер ваҡыт*); **прослужи́ть де́сять лет** ун йыл

хеҙмәт итеү **2.** тотонолоу, етеү, йөрөү (*күпмелер ваҡыт*); **ши́ны прослужи́ли до́лго** шиналар оҙаҡҡа етте

ПРОСЛУ́ШАТЬ *сов. кого-что* **1.** тыңлау; **прослу́шать о́перу** опера тыңлау **2.** тыңлап ҡарау (тикшереү); **прослу́шать лёгкие** үпкәләрҙе тыңлап ҡарау **3.** *разг.* (*пропустить*) ишетмәй ҡалыу; **прослу́шать отве́т** яуапты ишетмәй ҡалыу

ПРОСЛУ́ШИВАТЬ *несов. см.* **прослу́шать**

ПРОСЛЫ́ТЬ *сов. кем-чем* танылыу, даны (исеме) сығыу, даны таралыу (*яҡшы йәки насар яҡтан*)

ПРОСЛЫ́ШАТЬ *сов. что, о чём*; *разг.* ишетеү, ишетеп белеү

ПРОСМА́ЛИВАТЬ *несов. см.* **просмоли́ть**

ПРОСМА́ЛИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **просмоли́ться 2.** *страд. от* **просма́ливать**

ПРОСМА́ТРИВАТЬ *несов. см.* **просмотре́ть**

ПРОСМОЛИ́ТЬ *сов. что* ыҫмалалау, ыҫмалалап сығыу; **просмоли́ть ло́дку** кәмәне ыҫмалалау

ПРОСМОЛИ́ТЬСЯ *сов.* ыҫмалаланыу, ыҫмала һеңеү

ПРОСМО́ТР *м* **1.** *см.* **просмотре́ть — просма́тривать**; **просмо́тр спекта́кля** спектакль ҡарау **2.** (*недосмотр*) хата, күрмәй (һиҙмәй) ҡалыу; **просмо́тр в ша́хматной игре́** шахмат уйынында ебәрелгән хата

ПРОСМОТРЕ́ТЬ *сов.* **1.** *что* ҡарау, ҡарап (танышып) сығыу, күҙҙән үткәреү; **просмотре́ть газе́ту** гәзитте ҡарап сығыу; **просмотре́ть но́вый фильм** яңы фильм ҡарау **2.** *кого-что* (*пропустить*) күрмәй ҡалыу, күрмәй үткәреү; **просмотре́ть оши́бку** хатаны күрмәй үткәреү ♦ **просмотре́ть (все) глаза́** *см.* **глаз**

ПРОСМО́ТРОВЫЙ, -ая, -ое ҡарау ...ы, ҡарап үткәреү ...ы; **просмо́тровый зал** ҡарау залы

ПРОСНУ́ТЬСЯ *сов.*; *прям., перен.* уяныу; **просну́ться ра́но** иртә тороу; **лес просну́лся** урман уянды; **любо́вь просну́лась** мөхәббәт уянды

ПРО́СО *с* тары; **се́ять про́со** тары сәсеү

ПРОСО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **просу́нуть**

ПРОСО́ВЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **просу́нуться 2.** *страд. от* **просо́вывать**

ПРОСО́ДИЯ *ж*; *лит.* просодия (**1.** *лингв. телмәрҙәге баҫымлы һәм баҫымһыҙ, оҙон һәм ҡыҫҡа ижектәрҙең әйтелеү системаһы* **2.** *әҙ. шиғырҙа ижектәр сиратланышы тураһындағы тәғлимәт*)

ПРОСО́Л *м* тоҙланыу кимәле; **просо́л ры́бы** балыҡтың тоҙланыу кимәле

ПРОСОЛИ́ТЬ *сов. что* тоҙлау, тоҙ һеңдереү

ПРОСОЛИ́ТЬСЯ *сов.* тоҙланыу, тоҙланып етеү; **ры́ба просоли́лась** балыҡ тоҙланған

ПРОСОРУ́ШКА *ж* тары һурҙыртҡыс

ПРОСО́ХНУТЬ *сов.* кибеү, кибеп бөтөү; **бельё просо́хло** кер кипкән

ПРОСОЧИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*о жидкости*) һарҡыу, үтеү; **вода́ просочи́лась в ло́дку** кәмәгә һыу үткән **2.** *перен.* (*о слухах*) таралыу, килеп етеү **3.** (*проникнуть*) үтеп инеү; **разве́дчики просочи́лись в тыл проти́вника** разведчиктар дошман тылына үтеп ингән

ПРОСПА́ТЬ *сов.* **1.** йоҡлау, йоҡлап алыу (*күпмелер ваҡыт*); **проспа́ть пять часо́в** биш сәғәт йоҡлау **2.** йоҡлап ҡалыу (китеү); **он проспа́л и опозда́л на по́езд** ул йоҡлап киткән һәм поезға һуңлаған **3.** *кого-что*; *разг.* йоҡлап күрмәй ҡалыу (үткәреп ебәреү, үтеп китеү); **проспа́ть ста́нцию** йоҡлап станцияны үтеп китеү

ПРОСПА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* йоҡлап айныу

ПРОСПЕ́КТ I *м* проспект (*киң, оҙон урам*); **проспе́кт Ми́ра** Тыныслыҡ проспекты

ПРОСПЕ́КТ II *м* проспект (**1.** *ҡыҫҡаса йөкмәтке, план* **2.** *тауарҙар исемлеге*); **проспе́кт журна́ла** журнал проспекты; **рекла́мный проспе́кт** реклама проспекты

ПРОСПИРТОВА́ТЬ *сов. кого-что* спиртлау, спирт һеңдереү; **проспиртова́ть кость** һөйәкте спиртлау

ПРОСПИРТОВА́ТЬСЯ *сов.* спиртланыу, спирт һеңеү

ПРОСПИРТО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **проспиртова́ть**

ПРОСПИРТО́ВЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **проспиртова́ться 2.** *страд. от* **проспирто́вывать**

ПРОСПО́РИТЬ *сов.* **1.** *что* и *без доп.* бәхәстә отолоу, бәхәсләшеп оттороу; **проспо́рить ты́сячу рубле́й** бәхәсләшеп мең һум оттороу **2.** бәхәсләшеү (*күпмелер ваҡыт*), бәхәсләшеп ваҡыт уҙғарыу

ПРОСПРЯГА́ТЬ *сов. см.* **спряга́ть**

ПРОСРО́ЧИВАТЬ *несов. см.* **просро́чить**

ПРОСРО́ЧИТЬ *сов. что* кисектереү, срок үткәреү, ваҡытында (срогында) түләмәү (үтәмәү һ.б.); **просро́чить креди́т** кредитты срогында түләмәү

ПРОСРО́ЧКА *ж см.* **просро́чить — просро́чивать**; **просро́чка платежа́** түләүҙе кисектереү

ПРОСТА́ВИТЬ *сов. что* яҙып ҡуйыу (сығарыу), күрһәтеү, ҡуйып сығыу, **проста́вить да́ту** көнөн яҙып ҡуйыу

ПРОСТАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **проста́вить**

ПРОСТА́ИВАТЬ *несов. см.* **простоя́ть** 1—3

ПРОСТА́К *м* **1.** *разг.* бер ҡатлы (хәйләһеҙ) кеше **2.** *театр.* бер ҡатлы кешеләр ролен башҡарыусы артист

ПРОСТА́ТА *ж*; *анат.* ирҙәрҙең енес биҙе

ПРОСТАТИ́Т *м*; *мед.* простатит (*ирҙәрҙең енес биҙе шешеүе*)

ПРОСТЕГА́ТЬ *сов. что* һырыу, һырып сығыу, күбеү, күбеп сығыу (*йөн, мамыҡ һалып үтәнән-үтә тегеү*); **простега́ть одея́ло** юрғанды һырып сығыу

ПРОСТЁГИВАТЬ *несов. см.* **простега́ть**

ПРОСТЕ́ЙШИЙ, -ая, -ее **1.** *превосх. ст. от* **просто́й** I 1; **2.** *в знач. сущ.* **просте́йшие** *мн.*; *зоол.* иң ябайҙар, иң ябай йән эйәләре (*бер күҙәнәклеләр*)

ПРОСТЕ́НОК *м* аралыҡ, ара (*тәҙрәләр, ишектәр араһындағы стена*)

ПРОСТЕРЕ́ТЬ *сов. что* **1.** һуҙыу, йәйеү; **простере́ть ру́ки** ҡулдарҙы һуҙыу **2.** *перен.* (*распространить*) таратыу, еткереү, йәйелдереү; **простере́ть своё отрица́ния** ҡабул итмәүеңде (инҡар итеүҙе) йәйелдереү ♦ **простере́ть объя́тия** ҡолас йәйеү

ПРОСТЕРЕ́ТЬСЯ *сов.* һуҙылыу, йәйелеү; **ве́тви ду́ба простёрлись до кры́ши** имәндең ботаҡтары ҡыйыҡҡа тиклем һуҙылған

ПРОСТЕ́ЦКИЙ, -ая, -ое *разг.* бик ябай, бер ҡатлы, хәйләһеҙ

ПРОСТИРА́ТЬ I *несов. см.* **простере́ть**

ПРОСТИРА́ТЬ II *сов.*; *разг.* **1.** *что* (*выстирать*) йыуыу, йыуып алыу **2.** *что* и *без доп.* (*стирать некоторое время*) йыуыу, йыуып ваҡыт үткәреү

ПРОСТИРА́ТЬСЯ *несов. см.* **простере́ться**

ПРОСТИ́РЫВАТЬ *несов. см.* **простира́ть** II 1

ПРОСТИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое ғәфү итерлек, кисерерлек; **прости́тельный посту́пок** ғәфү итерлек ҡылыҡ

ПРОСТИТУ́ТКА *ж* **1.** фәхишә, уйнашсы **2.** *разг.* һатлыҡ кеше, һатлыҡ йән

ПРОСТИТУ́ЦИЯ *ж* **1.** фәхишәлек, уйнашсылыҡ **2.** *перен.* һатылыусан булыу, һатлыҡлыҡ; **полити́ческая проститу́ция** сәйәси һатлыҡлыҡ, сәйәсәттә һатылыу

ПРОСТИ́ТЬ *сов. кого-что, кому-чему* ғәфү итеү, кисереү, ярлыҡау; **прости́те меня́** ғәфү итегеҙ мине ♦ **после́днее прости́ сказа́ть** бәхилләшеү, мәңгегә хушлашыу; **прости́-проща́й** *трад.-поэт. см.* **проща́ть** 2

ПРОСТИ́ТЬСЯ *сов. с кем-чем* и *без доп.* хушлашыу, һаубуллашыу ♦ **прости́ться с жи́знью** ғүмер менән хушлашыу, үлеү

ПРО́СТО 1. *нареч.* ябай, анһат, еңел; **обраща́ться с друзья́ми про́сто** дуҫтар менән ябай ғына аралашыу; **заговори́ть про́сто** еңел генә һөйләшеп алып китеү **2.** *в знач. усил. частицы*; *разг.* бөтөнләй, ысынлап та; **мне про́сто сты́дно** миңә ысынлап та оят **3.** *в знач. огранич. частицы*; *разг.* тик, ҡына/кенә; **мне про́сто нужны́ де́ньги** миңә аҡса ғына кәрәк ♦ **про́сто так** былай ғына, тик

ПРОСТОВА́ТЫЙ, -ая, -ое *разг.* **1.** (*простодушный*) бер ҡатлы(раҡ), хәйләһеҙ(ерәк) **2.** (*недалёкий*) үтә ябай (*еңелсә аҡыл йөрөтөүсән*)

ПРОСТОВОЛО́СЫЙ, -ая, -ое *разг.* яланбаш

ПРОСТОДУ́ШИЕ *с* эскерһеҙлек, хәйләһеҙлек, бер ҡатлылыҡ; **прояви́ть простоду́шие** бер ҡатлылыҡ күрһәтеү

ПРОСТОДУ́ШНЫЙ, -ая, -ое эскерһеҙ, хәйләһеҙ, бер ҡатлы; **быть простоду́шным** эскерһеҙ булыу

ПРОСТО́Й I, -ая, -ое **1.** (*не сложный*) ябай, еңел, анһат; **просто́е де́ло** ябай эш; **проста́я зада́ча** еңел мәсьәлә **2.** (*обыкновенный*) ябай, ғәҙәти; **просто́й слу́жащий** ғәҙәти хеҙмәткәр **3.** (*бесхитростный*) эскерһеҙ, хәйләһеҙ, бер ҡатлы, ябай; **просто́й челове́к** эскерһеҙ кеше **4.** (*недостаточно обработанный*) -маған/-мәгән; (*о муке*) эре (*он*); (*о шерсти*) ҡаты (*йөн*) ♦ **просты́м гла́зом** ябай күҙ менән; **просто́й сме́ртный** ябай кеше (*башҡаларҙан бер яғы менән дә айырылып тормаған*); **просто́е число́** *мат.* ябай һан; **просто́е предложе́ние** *грам.* ябай һөйләм

ПРОСТО́Й II *м* тик (буш, эшһеҙ) тороу, эшләмәү; **вы́нужденный просто́й** мәжбүри эшһеҙ тороу

ПРОСТО́ЙНЫЙ, -ая, -ое буш (тик, эшһеҙ) торған, эшләмәгән; **просто́йное вре́мя** буш торған ваҡыт

ПРОСТОКВА́ША *ж* әсегән һөт, сей ҡатыҡ

ПРОСТОНАРО́ДНЫЙ, -ая, -ое *уст.* ябай халыҡ ...ы, ябай халыҡҡа хас; **простонаро́дная речь** ябай халыҡ телмәре

ПРОСТОНА́ТЬ *сов.* **1.** ыңғырашыу, ыңғырашып ҡуйыу; **простона́ть во сне** төштә ыңғырашыу **2.** ыңғырашыу, ыңғырашып сығыу (ятыу) (*күпмелер ваҡыт*)

ПРОСТО́Р *м* **1.** киңлек, иркенлек; **степно́й просто́р** дала киңлеге **2.** (*свобода*) ирек, иркенлек, хөрлөк; **дать просто́р** ирек ҡуйыу, иркенлек биреү

ПРОСТОРЕ́ЧИЕ *с* **1.** ябай һөйләү теле **2.** *лингв.* һөйләү теленә хас һүҙ, һүҙбәйләнеш

ПРОСТОРЕ́ЧНЫЙ, -ая, -ое ябай һөйләү теле ...ы, ябай һөйләү теленә хас; **простореч́ное сло́во** ябай һөйләү теленә хас һүҙ

ПРОСТО́РНЫЙ, -ая, -ое киң, иркен; **просто́рный зал** иркен зал

ПРОСТОСЕРДЕ́ЧИЕ *с* саф күңеллелек, эскерһеҙлек; **прояви́ть простосерде́чие** саф күңеллелек күрһәтеү

ПРОСТОСЕРДЕ́ЧНЫЙ, -ая, -ое саф күңелле, эскерһеҙ; **простосерде́чный челове́к** эскерһеҙ кеше

ПРОСТОТА́ *ж* **1.** *в разн. знач.* ябайлыҡ; **простота́ оде́жды** кейемдең ябайлығы; **простота́ управле́ния маши́ной** машина менән идара итеүҙең ябайлығы **2.** эскерһеҙлек, ябайлыҡ, бер ҡатлылыҡ; **простота́ обще́ния** аралашыу ябайлығы

ПРОСТОФИ́ЛЯ *м* и *ж*; *разг.* асыҡ ауыҙ, бешмәгән, ебегән

ПРОСТОЯ́ТЬ *сов.* **1.** баҫып тороу, аяҡ өҫтө тороу, булыу, тороу; **простоя́ть у окна́** тәҙрә янында баҫып тороу; **простоя́ть на ста́нции су́тки** станцияла бер тәүлек тороу **2.** (*пробыть в без-*

действии) буш тороу, тик тороу, эшләмәү; **комба́йн простоя́л неде́лю** комбайн бер аҙна эшләмәне **3.** (*остаться без изменений в течение какого-л. времени*) тороу, түҙеү; **дом простои́т ещё до́лго** өй оҙаҡ торасаҡ әле

ПРОСТРА́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** бик киң, иркен; **простра́нное по́ле** бик киң ялан **2.** (*обстоятельный*) бик ентекле, ентекләп эшләнгән; **простра́нный докла́д** бик ентекле доклад

ПРОСТРА́НСТВО *с* **1.** киңлек; **возду́шное простра́нство** һауа киңлеге; **мирово́е простра́нство** ғаләм киңлеге **2.** *филос.* арауыҡ; **простра́нство и вре́мя** арауыҡ һәм ваҡыт **3.** (*место, способное вместить что-л.*) аралыҡ, ара, бушлыҡ; **свобо́дное простра́нство** буш ара **4.** (*большой участок земной поверхности*) ер, урын; **простра́нство ме́жду Во́лгой и Ура́лом** Урал менән Волга араһындағы ер

ПРОСТРА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **прострочи́ть**

ПРОСТРЕ́Л I *м* сәнсеп ауыртыу (*һыуыҡ тейеүҙән*)

ПРОСТРЕ́Л II *м* йоҡо үләне

ПРОСТРЕ́ЛИВАТЬ *несов. см.* **прострели́ть**

ПРОСТРЕЛИ́ТЬ *сов. кого-что* тишә атыу, атып тишеү; **прострели́ть ру́ку** ҡулды тишә атыу

ПРОСТРОЧИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* тегеп (ҡайып, йөйләп) сығыу; **прострочи́ть рука́в** еңде ҡайып сығыу **2.** *разг.* (*дать очередь из автоматического оружия*) ут һиптереү (яуҙырыу)

ПРОСТУ́ДА *ж* һалҡын (һыуыҡ) тейеү; **лечи́ться от просту́ды** һалҡын тейеүҙән дауаланыу

ПРОСТУДИ́ТЬ *сов. кого-что* һалҡын (һыуыҡ) тейҙереү, һалҡын (һыуыҡ) тейеү; **простуди́ть го́рло** тамаҡҡа һыуыҡ тейҙереү

ПРОСТУДИ́ТЬСЯ *сов.* һалҡын (һыуыҡ) тейҙереү (алдырыу, тейеү, алыу, үткәреү); **ребёнок простуди́лся** бала һыуыҡ тейҙергән

ПРОСТУ́ДНЫЙ, -ая, -ое һалҡын (һыуыҡ) тейеүҙән булған; **просту́дные заболева́ния** һыуыҡ тейеүҙән булған ауырыуҙар

ПРОСТУЖА́ТЬ *несов. см.* **простуди́ть**

ПРОСТУЖА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **простуди́ться 2.** *страд. от* **простужа́ть**

ПРОСТУ́ЖЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **простуди́ть 2.** *прил.* һыуыҡ тейеүҙән боҙолған, һыуыҡ тейгән; **просту́женный го́лос** һыуыҡ тейгән тауыш

ПРОСТУ́КАТЬ *сов.* **1.** шаҡылдатыу, туҡылдатыу, шаҡылдатып алыу **2.** *см.* **простуча́ть** 2; **3.** *кого-что* ҡағып (туҡылдатып) тыңлап ҡарау; **просту́кать лёгкие** үпкәне бармаҡ менән ҡағып тыңлап ҡарау

ПРОСТУ́КИВАТЬ *несов. см.* **просту́кать**

ПРОСТУПА́ТЬ *несов. см.* **проступи́ть**

ПРОСТУПИ́ТЬ *сов.* **1.** сығыу, бәреп (өҫкә) сығыу; **пот проступи́л у него́ на лице́** битенә тир бәреп сыҡты **2.** (*стать слегка видимым*) күренә башлау, бер аҙ күренеү

ПРОСТУ́ПОК *м* яҙыҡлыҡ, ғәйеп эш, ғәйеп; **прости́ть ме́лкие просту́пки** ваҡ ғәйептәрҙе кисереү

ПРОСТУЧА́ТЬ *сов.* **1.** *что* и *без доп.* шаҡылдатыу, туҡылдатыу, шаҡылдатып алыу **2.** *что* и *без доп.* шаҡылдатып (туҡылдатып) белдереү (хәбәр биреү) **3.** шаҡылдатып тороу (йөрөү) (*күпмелер ваҡыт*)

ПРОСТЫ́ННЫЙ, -ая, -ое япмалыҡ, йәймәлек, япмаға (йәймәгә) яраҡлы; **просты́нный материа́л** йәймәлек материал

ПРОСТЫНЯ́ *ж* япма, йәймә; **полотня́ная простыня́** киндер йәймә

ПРОСТЫ́ТЬ и **ПРОСТЫ́НУТЬ** *сов.*; *разг.* **1.** (*остыть*) һыуыныу, һыуыу, һалҡынайыу; **суп просты́л** аш һыуынған **2.** (*простудиться*) һалҡын (һыуыҡ) тейҙереү (алдырыу, тейеү, алыу, үткәреү); **ребёнок просты́л** бала һыуыҡ тейҙергән ♦ **(и) след просты́л** *см.* **след**

ПРОСУ́НУТЬ *сов. кого-что* тығыу, тығып ҡуйыу, һуҙыу, һоноу; **просу́нуть ру́ку** ҡулды тығыу

ПРОСУ́НУТЬСЯ *сов.* тығылыу, һуҙылыу, һонолоу

ПРОСУ́ШИВАТЬ *несов. см.* **просуши́ть**

ПРОСУ́ШИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **просуши́ться 2.** *страд. от* **просу́шивать**

ПРОСУШИ́ТЬ *сов. что* яҡшылап киптереү, киптереп еткереү; **просуши́ть ва́ленки** быйманы яҡшылап киптереү

ПРОСУШИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** яҡшы кибеү, кибеп етеү; **оде́жда просуши́лась** кейем кипкән **2.** (*просушить на себе одежду, обувь*) киптереү, кибенеү, киптеренеү

ПРОСУЩЕСТВОВА́ТЬ *сов.* **1.** (*прожить*) йәшәү, тороу, ғүмер итеү; **просуществова́ть сто лет** йөҙ йыл йәшәү **2.** (*продлиться, функционировать*) йәшәү, сығыу, дауам итеү; **газе́та просуществова́ла три го́да** гәзит өс йыл сыҡты

ПРОСЧЁТ *м* **1.** *см.* **просчита́ть** — **просчи́тывать** 1; **2.** (*ошибка в счёте*) яңылыш иҫәп, хата иҫәп **3.** (*ошибка в предположениях, промах*) яңылыш яҙыу, уйҙағы (эштәге) хата

ПРОСЧИТА́ТЬ *сов.* **1.** *что* (*сосчитать*) һанау, иҫәпләү, һанап (иҫәпләп) сығыу; **просчита́ть де́ньги** аҡсаны һанау **2.** *что* и *без доп.* (*ошибиться в счёте*) яңылыш иҫәпләү, һанағанда (иҫәпләгәндә) яңылышыу; **просчита́ть ты́сячу рубле́й** мең һумға яңылыш иҫәпләү

ПРОСЧИТА́ТЬСЯ *сов.* **1.** яңылыш артыҡ биреү, иҫәпләшкәндә яңылышыу; **просчита́ться на сто рубле́й** йөҙ һумды яңылыш артыҡ биреү **2.** (*ошибиться в предположениях*) иҫәптә (уйниәттә) яңылышыу, уй (эш) барып сыҡмау

ПРОСЧИ́ТЫВАТЬ *несов. см.* **просчита́ть**

ПРОСЧИ́ТЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **просчита́ться 2.** *страд. от* **просчи́тывать**

ПРО́СЫП и **ПРОСЫ́П: без про́сыпу (про́сыпа)** уянмайынса, һис уянмай, баш та ҡалҡытмай, бер ни белмәй

ПРОСЫ́ПАТЬ *сов. что* түгеү, сәсеү, түгеп (сәсеп) ебәреү; **просы́пать пшено́** тары ярмаһын түгеп ебәреү

ПРОСЫПА́ТЬ I *несов. см.* **проспа́ть**

ПРОСЫПА́ТЬ II *несов. см.* **просы́пать**

ПРОСЫ́ПАТЬСЯ *сов.* сәселеү, түгелеү, сәселеп (түгелеп) китеү; **из мешка́ просы́палось зерно́** тоҡтан иген ҡойолған

ПРОСЫПА́ТЬСЯ I *несов. см.* **просну́ться**

ПРОСЫПА́ТЬСЯ II *несов.* **1.** *см.* **просы́паться 2.** *страд. от* **просыпа́ть** II

ПРОСЫХА́ТЬ *несов. см.* **просо́хнуть**

ПРО́СЬБА *ж* һорау, үтенес; **обрати́ться с про́сьбой** үтенес менән мөрәжәғәт итеү

ПРОСЯНО́Й, -ая, -ое тары ...ы; **просяна́я соло́ма** тары һаламы

ПРОТА́ИВАТЬ *несов. см.* **прота́ять** 1, 2

ПРОТА́ЛИНА *ж* асылған урын, ҡара ер (*яҙ көнө ҡарҙан, боҙҙан әрселгән ер*); **весе́нние прота́лины** яҙғы ҡара ерҙәр

ПРОТА́ЛКИВАТЬ *несов. см.* **протолка́ть, протолкну́ть**

ПРОТА́ЛКИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **прота́лкивать**

ПРОТА́ПЛИВАТЬ *несов. что* и *без доп.* яға-яға тороу, яғып-яғып алыу; **прота́пливать печь** мейесте яға-яға тороу

ПРОТА́ПЛИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **прота́пливать**

ПРОТА́ПТЫВАТЬ *несов. см.* **протопта́ть**

ПРОТАРА́НИВАТЬ *несов. см.* **протара́нить**

ПРОТАРА́НИТЬ *сов. что* таранлау, төкөтөү, төкөтөп китеү; **протара́нить ка́тер** катерҙы төкөтөү

ПРОТА́СКИВАТЬ *несов. см.* **протащи́ть**

ПРОТА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **проточи́ть**

ПРОТАЩИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** һөйрәү, һөйрәп алып китеү (барыу); **протащи́ть мешо́к** тоҡто һөйрәп алып китеү **2.** (*пронести через что-л., между чем-л.*) үтә (аша) алып сығыу (индереү), үткәреү **3.** *перен., разг.* (*провести обманным путём*) үткәреү, үткәреп ебәреү; **протащи́ть свой прое́кт** үҙ проектыңды үткәреп ебәреү **4.** *разг.* (*подвергнуть критике*) ҡаты тәнҡитләү

ПРОТА́ЯТЬ *сов.* **1.** (*растаять*) иреү, ирең бөтөү **2.** *что* (*подвергая таянию, сделать отверстие в снегу и т.п.*) иретеү, иретеп бөтөрөү **3.** иреү (*ҡупмелер ваҡыт*); **снег прота́ял с ме́сяц** ҡар бер айға яҡын ирене

ПРОТЕЖЕ́ *м* и *ж нескл.*; *книжн.* протеже (*кемдеңдер ҡанат аҫтында булған кеше*)

ПРОТЕЖИ́РОВАТЬ *несов. кого, кому-чему*; *книжн.* яҡлау, әрсәләү, ҡурсалау, ҡанат аҫтына алыу

ПРОТЕ́З *м* протез; **зубны́е проте́зы** теш протезы

ПРОТЕЗИ́РОВАТЬ *сов., несов. кого-что* протез ҡуйыу, протезлау (*яһалма ағза ҡуйыу*)

ПРОТЕ́ЗНЫЙ, -ая, -ое протез ...ы, протез яһау ...ы; **проте́зная мастерска́я** протез яһау оҫтаханаһы

ПРОТЕКА́ТЬ *несов. см.* **проте́чь**

ПРОТЕКТОРА́Т *м* протекторат (*икенсе бер көслөрәк дәүләт тарафынан үҙ аллылығы нык сикләнгән дәүләт һәм шундай колониаль бәйлелек формаһы*)

ПРОТЕКЦИОНИ́ЗМ *м*; *эк.* протекционизм (*сит илдәрҙән индерелә торған тауарға ҙур пошлина һалып, үҙ милли иҡтисадын һаҡлау сәйәсәте*); **протекциони́зм развива́ющихся стран** үҫеүсе илдәр протекционизмы

ПРОТЕКЦИОНИ́СТ *м* протекционист (*протекционизм яҡлы кеше*)

ПРОТЕКЦИОНИ́СТСКИЙ, -ая, -ое протекционистик; **протекциони́стская поли́тика** протекционистик сәйәсәт

ПРОТЕ́КЦИЯ *ж* яҡлау, ҡанат аҫтына алыу

ПРОТЕРЕ́ТЬ *сов. что* **1.** ышҡып (ҡырып) тишеү, ышҡый-ышҡый тишеп сығарыу; **протере́ть бума́гу рези́нкой до дыр** ҡағыҙҙы юйғыс менән юйып тишеү **2.** (*вытирая, очистить*) һөртөп (ышҡып) таҙартыу, һөртөп алыу; **протере́ть окно́** тәҙрәне һөртөү **3.** (*через сито и т.п.*) ҡырыу, үткәреү ♦ **протере́ть глаза́**: 1) күҙҙе тырнап асыу (*йоҡонан уяныу*); 2) аңға килеү (*көтөлмәгән хәлдән*)

ПРОТЕРЕ́ТЬСЯ *сов.* ышҡылып (өйкәлеп, ҡырылып) тишелеү, тишелеп сығыу; **брю́ки протёрлись** салбар ышҡылып тишелгән

ПРОТЕ́СТ *м* протест (**1.** *ҡиҫкен ҡаршылыҡ* **2.** *фин. векселдең ваҡытында түләнмәгәнен рәсми белдереү* **3.** *юр. берәй ҡарар менән килешмәгәнлекте рәсми белдереү*); **заяви́ть проте́ст** протест белдереү; **проте́ст прокуро́ра** прокурор протесы

ПРОТЕСТА́НТ *м* и **ПРОТЕСТА́НТКА** *ж* **1.** протестант (*протестантлыҡты тотоусы*) **2.** *книжн.* протест белдереүсе

ПРОТЕСТАНТИ́ЗМ *м* протестантлыҡ (*христиан динендәге бер йүнәлеш*)

ПРОТЕСТА́НТСКИЙ, -ая, -ое протестант(тар) ...ы; **протеста́нтская це́рковь** протестанттар сиркәүе

ПРОТЕСТА́НТСТВО *с см.* **протестанти́зм**

ПРОТЕСТОВА́ТЬ 1. *несов.* протест (ризаһыҙлыҡ) белдереү; **протестова́ть про́тив го́нки вооруже́ний** ҡыҙыу ҡоралланыуға ҡаршы протест белдереү **2.** *сов., несов. что*; *фин.* протест ҡуйыу (биреү); **протестова́ть ве́ксель** векселгә протест ҡуйыу

ПРОТЕ́ЧЬ *сов.* **1.** (*о реке, ручье*) ағыу **2.** (*просочиться — о жидкости*) һарҡыу, һар-

ҡып үтеү (инеү) **3.** (*перестать удерживать жидкость*) һыу үтеү (үткәреү); **кры́ша протекла́** түбәнән һыу үткән **4.** (*о времени*) үтеү, уҙып китеү; **его́ де́тство протекло́ в дере́вне** уның бала сағы ауылда үтте

ПРО́ТИВ *предлог с род. п.* **1.** *в разн. знач.* ҡаршы, ҡара-ҡаршы; **сиде́ть про́тив окна́** тәҙрә ҡаршыһында ултырыу; **друг про́тив дру́га** берберейһенә ҡара-ҡаршы; **плыть про́тив тече́ния** ағымға ҡаршы йөҙөү **2.** (*при обозначении чего-л., находящегося в списке, перечне и т.п., рядом с которым что-л. пишется*) тураһына, эргәһенә; **поста́вить знак про́тив фами́лии** фамилияһы тураһына билдә ҡуйыу **3.** (*при указании на предмет, лицо и т.п., для борьбы с которым предпринимается какое-л. действие или применяется какое-л. средство*) -ҙан/-ҙән; **лека́рство про́тив ка́шля** йүткереүҙән дарыу **4.** *разг.* (*при указании на того, с кем-чем сопоставляется кто-что-л.*) ҡарағанда; **про́тив про́шлого го́да** былтырғыға ҡарағанда **5.** *в знач. сказ.* ҡаршы; **ты согла́сен? — Нет, про́тив** һин ризамы? — Юҡ, мин ҡаршы **6.** *в знач. сущ.* **про́тив** *с нескл.*; *разг.* ҡаршы (яҡ); **проду́мать за и про́тив** ыңғайын һәм ҡаршыһын уйлау

ПРО́ТИВЕНЬ *м* противень, икмәк тимере, ҡалай таба (*мейестә, духовкала икмәк, торт һ.б. бешерең өсөн ситтәре бөгөп эшләнгән дүрткел тимер*)

ПРОТИВИ́ТЕЛЬНЫЙ: **противи́тельный сою́з** *грам.* ҡаршы ҡуйыу теркәүесе (*мәҫ.*, "*ләкин*", "*ә*" *һ.б.*)

ПРОТИ́ВИТЬСЯ *несов. кому-чему* ҡаршылашыу, ҡаршы килеү (тороу), ҡаршылыҡ күрһәтеү; **проти́виться предложе́нию** тәҡдимгә ҡаршы килеү

ПРОТИ́ВНИК *м* **1.** ҡаршы кеше; **проти́вник но́вшеств** яңылыҡтарға ҡаршы кеше **2.** (*в игре, состязании*) ҡаршы яҡ, ҡаршылаш **3.** *собир.* (*неприятель*) дошман; **победи́ть проти́вника** дошманды еңеү

ПРОТИ́ВНО **1.** *нареч.* ерәнес, йәмһеҙ; **он вёл себя́ проти́вно** ул үҙен йәмһеҙ тотто **2.** *в знач. сказ.*, *безл.* ерәнес, шыҡһыҙ; **смотре́ть проти́вно** ҡарауы ерәнес

ПРОТИ́ВНЫЙ I, -ая, -ое **1.** *в разн. знач.* ҡаршы; **проти́вная сторона́** *юр.* ҡаршы яҡ; **проти́вный ве́тер** ҡаршы ел; **проти́вный зако́ну** законға ҡаршы **2.** *в знач. сущ.* **проти́вное** *с* киреһе; **утвержда́ть проти́вное** киреһен раҫлау ♦ **в проти́вном слу́чае** шулай булмағанда, юғиһә

ПРОТИ́ВНЫЙ II, -ая, -ое ерәнес, йәмһеҙ, күңел болғатҡыс; **проти́вный за́пах** күңел болғатҡыс еҫ

ПРОТИВО... *урыҫ телендә ҡушма һүҙҙәрҙең "ҡаршы", "ҡаршылыҡ" мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.*, **противоалкого́льный** алкоголгә ҡаршы; **противообще́ственный** йәмғиәткә ҡаршы

ПРОТИВОА́ТОМНЫЙ, -ая, -ое атом ҡоралынан, атомдан, атомға ҡаршы; **противоа́томная защи́та** атом ҡоралынан һаҡланыу

ПРОТИВОБО́РСТВО *с* ҡаршы көрәш; **противобо́рство со злом** яуызлыҡҡа ҡаршы көрәш

ПРОТИВОБО́РСТВОВАТЬ *несов. кому-чему* ҡаршы көрәшеү (тороу); **противобо́рствовать идеологи́ческому возде́йствию** идеологик йоғонтоға ҡаршы тороу

ПРОТИВОВЕ́С *м* **1.** *тех.* тигеҙләмә (*инерция көсөн йәки ауырлыҡты тигеҙләү өсөн ҡулайлама*) **2.** *перен.* тигеҙләүсе (ҡаршы тороусы) көс (күренеш) ♦ **в противове́с** айырмалы рәүештә, ҡаршы булараҡ

ПРОТИВОВОЗДУ́ШНЫЙ, -ая, -ое һауа һөжүменә ҡаршы; **противовозду́шная оборо́на** һауа һөжүменән һаҡланыу

ПРОТИВОГА́З *м* противогаз; **наде́ть противога́з** противогаз кейеү

ПРОТИВОГА́ЗНЫЙ, -ая, -ое противогаз ...ы; **противога́зная су́мка** противогаз сумкаһы

ПРОТИВОГА́ЗОВЫЙ, -ая, -ое газдан һаҡлай торған, газдан һаҡланыу ...ы; **противога́зовые сре́дства** газдан һаҡлай торған саралар

ПРОТИВОДЕ́ЙСТВИЕ *с* ҡаршылыҡ, ҡаршы хәрәкәт; **оказа́ть противоде́йствие** ҡаршылыҡ күрһәтеү

ПРОТИВОДЕ́ЙСТВОВАТЬ *несов. кому-чему* ҡаршылыҡ күрһәтеү, ҡаршы килеү (төшөү)

ПРОТИВОЕСТЕ́СТВЕННОСТЬ *ж* тәбиғи булмағанлыҡ, тәбиғи булмау, тәбиғиһеҙлек

ПРОТИВОЕСТЕ́СТВЕННЫЙ, -ая, -ое тәбиғи булмаған; **противоесте́ственные наме́рения** тәбиғи булмаған ниәттәр

ПРОТИВОЗАКО́ННОСТЬ *ж* законға (ҡанунға) ҡаршылыҡ (һыймау); **противозако́нность де́йствий** эштең ҡанунға һыймауы

ПРОТИВОЗАКО́ННЫЙ, -ая, -ое законға (ҡанунға) һыймаған, законға (ҡанунға) ҡаршы булған; **противозако́нная сде́лка** законға ҡаршы булған килешеү

ПРОТИВОЗАЧА́ТОЧНЫЙ, -ая, -ое ауырға (буйға) ҡалыуҙан һаҡланыу ...ы, балаға уҙыуҙан һаҡланыу ...ы; **противозача́точные сре́дства** ауырға ҡалыуҙан һаҡланыу саралары

ПРОТИВОЛЕЖА́ЩИЙ, -ая, -ее ҡаршылаш; **противолежа́щий у́гол** *мат.* ҡаршылаш мөйөш

ПРОТИВОПОЖА́РНЫЙ, -ая, -ое янғынға ҡаршы, янғындан һаҡлаусы (һаҡлай торған); **противопожа́рная те́хника** янғындан һаҡлаусы техника

ПРОТИВОПОКАЗА́НИЕ *с* **1.** *юр.* киреһен һөйләү (күрһәтеү), ҡапма-ҡаршы мәғлүмәт **2.** *мед.* (дарыуҙың, дауалауҙың) ярамағанын күрһәтеүсе билдә

ПРОТИВОПОКА́ЗАННЫЙ, -ая, -ое зарарлы, ҡулланырға ярамаған; **противопока́занное лека́рство** ҡулланырға ярамаған дарыу

ПРОТИВОПОЛАГА́ТЬ *несов. см.* **противоположи́ть**

ПРОТИВОПОЛОЖИ́ТЬ *сов.* см. **противопоста́вить**

ПРОТИВОПОЛО́ЖНОСТЬ *ж* **1.** ҡапма-ҡаршылыҡ, ҡаршылыҡ; **противополо́жность мне́ний** фекерҙәр ҡапма-ҡаршылығы **2.** (*то, что несходно, и тот, кто несходен с другими по своим качествам*) киреһе, ҡапма-ҡаршыһы; **жена́ — по́лная противополо́жность му́жу** ҡатыны — иренең ҡапма-ҡаршыһы **3.** *филос.* ҡапма-ҡаршылыҡ; **еди́нство и борьба́ противополо́жностей** ҡапма-ҡаршылыҡтарҙың берҙәмлеге һәм ҡаршылығы ♦ **в противополо́жность** *кому-чему*; *в знач. предлога* -ға/-гә ҡапма-ҡаршы, айырмалы рәүештә

ПРОТИВОПОЛО́ЖНЫЙ, -ая, -ое **1.** ҡаршы булған, ҡаршы яҡтағы; **противополо́жный бе́рег** ҡаршы яҡтағы яр **2.** (*противоречащий другому*) ҡаршы, ҡапма-ҡаршы; **противополо́жное мне́ние** ҡапма-ҡаршы фекер

ПРОТИВОПОСТА́ВИТЬ *сов. кого-что, кому-чему* **1.** (*сравнить*) ҡаршы ҡуйыу, сағыштырыу **2.** (*обратить против кого-чего-л.*) ҡаршы ҡуйыу; **противопоста́вить себя́ коллекти́ву** үҙеңде коллективҡа ҡаршы ҡуйыу

ПРОТИВОПОСТАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **противопоста́вить**

ПРОТИВОРАКЕ́ТНЫЙ, -ая, -ое ракетаға ҡаршы; **противораке́тная оборо́на** ракетаға ҡаршы оборона

ПРОТИВОРЕЧИ́ВОСТЬ *ж* ҡаршылыҡлылыҡ, ҡаршылыҡлы булыу; **противоречи́вость сужде́ний** фекер йөрөтөүҙең ҡаршылыҡлылығы

ПРОТИВОРЕЧИ́ВЫЙ, -ая, -ое ҡаршылыҡлы, ҡапма-ҡаршы килгән; **противоречи́вые све́дения** ҡаршылыҡлы мәғлүмәттәр

ПРОТИВОРЕ́ЧИЕ *с* **1.** ҡаршылыҡ, ҡапма-ҡаршылыҡ, тура килмәү; **впасть в противоре́чие** ҡаршылыҡҡа (осрау) килеү **2.** *филос.* ҡаршылыҡ; **вну́тренние противоре́чия** эске ҡаршылыҡтар **3.** (*возражение*) ҡаршы килеү (төшөү, булыу, әйтеү); **противоре́чие ста́ршим** ололарға ҡаршы килеү

ПРОТИВОРЕ́ЧИТЬ *несов. кому-чему* **1.** ҡарышыу, ҡаршы килеү (сығыу, төшөү), ҡарыулашыу; **он не противоре́чит отцу́** ул атаһына ҡаршы төшмәй **2.** (*находиться в противоречии с чем-л.*) ҡаршы булыу, тура килмәү; **противоре́чить ло́гике** логикаға тура килмәү

ПРОТИВОСТОЯ́НИЕ *с* **1.** *см.* **противостоя́ть 2.** *астр.* ҡара-ҡаршы торош (*планетаның Ҡояш йөҙөнә ҡапма-ҡаршы яҡта булыуы*) ♦ **Вели́кое противостоя́ние** Бөйөк ҡапма-ҡаршы торош (*Марстың Ергә иң яҡын килгән хәле*)

ПРОТИВОСТОЯ́ТЬ *несов. кому-чему* **1.** ҡаршы тороу, ҡаршылыҡ күрһәтеү; **противостоя́ть ве́тру** елгә ҡаршы тороу **2.** (бер-береһенә) ҡаршы килеү (булыу, тороу); **си́ла и сла́бость противостоя́т друг дру́гу** көс һәм көсһөҙлөк бер-береһенә ҡаршы тора

ПРОТИВОТА́НКОВЫЙ, -ая, -ое танкыға ҡаршы; **противота́нковое ору́дие** танкыға ҡаршы туп

ПРОТИВОХИМИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое ағыулы газдарға ҡаршы, химик ҡоралдан һаҡлай торған

ПРОТИВОЯ́ДИЕ *с* **1.** ағыу ҡайтарғыс (*ағыу тәьҫиренә ҡаршы нәмә*) **2.** *перен.* зарарлы тәьҫиргә ҡаршы торорлоҡ (*көс, нәмә һ.б.*)

ПРОТИРА́ТЬ *несов. см.* **протере́ть**

ПРОТИРА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **протере́ться 2.** *страд. от* **протира́ть**

ПРОТИ́РКА *ж* **1.** *см.* **протере́ть — протира́ть**; **проти́рка стёкол** быялаларҙы һөртөп таҙартыу **2.** *спец.* таҙартҡыс (*атыу ҡоралдарын таҙарта торған ҡулайлама*)

ПРОТИ́РОЧНЫЙ, -ая, -ое һөртә торған, һөртөп таҙарта торған

ПРОТИ́СКАТЬСЯ *сов.*; *разг. см.* **проти́снуться**

ПРОТИ́СКИВАТЬ *несов. см.* **проти́снуть**

ПРОТИ́СКИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **проти́снуться, проти́скаться 2.** *страд. от* **проти́скивать**

ПРОТИ́СНУТЬ *сов. кого-что* тығыу, этеп (ҡыҫтап) индереү

ПРОТИ́СНУТЬСЯ *сов.* этешеп (төртөшөп) инеү, ҡыҫылып үтеү, тығылыу

ПРОТКА́ТЬ *сов. что* сүпләп һуғыу (*келәмде, туҡыманы һ.б.*)

ПРОТКНУ́ТЬ *сов. кого-что* (сәнсеп) тишеү, тишә төртөү; **проткну́ть ши́лом реме́нь** ҡайышты беҙ менән тишеү

ПРОТОДЬЯ́КОН *м* протодьякон (*юғары дәрәжәле дьякон*)

ПРОТОИЕРЕ́Й *м* протоиерей (*юғары дәрәжәле рухани*)

ПРОТОИСТО́РИЯ *ж* тәүтарих (*кешелектең тарихҡаса осоро*)

ПРОТО́К *м* **1.** (*рукав реки*) ҡылымыҡ **2.** *анат.* юл, көпшә; **же́лчный прото́к** үт юлы; **слёзный прото́к** йәш юлы

ПРОТОКО́Л *м*; *в разн. знач.* протокол; **вести́ протоко́л** протокол яҙып барыу; **соста́вить протоко́л** *на кого-л.* *кемгәлер* протокол төҙөү; **протоко́л о сотру́дничестве** *дип.* хеҙмәттәшлек тураһында протокол

ПРОТОКОЛИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* протокол яҙыу, протоколға теркәү; **протоколи́ровать собра́ние** йыйылыштың протоколын яҙыу

ПРОТОКО́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** протокол ...ы; **протоко́льная за́пись** протокол яҙыуы **2.** протоколға хас; **протоко́льный стиль** протокол стиле

ПРОТОЛКА́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* этеп (этеп-төртөп) индереү

8 зак. 2.0007.06

ПРОТОЛКА́ТЬСЯ *сов.*; *разг. см.* **протолкну́ться**

ПРОТОЛКНУ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* этеп-төртөп индереү (индереп ебәреү), эткеләп (ҡыҫтап) тығыу; **протолкну́ть вперёд** этеп алға ебәреү **2.** *перен.*, *разг.* тиҙләтеү, алға ебәреү; **протолкну́ть де́ло** эште тиҙләтеү

ПРОТОЛКНУ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* этеп-төртөп (эткеләп) инеп китеү, этешеп араға инеү

ПРОТО́Н *м*; *физ.* протон (*водород атомының ядроһы*)

ПРОТО́ПАТЬ *сов.*; *разг.* дөп-дөп баҫып үтеп китеү, дөп-дөп йүгереү

ПРОТОПИ́ТЬ *сов. что* яғыу, яғып йылытыу; **протопи́ть дом** өйгә яғып йылытыу

ПРОТОПИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** яҡшылап яғылыу, йылыныу; **печь протопи́лась** мейес йылынған **2.** яғылыу, янып тороу (*күпмелер ваҡыт*)

ПРОТОПЛА́ЗМА *ж*; *биол.* протоплазма (*хайуан һәм үҫемлек күҙәнәктәренең йәшәү процесының нигеҙе булып тороусы матдә*)

ПРОТОПТА́ТЬ *сов. что* **1.** (күп йөрөп) һалыу (һалып бөтөү), тапау (*юл, һуҡмаҡ һ.б.*); **протопта́ть доро́жку** һуҡмаҡ һалып бөтөү **2.** *разг.* (күп йөрөп) ҡырып (тишеп, тапап) бөтөү, тишеү; **протопта́ть ту́фли** күп йөрөп туфлиҙы тишеп бөтөү

ПРОТОРЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **протори́ть 2.** *прил.* тапалған, шымарған; **проторённая доро́га** тапалған юл

ПРОТОРИ́ТЬ *сов. что* йөрөй-йөрөй (тапап) һалыу (*юл, һуҡмаҡ һ.б.*); **протори́ть доро́гу** йөрөй-йөрөй юл һалыу

ПРОТОРЧА́ТЬ *сов.*; *разг.* оҙаҡ буш тороу, бушҡа ваҡыт уҙғарыу

ПРОТОРЯ́ТЬ *несов. см.* **протори́ть**

ПРОТОТИ́П *м*; *лит.* прототип (*әҙәби образдың тормоштағы өлгөһө*)

ПРОТО́ЧИНА *ж* **1.** *разг.* (*червоточина*) ҡорт юлы, ҡорт йырған урын **2.** (*узкое отверстие, промытое водой*) йырмаҡ, йыра, йырғанаҡ **3.** *см.* **прото́к** 1; **4.** ҡашҡа (*аттың* (*эттең*) *маңлайындағы аҡ һыҙат*)

ПРОТОЧИ́ТЬ *сов. что* **1.** (*о насекомых, грызунах*) ашап (кимереп) тишеү, йырыу; (*о моли*) ҡырҡыу **2.** (*о воде*) йыуыу, йырыу **3.** *тех.* ҡырып тишеү, тишек (юлаҡ) яһау; **проточи́ть отве́рстие** ҡырып тишек яһау

ПРОТО́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** ағар, аҡма; **прото́чная вода́** ағар һыу **2.** *тех.* һыу (пар) үтә торған; **прото́чная часть турби́ны** турбинаның һыу үтә торған өлөшө

ПРОТРА́ВА *ж* **1.** *см.* **протрави́ть** — **протра́вливать** — **протравля́ть 2.** *хим.* протрава (*күн, ағас эшкәрткәндә буяуҙы һеңдерә торған матдә*)

ПРОТРАВИ́ТЕЛЬ *м*; *с.-х.* орлоҡ ағыулағыс

ПРОТРАВИ́ТЬ *сов. что* **1.** *спец.* көйҙөрөү (*кислота һ.б. менән*); **протрави́ть узо́р на ме́ди** баҡырҙы көйҙөрөп биҙәк төшөрөү **2.** *спец.* протрава менән эшкәртеү; **протрави́ть шку́ру** тирене протрава менән эшкәртеү **3.** *с.-х.* ағыулау, ағыу менән эшкәртеү; **протрави́ть семена́** орлоҡто ағыу менән эшкәртеү

ПРОТРА́ВЛИВАТЕЛЬ *м* орлоҡто ағыу менән эшкәртә торған машина

ПРОТРА́ВЛИВАТЬ *несов. см.* **протрави́ть**

ПРОТРАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **протрави́ть**

ПРОТРЕЗВЕ́ТЬ *сов.*; *разг. см.* **трезве́ть**

ПРОТРЕЗВИ́ТЬ *сов. кого* айнытыу, айныҡтырыу (*иҫеректе*)

ПРОТРЕЗВИ́ТЬСЯ *сов.* айныу, айнығыу

ПРОТРЕЗВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **протрезви́ть**

ПРОТРЕЗВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **протрезви́ться 2.** *страд. от* **протрезвля́ть**

ПРОТУБЕРА́НЕЦ *м*; *астр.* протуберанец (*Ҡояш тирәһендәге ҡыҙған газ*)

ПРОТУХА́ТЬ *несов. см.* **проту́хнуть**

ПРОТУ́ХНУТЬ *сов.* һаҫыу, һөрһөү, еҫләнеп бөтөү; **мя́со проту́хло** ит һөрһөгән

ПРОТЫКА́ТЬ *несов. см.* **проткну́ть**

ПРОТЯ́ГИВАТЬ *несов. см.* **протяну́ть** 1—3, 5

ПРОТЯ́ГИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **протяну́ться** 1—3; **2.** *страд. от* **протя́гивать**

ПРОТЯЖЕ́НИЕ *с* һуҙым; (*в длину*) оҙонлоҡ, буйлыҡ, буй; (*в ширину*) киңлек, арҡыры һуҙым; (*в высоту*) бейеклек, буй; **протяже́ние шоссе́** шоссе оҙонлоғо ♦ **на протяже́нии** *чего в знач. предлога*; *книжн.* дауамында, һуҙымында

ПРОТЯЖЁННОСТЬ *ж см.* **протяже́ние**; **протяжённость желе́зных доро́г** тимер юлдарҙың оҙонлоғо

ПРОТЯ́ЖНЫЙ, -ая, -ое оҙайлы, оҙаҡ, һуҙып, оҙон; **протя́жный крик** һуҙып ҡысҡырыу; **протя́жная мело́дия** оҙон көй

ПРОТЯНУ́ТЬ *сов.* **1.** *что* һуҙыу, тартыу, үткәреү; **протяну́ть верёвку** бау һуҙыу; **протяну́ть телефо́нную ли́нию** телефон линияһы үткәреү **2.** *что* һуҙыу, һоноу; **протяну́ть ру́ку** ҡул һуҙыу **3.** *тех.* (*изготовить путём волочения*) һуҙыу; **протяну́ть про́волоку** сым һуҙыу **4.** *что, с чем* и *без. доп.*; *разг.* оҙаҡҡа һуҙыу; **протяну́ть де́ло** эште оҙаҡҡа һуҙыу **5.** *что, с чем* и *без доп. разг.* (*протащить*) һөйрәп алып барыу (китеү); **протяну́ть ба́ржу** баржаны һөйрәп алып барыу **6.** *с чем* и *без доп. разг.* йәшәү, тороу, һуҙыу; **больно́й протя́нет ещё не́сколько ме́сяцев** ауырыу йәнә бер нисә ай йәшәр ♦ **протяну́ть но́ги** *прост.* аяҡ һоноу, үлеү; **протяну́ть ру́ку (по́мощи)** *см.* **рука́**

ПРОТЯНУ́ТЬСЯ *сов.* **1.** һонолоу; **протяну́лась рука́** ҡулы һонолдо **2.** һуҙылыу, тартылыу; **протяну́лись тро́сы** тростар тартылды **3.** һуҙылыу; **доро́га протяну́лась на мно́гие киломе́тры** юл бик күп километрҙарға һуҙылған **4.** *разг.*

(*продлиться*) һуҙылыу, барыу; **собра́ние протяну́лось** йыйылыш һуҙылды

ПРОУ́ЛОК *м*; *разг.* тыҡрыҡ

ПРОУ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **проучи́ть** 1

ПРОУЧИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что*; *разг.* өйрәтеү, уҡытыу, аҡылға ултыртыу, арт һабағын уҡытыу, кәрәген биреү **2.** *что* өйрәнеү, уҡыу, уҡып (өйрәнеп) ултырыу (*күпмелер ваҡыт*); **весь ве́чер он проучи́л уро́ки** ул кис буйы дәрестәрен уҡып ултырҙы

ПРОУЧИ́ТЬСЯ *сов.* уҡып йөрөү, уҡыу (*күпмелер ваҡыт*)

ПРОУ́ШИНА *ж* ҡолаҡ, тишек (*бау ҡуйыу өсөн*)

ПРОФ... *ҡушма һүҙҙәрҙең "профессиональ", "профсоюз" мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.*, **профакти́в** профсоюз активы

ПРОФА́Н *м* (сей) наҙан, томана

ПРОФАНА́ЦИЯ *ж*; *книжн.* боҙоп күрһәтеү, тап төшөрөү, бәҫен ебәреү (төшөрөү); **профана́ция нау́ки** фәндең бәҫен ебәреү

ПРОФАНИ́РОВАТЬ *сов.*, *несов. что*; *книжн.* боҙоп күрһәтеү, бәҫен ебәреү, абруйын төшөрөү (*сәнғәтте, фәнде, фекерҙе һ.б.*)

ПРОФЕССИОНА́Л *м* профессионал; **он профессиона́л в своём де́ле** ул үҙ эшенең профессионалы

ПРОФЕССИОНА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое профессия ...ы, һөнәр ...ы, профессиональ; **профессиона́льное заболева́ние** профессиональ ауырыу; **профессиона́льная ориента́ция** профессиональ йүнәлеш биреү

ПРОФЕ́ССИЯ *ж* профессия, һөнәр; **профе́ссия то́каря** токарь һөнәре

ПРОФЕ́ССОР *м* профессор; **профе́ссор ка́федры** кафедра профессоры

ПРОФЕ́ССОРСКИЙ, -ая, -ое **1.** профессор(ҙар) ...ы; **профе́ссорский соста́в** профессорҙар составы **2.** *в знач. сущ.* **профе́ссорская** *ж* профессорҙар бүлмәһе

ПРОФЕССУ́РА *ж* **1.** профессорлыҡ, профессор вазифаһы; **получи́ть профессу́ру** профессорлыҡ алыу **2.** *собир.* профессорҙар

ПРОФИЛА́КТИКА *ж* профилактика, һаҡлау (һаҡланыу, иҫкәртеү) саралары; **провести́ профила́ктику** профилактика үткәреү

ПРОФИЛАКТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое профилактик, профилактика ...ы; **профилакти́ческие ме́ры** профилактик саралар

ПРОФИЛАКТО́РИЙ *м* профилакторий; **заводско́й профилакто́рий** завод профилакторийы

ПРОФИЛИ́РОВАТЬ *сов.*, *несов. что*; *спец.* **1.** дөрөҫ рәүеш биреү; **профили́ровать доро́гу** юлға дөрөҫ рәүеш биреү **2.** формалау (*деталде формаға һалыу*)

ПРО́ФИЛЬ *м* **1.** ҡабырға яҡ, профиль; **сфотографи́ровать в про́филь** профилдән фотоға төшөү **2.** *спец.* киҫелеш, киҫем, профиль; **продо́льный про́филь доро́ги** юлдың буйға киҫелеше **3.** йүнәлеш, профиль; **про́филь инжене́ра** инженер профиле

ПРОФИЛЬТРОВА́ТЬ *сов. что* фильтрлау, фильтр аша үткәреү

ПРОФКО́М *м* (*профсоюзный комитет*) профком

ПРОФОРГАНИЗА́ЦИЯ *ж* (*профсоюзная организация*) профсоюз ойошмаһы

ПРОФО́РМА *ж*; *разг.* тышҡы форма, формаллек; **для профо́рмы** тышҡы форма өсөн

ПРОФСОЮ́З *м* (*профессиональный союз*) профсоюз; **вступи́ть в профсою́з** профсоюзға инеү

ПРОФСОЮ́ЗНЫЙ, -ая, -ое профсоюз ...ы; **профсою́зная организа́ция** профсоюз ойошмаһы

ПРОХА́ЖИВАТЬСЯ *несов. см.* **пройти́сь**

ПРОХВАТИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** *разг.* (*пронизать — о холоде, сырости*) үтә һуғыу, елеккә үтеү **2.** (*продуть, вызвать простуду*) һыуыҡ тейеү, һалҡын үтеү **3.** *прост.* әләктереү, ҡаты тәнҡитләү; **прохвати́ть в газе́те** гәзиттә ҡаты тәнҡитләү

ПРОХВА́ТЫВАТЬ *несов. см.* **прохвати́ть**

ПРОХВОРА́ТЬ *сов.*; *разг.* ауырып ятыу (йөрөү), ауырып алыу

ПРОХВО́СТ *м*; *разг.*, *бран.* ҡәбәхәт, әшәке кеше

ПРОХЛА́ДА *ж* һалҡынса һауа, еләҫлек; **вече́рняя прохла́да** киске еләҫлек

ПРОХЛА́ДЕЦ и **ПРОХЛА́ДЦА: с прохладце́м (прохла́дцей)** *разг.*: 1) һүлпән генә, ашыҡмай; 2) күңел бирмәй (*ниҙер башҡарыу*)

ПРОХЛАДИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** һалҡынайтҡыс, һалҡынлыҡ бирә торған; **прохлади́тельные напи́тки** һалҡынайтҡыс эсемлектәр **2.** *в знач. сущ.* **прохлади́тельное** *с* һалҡын эсемлек

ПРОХЛАДИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* һыуыныу, еләҫләнеү; **вы́йти прохлади́ться** еләҫләнергә сығыу

ПРОХЛА́ДНО **1.** *нареч.* һалҡын; **встре́тить прохла́дно** һалҡын ҡаршы алыу **2.** *в знач. сказ.*, *безл.* һалҡынса, еләҫ; **сего́дня прохла́дно** бөгөн һалҡынса **3.** *кому в знач. сказ.*, *безл.* һалҡын, һыуыҡ; **мне прохла́дно** миңә һыуыҡ

ПРОХЛА́ДНЫЙ, -ая, -ое **1.** һалҡынса, еләҫ; **прохла́дный ве́чер** еләҫ кис **2.** *перен.* битараф, һалҡын; **прохла́дные отноше́ния** һалҡын мөнәсәбәттәр

ПРОХЛАЖДА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **прохлади́ться** **2.** *разг.* әкрен ҡыланыу, бызмырлау, яй маташыу **3.** *разг.* (*жить беззаботно*) ҡайғыһыҙ (мәшәҡәтһеҙ) йәшәп ятыу

ПРОХЛО́ПАТЬ *сов. что*; *прост.* ыҫҡындырыу, ауыҙ асып ҡалыу

ПРОХО́Д *м* **1.** *см.* **проходи́ть** I; **2.** (*место, где можно пройти*) үтеү юлы, үткәл; **го́рный прохо́д** тау үткәле ♦ **за́дний прохо́д** *анат.* арт юл; **прохо́да (прохо́ду) не дава́ть** *кому* тынғы

бирмәү, маҙаһыҙлау; **прохо́да (прохо́ду) нет** *от кого-чего* тынғы юҡ, ҡотолор әмәл юҡ

ПРОХОДИ́МЕЦ *м*; *разг.* эшәке (йүнһеҙ) кеше

ПРОХОДИ́МОСТЬ *ж* **1.** үтерлек, йөрөрлөк булыу; **проходи́мость боло́та** һаҙлыҡтың үтерлек булыуы **2.** *мед.* үткәреү һәләте, үткәреүсәнлек; **проходи́мость кишо́к** эсәктәрҙең үткәреүсәнлеге **3.** *спец.* үтә алыу, үтеүсәнлекле; **автомоби́ль повы́шенной проходи́мости** бөтә ерҙән дә үтә алыуға эйә автомобиль

ПРОХОДИ́МЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **проходи́ть** I; **2.** *прил.* үтерлек, үтә алырлыҡ, үтмәле; **проходи́мые места́ тайги́** тайганың үтерлек урындары

ПРОХОДИ́ТЬ I *несов. см.* **пройти́**

ПРОХОДИ́ТЬ II *сов.* **1.** йөрөү, йөрөп үткәреү; **проходи́ть до обе́да по у́лице** төшкә тиклем урамда йөрөү **2.** (*о механизмах*) йөрөү, эшләп тороу; **часы́ проходи́ли год** сәғәт бер йыл йөрөнө

ПРОХО́ДКА *ж*; *горн.* ҡаҙыу, ҡаҙып үтеү; **прохо́дка ша́хты** шахта ҡаҙыу

ПРОХО́ДНО́Й, -ая, -ое **1.** (*служащий для прохода*) аша үтә торған, үтә йөрөмәле; **проходно́й двор** үтә йөрөмәле ишек алды **2.** *в знач. сущ.* **проходна́я** *ж* проходной, үткәргес (*заводта, шахтала һ.б.*)

ПРОХО́ДЧЕСКИЙ, -ая, -ое *горн.* ҡаҙыу ...ы, ҡаҙып үтеүселәр ...ы; **прохо́дческая брига́да** ҡаҙып үтеүселәр бригадаһы

ПРОХО́ДЧИК *м*; *горн.* ҡаҙып үтеүсе, проходчик

ПРОХОЖДЕ́НИЕ *с см.* **проходи́ть** I 1; **прохожде́ние сеа́нса** сеанс барыуы; **прохожде́ние смо́тра** смотр барышы

ПРОХО́ЖИЙ, -ая, -ее **1.** үтеп барыусы, үткенсе; **прохо́жий челове́к** үтеп барыусы кеше **2.** *в знач. сущ.* **прохо́жий** *м* и **прохо́жая** *ж* үткенсе, юлаусы

ПРОХРИПЕ́ТЬ *сов.* **1.** (*издать хрип*) хырылдау, ғыжылдау **2.** ғыжылдаҡ (ҡарлыҡҡан) тауыш менән әйтеү (йырлау)

ПРОЦВЕСТИ́ *сов.* **1.** *уст.* (*прийти в состояние подъёма*) күтәрелеү, үҫеү, алға барыу (китеү) **2.** сәскә атыу, сәскәлә ултырыу (булыу) (*күпмелер ваҡыт*); **ро́зы процвели́ це́лый ме́сяц** розалар бер ай буйы сәскәлә ултырҙы

ПРОЦВЕТА́НИЕ *с см.* **процвета́ть** 2; **процвета́ние нау́ки** фәндең сәскә атыуы

ПРОЦВЕТА́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **процвести́** 1; **2.** (*успешно развиваться*) сәскә атыу, гөрләү

ПРОЦЕДИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* һөҙөү, һарҡытыу; **процеди́ть молоко́** һөт һөҙөү **2.** *что* и *без доп.*; *разг.* (теш араһынан) һөҙөп сығарыу

ПРОЦЕДУ́РА *ж* **1.** процедура, тәртип; **процеду́ра голосова́ния** һайлау тәртибе **2.** *мед.* процедура; **лече́бные процеду́ры** дауалау процедуралары

ПРОЦЕДУ́РНЫЙ, -ая, -ое **1.** процедура ...ы, тәртип ...ы; **процеду́рный вопро́с** процедура мәсьәләһе **2.** процедура(лар) ...ы; **процеду́рный кабине́т** процедуралар бүлмәһе

ПРОЦЕ́ЖИВАТЬ *несов. см.* **процеди́ть**

ПРОЦЕ́НТ *м*; *в разн. знач.* процент; **вы́полнить зака́з на сто проце́нтов** заказды йөҙ процентҡа үтәү; **вкла́ды даю́т две́сти проце́нтов дохо́да** һалымдар ике йөҙ процент килем бирә ♦ **на (все) сто проце́нтов** тулыһынса, тотош

ПРОЦЕ́НТНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*выраженный в процентах*) процентлы, процент; **проце́нтная но́рма** процентлы норма; **проце́нтная надба́вка** процентлы өҫтәмә **2.** (*приносящий проценты*) процентлы, процентлар менән, процент бирә (өҫтәй) торған; **проце́нтные бума́ги** процент өҫтәй торған ҡағыҙҙар

ПРОЦЕ́СС *м* **1.** *в разн. знач.* барыш, процесс; **проце́сс разви́тия** үҫеш процесы; **произво́дственный проце́сс** етештереү процесы; **уголо́вный проце́сс** *юр.* енәйәт эшенең барышы; **суде́бный проце́сс** *юр.* суд процесы; **уча́ствовать в проце́ссе** *юр.* процеста ҡатнашыу **2.** процесс (*ауырыуҙың көсәйә барыуы*); **воспали́тельный проце́сс** шешеү процесы

ПРОЦЕ́ССИЯ *ж* процессия (*күмәк кеше ҡатнашлығындағы йөрөш*)

ПРОЦЕССУА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое *юр.* процессуаль; **процессуа́льный пери́од** процессуаль дәүер

ПРОЦИТИ́РОВАТЬ *сов. кого-что* өҙөмтә килтереү, өҙөк алыу; **процити́ровать кла́ссика** классиктан өҙөк алыу

ПРО́ЧЕРК *м* һыҙыҡ (*булмаған нәмә урынындағы*); **сде́лать про́черк** һыҙыҡ ҡуйып китеү

ПРОЧЁРКИВАТЬ *несов. см.* **прочеркну́ть**

ПРОЧЕРКНУ́ТЬ *сов. что* буйҙан-буйға һыҙыу, һыҙыҡ үткәреү, һыҙып ташлау

ПРОЧЕРТИ́ТЬ *сов. что*; *в разн. знач.* һыҙыу, һыҙып сығыу, һыҙыҡ үткәреү, буйҙан-буйға һыҙыу; **прочерти́ть криву́ю** кәкере һыҙыҡ һыҙыу

ПРОЧЕ́РЧИВАТЬ *несов. см.* **прочерти́ть**

ПРОЧЕСА́ТЬ *сов. что* **1.** тарау, тетеү, тәрәшләү; **прочеса́ть шерсть** йөн тарау **2.** *перен., разг.* ентекләп ҡарау, һөҙөп (ентекләп) ҡарап сығыу; **прочеса́ть лес** урманды ентекләп ҡарап сығыу

ПРОЧЕ́СТЬ *сов. см.* **прочита́ть** 1—4

ПРОЧЁСЫВАТЬ *несов. см.* **прочеса́ть**

ПРО́ЧИЙ, -ая, -ее **1.** башҡа, бүтән, ҡалған; **про́чие дела́** башҡа эштәр **2.** *в знач. сущ.* **про́чее** *с* башҡаһы, бүтәне, ҡалғаны **3.** *в знач. сущ.* **про́чие** *мн.* башҡалар, бүтәндәр, ҡалғандар (*кешеләр тураһында*) ♦ **и про́чее (и пр.)** һәм башҡа (һ.б.)

ПРОЧИ́СТИТЬ *сов. что* **1.** таҙартыу, таҙартып сығыу; **прочи́стить трубу́** мөрйә таҙартыу **2.** (*расчищая путь, сделать что-л. проходи-*

мым) ҡырҡып юл һалыу, ҡырҡып һирәгәйтеү; **прочи́стить доро́гу че́рез зе́лень** үҫентеләрҙе ҡырҡып юл һалыу

ПРОЧИ́СТИТЬСЯ *сов.* (*очиститься от чего-л. засоряющего*) таҙарыу, таҙарыныу

ПРОЧИТА́ТЬ *сов.* **1.** *что* и *без доп.* уҡыу, уҡып сығыу; **прочита́ть сло́во** һүҙҙе уҡыу; **прочита́ть по-башки́рски** башҡортса уҡыу **2.** *что*; *перен.* белеү, күреү (*хис-тойғоно, теләкте һ.б.*); **прочита́ть по глаза́м** күҙҙәренән күреү **3.** *что* (*продекламировать*) яттан уҡыу, һөйләү; **прочита́ть наизу́сть стихотворе́ние** шиғырҙы яттан уҡыу **4.** *что* уҡыу, яҙау; **прочита́ть нравоуче́ние** өгөт-нәсихәт уҡыу **5.** *что* и *без доп.* уҡыу, уҡып үткәреү (*күпмелер ваҡыт*)

ПРОЧИ́ТЫВАТЬ *несов. см.* **прочита́ть** 1—4

ПРО́ЧИТЬ *несов. кого-что*; *разг.* булыр тип иҫәпләү (һанау), шулай һанау (уйлау); **про́чить в директора́** *кого-л. кемделер* директор булыр тип һанау

ПРОЧИЩА́ТЬ *несов. см.* **прочи́стить**

ПРО́ЧНО *нареч.* ныҡ; **стоя́ть про́чно** ныҡ тороу

ПРО́ЧНОСТЬ *ж* ныҡлыҡ; **про́чность тка́ни** туҡыманың ныҡлығы

ПРО́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** нык; **про́чная ткань** нык туҡыма **2.** *перен.* ныҡлы, ышаныслы, көслө, сыҙамлы; **про́чный хара́ктер** көслө характер **3.** *перен.* ҡаҡшамаҫ, ышаныслы; **про́чный мир** ҡаҡшамаҫ тыныслыҡ; **про́чное положе́ние** ышанослы хәл

ПРОЧТЕ́НИЕ *с см.* **проче́сть, прочита́ть** 1—3; **прочте́ние ку́рса ле́кций** лекциялар курсын уҡыу

ПРОЧУ́ВСТВОВАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **прочу́вствовать 2.** *прил.* хисле, тәрән тойғоло; **прочу́вствованная речь** тәрән тойғоло телмәр

ПРОЧУ́ВСТВОВАТЬ *сов. что* **1.** (*воспринять чувствами что-л.*) тәрән аңлау, йөрәк менән тойоу **2.** (*испытать какое-л. чувство*) кисереү, баштан үткәреү

ПРОЧЬ *нареч.* **1.** (*в сторону*) ситкә; **отойти́ прочь** ситкә китеү; **отбро́сить прочь** ситкә алып ташлау **2.** (*долой*) кит, ал, ебәр, ысҡын, юғал; **прочь ру́ки!** ал ҡулыңды! **3.** *в знач. межд.* кит, ысҡын, юғал, шыл; **прочь с мои́х глаз!** күҙемдән юғал! ♦ **не прочь** ҡаршы түгел, риза; **ру́ки прочь** *см.* **рука́**

ПРОШАГА́ТЬ *сов.* атлап үтеү, атлау; **прошага́ть де́сять киломе́тров** ун километр атлап үтеү

ПРОШЕ́ДШИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **пройти́ 2.** *прил.* үткән, үтеп киткән; **проше́дшая зима́** үткән ҡыш **3.** *в знач. сущ.* **проше́дшее** *с* үткәндәр, уҙғандар, үткән (уҙған) заман ♦ **проше́дшее вре́мя** *грам.* үткән заман

ПРОШЕ́НИЕ *с*; *уст.* **1.** *см.* **проси́ть** 1, 5; **2.** үтенес яҙыуы, ғаризнамә; **пода́ть проше́ние** үтенес яҙыуы биреү

ПРОШЕПТА́ТЬ *сов. что* бышылдап (шыбырлап) әйтеү, бышылдау

ПРОШЕ́СТВИЕ: по проше́ствии уҙғас, үткәс, үткәндән һуң

ПРОШИБА́ТЬ *несов. см.* **прошиби́ть**

ПРОШИБИ́ТЬ *сов.*; *разг.* **1.** *что* (*пробить*) бәреп, һуғып тишеү; **прошиби́ть дверь** ишекте һуғып тишеү **2.** *кого-что*; *перен.*, *разг.* (*пробрать — о холоде и т.п.*) үтә һуғыу, өшөтөү **3.** *перен.* (*с силой проявиться*) бәреп сығыу; **пот проши́б** тир бәреп сыкты **4.** *кого*; *перен.*, *прост.* (*подействовать на кого-что-л.*) алдырыу, еңеү; **его́ ниче́м не прошибёшь** уны бер нисек тә еңеп булмай ♦ **пу́шкой (из пу́шки) не прошибёшь** *см.* **пу́шка**

ПРОШИВА́ТЬ *несов. см.* **проши́ть**

ПРОШИ́ВКА *ж* **1.** *см.* **проши́ть — прошива́ть** 1, 2; **2.** (*кружево*) селтәр (*күлдәктә һ.б. тегелгән*) **3.** *тех.* (*обработка металла*) бырау-лап тишеү **4.** *тех.* (*металлорежущий инструмент*) тишкес

ПРОШИВНО́Й, -ая, -ое **1.** (*прошитый насквозь*) үтәләй тегелгән; **прошивно́й вати́н** үтәләй тегелгән ватин **2.** (*снабжённый прошивками*) селтәрле **3.** *тех.* тишеү ...ы, тишкес ...ы; **прошивно́й пресс** тишеү пресы

ПРОШИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* тегеү, тегеп сығыу; **проши́ть подо́шву** табанды тегеп сығыу **2.** *что* ҡайыу, ҡайып сығыу; **проши́ть воротни́к** яғаны ҡайып сығыу **3.** *что*; *тех.* тишеү **4.** *кого-что*; *разг.* тишкеләү, тишә атыу; **проши́ть сте́ну пу́лями** стенаны пулялар менән тишкеләү

ПРОШЛОГО́ДНИЙ, -яя, -ее **1.** былтырғы, үткән йылғы; **прошлого́дняя газе́та** былтырғы гәзит **2.** былтырғы, былтыр булған; **прошлого́дний разгово́р** былтырғы һөйләшеү ♦ **как прошлого́дний снег ну́жен (интересу́ет)** *см.* **снег**

ПРО́ШЛЫЙ, -ая, -ое **1.** үткән, уҙған; **про́шлый год** үткән йыл **2.** (*предыдущий*) бынан алдағы, үткәндәге; **про́шлая встре́ча** бынан алдағы осрашыу **3.** *в знач. сущ.* **про́шлое** *с* үткәндәр, үткәндәгеләр, үткән (элекке) заман; **далёкое про́шлое** күптән үткән заман; **воспомина́ния о про́шлом** үткәндәр тураһында хәтирәләр ♦ **отойти́ в про́шлое** онотолоу, онот булыу (*йола тураһында*)

ПРОШЛЯ́ПИТЬ *сов. что* и *без доп.*; *прост.* ысҡындырыу, һемәйеп (ауыҙ асып) ҡалыу

ПРОШМЫ́ГИВАТЬ *несов. см.* **прошмыгну́ть**

ПРОШМЫГНУ́ТЬ *сов.*; *разг.* тиҙ генә үтеп китеү, елт итеп ҡалыу; **прошмыгну́ть в дом** өйгә елт итеп инеп китеү

ПРОШНУРОВА́ТЬ *сов. что* шнурлап ҡуйыу, бергә тегеп (бәйләп) ҡуйыу, бау (шнур) үткәреү; **прошнурова́ть тетра́дь** дәфтәрҙе шнурлап ҡуйыу

ПРОШНУРО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **прошнурова́ть**

ПРОШПАКЛЕВА́ТЬ *сов. что*; *спец.* тигеҙләп һылау (һылап сығыу), шпаклёвкалап ҡуйыу; **прошпаклева́ть сте́ны** стеналарҙы тигеҙләп һылап сығыу

ПРОШПАКЛЁВЫВАТЬ *несов. см.* **прошпаклева́ть**

ПРОШТРА́ФИТЬСЯ *сов.*; *разг.* ғәйепкә ҡалыу, хата эшләү

ПРОШТУДИ́РОВАТЬ *сов. см.* **штуди́ровать**; **проштуди́ровать матема́тику** математиканы ентекләп уҡыу

ПРОШТУКАТУ́РИВАТЬ *несов. см.* **проштукату́рить**

ПРОШТУКАТУ́РИТЬ *сов. что* штукатурлау, штукатурлап сығыу

ПРОЩА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое хушлашыу (һаубуллашыу) ...ы; **проща́льный обе́д** һаубуллашыу мәжлесе; **проща́льный приве́т** хушлашыу сәләме

ПРОЩА́НИЕ *с см.* **проща́ться** ♦ **на проща́ние** айырылышҡанда, хушлашҡанда

ПРОЩА́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **прости́ть 2.** *повел.* **проща́й(те)** хуш бул(ығыҙ), һау бул(ығыҙ)

ПРОЩА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **прости́ться 2.** *страд. от* **проща́ть**

ПРОЩЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **прости́ть** — **проща́ть 2.** (*помилование*) ғәфү итеү, кисереү, ярлыҡау; **проси́ть проще́ния** ғәфү үтенеү

ПРОЩУ́ПАТЬ *сов.* **1.** *что* ҡапшап (һәрмәп) ҡарау, ҡапшап табып алыу; **прощу́пать карма́ны** кеҫәләрҙе ҡапшап ҡарау **2.** *кого-что*; *перен.* һынап ҡарау, тикшереп белеү ♦ **прощу́пать по́чву** тикшереп ҡарау, ҡылын тартып ҡарау

ПРОЩУ́ПЫВАТЬ *несов. см.* **прощу́пать**

ПРОЩУ́ПЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** ҡапшағанда беленеү (тойолоу, һиҙелеү); **о́пухоль прощу́пывается** шеш ҡапшағанда һиҙелә **2.** *страд. от* **прощу́пывать**

ПРОЭКЗАМЕНОВА́ТЬ *сов. см.* **экзаменова́ть**; **проэкзаменова́ть студе́нта** студенттан имтихан алыу

ПРОЭКЗАМЕНОВА́ТЬСЯ *сов. см.* **экзаменова́ться**

ПРОЯВИ́ТЕЛЬ *м*; *фото.* проявитель, сығарғыс

ПРОЯВИ́ТЬ *сов. что* **1.** күрһәтеү, белдереү; **прояви́ть герои́зм** ҡаһарманлыҡ күрһәтеү **2.** *фото.* сығарыу; **прояви́ть фотосни́мок** фотоһүрәтте сығарыу ♦ **прояви́ть себя́** үҙеңде күрһәтеү (*яҡшы йәки насар яҡтан*)

ПРОЯВИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** беленеү, һиҙелеү, асылыу; **у него́ прояви́ли́сь спосо́бности к му́зыке** уның музыкаға һәләте асылды **2.** *фото.* сығыу; **сни́мок прояви́лся** һүрәт сыкты

ПРОЯВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **прояви́ть**

ПРОЯВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **прояви́ться 2.** *страд. от* **проявля́ть**

ПРОЯ́СНЕТЬ *сов.*; *разг.* **1.** асылыу, асыҡланыу, яҡтырыу; **не́бо проя́снело** күк йөҙө асылды **2.** *безл.* (*о наступлении ясной погоды*) аяҙыу, аяҙытыу

ПРОЯСНЕ́ТЬ *сов.* **1.** асыҡланыу, асылыу; **мы́сли проясне́ли** фекерҙәр асыҡланды **2.** йөҙ асылыу (яҡтырыу), асылып (яҡтырып) китеү; **глаза́ проясне́ли** күҙ алды яҡтырып китте

ПРОЯ́СНИВАТЬ *несов. см.* **проя́снеть** 2

ПРОЯ́СНИТЬ *сов. безл.*; *прост. см.* **проя́снеть** 2

ПРОЯСНИ́ТЬ *сов. что* **1.** асыҡлау, асыҡ итеү; **проясни́ть ко́нтуры на рису́нке** рәсемдең контурын асыҡ итеү **2.** асыҡлау, белеү; **проясни́ть обстано́вку** хәлде асыҡлау **3.** (*о сознании, рассудке*) асыҡлау, аныҡлау, яңы асылыу

ПРОЯ́СНИТЬСЯ *сов.*; *разг. см.* **проя́снеть**

ПРОЯСНИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** асылыу, асыҡланыу; **не́бо проясни́лось** күк йөҙө асылды **2.** асыҡланыу; **положе́ние проясни́лось** хәл асыҡланды **3.** (*о сознании*) асылыу

ПРОЯСНЯ́ТЬ *несов. см.* **проясни́ть**

ПРОЯСНЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **проясни́ться 2.** *страд. от* **проясня́ть**

ПРУД *м* быуа; **прото́чный пруд** аҡма быуа

ПРУДИ́ТЬ *сов. что* быуыу; **пруди́ть ре́ку** йылғаны быуыу ♦ **хоть пруд пруди́** быуа быуырлыҡ, бик күп

ПРУДОВО́Й, -ая, -ое быуа ...ы; **прудова́я ры́ба** быуа балығы

ПРУЖИ́НА *ж* **1.** пружина, сиртмә; **часова́я пружи́на** сәғәт пружинаһы **2.** *чего, какая*; *перен.* этәргес көс; **пружи́на о́бщества** йәмғиәттең этәргес көсө

ПРУЖИ́НИСТЫЙ, -ая, -ое һығылмалы; **пружи́нистое уди́лище** һығылмалы ҡармаҡ һабы

ПРУЖИ́НИТЬ *несов.* һығылыу, һығылмалы булыу (*пружина һымаҡ*); **рессо́ры хорошо́ пружи́нят** рессорҙар яҡшы һығыла

ПРУЖИ́ННЫЙ, -ая, -ое пружиналы, сиртмәле; **пружи́нный матра́с** пружиналы матрас

ПРУСА́К *м* ҡыҙыл тараҡан

ПРУССАКИ́ *мн.* пруссактар (*Пруссия ерендә йәшәүсе немецтар*) // *ед.* **прусса́к** *м* и **прусса́чка** *ж* пруссак

ПРУТ *м* **1.** сыбыҡ; **и́вовый прут** тал сыбығы **2.** (*металлический стержень*) сым, тимер сыбыҡ; **то́нкий прут** нәҙек сым

ПРУТЯНО́Й, -ая, -ое сыбыҡ, тал сыбыҡтан үрелгән; **прутяна́я корзи́на** талсыбыҡтан үрелгән кәрзин

ПРЫГ *межд. в знач. сказ.*; *разг.* һикереү, һикереп менеү (төшөү һ.б.); **он прыг в во́ду** ул һыуға һикерҙе лә төштө

ПРЫ́ГАЛКА *ж*; *разг.* һикергес (*һикереп уйнай торған бау*)

ПРЫ́ГАТЬ *несов.* **1.** һикереү, ырғыу; **пры́гать че́рез барье́р** барьер аша һикереү; **пры́гать в во́ду** һыуға һикереү **2.** *перен.*, *разг.* ҡырҡа үҙгәреү, һикереү; (*о сердце*) нык ҡағыу

(*йөрәккә ҡарата*); **давле́ние пры́гает** баҫым ҡырҡа үҙгәрә; **се́рдце пры́гает** йөрәк ныҡ ҡаға

ПРЫ́ГНУТЬ *сов. см.* **пры́гать**

ПРЫГУ́Н *м* и **ПРЫГУ́НЬЯ** *ж* **1.** *спорт.* һикереүсе; **соревнова́ния прыгуно́в** һикереүселәр ярышы **2.** *разг.* бик теремек (тиктормаҫ, йылғыр, йор, хәрәкәтсән) кеше

ПРЫЖО́К *м* һикереш, һикереү; **прыжо́к с парашю́том** парашют менән һикереү; **соревнова́ния по прыжка́м** һикереү буйынса ярыш

ПРЫ́СКАТЬ *несов.* **1.** *в кого-что, на кого-что* бөркөү, бөркөп ебәреү, һибеү; **пры́скать во́ду на цветы́** сәскәләргә һыу бөркөү **2.** *см.* **пры́снуть** 3

ПРЫ́СКАТЬСЯ *несов.*; *разг.* **1.** бөркөү (һибеү), һөртөнөү; **пры́скаться духа́ми** хушбуй һөртөнөү **2.** *страд. от* **пры́скать**

ПРЫ́СНУТЬ *сов.*; *разг.* **1.** *см.* **пры́скать** 1; **2.** бөркөлөү, бөркөлөп сығыу, сәптереп ағыу; **кровь пры́снула из ра́ны** яранан ҡан сәптереп аҡты **3.** (*разразиться смехом*) пырхылдап (пырх итеп) көлөп ебәреү; **пры́снуть неожи́данно** көтмәгәндә пырхылдап көлөп ебәреү

ПРЫ́ТКИЙ, -ая, -ое *разг.* етеҙ, өлгөр, сос; **пры́ткий ма́льчик** етеҙ малай

ПРЫ́ТКОСТЬ *ж*; *разг.* етеҙлек, өлгөрлөк, сослоҡ; **отлича́ться пры́ткостью** өлгөрлөк менән айырылып тороу

ПРЫТЬ *ж*; *разг.* етеҙлек, йылғырлыҡ, теремеклек; **обнару́жить большу́ю прыть** *в чём-л.* йылғырлыҡ күрһәтеү ♦ **во всю прыть** йән-фарманға, бар (йән) көскә, бөтә көс менән

ПРЫЩ *м* һыткы

ПРЫЩА́ВЫЙ, -ая, -ое һыткылы; **прыща́вое лицо́** һыткылы бит

ПРЮНЕ́ЛЕВЫЙ, -ая, -ое прюнель, прюнелдән тегелгән (эшләнгән); **прюне́левые ту́фли** прюнель туфлиҙар

ПРЮНЕ́ЛЬ *ж* прюнель (*аяҡ кейеменең өҫтөн тегеүгә, мебель көпләү өсөн ҡулланылған туҡыма*)

ПРЯ́ДАТЬ: пря́дать уша́ми ҡолаҡты ҡайсылау (торғоҙоу) (*ат һ.б. хайуандарға ҡарата*)

ПРЯДЕ́НИЕ *с см.* **прясть** I; **пряде́ние ше́рсти** йөн иләү

ПРЯ́ДЕНЫЙ, -ая, -ое иләнгән; **пря́деная шерсть** иләнгән йөн

ПРЯДИ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое (еп) иләү ...ы; **пряди́льная маши́на** еп иләү машинаһы

ПРЯДИ́ЛЬНЯ *ж*; *уст.* (еп) иләү фабрикаһы (оҫтаханаһы)

ПРЯДИ́ЛЬЩИК *м* и **ПРЯДИ́ЛЬЩИЦА** *ж* (еп) иләүсе

ПРЯДЬ *ж* тотам, өлтөк, шәлкем, усма; **прядь воло́с** сәс өлтөгө

ПРЯ́ЖА *ж* еп, иләнгән еп; **льняна́я пря́жа** иләнгән киндер еп; **прясть пря́жу** еп иләү

ПРЯ́ЖКА *ж* таралғы, элмәк, ҡаптырма, айыл; **сере́бряная пря́жка** көмөш таралғы

ПРЯ́ЛКА *ж* иләүес (*еп иләү машинаһы*)

ПРЯМИЗНА́ *ж* төҙлөк; **прямизна́ ли́нии** һыҙыҡтың төҙлөгө

ПРЯМИКО́М *нареч.* **1.** *разг.* тураға, туранан-тураға, түтә; **пройти́ прямико́м** тураға үтеү **2.** (*без утайки*) тура, туранан-тура

ПРЯМИ́ТЬ *несов. что*; *разг.* турайтыу, төҙәйтеү; **прями́ть гвоздь** сөй турайтыу

ПРЯ́МО *нареч.* **1.** тура, туп-тура, тураға; **идти́ пря́мо** тура барыу **2.** (*без наклона*) тура, төҙ; **держа́ться пря́мо** (кәүҙәне) төҙ тотоу; **сиде́ть пря́мо** тура ултырыу **3.** (*немедленно, непосредственно*) туп-тура, туранан-тура; **приступи́ть пря́мо к де́лу** туранан-тура эшкә тотоноу; **напра́виться пря́мо к дру́гу** дуҫҡа туп-тура китеү **4.** (*откровенно*) туранан-тура, асыҡтан-асыҡ; **говори́ть пря́мо** туранан-тура һөйләү **5.** *в знач. усил. част.*; *разг.* бөтөнләй, ысындан да, ысынында ла, ысынлап та; **пря́мо сил нет** бөтөнләй хәл юҡ; **он пря́мо молоде́ц** ул ысындан да бик шәп

ПРЯМОДУ́ШИЕ *с* эскерһеҙлек, асыҡ күңеллелек, хәйләһеҙлек; **пре́лесть прямоду́шия** эскерһеҙлектең матурлығы

ПРЯМОДУ́ШНЫЙ, -ая, -ое эскерһеҙ, асыҡ күңелле, хәйләһеҙ; **прямоду́шный челове́к** асыҡ күңелле кеше

ПРЯМО́Й, -ая, -ое **1.** тура, төҙ; **пряма́я ли́ния** тура һыҙыҡ; **пряма́я доро́га** тура юл; **прямо́й стан** төҙ кәүҙә **2.** (*непосредственный*) туранан-тура, туп-тура; **прямо́е сообще́ние** туранан-тура бәйләнеш; **прямы́е вы́боры** туранан-тура һайлауҙар; **прямы́е указа́ния** туранан-тура (бирелгән) күрһәтмәләр; **прямо́й насле́дник** туранан-тура вариҫ **3.** асыҡ, тура һүҙле; **прямо́й челове́к** тура һүҙле кеше; **прямо́й взгляд** асыҡ ҡараш **4.** (*явный*) асыҡтан-асыҡ; **прямо́й обма́н** асыҡтан-асыҡ алдау **5.** (*очевидный*) һис шикһеҙ, ысын (мәғәнәһендә); **пряма́я по́льза** һис шикһеҙ файҙа **6.** (*буквальный*) тура; **прямо́е значе́ние сло́ва** һүҙҙең тура мәғәнәһе **7.** *в знач. сущ.* **пряма́я** *ж*; *мат. см.* **пряма́я ли́ния**; **провести́ пряму́ю** тура һыҙыҡ үткәреү **8.** *мат.* тура; **пряма́я пропорциона́льность** тура пропорциональлек ♦ **пряма́я кишка́** *анат.* йыуан эсәк; **пряма́я ли́ния** *мат.* тура һыҙыҡ; **пряма́я речь** *грам.* тура телмәр; **прямо́й во́рот** ултыртма яға; **прямо́й у́гол** тура мөйөш; **прямо́е дополне́ние** *грам.* тура тултырыусы; **прямы́е нало́ги** *фин.* тура һалымдар

ПРЯМОЛИНЕ́ЙНОСТЬ *ж* **1.** туралыҡ, төҙлөк; **прямолине́йность сти́ля** стилдең туралығы **2.** туралыҡ, тура һүҙлелек; **прямолине́йность хара́ктера** холоҡтоң туралығы; **показа́ть свою́ прямолине́йность** үҙеңдең тура һүҙлелегеңде күрһәтеү

ПРЯМОЛИНЕ́ЙНЫЙ, -ая, -ое **1.** тура, төҙ; **прямолине́йная у́лица** төҙ урам **2.** тура, тура

һүҙле, хәйләһеҙ; **прямолине́йный челове́к** тура һүҙле кеше

ПРЯМОТА́ *ж* туралыҡ, тура һүҙлелек, хәйләһеҙлек; **прямота́ отве́та** яуаптың туралығы; **прямота́ хара́ктера** холоҡтоң туралығы

ПРЯ́МО-ТАКИ *нареч.*; *разг. см.* **пря́мо** 5

ПРЯМОУГО́ЛЬНИК *м* тура дүртмөйөш

ПРЯМОУГО́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое тура мөйөшлө; **прямоуго́льный треуго́льник** тура мөйөшлө өсмөйөш

ПРЯ́НИК *м* перәник; **медо́вый пря́ник** баллы перәник

ПРЯ́НИЧНЫЙ, -ая, -ое перәник, перәник (бешереү) ...ы; **пря́ничный петушо́к** перәник әтәс; **пря́ничный цех** перәник цехы

ПРЯ́НОСТЬ *ж* тәмләткес (*борос, ҡәнәфер, керән һ.б.*)

ПРЯ́НЫЙ, -ая, -ое **1.** үткер, ҡырҡыу тәмле, хуш еҫле; **пря́ный за́пах** үткер еҫ; **пря́ные блю́да** ҡырҡыу тәмле аштар **2.** *перен.* үткер, киҫкен; **пря́ные ре́чи** үткер һүҙҙәр

ПРЯ́СЛО *с* һайғау, ҡолға; **и́згородь из пря́сел** һайғау кәртә

ПРЯСТЬ I *несов. что* и *без доп.* (еп) иләү; **прясть шерсть** йөн иләү

ПРЯСТЬ II: прясть уша́ми *см.* **пря́дать уша́ми**

ПРЯ́СТЬСЯ *несов. страд. от* **прясть** I

ПРЯ́ТАТЬ *несов. кого-что*; *прям., перен.* йәшереү, йыйып ҡуйыу; **пря́тать ключи́** асҡыстарҙы йәшереү; **пря́тать чу́вства** тойғоларҙы йәшереү

ПРЯ́ТАТЬСЯ *несов.* **1.** *в разн. знач.* йәшенеү, йәшеренеү, ҡасыу, боҫоу, ышыҡланыу; **пря́таться в лесу́** урманда йәшенеү; **пря́таться от дождя́** ямғырҙан ҡасыу; **со́лнце пря́чется за горо́й** ҡояш тау артына ышыҡлана **2.** *перен., разг.* ҡасып йөрөү, күренмәҫкә тырышыу; **пря́таться от знако́мых** таныштарҙан ҡасып йөрөү **3.** *страд. от* **пря́тать**

ПРЯ́ТКИ *только мн.* йәшенмәк (*балалар уйыны*) ♦ **игра́ть в пря́тки**: 1) йәшенмәк уйнау; 2) *перен.* йәшерен эш итеү, аҫтыртын эш алып барыу

ПРЯ́ХА *ж* (еп) иләүсе

ПСАЛО́М *м*; *рел.* доға, псалом (*Псалтырҙың өлөшө*)

ПСАЛО́МЩИК *м* псаломсы (*сиркәүҙәге иң кесе хеҙмәткәр*)

ПСАЛТЫ́РЬ *ж* и *разг.* **ПСАЛТЫ́РЬ** *м* Псалтырь, Зәбур (*Библияның бер өлөшө*)

ПСА́РНЯ *ж* эттәр ояһы

ПСАРЬ *м* һунар эттәрен ҡараусы

ПСЕВДО... *урыҫ телендә ҡушма һүҙҙәрҙең "ялған", "уйҙырма", "буш" мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.,* **псевдонау́ка** уйҙырма фән

ПСЕВДОНИ́М *м* псевдоним (*яҙыусының, рәссамдың һ.б. үҙенә алған икенсе исеме*)

ПСИ́НА *ж* **1.** *разг.* (*собачье мясо*) эт ите **2.** *разг.* (*запах собаки*) эт еҫе **3.** *прост.* (*пёс*) эт

ПСИ́НЫЙ, -ая, -ое *разг.* эт ...ы; **пси́ный за́пах** эт еҫе

ПСИХ *м*; *прост.* ҡыҙма, ҡыҙыу ҡанлы кеше

ПСИХАСТЕ́НИК *м* психастеник (*психастения менән ауырыусы*)

ПСИХАСТЕНИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое психастения ...ы; **психастени́ческие симпто́мы** психастения билдәләре

ПСИХАСТЕНИ́Я *ж*; *мед.* психастения (*ҡурҡыу, үҙ-үҙенә ышанмау, бәйләнсек уйҙар, шикләнеү һ.б. ғибәрәт булған психик ауырыу*)

ПСИХИА́ТР *м* психиатр (*психиатрия белгесе*)

ПСИХИАТРИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое психиатрик, психиатрия ...ы; **психиатри́ческая больни́ца** психиатрия хәстәханаһы

ПСИХИАТРИ́Я *ж*; *мед.* психиатрия (*медицинаның психик ауырыуҙарҙы, уларҙы дауалау ысулдарын өйрәнә торған бүлеге*)

ПСИ́ХИКА *ж* психика, рух; **здоро́вая пси́хика** сәләмәт рух

ПСИХИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое психик, психика ...ы; **психи́ческие осо́бенности** психик үҙенсәлектәр ♦ **психи́ческая ата́ка** психик атака (*ҡаршы яҡты ҡурҡытыу, алышҡа ихтыярын баҫыу өсөн яһалған асыҡ һөжүм*); **психи́ческие боле́зни** психик ауырыуҙар

ПСИХОАНА́ЛИЗ *м* психоанализ (*психологик процестарҙы өйрәнеүгә ҡоролған ысул*)

ПСИХОВА́ТЬ *несов.*; *прост.* ҡыҙышыу, ҡыҙып китеү, үҙеңде тота алмау

ПСИХО́З *м*; *мед.* психоз (*психик ауырыу*)

ПСИХОЛИНГВИ́СТИКА *ж* психолингвистика (*телмәр барлыҡҡа килеүен, уны ҡабул итеү законлыҡтарын өйрәнеүсе фән*)

ПСИХО́ЛОГ *м* психолог (**1.** *психология белгесе* **2.** *кеше психологияһын тәрән тойоусы*)

ПСИХОЛОГИ́ЗМ *м* психологизм (**1.** *социологиялағы идеалистик йүнәлеш* **2.** *кешеләрҙең рухи кисерештәрен тәрән белеү һәм нескә һүрәтләү*); **психологи́зм в литерату́ре** әҙәбиәттә психологизм

ПСИХОЛОГИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое психологик, психология ...ы; **психологи́ческий ана́лиз** психологик анализ; **психологи́ческий рома́н** психологик роман

ПСИХОЛО́ГИЯ *ж*; *в разн. знач.* психология; **о́трасли психоло́гии** психологияның тармаҡтары; **психоло́гия ребёнка** бала психологияһы; **психоло́гия тво́рчества** ижад психологияһы

ПСИХОПА́Т *м* и **ПСИХОПА́ТКА** *ж* психопат (*психопатия менән сирләүсе*)

ПСИХОПА́ТИЯ *ж* психопатия (*рухи һәләттең, психиканың ауырыу булыуы*)

ПСИХОПАТО́ЛОГ *м* психопатолог (*психопатология белгесе*)

ПСИХОПАТОЛОГИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое психопатологик; **психопатологи́ческое иссле́дование** психопатологик тикшеренеү

ПСИХОПАТОЛО́ГИЯ *ж* психопатология (*психик эшмәкәрлек боҙолоуының дөйөм мәсьәләләрен өйрәнә торған фән*)

ПСИХОТЕРАПИ́Я *ж* психотерапия (*психик йоғонто менән дауалау саралары*)

ПСИХРО́МЕТР *м* психрометр (*һауа дымлылығын билдәләй торған прибор*)

ПСО́ВЫЙ, -ая, -ое эт ...ы; **псо́вая охо́та** эт һунары

ПТА́ХА *ж*; *разг.* ҡошсоҡ

ПТЕНЕ́Ц *м* ҡош балаһы, бала ҡош

ПТИ́ЦА *ж* **1.** ҡош; **дома́шние пти́цы** йорт ҡоштары; **пе́вчие пти́цы** һайрар ҡоштар; **хи́щные пти́цы** йыртҡыс ҡоштар **2.** *собир.* ҡош-ҡорт, ҡоштар; **о́зеро киши́т пти́цей** күл ҡош-ҡорт менән тулы **3.** *разг.*, *ирон.* кеше, әллә кем; **ва́жная пти́ца** ҙур кеше; **не велика́ пти́ца** әллә кем түгел ♦ **во́льная пти́ца** *см.* **во́льный**; **обстре́ляная (стре́ляная) пти́ца** күпте күргән кеше; **пти́ца высо́кого полёта** *см.* **полёт**

ПТИЦЕВО́Д *м* ҡошсо (*ҡошсолоҡ белгесе*)

ПТИЦЕВО́ДСТВО *с* ҡошсолоҡ, ҡош-ҡорт аҫрауҫылыҡ

ПТИЦЕВО́ДЧЕСКИЙ, -ая, -ое ҡошсолоҡ ...ы, ҡош аҫрауҫылыҡ ...ы; **птицево́дческая фе́рма** ҡошсолоҡ фермаһы

ПТИЦЕЛО́В *м* ҡош аулаусы (*башлыса һайрар ҡоштарҙы*)

ПТИЦЕЛО́ВСТВО *с* ҡош аулаусылыҡ (*һайрар ҡоштарҙы*); **занима́ться птицело́вством** ҡош аулаусылыҡ менән шөғөлләнеү

ПТИЦЕФА́БРИКА *ж* ҡошсолоҡ фабрикаһы

ПТИЦЕФЕ́РМА *ж* ҡошсолоҡ фермаһы

ПТИ́ЧИЙ, -ья, -ье **1.** ҡош ...ы; **пти́чье гнездо́** ҡош ояһы **2.** (*такой, как у птицы*) ҡоштоҡо кеүек, ҡоштоҡона оҡшаған; **пти́чий нос** ҡош танау ♦ **пти́чий база́р** ҡош баҙары; **на пти́чьих права́х (быть, жить и т.п.)** *шутл.* хоҡуҡһыҙ рәүештә (йәшәү), саҡ-саҡ эләгеп тороу; **с (высоты́) пти́чьего полёта** *см.* **полёт**; **(то́лько) пти́чьего молока́ недостаёт (не хвата́ет)** күгәрсен һөтө генә юҡ (*байлыҡ, муллыҡҡа ҡарата*)

ПТИ́ЧКА *ж* **1.** *уменьш. от* **пти́ца** 1; **2.** *разг.* (*пометка*) билдә, бәләкәй генә билдә

ПТИ́ЧНИК *м* **1.** кетәк, ҡош аҙбары **2.** ҡош ҡараусы (*эшсе*)

ПТИ́ЧНИЦА *ж* ҡош ҡараусы

ПУА́НТЫ *мн.* (*ед.* **пуа́нт** *м*) пуант(тар) (*балет туфлийының табаны*)

ПУ́БЛИКА *ж собир.* **1.** тамашасылар, публика; **пу́блика запо́лнила зал** тамашасылар залға тулды **2.** *разг. шутл.* халыҡ, кешеләр; **великоле́пная пу́блика** бына тигән халыҡ

ПУБЛИКА́ЦИЯ *ж* **1.** *см.* **публикова́ть**; **публика́ция архи́вных докуме́нтов** архив документтарын баҫтырып сығарыу **2.** баҫылып сыҡҡан әҫәрҙәр (хеҙмәттәр); **журна́льная публика́ция** журналда баҫылып сыҡҡан хеҙмәттәр

ПУБЛИКОВА́ТЬ *несов. что* баҫтырыу, баҫтырып сығарыу (белдереү); **публикова́ть зако́ны** закондарҙы баҫтырып сығарыу; **публикова́ть статьи́ в газе́те** гәзиттә мәҡәләләр баҫтырыу

ПУБЛИКОВА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **публикова́ть**

ПУБЛИЦИ́СТ *м* публицист (*ижтимағи-сәйәси темаларҙы яҡтыртҡан яҙыусы*)

ПУБЛИЦИ́СТИКА *ж* публицистика (**1.** *әҙәби жанр* **2.** *ижтимағи-сәйәси мәсьәләләр буйынса яҙылған әҙәбиәт*)

ПУБЛИЦИСТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое публицистик; **публицисти́ческий жанр** публицистик жанр; **публицисти́ческая де́ятельность** публицистик эшмәкәрлек

ПУБЛИ́ЧНОСТЬ *ж* асыҡлыҡ; **публи́чность суде́бного проце́сса** суд процесының асыҡлығы

ПУБЛИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** асыҡ, халыҡ алдында; **публи́чная ле́кция** асыҡ лекция; **публи́чное выступле́ние** халыҡ алдындағы сығыш **2.** халыҡ өсөн асыҡ; **публи́чная библиоте́ка** халыҡ өсөн асыҡ китапхана ♦ **публи́чный дом** фәхешхана; **публи́чная же́нщина** фәхишә; **публи́чные торги́** асыҡ алыш-биреш (*аукцион*)

ПУ́ГАЛО *с*; *прям.*, *перен.* ҡараҫҡы; **огоро́дное пу́гало** баҡса ҡараҫҡыһы

ПУ́ГАНЫЙ, -ая, -ое ҡурҡытылған, өрккән ♦ **пу́ганая воро́на куста́ бои́тся** *см.* **воро́на**

ПУГА́ТЬ *несов. кого* ҡурҡытыу, өркөтөү, шөрләтеү; **пуга́ть друг дру́га** бер-берен̡де ҡурҡытыу

ПУГА́ТЬСЯ *несов.* ҡурҡыу, өркөү, шөрләү; **пуга́ться темноты́** ҡараңғынан шөрләү

ПУГА́Ч *м* пугач (*уйынсыҡ пистолет*)

ПУГА́ЮЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **пуга́ть** **2.** *прил.* ҡурҡыныс, ҡурҡытҡыс; **пуга́ющий вид** ҡурҡыныс ҡиәфәт

ПУГЛИ́ВОСТЬ *ж* ҡурҡаҡлыҡ, өркәклек; **преодоле́ть пугли́вость** ҡурҡаҡлыҡты еңеү

ПУГЛИ́ВЫЙ, -ая, -ое ҡурҡаҡ, өркәк, ҡурҡыусан, өркөүсән; **пугли́вая ло́шадь** өркәк ат; **быть пугли́вым** ҡурҡаҡ булыу

ПУГНУ́ТЬ *сов. кого*; *разг.* ҡурҡытып (өркөтөп) ебәреү

ПУ́ГОВИЦА *ж* төймә, һеҙәп; **застегну́ть пу́говицы** төймәләрҙе элеү

ПУ́ГОВИЧНЫЙ, -ая, -ое төймә (һеҙәп) ...ы; **пу́говичное произво́дство** төймә етештереүсе

ПУ́ГОВКА *ж* **1.** *уменьш. от* **пу́говица** **2.** *см.* **кно́пка** 3 ♦ **нос пу́говкой** *шутл.* төймә танау, борсаҡ танау

ПУД *м* бот; **пуд муки́** бер бот он ♦ **пуд со́ли съесть** *см.* **соль**

ПУ́ДЕЛЬ *м* пудель (*йөнтәҫ өй эте*)

ПУ́ДИНГ *м* пудинг (*ҡабартма*); **творо́жный пу́динг** эремсек пудингы

ПУДОВИ́К *м* бер ботлоҡ гер

ПУДО́ВКА *ж*; *разг.* бер бот (*үлсәм*)

ПУДО́ВЫЙ и *уст.* **ПУДОВО́Й,** -ая, -ое ботлоҡ, бер ботлоҡ; **пудо́вая ги́ря** бер ботлоҡ гер

ПУ́ДРА *ж* пудра; **покрыва́ть лицо́ пу́дрой** биткә пудра яғыу

ПУ́ДРЕНИЦА *ж* пудра һауыты

ПУ́ДРЕНЫЙ, -ая, -ое пудраланған, пудра яғылған

ПУ́ДРИТЬ *несов. кого-что* пудралау, пудра һөртөү (яғыу); **пу́дрить лицо́** битте пудралау

ПУ́ДРИТЬСЯ *несов.* пудраланыу, пудра һөртөнөү (яғыныу)

ПУЗА́ТЫЙ, -ая, -ое **1.** *прост.* ҙур ҡорһаҡлы (эсле), күпкәк; **пуза́тая коро́ва** ҙур ҡорһаҡлы һыйыр **2.** *разг.* ҙур, ҡорһағы ҙур, йыуан, йыуан ҡорһаҡлы; **пуза́тый самова́р** ҙур самауыр

ПУ́ЗО *с*; *прост.* ҡорһаҡ, эс; **отрасти́ть пу́зо** ҡорһаҡ үҫтереү

ПУЗЫРЁК *м* **1.** *уменьш. от* **пузы́рь** 1, 2; **2.** бәләкәй шешә; **пузырёк с лека́рством** дарыулы бәләкәй шешә

ПУЗЫРИ́ТЬСЯ и **ПУЗЫ́РИТЬСЯ** *несов.* **1.** күбекләнеү, ҡыуыҡланыу, өрөлөү; **ка́пли дождя́ пузыря́тся в лу́жах** күләүектә ямғыр тамсылары күбекләнә **2.** *разг.* (*вздуваться*) күпереү, ҡабарыу, өрөлөү; **те́сто пузыри́тся** ҡамыр ҡабара **3.** *перен.*, *прост.* (*сердиться*) үсегеү, үсегеп асыуланыу, ҡабарыныу

ПУЗЫРЧА́ТКА *ж* ҡыуыҡлы үлән (*һыу үҫемлеге*)

ПУЗЫ́РЧАТЫЙ, -ая, -ое ҡыуыҡлы, күбек; **пузы́рчатое стекло́** күбек быяла

ПУЗЫ́РЬ *м* **1.** ҡыуыҡ; **мы́льные пузыри́** һабын ҡыуыҡтары **2.** *разг.* күпертке, ҡыуыҡса; **появле́ние пузыре́й на ко́же** тирелә күпертке хасил булыу **3.** *анат.* ҡыуыҡ; **же́лчный пузы́рь** үт ҡыуығы; **мочево́й пузы́рь** бәүел ҡыуығы; **пла́вательный пузы́рь** йөҙөү ҡыуығы **4.** резина ҡыуыҡ (*тәнде һыуытыу йәки йылытыу өсөн ҡулланыла*) **5.** *прост.* лампа ҡыуығы ♦ **мы́льный пузы́рь** *см.* **мы́льный**; **пуска́ть пузыри́** *шутл.* ауыр хәлдә ҡалыу, эш мөшкөлләнеү

ПУК *м* бәйләм, тотам, ус, усма, өлтөк, шәлкем; **пук воло́с** бер өлтөк сәс; **пук соло́мы** бер бәйләм һалам

ПУЛЕВО́Й, -ая, -ое пуля …ы, пулянан булған; **пулево́е ране́ние** пуля яраһы

ПУЛЕМЁТ *м* пулемёт; **ручно́й пулемёт** ҡул пулемёты

ПУЛЕМЁТНЫЙ, -ая, -ое **1.** пулемётсы(лар) …ы; **пулемётная ро́та** пулемётсылар ротаһы **2.** пулемёт(тар) …ы; **пулемётный ого́нь** пулемёт уты

ПУЛЕМЁТЧИК *м* и **ПУЛЕМЁТЧИЦА** *ж* пулемётсы

ПУЛЕНЕПРОБИВА́ЕМЫЙ, -ая, -ое пуля үткәрмәй торған; **пуленепробива́емое стекло́** пуля үткәрмәй торған быяла

ПУЛЬВЕРИЗА́ТОР *м* һиптергес

ПУЛЬВЕРИЗА́ЦИЯ *ж* һиптереү; **пульвериза́ция раство́ра** шыйыҡлыҡ һиптереү

ПУЛЬНУ́ТЬ *сов. см.* **пуля́ть**

ПУ́ЛЬПА *ж* **1.** (*мякоть чего-л.*) йомшаҡ, үҙәк; **пу́льпа зу́ба** теш йомшағы емеш йомшағы, **2.** *тех.* пульпа (*эшкәртеү өсөн ваҡланған, һыуға йәки иреткестәргә болғанған руда*)

ПУЛЬС *м* **1.** пульс, (тамыр) тибеш(е); **сла́бый пульс** әкрен (һиҙелер-һиҙелмәҫ) тибеш; **прове́рить пульс** тамыр тибешен тикшереү **2.** *чего, какой*; *перен.* пульс, тын алыш, торош, хәл; **пульс обще́ственной жи́зни** йәмғиәттең тын алышы

ПУЛЬСА́ЦИЯ *ж* тибеш; **пульса́ция се́рдца** йөрәк тибеше

ПУЛЬСИ́РОВАТЬ *несов.* **1.** тибеү, ҡағыу (*йөрәк, ҡан тураһында*) **2.** *спец.* пульсациялау, килеү (*үҙгәрешле ағып тороу*); **ток пульси́рует** ток килә

ПУЛЬТ *м*; *в разн. знач.* пульт; **дирижёрский пульт** дирижёр пульты; **пульт управле́ния электроста́нцией** электр станцияһының идара пульты

ПУ́ЛЯ *ж* **1.** пуля; **бронебо́йная пу́ля** броня тишкес пуля; **трасси́рующая пу́ля** яҡтыртып барыусы пуля **2.** *в знач. нареч.* **пу́лей**; *разг.* атылып, пуля кеүек; **вы́лететь пу́лей** атылып килеп сығыу

ПУЛЯ́РКА *ж* һимертелгән тауыҡ

ПУЛЯ́ТЬ *несов.*; *прост.* **1.** атыу; **пуля́ть в во́здух** һауаға атыу **2.** *что, чем* бәреү, атыу; **пуля́ть ка́мни** таш бәреү

ПУ́МА *ж* пума (*ҙур ҡырағай бесәй*)

ПУНКТ *м* **1.** *в разн. знач.* пункт, урын; **наблюда́тельный пункт** күҙәтеү урыны; **перегово́рный пункт телефо́нной ста́нции** телефон станцияһының һөйләшеү пункты; **призывно́й пункт** хәрби хеҙмәткә саҡырыу пункты **2.** бүлек, пункт; **соглаше́ние из пяти́ пу́нктов** биш бүлектән торған килешеү **3.** (*момент в развитии чего-л.*) нөктә, кимәл; **кульминацио́нный пункт** иң юғары нөктә **4.** *типогр.* пункт ♦ **населённый пункт** ҡала, ауыл, ҡасаба һ.б.; **по пу́нктам; пункт за пу́нктом** ентекләп, тәпсирләп, нөктәһенә тиклем (аңлатыу)

ПУНКТИ́Р *м* пунктир, нөктә һыҙыҡ, өҙөк һыҙыҡ; **поме́тить пункти́ром** нөктә һыҙыҡ менән билдәләү

ПУНКТИ́РНЫЙ, -ая, -ое пунктир (*пунктир менән билдәләнгән*); **пункти́рная ли́ния** пунктир һыҙыҡ

ПУНКТУА́ЛЬНОСТЬ *ж* пунктуаллек, теүәллек, еткереп эшләү, тәпсирлек; **проявля́ть пунктуа́льность в рабо́те** эштә тәпсирлек күрһәтеү

ПУНКТУА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое пунктуаль, тәпсирле, теүәл үтәүсән; **пунктуа́льный челове́к** пунктуаль кеше

ПУНКТУАЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое *грам.* пунктуацион, тыныш билдәләре, пунктуация ...ы; **пунктуацио́нные пра́вила** тыныш билдәләре ҡуйыу ҡағиҙәләре

ПУНКТУА́ЦИЯ *ж*; *грам.* пунктуация (*тыныш билдәләренең ҡуйылыш системаһы*)

ПУНЦО́ВЫЙ, -ая, -ое ҡан ҡыҙыл, сейә ҡыҙыл

ПУНШ *м* пунш (*ҡыҙыл араҡының бер төрө*)

ПУ́НШЕВЫЙ, -ая, -ое пуншлы, пунш ...ы; **пу́ншевая конфе́та** пуншлы кәнфит

ПУП *м*; *разг. см.* **пупо́к** 1 ♦ **пуп земли́** *кто-что*; *ирон.* кәрәкле кишер япрағы

ПУПА́ВКА *ж* тау сәскәһе, һары ромашка

ПУПОВИ́НА *ж*; *анат.* кендек, кендек бауы

ПУПО́К *м* **1.** кендек **2.** *зоол.* ҡош бөрләтәүенең аҫҡы өлөшө

ПУПО́ЧНЫЙ, -ая, -ое кендек ...ы; **пупо́чная гры́жа** кендек бүҫере

ПУПЫ́РИСТЫЙ, -ая, -ое *см.* **пупы́рчатый**

ПУПЫ́РЧАТЫЙ, -ая, -ое ҡутырлы; **пупы́рчатая ко́жа** ҡутырлы тире

ПУПЫ́РЫШЕК *м*; *разг.* ҡутыр, һытҡы

ПУРГА́ *ж* көслө буран; **поднима́ется пурга́** көслө буран ҡутәрелә

ПУРЖИ́ТЬ *несов.*, *безл.*; *разг.* буранлау, буран ҡутәрелеү, ҡар өйөрөлөү

ПУРИ́ЗМ *м* пуризм, пуристлыҡ (**1.** *ұтә саф, талапсан булып ҡыланыу* **2.** *телдең сафлығын, нормаларын һаҡлау өсөн, башҡа телдәрҙән һүҙ алмаҫҡа тырышыу*)

ПУРИ́СТ *м* и **ПУРИ́СТКА** *ж* пурист (*пуризм яҡлы кеше*)

ПУРИТА́НИН *м* и **ПУРИТА́НКА** *ж* пуритан (**1.** *XVI—XVII бб. Англия буржуазияһы араһында таралған дини-сәйәси ағымда ҡатнашыусы* **2.** *тормошта, көнкүрештә ұтә тыйнаҡлылыҡ яҡлы кеше*)

ПУРИТА́НСТВО *с* пуританлыҡ

ПУ́РПУР *м* пурпур (**1.** *ҡарағусҡыл, ҡуйы ҡыҙыл төҫ* **2.** *ҡуйы ҡыҙыл буяу* **3.** *иҫк. ҡуйы ҡыҙыл туҡыма йәки шундай туҡыманан тегелгән затлы кейем*)

ПУ́РПУРНЫЙ и **ПУРПУ́РНЫЙ,** -ая, -ое ҡуйы ҡыҙыл, пурпурға буялған; **пурпу́рное не́бо** ҡуйы ҡыҙыл күк

ПУРПУ́РОВЫЙ, -ая, -ое *см.* **пу́рпурный**

ПУСК *м см.* **пусти́ть** — **пуска́ть** 3–6, 9; **пуск турби́ны** турбинаны ебәреү; **пуск па́ра** пар сығарыу

ПУСКА́Й *частица* и *союз*; *разг. см.* **пусть**

ПУСКА́ТЕЛЬ *ж* пускатель (*электр двигателендә*)

ПУСКА́ТЬ *несов. см.* **пусти́ть**

ПУСКА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **пусти́ться** **2.** *страд. от* **пуска́ть**

ПУСКА́Ч *м*; *разг.* пускач (*механизмды эшләтеп ебәрә торған*)

ПУСКОВО́Й, -ая, -ое **1.** сафҡа индерә торған, эшләй башлау ...ы; **пусково́й объе́кт** сафҡа индерә торған объект; **пусково́й пери́од** эшләй башлау осоро **2.** эшләтеп ебәреү ...ы, эшләтеп (хәрәкәткә килтереп) ебәрә торған; **пусково́й механи́зм** эшләтеп ебәрә торған механизм

ПУСТЕЛЬГА́ *ж* торомтай

ПУСТЕ́ТЬ *несов.* бушау, бушап ҡалыу; **ве́чером у́лицы пусте́ют** кисен урамдар бушап ҡала

ПУСТИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* ебәреү, сығарып ебәреү; **пусти́ть пти́цу на во́лю** ҡошто ирекгә сығарып ебәреү; **пусти́ его́, не держи́** ебәр уны, тотма **2.** *кого-что* ебәреү, рөхсәт итеү; **пусти́ть в о́тпуск** ялға ебәреү; **пусти́ть коня́ на траву́** атты үләнгә ебәреү **3.** *кого-что* индереү, ебәреү; **пусти́ть квартира́нта** квартирант индереү; **пусти́ть ночева́ть** ҡунырға индереү **4.** *что* хәрәкәткә килтереү, сафҡа индереү, эшләтеп ебәреү; **пусти́ть заво́д** заводты эшләтеп ебәреү **5.** *что* ебәреү, йөрөтә башлау; **пусти́ть авто́бус по но́вому маршру́ту** яңы маршрут буйынса автобус ебәреү **6.** *что, чем* ебәреү, бәреү, елгәреү; **пусти́ть ка́мнем в окно́** тәҙрәгә таш бәреү **7.** *что*; *разг.* ебәреү, таратыу; **пусти́ть слух** хәбәр ебәреү **8.** *что* (*дать росток, корни*) ебәреү, үҫә башлау, сығарыу; **дубо́к пусти́л ко́рни** йәш имән тамыр ебәрҙе **9.** (*с предлогом "в"*) -ға/-гә ебәреү (биреү); **пусти́ть в прода́жу** һатыуға ебәреү; **пусти́ть в прока́т** ҡуртымға биреү ♦ **пусти́ть козла́ в огоро́д** *см.* **козёл**; **пусти́ть ко́рни** *см.* **ко́рень**; **пусти́ть (кра́сного) петуха́** *см.* **пету́х**; **пусти́ть пыль в глаза́** *см.* **пыль**; **пусти́ть в де́ло** *см.* **де́ло**; **пусти́ть в оборо́т** әйләнешкә индереү; **пусти́ть в ход** эшләтеп ебәреү; **пусти́ть на дно** *см.* **дно**; **по́ миру пусти́ть** *см.* **мир**

ПУСТИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* **1.** китеү, сығыу, юл тотоу; **пусти́ться в путь** юлға сығыу; **пусти́ться в пого́ню** ҡыуып китеү **2.** *во что* и *с неопр.* башлау, тотоноу, керешеү; **пусти́ться бежа́ть** йүгерә башлау; **пусти́ться в пляс** бейергә тотоноу ♦ **пусти́ться во все тя́жкие** *см.* **тя́жкий**

ПУ́СТО **1.** *нареч.* буш; **смотре́ть равноду́шно и пу́сто** хуш күңел һәм буш ҡараш менән ҡарау **2.** *в знач. сказ.*, *безл.* буш, буп-буш; **в ко́мнате бы́ло пу́сто** бүлмә буш ине; **на душе́ пу́сто** күңелем буп-буш ♦ **чтоб тебе́ (ему́, ей, вам, им) пу́сто бы́ло** ҡәһәр һуҡһын, суҡынып китһен (китегеҙ)

ПУСТОВА́ТЬ *несов.* буш булыу (тороу); **ко́мната пусту́ет** бүлмә буш тора

ПУСТОГОЛО́ВЫЙ, -ая, -ое *разг.* мәғәнәһеҙ, буш, кәбәк баш

ПУСТОЗВО́Н *м*; *разг.* ярыҡ барабан, буш боғаҙ, лығырлаҡ

ПУСТОЗВО́НИТЬ *несов.* лығырлау, таҡылдау

ПУСТОЗВО́НСТВО *с* лығырлаҡ булыу, бушҡа боғаҙ киреү, шапырыныу

ПУСТО́Й, -ая, -ое **1.** буш; **пуста́я бо́чка** буш мискә; **пусто́й дом** буш өй **2.** (*полый*) (эсе) ҡыуыш, көпшә; **пусто́й шар** ҡыуыш шар **3.** *перен.* буш, мәғәнәһеҙ; **пусто́й челове́к** буш кеше; **пусты́е обеща́ния** буш вәғәҙәләр; **пуста́я кни́га** мәғәнәһеҙ китап **4.** *перен.* әһәмиәтһеҙ, юҡ, бәләкәй; **пусто́й по́вод** юҡ сәбәп **5.** *в знач. сущ.* **пусто́е** *с* юҡ, буш нәмә; **говори́ть пусто́е** бушты һөйләү ♦ **перелива́ть из пусто́го в поро́жнее** *см.* **поро́жний**; **пуста́я поро́да** *горн.* буш руда; **пусто́й карма́н (кошелёк)** буш кеҫә (*аҡсаһыҙ*); **пусто́е ме́сто** буш кеше; **с пусты́ми рука́ми (прийти́, яви́ться, уйти́ и т.п.)** буш ҡул менән (килеү, булыу, китеү һ.б.)

ПУСТОМЕ́ЛЯ *м* и *ж*; *разг.* тел бәҫтәһе, тәтелдәк

ПУСТОПОРО́ЖНИЙ, -яя, -ее *разг.* буш, мәғәнәһеҙ; **пустопоро́жняя диску́ссия** буш бәхәс

ПУСТОСЛО́В *м*; *разг.* буш боғаҙ, ләстит һатыусы, лығырлаҡ

ПУСТОСЛО́ВИЕ *с*; *разг.* ләстит, сафсата, буш һүҙ

ПУСТОСЛО́ВИТЬ *несов.*; *разг.* юҡ-бар (буш һүҙ) һөйләү, ләстит һатыу

ПУСТОТА́ *ж* **1.** бушлыҡ, (эсе) ҡыуыш булыу; **пустота́ до́ма** өйҙөң бушлығы; **пустота́ ша́ра** шарҙың эсе ҡыуыш булыу **2.** бушлыҡ, мәғәнәһеҙлек; **пустота́ жи́зни** тормоштоң мәғәнәһеҙлеге **3.** *перен.* рухи бушлыҡ, өмөтһеҙлөк, күңел бушлығы; **чу́вствовать пустоту́** күңел бушлығы тойоу **4.** *тех.* ҡыуышлыҡ, бушлыҡ, ҡыуыш урын; **пусто́ты в литье́** ҡойолмалағы бушлыҡ

ПУСТОТЕ́ЛЫЙ, -ая, -ое (эсе) ҡыуыш, ҡыуыш эсле; **пустоте́лый кирпи́ч** ҡыуыш эсле кирбес

ПУСТОЦВЕ́Т *м* **1.** *бот.* буш (ҡыҫыр) сәскә **2.** *перен.* булдыҡһыҙ (буш) кеше

ПУ́СТОШЬ *ж* ташландыҡ ер, буш ятҡан ер

ПУСТЫ́ННИК *м* пустынник, монах (*христиандарҙа һәм башҡа диндәрҙә донъяуи рәхәтлектәрҙән баш тартып, кешеләрҙән ситләшеп йәшәүсе*)

ПУСТЫ́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** сүл ...ы; **пусты́нный барс** сүл барсы **2.** кешеһеҙ, кеше йәшәмәгән; **пусты́нный о́стров** кеше йәшәмәгән утрау **3.** буш, кеше йөрөмәгән; **пусты́нная у́лица** кеше йөрөмәгән урам

ПУСТЫ́НЯ *ж* сүл; **прое́хать пусты́ню** сүлде үтеү

ПУСТЫ́РНИК *м* арыҫлан ҡойроғо (*дарыу үләне*)

ПУСТЫ́РЬ *м* ташландыҡ (буш) ер

ПУСТЫ́ШКА *разг.* **1.** *ж* эсе ҡыуыш (нәмә), эсе буш (нәмә); **оре́х-пусты́шка** эсе буш сәтләүек **2.** *ж* (*соска*) имеҙлек **3.** *м* и *ж*; *перен.* буш кеше, елғыуар, эшкинмәгән

ПУСТЬ *частица* и *союз* **1.** *частица* (*для выражения согласия*) -һын/-һен әйҙә, -а/-ә бирһен; **пусть идёт** килһен әйҙә **2.** *частица* (*всё равно*) ярар, шулай булһын; **ну и пусть, я пойду́** йә ярар, мин барам **3.** *союз уступ.* (*допустим*) ярай (булһын), да ти, әйҙә; **пусть я оши́бся, но оши́бку испра́вил** ярай, мин хаталандым да ти, әммә хатамды төҙәттем ♦ **пусть себе́**; **пусть его́ (её, их)** ярар, шулай ҙа булһын

ПУСТЯ́К *м*; *разг.* **1.** юҡ-бар нәмә, ваҡ-төйәк, сүп-сар; **поссо́риться из-за пустяка́** юҡ-бар нәмә өсөн асыуланышыу **2.** *обычно мн.* **пустяки́** буш (юҡ) һүҙ, мәғәнәһеҙ һүҙ; **говори́ть пустяки́** буш һүҙ һөйләү **3.** *обычно мн.* **пустяки́** *в знач. сказ.* зарар юҡ, бер ни түгел; **вам бо́льно? — Пустяки́** һеҙгә ауырттымы? — Зарар юҡ ♦ **па́ра пустяко́в** бер ни түгел

ПУСТЯКО́ВЫЙ, -ая, -ое *разг.* **1.** ваҡ-төйәк, буш, әһәмиәтһеҙ, бәләкәй генә; **пустяко́вый вопро́с** ваҡ мәсьәлә; **пустяко́вая су́мма** бәләкәй генә сумма **2.** (*нетрудный*) еңел генә; **пустяко́вое поруче́ние** еңел генә йомош

ПУСТЯ́ЧНЫЙ, -ая, -ое *см.* **пустяко́вый**

ПУ́ТАНИК *м*; *разг.*, *неодобр.* бутаусы, буталсыҡ кеше, болғаҡ

ПУ́ТАНИЦА *ж*; *в разн. знач.* буталыш, буталсыҡлыҡ, сыуалсыҡлыҡ; **пу́таница мы́слей** фекер буталсыҡлығы

ПУ́ТАНЫЙ, -ая, -ое **1.** буталсыҡ, сыуалсыҡ; **пу́таные объясне́ния** буталсыҡ аңлатмалар **2.** *разг.* буталсыҡ, еңел аҡыллы; **пу́таный челове́к** буталсыҡ кеше

ПУТАССУ́ *ж нескл.* путассу (*диңгеҙ балығы*)

ПУ́ТАТЬ *несов.* **1.** *что* сеймәлтәү, сейәлтеү, сырмалтыу, сейәләндереү, сыуаландырыу; **пу́тать пря́жу** иләгән епте сейәлтеү **2.** *что* (*нарушать порядок расположения*) бутау, сыуалтыу; **пу́тать ряды́** рәттәрҙе бутау; **пу́тать страни́цы ру́кописи** ҡульяҙманың биттәрен бутау **3.** *кого-что* (*сбивать с толку*) бутау, яңылыштырыу; **пу́тать вопро́сами** һорауҙар менән бутау **4.** *что* и *без доп.* бутау, яңылышыу; **расска́зывать, не пу́тая** бутамай һөйләү **5.** *кого-что*; *разг.* (*вовлекать*) бутау, ҡатнаштырыу, ҡыҫтырыу; **пу́тать в неблагови́дные дела́** насар эштәргә ҡатнаштырыу **6.** *кого-что* (*смешивать*) бутау, буташтырыу; **пу́тать имена́** исемдәрҙе бутау **7.** *кого-что* тышаулау, тышау; **пу́тать лошаде́й** аттарҙы тышау ♦ **пу́тать следы́** эҙ яҙҙырыу, эҙ йәшереү

ПУ́ТАТЬСЯ *несов.* **1.** сеймәлеү, сейәлеү, сейәләнеү, сырмалыу; **нить пу́тается** еп сейәлә **2.** *перен.*, *разг.* (*о мыслях, словах и т.п.*) буталыу, сыуалыу **3.** в *чём* эләгеү, тейеү, буталыу; **но́ги пу́таются в за́рослях** сыбыҡ-сабыҡҡа аяҡ эләгә **4.** *разг.* хаталаныу, буталыу; **пу́таться в отве́тах** яуап биргәндә буталыу **5.** *во что*; *разг.* ҡыҫылыу, буталыу, тығылыу; **пу́таться не в своё де́ло** кеше эшенә ҡыҫылыу **6.** *с кем*; *прост.*, *пренебр.* буталыу, мөнәсәбәткә инеү **7.** *страд. от* **пу́тать** ♦ **пу́таться под нога́ми** аяҡ аҫтында буталыу (*камасаулау*)

ПУТЁВКА *ж* путёвка; **путёвка в санато́рий** шифаханаға путёвка; **вы́писать путёвку** *спец.* путёвка яҙҙырыу (*машинаға*) ♦ **путёвка в жизнь** тормошҡа путёвка (*эштә, тормошта асылған юл*)

ПУТЕВОДИ́ТЕЛЬ *м* (*справочник*) белешмә; **путеводи́тель по музе́ю** музей буйынса белешмә; **железнодоро́жный путеводи́тель** тимер юл буйынса белешмә

ПУТЕВО́ДНЫЙ, -ая, -ое юл күрһәтеүсе; **путево́дные зна́ки** юл күрһәтеүсе билдәләр ♦ **путево́дная звезда́** юл күрһәтеүсе йондоҙ (*тормошта йүнәлеш биреүсе*)

ПУТЕВО́Й, -ая, -ое юл ...ы; **путевы́е расхо́ды** юл сығымдары; **путевы́е запи́ски** юл яҙмалары

ПУТЁВЫЙ, -ая, -ое *см.* **пу́тный**

ПУТЕ́ЕЦ *м*; *разг.* **1.** тимер юл инженеры **2.** тимер юл эшсеһе, тимер юлсы

ПУТЕ́ЙСКИЙ, -ая, -ое (тимер) юл ...ы; **путе́йский рабо́чий** тимер юл эшсеһе

ПУТЁМ I *нареч.*; *разг.* рәтләп, йүнләп; **рассказа́ть путём** йүнләп һөйләп биреү

ПУТЁМ II *предлог с род. п.* (*посредством*) юлы (ярҙамы) менән, -ып/-еп **узна́ть путём опро́са** һорашып белеү

ПУТЕОБХО́ДЧИК *м* тимер юлды ҡараусы (*эшсе*)

ПУТЕПРОВО́Д *м* юл күпере, юл үткәргес (*юлдар киҫешкән ерҙә*)

ПУТЕУКЛА́ДКА *ж*; *ж.-д.* тимер юл һалыу

ПУТЕУКЛА́ДЧИК *м* (*машина*) тимер юл һалғыс

ПУТЕШЕ́СТВЕННИК *м* и **ПУТЕШЕ́СТВЕННИЦА** *ж* сәйәхәтсе, илгиҙәр

ПУТЕШЕ́СТВИЕ *с* сәйәхәт, ил гиҙеү; **кругосве́тное путеше́ствие** Ер шары тирәләй сәйәхәт, донъя буйлап сәйәхәт итеү

ПУТЕШЕ́СТВОВАТЬ *несов.* сәйәхәт итеү, ил гиҙеү; **путеше́ствовать по тайге́** тайга буйлап сәйәхәт итеү

ПУТИ́НА *ж* балыҡ тотоу мәле, балыҡ ваҡыты; **весе́нняя пути́на** яҙғы балыҡ тотоу мәле

ПУ́ТНИК *м* и **ПУ́ТНИЦА** *ж* юлсы, юлаусы

ПУ́ТНЫЙ, -ая, -ое *разг.* **1.** йүнле, рәтле, булдыҡлы, յараҡлы; **пу́тный челове́к** йүнле кеше; **из э́того ничего́ пу́тного не вы́йдет** бынан бер йүнле нәмә лә сыҡмаҫ **2.** файҙалы, эшлекле; **пу́тный сове́т** файҙалы кәңәш

ПУТЧ *м* фетнә; **подня́ть путч** фетнә күтәреү

ПУТЧИ́СТ *м* фетнәсе

ПУ́ТЫ *мн.* (*ед.* **пу́то** *с*; *прост.*) **1.** тышау, кешән (*атҡа*) **2.** *чего*; *прям.*, *перен.* бығау, сынйыр; **разорва́ть пу́ты колониали́зма** колониализм бығауҙарын өҙөү

ПУТЬ *м*; *в разн. знач.* юл; **во́дный путь** һыу юлы; **возду́шный путь** һауа юлы; **железнодоро́жный путь** тимер юл; **широ́кий путь** киң юл; **пути́ сообще́ния** юлдар (*һауа юлы, тимер юл, һыу юлы*); **дыха́тельные пути́** *анат.* тын юлдары; **запасно́й путь** *ж.-д.* запас юл; **объездно́й путь** урау юл; **пути́ разви́тия** үҫеш юлдары; **держа́ть путь** юл тотоу; **пути́ достиже́ния** *чего-л.* *нимәгәлер* ирешеү юлдары ♦ **жи́зненный путь** тормош юлы; **Мле́чный Путь** *см.* **мле́чный**; **после́дний путь** һуңғы юл (*ерләү*); **счастли́вого пути́!** хәйерле юл!; **по пути́**: 1) юл ыңғайы, юл айҡан; 2) бер үк йүнәлештә; 3) бергә; **не по пути́** бергә түгел; **быть на пути́** (маҡсатҡа) яҡынайыу, етеп килеү; **встать (стать, вступи́ть) на путь** йүнәлеш алыу, юлына баҫыу; **напра́вить (наста́вить, обрати́ть) на путь и́стины (на и́стинный путь)** *кого* дөрөҫ юл күрһәтеү, дөрөҫ юлға баҫтырыу (төшөрөү); **сбить (совле́чь, символ сврати́ть) с пути́** юлдан яҙҙырыу

ПУФ *м* пуф (*артһыҙ йомшаҡ ултырғыс*)

ПУХ *м* мамыҡ; (*козы*) дебет; **лебя́жий пух** аҡҡош мамығы; **пух одува́нчика** бәпембә мамығы; **тополи́ный пух** тирәк мамығы ♦ **в пух (и прах) (разби́ть, разгроми́ть, разнести́ и т.д.)** көлөн күккә осороу; **ни пу́ха ни пера́** хәйерлегә булһын; **пусть бу́дет земля́ пу́хом** ауыр тупрағы еңел булһын (*үлгән кешегә ҡарата*)

ПУ́ХЛОСТЬ *ж* ҡабарынҡылыҡ, өрөлөп тороу; **пу́хлость щёк** яңаҡтарҙың ҡабарынҡылығы

ПУ́ХЛЫЙ, -ая, -ое **1.** ҡабарынҡы, өрөнкө; **пу́хлая поду́шка** ҡабарынҡы мендәр; **пу́хлые гу́бы** өрөнкө ирендәр **2.** тулы кәүҙәле, йыуан; **пу́хлый челове́к** йыуан кеше

ПУ́ХНУТЬ *несов.* **1.** ҡабарыу, шешеү, күбеү; **нога́ пу́хнет** аяҡ шешә **2.** *прост.* һимереү, ҡабарыу

ПУХОВИ́К *м* **1.** (*перина*) мамыҡ мендәр **2.** мамыҡ пальто (куртка); **тёплый пухови́к** йылы мамыҡ пальто

ПУХО́ВКА *ж* кершән яҡҡыс, пудра һөрткөс

ПУХО́ВЫЙ, -ая, -ое мамыҡ, дебет; **пухо́вый плато́к** дебет шәл; **пухо́вая поду́шка** мамыҡ мендәр

ПУХОЕ́Д *м* мамыҡ ҡорто, ҡош-ҡорт бете

ПУЧЕГЛА́ЗИЕ *с* аҡыш күҙлелек (*гәҙәттә ауырыуҙан*)

ПУЧЕГЛА́ЗЫЙ, -ая, -ое *разг.* аҡыш (таҫыр) күҙле; **пучегла́зый челове́к** аҡыш күҙле кеше

ПУЧИ́НА *ж* **1.** упҡын, тоба; **морска́я пучи́на** диңгеҙ упҡыны **2.** батҡыл, соңғол (*һаҙлыҡта*) **3.** *спец.* бүртек, ҡабарыҡ (*ҡышҡы юлдағы*)

ПУ́ЧИТЬ *несов. что*; *разг.* **1.** *безл.* күбеү, ҡабарыу, күптереү, ҡабартыу; **пу́чит живо́т** эс күбә **2.** (*таращить*) аҡырайтыу, аҡайтыу; **пу́чить глаза́** күҙҙе аҡайтыу

ПУ́ЧИТЬСЯ *несов.*; *разг.* **1.** күбеү, ҡабарыу, күтәрелеү; **те́сто пу́чится** ҡамыр ҡабара; **река́ пу́чится** йылға күтәрелә **2.** аҡырайыу, аҡайыу (*күҙҙәр*)

ПУЧО́К *м* **1.** *уменьш. от* **пук**; **пучо́к цвето́в** сәскә бәйләме **2.** шәлкем; **пучо́к луче́й** нурҙар шәлкеме

ПУ́ШЕЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** туп ...ы, пушка ...ы; **пу́шечные я́дра** туп йәҙрәләре **2.** туптан, пушканан; **пу́шечный вы́стрел** туптан атыу ♦ **пу́шечное мя́со** туп аҙығы (*һуғышта үлемгә дусар ителгән һалдаттар*)

ПУШИ́НКА *ж* **1.** еңел, мамыҡ (*мамыҡ һымаҡ нәмәләр*) **2.** (*мелкая, лёгкая частица чего-л.*) бөртөк; **пуши́нки сне́га** ҡар бөртөктәре

ПУШИ́СТЫЙ, -ая, -ое **1.** (*покрытый пухом*) йомшаҡ (ҡабарынҡы) йөнлө; **пуши́стая ко́шка** ҡабарынҡы йөнлө бесәй; **пуши́стый ковёр** ҡабарынҡы йөнлө келәм **2.** (*лёгкий, мягкий, пышный*) мамыҡтай йомшаҡ; **пуши́стые во́лосы** мамыҡтай йомшаҡ сәс(тәр); **пуши́стый снег** мамыҡтай йомшаҡ ҡар **3.** (*с лёгкой, пышной зеленью*) ялбыр; **пуши́стая ёлка** ялбыр шыршы

ПУШИ́ТЬ *несов. что* (*шерсть*) тетеү; (*перья, волосы*) ҡабартыу, күпертеү

ПУ́ШКА *ж* **1.** туп, пушка; **зени́тная пу́шка** зенит тубы **2.** *мед.* пушка (*радиоактив нурҙар менән дауалау аппараты*) ♦ **взять на пу́шку** *прост.* алдау; **пу́шкой (из пу́шки) не прошибёшь (не пробьёшь)**: 1) бик күп, иҫәбе-хисабы юҡ (*халыҡ тураһында*); 2) кирегә бөткән, тиҫкәре; **из пу́шки по воробья́м (стреля́ть, пали́ть, бить)** ат менән ҡуян ҡыуыу (*бәләкәй генә эшкә оло итеп тотоноу, күп көс түгеү*)

ПУШКА́РЬ *м*; *уст.* тупсы

ПУШНИ́НА *ж собир.* йәнлек тиреһе, ҡиммәтле тире; **загото́вить пушни́ну** йәнлек тиреһе әҙерләү

ПУШНО́Й, -ая, -ое **1.** ҡиммәтле тире ...ы, йәнлек тиреһе ...ы; **пушно́й про́мысел** ҡиммәтле тире әҙерләү промыслаһы **2.** ҡиммәт (затлы) тиреле; **пушно́й зверь** ҡиммәт тиреле кейек

ПУШО́К *м*; *уменьш. от* **пух**

ПУ́ЩА *ж* шырлыҡ, ҡара урман

ПУ́ЩЕ *нареч.*; *уст.*, *прост.* нығыраҡ, көслөрәк, уғата; **пу́ще пре́жнего** элеккенән көслөрәк

ПУ́ЩИЙ, -ая, -ее *разг.*, *уст.* көслө, ныҡ ҙур (оло); **пу́щая сла́ва** даны ныҡ ҙур ♦ **для пу́щей ва́жности** әһәмиәтлерәк күренһен өсөн, мөһимерәк булһын өсөн

ПФЕ́ННИГ *м* пфенниг (*Германия аҡса берәмеге*)

ПЧЕЛА́ *ж* бал ҡорто, умарта ҡорто; **башки́рская пчела́** башҡорт бал ҡорто

ПЧЕЛИ́НЫЙ, -ая, -ое **1.** (бал) ҡорто ...ы, умарта ҡорто ...ы; **пчели́ный мёд** ҡорт балы; **пчели́ный у́лей** бал ҡорто умартаһы **2.** *в знач. сущ.* **пчели́ные** *мн.*; *зоол.* бал ҡорттары

ПЧЕЛОВО́Д *м* умартасы, ҡорт ҡараусы

ПЧЕЛОВО́ДНЫЙ, -ая, -ое умартасылыҡ ...ы, ҡортсолоҡ ...ы; **пчелово́дные инструме́нты** умартасылыҡ ҡоралдары

ПЧЕЛОВО́ДСТВО *с* **1.** (*отрасль сельского хозяйства*) умартасылыҡ, ҡортсолоҡ; **разви́тие пчелово́дства** умартасылыҡты үҫтереү **2.** (*пасека*) умарталыҡ; **пчелово́дство совхо́за** совхоздың умарталығы

ПЧЕЛОВО́ДЧЕСКИЙ, -ая, -ое умартасылыҡ ...ы, ҡортсолоҡ ...ы; **пчелово́дческое хозя́йство** умартасылыҡ хужалығы

ПЧЁЛЬНИК *м* умарталыҡ

ПШЕНИ́ЦА *ж* бойҙай; **безо́стая пшени́ца** ҡылсыҡһыҙ бойҙай; **ози́мая пшени́ца** ужым бойҙайы; **яровая́ пшени́ца** ярауай бойҙай

ПШЕНИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое бойҙай ...ы; **пшени́чная мука́** бойҙай оно; **пшени́чные посе́вы** бойҙай сәсеүлектәре

ПШЁНКА *ж*; *прост.* тары бутҡаһы

ПШЁННЫЙ, -ая, -ое тары ...ы; **пшённая ка́ша** тары бутҡаһы

ПШЕНО́ *с* тары ярмаһы

ПШИК *м*; *разг.* буш, һис бер ни, бер ни (юҡ); **получи́лся пшик** буш булып сыҡты

ПЫЖ *м* тығыҙлағыс, пыж (*патронды, зарядты тығыҙлай торған кейеҙ, ҡатырға һ.б.*)

ПЫ́ЖИК *м* пыжик (**1.** *болан балаһы* **2.** *болан балаһының тиреһе*)

ПЫ́ЖИКОВЫЙ, -ая, -ое пыжик (*болан балаһы тиреһенән эшләнгән*); **пы́жиковая ша́пка** пыжик бүрек

ПЫ́ЖИТЬСЯ *несов.*; *разг.* **1.** (*напрягаться изо всех сил*) көсәнеү, тырышыу **2.** *перен.* (*кичиться*) тәкәбберләнеү, кәпәренеү, эреләнеү; **ему́ не сто́ит пы́житься** уға кәпәренеү кәрәкмәй

ПЫЛ *м* дәрт, ялҡын; **ю́ношеский пыл** йәшлек дәрте ♦ **в пылу́ (сраже́ния, би́твы, спора и т.п.)** иң ҡыҙған мәлендә (һуғыштың, бәхәстең һ.б.); **с пы́лу, с жа́ру** яңы ғына бешкән көйө

ПЫЛА́ТЬ *несов.* **1.** дөрләп яныу, ялҡынланып янып; **дрова́ пыла́ют** утын дөрләп яна **2.** балҡыу, балҡып тороу; **за́рево пыла́ет** шәфәҡ балҡып тора **3.** ҡыҙарып тороу, янып; **щёки пыла́ют** сикәләре яна **4.** *чем* и *без доп.*; *перен.* янып, утында янып; **пыла́ть любо́вью** мөхәббәт утында янып

ПЫЛЕВИ́ДНЫЙ, -ая, -ое онтаҡ, саң кеүек; **пылеви́дный песо́к** саң кеүек ҡом

ПЫЛЕВО́Й, -ая, -ое саң ...ы, туҙан ...ы; **пылева́я бу́ря** саң бураны

ПЫЛЕМЕ́Р *м* саң үлсәгес (*прибор*)

ПЫЛИ́НКА *ж* **1.** саң бөртөгө **2.** *бот.* һеркәсек (*һеркә туҙаны*)

ПЫЛИ́ТЬ *несов.* саң күтәреү, туҙан туҙҙырыу; **маши́на пыли́т по доро́ге** машина юл буйлап туҙан туҙҙыра

ПЫЛИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** саңланыу, туҙанланыу; **сапоги́ пыля́тся** итектәр саңлана **2.** (*лежать без применения*) саңланып (туҙанланып) ятыу; **кни́ги пыля́тся на по́лках** китаптар кәштәлә саңланып ята

ПЫЛИ́ЩА *ж*; *разг.* бик күп саң (туҙан), ныҡ саң (туҙан)

ПЫ́ЛКИЙ, -ая, -ое дәртле, янып торған; **пы́лкий ю́ноша** янып торған егет

ПЫ́ЛКОСТЬ *ж* дәртлелек, янып тороу; **прояви́ть пы́лкость** дәртлелек күрһәтеү

ПЫЛЬ *ж* **1.** саң, туҙан; **у́гольная пыль** күмер саңы; **подня́ть пыль** туҙан туҙҙырыу **2.** *см.* **пыльца́** ♦ **пусти́ть пыль в глаза́** күҙ буяу, күҙгә төтөн ебәреү

ПЫ́ЛЬНИК I *м*; *бот.* һеркәлек (*сәскәлә*)

ПЫ́ЛЬНИК II *м* ябынса (*саңдан ябына торған плащ*)

ПЫ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое саңлы, туҙанлы; **пы́льная доро́га** саңлы юл

ПЫЛЬЦА́ *ж* һеркә (*үҫемлектәрҙә*)

ПЫРЕ́Й *м* ҡатамыр; **по́ле покры́то пыре́ем** баҫыу ҡатамыр менән ҡапланған

ПЫРНУ́ТЬ *кого-что*; *прост.* сәнсеү; (*рогами*) һөҙөү; **пырну́ть ножо́м** бысаҡ менән сәнсеү

ПЫТА́ТЬ *несов. кого-что* яҙалау, ғазаплау; **пыта́ть пле́нника** әсирҙе яҙалау

ПЫТА́ТЬСЯ *несов. с неопр.* тырышыу, тырышып (маташып) ҡарау; **пыта́ться освободи́ться** ҡотолорға тырышыу

ПЫ́ТКА *ж* **1.** яза, ғазап; **ору́дия пы́тки** яза ҡоралдары **2.** *перен.* (рухи) ғазап, ыҙа; **душе́вная пы́тка** күңел ғазабы

ПЫТЛИ́ВОСТЬ *ж* ҡыҙыҡһыныусанлыҡ; **пытли́вость ума́** аҡылдың ҡыҙыҡһыныусанлығы

ПЫТЛИ́ВЫЙ, -ая, -ое ҡыҙыҡһыныусан, ҡыҙыҡһыулы; **пытли́вый взгляд** ҡыҙыҡһыныусан ҡараш

ПЫ́ХАТЬ *несов.*; *разг.* **1.** балҡып яныу; **пла́мя пы́шет** ялҡын балҡып яна **2.** *чем* и *без доп.* (*излучать жар*) эҫе бәреү (бөркөү); **печь пы́шет жа́ром** мейестән эҫе бәреп тора **3.** *чем*; *перен.* балҡып (бәреп) тороу; **его́ лицо́ пы́шет здоро́вьем** уның йөҙөнән һаулығы бәреп тора

ПЫХНУ́ТЬ *сов.*; *разг. см.* **пы́хать** 2

ПЫХТЕ́ТЬ *несов.*; *разг.* **1.** мышылдау, быхылдау, ауыр һулау **2.** (*о машинах*) ухылдау, борҡотоу; **парово́з пыхти́т** паровоз ухылдай **3.** *над чем* и *без доп.*; *перен.* көсәнеп тырышыу, маташыу; **пыхте́ть над реше́нием зада́чи** мәсьәләне сисергә маташыу

ПЫ́ШКА *ж* **1.** (*булочка*) ҡабартма **2.** *разг.*, *пренебр.* (*о ребёнке или женщине*) тултырған тауыҡ (өрөлгән) кеүек, ит бүкәне

ПЫ́ШНОСТЬ *ж* **1.** ҡупшылыҡ, тантаналыҡ; **пы́шность приёма** ҡабул итеүҙең тантаналығы **2.** ҡабарынҡылыҡ; **пы́шность ре́чи** телмәрҙең ҡабарынҡылығы

ПЫ́ШНЫЙ, -ая, -ое **1.** ҡабарынҡы, ҡабарып (күпереп) торған; **пы́шные во́лосы** күпереп торған сәстәр **2.** (*полный — обычно о женщине*) тулы, йомро **3.** (*роскошный*) ҡупшы, тантаналы, бик бай; **пы́шный наря́д** ҡупшы, зиннәтле кейем **4.** (*напыщенный, высокопарный*) ҡабарынҡы; **пы́шные слова́** ҡабарынҡы һүҙҙәр

ПЬЕДЕСТА́Л *м* **1.** пьедестал, нигеҙ (*һәйкәл, статуя һ.б. биҙәлгән нигеҙе*) **2.** *перен.* дәрәжә, дан; **пьедеста́л почёта** хөрмәт даны

ПЬЕ́СА *ж* пьеса (**1.** *драматик әҫәр* **2.** *ҡыҫҡа ғына музыка әҫәре*); **пье́са в трёх де́йствиях** өс шаршаулы пьеса; **сыгра́ть пье́су на фортепья́но** фортепьянола пьеса уйнау

ПЬЮ́ЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **пить** **2.** *прил.*; *разг.* эскесе, эсергә яратыусы

ПЬЯНЕ́ТЬ *несов.* **1.** иҫереү; **бы́стро пьяне́ть** тиҙ иҫереү **2.** *перен.* иҫереү, баш әйләнеү; **пьяне́ть от ра́дости** шатлыҡтан иҫереү

ПЬЯНИ́ТЬ *несов. кого* **1.** иҫертеү; **вино́ пьяни́т** шарап иҫертә **2.** *перен.* иҫертеү, башты әйләндереү

ПЬЯ́НИЦА *м* и *ж* эскесе, сәрхүш; **стать пья́ницей** эскесегә әйләнеү

ПЬЯ́НКА *ж*; *прост.* **1.** эскелек, эске мәжлесе **2.** *см.* **пья́нство**

ПЬЯ́НСТВО *с* эскеселек, эскелек; **борьба́ с пья́нством** эскелеккә ҡаршы көрәш

ПЬЯ́НСТВОВАТЬ *несов.* эсеүгә (эскелеккә) һалышыу (бирелеү), эсеп йөрөү

ПЬЯ́НЫЙ, -ая, -ое **1.** иҫерек, эскән, сәрхүш булған; **быть пья́ным** иҫерек булыу **2.** *в знач. сущ.* **пья́ный** *м* и **пья́ная** *ж* иҫерек кеше **3.** (*свойственный опьяневшим людям*) иҫеректәргә хас булған, иҫеректәрсә; **пья́ный разгово́р** иҫеректәрсә һөйләшеү **4.** *чем, от чего.*; *перен.* иҫергән, иҫерек; **пья́ный от любви́** мөхәббәттән иҫерек ♦ **с пья́ных глаз**; **под пья́ную ру́ку**; **по пья́ной ла́вочке**; **по пья́ному де́лу** *прост.* иҫерек килеш, иҫергән хәлдә (көйө)

ПЭР *м* пэр (*Англияла һәм Францияла юғары ҡатлам аҡһөйәктәр титулы*)

ПЮПИ́ТР *м* пюпитр (*нота дәфтәре, китаптар ҡуйыу өсөн ҡыя өҫлө өҫтәл*)

ПЮРЕ́ *с нескл.* пюре, иҙмә; **карто́фельное пюре́** картуф иҙмәһе

ПЯДЕ́НИЦА *ж* ҡороткос күбәләк

ПЯДЬ *ж* ҡарыш (*оҙонлоҡ үлсәме*) ♦ **ни пя́ди (земли́ не отда́ть, не уступи́ть)** бер ҡарыш та (ер бирмәү); **семи́ пя́дей во лбу́** бик аҡыллы, аҡыл эйәһе

ПЯ́ЛИТЬ *несов. что* **1.** *разг.*, *спец.* тартып һуҙыу, киңәйтеү; **пя́лить овчи́ну** һарыҡ тиреһен тартып һуҙыу **2.** *прост.* (*таращить глаза*) секрәйеп ҡарау, күҙ төбәү

ПЯ́ЛЬЦЫ *только мн.* кирге

ПЯСТЬ *ж* ус һөйәктәре

ПЯТА́ *ж* **1.** *уст.* (*пятка*) үксә **2.** *спец.* (*опорная часть чего-л.*) терәк, табан ♦ **до пят** бик оҙон, үксәгә тиклем; **по пята́м (ходи́ть, гна́ться и т.п.)** үксәһенә баҫып (йөрөү), артынан ҡалмау; **с головы́ до пят** башынан аяғына тиклем

ПЯТА́К *м*; *разг.* биш тинлек (*аҡса*)

ПЯТАЧО́К *м*; *разг.* **1.** *см.* **пята́к** **2.** (*рыло свиньи и т.п.*) морон осо **3.** (*площадка*) майҙансыҡ

ПЯТЁРКА *ж* **1.** (*цифра, карта*) бишлек **2.** *разг.* (*о транспортных средствах*) бишенсе (*автобус, трамвай һ.б.*) **3.** *разг.* (*группа из пяти единиц*) биш; **пятёрка ка́теров** биш катер **4.** (*оценка*) биш, бишле; **получи́ть пятёрку** бишле алыу **5.** *разг.* (*денежный знак, сумма в пять рублей*) бишлек, биш һумлыҡ, биш һум

ПЯТЕРНЯ́ *ж*; *прост.* биш бармаҡ, биш

ПЯ́ТЕРО *числ. собир.* бишәү, биш; **пя́теро дете́й** биш бала

ПЯТЁРОЧНИК *м* и **ПЯТЁРОЧНИЦА** *ж*; *разг.* бишкә генә уҡыусы

ПЯТИ... *урыҫ телендә ҡушма һүҙҙәрҙең "биш" мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.*, **пятигла́вый** биш башлы; **пятигра́нный** биш ҡырлы

ПЯТИАЛТЫ́ННЫЙ *м*; *уст.* ун биш тинлек (*аҡса*)

ПЯТИБО́РЬЕ *с*; *спорт.* пятиборье, биш төр ярыш; **ма́стер по пятибо́рью** биш төр ярыш буйынса мастер

ПЯТИДЕСЯТИЛЕ́ТИЕ *с* **1.** (*промежуток времени*) илле йыл **2.** (*юбилей*) илле йыллыҡ; **отме́тить пятидесятиле́тие учёного** ғалимдың илле йыллығын билдәләү

ПЯТИДЕСЯТИЛЕ́ТНИЙ, -яя, -ее **1.** (*о сроке*) илле йыллыҡ **2.** (*о возрасте*) илле йәшлек

ПЯТИДЕСЯ́ТЫЙ, -ая, -ое *числ.* илленсе; **пятидеся́тые го́ды** илленсе йылдар

ПЯТИДНЕ́ВКА *ж*; *разг.* биш көнлөк; **объяви́ть пятидне́вку по убо́рке го́рода** ҡаланы йыйыштырыу буйынса биш көнлөк иғлан итеү

ПЯТИДНЕ́ВНЫЙ, -ая, -ое биш көнлөк, биш көн барған; **пятидне́вный похо́д** биш көнлөк поход

ПЯТИКЛА́ССНИК *м* и **ПЯТИКЛА́ССНИЦА** *ж* бишенсе синыф уҡыусыһы, бишенсе синыфта уҡыусы

ПЯТИКРА́ТНЫЙ, -ая, -ое **1.** биш тапҡыр, биш тапҡыр булған (ҡабатланған) **2.** (*увеличенный в пять раз*) бишләтә; **в пятикра́тном разме́ре** бишләтә арттырып

ПЯТИКУ́РСНИК *м* и **ПЯТИКУ́РСНИЦА** *ж* бишенсе курс студенты, бишенсе курста уҡыусы студент

ПЯТИЛЕ́ТИЕ *с* **1.** (*промежуток времени*) биш йыл; **после́днее пятиле́тие** һуңғы биш йыл **2.** (*годовщина*) биш йыллыҡ

ПЯТИЛЕ́ТКА *ж* **1.** *см.* **пятиле́тие** 1; **2.** *ист.* (*пятилетний план развития народного хозяйства*) биш йыллыҡ; **пе́рвая пятиле́тка** беренсе биш йыллыҡ

ПЯТИЛЕ́ТНИЙ, -яя, -ее **1.** (*о сроке*) биш йыл(лыҡ); **пятиле́тний план** биш йыллыҡ план **2.** (*о возрасте*) биш йәшлек; **пятиле́тнее де́рево** биш йәшлек ағас

ПЯТИМЕ́СЯЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*о сроке*) биш ай **2.** (*о возрасте*) биш айлыҡ; **пятиме́сячный ребёнок** биш айлыҡ бала

ПЯТИМИНУ́ТКА *ж*; *разг.* биш минутлыҡ (*кәңәшмә*)

ПЯТИМИНУ́ТНЫЙ, -ая, -ое биш минут(лыҡ); **пятимину́тный разгово́р** биш минут һөйләшеү

ПЯТИРУБЛЁВКА *ж*; *разг.* биш һумлыҡ (*аҡса*)

ПЯТИРУБЛЁВЫЙ, -ая, -ое биш һумлыҡ

ПЯТИСО́ТЕННЫЙ, -ая, -ое *разг.* биш йөҙ һумлыҡ

ПЯТИСОТЛЕ́ТИЕ *с* **1.** (*промежуток времени*) биш йөҙ йыл **2.** (*годовщина*) биш йөҙ йыллыҡ

ПЯТИСО́ТЫЙ, -ая, -ое *числ.* биш йөҙөнсө; **пятисо́тый но́мер** биш йөҙөнсө номер

ПЯТИСТЕ́НКА *ж* и **ПЯТИСТЕ́НОК** *м* алты мөйөшлө өй

ПЯТИСТЕ́ННЫЙ, -ая, -ое алты мөйөшлө

ПЯТИТО́НКА *ж*; *разг.* биш тонналы машина

ПЯТИТЫ́СЯЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** *числ.* биш меңенсе **2.** (*состоящий из пяти тысяч*) биш мең(лек), биш мең булған; **пятиты́сячный отря́д** биш меңлек отряд **3.** *разг.* (*о чём-л. стоимостью в пять тысяч*) биш мең торған, биш меңлек; **пятиты́сячный дом** биш меңлек йорт

ПЯ́ТИТЬ *несов. кого-что* сигендереү, артҡа шылдырыу

ПЯ́ТИТЬСЯ *несов.* **1.** сигенеү, сигеү, артҡа шылыу; **рак пя́тится наза́д** ҡыҫала артҡа сигә **2.** *перен.*, *прост.* (*отступаться от чего-л.*) сигенеү, сигеү

ПЯТИУГО́ЛЬНИК *м* бишмөйөш

ПЯТИЭТА́ЖНЫЙ, -ая, -ое биш ҡатлы; **пятиэта́жный дом** биш ҡатлы йорт

ПЯ́ТКА *ж* үксә; **поверну́ться на пя́тках** үксәлә боролоу ♦ **лиза́ть пя́тки** *см.* **лиза́ть**; **наступа́ть на пя́тки** артынан ҡалмау, эйәрә килеү; **показа́ть пя́тки** үксә күтәреү, табан ялтыратыу; ҡойроғон һыртҡа һалыу; **то́лько пя́тки сверка́ют** *см.* **сверка́ть**; **душа́ ушла́ в пя́тки** *см.* **душа́**

ПЯТНА́ДЦАТЫЙ, -ая, -ое *числ.* ун бишенсе; **пятна́дцатый день** ун бишенсе көн

ПЯТНА́ДЦАТЬ *числ.* ун биш; **пятна́дцать рубле́й** ун биш һум

ПЯТНА́ТЬ *несов. кого-что* **1.** таплау, бысратыу; **пятна́ть ска́терть** ашъяулыҡты таплау **2.** *перен.* бысратыу, тап төшөрөү, ҡара яғыу; **пятна́ть себя́** үҙеңә тап төшөрөү

ПЯТНА́ШКИ *только мн.* әбәк (*балалар уйыны*)

ПЯТНИ́СТЫЙ, -ая, -ое тимгелле, ала, сыбар, ала-сыбар; **пятни́стый оле́нь** ала-сыбар болан

ПЯ́ТНИЦА *ж* йома; **за́втра пя́тница** иртәгә йома ♦ **семь пя́тниц на неде́ле** бөгөн былай, иртәгә тегеләй (*тотороҡһоҙ*)

ПЯ́ТНИЧНЫЙ, -ая, -ое йома, йома ...ы

ПЯТНО́ *с* **1.** тап, тимгел; (*у животных*) ҡашҡа; **лицо́ в пя́тнах** тимгелле бит; **белёсое пятно́**

аҡ тап 2. (*запачканное место*) (ҡара) тап, бысраҡ; **са́льное пятно́** май табы; **выводи́ть пя́тна** таптарҙы бөтөрөү 3. *перен.* (ҡара) тап, кер, гөнаһ; **смыть пятно́** гөнаһты йыйыу ♦ **бе́лые пя́тна** аҡ таптар (*билдәһеҙ, тикшерелмәгән нәмәләр*); **жёлтое пятно́** *анат.* һары тап (*күҙ селтәренең күреүҙе тойоусы артҡы өлөшө*); **роди́мое пятно́** *см.* **роди́мый**; **тёмное (чёрное) пятно́** ҡара тап (*хур иткән, оятҡа ҡалдырған нәмә*)

ПЯТО́К *м*; *разг.* (*пять одинаковых предметов*) биш (дана); **пято́к яиц** биш дана йомортҡа

ПЯ́ТОЧНЫЙ, -ая, -ое үксә ...ы; **пя́точная кость** үксә һөйәге

ПЯ́ТЫЙ, -ая, -ое 1. *числ.* бишенсе; **пя́тая страни́ца** бишенсе бит 2. *в знач. сущ.* **пя́тая** *ж* биштән бер өлөш; **одна́ пя́тая населе́ния** халыҡтың биштән бер өлөшө ♦ **из пя́того в деся́тое; с пя́того на деся́тое (говори́ть, расска́зывать и т.п.)** урыҡ-һурыҡ һөйләү; унан башлап, бынан ташлап һөйләү

ПЯТЬ 1. *числ.* биш; **пять мину́т** биш минут 2. биш, бишле; **ста́вить пять** биш ҡуйыу ♦ **без пяти́ мину́т** бына-бына, бик тиҙ, оҙаҡламай, тиҙҙән

ПЯТЬДЕСЯ́Т *числ.* илле; **пятьдеся́т рубле́й** илле һум

ПЯТЬСО́Т *числ.* биш йөҙ; **пятьсо́т ме́тров** биш йөҙ метр

ПЯ́ТЬЮ *нареч.* биш тапҡыр, биш ерҙә (урында); **пя́тью пять — два́дцать пять** биш бишең егерме биш

Р

РАБ *м*; *прям.*, *перен.* ҡол; **сде́лать рабо́м** ҡол итеү; **раб мечта́ний** хыял ҡоло ♦ **раб бо́жий** *уст.*: 1) алла ҡоло, алла бәндәһе; 2) бәндә ҡоло

РАБА́ *ж* 1. ҡол (ҡатын-ҡыҙ), көң, ҡома 2. *обычно чего*; *перен.* (*человек, полностью зависимый от кого-чего-л.*) ҡол; **раба́ любви́** мөхәббәт ҡоло

РАБКО́Р *м* (*рабочий корреспондент*) эшсе хәбәрсе

РАБОВЛАДЕ́ЛЕЦ *м* ҡол биләүсе

РАБОВЛАДЕ́ЛЬЧЕСКИЙ, -ая, -ое ҡоллоҡ ...ы, ҡол биләүселек ...ы, ҡоллоҡҡа нигеҙләнгән; **рабовладе́льческое о́бщество** ҡол биләүселек йәмғиәте; **рабовладе́льческий строй** ҡол биләүселек ҡоролошо

РАБОВЛАДЕ́НИЕ *с* ҡол биләү, ҡол биләүселек; **эпо́ха рабовладе́ния** ҡол биләүселек дәүере

РАБОЛЕ́ПИЕ *с см.* **раболе́пствовать**; **раболе́пие пе́ред нача́льством** түрәләргә ялағайланыу

РАБОЛЕ́ПНЫЙ, -ая, -ое ҡолдарса баш эйгән, ялағайланған, ярарға (яраҡлашырға) тырышҡан, өлтөрәп торған, ялағай, ҡуштан; **раболе́пное отноше́ние** ҡуштан мөғәмәлә

РАБОЛЕ́ПСТВО *с см.* **раболе́пие**

РАБОЛЕ́ПСТВОВАТЬ *несов. перед кем-чем* ҡолдарса баш эйеү, ярарға тырышыу, ялағайланыу, теҙ сүгеү, ҡуштанланыу

РАБО́ТА *ж* 1. *см.* **рабо́тать**; **рабо́та маши́ны** машинаның эшләүе; **рабо́та се́рдца** йөрәктең эшләүе 2. *в разн. знач.* эш, хеҙмәт; **тру́дная рабо́та** ауыр хеҙмәт; **ме́лочная рабо́та** ваҡ эш; **обще́ственная рабо́та** йәмәғәт эше; **ме́сто рабо́ты** эш урыны; **пи́сьменная рабо́та** яҙма эш; **поступи́ть на рабо́ту** эшкә инеү; **увольня́ть с рабо́ты** эштән сығарыу; **принуди́тельная рабо́та** мәжбүри хеҙмәт; **у́мственная рабо́та** аҡыл хеҙмәте, баш эше 3. (*продукт труда*) хеҙмәт, эш; **печа́тные рабо́ты** баҫылып сыҡҡан хеҙмәттәр ♦ **взять в рабо́ту** ҡыҫмаҡҡа алыу; **рабо́та гори́т в рука́х** ҡулына күҙ эйәрмәй

РАБО́ТАТЬ *несов.*; *в разн. знач.* эшләү; **рабо́тать в саду́** баҡсала эшләү; **рабо́тать над дре́вними ру́кописями** боронғо ҡулъяҙмалар өҫтөндә эшләү; **рабо́тать со словарём** һүҙлек менән эшләү; **рабо́тать дире́ктором** директор булып эшләү; **заво́д рабо́тает** завод эшләй; **желу́док рабо́тает хорошо́** ашҡаҙан яҡшы эшләй; **библиоте́ка рабо́тает до восьми́ часо́в** китапхана сәғәт һигеҙгә тиклем эшләй ♦ **рабо́тать над собо́й** үҙ өҫтөңдә эшләү

РАБО́ТАТЬСЯ *несов. безл.* эшләге килеү, эш барыу; **сего́дня хорошо́ рабо́тается** бөгөн эш яҡшы бара; **вчера́ не рабо́талось** кисә эш барманы

РАБО́ТНИК *м* 1. хеҙмәткәр, эшсе; **нау́чный рабо́тник** ғилми хеҙмәткәр; **хоро́ший рабо́тник** яҡшы эшсе; **рабо́тник культу́ры** мәҙәниәт хеҙмәткәре 2. *уст.* хеҙмәтсе, ялсы; **наня́ться в рабо́тники** хеҙмәтсе булып ялланыу

РАБО́ТНИЦА *ж* 1. эшсе (эшләгән) ҡатын-ҡыҙ; **рабо́тница фа́брики** фабрикала эшләгән ҡатын-ҡыҙ 2. *уст.* хеҙмәтсе, ялсы ♦ **дома́шняя рабо́тница** хеҙмәтсе ҡатын-ҡыҙ

РАБОТОДА́ТЕЛЬ *м* эш биреүсе, эшкә яллаусы

РАБОТОРГО́ВЕЦ *м* ҡол һатыусы, ҡолдар менән һатыу итеүсе

РАБОТОРГО́ВЛЯ *ж* ҡолдар менән һатыу итеү

РАБОТОСПОСО́БНОСТЬ *ж* эшкә һәләтлелек (яраҡлылыҡ, һәләтле булыу), эшкә һәләт; **облада́ть высо́кой работоспосо́бностью** эшкә юғары һәләтле булыу

РАБОТОСПОСО́БНЫЙ, -ая, -ое 1. (*трудоспособный*) эшкә һәләтле, эшкә булдыҡлы 2. (*способный много работать*) эшкә уңған,

эшсән, ҡонар; **работоспосо́бный челове́к** эшкә уңған кеше

РАБОТЯ́ГА *м* и *ж*; *прост.* эшсән (тырыш) кеше

РАБОТЯ́ЩИЙ, -ая, -ее *разг.* эшсән, эш һөйөүсән, булдыҡлы, егәрле, ҡонар, тырыш; **работя́щий па́рень** эшсән егет

РАБО́ЧЕ-КРЕСТЬЯ́НСКИЙ, -ая, -ое эшсе-крәҫтиән ...ы; **рабо́че-крестья́нская власть** эшсе-крәҫтиән хакимлығы

РАБО́ЧИЙ I *м* эшсе; **железнодоро́жный рабо́чий** тимер юл эшсеһе; **о́пытный рабо́чий** тәжрибәле эшсе; **сельскохозя́йственный рабо́чий** ауыл хужалығы эшсеһе

РАБО́ЧИЙ II, -ая, -ее **1.** эшсе, эшселәр ...ы; **рабо́чая молодёжь** эшсе йәштәр; **рабо́чее движе́ние** эшселәр хәрәкәте; **рабо́чий посёлок** эшселәр ҡасабаһы **2.** (*работающий*) эшләүсе; **рабо́чий челове́к** эшләүсе кеше **3.** (*о животных*) эшсе; **рабо́чие пчёлы** эшсе ҡорттар **4.** (*необходимый для работы*) эш ...ы; **рабо́чий инструме́нт** эш ҡоралы; **рабо́чее ме́сто** эш урыны; **рабо́чее вре́мя** эш сәғәте (ваҡыты) **5.** *тех.* эшләй торған ...ы; **рабо́чие ча́сти маши́ны** машинаның эшләй торған өлөштәре ♦ **в рабо́чем поря́дке** эш барышында; **рабо́чая си́ла** эшсе көсө; **рабо́чие ру́ки** эшсе ҡулдар; **рабо́чий день** эш көнө

РАБСЕЛЬКО́Р *м* (*рабочий и сельский корреспондент*) эшсе һәм ауыл хәбәрсеһе

РА́БСКИЙ, -ая, -ое **1.** ҡол(дар) ...ы, ауыр; **ра́бский труд** ҡол хеҙмәте, ауыр эш **2.** *перен.* ҡолдарса, ҡаршылыҡһыҙ, бер һүҙһеҙ; **ра́бское повинове́ние** ҡолдарса буйһоноу

РА́БСТВО *с* **1.** ҡоллоҡ, золмәт; **освободи́ться от ра́бства** ҡоллоҡтан ҡотолоу; **находи́ться в ра́бстве** ҡоллоҡта йәшәү; **эпо́ха ра́бства** ҡоллоҡ дәүере **2.** *перен.* бойондороҡло хәл, золом-йәбер, иҙгенлек, ҡол булыу; **быть в ра́бстве** иҙгенлектә булыу

РАБФА́К *м* (*рабочий факультет*) рабфак (*эшселәр факультеты*)

РАБЫ́НЯ *ж* ҡол (ҡатын-ҡыҙ), көң, ҡома

РАВВИ́Н *м* раввин (*йәһүдтәрҙә юғары дәрәжәле рухани, дини йәмғиәт башлығы*)

РАВЕЛИ́Н *м* равелин (*бороңғо ҡәлғәләрҙә тыштан стена артына эшләнгән өҫтәмә нығытма*)

РА́ВЕНСТВО *с* **1.** тиңлек, бер тигеҙ булыу; **ра́венство сил** көстәрҙең бер тигеҙ булыуы **2.** *полит.*, *мат.* тигеҙлек; **социа́льное ра́венство** социаль тигеҙлек; **ра́венство дробе́й** кәсерҙәрҙең тигеҙлеге; **ра́венство многочле́нов** күпбыуындарҙың тигеҙлеге

РАВНЕ́НИЕ *с* тиңләшеү, тигеҙләнеү; **равне́ние на передовико́в** алдынғыларға тиңләшеү

РАВНИ́НА *ж* тигеҙлек, тигеҙ ер; **широ́кая равни́на** киң тигеҙлек

РАВНИ́ННЫЙ, -ая, -ое тигеҙлек ...ы, тигеҙ; **равни́нная ме́стность** тигеҙ урын

РАВНО́ 1. *нареч.* бер тигеҙ, бер төрлө, берҙәй; **равно́ краси́вые поля́ и луга́** берҙәй матур ҡырҙар һәм болондар **2.** *чему в знач. сказ.* тигеҙ, тигеҙ була; **четы́ре плюс два равно́ шести́** дүрткә икене ҡушһаң алтыға тигеҙ була **3.** *в знач. союза* (*так же*) кеүек үк, шулай уҡ

РАВНО... *урыҫ телендә ҡушма һүҙҙәрҙең "тигеҙ", "тиң" мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.*, **равноудалённый** тиң алыҫлыҡтағы

РАВНОБЕ́ДРЕННЫЙ, -ая, -ое *мат.* тигеҙ эргәле; **равнобе́дренный треуго́льник** тигеҙ эргәле өсмөйөш

РАВНОВЕЛИ́КИЙ, -ая, -ое *мат.* тигеҙ ҙурлыҡтағы; **равновели́кие углы́** тигеҙ ҙурлыҡтағы мөйөштәр; **равновели́кие фигу́ры** тигеҙ ҙурлыҡтағы фигуралар

РАВНОВЕ́СИЕ *с* **1.** тигеҙлек, тигеҙләнеш, тигеҙләнеү; **равнове́сие сил** көстәрҙең тигеҙлеге; **неусто́йчивое равнове́сие** тотороҡһоҙ тигеҙләнеш **2.** *перен.* (*спокойствие*) тыныслыҡ, тыныс хәл; **душе́вное равнове́сие** күңел тыныслығы ♦ **вы́вести из равнове́сия** сығырҙан сығарыу

РАВНОДЕ́ЙСТВУЮЩИЙ, -ая, -ее берҙәй тәьҫир итеүсе; **равноде́йствующая си́ла** *физ.* берҙәй тәьҫир итеүсе көс

РАВНОДЕ́НСТВИЕ *с* көн менән төндөң тигеҙлеге; **весе́ннее равноде́нствие** яҙғы көн менән төндөң тигеҙлеге; **осе́ннее равноде́нствие** көҙгө көн менән төндөң тигеҙлеге

РАВНОДУ́ШИЕ *с* **1.** (*безразличное, безучастное отношение*) вайымһыҙлыҡ, ғәмһеҙлек, моңһоҙлоҡ, битарафлыҡ; **проявля́ть равноду́шие** вайымһыҙлыҡ күрһәтеү **2.** (*отсутствие интереса, влечения к кому-чему-л.*) битарафлыҡ, ҡыҙыҡһынмау, иғтибарһыҙлыҡ

РАВНОДУ́ШНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*безучастный, безразличный*) вайымһыҙ, ғәмһеҙ; **равноду́шный взгляд** ғәмһеҙ ҡараш; **равноду́шный челове́к** вайымһыҙ кеше **2.** (*не испытывающий интереса*) иҫе китмәгән, ҡыҙыҡһынмаған, битараф, ихлас (әүәҫ) түгел, моңһоҙ, бошмаҫ **3.** *разг.* (*не испытывающий влюблённости*) мөхәббәт хисе булмаған, күңеле тартмаған

РАВНОЗНА́ЧНЫЙ, -ая, -ое тиң, бер төрлө (иш), тиң мәғәнәле (дәрәжәле, ҡиммәтле, әһәмиәтле); **равнозна́чные собы́тия** бер иш ваҡиғалар; **равнозна́чные величи́ны** тиң ҡиммәтле дәүмәлдәр

РАВНОМЕ́РНОСТЬ *ж* тигеҙ булыу, (бер) тигеҙлек, бер төрлөлөк

РАВНОМЕ́РНЫЙ, -ая, -ое (бер) тигеҙ, бер төрлө; **равноме́рное разви́тие** бер тигеҙ үҫеш; **равноме́рная ско́рость** бер төрлө тиҙлек

РАВНОПРА́ВИЕ *с* тиң хоҡуҡлылыҡ, хоҡуҡ тиңлеге; **равнопра́вие гра́ждан** граждандарҙың тиң хоҡуҡлылығы

РАВНОПРА́ВНЫЙ, -ая, -ое тиң хоҡуҡлы; **равнопра́вный догово́р** тиң хоҡуҡлы килешеү

РАВНОСИ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** тиң (тигеҙ) көслө, көстәре тиң; **равноси́льные а́рмии** көстәре тиң армиялар **2.** (*подобный чему-л.*) тиң; **собы́тие, равноси́льное катастро́фе** һәләкәткә тиң ваҡиға

РАВНОСТОРО́ННИЙ, -яя, -ее *мат.* тигеҙ яҡлы; **равносторо́нний треуго́льник** тигеҙ яҡлы өсмөйөш

РАВНОУГО́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое *мат.* тигеҙ мөйөшлө; **равноуго́льный многоуго́льник** тигеҙ яҡлы күпмөйөш

РАВНОЦЕ́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** (*одинаковый по цене, по стоимости*) бер (үк) хаҡтағы, хаҡтары бер; **равноце́нные това́ры** бер хаҡтағы тауарҙар **2.** (*одинаковый по ценности, по качеству*) бер-бере(һе)нә тиң, бәрәбәр, бер иш (төрлө), бер үк сифатлы, тиң ҡиммәтле; **равноце́нные рабо́тники** бер-беренә тиң хеҙмәткәрҙәр

РА́ВНЫЙ, -ая, -ое **1.** тигеҙ, тиң; **ра́вные си́лы** тигеҙ көстәр; **ра́вные величи́ны** тигеҙ дәүмәлдәр **2.** тиң, тиңдәш; **относи́ться как к ра́вному** тиң итеп ҡарау **3.** (*равняющийся*) тигеҙ булған; **рассто́яние, ра́вное пяти́ ме́трам** биш метрға тигеҙ булған ара ♦ **ра́вным о́бразом** шулай уҡ

РАВНЯ́ТЬ *несов. кого-что* **1.** тигеҙләү, тиңләү, тиңләштереү **2.** (*считать равным*) тиң ҡуйыу, тигеҙ ҡарау (күреү); **равня́ть с собо́й** үҙе менән тиң ҡуйыу

РАВНЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** тиңләшеү; **равня́ться на передовико́в** алдынғыларға тиңләшеү **2.** тигеҙләнеү; **равня́ться по правофланго́вому** уң флангылағыға ҡарап тигеҙләнеү **3.** тигеҙ булыу; **два́жды два равня́ется четырём** ике икең дүрт була

РАГУ́ *с нескл.* рагу (*ашамлыҡ*)

РАД, -а, -о *в знач. сказ.* **1.** *кому-чему* шат; **я за вас о́чень рад** мин һеҙҙең өсөн бик шат **2.** *с неопр.* (*о готовности что-л. сделать*) әҙер, риза, ине лә; **рад вам помо́чь** һеҙгә ярҙам итергә әҙермен ♦ **рад стара́ться**: 1) *уст.* хеҙмәт итергә әҙермен; 2) була ул, булдырабыҙ уны (*башҡарырға әҙерлекте белдерә*); **рад-радёхонек**; **рад-радёшенек** ҡыуанып бөтә алмай, бик шат

РАДА́Р *м* радар

РАДА́РНЫЙ, -ая, -ое радар, радар ...ы; **рада́рная ста́нция** радар станцияһы; **рада́рное обору́дование** радар ҡорамалдары

РАДЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **раде́ть 2.** *рел.* табыныу (*ҡайһы бер мәҙһәптәрҙә йыр, бейеүҙән торған, фанатик рәүештә үҙ-үҙеңде онотоп башҡарылған йола*)

РАДЕ́ТЕЛЬ *м*; *уст.* булышсы, ярҙамсы, ҡайғыртыусы, тырышлыҡ (хәстәрлек) итеүсе (күреүсе)

РАДЕ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое *уст.* тырыш, ҡайғыртыусан, хәстәрле

РАДЕ́ТЬ *несов.* **1.** *о ком-чём*; *уст.* ҡайғыртыу, хәстәрләү, тырышыу; **раде́ть о де́ле** эш өсөн тырышыу **2.** *рел.* (*совершать радение*) табыныу йолаһы башҡарыу

РАДЖА́ *м* раджа (*Һиндостанда кенәзлек титулы һәм шул титулдағы кеше*)

РА́ДИ *предлог с род. п.*; *в разн. знач.* өсөн, хаҡына, хаҡы өсөн; **ра́ди о́бщего де́ла** дөйөм эш хаҡына; **ра́ди тебя́** һинең хаҡыңа; **ра́ди шу́тки** ҡыҙыҡ өсөн ♦ **ра́ди бо́га** алла хаҡы өсөн

РАДИА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое радиаль (*радиус буйлап йүнәлгән*); **радиа́льный проспе́кт** радиаль проспект

РАДИА́ТОР *м* радиатор (**1.** *эске яныулы двигателдәрҙә моторҙы һыуытыу аппараты* **2.** *үҙәкләштерелгән йылытыу системаһында йылытыу приборы*); **радиа́тор самолёта** самолёт радиаторы; **радиа́тор парово́го отопле́ния** пар менән йылытыу радиаторы

РАДИАЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое радиация ...ы

РАДИА́ЦИЯ *ж* радиация, нурланыш (*электромагнит энергияһын сәсеү*); **со́лнечная радиа́ция** ҡояш радиацияһы

РА́ДИЕВЫЙ, -ая, -ое **1.** радий ...ы; **ра́диевое излуче́ние** радий нурҙары **2.** радийлы; **ра́диевая руда́** радийлы мәғдән

РА́ДИЙ *м* радий (*радиоактив химик элемент, металл*)

РАДИКА́Л I *м* радикал (**1.** *киҫкен саралар яҡлы кеше* **2.** *сәйәс. радикализм яҡлы кеше*)

РАДИКА́Л II *м* радикал (**1.** *математикала тамға* **2.** *бер химик ҡушылманан икенсеһенә үҙгәрмәй күсә торған атомдар төркөмө*)

РАДИКАЛИ́ЗМ *м* радикаллек (**1.** *киҫкен саралар үткәреү* **2.** *сәйәс. буржуаз дәүләт мәнфәғәттәренән сығып демократик реформалар үткәреүҙе талап итеүсе сәйәси йүнәлеш*)

РАДИКА́ЛЬНОСТЬ *ж* радикаллек, киҫкенлек, ҡәтғилек; **радика́льность взгля́дов** ҡараштарҙың киҫкенлеге

РАДИКА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое радикаль, киҫкен, ҡәтғи, тәрән; **радика́льные ме́ры** киҫкен саралар; **радика́льные измене́ния** радикаль үҙгәрештәр

РАДИКУЛИ́Т *м*; *мед.* радикулит, бил биртенеү

РА́ДИО *с нескл.*; *в разн. знач.* радио; **включи́ть ра́дио** радио тоташтырыу; **слу́шать ра́дио** радио тыңлау

РАДИО... I *ҡушма һүҙҙәрҙең "радио" мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.*, **радиокружо́к** радиотүңәрәк; **радиоко́мпас** радиокомпас

РАДИО... II *ҡушма һүҙҙәрҙең "радий", "радиоактивлыҡ", "радиация" мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.*, **радиоэлеме́нт** радиоэлемент (*радиоактив элемент*); **радиоме́тр** радиометр (*радиацияның көсөн йәки нурланыш*

энергияһының йылылыҡ энергияһына әйерелеүсен күрһәтә торған прибор)

РАДИОАКТИ́ВНОСТЬ *ж* радиоактивлыҡ; **есте́ственная радиоакти́вность** тәбиғи радиоактивлыҡ; **иску́сственная радиоакти́вность** яһалма радиоактивлыҡ; **радиоакти́вность ура́на** урандың радиоактивлығы

РАДИОАКТИ́ВНЫЙ, -ая, -ое радиоактив; **радиоакти́вное излуче́ние** радиоактив нурланыш; **радиоакти́вный распа́д** радиоактив тарҡалыш

РАДИОАППАРАТУ́РА *ж* радиоаппаратура

РАДИОАСТРОНО́МИЯ *ж* радиоастрономия (*йыһан объекттарын улар ебәргән радиотулҡындар аша өйрәнеүсе астрономия фәне*)

РАДИОБИОЛО́ГИЯ *ж* радиобиология (*радиоактив нурланыштың организмға булған тәьҫирен өйрәнеүсе фән*)

РАДИОВЕЩА́НИЕ *с* радио тапшырыу

РАДИОВЕЩА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое радио тапшырыу ...ы; **радиовеща́тельная ста́нция** радио тапшырыу станцияһы

РАДИОВОЛНА́ *ж*; *физ.* радиотулҡын (*радио аша тапшырыу ваҡытында арауыҡҡа тарала торған электромагнит тулҡындар*)

РАДИОГРА́ММА *ж* радиограмма (*радиотелеграфтан тапшырылған хәбәр*); **дать радиогра́мму** радиограмма биреү

РАДИОГРА́ФИЯ *ж* радиография (*үтә күренмәй торған нәмәләр аша рентген нурҙары ярҙамында һүрәткә төшөрөү*)

РАДИОЗО́НД *м* радиозонд (*атмосфераның юғары ҡатламдарынан һауа торошо тураһында сигналдар ебәреп тора торған метеорологик прибор*)

РАДИОКОММЕНТА́ТОР *м* радиокомментатор

РАДИО́ЛА *ж* радиола (*радиоалғыстан һәм музыка уйнатҡыстан торған аппарат*)

РАДИОЛА́МПА *ж* радиолампа (*радиоаппаратҡа ҡуйыла торған махсус лампа*)

РАДИО́ЛОГ *м* радиолог (**1.** *радиология белгесе* **2.** *дауалауҙа радиоактив матдәләрҙе файҙаланыусы врач*)

РАДИОЛО́ГИЯ *ж* радиология (*радий һәм башҡа радиоактив элементтарҙың тәьҫирен һәм уларҙы файҙаланыу юлдарын өйрәнә торған фән*)

РАДИОЛОКА́ТОР *м* радиолокатор (*радиотулҡындар ярҙамында ниндәй ҙә булһа берәй объекттың торған урынын билдәләй торған аппарат*)

РАДИОЛОКАЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое радиолокация ...ы, радиолокацион; **радиолокацио́нная ста́нция** радиолокация станцияһы

РАДИОЛОКА́ЦИЯ *ж* радиолокация (*радиотулҡындар ярҙамында төрлө объекттарҙың алыҫлығын һәм йүнәлешен билдәләү, шулай уҡ ошо билдәләү ысулдарын өйрәнә торған фән һәм техника өлкәһе*)

РАДИОЛЮБИ́ТЕЛЬ *м* радиоһәүәҫкәр; **соревнова́ния радиолюби́телей** радиоһәүәҫкәрҙәр ярышы

РАДИОМАЯ́К *м* радиомаяҡ (*ерҙән тороп караптарҙың һәм самолёттарҙың хәрәкәт итеү урындарын билдәләү өсөн сигналдар биреүсе радиостанция*); **сигна́лы радиомаяка́** радиомаяҡ сигналдары

РАДИОНАВИГА́ЦИЯ *ж* радионавигация (*самолёт һәм караптарҙы радиотехник саралар ярҙамында йөрөтөү*)

РАДИООБОРУ́ДОВАНИЕ *с* радиойыһаз

РАДИОПЕЛЕНГА́ТОР *м* радиопеленгатор

РАДИОПЕЛЕНГА́ЦИЯ *ж* радиопеленгация

РАДИОПЕРЕДА́ТЧИК *м* радиотапшырғыс

РАДИОПЕРЕДА́ЧА *ж*; *в разн. знач.* радиотапшырыу; **систе́ма радиопереда́чи** радиотапшырыу системаһы; **слу́шать радиопереда́чу** радиотапшырыу тыңлау

РАДИОПЕРЕКЛИ́ЧКА *ж* радио аша һөйләшеү (хәбәрләшеү); **радиоперекли́чка городо́в** ҡалаларҙың радио аша һөйләшеүе

РАДИОПОСТАНО́ВКА *ж* радиопостановка (*радио аша тапшырылған спектакль*); **слу́шать радиопостано́вку** радиопостановка тыңлау

РАДИОПРИЁМНИК *м* радиоалғыс; **батаре́йный радиоприёмник** батареялы радиоалғыс; **транзи́сторный радиоприёмник** транзисторлы радиоалғыс

РАДИОПРИЁМНЫЙ, -ая, -ое радиотулҡын ҡабул итеүсе; **радиоприёмная устано́вка** радиотулҡын ҡабул итеүсе ҡайланма

РАДИОРЕПОРТА́Ж *м* радиорепортаж (*урындағы хәлде туранан-тура радио аша тапшырыу*)

РАДИОРЕПОРТЁР *м* радиорепортёр; **рабо́тать радиорепортёром** радиорепортёр булып эшләү

РАДИОРУ́БКА *ж* радиорубка (*карапта, самолётта радистың һәм радиоаппаратура бүлмәһе*)

РАДИОРУ́ПОР *м* радиорупор (*рупор формаһындағы репродуктор*)

РАДИОСВЯ́ЗЬ *ж* радиоэлемтә; **держа́ть радиосвя́зь** радиоэлемтә тотоу

РАДИОСЕ́ТЬ *ж* радиоселтәр

РАДИОСИГНА́Л *м* радиосигнал

РАДИОСЛУ́ШАТЕЛЬ *м* радио тыңлаусы

РАДИОСТА́НЦИЯ *ж* радиостанция, радио станцияһы

РАДИОСТУ́ДИЯ *ж* радиостудия, радио студияһы

РАДИОТЕЛЕГРА́ММА *ж* радиотелеграмма

РАДИОТЕЛЕГРА́Ф *м* радиотелеграф

РАДИОТЕЛЕГРА́ФНЫЙ, -ая, -ое радиотелеграф ...ы; **радиотелегра́фная связь** радиотелеграф элемтәһе

РАДИОТЕЛЕМЕТРИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое радиотелеметрик; **радиотелеметри́ческая систе́ма** радиотелеметрик система

РАДИОТЕЛЕМЕТРИ́Я *ж* радиотелеметрия (*төрлө дәүмәлдәрҙе алыҫтан үлсәп, һөҙөмтәләрен радио ярҙамында тапшырыу*)

РАДИОТЕЛЕСКО́П *м* радиотелескоп

РАДИОТЕЛЕУПРАВЛЕ́НИЕ *с* радиотелеидара

РАДИОТЕЛЕФО́Н *м* радиотелефон

РАДИОТЕЛЕФО́ННЫЙ, -ая, -ое радиотелефон ...ы; **радиотелефо́нная связь** радиотелефон элемтәһе

РАДИОТЕРАПИ́Я *ж* радиотерапия (*радиоактив матдәләр ярҙамында дауалау*)

РАДИОТЕ́ХНИК *м* радиотехник (*радиотехника белгесе*)

РАДИОТЕ́ХНИКА *ж* радиотехника (**1.** *юғары йышлыҡтағы электромагнит тулҡындарҙы төрлө өлкәләрҙә файҙаланыу ысулдарын өйрәнгән фән* **2.** *радиоаппаратуралар уйлап сығарыу һәм уны етештереүҙе ғәмәлгә ашырған техника тармағы*)

РАДИОТЕХНИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое радиотехник; **радиотехни́ческое сооруже́ние** радиотехник ҡоролма

РАДИОТО́ЧКА *ж* радионөктә; **установи́ть радиото́чку** радионөктә ҡуйыу

РАДИОУ́ЗЕЛ *м* радиоузел (*радио аша тапшырыу алып барған урын*)

РАДИОФИ́ЗИКА *ж* радиофизика (*радиотехниканың физик нигеҙҙәрен өйрәнеү белеге*)

РАДИОФИКА́ЦИЯ *ж* радиофикациялау, радиолаштырыу; **сплошна́я радиофика́ция страны́** илде тотош радиолаштырыу; **радиофика́ция заво́да** заводты радиолаштырыу

РАДИОФИЦИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* радиолаштырыу, радио үткәреү; **радиофици́ровать дере́вню** ауылды радиолаштырыу; **радиофици́ровать шко́лу** мәктәпкә радио үткәреү

РАДИОФИЦИ́РОВАТЬСЯ 1. *сов., несов.* радиолашыу **2.** *несов. страд. от* **радиофици́ровать**

РАДИОЦЕ́НТР *м* радио үҙәге

РАДИОЭЛЕКТРО́НИКА *ж* радиоэлектроника (*радиотехниканан һәм электрониканан үҫеп сыҡҡан айырым фән тармағы*)

РАДИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* радио аша хәбәр итеү (биреү); **ради́ровать в центр** үҙәккә радио аша хәбәр итеү

РАДИ́СТ *м* радист

РА́ДИУС *м* радиус (**1.** *мат. түңәрәк йәки шар әйләнәһенең бер нөктәһен үҙәге менән тоташтырған һыҙыҡ һәм шул һыҙыҡтың оҙонлоғо* **2.** *күсм. берәй нәмәнең таралыу, хәрәкәт итеү өлкәһе*)

РА́ДОВАТЬ *несов.* **1.** *кого-что* шатландырыу, ҡыуандырыу, һөйөндөрөү; **ра́довать друзе́й** дуҫтарҙы шатландырыу **2.** (*быть приятным для взора, слуха и т.д.*) матур күренеү, иркәләү, шатлыҡ (рәхәтлек) биреү; **ра́довать ду́шу** күңелгә шатлыҡ биреү

РА́ДОВАТЬСЯ *несов.* шатланыу, ҡыуаныу, һөйөнөү; **ра́доваться успе́хам** уңыштарға шатланыу

РАДО́Н *м* радон (*радиоактив химик элемент, газ*)

РАДО́НОВЫЙ, -ая, -ое радон ...ы; **радо́новая ва́нна** радон ваннаһы

РА́ДОСТНЫЙ, -ая, -ое шатлыҡ кисергән, шатлыҡлы, шат, ҡыуаныс кисергән, ҡыуаныслы, күңелле, һөйөнөслө; **ра́достные изве́стия** һөйөнөслө хәбәрҙәр; **ра́достное лицо́** шат йөҙ

РА́ДОСТЬ *ж* шатлыҡ, ҡыуаныс, һөйөнөс; **больша́я ра́дость** ҙур шатлыҡ; **приноси́ть ра́дость** һөйөнөс килтереү ♦ **с ра́достью** ҡыуанып, һөйөнөп, шатланып; **на ра́достях** шатлыҡтан, ҡыуаныстан

РА́ДУГА *ж* йәйғор; **появле́ние ра́дуги** йәйғор ҡалҡыу

РА́ДУЖНЫЙ, -ая, -ое **1.** йәйғор төҫлө (төҫөндәге), йәйғор ...ы, аллы-гөллө; **ра́дужные цвета́** йәйғор төҫтәре **2.** *перен.* шатлыҡ (ҡыуаныс) килтергән, шатлыҡлы, ҡыуаныслы, һөйөнөслө, күңелле; **ра́дужные мечты́** күңелле хыялдар ♦ **ра́дужная оболо́чка** *анат.* күҙҙең төҫлө шекәрәһе

РАДУ́ШИЕ *с* алсаҡлыҡ, асыҡ йөҙлөлөк, илгәҙәклек, киң күңеллелек, яҡты сырайлыҡ, ҡунаҡсыллыҡ; **показа́ть раду́шие** алсаҡлыҡ күрһәтеү

РАДУ́ШНЫЙ, -ая, -ое алсаҡ, киң күңелле, асыҡ йөҙ(лө), яҡты сырай(лы), ҡунаҡсыл, илгәҙәк; **раду́шный челове́к** илгәҙәк кеше; **встреча́ть с раду́шным выраже́нием лица́** яҡты сырай менән ҡаршы алыу

РАЁК *м* раёк (*ҙурайтҡыс быяла аша рәсемдәр ҡуйып күрһәтә торған тартма*)

РАЁШНИК *м* раёксы (*раёк күрһәтеүсе*)

РАЖ *м; разг.* шашҡанлыҡ, ҡыҙғанлыҡ, самаһан тыш ғәйрәтлелек, ярһыу, ҡыҙыу; **войти́ в раж** ҡыҙып китеү

РАЗ I *м* **1.** ҡабат, ҡат, тапҡыр, мәртәбә, рәт, ҡайтара; **оди́н раз** бер ҡабат; **три ра́за** өс мәртәбә; **мно́го раз** күп тапҡыр; **пять раз сказа́ть** биш ҡат әйтеү; **не́сколько раз** бер нисә рәт; **два ра́за поклони́ться** ике ҡайтара баш эйеү **2.** осраҡ, ваҡыт, юл(ы); **вся́кий раз** һәр ваҡыт; **в э́тот раз** был юлы **3.** (*при счёте*) бер, берәү; **раз, два, три** бер, ике, өс ♦ **ра́з-два́ и гото́во** бик тиҙ; **ра́з-два́ и обчёлся** бармаҡ менән һанарлыҡ; **раз за ра́зом** бер-бер артлы; **раз (и) навсегда́** мәңгегә, ҡабатланмаҫлыҡ итеп; **раз от ра́зу** ҡабатланған һайын, әлдән-әле; **раз плю́нуть** *кому* бер ни тормай; **в са́мый раз**; **как раз** тап-таман; **вот те (тебе́) ра́з** бына һиңә кәрәк булһа; **друго́й**

(ино́й) раз башҡа (ҡайһы) ваҡытта; **не раз** бер нисә тапҡыр

РАЗ II *нареч.* бер ваҡыт (мәл, саҡ, көнө); **раз по́здно ве́чером** бер көнө кискеһен; **ка́к-то раз** бер ваҡыт шулай

РАЗ III *союз*; *разг.* -ғас/-гәс, икән; **раз он не пришёл, я то́же не пое́ду** ул килмәгәс, мин дә бармайым

РАЗ... (**разо..., разъ..., рас...**) *приставка* **1.** *ҡылым яһағанда ҡулланылып, түбәндәге мәғәнәләрҙе аңлата*: 1) *өлөштәргә бүлеүҙе, мәҫ.*, **разби́ть** ярыу, ватыу; 2) *эш-хәрәкәт йәки хәлде көсәйтеүҙе, мәҫ.*, **разукра́сить** ныҡ биҙәү; 3) *эш-хәрәкәттең төрлө яҡҡа йүнәлеүен, мәҫ.*, **разбежа́ться** йүгереп таралышыу; 4) *эш-хәрәкәттең туҡталыуын, мәҫ.*, **разду́мать** кире уйлау, дүнеү; 5) *киреһенсә эшләүҙе, мәҫ.*, **разбинтова́ть** бинтты тағатыу (сисеү) **2.** *сифат һәм исем яһағанда ҡулланылып, "бик", "үтә", "артыҡ" тигәнде аңлата, мәҫ.*, **развесёлый** үтә шат; **разлюбе́зный** артыҡ илгәҙәк

РАЗАГИТИ́РОВАТЬ *сов. кого-что* **1.** (*убедить*) өгөтләп күндереү **2.** (*отговорить*) өгөтләп дүндереү, кире уйлатыу

РАЗА́ХАТЬСЯ *сов.*; *разг.* ах итә башлау, ахвах итеү

РАЗБАВИ́ТЕЛЬ *м*; *спец.* шыйыҡлағыс

РАЗБА́ВИТЬ *сов.* **1.** *что* шыйығайтыу, шыйыҡлау, һыу ҡушыу (өҫтәү); **разба́вить молоко́ водо́й** һөткә һыу ҡушыу; **разба́вить спирт** спиртҡа һыу өҫтәү **2.** *перен.*, *разг.* (*присоединить, примешать, привнести что-л. постороннее*) ҡушып (болғап, өҫтәп) ебәреү

РАЗБА́ВКА *ж*; *разг.* шыйыҡлау

РАЗБАВЛЕ́НИЕ *с см.* **разба́вить** — **разбавля́ть**

РАЗБАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **разба́вить**

РАЗБАВЛЯ́ТЬСЯ *несов. страд. от* **разбавля́ть**

РАЗБАЗА́РИВАНИЕ *с*; *разг. см.* **разбаза́рить**

РАЗБАЗА́РИВАТЬ *несов. см.* **разбаза́рить**

РАЗБАЗА́РИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **разбаза́ривать**

РАЗБАЗА́РИТЬ *сов. что*; *разг.* **1.** әрәмшәрәм итеү, бушҡа туҙҙырып бөтөрөү **2.** *перен.* бушҡа сарыф итеү (*ваҡытты, талантты*)

РАЗБА́ЛИВАТЬСЯ I *несов. см.* **разболе́ться** I

РАЗБА́ЛИВАТЬСЯ II *несов. см.* **разболе́ться** II

РАЗБАЛОВА́ТЬ *сов. кого*; *разг.* артыҡ иркәләү, иркәләтеп боҙоу

РАЗБАЛОВА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* артыҡ иркәләнеү (иркәләнеп китеү), боҙолоу

РАЗБА́ЛТЫВАТЬ I *несов. см.* **разболта́ть** I

РАЗБА́ЛТЫВАТЬ II *несов. см.* **разболта́ть** II

РАЗБА́ЛТЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **разболта́ться** I; **2.** *страд. от* **разба́лтывать** I

РАЗБЕ́Г *м см.* **разбежа́ться** 2; **пры́гнуть с разбе́га** йүгереп килеп һикереү

РАЗБЕ́ГАТЬСЯ *сов.*; *разг.* йүгерә башлау, йүгерешә башлау

РАЗБЕГА́ТЬСЯ *несов. см.* **разбежа́ться** ♦ **глаза́ разбега́ются** күҙҙәр йүгерә

РАЗБЕЖА́ТЬСЯ *сов.* **1.** йүгереп таралышыу, төрлө яҡҡа йүгерешеп китеү, тырым-тырағай ҡасыу; **де́ти разбежа́лись** балалар йүгереп таралышты **2.** йүгереп килеп (*тиҙлек алыр өсөн*); **разбежа́вшись, перескочи́ть ров** йүгереп килеп соҡорҙо аша һикереү **3.** *перен.* йүгереү, уйнау, аларыу (*күҙгә ҡарата*) ♦ **глаза́ разбежа́лись** күҙҙәр йүгерә

РАЗБЕРЕДИ́ТЬ *сов. что* **1.** ауырттырыу, ярһытыу, ҡуҙғытыу (*яраны, ауыртҡан ерҙе*); **разбереди́ть ра́ну** яраны ярһытыу **2.** *перен.* ярһытыу, әрнетеү, әсендереү; **разбереди́ть ду́шу** йөрәкте ярһытыу

РАЗБИВА́ТЬ *несов. см.* **разби́ть**

РАЗБИВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **разби́ться** **2.** *страд. от* **разбива́ть**

РАЗБИ́ВКА *ж* **1.** *см.* **разби́ть** — **разбива́ть**; **разби́вка льда** боҙҙо ватыу; **разби́вка цветника́** сәскәлек яһау; **разби́вка ла́геря** лагерь ҡороу **2.** (*планировка*) планлаштырыу, билдәләп сығыу; **разби́вка но́вой у́лицы** яңы урамды планлаштырыу

РАЗБИНТОВА́ТЬ *сов. кого-что* бинтын сисеү (тағатыу); **разбинтова́ть ру́ку** ҡулдың бинтын сисеү

РАЗБИНТОВА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* **1.** үҙ бинтыңды сисеү (тағатыу) **2.** бинты сиселеү (тағатылыу); **рука́ разбинтова́лась** ҡулдың бинты сиселде

РАЗБИНТО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **разбинтова́ть**

РАЗБИНТО́ВЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **разбинтова́ться** **2.** *страд. от* **разбинто́вывать**

РАЗБИРА́ТЕЛЬСТВО *с* **1.** ҡарау, тикшереү **2.** *юр.* эште ҡарау; **суде́бное разбира́тельство** эште судта ҡарау

РАЗБИРА́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **разобра́ть** **2.** *кого-что* и *без доп.*; *разг.* ҡарау, ҡарап (айырып, һайлап) алыу; **брать всё не разбира́я** ҡарап тормай, барыһын да алыу

РАЗБИРА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **разобра́ться** **2.** (*быть разборным*) һүтелеү, һүтелә торған булыу; **э́тот аппара́т разбира́ется** был аппарат һүтелә **3.** *страд. от* **разбира́ть**

РАЗБИТНО́Й, -ая, -ое *разг.* үткер, сос, етеҙ, шаян; **разбитно́й ма́лый** үткер егет

РАЗБИ́ТОСТЬ *ж* арығанлыҡ, хәлһеҙлек; **чу́вствовать разби́тость** арығанлыҡ һиҙеү

РАЗБИ́ТЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **разби́ть**; **разби́тый параличо́м** паралич һуҡҡан **2.** *прил.* (*расколотый*) ватыҡ, ярыҡ; **разби́тая ча́шка** ярыҡ сынаяҡ; **разби́тое окно́** ватыҡ тәҙрә **3.** *прил.* (*повреждённый*) боҙоҡ, ватыҡ, емере-

леп бөткән; **разби́тая маши́на** ватыҡ машина **4.** *прил.* ауыртҡан, һынған, яраланған; **разби́тая рука́** яраланған ҡул **5.** *прил.* емерелгән, юҡҡа сыҡҡан; **разби́тые наде́жды** юҡҡа сыҡҡан өмөттәр **6.** *прил.* тар-мар ителгән, еңелгән, ҡыйратылған; **разби́тый враг** ҡыйратылған дошман **7.** *прил.* (*усталый*) ныҡ арыған, хәлһеҙләнгән, ҡаҡшаған, ҡыйралған; **чу́вствовать себя́ разби́тым** үҙеңде ҡыйралған кеүек һиҙеү ♦ **оказа́ться у разби́того коры́та** бер ниһеҙ тороп ҡалыу

РАЗБИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* ватыу, ярыу, ҡыйратыу, сайратыу; **разби́ть стекло́** быяла ярыу; **бу́рей разби́ло кора́бль** *безл.* дауыл карапты ҡыйратты **2.** яралау, ярыу; **разби́ть го́лову** башты ярыу **3.** боҙоу, ватыу, емереү; **разби́ть роя́ль** роялде боҙоу; **разби́ть маши́ну** машинаны ватыу **4.** тар-мар итеү, ҡыйратыу; **разби́ть врага́** дошманды тар-мар итеү **5.** айырыу, бүлгеләү; **разби́ть по́ле на уча́стки** баҫыуҙы участкаларға бүлгеләү **6.** *разг.* юҡҡа сығарыу, өҙөү; **разби́ть наде́жды** өмөттәрҙе юҡҡа сығарыу; **разби́ть сде́лку** килешеүҙе өҙөү **7.** яһау, эшләү; **разби́ть сад** баҡса эшләү **8.** ҡороу; **разби́ть ла́герь** лагерь ҡороу **9.** *типогр.* аралау, киңәйтеү; **разби́ть стро́ки** юл араларын киңәйтеү **10.** *кого* һуғыу, эштән сығарыу, зарарлау; **его́ разби́л парали́ч** уны паралич һуҡҡан

РАЗБИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** ватылыу, ярылыу; **стака́н разби́лся** стакан ватылды **2.** ауырттырыу, яраланыу, имгәнеү; **разби́ться при паде́нии** йығылып (ҡолап) яраланыу **3.** *разг.* юҡҡа сығыу, емерелеү, ҡыйрау; **теле́га разби́лась** арба ҡыйраны **4.** бүленеү; **разби́ться на отря́ды** отрядтарға бүленеү

РАЗБЛОКИ́РОВАТЬ *сов. что* ҡамауҙы алыу, ҡамауҙы туҡтатыу; **разблоки́ровать порт** портты ҡамауҙы туҡтатыу

РАЗБОГАТЕ́ТЬ *сов.* байыу, байығыу, байып китеү

РАЗБО́Й *м* юл баҫыу, талау

РАЗБО́ЙНИК *м* и **РАЗБО́ЙНИЦА** *ж* **1.** юлбаҫар; **атама́н разбо́йников** юлбаҫарҙар атаманы **2.** *разг.*, *бран.* талаусы, башкиҫәр **3.** *разг.*, *шутл.* шуҡ, шаян

РАЗБО́ЙНИЧАТЬ *несов.* талау, юлбаҫарлыҡ итеү

РАЗБО́ЙНИЧЕСКИЙ, -ая, -ое и **РАЗБО́ЙНИЧИЙ,** -ья, -ье юлбаҫар(ҙар) ...ы, юлбаҫарлыҡ ...ы, юлбаҫарҙарса; **разбо́йническое нападе́ние** юлбаҫарҙарса һөжүм итеү; **разбо́йничья ша́йка** юлбаҫарҙар өйөрө

РАЗБО́ЙНИЧЕСТВО *с* юлбаҫарлыҡ

РАЗБОЛЕ́ТЬСЯ I *сов.*; *разг.* (*о человеке*) ныҡ (сәсрәп) ауырып китеү; **он совсе́м разболе́лся** ул бөтөнләй ауырып китте

РАЗБОЛЕ́ТЬСЯ II *сов.*; *разг.* (*о какой-л. части тела*) һыҙлау, ауыртыу, һыҙлай (ауырта) башлау (китеү); **разболе́лась голова́** баш ауырта башланы; **у него́ разболе́лся зуб** уның теше һыҙлап китте

РАЗБО́ЛТАННОСТЬ *ж* тотанаҡһыҙлыҡ, тәртипһеҙлек

РАЗБО́ЛТАННЫЙ, -ая, -ое *разг.* **1.** *прич. от* **разболта́ть** I; **2.** *прил.* тотанаҡһыҙ, тәртипһеҙ; **разбо́лтанный ма́льчик** тәртипһеҙ малай

РАЗБОЛТА́ТЬ I *сов. что*; *разг.* **1.** болғатыу, туҡыу; **разболта́ть муку́ в воде́** ондо һыуҙа болғатыу **2.** бушатыу; **разболта́ть га́йку** гайканы бушатыу

РАЗБОЛТА́ТЬ II *сов. что*; *разг.* фаш итеү, һөйләп (әйтеп, сисеп) ташлау; **разболта́ть секре́т** серҙе сисеп ташлау

РАЗБОЛТА́ТЬСЯ I *сов.*; *разг.* **1.** (*размешаться*) болғатылыу, туҡылыу **2.** бушау, бушаҡланыу **3.** *перен.* тәртипһеҙләнеп китеү, тәртип йомшарыу; **ученики́ разболта́лись** уҡыусыларҙың тәртибе йомшарҙы

РАЗБОЛТА́ТЬСЯ II *сов.*; *разг.* һүҙгә мауығып китеү, теле сиселеп китеү

РАЗБОМБИ́ТЬ *сов. кого-что* бомбаға тотоу; **разбомби́ть мост** күперҙе бомбаға тотоу

РАЗБО́Р *м* **1.** *см.* **разобра́ть** — **разбира́ть**; **разбо́р предложе́ния** һөйләм тикшереү **2.** *разг.* (*обычно с предлогами "без", "с"*) ҡарамай (һайламай) ғына, ҡарамайынса, һайламайынса; **брать без разбо́ра** ҡарамайынса алыу **3.** *уст.* (*сорт, качество*) сорт; **мука́ второ́го разбо́ра** икенсе сорт он ♦ **прийти́ к ша́почному разбо́ру** туй үткәс — дөмбөргә (*эш бөткәс килеү*)

РАЗБО́РКА *ж см.* **разобра́ть** — **разбира́ть**; **разбо́рка книг** китаптарҙы айырыу; **разбо́рка маши́ны** машинаны һүтеү

РАЗБО́РНЫЙ, -ая, -ое һүтелмәле, (һүтеп) йыйылмалы, тағатылмалы; **разбо́рный дом** йыйылмалы өй; **разбо́рный шкаф** һүтеп йыйылмалы шкаф

РАЗБО́РЧИВОСТЬ *ж* **1.** талымлы (талапсан) булыу, талым, талымлылыҡ, талапсанлыҡ, наҙлылыҡ, нәҙбереклек; **разбо́рчивость покупа́теля** һатып алыусының талапсанлығы **2.** асыҡлыҡ, аныҡлыҡ (*яҙыуға ҡарата*); **разбо́рчивость по́черка** яҙыуҙың аныҡлығы

РАЗБО́РЧИВЫЙ, -ая, -ое **1.** талапсан, наҙлы, һайлансыҡ, талымлы, нәҙберек; **разбо́рчивый в еде́** ашҡа талымлы; **разбо́рчивый ю́ноша** наҙлы егет **2.** асыҡ, аныҡ, аңлайышлы, танырлыҡ; **разбо́рчивый по́черк** асыҡ яҙыу

РАЗБРАКОВА́ТЬ *сов. что*; *спец.* сортҡа айырыу (*продукцияны*), брак табыу

РАЗБРАКО́ВКА *ж*; *спец. см.* **разбракова́ть**; **разбрако́вка тка́ней** туҡыманы сортҡа айырыу

РАЗБРАНИ́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* әрләп (һүгеп) ташлау

РАЗБРАНИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* әрләшеү, талашыу, ыҙғышыу, тиргәшеү

РАЗБРА́СЫВАНИЕ *с см.* **разбра́сывать; разбра́сывание листо́вок** листовкалар ташлау; **разбра́сывание семя́н** орлоҡтарҙы һибеү

РАЗБРА́СЫВАТЬ *несов. см.* **разброса́ть**

РАЗБРА́СЫВАТЬСЯ *несов.; разг.* **1.** *см.* **разброса́ться 2.** *перен. кем-чем* баһаламау, һанламау **3.** *страд. от* **разбра́сывать**

РАЗБРЕДА́ТЬСЯ *несов. см.* **разбрести́сь**

РАЗБРЕСТИ́СЬ *сов.* **1.** таралышыу, таралышып бөтөү; **разбрести́сь в ра́зные сто́роны** төрлө яҡҡа таралышып бөтөү **2.** *перен.* (*о мыслях*) буталыу, таралыу; **мы́сли разбрели́сь** фекерҙәр буталды

РАЗБРО́Д *м* **1.** *уст. см.* **разбрести́сь — разбреда́ться 2.** *разг.* (*в мыслях*) буталсыҡлыҡ, тырым-тырағайлыҡ **3.** (*разлад*) тарҡаулыҡ, тарҡалыш; **иде́йный разбро́д** фекер тарҡаулығы

РАЗБРОНИ́РОВАТЬ *сов. кого-что* бронен алыу

РАЗБРО́С *м* **1.** *см.* **разброса́ть — разбра́сывать; разбро́с семя́н** орлоҡ һибеү **2.** *см.* **разброса́ться — разбра́сываться**

РАЗБРО́САННОСТЬ *ж* тарҡаулыҡ, тараулыҡ; **разбро́санность населе́ния** халыҡтың тарҡаулығы

РАЗБРО́САННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от.* **разброса́ть 2.** *прил.; перен., разг.* тарау, тарҡау, буталсыҡ; **разбро́санные мы́сли** буталсыҡ фекерҙәр; **разбро́санные дома́** тарау йорттар

РАЗБРОСА́ТЬ *сов. что* **1.** таратыу, таратып ташлау; **разброса́ть бума́ги** ҡағыҙҙарҙы таратып ташлау **2.** туҙҙырыу, туҙҙырып ташлау; **разброса́ть ве́щи** әйберҙәрҙе туҙҙырып ташлау **3.** (*зерно и т.п. во время посева, посадки*) һибелдереү, таратып ултыртыу **4.** *перен., разг.* төрлө яҡҡа ташлау, таратыу; **жизнь разброса́ла нас** тормош беҙҙе төрлө яҡҡа ташланы **5.** *перен., разг.* бушҡа ебәреү, әрәм-шәрәм итеү, осороу, бөтөрөү (*аҡсаны һ.б.*); **разброса́ть все де́ньги** бөтә аҡсаны тотоноп бөтөрөү

РАЗБРОСА́ТЬСЯ *сов.; разг.* **1.** (аяҡ-ҡулды) ташлап (асылып) ятыу (йоҡлау), йәйелеп ултырыу; **разброса́ться во сне** аяҡ-ҡулды ташлап йоҡлау **2.** һибелеү, таралыу, тарау (бербереһенән алыҫ) урынлашыу; **на лугу́ разбро́саны пала́тки** палаткалар болонлоҡта тарау урынлашҡан **3.** (*одновременно заняться многим, не сосредоточиваясь на чём-л. одном*) төрлө эш менән шөғөлләнеү (*бер уҡ ваҡытта*)

РАЗБРО́СИТЬ *сов. что; разг.* туҙҙырып (таратып) ташлау

РАЗБРО́СКА *ж; разг. см.* **разброса́ть — разбра́сывать; разбро́ска семя́н** орлоҡтар һибеү; **разбро́ска наво́за** тиреҫ таратыу

РАЗБРОСНО́Й, -ая, -ое *с.-х.* **1.** һибеп сәселгән; **разбросно́й посе́в** һибеп сәсеү **2.** һипмә, һибеп сәскес; **разбросна́я се́ялка** һипмә сәскес

РАЗБРЫ́ЗГАТЬ *сов. что* **1.** сәсрәтеү, һибеү, бөркөү; **разбры́згать во́ду** һыу сәсрәтеү **2.** сәсрәтеп (һибеп, бөркөп) бөтөрөү; **разбры́згать духи́** хушбуйҙы һибеп бөтөрөү

РАЗБРЫ́ЗГАТЬСЯ *сов.; разг.* һибелеп (сәсрәп) китеү, түгелеү; **вода́ разбры́згалась** һыу сәсрәп китте

РАЗБРЫ́ЗГИВАНИЕ *с см.* **разбры́згивать, разбры́згиваться; разбры́згивание жи́дких удобре́ний** шыйыҡ ашламалар һиптереү

РАЗБРЫ́ЗГИВАТЕЛЬ *м* һиптергес; **разбры́згиватель удобре́ний** ашлама һиптергес

РАЗБРЫ́ЗГИВАТЬ *несов. см.* **разбры́згать**

РАЗБРЫ́ЗГИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **разбры́згивать**

РАЗБРЮЗЖА́ТЬСЯ *сов.; разг.* мығырлай (мыжый) башлау, һуҡранырға тотоноу

РАЗБУДИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** (йоҡонан) уятыу; **разбуди́ть дете́й** балаларҙы уятыу **2.** *перен., разг.* уятыу, ҡабыҙыу, тоҡандырыу; **разбуди́ть любо́вь** мөхәббәт уятыу

РАЗБУРА́ВИТЬ *сов. что* быраулап киңәйтеү

РАЗБУРИ́ТЬ *сов. что* быраулау, быраулап тишеү

РАЗБУХА́НИЕ *с см.* **разбу́хнуть — разбуха́ть; разбуха́ние де́рева в воде́** һыуҙа ағастың шешенеүе; **разбуха́ние по́чек** бөрөләрҙең тулышыуы (бүртеүе); **разбуха́ние шта́тов** штат ҙурайыу

РАЗБУХА́ТЬ *несов. см.* **разбу́хнуть**

РАЗБУ́ХНУТЬ *сов.* **1.** күбеү, бүртеү, бүртенеү, шешенеү, тулышыу; **доска́ разбу́хла** таҡта шешенгән **2.** *перен., разг.* саманан тыш (самаһыҙ) ҙурайыу (күбәйеү, артыу); **шта́ты разбу́хли** штат самаһыҙ ҙурайҙы

РАЗБУШЕВА́ТЬСЯ *сов.* **1.** ажғырыу, ыжғырыу, ҡотороу, ҡотороноу, ҡоторона башлау; **ве́тер разбушева́лся** ел ҡоторҙо; **мо́ре разбушева́лось** диңгеҙ ҡоторондо **2.** *перен., разг.* (*начать буянить*) шашыныу, ҡотороноу, пыр туҙыу, ғауға күтәреү, дау ҡуптарыу

РАЗБУЯ́НИТЬСЯ *сов.; разг.* шашыныу, ҡотороноу, дау (ғауға) ҡуптарыу

РАЗВА́Л *м* **1.** *см.* **развали́ть — разва́ливать** I, **развали́ться — разва́ливаться** I 1—3; **разва́л стены́** стенаның емерелеүе; **разва́л хозя́йства** хужалыҡтың бөлгөнлөккә төшөүе; **разва́л семьи́** ғаиләнең тарҡалыуы **2.** *разг.* тәртипһеҙлек, буталсыҡлыҡ, тәртипһеҙ (буталсыҡ) хәл

РАЗВА́ЛЕЦ и **РАЗВА́ЛЬЦА: ходи́ть с разва́льцем (разва́льцей)** *разг.* алпан-толпан (баҫып) йөрөү, аушанлап атлау

РАЗВА́ЛИВАНИЕ *с см.* **разва́ливать** I — **разва́ливаться** I

РАЗВА́ЛИВАТЬ I *несов. см.* **развали́ть**

РАЗВА́ЛИВАТЬ II *несов. см.* **разваля́ть**

РАЗВА́ЛИВАТЬСЯ I *несов.* **1.** *см.* **развали́ться 2.** *страд. от* **разва́ливать** I

РАЗВА́ЛИВАТЬСЯ II *несов. страд. от* **разва́ливать** II

РАЗВА́ЛИНА *ж* **1.** *обычно мн.* **разва́лины** емереклек, вайран булыу, хараба; **стра́шные разва́лины** ҡот осҡос хараба **2.** *разг.* ҡаҡшаған (бәлйерәгән) кеше

РАЗВА́ЛИСТЫЙ, -ая, -ое *разг.* **1.** киң, уңайлы; **разва́листое кре́сло** уңайлы кресло **2.** алпан-толпан, аушанлаҡ; **разва́листая похо́дка** алпан-толпан атлау

РАЗВАЛИ́ТЬ *сов. что* **1.** таратыу, таратып ташлау; **развали́ть брёвна** бүрәнәләрҙе таратыу **2.** *разг.* емереү, ҡолатыу, ауҙарыу; **развали́ть сте́ну** стенаны емереү **3.** *перен.* тарҡатыу, ҡыйратыу; **развали́ть хозя́йство** хужалыҡты тарҡатыу

РАЗВАЛИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** таралып (ишелеп) төшөү **2.** емерелеү, емерелеп (ауып) төшөү; **забо́р развали́лся** ҡойма емерелеп төшкән **3.** *перен.* (*прийти в упадок*) тарҡалыу, бөлөү, емерелеү, эштән сығыу; **коллекти́в развали́лся** коллектив тарҡалды **4.** *разг.* йәйелеп ултырыу (ятыу); **развали́ться на дива́не** диванда йәйелеп ултырыу

РАЗВАЛЮ́ХА *ж*; *прост.* емерек өй (ҡаралты)

РАЗВАЛЯ́ТЬ *сов. что* **1.** таратыу, таратып ташлау **2.** (*тесто*) тәгәрләтеп йоҡартыу, йәйеү, тәгәрәтеп йәйеү

РАЗВА́РИВАТЬ *несов. см.* **развари́ть**

РАЗВА́РИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **развари́ться** **2.** *страд. от* **разва́ривать**

РАЗВАРИ́ТЬ *сов. что* ныҡ бешереү, ылбыратыу, иҙратыу; **развари́ть мя́со** итте ылбыратҡансы бешереү

РАЗВАРИ́ТЬСЯ *сов.* ылбырау, иҙрау, иҙелеп бешеү; **карто́шка развари́лась** картуф иҙраған

РАЗВАРНО́Й, -ая, -ое *уст.* ылбыраған, иҙраған, иҙелеп бешкән; **разварно́й карто́фель** иҙелеп бешкән картуф

РА́ЗВЕ *частица* и *союз* **1.** *частица* (*неужели*) -мы/-ме ни, әллә; **ра́зве он прие́хал?** ул ҡайттымы ни?; **ра́зве она́ уе́хала?** ул киттеме әллә? **2.** *частица* (*может быть*) әллә -мы/-ме икән; **ра́зве за́втра съе́здить** әллә иртәгә барып килергәме икән **3.** *частица* (*лишь только*) бары, тик, -нан/-нән башҡаһы, -ны/-не иҫәпләмәгәндә; **дом всё тот же, ра́зве кра́ска ко́е-где́ сле́зла** өй һаман шул уҡ, тик ҡайһы бер урында буяуы ғына ҡупҡан **4.** *союз условно-противит.* -һа/-һә, башҡа; **он непреме́нно это сде́лает, ра́зве то́лько заболе́ет** ауырып ҡына китмәһә, ул быны эшләр

РАЗВЕВА́ТЬ *несов. что* елберләтеү, ялпылдатыу; **ве́тер развева́ет фла́ги** ел байраҡтарҙы елберләтә

РАЗВЕВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** елберләү, ялпылдау, өлтәнләү; **развева́ться на ветру́** елгә елберләү; **во́лосы развева́ются** сәсе өлтәнләп килә **2.** *страд. от* **развева́ть**

РАЗВЕ́ДАТЬ *сов. что* **1.** *о ком-чём* асыҡлау, тикшереп (һорашып) белеү; **разве́дать о её наме́рениях** уның ниәтен һорашып белеү **2.** тикшереү, эҙләү, асыҡлау; **разве́дать месторожде́ния га́за** газ ятҡылыҡтары эҙләү; **разве́дать расположе́ние сил проти́вника** дошман көстәре урынлашҡан ерҙе асыҡлау

РАЗВЕДЕ́НИЕ *с см.* **развести́** – **разводи́ть** 1, 2, 4–6; **разведе́ние пчёл** ҡорт үрсетеү; **разведе́ние кле́я** елемде шыйыҡайтыу; **разведе́ние костра́** усаҡ тоҡандырыу

РАЗВЕДЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **развести́** **2.** *прил.* айырылышҡан, айырылған; **разведённая же́нщина** (ирҙән) айырылған ҡатын **3.** *прил.* (*не очень насыщенный*) шыйыҡайтылған, һыуҙа ирегән

РАЗВЕ́ДКА *ж* **1.** *см.* **разве́дать** 2; **разве́дка ме́стности** ерҙе тикшереү; **посла́ть ро́ту на разве́дку** ротаны разведкаға ебәреү **2.** *в разн. знач.* разведка, шәйләк; **ко́нная разве́дка** атлы шәйләк

РАЗВЕ́ДОЧНЫЙ, -ая, -ое разведка ...ы; **разве́дочная сква́жина** разведка скважинаһы; **разве́дочные рабо́ты** разведка эштәре

РАЗВЕ́ДЧИК *м* **1.** *воен.* разведчик, шәйләксе **2.** *геол.* разведчик, эҙләүсе; **разве́дчики не́фти** нефть эҙләүселәр **3.** (*самолёт или судно*) разведчик; **кора́бль-разве́дчик** разведчик карап

РАЗВЕ́ДЧИЦА *ж см.* **разве́дчик** 1, 2

РАЗВЕ́ДЫВАНИЕ *с см.* **разве́дывать**; **разве́дывание цветны́х мета́ллов** төҫлө металдар эҙләү

РАЗВЕ́ДЫВАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое разведка ...ы, шәйләк ...ы; **разве́дывательный центр** разведка үҙәге; **разве́дывательный отря́д** разведка отряды

РАЗВЕ́ДЫВАТЬ *несов. см.* **разве́дать**

РАЗВЕЗТИ́ *сов. что* **1.** таратыу, таратып бөтөрөү (сығыу), алып барыу; **развезти́ пи́сьма** хаттарҙы таратып сығыу **2.** *безл.*; *разг.* бысратыу, иҙеү; **доро́гу от дожде́й развезло́** ямғыр юлды иҙгән **3.** *безл.*; *прост.* әлһерәү, иҙрәү; **от жары́ его́ развезло́** ул эҫелектән әлһерәгән

РАЗВЕ́ИВАТЬ *несов. см.* **разве́ять**

РАЗВЕ́ИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **разве́яться** **2.** *страд. от* **разве́ивать**

РАЗВЕНЧА́ТЬ *сов. кого-что* дәрәжәһен (абруйын, данын) төшөрөү; **развенча́ть знамени́тость** атаҡлы кешенең данын төшөрөү

РАЗВЕ́НЧИВАНИЕ *с см.* **разве́нчивать**

РАЗВЕ́НЧИВАТЬ *несов. см.* **развенча́ть**

РАЗВЕ́НЧИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **разве́нчивать**

РАЗВЕ́РЗНУТЬ *сов. что*; *книжн.* киң итеп асыу, асыу; **землетрясе́ние разве́рзло про́пасть** ер тетрәү упҡын асты

РАЗВЕ́РЗНУТЬСЯ *сов.*; *книжн.* асылыу, өңрәйеп асылыу, асылып китеү; **разве́рзлась бе́здна** упҡын асылған

РАЗВЁРНУТЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **развернýть 2.** *прил.* йәйелгән, йәйелдерелгән; **развёрнутые ряды́** йәйелгән сафтар **3.** *прил.* киң, киңәйтелгән; **развёрнутое строи́тельство** киң төҙөлөш **4.** *прил.* тулы, ентекле; **развёрнутый план** ентекле план

РАЗВЕРНУ́ТЬ *сов. что* **1.** тағатыу, йәйеү, сисеү, асыу; **развернýть ковёр** келәм йәйеү; **развернýть свёрток** төргәк сисеү **2.** яҙыу, турайтыу, төҙәйтеү; **развернýть плéчи** яурындарҙы турайтыу **3.** *воен.* (*расположить в ширину по линии фронта*) йәйелдереү; **развернýть полк** полкты йәйелдереү **4.** *воен.* (*переформировать в более крупную единицу*) әйләндереү, үҙгәртеп (яңынан) ойоштороу, төҙөү; **развернýть батальо́н в полк** батальонды полкка әйләндереү **5.** *перен.* киң ҡолас биреү (йәйелдереү), йәйелдереп ебәреү; **широко́ развернýть соревновáние** ярышты киң йәйелдереү; **развернýть строи́тельство** төҙөлөштө йәйелдереп ебәреү **6.** бороу, бороп ебәреү; **развернýть танк** танкыны бороп ебәреү

РАЗВЕРНУ́ТЬСЯ *сов.* **1.** тағатылыу, һүтелеү, сиселеү, асылыу; **свёрток развернýлся** төйөнсөк сиселгән **2.** *воен.* йәйелеү, теҙелеү; **строй развернýлся** саф йәйелде **3.** *воен.* әйләндереү, үҙгәртеп (яңынан) ойошторолоу, төҙөлөү; **полк развернýлся в бригáду** полк бригадаға әйләндерелде **4.** *перен.* йәйелеү, киң йәйелеү, йәйелеп китеү, киң ҡолас алыу; **развернýлась подгото́вка к весéннему сéву** яҙғы сәсеүгә әҙерлек киң ҡолас алды **5.** (эш) башлап ебәреү, асылыу, ойошторолоу, булдырылыу; **развернýлась торго́вля** һатыу ойошторолдо **6.** үҫеп китеү, үҙен күрһәтеү, ең һыҙғанып тотоноу; **развернýлся талáнт** талант үҫеп китте **7.** боролоу; **самолёт развернýлся** самолёт боролдо **8.** *прост.* (*размахнуться*) киҙәнеү, һелтәнеү

РАЗВЕРСТА́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* бүлеү, бүлеп биреү (сығыу); **разверстáть план загото́вок по райо́нам респу́блики** республика райондарына етештереү планын бүлеп биреү **2.** *что*; *полигр.* вёрсткалау, вёрсткаға һалыу **3.** *что*; *полигр.* вёрстканы һүтеү

РАЗВЁРСТКА *ж* развёрстка (*нимәнеңдер план буйынса бүленеше*)

РАЗВЁРСТЫВАТЬ *несов. см.* **разверстáть**

РАЗВЕРТЕ́ТЬ *сов. что* **1.** быраулап киңәйтеү, артыҡ быраулау; **развертéть отвéрстие** тишекте быраулап киңәйтеү **2.** (зыр) әйләндереп (зырлатып) ебәреү; **развертéть колесо́** тәгәрмәсте зыр әйләндереп ебәреү

РАЗВЕРТЕ́ТЬСЯ *сов.* **1.** артыҡ бороп киңәйтеү (ҙурайтыу) **2.** ҡыҙыу әйләнә башлау, зыр әйләнеп китеү, зырлау; **колесо́ развертéлось** тәгәрмәс ҡыҙыу әйләнә башланы

РАЗВЁРТКА I *ж* **1.** *см.* **развернýть** — **развёртывать** 1, 2; **2.** *спец.* йәйелмә; **развёртка ко́нуса** конус йәйелмәһе; **развёртка цили́ндра** цилиндр йәйелмәһе

РАЗВЁРТКА II *ж* **1.** *см.* **развертéть** — **развéрчивать** 1, **развертéться** — **развéрчиваться** 1; **2.** (*инструмент*) развёртка (*металдағы тишекте киңәйтә, ҙурайта торған ҡорал*)

РАЗВЁРТЫВАТЬ *несов. см.* **развернýть**

РАЗВЁРТЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **развернýться 2.** *страд. от* **развёртывать**

РАЗВЕ́РЧИВАНИЕ *с см.* **развертéть**

РАЗВЕ́РЧИВАТЬ *несов. см.* **развертéть**

РАЗВЕ́РЧИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **развертéться 2.** *страд. от* **развéрчивать**

РАЗВЕ́С *м см.* **развéсить** I — **развéшивать** I; **развéс проду́ктов** аҙыҡты үлсәп бүлеү

РАЗВЕСЕЛИ́ТЬ *сов. кого-что* күңелләндереү, күңел күтәреү (асыу), кәйефен күтәреү; **развесели́ть дрýга** дуҫтың күңелен күтәреү

РАЗВЕСЕЛИ́ТЬСЯ *сов.* күңелләнеү, күңел (кәйеф) күтәрелеү, кәйефләнеү, күнел асылыу; **дéти развесели́лись** балаларҙың күңеле күтәрелде

РАЗВЕСЁЛЫЙ, -ая, -ое *разг.* бик шат, күңелле, күтәренке кәйефле; **развесёлые дéвочки** бик шат ҡыҙыҡайҙар

РАЗВЕ́СИСТЫЙ, -ая, -ое тарбаҡай, тарбаҡ(лы); **развéсистый дуб** тарбаҡ имән

РАЗВЕ́СИТЬ I *сов. что* (*разделить на части по весу*) үлсәп бүлеү (бүлеп сығыу); **развéсить мукý** ондо үлсәп бүлеү

РАЗВЕ́СИТЬ II *сов. что* **1.** элеү, элеп сығыу (бөтөү), таратып элеү; **развéсить карти́ны** картиналарҙы элеп сығыу **2.** йәйеү, йәйеп ебәреү; **дéрево развéсило густы́е вéтви** ағас ҡуйы ботаҡтарын йәйеп ебәргән ♦ **развéсить у́ши** *ирон.* ҡолаҡ(ты) ҡарпайтып тыңлау, ауыҙ асып тыңлау

РАЗВЕ́СИТЬСЯ *сов.* тарбаҡланыу, тарбаҡай булыу

РАЗВЕ́СКА I *ж см.* **развéсить** I — **развéшивать** I; **развéска муки́** ондо үлсәп бүлеү

РАЗВЕ́СКА II *ж*; *разг. см.* **развéсить** II; **развéска карти́н** картиналарҙы элеү

РАЗВЕСНО́Й, -ая, -ое үлсәнмәле, үлсәмле, үлсәп һатыла торған; **развесно́е печéнье** үлсәп һатыла торған печенье

РАЗВЕСТИ́ *сов. кого-что* **1.** таратыу, урынлаштырыу, алып барып (илтеп) ҡуйыу, таратып (ҡуйып) сығыу; **развести́ детéй по домáм** балаларҙы өйҙәренә илтеп ҡуйыу; **развести́ часовы́х по постáм** һаҡсыларҙы постарға ҡуйып сығыу **2.** күтәреү, айырып ҡуйыу (*төрлө яҡҡа*); **развести́ мост** күперҙе күтәреү **3.** айырыу, айырып ебәреү; **судьбá развелá друзéй** яҙмыш дуҫтарҙы айырҙы; **развести́ супрýгов** ир менән ҡатынды айырыу **4.** иҙеү, иретеү; **развести́ порошо́к водо́й** онтаҡты һыуҙа иретеү **5.** үрсетеү, аҫрау, үҫтереү; **развести́ сад** баҡса үҫтереү; **развести́ пчёл** ҡорт үрсетеү **6.** яғыу, яғып ебәреү, тоҡандырыу; **развести́ костёр** ут яғып

ебәреү ♦ **развести́ рука́ми** аптырап ҡалыу, шаҡ ҡатыу

РАЗВЕСТИ́СЬ *сов.* **1.** айырылышыу, айырылыу; **развести́сь с му́жем** ир менән айырылышыу **2.** ныҡ үрсеү, күбәйеп китеү; **развело́сь мно́го мух** себен күбәйеп киткән

РАЗВЕТВИ́ТЬ *сов. что* тармаҡлау, айырыу, бүлеү; **разветви́ть железнодоро́жный путь** тимер юлын тармаҡлау

РАЗВЕТВИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** ботаҡланыу, ботаҡтар үҫеп сығыу (ебәреү); **дуб разветви́лся** имән ботаҡтар ебәрҙе **2.** тармаҡланыу, тармаҡланып (айырылып) китеү; **руче́й разветви́лся** йылға тармаҡланып киткән; **доро́га разветви́лась** юл айырылып китә

РАЗВЕТВЛЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **разветви́ть** — **разветвля́ть**, **разветви́ться** — **разветвля́ться** **2.** айырса, сат, тармаҡ; **разветвле́ние доро́ги** юл саты **3.** (*часть, отрасль и т.п.*) тармаҡ

РАЗВЕТВЛЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **разветви́ть** **2.** *прил.* тармаҡлы, айырсалы, саталы; **разветвлённые доро́ги** тармаҡлы юлдар **3.** *прил.* (күп) тармаҡлы; **разветвлённая организа́ция** тармаҡлы ойошма

РАЗВЕТВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **разветви́ть**

РАЗВЕТВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **разветви́ться** **2.** *страд. от* **разветвля́ть**

РАЗВЕ́ШАТЬ *сов. что* элеү, элеп ҡуйыу (сығыу); **разве́шать бельё** кер элеү; **разве́шать карти́ны** картиналарҙы элеп сығыу

РАЗВЕ́ШИВАТЬ I *несов. см.* **разве́сить** I

РАЗВЕ́ШИВАТЬ II *несов. см.* **разве́сить** II, **разве́шать**

РАЗВЕ́ЯТЬ *сов. что* **1.** туҙҙырыу, таратыу, осороу, осороп бөтөрөү; **ве́тер разве́ял облака́** ел болоттарҙы таратты **2.** *перен.* таратыу, бөтөрөү, юҡҡа сығарыу; **разве́ять сомне́ния** шикте таратыу

РАЗВЕ́ЯТЬСЯ *сов.* **1.** таралыу, таралып (осоп) бөтөү; **пыль разве́ялась** туҙан осоп бөттө **2.** *перен.* таралыу, юҡҡа сығыу; **печа́ль разве́ялась** һағыш таралды **3.** *разг.* (*развлечься*) йыуаныу, күңел асыу

РАЗВИВА́ТЬ *несов. см.* **разви́ть**

РАЗВИВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **разви́ться** **2.** барыу, үтеү, үҫешеү; **собы́тия развива́ются бы́стро** ваҡиғалар бик тиҙ үҫешә **3.** *страд. от* **развива́ть**

РАЗВИЗЖА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* сыйылдай башлау, сыйылдарға тотоноу

РАЗВИ́ЛИНА *ж* **1.** (*у дерева*) сата, аса, тармаҡ; **разви́лина ду́ба** имән асаһы **2.** сат, айырса, армыт, сата; **разви́лина доро́ги** юл саты; **разви́лина у́лицы** урам саты

РАЗВИ́ЛИСТЫЙ, -ая, -ое асалы, саталы, айырсалы, тармаҡлы; **разви́листая доро́га** айырсалы юл; **разви́листое де́рево** асалы ағас; **разви́листый сук** саталы ботаҡ

РАЗВИ́ЛКА *ж* и **РАЗВИ́ЛОК** *м*; *разг. см.* **разви́лина** 2

РАЗВИНТИ́ТЬ *сов. что* **1.** бороп бушатыу, бушағыраҡ итеү; **развинти́ть шуру́п** шөрөптө бороп бушатыу **2.** бороп алыу (сығарыу), һүтеп ташлау; **развинти́ть ча́сти замка́** йоҙаҡты һүтеп ташлау

РАЗВИНТИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** бушау, ҡаҡшау, таралыу; **га́йка развинти́лась** гайка бушаған **2.** *перен.*, *разг.* ҡаҡшау, боҙолоу, йомшарыу; **не́рвы развинти́лись** нервылар ҡаҡшаған **3.** *перен.*, *разг.* (*разболтаться, распуститься*) ҡулдан ысҡыныу, тотанаҡһыҙланыу, әҙәпһеҙләнеү

РАЗВИ́НЧЕННОСТЬ *ж* ҡаҡшағанлыҡ, арығанлыҡ, һүлпәнлек, тотанаҡһыҙлыҡ; **разви́нченность не́рвов** нервыларҙың ҡаҡшағанлығы

РАЗВИ́НЧЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **развинти́ть** **2.** *прил.*; *разг.* ҡаҡшаған, йомшаған, боҙолған, тотанаҡһыҙ; **разви́нченные не́рвы** ҡаҡшаған нервылар **3.** *прил.*; *разг.* тәнтерәк, ҡыйыш-мыйыш; **разви́нченная похо́дка** ҡыйыш-мыйыш атлау

РАЗВИ́НЧИВАТЬ *несов. см.* **развинти́ть**

РАЗВИ́НЧИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **развинти́ться** **2.** *страд. от* **разви́нчивать**

РАЗВИ́ТИЕ *с* **1.** *см.* **разви́ть** — **развива́ть** 2—6; **зако́ны обще́ственного разви́тия** йәмғиәттең үҫеш закондары; **разви́тие произво́дства** етештереүҙең үҫеүе **2.** үҫеш; **истори́ческое разви́тие** тарихи үҫеш **3.** (*степень умственной, духовной зрелости*) кимәл; **полити́ческое разви́тие** сәйәси аң кимәле

РАЗВИТО́Й, -ая, -ое **1.** ныҡ, көслө, ҡеүәтле, ҡөҙрәтле; **развиты́е му́скулы** көслө мускулдар **2.** (*зрелый, просвещённый*) аңлы, белемле, зирәк, сос; **развито́й ребёнок** зирәк бала **3.** алға киткән, үҫешкән; **развита́я промы́шленность** үҫешкән сәнәғәт **4.** *в кратк. ф. в знач. сказ.* киң таралған, ныҡ үҫешкән; **в Башкортоста́не развита́ хи́мия** Башҡортостанда химия ныҡ үҫешкән

РАЗВИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** (*раскрутить*) һүтеү, тағатыу; **разви́ть верёвку** бауҙы тағатыу **2.** үҫтереү, нығытыу; **разви́ть па́мять** хәтерҙе үҫтереү; **разви́ть спосо́бности** һәләтлекте үҫтереү **3.** көсәйтеү, үҫтереү; **разви́ть машинострое́ние** машиналар төҙөүҙе үҫтереү; **разви́ть тво́рческую де́ятельность молодёжи** йәштәрҙең ижади эшмәкәрлеген үҫтереү **4.** (*широко развернуть*) йәйелдереү, киңәйтеү; **разви́ть бу́рную де́ятельность** көслө эшмәкәрлек йәйелдереү **5.** арттырыу; **самолёт разви́л ско́рость** самолёт тиҙлеген арттырҙы **6.** тәрәнәйтеү, киңәйтеү, үҫтереү; **разви́ть иде́ю** фекерҙе үҫтереү

РАЗВИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*раскрутиться*) тағатылыу, һүтелеү **2.** үҫеп китеү, нығынып китеү; **органи́зм разви́лся** организм нығынып китте; **тала́нт разви́лся** һәләт үҫеп китте **3.** үҫешеү, көсәйеү, алға китеү, киң үҫеш алыу; **развило́сь**

самоде́ятельное иску́сство үҙешмәкәр сәнғәт үҫеште **4.** артыу; **при спу́ске развила́сь больша́я ско́рость** түбән төшкәндә тиҙлек ныҡ артты **5.** аң (зиһен) үҫеү, төрлө яҡлап камиллашыу; **ребёнок разви́лся** бала төрлө яҡлап камиллашты

РАЗВЛЕКА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое мауыҡтырғыс, ҡыҙыҡлы, күңел аса торған; **развлека́тельные фи́льмы** мауыҡтырғыс фильмдар

РАЗВЛЕКА́ТЬ *несов. см.* **развле́чь**

РАЗВЛЕКА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **развле́чься** **2.** *страд. от* **развлека́ть**

РАЗВЛЕЧЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **развле́чь** — **развле́чься** **2.** уйын-көлкө, кәйеф-сафа ҡороу, күңел асыу; **ма́ссовое развлече́ние** күмәк уйын-көлкө

РАЗВЛЕ́ЧЬ *сов. кого* **1.** (*отвлечь*) йыуатыу, әүрәтеү, иғтибарын ситкә йүнәлтеү; **развле́чь ребёнка** баланы әүрәтеү **2.** (*повеселить*) күңелен асыу (күтәреү), кәйефен күтәреү; **развле́чь весёлым расска́зом** күңелле хәбәр менән кәйефте күтәреү

РАЗВЛЕ́ЧЬСЯ *сов.* **1.** (*отвлечься*) йыуаныу, йыуаныс табыу, яҙылыу, әүрәү; **ребёнок развлёкся игро́й** бала уйынға әүрәне **2.** (*повеселиться*) уйнау-көлөү, күңел асыу; **развле́чься по́сле трудово́го дня** эш көнөнән һуң күңел асыу

РАЗВО́Д *м* **1.** *см.* **развести́** — **разводи́ть** 1, 2, 5; **разво́д часовы́х** һаҡсыларҙы (постҡа) ҡуйыу; **разво́д моста́** күперҙе айырып ҡуйыу **2.** *воен.* алмаштырыу, развод; **разво́д карау́лов** ҡарауыл алмаштырыу **3.** айырылышыу, айырылыу (*ир менән ҡатынға ҡарата*); **получи́ть разво́д от му́жа** ирҙән айырылыу

РАЗВОДИ́ТЬ *несов. см.* **развести́**

РАЗВОДИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **развести́сь** **2.** *страд. от* **разводи́ть**

РАЗВО́ДКА *ж* **1.** *см.* **развести́** — **разводи́ть** 1, 2, 5, 6; **разво́дка моста́** күперҙе күтәреү **2.** (*инструмент для разведения зубьев пилы*) ҡайырғыс

РАЗВОДНО́Й, -ая, -ое **1.** ҡайырғыс; **разводно́й ключ** ҡайырғыс асҡыс **2.** айырыла (күтәрелә) торған; **разводно́й мост** күтәрелә торған күпер

РАЗВО́ДНЫЙ, -ая, -ое айырылышыу; **разво́дное свиде́тельство** айырылышыу таныҡлығы

РАЗВО́ДЫ *только мн.* **1.** (*узор*) биҙәк; **таре́лка с разво́дами** биҙәкле тәрилкә **2.** (*у саней*) урәсә; **са́ни с разво́дами** урәсәле сана

РАЗВО́ДЬЕ *с* (*пространство воды между льдинами*) йылыу, ҡаран

РАЗВОДЯ́ЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **разводи́ть** **2.** *в знач. сущ.* **разводя́щий** *м*; *воен.* развод яһаусы, разводящий (*һаҡсыларҙы постарға ҡуйыусы*)

РАЗВОЕВА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* дыу килеү, дау ҡуптарыу, пыр туҙыу

РАЗВО́З *м см.* **развезти́** — **развози́ть** 1; **разво́з гру́зов** йөктәрҙе илтеп ҡуйыу; **разво́з проду́ктов** аҙыҡ-түлек таратыу

РАЗВОЗИ́ТЬ *несов. см.* **развезти́**

РАЗВОЗИ́ТЬСЯ I *несов. страд. от* **развози́ть**

РАЗВОЗИ́ТЬСЯ II *сов.*; *разг.* ығы-зығы килеү, ҡайнашыу, шау-шыу күтәреү, ығы-зығы килә башлау, ҡайнаша башлау; **де́ти развози́лись** балалар ығы-зығы килә башланы

РАЗВО́ЗКА *ж*; *разг. см.* **развезти́** — **развози́ть** 1

РАЗВОЗНО́Й, -ая, -ое **1.** ташыу ...ы; **развозна́я теле́жка** йөк арбаһы **2.** ташыла (йөрөтөлә) торған, ташып (йөрөтөп) таратыла торған; **развозно́й това́р** йөрөтөп һатыла торған тауар

РАЗВО́ЗЧИК *м* ташыусы, таратыусы

РАЗВОЛНОВА́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* тулҡынландырыу, тынғыһыҙлау, тынысһыҙландырыу, борсоу; **разволнова́ть неожи́данным изве́стием** көтөлмәгән хәбәр менән тулҡынландырыу

РАЗВОЛНОВА́ТЬСЯ *сов.* тынысһыҙланыу, тынғыһыҙланыу, тулҡынланыу, борсола башлау; **разволнова́ться пе́ред встре́чей** осрашыу алдынан тулҡынланыу

РАЗВОРА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **разворoти́ть, разверну́ть**

РАЗВОРА́ЧИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **разверну́ться, развёртываться** **2.** *страд. от* **развора́чивать**

РАЗВОРОВА́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* урлап бөтөрөү, урлап ташып бөтөрөү; **разворова́ть иму́щество** мөлкәтте урлап бөтөрөү

РАЗВОРО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **разворова́ть**

РАЗВОРО́ВЫВАТЬСЯ *несов. страд. от* **разворо́вывать**

РАЗВОРО́Т *м* **1.** *см.* **разверну́ть** — **развёртывать** 2, 5, **разверну́ться** — **развёртываться** 4, 5; **разворо́т полевы́х рабо́т** баҫыу эштәрен йәйелдереп ебәреү **2.** (*поворот*) боролош, боролма; **разворо́т доро́ги** юл боролмаһы **3.** эске яғы; **разворо́т обло́жки** тышлыҡтың эске яғы

РАЗВОРОТИ́ТЬ *сов. что*; *разг.* **1.** аҡтарыу, ҡутарыу, әйләндереп (таратып) ташлау; **разворoти́ть гру́ду камне́й** таш өйөмөн ҡутарып ташлау **2.** (*разрушить*) емереү, емереп ташлау, ҡутарыу; **разворoти́ть мостову́ю** урам ташын аҡтарып ташлау

РАЗВОРОШИ́ТЬ *сов. что*; *разг.* таратып (ҡутарып, аҡтарып, әйләндереп) ташлау; **разворoши́ть се́но** бесәнде таратып ташлау

РАЗВОРЧА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* мыжый (һуҡрана, һөйләнә, мығырлай) башлау; **стари́к разворча́лся** ҡарт һуҡрана башланы

РАЗВРА́Т *м* **1.** зина, зинасылыҡ, фәхешлек, уйнаш, фәхеш, юлдан яҙыу, аҙғынлыҡ; **предава́ться развра́ту** фәхеш юлына баҫыу **2.** (*испорченность нравов*) әхлаҡһыҙлыҡ, боҙоҡлоҡ, аҙ-

ғынлыҡ, бәйһеҙлек; **полити́ческий развра́т** сәйәси әхлаҡһыҙлыҡ **3.** *разг.* (*избалованность*) шашыу, шашҡанлыҡ, боҙолғанлыҡ

РАЗВРАТИ́ТЕЛЬ *м*; *книжн.* аҙҙырыусы, боҙоҡлоҡҡа өйрәтеүсе, юлдан яҙҙырыусы

РАЗВРАТИ́ТЬ *сов. кого-что* аҙҙырыу, боҙоҡлоҡҡа өйрәтеү, юлдан яҙҙырыу

РАЗВРАТИ́ТЬСЯ *сов.* аҙыу, боҙолоу, юлдан яҙыу

РАЗВРА́ТНИК *м* уйнашсы, зинасы, боҙоҡ, фәхеш кеше; **развра́тница** *ж* уйнашсы, зинасы, боҙоҡ, фәхишә

РАЗВРА́ТНИЧАТЬ *несов.*; *разг.* уйнаш (фәхешлек) итеү, зина ҡылыу

РАЗВРА́ТНОСТЬ *ж* фәхешлек, уйнашсылыҡ, зинасылыҡ

РАЗВРА́ТНЫЙ, -ая, -ое аҙғын, боҙоҡ, боҙолған, фәхеш; **развра́тный челове́к** аҙғын кеше

РАЗВРАЩА́ТЬ *несов. см.* **разврати́ть**

РАЗВРАЩА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **разврати́ться** **2.** *страд. от* **развраща́ть**

РАЗВРАЩЕ́НИЕ *с см.* **разврати́ть — развраща́ть, разврати́ться — развраща́ться**; **развраще́ние несовершенноле́тних** балиғ булмағандарҙы аҙҙырыу

РАЗВРАЩЁННОСТЬ *ж* аҙғынлыҡ, боҙоҡлоҡ, әхлаҡһыҙлыҡ

РАЗВРАЩЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **разврати́ть** **2.** *прил.* аҙғын, яман, боҙоҡ, әхлаҡһыҙ; **развращённый челове́к** аҙғын кеше

РАЗВЫ́ТЬСЯ *сов.* **1.** *разг.* олой башлау, олорға тотоноу **2.** *прост.* илай башлау

РАЗВЬЮ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **развью́чить**

РАЗВЬЮ́ЧИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **развью́читься** **2.** *страд. от* **развью́чивать**

РАЗВЬЮ́ЧИТЬ *сов. кого-что* йөгөн бушатыу, артмағын алыу; **развью́чить осла́** ишәктең йөгөн бушатыу

РАЗВЬЮ́ЧИТЬСЯ *сов.* йөктән бушатылыу (бушау); **карава́н развью́чился** каруан йөктән бушатылды

РАЗВЯЗА́ТЬ *сов.* **1.** *что* сисеү, ысҡындырыу, ысҡындырып ебәреү; **развяза́ть ле́нту** таҫманы сисеү; **развяза́ть у́зел** төйөндө сисеү **2.** *кого-что*; *перен.* мөмкинлек (юл, ирек) биреү; **развяза́ть тво́рческие си́лы наро́да** халыҡтың ижади көстәренә юл биреү ♦ **развяза́ть войну́** һуғыш асыу; **развяза́ть ру́ки** үҙ иркенә ҡуйыу; **развяза́ть язы́к**: 1) һөйләргә мәжбүр итеү, телен сисеү; 2) теле асылыу, теле асылып китеү

РАЗВЯЗА́ТЬСЯ *сов.* **1.** сиселеү, ысҡыныу; **у́зел развяза́лся** төйөн сиселде **2.** *с кем-чем*; *перен.* ҡотолоу, арыныу; **развяза́ться с дела́ми** эштәрҙән арыныу **3.** *перен., уст.* (*начать свободно себя вести*) ҡоторона башлау, ҡotороп китеү ♦ **язы́к развяза́лся** теле сиселде

РАЗВЯ́ЗКА *ж* **1.** *см.* **развяза́ть — развя́зывать** 1; **развя́зка мешко́в** тоҡтар сисеү; **развя́зка узло́в** төйөндәрҙе сисеү **2.** тамамланыш, аҙағы, һуңы; **развя́зка бо́я** һуғыштың аҙағы; **развя́зка конфли́кта** конфликттың тамамланышы **3.** *лит.* сиселеш, тамамланыу; **счастли́вая развя́зка рома́на** романдың бәхетле тамамланыуы

РАЗВЯ́ЗНОСТЬ *ж* тотанаҡһыҙлыҡ, тыйнаҡһыҙлыҡ, әҙәпһеҙлек; **развя́зность мане́р** ҡыланыштарҙың тотанаҡһыҙлығы

РАЗВЯ́ЗНЫЙ, -ая, -ое тотанаҡһыҙ, тыйнаҡһыҙ, әҙәпһеҙ; **развя́зное поведе́ние** тотанаҡһыҙ ҡылыҡ; **развя́зный челове́к** тыйнаҡһыҙ кеше

РАЗВЯ́ЗЫВАНИЕ *с см.* **развя́зывать, развя́зываться**

РАЗВЯ́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **развяза́ть**

РАЗВЯ́ЗЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **развяза́ться** **2.** *страд. от* **развя́зывать**

РАЗГАДА́ТЬ *сов. кого-что* **1.** яуабын табыу, сисеү; **разгада́ть зага́дку** йомаҡ сисеү **2.** төшөнөү, аңлау, белеп (һиҙеп) ҡалыу; **разгада́ть наме́рение проти́вника** дошмандың ниәтен аңлау; **разгада́ть хи́трость** хәйләһенә төшөнөү

РАЗГА́ДКА *ж* **1.** *см.* **разгада́ть — разга́дывать** **2.** яуап, сиселеш; **разга́дка зада́чи** мәсьәләнең яуабы

РАЗГА́ДЧИК *м*; *разг.* яуап табыусы, сисеүсе; **разга́дчик кроссво́рда** кроссворд сисеүсе

РАЗГА́ДЫВАНИЕ *с см.* **разга́дывать**; **разга́дывание зага́док** йомаҡ сисеү

РАЗГА́ДЫВАТЬ *несов. см.* **разгада́ть**

РАЗГА́ДЫВАТЬСЯ *несов. страд. от* **разга́дывать**

РАЗГА́Р *м* **1.** ҡыҙыу (ҡыҙған) саҡ (мәл, ваҡыт); **рабо́та в разга́ре** эштең ҡыҙған ваҡыты **2.** *спец.* ышҡылып туҙыу, эштән сығыу

РАЗГИ́Б *м* **1.** *см.* **разогну́ть — разгиба́ть, разогну́ться — разгиба́ться** **2.** (*место, по которому что-л. разогнуто*) турайған (төҙәйтелгән) урын

РАЗГИБА́ТЬ *несов. см.* **разогну́ть**

РАЗГИБА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **разогну́ться** **2.** *страд. от* **разгиба́ть**

РАЗГИЛЬДЯ́Й *м*; *разг.* эшлекһеҙ, илкеһалҡы эшләүсе, арамъя; **быть разгильдя́ем** эшлекһеҙ булыу

РАЗГИЛЬДЯ́ЙНИЧАТЬ *несов.*; *разг.* илкеһалҡы эшләү, арамъяланыу

РАЗГИЛЬДЯ́ЙСТВО *с*; *разг.* илкеһалҡылыҡ, арамъялыҡ, эшлекһеҙлек

РАЗГЛАГО́ЛЬСТВОВАТЬ *несов.*; *разг.* мәғәнәһеҙ күп һөйләү, сафсата һатыу

РАЗГЛА́ДИТЬ *сов. что* **1.** (*утюгом*) үтекләү, үтекләп шымартыу (тигеҙләү, яҙыу); **разгла́дить пла́тье** күлдәкте үтекләү **2.** (*расправить*) яҙыу, тигеҙләү, тәҫләү, шымартыу

РАЗГЛА́ДИТЬСЯ *сов.* **1.** (*стать гладким*) тигеҙләнеү, яҙылыу, шымарыу, үтекләнеү; **пла́тье разгла́дилось** күлдәк яҙылды **2.** яҙылыу,

тигеҙләнеү; **морщи́ны на лбу разгла́дились** маңлайҙағы һырҙар тигеҙләнде

РАЗГЛА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **разгла́дить**

РАЗГЛА́ЖИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **разгла́диться 2.** *страд. от* **разгла́живать**

РАЗГЛАСИ́ТЬ *сов. что, о чём* **1.** фашлау, фаш итеү, асыу; **разгласи́ть та́йну** серҙе асыу **2.** һөйләп йөрөү, таратыу

РАЗГЛАША́ТЬ *несов. см.* **разгласи́ть**

РАЗГЛАШЕ́НИЕ *с см.* **разгласи́ть — разглаша́ть; разглаше́ние госуда́рственной та́йны** дәүләт серен асыу; **разглаше́ние ло́жных слу́хов** ялған хәбәрҙәр таратыу

РАЗГЛЯДЕ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** күреү, таныу, күреп (танып) алыу, айырыу; **разгляде́ть в потёмках** ҡараңғыла күреп алыу **2.** *перен., разг.* аңлау, төшөнөү, аңлап алыу

РАЗГЛЯ́ДЫВАНИЕ *с см.* **разгля́дывать; разгля́дывание ко́мнаты** бүлмәне ҡарап сығыу

РАЗГЛЯ́ДЫВАТЬ *несов. кого-что* ентекләп (тикшереп) ҡарау; **разгля́дывать прохо́жих** үтеп барыусыларҙы ентекләп ҡарау

РАЗГНЕ́ВАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **разгне́вать 2.** *прил.* асыулы; **разгне́ванный взгляд** асыулы ҡараш; **разгне́ванный го́лос** асыулы тауыш

РАЗГНЕ́ВАТЬ *сов. кого-что* бик ныҡ асыуландырыу, асыуын ҡабартыу (килтереү); **разгне́вать отца́** атайҙың асыуын килтереү

РАЗГНЕ́ВАТЬСЯ *сов.* бик ныҡ асыуланыу, асыу килеү

РАЗГОВА́РИВАТЬ *несов. с кем-чем, о ком-чём* и *без доп.* һөйләшеү, гәпләшеү; **разгова́ривать с дру́гом** дуҫ менән һөйләшеү; **разгова́ривать о му́зыке** музыка тураһында һөйләшеү; **разгова́ривать неучти́во** әҙәпһеҙ һөйләшеү

РАЗГОВО́Р *м* **1.** һөйләшеү, һүҙ, әңгәмә; **разгово́р по телефо́ну** телефондан һөйләшеү; **ход разгово́ра** һүҙ ағышы; **вступи́ть в разгово́р** әңгәмәгә ҡушылыу **2.** *обычно мн.* **разгово́ры**; *разг.* (*слухи*) төрлө һүҙ, ғәйбәт, имеш-мимеш ♦ **без (ли́шних) разгово́ров** һис һүҙһеҙ; **и разгово́ра быть не мо́жет** һүҙ ҙә юҡ, һүҙ ҙә булырға тейеш түгел

РАЗГОВОРИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** һөйләштер(т)еү; **его́ нелегко́ разговори́ть** уны һөйләштереүе ауыр **2.** һүҙгә мауыҡтырыу, әүрәтеү **3.** *разг., уст.* (*отговорить от чего-л.*) дүндереү, кире ҡағыу

РАЗГОВОРИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** *с кем* и *без доп.* һөйләшеп китеү, һөйләшә башлау **2.** һүҙгә мауығып (бирелеп) китеү, сиселеү, әүрәү

РАЗГОВО́РНИК *м* һөйләшлек, һөйләшеү китабы (*тел өйрәнеү өсөн ҡулланма*)

РАЗГОВО́РНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*свойственный обиходной, устной речи*) һөйләү ...ы; **разгово́рный язы́к** һөйләү теле **2.** *в разн. знач.* һөйләшеү ...ы; **разгово́рная тру́бка** һөйләшеү трубкаһы; **разгово́рный жанр** һөйләшеү жанры; **разгово́рный уро́к** һөйләшеү дәресе

РАЗГОВО́РЧИВОСТЬ *ж* һүҙсәнлек, һүҙгә әүәҫлек, һүҙсән булыу

РАЗГОВО́РЧИВЫЙ, -ая, -ое һүҙсән, телдәр, телсән, һүҙгә әүәҫ; **разгово́рчивая де́вочка** телдәр ҡыҙыҡай

РАЗГОВО́РЧИКИ *мн.*; *разг.* һөйләнеү, буш һүҙ; **прекрати́ть разгово́рчики!** һөйләнеүҙәрҙе туҡтатырға!

РАЗГО́Н *м* **1.** *см.* **разогна́ть — разгоня́ть, разогна́ться — разгоня́ться; разго́н демонстра́ции** демонстрацияны таратыу **2.** (*разбег*) йүгереп килеп; **прыжо́к с разго́на** йүгереп килеп һикереү **3.** *спец.* (*промежуток между однородными предметами*) ара, алыҫлыҡ; **разго́н ме́жду столба́ми** бағаналар араһы ♦ **в разго́не** *в знач. сказ.* барыһы ла сығып киткәндәр, барыһы ла юлдалар; **с разго́на (разго́ну)** йүгереп килеп, сабып барған килеш

РАЗГО́НИСТЫЙ, -ая, -ое *разг.* һирәк, аралы; **писа́ть разго́нистым по́черком** һирәк итеп яҙыу

РАЗГО́НКА *ж* **1.** *разг. см.* **разогна́ть — разгоня́ть** 1, 3, 5, **разогна́ться — разгоня́ться 2.** *тех.* сүкеп киңәйтеү **3.** *спец.* ҡабат (ҡат-ҡат) ҡыуыу

РАЗГОНЯ́ТЬ *несов. см.* **разогна́ть**

РАЗГОНЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **разогна́ться 2.** *страд. от* **разгоня́ть**

РАЗГОРА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **разгороди́ть**

РАЗГОРА́ЖИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **разгороди́ться 2.** *страд. от* **разгора́живать**

РАЗГОРА́ТЬСЯ *несов. см.* **разгоре́ться**

РАЗГОРЕ́ТЬСЯ *сов.* **1.** янып китеү, шәп (яҡшы, ҡыҙыу, көслө) яна башлау; **дрова́ разгоре́лись** утын шәп янып китте **2.** янып (ҡыҙарып) китеү; **щёки разгоре́лись** биттәре ҡыҙарып киткән **3.** *перен.* (*оказаться охваченным всё усиливающимся чувством, стремлением*) ҡыйыу, ҡыйыуланыу, баҙнат итеү **4.** *перен.* ҡыҙыу, ҡыҙып китеү; **бой разгоре́лся** һуғыш ҡыҙып китте; **спор разгоре́лся** бәхәс ҡыҙҙы ♦ **глаза́ (и зу́бы) разгоре́лись** *разг.* күҙҙәре янып китте

РАЗГОРОДИ́ТЬ *сов. что*; *в разн. знач.* бүлеү, бүлеп (кәртәләп) ҡуйыу; **разгороди́ть амба́р** амбарҙы бүлеү; **разгороди́ть сад** баҡсаны кәртәләп ҡуйыу

РАЗГОРОДИ́ТЬСЯ *сов.* (*перегородкой*) бүленеү; **разгороди́ться с сосе́дями** күршеләрҙән бүленеү

РАЗГОРЯЧИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** ҡыҙҙырыу, ҡыҙҙырып ебәреү **2.** *перен.* ярһытыу, ҡыҙҙырыу; **разгорячи́ть ло́шадь** атты ярһытыу

РАЗГОРЯЧИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** ҡыҙыу, әҫеләү, ҡыҙып (әҫергәнеп) китеү (алыу); **разгорячи́ться от рабо́ты** эштән ҡыҙып китеү **2.** *перен.* ярһып

(ҡыҙып, ҡуҙғып) китеү; **разгорячи́ться от спо́ра** бәхәстән ҡыҙып китеү

РАЗГРА́БИТЬ *сов. что* талау, талап алыу; **разгра́бить иму́щество** мөлкәтте талау

РАЗГРАБЛЕ́НИЕ *с см.* **разгра́бить**; **разграбле́ние обо́за** ылауҙы талау

РАЗГРАНИЧЕ́НИЕ *с см.* **разграни́чить, разграни́читься**; **разграниче́ние земе́льных уча́стков** ер участкаларын сикләү; **разграниче́ние полномо́чий** вәкәләтлектәрҙе айырыу

РАЗГРАНИ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **разграни́чить**

РАЗГРАНИ́ЧИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **разграни́читься 2.** *страд. от* **разграни́чивать**

РАЗГРАНИЧИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое сик, сикләү ...ы, сикләүсе, бүлеү ...ы, бүлә (сикләй) торған; **разграничи́тельная ли́ния** сикләүсе һыҙыҡ

РАЗГРАНИ́ЧИТЬ *сов. что* **1.** сикләү, айырыу, бүлеү, сиген билдәләү; **разграни́чить райо́ны** райондарҙың сиген билдәләү; **разграни́чить зе́мли** ерҙәрҙе бүлеү; **разграни́чить обя́занности** бурыстарҙы сикләү **2.** аныҡлау, асыҡлау; **разграни́чить поня́тия** төшөнсәләрҙе асыҡлау

РАЗГРАНИ́ЧИТЬСЯ *сов.* сикләнеү, айырылыу, асыҡланыу, бүленеү; **обя́занности разграни́чились** бурыстар асыҡланды

РАЗГРАФИ́ТЬ *сов. что* һыҙып (графалап) сығыу, графаларға бүлеп сығыу, графалап һыҙыу; **разграфи́ть бума́гу** ҡағыҙҙы графалап һыҙыу

РАЗГРАФЛЯ́ТЬ *несов. см.* **разграфи́ть**

РАЗГРЕБА́ТЬ *несов. см.* **разгрести́**

РАЗГРЕСТИ́ *сов. что* таратыу, көрәү, таратып (көрәп) ташлау; **разгрести́ се́но** бесән таратыу; **разгрести́ снег** ҡар көрәп ташлау

РАЗГРО́М *м* **1.** тар-мар итеү (ителеү); **разгро́м врага́** дошманды тар-мар итеү **2.** (*разрушение, опустошение, разорение*) емерелеү, таланыу, ҡыйралыш; **разгро́м го́рода** ҡаланың емерелеүе **3.** *разг.* (*полный беспорядок*) тәртипһеҙлек, бола; **в ко́мнате разгро́м** бүлмәлә тәртипһеҙлек

РАЗГРОМИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* тар-мар итеү; **разгроми́ть вра́жескую а́рмию** дошман ғәскәрен тар-мар итеү **2.** емереү, ҡыйратыу, туҙҙырыу, болартыу, юҡҡа сығарыу; **разгроми́ть организа́цию** ойошманы юҡҡа сығарыу

РАЗГРУЖА́ТЬ *несов. см.* **разгрузи́ть**

РАЗГРУЖА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **разгрузи́ться 2.** *страд. от* **разгружа́ть**

РАЗГРУЗИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** (йөгөн) бушатыу; **разгрузи́ть ваго́н** вагон бушатыу; **разгрузи́ть парохо́д** пароходтың йөгөн бушатыу **2.** *перен.* бушата төшөү, эште аҙайтыу (кәметеү); **разгрузи́ть сотру́дника** хеҙмәткәрҙең эшен кәметеү

РАЗГРУЗИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (йөгөнән) бушау, бушаныу; **парохо́д разгрузи́лся** пароходтың йөгө бушаны **2.** *перен.* (эштән) бушау, (бер аҙ) бушаңҡырау, эш кәмеү

РАЗГРУ́ЗКА *ж см.* **разгрузи́ть** — **разгружа́ть**; **организова́ть разгру́зку ваго́нов** вагондар бушатыуҙы ойоштороу

РАЗГРУ́ЗОЧНЫЙ, -ая, -ое йөк бушатыу ...ы, йөк бушата торған; **разгру́зочная брига́да** йөк бушатыу бригадаһы; **разгру́зочные рабо́ты** йөк бушатыу эштәре ♦ **разгру́зочный день** ашауҙы кәметеү көнө

РАЗГРУППИРОВА́ТЬ *сов. кого-что* төркөмдәргә бүлеү

РАЗГРУППИРОВА́ТЬСЯ *сов.* төркөмдәргә бүленеү

РАЗГРЫЗА́ТЬ *несов. см.* **разгры́зть**

РАЗГРЫ́ЗТЬ *сов. что* (тешләп) ватыу, ярыу, кимереү; **разгры́зть оре́х** сәтләүекте тешләп ватыу; **разгры́зть кость** һөйәк кимереү

РАЗГРЫ́ЗТЬСЯ *сов.* (тешләп) ватылыу, ярылыу, кимерелеү

РАЗГУ́Л *м* **1.** (*кутёж*) типтереү, кәйеф-сафа; **предава́ться разгу́лу** кәйеф-сафаға бирелеү **2.** ҡотороноу, шашыу; **разгу́л реа́кции** реакцияның ҡотороноуы

РАЗГУ́ЛИВАТЬ I *несов. см.* **разгуля́ть**

РАЗГУ́ЛИВАТЬ II *несов.* (*гулять не спеша*) йөрөү, урам тапау; **разгу́ливать по па́рку** парк буйлап йөрөү

РАЗГУ́ЛИВАТЬСЯ *несов. см.* **разгуля́ться**

РАЗГУ́ЛЬЕ *с*; *разг.* күңел асыу, кәйеф-сафа ҡороу, уйын-көлкө; **пра́здничное разгу́лье** байрам уйын-көлкөһө

РАЗГУ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое *разг.* уйын-көлкөлө; **разгу́льная жизнь** уйын-көлкөлө тормош

РАЗГУЛЯ́ТЬ *сов.*; *разг.* **1.** *кого-что* йоҡоһон асыу, йоҡоһон ҡасырыу (осороу); **разгуля́ть ребёнка** баланың йоҡоһон ҡасырыу **2.** *что* (*развеять*) таратыу, юҡҡа сығарыу; **разгуля́ть тоску́** һағышты таратыу

РАЗГУЛЯ́ТЬСЯ *сов.* **1.** *разг.* типтерә башлау, аҙып китеү **2.** (*развернуться*) иркенләп (кинәнеп) эш итеү, йәйелеп китеү, киң ҡолас алыу; **не́где разгуля́ться** иркенләп эш итергә форсат юҡ **3.** (*о реке, буре, ветре, волнах*) көсәйеү, көсәйеп китеү, шашыу, ҡотороноу; **во́лны разгуля́лись** тулҡындар ҡоторондо **4.** йоҡо асылыу, йоҡо ҡасыу (осоу); **ребёнок разгуля́лся** баланың йоҡоһо асылды **5.** аяҙытыу, шыңҡыу, асылып китеү; **пого́да разгуля́лась** көн аяҙытты

РАЗДАВА́ТЬ I *несов. см.* **разда́ть** I

РАЗДАВА́ТЬ II *несов. см.* **разда́ть** II

РАЗДАВА́ТЬСЯ I *несов. см.* **разда́ться** I

РАЗДАВА́ТЬСЯ II *несов.* **1.** *см.* **разда́ться** II **2.** *страд. от* **раздава́ть** II

РАЗДАВА́ТЬСЯ III *несов. страд. от* **раздава́ть** I

РАЗДАВИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* (тапап) иҙеү, һытыу, тапау; **раздави́ть помидо́ры** поми-

дорҙарҙы һытыу **2.** тапатып имгәтеү (үлтереү) **3.** *кого-что*; *перен.* тар-мар итеү, юҡ итеү; **раздави́ть врага́** дошманды юҡ итеү **4.** *перен.* баҫыу, рухын төшөрөү, киҫгәтеү; **тоска́ раздави́ла его́** уны һағыш баҫты

РАЗДА́ВЛИВАТЬ *несов. см.* **раздави́ть**

РАЗДА́ИВАТЬ *несов. см.* **раздои́ть**

РАЗДА́ИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **раздои́ться** **2.** *страд. от* **разда́ивать**

РАЗДА́ЛБЛИВАТЬ *несов. см.* **раздолби́ть**

РАЗДА́РИВАТЬ *несов. см.* **раздари́ть**

РАЗДАРИ́ТЬ *сов. кого-что* бүләк итеү, бүләк итеп таратыу (өләшеп бөтөү); **раздари́ть игру́шки** бүләк итеп уйынсыҡтарҙы таратыу

РАЗДА́ТОЧНЫЙ, -ая, -ое таратыу ...ы, өләшеү ...ы, таратыла (өләшә) торған; **разда́точный материа́л** таратыла торған материал

РАЗДА́ТЧИК *м* и **РАЗДА́ТЧИЦА** *ж* таратыусы, өләшеүсе

РАЗДА́ТЬ I *сов. кого-что* таратыу, өләшеү, таратып (өләшеп) биреү; **разда́ть де́ньги** аҡса таратыу; **разда́ть пода́рки** бүләк өләшеү

РАЗДА́ТЬ II *сов. что*; *прост.* киңәйтеү, киреү, тарттырыу, тартып киңәйтеү; **разда́ть сапоги́ на коло́дке** итекте ҡалыпта тарттырыу

РАЗДА́ТЬСЯ I *сов.* яңғырау, ишетелеү, яңғырап (ишетелеп) китеү; **разда́лся вы́стрел** атыу тауышы ишетелде; **разда́лся го́лос** тауыш яңғыраны

РАЗДА́ТЬСЯ II *сов.* **1.** юл биреү, ике яҡҡа айырылыу; **толпа́ раздала́сь** төркөм ике яҡҡа айырылды **2.** *разг.* киңәйеү, иркенәйеү; **сапоги́ раздали́сь** итек киңәйҙе **3.** *разг.* йыуанайыу, ҡалынайыу, йыуанайып (ҡалынайып) китеү; **разда́ться в плеча́х** яурын (ҡулбаш) ҡалынайыу

РАЗДА́ЧА *ж см.* **разда́ть** — **раздава́ть** I; **разда́ча де́нег** аҡса таратыу

РАЗДВА́ИВАТЬ *несов. см.* **раздвои́ть**

РАЗДВА́ИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **раздвои́ться** **2.** *страд. от* **раздва́ивать**

РАЗДВИГА́ТЬ *несов. см.* **раздви́нуть**

РАЗДВИГА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **раздви́нуться** **2.** асылыу, һуҙылыу, тартып киңәйтеү; **стол раздвига́ется** өҫтәл тартып киңәйтелә **3.** *страд. от* **раздвига́ть**

РАЗДВИЖНО́Й, -ая, -ое асылмалы, һуҙылмалы, киңәйтелмәле; **раздвижно́й стол** киңәйтелмәле өҫтәл

РАЗДВИ́НУТЬ *сов. что* **1.** айырыу, ике яҡҡа асыу, асып ҡуйыу; **раздви́нуть занаве́ски** пәрҙәләрҙе асып ҡуйыу **2.** этеү, шылдырыу, этеп (шылдырып) ҡуйыу; **раздви́нуть сту́лья** ултырғыстарҙы шылдырыу **3.** *кого* ике яҡҡа айырыу; **раздви́нуть толпу́** халыҡты ике яҡҡа айырыу **4.** тартып һуҙыу (йәйеү); **раздви́нуть стол** өҫтәлде тартып һуҙыу

РАЗДВИ́НУТЬСЯ *сов.* **1.** асылыу, айырылыу, асылып (айырылып) китеү; **за́навес раздви́нулся** шаршау асылды **2.** икегә айырылыу, юл биреү; **наро́д раздви́нулся** халыҡ юл бирҙе **3.** киңәйеп китеү, иркенәйеү; **горизо́нт раздви́нулся** офоҡ киңәйеп китте

РАЗДВОЕ́НИЕ *с см.* **раздвои́ть, раздвои́ться**; **раздвое́ние доро́ги** юлдың икегә айырылыуы

РАЗДВО́ЕННОСТЬ *ж* икегә айырылғанлыҡ (бүленгәнлек), икеләнеү; **раздво́енность внима́ния** иғтибарҙың икегә бүленгәнлеге

РАЗДВО́ЕННЫЙ и **РАЗДВОЁННЫЙ,** -ая, -ое **1.** *прич. от* **раздвои́ть** **2.** *прил.* айыры, асалы, икегә бүленгән; **раздво́енное копы́то** айыры тояҡ; **раздво́енная борода́** айыры һаҡал **3.** *прил.*; *перен.* билдәһеҙ, икеле, икеле-микеле; **раздво́енная жизнь** билдәһеҙ тормош

РАЗДВОИ́ТЬ *сов. что* икегә айырыу (бүлеү), икегә ярыу; **раздвои́ть коло́нну** колоннаны икегә бүлеү

РАЗДВОИ́ТЬСЯ *сов.* икегә айырылыу (бүленеү), асаланыу; **доро́га раздвои́лась** юл икегә айырылды

РАЗДЕВА́ЛКА *разг.* и **РАЗДЕВА́ЛЬНЯ** *ж* сисенеү бүлмәһе

РАЗДЕВА́НИЕ *с см.* **раздева́ть, раздева́ться**

РАЗДЕВА́ТЬ *несов. см.* **разде́ть**

РАЗДЕВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **разде́ться** **2.** *страд. от* **раздева́ть**

РАЗДЕ́Л *м* **1.** *см.* **раздели́ть** 1 — **разделя́ть, раздели́ться** 3 — **разделя́ться**; **разде́л иму́щества** мөлкәт бүлеү **2.** бүлек; **разде́л кни́ги** китаптың бүлеге; **разде́л фи́зики** физиканың бүлеге **3.** (*граница между чем-л.*) сик, айыра

РАЗДЕ́ЛАТЬ *сов. что* **1.** (*обработать*) эшкәртеү, әҙерләү, яһау; **разде́лать гря́дку** түтәл яһау; **разде́лать мясну́ю ту́шку** ит түшкәһен эшкәртеү **2.** *подо что* оҡшатып яһау (эшләү); **разде́лать под дуб** имән ағасына оҡшатып яһау **3.** *перен.*, *прост.* (*разругать, избить, повредить*) пыр туҙҙырыу, тиргәп (әрләп, туҡмап) ташлау ♦ **разде́лать под оре́х** *см.* **оре́х**

РАЗДЕ́ЛАТЬСЯ *сов.*; *разг.* **1.** *с кем-чем* (*покончить*) ҡотолоу, арыныу; **разде́латься с долга́ми** бурыстарҙан ҡотолоу; **разде́латься с поруче́ниями** йомоштарҙан арыныу **2.** *с кем*; *перен.* (*свести счёты*) үс алыу, ҡонон ҡайтарыу, кәрәген биреү; **разде́латься с оби́дчиком** рәнйетеүсенән үс алыу

РАЗДЕЛЕ́НИЕ *с см.* **раздели́ть** — **разделя́ть, раздели́ться** — **разделя́ться**; **разделе́ние труда́** хеҙмәт бүленеше; **разделе́ние о́бласти на райо́ны** өлкәнең районларға бүленеүе

РАЗДЕЛИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое бүлеү ...ы, айырыу ...ы, бүлгес ...ы, бүлеүсе, айырғыс, бүлә (айыра) торған; **раздели́тельный знак** айырыу билдәһе; **раздели́тельная черта́** айырыу һыҙығы; **раздели́тельная бума́га** айырғыс ҡағыҙ ♦ **раздели́тельный сою́з** *грам.* бүлеү теркәүесе

РАЗДЕЛИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** бүлеү, бүлеп сығыу (биреү); **раздели́ть на ра́вные ча́сти** тигеҙ өлөштәргә бүлеү **2.** айырыу, айырып тороу; **толпа́ их раздели́ла** халыҡ төркөмө уларҙы айырҙы **3.** уртаҡлашыу, бүлешеү; **раздели́ть обе́д с дру́гом** төшкө ашты дуҫың менән уртаҡлашыу **4.** ҡушылыу, уртаҡлашыу, ризалашыу; **раздели́ть мне́ние** *чьё-л. кемдеңдер* фекеренә ҡушылыу **5.** *мат.* бүлеү

РАЗДЕЛИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** айырылыу, икегә айырылыу; **тропи́нка раздели́лась** һуҡмаҡ икегә айырылды **2.** бүленеү, бүленешеү; **отря́д раздели́лся на три гру́ппы** отряд өс төркөмгә бүленде **3.** (*разделить имущество между собой*) айырылып сығыу, бүленешеү, мал бүлешеү; **раздели́ться с бра́том** ағай менән бүленешеү **4.** *мат.* бүленеү

РАЗДЕ́ЛКА *ж* **1.** *см.* **разде́лать** 1, 2 — **разде́лывать**; **разде́лка гря́дки** түтәлдәр яһау; **разде́лка шка́фа под дуб** шкафты имәнгә оҡшатып эшкәртеү **2.** *спец.* кирбес менән көпләү **3.** *спец.* эшләнеш **4.** *уст.* (*развязка*) һуңғы сик, сиселем

РАЗДЕ́ЛОЧНЫЙ, -ая, -ое эшкәртеү ...ы, эшкәртә торған ...ы, әҙерләү ...ы, турағыс ...ы; **разде́лочные рабо́ты** әҙерләү эштәре; **разде́лочный цех** эшкәртеү цехы; **разде́лочная доска́** турағыс таҡта

РАЗДЕ́ЛЫВАТЬ *несов. см.* **разде́лать**

РАЗДЕ́ЛЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **разде́латься** **2.** *страд. от* **разде́лывать**

РАЗДЕ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** айырым; **разде́льное житьё** айырым йәшәү; **разде́льное написа́ние** айырым яҙыу; **разде́льная убо́рка** айырым урып һуғыу **2.** (*чёткий, с паузой*) асыҡ, аныҡ, өҙөп-өҙөп, өҙөк-өҙөк; **разде́льное произноше́ние** асыҡ әйтелеш; **разде́льные вы́стрелы** өҙөк-өҙөк атыу тауышы

РАЗДЕЛЯ́ТЬ *несов. см.* **раздели́ть** 1—4

РАЗДЕЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **раздели́ться** 1—3; **2.** бүленеү, айырылыу; **зву́ки разделя́ются на гла́сные и согла́сные** өндәр һуҙынҡыларға һәм тартынҡыларға бүленә **3.** *страд. от* **разделя́ть**

РАЗДЁРГАТЬ *сов. что; разг.* тартып сығарыу, йолҡоу, йолҡҡолау, йолҡоп бөтөрөү; **раздёргать лоску́т на ни́тки** ҡораманы йолҡҡолау

РАЗДЁРГИВАТЬ *несов.* **1.** *см.* **раздёргать** **2.** *см.* **раздёрнуть**

РАЗДЁРНУТЬ *сов. что; разг.* тартыу, тартып асыу; **раздёрнуть занаве́ски** ҡорманы тартып асыу

РАЗДЕ́ТЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **разде́ть** **2.** *прил.* кейемһеҙ, кейенмәйенсә, сисенгән; **вы́йти на у́лицу разде́тым** урамға кейенмәйенсә сығыу

РАЗДЕ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** сисендереү, кейемен һалдырыу; **разде́ть ребёнка** баланың кейемен һалдырыу **2.** (*ограбить*) *разг.* кейемен һалдырып алыу, сисендереү, талау

РАЗДЕ́ТЬСЯ *сов.* сисенеү, өҫтө (кейемде) һалыу

РАЗДИРА́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **разодра́ть** **2.** *перен.* өҙгөләү, бүлгеләү, тарҡатыу; **раздира́ть о́бщество** йәмғиәтте тарҡатыу **3.** *перен.* телгеләү, әрнетеү, өҙгөләү; **тоска́ раздира́ет се́рдце** һағыш йөрәкте әрнетә

РАЗДИРА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **разодра́ться** 1; **2.** *страд. от* **раздира́ть**

РАЗДИРА́ЮЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **раздира́ть** **2.** *прил.* йөрәк өҙгөс (әрнеткес); **раздира́ющий крик** йөрәк өҙгөс тауыш

РАЗДОБРЕ́ТЬ *сов.; разг.* тулыланыу, йыуанайыу, тулыланып (һимереп, йыуанайып) китеү

РАЗДО́БРИТЬ *сов. кого; разг.* күңелен йомшартыу, йомартландырыу

РАЗДО́БРИТЬСЯ *сов.; разг.* күңел йомшарыу, йомартланыу, күңел йомшарып китеү, йомартланып китеү

РАЗДОБЫВА́ТЬ *несов. см.* **раздобы́ть**

РАЗДОБЫ́ТЬ *сов. кого-что; разг.* табып алыу, эҙләп табыу, ҡулға төшөрөү; **раздобы́ть ну́жную кни́гу** кәрәкле китапты табып алыу

РАЗДОИ́ТЬ *сов. кого-что* эйҙереү, һауып һөт төшөрөү, һөтөн (һауымын) арттырыу; **раздои́ть козу́** һауып кәзәгә һөт төшөрөү

РАЗДОИ́ТЬСЯ *сов.* эйеү, һөтө төшөү (артыу, күбәйеү)

РАЗДО́Й *м см.* **раздои́ть**

РАЗДОЛБИ́ТЬ *сов. что* **1.** (соҡоп) киңәйтеү (ҙурайтыу); **раздолби́ть отве́рстие ло́мом** тишекте лом менән ҙурайтыу **2.** соҡоп ватыу (емереү), соҡоп боҙоу

РАЗДО́ЛЬЕ *с* **1.** киңлек, иркенлек; **степно́е раздо́лье** дала киңлеге **2.** иркенлек, иркен тормош; **в дере́вне де́тям раздо́лье** ауылда балаларға иркенлек

РАЗДО́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** киң, иркен; **раздо́льная степь** киң дала **2.** иркен, хөр; **раздо́льная жизнь** иркен тормош

РАЗДО́Р *м* ыҙғыш, талаш, ғауға; **семе́йный раздо́р** ғаиләләге талаш; **прекрати́ть раздо́ры** ыҙғыштарҙы туҡтатыу

РАЗДОСА́ДОВАТЬ *сов. кого-что* кәйефен боҙоу (ҡырыу), ғәрләндереү, асыуын килтереү; **неуда́ча раздоса́довала нас** уңышһыҙлыҡ беҙҙең кәйефте боҙҙо

РАЗДРАЖА́ТЬ *несов. см.* **раздражи́ть**

РАЗДРАЖА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **раздражи́ться** **2.** *страд. от* **раздража́ть**

РАЗДРАЖА́ЮЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **раздража́ть** **2.** *прил.* (*вызывающий возбуждение*) асыу килтергес, йән көйҙөргөс **3.** *прил.* (*неприятно действующий на нервы*) ҡуҙғыта (ярһыта) торған, ҡуҙғытҡыс, ярһытҡыс

9 зак. 2.0007.06

РАЗДРАЖЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **раздражи́ть** – **раздража́ть** 2, **раздражи́ться** – **раздража́ться** 1; **о́строе раздраже́ние** бик ныҡ ҡуҙғыу; **светово́е раздраже́ние** яҡтылыҡҡа ҡуҙғыу **2.** асыуланыу, асыу ҡабарыу, ярһыу; **сде́рживать раздраже́ние** ярһыуҙы баҫыу

РАЗДРАЖЁННОСТЬ *ж* ярһығанлыҡ, асыуланғанлыҡ; **раздражённость то́на** тауыштың ярһығанлығы

РАЗДРАЖЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **раздражи́ть**; **раздражённая ко́жа** ҡыҙарған тире **2.** *прил.* ярһыулы, асыулы, ҡыҙған; **раздражённый го́лос** асыулы тауыш

РАЗДРАЖИ́МОСТЬ *ж* ҡуҙғыусанлыҡ, ярһыусанлыҡ; **раздражи́мость не́рва** нервының ҡуҙғыусанлығы

РАЗДРАЖИ́МЫЙ, -ая, -ое ярһыусан, ҡуҙғыусан; **раздражи́мая ко́жа** ҡуҙғыусан тире

РАЗДРАЖИ́ТЕЛЬ *м* ҡуҙғытҡыс; **светово́й раздражи́тель** яҡтылыҡ ҡуҙғытҡысы

РАЗДРАЖИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* ҡуҙғыусанлыҡ, ҡыҙыулыҡ, ҡыҙып барыу

РАЗДРАЖИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое ҡыҙыу, ҡыҙма, асыусан, яндырай, тиҙ ҡыҙып (ярһып) барыусан; **раздражи́тельный хара́ктер** ҡыҙыу холоҡ

РАЗДРАЖИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* асыуландырыу, асыу килтереү, йән көйҙөрөү, йәнгә тейеү; **раздражи́ть неуме́стными шу́тками** урынһыҙ шаяртыуҙар менән йәнгә тейеү **2.** *что* ҡуҙғытыу, ярһытыу; **раздражи́ть нерв** нервы ҡуҙғытыу

РАЗДРАЖИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** асыу килеү, асыуланыу, йән көйөү **2.** (*стать болезненным*) ҡуҙғыу, ярһыу; **ра́на раздражи́лась** яра ҡуҙғыған

РАЗДРА́ЗНИВАТЬ *несов. от* **раздразни́ть**

РАЗДРАЗНИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** үсектереү, үсекләү, үртәү, ирештереү; **раздразни́ть соба́к** эттәрҙе үсекләү **2.** уятыу, ҡуҙғытыу, ҡотортоу; **раздразни́ть любопы́тство** ҡыҙыҡһыныу уятыу

РАЗДРАКО́НИВАТЬ *несов. см.* **раздрако́нить**

РАЗДРАКО́НИТЬ *сов. кого-что; разг.* **1.** (*разругать*) ныҡ әрләү, тиргәү, битәрләү, һүгеү **2.** *перен.* юҡҡа сығарыу, бөтөрөп ташлау; **раздрако́нить прое́кт** проектты юҡҡа сығарыу

РАЗДРОБИ́ТЬ *сов. что* **1.** ваҡлау, онтау, сәрпәкләү; **раздроби́ть ка́мни** таштарҙы ваҡлау; **раздроби́ть кость** һөйәкте сәрпәкләү **2.** бүлеү, айырыу, бүлгеләү; **раздроби́ть на ча́сти** өлөштәргә бүлеү **3.** *перен.* тарҡатыу, бүлеү; **раздроби́ть страну́** илде тарҡатыу; **раздроби́ть си́лы** көстәрҙе бүлеү

РАЗДРОБИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** ваҡланыу, онталыу, сәрпәкләнеү **2.** бүленеү, айырылыу, тарҡалыу

РАЗДРОБЛЕ́НИЕ *с см.* **раздроби́ть** – **раздробля́ть, раздроби́ться** – **раздробля́ться**; **раздробле́ние косте́й оско́лком** һөйәктең ярсыҡ менән сәрпәкләнеүе

РАЗДРО́БЛЕННОСТЬ и **РАЗДРОБЛЁННОСТЬ** *ж* тарҡаулыҡ, ваҡланғанлыҡ, бүленгәнлек; **раздро́бленность о́бщества** йәмғиәттең тарҡаулығы

РАЗДРО́БЛЕННЫЙ и **РАЗДРОБЛЁННЫЙ**, -ая, -ое **1.** *прич. от* **раздроби́ть 2.** *прил.* ваҡланған, онталған, сәрпәкләнгән, ватылып онталған; **раздро́бленный ка́мень** ваҡланған таш; **раздроблённая кость** сәрпәкләнгән һөйәк **3.** *прил.* бүлгеләнеп бөткән, тарҡалған, тарҡау; **раздро́бленное хозя́йство** тарҡау хужалыҡ

РАЗДРОБЛЯ́ТЬ *несов. см.* **раздроби́ть**

РАЗДРОБЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **раздроби́ться 2.** *страд. от* **раздробля́ть**

РАЗДРУЖИ́ТЬ *сов. кого-что, с кем-чем; разг.* араларын боҙоу, ыҙғыштырыу

РАЗДРУЖИ́ТЬСЯ *сов. с кем-чем* и *без доп.; разг.* дуҫлыҡ өҙөлөү (бөтөү); **раздружи́ться с подру́гой** әхирәт менән дуҫлыҡ өҙөлөү

РАЗДУВА́НИЕ *с см.* **раздува́ть, раздува́ться**; **раздува́ние огня́** утты өрөп тоҡандырыу; **раздува́ние шта́тов** штатты саманан тыш арттырыу

РАЗДУВА́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **разду́ть 2.** *что; разг.* елберләтеү; **ве́тер раздува́ет фла́ги** ел байраҡтарҙы елберләтә

РАЗДУВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **разду́ться 2.** *страд. от* **раздува́ть**

РАЗДУ́МАТЬ *сов. обычно с неопр.* кире уйлау, фекерҙән кире ҡайтыу, дүнеү, -маҫҡа/-мәҫкә булыу; **разду́мать идти́ в го́сти** ҡунаҡҡа бармаҫҡа булыу

РАЗДУ́МАТЬСЯ *сов. о ком-чём; разг.* уйланыу; **разду́маться о свои́х дела́х** үҙ эштәрең хаҡында уйланыу

РАЗДУ́МЫВАТЬ *несов.* **1.** *см.* **разду́мать 2.** (*долго думать*) уйланыу, баш ватыу; **не́чего разду́мывать** уйланып тораһы юҡ

РАЗДУ́МЬЕ *с см.* **разду́мывать**; **погрузи́ться в разду́мье** уйға батыу; **разду́мья о жи́зни** тормош хаҡында уйҙар

РАЗДУ́ТОСТЬ *ж; разг.* **1.** ҡабартылғанлыҡ, өрөлгәнлек **2.** саманан тыш арттырылыу (ҙурайтылыу); **разду́тость сме́ты** сметаның саманан тыш арттырылыуы

РАЗДУ́ТЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **разду́ть 2.** *прил.* шешенгән, ҡабарған, ҡупкән, таржыҡ; **разду́тое лицо́** шешенгән бит; **разду́тые но́здри** таржыҡ танау тишектәре **3.** *прил.; перен., разг.* шапыртылған, ҡабартылған, арттырып күрһәтелгән; **разду́тый отчёт** арттырып күрһәтелгән отчёт; **разду́тое де́ло** ҡабартылған эш

РАЗДУ́ТЬ *сов. что* **1.** өрөп осороу (туҙҙырыу, таратыу); **ве́тер разду́л ту́чи** ел болоттарҙы таратты; **разду́ть пе́пел** көлдө өрөп туҙҙырыу **2.** (*разжечь*) тоҡандырыу, өрөп ҡабыҙып (тоҡандырып) ебәреү **3.** өрөп тулты-

рыу, ҡабартыу, таржайтыу; **разду́ть но́здри** танау тишектәрен таржайтыу; **разду́ть пузы́рь** ҡыуыҡты өрөп тултырыу 4. *безл.*; *разг.* ҡабарыу, күбеү, шешеү, өрөлөү, шешеп (ҡабарып, күбеп) сығыу; **щёку разду́ло** яңағы шешеп сыҡты 5. *перен.*, *разг.* (*преувеличить*) саманан тыш арттырыу, күпертеү, шапыртыу, аштырыу, арттырып (ҡабартып) күрһәтеү; **разду́ть оши́бку** *чью-л. кемдеңдер* хатаһын арттырып күрһәтеү

РАЗДУ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*надуться*) ҡабарыу, күбеү, өрөлөү, һауа тулыу; **па́рус разду́лся** елкән ҡабарҙы 2. (*вспухнуть, распухнуть*) ҡабарыу, күбеү, шешеү, шешеп (ҡабарып) сығыу; **губа́ разду́лась** ирен ҡабарып сыҡты

РАЗДУШИ́ТЬ *сов. что*; *разг.* күп итеп хушбуй һөртөү (бөркөү)

РАЗДУШИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* артыҡ хушбуйланыу

РАЗЕВА́ТЬ *несов. см.* **рази́нуть**

РАЗЖА́ЛОБИТЬ *сов. кого-что* йәлләтеү, ҡыҙғандырыу, күңелен йомшартыу; **разжа́лобить сто́нами** ыңғырашып йәлләтеү

РАЗЖА́ЛОБИТЬСЯ *сов.* йәлләү, ҡыҙғаныу, күңел йомшарыу

РАЗЖА́ЛОВАНИЕ *с см.* **разжа́ловать**; **разжа́лование офице́ра** офицерҙың дәрәжәһен төшөрөү

РАЗЖА́ЛОВАННЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от* **разжа́ловать** 2. *прил.* вазифаһынан төшөрөлгән, (дәрәжәһе) түбәнәйтелгән, (урынынан) алынған

РАЗЖА́ЛОВАТЬ *сов. кого-что* дәрәжәһен түбәнәйтеү, вазифаһынан төшөрөү, урынынан алыу; **разжа́ловать в рядовы́е** рядовойға төшөрөү

РАЗЖА́ТЬ *сов. что* 1. асыу, яҙыу, йәйеү; **разжа́ть ру́ки** ҡулдарҙы йәйеү; **разжа́ть кула́к** йоҙроҡто яҙыу 2. бушатыу, ысҡындырыу; **разжа́ть пружи́ну** пружинаны бушатыу

РАЗЖА́ТЬСЯ *сов.* асылыу, яҙылыу, йәйелеү, асылып (яҙылып) китеү; **па́льцы разжа́лись** бармаҡтар яҙылды

РАЗЖЕВА́ТЬ *сов. что* 1. сәйнәү; **разжева́ть пи́щу** аҙыҡты сәйнәү 2. *перен.*, *разг.* ентекләп аңлатып биреү, сәйнәп ҡаптырыу; **разжева́ть мысль** фекерҙе ентекләп аңлатып биреү ♦ **разжева́ть и в рот положи́ть** ауыҙына сәйнәп ҡаптырыу

РАЗЖЁВЫВАТЬ *несов. см.* **разжева́ть**

РАЗЖЕ́ЧЬ *сов. что*; *прям.*, *перен.* уятыу, тоҡандырыу, ҡабыҙыу, тоҡандырып (ҡабыҙып) ебәреү; **разже́чь ого́нь** ут тоҡандырыу; **разже́чь не́нависть** нәфрәт тоҡандырыу

РАЗЖЕ́ЧЬСЯ *сов.* тоҡанып (янып) китеү; **дрова́ разожгли́сь** утын янып китте

РАЗЖИ́ВА *ж*; *разг.* файҙа, табыш, бол; **заня́ть де́нег на разжи́ву** файҙа килтереү өсөн аҡса алып тороу

РАЗЖИВА́ТЬСЯ *несов. см.* **разжи́ться**

РАЗЖИГА́НИЕ *с см.* **разжига́ть**; **разжига́ние огня́** ут тоҡандырыу; **разжига́ние национа́льных конфли́ктов** милли ыҙғыш тоҡандырыу

РАЗЖИГА́ТЬ *несов. см.* **разже́чь**

РАЗЖИГА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **разже́чься** 2. *страд. от* **разжига́ть**

РАЗЖИДИ́ТЬ *сов. что*; *разг.* шыйыҡлатыу, шыйығайтыу, шыйыҡландырыу, шыйыҡлау; **разжиди́ть айра́н** айран шыйыҡлау

РАЗЖИДИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* шыйығайыу, шыйыҡланыу; **кисе́ль разжиди́лся** кеҫәл шыйығайҙы

РАЗЖИЖА́ТЬ *несов. см.* **разжиди́ть**

РАЗЖИЖА́ТЬСЯ *несов. см.* 1. **разжиди́ться** 2. *страд. от* **разжижа́ть**

РАЗЖИМА́ТЬ *несов. см.* **разжа́ть**

РАЗЖИМА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **разжа́ться** 2. *страд. от* **разжима́ть**

РАЗЖИ́МНЫЙ, -ая, -ое яҙыла (асыла) торған, яҙылмалы

РАЗЖИРЕ́ТЬ *сов.* һимереү, йыуанайыу, тулыланыу, таҙарыу, йыуанайып (тулыланып, таҙарып) китеү

РАЗЖИ́ТЬСЯ *сов.* 1. *разг.* байыу, байып китеү 2. яҡшы йәшәй башлау, яҡшы йәшәп китеү 3. *чем* табыу, булдырыу, ҡулға төшөрөү; **разжи́ться деньга́ми** ҡулға аҡса төшөрөү; **разжи́ться хле́бом** икмәк табыу

РАЗЖУЖЖА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* безелдәү, гөжләү, безелдәй (гөжләй) башлау; **пчёлы разжужжа́лись** ҡорттар безелдәшә башланы

РАЗЗАДО́РИВАТЬ *несов. см.* **раззадо́рить**

РАЗЗАДО́РИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **раззадо́риться** 2. *страд. от* **раззадо́ривать**

РАЗЗАДО́РИТЬ *сов. кого*; *разг.* сәмләндереү, дәртләндереү, ярһытыу; **раззадо́рить игроко́в** уйнаусыларҙы сәмләндереү

РАЗЗАДО́РИТЬСЯ *сов.*; *разг.* сәмләнеү, дәртләнеү, ярһыу, сәмләнеп (дәртләнеп) китеү

РАЗЗВА́НИВАТЬ *несов. см.* **раззвони́ть**

РАЗЗВОНИ́ТЬ *сов. что*; *прост.* кешегә һөйләп бөтөү, һүҙ таратыу, һөйләп йөрөү; **раззвони́ть о свои́х жела́ниях** теләктәре хаҡында һөйләп йөрөү

РАЗЗЕВА́ТЬСЯ *сов.* 1. *разг.* оҙаҡ (йыш) иҫнәү 2. *перен.*, *прост.* ауыҙ асып (ҡарап) тороу

РАЗЗНАКО́МИТЬ *сов. кого*; *разг.* танышлыҡты бөтөртөү, бәйләнеште өҙөүгә килтереү, ташлаштырыу

РАЗЗНАКО́МИТЬСЯ *сов. с кем* танышлыҡты бөтөрөү, бәйләнеште (араны) өҙөү, ташлашыу

РАЗЗОЛА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **раззолоти́ть**

РАЗЗОЛОТИ́ТЬ *сов. что*; *разг.* алтынлау, алтын ялатыу (йүгертеү), алтынға маныу; **раззолоти́ть брасле́т** беләҙекте алтынға маныу

РАЗЗОЛО́ЧЕННЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от* **раззолоти́ть** 2. *прил.*; *разг.* алтын ялатылған

(йүгертелгән), алтынға манылған; **раззолóченное орýжие** алтын йүгертелгән ҡорал

РАЗЗУДÉТЬСЯ *сов.*; *прост.* **1.** ҡысыу, ҡысыта башлау, ҡысытып китеү, сәнскеләп әрнеү; **нóги раззудéлись** аяҡтар ҡысытып китте **2.** *перен.* бик ныҡ теләү, ҡырсынып тороу (*берәй эш эшләргә*)

РАЗЗУДÍТЬ *сов. что* **1.** ҡысыттырыу, ҡуҙғытыу; **раззудÍть рáну** яраны ҡуҙғытыу **2.** ҡотортоу, ҡорсотоу, ҡуҙғытыу, ҡыҙыштырыу

РАЗЗЯ́ВА *м* и *ж*; *прост.* асыҡ ауыҙ

РАЗÍНУТЬ *сов. что*; *разг.* ҙур итеп (шар) асыу ♦ **разÍнуть рот**: 1) ауыҙ асыу, аңшайыу; 2) шаҡ ҡатыу, таң (хайран) ҡалыу

РАЗÍНЯ *м* и *ж*; *разг.* асыҡ ауыҙ, мәмәй, ебегән

РАЗÍТЕЛЬНОСТЬ *ж* аптыратырлыҡ, иҫ китерлек

РАЗÍТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое иҫ киткес, һоҡландырғыс, хайран (таң) ҡалырлыҡ, ғәжәп; **разÍтельный примéр** һоҡландырғыс миҫал; **разÍтельный факт** ғәжәп факт; **разÍтельное схóдство** иҫ киткес оҡшашлыҡ

РАЗÍТЬ I *несов. кого-что* еңеү, юҡ итеү; **разÍть врагá** дошманды еңеү

РАЗÍТЬ II *несов. чем*; *разг.* аңҡыу, аңҡып тороу; **разÍть духáми** хушбуй еҫе аңҡып тороу

РАЗЛАГÁТЬ *несов. см.* **разложÍть**

РАЗЛАГÁТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **разложÍться** **2.** *страд. от* **разлагáть**

РАЗЛАГÁЮЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **разлагáть** **2.** *прил.* тарҡатҡыс, тарҡатыу ...ы, емергес; **разлагáющая дéятельность** тарҡатыу эшмәкәрлеге

РАЗЛÁД *м* **1.** килешмәүселек, көйһөҙлөк, ярашһыҙлыҡ; **разлáд в рабóте** эштәге көйһөҙлөк **2.** ыҙғыш, аңлашмаусылыҡ, талаш-тартыш; **семéйный разлáд** ғаиләләге ыҙғыш

РАЗЛÁДИТЬ *сов. что*; *разг.* **1.** боҙоу; **разлáдить машÍну** машинаны боҙоу **2.** тарҡатыу, боҙоу; **разлáдить дéло** эште боҙоу

РАЗЛÁДИТЬСЯ *сов.*; *разг.* **1.** боҙолоу, тарҡалыу; **отношéния разлáдились** мөнәсәбәттәр боҙолдо **2.** көйһөҙләнеү, боҙолоу; **мандолÍна разлáдилась** мандолина көйһөҙләнде

РАЗЛÁЖЕННОСТЬ *ж* боҙолоу, боҙолғанлыҡ

РАЗЛÁЖЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **разлáдить** **2.** *прил.* боҙолған, боҙоҡ; **разлáженный механÍзм** боҙоҡ механизм

РАЗЛÁЖИВАТЬ *несов. см.* **разлáдить**

РАЗЛÁЖИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **разлáдиться** **2.** *страд. от* **разлáживать**

РАЗЛÁМЫВАТЬ *несов. см.* **разломáть, разломÍть**

РАЗЛÁМЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **разломáться, разломÍться** **2.** *разг.* (баш) сатнау, ныҡ ауыртыу **3.** *страд. от* **разлáмывать**

РАЗЛÁПИСТЫЙ, -ая, -ое йәйенке, киң; **разлáпистая соснá** йәйенке ҡарағай

РАЗЛÁЯТЬСЯ *сов.* **1.** *разг.* лаңҡылдау, ләңкелдәү, өрә башлау; **собáки разлáялись** эттәр өрә башланы **2.** *прост.* талашыу, әрләшеү, ыҙғышыу

РАЗЛЕЖÁТЬСЯ *сов.*; *разг.* оҙаҡ ятыу, торғо килмәй ятыу, аунау; **разлежáться в постéли** урында аунау

РАЗЛЁЖИВАТЬСЯ *несов. см.* **разлежáться**

РАЗЛЕЗÁТЬСЯ *несов. см.* **разлéзться**

РАЗЛÉЗТЬСЯ *сов.*; *прост.* **1.** (*о ткани, одежде*) тетелеү, иҙрәү, ылҡаһы ҡалмау **2.** (*развалиться*) емерелеү, ишелеү

РАЗЛÉНИВАТЬСЯ *несов. см.* **разленÍться**

РАЗЛЕНÍТЬСЯ *сов.*; *разг.* ялҡауға әйләнеү, ялҡауланыу; **разленÍться от бездéлья** эшһеҙлектән ялҡауға әйләнеү

РАЗЛЕПÍТЬ *сов. что*; *разг.* ҡуптарып алыу, айырыу; **разлепÍть склéившиеся странÍцы** йәбешкән биттәрҙе ҡуптарып алыу

РАЗЛЕПÍТЬСЯ *сов.*; *прост.* ҡубыу, ҡубып сығыу, айырылыу; **конвéрт разлепÍлся** конверт ҡупҡан

РАЗЛЕПЛЯ́ТЬ *несов. см.* **разлепÍть**

РАЗЛЕПЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **разлепÍться** **2.** *страд. от* **разлеплять**

РАЗЛЁТ *м см.* **разлетéться** – **разлетáться** I 1, 4, 5; **разлёт птиц** ҡоштарҙың осоп таралыуы ♦ **с разлёта (разлёту)** осоп барған ыңғайға, ҡыҙыу барған саҡта

РАЗЛЕТÁЙКА *ж*; *разг.* ябынса (*еңел өҫ кейеме*)

РАЗЛЕТÁТЬСЯ I *несов. см.* **разлетéться**

РАЗЛЕТÁТЬСЯ II *сов.*; *разг.* осоуға әүәҫләнеү

РАЗЛЕТÉТЬСЯ *сов.* **1.** (таралышып) осоп китеү; **птÍцы разлетéлись** ҡоштар осоп китте **2.** *разг.* сәселеү, таралыу; **дéти разлетéлись** балалар таралды **3.** *разг.* ватылыу, онталыу, селпәрәмә килеү; **тарéлка разлетéлась вдрéбезги** тәрилкә селпәрәмә килде **4.** *перен.* юҡҡа сығыу, емерелеү, бөтөү; **надéжды разлетéлись** өмөттәр юҡҡа сыҡты **5.** *разг.* (*набрать скорость*) елеп (йүгереп) килеү (китеү); **сáни разлетéлись с горы́** сана тауҙан елеп төшөп китте

РАЗЛÉЧЬСЯ *сов.*; *разг.* йәйелеп (иркенләп, аунап, һуҙылып) ятыу; **разлéчься на дивáне** диванда һуҙылып ятыу

РАЗЛÍВ *м* **1.** *см.* **разлÍть** – **разливáть** 2, **разлÍться** – **разливáться** 2, 3; **разлÍв винá** шарап тултырыу; **разлÍв метáлла** металл ҡойоу **2.** ташыу, ташҡын; **разлÍв рекÍ** йылғаның ташыуы; **врéмя разлÍва** ташҡын ваҡыты

РАЗЛИВÁНИЕ *с см.* **разливáть** 2; **разливáние чáя** сәй ҡойоу

РАЗЛИВÁННЫЙ: разливáнное мóре: 1) араҡы даръяһы; 2) *перен.* ныҡ күп, шул тиклем көслә

РАЗЛИВА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое бүлеп ҡоя торған; **разлива́тельная ло́жка** бүлеп ҡоя торған ҡалаҡ

РАЗЛИВА́ТЬ *несов. см.* **разли́ть**

РАЗЛИВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **разли́ться 2.** (түгелеп, өҙҙөрөп) һайрау, өҙҙөрөп йырлау; **солове́й разлива́ется** һандуғас өҙҙөрөп һайрай **3.** күп (матур итеп) һөйләү, һайрау **4.** һығылып (түгелеп) илау **5.** *страд. от* **разлива́ть**

РАЗЛИ́ВКА *ж см.* **разли́ть** — **разлива́ть** 2; **разли́вка молока́** һөт ҡойоу

РАЗЛИВНО́Й, -ая, -ое **1.** бүлеп ҡойоу ...ы, бүлеп тултырыу ...ы; **разливна́я маши́на** бүлеп ҡойоу машинаһы **2.** ҡойоп һата торған; **разливно́е молоко́** ҡойоп һата торған һөт

РАЗЛИ́ВОЧНЫЙ, -ая, -ое *спец.* тултыра торған, (бүлеп) ҡоя торған; **разли́вочный пункт** бүлеп ҡоя торған урын

РАЗЛИНОВА́ТЬ *сов. что* һыҙып сығыу

РАЗЛИНО́ВКА *ж* **1.** *см.* **разлинова́ть 2.** һыҙыҡ; **у́зкая разлино́вка** тар һыҙыҡ

РАЗЛИНО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **разлинова́ть**

РАЗЛИНО́ВЫВАТЬСЯ *несов. страд. от* **разлино́вывать**

РАЗЛИ́ТИЕ *с; книжн.* **1.** *см.* **разли́ть** 2; **разли́тие вина́** шарап ҡойоу **2.** *см.* **разли́ться** 2, 3; **разли́тие реки́** йылғаның ташыуы

РАЗЛИ́ТЬ *сов. что* **1.** түгеү, түгеп ебәреү; **разли́ть молоко́** һөттө түгеү **2.** тултырыу, (бүлеп) ҡойоу (яһау), һалыу; **разли́ть суп по таре́лкам** тарелкаларға аш һалыу **3.** *перен.* (*распространить*) таратыу, һибеү, сәсеү, бөркөү; **со́лнце разли́ло свои́ лучи́** ҡояш нурҙарын һибә ♦ **водо́й не разольёшь** *кого* айырылмаҫ дуҫтар, араларынан ҡыл да үтерлек түгел, ныҡ татыу булыу, араларынан ел дә үтмәҫ

РАЗЛИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** түгелеү, түгелеп китеү; **вино́ разлило́сь по ска́терти** шарап ашъяулыҡҡа түгелде **2.** ташыу, ташып сығыу; **река́ разлила́сь** йылға ташты **3.** *перен.* таралыу, сәселеү, бөркөлөү; **разлили́сь пото́ки све́та** яҡтылыҡ һибелә; **по лицу́ разлила́сь улы́бка** йөҙгә йылмайыу таралды

РАЗЛИЧА́ТЬ *несов. см.* **различи́ть**

РАЗЛИЧА́ТЬСЯ *несов.* **1.** айырылыу, айырылып тороу; **различа́ться длино́й** оҙонлоғо менән айырылыу **2.** *страд. от* **различа́ть**

РАЗЛИЧЕ́НИЕ *с см.* **различи́ть** — **различа́ть**; **различе́ние цве́та** төҫтәрҙе айырыу; **различе́ние сорто́в това́ра** тауарҙың сорттарын айырыу

РАЗЛИ́ЧИЕ *с* айырма, айырмалыҡ, айырымлыҡ; **суще́ственное разли́чие** мөһим айырма ♦ **без разли́чия** айырмаһыҙ; **зна́ки разли́чия** айырма билдәләре

РАЗЛИЧИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое айырыу ...ы, айыра торған, айырыусы; **различи́тельный при́знак** айыра торған билдә

РАЗЛИЧИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** таныу, танып айырыу, асыҡлау; **различи́ть в темноте́ приближа́ющегося челове́ка** ҡараңғыла яҡынлашып килгән кешене таныу **2.** айырыу; **различи́ть тка́ни по цве́ту** туҡымаларҙы төҫөнә ҡарап айырыу

РАЗЛИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое төрлө, төрлө-төрлө, бер төрлө булмаған; **разли́чные мне́ния** төрлө фекерҙәр; **за́нят разли́чными дела́ми** төрлө эштәр менән мәшғүл; **разли́чные ме́ры** төрлө-төрлө саралар

РАЗЛОЖЕ́НИЕ *с см.* **разложи́ть** 5, 6, **разложи́ться** 2—4; **разложе́ние на мно́жители** *мат.* ҡабатланыусыларға тарҡатыу; **разложе́ние не́фти** нефттең тарҡалыуы; **разложе́ние а́рмии проти́вника** дошман ғәскәренең тарҡалыуы

РАЗЛОЖИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* таратып (йәйеп) һалыу, таратып ташлау; **разложи́ть ве́щи на столе́** әйберҙәрҙе өҫтәлгә таратып ташлау **2.** бүлеп (айырып) һалыу; **разложи́ть кни́ги по по́лкам** китаптарҙы кәштәләргә айырып һалыу **3.** яҙып (йәйеп) һалыу; **разложи́ть ковёр** келәмде йәйеп һалыу **4.** тоҡандырыу, тоҡандырып ебәреү, яғыу; **разложи́ть большо́й ого́нь** ҙур ут тоҡандырыу **5.** *мат.* тарҡатыу; **разложи́ть число́** һанды тарҡатыу **6.** *кого-что*; *перен.* тарҡатыу, боҙоу; **разложи́ть наро́д** халыҡты тарҡатыу

РАЗЛОЖИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** урынлашыу, таратып һалыу, һыйып бөтөү; **разложи́ться по места́м** билдәле урынға урынлашыу; **все кни́ги разложи́лись в шкафу́** бөтә китаптар шкафҡа һыйҙы **2.** *спец.* тарҡалыу; **нефть разлага́ется** нефть тарҡала **3.** сереү, сереп тарҡалыу; **опа́вшие ли́стья разложи́лись** ҡойолған япраҡтар серегән **4.** *перен.* әхлаҡи тарҡалыу, боҙолоу, аҙыу

РАЗЛО́М *м* **1.** *см.* **разлома́ть** — **разломи́ть** 1 — **разла́мывать**, **разлома́ться** — **разломи́ться** — **разла́мываться**; **разло́м льда** боҙҙоң ватылыуы **2.** ватылған (ярылған, сатнаған) урын (ер); **ли́ния разло́ма** ярылған урын

РАЗЛОМА́ТЬ *сов. что* **1.** (*ломая, разделить*) һындырыу, һындырып сығарыу **2.** ватыу, емереү; **разлома́ть ста́рый дом** иҫке өйҙө емереү

РАЗЛОМА́ТЬСЯ *сов.* һыныу, ватылыу, емерелеү; **забо́р разлома́лся** ҡойма емерелде

РАЗЛОМИ́ТЬ *сов. что* **1.** һындырыу, бүлеү, һындырып бүлеү; **разломи́ть хлеб** икмәкте һындырып бүлеү **2.** *кого-что безл.*; *разг.* һыҙланыу, ауыртыу; **меня́ всего́ разломи́ло** бөтә тәнем һыҙланы, ныҡ һыҙландым

РАЗЛОМИ́ТЬСЯ *сов.* һыныу, һынып сығыу

РАЗЛОХМА́ТИТЬ *сов. кого-что*; *разг.* ялбыратыу, ялбырлатыу, туҙҙырыу

РАЗЛОХМА́ТИТЬСЯ *сов.*; *разг.* ялбырлау, туҙыу

РАЗЛУ́КА *ж см.* **разлучи́ться** — **разлуча́ться**; **наступи́л день разлу́ки** айырылышыу көнө етте

РАЗЛУЧА́ТЬ *несов. см.* **разлучи́ть**

РАЗЛУЧА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **разлучи́ться 2.** *страд. от* **разлуча́ть**

РАЗЛУЧЕ́НИЕ *с*; *уст. см.* **разлучи́ть** – **разлуча́ть, разлучи́ться** – **разлуча́ться; разлуче́ние друзе́й** дуҫтарҙы айырыу

РАЗЛУЧИ́ТЬ *сов. кого-что* айырыу, ситләштереү; **разлучи́ть друзе́й** дуҫтарҙы айырыу; **разлучи́ть родны́х** туғандарҙы ситләштереү

РАЗЛУЧИ́ТЬСЯ *сов. с кем* и *без доп.* айырылыу, айырылышыу; **разлучи́ться надо́лго** оҙаҡҡа айырылышыу

РАЗЛУ́ЧНИК *м* и **РАЗЛУ́ЧНИЦА** *ж*; *прост.* айырыусы, араға инеүсе

РАЗЛЮБЕ́ЗНЫЙ, -ая, -ое *уст.* хөрмәтле, ҡәҙерле

РАЗЛЮБИ́ТЬ *сов. кого-что* и *с неопр.* һыуыныу, күңел ҡайтыу (һүрелеү); **разлюби́ть стихи́** шиғырҙан күңел ҡайтыу

РАЗМАГНИ́ТИТЬ *сов. что* магнитһыҙлау, магнитһыҙландырыу

РАЗМАГНИ́ТИТЬСЯ *сов.* магнитһыҙланыу, магнитһыҙландырылыу

РАЗМАГНИ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **размагни́тить**

РАЗМАГНИ́ЧИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **размагни́титься 2.** *страд. от* **размагни́чивать**

РАЗМА́ЗАТЬ *сов. что* **1.** буяу, һылап ҡуйыу, яғыу, һөртөү; **разма́зать крем по лицу́** йөҙгә крем яғыу **2.** *без доп.*; *перен.*, *разг.* артыҡ ентеклəп һөйләү, тәфсирләп һөйләү

РАЗМА́ЗАТЬСЯ *сов.* буялыу, бысраныу

РАЗМАЗНЯ́ *разг.* **1.** *ж* (*жидкая каша*) шыйыҡ бутҡа **2.** *м* и *ж* (*о человеке*) йыбытҡы, бешмәгән

РАЗМА́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **разма́зать**

РАЗМА́ЗЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **разма́заться 2.** *страд. от* **разма́зывать**

РАЗМАЛЕВА́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* арлы-бирле (ала-ҡола) буяу; **размалева́ть сте́ны** стенаны арлы-бирле буяу

РАЗМАЛЁВЫВАТЬ *несов. см.* **размалева́ть**

РАЗМА́ЛЫВАТЬ *несов. см.* **размоло́ть**

РАЗМА́ЛЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **размоло́ться 2.** *страд. от* **разма́лывать**

РАЗМА́НИВАТЬ *несов. см.* **размани́ть**

РАЗМАНИ́ТЬ *сов.* үҙенә тартыу, йәлеп итеү

РАЗМА́РИВАТЬ *несов. см.* **размори́ть**

РАЗМА́РИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **размори́ться 2.** *страд. от* **разма́ривать**

РАЗМА́ТЫВАТЬ I *несов. см.* **размота́ть** I

РАЗМА́ТЫВАТЬ II *несов. см.* **размота́ть** II

РАЗМА́ТЫВАТЬСЯ *несов.* **1. размота́ться 2.** *страд. от* **разма́тывать** I

РАЗМА́Х *м* **1.** *см.* **размахну́ть** – **разма́хивать, размахну́ться** – **разма́хиваться 2.** (*оборот колеса*) әйләнеш **3.** ҡолас, ара, киңлек, ике ос араһы; **разма́х кры́льев самолёта** самолёт ҡанаттары араһы; **широ́кий разма́х** киң ҡолас **4.** (*величина колебательного движения*) аралыҡ, һелтәм, һелтәнеш; **разма́х ма́ятника часо́в** сәғәт теленең аралығы **5.** *перен.* ҡолас, киңлек, йәйелеш; **разма́х строи́тельства** төҙөлөш киңлеге; **получи́ть широ́кий разма́х** киң ҡолас алыу; **произведе́ние эпи́ческого разма́ха** эпик ҡоласлы әҫәр ♦ **с разма́ха (разма́ху)** киҙәнеп, һелтәнеп

РАЗМАХА́ТЬ *сов. что*; *прост.* һелтәү, болғау

РАЗМАХА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* һелтәй башлау, болғай башлау, һелтәнеү; **размаха́ться па́лкой** таяҡ менән һелтәнеү

РАЗМА́ХИВАТЬ *несов.* **1.** *см.* **размахну́ть 2.** *чем* болғау, айҡау, һелтәү; **разма́хивать кнуто́м** сыбыртҡы менән һелтәү

РАЗМА́ХИВАТЬСЯ *несов. см.* **размахну́ться**

РАЗМАХНУ́ТЬ *сов.* **1.** *чем* киҙәнеү; **размахну́ть па́лкой** таяҡ менән киҙәнеү **2.** һелтәү, болғау, йәйеү; **размахну́ть кры́лья** ҡанаттарҙы йәйеү

РАЗМАХНУ́ТЬСЯ *сов.* **1.** киҙәнеү; **размахну́ться с си́лой** көс менән киҙәнеү **2.** *перен.* эште киң йәйеп ебәреү, ҡолас йәйеү (эштә), йәйеп ебәреү; **размахну́ться на всю окру́гу** бөтә тирәяҡҡа эште киң итеп йәйеп ебәреү

РАЗМА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **размочи́ть**

РАЗМА́ЧИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **размочи́ться 2.** *страд. от* **разма́чивать**

РАЗМА́ШИСТОСТЬ *ж*; *разг.* **1.** киңлек, аралылыҡ, киң ҡоласлылыҡ; **разма́шистость по́черка** яҙыуҙың аралылығы

РАЗМА́ШИСТЫЙ, -ая, -ое *разг.* **1.** киң, эре, киренке; **разма́шистый шаг** эре аҙым **2.** киң, һирәк, аралы; **разма́шистый по́черк** аралы яҙыу **3.** иркен, киң; **разма́шистая доли́на** киң уй

РАЗМА́ЯТЬ *сов. кого* йоҡо ҡасырыу (осороу); **разма́ять ребёнка** баланың йоҡоһон осороу

РАЗМА́ЯТЬСЯ *сов.*; *прост.* йоҡо ҡасыу (осоу)

РАЗМЕЖЕВА́НИЕ *с см.* **размежева́ть, размежева́ться; размежева́ние огоро́да** баҡсаны ыҙанлау

РАЗМЕЖЕВА́ТЬ *сов. что* **1.** ыҙанлау; **размежева́ть зе́млю** ерҙе ыҙанлау **2.** сикләү, айырыу; **размежева́ть рабо́ту учрежде́ний** учреждениеларҙың эштәрен сикләү

РАЗМЕЖЕВА́ТЬСЯ *сов.* **1.** ыҙанлау, ыҙанлашыу, сиге билдәләнеү **2.** *перен.* (*в деловых отношениях*) сиктәрен билдәләү (асыҡлау), эш бүлешеү **3.** *перен.* (*идеологически*) сикләшеү, айырылышыу

РАЗМЕЖЁВЫВАТЬ *несов. см.* **размежева́ть**

РАЗМЕЖЁВЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **размежева́ться 2.** *страд. от* **размежёвывать**

РАЗМЕЛЬЧА́ТЬ *несов. см.* **размельчи́ть**

РАЗМЕЛЬЧА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **размельчи́ться 2.** *страд. от* **размельча́ть**

РАЗМЕЛЬЧИ́ТЬ *сов. что* ваҡлау, онтау, вағайтыу, ваҡлап (онтап) бөтөрөү

РАЗМЕЛЬЧИ́ТЬСЯ *сов.* ваҡланыу, онталыу, вағайыу, ваҡланып (онталып) бөтөү

РАЗМЕ́Н *м* **1.** *см.* **разменя́ть — разме́нивать; разме́н де́нег** аҡса ваҡлау

РАЗМЕ́НИВАТЬ *несов. см.* **разменя́ть**

РАЗМЕ́НИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **разменя́ться 2.** *страд. от* **разме́нивать**

РАЗМЕ́ННЫЙ, -ая, -ое ваҡ, ваҡлау ...ы; **разме́нная моне́та** ваҡ аҡса; **разме́нная ка́сса** ваҡлау кассаһы

РАЗМЕНЯ́ТЬ *сов. что* ваҡлау, ваҡҡа алмашыу; **разменя́ть де́ньги** аҡса ваҡлау

РАЗМЕНЯ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*обменяться*) алыштырыу, алмаштырыу **2.** *перен.* көстө бөтөрөү, сарыф итеү; **разменя́ться по мелоча́м** көстө ваҡтөйәккә сарыф итеү

РАЗМЕ́Р *м* **1.** ҙурлыҡ; **выделя́ться разме́ром** ҙурлығы менән айырылыу; **разме́р ко́мнаты** бүлмәнең ҙурлығы **2.** күләм, дәүмәл; **разме́р зарпла́ты** эш хаҡы күләме **3.** үлсәм, размер; **разме́р костю́ма** костюмдың үлсәме **4.** күләм, ҡолас; **приня́ть широ́кие разме́ры** киң ҡолас алыу **5.** *лит.* үлсәү, үлсәм (*шиғырҙа ижектәрҙең, ритмик быуындарҙың һаны*) **6.** *муз.* үлсәү (*музыкаль текста ритм берәмектәренең һаны һәм урынлашыу тәртибе*)

РАЗМЕ́РЕННОСТЬ *ж* һалмаҡлыҡ, талғынлыҡ; **разме́ренность движе́ний** хәрәкәттең һалмаҡлығы

РАЗМЕ́РЕННЫЙ, -ая, -ое һалмаҡ, талғын; **разме́ренная похо́дка** һалмаҡ атлау; **разме́ренная речь** талғын һөйләү

РАЗМЕ́РИТЬ *сов. что* **1.** үлсәү, үлсәп алыу, үлсәп бүлеп сығыу (ҡуйыу); **разме́рить ме́сто для постро́йки** төҙөлөш өсөн урын үлсәп алыу **2.** *перен.* билдәләү, аныҡлау, асыҡлау; **разме́рить свои́ си́лы** үҙ көсөңдө асыҡлау

РАЗМЕ́РНОСТЬ *ж*; *физ.* үлсәнеш

РАЗМЕРЯ́ТЬ *несов. см.* **разме́рить**

РАЗМЕРЯ́ТЬСЯ *несов. страд. от* **размеря́ть**

РАЗМЕСИ́ТЬ *сов. что* баҫыу, иҙеү; **размеси́ть те́сто** ҡамыр баҫыу; **размеси́ть гли́ну** балсыҡ баҫыу

РАЗМЕСИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* баҫылыу, иҙелеү

РАЗМЕСТИ́ *сов. что* **1.** һепереү, һепереп сығыу; **размести́ доро́жку** юл һепереү **2.** көрәү, көрәп таҙартыу; **размести́ снег** ҡар көрәү

РАЗМЕСТИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** урынлаштырыу, урынлаштырып сығыу; **размести́ть пассажи́ров** пассажирҙарҙы урынлаштырыу; **размести́ть кни́ги по по́лкам** китаптарҙы кәштәләргә урынлаштырыу **2.** бүлеү, өләшеү, таратып сығыу; **размести́ть зака́зы** заказдарҙы таратып сығыу

РАЗМЕСТИ́ТЬСЯ *сов.* урынлашыу, урынлашып алыу; **удо́бно размести́ться в ваго́не** вагонда уңайлы итеп урынлашыу

РАЗМЕТА́ТЬ I *несов. см.* **размести́**

РАЗМЕТА́ТЬ II *сов. что* **1.** таратыу, туҙҙырыу, таратып ташлау, туҙҙырып ташлау; **размета́ть се́но для просу́шки** бесәнде киптереү өсөн таратыу; **ве́тер размета́л бума́ги по ко́мнате** ел ҡағыҙҙарҙы бүлмә буйлап туҙҙырған **2.** (*свободно раскинуть в разные стороны*) йәйеү, йәйеп ебәреү

РАЗМЕТА́ТЬСЯ I *несов. страд. от* **размета́ть** I

РАЗМЕТА́ТЬСЯ II *сов.* **1.** йәйелеп (кирелеп) ятыу **2.** туҙыу, боларыу (*сәскә ҡарата*) **3.** йәйрәп ятыу; **вокру́г размета́лись поля́** тирәяҡта яландар йәйрәп ята

РАЗМЕ́ТИТЬ *сов. что* билдәләү, билдәләп (билдә һалып) сығыу; **разме́тить пло́щадь** майҙанды билдәләп сығыу

РАЗМЕ́ТКА *ж* **1.** *см.* **разме́тить 2.** билдә, билге, тамға

РАЗМЕ́ТОЧНЫЙ, -ая, -ое билдәләү ...ы, билгеләү ...ы; **разме́точные рабо́ты** билдәләү эштәре

РАЗМЕ́ТЧИК *м* и **РАЗМЕ́ТЧИЦА** *ж* билдәләүсе, билгеләүсе, тамға һалыусы; **разме́тчик ваго́нов** вагондарҙы билгеләүсе; **разме́тчик ко́жи** тирегә тамға һалыусы

РАЗМЁТЫВАТЬ *несов. от* **размета́ть** II

РАЗМЁТЫВАТЬСЯ *несов. страд. от* **размётывать**

РАЗМЕЧА́ТЬ *несов. см.* **разме́тить**

РАЗМЕЧА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **размеча́ть**

РАЗМЕЧТА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* хыялға сумыу, хыялға бирелеп китеү, хыялланыу; **размечта́ться о бу́дущем** киләсәк тураһында хыялланыу

РАЗМЕША́ТЬ *сов. что* бутау, болғау, болғатыу; **размеша́ть са́хар в ча́е** сәйгә шәкәр болғау

РАЗМЕША́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* ҡатышыу, буталыу, ҡушылып (аралашып, буталып) бөтөү

РАЗМЕ́ШИВАТЬ I *несов. см.* **размеси́ть**

РАЗМЕ́ШИВАТЬ II *несов. см.* **размеша́ть**

РАЗМЕ́ШИВАТЬСЯ I *несов.* **1.** *см.* **размеси́ться 2.** *страд. от* **разме́шивать** I

РАЗМЕ́ШИВАТЬСЯ II *несов.* **1.** *см.* **размеша́ться 2.** *страд. от* **разме́шивать** II

РАЗМЕЩА́ТЬ *несов. см.* **размести́ть**

РАЗМЕЩА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **размести́ться 2.** *страд. от* **размеща́ть**

РАЗМЕЩЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **размести́ть — размеща́ть, размести́ться — размеща́ться; размеще́ние люде́й** кешеләрҙе урынлаштырыу **2.** урынлашыу тәртибе; **размеще́ние электро́дов** электродтарҙың урынлашыу тәртибе **3.** *мн.* **размеще́ния**; *мат.* урынлаштырмалар

РАЗМИНА́ТЬ *несов. см.* **размя́ть**

РАЗМИНА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **размя́ться 2.** *страд. от* **размина́ть**

РАЗМИНИ́РОВАНИЕ *с см.* **размини́ровать; размини́рование по́ля** яланды минанан таҙартыу

РАЗМИНИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* минанан таҙартыу; **размини́ровать прохо́д** юлды минанан таҙартыу

РАЗМИ́НКА *ж см.* **размина́ть — размина́ться**

РАЗМИНУ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* **1.** аймылыш булыу, аймылышыу, осраша алмау; **разминуться с подру́гой** әхирәт менән аймылыш булыу **2.** (*разойтись, не задевая друг друга*) үтеп китеү, юл биреү (бирешеү), һуғыла яҙып үтеү; **маши́ны разминулись** машиналар юл бирештеләр

РАЗМНОЖА́ТЬ *несов. см.* **размно́жить**

РАЗМНОЖА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **размно́житься** **2.** *биол.* (*о животном и растительном организме*) үрсеү, үрсеп китеү, үҫеү, үҫеп китеү, ишәйеү; **размножа́ться семена́ми** орлоҡ менән үрсеү; **че́рви размножа́ются деле́нием** селәүсендәр бүленеү юлы менән үрсей **3.** *страд. от* **размножа́ть**

РАЗМНОЖЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **размно́жить — размножа́ть**; **размноже́ние печа́тных произведе́ний** яҙма әҫәрҙәрҙе күбәйтеү **2.** үрсеү, үрсетеү, ишәйтеү; **вегетати́вное размноже́ние** вегетатив юл менән үрсеү; **полово́е размноже́ние** енси юл менән үрсеү; **беспо́лое размноже́ние** енесһеҙ юл менән үрсеү

РАЗМНО́ЖИТЬ *сов.* **1.** *что* (баҫып) арттырыу (күбәйтеү); **размно́жить те́зисы** тезистарҙы баҫып күбәйтеү **2.** *кого-что*; *разг.* үрсетеү, ишәйтеү; **размно́жить кро́ликов** йорт ҡуяндары үрсетеү

РАЗМНО́ЖИТЬСЯ *сов.* **1.** күбәйеү, артыу, ишәйеү **2.** үрсеү, ишәйеү, үрсеп ишәйеп китеү; **у́тки бы́стро размно́жились** өйрәктәр тиҙ үрсене

РАЗМОЗЖИ́ТЬ *сов. что* сайратыу, сәрпәкләү, һуғып ярыу; **размозжи́ть кость** һөйәкте сайратыу

РАЗМОЗЖИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* сайралыу, сәрпәкләнеү, һуғылып ярылыу

РАЗМО́ИНА *ж* йырын, йыраҡа, йырҙа

РАЗМОКА́ТЬ *несов. см.* **размо́кнуть**

РАЗМО́КНУТЬ *сов.* ебеү, ебеп китеү, еүешләнеү, һыуланыу, еүешләнеп бүртеү; **подо́шва размо́кла** табан һыуланды; **сухари́ размо́кли** шөкәрә ебегән; **по́чва размо́кла от дождя́** ямғырҙан ер еүешләнгән

РАЗМО́Л *м* **1.** *см.* **размоло́ть**; **размо́л зерна́ на ме́льнице** тирмәндә ашлыҡ тарттырыу **2.** (*качество размолотого зерна*) тарттырылған; **мука́ кру́пного размо́ла** эре тарттырылған он; **мука́ ме́лкого размо́ла** ваҡ тарттырылған он

РАЗМОЛА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **размолоти́ть**

РАЗМОЛА́ЧИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **размола́чивать**

РАЗМО́ЛВКА *ж* ара боҙолоу, боҙолошоу, һүҙгә килешеү, дуҫлыҡ китеп тороу; **размо́лвка друзе́й** дуҫтарҙың боҙолошоуы

РАЗМОЛОТИ́ТЬ *сов. что*; *разг.* сүкеү, ватыу, ярыу, йомшәйтеү (*сүкеш менән*)

РАЗМОЛО́ТЬ *сов. что* тартыу, тарттырыу, онтау; **размоло́ть ко́фе** кофе тартыу; **размоло́ть пшени́цу** бойҙай тартыу

РАЗМОЛО́ТЬСЯ *сов.* тартылыу, онталыу

РАЗМОРА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **разморо́зить**

РАЗМОРИ́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* әлһерәтеү, хәлһеҙләндереү, хәлдән тайҙырыу; **его́ размори́ло на со́лнце** *безл.* ул ҡояшта әлһерәне

РАЗМОРИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* әлһерәү, хәлһеҙләнеү, хәлдән тайыу; **размори́ться от жары́** эҫелектән әлһерәү

РАЗМОРО́ЗИТЬ *сов. что* иретеү; **разморо́зить мя́со** туңған итте иретеү

РАЗМОТА́ТЬ I *сов. что* **1.** һүтеү, тағатыу, таратыу; **размота́ть клубо́к** йомғаҡ тағатыу **2.** *перен.*, *прост.* (*привести в ясность что-л.*) сисеү, асыҡлау, осона сығыу, хәл итеү

РАЗМОТА́ТЬ II *сов. что*; *прост.* туҙҙырып бөтөрөү, исраф итеү, елгә осороу; **размота́ть де́ньги** аҡсаны елгә осороу

РАЗМОТА́ТЬСЯ *сов.* һүтелеү, тағатылыу, таралыу; **верёвка размота́лась** арҡан тағатылған

РАЗМО́ТКА *ж см.* **размота́ть** I

РАЗМОЧА́ЛИВАТЬ *несов. см.* **размоча́лить**

РАЗМОЧА́ЛИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **размоча́литься** **2.** *страд. от* **размоча́ливать**

РАЗМОЧА́ЛИТЬ *сов. что* тетеү, сүбәкләндереү, йыуғысҡа әйләндереү

РАЗМОЧА́ЛИТЬСЯ *сов.* тетелеү, сүбәкләнеү, йыуғысҡа әйләнеү; **коне́ц верёвки размоча́лился** бауҙың осо тетелгән

РАЗМОЧИ́ТЬ *сов. что* ебетеү, еүешләү, бүрттереү; **размочи́ть хлеб** икмәк ебетеү

РАЗМОЧИ́ТЬСЯ *сов.* ебеү, еүешләнеү, бүртеү

РАЗМО́ЧКА *ж*; *спец. см.* **размочи́ть**; **размо́чка овчи́ны** һарыҡ тиреһен ебетеү

РАЗМУСО́ЛИВАТЬ *несов. см.* **размусо́лить**

РАЗМУСО́ЛИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **размусо́ливать**

РАЗМУСО́ЛИТЬ *сов. что*; *прост.* **1.** һеләгәйләп (шылағайлап, шайыҡлап) бысратыу, һеләгәйгә ҡатырыу **2.** *перен.* тәпсирләп (тәпейләп) һөйләү, оҙонға һуҙып һөйләү

РАЗМЫ́В *м* **1.** *см.* **размы́ть — размыва́ть** **2.** (*размытое место*) йырын, йырҙа, йыраҡа (*һыу йыуған* (*өңөлгән*) *урын*)

РАЗМЫВА́ТЬ *несов. см.* **размы́ть**

РАЗМЫВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **размы́ться** **2.** *страд. от* **размыва́ть**

РАЗМЫКА́НИЕ *с см.* **размыка́ть, размыка́ться**; **размыка́ние конта́ктов** контакттарҙы өҙөү

РАЗМЫКА́ТЕЛЬ *м* өҙгөс (*электр тогын*)

РАЗМЫ́КАТЬ *сов. что*; *разг.* (*рассеять*) таратыу, онотторою; **размы́кать тоску́** һағышты таратыу

РАЗМЫКА́ТЬ *несов. см.* **разомкну́ть**

РАЗМЫКА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **разомкну́ться** **2.** *страд. от* **размыка́ть**

РАЗМЫ́КИВАТЬ *несов. см.* **размы́кать**

РАЗМЫ́СЛИТЬ *сов.*; *разг.* уйлап ҡарау (алыу), фекер йөрөтөү; **размы́слить о свои́х дела́х** үҙ эштәрең тураһында фекер йөрөтөү

РАЗМЫ́ТЬ *сов. что* (һыу) йыуыу, ашау, емереү, йыуҙырып алып китеү; **река́ размы́ла бе́рег** йылға ярҙы ашаған

РАЗМЫ́ТЬСЯ *сов.* йыуылыу, ашалыу, емерелеү; **бе́рег размы́лся** яр ашалған

РАЗМЫШЛЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **размышля́ть 2.** уй, фекер, уйланыу; **погрузи́ться в размышле́ния** уйға батыу; **размышле́ния о жи́зни** тормош тураһында уйланыуҙар

РАЗМЫШЛЯ́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **размы́слить 2.** уйлау, уйланыу, фекер йөрөтөү, фекерләү; **размышля́ть о бу́дущем** киләсәк тураһында уйланыу

РАЗМЯГЧА́ТЬ *несов. см.* **размягчи́ть**

РАЗМЯГЧА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **размягчи́ться 2.** *страд. от* **размягча́ть**

РАЗМЯГЧЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **размягчи́ть – размягча́ть 2.** *перен.* (күңел) йомшарыу; **душе́вное размягче́ние** күңел йомшарыу

РАЗМЯГЧИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* йомшартыу; **размягчи́ть шку́ру** тирене йомшартыу; **размягчи́ть воск нагрева́нием** балауыҙҙы йылытып йомшартыу **2.** *кого-что*; *перен.* иретеү, йомшартыу; **размягчи́ть ду́шу** күңелде иретеү

РАЗМЯГЧИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** йомшарыу, йомшау; **асфа́льт размягчи́лся** асфальт йомшаны **2.** *перен.* күңел йомшау, иреү

РАЗМЯКА́ТЬ *несов. см.* **размя́кнуть**

РАЗМЯ́КНУТЬ *сов.* **1.** йомшарыу, ебеү, йомшау; **гли́на размя́кла** балсыҡ ебегән **2.** *перен., разг.* ебеү, иҙрәү, йомшау; **размя́кнуть от жары́** эҫенән иҙрәү

РАЗМЯ́ТЬ *сов.* **1.** *что* (ыуып, баҫып) йомшартыу, иҙеү; **размя́ть гли́ну** балсыҡ иҙеү **2.** *что*; *разг.* яҙыу, яҙылдырыу; **размя́ть но́ги** аяҡтарҙы яҙыу **3.** *кого* (*не дать застояться*) йөрөтөү; **размя́ть ло́шадь** атты йөрөтөү

РАЗМЯ́ТЬСЯ *сов.* **1.** йомшарыу, иҙелеү; **ко́жа размя́лась** тире йомшарҙы **2.** *разг.* яҙылыу; **размя́ться с по́мощью упражне́ний** күнегеүҙәр ярҙамында яҙылыу

РАЗНАРЯ́ДКА *ж* разнарядка (*берәй нәмә алыу, ебәреү өсөн бирелгән ҡағыҙ*)

РАЗНА́ШИВАТЬ *несов. см.* **разноси́ть**

РАЗНА́ШИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **разноси́ться 2.** *страд. от* **разна́шивать**

РАЗНЕ́ЖИВАТЬ *несов. см.* **разне́жить**

РАЗНЕ́ЖИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **разне́житься 2.** *страд. от* **разне́живать**

РАЗНЕ́ЖИТЬ *сов. кого*; *разг.* **1.** наҙлау, наҙландырыу, иркәгә әйләндереү, иркәләү; **разне́жить ребёнка** баланы иркәләү **2.** күңелен йомшартыу, эҫәрләндереү

РАЗНЕ́ЖИТЬСЯ *сов.*; *разг.* **1.** наҙланыу, иркәләнеү **2.** күңел иреү (йомшарыу), эҫәрләнеү

РАЗНЕ́ЖНИЧАТЬСЯ *сов.*; *разг.* артыҡ иркәләнеү (наҙланыу)

РАЗНЕСТИ́ *сов.* **1.** *что* таратыу, таратып сығыу; **разнести́ пи́сьма** хаттарҙы таратыу **2.** *что* (*разместить*) теркәү, теркәп яҙып ҡуйыу; **разнести́ по та́белям** табелдәргә теркәү **3.** *что* (*развеять, рассеять*) таратыу; **ве́тер разнёс облака́** ел болоттарҙы таратты **4.** *что* (*распространить*) таратыу; **разнести́ боле́знь** ауырыу таратыу **5.** *что*; *перен., разг.* (*разгласить*) һөйләп (әйтеп) таратыу, һөйләү; **разнести́ слух** хәбәр таратыу **6.** *что*; *разг.* (*разбить, разорвать*) ватыу, ҡыйратыу, селпәрәмә килтереү, өҙгөләү; **разнести́ в кло́чья** киҫәктәргә өҙгөләү; **мо́лния разнесла́ де́рево в ще́пки** йәшен ағасты селпәрәмә килтергән **7.** *кого-что*; *перен., разг.* (*разругать*) (тетмәһен) тетеү, ныҡ әрләү; **разнести́ в пух и прах** тетмәһен тетеү **8.** *что безл.*; *прост.* ҡабарыу, шешеү, тумпайыу; **щёку разнесло́** яңаҡ шешкән

РАЗНЕСТИ́СЬ *сов.* **1.** (*стать известным — о слухах, вестях*) таралыу; **разнесла́сь молва́** имеш-мимеш таралды **2.** (*распространиться — о звуках, запахах*) яңғырау, ишетелеү; **разнесли́сь зву́ки му́зыки** көй яңғыраны **3.** *разг.* (*сильно разогнаться*) шәп барыу, елеү; **ло́шадь разнесла́сь** ат шәп бара

РАЗНИМА́ТЬ *несов. см.* **разня́ть**

РАЗНИМА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **разня́ться 2.** *страд. от* **разнима́ть**

РА́ЗНИТЬСЯ *несов.* айырылыу, айырмаһы булыу; **ра́зниться в свои́х взгля́дах на жизнь** тормошҡа ҡараштар менән айырылыу

РА́ЗНИЦА *ж* **1.** айырма, айырмалыҡ, башҡалыҡ; **ра́зница в лета́х** йәш айырмаһы **2.** айырма (*дәүмәлдәр һәм һандар араһындағы*); **ра́зница ме́жду окла́дами** эш хаҡтары айырмаһы ♦ **больша́я ра́зница** *в знач. сказ.* бөтөнләй башҡа(са); **кака́я ра́зница?** барыбер түгелме ни?

РА́ЗНО *нареч.*; *разг.* төрлөсә; **ра́зно мы́слить** төрлөсә фекерләү; **ра́зно понима́ть** төрлөсә аңлау

РАЗНО... *урыҫ телендә ҡушма һүҙҙәрҙең "төрлө" мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.*, **разносо́ртный** төрлө сортлы; **разносторо́нний** төрлө яҡлы

РАЗНОБО́Й *м* төрлөлөк, айырымлыҡ, берҙәмлек булмау; **разнобо́й в правописа́нии** дөрөҫ яҙыуҙағы төрлөлөк; **разнобо́й в рабо́те** эштә берҙәмлек булмау

РАЗНОВЕ́С *м собир.* ваҡ герҙәр

РАЗНОВИ́ДНОСТЬ *ж* **1.** *биол.* төр; **разнови́дность пшени́цы** бойҙай төрө **2.** төр, айырым бер төр; **разнови́дность бюрокра́тии** бюрократияның айырым бер төрө

РАЗНОВИ́ДНЫЙ, -ая, -ое *уст.* төрлө; **разнови́дная пу́блика** төрлө халыҡ

РАЗНОВРЕМЕ́ННЫЙ, -ая, -ое төрлө ваҡыттағы, төрлө ваҡытҡа ҡараған, төрлө ваҡытта

булған; **разновреме́нные собы́тия** төрлө ваҡыттағы ваҡиғалар

РАЗНОГЛА́СИЕ *с* **1.** (*отсутствие согласия*) килешә алмаусанлыҡ, килешмәүсәнлек, фекер төрлөлөгө; **разногла́сия по основны́м вопро́сам** төп мәсьәләләр буйынса фекер төрлөлөгө **2.** ҡаршылыҡ, ҡапма-ҡаршылыҡ, айырымлыҡ; **разногла́сие в показа́ниях свиде́телей** шаһиттар күрһәтмәләрендәге айырымлыҡ

РАЗНОГОЛО́СИЦА *ж*; *разг.* **1.** (*нестройное пение*) төрлөһө төрлөсә йырлау, тауыш төрлөлөгө; **разноголо́сица в анса́мбле** ансамблдәге тауыш төрлөлөгө **2.** фекер төрлөлөгө; **разноголо́сица показа́ний** күрһәтмәләрҙәге фекер төрлөлөгө

РАЗНОГОЛО́СЫЙ, -ая, -ое төрлөсә яңғыраған, төрлө тауышлы; **разноголо́сый хор** төрлө тауышлы хор; **разноголо́сые пти́цы** төрлө тауышлы ҡоштар

РАЗНОЗНА́ЧНЫЙ, -ая, -ое төрлө мәғәнәле; **разнозна́чные слова́** төрлө мәғәнәле һүҙҙәр

РАЗНОИМЁННЫЙ, -ая, -ое төрлө исемле (атамалы), төрлө исемдәге

РАЗНОКАЛИ́БЕРНЫЙ, -ая, -ое **1.** төрлө калибрлы, төрлө калибрҙағы; **разнокали́берное ору́жие** төрлө калибрлы ҡорал **2.** *перен.*, *разг.* төрлө ҙурлыҡтағы (формалағы), төрлө-төрлө; **разнокали́берная ме́бель** төрлө-төрлө йорт йыһазы

РАЗНОМА́СТНЫЙ, -ая, -ое **1.** төрлө төҫтәге, төрлө төҫлө; **разнома́стные ло́шади** төрлө төҫтәге аттар **2.** *перен.*, *разг.* төрлө-төрлө (*төҫ, дәүмәл һ.б.*)

РАЗНОМЫ́СЛИЕ *с* төрлө ҡарашта (фекерҙә) булыу, фекерҙәр тап килмәү

РАЗНООБРА́ЗИЕ *с* төрлөлөк, төрлө-төрлө булыу; **разнообра́зие кра́сок** төҫтәрҙең төрлө-төрлө булыуы; **разнообра́зие пи́щи** аш-һыуҙың төрлөлөгө ♦ **для разнообра́зия** төрлөлөк өсөн

РАЗНООБРА́ЗИТЬ *несов. что* төрләндереү, төрлөләндереү, төрлө-төрлө итеү; **разнообра́зить пи́щу** аш-һыу төрләндереү

РАЗНООБРА́ЗИТЬСЯ *несов.* төрләнеү, үҙгәреш, инеү, алмашынып алыу; **жизнь разнообра́зится похо́дами** тормош походтар менән төрләнә

РАЗНООБРА́ЗНОСТЬ *ж* төрлөлөк, төрлө-төрлө булыу; **разнообра́зность те́мы** теманың төрлөлөгө

РАЗНООБРА́ЗНЫЙ, -ая, -ое төрлө, төрлө-төрлө, һәр төрлө; **разнообра́зные впечатле́ния** төрлө-төрлө тәьҫораттар; **разнообра́зные зву́ки** төрлө тауыштар

РАЗНОПЛЕМЁННЫЙ, -ая, -ое төрлө ҡәбиләле, төрлө ҡәбиләләрҙән торған; **разноплемённое населе́ние** төрлө ҡәбиләләрҙән торған халыҡ

РАЗНОРАБО́ЧИЙ *м* төрлө эштә йөрөгән эшсе

РАЗНОРЕЧИ́ВЫЙ, -ая, -ое ҡаршылыҡлы, ҡапма-ҡаршылыҡлы, төрлө; **разноречи́вые показа́ния свиде́телей** шаһиттарҙың ҡаршылыҡлы күрһәтмәләре; **разноречи́вые слу́хи** төрлө имеш-мимештәр

РАЗНОРО́ДНЫЙ, -ая, -ое бер төрлө булмаған, төрлө-төрлө; **разноро́дные за́пахи** төрлө-төрлө еҫтәр; **разноро́дные явле́ния** төрлө-төрлө күренештәр

РАЗНО́С *м* **1.** *см.* **разнести́** 1, 2, 4, 6, 7 — **разноси́ть** II; **разно́с пи́сем** хаттар таратыу; **разно́с счето́в по бухга́лтерским кни́гам** иҫәптәрҙе бухгалтер кенәгәһенә теркәү **2.** *разг.* (*выговор*) ҡаты шелтә (әрләү); **сде́лать разно́с** ҡаты шелтә яһау **3.** *горн.* ҡом-таш сығарған урын

РАЗНОСИ́ТЬ I *сов. что* (*обувь*) кейеп киңәйтеү (иркенәйтеү); **разноси́ть ту́фли** туфлиҙы кейеп киңәйтеү

РАЗНОСИ́ТЬ II *несов. см.* **разнести́**

РАЗНОСИ́ТЬСЯ I *сов.* (*об обуви*) кейә-кейә киңәйеү (иркенәйеү); **сапоги́ разноси́лись** итек кейә-кейә киңәйҙе

РАЗНОСИ́ТЬСЯ II *несов.* **1.** *см.* **разнести́сь** **2.** *страд. от* **разноси́ть** II 1—7

РАЗНО́СКА *ж*; *разг. см.* **разнести́** 1, 2 — **разноси́ть** II; **разно́ска пи́сем** хаттар таратыу; **разно́ска счето́в по кни́гам** иҫәптәрҙе кенәгәләргә теркәү

РАЗНОСКЛОНЯ́ЕМЫЙ, -ая, -ое *грам.* килеш менән төрлөсә (икенсе төрлө) үҙгәреүсе; **разносклоня́емые имена́ существи́тельные** килеш менән төрлөсә үҙгәреүсе исемдәр

РАЗНО́СНЫЙ, -ая, -ое **1.** теркәү ...ы; **разно́сная кни́га** теркәү кенәгәһе **2.** йөрөп (йөрөтөп) һатылған; **разно́сная торго́вля** йөрөтөп һатылған сауҙа **3.** *разг.* бик ныҡ тәнҡитләүсе, ҡаты тәнҡитләгән; **разно́сная статья́** ҡаты тәнҡитләгән мәҡәлә

РАЗНОСО́ЛЫ *мн.* (*ед.* **разносо́л** *м*) **1.** *уст.* (*соленья, маринады*) тоҙло йәшелсәләр, тоҙланмалар **2.** *разг.* (*разнообразная еда*) төрлө-төрлө тәмле ризыҡ, нәзәкәтле аҙыҡтар

РАЗНОСОСЛО́ВНЫЙ, -ая, -ое төрлө ҡатламға ҡараған; **разнососло́вная пу́блика** төрлө ҡатламға ҡараған публика

РАЗНОСПРЯГА́ЕМЫЙ, -ая, -ое *грам.* төрлө үҙгәрешле; **разноспряга́емый глаго́л** төрлө үҙгәрешле ҡылым

РАЗНОСТОРО́ННИЙ, -яя, -ее **1.** төрлө (һәр) яҡлы, күп яҡлы; **разносторо́нняя де́ятельность** төрлө яҡлы эшмәкәрлек **2.** *мат.* төрлө яҡлы, яҡтары тигеҙ булмаған; **разносторо́нний треуго́льник** төрлө яҡлы өсмөйөш

РАЗНОСТОРО́ННОСТЬ *ж* **1.** күп (төрлө) яҡлылыҡ; **разносторо́нность тала́нта** таланттың күп яҡлылығы **2.** төрлө яҡлы булыу; **разносторо́нность треуго́льников** өсмөйөштәрҙең төрлө яҡлы булыуы

РА́ЗНОСТЬ *ж* **1.** (*различие*) айырма, төрлөлөк; **ра́зность мне́ний** ҡараштар төрлөлөгө

2. *мат.* айырма; **ра́зность двух чи́сел** ике һандың айырмаһы

РАЗНО́СЧИК *м* и **РАЗНО́СЧИЦА** *ж* **1.** таратыусы, таратып йөрөтөүсе; **разно́счик телегра́мм** телеграммалар таратыусы **2.** (*продавец*) ҡырҡтартмасы, йөрөтөп һатыусы

РАЗНОТИ́ПНЫЙ, -ая, -ое төрлө типтағы, төрлө-төрлө, һәр төрлө; **разноти́пные маши́ны** төрлө типтағы машиналар

РАЗНОТО́ННЫЙ, -ая, -ое төрлө тауышлы (тонлы); **разното́нные перезво́ны колоколо́в** ҡыңғырауҙарҙың төрлө тауышлы сыңы

РАЗНОТРА́ВЬЕ *с* төрлө-төрлө үлән

РАЗНОХАРА́КТЕРНЫЙ, -ая, -ое **1.** төрлө характерлы (ҡылыҡлы), төрлө-төрлө; **разнохара́ктерные ученики́** төрлө характерлы уҡыусылар **2.** *театр.* төрлө характерҙағы; **игра́ть разнохара́ктерные ро́ли** төрлө характерҙағы ролдәрҙе уйнау

РАЗНОЦВЕ́ТНЫЙ, -ая, -ое төрлө төҫтәге, (төрлө) төҫлө, сыбар; **разноцве́тные карандаши́** төрлө төҫлө ҡәләмдәр; **разноцве́тное пла́тье** сыбар күлдәк

РАЗНОЧИ́НЕЦ *м*; *ист.* разночинец (*XVIII б. аҙағы – XIX б. Рәсәйҙә дворяндарға ҡарамаған башҡа ҡатлам интеллигенты*); **движе́ние разночи́нцев** разночинецтар хәрәкәте

РАЗНОЧИ́ННЫЙ, -ая, -ое төрлө ҡатламдан сыҡҡан, разночинец(тар) ...ы; **разночи́нная интеллиге́нция** төрлө ҡатламдан сыҡҡан интеллигенция

РАЗНОЧТЕ́НИЕ *с*; *спец.* текст варианты (*әҙәби әҫәрҙең төрлө нөсхәләрендә төрлөсә яҙылған урын*)

РАЗНОШЁРСТНЫЙ, -ая, -ое **1.** төрлө төҫтәге, бик сыбар; **разношёрстные соба́ки** төрлө төҫтәге эттәр **2.** *перен.*, *разг.* сыбар, төрлө-төрлө; **разношёрстная пу́блика** сыбар публика

РАЗНОЯЗЫ́ЧИЕ *с* төрлө теллелек

РАЗНОЯЗЫ́ЧНЫЙ, -ая, -ое төрлө телдә һөйләшкән, төрлө телдәге; **разноязы́чное населе́ние** төрлө телдә һөйләшкән халыҡ; **разноязы́чные те́ксты** төрлө телдәге текстар

РАЗНУ́ЗДАННОСТЬ *ж* аҙғынлыҡ, боҙоҡлоҡ, йүгәнһеҙлек; **разну́зданность поведе́ния** ҡылыҡтың боҙоҡлоғо

РАЗНУ́ЗДАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **разнузда́ть 2.** *прил.* ауыҙлыҡһыҙ, ауыҙлыҡланмаған; **разну́зданные ло́шади** ауыҙлыҡһыҙ аттар **3.** *прил.*, *перен.* (*распущенный*) аҙғын, боҙоҡ, теҙгенһеҙ, йүгәнһеҙ; **разну́зданный челове́к** йүгәнһеҙ кеше

РАЗНУЗДА́ТЬ *сов.* **1.** *кого* (*о лошади*) ауыҙлығын һалдырыу (алыу) **2.** *кого-что*; *перен.* (*дать полную свободу*) теҙгенен ысҡындырыу, үҙ иркенә ҡуйыу, тыймау

РАЗНУЗДА́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*о лошади*) ауыҙлығы һалыныу **2.** *перен.*, *разг.* (*распуститься*) тыйнаҡһыҙланыу, теҙгендән ысҡыныу, йүгәнһеҙләнеү, бәйел аҙыу

РАЗНУ́ЗДЫВАТЬ *несов. см.* **разнузда́ть**

РАЗНУ́ЗДЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **разнузда́ться 2.** *страд. от* **разну́здывать**

РА́ЗНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*непохожий*) төрлө, башҡа төрлө; **ра́зные дере́вья** төрлө ағастар; **ра́зные лю́ди** башҡа төрлө кешеләр **2.** (*не один и тот же*) төрлө; **в ра́зные сто́роны** төрлө яҡтарға **3.** (*всевозможный*) төрлө-төрлө, һәр (күп) төрлө; **буке́т из ра́зных цвето́в** төрлө-төрлө сәскәләрҙән гөлләмә

РАЗНЮ́ХАТЬ *сов. что*; *разг.* **1.** еҫенән белеү (һиҙеү), еҫкәп табыу; **соба́ка разню́хала след** эт эҙҙе еҫкәп тапты **2.** *без доп.*; *перен.* һиҙеү, белеү, эҙенә төшөү; **разню́хать та́йну** серҙе белеү

РАЗНЮ́ХИВАТЬ *несов. см.* **разню́хать**

РАЗНЯ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** (*разъединить*) айырыу; **разня́ть ру́ки** ҡулдарҙы айырыу **2.** аралау, айырыу; **разня́ть деру́щихся** һуғышҡан кешеләрҙе айырыу

РАЗНЯ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* айырылыу, айырылып сығыу

РАЗО... *приставка*; *урыҫ телендә һуҙҙың тамыры "й" өнөнән, ҡуш тартынҡынан башланһа, йәки һуҙ тамырында "ъ" килгән осраҡта, "раз..." приставкаһының варианты булараҡ ҡулланыла, мәҫ.*, **разойти́сь** таралыу; **разорва́ть** йыртыу; **разобью́** ярам и т.д.

РАЗОБИ́ДЕТЬ *сов. кого*; *разг.* хәтерен ҡалдырыу, ныҡ үпкәләтеү; **разоби́дели ребёнка** баланы ныҡ үпкәләттеләр

РАЗОБИ́ДЕТЬСЯ *сов.*; *разг.* хәтер ҡалыу, ныҡ үпкәләү; **разоби́деться на прия́теля** дуҫ кешегә хәтер ҡалыу

РАЗОБЛАЧА́ТЬ *несов. см.* **разоблачи́ть**

РАЗОБЛАЧА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **разоблачи́ться 2.** *страд. от* **разоблача́ть**

РАЗОБЛАЧЕ́НИЕ *с см.* **разоблачи́ть** – **разоблача́ть**

РАЗОБЛАЧИ́ТЕЛЬ *м* фашлаусы; **разоблачи́тель вра́жеских за́мыслов** дошмандарҙың ниәтен фашлаусы

РАЗОБЛАЧИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое фаш иткес, фаш итә торған, фашлаусы; **разоблачи́тельные све́дения** фаш иткес мәғлүмәттәр

РАЗОБЛАЧИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого*; *церк.* ғибәҙәт кейемен һалдырыу (сисендереү) **2.** *кого*; *шутл.* (*раздеть*) өҫтөн һалдырыу, сисендереү **3.** *кого-что* (*раскрыть, обнаружить*) фашлау, фаш итеү; **разоблачи́ть преда́теля** хыянатсыны фашлау

РАЗОБЛАЧИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** *церк.* ғибәҙәт кейемен һалыу **2.** *шутл.* сисенеү, кейемде һалыу **3.** фашланыу, фаш ителеү, йөҙө асылыу

РАЗОБРА́ТЬ *сов.* **1.** *что* (*взять по частям*) алып бөтөү **2.** *что* (*раскупить*) һатып алып бөтөү, алып бөтөү; **разобра́ть весь това́р** бөтә тауарҙы һатып алып бөтөү **3.** *что* (*привести в*

порядок) рәткә һалыу, тәртипкә килтереү; **разобра́ть ве́щи** әйберҙәрҙе тәртипкә килтереү 4. *что* (*разъединить на части*) һүтеү, боҙоу, ҡутарыу, таратыу, тағатыу; **разобра́ть часы́** сәғәтте һүтеү; **разобра́ть печь** мейес боҙоу 5. *что* (*выяснить, подвергнуть анализу*) тикшереү, асыҡлау, айышына төшөнөү, ҡарау; **разобра́ть вопро́с** мәсьәләне асыҡлау; **разобра́ть де́ло** эште ҡарау; **разобра́ть но́вую поэ́му** яңы поэманы тикшереү 6. *что*; *грам.* тикшереү; **разобра́ть сло́во** һүҙҙе тикшереү; **разобра́ть предложе́ние по частя́м ре́чи** һөйләмде һүҙ төркөмдәре буйынса тикшереү 7. *что* төшөнөү, аңлау, айырыу, белеү, таныу; **разобра́ть по́черк** яҙыуҙы таныу; **тут ничего́ не разберёшь** бында бер нәмә лә аңларлыҡ түгел 8. *кого*; *разг.* (*о сильном чувстве, желании*) солғап алыу, уяныу, тыуыу; **его́ разобрала́ за́висть** унда көнләшеү тойғоһо уянды

РАЗОБРА́ТЬСЯ *сов.* 1. *разг.* (*привести в порядок свои вещи*) рәткә һалып ебәреү, тәртипкә килтереү 2. *в ком-чём, с кем-чем* аңлау, төшөнөү, асыҡлау; **разобра́ться в вопро́се** мәсьәләгә төшөнөү; **разобра́ться в де́ле** эште асыҡлау 3. *разг.* (*построиться*) теҙелеү, урынын табыу; **полк разобра́лся ро́тами** полк роталар буйынса теҙелде

РАЗОБЩА́ТЬ *несов. см.* **разобщи́ть**

РАЗОБЩА́ТЬСЯ *несов. см.* **разобщи́ться**

РАЗОБЩЕ́НИЕ *с см.* **разобщи́ть** — **разобща́ть, разобщи́ться** — **разобща́ться**

РАЗОБЩЁННОСТЬ *ж* айырымлыҡ, тарҡаулыҡ, бәйләнеш булмау; **подво́дит разобщённость** бәйләнеш булмау ҡырын һуға

РАЗОБЩИ́ТЬ *сов. кого-что* 1. (*разъединить*) айырыу, бәйләнеште өҙөү; **разобщи́ть вра́жеские си́лы** дошман көстәрен айырыу 2. *перен.* (*сделать далёкими*) алыҫлаштырыу, ситләштереү; **э́та встре́ча разобщи́ла друзе́й** был осрашыу дуҫтарҙы ситләштерҙе

РАЗОБЩИ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*разъединиться*) айырылыу, икегә айырылыу, өҙөлөү, бүленеү 2. (*перестать общаться*) айырылышыу, бәйләнеш өҙөлөү, алыҫлашыу, ситләшеү

РА́ЗОВЫЙ, -ая, -ое бер (генә) тапҡыр (файҙалана торған), бер тапҡыр файҙаланыу ...ы; **ра́зовый биле́т** бер тапҡыр файҙаланыу билеты; **ра́зовый сбор** бер тапҡыр йыйыу

РАЗОГНА́ТЬ *сов. кого-что* 1. (*заставить разбежаться*) ҡыуыу, таратыу, ҡыуып (таратып) ебәреү; **разогна́ть ста́до** көтөүҙе ҡыуыу; **разогна́ть люде́й с пло́щади** кешеләрҙе майҙандан ҡыуып ебәреү 2. (*развеять*) таратыу, ҡыуыу; **ве́тер разогна́л облака́** ел болоттарҙы таратты 3. (*ликвидировать*) бөтөрөү, ябыу; **разогна́ть организа́цию** ойошманы ябыу 4. *перен.* (*заставить исчезнуть, миновать*) таратыу, ҡыуыу; **разогна́ть тоску́** һағышты таратыу 5. (*довести движение до большой скорости*) ярһытып ҡыуыу, артыҡ шәбәйтеү; **разогна́ть ло́шадь** атты ҡыуыу ♦ **разогна́ть кровь** ҡан таратыу

РАЗОГНА́ТЬСЯ *сов.* бик шәп барыу, тиҙлек арттырыу, йән-фарман барыу; **разогна́ться на велосипе́де** велосипедта йән-фарман барыу

РАЗО́ГНУТЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от* **разогну́ть** 2. *прил.* яҙылған, яҙыҡ, һоноҡ; **разо́гнутая дуга́** яҙыҡ дуға; **разо́гнутая коса́** һоноҡ салғы

РАЗОГНУ́ТЬ *сов. кого-что* төҙәйтеү, турайтыу, яҙыу; **разогну́ть гво́зди** ҡаҙаҡтарҙы төҙәйтеү; **разогну́ть спи́ну** арҡаны яҙыу

РАЗОГНУ́ТЬСЯ *сов.* төҙәйеү, турайыу, яҙылыу

РАЗОГРЕВА́НИЕ *с см.* **разогрева́ть, разогрева́ться**

РАЗОГРЕВА́ТЬ *несов. см.* **разогре́ть**

РАЗОГРЕВА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **разогре́ться** 2. *страд. от* **разогрева́ть**

РАЗОГРЕ́ТЬ *сов. что* 1. йылытыу, әҫетеү; **разогре́ть обе́д** төшкө ашты йылытыу 2. ҡыҙҙырыу; **разогре́ть мото́р** мотор ҡыҙҙырыу

РАЗОГРЕ́ТЬСЯ *сов.* 1. йылыныу, әҫеү; **суп разогре́лся** аш йылынды 2. ҡыҙыу; **маши́на разогре́лась** машина ҡыҙҙы

РАЗОДЕ́ТЫЙ, -ая, -ое *разг.* 1. *прич. от* **разоде́ть** 2. *прил.* ҡупшы (матур) кейенгән, кейенгән-яһанған; **разоде́тые зри́тели** ҡупшы кейенгән тамашасылар

РАЗОДЕ́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* ҡупшы итеп (матур итеп) кейендереү; **разоде́ть ребёнка как ку́клу** баланы ҡурсаҡ кеүек матур итеп кейендереү

РАЗОДЕ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* кейенеү, ҡупшы (матур) итеп кейенеү; **разоде́ться по-пра́здничному** байрамса кейенеү ♦ **разоде́ться в пух и прах** сын яһау итеп кейенеү

РАЗО́ДРАННЫЙ, -ая, -ое *разг.* 1. *прич. от* **разодра́ть** 2. *прил.* йыртылып (өҙөлөп) бөткән; **разо́дранные брю́ки** йыртылып бөткән салбар

РАЗОДРА́ТЬ *сов. что*; *разг.* 1. (*с силой разорвать на части*) йыртҡылап бөтөрөү, өҙгөләп ташлау, өҙгөләү, йыртҡылау; **разодра́ть кни́гу** китапты йыртҡылап ташлау; **орёл разодра́л за́йца** бөркөт ҡуянды өҙгөләп ташланы 2. (*сделать дырку в чём-л.*) йыртыу, тишеү, йыртып (тишеп) сығарыу; **разодра́ть сапо́г** итекте йыртыу

РАЗОДРА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* 1. (*разорваться*) йыртылыу, йыртылып (өҙөлөп) сығыу, йыртылып бөтөү; **руба́шка разодрала́сь** күлдәк йыртылып бөткән 2. (*сильно подраться*) һуғышып китеү, һуғышыу; **два ма́льчика разодрали́сь** ике малай һуғышып китте

РАЗОЗЛЁННЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от* **разозли́ть** 2. *прил.* асыулы, асыуланған; **разозлённый вид** асыулы ҡиәфәт

РАЗОЗЛИ́ТЬ *сов. кого* бик ныҡ асыуландырыу, асыуын ҡабартыу (килтереү); **э́та весть разозли́ла его́** был хәбәр уның асыуын ҡабартты

РАЗОЗЛИ́ТЬСЯ *сов.* бик ныҡ асыуланыу, асыу ҡабарыу

РАЗОЙТИ́СЬ *сов.* **1.** (*уйти в разные места*) таралыу, таралышыу; **го́сти разошли́сь** ҡунаҡтар таралды **2.** (*рассеяться*) таралыу, юғалыу; **ту́чи разошли́сь** болоттар таралды **3.** (*разгладиться*) бөтөү, яҙылыу; **морщи́ны разошли́сь** йыйырсыҡтар яҙылды **4.** (*раствориться, растаять*) ирeү, ирeп бөтөү; **са́хар разошёлся в ча́е** шәкәр сәйҙә ирeп бөттө **5.** *с кем-чем* (*не встретиться в пути*) аймылышыу, аймылыш булыу, осрашмау; **разойти́сь в темноте́** ҡараңғыла аймылыш булыу **6.** бәйләнеште өҙөү, ташлашыу, айырылышыу; **друзья́ разошли́сь** дуҫтар бәйләнеште өҙҙө; **разойти́сь с жено́й** ҡатын менән айырылышыу **7.** (*не совпасть*) тура килмәү, айырылыу; **мне́ния разошли́сь** фекерҙәр тура килмәне **8.** (*разделиться на несколько частей*) айырылыу, тармаҡланыу; **доро́га разошла́сь на две** юл икегә айырылды **9.** (*разъединиться*) айырылып китеү, асылыу, (асылып) китеү; **швы разошли́сь** йөйҙәре киткән; **по́лы пальто́ разошли́сь** пальто сабыуҙары асылып китте **10.** (*оказаться раскупленным*) һатылып (таралып) бөтөү; **кни́ги бы́стро разошли́сь** китаптар тиҙ һатылып бөттө **11.** (*израсходоваться*) тотонолоп бөтөү; **де́ньги разошли́сь** аҡса тотонолоп бөттө **12.** (*распространиться*) таралыу; **весть разошла́сь** хәбәр таралды **13.** көсәйеп (шәбәйеп) китеү; **дождь разошёлся** ямғыр көсәйеп китте **14.** (*приобрести бо́льшую скорость*) шәбәйеп (ҡыҙып, ҡыҙыулап) китеү, шәбәйеү; **ло́шадь разошла́сь** ат ҡыҙыулап китте **15.** *перен.* (*увлечься*) ярһыу, ҡыҙыу, ярһып (ҡыҙып) китеү; **танцо́р разошёлся** бейеүсе ҡыҙып китте

РАЗО́К *м*; *разг.*, *ласк.* *от* **раз**

РА́ЗОМ *нареч.*; *разг.* **1.** (*одновременно*) бер юлы, дәррәү; **подня́ться ра́зом** дәррәү ҡуҙғалыу **2.** (*в один приём*) бер юлы, бер ултырыуҙа; **проче́сть всё ра́зом** бер ултырыуҙа уҡып сығыу **3.** (*сразу, мгновенно*) шунда уҡ, бик тиҙ, күҙ асып йомғансы

РАЗО́МКНУТЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич.* *от* **разомкну́ть** **2.** *прил.*; *воен.* һирәгәйтелгән; **разо́мкнутый строй** һирәгәйтелгән саф

РАЗОМКНУ́ТЬ *сов.* *что* **1.** (*разъединить*) өҙөү, ысҡындырыу, өҙөп (ысҡындырып) ҡуйыу; **разомкну́ть цепь** сылбырҙы өҙөү **2.** (*раздвинуть*) айырыу, асыу; **разомкну́ть воро́та шлю́за** шлюздың ҡапҡаларын асыу; **враг разомкну́л полки́** дошман полктарҙы айырҙы **3.** *воен.* һирәгәйтеү; **разомкну́ть шере́нгу** сафты һирәгәйтеү **4.** асыу (*күҙҙе, ирәнде*); **разомкну́ть ве́ки** күҙ ҡабағын асыу

РАЗОМКНУ́ТЬСЯ *сов.* **1.** өҙөлөү, ысҡыныу; **ру́ки разомкну́лись** ҡулдар ысҡынды **2.** айырылыу, асылыу; **ряды́ разомкну́лись** рәттәр айырылды **3.** *воен.* (*образовать интервалы — о построении*) һирәгәйеү, араланыу **4.** асылыу; **гу́бы разомкну́лись** ирәндәр асылды

РАЗОМЛЕ́ТЬ *сов.*; *разг.* хәлһеҙләнеү, әлһерәү; **разомле́ть от жары́** эҫегә әлһерәү

РАЗОНРА́ВИТЬСЯ *сов.*; *разг.* оҡшамай башлау

РАЗОПРЕВА́ТЬ *несов.* *см.* **разопре́ть**

РАЗОПРЕ́ТЬ *сов.* **1.** бығыу, иҙелеп бешеү; **ка́ша разопре́ла** бутҡа быҡҡан **2.** *прост.* (*сильно вспотеть*) бышлығыу, манма (шыбыр) тир булыу

РАЗО́Р *м*; *разг.* **1.** емереклек, хараба; **круго́м был разо́р и беспоря́док** тирә-яҡта емереклек һәм тәртипһеҙлек ине **2.** (*полное обнищание*) бөлгөнлөк, хәйерселек; **в разо́р разори́ть** хәйерселеккә төшөрөү

РАЗОРА́ТЬСЯ *сов.*; *прост.* **1.** аҡырыныу, ҡысҡырыныу **2.** *на кого* ҡысҡырып әрләшә башлау (әрләү)

РАЗО́РВАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич.* *от* **разорва́ть** **2.** *прил.* йыртылған, йыртыҡ; **разо́рванный чуло́к** йыртыҡ ойоҡ; **разо́рванное письмо́** йыртылған хат **3.** *прил.* өҙөк-өҙөк, бәйләнешһеҙ; **разо́рванные фра́зы** бәйләнешһеҙ һүҙҙәр

РАЗОРВА́ТЬ *сов.* *кого-что* **1.** йыртыу, йыртып ташлау, өҙөү, өҙөп ташлау, йыртҡылап (өҙгөләп) ташлау; **разорва́ть попола́м** уртаға йыртыу; **разорва́ть в кло́чья** киҫәктәргә йыртҡылап ташлау; **разорва́ть цепь** сылбырҙы өҙөү **2.** (*взрывом разнести на части*) шартлатыу; **котёл разорва́ло** *безл.* ҡаҙан шартлаған; **разорва́ть скалу́ динами́том** ҡаяны динамит менән шартлатыу **3.** *перен.* өҙөү, туҡтатыу; **разорва́ть дипломати́ческие отноше́ния** дипломатик мөнәсәбәттәрҙе өҙөү; **разорва́ть догово́р** килешеүҙе өҙөү **4.** (*растерзать*) ботарлау, ботарлап ташлау ♦ **чтоб тебя́ разорва́ло** *прост.*, *бран.* ҡаҙалып (сәсрәп) киткере

РАЗОРВА́ТЬСЯ *сов.* **1.** йыртылыу, йыртылып китеү; **карма́н разорва́лся** кеҫә йыртылды **2.** (*разделиться на части*) шартлау, ярылыу; **снаря́д разорва́лся** снаряд шартланы **3.** өҙөлөү, өҙөлөп китеү; **верёвка разорвала́сь** бау өҙөлдө **4.** *перен.* (*прекратиться*) өҙөлөү, туҡтау; **дру́жба разорвала́сь** дуҫлыҡ өҙөлдө ♦ **разорва́ться на ча́сти** ныҡ өҙгөләнеү; **хоть разорви́сь!** шартлаһаң да!

РАЗОРЕ́НИЕ *с* *см.* **разори́ть**, **разори́ться**

РАЗОРИ́ТЕЛЬ *м* и **РАЗОРИ́ТЕЛЬНИЦА** *ж* бөлдөрөүсе, талаусы, бөлгөнлөккә төшөрөүсе

РАЗОРИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое бөлдөргөс, бөлдөрә торған; **разори́тельные тра́ты** бөлдөргөс сығымдар

РАЗОРИ́ТЬ *сов.* *кого-что* **1.** (*довести до нищеты*) бөлдөрөү, бөлгөнлөккә (хәйерселеккә) төшөрөү; **разори́ть дере́вню** ауылды бөлгөнлөккә төшөрөү **2.** (*разрушить*) емереү, ҡыйратыу, туҙҙырыу; **разори́ть пти́чье гнездо́** ҡош ояһын туҙҙырыу

РАЗОРИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** бөлөү, бөлгөнлөккә (хәйерселеккә) төшөү, мөлкәтһеҙ ҡалыу; **предпринима́тель разори́лся** эшҡыуар бөлдө **2.** *разг.* (аҡса) тотоноу; **разори́ться на сто рубле́й** йөҙ һум тотоноу

РАЗОРУЖА́ТЬ *несов. см.* **разоружи́ть**

РАЗОРУЖА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **разоружи́ться** **2.** *страд. от* **разоружа́ть**

РАЗОРУЖЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **разоружи́ть** — **разоружа́ть, разоружи́ться** — **разоружа́ться**; **разоруже́ние а́рмии проти́вника** дошман ғәскәрен ҡоралһыҙландырыу **2.** ҡоралһыҙланыу; **всео́бщее и по́лное разоруже́ние** дөйөм һәм тулы ҡоралһыҙланыу; **борьба́ за разоруже́ние** ҡоралһыҙланыу өсөн көрәш

РАЗОРУЖИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** *прям., перен.* ҡоралһыҙландырыу; **разоружи́ть ро́ту** ротаны ҡоралһыҙландырыу; **иде́йно разоружи́ть** идея яғынан ҡоралһыҙландырыу **2.** (*лишить средств вооружения — о военных укреплениях, судах и т.п.*) ҡоралдарҙы алыу; **разоружи́ть кре́пость** нығытманан ҡоралдарҙы алыу **3.** *мор.* ҡорамалдарын алыу (*судноның*)

РАЗОРУЖИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** *прям., перен.* ҡоралһыҙланыу, ҡорал ташлау; **враг разоружи́лся** дошман ҡорал ташланы; **иде́йно разоружи́ться** идея яғынан ҡоралһыҙланыу **2.** орудиеларҙы (ҡоралды) алыу; **кре́пость разоружи́лась** нығытманан орудиелар алынды

РАЗОРЯ́ТЬ *несов. см.* **разори́ть**

РАЗОРЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **разори́ться** **2.** *страд. от* **разоря́ть**

РАЗОСЛА́ТЬ *сов. кого-что* **1.** таратыу, төрлө яҡҡа ебәреү; **разосла́ть пи́сьма** төрлө яҡҡа хаттар ебәреү; **разосла́ть пригласи́тельные биле́ты** саҡырыу билеттары таратыу **2.** (*отправить всех или всё*) ебәреү, ебәреп бөтөрөү; **разосла́ть всех курье́ров** курьерҙарҙың бөтәһен дә ебәреү

РАЗОСПА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* бик ҡаты һәм оҙаҡ йоҡлау

РАЗОСТЛА́ТЬ *сов. что* **1.** түшәү, йәйеү; **разостла́ть ска́терть** ашъяулыҡ йәйеү; **разостла́ть пала́с** балаҫ түшәү **2.** (*разложить тонким слоем по поверхности*) таратып йәйеү, йәйеп һалыу **3.** *перен.* һуҙыу, таратыу; **разостла́ть траву́ для су́шки** үләнде киптерергә таратыу

РАЗОСТЛА́ТЬСЯ *сов.* йәйелеү, түшәлеү; **тума́н разостла́лся по земле́** томан ер өҫтөнә түшәлгән

РАЗОТКА́ТЬ *сов. что*; *текст.* биҙәклән (нағышлап) туҡыу

РАЗОТКРОВЕ́ННИЧАТЬСЯ *сов.*; *разг.* сер сисеү, асыҡтан-асыҡ (туранан-тура) һөйләп биреү

РАЗО́ХАТЬСЯ *сов.*; *разг.* ахылдарға тотоноу, ахылдығы сығыу

РАЗОХО́ТИТЬ *сов. кого*; *разг.* дәртләндереү, елкендереү, теләк уятыу

РАЗОХО́ТИТЬСЯ *сов.*; *разг.* дәртләнеп (елкенеп) китеү, теләк уяныу, ҡыҙығып (әүәҫләнеп) китеү

РАЗОЧАРОВА́НИЕ *с* **1.** (*чувство неудовлетворённости*) күңел ҡайтыу (һүрелеү), төңөлөү, ҡәнәғәтһеҙлек; **глубо́кое разочарова́ние** тәрән ҡәнәғәтһеҙлек **2.** (*потеря веры в кого-что-л.*) ышаныс бөтөү (юғалыу), өмөт өҙөлөү; **разочарова́ние в дру́ге** дуҫҡа ышаныс бөтөү; **разочарова́ние в жи́зни** тормоштан өмөт өҙөлөү

РАЗОЧАРО́ВАННОСТЬ *ж* өмөтһөҙлөк, ҡәнәғәтһеҙлек, төңөлгәнлек; **разочаро́ванность в бу́дущем** киләсәккә өмөтһөҙлөк

РАЗОЧАРО́ВАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **разочарова́ть** **2.** *прил.* хыялы юҡҡа сыҡҡан, ышанысы юғалған, өмөтө өҙөлгән; **разочаро́ванный челове́к** ышанысы юғалған кеше

РАЗОЧАРОВА́ТЬ *сов. кого-что* күңелен ҡайтарыу, өмөтөн өҙөү, ышанысын бөтөрөү (юғалтыу); **разочарова́ть друзе́й** дуҫтарҙың күңелен ҡайтарыу

РАЗОЧАРОВА́ТЬСЯ *сов.* күңел ҡайтыу (һүрелеү), өмөт өҙөлөү, ышаныс бөтөү (юғалыу); **разочарова́ться в бли́зких** яҡындарға ышаныс юғалыу

РАЗОЧАРО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **разочарова́ть**

РАЗОЧАРО́ВЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **разочарова́ться** **2.** *страд. от* **разочаро́вывать**

РАЗРАБА́ТЫВАТЬ *несов.* **1.** *см.* **разрабо́тать** **2.** табыу, (эшләп) сығарыу; **разраба́тывать известня́к** эзбиз сығарыу

РАЗРАБА́ТЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **разрабо́таться** **2.** *страд. от* **разраба́тывать**

РАЗРАБО́ТАТЬ *сов. что* **1.** эшкәртеү, эшкәртеү, эҙерләү; **разрабо́тать зе́млю** ерҙе эшкәртеү **2.** камиллаштырыу, яҡшыртыу; **разрабо́тать го́лос** тауышты яҡшыртыу **3.** тикшереү, эҙерләү, ентекләп эшләү; **разрабо́тать вопро́с** һорауҙы ентекләп эҙерләү **4.** *горн.* сығарып (эшкәртеп) алып бөтөрөү; **рудни́к по́лностью разрабо́тан** рудник тулыһынса эшкәртеп бөтөрөлгән

РАЗРАБО́ТАТЬСЯ *сов.* эшкәртелеү, эҙерләнеү

РАЗРАБО́ТКА *ж* **1.** *см.* **разрабо́тать** — **разраба́тывать**; **разрабо́тка ле́са** урман эҙерләү; **разрабо́тка земли́** ер эшкәртеү **2.** *обычно мн.* **разрабо́тки** (*соображения, расчёты*) эштәр, иҫәпләүҙәр, асыштар **3.** сығарыу, табыу, сығарыу (эшкәртеү) юлы (ысулы); **разрабо́тка то́рфа** торф сығарыу; **откры́тая разрабо́тка** асыҡ юл менән сығарыу ысулы **4.** *мн.* **разрабо́тки** (*место добычи полезных ископаемых*) сығарған урын; **торфяны́е разрабо́тки** торф сығарған урын

РАЗРА́ВНИВАТЬ *несов. см.* **разровня́ть**

РАЗРА́ВНИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **разра́внивать**

РАЗРАЖА́ТЬСЯ *несов. см.* **разрази́ться**

РАЗРАЗИ́ТЬ: разрази́ гром йәшен атһын; **пусть разрази́т бог** хоҙай һуҡһын

РАЗРАЗИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*проявиться сразу с большой силой — о грозе, буре и т.п.*) ҡубыу, сығыу, башланыу; **бу́ря разрази́лась** дауыл ҡупты **2.** (*внезапно произойти — о горе, беде и т.п.*) килеп сығыу, башҡа төшөү; **разрази́лась беда́** бәлә килеп сыҡты **3.** *чем*; *перен.* башлау; **разрази́ться сме́хом** һын ҡатып көлә башлау; **разрази́ться прокля́тиями** ҡарғай башлау

РАЗРАСТА́НИЕ *с см.* **разраста́ться**; **разраста́ние со́рных трав** ҡый үләндәренең баҫып үҫеп китеүе

РАЗРАСТА́ТЬСЯ *несов. см.* **разрасти́сь**

РАЗРАСТИ́СЬ *сов.* **1.** үҫеп китеү, үргенләү, япрайыу; **кусты́ разросли́сь** ҡыуаҡтар үргенләгән **2.** үҫеп (ҙурайып) китеү, ишәйеү, күбәйеү; **го́род разро́сся** ҡала үҫеп киткән; **семе́йство разросло́сь** ғаилә ишәйгән

РАЗРАЩЕ́НИЕ *с* артыҡ үҫеш; **разраще́ние поли́пов** шештәрҙең артыҡ үҫеше

РАЗРЕВЕ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* **1.** һыҙғыра (геүләй) башлау; **гудо́к разреве́лся** гудок геүләй башланы **2.** үкереп илай башлау; **ребёнок разреве́лся** бала үкереп илай башланы

РАЗРЕДИ́ТЬ *сов. что* **1.** һирәкләү, һирәгәйтеү, аралау; **разреди́ть кусты́** ҡыуаҡтарҙы һирәгәйтеү **2.** шыйыҡлау, һирәкләү, шыйығайтыу; **разреди́ть во́здух** һауаны шыйығайтыу

РАЗРЕДИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** һирәгәйеү, һирәкләнеү, араланыу **2.** (*стать менее насыщенным*) шыйыҡланыу, шыйығайыу, һирәкләнеү; **тума́н разреди́лся** томан шыйығайҙы

РАЗРЕЖА́ТЬ *несов. см.* **разреди́ть**

РАЗРЕЖА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **разреди́ться** **2.** *страд. от* **разрежа́ть**

РАЗРЕЖЁННОСТЬ *ж* һирәклек, шыйыҡлыҡ; **разрежённость га́за** газдың шыйыҡлығы

РАЗРЕЖЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **разреди́ть** **2.** *прил.* һирәк, һирәкләнгән; **разрежённые всхо́ды** һирәк шытым **3.** *прил.* шыйығайтылған, көпшәк; **разрежённый во́здух** шыйығайтылған һауа

РАЗРЕ́З *м* **1.** *см.* **разре́зать — разреза́ть**; **разре́з шку́рок** тиреләрҙе ҡырҡҡылау **2.** йырыҡ, уйым; **разре́з пла́тья** күлдәктең йырығы **3.** (*сечение*) киҫелеш, киҫем; **вертика́льный разре́з возвы́шенности** ҡалҡыулыҡтың вертикаль киҫелеше; **продо́льный разре́з** буй киҫелеш **4.** *горн.* разрез (*файҙалы ҡаҙылмаларҙы сығара торған урын*) ♦ **в разре́зе** *чего* күҙлегенән сығып, сығып, яҡтан ҡарағанда, ҡараштан сығып; **разре́з глаз** күҙ уйымы

РАЗРЕЗА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое *спец.* ҡырҡа торған, ҡырҡҡыс; **разреза́льный нож** ҡырҡҡыс бысаҡ

РАЗРЕ́ЗАТЬ *сов. что* **1.** турау, киҫеү, ҡырҡыу, телеү, тураҡлау, киҫкеләү, телгеләү; **разре́зать хлеб** икмәк телеү; **разре́зать но́жницами** ҡайсы менән ҡырҡҡылау **2.** (һыуҙы) ярыу, ярып барыу (*суднолар тураһында*) **3.** *мед.* ярыу, ярып ебәреү, ҡырҡыу; **разре́зать нары́в** шеште ярыу **4.** *прост.* ҡырҡыу, ҡырҡып ебәреү; **разре́зать па́льчик** бармаҡты ҡырҡып ебәреү **5.** икегә айырыу (бүлеү), уртаға бүлеү; **река́ разре́зала го́род** йылға ҡаланы икегә бүлгән

РАЗРЕЗА́ТЬ *несов. см.* **разре́зать**

РАЗРЕ́ЗАТЬСЯ *сов.* туралыу, киҫелеү, ҡырҡылыу, теленеү, тураҡланыу, киҫкеләнеү, телгеләнеү

РАЗРЕЗА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **разре́заться** **2.** *страд. от* **разреза́ть**

РАЗРЕЗНО́Й, -ая, -ое **1.** ҡырҡыу (ярыу) ...ы, ҡырҡа (яра) торған, ҡырҡҡыс; **разрезно́й стано́к** ҡырҡыу станогы **2.** йырыҡлы, йырылған, уйымлы, уйылған; **разрезна́я ю́бка** йырыҡлы итәк

РАЗРЕ́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **разре́зать**

РАЗРЕ́ЗЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **разре́заться** **2.** *страд. от* **разре́зывать**

РАЗРЕКЛАМИ́РОВАТЬ *сов. кого-что*; *разг.* бик ныҡ (киң) рекламалау, артыҡ маҡтау; **разреклами́ровать това́р** тауарҙы бик киң рекламалау

РАЗРЕША́ТЬ *несов. см.* **разреши́ть**

РАЗРЕША́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **разреши́ться** **2.** *безл.* рөхсәт ителә; **кури́ть не разреша́ется** тартырға рөхсәт ителмәй **3.** *страд. от* **разреша́ть**

РАЗРЕШЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **разреши́ть** 1, 2 — **разреша́ть, разреши́ться** 1 — **разреша́ться**; **разреше́ние противоре́чий** ҡаршылыҡтарҙы хәл итеү **2.** рөхсәт; **дава́ть разреше́ние** рөхсәт биреү; **получи́ть разреше́ние** рөхсәт алыу **3.** (*документ*) рөхсәтнамә, рөхсәт ҡағыҙы; **разреше́ние на строи́тельство** төҙөлөшкә рөхсәт ҡағыҙы **4.** (*результат*) һығымта, нәтижә **5.** (*решение, воплощение*) теүәлләнеү, хәл ителеш, сағылыш ♦ **с ва́шего разреше́ния** рөхсәт итһәгеҙ, һеҙҙең рөхсәтегеҙ менән, һеҙ ҡаршы килмәһәгеҙ

РАЗРЕШИ́МЫЙ, -ая, -ое хәл итерлек, сисә алырлыҡ; **разреши́мый вопро́с** хәл итерлек мәсьәлә

РАЗРЕШИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое *книжн.* рөхсәт ...ы, рөхсәт итеү ...ы; **разреши́тельные докуме́нты** рөхсәт документтары

РАЗРЕШИ́ТЬ *сов. что* **1.** рөхсәт итеү (биреү); **разреши́ть вы́езд из го́рода** ҡаланан сығырға рөхсәт итеү; **разреши́ть гуля́ть** йөрөргә рөхсәт итеү; **разреши́ть кни́гу к печа́ти** китап баҫтырырға рөхсәт биреү **2.** хәл итеү, сисеү, асыҡлау, тикшереп сисеү; **разреши́ть нау́чный вопро́с** фәнни мәсьәләне хәл итеү; **разреши́ть пробле́му** проблеманы хәл итеү **3.** *повел. с неопр.* **разреши́(те)** рөхсәт ит(егеҙ), рөхсәтме ♦ **разреши́ть сомне́ния** шик-шөбһәләрҙе юҡҡа сығарыу, асыҡлыҡ индереү

РАЗРЕШИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** хәл ителеү, сиселеү, асыҡланыу; **вопро́с разреши́лся** мәсьәлә асыҡланды; **зага́дка разреши́лась** йомаҡ сиселде **2.** хәл ителеү, бөтөү, тамамланыу, теүәлләнеү; **де́ло разреши́лось** эш тамамланды; **схва́тка разреши́лась** алыш бөттө **3.** *кем* и *без доп.*; *уст.* тыуҙырыу, ҡотолоу, бала табыу; **разреши́ться дво́йней** игеҙәк бала табыу; **благополу́чно разреши́ться** имен-аман тыуҙырыу

РАЗРИСОВА́ТЬ *сов. кого-что* **1.** биҙәү, биҙәкләү, һырлау, һүрәт төшөрөп (биҙәкләп) бөтөрөү; **разрисова́ть сте́ны** стеналарға һүрәт төшөрөп бөтөү; **разрисова́ть цвета́ми** сәскәләр менән биҙәкләү **2.** *перен.*, *разг.* һөйләп биреү, арттырып һөйләү, тасуирлау (*насар йәки яҡшы яҡтарҙы*); **разрисова́ть встре́чу** осрашыу тураһында һөйләп биреү

РАЗРИСОВА́ТЬСЯ *сов.* биҙәлеү, һырланыу, һүрәт (биҙәк) менән ҡапланыу; **стёкла разрисова́лись сне́жными узо́рами** быяла ҡар биҙәктәре менән ҡапланды

РАЗРИСО́ВКА *ж см.* **разрисова́ть** – **разрисо́вывать**; **разрисо́вка стен** стеналар биҙәкләү

РАЗРИСО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **разрисова́ть**

РАЗРОВНЯ́ТЬ *сов. что* тигеҙләү, тигеҙләп сығыу; **разровня́ть зе́млю** ерҙе тигеҙләп сығыу

РАЗРОДИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* (баланан) ҡотолоу, бушаныу

РАЗРО́ЗНЕННОСТЬ *ж* тарҡаулыҡ; **разро́зненность рабо́чих** эшселәрҙең тарҡаулығы

РАЗРО́ЗНЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **разро́знить** **2.** *прил.* кәм, ишһеҙ, тулы булмаған; **разро́зненное бельё** ишһеҙ эс кейеме **3.** *прил.* айырым (*төрлө киҫәктәрҙән торған*); **разро́зненные тома́ собра́ния сочине́ний** әҫәрҙәрҙең айырым томдары **4.** *прил.* тарҡау, тарау, берҙәм булмаған, айырым-айырым; **разро́зненная гру́ппа** тарҡау төркөм; **разро́зненные отря́ды** айырым-айырым отрядтар

РАЗРО́ЗНИТЬ *сов. что* (ишенән) айырыу, ишһеҙләндереү; **разро́знить компле́кт журна́лов** журналдарҙы комплекттан айырыу

РАЗРО́ЗНИТЬСЯ *сов.* ишһеҙләнеү, комплекты боҙолоу, айырылыу; **серви́з разро́знился** сервиз ишһеҙләнде

РАЗРУ́Б *м см.* **разруби́ть** – **разруба́ть**; **разру́б мя́са** ит сабыу

РАЗРУБА́ТЬ *несов. см.* **разруби́ть**

РАЗРУБИ́ТЬ *сов. что* сабыу, сапҡылап ваҡлау, тураҡлау, ҡырҡыу, киҫеү; **разруби́ть поле́но** утын ағасын ҡырҡыу; **разруби́ть ту́шу** түшкәне сабыу

РАЗРУГА́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* **1.** әрләү, тиргәү, һүгеү, битәрләү; **разруга́ть за опозда́ние** һуңлаған өсөн тиргәү **2.** ныҡ тәнҡитләү, тиргәп ташлау; **разруга́ть но́вую кни́гу** яңы китапты ныҡ тәнҡитләү

РАЗРУГА́ТЬСЯ *сов. с кем*; *разг.* ҡысҡырышып әрләшеү, ирешеп (әрләшеп) китеү; **разруга́ться с наёмными рабо́чими** ялланған эшселәр менән ҡысҡырышып әрләшеү

РАЗРУМЯ́НИВАТЬ *несов. см.* **разрумя́нить**

РАЗРУМЯ́НИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **разрумя́ниться** **2.** *страд. от* **разрумя́нивать**

РАЗРУМЯ́НИТЬ *сов. кого-что* ҡыҙартыу, алһыуландырыу, һандал һөртөү; **разрумя́нить щёки** бит остарын ҡыҙартыу

РАЗРУМЯ́НИТЬСЯ *сов.* алһыуланыу, ҡыҙарыу, һандал һөртөнөү; **лицо́ разрумя́нилось** йөҙө алһыуланды

РАЗРУ́ХА *ж* емереклек, бөлгөнлөк; **экономи́ческая разру́ха** иҡтисади бөлгөнлөк; **вы́йти из разру́хи** емереклектән сығыу

РАЗРУША́ТЬ *несов. см.* **разру́шить**

РАЗРУША́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **разру́шиться** **2.** *страд. от* **разруша́ть**

РАЗРУШЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **разру́шить** – **разруша́ть**, **разру́шиться** – **разруша́ться**; **разруше́ние кре́пости** ҡәлғәнең емерелеүе; **разруше́ние за́мыслов врага́** дошмандың ниәтен юҡҡа сығарыу; **разруше́ние органи́зма** организмдың тарҡалыуы **2.** емереклек, хараба, ҡыйралыш; **большо́е разруше́ние** ҙур ҡыйралыш; **разруше́ния от землетрясе́ния** ер тетрәү емереклектәре

РАЗРУШИ́ТЕЛЬ *м* емереүсе, ҡаҡшатыусы, юҡҡа сығарыусы, тарҡатыусы; **разруши́тели здоро́вья** сәләмәтлекте ҡаҡшатыусылар

РАЗРУШИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое емергес, һәләкәтле, афәтле; **разруши́тельная си́ла** емергес көс; **разруши́тельный урага́н** һәләкәтле дауыл

РАЗРУ́ШИТЬ *сов. что* **1.** емереү, ҡыйратыу, ватыу; **разру́шить постро́йку** ҡоролманы ҡыйратыу **2.** *перен.* емереү, тарҡатыу; **разру́шить хозя́йство** хужалыҡты тарҡатыу **3.** *перен.* бөтөрөү, ҡаҡшатыу; **разру́шить здоро́вье** һаулыҡты бөтөрөү **4.** *перен.* боҙоу, юҡҡа сығарыу; **разру́шить пла́ны** пландарҙы юҡҡа сығарыу

РАЗРУ́ШИТЬСЯ *сов.* **1.** емерелеү, ҡыйрау, ҡыйралыу; **го́род разру́шился** ҡала ҡыйралды **2.** *перен.* тарҡалыу; **семья́ разру́шилась** ғаилә тарҡалды **3.** *перен.* бөтөү, ҡаҡшау; **здоро́вье разру́шилось** һаулыҡ ҡаҡшаны **4.** *перен.* боҙолоу, юҡҡа сығыу; **наде́жды разру́шились** өмөттәр юҡҡа сыҡты

РАЗРЫ́В *м* **1.** *см.* **разорва́ть** 1, 2, 3 – **разрыва́ть** I, **разорва́ться** 1, 2, 4 – **разрыва́ться** I; **разры́в дипломати́ческих отноше́ний** дипломатик мөнәсәбәттәрҙе өҙөү; **разры́в пря́жи** ептең өҙөлөүе; **разры́в грана́ты** граната шартлауы **2.** өҙөк, өҙөлөү, өҙөлгән урын; **найти́ разры́в про́вода** сымдың өҙөлгән урынын табыу; **разры́в ли́нии фро́нта** фронт һыҙығының өҙөлөү араһы **3.** *перен.* айырма, тура килмәгәнлек; **разры́в**

ме́жду спро́сом и предложе́нием талап менән тәҡдим айырмаһы

РАЗРЫВА́ТЬ I *несов. см.* **разорва́ть**

РАЗРЫВА́ТЬ II *несов. см.* **разры́ть**

РАЗРЫВА́ТЬСЯ I *несов.* **1.** *см.* **разорва́ться** **2.** *страд. от* **разрыва́ть** I ♦ **душа́ (се́рдце) разрыва́ется** йөрәк өҙгөләнә (телгеләнә); **разрыва́ться на ча́сти** ҡырҡҡа ярылырҙай булыу

РАЗРЫВА́ТЬСЯ II *несов. страд. от* **разрыва́ть** II

РАЗРЫВНО́Й, -ая, -ое шартлағыс; **разрывно́й заря́д** шартлағыс заряд; **разрывна́я пу́ля** шартлағыс пуля

РАЗРЫДА́ТЬСЯ *сов.* үкһеп (үкереп) илап ебәреү, аҡырып (ҡысҡырып) илай башлау; **разрыда́ться от бо́ли** ауыртыуҙан үкһеп илап ебәреү

РАЗРЫ́ТЬ *сов. что* **1.** ҡаҙыу, ҡаҙып ташлау (бөтөрөү); **разры́ть зе́млю** ерҙе ҡаҙып ташлау; **разры́ть я́му** соҡор ҡаҙыу **2.** *разг.* аҡтарыу, аҡтарып (туҙҙырып) ташлау; **разры́ть все бума́ги** бөтә ҡағыҙҙарҙы аҡтарып ташлау

РАЗРЫХЛЕ́НИЕ *с см.* **разрыхли́ть** — **разрыхля́ть, разрыхли́ться** — **разрыхля́ться**; **разрыхле́ние по́чвы** тупраҡты йомшартыу

РАЗРЫХЛЁННЫЙ, -ая, -ое *прич. от* **разрыхли́ть**

РАЗРЫХЛЕ́ТЬ *сов.*; *разг.* **1.** көпшәкләнеү, йомшарыу, кәүшәк булыу; **снег разрыхле́л** ҡар көпшәкләнде **2.** (*о человеке*) былҡыланыу, былҡы булыу, йомшаҡ (бушаҡ) тәнлегә әйләнеү, кәүшәкләнеү

РАЗРЫХЛИ́ТЕЛЬ *м* йомшартҡыс; **разрыхли́тель по́чвы** тупраҡ йомшартҡыс

РАЗРЫХЛИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое йомшартҡыс, йомшарта торған; **разрыхли́тельный агрега́т** йомшарта торған яйланма

РАЗРЫХЛИ́ТЬ *сов. что* йомшартыу, көпшәкләндереү, кәүшәк итеү; **разрыхли́ть зе́млю** ерҙе йомшартыу; **разрыхли́ть снег** ҡарҙы көпшәкләндереү

РАЗРЫХЛИ́ТЬСЯ *сов.* көпшәкләнеү, йомшарыу, кәүшәкләнеү, йомшарып (йөнтәҫләнеп, өбөрөһө сығып) күпереү; **волокно́ разрыхли́лось** сүс йомшарып күпергән

РАЗРЫХЛЯ́ТЬ *несов. см.* **разрыхли́ть**

РАЗРЫХЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **разрыхли́ться** **2.** *страд. от* **разрыхля́ть**

РАЗРЯ́Д I *м* **1.** төркөм, ҡатлам, төр, рәт; **зачи́слить в разря́д передовико́в** алдынғылар төркөмөнә индереү **2.** (*степень квалификации*) разряд; **вы́сший разря́д** юғары разряд; **но́рма разря́да** разряд нормаһы **3.** *мат.* разряд; **разря́д чи́сел** һандар разряды; **ци́фра пе́рвого разря́да** беренсе разряд һаны

РАЗРЯ́Д II *м см.* **разряди́ть** II — **разряжа́ть** II, **разряди́ться** II 1, 2 — **разряжа́ться** II; **разря́д ружья́** мылтыҡтың зарядһыҙланыуы; **разря́д батаре́и** батареяның заряды бөтөү

РАЗРЯДИ́ТЬ I *сов. кого-что*; *разг.* өҫтө-башын матурлау, ҡупшы итеп кейендереү, яһандырыу

РАЗРЯДИ́ТЬ II *сов. что* **1.** яһағын алыу; **разряди́ть ружьё** мылтыҡтың яһағын алыу **2.** *физ.* зарядһыҙлау, зарядын бөтөрөү, бушатыу; **разряди́ть аккумуля́тор** аккумуляторҙы зарядһыҙлау **3.** *перен.* йомшартыу, кәметеү, бөтөрөү; **разряди́ть междунаро́дную обстано́вку** халыҡ-ара хәлде йомшартыу

РАЗРЯДИ́ТЬСЯ I *сов*; *разг.* бик ҡупшы кейенеү, кейенеү-яһаныу

РАЗРЯДИ́ТЬСЯ II *сов.* **1.** яһағы алыныу **2.** *физ.* зарядһыҙланыу; **конденса́тор разряди́лся** конденсатор зарядһыҙланды **3.** *перен.* йомшарыу, юҡҡа сығыу, бөтөү; **обстано́вка разряди́лась** хәл йомшарҙы

РАЗРЯ́ДКА *ж* **1.** *разг. см.* **разряди́ть** II — **разряжа́ть** II, **разряди́ться** II — **разряжа́ться**; **разря́дка ружья́** мылтыҡтың яһағын алыу; **разря́дка аккумуля́тора** аккумуляторҙың зарядһыҙланыуы; **разря́дка не́рвной напряжённости** нервы көсөргәнешлегенең кәмеүе **2.** *полигр.* разрядка, хәрефтәрҙе һирәкләү (һирәк итеү); **вы́делить разря́дкой** хәрефтәрҙе һирәк итеп айырыу

РАЗРЯ́ДНИК I *м*; *физ.* зарядһыҙландырғыс; **искрово́й разря́дник** осҡонло зарядһыҙландырғыс

РАЗРЯ́ДНИК II *м*; *разг.* (*спортсмен*) разрядсы; **увеличе́ние числа́ разря́дников** разрядсылар һаны артыу

РАЗРЯ́ДНЫЙ, -ая, -ое **1.** разряд ...ы; **разря́дные но́рмы** разряд нормалары **2.** *спорт.* разрядсы(лар) ...ы; **разря́дные гру́ппы** разрядсылар төркөмө

РАЗРЯЖА́ТЬ I *несов. см.* **разряди́ть** I

РАЗРЯЖА́ТЬ II *несов. см.* **разряди́ть** II

РАЗРЯЖА́ТЬСЯ I *несов.* **1.** *см.* **разряди́ться** I; **2.** *страд. от* **разряжа́ть** I

РАЗРЯЖА́ТЬСЯ II *несов.* **1.** *см.* **разряди́ться** II; **2.** *страд. от* **разряжа́ть** II

РАЗРЯ́ЖЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **разряди́ть** I; **2.** *прил.* ҡупшы кейенгән, кейенеп-яһанған; **разря́женные де́вушки** кейенеп-яһанған ҡыҙҙар

РАЗУБЕДИ́ТЬ *сов. кого-что, в чём* дүндереү, ҡайтауыллатыу; **разубеди́ть его́ тру́дно** уны дүндереү ауыр

РАЗУБЕДИ́ТЬСЯ *сов. в чём* дүнеү, ҡайтауыллау, ҡайтыу; **разубеди́ться в свои́х вы́водах** һығымталарыңдан дүнеү

РАЗУБЕЖДА́ТЬ *несов. см.* **разубеди́ть**

РАЗУБЕЖДА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **разубеди́ться** **2.** *страд. от* **разубежда́ть**

РАЗУВА́ТЬ *несов. см.* **разу́ть**

РАЗУВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **разу́ться** **2.** *страд. от* **разува́ть**

РАЗУВЕ́РИТЬ *сов. кого-что* уйынан дүндереү, ҡайтауыллатыу, ышанысын юғалтыу (бөтөрөү)

РАЗУВЕ́РИТЬСЯ *сов. в ком-чём* уйҙан (фекерҙән) дүнеү, ышаныс юғалтыу (бөтөү)

РАЗУВЕРЯ́ТЬ *несов. см.* **разуве́рить**

РАЗУВЕРЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **разуве́риться** **2.** *страд. от* **разуверя́ть**

РАЗУДА́ЛЫЙ, -ая, -ое *трад.-поэт.* бик булдыҡлы, ҡыйыу, етеҙ, үткер, сос; **разуда́лый мо́лодец** бик булдыҡлы егет

РАЗУЗНАВА́ТЬ *несов. см.* **разузна́ть**

РАЗУЗНА́ТЬ *сов. что, о ком-чём; разг.* һорашып (тикшереп, төпсөнөп, соҡсоноп) белешеү (белеү), мәғлүмәт алыу; **разузна́ть о новостя́х** яңылыҡтар тураһында һорашып белеү

РАЗУКРА́СИТЬ *сов. кого-что; разг.* биҙәү, биҙәкләү, сыбарлап (биҙәп) бөтөрөү; **моро́з разукра́сил стёкла** һыуыҡ тәҙрәләрҙе биҙәкләгән; **разукра́сить дом** өйҙө биҙәү

РАЗУКРА́СИТЬСЯ *сов.; разг.* биҙәлеү, матурланыу, сыбарланып (биҙәлеп) бөтөү

РАЗУКРА́ШИВАТЬ *несов. см.* **разукра́сить**

РАЗУКРА́ШИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **разукра́ситься** **2.** *страд. от* **разукра́шивать**

РАЗУКРУПНЕ́НИЕ *с см.* **разукрупни́ть — разукрупня́ть, разукрупни́ться — разукрупня́ться; разукрупне́ние совхо́зов** совхоздарҙы бүлеү

РАЗУКРУПНИ́ТЬ *сов. что* ваҡландырыу, бүлгеләү, бүлеү; **разукрупни́ть о́бласть** өлкәне бүлгеләү; **разукрупни́ть трест** тресты бүлеү

РАЗУКРУПНИ́ТЬСЯ *сов.* ваҡланыу, ваҡайыу, бүленеү; **брига́ды разукрупни́лись** бригадалар бүленде

РАЗУКРУПНЯ́ТЬ *несов. см.* **разукрупни́ть**

РАЗУКРУПНЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **разукрупни́ться** **2.** *страд. от* **разукрупня́ть**

РА́ЗУМ *м* аҡыл, аң, зиһен ♦ **ум за ра́зум зашёл (захо́дит)** *у кого* башы эшләмәү, зиһене таралыу **учи́ть уму́-ра́зуму** *см.* **ум**

РАЗУМЕ́НИЕ *с; уст.* **1.** (*понимание*) төшөнөү, аңлау; **досту́пное разуме́ние** аңлау мөмкин **2.** *разг.* (*мнение*) аңлау (төшөнөү) ҡеүәһе; **по разуме́нию** аңлауынса, уйынса

РАЗУМЕ́ТЬ *несов.* **1.** *что; уст.* аңлау, төшөнөү, фәһемләү, асылына төшөнөү; **разуме́ть де́ло** эштең асылына төшөнөү **2.** (*подразумевать*) күҙ уңында тотоу, әйтергә теләү, әйтеп ҡалдырыу

РАЗУМЕ́ТЬСЯ *несов.* **1.** (*подразумеваться*) аңлашылыу, күҙ уңында тотолоу; **само́ собо́й разуме́ется** үҙенән-үҙе аңлашыла **2.** *в 3 л. ед. ч. наст. вр.* **разуме́ется** *в знач. вводн. сл.* әлбиттә, билдәле, аңлашыла

РАЗУ́МНИК *м* и **РАЗУ́МНИЦА** *ж; разг.* аҡыллы, зирәк (*кеберәк балаларға ҡарата*)

РАЗУ́МНОСТЬ *ж* аҡыллылыҡ, фәһемлелек; **разу́мность реше́ния** ҡарарҙың аҡыллылығы

РАЗУ́МНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*обладающий разумом*) аҡыллы; **разу́мное существо́** аҡыллы зат **2.** (*основанный на разуме*) төплө, аҡыллы, фәһемле; **разу́мный посту́пок** аҡыллы эш; **разу́мные до́воды** аҡыллы дәлилдәр

РАЗУТЕ́ШИТЬ *сов. кого* йыуатыу, ҡыуандырыу, күңелен асыу (күтәреү); **разуте́шить старика́** ҡартты йыуатыу

РАЗУ́ТЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **разу́ть** **2.** *прил.* ялан аяҡ; **разу́тый ма́льчик** ялан аяҡ малай

РАЗУ́ТЬ *сов. кого-что* аяҡ кейемен һалдырыу (систереү); **разу́ть ребёнка** баланың аяҡ кейемен һалдырыу

РАЗУ́ТЬСЯ *сов.* аяҡ кейемен һалыу (сисеү)

РАЗУТЮ́ЖИВАТЬ *несов. см.* **разутю́жить**

РАЗУТЮ́ЖИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **разутю́житься** **2.** *страд. от* **разутю́живать**

РАЗУТЮ́ЖИТЬ *сов. что* яҡшы итеп үткәләү, үтекләп ҡуйыу; **разутю́жить брю́ки** яҡшы итеп салбар үтекләү

РАЗУТЮ́ЖИТЬСЯ *сов.; разг.* үтекләнеү, үтекләнеп бөтөү

РАЗУХА́БИСТЫЙ, -ая, -ое *прост.* **1.** (*удалой, бойкий*) ҡыйыу, етеҙ, булдыҡлы **2.** (*слишком вольный*) тыйнаҡһыҙ, әҙәпһеҙ, тәртипһеҙ; **разуха́бистые мане́ры** тыйнаҡһыҙ ҡылыҡтар

РАЗУ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **разучи́ть**

РАЗУ́ЧИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **разучи́ться** **2.** *страд. от* **разу́чивать**

РАЗУЧИ́ТЬ *сов. что* ятлау, өйрәнеү, отоу, отоп алыу; **разучи́ть ка́ждое движе́ние** һәр хәрәкәтте өйрәнеү; **разучи́ть но́вую пе́сню** яңы йыр өйрәнеү

РАЗУЧИ́ТЬСЯ *сов.* онотоу, онотоп бөтөү; **разучи́ться игра́ть на роя́ле** роялдә уйнауҙы онотоу

РАЗЪ... *приставка см.* **раз...**

РАЗЪЕДА́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **разъе́сть** **2.** *перен.* (*губительно действовать на что-л.*) ашау, бөтөрөү; **зло́ба разъеда́ла его́ се́рдце** асыу уның йөрәген бөтөрҙө

РАЗЪЕДА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **разъе́сться** **2.** *страд. от* **разъеда́ть**

РАЗЪЕДИНЕ́НИЕ *с см.* **разъедини́ть — разъединя́ть, разъедини́ться — разъединя́ться; разъедине́ние о́бщества** йәмғиәттең тарҡалыуы; **разъедине́ние проводо́в** сымдарҙы өҙөү; **разъедине́ние с сы́ном** улы менән бәйләнеш өҙөлөү

РАЗЪЕДИНИ́ТЕЛЬ *м; эл.* өҙгөс, айырғыс

РАЗЪЕДИНИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** өҙөү; **разъедини́ть провода́** сымдарҙы өҙөү **2.** (*разлучить*) айырыу, аралау; **судьба́ их разъедини́ла** яҙмыш уларҙы айырҙы

РАЗЪЕДИНИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** өҙөлөү; **провода́ разъедини́лись** үткәргестәр өҙөлдө **2.** (*разобщиться*) *перен.* айырылыу, араланыу, бәйләнеш өҙөлөү, тарҡалыу; **друзья́ разъедини́лись** дуҫтарҙың бәйләнеше өҙөлдө

РАЗЪЕДИНЯ́ТЬ *несов. см.* **разъедини́ть**

РАЗЪЕДИНЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **разъедини́ться 2.** *страд. от* **разъединя́ть**

РАЗЪЕ́ЗД *м* **1.** *см.* **разъезжа́ть, разъезжа́ться** 1, 3, 4; **разъе́зд делега́тов** делегаттарҙың таралышыуы; **быть в разъе́зде** юлда булыу **2.** *мн.* **разъе́зды** (*поездки*) сәфәр, юлда йөрөү; **разъе́зды по хозя́йствам** хужалыҡтар буйлап йөрөү **3.** *воен.* разъезд, атлылар төркөмө (*күҙәтселәр, һаҡсылар*) **4.** *ж.-д.* разъезд (*бәләкәй генә станция*)

РАЗЪЕ́ЗДИТЬ *сов. что*; *разг.* **1.** (күп йөрөп) һалыу (таҡырлау); **разъе́здить доро́гу** юлды таҡырлау **2.** (күп йөрөп) боҙоу (боҙоп бөтөрөү)

РАЗЪЕ́ЗДИТЬСЯ *сов.*; *разг.* күп (йыш) йөрөй башлау; **верховы́е разъе́здились** һыбайлылар күп йөрөй башланы

РАЗЪЕЗДНО́Й, -ая, -ое **1.** йөрөүсе, күсмә; **разъездно́й аге́нт** йөрөүсе агент; **разъездна́я гру́ппа теа́тра** театрҙың күсмә төркөмө **2.** *в знач. сущ.* **разъездно́й** *м* йөргәнсе, йөрөксө; **его́ назна́чили разъездны́м** уны йөрөксө итеп тәғәйенләнеләр **3.** юл, юлға бирелгән, юл ...ы; **разъездны́е расхо́ды** юл сығымдары **4.** *ж.-д.* разъезд ...ы, айырылышыу ...ы; **разъездно́й путь** разъезд юлы

РАЗЪЕЗЖА́ТЬ *несов.* йөрөү, юл йөрөү; **разъезжа́ть по дела́м слу́жбы** эш менән йөрөү; **разъезжа́ть по стране́** ил буйлап йөрөү

РАЗЪЕЗЖА́ТЬСЯ *несов. см.* **разъе́хаться**

РАЗЪЕ́ЗЖЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **разъе́здить 2.** *прил.* боҙолған, боҙоҡ; **разъе́зженная доро́га** боҙоҡ юл

РАЗЪЕ́ЗЖИВАТЬ *несов. см.* **разъе́здить**

РАЗЪЕ́ЗЖИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **разъе́здиться 2.** *страд. от* **разъе́зживать**

РАЗЪЁМ *м*; *спец. см.* **разня́ть — разнима́ть** 1; **разъём дета́лей** деталь айырыһы

РАЗЪЁМНЫЙ, -ая, -ое *спец.* алынмалы; **разъёмная констру́кция** алынмалы конструкция

РАЗЪЕ́СТЬ *сов. что* ашау, киҫеү, яндырыу, ашап (киҫеп) бөтөү; **ржа́вчина разъе́ла желе́зо** тимерҙе тут ашаған

РАЗЪЕ́СТЬСЯ *сов.*; *разг.* һимереү, ашап йыуанайыу

РАЗЪЕ́ХАТЬСЯ *сов.* **1.** таралыу, таралышыу, таралып китеп бөтөү; **разъе́хаться в ра́зные сто́роны** төрлө яҡҡа таралыу; **го́сти разъе́хались** ҡунаҡтар таралышты **2.** *с кем* и *без доп.*; *разг.* айырылышыу, ташлашыу; **разъе́хаться с му́жем** ир менән айырылышыу **3.** (*разминуться*) аймылышыу, аймылыш булыу; **разъе́хаться с подру́гой** әхирәт менән аймылышыу **4.** юл биреү (бирешеү); **маши́нам тру́дно разъе́хаться на у́зкой доро́ге** тар юлда машиналарға юл бирешеүе ауыр **5.** *разг.* (*развалиться*) таралып төшөү, өҙөлөү, тетелеү, бүҫелеп сығыу, ылҡаһы ҡалмау; **ста́рые сала́зки разъе́хались** иҫке сана таралып төштө **6.** *разг.* (*при скольжении*) (тайып) айырылыу (айырылып китеү); **лы́жи разъе́хались на льду** боҙҙа саңғылар тайып айырылды **7.** *прост.* (*находясь где-л., занять много места*) йәйрәү, йәйелеү, йәйрәп (йәйелеп) ултырыу

РАЗЪЯРЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **разъяри́ть 2.** *прил.* ярһыған, ҡоторонған, шашҡан, асыуы ҡабарған; **разъярённый зверь** шашҡан йыртҡыс

РАЗЪЯРИ́ТЬ *сов. кого-что* асыуын ҡабартыу, ярһытыу, шаштырыу; **разъяри́ть соба́ку** этте ярһытыу

РАЗЪЯРИ́ТЬСЯ *сов.* асыу ҡабарыу, ярһыу, шашыу; **лев разъяри́лся** арыҫландың асыуы ҡабарҙы

РАЗЪЯРЯ́ТЬ *несов. см.* **разъяри́ть**

РАЗЪЯРЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **разъяри́ться 2.** *страд. от* **разъяря́ть**

РАЗЪЯСНЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **разъясни́ть — разъясня́ть, разъясни́ться — разъясня́ться; разъясне́ние вопро́сов** мәсьәләне төшөндөрөү; **разъясне́ние де́ла** эште аңлатыу **2.** (*объяснение*) аңлатма, асыҡлама; **дава́ть разъясне́ния** аңлатма биреү

РАЗЪЯ́СНЕТЬ *сов. безл.*; *прост.* (*о погоде*) аяҙыу, аяҙытыу, көн асылыу; **к полу́дню разъя́снело** төшкә аяҙытты

РАЗЪЯ́СНИВАТЬСЯ *несов. см.* **разъя́сниться**

РАЗЪЯСНИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое аңлатыу ...ы, төшөндөрөү ...ы; **разъясни́тельная рабо́та** аңлатыу эше

РАЗЪЯСНИ́ТЬ *сов. что* аңлатыу, төшөндөрөү, аңлатып (төшөндөрөп) биреү, асыҡлау; **разъясни́ть зада́чу** мәсьәләне төшөндөрөү; **разъясни́ть пра́вило** ҡағиҙәне аңлатыу

РАЗЪЯ́СНИТЬСЯ *сов.*; *прост.* аяҙытыу, асылыу, асыҡланыу; **не́бо разъя́снилось** күк асылды

РАЗЪЯСНИ́ТЬСЯ *сов.* аңлашылыу, асыҡланыу, аныҡланыу; **де́ло разъясни́лось** эш асыҡланды

РАЗЪЯСНЯ́ТЬ *несов. см.* **разъясни́ть**

РАЗЪЯСНЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **разъясни́ться 2.** *страд. от* **разъясня́ть**

РАЗЪЯ́ТЬ *сов. см.* **разня́ть** 1

РАЗЪЯ́ТЬСЯ *сов. см.* **разня́ться**

РАЗЫГРА́ТЬ *сов. кого-что* **1.** уйнау, башҡарыу; **разыгра́ть спекта́кль** спектакль уйнау **2.** уйнап бөтөү, башҡарып сығыу, уйнап алыу (сығыу); **разыгра́ть па́ртию в ша́хматы** бер партия шахмат уйнап алыу **3.** һалыу, ҡуйыу, уйнау; **разыгра́ть в лотере́ю** лотерея уйнау; **разыгра́ть по жре́бию** йәрәбәгә һалыу **4.** (*изобразить кого-что-л.*) күрһәтеү, булып ҡыланыу, -ға/-гә һалышыу; **разыгра́ть простачка́** бер ҡатлы булып ҡыланыу **5.** *разг.* мәрәкәләү, шаяртыу, көлөү; **разыгра́ть дру́га** дуҫты шаяртыу ♦ **разыгра́ть дурака́** ахмаҡлыҡ эшләү

РАЗЫГРА́ТЬСЯ *сов.* **1.** уйынға бирелеү, уйын менән мауығыу, уйынға мауығып (бирелеп) китеү; **де́ти разыгра́лись** балалар уйынға мауығып китте **2.** *разг.* ҡыҙып (дәртләнеп) уйнай башлау; **пиани́ст разыгра́лся** пианист дәртләнеп уйнай башланы **3.** көсәйеп (шәбәйеп) китеү; **аппети́т разыгра́лся** аппетит көсәйеп китте; **бу́ря разыгра́лась** дауыл көсәйеп китте **4.** ҡубыу, башланыу, килеп сығыу; **разыгра́лся бой** һуғыш башланды; **разыгра́лся сканда́л** шау-шыу ҡупты

РАЗЫ́ГРЫВАТЬ *несов. см.* **разыгра́ть**

РАЗЫ́ГРЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **разыгра́ться** 2—4; **2.** *страд. от* **разы́грывать**

РАЗЫСКА́НИЕ *с* **1.** *см.* **разыска́ть 2.** *обычно мн.* **разыска́ния** (*исследования, поиски*) эҙләнеү, тикшеренеү; **разыска́ния о башки́рских шежере́** башҡорт шәжәрәләре хаҡында тикшеренеү

РАЗЫСКА́ТЬ *сов. кого-что* эҙләп табыу; **разыска́ть пропа́вших бе́з вести** хәбәрһеҙ юғалғандарҙы эҙләп табыу

РАЗЫСКА́ТЬСЯ *сов.* (эҙләп) табылыу; **вещь разыска́лась** әйбер эҙләп табылды

РАЗЫ́СКИВАТЬ *несов. см.* **разыска́ть**

РАЗЫ́СКИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **разыска́ться 2.** *страд. от* **разы́скивать**

РАЙ *м*; *прям., перен.* йәннәт, ожмах; **земно́й рай** ерҙәге ожмах

РАЙ... *ҡушма һүҙҙәрҙең "район" мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.,* **райсове́т** райсовет (*район советы*)

РАЙИСПОЛКО́М *м* (*районный исполнительный комитет*) райисполком (*район башҡарма комитеты*)

РАЙКО́М *м* (*районный комитет*) райком (*район комитеты*)

РАЙО́Н *м* **1.** район; **Аргая́шский райо́н Челя́бинской о́бласти** Силәбе өлкәһенең Арғаяш районы **2.** *разг.* (*административный центр района и находящееся в нём руководство*) район, район үҙәге; **зае́хать в райо́н** район үҙәгенә инеп сығыу **3.** район, өлкә, төбәк; **земледе́льческий райо́н** игенселек районы **4.** *в разн. знач.* район, урын, эргә, тирә; **райо́н затопле́ния** һыу баҫҡан урын; **в райо́не автовокза́ла** автовокзал тирәһендә; **рабо́чий райо́н** эшселәр районы

РАЙОНИ́РОВАНИЕ *с см.* **райони́ровать**

РАЙОНИ́РОВАТЬ *сов., несов. что*; *спец.* **1.** райондарға бүлеү; **райони́ровать о́бласть** өлкәне райондарға бүлеү **2.** районлаштырыу; **райони́ровать сорта́ пшени́цы** бойҙайҙың сорттарын районлаштырыу

РАЙОНИ́РОВАТЬСЯ *несов. страд. от* **райони́ровать**

РАЙО́ННЫЙ, -ая, -ое район ...ы, райондағы; **райо́нный агроно́м** район агрономы; **райо́нный представи́тель** район вәкиле

РА́ЙСКИЙ, -ая, -ое **1.** ожмах ...ы, йәннәт ...ы, ожмахтағы, йәннәттәге; **ра́йская пти́ца** ожмах ҡошо **2.** *перен.* бик матур, һоҡландырғыс, бик яғымлы; **ра́йское ме́сто** бик матур урын **3.** *перен.* бәхетле, иркен, мул; **ра́йская жизнь** бәхетле тормош

РАЙСОВЕ́Т *м* (*районный совет*) райсовет (*район советы*)

РАК I *м* **1.** ҡыҫала; **речны́е ра́ки** йылға ҡыҫалалары **2.** *астр.* Ҡыҫала (*йондоҙлоҡ*) ♦ **когда́ рак сви́стнет** *прост.* ҡыҙыл ҡар яуғас, дөйә ҡойроғо ергә тейгәс; **показа́ть, где ра́ки зиму́ют** *прост.* күрмәгәнен күрһәтеү, атаһын-инәһен танытыу

РАК II *м* рак, яман шеш; **рак желу́дка** ашҡаҙандағы яман шеш

РА́КЕЛЬ *м*; *полигр.* ракель (*полиграфияла буяу ҡырыу өсөн ҡулланылған бысаҡ*)

РАКЕ́ТА *ж*; *в разн. знач.* ракета; **косми́ческая ракета** космик ракета; **межконтинента́льная раке́та** континент-ара ракета; **метеорологи́ческая раке́та** метеорология ракетаһы; **многосту́пенчатая раке́та** күп быуынлы ракета; **сигна́льная раке́та** сигнал ракетаһы

РАКЕ́ТКА *ж*; *спорт.* ракетка, теннис (бадминтон) ҡалағы

РАКЕ́ТНИЦА *ж* ракетница (*сигнал ракеталарын атыу пистолеты*)

РАКЕ́ТНЫЙ, -ая, -ое ракета ...ы; **раке́тная те́хника** ракета техникаһы; **раке́тное ору́жие** ракета ҡоралы

РАКЕТОДРО́М *м* ракетодром (*ракеталар һынау, осороу ҡоролмаһы*)

РАКЕ́ТОЧНЫЙ, -ая, -ое *спорт.* ракетка ...ы; **раке́тная се́тка** ракетка сеткаһы

РАКЕ́ТЧИК *м* **1.** ракета сигналы биреүсе **2.** *в разн. знач.* ракетчик, ракетасы

РАКЕ́ТЧИЦА *ж* ракета сигналы биреүсе

РАКИ́ТА *ж* кәзә талы

РАКИ́ТНИК *м*; *бот.* **1.** кәзә таллығы, таллыҡ **2.** аҡселек

РАКИ́ТОВЫЙ, -ая, -ое кәзә талы ...ы; **раки́товый куст** кәзә талы ҡыуаҡлығы

РА́КОВИНА *ж* **1.** ҡабырсаҡ; **ра́ковина ули́тки** ҡусҡар ҡабырсағы **2.** раковина (*кран аҫтындағы махсус һауыт*) **3.** (*о некоторых органах и частях тела такой формы*) ҡабырсаҡ, япраҡ; **носова́я ра́ковина** танау ҡабырсағы; **ушна́я ра́ковина** ҡолаҡ япрағы **4.** *спец.* (*пустота в отлитом металле*) бушлыҡ, ҡыуышлыҡ, күҙәнәк; **уса́дочная ра́ковина** ултырыу ҡыуышлығы

РА́КОВЫЙ I, -ая, -ое ҡыҫала ...ы; **ра́ковая скорлупа́** ҡыҫала ҡабырсағы; **ра́ковые ше́йки** ҡыҫала муйындары; **ра́ковый суп** ҡыҫала ашы

РА́КОВЫЙ II, -ая, -ое рак ...ы, яман шеш ...ы; **ра́ковая о́пухоль** рак шеше

РАКООБРА́ЗНЫЕ *мн.*; *зоол.* ҡыҫала һымаҡтар

РА́КУРС и **РАКУ́РС** *м* ракурс (*перспективала һүрәтләндереү*)

РАКУ́ШЕЧНИК *м* ҡабырсаҡ тоҡомдар (*ҡабырсаҡтарҙан торған ҡуҙәнәкле эзбизташ тоҡомо*)

РАКУ́ШЕЧНЫЙ, -ая, -ое ҡабырсаҡлы; **раку́шечный песо́к** ҡабырсаҡлы ҡом; **раку́шечная ули́тка** ҡабырсаҡлы ҡусҡар

РАКУ́ШКА *ж см.* **ра́ковина** 1

РА́ЛЛИ *с нескл.*; *спорт.* ралли (*махсус автомашиналар, мотоциклдар ярышы*)

РА́МА *ж* **1.** ҡыҫан, рам; **око́нная ра́ма** тәҙрә ҡыҫаны; **ра́мы для карти́н** картина ҡыҫандары **2.** *спец.* рам; **ра́ма автомоби́ля** автомобиль рамы; **ра́ма ваго́на** вагон рамы

РА́МКА *ж* **1.** бәләкәй ҡыҫан; **портре́т в ра́мке** ҡыҫандағы портрет **2.** *мн.* **ра́мки**; *перен.* сик, сит; **в ра́мках зако́на** закон сиктәрендә; **вы́йти за ра́мки те́мы** теманан ситкә сығыу **3.** *радио. см.* **ра́мочный** ♦ **вы́йти за ра́мки** арттырып ебәреү; **держа́ть себя́ в ра́мках (прили́чия)** үҙеңде әҙәпле тотоу

РА́МНЫЙ, -ая, -ое ҡыҫан ...ы; **ра́мный заво́д** ҡыҫан заводы; **ра́мное стекло́** ҡыҫан быялаһы

РА́МОЧНЫЙ, -ая, -ое бәләкәй ҡыҫан ...ы ♦ **ра́мочная анте́нна** *радио.* рам антенна (*рамка формаһындағы антенна*)

РА́МПА *ж*; *театр.* рампа (*сәхнәне яҡтыртып торған ҡорамалдар һәм уларҙы тамашасыларҙан ҡаплап торған тәпәшәк барьер*)

РА́НА *ж* **1.** яра, йәрәхәт; **закры́тая ра́на** бөтәү яра; **тяжёлая ра́на** ауыр йәрәхәт; **перевяза́ть ра́ну** йәрәхәтте бәйләү; **заживле́ние ра́ны** яра уңалыу **2.** *перен.* (*душевная боль*) яра, йәрәхәт, ҡайғы; **ра́на, нанесённая сло́вом** тел яраһы; **серде́чная ра́на** йөрәк яраһы **3.** *перен.* (*вред, ущерб, причинённый чему-л.*) зыян, зарар, ҡаза ♦ **жива́я ра́на** *см.* **живо́й**

РАНГ *м*; *в разн. знач.* ранг, дәрәжә; **дипломати́ческие ра́нги** дипломатик дәрәжәләр; **капита́н пе́рвого ра́нга** беренсе ранг капитаны; **кре́йсер второ́го ра́нга** икенсе ранг крейсеры

РАНГО́УТ *м*; *мор.* рангоут (*караблдәрҙә елкәнде, сигнал билдәләрен күтәреү яйланмаһы*)

РАНЕВО́Й, -ая, -ое яра ...ы, йәрәхәт ...ы; **ранева́я пове́рхность** яра өҫтө

РА́НЕЕ *нареч.* **1.** *сравн. ст. от* **ра́но** 1; **2.** *см.* **ра́ньше** 2

РАНЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **ра́нить** 1; **обстоя́тельства ране́ния** яраланыу сәбәптәре **2.** (*рана*) яра, йәрәхәт; **проника́ющее ране́ние** үтәләй тишелгән яра; **слепо́е ране́ние** һуҡыр яра (*пуля, ярсыҡ һ.б. тәндә ҡала*)

РА́НЕНЫЙ, -ая, -ое **1.** яралы, йәрәхәтле; **ра́неный бое́ц** яралы һалдат; **ра́неная рука́** йәрәхәтле ҡул **2.** *в знач. сущ.* **ра́неный** *м* и **ра́неная** *ж* яралы; **перево́зка ра́неных** яралыларҙы күсереү

РАНЕ́Т *м* ранет (*алма сорты*)

РА́НЕЦ *м* ранец, (артмаҡлы) сумка; **ра́нец для книг** китап сумкаһы

РАНЖИ́Р *м* **1.** сафҡа теҙелеү **2.** *перен.* (*определённый порядок в чём-л.*) тәртип ♦ **по ранжи́ру**: 1) буйға ҡарап; 2) *перен.* әһәмиәткә ҡарап

РАНИ́МОСТЬ *ж* рәнйеүсәнлек, йәберләнеүсәнлек; **рани́мость души́** күңелдең рәнйеүсәнлеге

РАНИ́МЫЙ, -ая, -ое (тиҙ) рәнйеүсән (бирешеүсән, йәберһенеүсән), бирешә торған; **рани́мая нату́ра** тиҙ рәнйеүсән кеше; **рани́мая пси́хика** тиҙ бирешеүсән психика

РА́НИТЬ *сов.*, *несов.* *кого-что* **1.** яралау, йәрәхәтләү; **ра́нить но́гу** аяҡты йәрәхәтләү **2.** *перен.* рәнйетеү, йәберләү, яралау, йәрәхәтләү; **ра́нить ду́шу** күңелде рәнйетеү; **ра́нить сло́вом** һүҙ менән йәберләү

РА́ННИЙ, -яя, -ее **1.** иртә, иртәнге, иртә килгән; **ра́нний час** иртәнге сәғәт; **ра́ннее у́тро** иртә таң менән; **ра́нняя весна́** иртә яҙ **2.** (*составляющий начальный этап чего-л.*) тәүге, беренсе, башланғыс, тәүге осор(ҙағы); **ра́нние произведе́ния писа́теля** яҙыусының тәүге әҫәрҙәре; **ра́нний феодали́зм** тәүге осор феодализм **3.** (*преждевременный*) иртә, иртә башланған (килгән), ваҡытынан алда, ваҡытһыҙ; **ра́нняя зима́** иртә килгән ҡыш; **ра́нняя смерть** ваҡытһыҙ үлем **4.** иртә өлгөрә торған, тәүге; **ра́нние о́вощи** тәүге йәшелсәләр; **ра́нняя пшени́ца** иртә өлгөрә торған бойҙай ♦ **из молоды́х да ра́нний** *см.* **молодо́й**

РА́НО **1.** *нареч.* иртә, иртүк, алдынан; **ра́но у́тром** иртән иртүк, иртә таңдан; **приходи́ть ра́но** иртә килеү **2.** *нареч.* (*преждевременно*) иртә, ваҡытһыҙ, (ваҡытынан) алда (элек); **ра́но соста́риться** иртә ҡартайыу; **ра́но умере́ть** ваҡытынан алда үлеү **3.** *в знач. сказ.*, *безл.* иртә (әле); **обе́дать ещё ра́но** төшкө ашҡа иртә әле ♦ **ра́но и́ли по́здно** иртәме, һуңмы (*барыбер булыр*)

РАНТ *м* рант (*аяҡ кейеменең өҫтө менән табанын тоташтырған күн ҡайма*); **сапоги́ с ра́нтом** рант менән тегелгән итек

РАНТОВО́Й и **РА́НТОВЫЙ,** -ая, -ое рантлы, рант ҡуйып тегелгән; **рантова́я о́бувь** рантлы аяҡ кейеме

РАНТЬЕ́ *м нескл.* рантье (*ҡиммәтле ҡағыҙҙарҙан ингән килемгә һәм ссудаға килгән проценттар иҫәбенә йәшәүсе*)

РАНЬ *ж*; *разг.* иртә таң, бик иртә; **подня́лся в таку́ю рань** иртә таңдан торған

РА́НЬШЕ *нареч.* **1.** *сравн. ст. от* **ра́но** 1 иртәрәк, алдараҡ, элегерәк; **уе́хал ра́ньше нас** беҙҙән алдараҡ китте; **пришёл ра́ньше него́** унан иртәрәк килде **2.** (*за некоторое время до чего-л.*) элек, алда, -ғанға/-гәнгә тиклем, -һыҙ/-һеҙ, -майынса/-мәйенсә; **ра́ньше сро́ка** мөҙҙәттән алда **3.** (*прежде, сначала*) элек, башта, тәүҙә; **ра́ньше поду́май, пото́м говори́** элек уйла, унан

эйт **4.** элек, әүәл, борон; **ра́ньше здесь был лес** элек бында урман булған ♦ **ра́ньше вре́мени** көн элгәре (элек)

РАПА́ *ж*; *спец.* рапа (*тоҙға бай булған күл һыуы*)

РАПИ́РА *ж* рапира (*фехтованиела кулланыла торған ҙурт ҡырлы ҡорал*)

РА́ПОРТ *м* рапорт; **пода́ть ра́порт команди́ру** командирға рапорт биреү; **переда́ть ра́порт прави́тельству** хөкүмәткә рапорт тапшырыу

РАПОРТИ́ЧКА *ж*; *разг.* ҡыҫҡаса хисап

РАПОРТОВА́ТЬ *сов.*, *несов.* рапорт биреү, хәбәр итеү, белдереү; **рапортова́ть руководи́телю** етәксегә рапорт биреү; **рапортова́ть о выполне́нии госзака́за** дәүләт заказын үтәү тураһында хәбәр итеү

РАПС м рапс (*әҫернә сәскәләр ғаиләһенә ҡараған майлы үҫемлек*)

РА́ПСОВЫЙ, -ая, -ое рапс ...ы; **ра́псовое ма́сло** рапс майы

РАПСО́ДИЯ *ж* рапсодия (**1.** *боронғо гректарҙа эпик әҫәрҙәр өҙөгө* **2.** *халыҡ йырҙары темаларына яҙылған музыкаль әҫәр*); **Венге́рская рапсо́дия Ли́ста** Листың Венгр рапсодияһы

РАРИТЕ́Т *м*; *книжн.* раритет (*үтә һирәк осрай торған ҡиммәтле нәмә*)

РАС... *приставка см.* **раз...**

РА́СА *ж* раса; **монголо́идная ра́са** монголоид расаһы

РАСИ́ЗМ *м* расизм; **борьба́ про́тив раси́зма** расизмға ҡаршы көрәш

РАСИ́СТ *м* расист (*расизм яҡлы кеше*)

РАСИ́СТСКИЙ, -ая, -ое расизм ...ы, расистик, расистар ...ы; **раси́стская тео́рия** расизм теорияһы; **раси́стский режи́м** расистик режим

РАСКАБАЛИ́ТЬ *сов. кого-что* азат итеү, ҡотҡарыу; **раскабали́ть рабо́в** ҡолдарҙы азат итеү

РАСКАБАЛИ́ТЬСЯ *сов.* азат ителеү, ҡоллоҡтан ҡотолоу

РАСКАБАЛЯ́ТЬ *несов. см.* **раскабали́ть**

РАСКАБАЛЯ́ТЬСЯ *несов* **1.** *см.* **раскабали́ться** **2.** *страд. от* **раскабаля́ть**

РАСКА́ИВАТЬСЯ *несов. см.* **раска́яться**

РАСКАЛЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **раскали́ть** **2.** *прил.* ҡыҙыу, эҫе, уттай ҡыҙған; **раскалённая печь** ҡыҙыу мейес; **раскалённое желе́зо** уттай ҡыҙған тимер; **раскалённый песо́к** эҫе ҡом

РАСКАЛИ́ТЬ *сов. что* ныҡ ҡыҙҙырыу (эҫетеү); **раскали́ть желе́зо** тимер ҡыҙҙырыу

РАСКАЛИ́ТЬСЯ *сов.* бик ныҡ ҡыҙыу (эҫеү); **печь раскали́лась** мейес бик ныҡ ҡыҙған

РАСКА́ЛЫВАТЬ *несов. см.* **расколо́ть**

РАСКА́ЛЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** **расколо́ться** **2.** *страд. от* **раска́лывать**

РАСКАЛЯ́ТЬ *несов. см.* **раскали́ть**

РАСКАЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **раскали́ться** **2.** *страд. от* **раскаля́ть**

РАСКА́ПЫВАТЬ *несов. см.* **раскопа́ть**

РАСКА́РМЛИВАТЬ *несов. см.* **раскорми́ть**

РАСКА́Т I *м* **1.** *см.* **раската́ть** — **раска́тывать** I, **раската́ться** 1 — **раска́тываться** 1; **2.** кәйелтмәк, ҡағылма, салыу (*алып барып һуға* (*кәйелтә*) *торған ҡырын урын*); **доро́га с раска́тами** кәйелтмәкле юл **3.** *уст.* урын, ур (*кәлғәгә туп ҡуя торған, төйөп тигеҙләнгән урын*)

РАСКА́Т II *м* **1.** *см.* **раскати́ть** — **раска́тывать** II, **раскати́ться** — **раска́тываться** II; **раска́т волны́** тулҡындар таралыуы **2.** (*разгон*) (алған) тиҙлек, тиҙлек алыу, ҡыҙыулап китеү; **переверну́ться на всём раска́те** алған тиҙлектә түңкәрелеү **3.** *обычно мн.* **раска́ты** (*длительный, прерывистый гул*) гөрһөлдәү, дөһөрләү, күкрәү; **раска́ты гро́ма** күк дөһөрләүе **4.** *мн.* **раска́ты** (өҙөк-өҙөк, яңғырауыҡлы, яңғыратып) тауыш, һайраған тауыш; **раска́ты сме́ха** яңғыратып көлгән тауыш; **голоси́стые раска́ты жа́воронков** һабан турғайҙарының яңғырауыҡлы тауыштары

РАСКАТА́ТЬ *сов. что* **1.** йәйеү, йәйеп ебәреү, таратыу; **раската́ть ковёр** келәм йәйеү **2.** тәгәр(л)әтеп (таратып) ебәреү, тәгәр(л)әтеп (таратып) ташлау; **раската́ть брёвна** бүрәнәләрҙе тәгәрәтеп ебәреү **3.** тәгәр(л)әтеү, тәгәр(л)әтеп тигеҙләү; **раската́ть бельё катко́м** йыуылған керҙе бәләк менән тәгәрәтеп тигеҙләү **4.** шыуып тайғаҡлау (тигеҙләү, шымартыу); **раската́ть лёд** боҙҙо шыуып тигеҙләү **5.** йәйеү; **раската́ть те́сто** ҡамыр йәйеү

РАСКАТА́ТЬСЯ I *сов.* **1.** яҙылыу, һүтелеп китеү; **ковёр раската́лся** келәм яҙылды **2.** йәйелеү

РАСКАТА́ТЬСЯ II *несов.*; *разг.* шәберәк йөрөй (шыуа) башлау

РАСКА́ТИСТЫЙ, -ая, -ое **1.** яңғырап (шаңғырап) торған, гөрһөлдәгән; **разда́лся раска́тистый уда́р гро́ма** күктең гөрһөлдәгән тауышы ишетелде **2.** яңғырауыҡлы, яңғырап торған; **раска́тистый смех** яңғырауыҡлы көлөү

РАСКАТИ́ТЬ *сов. что* **1.** ҡыҙҙырып ебәреү, тиҙлек биреү, әйләндереп ебәреү; **раскати́ть колесо́** тәгәрмәсте әйләндереп ебәреү **2.** тәгәр(л)әтеп (таратып) ебәреү (ташлау); **раскати́ть бо́чки** мискәләрҙе тәгәрәтеп ебәреү; **раскати́ть брёвна** бүрәнәләрҙе таратып ташлау

РАСКАТИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** ҡыҙып (әйләнеп, шыуып, ҡыҙыулап) китеү; **по́д гору теле́га раскати́лась** тау аҫтына табан арба ҡыҙыулап китте **2.** (*в разные стороны*) тәгәрәп (таралып) китеү; **я́блоки раскати́лись** алмалар тәгәрәп китте **3.** (*разнестись*) таралыу; **вы́стрел раскати́лся по реке́** атыу тауышы йылға буйлап таралды

РАСКА́ТЫВАТЬ I *несов. см.* **раската́ть**

РАСКА́ТЫВАТЬ II *несов.* **1.** *см.* **раскати́ть** **2.** ҡыҙырып (күп) йөрөү; **раска́тывать по куро́ртам** курорттарҙа күп йөрөү

РАСКА́ТЫВАТЬСЯ I *несов.* **1.** *см.* **раска́таться** I; **2.** *страд. от* **раска́тывать** I

РАСКА́ТЫВАТЬСЯ II *несов.* **1.** *см.* **раскати́ться 2.** *страд. от* **раска́тывать** II 1

РАСКАЧА́ТЬ *сов. кого-что* **1.** бәүелдереү, сайҡалдырыу, тирбәлдереү, һелкетеп бәүелдереп (сайҡалдырып, тирбәлдереп) ебәреү; **раскача́ть каче́ли** бәүелсәк бәүелдереү; **раскача́ть ма́ятник** сәғәт телен тирбәлдереү **2.** киҙәнеп ырғытыу (һелтәү, сорғотоу); **раскача́ть грана́ту и ки́нуть** гранатаны киҙәнеп сорғотоу **3.** *разг.* (*качая, расшатать*) ҡаҡшатыу, ҡупшытыу, ҡумшытыу, бушатыу; **раскача́ть стул** ултырғысты ҡаҡшатыу; **раскача́ть зуб** теште ҡупшытыу **4.** *перен., разг.* ҡуҙғатыу, ҡуҙғытыу, ҡуҙғатып (ҡуҙғытып) ебәреү, уятыу, дәртләндереү; **его́ не раскача́ешь** уны ҡуҙғатып ебәрә алмаҫһың

РАСКАЧА́ТЬСЯ *сов.* **1.** бәүелеү, сайҡалыу, тирбәлеү, бәүелеп (сайҡалып, тирбәлеп) китеү; **каче́ли раскача́лись** бәүелсәк бәүелеп китте; **ма́ятник раскача́лся** сәғәт теле тирбәлеп китте **2.** *разг.* ҡаҡшау, ҡупшыу, ҡумшыу, бушау; **столб раскача́лся** бағана бушаны **3.** *перен., разг.* ҡуҙғалыу, уяныу, дәртләнеү, эшкә тотоноу; **наро́д раскача́лся** халыҡ эшкә тотондо

РАСКА́ЧИВАТЬ *несов.* **1.** *см.* **раскача́ть 2.** *чем* бәүелтеү, болғау, сайҡау; **раска́чивать нога́ми** аяҡтарҙы болғау

РАСКА́ЧИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **раскача́ться 2.** *разг.* сайҡалыу, аушанлау, һалпанлау, һәлпәнләү; **шага́ть раска́чиваясь** сайҡалып атлау **3.** *страд. от* **раска́чивать** 1

РАСКА́ЧКА *ж*; *разг.* **1.** *см.* **раскача́ть** – **раска́чивать, раскача́ться** – **раска́чиваться; раска́чка ваго́нов** вагондарҙың сайҡалыуы **2.** (*походка с покачиванием*) сайҡалыу, аушанлау

РАСКА́ШЛЯТЬСЯ *сов.* туҡтауһыҙ йүткереү (йүтәлләү), ҡаты йүткерә башлау; **больно́й раска́шлялся** ауырыу ҡаты йүткерә башланы

РАСКА́ЯНИЕ *с* үкенес, тәүбә; **испы́тывать раска́яние** үкенес кисереү

РАСКА́ЯТЬСЯ *сов.* үкенеү, тәүбә итеү, тәүбәгә килеү; **раска́яться в свои́х посту́пках** үҙ ҡылыҡтарыңа үкенеү

РАСКВАРТИРОВА́ТЬ *сов. кого-что* фатирҙарға урынлаштырыу; **расквартирова́ть солда́т** һалдаттарҙы фатирҙарға урынлаштырыу

РАСКВАРТИРОВА́ТЬСЯ *сов.* фатирға төшөү (урынлашыу); **расквартирова́ться у знако́мых** таныштарға фатирға төшөү

РАСКВАРТИРО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **расквартирова́ть**

РАСКВАРТИРО́ВЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **расквартирова́ться 2.** *страд. от* **расквартиро́вывать**

РАСКВА́СИТЬ *сов. что*; *прост.* **1.** ҡанатыу, һуғып ҡанатыу, ҡаната һуғыу, туҙҙыра һуғыу; **раскква́сить нос** танауын ҡаната һуғыу **2.** боҙоу, батҡаҡлау, иҙеү; **дожди́ раскква́сили доро́гу** ямғырҙар юлды боҙҙо

РАСКВА́СИТЬСЯ *сов.*; *прост.* **1.** батҡаҡлау, батҡаҡҡа әйләнеү, иҙелеү; **от дождя́ доро́ги расква́сились** ямғырҙан юлдар батҡаҡҡа әйләнде **2.** *перен.* бошоноп илау, ебеү, ебеп китеү (төшөү); **раскква́ситься от го́ря** ҡайғынан ебеп төшөү

РАСКВА́ШИВАТЬ *несов. см.* **раскква́сить**

РАСКВА́ШИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **раскква́ситься 2.** *страд. от* **раскква́шивать**

РАСКВИТА́ТЬСЯ *сов. с кем*; *разг.* **1.** иҫәпләшеү, хисаплашыу, иҫәп-хисапты өҙөү; **расквита́ться с должника́ми** бурыслы кешеләр менән иҫәп-хисапты өҙөү **2.** *перен.* (*отомстить*) үс алыу, ҡон ҡайтарыу, иҫәпләшеү; **расквита́ться с враго́м** дошмандан үс алыу

РАСКИДА́ТЬ *сов. кого-что* **1.** таратыу, таратып ташлау, ырғытыу; **раскида́ть наво́з** тиреҫ таратыу; **раскида́ть стог** кәбәнде таратып ташлау **2.** туҙҙырыу, туҙҙырып ташлау; **раскида́ть бума́ги на столе́** ҡағыҙҙарҙы өҫтәлгә туҙҙырып ташлау **3.** *перен., разг.* таратыу, таратып ебәреү, ташлау; **судьба́ раскида́ла друзе́й** яҙмыш дуҫтарҙы таратты **4.** *перен., разг.* (*истратить зря*) туҙҙырыу, тотоноп бөтөү; **раскида́ть иму́щество** мөлкәтте туҙҙырыу

РАСКИДА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* **1.** йәйелеп ултырыу (ятыу); **раскида́ться в посте́ли** урында йәйелеп ятыу **2.** (*распуститься — о волосах*) һүтелеп таратылыу, туҙғыу **3.** (*расположиться беспорядочно*) тарау урынлашыу (ятыу); **постро́йки раскида́лись по двору́** ҡаралтылар ишек алдына тарау урынлашҡан

РАСКИ́ДИСТЫЙ, -ая, -ое 1. (*развесистый*) тарбағай, тармаҡлы, (киң) йәйелеп (тармаҡланып) үҫкән; **раски́дистое де́рево** тармаҡланып үҫкән ағас **2.** (*широкий, просторный*) йәйенке, киң; **раски́дистая тахта́** киң тахта

РАСКИДНО́Й, -ая, -ое йәйелмәле, тағатмалы, йыйылмалы, ҙурайтыла торған; **раскидно́й стол** ҙурайтыла торған өҫтәл

РАСКИ́ДЫВАТЬ *несов.* **1.** *см.* **раскида́ть 2.** *см.* **раски́нуть**

РАСКИ́ДЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **раски́нуться 2.** *страд. от* **раски́дывать**

РАСКИ́НУТЬ *сов. что* **1.** тарбайтыу, йәйеү, йәйеп ебәреү (ташлау); **раски́нуть ру́ки** ҡулдарҙы йәйеп ебәреү **2.** (*разложить*) йәйеп һалыу, таратып ташлау, йәйеү; **раски́нуть ковёр** келәм йәйеп һалыу; **раски́нуть сеть** ау йәйеү **3.** йәйелеү, урын алыу, урынлаштырыу; **раски́нуть ла́герь** лагерь урынлаштырыу **4.** (*охватить*) йәйеп ебәреү, йәйелдереү, күбәйтеү; **раски́нуть торго́вую се́ть** сауҙа селтәрен йәйелдереү **5.** (*раскрыть что-л. сложенное*) ҡороу, ҡороп ҡуйыу; **раски́нуть пала́тку** палатка ҡороу ♦ **раски́нуть ка́рты** кәрт һалыу; **раски́нуть умо́м** уйлап ҡарау, уй йүгертеү, һәр яҡлап уйлау

РАСКИ́НУТЬСЯ *сов.* **1.** *разг.* йәйелеп (һуҙылып, йәйрәп) ятыу; **раски́нуться на посте́ли** түшәккә һуҙылып ятыу **2.** урынлашыу, һуҙылыу, һуҙылып китеү, йәйелеп ултырыу, йәйрәп ятыу; **ла́герь раски́нулся на возвы́шенности** лагерь ҡалҡыулыҡҡа урынлашҡан; **далеко́ раски́нулась степь** дала алыҫҡа йәйрәп ята

РАСКИПА́ТЬСЯ *несов. см.* **раскипе́ться** 2

РАСКИПЕ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* **1.** урғып (ныҡ) ҡайнай башлау; **самова́р раскипе́лся** самауыр урғып ҡайнай башланы **2.** *перен.* ҡыҙыу, ярһыу, ҡыҙып (ярһып) китеү; **се́рдце раскипе́лось** йөрәк ярһыны

РАСКИПЯТИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* ҡыҙып (ярһып, дыулап) китеү

РАСКИСА́ТЬ *несов. см.* **раски́снуть**

РАСКИ́СНУТЬ *сов.*; *разг.* **1.** (*о тесте*) әсеү; (*о дороге*) иҙелеү, батҡаҡланыу; **те́сто раски́сло** ҡамыр әсене **2.** *перен.* әлһерәү, хәлһеҙләнеү, бәлйерәү, бәлйерәп төшөү; **раски́снуть от жары́** эҫелектән бәлйерәп төшөү **3.** *перен.* ебеү, күңел (төшөү) йомшарыу, ебеп төшөү; **он совсе́м раски́с** ул бөтөнләй ебеп төштө

РАСКЛА́ДКА *ж* **1.** *см.* **раскла́дывать**; **раскла́дка карт** кәрт һалыу **2.** (*расположение в каком-л. порядке*) бүлеү, бүлгеләү, бүлеп биреү **3.** *спец.* (*перечень продуктов с указанием их пропорции для приготовления пищи*) тупланма; **раскла́дка проду́ктов** аҙыҡ тупланмаһы

РАСКЛАДНО́Й, -ая, -ое йәйелмәле, асылмалы, һүтелмәле, йыйылмалы; **раскладно́й стол** йыйылмалы өҫтәл

РАСКЛА́ДОЧНЫЙ, -ая, -ое бүлеп (таратып) һала торған; **раскла́дочная маши́на** бүлеп һала торған машина

РАСКЛАДУ́ШКА *ж*; *разг.* йыйылмалы карауат; **уложи́ть ребёнка на раскладу́шку** баланы йыйылмалы карауатҡа һалыу

РАСКЛА́ДЫВАТЬ *несов. см.* **разложи́ть** 1—4

РАСКЛА́ДЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **разложи́ться** 1; **2.** *страд. от* **раскла́дывать**

РАСКЛА́НИВАТЬСЯ *несов. см.* **раскла́няться**

РАСКЛА́НЯТЬСЯ *сов.* **1.** баш эйеү (*хөрмәт менән*); **раскла́няться пе́ред зри́телями** тамашасылар алдында баш эйеү **2.** (*при встрече или прощании*) баш эйеп сәләмләшеү (иҫәнләшеү, хушлашыу); **раскла́няться со все́ми** бөтәһе менән баш эйеп иҫәнләшеү

РАСКЛЕВА́ТЬ *сов. что* **1.** (*клювом пробить во многих местах*) суҡып тишеп бөтөрөү; **пти́цы расклева́ли мешо́к** ҡоштар тоҡто суҡып тишеп бөтөргән **2.** (*склевать всё*) ашап бөтөрөү; **ку́рица расклева́ла подсо́лнух** тауыҡ көнбағышты ашап бөтөрҙө

РАСКЛЁВЫВАТЬ *несов. см.* **расклева́ть**

РАСКЛЁВЫВАТЬСЯ *несов. страд. от* **расклёвывать**

РАСКЛЕ́ИВАТЬ *несов. см.* **раскле́ить**

РАСКЛЕ́ИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **раскле́иться 2.** *страд. от* **раскле́ивать**

РАСКЛЕ́ИТЬ *сов. что* **1.** ҡуптарып (һыҙырып) алыу, асыу (*йәбештергәнде*); **раскле́ить конве́рт** йәбештерелгән конвертты асыу **2.** (*наклеить повсюду*) йәбештереп сығыу (бөтөрөү); **раскле́ить афи́ши** афишалар йәбештереп сығыу

РАСКЛЕ́ИТЬСЯ *сов.* **1.** ҡубыу, ҡубып сығыу, айырылыу, асылыу; **паке́т раскле́ился** пакет асылған **2.** *перен.*, *разг.* (*разладиться*) боҙолоу, емерелеү, барып сыҡмау; **де́ло раскле́илось** эш барып сыҡманы **3.** *перен.*, *разг.* (*разболеться*) ауырып китеү, хәлһеҙләнеү

РАСКЛЕ́ЙКА *ж см.* **раскле́ить** — **раскле́ивать**

РАСКЛЕ́ЙЩИК *м* и **РАСКЛЕ́ЙЩИЦА** *ж* йәбештереүсе (*афишалар, белдереүҙәр һ.б.*)

РАСКЛЕПА́ТЬ *сов. что* **1.** ҡуптарыу, айырыу, һүтеү; **расклепа́ть цепь** сынйырҙы айырыу **2.** (*ударяя по чему-л.*, *расплющить*) һуғып йәмшәйтеү, ялпаҡлау; **расклепа́ть заклёпку** сигәне һуғып йәмшәйтеү

РАСКЛЕПА́ТЬСЯ *сов.* сигәһе (сейнәүе) ҡубыу, ҡубып төшөү, таралыу; **котёл расклепа́лся** ҡаҙандың сейнәүе ҡубып төшкән

РАСКЛЁПЫВАТЬ *несов. см.* **расклепа́ть**

РАСКЛЁПЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **расклепа́ться 2.** *страд. от* **расклёпывать**

РАСКЛЁШИВАТЬ *несов. см.* **расклёшить**

РАСКЛЁШИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **расклёшивать**

РАСКЛЁШИТЬ *сов. что*; *разг.* киң итәкле (балаҡлы) итеп бесеү; **расклёшить ю́бку** юбканы киң итәкле итеп бесеү

РАСКЛИ́НИВАТЬ *несов. см.* **расклини́ть**

РАСКЛИ́НИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **расклини́ться 2.** *страд. от* **раскли́нивать**

РАСКЛИНИ́ТЬ и **РАСКЛИ́НИТЬ** *сов. что* **1.** (*выбить клин*) шынаһын сығарыу **2.** (*вбив клин, расщепить*) шыналап ярыу

РАСКЛИНИ́ТЬСЯ и **РАСКЛИ́НИТЬСЯ** *сов.* шынанан (шына ҡағыуҙан) ярылыу

РАСКОВА́ТЬ *сов. кого-что* **1.** (*о лошади*) дағаһын алыу (һалдырыу) **2.** (*освободить от оков*) бығауҙы ысҡындырыу, бығауын һалдырыу **3.** *тех.* (*сплющить ковкой*) сүкеп йәйеү (йоҡартыу)

РАСКОВА́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*о лошади*) дағаһы төшөп ҡалыу, дағаһы ысҡыныу; **ло́шадь расковáлась** аттың дағаһы төшөп ҡалған **2.** (*освободиться от оков*) бығауҙан ҡотолоу (ысҡыныу)

РАСКО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **раскова́ть**

РАСКО́ВЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** **раскова́ться 2.** *страд. от* **раско́вывать**

РАСКОВЫ́РИВАТЬ *несов. см.* **расковыря́ть**

РАСКОВЫ́РИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **расковы́ривать**

РАСКОВЫРЯ́ТЬ *сов. что*; *разг.* **1.** (*сделать отверстие, углубление и т.п.*) соҡоп тишеү, соҡоп тишеп сығарыу, соҡоп киңәйтеү (ҙурайтыу, тишеү), соҡорлап бөтөү; **расковыря́ть дыру́** тишекте соҡоп киңәйтеү **2.** соҡоп алыу, тырнап аҙҙырыу (*яраны, шешекте*); **расковыря́ть боля́чку** һыҙлауыҡты тырнап аҙҙырыу

РАСКО́Л *м* **1.** *см.* **расколо́ть** — **раска́лывать**, **расколо́ться** — **раска́лываться**; **раско́л мра́мора** мәрмәрҙе ярыу; **раско́л па́ртии** партияның бүленеүе **2.** *рел.* раскол (*XVII б. уртаһында официаль сиркәүгә ҡаршы йүнәлдерелгән дини хәрәкәт*)

РАСКОЛА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **расколоти́ть**

РАСКОЛА́ЧИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **расколоти́ться** **2.** *страд. от* **раскола́чивать**

РАСКОЛДОВА́ТЬ *сов. кого-что* сихырҙан арындырыу (ҡотҡарыу), сихыр ҡайтарыу

РАСКОЛОТИ́ТЬ *сов. что* **1.** *разг.* һуғып ватыу (аҡтарыу, һүтеү), ватыу; **расколоти́ть ссо́хшиеся ко́мья** кибеп йәбешкән киҫәктәрҙе һуғып ватыу **2.** (*ударяя по чему-л., расплющить*) һуҡҡылап киңәйтеү (ялпайтыу, йәмшәйтеү) **3.** *прост.* ватыу, ярыу; **расколоти́ть посу́ду** һауыт-һабаны ватыу **4.** (*разбить что-л. сколоченное*) һуғып асыу; **расколоти́ть я́щик** йәшникте һуғып асыу

РАСКОЛОТИ́ТЬСЯ *сов.*; *прост.* ватылыу, емерелеү, таралып китеү

РАСКОЛО́ТЬ *сов.* **1.** *что* ярыу, ярып ташлау (бөтөрөү); **расколо́ть дрова́** утын ярыу **2.** *кого-что*; *перен.* тарҡатыу, айырыу, бүлеү; **расколо́ть еди́нство** берҙәмлекте тарҡатыу

РАСКОЛО́ТЬСЯ *сов.* **1.** ярылыу, ярылып сығыу (бөтөү, китеү), ватылыу; **поле́но раскол́олось** түмәр ярылды **2.** *перен.* тарҡалыу, айырылыу, бүленеү; **класс расколо́лся** класс бүленде

РАСКОЛЫХА́ТЬ *сов. что* бик ныҡ сайҡалдырыу (тулҡынландырыу, һелкетеү, бәүелдереү, елберләтеү); **ве́тер расколыха́л знамёна** ел байраҡтарҙы бик ныҡ елберләтте

РАСКОЛЫХА́ТЬСЯ *сов.* бик ныҡ сайҡалыу, сайҡала (тулҡынлана) башлау, хәрәкәткә килеү

РАСКО́ЛЬНИК *м* и **РАСКО́ЛЬНИЦА** *ж* **1.** расколсы (*айырым бер дини мәҙһәптә торосусы*) **2.** *перен.* тарҡатыусы, бола таратыусы

РАСКО́ЛЬНИЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** расколсы(лар) ...ы; **раско́льнический скит** расколсылар скиты **2.** (*способствующий расколу*) тарҡатыусы(лар) ...ы, тарҡатыусылыҡ ...ы; **раско́льнические де́йствия** тарҡатыусылар эштәре

РАСКО́ЛЬНИЧИЙ, -ья, -ье расколсы(лар) ...ы; **раско́льничьи кни́ги** расколсылар китаптары; **раско́льничьи скиты́** расколсылар скиты

РАСКОНОПА́ТИТЬ *сов. что* сүсен (мүген) алыу, (тишеген) асыу, алып ташлау; **расконопа́тить ще́ли** ярыҡтарҙы асыу

РАСКОНОПА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **расконопа́тить**

РАСКОПА́ТЬ *сов. что* **1.** ҡаҙыу, ҡаҙып ташлау (бөтөрөү); **раскопа́ть зе́млю** ерҙе ҡаҙып ташлау; **раскопа́ть я́му** соҡор ҡаҙыу **2.** (ҡаҙып) табыу, табып алыу, ҡаҙып сығарыу (асыу); **раскопа́ть дре́вний го́род** боронғо ҡаланы ҡаҙып табыу; **раскопа́ть родни́к** шишмә ҡаҙыу **3.** *разг.* эҙләп табыу, ҡаҙып сығарыу, табыу; **раскопа́ть ста́рую фотогра́фию** иҫке фотографияны эҙләп табыу

РАСКО́ПКА *ж* **1.** *см.* **раскопа́ть** — **раскапывать** 1, 2; **2.** *мн.* **раско́пки** (*работа по извлечению предметов древности*) ҡаҙыу, ҡаҙыу (эш(тәр)е); **заня́ться раско́пками** ҡаҙыу эштәре менән шөғөлләнеү **3.** *мн.* **раско́пки** (*место, где производится такая работа*) ҡаҙылма(лар); **археологи́ческие раско́пки** археологик ҡаҙылмалар

РАСКОРМИ́ТЬ *сов. кого* (ныҡ) ашатыу, һимертеү, көрәйтеү; **раскорми́ть ло́шадь** атты һимертеү

РАСКО́РМЛЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **раскорми́ть** **2.** *прил.*; *разг.* һимеҙ, көр; **раско́рмленная свинья́** һимеҙ сусҡа

РАСКОРЧЕВА́ТЬ *сов. что* төпләү, төптәрҙе алыу, таҙартыу; **раскорчева́ть куста́рники** ҡыуаҡтарҙы төпләү

РАСКОРЧЁВКА *ж* **1.** *см.* **раскорчева́ть** — **раскорчёвывать**; **раскорчёвка ле́са** урман төпләү **2.** *разг.* таҙартыла торған урын

РАСКОРЧЁВЫВАТЬ *несов. см.* **раскорчева́ть**

РАСКОРЧЁВЫВАТЬСЯ *несов. страд. от* **раскорчёвывать**

РАСКОРЯ́КА *м* и *ж*; *прост.* кәкре аяҡ, ҡамыт аяҡ

РАСКОРЯ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **раскоря́чить**

РАСКОРЯ́ЧИВАТЬСЯ *несов. см.* **раскоря́читься**

РАСКОРЯ́ЧИТЬ *сов. что*; *прост.* тарбайтыу; **раскоря́чить но́ги** аяҡтарҙы тарбайтыу

РАСКОРЯ́ЧИТЬСЯ *сов.*; *прост.* (аяҡтар) тарбайыу

РАСКО́С *м*; *спец.* ҡыйыш терәү (терәк)

РАСКО́СОСТЬ *ж* **1.** ҡыҫыҡ күҙлелек **2.** (*расходящееся косоглазие*) ҡылыйлыҡ

РАСКО́СЫЙ, -ая, -ое **1.** (*имеющий косой разрез — о глазах*) ҡыҫыҡ (*күҙ*); **раско́сые глаза́** ҡыҫыҡ күҙҙәр **2.** (*страдающий косоглазием*) ҡылый (күҙле); **быть раско́сым** ҡылый булыу; **раско́сый ма́льчик** ҡылый күҙле малай **3.** *разг.* (*наклонный*) ҡыя, ҡырын, ауыш; **раско́сые лучи́ со́лнца** ҡояштың ҡыя нурҙары

РАСКОШЕ́ЛИВАТЬСЯ *несов. см.* **раскоше́литься**

РАСКОШЕ́ЛИТЬСЯ *сов.*; *разг.* аҡса тотоноу (туҙҙырыу), йомартланып китеү; **раскоше́литься на пода́рок** бүләккә аҡса тотоноу

РАСКРА́ДЫВАТЬ *несов. см.* **раскра́сть**

РАСКРА́ДЫВАТЬСЯ *несов. страд. от* **раскра́дывать**

РАСКРА́ИВАТЬ *несов. см.* **раскрои́ть**

РАСКРА́ИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **раскра́ивать**

РАСКРАСА́ВЕЦ *м* и **РАСКРАСА́ВИЦА** *ж*; *разг.* матур, сибәр, һылыу

РАСКРА́СИТЬ *сов. кого-что* төрлө төҫкә буяу, буяп бөтөрөү, матурлап буяу; **раскра́сить альбо́м** альбомды матурлап буяу

РАСКРА́СИТЬСЯ *сов.* төрлө төҫкә буялыу, төҫлө булыу

РАСКРА́СКА *ж* **1.** *см.* **раскра́сить — раскра́шивать 2.** биҙәк, төҫ; **я́ркая раскра́ска** асыҡ төҫ; **си́тец пёстрой раскра́ски** сыбар биҙәкле ситса

РАСКРАСНЕ́ТЬСЯ *сов.* ныҡ ҡыҙарыу, ҡыҙарып китеү, ҡып-ҡыҙыл булыу; **раскрасне́ться от моро́за** һыуыҡтан ныҡ ҡыҙарыу; **глаза́ раскрасне́лись** күҙҙәре ныҡ ҡыҙарған

РАСКРА́СТЬ *сов. что* урлап бөтөрөү (китеү)

РАСКРА́ШЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **раскра́сить 2.** *прил.* буялған, буяулы; **раскра́шенные сте́ны** буяулы стеналар **3.** *прил.*; *разг.* ныҡ (артыҡ) биҙәнгән (буялған); **раскра́шенная же́нщина** ныҡ биҙәнгән ҡатын

РАСКРА́ШИВАТЬ *несов. см.* **раскра́сить**

РАСКРА́ШИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **раскра́ситься 2.** *страд. от* **раскра́шивать**

РАСКРЕПИ́ТЬ *сов. что*; *спец.* терәүҙәрен алыу, ысҡындырып сығарыу; **раскрепи́ть ба́лку** урҙаны ысҡындырып сығарыу

РАСКРЕПИ́ТЬСЯ *сов.*; *спец.* (терәүҙән) айырылыу (ысҡыныу), айырылып сығыу, бушау; **подпо́рка раскрепи́лась** терәү бушаған

РАСКРЕПЛЯ́ТЬ *несов. см.* **раскрепи́ть**

РАСКРЕПЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **раскрепи́ться 2.** *страд. от* **раскрепля́ть**

РАСКРЕПОСТИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** *ист.* крепостнойлыҡтан ҡотҡарыу (азат итеү); **раскрепости́ть крестья́н** крәҫтиәндәрҙе крепостнойлыҡтан ҡотҡарыу **2.** *перен.* азат итеү, иҙелеүҙән ҡотҡарыу; **раскрепости́ть же́нщину** ҡатын-ҡыҙҙы азат итеү

РАСКРЕПОСТИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** *ист.* крепостнойлыҡтан ҡотолоу **2.** *перен.* иҙеүҙән ҡотолоу, азат ителеү (булыу), азатлыҡҡа сығыу

РАСКРЕПОЩА́ТЬ *несов. см.* **раскрепости́ть**

РАСКРЕПОЩА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **раскрепости́ться 2.** *страд. от* **раскрепоща́ть**

РАСКРЕПОЩЕ́НИЕ *с см.* **раскрепости́ть — раскрепоща́ть, раскрепости́ться — раскрепоща́ться**; **раскрепоще́ние крестья́н** крәҫтиәндәрҙе крепостнойлыҡтан азат итеү; **раскрепоще́ние рабо́в** ҡолдарҙы азат итеү

РАСКРИТИКОВА́ТЬ *сов.* ҡаты тәнҡитләү, ныҡ тәнҡит итеү, тетеп һалыу (ташлау); **раскритикова́ть молодо́го а́втора** йәш авторҙы ҡаты тәнҡитләү

РАСКРИТИКО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **раскритикова́ть**

РАСКРИЧА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* **1.** ҡысҡырырға тотоноу, ҡысҡыра башлау, шау-шыу күтәреү, тауыш (ғауға) ҡуптарыу; **ребёнок раскрича́лся** бала ҡысҡырырға тотондо **2.** аҡырыныу, аҡыра (екерә) башлау, аҡырырға (екерергә) тотоноу; **раскрича́ться на дете́й** балаларға аҡыра башлау

РАСКРОВЕНИ́ТЬ *сов. кого-что*; *прост.* ҡанатыу, ҡанатып бөтөрөү; **раскровени́ть ру́ки** ҡулдарҙы ҡанатып бөтөрөү

РАСКРОИ́ТЬ *сов. что* **1.** бесеү, киҫеү; **раскрои́ть пла́тье** күлдәк бесеү **2.** *разг.* (*рассечь*) яра (вата) һуғыу, ярып (киҫеп) сығарыу

РАСКРО́Й *м* **1.** *см.* **раскрои́ть — раскра́ивать 1**; **раскро́й тка́ней** тауарҙы бесеү **2.** (*то, что раскроено*) беселгән әйбер, бесем

РАСКРО́ЙКА *ж см.* **раскрои́ть — раскра́ивать 1**; **систе́ма раскро́йки** бесеү системаһы; **спо́соб раскро́йки** киҫелеү (киҫелеш) рәүеше

РАСКРО́ЙНЫЙ, -ая, -ое бесеү ...ы, киҫеү ...ы; **раскро́йный план** киҫеү планы; **раскро́йный цех** бесеү цехы

РАСКРОМСА́ТЬ *сов. что*; *разг.* өҙгөләп (киҫәклэп, тураҡлап) бөтөрөү, киҫкеләп (тураҡлап, мөнтәп) ташлау; **раскромса́ть бума́гу** ҡағыҙҙы киҫкеләп ташлау

РАСКРОШИ́ТЬ *сов. что* ыуалтыу, тураҡлау, ваҡлап (тураҡлап, онтап) бөтөрөү; **раскроши́ть хлеб** икмәкте ваҡлап бөтөрөү

РАСКРОШИ́ТЬСЯ *сов.* валсыҡланыу, ыуалыу, онталыу; **бу́лка раскроши́лась** күмәс валсыҡланған; **зуб раскроши́лся** теш ыуалған

РАСКРУТИ́ТЬ *сов. что* **1.** һүтеү, тағатыу; **раскрути́ть верёвку** арҡан һүтеү; **раскрути́ть руло́н** төргәк тағатыу **2.** *прост.* (*развинтить*) борап бушатыу; **раскрути́ть кран** һемәкте бороп бушатыу **3.** *разг.* (*крутя, придать вращательное движение*) ныҡ өйөрөлтөү (әйләндереү)

РАСКРУТИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** һүтелеү, тағатылыу; **кана́т раскрути́лся** канат тағатылған **2.** *прост.* (*развинтиться*) бушау **3.** *разг.* ныҡ өйөрөлә (әйләнә) башлау

РАСКРУ́ТКА *ж см.* **раскрути́ть — раскру́чивать, раскрути́ться — раскру́чиваться**

РАСКРУ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **раскрути́ть**

РАСКРУ́ЧИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **раскрути́ться 2.** *страд. от* **раскру́чивать**

РАСКРЫВА́ТЬ *несов. см.* **раскры́ть**

РАСКРЫВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **раскры́ться 2.** *страд. от* **раскрыва́ть**

РАСКРЫ́ТИЕ *с см.* **раскры́ть — раскры́ться**; **раскры́тие зако́нов приро́ды** тәбиғәт ҡанундарын асыу; **раскры́тие противоре́чий** ҡапма-ҡаршылыҡтарҙы асыу; **раскры́тие парашю́та** парашютты асып ебәреү

РАСКРЫ́ТЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **раскры́ть 2.** *прил.* асылған, асыҡ; **раскры́тая грудь** асыҡ түш

РАСКРЫ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** асыу, асып ебәреү (ҡуйыу); **раскры́ть воро́та** ҡапҡаны асыу; **раскры́ть глаза́** күҙҙе асыу; **раскры́ть сунду́к** һандыҡты асып ҡуйыу **2.** асыу, йәйеү, йәйеп (асып, яҙып) ебәреү; **раскры́ть зо́нтик** ҡулсатырҙы яҙып ебәреү; **раскры́ть кры́лья** ҡанаттарҙы йәйеп ебәреү **3.** *перен.* асыу, фаш итеү, асыҡлау; **раскры́ть преступле́ние** енәйәтте фаш итеү; **раскры́ть та́йну** серҙе асыу **4.** *перен.* асыу, тикшереп белеү; **раскры́ть секре́ты бессме́ртия** үлемһеҙлектең серҙәрен тикшереп белеү **5.** *перен.* асыу, асып һалыу, аңлатып биреү, һөйләү; **раскры́ть иде́ю рома́на** романдың идеяһын асыу ♦ **раскры́ть глаза́** *кому, на кого-что* күҙен асыу; **раскры́ть игру́** йәшерен ниәтен асыу (һиҙеү); **раскры́ть свои́ ка́рты** ниәттәреңде асып биреү (әйтеү); **раскры́ть объя́тия** ҡолас йәйеп ҡаршы алыу; **раскры́ть рот**: 1) тел асылыу; 2) шаҡ ҡатыу, аптырау

РАСКРЫ́ТЬСЯ *сов.* **1.** асылыу, асылып китеү; **дверь раскры́лась** ишек асылып китте; **за́навес раскры́лся** шаршау асылды; **глаза́ раскры́лись** күҙҙәр асылды **2.** асылыу, йәйелеү, яҙылыу; **зо́нтик раскры́лся** ҡулсатыр яҙылды; **кни́га раскры́лась** китап асылды **3.** өҫтөн асыу, асылыу; **раскры́ться во сне** йоҡлағанда өҫтө асыу **4.** асылыу, йәйелеп (йәйрәп) ятыу; **пе́ред на́ми раскры́лась степь** беҙҙең алда дала йәйрәп ята ине **5.** *перен.* беленеү, сиселеү, асылыу; **раскры́лась душе́вная красота́** күңел матурлығы асылды; **раскры́лся но́вый мир** яңы донъя асылды **6.** *перен.* фаш ителеү, асылыу; **раскры́лись престу́пные за́мыслы враго́в** дошмандарҙың енәйәтсел ниәттәре фаш ителде; **престу́пник раскры́лся** енәйәтсе асылды **7.** *разг.* (*в карточных играх*) баҫып бөтөрөү, баҫыу

РАСКУДА́ХТАТЬСЯ *сов.* **1.** *разг.* ҡыткылдай башлау, бик ныҡ (оҙаҡ) ҡыткылдау; **ку́ры раскуда́хтались** тауыҡтар ҡыткылдай башланы **2.** *прост.* (*разворчаться*) (урынһыҙ) ҡысҡырына (екеренә) башлау, мыжып һөйләнеү

РАСКУЛА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **раскула́чить**

РАСКУЛА́ЧИТЬ *сов. кого-что* кулакты юҡҡа сығарыу (бөтөрөү)

РАСКУПА́ТЬ *несов. см.* **раскупи́ть**

РАСКУПА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **раскупа́ть**

РАСКУПИ́ТЬ *сов. что* һатып алып бөтөрөү; **раскупи́ть биле́ты в теа́тр** театрға билеттарҙы һатып алып бөтөрөү

РАСКУ́ПОРИВАТЬ *несов. см.* **раску́порить**

РАСКУ́ПОРИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **раску́пориться** **2.** *страд. от* **раску́поривать**

РАСКУ́ПОРИТЬ *сов. что* асыу, тығынын (бөкөһөн) алыу; **раску́порить буты́лку** шешә асыу

РАСКУ́ПОРИТЬСЯ *сов.* тығыны (бөкөһө) асылыу, тығыны алыныу; **бо́чка раску́порилась** мискәнең тығыны алынған

РАСКУ́РИВАТЬ *несов. что* **1.** *см.* **раскури́ть** **2.** *без доп.*; *разг.* (тәмәке) төтәтеп ултырыу, (тәмәке) тартып ваҡыт үткәреү

РАСКУ́РИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **раскури́ться** 1; **2.** *страд. от* **раску́ривать**

РАСКУРИ́ТЬ *сов. что* **1.** ҡабыҙыу, тоҡандырыу, тоҡандырып ебәреү (*папиросы, тәмәкене һ.б.*); **раскури́ть тру́бку** төрөпкә ҡабыҙыу **2.** *прост.* тартып бөтөрөү; **раскури́ть весь таба́к** бөтә тәмәкене тартып бөтөрөү

РАСКУРИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** тоҡаныу, ҡабыныу; **тру́бка хорошо́ раскури́лась** төрөпкә яҡшы ҡабынды **2.** *прост.* (*начать курить всё больше*) күп тарта башлау

РАСКУСИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* тешләп ватыу (ярыу); **раскуси́ть оре́х** сәтләүекте тешләп ватыу **2.** *кого-что*; *перен., разг.* аңлау, төшөнөү, аңлап (белеп) алыу; **раскуси́ть наме́рения** *чьи-л. кемдеңдер* ниәтен төшөнөү

РАСКУСТИ́ТЬСЯ *сов.* ҡыуаҡланыу, ботаҡланыу, ялбырап үҫеп китеү; **кле́вер раскусти́лся** туҡранбаш ялбырап үҫеп китте; **черёмуха раскусти́лась** муйыл ҡыуаҡланды

РАСКУ́СЫВАТЬ *несов. см.* **раскуси́ть** 1

РАСКУ́СЫВАТЬСЯ *несов. страд. от* **раску́сывать**

РАСКУ́ТАТЬ *сов. кого-что* урауын асыу, төргәген сисеү, тағатыу, сисеп (асып) ташлау, сисендереү; **раску́тать ребёнка** баланың урауын сисеү; **раску́тать шаль** шәлде сисеү

РАСКУ́ТАТЬСЯ *сов.* асылыу, сиселеү, тағатылыу, асылып (сиселеп) китеү, сисенеү, һалыу; **раску́тайся, здесь жа́рко** сисен, бында эҫе

РАСКУТИ́ТЬСЯ *сов.* типтереү, (кәйеф-сафаға) бирелеү, (кәйеф-сафа) менән мауығыу

РАСКУ́ТЫВАТЬ *несов. см.* **раску́тать**

РАСКУ́ТЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **раску́таться** **2.** *страд. от* **раску́тывать**

РАСОВЕ́ДЕНИЕ *с* расоведение (*антропологияның расаларҙы өйрәнеү бүлеге*; *расаларҙы өйрәнеү фәне*)

РА́СОВЫЙ, -ая, -ое раса ...ы; **ра́совые отли́чия** раса айырымлыҡтары; **ра́совые при́знаки** раса билдәләре

РАСПА́Д *м см.* **распа́сться** – **распада́ться**; **белко́вый распа́д** аҡһым тарҡалыуы; **распа́д радиоакти́вных элеме́нтов** радиоактив элементтарҙың тарҡалышы; **распа́д систе́мы** системаның тарҡалыуы

РАСПАДА́ТЬСЯ *несов. см.* **распа́сться**

РАСПА́ДОК *м* үҙәк, тар ҡул

РАСПА́ИВАТЬ *несов. см.* **распая́ть**

РАСПА́ИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **распая́ться** **2.** *страд. от* **распа́ивать**

РАСПАКОВА́ТЬ *сов.* (төргәкте) тағатыу (сисеү, һүтеү, асыу); **распакова́ть кни́ги** китаптарҙың төргәген тағатыу; **распакова́ть чемода́н** сумаҙан асыу; **распакова́ть свёрток** төргәкте сисеү

РАСПАКОВА́ТЬСЯ *сов.* **1.** (үҙ әйберҙәрен) сисеп (асып, тағатып) бөтөрөү, сисеү, асыу, тағатыу; **мы распакова́лись** әйберҙәребеҙҙе тағатып бөтөрҙөк **2.** сиселеү, асылыу, сиселеп (асылып) китеү; **кни́ги распакова́лись** китап төргәге сиселеп китте

РАСПАКО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **распакова́ть**

РАСПАКО́ВЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **распакова́ться 2.** *страд.* от **распако́вывать**

РАСПАЛИ́ТЬ *сов.*; *разг.* **1.** *что* ҡабыҙыу, тоҡандырыу; **распали́ть костёр** усаҡ тоҡандырыу **2.** *что* бик ныҡ ҡыҙҙырыу (эҫетеү, яндырыу); **со́лнце распали́ло ка́мни** ҡояш таштарҙы бик ныҡ ҡыҙҙырҙы **3.** *кого-что*; *перен.* ҡыҙҙырыу, ярһытыу, ҡуҙғытыу; **распали́ть гне́вом** асыу менән ярһытыу **4.** *перен.* ҡабыҙыу, тоҡандырыу; **распали́ть фанта́зию** хыялды тоҡандырыу

РАСПАЛИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* **1.** ныҡ ҡыҙыу (эҫеү); **печь распали́лась** мейес ныҡ ҡыҙған **2.** *перен.* ҡыҙып (ярһып) китеү, тоҡанып (ҡабынып) китеү; **распали́ться гне́вом** асыуланып ҡыҙып китеү

РАСПА́ЛУБИТЬ *сов. что*; *тех.* ҡоршауын алыу (*бетон һалғанда*)

РАСПАЛЯ́ТЬ *несов. см.* **распали́ть**

РАСПАЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **распали́ться 2.** *страд. от* **распаля́ть**

РАСПА́РИВАТЬ *несов. см.* **распа́рить**

РАСПА́РИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **распа́риться 2.** *страд. от* **распа́ривать**

РАСПА́РИТЬ *сов.* **1.** *что* бешекләү, йомшартыу (*быуға тотоп*); **распа́рить ве́ник** миндек бешекләү **2.** *кого-что*; *разг.* йылытыу, сабынып йомшартыу (*эҫе мунсала, һыуҙа*) **3.** *кого-что*; *разг.* тирләтеү, тиргә батырыу, әлһерәтеү, ныҡ ҡыҙҙырып тирләтеү; **со́лнце распа́рило** ҡояш ныҡ ҡыҙҙырып тирләтте

РАСПА́РИТЬСЯ *сов.* **1.** бешекләнеү, йомшарыу (*быуҙа, ҡайнар һыуҙа*); **ве́ник распа́рился** миндек бешекләнде **2.** *разг.* тирләү, шыбыр тиргә батыу, ҡара тиргә батыу (төшөү); **распа́риться в ба́не** мунсала тирләү; **распа́риться от жары́** эҫелектән шыбыр тиргә батыу

РАСПА́РКА *ж*; *спец. см.* **распа́рить** — **распа́ривать** 1, **распа́риться** — **распа́риваться**; **распа́рка ко́жи** тире бешекләү; **распа́рка де́рева** ағасты быуға тотоп йомшартыу

РАСПА́РЫВАТЬ *несов. см.* **распоро́ть**

РАСПА́РЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **распоро́ться 2.** *страд. от* **распа́рывать**

РАСПА́СТЬСЯ *сов.* **1.** таралыу, емерелеү, ишелеү, таралып (емерелеп, ишелеп) төшөү; **ка́мень распа́лся** таш ишелеп төштө; **цепь распа́лась** сылбыр таралып төштө **2.** (*разложиться на составные части*) тарҡалыу, айырылыу, бүленеү; **моле́кула распа́лась на а́томы** молекула атомдарға тарҡалды **3.** *перен.* тарҡалыу; **кружо́к распа́лся** түңәрәк тарҡалды **4.** *перен.* (*разладиться*) боҙолоу, бүленеү, өҙөлөү; **бесе́да распа́лась** әңгәмә өҙөлдө; **дру́жба распа́лась** дуҫлыҡ боҙолдо

РАСПАХА́ТЬ *сов. что* һөрөү, һөрөп сығыу; **распаха́ть сад** баҡсаны һөрөү

РАСПА́ХИВАТЬ I *несов. см.* **распаха́ть**

РАСПА́ХИВАТЬ II *несов. см.* **распахну́ть**

РАСПА́ХИВАТЬСЯ I *несов. страд. от* **распа́хивать** I

РАСПА́ХИВАТЬСЯ II *несов.* **1.** *см.* **распахну́ться 2.** *страд. от* **распа́хивать** II

РАСПАХНУ́ТЬ *сов. что* **1.** шар асыу, асып ебәреү (ҡуйыу); **распахну́ть дверь** ишекте шар асыу; **распахну́ть воро́та** ҡапҡаны шар асып ҡуйыу **2.** (*откинуть полы одежды*) асып ебәреү, ысҡындырып ебәреү; **распахну́л сюрту́к** сюртуктың иҙеүен асып ебәрҙе

РАСПАХНУ́ТЬСЯ *сов.* **1.** шар асылыу (асылып китеү); **окно́ распахну́лось** тәҙрә шар асылып китте **2.** киң асылыу, асылып китеү; **распахну́лся пиджа́к** пинжәк асылып китте

РАСПАШНО́Й I, -ая, -ое һөрөлгән, һөрөлә торған, һөрөүгә тәғәйенләнгән; **распашна́я земля́** һөрөүгә тәғәйенләнгән ер

РАСПАШНО́Й II, -ая, -ое **1.** елбәгәй, төймәһеҙ; **распашна́я ко́фта** төймәһеҙ кофта; **распашна́я шу́ба** елбәгәй тун **2.** *спец.* ике яҡҡа асылмалы, ике яҡҡа асыла торған; **распашны́е воро́та** ике яҡҡа асылмалы ҡапҡа ♦ **распашно́е весло́** ике ҡалаҡлы ишкәк

РАСПАШО́НКА *ж*; *разг.* бәпес күлдәге

РАСПАЯ́ТЬ *сов. что* иретеү; **распая́ть самова́р** самауырҙы иретеү

РАСПАЯ́ТЬСЯ *сов.* иреү, иреп сығыу, ысҡыныу (*йәбештергән еренән*); **ча́йник распая́лся** сәйнүк иреп сыҡҡан

РАСПЕ́В *м* һуҙып (көйләп) әйтеү (һөйләү); **говори́ть с распе́вом** һуҙып һөйләү

РАСПЕВА́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **распе́ть 2.** *что* и *без доп.*; *разг.* йырлап йөрөү, көйләү, йырлау, һайрау; **распева́ть пе́сни** йырҙар йырлау

РАСПЕВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **распе́ться** 2; **2.** *страд. от* **распева́ть**

РАСПЕКА́ТЬ *несов. см.* **распе́чь**

РАСПЕЛЕНА́ТЬ *сов. кого* биләүҙән алыу, биләүен сисеү; **распелена́ть ребёнка** баланың биләүен сисеү

РАСПЕЛЕНА́ТЬСЯ *сов.* биләүе сиселеү, биләүҙән алыныу; **малы́ш распелена́лся** сабый биләүҙән сиселгән

РАСПЕЛЁНЫВАТЬ *несов. см.* **распелена́ть**

РАСПЕРЕ́ТЬ *сов.* **1.** *разг.* тибеү, эстән этеп ярыу; **льдом распёрло бо́чку** боҙ мискәне типкән **2.** *прост., груб.* (*об ожирении, появившемся у кого-л.*) артыҡ йыуанайыу, йәйелеү

РАСПЕТУШИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* әтәсләнеү, ҡыҙып китеү

РАСПЕ́ТЬ *сов. что* **1.** *муз.* йырлау, йырлап сығыу (ҡарау); **распе́ть дуэ́т** икәүләп йырлау;

распе́ть хо́ром пе́сню йырҙы хор менән йырлап сығыу **2.** *разг.* (тауышты) асыу, яҡшыртыу; **распе́ть го́лос** тауышты асыу

РАСПЕ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* **1.** (*увлечься пением*) дәртләнеп йырлай башлау, йырға бирелеп китеү, (йырлай-йырлай) ҡыҙып китеү; (*о птицах*) дәртләнеп һайрау, сутылдашыу, сутылдығы сығыу **2.** (йырлай-йырлай) тауыш асылыу, еңел йырлай башлау; **певе́ц распе́лся** йырсының тауышы асылып китте

РАСПЕЧА́ТАТЬ *сов. что* **1.** (*открыть что-л.*) мөһөрөн алыу, мөһөрөн алып асыу (инеү); **распеча́тать помеще́ние** бинаның мөһөрөн алып инеү **2.** (*вскрыть что-л. заклеенное*) асыу; **распеча́тать конве́рт** конвертты асыу **3.** *прост.* баҫыу, билдәле итеү, таратыу; **распеча́тать в газе́тах** гәзиттәрҙә баҫыу **4.** (*размножить с помощью печатного устройства*) баҫтырыу

РАСПЕЧА́ТАТЬСЯ *сов.* асылыу, асылып китеү, мөһөрө ҡубып асылыу; **письмо́ распеча́талось** хат асылған

РАСПЕЧА́ТЫВАТЬ *несов. см.* **распеча́тать**

РАСПЕЧА́ТЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **распеча́таться** **2.** *страд. от* **распеча́тывать**

РАСПЕ́ЧЬ *сов. кого*; *разг.* ҡаты шелтәләү, ҡыҙҙырыу, әрләү; **распе́чь лени́вого ученика́** ялҡау уҡыусыны ҡыҙҙырыу

РАСПИВА́ТЬ *несов. что*; *разг.* **1.** *см.* **распи́ть** **2.** яйлап (иркенләп) эсеү, эсеп ултырыу; **распива́ть чай** сәй эсеп ултырыу

РАСПИ́ВОЧНЫЙ, -ая, -ое *уст.* **1.** (бүлеп) ҡойоу, бүлеп һалыу, ҡойҙороп (һалдырып) эсеү ...ы; **распи́вочная прода́жа вина́** шарапты бүлеп ҡойоп һатыу **2.** *в знач. сущ.* **распи́вочная** *ж*; *разг.*, *уст.* мәйхана, шарапхана

РАСПИ́Л *м*; *спец.* **1.** *см.* **распили́ть** — **распи́ливать**; **распи́л бревна́ на до́ски** бүрәнәне таҡтаға бысыу **2.** (*способ распиливания*) бысыу, киҫелеш; **попере́чный распи́л** арҡыры бысыу; **продо́льный распи́л** буй бысыу **3.** (*место разреза*) бысылған урын (ер)

РАСПИ́ЛИВАТЬ *несов. см.* **распили́ть**

РАСПИ́ЛИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **распили́ться** **2.** *страд. от* **распи́ливать**

РАСПИЛИ́ТЬ *сов. что* бысыу, бысып төшөрөү; **распили́ть дрова́** утын бысыу

РАСПИЛИ́ТЬСЯ *сов.* бысылыу, бысылып бөтөү; **доска́ распили́лась** таҡта бысылды

РАСПИ́ЛКА *ж*; *спец. см.* **распили́ть** — **распи́ливать**; **распи́лка дров** утын бысыу

РАСПИЛО́ВКА *ж*; *спец. см.* **распи́лка**; **распило́вка ка́мня** ташты бысыу

РАСПИЛО́ВОЧНЫЙ, -ая, -ое *спец.* быса торған, бысыу ...ы; **распило́вочный цех** бысыу цехы

РАСПИЛО́ВЩИК *м* бысыусы (*эшсе*); **распило́вщик ка́мня** таш бысыусы

РАСПИНА́ТЬ I *несов. см.* **распя́ть**

РАСПИНА́ТЬ II *сов. кого-что*; *разг.* (*разбросать пинками*) типкеләү

РАСПИНА́ТЬСЯ *несов.*; *разг.* **1.** бик күп көс һалыу, көсәнеү, тырышыу, мәшәҡәтләнеү; **распина́ться за подру́гу** әхирәт өсөн тырышыу **2.** *страд. от* **распина́ть** I

РАСПИРА́ТЬ *несов. кого-что* **1.** *см.* **распере́ть** **2.** *перен.*, *разг.* (*о желании, чувстве и т.п.*) (күкрәкте) тултырыу, ташыу, күкрәккә һыймау; **тоска́ распира́ет грудь** һағыш күкрәккә һыймай

РАСПИСА́НИЕ *с* йәҙүәл, расписание; **соста́вить расписа́ние** йәҙүәл төҙөү; **расписа́ние уро́ков** дәрес йәҙүәле ♦ **шта́тное расписа́ние** *см.* **шта́тный**

РАСПИСА́ТЬ *сов.* **1.** *что* яҙып алыу (ҡуйыу); **расписа́ть ро́ли** ролдәрҙе яҙып алыу **2.** *кого-что* бүлеү, (бүлеп) яҙып сығыу; **расписа́ть по графа́м** графаларға бүлеп яҙып сығыу; **расписа́ть свой рабо́чий день** эш көнөңдө бүлеп сығыу **3.** *что, чем* биҙәкләү, биҙәкләп сығыу, биҙәк һалыу (төшөрөү); **расписа́ть сунду́к** һандыҡҡа биҙәктәр төшөрөү; **расписа́ть сте́ны** стеналарҙы биҙәкләү **4.** *кого-что* и *с доп.*; *перен.*, *разг.* (*рассказать, приукрашивая, преувеличивая*) арттырып (матурлап) һөйләү; **расписа́ть происше́ствие** ваҡиғаны арттырып һөйләү

РАСПИСА́ТЬСЯ *сов.* **1.** ҡул ҡуйыу; **расписа́ться в получе́нии зарпла́ты** эш хаҡын алғанға ҡул ҡуйыу **2.** *в чём*; *перен.*, *ирон.* таныу, үҙ өҫтөнә алыу; **расписа́ться в со́бственном неве́жестве** үҙ наҙанлығын таныу **3.** *с кем* и *без доп.*; *разг.* (*зарегистрироваться*) яҙылышыу; **предлага́ть расписа́ться** яҙылышырға тәҡдим итеү **4.** *разг.* (*увлечься писанием*) күп яҙыу, яҙыу менән мауығып китеү

РАСПИ́СКА *ж* **1.** *см.* **расписа́ть** — **распи́сывать** 1—3; **распи́ска стен** стеналарҙы биҙәкләү **2.** (*документ*) расписка, алыу ҡағыҙы; **написа́ть распи́ску** расписка яҙыу

РАСПИСНО́Й, -ая, -ое *разг.* биҙәкле, биҙәкләнгән, биҙәлгән, рәсемле; **расписна́я дуга́** биҙәкле дуға

РАСПИ́СЫВАТЬ *несов. см.* **расписа́ть**

РАСПИ́СЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **расписа́ться** 1—3; **2.** *страд. от* **распи́сывать**

РАСПИ́ТИЕ *с*; *разг. см.* **распи́ть**; **распи́тие ча́я** (бергәләп) сәй эсеү

РАСПИ́ТЬ *сов. что*; *разг.* (бергәләп) эсеү, эсеп бөтөрөү, бөткәнсе эсеү; **распи́ть буты́лку вина́** бер шешә шарапты эсеп бөтөрөү

РАСПИХА́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* **1.** этеп-төртөп юл ярыу, йырып үтеү; **распиха́ть толпу́** төркөмдө йырып үтеү **2.** тығып бөтөрөү, тыҡҡылау; **распиха́ть всё по карма́нам** бөтәһен дә кеҫәгә тығып бөтөрөү; **распиха́ть ве́щи по угла́м** әйберҙәрҙе мөйөштәргә тыҡҡылау

РАСПИ́ХИВАТЬ *несов. см.* **распиха́ть**

РАСПИ́ХНУТЬ *сов. см.* **распиха́ть**

РАСПЛА́ВИТЬ *сов. что* иретеү; **распла́вить свине́ц** ҡурғаш иретеү

РАСПЛА́ВИТЬСЯ *сов.* иреү; **бло́во распла́вится на огне́** аҡ ҡурғаш утта ирей

РАСПЛА́ВКА *ж*; *спец. см.* **распла́вить — расплавля́ть, распла́виться — расплавля́ться**; **распла́вка мета́лла** металл иретеү

РАСПЛАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **распла́вить**

РАСПЛАВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **распла́виться 2.** *страд. от* **расплавля́ть**

РАСПЛА́КАТЬСЯ *сов.* (ҡапыл) илап ебәреү, бик ныҡ илай башлау; **распла́каться от доса́ды** ғәрлектән илап ебәреү

РАСПЛАНИ́РОВАТЬ и **РАСПЛАНИРОВА́ТЬ** *сов. что* **1.** планлаштырыу, планлаштырып сығыу; **распланирова́ть рабо́ту на ме́сяц** бер айға эште планлаштырып сығыу **2.** (*разместить, распределить по плану*) план буйынса урынлаштырыу, план буйынса билдәләү, план төҙөү; **распланирова́ть сад** баҡсаның планын төҙөү

РАСПЛАНИРО́ВКА *ж см.* **распланирова́ть — распланиро́вывать** 2; **распланиро́вка помеще́ний заво́да** завод биналарын план буйынса урынлаштырыу; **распланиро́вка па́рка** парктың планын төҙөү

РАСПЛАНИРО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **распланирова́ть**

РАСПЛАСТА́ТЬ *сов.* **1.** *что*; *спец.* телгеләү, ярғылау, буйға киҫеү (ярыу); **распласта́ть ры́бу** балыҡты буйға ярғылау **2.** *что* сүкеп (ҡыҫып) киңәйтеү (йәйеү), ялпайтыу; **распласта́ть желе́зо** тимерҙе сүкеп йәйеү **3.** *кого-что* (ергә) лыпын һалыу (ятҡырыу); **распласта́ть проти́вника на земле́** дошманды ергә лыпын һалыу **4.** *что* йәйеү, киреү; **распласта́ть кры́лья** ҡанаттарҙы киреү

РАСПЛАСТА́ТЬСЯ *сов.* лыпын (йәйелеп, һуҙылып) ятыу, ергә ятыу, ҡолау; **распласта́ться на земле́** ергә һуҙылып ятыу

РАСПЛА́СТЫВАТЬ *несов. см.* **распласта́ть**

РАСПЛА́СТЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **распласта́ться 2.** *страд. от* **распла́стывать**

РАСПЛА́ТА *ж* **1.** *см.* **расплати́ться — распла́чиваться** 1, 2; **распла́та за убы́ток** зыянды түләү **2.** *перен.* яза биреү, үс алыу; **наступи́л час распла́ты** үс алыу сәғәте етте; **распла́та за преступле́ние** эшләгән енәйәт өсөн яза

РАСПЛАТИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** *с кем* и *без доп.* тулыһынса түләү, түләп бөтөрөү; **расплати́ться с долга́ми** бурыстарҙы тулыһынса түләп бөтөрөү **2.** *перен.*, *разг.* иҫәпләшеү, үс алыу (ҡайтарыу); **расплати́ться с изме́нниками** һатлыҡ йәндәр менән иҫәпләшеү **3.** *за что*; *перен.* (*понести наказание*) яза алыу, язаға дусар булыу, яуап биреү; **ма́льчик расплати́лся за ша́лость** малай шаянлығы өсөн язаһын алды

РАСПЛА́ЧИВАТЬСЯ *несов. см.* **расплати́ться**

РАСПЛЕСКА́ТЬ *сов. что* сайпылдырыу, сайпылтыу; **расплеска́ть во́ду из ведра́** күнәктәге һыуҙы сайпылдырыу

РАСПЛЕСКА́ТЬСЯ *сов.* **1.** сайпылыу, сайпылып түгелеү; **вода́ расплеска́лась** һыу сайпылып түгелде **2.** *разг.* (*начать плескаться всё сильнее*) һыу һибешә башлау, һыу сәсрәтешеү

РАСПЛЁСКИВАТЬ *несов. см.* **расплеска́ть, расплесну́ть**

РАСПЛЁСКИВАТЬСЯ *несов. см.* **расплеска́ться** 1; **2.** *страд. от* **расплёскивать**

РАСПЛЕСНУ́ТЬ *сов. см.* **расплеска́ть**

РАСПЛЕСНУ́ТЬСЯ *сов. см.* **расплеска́ться**

РАСПЛЕСТИ́ *сов. что* һүтеү, тағатыу; **расплести́ ко́су** сәсте тағатыу; **расплести́ верёвку** бауҙы һүтеү

РАСПЛЕСТИ́СЬ *сов.* һүтелеү, тағатылыу, һүтелеп (тағатылып) китеү; **ко́сы расплели́сь** сәс толомдары тағатылған

РАСПЛЕТА́ТЬ *несов. см.* **расплести́**

РАСПЛЕТА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **расплести́сь 2.** *страд. от* **расплета́ть**

РАСПЛО́Д *м*; *спец.* үрсем; **распло́д пчёл** бал ҡорто үрсеме; **оста́вить на распло́д** үрсемгә ҡалдырыу

РАСПЛОДИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** (*размножить, развести в большом количестве*) үрсетеү; **расплоди́ть скоти́ну** мал үрсетеү **2.** *разг.* (*произвести на свет многочисленное потомство*) үрсетеү, донъяға килтереү, ишәйтеү; **расплоди́ть семе́йство** ғаилә ишәйтеү

РАСПЛОДИ́ТЬСЯ *сов.* үрсеү, ишәйеү, күбәйеп (артып) китеү; **кро́лики расплоди́лись** йорт ҡуяндары күбәйеп китте

РАСПЛЫВА́ТЬСЯ *несов. см.* **расплы́ться**

РАСПЛЫ́ВЧАТОСТЬ *ж* тоноҡлоҡ, һүрәнкелек, бөләңгертлек, асыҡ булмау, аңлайышһыҙлыҡ, бәйләнешһеҙлек; **расплы́вчатость очерта́ний** һыҙатланыштың тоноҡлоғо; **расплы́вчатость мы́сли** фекерҙең асыҡ булмауы

РАСПЛЫ́ВЧАТЫЙ, -ая, -ое **1.** тоноҡ, һүрәнке, бөләңгерт; **расплы́вчатый ого́нь костра́** усаҡтың һүрәнке уты; **расплы́вчатые очерта́ния гор** тауҙарҙың тоноҡ һыҙатланышы **2.** *перен.* (*недостаточно точно выраженный*) тарҡау, аңлайышһыҙ, бәйләнешһеҙ; **расплы́вчатые представле́ния** бәйләнешһеҙ күҙаллауҙар; **расплы́вчатый отве́т** аңлайышһыҙ яуап

РАСПЛЫ́ВШИЙСЯ, -аяся, -ееся **1.** *прич. от* **расплы́ться 2.** *прил.*; *разг.* (артыҡ) йәйелгән, ҡалынайған, йыуан, һимеҙ, лырҡыш; **расплы́вшаяся же́нщина** артыҡ йыуан ҡатын

РАСПЛЫ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*растечься*) йәйелеү, йәйелеп китеү; **черни́ла расплыли́сь по бума́ге** ҡара ҡағыҙға йәйелде **2.** (*распространиться — о дыме, тумане и т.п.*) таралыу, йәйелеү, таралып китеү; **таба́чный дым расплы́лся по ко́мна-**

те тәмәке төтөнө бүлмәгә таралды **3.** (*размыться*) юйылыу (*һыуҙан йәки башҡа шыйыҡлыҡтан*); **бу́квы расплыли́сь на бума́ге** ҡағыҙҙағы хәрефтәр юйылған **4.** *перен.* асыҡ күренмәү, күренмәй башлау, бөләңгертләнеү; **фигу́ры люде́й расплы́лись в су́мраке** кеше һындары ҡараңғыла күренмәй башланы **5.** (*располнеть*) *перен.*, *разг.* йыуанайыу, арҡырыға йәйелеү, лапшайыу **6.** (*уплыть в разные стороны*) таралышыу, төрлө яҡҡа йөҙөп китеү (таралышыу); **у́тки расплыли́сь по о́зеру** өйрәктәр күл буйлап төрлө яҡҡа таралышты

РАСПЛЮ́СНУТЬ *сов.*; *разг. см.* **расплю́щить**

РАСПЛЮ́СНУТЬСЯ *сов.*; *разг. см.* **расплю́щиться**

РАСПЛЮ́ЩИВАТЬ *несов. см.* **расплю́щить**

РАСПЛЮ́ЩИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **расплю́щиться 2.** *страд. от* **расплю́щивать**

РАСПЛЮ́ЩИТЬ *сов. что* **1.** ялпайтыу, йәмшәйтеү; **расплю́щить шля́пку гвоздя́** ҡаҙауҙың эшләпәһен ялпайтыу **2.** (*сильным ударом, давлением смять*) һытыу, иҙеү, ялпайтыу; **расплю́щить одни́м уда́ром** бер һуғыуҙа ялпайтыу

РАСПЛЮ́ЩИТЬСЯ *сов.* ялпайыу, йәмшәйеү, һытылыу, иҙелеү; **гвоздь расплю́щился** ҡаҙаҡ ялпайған

РАСПЛЯСА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* шашып (ҡотороп) бейеү; **танцо́р расплясáлся** бейеүсе шашып бейене

РАСПОДОБЛЕ́НИЕ *с*; *лингв.* оҡшашмау; **расподобле́ние зву́ков** өндәрҙең оҡшашмауы

РАСПОЗНАВА́ЕМЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **распознава́ть 2.** *прил.* белеп (танып) була торған, асыҡларға мөмкин булған; **распознава́емые при́знаки** асыҡларға мөмкин булған билдәләр; **распознава́емый го́лос** танып була торған тауыш

РАСПОЗНАВА́ТЬ *несов. см.* **распозна́ть**

РАСПОЗНАВА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **распознава́ть**

РАСПОЗНА́ТЬ *сов. кого-что* **1.** (*определить по каким-л. признакам*) белеү, таныу, асыҡлау, айырыу, билдәләү; **распозна́ть птиц** ҡоштарҙы таныу **2.** (*разведать*) белеү, һиҙеү; белеп (һиҙеп) алыу; **распозна́ть чужи́е наме́рения** сит кешенең ниәттәрен һиҙеп алыу

РАСПОЛАГА́ТЬ I *несов. см.* **расположи́ть**

РАСПОЛАГА́ТЬ II *несов.* **1.** *чем* булыу, эйә (ҡулда) булыу; **располага́ть фа́ктами** мәғлүмәттәргә эйә булыу; **располага́ть свобо́дным вре́менем** буш ваҡыт булыу **2.** *кем-чем* (*распоряжаться*) үҙе теләгәнсә эш итеү (файҙаланыу); **располага́ть вре́менем по со́бственному усмотре́нию** ваҡытты үҙе теләгәнсә файҙаланыу; **располага́ть больши́ми сре́дствами** ҙур аҡсалар менән эш итеү **3.** *к чему* (*способствовать чему-л.*) ярҙам итеү, сәбәпсе булыу, булышыу, килтереү; **све́жий во́здух располага́ет ко сну** саф һауа йоҡо килтерә **4.** *с неопр.*; *уст.* (*намереваться*) ниәт итеү, -ға/-гә уйлау, -маҡсы/-мәксе булыу; **располага́ть пое́хать в го́род** ҡалаға китергә уйлау

РАСПОЛАГА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **расположи́ться 2.** *страд. от* **располага́ть** I

РАСПОЛАГА́ЮЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **располага́ть** I; **2.** *прил.* яғымлы, һөйкөмлө, мөләйем, үҙенә йәлеп итеп (тартып, ылыҡтырып) торған; **располага́ющая речь** яғымлы телмәр

РАСПО́ЛЗАТЬСЯ *сов.* шыуыша башлау, шыуышырға тотоноу

РАСПОЛЗА́ТЬСЯ *несов. см.* **расползти́сь**

РАСПОЛЗТИ́СЬ *сов.* **1.** таралышыу, шыуышып китеп бөтөү, таралып китеү; **тарака́ны расползли́сь** тараҡандар таралып китте **2.** (*распространиться, стелясь*) таралыу, йәйелеү; **ту́чи расползли́сь** болоттар таралды **3.** *перен.*, *разг.* (*медленно, постепенно разойтись*) яйлап (төрлө яҡҡа) таралышыу; **расползли́сь по дома́м** өйҙәренә яйлап таралыштылар **4.** *разг.* (*расплыться*) йәйелеү, йәйелеп китеү; **черни́ла расползли́сь** ҡара йәйелде **5.** *разг.* (*утратить отчётливые очертания*) боҙолоу, йыуылыу, юйылыу; **коле́и на доро́гах расползли́сь от дождя́** ямғырҙан юлдарҙағы тәгәрмәс эҙҙәре йыуылды; **печа́ть расползла́сь** мисәт юйылды **6.** *перен.*, *прост.* (*располнеть*) йәйелеү, ҡалынайыу, йыуанайыу **7.** *разг.* туҙыу, тетелеү, ылйырау; **подкла́дка расползла́сь** эслеге тетелгән

РАСПОЛНЕ́ТЬ *сов.* йыуанайып (ҡалынайып, йәйелеп) китеү; **си́льно располне́ть** артыҡ йыуанайып китеү

РАСПОЛОЖЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **расположи́ть** 1, **расположи́ться**; **расположе́ние дета́лей** деталдәрҙең ҡуйылышы **2.** урын, торған (урынлашҡан) ер (урын); **расположе́ние врага́** дошман торған ер **3.** (*порядок размещения чего-л.*) урынлашыу тәртибе, урынлаштырылыш, төҙөлөш, тәртип; **расположе́ние ко́мнат** бүлмәләрҙең урынлашыуы **4.** (*симпатия*) яйлашыу, күңел ятыу, яҡшы ҡараш, күңелгә оҡшау; **чу́вствовать расположе́ние к** *кому-л. кемгәлер* күңел ятыу **5.** (*склонность*) ынтылыш, тартылыу, һәүәҫлек, бирешеүсәнлек; **расположе́ние к му́зыке** музыкаға һәүәҫлек; **расположе́ние органи́зма к боле́зням** организмдың ауырыуҙарға бирешеүсәнлеге **6.** *разг.* (*настроение*) кәйеф, теләк; **весёлое расположе́ние** шат кәйеф; **просну́ться в до́бром расположе́нии** изге теләктә уяныу ♦ **расположе́ние ду́ха** күңел ятыу, күңелгә хуш килеү

РАСПОЛО́ЖЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **расположи́ть 2.** *к кому*; *прил.* күңелгә оҡшаған (ятҡан), күңелгә яҡын, теләктәш, тартым; **он к вам о́чень располо́жен** һеҙ уның күңеленә бик яҡын **3.** *к чему* и *с неопр.*; *прил.* теләге бар (юҡ), күңеле ятыу (ятмау), бирешеүсән, биреләүсән; **не располо́жен е́хать** барырға теләге юҡ

РАСПОЛОЖИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** урынлаштырыу, ҡуйыу, урынлаштырып (теҙеп) ҡуйыу; **расположи́ть ме́бель** мебель урынлаштырыу; **расположи́ть слова́ по алфави́ту** һүҙҙәрҙе алфавит буйынса ҡуйыу **2.** тартыу, ҡаратыу, ылыҡтырыу, йәлеп итеү; **расположи́ть к себе́ но́вых знако́мых** яңы таныштарҙы үҙеңә йәлеп итеү

РАСПОЛОЖИ́ТЬСЯ *сов.* урынлашыу, ултырыу; **расположи́ться удо́бно** уңай урынлашыу; **расположи́ться в ваго́не** вагонда урынлашыу

РАСПОЛОСОВА́ТЬ *сов. кого-что; разг.* **1.** буй-буй йыртҡылау (телгеләү, ҡырҡҡылау); **располосова́ть жесть** ҡалайҙы буй-буй ҡырҡҡылау; **располосова́ть на куски́** буй-буй өлөштәргә йыртҡылау **2.** (*избить, оставив на теле рубцы, раны в виде полос*) һыҙыра ярыу, һыҙырыу; **располосова́ть кнуто́м** сыбыртҡы менән һыҙырыу

РАСПО́Р *м*; **1.** *спец. см.* **расперéть** 1 — **распира́ть** 1; **2.** *тех.* баҫым көсө (*ҡоролмаларҙа вертикаль таяуҙарҙың горизонталь йүнәлештә баҫым яһауы*)

РАСПО́РКА *ж* терәү; **ста́вить распо́рку** терәү ҡуйыу

РАСПОРО́ТЬ *сов. что* **1.** (йөй) һүтеү, һүтеп ташлау; **распоро́ть ко́фту** кофта һүтеү; **распоро́ть узо́р** биҙәк һүтеү **2.** йыртыу, йыртып ебәреү; **распоро́ть ко́жу** тире йыртыу **3.** *перен., разг.* (*внезапно и резко нарушить тишину*) ярыу, ярып ебәреү; **вы́стрел распоро́л тишину́** атыу тауышы тынлыҡты ярҙы

РАСПОРО́ТЬСЯ *сов.* һүтелеү; **рука́в распоро́лся** ең һүтелгән

РАСПО́РОЧНЫЙ, -ая, -ое *спец.* терәү ...ы; **распо́рочный брус** терәү бурсаһы

РАСПОРЯДИ́ТЕЛЬ *м* и **РАСПОРЯДИ́ТЕЛЬНИЦА** *ж* башлыҡ, (яуаплы) етәксе, ойоштороусы, алып барыусы; **распоряди́тель креди́тов** кредиттар буйынса етәксе

РАСПОРЯДИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* ойоштороу (етәкселек итеү) оҫталығы; **распоряди́тельность команди́ра** командирҙың ойоштороу оҫталығы

РАСПОРЯДИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое яҡшы етәкселек итә (ойоштора) белеүсе; **распоряди́тельный нача́льник** яҡшы етәкселек итә белеүсе хужа

РАСПОРЯДИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** *о чём* бойороу, ҡушыу, әмер (бойороҡ) биреү; **распоряди́ться об отъе́зде** ҡуҙғалыу тураһында бойороҡ биреү **2.** *чем* етәкселек итеү, ойоштороу, шөғөлләнеү, идара итеү; **распоряди́ться ве́чером** кисә ойоштороу **3.** *кем-чем* (*употребить, найти применение*) тотоноу, ҡулланыу, файҙаланыу, эш итеү; **распоряди́ться свои́м состоя́нием** үҙ мөлкәте менән эш итеү

РАСПОРЯ́ДОК *м* тәртип; **распоря́док дня** көн тәртибе; **пра́вила вну́треннего распоря́дка** эске тәртип ҡағиҙәләре

РАСПОРЯЖА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **распоряди́ться 2.** *чем* и *без доп.* (*управлять*) эш алып барыу, идара итеү, етәкселек итеү, ойоштороу

РАСПОРЯЖЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **распоряди́ться — распоряжа́ться**; **распоряже́ние деньга́ми** аҡса менән эш итеү **2.** (*приказание*) бойороҡ, күрһәтмә, әмер; **официа́льное распоряже́ние** рәсми күрһәтмә; **распоряже́ния по хозя́йству** хужалыҡ буйынса күрһәтмәләр ♦ **в распоряже́ние** *кого-чего кем-нимә* ҡарамағына; **в распоряже́нии** *кого-чего кем-нимә* ҡарамағында

РАСПОЯ́САТЬ *сов. кого-что* билбауын сисеү (сисеп алыу); **распоя́сать ребёнка** баланың билбауын сисеү; **распоя́сать пла́тье** күлдәктең билбауын сисеп алыу

РАСПОЯ́САТЬСЯ *сов.* **1.** билбауҙы сисеү (сисеп алыу); **распоя́саться и сесть за стол** билбауҙы сисеү һәм өҫтәл артына ултырыу **2.** *перен., разг.* (*утратить сдержанность*) йүгәнһеҙләнеү, тыйнаҡһыҙланыу, ҡотороу, сығырынан сығыу; **де́ти распоя́сались** балалар ҡоторҙо

РАСПОЯ́СЫВАТЬ *несов. см.* **распоя́сать**

РАСПОЯ́СЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **распоя́саться 2.** *страд. от* **распоя́сывать**

РАСПРА́ВА *ж* яза, язалау, үс алыу; **зве́рская распра́ва** йыртҡыстарса яза; **учини́ть распра́ву** яза биреү

РАСПРА́ВИТЬ *сов. что; в разн. знач.* төҙәйтеү, турайтыу, тигеҙләү, яҙыу; **распра́вить про́волоку** сымды төҙәйтеү; **распра́вить скла́дки ю́бки** итәк бөрмәләрен тигеҙләү; **распра́вить морщи́ны** йыйырсыҡтарҙы яҙыу; **распра́вить кры́лья** ҡанат йәйеү ♦ **распра́вить кры́лья** *см.* **крыло́**

РАСПРА́ВИТЬСЯ I *сов.; в разн. знач.* турайыу, төҙәйеү, яҙылыу, тигеҙләнеү, йәйелеү; **кры́лья распра́вились** ҡанаттар йәйелде; **морщи́ны на лбу распра́вились** маңлайҙағы йыйырсыҡтар яҙылды; **скла́дки распра́вились** бөрмәләр тигеҙләнде

РАСПРА́ВИТЬСЯ II *сов.* **1.** *с кем-чем* яза биреү, үс алыу, кәрәген биреү, иҫәпләшеү; **распра́виться с преда́телями** хыянатсыларға яза биреү; **распра́виться с оби́дчиками** рәнйетеүселәр менән иҫәпләшеү **2.** *перен., разг.* (*съесть всё*) ашап бөтөү, теүәлләү, йыпырыу, йыпыртыу; **распра́виться с арбу́зом** ҡарбузды йыпырыу

РАСПРАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **распра́вить**

РАСПРАВЛЯ́ТЬСЯ I *несов.* **1.** *см.* **распра́виться** I; **2.** *страд. от* **расправля́ть**

РАСПРАВЛЯ́ТЬСЯ II *несов. см.* **распра́виться** II

РАСПРЕДЕЛЕ́НИЕ *с см.* **распредели́ть — распределя́ть, распредели́ться — распределя́ться**; **распределе́ние дохо́дов** килемдәрҙе бүлеү; **распределе́ние рабо́ты ме́жду сотру́дниками** хеҙмәткәрҙәргә эш бүлеү

РАСПРЕДЕЛИ́ТЕЛЬ *м* **1.** бүлеүсе, бүлеп тороусы, өлөшсө, таратыусы **2.** *тех.* бүлгес (*машиналарҙа, двигателдәрҙә газ, пар һ.б. бүлеүсе ҡорамал*)

РАСПРЕДЕЛИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** бүлгес, тараткыс; **распредели́тельный вал** бүлгес вал; **распредели́тельный механи́зм** бүлгес механизм **2.** бүлеү ...ы, таратыу ...ы; **распредели́тельный пункт** бүлеү пункты

РАСПРЕДЕЛИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* (*разделить между кем-чем-л.*) бүлеү, өләшеү, бүлеп (өләшеп) биреү, таратыу; **распредели́ть дохо́д** табыш бүлеү **2.** *кого-что* (*определить каждого куда-л.*) урынлаштырыу, билдәләү, айырыу, төркөмләү, айырып (төркөмләп) сығыу; **распредели́ть рабо́чих по уча́сткам** эшселәрҙе участкаларға билдәләү; **распредели́ть дете́й по кла́ссам** балаларҙы кластарға бүлеү; **распредели́ть со́бранный материа́л** йыйылған материалды төркөмләү

РАСПРЕДЕЛИ́ТЬСЯ *сов.* бүленеү, айырылыу, бүленешеү; **де́ти распредели́лись по гру́ппам** балалар төркөмдәргә бүленде; **обя́занности распредели́лись** вазифалар бүленде

РАСПРЕДЕЛЯ́ТЬ *несов. см.* **распредели́ть**

РАСПРЕДЕЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **распредели́ться** **2.** *страд. от* **распределя́ть**

РАСПРОДАВА́ТЬ *несов. см.* **распрода́ть**

РАСПРОДАВА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **распродава́ть**

РАСПРОДА́ЖА *ж см.* **распрода́ть** — **распродава́ть**; **распрода́жа това́ров** тауарҙарҙы арзанға һатыу; **распрода́жа иму́щества** мөлкәтте һата һалып бөтөрөү

РАСПРОДА́ТЬ *сов. кого-что* һатыу, һатып бөтөрөү, һата һалып бөтөрөү; **биле́ты распрода́ли** билеттарҙы һата һалып бөтөргәндәр; **распрода́ть по частя́м** өләшләп һатып бөтөрөү

РАСПРОПАГАНДИ́РОВАТЬ *сов. кого-что* (*пропагандируя что-л., убедить в этом кого-л.*); *разг.* өгөтләп ышандырыу (күндереү); **распропаганди́ровать наро́д** халыҡты өгөтләп күндереү

РАСПРОСТЕРЕ́ТЬ *сов. что* **1.** йәйеү, йәйеп ебәреү; **распростере́ть кры́лья** ҡанаттарҙы йәйеп ебәреү **2.** *на кого-что* (*охватить своим действием*) көсәйтеү, киңәйтеү, йәйелдереү; **распростере́ть своё влия́ние** үҙ йоғонтоңдо көсәйтеү

РАСПРОСТЕРЕ́ТЬСЯ *сов.* **1.** һуҙылыу, һуҙылып (йәйелеп) ятыу; **ра́неный распростёрся на земле́** яралы ергә һуҙылып ятты **2.** (*раскинуться*) йәйрәү, йәйрәп ятыу; **пе́ред на́ми распростёрлась степь** беҙҙең алда дала йәйрәп ята ине **3.** *на кого-что*; *перен.* (*распространиться*) йәйелеү, таралыу, солғау

РАСПРОСТЁРТЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **распростере́ть** **2.** *прил.* таралған, (киң) йәйелгән; **распростёртые объя́тия** йәйелгән ҡосаҡ ♦ **приня́ть (встре́тить) с распростёртыми объя́тиями** *кого* ҡолас йәйеп ҡаршы алыу

РАСПРОСТИРА́ТЬ *несов. см.* **распростере́ть**

РАСПРОСТИРА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **распростере́ться** **2.** *страд. от* **распростира́ть**

РАСПРОСТИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** *с кем-чем* һаубуллашыу, хушлашыу; **распрости́ться с друзья́ми** дуҫтар менән һаубуллашыу **2.** *с чем* бәхилләшеү, яҙыу, хушлашыу; **распрости́ться с бе́лым све́том** яҡты донъя менән бәхилләшеү

РАСПРОСТРАНЕ́НИЕ *с см.* **распространи́ть** — **распространя́ть, распространи́ться** — **распространя́ться**; **распростране́ние о́пыта** тәжрибә таратыу; **распростране́ние радиово́лн** радиотулҡындар таралыуы

РАСПРОСТРАНЁННОСТЬ *ж* киң таралғанлыҡ, йыш осрау; **распространённость суеве́рий** хөрәфәттең киң таралғанлығы

РАСПРОСТРАНЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **распространи́ть** **2.** *прил.* киң таралған, йыш осрай торған; **распространённое мне́ние** киң таралған фекер ♦ **распространённое предложе́ние** *грам.* тарҡау һөйләм

РАСПРОСТРАНИ́ТЕЛЬ *м* и **РАСПРОСТРАНИ́ТЕЛЬНИЦА** *ж* таратыусы; **распространи́тели печа́ти** матбуғат таратыусылар; **распространи́тели ло́жных слу́хов** ялған хәбәр таратыусылар

РАСПРОСТРАНИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое киңәйтелгән, тарҡау; **распространи́тельное толкова́ние те́кста** тексттың тарҡау аңлатмаһы

РАСПРОСТРАНИ́ТЬ *сов. что* **1.** киңәйтеү, йәйелдереү; **распространи́ть свои́ владе́ния** үҙ биләмәләреңде киңәйтеү; **распространи́ть своё влия́ние** үҙ йоғонтоңдо йәйелдереү **2.** таратыу; **распространи́ть зна́ния** аң-белем таратыу; **распространи́ть о́пыт передовико́в** алдынғыларҙың тәжрибәһен таратыу; **распространи́ть слух** һүҙ таратыу **3.** аңҡытыу, сығарыу, таратыу, борҡотоу; **распространи́ть за́пах духо́в** хушбуй еҫтәре аңҡытыу **4.** һатыу, өләшеү, таратыу; **распространи́ть воззва́ние** өндәмә таратыу; **распространи́ть газе́ту** гәзит таратыу; **распространи́ть журна́лы** журналдар һатыу

РАСПРОСТРАНИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** йәйелеү; **леса́ распространи́лись далеко́ на се́вер** урмандар төньяҡҡа табан алыҫ йәйелгән **2.** таралыу, киңәйеү; **распространи́лась сла́ва** дан таралды **3.** аңҡыу, сығыу, борҡоу, таралыу; **за́пах цвето́в распространи́лся по ко́мнате** сәскә еҫе бүлмәгә таралды **4.** *разг.* (*пространно рассказать о ком-чём-л.*) бик оҙаҡ (ентекләп, күп) һөйләү; **распространи́ться о свои́х дела́х** эшең тураһында күп һөйләү

РАСПРОСТРАНЯ́ТЬ *несов. см.* **распространи́ть**

РАСПРОСТРАНЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **распространи́ться** **2.** *страд. от* **распространя́ть**

10 зак. 2.0007.06

РАСПРОЩА́ТЬСЯ *сов. см.* **распрости́ться**

РАСПРЫ́СКАТЬ *сов. что*; *разг.* һибеү, һиптереү, сәсрәтеү, һибеп (сәсрәтеп) бөтөрөү; **распры́скать духи́** хушбуйҙы һөртөп бөтөрөү

РАСПРЫ́СКИВАТЕЛЬ *м* һиптергес

РАСПРЫ́СКИВАТЬ *несов. см.* **распры́скать**

РА́СПРЯ *ж* ыҙғыш, талаш, ғауға, низағ; **межплеменна́я ра́спря** ырыуҙар араһындағы ыҙғыш

РАСПРЯГА́ТЬ *несов. см.* **распря́чь**

РАСПРЯГА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **распря́чься 2.** *страд. от* **распряга́ть**

РАСПРЯМИ́ТЬ *сов. кого-что* турайтыу, төҙәйтеү, яҙыу; **распрями́ть со́гнутый гвоздь** кәкрәйгән ҡаҙаҡты төҙәйтеү; **распрями́ть спи́ну** арҡаны турайтыу

РАСПРЯМИ́ТЬСЯ *сов.* турайыу, төҙәйеү, яҙылыу; **про́волока распрями́лась** тимерсыбыҡ яҙылды

РАСПРЯМЛЯ́ТЬ *несов. см.* **распрями́ть**

РАСПРЯМЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **распрями́ться 2.** *страд. от* **распрямля́ть**

РАСПРЯ́ЧЬ *сов. кого* туғарыу, туғарып ҡуйыу; **распря́чь воло́в** үгеҙҙәрҙе туғарыу

РАСПРЯ́ЧЬСЯ *сов.* туғарылыу, туғарылып китеү; **ло́шадь распрягла́сь** ат туғарылған

РАСПУГА́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* ҡурҡытыу, ҡурҡытып (таратып) ебәреү; **распуга́ть птиц** ҡоштарҙы ҡурҡытыу; **распуга́ть дете́й** балаларҙы ҡурҡытыу

РАСПУ́ГИВАТЬ *несов. см.* **распуга́ть**

РАСПУ́ГИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **распу́гивать**

РАСПУСКА́ТЬ *несов. см.* **распусти́ть**

РАСПУСКА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **распусти́ться 2.** *страд. от* **распуска́ть**

РАСПУСТИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* таратыу, ебәреү; **распусти́ть собра́ние** йыйылышты таратыу; **распусти́ть шко́льников на кани́кулы** уҡыусыларҙы каникулға ебәреү **2.** *что* бушатыу, бушағайтыу, ебәрә төшөү, ысҡындырыу; **распусти́ть реме́нь** ҡайышты бушатыу; **распусти́ть во́жжи** дилбегәне бушатыу **3.** *что* йәйеү, киреү, йәйеп (елберләтеп) ебәреү; **распусти́ть знамёна** байраҡтарҙы елберләтеп ебәреү; **распусти́ть па́рус** елкәнде киреү **4.** *что* (*спустить петли, превратив вязанье в нити*) һүтеү, күҙен ебәреү; **распусти́ть чуло́к** ойоҡ һүтеү **5.** *кого-что*; *разг.* (*ослабить дисциплину*) тәртипте бушатыу, ҡаты тотмау, шашындырыу, шаштырыу; **распусти́ть дете́й** балаларҙы шаштырыу **6.** *разг.* таратыу, һөйләү; **распусти́ть сплé́тню** ғәйбәт таратыу **7.** *разг.* (*растворить*) иҙеү, иретеү; **распусти́ть кра́ску в воде́** һыуҙа буяу иҙеү ♦ **распусти́ть слю́ни** *разг.* зарланыу, балауыҙ һығыу, күҙ һытыу; **распусти́ть слю́ни** *см.* **слю́ни**; **распусти́ть язы́к** *см.* **язы́к**

РАСПУСТИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** асылыу, япраҡ ярыу, сәскә атыу; **по́чки распусти́лись** бөрө асылған; **сире́нь распусти́лась** сирень сәскә атты **2.** *разг.* бушау, сиселеү, ысҡыныу; **по́яс распусти́лся** билбау сиселгән **3.** һүтелеү, күҙе китеү, һүрелеү; **чулки́ распусти́лись** ойоҡ һүрелгән **4.** (*о волосах*) тағатылыу, һүтелеү, туҙыу; **коса́ распусти́лась** сәс толомо тағатылды **5.** (*потерять выдержку*) йомшарыу, ихтыяр юғалыу **6.** *перен.*, *разг.* тәртипһеҙләнеү, шашыу, тыйнаҡһыҙланыу, аҙыу; **ма́льчики распусти́лись** малайҙар тәртипһеҙләнде **7.** *разг.* (*раствориться в жидкости*) иреү, иҙелеү; **соль распусти́лась в воде́** тоҙ һыуҙа ирене

РАСПУ́ТАТЬ *сов.* **1.** *что* сисеү, һүтеү, тағатыу; **распу́тать у́зел** төйөн сисеү **2.** *что*; *перен.* (*сделать понятным*) сисеү, асыҡлау, осона сығыу, хәл итеү; **распу́тать сло́жный вопро́с** ҡатмарлы мәсьәләне хәл итеү **3.** *кого-что* (*освободить от пут*) тышауын сисеү (һалдырыу); **распу́тать ло́шадь** аттың тышауын сисеү

РАСПУ́ТАТЬСЯ *сов.* **1.** сиселеү, ысҡыныу, һүтелеү; **у́зел распу́тался** төйөн сиселде **2.** *перен.*, *разг.* асыҡланыу, сиселеү, аныҡланыу, хәл ителеү; **де́ло распу́талось** эш асыҡланды **3.** *с кем-чем* и *без доп.*; *перен.*, *разг.* ҡотолоу, арыныу, бушаныу, йырып сығыу; **распу́таться с долга́ми** бурыстарҙан ҡотолоу **4.** (*освободиться от пут*) тышауы ысҡыныу (сиселеү); **ло́шадь распу́талась** аттың тышауы ысҡынған

РАСПУ́ТИЦА *ж* өҙәрем, юл өҙөклөгө, алашапран; **весе́нняя распу́тица** яҙғы юл өҙөклөгө; **вы́ехать в распу́тицу** өҙәремдә юлға сығыу

РАСПУ́ТНИК *м* и **РАСПУ́ТНИЦА** *ж* аҙғын (фәхеш, боҙоҡ) кеше, уйнашсы

РАСПУ́ТНИЧАТЬ *несов.* аҙыу

РАСПУ́ТНЫЙ, -ая, -ое аҙғын, боҙоҡ, фәхеш; **распу́тный челове́к** аҙғын кеше; **распу́тное поведе́ние** боҙоҡ ҡылыҡ

РАСПУ́ТСТВО *с* аҙғынлыҡ, боҙоҡлоҡ, фәхешлек; **предава́ться распу́тству** аҙғынлыҡҡа бирелеү

РАСПУ́ТСТВОВАТЬ *несов. см.* **распу́тничать**

РАСПУ́ТЫВАТЬ *несов. см.* **распу́тать**

РАСПУ́ТЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **распу́таться 2.** *страд. от* **распу́тывать**

РАСПУ́ТЬЕ *с* **1.** юл саты (сатлығы, айыраһы) **2.** *разг. см.* **распу́тица** ♦ **на распу́тье (быть, стоя́ть и т.п.)** ике арала (булыу, тороу һ.б.), икеләнеп ҡалыу

РАСПУХА́ТЬ *несов. см.* **распу́хнуть**

РАСПУ́ХЛЫЙ, -ая, -ое *прост.* күпкән, ҡабарынҡы, шешенке; **распу́хлое лицо́** шешенке йөҙ

РАСПУ́ХНУТЬ *сов.* **1.** шешеү, шешенеү, күбеү, ҡабарыу, бүртеү; **па́лец распу́х** бармаҡ шеште **2.** *перен.*, *разг.* саманан тыш артыу, артыҡ ҙурайыу (ҡабарыу, күбәйеү); **шта́ты распу́хли** штат саманан тыш артты

РАСПУ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **распу́чить**

РАСПУ́ЧИТЬ *сов. кого-что безл.*; *прост.* ҡабартыу, күбендереү

РАСПУШИ́ТЬ *сов. что* **1.** ҡабартыу, тетеү, тырпайтыу; **распуши́ть шерсть** йөн ҡабартыу; **распуши́ть усы́** мыйыҡ тырпайтыу **2.** (*встопорщить перья — о птицах*) өлпәйтеү, ҡабартыу, тырпайтыу **3.** *кого* (*отругать*) туҙҙырып ташлау, әрләү

РАСПУШИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** ҡабарыу, өлпәйеү, өлпәкләнеү **2.** (*встопорщить перья*) ҡабарыныу, йөн тырпайтыу (ҡабартыу)

РАСПУ́ЩЕННОСТЬ *ж* **1.** (*недисциплинированность*) тәртипһеҙлек, йыйнаҡһыҙлыҡ, тыйнаҡһыҙлыҡ; **ему́ прису́ща распу́щенность** уға тәртипһеҙлек хас **2.** (*развратность*) аҙғынлыҡ, әҙәпһеҙлек, боҙолоу; **распу́щенность нра́вов** әхлаҡи боҙолоу

РАСПУ́ЩЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **распусти́ть 2.** *прил.* тәртипһеҙ, тыйнаҡһыҙ, әҙәпһеҙ; **распу́щенный подро́сток** тәртипһеҙ үҫмер **3.** *прил.* аҙғын, боҙоҡ; **распу́щенная жизнь** аҙғын тормош

РАСПЫЛА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* **1.** янып китеү, нык яна башлау **2.** (*сильно покраснеть*) нык ҡыҙарып китеү, ҡыҙыллыҡ йүгереү

РАСПЫЛЕ́НИЕ *с см.* **распыли́ть — распыля́ть, распыли́ться — распыля́ться; распыле́ние удобре́ний** ашлама һибеү

РАСПЫЛЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **распыли́ть 2.** *прил.*; *перен.* (*раздробленный*) тарҡау, тарау; **распылённые крестья́нские хозя́йства** тарҡау крәҫтиән хужалыҡтары

РАСПЫЛИ́ТЕЛЬ *м* һиптергес, бөркәүес; **распыли́тель воды́** һыу һиптергес

РАСПЫЛИ́ТЬ *сов. что* **1.** (*измельчить*) ваҡлау, онтау **2.** һиптереү, һибеү, бөркөү, сәсрәтеү; **распыли́ть лека́рство** дарыу һиптереү **3.** *кого-что*; *перен.* (*рассеять, лишая этим силы*) тарҡатыу, бүлгеләү; **распыли́ть внима́ние** иғтибарҙы бүлеү; **распыли́ть си́лы** көстәрҙе бүлгеләү

РАСПЫЛИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** ваҡланыу, туҙанға әйләнеү **2.** *перен.* тарҡалыу, таралышыу, бүлгеләнеү, ваҡланыу; **си́лы распыли́лись** көстәр тарҡалды

РАСПЫЛЯ́ТЬ *несов. см.* **распыли́ть**

РАСПЫЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **распыли́ться 2.** *страд. от* **распыля́ть**

РАСПЯ́ЛИВАТЬ *несов. см.* **распя́лить**

РАСПЯ́ЛИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **распя́ливать**

РАСПЯ́ЛИТЬ *сов. что*; *разг.*, *спец.* киреү, ҙур итеп асыу; **распя́лить шку́ру** тирене киреү

РАСПЯ́ТИЕ *с* **1.** *см.* **распя́ть 2.** тәре (*ҡул-аяҡтары киреп ҡаҙаҡланған Иисус Христос һыны*)

РАСПЯ́ТЬ *сов. кого*; *ист. что* тәрегә ҡаҙаҡлау (*боронғо яза ысулы*)

РАССА́ДА *ж* үрсетмә; **помидо́рная расса́да** помидор үрсетмәһе; **сажа́ть расса́ду** үрсетмә ултыртыу

РАССАДИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого* урынлаштырыу, ултыртыу; **рассади́ть госте́й** ҡунаҡтарҙы ултыртыу **2.** *кого-что* айырып (айырым) ултыртыу; **рассади́ть шалуно́в** шаяндарҙы айырып ултыртыу **3.** *что* (*растения*) һирәгәйтеп (күсереп) ултыртыу; **рассади́ть клубни́ку** баҡса еләген һирәгәйтеп ултыртыу; **рассади́ть сморо́дину** ҡарағат күсереп ултыртыу **4.** *прост.* (*разбить сильным ударом*) ватыу, онтау, вата (онтай) һуғыу; **рассади́ть окно́** тәҙрә ватыу

РАССА́ДНИК *м* **1.** *с.-х.* үрсеткес; **расса́дник цвето́в** сәскәләр үрсеткес; **расса́дник племенно́го скота́** тоҡом малы үрсеткес **2.** *чего*; *перен.* сығанаҡ, үҙәк, усаҡ; **расса́дник просвеще́ния** аңбелем усағы; **расса́дник зара́зы** йоғошло ауырыу сығанағы

РАССА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **рассади́ть**

РАССА́ЖИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **рассе́сться** I 1; **2.** *страд. от* **расса́живать**

РАССА́СЫВАТЬ *несов. см.* **рассоса́ть**

РАССА́СЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **рассоса́ться 2.** *страд. от* **расса́сывать**

РАССВЕ́РЛИВАТЬ *несов. см.* **рассверли́ть**

РАССВЕ́РЛИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **рассверли́ться 2.** *страд. от* **рассве́рливать**

РАССВЕРЛИ́ТЬ *сов. что* быраулап киңәйтеү; **рассверли́ть тру́бку** төрөпкәне быраулап киңәйтеү

РАССВЕРЛИ́ТЬСЯ *сов.* киңәйеү, ҙурайыу (*бырауҙан*)

РАССВЕСТИ́ *сов. безл.* яҡтырыу, таң атыу; **давно́ рассвело́** күптән яҡтырҙы

РАССВЕ́Т *м* **1.** таң, таң атыу; **на рассве́те** таңда; **с рассве́том** таң менән; **до рассве́та** таңға тиклем **2.** *чего*; *перен.* башланғыс осор, таң; **на рассве́те жи́зни** ғүмер таңында

РАССВЕТА́ТЬ *несов. см.* **рассвести́**

РАССВЕ́ТНЫЙ, -ая, -ое таң ...ы; **рассве́тное вре́мя** таң ваҡыты

РАССВИРЕПЕ́ТЬ *сов.* (бик) нык ярһыу (асыуланыу), ҡотороноу; **медве́дь рассвирепе́л** айыу нык ярһыны

РАССВИСТЕ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* һыҙғырырға тотоноу, туҡтауһыҙ һыҙғырыу

РАССЕ́В *м* **1.** *см.* **рассе́ять — рассева́ть; рассе́в семя́н** орлоҡ сәсеү **2.** сорттарға айырыусы (таҙартыусы) машина

РАССЕВА́ТЬ *несов. см.* **рассе́ять** 1

РАССЕВА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **рассева́ть**

РАССЕДА́ТЬСЯ *несов. см.* **рассе́сться** II

РАССЕДЛА́ТЬ *сов. кого* эйәрен алыу (һалдырыу); **расседла́ть лошаде́й** аттарҙың эйәрен һалдырыу

РАССЕДЛА́ТЬСЯ *сов.* эйәре алыныу (һалыныу)

РАССЁДЛЫВАТЬ *несов. см.* **расседла́ть**

РАССЁДЛЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **расседла́ться 2.** *страд. от* **рассёдлывать**

РАССЕ́ИВАТЬ *несов. см.* **рассе́ять**

РАССЕ́ИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **рассе́яться** **2.** *страд. от* **рассе́ивать**

РАССЕКА́ТЬ *несов. см.* **рассе́чь**

РАССЕКА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **рассе́чься** **2.** *страд. от* **рассека́ть**

РАССЕКРЕ́ТИТЬ *сов.* **1.** *что* (*сделать известным что-л. секретное*) серҙе асыу, йәшерен булмау **2.** *кого-что*; *разг.* йәшерен эштән алыу, йәшерен эштән бушатыу; **рассекре́тить аге́нта** агентты йәшерен эштән алыу

РАССЕКРЕ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **рассекре́тить**

РАССЕКРЕ́ЧИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **рассекре́чивать**

РАССЕЛЕ́НИЕ *с см.* **рассели́ть — расселя́ть, рассели́ться — расселя́ться**; **расселе́ние живо́тных** хайуандарҙы айырыу

РАССЕ́ЛИНА *ж* ер (тау, ҡая) ярығы (ҡыуышлығы); **ключ бьёт из рассе́лины горы́** шишмә тау ярығынан сыға

РАССЕЛИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** (*разместить, поселив где-л.*) күсереп ултыртыу, айырыу, (таратып) урынлаштырыу; **рассели́ть по кварти́рам** фатирҙарға урынлаштырыу **2.** (*поселить отдельно живущих в одном месте*) айырым (тарау итеп) ултыртыу (урынлаштырыу); **рассели́ть сосе́дей** күршеләрҙе айырым урынлаштырыу

РАССЕЛИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** урынлашыу, килеп (күсеп) ултырыу; **рассели́ться по реке́** йылға буйлап урынлашыу **2.** (*поселиться порознь*) айырым-айырым урынлашыу, таралып ултырыу

РАССЕЛЯ́ТЬ *несов. см.* **рассели́ть**

РАССЕЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **рассели́ться** **2.** *страд. от* **расселя́ть**

РАССЕРДИ́ТЬ *сов. кого-что* асыуландырыу, асыуын килтереү (ҡабартыу)

РАССЕРДИ́ТЬСЯ *сов. на кого-что* и *без доп.* асыуланыу, асыу килеү (ҡабарыу)

РАССЕРЧА́ТЬ *сов.*; *прост. см.* **рассерди́ться**

РАССЕ́СТЬСЯ I *сов.* **1.** ултырышыу, урынлашыу; **де́ти рассе́лись по места́м** балалар урындарына ултырыштылар **2.** *разг.*, *неодобр.* йәйелеп (иркенләп) ултырыу; **рассе́сться на дива́не** диванда йәйелеп ултырыу

РАССЕ́СТЬСЯ II *сов.* (*оседая, дать трещины*) баҫылып ярылыу (сатнау); **стена́ рассе́лась** стена баҫылып ярылды

РАССЕ́ЧЬ *сов.* **1.** *кого-что* ҡырҡыу, ярыу, телеү, тураҡлау; **рассе́чь у́зел** төйөндө ҡырҡыу; **рассе́чь поле́но** түмәр ярыу; **рассе́чь ту́шу** түшкәне тураҡлау **2.** *что* (*поранить*) ҡырҡып (телеп, ярып) ебәреү, ҡырҡыу, телеү, ярыу; **рассе́чь губу́** иренде телеү **3.** *перен.* ярып үтеү; **теплохо́д рассёк во́лны** теплоход тулҡындарҙы ярып үтте **4.** *воен.* бүлеү, уртаға айырыу; **рассе́чь фронт** фронтты уртаға айырыу

РАССЕ́ЧЬСЯ *сов.* айырылыу (*сәс, еп турахында*)

РАССЕ́ЯННОСТЬ *ж* **1.** хәтерһеҙлек, онотоусанлыҡ; **рассе́янность ученика́** уҡыусының хәтерһеҙлеге **2.** тарҡаулыҡ; **рассе́янность поселе́ний** ауылдарҙың тарҡаулығы

РАССЕ́ЯННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **рассе́ять** **2.** *прил.* тарау, тарҡау, таралып (һибелеп) ултырған; **рассе́янное на большо́м простра́нстве населе́ние** ҙур арауыҡҡа таралып ултырған халыҡ **3.** *прил.* тоноҡ, таралған, һибелгән, сәселгән; **рассе́янный свет** тоноҡ яҡтылыҡ; **рассе́янная эне́ргия** таралған энергия **4.** *прил.* хәтерһеҙ, онотоусан, тарҡау, иғтибарһыҙ; **рассе́янный челове́к** хәтерһеҙ кеше; **рассе́янный взгляд** иғтибарһыҙ ҡараш **5.** *прил.* (*праздный*) эшһеҙ, буш, ғәмһеҙ; **рассе́янная жизнь** ғәмһеҙ тормош

РАССЕ́ЯТЬ *сов. что* **1.** сәсеү, һибеү, сәсеп (һибеп) сығыу; **рассе́ять семена́** орлоҡ сәсеү **2.** *кого*; *обычно в ф. кратк. прич.* таратып (тарҡау, тарау) урынлаштырыу; **сёла рассе́яны** ауылдар тарау урынлаштырылған **3.** таратыу, һибеү, сәсеү; **рассе́ять лучи́** нурҙар таратыу **4.** *кого* (ҡыуып) таратыу (ебәреү), таратып ебәреү; **рассе́ять неприя́тельскую кавале́рию** дошмандың атлы ғәскәрен ҡыуып ебәреү **5.** *перен.* таратыу, юҡҡа сығарыу, бөтөрөү, оноттороу; **рассе́ять ло́жные слу́хи** ялған хәбәрҙәрҙе юҡҡа сығарыу

РАССЕ́ЯТЬСЯ *сов.* **1.** таралыу, таралып урынлашыу, йәйелеү; **рассе́яться по всему́ по́лю** бөтә ялан буйлап таралыу **2.** таралыу (*томан, төтөн тураһында*); **дым рассе́ялся** төтөн таралды **3.** (*разбежаться*) төрлө яҡҡа ҡасыу, таралып ҡасыу, һибелеү; **коло́нна неприя́теля рассе́ялась** дошман колоннаһы таралып ҡасты **4.** *перен.* (*развеяться*) юҡҡа сығыу, юҡ булыу, юғалыу, бөтөү; **напряже́ние рассе́ялось** көсөргәнеш юҡҡа сыҡты **5.** *перен.* (*развлечься*) уй-фекерҙән арынып (бушанып) тороу, онотолоп (йыуанып) алыу, күңел асыу; **рассе́яться по́сле заня́тий** уҡыуҙан һуң күңел асыу

РАССКА́З *м* **1.** *см.* **рассказа́ть — расска́зывать**; **прерва́ть расска́з** һүҙҙе бүлеү; **расска́з очеви́дца** күргән кешенең һөйләүе **2.** хикәйә; **сбо́рник расска́зов** хикәйәләр йыйынтығы; **расска́зы С.Аги́ша** С.Агиш хикәйәләре

РАССКАЗА́ТЬ *сов. что, о ком-чём* һөйләү, һөйләп биреү, хикәйәләү, хикәйә итеү; **рассказа́ть ска́зку** әкиәт һөйләү

РАССКА́ЗИК *м* бәләкәй (уймаҡ) хикәйә

РАССКА́ЗЧИК *м* и **РАССКА́ЗЧИЦА** *ж* **1.** хикәйәсе, һөйләүсе; **расска́зчик ска́зок** әкиәт һөйләүсе **2.** оҫта (яҡшы) һөйләүсе

РАССКА́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **рассказа́ть**

РАССКА́ЗЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *обычно безл.* һөйләнеү, тасуирланыу **2.** *страд. от* **расска́зывать**

РАССКАКА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* **1.** (*сильно разогнаться на скаку*) шәп саба башлау (сабыу)

2. (*скача, разъехаться*) төрлө яҡҡа сабып сығып китеү (таралыу)

РАССЛАБЕВА́ТЬ *несов. см.* **расслабе́ть**

РАССЛАБЕ́ТЬ *сов.*; *разг. см.* **рассла́бнуть**

РАССЛА́БИТЬ *сов. кого-что* хәлһеҙләндереү, ҡаҡшатыу, көсһеҙләндереү, көс алыу; **боле́знь рассла́била органи́зм** ауырыу организмды көсһеҙләндерҙе

РАССЛА́БЛЕННОСТЬ *ж* хәлһеҙлек, көсһеҙлек; **рассла́бленность органи́зма** организмдың хәлһеҙлеге

РАССЛА́БЛЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **рассла́бить 2.** *прил.* хәлһеҙ, көсһеҙ, хәлһеҙләнгән, талсыҡҡан; **рассла́бленный го́лос** көсһеҙ тауыш

РАССЛАБЛЯ́ТЬ *несов.* **рассла́бить**

РАССЛАБЛЯ́ТЬСЯ *несов. страд. от* **расслабля́ть**

РАССЛА́БНУТЬ *сов.*; *разг.* хәлһеҙләнеү, көсһеҙләнеү, талыҡһырау; **рассла́бнуть от жары́** эҫелектән хәлһеҙләнеү; **му́скулы рассла́бли** мускулдар көсһеҙләнде

РАССЛА́ВИТЬ *сов. кого-что, о чём*; *разг.* данын (яманатын) сығарыу (һатыу); **рассла́вить по всему́ го́роду** бөтә ҡалаға яманатын һатыу

РАССЛАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **рассла́вить**

РАССЛА́ИВАТЬ *несов. см.* **расслои́ть**

РАССЛА́ИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **расслои́ться 2.** *страд. от* **рассла́ивать**

РАССЛЕ́ДОВАНИЕ *с см.* **рассле́довать**; **рассле́дование происше́ствия** ваҡиғаны тикшереү

РАССЛЕ́ДОВАТЬ *сов., несов. что* **1.** (*всесторонне изучить*) тикшереү, тикшеренеү; **рассле́довать вопро́с** мәсьәләне тикшереү **2.** (*произвести следствие*) тәфтишләү, тикшереү үткәреү; **рассле́довать де́ло** эште тәфтишләү

РАССЛОЕ́НИЕ *с см.* **расслои́ть, расслои́ться**; **расслое́ние те́ста** ҡамырҙы ҡатлаулау; **иму́щественное расслое́ние населе́ния** халыҡтың мөлкәт яғынан ҡатламдарға бүленеүе

РАССЛОИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* ҡатлаулау, ҡатлауҙарға бүлеү; **расслои́ть карто́н** ҡатырғаны ҡатлауҙарға бүлеү **2.** *кого-что*; *перен.* ҡатламлау, ҡатламдарға (төркөмдәргә) бүлеү (айырыу); **расслои́ть населе́ние** халыҡты ҡатламдарға бүлеү

РАССЛОИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** ҡатлауланыу, ҡатламланыу; **го́рная поро́да расслои́лась** тау тоҡомо ҡатламланған **2.** (ҡатламдарға) айырылыу (бүленеү); **рассла́иваться на кла́ссы** синыфтарға бүленеү

РАССЛЫ́ШАТЬ *сов. кого-что* и *без доп.* (асыҡ) ишетеү, ишетеп еткереү; **расслы́шать всё до после́днего сло́ва** һуңғы һүҙҙәренә тиклем бөтәһен дә ишетеү

РАССМА́ТРИВАТЬ *несов.* **1.** *см.* **рассмотре́ть** 2, 3; **2.** (*обычно в сочетании с "как"*) ҡарау, һанау, иҫәпләү; **рассма́тривать предложе́ние как реа́льное** тәҡдимде тормошҡа ашырлыҡ тип ҡарау

РАССМА́ТРИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **рассма́тривать**

РАССМЕШИ́ТЬ *сов. кого-что* көлдөрөү; **рассмеши́ть шу́тками** шаяртып көлдөрөү

РАССМЕЯ́ТЬСЯ *сов.* көлә башлау, көлөп ебәреү

РАССМОТРЕ́НИЕ *с см.* **рассмотре́ть**; **рассмотре́ние прое́кта** проектты тикшереү

РАССМОТРЕ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** (*разглядеть, всматриваясь*) ентекләп (ныҡлап) ҡарау, күреп алыу; **рассмотре́ть на́дпись** яҙыуҙы ентекләп ҡарау **2.** (*смотря, ознакомиться с чем-л.*) ҡарау, айырыу, ҡарап табыу (таныу); **рассмотре́ть лист в микроско́п** япраҡты микроскоптан ҡарау **3.** ҡарау, тикшереү; **рассмотре́ть вопро́с** мәсьәләне тикшереү; **тща́тельно рассмотре́ть все да́нные** бөтә мәғлүмәттәрҙе ентекләп ҡарау

РАССОВА́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* тыҡҡылау, тыҡҡылап (тығып, урынлаштырып) бөтөрөү; **рассова́ть ве́щи по карма́нам** әйберҙәрҙе кеҫәләргә тығып бөтөрөү

РАССО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **рассова́ть**

РАССО́Л *м* **1.** тоҙлама; **сла́бый рассо́л** көсһеҙ (йомшаҡ) тоҙлама; **огуре́чный рассо́л** ҡыяр тоҙламаһы **2.** тоҙло һыу (*ҡайнатып тоҙ алыу өсөн ҡулланыла*) **3.** *тех.* тоҙ иретмәһе

РАССО́ЛЬНИК *м* рассольник

РАССО́РИТЬ *сов. кого-что*; *разг.* талаштырыу, әрләштереү, ыҙғыштырыу, ара боҙоу; **рассо́рить сосе́дей** күршеләрҙе талаштырыу

РАССОРИ́ТЬ *сов. что*; *разг.* ҡыйлау, сүпләү, таратып (туҙҙырып) ташлау; **рассори́ть бума́ги по́ полу** иҙәнгә ҡағыҙҙар туҙҙырып ташлау

РАССО́РИТЬСЯ *сов.*; *разг.* талашыу, әрләшеү, ыҙғышыу, асыуланышыу; **рассо́риться с сослужи́вцами** хеҙмәттәштәр менән асыуланышыу

РАССОРИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* ҡойолоп түгелеү (сәселеү)

РАССОРТИРОВА́ТЬ *сов.*; *кого-что* сорттарға айырыу (бүлеү), айырыу, бүлеү; **рассортирова́ть това́ры** тауарҙарҙы сорттарға айырыу

РАССОРТИРО́ВКА *ж см.* **рассортирова́ть** — **рассортиро́вывать**; **рассортиро́вка зерна́** ашлыҡты сорттарға бүлеү; **рассортиро́вка пи́сем** хаттарҙы айырыу

РАССОРТИРО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **рассортирова́ть**

РАССОСА́ТЬ *сов. что* **1.** кәметеү, шиңдереү, ҡайтарыу; **компре́ссами рассоса́ть о́пухоль** боҫлама һалып шеште ҡайтарыу **2.** *прост.* (*сосанием размягчить*) имеп йомшартыу

РАССОСА́ТЬСЯ *сов.* **1.** кәмеү, шиңеү, ҡайтыу; **о́пухоль рассоса́лась** шеш ҡайтҡан **2.** *перен., разг.* әкренләп таралыу; **о́чередь рассоса́лась** сират әкренләп таралды

РАССО́ХНУТЬСЯ *сов.* кибеү, ҡорғаҡһыу; **бо́чка рассо́хлась** мискә ҡорғаҡһыған

РАССПРА́ШИВАТЬ *несов. см.* **расспроси́ть**

РАССПРО́С *м.* **1.** *см.* **расспроси́ть — расспра́шивать** **2.** *мн.* **расспро́сы** һорашыу, һорауҙар; **отвеча́ть на расспро́сы** һорауҙарға яуап биреү

РАССПРОСИ́ТЬ *сов. кого, о чём* һорашыу, һорашып белешеү, һораштырыу, белешеү; **расспроси́ть подро́бно** төпсөп һорашыу

РАССРЕДОТО́ЧЕНИЕ *с см.* **рассредото́чить**

РАССРЕДОТО́ЧИВАТЬ и **РАССРЕДОТА́ЧИВАТЬ** *несов. см.* **рассредото́чить**

РАССРЕДОТО́ЧИВАТЬСЯ и **РАССРЕДОТА́ЧИВАТЬСЯ** *несов.* **1.** *см.* **рассредото́читься** **2.** *страд. от* **рассредото́чивать**

РАССРЕДОТО́ЧИТЬ *сов. кого-что* таратыу, таратып урынлаштырыу; **рассредото́чить войска́** ғәскәрҙе таратып урынлаштырыу

РАССРЕДОТО́ЧИТЬСЯ *сов.* таралып (һибелеп) урынлашыу, таралышып урынлашыу; **партиза́ны рассредото́чились** партизандар таралып урынлашты

РАССРО́ЧИВАТЬ *несов. см.* **рассро́чить**

РАССРО́ЧИТЬ *сов. что* кисектереү, бүлеп (ваҡлап) түләү (биреү), срогын оҙонайтыу; **рассро́чить упла́ту до́лга** бурысты бүлеп түләү

РАССРО́ЧКА *ж см.* **рассро́чить — рассро́чивать** ♦ **в рассро́чку (купи́ть, прода́ть)** бүлеп түләү шарты менән (алыу, һатыу)

РАССТАВА́НИЕ *с см.* **расстава́ться**; **час расстава́ния** айырылышыу сәғәте

РАССТАВА́ТЬСЯ *несов. см.* **расста́ться**

РАССТА́ВИТЬ *сов. что* **1.** *кого* урынлаштырыу, ҡуйыу, теҙеп ҡуйыу, урынлаштырып (ҡуйып) сығыу; **расста́вить кни́ги в шкафу́** китаптарҙы шкафҡа ҡуйыу; **расста́вить ша́хматы на доске́** шахматтарҙы таҡтаға теҙеп ҡуйыу; **расста́вить часовы́х** һаҡсылар ҡуйыу **2.** *разг.* һалыу, ҡуйыу, ҡороу, ҡороп (һалып) ҡуйыу; **расста́вить капка́ны** ҡапҡан ҡороу; **расста́вить се́ти** ау һалыу **3.** (*раздвинуть*) айырыу, айырып (йәйеп) ҡуйыу, тарбайтыу, йәйеү; **расста́вить но́ги** аяҡтарҙы тарбайтыу; **расста́вить но́жки ци́ркуля** циркулде айырып ҡуйыу **4.** *разг., спец.* киңәйтеү, ялғап киңәйтеү; **расста́вить во́рот руба́хи** күлдәк яғаһын ялғап киңәйтеү

РАССТА́ВИТЬСЯ *сов.*; *разг.* урынлашыу, ҡуйылыу, урынлаштырылыу, теҙелеү; **ме́бель удо́бно расста́вилась** йорт йыһазы уңайлы урынлаштырылды

РАССТАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **расста́вить**

РАССТАВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **расста́виться** **2.** *страд. от* **расставля́ть**

РАССТАНО́ВКА *ж* **1.** урынлаштырыу; **расстано́вка ме́бели** йорт йыһаздарын урынлаштырыу **2.** (*порядок размещения чего-л.*) ҡуйылыш, урынлаштырыу (*урынлаштырыу тәртибе*); **расстано́вка зна́ков препина́ния** тыныш билдәләренең ҡуйылышы; **расстано́вка слов в предложе́нии** һөйләмдә һүҙҙәрҙе урынлаштырыу **3.** тыныш, туҡталыш, тынып (туҡталып) тороу; **чита́ть с расстано́вками** туҡталыш яһап уҡыу

РАССТА́ТЬСЯ *сов. с кем-чем.* **1.** *без доп.* айырылыу, айырылышыу, айырылып (ҡалдырып) китеү, хушлашыу; **друзья́ расста́лись** дуҫтар айырылышты; **расста́ться навсегда́** бөтөнләйгә айырылыу; **расста́ться с родны́м село́м** тыуған ауылды ҡалдырып китеү **2.** (*отказаться от кого-чего-л.*) һаубуллашыу, хушлашыу; **расста́ться с мечто́й** хыял менән хушлашыу

РАССТЕГА́Й *м* **1.** асығауыҙ; **расстега́й с мя́сом** итле асығауыҙ **2.** (*старинный распашной сарафан*) расстегай (*иҙеүләп тегелгән сарафан*)

РАССТЕГА́ТЬ *сов. что* (*прошить узорчатой стёжкой*) һырыу; **расстега́ть одея́ло** юрған һырыу

РАССТЁГИВАТЬ I *несов. см.* **расстегну́ть**

РАССТЁГИВАТЬ II *несов. см.* **расстега́ть**

РАССТЁГИВАТЬСЯ I *несов.* **1.** *см.* **расстегну́ться** **2.** *страд. от* **расстёгивать** I

РАССТЁГИВАТЬСЯ II *несов. страд. от* **расстёгивать** II

РАССТЕГНУ́ТЬ *сов. что* ысҡындырыу, сисеү, ысҡындырып (сисеп) ебәреү; **расстегну́ть во́рот** иҙеүҙе ысҡындырыу

РАССТЕГНУ́ТЬСЯ *сов.* **1.** кейемде ысҡындырыу (сисеү); **идти́ расстегну́вшись** кейемде ысҡындырып атлау **2.** ысҡыныу, сиселеү; **ремешо́к расстегну́лся** ҡайыш ысҡынған

РАССТЕЛИ́ТЬ *сов.*; *разг. см.* **разостла́ть**

РАССТЕЛИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг. см.* **разостла́ться**

РАССТИЛА́ТЬ *несов. см.* **разостла́ть**

РАССТИЛА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **разостла́ться**; **дым расстила́ется по земле́** төтөн ергә түшәлә **2.** *перен., разг.* (*раболепствовать*) ялағайланыу **3.** *страд. от* **расстила́ть**

РАССТОЯ́НИЕ *с* **1.** ара, аралыҡ, алыҫлыҡ, ер; **да́льнее расстоя́ние** алыҫ ара; **расстоя́ние в пять киломе́тров** биш километр ара **2.** *перен.* айырма, ара, алыҫлыҡ; **расстоя́ние ме́жду ни́ми** улар араһындағы айырма ♦ **держа́ть на изве́стном (почти́тельном) расстоя́нии** үҙеңә яҡын ебәрмәү

РАССТРА́ИВАТЬ *несов. см.* **расстро́ить**

РАССТРА́ИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **расстро́иться** **2.** *страд. от* **расстра́ивать**

РАССТРЕ́Л *м* **1.** *см.* **расстреля́ть — расстре́ливать** **2.** (*казнь*) атыу; **приговори́ть к расстре́лу** атырға хөкөм итеү

РАССТРЕ́ЛИВАТЬ *несов. см.* **расстреля́ть**

РАССТРЕЛЯ́ТЬ *сов. что* **1.** *кого* атыу, атып үлтереү; **расстреля́ть преда́телей** хыянатсыларҙы атыу **2.** *кого* атыу, утҡа тотоу; **расстреля́ть вра́жеский кора́бль** дошман карабын утҡа

тотоу **3.** (*израсходовать при стрельбе*) атып бөтөрөү; **расстреля́ть все патро́ны** бөтә патрондарҙы атып бөтөрөү

РАССТРО́ЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **расстро́ить 2.** *прил.* (*беспорядочный*) тарҡау, тәртипһеҙ; **расстро́енное во́йско** тарҡау ғәскәр **3.** *прил.* (*пришедший в упадок*) емерек, тарҡау, емерелгән, тарҡалған; **расстро́енное хозя́йство** емерек хужалыҡ **4.** *прил.* насар, боҙоҡ, ҡаҡшаған; **расстро́енное здоро́вье** ҡаҡшаған һаулыҡ **5.** *прил.* көйһөҙләнгән, боҙоҡ, көйһөҙ; **расстро́енный роя́ль** көйһөҙ рояль **6.** *прил.* (*выражающий расстройство*) кәйефһеҙ, борсоулы; **расстро́енный вид** борсоулы ҡиәфәт

РАССТРО́ИТЬ *сов.* **1.** *что* (*нарушить порядок*) туҙҙырыу, тарҡатыу, сафты боҙоу; **расстро́ить ряды́ проти́вника** дошман сафын туҙҙырыу **2.** (*привести в упадок*) емереү, тарҡатыу, зыян (харап) итеү, рәтен ебәреү; **расстро́ить хозя́йство** хужалыҡты тарҡатыу **3.** *что* (*нарушить, помешать*) боҙоу, ҡамасаулау, өҙөү, емереү, юҡҡа сығарыу; **расстро́ить пла́ны** пландарҙы юҡҡа сығарыу **4.** *что* (*привести в болезненное состояние*) ҡаҡшатыу, насарайтыу, боҙоу; **расстро́ить не́рвы** нервыларҙы ҡаҡшатыу **5.** *что* (*нарушить лад музыкального инструмента*) көйһөҙләү, көйһөҙләндереү, көйөн боҙоу; **расстро́ить скри́пку** скрипканың көйөн боҙоу **6.** *кого* (*огорчить*) күңелһеҙләндереү, кәйеф боҙоу (ебәреү); **расстро́ить неприя́тным письмо́м** күңелһеҙ хат менән кәйеф боҙоу

РАССТРО́ИТЬСЯ *сов.* **1.** саф боҙолоу, тарҡалыу, туҙыу; **коло́нна расстро́илась** колонна сафы боҙолдо **2.** емерелеү, тарҡалыу; **дела́ колхо́за расстро́ились** колхоз эштәре тарҡалды **3.** (*прерваться*) боҙолоу, өҙөлөү; **игра́ расстро́илась** уйын өҙөлдө; **отноше́ния расстро́ились** мөнәсәбәттәр боҙолдо **4.** ҡаҡшау, боҙолоу; **здоро́вье расстро́илось** һаулыҡ ҡаҡшаны **5.** көйһөҙләнеү, көйө боҙолоу; **мандоли́на расстро́илась** мандолинаның көйө боҙолған **6.** күңелһеҙләнеү, кәйеф боҙолоу (ҡырылыу); **расстро́иться из-за плохо́го изве́стия** насар хәбәрҙән кәйеф ҡырылыу

РАССТРО́ЙСТВО *с* **1.** (*состояние упадка вследствие нарушения порядка в чём-л.*) төшөнкөлөк, рәт китеү, хәл насарланыу **2.** тарҡалыш, тәртипһеҙлек, емереклек, тарҡатыу; **внести́ расстро́йство в ряды́ проти́вника** дошман сафын тарҡатыу **3.** боҙолоу, ҡаҡшау, яҙыу, насарайыу; **расстро́йство кровообраще́ния** ҡан йөрөшө боҙолоу; **расстро́йство па́мяти** хәтер насарайыу **4.** (*огорчение*) кәйеф ҡырылыу, күңел төшөү; **быть в расстро́йстве** күңел төшөнкө булыу

РАССТУПА́ТЬСЯ *несов. см.* **расступи́ться**

РАССТУПИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** ике яҡҡа айырылыу, юл биреү, йырылыу, юл асыу; **толпа́ расступи́лась** халыҡ төркөмө ике яҡҡа айырылды **2.** *перен.* (*разойтись — о земле, воде и т.п.*) ярылыу, ярылып китеү, ике яҡҡа айырылыу, убылыу, убылып төшөү; **земля́ расступи́лась** ер убылды

РАССТЫКОВА́ТЬ *сов. что* айырыу

РАССТЫКОВА́ТЬСЯ *сов.* айырылыу

РАССТЫКО́ВКА *ж см.* **расстыкова́ть, расстыкова́ться; расстыко́вка косми́ческих корабле́й** йыһан караптарының айырылыуы

РАССУДИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* аҡыл, аҡыллылыҡ, уйлап (аҡыл менән) эшләнгәнлек; **рассуди́тельность челове́ка** кешенең аҡыллылығы

РАССУДИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*благоразумный*) аҡыллы, аңлы, төплө; **рассуди́тельный челове́к** аҡыллы кеше **2.** (*исполненный здравого смысла*) уйлап (аҡыл менән) эшләнгән, аҡыллы; **рассуди́тельный посту́пок** уйлап эшләнгән эш; **рассуди́тельное реше́ние** аҡыллы ҡарар

РАССУДИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* хәл (ҡарар) итеү, ҡарар сығарыу, һөҙөмтә яһау; **рассуди́ть спор** бәхәсте хәл итеү **2.** *что* и *без доп.* уйлап ҡарау, хәл итеү; **рассуди́те, как быть** нимә эшләргә икәнен уйлап ҡарағыҙ

РАССУ́ДОК *м* **1.** (*ум, сознание*) аҡыл; **де́ятельность рассу́дка** аҡыл эшмәкәрлеге **2.** аң, иҫ, фекер, аҡыл; **потеря́ть рассу́док** аң юғалтыу ♦ **быть в по́лном рассу́дке** иҫе дөрөҫ булыу, аҡылы теүәл булыу

РАССУ́ДОЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** аҡыл ...ы; **рассу́дочная де́ятельность** аҡыл эшмәкәрлеге **2.** (*отвлечённый*) артыҡ дөйөм **3.** (*отличающийся преобладанием рассудка над чувством*) артыҡ ҡоро, аҡылға нигеҙләнгән, аҡыл өҫтөнлөк иткән, һалҡын аҡыл менән; **рассу́дочный челове́к** артыҡ ҡоро кеше

РАССУЖДА́ТЬ *несов.* **1.** (*мыслить*) уйлау, фекер (хөкөм, уй) йөрөтөү, фекерләү; **научи́ться рассужда́ть** фекер йөрөтөргә өйрәнеү; **рассужда́ть пра́вильно** дөрөҫ фекер йөрөтөү **2.** *о ком-чём*; *разг.* (*говорить, обсуждать*) фекер алышыу, әңгәмәләшеү, һөйләү, һөйләнеү; **рассужда́ть на ра́зные те́мы** төрлө темаға әңгәмәләшеү

РАССУЖДЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **рассужда́ть; пра́вильное рассужде́ние** дөрөҫ фекерләү **2.** *обычно мн.* **рассужде́ния**; *разг.* (*разговоры*) һөйләшеү, әңгәмәләшеү, әңгәмә, һүҙ ҡуйыртыу; **пусти́ться в рассужде́ния** әңгәмәләшергә тотоноу; **де́лать без рассужде́ний** һүҙ ҡуйыртмайынса эшләү **3.** *книжн., уст.* (*сочинение*) ғилми хеҙмәт

РАССУ́ЖИВАТЬ *несов. см.* **рассуди́ть**

РАССУПО́НИВАТЬ *несов. см.* **рассупо́нить**

РАССУПО́НИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **рассупо́ниться 2.** *страд. от* **рассупо́нивать**

РАССУПО́НИТЬ *сов. кого-что* тамаҡбауын (сөйөлдөрөгөн) сисеү; **рассупо́нить ло́шадь** аттың тамаҡбауын сисеү

РАССУПО́НИТЬСЯ *сов.* **1.** тамаҡбау сиселеү (ысҡыныу) **2.** *прост.* (*раздеться*) сисенеү

РАССУ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **рассучи́ть**

РАССУ́ЧИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **рассучи́ться** **2.** *страд. от* **рассу́чивать**

РАССУЧИ́ТЬ *сов. что* **1.** һүтеү, тағатыу; **рассучи́ть верёвку** бау һүтеү **2.** *разг.* (төрөлгәнде) төшөрөү; **рассучи́ть рукава́** еңде төшөрөү

РАССУЧИ́ТЬСЯ *сов.* һүтелеү, тағатылыу; **верёвка рассучи́лась** арҡан тағатылды

РАССЧИ́ТАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **рассчита́ть** **2.** *прил.* уйланылған, (алдан) уйлап эшләнгән, юрый, юрамал эшләнгән; **рассчи́танная медли́тельность** юрамал яйлау

РАССЧИТА́ТЬ *сов. кого* **1.** *что* (*произвести подсчёт*) иҫәпләү, иҫәпләп сығарыу, хисаплау; **рассчита́ть де́ньги** аҡса иҫәпләү; **рассчита́ть сто́имость** *чего-л. нимәнеңдер* хаҡын иҫәпләп сығарыу **2.** *без доп.* (*учесть всё*) баһалап еткереү, иҫәпкә алыу; **не рассчита́ть свои́х сил** үҙ көсөңдө баһалап еткермәү **3.** (*уволить, выдав заработанные деньги*) (иҫәпте өҙөп) эштән сығарыу, расчёт биреү; **рассчита́ть сотру́дника** хеҙмәткәргә расчёт биреү **4.** *спец.* (тәртип буйынса) һанатыу, һанатып сығыу; **рассчита́ть взвод** взводты һанатыу

РАССЧИТА́ТЬСЯ *сов.* **1.** *с кем-чем* и *без доп.* (*расплатиться*) иҫәпләшеү, иҫәпте өҙөү, (тулыһынса) түләп бөтөрөү; **рассчита́ться с долга́ми** бурыстарҙы түләп бөтөрөү **2.** *разг.* (*уволиться*) иҫәпләшеп эштән сығыу, расчёт алыу **3.** *с кем*; *разг.* (*отомстить*) үс алыу, иҫәпләшеү, ҡоһорон ҡайтарыу; **я с тобо́й ещё рассчита́юсь** мин әле һинең менән иҫәпләшермен **4.** *спец.* һанау, һанап сығыу; **рассчита́ться по поря́дку номеро́в** рәт буйлап һанау

РАССЧИ́ТЫВАТЬ *несов.* **1.** *см.* **рассчита́ть** **2.** *на что* и *с неопр.* (*надеяться*) иҫәп тотоу, өмөт итеү (бағлау), уйлау, самалау; **рассчи́тывать получи́ть бога́тый урожа́й** мул уңыш алырға иҫәп тотоу; **рассчи́тывать на внима́ние** иғтибарға өмөт итеү **3.** *на кого-что* (*полагаться*) ышаныу, өмөт итеү, арҡаланыу; **рассчи́тывать на друзе́й** дуҫтарға арҡаланыу

РАССЧИ́ТЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **рассчита́ться** **2.** *за кого-что* яуап биреү, яуаплылыҡты күтәреү; **рассчи́тываться за свои́ посту́пки** үҙеңдең ҡылған эштәрең өсөн яуап биреү

РАССЫЛА́ТЬ *несов см.* **разосла́ть**

РАССЫЛА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **рассыла́ть**

РАССЫ́ЛКА *ж см.* **разосла́ть** – **рассыла́ть** 1; **рассы́лка пи́сем** хаттарҙы ебәреү

РАССЫ́ЛОЧНЫЙ, -ая, -ое ебәреү ...ы, таратыу ...ы; **рассы́лочное отделе́ние** таратыу бүлексәһе

РАССЫ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** ебәреү ...ы, таратыу ...ы; **рассы́льная кни́га** таратыу китабы **2.** *в знач. сущ.* **рассы́льный** *м* и **рассы́льная** *ж* йомошсо; **суде́бный рассы́льный** суд йомошсоһо; **быть рассы́льной** йомошсо булып йөрөү

РАССЫ́ПАТЬ *сов. кого-что* **1.** сәсеү, түгеү, һибеү, таратыу, сәсеп (түгеп, һибеп) ебәреү, һирпеү; **рассы́пать крупу́** ярманы түгеп ебәреү; **рассы́пать у́голь** күмер таратыу **2.** (*разместить, насыпая*) һалыу, ҡойоу, тултырыу; **рассы́пать муку́ по мешка́м** ондо тоҡтарға тултырыу **3.** *воен.* таратыу, таратып һалыу; **рассы́пать ро́ту в цепь** ротаны теҙемгә таратыу

РАССЫПА́ТЬ *несов. см.* **рассы́пать**

РАССЫ́ПАТЬСЯ *сов.* **1.** сәселеү, түгелеү, һибелеү, ҡойолоу; **зерно́ рассы́палось** ашлыҡ түгелде; **бу́сы рассы́пались** мәрйендәр һибелде **2.** (*развалиться*) ҡорғаҡһып таралыу, таралып төшөү, емерелеү; **рассо́хшаяся бо́чка рассы́палась** ҡорғаҡһыған мискә таралып төштө **3.** (*разойтись, разбежаться*) таралыу, таралышыу, һибелеү, китеү; **охо́тники рассы́пались по ле́су** һунарсылар урман буйлап таралды **4.** *в чём* и *без доп.*; *разг.* маҡтау, рәхмәт һүҙҙәре яуҙырыу, яуҙыра башлау; **рассы́паться в благода́рностях** рәхмәттәр яуҙырыу

РАССЫПА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **рассы́паться** **2.** *страд. от* **рассыпа́ть** ♦ **ме́лким бе́сом рассыпа́ться** *см.* **бес**

РАССЫ́ПКА *ж* **1.** *см.* **рассы́пать** – **рассыпа́ть** 1, 2; **рассы́пка удобре́ний** ашлама һибеү **2.** *торг.* (*потеря в весе сыпучих товаров*) түгелеү байы

РАССЫПНО́Й, -ая, -ое таралып (тубырлап) торған, һипмә, сәсмә, һибелмә, бөртөклө; **рассыпно́й това́р** бөртөклө тауар ♦ **рассыпно́й строй** *воен.* һибелмә сафтар (*XVIII–XIX бб. йәйәүле ғәскәрҙең бөтә фронт буйынса таралып урынлашыуы*)

РАССЫ́ПЧАТЫЙ, -ая, -ое таралып (һибелеп, сәселеп, ыуалып) торған, һибелмә, ярмалы; **рассы́пчатая карто́шка** ярмалы картуф; **рассы́пчатая ка́ша** таралып торған бутҡа

РАССЫХА́ТЬСЯ *несов. см.* **рассо́хнуться**

РАСТА́ИВАТЬ *несов. см.* **раста́ять**

РАСТА́ЛКИВАТЬ *несов. см.* **растолка́ть**

РАСТА́ЛКИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **раста́лкивать**

РАСТА́ПЛИВАТЬ I *несов. см.* **растопи́ть** I

РАСТА́ПЛИВАТЬ II *несов. см.* **растопи́ть** II

РАСТА́ПЛИВАТЬСЯ I *несов.* **1.** *см.* **растопи́ться** I; **2.** *страд. от* **раста́пливать** I

РАСТА́ПЛИВАТЬСЯ II *несов.* **1.** *см.* **растопи́ться** II; **2.** *страд. от* **раста́пливать** II

РАСТА́ПТЫВАТЬ *несов. см.* **растопта́ть**

РАСТА́ПТЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **растопта́ться** **2.** *страд. от* **раста́птывать**

РАСТАСКА́ТЬ *сов.*; *разг. см.* **растащи́ть** 1

РАСТА́СКИВАТЬ *несов. см.* **растащи́ть, растаска́ть**

РАСТА́СКИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **раста́скивать**

РАСТАСОВА́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* бутау, аралаштырыу; **растасова́ть ка́рты** кәрттәрҙе аралаштырыу

РАСТАСО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **растасова́ть**

РАСТА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **расточи́ть** I

РАСТАЩИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* ташып (алып китеп) бөтөрөү; **растащи́ть брёвна** бүрәнәләрҙе ташып бөтөрөү **2.** *кого*; *разг.* айырыу, айырып ебәреү, аралау; **растащи́ть деру́щихся** һуғышыусыларҙы айырып ебәреү

РАСТА́ЯТЬ *сов.* **1.** иреү, иреп бөтөү; **снег раста́ял** ҡар ирене **2.** *перен.* (аҡрынлап) бөтөү (юғалыу, һүнеү, тыныу); **зву́ки раста́яли** тауыштар аҡрынлап тынды **3.** *перен.* (*рассеяться*) таралыу, таралып бөтөү; **толпа́ раста́яла** халыҡ төркөмө таралып бөттө **4.** *перен.* (*смягчиться*) йомшарыу, күңел нескәреү, ирeү, ирeп китеү; **раста́ять от удово́льствия** ләззәттән ирeп китеү **5.** *что*; *разг.* (*растопить*) иретеү; **раста́ять воск** балауыҙҙы иретеү; **раста́ять лёд** боҙҙо иретеү

РАСТВО́Р I *м* асылыу киңлеге, асылыу араһы (циркулдең, ҡайсының һ.б.); **раство́р ци́ркуля** циркулдең асылыу киңлеге **2.** асылыш, асыҡ урын (ер), асылған урын, асылыу араһы; **широ́кий раство́р окна́** тәҙрәнең асылышы киң, киң (асылышлы) тәҙрә

РАСТВО́Р II *м* **1.** *в разн. знач.* иретмә; **насы́щенный раство́р** туйындырылған иретмә **2.** (*тестообразная цементирующая смесь*) иҙелмә, иҙмә; **цеме́нтный раство́р** цемент иҙелмәһе; **пригото́вить раство́р** иҙмә әҙерләү

РАСТВОРИ́МОСТЬ *ж* ирeүсәнлек; **раствори́мость соле́й** тоҙҙарҙың ирeүсәнлеге; **сте́пень раствори́мости** ирeүсәнлек дәрәжәһе

РАСТВОРИ́МЫЙ, -ая, -ое ирeүсән, ирей торған; **раствори́мые вещества́** ирей торған матдәләр; **раствори́мый ко́фе** ирей торған ҡаһуә

РАСТВОРИ́ТЕЛЬ *м.*; *спец.* иреткес; **раствори́тель кра́сок** буяу иреткес

РАСТВОРИ́ТЬ I *сов.* *что* **1.** асыу, асып ебәреү; **раствори́ть о́кна** тәҙрәләрҙе асыу **2.** *спец.* айырыу, асыу; **раствори́ть ци́ркуль** циркулде айырыу

РАСТВОРИ́ТЬ II *сов.* *что* **1.** иретеү; **раствори́ть и́звесть в воде́** эзбизде һыуҙа иретеү **2.** *разг.* иҙеү, иҙеп ҡуйыу; **раствори́ть те́сто** ҡамыр иҙеү

РАСТВОРИ́ТЬСЯ I *сов.* асылыу, асылып китеү; **дверь раствори́лась** ишек асылып китте

РАСТВОРИ́ТЬСЯ II *сов.* **1.** ирeү, ирeп бөтөү; **соль раствори́лась в воде́** тоҙ һыуҙа ирeп бөттө **2.** *перен.* юғалыу, юҡҡа сығыу, күренмәҫ булыу; **сады́ раствори́лись в темноте́** баҡсалар ҡараңғыла күренмәҫ булдылар

РАСТВОРЯ́ЕМОСТЬ *ж см.* **раствори́мость**

РАСТВОРЯ́ТЬ I *несов. см.* **раствори́ть** I

РАСТВОРЯ́ТЬ II *несов. см.* **раствори́ть** II

РАСТВОРЯ́ТЬСЯ I *несов.* **1.** *см.* **раствори́ться** I; **2.** *страд. от* **растворя́ть** I

РАСТВОРЯ́ТЬСЯ II *несов.* **1.** *см.* **раствори́ться** II; **2.** *страд. от* **растворя́ть** II

РАСТЕКА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **расте́чься** **2.** *перен.*, *разг.* (*излагать что-л. излишне подробно*) бик ентекләп (тәфсилләп) һөйләү

РАСТЕ́НИЕ *с* үҫемлек; **ди́кие расте́ния** ҡырағай үҫемлектәр; **одноле́тнее расте́ние** бер йыллыҡ үҫемлек; **лека́рственные расте́ния** дарыу үҫемлектәре

РАСТЕНИЕВО́Д *м* үҫемлекселек белгесе

РАСТЕНИЕВО́ДСТВО *с* **1.** үҫемлекселек, үҫемлек үҫтереүселек **2.** (*наука*) үҫемлекселек белеме (фәне)

РАСТЕНИЕВО́ДЧЕСКИЙ, -ая, -ое үҫемлекселек ...ы, үҫемлек үҫтереү ...ы

РАСТЕРЕБИ́ТЬ *сов.* *кого-что*; *разг.* туҙҙырыу, йолҡоп (тартып, туҙҙырып) бөтөрөү; **растереби́ть сноп** көлтәне туҙҙырыу **2.** һелкетеү, ҡуҙғатып ебәреү; **растереби́ть зри́теля** тамашасыны ҡуҙғытып ебәреү

РАСТЕРЕ́ТЬ *сов.* *что* **1.** (*размельчить трением*) онтау, ыуалап (ышҡып, ыуып) ваҡлау (онтау); **растере́ть гли́ну** балсыҡты ыуып ваҡлау **2.** (*размазать*) ышҡып һылау (һөртөү), ышҡыу; **растере́ть грязь по стеклу́** бысраҡты быялаға ышҡып һылау **3.** *кого* (*натереть*) ыуыу, ышҡыу, ыуалау, һыйпау; **растере́ть у́ксусом** һеркә менән ыуыу; **растере́ть но́ги** аяҡтарҙы ыуыу

РАСТЕРЕ́ТЬСЯ *сов.* **1.** ыуаланып (ышҡылып) ваҡланыу, онталыу **2.** һөртөү, һөртөнөү, ышҡыныу; **растере́ться одеколо́ном** одеколон һөртөү; **растере́ться докрасна́** ҡыҙарғансы ышҡыныу; **растере́ться полоте́нцем** таҫтамал менән ышҡыныу

РАСТЕ́РЗАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **растерза́ть** **2.** *прил.*; *разг.* (*растрёпанный*) өҙгөләнеп (туҙып) бөткән **3.** *прил.*; *перен.* ыҙаланып (яфаланып) бөткән, ғазапланған; **расте́рзанное се́рдце** ғазапланған йөрәк

РАСТЕРЗА́ТЬ *сов.* **1.** *кого* ботарлау, ботарлап (өҙгөләп) ташлау; **во́лки растерза́ли овцу́** бүреләр һарыҡты ботарлап ташлаған **2.** *что*; *разг.* (*с силой разорвать*) туҙҙырыу, йолҡколау **3.** *что*; *перен.* ыҙалау, өҙгөләндереү, ғазаплау, яфалау; **растерза́ть ду́шу сомне́ниями** шикшөбһәләр менән күңелде ғазаплау

РАСТЕ́РЯННОСТЬ *ж* аптыраш, аптырағанлыҡ, ҡаушағанлыҡ, ҡаушау; **расте́рянность во взгля́де** ҡараштағы ҡаушау

РАСТЕ́РЯННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **растеря́ть** **2.** *прил.* аптыраған, ҡаушаған, аптырап (ҡаушап, аҙап, юғалып) ҡалған; **расте́рянный вид** ҡаушаған ҡиәфәт

РАСТЕРЯ́ТЬ *сов.* *кого-что* юғалтып бөтөрөү, юғалтыу, яҙыу, юйыу; **растеря́ть кни́ги** китаптарҙы юғалтып бөтөрөү; **растеря́ть родны́х** туғандарҙы юғалтыу

РАСТЕРЯ́ТЬСЯ *сов.* **1.** юғалыу, юғалып бөтөү; **растеря́лись все ве́щи** бөтә нәмәләр юғалып бөттө **2.** аптырап (ҡаушап, албырғап,

аҙап, юғалып) ҡалыу; **растеря́ться от волне́ния** тулҡынланыуҙан ҡаушап ҡалыу

РАСТЕРЯ́ХА *м* и *ж*; *прост.* асыҡ ауыҙ

РАСТЕ́ЧЬСЯ *сов.* **1.** ағып таралыу, ағып китеү (төрлө яҡҡа); **черни́ла растекли́сь по ска́терти** ҡара ашъяулыҡ буйлап ағып китте **2.** (*расплыться*) йәйелеү, йәйелеп китеү; **бу́квы растекли́сь по бума́ге** ҡағыҙҙа хәрефтәр йәйелеп китте **3.** *перен.* (*разойтись в разные стороны*) таралыу, таралып китеү; **толпа́ растекла́сь** халыҡ төркөмө таралды **4.** *перен.* таралыу, йәйелеү, йүгереү; **румя́нец растёкся по лицу́** йөҙөнә ҡыҙыллыҡ йүгерҙе

РАСТИ́ *несов.* **1.** *в разн. знач.* үҫеү, буйға етеү; **трава́ растёт** үлән үҫә; **расти́ в дере́вне** ауылда үҫеү; **расту́т но́вые города́** яңы ҡалалар үҫә; **тала́нты расту́т** таланттар үҫә **2.** (*увеличиваться количественно*) артыу, үҫеү, ҙурайыу, күбәйеү; (*в размерах*) үҫеү, ҙурайыу; (*в объёме*) артыу, күбәйеү; **дохо́ды расту́т** килем арта

РАСТИРА́ТЬ *несов. см.* **растере́ть**

РАСТИРА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **растере́ться** **2.** *страд. от* **растира́ть**

РАСТИ́РОЧНЫЙ, -ая, -ое *спец.* ыуа (ыуына) торған; **расти́рочное ма́сло** ыуына торған май

РАСТИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* **1.** үҫемлек, үҫемлектәр донъяһы; **расти́тельность Ура́ла** Уралдың үҫемлектәр донъяһы **2.** *разг.* (*волосы на голове*) сәс; (*на теле*) йөн; (*на лице*) төк, һаҡалмыйыҡ

РАСТИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** үҫемлек ...ы; **расти́тельный мир** үҫемлектәр донъяһы; **расти́тельное ма́сло** үҫемлек майы **2.** (*относящийся к росту организмов*) үҫеү ...ы; **расти́тельный проце́сс** үҫеү процесы

РАСТИ́ТЬ *несов. кого-что*; *прям.*, *перен.* үҫтереү, тәрбиәләү, тәрбиәләп үҫтереү; **расти́ть цветы́** сәскәләр үҫтереү; **расти́ть дете́й** балалар тәрбиәләп үҫтереү; **забо́тливо расти́ть ка́дры** кадрҙарҙы хәстәрләп үҫтереү

РАСТЛЕВА́ТЬ *несов. см.* **растли́ть**

РАСТЛЕВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **растли́ться** **2.** *страд. от* **растлева́ть**

РАСТЛЕ́ННЫЙ, -ая, -ое *книжн.* аҙғын, боҙоҡ; **растле́нный челове́к** аҙғын кеше

РАСТЛИ́ТЕЛЬ *м; книжн.* аҙғын кеше, боҙоҡлоҡҡа өйрәтеүсе, юлдан яҙҙырыусы

РАСТЛИ́ТЬ *сов. книжн.* **1.** *кого* көсләү, мыҫҡыллау; **растли́ть де́вочку** ҡыҙ баланы көсләү **2.** *кого-что*; *перен.* аҙҙырыу, юлдан яҙҙырыу, боҙоҡлоҡҡа өйрәтеү; **растли́ть ду́шу** күңелде аҙҙырыу

РАСТЛИ́ТЬСЯ *сов.*; *книжн.* аҙыу, юлдан яҙыу, боҙолоу

РАСТОЛКА́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* **1.** янъяҡҡа этҡеләү, этеп-төртөп таратыу (юл асыу); **растолка́ть толпу́** халыҡ төркөмөн этеп-төртөп юл асыу **2.** (*разбудить*) төрткөләп уятыу; **растолка́ть спя́щих** йоҡлаусыларҙы төрткөләп уятыу

РАСТОЛКОВА́ТЬ *сов. что* аңлатыу, төшөндөрөү, аңлатып (төшөндөрөп) биреү; **растолкова́ть реше́ние зада́чи** мәсьәләнең сиселешен төшөндөрөп биреү

РАСТОЛКО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **растолкова́ть**

РАСТОЛО́ЧЬ *сов. что* төйөү, төйөп онтау (ваҡлау); **растоло́чь пе́рец** боросто төйөү

РАСТОЛСТЕ́ТЬ *сов.* ныҡ йыуанайыу, ҡалынайыу, йыуанайып китеү

РАСТОПИ́ТЬ I *сов. что* яғыу, яғып (яндырып, тоҡандырып) ебәреү; **растопи́ть пе́чку** мейескә яғып ебәреү

РАСТОПИ́ТЬ II *сов. что* иретеү; **растопи́ть воск** балауыҙ иретеү; **растопи́ть са́ло** сусҡа майы иретеү

РАСТОПИ́ТЬСЯ I *сов.* янып китеү, дөрләп (ҡыҙып) яна башлау; **печь растопи́лась** мейес дөрләп яна башланы

РАСТОПИ́ТЬСЯ II *сов.* иреү, иреп бөтөү; **ма́сло растопи́лось** май иреп бөттө

РАСТО́ПКА *ж* **1.** *см.* **растопи́ть** I — **раста́пливать** I — **растопля́ть** I; **расто́пка пече́й** мейестәргә яғыу **2.** *собир.*; *разг.* сыра; **берёзовая расто́пка** ҡайын сыра; **сыра́я расто́пка** еүеш сыра

РАСТОПЛЯ́ТЬ I *несов. см.* **растопи́ть** I

РАСТОПЛЯ́ТЬ II *несов. см.* **растопи́ть** II

РАСТОПЛЯ́ТЬСЯ I *несов.* **1.** *см.* **растопи́ться** I; **2.** *страд. от* **растопля́ть** I

РАСТОПЛЯ́ТЬСЯ II *несов.* **1.** *см.* **растопи́ться** II; **2.** *страд. от* **растопля́ть** II

РАСТО́ПОЧНЫЙ, -ая, -ое *разг.* тоҡандыра торған, сыраға яраҡлы

РАСТОПТА́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* тапау, тапап китеү (ватыу, иҙеү); **растопта́ть цвето́к** сәскәне тапау **2.** *что*; *прост.* кейеп иркенәйтеү (киңәйтеү); **растопта́ть сапоги́** итекте кейеп киңәйтеү

РАСТОПТА́ТЬСЯ *сов.*; *прост.* кейелеп (кейәкейә) иркенәйеү, киңәйеү; **боти́нки растопта́лись** ботинка кейә-кейә иркенәйҙе

РАСТОПЫ́РИВАТЬ *несов. см.* **растопы́рить**

РАСТОПЫ́РИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **растопы́риться** **2.** *страд. от* **растопы́ривать**

РАСТОПЫ́РИТЬ *сов. что*; *разг.* тарбайтыу, айырыу; **растопы́рить па́льцы** бармаҡтарҙы тарбайтыу

РАСТОПЫ́РИТЬСЯ *сов.*; *разг.* тарбайыу; **ве́тви растопы́рились** ағас ботаҡтары тарбайған

РАСТОРГА́ТЬ *несов. см.* **расто́ргнуть**

РАСТОРГА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **расторга́ть**

РАСТО́РГНУТЬ *сов. что* өҙөү, туҡтатыу, юҡҡа сығарыу; **расто́ргнуть догово́р** килешеүҙе өҙөү; **расто́ргнуть брак** никахты өҙөү

РАСТОРГОВА́ТЬ *сов. кого-что*; *прост.* һатыу, һатып бөтөрөү; **расторгова́ть весь това́р** бөтә тауарҙы һатып бөтөрөү

РАСТОРГОВА́ТЬСЯ *сов.* **1.** *уст.* (*разбогатеть от торговли*) һатыу итеп (сауҙа итеп) байыу **2.** *прост.* (бөтә тауарҙы) һатып бөтөрөү; **хорошо́ расторгова́ться** тауарҙарҙы уңышлы һатып бөтөрөү

РАСТОРГО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **расторгова́ть**

РАСТОРГО́ВЫВАТЬСЯ *несов. см.* **расторгова́ться**

РАСТОРЖЕ́НИЕ *с см.* **расто́ргнуть — расторга́ть; расторже́ние догово́ра** килешеүҙе өҙөү; **расторже́ние бра́ка** никахты өҙөү

РАСТОРМОШИ́ТЬ *сов.*; *разг.* **1.** *что* туҙҙырыу, болартыу, аҫтын өҫкә әйләндереү (килтереү); **растормоши́ть су́мку** сумканың аҫтын өҫкә әйләндереү **2.** *кого* төрткөләп уятыу; **растормоши́ть спя́щего ребёнка** йоҡлаған баланы төрткөләп уятыу **3.** *кого-что*; *перен.* (*вывести из состояния вялости*) ҡуҙғатыу, хәрәкәткә килтереү

РАСТОРО́ПНОСТЬ *ж* өлгөрлөк, етеҙлек, тилберлек; **отлича́ться расторо́пностью** етеҙлек менән айырылып тороу; **прояви́ть расторо́пность** өлгөрлөк күрһәтеү

РАСТОРО́ПНЫЙ, -ая, -ое өлгөр(өм), етеҙ, бөтмөр, тилбер; **расторо́пная сноха́** өлгөрөм килен; **расторо́пная хозя́йка** етеҙ хужабикә

РАСТОСКОВА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* ныҡ һағына (юҡһына, яманһыулай) башлау; **растоскова́ться по ро́дине** тыуған илде ныҡ һағына башлау

РАСТОЧА́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **расточи́ть** II 1; **2.** *что*; *перен.* йомартланыу, йомартлыҡ күрһәтеү; **расточа́ть похвалы́** маҡтауҙарға йомартланыу

РАСТОЧА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **расточа́ть**

РАСТОЧИ́ТЕЛЬ *м* и **РАСТОЧИ́ТЕЛЬНИЦА** *ж* бәрәшән (һаҡһыҙ) кеше, туҙҙырыусы, әрәм-шәрәм (тәләф, исраф) итеүсе; **расточи́тель насле́дства** мираҫты әрәм-шәрәм итеүсе

РАСТОЧИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* әрәм-шәрәм (исраф, тәләф) итеүсәнлек, бәрәшәнлек; **проявля́ть расточи́тельность** бәрәшәнлек күрһәтеү

РАСТОЧИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое бәрәшән, һаҡһыҙ, исраф (әрәм-шәрәм, тәләф) итеүсән; **расточи́тельный челове́к** бәрәшән кеше

РАСТОЧИ́ТЕЛЬСТВО *с* тәләфләү, исраф (әрәм-шәрәм, тәләф) итеү; **расточи́тельство в расхо́довании де́нег** аҡса тәләфләү

РАСТОЧИ́ТЬ I *сов. что*; *тех.* ҡырыу, ҡырып тәрәнәйтеү (киңәйтеү); **расточи́ть дета́ль** деталде ҡырыу

РАСТОЧИ́ТЬ II *сов. что* **1.** *книжн.* тәләфләү, исрафлау, исраф (әрәм-шәрәм) итеү, туҙҙырып бөтөрөү, бәрәшән тотоноу; **расточи́ть бога́тства** байлыҡты тәләфләү; **расточи́ть насле́дство** мираҫты туҙҙырып бөтөрөү **2.** *см.* **расточа́ть** 2

РАСТОЧИ́ТЬСЯ *сов.*; *тех.* ҡырылып киңәйеү (ҙурайыу, тәрәнәйеү)

РАСТО́ЧНИК *м* ҡырыусы (*ҡырғыс станокта эшләгән эшсе*)

РАСТО́ЧНЫЙ, -ая, -ое *тех.* ҡырғыс, ҡыра торған; **расто́чные рабо́ты** ҡырыу эштәре; **расто́чный стано́к** ҡырғыс станок

РАСТРАВИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что*; *прям., перен.* ярһытыу, ҡуҙғытыу, әрнетеү; **растрави́ть ра́ну** яраны ярһытыу; **растрави́ть го́ре** ҡайғыны ҡуҙғытыу **2.** *что*; *полигр.* ашатыу, уйыу (*кислота ярҙамында хәреф ҡалҡыуын күтәреү йәки төшөрөү*)

РАСТРАВИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** *разг.* ярһыу, ҡуҙғыу, ҡуҙыу, аҙыу; **ра́на растрави́лась** яра ҡуҙғыған **2.** *полигр.* кислота ашау

РАСТРА́ВЛИВАТЬ *несов. см.* **растрави́ть**

РАСТРАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **растрави́ть**

РАСТРАНЖИ́РИВАТЬ *несов. см.* **растранжи́рить**

РАСТРАНЖИ́РИТЬ *сов. что*; *разг.* тәләфләү, туҙҙырыу, туҙҙырып (әрәм-шәрәм итеп, тотоп, түгеп) бөтөрөү; **растранжи́рить де́ньги** аҡса туҙҙырыу

РАСТРАНЖИ́РИТЬСЯ *сов.*; *разг.* мал (аҡса) туҙҙырыу, туҙҙырып бөтөрөү

РАСТРА́ТА *ж* **1.** *см.* **растра́тить — растра́чивать; растра́та вре́мени** ваҡыт әрәм итеү; **растра́та сил** көс юғалтыу **2.** (*незаконное расходование денег должностным лицом*) өҫкә аҡса сығыу, өҫкә сығарыу **3.** (*незаконно растраченные казённые деньги*) өҫкә сыҡҡан аҡса

РАСТРА́ТИТЬ *сов. что* **1.** тотоп бөтөрөү, тотоноп бөтөү; **растра́тить де́ньги на ме́лочи** аҡсаны ваҡ-төйәккә тотоп бөтөрөү **2.** (*незаконно израсходовать*) туҙҙырыу, әрәм-шәрәм итеү, тәләфләү; **растра́тить казённые де́ньги** ҡаҙна аҡсаһын туҙҙырыу **3.** *перен.* юҡҡа сығарыу, юғалтыу, әрәм итеү; **растра́тить здоро́вье** һаулыҡ юғалтыу; **растра́тить си́лы** көс әрәм итеү

РАСТРА́ТЧИК *м* и **РАСТРА́ТЧИЦА** *ж* өҫтөнә сыҡҡан кеше, дәүләт аҡсаһын (милкен) туҙҙырыусы

РАСТРА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **растра́тить**

РАСТРА́ЧИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **растра́чивать**

РАСТРЕВО́ЖИТЬ *сов. кого-что* **1.** борсолдороу, шомландырыу, тынысһыҙлау, борсоу (шом) һалыу, хәүефкә төшөрөү; **растрево́жить мать** әсәйҙе борсоуға һалыу **2.** *прям., перен., разг.* ярһытыу, ҡуҙғытыу; **растрево́жить ра́ну** яраны ҡуҙғытыу; **растрево́жить се́рдце** йөрәкте ярһытыу

РАСТРЕВО́ЖИТЬСЯ *сов.* борсолоу, шомланыу, хәүефләнеү, тынысһыҙланыу; **растрево́житься напра́сно** бушҡа тынысһыҙланыу

РАСТРЕЗВО́НИТЬ *сов. что, о чём*; *прост.* хәбәр таратыу, һөйләп бөтөү; **растрезво́нить ра́ньше вре́мени о пое́здке** сәфәр тураһында ваҡытынан алда һөйләп бөтөү

РАСТРЁПА *м* и *ж*; *прост.* **1.** йолҡош, ялбыр баш; **ходи́ть растрёпой** йолҡош булып йөрөү **2.** *см.* **рази́ня**

РАСТРЁПАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **растрепа́ть 2.** *прил.* тетелеп (туҙып) бөткән, таушалған, ялбыр; **растрёпанные во́лосы** ялбыр сәс; **растрёпанные кни́ги** таушалған китаптар ♦ **в растрёпанных чу́вствах** *шутл.* ныҡ борсолған хәлдә, ҡайғы-хәсрәткә ҡалған (төшкән) хәлдә

РАСТРЕПА́ТЬ *сов. что* **1.** туҙҙырыу, туҙғытыу, ялбыр(л)атыу; **ве́тер растрепа́л соло́му** ел һаламды туҙҙырҙы; **растрепа́ть во́лосы** сәсте ялбыратыу **2.** (*привести в негодность*) таушалдырыу, туҙҙырып (тетеп, ылйыратып) бөтөрөү; **растрепа́ть оде́жду** кейемде ылйыратып бөтөрөү **3.** *прост.* хәбәр таратып (һөйләп) бөтөү; **он растре́плет по всей шко́ле** ул мәктәп буйлап хәбәр таратып бөтәсәк **4.** *с.-х.* (*раздёргивать волокно*) тетеү, талҡыу, тетеп (талҡып) бөтөү; **растрепа́ть лён** етенде талҡып бөтөү; **растрепа́ть пеньку́** киндер талҡыу

РАСТРЕПА́ТЬСЯ *сов.* **1.** туҙыу, туҙғыу, ялбырау; **во́лосы растрепа́лись** сәстәре туҙған **2.** тетелеп (өҙгөләнеп) бөтөү, сүбәккә әйләнеү, таушалыу; **кни́га растрепа́лась** китап тетелеп бөткән; **тетра́дь растрепа́лась** дәфтәр таушалған

РАСТРЕ́СКАТЬСЯ *сов.* ярылыу, ҡабырсаҡланыу, ярылып (сатнап) бөтөү; **земля́ растре́скалась** ер ярылып бөткән

РАСТРЕ́СКИВАТЬСЯ *несов. см.* **растре́скаться**

РАСТРО́ГАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **растро́гать 2.** *прил.* тулҡынланған, тәьҫирләнгән, күңеле йомшарған (ирегән); **растро́ганный го́лос** тулҡынланған тауыш

РАСТРО́ГАТЬ *сов. кого-что* тәьҫирләндереү, тулҡынландырыу, күңелен йомшартыу (иретеү), әҫәрләндереү; **письмо́ растро́гало его́** хат уны тулҡынландырҙы; **растро́гать расска́зом** һөйләп әҫәрләндереү

РАСТРО́ГАТЬСЯ *сов.* тәьҫирләнеү, тулҡынланыу, әҫәрләнеү, күңел йомшарыу (иреү)

РАСТРУ́Б *м* киң ауыҙ (ҡуныс, итәк, балаҡ) (*нимәнеңдер киңәйеп киткән урыны, мәҫ., балаҡтың, итәктең һ.б.*); **труба́ с растру́бом** киң ауыҙлы торба

РАСТРУБИ́ТЬ *сов. что, о ком-чём*; *разг.* хәбәр (һүҙ) таратыу, һөйләп йөрөү; **раструби́ть но́вость** яңылыҡты һөйләп йөрөү

РАСТРУ́БНЫЙ, -ая, -ое киң ауыҙлы, киң ҡуныслы, киң итәкле, киң балаҡлы, иркен; **растру́бная труба́** киң ауыҙлы торба

РАСТРУСИ́ТЬ *сов. что*; *разг.* **1.** (*растерять, просыпая*) һелкетеп ҡойолтоу, түккеләү, сәскеләү, һибелеп ҡалыу; **раструси́ть зерно́ при перево́зке** ташығанда ашлыҡты түккеләү **2.** (*рассыпать слоем*) таратыу, туҙҙырыу, йәйеү; **раструси́ть соло́му** һаламды йәйеү

РАСТРУСИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* ташыған саҡта ҡойолоу (түгелеү, сәселеү); **овёс раструси́лся** һоло ташыған саҡта түгелде

РАСТРУ́СКА *ж* **1.** *разг. см.* **раструси́ть** — **растру́шивать, раструси́ться** — **растру́шиваться 2.** *торг.* (*потеря в весе сыпучего продукта при перевозке и хранении*) сәскеләнеү (түгелеү) байы; **растру́ска са́хара** шәкәрҙең түгелеү байы

РАСТРУ́ШИВАТЬ *несов. см.* **раструси́ть**

РАСТРУ́ШИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **раструси́ться 2.** *страд. от* **растру́шивать**

РАСТРЯСА́ТЬ *несов. см.* **растрясти́** 1, 2

РАСТРЯСА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **растряса́ть**

РАСТРЯСТИ́ *сов.* **1.** *что* һелкетеп йәйеп ташлау, һелкетеп (таратып) сәсеп ташлау; **растрясти́ се́но** бесәнде һелкетеп йәйеп ташлау **2.** *кого-что обычно безл.* һелкетеп ҡаҡшатыу (йонсотоу); **в теле́ге его́ растрясёт** арбала уны һелкетеп ҡаҡшатыр **3.** *кого-что*; *прост.* (*расталкивая, разбудить*) һелкетеп (төрткөләп) уятыу

РАСТРЯ́СЫВАТЬ *несов. см.* **растрясти́** 1, 2

РАСТРЯ́ХИВАТЬ *несов. см.* **растряхну́ть**

РАСТРЯХНУ́ТЬ *сов. что*; *прост.* һелкетеү, ҡағыу, һелкеп (ҡағып) алыу

РАСТУШЕВА́ТЬ *сов. что*; *спец.* ҡарайтыу; **растушева́ть рису́нок** рәсемде ҡарайтыу

РАСТУШЁВЫВАТЬ *несов. см.* **растушева́ть**

РАСТЫ́КАТЬ *сов. что*; *прост.* **1.** сәнсеү, ҡаҙау, ҡаҙап (сәнсеп) сығыу (*бер нисә урындан*); **растыка́ть ве́шки** ҡаҙыҡтар ҡаҙап сығыу **2.** теләһә нисек тығыу (тыҡшырыу); **расты́кать ве́щи по угла́м** әйберҙәрҙе мөйөштәргә теләһә нисек тығыу

РАСТЫКА́ТЬ *несов. см.* **расты́кать**

РАСТЯ́ГИВАТЬ *несов. см.* **растяну́ть**

РАСТЯ́ГИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **растяну́ться 2.** *страд. от* **растя́гивать**

РАСТЯЖЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **растяну́ть** 1—4 — **растя́гивать, растяну́ться** — **растя́гиваться** 1—4; **2.** тартылыу, ҡаймығыу; **растяже́ние сухожи́лия** һеңер тартылыу

РАСТЯЖИ́МОСТЬ *ж* **1.** һуҙылмалылыҡ, һуҙылыусанлыҡ; **растяжи́мость пружи́ны** сиртмәнең һуҙылмалылығы **2.** *перен.* төрлөсә аңларлыҡ; **растяжи́мость поня́тий** төрлөсә аңларлыҡ төшөнсә

РАСТЯЖИ́МЫЙ, -ая, -ое **1.** һуҙылмалы, һуҙылыусан, һуҙыла (тартыла, киңәйә, йәйелә) торған, киңәйеүсән, йәйелеүсән, тартылыусан **2.** *перен.* төрлөсә аңлап була торған, төрлөсә аңлашылған; **растяжи́мое поня́тие** төрлөсә аңлап була торған төшөнсә

РАСТЯ́ЖКА *ж* **1.** *см.* **растяну́ть** — **растя́гивать, растяну́ться** — **растя́гиваться**; **растя́жка кож** тиреләрҙе киреү; **говори́ть слова́ с растя́жкой** һүҙҙәрҙе һуҙып әйтеү **2.** (*трос, с помощью которого крепится что-л.*) тарттырылған бау, тартҡы; **растя́жка пала́ток** палаткалар тартҡыһы

РАСТЯЖНО́Й, -ая, -ое һуҙылмалы, һуҙыла (тартыла, киңәйә, йәйелә) торған

РАСТЯ́НУТОСТЬ *ж* алыҫҡа (оҙаҡҡа) һуҙылыу, һуҙымлылыҡ, киңлек; **растя́нутость повествова́ния** хикәйәләүҙең оҙаҡҡа һуҙылыуы

РАСТЯ́НУТЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **растяну́ть 2.** *прил.* киң, киңәйгән; **растя́нутые перча́тки** киңәйгән бирсәткәләр **3.** *прил.* оҙон, алыҫҡа (оҙаҡҡа, үтә) һуҙылған; **растя́нутая у́лица** оҙон урам **4.** *прил.* артыҡ оҙон; **растя́нутая статья́** артыҡ оҙон мәҡәлә

РАСТЯНУ́ТЬ *сов. что* **1.** киреү, тартып һуҙыу (киңәйтеү, йәйеү); **растяну́ть сыру́ю ко́жу** сей тирене киреү; **растяну́ть о́бувь** аяҡ кейемен киңәйтеү **2.** (*повредить сильным натяжением*) тартылдырыу, тартып ауырттырыу, кимәлйетеү; **растяну́ть сухожи́лие** һеңерҙе тартылдырыу **3.** (*разостлать*) йәйеү, йәйеп (һуҙып) һалыу; **растяну́ть ковёр на полу́** иҙәнгә келәм йәйеп һалыу **4.** (*расположить на значительном протяжении*) һуҙыу, алыҫҡа һуҙыу, һуҙып оҙонайтыу; **растяну́ть фронт** фронтты һуҙыу **5.** (*продлить время протекания чего-л.*) һуҙыу, оҙаҡҡа һуҙыу; **растяну́ть докла́д** докладты һуҙыу; **растяну́ть рабо́ту на ме́сяц** эште бер айға һуҙыу

РАСТЯНУ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*раздаться в длину*) кирелеү, оҙонайыу, һуҙылыу; (*в ширину*) кирелеү, киңәйеү; **перча́тки растя́нутся** бирсәткәләр киңәйер **2.** (*потерять упругость*) һуҙылыу, (һуҙылып) бушау; **рези́нка растяну́лась** һуҙылмаҡ бушаған **3.** (*оказаться повреждённым*) тартылыу, тартылып ауыртыу, кимәлйеү; **сухожи́лие растяну́лось** һеңер тартылған **4.** һуҙылыу, йәйелеү; **го́род растяну́лся по пра́вому бе́регу** ҡала уң яр буйлап һуҙылған; **растяну́ться цепо́чкой** сылбыр булып һуҙылыу **5.** *разг.* һуҙылып ятыу; **растяну́ться на дива́не** диванға һуҙылып ятыу **6.** (*упасть*) һуҙылып барып төшөү **7.** (*продлиться чрезмерно долго*) һуҙылыу, барыу, дауам итеү; **рабо́та растяну́лась на неде́лю** эш бер аҙнаға һуҙылды

РАСТЯ́ПА *м* и *ж* йыбытҡы, мәүеш, ебегән (асыҡ, мәмәй) ауыҙ; **быть растя́пой** мәүеш булыу

РАСФАСОВА́ТЬ *сов. что*; *торг.* үлсәп төрөү, үлсәп төрөп ҡуйыу; **расфасова́ть муку́** ондо үлсәп төрөү

РАСФАСО́ВКА *ж*; *торг. см.* **расфасова́ть – расфасо́вывать**; **расфасо́вка крупы́** ярманы үлсәп төрөү

РАСФАСО́ВОЧНЫЙ, -ая, -ое *торг.* **1.** үлсәп төрөү ...ы; **расфасо́вочная рабо́та** үлсәп төрөү шөғөлө **2.** үлсәп төрә торған; **расфасо́вочная маши́на** үлсәп төрә торған машина

РАСФАСО́ВЩИК *м* и **РАСФАСО́ВЩИЦА** *ж* үлсәп төрөүсе (*кеше*)

РАСФАСО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **расфасова́ть**

РАСФОРМИРОВА́НИЕ *с см.* **расформирова́ть**; **расформирова́ние а́рмии** армияны таратыу

РАСФОРМИРОВА́ТЬ *сов. что* таратыу, таратып ебәреү; **расформирова́ть полк** полкты таратыу

РАСФОРМИРО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **расформирова́ть**

РАСФОРМИРО́ВЫВАТЬСЯ *несов. страд. от* **расформиро́вывать**

РАСФРАНТИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* ҡупшы (көйәҙ, фырт) кейенеү, кейенеп-яһаныу, ҡупшыланыу, көйәҙләнеү

РАСФРАНЧЁННЫЙ, -ая, -ое *разг.* ҡупшы (көйәҙ, фырт) кейенгән, кейенеп-яһанған; **расфранчённый па́рень** фырт егет

РАСФУФЫ́РИТЬСЯ *сов.*; *прост.*, *неодобр.* артыҡ ҡупшыланыу (көйәҙләнеү), фыртайыу; **де́вушка расфуфы́рилась** ҡыҙ артыҡ ҡупшыланған

РАСХА́ЖИВАТЬ *несов.* арлы-бирле йөрөү, йөрөп тороу; **расха́живать по ко́мнате** бүлмә буйлап арлы-бирле йөрөү

РАСХА́ЖИВАТЬСЯ *несов. см.* **расходи́ться** I 2

РАСХА́ИВАТЬ *несов. см.* **расха́ять**

РАСХА́ЯТЬ *сов. кого-что*; *прост.* яманатын сығарыу (һатыу), насарлап һөйләү, насарға сығарыу

РАСХВА́ЛИВАТЬ *несов. см.* **расхвали́ть**

РАСХВА́ЛИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **расхва́ливать**

РАСХВАЛИ́ТЬ *сов. кого-что* артыҡ (үтә, ныҡ) маҡтау; **расхвали́ть това́р** тауарҙы ныҡ маҡтау

РАСХВАЛИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* артыҡ маҡтана башлау, маҡтанырға тотоноу

РАСХВА́СТАТЬСЯ *сов.*; *разг.* артыҡ маҡтана башлау, маҡтанырға тотоноу, ҡупырайыу, шапырыныу

РАСХВАТА́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* тиҙ генә (ҡабалан, ашығып) алып бөтөрөү (һатып алып бөтөү); **расхвата́ть кни́ги** китаптарҙы тиҙ генә һатып алып бөтөү

РАСХВА́ТЫВАТЬ *несов. см.* **расхвата́ть**

РАСХВА́ТЫВАТЬСЯ *несов. страд. от* **расхва́тывать**

РАСХВОРА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* ауырып китеү, ныҡ (оҙаҡ) ауырыу; **расхвора́ться по́сле доро́ги** юлдан һуң ауырып китеү

РАСХИТИ́ТЕЛЬ *м* и **РАСХИТИ́ТЕЛЬНИЦА** *ж* урлаусы, туҙҙырыусы, уғры; **расхити́тель обще́ственной со́бственности** йәмәғәт милкен урлаусы

РАСХИ́ТИТЬ *сов. что* урлау, урлап бөтөрөү, талау; **расхи́тить иму́щество** мөлкәтте урлап бөтөрөү

РАСХИЩА́ТЬ *несов. см.* **расхи́тить**

РАСХИЩА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **расхища́ть**

РАСХИЩЕ́НИЕ *с см.* **расхи́тить – расхища́ть**; **расхище́ние добра́** байлыҡты урлау; **препя́тствовать расхище́нию** урлауға ҡамасаулау

РАСХЛЕБА́ТЬ *сов. что* **1.** *прост.* ашап бөтөрөү; **расхлеба́ть суп** аш ашап бөтөрөү **2.** *пе-*

рен., прост. (*уладить что-л. запутанное, неприятное*) йырып сығыу (сыға алыу), хәл итеү, ослап ҡуйыу, осона сығыу; **э́того де́ла никому́ не расхлеба́ть** был эште бер кем дә йырып сыға алмаҫ

РАСХЛЁБЫВАТЬ *несов. см.* **расхлеба́ть** ♦ **расхлёбывать ка́шу** *см.* **ка́ша**

РАСХЛЁБЫВАТЬСЯ *несов. страд. от* **расхлёбывать**

РАСХЛОПОТА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* мәшәҡәтләнә (өтәләнә, ҡабалана) башлау, мәшәҡәтләнергә (өтәләнергә, ҡабаланырға) тотоноу

РАСХЛЯ́БАННОСТЬ *ж*; *разг.* боршанлаҡлыҡ, тәртипһеҙлек, тарҡаулыҡ; **расхля́банность похо́дки** атлауҙың боршанлаҡлығы; **боро́ться с расхля́банностью** тәртипһеҙлек менән көрәшеү

РАСХЛЯ́БАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **расхля́бать 2.** *прил.* (*расшатанный*) ҡаҡшаған, бушаҡ, һелкенеп торған; **расхля́банная кали́тка** ҡаҡшаған ел ҡапҡа **3.** *прил.*; *перен.* боршанлаҡ, сайҡалып торған, алпан-толпан; **расхля́банная похо́дка** алпан-толпан атлау **4.** *прил.*; *перен.* (*неорганизованный*) тәртипһеҙ, йыйнаҡһыҙ, тарҡау; **расхля́банный челове́к** тәртипһеҙ кеше

РАСХЛЯ́БАТЬ *сов. что*; *разг.* **1.** бушатыу, бушаҡландырыу, ҡаҡшатыу, һелкетеү; **расхля́бать болты́** болттарҙы ҡаҡшатыу **2.** *перен.* ҡаҡшатыу, тарҡатыу, тәртипһеҙлеккә килтереү; **расхля́бать хозя́йство** хужалыҡты тарҡатыу

РАСХЛЯ́БАТЬСЯ *сов.*; *разг.* **1.** бушау, ҡаҡшау, һелкенеү; **га́йка расхля́балась** гайка бушаған **2.** *перен.* (*прийти в упадок*) ҡаҡшау, тарҡалыу **3.** (*утратить собранность*) тәртипһеҙләнеү, тәртип ҡаҡшау, тыйнаҡһыҙланыу, йыйнаҡһыҙланыу, тарҡалыу; **а́рмия расхля́балась** армияла тәртип ҡаҡшаны

РАСХЛЯ́БЫВАТЬ *несов. см.* **расхля́бать**

РАСХЛЯ́БЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **расхля́баться 2.** *страд. от* **расхля́бывать**

РАСХО́Д *м* **1.** тотолоу, тотоноу, ҡулланыу, сарыф итеү; **расхо́д электроэне́ргии** электр энергияһын тотоноу **2.** *обычно мн.* **расхо́ды** (*затраты*) сығым, расход; **расхо́ды произво́дства** етештереү сығымдары; **карма́нные расхо́ды** кеҫә сығымдары **3.** *бухг.* сығым бүлеге, расход; **записа́ть в расхо́д** сығым бүлегенә яҙыу ♦ **ввести́ в расхо́д** зыян килтереү, расходҡа һуғыу; **вы́вести (пусти́ть) в расхо́д** *прост.* атып үлтереү; **списа́ть в расхо́д** *бухг.* иҫәптән сығарыу (юйыу)

РАСХОДИ́ТЬСЯ I *сов.*; *разг.* **1.** йөрөй башлау, арлы-бирле йөрөй башлау, (үрле-түбәнле) йөрөргә тотоноу; **расходи́ться по ко́мнате** бүлмә буйлап йөрөргә тотоноу **2.** йөрөп (йөрөй-йөрөй) ҡыҙып китеү, йөрөргә күнегеп (өйрәнеп) китеү; **расходи́ться за́ день** көнө буйы йөрөп, ҡыҙып китеү **3.** *перен.* ҡыҙып (ҡотороп, ярһып) китеү; **не́рвы расходи́лись** нервылар ярһып китте

РАСХОДИ́ТЬСЯ II *несов. см.* **разойти́сь**

РАСХО́ДНЫЙ, -ая, -ое сығым ...ы, тотола (тотона) торған; **расхо́дные де́ньги** тотона торған аҡсалар; **расхо́дная кни́га** сығымдар кенәгәһе

РАСХО́ДОВАТЬ *несов. что* **1.** (*тратить*) тотоу, тотоноу; **расхо́довать де́ньги** аҡса тотоноу **2.** *разг.* (*потреблять для совершения работы*) тотоу, бөтөрөү, ҡулланыу, китеү; **мото́р расхо́дует мно́го бензи́на** мотор бензинды күп бөтөрә

РАСХО́ДОВАТЬСЯ *несов.* **1.** *разг.* (аҡса) тотоноу, сығымланыу, расходланыу; **расхо́доваться на развлече́ния** уйын-көлкөгә аҡса тотоноу **2.** *страд. от* **расхо́довать**

РАСХОЖДЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **расходи́ться** II 1–9, 11, 12; **расхожде́ние луче́й из це́нтра** нурҙарҙың үҙәктән таралыуы; **расхожде́ние доро́г** юлдарҙың айырылыуы **2.** (*разногласие*) айырымлыҡ, айырма, ҡаршылыҡ, башҡалыҡ; **иде́йное расхожде́ние** идея ҡаршылығы; **расхожде́ния во взгля́дах** ҡараштар айырымлығы

РАСХО́ЖИЙ, -ая, -ее *разг.* көндәлек, көн дә ҡуллана (кейә) торған; **расхо́жая посу́да** көн дә ҡулланыла торған һауыт-һаба; **расхо́жее пла́тье** көн дә кейә торған күлдәк **2.** (*ходовой*) киң таралған, йыш осраған; **расхо́жая му́зыка** киң таралған музыка **3.** (*предназначенный для расходования*) тотона торған; **расхо́жие де́ньги** тотона торған аҡса **4.** (*ходкий*) үтемле; **расхо́жий това́р** үтемле тауар

РАСХОЛА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **расхолоди́ть**

РАСХОЛА́ЖИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **расхола́живать**

РАСХОЛОДИ́ТЬ *сов. кого-что* һыуындырыу, (күңелде) һүрелтеү, күңелен ҡайтарыу (төшөрөү); **безде́лье расхолоди́ло люде́й** эшһеҙлек кешеләрҙең күңелен төшөрҙө

РАСХОТЕ́ТЬ *сов. чего* и *с неопр.*; *разг.* теләк бөтөү, теләмәй башлау, күңел ҡайтыу, -ғы/-ге килмәү; **расхоте́ть есть** ашағы килмәү; **расхоте́ть спать** йоҡлағы килмәү

РАСХОТЕ́ТЬСЯ *сов. чего* и *с неопр. безл.*; *разг.* теләк бөтөү, теләмәй башлау, күңел ҡайтыу, -ғы/-ге килмәү; **расхоте́лось спать** йоҡлағы килмәй башланы

РАСХОХОТА́ТЬСЯ *сов.* шарҡылдап көлә башлау (көләп ебәреү); **расхохота́ться от ра́дости** шатлыҡтан шарҡылдап көләп ебәреү

РАСХРАБРИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* батырайыу, батырланып (ҡыйыуланып) китеү

РАСЦАРА́ПАТЬ *сов. кого-что* тырнау, сыйыу, һыҙыу, тырнап (сыйып) бөтөрөү; **расцара́пать ру́ку** ҡулды сыйып бөтөрөү

РАСЦАРА́ПАТЬСЯ *сов.*; *разг.* **1.** тырналыу, сыйылыу, тырналып (сыйылып) бөтөү; **ребёнок расцара́пался** бала тырналып бөткән **2.** тырнашыу, тырнашып бөтөү; **ко́шки расцара́пались** бесәйҙәр тырнашып бөттө

РАСЦАРА́ПЫВАТЬ *несов. см.* **расцара́пать**

РАСЦАРА́ПЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **расцара́паться 2.** *страд. от* **расцара́пывать**

РАСЦВЕСТИ́ *сов.* **1.** сәскә атыу, сәскәләнеү; **ли́па расцвела́** йүкә сәскә атты **2.** *перен.* матурланыу, сәскә атыу; **она́ расцвела́ по́сле о́тдыха** ул ялдан һуң матурланып китте **3.** *перен.* (*повеселеть*) балҡыу; **лицо́ расцвело́ улы́бкой** йөҙөндә йылмайыу балҡыны **4.** *перен.* (*прийти в состояние подъёма*) сәскә атыу, алға китеү, ныҡ үҫешеү; **культу́ра расцвела́** мәҙәниәт сәскә атты

РАСЦВЕ́Т *м* **1.** сәскә атыу, сәскәләнеү; **вре́мя расцве́та сире́ни** күксиндең сәскә атыу ваҡыты **2.** *чего*; *перен.* (*подъём*) сәскә атыу, алға китеш, үҫеш; **расцве́т нау́ки** фәндең сәскә атыуы

РАСЦВЕТА́ТЬ *несов. см.* **расцвести́**

РАСЦВЕТИ́ТЬ *сов.* **1.** биҙәү, матурлау, төрлө төҫкә буяу; **расцвети́ть я́ркими кра́сками** асыҡ буяуҙар менән төрлө төҫкә буяу **2.** *перен.* (*оживить*) йәнләндереү, йәнләндереп ебәреү; **расцвети́ть роль** ролде йәнләндереп ебәреү

РАСЦВЕТИ́ТЬСЯ *сов.* биҙәлеү, матурланыу; **расцвети́ться шара́ми** шарҙар менән биҙәлеү

РАСЦВЕ́ТКА *ж* **1.** *см.* **расцвети́ть – расцве́чивать 2.** төҫ, биҙәк; **ткань я́ркой расцве́тки** асыҡ төҫтәге туҡыма; **пёстрая расцве́тка** сыбар биҙәк

РАСЦВЕ́ЧИВАНИЕ *с см.* **расцве́чивать**; **фла́ги расцве́чивания** *мор.* биҙәү флагтары (*байрамда судноларҙа ҡуйәрелә*)

РАСЦВЕ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **расцвети́ть**

РАСЦВЕ́ЧИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **расцвети́ться 2.** *страд. от* **расцве́чивать**

РАСЦЕЛОВА́ТЬ *сов. кого-что* ҡат-ҡат үбеү, үбеп бөтөрөү, һурып үбеү; **расцелова́ть подру́гу** әхирәтте ҡат-ҡат үбеү

РАСЦЕЛОВА́ТЬСЯ *сов.* үбешеү, ныҡ итеп үбешеү, үбешеп алыу; **расцелова́ться с до́черью** ҡыҙың менән үбешеп алыу

РАСЦЕЛО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **расцелова́ть**

РАСЦЕ́НИВАТЬ *несов. см.* **расцени́ть**

РАСЦЕ́НИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **расце́нивать**

РАСЦЕНИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* хаҡ билдәләү (ҡуйыу); **расцени́ть това́р** тауарға хаҡ билдәләү **2.** *кого-что*; *перен.* баһалау, тип ҡарау, тип иҫәпләү; **высоко́ расцени́ть тала́нт** талантты юғары баһалау

РАСЦЕ́НКА *ж* **1.** *см.* **расцени́ть – расце́нивать** 1; **2.** (*установленная цена чего-л.*) хаҡ, баһа; **пони́зить расце́нки** хаҡтарҙы төшөрөү

РАСЦЕ́НОЧНЫЙ, -ая, -ое хаҡ билдәләү (ҡуйыу) ...ы, баһалау ...ы, хаҡ ...ы; **расце́ночная ве́домость** хаҡ ведомосы; **расце́ночная коми́ссия** хаҡ билдәләү комиссияһы

РАСЦЕ́НЩИК *м* хаҡ билдәләүсе (ҡуйыусы)

РАСЦЕПИ́ТЬ *сов. кого-что* ысҡындырыу, айырыу, өҙөү; **расцепи́ть ваго́ны** вагондарҙы ысҡындырыу

РАСЦЕПИ́ТЬСЯ *сов.* ысҡыныу, айырылыу, өҙөлөү; **шестерёнки расцепи́лись** ҡырлы тәгәрмәстәр ысҡынды

РАСЦЕПЛЯ́ТЬ *несов. см.* **расцепи́ть**

РАСЦЕПЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **расцепи́ться 2.** *страд. от* **расцепля́ть**

РАСЧЕКА́НИВАТЬ *несов. см.* **расчека́нить**

РАСЧЕКА́НИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **расчека́нивать**

РАСЧЕКА́НИТЬ *сов.* **1.** һуғыу, сүкеү, сүкеп биҙәк төшөрөү; **расчека́нить сере́бряную ва́зу** көмөш вазаға сүкеп биҙәк төшөрөү **2.** *тех.* сүкеп тығыҙлау, сүкеп йәнсеү

РАСЧЕРТИ́ТЬ *сов. что* һыҙыу, һыҙып сығыу; **расчерти́ть до́ску** таҡтаны һыҙып сығыу

РАСЧЕ́РЧИВАТЬ *несов. см.* **расчерти́ть**

РАСЧЕ́РЧИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **расче́рчивать**

РАСЧЁС *м* **1.** *см.* **расчеса́ть – расчёсывать**; **расчёс льна** етен яҙыу **2.** (*место*) тырналған (ер), яра

РАСЧЁСАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **расчеса́ть 2.** *прил.* (*причёсанный*) таралған, тараулы; **расчёсанные во́лосы** таралған сәс

РАСЧЕСА́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* тарау; **расчеса́ть во́лосы** сәс тарау **2.** *что* тетеү, тарау, тетеп (тарап) бөтөрөү, аялау; **расчеса́ть лён** етен тарау; **расчеса́ть пух** дебет аялау **3.** *кого-что* тырнау, тырнап яралау; **расчеса́ть ру́ку** ҡулды тырнау

РАСЧЕСА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* **1.** (*расчёской, гребнем*) тарау, тараныу **2.** тырнарға тотоноу, тырнана башлау

РАСЧЁСКА *ж* **1.** *см.* **расчеса́ть – расчёсывать** 1, 2; **2.** тараҡ; **чеса́ть во́лосы расчёской** сәсте тараҡ менән тарау

РАСЧЕ́СТЬ *сов.*; *разг. см.* **рассчита́ть** 1–3

РАСЧЕ́СТЬСЯ *сов. см.* **рассчита́ться** 1–3

РАСЧЁСЫВАТЬ *несов. см.* **расчеса́ть**

РАСЧЁСЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **расчеса́ться 2.** *страд. от* **расчёсывать**

РАСЧЁТ *м* **1.** *см.* **расче́сть, рассчита́ть – рассчи́тывать, расче́сться, рассчита́ться – рассчи́тываться**; **расчёт нало́га** һалымды иҫәпләү; **оши́бка в расчёте** хисаплауҙағы хата **2.** (*уплата денег за работу*) иҫәпләшеү, түләү, расчёт, иҫәп-хисап; **получа́ть расчёт** расчёт алыу; **за нали́чный расчёт** ҡулаҡса менән түләү **3.** (*увольнение с выплатой заработанного*) расчёт, эштән сығыу (сығарыу); **дать расчёт** расчёт биреү; **получи́ть расчёт** расчёт алыу **4.** (*возмездие*) иҫәп, иҫәпләшеү, үс алыу (ҡайтарыу); **наступи́л час расчёта за оши́бки** хаталар өсөн иҫәпләшеү сәғәте килеп етте **5.** (*предположение*) иҫәп, уй, ниәт, сама; **мои́ расчёты не оправда́лись** минең иҫәптәр барып сыҡманы **6.** (*выгода*) файҙа, мәғәнә, иҫәп (буйынса); **жени́ться по расчёту** иҫәп буйынса өйләнеү; **нет никако́го расчёта е́хать** барыуҙан бер ниндәй мәғәнә юҡ **7.** (*береж-*

ливость) иҫәпләп (самалап) тотоноу, сама менән, һаҡсыллыҡ; **жить с расчётом** сама менән йәшәү **8.** *воен.* расчёт (*туп һәм пулемётты хеҙмәтләндереүселәр төркөмө*); **миномётный расчёт** миномёт расчёты ♦ **в расчёте** *кто, с кем* иҫәпләштек, иҫәп-хисапты өҙҙөк; **из расчёта** иҫәбенән, иҫәбенән сығып; **взять расчёт** эштән китеү; **приня́ть (взять) в расчёт** иҫәпкә алыу

РАСЧЁТЛИВО *нареч. см.* **расчётливый**; **расчётливо вести́ хозя́йство** хужалыҡты һаҡсыл алып барыу

РАСЧЁТЛИВОСТЬ *ж* иҫәпселлек, һаҡсыллыҡ; **расчётливость в хозя́йстве** хужалыҡтағы һаҡсыллыҡ

РАСЧЁТЛИВЫЙ, -ая, -ое **1.** (*экономный*) иҫәпсел, иҫәп-хисапсыл, һаҡсыл, һаҡлыҡ менән (иҫәпләп) тотоусан; **расчётливая хозя́йка** һаҡсыл хужабикә **2.** (*осмотрительный*) һаҡ, уйлап (иҫәп менән) эш итеүсән (эш ителгән); **быть расчётливым в дела́х** эштә уйлап эш итеүсән булыу

РАСЧЁТНЫЙ, -ая, -ое **1.** иҫәп-хисап ...ы, иҫәпләү ...ы; **расчётная табли́ца** иҫәп-хисап таблицаһы; **расчётные фо́рмулы** иҫәпләү формулалары **2.** түләү ...ы, иҫәп-хисап яһай торған, иҫәп-хисап ...ы; **расчётная ве́домость** түләү ведомосы; **расчётная ка́сса** иҫәп-хисап кассаһы; **расчётная кни́жка** иҫәп-хисап кенәгәһе; **расчётный счёт** иҫәп-хисап счёты **3.** *бухг.* иҫәп-хисап яһай торған, түләү ...ы; **расчётный ме́сяц** иҫәп-хисап яһай торған ай; **расчётный пери́од** түләү периоды **4.** (*относящийся к производству технических расчётов при проектировании*) иҫәпләү ...ы, расчёт ...ы, иҫәп-хисап ...ы; **расчётное бюро́** иҫәпләү (хисаплау) бюроһы

РАСЧЁТЧИК *м* хисапсы; **рабо́тать расчётчиком** хисапсы булып эшләү

РАСЧЕХЛИ́ТЬ *сов. что* тышлығын (ҡабын, көбөн) алыу; **расчехли́ть ору́дие** туптың ҡабын алыу

РАСЧЕХЛЯ́ТЬ *несов. см.* **расчехли́ть**

РАСЧЕХЛЯ́ТЬСЯ *несов. страд. от* **расчехля́ть**

РАСЧИ́СЛИТЬ *сов. что*; *разг.* иҫәпләп ҡуйыу, иҫәпләп (хисаплап) бүлеү, хисаплап бүлгеләп сығыу; **расчи́слить годовы́е расхо́ды** йыллыҡ сығымдарҙы иҫәпләп ҡуйыу; **расчи́слить годовы́е дохо́ды** йыллыҡ табыштарҙы хисаплап бүлеү

РАСЧИСЛЯ́ТЬ *несов. см.* **расчи́слить**

РАСЧИСЛЯ́ТЬСЯ *несов. страд. от* **расчисля́ть**

РАСЧИ́СТИТЬ *сов. что*; *в разн. знач.* таҙартыу, әрсеү, асыу; **расчи́стить доро́гу** юлды таҙартыу

РАСЧИ́СТИТЬСЯ *сов.* таҙарыу, әрселеү, асылыу; **не́бо расчи́стилось от облако́в** күк йөҙө болоттарҙан әрселде

РАСЧИ́СТКА *ж* **1.** *см.* **расчи́стить** — **расчища́ть**; **расчи́стка садо́вых доро́жек** баҡса юлын таҙартыу **2.** (*очищенное место*) таҙартылған ер; **трава́ на расчи́стках** таҙартылған ерҙәге үлән

РАСЧИХА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* сөскөрөргә тотоноу, сөскөрә башлау; **расчиха́ться от на́сморка** тымауҙан сөскөрә башлау

РАСЧИЩА́ТЬ *несов. см.* **расчи́стить**

РАСЧИЩА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **расчи́ститься** **2.** *страд. от* **расчища́ть**

РАСЧЛЕНЕ́НИЕ *с см.* **расчлени́ть** — **расчленя́ть**; **расчлене́ние отря́да** отрядты айырыу

РАСЧЛЕНИ́ТЬ *сов. что*; *в разн. знач.* бүлгеләү, айырыу; **о́стров расчленён проли́вами** утрау боғаҙҙар менән бүлгеләнгән; **расчлени́ть произво́дственный проце́сс** етештереү процесын бүлгеләү

РАСЧЛЕНЯ́ТЬ *несов. см.* **расчлени́ть**

РАСЧЛЕНЯ́ТЬСЯ *несов. страд. от* **расчленя́ть**

РАСЧУ́ВСТВОВАТЬСЯ *сов.*; *разг.* күңел тулыу (йомшарыу), тәьҫирләнеү; **расчу́вствоваться от похва́л** маҡтауҙан күңел йомшарыу

РАСЧУДЕ́СНЫЙ, -ая, -ое *разг.* бик яҡшы, иҫ киткес матур (һәйбәт); **расчуде́сная пого́да** иҫ киткес матур көн

РАСШАЛИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* ныҡ (артыҡ) шаяра башлау; **де́ти расшали́лись** балалар артыҡ шаяра башланы

РАСША́РКАТЬСЯ *сов.* **1.** (*раскланяться, шаркнув ногой*) аяҡтарҙы шыҡылдатып иҫәнләшеү (сәләмләү) **2.** *перен.*, *разг.* ялағайланыу, ҡуштанланыу; **расша́ркаться пе́ред нача́льством** хужалар алдында ялағайланыу

РАСША́РКИВАТЬСЯ *несов. см.* **расша́ркаться**

РАСША́ТАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **расшата́ть** **2.** *прил.* (*шатающийся*) ҡаҡшаған, һелкенеп торған; **расша́танный зуб** һелкенеп торған теш **3.** *прил.*, *перен.* (*ослабленный*) рәте киткән, ҡаҡшаған, боҙолған, насарланған; **расша́танное здоро́вье** ҡаҡшаған сәләмәтлек; **расша́танное хозя́йство** рәте киткән хужалыҡ

РАСШАТА́ТЬ *сов. что* **1.** (һелкетеп) ҡаҡшатыу, бушатыу, ҡупшытыу, ҡуҙғатыу; **расшата́ть столб** бағананы ҡупшытыу **2.** *перен.* (*ослабить*) ҡаҡшатыу, йомшартыу; **расшата́ть дисципли́ну** тәртипте йомшартыу **3.** *перен.* (*расстроить*) ҡаҡшатыу, боҙоу; **расшата́ть здоро́вье** һаулыҡты ҡаҡшатыу; **расшата́ть не́рвы** нервыны боҙоу

РАСШАТА́ТЬСЯ *сов.* **1.** һелкенеү, ҡаҡшау, бушаҡланыу, ҡупшыу; **теле́га расшата́лась** арба ҡаҡшаған **2.** *перен.* ҡаҡшау, йомшарыу; **хозя́йство расшата́лось** хужалыҡ ҡаҡшаны **3.** *перен.* ҡаҡшау, боҙолоу, рәте китеү; **не́рвы расшата́лись** нервылар ҡаҡшаны

РАСША́ТЫВАТЬ *несов. см.* **расшата́ть**

РАСША́ТЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **расшата́ться** **2.** *страд. от* **расша́тывать**

РАСШВЫ́РИВАТЬ *несов. см.* **расшвыря́ть**

РАСШВЫРЯ́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* **1.** ырғытыу, алып бәреү, быраҡтырыу, туҙҙырып ташлау; **расшвыря́ть дрова́** утынды туҙҙырып ташлау **2.** *перен.* (*без толку растратить*) бушҡа туҙҙырыу, елгә осороу; **расшвыря́ть де́ньги** аҡсаны елгә осороу

РАСШЕВЕ́ЛИВАТЬ *несов. см.* **расшевели́ть**

РАСШЕВЕ́ЛИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **расшевели́ться** **2.** *страд. от* **расшеве́ливать**

РАСШЕВЕЛИ́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* **1.** ҡуҙғатыу, хәрәкәткә килтереү, бутау, ҡыймылдатыу; **расшевели́ть у́гли в пе́чке** мейестәге ҡуҙҙы бутау **2.** *перен.* ҡуҙғатыу, уятыу, йәнләндереү; **расшевели́ть чу́вства** тойғоларҙы уятыу

РАСШЕВЕЛИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* **1.** ҡыбырлай (ҡыймылдай) башлау, ҡуҙғалыу, хәрәкәткә килеү; **муравьи́ расшевели́лись** ҡырмыҫҡалар ҡыбырлай башланы **2.** *перен.* уяныу, ҡуҙғалыу, хәрәкәткә килеү; **лю́ди расшевели́лись** кешеләр ҡуҙғалды

РАСШИБА́ТЬ *несов. см.* **расшиби́ть**

РАСШИБА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **расшиби́ться** **2.** *страд. от* **расшиба́ть**

РАСШИБИ́ТЬ *сов. что* **1.** бәреп (һуғып) ауырттырыу (имгәтеү); **расшиби́ть но́гу** аяҡты бәреп имгәтеү **2.** *разг.* (*разбить*) ватыу, емереү, ҡыйратыу; **расшиби́ть ло́дку** кәмә ватыу

РАСШИБИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** бәрелеп (һуғылып) ауыртыу (имгәнеү); **расшиби́ться при паде́нии** ҡолағанда бәрелеп имгәнеү **2.** *разг.* ватылыу, емерелеү, ҡыйралыу ♦ **расшиби́ться в лепёшку** *см.* **лепёшка**

РАСШИВА́ТЬ *несов. см.* **расши́ть**

РАСШИВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **расши́ться** **2.** *страд. от* **расшива́ть**

РАСШИ́ВКА *ж* **1.** *см.* **расши́ть** – **расшива́ть**; **расши́вка швов** йөйҙәрҙе һүтеү **2.** (*узорное шитьё*) сигеү, нағыш, нағышлау; **расши́вка ска́терти** ашъяулыҡ сигеү

РАСШИВНО́Й, -ая, -ое сигеүле, нағышлы; **расшивна́я руба́шка** сигеүле күлдәк

РАСШИРЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **расши́рить** – **расширя́ть, расши́риться** – **расширя́ться**; **расшире́ние посевны́х площаде́й** сәсеү(лек) майҙандарын киңәйтеү; **расшире́ние экономи́ческих свя́зей** иҡтисади бәйләнештәрҙе киңәйтеү **2.** киң ауыҙ, киңәйгән урын; **труба́ с расшире́нием** киң ауыҙлы торба

РАСШИ́РЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **расши́рить** **2.** *прил.* киңәйтелгән, киң; **расши́ренное заседа́ние** киңәйтелгән ултырыш; **расши́ренное толкова́ние сло́ва** һүҙҙең киң аңлатмаһы

РАСШИРИ́ТЕЛЬ *м* киңәйткес, киргес

РАСШИРИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** *см.* **расши́ренный** 3; **расшири́тельное толкова́ние постановле́ния** ҡарарҙы киң аңлатыу **2.** *спец.* киңәйтә торған, киңәйткес

РАСШИ́РИТЬ *сов. что* **1.** киңәйтеү, киңәйтеп ебәреү, ҙурайтыу; **расши́рить доро́гу** юл киңәйтеү; **расши́рить отве́рстие** тишек ҙурайтыу **2.** (*увеличить в числе, объёме*) арттырыу, күбәйтеү, көсәйтеү, киңәйтеү; **расши́рить произво́дство** етештереүҙе арттырыу; **расши́рить сеть школ** мәктәптәр селтәрен киңәйтеү **3.** (*углубить*) киңәйтеү, үҫтереү; **расши́рить свои́ позна́ния** белемеңде киңәйтеү

РАСШИ́РИТЬСЯ *сов.* **1.** киңәйеү, ҙурайыу; **глаза́ расши́рились** күҙҙәр ҙурайған; **доро́га расши́рилась** юл киңәйгән **2.** артыу, күбәйеү, ҙурайыу, киңәйеү; **сеть библиоте́к расши́рилась** китапханалар селтәре артты; **фа́брика расши́рилась** фабрика ҙурайҙы **3.** киңәйеү, йәйелеү; **круг де́ятельности расши́рился** эшмәкәрлек даирәһе киңәйҙе

РАСШИРЯ́ЕМОСТЬ *ж* киңәйеүсәнлек; **расширя́емость га́зов** газдарҙың киңәйеүсәнлеге

РАСШИРЯ́ТЬ *несов. см.* **расши́рить**

РАСШИРЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **расши́риться** **2.** *страд. от* **расширя́ть**

РАСШИ́ТЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **расши́ть** **2.** *прил.* сигелгән, ҡайылған, нағышланған, сигеүле, ҡайыулы, нағышлы; **расши́тое полоте́нце** сигеүле таҫтамал; **расши́тый пере́дник** сигелгән алъяпҡыс

РАСШИ́ТЬ *сов. что* **1.** *разг.* (*распороть*) һүтеү, һүтеп ташлау; **расши́ть тюк** бәйләмдәрҙе һүтеү; **расши́ть кни́гу** китапты һүтеү **2.** (*вышить*) сигеү, ҡайыу, нағышлау; **расши́ть шёлком** ебәк менән сигеү **3.** *спец.* (*освободить от обивки*) айырыу, алыу, айырып алыу; **расши́ть заколо́ченные о́кна** тәҙрәләрҙең ҡаҙағын алыу **4.** *спец.* (*сделать гладким*) шымартыу; **расши́ть шов в ка́менной кла́дке** таштан һалынған ҡоролманың йөйҙәрен шымартыу

РАСШИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** *разг.* һүтелеү, һүтелеп сығыу; **кни́га расши́лась** китап һүтелеп сыҡты **2.** *спец.* айырылыу, айырылып сығыу; **фе́рмы моста́ расши́лись** күпер фермалары айырылған

РАСШИФРОВА́ТЬ *сов. что* **1.** шифрҙы уҡыу (асыу); **расшифрова́ть телегра́мму** телеграмманың шифрын асыу **2.** *перен.* аңлау, белеү, төшөнөү, асыу; **расшифрова́ть та́йну** серҙе асыу

РАСШИФРО́ВКА *ж см.* **расшифрова́ть** – **расшифро́вывать**; **расшифро́вка докуме́нтов** документтарҙы уҡыу

РАСШИФРО́ВЩИК *м* шифрҙы уҡыусы (асыусы, белеүсе)

РАСШИФРО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **расшифрова́ть**

РАСШИФРО́ВЫВАТЬСЯ *несов. страд. от* **расшифро́вывать**

РАСШНУРОВА́ТЬ *сов. что* бауын сисеү; **расшнурова́ть боти́нки** ботинканың бауын сисеү

РАСШНУРОВА́ТЬСЯ *сов.* 1. бауы сиселеү; **боти́нки расшнурова́лись** ботинканың бауы сиселде 2. бауҙы сисеү (бушатыу)

РАСШНУРО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **расшнурова́ть**

РАСШНУРО́ВЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **расшнурова́ться** 2. *страд. от* **расшнуро́вывать**

РАСШУМЕ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* 1. нык шаулай башлау, шаулаша башлау; **де́ти расшуме́лись** балалар шаулаша башланы 2. *перен.* (*начать шумно спорить*) тауыш ҡуптарыу, ҡысҡыра башлау, ҡысҡырынырға тотоноу; **расшуме́ться из-за пустяка́** юҡ-барға тауыш ҡуптарыу

РАСШУТИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* шаяртырға (мәрәкәләргә) тотоноу, шаярта (мәрәкәләй) башлау; **гость расшути́лся** ҡунаҡ мәрәкәләй башланы

РАСЩЕ́ДРИВАТЬСЯ *несов. см.* **расще́дриться**

РАСЩЕ́ДРИТЬСЯ *сов.*; *разг.* йомартлыҡ күрһәтеү, йомартланыу, йомартланып китеү; **ма́ма расще́дрилась** әсәй йомартланып китте

РАСЩЕ́ЛИНА *ж* 1. (*узкое ущелье в горах*) тарлауыҡ; **глубо́кая расще́лина** тәрән тарлауыҡ 2. (*большая трещина*) ярыҡ, ек, ярылған урын; **расще́лина ледника́** боҙлоҡтағы ек

РАСЩЕ́ЛИТЬСЯ *сов.*; *разг.* ярылыу, сатнау, ярылып (сатнап) бөтөү; **лёд расще́лился** боҙ сатнаған

РАСЩЁЛКАТЬ *сов. что* ватыу, ярыу; **расщёлкать оре́хи** сәтләүек ватыу

РАСЩЁЛКИВАТЬ *несов. см.* **расщёлкать, расщёлкнуть**

РАСЩЁЛКНУТЬ *сов. что*; *разг. см.* **расщёлкать**

РАСЩЕМИ́ТЬ *сов. что*; *разг.* асыу, яҙыу; **расщеми́ть кле́щи** ҡыпһыуырҙы асыу

РАСЩЕМЛЯ́ТЬ *несов. см.* **расщеми́ть**

РАСЩЕМЛЯ́ТЬСЯ *несов. страд. от* **расщемля́ть**

РАСЩЕ́П *м* ярыҡ, айырса; **перо́ с расще́пом** айырсалы перо

РАСЩЕПА́ТЬ *сов. что*; *разг.* сәрпәкләү, ваҡлау; **расщепа́ть поле́но** утын ағасын сәрпәкләү

РАСЩЕПИ́ТЬ *сов. что* 1. ярыу, ярғылап бөтөрөү, сәрпәкләү; **расщепи́ть доще́чку** таҡтаны ярғылап бөтөрөү 2. *спец.* (*раздробить*) аралау, айырыу; **расщепи́ть воло́кна** сүсте аралау 3. *спец.* (*разложить на части в результате какой-л. реакции*) бүлеү, тарҡатыу, айырыу; **расщепи́ть а́том** атомды тарҡатыу

РАСЩЕПИ́ТЬСЯ *сов.* 1. ярылыу, ярылып бөтөү (сығыу), сәрпәкләнеү; **доска́ расщепи́лась** таҡта ярылып сыҡты 2. *спец.* араланыу, айырылыу; **волокно́ расщепи́лось** сүс араланды 3. *спец.* бүленеү, айырылыу, тарҡалыу; **эфи́р расщепи́лся** эфир тарҡалды

РАСЩЕПЛЕ́НИЕ *с см.* **расщепи́ть — расщепля́ть, расщепи́ться — расщепля́ться**; **расщепле́ние а́томов** атомдар тарҡалыуы

РАСЩЕПЛЯ́ТЬ *несов. см.* **расщепи́ть**

РАСЩЕПЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **расщепи́ться** 2. *страд. от* **расщепля́ть**

РАСЩИПА́ТЬ *сов. что* һурыу, йолҡоу, айырыу, тетеү; **расщипа́ть шерсть** йөн тетеү

РАСЩИ́ПЫВАТЬ *несов. см.* **расщипа́ть**

РАТИ́Н *м* ратин (*йөн туҡыма*)

РАТИ́НОВЫЙ, -ая, -ое ратин; **рати́новое пальто́** ратин пальто

РАТИФИКАЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое ратификация ...ы; **ратификацио́нная процеду́ра** ратификация процедураһы

РАТИФИКА́ЦИЯ *ж* ратификация, раҫлау

РАТИФИЦИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* ратификациялау, раҫлау

РАТИФИЦИ́РОВАТЬСЯ *несов. страд. от* **ратифици́ровать**

РА́ТНИК *м* 1. *уст.* һуғышсы, яугир 2. *ист.* (*солдат*) ратник (*революцияға тиклем Рәсәйҙәге дәүләт ополчениеһы һалдаты*)

РА́ТНЫЙ, -ая, -ое 1. *уст.* (*военный*) хәрби, һуғышсан; **ра́тные лю́ди** хәрби кешеләр 2. *высок.* (*воинский*) хәрби, һуғыш ...ы, һуғышсан; **ра́тный по́двиг** хәрби батырлыҡ

РА́ТОВАТЬ *несов. за кого-что*; *книжн.* көрәшеү, көс һалыу, яҡлау, яҡлап сығыу; **ра́товать за пра́вду** дөрөҫлөк өсөн көрәшеү

РА́ТУША *ж* ратуша (1. *тар. XVIII—XIX бб. Рәсәйҙәге ҡала идараһы органы* 2. *ҡайһы бер илдәрҙә ҡала идараһы урынлашҡан бина*)

РАТЬ *ж* 1. *уст.* (*битва*) һуғыш, яу; **кровопроли́тная рать** ҡанлы һуғыш 2. *трад.-поэт.* (*войско*) ғәскәр, сиреү, яу; **могу́чая рать** көслө ғәскәр 3. *кого-чего, какая*; *перен., уст.* (*множество кого-л.*) (ҙур) төркөм; **рать ненави́стников** күрә алмаусылар төркөмө

РА́УНД *м*; *спорт.* раунд (*бокста: көрәш барған ваҡыт, ғәҙәттә, 3 минут була*); **четвёртый ра́унд** дүртенсе раунд

РАФИНА́Д *м* рафинад (*шаҡмаҡлы шәкәр*)

РАФИНА́ДНЫЙ, -ая, -ое рафинад ...ы; **рафина́дный заво́д** рафинад заводы

РАФИНЁР *м* (*машина*) рафинёр (*кағыҙ етештереүҙә ваҡлау өсөн ҡулланылған ҡорамал*)

РАФИНЁРНЫЙ, -ая, -ое *спец.* 1. таҙартыу ...ы, таҙарта торған; **рафинёрный цех** таҙартыу цехы 2. (*подвергаемый рафинированию*) рафинадлау ...ы, рафинадлай торған; **рафинёрная ма́сса** рафинадлау массаһы

РАФИНИ́РОВАННЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от* **рафини́ровать** 2. *прил.* таҙартылған, арындырылған, таҙа; **рафини́рованное ма́сло** таҙартылған май 3. *прил.*; *перен., книжн.* (*изысканный*) нескә, нәзәкәтле; **рафини́рованный зри́тель** нәзәкәтле тамашасы

РАФИНИ́РОВАТЬ *сов., несов. что*; *спец.* 1. таҙартыу, рафинирлау, арындырыу (*төрлө сит ҡатнашмаларҙан*); **рафини́ровать медь**

баҡырҙы таҙартыу **2.** рафинадлау; **рафини́ровать са́хар** шәкәрҙе рафинадлау

РАФИНИРО́ВОЧНЫЙ, -ая, -ое *спец.* таҙартыу ...ы, таҙарта торған; **рафиниро́вочная печь** таҙартыу мейесе

РАХА́Т-ЛУКУ́М *м* рәхәт-лоҡом (*татлы ризыҡ*)

РАХИ́Т *м*; *мед.* рахит, һула, өсйән, етейән, сиргәпәш (*балаларҙағы һөйәк ауырыуы*)

РАХИТИ́ЗМ *м* рахит (һула, өсйән, етейән) билдәләре

РАХИ́ТИК *м*; *разг.* рахит (һула, өсйән, етейән) менән ауырыусы

РАХИТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое рахит (өсйән, һула, етейән) ауырыулы, рахит (һула, өсйән) менән ауырыусы; **рахити́ческий ма́льчик** өсйән менән ауырыусы малай

РАХИТИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое *см.* **рахити́ческий**

РАЦИО́Н *м* рацион (*билдәле ваҡытҡа әҙерләнгән аҙыҡ күләме һәм уның составы*); **су́точный рацио́н** тәүлек рационы; **соста́вить рацио́н** рацион төҙөү

РАЦИОНАЛИЗА́ТОР *м* рационализатор, уйлап табыусы, рационаллаштереүсе

РАЦИОНАЛИЗА́ТОРСКИЙ, -ая, -ое рационализатор ...ы, рационализаторлыҡ ...ы; **рационализа́торское предложе́ние** рационализаторлыҡ тәҡдиме

РАЦИОНАЛИЗА́ТОРСТВО *с* рационализаторлыҡ; **разви́тие рационализа́торства** рационализаторлыҡтың үҫеше

РАЦИОНАЛИЗА́ЦИЯ *ж* рациональ итеү, камиллаштырыу, яҡшыртыу, рационализация; **рационализа́ция проце́ссов произво́дства** етештереү процестарын камиллаштырыу

РАЦИОНАЛИЗИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* рационаллаштереү, камиллаштырыу, яҡшыртыу; **рационализи́ровать техноло́гию** технологияны камиллаштырыу

РАЦИОНАЛИЗИ́РОВАТЬСЯ *несов. страд. от* **рационализи́ровать**

РАЦИОНАЛИ́ЗМ *м* рационализм (**1.** *танып белеү процесында аҡыл һәләтен берҙән-бер сығанаҡ тип иҫәпләгән, был процеста тәжрибә менән һиҙемдең әһәмиәтен баһалап еткермәгән йәки бөтөнләй кире ҡаҡҡан фәлсәфә йүнәлеше* **2.** *тормошта, гәҙәт-холоҡта аҡыл эшмәкәрлеген тойғоларҙан айырып ҡараған һәм өҫтөн ҡуйған ҡараш*); **францу́зский рационали́зм** француз рационализмы

РАЦИОНАЛИ́СТ *м* и **РАЦИОНАЛИ́СТКА** *ж* рационалист (**1.** *рационализм яҡлы кеше* **2.** *аҡыллы кеше*)

РАЦИОНАЛИСТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** рационалистик, рационализмға нигеҙләнгән, рационализм ...ы **2.** рационалистик, аҡыллы, нигеҙле, рациональ; **рационалисти́ческое сужде́ние** рациональ фекер йөрөтөү

РАЦИОНА́ЛЬНОСТЬ *ж* рационаллек, үлсәп (аҡыллы) эш итеү, үлсәнгәнлек; **рациона́льность мероприя́тий** сараларҙың рационаллеге; **рациона́льность техноло́гии** технологияның үлсәнгәнлеге

РАЦИОНА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** *см.* **рационалисти́ческий** 1; **рациона́льная филосо́фия** рационализмға нигеҙләнгән фәлсәфә **2.** рациональ, аҡыллы, төплө, урынлы, нигеҙле; **рациона́льное испо́льзование свои́х сил** үҙ көсөңдө рациональ файҙаланыу; **рациона́льное испо́льзование рабо́чей си́лы** эшсе көстәрҙе урынлы файҙаланыу **3.** *мат.* рациональ; **рациона́льное число́** рациональ һан

РАЦИОНИ́РОВАТЬ *сов., несов. что*; *спец.* (*установить определённый рацион*) рационлау, рацион билдәләү (индереү)

РА́ЦИЯ *ж* рация (*күсмә радиостанция*)

РА́ЧИЙ, -ья, -ье **1.** ҡыҫала ...ы; **ра́чья клешня́** ҡыҫала ҡыҫҡысы **2.** (*свойственный раку*) ҡыҫала һымаҡ, ҡыҫаланыҡы кеүек (төҫлө); **вы́пуклые ра́чьи глаза́** ҡыҫаланыҡы кеүек аҡыш күҙҙәр

РАЧИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* ҡайғыртыусан, хәстәрлек, хәстәрлелек; **рачи́тельность хозя́ина** хужаның хәстәрлелеге

РАЧИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*старательный*) ҡайғыртыусан, хәстәрле, тырыш; **рачи́тельный рабо́тник** тырыш эшсе **2.** (*хозяйственный*) һаҡсыл, хужалыҡсыл; **рачи́тельное испо́льзование госуда́рственных средств** хөкүмәт милкен һаҡсыл тотоноу; **рачи́тельное отноше́ние** хужалыҡсыл мөнәсәбәт

РА́ШПИЛЬ *м* рашпиль (*эре тешле игәү*)

РВАНУ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что, за что* ҡапыл (кинәт) тартыу; **рвану́ть дверь** ишекте ҡапыл тартыу **2.** *что*; *прост.* эләктереү, эләктереп ҡалыу, ҡулға төшөрөү; **рвану́ть изря́дный куш** байтаҡ ҡына өлөш эләктереү **3.** *разг.* ҡапыл (кинәт) ҡуҙғалыу (ташланыу, атылыу); **ло́шади рвану́ли** аттар ҡапыл ҡуҙғалды **4.** *прост.* (ҡапыл) сығып китеү; **рвану́ть в Москву́** ҡапыл Мәскәүгә сығып китеү **5.** *прост.* елкенеп (өҙҙөрөп, ашҡынып) эшләп (башҡарып) ебәреү; **гармони́ст рвану́л плясову́ю** гармунсы өҙҙөрөп бейеү көйөн уйнап ебәрҙе **6.** *что обычно безл.*; *разг.* шартлатыу, шартлау; **что́-то си́льно рвану́ло** ниҙер бик ҡаты шартланы

РВАНУ́ТЬСЯ *сов.* **1.** ҡапыл (кинәт) ҡуҙғалып китеү, ырғылыу, атылыу, ташланыу; **маши́на рвану́лась с ме́ста** машина урынынан ҡапыл ҡуҙғалып китте **2.** *разг.* шартлау; **грана́ты рвану́лись** гранаталар шартланы

РВА́НЫЙ, -ая, -ое **1.** (*разорванный на части*) өҙөлгән, өҙөлөп бөткән, өҙөк; **рва́ные провода́** өҙөк сымдар **2.** (*прорванный*) йыртыҡ, йыртылған, йыртылып бөткән, алама; **рва́ная оде́жда** йыртылып бөткән кейем **3.** *мед.* (*неров-*

ный) өҙгөләнгән, йыртҡыланған; **рва́ная ра́на** өҙгөләнгән яра

РВАНЬ *ж собир.* **1.** *разг.* йыртыҡ (алама, йыртыҡ-бортоҡ) кейем (аяҡ кейеме); **снять рвань** алама кейемде сисеп ташлау **2.** *прост.* (*оборванцы*) ярлы-ябаға, ярлы-ялпы, йолҡоштар **3.** *спец.* (*рваные остатки ниток и т.п.*) өҙөк, өҙөк-өҙөк, ҡалдыҡ-боҫтоҡ (*еп, сүс һ.б. ҡалдығы*)

РВАНЬЁ *с*; *разг.* **1.** *см.* **рвать** I 1; **2.** *собир. см.* **рвань** 1; **носи́ть рваньё** алама кейем кейеү

РВАТЬ I *несов. что* **1.** йыртыу, өҙөү, өҙгөләү; **рвать письмо́** хатты йыртыу **2.** *перен.* өҙөү, бөтөрөү, туҡтатыу; **рвать отноше́ния** мөнәсәбәттәрҙе өҙөү **3.** шартлатыу; **рвать дина-ми́том** динамит менән шартлатыу **4.** өҙгөләү, тартҡылау, тартып (йолҡоп) алыу; **ве́тер рвал по́лы тулу́па** ел толоп сабыуын тартҡылай **5.** өҙөү, йолҡоу, тиреү; **рвать ви́шню** сейә тиреү; **рвать цветы́** сәскә өҙөү **6.** *перен.*, *прост.* әләктереү, ҡулға төшөрөү; **рвать куш** ҙур өлөш әләктереү **7.** *безл.*; *разг.* (*о жгучей боли*) нык һыҙлау (ауыртыу) ♦ **рвать зуб (зу́бы)** теш һурыу; **рвать на себе́ во́лосы** *см.* **во́лос**; **рвать на ча́сти** *см.* **часть**; **рвать и мета́ть** туҙыныу, пыран-заран килтереү; **с рука́ми рвать** тиҙ арала алып бөтөү

РВАТЬ II *несов. кого безл.*, *разг.* ҡоҫтороу, ҡоҫоу; **больно́го рвёт** ауырыу ҡоҫа

РВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** йыртылыу; **бума́га рвёт-ся** ҡағыҙ йыртыла; **о́бувь рвётся** аяҡ кейеме йыртыла **2.** өҙөлөү, туҡталыу; **рвала́сь пос-ле́дняя связь** һуңғы бәйләнеш өҙөлдө **3.** шартлау, ярылыу; **ми́ны рву́тся** миналар шартлай **4.** ысҡынырға тырышыу; **соба́ка рвётся с цепи́** эт сынйырҙан ысҡынырға тырыша **5.** атлығыу, ашҡыныу, ынтылыу; **рва́ться в бой** һуғышҡа атлығыу; **рва́ться к вла́сти** хакимлыҡҡа ынтылыу **6.** *страд. от* **рвать** I 1—6 ♦ **се́рдце (душа́) рвёт-ся (на ча́сти)** йөрәк өҙгөләнә (телгеләнә)

РВАЧ *м*; *разг.*, *неодобр.* өҙгөс, йолҡҡос; **быть рвачо́м** өҙгөс булыу

РВА́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое *разг.*, *неодобр.* өҙгөс ...ы, өҙгөслөк ...ы; **рва́ческие накло́нности** өҙгөслөк ғәҙәттәре

РВА́ЧЕСТВО *с*; *разг. неодобр.*, өҙгөслөк, йолҡҡослоҡ; **борьба́ с рва́чеством** өҙгөслөк менән көрәш

РВЕ́НИЕ *с* атлығыу, ашҡыныу, атылыу, тырышлыҡ; **с рве́нием бра́ться за рабо́ту** эшкә атлығып тотоноу

РВО́ТА *ж* **1.** ҡоҫоу; **му́читься рво́той** ҡоҫоуҙан яфаланыу **2.** ҡоҫоҡ, ҡоҫҡолоҡ

РВО́ТНЫЙ, -ая, -ое ҡоҫторғос, ҡоҫтора торған; **рво́тное сре́дство** ҡоҫторғос дарыу

РДЕСТ *м* һыу үләне (ебәге, йөнө); **рдест пла́вающий** йөҙөүсе һыу ебәге, һыу кәбеҫтәһе; **рдест удлинённый** оҙонса һыу ебәге

РДЕТЬ *несов.* ҡыҙарыу, алһыуланыу, алланыу, ал (ҡыҙыл) төҫкә инеү; **рде́ет вече́рняя заря́** (киске) шәфәҡ ҡыҙара; **рде́ет ряби́на** миләш аллана; **у́ши рде́ют** ҡолаҡтар ҡыҙара

РДЕ́ТЬСЯ *несов. см.* **рдеть**

РДЯ́НЫЙ, -ая, -ое ҡыҙыл, ал; **рдя́ные ли́стья** ҡыҙыл япраҡтар

РЕ *с нескл.*; *муз.* ре (*музыка гаммаһында икенсе нота*)

РЕ... *приставка*; *исем, ҡылым яһағында ҡулланылып, түбәндәге мәғәнәләрҙе аңлата*: 1) *эш-хәрәкәттең ҡайтанан йәки ҡабатҡабат башҡарылыуын, мәҫ.*, **ремилитариза́ция** яңынан ҡоралландырыу; 2) *ҡапма-ҡаршы эшхәрәкәтте, мәҫ.*, **реэвакуа́ция** эвакуациянан ҡайтарыу

РЕАБИЛИТА́ЦИЯ *ж* **1.** аҡлау, реабилитациялау; **по́лная реабилита́ция** тулыһынса аҡлау **2.** хоҡуғын кире ҡайтарыу, реабилитациялау **3.** *мед.* реабилитациялау, тергеҙеү (*организм эшсәнлеген тергеҙеүгә йүнәлтелгән медицина, социаль, педагогик саралар комплексы*); **трудова́я реабилита́ция** хеҙмәткә яраҡлылыҡты реабилитациялау

РЕАБИЛИТИ́РОВАТЬ *сов.*, *несов. кого-что* **1.** аҡлау, реабилитациялау; **реабилити́ровать своё до́брое и́мя** үҙеңдең яҡшы исемеңде аҡлау **2.** (*восстановить в правах*) хоҡуҡты кире ҡайтарыу, реабилитациялау

РЕАБИЛИТИ́РОВАТЬСЯ **1.** *сов.*, *несов.* аҡланыу, реабилитацияланыу **2.** *только несов. страд. от* **реабилити́ровать**

РЕАГЕ́НТ *м*; *хим.* реагент (*химик реакцияла ҡатнашҡан матдә*)

РЕАГИ́РОВАТЬ *несов.* **1.** *на что* (*отвечать на какое-л. физическое раздражение*) һиҙеү, тойоу, тышҡы тәьҫиргә яуап биреү, әҫәрләнеү, йоғонтоға бирелеү; **глаз норма́льно реаги́рует на свет** күҙ яҡтылыҡты һәйбәт һиҙә **2.** *на что* (*проявлять какое-л. отношение к кому-чему-л.*) иғтибар итеү, яуап биреү, үҙ ҡарашын белдереү; **реаги́ровать на предложе́ния докла́дчика** докладсының тәҡдимдәренә иғтибар итеү **3.** *хим.* реакцияға инеү

РЕАКТИ́В *м*; *хим.* реактив (*берәй матдә менән билдәле бер реакцияға инеп, шул составта нимәнеңдер барлығын билдәләү мөмкинлеген биргән матдә*)

РЕАКТИ́ВНОСТЬ *ж* **1.** *хим.* реактивлыҡ **2.** *биол.* тәьҫиргә яуап биреү һәләтлеге, реактивлыҡ; **реакти́вность органи́зма** организмдың реактивлығы

РЕАКТИ́ВНЫЙ, -ая, -ое **1.** *хим.* реактив; **реакти́вные вещества́** реактив матдәләр **2.** *биол.* тәьҫиргә яуап биреүсән (бирә торған), реактив; **реакти́вное состоя́ние** реактив хәл **3.** *физ.* реактив (*атылып сығыусы газдар ярҙамында хәрәкәт итә торған*); **реакти́вный самолёт** реактив самолёт

РЕА́КТОР *м* реактор (**1.** *эл. ҡыҫҡа ялғаныш тогының көсөн сикләү һәм үҙгәрешле ток*

теҙмәһендә тейешле көсөргәнеште тотоу өсөн хеҙмәт иткән электр аппараты **2.** *хим. химик реакцияны билдәле температура һәм баҫым шарттарында тотоу өсөн хеҙмәт иткән аппарат* **3.** *физ. атом ядроһының сынйырлы бүленеү реакцияһын башҡара торған ҡоролма*)

РЕАКЦИОНЕ́Р *м* и **РЕАКЦИОНЕ́РКА** *ж* реакционер (*иҫке ҡарашлы кеше*)

РЕАКЦИО́ННОСТЬ *ж* реакцион булыу, яңылыҡҡа ҡаршылыҡ; **реакцио́нность взгля́дов** ҡараштарҙың яңылыҡҡа ҡаршылығы; **реакцио́нность поли́тики** сәйәсәттең реакцион булыуы

РЕАКЦИО́ННЫЙ I, -ая, -ое *хим.* реакция …ы; **реакцио́нная спосо́бность кислоро́да** кислородтың реакция һәләтлеге; **реакцио́нная ко́лба** реакция колбаһы

РЕАКЦИО́ННЫЙ II, -ая, -ое реакцион, яңылыҡҡа ҡаршы, иҫкелек яҡлы; **реакцио́нная идеоло́гия** иҫкелек яҡлы идеология

РЕА́КЦИЯ I *ж* **1.** реакция, реакция яһау, яуап; **реа́кция зри́теля** тамашасылар реакцияһы; **реа́кция органи́зма на хо́лод** организмдың һалҡынға реакцияһы **2.** (*упадок, слабость после напряжения*) реакция, хәлһеҙлек, хәлһеҙләнеү; **реа́кция по́сле си́льного возбужде́ния** көслө тәьҫирләнеүҙән һуң хәлһеҙләнеү **3.** реакция; **хими́ческая реа́кция** химик реакция; **реа́кция опо́ры** *физ.* таяныс реакцияһы ♦ **цепны́е реа́кции** *см.* **цепно́й**

РЕА́КЦИЯ II *ж* реакция (*еңелгән иҫке көстәрҙең төрлө ижтимағи прогресты үҫҙәренең хоҡуҡтарын һәм сәйәси хакимлығын һаҡлау, кире ҡайтарыу маҡсатында баҫыу, ҡыҫыу сәйәсәте; яңылыҡтың үҫеүенә арҡыры торған һәр төрлө ҡаршылыҡ, ҡаршы көс*); **го́ды реа́кции** реакция йылдары; **полити́ческая реа́кция** сәйәси реакция

РЕА́Л *м; полигр.* реал (*хәреф йыйыу кассалары һәм йыйылған хәрефтәрҙе һаҡлай торған өҫтәл-шкаф*)

РЕАЛИЗА́ЦИЯ *ж* **1.** тормошҡа ашырыу; **реализа́ция пла́на** планды тормошҡа ашырыу **2.** (*обращение имущества и т.п. в деньги*) һатыу, аҡсаға әйләндереү; **реализа́ция проду́кции** продукция һатыу

РЕАЛИ́ЗМ *м* **1.** реализм, реаллек, реаль ҡараш; **реали́зм в плани́ровании** планлаштырыуҙағы реаллек **2.** (*направление в литературе и искусстве*) реализм; **реали́зм в иску́сстве** сәнғәттәге реализм **3.** *филос.* реализм ♦ **крити́ческий реали́зм** критик реализм (*XIX—XX бб. әҙәбиәттәге, сәнғәттәге йүнәлеш*)

РЕАЛИЗОВА́ТЬ *сов., несов.* **1.** *что* тормошҡа (ғәмәлгә, эшкә, бойомға) ашырыу, үтәү, реалләштереү; **реализова́ть все пла́ны** бөтә пландарҙы тормошҡа ашырыу **2.** һатыу, аҡсаға әйләндереү; **реализова́ть това́р** тауар һатыу

РЕАЛИЗОВА́ТЬСЯ 1. *сов., несов.* тормошҡа (ғәмәлгә, эшкә, бойомға) ашыу; **план реализу́ется** план тормошҡа аша **2.** *сов., несов.* аҡсаға әйләнеү, һатылыу; **това́р реализу́ется** тауар һатыла **3.** *только несов. страд. от* **реализова́ть**

РЕАЛИ́СТ *м* реалист (**1.** *ысын тормош шарттарын иҫәпкә алып эш иткән кеше* **2.** *реализм юлында торған кеше* **3.** *реализмды яҡлаған кеше* **4.** *иҫк. реаль училище уҡыусыһы*)

РЕАЛИСТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** реалистик; **реалисти́ческие сужде́ния** реалистик фекерҙәр **2.** тормошсан, реалистик, реализм …ы; **реалисти́ческое произведе́ние** тормошсан әҫәр

РЕАЛИСТИ́ЧНОСТЬ *ж* реаллек, реаль булыу, тормошсанлыҡ

РЕАЛИСТИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое *см.* **реалисти́ческий**

РЕА́ЛИЯ *ж* реаль нәмәләр

РЕА́ЛЬНОСТЬ *ж* **1.** (*действительность*) ысынбарлыҡ; **объекти́вная реа́льность** объектив ысынбарлыҡ **2.** реаллек, ысынлыҡ, ысын булыу; **реа́льность поли́тики** сәйәсәттең реаллеге; **реа́льность предложе́ний** тәҡдимдәрҙең реаллеге

РЕА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*действительный*) реаль, ысын, ысынбарлыҡта булған; **реа́льная действи́тельность** реаль ысынбарлыҡ; **реа́льная обстано́вка** реаль хәл **2.** (*настоящий*) ысын, дөрөҫ, реаль; **реа́льная осно́ва** дөрөҫ нигеҙ **3.** реаль, тормошҡа ашырлыҡ, тормошсан; **реа́льный взгляд** тормошсан ҡараш; **реа́льная зада́ча** тормошҡа ашырлыҡ бурыс; **реа́льная поли́тика** реаль сәйәсәт ♦ **реа́льная за́работная пла́та** реаль эш хаҡы; **реа́льное учи́лище** *ист.* реаль училище (*уҡыу планында күбеһенсә тәбиғәт һәм математика фәндәре булған революцияға тиклем Рәсәйҙәге уҡыу йорто*)

РЕАНИМАТОЛОГИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое реаниматология …ы; **реаниматологи́ческий кабине́т** реаниматология кабинеты

РЕАНИМАТОЛО́ГИЯ *ж* реаниматология (*медицинаның реанимация менән шөғөлләнә торған бүлеге*)

РЕАНИМАЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое реанимация …ы, реанимацион; **реанимацио́нные ме́ры** реанимацион саралар; **реанимацио́нное отделе́ние** реанимация бүлеге

РЕАНИМА́ЦИЯ *ж* реанимация (*клиник үлем хәлендәге кешеләрҙең иң мөһим йәшәү ағзаларын тергеҙеү өсөн үткәрелгән саралар*)

РЕБЁНОК *м* бала, бәпес, сабый; **грудно́й ребёнок** имсәк бала; **здоро́вый ребёнок** һау бала; **он совсе́м ещё ребёнок** ул әле бала ғына

РЕБЁНОЧЕК *м* балаҡай

РЁБЕРНЫЙ, -ая, -ое ҡабырға …ы; **рёберные ко́сти** ҡабырға һөйәктәре; **рёберный перело́м** ҡабырға һыныуы

РЕБРИ́СТЫЙ, -ая, -ое **1.** ҡабырғаһы сығып торған; **ребри́стый конь** ҡабырғалары сығып торған ат **2.** (*неровный, с выступами*) ҡытыр-

шы, йырмасланған; **ребри́стая пове́рхность** ҡытыршы яҫылыҡ

РЕБРО́ *с* **1.** ҡабырға; **и́стинные рёбра** ысын ҡабырғалар; **коле́блющиеся рёбра** ирекле ҡабырғалар; **поясни́чное ребро́** бил ҡабырғаһы **2.** (*узкий край или сторона чего-л.*) ҡабырға, ҡыр, ян; **ребро́ доски́** таҡтаның ҡыры; **поста́вить я́щик на ребро́** йәшникте ҡабырғаһына ҡуйыу **3.** *мат.* ҡабырға, ҡыр (*ике яҫылыҡтың киҫешеү һыҙығы*); **ребро́ пирами́ды** пирамиданың ҡабырғаһы ♦ **пересчита́ть рёбра** *кому кемдең* ҡабырғаһын һанау; **поста́вить вопро́с ребро́м** мәсьәләне ҡабырғаһы менән ҡуйыу

РЁБРЫШКО *с* бәләкәй ҡабырға

РЕ́БУС *м* **1.** ребус, башватҡыс, һүҙ табышмағы; **реша́ть ре́бус** ребус сисеү **2.** *перен.* (*что-л. непонятное*) буталсыҡ, аңлайышһыҙ нәмә, ребус

РЕ́БУСНЫЙ, -ая, -ое буталсыҡ, аңлайышһыҙ

РЕБЯ́ТА *мн.* **1.** *см.* **ребёнок 2.** *разг.* (*молодые люди*) егеттәр, егет-елән, йәш-елкенсәк

РЕБЯ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое *см.* **ребя́чий**

РЕБЯ́ЧЕСТВО *с* (*детство*) балалыҡ, сабыйлыҡ; **впасть в ребя́чество** балалыҡҡа ҡайтыу

РЕБЯ́ЧИЙ, -ья, -ье *разг.* **1.** бала ...ы, сабый ...ы; **ребя́чий го́лос** бала тауышы; **ребя́чья душа́** бала күңеле **2.** *перен.* балаларса, сабыйҙарса, бала-саға кеүек, балаларға (сабыйҙарға) хас; **ребя́чий посту́пок** балаларға хас ҡылыҡ

РЕБЯ́ЧИТЬСЯ *несов.*; *разг.* балаланыу, бала-сағаланыу, балаларса ҡыланыу, үҙеңде сабыйҙарса тотоу, сабыйланыу

РЕБЯ́ЧЛИВЫЙ, -ая, -ое балаларға хас, балаларса шуҡ (шаян), балаларса ҡыланыу; **ребя́чливое настрое́ние** балаларса шаян кәйеф

РЁВ *м* **1.** олоу, үкереү; **медве́жий рёв** айыу үкереүе **2.** (*громкий крик человека, людей*) ҡысҡырыш, көслө шау-шыу; **в за́ле разда́лся рёв** залда көслө шау-шыу ишетелде **3.** олоу, ыжғырыу, геүләү, гөрһөлдәү; **рёв мото́ров** моторҙар геүләүе **4.** *разг.* (*громкий плач*) үкереп (олоп, ҡысҡырып, аҡырып) илау; **де́ти по́дняли рёв** балалар ҡысҡырып илай башланы

РЁВА *м* и *ж*; *разг.* илаҡ; **в де́тстве она́ была́ рёвой** бала саҡта ул илаҡ булды

РЕВАЛЬВА́ЦИЯ *ж* ревальвация (*аҡсаның ҡиммәтләнеүе*)

РЕВАЛЬВИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* ревальвация, ревальвация яһау (*аҡсаны ҡиммәтләтеү*); **ревальви́ровать рубль** һумды ревальвациялау

РЕВА́НШ *м* реванш (*һуғышта, көрәштә еңелгәндең ҡонон ҡайтарыу*); **взять рева́нш** реванш алыу; **дать рева́нш** реванш биреү

РЕВАНШИ́ЗМ *м* реваншизм (*һуғышта еңелгәндән һуң кире өҫтөнлөк алырға булған ынтылыш; реванш алыу маҡсатында яңы һуғыш асыуға йүнәлтелгән сәйәсәт*)

РЕВАНШИ́РОВАТЬ *сов., несов.* реванш алыу

РЕВАНШИ́СТ *м* реваншист (*реваншизм яҡлы кеше*); **поли́тика реванши́стов** реваншистар сәйәсәте

РЕВАНШИ́СТСКИЙ, -ая, -ое реваншис(тар) ...ы, реваншизм ...ы; **реванши́стская поли́тика** реваншизм сәйәсәте

РЕВЕ́ННЫЙ, -ая, -ое ревень ...ы; **реве́нный лист** ревень япрағы; **реве́нное варе́нье** ревень ҡайнатмаһы

РЕВЕ́НЬ *м* ревень

РЕВЕРА́НС *м* реверанс (*теҙ сүгеп сәләм биреү*)

РЕ́ВЕРС *м*; *спец.* реверс (**1.** *миҙал йәки аҡсаның артҡы яғы* **2.** *аҡса менән тәьмин итеп ҡуйыу* **3.** *машинаның хәрәкәт йүнәлешен кире яҡҡа үҙгәртеүсе механизм* **4.** *ҡара* **реверси́рование**)

РЕВЕРСИ́ВНЫЙ, -ая, -ое *тех.* кире, артҡа табан, йүнәлешен үҙгәртә торған, реверсив; **реверси́вное движе́ние** кире хәрәкәт; **реверси́вный дви́гатель** реверсив двигатель

РЕВЕРСИ́РОВАНИЕ *с*; *тех.* йүнәлеш үҙгәртеү

РЕВЕ́РСИЯ *ж*; *биол.* (*атавизм*) реверсия (*тереклектәрҙә алыҫ тоҡом-ырыуында булған, ләкин яҡыныраҡ быуындарҙа булмаған ҡайһы бер билдәләрҙең килеп сығыу күренеше*)

РЕВЕ́ТЬ *несов.* **1.** (*о животных*) олоу, үкереү; **бык ревёт** үгеҙ үкерә **2.** (*громко петь, кричать*) аҡырыу, ҡысҡырыу **3.** олоу, ыжғырыу, геүләү, гөрһөлдәү; **вью́га ревёт** буран ыжғыра **4.** *разг.* үкереп (олоп, аҡырып, ҡысҡырып) илау; **де́ти реве́ли** балалар аҡырып иланы ♦ **реве́ть белу́гой** аҡырыу, аҡырып илау

РЕВИЗИОНИ́ЗМ *м* ревизионизм; **ру́сский ревизиони́зм** урыҫ ревизионизмы

РЕВИЗИОНИ́СТ *м* ревизионист (*ревизионизмды яҡлаусы*)

РЕВИЗИОНИ́СТСКИЙ, -ая, -ое ревизионизм ...ы, ревизионистик; **ревизиони́стская пози́ция** ревизионистик позиция; **ревизиони́стская поли́тика** ревизионизм сәйәсәте

РЕВИЗИО́ННЫЙ, -ая, -ое ревизия ...ы, тикшереү ...ы; **ревизио́нная коми́ссия** ревизия комиссияһы

РЕВИ́ЗИЯ *ж* **1.** ревизия, тикшереү; **годова́я реви́зия** йыллыҡ ревизия **2.** (*пересмотр чего-л.*) ревизиялау, яңынан ҡарау; **реви́зия реше́ний** ҡарарҙарҙы яңынан ҡарау **3.** иҫәп (һан) алыу, рәүиз (*XVIII—XIX бб. Рәсәйҙә һалым һалыу өсөн халыҡ иҫәбен алыу*); **после́дняя реви́зия** һуңғы иҫәп алыу, һуңғы рәүиз

РЕВИЗОВА́ТЬ *сов., несов. кого-что* **1.** ревизия яһау, тикшереү; **ревизова́ть ка́ссу** кассаны тикшереү **2.** (*пересмотреть*) яңынан ҡарау, ревизия яһау; **ревизова́ть поли́тику** сәйәсәтте яңынан ҡарау

РЕВИЗОВА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **ревизова́ть**

РЕВИЗО́Р *м* **1.** ревизор, тикшереүсе; **до́лжность ревизо́ра** ревизор вазифаһы **2.** ревизор (*тимер юл контролёры*)

РЕВИЗО́РСКИЙ, -ая, -ое ревизор ...ы, ревизорлыҡ ...ы; **ревизо́рские обя́занности** ревизор бурыстары

РЕВИ́ЗСКИЙ, -ая, -ое *уст.* рәүиз ...ы ♦ **реви́зская душа́** рәүиз берәмеге (*XVIII—XIX бб. Рәсәйҙә ир-аттарҙы иҫәпләү берәмеге*); **реви́зские ска́зки** рәүиз мәғлүмәттәре (*XVIII—XIX бб. Рәсәйҙә халыҡ иҫәбен алған исемлек*)

РЕВКО́М *м*; *ист.* (*революционный комитет*) ревком (*революцион комитет*)

РЕВМАТИ́ЗМ *м* ревматизм; **хрони́ческий ревмати́зм** хроник (дауамлы) ревматизм

РЕВМА́ТИК *м*; *разг.* ревматик (*ревматизм менән ауырыусы кеше*)

РЕВМАТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое ревматизм ...ы; **ревмати́ческие бо́ли** ревматизм һыҙланыуҙары

РЕВНИ́ВЕЦ *м* и **РЕВНИ́ВИЦА** *ж*; *разг.* көнсөл (көнләшеүсән) кеше

РЕВНИ́ВЫЙ, -ая, -ое *в разн. знач.* көнсөл, көнләшеүсән; **ревни́вый муж** көнсөл ир; **быть ревни́вым** көнсөл булыу

РЕВНИ́ТЕЛЬ *м* и **РЕВНИ́ТЕЛЬНИЦА** *ж*; *книжн.* ҡайғыртыусы, көрәшеүсе, яҡлаусы; **ревни́тель поря́дка** тәртип өсөн көрәшеүсе; **ревни́тель чистоты́ языка́** тел сафлығын яҡлаусы

РЕВНОВА́ТЬ *несов. кого-что* и *без доп.* көнләү, көнләшеү; **ревнова́ть му́жа** ирҙе көнләшеү

РЕ́ВНОСТНЫЙ, -ая, -ое бик тырыш, ихлас, ысын күңелдән; **ре́вностный цени́тель иску́сства** сәнғәтте ихлас баһалаусы

РЕ́ВНОСТЬ *ж* **1.** көнсөллөк, көнләшеү; **проявля́ть ре́вность** көнсөллөк күрһәтеү **2.** *уст.* (*усердие в работе*) тырышлыҡ, ихласлыҡ; **ре́вность к де́лу** эшкә ихласлыҡ

РЕВОЛЬВЕ́Р *м* револьвер, алтатар; **кобура́ револьве́ра** алтатар ҡабы

РЕВОЛЬВЕ́РНЫЙ, -ая, -ое револьвер ...ы, алтатар ...ы; **револьве́рный вы́стрел** револьверҙан атыу ♦ **револьве́рный стано́к** револьверлы станок (*башы әйләнеп торған ҡырыу станогы*)

РЕВОЛЬВЕ́РЩИК *м* и **РЕВОЛЬВЕ́РЩИЦА** *ж* ҡырыу станогында эшләүсе, ҡырыусы (*револьвер станогында эшләүсе токарь*)

РЕВОЛЮЦИОНЕ́Р *м* и **РЕВОЛЮЦИОНЕ́РКА** *ж* революционер, инҡилапсы (**1.** *революцияла ҡатнашыусы* **2.** *фәндә, техникала, сәнғәттә һ.б. һынылыш индергән кеше*); **революционе́р в нау́ке** фәндәге революционер

РЕВОЛЮЦИОНИЗИ́РОВАТЬ *сов., несов.* **1.** *кого-что* революционлаштырыу; **революционизи́ровать ма́ссы** массаларҙы революционлаштырыу **2.** (*преобразовать в корне*) нигеҙенән (тамырынан) үҙгәртеү; **революционизи́ровать иску́сство теа́тра** театр сәнғәтен нигеҙенән үҙгәртеү

РЕВОЛЮЦИОНИЗИ́РОВАТЬСЯ **1.** *сов., несов.* революционлашыу **2.** *только несов. страд. от* **революционизи́ровать**

РЕВОЛЮЦИО́ННОСТЬ *ж* революционлыҡ; **революцио́нность взгля́дов** ҡараштарҙың революционлығы

РЕВОЛЮЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое революцион, революция ...ы, инҡилап ...ы; **революцио́нное движе́ние** революция хәрәкәте; **революцио́нная пе́сня** революцион йыр; **революцио́нное разви́тие** революцион үҫеш

РЕВОЛЮ́ЦИЯ *ж*; *в разн. знач.* революция, инҡилап; **культу́рная револю́ция** мәҙәниәт революцияһы; **револю́ция в те́хнике** техникалағы революция; **соверши́ть револю́цию** революция яһау

РЕВТРИБУНА́Л *м*; *ист.* (*революционный трибунал*) ревтрибунал (*революция трибуналы*)

РЕВУ́Н *м* **1.** *разг.* илаҡ **2.** *мор.* сирена; **поста́вить реву́н** сирена ҡуйыу **3.** баҡраҡ маймыл (*Көньяҡ һәм Үҙәк Америкала йәшәүсе оҙон ҡойроҡло, көслө тауышлы маймыл*)

РЕВУ́НЬЯ *ж*; *разг.* илаҡ

РЕВЮ́ *с нескл.* ревю (*актуаль темаға ҡараған эстрада постановкаһы*)

РЕГА́ЛИЯ *ж*; *обычно мн.* **рега́лии** регалиялар (**1.** *монарх власының символы булып торған нәмәләр* **2.** *наградалар, орден, миҙалдар* **3.** *королдәрҙең ҡайһы бер килемдәрҙән* (*аҡса һуғыуҙан, рудник эшкәртеүҙән*) *өлөш алыу өсөн булған өҫтөнлөклө хоҡуғы*)

РЕГА́ТА *ж*; *спорт.* регата (*ишкәкле, елкәнле, моторлы кәмәләрҙә ярыш*)

РЕ́ГБИ *с нескл.*; *спорт.* регби (*футбол төрө*)

РЕГБИ́ЙНЫЙ, -ая, -ое регби ...ы, регби буйынса; **регби́йный чемпиона́т** регби буйынса чемпионат; **регби́йное по́ле** регби майҙаны

РЕГБИ́СТ *м*; *спорт.* регбисы (*регбиҙа уйнаусы*)

РЕГЕНЕРА́Т *м*; *тех.* регенерат (*файҙаланылғандан һуң кире элекке сифатына ҡайтарылған төрлө нәмә*)

РЕГЕНЕРАТИ́ВНЫЙ, -ая, -ое *спец.* регенератив; **регенерати́вный цикл** регенератив цикл

РЕГЕНЕРА́ТНЫЙ, -ая, -ое *тех.* регенерат ...ы; **регенера́тный цех** регенерат цехы

РЕГЕНЕРА́ТОР *м* регенератор (*регенератив мейестәрҙә килгән һауаны, газды йылытыу өсөн хеҙмәт иткән камера һымаҡ төп өлөшө*)

РЕГЕНЕРАЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое *спец.* регенерация ...ы, регенерацион; **регенерацио́нная устано́вка** регенерация йәйланмаһы; **регенерацио́нный проце́сс** регенерация процесы

РЕГЕНЕРА́ЦИЯ *ж* регенерация (**1.** *тех. тотонолған материалды билдәле операциялар аша ҡабаттан файҙаланыу өсөн тәүге хәленә*

ҡайтарыу **2.** *тех. мейескә килгән газ йәки һауаның шул уҡ мейестә янған материал йылыһы иҫәбенә йылытылыуы* **3.** *биол. организмда өҙөлгән, зыянланған ағзаның, туҡыманың, күҙәнәктең яңынан тәүге хәленә ҡайтыуы һәм бер өлөштән организмдың яңынан үҫеүе)*

РЕГЕНЕРИ́РОВАТЬ *сов., несов.* **1.** регенерациялау, регенерация яһау; **регенери́ровать питьеву́ю во́ду** *тех.* эсәр һыуҙы регенерациялау; **регенери́ровать тка́ни органи́зма** *биол., мед.* организм туҡымаһын регенерациялау **2.** *биол.* регенерацияланыу; **кле́тки регенери́ровали** күҙәнәктәр регенерацияланған

РЕ́ГЕНТ *м* регент (**1.** *монарх урынына юғары дәүләт власын тотҡан ваҡытлы хаким* **2.** *хорҙағы (күберәк сиркәү хорында) дирижёр)*

РЕ́ГЕНТСТВО *с* регентлыҡ (**1.** *монарх урынына ваҡытлыса идара итеү* **2.** *сиркәүҙә дирижёрлыҡ итеү)*

РЕГИО́Н *м* регион, төбәк; **Сиби́рский регио́н Росси́и** Рәсәйҙең Себер регионы

РЕГИОНА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое региональ, төбәк; **региона́льное совеща́ние** региональ кәңәшмә ♦ **региона́льное соглаше́ние; региона́льный пакт** региональ килешеү, регионда төҙөлгән халыҡ-ара килешеү; **региона́льные це́ны** урындағы хаҡтар

РЕГИ́СТР *м* регистр (**1.** *исемлек, күрһәткес, теркәү кенәгәһе* **2.** *музыкаль инструменттың, тауыштың өн диапазонының билдәле урыны* **3.** *тынлы һәм баҫмаҡлы музыка ҡоралдарындағы бер үк приборҙағы бүлгес; регулятор* **4.** *бөтә караптар өҫтөнән техник күҙәтеү алып барған һәм уларға классификация үткәргән дәүләт органы)*

РЕГИСТРА́ТОР *м* регистратор (**1.** *теркәү үткәргән, яҙып алған кеше* **2.** *ниндәйҙер күренештәрҙе теркәп барған прибор* **3.** *ҡағыҙҙарҙы һаҡлау, теркәү өсөн тәғәйенләнгән беркетмәле папка)*

РЕГИСТРА́ТОРША *ж; разг.* регистратор *(теркәү үткәреүсе ҡатын-ҡыҙ)*

РЕГИСТРАТУ́РА *ж* регистратура *(ойошманың теркәү бүлеге)*

РЕГИСТРАЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое регистрациялау, теркәү ...ы, регистрация ...ы; **регистрацио́нный лист** теркәү ҡағыҙы

РЕГИСТРА́ЦИЯ *ж см.* **регистри́ровать, регистри́роваться; регистра́ция депута́тов** депутаттарҙы теркәү

РЕГИСТРИ́РОВАТЬ *несов. кого-что* регистрациялау, теркәү, иҫәпкә алыу, теркәп ҡуйыу; **регистри́ровать докуме́нты** документтарҙы теркәп ҡуйыу

РЕГИСТРИ́РОВАТЬСЯ *несов.* **1.** теркәлеү, яҙылыу, регистрацияланыу; **регистри́роваться кандида́том в депута́ты** депутатлыҡҡа кандидат итеп теркәлеү **2.** яҙылышыу, яҙылыу; **регистри́роваться в за́гсе** загста яҙылышыу **3.** *страд. от* **регистри́ровать**

РЕГЛА́МЕНТ *м* регламент; **установи́ть регла́мент** регламент билдәләү; **рабо́тать по регла́менту** регламент буйынса эшләү

РЕГЛАМЕНТИ́РОВАТЬ *сов., несов. кого-что* регламентлау, регламент ҡуйыу (билдәләү), тейешле ҡағиҙәләргә буйһондороу; **регламенти́ровать рабо́ту** эште регламентлау

РЕГЛА́МЕНТНЫЙ, -ая, -ое регламент ...ы; **регла́ментный поря́док** регламент тәртибе

РЕГОЛИ́Т *м; спец.* реголит *(айҙағы грунттың өҫкө ҡатлауы)*

РЕГРЕ́СС *м* **1.** регресс, артҡа китеш, тарҡалыш; **регре́сс в разви́тии** үҫештәге артҡа китеш **2.** *юр.* регресс

РЕГРЕССИ́ВНЫЙ, -ая, -ое регрессив, артҡа һөйрәгән, регресҡа алып барған; **регресси́вная ассимиля́ция** регрессив ассимиляция; **регресси́вное движе́ние** регрессив хәрәкәт

РЕГРЕССИ́РОВАТЬ *несов.* артҡа китеү, бөтөүгә йүнәлеү, тарҡалыу; **регресси́ровать в разви́тии** үҫештә артҡа китеү

РЕГРЕ́ССИЯ *ж; мат.* регрессия *(уртаса дәүмәлдең башҡа дәүмәлдәр кимәленә бәйлелеге)*

РЕГРЕ́ССНЫЙ, -ая, -ое *юр.* регресс ...ы; **регре́ссный иск** регресс дәғүәһе

РЕГУЛИ́РОВАТЬ *несов.* көйләү, тәртипкә килтереү (һалыу), ҡағиҙәгә буйһондороу, яйлау; **регули́ровать ры́ночные це́ны** баҙар хаҡтарын көйләү; **регули́ровать движе́ние** хәрәкәтте тәртипкә һалыу; **регули́ровать мото́р** моторҙы көйләү

РЕГУЛИ́РОВАТЬСЯ *несов. страд. от* **регули́ровать**

РЕГУЛИРО́ВКА *ж см.* **регули́ровать; регулиро́вка движе́ния поездо́в** поездар хәрәкәтен көйләү; **регулиро́вка станка́** станок көйләү

РЕГУЛИРО́ВОЧНЫЙ, -ая, -ое тәртипкә һалыу ...ы, көйләү ...ы, яйлау ...ы; **регулиро́вочный пост** көйләү посы

РЕГУЛИРО́ВЩИК *м* и **РЕГУЛИРО́ВЩИЦА** *ж* регулирлаусы, яйлаусы, көйләүсе; **регулиро́вщик у́личного движе́ния** урам хәрәкәтен көйләүсе

РЕГУЛЯ́РНОСТЬ *ж* ваҡытында булып тороу, даимилыҡ; **регуля́рность движе́ния поездо́в** поездар хәрәкәтенең даимилығы

РЕГУЛЯ́РНЫЙ, -ая, -ое **1.** регуляр, даими, үҙ ваҡытында; **регуля́рное пита́ние** үҙ ваҡытында туҡланыу; **регуля́рная рабо́та** даими эш; **регуля́рное движе́ние тра́нспорта** транспорттың регуляр хәрәкәте **2.** регуляр, даими; **регуля́рная а́рмия** регуляр армия

РЕГУЛЯ́ТОР *м* **1.** көйләгес; **регуля́тор зву́ка** тауыш көйләгес; **регуля́тор ско́рости** тиҙлек көйләгес **2.** *перен., книжн. (то, что регулирует что-л.)* яйлаусы, яйға һалыусы (йүнәлдереүсе)

көс; **регуля́тор потребле́ния** ҡулланыуҙы яйға һалыусы

РЕГУЛЯ́ЦИЯ *ж*; *спец.* регуляция, яйға һалыу; **гормона́льная регуля́ция** гормональ регуляция; **регуля́ция дыха́ния** тын алышты яйға һалыу

РЕДАКТИ́РОВАНИЕ *с см.* **редакти́ровать**; **редакти́рование журна́ла** журналды редакторлау; **редакти́рование статьи́** мәҡәләне редакторлау

РЕДАКТИ́РОВАТЬ *сов.*, *несов. что* **1.** редакторлау, тикшереү, төҙәтеү; **редакти́ровать ру́копись** ҡулъяҙманы редакторлау **2.** (*руководить изданием чего-л.*) мөхәррир булып эшләү, мөхәррирлек итеү; **редакти́ровать газе́ту** гәзиттә мөхәррир булып эшләү

РЕДАКТИ́РОВАТЬСЯ *несов. страд. от* **редакти́ровать**

РЕДА́КТОР *м* мөхәррир, редактор; **гла́вный реда́ктор** баш мөхәррир; **реда́ктор газе́ты** гәзит мөхәррире; **реда́ктор отде́ла** бүлек мөхәррире; **техни́ческий реда́ктор** техник мөхәррир

РЕДА́КТОРСКИЙ, -ая, -ое редактор(ҙар) ...ы, мөхәррир(ҙәр) ...ы, редакторлыҡ ...ы; **реда́кторские спосо́бности** редакторлыҡ һәләте; **реда́кторские обя́занности** мөхәррир бурыстары

РЕДА́КТОРСТВО *с* редакторлыҡ, мөхәррирлек, редактор эше; **мастерство́ реда́кторства** мөхәррирлек оҫталығы, редакторлыҡ маһирлығы

РЕДАКТУ́РА *ж* тикшереү, төҙәтеү; **редакту́ра кни́ги** китапты тикшереү

РЕДАКЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое редакция ...ы, редакторлау ...ы, редакцион; **редакцио́нная колле́гия** редакция коллегияһы; **редакцио́нные попра́вки** редакцион төҙәтмәләр

РЕДА́КЦИЯ *ж* **1.** (*редактирование*) редакторлау; **реда́кция те́кста** тексты редакторлау **2.** *в разн. знач.* редакция, мөхәрририәт; **гла́вная реда́кция** баш редакция; **но́вая реда́кция рома́на** романдың яңы редакцияһы; **уче́бник под реда́кцией профе́ссора** профессор редакцияһындағы дәреслек **3.** (*учреждение*) редакция, редакция бинаһы; **он уе́хал в реда́кцию** ул редакцияға китте; **сотру́дники реда́кции** редакция хеҙмәткәрҙәре

РЕДЕ́ТЬ *несов.* һирәгәйеү, һирәкләнеү; **лес реде́ет** урман һирәгәйә; **толпа́ реде́ла** халыҡ төркөмө һирәгәйә ине

РЕДИ́С *м* редис

РЕДИ́СКА *ж*; *разг. см.* **реди́с**

РЕ́ДКИЙ, -ая, -ое **1.** *в разн. знач.* һирәк; **ре́дкий гость** һирәк ҡунаҡ; **ре́дкий лес** һирәк урман **2.** һирәк, һирәк осрай (табыла, була) торған; **ре́дкая кни́га** һирәк осрай торған китап; **ре́дкие мета́ллы** һирәк табыла торған металдар **3.** (*исключительный*) ғәжәп, ғәҙәттән тыш; **ре́дкая красота́** ғәҙәттән тыш матурлыҡ; **ре́дкая спосо́бность** ғәҙәттән тыш һәләт

РЕДКОВОЛО́СЫЙ, -ая, -ое һирәк сәсле

РЕДКОЗУ́БЫЙ, -ая, -ое һирәк тешле; **редкозу́бый гре́бень** һирәк тешле тараҡ

РЕДКОЛЕ́СЬЕ *с* һирәк урман

РЕДКОЛЛЕ́ГИЯ *ж* (*редакционная коллегия*) редколлегия, мөхәррирҙәр ҡоро; **заседа́ние редколле́гии** мөхәррирҙәр ҡороноң ултырышы

РЕ́ДКОСТНЫЙ, -ая, -ое **1.** һирәк, һирәк осрай (табыла, була) торған; **ре́дкостный слу́чай** һирәк осраҡ **2.** ғәжәп, ғәҙәттән тыш; **ре́дкостное уме́ние** ғәжәп оҫталыҡ

РЕ́ДКОСТЬ *ж* **1.** һирәклек; **ре́дкость населе́ния** халыҡтың һирәклеге **2.** (*редкое событие*) һирәк була (осрай) торған хәл; **дожди́ ста́ли ре́дкостью** ямғырҙар һирәк була торған хәлгә әйләнде **3.** (*редкая вещь*) һирәк осрай (табыла) торған нәмә; **библиографи́ческая ре́дкость** һирәк осрай торған китап ♦ **на ре́дкость** айырыуса, ғәҙәттән тыш

РЕДУ́КТОР *м*; *тех.* редуктор (*механизм, прибор*)

РЕДУКЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое *спец.* редукцион; **редукцио́нный кла́пан** редукцион клапан

РЕДУ́КЦИЯ *ж* **1.** *спец.*, *биол.* редукция; **реду́кция глаз у пеще́рных живо́тных** мәмерйә йәнлектәренең күҙ редукцияһы **2.** *лингв.* редукция, ҡыҫҡарыу; **реду́кция безуда́рных гла́сных** баҫымһыҙ һуҙынҡыларҙың редукцияһы

РЕДУПЛИКА́ЦИЯ *ж*; *лингв.* редупликация, ҡабатланыу

РЕДУ́Т *воен.*; *уст.* редут (*хәрби нығытма*)

РЕДУЦИ́РОВАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **редуци́ровать 2.** *прил.*; *лингв.* редукцияға бирелгән; **редуци́рованные гла́сные зву́ки** редукцияға бирелгән һуҙынҡы өндәр

РЕДУЦИ́РОВАТЬ *сов.*, *несов. что* редукциялаштырыу, кәметеү, ҡыҫҡартыу

РЕДУЦИ́РОВАТЬСЯ 1. *сов.*, *несов.* редукцияға бирелеү, кәмеү, ҡыҫҡарыу **2.** *несов. страд. от* **редуци́ровать**

РЕДЧА́ЙШИЙ, -ая, -ее *превосх. ст. от* **ре́дкий** бик һирәк

РЕ́ДЬКА *ж* торма ♦ **ху́же го́рькой ре́дьки** йәнгә тейгес, ялҡытҡыс

РЕЕ́СТР *м* **1.** реестр, исемлек; **рее́стр докуме́нтов** документтар исемлеге **2.** (*книга для записи дел и документов*) реестр; **записа́ть пи́сьма в рее́стры** реестрҙарға хаттар теркәү

РЕЕ́СТРОВЫЙ, -ая, -ое реестр ...ы, исемлек ...ы; **рее́стровая кни́га** реестр кенәгәһе

РЕЖИ́М *м*; *в разн. знач.* режим; **режи́м дня** көн режимы; **режи́м хране́ния овоще́й** йәшелсәләрҙе һаҡлау режимы; **ца́рский режи́м** батша режимы; **экономи́ческий режи́м** иҡтисади режим ♦ **режи́м реки́** йылға режимы

РЕЖИССЁР *м* режиссёр; **режиссёр спекта́кля** спектаклдең режиссёры

РЕЖИССЁРСКИЙ, -ая, -ое режиссёрлыҡ ...ы, режиссёр(ҙар) ...ы; **режиссёрский тала́нт**

режиссёрлыҡ таланты; **режиссёрское де́ло** режиссёр эше

РЕЖИССЁРСТВО *с* режиссёрлыҡ

РЕЖИССИ́РОВАТЬ *несов.* режиссёрлыҡ итеү, режиссёр эшен башҡарыу; **режисси́ровать пье́су** пьесаға режиссёрлыҡ итеү

РЕЖИССУ́РА *ж* **1.** режиссёрлыҡ эше **2.** (*руководство постановкой*) режиссура **3.** *собир.* режиссёрҙар

РЕ́ЖУЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **ре́зать** **2.** *прил.* ҡырҡа торған, ҡырҡыусы ...ы; **ре́жущий инструме́нт** ҡырҡа торған инструмент **3.** *прил.* (*о боли*) ҡырҡып (бороп) алған кеүек, ныҡ, ҡаты, көслө; **ре́жущая боль** ҡырҡып алған кеүек ауыртыу

РЕЗА́К *м* **1.** ҙур бысаҡ, сапҡы; **реза́к для карто́на** ҡатырға өсөн ҙур бысаҡ **2.** *археол.* таш балта **3.** (*рабочий на бойне*) мал һуйыусы **4.** *тех.* ҡырҡҡыс, киҫкес

РЕ́ЗАЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** ҡырҡыу ...ы, киҫеү ...ы; **ре́зальный цех** ҡырҡыу цехы **2.** (*предназначенный для резки*) (ҡырҡа) киҫә торған; **ре́зальная маши́на** киҫә торған машина

РЕ́ЗАЛЬЩИК *м* и **РЕ́ЗАЛЬЩИЦА** *ж* **1.** ҡырҡыусы, киҫеүсе; **ре́зальщик стекла́** быяла ҡырҡыусы **2.** балыҡ эшкәртеүсе

РЕ́ЗАННЫЙ, -ая, -ое *прич. от* **ре́зать** 1—5, 11

РЕ́ЗАНЫЙ, -ая, -ое **1.** киҫелгән, ҡырҡылған; **ре́заная бума́га** ҡырҡылған ҡағыҙ; **ре́заный хлеб** киҫелгән икмәк **2.** *спорт.* киҫә һуғылған; **ре́заный мяч** киҫә һуғылған туп; **ре́заный уда́р** киҫә һуғыу

РЕ́ЗАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое ҡырҡа (киҫә, турай) торған, ҡырҡыу, киҫеү, турау ...ы; **ре́зательная маши́на** киҫә торған машина; **ре́зательный стол** турай торған өҫтәл

РЕ́ЗАТЬ *несов.* **1.** *что* ҡырҡыу, киҫеү, телеү, турау; **ре́зать мета́лл** металл ҡырҡыу; **ре́зать мя́со** ит турау; **ре́зать пиро́г** бәлеш телеү **2.** *кого-что*; *разг.* ярыу, киҫеү; **ре́зать нары́в** шешекте ярыу **3.** *что* үтеү, киҫеү, ҡырҡыу; **но́жницы не ре́жут** ҡайсы үтмәй **4.** *кого* салыу, һуйыу, бысаҡлау, боғаҙлау; **во́лки ре́жут скот** бүреләр малды боғаҙлай; **ре́зать кур** тауыҡтар салыу **5.** *что* һырлау, семәрләү, уйып (соҡоп) биҙәк яһау, биҙәкләү; **ре́зать по де́реву** ағасты соҡоп һырлау; **ре́зать на ме́ди** еҙгә семәрләү **6.** *что* и *без доп. безл.* сәнсеп ауыртыу, (сәнсеп) әрнеү, сәнсеү; **ре́жет в животе́** эс сәнсә **7.** сағылдырыу, ҡамаштырыу, ярыу, ҡырҡыу, әрнеү; **свет ре́жет глаза́** яҡтылыҡ күҙҙе сағылдыра; **ве́тер ре́жет лицо́** ел битте әрнетә; **её го́лос ре́жет слух** уның тауышы ҡолаҡты яра **8.** (*ставить неудовлетворительную оценку*) киҫеү, батырыу; **ре́зать на экза́менах** имтихандарҙа батырыу **9.** *разг.* ярып һалыу, тураһын бәреү, тура (бәреп) әйтеү; **ре́зать пра́вду в глаза́** күҙенә тура ҡарап дөрөҫлөктө ярып һалыу **10.** *перен.*, *разг.* (*губить*) юҡ (харап) итеү, ҡуйыу; **ре́жут мой план** минең планды харап итәләр **11.** *спорт.* (*бить резаным ударом*) киҫә һуғыу; **ре́зать мяч** тупты киҫә һуғыу ♦ **ре́зать глаза́ (глаз)**: 1) күҙҙе ҡырҡыу (*асыҡ төҫө, сыбарлығы менән*); 2) күҙгә ташланыу; **ре́зать курс** *мор.* карап хәрәкәтенең йүнәлешен киҫеү; **у́хо (у́ши) ре́жет** *см.* **у́хо**; **по живо́му ре́зать** тереләй һуйыу

РЕ́ЗАТЬСЯ *несов.* **1.** (*разделяться на части*) ҡырҡылыу, киҫелеү **2.** (*о зубах*) сығыу; **у ребёнка ре́жутся зу́бки** баланың теше сыға **3.** *разг.* сәнсешеү, һуйышыу; **ре́заться на ножа́х** бысаҡ менән сәнсешеү **4.** *разг.* уйнау, бик ҡаты уйнау, ҡомарланып уйнау; **ре́заться в ка́рты** ҡомарланып кәрт уйнау **5.** *страд. от* **ре́зать** 1, 2, 4, 5, 8, 9, 11

РЕЗВИ́ТЬСЯ *несов.* уйнау, шаярыу, ырғанлап (һикерәнләп, уйнаҡлап) йөрөү; **де́ти резвя́тся** балалар шаяра; **козля́та резвя́тся** кәзә бәрәстәре һикерәнләп йөрөй

РЕ́ЗВОСТЬ *ж* йылдамлыҡ, йылғырлыҡ, шуҡлыҡ; **ре́звость дете́й** балаларҙың шуҡлығы

РЕЗВУ́НЬЯ *ж*; *разг.* шуҡ (шаян) ҡыҙ

РЕ́ЗВЫЙ, -ая, -ое **1.** теремек, шаян, шуҡ; **ре́звый ребёнок** теремек бала **2.** (*быстрый в беге*) йылдам, йүгерек, сапсан; **ре́звый за́яц** йүгерек ҡуян

РЕЗЕДА́ *ж* резеда (*хуш еҫле гөл*)

РЕЗЕДО́ВЫЙ, -ая, -ое резеда ...ы; **резедо́вый за́пах** резеда еҫе; **резедо́вое ма́сло** резеда майы

РЕЗЕ́РВ *м*; *в разн. знач.* резерв; **продово́льственные резе́рвы** аҙыҡ резервтары; **произво́дственные резе́рвы** етештереү резервтары; **резе́рв кома́ндования** командование резервы; **трудовы́е резе́рвы** хеҙмәт резервтары

РЕЗЕРВА́ЦИЯ *ж* резервация (**1.** *запасҡа ҡалдырыу* **2.** *ниндәйҙер мәсьәлә хаҡында яңынан һөйләп, хоҡуғын цҙеңдә ҡалдырыу* **3.** *Төньяҡ Америкала, Көньяҡ Африкала һәм Австралияла төп ерле халыҡты көсләп урынлаштырыу өсөн билдәләнгән территория*); **резерва́ции инде́йцев** индеецтар резервацияһы

РЕЗЕРВИ́РОВАТЬ *сов.*, *несов.* *что* резервта ҡалдырыу (һаҡлау); **резерви́ровать запа́сы не́фти** нефть запастарын резервта һаҡлау

РЕЗЕРВИ́РОВАТЬСЯ *несов.* *страд. от* **резерви́ровать**

РЕЗЕРВИ́СТ *м* резервтағы (*резервта тороусы*); **призы́в резерви́стов** резервтағыларҙы армияға алыу

РЕЗЕ́РВНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*находящийся в запасе*) һаҡлыҡ ...ы, резерв ...ы; **резе́рвный фонд** һаҡлыҡ фонды **2.** *воен.* (*находящийся в резерве*) резерв, резервтағы; **резе́рвные войска́** резерв ғәскәрҙәр

РЕЗЕРВУА́Р *м* резервуар; **резервуа́р для воды́** һыу резервуары

РЕЗЕ́Ц *м* ҡырҡҡыс; **резе́ц ску́льптора** скульптор ҡырҡҡысы **2.** (*зуб*) алғы теш, ҡырҡҡыс теш

РЕЗИДЕ́НТ *м* резидент (**1.** *урта быуаттарҙа: сит илдең ҡайһылыр бер илдә торған дипломатик вәкиле* **2.** *империалистик дәүләттең протекторатттағы ғәмәлдә хакимлыҡ иткән вәкиле* **3.** *ҡайһылыр илдең сит дәүләттә йәшәгән граждан* **4.** *разведканың сит дәүләттәге вәкиле*)

РЕЗИДЕ́НЦИЯ *ж* резиденция (*хөкүмәттең, дәүләт башлыҡтарының даими торған урыны*); **резиде́нция прави́тельства** хөкүмәт резиденцияһы

РЕЗИ́НА *ж* резина; **техни́ческая рези́на** техник резина; **изде́лия из рези́ны** резина әйберҙәр

РЕЗИ́НКА *ж*; *разг.* **1.** юйғыс, юйма; **рези́нка для карандаша́** ҡәләм юйғысы; **черни́льная рези́нка** ҡара юйғысы **2.** (*резиновая тесёмка*) һуҙылмаҡ резинка (*һуҙылып тормалы резина ҡатнаш ейәк*) **3.** резинка, бәйләм төрө (*вәҙәттә беләҙек бәйләү өсөн*)

РЕЗИ́НОВЫЙ, -ая, -ое **1.** резина ...ы; **рези́новое произво́дство** резина производствоһы **2.** резина; **рези́новые кало́ши** резина галош; **рези́новый мяч** резина туп

РЕ́ЗКА *ж см.* **ре́зать** 1; **ре́зка соло́мы** һалам турау; **ре́зка то́рфа** торф ҡырҡыу; **га́зовая ре́зка** газ менән ҡырҡыу

РЕ́ЗКИЙ, -ая, -ое **1.** (*проявляющийся с большой остротой*) ҡаты, әсе, киҫкен, зәһәр; **ре́зкий ве́тер** әсе ел; **ре́зкий хо́лод** ҡаты һыуыҡ **2.** (*неприятно действующий на органы чувств*) (артыҡ) көслө, үткер, әсе, көҙ ҡамаштырғыс (сағылдырғыс); **ре́зкий за́пах** үткер еҫ; **ре́зкий свет** күҙ сағылдырғыс яҡтылыҡ **3.** (*отчётливый*) асыҡ, асыҡ, ҡаты; **ре́зкие черты́** асыҡ һыҙаттар **4.** (*внезапный, порывистый*) ҡапыл, киҫкен; **ре́зкое движе́ние** киҫкен хәрәкәт; **ре́зкое повыше́ние цен** хаҡтарҙың ҡапыл күтәрелеүе; **ре́зкое похолода́ние** ҡапыл һыуытыу **5.** (*высказанный с обидной прямотой*) тупаҫ, ҡаты, киҫкен; **ре́зкая кри́тика** ҡаты тәнҡит; **ре́зкое сло́во** ҡаты һүҙ

РЕ́ЗКОСТЬ *ж* **1.** киҫкенлек, зәһәрлек, әселек; **ре́зкость ве́тра** елдең зәһәрлеге **2.** көс, әселек, үткерлек; **ре́зкость го́лоса** тауыштың әселеге **3.** киҫкенлек, кинәт (ҡапыл) булыу; **ре́зкость движе́ний** хәрәкәттең киҫкенлеге **4.** тупаҫлыҡ, ҡатылыҡ, киҫкенлек; **ре́зкость вопро́са** һорауҙың тупаҫлығы **5.** тупаҫ (ҡаты) һүҙҙәр; **наговори́ть ре́зкостей** ҡаты һүҙҙәр әйтеп ташлау

РЕЗНО́Й, -ая, -ое семәрле, һырлы; **резно́й шкаф** семәрле шкаф; **резно́й узо́р** һырлы биҙәк

РЕЗНУ́ТЬ *сов.*; *разг. см.* **ре́зать** 1–3, 6, 7, 11

РЕЗНЯ́ *ж* һуйыш, киҫеш, үлтереш; **крова́вая резня́** ҡанлы һуйыш; **устро́ить резню́** һуйыш ойоштороу

РЕЗОЛЮТИ́ВНЫЙ, -ая, -ое һығымта ...ы, йомғаҡлау ...ы, резолютив, резолюция ...ы; **резолюти́вная часть реше́ния** ҡарарҙың һығымта өлөшө

РЕЗОЛЮ́ЦИЯ *ж* **1.** (*решение*) резолюция, ҡарар; **приня́ть резолю́цию** ҡарар ҡабул итеү **2.** (*распоряжение*) резолюция; **наложи́ть резолю́цию** резолюция һалыу

РЕЗО́Н *м*; *разг.* нигеҙ, мәғәнә, дәлил; **в э́том нет резо́на** бында мәғәнә юҡ

РЕЗОНА́НС *м* **1.** *физ.*, *тех.* резонанс (*есемдең билдәле бер тулҡын тәьҫирендә тирбәлеүе*); **механи́ческий резона́нс** механик резонанс **2.** резонанс, яңғыраш (*бина эсендә тауыш яңғырауы, яҡшы ишетелеүе*); **в за́ле хоро́ший резона́нс** залдың яңғырашы яҡшы **3.** *перен.* (*отголосок*) яңғыраш, ижтимағи сағылыш, тәьҫир, резонанс; **статья́ получи́ла неожи́данный резона́нс** мәҡәлә көтөлмәгән яңғыраш алды

РЕЗОНА́НСНЫЙ, -ая, -ое резонанслы, яңғырау ...ы, яңғырашлы; **резона́нсные колеба́ния** резонанслы тирбәлеүҙәр; **резона́нсные сво́йства помеще́ния** бинаның яңғырау үҙенсәлеге

РЕЗОНА́ТОР *м*; *физ.*, *тех.* резонатор (*тауышты көсәйтеү өсөн ҡулайлама*)

РЕЗОНЁР *м* резонёр (**1.** *аҡыл һатырға яратыусы кеше* **2.** *әҙ. театрҙа, пьесала һәм романдарҙа һүрәтләнгән ваҡиғаларға автор мөнәсәбәтен белдергән персонаж*)

РЕЗОНЁРСТВО *с* резонёрлыҡ, аҡыл һатыу, өгөт-нәсихәт уҡыу; **скло́нность к резонёрству** аҡыл һатырға әүәҫлек

РЕЗОНЁРСТВОВАТЬ *несов.* резонёрлыҡ итеү, аҡыл һатыу, өгөт-нәсихәт уҡыу

РЕЗОНИ́РОВАТЬ *несов.* **1.** резонанс алыу, көсәйеү; **звук резони́рует** тауыш көсәйә **2.** резонанс биреү, резонанслау; **сте́ны за́ла хорошо́ резони́руют** зал стеналары яҡшы резонанс бирә

РЕЗО́ННЫЙ, -ая, -ое *разг.* нигеҙле, дәлилле, төплө; **резо́нное замеча́ние** нигеҙле иҫкәрмә

РЕЗУЛЬТА́Т *м* һөҙөмтә, нәтижә; **отрица́тельный результа́т** кире һөҙөмтә; **результа́т рабо́ты** эш һөҙөмтәһе ♦ **в результа́те**: 1) (*в итоге*) һөҙөмтәлә, ахырҙа, нәтижәлә; 2) *в знач. предлога с род. п.* (*вследствие чего-л.*) һөҙөмтәһендә, нәтижәһендә, арҡаһында; **в результа́те боле́зни** ауырыу арҡаһында

РЕЗУЛЬТАТИ́ВНЫЙ, -ая, -ое **1.** һөҙөмтәле, нәтижәле; **результати́вный о́пыт** һөҙөмтәле тәжрибә **2.** (*успешный*) уңышлы, уңышҡа өлгәшкән, нәтижәле; **результати́вный игро́к** нәтижәле уйынсы

РЕЗУЛЬТА́ТНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*имеющий положительный результат*) һөҙөмтәле, нәтижәле **2.** (*с результатами*) һөҙөмтә ...ы, нәтижә ...ы, йомғаҡлау ...ы; **результа́тная ве́домость** йомғаҡлау ведомосы

РЕ́ЗЧИК *м* и **РЕ́ЗЧИЦА** *ж* **1.** (*рабочий*) ҡырҡыусы, киҫеүсе, тураусы **2.** (*мастер по резьбе*) һырсы, биҙәк яһаусы; **ре́зчик по ко́сти** һөйәк һырсыһы; **ре́зчик по мра́мору** мәрмәр һырсыһы

РЕЗЬ *ж* әсетеп (киҫеп) ауыртыу, сәнсеү, бороу; **резь в глаза́х** күҙ әсетеп ауыртыу

РЕЗЬБА́ *ж* **1.** һырлау, биҙәкләү, семәрләү; **приступи́ть к резьбе́** семәрләүгә тотоноу **2.** (*узор*) биҙәк, семәр; **краси́вая резьба́** матур биҙәк **3.** *тех.* һыр; **резьба́ винта́** винт һыры

РЕЗЬБОВО́Й, -ая, -ое *тех.* **1.** һырлы; **резьбово́е кольцо́** һырлы ҡулса **2.** һыр ...ы; **резьбово́й кали́бр** һыр үлсәме

РЕЗЮМЕ́ *с нескл.* резюме, ҡыҫҡаса һығымта, йомғаҡлау; **резюме́ докла́да** докладтың ҡыҫҡаса һығымтаһы

РЕЗЮМИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* резюме яһау, ҡыҫҡаса йомғаҡлау; **резюми́ровать пре́ния** фекер алышыуҙарҙы ҡыҫҡаса йомғаҡлау

РЕИНФЕ́КЦИЯ *ж; мед.* реинфекция (*бер үк инфекцион ауырыуҙың ҡабатлап йоғоуы*)

РЕЙ *м* и **РЕ́Я** *ж; мор.* рей, рея (*тура елкәндәрҙе беркетеү өсөн ҡуйылған арҡыры ағас*)

РЕЙД I *м; мор.* рейд (*портта йәки портҡа яҡын ерҙә караптарҙың якорҙа тороу урыны*)

РЕЙД II рейд (**1.** *хәрб. атлыларҙың, партизан отрядтарының йәки башҡа хәрби частарҙың дошман тылына үтеп инеп, һөжүм яһауҙары* **2.** *ҡапыл эшләнгән тикшереү*)

РЕ́ЙДЕР *м* рейдер (*диңгеҙ юлдарында дошмандың транспорт, сауҙа судноларын юҡҡа сығарыу эшен үҙ аллы алып барыусы карап*)

РЕЙДИ́РОВАТЬ *сов., несов.; воен.* рейд яһау, рейдҡа сығыу

РЕ́ЙДОВЫЙ I, -ая, -ое рейд ...ы, рейдтағы; **ре́йдовый прича́л** рейд причалы

РЕ́ЙДОВЫЙ II, -ая, -ое рейд ...ы, рейдтағы, рейдҡа ебәрелгән; **ре́йдовая гру́ппа** рейд төркөмө

РЕ́ЙКА *ж* рейка (**1.** *тар йоҡа таҡта* **2.** *геод. тигеҙлек һәм бейеклекте үлсәүҙә ҡулланыла торған бүлемле үлсәү таҡтаһы*); **снегоме́рная ре́йка** ҡар үлсәгес рейка

РЕЙС *м* рейс, юл; **обра́тный рейс** кире юл; **сде́лать оди́н рейс** бер рейс яһау

РЕ́ЙСОВЫЙ, -ая, -ое рейс ...ы, билдәле маршрут ...ы; **ре́йсовое вре́мя** рейс ваҡыты; **ре́йсовый авто́бус** билдәле маршрут автобусы

РЕЙСФЕ́ДЕР *м* рейсфедер (**1.** *һыҙма инструменты* **2.** *ҡыҫҡа ҡәләмде кейҙереп ҡуя торған металл көпшә*)

РЕЙСШИ́НА рейсшина (*һыҙма эшендә ҡулланылған ҙур линейка*)

РЕ́ЙТИНГ *м; в разн. знач.* рейтинг (*эшмәкәрлектәге абруй, мәртәбәлелек*); **рост ре́йтинга президе́нта** президенттың рейтингы үҫеү

РЕЙТУ́ЗЫ *только мн.* рейтуз (**1.** *һыбай йөрөү өсөн тегелгән махсус тар балаҡлы салбар* **2.** *ҡатын-ҡыҙҙар һәм балалар өсөн бәйләнгән оҙон ыштан*)

РЕЙХСТА́Г *м* рейхстаг (*1945 й. тиклем Германия парламенты һәм уның бинаһы*)

РЕКА́ *ж* **1.** йылға; **глубо́кая река́** тәрән йылға; **доли́на реки́** йылға буйы; **у́стье реки́** йылға тамағы; **бе́рег реки́** йылға яры; **мост че́рез ре́ку** йылға аша күпер **2.** *в знач. нареч.* **реко́й** йылға (даръя) булып, күп; **слёзы лью́тся реко́й** күҙ йәштәре йылға булып аға

РЕ́КВИЕМ *м* реквием (**1.** *ҡайғылы музыка әҫәре* **2.** *католиктарҙа йыназа уҡыу*)

РЕКВИЗИ́РОВАТЬ *сов., несов. кого-что* тартып алыу, реквизициялау; **реквизи́ровать ча́стные маши́ны** шәхси машиналарҙы тартып алыу

РЕКВИЗИ́РОВАТЬСЯ *несов. страд. от* **реквизи́ровать**

РЕКВИЗИ́Т *м; театр., кино* реквизит (*спектакль, кино барышында актёрҙар ҡуллана торған кәрәк-ярақ*)

РЕКВИЗИ́ТОР *м; театр., кино.* реквизитор

РЕКВИЗИЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое реквизициялау ...ы, тартып алыусы; **реквизицио́нная расписка** реквизициялау ҡағыҙы; **реквизицио́нный отря́д** тартып алыусы отряд

РЕКВИЗИ́ЦИЯ *ж* тартып алыу, реквизициялау; **угна́ть лошаде́й от реквизи́ции** аттарҙы реквизициялауҙан алып ҡасыу

РЕКЛА́МА *ж* реклама; **театра́льная рекла́ма** театр рекламаһы

РЕКЛАМА́ЦИЯ *ж; торг., эк.* рекламация, дәғүә; **заяви́ть рекла́ма́цию** дәғүә белдереү

РЕКЛАМИ́РОВАТЬ I *сов., несов. кого* **1.** *что* рекламалау, реклама биреү; **рекламировать кни́гу в газе́тах** гәзиттәрҙә китапты рекламалау **2.** (*распространять сведения о ком-л. с целью создания популярности*) үтә (артыҡ ныҡ) маҡтау; **рекламировать депута́та пе́ред населе́нием** халыҡ алдында депутатты артыҡ маҡтау

РЕКЛАМИ́РОВАТЬ II *сов., несов. что; торг., эк.* рекламациялау, рекламация биреү, дәғүәләшеү

РЕКЛАМИ́СТ *м* рекламасы (*реклама менән шөғөлләнеүсе*)

РЕКЛА́МНЫЙ, -ая, -ое **1.** реклама ...ы; **рекла́мный отде́л** реклама бүлеге **2.** рекламалы, рекламанан торған, реклама тибындағы; **рекла́мная статья́** рекламалы мәҡәлә

РЕКОГНОСЦИ́РОВАТЬ *сов., несов. что; воен., геод.* рекогносцировкалау, рекогносцировка яһау, өйрәнеү; **рекогносци́ровать ме́стность** урынды рекогносцировкалау

РЕКОГНОСЦИ́РОВАТЬСЯ *несов. страд. от* **рекогносци́ровать**

РЕКОГНОСЦИРО́ВКА *ж; воен., геод. см.* **рекогносци́ровать**; **рекогносциро́вка ме́стности** урынға рекогносцировка яһау, урынды өйрәнеү

РЕКОГНОСЦИРО́ВОЧНЫЙ, -ая, -ое *воен*., *геод*. рекогносцировка ...ы; **рекогносциро́вочная гру́ппа** рекогносцировка төркөмө; **рекогносциро́вочные рабо́ты** рекогносцировка эштәре

РЕКОМЕНДА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое рекомендация ...ы, рекомендациялы; **рекоменда́тельная запи́ска** рекомендация ҡулхаты

РЕКОМЕНДА́ЦИЯ *ж* **1.** *см.* **рекомендова́ть 2.** рекомендация, баһа; **хоро́шая рекоменда́ция** яҡшы баһа; **дать рекоменда́цию** рекомендация биреү **3.** (*совет*) кәңәш, тәҡдим; **вы́полнить рекоменда́ции коми́ссии** комиссия тәҡдимдәрен үтәү

РЕКОМЕНДОВА́ТЬ *сов*., *несов*. *кого-что* **1.** рекомендация биреү, рекомендациялау, баһа биреү, тәҡдим итеү; **рекомендова́ть как о́пытного рабо́тника** тәжрибәле хеҙмәткәр тип тәҡдим итеү **2.** *с неопр*. (*советовать*) кәңәш биреү (итеү); **рекомендова́ть отдохну́ть** ял итергә кәңәш биреү **3.** (*представить при знакомстве*) таныштырыу; **рекомендова́ть гостя́м** ҡунаҡтар менән таныштырыу

РЕКОМЕНДОВА́ТЬСЯ 1. *сов*., *несов*. үҙең менән таныштырыу **2.** *только несов. страд. от* **рекомендова́ть**

РЕКОНСТРУИ́РОВАТЬ *сов*., *несов*. *что* **1.** (*усовершенствовать, перестроив коренным образом*) реконструкциялау, нигеҙенән үҙгәртеп ҡороу, яңыртып ҡороу; **реконструи́ровать заво́д** заводты нигеҙенән үҙгәртеп ҡороу **2.** (*воссоздать*) тергеҙеү, яңыртыу; **реконструи́ровать мече́ть** мәсетте яңыртыу

РЕКОНСТРУИ́РОВАТЬСЯ 1. *сов*., *несов*. үҙгәреү, яңырыу, тергеҙелеү **2.** *только несов. страд. от* **реконструи́ровать**

РЕКОНСТРУКТИ́ВНЫЙ, -ая, -ое реконструктив, реконструкция(лау) ...ы, үҙгәртеп ҡороу ...ы; **реконструкти́вный пери́од в разви́тии наро́дного хозя́йства** халыҡ хужалығы үҫешендәге үҙгәртеп ҡороу осоро; **реконструкти́вное предложе́ние** реконструктив тәҡдим

РЕКОНСТРУ́КЦИЯ *ж см.* **реконструи́ровать, реконструи́роваться**; **реконстру́кция па́мятников старины́** боронғо ҡомартҡыларҙы яңыртыу

РЕКО́РД *м*; *в разн. знач*. рекорд; **миро́вой реко́рд** донъя рекорды; **поста́вить реко́рд** рекорд ҡуйыу; **реко́рд выно́сливости** сыҙамлылыҡ рекорды

РЕКОРДИ́СТ *м* и **РЕКОРДИ́СТКА** *ж*; *в разн. знач*. рекордсы; **спортсме́н-рекорди́ст** рекордсы спортсмен

РЕКО́РДНЫЙ, -ая, -ое рекорд ...ы, рекордлы, иң юғары (ҙур); **реко́рдная рабо́та** рекордлы эш; **реко́рдная ско́рость** иң юғары тиҙлек

РЕКОРДСМЕ́Н *м* и **РЕКОРДСМЕ́НКА** *ж* рекордсмен, рекордсы

РЕ́КРУТ *м* никрут, рекрут (*XVIII б. – XIX б. беренсе яртыһында Рәсәйҙә мәжбүри хеҙмәт иткән кеше*); **сдать в ре́круты** рекрутҡа биреү

РЕКРУТИ́РОВАТЬ *сов*., *несов*. *кого* рекрутлыҡҡа алыу (йыйыу)

РЕКРУТИ́РОВАТЬСЯ *несов. страд. от* **рекрути́ровать**

РЕКРУ́ТСКИЙ и *уст*. **РЕ́КРУТСКИЙ**, -ая, -ое рекрут(тар) ...ы ♦ **ре́крутская пови́нность** рекрут йөкләмәһе

РЕКРУ́ТСТВО *с* рекрутлыҡ; **спаса́ться от рекру́тства** рекрутлыҡтан ҡотолоу

РЕКТИФИКА́Т *м*; *спец*. ректификат (*ректификация юлы менән төрлө ҡушылмаларҙан таҙартылған шыйыҡлыҡ*)

РЕКТИФИКАЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое *спец*. ректификация ...ы, ректификатлай торған; **ректификацио́нный аппара́т** ректификация аппараты; **ректификацио́нный проце́сс** ректификация процесы

РЕКТИФИКА́ЦИЯ *ж*; *спец*. ректификация, ректификациялау (*шыйыҡ ҡатнашмаларҙы берберенән айырыу ысулы*); **аппара́т ректифика́ции** ректификация аппараты; **ректифика́ция спи́рта** спиртты ректификациялау

РЕКТИФИЦИ́РОВАТЬ *сов*., *несов*. *что*; *спец*. ректификатлау, таҙартыу; **ректифици́ровать бензи́н** бензинды ректификатлау

РЕКТИФИЦИ́РОВАТЬСЯ *несов. страд. от* **ректифици́ровать**

РЕ́КТОР *м* ректор; **ре́ктор университе́та** университет ректоры

РЕКТОРА́Т *м* ректорат; **заседа́ние ректора́та** ректорат ултырышы

РЕ́КТОРСКИЙ, -ая, -ое ректор ...ы; **ре́кторский кабине́т** ректор кабинеты

РЕ́КТОРСТВО *с* ректорлыҡ (вазифаһы); **согласи́ться на ре́кторство** ректорлыҡҡа ризалыҡ биреү

РЕЛЕ́ *с нескл.* реле (*электр ағымын билдәле шартта өҙөп-ялғап тора торған автоматик ҡорамал*); **конта́ктное реле́** контакт релеһы; **магни́тное реле́** магнитлы реле

РЕЛЕ́ЙНЫЙ, -ая, -ое реле ...ы; **реле́йный цех** реле цехы

РЕЛИГИО́ЗНОСТЬ *ж* дингә ышаныу (инаныу), диндарлыҡ; **впасть в религио́зность** дингә ышанып китеү; **религио́зность челове́ка** кешенең диндарлығы

РЕЛИГИО́ЗНЫЙ, -ая, -ое **1.** дини; **религио́зный пра́здник** дини байрам; **религио́зные предрассу́дки** дини хөрәфәттәр **2.** (*приверженный религии*) динле, диндар; **быть религио́зным** диндар булыу

РЕЛИ́ГИЯ *ж* дин; **мусульма́нская рели́гия** мосолман дине; **христиа́нская рели́гия** христиан дине

РЕЛИ́КВИЯ *ж* **1.** реликвия, изге нәмә (*дини ҡараш буйынса, мөғжизәле көскә эйә булған нәмә*) **2.** (*вещь, хранимая как память о прошлом*) ҡомартҡы, йәдкәр, иҫтәлек; **истори́ческие рели́квии** тарихи ҡомартҡылар; **семе́йные рели́квии** ғаилә ҡомартҡылары

РЕЛИ́КТ *м* реликт, ҡалдыҡ (*боронғо дәүерҙән һаҡланып ҡалған күренеш йәки нәмә*); **рели́кты леднико́вой эпо́хи** боҙлоҡ дәүере реликттары

РЕЛИ́КТОВЫЙ, -ая, -ое реликт, ҡалдыҡ; **рели́ктовые живо́тные** реликт йәнлектәр; **рели́ктовые расте́ния** реликт үҫемлектәр

РЕЛЬЕ́Ф *м* **1.** рельеф, өҫкө йөҙ; **го́рный релье́ф** таулы рельеф; **релье́ф морско́го дна** диңгеҙ төбө рельефы **2.** (*выпуклое изображение на плоскости*) ҡабарынҡы һүрәт, рельеф; **рисова́ть релье́фом** рельеф менән һүрәт төшөрөү

РЕЛЬЕ́ФНОСТЬ *ж* ҡабарынҡылыҡ; **релье́фность рису́нка** һүрәттең ҡабарынҡылығы

РЕЛЬЕ́ФНЫЙ, -ая, -ое рельефлы, ҡабарынҡы; **релье́фный узо́р** ҡабарынҡы биҙәк; **релье́фные обо́и** рельефлы обой

РЕЛЬС *м* и *прост.* **РЕ́ЛЬСА** *ж* рельс; **уложи́ть ре́льсы** рельс һалыу ♦ **стать (перейти́, перевести́ и т.п.) на ре́льсы** *чего ниндәйҙер* эшкә йүнәлтеү, юл алыу; **на ре́льсы поста́вить** *что* йүнәлеш биреү, юлға баҫтырыу

РЕ́ЛЬСОВЫЙ, -ая, -ое **1.** рельс ...ы; **ре́льсовая сталь** рельс ҡоросо; **ре́льсовые ве́тки** рельс тармаҡтары **2.** рельслы; **ре́льсовый путь** рельслы юл

РЕЛЬСОПРОКА́ТНЫЙ, -ая, -ое **1.** рельс прокатлау ...ы, рельс эшләй торған; **рельсопрока́тный стан** рельс прокатлау станы **2.** *в знач. сущ.* **рельсопрока́тная** *ж* рельс прокатлау оҫтаханаһы; **рабо́тать в рельсопрока́тной** рельс прокатлау оҫтаханаһында эшләү

РЕЛЯТИВИ́ЗМ *м*; *филос.* релятивизм (*донъяны танып-белеүҙе инҡар иткән идеалистик фәлсәфәүи принцип*)

РЕЛЯТИВИ́СТ *м*; *филос.* релятивист (*релятивизм тарафдары*)

РЕЛЯТИВИ́СТСКИЙ, -ая, -ое релятивизм ...ы, релятивист ...ы; **релятиви́стский взгляд** релятивизм ҡарашы

РЕЛЯТИ́ВНЫЙ, -ая, -ое *книжн.* сағыштырма, релятив

РЕМА́РКА *ж* **1.** иҫкәрмә, билдә **2.** *театр.* ремарка, аңлатма (*авторҙың пьеса тексында эшхәлде, персонаждарҙың тышҡы күренешен һ.б. һүрәтләп биргән аңлатмаһы*)

РЕ́МЕЗ *м* (*вид синицы*) ҡоролдай; **гнездо́ ре́меза** ҡоролдай ояһы

РЕМЁННЫЙ, -ая, -ое ҡайыш; **ремённый кнут** ҡайыш сыбыртҡы; **ремённая узде́чка** ҡайыш йүгән

РЕМЕ́НЬ *м* **1.** *в разн. знач.* ҡайыш; **реме́нь для брюк** салбар ҡайышы; **реме́нь молоти́лки** молотилка ҡайышы; **солда́тский реме́нь** һалдат ҡайышы **2.** *мн.* **ремни́** (*для переноски ручного багажа*) ҡайыш, бау

РЕМЕ́СЛЕННИК *м* **1.** һөнәрсе; **ме́лкий реме́сленник** ваҡ һөнәрсе **2.** *разг.* (*ученик ремесленного училища*) ремесленник

РЕМЕ́СЛЕННИЧАТЬ *несов.* **1.** һөнәрселек менән көн күреү, һөнәрселек итеү, һөнәрселек менән шөғөлләнеү **2.** *перен.* (*работать по шаблону*) ижади эшләмәү, ҡалып буйынса эшләү

РЕМЕ́СЛЕННИЧЕСКИЙ, -ая, -ое ижади эшләнмәгән, ҡалып буйынса эшләнгән; **реме́сленническая кни́га** ҡалып буйынса эшләнгән китап

РЕМЕ́СЛЕННИЧЕСТВО *с* **1.** һөнәрселек **2.** *перен.* ижади эшләмәү, ҡалып буйынса эшләү

РЕМЕ́СЛЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** һөнәрсе ...ы, һөнәрселек ...ы; **реме́сленный труд** һөнәрселек хеҙмәте **2.** (*неискусный*) ҡалып буйынса эшләнгән, тупаҫ; **реме́сленная рабо́та** тупаҫ эш ♦ **реме́сленное учи́лище** һөнәрселек училищеһы

РЕМЕСЛО́ *с* һөнәр; **портня́жное ремесло́** тегеүсе һөнәре; **учи́ться ремеслу́** һөнәргә өйрәнеү

РЕМЕШО́К *м* ҡайыш; **ремешо́к для часо́в** сәғәт ҡайышы

РЕМИ́З *м* ремиз (**1.** *ҡайһы бер кәрт уйынында: взятканы йыя алмау йәки йыя алмаған өсөн штраф* **2.** *спорт. фехтованиела киҫәтеү өсөн һуғыу* **3.** *фин. күсерелмә вексель буйынса аҡса түләү*)

РЕМИЛИТАРИЗА́ЦИЯ *ж* ремилитаризация, яңынан ҡоралланыу

РЕМИЛИТАРИЗИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* ремилитаризациялау, яңынан ҡоралландырыу

РЕМИЛИТАРИЗИ́РОВАТЬСЯ *несов. страд. от* **ремилитаризи́ровать**

РЕМИНИСЦЕ́НЦИЯ *ж*; *книжн.* **1.** томанлы хәтерләү (иҫкә төшөрөү) **2.** реминисценция (*музыкаль, әҙәби һәм башҡа әҫәрҙәрҙә берәй кеше ижадының йоғонтоһо һиҙелеп, сағылып ҡалыу*)

РЕМИ́ССИЯ *ж* **1.** *мед.* ремиссия (*ауырыуҙың еңеләйеү ваҡыты*) **2.** *торг.* (*скидка*) ташлама

РЕМО́НТ I *м* ремонт, йүнәтеү, төҙәтеү, ямау, һиплəү; **ремо́нт до́ма** өй һипләү; **ремо́нт о́буви** аяҡ кейемен төҙәтеү; **ремо́нт часо́в** сәғәт йүнәтеү; **теку́щий ремо́нт** ағымдағы ремонт

РЕМО́НТ II *м* **1.** *воен.* тултырыу, ремонт, тулыландырыу **2.** *с.-х.* (*пополнение убыли*) тултырыу, тулыландырыу, үрсетеү, ремонт; **ремо́нт поголо́вья скота́** мал һанын тулыландырыу

РЕМОНТИ́РОВАТЬ I *несов. что* ремонтлау, йүнәтеү, төҙәтеү, ямау, һипләү; **ремонти́ровать часы́** сәғәтте төҙәтеү; **ремонти́ровать маши́ну** машина ремонтлау

РЕМОНТИ́РОВАТЬ II *сов., несов. что; воен., уст.* тулыландырыу

РЕМОНТИ́РОВАТЬСЯ I *несов. страд. от* **ремонти́ровать** I

РЕМОНТИ́РОВАТЬСЯ II *несов. страд. от* **ремонти́ровать** II

РЕМО́НТНИК *м* ремонтсы, төҙәтеүсе, йүнәтеүсе; **сле́сарь-ремо́нтник** ремонтсы слесарь

РЕМО́НТНЫЙ I, -ая, -ое ремонт ...ы, ремонтлау ...ы, төҙәтеү ...ы, йүнәтеү ...ы; **ремо́нт-**

ная мастерска́я ремонт оҫтаханаһы; **ремо́нтные рабо́ты** йүнәтеү эштәре

РЕМО́НТНЫЙ II, -ая, -ое **1.** *воен.* ремонт ...ы, тулыландырыу ...ы; **ремо́нтные ло́шади** тулыландырыуға алынған аттар **2.** *с.-х.* үрсем ...ы, үрсетеү ...ы, ремонт ...ы, үрсем алыу өсөн аҫрау (аҫрала торған); **ремо́нтная ма́тка** үрсем алыу өсөн аҫралған инә мал

РЕНАТУРАЛИЗА́ЦИЯ *ж*; *юр.* ренатурализация (*берәй сәбәп менән гражданлыҡ хоҡуғын юғалтҡан кешегә яңынан уҙ иле гражданы булыу хоҡуғын ҡайтарыу*)

РЕНЕГА́Т *м* мөртәт, хыянатсы, һатлыҡ йән, ренегат

РЕНЕГА́ТСТВО *с* мөртәтлек, хыянатсылыҡ, ренегатлыҡ; **поли́тика ренега́тства** ренегатлыҡ сәйәсәте

РЕНЕССА́НС *м* Ренессанс (*Яңырыу дәүере*)

РЕНКЛО́Д *м* ренклод (*слива сорты*)

РЕ́НТА *ж* рента (**1.** *иҡт. капитал, мөлкәт йәки ерҙән, бер ниндәй көс түкмәй, даими рәүештә алына торған килем* **2.** *фин. дәүләт займы облигацияларына түләнгән процент*); **де́нежная ре́нта** аҡса рентаһы; **натура́льная ре́нта** натураль рента; **плати́ть ре́нту** рента түләү

РЕНТА́БЕЛЬНОСТЬ *ж* рентабеллек, килемлелек; **рента́бельность хозя́йства** хужалыҡтың рентабеллеге; **повы́сить рента́бельность** рентабеллекте күтәреү

РЕНТА́БЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое рентабелле, килемле, төшөмлө; **рента́бельная о́трасль** рентабелле тармаҡ; **рента́бельное хозя́йство** рентабелле хужалыҡ

РЕНТГЕ́Н *м* **1.** *разг. см.* **рентге́новские лучи́** **2.** (*аппарат*) рентген

РЕНТГЕ́НОВ: рентге́новы лучи́ *см.* **рентге́новские лучи́**

РЕНТГЕ́НОВСКИЙ, -ая, -ое рентген ...ы; **рентге́новский аппара́т** рентген аппараты; **рентге́новский кабине́т** рентген кабинеты; **рентге́новский сни́мок** рентген һүрәте ♦ **рентге́новские лучи́** рентген нурҙары (*ҡыҫҡа тулҡынлы электромагнит булған күп нәмәләр аша үтә алған күренмәҫ нурҙар*)

РЕНТГЕНОГРА́ММА *ж* рентгенограмма (*рентген нурҙары ярҙамында төшөрөлгән фотоһүрәт*)

РЕНТГЕНОГРАФИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое рентгенографик; **рентгенографи́ческий сни́мок** рентгенографик һүрәт

РЕНТГЕНОГРА́ФИЯ *ж* рентгенография (*рентген нурҙары ярҙамында фотоға төшөрөү*); **рентгеногра́фия грудно́й кле́тки** күкрәк ситлеге рентгенографияһы

РЕНТГЕНОДИАГНО́СТИКА *ж* рентгенодиагностика (*рентген нурҙары ярҙамында ауырыуҙы асыҡлау*)

РЕНТГЕНО́ЛОГ рентгенолог (*рентгенология һәм рентгенотерапия буйынса белгес, врач*); **рабо́тать рентгено́логом** рентгенолог булып эшләү

РЕНТГЕНОЛОГИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое рентгенологик; **рентгенологи́ческое наблюде́ние** рентгенологик күҙәтеү

РЕНТГЕНОЛО́ГИЯ *ж* рентгенология (*рентген нурҙары һәм уларҙы файҙаланыу тураһындағы медицина фәне бүлеге*)

РЕНТГЕНОСКОПИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое рентгеноскопия ...ы, рентгеноскопик; **рентгеноскопи́ческий ме́тод** рентгеноскопия ысулы

РЕНТГЕНОСКОПИ́Я *ж* рентгеноскопия (*рентген нурҙары ярҙамында ҡарап тикшереү*); **рентгеноскопи́я желу́дка** ашҡаҙан рентгеноскопияһы

РЕНТГЕНОТЕРАПИ́Я *ж* рентгенотерапия (*рентген нурҙары менән дауалау*); **глубо́кая рентгенотерапи́я** тәрән (үтешле) рентгенотерапия; **ко́свенная рентгенотерапи́я** ситләтелгән рентгенотерапия

РЕ́НТНЫЙ, -ая, -ое *эк.*, *фин.* рента ...ы; **ре́нтный дохо́д** рента килеме

РЕОМЮ́Р: шкала́ Реомю́ра Реомюр шкалаһы (*һыуҙың туңыу нөктәһенән ҡайнау нөктәһенә тиклем 80 градусҡа бүленгән термометр*)

РЕОРГАНИЗАЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое реорганизацион, реорганизация ...ы, реорганизациялау ...ы, үҙгәртеп (яңыса, ҡайтанан) ҡороу (ойоштороу, төҙөү)

РЕОРГАНИЗА́ЦИЯ *ж* үҙгәртеп (яңыса, ҡайтанан) ҡороу (ойоштороу, төҙөү), реорганизация

РЕОРГАНИЗОВА́ТЬ *сов.*, *несов.* *что* реорганизациялау, үҙгәртеп (яңыса, ҡайтанан) ҡороу (ойоштороу, төҙөү); **реорганизова́ть рабо́ту** эште үҙгәртеп ҡороу

РЕОРГАНИЗОВА́ТЬСЯ 1. *сов.*, *несов.* реорганизацияланыу, үҙгәреү, үҙгәреп ҡоролоу, нигеҙенән үҙгәреү **2.** *несов. страд. от* **реорганизова́ть**

РЕОРГАНИЗО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **реорганизова́ть**

РЕОРГАНИЗО́ВЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** реорганизацияланыу, үҙгәреү, үҙгәртеп ҡоролоу **2.** *страд. от* **реорганизо́вывать**

РЕОСТА́Т *м*; *физ.* реостат (*электр тоғының көсөн йәки электр сымындағы көсөргәнеште көйләй торған аппарат*)

РЕ́ПА *ж* шалҡан; **кормова́я ре́па** аҡра шалҡан; **па́реная ре́па** бешкән шалҡан; **се́мя ре́пы** шалҡан орлоғо ♦ **деше́вле (про́ще) па́реной ре́пы** *см.* **па́реный**

РЕПАРА́ЦИЯ *ж*; *спец.* репарация (*һуғыш башлап еңелгән илдең килтергән зыяндар өсөн еңеүсе илгә түләүҙәре*)

РЕПАРАЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое *спец.* репарацион, репарация ...ы; **репарацио́нные платежи́** репарацион түләүҙәр

РЕПАТРИА́НТ *м* и **РЕПАТРИА́НТКА** *ж*; *спец.* репатриант (*тыуған иленә ҡайтҡан кеше*)

РЕПАТРИА́ЦИЯ *ж* репатриация, репатриациялау (*эмигранттарҙы, хәрби әсирҙәрҙе тыуған илдәренә ҡайтарыу*)

РЕПАТРИИ́РОВАТЬ *сов., несов. кого*; *спец.* иленә ҡайтарыу, репатриациялау

РЕПАТРИИ́РОВАТЬСЯ **1.** *сов., несов.* илгә ҡайтыу, репатриацияланыу **2.** *несов. страд. от* **репатрии́ровать**

РЕПЕ́Й *м* **1.** дегәнәк, йәбешкәк **2.** *разг. см.* **репе́йник**

РЕПЕ́ЙНИК *м* дегәнәк, дегәнәклек, әрекмән, йәбешкәк

РЕПЕ́ЙНЫЙ, -ая, -ое дегәнәк ...ы; **репе́йное ма́сло** дегәнәк майы; **репе́йное се́мя** дегәнәк орлоғо

РЕПЕРТУА́Р *м* репертуар (**1.** *ҡуйыу өсөн билдәләнгән пьесалар* **2.** *бер артистың барлыҡ башҡарған ролдәре, музыкаль һәм әҙәби әҫәрҙәре*); **обновля́ть репертуа́р теа́тра** театрҙың репертуарын яңыртыу; **о́перный репертуа́р** опера репертуары

РЕПЕРТУА́РНЫЙ, -ая, -ое репертуар ...ы, репертуарҙағы; **репертуа́рный план** репертуар планы

РЕПЕТИ́Р *м* репетир (*сәғәттәрҙә һуғыу механизмы*); **часы́ с репети́ром** репетирлы сәғәт

РЕПЕТИ́РОВАТЬ *несов.* **1.** *что* и *без доп.* репетиция яһау; **репети́ровать пье́су** пьесаға репетиция яһау **2.** *кого* өйрәтеү, әҙерләү, (өйҙә) дәрес биреү; **репети́ровать абитурие́нта** абитуриентты әҙерләү

РЕПЕТИ́РОВАТЬСЯ *несов. страд. от* **репети́ровать**

РЕПЕТИ́ТОР *м* репетитор (*уҡыусыға өйҙә дәрес биреүсе*); **рабо́тать репети́тором** репетитор булып эшләү

РЕПЕТИ́ТОРСКИЙ, -ая, -ое репетиторлыҡ ...ы; **репети́торская рабо́та** репетиторлыҡ эше

РЕПЕТИ́ТОРСТВО *с* репетиторлыҡ (эше); **плати́ть за репети́торство** репетиторлыҡ өсөн түләү

РЕПЕТИЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое репетиция ...ы; **репетицио́нный зал** репетиция залы; **репетицио́нная рабо́та** репетиция эше

РЕПЕТИ́ЦИЯ *ж* репетиция (**1.** *сәхнәгә сығыр алдынан уйнап ҡарау* **2.** *бер үк нотаны тиҙ-тиҙ ҡабатлауҙан ғибәрәт булған музыкаль фраза*); **генера́льная репети́ция** генераль репетиция; **репети́ция пье́сы** пьеса репетицияһы

РЕ́ПИЦА *ж*; *анат.* ҡойроҡ һөйәге

РЕ́ПЛИКА *ж* **1.** (*ответ, возражение на чьи-л. слова*) реплика, ҡаршы һүҙ әйтеү, һүҙ ташлау (ҡыҫтырыу, ҡушыу); **подава́ть ре́плику с ме́ста** урындан һүҙ ташлау **2.** *юр.* һөйләү, реплика, яуап һүҙе **3.** *театр.* реплика (*бер артистың икенсеһе һөйләр алдынан әйткән һүҙҙәре*) **4.** *муз.* ҡабатлау (*музыкаль фразаны икенсе тонда ҡабатлау*)

РЕ́ПНЫЙ, -ая, -ое шалҡан ...ы; **ре́пное се́мя** шалҡан орлоғо

РЕПНЯ́К *м* шалҡан япрағы

РЕ́ПОВЫЙ, -ая, -ое шалҡан ...ы; **ре́повая гря́дка** шалҡан түтәле

РЕПОЗИ́ЦИЯ *ж*; *мед.* репозиция (*һынған йәки быуыны сыҡҡан һөйәктәрҙең остарын урынына ултыртыу*)

РЕПОЛО́В *м* (*коноплянка*) киндер турғайы

РЕПОРТА́Ж *м* репортаж; **газе́тный репорта́ж** гәзиттәге репортаж; **репорта́ж по ра́дио о соревнова́нии** ярыш тураһында радио аша репортаж

РЕПОРТЁР *м* и *разг.* **РЕПОРТЁРША** *ж* репортёр, хәбәрсе; **репортёр газе́ты** гәзит хәбәрсеһе

РЕПОРТЁРСКИЙ, -ая, -ое репортёр(ҙар) ...ы, хәбәрсе(ләр) ...ы; **репортёрская рабо́та** репортёр эше; **репортёрская заме́тка** репортёр мәҡәләһе

РЕПОРТЁРСТВО *с* репортёрлыҡ; **занима́ться репортёрством** репортёрлыҡ менән шөғөлләнеү

РЕПОРТЁРСТВОВАТЬ *несов.* репортёрлыҡ менән шөғөлләнеү, репортёр булып эшләү

РЕПРЕССИ́ВНЫЙ, -ая, -ое репрессия ...ы, репрессив; **репресси́вные ме́ры** репрессив саралар

РЕПРЕССИ́РОВАТЬ *сов., несов. кого-что* баҫтырыу, ҡыҫым яһау, репрессив саралар ҡулланыу, язалау, репрессиялау; **репресси́ровать бунтовщико́в** боласыларҙы репрессиялау

РЕПРЕ́ССИЯ *ж* баҫтырыу (язалау) саралары, яза, репрессия

РЕПРОДУ́КТОР *м* репродуктор; **включи́ть репроду́ктор** репродукторҙы тоташтырыу

РЕПРОДУ́КЦИЯ *ж* репродукция, күсермә (**1.** *полигр., фото. полиграфия юлы йәки фотография ысулы менән төшөрөлгән нәмәләрҙең күсермәһен алыу һәм ишәйтеү* **2.** *баҫма һүрәт, картина йәки фотография* **3.** *биол. организмдың ишәйеүе*); **репроду́кция карти́ны** картинаның күсермәһе

РЕПРОДУЦИ́РОВАТЬ *сов., несов. что*; *фото., полигр.* репродукциялау, күсермәһен алыу

РЕПРОДУЦИ́РОВАТЬСЯ *несов. страд. от* **репродуци́ровать**

РЕПС *м* репс (*туҡыма*); **обши́ть ре́псом** репс менән тышлау

РЕ́ПСОВЫЙ, -ая, -ое репс, репс менән тышланған (көпләнгән); **ре́псовое пла́тье** репс күлдәк

РЕПТИ́ЛИЯ *ж*; *зоол.* рептилия, һөйрәлеүсе, һөйрәлеүсе хайуан

РЕПУТА́ЦИЯ *ж* репутация, ат, исем, яманат, абруй

РЕ́ПЧАТЫЙ, -ая, -ое шалҡан һымаҡ; **ре́пчатая фо́рма плода́** емеше шалҡан һымаҡ ♦ **ре́пчатый лук** башлы һуған

РЕСНИ́ТЧАТЫЙ, -ая, -ое *биол.* төклө, керпексәле; **ресни́тчатые кле́тки** төклө күҙәнәктәр

РЕСНИ́ЦЫ *мн.* (*ед.* **ресни́ца** *ж*) керпектәр; **дли́нные ресни́цы** оҙон керпектәр

РЕСНИ́ЧКИ *мн.* (*ед.* **ресни́чка** *ж*) **1.** *уменьш.-ласк. от* **ресни́цы** **2.** *биол.* төк, керпексәләр (*ваҡ үҫентеләр*)

РЕСНИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** керпек ...ы **2.** *биол. см.* **ресни́тчатый**

РЕСПЕКТА́БЕЛЬНОСТЬ *ж* олпатлыҡ, дәрәжәлек; **респекта́бельность руководи́теля** етәксенең олпатлығы

РЕСПЕКТА́БЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое *в разн. знач.* олпат, дәрәжәле, хөрмәтле, респектабелле; **респекта́бельный вид** олпат ҡиәфәт

РЕСПИРА́ТОР *м* респиратор (*тын юлдарын, күҙ-колаҡты һаҡлаусы ҡулланма*)

РЕСПИРАТО́РНЫЙ, -ая, -ое *спец.* респиратор ...ы; **респирато́рная тру́бка** респиратор торбаһы

РЕСПУ́БЛИКА *ж* республика; **демократи́ческая респу́блика** демократик республика; **сувере́нная респу́блика** суверенлы республика

РЕСПУБЛИКА́НЕЦ *м* и **РЕСПУБЛИКА́НКА** *ж* республикасы (*республика яҡлы кеше*)

РЕСПУБЛИКА́НСКИЙ, -ая, -ое республика ...ы; **республика́нская фо́рма правле́ния** идара итеүҙең республика формаһы; **республика́нский бюдже́т** республика бюджеты; **республика́нский строй** республика ҡоролошо

РЕССО́РА *ж* сиртмә, рессор; **рессо́ра автомоби́ля** автомобиль рессоры

РЕССО́РНЫЙ, -ая, -ое рессорлы, сиртмәле; **рессо́рный ваго́н** рессорлы вагон

РЕСТАВРА́ТОР *м* реставратор, реставрациялаусы; **реставра́тор ста́рых карти́н** иҫке картиналарҙы реставрациялаусы

РЕСТАВРА́ТОРСТВО *с* реставраторлыҡ; **занима́ться реставра́торством** реставраторлыҡ менән шөғөлләнеү

РЕСТАВРАЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое реставрация ...ы; **реставрацио́нная мастерска́я** реставрация оҫтаханаһы; **реставрацио́нные рабо́ты** реставрация эштәре

РЕСТАВРА́ЦИЯ *ж* реставрация (**1.** *сәнғәт әҫәрҙәрен элекке хәленә ҡайтарыу* **2.** *ҡолатылған ҡоролошто яңынан тергеҙеү*); **мето́дика реставра́ции** реставрация методикаһы; **занима́ться реставра́цией** реставрация менән шөғөлләнеү; **реставра́ция в стране́** илдәге реставрация

РЕСТАВРИ́РОВАТЬ *сов., несов. что*; *в разн. знач.* реставрациялау, тергеҙеү, элекке хәленә ҡайтарыу; **реставри́ровать карти́ну** картинаны реставрациялау; **реставри́ровать ча́стную со́бственность** шәхси милекте тергеҙеү

РЕСТОРА́Н *м* ресторан; **первокла́ссный ресторáн** беренсе класлы ресторан

РЕСТОРА́ННЫЙ, -ая, -ое ресторан ...ы; **рестора́нный обе́д** ресторан ашы

РЕСУ́РС *м* **1.** (*возможность*) ресурс, сара, мөмкинлек; **еди́нственный ресу́рс** берҙән-бер мөмкинлек **2.** *мн.* **ресу́рсы** (*запасы*) ресурстар, сығанаҡтар, байлыҡтар; **материа́льные ресу́рсы** материаль сығанаҡтар; **приро́дные ресу́рсы** тәбиғи байлыҡтар; **экономи́ческие ресу́рсы** иҡтисади ресурстар

РЕТИ́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** (*усердный*) тырыш, егәрле; **рети́вый сотру́дник** тырыш хеҙмәткәр; **рети́вый хозя́ин** егәрле хужа **2.** (*резвый, горячий*) сапсан, ярһыу; **рети́вый конь** ярһыу ат

РЕТИ́НА *ж*; *анат.* ретина, селтәрле шекәрә (*күҙҙәге*)

РЕТИНИ́Т *м*; *мед.* ретинит (*селтәрле шекәрәнең шешеүе*)

РЕТИРОВА́ТЬСЯ *сов., несов.* **1.** *уст.* сигенеү, ҡасыу; **отря́д был вы́нужден ретирова́ться** отряд ҡасырға мәжбүр булды **2.** *разг.* (*уйти*) ҡасып китеү, шылыу, һыҙыу, юҡ булыу; **ретирова́ться незаме́тно** һиҙҙермәйенсә шылыу

РЕТО́РТА *ж* реторта (*оҙон кәкре муйынлы, груша формаһындағы һауыт*)

РЕТРАНСЛИ́РОВАТЬ *сов., несов. что*; *радио., теле.* ретрансляциялау; **ретрансли́ровать переда́чу** тапшырыуҙы ретрансляциялау

РЕТРАНСЛИ́РОВАТЬСЯ *несов. страд. от* **ретрансли́ровать**

РЕТРАНСЛЯЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое *радио., теле.* ретрансляция ...ы; **ретрансляцио́нная радиоста́нция** ретрансляциялау радиостанцияһы

РЕТРАНСЛЯ́ЦИЯ *ж*; *радио., теле.* ретрансляция, ретрансляциялау (*радио сигналдарын, радио һәм телевизион тапшырыуҙарҙы ҡабул итеү һәм тапшырыу*; *радиотранслятор ярҙамында радиостанцияның һәм телеүҙәктең тапшырыу радиусын киңәйтеү*)

РЕТРОГРА́Д *м*; *книжн.* ҡаҙимсе, ретроград

РЕТРОГРА́ДСТВО *с*; *книжн.* ҡаҙимселек, артта ҡалғанлыҡ; **обвиня́ть в ретрогра́дстве** ҡаҙимселектә ғәйепләү

РЕТРОСПЕКТИ́ВНЫЙ, -ая, -ое *книжн.* үткәндәргә ҡараған (бағышланған); **ретроспекти́вный взгляд** үткәндәргә бағышланған ҡараш

РЕТРОСПЕ́КЦИЯ *ж*; *книжн.* үткәнде (боронғоно, элеккене) күҙәтеү

РЕТУШЁР *м* ретушсы, ретушлаусы

РЕТУШИ́РОВАНИЕ *с см.* **ретуши́ровать**; **ретуши́рование негати́ва** негативты һыҙмалап төҙәтеү

РЕТУШИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* һыҙмалау, төҙәткеләү, ретушлау; **ретуши́ровать рису́нок** һүрәтте ретушлау

РЕ́ТУШЬ *ж* ретушь (*фотография негативтарын, рәсемдәрҙе һыҙмалап төҙәтеү*)

РЕФЕРА́Т *м* реферат; **писа́ть рефера́т** реферат яҙыу; **чита́ть рефера́т** реферат уҡыу

РЕФЕРАТИ́ВНЫЙ, -ая, -ое реферат ...ы; **реферати́вный журна́л** рефераттар журналы

РЕФЕРЕ́НДУМ *м* референдум; **проводи́ть рефере́ндум** референдум үткәреү

11 зак. 2.0007.06

РЕФЕРЕ́НТ *м* референт (**1.** *реферат уҡыусы* **2.** *айырым мәсьәләләр буйынса кәңәш биргән, сығыштар әҙерләгән вазифалы кеше* **3.** *ғилми ойошмаларҙа директор секретары*)

РЕФЕРЕ́НЦИЯ *ж* референция (*элек эшләгән урындан алынған баһаламалы ҡағыҙ*)

РЕ́ФЕРИ и **РЕФЕРИ́** *м нескл.* рефери (*спорт ярышындағы судья*); **быть ре́фери** рефери булыу

РЕФЕРИ́РОВАТЬ I *сов., несов. что* реферат яҙыу; **рефери́ровать диссерта́цию** диссертацияның рефератын яҙыу

РЕФЕРИ́РОВАТЬ II *сов., несов.*; *спорт.* рефери булыу (*судьялыҡ итеү*); **рефери́ровать соревнова́ния** ярыштарҙа рефери булыу

РЕФЛЕ́КС *м* **1.** *физиол.* рефлекс; **безусло́вный рефле́кс** шартһыҙ рефлекс; **дви́гательный рефле́кс** хәрәкәт рефлексы; **усло́вный рефле́кс** шартлы рефлекс **2.** *книжн.* (*следствие*) һөҙөмтә, сағылыш; **рефле́кс реа́льной жи́зни** реаль тормош сағылышы

РЕФЛЕКСИ́ВНЫЙ, -ая, -ое, *см.* **рефлекти́вный**

РЕФЛЕ́КСИЯ *ж*; *книжн.* рефлексия (*кешенең үҙ уй-фекерҙәрен, мауығыуҙарын, эмоцияларын һ.б. анализлау ынтылышы*)

РЕФЛЕКТИ́ВНЫЙ, -ая, -ое рефлекс буйынса, ихтыярһыҙ; **рефлекти́вное движе́ние** ихтыярһыҙ хәрәкәт

РЕФЛЕКТИ́РОВАТЬ *несов.*; *физиол.* рефлекс биреү (*тышҡы тәьҫиргә яуап биреү*)

РЕФЛЕ́КТОР *м* рефлектор (**1.** *яҡтылыҡ нурҙарын сағылдырған батынҡы көҙгө* **2.** *яҡтылыҡ нурҙарын сағылдырған электр лампалы йылытҡыс прибор* **3.** *батынҡы көҙгөлө телескоп*)

РЕФЛЕ́КТОРНЫЙ, -ая, -ое рефлектор ...ы; **рефле́кторное зе́ркало** рефлектор көҙгөһө

РЕФЛЕКТО́РНЫЙ, -ая, -ое *физиол.* рефлекслы, ихтыярһыҙ; **рефлекто́рная реа́кция** ихтыярһыҙ реакция

РЕФО́РМА *ж* реформа; **де́нежная рефо́рма** аҡса реформаһы; **крестья́нская рефо́рма** крәҫтиән реформаһы; **рефо́рма правописа́ния** дөрөҫ яҙыуға реформа

РЕФОРМА́ТОР *м* реформатор, реформа үткәреүсе, үҙгәртеп ҡороусы; **реформа́торы исла́ма** ислам реформаторҙары

РЕФОРМА́ТОРСКИЙ, -ая, -ое реформатор(ҙар) ...ы, реформа ...ы; **реформа́торское направле́ние** реформаторҙар йүнәлеше

РЕФОРМА́ЦИЯ *ж*; *ист.* Реформация (*XVI б. Көнбайыш Европала католик сиркәүенә һәм папа власына ҡаршы дини көрәш формаһын алған феодализмға ҡаршы социаль-сәйәси хәрәкәт*)

РЕФОРМИ́ЗМ *м* реформизм; **тео́рия реформи́зма** реформизм теорияһы

РЕФОРМИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* реформа яһау, реформа үткәреү, реформалау, үҙгәртеп ҡороу; **реформи́ровать управле́ние** идараны үҙгәртеп ҡороу

РЕФОРМИ́РОВАТЬСЯ **1.** *сов., несов.* реформа яһалыу (үткәрелеү), үҙгәреү **2.** *только несов. страд. от* **реформи́ровать**

РЕФОРМИ́СТ *м* реформасы (*реформа яҡлы кеше*)

РЕФОРМИ́СТСКИЙ, -ая, -ое реформизм ...ы, реформистик, реформистар ...ы; **реформи́стская пози́ция** реформистик позиция; **реформи́стская програ́мма** реформизм программаһы; **реформи́стские па́ртии** реформистар фирҡәһе

РЕФРАКТО́МЕТР *м*; *физ.* рефрактометр (*төрлө есемдәрҙә нурҙың һыныу дәрәжәһен үлсәй торған прибор*)

РЕФРА́КТОР *м* рефрактор (*телескоп төрө*)

РЕФРА́КЦИЯ *ж*; *физ.* рефракция (*күк йөҙө есемдәренән киләторған яҡтылыҡ нурҙарының Ер атмосфераһы аша үткәндә һынып күренеүе*)

РЕФРЕ́Н *м* рефрен (**1.** *әҙ. шиғырҙың һәр бер строфаһынан һуң ҡабатланған юлдар* **2.** *муз. йыр ҡушымтаһы*)

РЕФРИЖЕРА́ТОР *м* рефрижератор (**1.** *һыуытҡыстарҙың түбән температура бирә торған өлөшө* **2.** *һыуытҡыс ҡоролмалар менән йыһазланған карап, вагон, машина һ.б.*)

РЕХНУ́ТЬСЯ *сов.*; *прост.* аҡылдан яҙыу, тилереү

РЕЦЕНЗЕ́НТ *м* рецензент, баһалаусы, баһаламасы; **о́тзыв рецензе́нта** рецензент баһаламаһы

РЕЦЕНЗИ́РОВАНИЕ *с см.* **рецензи́ровать**; **рецензи́рование книг** китаптарҙы рецензиялау

РЕЦЕНЗИ́РОВАТЬ *несов. что* рецензиялау, баһалама яҙыу; **рецензи́ровать спекта́кль** спектаклде рецензиялау

РЕЦЕНЗИ́РОВАТЬСЯ *несов. страд. от* **рецензи́ровать**

РЕЦЕ́НЗИЯ *ж* баһалама, рецензия; **крити́ческая реце́нзия** тәнҡит баһаламаһы; **дать реце́нзию** баһалама биреү; **писа́ть реце́нзию** рецензия яҙыу

РЕЦЕ́ПТ *м* рецепт, өйрәтеү ысулы (**1.** *дарыу алырға бирелгән ҡағыҙ* **2.** *берәй нәмәне әҙерләү ысулы*); **реце́пт лека́рства** дарыу рецебы; **реце́пт ва́рки стекла́** быяла ҡайнатырға өйрәтеү ысулы

РЕЦЕПТА́Р *м* дарыу (дауа) яһаусы, рецептар; **рабо́та рецепта́ра** дарыу яһаусы эше

РЕЦЕ́ПТНЫЙ, -ая, -ое рецептар ...ы; **реце́птная кни́га** рецептар китабы

РЕЦЕ́ПТОР *м*; *физиол.* рецептор, нервы бөтөмө; **зри́тельный реце́птор** күреү рецепторы

РЕЦЕПТУ́РА *ж* рецептура; **рецепту́ра духо́в** хушбуйҙар рецептураһы; **рецепту́ра удобре́ний** ашламалар рецептураһы

РЕЦЕПТУ́РНЫЙ, -ая, -ое рецепт(ар) ...ы, рецептура ...ы; **рецепту́рный спра́вочник** рецептар белешмәһе

РЕЦИДИ́В *м* ҡабатланыу, рецидив; **рециди́в боле́зни** ауырыу ҡабатланыу; **рециди́в преступле́ния** енәйәт ҡабатланыу

РЕЦИДИВИ́СТ *м* и **РЕЦИДИВИ́СТКА** *ж* рецидивист; **опа́сный рецидиви́ст** үтә ҡурҡыныс рецидивист

РЕЧЕВО́Й, -ая, -ое һөйләү ...ы, телмәр ...ы; **речево́е бога́тство** телмәр байлығы; **речевы́е на́выки** һөйләү күнекмәләре

РЕЧЕ́НИЕ *с* тапҡыр һүҙ, әйтелгән һүҙ

РЕЧИ́ВОСТЬ *ж* телдәрлек, һүҙсәнлек, һүҙгә әүәҫлек

РЕЧИ́СТЫЙ, -ая, -ое **1.** *разг.* (*красноречивый*) оҫта телле, һүҙгә оҫта; **речи́стая де́вушка** оҫта телле ҡыҙ **2.** (*любящий поговорить*) һүҙсән, телдәр, һөйләнсек

РЕЧИТАТИ́В *м*; *муз.* речитатив, көйләп һөйләү

РЕЧИТАТИ́ВНЫЙ, -ая, -ое *муз.* речитатив ...ы, көйләп һөйләү ...ы; **речитати́вная часть** речитатив өлөшө

РЕ́ЧКА *ж* бәләкәй йылға, инеш, шишмә, ҡаран; **загороди́ть ре́чку** инеште кәртәләү

РЕЧНИ́К *м* йылғасы; **рабо́тать речнико́м** йылғасы булып эшләү

РЕЧНО́Й, -ая, -ое *в разн. знач.* йылға ...ы; **речно́й песо́к** йылға ҡомо; **речна́я ры́ба** йылға балығы; **речно́й тра́нспорт** йылға транспорты

РЕЧУ́ШКА *ж*; *разг., уменьш.-ласк. от* **река́, ре́чка**; **ме́лкая речу́шка** һай ғына йылғасыҡ

РЕЧЬ *ж* **1.** һөйләү, телмәр, һүҙ; **бе́глая речь** тиҙ һөйләү; **же́стовая речь** ым менән һөйләү; **о́рганы ре́чи** телмәр ағзалары; **разви́тие ре́чи** телмәр үҫтереү **2.** тел; **у́стная речь** һөйләү теле; **кни́жная речь** китап теле **3.** һүҙ, һөйләшеү, әңгәмә; **об э́том не́ было и ре́чи** был турала һүҙ булғаны ла юҡ; **пусты́е ре́чи** буш һүҙҙәр **4.** телмәр; **юбиле́йная речь** юбилей телмәре; **речь прокуро́ра** прокурор телмәре ♦ **ко́свенная речь** *см.* **ко́свенный**; **пряма́я речь** *см.* **прямо́й**; **ча́сти ре́чи** *см.* **часть**; **вести́ речь** *см.* **вести́**

РЕША́ТЬ *несов. см.* **реши́ть**

РЕША́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **реши́ться** **2.** *страд. от* **реша́ть**

РЕША́ЮЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **реша́ть** **2.** *прил.* төп, мөһим, хәл иткес; **реша́ющая си́ла** төп көс; **реша́ющая мину́та** хәл иткес минут; **реша́ющий уча́сток произво́дства** етештереүҙең мөһим тармағы

РЕШЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **реши́ть**; **реше́ние зада́чи** мәсьәлә сисеү **2.** ҡарар, нәтижә; **прийти́ к реше́нию** ҡарарға килеү **3.** (*постановление*) ҡарар, хөкөм; **реше́ние суда́** суд хөкөмө; **реше́ние собра́ния** йыйылыш ҡарары **4.** сиселеш, яуап; **реше́ние зада́чи** мәсьәләнең яуабы

РЕШЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **реши́ть** **2.** *прил.* хәл ителгән, сиселгән, ҡарарға киленгән; **решённое де́ло** хәл ителгән эш

РЕШЕ́ТИНА *ж* рәшәткә таҡтаһы

РЕШЕ́ТИТЬ *несов. что*; *спец.* (*прибивать решетник*) рәшәткәләү, кәртәләү

РЕШЕТИ́ТЬ *несов. что*; *разг.* (*дырявить*) тишкеләп (селтәрләп) бөтөрөү

РЕШЁТКА *ж* **1.** рәшәткә; **садо́вая решётка** баҡса рәшәткәһе **2.** (*ажурное плетение*) селтәр ♦ **за решётку сесть (посади́ть)** төрмәгә ултырыу (ултыртыу); **за решёткой (сиде́ть, оказа́ться и т.п.)** төрмәлә ултырыу

РЕШЕ́ТНИК I *м собир.*; *спец.* аралыҡ һайғауы (*такта, брус һ.б.*)

РЕШЕ́ТНИК II *м* (*тот, кто изготовляет решёта*) иләксе, иләк оҫтаһы

РЕШЁТНЫЙ, -ая, -ое иләк ...ы; **решётный о́бод** иләк тирәсе

РЕШЕТО́ *с* иләк; **решето́ из лы́ка** йүкә иләк ♦ **голова́ как решето́** серек баш; **чудеса́ в решете́** ғәжәп нәмә, иҫ киткес мәрәкә; **носи́ть решето́м во́ду** *см.* **вода́**

РЕШЁТЧАТЫЙ и **РЕШЕ́ТЧАТЫЙ,** -ая, -ое **1.** рәшәткә; **решётчатый забо́р** рәшәткә ҡойма **2.** (*загороженный решёткой*) рәшәткәле, селтәрле; **решётчатое окно́** рәшәткәле тәҙрә

РЕШИ́МОСТЬ *ж* тәүәккәллек; **прояви́ть реши́мость** тәүәккәллек күрһәтеү

РЕШИ́ТЕЛЬНО *нареч.* **1.** тәүәккәл, ҡыйыу, батыр; **реши́тельно бра́ться за де́ло** эшкә тәүәккәл тотоноу **2.** (*совсем, совершенно*) -ла/-лә, һис, бөтөнләй, тулыһынса; **я реши́тельно ничего́ не понима́ю** мин бөтөнләй бер нәмә лә аңламайым **3.** (*без исключения*) -ла/-лә, ҡәтғи, ҡәтғи рәүештә; **в э́том уча́ствуют реши́тельно все** бында ҡәтғи рәүештә бөтәһе лә ҡатнаша

РЕШИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* **1.** тәүәккәллек, ҡыйыулыҡ, баҙнатлыҡ; **прояви́ть реши́тельность** тәүәккәллек күрһәтеү **2.** ҡәтғилек, киҫкенлек; **реши́тельность го́лоса** тауыштың ҡәтғилеге

РЕШИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** тәүәккәл, ҡыйыу; **реши́тельный челове́к** тәүәккәл кеше **2.** (*крайний*) ҡәтғи, киҫкен; **реши́тельные ме́ры** ҡәтғи саралар **3.** (*решающий*) хәл иткес, мөһим; **реши́тельные собы́тия** мөһим ваҡиғалар; **реши́тельный шаг** хәл иткес аҙым

РЕШИ́ТЬ *сов.* **1.** *с неопр.* -ырға/-ергә булыу, ҡарар итеү (ҡылыу); **я реши́л оста́ться до́ма** мин өйҙә ҡалырға булдым **2.** *что* и *с неопр.* ҡарар итеү (сығарыу); **суд реши́л де́ло в его́ по́льзу** эш буйынса суд уның файҙаһына ҡарар сығарҙы; **реши́ть созва́ть собра́ние** йыйылыш йыйырға ҡарар итеү **3.** *что* (*найти разрешение чему-л.*) хәл итеү; **реши́ть вопро́с** мәсьәләне хәл итеү **4.** *что* (*найти ответ*) сығарыу, сисеү, яуабын табыу; **реши́ть зада́чу** мәсьәлә сисеү; **реши́ть кроссво́рд** кроссворд сисеү ♦ **решено́ и подпи́сано** хәл ителгән

РЕШИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** *на что* и *с неопр.* -ырға/-ергә, -ға/-гә булыу, ҡарарға килеү,

тәүәккәлләү, баҙнат (батырсылыҡ) итеү; **реши́ться е́хать** барырға булыу; **реши́ться на штурм** штурмға батырсылыҡ итеү **2.** хәл ителеү, сиселеү; **за́втра реши́тся моё де́ло** иртәгә минең эшем хәл ителәсәк **3.** *прост.* (*лишиться чего-л.*) юғалтыу, яҙыу; **он сна реши́лся** ул йоҡоһонан яҙҙы ♦ **реши́ться жи́зни** *прост.* үлеү

РЕЭВАКУАЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое эвакуациянан ҡайтарыу ...ы; **реэвакуацио́нная коми́ссия** эвакуациянан ҡайтарыу комиссияһы

РЕЭВАКУА́ЦИЯ *ж* эвакуациянан ҡайтарыу; **реэвакуа́ция заво́да** заводты эвакуациянан ҡайтарыу

РЕЭВАКУИ́РОВАТЬ *сов., несов. кого-что* эвакуациянан ҡайтарыу; **реэвакуи́ровать населе́ние** халыҡты эвакуациянан ҡайтарыу

РЕЭВАКУИ́РОВАТЬСЯ 1. *сов., несов.* эвакуациянан ҡайтыу, кире ҡайтыу **2.** *несов. страд. от* **реэвакуи́ровать**

РЕЭ́КСПОРТ *м* реэкспорт (*ситтән ингән тауарҙы экспортҡа сығарыу*)

РЕЭМИГРА́НТ *м* и **РЕЭМИГРА́НТКА** *ж* реэмигрант, эмиграциянан ҡайтыусы

РЕЭМИГРА́ЦИЯ *ж* эмиграциянан ҡайтыу (ҡайтарыу)

РЕ́ЯТЬ *несов.* **1.** һалмаҡ ҡына йөҙөү (осоу); **ча́йки ре́ют над мо́рем** аҡсарлаҡтар диңгеҙ өҫтөндә һалмаҡ ҡына оса; **ко́ршун ре́ял в вышине́** төйләгән һалмаҡ ҡына оса ине **2.** елберләү, елберләп тороу; **ре́ют знамёна** байраҡтар елберләй

РЖА́ВЕТЬ и **РЖАВЕ́ТЬ** *несов.* тутығыу, тут баҫыу; **желе́зо ржа́веет** тимер тутыға

РЖА́ВИТЬ *несов. что* тутыҡтырыу; **сы́рость ржа́вит желе́зо** дым тимерҙе тутыҡтыра

РЖА́ВОСТЬ *ж* тутыҡҡанлыҡ, тутлы булыу

РЖА́ВЧИНА *ж* **1.** *в разн. знач.* тут, тутыҡ; **покры́ться ржа́вчиной** тутыҡ менән ҡапланыу; **ржа́вчина на воде́** һыуҙағы тут **2.** (*буро-жёлтые пятна, появляющиеся в результате окисления жира*) ыржа, тут (*сир*); **ржа́вчина на селёдке** селёдка туты

РЖА́ВЧИННИК *м* тут бәшмәге

РЖА́ВЧИННЫЙ, -ая, -ое тут, тутыҡ ♦ **ржа́вчинные грибы́** *бот.* тут бәшмәктәре

РЖА́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** *в разн. знач.* тутыҡҡан, тутлы, тутыҡ; **ржа́вое желе́зо** тутыҡ тимер; **ржа́вый нож** тутлы бысаҡ; **ржа́вая вода́** тутлы һыу **2.** (*красно-бурый — о цвете*) ҡыҙғылт көрән (төҫтәге); **шля́па ржа́вого цве́та** ҡыҙғылт көрән төҫтәге эшләпә

РЖА́НИЕ *с* **1.** кешнәү; **послы́шалось ржа́ние коне́й** аттар кешнәүе ишетелде **2.** *прост.* (*громкий хохот*) иһаһайлау, хахылдау, кешнәү

РЖАНО́Й, -ая, -ое арыш ...ы; **ржана́я мука́** арыш оно; **ржано́й хлеб** арыш икмәге

РЖАТЬ *несов.* **1.** кешнәү; **ло́шади ржут** аттар кешнәй **2.** *прост.* кешнәү, иһаһайлау, хахылдау

РИА́Л *м* риал (*Иран аҡса берәмеге*)

РИ́ГА *ж* ялпма, лапаҫ; **суши́ть хлеб в ри́ге** игенде лапаҫта киптереү

РИ́ГЕЛЬ *м*; *тех.* **1.** арҡыры урҙа **2.** (*задвижка*) шылдырма, шыуҙырма

РИДИКЮ́ЛЬ *м*; *уст.* ридикюль (*ҡатынҡыҙҙарҙың ҡул сумкаһы*); **ко́жаный ридикю́ль** күн ридикюль

РИ́ЗА *ж* **1.** *церк.* риза (*христиан руханиҙарының ғибәҙәт ваҡытында кейә торған өҫ кейеме*) **2.** *уст., трад.-поэт.* (*одеяние*) кейем

РИЗО́ИДЫ *мн.* (*ед.* **ризо́ид** *м*); *биол.* ризоидтар (*ҡайһы бер үҫемлектәрҙә тамыр хеҙмәтен үтәй торған төктәр*)

РИКОШЕ́Т *м* **1.** рикошет, ҡаҡсыу, ҡаҡлығыу **2.** *в знач. нареч.* **рикоше́том** ҡаҡсып, ҡаҡлығып; **пу́ля попа́ла в него́ рикоше́том** пуля уға ҡаҡсып килеп тейгән **3.** *в знач. нареч.* **рикоше́том**; *перен.* (*косвенным образом*) ситләтеп, ҡыялатып

РИКОШЕТИ́РОВАТЬ *сов., несов.* ҡаҡсыу, ҡаҡлығыу; **пу́ли рикошети́ровали от камне́й** пулялар таштан ҡаҡлыҡты

РИКОШЕ́ТИТЬ *несов.*; *разг. см.* **рикошети́ровать**

РИ́КША 1. *м* рикша (*ҡайһы бер Көнсығыш һәм Көньяҡ Азия илдәрендә бәләкәй арбаға егелеп, пассажирҙар йөрөтөүсе, йөк ташыусы кеше*) **2.** *ж* рикша (*арба*)

РИ́МЛЯНЕ *мн.* **1.** *ист.* римляндар (*Боронғо Рим дәүләте граждандары*) **2.** римлылар (*Римда йәшәүселәр*) // *ед.* **ри́млянин** *м* Римда йәшәүсе ир-ат; **ри́млянка** *ж* Римда йәшәүсе ҡатын-ҡыҙ

РИ́МСКИЙ: Па́па Ри́мский Рим папаһы; **ри́мское пра́во** *юр.* Боронғо Рим хоҡуғы; **ри́мские ци́фры** Боронғо Рим һандары (*I, II, III һ.б.*)

РИНГ *м*; *спорт.* ринг (*бокс ярышы майҙаны*); **боксёр вы́шел на ринг** боксёр рингыға сыҡты

РИ́НУТЬСЯ *сов.* ташланыу, атылыу; **ри́нуться в бой** һуғышҡа ташланыу

РИС *м* дөгө; **се́ять рис** дөгө сәсеү

РИСК *м* **1.** ҡурҡыныс, хәүеф, хәтәр; **с ри́ском для жи́зни** ғүмерен ҡурҡыныс аҫтына ҡуйып **2.** тәүәккәллек, ҡыйыулыҡ; **у́мный риск** аҡыллы тәүәккәллек ♦ **на свой страх и риск** *см.* **страх**

РИСКНУ́ТЬ *сов.* **рискова́ть**; **рискну́ть спроси́ть** һорарға батырсылыҡ итеү

РИСКО́ВАННОСТЬ *ж* **1.** ҡурҡыныслыҡ, хәүефлек, хәтәрлек; **риско́ванность посту́пка** (эшләнгән) эштең хәтәрлеге **2.** тәүәккәллек, ҡыйыулыҡ

РИСКО́ВАННЫЙ, -ая, -ое **1.** (*опасный*) ҡурҡыныслы, хәүефле, хәтәр; **риско́ванное де́ло** хәүефле эш **2.** (*требующий смелости, бесстрашия*) бик ҡыйыу, тәүәккәл; **риско́ванный шаг** тәүәккәл аҙым **3.** *перен.* (*двусмысленный*) ике төрлө мәғәнәле, ике төрлө аңларлыҡ, әҙәпһеҙ һаналған, килешмәгән; **риско́ванное выраже́ние** ике төрлө аңларлыҡ әйтем

РИСКОВА́ТЬ *несов.* **1.** тәүәккәлләү, баҙнат (батырсылыҡ) итеү **2.** *чем* ҡурҡыныс аҫтына

ҡуйыу; **рисковáть своúм здорóвьем** сәләмәтлегеңде ҡурҡыныс аҫтына ҡуйыу **3.** *с неопр.* мөмкин (ихтимал) булыу, ҡурҡыныс булыу; **он рискýет опоздáть** уның һуңлап ҡуйыуы мөмкин

РИСКÓВЫЙ, -ая, -ое *прост. см.* **рискóванный** 1, 2

РИ́СЛИНГ *м* рислинг (**1.** *йөҙөм сорты* **2.** *аҡ шарап*)

РИСОВÁЛЬНЫЙ, -ая, -ое һүрәт төшөрөү ...ы, рәсем төшөрөү (яһау) ...ы; **рисовáльные принадлéжности** һүрәт төшөрөү кәрәк-яраҡтары

РИСОВÁЛЬЩИК *м* и **РИСОВÁЛЬЩИЦА** *ж* һүрәт төшөрөү оҫтаһы, һүрәтсе

РИСОВÁНИЕ *с см.* **рисовáть**; **урóк рисовáния** рәсем дәресе; **тетрáдь по рисовáнию** рәсем дәфтәре

РИСОВÁТЬ *несов. кого-что* **1.** һүрәткә (рәсем) төшөрөү, һүрәт яһау; **рисовáть прирóду** тәбиғәтте һүрәткә төшөрөү; **рисовáть карандашóм** ҡәләм менән рәсем төшөрөү **2.** *перен.* (*описывать в словесной форме*) һүрәтләү, тасуир итеү

РИСОВÁТЬСЯ *несов.* **1.** күренеү, күренеп тороу; **вдалú рисовáлись гóры** алыҫтан тауҙар күренә ине **2.** *перен.* (*представляться в воображении*) күҙ алдына килеү (баҫыу), хыялда һүрәтләнеү **3.** *чем* и *без доп.* ҡыланыу, булып күренергә (салынырға) тырышыу; **рисовáться на лю́дях** кешеләр алдында ҡыланыу **4.** *страд. от* **рисовáть**

РИСОВÓД *м* дөгө үҫтереүсе

РИСОВÓДСТВО *с* дөгөсөлөк, дөгө үҫтереү; **занимáться рисовóдством** дөгө үҫтереү менән шөғөлләнеү

РИСОВÓДЧЕСКИЙ, -ая, -ое дөгө үҫтереү (эшкәртеү) менән шөғөлләнгән; **рисовóдческий райóн** дөгө үҫтереү менән шөғөлләнгән район

РИ́СОВЫЙ, -ая, -ое дөгө ...ы; **ри́совая кáша** дөгө бутҡаһы; **ри́совая крупá** дөгө ярмаһы; **ри́совое пóле** дөгө баҫыуы ♦ **ри́совая бумáга** дөгө һаламынан эшләнгән йоҡа ҡағыҙ

РИСУ́НОК *м* **1.** һүрәт, рәсем; **акварéльный рисýнок** акварель һүрәт; **дéлать рисýнки** рәсемдәр яһау; **рисýнок человéка** кеше һүрәте **2.** (*очертания*) һыҙат, һыҙатланыш; **рисýнок гор** тауҙар һыҙатланышы **3.** (*узор*) биҙәк **4.** *перен.* кәүҙәләнеш; **рисýнок рóли** ролдәге кәүҙәләнеш

РИСУ́НОЧНЫЙ, -ая, -ое һүрәт ...ы, рәсем ...ы

РИСУ́НЧАТЫЙ, -ая, -ое һүрәтле, биҙәкле, рәсемле; **рисýнчатая ткань** биҙәкле тауар

РИТМ *м*; *прям.*, *перен.* ритм; **ритм стихá** шиғыр ритмы; **ритм движéний** хәрәкәт ритмы; **ритм рабóты** эш ритмы

РИТМИЗÁЦИЯ *ж* ритмлау, ритмға һалыу; **ритмизáция движéний** хәрәкәттәрҙе ритмға һалыу

РИТМИЗИ́РОВАТЬ *сов.*, *несов. что* ритмға һалыу, ритмлаштырыу; **ритмизи́ровать дéйствие** хәрәкәтте ритмға һалыу

РИ́ТМИКА *ж*; *в разн. знач.* ритмика; **ри́тмика стихá** шиғыр ритмикаһы; **урóк ри́тмики** ритмика дәресе

РИТМИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое ритмик, ритмлы; **ритми́ческие движéния** ритмик хәрәкәттәр; **ритми́ческая мýзыка** ритмлы музыка

РИТМИ́ЧНОСТЬ *ж* ритмлылыҡ; **ритми́чность рабóты** эштең ритмлылығы

РИТМИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое *см.* **ритми́ческий**; **ритми́чное биéние сéрдца** йөрәктең ритмлы һуғыуы

РИТОРИ́ЗМ *м*; *книжн. см.* **ритори́чность**

РИТÓРИКА *ж* риторика (**1.** *ораторлыҡ, матур һөйләү оҫталығы тураһындағы теория* **2.** *кҿсм. артыҡ ҡабартып һөйләнелгән һүҙҙәр*); **преподавáть ритóрику** риторика уҡытыу; **тóнкости ритóрики** риторика нескәлектәре

РИТОРИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое риторик; **ритори́ческая речь** риторик телмәр; **ритори́ческий вопрóс** риторик һорау

РИТОРИ́ЧНОСТЬ *ж*; *книжн.* риториклыҡ; **ритори́чность фрáзы** фразаның риториклығы

РИТОРИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое *книжн.* риторикаға ҡоролған, риторика менән һуғарылған; **ритори́чная пьéса** риторика менән һуғарылған пьеса

РИТУÁЛ *м* йола, ритуал, ғөрөф-ғәҙәт; **свáдебный ритуáл** туй йолаһы; **ритуáл погребéния** ерләү йолаһы

РИТУÁЛЬНЫЙ, -ая, -ое ритуал ...ы, йола ...ы; **ритуáльная торжéственность** йола тантаналылығы

РИФ I *м* (*подводные скалы*) риф; **корáлловые ри́фы** мәрйен рифтары

РИФ II *м*; *мор.* риф (*көслө ел ваҡытында елкәнде бәләкәйләтеү өсөн арҡыры тағылған бау*) ♦ **брать (взять) ри́фы** елкән бәләкәйләтеү

РИ́ФИТЬ *несов. что*; *мор.* елкәндәрҙе бәләкәйләтеү (бәләкәсәйтеү, йыйыу) (*риф ярҙамында*)

РИФЛÉНИЕ *с*; *тех.* (йөҙөн) ҡытыршылау, бызырмаҡлау, һырлау

РИФЛЁНЫЙ I, -ая, -ое *тех.* ҡытыршы, бызырмаҡлы, һырлы; **рифлёное желéзо** һырлы тимер; **рифлёное стеклó** бызырмаҡлы быяла

РИФЛЁНЫЙ II, -ая, -ое *мор.* (*о парусах*) бәләкәсәйтелгән, бәләкәйләтелгән, йыйылған

РИ́ФЛИ *мн.*; *тех.* һыр, бызырмаҡ, быжыртмаҡ

РИ́ФМА *ж* рифма; **перекрёстная ри́фма** аралаш рифма ♦ **жéнская ри́фма** *лит.* ҡатын-ҡыҙҙар рифмаһы (*баҫым һуңғы ижек алдындағы ижеккә төшкән рифма*); **мужскáя ри́фма** *лит.* ирҙәр рифмаһы (*баҫым һуңғы ижеккә төшкән рифма*)

РИФМÁЧ *м*; *разг.*, *пренебр.* шағир йораты (шәрәмәте)

РИФМÓВАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. страд. от* **рифмовáть** **2.** *прил.* рифмалы; **рифмóванная пéсня** рифмалы йыр

РИФМОВÁТЬ *несов. что* рифмалау, рифмаға һалыу; **рифмовáть словá** һүҙҙәрҙе рифмалау

РИФМОВÁТЬСЯ *несов.* **1.** рифмалашыу; **словá рифмýются** һүҙҙәр рифмалаша **2.** *страд. от* **рифмовáть**

РИФМОПЛЁТ *м*; *разг.*, *пренебр. см.* **рифмáч**

РИХТОВА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое *тех.* турайта (төҙәйтә, тигеҙләй) торған; **рихтова́льный молото́к** төҙәйтә торған сүкеш

РИХТОВА́ТЬ *несов. что*; *тех.* (*выпрямлять*) турайтыу, төҙәйтеү, тигеҙләү

РИХТОВА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **рихтова́ть**

РИХТО́ВКА *ж*; *тех. см.* **рихтова́ть**

РИШЕЛЬЕ́ *с нескл.* селтәрләп сигеү

РО́БА *ж*; *спец.* (*грубая рабочая одежда*) кейем, эш кейеме, махсус кейем; **рыба́цкая ро́ба** балыҡсылар кейеме

РОБЕ́ТЬ *несов.* ҡурҡыу, ҡаушау, шөрләү; **робе́ть пе́ред учи́телем** уҡытыусы алдында ҡаушау

РО́БКИЙ, -ая, -ое ҡурҡаҡ, баҙнатһыҙ, ҡыйыуһыҙ, оялсан; **ро́бкий взгляд** ҡыйыуһыҙ ҡараш ♦ **не ро́бкого деся́тка** ҡурҡаҡтарҙан түгел, ҡыйыу йөрәкле

РО́БОСТЬ *ж* ҡурҡаҡлыҡ, баҙнатһыҙлыҡ, ҡыйыуһыҙлыҡ; **испы́тывать ро́бость** ҡыйыуһыҙлыҡ тойоу

РО́БОТ *м* робот (*техник операциялар башҡарғанда кешене алмаштыра торған автомат*)

РОВ *м* соҡор, ур; **противота́нковый ров** танкыға ҡаршы ҡаҙылған ур; **вы́копать ров** соҡор ҡаҙыу

РОВЕ́СНИК *м* и **РОВЕ́СНИЦА** *ж* йәштәш, тиңтер, ҡорҙаш; **он мой рове́сник** ул минең йәштәшем

РО́ВИК *м* **1.** бәләкәй соҡор, соҡорсоҡ **2.** *воен.* туп соҡоро

РО́ВНО 1. *нареч.* (*гладко*) тигеҙ, тип-тигеҙ; **идёт ро́вно** тип-тигеҙ бара **2.** *нареч.* (*прямо*) тура, төҙ; **провести́ ли́нию ро́вно** һыҙыҡты төҙ үткәреү **3.** *нареч.* (*одинаково*) (бер) тигеҙ (төрлө), тиң; **дыша́ть ро́вно** тигеҙ тын алыу **4.** *нареч.*; *перен.* (*уравновешенно*) тыныс, сабыр **5.** *в знач. частицы* (*точно, как раз*) теүәл, тап, нәҡ; **ро́вно три ме́сяца** теүәл өс ай; **ро́вно сто рубле́й** теүәл йөҙ һум **6.** *в знач. частицы*; *разг.* (*совершенно, совсем*) бер нәмә лә, һис нәмә; **ро́вно ничего́ не поня́ть** бер нәмә лә аңламау

РО́ВНОСТЬ *ж* **1.** тигеҙлек, туралыҡ, төҙлөк; **ро́вность ли́нии** һыҙыҡтың туралығы **2.** *перен.* тыныслыҡ, сабырлыҡ; **ро́вность го́лоса** тауыштың тыныслығы; **ро́вность хара́ктера** холоҡтоң сабырлығы

РО́ВНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*гладкий*) тигеҙ, тип-тигеҙ; **ро́вная степь** тип-тигеҙ дала **2.** (*прямой*) тура, төҙ; **ро́вная ли́ния** тура һыҙыҡ **3.** (*одинаковый*) бер тигеҙ (төрлө), тиң; **ро́вные зу́бы** бер тигеҙ тештәр **4.** (*равномерный*) бер тигеҙ, бер төрлө, берҙәй; **ро́вный го́лос** бер тигеҙ тауыш; **ро́вный шаг** бер тигеҙ аҙым **5.** *перен.* (*уравновешенный*) тыныс, сабыр; **ро́вный хара́ктер** сабыр холоҡ ♦ **ро́вным счётом** тигеҙ иҫәп; **ро́вным счётом ничего́** бер нәмә лә юҡ; **не ро́вен (не ровён) час** *прост.* булмаҫ тимә, булыр ул (*хәүеф белдергәндә әйтелә*)

РО́ВНЯ и **РОВНЯ́** *м* и *ж*; *разг.* иш, тиң, бер иш (тиң, тигеҙ); **я ей не ро́вня** мин уға тиң түгел

РОВНЯ́ТЬ *несов. что* тигеҙләү, таҡырайтыу; **ровня́ть площа́дку** майҙансыҡты тигеҙләү

РОВНЯ́ТЬСЯ *несов. страд. от* **ровня́ть**

РОГ м **1.** мөгөҙ; **оле́ний рог** болан мөгөҙө **2.** борғо; **охо́тничий рог** һунарсы борғоһо; **пасту́шеский рог** көтөүсе борғоһо; **труби́ть в рог** борғо ҡысҡыртыу ♦ **наста́вить рога́** иргә хыянат итеү; **облома́ть (сломи́ть) рога́** *кому* бөгөп алыу, һындырыу; **брать (взять) быка́ за рога́** *см.* **брать**; **в бара́ний рог согну́ть (скрути́ть)** *см.* **бара́ний**; **как из ро́га изоби́лия** мул, бик күп

РОГА́ЛИК *м* (*маленькая булочка, имеющая форму рога*) асығауыҙ

РОГА́СТЫЙ, -ая, -ое *разг.* ҙур мөгөҙлө; **рога́стый бык** ҙур мөгөҙлө үгеҙ

РОГА́ТИНА *ж* айыу һөңгөһө

РОГА́ТКА ж **1.** кәртә; **ста́вить рога́тки** кәртә ҡуйыу **2.** *обычно мн.* **рога́тки**; *перен.* кәртә, тотҡарлыҡ, ҡаршылыҡ; **рога́тки цензу́ры** цензура тотҡарлыҡтары **3.** ағас ҡамытса **4.** сөйөртмәк, атҡыс, һиртмәк; **рога́тка с рези́нкой** һуҙылмаҡлы сөйөртмәк

РОГА́ТЫЙ, -ая, -ое **1.** мөгөҙлө; **рога́тая голова́** мөгөҙлө баш **2.** мөгөҙ һымаҡ, ураҡ һымаҡ; **рога́тый ме́сяц** ураҡ һымаҡ ай **3.** *разг.* алданған (ҡатыны хыянат иткән) ир

РОГА́Ч *м* **1.** (*самец оленя*) ата болан **2.** (*жук*) болан ҡуңыҙ, мөгөҙлө ҡуңыҙ **3.** тотҡос

РОГОВИ́ЦА *ж*; *анат.* мөгөҙсә (*күҙҙең мөгөҙсә шекәрәһе*), мөгөҙ ҡатлау

РОГОВО́Й, -ая, -ое **1.** мөгөҙ ...ы; **нож с рогово́й рукоя́ткой** мөгөҙ һаплы бысаҡ; **рогово́й гре́бень** мөгөҙ тараҡ **2.** борғо ...ы; **рогова́я му́зыка** борғо музыкаһы ♦ **рогова́я оболо́чка** *анат.* мөгөҙсә, мөгөҙ ҡатлау

РОГО́ЖА *ж* септә; **накры́ть рого́жей** септә менән ябыу; **ткать рого́жу** септә һуғыу

РОГО́ЖКА *ж* **1.** бәләкәй септә **2.** (*ткань*) бүртмәс (*киндер йәки етен туҡыма*); **брю́ки из рого́жки** бүртмәс салбар

РОГО́ЖНЫЙ, -ая, -ое септә; **рого́жное произво́дство** септә етештереү; **рого́жный куль** септә ҡап (тоҡ)

РОГО́З *м* и **РОГОЗА́** *ж* екән, екәнле ҡамыш; **рого́з широколи́стный** яҫы япраҡ екән

РОГО́ЗНЫЙ, -ая, -ое екән ...ы; **рого́зное се́мя** екән орлоғо

РОГОНО́СЕЦ *м*; *разг.* алданған (ҡатыны хыянат иткән) ир

РОД *м* **1.** ырыу, түбә, иләү; **глава́ ро́да** ырыу башлығы; **быть из одного́ ро́да** бер ырыуҙан булыу; **обы́чай ро́да** ырыу йолаһы **2.** зат, иләү, енес, тоҡом, нәҫел, зат-ырыу, нәҫел-нәсәп, орпаҡ, тамыр; **табы́нский род** табын иләүе; **зна́тный род** күренекле нәҫел; **како́го ро́да** заты ниндәй **3.** *в знач. нареч.* **ро́дом** сығышы (тыумышы)

яғынан (менән); **он ро́дом из Башкортоста́на** ул сығышы менән Башҡортостандан **4.** *биол.* төркөм, ырыу, төр; **разделе́ние на ро́ды** төрҙәргә бүленеш; **ро́ды расте́ний** үҫемлек төрҙәре **5.** төр, сорт; **род ору́жия** ҡорал төрө **6.** (*образ, характер деятельности*) шөғөл **7.** *лингв.* енес ♦ **род людско́й (челове́ческий)** әҙәм заты, кешелек; **в не́котором ро́де** бер ни тиклем, бер ни ҡәҙәр; **в своём ро́де** үҙенсә, үҙенә күрә (башҡа); **в э́том ро́де** шундайыраҡ, шулайыраҡ, шуға яҡын; **о́т роду** тыуғандан бирле, тыумыштан; **своего́ ро́да** үҙенә күрә; **тако́го ро́да** шундай, уның кеүек; **без ро́ду и пле́мени** зат-ырыуһыҙ, нәҫел-нәсәпһеҙ; **на роду́ напи́сано** маңлайына яҙылған; **ни ро́ду ни пле́мени** япа-яңғыҙ

РО́ДИЙ *м* родий (*химик элемент, металл*)

РОДИ́ЛЬНИЦА *ж* бәпесләгән (бала тапҡан) ҡатын

РОДИ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое бәпесләү ...ы, бала табыу ...ы; **роди́льное отделе́ние больни́цы** хәстәхананың бәпесләү бүлеге; **роди́льный дом** бала табыу йорто **2.** бәпесләгәндә була торған; **роди́льная горя́чка** бәпесләгәндә була торған тапма

РОДИ́МЧИК *м*; *разг.* (*болезненный припадок*) быума (*балаларҙа*); тулғаҡ, тулғаҡ тотоу (*йөклө ҡатындарҙа*)

РОДИ́МЫЙ, -ая, -ое **1.** тыуған, үҙ; **роди́мая земля́** тыуған ер; **роди́мый край** тыуған яҡ **2.** *в знач. сущ.* **роди́мый** *м* и **роди́мая** *ж* (*в обращении*) туғанҡай, йөрәккәй, бәгерем, ҡәҙерлем, һөйөклөм **3.** *в знач. сущ.* **роди́мые** *мн.* (*родители, родные*) ата-әсәләр ♦ **роди́мое пятно́**: 1) (ҡыҙыл) миң (тап); 2) *чего*; *перен.* иҫкелек ҡалдығы

РО́ДИНА *ж* **1.** *высок.* (*Отечество*) Тыуған ил, Ватан; **защища́ть Ро́дину** Тыуған илде һаҡлау; **служи́ть Ро́дине** Ватанға хеҙмәт итеү **2.** (*место рождения кого-л.*) тыуған ер, тыуған яҡ; **прие́хать на ро́дину** тыуған яҡҡа ҡайтыу **3.** (*место возникновения чего-л.*) тыуған (барлыҡҡа килгән, килеп сыҡҡан) ер

РО́ДИНКА *ж* миң; **больша́я ро́динка** ҙур миң

РОДИ́НЫ *мн.*; *уст.* **1.** бәпәй туйы **2.** *см.* **ро́ды**

РОДИ́ТЕЛИ *мн.* ата-әсә(ләр); **помога́ть роди́телям** ата-әсәләргә ярҙам итеү

РОДИ́ТЕЛЬ *м*; *уст.*, *прост.* атай, ата; **роди́тельница** *ж*; *уст.*, *прост.* әсәй, әсә

РОДИ́ТЕЛЬНЫЙ: роди́тельный паде́ж *грам.* эйәлек килеш

РОДИ́ТЕЛЬСКИЙ, -ая, -ое ата-әсә(ләр) ...ы; **роди́тельская забо́та** ата-әсә хәстәре; **роди́тельский комите́т** ата-әсәләр комитеты; **роди́тельское собра́ние** ата-әсәләр йыйылышы

РОДИ́ТЬ *сов.*, *несов.* **1.** *кого-что* тыуҙырыу, бәпесләү, табыу; **роди́ть ребёнка** бала табыу **2.** *что*; *перен.* барлыҡҡа килтереү, килтереп сығарыу, яратыу, тыуҙырыу; **ум пра́вду роди́т** аҡыл хәҡиҡәтте тыуҙыра **3.** *что* и *без доп.*; *разг.* (*давать плоды, урожай*) уңыш (емеш) биреү ♦ **в чём мать родила́** инәнән тыума (*шыр ялангас*)

РОДИ́ТЬСЯ *сов.*, *несов.* **1.** тыуыу; **роди́лся ребёнок** бала тыуҙы **2.** *перен.* (барлыҡҡа) килеү, тыуыу, яралыу; **родила́сь блестя́щая иде́я** бына тигән фекер тыуҙы **3.** үҫеү, уңыу, уңыш (емеш) биреү; **пшени́ца родила́сь хорошо́** бойҙай яҡшы уңыш бирҙе ♦ **роди́ться в соро́чке (в руба́шке)** бәхетле булып тыуыу; **роди́ться под счастли́вой звездо́й** *см.* **звезда́**

РО́ДИЧ *м* **1.** *ист.* ырыуҙаш; **быть ро́дичами** ырыуҙаш булыу **2.** *прост.* ҡәрҙәш, туған, туған-ырыу, туған-тыумаса; **бли́жние и да́льние ро́дичи** яҡын һәм алыҫ туғандар

РОДНИ́К *м*; *прям.*, *перен.* шишмә, инеш, күҙәү, сығанаҡ, ҡаран; **го́рный родни́к** тау шишмәһе; **родни́к вдохнове́ния** илһам шишмәһе

РОДНИКО́ВЫЙ, -ая, -ое шишмә ...ы, инеш ...ы; **роднико́вая вода́** шишмә һыуы

РОДНИ́ТЬ *несов. кого-что* **1.** туғанлаштырыу, туғанлыҡ (ҡәрҙәшлек) урынлаштырыу **2.** (*сближать*) яҡынлаштырыу, яҡынайтыу, яҡын итеү; **нас родни́ла пе́сня** беҙҙе йыр яҡынайтты

РОДНИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** туғанлашыу, туған (ҡәрҙәш) булышыу, ҡоҙа булышыу, ҡыҙ алыу, ҡыҙ биреү; **родни́ться с семьёй дру́га** дуҫтың ғаиләһе менән туғанлашыу **2.** яҡынайыу, яҡынлашыу, яҡын булыу; **ду́ши их родни́лись** уларҙың күңелдәре яҡынайҙы

РОДНИЧО́К I *м*; *уменьш.-ласк. от* **родни́к**

РОДНИЧО́К II *м*; *анат.* лепкә; **за́дний роднишо́к** артҡы (кесе) лепкә; **клинови́дный роднишо́к** сөй лепкә (*ҡолаҡ алды өлкәһендә*); **пере́дний роднишо́к** алғы (ҙур) лепкә

РОДНО́Й, -ая, -ое **1.** бер туған; **родно́й брат** бер туған ағай; **родна́я сестра́** бер туған апай **2.** *в знач. сущ.* **родны́е** *мн.* туғандар, ағай-эне, ҡәрҙәш-ырыу, нәҫел-нәсәп, ҡәрҙәштәр; **гости́ть у родны́х** туғандарҙа ҡунаҡ булыу; **у него́ мно́го родны́х** уның ағай-энеһе күп **3.** (*о месте рождения*) тыуған, үҙ; **родно́й край** тыуған яҡ; **родно́й го́род** тыуған ҡала **4.** (*близкий сердцу*) ҡәҙерле, һөйөклө, туған **5.** (*в обращении*) ҡәҙерлем, туғаным, һөйөклөм ♦ **родно́й язы́к** туған тел

РОДНЯ́ *ж* **1.** *собир.* туған-тыумаса, ағай-эне, нәҫел-нәсәп, ҡәрҙәш-ырыу; **мно́го родни́** туған-тыумасалары күп **2.** *разг.* туған, ҡәрҙәш, зат, нәҫел; **приходи́ться роднёй** ҡәрҙәш булыу (тура килеү)

РОДОВИ́ТОСТЬ *ж* яҡшы нәҫелдән (заттан, ырыуҙан) булыу, аҫыл затлылыҡ, нәҫелдең (затың, ырыуҙың) затлылығы; **родови́тость жениха́** кейәүҙең яҡшы нәҫелдән булыуы

РОДОВИ́ТЫЙ, -ая, -ое затлы нәҫелдән, аҫыл заттан, затлы, нәҫелле; **родови́тый челове́к** нәҫелле кеше

РОДОВО́Й I, -ая, -ое **1.** ырыу ...ы, түбә ...ы, ырыулыҡ ...ы; **родова́я тамга́** ырыу тамғаһы; **ро-**

довóй строй ырыу ҡоролошо **2.** нәҫелдән килгән, мираҫҡа ҡалған, нәҫелдән нәҫелгә күсеп килгән; **родовóе имéние** нәҫелдән нәҫелгә күсеп килгән имение **3.** ырыу ...ы, төр ...ы; **родовы́е и видовы́е поня́тия** ырыу һәм төр төшөнсәләре

РОДОВÓЙ II, -ая, -ое бала табыу ...ы, бала тыуҙырыу ...ы, бәпесләү ...ы, бала тыуғандағы; **родовы́е схва́тки** бәпесләү тулғағы; **родовóй час** бәпесләү ваҡыты

РОДОВСПОМОГА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое бәпесләү ...ы, бала табыу ...ы, бала тыуҙырыу ...ы, бала табырға ярҙам итә торған; **родовспомога́тельные учреждéния** бала табырға ярҙам итә торған учреждениелар

РОДОНАЧА́ЛЬНИК *м* **1.** боронғо ата, ырыу (нәҫел, тоҡом) башлығы (башы) **2.** *перен.* (*основоположник*) нигеҙ һалыусы, башлап ебәреүсе, нигеҙләүсе

РОДОНИ́Т *м* родонит (*алһыу төҫтәге ҡаты минерал*)

РОДОСЛÓВИЕ *с* **1.** ырыу (нәҫел, зат-ырыу, нәҫел-нәсәп) тарихы; **занима́ться свои́м родослóвием** үҙеңдең нәҫел тарихың менән шөғөлләнеү **2.** шәжәрә, тайра; **кни́га родослóвия** шәжәрә китабы

РОДОСЛÓВНЫЙ, -ая, -ое **1.** ырыу (зат-ырыу, нәҫел-нәҫәп, нәҫел) ...ы, шәжәрә ...ы; **родослóвная кни́га** шәжәрә китабы; **родослóвная табли́ца** нәҫел-нәсәп йәҙүәле **2.** *в знач. сущ.* **родослóвная** *ж* шәжәрә, тайра; **соста́вить родослóвную рóда** ырыу шәжәрәһен төҙөү ♦ **родослóвное дéрево** шәжәрә, тайра

РÓДСТВЕННИК *м* и **РÓДСТВЕННИЦА** *ж* туған, ҡәрҙәш; **да́льний рóдственник** алыҫ туған

РÓДСТВЕННОСТЬ *ж* туғанлыҡ, ҡәрҙәшлек, яҡынлыҡ, оҡшашлыҡ; **рóдственность языкóв** телдәрҙең ҡәрҙәшлеге; **рóдственность идéй** фекерҙәр яҡынлығы

РÓДСТВЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** ҡәрҙәшлек ...ы, туғанлыҡ ...ы, ағай-энелек ...ы; **рóдственные отношéния** туғанлыҡ мөнәсәбәттәре; **рóдственные свя́зи** ағай-энелек бәйләнештәре; **рóдственные чу́вства** туғанлыҡ хистәре **2.** туғандаш, ҡәрҙәш, туған; **рóдственные нарóды** туғандаш халыҡтар; **рóдственные языки́** ҡәрҙәш телдәр **3.** (*тёплый, сердечный*) туғандарса, туғандарға хас, йылы

РОДСТВÓ *с* **1.** ҡәрҙәшлек, туғанлыҡ, ҡәрҙәшлек (туғанлыҡ) ...ы; **крóвное родствó** ҡан ҡәрҙәшлек; **чу́вство родства́** туғанлыҡ тойғоһо **2.** *собир., разг.* туған-тыумаса, зат-ырыу, ҡәрҙәштәр, ырыулыҡ; **многочи́сленное родствó** күп һанлы туған-тыумаса **3.** яҡынлыҡ, оҡшашлыҡ, туғанлыҡ; **родствó взгля́дов** ҡараштарҙың оҡшашлығы

РÓДЫ *мн.* бәпесләү; **запозда́лые рóды** һуңлап бәпесләү; **преждеврéменные рóды** ваҡытынан элек бәпесләү

РОЁВНЯ и **РОЕ́ВНЯ** *ж*; *пчел.* моҙға, ҡорт тубалы; **роёвня с пчёлами** ҡортло моҙға

РОЕВÓЙ, -ая, -ое күс ...ы; **роевóе гудéние** күс геүләүе; **роевы́е пчёлы** күс ҡорттары

РОÉНИЕ *с см.* **рои́ться** 1

РÓЖА I *ж* **1.** *прост.* (*лицо*) бит, йөҙ; **вы́тереть рóжу** битте һөртөү **2.** *разг.* (*о человеке с некрасивым лицом*) ямаҡ кеше **3.** *прост., бран.* томшоҡ

РÓЖА II *ж* сырхыуат, кила, сиртмә (*йоғошло ауырыу*); **заболéть рóжей** сырхыуат менән ауырыу

РОЖА́ТЬ *несов.*; *разг. см.* **роди́ть** 1, 3

РОЖДА́ЕМОСТЬ *ж* тыуым, тыуыусылар һаны, тыуыу; **рост рожда́емости** тыуым артыу

РОЖДА́ТЬ *несов. см.* **роди́ть** 1, 2

РОЖДА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **роди́ться** 1, 2; **2.** *страд. от* **рожда́ть**

РОЖДÉНИЕ *с* **1.** *см.* **рожда́ть, рожда́ться**; **рождéние ребёнка** бала тыуыу; **рождéние мы́сли** уй тыуыу **2.** (*момент появления на свет*) тыумыш; **глухóй от рождéния** тыумыштан һаңғырау **3.** тыуған көн; **приглаша́ть на своё рождéние** үҙеңдең тыуған көнөңә саҡырыу

РОЖДÉСТВЕНСКИЙ, -ая, -ое Рождество ...ы, Раштыуа ...ы ♦ **рождéственские морóзы** Раштыуа һыуыҡтары

РОЖДЕСТВÓ *с* (*праздник*) Рождество, Раштыуа

РОЖЕ́НИЦА и **РОЖЕНИ́ЦА** *ж* бәпесләүсе (бала табыусы) ҡатын; **уха́живать за роже́ницей** бәпесләгән ҡатынды тәрбиәләү

РОЖЁЧНИК *м* борғосо

РÓЖИСТЫЙ, -ая, -ое сырхыуат ...ы, кила ...ы, сиртмә ...ы; **рóжистое воспалéние** сырхыуат шеше

РОЖÓК *м* **1.** мөгөҙсөк, бәләкәй мөгөҙ **2.** (*музыкальный инструмент*) борғо; **пасту́ший рожóк** көтөүсе борғоһо **3.** саҡса (*мөгөҙ формаһындағы һауыт һ.б.*); **рожóк для пóроха** саҡса **4.** (*для кормления*) мөгөҙ, һымраҡ **5.** (*для обуви*) ҡалаҡса **6.** (*плод растений*) (татлы) ҡуҙаҡ **7.** *мн.* **рожки́** (*макаронное изделие*) рожки ♦ **оста́лись рóжки да нóжки** бик әҙ генә ҡалыу

РОЖÓН *м*; *уст.* (*заострённый шест*) осло ҡаҙыҡ, ҡолға ♦ **лезть (перéть) на рожóн** *прост.* хәүефле, ҡурҡыныс эш-хәлгә тотоноу (*алдыартты уйламай*)

РОЖЬ *ж* арыш; **ози́мая рожь** ужым арышы; **ярова́я рожь** яҙғы арыш; **жать рожь** арыш урыу

РÓЗА *ж* роза; **кита́йская рóза** ҡытай розаһы; **ча́йная рóза** сәй розаһы; **подари́ть рóзу** роза бүләк итеү ♦ **рóза ветрóв** елдәр йүнәлеше (*билдәле бер урында, билдәле бер ваҡытта елдәрҙең иҫеү йүнәлешен күрһәткән һыҙма*)

РОЗА́РИЙ и **РОЗА́РИУМ** *м* роза баҡсаһы, роза түтәле, роза үрсеткес

РÓЗВАЛЬНИ *только мн.* терһәкле (ләжәнкәле) сана

РÓЗГА *ж* **1.** сыбыҡ, шыйыҡ сыбыҡ (*һуҡтырыу өсөн*) **2.** *мн.* **рóзги**; *уст.* армай, һуҡтырыу;

дать ро́зог һуҡтырыу билдәләү; **бить ро́згами** армай һуғыу

РОЗЕО́ЛА *ж*; *мед.* розеола (*тәнгә сыҡҡан ҡ̧зенсәлекле ваҡ ҡыҙыл тап*)

РОЗЕ́ТКА *ж* розетка (**1.** *ҡайнатма, бал өсөн бәләкәй генә һауыт* **2.** *электр приборҙарын электр селтәренә тоташтырыусы йайлама* **3.** *электр лампаһы абажуры* **4.** *архит. япраҡ, сәскә һымаҡ итеп стенаға, түшәмгә һылап, йә бештереп эшләнгән биҙәк*)

РОЗМАРИ́Н *м* розмарин (**1.** *мәңге йәшел үҫемлек* **2.** *алма сорты*)

РО́ЗНИЦА *ж*; *спец.* берәмләп (ваҡлап) һатылған тауар ♦ **в ро́зницу (покупа́ть, продава́ть и т.п.)** берәмләп (ваҡлап) (алыу, һатыу һ.б.)

РО́ЗНИЧНЫЙ, -ая, -ое берәмләп (ваҡлап) һатыу ...ы, берәмләп (ваҡлап) һатыла торған; **ро́зничные това́ры** берәмләп һатыла торған тауар; **ро́зничные це́ны** ваҡлап һатыу хаҡтары

РОЗНЬ *ж* **1.** (*вражда*) дошманлыҡ, ыҙғыш, талаш; **рознь в семье́** ғаиләләге ыҙғыш; **посе́ять рознь** дошманлыҡ сәсеү **2.** *кому-чему в знач. сказ.* айырылыу, айырма булыу; **оши́бка оши́бке рознь** хата менән хата араһында айырма бар

РОЗОВЕ́ТЬ *несов.* **1.** (*видне́ться*) алланып (алһыуланып, ҡыҙарып) күренеү (тороу) **2.** алһыуланыу, алланыу, ҡыҙарыу; **ряби́на розове́ет** миләш ҡыҙара; **щёки розове́ют** биттәре алһыулана

РО́ЗОВЫЙ, -ая, -ое роза ...ы; **ро́зовый буке́т** роза гөлләмәһе; **ро́зовый куст** роза ҡыуағы; **ро́зовое варе́нье** роза ҡайнатмаһы; **ро́зовое ма́сло** роза майы **2.** (*бледно-красный*) ал, алһыу; **ро́зовая ле́нточка** алһыу таҫма; **ро́зовое пла́тье** ал күлдәк **3.** *перен.* ал, тик яҡшы, яҡты; **ро́зовые наде́жды** яҡты өмөттәр ♦ **ви́деть всё в ро́зовом цве́те (све́те)**; **смотре́ть сквозь ро́зовые очки́** бөтә нәмәне лә ал да гөл тип күреү

РОЗОЦВЕ́ТНЫЕ *мн.*; *бот.* розалар семьяһы

РО́ЗЫГРЫШ *м* **1.** *см.* **разыгра́ть** 2, 3, 5; **ро́зыгрыш вещево́й лотере́и** әйберләтә лотерея уйнатыу; **ро́зыгрыш за́йма** займ уйнау; **ро́зыгрыш пе́рвенства** беренселек ярышы **2.** (*ничейный результат игры*) бер яҡтың да еңмәүе, отошһоҙ һөҙөмтә

РО́ЗЫСК *м* **1.** *см.* **разыска́ть – разы́скивать**; **ро́зыск това́рища** иптәш эҙләү **2.** *юр.* эҙләү, розыск; **объяви́ть ро́зыск** эҙләү иғлан итеү ♦ **уголо́вный ро́зыск** енәйәтте тикшереү бүлеге (*енәйәттәрҙе асыу, енәйәтселәрҙе тотоу эше буйынса милиция бүлеге*)

РОЗЫСКНО́Й, -ая, -ое эҙләү ...ы, эҙәрлекләү ...ы; **розыскно́е де́ло** эҙләү эше

РОЙСТЫЙ, -ая, -ое күсле, күп күс айырған

РОЙТЬ *несов. кого*; *пчел.* күс туплау (йыйыу), бер күскә туплау (*бал ҡорттарын*)

РОЙТЬСЯ *несов.* **1.** *прям.*; *перен.* күс (ҡорт) айырыу **2.** (*летать роем*) күс булып (көтөүе менән) осоу **3.** *перен.* мыжғыу, ҡайнау, ҡайнашыу; **в голове́ роя́тся мы́сли** башта фекерҙәр ҡайнаша

РОЙ *м* **1.** (*семья пчёл*) күс; **рой ди́ких пчёл** ҡырағай ҡорттар күсе **2.** төркөм, өйөр, көтөү; **рой ба́бочек** күбәләктәр өйөрө **3.** *кого-чего*; *перен.* төркөм, көтөү, тупланма; **рой краса́виц** матурҙар төркөмө

РОК *м*; *высок.* яҙмыш, тәҡдир; **злой рок** әсе яҙмыш; **по во́ле ро́ка** тәҡдир ҡушыуы буйынса

РОКИРОВА́ТЬ *сов.*, *несов. см.* **рокирова́ться**

РОКИРОВА́ТЬСЯ *сов.*, *несов.*; *шахм.* рокировка яһау

РОКИРО́ВКА *ж*; *шахм.* рокировка (*шахмат уйынында: бер генә тапҡыр бер үк ваҡытта королде бер шаҡмаҡ аша ладья яғына, ә ладьяны король аша уның яныңа ҡуйыу*)

РОКОВО́Й, -ая, -ое **1.** бәхетһеҙ, ҡайғылы, ғазаплы; **рокова́я весть** ҡайғылы хәбәр; **рокова́я любо́вь** бәхетһеҙ мөхәббәт **2.** (*решающий*) хәл иткес; **роково́й вопро́с** хәл иткес мәсьәлә; **роково́й шаг** хәл иткес аҙым **3.** (*предопределённый, гибельный*) ҡотолғоһоҙ, хәтәр, һәләкәтле, ҡурҡыныс; **рокова́я боле́знь** ҡотолғоһоҙ ауырыу

РОКОКО́ *с нескл.* рококо (*XVIII б. Францияла барлыҡҡа килгән архитектура һәм декорация стиле*)

РО́КОТ *м* **1.** шаулау, геүләү, гөрөлдәү, гөрһөлдәү; **ро́кот мо́ря** диңгеҙ шаулауы; **ро́кот ору́дия** туп гөрһөлдәүе **2.** (*переливчатое звучание*) аһәң, моңло тауыш; **ро́кот струн** ҡылдар аһәңе

РОКОТА́ТЬ *несов.* шаулау, геүләү, күкрәү, гөрһөлдәү; **гром роко́чет** күк күкрәй

РОЛ *м*; *спец.* **1.** әйләнеүсе цилиндр, яҫма **2.** төргәк (*цилиндр формаһындағы*); **рол бума́ги** ҡағыҙ төргәге **3.** ҡағыҙ (*ҡатырға эшләү машинаһы*)

РО́ЛИК *м* **1.** ролик, тәгәрәгес, сығыр, бәләкәй тәгәрмәс; **крова́ть на ро́ликах** бәләкәй тәгәрмәсле карауат **2.** *эл.* ролик, кәтүк, сүре (*электр сымын беркетеп торған фарфор изолятор*) **3.** *мн.* **ро́лики** ролик (*тәгәрмәсле тимер табан*); **ката́ться на ро́ликах** роликта йөрөү

РО́ЛИКОВЫЙ, -ая, -ое **1.** ролик ...ы **2.** роликлы, тәгәрмәсле, ролигы (тәгәрмәсе) булған; **ро́ликовые коньки́** роликлы коньки

РОЛЬ I *ж* **1.** (*образ*) роль; **игра́ть роль** роль уйнау; **войти́ в роль** ролгә инеү **2.** роль, (һөйләгән) һүҙ; **вы́учить роль** һүҙҙе ятлау; **тетра́дь с роля́ми** ролдәр дәфтәре **3.** *кого* роль, вазифа, сифат; **выполня́ть роль перево́дчика** тәржемәсе вазифаһын үтәү **4.** (*мера влияния, значения в чём-л.*) роль, урын, әһәмиәт; **роль ли́чности в исто́рии** тарихта шәхестең тотҡан урыны ♦ **в ро́ли** *кого* вазифаһында, сифатында; **вы́держать роль** *см.* **вы́держать**; **игра́ть роль** (*иметь значение*) роль уйнау, урын тотоу, әһәмиәткә эйә булыу; **игра́ть роль** *кого* уйнау, кеше булып ҡыланыу; **войти́ в роль** оҫтарып китеү, шымарыу

РОЛЬ II *ж*; *спец. см.* **рол** 2

РОЛЬГА́НГ *м*; *тех.* рольганг (*роликлы конвейер, роликлы транспортёр*)

РОМ *м* ром (*спиртлы эсемлек*)

РОМА́Н *м* **1.** роман; **истори́ческий рома́н** тарихи роман; **фантасти́ческий рома́н** фантастик роман; **чита́ть рома́н** роман уҡыу **2.** *разг.* роман, мөхәббәт бәйләнеше; **ме́жду на́ми нет рома́на** беҙҙең арала роман юҡ

РОМАНИЗА́ЦИЯ *ж* романлашыу, романлаштырыу

РОМАНИЗИ́РОВАТЬ *сов., несов. кого-что* романлаштырыу (*Боронғо Рим мәҙәниәтен һәм телен үҙләштерергә, ҡабул итергә мәжбүр итеү*)

РОМАНИЗИ́РОВАТЬСЯ 1. *сов., несов.* романлашыу (*Боронғо Рим мәҙәниәтен һәм телен үҙләштереү*) **2.** *несов. страд. от* **романизи́ровать**

РОМАНИ́ЗМ *м* романизм (*роман телдәренән үҙләштерелгән һүҙ йәки әйтем*)

РОМАНИЗОВА́ТЬ *сов., несов. см.* **романизи́ровать**

РОМАНИЗОВА́ТЬСЯ 1. *сов., несов. см.* **романизи́роваться 2.** *несов. страд. от* **романизова́ть**

РОМАНИ́СТ I *м* и **РОМАНИ́СТКА I** *ж* романсы (*роман яҙыусы*)

РОМАНИ́СТ II *м* и **РОМАНИ́СТКА II** *ж* романист (**1.** *роман телдәре һәм әҙәбиәте белгесе* **2.** *юр. Боронғо Рим хоҡуғы буйынса белгес, юрист*)

РОМАНИ́СТИКА *ж* романистика (*роман телдәрен һәм мәҙәниәтен өйрәнә торған фәндәр; роман филологияһы*)

РОМА́НС *м* романс (**1.** *фортепьяноға йәки башҡа музыка ҡоралына ҡушылып йырлар өсөн яҙылған ҡатмарлыраҡ йөкмәткеле лирик йыр* **2.** *гәҙәттә, мөхәббәткә арнап яҙылған йырға оҡшаш шиғыр*); **рома́нсы Гли́нки** Глинканың романстары; **петь рома́нсы** романстар йырлау; **написа́ть рома́нс** романс яҙыу

РОМА́НСКИЙ, -ая, -ое роман ...ы; **рома́нская культу́ра** роман мәҙәниәте ♦ **рома́нские языки́** роман телдәре

РОМАНТИ́ЗМ *м* романтизм (**1.** *XVIII б. аҙағында — XIX б. тәүге яртыһында классицизм ҡанундары менән көрәшкән, милли һәм индивидуаль үҙенсәлектәрҙе сағылдырырға тырышҡан, идеаль геройҙарҙы, тойғоларҙы һүрәтләгән әҙәбиәт һәм сәнғәт йүнәлеше* **2.** *оптимизм менән һуғарылған һәм көслө образдар аша кешенең оло бурысын күрһәтергә ынтылған әҙәбиәт һәм сәнғәт ысулы* **3.** *тормошто идеализациялау, ысынбарлыҡтан айырылыу менән билдәләнгән уй-тойғо; хыял*); **романти́зм Жуко́вского** Жуковский романтизмы; **скло́нность к романти́зму** романтизмға әүәҫлек

РОМА́НТИК *м* **1.** романтик; **францу́зские рома́нтики** француз романтиктары **2.** хыялға бирелеүсән кеше; **быть рома́нтиком** хыялға бирелеүсән кеше булыу

РОМА́НТИКА *ж* **1.** *см.* **романти́зм** 2, 3; **2.** романтика, хыял; **рома́нтика борьбы́ за свобо́ду** ирек өсөн көрәш хыялы; **рома́нтика тво́рческих иска́ний** ижади эҙләнеүҙәр романтикаһы

РОМАНТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** романтик, романтизм ...ы; **романти́ческая поэ́зия** романтик поэзия; **романти́ческое произведе́ние** романтизм әҫәре **2.** романтик, хыялый; **романти́ческая любо́вь** хыялый мөхәббәт

РОМАНТИ́ЧНОСТЬ *ж* романтизм менән һуғарылған булыу, хыялдар менән мауығыу

РОМАНТИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое *см.* **романти́ческий** 2

РОМА́ШКА *ж* аҡ сәскә, ромашка; **рома́шка паху́чая** еҫле ромашка

РОМА́ШКОВЫЙ, -ая, -ое аҡ сәскә ...ы, ромашка ...ы; **рома́шковая насто́йка** аҡ сәскә төнәтмәһе

РОМБ *м* ромб (**1.** *мат. мөйөштәре тура булмаған тигеҙ яҡлы параллелограмм* **2.** *1943 й. тиклем Совет Армияһының юғары командирҙар дәрәжәһен күрһәткән шул формалағы билдә*); **нацепи́ть на петли́цы ро́мбы** петлицаларға ромбтар тағыу

РОМБИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** ромб ...ы; **ромби́ческий у́гол** ромб мөйөшө **2.** ромб формаһындағы; **ромби́ческая анте́нна** ромб формаһындағы антенна

РОМБОВИ́ДНЫЙ, -ая, -ое ромб һымаҡ, ромб кеүек

РО́МБОВЫЙ, -ая, -ое *разг. см.* **ромби́ческий**

РО́МОВЫЙ, -ая, -ое **1.** ром ...ы; **ро́мовый за́пах** ром еҫе **2.** ромлы, ром ҡушып (өҫтәп) эшләнгән ♦ **ро́мовая ба́ба** ромлы күмәс

РОМШТЕ́КС *м*; *кул.* ромштекс (*телгеләп ҡыҙҙырылған һум ит*)

РО́НДО *с нескл.*; *муз.* рондо (*төп темаһы күп тапҡыр ҡабатлана торған музыкаль әҫәр*)

РОНДО́ I *с нескл.*; *лит.* рондо (*айырым юлдары билдәле бер тәртиптә ҡабатланып килгән шиғыр*)

РОНДО́ II *с нескл.* рондо (**1.** *үҙенә бер төрлө түңәрәк шрифт* **2.** *тупаҡ башлы ҡаурый*)

РОНЯ́ТЬ *несов.* **1.** *кого-что* төшөрөү, төшөрөп ебәреү; **роня́ть ве́щи из рук** әйберҙәрҙе ҡулдан төшөрөп ебәреү **2.** *что* (*терять*) ҡойоу; **дере́вья роня́ют листву́** ағастар япраҡ ҡоя **3.** *что* түбән төшөрөү, әйеү, һалыу; **роня́ть го́лову** башты әйеү **4.** *что*; *перен.* (һүҙ) ташлау, иҫ китмәй генә әйтеү; **роня́ть остро́ты** үткер һүҙ ташлау **5.** *кого-что*; *перен.* төшөрөү, түбәнһетеү, кәмһетеү; **роня́ть своё досто́инство** үҙ дәрәжәңде төшөрөү ♦ **роня́ть слёзы** илау

РОПА́К *м* ропаҡ (*диңгеҙҙә ҡабырғаһы менән текә торған айырым боҙ*)

РО́ПОТ *м* **1.** (*выражаемое негромко недовольство*) һуҡраныу, зар, зарланыу, ризаһыҙлыҡ; **глухо́й ро́пот** эстән генә һуҡраныу; **возбуди́ть ро́пот** ризаһыҙлыҡ тыуҙырыу **2.** (*шум*) шау, шаулау, геүләү; **ро́пот ручья́** гөрләүектәр шауы; **ро́пот со́сен** ҡарағайҙар шаулауы

РОПТА́ТЬ *несов.* **1.** зарланыу, һуҡраныу, ризаһыҙлыҡ белдереү; **ропта́ть на непоря́дки** тәртипһеҙлектәргә һуҡраныу **2.** шаулау, геүләү; **во́лны ро́пщут** тулҡындар шаулай

РОСА́ *ж* ысыҡ; **у́тренняя роса́** иртәнге ысыҡ; **роса́ блести́т на траве́** үләндә ысыҡ ялтырай ♦ **медвя́ная роса́** *см.* **медвя́ный**

РОСИ́НКА *ж* ысыҡ тамсыһы (бөртөгө) ♦ **ма́ковой роси́нки в рот не брать**; **ма́ковой роси́нки во рту не́ было** *см.* **ма́ковый**

РОСИ́СТЫЙ, -ая, -ое ысыҡлы, ысыҡ төшкән; **роси́стая трава́** ысыҡлы үлән; **роси́стое у́тро** ысыҡлы иртә

РОСИ́ТЬСЯ *несов.* ысыҡланыу; **по утра́м трава́ роси́тся** иртәнсәк үлән ысыҡлана

РОСКО́ШЕСТВО *с* **1.** затлы (зиннәтле) булыу, нәзәкәтлелек; **роско́шество в пи́ще** ризыҡтың нәзәкәтлелеге **2.** (*роскошь*) үтә бай (мул)

РОСКО́ШЕСТВОВАТЬ *несов.* **1.** үтә бай (мул) йәшәү, зиннәттә йәшәү **2.** *разг.* артыҡ ҡыланыу, мул тотоноу

РОСКО́ШНИЧАТЬ *несов.*; *разг. см.* **роско́шествовать**

РОСКО́ШНЫЙ, -ая, -ое **1.** бай, зиннәтле, затлы, аҫыл; **роско́шное изда́ние** бай баҫма; **роско́шный наря́д** затлы кейем **2.** (*расточительный*) мул, бай; **роско́шная жизнь** бай тормош **3.** (*очень красивый*) иҫ киткес, гүзәл, бик матур; **роско́шный цвето́к** бик матур сәскә **4.** (*изобильный, пышно растущий*) ҡабарып (күпереп) торған (үҫкән); **роско́шные во́лосы** ҡабарып торған сәс; **роско́шные тра́вы** күпереп үҫкән үлән

РО́СКОШЬ *ж* **1.** (*великолепие чего-л.*) матурлыҡ, гүзәллек, зиннәтлелек; **ро́скошь обстано́вки** йыһаздың зиннәтлелеге **2.** (*излишество в жизненных удобствах*) муллыҡ, байлыҡ, зиннәт; **жить в ро́скоши** зиннәттә йәшәү **3.** (*изобилие, пышность*) иҫ киткес гүзәллек (матурлыҡ); **ро́скошь ю́жной приро́ды** көньяҡ тәбиғәтенең иҫ киткес гүзәллеге

РО́СЛОСТЬ *ж* оҙон буйлылыҡ, буйсанлыҡ, ҙур кәүҙәлелек

РО́СЛЫЙ, -ая, -ое оҙон буйлы, буйсан, ҙур кәүҙәле, бейек; **ро́слый па́рень** буйсан егет; **ро́слая ло́шадь** бейек ат

РОСОМА́ХА *ж* ҡоно; **мех росома́хи** ҡоно тиреһе

РОСОМА́ШИЙ, -ья, -ье ҡоно ...ы

РО́СПИСЬ *ж* **1.** *см.* **расписа́ть** 3 — **распи́сывать**; **приступи́ть к ро́списи** биҙәү эшенә тотоноу **2.** (*настенная живопись*) рәсем, биҙәк (стеналағы); **дре́вняя ро́спись** боронғо биҙәк **3.** *уст.* (*письменный перечень чего-л.*) исемлек, теҙмә; **ро́спись имён** исемдәр теҙмәһе; **ро́спись госуда́рственных дохо́дов и расхо́дов** дәүләттең килемдәр һәм сығымдар исемлеге **4.** *разг.* (*подпись*) ҡултамға; **заве́рить ро́списью** ҡултамға ҡуйыу, ҡултамға менән раҫлау

РОССИ́ЙСКИЙ, -ая, -ое Рәсәй ...ы; **Росси́йская а́рмия** Рәсәй армияһы

РОССИЯ́НИН *м* и **РОССИЯ́НКА** *ж*; *высок.* Рәсәй кешеһе, рәсәйле

РО́ССКАЗНИ *только мн.*; *разг.* уйҙырма, имеш-мимеш; **не ве́рить ро́ссказням** уйҙырмаларға ышанмау

РО́ССЫПНЫЙ, -ая, -ое *геол.* сәселмәле, сәсмә, һибелмә, һибелгән; **ро́ссыпное зо́лото** сәсмә алтын; **ро́ссыпное месторожде́ние** һибелмә ятҡылыҡ

РО́ССЫПЬ *ж* **1.** *разг.*, *спец. см.* **рассы́пать** 1, 2 — **рассыпа́ть**; **ро́ссыпь муки́ по мешка́м** ондо тоҡтарға һалыу **2.** *разг.* (*то, что рассыпано*) күпләп түгелгән (һибелгән, сәселгән, ҡойолған) нәмә **3.** *геол.* сәсмә, бөртөк; **золоты́е ро́ссыпи** алтын бөртөктәре; **ква́рцевые ро́ссыпи** кварц сәсмәләре **4.** *геол.* ишелмә (*тау тоҡомдары ишелмәләре*); **камени́стые ро́ссыпи** таш ишелмәләре

РОСТ *м* **1.** *см.* **расти́**; **рост воло́с** сәс үҫеү; **рост населе́ния** халыҡ артыу; **рост расте́ний** үҫемлектәрҙең буйға үҫеүе; **тво́рческий рост арти́ста** артистың ижади үҫеше **2.** буй, кәүҙә; **высо́кого ро́ста** оҙон буйлы; **мала́ ро́стом** кәүҙәгә бәләкәй ♦ **во весь рост**: 1) аяҡ үрә, турайып (*баҫыу*); 2) баҫҡан килеш; 3) бөтә асыҡлығы (бар булмышы) менән килеп ҡалҡыу (баҫыу); **на рост (шить, покупа́ть)** үҫеүен иҫәпкә алып (тегеү, һатып алыу), ҙурыраҡ итеп (тегеү, алыу); **по ро́сту** таман; **пойти́ (тро́нуться) в рост** шәп үҫә башлау (*үҫемлек тураһында*)

РО́СТБИФ *м*; *кул.* ростбиф (*киҫәкләп ҡыҙҙырылған һыйыр ите*)

РОСТКО́ВЫЙ, -ая, -ое үҫенте ...ы, шытым ...ы

РОСТОВО́Й, -ая, -ое **1.** үҫеү ...ы, үҫеш ...ы; **ростова́я пора́** үҫеү ваҡыты; **ростовы́е проце́нты** үҫеш проценттары **2.** (*содействующий росту*) үҫтереү ...ы, үҫтерә торған; **ростовы́е вещества́** үҫтерә торған матдәләр

РОСТОВЩИ́К *м* и **РОСТОВЩИ́ЦА** *ж* ростовщик, риба алыусы (*ҙур процент алыу шарты менән бурысҡа аҡса биреп торған кеше*)

РОСТОВЩИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое ростовщик(тар) ...ы, риба ...ы; **ростовщи́ческие проце́нты** ростовщик проценттары

РОСТО́К *м* **1.** үҫенте, шытым; **росто́к карто́феля** картуф шытымы **2.** *обычно мн.* **ростки́**; *перен.* башланғыс, үҫенте, шытым; **ростки́ но́вого** яңылыҡ башланғыстары

РО́СЧЕРК м **1.** хәреф ҡойроғо (кәкерсәге) **2.** ҡултамға ҡойроғо; **по́дпись с ро́счерком** ҡой-

роҡландырып ҡуйылған ҡултамға ♦ **одни́м ро́счерком пера́** уйлап тормай, бер һыҙыу менән (хәл итеү)

РОСЯ́НКА *ж* ысыҡ үләне (*бөжәктәр менән аҙыҡлана торған үлән*); **куся́нка англи́йская** инглиз ысыҡ үләне

РОСЯНО́Й и **РОСЯ́НЫЙ,** -ая, -ое ысыҡ ...ы; **росяна́я ка́пля** ысыҡ тамсыһы

РОТ *м* **1.** ауыҙ; **большо́й рот** ҙур ауыҙ; **ма́ленький рот** бәләкәй ауыҙ; **открыва́ть рот** ауыҙ асыу; **раскры́ть рот** ауыҙ асыу **2.** *перен., прост.* тамаҡ, кеше; **в семье́ пять ртов** ғаиләлә биш кеше ♦ **зажа́ть (закры́ть, заткну́ть) рот** *кому; прост.* ауыҙын ябыу; **рази́нуть (раскры́ть) рот**: 1) һүҙ башлау, һөйләү, ауыҙ асыу; 2) ныҡ иғтибарһыҙ булыу, ауыҙ асыу; 3) аптырап ҡалыу, ауыҙ асыу; **набра́ть воды́ в рот** ауыҙға йөҙөк йәшереү, һыу уртлау, ләм-мим өндәшмәү; **смотре́ть (гляде́ть) в рот** *кому* ауыҙына ҡарап тороу; **в рот не возьмёшь** ауыҙға алғыһыҙ; **па́льца в рот не клади́** *кому* бик тилбер; өлөшөн ашатмаҫ, буш ҡалмаҫ; **разжева́ть и в рот положи́ть** *кому* ауыҙына сәйнәп ҡаптырыу; **хлопо́т (забо́т) по́лон рот** *у кого* бик күп (*эш, мәшәҡәт тураһында*)

РО́ТА *ж; воен.* рота; **команди́р ро́ты** рота командиры; **та́нковая ро́та** танк ротаһы

РОТАПРИ́НТ *м* ротапринт; **печа́тать на ротапри́нте** ротапринтта баҫыу

РОТАПРИ́НТНЫЙ, -ая, -ое ротапринт ...ы; **ротапри́нтный цех** ротапринт цехы

РОТА́ТОР *м* ротатор; **размножа́ть на рота́торе** ротаторҙа күбәйтеү

РОТА́ТОРНЫЙ, -ая, -ое ротатор ...ы; **рота́торная бума́га** ротатор ҡағыҙы

РОТАЦИ́ЗМ *м; спец.* һаҡаулыҡ (*"р" өнөн дөрөҫ әйтмәү, "р"-һыҙ булыу*)

РОТАЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое *спец.* ротация ...ы, ротацион; **ротацио́нная маши́на** ротацион машина

РОТА́ЦИЯ *ж* **1.** *полигр.* ротация, баҫыу машинаһы **2.** *с.-х.* ротация (*сәсеү әйләнешенә ярашлы барлыҡ баҫыуҙарҙа ла иген сәселгән осор*)

РО́ТИК *м* бәләкәй (уймаҡ) ауыҙ

РО́ТМИСТР *м* ротмистр (*революцияға тиклем Рәсәй атлы ғәскәрендә капитанға тиң дәрәжә һәм шул дәрәжәләге офицер*)

РО́ТНЫЙ, -ая, -ое *воен.* **1.** рота ...ы; **ро́тное хозя́йство** рота хужалығы **2.** *в знач. сущ.* **ро́тный** *м* рота командиры

РОТОВО́Й, -ая, -ое ауыҙ ...ы; **ротова́я по́лость** ауыҙ ҡыуышлығы

РОТОЗЕ́Й *м; разг.* **1.** (*зевака*) аңшайған, аңыш (кеше) **2.** (*разиня*) иғтибарһыҙ, асыҡ ауыҙ

РОТОЗЕ́ЙНИЧАТЬ *несов.; разг.* аңшайыу, асыҡ ауыҙланыу

РОТОЗЕ́ЙСТВО *с; разг.* аңшайғанлыҡ, асыҡ ауыҙлыҡ

РОТО́К *м; разг.* бәләкәй (уймаҡ) ауыҙ ♦ **на чужо́й рото́к не наки́нешь плато́к** кеше ауыҙын ҡаплап булмай

РОТО́НДА *ж* ротонда (**1.** *архит.* *көмбәҙләп ябылған, колонналы түңәрәк бина* **2.** *иҫк.* *ҡатын-ҡыҙҙарҙың өҫ кейеме*); **ба́рхатная рото́нда** бәрхәт ротонда

РО́ТОР *м; тех.* ротор (*турбина, электр двигателе кеүек машинаның әйләнеп торған өлөшө*)

РО́ТОРНЫЙ, -ая, -ое *тех.* **1.** ротор ...ы; **ро́торный вал** ротор валы; **ро́торные лопа́тки** ротор күрәксәһе **2.** роторлы; **ро́торный дви́гатель** роторлы двигатель

РО́ХЛЯ *м* и *ж; разг., пренебр.* бәшәлкәһеҙ, ебегән, бешмәгән, асыҡ ауыҙ (*кеше*); **показа́ться ро́хлей** асыҡ ауыҙ булып күренеү

РО́ЩА *ж* ҡулҡы, бәләкәй урман; (*берёзовая*) сауҡалыҡ, сауыллыҡ; **оси́новая ро́ща** уҫаҡ ҡулҡыһы

РОЯЛИ́ЗМ *м* роялизм (*король хакимлығын яҡлау*)

РОЯЛИ́СТ *м* роялист (*король хакимлығын яҡлаусы*)

РОЯ́ЛЬ *м* рояль; **игра́ть на роя́ле** роялдә уйнау

РТУ́ТНЫЙ, -ая, -ое терегөмөш ...ы, терегөмөшлө; **рту́тная руда́** терегөмөш мәғдәне; **рту́тный термо́метр** терегөмөшлө термометр

РТУТЬ *ж* терегөмөш (*химик элемент, металл*) ♦ **грему́чая ртуть** *см.* **грему́чий**

РУБА́КА *м; разг.* йөрәкле (ҡыйыу) кеше, батыр, оҫта һуғышсы (*һалҡын ҡорал менән*)

РУБА́НОК *м* йышҡы

РУБАНУ́ТЬ *сов. см.* **руба́ть, руби́ть** 1—5

РУБА́ТЬ *несов.; прост. см.* **руби́ть** 1—5

РУБА́ХА *ж см.* **руба́шка** 1; **си́тцевая руба́ха** ситса күлдәк

РУБА́ШКА *ж* **1.** күлдәк; **си́няя руба́шка** күк күлдәк; **ни́жняя руба́шка** эске күлдәк; **ночна́я руба́шка** йоҡо күлдәге **2.** кире (арт) яғы (*кәрттең*) **3.** *спец.* (*масть животного*) төҫ, тире төҫө **4.** *разг.* (*оболочка чего-л.*) яры, көп, ҡабыҡ, тыш ♦ **оста́вить в одно́й руба́шке** бөлдөрөү, бөлгөнлөккә төшөрөү; **оста́ться в одно́й руба́шке** бөлөү, бөлгөнлөккә төшөү; **роди́ться в соро́чке (руба́шке)** *см.* **роди́ться**

РУБАШО́НКА *ж; разг., уменьш. от* **руба́шка**

РУБЕ́Ж *м* **1.** (*граница*) сик; **охраня́ть рубежи́** сиктәрҙе һаҡлау **2.** *воен.* һыҙыҡ, рубеж; **оборони́тельный рубе́ж** оборона һыҙығы **3.** *перен.* (*грань*) сик, ара, үр, рубеж; **завоева́ть но́вые рубежи́** яңы үрҙәр яулау; **на рубеже́ двух эпо́х** ике дәүер араһында ♦ **за рубежо́м** сит илдә

РУБЕРО́ИД *м* рубероид (*ҡатырғанан, махсус состав һеңдереп, түбә ябыу йәки изоляция өсөн эшләнгән материал*); **изоляцио́нный руберо́ид** изоляция рубероиды; **крыть кры́шу руберо́идом** ҡыйыҡты рубероид менән ябыу

РУБЕРО́ИДНЫЙ, -ая, -ое *см.* **руберо́идовый**

РУБЕРО́ИДОВЫЙ, -ая, -ое рубероид ...ы; **рубероидовый заво́д** рубероид заводы; **рубероидовая изоля́ция** рубероид изоляцияһы

РУБЕ́Ц *м* **1.** (*углубление, складка*) йөй **2.** (*шрам*) бирсә, эҙ, йөй; **са́бельный рубе́ц** ҡылыс эҙе **3.** *анат.* оло ҡарын (*көйөшлө малда*)

РУБИ́ДИЙ *м* рубидий (*химик элемент, металл*)

РУБИ́ЛЬНИК *м* өҙгөс, рубильник

РУБИ́Н *м* ҡыҙыл яҡут, ҡыҙыл йәүһәр, рубин; **кольцо́ с руби́ном** ҡыҙыл яҡут менән йөҙөк

РУБИ́НОВЫЙ, -ая, -ое **1.** ҡыҙыл яҡут, ҡыҙыл яҡут ...ы; **руби́новые се́рьги** ҡыҙыл яҡут һырға **2.** (*о цвете*) күрән ҡыҙыл, сейә ҡыҙыл, ҡыҙыл яҡут төҫөндәге; **руби́новое вино́** сейә ҡыҙыл шарап

РУБИ́ТЬ *несов. что* **1.** киҫеү, ҡырҡыу, сабыу, тумырыу; **руби́ть бревно́** бүрәнә тумырыу; **руби́ть дрова́** утын ҡырҡыу; **руби́ть лёд** боҙ сабыу **2.** (*измельчать*) турау, тапау, сапҡылау, тураҡлау; **руби́ть капу́сту** кәбеҫтә турау; **руби́ть мя́со** ит тапау **3.** *горн.* сабыу; **руби́ть у́голь** күмер сабыу **4.** *кого* сабыу, ҡыйыу, киҫеү; **руби́ть са́блей** ҡылыс менән сабыу; **руби́ть враго́в** дошмандарҙы ҡыйып ташлау **5.** *перен.* (тура) әйтеү, ярып һалыу; **руби́ть пра́вду** дөрөҫлөктө ярып һалыу **6.** (*строить из брёвен*) бурау; **руби́ть избу́** өй бурау **7.** (*отделять, отсекать*) йығыу, киҫеү, ҡырҡыу, киҫә (ҡырҡа) һуғыу, ҡыйыу

РУБИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** киҫешеү, һуғышыу, ҡыйышыу, сапҡылашыу; **руби́ться с проти́вником** дошман менән ҡыйышыу **2.** *страд. от* **руби́ть**

РУ́БИЩЕ *с* алама кейем, алам-һалам

РУ́БКА I *ж см.* **руби́ть** 1—4, 6, **руби́ться**; **ру́бка дере́вьев** ағас ҡырҡыу; **ру́бка мя́са** ит сабыу; **ру́бка избы́** өй бурау

РУ́БКА II *ж* **1.** *мор.* рубка; **команди́рская ру́бка** командир рубкаһы; **шту́рманская ру́бка** штурман рубкаһы **2.** (махсус) йорт, ҡаралты

РУБЛЁВКА *ж*; *разг.* (бер) һумлыҡ, бер тәңкә (тәңкәлек); **бума́жная рублёвка** ҡағыҙ бер тәңкә

РУБЛЁВЫЙ, -ая, -ое **1.** (бер) һумлыҡ; **рублёвый биле́т** бер һумлыҡ билет; **рублёвый обе́д** бер һумлыҡ төшкө аш **2.** һум ...ы; **рублёвая зо́на** һум зонаһы

РУ́БЛЕНЫЙ, -ая, -ое **1.** ваҡланған, туралған, тапалған; **ру́бленое мя́со** туралған ит **2.** (*бревенчатый*) буралған, бүрәнәнән бурап эшләнгән; **ру́бленый дом** буралған өй

РУБЛЬ *м* һум, тәңкә; **оди́н рубль** бер һум; **сере́бряный рубль** көмөш тәңкә ♦ **дли́нный рубль** *см.* **дли́нный**; **гна́ться за дли́нным рублём** оҙон аҡса артынан ҡыуыу

РУ́БРИКА *ж* **1.** бүлек, сәхифә, һүҙ башы, рубрика; **но́вая ру́брика** яңы бүлек **2.** (*графа*) бүлек, бүлем, бүленеш; **разнести́ да́нные по ру́брикам** мәғлүмәттәрҙе бүленеш буйынса теркәү

РУБРИКА́ЦИЯ *ж* бүлектәргә бүлеү

РУБЦЕВА́ТЬСЯ *несов.* уңалыу, ит үреү, бөтәшеү

РУ́БЧАТЫЙ, -ая, -ое **1.** йөйлө; **ру́бчатая рукоя́ть нага́на** нагандың йөйлө һабы **2.** һырлы; **ру́бчатая ткань** һырлы тауар **3.** йөйлө, яра эҙҙәре булған (ҡалған); **ру́бчатая ко́жа** яра эҙҙәре булған тире

РУ́БЧИК *м* **1.** *уменьш. от* **рубе́ц** 1, 2; **2.** һыр; **ткань в ру́бчик** һырлы туҡыма

РУ́ГАНЬ *ж* һүгенеү (әрләү, тиргәү, һүгеү) һүҙҙәре, иреш, иреш-талаш

РУГА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое һүгенеү ...ы, әрләү ...ы; **руга́тельные слова́** һүгенеү һүҙҙәре

РУГА́ТЕЛЬСКИЙ, -ая, -ое *разг. см.* **руга́тельный**

РУГА́ТЕЛЬСТВО *с* һүгеш, иреш, әрләш, талаш; **гру́бое руга́тельство** тупаҫ талаш

РУГА́ТЬ *несов. кого-что* һүгеү, әрләү, тиргәү; **руга́ть без причи́ны** сәбәпһеҙ һүгеү; **кре́пко руга́ть** бик ҡаты әрләү

РУГА́ТЬСЯ *несов.* **1.** (*браниться*) һүгенеү, тиргәнеү, һуҡраныу; **руга́ться це́лый день** көнө буйы һуҡраныу **2.** *с кем* и *без доп.* әрләшеү, тиргәшеү, ирешеү, талашыу; **руга́ться ме́жду собо́й** үҙ-ара талашыу

РУДА́ *ж* мәғдән, руда; **желе́зная руда́** тимер мәғдәне

РУДИМЕ́НТ *м* **1.** *см.* **рудимента́рный о́рган** **2.** *перен., книжн.* (*остаток, след исчезнувшего явления*) ҡалдыҡ, эҙ

РУДИМЕНТА́РНЫЙ, -ая, -ое *книжн.* рудиментар, ҡалдыҡ, етлекмәй ҡалған ♦ **рудимента́рный о́рган** *биол.* рудиментар ағза (*етлекмәй ҡалған ағзалар. мәҫ., ҡоймос һөйәге*)

РУДНИ́К *м* мәғдән усағы, рудник; **ме́дный рудни́к** баҡыр руднигы

РУДНИКО́ВЫЙ, -ая, -ое рудник ...ы; **руднико́вые рабо́чие** рудник эшселәре

РУДНИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое рудник ...ы, рудниктағы, рудникта була торған; **рудни́чный во́здух** рудниктағы һауа; **рудни́чная пыль** рудник саңы

РУ́ДНЫЙ, -ая, -ое мәғдән ...ы, руда ...ы; **ру́дные месторожде́ния** мәғдән ятҡылыҡтары

РУДОКО́П *м*; *уст.* мәғдәнсе, мәғдән (руда) ҡаҙыусы, мәғдән (руда) сығарыусы

РУДОКО́ПНЫЙ, -ая, -ое *уст.* мәғдән (руда) сығарыу ...ы; **рудоко́пная ша́хта** мәғдән сығарыу шахтаһы

РУДОНО́СНЫЙ, -ая, -ое мәғдәнле, мәғдәне булған; **рудоно́сный пласт** мәғдәнле ҡатлам

РУДОПОДЪЁМНЫЙ, -ая, -ое мәғдән (руда) сығарыу (күтәреү) ...ы, мәғдән (руда) сығарыусы (күтәреүсе), мәғдән (руда) сығара (күтәрә) торған; **рудоподъёмная маши́на** мәғдән сығарыусы машина

РУДОПРОМЫ́ВОЧНЫЙ, -ая, -ое мәғдән (руда) йыуа торған

РУДОУПРАВЛЕ́НИЕ *с* рудник идаралығы

РУЖЕ́ЙНИК *м* мылтыҡсы (*мылтыҡ яһау оҫтаһы*)

РУЖЕ́ЙНЫЙ, -ая, -ое мылтыҡ ...ы; **руже́йный вы́стрел** мылтыҡ атыу тауышы; **руже́йное ма́сло** мылтыҡ майы

РУЖЬЁ *с* мылтыҡ; **двуство́льное ружьё** ҡуш көбәкле мылтыҡ; **кремнёвое ружьё** саҡматаш мылтыҡ; **нарезно́е ружьё** һыҙма мылтыҡ; **ствол ружья́** мылтыҡ көбәге; **заряди́ть ружьё** мылтыҡ яһау ♦ **призва́ть под ружьё** хәрби хеҙмәткә саҡырыу; **быть под ружьём**: 1) хәрби әҙерлек хәлендә тороу; 2) армияла хеҙмәт итеү

РУИ́НА *ж* **1.** *обычно мн.* **руи́ны** емерек, емереклек, хараба; **преврати́ться в руи́ны** хараба хәленә килеү **2.** *перен., разг.* бик ҡарт кеше

РУКА́ *ж* **1.** ҡул; **пра́вая рука́** уң ҡул; **ле́вая рука́** һул ҡул; **одна́ рука́** һыңар ҡул; **ты́льная сторона́ руки́** ҡул һырты; **кисть руки́** ҡул осо; **мозо́листые ру́ки** һөйәлле ҡулдар; **держа́ть за́ руку** ҡулдан тотоу; **вести́ по́д руку** *кого-л.* ҡултыҡлап алып барыу; **идти́ по́д руку** *с кем-л.* ҡултыҡлашып барыу **2.** *мн.* **ру́ки** (*рабочая сила*) ҡул, эш ҡулы, эшсе ҡулдар; **ма́ло свобо́дных рук** эшсе ҡулдар әҙ **3.** (*почерк*) яҙыу, ҡул; **неразбо́рчивая рука́** таный алмаҫлыҡ яҙыу; **э́то не моя́ рука́** был минең ҡулым түгел **4.** *какая* эйә, хужа, ҡул; **нужна́ твёрдая рука́** талапсан хужа кәрәк **5.** терәк, таяныс, ҡул, яҡлаусы; **у него́ в верха́х своя́ рука́** юғарыла уның таянысы бар ♦ **золоты́е ру́ки** *у кого* алтын ҡулдар, оҫта ҡуллы; **лёгкая рука́** *см.* **лёгкий**; **тяжёлая рука́** *см.* **тяжёлый**; **пра́вая рука́** уң ҡанаты (ҡулы) иң яҡшы ярҙамсы; **го́лыми рука́ми** ҡоро ҡул менән, ҡоралһыҙ-ниһеҙ; **в рука́х** ҡулында булыу; **на́ руку** *кому* уңайлы, файҙалы; **на рука́х** *у кого* ҡулда (янда) булыу; **не рука́** *кому* яраҡһыҙ, тура (тап) килмәү; **по рука́м!** хәл иттек!, килештек!; **рука́ми и нога́ми**; **с рука́ми и нога́ми**: 1) тотош, бөтөн көйгә, башы-тояғы менән; 2) ҡуш ҡуллап (риза булыу); **рука́ ру́ку мо́ет** ҡул ҡулды йыуа (*бер-береһенең ғәйебен йәшереү хаҡында*); **рука́ о́б руку** ҡулға ҡул тотоношоп; **рука́ не дро́гнет** *у кого, чья* ҡулы ҡалтырамаҫ; **рука́ не поднима́ется (не подыма́ется)** *у кого*: 1) ҡул бармай (*ниҙер эшләргә*); 2) *на кого* ҡул күтәрелмәү; **ру́ки коротки́** *у кого* ҡулы ҡыҫҡа (*берәй эш ҡылырға мөмкинселеге, хоҡуғы юҡ*; *ҡулынан килмәй*); **ру́ки не дохо́дят** *до чего* ҡул теймәй (етмәй); **ру́ки опуска́ются** *у кого* ҡулы бармай; **ру́ки прочь** *от кого-чего* ҡул һалмағыҙ, теймәгеҙ; **ру́ки че́шутся** *у кого*: 1) һуғышҡыһы килә, ҡулы ҡысый; 2) ниҙер эшләгеһе килә, ҡулы ҡысый; **руко́й пода́ть** *до чего* яҡында ғына, янда; **мара́ть (па́чкать) ру́ки** *об кого-что* теләмәгән эшкә ҡыҫылыу, ҡул(ды) бысратыу; **нагре́ть ру́ки** *на чём* намыҫһыҙ рәүештә байлыҡ туплау, ҡулға байлыҡ, мал төшөрөү; **пода́ть ру́ку по́мощи** *кому* ярҙам ҡулы һуҙыу; **поднима́ть (подня́ть) ру́ку** *на кого-что* ҡул күтәреү; **брать (взять) в ру́ки** *кого* ҡулға алыу; **брать (взять) го́лыми рука́ми** *кого-что* ҡулға төшөрөү (*еңел генә эйә булып алыу*); **прибра́ть к рука́м**: 1) *кого кемде* ҡулға алыу; 2) *что нимәне* ҡулға төшөрөү; **приложи́ть ру́ку**: 1) ҡул ҡуйыу, имза һалыу; 2) ҡул тығыу (һалыу) (*насар эш-хәлгә*); **носи́ть на рука́х** *кого* өрмәгән ергә ултыртмау, ус төбөндә генә йөрөтөү; **отби́ться от рук** *см.* **отби́ться**; **из рук вон (пло́хо, плохо́й)** бик насар, хөрт, бер нәмәгә яраҡһыҙ; **из рук в ру́ки** ҡулдан-ҡулға; **с рук сбыть** ҡотолоу, арыныу; **с рук сойти́** яуапһыҙ ҡотолоп ҡалыу; **сложа́ ру́ки (сиде́ть, стоя́ть и т.п.)** *см.* **сложи́ть**; **умы́ть ру́ки** *см.* **умы́ть**; **чужи́ми рука́ми жар загреба́ть** *см.* **жар**

РУКА́В *м* **1.** ең; **рука́в пла́тья** күлдәк еңе; **рука́в шу́бы** тун еңе; **вшива́ть рука́в** ең ултыртыу **2.** тармаҡ; **рука́в реки́** йылға тармағы **3.** эсәк, еңсә; **пожа́рный рука́в** янғын һүндереү эсәге ♦ **спустя́ рукава́** илке-һалҡы (эшләү); **засучи́в рукава́ (рабо́тать)** ең һыҙғанып (эшләү)

РУКАВИ́ЦЫ *мн.* (*ед.* **рукави́ца** *ж*) бейәләй; **ко́жаные рукави́цы** күн бейәләй; **меховы́е рукави́цы** тире бейәләй ♦ **держа́ть в ежо́вых рукави́цах** *см.* **ежо́вый**

РУКАВИ́ЧКИ *мн.* (*ед.* **рукави́чка** *ж*); *уменьш. от* **рукави́цы**

РУКА́ВНЫЙ, -ая, -ое ең ...ы; **рука́вные швы** ең йөйө

РУКА́ВЧИК *м*; *уменьш. от* **рука́в**

РУКОВОДИ́ТЕЛЬ *м* и **РУКОВОДИ́ТЕЛЬНИЦА** *ж* етәксе, башлыҡ; **кла́ссный руководи́тель** синыф етәксеһе; **руководи́тель отде́ла** бүлек башлығы; **руководи́тель драмкружка́** драма түңәрәге етәксеһе

РУКОВОДИ́ТЬ *несов. кем-чем* **1.** (*управлять*) идара итеү **2.** (*являться побудительной причиной*) йүнәлеш биреү, ҡарап тороу **3.** (*быть во главе чего-л.*) етәкселек итеү, етәкләү; **руководи́ть радиокружко́м** радиотүңәрәк менән етәкселек итеү; **руководи́ть отде́лом** бүлекте етәкләү

РУКОВО́ДСТВО *с* **1.** етәкселек; **коллекти́вное руково́дство** коллектив етәкселек **2.** (*пособие*) ҡулланма; **приня́ть в ка́честве руково́дства** ҡулланма итеп алыу **3.** *собир.* етәкселәр; **руково́дство Сою́за писа́телей** Яҙыусылар союзы етәкселәре

РУКОВО́ДСТВОВАТЬ *несов. см.* **руководи́ть**

РУКОВО́ДСТВОВАТЬСЯ *несов. чем* ҡулланыу, ҡулланып (таянып) эшләү (эш итеү), буйынса (-дан/-дән сығып) эш итеү; **руково́дствоваться пра́вилами** ҡағиҙәләргә таянып эшләү, ҡағиҙәләрҙән сығып эш итеү

РУКОВОДЯ́ЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **руководи́ть** **2.** *прил.* етәксе; **руководя́щие ка́дры** етәксе кадрҙар; **руководя́щие указа́ния** етәксе күрһәтмәләр

РУКОДЕ́ЛИЕ *с* **1.** ҡул эше; **занима́ться рукоде́лием** ҡул эше менән шөғөлләнеү **2.** (*изделие*) ҡулдан эшләнгән нәмә; **вы́ставка рукоде́лий** ҡулдан эшләнгән әйберҙәр күргәҙмәһе

РУКОДЕ́ЛЬНИЦА *ж* ҡул эшенә оҫта (*ҡатын-ҡыҙ*); **быть рукоде́льницей** ҡул эшенә оҫта булыу

РУКОДЕ́ЛЬНИЧАТЬ *несов.*; *разг.* ҡул эше менән шөғөлләнеү, ҡул эше эшләү; **рукоде́льничать в свобо́дное вре́мя** буш ваҡытта ҡул эше менән шөғөлләнеү

РУКОДЕ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** ҡул эше ...ы; **рукоде́льный кружо́к** ҡул эше түңәрәге **2.** ҡул менән (ҡулдан) -ған/-гән; **рукоде́льные кружева́** ҡулдан бәйләнгән селтәр

РУКОКРЫ́ЛЫЕ *мн.*; *зоол.* ярғанаттар

РУКОМО́ЙНИК *м* йыуынғыс, ҡулйыуғыс; **нали́ть во́ду в рукомо́йник** йыуынғысҡа һыу ҡойоу

РУКОПА́ШНЫЙ, -ая, -ое **1.** ҡул ...ы; **рукопа́шный бой** ҡул һуғышы **2.** *в знач. сущ.* **рукопа́шный** *м* и **рукопа́шная** *ж* ҡул һуғышы; **сойти́сь в рукопа́шной** ҡул һуғышында осрашыу

РУКОПИ́СНЫЙ, -ая, -ое **1.** ҡулъяҙма ...ы; **рукопи́сный отде́л библиоте́ки** китапхананың ҡулъяҙма бүлеге **2.** ҡулдан яҙылған, ҡулъяҙма; **рукопи́сный журна́л** ҡулъяҙма журнал; **рукопи́сные те́ксты** ҡулдан яҙылған текстар

РУ́КОПИСЬ *ж* ҡулъяҙма; **изуче́ние дре́вних ру́кописей** боронғо ҡулъяҙмаларҙы өйрәнеү; **на права́х ру́кописи** ҡулъяҙма хоҡуғында; **фонд ру́кописей** ҡулъяҙмалар фонды

РУКОПЛЕСКА́НИЯ *мн.* (*ед.* **рукоплеска́ние** *с*) алҡыштар, ҡул сабыу, сәпәкәйләү; **рукоплеска́ния зри́телей** тамашасыларҙың ҡул сабыуы; **раздали́сь рукоплеска́ния** алҡыштар яңғыраны

РУКОПЛЕСКА́ТЬ *несов.* алҡышлау, ҡул сабыу, сәпәкәйләү; **зал до́лго рукоплеска́л** зал оҙаҡ ҡул сапты; **рукоплеска́ть арти́стам** артистарҙы алҡышлау

РУКОПОЖА́ТИЕ *с* ҡул ҡыҫышыу (ҡыҫыу); **дру́жеское рукопожа́тие** дуҫтарса ҡул ҡыҫышыу

РУКОПРИКЛА́ДСТВО *с*; *разг.* ҡул күтәреү; **обвиня́ть в рукоприкла́дстве** ҡул күтәргән өсөн ғәйепләү

РУКОЯ́ТКА *ж* **1.** һап; **рукоя́тка молотка́** сүкеш һабы **2.** (*в машинах, приборах*) тотҡа, тотҡос

РУКОЯ́ТЬ *ж см.* **рукоя́тка**

РУЛЕВО́Й, -ая, -ое **1.** руль ...ы; **рулево́е колесо́** руль тәгәрмәсе **2.** *в знач. сущ.* **рулево́й** *м* рулевой (*караблдә*); ҡойроҡсо, ҡойроҡ тотоусы (*кәмәлә*) ♦ **рулевы́е пе́рья** ҡойроҡ ҡауырһындары (*ҡоштарҙа*)

РУЛЕ́Т *м*; *кул.* **1.** рулет (*сусҡаның һөйәкһеҙ һум ите*) **2.** ҡатлама, төрмә, рулет; **карто́фельный руле́т** картуф рулеты; **руле́т с ма́ком** мәкле төрмә

РУЛЕ́ТКА *ж* рулетка (**1.** *үлсәү таҫмаһы* **2.** *отошло уйын ҡулайламаһы*); **ме́рить руле́ткой** рулетка менән үлсәү; **игра́ть в руле́тку** рулеткала уйнау

РУЛИ́ТЬ *несов.* **1.** рулдә ултырыу, рулде бороу **2.** *ав.* (*о лётчике*) ерҙән тәгәр(л)әтеп (алып) барыу; (*о самолёте*) ерҙән тәгәр(л)әп барыу

РУЛО́Н *м* төргәк, рулон; **руло́н бума́ги** ҡағыҙ төргәге

РУЛО́ННЫЙ, -ая, -ое рулон, төргәк, төргәкле, рулонлы; **руло́нный толь** рулонлы толь

РУЛЬ *м* **1.** руль; (*у лодки, плота*) ҡойроҡ; **сиде́ть за рулём** руль артында ултырыу; **управля́ть рулём** ҡойроҡ тотоу **2.** *перен.* (етәксе) үҙәк; **руль госуда́рственного управле́ния** дәүләттең идара итеү үҙәге ♦ **без руля́ и без ветри́л** маҡсатһыҙ һәм билдәле бер йүнәлешһеҙ

РУМБ *м*; *мор.* румб (*компас түңәрәгенең утыҙ икенән бер өлөшө*)

РУМЫ́НСКИЙ, -ая, -ое румын ...ы, Румыния ...ы; **румы́нский наро́д** румын халҡы; **румы́нский язы́к** румын теле

РУМЫ́НЫ *мн.* румындар, румын халҡы // *ед.* **румы́н** *м* румын ир-аты; **румы́нка** *ж* румын ҡатын-ҡыҙы

РУМЯ́НА *мн.* инлек, һандал, ҡыҙыл; **кра́сить лицо́ румя́нами** биткә инлек һөртөү

РУМЯ́НЕЦ *м* алһыулыҡ, ҡыҙыллыҡ; **зали́ться румя́нцем** биткә ҡыҙыллыҡ йүгереү

РУМЯ́НИТЬ *несов. что* **1.** ҡыҙартыу, аллау, алландырыу, алһыулатыу; **моро́з румя́нит щёки** һыуыҡ бит остарын алһыулата **2.** инлек яғыу (һөртөү), ҡыҙыл һөртөү (буяу); **румя́нить лицо́** йөҙгә инлек яғыу

РУМЯ́НИТЬСЯ *несов.* **1.** ҡыҙарыу, алһыуланыу, алланыу; **её лицо́ румя́нилось** уның йөҙө алһыуланды **2.** инлек яғыу (һөртөү), ҡыҙыл һөртөү (*биткә*) **3.** (*поджариваться*) ҡыҙарып бешеү, йөҙө килеү; **пиро́г на́чал румя́ниться** бәлештең йөҙө килә башланы

РУМЯ́НЫЙ, -ая, -ое **1.** ҡыҙыл, алһыу, алһыуланған; **румя́ное лицо́** алһыу йөҙ; **румя́ные я́блоки** ҡыҙыл алмалар **2.** ҡыҙарған, ҡыҙарып (йөҙө килеп) бешкән; **румя́ный пиро́г** ҡыҙарып бешкән бәлеш

РУНДУ́К *м* (ҙур) әрйә, лар; **кры́шка рундука́** әрйә ҡапҡасы

РУНИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое рун ...ы; **руни́ческие на́дписи** рун яҙмалары

РУНО́ *с* йөн, һарыҡ йөнө; **то́нкое руно́** нәҙек йөн

РУ́НЫ I *мн.* (*ед.* **ру́на** *ж*) рун яҙыуы, рун яҙмаһы (*таштарҙа яҙылған боронғо яҙмалар*)

РУ́НЫ II *мн.* (*ед.* **ру́на** *ж*) рун, рун йыры (*карелдарҙа, финдарҙа боронғо халыҡ йырҙары*)

РУ́ПИЯ *ж* рупия (*Һиндостан, Пакистан һәм башҡа ҡайһы бер илдәрҙең аҡса берәмеге*)

РУ́ПОР *м* **1.** рупор, һөрәнләгес; **крича́ть в ру́пор** һөрәнләгескә ҡысҡырыу **2.** *перен.*, *книжн.* таратыусы; **газе́та — ру́пор обще́ственного мне́ния** гәзит — йәмәғәтселек фекерен таратыусы

РУСА́К I *м* урғуян, үр ҡуяны

РУСА́К II *м*; *разг.* (*русский человек*) урыҫ кешеһе; **коренно́й руса́к** ерле урыҫ кешеһе

РУСА́ЛКА *ж*; *фольк.* һыу ҡыҙы (инәһе)

РУСА́ЛОЧИЙ, -ья, -ье **1.** һыу ҡыҙы ...ы, һыу инәһе ...ы; **руса́лочьи во́лосы** һыу ҡыҙының сәсе **2.** һыу ҡыҙыныҡы һымаҡ (кеүек); **руса́лочий взгля́д** һыу ҡыҙыныҡы һымаҡ ҡараш

РУСА́ЧИЙ, -ья, -ье урғуян ...ы, үр ҡуяны ...ы; **руса́чий след** урғуян эҙе

РУСЕ́ТЬ I *несов.*; *разг.* (*становиться русским*) урыҫлашыу

РУСЕ́ТЬ II *несов.*; *разг.* (*становиться русым*) һарғайыу, төҫтө һары итеү

РУСИ́ЗМ *м*; *лингв.* урыҫ һүҙе, русизм

РУСИ́СТ *м* русист (*русистика белгесе*)

РУСИ́СТИКА *ж* русистика (*урыҫ телен һәм мәҙәниәтен өйрәнеүсе фәндәр*)

РУСИФИКА́ЦИЯ *ж см.* **русифици́ровать, русифици́роваться**; **наси́льственная русифика́ция** көсләп урыҫлаштырыу

РУСИФИЦИ́РОВАТЬ *сов., несов. кого-что* урыҫлаштырыу

РУСИФИЦИ́РОВАТЬСЯ 1. *сов., несов.* урыҫлашыу **2.** *только несов. страд. от* **русифици́ровать**

РУ́СЛО *с* **1.** йырҙа, үҙән, юлаҡ; **речно́е ру́сло** йылға үҙәне **2.** *чего, какое*; *перен.* йүнәлеш, юл; **ру́сло обще́ственной жи́зни** йәмғиәт тормошоноң йүнәлеше ♦ **войти́ в ру́сло** юлға һалыныу, яйланып китеү

РУСОВОЛО́СЫЙ, -ая, -ое һары сәсле; **русоволо́сая де́вушка** һары сәсле ҡыҙ

РУСОФИ́Л *м* урыҫҡа табыныусы

РУСОФИ́ЛЬСТВО *с* урыҫҡа табыныу (санлыҡ)

РУСОФО́Б *м* урыҫҡа ҡаршы

РУСОФО́БСТВО *с* урыҫты күрә алмау

РУ́ССКАЯ I *ж см.* **ру́сские**

РУ́ССКАЯ II *ж* (*пляска и музыка к ней*) урыҫ халыҡ бейеүе

РУ́ССКИЕ *мн.* урыҫтар, урыҫ халҡы // *ед.* **ру́сский** *м* урыҫ ир-аты; **ру́сская** *ж* урыҫ ҡатын-ҡыҙы, мәрйә

РУ́ССКИЙ I *м см.* **ру́сские**

РУ́ССКИЙ II, -ая, -ое **1.** урыҫ ...ы; **ру́сская культу́ра** урыҫ мәҙәниәте; **ру́сская литерату́ра** урыҫ әҙәбиәте; **ру́сский язы́к** урыҫ теле **2.** Рәсәй ...ы, Русь ...ы; **ру́сская исто́рия** Рәсәй тарихы; **ру́сское о́бщество** Рәсәй йәмғиәте

РУ́СЫЙ, -ая, -ое **1.** һары; **ру́сые во́лосы** һары сәс **2.** һары сәсле; **ру́сый па́рень** һары сәсле егет

РУТЕ́НИЙ *м* рутений (*химик элемент, металл*)

РУТИ́НА *ж* иҫкелек, иҫкеселек, торғонлоҡ, ҡатып ҡалғанлыҡ; **боро́ться с рути́ной** иҫкелеккә ҡаршы көрәшеү

РУТИНЁР *м* иҫкелек яҡлы кеше

РУТИНЁРСТВО *с* иҫкеселек, иҫкелек

РУТИ́ННЫЙ, -ая, -ое иҫкереп бөткән, иҫкелеккә нигеҙләнгән

РУ́ХЛЯДЬ *ж собир.*; *разг.* иҫке-моҫҡо, ҡыйҡыпыр; **вы́бросить ру́хлядь** иҫке-моҫҡоно ташлау

РУ́ХНУТЬ *сов.* **1.** емерелеп (ишелеп) төшөү, ауыу; **де́рево ру́хнуло** ағас ауҙы **2.** (*упасть всей тяжестью — о человеке*) ҡолау, йығылыу, ҡолап (йығылып) төшөү **3.** *перен.* емерелеү, өҙөлөү, юҡҡа сығыу; **наде́жды ру́хнули** өмөттәр өҙөлдө

РУ́ХНУТЬСЯ *сов.*; *разг. см.* **ру́хнуть** 1, 2; **ра́неный ру́хнулся на зе́млю** яралы ергә ҡоланы

РУЧА́ТЕЛЬСТВО *с* ышаныс яҙыуы, ышандырма

РУЧА́ТЬСЯ *несов.* ышандырыу, (яуаплылыҡты) өҫкә алыу, ышаныс (яуап) биреү; **руча́ться за успе́х де́ла** эштең уңышлы сығырына ышандырыу; **руча́ться за исхо́д опера́ции** операция һөҙөмтәһенә яуап биреү

РУЧЕЁК *м*; *уменьш.-ласк. от* **руче́й** 1

РУЧЕ́Й *м* **1.** инеш, шишмә, гөрләүек, өйәр; **го́рный руче́й** тау гөрләүеге; **у ручья́** инеш янында **2.** *в знач. нареч.* **ручьём** шишмә (йылға) булып; **кровь лила́сь ручьём** ҡан йылға булып аҡты

РУ́ЧКА *ж* **1.** *уменьш.-ласк. от* **рука́** 1; **2.** тотҡа, һап; **дверна́я ру́чка** ишек тотҡаһы; **ру́чка ножа́** бысаҡ һабы **3.** (*подлокотник*) яндау; **ру́чка кре́сла** кресло яндауы **4.** ручка (*яҙыу әсбаб*); **автомати́ческая ру́чка** автоматик ручка

РУЧНО́Й, -ая, -ое **1.** ҡул(дар) ...ы; **ручно́е полоте́нце** ҡул таҫтамалы; **ручны́е часы́** ҡул сәғәте **2.** ҡулдан -ған/-гән, ҡул менән; **ручна́я рабо́та** ҡулдан эшләнгән эш; **ручна́я вы́шивка** ҡулдан сигелгән сигеү **3.** ҡулға өйрәтелгән (эйәләштерелгән), ҡулға өйрәнгән (эйәләшкән); **ручно́й медве́дь** ҡулға эйәләшкән айыу **4.** *разг.* (*послушный — о человеке*) күндәм, буйһоноусан; **ручно́й муж** күндәм ир

РУЧО́НКА *ж*; *разг., уменьш.-ласк. от* **рука́** 1

РУЧЬЕВО́Й, -ая, -ое шишмә ...ы, инеш ...ы; **ручьева́я вода́** шишмә һыуы

РУ́ШИТЬ *несов. что* емереү, ишеү, ҡыйратыу, ватыу, емереп (ишеп, ҡыйратып) төшөрөү; **ру́шить сте́ну** стенаны емереү

РУ́ШИТЬСЯ *несов.* **1.** емерелеү, ишелеү, ҡыйралыу, ҡыйрау; **дом ру́шится** өй емерелә **2.** *перен.* емерелеү, тарҡалыу, юҡҡа сығыу; **ру́шилось сча́стье** бәхете юҡҡа сыҡты **3.** *страд. от* **ру́шить**

РЫ́БА *ж* **1.** балыҡ; **вя́леная ры́ба** ҡаҡланған балыҡ; **кра́сная ры́ба** ҡыҙыл балыҡ; **копчёная ры́ба** ыҫланған балыҡ; **морска́я ры́ба** диңгеҙ балығы **2.** *перен., разг.* (*о человеке*) дәртһеҙ, һүлпән кеше **3.** *астр.* Балыҡ (*йондоҙлоҡ*) ♦ **би́ться как ры́ба об лёд** *см.* **би́ться**; **лови́ть ры́бу в му́тной воде́** *см.* **лови́ть**; **как ры́ба в воде́** һыуҙағы балыҡ кеүек; **ни ры́ба ни мя́со** төшөп ҡалған, эшкинмәгән

РЫБА́К *м* балыҡсы, балыҡ тотоусы

РЫБА́ЛКА 1. *ж*; *разг.* балыҡ тотоу; **идти́ на рыба́лку** балыҡ тоторға барыу **2.** *м* и *ж*; *прост.* балыҡсы, балыҡ тотоусы

РЫБА́ЦКИЙ, -ая, -ое балыҡсы ...ы, балыҡсылар ...ы, балыҡсылыҡ ...ы, балыҡ тотоу ...ы; **рыба́цкая ло́дка** балыҡсы кәмәһе; **рыба́цкая арте́ль** балыҡсылар артеле

РЫБА́ЧЕСТВО *с* балыҡсылыҡ; **занима́ться рыба́чеством** балыҡсылыҡ менән шөғөлләнеү

РЫБА́ЧИЙ, -ья, -ье балыҡсы ...ы, балыҡсылар ...ы, балыҡсылыҡ ...ы; **рыба́чья ло́дка** балыҡсы кәмәһе

РЫБА́ЧИТЬ *несов.* балыҡ тотоу; **рыба́чить зимо́й** ҡышын балыҡ тотоу

РЫБА́ЧКА *ж* **1.** балыҡсы, балыҡ тотоусы **2.** балыҡсы (балыҡ тотоусы) ҡатыны

РЫБЁЦ *м* йоҡа ҡорман (*балыҡ*)

РЫБЁШКА *ж*; *разг.* селбәрә

РЫ́БИЙ, -ья, -ье **1.** балыҡ ...ы; **ры́бья чешуя́** балыҡ тәңкәһе; **ры́бий хвост** балыҡ ҡойроғо; **ры́бий жир** балыҡ майы **2.** *перен.* (*бесстрастный*) туң йөрәкле, һалҡын **3.** *перен.* (*бесцветный — о глазах*) төҫһөҙ, мәғәнәһеҙ; **смотре́ть ры́бьими глаза́ми** төҫһөҙ күҙҙәр менән ҡарау ♦ **ры́бьи глаза́** балыҡ күҙ; **на ры́бьем меху́** бет ҡабы кеүек, әтәс тиреһенән тегелгән (*йоҡа, йылы тотмаған кейем тураһында*)

РЫ́БИНА *ж*; *разг.* ҙур (елле) балыҡ; **пойма́ть ры́бину** ҙур балыҡ тотоу

РЫ́БКА *ж*; *уменьш.-ласк. от* **ры́ба** 1

РЫ́БНИК *м* **1.** балыҡ үрсетеү белгесе, балыҡ менән шөғөлләнеүсе, балыҡ эшкәртеүсе **2.** (*пирог*) балыҡ менән бәлеш

РЫ́БНЫЙ, -ая, -ое **1.** балыҡ ...ы, балыҡсылыҡ ...ы; **ры́бная кость** балыҡ һөйәге; **ры́бный за́пах** балыҡ еҫе; **ры́бное хозя́йство** балыҡсылыҡ хужалығы **2.** балыҡ ...ы; **ры́бные котле́ты** балыҡ котлеты **3.** балыҡлы, балыҡҡа бай; **ры́бное о́зеро** балыҡлы күл

РЫБОВО́Д *м* балыҡсы, балыҡ үрсетеүсе

РЫБОВО́ДНЫЙ, -ая, -ое балыҡсылыҡ ...ы, балыҡ үрсетеү ...ы; **рыбово́дное хозя́йство** балыҡ үрсетеү хужалығы

РЫБОВО́ДСТВО *с* балыҡсылыҡ, балыҡ үрсетеү эше; **занима́ться рыбово́дством** балыҡсылыҡ менән шөғөлләнеү

РЫБОЗАВО́Д *м* балыҡ (эшкәртеү) заводы

РЫБОКОМБИНА́Т *м* балыҡ (эшкәртеү) комбинаты

РЫБОКОПТИ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое балыҡ ыҫлау ...ы; **рыбокопти́льный заво́д** балыҡ ыҫлау заводы

РЫБОЛО́В *м* балыҡсы, балыҡ тотоусы

РЫБОЛОВЕ́ЦКИЙ, -ая, -ое балыҡ тотоу ...ы, балыҡсылыҡ ...ы (*балыҡ тотоу эше менән шөғөлләнеүсе*); **рыболове́цкая арте́ль** балыҡ тотоу артеле

РЫБОЛО́ВНЫЙ, -ая, -ое балыҡ тотоу ...ы, балыҡсылыҡ ...ы; **рыболо́вный сезо́н** балыҡ тотоу миҙгеле; **рыболо́вный про́мысел** балыҡсылыҡ кәсебе

РЫБОЛО́ВСТВО *с* балыҡсылыҡ, балыҡ тотоу эше; **занима́ться рыболо́вством** балыҡсылыҡ менән шөғөлләнеү

РЫБОПРОМЫСЛО́ВЫЙ, -ая, -ое балыҡсылыҡ ...ы; **рыбопромысло́вая арте́ль** балыҡсылыҡ артеле

РЫБОПРОМЫ́ШЛЕННИК *м* балыҡ етештереү предприятиеһы хужаһы

РЫБОПРОМЫ́ШЛЕННОСТЬ *ж* балыҡ сәнәғәте

РЫБОПРОМЫ́ШЛЕННЫЙ, -ая, -ое балыҡ сәнәғәте ...ы; **рыбопромы́шленный комбина́т** балыҡ сәнәғәте комбинаты

РЫБОТОРГО́ВЕЦ *м* балыҡ һатыусы

РЫБОТОРГО́ВЛЯ *ж* балыҡ һатыу, балыҡ сауҙаһы

РЫБОХО́Д *м* (*плотиналарҙа*) балыҡ үткәрелеү, балыҡ үткәүеле

РЫБОХО́ДНЫЙ, -ая, -ое балыҡ үткәүеле ...ы; **рыбохо́дные ле́стницы** балыҡ үткәүеле баҫҡыстары

РЫБОЯ́ДНЫЙ, -ая, -ое балыҡ ашай торған, балыҡ ашаусы; **рыбоя́дные живо́тные** балыҡ ашаусы хайуандар

РЫБХО́З *м* (*рыбоводное хозяйство*) балыҡ үрсетеү хужалығы, балыҡсылыҡ хужалығы

РЫВО́К *м* **1.** ҡапыл (кинәт, киҫкен) тартыу, тартылыу, ынтылыш, ырғылыш; **сде́лать рыво́к** ынтылыш яһау **2.** *перен.* ырғылыш, ырғылыу, көсөргәнеш; **рабо́тать без рывко́в** көсөргәнешһеҙ эшләү **3.** *спорт.* ырғым (*ауырлыҡты күтәрең ысулы*)

РЫГА́ТЬ *несов.* кикереү; **рыга́ть за обе́дом** ашағанда кикереү

РЫГНУ́ТЬ *сов. см.* **рыга́ть**

РЫДА́ТЬ *несов.* үкереп (үкһеп) илау, үкһеү, иңрәү, иңрәнеү, һыҡтау

РЫДВА́Н *м* риҙуан (*бесән, һалам ташый торған бейек ҵрәсәле арба*)

РЫЖЕБОРО́ДЫЙ, -ая, -ое ерән һаҡаллы

РЫЖЕВОЛО́СЫЙ, -ая, -ое ерән сәсле; **рыжеволо́сая де́вочка** ерән сәсле ҡыҙ

РЫЖЕ́ТЬ *несов.* ерән төҫ алыу, ерәнләнеү; **во́лосы рыже́ют** сәс ерәнләнә

РЫ́ЖИЙ, -ая, -ее **1.** ерән; **ры́жая борода́** ерән һаҡал; **ры́жая ло́шадь** ерән ат **2.** *в знач. сущ.* **ры́жий** *м*; *разг.* ерән (*цирк клоуны*)

РЫ́ЖИК *м* **1.** (*травянистое растение*) шипкән; **ры́жик льно́вый** етен шипкәне; **ры́жик посевно́й** сәсеүлек шипкәне **2.** (*гриб*) һары бәшмәк

РЫ́ЖИКОВЫЙ, -ая, -ое шипкән ...ы; **ры́жиковое ма́сло** шипкән майы; **ры́жиковое по́ле** шипкән баҫыуы

РЫК *м* аҡырыу, үкереү, олоу; **льви́ный рык** арыҫлан үкереүе

РЫКА́ТЬ и РЫ́КАТЬ *несов.* үкереү, олоу, аҡырыу (*яман тауыш менән*); **лев рыка́ет** арыҫлан үкерә

РЫ́ЛО *с* **1.** морон, томшоҡ; **свино́е ры́ло** сусҡа мороно **2.** *груб.*, *прост.* (*лицо*) бит, йөҙ, ҡиәфәт

РЫ́ЛЬЦЕ *с* **1.** *уменьш.-ласк.* *от* **ры́ло** 1; **2.** *бот.* емешлек ауыҙы **3.** (*передняя часть ствола орудия и т.п.*) көбәк осо (ауыҙы) ♦ **ры́льце в пуху́** *у кого кемдең* ҡулы бысранған (*насар эштә ҡатнашлығы булған кеше тураһында*)

РЫ́НОК *м*; *в разн. знач.* баҙар; **купи́ть на ры́нке** баҙарҙа һатып алыу; **продава́ть на ры́нке** баҙарҙа һатыу; **вне́шний ры́нок** *эк.* тышҡы баҙар; **мирово́й ры́нок** *эк.* донъя баҙары

РЫ́НОЧНЫЙ, -ая, -ое баҙар ...ы; **ры́ночные отноше́ния** баҙар мөнәсәбәттәре; **ры́ночные це́ны** баҙар хаҡтары

РЫ́ПАТЬСЯ *несов.*; *прост.* -ға/-гә ынтылыу (ашҡыныу)

РЫСА́К *м* юртаҡ ат

РЫСЁНОК *м* һеләүһен балаһы

РЫ́СИЙ, -ья, -ье һеләүһен ...ы

РЫСИ́СТЫЙ, -ая, -ое юртаҡ; **рыси́стый конь** юртаҡ ат

РЫСИ́ТЬ *несов.* **1.** (*бежать рысью — о животных*) юртыу; **рыси́ть под го́рку** тау аҫтына табан юртыу **2.** (*ехать рысью*) юрттырыу, юрттырып барыу

РЫ́СКАТЬ *несов.* **1.** *прям.*, *перен.* ҡыҙырып (эҙләнеп, темеҫкенеп) йөрөү; **волк ры́щет** бүре эҙләнеп йөрөй; **ры́скать по го́роду** ҡала ҡыҙырып йөрөү **2.** *мор.* (курстан) тайпылыу (ситләшеү, тайшаныу, ситкә сығыу)

РЫСЦА́ *ж*; *разг.* ваҡ ҡына (яй ғына) юртыу; **перейти́ с рысцы́ на шаг** яй ғына юртыуҙан атлауға күсеү

РЫСЦО́Й *нареч.*; *разг.* **1.** (*мелкой рысью*) юртып; **е́хать рысцо́й** юртып барыу **2.** (*бегом*) йүгерә-атлап; **напра́виться рысцо́й** йүгерә-атлап йүнәлеү

РЫСЬ I *ж* юртыу; **перейти́ на рысь** юртыуға күсеү

РЫСЬ II *ж* һеләүһен; **лови́ть рысь** һеләүһен тотоу

РЫ́СЬЮ *нареч.* **1.** юрттырып, юртаҡлап, юртып; **дви́гаться ры́сью** юрттырып барыу **2.** *разг.* йүгереп, шәп, йүгерә-атлап; **ходи́ть ры́сью** йүгереп йөрөү

РЫ́ТВИНА *ж* тәгәрмәс эҙе, юлдағы соҡорсаҡыр

РЫТЬ *несов. что* **1.** ҡаҙыу, соҡоу, өңөү; **рыть зе́млю** ер ҡаҙыу; **рыть око́п** окоп соҡоу **2.** *разг.* (*перебирать в поисках чего-л.*) соҡоноу, бутау ♦ **рыть я́му** *кому кемгәлер* соҡор (баҙ) ҡаҙыу (*этлек эшләү*)

РЫТЬЁ *с см.* **рыть** 1; **рытьё кана́вы** канау ҡаҙыу

РЫ́ТЬСЯ *несов.* **1.** ҡаҙыныу, соҡоноу; **ры́ться в песке́** ҡомда соҡоноу **2.** *в чём* аҡтарыныу, эҙләнеү, соҡоноу, ҡаҙыныу; **ры́ться в журна́лах** журналдарҙа аҡтарыныу; **ры́ться в карма́нах** кеҫәләрҙә эҙләнеү **3.** *страд. от* **рыть**

РЫХЛЕ́НИЕ *с см.* **рыхли́ть**; **рыхле́ние по́чвы** тупраҡты йомшартыу

РЫХЛЕ́ТЬ *несов.* **1.** көпшәкләнеү, йомшарыу, лапшыу, кәүшәкләнеү; **земля́ от обрабо́тки рыхле́ет** эшкәртеүҙән тупраҡ йомшара; **снег рыхле́ет** ҡар көпшәкләнә **2.** *разг.* (*о теле*) былҡыланыу (*тәнгә ҡарата*)

РЫХЛИ́ТЕЛЬ *м* йомшартҡыс

РЫХЛИ́ТЬ *несов. что* йомшартыу, кәүшәкләндереү, көпшәкләндереү; **рыхли́ть гря́дки** түтәлдәрҙе йомшартыу

РЫ́ХЛОСТЬ *ж* йомшаҡлыҡ, кәүшәклек, былҡылыҡ; **ры́хлость гру́нта** ерҙең йомшаҡлығы

РЫ́ХЛЫЙ, -ая, -ое **1.** йомшаҡ, кәүшәк, көпшәк; **ры́хлый снег** көпшәк ҡар; **ры́хлая земля́** йомшаҡ ер **2.** *разг.* былҡы, йомшаҡ; **ры́хлое те́ло** былҡы тән **3.** *перен.* ихтыярһыҙ, йомшаҡ холоҡло; **ры́хлая нату́ра** йомшаҡ тәбиғәтле

РЫ́ЦАРСКИЙ, -ая, -ое **1.** рыцарь ...ы, рыцар(ҙар) ...ы; **ры́царская честь** рыцарь намыҫы; **ры́царский долг** рыцарь бурысы **2.** *перен.* намыҫлы, выжданлы, егеттәрсә, ҡаһармандарса; **ры́царский посту́пок** ҡаһармандарса ҡылыҡ

РЫ́ЦАРСТВО *с* **1.** *собир.* рыцарҙар **2.** рыцарлыҡ дәрәжәһе **3.** егетлек, ҡаһарманлыҡ

РЫ́ЦАРЬ *м* **1.** рыцарь (*Көнбайыш Европала хәрби һәм ер биләүселәр ҡатламы*) **2.** *высок.* батыр, ҡаһарман, егет кеше

РЫЧА́Г *м* **1.** һалмауыр, рычаг; **подня́ть рычаго́м** һалмауыр менән күтәреү **2.** рычаг; **рыча́г управле́ния** идара итеү рычагы; **рыча́г ско́рости** тиҙлек рычагы **3.** *перен.* ҡуҙғатҡыс, этәргес көс, күтәреүсе сара; **гра́мотность — рыча́г культу́ры** белем — мәҙәниәтте күтәреүсе сара

РЫЧА́ЖНЫЙ, -ая, -ое рычаг ...ы; **рыча́жная систе́ма** рычаг системаһы

РЫЧА́ТЬ *несов.* ырылдау, үкереү, аҡырыу; **львы рыча́т** арыҫландар ырылдай; **медве́дь рычи́т** айыу үкерә; **рыча́ть на всех** бөтәнөһөнә ырылдау

РЬЯ́НОСТЬ *ж* ихласлыҡ, тырышлыҡ, хиреслек; **рья́ность к рабо́те** эшкә ихласлыҡ

РЬЯ́НЫЙ, -ая, -ое **1.** тырыш, ихлас, хирес; **рья́ный хозя́ин** тырыш хужа; **рья́ный к рабо́те** эшкә хирес **2.** *разг.* (*резвый — о лошади*) шәп, етеҙ; **рья́ные ко́ни** етеҙ аттар

РЭ́КЕТ *м* янап (ҡурҡытып, көсләп) алыу (*аҡса, мөлкәт һ.б.*)

РЭКЕТИ́Р и **РЭКЕТЁР** *м* янап (ҡурҡытып, көсләп) алыусы

РЮКЗА́К *м* биштәр, рюкзак; **уложи́ть в рюкза́к** биштәргә һалыу

РЮ́МКА *ж* рюмка

РЮ́ХИ *мн.* (*ед.* **рю́ха** *ж*) *см.* **городки́**; **игра́ть в рю́хи** бура һуғыу

РЯБЕ́ТЬ *несов.* (*покрываться рябью*) шаҙраланыу, шаҙраланып тороу

РЯБИЗНА́ *ж* сыбарлыҡ, ала-ҡолалыҡ; **рябизна́ окра́ски** буяуҙың ала-ҡолалығы

РЯБИ́НА I *ж* **1.** миләш, мышар (*ағасы*); **посади́ть ряби́ну** миләш ултыртыу **2.** *собир.* миләш, мышар (*емеше*); **кра́сная ряби́на** ҡыҙыл миләш; **чёрная ряби́на** ҡара миләш

РЯБИ́НА II *ж* (*щербина на лице*) шаҙра; (*на теле*) тап; **лицо́ с ряби́нами** шаҙралы йөҙ; **ряби́ны на ше́е** муйындағы таптар

РЯБИ́ННИК I *м* миләшлек, мышар урманы

РЯБИ́ННИК II *м* мышар барҡылдағы (*ҡош*)

РЯБИ́НОВКА *ж* миләш (мышар) араҡыһы; **вы́пить ряби́новки** миләш араҡыһы эсеү

РЯБИ́НОВЫЙ, -ая, -ое **1.** миләш ...ы, мышар ...ы; **ряби́новая кора́** миләш ҡайырыһы; **ряби́новая пастила́** миләш ҡағы **2.** (*цвета ягод рябины*) миләш төҫөндәге, аҡһыл ҡыҙыл **3.** *в знач. сущ.* **ряби́новая** *ж см.* **ряби́новка**

РЯБИ́ТЬ *несов.* **1.** *что* шаҙраландырыу, быжырлау, бөҙөрләү; **ветеро́к ряби́т во́ду** ел һыу өҫтөн бөҙөрләй **2.** (*мелькать перед глазами*) сыбарланыу ♦ **в глаза́х ряби́т** күҙ алды сыбарланыу

РЯБО́Й, -ая, -ое **1.** шаҙра, быжыр; **рябо́е лицо́** шаҙра йөҙ **2.** сыбар, ала, ала-ҡола, таплы; **ряба́я ку́рица** сыбар тауыҡ

РЯ́БЧИК *м* сел; **свист ря́бчика** сел һыҙғырыуы; **охо́титься на ря́бчика** селгә һунар итеү

РЯБЬ *ж* **1.** бөҙөр, шаҙра; **рябь на во́дной пове́рхности** һыу өҫтөндәге шаҙра **2.** (*рябая окраска*) ала төҫ, сыбар ♦ **рябь в глаза́х** күҙ алдындағы сыбар

РЯ́ВКНУТЬ *сов.* **1.** екереү, ырылдау, аҡырыу; **медве́дь ря́вкнул** айыу аҡырҙы **2.** *прост.* (*выкрикнуть что-л.*) ҡысҡырып ебәреү, аҡырыу

РЯД *м* **1.** рәт; **в пе́рвом ряду́** беренсе рәттә; **ряд домо́в** өйҙәр рәте **2.** (*шеренга*) саф, рәт; **стро́иться в ряд** сафҡа теҙелеү; **встава́ть в ряд** рәткә баҫыу **3.** (*большое количество чего-л.*) байтаҡ, күп кенә, бер нисә; **ряд вопро́сов** бер нисә һорау **4.** *кого-чего мн.* **ряды́** (*совокупность лиц, принадлежащих к какой-л. организации, группе, среде и т.п.*) саф; **служи́ть в ряда́х а́рмии** армия сафында хеҙмәт итеү; **быть в ряда́х передовико́в** алдынғылар сафында булыу ♦ **в пе́рвых ряда́х** алғы сафта; **из ря́да вон выходя́щий** ғәҙәти түгел, ғәҙәттән тыш

РЯДОВО́Й, -ая, -ое **1.** (*обычный*) ябай, ғәҙәти; **рядово́й сотру́дник** ябай хеҙмәткәр; **рядово́й слу́чай** ғәҙәти хәл **2.** (*не являющийся командным*) рядовой; **рядово́й бое́ц** рядовой һалдат **3.** *в знач. сущ.* **рядово́й** *м* рядовой; **разжа́ловать в рядовы́е** рядовойға төшөрөү **4.** *с.-х.* теҙмә, рәтрәт; **рядова́я се́ялка** теҙмә сәскес

РЯ́ДОМ *нареч.* **1.** (*возле*) йәнәш, ҡатар; **стоя́ть ря́дом** йәнәш тороу; **шага́ть ря́дом** ҡатар атлау **2.** (*по соседству*) эргәләш, йәнәш; **жить ря́дом** йәнәш йәшәү; **оказа́ться ря́дом** эргәләш тура килеү ♦ **ря́дом** *с кем-чем*; *в знач. предлога* янында, эргәһендә; **сплошь и (да) ря́дом** *см.* **сплошь**

РЯ́ЖЕНЫЙ, -ая, -ое *уст.* булып кейенгән; **ря́женый шуто́м** кәмитсе булып кейенгән

РЯ́ПУШКА *ж* күл сабағы (*балыҡ*)

РЯ́СА *ж* ряса (*православие руханиҙарының киң еңле оҙон кейеме*)

РЯ́СКА *ж* һыутәңкә, тәлмәрйен тәңкәһе (*ваҡ тәңкәгә оҡшаған һыу үҫемлеге*); **ря́ска тройча́тая** өс өлөшлө һыу тәңкә

РЯСТ *м* яҙ йондоҙо (*үлән*)

С

С и **СО** *предлог* **1.** *с род. п.* (*при обозначении предмета, места, с поверхности которого или от которого удаляется, отделяется кто-что-л.*) -дан/-дән; **сорва́ть я́блоко с я́блони** алмағастан алма өҙөп алыу; **убра́ть посу́ду со стола́** өҫтәлдән һауыт-һабаны йыйып алыу; **уйти́ с собра́ния** йыйылыштан сығып китеү; **удали́ть с уро́ка** дәрестән сығарып ебәреү

2. (*при обозначении места, откуда направлено движение, действие*) -дан/-дән; **верну́ться с Кавка́за** Кавказдан ҡайтыу; **ве́тер со стороны́ мо́ря** диңгеҙҙән иҫкән ел; **напа́сть на врага́ с ты́ла** дошманға тылдан һөжүм итеү; **наблюда́ть за хо́дом бо́я с высоты́** һуғыш барышын ҡалҡыулыҡтан күҙәтеү

3. *с род. п.* (*при обозначении места, предмета, характеризующего какое-л. лицо или предмет по происхождению, пребыванию где-л. и т.п.*) ...ы, -дан/-дән килгән (алынған); **цветы́ с ю́га** көньяҡ сәскәләре; **карти́на с вы́ставки** күргәҙмәнән алынған картина; **телегра́мма с доро́ги** юлдан килгән телеграмма

4. *с род. п.* (*при указании на время, являющееся начальным моментом в развитии какого-л. действия, состояния*) -дан/-дән (алып, башлап, бирле); **с де́тства** бала саҡтан алып; **с пе́рвых же дней** беренсе көндәрҙән алып; **пригото́вить с ве́чера** кистән әҙерләп ҡуйыу; **с утра́ до́ ночи** иртәнән кискә тиклем; **с весны́ до о́сени** яҙҙан алып көҙгә тиклем

5. *с род. п.* (*при обозначении лица, предмета, от которого берётся, получается, требуется что-л.*) -дан/-дән; **получи́ть де́ньги с зака́зчика** заказ биреүсенән аҡса алыу; **урожа́й с гекта́ра** (һәр) гектарҙан алынған уңыш

6. *с род. п.* (*при обозначении предмета, лица, служащего образцом для подражания, воспроизведения*) -дан/-дән, -дың/-дең; **брать приме́р с ма́тери** әсәйҙән үрнәк алыу; **перевести́ с башки́рского языка́** башҡортсанан тәржемә итеү; **ко́пия с докуме́нта** документтың күсермәһе

7. *с род. п.* (*с существительными "согласие", "разрешение", "позволение" при указании на основание для совершения действия*) менән, буйынса, нигеҙендә; **с разреше́ния роди́телей** ата-әсәнең рөхсәте менән; **с ва́шего согла́сия** һеҙҙең ризалығығыҙ буйынса; **с согла́сия а́втора** автор ризалығы буйынса

8. *с род. п.* (*при указании причины состояния, действия*) -дан/-дән; **сгора́ть со стыда́** оят-тан ҡыҙарыу; **умере́ть с го́лоду** астан үлеү

9. *с род. п.* (*при обозначении предмета, орудия, с помощью которого совершается действие*) менән (башлап), -дан/-дән (башлап); **писа́ть с большо́й бу́квы** ҙур хәреф менән яҙыу; **торгова́ть с рук** ҡулдан һатыу; **влюби́ться с пе́рвого взгля́да** бер күреүҙән ғашиҡ булыу; **корми́ть ребёнка с ло́жечки** баланы ҡалаҡ менән ашатыу

10. *с вин. п.* (*при указании на приблизительную меру, примерное количество чего-л.*) самаһы, тиклем, саҡлы, -лап/-ләп, -дай/-дәй, -ға/-гә яҡын; **отдохну́ть с по́лчаса** ярты сәғәттәй ял итеү; **прожи́ть в дере́вне с ме́сяц** ауылда бер айға яҡын йәшәү; **он получи́л с деся́ток пи́сем** ул унлап хат алды; **с ме́сяц наза́д** бер ай самаһы элек; **отъе́хать с киломе́тр** бер километр самаһы китеү; **он слу́жит с ме́сяц** ул бер айға яҡын хеҙмәт итә; **де́вочка ро́стом с ма́му** әсәһендәй буйлы ҡыҙыҡай

11. *с твор. п.* (*при обозначении совместности, указывая на предмет или лицо, участвующее в чём-л. вместе с кем-чем-л.*) менән; **идти́ с ма́мой** әсәй менән барыу; **поговори́ть с друзья́ми** дуҫтар менән һөйләшеү

12. *с твор. п.* (*при указании на наличие чего-л. в чём-л.*) -лы/-ле, -ған/-гән; **плато́к с бахромо́й** суҡлы шәл; **дождь со сне́гом** ҡарлы ямғыр; **кни́га с иллюстра́циями** рәсемле китап; **челове́к с ружьём** мылтыҡлы кеше; **хлеб с ма́слом** май яғылған икмәк; **мешо́к с муко́й** он һалынған тоҡ; **воз со снопа́ми** көлтә тейәлгән йөк; **ведро́ с молоко́м** һөт һалынған күнәк

13. *с твор. п.* (*при обозначении характера, образа действия*) -ып/-еп; **есть с жа́дностью** ҡомһоҙланып ашау; **слу́шать с восхище́нием** һоҡланып тыңлау; **идти́ с пе́снями** йырлап барыу; **просну́ться с головно́й бо́лью** баш ауыртып уяныу

14. *с твор. п.* (*при обозначении предмета, лица, посредством или с помощью которого осуществляется действие*) менән, арҡыры, -лап/-ләп; **мыть с мы́лом** һабынлап йыуыу; **бро́ситься с кулака́ми** *на кого-л. кемгәлер* йоҙроҡ менән ташланыу; **посла́ть с курье́ром** курьер менән ебәреү

15. *с твор. п.* (*при указании на лицо или предмет, с которым что-л. происходит, который испытывает, претерпевает что-л.*) -ды/-де, менән, -ға/-гә; **у него́ пло́хо с се́рдцем** уның йөрәге ауырта; **с самолётом произошла́ ава́рия** самолёт менән авария булған

16. *с твор. п.* (*при обозначении цели действия*) менән; **яви́ться с докла́дом** доклад менән килеү; **обрати́ться с про́сьбой** үтенес менән мөрәжәғәт итеү; **сде́лать с наме́рением** маҡсат менән эшләү

17. *твор. п.* (*при обозначении лица или предмета, к которому устанавливается какое-л. отношение другого лица или предмета*) менән; **познако́мить с де́вушкой** ҡыҙ менән таныштырыу; **сравни́ть с оригина́лом** төп нөсхә менән сағыштырыу; **согласи́ться с вы́водами** һығымталар менән ризалашыу; **быть осторо́жным с огнём** ут менән һаҡ булыу ♦ **с ми́ру по ни́тке — го́лому руба́шка** ил төкөрһә — күл булыр; илдән еп йыйһаң, яланғасҡа күлдәк булыр

С... (со..., съ...) *приставка* **1.** *ҡылым яһағанда ҡулланылып, түбәндәгеләрҙе аңлата*: 1) *өҫтән аҫҡа табан төшөү, мәҫ.*, **скати́ться** тәгәрләп төшөү; **спры́гнуть** һикереп төшөү; **стечь** ағып төшөү; **све́ситься** һалынып төшөү; 2) *юҡ итеү, бөтөрөү, алып ташлау, мәҫ.*, **сбрить** ҡырып ташлау; **скоси́ть** сабып бөтөрөү; **сре́зать** ҡырҡып ташлау; 3) *бер урынға туплаиыу, бергә йыйылыу, мәҫ.*, **сбежа́ться** йүгерешеп бер урынға килеү; **слета́ться** осоп килеп етеү; **сте́чься** ағып төшөү; 4) *берләштереү, нығытыу, ҡушыу, мәҫ.*, **связа́ть** бәйләү; **скле́ить** йәбештереү; 5) *үҙ-ара мөнәсәбәт, мәҫ.*, **сговори́ться** һүҙ ҡуйышыу, килешеү, һөйләшеп килешеү; **сторгова́ться** сауҙалашыу, килешеү; **срабо́таться** килешеп эшләп китеү; **сыгра́ться** килешеп уйнап китеү; 6) *сағыштырыу, тиңләштереү, мәҫ.*, **све́рить** сағыштырып тикшереү (ҡарау); **сравни́ть** сағыштырып ҡарау; **соотнести́** тиңләштереп ҡарау; 7) *нимәнеңдер күсермәһен булдырыу, мәҫ.*, **списа́ть** күсереп яҙыу (алыу), күсереү; **срисова́ть** күсереп һүрәт яһау (төшөрөү); 8) *бөтөрөү, сарыф итеү, мәҫ.*, **скорми́ть** ашатып бөтөрөү; **спои́ть** эсереп бөтөрөү; 9) *үтәлеү, тормошҡа ашыу, мәҫ.*, **спра́виться** хәлдән (ҡулдан) килеү, булдырыу, көс етеү; **соблюсти́** һаҡлау, үтәү (*законды, диетаны*); 10) *булмышын үҙгәртеү, мәҫ.*, **сгла́дить** шымартыу, тигеҙләү; **смягчи́ть** йомшартыу, йомшаҡ итеү; **су́зить** тарайтыу, тарыраҡ итеү, тарайта төшөү

2. *кайһы бер ҡылымдарҙың тамамланған төрөн яһай, мәҫ.*, **сде́лать** яһау, эшләү; **спеть** йырлау; **спляса́ть** бейеү; **сыгра́ть** уйнау, уйнап алыу 3. *исемдән, сифаттан төп, урын, сәбәп рәүештәре яһай, мәҫ.*, **слегка́** еңелсә; **спра́ва** уңдан, уң яҡтан; **снача́ла** баштан; **сгоряча́** ҡыҙыулыҡ менән; **смо́лоду** йәштән, йәш саҡтан

СААДА́К *м*; *ист.* һаҙаҡ (*йәйә, уҡ, уҡ башағы һымаҡ ҡоралдар һалып йөрөтә торған махсус һауыт*)

СААМИ *мн. нескл.* (*ед.* **саа́ми** *м* и *ж*) саамдар, саам халҡы; *см.* **саа́мы**

СААМСКИЙ, -ая, -ое саам ...ы; **саа́мский язы́к** саам теле

СААМЫ *мн.* саамдар, саам халҡы (*Рәсәй Федерацияһының Кола ярымутрауында йәшәүсе халыҡ һәм шул халыҡтың бер кешеһе*; *угырфин телдәренең береһендә һөйләшә*) // *ед.* **саа́м** *м* саам ир-аты; **саа́мка** *ж* саам ҡатын-ҡыҙы

САБА́Н *м* һабан (*ике төрәнле ағас һуҡа*)

САБАНТУ́Й *м* һабантуй (*яҙғы сәсеү эштәре тамамланғас үткәрелә торған халыҡ байрамы*)

СА́БЕЛЬНИК *м* һыуһын, ҡылысъяпраҡ, бысағүлән

СА́БЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое 1. ҡылыс ...ы; **са́бельные но́жны** ҡылыс ҡыны; **са́бельный клино́к** ҡылыс йөҙө 2. ҡылыслы(лар) ...ы, ҡылыслыларҙан торған; **са́бельные со́тни** ҡылыслылар йөҙө

САБЗА́ *ж* сабза (*йөҙөмдөң төшһөҙ төрө*)

САБЛЕВИ́ДНЫЙ, -ая, -ое ҡылысҡа оҡшаш, ҡылыс рәүешле; **саблеви́дные рога́** ҡылыс рәүешле мөгөҙ

САБЛЕОБРА́ЗНЫЙ, -ая, -ое *см.* **саблеви́дный**

САБЛИ́СТ *м* ҡылыссы (*алышта ҡылыс ҡулланыу оҫталығын күрһәткән спортсы*)

СА́БЛЯ *ж* 1. ҡылыс; **уда́рить са́блей** ҡылыс менән сабыу 2. *обычно мн.* **са́бли**; *воен.* (*в кавалерии – единица счёта*) ҡылыс (*һыбайлы ғәскәр берәмеге*)

САБОТА́Ж *м* саботаж (*эшкә зыян килтереү маҡсатында ҡушылғанды үтәмәү йәки юрамал түбән кимәлдә башҡарыу күренеше*)

САБОТА́ЖНИК *м* и **САБОТА́ЖНИЦА** *ж* саботаж яһаусы, эшкә аяҡ салыусы

САБОТА́ЖНИЧАТЬ *несов.*; *разг. см.* **саботи́ровать**

САБОТА́ЖНИЧЕСТВО *с*; *разг.* саботаж, саботажсылыҡ

САБОТИ́РОВАТЬ *сов.*, *несов.* саботаж яһау, эшкә аяҡ салыу

САБОТИ́РОВАТЬСЯ *несов. страд. от* **саботи́ровать**

СА́ВАН *м* 1. кәфен, мәйет күлдәге 2. *перен.* япма, йәймә, юрған; **земля́ покры́та бе́лым са́ваном** ергә аҡ ҡарҙан юрған ябылған

САВА́ННЫ *мн.* (*ед.* **сава́нна** *ж*) саванна (*тропик бүлкәттең һирәк-һаяҡ ағас, ҡыуаҡ менән ҡапланған үләнле зонаһы*)

САВРА́СЫЙ, -ая, -ое (*о масти лошади*) ҡола; **савра́сая кобы́ла** ҡола бейә

СА́ГА *ж* сага (1. *Скандинавия һәм Ирландия халҡының героик хикәйәһе* 2. *поэтик хикәйә, легенда*)

САГАЙДА́К *м*; *ист. см.* **саада́к**

САГИТИ́РОВАТЬ *сов. см.* **агити́ровать** 2

СА́ГО *с нескл.* саго (*саго пальмаһының крахмалынан эшләнгән ярма*; *картуф, кукуруз крахмалынан суррогат*)

СА́ГОВНИКИ *мн.*; *бот.* саголылар (*пальма менән абағаға оҡшаш яланғас орлоҡло тропик үҫемлектәр класы*)

СА́ГОВЫЙ, -ая, -ое 1. саго ...ы; **са́говая крупа́** саго ярмаһы 2. саголы; **пиро́г с са́говой начи́нкой** саголы бәлеш ♦ **са́говая па́льма** саго пальмаһы

САД *м* баҡса; **фрукто́вый сад** емеш баҡсаһы ♦ **ботани́ческий сад** ботаника баҡсаһы (*ғилми учреждение*); **зи́мний сад** ҡышҡы баҡса (*үҫемлек һәм ағастар ултыртылған бүлмә*); **де́тский сад** *см.* **де́тский**

САДАНУ́ТЬ *сов. кого-что*; *прост.* 1. (ныҡ итеп) һуғыу (ҡундырыу, тондороу); **садану́ть кулако́м** йоҙроҡ менән тондороу 2. тейҙерә атыу, тейҙерә бәреү; **садану́ть из винто́вки** мылтыҡтан тейҙерә атыу

САДИ́ЗМ *м* 1. садислыҡ, енси боҙоҡлоҡ 2. залимлыҡ, йыртҡыслыҡ, ҡанһыҙлыҡ (*йыртҡыстарса язалауҙан, яфалауҙан алған ләззәт*)

СА́ДИК *м* 1. *уменьш. от* **сад** 2. *разг.* балалар баҡсаһы

САДИ́СТ *м* и **САДИ́СТКА** *ж* садист (*садислыҡҡа бирелгән кеше*)

САДИ́СТСКИЙ, -ая, -ое садистар ...ы, садистарға хас; **сади́стская жесто́кость** садистарға хас ҡанһыҙлыҡ

САДИ́ТЬ *несов.*; *прост. см.* **сажа́ть**

САДИ́ТЬСЯ *несов. см.* **сесть**

СА́ДКА I *ж*; *спец. см.* **сажа́ть** 5; **са́дка кирпича́ для о́бжига** үртәү өсөн кирбес һалыу

СА́ДКА II *ж*; *спец. см.* **сесть** – **сади́ться** 3, 4; **са́дка пова́ренной со́ли** аш тоҙоноң ултырыуы; **са́дка сукна́** буҫтауҙың ултырыуы

СА́ДКА III *ж*; *охот.* һөсләтеү

СА́ДКИЙ I, -ая, -ое *разг.* ҡолаҡ тондорғос, ҡолаҡ ярғыс (*тауышҡа ҡарата*); **са́дкий то́пот копы́т** ҡолаҡ тондорғос тояҡ тауышы

СА́ДКИЙ II, -ая, -ое *спец.* ултыра (инә) торған (*туҡымаға ҡарата*); **са́дкое сукно́** ултыра торған буҫтау

СА́ДНЕТЬ и **САДНЕ́ТЬ** *несов.*; *разг. см.* **са́днить**

СА́ДНИТЬ и **САДНИ́ТЬ** *несов.* 1. *что* йәрәхәтләү, сыйыу, (сәнсеп) һыҙырыу, әрнетеү; **ве́тки мали́ны са́днят ру́ки** ҡурай еләге ботаҡтары ҡулдарҙы һыҙыра 2. *обычно безл.* әрнеп (янып, ҡысытып, ҡымырйып) ауыртыу; **в го́рле садни́т** тамаҡ төбө ҡысытып ауырта

САДО́ВНИК *м* и **САДО́ВНИЦА** *ж* баҡсасы, емеш үҫтереүсе

САДО́ВНИЧАТЬ *несов.*; *разг.* **1.** баҡсасы булып эшләү **2.** баҡсасылыҡ менән шөғөлләнеү

САДО́ВНИЧЕСТВО *с* баҡсасы шөғөлө

САДО́ВНИЧИЙ, -ья, -ье баҡсасы ...ы; **садо́вничий инструме́нт** баҡсасы ҡоралы

САДОВО́Д *м* баҡсасы, баҡсасылыҡ белгесе, баҡса үҫтереүсе

САДОВО́ДСТВО *с*; *в разн. знач.* баҡсасылыҡ; **занима́ться садово́дством** баҡсасылыҡ менән шөғөлләнеү; **уче́бник по садово́дству** баҡсасылыҡ буйынса дәреслек

САДОВО́ДЧЕСКИЙ, -ая, -ое баҡсасылыҡ ...ы, баҡсасылар ...ы; **садово́дческий коллекти́в** баҡсасылар коллективы

САДО́ВО-ПА́РКОВЫЙ, -ая, -ое баҡса-парк ...ы; **садо́во-па́рковое иску́сство** баҡса-парк сәнғәте

САДО́ВЫЙ, -ая, -ое *в разн. знач.* баҡса ...ы; **садо́вая доро́жка** баҡса һуҡмағы; **садо́вая ви́шня** баҡса сейәһе; **садо́вая о́пытная ста́нция** баҡса тәжрибә станцияһы ♦ **голова́ садо́вая** *кто* һиңмай, ахмаҡ баш

САДО́К I *м* **1.** яһалма быуа (*балыҡ үрсетеү өсөн*); **отса́живать мальков в садки́** селбәрәләрҙе быуаға ебәреү **2.** һеүән; **живоры́бный садо́к** тере балыҡ һаҡлау һеүәне **3.** (*помещение*) ситлек; **кро́личий садо́к** өй ҡуяндары ситлеге **4.** *охот.* (*ловушка*) ситән ау, ҡапҡан, тоҙаҡ; **во́лчий садо́к** бүре ҡапҡаны

САДО́К II *м*; *уменьш. от* **сад**

САЁК *м* болан балаһы

СА́ЕЧНЫЙ, -ая, -ое сайка ...ы; **са́ечное те́сто** сайка ҡамыры

СА́ЖА *ж* ҡором; **печна́я са́жа** мейес ҡоромо; **чи́стить дымохо́д от са́жи** төтөнлөктөң ҡоромон таҙартыу ♦ **дела́ как са́жа бела́** *шутл.* эштәр хөрт (насар, шәптән түгел)

САЖА́ЛКА *ж* ултыртҡыс (*картуф һәм йәшелсә ултыртыу машинаһы*); **четырёхрядна́я сажа́лка** дүрт рәтле ултыртҡыс

САЖА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое ултырта торған; **сажа́льная маши́на** ултырта торған машина

САЖА́ЛЬЩИК *м* и **САЖА́ЛЬЩИЦА** *ж* үҫемлек ултыртыусы

САЖА́ТЬ *несов.* **1.** *кого-что, за что, на что* и *с неопр.* ултыртыу; **сажа́ть госте́й за стол** ҡунаҡтарҙы өҫтәл артына ултыртыу; **сажа́ть за рабо́ту** эшкә ултыртыу **2.** *что* ултыртыу, ергә төшөрөү; **сажа́ть самолёт** самолётты ултыртыу **3.** *что* ултыртыу, сәсеү (*үҫемлеккә ҡарата*); **сажа́ть огурцы́** ҡыяр ултыртыу; **сажа́ть ли́пу** йүкә ултыртыу **4.** *кого-что* ябыу, урынлаштырыу, бикләү, ултыртыу; **сажа́ть пти́цу в кле́тку** ҡошто ситлеккә ябыу; **сажа́ть в тюрьму́** төрмәгә бикләү **5.** *что* тығыу, ултыртыу, һалыу, ҡуйыу (*бешереү, яндырыу, киптереү өсөн*); **сажа́ть хлеб в печь** икмәкте мейескә тығыу; **сажа́ть снопы́ в ови́н** көлтәләрҙе әүенгә ултыртыу **6.** *что* тамыҙыу, таплау; **сажа́ть на пла́тье кля́ксы** күлдәккә ҡара тамыҙыу **7.** *кого*; *прост.* (*проваливать на экзамене*) имтиханда үткәрмәү, насар билдәһе ҡуйыу **8.** (*ограничивать в чём-л.*) ултыртыу; **сажа́ть на дие́ту** диетаға ултыртыу ♦ **сажа́ть ку́рицу (у́тку) на я́йца** тауыҡты (өйрәкте) баҫырға ултыртыу

САЖА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **сажа́ть**

СА́ЖЕНЕЦ *м* **1.** үрсетмәлек; **са́женцы плодо́вых дере́вьев** емеш ағастары үрсетмәлектәре **2.** үҫенте

СА́ЖЕНКА и **САЖЁНКА: сажёнками** ҡолас ташлап (*йөҙөү стиле*); **плыть сажёнками** ҡолас ташлап йөҙөү

СА́ЖЕННЫЙ, -ая, -ое *прич. от* **сади́ть**

САЖЕ́ННЫЙ и **САЖЁННЫЙ,** -ая, -ое **1.** (*мерой в одну сажень*) сажинлы; **саже́нный масшта́б** сажинлы масштаб **2.** *разг.* (бик) ҙур, (бик) киң, (бик) тәрән; **саже́нные шаги́** бик ҙур аҙым; **саже́нный снег** бик тәрән ҡар

СА́ЖЕНЫЙ, -ая, -ое ултыртылған, ултыртып үҫтерелгән, үрсетмәлектәрҙән үҫтерелгән; **са́женые дере́вья** ултыртылған ағастар

САЖЕ́НЬ и **СА́ЖЕНЬ** *ж* сажин (*метрик системаға тиклем ҡулланылған, 2,134 метрға тигеҙ оҙонлоҡ үлсәү берәмеге*) ♦ **коса́я саже́нь в плеча́х** *см.* **косо́й**

СА́ЖИВАТЬ *несов.*; *разг. см.* **сажа́ть**

СА́ЖИВАТЬСЯ *несов.*; *разг.* **1.** *см.* **сади́ться** **2.** *страд. от* **са́живать**

САЗ *м*; *муз.* саз (*Кавказда, Көнсығыш илдәрендә киң таралған ҡыллы музыка ҡоралы*)

САЗА́Н *м* һаҙан (*балыҡ*)

САЗА́НИЙ, -ья, -ье һаҙан ...ы

САЙГА́ *ж* и **САЙГА́К** *м* сайғаҡ (*ҡыуыш мөгөҙләләр ғаиләһенә ҡараған ҡуш тояҡлы, көйшәүсе дала хайуаны*)

СА́ЙДА *ж* сайда (*трескалар ғаиләһенә ҡараған диңгеҙ балығы*)

СА́ЙКА *ж* сайка (*тәм-том ҡушып бешерелгән аҡ икмәк*)

СА́ЙРА *ж* сайра (*балыҡ*)

САК *м* **1.** *уст.* саҡ (*беше туҡыманан тегелгән юл сумкаһы*) **2.** (балыҡ) һөҙгөс; **лови́ть ры́бу са́ком** балыҡты һөҙгөс менән тотоу

СА́КВА *ж* артмаҡ; **седе́льная са́ква** эйәр артмағы

САКВОЯ́Ж *ж* саквояж (*юл сумкаһы*); **ко́жаный саквоя́ж** күн саквояж

СА́КЛЯ *ж* сакля (*Кавказдағы тау халыҡтары өйөнөң атамаһы*)

САКРА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое *книжн.* йола ...ы, хөрәфәти, дини (*дини йолаларҙы, төрлө хөрәфәтте сағылдырған*); **сакра́льный хара́ктер та́нцев** хөрәфәти характерҙағы бейеүҙәр

САКРАМЕНТА́ЛЬНОСТЬ *ж* изгелек

САКРАМЕНТА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*обрядовый*) йола ...ы, хөрәфәти, дини; **сакрамента́льное значе́ние** йола мәғәнәһе **2.** изге, табына торған; **сакрамента́льное ме́сто** изге урын **3.** йолаға әйләнгән, ғәҙәткә ингән; **сакрамента́льный вопро́с** йолаға әйләнгән һорау

САКСАУ́Л *м* саҡсауыл (*япраҡһыҙ сүл ағасы*); **бе́лый саксау́л** аҡ саҡсауыл; **чёрный саксау́л** ҡара саҡсауыл

САКСАУ́ЛОВЫЙ, -ая, -ое саҡсауыл ...ы; **саксау́ловые за́росли** саҡсауыл ҡыуаҡлығы

САКСАУ́ЛЬНИК *м* саҡсауыл ҡыуаҡлығы

САКСОФО́Н *м*; *муз.* саксофон (*баҫмаҡлы тынлы музыка ҡоралы*)

САЛА́ГА *м*; *разг.*, *пренебр.*, *шутл.* (*молодой солдат, курсант, матрос и т.п.*) салага

САЛА́ЗКИ *мн.* **1.** бәләкәй сана; **ката́ться на сала́зках** бәләкәй санала шыуыу **2.** *тех.* сана; **сала́зки тока́рного станка́** ҡырыу станогының санаһы

САЛА́ЗОЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** бәләкәй сана ...ы; **сала́зочные поло́зья** бәләкәй сана табаны **2.** *тех.* саналы; **сала́зочный пресс** саналы пресс

САЛА́КА и **САЛА́КУШКА** *ж* салака, салакушка (*ваҡ ҡына диңгеҙ балығы*)

САЛАМА́НДРА *ж* саламандра (*кеҫәрткегә оҡшаған ер-һыу хайуаны*)

САЛАМА́НДРОВЫЙ, -ая, -ое саламандра ...ы; **салама́ндровая ко́жа** саламандра тиреһе

САЛАМА́ТА *ж* саламат (*кеҫәл йәки шыйыҡ бутҡа*); **свари́ть салама́ту** саламат бешереү

САЛА́Т *м* **1.** *бот.* салат, салат үләне **2.** салат; **мясно́й сала́т** итле салат; **капу́стный сала́т** кәбеҫтә салаты; **пригото́вить сала́т** салат әҙерләү

САЛА́ТНИК *м* и **САЛА́ТНИЦА** *ж* салат һауыты

САЛА́ТНЫЙ, -ая, -ое **1.** салат ...ы; **сала́тный лист** салат япрағы; **сала́тная гря́дка** салат түтәле **2.** салатҡа тигән, салат өсөн әҙерләнгән; **сала́тная капу́ста** салатҡа тигән кәбеҫтә **3.** (*о цвете*) асыҡ (һарғылт) йәшел, йәшкелт; **сала́тный цвет** һарғылт йәшел төҫ

СА́ЛИНГ *м*; *мор.* салинг (*кәрәк-яраҡ беркетелә торған брус рамдар*)

СА́ЛИТЬ *несов. кого-что* **1.** майға буяу, майлау, майландырыу **2.** *разг.* (*пачкать*) кергә ҡатырыу, керләндереү **3.** әбәк әйтеп ҡасыу, әбәкләү (*балалар уйынында*)

СА́ЛИТЬСЯ *несов.* **1.** майға буялыу, майланыу **2.** *разг.* кергә ҡатыу, керләнеү **3.** *страд. от* **са́лить** 1, 2

САЛИЦИ́ЛКА *ж*; *разг.* салицилка (*салицил натры*)

САЛИЦИ́ЛОВЫЙ: салици́ловая кислота́ салицил кислотаһы (*дарыу матдәләре һәм буяуҙар алыу өсөн ҡулланылған органик берләшмә*); **салици́ловый натр** салицил натры (*салицил кислотаһы тоҙо*)

СА́ЛО *с* **1.** (*свиное*) сало; **копчёное са́ло** ыҫланған сало **2.** май, туң май; **гуси́ное са́ло** ҡаҙ майы; **нутряно́е са́ло** эс майы **3.** (*смазочное вещество*) май **4.** сыйҙым, шыя (*көҙгө һыу өҫтөндәге ҡатыр-ҡатмаҫ боҙ*); **покрыва́ться са́лом** сыйҙым менән ҡапланыу ♦ **ко́жное са́ло** тире майы

САЛО́Л *м* салол (*эс дарыуы*)

САЛО́Н *м*; *в разн. знач.* салон; **вы́ставочный сало́н** күргәҙмә салоны; **худо́жественный сало́н** сәнғәт салоны; **сало́н авто́буса** автобус салоны

САЛО́ННЫЙ, -ая, -ое салон ..ы; **сало́нная му́зыка** салон музыкаһы

САЛО́П *м* салоп (*ҡатын-ҡыҙҙарҙың боронғо өҫ кейеме*)

САЛОТО́П *м* туң май иретеүсе

САЛОТО́ПЕННЫЙ, -ая, -ое туң май ...ы, туң май иреткән (иретә торған); **салото́пенный заво́д** туң май заводы

САЛФЕ́ТКА *ж* **1.** салфетка, майлыҡ; **бума́жная салфе́тка** ҡағыҙ майлыҡ; **льняна́я салфе́тка** етен майлыҡ **2.** (*небольшая скатерть*) салфетка, ашъяулыҡ; **постла́ть на стол салфе́тку** өҫтәлгә салфетка йәйеү

СА́ЛЬДО *с нескл.*; *бухг.*, *торг.*, *экон.* сальдо, ҡалдыҡ

СА́ЛЬНИК *м* **1.** *анат.* ҡарынъяу, эс майы; (*у лошади*) ҡаҙы(лыҡ) (*йылҡы малында*) **2.** *тех.* сальник (*механизмдарға пар, һауа, газ һ.б. үткәрмәүсе ҡулайлама*)

СА́ЛЬНИКОВЫЙ, -ая, -ое *тех.* сальник ...ы; **са́льниковое кольцо́** сальник ҡулсаһы

СА́ЛЬНОСТЬ *ж* **1.** *спец.* майлылыҡ, ҡалын май ҡатламы; **сви́ньи высо́кой са́льности** ҡалын май ҡатламлы суҫҡалар **2.** оятһыҙ (әшәке, әҙәпһеҙ) һүҙ; **говори́ть са́льности** әшәке һүҙҙәр әйтеү

СА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** май (*туң майҙан* (*эс майынан*) *эшләнгән*); **са́льная свеча́** май шәм; **са́льное пятно́** май табы **2.** үтә һимеҙ, шау май; **са́льная свини́на** үтә һимеҙ суҫҡа ите **3.** майланып (майға ҡатып, керләнеп, ҡайышланып) бөткән (ҡатҡан); **са́льный воротни́к** ҡайышланып ҡатҡан яға **4.** (*непристойный*) оятһыҙ, әшәке, әҙәпһеҙ; **са́льный анекдо́т** әҙәпһеҙ анекдот ♦ **са́льные же́лезы** *анат.* май биҙҙәре

СА́ЛЬТО *с нескл.* сальто (*спортсмен йәки артист бер снарядтан икенсе снарядҡа һикергәндә баш аша һауала тулы яһалған әйләнеш*); **сде́лать са́льто** сальто яһау

СА́ЛЬТО-МОРТА́ЛЕ *с нескл.* сальто-мортале (*акробаттарҙың һауала баш аша әйләнеп һикереүе*)

САЛЮ́Т *м*; *в разн. знач.* салют; **артиллери́йский салю́т** артиллерия салюты; **произвести́ салю́т** салют биреү

САЛЮТОВА́ТЬ *сов.*, *несов.* салют биреү, салютлау

САЛЯ́МИ *ж нескл.* салями (*ыҫланған колбаса төрө*)

САМ *м* (сама *ж*, само *с*) *мест.* **1.** үҙем, үҙең, үҙе; **он сам э́то сказа́л** ул быны үҙе әйтте; **он сам реши́л помо́чь** ул үҙе ярҙам итергә булды **2.** (*для подчёркивания, выделения лица или предмета*) үҙе, үҙе үк; **сама́ жизнь такова́** тормош үҙе үк шулай **3.** *в знач. сущ.* **сам** *м* и **сама́** *ж*; *прост.* (*хозяин, глава*) үҙе; **сам приказа́л** үҙе бойорҙо ♦ **быть сами́м собо́й** һәр ваҡыт үҙең булып ҡалыу; **сам себе́ голова́** үҙе баш, үҙе түш; үҙенә үҙе хужа; **сам (сама́, само́) за себя́ говори́т** *см.* **говори́ть**; **са́ми с уса́ми** *см.* **усы́**; **сам (сама́, само́) по себе́**: 1) үҙ алдына; 2) айырым алғанда; **сам (сама́, само́) собо́й** үҙенән-үҙе; **само́ собо́й разуме́ется** үҙенән-үҙе аңлашыла, әлбиттә; **сам не свой** *см.* **свой**

САМА́ *ж мест. см.* **сам**

САМА́Н *м* саман (*балсыҡ менән ваҡланған һалам ҡатыш һуғылған кирбес*; *шул кирбескә ҡушылған һалам*); **стро́ить дом из сама́на** самандан өй һалыу

САМА́ННЫЙ, -ая, -ое саман, самандан; **сама́нная постро́йка** саман ҡаралты

САМБИ́СТ *м* самбосы (*самбо көрәше менән шөғөлләнгән спортсы*); **соревнова́ние самби́стов** самбосылар ярышы

СА́МБО *с нескл.* самбо (*ысын һуғыш ысулдарын ҡулланған спорт көрәше*)

САМБУ́К *м* самбук (*шәкәр менән йомортҡа ағы ҡушып яһалған емеш иҙмәһе*)

САМЕ́Ц *м* ата, иркәк; **са́мка** *ж* инә, орғасы; **саме́ц-оле́нь** ата болан; **верблю́д-саме́ц** ата дөйә; **са́мка ло́ся** инә мышы

СА́МИ *мн. мест. см.* **сам**

САМО́ *с мест. см.* **сам**

САМО... *урыҫ телендә ҡушма һүҙҙәрҙең "үҙ", "үҙенән", "үҙен", "үҙ-үҙенде" һ.б. мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.*, **самоана́лиз** үҙ-үҙенә анализ яһау; **самовоспламене́ние** үҙенән-үҙе тоҡанып китеү; **самодви́жущийся** үҙ йөрөшлө

САМОБИЧЕВА́НИЕ *с* **1.** үҙ-үҙеңде ғазаплау (*дин йолаһы буйынса*) **2.** *перен.* өҙгөләнеү, үкенеү, үҙ-үҙеңде шелтәләү

САМОБРА́НКА: ска́терть-самобра́нка тылсымлы ашъяулыҡ (*әкиәттәрҙә үҙенән-үҙе төрлө ашамлыҡтар менән тула торған*)

САМОБЫ́ТНОСТЬ *ж* үҙенә бер төрлөлөк, үҙенсәлек

САМОБЫ́ТНЫЙ, -ая, -ое үҙенә бер төрлө (башҡа), үҙенә генә хас, үҙенсәлекле; **самобы́тная культу́ра** үҙенсәлекле мәҙәниәт; **самобы́тный хара́ктер** үҙенә бер төрлө холоҡ

САМОВА́Р *м* самауыр; **электри́ческий самова́р** электр самауыры; **поста́вить самова́р** самауыр ҡуйыу

САМОВА́РНЫЙ, -ая, -ое самауыр ...ы; **самова́рный кран** самауыр һемәге

САМОВЛА́СТИЕ *с* сикләнмәгән хакимиәт (власть)

САМОВЛА́СТНЫЙ, -ая, -ое сикләнмәгән хакимиәтле (властлы)

САМОВЛЮБЛЁННОСТЬ *ж* үҙ-үҙенә ғашиҡлыҡ, үҙ-үҙен яратыусы

САМОВЛЮБЛЁННЫЙ, -ая, -ое үҙ-үҙенә ғашиҡ, үҙ-үҙенә иҫе киткән; **самовлюблённый челове́к** үҙ-үҙенә ғашиҡ кеше

САМОВНУШЕ́НИЕ *с* үҙ-үҙен ышандырыу (инандырыу)

САМОВОЗБУЖДЕ́НИЕ *с*; *физ.*, *тех.* үҙенән-үҙе барлыҡҡа килеү; **самовозбужде́ние колеба́ний** тирбәлеүҙең үҙенән-үҙе барлыҡҡа килеүе

САМОВОЗВЕЛИ́ЧЕНИЕ *с* үҙ-үҙен бик ныҡ (күккә күтәреп) маҡтау, үҙенән-үҙе бик ҡәнәғәт, үҙ-үҙен күтәрмәләү

САМОВОЗГОРА́ЕМОСТЬ *ж*; *спец.* үҙенән-үҙе янып (тоҡанып) китеү

САМОВОЗГОРА́НИЕ *с см.* **самовозгора́ться**; **самовозгора́ние се́на в стога́х** кәбәндәге бесәндең үҙенән-үҙе яныуы; **самовозгора́ние угля́** күмерҙең үҙенән-үҙе тоҡанып китеүе

САМОВОЗГОРА́ТЬСЯ *несов. см.* **самовозгоре́ться**

САМОВОЗГОРЕ́ТЬСЯ *сов.*; *спец.* үҙенән-үҙе яныу, үҙенән-үҙе тоҡанып китеү

САМОВО́ЛИЕ *с* үҙ белдеклелек, башбаштаҡлылыҡ

САМОВО́ЛКА *ж* **1.** *прост.* рөхсәтһеҙ (ризалыҡһыҙ) китеү **2.** *в знач. нареч.* **самово́лкой**; *прост.*, *уст.* (*о вступлении в брак без разрешения, благословения*) никаһһыҙ, рөхсәтһеҙ, фатиха алмайынса

САМОВО́ЛЬНИК *м* и **САМОВО́ЛЬНИЦА** *ж*; *разг.* үҙ белдеге менән эш иткән кеше, башбаштаҡлыҡ ҡылған кеше

САМОВО́ЛЬНИЧАТЬ *несов.*; *разг.* башбаштаҡлыҡ итеү, башбаштаҡланыу, үҙ белдеге менән эш итеү

САМОВО́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*своевольный*) үҙе теләгәнсә (үҙ белдеге менән) эш иткән; **самово́льный челове́к** үҙ белдеге менән эш иткән кеше **2.** рөхсәтһеҙ, ризалыҡһыҙ; **самово́льная отлу́чка** рөхсәтһеҙ китеү

САМОВОСПИТА́НИЕ *с* үҙеңде үҙең тәрбиәләү, үҙеңә үҙең тәрбиә биреү

САМОВОСПЛАМЕНЕ́НИЕ *с*; *спец.* үҙенән-үҙе янып (тоҡанып) китеү; **самовоспламене́ние не́фти** нефттең үҙенән-үҙе тоҡанып китеүе

САМОВОСПЛАМЕНИ́ТЬСЯ *сов.*; *спец.* үҙенән-үҙе янып (тоҡанып) китеү

САМОВОСХВАЛЕ́НИЕ *с* үҙ-үҙеңде маҡтау

САМОГО́Н *м* көмөшкә, самогон

САМОГО́НКА *ж*; *разг. см.* **самого́н**

САМОГО́ННЫЙ, -ая, -ое көмөшкә, самогон, көмөшкә ...ы, самогон ...ы, көмөшкә (самогон) ҡыуа торған; **самого́нный аппара́т** көмөшкә ҡыуғыс

САМОГО́НЩИК *м* и **САМОГО́НЩИЦА** *ж*; *разг.* көмөшкә ҡыуыусы, самогонсы

САМОДВИЖЕ́НИЕ *с*; *филос.* үҙхәрәкәт

САМОДВИ́ЖУЩИЙСЯ, -аяся, -ееся үҙе йөрөй (хәрәкәт итә) торған, үҙе йөрөмәле, үҙйөрөшлө; **самодви́жущийся экскава́тор** үҙйөрөшлө экскаватор ♦ **самодви́жущаяся ми́на** үҙйөрөшлө мина, торпеда

САМОДЕ́ЙСТВУЮЩИЙ, -ая, -ее үҙенән-үҙе эшләй торған; **самоде́йствующий затво́р** үҙенән-үҙе эшләй торған затвор

САМОДЕ́ЛКА *ж*; *разг.* ҡулдан яһалған (эшләнгән) нәмә

САМОДЕ́ЛЬНИЧАТЬ *несов.*; *прост.* ҡулдан (үҙең) яһау

САМОДЕ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое ҡулдан (үҙең) яһаған; **самоде́льный радиоприёмник** ҡулдан яһалған радиоалғыс

САМОДЕРЖА́ВИЕ *с* самодержавие, сикләнмәгән хакимлыҡ (*батша, монарх, император-ҙың сикләнмәгән хакимлығы һәм шул хакимлыҡҡа нигеҙләнгән дәүләт идара системаһы*); **ца́рское самодержа́вие** батша самодержавиеһы

САМОДЕРЖА́ВНЫЙ, -ая, -ое самодержавие ...ы, сикләнмәгән; **самодержа́вный строй** самодержавие ҡоролошо; **самодержа́вная власть** сикләнмәгән хакимлыҡ

САМОДЕ́РЖЕЦ *м* батша

САМОДЕ́ЯТЕЛЬНОСТЬ *ж*; *в разн. знач.* үҙешмәкәрләк, үҙешмәкәр сәнғәт; **ве́чер самоде́ятельности** үҙешмәкәрлек кисәһе; **допусти́ть самоде́ятельность** үҙешмәкәрлеккә юл ҡуйыу

САМОДЕ́ЯТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое *в разн. знач.* үҙешмәкәр; **самоде́ятельный хор** үҙешмәкәр хор; **самоде́ятельные обще́ственные сою́зы** үҙешмәкәр йәмғәт берекмәләре

САМОДИ́ЙСКИЙ, -ая, -ое самодий ...ы ♦ **самоди́йские языки́** самодий телдәре

САМОДИ́ЙЦЫ *мн.* самодийҙар (*самодий телдәрендә һөйләшкән халыҡтарҙың дөйөм атамаһы*)

САМОДИСЦИПЛИ́НА *ж* үҙ-үҙеңде тота белеү, эске тәртип

САМОДОВЛЕ́ЮЩИЙ, -ая, -ее *книжн.* **1.** үҙенә етерлек булған **2.** үҙенә айырым әһәмиәте (ҡиммәте) булған

САМОДОВО́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое үҙе менән ҡәнәғәт, үҙ-үҙенә иҫе киткән, маҡтанырға (маһайырға) яратҡан; **самодово́льный вид** үҙе менән ҡәнәғәт ҡиәфәт

САМОДОВО́ЛЬСТВО *с* ҡуҡрайғанлыҡ, үҙ-үҙенән ҡәнәғәтлек

САМОДУ́Р *м* и **САМОДУ́РКА** *ж* дыуамал (үҙһүҙле, үҙбелдекле) кеше

САМОДУ́РСТВО *с* дыуамаллыҡ, үҙһүҙлелек, үҙбелдеклелек

САМОДУ́РСТВОВАТЬ *несов.* дыуамалланыу, үҙһүҙләнеү

САМОЗАБВЕ́НИЕ *с* онотолоу, үҙ-үҙеңде онотоу, йән-тән менән (мөкиббән) бирелеү; **рабо́тать с самозабве́нием** үҙ-үҙеңде онотоп эшләү, эшкә мөкиббән бирелеү

САМОЗАБВЕ́ННОСТЬ *ж см.* **самозабве́ние**

САМОЗАБВЕ́ННЫЙ, -ая, -ое үҙ-үҙеңде онотоп, йәне-тәне менән бирелгән; **самозабве́нная любо́вь** йән-тән менән бирелеп һөйөү

САМОЗАКА́ЛИВАНИЕ *с*; *спец.* үҙенән-үҙе сыныҡыу; **самозака́ливание ста́ли** ҡоростоң үҙенән-үҙе сыныҡыуы

САМОЗАПИ́СЫВАЮЩИЙ, -ая, -ее үҙе (үҙенән-үҙе) яҙа торған; **самозапи́сывающие контро́льно-измери́тельные прибо́ры** үҙенән-үҙе яҙа торған контроль-үлсәү приборҙары

САМОЗАЩИ́ТА *ж* үҙ-үҙеңде һаҡлау, һаҡланыу, үҙ-үҙеңде яҡлау; **инсти́нкт самозащи́ты** үҙ-үҙеңде һаҡлау инстинкты

САМОЗВА́НЕЦ *м* и **САМОЗВА́НКА** *ж* ялған (башҡа) исемдә йөрөүсе

САМОЗВА́НСТВО *с* ялған (ят) исем йөрөтөү

САМОЗВА́НЫЙ, -ая, -ое **1.** ялған (башҡа) исем йөрөткән; **самозва́ный царь** ялған исем йөрөткән батша **2.** үҙ-үҙен тәҡдим иткән; **самозва́ный председа́тель** үҙ-үҙен тәҡдим иткән рәйес

САМОИНДУ́КЦИЯ *ж*; *физ.* үҙ индукция (*ток үҙгәргәндә үткәргестә хәрәкәт иттереүсе көстөң тыуыуы*)

САМОИСПЫТА́НИЕ *с* үҙ-үҙен һынау

САМОИСТЯЗА́НИЕ *с* үҙ-үҙеңде ғазаплау

САМОКА́Т *м* самокат

САМОКА́ТНЫЙ I, -ая, -ое самокат ...ы

САМОКА́ТНЫЙ II, -ая, -ое ҡулдан баҫылған; **самока́тные ва́ленки** ҡулдан баҫылған быйма

САМОКОНТРО́ЛЬ *м* үҙ-үҙеңде контролдә тотоу (тикшереү)

САМОКРИ́ТИКА *ж* үҙ-үҙеңде тәнҡитләү, үҙ-ара тәнҡит; **занима́ться самокри́тикой** үҙ-үҙеңде тәнҡитләү менән шөғөлләнеү

САМОКРИТИ́ЧНОСТЬ *ж* үҙ-үҙеңде тәнҡитләү, үҙ-ара тәнҡит; **самокрити́чность в рабо́те** эштәге үҙ-ара тәнҡит

САМОКРИТИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое үҙ-үҙенә тәнҡит менән ҡарау, үҙен-үҙе тәнҡитләү; **самокрити́чное выступле́ние** үҙен-үҙе тәнҡитләү рухындағы сығыш

САМОКРУ́ТКА *ж*; *разг.* төрөлгән тәмәке, кәзә аяғы

САМОЛЁТ *м* самолёт; **пассажи́рский самолёт** пассажирҙар самолёты; **реакти́вный самолёт** реактив самолёт; **лете́ть самолётом** самолёт менән осоу

САМОЛЁТНЫЙ, -ая, -ое самолёт ...ы; **самолётное шасси́** самолёт шассийы

САМОЛЁТОВОЖДЕ́НИЕ *с*; *ав.* самолёт йөрөтөү (*самолёт йөрөтөүҙең теорияһы һәм практикаһы*)

САМОЛЁТО-ВЫ́ЛЕТ *м*; *ав.* самолёттың осош яһауы

САМОЛЁТОСТРОЕ́НИЕ *с* самолёт эшләп сығарыу (яһау)

САМОЛЁТОСТРОИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое самолёт ...ы, самолёт эшләп сығарыу (яһау) ...ы; **самолётострои́тельный заво́д** самолёт эшләп сығарыу заводы

САМОЛЕЧЕ́НИЕ *с* үҙенде-үҙең дауалау (*табип ярҙамынан башҡа*)

САМОЛИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое *разг.* (бер) үҙе генә

САМОЛЮ́БЕЦ *м* үҙен-үҙе (үҙен генә) яратҡан кеше

САМОЛЮБИ́ВЫЙ, -ая, -ое үҙен (генә) яратҡан, һүҙ күтәрмәүсән, тәкәббер; **самолюби́вый челове́к** үҙен генә яратҡан кеше

САМОЛЮ́БИЕ *с* намыҫ, үҙен (генә) яратыу, мин-минлек, тәкәбберлек; **ло́жное самолю́бие** ялған тәкәбберлек; **заде́ть самолю́бие** *чьё-л. кемдеңдер* намыҫына тейеү

САМОЛЮБОВА́НИЕ *с* үҙенә үҙе һоҡланыу

САМОМНЕ́НИЕ *с* үҙенде ҙурға һанау (юғары ҡуйыу), мин-минлек, тәкәбберлек, һауалылыҡ

САМОНАБЛЮДЕ́НИЕ *с* үҙенде күҙәтеү, үҙенде генә ҡарау (ҡайғыртыу)

САМОНАДЕ́ЯННОСТЬ *ж* үҙ-үҙеңә саманан тыш инанғанлыҡ, үҙ көсөңә бик ныҡ (артыҡ) ышаныу

САМОНАДЕ́ЯННЫЙ, -ая, -ое үҙ-үҙенә саманан тыш (артыҡ) ышанған, үҙ көсөнә ныҡ ышанған; **самонаде́янный челове́к** үҙ көсөнә бик ныҡ ышанған кеше

САМОНАЗВА́НИЕ *с* үҙенә үҙе биргән (ҡушҡан) исем; **самоназва́ние наро́да** халыҡтың үҙенә үҙе биргән исеме; **су́оми — самоназва́ние фи́ннов** суоми — финдарҙың үҙенә үҙе ҡушҡан исеме

САМООБВИНЕ́НИЕ *с* үҙ-үҙенде ғәйепләү

САМООБЛАДА́НИЕ *с* үҙ-үҙенде тота алыу (белеү), аптырап (ҡаушап) ҡалмау; **не теря́ть самооблада́ния** үҙ-үҙенде тотоп алып ҡалыу

САМООБЛИЧЕ́НИЕ *с* үҙ ғәйебен үҙе асыу, үҙен үҙе фаш итеү

САМООБЛОЖЕ́НИЕ *с* үҙ-ара һалым

САМООБМА́Н *м* үҙ-үҙенде алдау

САМООБОГАЩЕ́НИЕ *с* үҙ-үҙенде байытыу (байыҡтырыу)

САМООБОЖА́НИЕ *с* үҙең менән маһайыу

САМООБОЛЬЩА́ТЬСЯ *несов.* алданып (йыуанып) йөрөү

САМООБОЛЬЩЕ́НИЕ *с* үҙ-үҙенде алдап (йыуатып) йөрөү

САМООБОРО́НА *ж* үҙ-үҙенде һаҡлау (яҡлау), һаҡланыу

САМООБРАЗОВА́НИЕ *с* үҙ алдыңа уҡыу (белем алыу); **занима́ться самообразова́нием** үҙ алдыңа белем алыу менән шөғөлләнеү

САМООБРАЗОВА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое үҙ алдыңа уҡыу (белем алыу) ...ы

САМООБСЛУ́ЖИВАНИЕ *с* үҙ-үҙенде хеҙмәтләндереү ...ы; **магази́н самообслу́живания** үҙ-үҙенде хеҙмәтләндереү магазины

САМООБУЧЕ́НИЕ *с* үҙ аллы өйрәнеү, үҙ аллы уҡыу

САМООГОВО́Р *м*; *юр.* үҙеңә яла яғыу, ғәйепте үҙ өҫтөңә алыу

САМООГРАНИЧЕ́НИЕ *с* үҙ-үҙенде сикләү, үҙеңә үҙең сик ҡуйыу

САМООКУПА́ЕМОСТЬ *ж* зыянһыҙ эшләү, аҡланыш; **самоокупа́емость предприя́тия** предприятиеның зыянһыҙ эшләүе; **самоокупа́емость валю́тных опера́ций** валюта операцияларының аҡланышы

САМООПЛОДОТВОРЕ́НИЕ *с*; *биол.* үҙ-үҙен аталандырыу, үҙенән-үҙе аталаныу

САМООПРАВДА́НИЕ *с* үҙенде үҙең аҡлау

САМООПРЕДЕЛЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **самоопредели́ться 2.** *полит.* үҙбилдәләнеш, үҙбилдәләнеү; **пра́во на́ций на самоопределе́ние** милләттәрҙең үҙбилдәләнеш хоҡуғы

САМООПРЕДЕЛИ́ТЬСЯ *сов.* (*найти своё место в жизни*) тейешле (үҙ) урыныңды табыу

САМООПРЕДЕЛЯ́ТЬСЯ *несов. см.* **самоопредели́ться**

САМООПРОКИ́ДЫВАЮЩИЙСЯ, -аяся, -ееся үҙе ауҙарылмалы (ауҙарылышлы); **самоопроки́дывающийся ку́зов** үҙе ауҙарылмалы кузов

САМООПЫЛЕ́НИЕ *с*; *бот.* үҙенән-үҙе һеркәләнеү

САМООПЫЛИ́ТЕЛЬ *м*; *бот.* үҙенән-үҙе һеркәләнә торған үҫемлек

САМООПЫЛЯ́ТЬСЯ *несов.*; *бот.* үҙенән-үҙе һеркәләнеү

САМООСВОБОЖДЕ́НИЕ *с* үҙ-үҙен ҡотҡарыу

САМООСУЖДЕ́НИЕ *с* үҙен үҙе ғәйепләү

САМООТВЕ́РЖЕННОСТЬ *ж* **1.** үҙен үҙе аямау; **самоотве́рженность ма́тери** әсәнең үҙен үҙе аямауы **2.** фиҙаҡәрлек; **проявля́ть самоотве́рженность** фиҙаҡәрлек күрһәтеү

САМООТВЕ́РЖЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** үҙ-үҙен аямай торған; **самоотве́рженный челове́к** үҙ-үҙен аямай торған кеше **2.** фиҙаҡәр; **самоотве́рженный труд** фиҙаҡәр хеҙмәт

САМООТВО́Д *м* үҙен үҙе кире ҡағыу (*һайлауҙа һ.б.*)

САМООТРАВЛЕ́НИЕ *с* үҙенән-үҙе ағыуланыу

САМООТРЕЧЕ́НИЕ *с* баш тартыу

САМООТРЕШЁННОСТЬ *ж* үҙеңдән ваз кисеү, үҙенде онотоу, онотолоу

САМООТЧЁТ *м* үҙеңә иҫәп-хисап биреү, үҙеңде белеү

САМООХРА́НА *ж* үҙенде һаҡлау (яҡлау)

САМООЦЕ́НКА *ж* үҙенде баһалау, үҙ баһаңды белеү

САМООЧИЩЕ́НИЕ *с*; *спец.* таҙарыныу; **самоочище́ние по́чвы** тупраҡтың таҙарыныуы

САМООЩУЩЕ́НИЕ *с* үҙ-үҙенде һиҙеү (тойоу)

САМОПА́Л *м* самопал (*ябай ҡоролошло мылтыҡ*)

САМОПИ́ШУЩИЙ, -ая, -ее үҙе яҙа торған; **самопи́шущий прибо́р** үҙе яҙа торған прибор

САМОПОДГОТО́ВКА *ж* үҙ аллы әҙерләнеү

САМОПОЖЕ́РТВОВАНИЕ *с* үҙ-үҙеңде ҡорбан итеү (фиҙа ҡылыу)

САМОПОЗНА́НИЕ *с* үҙ-үҙеңде (асылыңды) танып белеү

САМОПРОВЕ́РКА *ж* үҙ-үҙеңде тикшереү

САМОПРОИЗВО́ЛЬНОСТЬ *ж* үҙенән-үҙе булыу (хасил булыу, килеп сығыу)

САМОПРОИЗВО́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое үҙенән-үҙе булған, үҙенән-үҙе хасил була (килеп сыға) торған; **самопроизво́льное движе́ние** үҙенән-үҙе булған хәрәкәт

САМОПРЯ́ЛКА *ж* еп иләү машинаһы

САМОРАЗВИВА́ЮЩИЙСЯ, -аяся, -ееся үҙ алдына үҫешкән

САМОРАЗВИ́ТИЕ *с* **1.** үҙ алдыңа үҫешеү, үҙлегенән үҫеш **2.** *филос. см.* **самодвиже́ние**

САМОРАЗГРУЖА́ЮЩИЙСЯ, -аяся, -ееся үҙбушатҡыс; **саморазгружа́ющийся ваго́н** үҙбушатҡыс вагон

САМОРАСЧЁТ *м* үҙ аллы расчёт, ҡулаҡсаһыҙ расчёт яһыу

САМОРЕКЛА́МА *ж* үҙ-үҙеңде маҡтау (күрһәтергә тырышыу)

САМОРО́ДНЫЙ, -ая, -ое **1.** таҙа, тәбиғи, саф; **саморо́дное зо́лото** саф алтын **2.** (*о дарованиях, душевных качествах*) тәбиғи, тыумыштан; **саморо́дный тала́нт** тәбиғи талант

САМОРО́ДОК *м* самородок (**1.** *металл, алтын, платинаның һ.б. тәбиғәттә саф көйө осраған эре бөртөгө, киҫәге* **2.** *тыумыштан талантлы кеше*)

САМОСА́Д *м* самосад (*кеше үҙе сәсеп үҫтергән тәмәке*)

САМОСА́ДКА I *ж*; *разг. см.* **самоса́д**

САМОСА́ДКА II *ж*; *спец.* күл тоҙо (*күл төбөнә ултырған тоҙ*)

САМОСА́ДОЧНЫЙ, -ая, -ое *спец.* **1.** үҙе ултырған, ултырма; **самоса́дочная соль** ултырма тоҙ **2.** ултырма тоҙо булған; **самоса́дочное о́зеро** ултырма тоҙо булған күл

САМОСВА́Л *м* самосвал (*үҙбушатҡыс машина*)

САМОСЕ́В *м* тыу үҫемлек

САМОСЕ́Й *м* и **САМОСЕ́ЙКА** *ж* тыу (үҫемлек); **мак-самосе́йка** тыу мәк

САМОСНАБЖЕ́НИЕ *с* үҙ-үҙеңде тәьмин итеү

САМОСОВЕРШЕ́НСТВОВАНИЕ *с* үҙ-үҙеңде камиллаштырыу

САМОСОГРЕВА́НИЕ *с*; *спец.* үҙенән-үҙе йылыныу (яныу); **самосогрева́ние зерна́** игендең үҙенән-үҙе яныуы

САМОСОЖЖЕ́НИЕ *с* үҙеңде утта яндырыу, үҙеңә ут төртөү

САМОСОЗЕРЦА́НИЕ *с* үҙ хыялыңа (хистойғоңа) сумыу (бирелеү)

САМОСОЗНА́НИЕ *с* үҙаң (*тормошта, йәмғиәттә үҙ-үҙеңде, үҙеңдең тотҡан урыныңды тулыһынса аңлау хәле*); **национа́льное самосозна́ние** милли үҙаң

САМОСОХРАНЕ́НИЕ *с* үҙ-үҙеңде һаҡлау; **инстинкт самосохране́ния** үҙ-үҙеңде һаҡлау инстинкты

САМОСПЛА́В *м* (йылғала) бүрәнә ағыҙыу (*ағым көсө менән, буксирһыҙ*)

САМОСТОЯ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* үҙаллылыҡ, мөстәҡиллек; **полити́ческая самостоя́тельность госуда́рства** дәүләттең сәйәси үҙаллылығы; **приуча́ть ребёнка к самостоя́тельности** баланы үҙаллылыҡҡа өйрәтеү

САМОСТОЯ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*независимый*) үҙ аллы, мөстәҡил; **самостоя́тельное госуда́рство** үҙ аллы дәүләт **2.** ирекле, үҙ аллы, буйһонмаусан; **самостоя́тельный челове́к** ирекле кеше **3.** мөстәҡил рәүештә, үҙ аллы (*үҙ көсө менән эшләнгән*); **самостоя́тельная рабо́та** үҙ аллы эш **4.** (*оригинальный*) үҙенә башҡа (бер төрлө), үҙенә генә хас, үҙенсәлекле; **челове́к с самостоя́тельным взгля́дом** үҙенә генә хас ҡарашлы кеше **5.** айырым, әһәмиәтле, үҙ аллы; **самостоя́тельная глава́ диссерта́ции** диссертацияның үҙ аллы бүлеге

САМОСТРЕ́Л I *м* **1.** һаплы йәйә (*боронғо һуғыш ҡоралы*) **2.** *охот.* (*ловушка*) йәйәгә оҡшаш ҡапҡан

САМОСТРЕ́Л II *м*; *разг.* үҙен үҙе яралаған һалдат (*хәрби хеҙмәттән ҡотолоу өсөн*)

САМОСТРЕ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое үҙенән-үҙе (автоматик рәүештә) ата торған; **самостре́льная винто́вка** үҙенән-үҙе ата торған винтовка

САМОСУ́Д *м* самосуд, судһыҙ (үҙ белдеге менән) язалау

САМОТЁК *м* **1.** үҙ яйына (үҙ көйөнә, үҙ ағышына) ағыу (ҡойолоу) **2.** үҙ ағышына (үҙ яйына) ҡуйылыу; **пусти́ть де́ло на самотёк** эште үҙ ағышына ҡуйыу

САМОТЁКОМ *нареч.* **1.** үҙ яйы (ағышы) менән; **сы́паться самотёком** үҙ яйы менән ҡойолоу; **вода́ идёт самотёком** һыу үҙ ағышы менән килә **2.** үҙ ағышы менән, стихиялы рәүештә; **де́ло пошло́ самотёком** эш үҙ ағышы менән китте

САМОТЁЧНЫЙ, -ая, -ое үҙ ағышы (үҙ яйы, үҙ көйө) менән, үҙағышлы; **самотёчное ороше́ние** үҙ ағышы менән һуғарыу

САМОТКА́НЫЙ, -ая, -ое *прост.* ҡулдан һуғылған (туҡылған); **самотка́ное сукно́** ҡулдан һуғылған тула; **самотка́ный ковёр** ҡулдан һуғылған келәм

САМОУБИ́ЙСТВЕННЫЙ, -ая, -ое үҙе өсөн хәүефле (зарарлы, ҡурҡыныслы)

САМОУБИ́ЙСТВО *с* үҙен үҙе үлтереү, үҙенә үҙе ҡул һалыу

САМОУБИ́ЙЦА *м* и *ж* үҙен үлтереүсе, үҙенә үҙе ҡул һалыусы

САМОУВАЖЕ́НИЕ *с* үҙ-үҙеңде хөрмәтләү (ихтирам итеү), үҙ ҡәҙереңде белеү

САМОУВЕ́РЕННОСТЬ *ж* үҙеңә нык (үҙеңә саманан тыш) ышаныу, үҙ-үҙеңә ышанғанлыҡ

САМОУВЕ́РЕННЫЙ, -ая, -ое үҙенә нык (саманан тыш) ышанған; **самоуве́ренный челове́к** үҙенә нык ышанған кеше

САМОУДОВЛЕТВОРЕ́НИЕ *с* үҙеңдән үҙең ҡәнәғәт (риза) булыу

САМОУДОВЛЕТВОРЁННОСТЬ *ж* үҙ-үҙеңдән ҡәнәғәт (риза) булыу

САМОУДОВЛЕТВОРЁННЫЙ, -ая, -ое үҙенән ҡәнәғәт (риза) булған; **самоудовлетворённый челове́к** үҙенән ҡәнәғәт булған кеше

САМОУНИЖЕ́НИЕ *с* үҙ-үҙеңде кәмһетеү (түбәнһетеү, меҫкенәйтеү)

САМОУНИЧТОЖЕ́НИЕ *с* үҙ-үҙеңде һәләк (юҡ) итеү

САМОУПРАВЛЕ́НИЕ *с* үҙидара, идара итеү; **студе́нческое самоуправле́ние** студенттар үҙидараһы

САМОУПРА́ВНЫЙ, -ая, -ое баш бирмәгән, башбаштаҡ; **самоупра́вный челове́к** башбаштаҡ кеше

САМОУПРА́ВСТВО *с* башбаштаҡлыҡ; **занима́ться самоупра́вством** башбаштаҡлыҡ ҡылыу

САМОУПРА́ВСТВОВАТЬ *несов.* башбаштаҡланыу, ҡанун тәртибен боҙоу, башбаштаҡлыҡ ҡылыу (итеү)

САМОУСОВЕРШЕ́НСТВОВАНИЕ *с см.* **самосоверше́нствование**

САМОУСПОКА́ИВАТЬСЯ *несов. см.* **самоуспоко́иться**

САМОУСПОКОЕ́НИЕ *с* үҙ-үҙеңде тынысландырыу, вайымһыҙлыҡҡа (ғәмһеҙлеккә) бирелеү

САМОУСПОКО́ЕННОСТЬ *ж* үҙ-үҙеңде тынысландырыу, вайымһыҙлыҡҡа (ғәмһеҙлеккә) бирелгәнлек

САМОУСПОКО́ИТЬСЯ *сов.* тынысланып ҡалыу, ғәмһеҙ ҡыланыу, вайымһыҙлыҡҡа (ғәмһеҙлеккә) бирелеү

САМОУСТРАНЕ́НИЕ *с см.* **самоустрани́ться — самоустраня́ться**

САМОУСТРАНИ́ТЬСЯ *сов.* ситләшеү, үҙ эшеңдән ситләшеү, эшләмәү

САМОУСТРАНЯ́ТЬСЯ *несов. см.* **самоустрани́ться**

САМОУТВЕРЖДЕ́НИЕ *с; книжн.* үҙеңде раҫлау

САМОУЧИ́ТЕЛЬ *м* үҙ алдыңа өйрәнеү әсбабы, үҙөйрәткес; **самоучи́тель игры́ на бая́не** үҙ алдыңа баянда уйнарға өйрәнеү әсбабы

САМОУ́ЧКА *м* и *ж; разг.* **1.** үҙе (үҙ алдына, үҙ аллы) өйрәнгән (уҡыған) кеше; **инжене́р-самоу́чка** үҙ алдына уҡыған инженер; **худо́жник-самоу́чка** үҙ алдына өйрәнгән рәссам **2.** *в знач. нареч.* **самоу́чкой** үҙенән-үҙе, үҙ алдыңа; **самоу́чкой вы́учиться чита́ть** үҙ алдыңа уҡырға өйрәнеү

САМОХВА́Л *м; разг.* маҡтансыҡ, ҡуҡыр, ҡоро (буш) ҡыуыҡ (*үҙен үҙе маҡтарға яратҡан кеше*)

САМОХВА́ЛЬСТВО *с; разг.* шапырыныу, маҡтаныусанлыҡ

САМОХО́Д *м* самоход (*үҙйөрөшлө механизм*)

САМОХО́ДКА *ж; разг. см.* **самохо́д**

САМОХО́ДНЫЙ, -ая, -ое үҙйөрөшлө, үҙе йөрөй торған; **самохо́дный комба́йн** үҙйөрөшлө комбайн

САМОЦВЕ́Т *м* аҫыл таш, йәүһәр, шәмсыраҡ; **ура́льские самоцве́ты** Урал шәмсыраҡтары, Урал йәүһәрҙәре

САМОЦВЕ́ТНЫЙ, -ая, -ое **1.** тәбиғи төҫтәге, йылтырап (емелдәп) торған (*аҫыл таштарға ҡарата*) **2.** йәүһәр (шәмсыраҡ) ҡашлы; **самоцве́тный пе́рстень** йәүһәр ҡашлы йөҙөк **3.** *уст.* (*цветной*) төрлө төҫтәге, төҫлө; **самоцве́тные бу́сы** төрлө төҫтәге мәрйен

САМОЦЕ́ЛЬ *ж* үҙмаҡсат; **сде́лать самоце́лью** үҙмаҡсат итеү

САМОЧИ́ННЫЙ, -ая, -ое үҙ белдегенсә, законһыҙ рәүештә, башбаштаҡлыҡ менән; **самочи́нные де́йствия** законһыҙ эштәр

САМОЧИ́НСТВО *с* үҙ белдегеңсә эш итеү (хәл ҡылыу), законһыҙлыҡ, башбаштаҡлыҡ

САМОЧУ́ВСТВИЕ *с* хәл-әхүәл, кәйеф

САМУ́М *м* сәмүм (*ком бураны, эҫе сүл еле*)

САМУРА́И *мн.* (*ед.* **самурай** *м*); *ист.* самурай (*феодаль Японияла ваҡ дворяндарҙың хәрби ҡатламы*)

САМУРА́ЙСКИЙ, -ая, -ое самурай ...ы

САМШИ́Т *м* самшит (*бик ҡаты үҙағаслы мәңге йәшел көньяҡ ағасы йәки ҡыуаҡлығы*)

САМШИ́ТОВЫЙ, -ая, -ое самшит ...ы; **самши́товая ро́ща** самшит урманы; **самши́товая трость** самшит ҡул таяғы

СА́МЫЙ, -ая, -ое *мест.* **1.** (*именно, как раз*) тап, нәҡ, тап үҙе; **в э́том са́мом ме́сте** тап бына ошо урында; **в э́ту са́мую мину́ту** тап бына ошо минутта **2.** (*как раз*) тап, нәҡ, уҡ, үк; **с са́мого утра́** иртәнән үк; **над са́мой голово́й** тап баш өҫтөндә **3.** *см.* **сам** 1, 2; **са́мый факт рожде́ния ребёнка отра́ден** баланың донъяға килеү факты үҙе үк ҡыуанысдлы **4.** (*при образовании превосходной степени прилагательных*) иң; **са́мый бы́стрый** иң шәп; **са́мый у́мный** иң аҡыллы; **са́мый большо́й** иң ҙур ♦ **в са́мом де́ле** ысынлап та; **в са́мый раз**: 1) бик ваҡытлы, иң кәрәкле саҡта; 2) тап-таман

САН *м* дәрәжә, исем; **носи́ть высо́кий сан** юғары дәрәжәгә эйә булыу

САН... *ҡайһы бер ҡушма һүҙҙәрҙең "санитария" мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.,* **санвра́ч** санитария табибы

САНАТО́РИЙ *м* шифахана, санаторий; **де́тский санато́рий** балалар шифаханаһы; **туберку-**

лёзный санато́рий үпкә ауырыуҙары шифаханаһы; **лечи́ться в санато́рии** шифаханала дауаланыу

САНАТО́РНО-КУРО́РТНЫЙ, -ая, -ое шифахана-курорт ...ы; **санато́рно-куро́ртная ка́рта** шифахана-курорт картаһы

САНАТО́РНЫЙ, -ая, -ое шифахана ...ы, санаторий ...ы; **санато́рный врач** шифахана табибы; **санато́рный режи́м** шифахана көн тәртибе

САНА́ЦИЯ *ж* санация (1. *мед. ауыҙ ҡыуышлығын һауыҡтырыу өсөн үткәрелгән дауалау саралары* 2. *иҡт. банкыларҙы һәм эре предприятиеларҙы бөлөүҙән һаҡлау маҡсаты менән дәүләт тарафынан күрелгән саралар*)

САНБА́Т *м* (*санитарный батальон*) санбат (*санитария батальоны*)

САНГВИ́НИК *м* сангвиник (*шат, етеҙ хәрәкәтле, ҡыҙыу тәбиғәтле кешеләргә хас темперамент төрө*)

САНГВИНИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое сангвиник; **сангвини́ческий хара́ктер** сангвиник холоҡ

САНГИ́НА *ж* 1. сангина, ҡанҡәләм (*тышһыҙ йомшаҡ ҡәләм*); **рисова́ть санги́ной** сангина менән һүрәт төшөрөү 2. сангина (*сангина менән төшөрөлгән рәсем*)

САНДА́Л и *уст.* **САНТА́Л** *м* һандал (*хуш еҫле майы булған мәңге йәшел тропик ағас һәм шул ағастан алынған буяу*)

САНДАЛЕ́ТЫ *мн.* (*ед.* **сандале́та** *ж*) сандалет (*йәйге еңел аяҡ кейеме*)

САНДА́ЛИИ *мн.* (*ед.* **санда́лия** *ж*) сандалый; **наде́ть санда́лии** сандалый кейеү

САНДА́ЛОВЫЙ и *уст.* **САНТА́ЛОВЫЙ,** -ая, -ое 1. һандал ...ы; **санда́ловое де́рево** һандал ағасы; **санта́ловое ма́сло** һандал майы 2. *в знач. сущ.* **санта́ловые** *мн.*; *бот.* һандал һымаҡтар (*көньяҡ үҫемлектәре ғаиләһе*)

САНДА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое сандалый...ы; **санда́льный ремешо́к** сандалый ҡайышы

СА́НДВИЧ *м* сандвич (*ике телеме араһына балыҡ, ит һ.б. ҡыҫтырылған икмәк*); **са́ндвич с ры́бой** балыҡлы сандвич

САНДРУЖИ́НА *ж* (*санитарная дружина*) сандружина (*санитар дружинаһы*)

СА́НИ *мн.* сана; **са́ни на подре́зах** тимер табанлы сана; **са́ни-лежа́нки** терһәкле сана; **ката́ться на саня́х** санала шыуыу

САНИНСТРУ́КТОР *м* (*санитарный инструктор*) санинструктор (*санитария инструкторы*)

САНИ́РОВАТЬ *сов., несов. что; мед., эк.* санация яһау; **сани́ровать по́лость рта** ауыҙ ҡыуышлығына санация яһау; **сани́ровать у́гольную промы́шленность** күмер сәнәғәтенә санация яһау

САНИТА́Р *м* санитар; **санита́рка** *ж* санитарка (*кесе медицина хеҙмәткәре*); **рабо́тать санита́ром** санитар булып эшләү

САНИТАРИ́Я *ж* санитария (*дөйөм таҙалыҡты һәм халыҡтың һаулығын һаҡлау саралары*)

САНИТА́РНЫЙ, -ая, -ое санитария ...ы, санитар; **санита́рные пра́вила** санитария ҡағиҙәләре; **санита́рный врач** санитария табибы; **санита́рный по́езд** санитар поезд ♦ **санита́рный батальо́н** санитария батальоны; **санита́рный инстру́ктор** санитария инструкторы; **санита́рное просвеще́ние** санитария мәғарифы; **санита́рная те́хника** санитария техникаһы; **санита́рная часть** санитария часы (*ғәскәри частарҙа медицина хеҙмәте күрһәтеүсе бүлек*); **санита́рный у́зел** санитария узелы

САНКЦИОНИ́РОВАТЬ *сов., несов.; юр., книжн.* санкциялау, санкция (рөхсәт) биреү; **санкциони́ровать аре́ст** ҡулға алыуға санкция биреү

СА́НКЦИЯ *ж* санкция (1. *юр. юғары инстанцияның ниндәйҙер эште башҡарырға юридик көс биреүе* 2. *юр. тәртип боҙған, енәйәт эшләгән кешегә ҡарата дәүләт органдарының иҫкәртеүе* 3. *халыҡ-ара хоҡуҡта үҙенең халыҡ-ара йөкләмәһен үтәмәгән өсөн, йәки халыҡ-ара хоҡуҡ ҡағиҙәһен боҙған дәүләткә ҡарата ҡулланылған йоғонто сараһы*)

СА́ННЫЙ, -ая, -ое сана ...ы; **са́нный путь** сана юлы; **са́нные поло́зья** сана табаны

САНОВИ́ТЫЙ, -ая, -ое 1. *см.* **сано́вный** 1; 2. эре (тәкәббер) ҡиәфәтле, эре, ҡуҡыр; **санови́тый челове́к** тәкәббер ҡиәфәтле кеше

САНО́ВНИК *м* 1. сановник (*революцияға тиклем Рәсәйҙә юғары дәрәжәле ҙур түрә*) 2. *ирон.* һауалы, тәкәббер, эре кеше (*хужаға ҡарата*)

САНО́ВНИЦА *ж* сановниктың ҡатыны

САНО́ВНОСТЬ *ж* эре (тәкәббер) ҡиәфәт, эрелек

САНО́ВНЫЙ, -ая, -ое 1. (*имеющий высокий чин*) юғары дәрәжәле, ҙур чинлы 2. (*важный, внушительный*) һауалы, эре, тәкәббер; **сано́вный челове́к** һауалы кеше

СА́НОЧНИК *м* 1. *уст.* йөк ташыусы (*һөйрәп ташыған кеше*) 2. санасы (*сана спортсыһы*)

СА́НОЧНЫЙ, -ая, -ое сана ...ы; **са́ночные поло́зья** сана табаны

САНПРОПУСКНИ́К *м* санпропускник (*санитария-профилактика саралары үткәрә торған учреждение*)

САНПРОСВЕ́Т *м* (*санитарное просвещение*) санпросвет (*санитария белеме таратыу*)

САНСКРИ́Т *м* санскрит (*боронғо һинд теленең әҙәби яҡтан эшкәртелгән бер төрө*)

САНСКРИТО́ЛОГ *м* санскритолог (*санскрит белгесе*)

САНСКРИТОЛО́ГИЯ *ж* санскритология (*санскритты өйрәнә торған фән*)

САНСКРИ́ТСКИЙ, -ая, -ое 1. санскрит ...ы; **санскри́тский язы́к** санскрит теле 2. санскрит телендәге; **санскри́тская ру́копись** санскрит телендәге ҡульяҙма

САНТЕ́ХНИКА *ж* (*санитарная техника*) сантехника (*санитария техникаһы*)

САНТЕХНИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое (*санитарно-технический*) сантехника ...ы; **сантехни́ческое обору́дование** сантехника йыһаздары

САНТИГРА́ММ *м* сантиграмм (*грамдың йөҙҙән бер өлөшө*)

САНТИ́М *м* сантим (*Францияла, Бельгияла һ.б. илдәрҙә франктың йөҙҙән бер өлөшөнә тиң булған вак акса*)

САНТИМЕ́НТЫ *мн.*; *разг.* хис-тойғоға бирелеү ♦ **разводи́ть сантиме́нты** хис-тойғоға бирелеү

САНТИМЕ́ТР *м* сантиметр (*метрҙың йөҙҙән бер өлөшө*); **дели́ть на сантиме́тры** сантиметрҙарға бүлеү

САНТИМЕТРО́ВЫЙ, -ая, -ое сантиметрлы (*бер сантиметр оҙонлоктағы*) ♦ **сантиметро́вая ле́нта** сантиметрлы таҫма

САНУ́ЗЕЛ *м* (*санитарный узел*) санузел (*санитария узелы*); **санузлы́ жилы́х домо́в** торлак йорттарҙың санузелдары

САНЧА́СТЬ *ж* (*санитарная часть*) санчасть (*санитария часы*)

САП I *м* маңка, маңка ауырыуы (*йылкы малында*); **заболе́ть са́пом** маңка булыу

САП II *м*; *разг. см.* **сопе́ние**

СА́ПА *ж*; *воен.* сапа (*траншеяның бер төрө*); **винтообра́зная са́па** бормалы сапа ♦ **ти́хой са́пой** аҫтыртын, йәшертен, һиҙҙермәҫтән

САПЁР *м* сапёр; **служи́ть сапёром** сапёр булып хеҙмәт итеү

САПЁРНЫЙ, -ая, -ое **1.** сапёр(ҙар) ...ы; **сапёрный батальо́н** сапёрҙар батальоны **2.** сапёрлык ...ы; **сапёрное де́ло** сапёрлык эше

САПНО́Й, -ая, -ое маңкалы, маңка ауырыулы; **сапна́я ло́шадь** маңкалы ат

САПОГИ́ *мн.* (*ед.* **сапо́г** *м*) итек; **ко́жаные сапоги́** күн итек; **зи́мние сапоги́** кышкы итек; **боло́тные сапоги́** һаҙҙа кейә торған итек ♦ **под сапого́м (быть)** йәберләнеп йәшәү; **два сапога́ па́ра** икеһе бер калып, икеһе бер сыбыктан кыуылған, силәгенә күрә капкасы; **сапоги́ всмя́тку** буш һүҙ, туҙға яҙмаған нәмә; **сапоги́-скорохо́ды** *см.* **скорохо́д**

САПО́ЖКИ и **САПОЖКИ́** *мн.* (*ед.* **сапожо́к** *м*) итектәр; **рези́новые сапо́жки** резина итектәр

САПО́ЖНИК *м* **1.** итексе, итек тегеүсе, ситексе, ситек тегеүсе; **рабо́тать сапо́жником** итексе булып эшләү **2.** *прост., пренебр.* (*о неумелом, неискусном в каком-л. деле человеке*) булдыкһыҙ (эшкинмәгән) кеше

САПО́ЖНИЧАТЬ *несов.*; *разг.* итек (ситек) тегеү менән шөғөлләнеү, итек (ситек) тегеү

САПО́ЖНЫЙ, -ая, -ое **1.** итек (ситек) ...ы, итексе (ситексе) ...ы; **сапо́жная щётка** итек щёткаһы; **сапо́жный нож** итексе бысағы **2.** итек тегеү ...ы, итек ...ы; **сапо́жная мастерска́я** итек тегеү оҫтаханаһы

САПФИ́Р *м* сапфир, зәңгәр якут (*зәңгәр йәки күк төҫтәге аҫыл таш*)

САПФИ́РНЫЙ и **САПФИ́РОВЫЙ,** -ая, -ое **1.** сапфир (зәңгәр якут) ...ы; **сапфи́рные се́рьги** сапфир кашлы алка **2.** (*цвета сапфира*) сапфир төҫлө, зәңгәр

САРА́Й *м* һарай; **дровяно́й сара́й** утын һарайы; **постро́ить сара́й** һарай һалыу

САРА́ЙНЫЙ, -ая, -ое һарай ...ы; **сара́йная дверь** һарай ишеге

САРАНЧА́ *ж* саранча, кара сиңерткә (*туры канатлылар төркөмөнә караған, яу булып осоп йөрөп, игенде, үләнде бөтөргән зарарлы ауыл хужалығы короткосо*)

САРАНЧО́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** саранча ...ы, кара сиңерткә ...ы; **саранчо́вая личи́нка** кара сиңерткә карышлауығы **2.** *в знач. сущ.* **саранчо́вые** *мн.*; *зоол.* саранчалар

САРАНЧУ́К *м* бала саранча (*канаты сығып килгән саранча*)

САРАФА́Н *м* сарафан (**1.** *урыҫ катындарының еңһеҙ итеп тегелгән оҙон итәкле күлдәге* **2.** *еңһеҙ итеп тегелгән катын-кыҙ күлдәге*)

САРАФА́ННЫЙ, -ая, -ое сарафан ...ы, сарафанлык; **сарафа́нный си́тец** сарафанлык ситса

САРАЦИ́НСКИЙ и **САРАЧИ́НСКИЙ,** -ая, -ое сарацин ...ы, сарачин ...ы; **сараци́нское населе́ние** сарацин халкы ♦ **сараци́нское (сарачи́нское) пшено́** *уст.* дөгө

САРАЦИ́НЫ и **САРАЧИ́НЫ** *мн.* (*ед.* **сараци́н** и **сарачи́н** *м*) сарациндар, сарачиндар (*Урта быуатта европалыларҙың ғәрәптәрҙе, шулай уҡ якын Көнсығышта йәшәгән кайһы бер халыктарҙы атап йөрөткән исеме*)

САРДЕ́ЛЬКА I *м* сарделька (*сосиска төрө*)

САРДЕ́ЛЬКА II *ж см.* **тю́лька**

САРДИ́НА *ж* сардина (*сельдтар ғаиләһенә караған вак диңгеҙ балығы*)

САРДИ́НКА *ж см.* **сарди́на**

САРДИ́ННЫЙ и **САРДИ́НОВЫЙ,** -ая, -ое сардина ...ы; **сарди́новый про́мысел** сардина тотоу (аулау) кәсебе

САРДО́НИКС *м* сардоникс (*акыктың бер төрө*)

САРДОНИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое *книжн.* мыҫкыллы, зәһәрле, әсе, уҫал, мәсхәрәле; **сардони́ческий смех** әсе көлөү

СА́РЖА *ж* саржа (*ебе диагональ һуғылған кизе-мамык йә ебәк эслек өсөн тукыма*); **ро́зовая са́ржа** ал саржа

СА́РЖЕВЫЙ, -ая, -ое **1.** саржа; **са́ржевая подкла́дка** саржа эслек **2.** саржа, саржа ...ы; **са́ржевое произво́дство** саржа етештереү

САРКА́ЗМ *м* сарказм (**1.** *мыҫкыллы әсе көлөү* **2.** *әсе, зәһәр көлөү менән белдерелгән шелтә йәки иҫкәртмә*)

САРКАСТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое сарказмлы, сәнскеле, зәһәр, саркастик; **саркасти́ческая улы́бка** зәһәр йылмайыу

САРКО́МА *ж* саркома (*һөйәк, тән туҡымаһындағы яман шеш*); **сарко́ма косте́й** һөйәк саркомаһы; **сарко́ма ко́жная** тире саркомаһы

САРКОФА́Г *м* саркофаг (*боронғо халыҡтарҙа: таш, ағас йәки башҡа нәмәнән биҙәкләп яһалған табут*); **саркофа́г царя́** батша саркофагы

САРМА́ТСКИЙ, -ая, -ое сармат ...ы; **сарма́тские курга́ны** сармат ҡурғандары

САРМА́ТЫ *мн.* (*ед.* **сарма́т** *м*) сарматтар (*беҙҙең эраға тиклем VI—IV бб. Волга, Аҙау, Ҡара диңгеҙ буйы һәм Урал алды далаларында йәшәгән күсмә ҡәбиләләрҙең дөйөм атамаһы*)

САРПИ́НКА *ж* сарпинка (*буй-буй йәки шаҡмаҡлы йоҡа кизе-мамыҡ туҡыма*)

САРПИ́НКОВЫЙ, -ая, -ое сарпинка; **сарпи́нковое пла́тье** сарпинка күлдәк

САРЫ́Ч *м* һар (*йыртҡыс ҡош*); **сары́ч го́рный** тау һары; **сары́ч мохноно́гий** дала һары

САТАНА́ *м* иблис, ен, шайтан

САТАНЕ́ТЬ *несов.*; *разг.* үтә ныҡ асыуланыу, ныҡ ярһыу, ҡотороноу, енләнеү

САТАНИ́НСКИЙ, -ая, -ое **1.** иблис ...ы **2.** (*злобный, коварный*) мәкерле, яуыз, яһил; **satani**...

сатани́нская мысль яуыз уй **3.** *разг.* (*неистовый*) шашып ҡоторонған (ярһыған); **сатани́нский ве́тер** шашып ҡоторонған ел

САТЕЛЛИ́Т *м* сателлит (**1.** *Боронғо Римда: хужаһын оҙатып йөрөгән ҡораллы ялсы* **2.** *формаль яҡтан ирекле, ғәмәлдә икенсе бер көслөрәк дәүләткә бойондороҡло булған дәүләт* **3.** *астр. планетаның эйәрсене*)

САТИ́Н *м* сатин (*уң яғы йылтырап торған беше кизе-мамыҡ туҡыма*); **бе́лый сати́н** аҡ сатин

САТИНЕ́Т *м* сатинет (*сатиндың йоҡа төрө*)

САТИ́НОВЫЙ, -ая, -ое сатин; **сати́новое пла́тье** сатин күлдәк

САТИ́РА *ж* сатира (*тормоштағы кире яҡтарҙы әсе көлөү аша фашлау ысулы йәки шул ысул менән яҙылған әҫәр*); **о́страя сати́ра** әсе сатира

САТИРИА́З *м*; *мед.* сатириаз (*ирҙәрҙәге енси аҙғынлыҡ ауырыуы*)

САТИ́РИК *м* сатирик, сатирасы (*сатира әҫәре авторы*)

САТИРИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** сатира ..ы, сатирик; **сатири́ческий журна́л** сатирик журнал **2.** (*язвительно-насмешливый*) көлдөрөүгә нигеҙләнгән, көлкөлө, мыҫҡыллы; **сатири́ческий вид** көлкөлө ҡиәфәт

САТИ́РЫ *мн.* (*ед.* **сати́р** *м*) **1.** *в разн. знач.* сатир (*боронғо грек мифологияһында урман аллалары, уңыш килтереүсе көс, Дионистың свитаһы; хәйләкәр һәм аҙғын кеше*) **2.** *зоол.* сатирҙар, бәрхәт күбәләктәр (*күбәләктәр ғаиләһе*)

САТРА́П *м* сатрап (**1.** *боронғо Көнсығыш илдәренең ҡайһы бер хәрби-административ провинцияларында идара башлығы* **2.** *күсм., кит. залим, башбаштаҡ түрә*)

САТУРА́ТОР *м* сатуратор (*шыйыҡсаларҙы углекислый газға туйындыра торған ҡорамал*)

САТУРА́ЦИЯ *ж*; *спец.* сатурация, газландырыу (*шыйыҡсаларҙы углекислый газға туйындырыу*)

СА́УНА *ж* сауна (*фин мунсаһы*)

САФЬЯ́Н *м* сафьян (*юғары сифатлы күн*); **чёрный сафья́н** ҡара сафьян

САФЬЯ́ННЫЙ и **САФЬЯ́НОВЫЙ,** -ая, -ое сафьян; **сафья́нные сапоги́** сафьян итек; **кни́га в сафья́новом переплёте** сафьян тышлы китап

СА́ХАР *м*; *в разн. знач.* шәкәр; **быстрораствори́мый са́хар** тиҙ иреүсән шәкәр; **ко́лотый са́хар** ваҡланған шәкәр; **кусково́й са́хар** шаҡмаҡ(лы) шәкәр; **рафини́рованный са́хар** таҙартылған шәкәр; **виногра́дный са́хар** *спец.* йөҙөм шәкәре; **моло́чный са́хар** *спец.* һөт шәкәре ♦ **чай с са́харом** *см.* **чай**

САХАРИ́МЕТР и **САХАРИМЕ́ТР** *м* сахариметр (*иретмәләге шәкәр миҡдарын билдәләй торған оптик прибор*)

САХАРИ́Н *м* сахарин (*һыуҙа һәм спиртта насар ирей торған ныҡ татлы кристалл матдә*); **пить чай с сахари́ном** сахаринлап сәй эсеү

САХАРИ́НОВЫЙ, -ая, -ое сахарин ...ы; **сахари́новый порошо́к** сахарин онтағы

СА́ХАРИСТОСТЬ и **САХАРИ́СТОСТЬ** *ж* шәкәрлелек, шәкәрлелек дәрәжәһе; **сахари́стость свёклы** сөгөлдөрҙөң шәкәрлелеге

СА́ХАРИСТЫЙ и **САХАРИ́СТЫЙ,** -ая, -ое **1.** шәкәргә бай, шәкәрле; **са́харистые сорта́ свёклы** сөгөлдөрҙөң шәкәргә бай сорттары **2.** *спец.* шәкәр һымаҡ, шәкәр кеүек; **сахари́стые вещества́** шәкәр һымаҡ матдәләр

СА́ХАРИТЬ *несов. что*; *разг.* шәкәр һибеү (һалыу, ҡушыу), шәкәрләү, шәкәрле итеү; **са́харить те́сто** ҡамырға шәкәр ҡушыу

СА́ХАРНИЦА *ж* шәкәр һауыты

СА́ХАРНЫЙ, -ая, -ое **1.** шәкәр ...ы; **са́харный песо́к** шәкәр ҡомо; **са́харная пу́дра** шәкәр онтағы; **са́харный заво́д** шәкәр заводы; **са́харная свёкла** шәкәр сөгөлдөрө **2.** шәкәр һалынған, шәкәрле, татлы; **са́харное пече́нье** татлы печенье; **са́харная вода́** шәкәрле һыу **3.** *перен.* үтә сөсө (татлы); **са́харная речь** үтә сөсө телмәр ♦ **са́харный диабе́т** шәкәр диабеты, шәкәр ауырыуы (*тәндә шәкәр үҙләшмәү арҡаһында булған*)

САХАРОВА́Р *м* шәкәр ҡайнатыусы кеше

САХАРОВАРЕ́НИЕ *с* шәкәр ҡайнатыу

САХАРОВА́РЕННЫЙ, -ая, -ое шәкәр ҡайнатыу ...ы; **сахарова́ренный заво́д** шәкәр ҡайнатыу заводы; **сахарова́ренная промы́шленность** шәкәр ҡайнатыу сәнәғәте

САХАРОВА́РНЫЙ, -ая, -ое *см.* **сахарова́ренный**

САХАРО́ЗА *ж*; *спец.* сахароза (*татлы үҫемлектәрҙән — шәкәр ҡамышы, шәкәр сөгөлдөрө һ.б. — алынған шәкәр*)

САХАРОНО́С *м* татлы (шәкәр бирә торған) үҫемлектәр

САХАРОНО́СНЫЙ, -ая, -ое татлы, шәкәр бирә торған; **сахароно́сные расте́ния** шәкәр бирә торған үҫемлектәр

САЧО́К *м* сүмес ау, йәтмә (*балыҡ тотоу өсөн*)

СБА́ВИТЬ *сов.* **1.** *что, чего* и *без доп.* кәметеү, төшөрөү; **сба́вить це́ну** хаҡын төшөрөү **2.** (*уменьшить силу чего-л.*) кәметеү, әкренәйтеү; **сба́вить ско́рость** тиҙлекте кәметеү; **сба́вить в весе́** ауырлыҡты кәметеү; **сба́вить го́лос** тауышты әкренәйтеү

СБА́ВИТЬСЯ *сов.*; *разг.* кәмеү; **удо́й сба́вился** һауым кәмене

СБАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **сба́вить**

СБАВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **сба́виться** **2.** *страд. от* **сбавля́ть**

СБА́ГРИВАТЬ *несов. см.* **сба́грить**

СБА́ГРИТЬ *сов.*; *прост.* ҡотолоу

СБАЛАНСИ́РОВАТЬ *сов.* **1.** тигеҙлек һаҡлау, тигеҙләнеү **2.** *что*; *бухг.* баланс сығарыу, баланс яһау

СБЕ́ГАТЬ *сов.*; *разг.* йүгереп барып килеү (ҡайтыу); **сбе́гать за хле́бом** икмәккә йүгереп барып килеү

СБЕГА́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **сбежа́ть** **2.** ҡыялатып төшөп тороу (урынлашыу), һалынып төшөп (эленеп) тороу

СБЕГА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **сбежа́ться** **2.** (*о дорогах, речках и т.п.*) бергә ҡушылыу (йыйылыу)

СБЕЖА́ТЬ *сов.* **1.** (*бегом спуститься вниз*) йүгереп төшөү; **сбежа́ть по круто́му бе́регу** текә ярҙан йүгереп төшөү **2.** (*стечь — о жидкости*) ағып төшөү; **вода́ сбежа́ла в кана́ву** һыу канауға ағып төштө **3.** (*сойти, растаяв, — о снеге*) иреп бөтөү; **снег сбежа́л с поле́й** баҫыуҙарҙа ҡар иреп бөттө **4.** (*сойти, слиняв, — о краске*) уңып бөтөү **5.** (*исчезнуть — о румянце, улыбке и т.п.*) төҫө ҡасыу **6.** (*убежать*) ҡасыу, һыпыртыу, ҡасып (ташлап) китеү; **сбежа́ть с уро́ков** дәрестән ҡасып китеү **7.** *разг.* ташыу, ташып түгелеү; **молоко́ сбежа́ло** һөт ташты

СБЕЖА́ТЬСЯ *сов.* йүгерешеп килеп етеү (йыйылыу); **на крик сбежа́лись де́ти** тауышҡа балалар йүгерешеп килеп етте

СБЕРЕГА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое һаҡлыҡ ...ы; **сберега́тельная ка́сса** һаҡлыҡ кассаһы; **сберега́тельная кни́жка** һаҡлыҡ кенәгәһе

СБЕРЕГА́ТЬ *несов. см.* **сбере́чь**

СБЕРЕГА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **сбере́чься** **2.** *страд. от* **сберега́ть**

СБЕРЕЖЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **сбере́чь — сберега́ть**; **отда́ть де́ньги на сбереже́ние** аҡсаны һаҡларға биреү **2.** *обычно мн.* **сбереже́ния** һаҡлыҡҡа йыйылған аҡса, йыйған аҡса

СБЕРЕ́ЧЬ *сов.* **1.** *кого-что* һаҡлау, һаҡлап алып ҡалыу; **сбере́чь здоро́вье** һаулыҡты һаҡлау; **сбере́чь ребёнка от просту́ды** баланы һыуыҡ тейеүҙән һаҡлап алып ҡалыу; **сбере́чь я́блони от моро́за** алманы өшөүҙән һаҡлау **2.** *что* (*сохранить неизрасходованным*) һаҡлыҡҡа йыйыу, йыйыу, һаҡлап тотоу; **сбере́чь небольшу́ю су́мму де́нег** бер аҙ аҡса йыйыу

СБЕРЕ́ЧЬСЯ *сов.* һаҡланыу, һаҡланып ҡалыу, янға ҡалыу; **сберегли́сь фронтовы́е пи́сьма́** фронт хаттары һаҡланып ҡалған

СБЕРКА́ССА *ж* (*сберегательная касса*) һаҡлыҡ кассаһы

СБЕРКНИ́ЖКА *ж* (*сберегательная книжка*) һаҡлыҡ кенәгәһе

СБЕСИ́ТЬСЯ *сов.*; *прост.* енләнеү, ҡотороноу

СБИВА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое туҡый (бешә, бутай) торған, туҡығыс, бутағыс; **сбива́льная маши́на** туҡығыс машина

СБИВА́ТЬ *несов. см.* **сбить**

СБИВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **сби́ться** **2.** *страд. от* **сбива́ть**

СБИ́ВЧИВОСТЬ *ж* буталсыҡлыҡ, сыуалсыҡлыҡ

СБИ́ВЧИВЫЙ, -ая, -ое буталсыҡ, сыуалсыҡ; **сби́вчивый отве́т** буталсыҡ яуап

СБИ́ТЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **сбить** **2.** *прил.* тупаҫланған, үтмәҫләнеп бөткән; **сби́тое ле́звие ножа́** үтмәҫләнеп бөткән бысаҡ йөҙө **3.** *прил.*; *разг.* салшайып (ашалып) бөткән, ҡыйыш баҫылған; **сби́тые каблуки́** салшайып бөткән үксә **4.** *прил.* туҡып күбекләндерелгән, ҡабартылған, күпертелгән; **сби́тые сли́вки** туҡып күбекләндерелгән ҡаймаҡ **5.** *прил.* (*сильно спутанный*) ойошҡан, кейеҙләнгән, сейәлгән; **сби́тая гри́ва** ойошҡан ял

СБИТЬ *сов.* **1.** *кого-что* һуғып (бәреп) сығарыу, ҡағып (һуғып, бәреп) төшөрөү; **сбить я́блоко с я́блони** алманы ағасынан һуғып төшөрөү **2.** *кого-что* бәреп йығыу, ҡолата һуғыу, һуғып ҡолатыу; **сбить ке́гли** кеглиҙы ҡолата һуғыу **3.** *кого-что* атып (бәреп) төшөрөү; **сбить вра́жеский самолёт** дошман самолётын бәреп төшөрөү **4.** *кого-что* (*с боем оттеснить*) бәреп (ҡыуып) сығарыу; **сбить засло́н проти́вника** дошман ҡапламаһын бәреп сығарыу **5.** *что* (*притупить*) үтмәҫләү, үтмәҫләндереү, тупаҫландырыу (тупарлау), йөҙөн ҡайтарыу; **сбить ле́звие топора́** балтаны үтмәҫләү **6.** *разг.* үксә-табанды салшайтыу (ҡыйшайтыу), салшайта баҫыу; **сбить сапоги́** итекте салшайта баҫыу **7.** *разг.* һыҙыртыу, өйкәү (*тәнгә ҡарата*); **сбить пя́тку** үксәне өйкәү **8.** *кого-что*; *прям.*, *перен.* боҙоу, бутау, юлдан яҙҙырыу; **сбить пла́ны** планды боҙоу **9.** *что* төшөрөү, кәметеү; **сбить температу́ру** температураны төшөрөү **10.** *что* этмәләү, ҡороштороу, арлы-бирле ҡороу; **сбить я́щик из до́сок** таҡталарҙан йәшник этмәләү **11.** *что* бешеү, яҙыу, туҡыу; **сбить**

желтки́ йомортҡа һарыһын туҡыу; **сбить ма́сло** май яҙыу ♦ **сбить спесь** кикреген төшөрөү

СБИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** ҡыйшайыу, ҡыйшайып китеү; **га́лстук сби́лся** галстук ҡыйшайған **2.** *разг.* ҡыйшайып бөтөү, тапалып ҡыйшайып бөтөү, ҡыйыш баҫыу (*аяҡ кейеменә ҡарата*); **ту́фли сби́лись** туфли тапалып ҡыйшайып бөттө **3.** *с чего* (*заблудиться*) аҙашыу, юлдан яҙыу **4.** яңылышыу, буталыу, (эҙмә-эҙлекте) юғалтыу; **сби́ться со счёта** иҫәп-хисапты юғалтыу **5.** өйөлөшөү, йыйылышыу, тупланыу; **спать, сби́вшись в ку́чу** бер ергә өйөлөшөп йоҡлау **6.** туҡылыу; **сли́вки сби́лись** ҡаймаҡ туҡылды **7.** *разг.* ойошоу, кейеҙләнеү, сейәлеү; **во́лосы сби́лись** сәс ойошоп кейеҙләнде ♦ **сби́ться с ног** арып аяҡтан яҙыу, арып-талып йығылыу

СБЛИЖА́ТЬ *несов. см.* **сбли́зить**

СБЛИЖА́ТЬСЯ **1.** *несов. см.* **сбли́зиться** **2.** *страд. от* **сближа́ть**

СБЛИЖЕ́НИЕ *с см.* **сбли́зить** – **сближа́ть**, **сбли́зиться** – **сближа́ться**; **сближе́ние у́мственного и физи́ческого труда́** аҡыл хеҙмәте менән физик хеҙмәттең яҡынайыуы

СБЛИ́ЖЕННОСТЬ *ж* яҡынлыҡ, яҡын булыу; **сбли́женность проводо́в** сымдарҙың яҡынлығы

СБЛИ́ЗИТЬ *сов.* **1.** яҡынайтыу, яҡын килтереү, яҡынлаштырыу; **сбли́зить электро́ды** электродтарҙы яҡынайтыу **2.** яҡынайтыу, дуҫлаштырыу; **о́бщая цель их сбли́зила** уртаҡ маҡсат уларҙы дуҫлаштырҙы

СБЛИ́ЗИТЬСЯ *сов.* **1.** яҡынайыу, яҡын килеү, яҡынлашыу; **вса́дники сбли́зились** һыбайлылар яҡынлашты **2.** (*сдружиться*) яҡынайыу, дуҫ булып (дуҫлашып) китеү, дуҫлашыу

СБЛОКИ́РОВАТЬ *сов.*; *спец.* берләштереп (тоташтырып) сығыу, ҡороу; **сблоки́ровать компле́кт лесо́в** баҫҡыстарҙы тоташтырып сығыу (*төҙөлөп ятҡан йорт тирәләй*)

СБЛОКИ́РОВАТЬСЯ *сов. см.* **блоки́роваться** I

СБО́ЕЧНЫЙ, -ая, -ое *горн.* сбой ...ы, сбойға мөнәсәбәтле; **сбо́ечная рабо́та** сбой эштәре

СБОЙ *м* **1.** *спец. см.* **сбить** 5–8, **сби́ться** 1, 2; **сбой пил** бысҡының үтмәҫләнеүе **2.** *спец.*, *разг.* (*перебой в движении, работе*) өҙөк, өҙөклөк, тотҡарлыҡ **3.** *спорт.* (*заминка*) юртыуҙан сабыуға күсеү; **де́лать сбой** юртыуҙан сабыуға күсеү **4.** *спец.*, *разг.* (*часть туши*) баш-тояҡ, эсҡарын; **говя́жий сбой** һыйырҙың баш-тояғы

СБО́КУ *нареч.* и *предлог* **1.** *нареч.* ҡабырғанан, бер яҡ ситтән, эргәнән; **сбо́ку лес** бер яҡ ситтән урман **2.** *предлог с род. п.* эргәһенән, ҡабырғаһынан, бер яҡ ситенән, эргәһендә, бер яҡ ситендә; **сбо́ку стола́** өҫтәл эргәһенән; **сбо́ку от ваго́на** вагондың бер яҡ ситендә ♦ **сбо́ку припёка** кәрәкле кишер япрағы

СБОЛТНУ́ТЬ *сов.*; *разг.* әйтеп ташлау, ысҡындырыу, әйтеп һалыу; **сболтну́ть глу́пость** ахмаҡ һүҙ ысҡындырыу

СБОР *м* **1.** *см.* **собра́ть** 2, **собра́ться** – **собира́ться** 1; **сбор хло́пка** мамыҡ йыйыу; **сбор лека́рственных расте́ний** дарыу үләндәре йыйыу; **сбор на демонстра́цию** демонстрацияға йыйылыу **2.** (*то, что собрано*) йыйым, йыйылған аҡса; **валово́й сбор зерна́** ашлыҡтың тулы йыйымы; **страхово́й сбор** страховканан йыйылған аҡса **3.** сбор, йыйылыш; **ла́герный сбор** лагерь сборы **4.** *мн.* **сбо́ры** йыйыныу, әҙерләнеү; **сбо́ры к путеше́ствию** сәйәхәткә әҙерләнеү ♦ **в сбо́ре** бөтәһе лә йыйылған (күҙ алдында)

СБО́РИЩЕ *с*; *разг.* **1.** өйөр, төркөм, халыҡ төркөмө **2.** йыйын, йыйылыш

СБО́РКА I *ж см.* **собра́ть** – **собира́ть** 3; **сбо́рка станка́** станокты ҡороу

СБО́РКА II *ж см.* **сбо́рки**

СБО́РКИ *мн.* (*ед.* **сбо́рка** *ж*) бөрмә; **пла́тье со сбо́рками** бөрмәле күлдәк

СБО́РНИК *м* **1.** йыйынтыҡ; **сбо́рник стихо́в** шиғырҙар йыйынтығы **2.** *спец.* (*резервуар*) йыйғыс, туплағыс; **сбо́рник не́фти** нефть туплағыс

СБО́РНЫЙ, -ая, -ое **1.** йыйылыу ...ы, тупланыу ...ы; **сбо́рный пункт** йыйылыу пункты **2.** *в разн. знач.* йыйылма; **сбо́рная кома́нда** йыйылма команда; **сбо́рный дом** йыйылма йорт; **сбо́рные железобето́нные констру́кции** йыйылма тимер-бетон конструкциялар

СБО́РОЧНЫЙ, -ая, -ое йыйыу ...ы, ҡороу ...ы; **сбо́рочный цех** йыйыу цехы

СБО́РЧАТЫЙ, -ая, -ое бөрмәле; **сбо́рчатая ю́бка** бөрмәле итәк

СБО́РЩИК *м* и **СБО́РЩИЦА** *ж* **1.** йыйыусы; **сбо́рщица хло́пка** мамыҡ йыйыусы; **сбо́рщик взно́сов** взнос йыйыусы **2.** йыйып ҡороусы, йыйыусы, ҡороусы; **сбо́рщик мото́ров** моторҙар йыйыусы

СБРА́СЫВАТЬ *несов. см.* **сбро́сить**, **сброса́ть**

СБРА́СЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **сбро́ситься** **2.** *страд. от* **сбра́сывать**

СБРИВА́ТЬ *несов. см.* **сбрить**

СБРИВА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **сбрива́ть**

СБРИТЬ *сов. что* ҡырыу, ҡырып алыу (ташлау); **сбри́ть бо́роду** һаҡалды ҡырып ташлау

СБРОД *м собир.*; *разг.*, *пренебр.* йыйын этрәгәләм, юҡ-бар (теләһә нindәй) кешеләр

СБРОДИ́ТЬ *сов.* әсетеү

СБРОДИ́ТЬСЯ *сов.* әсеп сығыу

СБРОС *м* **1.** *см.* **сбро́сить** – **сбра́сывать** 1, 5; **сброс давле́ния** баҫымды төшөрөү **2.** *гидротех.* (*отток, отвод воды*) һыу ағыҙыу; **сброс воды́ в мо́ре** һыуҙы диңгеҙгә ағыҙыу **3.** (*сооружение для слива, отвода лишней воды*) һыу ағыҙғыс; **сда́ча в эксплуата́цию но́вого сбро́са** яңы һыу ағыҙғысты файҙаланыуға тапшырыу **4.** *геол.* аҫҡа убылып төшөү, күсеү (*ер ҡатламы*)

СБРОСА́ТЬ *сов. что*; *разг.* **1.** ташлау, ырғытыу; **сброса́ть брёвна с платфо́рмы** платформанан бүрәнәләр ырғытыу **2.** атып ебәреү, бы-

12 зак. 2.0007.06

раҡтырыу; **сбро́сить ве́щи в чемода́н** әйберҙәрҙе сумаҙанға быраҡтырыу

СБРО́СИТЬ *сов.* **1.** *кого-что* ташлау, ырғытыу, төшөрөп ебәреү, йығыу, **сбро́сить снег с кры́ши** өй түбәһенән ҡар ташлау **2.** *кого-что*; *перен.*, *разг.* алып ташлау, (бәреп) төшөрөү, ҡолатыу; **сбро́сить самодержа́вие** самодержавиены ҡолатыу **3.** *что*; *разг.* һыпырып алыу, алып ташлау, һалып (алып) ырғытыу; **сбро́сить с себя́ шу́бу** өҫтөңдәге тунды һалып ырғытыу **4.** *что* ҡойоу, һалыу; **берёза сбро́сила ли́стья** ҡайын япраҡтарын ҡойған **5.** *что* (*уменьшить, понизить*) кәметеү, төшөрөү; **сбро́сить ско́рость** тиҙлекте кәметеү **6.** *во что*; *разг.* ташлау, атып бәреү, быраҡтырыу (бырғытыу); **сбро́сить бума́ги в корзи́ну** ҡағыҙҙарҙы кәрзингә ташлау **7.** *что* (*в биржевых операциях — пустить в продажу сразу в большом количестве*) күпләп сығарыу; **сбро́сить а́кции** күпләп акция сығарыу **8.** *что* (*на счётах*) алып ташлау, сигереү ♦ **сбро́сить ма́ску** *см.* **ма́ска**

СБРО́СИТЬСЯ *сов.* **1.** һикереү, ташланыу, ырғыу **2.** *прост.* аҡса һалышыу, күмәкләп йыйыу, йыйылышып алып биреү, йыйылышыу; **сбро́ситься по сто рубле́й** йөҙәр һум аҡса һалышыу

СБРОСНО́Й и **СБРО́СНЫЙ**, -ая, -ое *гидротех.* **1.** ағыҙа торған, ағыҙғыс **2.** (*полученный в результате сброса*) ағып төшкән; **грунто́вые и сбросны́е во́ды** ер аҫты һәм ағып төшкән һыуҙар

СБРОШЮРОВА́ТЬ *сов. см.* **брошюрова́ть**

СБРУ́ЙНЫЙ, -ая, -ое сбруй ...ы, ҡамыт-дуға ...ы; **сбру́йный сара́й** ҡамыт-дуға һарайы

СБРУ́Я *ж* **1.** сбруй, еп-йышыу, ҡамыт-дуға **2.** *прост.* (*орудия, снасти для какого-л. промысла*) ҡорал, ҡорамал; **пло́тничья сбру́я** балтасы ҡорамалы; **сапо́жная сбру́я** итексе ҡорамалы

СБРЫ́ЗГИВАТЬ *несов. см.* **сбры́знуть**

СБРЫ́ЗГИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **сбры́згивать**

СБРЫ́ЗНУТЬ *сов.* бөркөү, бөркөп алыу, һиптереү, һиптереп алыу, һибәләү; **сбры́знуть бельё** кергә һыу бөркөп алыу; **дождь сбры́знул зе́млю** ергә ямғыр һибәләне

СБЫВА́ТЬ *несов. см.* **сбыть**

СБЫВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **сбы́ться** **2.** *страд. от* **сбыва́ть**

СБЫТ *м* (тауар) һатыу; **ры́нок сбы́та** тауар һатыу баҙары

СБЫТОВО́Й, -ая, -ое *торг.* һатыу ...ы; **сбытовы́е организа́ции** һатыу ойошмалары

СБЫТЬ *сов.* **1.** (*продать*) һатыу, һатып ебәреү; **сбыть това́р** тауарҙы һатып ебәреү **2.** *разг.* (*избавиться от кого-чего-л.*) ҡотолоу, арыныу; **сбыть ко́шек** бесәйҙәрҙән ҡотолоу; **сбыть нену́жные ве́щи** кәрәкһеҙ нәмәләрҙән арыныу **3.** (*пойти на убыль*) кәмеү, кәмей төшөү, тартылыу, ҡайтыу; **вода́ в реке́ сбыла́** йылғаның һыуы ҡайтҡан; **к ве́черу жар сбыл** кискә табан эҫелек кәмей төштө

СБЫ́ТЬСЯ *сов.* үтәлеү, бойомға (ғәмәлгә, тормошҡа) ашыу; **наде́жды сбыли́сь** өмөттәр тормошҡа ашты

СВА́ДЕБНЫЙ, -ая, -ое туй ...ы; **сва́дебный пода́рок** туй бүләге; **сва́дебные обря́ды** туй йолалары

СВА́ДЬБА *ж* туй, туй мәжлесе; **сыгра́ть сва́дьбу** туй үткәреү ♦ **золота́я сва́дьба** *см.* **золото́й**; **сере́бряная сва́дьба** *см.* **сере́бряный**; **до сва́дьбы заживёт** туйыңа тиклем төҙәлер (*йәрәхәтләнгән кешегә ҡарата шаярып әйтелә*)

СВА́ЙНЫЙ, -ая, -ое **1.** свай ултыртыу (ҡағыу) ...ы; **сва́йные рабо́ты** свай ҡағыу эштәре **2.** свай өҫтөнә ҡоролған (ултыртылған); **сва́йные постро́йки** свай өҫтөнә ҡоролған ҡаралтылар

СВА́ЛИВАТЬ *несов. см.* **свали́ть**

СВА́ЛИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **свали́ться** **2.** *страд. от* **сва́ливать**

СВАЛИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* йығыу, ауҙарыу; **ве́тер свали́л де́рево** ел ағасты ауҙарған; **пу́ля свали́ла медве́дя** пуля айыуҙы йыҡты **2.** *перен.*, *разг.* (бәреп) төшөрөү, ҡолатыу; **свали́ть ца́рскую мона́рхию** батша монархияһын ҡолатыу **3.** *перен.*, *разг.* (*овладеть кем-л. — о сне*) йоҡо баҫыу, ауырайтыу; (*о болезни*) йығыу; **его́ свали́л сон** уны йоҡо баҫты **4.** (*сбросить что-л. грузное*) төшөрөү, ауҙарыу, бушатыу; **свали́ть мешо́к с плеч** тоҡто яурындан төшөрөү; **свали́ть бревно́ во двор** бүрәнәләрҙе ишек алдына ауҙарыу **5.** *перен.* (*избавить себя от чего-л. обременительного*) ҡотолоу, арыныу, өҫтән (ауыр) йөк төшөү; **свали́ть с себя́ хло́поты** (һәр төрлө) мәшәҡәттәрҙән арыныу **6.** *перен.* (*переложить на кого-л. свои обязанности*) йөкмәтеү, тапшырыу, тағыу; **все дела́ свали́ли на меня́** барлыҡ эштәрҙе миңә йөкмәттеләр **7.** *спец.* (*наклонить в сторону, накренить*) кинәт бороу, янтайтыу, ҡырынайтыу **8.** япһарыу, ауҙарыу, һылтау; **свали́ть вину́ на друго́го** ғәйепте икенсе кешегә япһарыу **9.** (*небрежно бросить*) ырғытыу, ташлау, быраҡтырыу; **свали́ть ве́щи в у́гол** нәмәләрҙе мөйөшкә быраҡтырыу

СВАЛИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** йығылыу, ҡолау, ҡолап (йығылып) төшөү (ҡалыу); **свали́ться с кры́ши** ҡыйыҡтан ҡолап төшөү; **свали́ться с ло́шади** аттан йығылып ҡалыу **2.** (*повалиться*) ауыу, ҡолау; **забо́р свали́лся** ҡойма ауған **3.** *разг.* (*серьёзно заболеть*) аяҡтан йығылыу, ауырып (ятып) китеү **4.** (*подохнуть — о скоте*) үлеү, ҡырылыу **5.** *спец.* (*наклониться в сторону*) ҡырынайыу, ҡыйшайыу, янтайыу; **самолёт пла́вно свали́лся на ле́вое крыло́** самолёт яй ғына һулға табан янтайҙы **6.** *перен.*, *разг.* төшөү; **свали́лись на меня́ забо́ты** миңә мәшәҡәттәр төштө ♦ **гора́ с плеч свали́лась** өҫтән йөк төштө

СВА́ЛКА *ж* **1.** *см.* **свали́ть** 1, 4, 7; **2.** сүплек, сүп-сар; **вы́вести му́сор на сва́лку** сүп-сарҙы

сүплеккә сығарып ташлау **3.** *разг.* (*беспорядочная драка*) өймәкләшеп һуғышыу, ойпалашыу, яғалашыу

СВА́ЛОЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** сүплек ...ы, сүпсар ...ы **2.** ойпалашҡан, яғалашҡан

СВАЛЯ́ТЬ *сов. что* баҫыу; **свалять ва́ленки** быйма баҫыу; **свалять сукно́** тула баҫыу; **свалять во́йлок** кейеҙ баҫыу ♦ **свалять дурака́** ахмаҡлыҡ эшләп ташлау

СВАЛЯ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*об изделиях из шерсти, пуха*) баҫылыу; **сукно́ свалялось хорошо́** тула шыма баҫылды **2.** (*спутаться, сбиться — о волосах, шерсти*) сыуалып (сейәләп, сеймәләп, кейеҙләнеп) бөтөү

СВА́НСКИЙ, -ая, -ое сван ...ы; **сва́нский язы́к** сван теле

СВА́НЫ *мн.* свандар, сван халҡы (*Көнбайыш Грузияла йәшәгән тау халҡы*) // *ед.* **сван** *м* сван ир-аты; **сва́нка** *ж* сван ҡатын-ҡыҙы

СВА́РА *ж* талаш, талаш-тартыш, ығы-зығы, ыҙғыш; **завести́ сва́ру** ыҙғыш тыуҙырыу

СВА́РИВАТЬ *несов. см.* **свари́ть** 2

СВА́РИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **сва́ривать**

СВАРИ́ТЬ *сов.* **1.** бешереү, ҡайнатыу, бешереп (ҡайнатып) алыу; **свари́ть ка́шу** бутҡа бешереп алыу; **свари́ть варе́нье** ҡайнатма ҡайнатып алыу **2.** *тех.* иретеп йәбештереү, ҡыҙҙырып йәбештереү, сваркалау (*аппарат, агрегат менән*); **свари́ть тру́бы** торбаларҙы иретеп йәбештереү ♦ **ка́ши не сва́ришь** *с кем кем менәндер* борсағың бешмәү

СВА́РИТЬСЯ *несов.*; *уст.* талашыу, әрепләшеү, тиргәшеү, ирешеү

СВАРИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** *см.* **вари́ться** 1; **мя́со свари́лось** ит бешеп сыҡты **2.** *уст.* һеңеү, үҙләшеү (*аш тураһында*) **3.** *прост.* (*ошпариться*) бешеү, яндырып алыу, яныу (*кеше тәне*); **свари́ться кипятко́м** ҡайнар һыуға яныу

СВА́РКА *ж* иретеп йәбештереү, сварка (*ике тимерҙе һ.б. иретеп тоташтырыу процесы*); **га́зовая сва́рка** газ сваркаһы; **автоге́нная сва́рка** автоген менән иретеп йәбештереү; **кислоро́дная сва́рка** кислород менән иретеп йәбештереү

СВАРЛИ́ВОСТЬ *ж* мыжыҡлыҡ, ғауғасыллыҡ, тауыш сығарыуға әүәҫлек

СВАРЛИ́ВЫЙ, -ая, -ое мыжыҡ, ғауғасыл, тауыш сығарыусан; **сварли́вый стари́к** ғауғасыл ҡарт

СВАРНО́Й, -ая, -ое *тех.* сваркаланған, иретеп йәбештерелгән; **сварны́е тру́бы** иретеп йәбештерелгән торбалар

СВА́РОЧНЫЙ, -ая, -ое иретеп йәбештереү ...ы, сварка ...ы; **сва́рочные рабо́ты** иретеп йәбештереү эштәре; **сва́рочный цех** иретеп йәбештереү цехы

СВА́РЩИК *м* и **СВА́РЩИЦА** *ж* иретеп йәбештереүсе; **шко́ла сва́рщиков** иретеп йәбештереүселәр мәктәбе; **рабо́тать сва́рщиком** иретеп йәбештереүсе булып эшләү

СВА́СТИКА *ж* свастика; **фаши́стская сва́стика** фашист свастикаһы

СВАТ *м* **1.** яусы, димсе **2.** ҡоҙа ♦ **ни сват ни брат**; **ни сват ни кум** атам-затым (зат-ботом) түгел; атам туғаны, инәм ҡарендәше түгел

СВА́ТАНЬЕ *с см.* **сва́тать, сва́таться**

СВА́ТАТЬ *несов.* **1.** *кого, кому, за кого* (ҡыҙ) димләү **2.** ҡоҙалау, яусылау, димләү, яусы (ҡоҙа) ебәреү, ҡыҙ һоратыу (әйттереү); **сва́тать дочь сосе́да** күршенең ҡыҙын яусылау **3.** *перен., разг.* (*усиленно предлагать что-л.*) димләү, ҡоҙалау; **сва́тать в председа́тели** рәйеслеккә ҡоҙалау

СВА́ТАТЬСЯ *несов.* яусы (ҡоҙа) ебәреү, ҡыҙ әйттереү (һоратыу), ҡоҙалау, яусылау, димләү

СВАТОВСТВО́ *с см.* **сва́тать, сва́таться**

СВА́ТЬЯ *ж* ҡоҙағый; **стать сва́тьями** ҡоҙағыйҙар булып китеү

СВА́ХА *ж* яусы, димсе

СВА́Я *ж* свай (*терәк бағана*); **заби́ть сва́ю** свай ҡағыу; **сва́и моста́** күпер свайҙары

СВЕ́ДЕНИЕ *с* **1.** *обычно мн.* **све́дения** мәғлүмәт, хәбәр; **получа́ть све́дения** хәбәр алып тороу; **собра́ть све́дения** мәғлүмәт йыйыу; **статисти́ческие све́дения** статистик мәғлүмәттәр **2.** (*знания в какой-л. области*) белем; **све́дения по фи́зике** физиканан белем; **агрономи́ческие све́дения** агрономия буйынса белем **3.** (*осведомлённость в чём-л.*) таныштырыу, таныш (хәбәрҙар) булыу, белдереү, хәбәр (мәғлүм) итеү, иғтибар ♦ **к ва́шему све́дению** *в знач. вводн. сл.* белгегеҙ килһә, мәғлүм булһын

СВЕДЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **свести́ — своди́ть** II 1, 4—13; **2.** (*судорожное сжатие мышц*) тартышыу; (*конечностей*) көҙән йыйырыу; **сведе́ние ноги́** аяҡты көҙән йыйырыу

СВЕ́ДУЩИЙ, -ая, -ее (*хорошо осведомлённый в какой-л. области*) тәрән белемле, ҙур мәғлүмәтле; **све́дущий челове́к** ҙур мәғлүмәтле кеше

СВЕЖЕ... *урыҫ телендә ҡушма һүҙҙәрҙең "күптән түгел", "әле яңы", "яңы ғына" мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.*, **свежевспа́ханный** яңы ғына һөрөлгән, **свежевы́бритый** әле яңы ҡырынған

СВЕЖЕВА́ТЬ *несов.* тиреһен тунап эс-ҡарынын алыу; **свежева́ть ту́шу бара́на** тәкә түшкәһен тунап эс-ҡарынын алыу

СВЕЖЕВА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **свежева́ть**

СВЕЖЕЗАМОРО́ЖЕННЫЙ, -ая, -ое туңдырылған (*яңы көйө, йыйып алғас та туңдырылған*); **свежезаморо́женная сморо́дина** туңдырылған ҡарағат

СВЕЖЕИСПЕЧЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** яңы бешерелгән, яңы бешкән, яңы ғына бешеп сыҡҡан; **свежеиспечённый хлеб** яңы бешкән икмәк **2.** *перен., разг.* яңы, яңы ғына -ған/-гән; **свежеиспе-**

чённая весть яңы ғына ишетелгән хәбәр; **свежеиспечённый врач** яңы ғына эшләй башлаған табип

СВЕЖЕНИ́НА и **СВЕЖИНА́** *ж*; *разг.* яңы һуйылған ит

СВЕ́ЖЕСТЬ *ж* **1.** таҙалыҡ, сафлыҡ, һалҡынса ел, еләҫлек; **све́жесть ра́ннего у́тра** иртәнге еләҫлек; **све́жесть во́здуха** һауа сафлығы **2.** яңы ғына -ған/-гән булыуы; **све́жесть фру́ктов** емештең яңы ғына йыйылған булыуы **3.** тән һәм йән рәхәтлеге, еңеллек; **ощуща́ть прия́тную све́жесть** тәндә еңеллек һиҙеү **4.** (*цветущий, здоровый вид*) сәләмәт (һау) төҫ, һаулыҡ, сәләмәтлек, таҙалыҡ; **све́жесть лица́** йөҙҙөң сәләмәтлеге **5.** эскерһеҙлек, хәйләһеҙлек, сафлыҡ; **нра́вственная све́жесть** әхлаҡи сафлыҡ **6.** йыуылған, таҙа булыу, таҙалыҡ; **све́жесть белья́** кейемдең таҙалығы **7.** асыҡ (баҙыҡ) булыу, асыҡлыҡ, баҙыҡлыҡ, уңмағанлыҡ; **све́жесть кра́сок** буяуҙың баҙыҡ булыуы **8.** *перен.* яңылыҡ; **све́жесть мы́слей** фекер яңылығы ♦ **не пе́рвой све́жести**: 1) (*лежалый*) бик үк яңы түгел, иҫкергән; 2) (*не очень чистый*) бик үк таҙанан түгел

СВЕЖЕ́ТЬ *несов.* **1.** еләҫләнеү, һалҡынсаланыу, һалҡыная төшөү; **к но́чи свеже́ет** *безл.* кискә табан һалҡыная төшә **2.** (*становиться более свежим — о растениях*) төҫө асылыу, йәшәрә барыу **3.** (*приобретать свежий, здоровый вид*) йәшәреп (таҙарып, матурланып) китеү, шәбәйеү, йәшәрә (таҙара, матурлана) барыу **4.** көс-хәл инеү, еңеләйеп китеү; **свеже́ть от холо́дной воды́** һалҡын һыуҙан көс-хәл инеү **5.** *мор.* (ел) көсәйеү

СВЕ́ЖИЙ, -ая, -ее **1.** яңы (ғына) -ған/-гән; (*о растениях*) йәшел; **све́жее мя́со** яңы һуйылған ит; **све́жее молоко́** яңы һауған һөт; **све́жая ры́ба** яңы ғына тотолған балыҡ; **све́жая мали́на** яңы ғына йыйылған ҡурай еләге; **све́жий хлеб** яңы бешкән икмәк; **све́жее се́но** йәшел бесән **2.** (*естественный, необработанный*) -маған/-мәгән, йәш, яңы; **све́жая капу́ста** тоҙланмаған кәбеҫтә; **све́жие огурцы́** тоҙланмаған ҡыяр **3.** (*не бывший в употреблении*) тотонолмаған, кейелмәгән, керләнмәгән, таҙа; **све́жая простыня́** тотонолмаған япма; **све́жая руба́шка** кейелмәгән күлдәк **4.** (*чистый*) болғанмаған, таҙа, саф; **све́жая вода́** таҙа һыу; **све́жий во́здух** саф һауа **5.** (*восстановленный*) саф, яңы; **встать со све́жей голово́й** саф баш менән килеп тороу; **све́жая си́ла** яңы көс **6.** төҫө китмәгән, йылтырауы бөтмәгән, яҡшы һаҡланған; **све́жие кра́ски на карти́не** картинаның буяуы яҡшы һаҡланған **7.** янып торған, таҙа, сәләмәт; **све́жее лицо́** янып торған йөҙ **8.** яңы; **све́жая ра́на** яңы йәрәхәт; **све́жий след** яңы эҙ **9.** яңы, иң һуңғы; **све́жие но́вости** иң һуңғы хәбәрҙәр; **све́жие откры́тия** яңы асыштар **10.** үҙенсәлекле, оригиналь, яңы; **све́жие мы́сли** яңы фекрҙәр **11.** (*прохладный*) һалҡынса; **све́жий ве́тер** һалҡынса ел ♦ **на све́жую па́мять** хәтерҙә (иҫтә) саҡта; **на све́жую го́лову** *см.* **голова́**

СВЕЖИ́ТЬ *несов.* **1.** (*делать свежим, бодрым*) көс биреү, дәртләндереү, күңел күтәреү **2.** рәхәтлек (еңеллек) биреү, еңеләйтеп ебәреү; **прохла́дный во́здух свежи́т** еләҫ һауа еңеллек бирә

СВЕЖЬЁ *с собир.*; *рыб.* яңы тотолған балыҡ

СВЕЗТИ́ *сов.* **1.** (*везя, спустить сверху вниз*) төшөрөү, алып төшөрөү (төшөү), түбән төшөрөү; **свезти́ с горы́** тауҙан алып төшөү **2.** *разг.* (*отвезти*) илтеү, илтеп ҡуйыу; **свезти́ бага́ж на ста́нцию** йөктө станцияға илтеп ҡуйыу **3.** (*увезти*) алып бөтөү, алып китеү; **свезти́ хлеб с по́ля** игенде яландан алып бөтөү; **свезти́ дрова́ со двора́** утынды ишек алдынан алып китеү **4.** *разг.* *см.* **свози́ть**

СВЁКЛА *ж* сөгөлдөр; **кормова́я свёкла** мал сөгөлдөрө; **са́харная свёкла** шәкәр сөгөлдөрө; **столо́вая свёкла** аш сөгөлдөрө

СВЕКЛО... *урыҫ телендә ҡушма һүҙҙәрҙең "сөгөлдөр" мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.*, **свекловре́з** сөгөлдөр ҡырҡҡыс; **свеклоубо́рочный** сөгөлдөр йыйғыс

СВЕКЛОВИ́ЦА *ж* шәкәр сөгөлдөрө, сөгөлдөр

СВЕКЛОВИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** шәкәр сөгөлдөрө ...ы, сөгөлдөр ...ы; **свеклови́чные семена́** шәкәр сөгөлдөрө орлоҡтары; **свеклови́чный са́хар** сөгөлдөр шәкәре **2.** сөгөлдөр үҫтереүсе; **свеклови́чные райо́ны** сөгөлдөр үҫтереүсе райондар

СВЕКЛОВИ́ЩЕ *с* сөгөлдөр баҫыуы

СВЕКЛОВО́Д *м* сөгөлдөрсө (*сөгөлдөр үҫтереүсе, сөгөлдөр үҫтереүсе белгес*); **брига́да свеклово́дов** сөгөлдөрсөләр бригадаһы

СВЕКЛОВО́ДСТВО *с* сөгөлдөрсөлөк (*сөгөлдөр үҫтереү эше*); **занима́ться свеклово́дством** сөгөлдөрсөлөк менән шөғөлләнеү

СВЕКЛОВО́ДЧЕСКИЙ, -ая, -ое сөгөлдөр үҫтереү ...ы; **свеклово́дческий совхо́з** сөгөлдөр үҫтереү совхозы

СВЕКЛОКОПА́ТЕЛЬ *м* сөгөлдөр ҡаҙғыс (*машина*)

СВЕКЛОСА́ХАРНЫЙ, -ая, -ое сөгөлдөр эшкәртеү ...ы, шәкәр сөгөлдөрө ...ы; **свеклоса́харный заво́д** сөгөлдөр эшкәртеү заводы

СВЕКЛОСЕ́ЯНИЕ *с* сөгөлдөр сәсеү; **райо́ны свеклосе́яния** сөгөлдөр сәсеүсе райондар

СВЕКЛОУБО́РОЧНЫЙ, -ая, -ое сөгөлдөр (ҡаҙып) алыу ...ы, сөгөлдөр йыйғыс, сөгөлдөр йыйып алыу ...ы; **свеклоубо́рочный комба́йн** сөгөлдөр йыйғыс комбайн; **свеклоубо́рочный сезо́н** сөгөлдөр ҡаҙып алыу мәле

СВЕКО́ЛЬНИК *м* **1.** (*свекольная ботва*) сөгөлдөр һабағы (япрағы) **2.** (*суп*) сөгөлдөр ашы

СВЕКО́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** сөгөлдөр ...ы; **свеко́льная ботва́** сөгөлдөр һабағы (япрағы); **свеко́льный суп** сөгөлдөр ашы **2.** (*лиловато-красный*) алһыу, ал ҡыҙыл; **свеко́льный цвет** алһыу төҫ

СВЁКОР *м* (*отец мужа*) ҡайны; **свекро́вь** *ж* (*мать мужа*) ҡәйнә, бейем

СВЕЛИКОДУ́ШНИЧАТЬ *сов.* хуш күңеллелек (миһырбанлыҡ, шәфҡәтлелек) күрһәтеү

СВЕРГА́ТЬ *несов. см.* **све́ргнуть**

СВЕРГА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *несов. см.* **све́ргнуться** **2.** (*низвергаться*) өҫтән (юғарынан) шарлап төшөү (*һыу ағымы*) **3.** *страд. от* **сверга́ть**

СВЕ́РГНУТЬ *сов.* (бәреп) төшөрөү, ҡолатыу; **све́ргнуть ца́рское прави́тельство** батша хөкүмәтен бәреп төшөрөү

СВЕ́РГНУТЬСЯ *сов.*; *уст.* төшөп китеү, йығылыу, төшөрөлөү

СВЕРЖЕ́НИЕ *с см.* **све́ргнуть — сверга́ть**; **сверже́ние самодержа́вия** самодержавиены ҡолатыу

СВЕ́РИТЬ *сов. что* сағыштырыу, сағыштырып сығыу (ҡарау), дөрөҫлөгөн тикшереү; **све́рить часы́** сәғәттең дөрөҫлөгөн тикшереү; **све́рить ру́копись с по́длинником** ҡульяҙманы төп нөсхә менән сағыштырып сығыу

СВЕ́РИТЬСЯ *сов.*; *разг.* сағыштырылыу, сағыштырып ҡарау, дөрөҫлөгөн тикшереү, тикшереп биреү, белешмә алыу; **све́риться со словарём** һүҙлек буйынса дөрөҫлөгөн тикшереү

СВЕ́РКА *ж см.* **све́рить — сверя́ть, све́риться — сверя́ться**; **све́рка спи́ска избира́телей** һайлаусылар исемлегенең дөрөҫлөгөн тикшереү

СВЕРКА́НИЕ *с* балҡыу, йымылдау, йылтылдау, йылтырау, ялтырау, ем-ем (йым-йым, йылт-йылт) итеү; **сверка́ние звёзд** йондоҙҙарҙың ем-ем итеүе; **сверка́ние мо́лнии** йәшен йылтылдауы

СВЕРКА́ТЬ *несов.* **1.** балҡыу, йымылдау, йылтылдау, ем-ем (йым-йым) итеү; **в не́бе сверка́ют звёзды** күктә йондоҙҙар ем-ем итә **2.** (*ярко вспыхивать*) йылтырау, йылт-йылт (ялт-йолт) килеү, ялтлау, ялтырау; **сверка́ют штыки́** штыктар ялт-йолт килә; **мо́лнии сверка́ют** йәшен ялтлай **3.** *чем* и *без доп.* (*ярко блестеть при сильном возбуждении — о глазах*) яныу, янып китеү, ялтырау **4.** (*резко выделяться ярким цветом*) сағылйып күренеү, баҙлау; **мак сверка́ет в траве́** үлән араһынан мәк сағылйып күренә ♦ **то́лько пя́тки сверка́ют** табан ялтыратыу

СВЕРКА́ЮЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **сверка́ть** **2.** *прил.* ҡояшлы, салт аяҙ; **сверка́ющий весе́нний день** салт аяҙ яҙғы көн **3.** *прил.* сағыу, балҡып торған, күҙҙе сағылдырырлыҡ; **сверка́ющая красота́** сағыу матурлыҡ

СВЕРКНУ́ТЬ *сов.* **1.** *см.* **сверка́ть**; **сверкну́ла мо́лния** йәшен балҡыны **2.** *перен.* (*неожиданно появиться в сознании*) келт итеп (иҫкә) килеп төшөү ♦ **сверкну́ть глаза́ми** уҫал ҡараш ташлау

СВЕРЛИ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое быраулау ...ы; **сверли́льный стано́к** быраулау станогы; **сверли́льные рабо́ты** быраулау эштәре

СВЕРЛИ́ЛЬЩИК *м см.* **сверло́вщик**

СВЕРЛИ́ТЬ *несов. что* **1.** быраулау, быраулап тишеү; **сверли́ть желе́зо** тимерҙе быраулап тишеү; **сверли́ть сква́жины** скажиналар быраулау **2.** соҡоп (тишеп) инеү; **жук сверли́т древеси́ну** ҡуңыҙ үҙағасты тишеп инә **3.** соҡоп (тишеп) таҙартыу; **сверли́ть больно́й зуб** ауыртҡан теште соҡоп таҙартыу **4.** *перен.* тишерҙәй итеп текләү (текәлеү); **его́ глаза́ сверля́т меня́** уның күҙҙәре миңә тишерҙәй итеп текәлде **5.** *обычно безл.*; *перен.* үҙәккә үтеп ауыртыу (һыҙлау), сәнсеү; **в у́хе сверли́т** ҡолаҡ сәнсә

СВЕРЛИ́ТЬСЯ *несов. страд. от* **сверли́ть** 1—3

СВЕРЛО́ *с* бырау; **стально́е сверло́** ҡорос бырау

СВЕРЛО́ВОЧНЫЙ, -ая, -ое *спец.* быраулау ...ы; **сверло́вочный агрега́т** быраулау агрегаты

СВЕРЛО́ВЩИК *м* быраулаусы; **брига́да сверло́вщиков** быраулаусылар бригадаһы

СВЕРЛЯ́ЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **сверли́ть** **2.** *прил.* (*острый, пронизывающий — о боли*) үҙәккә үтерлек ауыртҡан (һыҙлаған); **сверля́щая зубна́я боль** тештәрҙең үҙәккә үтерлек һыҙлауы **3.** *прил.* (*резкий, пронзительный — о звуках*) ҡолаҡ ярғыс

СВЕРНУ́ТЬ *сов. что* **1.** төрөү, төрөп ҡуйыу, түңәрәкләп (йомро итеп) төрөү, урау; **сверну́ть ковёр** келәмде төрөп ҡуйыу **2.** урап яһау, төрөү; **сверну́ть сига́ру** сигара төрөү **3.** (*уменьшить, сократить*) кәметеү, ҡыҫҡартыу, аҙайтыу, тарайта (кәметә, ҡыҫа) төшөү; **сверну́ть те́мпы строи́тельства** төҙөлөш темптарын кәметеү; **сверну́ть фронт** фронтты тарайта төшөү **4.** *разг.* (*повернуть в сторону*) бороу, боролоу; **сверну́ть маши́ну к вокза́лу** машинаны вокзалға бороу **5.** (*перевести на другую тему*) икенсе яҡҡа йүнәлтеү, бороу; **сверну́ть разгово́р на другу́ю те́му** һүҙҙе икенсе темаға бороу **6.** икенсе тарафҡа йүнәлтеү, бороу; **сверну́ть го́лову напра́во** башты уңға бороу **7.** *разг.* быуынды сығарыу, тайҙырыу, ҡаймыҡтырыу; **сверну́ть но́гу** аяҡ быуынын сығарыу **8.** *перен.*, *прост.* (*в короткий срок лишить жизненных сил — о болезни*) бөгөү, ҡаҡшатыу, һындырыу **9.** (*снять, вращая по нарезке*) бороп алыу; **сверну́ть ла́мпочку с патро́на** лампочканы патрондан бороп алыу ♦ **сверну́ть го́лову (ше́ю)**: 1) муйынын бороп (ҡайырып) үлтереү (*малға, ҡош-ҡортҡа ҡарата*); 2) (*употребляется как угроза убить кого-л.*) харап итеү, дөмөктөрөү

СВЕРНУ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*скататься трубкой*) төрөлөү, түңәрәкләнеп төрөлөү, ураныу, бөгәрләнеү; **у́гол газе́ты сверну́лся** гәзит(тең) мөйөшө бөгәрләнгән **2.** (*загнувшись с краёв, закрыться*) кибеп ҡорошоу, ҡурылыу, бөрөшөп ҡалыу (*үҫемлектәргә ҡарата*); **ли́стья черёмухи сверну́лись** муйыл япраҡтары бөрөшкән **3.** йомарланып (бөгәрләнеп) ятыу; **ко́шка сверну́лась клубко́м** бесәй бөгәрләнеп ятҡан **4.** (*превратиться в сгусток — о крови*) ойошоу; (*о молоке*) эреү **5.** *перен.* ҡыҫыла (тарая, кәмей) төшөү; **фронт сверну́лся** фронт тарая төштө **6.** *перен.* ваҡытлыса

туҡталыу (туҡтатылыу), туҡталып тороу, һүнеү; **строи́тельство моста́ сверну́лось** күпер төҙөү ваҡытлыса туҡтатылды **7.** күсеү (*фекергә, һүҙгә ҡарата*); **разгово́р сверну́лся на воспита́ние дете́й** һүҙ балалар тәрбиәләүгә күсте **8.** (*сдвинуться в сторону от удара, толчка*) салшайыу, ҡалтайыу, ҡыйшайыу

СВЕРСТА́ТЬ *сов. что*; *полигр.* наборҙы биткә (вёрсткаға) һалыу, вёрсткалау; **сверста́ть газе́ту** гәзитте вёрсткаға һалыу

СВЕ́РСТНИК *м* и **СВЕ́РСТНИЦА** *ж* йәштәш, ҡорҙаш; **быть све́рстниками** йәштәштәр булыу

СВЁРСТЫВАТЬ *несов. см.* **сверста́ть**

СВЁРСТЫВАТЬСЯ *несов. страд. от* **свёрстывать**

СВЁРТОК *м* **1.** (*предмет, свёрнутый трубкой*) урама, төргәк; **свёрток нот** ноталар төргәге **2.** (*пакет*) төргәк, төйөнсөк; **завяза́ть свёрток** төргәкте бәйләү

СВЁРТЫВАЕМОСТЬ *ж* ойоу (ойошоу) һәләте, ойошоусанлыҡ ♦ **свёртываемость кро́ви** ҡандың ойошоусанлығы

СВЁРТЫВАНИЕ *с см.* **свёртывать**, **свёртываться**; **свёртывание ли́стьев** япраҡтарҙың ҡурылыуы; **свёртывание кро́ви** ҡандың ойошоусанлығы; **свёртывание рабо́т** эштең туҡталып тороуы

СВЁРТЫВАТЬ *несов. см.* **сверну́ть**

СВЁРТЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **сверну́ться** **2.** *страд. от* **свёртывать**

СВЕРХ *предлог с род. п.* **1.** (*при указании на предмет, поверх которого, на котором размещается кто-что-л.*) өҫтөнән, өҫтөнә, өҫтөндә; **наде́ть сверх руба́шки** күлдәк өҫтөнән кейеү

2. (*при указании на предмет, поверх, выше которого направлено действие*) өҫтөнән; **смотре́ть сверх очко́в** күҙлек өҫтөнән ҡарау

3. (*при указании на превышение какой-л. меры, нормы*) -дан/-дән тыш, -дан/-дән артыҡ; **сверх пла́на** пландан тыш; **сверх шта́та** штаттан тыш; **служи́ть сверх сро́ка** ваҡытынан артыҡ хеҙмәт итеү

4. (*кроме, помимо чего-л.*) өҫтөнә, -дан/-дән тыш, -дан/-дән башҡа; **сверх за́работной пла́ты** хеҙмәт хаҡынан тыш

5. (*вопреки чему-л.*) -ға/-гә ҡарамаҫтан, -ған/-гән ерҙән, -да/-дә; **сверх ожида́ния** көтмәгәндә

СВЕРХ... *урыҫ телендә ҡушма һүҙҙәрҙең "утә", "бик", "ныҡ", "ғәйәт", "ғәҙәттән тыш", "-дан/-дән тыш" мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.*, **сверхшта́тный** штаттан тыш; **сверхо́пытный** үтә тәжрибәле

СВЕРХГИГА́НТ *м* **1.** ғәҙәттән тыш, (ғәйәт) ҙур (*күбеһенсә өҫтәлмәлек булып йөрөй*); **самосва́лы-сверхгига́нты** ғәйәт ҙур самосвалдар **2.** *астр.* сверхгигант (*яҡтылығы һәм күләме Ҡояшҡа ҡарағанда меңдәр тапҡыр артыҡ булған ғәйәт ҙур йондоҙ*)

СВЕРХДА́ЛЬНИЙ, -яя, -ее **1.** бик алыҫ (йыраҡ), ғәҙәттәгенән алыҫ (йыраҡ) араға; **сверхда́льняя диста́нция** бик алыҫ дистанция **2.** *см.* **сверхдальнобо́йный**

СВЕРХДАЛЬНОБО́ЙНЫЙ, -ая, -ое бик ныҡ алыҫҡа (йыраҡҡа) ата торған; **сверхдальнобо́йное ору́дие** бик ныҡ алыҫҡа ата торған орудие

СВЕРХЗВУКОВО́Й, -ая, -ое тауыштан шәберәк; **сверхзвуково́й самолёт** тауыштан шәберәк осоусы самолёт

СВЕРХЛИМИ́ТНЫЙ, -ая, -ое лимиттан тыш; **сверхлими́тное потребле́ние электроэне́ргии** электр энергияһын лимиттан тыш ҡулланыу

СВЕРХПЛА́НОВЫЙ, -ая, -ое пландан тыш, пландан артыҡ (етештерелгән); **сверхпла́новое зада́ние** пландан тыш эш; **сверхпла́новая проду́кция** пландан артыҡ (етештерелгән) продукция

СВЕРХПРИ́БЫЛЬ *ж*; *эк.* өҫтәмә табыш (килем); **получи́ть сверхпри́быль** өҫтәмә табыш алыу

СВЕРХРА́ННИЙ, -яя, -ее бик иртә; **сверхра́нний сев** бик иртә сәсеү

СВЕРХСРО́ЧНИК *м*; *разг. см.* **сверхсрочнослу́жащий**

СВЕРХСРОЧНОСЛУ́ЖАЩИЙ *м* сроктан тыш (үҙ ирке менән) хәрби хеҙмәт итеүсе

СВЕРХСРО́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** сроктан тыш, үҙ ирке менән; **сверхсро́чная вое́нная слу́жба** сроктан тыш хәрби хеҙмәт **2.** *разг.* бик (үтә) ашығыс; **сверхсро́чное зада́ние** бик ашығыс эш

СВЕ́РХУ *нареч.* **1.** өҫтән, юғарынан; **вода́ па́дает све́рху** һыу юғарынан төшә **2.** (*со стороны руководящих органов власти*) юғарынан; **директи́вы све́рху** юғарынан килгән директивалар **3.** (*по поверхности чего-л.*) өҫтән, тыштан; **изба́ све́рху обши́та тёсом** өй тыштан йоҡа таҡта менән көпләнгән **4.** (*с верховья реки*) йылға үренән, үрҙән; **све́рху идёт ка́тер** йылға үренән катер килә ♦ **све́рху вниз смотре́ть** юғарынан (тиңһенмәй) ҡарау; **све́рху до́низу** өҫтән аҫҡа тиклем, баштан-аяҡ, тулыһынса

СВЕРХУРО́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** эш сәғәтенән тыш эшләнгән (башҡарылған); **сверхуро́чное зада́ние** эш сәғәтенән тыш башҡарылған эш **2.** *в знач. сущ.* **сверхуро́чные** *мн.* эш сәғәтенән тыш эшләгәнгә түләү (*акса*)

СВЕРХЧЕЛОВЕ́К *м* ғәййәр (илаһи) кеше, тәбиғәттән өҫтөн зат

СВЕРХЧЕЛОВЕ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое кеше көсө етмәҫлек, кеше ҡулынан килмәҫлек; **сверхчелове́ческая борьба́** кеше көсө етмәҫлек көрәш

СВЕРХШТА́ТНЫЙ, -ая, -ое штаттан тыш (булған); **сверхшта́тная до́лжность** штаттан тыш вазифа

СВЕРХЪЕСТЕ́СТВЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** мөғжизәле, илаһи (*тәбиғи булмаған*); **сверхъесте́ственная си́ла** илаһи көс **2.** *перен.*, *разг.* ғәҙәттән тыш, ғәжәп, иҫ киткес; **сверхъесте́ственные спосо́бности** иҫ киткес һәләт

СВЕРЧО́К *м* өй сиңерткәһе; **стрекота́ние сверчка́** өй сиңерткәһе сөрөлдәүе

СВЕРША́ТЬ *несов. см.* **сверши́ть**

СВЕРША́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **сверши́ться** 2. *страд. от* **сверша́ть**

СВЕРШЕ́НИЕ *с*; *высок. см.* **сверши́ть** — **сверша́ть, сверши́ться** — **сверша́ться**; **сверше́ние по́двига** батырлыҡ күрһәтеү

СВЕРШИ́ТЬ *сов.*; *высок. см.* **соверши́ть**

СВЕРШИ́ТЬСЯ *сов.*; *высок. см.* **соверши́ться**

СВЕ́РЩИК *м* и **СВЕ́РЩИЦА** *ж* сағыштырыусы, сағыштырып төҙәтеүсе

СВЕРЯ́ТЬ *несов. см.* **све́рить**

СВЕРЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **све́риться** 2. *страд. от* **сверя́ть**

СВЕ́СИТЬ I *сов.* 1. һалындырыу, һалбыратыу, һәлберәтеү, аҫылындырыу; **све́сить но́ги** аяҡтарҙы һалындырыу 2. (*склонить*) аҫҡа (түбән) эйеү (төшөрөү); **све́сить го́лову** башты түбән эйеү

СВЕ́СИТЬ II *сов.*; *разг.* (*взвесить*) үлсәү, үлсәп алыу; **све́сить килогра́мм хле́ба** бер килограмм икмәк үлсәп алыу

СВЕ́СИТЬСЯ I *сов.* 1. (*повиснуть*) һалыныу, һалынып төшөү (тороу), һалбырау, һалбырап төшөү (тороу), аҫылыныу, аҫылынып тороу; **ве́тки све́сились до земли́** ботаҡтар ергә тиклем һалынып төшкән 2. (*склониться*) эйелеү, аҫҡа (түбән) эйелеү (бөгөлөү), аҫҡа (түбән) һалыныу; **и́ва све́силась над реко́й** йылға өҫтөнә тал һалынып тора

СВЕ́СИТЬСЯ II *сов.*; *прост.* (*взвеситься*) үлсәнеү

СВЕСТИ́ *сов.* 1. етәкләп төшөрөү; **свести́ ло́шадь в во́ду** атты һыуға етәкләп төшөрөү; **свести́ ребёнка по ле́стнице** баланы баҫҡыстан етәкләп төшөрөү 2. илтеү, илтеп ҡуйыу (ташлау); **свести́ дете́й в де́тский сад** балаларҙы балалар баҡсаһына илтеп ҡуйыу 3. *разг. см.* **своди́ть**; **свести́ дете́й в цирк** балаларҙы циркка алып барыу 4. *на кого-что* (*дать иное направление*) бороу, бороп ебәреү; **свести́ разгово́р на другу́ю те́му** һүҙҙе икенсегә бороу 5. (*увести на другое место*) бороу; **свести́ ло́шадь с доро́ги** атты юлдан бороу 6. *прост.* йәшерен (урлап) алып китеү; **свести́ коро́ву со двора́** ишек алдынан һыйырҙы урлап алып китеү 7. юҡ итеү, бөтөрөү (*һипкел, тап, сөйәлгә ҡарата*); **свести́ пятно́ с пла́тья** күлдәктәге тапты бөтөрөү; **свести́ весну́шки с лица́** биттәге һипкелде бөтөрөү 8. *во что* (*соединить вместе*) йыйыу, туплау, ҡушыу, төркөмләү; **свести́ отря́ды в полк** отрядтарҙы полкка ҡушыу 9. *разг.* ҡауыштырыу, осраштырыу, күрештереү; **свести́ с подру́гой** әхирәт менән осраштырыу 10. (*сблизить*) тоташтырыу, тура килтереү, йыйырыу, яҡынлаштырыу; **свести́ бро́ви** ҡаш йыйырыу; **свести́ мост** күперҙе тоташтырыу 11. *что обычно безл.* көҙән йыйырыу, тартышыу; **свело́ но́гу** аяҡты көҙән йыйырҙы 12. *разг.* (*перевести*) төшөрөү, күсереү; **свести́ рису́нок на папиро́сную бума́гу** һүрәтте папирос ҡағыҙына күсереү 13. *к чему, до чего, на что* ҡалдырыу, ҡыҫҡартыу; **свести́ расхо́ды к ми́нимуму** сығымдарҙы иң аҙға ҡалдырыу ♦ **свести́ в моги́лу** *см.* **моги́ла**; **свести́ концы́ с конца́ми** *см.* **коне́ц**; **свести́ на нет** юҡҡа сығарыу, юҡ булыу; **свести́ с ума** *см.* **ум**; **свести́ счёты**: 1) иҫәп-хисапты өҙөү, иҫәпләшеү; 2) үс алыу, үс ҡайтарыу

СВЕСТИ́СЬ *сов.* 1. *к чему, на что* (ҡайтып) ҡалыу; **расхо́ды свели́сь к ми́нимуму** сығымдар минимумға ҡалды 2. (*ограничиться чем-л.*) ҡайтып ҡалыу, сикләнеү; **всё свело́сь к разгово́ру** бөтәһе лә һөйләшеүгә ҡайтып ҡалды 3. (*исчезнуть с поверхности чего-л.*) юҡ булыу, бөтөү; **жи́рное пятно́ свело́сь** май табы бөттө

СВЕТ I *м* 1. яҡтылыҡ, яҡты, нур; **со́лнечный свет** ҡояш яҡтыһы; **свет луны́** ай яҡтыһы; **дневно́й свет** көндөҙгө яҡтылыҡ, көн яҡтыһы; **электри́ческий свет** электр яҡтыһы; **ско́рость све́та** яҡтылыҡ тиҙлеге; **свет свечи́** май шәм яҡтыһы 2. *разг.* (*рассвет*) таң, таң атыу; **ещё три часа́ до све́та** таң атыуға өс сәғәт бар 3. (*источник освещения*) ут; **заже́чь в ко́мнате свет** бүлмәлә ут тоҡандырыу 4. *перен.* сатҡы, нур; **свет сча́стья** бәхет нуры; **свет наде́жды** өмөт сатҡыһы ♦ **свет оче́й** күҙ нуры; **в све́те** *чего нимәләр* күҙлегенән сығып; **ни свет ни заря́** бик иртә, ҡара таңдан, таң тишегенән; **проли́ть свет** асыҡлау, асыҡлыҡ индереү, төшөндөрөп биреү; **све́ту (све́та) невзви́деть** *см.* **невзви́деть**

СВЕТ II *м* 1. (*вселенная*) донъя, ер йөҙө, йыһан; **стра́ны све́та** донъя илдәре; **путеше́ствие вокру́г све́та** донъя тирәләй сәйәхәт 2. *уст.* (*общество*) барлыҡ кешеләр, халыҡ 3. (*высшее общество*) йәмғиәттең (иң) алдынғы вәкилдәре (кешеләре), элита ♦ **бе́лый свет** яҡты донъя; **на край све́та** ҡош та осоп етмәҫ ергә, ер сигенә, йәһәннәм тишегенә; **тот свет** теге донъя; **ни за что на све́те** һис бер ваҡытта ла, бер ҡасан да, һис тә, бер нисек тә; **отпра́вить на тот свет** *см.* **отпра́вить**; **отпра́виться на тот свет** *см.* **отпра́виться**; **яви́ться (появи́ться) на свет**: 1) донъяға килеү (тыуыу); 2) донъяға сығыу, донъя күреү (*баҫылып сығыу — китап һ.б.*); **на свет не гляде́л бы** *см.* **гляде́ть**; **на чём свет стои́т (руга́ть)** эттән алып эткә һалыу, эт тиреһен битенә ҡаплау; **свет (не) кли́ном сошёлся** *см.* **клин**; **сжить со́ света** көн күрһәтмәү, яҡты донъянан ебәреү, башына етеү, ҡәбергә индереү

СВЕТА́ТЬ *несов. безл.* таң атыу, яҡтыра башлау, яҡтырыу

СВЕТЕ́Ц *м* сыра ҡыҫтырғыс

СВЕ́ТИК *м* (*обычно со словом "мой" или именем собственным*) күҙ нурым

СВЕТИ́ЛО *с* 1. яҡтыртҡыс; **со́лнце** — **дневно́е свети́ло** ҡояш — көндөҙгө яҡтыртҡыс 2. *чего, какое* атаҡлы (данлыҡлы) кеше; **свети́ло**

музыка́льного ми́ра музыка донъяһындағы данлыҡлы кеше

СВЕТИ́ЛЬНИК *м* **1.** ҙур лампа, яҡтыртҡыс; **свети́льники для люминесце́нтных ламп** люминесцент лампа яҡтыртҡыстары **2.** *уст.* ҡәндил, шәмдәл

СВЕТИ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое яҡтылыҡ бирә торған, яҡтыртҡыс ♦ **свети́льный газ** яҡтылыҡ бирә торған газ

СВЕТИ́МОСТЬ *ж*; *астр.* яҡтыртылыш

СВЕТИ́ТЬ *несов.* **1.** яҡтылыҡ биреү (таратыу), яҡтыртыу; **со́лнце све́тит** ҡояш яҡтырта; **свеча́ све́тит** май шәм яҡтырта **2.** яҡтыны йүнәлтеү, яҡтыртып тороу; **свети́ть фонарём** фонарь менән яҡтыртып тороу **3.** *перен.* балҡып тороу; **лицо́ её све́тит от ра́дости** йөҙө шатлыҡтан балҡып тора

СВЕТИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** яҡтылыҡ һибеү, яҡтырыу, балҡыу; **в окна́х свети́лись огоньки́** тәҙрәләрҙә уттар балҡый ине **2.** (*блестеть, отражая свет*) йылтырап тороу, йылтырап күренеү **3.** *перен.* янып (балҡып) тороу (*йөҙгә, күҙгә ҡарата*); **лицо́ её свети́лось ра́достью** йөҙөндә шатлыҡ балҡып тора ине

СВЕТЛЕ́ЙШИЙ *м* бөйөк әфәнде, ғали йәнәптәре (*батша Рәсәйендә синфи айырмаһы булған юғары дәрәжә кешеләрен ололау һүҙе*)

СВЕТЛЕ́ТЬ *несов.* **1.** асыла (яҡтыра) төшөү (башлау); **светле́ют небеса́** күк йөҙө асыла башланы **2.** *безл.* (*о наступлении рассвета*) яҡтырыу, яҡтыра башлау **3.** *перен.* янып (балҡып) китеү, яҡтырыу, асылыу (*йөҙгә ҡарата*); **лицо́ ребёнка все бо́льше светле́ло** сабыйҙың йөҙө яҡтырғандан-яҡтыра барҙы **4.** ағарып (ялтырап) күренеү; **серп луны́ светле́ет на не́бе** күктә ай урағы ялтырап күренә

СВЕТЛО́ 1. *нареч.* яҡты; **ла́мпа гори́т светло́** шәм яҡты яна **2.** *в знач. сказ., безл.* яҡты; **на у́лице светло́** урамда яҡты **3.** *в знач. сказ., безл.*; *перен.* (*о радостном, ясном настроении*) хуш, рәхәт; **на душе́ светло́** күңелгә рәхәт

СВЕТЛО... *урыҫ телендә ҡушма һүҙҙәрҙең "аҡ", "аҡһыл" мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.*, **светлоко́жий** аҡ тәнле

СВЕ́ТЛО-... *урыҫ телендә ҡушма һүҙҙәрҙең "асыҡ төҫлө", "төп төҫкә ҡарағанда ҡайтышыраҡ", "әҙерәк" мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.*, **све́тло-зелёный** асыҡ йәшел; **све́тло-жёлтый** аҡһыл һары

СВЕТЛОБОРО́ДЫЙ, -ая, -ое аҡ (ерән) һаҡаллы; **светлоборо́дый стари́к** аҡ һаҡаллы ҡарт

СВЕТЛОВОЛО́СЫЙ, -ая, -ое аҡ (һары) сәсле; **светловоло́сая де́вочка** һары сәсле ҡыҙыҡай

СВЕТЛОГЛА́ЗЫЙ, -ая, -ое асыҡ йәшел (зәңгәр, һоро) күҙле, шағыр (сәгер) күҙле; **светлогла́зый ма́льчик** асыҡ зәңгәр күҙле малай

СВЕТЛОЛИ́ЦЫЙ, -ая, -ое аҡ йөҙлө; **светлоли́цая же́нщина** аҡ йөҙлө ҡатын

СВЕ́ТЛОСТЬ *ж* **1.** яҡтылыҡ, баҙыҡлыҡ, тоноҡлоҡ **2.** (*титулование*) бөйөк әфәнде, ғали йәнәптәре (*батша Рәсәйендә император, кенәз ғаиләләре ағзаларына ололап өндәшеү һүҙе*)

СВЕ́ТЛЫЙ, -ая, -ое **1.** яҡты (көслө) янған, яҡты; **све́тлая ла́мпочка** яҡты лампочка **2.** ҡояш (ай, ут яҡтыһы) төшкән, яҡты; **све́тлая ко́мната** ҡояш төшкән бүлмә; **све́тлая ночь** яҡты төн **3.** балҡып (янып) торған, сағыу, баҙыҡ, яҡты; **све́тлая звезда́** баҙыҡ йондоҙ; **све́тлый луч** балҡып торған нур **4.** асыҡ төҫлө, аҡһыл; **све́тлое пальто́** асыҡ төҫлө пальто **5.** һары, ерән (*сәс-һаҡалға ҡарата*); **све́тлые во́лосы** һары сәс **6.** йәшел, зәңгәр, һоро (*күҙгә ҡарата*); **све́тлые глаза́** зәңгәр күҙҙәр **7.** (*чистый, прозрачный — о жидкости*) үтә күренмәле, тоноҡ; **све́тлый ручеёк** тоноҡ шишмә **8.** *перен.* бәхетле, ҡыуаныслы, яҡты; **све́тлое бу́дущее** бәхетле киләсәк; **све́тлые воспомина́ния** яҡты хәтирәләр **9.** *перен.* ихлас, асыҡ; **све́тлое лицо́** асыҡ сырай **10.** *перен.* яҡты, саф, изге; **све́тлое пожела́ние** яҡты теләк; **све́тлая мечта́** изге хыял **11.** *перен.* саф күңелле (рухлы), рухы (күңеле) матур, намыҫлы; **све́тлый челове́к** саф күңелле кеше **12.** *перен.* айыҡ; **све́тлая голова́** айыҡ баш (аҡыл) ♦ **све́тлый шрифт** *типогр.* йоҡа шрифт, нәҙек хәреф; **све́тлая па́мять геро́ям** батырҙарҙың яҡты иҫтәлеге

СВЕТЛЯ́К *м* баҙлауыҡ

СВЕТЛЯЧО́К *м*; *уменьш.-ласк. от* **светля́к**

СВЕТО... *урыҫ телендә ҡушма һүҙҙәрҙең "яҡты", "яҡтылыҡ" мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.*, **светоизмери́тельный** яҡтылыҡ үлсәй торған; **светосигна́л** яҡтылыҡ сигналы

СВЕТОБОЯ́ЗНЬ *ж*; *мед.* күҙ сағылыу, кепесләү (*күҙҙең яҡтылыҡтан ауыртыуы*)

СВЕТОВО́Й, -ая, -ое яҡты ...ы, яҡтылыҡ ...ы; **световы́е во́лны** яҡтылыҡ тулҡындары; **светово́й сигна́л** яҡтылыҡ сигналы ♦ **светово́й год** *астр.* яҡтылыҡ йылы (*яҡтылыҡ нурының бер йыл эсендә үткән юл оҙонлоғо*); **светово́й день** яҡты көн (*тәүлектең ҡояш сыҡҡандан алып байығанға тиклем булған өлөшө*)

СВЕТОЗАЩИ́ТНЫЙ, -ая, -ое яҡтылыҡтан һаҡлай торған; **светозащи́тные очки́** яҡтылыҡтан һаҡлай торған күҙлек

СВЕТОКОПИРОВА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое светокопия яһай торған; **светокопирова́льная те́хника** светокопия яһай торған техника

СВЕТОКО́ПИЯ *ж*; *спец.* светокопия (*һыҙманың яҡтылыҡҡа һиҙгер ҡағыҙға төшөрөлгән күсермәһе*)

СВЕТОЛЕЧЕ́БНЫЙ, -ая, -ое нур (яҡтылыҡ) менән дауалау ...ы; **светолече́бный кабине́т** яҡтылыҡ менән дауалау кабинеты

СВЕТОЛЕЧЕ́НИЕ *с* нур (яҡтылыҡ) менән дауалау

СВЕТОЛЮБИ́ВЫЙ, -ая, -ое *бот.* яҡтылыҡ яратыусы; **светолюби́вые расте́ния** яҡтылыҡ яратыусы үҫемлектәр

СВЕТОМАСКИРО́ВКА *ж* яҡтылыҡты ҡаплау (ышыҡлау)

СВЕТОМАСКИРО́ВОЧНЫЙ, -ая, -ое яҡтылыҡты ҡаплау ...ы; **светомаскиро́вочные што́ры** яҡтылыҡты ҡаплау ҡормалары

СВЕТОНЕПРОНИЦА́ЕМОСТЬ *ж* яҡтылыҡ үткәрмәүсәнлек

СВЕТОНЕПРОНИЦА́ЕМЫЙ, -ая, -ое яҡтылыҡ үткәрмәй торған, яҡтылыҡ үткәрмәүсән; **светонепроница́емая бума́га** яҡтылыҡ үткәрмәй торған ҡағыҙ

СВЕТОПРЕСТАВЛЕ́НИЕ *с* **1.** *рел.* ҡиәмәт көнө, ахыр заман **2.** *перен., разг.* (*необычайная суматоха*) буталыш, сыуалыш, ығы-зығы

СВЕТОПРОНИЦА́ЕМОСТЬ *ж* яҡтылыҡ үткәреүсәнлек

СВЕТОПРОНИЦА́ЕМЫЙ, -ая, -ое яҡтылыҡ үткәрә торған, яҡтылыҡ үткәреүсән; **светопроница́емая бума́га** яҡтылыҡ үткәреүсән ҡағыҙ

СВЕТОСИГНА́Л *м* яҡтылыҡ сигналы

СВЕТОСИГНАЛИЗА́ЦИЯ *ж* яҡтылыҡ сигнализацияһы

СВЕТОСИ́ЛА *ж*; *спец.* **1.** (*степень освещённости*) яҡтылыҡ көсө, яҡтыртыу дәрәжәһе **2.** (*один из показателей качества объектива*) яҡтыртыу (яҡтылыҡ үткәреү) һәләте

СВЕТОСТО́ЙКИЙ, -ая, -ое яҡтылыҡҡа уңмай (бирешмәй) торған, уңмай (төҫөн юғалтмай) торған; **светосто́йкие кра́ски** яҡтылыҡҡа бирешмәй торған буяуҙар

СВЕТОСТО́ЙКОСТЬ *ж* яҡтылыҡҡа уңмау (бирешмәү)

СВЕТОТЕНЕВО́Й, -ая, -ое *иск.* (*выполненный с применением светотени*) төрлө асыҡлыҡтағы төҫтәр, яҡтылыҡ һәм күләгәләр (яҡты-ҡараңғы төҫтәр) ярҙамында башҡарылған; **светотенево́й рису́нок** яҡты-ҡараңғы төҫтәр ярҙамында башҡарылған һүрәт

СВЕТОТЕ́НЬ *ж*; *иск.* төрлө асыҡлыҡтағы төҫтәр, яҡтылыҡ һәм күләгәләр (*рәсем сәнғәтендә ҡулланыла*)

СВЕТОТЕ́ХНИК *м* яҡтылыҡ техникаһы белгесе

СВЕТОТЕ́ХНИКА *ж* яҡтылыҡ техникаһы

СВЕТОТЕХНИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое яҡтылыҡ техникаһы ...ы; **светотехни́ческая лаборато́рия** яҡтылыҡ техникаһы лабораторияһы

СВЕТОФИ́ЛЬТР *м*; *спец.* яҡтылыҡ фильтры, яҡтылыҡ һөҙгөс (*оптик ҡорамал*)

СВЕТОФО́Р *м* светофор; **фона́рь светофо́ра** светофор фонары

СВЕТОФО́РНЫЙ, -ая, -ое светофор ...ы; **светофо́рная сигнализа́ция** светофор сигнализацияһы

СВЕТОЧУВСТВИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* яҡты (яҡтылыҡ) һиҙеүсәнлек, яҡтыға (яҡтылыҡҡа) һиҙгерлек

СВЕТОЧУВСТВИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое яҡтыға (яҡтылыҡҡа) һиҙгер, яҡты (яҡтылыҡ) һиҙеүсе (һиҙә торған); **светочувстви́тельная пласти́нка** яҡтылыҡҡа һиҙгер пластинка; **светочувстви́тельные не́рвы** яҡтылыҡ һиҙеүсе нервылар

СВЕ́ТСКИЙ, -ая, -ое **1.** ғали заттар ...ы, аҡһөйәктәр ...ы; **све́тское о́бщество** аҡһөйәктәр йәмғиәте **2.** ғали заттарға (аҡһөйәктәргә) хас; **све́тские мане́ры** аҡһөйәктәргә хас ҡылыҡтар **3.** (*мирской, гражданский*) донъяуи, дини булмаған; **све́тское образова́ние** донъяуи белем

СВЕЧА́ *ж* **1.** шәм, май шәм; **стеари́новая свеча́** стеарин шәм; **восковая́ свеча́** балауыҙ шәм **2.** *мед.* шәм (*ереп тәнгә һеңә торған дарыу*) **3.** *тех.* свеча, ут тоҡандырғыс **4.** *уст.* свеча (*яҡтылыҡ үлсәү берәмеге*) **5.** (*вертикальный подъём*) бейеккә (юғарыға) теп-текә күтәрелеү; **самолёт сде́лал свечу́** самолёт бейеккә теп-текә күтәрелде ♦ **игра́ не сто́ит свеч** үҙ-үҙен аҡламай

СВЕЧЕ́НИЕ *с* яҡтырып күренеү; **свече́ние мо́ря** диңгеҙҙең яҡтырып күренеүе

СВЕЧЕРЕ́ТЬ *сов.* кисләү, кис булыу; **совсе́м свечере́ло** *безл.* бөтөнләй кисләне; **день свечере́л** көн кисләне

СВЕЧНО́Й, -ая, -ое шәм ...ы; **свечно́й ога́рок** шәм ҡалдығы; **свечна́я подста́вка** шәм аҫты

СВЕ́ШАТЬ *сов.*; *разг. см.* **све́сить** II

СВЕ́ШИВАТЬ *несов. см.* **све́сить** I

СВЕ́ШИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **све́ситься** 1; **2.** *страд. от* **све́шивать**

СВЕ́ЯТЬ *сов. что* елгәреү

СВИВА́ЛЬНИК *м* биләүес; **заверну́ть ребе́нка в свива́льник** баланы биләүес менән биләү

СВИВА́ТЬ *несов. см.* **свить**

СВИДА́НИЕ *с* күрешеү, осрашыу; **делово́е свида́ние** эшлекле осрашыу; **день свида́ния с больны́ми** ауырыуҙар менән күрешеү көнө; **идти́ на свида́ние** осрашыуға барыу ♦ **до свида́ния** һау булығыҙ, хушығыҙ

СВИДЕ́ТЕЛЬ *м* и **СВИДЕ́ТЕЛЬНИЦА** *ж* шаһит; **быть свиде́телем** *чего-л.* *нимәнеңдер* шаһиты булыу; **допро́с свиде́телей** шаһиттарҙан һорау алыу; **вскрыть завеща́ние при свиде́телях** васыятнамәне шаһиттар алдында асыу

СВИДЕ́ТЕЛЬСКИЙ, -ая, -ое шаһит ...ы; **свиде́тельские показа́ния** шаһит күрһәтеүҙәре

СВИДЕ́ТЕЛЬСТВО *с* **1.** (*сообщение о чём-л.*) күрһәтеү; **свиде́тельство очеви́дцев** шаһиттарҙың күрһәтеүе **2.** (*то, что подтверждает, удостоверяет какое-л. событие*) раҫлаусы факт, дәлил; **истори́ческие свиде́тельства** тарихи дәлилдәр **3.** (*официальный документ, удостоверяющий что-л.*) таныҡлыҡ; **свиде́тельство о рожде́нии** тыуыу тураһында таныҡлыҡ; **а́вторское свиде́тельство** авторлыҡ таныҡлығы

СВИДЕ́ТЕЛЬСТВОВАТЬ *несов.* **1.** *что, о чём* (*удостоверять в качестве свидетеля*) раҫлау, иҫбатлау, күрһәтеү; **свиде́тельствовать о**

происше́ствии булған хәлде иҫбатлау 2. *что, о чём* (*подтверждать, доказывать*) раҫлау, дөрөҫләү, күрһәтеп тороу 3. *что* (*официально удостоверять подлинность чего-л.*) рәсми рәүештә ныҡытыу (раҫлау); **свиде́тельствовать по́дпись** имзаны рәсми рәүештә раҫлау 4. *кого-что*; *уст.* (*осматривать с целью определения чего-л.*) ҡарау, тикшереү, ҡарап тикшереү; **свиде́тельствовать больны́х** ауырыуҙарҙы ҡарап тикшереү

СВИ́ДЕТЬСЯ *сов.*; *разг.* күрешеү, осрашыу

СВИЛЕВА́ТЫЙ, -ая, -ое *спец.* боролоп үҫкән, борош; **свилева́тая берёза** борош ҡайын

СВИ́ЛИВАТЬ *несов. см.* **свильну́ть**

СВИЛЬ *ж*; *спец.* 1. борош ҡатлам (*ағаска, ағаска ҡарата*) 2. тулҡын ҡатлам (*быялаға, керамикаға ҡарата*)

СВИЛЬНУ́ТЬ *сов.*; *разг.* икенсе яҡҡа һыпыртыу

СВИНА́РНИК *м* 1. суҡа аҙбары (һарайы) 2. *разг., неодобр.* бысраҡ (бола) өй (бүлмә)

СВИНА́РЬ *м* и **СВИНА́РКА** *ж* суҡа ҡараусы

СВИНЕ́Ц *м* 1. ҡурғаш (*химик элемент, металл*); **добы́ча свинца́** ҡурғаш сығарыу (табыу); **сплав свинца́ с сурьмо́й** ҡурғаш менән һөрмә иретмәһе 2. *перен.* пуля, ҡурғаш; **встре́тить врага́ свинцо́м** дошманды пуля менән ҡаршы алыу ♦ **голова́ (ру́ки, но́ги и т.п.) как (сло́вно, то́чно) свинцо́м налита́ (на́литы)** баш тубалдай булды; **лечь свинцо́м на се́рдце** йөрәккә ауыр таш (ҡурғаш) булып ятыу

СВИНИ́НА *ж* суҡа ите; **жа́реная свини́на** ҡыҙҙырылған суҡа ите

СВИ́НКА I *ж*; *уменьш.-ласк. от* **свинья́** 1 ♦ **морска́я сви́нка** диңгеҙ суҡаһы

СВИ́НКА II *ж* ҡабаҡколаҡ, ҡолаҡбау, свинка (*ҡолаҡ арты биҙе шешеүенән ғибәрәт булған йоғошло балалар ауырыуы*)

СВИНОВО́Д *м* суҡасылыҡ белгесе, суҡа үрсетеү белгесе

СВИНОВО́ДСТВО *с* суҡа үрсетеү, суҡасылыҡ; **занима́ться свиново́дством** суҡасылыҡ менән шөғөлләнеү

СВИНОВО́ДЧЕСКИЙ, -ая, -ое суҡа үрсетеү ...ы, суҡасылыҡ ...ы; **свиново́дческое хозя́йство** суҡасылыҡ хужалығы

СВИНО́Й, -ая, -ое суҡа ...ы; **свино́е са́ло** суҡа майы; **свины́е котле́ты** суҡа котлеты; **свина́я ко́жа** суҡа күне

СВИНОМА́ТКА *ж* инә суҡа

СВИНОПА́С *м* суҡа көтөүсеһе

СВИНОСОВХО́З *м* (*свиноводческий совхоз*) суҡасылыҡ совхозы

СВИНОФЕ́РМА *ж* (*свиноводческая ферма*) суҡасылыҡ фермаһы

СВИ́НСКИЙ, -ая, -ое *разг., презр.* 1. (*грязный, неряшливый*) бысраҡ, һәпрә, шаҡшы 2. (*низкий, подлый*) ҡәбәхәт, әшәке; **сви́нский посту́пок** әшәке ҡылыҡ

СВИ́НСТВО *с*; *разг.* 1. (*неряшливость*) бысраҡлыҡ, һәпрәлек, шаҡшылыҡ 2. (*подлость*) ҡәбәхәтлек, этлек, әшәкелек; **сде́лать сви́нство** этлек эшләү

СВИНТИ́ТЬ *сов.* 1. (*скрепить винтом*) винт (шөрөп) менән беркетеү 2. *разг.* (*снять*) бороп сығарыу (алыу); **свинти́ть га́йку** шөрөптө бороп сығарыу 3. *разг.* (*испортить резьбу*) һырҙы бөтөрөү, һырҙы ашау (*шөрөпкә ҡарата*)

СВИНТИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* ашалыу (*шөрөптөң һырҙарына ҡарата*); **резьба́ свинти́лась** шөрөп һырҙары ашалған

СВИНУ́ХА и **СВИНУ́ШКА** *ж* суҡа бәшмәге

СВИНЦЕВА́ТЬ *несов. что*; *спец.* ҡурғашлау, ҡурғаш ялатыу; **свинцева́ть швы** йөйҙө ҡурғашлау

СВИНЦО́ВЫЙ, -ая, -ое 1. ҡурғаш ...ы, ҡурғашлы; **свинцо́вая пыль** ҡурғаш туҙаны; **свинцо́вая руда́** ҡурғашлы мәғдән 2. ҡурғаштан яһалған; **свинцо́вая пу́ля** ҡурғаштан яһалған пуля 3. (*тёмно-серый*) ҡарағусҡыл; **свинцо́вые ту́чи** ҡарағусҡыл ҡуйы болоттар 4. *перен.* (*тяжёлый, гнетущий*) ауыр, ғазаплы; **свинцо́вая тоска́** ауыр һағыш

СВИНЧА́ТКА *ж*; *разг.* 1. (*игральная бабка*) ҡурғаштан ҡойолған йәкәл 2. (*грузило*) ҡурғаштан ҡойолған батырғыс 3. ҡурғаш киҫәге (*һуғышҡанда усҡа ҡуя торған*)

СВИ́НЧИВАТЬ *несов. см.* **свинти́ть**

СВИ́НЧИВАТЬСЯ *несов.* 1. *несов. см.* **свинти́ться** 2. *страд. от* **сви́нчивать**

СВИНЬЯ́ *ж* 1. суҡа; **поро́дистая свинья́** тоҡомло суҡа 2. *перен., разг.* (*неряха*) өҫ-башы бысраҡ кеше, суҡа 3. *перен., разг.* ҡәбәхәт (әшәке) кеше, суҡа ♦ **подложи́ть свинью́** этлек (ҡәбәхәтлек) эшләү, аяҡ салыу; **мета́ть би́сер пе́ред сви́ньями** *см.* **би́сер**

СВИРЕ́ЛЬ *ж*; *муз.* һыбыҙғы; **игра́ть на свире́ли** һыбыҙғыла уйнау

СВИРЕ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое һыбыҙғы ...ы; **свире́льный звук** һыбыҙғы тауышы

СВИРЕ́ЛЬЩИК *м* һыбыҙғысы; **выступле́ние свире́льщиков** һыбыҙғысылар сығышы

СВИРЕПЕ́ТЬ *несов.* ажарланыу, ҡотороноу; **медве́дь свирепе́л** айыу ажарланды; **бу́ря свирепе́ла** дауыл ҡоторондо

СВИРЕ́ПО *нареч.* ажарланып, ҡотороноп; **ве́тер дул свире́по** ел ҡоторонop өрҙө

СВИРЕ́ПОСТЬ *ж* 1. йыртҡыслыҡ; **свире́пость льва** арыҫландың йыртҡыслығы 2. ҡоторонҡо (ярһыулы, ҡурҡыныс) булыу, шашыу; **свире́пость бу́ри** дауылдың ҡоторонҡо булыуы 3. рәхимһеҙлек, мәрхәмәтһеҙлек, шәфҡәтһеҙлек, ҡанһыҙлыҡ; **свире́пость палача́** йәлләдтең ҡанһыҙлығы

СВИРЕ́ПСТВОВАТЬ *несов.* 1. йыртҡыслыҡ (рәхимһеҙлек, яуызлыҡ, уҫаллыҡ) күрһәтеү 2. ярһыу, шашыу, ҡотороноу; **мо́ре свире́пствовало** диңгеҙ ҡоторондо

СВИРЕ́ПЫЙ, -ая, -ое **1.** йырткыс, ажар(лы); **свире́пый зверь** йырткыс йәнлек **2.** нык көслө, куркыныс, которонко (*тәбиғәт күренештәренә карата*); **свире́пый ве́тер** нык көслө ел **3.** (нык) йонсоткос, көслө; **свире́пый ка́шель** йонсоткос йүтәл **4.** рәхимһеҙ, мәрхәмәтһеҙ, шәфкәтһеҙ, канһыҙ, ажар(лы); **свире́пый враг** канһыҙ дошман

СВИРИСТЕ́ЛЬ *м* мышар турғайы

СВИРИСТЕ́ТЬ *несов.*; *разг.* серелдәү

СВИСА́ТЬ *несов.* **1.** аҫылынып (һалынып) тороу; **усы́ свиса́ют** мыйыктары һалынып тора **2.** һалынып төшөү (тороу), һалынкы булыу; **ю́бка свиса́ет** юбка һалынып тора

СВИ́СНУТЬ *сов. см.* **свиса́ть**

СВИСТ *м* **1.** һыҙғырған тауыш, һыҙғырыу тауышы; **пронзи́тельный свист** әсе итеп һыҙғырған тауыш **2.** ғыжылдаған (ғыж-ғыж иткән) тауыш, ғыжылдауык (*тын юлына карата*); **дыша́ть со сви́стом** ғыжылдап тын алыу **3.** ыжғырған (һыҙғырған) тауыш (*елгә карата*); **свист ве́тра** ел һыҙғырған тауыш **4.** зыйлаған (зый-зый иткән) тауыш, зыйылдау; **свист пуль** пулялар зыйылдауы

СВИСТА́ТЬ *несов. см.* **свисте́ть**

СВИСТЕ́ТЬ *несов.* **1.** һыҙғырыу; **свисте́ть сквозь зу́бы** теш араһынан һыҙғырыу; **ве́тер свисти́т** ел һыҙғыра; **парово́з свисти́т** паровоз һыҙғыра **2.** *чем* ғыжылдау, ғыж-ғыж иткән тауыш сығарыу; **свисте́ть гру́дью** күкрәге ғыжылдап тороу **3.** зый-зый итеү, зыйлау; **круго́м свистя́т пу́ли** тирә-якта пулялар зыйлай ♦ **ве́тер свисти́т в карма́не** кеҫәлә елдәр уйнай, кеҫәлә һуҡыр бер тин дә юк

СВИ́СТНУТЬ *сов.* **1.** *кого*; *прост.* сыптырыу, һыҙырыу, тондороу, кайыҙлау, кундырыу; **он сви́стнул ло́шадь кнуто́м** ул атты сыбыркы менән һыҙырып ебәрҙе **2.** *что*; *прост.* урлап алып китеү, сәлдереү; **у меня́ сви́стнули кни́гу** минең китапты сәлдерҙеләр ♦ **когда́ рак (на горе́) сви́стнет** *см.* **рак**

СВИСТО́К *м* **1.** һыҙғырткыс, һыбыҙғы; **милицейский свисто́к** милиция һыбыҙғыһы **2.** (*свист*) һыҙғырған тауыш, һыҙғырыу; **дать свисто́к** һыбыҙғы һыҙғыртыу

СВИСТОПЛЯ́СКА *ж* и **СВИСТОПЛЯ́С** *м*; *разг.* **1.** котороноу, шашыныу **2.** (*полная неразбериха*) буталсыклык, тәртипһеҙлек

СВИСТУ́ЛЬКА *ж*; *разг.* һыҙғырткыс, балалар һыбыҙғыһы

СВИСТУ́Н *м*; *разг.* **1.** (*любитель свистеть*) һыҙғырырға әүәҫ кеше **2.** *перен.* мактансык кеше, буш кыуык

СВИСТЯ́ЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **свисте́ть** **2.** *прил.* ғыжылдаған, һыҙғырған, ғыжылдауыклы, һыҙғырыулы; **свистя́щий ка́шель** ғыжылдауыклы йүтәл ♦ **свистя́щие согла́сные** *лингв.* һыҙғырыулы тартынкылар

СВИ́ТА *ж* **1.** ярандар (*дәрәжәһе ҙур кешене оҙатып йөрөгән кешеләр төркөмө*); **ца́рская сви́та** батша ярандары **2.** *геол.* свита (*бер заманда һәм бер шартта яралған тау токомдары катламы*); **известняко́вая сви́та** әзбизташ свитаһы; **углено́сная сви́та** күмер свитаһы

СВИ́ТЕР *м* свитер; **шерстяно́й сви́тер** йөн свитер

СВИ́ТОК *м* төргәк; **сви́ток бума́ги** кағыҙ төргәге

СВИТЬ *сов. что* **1.** үреү, ишеү; **свить верёвку** бау ишеү **2.** (*свернуть трубкой*) кулса яһау, төргәкләү, төрөү, бөгөү, бөгәрләү, уралтыу; **свить перга́мент в сви́ток** пергаментты төргәкләү ♦ **свить (себе́) гнездо́** *см.* **гнездо́**

СВИ́ТЬСЯ *сов.* бөгәрләнеү, йомарланыу, уралып ятыу; **змея́ свила́сь в кольцо́** йылан кулса һымак йомарланған

СВИХНУ́ТЬ *сов.* **1.** *разг. см.* **вы́вихнуть**; **свихну́ть ру́ку** кулды тайҙырыу **2.** *кого*; *перен.*, *разг.* холкон насарайтыу (боҙоу); **свихну́ть ребёнка** баланың холкон боҙоу **3.** *прост. см.* **свихну́ться** 2 ♦ **свихну́ть (себе́) ше́ю** һәләкәткә (уңышһыҙлыкка) осрау, насарлыкка юлығыу; **свихну́ть с ума́** акылдан яҙыу, акылын юйыу

СВИХНУ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* **1.** акылдан яҙыу, йүләрләнеү, тиләләнеү; **свихну́ться от тоски́** һағыштан тиләләнеү **2.** тайпылыу, аҙыу; **свихну́ться с пра́вильного пути́** дөрөҫ юлдан тайпылыу ♦ **свихну́ться с ума́** *см.* **свихну́ться** 1

СВИЩ *м* **1.** (*изъян в виде отверстия*) тишек, ярык; **свищ в древеси́не** үҙағастағы тишек **2.** (*скрытая пустота в металле*) кыуыш, кыуышлык **3.** (*фистула*) бөтәү яра; **кише́чный свищ** эсәктәге бөтәү яра

СВИЩЕВА́ТЫЙ, -ая, -ое (*со свищами*) тишекле, ярык; **свищева́тый оре́х** ярык сәтләүек

СВИЯ́ЗЬ *ж* хохок (*өйрәктәр ғаиләһенә инген һунар кошо*)

СВОБО́ДА *ж* **1.** *в разн. знач.* азатлык, ирeклек, бойондороҡһоҙлоҡ, хөрриәт, ирек; **свобо́да ли́чности** шәхес ирке; **свобо́да печа́ти** матбуғат ирке; **борьба́ за свобо́ду** бойондороҡһоҙлоҡ өсөн көрәш; **завоева́ть свобо́ду** хөрмәт яулау; **получи́ть свобо́ду** азатлык алыу **2.** (*простор*) иркен ер, сәхрә, ирек; **вы́пустить скоти́ну на свобо́ду** малды сәхрәгә сығарыу **3.** *разг.* (*досуг*) уңайлы мәл (вакыт), буш вакыт, ял ♦ **демократи́ческие свобо́ды** демократик ирeклектәр (*шәхескә карата*); **свобо́да море́й** диңгеҙҙәр сикһеҙлеге (*караптарға асык диңгеҙҙәрҙә йөрөү өсөн сик куймау*); **свобо́да со́вести** *см.* **со́весть**

СВОБО́ДНО **1.** *нареч.* азат, ирекле рәүештә, хөр **2.** *нареч.* иркен; **чу́вствовать себя́ свобо́дно на сце́не** үҙеңде сәхнәлә иркен тотоу **3.** *нареч.* (*без затруднения*) еңел, анһат, иркен; **чита́ть свобо́дно по-ара́бски** ғәрәпсә еңел укыу **4.** *в знач. сказ.*, *безл.* киң, мул, иркен; **в ко́мнате свобо́дно** бүлмәлә иркен **5.** *в знач. сказ.*, *безл.* (*о наличии свободного времени*) буш, иркен **6.** *в знач.*

сказ., *безл.* иркен, еңел, хөр; **мне легко́ и сво-бо́дно** миңә еңел һәм хөр

СВОБО́ДНЫЙ, -ая, -ое **1.** азат, ирекле, бәйһеҙ, хөр; **свобо́дный челове́к** ирекле кеше **2.** (*совершаемый легко, без затруднений*) еңел, тулы мөмкинлекле, киң, иркен; **свобо́дное ды-ха́ние** иркен һулыш; **свобо́дное обще́ние** иркен аралашыу **3.** (*не заполненный, не занятый кем-чем-л.*) эйәһеҙ, эйәһе булмаған, буш; **свобо́дное купе́** буш купе; **свобо́дный стул** буш ултырғыс **4.** *разг.* буш торған, файҙаланылмаған; **сво-бо́дный телефо́н** буш торған телефон **5.** (*просторный*) киң, иркен; **свобо́дная ко́мната** иркен бүлмә **6.** (*не тесный, не облегающий плотно*) мул үлсәмле, күләме ҙур, иркен, киң, мул; **сво-бо́дное пла́тье** мул күлдәк; **свобо́дная о́бувь** иркен аяҡ кейеме **7.** *кусм.* ирекле; **свобо́дные вы́боры** ирекле һайлауҙар; **свобо́дная торго́вля** ирекле сауҙа ♦ **свобо́дное паде́ние те́ла** *физ.* есемдәрҙең тотҡарлыҡһыҙ төшөүе (*есемдәрҙең ауырлыҡ көсө тәьҫирендәге хәрәкәте*); **свобо́д-ный пробе́г** *физ.* тотҡарлыҡһыҙ арауыҡ юл (*матдәләге молекулаларҙың бер бәрелештән икенсе бәрелешкә тиклем хәрәкәте*); **свобо́дная про-фе́ссия** ирекле профессия; **свобо́дный уда́р** *спорт.* ирекле тибеү (*ҡапҡаға ҡаршылыҡһыҙ тибеү*); **свобо́дный перево́д** ирекле тәржемә

СВОБОДОЛЮ́БЕЦ *м* ирек (азатлыҡ) һөйөүсән кеше

СВОБОДОЛЮБИ́ВЫЙ, -ая, -ое ирек (азатлыҡ) һөйөүсән, ирек (азатлыҡ) яҡлаған, хөр; **свободолюби́вый наро́д** азатлыҡ һөйөүсән халыҡ; **свободолюби́вые мы́сли** хөр фекерҙәр; **свободолюби́вые стихи́** азатлыҡ һөйөүсән шиғырҙар

СВОБОДОЛЮ́БИЕ *с* ирек (азатлыҡ) һөйөү, ирек (азатлыҡ) һөйөүсәнлек

СВОБОДОМЫ́СЛИЕ *с* хөр фекерлелек

СВОБОДОМЫ́СЛЯЩИЙ, -ая, -ее хөр фекерле, киң ҡарашлы; **свободомы́слящий поэ́т** хөр фекерле шағир

СВОД *м* **1.** *см.* **свести́** 1, 5–8, 10 — **сво-ди́ть** II; **2.** йыйылма, йыйынтыҡ; **свод зако́нов** закондар (ҡанундар) йыйынтығы **3.** *архит.* көмбәҙ; **ка́менный свод** таш көмбәҙ; **сво́ды моста́** күпер көмбәҙе **4.** *перен.* (*небесный купол, небо*) күк көмбәҙе

СВОДИ́ТЬ I *сов. кого-что* алып барыу, алып барып ҡайтыу; **своди́ть дете́й в кино́** балаларҙы киноға алып барыу

СВОДИ́ТЬ II *несов. см.* **свести́** ♦ **не своди́ть глаз** күҙ алмай ҡарау; **едва́ (е́ле, ко́е-как) сво-ди́ть концы́ с конца́ми** (аҡсаны һ.б.) тартып-һуҙып ҡына еткереү, осон-осҡа саҡ-саҡ ялғау

СВОДИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **свести́сь** **2.** *страд. от* **своди́ть** II

СВО́ДКА *ж* **1.** *см.* **свести́** 8, 10, 12 — **сво-ди́ть** II; **2.** мәғлүмәт; **сво́дка пого́ды** һауа торошо тураһында мәғлүмәт; **сво́дка о хо́де се́ва** сәсеү барышы хаҡында мәғлүмәт

СВО́ДНИК *м* и **СВО́ДНИЦА** *ж* димсе, йәрәштереүсе, ҡауыштырыусы (кеше)

СВО́ДНИЧАТЬ *несов.* димләү, йәрәштереү, ҡауыштырыу (*ир-егет менән ҡатын-ҡыҙҙы*)

СВО́ДНИЧЕСТВО *с* димселек

СВО́ДНЫЙ, -ая, -ое **1.** йыйылма; **сво́дный орке́стр** йыйылма оркестр; **сво́дный батальо́н** йыйылма батальон **2.** (*ғаиләләге бер-береһенә тыған булмаған балаларға ҡарата*)

СВО́ДЧАТЫЙ, -ая, -ое көмбәҙ, көмбәҙле; **сво́дчатый потоло́к** көмбәҙле түшәм

СВОЕВО́ЛИЕ *с* башбаштаҡлыҡ, үҙбелдеклелек, үҙенсә эш итеү; **показа́ть своево́лие** башбаштаҡлыҡ күрһәтеү

СВОЕВО́ЛЬНИК *м* и **СВОЕВО́ЛЬНИЦА** *ж*; *разг.* башбаштаҡ кеше

СВОЕВО́ЛЬНИЧАТЬ *несов.*; *разг.* башбаштаҡланыу, башбаштаҡлыҡ күрһәтеү, үҙ белдеге менән эш итеү

СВОЕВО́ЛЬНОСТЬ *ж* башбаштаҡлыҡ, үҙбелдеклелек

СВОЕВО́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** башбаштаҡ (*үҙ белдеге менән эшләргә яратыусан*); **своево́ль-ный ма́льчик** башбаштаҡ малай **2.** үҙенсә (үҙ белдеге менән) эшләнгән; **своево́льный посту́пок** үҙ белдеге менән эшләнгән ҡылыҡ

СВОЕВРЕ́МЕННО *нареч.* (үҙ) ваҡытында, бик ваҡытлы; **своевре́менно предупреди́ть об опа́сности** хәүеф-хәтәр тураһында үҙ ваҡытында иҫкәртеү

СВОЕВРЕ́МЕННОСТЬ *ж* үҙ ваҡытында (бик ваҡытлы) булыу; **своевре́менность лече́ния** дауалауҙың бик ваҡытлы булыуы

СВОЕВРЕ́МЕННЫЙ, -ая, -ое үҙ ваҡытында булған (күрһәтелгән һ.б.), бик ваҡытлы; **свое-вре́менная по́мощь** үҙ ваҡытында күрһәтелгән ярҙам

СВОЕКОРЫ́СТИЕ *с* ҡомһоҙлоҡ, ҡомарлыҡ (*үҙ файҙаһын ғына ҡайғыртыу*)

СВОЕКОРЫ́СТНОСТЬ *ж см.* **своекоры́стие**

СВОЕКОРЫ́СТНЫЙ, -ая, -ое ҡомһоҙ, туймаҫ, ҡомар; **своекоры́стный челове́к** ҡомһоҙ кеше

СВОЕНРА́ВИЕ *с* үҙ һүҙле булыу, үҙһүҙлелек, тиҫкәрелек, холоҡһоҙлоҡ; **показа́ть свое-нра́вие** үҙһүҙлелек күрһәтеү

СВОЕНРА́ВНОСТЬ *ж* үҙһүҙлелек, тиҫкәрелек, холоҡһоҙлоҡ; **своенра́вность хара́ктера** холоҡтоң тиҫкәрелеге

СВОЕНРА́ВНЫЙ, -ая, -ое үҙенә бер төрлө, үҙ һүҙле, кире; **своенра́вный ма́льчик** үҙ һүҙле малай

СВОЕОБРА́ЗИЕ *с* үҙенә бер төрлөлөк, үҙенсәлек, үҙсәнлек; **своеобра́зие истори́ческой об-стано́вки** тарихи хәлдең үҙенсәлеге; **своеобра́зие языка́** тел үҙенсәлеге

СВОЕОБРА́ЗНОСТЬ *ж см.* **своеобра́зие**; **своеобра́зность хара́ктера** холоҡ үҙсәнлеге

СВОЕОБРА́ЗНЫЙ, -ая, -ое үҙенә генә хас сифатлы, үҙенә бер төрлө, үҙенсәлекле; **своеобра́зное тво́рчество** үҙенә бер төрлө ижад; **своеобра́зная речь** үҙенсәлекле телмәр

СВОЁ *с мест. см.* **свой**

СВОЗ *м см.* **свезти́** 1, 3 — **свози́ть** II; **своз хле́ба с поле́й** игенде баҫыуҙан ташыу

СВОЗИ́ТЬ I *сов. кого-что*; *разг.* алып барып ҡайтыу (*машинаға, атҡа ултыртып*); **свози́ть в дере́вню** ауылға алып барып ҡайтыу

СВОЗИ́ТЬ II *несов. см.* **свезти́** 1

СВОИ́ *мн. мест. см.* **свой**

СВОЙ *м* (своя *ж*, своё *с*) *мест.* **1.** (*принадлежащий себе*) үҙ; **сде́лать свои́ми рука́ми** үҙ ҡулдарың менән эшләү; **не ве́рить свои́м глаза́м** үҙ күҙҙәреңә ышанмау **2.** (*являющийся личной собственностью*) үҙ, шәхси; **у меня́ своя́ маши́на** минең үҙ машинам; **у них свой дом** уларҙың үҙ йорттары **3.** (*своеобразный*) үҙ, үҙеңдең, үҙенә генә хас; **име́ть свой за́пах** үҙенә генә хас еҫе булыу; **име́ть свой ме́тод рабо́ты** үҙеңдең эш алымың булыу **4.** *в знач. сущ.* **своё** *с* үҙемдеке (үҙеңдеке, үҙенеке); **доби́ться своего́** үҙенекен итеү **5.** (*родственный, близкий*) ят (сит) түгел, үҙ; **свои́ лю́ди** үҙ кешеләр ♦ **сам не свой**; **сама́ не своя́** күңелгә толҡа тапмау, болоҡһоу, тынысһыҙ булыу; **быть в своём уме́** башында аҡылы булыу; **в своё вре́мя** *см.* **вре́мя**; **в своём ро́де** *см.* **род**; **идти́ свое́й доро́гой** үҙ белдегенсә эш итеү, үҙ юлың менән китеү; **на свои́х (на) двои́х** үҙ аяҡтарың менән, йәйәүләп (йөрөү); **настоя́ть на своём** үҙенекен эшләү; **не свои́м го́лосом** йәмһеҙ итеп (аҡырыу); **рассказа́ть свои́ми слова́ми** үҙ һүҙҙәрең менән һөйләп биреү; **сказа́ть своё сло́во** берәй эштә үҙеңде күрһәтеү, үҙ һүҙеңде әйтеү; **своя́ рука́ влады́ка** үҙе баш, үҙе түш; **умере́ть свое́й сме́ртью** үҙ үлемең (әжәлең) менән үлеү

СВО́ЙСТВЕННИК *м* ҡоҙа; **сво́йственница** *ж* ҡоҙағый, ҡоҙаса

СВО́ЙСТВЕННОСТЬ *ж*; *книжн.* хас сифат (һыҙат), үҙенсәлек

СВО́ЙСТВЕННЫЙ, -ая, -ое хас, хас булған; **сво́йственная ему́ скро́мность** уға хас баҫалҡылыҡ

СВО́ЙСТВО *с* үҙенсәлек, (хас) сифат (һыҙат); **сво́йство хара́ктера** холоҡ һыҙаты; **хими́ческие сво́йства воды́** һыуҙың химик үҙенсәлектәре; **целе́бные сво́йства мёда** балдың шифалы үҙенсәлектәре

СВОЙСТВО́ *с* ҡоҙа-ҡоҙағыйлыҡ

СВОЛА́КИВАТЬ *несов. кого-что* **1.** *см.* **своло́чь, сволочи́ть 2.** *с.-х.* тарттырыу (*бесән, һалам*)

СВОЛА́КИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **свола́кивать**

СВОЛОЧИ́ТЬ *сов.*; *прост. см.* **своло́чь**

СВОЛОЧНО́Й, -ая, -ое *груб., прост.* (*подлый, скверный*) әшәке, ҡәбәхәт

СВО́ЛОЧЬ *ж*; *груб., прост.* **1.** әшәке, ҡәбәхәт **2.** *собир.* (*подлые люди*) әҙәм аҡтыҡтары, ҡәбәхәттәр, әшәке кешеләр

СВОЛО́ЧЬ *сов. кого-что* **1.** *разг.* һөйрәп (тартып) төшөрөү; **своло́чь мешо́к с теле́ги** токто арбанан һөйрәп төшөрөү **2.** (*волоча, снести в одно место*) һөйрәп килтереп өйөү; **своло́чь все брёвна к забо́ру** бүрәнәләрҙе ҡойма буйына һөйрәп килтереп өйөү

СВО́РА *ж* **1.** *охот.* сылбыр, бау; **спусти́ть соба́ку со сво́ры** этте сылбырҙан ысҡындырыу **2.** *собир.* (*стая*) өйөр, көтөү (*этҡә, бүрегә ҡарата*) **3.** *кого, какая*; *перен., презр.* (*шайка, банда*) өйөр; **сво́ра престу́пников** енәйәтселәр өйөрө

СВОРА́ЧИВАТЬ *несов.* **1.** *см.* **свороти́ть** 5; **2.** *см.* **сверну́ть** 1—3, 9

СВОРА́ЧИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **сверну́ться** 1—6; **2.** *страд. от* **свора́чивать**

СВО́РКА *ж*; *см.* **сво́ра** 1

СВО́РНЫЙ, -ая, -ое *охот.* сылбырҙағы, бәйҙәге (*этҡә ҡарата*)

СВОРОВА́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* урлау, урлап сығыу

СВОРОТИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что*; *разг.* урынынан шыуҙырыу (ҡуҙғатыу); **свороти́ть ка́мень** ташты урынынан ҡуҙғатыу **2.** *разг.* ҡайырыу, бороу, ҡыйшайтыу; **свороти́ть забо́р** ҡойманы ҡыйшайтыу **3.** *что*; *перен., прост.* салшайтыу, ҡыйшайтыу (*йөҙҙө*); **свороти́ть ску́лу** яңаҡты салшайтыу **4.** *что*; *прост.* (*сделать что-л. большое, трудное*) эшләү, атҡарыу; **свороти́ть большо́е де́ло** ҙур эш атҡарыу **5.** *см.* **сверну́ть** 4—7

СВОЯ́ *ж мест. см.* **свой**

СВОЯ́К *м* **1.** бажа **2.** *см.* **сво́йственник 3.** *разг.* үҙ кеше, әшнә

СВОЯ́ЧЕНИЦА *ж* (*сестра жены — старшая*) ҡәйенбикә; (*младшая*) балдыҙ, ҡайынһеңле

СВЫКА́ТЬСЯ *несов. см.* **свы́кнуться**

СВЫ́КНУТЬСЯ *сов.* эйәләшеп (күнегеп, ғәҙәтләнеп) китеү, эйәләшеү, күнегеү, ғәҙәтләнеү, килешеү; **ребёнок свы́кся со мной** бала миңә эйәләште; **свы́кнуться с обстано́вкой** тирә-яҡ хәлгә күнегеү

СВЫСОКА́ *нареч.* һауаланып, маһайып, эреләнеп, тәкәбберләнеп, ҡуҡрайып; **относи́ться свысока́** *к кому-л.* *кемгәләр* маһайып ҡарау

СВЫ́ШЕ *нареч.* и *предлог* **1.** *нареч.* юғарынан, өҫтән; **по предписа́нию свы́ше** юғарынан алынған бойороҡ буйынса **2.** *предлог с род. п.* -дан/-дән тыш (артыҡ, артығыраҡ, ашыу); **свы́ше пяти́** биштән артыҡ

СВЯ́ЗАННОСТЬ *ж* иркен булмау, тотҡарлыҡлы булыу, яйһыҙ (уңайһыҙ) булыу; **свя́занность движе́ний** хәрәкәттең яйһыҙ булыуы

СВЯ́ЗАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **связа́ть 2.** *прил.* ҡыйынлыҡ (ауырлыҡ) менән, иркен булмаған, яйһыҙ, уңайһыҙ, тотҡарлыҡлы; **свя́занные движе́ния** ҡыйынлыҡ менән хәрәкәт итеү **3.** *прил.*;

хим. ҡушылған, ҡатнашҡан, ҡушылмалы, ҡатнашмалы; **свя́занный кислоро́д** ҡатнашмалы кислород

СВЯЗА́ТЬ *сов.* **1.** *что* (тоташтырып) бәйләү; **связа́ть разо́рванную верёвку** өҙөлгән бауҙы тоташтырып бәйләү **2.** *что* беркетеү; **связа́ть плот** һал беркетеү **3.** *что* төйнәп (бәйләп) ҡуйыу; **связа́ть ве́щи в узело́к** нәмәләрҙе төйөнсөккә төйнәп ҡуйыу **4.** *кого-что* сырмап (уратып) бәйләү, бәйләп ҡуйыу, аяҡ-ҡулын бәйләп ҡуйыу; **связа́ть престу́пника** енәйәтсенең аяҡ-ҡулын бәйләп ҡуйыу **5.** *кого-что* (*установить сношения с кем-чем-л.*) бәйләү, бәйләнешкә индереү; **связа́ть свою́ судьбу́** *с кем-л. кем менәндер* үҙ яҙмышыңды бәйләү; **связа́ть заво́д с зака́зчиками** заводты заказ биреүселәр менән бәйләнешкә индереү **6.** *кого-что* (*сблизить нравственно, духовно*) яҡынайтыу, берләштереү; **их связа́ла судьба́** уларҙы яҙмыш берләштерҙе; **нас всех связа́ло го́ре** беҙҙең барыбыҙҙы ла ҡайғы яҡынайтты **7.** *что* (*установить сообщение между чем-л.*) тоташтырыу, бәйләү; **э́ти города́ свя́жет автостра́да** был ҡалаларҙы үҙ-ара автомобиль юлдары тоташтырасаҡ **8.** *что, с чем* (*совместить как части единого целого*) бергә (бер үк ваҡытта) алып барыу, бергә башҡарыу, бәйләү; **связа́ть тео́рию с пра́ктикой** теория менән практиканы бәйләү **9.** *кого-что*; *перен.* (*стеснить*) ҡыҫыу, быуыу, юл ҡуймау; **связа́ть инициати́ву** инициативаға юл ҡуймау; **связа́ть во́лю** теләген (ынтылышын) ҡыҫыу, ирек бирмәү **10.** *что* бәйләү; **связа́ть шаль** шәл бәйләү; **связа́ть носки́** ойоҡбаш бәйләү ♦ **связа́ть по рука́м и нога́м** *см.* **рука́**

СВЯЗА́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*скрепиться друг с другом*) бәйләнеү; **связа́ться ремнём** ҡайыш менән бәйләнеү **2.** *с кем-чем* (*установить сношения*) бәйләнешкә инеү; **связа́ться с роди́тельским комите́том** ата-әсәләр комитеты менән бәйләнешкә инеү **3.** (*установить связь при помощи технических средств*) бәйләнешкә (элемтәгә) инеү; **связа́ться по телефо́ну** телефон аша бәйләнешкә инеү **4.** *с кем-чем*; *разг.* (*сблизиться, завести общие дела*) бәйләнеү, бәйләнешкә инеү

СВЯЗИ́СТ *м* **1.** элемтә хеҙмәткәре, элемтәсе **2.** *см.* **связно́й** 2

СВЯЗИ́СТКА *ж см.* **связи́ст** 1

СВЯ́ЗКА *ж* **1.** *см.* **связа́ть** 2; **свя́зка пло́тов** һалдарҙы беркетеү **2.** бәйләм; **свя́зка ключе́й** асҡыстар бәйләме; **свя́зка лу́ка** һуған бәйләме **3.** *анат.* бәйләүес, тарамыш; **растяже́ние свя́зок** тарамыш тартылыу **4.** *грам.* хәбәр бәйләүесе (*кушма хәбәр составындағы ярҙамсы ҡылым*) ♦ **голосовы́е свя́зки** *см.* **голосово́й**

СВЯЗНО́Й, -ая, -ое **1.** бәйләнеш (элемтә) тотоусы, бәйләнеш (элемтә) тотоу өсөн тәғәйенләнгән; **связно́й офице́р** бәйләнеш тотоусы офицер **2.** *в знач. сущ.* **связно́й** *м* элемтәсе (*хәрби частарҙа*); **посла́ть связно́го** элемтәсе ебәреү **3.** *спец.* тоташтырыусы, нығытыусы (*нәмә*); **связно́й болт** нығытыусы болт; **связны́е до́ски** тоташтырыусы таҡталар

СВЯ́ЗНОСТЬ *ж* бәйләнешле булыу, бәйләнешлелек, төҙөклөк; **свя́зность ре́чи** телмәрҙәге бәйләнешлелек; **свя́зность изложе́ния** телмәрҙәге бәйләнешлелек

СВЯ́ЗНЫЙ, -ая, -ое бәйләнешле, төҙөк; **свя́зная речь** бәйләнешле телмәр; **свя́зный расска́з** төҙөк хикәйә

СВЯ́ЗОЧНЫЙ, -ая, -ое *анат.* бәйләй (тоташтыра) торған; **свя́зочный аппара́т суста́ва** быуынды тоташтыра торған аппарат

СВЯЗУ́ЮЩИЙ, -ая, -ее *книжн.* **1.** *прич. от* **свя́зывать** **2.** *прил.* бәйләй (ҡатыра, тоташтыра) торған, бәйләүсе, тоташтырыусы; **связу́ющее звено́** тоташтырыусы быуын

СВЯ́ЗЫВАТЬ *несов.* **1.** *см.* **связа́ть** 1—9; **2.** *что* и *без доп.* бөрөштөрөү, ҡамаштырыу; **тани́н свя́зывает** танин ауыҙҙы бөрөштөрә

СВЯ́ЗЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **связа́ться** **2.** *страд. от* **свя́зывать** 1

СВЯЗЬ *ж* **1.** (*взаимные отношения между кем-чем-л.*) бәйләнеш, бәйләү; **связь ме́жду промы́шленностью и се́льским хозя́йством** сәнәғәт менән ауыл хужалығы араһындағы бәйләнеш; **ро́дственные свя́зи** туғанлыҡ бәйләнештәре; **торго́вые свя́зи** сауҙа бәйләнештәре **2.** (*тесное общение*) элемтә, бәйләнеш, яҡын мөнәсәбәт; **подде́рживать связь** *с кем-л. кем менәндер* яҡын мөнәсәбәттә булыу **3.** (*внутреннее единство с кем-л.*) тығыҙ бәйләнеш, берлек; **име́ть связь с наро́дом** халыҡ менән бәйләнештә булыу **4.** элемтә, бәйләнеш; **телефо́нная связь** телефон аша бәйләнеш; **косми́ческая связь** йыһан менән бәйләнеш **5.** элемтә; **рабо́тники свя́зи** элемтә хеҙмәткәрҙәре

СВЯ́СЛО *с* көлтә бауы

СВЯТЕ́ЙШИЙ, -ая, -ее изгеләрҙән изге (*православие патриархының, Синодтың һәм Рим папаһы титулының состав өлөшө*)

СВЯТИ́ЛИЩЕ *с* **1.** (*храм*) ғибәҙәтхана **2.** *чего*; *перен.* изге (мөҡәддәс) урын (усаҡ, сығанаҡ); **святи́лище нау́ки** фәндең изге усағы

СВЯТИ́ТЬ *несов. что* изгеләндереү, изгегә әйләндереү (*христиан диненд*ә)

СВЯ́ТКИ *мн.* Святки (*христиандарҙа Раштыуанан алып Крещениеға тиклем байрам көндәр*)

СВЯТО́Й, -ая, -ое **1.** *рел.* (*божественный*) гөнаһһыҙ, саф, изге, дини, илаһи; **свято́й дух** изге рух; **Свято́е Ева́нгелие** Изге Инжил **2.** *высок.* ҡәҙерле, изге, ғәзиз; **свята́я Ро́дина** ғәзиз Ватан; **свята́я земля́** ғәзиз ер; **свята́я па́мять об отце́** атайымдан ҡалған изге ҡомартҡы **3.** (*безгрешный, непорочный*) гәйебе (гөнаһы) булмаған, керһеҙ, саф, изге; **свято́й челове́к** изге кеше; **свята́я любо́вь** саф мөхәббәт **4.** (*обязательный, непреложный*) иң ҡәҙерле, бөйөк, мөҡәддәс; **свята́я обя́занность** мөҡәддәс бурыс; **свято́е де́ло** изге

эш **5.** *в знач. сущ.* **святой** *м* и **святая** *ж* әүлиә, изге ♦ **Святая неделя** Изге аҙна (*Пасха байрамы аҙнаһы*); **святая святых** *высок.* мөҡәддәс, ҡәҙерлеләрҙән ҡәҙерле, изгенән изге

СВЯТОСТЬ *ж* изгелек, әүлиәлек, илаһилыҡ; **святость долга** бурыстың изгелеге

СВЯТОТАТЕЦ *м* хур (мыҫҡыл) итеүсе, мәсхәрәләүсе, мыҫҡыллаусы

СВЯТОТАТСТВО *с* мәсхәрәләү (*сиркәү өсөн изге нәмәне хурлау*)

СВЯТОТАТСТВОВАТЬ *несов.* хур (мыҫҡыл, мәсхәрә) итеү, мыҫҡыллау, мәсхәрәләү

СВЯТОША *м* и *ж* (*ханжа*) мөнафиҡ, ике йөҙлө кеше

СВЯТЦЫ *мн.* святцы (*христиандарҙа әүлиәләр һәм дини байрамдар исемлеге китабы*)

СВЯТЫНЯ *ж*; *высок.* иң ҡәҙерле (иң изге, иң мөҡәддәс) нәмә (урын); **боевое знамя — святыня полка** хәрби байраҡ — полктың иң изге нәмәһе

СВЯЩЕННИК *м* священник (*рухани*)

СВЯЩЕННОДЕЙСТВИЕ *с* **1.** *рел.* ғибәҙәт ҡылыу **2.** *перен.*, *ирон.* тантаналы башҡарыу, һыҙыҡ өҫтөнә алыу

СВЯЩЕННОДЕЙСТВОВАТЬ *несов.* **1.** *рел.* ғибәҙәт ҡылыу **2.** *перен.*, *ирон.* тантаналы башҡарыу, һыҙыҡ өҫтөнә алыу

СВЯЩЕННОСЛУЖИТЕЛЬ *м* дин хеҙмәтсеһе, дин әһеле, рухани

СВЯЩЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *рел.*, *церк.* изге, мөҡәддәс, дини; **священные книги** изге китаптар; **священный обряд** дини йола **2.** (*глубоко чтимый*, *святой*) иң ҡәҙерле, ғәзиз, изге; **священная страна** ғәзиз ил **3.** (*благоговейный*) хөрмәтле, ихтирамлы; **священный восторг** ихтирамлы һоҡланыу **4.** (*благородный*) изге; **священный долг** изге бурыс **5.** (*неприкосновенный*, *незыблемый*) ҡаҡшамаҫ, емерелмәҫ, ныҡлы, тотороҡло; **священные рубежи Родины** Ватандың ныҡлы сиктәре ♦ **Священная история** Изге тарих (*Тәүраттағы текст*)

СВЯЩЕНСТВО *с* **1.** рухани дәрәжәһе **2.** *собир.* священниктар, руханиҙар, дин әһелдәре

СВЯЩЕНСТВОВАТЬ *несов.* священник вазифаһын үтәү, священник булыу

СГИБ *м* **1.** *спец. см.* **согнуть — сгибать** 1—4; **2.** бөгөлгән (бөкләнгән, кәкрәйгән) урын (ер), бөгөм; **сгиб в локте** терһәк бөгөмө; **сгиб газеты** гәзиттең бөкләнгән ере

СГИБАТЬ *несов. см.* **согнуть**

СГИБАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **согнуться** **2.** *страд. от* **сгибать**

СГИНУТЬ *сов.*; *разг.* **1.** әллә ҡайҙа булыу, юҡҡа сығыу, юғалыу; **старое сгинуло** иҫке юҡҡа сыҡты **2.** *прост.* (*погибнуть*, *умереть*) һәләк булыу, үлеү ♦ **сгинь с (моих) глаз!** *прост.* күҙҙән юғал!

СГЛАДИТЬ *сов. что* **1.** тигеҙ (шыма) итеү, тигеҙләү, шымартыу; (*о морщинах*) йыйырсыҡты бөтөрөү; **сгладить поверхность земли** ер өҫтөн тигеҙләү **2.** (*уничтожить*, *умерить различия*) юҡҡа сығарыу, кәметеү **3.** (*смягчить*) йомшартыу, һиҙелмәҫлек итеү, бөтөрөү, юйыу; **сгладить противоречия** ҡапма-ҡаршылыҡтарҙы бөтөрөү ♦ **сгладить (острые) углы** көсөргәнешлекте йомшартыу

СГЛАДИТЬСЯ *сов.* **1.** шымарыу, тигеҙләнеү, ҡытыршыһы бөтөү; **морщины на лбу сгладились** маңлайҙағы йыйырсыҡтар шымарҙы **2.** юҡҡа сыға барыу, кәмей (бөтә) төшөү; **с годами его недостатки сгладились** йылдар уҙыу менән уның етешһеҙ яҡтары кәмей төштө **3.** (*смягчиться*) кәмеү, юйылыу, шымарыу; **острота горя сгладилась не скоро** ҡайғының ауырлығы тиҙ генә юйылманы

СГЛАДЫВАТЬ *несов. см.* **сглодать**

СГЛАДЫВАТЬСЯ *несов. страд. от* **сглядывать**

СГЛАЖИВАТЬ *несов. см.* **сгладить**

СГЛАЖИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **сгладиться** **2.** *страд. от* **сглаживать**

СГЛАЗ *м*; *разг. см.* **сглазить**; **бояться сглазу** күҙ тейеүҙән ҡурҡыу

СГЛАЗИТЬ *сов. кого-что* күҙ тейҙереү, күҙектереү; **сглазить ребёнка** балаға күҙ тейҙереү

СГЛОДАТЬ *сов. что*; *разг.* кимереп бөтөрөү (ҡуйыу); **сглодать кость** һөйәкте кимереп бөтөрөү

СГЛОТАТЬ *сов. что*; *прост.* ҡомһоҙланып (һоғоноп) ашап бөтөрөү; **сглотать мясо** итте ҡомһоҙланып ашап бөтөрөү

СГЛОТНУТЬ *сов. что*; *разг.* йотоп ебәреү

СГЛУПИТЬ *сов.*; *разг.* йүләрлек (ахмаҡлыҡ) эшләп ташлау

СГНАИВАТЬ *несов. см.* **сгноить**

СГНАИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **сгнаивать**

СГНИВАТЬ *несов. см.* **сгнить**

СГНИТЬ *сов.*; *прям.*, *перен.* сереү, сереп бөтөү; **сено сгнило** бесән серене

СГНОИТЬ *сов. кого-что*; *прям.*, *перен.*, *разг.* серетеү, серетеп бөтөрөү; **сгноить картофель** картуфты серетеү

СГОВАРИВАТЬ *несов. см.* **сговорить** 1, 2

СГОВАРИВАТЬСЯ *несов. см.* **сговориться** 1

СГОВОР *м* **1.** кәләш әйттереү, ҡыҙ йәрәшеү, килешеү, йәрәшеү (*туй йолаһы*) **2.** һүҙ ҡуйышыу, һүҙ беркетеү, килешеү; **преступный сговор** енәйәтле килешеү

СГОВОРИТЬ *сов.* **1.** *кого-что*; *уст.* (*помолвить*) кәләш әйттереү, ҡыҙ йәрәшеү, килешеү, йәрәшеү, һүҙ ҡуйышыу **2.** *кого*; *прост.* (*уговорить*) күндереү, килештереү, ризалатыу **3.** *с кем*; *прост. см.* **сговориться** 2

СГОВОРИТЬСЯ *сов.* **1.** һүҙ ҡуйышыу (беркетеү), һөйләшеү, килешеү; **сговориться о встрече** осрашырға һүҙ ҡуйышыу; **сговориться пойти в кино** киноға барырға һөйләшеү **2.** аңлашыу, килешеү, уртаҡ тел табыу; **с ним трудно сговориться** уның менән уртаҡ тел табыуы ҡыйын

СГОВО́РЧИВОСТЬ *ж* ыңғайға килеүсәнлек, һүҙгә килеүсәнлек; **сгово́рчивость ребёнка** баланың ыңғайға килеүсәнлеге

СГОВО́РЧИВЫЙ, -ая, -ое (*уступчивый*) ыңғайға килеүсән, килешеүсән, килешеп (аңлашып) була торған; **сгово́рчивый челове́к** килешеп була торған кеше

СГОДИ́ТЬСЯ *сов.*; *прост.* (*пригодиться*) кәрәге (файҙаһы) тейеү, кәрәк (файҙаһы) булыу

СГОН *м* 1. *см.* **сгна́ть — сгоня́ть** I 1—3; **сгон скота́ на прода́жу** малдарҙы һатырға ҡыуып алып барыу; **сгон плото́в** һалдарҙы ҡыуғынлау 2. *спец.* (*понижение уровня моря или озера у берегов под действием ветра*) һыу кәмеү (ҡайтыу)

СГО́ННЫЙ, -ая, -ое *спец.* (*предназначенный для сгонки, сплава*) ҡыуғын (*ағыҙыу өсөн әҙерләнгән*); **сго́нный лес** ҡыуғын ағас

СГО́НЩИК *м* ҡыуғынсы; **сго́нщик плото́в** һалдар ҡыуғынсыһы

СГОНЯ́ТЬ I *несов. см.* **согна́ть**

СГОНЯ́ТЬ II *сов.*; *разг.* 1. *кого-что* алып (алып барып) ҡайтыу; **сгоня́ть лошаде́й на водопо́й** аттарҙы һыу эсереп алып ҡайтыу 2. (тиҙ генә) ҡайтып (барып) килеү; **сгоня́ть за тетра́дями** дәфтәр артынан тиҙ генә ҡайтып килеү

СГОНЯ́ТЬСЯ *несов. страд. от* **сгоня́ть** I

СГОРА́ЕМОСТЬ *ж* яныусанлыҡ; **сгора́емость угля́** күмерҙең яныусанлығы

СГОРА́ЕМЫЙ, -ая, -ое яныусан, яна торған, янып бара торған; **сгора́емые материа́лы** яныусан материалдар

СГОРА́НИЕ *с см.* **сгора́ть**; **сгора́ние то́плива** яғыулыҡтың яныуы ♦ **дви́гатель вну́треннего сгора́ния** эске яныулы двигатель

СГОРА́ТЬ *несов.* 1. *см.* **сгоре́ть** 2. *спец.* химик тарҡалыу (*органик матдәләргә ҡарата*)

СГО́РБИТЬ *сов. кого-что* 1. *см.* **го́рбить** 2. (*сделать согнутым, сутулым*) бөгөү, бөкрәйтеү, көмрәйтеү; **го́ды сго́рбили его́** йылдар уны бөкрәйтте

СГО́РБИТЬСЯ *сов.* 1. *см.* **го́рбиться** 2. (*стать согнутым, сутулым*) бөкрәйеү, көмрәйеү; **сго́рбиться от ста́рости** ҡартлыҡтан бөкрәйеү

СГО́РБЛЕННЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от* **сго́рбить** 2. *прил.* бөкрө, көмрө; **сго́рбленный стари́к** бөкрө ҡарт

СГОРЕ́ТЬ *сов.* 1. яныу, янып бөтөү; **сгоре́ть дотла́** янып көлгә әйләнеү; **сгоре́ть от мо́лнии** йәшендән яныу 2. (*подгореть*) аҫты яныу, көйөү; **пиро́г сгоре́л** бәлеш көйгән 3. эшлектән сығыу, боҙолоу, яныу; **утю́г сгоре́л** үтек янды 4. (*иссохнуть от зноя*) ҡыуға әйләнеү, ҡыуарыу, кибеү, ҡороу, көйөү, яныу; **тра́вы сгоре́ли** үләндәр ҡороно; **посе́вы сгоре́ли** игендәр көйҙө 5. *разг.* (*сильно загореть*) ҡояшҡа бешеү, яныу (*тәнгә ҡарата*) 6. (*сгнить, сопреть от перегрева при слёживании*) яныу, ҡыҙыу, ҡыҙып боҙолоу (сереү); **зерно́ сгоре́ло** иген ҡыҙған; **се́но сгоре́ло** бесән янған 7. *перен.* (*о человеке*) юҡҡа сығыу, яныу ♦ **сго́реть от стыда́** ояттан ер тишегенә инерҙәй булыу

СГОРЯЧА́ *нареч.* ҡыҙыулыҡ менән, ҡыҙып (китеп); **наговори́ть сгоряча́** ҡыҙып әйтеп ташлау

СГОТО́ВИТЬ *сов. что*; *разг.* бешереп (әҙерләп) ҡуйыу; **сгото́вить обе́д** төшкөлөккә әҙерләп ҡуйыу

СГРЕБА́ТЬ *несов. см.* **сгрести́**

СГРЕБА́ТЬСЯ I *несов. страд. от* **сгреба́ть**

СГРЕБА́ТЬСЯ II *несов. см.* **сгрести́сь**

СГРЕСТИ́ *сов. что* 1. тырмалап өйөү (йыйыу), күбәләү; **сгрести́ се́но** бесән күбәләү 2. (*гребя чем-л., сбросить откуда-л.*) (көрәп) төшөрөү (ташлау, ырғытыу); **сгрести́ снег с кры́ши** түбәнән ҡар төшөрөү 3. *кого-что*; *прост.* (*с силой обхватить*) ҡосаҡлап алыу, ҡосағына эләктереп (күтәреп) алыу

СГРЕСТИ́СЬ *сов.*; *разг.* бергәләп ишә-ишә яйлашып (ыраҡлашып) китеү

СГРУДИ́ТЬ и **СГРУ́ДИТЬ** *сов.*; *разг.* 1. *что* бер ергә (урынға) өйөү; **сгруди́ть бума́ги** ҡағыҙҙарҙы бер ергә өйөү 2. *кого* бер ергә (урынға) туплау (йыйыу); **сгруди́ть ове́ц** һарыҡтарҙы бер ергә туплау; **сгруди́ть дете́й** балаларҙы бер урынға йыйыу

СГРУДИ́ТЬСЯ и **СГРУ́ДИТЬСЯ** *сов.*; *разг.* өйкөлөшөү, өймәкләшеү, тупланыу, йыйылыу; **ста́до сгруди́лось** көтөү өйкөлөштө

СГРУЖА́ТЬ *несов. см.* **сгрузи́ть**

СГРУЖА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **сгрузи́ться** 2. *страд. от* **сгружа́ть**

СГРУ́ЖИВАТЬ *несов. см.* **сгруди́ть**

СГРУ́ЖИВАТЬСЯ *несов. см.* **сгруди́ться**

СГРУЗИ́ТЬ *сов. что* 1. (*снять какой-л. груз с чего-л.*) бушатыу, төшөрөү, бушатып бөтөрөү; **сгрузи́ть мешки́ с маши́ны** машинанан тоҡтарҙы бушатыу 2. (*сложить снимаемый груз где-л., на что-л.*) тейәү (*йөктө*); **сгрузи́ть ве́щи на подво́ду** нәмәләрҙе ылауға тейәү

СГРУЗИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* бушатыныу, төшөп ҡалыу

СГРУППИРОВА́ТЬ *сов. кого-что* төркөмдәргә йыйыу, төркөм-төркөм итеү, төркөмләү, туплау; **сгруппирова́ть уча́щихся** уҡыусыларҙы төркөмләү

СГРУППИРОВА́ТЬСЯ *сов.* төркөмдәргә йыйылыу, төркөмләшеү, тупланыу

СГРУСТНУ́ТЬ *сов. см.* **взгрустну́ть**

СГРУСТНУ́ТЬСЯ *сов. см.* **взгрустну́ться**

СГРЫЗА́ТЬ *несов. см.* **сгрызть**

СГРЫЗАТЬСЯ *несов. страд. от* **сгрыза́ть**

СГРЫЗТЬ *сов. что* 1. кимереп ашау (бөтөрөү), ярыу, кимереп (ярып) ашап бөтөрөү; **сгрызть кость** һөйәкте кимереп бөтөрөү 2. *перен.*, *разг.* ғазаплау, яфалау

СГУБИ́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* 1. һәләк (әрәм) итеү, башына етеү, башын ашау 2. тормошон

боҙоу, бәхетһеҙ итеү; **сгуби́ть жизнь** *чью-л. кемдеңдер* тормошон боҙоу **3.** (*привести в негодность*) әрәм итеү, боҙоу; **сгуби́ть те́хнику** техниканы боҙоу

СГУСТИ́ТЕЛЬ *м*; *спец.* **1.** ҡуйыртҡыс (*аппарат*) **2.** (*вещество*) ҡуйыртҡыс матдә

СГУСТИ́ТЬ *сов. что* **1.** ҡуйыртыу, ҡуйылау, ҡуйыландырыу; **сгусти́ть сиро́п** сиропты ҡуйыртыу **2.** (*сосредоточить в одном месте*) туплау, йыш итеү, йышайтыу ♦ **сгусти́ть кра́ски** шапыртып (арттырып) һөйләү

СГУСТИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** ҡуйырыу, ҡуйыланыу; **раство́р сгусти́лся** иретмә ҡуйырған **2.** ныҡ ҡуйырыу; **тума́н сгусти́лся** томан ныҡ ҡуйырҙы **3.** тупланыу, йышайыу ♦ **атмосфе́ра сгусти́лась** көсөргәнеш артты, хәл ҡуйырҙы

СГУ́СТОК *м* ҡуйырыҡ, ойошҡан киҫәк, төйөр; **сгу́сток кро́ви** ҡан ҡуйырығы

СГУЩА́ЕМОСТЬ *ж* ҡуйырыусанлыҡ

СГУЩА́ТЬ *несов. см.* **сгусти́ть**

СГУЩА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **сгусти́ться** **2.** *страд. от* **сгуща́ть**

СГУЩЕ́НИЕ *с см.* **сгусти́ть** — **сгуща́ть, сгусти́ться** — **сгуща́ться**; **сгуще́ние раство́ра** иретмәнең ҡуйырыуы

СГУЩЁНКА *ж*; *разг.* ҡуйыртылған һөт

СГУЩЁННОСТЬ *ж* ҡуйылыҡ, йышлыҡ, тығыҙлыҡ; **сгущённость кра́сок** буяуҙарҙың ҡуйылығы; **сгущённость населе́ния в города́х** ҡалаларҙа халыҡтың тығыҙлығы

СГУЩЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **сгусти́ть** **2.** *прил.* ҡуйырған, ҡуйыртылған, ҡуйыландырылған; **сгущённое молоко́** ҡуйыртылған һөт

СДА́БРИВАТЬ *несов. см.* **сдо́брить**

СДА́БРИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **сда́бривать**

СДАВА́ТЬ *несов. см.* **сдать**

СДАВА́ТЬСЯ I *несов.* **1.** *см.* **сда́ться** **2.** (*отдаваться внаём, в аренду*) ваҡытлыса файҙаланырға (ҡуртымға) бирелеү (биреп торолоу) **3.** *страд. от* **сдава́ть** 1—7

СДАВА́ТЬСЯ II *несов. кому безл.*; *разг.* (*думаться, казаться*) минеңсә, минең уйлауымса; **мне сдаётся, что он прав** минең уйлауымса, ул хаҡлы

СДАВИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* (*плотно окружив, стиснуть*) ныҡ итеп ҡыҫыу; **сдави́ть ру́ку** ҡулды ныҡ итеп ҡыҫыу **2.** *что* ҡыҫыу, ҡыҫырыҡлау; **река́ сда́влена берега́ми** йылғаны ярҙары ҡыҫырыҡлаған **3.** *безл.* һыҡҡан, быуған һымаҡ итеү, ҡыҫыу; **сдави́ло грудь** күкрәкте ҡыҫты

СДА́ВЛЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **сдави́ть** **2.** *прил.* (*приглушённый, сдерживаемый — о голосе, звуках*) быуылған, көсһөҙ, тоноҡ; **сда́вленный го́лос** быуылған тауыш

СДА́ВЛИВАТЬ *несов. см.* **сдави́ть**

СДА́ВЛИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **сда́вливать**

СДА́ТОЧНЫЙ, -ая, -ое тапшырыу ...ы; **сда́точный пункт** тапшырыу пункты; **сда́точный акт** тапшырыу акты

СДА́ТЧИК *м* и **СДА́ТЧИЦА** *ж* тапшырыусы; **сда́тчик молока́** һөт тапшырыусы

СДАТЬ *сов.* **1.** *кого-что*; *в разн. знач.* тапшырыу, биреү; **сдать хлеб госуда́рству** хөкүмәткә иген тапшырыу; **сдать бельё в сти́рку** керҙе йыуырға биреү; **сдать кровь на ана́лиз** анализға ҡан биреү; **сдать кни́ги в библиоте́ку** китапханаға китаптар тапшырыу; **сдать экза́мен по языку́** тел буйынса имтихан биреү; **сдать но́рмы по пла́ванию** йөҙөү буйынса норма тапшырыу **2.** (*возвратить излишек при денежном расчёте*) ҡайтарыу, ҡайтарып биреү; **сдать с рубля́ де́сять копе́ек** бер һумдан ун тин ҡайтарып биреү **3.** (*отдать внаём, в аренду*) ваҡытлыса (файҙаланырға) биреп тороу, ҡуртымға биреү; **сдать ко́мнату** ваҡытлыса бүлмә биреп тороу; **сдать зе́млю в аре́нду** ерҙе ҡуртымға биреү **4.** *что* (*уступить неприятелю*) (ташлап) ҡалдырыу, ҡалдырып китеү, биреү (*дошман яғында*); **сдать го́род** ҡаланы ҡалдырыу **5.** (*потерпев неудачу, отказаться от дальнейшей игры*) бирелеү, баш тартыу **6.** (*раздать играющим карты*) таратып биреү, өләшеү **7.** (*ослабить силу, напряжение чего-л.*) кәметеү, түбәнәйтеү, кәметә (түбәнәйтә) төшөү; **холода́ сда́ли** һыуыҡтар йомшара төштө; **сдать темп рабо́ты** эш темпын кәметеү **8.** (*стать слабее, утратить силу и т.д.*) көсөн (ҡеүәтен) кәметеү, йомшара төшөү **9.** бирешеү, бирешеп ҡалыу; **се́рдце сда́ло** йөрәк биреште ♦ **сдать пози́ции** уй-фекерҙән сигенеү, позицияны биреү; **сдать ору́жие** *см.* **сда́ться** 1

СДА́ТЬСЯ *сов.* **1.** еңелеү, еңелеп бирелеү, бирелеү, төшөү; **сда́ться в плен** әсирлеккә төшөү; **а́рмия сдала́сь** армия еңелеп бирелде **2.** (*поддаться на что-л.*) килешеү, бирелеү, күнеү; **сда́ться на угово́ры** өгөткә (димгә) бирелеү

СДА́ЧА *ж* **1.** *см.* **сдать** — **сдава́ть** 1—7, **сда́ться** 1 — **сдава́ться** I; **сда́ча дежу́рства** дежурлыҡты тапшырыу; **сда́ча хле́ба госуда́рству** дәүләткә иген тапшырыу **2.** (*излишек денег, возвращаемый при расчёте*) сдача, ҡайтарым (*ҡайтарып бирелгән аҡса*); **получи́ть сда́чу** ҡайтарым алыу; **дать сда́чу** ҡайтарым биреү **3.** *перен., разг.* (*ответ на удар или оскорбление*) ҡон, яуап; **дать сда́чу** ҡон ҡайтарыу

СДВА́ИВАТЬ *несов. см.* **сдво́ить, сдвои́ть** 1

СДВА́ИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **сдво́иться, сдвои́ться** **2.** *страд. от* **сдва́ивать**

СДВИГ *м* **1.** *см.* **сдви́нуть** — **сдвига́ть** 1, 2, **сдви́нуться** — **сдвига́ться** 1, 2; **2.** *спец.* шыуышыу (*көс тәьҫир иткәндә, есем молекулаларының бер-береһенә күсеше*) **3.** *геол.* күсеү, күсеш, шыуышыу; **сдвиг земно́й коры́** ер ҡабығының шыуышыуы **4.** *перен.* үҙгәреш, үҫеш, алға китеш; **сдвиг в де́ле** эштәге үҫеш

СДВИГА́ТЬ *несов. см.* **сдви́нуть**

СДВИГА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **сдви́нуться** **2.** *страд. от* **сдвига́ть**

СДВИЖНО́Й, -ая, -ое күсермәле, күсмә; **сдвижно́й стол** күсермәле өҫтәл

СДВИ́НУТЬ *сов. кого-что* **1.** (*двигая, переместить*) шылдырып (этәреп) күсереү, шылдырыу, ҡуҙғатыу; **сдви́нуть маши́ну с ме́ста** машинаны урынынан ҡуҙғатыу **2.** *перен.* сигендереү (*уҙ фекеренән кире ҡайтартыу*) **3.** (*сблизить*) йәнәш (бер-береһенә терәтеп) ҡуйыу, йәнәш килтереп ҡуйыу; (*о бровях*) йыйырыу; **сдви́нуть столы́** өҫтәлдәрҙе бер-береһенә терәтеп ҡуйыу; **сдви́нуть бро́ви** ҡаш йыйырыу

СДВИ́НУТЬСЯ *сов.* **1.** (*тронуться с места*) шылыу, шыуыу, ҡуҙғалыу; **маши́на сдви́нулась с ме́ста** машина урынынан ҡуҙғалды **2.** (*переместиться*) шылып (ҡуҙғалып) ултырыу, шылып (ҡуҙғалып) китеү; **сдви́нуться с кра́я дива́на** дивандың ситенән шылып ултырыу **3.** (*сблизиться*) яҡынлашыу; (*о бровях*) йыйырылыу; **бро́ви сдви́нулись** ҡаштар йыйырылды

СДВО́ИТЬ *сов. что* ике рәт (икешәр-икешәр) итеп теҙеү; **сдво́ить ряды́** рәттәрҙе икешәр-икешәр итеп теҙеү

СДВОИ́ТЬ *сов. что* **1.** ике ҡатлау, ике ҡат итеү; **сдвои́ть дра́тву** еп осон ике ҡатлау **2.** *с.-х.* икенсе ҡат һөрөү; **сдвои́ть па́шню** баҫыуҙы икенсе ҡат һөрөү

СДВО́ИТЬСЯ *сов.* ике рәт итеп теҙелеү, икешәр-икешәр булып теҙелеү; **ряды́ сдво́ились** рәттәр икешәр-икешәр булып теҙелде

СДВОИ́ТЬСЯ *сов.* икешәр ҡат булыу, ике ҡатланыу

СДЕ́ЛАТЬ *сов. см.* **де́лать** ♦ **сде́лай(те) ми́лость** *см.* **ми́лость**; **сде́лай(те) одолже́ние** *см.* **одолже́ние**; **де́ло сде́лано** эше бөткән

СДЕ́ЛАТЬСЯ *сов. см.* **де́латься**

СДЕ́ЛКА *ж* һүҙ ҡуйышыу, һүҙ беркетешеү, килешеү, вәғәҙәләшеү; **торго́вая сде́лка** сауҙа килешеүе; **биржева́я сде́лка** биржа килешеүе ♦ **сде́лка с со́вестью** намыҫҡа көс килтереү, выжданға хыянат итеү

СДЕ́ЛОЧНЫЙ, -ая, -ое килешеү, һүҙ ҡуйышыу; **сде́лочная за́пись** килешеү яҙыуы

СДЕ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое эшкә ҡарап, эш башынан, эш күләменән, эшкә ҡарап (эш күләменән) түләнә торған; **сде́льная опла́та** эшкә ҡарап түләү; **сде́льная рабо́та** эш күләменән түләнә торған хеҙмәт

СДЕ́ЛЬЩИК *м* и **СДЕ́ЛЬЩИЦА** *ж*; *разг.* эш күләменән (эшкә ҡарап) түләү алған эшсе

СДЕ́ЛЬЩИНА *ж*; *разг.* эш күләменән (эшкә ҡарап) түләнә торған хеҙмәт

СДЁРГИВАТЬ *несов. см.* **сдёрнуть**

СДЁРГИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **сдёргивать**

СДЕ́РЖАННО *нареч.* **1.** (*сдерживая себя*) баҫалҡы, тыйнаҡ, тотанаҡ **2.** вайымһыҙ (күңел һалмай, тыныс, һалҡын) ғына/генә, иҫ китмәй генә, ныҡ иғтибар итмәй генә; **сде́ржанно приня́ть предложе́ния** тәҡдимдәрҙе иҫ китмәй генә ҡабул итеү; **сде́ржанно отнести́сь** тыныс ҡына ҡарау

СДЕ́РЖАННОСТЬ *ж* тотанаҡлылыҡ, тыйнаҡлыҡ, баҫалҡылыҡ, иплелек; **сде́ржанность то́на** мөғәмәлә итеүҙәге тотанаҡлылыҡ; **сде́ржанность движе́ния** хәрәкәттәге иплелек

СДЕ́РЖАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **сдержа́ть** **2.** *прил.* (*умеющий владеть собой*) тотанаҡлы, тыйнаҡлы, баҫалҡы, ипле; **сде́ржанный челове́к** тотанаҡлы кеше **3.** *прил.* (*спокойный*) сабыр, тыныс

СДЕРЖА́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что*; *разг.* тотоу; **пти́цу в во́здухе сде́рживают кры́лья** ҡошто һауала ҡанаттары тота **2.** тотоп тороу, туҡтатыу, ҡаршы тора алыу; **сдержа́ть на́тиск проти́вника** дошман һөжүмен туҡтатыу **3.** тыйыу, тыйып (йәшереп) ҡалыу; **сдержа́ть слёзы** күҙ йәшен тыйып ҡалыу; **сдержа́ть волне́ние** тулҡынланыуҙы йәшереп ҡалыу **4.** тотоу, үтәү, тороу; **сдержа́ть сло́во** һүҙҙә тороу; **сдержа́ть кля́тву** антыңды үтәү

СДЕРЖА́ТЬСЯ *сов.* тыйылып (үҙеңде тотоп) ҡалыу, сыҙау, түҙеү, ҡаршы тора алыу; **сдержа́ться от жела́ния сказа́ть** әйтеү теләгенән тыйылып ҡалыу

СДЕ́РЖИВАТЬ *несов. см.* **сдержа́ть**

СДЕ́РЖИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **сдержа́ться** **2.** *страд. от* **сде́рживать**

СДЁРНУТЬ *сов. что* тартып төшөрөү (алыу, сисеү); **сдёрнуть ска́терть со стола́** өҫтәлдән ашъяулыҡты тартып алыу

СДИРА́ТЬ *несов. см.* **содра́ть**

СДИРА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **содра́ться** **2.** *страд. от* **сдира́ть**

СДИ́РКА *ж*; *спец. см.* **содра́ть** — **сдира́ть** 1, 2

СДИ́РОЧНЫЙ, -ая, -ое *спец.* һыҙырғыс, һыҙыра (ҡайыҙлай) торған; **сди́рочный инструме́нт** һыҙырғыс ҡорал

СДО́БА *ж* сдоба (**1.** *һөт, май, йомортҡа һ.б. тәмләткестәр ҡушылған ҡамыр* **2.** *собир. тәмләткестәр һалып бешерелгән ҡаластар*)

СДО́БИТЬ *несов. что*; *разг.* ҡамырға тәмләткестәр һалыу

СДО́БНЫЙ, -ая, -ое **1.** сдобалы, тәмләткестәр ҡушып (һалып) баҫылған (бешерелгән); **сдо́бное те́сто** сдобалы ҡамыр **2.** *перен., разг., шутл.* (*полный — о человеке, его теле*) һимеҙ, өрөп тултырылған һымаҡ, тулы кәүҙәле

СДО́БРИТЬ *сов. что* **1.** тәм өсөн өҫтәү, ҡатыу; **сдо́брить суп катыко́м** ашҡа ҡатыҡ ҡатыу **2.** *перен.* йәнләндереү, биҙәү, өҫтәп ебәреү; **сдо́брить речь посло́вицами** телмәрҙе мәҡәлдәр менән биҙәү

СДО́ХНУТЬ *сов.* **1.** *разг.* (*издохнуть — о животных*) үлеү, ҡырылыу (*мал-тыуарға ҡарата*) **2.** *груб., прост.* (*умереть — о человеке*) дөмөгөү, тонсоғоу (*кешегә ҡарата*)

СДРЕ́ЙФИТЬ *сов. см.* **дре́йфить**

СДРЕЙФОВА́ТЬ *сов.*; *мор.* ел ыңғайына ағыу (*караптарға, боҙға ҡарата*)

СДРУЖА́ТЬ *несов. см.* **сдружи́ть**

СДРУЖА́ТЬСЯ *несов. см.* **сдружи́ться**

СДРУЖИ́ТЬ *сов.* яҡынлаштырыу, дуҫлаштырыу; **сдружи́ть однокла́ссников** синыфташтарҙы дуҫлаштырыу

СДРУЖИ́ТЬСЯ *сов.* дуҫлашыу, дуҫлашып (яҡынайып) китеү; **бы́стро сдружи́ться** тиҙ дуҫлашыу

СДУВА́ТЬ *несов. см.* **сдуть, сду́нуть**

СДУВА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **сдува́ть**

СДУ́НУТЬ *сов. что*; *разг. см.* **сдуть** 1

СДУРЕ́ТЬ *сов.*; *прост.* аҡылдан яҙыу, аҡылһыҙланыу, йүләрләнеү, хыялыйланыу

СДУРИ́ТЬ *сов.*; *прост.* йүләрлек (ахмаҡлыҡ) эшләп ташлау (*уйламай берәй нәмә эшләү*)

СДУ́РУ *нареч.*; *разг.* аҡылһыҙланып, йүләрләнеп, ахмаҡланып, ахмаҡлыҡ (йүләрлек) менән

СДУТЬ *сов.* **1.** өрөп ебәреү (төшөрөү, осороу), өрҙөрөү; **сдуть шелуху́ с зерна́** ашлыҡтың кәүәген өрҙөрөү **2.** *прост.* (*списать тайком*) кешенекен (кешенән) күсереп алыу (яҙыу); **сдуть сочине́ние** иншаны кешенән күсереп алыу ♦ **то́чно (сло́вно, как) ве́тром сду́ло** күҙ асып йомғансы юҡ булыу

СДЫХА́ТЬ *несов. см.* **сдо́хнуть**

СЁ: то да сё теге лә был; **ни то ни сё**: 1) (*о чём-л. неопределённом*) ни аллаға ни муллаға; 2) (*о чём-л. среднем, посредственном*) насар ҙа түгел, яҡшы ла түгел; **ни с того́ ни с сего́** тиктомалға, тик торғанда, ерле юҡҡа

СЕА́НС *м*; *в разн. знач.* сеанс; **де́тский сеа́нс** балалар сеансы; **пойти́ в кино́ на вече́рний сеа́нс** киноға киске сеансҡа барыу; **сеа́нс гипно́за** гипноз сеансы

СЕБЕ *частица*; *разг.* (*подчёркивает независимость действия*); **иди́ себе** бара ғына бир; ♦ **ничего́ себе!** ғәжәп икән!, хәтәр икән!

СЕБЕСТО́ИМОСТЬ *ж* үҙкиммәт; **сниже́ние себесто́имости** үҙкиммәтте кәметеү

СЕБЯ́ *мест.* үҙ, үҙем, үҙең, үҙ-үҙе; **боя́ться за себя́** үҙең өсөн ҡурҡыу; **испы́тывать на себе́** үҙ елкәңдә татыу ♦ **вне себя́** *см.* **вне**; **к себе́**: 1) үҙеңә табан; **дверь открыва́ется к себе́** ишек үҙеңә тартып асыла; 2) үҙенә, үҙ өйөнә, йәшәгән (торған) еренә табан; **он пошёл к себе́** ул үҙ өйөнә ҡайтып китте; **не в себе́** кәйефһеҙ, борсоулы, тыныс түгел; **не по себе́**: 1) (*нездоровится*) ауырып (сырхап) тороу, сәләмәтлеге (һаулығы) ҡаҡшап тороу; 2) (*неловко, неудобно*) уңайһыҙ, йәйһыҙ, уңайһыҙ булып китеү, уңайһыҙлыҡ кисереү; **прийти́ в себя́**: 1) тынысланыу; 2) аңға (иҫкә) килеү; **приня́ть (взять) на себя́** (*согласиться быть ответственным за что-л.*) үҙ өҫтөңә (елкәңә) алыу; **про себя́**: 1) (*тихо*) шыпырт ҡына, ҡысҡырмайынса, үҙ алдына; 2) (*мысленно*) эстән генә, эстән уйлап ҡына; **сам (сама́, само́) по себе́** *см.* **сам**; **само́ собо́й**; **само́ собо́й разуме́ется** *см.* **сам**; **себе́ на уме́** аҫтыртын, хәйләкәр; **у себя́** өйөндә, үҙендә, эш урынында

СЕБЯЛЮ́БЕЦ *м* үҙемсе, мин-минлекле кеше (*эгоист*)

СЕБЯЛЮБИ́ВЫЙ, -ая, -ое үҙемселекле, үҙемсе ...ы, мин-минле, мин-минлек ...ы

СЕБЯЛЮ́БИЕ *с* мин-минлек, үҙемселек

СЕВ *м см.* **се́ять** 1; **подгото́вка к весе́ннему се́ву** яҙғы сәсеүгә әҙерлек

СЕ́ВЕР *м*; *в разн. знач.* төньяҡ; **се́вер Башкортоста́на** Башҡортостандың төньяғы; **путеше́ствие на се́вер** төньяҡҡа сәйәхәт; **наро́ды Кра́йнего Се́вера** Алыҫ Төньяҡ халыҡтары

СЕ́ВЕРНЫЙ, -ая, -ое төньяҡ, төньяҡ ...ы; **се́верный ве́тер** төньяҡ еле; **Се́верный по́люс** Төньяҡ полюс; **се́верный оле́нь** төньяҡ боланы

СЕ́ВЕРО-ВОСТО́К *м* төньяҡ-көнсығыш; **держа́ть курс на се́веро-восто́к** төньяҡ-көнсығышҡа табан юл тотоу

СЕ́ВЕРО-ВОСТО́ЧНЫЙ, -ая, -ое төньяҡ-көнсығыш, төньяҡ-көнсығыш ...ы; **се́веро-восто́чный ве́тер** төньяҡ-көнсығыш еле

СЕ́ВЕРО-ЗА́ПАД *м* төньяҡ-көнбайыш; **напра́виться на се́веро-за́пад** төньяҡ-көнбайышҡа йүнәлеү

СЕ́ВЕРО-ЗА́ПАДНЫЙ, -ая, -ое төньяҡ-көнбайыш, төньяҡ-көнбайыш ...ы; **се́веро-за́падная часть го́рода** ҡаланың төньяҡ-көнбайыш өлөшө

СЕВЕРЯ́НЕ *мн.* (*ед.* **северя́нин** *м* и **северя́нка** *ж*) төньяҡ халҡы (кешеләре)

СЕВО́К *м* орлоҡ һуған

СЕВООБОРО́Т *м* сәсеү әйләнеше

СЕВРЮ́ГА *ж* уҡбаш, уҡморон (*балыҡ*)

СЕВРЮ́ЖИЙ, -ья, -ье уҡбаш ...ы, уҡморон ...ы; **севрю́жья икра́** уҡбаш ыуылдырығы

СЕВРЮ́ЖИНА *ж* уҡбаш (уҡморон) ите

СЕГМЕ́НТ *м* **1.** *мат.* сегмент (*туҙәрәктең дуға һәм хорда менән сикләнгән, шарҙың яҫылыҡ менән киҫелгән өлөшө*); **пло́щадь сегме́нта** сегмент майҙаны **2.** *зоол.*, *анат.* быуын, быуынтыҡ; **сегме́нты дождево́го червя́** селәүсен быуынтыҡтары **3.** *тех.* сегмент (*ҡайһы бер деталдәрҙең исеме*); **сегме́нт по́ршня** поршень сегменты

СЕГМЕНТА́РНЫЙ, -ая, -ое *зоол.*, *анат.* сегментар, быуынтыҡ, быуынлы; **сегмента́рные о́рганы** быуынлы ағзалар

СЕГМЕНТАЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое *биол.* сегментацион; **сегментацио́нное деле́ние** сегментацион бүленеш

СЕГМЕНТА́ЦИЯ ж; *биол.* сегментация (**1.** *ҡайһы бер йән эйәләре тәҙөлөшөнөң сегменттарҙан тороуы, йәки айырым органдарҙың быуындарҙан тороуы* **2.** *яралғы үҫкәндә йомортҡаның күҙәнәктәргә бүленеүе*)

СЕГМЕ́НТНЫЙ, -ая, -ое *спец.* сегмент ...ы; **сегме́нтная пове́рхность** сегмент йөҙө

СЕГО́ДНЯ *нареч.* **1.** бөгөн; **сего́дня у́тром** бөгөн иртән; **сего́дня ве́чером** бөгөн кис; **сего́дня днём** бөгөн көндөҙ **2.** *в знач. сущ.* **сего́дня** *с нескл.* бөгөн, бөгөнгө көн; **на сего́дня дово́льно** бөгөнгә етер ♦ **не сего́дня за́втра** *см.* **за́втра**

СЕГО́ДНЯШНИЙ, -яя, -ее бөгөнгө; **сего́дняшний день** бөгөнгө көн; **сего́дняшний разгово́р** бөгөнгө һөйләшеү; **сего́дняшняя газе́та** бөгөнгө гәзит ♦ **жить сего́дняшним днём** киләсәк тураһында уйламау, бөгөнгө менән йәшәү

СЕДА́ЛИЩЕ *с* арт һан, ултырыш

СЕДА́ЛИЩНЫЙ, -ая, -ое арт һан ...ы, ултырыш ...ы; **седа́лищная кость** ултырыш һөйәге

СЕДЁЛКА *ж* ыңғырсаҡ

СЕДЕ́ЛЬНИК *м* эйәр яһаусы

СЕДЕ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое эйәр ...ы; **седе́льная лука́** эйәр ҡашы

СЕДЕ́ЛЬЧАТЫЙ, -ая, -ое эйәр һымаҡ, эйәргә оҡшаған

СЕДЕ́ТЬ *несов.* ағарыу, ағара башлау, сал төшөү (кереү), салланыу; **во́лосы седе́ют** сәстәр ағара

СЕДИНА́ *ж* **1.** сал, аҡ (*ағарған сәс, һаҡал*); **у него́ на виска́х седина́** сикәһенә сал төшкән **2.** (*проседь в мехе*) аҡлы, буҙ, аҡ тимгелле (төктәре булған); **со́боль с сединой** аҡ тимгелле кеш **3.** (*серовато-белый цвет*) аҡһыл (буҙ) төҫ ♦ **дожи́ть до седи́н** оҙаҡ йәшәү

СЕДЛА́ТЬ *несов. кого-что* **1.** эйәрләү; **седла́ть коня́** ат эйәрләү **2.** *воен.* (*захватывать, закрепляясь*) ҡулға төшөрөү, яулап алыу; **седла́ть доро́ги** юлдарҙы ҡулға төшөрөү

СЕДЛА́ТЬСЯ *несов.* эйәрләнеү

СЕДЛИ́СТЫЙ, -ая, -ое һығылма билле (*атҡа ҡарата*); **седли́стые ко́ни** һығылма билле аттар

СЕДЛО́ *с* **1.** эйәр; **беговое седло́** бәйге эйәре; **кавалери́йское седло́** кавалерия эйәре; **сиде́ть в седле́** эйәрҙә ултырыу **2.** *см.* **седлови́на** 3 ♦ **вы́бить (вышибать) из седла́** *кого-л.* *кемделер* сығырынан сығарыу; **сиди́т как на коро́ве седло́** *прост.* һыйырға септә япҡан кеүек

СЕДЛОВА́ТЫЙ, -ая, -ое **1.** һығылма билле (*атҡа ҡарата*); **седлова́тая ло́шадь** һығылма билле ат **2.** *спец.* эйәр рәүешендәге, ике яғы ҡалҡыу (урын); **седлова́тая па́луба** ике яғы ҡалҡыу палуба

СЕДЛОВИ́ДНЫЙ, -ая, -ое эйәр формаһындағы, эйәр; **седлови́дный суста́в** эйәр быуын (*мәҫ., шаушаҡта*)

СЕДЛОВИ́НА *ж* **1.** (*прогиб на спине животного*) бил; **седлови́на коня́** ат биле **2.** (*прогиб в каком-л. предмете*) бил, бөгөл; **седлови́на но́са** танау биле **3.** (*продолговатая впадина в горном хребте*) бил, билән; **седлови́на ме́жду двумя́ верши́нами** ике түбә араһындағы билән

СЕДЛО́ВКА *ж; спец.* **1.** *см.* **седла́ть** 1; **2.** эйәрләү (*ысул*); **уче́бная седло́вка** эйәрләргә өйрәнеү; **похо́дная седло́вка** оҙайлы юлға ат эйәрләү

СЕДОБОРО́ДЫЙ, -ая, -ое аҡ (сал) һаҡаллы; **седоборо́дый стари́к** аҡ һаҡаллы ҡарт

СЕДОБРО́ВЫЙ, -ая, -ое аҡ (сал) ҡашлы

СЕДОВОЛО́СЫЙ, -ая, -ое аҡ (сал) сәсле; **седоволо́сый челове́к** сал сәсле кеше

СЕДОГОЛО́ВЫЙ, -ая, -ое аҡ (сал) башлы

СЕДО́Й, -ая, -ое **1.** аҡ, ағарған, сал, салланған; **седа́я борода́** аҡ һаҡал; **седы́е во́лосы** сал сәс **2.** (*с белыми волосами*) ап-аҡ (сал) сәсле, ағарған (салланған) сәсле; **седо́й стари́к** сал сәсле ҡарт **3.** аҡ тимгелле (*йәнлек тиреһенә ҡарата*); **седо́й бобр** аҡ тимгелле ҡондоҙ **4.** (*серовато-белый*) аҡһыл; **седо́й тума́н** аҡһыл томан **5.** *перен.* (*древний*) бик боронғо, ҡарт, сал; **седо́й Ура́л** сал Урал; **седа́я старина́** бик боронғо заман ♦ **до седы́х воло́с** сәс ағарғансы, ҡартайғансы

СЕДО́К *м* **1.** (*всадник*) һыбайлы **2.** мотоцикл (велосипед) йөрөткән кеше **3.** (*извозчик*) ылаусы, йөк ташыусы, күсер

СЕДОУ́СЫЙ, -ая, -ое аҡ (сал) мыйыҡлы; **седоу́сый челове́к** аҡ мыйыҡлы кеше

СЕДЬМО́Й, -ая, -ое *числ.* етенсе; **седьмо́й ме́сяц** етенсе ай; **седьмо́й класс** етенсе синыф; **седьмо́й час** етенсе сәғәт ♦ **до седьмо́го по́та** ете ҡат тир сыҡҡансы; **на седьмо́м не́бе быть** түбәһе күккә тейеү, атҡа менгәндәй булыу; **седьма́я вода́ на киселе́** *см.* **вода́**

СЕЗО́Н *м* **1.** (*время года*) миҙгел; **зи́мний сезо́н** ҡышҡы миҙгел, ҡыш миҙгеле; **ле́тний сезо́н** йәйге миҙгел, йәй миҙгеле **2.** *чего, какой* ваҡыт, мәл, осор, миҙгел; **сезо́н сеноко́са** бесән мәле; **театра́льный сезо́н** театр миҙгеле; **купа́льный сезо́н** һыу инеү ваҡыты ♦ **ба́рхатный сезо́н** *см.* **ба́рхатный; мёртвый сезо́н** *см.* **мёртвый**

СЕЗО́ННИК *м* и **СЕЗО́ННИЦА** *ж* миҙгелле эшсе, миҙгелле эштә эшләүсе

СЕЗО́ННОСТЬ *ж* миҙгеллелек, миҙгелле булыу; **сезо́нность сельскохозя́йственных рабо́т** ауыл хужалығы эштәренең миҙгелле булыуы

СЕЗО́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** миҙгелле; **сезо́нная рабо́та** миҙгелле эш **2.** бер миҙгеллек; **сезо́нный биле́т** бер миҙгеллек билет; **сезо́нная оде́жда** бер миҙгеллек кейем

СЕЙ *м* (сия *ж*, сие *с*) *мест.*; *книжн., уст.* был, ошо, шул; **на сей раз** был юлы, быныныңда; **по сей день** ошо көнгә тиклем ♦ **сию́ мину́ту (секу́нду)** хәҙер үк, ошо минутта (секундта), һә тигәнсе, күҙ асып йомғансы; **от сих до сих** *шутл.* бынан алып бында тиклем; **не от ми́ра сего́** *см.* **мир; ни с того́ ни с сего́** *см.* **тот**

СЕЙМ сейм (**1.** *ҡайһы бер илдәрҙә ҡатламлы-вәкәләтле ойошмалар атамаһы* **2.** *Рәсәй империяһы составында 1809—1917 йй. автономия хоҡуғында торған Бөйөк Финляндия кенәзлегенең атамаһы* **3.** *Польша парламенты*)

СЕ́ЙНЕР *м* сейнер (*балыҡ тотоуға тәғәйенләнгән диңгеҙ судноһы*)

СЕЙСМИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое сейсмик (*ер тетрәүгә мөнәсәбәтле*); **сейсми́ческие колеба́ния** сейсмик тирбәлештәр; **сейсми́ческие явле́ния** сейсмик күренештәр; **сейсми́ческие о́бласти** сейсмик өлкәләр; **сейсми́ческая ка́рта** сейсмик карта; **сейсми́ческая ста́нция** сейсмик станция

СЕЙСМОГРА́ММА *ж* сейсмограмма (*ер тирбәлешен сейсмограф ярҙамында яҙыу һөҙөмтәһе*)

СЕЙСМО́ГРАФ *м* сейсмограф (*ер тетрәгәндәге йәки шартлатҡандағы тирбәлеште яҙа торған прибор*)

СЕЙСМОГРАФИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое сейсмографик; **сейсмографи́ческая ста́нция** сейсмографик станция; **сейсмографи́ческие наблюде́ния** сейсмографик күҙәтеүҙәр

СЕЙСМО́ЛОГ *м* сейсмолог (*сейсмология белгесе*)

СЕЙСМОЛОГИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое сейсмологик (*сейсмологияға мөнәсәбәтле*); **сейсмологи́ческие све́дения** сейсмологик мәғлүмәттәр

СЕЙСМОЛО́ГИЯ *ж* сейсмология (*геофизиканың ер тетрәүен һәм шуға бәйле күренештәрҙе өйрәнә торған бүлеге*)

СЕЙСМО́МЕТР *м* сейсмометр (*ер ҡабығындағы тирбәлештәрҙе үлсәй торған прибор*)

СЕЙСМОМЕТРИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое сейсмометрик (*сейсмометрияға мөнәсәбәтле*)

СЕЙСМОМЕ́ТРИЯ *ж* сейсмометрия (*сейсмологияның ер ҡабығы тирбәлешен теркәү ысулдарын өйрәнгән бүлеге*)

СЕЙСМОСТО́ЙКИЙ, -ая, -ое сейсмологик көстәргә бирешмәй торған; **сейсмосто́йкие постро́йки** сейсмологик көстәргә бирешмәй торған төҙөлөш

СЕЙСМОСТО́ЙКОСТЬ *ж* сейсмологик көстәргә бирешмәүсәнлек

СЕЙФ *м* сейф (*аҡса, ҡиммәтле нәмәләр һ.б. һаҡлай торған махсус тимер шкаф*)

СЕЙЧА́С *нареч.* **1.** (*в данный момент*) ошо мәлдә, әле, хәҙер, хәҙерге моментта; **сейча́с зима́** хәҙер ҡыш; **я сейча́с за́нят** әле мин буш түгелмен **2.** (*немеделенно*) тиҙ генә, хәҙер үк; **сейча́с же иди́ домо́й** хәҙер үк өйөңә ҡайт **3.** (*только что*) әле генә, яңы ғына, хәҙер генә; **он сейча́с здесь был** ул әле генә бында ине

СЕ́КАНС *м*; *мат.* секанс (*тригономик функцияларҙың береһе*)

СЕКА́ТОР *м* секатор (*баҡса ҡайсыһы*); **сре́зать ве́тки сека́тором** секатор менән ботаҡтарҙы ҡырҡыу

СЕКА́Ч *м* **1.** ҡырҡҡыс, турағыс; **сека́ч для мя́са** ит турағыс **2.** *зоол.* (*взрослый самец кабана или морского котика*) ата ҡабан, ата диңгеҙ бесәйе

СЕКВЕ́НЦИЯ *ж*; *муз.* секвенция (*көйҙөң ҡабатланып килеүе*)

СЕКВЕ́СТР *м* секвестр (*хөкүмәттең дәүләт мәнфәғәтендә ниндәйҙер милектән файҙаланыуҙы тыйыуы йәки сикләүе*); **наложи́ть секве́стр** секвестр һалыу

СЕКВЕСТРОВА́ТЬ и **СЕКВЕСТИ́РОВАТЬ** *сов., несов. что*; *юр.* секвестрлау, секвестр һалыу; **секвестрова́ть иму́щество** мөлкәтте секвестрлау

СЕКВО́ЙЯ *ж* секвойя (*Төньяҡ Америкала үҫеүсе ылыҫлы ағас*)

СЕКИ́РА *ж* айбалта

СЕКРЕ́Т I *м* **1.** сер; **держа́ть в секре́те** сер итеп тотоу; **сказа́ть по секре́ту** сер итеп әйтеү; **секре́т успе́ха** уңыштың сере **2.** (*потайное устройство*) йәшерен нәмә, ғиллә, сер; **замо́к с секре́том** серле йоҙаҡ **3.** *воен.* секрет (*дошман яғынан ҡуйылған өҫтәлмә йәшерен һаҡ*); **поста́вить секре́ты** секрет ҡуйыу ♦ **не секре́т** йәшерен түгел, сер түгел; **секре́т Полишине́ля** *см.* **Полишине́ль**

СЕКРЕ́Т II *м*; *физиол.* секрет (*кешелә һәм хайуандарҙа биҙҙәр бүлеп сығарған матдә, мәҫ., шайыҡ*)

СЕКРЕТАРИА́Т *м* секретариат (*ойошманың бүлеге һәм протоколсылар*)

СЕКРЕТА́РСКИЙ, -ая, -ое секретарлыҡ ...ы, сәркәтип ...ы, секретарь ...ы; **секрета́рская до́лжность** секретарлыҡ вазифаһы

СЕКРЕТА́РСТВО *с* секретарлыҡ

СЕКРЕТА́РСТВОВАТЬ *несов.* секретарлыҡ итеү, секретарь (сәркәтип) вазифаһын үтәү

СЕКРЕТА́РША *ж*; *разг.* секретарь, сәркәтип (*ҡатын-ҡыҙ*)

СЕКРЕТА́РЬ *м*; *в разн. знач.* секретарь, сәркәтип; **секрета́рь профко́ма** профком секретары ♦ **Госуда́рственный секрета́рь** Дәүләт секретары; **учёный секрета́рь** ғилми секретарь

СЕКРЕТЕ́Р *м* секретер (*яҙыу өҫтәленең төрө; яҙыу-һыҙыу өсөн шыуҙырмалы йәки ҡайтармалы таҡтаһы һәм тартмалары булған шкаф төрө*)

СЕКРЕ́ТКА *ж*; *разг.*, *уст.* секретка (*конвертһыҙ ебәрелә торған махсус почта ҡағыҙы*)

СЕКРЕ́ТНИЧАТЬ *несов.*; *разг.* **1.** сер итеп тотоу, йәшереү **2.** сер һөйләшеү, серләшеү; **секре́тничать с подру́гой** әхирәт менән серләшеү

СЕКРЕ́ТНО *нареч.* серле, йәшертен, йәшереп, йәшерен, һиҙҙертмәй (белгертмәй) генә

СЕКРЕ́ТНОСТЬ *ж* йәшеренлек, серлелек, йәшерен (сер) булыу; **секре́тность перепи́ски** хатлашыуҙың йәшерен булыуы

СЕКРЕ́ТНЫЙ, -ая, -ое йәшерен, йәшертен, серле; **секре́тный докуме́нт** йәшерен документ; **секре́тный прика́з** йәшерен бойороҡ; **секре́тный ларе́ц** серле ҡумта

СЕКРЕТО́РНЫЙ, -ая, -ое *физиол.* секрет бүлеү, секрецияға мөнәсәбәтле; **секрето́рная де́ятельность желёз** биҙҙәрҙең секрет бүлеп сығарыуы

СЕКРЕ́ЦИЯ *ж*; *физиол.* секреция (*организмға тереклек өсөн кәрәк булған махсус матдәләрҙең биҙҙәре тарафынан яһалыуы һәм бүленеүе*)

СЕКС *м* секс, енси мөнәсәбәттәр, енси теләк (дәрт)

СЕКСО́ЛОГ *м* сексолог (*сексология белгесе*)

СЕКСОЛО́ГИЯ *ж* сексология (*енси мөнәсәбәттәр буйынса ғилми тикшеренеүҙәр өлкәһе*)

СЕ́КСТА *ж*; *муз.* секста (**1.** *диатоник гамманың алтынсы баҫҡысы* **2.** *бирелгән баҫҡыс менән диатоник гамманың алтынсыһы араһындағы интервал*)

СЕКСТА́НТ и *мор.* **СЕКСТА́Н** *м* секстант, секстан (*авиацияла һәм диңгеҙҙә ҡулланылған астрономик мөйөш үлсәү ҡорамалы*)

СЕКСТЕ́Т *м*; *муз.* секстет (**1.** *алты тауыш йәки алты инструмент өсөн яҙылған музыка әҫәре* **2.** *алты башҡарыусынан торған ансамбль*)

СЕКСУА́ЛЬНОСТЬ *ж* шәһүәтле (*енси мөнәсәбәттәргә бәйле психик хәл*)

СЕКСУА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое енси теләкле, шәһүәтле, дәртле

СЕ́КТА *ж* секта (**1.** *хакимлыҡ иткән диндән айырылған дини төркөм* **2.** *күсм. тар мәнфәғәткә бикләнгән кешеләр төркөмө*)

СЕКТА́НТ *м* и **СЕКТА́НТКА** *ж* сектант (**1.** *секта ағзаһы* **2.** *күсм. ваҡ-төйәк мәнфәғәттәрҙе генә ҡайғыртыусы догматик ҡарашлы кеше*)

СЕКТА́НТСКИЙ, -ая, -ое **1.** сектант(тар) ...ы, сектантлыҡ; **секта́нтская гру́ппа** сектанттар төркөмө **2.** сектанттарға хас; **секта́нтский хара́ктер** сектанттарға хас холоҡ

СЕКТА́НТСТВО *с*; *прям.*, *перен.* сектантлыҡ

СЕ́КТОР *м*; *в разн. знач.* сектор; **се́ктор кру́га** *мат.* түңәрәк секторы; **ю́жный се́ктор стадио́на** стадиондың көньяҡ секторы; **промы́шленный се́ктор** сәнәғәт секторы; **се́ктор учёта** учёт секторы

СЕКТОРА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое сектор ...ы; **сектора́льное заседа́ние** сектор ултырышы

СЕКУ́НДА *ж*; *в разн. знач.* секунд; **пять секу́нд вре́мени** биш секунд ваҡыт; **углова́я секу́нда** *мат.* мөйөш секунды; **помолчи́ секу́нду!** берәй секунд тынып тор! ♦ **в (одну́) секу́нду** хәҙер үк, тиҙ генә; **секу́нда в секу́нду** әйтелгән ваҡытта, шул уҡ ваҡытта; **(одну́) секу́нду** әҙ генә көтөп тороғоҙ; **сию́ секу́нду** *см.* **сей**

СЕКУНДА́НТ *м* секундант (**1.** *дуэлдә ҡатнашҡан кешеләргә шаһит һәм аралашсы* **2.** *ярышта ҡатнашҡан кешенең ярҙамсыһы һәм аралашсыһы*)

СЕКУ́НДНЫЙ, -ая, -ое **1.** секунд ...ы, секундлыҡ ...ы; **секу́ндная стре́лка** секундлыҡ уғы (теле) **2.** бер секундлыҡ; **секу́ндная рабо́та** бер секундлыҡ эш

СЕКУНДОМЕ́Р *м* секундомер (*секундтың өлөштәрен күрһәткән прибор*)

СЕКУ́ЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **сечь** 1, 2; **2.** *прил.*; *мат.* киҫеүсе; **секу́щая пло́скость** киҫеүсе яҫылыҡ **3.** *в знач. сущ.* **секу́щая** *ж*; *мат.* киҫеүсе тура һыҙыҡ

СЕКЦИО́ННЫЙ I, -ая, -ое **1.** секция ...ы; **секцио́нные заседа́ния** секция ултырыштары **2.** *спец.* секциялы, секциялап эшләнә торған; **секцио́нный шкаф** секциялы шкаф; **секцио́нная сбо́рка маши́н** машинаны секциялап йыйыу

СЕКЦИО́ННЫЙ II, -ая, -ое *мед.* ярыу ...ы; **секцио́нный зал** ярыу залы

СЕ́КЦИЯ I *ж*; *в разн. знач.* секция; **се́кция гото́вого пла́тья** әҙер кейемдәр секцияһы; **заседа́ние се́кций** секциялар ултырышы; **спорти́вная се́кция** спорт секцияһы

СЕ́КЦИЯ II *ж*; *мед.* ярыу, телеп ебәреү; **се́кция тру́па** мәйет ярыу

СЕЛЕВО́Й и **СЕ́ЛЕВЫЙ,** -ая, -ое сил ...ы, (көслө) ағым, шыуғын; **селево́й пото́к** сил ташҡыны (ағымы)

СЕЛЁДКА *ж* селёдка; **копчёная селёдка** ыҫланған селёдка

СЕЛЁДОЧНИЦА *ж* селёдка тәрилкәһе

СЕЛЁДОЧНЫЙ, -ая, -ое селёдка ...ы; **селёдочный хвост** селёдка ҡойроғо; **селёдочный паште́т** селёдка паштеты

СЕЛЕЗЕ́НИЙ, -ья, -ье ата өйрәк ...ы, күгәл ...ы; **селезе́ний пух** күгәл мамығы

СЕЛЕЗЁНКА *ж* талаҡ

СЕЛЕЗЁНОЧНЫЙ, -ая, -ое талаҡ ...ы

СЕ́ЛЕЗЕНЬ *м* ата өйрәк, күгәл

СЕ́ЛЕЗНЕВЫЙ и **СЕЛЕЗНЁВЫЙ,** -ая, -ое ата өйрәк ...ы, күгәл ...ы; **селезнёвое перо́** күгәл ҡауырһыны

СЕЛЕКТИ́ВНЫЙ, -ая, -ое *спец.* селектив (*һайлап, айырып алыу үҙенсәлегенә нигеҙләнгән*); **селекти́вные раствори́тели** селектив иреткестәр

СЕЛЕ́КТОР *м* селектор (*телефонда айырым-айырым бәйләнеште тәьмин иткән электромеханик ҡоролма*)

СЕЛЕ́КТОРНЫЙ, -ая, -ое селекторлы, селектор ...ы (*селектор ярҙамында башҡарылған, эшләнгән*); **селе́кторный аппара́т** селекторлы аппарат; **селе́кторная связь** селекторлы бәйләнеш

СЕЛЕКЦИОНЕ́Р *м* селекционер; **семина́р селекционе́ров** селекционерҙар семинары

СЕЛЕКЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое селекция ...ы; **селекцио́нная рабо́та** селекция эше; **селекцио́нная ста́нция** селекция станцияһы

СЕЛЕ́КЦИЯ *ж* селекция (**1.** *агрономия менән зоотехниканың яңы үҫемлек төрҙәре һәм мал тоҡомдары булдырыу ысулдарын өйрәнә торған бүлеге* **2.** *ауыл хужалығының яңы үҫемлек төрҙәре һәм мал тоҡомдары сығарыу менән шөғөлләнгән тармағы*)

СЕЛЕ́Н *м* селен (*химик элемент*)

СЕЛЕ́НИЕ *с* ауыл

СЕЛЕ́НИСТЫЙ, -ая, -ое селенлы, селен ...ы; **селе́нистые минера́лы** селенлы минералдар

СЕЛЕНИ́Т *м* селенит (*аҡ, зәңгәр, һары төҫтәге минерал; гипстың бер төрө*)

СЕЛЕНИ́ТОВЫЙ, -ая, -ое селенит ...ы, селениттан яһалған; **селени́товые отложе́ния** селенит ҡатламдары; **селени́товая шкату́лка** селенит ҡумтаһы

СЕЛЕНИ́ТЫ *мн.* (*ед.* **селенит** *м* и **селенитка** *ж*) селениттар (*фәнни-фантастик әҙәбиәттә Айҙа йәшәүселәрҙең исеме*)

СЕЛЕ́НОВЫЙ, -ая, -ое **1.** селен ...ы, селенле; **селе́новая кислота́** селен кислотаһы **2.** селендан яһалған; **селе́новый фотоэлеме́нт** селендан яһалған фотоэлемент

СЕЛЕНОДЕ́ЗИЯ *ж* селенодезия (*планетологияла Ай төҙөлөшөн һәм ҙурлығын өйрәнгән бүлек*)

СЕЛЕНОЛОГИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое селенологик; **селенологи́ческие иссле́дования** селенологик тикшеренеүҙәр

СЕЛЕНОЛО́ГИЯ *ж* селенология (*Ай төҙөлөшөн һәм химик-минерологик составын өйрәнгән планетология бүлеге*)

СЕЛИ́ТРА *ж* селитра (*аммоний, калий, кальций, натрий нитраттарының дөйөм атамаһы*); **кали́йная сели́тра** калий селитраһы; **аммо́ниевая сели́тра** аммоний селитраһы

СЕЛИ́ТРОВЫЙ, -ая, -ое селитра ...ы

СЕЛИ́ТРЯНЫЙ, -ая, -ое **1.** селитра ...ы; **сели́тряные за́лежи** селитра ятҡылыҡтары **2.** селитралы; **сели́тряная кислота́** селитралы кислота

СЕЛИ́ТЬ *несов. кого-что* йәшәргә (торорға) индереү, урынлаштырыу (*фатирға һ.б.*)

СЕЛИ́ТЬСЯ *несов.* йәшәргә (торорға) инеү, урынлашыу, төпләнеү, нигеҙләнеү

СЕЛО́ *с* **1.** ауыл; **торго́вое село́** сауҙа ауылы **2.** *собир.* ауыл, ауыл кешеләре ♦ **ни к селу́ ни к го́роду** ни аллаға ни муллаға, урынһыҙға, урынһыҙ, килешһеҙ

СЕЛЬ *м* шыуғын, сил (*бейек тау йылғаларының йырҙаларынан сығыу һөҙөмтәһендә ләм, ҡом-таш ҡатыш хәтәр ташҡын*)

СЕЛЬ... *ҡушма һүҙҙәрҙең "ауыл" мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.*, **сельма́г** ауыл магазины

СЕ́ЛЬДЕВЫЙ, -ая, -ое **1.** сельдь ...ы; **се́льдевый про́мысел** сельдь аулау промыслаһы **2.** *в знач. сущ.* **се́льдевые** *мн.*; *зоол.* сельдтар ғаиләһе

СЕЛЬДЕРЕ́Й *м* сельдерей (*аш тәмләткес үҫемлек*)

СЕЛЬДЕРЕ́ЙНЫЙ, -ая, -ое сельдерей ...ы; **сельдере́йный ко́рень** сельдерей тамыры

СЕЛЬДЖУ́КИ *мн.* (*ед.* **сельджу́к** *м*) сәлжүктәр (*XI б. Кесе Азияла, Иран һәм Ираҡ территорияларында ҙур дәүләт ойоштороп йәшәгән боронғо күсмә төрөкмән ҡәбиләләре*)

СЕЛЬДЬ *ж* сельдь; **кося́к се́льди** сельдь эркеүе ♦ **как сельде́й в бо́чке** шығырым тулы, энә төртөр урын юҡ

СЕЛЬДЯНО́Й, -ая, -ое сельдь ...ы; **сельдяна́я бо́чка** сельдь мискәһе

СЕЛЬКО́Р *м* (*сельский корреспондент*) селькор (*ауыл хәбәрсеһе*)

СЕЛЬКО́РОВСКИЙ, -ая, -ое селькор ...ы; **селько́ровская рабо́та** селькор эше

СЕЛЬКУ́ПСКИЙ, -ая, -ое селькуп ...ы; **сельку́пский язы́к** селькуп теле

СЕЛЬКУ́ПЫ *мн.* (*ед.* **сельку́п** *м* и **сельку́пка** *ж*)селькуптар, селькуп халҡы (*Түбән һәм Томск өлкәләрендә, шулай уҡ Красноярск крайында йәшәгән аҙ һанлы халыҡ*)

СЕЛЬМА́Г *м* сельмаг (*ауыл магазины*)

СЕЛЬПО́ *с нескл.* сельпо (*ауыл ҡулланыусылар йәмғиәте һәм шул йәмғиәттең кооператив магазины*)

СЕ́ЛЬСКИЙ, -ая, -ое *в разн. знач.* ауыл ...ы; **се́льская шко́ла** ауыл мәктәбе; **се́льская молодёжь** ауыл йәштәре; **се́льские обы́чаи** ауыл ғөрөф-ғәҙәттәре; **се́льская ме́стность** ауыл ерҙәре; **се́льская интеллиге́нция** ауыл интеллигенцияһы ♦ **се́льское хозя́йство** ауыл хужалығы

СЕЛЬСКОХОЗЯ́ЙСТВЕННЫЙ, -ая, -ое ауыл хужалығы ...ы; **сельскохозя́йственные маши́ны** ауыл хужалығы машиналары; **сельскохозя́йственная вы́ставка** ауыл хужалығы күргәҙмәһе

СЕЛЬСОВЕ́Т *м* (*сельский совет*) сельсовет (*ауыл советы*)

СЕЛЬЧА́НИН *м* и *разг.* **СЕЛЬЧА́НКА** *ж* **1.** ауыл кешеһе, крәҫтиән **2.** *разг.* (*односельчанин*) ауылдаш

СЕЛЯНИ́Н, СЕЛЯ́НИН *м* и **СЕЛЯ́НКА** *ж* крәҫтиән, иген игеүсе

СЕМА́НТИКА *ж*; *лингв.* **1.** семантика (*һүҙҙең, грамматик форманың мәғәнәһе*); **сема́нтика сло́ва** һүҙҙең семантикаһы; **2.** *см.* **семасиоло́гия**

СЕМАНТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое *лингв.* семантик, мәғәнәүи, мәғәнә яғынан; **семанти́ческий ана́лиз сло́ва** һүҙҙе мәғәнә яғынан тикшереү

СЕМАСИО́ЛОГ *м* семасиолог (*семасиология белгесе*)

СЕМАСИОЛОГИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое семасиологик; **семасиологи́ческие иссле́дования** семасиологик тикшеренеүҙәр

СЕМАСИОЛО́ГИЯ *ж* семасиология (*тел ғилемендә һүҙ һәм һүҙбәйләнештәрҙең мәғәнәләрен, уларҙың үҙгәрешен өйрәнгән бүлек*)

СЕМАФО́Р *м* семафор; **огни́ семафо́ра** семафор уттары; **дать сигна́л семафо́ром** *мор.* семафор менән сигнал биреү

СЕМАФО́РНЫЙ, -ая, -ое семафор ...ы; **семафо́рный флажо́к** *мор.* семафор флагы; **семафо́рный сигна́л** семафор сигналы

СЕМАФО́РЩИК *м*; *мор.* семафорсы (*семафорҙы ҡараусы хеҙмәткәр*)

СЁМГА *ж* һөмбаш; **про́мысел сёмги** һөмбаш аулау промыслаһы

СЕМЕ́ЙНЫЙ, -ая, -ое **1.** ғаиләле; **семе́йный челове́к** ғаиләле кеше **2.** *в знач. сущ.* **семе́йный** *м* и **семе́йная** *ж* ғаиләле кеше **3.** ғаилә ...ы; **се-**

ме́йное сча́стье ғаилә бәхете; **семе́йный пра́здник** ғаилә байрамы

СЕМЕ́ЙСТВЕННОСТЬ *ж* **1.** (*любовь к семье*) ғаиләне яратыусанлыҡ, ғаиләгә бирелгәнлек, ғаилә йәнле булыу; **отлича́ться семе́йственностью** ғаилә йәнле булыуы менән айырылып тороу **2.** әшнәлек, ҡоҙа-ҡоҙағыйлыҡ

СЕМЕ́ЙСТВЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** ғаиләһен яратыусы, ғаилә йәнле; **семе́йственный челове́к** ғаилә йәнле кеше **2.** әшнәлек ...ы, ҡоҙа-ҡоҙағыйлыҡ ...ы; **семе́йственный подхо́д к подбо́ру ка́дров** кадрҙар һайлағанда әшнәлек мөнәсәбәте

СЕМЕ́ЙСТВО *с*; *в разн. знач.* ғаилә; **глава́ семе́йства** ғаилә башлығы; **прибавле́ние семе́йства** ғаилә ишәйеү (*бала тыуыу*); **семе́йство коша́чьих** *зоол.* бесәйҙәр (бесәй һымаҡтар) ғаиләһе; **семе́йство бобо́вых** *бот.* борсаҡтар (борсаҡ һымаҡтар) ғаиләһе; **семе́йство зла́ковых** *бот.* ҡыяҡлылар ғаиләһе

СЕМЕНИ́СТЫЙ, -ая, -ое *разг.* орлоҡто күп биргән

СЕМЕНИ́ТЬ *несов.*; *разг.* йыбырлап атлау, ваҡ-ваҡ (йыбырлатып) баҫыу

СЕМЕНИ́ТЬСЯ *несов.* орлоҡланыу, орлоҡланып килеү; **горо́х семени́тся** борсаҡ орлоҡланып килә

СЕМЕННИ́К I *м* **1.** *бот.* (*плод или часть плода с семенами*) орлоҡлоҡ, орлоҡҡа ҡалдырылған үҫемлек **2.** *обычно мн.* **семенники́**; *с.-х.*, *бот.* орлоҡ; **семенники́ свёклы** сөгөлдөр орлоғо; **огуре́ц-семенни́к** орлоҡ ҡыяры **3.** *с.-х.* (*участок для выращивания семенных растений*) орлоҡлоҡ участка

СЕМЕННИ́К II *м*; *анат.* орлоҡ биҙе, аталыҡ (*ирҙәрҙең енес биҙе*)

СЕМЕННО́Й, -ая, -ое **1.** орлоҡ ...ы; **семенны́е коро́бочки** орлоҡ төймәлеге **2.** (орлоҡтан) сәсеп үҫтерелгән (үҫтерелә торған); **семенны́е насажде́ния** сәсеп үҫтерелгән ағастар **3.** орлоҡҡа ҡалдырылған, орлоҡлоҡ; **семенна́я пшени́ца** орлоҡҡа ҡалдырылған бойҙай **4.** орлоҡ үҫтерелә торған, орлоҡлоҡ ...ы; **семенно́й уча́сток** орлоҡ үҫтерелә торған участка **5.** *физиол.* аталыҡ орлоғо ...ы, сперма ...ы, мәней ...ы; **семенно́й кана́л** орлоҡ каналы

СЕМЕНОВО́Д *м* орлоҡсолоҡ белгесе

СЕМЕНОВО́ДСТВО *с* орлоҡсолоҡ; **занима́ться семеново́дством** орлоҡсолоҡ менән шөғөлләнеү

СЕМЕНОВО́ДЧЕСКИЙ, -ая, -ое орлоҡсолоҡ ...ы; **семеново́дческая о́пытная ста́нция** орлоҡсолоҡ тәжрибә станцияһы

СЕМЕРИ́К *м* ете, етелек, етеле, етенән торған, ете үлсәүле, ете үлсәү; **семери́к овса́** ете үлсәү һоло; **семери́к хле́ба** ете бот иген; **верёвка семери́к** ете ҡаттан ишелгән арҡан; **семери́к лошаде́й** етенән егелгән аттар

СЕМЁРКА *ж* **1.** (*цифра*) ете, ете һаны, етелек **2.** *разг.* (*группа из семи единиц*) етенән, ете кешенән (торған); **семёрка пловцо́в** ете кешенән торған йөҙөүселәр төркөмө **3.** *карт.* етелек

СЕ́МЕРО *числ. собир.* ете, етәү; **се́меро мужчи́н** ете ир; **се́меро бра́тьев** ете (бер) туған; **се́меро су́ток** ете тәүлек ♦ **се́меро одного́ не ждут** етәү берәүҙе көтмәй

СЕМЕ́СТР *м* семестр; **учёбный семе́стр** уҡыу семестры; **трудово́й семе́стр** хеҙмәт семестры

СЕМЕ́СТРОВЫЙ и **СЕМЕСТРО́ВЫЙ,** -ая, -ое семестр ...ы; **семе́стровый экза́мен** семестр имтиханы

СЕ́МЕЧКО *с* **1.** *уменьш. от* **се́мя** 1; **2.** (*семя в плоде растения*) ем, емеш, орлоҡ, төш; **арбу́зные се́мечки** ҡарбуз төштәре **3.** *мн.* **се́мечки** көнбағыш; **грызть се́мечки** көнбағыш ярыу

СЕ́МЕЧКОВЫЙ, -ая, -ое **1.** көнбағыш ...ы; **се́мечковая лузга́** көнбағыш ҡабығы; **се́мечковая халва́** көнбағыш хәлүәһе **2.** *бот.* емле, орлоҡло, төшлө; **се́мечковые плодо́вые дере́вья** төшлө емеш ағастары

СЕМИГРА́ННИК *м* етеҡыр

СЕМИДЕСЯТИЛЕ́ТИЕ *с* **1.** (*срок*) етмеш йыл **2.** (*годовщина*) етмеш йыллыҡ (йәшлек)

СЕМИДЕСЯТИЛЕ́ТНИЙ, -яя, -ее **1.** (*о сроке*) етмеш йыллыҡ; **семидесятиле́тний срок догово́ра** килешеүҙең етмеш йыллығы **2.** (*о возрасте*) етмештәге, етмеш йәшлек (йәштәге); **семидесятиле́тний челове́к** етмеш йәшлек кеше

СЕМИДЕСЯ́ТЫЙ, -ая, -ое *числ.* етмешенсе; **семидеся́тые го́ды** етмешенсе йылдар

СЕМИДНЕ́ВКА *ж*; *разг.* ете көн(лөк)

СЕМИДНЕ́ВНЫЙ, -ая, -ое **1.** ете көнлөк; **семидне́вный срок** ете көнлөк мөҙҙәт; **семидне́вный похо́д** ете көнлөк поход **2.** ете көнгә етерлек, ете көнлөк; **семидне́вный запа́с проду́ктов** ете көнгә етерлек аҙыҡ

СЕМИЖИ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое *разг.* бик таҙа (көслө), бик түҙем

СЕМИКЛА́ССНИК *м* и **СЕМИКЛА́ССНИЦА** *ж* етенсе синыф уҡыусыһы, етенсе синыфта уҡыусы

СЕМИКЛА́ССНЫЙ, -ая, -ое ете класс (синыфлыҡ); **семикла́ссное образова́ние** ете синыфлыҡ белем

СЕМИКРА́ТНЫЙ, -ая, -ое **1.** ете тапҡыр **2.** етеләтә, ете тапҡыр; **семикра́тное сниже́ние ро́зничных цен** хаҡтарҙың етеләтә кәмеүе

СЕМИЛЕ́ТИЕ *с* **1.** (*срок*) ете йыл **2.** (*годовщина*) ете йыллыҡ (йәшлек); **отмеча́ть семиле́тие** ете йыллыҡты билдәләү

СЕМИЛЕ́ТКА I *ж*; *разг.* (*школа*) ете йыллыҡ мәктәп; **око́нчить семиле́тку** ете йыллыҡ мәктәпте тамамлау

СЕМИЛЕ́ТКА II *ж см.* **семиле́ток**

СЕМИЛЕ́ТНИЙ, -яя, -ее **1.** ете йыллыҡ; **семиле́тнее образова́ние** ете йыллыҡ белем; **семиле́тний план** ете йыллыҡ план **2.** (*о возрасте*) ете йәшлек

СЕМИЛЕ́ТОК *м* и **СЕМИЛЕ́ТКА** *ж*; *разг.* ете йәшлек бала

СЕМИЛИНЕ́ЙКА *ж*; *разг., уст.* етеле лампа (шәм)

СЕМИМИ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое ете миль оҙонлоғондағы ♦ **семими́льными шага́ми идти́ (дви́гаться) вперёд** *см.* **шаг**

СЕМИНА́Р *м* семинар (**1.** *юғары уҡыу йортонда уҡытыусы етәкселегендә үткәрелә торған практик дәрес* **2.** *квалификацияны күтәреү маҡсатында үткәрелә торған дәрес, түңәрәк*); **семина́р агита́торов** агитаторҙар семинары

СЕМИНАРИ́СТ *м*; *уст.* семинарист (*семинария уҡыусыһы*)

СЕМИНА́РИЯ *ж* семинария (**1.** *революцияға тиклем Рәсәйҙә урта педагогик уҡыу йорто* **2.** *урта дини уҡыу йорто*)

СЕМИНА́РСКИЙ I, -ая, -ое семинар ...ы; **семина́рские заня́тия** семинар дәрестәре

СЕМИНА́РСКИЙ II, -ая, -ое семинария ...ы; **семина́рское образова́ние** семинария белеме

СЕМИО́ТИКА *ж* семиотика (*тамғалар үҙенсәлеген һәм системаларын тикшергән фән*); **языкова́я семио́тика** тел семиотикаһы

СЕМИПО́ЛЬЕ *с* ете баҫыулыҡ (*ерҙе ете баҫыуға бүлеп башҡарылған сәсеү әйләнеше системаһы*)

СЕМИПО́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое ете баҫыулы; **семипо́льный севооборо́т** ете баҫыулы сәсеү әйләнеше

СЕМИСОТЛЕ́ТИЕ *с* **1.** (*срок*) ете йөҙ йыл **2.** (*годовщина чего-л.*) ете йөҙ йыллыҡ

СЕМИСОТЛЕ́ТНИЙ, -яя, -ее **1.** (*о сроке*) ете йөҙ йыл **2.** ете йөҙ йыллыҡ; **семисотле́тний юбиле́й** ете йөҙ йыллыҡ юбилей

СЕМИСО́ТЫЙ, -ая, -ое *числ.* ете йөҙөнсө; **семисо́тый но́мер** ете йөҙөнсө номер

СЕМИТИ́ЗМ *м* семитизм (*семит телдәренең береһенән үҙләштерелгән һүҙ йәки әйтем*)

СЕМИТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое семит ...ы; **семити́ческие языки́** семит телдәре

СЕМИТО́ЛОГ *м* семитолог (*семитология белгесе*)

СЕМИТОЛО́ГИЯ *ж* семитология (*семит телле халыҡтарҙың телен, әҙәбиәтен, мәҙәниәтен һәм тарихын өйрәнгән фәндәр*)

СЕМИ́ТСКИЙ, -ая, -ое семит ...ы; **семи́тские языки́** семит телдәре

СЕМИ́ТЫ *мн.* (*ед.* **семи́т** *м* и **семи́тка** *ж*) семиттар, семит халыҡтары (*Алғы Азия, Төньяҡ һәм Көнсығыш Африканың бер өлөшөндә йәшәгән халыҡтар төркөмө — боронғо вавилондар, ассирийҙар, финикийҙар, иудейҙар һәм хәҙерге ғәрәптәр, йәһүдтәр, эфиоптар һ.б.*)

СЕМИУГО́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое ете мөйөшлө; **семиуго́льная пло́щадь** ете мөйөшлө майҙан

СЕМИЧАСОВО́Й, -ая, -ое **1.** ете сәғәтлек; **семичасово́й рабо́чий день** ете сәғәтлек эш көнө **2.** ете сәғәттәге, сәғәт етеләге; **семичасово́й по́езд** сәғәт етеләге поезд

СЕМНА́ДЦАТЫЙ, -ая, -ое *числ.* ун етенсе; **семна́дцатый год** ун етенсе йыл; **семна́дцатый дом** ун етенсе йорт

СЕМНА́ДЦАТЬ *числ.* ун ете

СЁМУЖИЙ, -ья, -ье һөмбаш ...ы; **сёмужья икра́** һөмбаш ыуылдырығы

СЕМЬ *числ.* ете; **семь челове́к** ете кеше; **семь рубле́й** ете һум ♦ **семь бед — оди́н отве́т** миң бәләгә бер яуап; **семь раз отме́рь, оди́н раз отре́жь** ете ҡат үлсә, бер ҡат киҫ; **за семью́ замка́ми** ете ҡат ер аҫтында; **семи́ пя́дей во лбу** бик аҡыллы, алланың ҡашҡа тәкәһе; **семь пото́в сошло́** ете ҡат тир сығарыу, йән тирҙәр сығарыу; **семь пя́тниц на неде́ле** аҙнаһына биш йома; бер тегеләй, бер былай; рәте-сираты юҡ; **кни́га за семью́ печа́тями** *см.* **кни́га**; **за семь вёрст киселя́ хлеба́ть** *см.* **кисе́ль**

СЕ́МЬДЕСЯТ *числ.* етмеш; **се́мьдесят киломе́тров** етмеш километр; **се́мьдесят лет** етмеш йәш

СЕМЬСО́Т *числ.* ете йөҙ; **семьсо́т рубле́й** ете йөҙ һум; **семьсо́т голо́в скота́** ете йөҙ баш мал

СЕ́МЬЮ *нареч.* етең, ете (тапҡыр); **се́мью семь — со́рок де́вять** ете етең ҡырҡ туғыҙ

СЕМЬЯ́ *ж*; *в разн. знач.* ғаилә; **многоде́тная семья́** күп балалы ғаилә; **глава́ семьи́** ғаилә башлығы; **семья́ ка́ктусов** *бот.* кактустар ғаиләһе; **семья́ наро́дов Башкортоста́на** Башҡортостан халыҡтары ғаиләһе; **семья́ тю́ркских языко́в** *лингв.* төрки телдәре ғаиләһе ♦ **в семье́ не без уро́да** бейәнән ала ла тыуа, ҡола ла тыуа

СЕМЬЯНИ́Н *м* и **СЕМЬЯНИ́НКА** *ж* ғаиләйәнле кеше, ғаиләле кеше

СЕ́МЯ *с* **1.** орлоҡ; **конопля́ное се́мя** киндер орлоғо **2.** *мн.* **семена́** орлоҡ, сәсеү орлоғо; **проста́ние семя́н** орлоҡтарҙың шытыуы; **протра́вливание семя́н** орлоҡ ағыулау **3.** *чего*; *перен.* яралғы, башланғыс, сығанаҡ, сәбәп; **семена́ раздо́ра** ыҙғыш сығанағы **4.** *физиол. см.* **спе́рма**

СЕМЯДО́ЛИ *мн.* (*ед.* **семядо́ля** *ж*); *бот.* орлоҡ бәбәктәре (*бәбәктәге тәүге япраҡтар*)

СЕМЯДО́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое *бот.* бәбәк ...ы; **семядо́льные ли́стья** бәбәк япраҡтары

СЕМЯИЗВЕРЖЕ́НИЕ *с*; *физиол. см.* **семяизлия́ние**

СЕМЯИЗЛИЯ́НИЕ *с*; *физиол.* шәрғәт һыуы бүленеү

СЕМЯ́НКА *ж*; *бот.* орлоҡса, орлоҡ емеше (*ҡаты ҡабыҡлы бер орлоҡло емештәр, мәҫ., көнбағыш*)

СЕМЯНО́ЖКА *ж*; *бот.* орлоҡ һабы

СЕМЯПО́ЧКА *ж*; *бот.* орлоҡ бөрөһө (бәбәге, яралғыһы)

СЕМЯПРОВО́Д *м* орлоҡ юлы (*сәскестең бер өлөшө*)

СЕНА́Ж *м* сенаж (*махсус әҙерләнгән мал аҙығы*)

СЕНА́Т *м* **1.** сенат (*Боронғо Римда юғары властың дәүләт органы; ҡайһы бер илдәрҙә парламенттағы юғары палата*) **2.** Сенат (*революцияға тиклем Рәсәйҙә юғары хөкөм функцияһын үтәп, хөкүмәт аппараты эшмәкәрлеген күҙәткән орган*)

СЕНА́ТОР *м* сенатор (*сенат ағзаһы*)

СЕНА́ТОРСКИЙ, -ая, -ое сенатор ...ы; **сена́торская реви́зия** сенатор ревизияһы

СЕНА́ТОРСТВО *с* сенаторлыҡ (*сенатор дәрәжәһе*)

СЕНА́ТСКИЙ, -ая, -ое сенат ...ы, Сенат ...ы; **сена́тский ука́з** сенат указы

СЕНБЕРНА́Р *м* сенбернар (*ҙур кәүҙәле эт тоҡомо*)

СЕ́НИ *мн.* солан, өй алды

СЕННИ́К *м* **1.** (*матрас, тюфяк*) һалам (бесән) түшәк **2.** (*сеновал*) бесәнлек, бесән һарайы

СЕННО́Й I и *уст.* **СЕ́ННЫЙ,** -ая, -ое бесән ...ы; **сенна́я пыль** бесән саңы; **сенно́й сара́й** бесән һарайы

СЕННО́Й II и *уст.* **СЕ́ННЫЙ,** -ая, -ое солан ...ы, өй алды ...ы; **сенна́я дверь** солан ишеге

СЕ́НО *с* бесән; **стог се́на** бесән кәбәне; **коси́ть се́но** бесән сабыу ♦ **(как) соба́ка на се́не** *см.* **соба́ка**

СЕНОВА́Л *м* бесәнлек

СЕНОЕ́ДЫ *мн.* (*ед.* **сеное́д** *м*); *зоол.* бесән (китап) беттәре (*бөжәктәр*)

СЕНОЗАГОТОВИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое бесән әҙерләү ...ы; **сенозаготови́тельные рабо́ты** бесән әҙерләү эштәре; **сенозаготови́тельный сезо́н** бесән әҙерләү мәле

СЕНОЗАГОТО́ВКИ *мн.* (*ед.* **сенозагото́вка** *ж*) бесән әҙерләү

СЕНОЗАГОТО́ВОЧНЫЙ, -ая, -ое бесән әҙерләү ...ы

СЕНОКО́С *м* **1.** (*косьба*) бесән сабыу, бесәнгә төшөү **2.** (*время косьбы*) бесән өҫтө, бесән ваҡыты **3.** (*место косьбы*) бесәнлек, сабынлыҡ

СЕНОКОСИ́ЛКА *ж* бесән сапҡыс машина

СЕНОКО́СНЫЙ, -ая, -ое бесән ...ы, бесән сабыу ...ы; **сеноко́сная пора́** бесән ваҡыты (өҫтө); **сеноко́сный уча́сток** бесән сабыу участкаһы

СЕНОКОШЕ́НИЕ *с см.* **сеноко́с** 1

СЕНОСУШИ́ЛКА *ж* бесән киптергес (*ҡулайлама*)

СЕНОУБО́РКА *ж* бесән йыйыу (күбәләү)

СЕНОУБО́РОЧНЫЙ, -ая, -ое бесән йыйыу (күбәләү) ...ы; **сеноубо́рочные маши́ны** бесән йыйыу машиналары; **сеноубо́рочные рабо́ты** бесән йыйыу эштәре

СЕНСАЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое сенсациялы, шаҡ ҡатырғыс; **сенсацио́нные но́вости** сенсациялы яңылыҡтар

СЕНСА́ЦИЯ *ж* сенсация (**1.** *ниндәйҙер хәл-ваҡиға йәки хәбәрҙең шаҡ ҡатырғыс көслө тәьҫире* **2.** *шундай тәьҫир уятҡан хәл-ваҡиға йәки хәбәр*)

СЕНСО́РНЫЙ, -ая, -ое *спец.* тойоусан, һиҙеүсән

СЕНСУАЛИ́ЗМ *м* сенсуализм (*танып белеү теорияһында һиҙемләүҙе ысын белемдең нигеҙе һәм төп формаһы тип таныған йүнәлеш*)

СЕНСУАЛИ́СТ *м* сенсуалист

СЕНСУАЛИСТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое сенсуалистик; **сенсуалисти́ческие взгля́ды** сенсуалистик ҡараштар

СЕНСУА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое сенсуаль (*үҙ тойғоңа, үҙ һиҙемләүеңә нигеҙләнгән*); **сенсуа́льный о́пыт** сенсуаль тәжрибә

СЕНТЕНЦИО́ЗНЫЙ, -ая, -ое сентенциялы; **сентенцио́зное выступле́ние** сентенциялы сығыш

СЕНТЕ́НЦИЯ *ж* сентенция (*өгөт-нәсихәткә нигеҙләнгән хикмәтле һүҙ*)

СЕНТИМЕНТАЛИ́ЗМ *м* **1.** сентиментализм (*XVIII—XIX бб. әҙәбиәтендә һәм сәнғәтендә барлыҡҡа килгән, кешенең уй-хистәрен сағылдырыуға һәм ысынбарлыҡты идеаллаштырыуға ҡоролған ағым*); **францу́зский сентиментали́зм** француз сентиментализмы **2.** *книжн.* (*сентиментальное отношение к чему-л.*) сентименталлек, эҫәрләнеүсәнлек

СЕНТИМЕНТАЛИ́СТ *м* сентименталист (*сентиментализм яҡлы кеше*)

СЕНТИМЕНТА́ЛЬНИЧАТЬ *несов.*; *разг.* **1.** (*проявлять чрезмерную чувствительность*) хискә (тойғоларға) бирелеү **2.** (*проявлять чрезмерную снисходительность к кому-л.*) йомшаҡлыҡ күрһәтеү, сөсөләнеү

СЕНТИМЕНТА́ЛЬНОСТЬ *ж* **1.** сентименталлек, артыҡ (сиктән тыш) тойғоларға бирелеүсәнлек, эҫәрләнеүсәнлек **2.** *обычно мн.* **сентимента́льности** сөсө һүҙҙәр; **говори́ть сентимента́льности** сөсө һүҙҙәр һөйләү

СЕНТИМЕНТА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** сентименталь, сентиментализм ...ы, сентиментализмға нигеҙләнгән; **сентимента́льный рома́н** сентименталь роман **2.** хискә бирелеп барыусан, үтә тойғоло, эҫәрләнеүсән, сентименталь; **сентимента́льный челове́к** хискә бирелеүсән кеше

СЕНТЯ́БРЬ *м* сентябрь ♦ **смотре́ть сентябрём** *шутл.* һөмһөрө ҡойолоу

СЕНТЯ́БРЬСКИЙ, -ая, -ое сентябрь ...ы; **сентя́брьские дожди́** сентябрь ямғырҙары

СЕНЬ *ж*; *трад.-поэт.* **1.** ҡаплам, ышыҡ, күләгә; **в сени́ дере́вьев** ағастар күләгәһендә **2.** япма, түбә; **сень шатра́** ♦ **под се́нью** *чего*: 1) (*под покровом*) ышығында; **под се́нью черёмухи** муйыл ышығында; 2) (*под покровительством*) ҡанаты аҫтында, яҡлауында, ҡурсалауында; **таи́ться под се́нью зако́на** закондар яҡлауына боҫоу

СЕНЬО́Р I *м* сеньор (*Урта быуатта Көнбайыш Европала: эре ер биләүсе*)

СЕНЬО́Р II *м* сеньор (*Испанияла ир-аттың исеме йәки фамилияһы алдынан йөрөгән өндәшеү һүҙе*)

СЕНЬО́РА *ж* сеньора (*Испанияла ҡатындарҙың исеме йәки фамилияһы алдынан ҡулланылған өндәшеү һүҙе*)

СЕНЬОРИ́ТА *ж* сеньорита (*Испанияла ҡыҙҙарҙың исеме йәки фамилияһы алдынан ҡулланылған өндәшеү һүҙе*)

СЕПАРАТИ́ВНЫЙ, -ая, -ое сепаратив; **сепарати́вный догово́р** сепаратив килешеү

СЕПАРАТИ́ЗМ *м* сепаратизм (*үҙенә башҡа айырылыуға, бүленеүгә булған ынтылыш*)

СЕПАРАТИ́СТ *м* сепаратист (*сепаратизм яҡлы кеше*)

СЕПАРАТИ́СТСКИЙ, -ая, -ое сепаратистар ...ы, сепаратизм ...ы; **сепарати́стское движе́ние** сепаратизм хәрәкәте

СЕПАРА́ТНОСТЬ *ж* сепаратлыҡ; **сепара́тность соглаше́ния** килешеүҙең сепаратлығы

СЕПАРА́ТНЫЙ, -ая, -ое сепаратив, үҙенә айырым торған, башҡалар менән иҫәпләшмәгән; **сепара́тный догово́р** сепаратив килешеү

СЕПАРА́ТОР *м* сепаратор (**1.** *ҡатнаш, аралаш нәмәләрҙең бер төрлөһөн икенсеһенән айыра торған төрлө аппарат* **2.** *тех. подшипниктарҙағы шариктарҙы йәки роликтарҙы айырыу өсөн булған уйынтылы обойма*)

СЕПАРА́ТОРНЫЙ, -ая, -ое **1.** сепаратор ...ы; **сепара́торный цех** сепаратор цехы **2.** һөт айыртыу ...ы; **сепара́торный пункт** һөт айыртыу пункты

СЕПАРА́ЦИЯ *ж*; *в разн. знач.* айырылыу, бүленеү; **полити́ческая сепара́ция** сәйәси яҡтан айырылыу; **ме́тод сепара́ции** айырылыу методы

СЕПАРИ́РОВАТЬ *сов., несов.* сепаратор аша үткәреү

СЕПАРИ́РОВАТЬСЯ *несов. страд. от* **сепари́ровать**

СЕ́ПИЯ *ж* сепия (**1.** *зоол. тәнендә көрән төҫтәге буяу матдәһе булған диңгеҙ моллюскаһы* **2.** *ошо моллюсканан алынған асыҡ көрән буяу* **3.** *ошо буяу менән эшләнгән һүрәт*)

СЕ́ПСИС *м*; *мед.* сепсис, ҡан ағыуланыу

СЕПТЕ́Т *м*; *муз.* септет (**1.** *ете тауыш йәки ете инструмент өсөн яҙылған музыка әҫәре* **2.** *ете башҡарыусынан торған ансамбль*)

СЕ́ПТИМА *ж*; *муз.* септима (*диатоник гамманың етенсе баҫҡысы*)

СЕПТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое *мед.* септик, сепсис, сереткес, серетә торған; **септи́ческий проце́сс** септик процесс

СЕ́РА *ж* **1.** көкөрт (*химик элемент*) **2.** сайыр (*ҡолаҡ эсендә барлыҡҡа килә торған*) **3.** *обл.* һағыҙ, сайыр (*ылыҫлы ағастарҙың йәбешкәк ҡуйы һуты*)

СЕРА́ЛЬ *м* **1.** сераль (*Көнсығыш илдәрҙә һарай*); **султа́нский сера́ль** солтан серале **2.** (*гарем*) һәрәм

СЕРАСКИ́Р *м* сераскир (*солтан Төркиәһендә баш командующий, һуңынан хәрби министр*)

СЕРБИЯ́НКА *ж* сербиянка (*сиған халҡының бейеүе һәм көйө*)

СЕ́РБСКИЙ, -ая, -ое серб ...ы; **се́рбский язы́к** серб теле

СЕ́РБЫ *мн.* сербтар, серб халҡы // *ед.* **серб** *м* серб ир-аты; **се́рбка** *ж* серб ҡатын-ҡыҙы

СЕРВА́НТ *м* сервант (*тәпәшәк буфет*)

СЕРВИ́З *м* сервиз (*тулы комплектлы һауыт-һаба*); **столо́вый серви́з** аш сервизы; **ча́йный серви́з** сәй сервизы

СЕРВИ́ЗНЫЙ, -ая, -ое сервиз ...ы; **серви́зный ча́йник** сервиз сәйнүге; **серви́зная ча́шка** сервиз сынаяғы

СЕРВИРОВА́ТЬ *сов., несов. что* сервировкалау; **пра́вильно сервирова́ть стол** өҫтәлде дөрөҫ сервировкалау

СЕРВИРО́ВКА *ж* **1.** *см.* **сервирова́ть** **2.** сервировка; **дорога́я сервиро́вка** затлы сервировка

СЕ́РВИС *м* сервис (*халыҡҡа көнкүреш хеҙмәте күрһәтеү*)

СЕРДЕ́ЧНИК I *м* **1.** *тех.* кендек, үҙәк; **желе́зный серде́чник** тимер үҙәк; **серде́чник электромагни́та** электромагнит кендеге **2.** *бот.* йөрәк үләне

СЕРДЕ́ЧНИК II *м*; *разг.* йөрәк ауырыулы кеше **2.** йөрәк ауырыуҙары табибы

СЕРДЕ́ЧНИЦА *ж см.* **серде́чник** II 1

СЕРДЕ́ЧНО *нареч.* **1.** ысын күңелдән, ихлас; **люби́ть серде́чно** ихлас яратыу **2.** ихлас күңелдән, йылы; **серде́чно встре́тить** йылы ҡабул итеү

СЕРДЕ́ЧНО-СОСУ́ДИСТЫЙ, -ая, -ое йөрәк-ҡан тамырҙары ...ы; **серде́чно-сосу́дистые заболева́ния** йөрәк-ҡан тамырҙары ауырыуҙары

СЕРДЕ́ЧНОСТЬ *ж* ихласлыҡ, йылылыҡ; **серде́чность встре́чи** осрашыуҙың ихласлығы

СЕРДЕ́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** йөрәк ...ы; **серде́чные мы́шцы** йөрәк мускулдары; **серде́чные заболева́ния** йөрәк ауырыуҙары **2.** (*чуткий, отзывчивый*) шәфҡәтле, йомшаҡ күңелле; **серде́чный челове́к** йомшаҡ күңелле кеше **3.** (*искренний*) ысын йөрәктән (күңелдән) эшләнгән (булған), эскерһеҙ, ихлас; **серде́чная дру́жба** эскерһеҙ дуҫлыҡ **4.** мөхәббәткә (ғишыҡҡа) бәйле, мөхәббәт ...ы; **серде́чная дра́ма** мөхәббәт драмаһы **5.** (*задушевный*) хисле, тулҡынландырғыс; **серде́чная пе́сня** тулҡынландырғыс йыр

СЕРДИ́ТО *нареч.* асыу (нәфрәт) менән, асыуланып, нәфрәтләнеп; **серди́то кри́кнуть** асыуланып ҡысҡырып ебәреү

СЕРДИ́ТЫЙ, -ая, -ое **1.** асыулы; **серди́тый челове́к** асыулы кеше; **серди́тый взгляд** асыулы ҡараш **2.** *разг.* көслө, ҡаты; **серди́тый моро́з** ҡаты һыуыҡ ♦ **под серди́тую ру́ку** асыулы сағына тура килеү

СЕРДИ́ТЬ *несов. кого-что* асыуландырыу, асыуын килтереү (ҡабартыу)

СЕРДИ́ТЬСЯ *несов.* асыу килеү (ҡабарыу), асыуланыу; **серди́ться на сосе́да** күршегә асыу килеү

СЕРДОБО́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое мәрхәмәтле, ҡыҙғаныусан, йомшаҡ күңелле; **сердобо́льный челове́к** мәрхәмәтле кеше

СЕРДОЛИ́К *м* аҡыҡ

СЕРДОЛИ́КОВЫЙ, -ая, -ое аҡыҡ, аҡыҡлы; **сердоли́ковый пе́рстень** аҡыҡ йөҙөк; **сердоли́ковая бро́шка** аҡыҡлы брошка

СЕ́РДЦЕ *с* **1.** йөрәк; **се́рдце бьётся** йөрәк һуға; **кровоизлия́ние в се́рдце** йөрәккә ҡан һауыу **2.** *перен.* (*символ чувств, настроений*) күңел, йөрәк, бәғер, бауыр; **от всего́ се́рдца** ысын күңелдән; **в глубине́ се́рдца** йөрәк түрендә; **ка́менное се́рдце** таш бәгер **3.** *перен., разг.* (*гнев, раздражение*) асыу; **сказа́ть с се́рдцем** асыу менән әйтеү **4.** *чего*; *перен.* (*центр, главная часть чего-л.*) бауыр, үҙәк; **се́рдце на́шей респу́блики — Уфа** Өфө — республикабыҙҙың үҙәге ♦ **в серд́ца́х** асыуланып, асыу менән; **се́рдце не лежи́т** *см.* **лежа́ть**; **отлегло́ от се́рдца** күңел тыныслан-ды; **покори́ть се́рдце** күңелен яулау, үҙенә ҡаратыу; **положа́ (положи́в) ру́ку на́ сердце** асыҡтан-асыҡ, йәшермәйенсә, ысын күңелдән; **приня́ть бли́зко к се́рдцу** *что* күңелгә яҡын алыу; **се́рдце кро́вью облива́ется** йөрәккә ҡан һауа, йөрәк әрней; **се́рдце не на ме́сте** күңел тыныс түгел, йөрәк урынында түгел; **се́рдце замира́ет** йөрәк алҡымға килә; **с замира́нием се́рдца** *см.* **замира́ние**; **се́рдце надрыва́ется** йөрәге ярһый; **се́рдце оборвало́сь (упа́ло)** йөрәге жыу итеп китте; **се́рдце разрыва́ется** йөрәге өҙгөләнә; **се́рдце боли́т** йөрәк һыҙлай; **се́рдце ра́дуется** йәнгә рәхәт; **ложи́ться ка́мнем на се́рдце (ду́шу)** йөрәккә таш булып ятыу; **скрепя́ се́рдце** *см.* **скрепи́ть**; **с лёгким се́рдцем** тыныс күңел менән; **с тяжёлым се́рдцем** ауыр тойғо менән; **ко́шки скребу́т на се́рдце (душе́)** *см.* **скрести́**; **войти́ в се́рдце (ду́шу)** йөрәккә үтеп инеү

СЕРДЦЕБИЕ́НИЕ *с* йөрәк тибеү, йөрәк тибеше; **норма́льное сердцебие́ние** ғәҙәттәге йөрәк тибеше

СЕРДЦЕВЕ́Д *м* кеше күңелен яҡшы белеүсе (*кеше бауырына инеп барыусы*)

СЕРДЦЕВИ́ДНЫЙ, -ая, -ое йөрәк һымаҡ, йөрәккә оҡшаған, йөрәк рәүешендәге; **сердцеви́дные ли́стья** йөрәк рәүешендәге япраҡтар

СЕРДЦЕВИ́НА *ж* **1.** үҙәк; **сердцеви́на де́рева** ағас үҙәге; **сердцеви́на я́блока** алма үҙәге **2.** *чего* ҡап (иң) уртаһы, урта, урталыҡ; **сердцеви́на ме́ли** һай ерҙең ҡап уртаһы **3.** *перен.* булмыш, асыл; **сердцеви́на уче́ния** тәғлимәттең асылы

СЕРДЦЕВИ́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** үҙәк ...ы; **сердцеви́нный слой сте́бля** һабаҡтың үҙәк ҡатламы **2.** мөһим, төп; **сердцеви́нная су́щность** мөһим асылы, төп булмышы

СЕРДЦЕЕ́Д *м* и **СЕРДЦЕЕ́ДКА** *ж*; *разг., шутл.* йөрәк яндырыусы, йөрәккә ут һалыусы

СЕРЕБРЁННЫЙ, -ая, -ое *прич. от* **серебри́ть**

СЕРЕБРЁНЫЙ, -ая, -ое *разг.* көмөш йүгертелгән (ялатылған); **серебрёные ви́лки** көмөш ялатылған сәнскеләр

СЕРЕБРИ́СТОСТЬ *ж* көмөш һымаҡ (төҫлө) йылтыр булыу, көмөштәй сафлыҡ; **серебри́стость и́нея** бәҫтең көмөш һымаҡ йылтыр булыуы

СЕРЕБРИ́СТЫЙ, -ая, -ое **1.** көмөш һымаҡ йылтырауыҡлы, көмөш төҫлө, көмөштәй аҡ; **серебри́стый и́ней** көмөш һымаҡ йылтырауыҡлы бәҫ; **серебри́стый свет луны́** айҙың көмөш төҫлө яҡтыһы **2.** сал кергән (төшкән); **серебри́стые во́лосы** сал төшкән сәс **3.** *перен.* көмөштәй саф, сыңлап торған, яңғырауыҡлы (*тауышҡа ҡарата*); **серебри́стый голосо́к** көмөштәй саф тауыш ♦ **серебри́стые облака́** бик бейектәге саҡ-саҡ күренгән болоттар

СЕРЕБРИ́ТЬ *несов. что* **1.** (*покрывать слоем серебра*) көмөшләү, көмөш ялатыу (йүгертеү); **серебри́ть ло́жки** ҡалаҡтарға көмөш йүгертеү **2.** *перен.* ағартыу, сал төшөрөү, көмөшләндереү

СЕРЕБРИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** көмөш төҫлө йылтырау; **снег серебри́тся** ҡар көмөш төҫлө йылтырай **2.** (*виднеться — о чём-л. серебристом*) йылтырап (ағарып) күренеү; **вдали́ серебря́тся верши́ны гор** алыҫта тау түбәләре ағарып күренә **3.** *страд. от* **серебри́ть** 1

СЕРЕБРО́ *с* **1.** көмөш (*химик элемент, металл*) **2.** *собир.* (*изделия из этого металла*) көмөш (*көмөштән яһалған әйберҙәр*); **столо́вое серебро́** көмөш ҡашығаяҡ **3.** *собир.* (*серебряные монеты*) көмөш тәңкәләр (*аҡса*) **4.** *перен.* көмөштәй, көмөш төҫлө; **вода́ отлива́ет серебро́м** һыу көмөштәй йылтырай **5.** *перен.* (*седина*) аҡ, сал; **во́лосы тро́нуты серебро́м** сәстәренә сал төшкән **6.** *перен.* көмөш (*сыңлап торған нәфис тауыш*)

СЕРЕБРОПЛАВИ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое көмөш иретеү ...ы; **сереброплави́льный заво́д** көмөш иретеү заводы

СЕРЕ́БРЯНИК *м* көмөшсө (*көмөш оҫтаһы*)

СЕРЕ́БРЯНЫЙ, -ая, -ое **1.** көмөш ...ы; **сере́бряный сли́ток** көмөш ҡойолмаһы; **сере́бряная руда́** көмөш рудаһы **2.** көмөш; **сере́бряные часы́** көмөш сәғәт **3.** көмөштәй (йылтыр, йылтырап торған); **сере́бряные звёзды** көмөштәй йылтырап торған йондоҙҙар **4.** *перен.* аҡ, сал, аҡ (сал) төшкән; **сере́бряные во́лосы** сал сәстәр **5.** *перен.* сыңлап торған, көмөштәй; **сере́бряный го́лос** сыңлап торған тауыш ♦ **сере́бряная сва́дьба** көмөш туй (*өйләнешеүҙең егерме биш йыллығы*)

СЕРЕДИ́НА *ж* урта, урталыҡ, ярты юл; **середи́на ко́мнаты** бүлмәнең уртаһы; **середи́на кру́га** түңәрәктең урталығы; **середи́на ле́та** йәй уртаһы ♦ **золота́я середи́на** *см.* **золото́й**; **середи́на на полови́ну** ни яҡшы ни яман түгел; алып маҡтарлыҡ, һалып тапарлыҡ түгел

СЕРЕДИ́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** урталағы, урталыҡтағы; **середи́нное окно́** урталағы тәҙрә **2.** ике-

ле-микеле, ярты-йорто, ярым-ярты; **серед́инное мне́ние** икеле-микеле фекер; **серед́инное реше́ние** ярым-ярты ҡарар

СЕРЕДНЯ́К *м* 1. *разг.* (*человек средних способностей*) урта ҡул кеше 2. *ист.* урта хәлле крәҫтиән

СЕРЕДНЯ́ЦКИЙ, -ая, -ое урта хәлле крәҫтиән ...ы; **середня́цкое хозя́йство** урта хәлле крәҫтиән хужалығы

СЕРЁЖКА *ж* 1. *см.* **серьга́** 1; 2. алҡа сәскә, һырға; **серёжки берёзы** ҡайын һырғалары

СЕРЕНА́ДА *ж* серенада (1. *Урта быуатта Италияла һәм Испанияла һөйгән ҡатын-ҡыҙға арнап йырланған йыр* 2. *инструменталь ансамбль өсөн яҙылған сюита тибындағы музыкаль әҫәр*)

СЕРЕ́ТЬ *несов.* 1. буҙарыу, һорғолтланыу, ҡараңғыланыу, ҡарайыу, һөрөнкөләнеү, һоро төҫкә инеү; **не́бо на́чало сере́ть** күк йөҙө буҙара башланы 2. (*выделяться, виднеться — о чём-л. сером*) буҙарып (һорғолтланып) күренеү

СЕРЖА́НТ *м* сержант (*кесе командир дәрәжәһе, шул дәрәжәләге хәрби кеше*)

СЕРЖА́НТСКИЙ, -ая, -ое сержант(тар) ...ы; **сержа́нтский соста́в** сержанттар составы

СЕРИ́ЙНОСТЬ *ж* сериялылыҡ, сериялы булыу; **сери́йность произво́дства** етештереүҙең сериялылығы

СЕРИ́ЙНЫЙ, -ая, -ое сериялы, серия ...ы; **сери́йный вы́пуск** сериялы сығарылыш; **сери́йный но́мер** серия номеры

СЕ́РИЯ *ж*; *в разн. знач.* серия; **се́рия книг** китаптар серияһы; **кинофи́льм в трёх се́риях** өс сериялы кинофильм; **се́рия па́спорта** паспорттың серияһы

СЕРМЯ́ГА *ж ист.* 1. (*домотканое грубое некрашеное сукно*) тула; **бе́лая сермя́га** аҡ тула 2. (*одежда из такого сукна*) тула сәкмән

СЕРМЯ́ЖНЫЙ, -ая, -ое тула; **сермя́жный кафта́н** тула сәкмән

СЕ́РНА *ж* тау кәзәһе

СЕРНИ́СТЫЙ, -ая, -ое 1. көкөртлө; **серни́стые удобре́ния** көкөртлө ашламалар; **серни́стый исто́чник** көкөртлө шишмә 2. *хим.* көкөрт ...ы, көкөртлө; **серни́стая кислота́** көкөрт кислотаһы

СЕ́РНЫЙ, -ая, -ое көкөртлө, көкөрт ...ы; **се́рный колчеда́н** көкөртлө колчедан; **се́рные ва́нны** көкөртлө ванналар; **се́рные за́лежи** көкөрт ятҡылыҡтары

СЕРОВОДОРО́Д *м* сероводород, көкөртлө водород

СЕРОВОДОРО́ДНЫЙ, -ая, -ое сероводород ...ы, сероводородлы, көкөртлө водород ...ы; **сероводоро́дные родники́** сероводородлы шишмәләр

СЕРОГЛА́ЗЫЙ, -ая, -ое һоро күҙле; **сероглА́зая де́вушка** һоро күҙле ҡыҙ

СЕРОЗЁМ *м* һоро тупраҡ; **серозёмы Сре́дней А́зии** Урта Азияның һоро тупрағы

СЕРОТЕРАПИ́Я *ж*; *мед.* серотерапия (*кешеләрҙе, хайуандарҙы сыворотка менән дауалау*)

СЕРОУГЛЕРО́Д *м* сероуглерод, көкөртлө углерод (*тиҙ тоҡаныусан, һаҫыҡ еҫле ағыулы шыйыҡса*)

СЕРП *м* ураҡ; **ле́звие серпа́** ураҡ йөҙө; **руко́ятка серпа́** ураҡ һабы; **зубцы́ серпа́** ураҡ тештәре; **зубри́ть серп** ураҡ тешәү ♦ **серп луны́** айҙың урағы (*айҙың ураҡ рәүешендә күренгән мәле*); **серп и мо́лот** ураҡ менән сүкеш (*эшселәр менән крәҫтиәндәр дуҫлығын, тыныс хеҙмәтте сағылдырыусы элекке СССР дәүләт эмблемаһы*)

СЕРПАНТИ́Н *м* серпантин (1. *төрлө төҫтәге ҡағыҙ таҫма* 2. *бормалы-бормалы текә тау юлы*)

СЕРПОВИ́ДНЫЙ, -ая, -ое ураҡ рәүешле, ураҡ һымаҡ; **серпови́дные рога́** ураҡ рәүешле мөгөҙҙәр

СЕРПОВИ́ЩЕ *с* ураҡ һабы

СЕРПООБРА́ЗНЫЙ, -ая, -ое ураҡ рәүешле (рәүешендәге), ураҡ формаһындағы

СЕРПЯ́НКА *ж* серпянка (*һирәк итеп һуғылған йоҡа ғына туҡыма*); **голуба́я серпя́нка** зәңгәр серпянка

СЕРПЯ́НКОВЫЙ, -ая, -ое серпянка; **серпя́нковая блу́за** серпянка блуза

СЕРСО́ *с нескл.* серсо (*ҡоршау атып уйнау*); **игра́ть в серсо́** серсо уйнау

СЕРТИФИКА́Т *м* сертификат (1. *таныҡлыҡ яҙыуы* 2. *тышҡы сауҙала: тауарҙың сорты, ассортименты, хаҡы яҙылған ҡағыҙ* 3. *махсус дәүләт заемдары облигацияларының исеме*)

СЕ́РЫЙ, -ая, -ое 1. һоро, көл төҫлө; **се́рые глаза́** һоро күҙҙәр; **се́рый волк** һоро бүре; **се́рые ту́чи** һоро болоттар 2. (*пасмурный*) болотло, йонсоу; **се́рый день** йонсоу көн 3. *перен.* (*ничем не примечательный*) уртаса, урта ҡул, күренекһеҙ; **се́рый рома́н** уртаса роман; **се́рая жизнь** күренекһеҙ тормош 4. *перен.*, *разг.* (*необразованный, малокультурный*) наҙан, ҡара, уҡымаған; **се́рый челове́к** уҡымаған кеше

СЕРЬГА́ *ж* 1. һырға, алҡа; **золота́я серьга́** алтын алҡа; **носи́ть се́рьги** алҡа тағыу 2. *тех.* ҡуласа (*тоташтырыусы деталь*)

СЕРЬЁЗНИЧАТЬ *несов.*; *разг.* етди булып ҡыланыу (күренергә маташыу), етдиләнеп маташыу

СЕРЬЁЗНО *нареч.* 1. етди (рәүештә), төплө; **серьёзно взя́ться за рабо́ту** эшкә етди тотоноу; **серьёзно говори́ть** етди һөйләшеү 2. (*не шутя*) ныҡлап, ысынлап, шаярыуһыҙ-ниһеҙ; **серьёзно обеща́ть** ысынлап вәғәҙә итеү 3. ҡаты итеп, бик ныҡ; **серьёзно заболе́ть** бик ныҡ ауырыу 4. *в знач. вводн. сл.*; *разг.* (*в самом деле*) ысын, ысынлап та; **серьёзно, пойдёшь в кино́?** ысынлап, киноға бараһыңмы?

СЕРЬЁЗНОСТЬ *ж* етдилек, төплөлөк, киҫкенлек; **серьёзность разгово́ра** һөйләшеүҙең етдилеге; **серьёзность положе́ния** хәлдең киҫкенлеге

СЕРЬЁЗНЫЙ, -ая, -ое **1.** етди, төплө; **серьёзное отноше́ние к рабо́те** эшкә етди ҡараш; **серьёзная бесе́да** етди әңгәмә **2.** тәрән йөкмәткеле, бай; **серьёзный репертуа́р** бай репертуар; **серьёзная кни́га** тәрән йөкмәткеле китап **3.** саф, эскерһеҙ, хәйләһеҙ, ысын; **серьёзные чу́вства** эскерһеҙ тойғолар **4.** борсоулы, уйсан; **серьёзный взгляд** уйсан ҡараш **5.** мөһим, хәл иткес, ҙур; **серьёзная подде́ржка** мөһим ярҙам; **серьёзные тру́дности** ҙур ҡыйынлыҡтар **6.** ҡурҡыныс, хәүефле, етди; **серьёзный проти́вник** ҡурҡыныс дошман; **серьёзная опера́ция** хәүефле операция; **серьёзная боле́знь** ҡурҡыныс ауырыу

СЕССИО́ННЫЙ, -ая, -ое сессия(лар) ...ы; **сессио́нный ме́сяц** сессия айы; **сессио́нный зал** сессиялар залы

СЕ́ССИЯ *ж*; *в разн. знач.* сессия; **се́ссия Госуда́рственного собра́ния РБ** БР Дәүләт йыйылышы сессияһы; **экзаменацио́нная се́ссия** имтихандар сессияһы

СЕСТРА́ *ж* **1.** (*старшая*) апай; (*младшая*) һеңле, ҡарендәш; **родна́я сестра́** бер туған апай **2.** (*медицинская*) медсестра, шәфҡәт туташы ♦ **сестра́ милосе́рдия** шәфҡәт туташы

СЕСТРЁНКА *ж*; *разг., уменьш.-ласк. от* **сестра́** 1; **2.** (*в обращении*) һеңлекәш, һылыу, ҡарендәш

СЕСТЬ *сов.* **1.** ултырыу, сүкәйеү; **сесть на дива́н** диванға ултырыу; **сесть за стол** өҫтәл артына ултырыу **2.** *за что, на что* и *с неопр.* ултырыу, керешеү, тотоноу; **сесть за кни́жку** китап уҡырға тотоноу; **сесть за рабо́ту** эшкә тотоноу **3.** (*о птице, насекомом*) ҡуныу, ултырыу, төшөү; **у́тки се́ли на о́зеро** өйрәктәр күлгә төштө **4.** (*приземлиться*) ултырыу, төшөү; **самолёт сел на аэродро́м** самолёт аэродромға төштө **5.** (*попасть в заключение*) ултырыу, тотҡонлоҡта булыу; **сесть в тюрьму́** төрмәгә ултырыу **6.** (*опуститься за горизонт*) байыу; **со́лнце се́ло** ҡояш байыны **7.** (*осесть*) ҡуныу; **пыль се́ла на подоко́нник** туҙан тәҙрә төптәренә ҡунған **8.** (*углубиться в землю*) сүгеү, баҫылыу, ултырыу; **дом сел** өй баҫылған **9.** (*укоротиться, сузиться — о ткани, коже*) ултырыу; **руба́шка се́ла** күлдәк ултырҙы ♦ **сесть в кало́шу** *см.* **кало́ша**; **сесть верхо́м**; **сесть на́ голову** башына (елкәһенә) менеү; **сесть на ше́ю** *см.* **ше́я**; **сесть не в свои́ са́ни** ҡулдан килмәгәнгә тотоноу, килешмәгәнде эшләү; **сесть на мель** кәмә ҡомға терәлеү; **сесть за решётку** төрмәгә ултырыу; **сесть на я́йца** себеш сығарырға ултырыу

СЕТ *м*; *спорт.* сет (*теннисcылар ярышындағы бер партия уйын*)

СЕТЕВО́Й, -ая, -ое **1.** ау, йылым; **сетево́е плете́ние** ау үреү **2.** ау ...ы, йылым ...ы; **сетево́й про́мысел** ау промыслаһы **3.** сеть ...ы, селтәр ...ы; **сетево́й руби́льник** сеть рубильнигы

СЕТЕВЯЗА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое ау бәйләй торған; **сетевяза́льная маши́на** ау бәйләй торған машина

СЕ́ТКА *ж* **1.** бәләкәй ау (йылым) **2.** (*приспособление*) сетка, селтәр; (*для защиты от пчёл*) битлек, күҙлек; **волейбо́льная се́тка** волейбол селтәре; **се́тка пчеловóда** умартасы битлеге **3.** *разг.* (*сумка для мелких вещей*) сетка (*ептән-бауҙан үрелгән моҡсай*) **4.** *спец.* (*расписание, шкала, схема*) сетка; **тари́фная се́тка** тариф сеткаһы **5.** *анат.* бәләкәй ҡарын

СЕ́ТОВАНИЕ *с* **1.** *см.* **се́товать 2.** (*жалоба*) ялыу, шикәйәт

СЕ́ТОВАТЬ *несов.* **1.** (*сожалеть*) ҡайғырыу, хәсрәтләнеү, бошоноу, көйөү; **напра́сно се́товать** бушҡа бошоноу **2.** (*жаловаться*) зарланыу, һуҡраныу; **се́товать на жизнь** тормошҡа зарланыу

СЕ́ТТЕР *м* сеттер (*оҙон йөнлө һунар эте*)

СЕТЧА́ТКА *ж*; *анат.* селтәрле шекәрә (*күҙҙәге*)

СЕТЧАТОКРЫ́ЛЫЕ *мн.*; *зоол.* селтәр ҡанатлылар

СЕ́ТЧАТЫЙ, -ая, -ое селтәр һымаҡ, селтәрле, селтәр ҡуйылған; **се́тчатый узо́р** селтәр биҙәк; **се́тчатый черпа́к** селтәрле сүмес

СЕТЬ *ж* **1.** (*приспособление*) ау, йылым; **вяза́ть сеть** йылым бәйләү; **заки́нуть сеть** ау һалыу **2.** селтәр, сетка; **се́ть для лу́ка** һуған селтәре **3.** (*совокупность каких-л. путей, каналов и т.д.*) селтәр; **железнодоро́жная сеть** тимер юл селтәре; **телефо́нная сеть** телефон селтәре **4.** *перен.* (*система учреждений, предприятий*) селтәр; **торго́вая сеть** сауҙа селтәре; **сеть лече́бных учрежде́ний** дауалау учреждениелары селтәре ♦ **пойма́ть в свои́ се́ти** тоҙаҡҡа эләктереү, ауға төшөрөү; **попа́сть в се́ти**: 1) ғашиҡ булыу; 2) ҡармағына эләгеү, тоҙағына төшөү; **расставля́ть се́ти** *кому-л. кемгәлер* тоҙаҡ ҡороу

СЕЧЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **сечь 2.** (*поверхность*) киҫелеш, киҫем; **попере́чное сече́ние** арҡыры киҫелеш; **пло́щадь сече́ния** киҫем майҙаны

СЕ́ЧЕНЫЙ, -ая, -ое ҡыйылған, киҫелгән, сабылған; **се́ченая ра́на** киҫелгән яра

СЕ́ЧКА *ж* **1.** *спец. см.* **сечь** 3; **се́чка ка́мня** таш киҫеү **2.** (*тяпка*) сапҡыс **3.** (*дроблёная крупа*) ваҡланған ярма; **гре́чневая се́чка** ваҡланған ҡарабойҙай ярмаһы **4.** (*солома с отрубями*) болғатма, бутама (*мал аҙығы*); **корми́ть се́чкой** болғатма ашатыу

СЕЧЬ *несов.* **1.** *кого-что* турау, тураҡлау, киҫеү, сабыу, ҡырҡыу; **сечь капу́сту** кәбеҫтә сабыу **2.** *что* ҡыйып (киҫеп) төшөрөү, сабыу; **сечь мечо́м** ҡылыс менән сабыу **3.** *что*; *спец.* киҫеү, шымартыу, шымартып (соҡоп) эшләү (*мәҫ., ташты*) **4.** *кого* (*бить*) сыбыҡлау, һуҡтырыу, һыҙырыу

СЕ́ЯЛКА *ж* сәскес (*сәсеү машинаһы*)

СЕ́ЯЛОЧНЫЙ, -ая, -ое сәскес, сәсеү ...ы; **се́ялочные агрега́ты** сәсеү агрегаттары

СЕ́ЯЛЬЩИК *м* и **СЕ́ЯЛЬЩИЦА** *ж* **1.** (иген) сәсеүсе; **рабо́тать се́яльщиком** сәсеүсе булып эшләү **2.** (*занимающийся просеиванием чего-л.*) иләүсе; **се́яльщик шла́ка** шлак иләүсе

СЕ́ЯНЕЦ *м* сәсмәлек (*орлоҡтан үҫтерелгән бер йәки ике йыллыҡ ағас йәки үҫемлек*); **се́янец я́блони** алмағас сәсмәлеге; **лук-се́янец** һуған сәсмәлеге

СЕ́ЯНКА *ж*; *разг.* аҡ (ваҡ) он, иләнгән он; **пшени́чная се́янка** иләнгән бойҙай оно

СЕ́ЯНЫЙ, -ая, -ое **1.** иләнгән; **се́яная мука́** иләнгән он **2.** иләнгән ондан бешерелгән; **се́яный хлеб** иләнгән ондан бешерелгән икмәк **3.** (*посе́янный*) сәселгән, сәсеп үҫтерелгән; **се́яные тра́вы** сәселгән үләндәр

СЕ́ЯТЕЛЬ *м*; *уст.*, *высок.* **1.** сәсеүсе, ашлыҡ сәсеүсе **2.** *чего*; *перен.*, *книжн.* таратыусы; **се́ятель зна́ний** белем таратыусы

СЕ́ЯТЬ *несов. что* **1.** сәсеү; **се́ять пшени́цу** бойҙай сәсеү **2.** *перен.* (*распространять среди людей*) таратыу; **се́ять слу́хи** һүҙ таратыу; **се́ять добро́** яҡшылыҡ таратыу **3.** *см.* **се́яться** 2; **се́ет холо́дный дождь** һалҡын ямғыр ултырып яуа **4.** иләү; **се́ять муку́** он иләү

СЕ́ЯТЬСЯ *несов.* **1.** орлоғо ҡойолоу, орлоғо ергә төшөү **2.** яуыу; **на́чал се́яться ме́лкий дождь** ваҡ ямғыр яуа башланы **3.** *разг.* (*сыпаться — о сыпучих предметах*) ҡойолоу, түгелеү **4.** *страд. от* **се́ять** 1, 2, 4

СЖА́ЛИТЬСЯ *сов. над кем* и *без доп.* ҡыҙғаныу, аяу, йәлләү; **сжа́литься над ребёнком** баланы йәлләү

СЖА́ТИЕ *с см.* **сжать** I, **сжа́ться** 1, 4, 5

СЖА́ТО *нареч.* ҡыҫҡаса, ҡыҫҡа итеп; **писа́ть сжа́то** ҡыҫҡаса яҙыу

СЖА́ТОСТЬ *ж* **1.** тығыҙлыҡ; **сжа́тость га́за** газдың тығыҙлығы **2.** ҡыҫҡалыҡ; **сжа́тость изложе́ния** яҙыуҙың (һөйләүҙең) ҡыҫҡалығы

СЖА́ТЫЙ I, -ая, -ое **1.** *прич. от* **сжать** I; **2.** *прил.* ҡыҫылған, тығыҙландырылған; **сжа́тый во́здух** ҡыҫылған һауа **3.** *прил.* ҡыҫҡа, ҡыҫҡартылған; **сжа́тые сро́ки** ҡыҫҡа ваҡыт

СЖА́ТЫЙ II, -ая, -ое **1.** *прич. от* **сжать** II; **2.** *прил.* урылған, урып алынған; **сжа́тая рожь** урып алынған арыш; **сжа́тое по́ле** урылған баҫыу

СЖАТЬ I *сов. что* **1.** ҡыҫыу, һығыу, баҫыу; **сжать пружи́ну** пружинаны ҡыҫыу; **сжать ру́ку** ҡулды ҡыҫыу **2.** *прям.*, *перен.* ҡыҫыу, баҫыу; **сжать грудь** күкрәкте ҡыҫыу; **страх сжал ду́шу** ҡурҡыу күңелде ҡыҫты **3.** йомоу, ҡымтыу, төйнәү, ҡыҫыу; **сжать кула́к** йоҙроҡ төйнәү; **сжать гу́бы** ирендәрҙе ҡымтыу; **сжать зу́бы** тештәрҙе ҡыҫыу

СЖАТЬ II *сов. что* урып алыу, урыу; **сжать пшени́цу** бойҙайҙы урып алыу

СЖА́ТЬСЯ *сов.* **1.** ҡыҫылыу, һығылыу; **пружи́на сжа́лась** пружина ҡыҫылды **2.** бөршәйеү, йомарланыу, шомрайыу; **сжа́ться от бо́ли** ауыртыуҙан бөршәйеү **3.** ҡыҫылыу, йомолоу, төйнәлеү, ҡымтылыу; **гу́бы сжа́лись** ирендәр ҡымтылды **4.** (*стесниться — о груди*) ҡыҫылыу; (*о горле*) быулығыу; **се́рдце сжа́лось** йөрәк ҡыҫылды **5.** *перен.* әрнеү, һыҡрау, һыҙлау; **душа́ сжа́лась от тоски́** һағыштан күңел һыҙланы

СЖЕВА́ТЬ *сов. что*; *разг.* сәйнәп (ашап) бөтөрөү, сәйнәп йотоу, сәйнәү; **коро́ва сжева́ла се́но** һыйыр бесәнде сәйнәп йотто

СЖЁВЫВАТЬ *несов. см.* **сжева́ть**

СЖЕЧЬ *сов. что* **1.** яндырыу, үртәү, ут (үрт) һалыу; **сжечь соло́му** һаламды үртәү **2.** (*израсходовать на отопление и т.п.*) яғып (яндырып) бөтөү; **сжечь кубоме́тр дров** бер кубометр утын яғып бөтөү **3.** (*иссушить солнечным зноем — о растениях*) көйҙөрөү, яндырыу; **сжечь траву́** үләнде көйҙөрөү **4.** *разг.* (*сильно обжечь*) бешереү, яндырыу; **сжечь ру́ку о две́рцу пе́чи** мейес япмаһына ҡулды бешереү **5.** (*испортить жаром, перегревом*) көйҙөрөү, яндырыу; **сжечь пироги́** бәлештәрҙе көйҙөрөү

СЖЕ́ЧЬСЯ *сов.* **1.** яныу, бешеү **2.** *разг.* (*получить солнечные ожоги*) көнгә (ҡояшҡа) бешеү (яныу)

СЖИВА́ТЬ *несов. см.* **сжить**

СЖИВА́ТЬСЯ I *несов. см.* **сжи́ться**

СЖИВА́ТЬСЯ II *несов. страд. от* **сжива́ть**

СЖИГА́ТЬ *несов. см.* **сжечь**

СЖИГА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **сже́чься** **2.** *страд. от* **сжига́ть**

СЖИДИ́ТЬ *сов. что*; *спец.* шыйыҡландырыу, шыйыҡлау; **сжиди́ть газ** газды шыйыҡландырыу

СЖИДИ́ТЬСЯ *сов.*; *спец.* шыйыҡланыу

СЖИЖА́ТЬ *несов. см.* **сжиди́ть**

СЖИЖА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **сжиди́ться** **2.** *страд. от* **сжижа́ть**

СЖИ́ЖЕННЫЙ, -ая, -ое *спец.* **1.** *прич. от* **сжиди́ть** **2.** *прил.* шыйыҡландырылған; **сжи́женный газ** шыйыҡландырылған газ

СЖИМ *м* ҡыҫҡыс (*ҡыҫа торған ҡулайлама*)

СЖИМА́ЕМОСТЬ *ж* ҡыҫылыусанлыҡ, ҡыҫылыу; **сжима́емость во́здуха** һауаның ҡыҫылыусанлығы

СЖИМА́ТЬ *несов. см.* **сжать** I

СЖИМА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **сжа́ться** **2.** *страд. от* **сжима́ть**

СЖИНА́ТЬ *несов. см.* **сжать** II

СЖИНА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **сжина́ть**

СЖИТЬ *сов. кого-что*; *разг.* (*не дать нормально жить*) көн күрһәтмәү, китергә мәжбүр итеү, сығарып ебәреү ♦ **сжить со́ света** *см.* **свет** II

СЖИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* **1.** *с кем* эйәләшеп (күнегеп) китеү, эҫенеп китеү; **сжи́ться с но́выми друзья́ми** яңы дуҫтарға эйәләшеп китеү **2.** *с чем* (*привыкнуть*) күнегеп (өйрәнеп) китеү, күнегеү, өйрәнеү

СЖУ́ЛЬНИЧАТЬ *сов.*; *разг.* алдашыу, хәрәмләшеү

СЗА́ДИ *нареч.* и *предлог* **1.** *нареч.* арттан, арт яҡтан; **подойти́ сза́ди** арттан килеү **2.** *предлог с род. п.* артта, артында; **сза́ди до́ма** өйҙөң артында

СЗЫВА́ТЬ *несов. см.* **созва́ть**

СЗЫВА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **сзыва́ть**

СИ *с нескл.*; *муз.* си (*музыка гаммаһының етенсе нотаһы*)

СИБАРИ́Т *м* и **СИБАРИ́ТКА** *ж* сибарит (*кәйеф-сафаны ғына яратҡан кеше*)

СИБИ́РСКИЙ, -ая, -ое Себер ...ы; **сиби́рские леса** Себер урманы ♦ **сиби́рская ко́шка** себер бесәйе (*оҙон йөнлө йөнтәҫ ҡойроҡло бесәй төрө*); **сиби́рская я́зва** түләмә (*хайуандарҙа, кешеләрҙә була торған ҡтә йоғошло ауырыу*)

СИБИРЯКИ́ *мн.* (*ед.* **сибиря́к** *м* и **сибиря́чка** *ж*) Себер кешеләре, Себерҙә йәшәүселәр

СИВЕ́ТЬ *несов.*; *разг.* салланыу, ағарыу, сал килеү

СИ́ВКА *м* и *ж* и **СИВКО́** *м*; *разг.* күк ат

СИВОБОРО́ДЫЙ, -ая, -ое *разг.* сал (аҡ) һаҡаллы; **сивоборо́дый стари́к** сал һаҡаллы ҡарт

СИВОГРИ́ВЫЙ, -ая, -ое күк яллы; **сивогри́вая ло́шадь** күк яллы ат

СИВОДУ́ШКА *ж* (*помесь чёрно-бурой и рыжей лисицы*) күгелйем (күк) төлкө

СИВУ́ХА *ж* сивуха (*таҙартылмаған араҡы*)

СИВУ́Ч *м* сивуч (*колаҡлы тюлендәр ғаиләһенә ҡараған һөтимәр диңгеҙ хайуаны*)

СИВУ́ШНЫЙ, -ая, -ое сивуха ...ы; **сиву́шный за́пах** сивуха еҫе

СИ́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** (*о масти лошади*) күк, күгелйем; **си́вый конь** күк ат **2.** *разг.* (*седой*) сал, аҡ, сал төшкән; **си́вая борода́** сал һаҡал

СИГ *м* алабалыҡ, сиг (*һөмбаштар ғаиләһенә ҡараған төньяҡ диңгеҙ балығы*)

СИГА́РА *ж* сигара; **кури́ть сига́ру** сигара тартыу

СИГАРЕ́ТА *ж* сигарет; **сигаре́та без фи́льтра** фильтрһыҙ сигарет

СИГАРЕ́ТНИЦА *ж* сигарет ҡумтаһы

СИГАРЕ́ТНЫЙ, -ая, -ое сигарет ...ы; **сигаре́тный оку́рок** сигарет төпсөгө

СИГА́РНЫЙ, -ая, -ое сигара ...ы; **сига́рный за́пах** сигара еҫе

СИГА́РОЧНИЦА *ж* сигара ҡумтаһы

СИГНА́Л *м* **1.** сигнал (*шартлы белдереү*); **звуково́й сигна́л** тауыш сигналы; **светово́й сигна́л** яҡтылыҡ сигналы; **дать сигна́л** сигнал биреү **2.** *перен.* (*предупреждение*) иҫкәртеү, хәбәр итеү, белдереү; **сигна́лы с мест** урындан алынған иҫкәртеүҙәр

СИГНАЛИЗА́ТОР *м* сигнализатор (*сигнал бирә торған прибор*); **автомати́ческий сигнализа́тор** автоматик сигнализатор; **пожа́рный сигнализа́тор** янғын сигнализаторы

СИГНАЛИЗАЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое сигнал бирә торған; **сигнализацио́нный флажо́к** сигнал бирә торған бәләкәй флаг

СИГНАЛИЗА́ЦИЯ *ж* **1.** *см.* **сигнализи́ровать 2.** *в разн. знач.* сигнализация; **пожа́рная сигнализа́ция** янғын сигнализацияһы; **поста́вить сигнализа́цию** сигнализация ҡуйыу; **сигнализа́ция не рабо́тает** сигнализация эшләмәй

СИГНАЛИЗИ́РОВАТЬ *сов.*, *несов.* **1.** сигнал биреү; **сигнализи́ровать фла́гом** флаг менән сигнал биреү **2.** *перен.* (*предупредить*) алдан иҫкәртеп (киҫәтеп, хәбәр итеп) ҡуйыу, сигнал биреү

СИГНАЛИ́СТ *м* сигналсы (*сигнал биреүсе*)

СИГНА́ЛИТЬ *несов. см.* **сигнализи́ровать** 1

СИГНА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое сигнал ...ы; **сигна́льные зна́ки** сигнал тамғалары; **сигна́льные ла́мпочки** сигнал лампочкалары ♦ **сигна́льный экземпля́р** *полигр.* сигнал экземпляры (*баҫманың донъяға сығарырға әҙерләнгән тәүге данаһы*)

СИГНА́ЛЬЩИК *м* сигналсы (*сигнал биреүсе*)

СИГНАТУ́РА *ж* сигнатура (**1.** *фарм. аптеканан дарыу менән бергә бирелә торған рецепт күсермәһе* **2.** *полигр. һәр баҫма табаҡтың беренсе һәм өсөнсө биттәрендәге һаны*)

СИГНАТУ́РНЫЙ, -ая, -ое *фарм.*, *полигр.* сигнатура ...ы; **сигнату́рный ярлы́к** сигнатура ярлығы

СИГО́ВЫЙ, -ая, -ое алабалыҡ ...ы, сиг ...ы; **сиго́вая икра́** алабалыҡ ыуылдырығы

СИДЕ́ЛКА *ж* ауырыуҙы ҡараусы (бағыусы)

СИДЕ́НИЕ и **СИДЕ́НЬЕ** *с* **1.** *см.* **сиде́ть** 1—8; **сиде́ние без де́ла** эшһеҙ ултырыу; **сиде́ние на дие́те** диетала ултырыу **2.** төп, ултырыу урыны; **стул с ко́жаным сиде́ньем** күнле төплө ултырғыс

СИДЕ́ТЬ *несов.* **1.** ултырыу; **сиде́ть на сту́ле** ултырғыста ултырыу; **сиде́ть у огня́** ут эргәһендә ултырыу; **сиде́ть в седле́** эйәрҙә ултырыу; **пчела́ сиди́т на цветке́** бал ҡорто сәскәлә ултыра **2.** һалыу, төшөү (*тап һ.б. нәмәләр*); **на глазу́ сиде́ло бельмо́** күҙгә аҡ һалған **3.** булышыу, шөғөлләнеү, ултырыу; **сиде́ть над чертежа́ми** һыҙмалар менән булышыу; **сиде́ть за кни́гой** китап уҡып ултырыу **4.** *кем*; *разг.* (*занимать место, должность*) ултырыу, урын (вазифа) биләү **5.** булыу, ултырыу; **сиде́ть до́ма** өйҙә булыу; **сиде́ть на со́лнце** ҡояшта ултырыу; **сиде́ть в оса́де** ҡамауҙа ултырыу **6.** биктә булыу, ултырыу; **сиде́ть в тюрьме́** төрмәлә ултырыу **7.** (*ограничиваться чем-л.*) ултырыу, сикләнеү; **сиде́ть на дие́те** диетала ултырыу; **сиде́ть на пайке́** паёкта ултырыу **8.** *без чего*; *разг.* булыу, ултырыу; **сиде́ть без де́нег** аҡсаһыҙ ултырыу; **сиде́ть без дров** утынһыҙ булыу; **сиде́ть без де́ла** эшһеҙ ултырыу **9.** батыу, ултырыу, терәлеү; **ло́дка глубоко́ сиде́ла в воде́** кәмә һыуға батып ултыра **10.** (*об одежде*) килешеп (ултырып) тороу; **костю́м на нём хорошо́ сиди́т** костюм уға килешеп тора ♦ **сиде́ть гвоздём в голове́ (в мозгу́)** *см.* **гвоздь**; **сиде́ть как на иго́лках** *см.* **иго́лка**; **сиде́ть мешко́м** *см.* **мешо́к**; **сиде́ть на чемода́нах** *см.* **чемода́н**; **сиде́ть на ше́е** *см.* **ше́я**; **сиде́ть на я́йцах** йомортҡа баҫып ултырыу, бала сығарыу (*коштарға ҡарата*); **сиде́ть сложа́ ру́ки** *см.* **сложи́ть**; **си́днем сиде́ть** тормай (баҫылып) ултырыу

СИДЕ́ТЬСЯ *несов. кому безл.* (*обычно с отрицанием*) ултыра алыу, түҙеп сыҙап ултырыу, ултырып сыҙамау; **(ему́) не сиди́тся на сту́ле** ул ултырғыста ултырып сыҙамай

СИДЯ́ЧИЙ, -ая, -ее **1.** ултырған, ултырып торған; **сидя́чая пти́ца** ултырған ҡош **2.** хәрәкәтһеҙ, әҙ хәрәкәтләнеүсән, ултырып эшләй торған; **сидя́чая рабо́та** ултырып эшләй торған эш **3.** ултырыу өсөн тәғәйенләнгән; **сидя́чие места́** ултырыу өсөн тәғәйенләнгән урындар ♦ **сидя́чие живо́тные** *зоол.* ултыраҡ хайуандар (*диңгеҙ төптәрендә һыу аҫтарындағы ҡаяларға йәбешеп бер урында ҡуҙғалмай йәшәй торған тереклектәр — коралдар, полиптар һ.б.*)

СИЁ *с мест. см.* **сей**

СИЕНИ́Т *м* сиенит (*ал, ҡыҙыл, һоро төҫтәге кристаллик тау тоҡомо*)

СИЕНИ́ТОВЫЙ, -ая, -ое **1.** сиенитлы, сиениты булған; **сиени́товый масси́в** сиенитлы массив **2.** сиенит, сиениттан эшләнгән; **сиени́товая облицо́вка** сиенит йөҙлөк

СИЕ́НСКИЙ: сие́нская земля́ ҡуйы һары буяу (*һынлы сәнғәттә ҡулланыла*)

СИЗИ́ФОВ: сизи́фов труд файҙаһыҙға (бушҡа) түгелгән көс

СИЗОВОРО́НКА *ж* күк ҡарға

СИЗОКРЫ́ЛЫЙ, -ая, -ое күк (күгелйем) ҡанатлы; **сизокры́лый го́лубь** күк ҡанатлы күгәрсен

СИ́ЗЫЙ, -ая, -ое буҙ, күгелйем, ҡарағусҡыл күк, күк, күкһел; **си́зый го́лубь** күк күгәрсен; **си́зый тума́н** күкһел томан

СИККАТИ́В *м*; *спец.* сиккатив (*май, буяу һәм лактарҙың кибеүен тиҙләтә торған матдә*)

СИКОМО́Р *м* сикомор (*көньяҡта үҫкән емеш ағасы*)

СИ́ЛА *ж* **1.** көс, ғәйрәт, ҡөҙрәт, хәл, ҡеүәт, дарман; **физи́ческая си́ла** физик көс; **лиши́ться сил** хәлдән тайыу; **применя́ть си́лу** көс ҡулланыу; **набра́ться сил** көс туплау **2.** һәләт, көс (*рухи мөмкинлек*); **у́мственная си́ла** аҡыл һәләте; **душе́вные си́лы** рухи көстәр; **си́ла во́ли** ихтыяр көсө **3.** (*энергия, мощность*) ҡеүәт, көс; **центробе́жная си́ла** үҙәктән ҡасыусы көс; **си́ла то́ка** ток көсө **4.** көс, асыл, ҡеүә (*нимәнеңдер булмышы*); **си́ла челове́ка в его́ му́дрости** кешенең көсө уның аҡылында; **си́ла сло́ва** һүҙҙең көсө; **си́ла привы́чки** ғәҙәт ҡеүәһе; **си́ла коллекти́ва** коллектив көсө **5.** ҡеүәт, көс (*нимәнеңдер ғәмәлләшеү, сағылыу кимәле*); **си́ла взры́ва** шартлау ҡеүәте; **си́ла ве́тра** ел көсө; **си́ла све́та** яҡтылыҡ көсө; **си́ла любви́** мөхәббәт көсө **6.** (*правомочность*) көс, ғәмәл; **зако́н вступи́л в си́лу** закон ғәмәлгә инде; **зако́н утра́тил си́лу** закон көсөн юғалтҡан **7.** *обычно мн.* **си́лы** көстәр; **си́лы приро́ды** тәбиғәт көстәре; **производи́тельные си́лы** етештереү көстәре **8.** *обычно мн.* **си́лы** көстәр, хәрби ҡеүәт; **вооружённые си́лы** ҡораллы көстәр ♦ **(быть) в си́лах** көс етерлек, хәлдән килерлек; **в си́ле** көсөндә, үҙ көсөндә, ғәмәлдә; **в си́лу** арҡаһында, сәбәпле; **от си́лы** күп тигәндә, иң күбе; **по ме́ре сил** ҡулдан (хәлдән) килгәнсә; **по си́ле возмо́жности** *прост.* хәлдән килгән саҡлы, ҡулдан килгән хәтле, хәл ҡәҙәренсә; **сил нет, как** *прост.* бик, үтә, сыҙап (түҙеп) торорлоҡ түгел; **си́лою обстоя́тельств** ниндәйҙер сәбәптәр арҡаһында; **си́лою в (до, от ... до)** миҡдарҙа, иҫәбендә, һан менән; **че́рез си́лу** көстән тыш; **что есть си́лы** бөтә көскә

СИЛА́Ч *м* бәһлеүән, үтә ғәйрәтле кеше

СИЛИКА́ТНЫЙ, -ая, -ое **1.** силикат ...ы; **силика́тный заво́д** силикат заводы; **силика́тная промы́шленность** силикат сәнәғәте **2.** силикаттан яһалған, силикат ...ы; **силика́тный клей** силикат елеме

СИЛИКА́ТЫ *мн.* (*ед.* **силика́т** *м*) силикаттар (**1.** *составында кремнезём булған минералдарҙың дөйөм атамаһы* **2.** *күп кенә төҙөлөш һәм сәнәғәт материалдарының дөйөм атамаһы*)

СИЛИКО́З *м*; *мед.* силикоз (*таш саңы йотоп эшләгән таусыларҙың үпкә ауырыуы*)

СИ́ЛИТЬСЯ *несов.*; *разг.* тырышыу, көсәнеү, көсәнеп маташыу

СИЛЛАБИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое *лит.* силлабик (*баҫымды иҫәпкә алмай ижек һанына ҡоролған шиғыр төҙөлөшө*); **силлаби́ческие стихи́** силлабик шиғырҙар

СИЛЛА́БО-ТОНИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое *лит.* силлабо-тоник (*ижек һанына һәм баҫымлы-баҫымһыҙ ижектәрҙең сиратлаштырыуына ҡоролған шиғыр төҙөлөшө*); **силла́бо-тони́ческая систе́ма стихосложе́ния** шиғыр төҙөлөшөнөң силлабо-тоник системаһы

СИЛЛОГИ́ЗМ *м*; *лог.* силлогизм (*ике нигеҙҙән сығып һығымта яһауға ҡоролған фекерләү ысулы*)

СИЛОВО́Й, -ая, -ое **1.** *спорт.* көс талап итә торған; **силовы́е упражне́ния** көс талап итә торған күнегеүҙәр **2.** *физ., тех.* көс ...ы, энергия биреү (тапшырыу) ...ы; **силово́е по́ле** көс полеһы; **силова́я ста́нция** энергия биреү станцияһы

СИ́ЛОЙ и **СИ́ЛОЮ** *нареч.* көсләп, ирекһеҙләп, мәжбүр итеп; **си́лой увезти́** көсләп алып китеү

СИЛО́К *м* тоҙаҡ, тур; **ста́вить сило́к** тоҙаҡ һалыу (ҡороу); **лови́ть силко́м** тоҙаҡ менән тотоу

СИЛОМЕ́Р *м* көс үлсәгес

СИ́ЛОС *м* силос; **закла́дка си́лоса** силос һалыу; **комбини́рованный си́лос** ҡатнаш силос

СИ́ЛОСНЫЙ, -ая, -ое силос ...ы; **си́лосная я́ма** силос соҡоро; **си́лосные корма́** силос аҙыҡтары

СИЛОСОВА́НИЕ *с см.* **силосова́ть**; **силосова́ние кукуру́зы** кукурузды силослау

СИЛОСОВА́ТЬ *сов., несов.* силослау; **силосова́ть ботву́ свёклы** сөгөлдөр һабағын силослау

СИЛОСОУБО́РОЧНЫЙ, -ая, -ое силос саба торған; **силосоубо́рочные маши́ны** силос саба торған машиналар

СИЛУЭ́Т *м* **1.** силуэт (*берәй нәмәнең башҡа төҫтәге икенсе бер нәмә ерлегендә сағылышы*) **2.** шәүлә, силуэт; **силуэ́ты дере́вьев** ағастар шәүләһе

СИЛУЭ́ТНЫЙ, -ая, -ое силуэт ...ы; **силуэ́тный фотосни́мок** силуэт фотоһүрәт

13 зак. 2.0007.06

СИ́ЛЬНО *нареч.* **1.** ҡаты (ныҡ, көслө) итеп; **си́льно уда́рить** ныҡ итеп һуғыу **2.** бик ныҡ, бик насар, үлеп; **си́льно люби́ть** үлеп яратыу; **си́льно боле́ть** бик ныҡ ауырыу ♦ **си́льно сказа́ть (вы́разиться)** арттырып (ҡабартып) әйтеү

СИЛЬНОДЕ́ЙСТВУЮЩИЙ, -ая, -ее үтә көслө (тәьҫирле), ныҡ (көслө) тәьҫир итә торған; **сильноде́йствующее лека́рство** үтә көслө дарыу

СИ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** *в разн. знач.* көслө, ҡеүәтле; **си́льный челове́к** көслө кеше; **си́льная а́рмия** ҡеүәтле армия **2.** (*твёрдый, стойкий*) көслө, ныҡлы; **си́льная во́ля** көслө ихтыяр **3.** (*значительный по степени проявления*) ҡаты, көслө; **си́льный ве́тер** ҡаты ел; **си́льная за́суха** көслө ҡоролоҡ; **си́льное лека́рство** көслө дарыу; **си́льное жела́ние** көслө теләк; **си́льное чу́вство** көслө тойғо **4.** оҫта, һәләтле, көслө; **си́льный писа́тель** һәләтле яҙыусы; **си́льный шахмати́ст** көслө шахматсы ♦ **си́льная сторона́** иң яҡшы сифаты (үҙенсәлеге); **си́льные слова́ (выраже́ния)** әшәке һүҙҙәр, һүгенеү һүҙҙәре; **си́льный пол** *см.* **пол** II

СИМБИО́З *м*; *биол.* симбиоз (*төрлө төргә ҡараған ике организмдың үҙ-ара ярашып бергә йәшәүе*); **симбио́з гриба́ и во́доросли** бәшмәк менән ылымыҡ симбиозы

СИ́МВОЛ *м* символ; **бе́лый го́лубь — си́мвол ми́ра** аҡ күгәрсен — тыныслыҡ символы

СИМВОЛИЗА́ЦИЯ *ж* символлаштырыу

СИМВОЛИЗИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* символлаштырыу, символ булыу, символ булып хеҙмәт итеү

СИМВОЛИ́ЗМ *м* **1.** *см.* **симво́лика** 1; **2.** символизм (*XIX б. аҙағы — XX б. башындағы Европа һәм Рәсәй сәнғәтендә реализмға ҡаршы йүнәлеш*)

СИМВО́ЛИКА *ж* **1.** символика (*берәй нәмәнең символик мәғәнәһе*); **симво́лика чи́сел** һандар символикаһы **2.** *собир.* символика, символдар, символдар системаһы; **олимпи́йская симво́лика** Олимпиада символикаһы

СИМВОЛИ́СТ *м* и **СИМВОЛИ́СТКА** *ж* символсы (*символизм яҡлы кеше*)

СИМВОЛИ́СТСКИЙ, -ая, -ое символизм ...ы, символсы ...ы, символистик; **символи́стская поэ́зия** символизм поэзияһы

СИМВОЛИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** символик, символ булып торған; **символи́ческий о́браз** символик образ; **символи́ческий знак** символик тамға **2.** *см.* **символи́стский 3.** (*условный*) шартлы; **символи́ческая цена́** шартлы хаҡ

СИММЕТРИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое симметрик, симметриялы; **симметри́ческое строе́ние** симметрик ҡоролош

СИММЕТРИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое *см.* **симметри́ческий**

СИММЕ́ТРИЯ и **СИММЕТРИ́Я** *ж* симметрия (*бер бөтөн нәмә өлөштәренең үҙәктән бер тигеҙ аралыҡта урынлашыуы*); **симме́трия геометри́ческих фигу́р** геометрик фигуралар симметрияһы

СИМПАТИЗИ́РОВАТЬ *несов. кому-чему* күңелгә ятыу (оҡшау, хуш килеү), яратыу, яҡын күреү

СИМПАТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** *уст. см.* **симпати́чный 2.** *физиол.* симпатик (*вегетатив нервы системаһына ҡараған*) ♦ **симпати́ческие черни́ла** төҫһөҙ ҡара (*йәшерен яҙыуҙар өсөн ҡулланыла*)

СИМПАТИ́ЧНОСТЬ *ж* һөйкөмлөлөк, яғымлылыҡ, мөләйемлек

СИМПАТИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое һөйкөмлө, яғымлы, мөләйем; **симпати́чная де́вочка** һөйкөмлө ҡыҙыҡай

СИМПА́ТИЯ *ж* **1.** симпатия, күңел ятыу, яратыу, мөхәббәт; **испы́тывать симпа́тию** күңел ятыу **2.** *чья*; *разг.* (*любимый человек*) һөйгән (яратҡан, ғашиҡ булып йөрөгән) кеше

СИМПО́ЗИУМ *м* симпозиум (*ғилми мәсьәләгә арналған халыҡ-ара кәңәшмә*); **симпо́зиум по вопро́сам гене́тики** генетика мәсьәләләре буйынса симпозиум

СИМПТО́М *м* симптом (**1.** *мед. ниндәйҙер ауырыуҙың тышҡы билдәһе* **2.** *ниндәйҙер күренештең тышҡы сағылышы*)

СИМПТОМА́ТИКА *ж*; *мед.* симптоматика (*ниндәйҙер ауырыуға хас билдәләр йыйылмаһы*)

СИМПТОМАТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое симптоматик

СИМУЛИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* юрый булып ҡыланыу (күренеү), -ҡа/-кә һалышыу, күҙ буяу, хәйләләү; **симули́ровать глухоту́** юрый һаңғырау булып ҡыланыу

СИМУЛЯ́НТ *м* и **СИМУЛЯ́НТКА** *ж* симулянт, ҡыланыусы

СИМУЛЯ́НТСКИЙ, -ая, -ое симулянт ...ы; **симуля́нтское поведе́ние** симулянт ҡыланышы

СИМУЛЯ́ЦИЯ *ж* симуляция, хәйләләү, күҙ буяу

СИМФОНИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое симфоник; **симфони́ческая му́зыка** симфоник музыка ♦ **симфони́ческий орке́стр** симфоник оркестр (*ҡыллы, тынлы һәм һуҡма ҡоралдарҙан торған музыкаль ансамбль*)

СИМФО́НИЯ *ж* симфония (**1.** *оркестр өсөн яҙылған ҙур күләмле музыкаль әҫәр* **2.** *күсм. үҙ-ара аһәңлелек тыуҙырған төрлө тауыш, төҫ, буяу, тон һ.б.*)

СИНАГО́ГА *ж* синагога (*йәһүдтәрҙең ғибәҙәт йорто һәм йәмғиәте*)

СИНГАРМОНИ́ЗМ *м*; *лингв.* сингармонизм (*һүҙҙәге һуҙынҡыларҙың ҡалынлыҡ йәки нәҙеклек йәһәтенән оҡшашыуы*)

СИНДИКА́Т *м* синдикат (**1.** *монополистик берекмә* **2.** *Франция һ.б. ҡайһы бер илдәрҙәге профсоюздар* **3.** *Рәсәйҙә 1920 й. аҙағына тиклем трестарҙы берләштергән хужалыҡ ойошмаһы*)

СИНДИКА́ТНЫЙ, -ая, -ое синдикат ...ы; **синдика́тные организа́ции** синдикат ойошмалары

СИНДРО́М *м*; *мед.* синдром (*ауырыу билдәләре*)

СИНЕВА́ *ж* күк (күгелйем, күкһел, зәңгәрһыу) төҫ, зәңгәрлек; **синева́ не́ба** күктең зәңгәрлеге; **синева́ мо́ря** диңгеҙҙең күкһел төҫө

СИНЕГЛА́ЗЫЙ, -ая, -ое зәңгәр (күк) күҙле

СИНЕ́КДОХА *ж*; *лит.* синекдоха (*метонимия төрө, нәмәнең ҙур урынына бер өлөшөн йәки өлөшө урынына тотош ҙурҙы атауға ҡоролған стилистик алым*)

СИНЕКУ́РА *ж*; *книжн.* синекура (*күп көс һалыуҙы талап итмәгән юғары хаҡ түләнә торған эш*)

СИНЕ́ЛЬ *ж* синель (*сигеүҙә, бәйләмдә һәм эшләпәләр биҙәү өсөн ҡулланылған йөнтәҫ бәрхәт еп*)

СИНЕРА́МА *ж* синерама (*киң экранлы кинонең бер системаһы*)

СИНЕ́ТЬ *несов.* **1.** (*становиться синим*) күгәреү, күкһелләнеү, зәңгәрләнеү; **сине́ть от хо́лода** һыуыҡтан күгәреү **2.** (*виднеться — о чём-л. синем*) күгәреп (зәңгәрләнеп) күренеү; **васильки́ сине́ют** күксиндәр зәңгәрләнеп күренә

СИ́НИЙ, -яя, -ее **1.** күк, зәңгәр, күк (зәңгәр) төҫтәге; **си́ний цвет** күк төҫ; **си́няя кра́ска** күк төҫтәге буяу **2.** (*о коже*) буҙарған; (*о лице*) төҫө ҡаҫҡан; **си́ние от хо́лода ру́ки** һыуыҡтан буҙарған ҡулдар

СИНИ́ЛЬНЫЙ: сини́льная кислота́ синиль кислотаһы (*әсе миндаль еҫле төҫһеҙ шыйыҡ ағыу*)

СИНИ́ТЬ *несов. что* **1.** (*красить в синий цвет*) күккә (зәңгәргә) буяу; **сини́ть ткань** туҡыманы күккә буяу **2.** (*полоскать с синькой*) синкегә маныу, синкеләү; **сини́ть бельё** керҙе синкеләү

СИНИ́ЦА *ж* ҡарабаш турғай

СИНКО́ПА *ж* синкопа (**1.** *муз.* *музыкаль баҫымдың көслө ритмдан йомшаҡ ритмға күсеүе* **2.** *лингв.* *һүҙ уртаһында өндөң төшөп ҡалыуы*)

СИНКРЕТИ́ЗМ *м* синкретизм (*башланғыс үҫештәге бөтөнлөк, берлек*); **синкрети́зм первобы́тного иску́сства** тәүтормош сәнғәте синкретизмы

СИНКРЕТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое синкретик; **синкрети́ческое иску́сство** синкретик сәнғәт; **синкрети́ческая нау́ка** синкретик фән

СИНО́Д *м* **1.** Синод (*Урыҫ православие сиркәүенең юғары органы*); **зда́ние Сино́да** Синод йорто **2.** синод (*протестант сиркәүенең руханиҙары һәм донъяуи кешеләр ингән йыйылышы*)

СИНОДА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое синод ...ы, Синод ...ы; **синода́льная библиоте́ка** Синод китапханаһы ♦ **Синода́льный хор** Синод хоры

СИНОДИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое *астр.* синодик (*күк есемдәренең Ҡояшҡа йәки бер-береһенә ҡарата урынлашыу мөнәсәбәте*)

СИНО́ДСКИЙ, -ая, -ое *см.* **синода́льный**

СИНО́ЛОГ *м* синолог (*синология белгесе*)

СИНОЛОГИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое синология ...ы, синологик; **синологи́ческие иссле́дования** синологик тикшеренеүҙәр

СИНОЛО́ГИЯ *ж* синология (*Ҡытай иҡтисадын, телен, тарихын, әҙәбиәтен, мәҙәниәтен өйрәнә торған фәндәр*)

СИНО́НИМ *м*; *лингв.* синоним (*мәғәнәләш һүҙҙәр*)

СИНОНИ́МИКА *ж*; *лингв.* синонимика (**1.** *теге йәки был телдәге синонимдар йыйылмаһы* **2.** *лексикологияның синонимдарҙы өйрәнгән бүлеге*)

СИНОНИМИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое *лингв.* синонимик, синоним(дар) ...ы; **синоними́ческие выраже́ния** синонимик әйтемдәр; **синоними́ческий слова́рь** синонимдар һүҙлеге

СИНОНИМИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое *см.* **синоними́ческий**

СИНОНИМИ́Я *ж*; *лингв.* синонимлыҡ, мәғәнәләшлек

СИНО́ПТИК *м* синоптик (*һауа торошон күҙәтеүсе*)

СИНО́ПТИКА *ж* синоптика (*атмосфера процестарын күҙәтеп, прогноз яһауҙы өйрәнгән метеорология фәненең бүлеге*)

СИНОПТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** синоптик, дөйөм, йыйылма **2.** *метеор.* синоптик ♦ **синопти́ческая ка́рта** синоптик карта (*билдәле ваҡыттағы һауа торошон сағылдырған карта*); **синопти́ческая метеороло́гия** *см.* **сино́птика**

СИНТА́ГМА *ж*; *лингв.* синтагма (*һөйләмдә интонацион һәм мәғәнәүи берҙәмлек тәшкил иткән һүҙбәйләнештәр*)

СИ́НТАКСИС *м* синтаксис (*грамматиканың һөйләм төҙөлөшөн өйрәнә торған бүлеге*)

СИНТАКСИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое *лингв.* синтаксик; **синтакси́ческий ана́лиз предложе́ния** һөйләмгә синтаксик анализ яһау

СИ́НТЕЗ *м* синтез (**1.** *күренештәрҙе һәм предметтарҙы берҙәмлек, үҙ-ара бәйләнеш нигеҙендә өйрәнгән ғилми-тикшеренеү ысулы* **2.** *хим.* *ябай матдәләрҙе йәки элементтарҙы ҡушып, бер ҡатмарлы матдә алыу*)

СИНТЕЗИ́РОВАНИЕ *с* *см.* **синтези́ровать**

СИНТЕЗИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* **1.** синтез яһау, берләштереү, синтезлау; **синтези́ровать да́нные наблюде́ний** күҙәтеүҙәр мәғлүмәттәрен синтезлау **2.** *хим.* синтезлау; **синтези́ровать краси́тели** буяуҙар синтезлау

СИНТЕ́ТИКА *ж* синтетика (*химик синтез юлы менән табылған матдә һәм шул матдәнән яһалған нәмә*); **костю́м из синте́тики** синтетиканан тегелгән костюм

СИНТЕТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое *в разн. знач.* синтетик; **синтети́ческий ме́тод иссле́дования** тикшеренеүҙең синтезлауға нигеҙләнгән ысулы; **синтети́ческое волокно́** *хим.* синтетик сүс; **синтети́ческие языки́** *лингв.* синтетик телдәр

СИ́НУС *м* **1.** *мат.* синус (*тригонометрик функция*) **2.** *анат.* ҡыуышлыҡ

СИНУСО́ИДА *ж*; *мат.* синусоида (*синус үҙгәреүен күрһәткән тулҡын һымаҡ график һыҙыҡ*)

СИНХРОНИЗА́ТОР *м* синхронизатор (*теге йәки был процестың бер үк ваҡытта үтеүен тәьмин итә торған ҡулайлама*)

СИНХРОНИЗА́ЦИЯ *ж см.* **синхронизи́ровать**

СИНХРОНИЗИ́РОВАТЬ *сов.*, *несов. что*; *тех.* синхронлаштырыу (*бер үк ваҡытта эшләтеү*)

СИНХРОНИ́ЗМ *м*; *книжн.* синхронизм (*бер үк ваҡытта булыу*)

СИНХРОНИ́Я *ж* синхрония (**1.** *ике йәки бер нисә күренештең, процестың ваҡыт яғынан тап килеүе, бер үк ваҡытта булыуы* **2.** *лингв. телдәге элементтарҙың тарихи бер дәүерҙә йәнәш йәшәүе һәм үҙ-ара бойондороҡлолоғо*)

СИНХРО́ННЫЙ, -ая, -ое *книжн.* синхроник, синхронлы, бер үк ваҡыттағы, туранан-тура; **синхро́нный перево́д** синхронлы тәржемә

СИНХРОТРО́Н *м* синхротрон (*зарядланған өлөшсәләрҙең хәрәкәтен тиҙләтә торған ҡоролма*)

СИНХРОФАЗОТРО́Н *м* синхрофазотрон (*протондар хәрәкәтен тиҙләтә торған ҡоролма*)

СИНЬ *ж* **1.** *см.* **синева́** **2.** *спец.* зәңгәр (күк) буяу; **кра́сить си́нью** зәңгәр буяу менән буяу **3.** *горн.* күк (*күк, зәңгәр төҫтәге ҡайһы бер мәғдәндәрҙең исеме*); **ме́дная синь** баҡыр күге

СИ́НЬКА *ж* **1.** *см.* **сини́ть** **2.** синке (*аҡ туҡыманы мана торған күк буяу*; *күсергес ҡағыҙ*)

СИНЬО́Р *м* синьор, әфәнде (*Италияла фамилияға йәки исемгә ҡушып әйтелгән ир-атҡа өндәшеү һүҙе*)

СИНЬО́РА *ж* синьора, ханым (*Италияла ҡатындарға өндәшеү һүҙе*)

СИНЬОРИ́НА *ж* синьорина, туташ (*Италияла ҡыҙҙарға өндәшеү һүҙе*)

СИНЮ́ХА *ж* **1.** *мед.* тире күгәреү **2.** *бот.* фаяғөл, тумыртҡа мышары

СИНЯ́К *м* күгәргән урын (ер), күк ♦ **синяки́ под глаза́ми** күҙ төбөндәге күктәр

СИОНИ́ЗМ *м* сионизм

СИОНИ́СТ *м* сионист (*сионизм яҡлы кеше*)

СИОНИ́СТСКИЙ, -ая, -ое сионистик; **сиони́стская организа́ция** сионистик ойошма

СИПЕ́ТЬ *несов.* **1.** ғыжлау, ғыжылдау, ғыж-ғыж килеү, ҡарлығыу; **сипе́ть просту́женным го́лосом** һалҡын тейҙереп ғыжылдап һөйләшеү **2.** пышылдау, пыш-пыш килеү; **парово́з сипи́т** паровоз пыш-пыш килә

СИ́ПЛЫЙ, -ая, -ое ғыжылдаҡ, ғыж-ғыж килгән, ҡарлыҡҡан; **си́плый го́лос** ғыжылдаҡ тауыш

СИ́ПНУТЬ *несов.* ғыжылдай (ғыж-ғыж килә) башлау

СИПОТА́ *ж* ғыжылдаҡ тауыш

СИРЕ́НА *ж*; *в разн. знач.* сирена; **включи́ть сире́ну** сиренаны тоташтырыу

СИРЕ́НЕВЫЙ, -ая, -ое **1.** сирень ...ы, күксин ...ы; **сире́невый куст** сирень ҡыуағы; **сире́невый за́пах** сирень еҫе **2.** (*о цвете*) сирень (күксин) төҫөндәге; **сире́невая ле́нта** сирень төҫөндәге таҫма

СИРЕ́НЬ *ж* сирень, күксин

СИРИ́ЙСКИЙ, -ая, -ое сүрий ...ы, Сүриә ...ы; **сири́йский наро́д** Сүриә халҡы; **сири́йские ара́бы** Сүриә ғәрәптәре

СИРИ́ЙЦЫ *мн.* сириялылар, сүриәлеләр, Сирия (Сүриә) халҡы // *ед.* **сири́ец** *м* сирий ир-ат; **сири́йка** *ж* сирий ҡатын-ҡыҙ

СИРО́ККО *с* сирокко (*Европаның көньяғына Төньяҡ Африка сүлдәренән иҫкән эҫе томра ел*)

СИРО́П *м* **1.** сироп (*ҡуйы шәрбәт*) **2.** *фарм.* (*густой отвар*) төнәтмә

СИРОТА́ *м* и *ж* етем, йәтим, үкһеҙ кеше; (*о девочке*) йәтимә; **кру́глый сирота́** үкһеҙ етем

СИРОТЕ́ТЬ *несов.* етем (йәтим) ҡалыу

СИРОТЛИ́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** етемһерәгән, йәтимһерәгән, яңғыҙ, япа-яңғыҙ; **сиротли́вая ста́рость** яңғыҙ ҡартлыҡ **2.** *перен.* (*унылый, жалкий*) бойоҡ, моңһоу, һағышлы; **сиротли́вое по́ле** моңһоу ялан

СИРО́ТСКИЙ, -ая, -ое етем ...ы, йәтимлек, йәтим ...ы, етемлек; **сиро́тская жизнь** етемлек тормошо

СИРО́ТСТВО *с* **1.** етемлек, йәтимлек, етемселек, йәтимселек **2.** *перен.* (*одиночество*) яңғыҙлыҡ; **жить в сиро́тстве** яңғыҙлыҡта йәшәү

СИСТЕ́МА *ж*; *в разн. знач.* система; **привести́ в систе́му** системаға килтереү (һалыу); **аттестацио́нная систе́ма** аттестация системаһы; **избира́тельная систе́ма** һайлау системаһы; **Со́лнечная систе́ма** Ҡояш системаһы; **граммати́ческая систе́ма языка́** телдең грамматик системаһы; **не́рвная систе́ма** нервы системаһы; **систе́ма образова́ния** мәғариф системаһы; **госуда́рственная систе́ма** дәүләт системаһы; **рабо́тать в систе́ме Акаде́мии нау́к РБ** БР фәндәр академияһы системаһында эшләү

СИСТЕМАТИЗА́ЦИЯ *ж см.* **систематизи́ровать**

СИСТЕМАТИЗИ́РОВАТЬ *сов.*, *несов. что* **1.** системалау, тәртипкә (системаға) килтереү (һалыу); **систематизи́ровать зна́ния** белемде системаға килтереү **2.** *см.* **классифици́ровать**

СИСТЕМА́ТИКА *ж*; *в разн. знач.* систематика; **системáтика расте́ний** үҫемлектәр систематикаһы

СИСТЕМАТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** системаға (тәртипкә) һалынған, системалы; **системати́ческие зна́ния** системалы белем **2.** (*постоянный*) системалы рәүештә булған, даими; **системати́ческое повыше́ние жи́зненного у́ровня** йәшәү кимәленең даими күтәрелеүе

СИСТЕМАТИ́ЧНОСТЬ *ж* системалылыҡ, системалы рәүештә булыу; **системати́чность в рабо́те** эштәге системалылыҡ

СИ́ТЕЦ *м* ситса (*туҡыма*); **бе́лый си́тец** аҡ ситса

СИ́ТНИК I *м*; *разг.* (*хлеб*) иләнгән ондан бешерелгән икмәк

СИ́ТНИК II *м* ҡуһа, ситник (*ҡыяҡ үләнгә оҡшаған һепертке башлы бер өлөшлө үҫемлек*)

СИ́ТНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*просеянный*) иләнгән; **си́тная мука́** иләнгән он **2.** иләнгән ондан бешерелгән; **си́тный хлеб** иләнгән ондан бешерелгән икмәк **3.** *в знач. сущ.* **си́тный** *м* иләнгән ондан бешерелгән икмәк

СИ́ТО *с* иләк; **ме́лкое си́то** ваҡ иләк; **обод си́та** иләк тирәсе

СИТРО́ *с нескл.* ситро (*алкоголһеҙ һалҡын емеш һыуы*)

СИТУА́ЦИЯ *ж* **1.** ситуация, хәл, шарт; **полити́ческая ситуа́ция** сәйәси хәл **2.** *геод.* ситуация (*картала йәки планда шартлы билдәләр менән күрһәтелгән һыу, урман, тау, ауыл һ.б.*)

СИ́ТЦЕВЫЙ, -ая, -ое ситса; **си́тцевое пла́тье** ситса күлдәк

СИТЦЕНАБИВНО́Й, -ая, -ое ситса биҙәкләй торған, ситса биҙәкләү ...ы; **ситценабивна́я фа́брика** ситса биҙәкләү фабрикаһы

СИ́ФИЛИС *м* сифилис, силсә (*йоғошло венерик ауырыу*)

СИФИЛИ́ТИК *м*; *разг.* сифилитик (*силсә менән ауырыған кеше*)

СИФИЛИТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** сифилис ...ы, силсә ...ы; **сифилити́ческая сыпь** силсә сабыртмаһы **2.** сифилис (силсә) менән ауырыған; **сифилити́ческий больно́й** силсә менән ауырыған кеше

СИФО́Н *м* сифон (**1.** *өҫтәге һауыттың ауыҙы аша түбәндәгеһенә шыйыҡлыҡ ағыҙа торған кәкре көпшә* **2.** *шундай көпшә ҡуйылған газлы минераль һыу шешәһе* **3.** *паровоз мейесенең тартыуын көсәйтә торған ҡулайлама*)

СИФО́ННЫЙ, -ая, -ое сифон ...ы; **сифо́нная труба́** сифон көпшәһе

СИЯ́ *ж мест. см.* **сей**

СИЯ́НИЕ *с* **1.** *см.* **сия́ть**; **сия́ние луны́** ай балҡыуы **2.** яҡтылыҡ, яҡты, балҡыу, балҡыш; **сия́ние со́лнечных луче́й** ҡояш нурҙарының балҡышы **3.** *перен.* янып (ялтырап, балҡып) тороу; **сия́ние глаз** күҙҙәр янып тороу ♦ **се́верное (поля́рное) сия́ние** төньяҡ балҡышы, һаҙағай

СИЯ́ТЕЛЬСТВО *с*; *уст.* ғали йәнәп (*кенәҙдәргә, графтарға һ.б. өндәшеү һүҙе*)

СИЯ́ТЬ *несов.* **1.** балҡыу, ялтырау, емелдәү, ем-ем итеү, нур сәсеү (һибеү); **звёзды сия́ют** йондоҙҙар ем-ем итә **2.** *перен.* янып (ялтырап, балҡып) тороу; **сия́ть от ра́дости** шатлыҡтан балҡып тороу

СКАБИО́ЗА *ж* ҡытыршыҡай, сипылдаҡ (*ҡара-ҡаршы оҙон япраҡлы, эре сүк сәскәле үлән*)

СКАБРЁЗНОСТЬ *ж* **1.** оятһыҙ (әҙәпһеҙ, әшәке) булыу; **скабрёзность анекдо́та** көләмәстең оятһыҙ булыуы **2.** (*неприличное слово, выражение*) оятһыҙ (әҙәпһеҙ, әшәке) һүҙ; **говори́ть скабрёзности** әшәке һүҙҙәр һөйләү

СКАБРЁЗНЫЙ, -ая, -ое оятһыҙ, әҙәпһеҙ, әшәке; **скабрёзное выраже́ние** әшәке һүҙ

СКАЗ *м* **1.** риүәйәт, иҫтәлек (*халыҡ ижадында берәй ваҡиға йәки күренекле шәхес тураһында телдән һөйләнә торған бәләкәй генә әҫәр*) **2.** хикәйәләү, бәйән итеү; **мане́ра ска́за** хикәйәләү рәүеше **3.** хикәйә (*беренсе заттан яҙылған әҙәби әҫәр*); **ска́зы Ба́жова** Бажов хикәйәләре ♦ **вот тебе́ и весь сказ** һиңә әйтер һүҙем шул, шуның менән вәссәләм

СКАЗА́НИЕ *с* хикәйәт, иртәк; **сказа́ния о богатыря́х** батырҙар тураһында иртәктәр

СКАЗА́ТЬ *сов. что* **1.** әйтеү, тип әйтеү, әйтеп биреү; **сказа́ть пра́вду** дөрөҫөн әйтеү; **сказа́ть своё мне́ние** үҙ фекереңде әйтеү **2.** *в 1 л. мн. ч. буд. вр.* **ска́жем** *в знач. вводн. сл.* әйтәйек ♦ **как сказа́ть** нисек итеп әйтергә инде; **к приме́ру сказа́ть** әйтәйек, мәҫәлән; **кста́ти сказа́ть** һүҙ уңайында әйткәндә; **лу́чше (верне́е, точне́е, про́ще) сказа́ть** *в знач. вводн. сл.* дөрөҫөрәген әйткәндә; **мо́жно сказа́ть** *в знач. вводн. сл.* әйтергә була (кәрәк); **не́чего сказа́ть**: 1) (*действительно, в самом деле*) ысынлап та, дөрөҫөндә; 2) (*как отрицательное отношение к чему-л.*) әйтәһе түгел, әйтерең бармы, әйтеп тораһы юҡ; **к сло́ву сказа́ть** *см.* **сло́во**; **нельзя́ сказа́ть, что́бы** *см.* **нельзя́**; **ба́бушка (еще) на́двое сказала** *см.* **ба́бушка**; **так сказа́ть** *в знач. вводн. сл.* шулай итеп, тимәк; **шу́тка ли сказа́ть** *см.* **шу́тка**

СКАЗА́ТЬСЯ *сов.* **1.** *разг.* (*быть произнесённым*) әйтелеү; **в пи́сьмах всё не ска́жется** хаттарҙа барыһы ла әйтелмәй **2.** (*проявиться*) беленеү, һиҙелеү, күренеү, сағылыу, килеп сығыу; **ска́зывается уста́лость** арығанлыҡ һиҙелә **3.** *разг.* (*назваться*) тип алдашыу (хәйләләү), һалышыу; **сказа́ться больны́м** ауырыйым тип хәйләләү **4.** *кому* и *без доп.*; *прост.* (*сообщить, предупредить*) әйтеү, әйтеп ҡуйыу, иҫкәртеү; **уйти́ не сказа́вшись** алдан әйтмәйенсә китеп барыу

СКАЗИ́ТЕЛЬ *м* и **СКАЗИ́ТЕЛЬНИЦА** *ж* экиәтсе, бәйетсе, риүәйәтсе, сәсән

СКА́ЗКА *ж*; *в разн. знач.* экиәт; **башки́рские наро́дные ска́зки** башҡорт халыҡ экиәттәре; **всё э́то ска́зки** быларҙың барыһы ла экиәт кенә ♦ **ска́зка про бе́лого бычка́** бер үк балыҡ башы; **ни в ска́зке сказа́ть, ни перо́м описа́ть** бик шәп, бик һәйбәт, әйтергә түгел, иҫ киткес

СКА́ЗОЧНИК *м* и **СКА́ЗОЧНИЦА** *ж* экиәтсе, экиәт һөйләүсе

СКА́ЗОЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** экиәт ...ы; **ска́зочные персона́жи** экиәт персонаждары **2.** экиәттәге, экиәттә генә була торған; **ска́зочные стра́ны** экиәттәге илдәр

СКАЗУ́ЕМОЕ *с*; *грам.* хәбәр; **просто́е сказу́емое** ябай хәбәр; **составно́е сказу́емое** ҡушма хәбәр

СКАЗУ́ЕМОСТЬ *ж*; *грам.* хәбәрлек; **катего́рия сказу́емости** хәбәрлек категорияһы

СКА́ЗЫВАТЬ *несов. что*; *уст. прост.* **1.** (*говорить*) әйтеү **2.** (*рассказывать*) һөйләү

СКА́ЗЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **сказа́ться** 2, 3; **2.** *страд. от* **ска́зывать** 2

СКАКА́ЛКА *ж* һикергес, ырғымыс; **пры́гать че́рез скака́лку** ырғымыс менән һикерәнләү

СКАКА́ТЬ *несов.* **1.** (*прыгать*) һикереү, ырғыу; **скака́ть че́рез верёвочку** бау аша һикереү; **скака́ть на одно́й ноге́** бер аяҡта һикереү **2.** (*ехать вскачь, быстро*) сабыу; **скака́ть в го́род** ҡалаға сабыу **3.** (*участвовать в скачках — о лошадях*) бәйгелә (сабышта) ҡатнашыу, сабышыу **4.** *перен.* кинәт (киҫкен) күтәрелеү, һикереү; **температу́ра ска́чет** температура кинәт күтәрелә

СКАКОВО́Й, -ая, -ое сабыш ...ы, ат ...ы; **скакова́я ло́шадь** сабыш аты; **скаковы́е соревнова́ния** ат ярыштары

СКАКУ́Н *м* сабыш (бәйге) аты, йүгерек, сапҡыр; **соревнова́ние скакуно́в** сапҡырҙар ярышы

СКАЛА́ *ж* ҡая, ҡая таш; **подво́дная скала́** һыу аҫты ҡаяһы

СКАЛАМБУ́РИТЬ *сов.* һүҙ уйнатыу

СКАЛИ́СТЫЙ, -ая, -ое ҡаялы, ҡая ташлы; **скали́стый бе́рег** ҡаялы яр

СКА́ЛИТЬ *несов. что* теш күрһәтеү, ыржайтыу ♦ **ска́лить зу́бы** *прост.* ыржайыу (*ауыҙ йырып көлөү*)

СКА́ЛИТЬСЯ *несов.*; *разг.* **1.** (*обнажаться — о зубах*) теш күрһәтеү, ыржайыу **2.** *см.* **ска́лить зу́бы**

СКА́ЛКА *ж* **1.** (*для теста*) уҡлау; (*для белья*) бәләк, кер туҡмағы, кер тәгәрәткес **2.** *тех.* скалка

СКАЛОЛА́З *м* ҡаяға менеүсе (*спортсы*)

СКАЛОЛА́ЗАНИЕ *с* ҡаяға менеү

СКА́ЛЫВАНИЕ *с см.* **ска́лывать**

СКА́ЛЫВАТЬ *несов. см.* **сколо́ть**

СКА́ЛЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **сколо́ться** **2.** *страд. от* **ска́лывать**

СКАЛЬД *м* скальд (*Боронғо Скандинавияла йырсы, шағир*)

СКАЛЬКИ́РОВАТЬ *сов. что* калькалау (**1.** *махс. калька ҡағыҙы ярҙамында нимәнеңдер күсермәһен төшөрөп алыу* **2.** *лингв. сит тел ҡалыбына эйәреп яңы һүҙ йәки һүҙбәйләнеш яһау*)

СКАЛЬКУЛИ́РОВАТЬ *сов. см.* **калькули́ровать**

СКА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** ҡаялы, ҡая ташлы **2.** (*каменистый*) ташлы, ҡаты; **ска́льный грунт** ташлы тупраҡ; **ска́льная поро́да** ташлы (ҡаты) тоҡом **3.** *спец.* тау-таш ...ы, тау-таш араһында башҡарылған; **ска́льные рабо́ты** тау-таш эштәре

СКАЛЬП *м* скальп (*сәсе менән тунап алынған баш тиреһе*)

СКА́ЛЬПЕЛЬ *м* скальпель (*ҙур булмаған хирург бысағы*)

СКАЛЬПИ́РОВАТЬ *сов., несов. кого-что* скальп алыу

СКАМЕ́ЙКА *ж см.* **скамья́**

СКАМЬЯ́ *ж* эскәмйә; **сесть на скамью́** эскәмйәгә ултырыу ♦ **скамья́ подсуди́мых** суд эскәмйәһе (*хөкөм ителгән кешеләрҙең урыны*); **со шко́льной скамьи́** уҡыуҙы тамамлағас та

СКАНДА́Л *м* ғауға, яңъял, талаш, ыҙғыш, низағ; **подня́ть сканда́л** ғауға күтәреү

СКАНДАЛИ́СТ *м* и **СКАНДАЛИ́СТКА** *ж* ғауғасы, яңъялсы, талаш (ыҙғыш, низағ) күтәреүсе (ҡуптарыусы)

СКАНДА́ЛИТЬ *несов.* ғауғалашыу, яңъял (талаш, ыҙғыш, низағ) ҡуптарыу (күтәреү)

СКАНДА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*позорящий*) ғауғалы, хурлыҡлы; **сканда́льный слу́чай** ғауғалы осраҡ **2.** *разг.* (*любящий скандалить*) ғауғасыл, дәғүәсел, бәләсел, тауыш (яңъял, ыҙғыш) ҡуптарырға ятраҡан; **сканда́льный челове́к** ғауғасыл кеше

СКАНДИНА́ВСКИЙ, -ая, -ое скандинав ...ы, Скандинавия ...ы; **скандина́вские стра́ны** Скандинавия илдәре; **скандина́вские языки́** скандинав телдәре

СКАНДИНА́ВЫ *мн.* скандинавиялылар, Скандинавия халыҡтары // *ед.* **скандина́в** *м* Скандинавия ир-аты; **скандина́вка** *ж* Скандинавия ҡатын-ҡыҙы

СКАНДИ́РОВАНИЕ *с см.* **сканди́ровать**; **сканди́рование ло́зунгов** лозунгыларҙы өҙөп-өҙөп ҡысҡырып әйтеү

СКАНДИ́РОВАТЬ *несов. что* и *без доп.* ижекләп (өҙөп-өҙөп) ҡысҡырып әйтеү (уҡыу); **сканди́ровать ло́зунги** лозунгыларҙы өҙөп-өҙөп ҡысҡырып уҡыу

СКА́ПЛИВАТЬ *несов. см.* **скопи́ть**

СКА́ПЛИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **скопи́ться** **2.** *страд. от* **ска́пливать**

СКАРБ *м собир.*; *разг.* донъя кәрәк-ярағы, ваҡ-төйәк мөлкәт

СКА́РЕД *м* и **СКА́РЕДА** *м* и *ж*; *разг.* һаран, ҡомһоҙ (*кеше*)

СКА́РЕДНИЧАТЬ *несов.*; *разг.* һаранланыу, ҡомһоҙланыу

СКА́РЕДНОСТЬ *ж*; *разг.* һаранлыҡ, ҡомһоҙлоҡ

СКА́РЕДНЫЙ, -ая, -ое *разг.* һаран, ҡомһоҙ; **ска́редный челове́к** һаран кеше

СКАРИФИКА́ТОР *м*; *с.-х.* скарификатор (**1.** *орлоҡто скарификациялау машинаһы* **2.** *скарификациялау ҡоралы*)

СКАРИФИКА́ЦИЯ *ж*; *с.-х.* скарификация, скарификациялау (**1.** *шытымын тиҙләтеү өсөн ҡайһы бер орлоҡтарҙы сәсеү алдынан эшкәртеү* **2.** *эсенә һауа үтһен өсөн ерҙе тәрән итеп йырыу*)

СКАРЛАТИ́НА *ж* скарлатина (*балаларҙың йоғошло ауырыуы*); **боле́ть скарлати́ной** скарлатина менән ауырыу

СКАРЛАТИ́ННЫЙ, -ая, -ое *разг.* скарлатина ...ы; **скарлати́нная эпиде́мия** скарлатина эпидемияһы

СКАРЛАТИНО́ЗНЫЙ, -ая, -ое **1.** скарлатина ...ы; **скарлатино́зная сыпь** скарлатина сабыртмаһы **2.** скарлатина менән ауырыған, скарлатиналы; **скарлатино́зный ребёнок** скарлатина менән ауырыған бала

СКА́РМЛИВАТЬ *несов. см.* **скорми́ть**

СКАТ I *м* **1.** *см.* **скати́ться** — **ска́тываться** II 1; **2.** (*пологий спуск*) һөҙәклек, иңкеүлек, бит, һөҙәк (иңкеү, ауыш) ер; (*крыши*) яҡ; **скат холма́** түбә бите; **скат кры́ши** ҡыйыҡтың яҡтары

СКАТ II *м*; *спец.* скат (*автомобиль тәгәрмәсе һәм уға кәрәкле резина*)

СКАТ III *м* скат (*диңгеҙҙә йәшәгән йыртҡыс балыҡ*)

СКАТА́ТЬ *сов. что* **1.** (тәгәрәтеп) төрөү; **ската́ть ковёр** келәмде төрөү **2.** тәгәр(л)әтеп (әүәләп) йомарлау (йомарлаҡ яһау); **ската́ть ша́рики из гли́ны** балсыҡтан әүәләп йомарлаҡ яһау **3.** *разг.* баҫыу; **ската́ть ва́ленки** быйма баҫыу **4.** *без доп.*; *прост.* (*сходить, сбегать куда-л.*) йүгереп (шәп кенә) барып килеү **5.** (*списать*) күшенекен (кешенән) күсереп алыу (яҙыу)

СКАТА́ТЬСЯ *сов.* **1.** төрөлөү, йомарланыу **2.** (*сваляться — о волосах, шерсти*) кейеҙләнеү, ойошоу

СКА́ТЕРТНЫЙ, -ая, -ое ашъяулыҡ ...ы, ашъяулыҡлыҡ; **ска́тертный лён** ашъяулыҡлыҡ етен

СКА́ТЕРТЬ *ж* ашъяулыҡ; **вы́шитая ска́терть** сигеүле ашъяулыҡ ♦ **ска́тертью доро́га** дүрт яғың ҡибла, алдыңдан — артың

СКАТИ́ТЬ *сов. что* **1.** тәгәр(л)әтеп төшөрөү; **скати́ть бо́чку в подва́л** мискәне баҙға тәгәрәтеп төшөрөү **2.** *см.* **скати́ться** 1

СКАТИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** тәгәр(л)әп (шыуып) төшөү; **скати́ться с горы́** тауҙан шыуып төшөү **2.** *к чему*; *перен.* (*отступить от чего-л. передового*) -ға/-гә табан боролоу (китеү, сығыу); **скати́ться к идеали́зму** идеализмға табан боролоу

СКА́ТКА I *ж* **1.** *см.* **ската́ть** 1, 3; **ска́тка бума́ги в руло́н** ҡағыҙҙы төргәк итеп урау **2.** *воен.* скатка (*төрөлгән шинель*)

СКА́ТКА II *ж см.* **скати́ть** — **ска́тывать** II; **ска́тка брёвен в во́ду** бүрәнәләрҙе һыуға тәгәрәтеп төшөрөү

СКА́ТЫВАТЬ I *несов. см.* **ската́ть** 1, 2

СКА́ТЫВАТЬ II *несов. см.* **скати́ть**

СКА́ТЫВАТЬСЯ I *несов.* **1.** *см.* **ската́ться** **2.** *страд. от* **ска́тывать** I

СКА́ТЫВАТЬСЯ II *несов.* **1.** *см.* **скати́ться** **2.** *страд. от* **ска́тывать** II

СКАФА́НДР *м* скафандр; **скафа́ндр космона́вта** космонавт скафандры

СКА́ЧКА *ж* **1.** сабыу, саптырып барыу **2.** *обычно мн.* **ска́чки** ат сабышы, сабыш, бәйге

СКАЧКООБРА́ЗНОСТЬ *ж* һикерешле (тигеҙһеҙ) булыу, тигеҙһеҙлек; **скачкообра́зность в разви́тии** үҫештәге тигеҙһеҙлек

СКАЧКООБРА́ЗНЫЙ, -ая, -ое һикерешле, тигеҙһеҙ, һикерешле булған, тигеҙ булмаған; **скачкообра́зные измене́ния** һикерешле үҙгәрештәр

СКАЧО́К *м* **1.** (*прыжок*) һикереү, һикереш; **де́лать больши́е скачки́** ҙур һикерештәр яһау **2.** ҡапыл күтәрелеү (үҙгәреү), киҫкен күтәрелеш; **скачо́к температу́ры** температураның ҡапыл күтәрелеүе **3.** *филос.* һикереш; **революцио́нный скачо́к** революцион һикереш **4.** кинәт (киҫкен) күтәрелеү, һикереү

СКА́ШИВАНИЕ I *с см.* **ска́шивать** I

СКА́ШИВАНИЕ II *с см.* **ска́шивать** II, **ска́шиваться** II 1

СКА́ШИВАТЬ I *несов. см.* **скоси́ть** I

СКА́ШИВАТЬ II *несов. см.* **скоси́ть** II

СКА́ШИВАТЬСЯ I *несов. страд. от* **ска́шивать** I

СКА́ШИВАТЬСЯ II *несов.* **1.** *см.* **скоси́ться** **2.** *страд. от* **ска́шивать** II

СКВА́ЖИНА *ж* **1.** ярыҡ, тишек; **замо́чная сква́жина** йоҙаҡ тишеге **2.** скважина; **бурова́я сква́жина** быраулау скважинаһы; **нефтяна́я сква́жина** нефть скважинаһы **3.** *физ., геол.* ҡыуышлыҡ

СКВА́ЖИСТЫЙ, -ая, -ое **1.** *разг.* тишек(ле)-тошоҡ(ло), ҡыуыш(лы); **сква́жистый пол** тишекле-тошоҡло иҙән **2.** *физ., геол.* кәүшәк, көпшәк, ҡыуыш(лы); **сква́жистый грунт** кәүшәк тупраҡ

СКВА́ЖНЫЙ, -ая, -ое *см.* **сква́жистый** 2

СКВА́СИТЬ *сов. что* (*о молоке и т.п.*) асытыу, әсетеү, ойотоу; (*о капусте*) тоҙлау; **сква́сить капу́сту** кәбеҫтә тоҙлау

СКВА́СИТЬСЯ *сов.* (*о молоке*) асыу, әсеү, ойоу; (*о капусте*) тоҙланыу; **молоко́ сква́силось** һөт ойоно

СКВЕР *м* сквер (*ҡалаларҙағы бәләкәй баҡса*)

СКВЕ́РНО 1. *нареч.* насар, яман; **скве́рно себя́ чу́вствовать** үҙеңде насар тойоу **2.** *кому в знач. сказ., безл.* насар, яман, алама, хөрт; **ему́ ста́ло скве́рно** уның хәле насар булып китте

СКВЕРНОСЛО́В *м* әшәке һүҙле (телле) кеше, әшәке (әҙәпһеҙ, оятһыҙ) һүҙҙәр менән һүгенеүсе

СКВЕРНОСЛО́ВИЕ *с* әшәке (оятһыҙ, әҙәпһеҙ) һүҙҙәр, һүгенеү һүҙҙәре

СКВЕРНОСЛО́ВИТЬ *несов.* әшәке (оятһыҙ, әҙәпһеҙ) һүҙ әйтеү, һүгенеү

СКВЕ́РНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*мерзкий, гадкий*) насар, яман, әшәке; **скве́рный за́пах** әшәке еҫ; **скве́рный посту́пок** яман эш **2.** *разг.* (*плохого качества, неважный*) насар, хөрт, алама; **скве́рная доро́га** алама юл

СКВОЗИ́ТЬ *несов.* **1.** өрөү, үтә өрөү; **ве́тер сквози́т** ел үтә өрә **2.** *безл.* үтәнән-үтә өрөү (һуғыу); **здесь сквози́т** бында үтәнән-үтә өрә **3.** (*просвечивать сквозь отверстия*) үтеп кереү, төшөү; **свет сквози́т че́рез щель** яҡтылыҡ ярыҡтан

төшә **4.** *перен.* (*слегка обнаруживаться*) һиҙелеп (беленеп, сағылып) ҡалыу

СКВОЗНО́Й, -ая, -ое **1.** үтәнән-үтә (үтеп) сыҡҡан, үтәнән-үтә; **сквозна́я ра́на** үтәнән-үтә яра; **сквозно́е отве́рстие** үтәнән-үтә тишек **2.** (*без пересадок*) тура, туранан-тура булған; **сквозно́е движе́ние** туранан-тура булған хәрәкәт **3.** (*неплотный, просвечивающий*) үтә (үтәнән-үтә) күренмәле, һирәк; **сквозно́й то́нкий тюль** үтәнән-үтә күренмәле йоҡа селтәр ♦ **сквозно́й ве́тер** үтә ел

СКВОЗНЯ́К *м* үтә ел

СКВОЗЬ *предлог* и *нареч.* **1.** *предлог с вин. п.* (*употребляется при обозначении предмета, среды, через которые проходит, виднеется что-л.*) арҡыры, аша, үтәләй, үтә; **се́ять сквозь си́то** иләктән иләү; **пробира́ться сквозь толпу́** халыҡ араһынан үтеү **2.** *предлог с вин. п.* (*при обозначении явления, состояния, через которые проступают другие явления; при обозначении действия, которое перемежается или прерывается другим действием*) ҡатыш, аша, аралаш; **смех сквозь слёзы** йәш аралаш көлөү; **услы́шать сквозь сон** йоҡо аралаш ишетеү **3.** *нареч.*; *прост. см.* **наскво́зь** ♦ **сквозь зу́бы говори́ть (бормота́ть)**: 1) аңлайышһыҙ итеп (мығырлап) һөйләү; 2) асыу итеп (ризаһыҙлыҡ белдереп) нимәлер әйтеү; **смотре́ть сквозь ро́зовые очки́** *см.* **ро́зовый**; **смотре́ть сквозь па́льцы** бармаҡ аша ҡарау

СКВОРЕ́Ц *м* сыйырсыҡ; **скворе́ц — пти́ца пе́вчая** сыйырсыҡ — һайрар ҡош

СКВОРЕ́ЧНИК *м* и **СКВОРЕ́ЧНИЦА** *ж* сыйырсыҡ ояһы

СКВОРЧО́НОК *м* сыйырсыҡ балаһы

СКЕЛЕ́Т *м* **1.** *анат.* һөлдә; **челове́ческий скеле́т** кеше һөлдәһе; **скеле́т кита́** кит һөлдәһе **2.** *прям.*, *перен.* (*основа, каркас*) нигеҙ, каркас; **железобето́нный скеле́т зда́ния** йорттоң тимербетон каркасы; **скеле́т ро́ли** ролдең каркасы

СКЕЛЕ́ТНЫЙ, -ая, -ое **1.** һөлдә ...ы; **скеле́тные мы́шцы** һөлдә ите **2.** *спец.* төп, тарәк (таяныс) ...ы; **скеле́тные ве́тви я́блони** алмағастың тәрәк ботаҡтары

СКЕ́ПСИС *м см.* **скептици́зм** 2

СКЕ́ПТИК *м* **1.** скептик (*скептицизм яҡлы кеше*) **2.** скептик, шиксел, шөбһәләнеп (икеләнеп) ҡараған кеше

СКЕПТИЦИ́ЗМ *м* скептицизм (**1.** *объектив ысынбарлыҡты танып белеү мөмкинлеген инҡар иткән идеалистик йүнәлеш* **2.** *һәр нәмәне шик аҫтына алыусанлыҡ, һәр нәмәгә шикләнеп ҡараусанлыҡ*)

СКЕПТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** скептицизм ...ы, скептик; **скепти́ческое направле́ние в филосо́фии** фәлсәфәләге скептицизм йүнәлеш **2.** скептик, шикләнеүсән, ышанмаусан, икеләнеүсән, шөбһәләнеүсән; **скепти́ческий взгляд** скептик ҡараш

СКЕ́РЦО *с нескл.*; *муз.* скерцо (*ҙур булмаған музыкаль әҫәр*); **ске́рцо Мендельсо́на** Мендельсон скерцоһы

СКЕТЧ *м* скетч (*мәҙәк йөкмәткеле ҡыҫҡа ғына эстрада пьесаһы*)

СКИДА́ТЬ *сов. что*; *разг.* (*сбросать*) ташлау, ырғытыу; **скида́ть до́ски с маши́ны** машинанан таҡталар ырғытыу

СКИ́ДКА *ж* **1.** *см.* **скида́ть — ски́дывать, ски́нуть — ски́дывать** 1, 3; **2.** ташлама; **прода́жа това́ров со ски́дкой** тауарҙарҙы ташлама менән һатыу; **рабо́тать без ски́док на тру́дности** ҡыйынлыҡтарға ташлама яһамайынса эшләү **3.** *охот.* (*прыжок в сторону с целью запутать следы — о звере*) ҡырын (ситкә) һикереү, сөйләгөү

СКИ́ДЫВАТЬ *несов. см.* **скида́ть, ски́нуть**

СКИ́НУТЬ *сов.* **1.** *кого-что* ташлау, ырғытыу, төшөрөү; **ски́нуть мешо́к на́ пол** тоҡто иҙәнгә төшөрөү; **ски́нуть снег с кры́ши** ҡыйыҡтан ҡар ташлау **2.** *разг.* (*снять надетое*) сисеү, һалыу, һалып ташлау, һалдырыу; **ски́нуть пальто́** пальтоны һалып ташлау **3.** *что, в чём*; *разг.* (*сбавить цену*) кәметеү, төшөрөү; **ски́нуть це́ну** хаҡын төшөрөү **4.** *кого*; *прост.* (*родить раньше срока — о женщине*) төшөрөү; (*о самке животного*) һалыу **5.** *что*; *карт.* ташлау

СКИ́НУТЬСЯ *сов.* **1.** *разг.* сиселеү, төшөү, ысҡынып (сиселеп) төшөү; **ски́нуться с плеч** яурындан төшөү **2.** күмәкләп йыйыу, йыйылышыу, аҡса һалышыу, йыйылышып алып биреү; **ски́нуться на путёвку** йыйылышып путёвка алып биреү

СКИ́ПЕТР *м* скипетр (*монархтың хөкөм билдәһе тип һаналған аҫыл таштар менән биҙәлгән семәрле таяғы*)

СКИПЕ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (ҡайнай-ҡайнай) ҡуйырып (төйөрләнеп) бөтөү, уҡмашыу **2.** *перен.*, *разг.* (*слежавшись, стать плотным*) (оҙаҡ ятып) ташҡа әйләнеү (ныҡ ҡатыу)

СКИПИДА́Р *м* скипидар; **растира́ть те́ло скипида́ром** тәнде скипидар менән ыуыу

СКИПИДА́РНЫЙ, -ая, -ое скипидар ...ы; **скипида́рное ма́сло** скипидар майы

СКИРДА́ *ж* и **СКИРД** *м* эҫкерт; **скирда́ соло́мы** һалам эҫкерте; **скла́дывать скирд** эҫкерт һалыу

СКИРДОВА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое эҫкертләй торған, эҫкерт ...ы; **скирдова́льные ви́лы** эҫкерт һәнәге

СКИРДОВА́ЛЬЩИК *м* и **СКИРДОВА́ЛЬЩИЦА** *ж* эҫкерт һалыусы, эҫкертләүсе

СКИРДОВА́НИЕ *с см.* **скирдова́ть**; **скирдова́ние се́на** бесән эҫкертләү

СКИРДОВА́ТЬ *несов. что* эҫкерткә һалыу, эҫкертләү; **скирдова́ть рожь** арышты эҫкертләү

СКИРДОВА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **скирдова́ть**

СКИРДО́ВКА *ж*; *разг. см.* **скирдова́ть**

СКИСА́ТЬ *несов. см.* **ски́снуть**

СКИ́СНУТЬ *сов.* **1.** ойоу, әсеү; **молоко́ ски́сло** һөт әсегән **2.** *перен., разг.* төшөнкөлөккә бирелеү, бойоғоу; **что ты скис?** ниңә төшөнкөлөккә бирелдең?

СКИТ *м* скит (**1.** *аскет монахтар йәшәй торған ҙур булмаған торлаҡ* **2.** *старообрядсылар монастыры йәки ҡасабаһы*)

СКИТА́ЛЕЦ *м* и **СКИТА́ЛИЦА** *ж* йөргөнсө, илгиҙәр

СКИТА́ЛЬЧЕСКИЙ, -ая, -ое йөргөнсө ...ы, илгиҙәр ...ы; **скита́льческая жизнь** йөргөнсөләр тормошо

СКИТА́ЛЬЧЕСТВО *с* ил гиҙеү, күскенселек, сәйәхәт итеү

СКИТА́НИЕ *с см.* **скита́ться**

СКИТА́ТЬСЯ *несов.* **1.** (*странствовать*) ил гиҙеү, сәйәхәт итеү, илдән-илгә йөрөү **2.** *разг.* (*не иметь постоянного места жительства, работы*) күсеп йөрөү

СКИФ I *м см.* **ски́фы**

СКИФ II *м* скиф (*оҙон һәм тар ғына итеп эшләнгән ярыш кәмәһе*)

СКИ́ФСКИЙ, -ая, -ое скиф ...ы; **ски́фское иску́сство** скиф сәнғәте

СКИ́ФЫ *мн.* (*ед.* **скиф** *м*) скифтар (*яңы эраға тиклем VII—III бб. Ҡара диңгеҙҙең төньяғында йәшәгән төрлө күсмә ҡәбиләләрҙең дөйөм исеме*)

СКЛАД I *м*; *в разн. знач.* склад; **склад ору́жия** ҡорал склады; **торго́вый склад** сауҙа склады; **заве́дующий скла́дом** склад мөдире

СКЛАД II *м* **1.** төҙөлөш, физик йөҙ; **склад фигу́ры** кәүҙә төҙөлөшө; **склад лица́** йөҙ төҙөлөшө **2.** рәүеш, торош; **склад ума́** аҡыл рәүеше; **душе́вный склад** күңел торошо **3.** (*установившийся порядок*) төҙөлөш, рәүеш; **склад жи́зни** тормош рәүеше **4.** *разг.* (*слаженность*) бәйләнеш, төҙөклөк, ятышлылыҡ ♦ **ни скла́ду ни ла́ду** *см.* **лад**

СКЛАДИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* складҡа һалыу (урынлаштырыу); **склади́ровать хло́пок** мамыҡты складҡа урынлаштырыу

СКЛА́ДКА I *ж* **1.** бөрмә; **ю́бка со скла́дками** бөрмәле итәк **2.** (*прямолинейный сгиб на ткани*) һыр; **брю́ки с отутю́женными скла́дками** һырҙары үтекләнгән салбар **3.** (*морщина на коже, теле*) йыйырсыҡ **4.** (*волнообразный изгиб пластов земной коры*) йыйырсыҡ

СКЛА́ДКА II *ж*; *разг. см.* **склад** II 2

СКЛАДНО́Й, -ая, -ое асылып-ябылмалы, йыйылып-яҙылмалы, йыйылмалы; **складна́я крова́ть** йыйылмалы карауат ♦ **складно́й нож** бәке

СКЛА́ДНЫЙ, -ая, -ое **1.** *разг.* (*стройный*) зифа буйлы, матур кәүҙәле, һомғол; **скла́дный ю́ноша** һомғол егет **2.** (*связный, гладкий — о речи*) шыма, төҙөк, бәйләнешле; **скла́дная речь** шыма телмәр **3.** *разг.* (*хороший, удобный*) яҡшы, уңышлы, ҡулайлы, яйлы; **скла́дные сапо́жки** яйлы итек

СКЛА́ДОЧНЫЙ I, -ая, -ое склад ...ы, склад итеп тотолған; **скла́дочный пункт** склад пункты; **скла́дочное помеще́ние** склад итеп тотолған бина

СКЛА́ДОЧНЫЙ II, -ая, -ое *уст.* күмәк кешенән йыйылған; **скла́дочное иму́щество** күмәк кешенән йыйылған мөлкәт

СКЛАДСКО́Й, -ая, -ое склад ...ы; **складски́е рабо́чие** склад эшселәре

СКЛА́ДЧАТЫЙ, -ая, -ое **1.** бөрмәле; **скла́дчатая ю́бка** бөрмәле итәк **2.** *геол.* йыйырсыҡлы, йыйырсыҡланып торған; **скла́дчатые го́рные це́пи** йыйырсыҡлы тау теҙмәләре

СКЛА́ДЧИНА *ж* аҡса (әйбер) һалышыу; **купи́ть в скла́дчину** *что-л.* *нимәлер* аҡса һалышып һатып алыу

СКЛА́ДЫВАТЬ *несов. см.* **сложи́ть** 1—5

СКЛА́ДЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **сложи́ться** **2.** *страд. от* **скла́дывать**

СКЛЕВА́ТЬ *сов. что* суҡып (сүпләп) ашап бөтөрөү; (*о рыбе*) сиртеү, сиртеп ашау

СКЛЁВЫВАТЬ *несов. см.* **склева́ть**

СКЛЕ́ИВАТЬ *несов. см.* **скле́ить**

СКЛЕ́ИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **скле́иться** **2.** *страд. от* **скле́ивать**

СКЛЕ́ИТЬ *сов. что* **1.** йәбештереп яһау, елемләп йәбешетереү; **скле́ить листы́ бума́ги** ҡағыҙ биттәрен елемләп йәбештреү **2.** *кого-что*; *перен.* (*устроить, наладить*) яйлау, рәтләү, көйләү

СКЛЕ́ИТЬСЯ *сов.* **1.** (*слипнуться*) йәбешеү **2.** *перен., разг.* (*наладиться, устроиться*) яйланыу, рәтләнеү, көйләнеү

СКЛЕ́ЙКА *ж* **1.** *см.* **скле́ить — скле́ивать**; **скле́йка фане́ры** фанер йәбештереү **2.** (*место*) йәбештерелгән урын

СКЛЕП *м* төрбә, кәшәнә (*табут ҡуйыу өсөн ер аҫтына ҡаҙып яһалған махсус бина*)

СКЛЕПА́ТЬ *сов. что* сүкеп ялғау (беркетеү, тоташтырыу), сигәләү, сигәләп ялғау; **склепа́ть желе́зные листы́** ҡалайҙарҙы сигәләп ялғау

СКЛЕПА́ТЬСЯ *сов.* сүкеп ялғаныу (беркетелеү, тоташтырылыу), сигәләп ялғаныу

СКЛЁПКА *ж* **1.** *см.* **склепа́ть — склёпывать** **2.** (*место*) сигәләп ҡуйылған урын, сүкеп ялғанған ер

СКЛЁПЫВАТЬ *несов. см.* **склепа́ть**

СКЛЁПЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **склепа́ться** **2.** *страд. от* **склёпывать**

СКЛЕ́РА *ж*; *анат.* күҙ ағы

СКЛЕРО́З *м* склероз (*төрлө ағзаларҙың йәки туҡыманың тығыҙланып ҡатыуынан килгән ауырыу*); **склеро́з сосу́дов** ҡан тамырҙары склерозы; **склеро́з се́рдца** йөрәк склерозы

СКЛЕРО́ЗНЫЙ, -ая, -ое склероз ...ы; **склеро́зное явле́ние** склероз күренеше

СКЛЕРО́МЕТР *м* склерометр (*металл һәм минералдарҙың ҡатылығын үлсәй торған ҡорамал*)

СКЛЕРО́ТИК *м*; *разг.* склеротик (*склероз менән ауырыған кеше*)

СКЛЕРОТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое склеротик, склероз ...ы (*склероз менән ауырыған*); **склероти́ческий проце́сс** склероз процесы

СКЛИ́КАТЬ *сов. кого-что*; *разг.* саҡырыу, саҡырып (өндәшеп) йыйыу, ҡысҡырып саҡырыу (өндәшеү); **скли́кать цыпля́т** себештәрҙе саҡырыу

СКЛИКА́ТЬ *несов. см.* **скли́кать**

СКЛО́КА *ж* ыҙғыш, талаш, ғауға, дәғүәләшеү

СКЛОН *м* һөҙәклек, бит, битләү, ҡашлаҡ, ипкен, ҡабырға; **склон горы́** тау бите ♦ **на скло́не лет (жи́зни, дней)** ҡартлыҡ көнөндә

СКЛОНЕ́НИЕ *с* 1. *см.* **склони́ть** — **склоня́ть** 2. *грам.* килеш менән үҙгәреш; **склоне́ние существи́тельных** исемдәрҙең килеш менән үҙгәреше ♦ **магни́тное склоне́ние**; **склоне́ние магни́тной стре́лки** *физ.* магнит ауышыуы

СКЛОНИ́ТЬ *сов. что* **1.** (*нагнуть*) эйеү, ауыштырыу, бөгөү, һалындырыу; **склони́ть го́лову** башты эйеү; **склони́ть знамёна** байраҡтарҙы һалындырыу **2.** *кого-что*; *перен.* (*расположить к себе*) үҙ яғына ауҙарыу (тартыу), йәлеп итеү **3.** *к чему, на что*; *перен.* (*убедить согласиться на что-л.*) (өндәп) күндереү, (димләп) ризалатыу; **склони́ть к побе́гу** ҡасырға күндереү ♦ **склони́ть го́лову** *перед кем-чем*; *высок.*: 1) буйһоноу, үҙеңде еңелгән һанау, башты эйеү; 2) ихтирам белдереү, баш эйеү

СКЛОНИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*нагнуться*) эйелеү, бөгөлөү, эйелеп (бөгөлөп, һалынып) төшөү; **ве́тки склони́лись над водо́й** ботаҡтар һыуға һалынып төшкән **2.** *к чему, на что* ауышыу, күсеү; **день склони́лся к ве́черу** көн кискә ауышты **3.** йүнәлеш алыу, күсеү; **склони́ться на сто́рону наро́да** халыҡ яғына күсеү **4.** *к чему, на что*; *перен.* (*согласиться, поддавшись уговорам*) күнеү, ауыу, риза булыу, ризалашыу; **склони́ться к но́вому реше́нию** яңы ҡарарға риза булыу

СКЛО́ННОСТЬ *ж* **1.** әүәҫлек, һәләтлек, күңел ятыу, йән тартыу, әүәҫ булыу, бирелеүсәнлек; **скло́нность к нау́чной рабо́те** ғилми эшкә әүәҫлек; **скло́нность к чте́нию** уҡыуға әүәҫлек **2.** (*предрасположенность*) -ға/-гә бирешеүсәнлек, тиҙ генә -ып/-еп барыу; **скло́нность к полноте́** тиҙ генә һимереп барыу

СКЛО́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** *к чему* әүәҫ, яратыусан, мауығыусан; **скло́нный к нау́чным заня́тиям** ғилми эшкә әүәҫ **2.** -ға/-гә бирешеүсән (тартым), тиҙ генә -ып/-еп барған; **скло́нный к боле́зням** тиҙ генә ауырып барған **3.** *к чему* и *с неопр.* -ға/-гә әҙер (әҙер булған); **он скло́нен согласи́ться** ул ризалашырға әҙер

СКЛОНЯ́ЕМОСТЬ *ж*; *грам.* килеш менән үҙгәреүсәнлек

СКЛОНЯ́ЕМЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **склоня́ть 2.** *прил.*; *грам.* килеш менән үҙгәрә торған

СКЛОНЯ́ТЬ *несов. что* **1.** *см.* **склони́ть 2.** *что*; *грам.* килеш менән үҙгәртеү **3.** *кого-что*; *перен.*, *разг.* йыш телгә алыу, сәйнәү, әнәһенән-ебенә тиклем тикшереү; **его́ склоня́ют на всех собра́ниях** уны йыйылыш һайын телгә алалар ♦ **склоня́ть по всем падежа́м (во всех падежа́х)** *см.* **склоня́ть** 3

СКЛОНЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **склони́ться 2.** *грам.* килеш менән үҙгәреү **3.** *страд. от* **склоня́ть**

СКЛО́ЧНИК *м* и **СКЛО́ЧНИЦА** *ж*; *разг.* ғауғасы, яньялсы, ара боҙоусы

СКЛО́ЧНИЧАТЬ *несов.*; *разг.* ғауға (бола) ҡуптарыу, талаш (яньял) сығарыу, ыҙғышыу, ара боҙоу

СКЛО́ЧНИЧЕСТВО *с*; *разг.* ғауғасыллыҡ, яньялсыллыҡ

СКЛО́ЧНЫЙ, -ая, -ое *разг.* **1.** ғауғалы, ыҙғышлы; **скло́чные отноше́ния** ғауғалы мөнәсәбәттәр **2.** ғауғасыл, дәғүәсел, бәләсел; **скло́чный челове́к** ғауғасыл кеше

СКЛЯ́НКА I *ж*; *разг.* ваҡ (бәләкәй) шешә

СКЛЯ́НКА II *ж*; *мор.* **1.** склянка (*диңгеҙҙә ярты сәғәтлек ваҡыт*) **2.** *мн.* **скля́нки** ҡом сәғәте (*караптарҙа*)

СКОБА́ *ж* **1.** тоҡа, тоҡос; **желе́зная скоба́** тимер тоҡос **2.** атлама, беркеткес, ныҒытҡыс; **скрепи́ть брёвна скоба́ми** бүрәнәләрҙе атлама менән беркетеү

СКО́БЕЛЬ *м* һыҙырғыс, тырнаҡ йышҡы, ҡырғы; **строга́ть ско́белем** ҡырғы менән йышыу

СКО́БЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое йышҡы ...ы; **ско́бельные ру́чки** йышҡы тотҡаһы

СКО́БКА *ж* **1.** *см.* **скоба́ 2.** *мн.* **ско́бки**; *грам.*, *мат.* йәйә; **квадра́тные ско́бки** квадрат йәйәләр; **кру́глые ско́бки** түңәрәк йәйәләр; **откры́ть ско́бки** йәйәләрҙе асыу ♦ **в ско́бку (стричь)** сәсте түңәрәк итеп алыу; **сказа́ть в ско́бках** һүҙ араһында ғына әйтеп (иҫкә төшөрөп) китеү

СКОБЛЕ́НИЕ *с см.* **скобли́ть**; **скобле́ние коры́** ҡабыҡты ҡырып таҙартыу

СКОБЛИ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое ҡыра (йыша) торған, ҡырғыс, йышҡыс; **скобли́льная маши́на** ҡырғыс машина

СКОБЛИ́ТЬ *несов. что* ҡырыу, ҡырып таҙартыу (эшкәртеү); **скобли́ть стол ножо́м** өҫтәлде бысаҡ менән ҡырып таҙартыу; **скобли́ть овчи́ну** һарыҡ тиреһен ҡырып эшкәртеү

СКОБЯНО́Й, -ая, -ое тимер-томорҙан эшләнгән, тимер-томор ...ы; **скобяно́й магази́н** тимер-томор магазины

СКО́ВАННОСТЬ *ж* **1.** ирекле (иркен) булмау; **ско́ванность движе́ний** хәрәкәттәрҙең иркен булмауы **2.** оялсанлыҡ, тартынйыусанлыҡ

СКО́ВАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **скова́ть 2.** *прил.*; *перен.* (*лишённый свободы, лёгкости, непринуждённости*) ирекле (иркен) булмаған, тотҡарлыҡлы; **ско́ванные движе́ния** тотҡарлыҡ-

лы хәрәкәттәр **3.** *прил.* тартынып (уңайһыҙланып, оялып) тороусан, оялсан, тартыныусан; **ско́ванная девчо́нка** оялсан ҡыҙыҡай

СКОВА́ТЬ *сов.* **1.** *что* (*выковать*) сүкеп (һуғып) яһау, һуғыу, сүкеү; **скова́ть подко́ву** даға һуғыу; **скова́ть гвоздь** ҡаҙаҡ сүкеү **2.** (*соединить ковкой*) сүкеп беркетеү (ялғау, тоташтырыу), тапап ялғау; **скова́ть листы́ желе́за** тимер табаҡтарын сүкеп тоташтырыу **3.** *перен.* (*сплотить*) берләштереү, ныҡ яҡынайтыу; **скова́ть люде́й** кешеләрҙе берләштереү **4.** *кого-что* (*надеть оковы*) бығаулау, бығау һалыу; **скова́ть заключённых** тотҡондарға бығау һалыу **5.** *перен.* (*лишить свободы, активности*) тотҡарлау, ирек бирмәү; **скова́ть си́лы проти́вника** дошмандың көстәрен тотҡарлау **6.** *что*; *перен.* (*оковать*) боҙ менән ҡаплау, (нығ итеп) туңдырыу; **моро́з скова́л ре́ку** һыуыҡ йылғаны туңдырҙы

СКОВА́ТЬСЯ *сов.* **1.** сүкелеү, сүкелеп берегеү (тоташыу) **2.** *перен.* боҙ менән ҡапланыу, туңыу; **о́зеро скова́лось льдом** күл боҙ менән ҡапланды

СКОВОРОДА́ *ж* таба; **алюми́ниевая сковорода́** алюмин таба; **жа́рить на сковороде́** табала ҡыҙҙырыу

СКОВОРО́ДНИК *м* табағас, ҡыҫҡыс

СКО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **скова́ть** 2—6

СКОВЫ́РИВАТЬ *несов. см.* **сковырну́ть**

СКОВЫРНУ́ТЬ *сов. что* **1.** *разг.* соҡоп (тырнап) алыу (сығарыу); **сковырну́ть боля́чку** һыҙлауыҡты соҡоп алыу **2.** *прост.* (*столкнуть*) төртөп төшөрөү **3.** *перен.* (*прогнать*) йыҡып (бәреп) төшөрөү

СКОК I *м* **1.** *см.* **скака́ть** 2; **2.** *в знач. нареч.* **ско́ком**; *разг.* елдереп, сабып, саптырып; **нести́сь ско́ком** елдереп барыу ♦ **во весь скок** йәнфарман сабыу (*атҡа ҡарата*)

СКОК II *в знач. сказ.*; *разг. см.* **скака́ть**; **с пола́тей скок** һәндерәнән һикереп төшөү

СКОЛА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **сколоти́ть**

СКОЛА́ЧИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **сколоти́ться** **2.** *страд. от* **скола́чивать**

СКО́ЛОК *м* **1.** ярсыҡ, китек; **ско́лок льда** боҙ ярсығы **2.** *спец.* (*наколотый узор*) сәнселмә биҙәк

СКОЛОТИ́ТЬ *сов.* **1.** (*сбить, соединить вместе*) ҡағыу, ҡағып-һуғып нығытыу (беректереү); **сколоти́ть полови́цы** иҙән таҡтаһын ҡағып-һуғып нығытыу **2.** *что* ҡаҡҡылап-һуҡҡылап эшләләү (этмәләү, яһау); **сколоти́ть скаме́йку** ҡаҡҡылап-һуҡҡылап эскәмйә этмәләү **3.** *кого-что*; *перен., разг.* ойоштороу, ҡороу, йыйыу, туплау; **сколоти́ть акти́в** актив туплау **4.** *что*; *перен., разг.* (*накопить*) йыйыу, туплау, йүнәтеү (*аҡсаға ҡарата*); **сколоти́ть миллио́н** миллион туплау

СКОЛОТИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** ҡағылып-һуғылып берегеү (тоташыу, нығыныу) **2.** *перен., разг.* (*собраться, создаться — о коллективе*) ойошоу, тупланыу; **сколоти́лся дру́жный коллекти́в** берҙәм коллектив тупланды **3.** *перен., прост.* (*собраться, скопиться — о деньгах*) тупланыу, йыйылыу; **скопи́лась больша́я су́мма де́нег** байтаҡ ҡына аҡса йыйылды **4.** *разг.* (*под ударами отделиться от чего-л.*) ҡағылып-һуғылып төшөү

СКОЛО́ТЬ *сов. что* **1.** ҡуптарыу, ватыу; **ло́мом сколо́ть лёд** боҙҙо лом менән ҡуптарыу **2.** (*соединить, прикалывая чем-л.*) ҡаҙап (сәнсеп) тоташтырыу, ҡаҙап (сәнсеп) ҡуйыу; **сколо́ть ле́нты була́вкой** таҫмаларҙы төйрәмес менән ҡаҙап ҡуйыу

СКОЛО́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*отделиться*) ҡубыу, ҡубып сығыу (төшөү); **лёд сколо́лся** боҙ ҡупты **2.** (*соединиться прикалыванием*) ҡаҙалыу, ҡаҙап ҡуйылыу

СКОЛЬ *нареч.* **1.** *книжн.* (*насколько*) күпме, ни тиклем, ҡанса; **сколь возмо́жно** күпме мөмкин **2.** *в качестве союзного слова в придаточных предложениях*; *книжн.* күпме, мөмкин тиклем, ни тиклем, мөмкин булғанса **3.** *обл. см.* **ско́лько**

СКОЛЬЖЕ́НИЕ *с см.* **скользи́ть**

СКОЛЬЗИ́ТЬ *несов.* **1.** шыуыу, шыуып барыу (төшөү, тороу); **скользи́ть по льду** боҙ өҫтөнән шыуыу; **скользи́ть из рук** ҡулдан шыуып төшөү **2.** тайыу; **но́ги скользя́т** аяҡ тая **3.** *перен.* (*легко, плавно двигаться*) бәүелеү сайҡалыу, шыуыу, һалмаҡ ҡына (йөҙөп) барыу; **ло́дка скользи́т по волна́м** кәмә тулҡындар өҫтөндә сайҡала **4.** *перен.* (*о взгляде*) күҙ йөрөтөү, күҙ йүгертеп сығыу; **скользи́ть глаза́ми по стро́чкам** юлдар буйлап күҙ йүгертеп сығыу

СКО́ЛЬЗКИЙ, -ая, -ое **1.** тайғаҡ, шыйғаҡ, тайғалаҡ, шыйғалаҡ; **ско́льзкий парке́т** тайғаҡ паркет; **ско́льзкие ступе́ни** тайғаҡ баҫҡыстар **2.** *перен.* (*ненадёжный, опасный*) ышаныслһыҙ, тотороҡһоҙ, ҡурҡыныс, тайғаҡ; **ступи́ть на ско́льзкий путь** ышаныслһыҙ юлға баҫыу **3.** *перен.* (*двусмысленный, сомнительный*) шикле, сәйер, ҡыйын; **ско́льзкая те́ма** сәйер тема; **ско́льзкое положе́ние** ҡыйын хәл

СКОЛЬЗНУ́ТЬ *сов.* **1.** *см.* **скользи́ть** **2.** (*слегка прикоснуться к чему-л.*) һыҙырып (тейеп) үтеү; **пу́ля скользну́ла по ребру́** пуля ҡабырғаны һыҙырып үткән **3.** (*быстро скрыться*) ялт итеп (тиҙ генә) үтеп китеү, ялт итеп (тиҙ генә) инеп китеү; **скользну́ть в дверь** ялт итеп ишектән инеп китеү

СКОЛЬЗЯ́ЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **скользи́ть** **2.** *прил.* шыума, шыумалы; **скользя́щий по́ршень** шыумалы поршень **3.** *прил.* (*плавный, лёгкий — о движениях, походке*) һалмаҡ, еңел, талғын; **скользя́щие шаги́** еңел аҙымдар **4.** *прил.* (*меняющийся*) үҙгәреүсән, үҙгәрмәле, даими булмаған; **скользя́щие тари́фы** үҙгәреүсән тарифтар

СКО́ЛЬКО *мест.* и *нареч.* **1.** *мест.* и *нареч.* күпме, нисә; **ско́лько сто́ит?** күпме тора?; **ско́лько вре́мени?** ваҡыт (сәғәт) нисә? **2.** *мест.* и *нареч.* (*как много*) күпме, ни хәтле, ни тиклем, ни

ҡәҙәр, ни саҡлы; **ско́лько вре́мени потеря́ли!** ни ҡәҙәр ваҡытты әрәм иттек! **3.** *нареч.* (*насколько*) -са/-сә; **ско́лько по́мню, он всегда́ был весёлым** хәтерләүемсә, ул һәр ваҡыт шулай күңелсәк ине ♦ **ско́лько душе́ уго́дно** теләгән ҡәҙәр (тиклем), йәнең күпме теләй; **ско́лько лет, ско́лько зим!** күпме ғүмер үткән!, әллә ҡасан!; **ско́лько мо́жно!** күпме түҙергә мөмкин!

СКО́ЛЬКО-НИБУДЬ *мест.* и *нареч.* бер ни тиклем (ҡәҙәр), бер аҙ, әҙерәк, әҙме-күпме; **вы́слать ско́лько-нибудь де́нег** бер аҙ аҡса ебәреү

СКО́ЛЬКО-ТО *мест.* и *нареч.* күпмелер; **дать ско́лько-то де́нег** күпмелер аҡса биреү

СКОМА́НДОВАТЬ *сов. что* **1.** команда биреү **2.** *разг.* (*распорядиться*) ҡушыу, бойороу

СКОМБИНИ́РОВАТЬ *сов. см.* **комбини́ровать** 1

СКО́МКАТЬ *сов. что* **1.** йомарлау, бөгәрләү, уҡмаштырыу, йомарлап (бөгәрләп, уҡмаштырып) бөтөү; **ско́мкать бума́гу** ҡағыҙҙы йомарлау **2.** *перен.* ашыҡ-бошоҡ этмәләп ҡуйыу, ашыҡ-бошоҡ эшләп ҡуйыу; **ско́мкать коне́ц по́вести** повестың аҙағын ашыҡ-бошоҡ этмәләп ҡуйыу

СКО́МКАТЬСЯ *сов.* бөгәрләнеү, йомарланыу, таушалыу, уҡмашыу, бөгәрләнеп (йомарланып, таушалып, уҡмашып) бөтөү; **оде́жда ско́мкалась** кейем таушалып бөткән

СКОМОРО́Х *м* **1.** скоморох (*Боронғо Руста ил гиҙеп, кәмит күрһәтеп йөрөүсе*) **2.** *разг.* көлдөрөүсе (мәҙәксе) кеше

СКОМОРО́ШНИЧАТЬ *несов.*; *разг.* көлдөрөү, мәҙәк күрһәтеү

СКОМПЛЕКТОВА́ТЬ *сов. см.* **комплектова́ть** 1; **скомплектова́ть газе́ты** гәзиттәрҙе комплектлау

СКОМПОНОВА́ТЬ *сов. см.* **компонова́ть**; **скомпонова́ть нау́чную статью́** ғилми мәҡәлә төҙөү

СКОМПРОМЕТИ́РОВАТЬ *сов. кого-что* хурлыҡҡа ҡалдырыу, яманатлы итеү, уңайһыҙ хәлгә ҡалдырыу, яманатын (данын) сығарыу

СКОНСТРУИ́РОВАТЬ *сов. см.* **конструи́ровать**; **сконструи́ровать маши́ну** машинаның конструкцияһын төҙөү

СКОНФУ́ЖЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **сконфу́зить 2.** *прил.* оялып ҡаушаған, уңайһыҙланған, тартынған; **сконфу́женное лицо́** оялыштан ҡаушаған йөҙ

СКОНФУ́ЗИТЬ *сов. см.* **конфу́зить**

СКОНФУ́ЗИТЬСЯ *сов. см.* **конфу́зиться**

СКОНЦЕНТРИ́РОВАТЬ *сов. см.* **концентри́ровать** 1, 2; **сконцентри́ровать войска́** ғәскәр туплау; **сконцентри́ровать внима́ние** иғтибарҙы йүнәлдереү

СКОНЦЕНТРИ́РОВАТЬСЯ *сов. см.* **концентри́роваться** 1, 2

СКОНЧА́НИЕ *с*; *разг.*, *уст.* **1.** аҙаҡ, һуң, ахыр **2.** (*смерть*) үлем, вафат ♦ **до сконча́ния ве́ка** *разг.* мәңгегә, мәңгелеккә, ғүмергә

СКОНЧА́ТЬСЯ *сов.* вафат булыу, донъя ҡуйыу, гүр эйәһе булыу, үлеү

СКОПА́ *ж* ҡәлмәргән, балыҡсы ҡарсыға

СКОПА́ТЬ *сов. что* ҡағып (соҡоп) алып ташлау, ҡаҙып тигеҙләү; **скопа́ть ко́чку** түмгәкте ҡаҙып алып ташлау

СКОПЕ́Ц *м* **1.** бестерелгән (ир) кеше **2.** *мн.* **скопцы́** скопецтар (*Рәсәйҙә XVIII б. аҙағында барлыҡҡа килгән дини секта*)

СКОПИДО́М *м* и **СКОПИДО́МКА** *ж*; *разг.* саманан тыш һаҡсыл кеше, һаран (һыҡмыр) кеше

СКОПИДО́МНИЧАТЬ *несов.*; *разг.* үтә (саманан тыш) һаранланыу (һыҡмырланыу)

СКОПИДО́МСТВО *с* үтә (саманан тыш) һаранлыҡ, һыҡмырлыҡ

СКОПИ́РОВАТЬ *сов. см.* **копи́ровать**; **скопи́ровать взро́слых** ололар булып ҡыланыу

СКОПИ́ТЬ *сов. что* йыйыу, туплау; **скопи́ть де́нег** аҡса йыйыу

СКОПИ́ТЬСЯ *сов.* йыйылыу, тупланыу, күмәкләшеп (өйөлөшөп) тороу

СКО́ПИЩЕ *с* халыҡ төркөмө, төркөм, өйөр

СКОПЛЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **скопи́ть** — **скопля́ть, скопи́ться** — **скопля́ться 2.** (*большое количество кого-чего-л.*) өйкөм, төркөм, тупланма; **скопле́ние войск** ғәскәрҙәр тупланмаһы

СКОПЛЯ́ТЬ *несов. см.* **скопи́ть**

СКОПЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **скопи́ться 2.** *страд. от* **скопля́ть**

СКО́ПОМ *нареч.*; *разг.* бергәләп, бергәләшеп, күмәкләшеп, барыһы (һәммәһе) бергә; **весь наро́д ско́пом** барлыҡ халыҡ бергәләп

СКОРБЕ́ТЬ *несов. о ком-чём*; *высок.* көйөү, ҡайғырыу, хәсрәтләнеү, ауыр ҡайғы (хәсрәт) кисереү; **скорбе́ть о ги́бели бли́зких** яҡындарының үлгәненә ҡайғырыу

СКО́РБНЫЙ, -ая, -ое көйөнөсле, ҡайғылы, хәсрәтле; **ско́рбная весть** ҡайғылы хәбәр; **ско́рбное лицо́** ҡайғылы йөҙ

СКОРБУ́Т *м*; *мед.* зәңге (*ауырыу*)

СКОРБУ́ТНЫЙ, -ая, -ое *мед.* зәңге ...ы; **скорбу́тная о́пухоль** зәңге шеше

СКОРБЬ *ж* көйөк, ҡайғы, хәсрәт; **глубо́кая скорбь** тәрән ҡайғы

СКОРЕ́Е 1. *сравн. ст. от* **ско́рый** и **ско́ро**; тиҙерәк, йәһәтерәк, шәберәк **2.** *вводн. сл.* (*вернее, точнее*) дөрөҫөрәге, ысыны ♦ **скоре́е всего** *в знач. вводн. сл.* шулайҙыр, моғайын; **скоре́е ..., не́жели (чем)** *в знач. союза* башлыса, -рға/-ргә ҡарағанда

СКОРЛУПА́ *ж* **1.** ҡабыҡ; **скорлупа́ оре́ха** сәтләүек ҡабығы; **яи́чная скорлупа́** йомортҡа ҡабығы **2.** *перен.* (*то, что ограничивает, мешает действовать, развиваться*) эс, кәртә, ҡабыҡ ♦ **пря́таться в свою́ скорлупу́** үҙ ҡабығыңа бикләнеү

СКОРМИ́ТЬ *сов. кого-что* ашатып бөтөрөү; **скорми́ть се́но скоту́** бесәнде малға ашатып бөтөрөү

СКОРНЯ́ЖИТЬ *несов. см.* **скорня́жничать**

СКОРНЯ́ЖНИЧАТЬ *несов.*; *разг.* тире иләү (эшкәртеү), тире иләүсе (эшкәртеүсе) булып эшләү, тире иләү (эшкәртеү) менән шөғөлләнеү

СКОРНЯ́ЖНЫЙ, -ая, -ое тире иләү (эшкәртеү) ...ы; **скорня́жное де́ло** тире иләү эше

СКОРНЯ́К *м* тире иләүсе (эшкәртеүсе)

СКО́РО 1. *нареч.* тиҙ, шәп, йәһәт, етеҙ, ҡыҙыу; **сде́лать о́чень ско́ро** бик тиҙ эшләү **2.** *нареч.* тиҙҙән, оҙаҡламай, бер аҙҙан; **ско́ро уви́димся** оҙаҡламай күрешербеҙ **3.** *в знач. сказ.* тиҙҙән, оҙаҡламай, бер аҙҙан; **ско́ро ночь** тиҙҙән төн

СКОРОВА́РКА *ж* скороварка (*тиҙ бешерә торған кәстрүл*)

СКОРОГОВО́РКА *ж* **1.** (*быстрая речь*) тиҙ (ҡыҙыу) телмәр **2.** (*шуточный жанр народного творчества, основанный на труднопроизносимом сочетании слов*) телкөрмәүес, тиҙәйткес, һүҙ уйнатыу

СКОРО́МНЫЙ, -ая, -ое **1.** тыйылған, итле (һөтлө) аҙыҡ (*христиан дине буйынса пост ваҡытында ашарға ярамаған*); **скоро́мная пи́ща** тыйылған аҙыҡ **2.** *в знач. сущ.* **скоро́мное** *с* итле (һөтлө) ашамлыҡ

СКОРОПАЛИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж*; *разг.* үтә ашығыслыҡ, йәһәтлек, ҡабаланлыҡ, уйламай эшләгәнлек; **скоропали́тельность реше́ния** ҡарарҙың ҡабаланлығы

СКОРОПАЛИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое *разг.* үтә ашығыс (ҡабалан), бик йәһәт, уйлап еткерелмәгән; **скоропали́тельное реше́ние** үтә ашығыс сығарылған ҡарар

СКО́РОПИСЬ *ж* тиҙ (йүгерек) яҙыу

СКОРОПО́РТЯЩИЙСЯ, -аяся, -ееся тиҙ боҙола торған; **скоропо́ртящиеся проду́кты** тиҙ боҙола торған аҙыҡтар

СКОРОПОСТИ́ЖНЫЙ, -ая, -ое ҡапыл, көнәт, аңғармаҫтан, көтмәгәндә; **скоропости́жная смерть** ҡапыл үлеү

СКОРОПРЕХОДЯ́ЩИЙ, -ая, -ее *книжн.* тиҙ үтеп китеүсән (китә торған); **скоропреходя́щее сча́стье** тиҙ үтеп китә торған бәхет

СКОРОСПЕ́ЛКА *разг.* **1.** *ж* иртә (тиҙ) өлгөрөүсән, иртә (тиҙ) өлгөрә торған, иртә (тиҙ) бешкән (*емеш, йәшелсә*); **карто́шка-скороспе́лка** иртә өлгөрә торған картуф **2.** *м* и *ж*; *перен.* (*о человеке*) өлгөр, тиҙ буйға еткән

СКОРОСПЕ́ЛЫЙ, -ая, -ое **1.** тиҙ (иртә) өлгөрә (етешә) торған (бешкән); **скороспе́лая гру́ша** тиҙ өлгөрә торған армыт **2.** *перен.*, *разг.* ҡабалан, ашығыс, уйлап еткерелмәгән, өлгөрөп етмәгән, сейле-бешле; **скороспе́лый вы́вод** ашығыс һығымта **3.** (*о человеке*) өлгөрөп еткән; **скороспе́лый поэт** өлгөрөп еткән шағир

СКОРОСТНИ́К *м* и **СКОРОСТНИ́ЦА** *ж* **1.** шәп йөрөүсе (осоусы һ.б.); **лы́жник-скоростни́к** шәп йөрөүсе саңғысы; **лётчик-скоростни́к** шәп осоусы лётчик **2.** йәһәт, тиҙ, шәп (*эшләүсе, башҡарыусы һ.б.*); **сталева́р-скоростни́к** ҡорос-то тиҙ ҡайнатыусы

СКОРОСТНО́Й, -ая, -ое **1.** тиҙлек ...ы; **скоростно́й режи́м** тиҙлек режимы **2.** тиҙ (шәп) осоусы (йөрөүсе), тиҙ (шәп) оса (йөрөй) торған, тиҙләтелгән; **скоростно́й самолёт** шәп оса торған самолёт; **скоростна́я пла́вка** тиҙләтелгән иретеү

СКОРОСТРЕ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое *воен.* тиҙ (йыш, шәп) ата торған; **скоростре́льная пу́шка** йыш ата торған туп

СКО́РОСТЬ *ж*; *в разн. знач.* тиҙлек, йәһәтлек; **ско́рость све́та** яҡтылыҡ тиҙлеге; **ско́рость зву́ка** тауыш тиҙлеге; **ско́рость тече́ния** ағым тиҙлеге; **ско́рость полёта** осоу тиҙлеге; **сре́дняя ско́рость** уртаса тиҙлек; **едини́ца ско́рости** тиҙлек берәмеге; **ско́рость ре́зания мета́лла** металл киҫеү тиҙлеге

СКОРОСШИВА́ТЕЛЬ *м* (*папка*) ҡағыҙ беркеткес

СКОРОТА́ТЬ *сов. что* үткәреү, уҙғарыу, үткәреп (уҙғарып) ебәреү

СКОРОТЕ́ЧНЫЙ, -ая, -ое *книжн.* тиҙ үтеүсән (үтә торған), тиҙ үтеп китә торған, ҡыҫҡа ваҡытлы; **скороте́чная мо́лодость** тиҙ үтеүсән йәшлек ♦ **скороте́чная чахо́тка** *уст.* тиҙ көсәйеүсән үпкә ауырыуы

СКОРОХО́Д *м*; *разг.* шәп йөрөүсе (йүгереүсе) кеше; **конькобе́жец-скорохо́д** *спорт.* конькиҙа шәп йөрөүсе кеше ♦ **сапоги́-скорохо́ды** тылсымлы итек

СКОРОХО́ДНЫЙ, -ая, -ое шәп йөрөшлө, шәп йөрөй торған; **скорохо́дное су́дно** шәп йөрөй торған судно

СКОРПИО́Н *м* **1.** *зоол.* саян **2.** *астр.* Саян (*йондоҙлоҡ*)

СКОРПИО́НИЙ, -ья, -ье саян ...ы; **скорпио́нье жа́ло** саян ҡаяуы; **скорпио́ний яд** саян ағыуы

СКОРРЕКТИ́РОВАТЬ *несов. см.* **корректи́ровать** 1; **скорректи́ровать статью́** мәҡәләгә төҙәтмә индереү

СКО́РЧИТЬ *сов. см.* **ко́рчить** 1

СКО́РЧИТЬСЯ *сов. см.* **ко́рчиться**; **ско́рчиться от бо́ли** ауыртыуҙан тартышыу

СКО́РЫЙ, -ая, -ое **1.** (*быстрый*) йәһәт, тиҙ, етеҙ, шәп, ҡыҙыу; **ско́рая езда́** етеҙ йөрөү; **ско́рые шаги́** ҡыҙыу аҙымдар **2.** (*передвигающийся с большой скоростью*) тиҙ йөрөшлө; **ско́рый по́езд** тиҙ йөрөшлө поезд **3.** (*близкий по времени*) яҡын, тиҙ; **в ско́ром вре́мени** яҡын арала ♦ **на ско́рую ру́ку** тиҙ генә, ашыҡ-бошоҡ; **ско́рая по́мощь**: 1) ашығыс медицина ярҙамы; 2) ашығыс медицина ярҙамы машинаһы

СКОСИ́ТЬ I *сов.* **1.** *что* сабыу, сабып алыу (бөтөрөү); **скоси́ть рожь** арышты сабып алыу **2.** *кого-что*; *перен.* (*убить, погубить*) ҡырып (үлтереп) бөтөү, күпләп ҡырыу

СКОСИ́ТЬ II 1. (*сделать косым*) ҡыйшайтыу, ҡыйыш итеү, ҡыйып ебәреү; **скоси́ть поло́тнище при кро́йке** бескәндә тауарҙы ҡыйып ебә-

реү **2.** салыш (ҡыйыш) итеү, салшайтыу, ҡыйшайтыу; **скоси́ть глаза́** күҙҙәрҙе салшайтыу; **скоси́ть рот** ауыҙҙы ҡыйшайтыу

СКОСИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*покривиться, стать косым*) ҡыйшайыу, ҡыйыш булыу; **дом скоси́лся** йорт ҡыйшайған **2.** *разг.* (*скосить глаза на кого-что-л.*) салшайтып (ҡырын) ҡарау

СКОТ *м* **1.** *собир.* мал, мал-тыуар; **ме́лкий скот** ваҡ мал; **кру́пный рога́тый скот** мөгөҙлө эре мал; **ме́лкий рога́тый скот** мөгөҙлө ваҡ мал **2.** *презр.*, *прост.* (*о грубом человеке*) хайуан

СКОТИ́НА *ж* **1.** *собир.* мал, мал-тыуар **2.** (*об отдельном животном*) мал, хайуан **3.** *прост.*, *презр. см.* **скот** 2

СКО́ТНИК *м* **1.** малсы, мал ҡараусы; **рабо́тать ско́тником** мал ҡараусы булып эшләү **2.** *разг.* (*помещение*) мал ҡураһы (аҙбары)

СКО́ТНИЦА *ж* **1.** *см.* **ско́тник** 1; **2.** *разг. см.* **ско́тник** 2; **ремонти́ровать ско́тницу** мал ҡураһын ремонтлау

СКО́ТНЫЙ, -ая, -ое мал ...ы, мал ҡураһы

СКОТО... *урыҫ телендә ҡушма һүҙҙәрҙең "мал" мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.*, **скотоба́за** мал базаһы

СКОТОБО́ЕЦ *м* мал һуйыусы

СКОТОБО́ЙНЯ *ж* мал һуйыу урыны

СКОТОВО́Д *м* малсы, мал ҡараусы (үрсетеүсе, аҫыраусы)

СКОТОВО́ДСТВО *с* малсылыҡ; **занима́ться скотово́дством** малсылыҡ менән шөғөлләнеү

СКОТОВО́ДЧЕСКИЙ, -ая, -ое малсылыҡ ...ы, мал үрсетеү (аҫрау) ...ы; **скотово́дческое хозя́йство** малсылыҡ хужалығы

СКОТОЛО́ЖСТВО *с* мал менән зинасылыҡ

СКОТОМОГИ́ЛЬНИК *м* емтек ерләнгән урын, мал зыяраты

СКОТОПОДО́БНЫЙ, -ая, -ое *книжн.* хайуандарса ҡыланған, тупаҫ; **скотоподо́бный челове́к** хайуандарса ҡыланған; **скотоподо́бный посту́пок** тупаҫ ҡылыҡ

СКОТОПРОГО́ННЫЙ, -ая, -ое мал ҡыуыу ...ы, ҡыуған; **скотопрого́нная доро́га** мал ҡыуған юл

СКО́ТСКИЙ, -ая, -ое **1.** мал ...ы; **ско́тский заго́н** мал ҡураһы **2.** *презр.* (*грубый, подлый*) тупаҫ, хайуандарса ҡыланған, әшәке, ҡәбәхәт; **ско́тское обраще́ние** тупаҫ мөғәмәлә

СКО́ТСТВО *с*; *разг.* хайуанлыҡ, тупаҫлыҡ, түбәнлек

СКРА́ДЫВАТЬ *несов. что* һиҙҙертмәү, белгертмәү, белендермәү, йәшереү, йотоу, баҫырыу; **пла́тье скра́дывает недоста́тки фигу́ры** күлдәк кәүҙәнең кәмселектәрен йәшерә

СКРА́ДЫВАТЬСЯ *несов.* (*становиться незаметным*) һиҙелмәү, һиҙҙермәү, беленмәү, йәшереүнеү, баҫырылыу

СКРА́СИТЬ *сов. что* матурлай (йәмләй, биҙәй) төшөү, күңелләндереп (күңел күтәреп) ебәреү, еңеләйтә төшөү

СКРА́СИТЬСЯ *сов. см.* **скра́шиваться** 1

СКРА́ШИВАТЬ *несов. см.* **скра́сить**; **скра́шивать жизнь** тормошто матурлай төшөү

СКРА́ШИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **скра́шивать**

СКРЕБКО́ВЫЙ, -ая, -ое һоҫҡоло; **скребко́вый транспортёр** һоҫҡоло транспортёр

СКРЕБНИ́ЦА *ж* ҡырғыс, ат ҡырғысы; **чи́стить скребни́цей** ҡырғыс менән таҙартыу (*атты*)

СКРЕБО́К *м* **1.** (*острая лопатка для счистки чего-л.*) ҡырғыс, таҙартҡыс; **скребо́к для сне́га** ҡар таҙартҡыс **2.** (*большой совок*) һоҫҡо(с), һоҙғаҡ

СКРЕ́ЖЕТ *м* **1.** (*резкий звук, возникающий при сильном трении*) шығыр-шығыр иткән (килгән) тауыш, шығырлау; **скре́жет колёс** тәгәрмәстәр шығырлауы **2.** (*о зубах*) шығырлау

СКРЕЖЕТА́ТЬ *несов.* **1.** (*издавать скрежет*) шығыр-шығыр итеү, шығырлау **2.** *чем* шығырлатыу, шағырлатыу; **скрежета́ть зуба́ми** теш шығырлатыу

СКРЕ́ПА *ж* **1.** *спец. см.* **скрепи́ть – скрепля́ть** 1; **2.** *спец.* тоташтыра торған урын (ер) **3.** (*приспособление*) беркеткес, тоташтырғыс, нығытҡыс **4.** *уст.* (*подпись*) ҡултамға, имза

СКРЕ́ПЕР *м* скрепер (*ер эштәре машинаһы*)

СКРЕПИ́ТЬ *сов. что* **1.** беркетеү, беркетеп (тоташтырып) ҡуйыу; **скрепи́ть брёвна скоба́ми** бүрәнәне атлама менән беркетеп ҡуйыу **2.** *перен.* (*сделать прочным, нерушимым*) нығытыу; **скрепи́ть дру́жбу кля́твой** дуҫлыҡты ант менән нығытыу **3.** (*удостоверить подписью или печатью*) раҫлау, таныҡлау, ҡул ҡуйыу; **скрепи́ть по́дпись печа́тью** имзаны (ҡултамғаны) мисәт менән раҫлау ♦ **скрепя́ се́рдце** теләмәйенсә генә, теләр-теләмәҫ кенә, бик теләмәй (көслөк менән) генә

СКРЕПИ́ТЬСЯ *сов.* берегеү, тоташыу; **бру́сья скрепи́лись** бүрәнәләр тоташҡан

СКРЕ́ПКА *ж* **1.** *см.* **скре́пить – скрепля́ть** 1; **2.** беркеткес, ҡыҫтырғыс, ҡағыҙ ҡыҫтырғыс **3.** *см.* **скре́па** 3

СКРЕПЛЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **скрепи́ть – скрепля́ть**; **скрепле́ние досо́к** таҡталарҙы беркетеп ҡуйыу; **скрепле́ние докуме́нта по́дписью** документты ҡултамға менән нығытыу **2.** *см.* **скре́па** 3; **3.** *мн.* **скрепле́ния** (*скреплённые части чего-л.*) нығытып беркетелгән киҫәктәр

СКРЕПЛЯ́ТЬ *несов. см.* **скрепи́ть**

СКРЕПЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **скрепи́ться** **2.** *страд. от* **скрепля́ть**

СКРЕСТИ́ *несов.* **1.** *кого-что* и *без доп.* тырнау **2.** (*чистить, тереть чем-л. жёстким*) ҡырыу, ҡырғыслау, ышҡыу; **скрести́ сковоро́дку песко́м** табаны ҡом менән ышҡыу **3.** *перен.* (*тревожить, мучить – о мысли, чувстве*) тынғы бирмәү, өйкәп тороу; **скрести́ се́рдце** йөрәкте өйкәп тороу ♦ **на душе́ (на се́рдце) ко́шки скребу́т** эс (йөрәк) яныу, үҙәк өҙгөләнеү, күңел тыныс түгел, йөрәк урынында түгел

СКРЕСТИ́СЬ *несов.* ҡыштырлатыу, тырнау; **мышь скребётся** сысҡан ҡыштырлата

СКРЕСТИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* асамай һалыу (ҡуйыу), ҡаушырыу; **скрести́ть ру́ки на груди́** ҡулдарҙы ҡаушырыу **2.** *с кем-чем* ситтән һеркәләндереү (аталандырыу), ҡушыу, ҡауыштырыу; **скрести́ть анто́новку с ди́кой я́блоней** антоновка менән ҡырағай алманы һеркәләндереү ♦ **скрести́ть взгля́ды (взо́ры)** бер-береңдең күҙенә яман итеп (асыуланып) ҡарап алыу; **скрести́ть шпа́ги** ҡылыска ҡылыс килеү

СКРЕСТИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** асамай (арҡыры-торҡоро) килеү, киҫешеү; **доро́ги скрести́лись** юлдар киҫеште **2.** *перен.* (*столкнуться*) ҡапма-ҡаршы килеү, бәрелешеү; **их интере́сы скрести́лись** уларҙың уй-теләктәре ҡапма-ҡаршы килде **3.** һеркәләнеү, аталаныу, ҡауышыу **4.** *лингв.* (*оказать взаимное влияние друг на друга — о языках, говорах*) тәьҫир (ҡабул) итеү

СКРЕЩЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **скрести́ть** 1, **скрести́ться** 1, 2, 4; **скреще́ние языко́в** телдәрҙең бер-береһенә тәьҫире **2.** (*место*) киҫешкән урын, сат; **скреще́ние доро́г** юлдар саты

СКРЕ́ЩИВАНИЕ *с см.* **скрещивать, скре́щиваться**

СКРЕ́ЩИВАТЬ *несов. см.* **скрести́ть**

СКРЕ́ЩИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **скрести́ться 2.** *страд. от* **скре́щивать**

СКРИВИ́ТЬ *сов. см.* **криви́ть**

СКРИВИ́ТЬСЯ *сов. см.* **криви́ться**

СКРИЖА́ЛЬ *ж*; *книжн.* **1.** скрижаль (*изге яҙма төшөрөлгән таҡта*) **2.** *чего обычно мн.* **скрижа́ли**; *перен.* сәхифә, бит (*мөһим ваҡиғалар, иҫтәлектәр урыны*); **скрижа́ли исто́рии** тарих сәхифәләре

СКРИП *м* шағыр-шоғор (ҡыштыр-ҡыштыр) иткән тауыш, шығырлау, шағырлау, ҡыштырлау; **скрип двере́й** ишек шығырлауы; **скрип пера́** перо ҡыштырлауы ♦ **со скри́пом** теләр-теләмәҫ, көскә-көскә генә

СКРИПА́Ч *м* и **СКРИПА́ЧКА** *ж* скрипкасы (*скрипкала уйнаусы*)

СКРИПЕ́НИЕ *с см.* **скрипе́ть** 1, 2; **скрипе́ние колёс** тәгәрмәстәр шығырлауы

СКРИПЕ́ТЬ *несов.* **1.** шығырлау, шағырлау, шағыр-шоғор килеү; **пол скрипи́т** иҙән шығырлай **2.** (*производить скрип чем-л.*) шығырлатыу; **скрипе́ть зуба́ми** теш шығырлатыу **3.** *перен., разг., шутл.* (*жить кое-как, существовать*) көңгөр-ҡаңғыр йәшәү, йән аҫрау

СКРИПИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** скрипка ...ы; **скрипи́чные стру́ны** скрипка ҡылдары **2.** скрипкала башҡарыла торған, скрипка өсөн яҙылған; **скрипи́чная сюи́та** скрипка өсөн яҙылған сюита ♦ **скрипи́чный ключ** *муз.* скрипка асҡысы (*нота яҙыуында ҡулланыла*)

СКРИ́ПКА *ж* скрипка; **игра́ть на скри́пке** скрипка уйнау

СКРИ́ПНУТЬ *сов.* шығырлатып (шағырлатып) ҡуйыу

СКРИПУ́ЧИЙ, -ая, -ее **1.** шығырлап торған, шығырлаҡ; **скрипу́чие сапоги́** шығырлап торған итектәр **2.** (*похожий на скрип*) ғыжылдап торған, ғыжылдауыҡ; **скрипу́чий го́лос** ғыжылдап торған тауыш

СКРОИ́ТЬ *сов. что* киҫеү, бесеү; **скрои́ть пла́тье** күлдәк бесеү

СКРО́МНИК *м* баҫалҡы (инсафлы, тыйнаҡ) кеше

СКРО́МНИЦА 1. *ж см.* **скро́мник 2.** *м* баҫалҡы (инсафлы, тыйнаҡ) кеше

СКРО́МНИЧАТЬ *несов.*; *разг.* баҫалҡылыҡ (инсафлыҡ, тыйнаҡлыҡ) күрһәтеү

СКРО́МНОСТЬ *ж* **1.** баҫалҡылыҡ, инсафлыҡ, тыйнаҡлыҡ; **скро́мность поведе́ния** ҡылыҡтағы баҫалҡылыҡ **2.** ябайлыҡ; **скро́мность оде́жды** кейемдең ябайлығы

СКРО́МНЫЙ, -ая, -ое **1.** баҫалҡы, инсафлы, тыйнаҡ; **скро́мный челове́к** тыйнаҡ кеше **2.** (*простой*) ябай; **скро́мный до́мик** ябай өй **3.** (*умеренный, небольшой*) ҙур булмаған, уртаса булған; **скро́мный пода́рок** ҙур булмаған бүләк; **скро́мный за́работок** уртаса эш хаҡы

СКРУПУЛЁЗНОСТЬ *ж* теүәллек, ентеклелек; **скрупулёзность ана́лиза** анализдың ентеклелеге

СКРУПУЛЁЗНЫЙ, -ая, -ое теүәл, ентекле; **скрупулёзный труд** ентекле хеҙмәт

СКРУТИ́ТЬ *сов.* **1**. *что* (*свернуть жгутом, свитком и т.п.*) ишеү, сиратыу; **скрути́ть верёвку** бау ишеү; **скрути́ть ни́тку** еп сиратыу **2.** *кого-что* (*туго связать чем-л.*) ҡайырып (көрмәләп) бәйләп ҡуйыу; **скрути́ть ру́ки** ҡулдарҙы ҡайырып бәйләп ҡуйыу **3.** *кого-что*; *перен.* (*заставить повиноваться*) буйһондороу, ҡулға алыу; **скрути́ть ди́кого коня́** ҡырағай атты буйһондороу **4.** *кого*; *перен.* (*одолеть — о болезни*) бөгөү, ҡаҡшатыу, аяҡтан йығыу; **боле́знь его́ скрути́ла** ауырыу уны аяҡтан йыҡты

СКРУТИ́ТЬСЯ *сов.* ишелеү, сиратылыу, сиралыу; **верёвка скрути́лась** бау ишелде

СКРУ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **скрути́ть** 1, 2

СКРУ́ЧИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **скрути́ться 2.** *страд. от* **скру́чивать**

СКРЫВА́ТЬ *несов. см.* **скрыть**

СКРЫВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **скры́ться 2.** (*прятаться*) ҡасып (боҫоп) йәшәү, йәшеренеп тороу; **скрыва́ться от това́рищей** иптәштәрҙән ҡасып йәшәү **3.** *разг.* (*держать в тайне свои чувства, намерения*) йәшереү, сер итеп тотоу **4.** *перен.* (*корениться*) йәшеренеү, йәшеренеп ятыу; **что скрыва́ется за э́тими слова́ми?** был һүҙҙәрҙә нимә йәшеренгән? **5.** *страд. от* **скрыва́ть**

СКРЫ́ТНИЧАТЬ *несов.*; *разг.* йәшерен (аҫтыртын) эш йөрөтөү, йәшереп маташыу, сер итеп тотоу; **скры́тничать пе́ред людьми́** кешеләр алдында йәшереп маташыу

СКРЫ́ТНОСТЬ *ж* аҫтыртынлыҡ, йәшеренлек, йәшерен (аҫтыртын) эш итеүсәнлек; **скры́тность хара́ктера** холоҡ аҫтыртынлығы

СКРЫ́ТНЫЙ, -ая, -ое аҫтыртын, йәшерен, аҫтыртын (йәшерен) эш итеүсән; **скры́тный челове́к** аҫтыртын кеше

СКРЫ́ТЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **скрыть** **2.** *прил.* (*тайный*) йәшерен; **скры́тый смысл сло́ва** һүҙҙең йәшерен мәғәнәһе ♦ **скры́тая ка́мера** йәшерен камера (*киноға, фотоға, телекамераға һиҙҙермәй генә төшөрөү ысулы*)

СКРЫТЬ *сов.* **1.** *кого-что* (*спрятать, заслонить*) йәшереү, йәшереп ҡуйыу, ҡаплау; **скрыть лицо́ в поду́шках** йөҙҙө мендәргә йәшереү; **ту́чи скры́ли со́лнце** болоттар ҡояшты ҡапланы **2.** *что* (*не дать возможности заметить чувство, состояние*) йәшереү, һиҙҙермәү; **скрыть волне́ние** тулҡынланыуҙы һиҙҙермәү; **скрыть свою́ ра́дость** шатлығын һиҙҙермәү **3.** *что* (*сохранить в тайне*) йәшереү, сер итеп тотоу; **скрыть от подру́г** эхирәттәрҙән йәшереү

СКРЫ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*спрятаться*) йәшенеү, йәшеренеү; **скры́ться в лесу́** урманда йәшеренеү **2.** юҡ булыу, юғалыу, күҙҙән юғалыу; **со́лнце скры́лось за горо́й** ҡояш тау артына инеп юғалды **3.** *перен.* (*остаться незамеченным*) йәшеренеп ҡалыу, беленмәй (һиҙелмәй) ҡалыу; **от него́ ничего́ не скро́ется** уға бер нәмә лә беленмәй ҡалмай

СКРЮ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **скрю́чить**

СКРЮ́ЧИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **скрю́читься** **2.** *страд. от* **скрю́чивать**

СКРЮ́ЧИТЬ *сов. кого-что*; *разг.* бөгөү, кәкрәйтеү, көмрәйтеү, бөгәрләү; **су́дорогой скрю́чило но́ги** көҙән йыйырыу аяҡтарҙы бөгәрләгән

СКРЮ́ЧИТЬСЯ *сов.*; *разг.* бөкрәйеү, көмрәйеү, бөгәрләнеү

СКРЯ́ГА *м* и *ж* үтә һаран кеше, һыҡмыр, ҡарун

СКРЯ́ЖНИЧАТЬ *несов.*; *разг.* үтә һаранланыу, ҡарунланыу

СКРЯ́ЖНИЧЕСТВО *с*; *разг.* үтә һаранлыҡ, ҡарунлыҡ

СКУДЕ́ТЬ *несов.* ярлыланыу, фәҡирләнеү, аҙайыу, кәмеү, аҙая (кәмей) барыу; **запа́сы не́фти скуде́ют** нефть запастары кәмей бара

СКУ́ДНОСТЬ и **СКУ́ДОСТЬ** *ж* ярлылыҡ, фәҡирлек, аҙ (етешһеҙ) булыу; **ску́дность во́дных исто́чников** һыу сығанаҡтарының аҙ булыуы

СКУ́ДНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*незначительный*) әҙ, етер-етмәҫ булған, аҙая (кәмей) барған; **ску́дные све́дения** әҙ мәғлүмәт **2.** (*бедный, убогий*) ярлы, фәҡир; **ску́дное хозя́йство** ярлы хужалыҡ; **ску́дная приро́да** ярлы тәбиғәт

СКУДОУ́МИЕ *с* аҡыл һайлылығы, аҡыл етешмәү

СКУДОУ́МНЫЙ, -ая, -ое аҡылға һай, аҡылы етешмәгән; **скудоу́мный челове́к** аҡылға һай кеше

СКУ́КА *ж* күңелһеҙлек, эс бошоу, һағыш

СКУЛА́ *ж* бит һөйәге

СКУЛА́СТЫЙ, -ая, -ое яҫы (киң) битле; **скула́стый челове́к** яҫы битле кеше

СКУЛИ́ТЬ *несов.* **1.** (*о собаке*) шыңшыу; (*о человеке*) һыңҡылдап илау **2.** *перен., разг.* (*ныть*) зарланыу, илаулау

СКУ́ЛЬПТОР *м* скульптор, һынсы

СКУЛЬПТУ́РА *ж* скульптура (**1.** *соҡоп, уйып, ҡойоп төрлө һындар яһай торған сәнғәт төрө* **2.** *шул сәнғәттең әҫәрҙәре*)

СКУЛЬПТУ́РНЫЙ, -ая, -ое скульптура ...ы; **скульпту́рный портре́т** скульптура портреты; **скульпту́рная мастерска́я** скульптура оҫтаханаһы

СКУ́МБРИЕВЫЙ, -ая, -ое скумбрия ...ы; **ску́мбриевая икра́** скумбрия ыуылдырығы

СКУ́МБРИЯ *ж* скумбрия; **жа́реная ску́мбрия** ҡыҙҙырылған скумбрия

СКУНС *м* (*зверь и его мех*) скунс, һаҫыҡ бурһыҡ, скунс бурһыҡ; **воротни́к из ску́нса** скунс яға

СКУ́НСОВЫЙ, -ая, -ое **1.** скунс ...ы; **ску́нсовый мех** скунс тиреһе **2.** скунс, скунс тиреһенән эшләнгән; **ску́нсовая шу́ба** скунс тун

СКУПА́ТЬ *несов. см.* **скупи́ть**

СКУПЕРДЯ́Й *м* и **СКУПЕРДЯЙКА** *ж*; *прост.* үтә һаран кеше, ҡарун

СКУПЕ́Ц *м* һаран (ҡомһоҙ) кеше

СКУПИ́ТЬ *сов. кого-что* күпләп һатып алыу, һатып алып бөтөрөү

СКУПИ́ТЬСЯ *несов. на что, с неопр.* и *без доп.* һаранланыу, ҡарунланыу, һаранлыҡ күрһәтеү; **скупи́ться на расхо́ды** аҡса тотоуҙа һаранлыҡ күрһәтеү ♦ **не скупи́ться на похвалы́** маҡтауға (маҡтау һүҙҙәренә) арымау, күп маҡтау

СКУ́ПКА *ж см.* **скупи́ть** – **скупа́ть**; **ску́пка веще́й** әйберҙәр һатып алыу

СКУПО́Й, -ая, -ое **1.** һаран, ҡарун; **скупо́й челове́к** һаран кеше **2.** *в знач. сущ.* **скупо́й** *м* и **скупа́я** *ж* һаран, ҡарун **3.** *перен.* (*скудный*) ярлы, бөхил; **скупа́ приро́да Се́вера** Төньяҡ тәбиғәте ярлы **4.** (тәьҫир) һаран, көсө ҙур булмаған, көсһөҙ; **скупо́й свет** һаран яҡтылыҡ **5.** (*умеренный, сдержанный*) йомарт түгел, һаран; **быть скупы́м на слова́** һүҙгә һаран булыу

СКУ́ПОСТЬ *ж* һаранлыҡ, ҡарунлыҡ

СКУ́ПОЧНЫЙ, -ая, -ое һатып алыу ...ы; **ску́почный магази́н** һатып алыу магазины

СКУ́ПЩИК *м* и **СКУ́ПЩИЦА** *ж* алыпһатар

СКУ́ТЕР *м* скутер (*тиҙ йөрөшлө моторлы спорт судноһы*)

СКУФЬЯ́ *ж* скуфья (*монахтарҙың баш кейеме*)

СКУЧА́ТЬ *несов.* **1.** эс бошоу, яманһыулау; **за кни́гой не скуча́ют** китап уҡығанда эс бошмай **2.** *о ком-чём, по ком-чём, по кому-чему* һағыныу, юҡһыныу; **скуча́ть по де́тям** балаларҙы һағыныу

СКУ́ЧЕННОСТЬ *ж* тығыҙлыҡ; **ску́ченность населе́ния** халыҡтың тығыҙлығы

СКУ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **ску́чить**

СКУ́ЧИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **ску́читься 2.** *страд. от* **ску́чивать**

СКУ́ЧИТЬ *сов.*; *разг.* **1.** *что*; *спец.* өйөү, өйөп ҡуйыу; **ску́чить се́но** бесәнде өйөп ҡуйыу **2.** *кого-что* тығыҙлау, тығыҙлап урынлаштырыу (тултырыу)

СКУ́ЧИТЬСЯ *сов.*; *разг.* (бер урынға) йыйылыу (өйөлөү, тупланыу, өйкөмләшеү)

СКУ́ЧНО 1. *нареч.* күңелһеҙ, яманһыу, эс бошорғос; **ску́чно его́ слу́шать** уны тыңлауы күңелһеҙ **2.** *кому в знач. сказ.*, *безл.* яманһыу, күңелһеҙ, эс боша; **мне ску́чно** эсем боша

СКУ́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*унылый*) күңелһеҙ, яманһыу; **он сего́дня ску́чный** ул бөгөн күңелһеҙ **2.** (*неинтересный*) эс бошорғос, ҡыҙыҡ булмаған; **ску́чная кни́га** эс бошорғос китап

СКУ́ШАТЬ *сов. что*, *чего* ашап бөтөрөү

СЛАБЕ́ТЬ *несов.* **1.** көсһөҙләнеү, хәлһеҙләнеү, ҡаҡшау, насарланыу; **глаза́ слабе́ют** күҙҙәр насарлана; **слабе́ть от гри́ппа** грипптан хәлһеҙләнеү **2.** баҫылыу, баҫыла төшөү, кәмеү; **ве́тер слабе́ет** ел баҫыла төшә

СЛАБИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое *мед.* **1.** эс йомшарта торған; **слаби́тельное лека́рство** эс йомшарта торған дарыу **2.** *в знач. сущ.* **слаби́тельное** *с* эс йомшартҡыс дарыу; **пить слаби́тельное** эс йомшартҡыс дарыу эсеү

СЛА́БИТЬ *несов.* **1.** *кого безл.* эс китеү (йомшарыу); **больно́го сла́бит** ауырыуҙың эсе китә **2.** (*послаблять*) эс йомшартыу (китәреү)

СЛАБО... *урыҫ телендә ҡушма һүҙҙәрҙең "көсһөҙ", "хәлһеҙ", "йомшаҡ", "насар", "бушаҡ", "шыйыҡ" мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.*, **слабохара́ктерный** йомшаҡ холоҡло

СЛАБОВО́ЛИЕ *с* ихтыяр йомшаҡлығы, ихтыярһыҙлыҡ

СЛАБОВО́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое йомшаҡ ихтыярлы, ихтыярһыҙ; **слабово́льный челове́к** йомшаҡ ихтыярлы кеше

СЛАБОДУ́ШИЕ *с* йомшаҡлыҡ, аумаҡайлыҡ; **проявля́ть слабоду́шие** йомшаҡлыҡ күрһәтеү

СЛАБОДУ́ШНЫЙ, -ая, -ое йомшаҡ, аумаҡай; **слабоду́шный челове́к** аумаҡай кеше

СЛАБОНЕ́РВНЫЙ, -ая, -ое нервылары ҡаҡшаған, ҡаҡшаған нервылы; **быть слабоне́рвным** ҡаҡшаған нервылы булыу

СЛАБОРА́ЗВИТЫЙ, -ая, -ое насар үҫешкән, үҫеш яғынан артта ҡалған; **слабора́звитая промы́шленность** насар үҫешкән сәнәғәт

СЛАБОСИ́ЛИЕ *с* көсһеҙлек, хәлһеҙлек

СЛАБОСИ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** көсһөҙ, хәлһеҙ; **слабоси́льный стари́к** хәлһеҙ ҡарт **2.** *тех.* ҡеүәте (көсө) түбән; **слабоси́льный мото́р** ҡеүәте түбән мотор

СЛА́БОСТЬ *ж* **1.** көсһөҙлөк, насарлыҡ, йомшаҡлыҡ; **сла́бость мышц** мускулдарҙың көсһөҙлөгө; **сла́бость зре́ния** күреүҙең (күҙ) насарлығы; **сла́бость све́та** яҡтылыҡтың көсһөҙлөгө; **сла́бость руково́дства** етәкселектең йомшаҡлығы **2.** (*недостаток, упадок физических сил*) хәлһеҙлек, кәрһеҙлек; **сла́бость в нога́х** аяҡтарҙың кәрһеҙлеге **3.** (*малодушие*) йомшаҡлыҡ, йомшаҡ күңеллелек; **прояви́ть сла́бость** йомшаҡлыҡ күрһәтеү **4.** (*уязвимое место*) етешһеҙлек, етешһеҙ яҡ, кәмселек; **име́ть сла́бость** етешһеҙ яҡ булыу **5.** (*пристрастие, склонность*) ҡыҙыҡһыныусанлыҡ, әүәҫлек, мауығыусанлыҡ; **сла́бость к теа́тру** театрға булған әүәҫлек

СЛАБОУ́МИЕ *с* аҡылға зәғифлек, аҡыл зәғифлеге (һайлығы)

СЛАБОУ́МНЫЙ, -ая, -ое аҡылға зәғиф (һай); **слабоу́мный челове́к** аҡылға зәғиф кеше

СЛАБОХАРА́КТЕРНОСТЬ *ж* йомшаҡ характерлылыҡ (холоҡлолоҡ)

СЛАБОХАРА́КТЕРНЫЙ, -ая, -ое йомшаҡ характерлы (холоҡло), ихтыяр көсө булмаған; **слабохара́ктерный челове́к** йомшаҡ холоҡло кеше

СЛА́БЫЙ, -ая, -ое **1.** көсһөҙ, көсө булмаған; **сла́бый челове́к** көсһөҙ кеше; **сла́бый го́лос** көсө булмаған тауыш; **сла́бый ток** көсһөҙ ток **2.** (*болезненный, нездоровый*) сибек, хәлһеҙ, кәрһеҙ; **сла́бый ребёнок** сибек бала **3.** (*не обладающий сильной властью, мощью*) ҡеүәтһеҙ, көсһөҙ; **сла́бое госуда́рство** көсһөҙ дәүләт; **сла́бая а́рмия** көсһөҙ армия **4.** (*малый, незначительный*) әҙерәк, әҙ-мәҙ, бәләкәс кенә, беленер-беленмәҫ; **сла́бая наде́жда** әҙ-мәҙ генә өмөт **5.** йомшаҡ (*белем кимәле түбән булған*); **сла́бый учени́к** йомшаҡ уҡыусы; **сла́бый класс** йомшаҡ класс **6.** (*не крепкий, не насыщенный*) шыйыҡ, йомшаҡ, көсһөҙ; **сла́бый чай** шыйыҡ сәй; **сла́бый таба́к** йомшаҡ тәмәке **7.** (*незначительный по своему действию*) йомшаҡ, көсһөҙ; **сла́бый свет** көсһөҙ яҡтылыҡ **8.** (*не тугой*) нығытылмаған, бушаҡ ♦ **сла́бое ме́сто** етешһеҙ (йомшаҡ) яҡ; **сла́бый пол** *см.* **пол** II; **сла́бая струна́** бушаҡ ҡыл

СЛА́ВА *ж* **1.** маҡтау, дан; **трудова́я сла́ва** хеҙмәт даны **2.** (*известность в качестве кого-л.*) шөһрәт, дан; **сла́ва тала́нтливого учёного** талантлы ғалимдың даны **3.** *разг.* (*молва, слухи*) имеш-мимештәр, юҡ-бар һүҙҙәр, дан ♦ **на сла́ву** бик яҡшы (шәп), ғәжәп шәп; **сла́ва бо́гу** *см.* **бог**; **петь сла́ву** дан йырлау (маҡтау)

СЛАВИ́СТ *м* славист (*славяноведение белгесе*)

СЛА́ВИТЬ *несов. кого-что* **1.** дан йырлау, данлау, маҡтау; **сла́вить по́двиги во́инов** яугирҙар ҡаһарманлығын данлау **2.** *разг.* (*распространять дурные слухи*) яманатын һатыу, ғәйбәт таратыу

СЛА́ВИТЬСЯ *несов.* **1.** *чем* маҡталыу, данлыҡлы булыу, шөһрәт ҡаҙаныу, дан алыу (тотоу); **го́род сла́вится сада́ми** ҡала баҡсалары менән дан тота **2.** *страд. от* **сла́вить** 1

СЛА́ВКА *ж* һылыуҡас, көйәҙ турғай (*һоро ҡанатлы, ергә оялай торған ҙур булмаған һайрар ҡош*)

СЛА́ВНО 1. *нареч.* яҡшы, һәйбәт, яҡшы (һәйбәт) итеп; **сла́вно порабо́тать** яҡшы итеп эшләү **2.** *в знач. сказ.*; *разг.* бик шәп (яҡшы, һәйбәт); **здесь сла́вно** бында бик шәп

СЛА́ВНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*знаменитый*) данлыҡлы, данлы, шөһрәтле, шанлы, дан (шөһрәт) ҡаҙанған; **сла́вное и́мя** данлыҡлы исем; **сла́вный по́двиг** данлы батырлыҡ **2.** *разг.* шәп, бына тигән, һөйкөмлө, елле, мөләйем; **сла́вный ребёнок** һөйкөмлө бала; **сла́вный па́рень** елле егет

СЛАВОСЛО́ВИЕ *с* саманан тыш маҡтау, күккә күтәреп данлау (маҡтау)

СЛАВОСЛО́ВИТЬ *несов. кого-что* и *без доп.* күккә күтәреп маҡтау (данлау), мәҙхиә йырлау (уҡыу)

СЛАВЯ́НЕ *мн.* славяндар, славян халыҡтары (*һинд-европа телдәренең бер төрөндә һөйләшкән бер төркөм туғандаш халыҡ*) // *ед.* **славяни́н** *м* славян ир-аты; **славя́нка** *ж* славян ҡатын-ҡыҙы

СЛАВЯНИ́ЗМ *м* славянизм (**1.** *икенсе бер телгә славян телдәренән алынған һүҙ* **2.** *урыҫ теленә сиркәү-славян телдәренән алынған һүҙ*)

СЛАВЯНОВЕ́Д *м* славяновед (*славяндар буйынса белгес*)

СЛАВЯНОВЕ́ДЕНИЕ *с* славяноведение (*славян тарихын, әҙәбиәтен, телен өйрәнгән фәндәр*)

СЛАВЯНОФИ́Л *м* и **СЛАВЯНОФИ́ЛКА** *ж* славянофил

СЛАВЯНОФИ́ЛЬСТВО *с* славянофиллыҡ (*XIX б. уртаһында Рәсәйҙә барлыҡҡа килгән һәм Рәсәйҙең, Көнбайыш Европанан айырмалы рәүештә, үҙ юлы менән үҫешеүен раҫлаған иҗтимағи һәм фәлсәфәүи йүнәлеш*)

СЛАВЯ́НСКИЙ, -ая, -ое славян ...ы; **славя́нские языки́** славян телдәре

СЛАГА́ЕМОЕ *с* **1.** *мат.* ҡушылыусы, ҡушыла торған һан **2.** (*составная часть целого*) ҡушылма

СЛАГА́ТЬ *несов. см.* **сложи́ть** 4, 6, 7

СЛАГА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **сложи́ться** 1—3; **2.** *страд. от* **слага́ть**

СЛАД: сла́ду нет *с кем-чем* татыулыҡ (берҙәмлек, килешеү) юҡ

СЛА́ДИТЬ *сов.*; *разг.* **1.** *что* ипкә (рәткә) һалыу (килтереү), көйләү, рәтләү, рәткә һалыу; **сла́дить де́ло** эште рәткә һалыу **2.** *с кем* (*справиться*) тыйыу, тыңлатыу; **сла́дить с детьми́** балаларҙы тыңлатыу **3.** йәшереү, һиҙҙер(т)мәү, еңеү; **сла́дить со свои́м волне́нием** тулҡынланыуҙы һиҙҙермәү

СЛА́ДИТЬСЯ *сов.*; *разг.* ипкә (рәткә, көйгә) һалыныу, рәтләнеү, яйланыу, яйға һалыныу; **де́ло сла́дилось** эш яйға һалынды

СЛА́ДКИЙ, -ая, -ое **1.** татлы; **сла́дкий мёд** татлы бал **2.** татлы, шәрбәтле, шәкәрле; **сла́дкий чай** шәрбәтле сәй; **сла́дкий пиро́г** татлы бәлеш **3.** *в знач. сущ.* **сла́дкое** *с* татлы ашамлыҡ, тәмтом; **ку́шать сла́дкое** тәм-том ашау **4.** *перен.* (*приятный*) татлы, тәмле, рәхәт; **сла́дкий сон** татлы йоҡо **5.** *перен.* (*льстивый*) сөсө, күңел болғатҡыс; **сла́дкая речь** сөсө телмәр

СЛА́ДКО 1. *нареч.* татлы итеп, тәмләп, тәмле итеп; **сла́дко есть** тәмле итеп ашау **2.** *нареч.*; *перен.* сөсөләнеп, ярамһаҡланып; **он так сла́дко говори́т** ул шундай сөсөләнеп һөйләй **3.** *в знач. сказ.*, *безл.*; *разг.* рәхәт, күңелле; **ему́ не сла́дко** уға рәхәт түгел; **се́рдцу сла́дко** йөрәккә рәхәт

СЛАДКОЁЖКА *м* и *ж*; *разг.* тәмлетамаҡ, татлы тамаҡ

СЛАДКОЗВУ́ЧНЫЙ, -ая, -ое *трад.-поэт.* нәфис (йомшаҡ, яғымлы) тауышлы; **сладкозву́чный певе́ц** нәфис тауышлы йырсы

СЛАДКОРЕЧИ́ВЫЙ, -ая, -ое *книжн.*, *ирон.* сөсө (татлы) телле; **сладкоречи́вый ора́тор** сөсө телле оратор

СЛА́ДОСТНЫЙ, -ая, -ое татлы, ләззәтле; **сла́достные мечты́** татлы хыялдар

СЛАДОСТРА́СТИЕ *с* **1.** енси дәртлелек **2.** *перен.* (*наслаждение*) оло ҡыуаныс (кинәнес), ләззәт

СЛАДОСТРА́СТНОСТЬ *ж см.* **сладостра́стие**

СЛАДОСТРА́СТНЫЙ, -ая, -ое **1.** енси яҡтан дәртле **2.** оло ҡыуаныс (кинәнес) кисергән

СЛА́ДОСТЬ *ж* **1.** татлылыҡ, татлы тәм; **сла́дость мёда** балдың татлылығы **2.** *мн.* **сла́дости** татлы ашамлыҡтар, тәм-том; **восто́чные сла́дости** көнсығыш илдәренең тәм-томдары

СЛА́ЖЕННОСТЬ *ж* көйлөлөк, иплелек, яйға (ипкә, көйгә) һалынғанлыҡ; **сла́женность в рабо́те** эштең яйға һалынғанлығы

СЛА́ЖЕННЫЙ, -ая, -ое көйлө, ипле, яйға (ипкә, көйгә) һалынған; **сла́женная рабо́та** яйға һалынған эш

СЛА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **сла́дить**

СЛА́ЖИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **сла́диться** **2.** *страд. от* **сла́живать** 1

СЛА́ЗИТЬ *сов.* **1.** (*вверх*) менеп төшөү; (*вниз*) төшөп менеү; **сла́зить на кры́шу** түбәгә менеп төшөү; **сла́зить в по́греб** мөгәрәпкә төшөп менеү **2.** *разг.* кеҫә (сумка) бутау, кеҫәгә (сумкаға) тығылыу

СЛА́ЛОМ *м* слалом (*маяҡтар ҡаҙалған бормалы тау юлынан саңғы менән шыуып төшөү*)

СЛАЛОМИ́СТ *м* и **СЛАЛОМИ́СТКА** *ж* слаломсы

СЛА́ЛОМНЫЙ, -ая, -ое слалом ...ы; **сла́ломная тра́сса** слалом трассаһы; **сла́ломные лы́жи** слалом саңғыһы

СЛА́МЫВАТЬ *несов. см.* **сломи́ть**

СЛА́МЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **сломи́ться** **2.** *страд. от* **сла́мывать**

СЛА́НЕЦ *м*; *геол.* һәүерташ, сланец; **горю́чие сла́нцы** янар һәүерташтар; **гли́нистый сла́нец** балсыҡлы һәүерташ

СЛА́НЦЕВЫЙ, -ая, -ое һәүерташ ...ы, сланец ...ы; **сла́нцевая промы́шленность** һәүерташ сәнәғәте; **сла́нцевые поро́ды** һәүерташ тоҡомдары

СЛАСТЁНА *м* и *ж*; *разг.* тәмлетамаҡ, татлы тамаҡ

СЛАСТИ́ТЬ *несов. что* татлыландырыу, баллыландырыу, шәкәрләү, татлы (баллы, шәкәрле) итеү; **сласти́ть те́сто** ҡамырҙы шәкәрләү

СЛАСТОЛЮ́БЕЦ *м*; *книжн.* енси дәрткә бирелеүсән кеше

СЛАТЬ *несов. кого-что* ебәреү, һалыу, күндереү; **слать пи́сьма** хаттар ебәреү; **слать гонца́** сапҡын ебәреү

СЛАЩА́ВОСТЬ *ж* сөсө теллелек, сөсөлөк, үтә наҙлылыҡ

СЛАЩА́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** (*чрезмерно ласковый, любезный*) сөсө (татлы) телле; **слаща́вая улы́бка** сөсө йылмайыу **2.** (*отличающийся преувеличенной чувствительностью, красивостью*) сөсө, яһалма; **слаща́вый комплиме́нт** сөсө комплимент

СЛЕ́ВА *нареч.* (*где*) һулда, һул яҡта; (*откуда*) һулдан, һул яҡтан; **сле́ва от доро́ги** юлдан һул яҡта

СЛЕГКА́ *нареч.* еңелсә, аҙ ғына, саҡ ҡына, бер аҙ; **слегка́ уда́рить** еңелсә һуғыу; **меня́ слегка́ зноби́т** бер аҙ өшөтә

СЛЕД *м* **1.** эҙ; **след ноги́** аяҡ эҙе; **за́ячий след** ҡуян эҙе **2.** (*признак, результат чего-л.*) билге, билдә, эҙ; **следы́ пожа́ра** янғын эҙҙәре; **следы́ боле́зни** ауырыу билдәһе **3.** *разг.* (*подошва ноги*) аяҡ табаны, табан аҫты ♦ **без следа́ (исче́знуть)** эҙһеҙ юғалыу, ғәйеп булыу; **замести́ следы́** эҙҙе йәшереү, эҙ яҙҙырыу; **идти́ по следа́м**: 1) артынан ҡалмау, эҙенән барыу; 2) юлынан барыу, фекерен, эшен дауам итеү; **(и) след простыл** һыуға батҡан кеүек юҡ булыу, эҙе-юлы юҡ, эҙе һыуынған, эҙе лә юғалған

СЛЕДИ́ТЬ I *несов.* **1.** *за кем-чем* күҙәтеү, күҙәтеп (ҡарап) тороу; **следи́ть за полётом раке́ты** ракетаның осҡанын күҙәтеп тороу **2.** *за чем* күҙәтеү, күҙәтеп барыу; **следи́ть за успе́хами нау́ки и те́хники** фән һәм техниканың уңыштарын күҙәтеп барыу **3.** *за кем-чем* и *с союзом "чтобы"* (*заботиться, опекать*) ҡарау, һаҡлау, хәстәрлек күрһәтеү, күҙ-колаҡ булыу; **следи́ть за детьми́** балаларға күҙ-колаҡ булыу; **следи́ть за свои́м здоро́вьем** һаулығың хаҡында хәстәрлек күреү; **следи́ть за поря́дком** тәртип һаҡлау **4.** *за кем-чем* (*наблюдать с целью разоблачения*) аңдыу, күҙәтеп йөрөү; **следи́ть за проти́вником** дошманды аңдыу **5.** *кого-что*; *охот.* (*выслеживать*) аңдып (һағалап, күҙәтеп) табыу, эҙенә төшөү; **ли́сы следя́т за́йцев** төлкөләр ҡуян эҙенә төшә ♦ **следи́ть за собо́й** үҙ-үҙеңде ҡарау (*үҙеңдең тышҡы ҡиәфәтең йәки сәләмәтлегең хаҡында хәстәрлек күреү*)

СЛЕДИ́ТЬ II *несов. чем* и *без доп.*; *разг.* (*оставлять грязные следы*) (бысраҡ) эҙ ҡалдырыу, (тапап) бысратыу; **следи́ть пол гря́зными сапога́ми** бысраҡ итек менән иҙәнде бысратыу

СЛЕ́ДОВАНИЕ *с см.* **сле́довать** 1, 4—6

СЛЕ́ДОВАТЕЛЬ *м* следователь, тәфтишсе, тикшереүсе (*енәйәт эшен судҡа тиклем тикшереүсе хеҙмәткәр*)

СЛЕ́ДОВАТЕЛЬНО *союз присоед.* и *в знач. вводн. сл.* шулай булғас, тимәк, шуға күрә; **сле́довательно, сего́дня пра́здник** тимәк, бөгөн байрам

СЛЕ́ДОВАТЕЛЬСКИЙ, -ая, -ое следователь ...ы, тәфтишсе ...ы, тәфтишселек ...ы; **сле́довательский тала́нт** тәфтишселек таланты

СЛЕ́ДОВАТЬ *несов.* **1.** *за кем-чем* (*идти следом*) эйәреү, эйәреп (эҙенән) барыу, артынан барыу (килеү); **ребёнок сле́дует за ма́терью** бала әсәһе артынан эйәрә **2.** *за чем* артынан (арьяғынан) башланыу (урынлашыу); **за ле́сом сле́дуют па́хотные зе́мли** урман арьяғынан һөрөнтө ерҙәр башлана **3.** *за чем* (*появляться вслед за чем-л.*) аҙағынан (артынан) булыу (килеү); **одно́ собы́тие сле́дует за други́м** бер ваҡиға артынан икенсеһе була тора **4.** (*двигаться, перемещаться*) барыу; **по́езд сле́дует до Москвы́** поезд Мәскәүгә тиклем бара **5.** *кому-чему*; *перен.* эйәреү, оҡшарға тырышыу; **во всём сле́довать учи́телю** һәр нәмәлә уҡытыусыңа оҡшарға тырышыу **6.** *перен.* эйәреү, һүҙен (кәңәшен) тотоу; **сле́довать сове́там врача́** табиптың кәңәшен тотоу **7.** *из чего* (*быть следствием*) килеп сығыу; **отсю́да сле́дует вы́вод** бынан шундай һөҙөмтә килеп сыға **8.** *кому* (*причитаться*) кәрәк, тейеш (булыу), тейешле; **ско́лько с нас сле́дует?** беҙ күпме тейешлебеҙ? **9.** *с неопр. безл.* кәрәк; **сле́дует доводи́ть рабо́ту до конца́** эште аҙағына тиклем еткерергә кәрәк ♦ **как сле́дует** тейешенсә, яҡшы (һәйбәт) итеп

СЛЕ́ДОМ *нареч.* артынса, эҙенән үк, артынан уҡ, шунда уҡ; **идти́ сле́дом** артынса барыу

СЛЕДОПЫ́Т *м* **1.** (*охотник*) эҙтабар; **охо́тник-следопы́т** һунарсы-эҙтабар **2.** эҙәрмән; **ю́ные следопы́ты** йәш эҙәрмәндәр

СЛЕ́ДСТВЕННЫЙ, -ая, -ое *юр.* тикшереү ...ы; **сле́дственные о́рганы** тикшереү органдары; **сле́дственные докуме́нты** тикшереү документтары

СЛЕ́ДСТВИЕ I *с* (*вывод, результат*) һөҙөмтә; **причи́на и сле́дствие** сәбәп һәм һөҙөмтә

СЛЕ́ДСТВИЕ II *с юр.* тикшереү, тәфтиш, суд тикшереүе; **вести́ сле́дствие** тикшереү алып барыу; **быть под сле́дствием** суд тикшереүендә булыу

СЛЕ́ДУЕМЫЙ, -ая, -ое **1.** тейешле, тейешле булған; **получи́ть сле́дуемые де́ньги** тейешле булған аҡсаны алыу **2.** *в знач. сущ.* **сле́дуемое** *с* тейешле булған, өлөш, тейеш; **отда́ть ка́ждому сле́дуемое** һәр кешегә тейешен биреү

СЛЕ́ДУЮЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **сле́довать 2.** *прил.* (*ближайший по очереди*) сираттағы, яҡындағы, киләсәк, буласаҡ, киләһе, алдағы, икенсе, башҡа; **сле́дующая остано́вка** килә-

һе туҡталыш; **на сле́дующий день** икенсе көндө **3.** *мест.* быҙдай, ошондай, түбәндәге; **запи́ска сле́дующего содержа́ния** ошондай йөкмәткеле ҡулхат **4.** *в знач. сущ.* **сле́дующее** *с* бына нәмә; **произошло́ сле́дующее** бына нәмә булды

СЛЕЖА́ТЬСЯ *сов.* оҙаҡ ятып баҫылыу (тығыҙланыу, уҡмашыу); **се́но слежа́лось** бесән оҙаҡ ятып баҫылған

СЛЁЖИВАТЬСЯ *несов. см.* **слежа́ться**

СЛЕ́ЖКА *ж см.* **следи́ть** I 4; **установи́ть сле́жку** күҙәтеү алып барыу

СЛЕЗА́ *ж* **1.** *мн.* **слёзы** йәш, күҙ йәше; **лить слёзы** йәш түгеү **2.** йәш тамсыһы (бөртөгө); **слеза́ покати́лась по щеке́** йәш бөртөгө яңаҡ буйлап ағып төштө **3.** *мн.* **слёзы** илаш-һыҡташ, илау; **довести́ до слёз** илау хәленә еткереү **4.** *перен.* (*капля сока, влаги и т.д.*) тамсы, тамсы бөртөгө ♦ **глота́ть слёзы** *см.* **глота́ть; крокоди́ловы слёзы** *см.* **крокоди́лов; проли́ть слезу́** йәш түгеү; **утопа́ть в слеза́х** йәшкә мансылыу; **сквозь слёзы** йәш аралаш (*илай-илай*)

СЛЕЗА́ТЬ *несов. см.* **слезть**

СЛЕЗИ́ТЬСЯ *несов.* йәшләнеү, йәшкәҙәү, йәш тулыу; **глаза́ слезя́тся от ды́ма** төтөнгә күҙ йәшкәҙәй

СЛЕЗЛИ́ВОСТЬ *ж* илаҡлыҡ

СЛЕЗЛИ́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** (*склонный к слезам*) илаҡ, илаусан, йәш түгеүсән **2.** (*жалобный — о голосе*) зарлы, ҡайғылы, ҡыҙғаныс; **слезли́вый го́лос** ҡыҙғаныс тауыш **3.** *перен.* (*чрезмерно чувствительный*) нескә (йомшаҡ) күңелле; **слезли́вый челове́к** йомшаҡ күңелле кеше

СЛЁЗНЫЙ, -ая, -ое **1.** *анат.* йәш ...ы, күҙ йәше ...ы; **слёзные же́лезы** йәш биҙҙәре; **слёзный кана́л** йәш каналы; **слёзный мешо́к** йәш ҡапсығы **2.** *разг.* (*жалобный*) ҡыҙғаныу тойғоһо уятырлыҡ, йәлләтерлек, ялыныслы; **слёзная про́сьба** ялыныслы үтенес

СЛЕЗООТДЕЛЕ́НИЕ *с* күҙҙән йәш килеү

СЛЕЗОТЕЧЕ́НИЕ *с* йәш ағыу

СЛЕЗОТОЧИ́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** йәш килә (аға) торған, йәшле; **слезоточи́вые глаза́** йәшле күҙҙәр **2.** йәш килтерә торған, йәш ағыҙа торған; **слезоточи́вые га́зы** (күҙҙән) йәш ағыҙа торған газдар

СЛЕЗОТОЧИ́ТЬ *несов.* йәш ағыу (килеү, ҡойолоу); **глаза́ слезоточа́т** күҙҙән йәш ҡойола

СЛЕЗТЬ *сов.* **1.** төшөү; **слезть с де́рева** ағас башынан төшөү **2.** *разг.* (*выйти на какой-л. станции, остановке*) төшөү, сығыу, төшөп ҡалыу; **слезть на пе́рвой остано́вке** беренсе туҡталышта төшөп ҡалыу **3.** *разг.* (*сползти вниз со своего места*) ҡырынайып (ауышып, ҡыйшайып) төшөү; **ша́пка сле́зла на глаза́** бүрек күҙгә ауышып төшкән **4.** *разг.* (*отпасть, сойти*) ҡубыу, ҡубып төшөү, ҡуптарылыу, һыҙырылыу; **ко́жа сле́зла** тире ҡубып төштө; **кра́ска сле́зла** буяу ҡупҡан

СЛЕПЕ́НЬ *м* күгәүен; **бы́чий слепе́нь** үгеҙ күгәүене

СЛЕПЕ́Ц *м* **1.** *прям., перен.* һуҡыр, һуҡыр кеше **2.** *зоол. см.* **слепы́ш**

СЛЕПИ́ТЬ I *несов.* **1.** күҙҙе сағылдырыу (ҡамаштырыу); **со́лнце слепи́т глаза́** ҡояш күҙҙе ҡамаштыра **2.** күҙгә бәреп инеү, күҙҙе астырмау; **пыль слепи́т глаза́** туҙан күҙҙе астырмай

СЛЕПИ́ТЬ II *сов.* *что* әүәләп (һылап) яһау; **слепи́ть ку́клу из гли́ны** балсыҡтан әүәләп ҡурсаҡ яһау

СЛЕПИ́ТЬ III *сов.* *что* **1.** (*склеить*) йәбештереү, йәбештереп ҡуйыу; **слепи́ть листы́ бума́ги** ҡағыҙ биттәрен йәбештереп ҡуйыу **2.** *перен.* (*сделать небрежно*) этмәләү, этмәләп ҡуйыу; **слепи́ть избёнку** өй йоратын этмәләп ҡуйыу

СЛЕПИ́ТЬСЯ *сов.* (*слипнуться*) йәбешеү

СЛЕПЛЯ́ТЬ *несов. см.* **слепи́ть** III

СЛЕПЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **слепи́ться** **2.** *страд. от* **слепля́ть**

СЛЕ́ПНУТЬ *несов.* һуҡырайыу, күҙһеҙ ҡалыу

СЛЕПО́Й, -ая, -ое **1.** һуҡыр, күҙһеҙ; **слепо́й челове́к** һуҡыр кеше **2.** *в знач. сущ.* **слепо́й** *м* и **слепа́я** *ж* һуҡыр; **а́збука для слепы́х** һуҡырҙар өсөн әлифба **3.** *перен.* (*невежественный*) томана ҙан, һуҡыр; **слепо́й челове́к** томана ҙан кеше **4.** *перен.* саф, эскерһеҙ, ихлас, һуҡыр; **слепа́я любо́вь** һуҡыр мөхәббәт **5.** (*проявляющийся стихийно*) көтөлмәгән, осраҡлы, стихиялы; **слепы́е си́лы приро́ды** тәбиғәттең стихиялы көстәре **6.** (*нечёткий, неотчётливый — о буквах и т.д.*) асыҡ түгел, тоноҡ, бөләңгерт; **слепы́е бу́квы** тоноҡ хәрефтәр **7.** тоҫмаллап башҡарылған; **слепа́я игра́ в ша́хматы** тоҫмаллап шахмат уйнау **8.** (*не имеющий выхода*) сығыр урыны булмаған; **слепа́я пеще́ра** сығыр урыны булмаған мәмерйә **9.** (*без окон*) тәҙрәһе булмаған; **слепа́я стена́** тәҙрәһе булмаған стена ♦ **слепо́й дождь** ҡояшлы ямғыр; **слепа́я кишка́** *анат.* һуҡыр эсәк; **слепа́я ку́рица** *см.* **ку́рица**

СЛЕ́ПОК *м* күсермә (*нимәнәндер алынған һын*); **ги́псовый сле́пок** гипс күсермә

СЛЕПОРОЖДЁННЫЙ, -ая, -ое һуҡыр булып тыуған, тыумыштан һуҡыр; **слепорождённый ребёнок** тыумыштан һуҡыр бала

СЛЕПОТА́ *ж*; *прям., перен.* һуҡырлыҡ, һуҡыр булыу; **полити́ческая слепота́** сәйәси һуҡырлыҡ ♦ **кури́ная слепота́** *см.* **кури́ный; сне́жная слепота́** *см.* **сне́жный**

СЛЕПУ́Н *м* һуҡыр йылан (*тропик илдәрҙә йәшәүсе сеЛәүсен һымаҡ һуҡыр йылан*)

СЛЕПЫ́Ш *м* һуҡыр сысҡан

СЛЕСА́РНИЧАТЬ *несов.*; *разг.* слесарлыҡ итеү, слесарь булып эшләү

СЛЕСА́РНЫЙ, -ая, -ое **1.** слесарь ...ы, слесарлыҡ ...ы; **слеса́рное де́ло** слесарлыҡ (слесарь) һөнәре **2.** *в знач. сущ.* **слеса́рная** *ж* слесарҙар оҫтаханаһы

СЛЕ́САРСКИЙ, -ая, -ое слесарь ...ы; **сле́сарский инструме́нт** слесарь ҡоралы

СЛЕ́САРСТВО *с* слесарлыҡ (слесарь) һөнәре

СЛЕ́САРЬ *м* слесарь; **ремо́нтный сле́сарь** йүнәтеүсе слесарь; **сле́сарь-настро́йщик** көйләүсе слесарь

СЛЁТ *м* **1.** *см.* **слете́ться** — **слета́ться**; **слёт у́ток** өйрәктәрҙең тупланыуы **2.** слёт, йыйылыш, ҡор; **слёт ю́ных натурали́стов** йәш натуралистар слёты

СЛЕТА́ТЬ I *сов.* **1.** (осоп) барып килеү; **слета́ть на самолёте в Челя́бинск** Силәбегә самолётта осоп барып килеү **2.** *разг.* (*очень быстро сбегать куда-л. и вернуться*) йүгереп барып килеү; **слета́ть в магази́н** магазинға йүгереп барып килеү

СЛЕТА́ТЬ II *несов. см.* **слете́ть**

СЛЕТА́ТЬСЯ *несов. см.* **слете́ться**

СЛЕТЕ́ТЬ *сов.* **1.** (осоп) килеп ҡуныу (төшөү, ултырыу); **скворе́ц слете́л на ве́тку** сыйырсыҡ ботаҡҡа килеп ҡунды **2.** йығылып төшөү, төшөп китеү; **ребёнок слете́л с крова́ти** бала карауаттан йығылып төштө **3.** (*взлетев, покинуть какое-л. место*) осоп китеү; **воробьи́ слете́ли с де́рева** турғайҙар ағастан осоп китте **4.** *перен.* (*быстро исчезнуть*) ҡасыу, юғалыу, юҡ булыу; **сон слете́л с него́** йоҡоһо ҡасты **5.** *перен.* (*сорваться*) абайламай әйтеп ебәреү, (һүҙ) ысҡындырыу

СЛЕТЕ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (осоп килеп) йыйылыу; **о́сы слете́лись на мёд** һағыҙаҡтар балға йыйылған **2.** *перен.*, *разг.* (*собраться*) йүгереп килеп тулыу, йыйылышыу, тупланыу

СЛЕЧЬ *сов.* (*серьёзно заболеть*) ауырып (ятып) китеү, ауырып китеү

СЛИВ *м* **1.** *см.* **слить** — **слива́ть** 1, 4—6; **слив бензи́на из ба́ков** бактарҙан бензин ҡойоу **2.** (*устройство для стока жидкости*) улаҡ; **проводи́ть слив** улаҡ үткәреү

СЛИ́ВА *ж* слива, ҡара емеш

СЛИВА́НИЕ *с см.* **слива́ть**

СЛИВА́ТЬ *несов. см.* **слить** 1, 2, 4—6

СЛИВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **сли́ться** **2.** *страд. от* **слива́ть**

СЛИ́ВКИ *только мн.* **1.** (һөт) өҫтө, ҡаймаҡ; **снять сли́вки с молока́** һөттөң өҫтөн алыу **2.** *кого-чего*; *перен.* ҡаймаҡ (*иң яҡшы* (*алдынғы*) *өлөшө*)

СЛИВНО́Й, -ая, -ое **1.** йыйып бергә ҡушылған, йыйылма; **сливно́е молоко́** йыйып бергә ҡушылған һөт **2.** (*предназначенный для сливания*) түгеү ...ы, түгә торған; **сливна́я я́ма** йыуынты һыу түгә торған соҡор **3.** йыя (ҡабул итә) торған; **сливно́й моло́чный пункт** һөт йыя торған пункт

СЛИ́ВОВЫЙ, -ая, -ое слива ...ы, ҡара емеш ...ы; **сли́вовый лист** слива япрағы; **сли́вовое варе́нье** слива ҡайнатмаһы

СЛИ́ВОЧНЫЙ, -ая, -ое ҡаймаҡлы, ҡаймаҡтан әҙерләнгән; **сли́вочное моро́женое** ҡаймаҡлы туңдырма ♦ **сли́вочное ма́сло** аҡ май

СЛИВЯ́НКА *ж* сливянка (*шарап*)

СЛИЗА́ТЬ *сов. что* **1.** ялау, ялап ашау, ялап ҡуйыу (таҙартыу); **слиза́ть варе́нье** ҡайнатманы ялап ҡуйыу **2.** *перен.*, *разг.* ялмау, ялмап юҡ итеү (*ут, һыуға ҡарата*); **ого́нь слиза́л дом** янғын өйҙө ялмап юҡ итте

СЛИ́ЗЕНЬ *м* лайлалы ҡусҡар (*әкәм-төкәм*)

СЛИ́ЗИСТЫЙ, -ая, -ое **1.** лайлалы; **сли́зистое вещество́** лайлалы матдә **2.** *анат.* лайла ...ы; **сли́зистые же́лезы** лайла биҙҙәре **3.** (*скользкий*) лайла менән ҡапланған, лайлалы, тайғаҡ, тайғалаҡ, шыйғаҡ, шыйғалаҡ

СЛИЗНУ́ТЬ *сов. что* **1.** ялап алыу **2.** *см.* **слиза́ть** 2

СЛИЗНЯ́К *м* **1.** *см.* **сли́зень** **2.** *разг.*, *презр.* (*о безвольном человеке*) бешмәгән, ебегән, эшкинмәгән, быҙау

СЛИ́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **слиза́ть**

СЛИЗЬ *ж* лайла; **покры́ться сли́зью** лайла менән ҡапланыу

СЛИНЯ́ТЬ *сов.* **1.** *разг.* (*полинять*) төҫөн юғалтыу, уңыу; **пла́тье слиня́ло** күлдәк уңған **2.** *см.* **линя́ть** 2

СЛИПА́ТЬ *несов. что*; *разг.* һылаштырыу, ҡаплау, томалау; **слеза́ слипа́ет глаза́** йәш күҙҙәрҙе томалай

СЛИПА́ТЬСЯ *несов.* **1.** ҡуша һылашыу, йәбешеү; **снежи́нки слипа́ются** ҡар бөртөктәре йәбешә **2.** йомолоу, йомолоп барыу; **глаза́ слипа́ются** күҙҙәр йомола

СЛИ́ТНЫЙ, -ая, -ое бергә ҡушылған, ҡуш, ҡушып, тоташ; **сли́тное написа́ние** ҡушып яҙыу

СЛИ́ТОК *м* ҡойолма (*иретеп ҡалыпҡа ҡойолған металл киҫәге*); **сли́ток ста́ли** ҡорос ҡойолмаһы

СЛИ́ТОЧНЫЙ, -ая, -ое ҡойолма; **сли́точная медь** ҡойолма баҡыр

СЛИТЬ *сов. что* **1.** (*смешать*) ҡойоп ҡушыу; **слить молоко́ из двух бидо́нов во фля́гу** ике бидондағы һөттө флягаға ҡойоп ҡушыу **2.** *тех.* (*соединить посредством литья*) иретеп ҡушыу; **слить свине́ц с о́ловом** ҡурғаш менән аҡ ҡурғашты иретеп ҡушыу **3.** (*отлить*) иретеп яһау, ҡойоу; **слить ко́локол** ҡыңғырау ҡойоу **4.** *перен.* бергә ҡушыу, берләштереү; **слить кла́ссы** синыфтарҙы берләштереү **5.** һарҡытыу, һөҙөп алыу; **слить сли́вки с молока́** һөттөң өҫтөн һөҙөп алыу **6.** бушатыу, түгеү; **слить гря́зную во́ду** бысраҡ һыуҙы түгеү

СЛИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*соединиться*) ҡушылыу, ҡушылып ағыу, ағып ҡушылыу **2.** *перен.* ҡушылыу, берләшеү, ҡушылып берләшеү; **дере́вни слили́сь** ауылдар ҡушылды

СЛИЧА́ТЬ *несов. см.* **сличи́ть**

СЛИЧА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **слича́ть**

СЛИЧЕ́НИЕ *с см.* **сличи́ть** — **слича́ть**

СЛИЧИ́ТЬ *сов. что* сағыштырыу, сағыштырып ҡарау (сығыу); **сличи́ть ко́пию с по́длинником** күсермәне төп нөсхә менән сағыштырып сығыу

СЛИ́ШКОМ *нареч.* бигерәк, саманан (сиктән) тыш, үтә нык, кәрәгенән артыҡ, самаһыҙ, ифрат; **сли́шком до́брого** саманан тыш ҡиммәт; **сли́шком подро́бно** үтә нык ентекле

СЛИЯ́НИЕ *с* **1.** *см.* **слить** 4 – **сли́ться** **2.** (*место*) ҡушылған урын (ер), тамаҡ; **слия́ние двух рек** ике йылғаның ҡушылған урыны

СЛОБОДА́ *ж* **1.** *ист.* слобода; **монасты́рская слобода́** монастырь слободаһы **2.** *уст.* (*пригород*) бисҫтә (*ҡала ситe*)

СЛОБОДСКО́Й, -ая, -ое *уст.* бисҫтә ...ы; **слободско́е населе́ние** бисҫтә халҡы

СЛОВА́КИ *мн.* словактар, словак халҡы (*Словакияның төп халҡы*) // *ед.* **слова́к** *м* словак ир-аты; **слова́чка** *ж* словак ҡатын-ҡыҙы

СЛОВА́РНИК *м*; *разг.* һүҙлексе, һүҙлектәр төҙөүсе

СЛОВА́РНЫЙ, -ая, -ое һүҙлек ...ы; **слова́рный запа́с башки́рского языка́** башҡорт теленең һүҙлек байлығы; **слова́рная рабо́та** һүҙлек эше

СЛОВА́РЬ *м* **1.** һүҙлек; **толко́вый слова́рь башки́рского языка́** башҡорт теленең аңлатмалы һүҙлеге; **терминологи́ческий слова́рь** терминология һүҙлеге **2.** (*лексика*) һүҙ байлығы; **поэти́ческий слова́рь М.Кари́ма** М.Кәрим поэзияһының һүҙ байлығы

СЛОВА́ЦКИЙ, -ая, -ое словак ...ы, Словакия ...ы; **слова́цкий язы́к** словак теле

СЛОВЕ́СНИК *м* тел (әҙәбиәт) уҡытыусыһы, телсе, әҙәбиәтсе

СЛОВЕ́СНЫЙ, -ая, -ое һүҙ ...ы, телдән әйтелгән (белдерелгән); **слове́сное предупрежде́ние** телдән әйтелгән исҡәртеү

СЛО́ВНИК *м* һүҙҙәр исемлеге; **сло́вник толко́вого словаря́** аңлатмалы һүҙлек өсөн һүҙҙәр исемлеге

СЛО́ВНО *союз сравн.* (*употребляется в сравнительных оборотах и сравнительных придаточных предложениях в значении "как"*) кеүек, һымаҡ, гүйә, шикелле; **поёт сло́вно солове́й** һандуғас кеүек йырлай

СЛО́ВО *с* **1.** һүҙ; **значе́ние сло́ва** һүҙҙең мәғәнәһе; **происхожде́ние слов** һүҙҙәрҙең килеп сығышы; **заи́мствованные слова́** үҙләштерелгән һүҙҙәр **2.** (*речь*) тел, телмәр, һөйләү; **культу́ра сло́ва** телмәр мәҙәниәте; **дар сло́ва** һөйләү һәләте **3.** (*обещание*) биргән һүҙ, вәғәҙә; **взять своё сло́во наза́д** вәғәҙәңде кире алыу **4.** фекер, һүҙ; **сказа́ть своё ве́ское сло́во** үҙеңдең төплө фекереңде әйтеү **5.** сығыш, һүҙ; **заключи́тельное сло́во докла́дчика** докладсының йомғаҡлау һүҙе; **вступи́тельное сло́во** инеш һүҙ **6.** *мн.* **слова́** (*текст песни*) (йырҙың) һүҙҙәре (тексы) ♦ **без да́льних (ли́шних) слов** һүҙҙе оҙаҡҡа һуҙмайынса, оҙон һүҙҙең ҡыҫҡаһы; **ве́рить на́ слово** *см.* **ве́рить**; **глота́ть слова́** *см.* **глота́ть**; **други́ми слова́ми** *см.* **друго́й**; **к сло́ву (сказа́ть)** *в знач. вводн. сл.* әйткәндәй, әйтмәксе, һүҙ уңында әйткәндә; **на слова́х**: 1) (*устно*) телдән; 2) (*только в разговоре*) һүҙҙә генә; **не находи́ть слов** *для чего* һүҙ таба алмау, юғалып ҡалыу; **одни́м сло́вом** бер һүҙ менән әйткәндә, ҡыҫҡаһы; **по слова́м** *в знач. вводн. сл.*: 1) әйтеүенсә, әйткәнсә; 2) (*как говорит, учит кто-л.*) әйтеүе (өйрәтеүе, яҙыуы) буйынса; **свои́ми слова́ми (рассказа́ть)** *см.* **свой**; **сло́во в сло́во** бәйнә-бәйнә, һүҙмә-һүҙ; **сло́во за́ слово** һүҙ артынан һүҙ, һүҙ эйәрә һүҙ; **сло́вом не обмо́лвиться** бер һүҙ ҙә әйтмәү, бер һүҙ ҙә өндәшмәү; **слов нет** *в знач. вводн. сл.* һүҙ ҙә юҡ, әлбиттә, ысынлап та; **с пе́рвого сло́ва** шунда уҡ; **с чужи́х слов** кеше аша ғына ишетеп, кеше һүҙенә нигеҙләнеп; **крыла́тые слова́** *см.* **крыла́тый**; **но́вое сло́во** яңы фекер

СЛОВОИЗМЕНЕ́НИЕ *с*; *лингв.* һүҙ үҙгәреше

СЛО́ВОМ *вводн. сл.* бер һүҙ менән әйткәндә, ҡыҫҡаһы; **сло́вом, мы должны́ за́втра вы́ехать** ҡыҫҡаһы, беҙ иртәгә китергә тейешбеҙ

СЛОВООБРАЗОВА́НИЕ *с*; *лингв.* һүҙ яһалышы, һүҙьяһалыш

СЛОВООБРАЗОВА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое *лингв.* һүҙ яһаусы; **словообразова́тельный а́ффикс** һүҙ яһаусы аффикс

СЛОВООХО́ТЛИВОСТЬ *ж* һүҙгә (һөйләшергә) әүәҫлек, һүҙсәнлек, һүҙгә йомартлыҡ

СЛОВООХО́ТЛИВЫЙ, -ая, -ое һүҙсән, һөйләшергә (һүҙгә) әүәҫ, һүҙгә йомарт; **словоохо́тливый челове́к** һөйләшергә әүәҫ кеше

СЛОВОПРОИЗВО́ДНЫЙ, -ая, -ое *лингв.* һүҙ яһаусы

СЛОВОПРОИЗВО́ДСТВО *с*; *лингв.* һүҙ яһалышы

СЛОВОСОЧЕТА́НИЕ *с*; *лингв.* һүҙбәйләнеш

СЛОВОТВО́РЧЕСТВО *с* яңы һүҙҙәр яһау

СЛОВОУПОТРЕБЛЕ́НИЕ *с* һүҙҙең ҡулланылышы, һүҙ ҡулланылышы, һүҙҙәрҙе ҡулланыу

СЛОВЦО́ *с*; *разг.* һүҙ ♦ **для кра́сного словца́** үткер (йор) һүҙ булһын тип

СЛОГ *м* ижек; **закры́тый слог** ябыҡ ижек; **откры́тый слог** асыҡ ижек; **дели́ть сло́во на сло́ги** һүҙҙе ижектәргә бүлеү; **чита́ть по слога́м** ижекләп уҡыу

СЛОГОВО́Й, -ая, -ое **1.** *лингв.* ижек ...ы; **слоговы́е зна́ки** ижек билдәләре **2.** *см.* **слогообразу́ющий** ♦ **слогово́е письмо́** ижек яҙыуы

СЛОГООБРАЗУ́ЮЩИЙ, -ая, -ее *лингв.* ижек яһаусы (яһай торған); **слогообразу́ющие зву́ки** ижек яһаусы өндәр

СЛОЁНЫЙ, -ая, -ое ҡатлаулы; **слоёное те́сто** ҡатлаулы ҡамыр; **слоёный пиро́г** ҡатлаулы ҡамырҙан бәлеш

СЛОЖЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **сложи́ть** 2, 4, 7; **сложе́ние чи́сел** һандарҙы ҡушыу; **сложе́ние полномо́чий** үҙенән вәкиллек хоҡуғын һалыу **2.** *мат.* ҡушыу, ҡушыу ғәмәле **3.** (*телосложение*) һын, буй-һын; **челове́к кре́пкого сложе́ния** буй-һынға (кәүҙәгә) таҙа кеше

СЛОЖИ́ТЬ *сов. что* **1.** өйөп (һалып, тултырып, теҙеп) ҡуйыу; **сложи́ть дрова́ в сара́й** утынды һарайға өйөп ҡуйыу; **сложи́ть кни́ги в шкаф** китаптарҙы шкафҡа теҙеп ҡуйыу **2.** *мат.* ҡушыу; **сложи́ть два и пять** икегә биште ҡушыу **3.** (*построить*) һалыу, сығарыу; **сложи́ть печь** мейес сығарыу (һалыу) **4.** (*сочинить*) ижад итеү, сығарыу; **сложи́ть пе́сню** йыр сығарыу **5.** (*перегнув, придать какой-л. вид, форму*) бөгөп кирегә ҡайтарыу, бөкләү, таҫлау, таҫлап һалыу; **сложи́ть газе́ту попола́м** гәзитте урталай бөкләү; **сиде́ть, сложи́в но́ги** аяҡты бөкләп ултырыу **6.** *разг.* (*сняв, опустить вниз*) өҫтән аҫҡа ҡуйыу, төшөрөү; **сложи́ть но́шу с плеч** йөктө яурындан төшөрөү **7.** *перен.* алыу, алып ташлау, төшөрөү, һалыу; **сложи́ть с себя́ отве́тственность** үҙеңдән яуаплылыҡты алып ташлау ♦ **сложи́ть го́лову** *см.* **голова́**; **сложи́ть ору́жие** ҡорал ташлау, бирелеү; **сложа́ ру́ки сиде́ть** ҡул ҡаушырып тик ултырыу, эшләмәү, ҡыл да ҡыбырлатмау

СЛОЖИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*организоваться, создаться*) төҙөлөү, ойошоу; **сложи́лся небольшо́й коллекти́в** ҙур булмаған коллектив төҙөлдө **2.** (*создаться*) барлыҡҡа килеү, тыуыу, килеп тыуыу (сығыу), урынлашыу; **сложи́лась пе́сня** йыр барлыҡҡа килде; **сложи́лась благоприя́тная обстано́вка** ыңғай шарт килеп тыуҙы **3.** (*сформироваться*) өлгөрөү, өлгөрөп (үҫеп, ныҒып) етеү, етлегеү, формалашыу; **у него́ ещё не сложи́лся хара́ктер** уның холҡо әле ныҒып етмәгән **4.** *разг.* (*уложить вещи для отъезда*) юлға әҙерләнеү, йыйыныу **5.** *разг.* (*устроить складчину*) аҡса һалышыу; **сложи́ться на сва́дьбу** туйға аҡса һалышыу

СЛОЖНОПОДЧИНЁННЫЙ, -ая, -ое *лингв.* эйәртеүле ҡушма; **сложноподчинённое предложе́ние** эйәртеүле ҡушма һөйләм

СЛОЖНОСОКРАЩЁННЫЙ: сложносокращённые слова́ *лингв.* ҡыҫҡартылған ҡушма һүҙҙәр

СЛОЖНОСОЧИНЁННЫЙ, -ая, -ое *лингв.* теҙмә ҡушма; **сложносочинённое предложе́ние** теҙмә ҡушма һөйләм

СЛО́ЖНОСТЬ *ж* **1.** ҡатмарлы хәл, ҡатмарлылыҡ; **сло́жность хара́ктера** холоҡтоң ҡатмарлылығы; **сло́жность зада́чи** мәсьәләнең ҡатмарлылығы **2.** *мн.* **сло́жности** ҡыйынлыҡтар, ауырлыҡтар; **преодолева́ть сло́жности** ауырлыҡтарҙы еңеп сығыу ♦ **в о́бщей сло́жности** тулайым алғанда, барыһы, йәмғеһе

СЛОЖНОЦВЕ́ТНЫЙ, -ая, -ое *бот.* **1.** ҡатмарлы сәскәле **2.** *в знач. сущ.* **сложноцве́тные** *мн.* ҡатмарлы сәскәлеләр ғаиләһе

СЛО́ЖНЫЙ, -ая, -ое **1.** ҡушма (*бер нисә өлөштән торған*); **сло́жное предложе́ние** ҡушма һөйләм; **сло́жное число́** ҡушма һан **2.** (*многообразный*) ҡатмарлы, күп яҡлы; **сло́жный хара́ктер** ҡатмарлы холоҡ **3.** (*трудный*) ауыр, ҡыйын, ҡатмарлы, буталсыҡ; **сло́жная жизнь** буталсыҡ тормош; **сло́жная опера́ция** ауыр операция **4.** (*причудливый, замысловатый*) хикмәтле; **сло́жный орна́мент** хикмәтле биҙәк

...СЛО́ЖНЫЙ, -ая, -ое *урыҫ телендә ҡушма һүҙҙәрҙең "ижекле" мәғәнәһен аңлатҡан икенсе өлөшө, мәҫ.*, **трёхсло́жный** өс ижекле; **односло́жный** бер ижекле

СЛОИ́СТОСТЬ *ж* ҡатлаулылыҡ, ҡатламлылыҡ, ҡатлы-ҡатлы (ҡатлаулы-ҡатлаулы) булыу; **слои́стость го́рных поро́д** тау тоҡомдарының ҡатлы-ҡатлы булыуы

СЛОИ́СТЫЙ, -ая, -ое ҡатлаулы, ҡатламлы, ҡатлы-ҡатлы (ҡат-ҡат) булған; **слои́стые облака́** ҡатлы-ҡатлы болоттар; **слои́стые минера́лы** ҡатлаулы минералдар

СЛОИ́ТЬ *несов. что* ҡатлау, ҡатлы-ҡатлы итеү; **слои́ть те́сто** ҡамырҙы ҡатлы-ҡатлы итеү

СЛОИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** ҡатлауланыу, ҡатлы-ҡатлы булып тороу, ҡатламдарға бүленеү; **слюда́ хорошо́ слои́тся** слюда ҡатламдарға һәйбәт бүленә **2.** *страд. от* **слои́ть**

СЛОЙ *м* **1.** ҡатлам, ҡатлау, ҡат; **ве́рхний слой земли́** тупраҡтың өҫкө ҡаты; **слой атмосфе́ры** атмосфера ҡатламы; **слой жи́ра** май ҡатламы **2.** ҡатлам; **широ́кие слои́ населе́ния** халыҡтың киң ҡатламдары

СЛО́ЙКА *ж; разг.* **1.** *см.* **слои́ть 2.** ҡатлама (*ҡатлы-ҡатлы итеп бешерелгән күмәс*)

...СЛО́ЙНЫЙ, -ая, -ое *урыҫ телендә ҡушма һүҙҙәрҙең "ҡатлы", "ҡатламлы" мәғәнәләрен аңлата торған икенсе өлөшө, мәҫ.*, **многосло́йный** күп ҡатламлы; **двухсло́йный** ике ҡатлы

СЛОМ *м* **1.** *см.* **слома́ть – слома́ться**; **дом на слом** һүтелергә тейеш йорт **2.** (*место*) һынған урын

СЛОМА́ТЬ *сов. что* **1.** *см.* **лома́ть**; **слома́ть ста́рый дом** иҫке йортто емереү; **слома́ть но́гу** аяҡ һындырыу **2.** *кого-что; перен., разг.* (*одолеть, победить*) еңеү, еңеп сығыу, һындырыу; **слома́ть сопротивле́ние проти́вника** дошман ҡаршылығын еңеп сығыу ♦ **слома́ть го́лову** баш ватыу, оҙаҡ уйлау; **слома́ть (себе́) ше́ю** муйынын һындырыу, һәләк булыу; **язы́к слома́ешь** телеңде һындырырһың (*әйтергә бик ҡыйын булған һүҙҙәргә, әйтемдәргә ҡарата*)

СЛОМА́ТЬСЯ *сов.* **1.** *см.* **лома́ться** 1, 2; **игру́шка слома́лась** уйынсыҡ ватылған; **лёд слома́лся** боҙ ватылды; **па́лка слома́лась** таяҡ һынды **2.** *перен.* (*ослабеть физически, нравственно*) көстән яҙыу, бөгөлөп төшөү, бирешеү

СЛОМИ́ТЬ *сов. что* **1.** ҡайырып (шаҡарып) һындырыу, емереү; **бу́ря сломи́ла де́рево** дауыл ағасты һындырҙы **2.** *кого-что; перен.* еңеү, буйһондороу, теҙ сүктереү, юҡҡа сығарыу, һындырыу; **сломи́ть сопротивле́ние врага́** дошман ҡаршылығын юҡҡа сығарыу ♦ **сломя́ го́лову** *разг.* алды-артты ҡарамай, йән көс менән, йән

фарман; **(сам) чёрт но́гу сло́мит** шайтан аяғын һындырыр (*тәртипһеҙлеккә, болаға ҡарата*)

СЛОМИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** *разг.* (*переломиться от тяжести*) һыныу, һынып төшөү; **я́блоня сломи́лась** алмағас һынып төшкән **2.** *перен.* (*резко измениться*) һыныу, киҫкен үҙгәреү **3.** (*ослабеть физически, нравственно*) һыныу, ҡаҡшау, бирешеү; **душа́ сломи́лась** рух һынды

СЛОН *м* **1.** *в разн. знач.* фил; **африка́нский слон** африка филе; **ходи́ть слоно́м** *шахм.* фил менән йөрөү **2.** *разг.* (*о высоком, толстом, неуклюжем человеке*) думбай ♦ **де́лать из му́хи слона́** төймәләйҙе дөйәләй итеү, сүпте сүмәлә итеү; **слона́ не приме́тить** *ирон.* танау төбөндәге бүрәнәне күрмәү; **слон на́ ухо наступи́л** ҡолағына айыу баҫҡан (*көй-моңға һәләте булмаған кешегә ҡарата*)

СЛОНЁНОК *м* фил балаһы

СЛОНИ́ХА *ж* инә фил

СЛОНО́ВОСТЬ *ж* артыҡ йыуанайыу (*күберәк аяҡтар ныҡ йыуанайыуынан ғибәрәт булған склероз ауырыуы*)

СЛОНО́ВЫЙ, -ая, -ое фил ...ы; **слоно́вая кость** фил һөйәге; **слоно́вый хо́бот** фил томшоғо ♦ **слоно́вая бума́га** *спец.* фил ҡағыҙы (*ҡытыршы, ҡалын ҡағыҙ*); **слоно́вая боле́знь** *см.* **слоно́вость**

СЛОНЯ́ТЬСЯ *несов.*; *разг.* эшһеҙ йөрөү, һаптәнләү; **слоня́ться по го́роду** ҡала буйлап һаптәнләү

СЛУГА́ *м*; *прям.*, *перен.* хеҙмәтсе; **депута́т — слуга́ наро́да** депутат — халыҡ хеҙмәтсеһе ♦ **ваш поко́рный слуга́** һеҙгә хөрмәт менән ҡараусы, һеҙҙе ихтирам итеүсе

СЛУЖА́КА *ж*; *разг.* тәжрибәле (тырыш) хеҙмәткәр

СЛУЖА́НКА *ж* хеҙмәтсе, аҫрау

СЛУ́ЖАЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич.* *от* **служи́ть** **2.** *в знач. сущ.* **слу́жащий** *м* и **слу́жащая** *ж* хеҙмәткәр; **слу́жащий министе́рства** министрлыҡ хеҙмәткәре

СЛУ́ЖБА *ж* **1.** *см.* **служи́ть** 1—3, 5, 6; **слу́жба в а́рмии** армиялағы хеҙмәт; **срок слу́жбы** хеҙмәт срогы **2.** (*должность, место работы*) хеҙмәт, эш, хеҙмәт (эш) урыны; **повыше́ние по слу́жбе** хеҙмәте буйынса үрләтеү; **поступи́ть на слу́жбу** хеҙмәткә урынлашыу **3.** (*исполнение воинских обязанностей*) хәрби хеҙмәт; **действи́тельная во́инская слу́жба** мәжбүри хәрби хеҙмәт **4.** *чего*, *какая* хеҙмәт; **слу́жба бы́та** көнкүреш хеҙмәте; **слу́жба свя́зи** элемтә хеҙмәте **5.** *церк.* (*богослужение*) ғибәҙәт ♦ **сослужи́ть слу́жбу** *см.* **сослужи́ть**; **не в слу́жбу, а в дру́жбу** дуҫлыҡ хаҡына (*ниҙер башҡарыуҙы үтенгәндә*)

СЛУЖЕ́БНЫЙ, -ая, -ое **1.** хеҙмәт ...ы, эш ...ы; **служе́бное вре́мя** эш ваҡыты **2.** (*вспомогательный*) ярҙамсы, икенсе дәрәжәләге ♦ **служе́бные слова́** *лингв.* ярҙамсы һүҙҙәр (*теркәүес, бәйләүес, киҫәксә*)

СЛУЖЕ́НИЕ *с*; *высок.* *см.* **служи́ть** 1; **служе́ние своему́ наро́ду** үҙ халҡыңа хеҙмәт итеү

СЛУЖИ́ЛЫЙ, -ая, -ое *ист.* хеҙмәтле, хеҙмәт итеүсе (*XIV—XVII бб. Рәсәйҙә дәүләт хеҙмәте йәки хәрби хеҙмәт үтәүсе вазифалы кешеләр*); **служи́лые лю́ди** хеҙмәтле кешеләр

СЛУЖИ́ТЕЛЬ *м* **1.** *уст.* хеҙмәтсе **2.** (*низший служащий учреждения*) хеҙмәтсе, ҡараусы, йыйыштырыусы; **служи́тель маяка́** маяҡ хеҙмәтсеһе **3.** *чего*; *высок.* хеҙмәт итеүсе, хеҙмәткәр; **служи́тель нау́ки** фән хеҙмәткәре ♦ **служи́тель ку́льта** дин хеҙмәтсеһе, рухани

СЛУЖИ́ТЬ *несов.* **1.** *кому-чему* хеҙмәт итеү; **служи́ть Оте́честву** Ватанға хеҙмәт итеү **2.** *кем-чем* и *без доп.* (*состоять на службе*) эшләү, хеҙмәт итеү; **служи́ть секретарём** сәркәтип булып эшләү **3.** (*быть военным*) хеҙмәт итеү; **служи́ть во фло́те** флотта хеҙмәт итеү **4.** *чем* (*быть, являться*) булыу, булып тороу; **служи́ть приме́ром** үрнәк булып тороу **5.** хеҙмәтен (вазифаһын) үтәй алыу, файҙаланыу, ҡулланылыу; **э́та ко́мната слу́жит библиоте́кой** был бүлмә китапхана итеп файҙаланыла **6.** яраҡлы булыу, эшкә ашыу; **ста́рые ва́ленки ещё слу́жат** иҫке быймалар эле лә эшкә аша **7.** *что* и *без доп.*; *церк.* ғибәҙәт ҡылыу, ғибәҙәт йолаһын башҡарыу **8.** (*стоять на задних лапах — о некоторых животных*) алғы аяҡтарҙы күтәреп төҙ генә ултырыу

СЛУКА́ВИТЬ *сов.*; *разг.* хәйләләү, хәйлә ҡороу, алдау

СЛУПИ́ТЬ *сов.* *что*; *прост.* һыҙыртыу, һыҙырып алыу, һуйыу, һуйып алыу, һурҙырыу, ҡабығын әрсеү (һыҙыртыу); **слупи́ть шелуху́ с зерна́** ашлыҡ һурҙырыу

СЛУПИ́ТЬСЯ *сов.*; *прост.* ҡубыу, ҡубып төшөү; **кра́ска слупи́лась со стены́** стенаның буяуы ҡубып төшкән

СЛУХ *м* **1.** ишетеү, ишетеү һәләте; **у́хо — о́рган слу́ха** ҡолаҡ — ишетеү ағзаһы; **игра́ть по слу́ху** ишеткән буйынса ғына уйнау **2.** (*весть, известие*) хәбәр, хәбәр-хәтер; **о нём нет слу́ха** уның хаҡында хәбәр-хәтер юҡ **3.** *обычно мн.* **слу́хи** имеш-мимеш хәбәр (һүҙ), ғәйбәт; **пусти́ть слух** ғәйбәт таратыу ♦ **ни слу́ху ни ду́ху** *см.* **дух**; **обрати́ться в слух** донъяны онотоп тыңлай башлау

СЛУХОВО́Й, -ая, -ое **1.** ишетеү ...ы; **слуховы́е о́рганы** ишетеү ағзалары **2.** тыңлау ...ы; **слухово́й аппара́т** тыңлау аппараты ♦ **слухово́е окно́** ҡыйыҡ тәҙрәһе (*яҡтылыҡ һәм еләтеү өсөн файҙаланыла*)

СЛУ́ЧАЙ *м* **1.** осраҡ, хәл, ваҡиға; **стра́нный слу́чай** ғәжәп ваҡиға; **несча́стный слу́чай** бәләҡаза (осрағы); **в большинстве́ слу́чаев** күпселек осраҡтарҙа **2.** (*благоприятное стечение обстоятельств*) хәл, осраҡ, яй, форсат; **удо́бный слу́чай** уңайлы осраҡ; **предста́вился слу́чай** яйы

килде (сыкты) **3.** (*случайность*) көтөлмәгән хәл, осраҡлылыҡ ♦ **во вся́ком слу́чае** *см.* **вся́кий**; **в проти́вном слу́чае** юғиһә, улай була ҡалһа; **в тако́м слу́чае** шулай булғанда; **на слу́чай** була ҡалғанда; **от слу́чая к слу́чаю** ваҡыт-ваҡыт ҡына, һирәк-мирәк кенә; **при слу́чае** яйы сыҡҡанда, кәрәк була ҡалғанда

СЛУЧА́ЙНО 1. *нареч.* осраҡлы рәүештә, көтмәгәндә, уйламағанда; **случа́йно встре́тить** көтмәгәндә осратыу **2.** *в знач. вводн. сл.* -мы/-ме икән; **нет ли у вас, случа́йно, это́й кни́ги?** һеҙҙә ошо китап юҡмы икән? ♦ **не случа́йно** юҡҡа ғына түгел, тик-томалға түгел

СЛУЧА́ЙНОСТЬ *ж* **1.** осраҡлылыҡ, көтөлмәгәнлек; **случа́йность встре́чи** осрашыуҙың көтөлмәгәнлеге **2.** (*непредвиденное обстоятельство*) осраҡлы хәл (ваҡиға), көтөлмәгән хәл (ваҡиға); **э́то чи́стая случа́йность** был фәҡәт осраҡлы хәл

СЛУЧА́ЙНЫЙ, -ая, -ое **1.** осраҡлы, көтөлмәгән, уйламаған; **случа́йная встре́ча** көтөлмәгән осрашыу **2.** (*не постоянный*) осраҡлы, ваҡытлы, даими булмаған; **случа́йный за́работок** осраҡлы эш хаҡы; **случа́йные уро́ки** даими булмаған дәрестәр

СЛУЧА́ТЬ *несов. см.* **случи́ть**

СЛУЧА́ТЬСЯ I *несов.* **1.** *см.* **случи́ться** I; **2.** *в 3 л. ед. ч.* **случа́ется**; **случа́лось** *в знач. вводн. сл.* булғылай, булғылап тора

СЛУЧА́ТЬСЯ II *несов.* **1.** *см.* **случи́ться** II; **2.** *страд. от* **случа́ть**

СЛУЧИ́ТЬ *сов. кого, с кем* ҡауыштырыу, ҡасырыу, тороҡтороу

СЛУЧИ́ТЬСЯ I *сов.* **1.** булыу, килеп сығыу; **случи́лась беда́** бәлә-ҡаза килеп сыҡты; **что случи́лось?** нимә булды?; **случи́лся пожа́р** янғын килеп сыҡты **2.** *с неопр. безл.*; *разг.* тура килеү; **случи́лось ночева́ть в лесу́** урманда ҡунырға тура килде

СЛУЧИ́ТЬСЯ II *сов.* (*о животных*) ҡауышыу, ҡасыу, торолоу

СЛУ́ЧКА *ж см.* **случи́ть** – **случа́ть**, **случи́ться** II – **случа́ться** II

СЛУЧНО́Й, -ая, -ое торолоу ...ы, ҡасыу ...ы, торолтороу ...ы; **случно́й пери́од** торолоу осоро (мәле); **случно́й пункт** торолтороу пункты

СЛУ́ШАНИЕ *с см.* **слу́шать** 1–3; **слу́шание ле́кций** лекциялар тыңлау; **слу́шание де́ла в суде́** эште судта ҡарау

СЛУ́ШАТЕЛЬ *м* и **СЛУ́ШАТЕЛЬНИЦА** *ж* **1.** тыңлаусы; **слу́шатель конце́рта** концерт тыңлаусы **2.** (*учащийся*) уҡыусы, тыңлаусы; **слу́шатель вое́нной акаде́мии** хәрби академия уҡыусыһы

СЛУ́ШАТЬ *несов.* **1.** *кого-что* и *без доп.* тыңлау; **слу́шать ра́дио** радио тыңлау; **слу́шать му́зыку** музыка тыңлау **2.** *что* тикшереү, ҡарау, тыңлау; **слу́шать де́ло в суде́** эште судта ҡарау; **слу́шать отчёт местко́ма** месткомдың отчётын тыңлау **3.** *что* (*изучать что-л., посещая курс лекций*) белем алыу, өйрәнеү, тыңлау; **слу́шать курс вы́сшей матема́тики** юғары математика курсын тыңлау **4.** *кого-что* (*следовать чьим-л. советам*) әйткәнде тыңлау (иғтибарға алыу), ҡолаҡ һалыу, һүҙен (кәңәшен) тотоу (тыңлау), тыңлау; **слу́шать воспита́теля** тәрбиәсене тыңлау ♦ **слу́шай!** тыңла! (*тыңлатырға бойороҡ*)

СЛУ́ШАТЬСЯ *несов.* **1.** *кого-что* һүҙен (кәңәшен) тыңлау (тотоу), тыңлау; **слу́шаться роди́телей** ата-әсә һүҙен тыңлау **2.** *страд. от* **слу́шать** 1–3

СЛУШО́К *м*; *разг.*, *неодобр.* имеш-мимеш, юҡ-бар һүҙ, ғәйбәт; **пусти́ть слушо́к** ғәйбәт таратыу

СЛЫТЬ *несов. кем-чем, за кого-что* дан алыу (тотоу), даны сығыу, танылыу; **слыть люби́телем му́зыки** музыка яратыу менән танылыу

СЛЫХА́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **слы́шать 2.** *в знач. сказ.*, *безл.*; *разг. см.* **слы́шно** 2, 3; **о нём ничего́ не слыха́ть** уның хаҡында бер нәмә лә ишетелмәй

СЛЫ́ХОМ: слы́хом не слыха́ть *прост.*: 1) ишеткән (күргән, белгән) нәмә түгел; 2) тауышы-тыны юҡ, аты-юлы юҡ

СЛЫ́ШАТЬ *несов.* **1.** *кого-что* и *без доп.* ишетеү, ишетеп тороу; **я слы́шу его́ го́лос** мин уның тауышын ишетәм **2.** *что, о ком-чём, про кого-что* (*обладать сведениями*) хәбәрҙәр булыу, ишетеү, ишетеп белеү; **слы́шать о прие́зде арти́ста** артистың килеүе хаҡында ишетеү **3.** *что*; *разг.* (*ощущать*) һиҙеү, тойоу; **слы́шать за́пах духо́в** хушбуй еҫен тойоу ♦ **ног (земли́) под собо́й не слы́шать**: 1) (*об очень быстром беге*) аяҡ ергә теймәү; 2) (*об усталости*) хәлдән тайыу, теҙ быуындары ҡалмау, ҡалтырау; 3) (*о сильном, радостном чувстве*) түбә күккә тейеү, ҡыуаныс эскә һыймау; **и слы́шать не хо́чет** ҡолағына ла элмәй, тыңларға ла теләмәй

СЛЫ́ШАТЬСЯ *несов.* **1.** ишетелеү, ишетелеп тороу, яңғырау; **слы́шится му́зыка** музыка ишетелә **2.** *перен.* һиҙелеү; **в его́ го́лосе слы́шится трево́га** тауышында шом һиҙелә

СЛЫ́ШИМОСТЬ *ж* **1.** ишетелеш, ишетелеү дәрәжәһе; **хоро́шая слы́шимость радиопереда́ч** радио тапшырыуҙарҙың яҡшы ишетелеше **2.** (*возможность слышать кого-что-л.*) ишетеү мөмкинлеге

СЛЫ́ШНО 1. *нареч.* ишетелер-ишетелмәҫ; **шепта́ть чуть слы́шно** ишетелер-ишетелмәҫ шыбырлау **2.** *в знач. сказ.*, *безл.* ишетелеү; **слы́шно, как му́ха пролети́т** себен осҡаны ишетелә; **мне вас не слы́шно** мин һеҙҙе ишетмәйем **3.** *о ком-чём в знач. сказ.*, *безл.* хәбәр(ҙәр) бар (юҡ); **о нём давно́ ничего́ не слы́шно** уның хаҡында күптән хәбәр юҡ **4.** *в знач. вводн. сл.*; *прост.* (*говорят*) ахыры, күрәһең, шикелле; **у него́, слы́шно, де́ло идёт на лад** уның эше көйләнеп бара, күрәһең

СЛЫ́ШНЫЙ, -ая, -ое **1.** ишетелерлек; **е́ле слы́шный го́лос** көскә ишетелерлек тауыш **2.** *в*

кратк. ф. еҫе килеү; **слы́шен за́пах духо́в** хушбуй еҫе килә **3.** *перен.* һиҙелеү; **в его́ го́лосе слы́шно лука́вство** уның тауышында шаянлыҡ һиҙелә

СЛЮДА́ *ж* слюда (*минерал*)

СЛЮ́ДИСТЫЙ, -ая, -ое слюдалы; **слю́дистые сла́нцы** слюдалы һәүерташтар

СЛЮДЯНО́Й, -ая, -ое **1.** слюдалы; **слюдяно́й сла́нец** слюдалы һәүерташ **2.** слюда, слюда ...ы; **слюдяно́е око́шко** слюда тәҙрә; **слюдяно́й конденса́тор** слюда конденсаторы

СЛЮНА́ *ж* шайыҡ, һеләгәй, шеләгәй

СЛЮ́НИ *мн.*; *разг. см.* **слюна́** ♦ **распусти́ть слю́ни**: 1) (*расплакаться*) балауыҙ һығыу, һытылыу, һеләгәй ағыҙыу; 2) (*проявить безволие*) мәмәйләнеү, йыбыҡҡыланыу, мәүешләнеү, мәшәүләнеү, булдыҡһыҙланыу

СЛЮНИ́ТЬ *несов. что* төкөрөкләү, шыйыҡлау, һеләгәйләү; **слюни́ть па́льцы** бармаҡтарҙы төкөрөкләү

СЛЮ́НКИ *мн.*; *ласк. от* **слюна́** ♦ **слю́нки теку́т**: 1) ауыҙ һыуы ҡойолоу (*берәй тәмле ашамлыҡты бик ныҡ ашағы килгәндә әйтелә*); 2) ауыҙ һыуын ҡоротоу (*ҙур ләззәт, кинәнес табып һөйләү*); **глота́ть слю́нки** *см.* **глота́ть**

СЛЮ́ННЫЙ, -ая, -ое шайыҡ ...ы, һеләгәй ...ы; **слю́нные же́лезы** шайыҡ биҙҙәре

СЛЮНООТДЕЛЕ́НИЕ *с* шайыҡ бүленеп сығыу

СЛЮНООТДЕЛИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое шайыҡ бүлеп сығарыу ...ы; **слюноотдели́тельный проце́сс** шайыҡ бүлеп сығарыу процесы

СЛЮНОТЕЧЕ́НИЕ *с* шайыҡ (һеләгәй) ағыу

СЛЮНТЯ́Й *м* и **СЛЮНТЯ́ЙКА** *ж*; *разг., презр.* ебегән, бешмәгән, мәмәй ауыҙ

СЛЮНЯ́ВИТЬ *несов.*; *разг. см.* **слюни́ть**

СЛЮНЯ́ВЫЙ, -ая, -ое шайыҡы (һеләгәйе) ағып торған; **слюня́вый ма́льчик** һеләгәйе ағып торған малай

СЛЯ́КОТНО *в знач. сказ., безл. разг.* епшек, еүеш; **на у́лице сля́котно** тышта епшек

СЛЯ́КОТНЫЙ, -ая, -ое *разг.* еүеш, епшек; **сля́котная пого́да** епшек көн

СЛЯ́КОТЬ *ж* **1.** (*грязь*) батҡаҡ, бысраҡ; **осе́нняя сля́коть** көҙгө бысраҡ **2.** *разг.* (*сырая погода*) епшек көн

СЛЯ́ПАТЬ *сов. что* этмәләү, этмәләп ҡуйыу; **сля́пать скаме́йку** эскәмйә этмәләп ҡуйыу

СМА́ЗАТЬ *сов.* **1.** *чем* майлау, һөртөү, һылау, яғыу; **сма́зать колёса** тәгәрмәстәрҙе майлау; **сма́зать ра́ну йо́дом** йәрәхәткә йод һөртөү **2.** *что* (*стереть, размазать*) һөртөү, һөртөп алыу; **сма́зать кра́ску рукаво́м** буяуҙы ең менән һөртөп алыу **3.** *что*; *перен., разг.* киҫкенлеген (ҡырҡыулығын) кәметеү (йомшартыу); **сма́зать вопро́с** мәсьәләнең киҫкенлеген йомшартыу **4.** *кого*; *прост.* тондороу, ҡундырыу, ултыртыу; **сма́зать по щеке́** яңаҡҡа тондороу

СМА́ЗАТЬСЯ *сов.* **1.** һөртөү, һылау, яғыу; **сма́заться кре́мом** крем һөртөү **2.** *разг.* (*размазаться, стереться*) һөртөлөп (буялып) бөтөү **3.** *перен.* йомшартылыу, киҫкенлеге кәмеү

СМА́ЗКА *ж* **1.** *см.* **сма́зать** – **сма́зывать** 1; **сма́зка колёс** тәгәрмәстәрҙе майлау **2.** май; **сма́зка для мото́ра** мотор майы

СМАЗЛИ́ВЫЙ, -ая, -ое *разг.* һөйкөмлө, күрмәлекле, күркәм, һылыу ғына; **смазли́вая девчо́нка** күркәм ҡыҙыҡай

СМАЗНО́Й, -ая, -ое майланған, майлана торған; **смазны́е сапоги́** майланған итек

СМА́ЗЧИК *м* и **СМА́ЗЧИЦА** *ж* майлаусы, май һөртөүсе

СМА́ЗЫВАНИЕ *с см.* **сма́зывать, сма́зываться**

СМА́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **сма́зать** 1–3

СМА́ЗЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **сма́заться** **2.** *страд. от* **сма́зывать**

СМАК *ж*; *разг.* **1.** (*вкусовое ощущение*) тәм, тат, татлылыҡ; **есть со сма́ком** тәмен татып ашау **2.** *перен.* рәхәтлек тойғоһо, кинәнес, ләззәт; **расска́зывать со сма́ком** *что-л.* *нимәнелер* ләззәтләнеп (кинәнеп) һөйләү **3.** *перен.* төп мәғәнә, асыл; **поня́ть весь смак расска́за** хикәйәнең төп мәғәнәһен аңлау

СМАКОВА́ТЬ *несов. что*; *разг.* **1.** тәмләп (тәмен белеп) ашау (эсеү); **смакова́ть кумы́с** ҡымыҙҙы тәмләп эсеү **2.** *перен.* кинәнеп (ләззәтләнеп) һөйләү (эшләү һ.б.); **смакова́ть но́вость** яңы хәбәрҙе кинәнеп һөйләү

СМА́ЛЕЦ *м* иретелгән эс майы, туң май

СМАЛОДУ́ШЕСТВОВАТЬ и **СМАЛОДУ́ШНИЧАТЬ** *сов.*; *разг.* бирелеү, ебеү, ҡурҡаҡлыҡ күрһәтеү, ҡаршы тора алмау

СМА́ЛУ *нареч.*; *прост.* бәләкәйҙән үк, сабый саҡтан уҡ

СМАНЕВРИ́РОВАТЬ *сов.* **1.** манёвр яһау, манёврлау **2.** *перен., разг.* (*схитрить*) хәйлә ҡороу, хәйләләү

СМА́НИВАТЬ *несов. см.* **смани́ть**

СМАНИ́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* **1.** ҡыҙыҡтырып (әүрәтеп) саҡырыу **2.** тартыу, ауҙарыу, күсереү; **смани́ть дру́га в свой коллекти́в** дуҫын үҙ коллективына тартыу

СМАСТЕРИ́ТЬ *сов. см.* **мастери́ть**

СМА́ТЫВАТЬ *несов. см.* **смота́ть**

СМА́ТЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **смота́ться** **2.** *страд. от* **сма́тывать**

СМА́ХИВАТЬ I *несов. см.* **смахну́ть**

СМА́ХИВАТЬ II *несов. на кого-что*; *разг.* (*быть похожим*) оҡшау, оҡшаш булыу, хәтерләтеү

СМАХНУ́ТЬ *сов.* **1.** *что* (*удалить с поверхности чего-л. или уронить*) һыпырып (ҡағып, төртөп, этеп) төшөрөү; **смахну́ть пыль со стола́** өҫтәлдәге туҙанды һыпырып төшөрөү **2.** *кого-что* (*отогнать взмахом руки*) ҡыуып ебәреү; **смахну́ть му́ху** себенде ҡыуып ебәреү

СМА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **смочи́ть**

СМА́ЧНЫЙ, -ая, -ое *разг.* **1.** (*аппетитный, вкусный*) тәмле, татлы; **сма́чный кусо́к** тәмле киҫәк; **сма́чная пи́ща** татлы аҙыҡ **2.** *перен.* (*выразительный*) тоҙло-боросло, елле, әсе; **сма́чное сло́во** тоҙло-боросло һүҙ

СМЕЖА́ТЬ *несов. см.* **смежи́ть**

СМЕЖА́ТЬСЯ *несов. см.* **смежи́ться**

СМЕЖИ́ТЬ *сов. что* ҡымтып ябыу, йомоу; **смежи́ть глаза́** күҙҙе йомоу

СМЕЖИ́ТЬСЯ *сов.* ҡымтып ябылыу, йомолоу (*күҙгә, күҙ ҡабағына һ.б. ҡарата*)

СМЕ́ЖНОСТЬ *ж* эргәләш (сиктәш) булыу, йәнәшәлек, сиктәшлек, яҡынлыҡ; **сме́жность садо́вых уча́стков** баҡсаларҙың эргәләш булыуы; **сме́жность поня́тий** ҡараштарҙың яҡынлығы

СМЕ́ЖНЫЙ, -ая, -ое **1.** эргәләш, сиктәш, йәнәш, күрше; **сме́жные хозя́йства** күрше хужалыҡтар; **сме́жные ко́мнаты** йәнәш бүлмәләр **2.** оҡшаш, яҡын, оҡшаш (яҡын) булған; **сме́жные профе́ссии** оҡшаш профессиялар ♦ **сме́жные углы́** *мат.* эргәләш мөйөштәр

СМЕКА́ЛИСТЫЙ, -ая, -ое *разг.* зирәк, отҡор, осҡор, зиһенле; **смека́листый ма́льчик** зирәк малай

СМЕКА́ЛКА *ж*; *разг.* зирәклек, осҡорлоҡ, отҡорлоҡ; **вое́нная смека́лка** хәрби отҡорлоҡ

СМЕКА́ТЬ *несов. что, в чём* и *без доп.*; *разг.* төшөнөү, абайлау, аңлап алыу; **смека́ть в де́ле** эште аңлап алыу

СМЕКНУ́ТЬ *сов. см.* **смека́ть**

СМЕЛЕ́ТЬ *несов.* батырланыу, батырайыу, батырая төшөү, ҡыйыуланыу, ҡыйыулана төшөү

СМЕ́ЛО *нареч.* **1.** ҡыйыу, ҡыйыу (тәүәккәл) рәүештә, ҡыйыулыҡ менән; **сме́ло говори́ть о недоста́тках** етешһеҙлектәр хаҡында ҡыйыу һөйләү **2.** *разг.* (*с полным основанием*) икеләнмәйенсә, шикләнмәйенсә; **сме́ло мо́жно согласи́ться** икеләнмәйенсә ризалашып була

СМЕ́ЛОСТЬ *ж* ҡыйыулыҡ, батырлыҡ, тәүәккәллек; **сме́лость солда́та** һалдаттың ҡыйыулығы ♦ **брать (взять) на себя́ сме́лость** тәүәккәлләү

СМЕ́ЛЫЙ, -ая, -ое **1.** ҡыйыу, батыр, ҡурҡыу белмәгән; **сме́лый во́ин** батыр яугир; **сме́лый ма́льчик** ҡурҡыу белмәгән малай **2.** (*решительный, актуальный*) ҡыйыу, тәүәккәл, үткер; **сме́лая мысль** ҡыйыу фекер **3.** *перен.* (*вызывающий*) әҙәпһеҙ, тупаҫ, оятһыҙ; **сме́лые вы́ходки** тупаҫ ҡыланыштар

СМЕЛЬЧА́К *м*; *разг.* ҡыйыу (батыр, тәүәккәл) кеше

СМЕ́НА *ж* **1.** *см.* **смени́ть** – **сменя́ть** II, **смени́ться** – **сменя́ться** II; **сме́на дня и но́чи** көн менән төндөң алмашыныуы **2.** смена; **рабо́тать в дневну́ю сме́ну** көндөҙгө сменала эшләү **3.** *перен.* киләсәк йәш быуын, алмаш; **молодёжь — на́ша сме́на** йәштәр — беҙҙең алмашыбыҙ **4.** (*комплект одежды*) алмашлыҡ кейем; **две сме́ны белья́** ике алмашлыҡ эске кейем ♦ **на сме́ну** алмашҡа, алмаштырырға, алмаштырыу өсөн

СМЕНИ́ТЬ *сов. кого-что*; *в разн. знач.* алмаштырыу; **смени́ть бельё** эске кейемде алмаштырыу; **смени́ть фами́лию** фамилияны алмаштырыу

СМЕНИ́ТЬСЯ *сов.*; *в разн. знач.* алмашыныу; **карау́л смени́лся** ҡарауыл алмашынды

СМЕ́ННОСТЬ *ж* сменалап эшләү, сменалылыҡ; **установи́ть сме́нность на заво́де** заводта сменалап эшләүҙе индереү

СМЕ́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** смена ...ы; **сме́нный ма́стер** смена мастеры; **сме́нное зада́ние** смена заданиеһы **2.** сменалап эшләгән, сменалы; **сме́нная рабо́та** сменалы эш **3.** алмаштырыла торған; **сме́нное колесо́** алмаштырыла торған тәгәрмәс

СМЕ́НЩИК *м* и **СМЕ́НЩИЦА** *ж* алмашсы, алмаштырыусы, алмашҡа килеүсе

СМЕНЯ́ТЬ I *сов. кого-что*; *разг.* алмаштырыу ♦ **сменя́ть куку́шку на я́стреба** ыласынды ҡоҙғонға алмаштырыу

СМЕНЯ́ТЬ II *несов. см.* **смени́ть**

СМЕНЯ́ТЬСЯ I *сов.*; *разг.* (*обменяться*) алмашыу, алмаштырыу; **сменя́ться места́ми** урындарҙы алмашыу

СМЕНЯ́ТЬСЯ II *несов.* **1.** *см.* **смени́ться 2.** *страд. от* **сменя́ть** II

СМЕРД *м*; *ист.* смерд (*Боронғо Руста феодаль крәҫтиән*)

СМЕРДЕ́ТЬ *несов.* һаҫыҡ еҫ сығарыу, һаҫытыу

СМЕРЗА́ТЬСЯ *несов. см.* **смёрзнуться**

СМЁРЗНУТЬСЯ *сов.* йәбешеп туңыу (ҡатыу); **ресни́цы смёрзлись** керпектәр йәбешеп туңған

СМЕ́РИТЬ и **СМЕ́РЯТЬ** *сов. что* үлсәү, үлсәп алыу (сығыу); **сме́рить температу́ру** температураны үлсәү ♦ **сме́рить взгля́дом** *кого-что* баштан-аяҡ күҙ йүгертеп сығыу

СМЕ́РИТЬСЯ и **СМЕ́РЯТЬСЯ** *сов.*; *разг.* (*ростом*) тиңләшеп ҡарау (*буйға ҡарата*); (*силой*) һынашып ҡарау (*көскә ҡарата*)

СМЕРКА́ТЬ *несов. см.* **сме́ркнуть**

СМЕРКА́ТЬСЯ *несов. см.* **сме́ркнуться**

СМЕ́РКНУТЬ *сов.* **1.** ҡараңғыланыу, ҡараңғыланып китеү **2.** *см.* **сме́ркнуться**

СМЕ́РКНУТЬСЯ *сов. безл.*; *разг.* эңер (ҡараңғы) төшөү; **ра́но сме́рклось** иртә ҡараңғы төштө

СМЕРТЕ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** үлтерә торған, үлемесле; **смерте́льная ра́на** үлемесле яра **2.** (*грозящий гибелью*) ҡыйралышҡа (һәләкәткә) килтерә торған, һәләкәтле; **смерте́льная борьба́** һәләкәтле көрәш **3.** (*непримиримый, яростный*) саманан тыш көслө, аяуһыҙ; **смерте́льная не́нависть** аяуһыҙ нәфрәт **4.** *разг.* (*предельный в своём проявлении*) бик ныҡ, бик ҡаты, сиктән тыш, үлә яҙып; **смерте́льная ску́ка** бик ныҡ эс бошоу; **смерте́льная уста́лость** үлә яҙып арыу

СМЕ́РТНИК *м* и **СМЕ́РТНИЦА** *ж* үлемдар (*үлемгә хөкөм ителгән кеше*); **ка́мера сме́ртников** үлемдарҙар камераһы

СМЕ́РТНОСТЬ *ж* үлем, үлем-китем; **де́тская сме́ртность** балалар үлеме

СМЕ́РТНЫЙ, -ая, -ое **1.** үлем ...ы, әжәл ...ы; **сме́ртный час** үлем сәғәте; **сме́ртная казнь** үлем язаһы **2.** *разг.* (*крайне ожесточённый*) үлемесле; **сме́ртный бой** үлемесле көрәш **3.** (*очень сильный, крайний*) бик ныҡ (көслө, ҙур, ҡаты, яман); **ску́ка сме́ртная** бик ныҡ эс бошоу; **сме́ртный грех** бик ҙур гөнаһ

СМЕРТОНО́СНЫЙ, -ая, -ое үлтерә (үлем килтерә) торған, үлемесле; **смертоно́сный яд** үлтерә торған ағыу; **смертоно́сное ору́жие** үлем килтерә торған ҡорал

СМЕРТЬ *ж* **1.** үлем, үлеү, әжәл; **физиологи́ческая смерть** *биол.* тәбиғи үлем; **скоропости́жная смерть** ҡапыл үлеү; **спасти́ от сме́рти** үлемдән ҡотҡарыу; **2.** *перен.* (*гибель*) юҡҡа сығыу, юҡ булыу **3.** *в знач. нареч.*; *прост.* (*очень*) бик көслө, бик ныҡ, сикһеҙ, үлеп; **смерть как скуча́ет** бик ныҡ һағына ♦ **до́ сме́рти** бик, үтә ныҡ; **как смерть бле́дный** мәйет кеүек аҡ, ап-аҡ; **быть (лежа́ть) при́ сме́рти** үлеп барыу, үлем түшәгендә ятыу; **клини́ческая смерть** *см.* **клини́ческий**; **двум смертя́м не быва́ть, одно́й не минова́ть** үлем ике килмәй, бер генә килә; **гражда́нская смерть** *см.* **гражда́нский**

СМЕРЧ *м* ел-дауыл, ҡойон; **сне́жный смерч** ҡар ҡойоно

СМЕРЧЕВО́Й, -ая, -ое ел-дауыл ...ы, ҡойон ...ы; **смерчевы́е ту́чи** ҡойон болото

СМЕСИ́ТЕЛЬ *м*; *спец.* ҡушылдырғыс (*аппарат*)

СМЕСТИ́ *сов. что* **1.** һепереү, һепереп төшөрөү; **смести́ хле́бные кро́шки со стола́** өҫтәлдән икмәк валсыҡтарын һепереп төшөрөү **2.** (*метя, сгрести в одну кучу*) һепереп өйөү; **смести́ му́сор в у́гол** сүп-сарҙы мөйөшкә һепереп өйөү **3.** *перен.* юҡ итеү, бөтөрөү, һепереп ташлау; **смести́ враго́в** дошмандарҙы һепереп ташлау

СМЕСТИ́ТЬ *сов.* **1.** (*сдвинуть, переместить*) ҡуҙғатыу, шыуҙырыу, ҡуҙғатып (шыуҙырып) ҡуйыу, күсереү, күсереп ҡуйыу, шылдырыу; **смести́ть то́чку наблюде́ния** күҙәтеү нөктәһен шылдырыу **2.** *кого-что* урынынан төшөрөү (сығарыу, бушатыу) **смести́ть нача́льника це́ха** цех башлығын урынынан төшөрөү

СМЕСТИ́ТЬСЯ *сов.* күсеү, ҡуҙғалыу, шыуыу; **у больно́го смести́лись по́чки** ауырыуҙың бөйөрө ҡуҙғалған

СМЕСЬ *ж* **1.** ҡатышма; **смесь ра́зных сорто́в ча́я** сәйҙең төрлө сорттары ҡатышмаһы **2.** ҡушымта; **горю́чая смесь** янар май ҡушымтаһы

СМЕ́ТА *ж* смета, иҫәпнамә; **сме́та расхо́дов** сығымдар сметаһы; **соста́вить сме́ту** иҫәпнамә төҙөү

СМЕТА́НА *ж* ҡаймаҡ; **щи со смета́ной** ҡаймаҡ һалынған кәбеҫтә ашы

СМЕТА́ТЬ I *несов. см.* **смести́**

СМЕТА́ТЬ II *сов. что* күбәләү, өйөү, һалыу, ҡойоу; **смета́ть стог** кәбән ҡойоу

СМЕТА́ТЬ III *сов. что* (*прошить крупными стежками*) типсеү, типсеп тегеү; **смета́ть подо́л** итәкте типсеү

СМЁТКА I *ж*; *разг.* (*способность быстро соображать*) зирәклек; **вое́нная смётка** хәрби зирәклек

СМЁТКА II *ж см.* **смести́** — **смета́ть** I

СМЁТКА III *ж*; *спец. см.* **смета́ть** III

СМЕТЛИ́ВЫЙ и **СМЕ́ТЛИВЫЙ,** -ая, -ое зирәк; **сметли́вый учени́к** зирәк уҡыусы

СМЕ́ТНЫЙ, -ая, -ое смета ...ы, сметала (иҫәпнамәлә) ҡаралған, сметаға (иҫәпнамәгә) индерелгән; **сме́тные расхо́ды** сметала ҡаралған сығымдар

СМЕТЬ *несов. с неопр.* батырсылыҡ итеү (ҡылыу), баҙнат итеү, -һы/-һе булыу; **сметь зайти́** инергә баҙнат итеү; **не смей тро́гать** тейәһе булма

СМЕХ *м* көлөү, көлкө; **зарази́тельный смех** ылыҡтырғыс көлөү; **залива́ться сме́хом** шарҡылдап көлөү; **де́тский смех** балалар көлөүе ♦ **(и) смех и го́ре**; **(и) смех и грех** көләрһең дә иларһың да, ҡыҙыҡ та ҡыҙғаныс та; **подня́ть на́ смех** *разг.* көлкөгә (уйынға) алыу; **не до сме́ха (сме́ху)** көлкө түгел, көлкө ҡайғыһы юҡ (*эштең етдилегенә иғтибар итергә өндәгәндә әйтелә*); **ку́рам на́ смех** *см.* **ку́рица**; **ката́ться со́ смеху** *см.* **ката́ться**

СМЕХОТВО́РНЫЙ, -ая, -ое көлкө килтергес, көлдөрә торған, көлкөлө, көлдөргөс; **смехотво́рный слу́чай** көлкөлө хәл

СМЕ́ШАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич.* от **смеша́ть** **2.** *прил.*; *в разн. знач.* ҡатыш, ҡатнаш, аралаш; **сме́шанный поро́ды** ҡатнаш тоҡомдар; **сме́шанный лес** аралаш урман; **сме́шанная коми́ссия** ҡатнаш комиссия

СМЕША́ТЬ *сов.* **1.** *что* (*сделать смесь*) ҡушыу, ҡушып бутау; **творо́г смеша́ть со смета́ной** эремсеккә ҡаймаҡ ҡушып бутау; **ка́шу смеша́ть с ма́слом** бутҡаға май ҡушып бутау **2.** *что* (*привести в беспорядок*) бутау, бутап бөтөү, болартыу; **смеша́ть кни́ги** китаптарҙы бутап бөтөү **3.** (*спутать*) яңылыштырыу, бутау; **смеша́ть фами́лии** фамилияларҙы бутау

СМЕША́ТЬСЯ *сов.* **1.** ҡушылыу, буталыу; **кра́ски смеша́лись** буяуҙар буталған **2.** (*перемешаться*) ҡушылып (буталып) китеү; **смеша́ться с толпо́й** халыҡҡа ҡушылып китеү **3.** *перен.* (*спутаться*) сыуалыу, буталыу; **мы́сли смеша́лись** уй-фекерҙәр сыуалды **4.** *разг.* (*смутиться*) ҡаушау, аптырау, ҡаушап (аптырап) ҡалыу; **учени́к смеша́лся** уҡыусы ҡаушап ҡалды

СМЕШЕ́НИЕ *с см.* **смеша́ть** — **смеша́ться** 1—3; **смеше́ние поня́тий** төшөнсәләр буталы-

шы; **смеше́ние докуме́нтов** документтарҙың буталыуы

СМЕ́ШИВАТЬ *несов. см.* **смеша́ть**

СМЕ́ШИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **смеша́ться** 1–3; **2.** *страд. от* **сме́шивать**

СМЕШИ́НКА *ж; разг.* көлкө; **произнести́ со смеши́нкой** көлкө ҡатыш әйтеү (һөйләү) ♦ **смеши́нка в рот попа́ла** көлкө ҡапсығы йыртылған

СМЕШИ́ТЬ *несов. кого-что* көлдөрөү; **смеши́ть ребёнка** баланы көлдөрөү; **смеши́ть шу́тками** мәрәкәләп көлдөрөү

СМЕШЛИ́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** көлөргә әүәҫ, көлөргә яратҡан, көләкәс; **смешли́вый челове́к** көләкәс кеше **2.** көләп (йылмайып) торған, көләс; **смешли́вые глаза́** көләс күҙҙәр

СМЕШНО́Й, -ая, -ое **1.** көлкө килтерерлек, көлкөлө, ҡыҙыҡ, ирмәк, мәрәкә; **смешно́й слу́чай** ҡыҙыҡ ваҡиға; **смешна́я кни́га** көлкөлө китап; **смешно́е зре́лище** ирмәк тамаша; **смешно́е сло́во** мәрәкә һүҙ **2.** аптырарлыҡ, ғәжәп, иҫ киткес, ҡыҙыҡ; **смешно́й челове́к** ҡыҙыҡ кеше **3.** эстәлекһеҙ, буш, мәғәнәһеҙ; **смешны́е тре́бования** мәғәнәһеҙ талаптар

СМЕЩА́ТЬ *несов. см.* **смести́ть**

СМЕЩА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **смести́ться** **2.** *страд. от* **смеща́ть**

СМЕЩЕ́НИЕ *с см.* **смести́ть – смеща́ть, смести́ться – смеща́ться; смеще́ние с до́лжности** вазифанан бушатылыу

СМЕЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** көлөү; **смея́ться до слёз** илағансы көлөү; **смея́ться безу́держно** тыйыла алмай көлөү **2.** *над кем-чем* (*насмехаться*) мыҫҡыллау, мыҫҡыл итеү, мыҫҡыллап шаяртыу, көлөү; **смея́ться над глу́постью** ахмаҡлыҡтан көлөү **3.** *перен., разг.* (*говорить несерьёзно, шутить*) уйнап (мәрәкәләп) әйтеү, шаяртыу; **не верь ему́, он смеётся** ышанма уға, ул шаярта ♦ **не сме́йся чужо́й беде́, своя́ на гряде́** көлә етер, артынан һөрә етер

СМИ́ЛОВАТЬСЯ *сов.* рәхимлек (шәфҡәтлек, миһырбанлыҡ) күрһәтеү

СМИНА́ТЬ *несов. см.* **смять** 1, 2, 4

СМИРЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **смири́ть – смиря́ть, смири́ться – смиря́ться** **2.** (*кротость, покорность*) йыуашлыҡ, буйһоноусанлыҡ, баш әйеүсәнлек, баҫалҡылыҡ, баҫымсаҡлыҡ

СМИРЕ́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** *уст.* (*скромный*) баҫалҡы, түбәнселекле, йыуаш **2.** күндәм, килешеүсән, буйһоноусан; **смире́нный вид** буйһоноусан ҡиәфәт **3.** (*очень смирный*) тыңлаусан, йыуаш

СМИРИ́ТЬ *сов. кого-что* баш эйҙереү, буйһондороу, еңеү; **смири́ть свою́ го́рдость** үҙенең мин-минлеген еңеү; **смири́ть непоко́рных** баш бирмәүселәрҙе буйһондороу

СМИРИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** *книжн., уст.* ризалашыу, баҫылыу, буйһоноу, баш эйеү; **смири́ться с судьбо́й** яҙмыш менән ризалашыу **2.** *с чем* күнеү, күнегеү, килешеү, күнегеп китеү; **смири́ться с мы́слью о сме́рти** үлеү тураһындағы фекергә (үлемгә) күнеү **3.** (*успокоиться*) тыныу, тынысланыу

СМИ́РНЫЙ, -ая, -ое йыуаш, тыңлаусан, күндәм; **сми́рная ло́шадь** йыуаш ат

СМИРЯ́ТЬ *несов. см.* **смири́ть**

СМИРЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **смири́ться** **2.** *страд. от* **смиря́ть**

СМО́КВА *ж* инжир

СМОЛА́ *ж* ыҫмала, сайыр; **сосно́вая смола́** ҡарағай ыҫмалаһы; **синтети́ческая смола́** синтетик ыҫмала

СМОЛЁВКА *ж* **1.** *бот.* елем үлән, йәбешкәк үлән **2.** *зоол.* һыбашҡы

СМОЛЁНЫЙ, -ая, -ое ыҫмалаланған, сайырланған, ыҫмала (сайыр) һөртөлгән; **смолёная ло́дка** ыҫмалаланған кәмә

СМОЛИ́СТЫЙ, -ая, -ое **1.** ыҫмалаға бай, ыҫмалалы, сайырлы; **смоли́стое де́рево** сайырлы ағас **2.** ыҫмала еҫе аңҡыған, ыҫмала еҫе сыҡҡан (килгән); **смоли́стый во́здух** ыҫмала еҫе аңҡыған һауа

СМОЛИ́ТЬ *несов. что* **1.** ыҫмала һөртөү (һеңдереү), ыҫмалалау; **смоли́ть кана́т** арҡанды ыҫмалалау; **смоли́ть ло́дку** кәмәне ыҫмалалау **2.** *прост.* күп тәмәке тартыу (көйрәтеү)

СМОЛКА́ТЬ *несов. см.* **смо́лкнуть**

СМО́ЛКНУТЬ *сов.* шымыу, тыныу, шым булыу, шымып (тымып, тынып) ҡалыу; **голоса́ смо́лкли** тауыштар тынып ҡалды

СМОЛОВА́Р *м см.* **смолоку́р**

СМОЛОВА́РНЯ *ж см.* **смолоку́рня**

СМО́ЛОДУ *нареч.; разг.* **1.** (*с юных лет*) йәштән, йәш саҡтан, йәш ваҡыттан; **он смо́лоду живёт в тайге́** ул йәштән тайгала йәшәй **2.** (*в молодости*) йәш саҡта, йәш ваҡытта; **смо́лоду он мно́го е́здил** йәш саҡта ул бик күп ерҙәрҙә йөрөгән

СМОЛОКУ́Р *м* ыҫмала ҡайнатыусы, сайыр ағыҙыусы (кеше)

СМОЛОКУРЕ́НИЕ *с* ыҫмала ҡайнатыу (сайыр ағыҙыу) эше

СМОЛОКУ́РНЯ *ж* ыҫмала ҡайнатыу урыны

СМОЛОТИ́ТЬ *сов. что; разг.* һуғыу, һуғып алыу; **смолоти́ть рожь** арыш һуғып алыу

СМОЛО́ТЬ *сов. что* **1.** (*о зерне*) тартыу, тарттырыу; (*в ступе*) төйөү, төйҙөртөү; **смоло́ть пшени́цу** бойҙай тартыу; **смоло́ть пе́рец** борос төйөү **2.** *прост.* (*съесть много и быстро*) йыпырып (күп) ашау **3.** *перен., прост.* (*сказать что-л. неуместное*) сәпәп ҡуйыу, (һүҙ) әйтеп ебәреү

СМОЛЧА́ТЬ *сов.* яуап ҡайтармау, өндәшмәй (шым) ҡалыу, өндәшмәү; **во́время смолча́ть** үҙ ваҡытында өндәшмәй ҡалыу

СМОЛЬ: чёрный как смоль дөм ҡара, ҡап-ҡара, һағыҙ кеүек ҡара

СМОЛЯНО́Й, -ая, -ое **1.** ыҫмала ...ы, сайыр ...ы; **смоляна́я кислота́** ыҫмала кислотаһы

2. (*содержащий смолу*) ыҫмалалы, сайырлы; **смоляна́я пи́хта** сайырлы аҡ шыршы 3. (*смолёный*) ыҫмалаланған; **смоляно́й кана́т** ыҫмалаланған арҡан 4. (*о цвете*) ҡап-ҡара, дөм ҡара; **смоляны́е во́лосы** дөм ҡара сәс

СМОНТИ́РОВАТЬ *сов. см.* **монти́ровать**; **смонти́ровать агрега́т** агрегатты монтажлау

СМОРГНУ́ТЬ *сов. что* (керпек) ҡағыу, (керпек ҡағып) ағыҙыу (төшөрөү); **сморгну́ть слезу́** күҙ йәшен төшөрөү ♦ **не сморгну́в (гла́зом) (сде́лать)** оҙаҡ уйлап тормай (эшләү)

СМОРИ́ТЬ *сов. кого-что*; *прост.* 1. йонсотоу, интектереү, яфалау; **смори́ть го́лодом** аслыҡ менән интектереү 2. (*одолеть — о сне*) йоҡо баҫыу, ойой башлау, ойотоу

СМОРКА́ТЬСЯ *несов.* һемгереү

СМОРО́ДИНА *ж* ҡарағат (*ҡыуағы һәм емеше*); **бе́лая сморо́дина** аҡ ҡарағат; **кра́сная сморо́дина** ҡыҙыл ҡарағат; **чёрная сморо́дина** ҡара ҡарағат

СМОРО́ДИННЫЙ и **СМОРО́ДИНОВЫЙ**, -ая, -ое ҡарағат ...ы; **сморо́динный куст** ҡарағат ҡыуағы; **сморо́диновое варе́нье** ҡарағат ҡайнатмаһы

СМОРО́ЗИТЬ *сов. что*; *прост.* йүнһеҙ һүҙ ысҡындырыу, кәрәкмәгән һүҙ әйтеп ебәреү

СМОРЧО́К *м* 1. *бот.* (*гриб*) бүрекбаш бәшмәк 2. *прост.* (*о маленьком, невзрачном человеке*) иргәйел, кәрлә, ҡураныс кеше

СМО́РЩЕННЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от* **смо́рщить** 2. *прил.* йыйырсыҡ менән ҡапланған, йыйырсыҡлы, сирыш; **смо́рщенное лицо́** йыйырсыҡлы бит 3. *прил.* ҡурышып (сирышып, бөрөшөп, йомарланып, бөтәрләнеп, ойпаланып) бөткән; **смо́рщенный тулу́п** бөтәрләнеп бөткән толоп

СМО́РЩИВАТЬ *несов. см.* **смо́рщить**

СМО́РЩИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **смо́рщиться** 2. *страд. от* **смо́рщивать**

СМО́РЩИТЬ *сов. что* 1. йыйырыу, йыйырсыҡландырыу, сирыу, сирылтыу; **смо́рщить нос** танау йыйырыу 2. (*съёжить, покоробить*) ойпалап (йомарлап, бөтәрләнеп) бөтөү; **смо́рщить покрыва́ло** япманы ойпалап бөтөү

СМО́РЩИТЬСЯ *сов.* 1. йыйырылыу, йыйырсыҡланыу; **его́ лоб смо́рщился** маңлайы йыйырсыҡланды 2. сырай (йөҙ) һытыу; **смо́рщиться от бо́ли** ауыртыуҙан сырай һытыу 3. (*съёжиться, покоробиться*) ойпаланып (йомарланып) бөтөү; **бума́га смо́рщилась** ҡағыҙ ойпаланып бөткән

СМОТА́ТЬ *сов. что* 1. йомғаҡлау, йомғаҡ итеп урау; **смота́ть ни́тки в клубо́к** епте йомғаҡ итеп урау 2. (*мотая, снять*) һүтеү, һүтеп урау, урап алыу; **смота́ть нить с кату́шки** кәтүктәге епте урап алыу ♦ **смота́ть у́дочки** *прост.* тайыу, шылыу, табан ялтыратыу, һыпыртыу

СМОТА́ТЬСЯ *сов.* 1. йомғаҡланыу, йомарланыу 2. *прост.* шылыу, һыпыртыу, тайыу; **смота́ться домо́й** өйгә һыпыртыу

СМО́ТКА *ж см.* **смота́ть** — **сма́тывать**

СМОТР *м* смотр, байҡама, ҡарап (байҡап) тикшереү; **смотр войска́м** ғәскәрҙәргә смотр үткәреү; **смотр де́тской худо́жественной самоде́ятельности** балаларҙың үҙешмәкәр сәнғәт смотры

СМОТРЕ́ТЬ *несов.* 1. ҡарау, ҡарап сығыу; **смотре́ть кинофи́льм** кинофильм ҡарау; **смотре́ть в окно́** тәҙрәгә ҡарау; **смотре́ть на не́бо** күккә ҡарау 2. *за кем-чем* (*наблюдать, заботиться*) күҙәтеү, һаҡлау, ҡарау, күҙ-ҡолаҡ булыу; **смотре́ть за детьми́** балаларға күҙ-ҡолаҡ булыу; **смотре́ть за поря́дком** тәртип һаҡлау 3. *на кого-что*; *разг.* (*брать пример с кого-л., считаться с кем-л.*) ҡарау, өлгө алыу; **смотре́ть на ста́рших** өлкәндәрҙән үрнәк алыу 4. *перен.* ҡарау, баһа биреү; **как вы смо́трите на э́то собы́тие?** был ваҡиғаға нисек ҡарайһығыҙ? 5. *кого-что* (*осматривать*) ҡарау, тикшереү, тикшереп ҡарау; **смотре́ть больно́го ребёнка** ауырыу баланы тикшереп ҡарау 6. *что* (*знакомиться*) ҡарау, танышыу, ҡарап тикшереү; **смотре́ть тира́жную табли́цу** отош тиражы менән танышыу; **смотре́ть вы́ставку** күргәҙмәне ҡарау 7. *повел.* **смотри́(те)** ҡара(ғыҙ) әле; **смотри́те, кака́я краси́вая де́вушка** ҡарағыҙ әле, ниндәй сибәр ҡыҙ ♦ **куда́ смо́трит?** ҡайҙа ҡарай икән?, ни эшләп бер ҙә иғтибар итмәй?; **смотре́ть пря́мо (сме́ло) в глаза́** *см.* **глаз**; **смотре́ть во́лком** бүре һымаҡ ҡарау (*ныҡ асыуланғанда*); **смотре́ть молодцо́м** шәп (дәртле, йәш) күренеү; **смотре́ть сквозь па́льцы** бармаҡ аша ҡарау; **смотре́ть други́ми глаза́ми** *см.* **глаз**; **смотре́ть сме́рти в глаза́** *см.* **глаз**; **смотре́ть в лицо́** *см.* **лицо́**; **смотре́ть в ко́рень** *см.* **ко́рень**

СМОТРЕ́ТЬСЯ *несов.* 1. *во что* үҙ-үҙенә ҡарау, ҡараныу; **смотре́ться в зе́ркало** көҙгөгә ҡараныу 2. ҡаралыу, күренеү; **фильм хорошо́ смо́трится** фильм яҡшы ҡарала; **пла́тье отли́чно смо́трится** күлдәк матур күренә 3. *см.* **ви́деться** 1; 4. *страд. от* **смотре́ть** 5, 6

СМОТРИ́НЫ *мн.* ҡыҙ ҡарау (күреү) (*урыҫтарҙың буласаҡ килен менән танышыу йолаһы*)

СМОТРИ́ТЕЛЬ *м* и **СМОТРИ́ТЕЛЬНИЦА** *ж* күҙәтсе, күҙәтеп (байҡап) тороусы, ҡарауылсы, байҡаусы, ҡараусы; **смотри́тель скла́да** склад ҡараусыһы

СМОТРИ́ТЕЛЬСКИЙ, -ая, -ое күҙәтсе ...ы, ҡараусы ...ы; **смотри́тельская до́лжность** күҙәтсе вазифаһы

СМОТРОВО́Й, -ая, -ое 1. ҡарау ...ы, күҙәтеү ...ы; **смотрово́е стекло́** күҙәтеү быялаһы; **смотрова́я щель в та́нке** танкылағы күҙәтеү еге 2. смотр ...ы, байҡама ...ы; **смотрова́я коми́ссия** смотр комиссияһы

СМОЧИ́ТЬ *сов. что* еүешләү, сылатыу, һыу тейҙереү, һыулау; **смочи́ть во́лосы** сәсте еүешләү; **смочи́ть ва́ту йо́дом** мамыҡты йод менән сылатыу

СМОЧЬ *сов. с неопр.* булдыра (килә һ.б.) алыу, ҡулдан (көстән, хәлдән) килеү; **он не смог прийти́** ул килә алманы

СМОШЕ́ННИЧАТЬ *сов.* хәйлә менән алдырыу, хәйләләү

СМРАД *м* һаҫыҡ (еҫ); **боло́тный смрад** һаҙ һаҫығы

СМРА́ДНО 1. *нареч.* һаҫыҡ; **смра́дно па́хнут** һаҫыҡ булыу **2.** *в знач. сказ.*, *безл.* һаҫыҡ (еҫ); **в ко́мнате смра́дно** бүлмәлә һаҫыҡ

СМРА́ДНЫЙ, -ая, -ое һаҫыҡ, һаҫыҡ еҫле; **смра́дный дым** һаҫыҡ төтөн

СМУГЛЕ́ТЬ *несов.* ҡуңырайыу, ҡуңырланыу, ҡуңыр төҫкә инеү

СМУГЛОЛИ́ЦЫЙ, -ая, -ое ҡуңыр йөҙлө; **смуглоли́цая де́вушка** ҡуңыр йөҙлө ҡыҙыҡай

СМУ́ГЛОСТЬ *ж* ҡуңырлыҡ

СМУ́ГЛЫЙ, -ая, -ое ҡуңыр; **сму́глое лицо́** ҡуңыр йөҙ

СМУГЛЯ́НКА *ж*; *разг.* ҡуңыр йөҙлө ҡатын-ҡыҙ

СМУДРИ́ТЬ *сов.*; *разг.* хикмәт сығарыу (сығарып ҡуйыу), ахмаҡлыҡ эшләп ташлау

СМУ́ТА *ж* **1.** *уст.* (*мятеж*) бола, сыуалыш **2.** *разг.* (*раздор*) ғауға, ығы-зығы, талаш-тартыш ♦ **се́ять сму́ту** ҡотҡо таратыу

СМУТИ́ТЬ *сов. кого* **1.** (*вызвать смуту*) ғауға ҡуптартыу, болартыу; **смути́ть наро́д** халыҡты болартыу **2.** (*нарушить спокойствие кого-чего-л.*) борсоу, тынғыһыҙлау, тыныслыҡты боҙоу, тынысһыҙландырыу; **смути́ть поко́й** *чей-л.* *кемдеңдер* тыныслығын боҙоу; **смути́ть ду́шу** күңелде тынғыһыҙлау **3.** (*привести в смущение*) ҡаушатыу, оялтыу, уңайһыҙ хәлгә ҡалдырыу, аптыратыу; **смути́ть ребёнка** баланы оялтыу

СМУТИ́ТЬСЯ *сов.*; *уст.* ҡаушау, оялыу, уңайһыҙланыу; **ребёнок смути́лся** бала ҡаушаны

СМУ́ТНО 1. *нареч.* әҙ-мәҙ, һиҙелер-һиҙелмәҫ, тоноҡ ҡына; **сму́тно по́мнить** әҙ-мәҙ генә хәтерләү **2.** *в знач. сказ.*, *безл.* шомло, борсоулы, тынғыһыҙ, тынысһыҙ; **у меня́ сму́тно на душе́** күңелем тынысһыҙ

СМУ́ТНОСТЬ *ж* асыҡ (аныҡ) булмау, тоноҡлоҡ, билдәһеҙлек; **сму́тность жела́ния** теләктең анығ булмауы

СМУ́ТНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*мятежный*) болалы, сыуалышлы, ғауғалы, ығы-зығылы; **сму́тное вре́мя** болалы ваҡыт **2.** (*тревожный*) тынғыһыҙ, борсоулы, шомло; **сму́тное настрое́ние** борсоулы кәйеф **3.** (*неясный*) асыҡ (анығ) булмаған, тоноҡ, бөләңгерт; **сму́тные очерта́ния гор** тауҙарҙың тоноҡ һыҙаттары

СМУТЬЯ́Н *м* и **СМУТЬЯ́НКА** *ж*; *разг.* ара боҙоусы, ҡотҡо таратыусы, ҡотҡосо

СМУ́ШКА *ж* илтер (*йәш бәрәс тиреһе*)

СМУ́ШКОВЫЙ, -ая, -ое илтер (*бәрәс тиреһенән тегелгән*); **сму́шковая ша́пка** илтер бүрек

СМУЩА́ТЬ *несов. см.* **смути́ть**

СМУЩА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **смути́ться 2.** *страд. от* **смуща́ть**

СМУЩЕ́НИЕ *с* **1.** ҡаушау, ҡаушап ҡалыу, оялыу, уңайһыҙлыҡ; **испы́тывать смуще́ние** уңайһыҙлыҡ кисереү **2.** *уст.* (*тревога*) борсолоу, тулҡынланыу **3.** (*мятеж*) бола, күтәрелеш

СМУЩЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **смути́ть 2.** *прил.* ҡаушаған, уңайһыҙланған, оялсан, ҡаушап (оялып) ҡалған; **смущённая улы́бка** оялсан йылмайыу

СМЫВ *м*; *спец. см.* **смыть** — **смыва́ть** 2; **смыв по́чвы** тупраҡтың йыуылыуы

СМЫВА́ТЬ *несов. см.* **смыть**

СМЫВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **смы́ться 2.** *страд. от* **смыва́ть**

СМЫКА́ТЬ *несов. см.* **сомкну́ть**

СМЫКА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **сомкну́ться 2.** *страд. от* **смыка́ть**

СМЫСЛ *м* **1.** мәғәнә, эстәлек, йөкмәткә; **смысл сло́ва** һүҙҙең мәғәнәһе; **поня́ть смысл** эстәлегенә төшөнөү **2.** (*цель, разумное основание*) маҡсат, мәғәнә; **смысл жи́зни** тормош маҡсаты **3.** (*разумная причина*) файҙа, рәт, мәғәнә; **како́й в э́том смысл?** бында ниндәй мәғәнә? ♦ **здра́вый смысл** айыҡ фекер, практик аң; **в по́лном смы́сле сло́ва** ысын мәғәнәһендә; **в смы́сле** *чего нимә* яғынан алғанда, йәһәтенән (яҡтан) ҡарағанда, мәғәнәһендә

СМЫ́СЛИТЬ *несов.*; *разг.*, *в разн. знач.* аңлау, төшөнөү, белеү; **ничего́ не смы́слю в му́зыке** музыкала бер нәмә лә аңламайым

СМЫСЛОВО́Й, -ая, -ое мәғәнә ...ы, мәғәнәүи; **смыслова́я па́мять** мәғәнәүи хәтер; **смыслова́я характери́стика сло́ва** һүҙҙең мәғәнәүи тасуирланышы

СМЫТЬ *сов. что* **1.** йыуыу, йыуҙырыу, йыуып төшөрөү (бөтөрөү, таҙартыу); **смыть грязь** бысраҡты йыуып төшөрөү **2.** ағыҙып алып китеү; **водо́й смы́ло ло́дку** һыу кәмәне ағыҙып алып киткән **3.** *перен.* (*уничтожить что-л. позорящее*) ғәйебен бөтөрөү, аҡланыу ♦ **как водо́й смы́ло** һыуға төшкәндәй юҡ булыу, ғәйеп булыу

СМЫ́ТЬСЯ *сов.* **1.** йыуылыу, йыуылып бөтөү (төшөү, китеү, таҙарыу); **кра́ска смы́лась** буяу йыуылып бөткән; **пятно́ с пла́тья смы́лось** күлдәктәге тап йыуылып таҙарған **2.** *перен.*, *прост.* шылыу, һыҙыу, һыпыртыу, табан ялтыратыу; **смы́ться с уро́ка** дәрестән һыпыртыу

СМЫ́ЧКА *ж* **1.** *см.* **сомкну́ть** — **смыка́ть** 1, **сомкну́ться** — **смыка́ться** 1; **2.** (*место*) ҡушылған урын, тоташҡан ер; **смы́чка сво́дов** көмбәҙҙәр тоташҡан ер **3.** *перен.* бәйләнеш, элемтә; **смы́чка го́рода с дере́вней** ҡала менән ауыл бәйләнеше

СМЫЧКО́ВЫЙ, -ая, -ое һыҙғыслы; **смычко́вый музыка́льный инструме́нт** һыҙғыслы музыка ҡоралы

СМЫЧО́К I *м* **1.** һыҙғыс, смычок; **смычо́к скри́пки** скрипка һыҙғысы **2.** (*инструмент для*

трепания шерсти) кереш; **трепа́ть шерсть смычко́м** йөндө кереш менән тетеү

СМЫЧО́К II *м*; *охот.* муйынсаҡ (*эттәрҙе ҡушарлап бәйләү өсөн ҡулланылған бау*)

СМЫШЛЁНОСТЬ *ж*; *разг.* аңлылыҡ, зирәклек

СМЫШЛЁНЫЙ, -ая, -ое *разг.* аңлы, зирәк, аҡыллы, отҡор; **смышлёный ма́льчик** зирәк малай; **смышлёный взгляд** аҡыллы ҡараш

СМЯГЧА́ТЬ *несов. см.* **смягчи́ть**

СМЯГЧА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **смягчи́ться** 2. *страд. от* **смягча́ть**

СМЯГЧА́ЮЩИЙ, -ая, -ее 1. *прич. от* **смягча́ть** 2. *прил.* еңеләйтә торған; **смягча́ющие вину́ обстоя́тельства** ғәйепте еңеләйтә торған хәлшарттар 3. *прил.* йомшарта торған; **смягча́ющие вещества́** йомшарта торған матдәләр

СМЯГЧЕ́НИЕ *с см.* **смягчи́ть** – **смягча́ть, смягчи́ться** – **смягча́ться**; **смягче́ние наказа́ния** язаның еңеләйтелеүе; **смягче́ние междунаро́дной напряжённости** халыҡ-ара көсөргәнештең йомшарыуы

СМЯГЧИ́ТЬ *сов.* 1. *что* йомшартыу; **смягчи́ть ко́жу** күнде йомшартыу; **смягчи́ть волокно́** сүсте йомшартыу 2. (*ослабить*) еңеләйтеү, кәметеү, йомшартыу, баҫыу; **смягчи́ть гнев** асыуҙы йомшартыу; **смягчи́ть боль** ауыртыуҙы баҫыу; **смягчи́ть наказа́ние** язаны еңеләйтеү 3. *кого-что* (*сделать менее суровым*) тәбиғәтте (күңелде) йомшартыу 4. (*сделать менее резким – о звуке, свете*) йомшартыу, кәметеү, тоноҡ итеү; **смягчи́ть свет** яҡтылыҡты кәметеү; **смягчи́ть го́лос** тауышты йомшартыу 5. (*о климате*) епшетеү, йылытыу, епшетеп (йылытып) ебәреү (*һауа торошона ҡарата*)

СМЯГЧИ́ТЬСЯ *сов.* 1. йомшаҡҡа әйләнеү, йомшарып ҡалыу; **ко́жа от вы́делки смягчи́лась** тире иләгәндән һуң йомшарып ҡалды 2. еңеләйеү, йомшарыу, баҫыла төшөү; **зубна́я боль смягчи́лась** теш ауыртыуы баҫыла төштө 3. (*стать менее суровым*) күңел нескәреү, йомшара төшөү; **его́ хара́ктер смягчи́лся** уның холҡо йомшара төштө

СМЯТЕ́НИЕ *с* 1. (*сильное волнение, тревога*) борсолоу тойғоһо, тынысһыҙлыҡ, тынғыһыҙлыҡ; **душе́вное смяте́ние** күңел тынысһыҙлығы 2. (*замешательство*) бола, ығы-зығы, буталыш, сыуалыш; **смяте́ние в ряда́х проти́вника** дошмандар араһындағы ығы-зығы

СМЯТЕ́ННЫЙ, -ая, -ое борсоулы, хәүефле, тынысһыҙ, тынғыһыҙ; **смяте́нный дух** тынғыһыҙ күңел

СМЯТЬ *сов.* 1. *что* таушалдырыу, йомарлау, бөгәрләү, бөтәрләү, борһалау, ойпалап бөтөрөү; **смять пла́тье** күлдәкте таушалдырыу; **смять ска́терть** ашъяулыҡты бөтәрләү; **смять бума́гу** ҡағыҙҙы йомарлау 2. иҙеү, тапау, баҫыу; **смять гли́ну** балсыҡ баҫыу; **смять траву́** үләнде тапау 3. йәмшәйтеү; **смять шля́пу** эшләпәне йәмшәйтеү 4. *перен.* ҡыҫырыҡлау, көс менән тарҡатыу; **смять вра́жеские войска́** дошман ғәскәрҙәрен ҡыҫырыҡлау

СМЯ́ТЬСЯ *сов.* 1. таушалыу, йомарланыу, бөгәрләнеү, ойпаланыу; **пла́тье смя́лось** күлдәк таушалған 2. иҙелеү, тапалыу; **трава́ смя́лась** үлән тапалған

СНАБДИ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* тәьмин итеү; **снабди́ть оде́ждой и продово́льствием** кейемһалым һәм аҙыҡ-түлек менән тәьмин итеү 2. *чем* (*сопроводить*) биреү, ҡушып биреү; **снабди́ть кни́гу рису́нками** китапҡа рәсемдәр биреү

СНАБЖЕ́НЕЦ *м* тәьминәтсе (*тәьмин итеүсе*)

СНАБЖЕ́НИЕ *с* 1. *см.* **снабди́ть** – **снабжа́ть**; **снабже́ние а́рмии вое́нной те́хникой** армияны хәрби техника менән тәьмин итеү 2. тәьминәт, тәьмин итеү эше, тәьмин итеү саралары; **централизо́ванное снабже́ние** үҙәкләштерелгән тәьминәт 3. (*предметы, продукты*) кәрәк-яраҡ; **продово́льственное снабже́ние** ашау кәрәк-ярағы

СНАБЖЕ́НЧЕСКИЙ, -ая, -ое тәьминәт ...ы, тәьмин итеү ...ы; **снабже́нческая конто́ра** тәьминәт контораһы

СНА́ДОБЬЕ *с*; *разг.* дарыу, дауа

СНА́ЙПЕР *м* снайпер, мәргән

СНА́ЙПЕРСКИЙ, -ая, -ое снайпер ...ы, мәргән; **сна́йперская стрельба́** мәргән атыш

СНАРУ́ЖИ *нареч.* тыштан, тышҡы яҡтан; **запере́ть дом снару́жи** өйҙө тыштан бикләү

СНАРЯ́Д *м* 1. снаряд, туп йәҙрәһе; **противота́нковый снаря́д** танкыға ҡаршы ата торған снаряд 2. (*совокупность инструментов, приспособлений*; *техническое устройство*) ҡорал, ҡорамал; **снаря́д для буре́ния** быраулау ҡорамалы; **рыболо́вный снаря́д** балыҡ тотоу ҡоралдары 3. снаряд; **снаря́д для гимнасти́ческих упражне́ний** гимнастика снаряды

СНАРЯДИ́ТЬ *сов. кого-что* кәрәк-яраҡ менән тәьмин итеү, әҙерләү; **снаряди́ть экспеди́цию** экспедицияны кәрәк-яраҡ менән тәьмин итеү

СНАРЯДИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* кәрәк-яраҡ менән тәьмин ителеү, әҙерләнеү; **снаряди́ться в путь** юлға әҙерләнеү

СНАРЯЖА́ТЬ *несов. см.* **снаряди́ть**

СНАРЯЖА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **снаряди́ться** 2. *страд. от* **снаряжа́ть**

СНАРЯЖЕ́НИЕ *с* 1. *см.* **снаряди́ть** – **снаряжа́ть, снаряди́ться** – **снаряжа́ться** 2. кәрәк-яраҡ, ҡорал-ҡорамал, ҡорал, ҡорамал; **тури́стское снаряже́ние** турист кәрәк-яраҡтары

СНАСТЬ *ж* 1. *собир.* кәрәк-яраҡ(тар), ҡорал-ҡорамал(дар), ҡоралдар, ҡорамалдар; **рыболо́вная снасть** балыҡ тотоу ҡоралдары 2. *обычно мн.* **сна́сти**; *мор.* карап арҡандары, канаттар; **крепи́ть сна́сти** карап арҡандарын нығытыу

СНАЧА́ЛА *нареч.* 1. башта, иң элек, иң әүәл; **снача́ла поду́май, пото́м отвеча́й** башта уйла,

шунан яуап бир **2.** (*снова*) яңынан, баштан; **нача́ть снача́ла** яңынан башлау

СНА́ШИВАТЬ *несов. см.* **сноси́ть** I

СНА́ШИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **сноси́ться** I; **2.** *страд. от* **сна́шивать**

СНЕГ *м* ҡар; **пуши́стый снег** өрпәк ҡар; **мо́крый снег** еүеш ҡар; **хло́пья снега́** ҡар күбәләктәре ♦ **как прошлого́дний снег ну́жен** кәрәге бер тин, кәрәкле кишер япрағы, былтырғы ҡар кеүек кәрәк; **как снег на́ голову (упа́сть, свали́ться)** көтмәгәндә, ҡапыл, күктән төшкәндәй

СНЕГИ́РЬ *м* ҡызылтүш

СНЕГО... *урыҫ телендә ҡушма һүҙҙәрҙең "ҡар" мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.,* **снегочи́стка** ҡар таҙартыу

СНЕГОВО́Й, -ая, -ое **1.** ҡар ...ы; **снегово́й покро́в** ҡар ҡапламы; **снегова́я вода́** ҡар һыуы **2.** ҡар баҫҡан (ҡаплаған), ҡарлы; **снегова́я поля́на** ҡар баҫҡан аҡлан; **снеговы́е го́ры** ҡарлы тауҙар

СНЕГОЗАДЕРЖА́НИЕ *с* ҡар тотоу

СНЕГООЧИСТИ́ТЕЛЬ *м* ҡар таҙартҡыс (көрәгес)

СНЕГООЧИСТИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое ҡар таҙартыу (көрәү) ...ы; **снегоочисти́тельная маши́на** ҡар таҙартыу машинаһы

СНЕГОПА́Д *м* ҡар яуыу; **си́льный снегопа́д** көслө ҡар яуыу

СНЕГОТА́ЯНИЕ *с* ҡар ирeү

СНЕГОУБО́РОЧНЫЙ, -ая, -ое ҡар таҙартыу (көрәү, ташыу) ...ы; **снегоубо́рочные рабо́ты** ҡар таҙартыу эштәре

СНЕГОХО́Д *м* ҡаргиҙәр (*ҡарҙа йөрөй торған автомобиль*)

СНЕГУ́РОЧКА *ж*; *фольк.* Ҡарһылыу

СНЕГУ́РОЧКИ *мн.* коньки, тимертабан (*конькиҙың төрө*)

СНЕДА́ТЬ *несов. кого-что* ғазаплау, ғазап сиктереү, яфалау, йәберләү; **тоска́ снеда́ет** һағыш ғазаплай (яфалай)

СНЕДЬ *ж собир.* аш-һыу, аҙыҡ-түлек

СНЕЖИ́НКА *ж* ҡар бөртөгө (күҙе)

СНЕ́ЖНЫЙ, -ая, -ое **1.** ҡар ...ы; **сне́жный покро́в** ҡар япмаһы **2.** ҡар баҫҡан, ҡарлы; **сне́жная доро́га** ҡарлы юл; **сне́жные го́ры** ҡар баҫҡан тауҙар **3.** күп ҡарлы, ҡар күп яуған; **сне́жная зима́** ҡар күп яуған ҡыш **4.** (*похожий на снег по цвету, виду*) ҡар кеүек, ҡарҙай; **сне́жная белизна́** ҡарҙай аҡлыҡ; **сне́жная све́жесть** ҡарҙай сафлыҡ ♦ **сне́жная слепота́** *мед.* ҡар офтальмияһы, ҡарға күҙ сағылыу ауырыуы, ҡар һуҡырлығы (*ҡарлы урында оҙаҡ йәшәгәнлектән хасил булған күҙ сағылыу ауырыуы*); **сне́жный челове́к** ҡар кешеһе

СНЕСТИ́ *сов. что* **1.** төшөрөп ҡуйыу; **снести́ мешо́к в по́греб** тоҡто мөгәрәпкә төшөрөп ҡуйыу **2.** (*отнести*) илтеү, илтеп ҡуйыу (биреү, һалыу, ташлау), алып барыу; **снести́ кни́ги в библио́теку** китаптарҙы китапханаға илтеп ҡуйыу **3.** (*сместить, увлекая силой своего движения, — о ветре*) аҡтарыу, ҡуптарыу, аҡтарып (ҡуптарып) алып ташлау; (*о воде*) ағыҙыу, ағыҙып алып китеү; **водо́й снесло́ дом** һыу өйҙө ағыҙған; **урага́н снёс кры́шу** дауыл ҡыйыҡты ҡуптарып ташлаған **4.** (*разрушить, уничтожить*) ватыу, емереү, һүтеү, һүтеп күсереү; (*о насаждениях*) сабып (өҙөп, киҫеп) ташлау, ҡырҡып бөтөрөү (ташлау); **снести́ ста́рый дом** иҫке йортто һүтеү; **снести́ сад** баҡсаны ҡырҡып ташлау **5.** (*переписать вниз*) аҫҡа төшөрөп (күсереп) яҙыу; **снести́ ци́фры** һандарҙы аҫҡа күсереп яҙыу **6.** *перен.* (*вытерпеть, выдержать*) түҙеү, сыҙау, түҙә (сыҙай) алыу, күтәреү; **не снести́ оби́ды** рәнйетеүҙе күтәрмәү **7.** *см.* **нести́** 9; **ку́рица снесла́ яйцо́** тауыҡ йомортҡа һалған

СНЕСТИ́СЬ I *сов.* (*установить связь*) хәбәрләшеү, хәбәр алышыу, бәйләнешкә (мөнәсәбәткә) инеү; **снести́сь по по́чте** почта аша хәбәрләшеү

СНЕСТИ́СЬ II *сов. см.* **нести́сь** 4

СНЕТКО́ВЫЙ, -ая, -ое күл сабағы ...ы; **снетко́вая уха́** күл сабағы һурпаһы

СНЕТО́К *м* күл сабағы

СНИЖА́ТЬ *несов. см.* **сни́зить**

СНИЖА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **сни́зиться** **2.** *страд. от* **снижа́ть**

СНИЖЕ́НИЕ *с см.* **сни́зить** — **снижа́ть, сни́зиться** — **снижа́ться**; **вести́ самолёт на сниже́ние** самолётты төшөрә башлау; **сниже́ние урожа́йности** уңыштың түбәнәйеүе

СНИ́ЗИТЬ *сов. что* **1.** кәметеү, төшөрөү; **сни́зить це́ны** хаҡты төшөрөү; **сни́зить давле́ние** баҫымды төшөрөү; **сни́зить ско́рость** тиҙлекте кәметеү; **сни́зить тре́бование** талапты кәметеү **2.** (*приглушить*) әкренәйтеү; **сни́зить звук** тауышты әкренәйтеү **3.** (*спустить ниже*) төшөрөү, түбәнәйтеү; **сни́зить вертолёт** вертолётты төшөрә башлау

СНИ́ЗИТЬСЯ *сов.* **1.** кәмеү, төшөү; **це́ны сни́зились** хаҡтар төштө; **температу́ра сни́зилась** температура төштө **2.** (*стать более низким, приглушённым — о голосе, звуке и т.п.*) әкренәйеү, түбәнәйеү **3.** (*спуститься ниже*) төшөү, түбәнәйеү; **самолёт сни́зился** самолёт түбәнәйҙе

СНИЗОЙТИ́ *сов. к кому-чему, до кого-чего; книжн.* иғтибар (илтифат) итеү, ҡолаҡ һалыу; **снизойти́ к про́сьбе** үтенескә ҡолаҡ һалыу

СНИ́ЗУ *нареч.* **1.** аҫтан, түбәндән, аҫҡы (түбән) яҡтан; **сни́зу ду́ет** аҫтан ел өрә **2.** (*внизу*) аҫта, аҫ (түбән) яҡта; **сни́зу тума́н** аҫта томан **3.** (*с низовья реки*) йылға тамағынан, түбәндән, түбәнге яҡтан; **парохо́д идёт сни́зу** пароход түбәндән килә **4.** *перен.* (*со стороны широких слоёв населения*) түбәндән; **кри́тика сни́зу** түбәндән булған тәнҡит ♦ **сни́зу до́верху** түбәндән юғарыға тиклем, аҫтан өҫкә ҡәҙәр

14 зак. 2.0007.06

СНИМА́ТЬ *несов. см.* **снять**

СНИМА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **сня́ться** **2.** *страд. от* **снима́ть**

СНИ́МОК *м* **1.** *см.* **снима́ть** 9; **2.** фотоһүрәт, рәсем, һүрәт; **люби́тельский сни́мок** һәүәҫкәр төшөргән фотоһүрәт **3.** (*копия чего-л.*) күсермә (*берәй яҙманың, һүрәттең, һыҙманың күсерелгән данаһы*); **сни́мок с карти́ны** картинанан күсермә

СНИСКА́ТЬ *сов. что*; *книжн., уст.* ҡаҙаныу, өлгәшеү, ирешеү, лайыҡ булыу, килтереү; **сниска́ть уваже́ние** хөрмәт ҡаҙаныу

СНИСХОДИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* ҡәтғи (талапсан) булмау, йомшаҡлыҡ; **прояви́ть изли́шнюю снисходи́тельность** артыҡ йомшаҡлыҡ күрһәтеү

СНИСХОДИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*благосклонный*) ҡәтғи (талапсан) -маған/-мәгән, йомшаҡ; **снисходи́тельный о́тзыв** йомшаҡ баһалама **2.** йомшаҡ (киң) күңелле, мәрхәмәтле, рәхимле; **снисходи́тельный челове́к** киң күңелле кеше **3.** (*покровительственно-высокомерный*) үтә һауалы (тәкәббер); **снисходи́тельное обраще́ние** үтә һауалы мөғәмәлә

СНИСХОДИ́ТЬ *несов. см.* **снизойти́**

СНИСХОЖДЕ́НИЕ *с* **1.** (*терпимое отношение*) йомшаҡ мөғәмәлә, мәрхәмәт; **никако́го снисхожде́ния к престу́пникам** енәйәтселәргә бер ниндәй ҙә мәрхәмәт юҡ **2.** (*покровительственно-высокомерное отношение*) үтә һауалылыҡ (тәкәбберлек)

СНИ́ТЬСЯ *несов. кому* төшкә инеү, төштә күреү; **ча́сто сни́тся де́тство** йыш ҡына бала саҡ төшкә инә ♦ **и (во сне) не сни́лось** төшкә лә инмәгәйне, уй ҙа ла юҡ ине (булмағайны)

СНОБ *м* ҡупым, һауалы (*кейенеп-яһаныптанау буйына ҡарап йөрөгән кешегә ҡарата әйтелә*)

СНО́ВА *нареч.* **1.** (*ещё раз*) ҡабаттан, ҡайтанан, тағы бер ҡат; **сно́ва включи́ть свет** ҡабаттан ут тоҡандырыу **2.** (*заново, вновь*) баштан, яңынан, иң тәүҙән; **сно́ва нача́ть рабо́ту** эште яңынан башлау

СНОВА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое *текст.* кәләпләй торған, кәләпләү ...ы; **снова́льная маши́на** кәләпләй торған машина

СНОВА́ТЬ *несов.* **1.** *что*; *текст.* кәләпкә һалыу, кәләпләү, аяҡлау, еп оҙатыу; **снова́ть пря́жу** епте кәләпкә һалыу **2.** *перен.* арлы-бирле (тегеләй-былай) йөрөп тороу; **по реке́ снова́ли ло́дки** йылға буйлап кәмәләр тегеләй-былай йөрөп торҙо

СНОВИДЕ́НИЕ *с* төш, төш күреү

СНОГСШИБА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое *разг.* ғәжәпкә ҡалдырырлыҡ, шаҡ ҡатырғыс, таң ҡалдырырлыҡ; **сногсшиба́тельная но́вость** шаҡ ҡатырғыс яңылыҡ

СНОП *м* **1.** көлтә; **ржано́й сноп** арыш көлтәһе; **вяза́ть снопы́** көлтә бәйләү **2.** *чего*; *перен.* (*поток лучей, пламени и т.д.*) шәлкем; **снопы́ со́лнечных луче́й** ҡояш нурҙары шәлкеме

СНОПО́ВЫЙ, -ая, -ое *с.-х.* көлтәләнгән, көлтәгә һалынған, көлтәлә; **снопо́вая су́шка хле́ба** ашлыҡты көлтәлә киптереү

СНОПОВЯЗА́ЛКА *ж* көлтә бәйләгес, көлтә бәйләү машинаһы

СНОПОВЯЗА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое көлтә ...ы, көлтә бәйләй торған; **сноповяза́льный шпага́т** көлтә ебе (бауы)

СНОРОВИ́СТЫЙ и **СНОРО́ВИСТЫЙ,** -ая, -ое *разг.* таһыллы, оҫолло, эш-хәрәкәткә ипле, булдыҡлы; **сноровѝстый па́рень** оҫолло егет

СНОРО́ВКА *ж* оҫоллоҡ, таһыллыҡ, маһирлыҡ, булдыҡлылыҡ; **приобрести́ сноро́вку** таһыллыҡҡа эйә булыу

СНОС I: **сно́су (сно́са) нет** *чему*; **сно́су (сно́са) не зна́ет** *что* бик ныҡ, туҙмай торған, туҙыуҙы белмәй торған (*кейем-һалымға ҡарата*)

СНОС II *м см.* **снести́** — **сноси́ть** II 3, 4 ♦ **на сно́сях** *прост.* һуңғы көндәрен йөрөгән (*йөклө ҡатынға ҡарата*)

СНОСИ́ТЬ I *сов. что*; *разг.* туҙҙырыу, кейеп туҙҙырыу; **сноси́ть сапоги́** итекте кейеп туҙҙырыу

СНОСИ́ТЬ II *несов. см.* **снести́** 1, 3–5, 7

СНОСИ́ТЬСЯ I *сов.*; *разг.* **1.** туҙыу, кейелеп туҙыу; **ва́ленки сноси́лись** быйма туҙҙы **2.** *спец.* (*износиться — о машине, механизме*) эштән сығыу, туҙыу; **обору́дование заво́да сноси́лось** завод ҡорамалдары эштән сыҡты

СНОСИ́ТЬСЯ II *несов. см.* **снести́сь** I

СНОСИ́ТЬСЯ III *несов. страд. от* **сноси́ть** II

СНО́СКА *ж* **1.** *см.* **снести́** — **сноси́ть** II 1, 4, 5; **2.** төшөрмә (*төп текстан тыш бит аҫтына төшөрөп яҙылған ҡушымта*)

СНО́СНЫЙ, -ая, -ое ярарлыҡ, түҙерлек; **сно́сные усло́вия** түҙерлек шарттар

СНОТВО́РНЫЙ, -ая, -ое **1.** йоҡлата торған, йоҡоно килтерә торған, йоҡлатҡыс; **снотво́рный порошо́к** йоҡлата торған онтаҡ **2.** *в знач. сущ.* **снотво́рное** *с* йоҡлата торған (йоҡлатҡыс) дарыу

СНОХА́ *ж* килен

СНОШЕ́НИЕ *с* **1.** бәйләнеш, мөнәсәбәт; **дипломати́ческие сноше́ния** дипломатик мөнәсәбәттәр; **торго́вые сноше́ния** сауҙа бәйләнештәре **2.** (*половой акт*) енси мөнәсәбәт, енси яҡынлыҡ

СНУ́ЛЫЙ, -ая, -ое йәнһеҙ, үле (*балыҡҡа ҡарата*)

СНЮ́ХАТЬСЯ *сов.* **1.** (*о животных*) еҫкәшеү, еҫкәшеп табышыу **2.** *перен.* (*вступить в близкие отношения*) танышып (килешеп, дуҫлашып) китеү, яҡынлашыу, яҡынайыу

СНЯ́ТИЕ *с см.* **снять, сня́ться**; **сня́тие урожа́я** уңыш йыйыу; **сня́тие блока́ды** ҡамауҙан сығыу; **сня́тие суди́мости** хөкөм ителгәнлекте бөтөрөү

СНЯТО́Й: **снято́е молоко́** өҫтө алынған һөт

СНЯТЬ *сов. что* **1.** алыу, алып ҡуйыу; **снять кни́гу с по́лки** кәштәнән китапты алыу; **снять карти́ну со стены́** стенанан картинаны алыу; **снять телефо́нную тру́бку** телефон трубкаһын алыу **2.** (*отделить*) һурып (һүтеп) алыу; **снять колесо́ с теле́ги** арбаның тәгәрмәсен алыу **3.** сисеү, һалыу, систереү; **снять костю́м** костюм һалыу; **снять сапоги́** итек сисеү; **снять пальто́** пальто сисеү **4.** (*упразднить что-л. назначенное*) бөтөрөү, юҡҡа сығарыу, алыу; **снять вы́говор** шелтәне алыу; **снять блока́ду** блокаданы бөтөрөү **5.** (*стирая, срезая, удалить*) ҡырҡып (тунап, әрсеп, һөҙөп һ.б.) алыу; **снять шку́ру** тиреһен тунап алыу; **снять грим** гримды һөртөп алыу; **снять ко́жицу с колбасы́** колбасаның тышын (ярыһын) әрсеп алыу **6.** (*собрать*) йыйыу, йыйып алыу; **снять урожа́й** уңыш йыйып алыу **7.** (*отстранить*) алыу, төшөрөү, сығарыу, сығарып ебәреү; **снять с рабо́ты** эштән сығарыу; **снять с учёта** учёттан төшөрөү **8.** (*отменить*) алыу, кире алыу, алып ташлау, ғәмәлдән сығарыу; **снять вопро́с с пове́стки дня** мәсьәләне көн тәртибенән алып ташлау; **снять своё предложе́ние** тәҡдимеңде кире алыу **9.** (*точно воспроизвести*) үлсәмен (күсермәһен) алыу, төшөрөү, төшөрөп алыу; **снять ме́рку с головы́** баш үлсәмен алыу **10.** (*взять внаём*) (ваҡытлыса) файҙаланыуға алыу (алып тороу); (*о квартире, комнате*) фатирға инеү, кеше фатирында тороу **11.** фотоға (киноға) төшөрөү (төшөрөп алыу); **снять кинофи́льм** кинофильм төшөрөү **12.** *что* и *без доп.* кәрт асыу (*кәрт уйынында*) ♦ **как руко́й сня́ло** ҡул менән һыпырып ташлағандай булды (*ауырыуға, ҡайғы-хәсрәткә ҡарата*); **снять боль** ауыртыуҙы баҫыу; **снять го́лову**: 1) ҡаты яза биреү; 2) башын ашау, һәләк итеү; **снять допро́с** һорау алыу; **снять обвине́ние** ғәйепһеҙ тип табыу, аҡлау, ғәйепләмәү

СНЯ́ТЬСЯ *сов.* **1.** алыныу, һурылыу, һурылып сығыу; **дверь сняла́сь с пе́тель** ишек күгәненән һурылып сыҡҡан; **топо́р сня́лся с топори́ща** балта һабы һурылып сыҡҡан **2.** (*стащиться — об одежде, обуви*) сиселеү; **перча́тка легко́ сняла́сь** бирсәткә еңел сиселде **3.** (*о судне*) ҡуҙғалыу, юлға сығыу **4.** төшөү; **сня́ться в кино́** киноға төшөү **5.** (*тронуться в путь*) юлға сығыу, сығып китеү

СО *предлог см.* **с**

СО... *приставка*; *исем һәм сифаттар алдына ҡушылып, эштәге берлекте белдерә, мәҫ.*, **соа́втор** авторҙаш; **совме́стный** бергә

СОА́ВТОРСТВО *с* авторҙашлыҡ

СОБА́КА *ж* эт; **охо́тничья соба́ка** һунар эте; **сторожева́я соба́ка** һаҡсы эт; **поро́дистая соба́ка** тоҡомло (яҡшы нәҫелле) эт ♦ **соба́ка ла́ет, ве́тер но́сит** эт өрөр, бүре йөрөр; **вот где соба́ка зары́та** бына ҡайҙа икән бәлә башы, бына уның сере ҡайҙа икән; **(как) соба́ка на се́не** үҙенә лә юҡ, кешегә лә юҡ; **соба́ку съе́л** сәсе ағарған, теше төшкән (*берәй эштә оҙаҡ эшләп тәжрибә туплаған кешегә ҡарата*); **устать как соба́ка** эттәй арыу, арманһыҙ булыу; **как ко́шка с соба́кой** *см.* **ко́шка**

СОБАКОВО́Д *м* эт аҫрау белгесе

СОБАКОВО́ДСТВО *с* эт аҫраусылыҡ

СОБА́ЧИЙ, -ья, -ье **1.** *прям., перен.* эт ...ы; **соба́чий лай** эт өрөүе; **соба́чья конура́** эт ояһы; **соба́чий хо́лод** сатнама һыуыҡ; **соба́чья жизнь** эт тормошо, эт көнө (*йәбер-золом күп булған ауыр тормош*) **2.** эт тиреһенән тегелгән; **соба́чьи у́нты** эт тиреһенән тегелгән унтылар ♦ **соба́чий нюх** *прост.* эт һиҙгерлеге (*бөтә нәмәне һиҙеп, белеп торған кешегә ҡарата әйтелә*)

СОБА́ЧИНА *ж* **1.** (*мясо*) эт ите **2.** (*шкура*) эт тиреһе **3.** *разг.* эт йөнө, эт еҫе; **па́хнуть соба́чиной** эт еҫе килеү

СОБА́ЧКА *ж* **1.** *уменьш.-ласк. от* **соба́ка** **2.** тел, тәтә (*мылтыҡта һәм башҡа механизмдарҙағы махсус йыланма*); **соба́чка револьве́ра** револьвер тәтеһе

СОБА́ЧНИК *м*; *разг.* **1.** эт яратыусы (*кеше*) **2.** эт тотоусы, эт йыйыусы (*кеше*) **3.** эт өйө (*эттәрҙе өйрәнә торған ғилми-тикшеренеү урыны*)

СОБЕЗЬЯ́ННИЧАТЬ *сов.*; *разг.* ҡыланып (маймылланып) кейенеү (үҙеңде тотоу һ.б.)

СОБЕ́С *м* **1.** (*социальное обеспечение*) социаль тәьминәт **2.** (*учреждение*) социаль тәьминәт йорто

СОБЕСЕ́ДНИК *м* и **СОБЕСЕ́ДНИЦА** *ж* әңгәмәләш, ултырҙаш

СОБЕСЕ́ДОВАНИЕ *с* әңгәмә; **проводи́ть собесе́дование** әңгәмә үткәреү, әңгәмәләшеү

СОБЕСЕ́ДОВАТЬ *несов.* әңгәмә үткәреү, әңгәмәләшеү; **собесе́довать с уча́щимися** уҡыусылар менән әңгәмәләшеү

СОБИРА́НИЕ *с см.* **собира́ть**

СОБИРА́ТЕЛЬ *м* и **СОБИРА́ТЕЛЬНИЦА** *ж* йыйыусы, туплаусы; **собира́тель наро́дных пе́сен** халыҡ йырҙарын йыйыусы

СОБИРА́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* дөйөмләк, дөйөмләштерелгәнлек; **собира́тельность о́браза** образдың дөйөмләгә

СОБИРА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** дөйөмләштерелгән; **собира́тельный о́браз** дөйөмләштерелгән образ **2.** *грам.* йыйнау ...ы; **собира́тельные числи́тельные** йыйнау һандары; **собира́тельные имена́ существи́тельные** йыйнау исемдәре

СОБИРА́ТЬ *несов. см.* **собра́ть**

СОБИРА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **собра́ться** **2.** *страд. от* **собира́ть**

СОБЛАГОВОЛИ́ТЬ *сов. с неопр.*; *ирон.* рәхим итеп эшләү (үтәү, башҡарыу, килеү һ.б.); **он соблаговоли́л прийти́** ул рәхим итеп килде; **соблаговоли́те отве́тить** рәхим итеп яуап бирегеҙ

СОБЛА́ЗН *м* ҡыҙыҡтырғыс, күңел әүрәткес (аҙҙырғыс) нәмә, вәсүәсә; **вводи́ть в собла́зн** *кого-л. кемделер* ҡыҙыҡтырыу

14*

СОБЛАЗНИ́ТЕЛЬ *м* и **СОБЛАЗНИ́ТЕЛЬНИЦА** *ж* күңел әүрәтеүсе (аҙҙырыусы), вәсүәсә һалыусы, вәсүәсәсе

СОБЛАЗНИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое ҡыҙыҡтырғыс, ымһындырғыс, ҡыҙыҡтырырлыҡ, күңел әүрәткес (аҙҙырғыс), вәсүәсәле; **соблазни́тельное предложе́ние** ҡыҙыҡтырғыс тәҡдим

СОБЛАЗНИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** ҡыҙыҡтырыу, ымһындырыу, ҡыҙығыу тойғоһо уятыу, әүрәтеү; **соблазни́ть деньга́ми** аҡса менән ҡыҙыҡтырыу; **соблазни́ть пое́хать на юг** көньяҡҡа барырға ҡыҙыҡтырыу **2.** (*прельстить собой, обольстить*) күңелен тартыу (биләү), әүрәтеү; **соблазни́ть свое́й красото́й** матурлығы менән әүрәтеү **3.** (*совратить*) аҙҙырыу

СОБЛАЗНИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** ҡыҙығыу, ымһыныу, күңел төшөү, күҙ ҡыҙыу; **соблазни́ться на лёгкий за́работок** еңел аҡсаға ҡыҙығыу **2.** *с неопр.* и *без доп.* аҙыу, әхлаҡһыҙға әйләнеү, боҙолоу

СОБЛАЗНЯ́ТЬ *несов. см.* **соблазни́ть**

СОБЛАЗНЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **соблазни́ться** **2.** *страд. от* **соблазня́ть**

СОБЛЮДА́ТЬ *несов. что* **1.** һаҡлау, тотоу; **соблюда́ть поря́док** тәртип һаҡлау; **соблюда́ть дие́ту** диета тотоу **2.** һаҡлау, үтәү, күҙәтеү, тотоу; **соблюда́ть досто́инство** үҙ дәрәжәңде һаҡлау

СОБЛЮДЕ́НИЕ *с см.* **соблюда́ть** — **соблюсти́**; **соблюде́ние интере́сов госуда́рства** дәүләт мәнфәғәттәрен күҙәтеү; **соблюде́ние режи́ма дня** көн тәртибен үтәү

СОБЛЮСТИ́ *сов. см.* **соблюда́ть, блюсти́**

СОБОЛЕ́ЗНОВАНИЕ *с* ҡайғы уртаҡлашыу, тәғзиә

СОБОЛЕ́ЗНОВАТЬ *несов. кому-чему* и *без доп.* ҡайғы уртаҡлашыу, тәғзиә ҡылыу

СОБО́ЛИЙ, -ья, -ье **1.** кеш ...ы; **собо́лий мех** кеш тиреһе; **собо́лья нора́** кеш өңө **2.** кеш, кеш тиреһенән тегелгән (эшләнгән); **собо́лья ша́пка** кеш бүрек

СОБОЛИ́НЫЙ, -ая, -ое **1.** кеш ...ы; **соболи́ный запове́дник** кеш ҡурсаулығы; **соболи́ный след** кеш эҙе **2.** кеш, кеш тиреһенән тегелгән (эшләнгән) **3.** *перен.*, *трад.-поэт.* (*густой, тёмный — о бровях*) ҡарағусҡыл ҡуйы; **соболи́ные бро́ви** ҡарағусҡыл ҡуйы ҡаш

СО́БОЛЬ *м* **1.** (*мн.* **со́боли** и **соболя́**) кеш (*һыуһарҙар ғаиләһенә ҡараған ҡараһыу көрән төҫтәге аҫыл тиреле йыртҡыс йәнлек*) **2.** (*мн.* **соболя́**) (*мех*) кеш тиреһе

СОБО́Р *м* собор (**1.** *тар. революцияға тиклем Рәсәйҙә ойоштороу һәм идара мәсьәләләрен хәл итеү өсөн саҡырыла торған йыйылыш* **2.** *юғары христиан руханиҙары йыйылышы* **3.** *ҡаланың йәки монастырҙың иң ҙур сиркәүе*)

СОБО́РНЫЙ, -ая, -ое собор ...ы; **собо́рное постановле́ние** собор ҡарары; **собо́рный ко́локол** собор ҡыңғырауы

СОБРА́НИЕ *с* **1.** йыйылыш; **роди́тельское собра́ние** ата-әсәләр йыйылышы; **провести́ собра́ние** йыйылыш үткәреү **2.** (*в названии некоторых учреждений*) йыйын (*йәмғиәттең ниндәйҙер мәсьәләне ҡарау өсөн йыйылған йыйылышы*); **Национа́льное собра́ние** Милли йыйын **3.** (*коллекция*) йыйылма, тупланма; **собра́ние минера́лов** минералдар йыйылмаһы; **собра́ние дре́вних моне́т** боронғо тәңкәләр йыйылмаһы **4.** йыйынтыҡ; **по́лное собра́ние сочине́ний** әҫәрҙәрҙең тулы йыйынтығы

СО́БРАННОСТЬ *ж* йыйнаҡлыҡ, диҡҡәтлелек, иғтибарлылыҡ; **со́бранность вое́нных** хәрбиҙәрҙең йыйнаҡлығы; **со́бранность учи́теля** уҡытыусының иғтибарлылығы

СО́БРАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **собра́ть** **2.** *прил.* (*умеющий сосредоточить свои мысли, волю, чувства*) диҡҡәтле, иғтибарлы; **со́бранный ребёнок** диҡҡәтле бала **3.** *прил.* (*подтянутый*) ыҡсым, йыйнаҡ; **со́бранный челове́к** йыйнаҡ кеше

СОБРА́Т *м* иптәш, -даш/-дәш; **собра́т по ору́жию** ҡоралдаш; **собра́т по иску́сству** моңдаш

СОБРА́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* йыйыу, йыйнау, йыйып алыу; **собра́ть люде́й** кешеләрҙе йыйыу; **собра́ть госте́й** ҡунаҡтар йыйыу **2.** йыйыу, йыйып (сүпләп, тиреп) алыу; **собра́ть я́годы** еләк тиреп алыу; **собра́ть урожа́й** уңыш йыйып алыу; **собра́ть грибы́** бәшмәк йыйыу **3.** ҡороу, йыйыу, көйләү; **собра́ть сепара́тор** сепаратор ҡороу; **собра́ть радиоприёмник** радиоалғыс йыйыу **4.** *разг.* (*приготовить для чего-л.*) әҙерләү, әҙерлек хәстәрен күреү, йыйындырыу; **собра́ть дете́й в шко́лу** балаларҙы мәктәпкә әҙерләү **5.** йыйыу, берәмләп туплау (булдырыу); **собра́ть ма́рки** маркалар йыйыу; **собра́ть стари́нные ру́кописи** боронғо ҡулъяҙмалар туплау **6.** (*сделать сборки*) бөрөү, бөрмә яһау; **собра́ть пла́тье в та́лии** күлдәктең билен бөрөү **7.** (*при голосовании*) алыу, яулау, ирешеү; **собра́ть большинство́ голосо́в** күпселек тауыш алыу **8.** *перен.* (*напрячь*) йыйнау, туплау, күбәйтеү; **собра́ть все си́лы** бөтә көстө туплау; **собра́ть мы́сли** фекер туплау

СОБРА́ТЬСЯ *сов.* **1.** йыйылыу, йыйналыу, йыйылышыу; **лю́ди собрали́сь о́коло па́мятника** кешеләр һәйкәл тирәһенә йыйылған; **го́сти собрали́сь во́время** ҡунаҡтар ваҡытында йыйылды **2.** (*скопиться*) тупланыу, йыйылыу; **собрало́сь мно́го газе́т** күп гәзит йыйылған **3.** (*приготовиться*) әҙерләнеү, йыйыныу; **собра́ться в теа́тр** театрға йыйыныу; **собра́ться в доро́гу** юлға сығырға әҙерләнеү **4.** *с чем* (*напрячь — о силах, мыслях*) йыйыу, туплау; **собра́ться с мы́слями** фекер туплау; **собра́ться с си́лами** (барлыҡ) көстө туплау

СО́БСТВЕННИК *м* и **СО́БСТВЕННИЦА** *ж* милексе, милек эйәһе, хужа; **со́бственник да́чи** дача хужаһы

СО́БСТВЕННИЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** милексенең, хужаның **2.** хосуси милек эйәләренә хас (булған), хосуси милекселек ...ы; **собственническая психоло́гия** хосуси милекселек психологияһы

СО́БСТВЕННО 1. *вводн. сл.* (*в сущности*) асылда, ысынында, ғәмәлдә, дөрөҫөн әйткәндә; **со́бственно, он прав** асылда, ул хаҡлы **2.** *огранич. частица* (*в буквальном смысле слова*) ысын мәғәнәһендә ♦ **со́бственно говоря́** *см.* **со́бственно** 1

СОБСТВЕННОРУ́ЧНЫЙ, -ая, -ое үҙ ҡулы менән -ған/-гән; **собственнору́чная запи́ска** үҙ ҡулы менән яҙылған ҡулхат

СО́БСТВЕННОСТЬ *ж* милек; **ча́стная со́бственность** хосуси милек; **обще́ственная со́бственность** йәмғиәт милке

СО́БСТВЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** (*являющийся собственностью*) үҙ, үҙенеке; **со́бственный дом** үҙ йорто **2.** (*свой, личный*) шәхси, үҙ; **со́бственное мне́ние** шәхси фекер; **ви́деть со́бственными глаза́ми** үҙ күҙҙәре менән күреү **3.** (*буквальный, настоящий*) ысын, тура, үҙ; **в со́бственном смы́сле сло́ва** һүҙҙең тура мәғәнәһендә **4.** *спец.* саф, таҙа, үҙ; **со́бственный вес** үҙ ауырлығы (*нәмәнең һауыттан башҡа булған саф ауырлығы*) ♦ **и́мя со́бственное** *грам.* яңғыҙлыҡ исем; **в со́бственные ру́ки (отда́ть)** үҙенә (үҙ ҡулына) тапшырыу; **со́бственный корреспонде́нт** үҙ хәбәрсе; **вари́ться в со́бственном соку́** *см.* **вари́ться**

СОБУТЫ́ЛЬНИК *м*; *разг.* бергә эсеүсе, шешәләш

СОБЫ́ТИЕ *с* **1.** ваҡиға, хәл; **истори́ческое собы́тие** тарихи ваҡиға; **неожи́данное собы́тие** көтөлмәгән хәл; **собы́тия после́дних дней** һуңғы көндәрҙә булған хәлдәр **2.** оло ваҡиға, иҫтәлекле хәл (күренеш); **его́ прие́зд к нам — собы́тие** уның беҙгә килеүе — оло ваҡиға

СОВА́ *ж* өкө, ябалаҡ

СОВА́ТЬ *несов. что*; *разг.* **1.** тығыу; **сова́ть ру́ки в карма́ны** ҡулдарҙы кеҫәгә тығыу **2.** ҡыҫтырыу, тығыу, һалып (ҡыҫтырып) ҡуйыу; **сова́ть ве́щи в чемода́н** әйберҙәрҙе сумаҙанға тығыу **3.** йәшертеп (яйһыҙ, ҡабалан) биреү, тығыу; **сова́ть цветы́** сәскәне яйһыҙ биреү ♦ **сова́ть (свой) нос** морон тығыу, ҡыҫылыу (*кеше эшенә*)

СОВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *разг.* тығылыу, ҡыҫылыу; **сова́ться в чужи́е дела́** кеше эшенә тығылыу **2.** *страд. от* **сова́ть**

СОВЁНОК *м* өкө (ябалаҡ) балаһы

СОВЕРША́ТЬ *несов. см.* **соверши́ть**

СОВЕРША́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **соверши́ться** **2.** *страд. от* **соверша́ть**

СОВЕРШЕ́ННО *нареч.* **1.** (*целиком, полностью*) бөтөнләй, тамам, һис тә, бер ҙә; **рабо́та соверше́нно гото́ва** эш тамам әҙер; **он соверше́нно огло́х** ул бөтөнләй ишетмәй **2.** *разг.* (*совсем*) тома, дөм, шыр, ҡоп-, шәп-, япа-, сеп-, типә-; **соверше́нно сыро́й** сеп-сей; **соверше́нно одино́кий** япа-яңғыҙ; **соверше́нно ро́вный** тип-тигеҙ; **соверше́нно сухой** ҡоп-ҡоро; **соверше́нно но́вый** өр-яңы; **соверше́нно слепо́й** тома һуҡыр

СОВЕРШЕННОЛЕ́ТИЕ *с* буйға етеү, балиғ булыу

СОВЕРШЕННОЛЕ́ТНИЙ, -яя, -ее буйға еткән, балиғ, йәше еткән

СОВЕРШЕ́ННЫЙ I, -ая, -ое **1.** (*безукоризненный*) камил, һәр яҡлап килгән; **соверше́нный челове́к** һәр яҡлап килгән кеше **2.** (*полный, абсолютный*) тулыһы (бөтөнләйе) менән; **соверше́нное схо́дство** тулыһы менән оҡшашлыҡ **3.** *разг.* (*подлинный*) ысын, ысын мәғәнәһендә, тулыһынса, бөтөнләй; **соверше́нная пра́вда** ысын хәҡиҡәт

СОВЕРШЕ́ННЫЙ II: соверше́нный вид *грам.* тамамланған төр (*славян һ.б. телдәрҙә ҡылымдың төп грамматик билдәһе*)

СОВЕРШЕ́НСТВО *с* камиллыҡ, камил хәл, теүәллек, камил (юғары кимәлдә, тейешле дәрәжәлә) булыу; **соверше́нство рабо́ты** эштең юғары кимәлдә булыуы; **в соверше́нстве владе́ть иностра́нным языко́м** сит телде камил белеү

СОВЕРШЕ́НСТВОВАТЬ *несов. что* камиллаштырыу, яҡшыртыу; **соверше́нствовать свои́ зна́ния** белемеңде камиллаштырыу; **соверше́нствовать ме́тоды руково́дства** етәкселек итеү ысулдарын камиллаштырыу

СОВЕРШЕ́НСТВОВАТЬСЯ *несов.* **1.** камиллашыу, яҡшырыу; **тала́нт ученика́ соверше́нствуется** уҡыусының таланты камиллаша бара **2.** *страд. от* **соверше́нствовать**

СОВЕРШИ́ТЬ *сов. что* **1.** ҡылыу, яһау, эшләү; **соверши́ть путеше́ствие** сәйәхәт итеү; **соверши́ть оши́бку** хата яһау; **соверши́ть преступле́ние** енәйәт ҡылыу; **соверши́ть по́двиг** батырлыҡ эшләү; **соверши́ть поса́дку** ергә төшөү (*самолётҡа ҡарата*) **2.** (*исполнить обряд*) башҡарыу, ҡылыу, уҡыу; **соверши́ть богослуже́ние** ғибәҙәт ҡылыу; **соверши́ть нама́з** намаҙ уҡыу **3.** *офиц.* (*заключить, оформить*) килешеү, килешеүгә ҡул ҡуйыу; **соверши́ть сде́лку** алыш-бирешкә килешеү

СОВЕРШИ́ТЬСЯ *сов.* булыу, килеп сығыу, үтәлеү, атҡарылыу **соверши́лась катастро́фа** катастрофа булды

СО́ВЕСТИТЬ *несов. кого*; *разг.* оялтыу, оятҡа ҡалдырыу

СО́ВЕСТИТЬСЯ *несов. кого*; *разг.* уңайһыҙлыҡ тойоу, тартыныу, оялыу

СО́ВЕСТЛИВОСТЬ *ж* намыҫлылыҡ, выжданлылыҡ

СО́ВЕСТЛИВЫЙ, -ая, -ое намыҫлы, выжданлы, оялсан, намыҫсан; **со́вестливый челове́к** намыҫлы кеше

СО́ВЕСТНО *кому в знач. сказ., безл.* оят, уңайһыҙ; **как вам не со́вестно?** һеҙгә оят түгелме?; **мне за вас со́вестно** һеҙҙең өсөн миңә оят

СО́ВЕСТЬ *ж* выждан, намыҫ, оят; **долг со́вести** выждан бурысы; **моя́ со́весть чиста́** намыҫым таҙа; **испы́тывать угрызе́ния со́вести** выждан ғазабы кисереү ♦ **без зазре́ния со́вести** *см.* **зазре́ние**; **для очи́стки со́вести** *см.* **очи́стка**; **идти́ (поступа́ть) про́тив свое́й со́вести** намыҫҡа ҡаршы килеү; **на со́весть** намыҫ менән (күңел биреп, яҡшы итеп) эшләү; **не за страх, а за со́весть (де́лать)** күңел биреп (һалып), ысын күңелдән (эшләү); **ни стыда́ ни со́вести** *см.* **стыд**; **по со́вести говоря́ (сказа́ть)** *в знач. вводн. сл.* ысынын (дөрөҫөн) әйткәндә; **свобо́да со́вести** выждан иреклеге (азатлығы) (*кешенең диндә тотоу-тотмауы үҙ теләгендә булыу*); **со споко́йной со́вестью** тыныс күңел менән

СОВЕ́Т *м* **1.** кәңәш, мәслихәт; **сове́т врача́** табип кәңәше; **дать сове́т** кәңәш биреү; **после́довать сове́ту** кәңәш тотоу; **обрати́ться за сове́том** кәңәш һорап мөрәжәғәт итеү **2.** кәңәшмә, әңгәмә; **на семе́йном сове́те** ғаилә кәңәшмәһендә **3.** совет; **Верхо́вный Сове́т СССР** СССР-ҙың Юғары Советы; **учёный сове́т институ́та** институттың ғилми советы ♦ **сове́т да любо́вь** татыу йәшәгеҙ, бәхетле булығыҙ (*өйләнешеүселәргә ҡарата әйтелгән теләк*)

СОВЕ́ТНИК *м* **1.** (*советчик*) кәңәшсе **2.** кәңәшсе, советник; **вое́нный сове́тник** хәрби кәңәшсе; **сове́тник посо́льства** илселек советнигы

СОВЕ́ТНИЦА *ж* кәңәшсе

СОВЕ́ТОВАТЬ *несов. что* и *с неопр.* кәңәш биреү (итеү), мәслихәт биреү (күреү); **я сове́тую вам отдохну́ть** мин һеҙгә ял итеп алырға кәңәш бирәм

СОВЕ́ТОВАТЬСЯ *несов.* **1.** кәңәш һорау, кәңәшләшеү; **сове́товаться с юри́стом** юрист менән кәңәшләшеү **2.** (*совещаться*) әңгәмәләшеү, кәңәшләшеү, фекер алышыу, үҙ-ара уйлашыу (һөйләшеү)

СОВЕ́ТСКИЙ, -ая, -ое совет ...ы; **сове́тская власть** совет власы

СОВЕ́ТЧИК *м* и **СОВЕ́ТЧИЦА** *ж* кәңәшсе, кәңәш (аҡыл) биреүсе

СОВЕЩА́НИЕ *с* кәңәшмә; **совеща́ние учителе́й** уҡытыусылар кәңәшмәһе

СОВЕЩА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое кәңәш итеү (кәңәшләшеү) ...ы ♦ **совеща́тельный го́лос** кәңәшләшеү хоҡуғы

СОВЕЩА́ТЬСЯ *несов.* кәңәшләшеү, фекер алышыу

СОВИ́К *м* совик (*Алыҫ Төньяҡ халыҡтарында тиренән тегелгән ирҙәр кейеме*)

СОВИ́НЫЙ, -ая, -ое өкө ...ы, ябалаҡ ...ы; **сови́ное гнездо́** өкө ояһы; **сови́ный крик** өкө тауышы

СО́ВКА *ж* **1.** (*птица*) өкө **2.** (*бабочка*) өкөбаш күбәләк, төн күбәләге; **со́вка капу́стная** кәбеҫтә күбәләге; **со́вка ози́мая** ужым күбәләге; **со́вка сосно́вая** өкөбаш күбәләк

СОВЛАДА́ТЬ *сов. с кем-чем*; *разг.* тыйып (еңеп, тотоп) ҡалыу, ҡулға алыу; **совлада́ть с гне́вом** асыуҙы тыйып ҡалыу; **совлада́ть с собо́й** үҙ-үҙеңде ҡулға алыу

СОВЛАДЕ́ЛЕЦ *м* и **СОВЛАДЕ́ЛИЦА** *ж* милектәш, уртаҡ маллы кешеләр

СОВЛЕКА́ТЬ *несов. см.* **совле́чь**

СОВЛЕКА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **совлека́ть**

СОВЛЕ́ЧЬ *сов. кого-что*; *книжн.* (юлдан) тайпылдырыу (яҙҙырыу) ♦ **совле́чь с пути́ (и́стинного)** дөрөҫ юлдан яҙҙырыу

СОВМЕСТИ́МОСТЬ *ж* тура (тап) килеү, үҙ-ара ярашыу; **совмести́мость поня́тий** төшөнсәләрҙең тура килеүе; **психологи́ческая совмести́мость** психологик яҡтан үҙ-ара ярашыу ♦ **совмести́мость кро́ви** *биол.* ҡандың тура килеүе (*ҡан ебәргәндә*)

СОВМЕСТИ́МЫЙ, -ая, -ое тура (тап) килә торған, бергә һыйыша (ҡушыла) алырлыҡ

СОВМЕСТИ́ТЕЛЬ *м* и **СОВМЕСТИ́ТЕЛЬНИЦА** *ж* бер үк ваҡытта (бер нисә урында) эшләүсе, бер нисә эште башҡарыусы

СОВМЕСТИ́ТЕЛЬСТВО *с* бер үк ваҡытта (бер нисә урында) эшләү, бер нисә эште башҡарыу; **рабо́тать по совмести́тельству секретарём** бер үк ваҡытта секретарь булып эшләү

СОВМЕСТИ́ТЕЛЬСТВОВАТЬ *несов.* бер үк ваҡытта (бер нисә урында) эшләү, бер нисә эште башҡарыу

СОВМЕСТИ́ТЬ *сов. см.* **совмеща́ть**

СОВМЕСТИ́ТЬСЯ *сов. см.* **совмеща́ться**

СОВМЕ́СТНО *нареч.* бергәләп, берләшеп, берлектә, уртаҡ; **совме́стно обсуди́ть вопро́с** мәсьәләне бергәләп тикшереү

СОВМЕ́СТНОСТЬ *ж* бергәлек, уртаҡлыҡ; **совме́стность де́йствий** эштәрҙең уртаҡлығы

СОВМЕ́СТНЫЙ, -ая, -ое бергә, бергәләшкән, берләштерелгән, уртаҡ; **совме́стные уси́лия** уртаҡ тырышлыҡ; **совме́стное заседа́ние** берләштерелгән ултырыш

СОВМЕЩА́ТЬ *несов.* **1.** *что* бергә (бер үк ваҡытта) алып барыу, бер үк ваҡытта башҡарыу (үтәү); **совмести́ть рабо́ту с учёбой** эш менән уҡыуҙы бер үк ваҡытта алып барыу **2.** *в ком-чём* (*одновременно содержать в себе*) бер үк ваҡытта булыу (үтәү), бергә ҡушылыу (һыйыу), берләшеү; **он совмести́л в себе́ писа́теля и учёного** ул бер үк ваҡытта яҙыусы ла, ғалим да **3.** *мат.* тура (тап) килтереп һалыу

СОВМЕЩА́ТЬСЯ *несов.* **1.** (*совпадать*) бер үк ваҡытта булыу (эшләнеү, башҡарылыу), тура килеү **2.** *в ком-чём* (*соединяться в одном лице, предмете*) бер үк ваҡытта булыу, берләшеү, ҡушылыу **3.** *мат.* тура (тәңгәл) килтереп һалыныу **4.** *страд. от* **совмеща́ть**

СОВМЕЩЕ́НИЕ *с см.* **совмести́ть** – **совмеща́ть**, **совмести́ться** – **совмеща́ться**; **совмеще́ние профе́ссий** бер нисә профессияны бергә ҡушыу

СОВМЕЩЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **совместить 2.** *прил.* берләштерелгән, уртаҡ; **совмещённый график работ** берләштерелгән эш графигы

СОВО́К *м* һоҫҡо

СОВОКУПИ́ТЬ *сов. что* берләштереү, йыйыу, йыйнау, беректереү

СОВОКУПИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** *уст.* бергә булыу, бәйләнешеү **2.** енси мөнәсәбәттә булыу

СОВОКУПЛЯ́ТЬ *несов. см.* **совокупить**

СОВОКУПЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **совокупиться 2.** *страд. от* **совокуплять**

СОВОКУ́ПНОСТЬ *ж* барлығы (йыйыны, барыһы) бергә; **совокупность фактов** фактарҙың барыһы бергә

СОВОКУ́ПНЫЙ, -ая, -ое *книжн.* берҙәм, берләштерелгән, бергәләп (эшләнгән), дөйөм; **совокупный доход** дөйөм килем

СОВПАДА́ТЬ *несов. см.* **совпасть**

СОВПАДЕ́НИЕ *с* **1.** (*одинаковость*) дөйөмлөк, уртаҡлыҡ, оҡшашлыҡ; **совпадение мнений** фекерҙәр уртаҡлығы **2.** (*сочетание*) тап (тура) килеү(сәнлек), тәңгәллек; **совпадение обстоятельств** хәл-ваҡиғаларҙың тап килеүе

СОВПА́СТЬ *сов.* **1.** (*произойти одновременно*) -да/-дә булыу, тура килеү; **это событие совпало с его приездом** был ваҡиға ул килгән ваҡытҡа тура килде **2.** (*оказаться одинаковым*) үҙ-ара тура (тап) килеү; **мнение их совпало** уларҙың фекерҙәре тап килде **3.** *мат.* тәңгәл килеү

СОВРАТИ́ТЕЛЬ *м* и **СОВРАТИ́ТЕЛЬНИЦА** *ж*; *книжн.* аҙҙырыусы, юлдан яҙҙырыусы

СОВРАТИ́ТЬ *сов. кого-что* аҙҙырыу, насар юлға баҫтырыу (төшөрөү)

СОВРАТИ́ТЬСЯ *сов.* аҙыу, насар юлға баҫыу (төшөү)

СОВРА́ТЬ *сов. см.* **врать** 1, 3

СОВРАЩА́ТЬ *несов. от* **совратить**

СОВРАЩА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **совратиться 2.** *страд. от* **совращать**

СОВРАЩЕ́НИЕ *с см.* **совратить — совращать, совратиться — совращаться**; **совращение малолетних** сабыйҙарҙы насар юлға баҫтырыу

СОВРЕМЕ́ННИК *м* и **СОВРЕМЕ́ННИЦА** *ж* замандаш, ҡорҙаш; **современники Салавата Юлаева** Салауат Юлаев замандаштары

СОВРЕМЕ́ННО *нареч.* заманса, заман талап иткәнсә; **комната обставлена современно** бүлмә заманса йыһазландырылған

СОВРЕМЕ́ННОСТЬ *ж* хәҙерге заман (осор); **связь истории и современности** тарих менән хәҙерге осор бәйләнеше

СОВРЕМЕ́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** *кому-чему* (*относящийся к одному времени*) замандаш, бер осорҙа йәшәгән **2.** (*относящийся к настоящему времени*) хәҙерге, хәҙерге заман (осор) ...ы; **современная молодёжь** хәҙерге йәштәр; **современный башкирский язык** хәҙерге башҡорт теле **3.** (*находящийся на уровне своего времени*) хәҙерге заман талаптарына тура килгән, хәҙерге заман ...ы; **современное оборудование** хәҙерге заман ҡорамалдары **4.** актуаль, заман талабына ярашлы, мөһим; **тема исследования современна** тикшеренеү темаһы заман талабына ярашлы

СОВСЕ́М *нареч.* **1.** (*совершенно*) бөтөнләй; **я совсем забыла** бөтөнләй онотҡанмын; **совсем новый костюм** бөтөнләй яңы костюм **2.** (*с отрицанием "не"*) бик үк түгел, бик үк -ып/-еп етмәү (бөтмәү); **он не совсем здоров** бик үк сәләмәт түгел; **я не совсем понимаю** бик үк аңлап етмәйем **3.** *разг.* (*навсегда*) бөтөнләйгә; **приехать совсем** бөтөнләйгә ҡайтыу **4.** *в знач. частицы* һис тә, бер ҙә; **совсем нет** һис тә юҡ

СОВХО́З *м* совхоз (*совет хужалығы*); **зерновой совхоз** игенселек совхозы; **свекловодческий совхоз** сөгөлдөр үҫтереү совхозы

СОВХО́ЗНЫЙ, -ая, -ое совхоз ...ы; **совхозные поля** совхоз баҫыуҙары; **совхозное производство** совхоз производствоһы

СОГБЕ́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** *книжн.* (*сгорбленный — о человеке*) бөкрәйгән, көмрө; **согбенный старик** бөкрәйгән ҡарт **2.** (*согнувшийся под тяжестью*) бөгөлгән, һығылып төшкән **3.** *чем*; *перен.* (*подавленный*) аптыраған, баҙаған

СОГЛА́СИЕ *с* **1.** (*позволение*) ризалыҡ; **дать согласие** ризалыҡ биреү **2.** (*соглашение*) килешеү, уртаҡ фекергә килеү; **прийти к согласию** уртаҡ фекергә килеү **3.** (*гармония*) дуҫлыҡ, татыулыҡ, берҙәмлек; **в семье царит согласие** ғаиләлә татыулыҡ хөкөм һөрә

СОГЛАСИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое *юр.* килештереүсе, яраштырыусы; **согласительная комиссия** килештереүсе комиссия

СОГЛАСИ́ТЬ *сов. что* **1.** (*привести в соответствие*) тап килтереү **2.** (*примирив, объединить*) килештереү **3.** (*склонить к чему-л.*) ризалаштырыу, күндереү

СОГЛАСИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** *на что* и *с неопр.* ризалашыу, риза булыу, ризалыҡ биреү (белдереү), күнеү; **согласиться на операцию** операцияға риза булыу **2.** *с кем-чем* и *без. доп.* ризалашыу, килешеү, фекергә ҡушылыу; **согласиться с мнением автора** автор фекере менән килешеү **3.** *на чём*; *разг.* (*договориться*) килешеү, һүҙ ҡуйышыу; **согласиться на том, чтобы встретиться** осрашырға һүҙ ҡуйышыу

СОГЛА́СНО *нареч.* и *предлог* **1.** *нареч.* (*дружно*) татыу, дуҫ, берҙәм; **жить согласно** татыу йәшәү **2.** *предлог с дат. п.* (*соответственно*) буйынса; **согласно уставу** устав буйынса

СОГЛА́СНЫЙ I, -ая, -ое *лингв.* **1.** тартынҡы; **согласный звук** тартынҡы өн **2.** *в знач. сущ.* **согласный** *м* тартынҡы; **звонкие согласные** яңғырау тартынҡылар; **твёрдый согласный** ҡалын тартынҡы

СОГЛА́СНЫЙ II, -ая, -ое **1**. риза; **я согла́сен на все усло́вия** мин бөтә шарттарға ла риза **2**. (*дружный*) татыу, берҙәм; **согла́сная семья́** татыу ғаилә; **согла́сная рабо́та** берҙәм эш **3**. (*гармоничный*) ҡолаҡҡа ятышлы, матур яңғырашлы, аһәңле, төҙөк; **согла́сный напе́в** ҡолаҡҡа ятышлы көй

СОГЛАСОВА́НИЕ *с* **1**. *см*. **согласова́ть** – **согласова́ться** 1; **2**. *грам*. ярашыу; **согласова́ние подлежа́щего и сказу́емого** эйә менән хәбәрҙең ярашыуы

СОГЛАСО́ВАННОСТЬ *ж* килештереүсәнлек, берҙәмлек, ярашыусанлыҡ; **согласо́ванность де́йствий** эш-хәрәкәттең берҙәмлеге

СОГЛАСО́ВАННЫЙ, -ая, -ое **1**. *прич. от* **согласова́ть** **2**. *прил*. килешеп (һөйләшеп) эшләнгән, берҙәм; **согласо́ванные реше́ния** килешеп эшләнгән ҡарар

СОГЛАСОВА́ТЬ *сов. что* **1**. (*привести в соответствие*) ярамтырыу, килешеү, тура килтереү; **согласова́ть пла́ны рабо́ты** эш пландарын килешеү **2**. (*выработать единое мнение*) бергәләп хәл итеү (һөйләшеү), уртаҡ фекергә килеү, ризалыҡ алыу; **согласова́ть вопро́с** мәсьәләне бергәләп хәл итеү **3**. *грам*. ярамтырыу; **согласова́ть сказу́емое с подлежа́щим** хәбәр менән эйәне ярамтырыу

СОГЛАСОВА́ТЬСЯ 1. *сов*., *несов*. ярашлы булыу, тура килеү; **но́вое постановле́ние согласу́ется с пре́жним** яңы ҡарар элеккеһенә тура килә **2**. *только несов*.; *грам*. ярашыу

СОГЛАСО́ВЫВАТЬ *несов. см*. **согласова́ть**

СОГЛАСО́ВЫВАТЬСЯ *несов*. **1**. *см*. **согласова́ться** **2**. *страд. от* **согласо́вывать**

СОГЛАША́ТЕЛЬ *м* килешеүсе, килешеп ҡараусы, ауаҡай

СОГЛАША́ТЕЛЬСКИЙ, -ая, -ое килешеүсәнлек ...ы, килешеп ҡараусанлыҡ ...ы, ауаҡайлыҡ ...ы; **соглаша́тельская поли́тика** килешеүсәнлек сәйәсәте

СОГЛАША́ТЕЛЬСТВО *с* килешеүсәнлек, килешеп ҡараусанлыҡ, ауаҡайлыҡ

СОГЛАША́ТЬ *несов. см*. **согласи́ть**

СОГЛАША́ТЬСЯ *несов*. **1**. *см*. **согласи́ться** **2**. *страд. от* **соглаша́ть**

СОГЛАШЕ́НИЕ *с* **1**. (*взаимное согласие*) үҙ-ара килешеү **2**. (*договор*) килешеү; **междунаро́дные соглаше́ния** халыҡ-ара килешеүҙәр; **соглаше́ние о переми́рии** тыныслыҡ хаҡында килешеү

СОГЛЯДА́ТАЙ *м* шымсы, күҙәтсе

СОГНА́ТЬ *сов. кого-что* **1**. (*прогнать*) ҡыуыу, ҡыуып ебәреү (төшөрөү); **согна́ть му́ху** себенде ҡыуыу **2**. *что* (*удалить, уничтожить*) бөтөрөү, юҡҡа сығарыу, юҡ итеү; **согна́ть снег с поле́й** баҫыуҙарҙан ҡарҙы бөтөрөү **согна́ть весну́шки** һипкелдәрҙе юҡ итеү **3**. (*заставить сойтись*) (ҡыуып) бер урынға йыйыу (туплау); **согна́ть ста́до к ре́чке** көтөүҙе һыулауға ҡыуыу **4**. (*о сплаве чего-л*.) ҡыуғынлау, ҡыуыу ♦ **согна́ть вес** ауырлыҡты кәметеү, ябығыу (*махсус саралар ярҙамында*); **согна́ть семь пото́в** ҡара тиргә батырыу; **согна́ть сон** йоҡоһон асыу (ҡасырыу)

СО́ГНУТЫЙ, -ая, -ое **1**. *прич. от* **согну́ть** **2**. *прил*. (*сгорбленный*) бөкрө, бөкрәйгән, кәкрәйгән, кәкре, көмрө; **со́гнутый стари́к** бөкрәйгән ҡарт **3**. *прил*. бөкләнгән; **со́гнутый па́лец** бөкләнгән бармаҡ

СОГНУ́ТЬ *сов*. **1**. *что* бөгөү, кәкрәйтеү; **согну́ть про́волку** сымды бөгөү **2**. (*наклонить*) эйеү, ауыштырыу; **согну́ть берёзу** ҡайынды эйеү **3**. (*свести под углом в суставе*) бөкләү; **согну́ть па́лец** бармаҡты бөкләү; **согну́ть но́ги** аяҡтарҙы бөкләү **4**. (*склонить*) бөкрәйтеү, көмрәйтеү; **согну́ть спи́ну** арҡаны бөкрәйтеү **5**. *перен*. (*сделать покорным*) бөгөү, ҡаҡшатыу, хәл-дарманды (көс-ҡеүәтте) алыу, бирештереү; **неуда́чи не согну́ли его́** уңышһыҙлыҡтар уны ҡаҡшатманы ♦ **согну́ть в бара́ний рог** *см*. **бара́ний**; **согну́ть в три поги́бели**: 1) ныҡ иңкәйтеү, бөгөү; 2) йәберләп (яфалап) буйһондороу, бик ныҡ ҡыҫыу

СОГНУ́ТЬСЯ *сов*. **1**. бөгөлөү, кәкрәйеү; **гвоздь согну́лся** сөй кәкрәйҙе; **уди́лище согну́лось** ҡармаҡ һабы бөгөлдө **2**. эйелеү, ауыш хәлгә килеү; **дере́вья согну́лись** ағастар эйелде **3**. бөкләнеү; **но́ги согну́лись** аяҡтар бөкләнде **4**. бөкрәйеү, көмрәйеү, бөксәйеү; **согну́ться в седле́** эйәрҙә бөксәйеп ултырыу; **стари́к согну́лся** ҡарт көмрәйгән **5**. *перен*. (*покориться чьей-л. силе*) баш эйеү, буйһоноу, бөгөлөп төшөү, еңелеү, бирешеү

СОГРЕВА́НИЕ *с см*. **согрева́ть** – **согрева́ться**

СОГРЕВА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1**. йылыта торған; **согрева́тельный прибо́р** йылыта торған прибор **2**. *в знач. сущ*. **согрева́тельное** *с*; *разг*. йылытҡыс (*иҫерткес эсемлеккә ҡарата*)

СОГРЕВА́ТЬ *несов. см*. **согре́ть**

СОГРЕВА́ТЬСЯ *несов*. **1**. *см*. **согре́ться** **2**. *страд. см*. **согрева́ть**

СОГРЕВА́ЮЩИЙ, -ая, -ее **1**. *прич. от* **согрева́ть** **2**. *прил*. йылыта торған; **согрева́ющий напи́ток** йылыта торған эсемлек; **согрева́ющий компре́сс** йылыта торған боҫлама

СОГРЕ́ТЬ *сов. кого-что* **1**. йылытыу, йылытып алыу; **согре́ть во́ду** һыу йылытыу; **согре́ть но́ги** аяҡтарҙы йылытыу **2**. *перен*. (*утешить, ободрить*) күңелен күтәреү, йыуатыу, тынысландырыу

СОГРЕ́ТЬСЯ *сов*. йылыныу; **вода́ согре́лась** һыу йылынды; **согре́ться ча́ем** сәй эсеп йылыныу

СОГРЕШИ́ТЬ *сов. см*. **греши́ть** 1

СО́ДА *ж* сода; **ча́йная со́да** аш (сәй) содаһы; **каусти́ческая со́да** кер содаһы, каустик сода

СОДЕ́ЙСТВИЕ *с* ярҙам, булышлыҡ; **при соде́йствии** ярҙамы (булышлығы) менән, ярҙамында, булышлығында

СОДЕ́ЙСТВОВАТЬ *сов*., *несов*. *кому-чему* ярҙам итеү (күрһәтеү), булышлыҡ итеү (күрһәтеү), булышыу

СОДЕРЖА́НИЕ *с* **1.** *см.* **содержа́ть** 1–4; **сре́дства на содержа́ние семьи́** ғаиләне аҫрау өсөн (кәрәк) аҡса **2.** хеҙмәт (эш) хаҡы, аҡса; **о́тпуск без сохране́ния содержа́ния** эш хаҡы һаҡланмаған ял **3.** эстәлек, йөкмәтке; **содержа́ние кни́ги** китаптың эстәлеге **4.** (*количество вещества в чём-л.*) күләм, миҡдар; **содержа́ние жи́ра в молоке́** һөттөң ҡуйылығы; **содержа́ние вла́ги в атмосфе́ре** атмосферала дым күләме **5.** *филос.* йөкмәтке; **фо́рма и содержа́ние** форма һәм йөкмәтке **6.** (*духовный мир человека*) рухи байлыҡ; **вну́треннее содержа́ние челове́ка** кешенең рухи байлығы

СОДЕРЖА́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* йөкмәткелелек, эстәлеклелек; **содержа́тельность рома́на** романдың эстәлеклелеге

СОДЕРЖА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое йөкмәткеле, эстәлекле; **содержа́тельная кни́га** йөкмәткеле китап

СОДЕРЖА́ТЬ *несов. что* **1.** аҫрау, ҡарау, бағыу, тәьмин итеү; **содержа́ть семью́** ғаиләне аҫрау; **содержа́ть роди́телей** ата-әсәне бағыу **2.** (үҙ ҡулыңда) аҫрау, биләү, тотоу (*мал-тыуарға, кош-ҡортҡа ҡарата*); **содержа́ть лошаде́й в коню́шне** аттарҙы атлыҡсала тотоу **3.** (*держать где-л.*) бикләп (ябып) тотоу, ултыртыу, ҡулға (һаҡ аҫтына) алыу **4.** һаҡлау, тотоу; **содержа́ть ко́мнату в чистоте́** бүлмәне таҙа тотоу **5.** *что* (*заключать в себе*) бар; **го́рные поро́ды соде́ржат желе́зо** тау тоҡомдарында тимер бар

СОДЕРЖА́ТЬСЯ *несов.* **1.** тәьмин итеү (ителеү), аҫралыу, ҡаралыу, бағылыу; **дом о́тдыха соде́ржится за счёт заво́да** ял йорто завод иҫәбенә тәьмин ителә **2.** тотолоу, аҫралыу; **кабине́т соде́ржится в чистоте́** кабинет таҙа тотола **3.** бар булыу; **в свёкле соде́ржится мно́го са́хара** сөгөлдөрҙә шәкәр күп була

СОДЕРЖИ́МОЕ *с* эсендәге (эсендә булған) нәмә, эсендәгеһе; **содержи́мое я́щика** йәшник эсендәге нәмә

СО́ДОВЫЙ, -ая, -ое **1.** сода ...ы; **со́довый заво́д** сода заводы **2.** *в знач. сущ.* **со́довая** *ж см.* **со́довая вода́** ♦ **со́довая вода́** содалы һыу

СОДОКЛА́Д *м* өҫтәмә доклад

СОДОКЛА́ДЧИК *м* өҫтәмә докладсы

СОДО́М *м* **1.** *разг.* ығы-зығы, шау-шыу, ғауға; **подня́ть содо́м** ғауға ҡуптарыу **2.** (*разврат*) аҙғынлыҡ, боҙоҡлоҡ

СОДРА́ТЬ *сов. что* **1.** һуйыу, һыҙырып (тунап) алыу, ҡуптарыу; **содра́ть шку́ру с уби́того медве́дя** үлтерелгән айыуҙың тиреһен тунап алыу; **содра́ть с берёзы бересту́** ҡайындың туҙын һыҙырып алыу **2.** *разг.* (*ссадить кожу*) һыҙыртыу, сыйҙырыу, тырнатыу; **содра́ть ко́жу на руке́** ҡул тиреһен һыҙыртыу **3.** *разг.* (*снять*) тартып төшөрөү (алыу) **4.** *перен.* и *без доп.*; *прост.* (*взять за что-л. непомерно дорого*) ҡыйбат алыу, талау, тунау; **содра́ть втри́дорога** өс тапҡыр ҡыйбат (хаҡ) алыу ♦ **содра́ть шку́ру** ете ҡат тиреһен тунау (*бик ҡиммәт алыу*)

СОДРА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* (*о коже, кожуре*) һыҙырылыу, ҡуптарылыу, туналыу; **ко́жа содрала́сь** тиреһе һыҙырылды

СОДРОГА́ТЬ *несов. что* дерелдәтеү, ҡалтыратыу, һелкетеү; **вы́стрелы содрога́ли зда́ния** атыу тауыштары йорттарҙы һелкетте

СОДРОГА́ТЬСЯ *несов.* **1.** дерелдәү, ҡалтырау, тетрәү, һелкенеү; **от раска́тов гро́ма содрога́лась земля́** күк күкрәүҙән ер һелкенде **2.** (*приходить в волнение от боли, ужаса и т.п.*) ҡалтырау, ҡурҡып (ҡалтыранып) китеү, ҡалтыраныу; **содрога́ться всем те́лом** тотош тән ҡалтырау

СОДРОГНУ́ТЬ *сов. см.* **содрога́ть**

СОДРОГНУ́ТЬСЯ *сов. см.* **содрога́ться**

СОДРУ́ЖЕСТВО *с* **1.** дуҫлыҡ, берҙәмлек; **тво́рческое содру́жество** ижади берҙәмлек **2.** (*объединение*) берләшмә, йәмғиәт; **литерату́рное содру́жество** әҙәби берләшмә

СО́ЕВЫЙ, -ая, -ое **1.** соя ...ы; **со́евые бобы́** соя борсағы; **со́евое ма́сло** соя майы **2.** соялы; **со́евые конфе́ты** соялы кәнфит

СОЕДИНЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **соедини́ть – соединя́ть, соедини́ться – соединя́ться**; **соедине́ние электри́ческих проводо́в** электр сымдарының тоташыуы; **соедине́ние тео́рии и пра́ктики** теория менән практиканың берләшеүе **2.** (*место*) ҡушылма, ялғанма, ялғанған (ҡушылған) урын, ялғанған (ҡушылған, тоташтырылған, беркетелгән) ер; **обры́в про́вода на соедине́нии** сымдың ялғанған ерҙән өҙөлөүе **3.** *воен.* берләшмә, соединение; **та́нковые соедине́ния** танкылар берләшмәһе **4.** *хим.* берләшмә; **хими́ческое соедине́ние** химик берләшмә; **органи́ческое соедине́ние** органик берләшмә

СОЕДИНЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **соедини́ть 2.** *прил.* берләшкән, ҡушылған, ҡушма; **соединённые си́лы** берләшкән көстәр

СОЕДИНИ́ТЕЛЬ *м* тоташтырғыс, берләштергес; **соедини́тель проводо́в** сымдарҙы тоташтырғыс

СОЕДИНИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** берләштергес, тоташтырғыс, ҡушыусы; **соедини́тельная ткань** *биол.* тоташтырғыс туҡыма **2.** *лингв.* йыйыу ...ы; **соедини́тельные сою́зы** йыйыу теркәүестәре

СОЕДИНИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* бергә ҡушыу, берләштереү; **соедини́ть две гру́ппы** ике төркөмдө бергә ҡушыу; **соедини́ть си́лы** көстәрҙе берләштереү **2.** *что* (*скрепить*) теркәү, тоташтырыу, беркетеү, ялғау, тоташтырып (теркәп, беркетеп, ялғап) ҡуйыу; **соедини́ть провода́** сымдарҙы ялғап ҡуйыу **3.** *кого-что* бәйләү; **соедини́ть бра́ком** никах менән бәйләү **4.** (*установить сообщение*) тоташтырыу; **соедини́ть с го́родом** ҡала менән тоташтырыу **5.** *что* (*сочетать одно с другим*) берләштереү, сиратлаштырыу, сиратлап алмаштырыу; **соедини́ть труд с о́тдыхом** эш менән ялды сиратлап алмаштырыу; **соедини́ть тео́рию с пра́ктикой** теория менән практиканы берләштереү **6.** *что* (*смешать*) ҡушыу, бергә ҡушыу; **соедини́ть кра́ски** буяуҙарҙы бергә ҡушыу

СОЕДИНИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** ҡушылыу, берләшеү; **рабо́чие соедини́лись** эшселәр берләштеләр **2.** ялғаныу, тоташыу; **провода́ соедини́лись** сымдар тоташҡан **3.** бәйләнеү; **соедини́ться бра́ком** никах менән бәйләнеү **4.** (*установить связь*) һөйләшеү, хәбәрләшеү, элемтә (бәйләнеш) тотоу; **соедини́ться по телефо́ну** телефон аша бәйләнеш тотоу **5.** (*совместиться*) берегеү, бергә килеү (тупланыу), берләшеү; **в ней соедини́лись красота́ и ум** унда аҡыл менән матурлыҡ бергә килгән **6.** ҡушылыу; **водоро́д соедини́лся с кислоро́дом** *хим.* водород кислород менән ҡушылған

СОЕДИНЯ́ТЬ *несов. см.* **соедини́ть**

СОЕДИНЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **соедини́ться** **2.** *страд. от* **соединя́ть**

СОЖАЛЕ́НИЕ *с* **1.** үкенес, үкенеү (тойғоһо); **и́скреннее сожале́ние** ысын күңелдән булған үкенеү **2.** (*сочувствие к кому-л.*) ҡыҙғаныу (йәлләү) тойғоһо, әрнеү; **смотре́ть с сожале́нием** йәлләп ҡарау ♦ **к вели́кому (глубо́кому, кра́йнему) сожале́нию** *в знач. вводн. сл.* үкенескә (ҡыҙғаныусҡа) ҡаршы

СОЖАЛЕ́ТЬ *несов.* **1.** *о чём* үкенеү, ҡыҙғаныу; **сожале́ю, что не могу́ помо́чь вам** һеҙгә ярҙам итә алмауыма үкенәм **2.** (*испытывать сожаление о ком-чём-л.*) йәлләү

СОЖЖЕ́НИЕ *с см.* **сжечь** 1; **сожже́ние и́звести** эҙбиз яндырыу

СОЖИ́ТЕЛЬ *м* **1.** (*по комнате, квартире*) бергә тороусы (йәшәүсе), өйҙәш, бүлмәләш **2.** *разг.* (*любовник*) һөйәр **3.** (*муж*) ир

СОЖИ́ТЕЛЬНИЦА *ж* **1.** *см.* **сожи́тель** 1; **2.** (*любовница*) һөйәркә **3.** (*жена*) ҡатын, бисә

СОЖИ́ТЕЛЬСТВО *с* (*совместная жизнь*) бергә тороу (йәшәү)

СОЖИ́ТЕЛЬСТВОВАТЬ *несов.* (*жить совместно*) бергә тороу (йәшәү)

СОЖРА́ТЬ *сов.*; *прост.*, *пренебр.* ашау, тығыныу

СОЗВА́НИВАТЬСЯ *несов. см.* **созвони́ться**

СОЗВА́ТЬ *сов. кого-что* саҡырыу, йыйыу; **созва́ть госте́й** ҡунаҡ саҡырыу; **созва́ть совеща́ние** кәңәшмә йыйыу

СОЗВЕ́ЗДИЕ *с* **1.** йондоҙлоҡ; **созве́здие Близнецо́в** Игеҙәктәр йондоҙлоғо; **созве́здие Большо́й Медве́дицы** Оло Етегән йондоҙлоғо **2.** *перен.* йондоҙлоҡ, йондоҙҙар, исемдәр; **созве́здие имён** шәхестәр исемлеге

СОЗВОНИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* телефондан (телефон аша) һөйләшеү, шылтыратыу, телефондан (телефон аша) һөйләшеп килешеү

СОЗВУ́ЧИЕ *с* **1.** *муз.* аһәң (*килешле, яғымлы, матур көй*); **мелоди́чное созву́чие** моңло аһәң **2.** *лит.* рифма, аһәңлелек; **созву́чие стиха́** шиғырҙың аһәңлелеге **3.** *перен.* оҡшашлыҡ, ярашлыҡ, оҡшаш (ярашлы) булыу; **созву́чие с совреме́нностью** заманға ярашлы булыу

СОЗВУ́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** аһәңле, матур яңғырашлы; **созву́чные акко́рды** аһәңле аккордтар **2.** *перен.* оҡшаш, ауаздаш, аһәңдәш; **рома́н, созву́чный эпо́хе** заманға ауаздаш роман

СОЗДАВА́ТЬ *несов. см.* **созда́ть**

СОЗДАВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **созда́ться** **2.** *страд. от* **создава́ть**

СОЗДА́НИЕ *с* **1.** *см.* **созда́ть** 1, 4; **созда́ние нау́чной тео́рии** ғилми теория барлыҡҡа килтереү **2.** (*произведение, творение*) ижад, хеҙмәт, әҫәр; **созда́ния башки́рских худо́жников** башҡорт рәссамдарының ижады **3.** (*живое существо — о человеке*) зат, кеше; (*о животном*) йән эйәһе; **ми́лое созда́ние** мөләйем зат

СОЗДА́ТЕЛЬ *м* **1.** (*творец*) ижад итеүсе, төҙөүсе, ойоштороусы, тыуҙырыусы, яратыусы, барлыҡҡа килтереүсе; **созда́тель эпопе́и** эпопея тыуҙырыусы **2.** *рел.* (*Бог*) Хоҙай, Алла

СОЗДА́ТЬ *сов. кого-что* **1.** тыуҙырыу, ижад итеү; **созда́ть поэ́му** поэма ижад итеү **2.** (*стать причиной чего-л.*) булдырыу, барлыҡҡа килтереү, яратылыу, тыуҙырыу, яһау; **труд со́здал челове́ка** хеҙмәт кешене барлыҡҡа килтергән **3.** (*обеспечить что-л.*) булдырыу, тыуҙырыу, яһау; **созда́ть усло́вия** шарт тыуҙырыу **4.** (*организовать*) төҙөү, ойоштороу, нигеҙләү; **созда́ть а́рмию** армия төҙөү; **созда́ть спорти́вные гру́ппы** спорт төркөмдәре ойоштороу

СОЗДА́ТЬСЯ *сов.* тыуыу, килеп тыуыу, барлыҡҡа килеү, яһалыу, яралтыу, төҙөлөү, ижад ителеү; **созда́лся но́вый коллекти́в** яңы коллектив барлыҡҡа килде; **создало́сь сло́жное положе́ние** ҡатмарлы хәл килеп тыуҙы

СОЗЕРЦА́НИЕ *с* **1.** *см.* **созерца́ть**; **созерца́ние небе́сных тел** күк есемдәрен күҙәтеү **2.** (*самоуглублённость*) хыял, хыялға бирелеү (сумыу) **3.** *филос.* һиҙеү, күреү, ишетеү, тойоу

СОЗЕРЦА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое *книжн.* **1.** (*характерный для созерцания*) күҙәтеүсән; **созерца́тельный вид** күҙәтеүсән ҡиәфәт **2.** (*склонный к самосозерцанию*) хыялый, хыялға бирелеүсән; **созерца́тельная нату́ра** хыялый тәбиғәт

СОЗЕРЦА́ТЬ *несов. кого-что*; *книжн.* **1.** күҙәтеү, ентекләп (иғтибар менән) күҙәтеү; **созерца́ть приро́ду** тәбиғәтте күҙәтеү **2.** (*мысленно представлять*) күҙаллау (*уйҙа, хыялда*)

СОЗИДА́НИЕ *с*; *высок. см.* **созида́ть**; **проце́сс созида́ния** ижад итеү барышы; **па́фос созида́ния** ижад итеү дәрте

СОЗИДА́ТЕЛЬ *м*; *высок.* барлыҡҡа килтереүсе, ижад итеүсе, тыуҙырыусы; **наро́д — созида́тель духо́вного бога́тства** халыҡ — рухи байлыҡ тыуҙырыусы

СОЗИДА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое *высок.* ижади; **созида́тельный труд** ижади хеҙмәт

СОЗИДА́ТЬ *несов. кого-что*; *высок.* барлыҡҡа килтереү, булдырыу, ижад итеү, төҙөү, тыуҙырыу

СОЗИДА́ТЬСЯ *несов.*; *высок.* **1.** барлыҡҡа килеү, тыуыу, яһалыу, төҙөлөү, ижад ителеү; **созида́лся идеа́льный о́браз** идеаль образ барлыҡҡа килде **2.** *страд. от* **созида́ть**

СОЗНАВА́ТЬ *несов. что* **1.** таныу, аңлау, төшөнөү; **сознава́ть опа́сность** ҡурҡыныс барлығын аңлау; **сознава́ть свою́ вину́** үҙ гәйебеңде таныу **2.** (*обладать сознанием, воспринимать сознательно*) асылына (мәғәнәһенә) төшөнөү, аңлау, танып (аңлап) белеү (өйрәнеү); **ребёнок сознаёт окружа́ющее** бала тирә-йүнде танып белә

СОЗНАВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *в чём* и *без доп.* таныу, йәшермәү, дөрөҫөн әйтеп (һөйләп) биреү; **сознава́ться в свое́й вине́** үҙ гәйебеңде таныу **2.** *страд. от* **сознава́ть**

СОЗНА́НИЕ *с* **1.** аң, һуш, иҫ; **потеря́ть созна́ние** аңды юғалтыу, һуштан яҙыу; **быть без созна́ния** һушһыҙ булыу **2.** *филос.* аң; **бытие́ определя́ет созна́ние** аң йәшәйеш менән билдәләнә; **обще́ственное созна́ние** ижтимағи аң **3.** аңлау, төшөнөү, белеп тороу; **созна́ние своего́ до́лга** үҙ бурысыңды аңлау; **созна́ние свое́й правоты́** үҙеңдең хаҡлығыңды белеп тороу

СОЗНА́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* **1.** аңлылыҡ; **полити́ческая созна́тельность рабо́чих** эшселәрҙең сәйәси аңлылығы **2.** белә тороп, аңлы рәүештә (эшләнеү); **созна́тельность де́йствий** аңлы рәүештә эшләү **3.** аң; **рабо́тать с созна́тельностью** аң менән эшләү

СОЗНА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** аңлы, аңы булған, зиһенле, зиһене булған, аңлаған; **созна́тельный учени́к** аңлы уҡыусы; **созна́тельное отноше́ние к учёбе** уҡыуға аңлы мөнәсәбәт **2.** (*преднамеренный*) күрәләтә (белә тороп, аңлы рәүештә) эшләнгән; **созна́тельный обма́н** күрәләтә эшләнгән алдаҡ

СОЗНА́ТЬ *сов. см.* **сознава́ть** 1

СОЗНА́ТЬСЯ *сов. см.* **сознава́ться** 1

СОЗРЕВА́НИЕ *с см.* **созрева́ть**; **созрева́ние плодо́в** емештәрҙең өлгөрөүе; **духо́вное созрева́ние** рухи яҡтан өлгөрөү

СОЗРЕВА́ТЬ *несов. см.* **созре́ть**

СОЗРЕ́ТЬ *сов.* **1.** бешеү, өлгөрөү, етеү; **пшени́ца созре́ла** бойҙай өлгөргән **2.** (*о человеке*) буйға етеү, балиғ булыу, йәше етеү; **ю́ноша уже́ созре́л** егет балиғ булған инде **3.** *перен.* (*сложиться*) өлгөрөү, әҙер булып (формалашып) етеү; **реше́ние созре́ло** ҡарар өлгөрҙө **4.** *спец.* өлгөрөү, (файҙаланырға) әҙер булыу; **вино́ созре́ло** шарап өлгөргән

СОЗЫ́В *м см.* **созва́ть** — **созыва́ть**; **созы́в съе́зда писа́телей** яҙыусылар съезын саҡырыу

СОЗЫВА́ТЬ *несов. см.* **созва́ть**

СОЗЫВА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **созыва́ть**

СОИЗВОЛЕ́НИЕ *с*; *книжн.*, *уст.* рөхсәт, ризалыҡ; **с ва́шего соизволе́ния** һеҙҙең рөхсәтегеҙ менән

СОИЗВО́ЛИТЬ *сов. с неопр.*; *книжн.*, *уст.* теләү, теләк белдереү, риза булыу, рәхим итеү; **он соизво́лил прийти́** ул рәхим итеп килде

СОИЗВОЛЯ́ТЬ *несов. см.* **соизво́лить**

СОИЗМЕРЕ́НИЕ *с см.* **соизме́рить** — **соизмеря́ть**

СОИЗМЕРИ́МОСТЬ *ж* **1.** үлсәнмәлек; **соизмери́мость величи́н** дәүмәлдәрҙең үлсәнмәлеге **2.** сағыштырмалылыҡ; **соизмери́мость поня́тий** төшөнсәләрҙең сағыштырмалылығы

СОИЗМЕРИ́МЫЙ, -ая, -ое **1.** үлсәнмәле; **соизмери́мые величи́ны** үлсәнмәле дәүмәлдәр **2.** сағыштырмалы; **соизмери́мые поня́тия** сағыштырмалы төшөнсәләр

СОИЗМЕ́РИТЬ *сов. что* үлсәп ҡарау, сағыштырыу; **соизме́рить ви́ды труда́** хеҙмәт төрҙәрен сағыштырыу

СОИЗМЕРЯ́ТЬ *несов. см.* **соизме́рить**

СОИЗМЕРЯ́ТЬСЯ *несов. страд. от* **соизмеря́ть**

СОИМЕ́ННЫЙ, -ая, -ое *книжн.* исемдәш

СОИСКА́НИЕ *с* дәғүә итеү; **соиска́ние учёной сте́пени** ғилми дәрәжәгә дәғүә итеү

СОИСКА́ТЕЛЬ *м* и **СОИСКА́ТЕЛЬНИЦА** *ж* дәғүә итеүсе, конкурста ҡатнашыусы; **соиска́тель сте́пени до́ктора нау́к** фән докторы дәрәжәһенә дәғүә итеүсе; **соиска́тель пре́мии** премияға дәғүә итеүсе

СО́ЙКА *ж* бараба, суҡ турғай

СОЙТИ́ *сов.* **1.** *с чего* төшөү; **сойти́ с го́ры** тауҙан төшөү; **сойти́ с ло́шади** аттан төшөү **2.** *на что*; *перен.* (*спуститься*) төшөү, солғап алыу; **на зе́млю сошла́ ночь** ер өҫтөнә ҡараңғы төштө **3.** *с чего* (*соскочить при движении*) сығыу, төшөү; **по́езд сошёл с ре́льсов** поезд рельстан сыҡҡан **4.** *с чего* тайпылыу, ситкә тайшаныу, ситкә сығыу (китеү); **сойти́ с тропи́нки** һуҡмаҡтан тайпылыу; **сойти́ с доро́ги** юлдан ситкә сығыу **5.** *с чего* бөтөү, юҡ булыу, юғалыу; **снег сошёл с поле́й** баҫыуҙарҙа ҡар бөткән **6.** *с чего* и *без доп.* һыҙырылып (ҡубып) төшөү, төшөү; **со стены́ сошла́ кра́ска** стенанан буяу ҡубып төшкән; **с па́льца сошла́ ко́жа** бармаҡтың тиреһе һыҙырылып төшкән **7.** ҡайтыу, кәмеү, әҙәйеү; **вода́ сошла́** һыу ҡайтҡан **8.** *за кого-что* ярау, торорлоҡ (ярарлыҡ) булыу, тор; **сойти́ за молодо́го** йәштәргә торорлоҡ ♦ **сойдёт (и так)** былай ҙа ярар; **сойти́ на нет** юҡҡа сығыу; **сойти́ с рук** язаһыҙ ҡалыу (*берәй ярамаған эш тураһында*); **сойти́ со сце́ны** *см.* **сце́на**; **сойти́ в моги́лу** ҡәбергә (гүргә) кереү; **сойти́ с ума́** аҡылдан яҙыу (шашыу); **сойти́ с диста́нции** *см.* **диста́нция**

СОЙТИ́СЬ *сов.* **1.** (*встретиться*) осрашыу, тап булышыу; **сойти́сь на доро́ге** юлда осрашыу; **сошли́сь два дру́га** ике дуҫ тап булышты **2.** (*собраться*) йыйылышыу, йыйылыу; **госте́й сошло́сь мно́го** ҡунаҡтар күп йыйылды **3.** (*сдру-*

житься) дуҫлашыу, дуҫ булып китеү (булыу); **мы сошли́сь давно́** беҙ күптән дуҫлаштыҡ **4.** *разг.* (*вступить в сожительство*) ҡауышыу, ҡушылыу, бергә тороу **5.** (*совпасть*) *в чём, чем* тап (тура) килеү, килешеү; **не сойти́сь хара́ктерами** холоҡтары тура килмәү; **сойти́сь в цене́** хаҡына килешеү **6.** *разг.* (*оказаться впору*) етеү, кәрәк саҡлы булыу; **реме́нь не сошёлся** ҡайыш етмәй ♦ **свет (не) кли́ном сошёлся** *см.* **клин**

СОК *м* һут, һыу; **берёзовый сок** ҡайын һыуы; **желу́дочный сок** ашҡаҙан һуты; **я́блочный сок** алма һуты ♦ **в са́мом (по́лном) соку́** көслө, йәшнәгән (янып торған, иң гәйрәтле, таҙа) сағы; **выжима́ть все со́ки** барлыҡ хәлен алыу, арманһыҙ итеү; **вари́ться в со́бственном соку́** *см.* **вари́ться**; **соса́ть сок (со́ки)** ҡанын һурыу

СОКОВЫЖИМА́ЛКА *ж* һут һыҡҡыс

СО́КОВЫЙ и *спец.* **СОКОВО́Й,** -ая, -ое һут ...ы, һут сығара торған; **со́ковый заво́д** һут сығара торған завод

СО́КОЛ *м*; *в разн. знач.* ыласын; **ло́вчий со́кол** һунар ыласыны; **со́колы страны́** *высок.* ил ыласындары ♦ **гол как соко́л** *соотв.* ауыҙын асһа, үпкәһе күренә; **смотре́ть со́колом** ғәйрәтле (күркәм, ғорур) ҡиәфәттә ҡарап тороу

СОКОЛЁНОК *м* ыласын балаһы

СОКОЛИ́НЫЙ, -ая, -ое **1.** ыласын ...ы, ыласындыҡы һымаҡ; **соколи́ное гнездо́** ыласын ояһы **2.** ыласын ярҙамында (менән); **соколи́ная охо́та** ыласын менән һунар итеү **3.** *перен.* (*как у сокола*) ыласындай, ыласын кеүек, ыласындыҡы һымаҡ, ғорур, ғәйрәтле; **соколи́ный взгляд** ғорур ҡараш; **соколи́ный глаз** ыласындыҡы һымаҡ күҙ **4.** *в знач. сущ.* **соколи́ные** *мн.*; *зоол.* ыласын һымаҡтар

СОКОЛИ́ХА *ж*; *разг.* инә ыласын

СОКО́ЛЬНИК *м* ыласынсы, һунар ыласындарын ҡараусы

СОКРАТИ́МОСТЬ *ж* **1.** *мат.* ҡыҫҡарыусанлыҡ; **сократи́мость чи́сел** һандарҙың ҡыҫҡарыусанлығы **2.** *физиол.* тартылыусанлыҡ; **сократи́мость мы́шечной тка́ни** мускул туҡымаларының тартылыусанлығы

СОКРАТИ́МЫЙ, -ая, -ое *мат.* ҡыҫҡартырлыҡ, ҡыҫҡартылыусы, ҡыҫҡарыусан, ҡыҫҡартып була торған; **сократи́мые чи́сла** ҡыҫҡарыусан һандар; **сократи́мая дробь** ҡыҫҡарыусан кәсер

СОКРАТИ́ТЬ *сов. что* **1.** (*сделать коротким*) ҡыҫҡартыу; **сократи́ть путь** юлды ҡыҫҡартыу; **сократи́ть рабо́чий день** эш көнөн ҡыҫҡартыу; **сократи́ть статью́** мәҡәләне ҡыҫҡартыу **2.** (*уменьшить, ограничить в объёме, количестве и т.п.*) кәметеү, әҙәйтеү (аҙайтыу); **сократи́ть расхо́ды** сығымдарҙы кәметеү **3.** *разг.* (*уволить с работы*) эштән сығарыу (бушатыу), ҡыҫҡартыу; **сократи́ть со слу́жбы** эштән бушатыу **4.** *мат.* ҡыҫҡартыу (*математик мөнәсәбәттең ике өлөшөн дә берәй һанға бүлеп, аҙ һандарҙы сағылдырыу*); **сократи́ть дробь** кәсерҙе ҡыҫҡартыу

СОКРАТИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*стать коротким*) ҡыҫҡарыу; **расстоя́ние сократи́лось** ара ҡыҫҡарҙы; **дни сократи́лись** көндәр ҡыҫҡарҙы **2.** кәмеү, аҙайыу (әҙәйеү); **расхо́ды сократи́лись** сығымдар кәмене **3.** *физиол.* тартылыу, ҡыҫылыу; **мы́шцы сократи́лись** мускулдар тартылды **4.** *мат.* ҡыҫҡарыу; **дробь сократи́тся на два** кәсер икегә ҡыҫҡара

СОКРАЩА́ТЬ *несов. см.* **сократи́ть**

СОКРАЩА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **сократи́ться** **2.** *страд. от* **сокраща́ть**

СОКРАЩЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **сократи́ть – сокраща́ть, сократи́ться – сокраща́ться**; **сокраще́ние пути́** юлдың ҡыҫҡарыуы; **сокраще́ние вооруже́ний** ҡоралланыуҙың кәмеүе; **сокраще́ние мышц** мускулдарҙың тартылыуы; **сокраще́ние дро́би** кәсерҙең ҡыҫҡарыуы **2.** ҡыҫҡартма; **спи́сок усло́вных сокраще́ний** шартлы ҡыҫҡартмалар исемлеге **3.** *разг.* (*уменьшение штата*) ҡыҫҡартыу, хеҙмәткәрҙәр һанын кәметеү

СОКРАЩЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **сократи́ть** **2.** *прил.*; *в разн. знач.* ҡыҫҡарған, ҡыҫҡартылған; **сокращённое сло́во** ҡыҫҡартылған һүҙ; **сокращённый рабо́чий день** ҡыҫҡартылған эш көнө

СОКРОВЕ́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** (*тайный*) йәшерен, серле; **сокрове́нные мечты́** йәшерен хыялдар **2.** (*заветный*) күңел (йөрәк) түрендәге, ҡәҙерле; **сокрове́нные та́йны** күңел түрендәге серҙәр

СОКРО́ВИЩЕ *с* **1.** (*драгоценности*) хазина, байлыҡ, мал **2.** байлыҡ; **приро́дные сокро́вища** тәбиғәт байлығы **3.** *обычно мн.* **сокро́вища** байлыҡ, хазина; **духо́вные сокро́вища** рухи хазина; **сокро́вища иску́сства** сәнғәт хазинаһы **4.** *разг.* (*ласковое обращение*) ҡәҙерлем ♦ **ни за каки́е сокро́вища** һис тә, бер нисек тә

СОКРО́ВИЩНИЦА *ж* **1.** (*место*) ҡаҙна **2.** (*совокупность культурных, духовных ценностей*) хазина, байлыҡ; **сокро́вищница зна́ний** белем хазинаһы

СОКРУША́ТЬ *несов. кого-что* **1.** емереү, ҡыйратыу, ватыу, юҡ итеү; **сокруша́ть ста́рые забо́ры** иҫке ҡоймаларҙы емереү **2.** *перен.* (*уничтожать, ниспровергать*) тар-мар итеү, ҡыйратыу; **сокруша́ть проти́вника** дошманды тар-мар итеү **3.** (*сильно огорчать*) ҡайғыға һалыу, көйәләндереү, хәсрәткә төшөрөү (һалыу)

СОКРУША́ТЬСЯ *несов.* **1.** (*сильно огорчаться, печалиться*) ҡайғырыу, көйәләнеү, ҡайғыға (хәсрәткә) төшөү, яныу, көйөү **2.** *страд. от* **сокруша́ть** 1, 2

СОКРУШЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **сокруша́ть – сокруши́ть** 1, 2; **сокруше́ние врага́** дошманды тар-мар итеү **2.** (*сильное огорчение*) ҡаты ҡайғы (хәсрәт), көйөнөс, көйөк, ныҡ бошоноу (борсолоу, хәүефләнеү); **с сокруше́нием гляде́ть** ныҡ бошоноп ҡарау

СОКРУШИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое емергес, тармар (юҡ) итә торған; **сокруши́тельная си́ла** емергес көс

СОКРУШИ́ТЬ *сов. см.* **сокруша́ть, круши́ть**

СОКРЫ́ТИЕ *с*; *офиц.-дел.* йәшереү, йәшереп ҡалыу; **сокры́тие престу́пника** енәйәтсене йәшереү

СОЛГА́ТЬ *сов. см.* **лгать**

СОЛДА́Т *м* һалдат; **взвод солда́т** һалдаттар взводы

СОЛДА́ТКА *ж* һалдат ҡатыны

СОЛДА́ТСКИЙ, -ая, -ое һалдат ...ы; **солда́тская шине́ль** һалдат шинеле

СОЛДА́ТСТВО *с* **1.** һалдат хеҙмәте **2.** *собир.* һалдаттар

СОЛДА́ТЧИНА *ж*; *уст., прост.* һалдат хеҙмәте

СОЛДАФО́Н *м*; *разг., пренебр.* солдафон (*тупаҫ, әҙәпһеҙ хәрби кешегә ҡарата*)

СОЛЕВА́Р *м* тоҙ ҡайнатыусы

СОЛЕВАРЕ́НИЕ *с* тоҙ ҡайнатыу

СОЛЕВА́РЕННЫЙ и **СОЛЕВА́РНЫЙ,** -ая, -ое тоҙ ҡайнатыу ...ы; **солева́рный заво́д** тоҙ ҡайнатыу заводы

СОЛЕВА́РНЯ *ж* тоҙ ҡайнатыу предприятиеһы, тоҙ сығарыу (табыу) урыны

СОЛЕВО́Й, -ая, -ое **1.** тоҙ ...ы; **солевы́е раство́ры** тоҙ иретмәһе **2.** *см.* **солева́ренный**

СОЛЕВЫНО́СЛИВЫЙ, -ая, -ое *бот.* тоҙға сыҙамлы (*үҫемлектәргә ҡарата*)

СОЛЕДОБЫВА́НИЕ *с* тоҙ сығарыу

СОЛЕДОБЫВА́ЮЩИЙ, -ая, -ее **1.** тоҙ сыға торған; **соледобыва́ющий райо́н** тоҙ сыға торған район **2.** тоҙ сығара торған; **соледобыва́ющий снаря́д** тоҙ сығара торған ҡорамал

СОЛЕЛЮБИ́ВЫЙ, -ая, -ое *бот.* тоҙ яратыусан (*үҫемлектәргә ҡарата*)

СОЛЕМЕ́Р *м* солемер (*һыуҙағы йәки һыу боҫондағы тоҙ миҡдарын үлсәй торған ҡорамал*)

СОЛЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **соли́ть** 1, 2; **соле́ние огурцо́в** ҡыяр тоҙлау **2.** *разг.* (*продукт*) тоҙланған йәшелсәләр

СОЛЁНОСТЬ *ж* тоҙлолоҡ; **солёность воды́** һыуҙың тоҙлолоғо

СОЛЁНЫЙ, -ая, -ое **1.** тоҙло, тоҙ ҡатнаш; **солёная вода́** тоҙло һыу; **солёное о́зеро** тоҙло күл **2.** тоҙо саманан артыҡ, тоҙо әсе, тоҙло; **солёный суп** тоҙо әсе аш **3.** тоҙ һибелгән, тоҙ һибеп әҙерләнгән, тоҙланған, тоҙло; **солёные огурцы́** тоҙланған ҡыяр; **солёная ры́ба** тоҙло балыҡ **4.** *перен.* сәнскеле, үткер, әсе, уҫал; **солёный анекдо́т** әсе көләмәс; **солёное сло́во** сәнскеле һүҙ

СОЛЕСТО́ЙКИЙ, -ая, -ое *бот.* тоҙға сыҙамлы (*үҫемлектәр*)

СОЛИДАРИЗА́ЦИЯ *ж*; *книжн. см.* **солидаризи́роваться**

СОЛИДАРИЗИ́РОВАТЬСЯ и **СОЛИДАРИЗОВА́ТЬСЯ** *сов., несов.*; *книжн.* теләктәшлек белдереү (күрһәтеү), фекергә ҡушылыу

СОЛИДА́РНОСТЬ *ж* **1.** теләктәшлек, берҙәмлек, фекерҙәшлек, солидарлыҡ; **междунаро́дная солида́рность** халыҡ-ара теләктәшлек **2.** *юр.* (*совместная ответственность*) уртаҡ яуаплылыҡ

СОЛИДА́РНЫЙ, -ая, -ое **1.** теләктәш, теләктәшлек (солидарлыҡ) белдергән (күрһәткән), фекергә ҡушылған; **быть солида́рным с докла́дчиком** докладсының фекеренә ҡушылыу **2.** *юр.* уртаҡ; **солида́рная отве́тственность** уртаҡ яуаплылыҡ

СОЛИ́ДНОСТЬ *ж* **1.** төплөлөк, нигеҙлелек, төплө (нигеҙле) булыу; **соли́дность зна́ний** белемдең төплөлөгө **2.** етдилек, төплөлөк, күренеклелек, етди (төплө, күренекле) булыу; **соли́дность учи́теля** уҡытыусының етдилеге **3.** (*представительность*) мөһабәт төҫ-ҡиәфәт, олпатлыҡ, мөһабәтлек; **соли́дность мане́р** тотош олпатлығы

СОЛИ́ДНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*прочный*) ныҡ, ныҡ (шәп) итеп эшләнгән; **соли́дный дом** ныҡ итеп эшләнгән йорт **2.** (*глубокий, серьёзный*) төплө, нигеҙле, етди; **соли́дный о́пыт рабо́ты** етди эш тәжрибәһе **3.** (*заслуживающий доверия*) танылған, күренекле, абруйлы; **соли́дный учёный** күренекле ғалим; **соли́дные лю́ди** танылған кешеләр **4.** (*степенный, представительный*) мөһабәт ҡиәфәтле, мөһабәт, олпат; **соли́дный вид** олпат төҫ-ҡиәфәт **5.** (*пожилой — о возрасте*) бик үк йәш түгел, оло ғына, шаҡтай оло; **соли́дный мужчи́на** шаҡтай оло ир **6.** *разг.* (*довольно большой*) шаҡтай ҙур (юғары); **соли́дный успе́х** шаҡтай ҙур уңыш; **соли́дная су́мма** шаҡтай ҙур аҡса (сумма)

СОЛИДО́Л *м*; *спец.* солидол (*ҡуйы техник май*)

СОЛИ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое тоҙлай торған, тоҙлау ...ы; **соли́льный цех** тоҙлау цехы

СОЛИ́ЛЬЩИК *м* тоҙлаусы (*эшсе*)

СОЛИ́РОВАТЬ *сов., несов.* соло башҡарыу, солист булыу

СОЛИ́СТ *м* и **СОЛИ́СТКА** *ж* солист (*соло партияһын башҡарған йырсы музыкант йәки бейеүсе*)

СОЛИТЕ́Р *м* (*крупный бриллиант, вправленный в перстень, брошь и т.д.*) солитер

СОЛИТЁРЫ *мн.* (*ед.* **солитёр** *м*); *зоол.* солитёрҙар (*кеше, мал эсәгендә паразит булып йәшәгән таҫма селәүсендәр отряды*)

СОЛИ́ТЬ *несов. что* **1.** тоҙ һалыу (һибеү), тоҙлау; **соли́ть суп** ашҡа тоҙ һалыу **2.** тоҙ һибеү, тоҙло итеү, тоҙлау (*боҙолмаһын өсөн*); **соли́ть ры́бу** балыҡ тоҙлау; **соли́ть огурцы́** ҡыяр тоҙлау **3.** *кому*; *перен., разг.* (*делать неприятности*) ҡанға тоҙ һалыу, асыу килтереү

СОЛИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** (*заготавливаться впрок*) тоҙланыу **2.** *страд. от* **соли́ть** 1, 2

СО́ЛКА *ж см.* **соли́ть** 2; **со́лка огурцо́в** ҡыяр тоҙлау

СО́ЛНЕЧНО 1. *нареч.* ҡояш кеүек; **со́лнечно сверка́ть** ҡояш кеүек ялтырау **2.** *в знач. сказ., безл.* ҡояшлы; **сего́дня со́лнечно** бөгөн ҡояшлы

СО́ЛНЕЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** ҡояш ...ы; **со́лнечное тепло́** ҡояш йылыһы; **со́лнечные лучи́** ҡояш нурҙары; **со́лнечная батаре́я** ҡояш батареяһы **2.** ҡояшлы, ҡояш төшә торған; **со́лнечная ко́мната** ҡояшлы бүлмә; **со́лнечный день** ҡояшлы көн **3.** *перен.* (*радостный, счастливый*) шат, шатлыҡлы; **со́лнечная улы́бка** шатлыҡлы йылмайыу ♦ **Со́лнечная систе́ма** *астр.* Ҡояш системаһы; **со́лнечные часы́** ҡояш сәғәте (*ҡояштан төшкән күләгәгә ҡарап ваҡытты билдәләй торған ҡорамал*); **со́лнечный уда́р** ҡояш (көн) һуғыу; **со́лнечное сплете́ние** *анат.* күкрәк ауыҙы

СО́ЛНЦЕ *с* **1.** ҡояш; **восхо́д со́лнца** ҡояш сығыу; **враще́ние Земли́ вокру́г Со́лнца** Ерҙең Ҡояш тирәләй әйләнеүе **2.** яҡтылыҡ, нур, эҫе(лек); **гре́ться на со́лнце** эҫегә ҡыҙыныу ♦ **до со́лнца** ҡояш сыҡҡансы; **по со́лнцу (идти́, дви́гаться)** ҡояшҡа ҡарап (барыу)

СОЛНЦЕЗАЩИ́ТНЫЙ, -ая, -ое ҡояш (көн) ҡағар, ҡояштан һаҡлана торған; **солнцезащи́тные очки́** ҡояш ҡағар күҙлек

СОЛНЦЕЛЮБИ́ВЫЙ, -ая, -ое ҡояш яратыусан (яратҡан); **солнцелюби́вые расте́ния** ҡояш яратыусан үҫемлектәр

СОЛНЦЕПЁК *м* ҡояш ҡыҙҙырыуы, ҡояш ҡыҙҙыра торған ер (урын), ҡояш (көн) бите

СОЛНЦЕСТОЯ́НИЕ *с*; *астр.* Ҡояш торошо (*Ҡояш үҙәге эклиптиканың иң төньяҡ йәки көньяҡ нөктәһенән үткән мәл; йәйен 21—22 июндә, ҡышын 21—22 декабрҙә була*); **зи́мнее солнцестоя́ние** ҡышҡы ҡояш торошо; **ле́тнее солнцестоя́ние** йәйге ҡояш торошо

СО́ЛО 1. *с нескл.* соло (*бер музыка ҡоралында башҡарыу йәки яңғыҙ йырлау өсөн тәғәйенләнгән музыкаль әҫәр; бер кеше башҡарған бейеү, айырым партия йәки уның бер өлөшө*) **2.** *в знач. нареч.* яңғыҙ; **петь со́ло** яңғыҙ йырлау; **танцева́ть со́ло** яңғыҙ бейеү

СОЛОВЕ́Й *м* һандуғас, былбыл; **пе́ние соловья́** һандуғас һайрауы ♦ **петь (залива́ться, залива́ться) соловьём** һандуғас булып һайрау (*алдау, арбау ниәте менән матур итеп, килештереп һөйләү*)

СОЛОВЕ́ТЬ *несов.*; *прост.* **1.** (*о взгляде, глазах*) тоноу, томаланып тороу (*күҙгә ҡарата*); **глаза́ солове́ли** күҙҙәр томаланып тора **2.** иҙрәү, йоҡомһорап китеү; **солове́ть от уста́лости** арыуҙан йоҡомһорап китеү

СОЛО́ВЫЙ I, -ая, -ое (*о масти лошади*) ҡола (*үҙе һары, ҡойроҡ-ялы ҡара*)

СОЛО́ВЫЙ II, -ая, -ое **1.** тоноҡ, томаланып торған; **соло́вые глаза́** тоноҡ күҙҙәр **2.** (*вялый, сонный — о человеке*) йоҡоло, йоҡо баҫҡан

СОЛОВЬИ́НЫЙ, -ая, -ое һандуғас ...ы, былбыл ...ы; **соловьи́ные тре́ли** һандуғас сутылдауы

СО́ЛОД *м* ҡур, һалат (*буҙа, һыра һ.б. эсемлектәр әҙерләнгәндә ҡулланыла торған шыттырып киптерелгән бойҙай, арыш, һоло һ.б.*); **ржано́й со́лод** арыш ҡуры; **суши́ть со́лод** һалат киптереү

СОЛОДИ́ТЬ *несов. что* һалат шыттырыу (яһау, әҙерләү), ҡур яһау

СОЛОДИ́ТЬСЯ *несов. страд. от* **солоди́ть**

СОЛО́ДКА *ж* татлы тамыр, ҡурйын үләне (*медицинала, сәнәғәттә ҡулланыла*)

СОЛОДКО́ВЫЙ, -ая, -ое татлы тамыр ...ы, ҡурйын үләне ...ы

СОЛО́МА *ж* һалам; **пшени́чная соло́ма** бойҙай һаламы

СОЛО́МЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** һалам; **соло́менная кры́ша** һалам түбә; **соло́менная шля́па** һалам эшләпә **2.** (*о цвете*) асыҡ һары, һалам төҫөндәге; **соло́менные во́лосы** һалам төҫөндәге сәс ♦ **соло́менная вдова́** *шутл.* ваҡытлыса иренән айырым йәшәгән ҡатын

СОЛО́МИНА *ж* һалам бөртөгө, бер бөртөк һалам

СОЛО́МИНКА *ж см.* **соло́мина** ♦ **хвата́ться за соло́минку** һаламға йәбешеү (тотоноу) (*ышанысһыҙ нәмә ярҙамында ниндәйҙер бәлә-ҡазанан ҡотолорға маташыу*)

СОЛО́МИСТЫЙ, -ая, -ое *спец.* **1.** (*о злаках*) буйға үҫә торған, оҙон һабаҡлы, һаламды күп бирә торған; **соло́мистые хлеба́** буйға үҫә торған иген **2.** (күп) һаламлы, (күп) һалам һалынған; **соло́мистый корм** һаламлы мал аҙығы

СОЛО́МКА *ж* **1.** *уменьш. от* **соло́ма 2.** *спец.* етен (киндер) һабағы; **замо́чка льняно́й соло́мки** етен һабағын ебетеү **3.** *спец.* ағас таяҡса (*башына көкөрт яғып шырпы эшләнә*) **4.** соломка (*таяҡса рәүешендәге кәнфит, печенье, макарон һ.б.*)

СОЛОМО... *урыҫ телендә ҡушма һүҙҙәрҙең "һалам" мәғәнәһендә ҡулланылған тәүге өлөшө, мәҫ.*, **соломокопни́тель** һалам өйгөс

СОЛОМО́НОВ: соломо́ново реше́ние *книжн.* Сөләймән (пәйғәмбәр) хөкөмө (*ауыр мәсьәләне аҡыллы һәм ябай хәл итеү*)

СОЛОМОРЕ́ЗКА *ж* һалам турағыс (*машина*)

СОЛОНИ́НА *ж* тоҙло ит, тоҙлаған (тоҙланған) ит

СОЛОНИ́ННЫЙ, -ая, -ое тоҙло ит ...ы, тоҙланған ит ...ы

СОЛО́НКА *ж* тоҙ һауыты

СОЛОНЦЕВА́ТОСТЬ *ж* тоҙға бай булыу; **солонцева́тость по́чвы** тупраҡтың тоҙға бай булыуы

СОЛОНЦЕВА́ТЫЙ, -ая, -ое тоҙға бай; **солонцева́тая земля́** тоҙға бай тупраҡ

СОЛОНЦО́ВЫЙ, -ая, -ое тоҙло; **солонцо́вые по́чвы** тоҙло тупраҡтар

СОЛОНЦЫ́ *мн.* (*ед.* **солоне́ц** *м*) **1.** *только мн.* тоҙло тупраҡ **2.** (*озеро, ключ с солёной водой*) тоҙло күл (шишмә)

СОЛОНЧАКИ́ *мн.* (*ед.* **солонча́к** *м*) **1.** *только мн.* тоҙло тупраҡ **2.** *см.* **солонцы́** 2

СОЛОНЧАКО́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** тоҙло; **солончако́вые по́чвы** тоҙло тупраҡ **2.** тоҙло ерҙә (туп-

раҡта) үҫкән; **солончако́вые расте́ния** тоҙло тупраҡта үҫә торған үҫемлектәр

СОЛЬ I *ж* **1.** тоҙ; **пова́ренная соль** аш тоҙо **2.** *перен.* төп нигеҙ, булмыш, асыл; **соль ру́сского я́зыка** урыҫ теленең төп нигеҙе **3.** *перен.* төп мәғәнә; **соль вопро́са** мәсьәләнең төп мәғәнәһе **4.** *кого-чего* иң яҡшы вәкилдәре, мәртәбәле кешеләр; **соль министе́рства** министрлыҡтың мәртәбәле кешеләре **5.** тоҙ (*кислотаның водородын металл алмаштырғандан барлыҡҡа килгән химик матдә*); **гла́уберова соль** глаубер тоҙо; **кали́йная соль** калий тоҙо ♦ **соль земли́** донъя тотҡаһы, донъя терәге; **пуд со́ли съесть** бергәләп күпте күреү, күп бергә булыу; **атти́ческая соль** *см.* **атти́ческий**; **хлеб да соль**; **хлеб и соль**; **хле́б-со́ль** *см.* **хлеб**

СОЛЬ II *ж нескл.*; *муз.* соль (*музыка гаммаһының бишенсе нотаһы*)

СО́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое яңғыҙ (башҡарылған); **со́льное пе́ние** яңғыҙ йырлау

СОЛЯ́НКА I *ж* тоҙут

СОЛЯ́НКА II *ж* солянка (*ит, балыҡ йәки бәшмәк ҡушып быҡтырылған кәбеҫтә ашы*)

СОЛЯНО́Й, -ая, -ое **1.** тоҙ ...ы; **соляны́е отложе́ния** тоҙ ҡатламдары; **соляно́й раство́р** тоҙ иретмәһе **2.** тоҙло; **соляно́е о́зеро** тоҙло күл **3.** тоҙ сығарыу ...ы; **соляны́е разрабо́тки** тоҙ сығарыу

СОЛЯ́НЫЙ: соля́ная кислота́ тоҙ кислотаһы, хлорид кислотаһы

СОЛЯ́Р *м* и **СОЛЯ́РКА** *ж*; *разг.* солярка (*яғыулыҡ төрө*)

СОЛЯРИЗА́ЦИЯ *ж* **1.** ҡояш нурҙары менән нурланыу (*дауалау маҡсатында*) **2.** *фото.* соляризация

СОЛЯ́РИЙ *м* солярий (*ҡояшта ҡыҙыныу өсөн йыһазландырылған асыҡ урын*)

СОЛЯ́РОВЫЙ: соля́ровое ма́сло соляр майы

СОМ *м* йәйен (*балыҡ*)

СОМАТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое *биол.*, *мед.* тән ...ы, тәнгә ҡараған; **සомати́ческие боле́зни** тән ауырыуҙары

СОМАТОЛО́ГИЯ *ж* соматология (*антропологияның кеше тәнен, уның төҙөлөшөн өйрәнә торған бер бүлеге*)

СОМБРЕ́РО *с нескл.* сомбреро (*киң тирәсле эшләпә*)

СО́МКНУТЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **сомкну́ть 2.** *прил.* араһы яҡын, йыш, тығыҙ; **со́мкнутые насажде́ния** йыш ултыртылған ағастар; **со́мкнутые ряды́** *волн.*, *спорт.* тығыҙ сафтар

СОМКНУ́ТЬ *сов. что* **1.** яҡынайтыу, ҡушыу, йышайтыу, тығыҙландырыу; **сомкну́ть но́жки ци́ркуля** йәзбәнең саталарын бер-береһенә яҡынайтыу **2.** ҡымтыу, ҡымтып ябыу, йомоу; **сомкну́ть гу́бы** ирендәрҙе ҡымтыу ♦ **не сомкну́ть глаз** күҙ ҙә йоммау, керпек тә ҡаҡмау (*бөтөнләй йоҡлай алмау*); **сомкну́ть ряды́** бергә ойошоу, берҙәм булыу

СОМКНУ́ТЬСЯ *сов.* **1.** яҡынайыу, ҡушылыу, тығыҙланыу, тоташыу; **кана́л сомкну́лся с реко́й** канал йылға менән тоташты **2.** (*закрыться — о глазах и т.п.*) йомолоу; **глаза́ сомкну́лись** күҙҙәр йомолдо

СОМНА́МБУЛА *ж* и **СОМНА́МБУЛ** *м* (*лунатик*) илерек

СОМНАМБУЛИ́ЗМ *м* илереү

СОМНАМБУЛИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое илереү ...ы; **сомнамбули́ческое состоя́ние** илереү хәле

СОМНЕВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *в чём* шикләнеү, шикләнеп ҡарау, шик (шөбһә) тотоу, шөбһәләнеү, ышанып етмәү; **сомнева́ться в слова́х** *чьих-л.* *кемдеңдер* һүҙҙәренә шикләнеп ҡарау **2.** (*испытывать колебания*) икеләнеү, шикләнеү

СОМНЕ́НИЕ *с* шик, шөбһә, шикләнеү, шөбһәләнеү; **вызыва́ть сомне́ния** шик тыуҙырыу; **не оставля́ть сомне́ний** шик ҡалдырмау; **подверга́ть сомне́нию** шик аҫтына алыу ♦ **без (вся́кого) сомне́ния**; **вне (вся́кого) сомне́ния** *в знач. вводн. сл.* һис шикһеҙ

СОМНИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** шикле, шик уятҡан, шик тыуҙырған; **сомни́тельное родство́** шикле туғанлыҡ **2.** (*не вызывающий доверия*) шик тыуҙырған, шикле, ышанысһыҙ; **сомни́тельные лю́ди** шикле кешеләр **3.** (*подозрительный*) шик уятҡан, шиге булған, шомло, шөбһәле; **сомни́тельная тишина́** шомло тынлыҡ **4.** *разг.* төрлөсә уйландырған (ҡабул ителгән), икеләндергән, шикләндергән; **сомни́тельная чистота́** шикләндергән таҙалыҡ

СОМНО́ЖИТЕЛЬ *м*; *мат.* ҡабатланыусы

СОМО́ВИЙ, -ья, -ье и **СОМО́ВЫЙ,** -ая, -ое **1.** йәйен ...ы, йәйендән бешерелгән; **сомо́вья уха́** йәйен һурпаһы **2.** йәйен ...ы, йәйен өсөн тәғәйенләнгән; **сомо́вий крючо́к** йәйен ҡармағы

СОМО́ВИНА *ж* (*мясо сома как пища*) йәйен ите

СОН *м* **1.** йоҡо; **глубо́кий сон** тәрән йоҡо; **у́тренний сон** иртәнге йоҡо; **кло́нит ко сну** йоҡо баҫыу (килеү); **потеря́ть сон** йоҡо ҡасыу; **чу́ткий сон** һаҡ йоҡо **2.** (*сновидение*) төш; **ви́деть сон** төш күреү; **ве́рить в сны** төшкә ышаныу **3.** *см.* **спя́чка** 1 ♦ **летарги́ческий сон** *см.* **летарги́ческий**; **прия́тного сна** тыныс (татлы) йоҡо; **на сон гряду́щий** *см.* **гряду́щий**; **спать (засну́ть, усну́ть) ве́чным сном** үлеү

СОНАНИМА́ТЕЛЬ *м*; *юр.* (*тот, кто нанимает кого-что-л. совместно с кем-л.*) бергәләп яллаусы

СОНАСЛЕ́ДНИК *м* и **СОНАСЛЕ́ДНИЦА** *ж*; *юр.* мираҫташ, уртаҡ мираҫлы кеше

СОНА́ТА *ж* соната (*төрлө темптағы һәм төрлө характерҙағы өс-дүрт өлөштән торған инструменталь музыка әҫәре*); **сона́та Бетхо́вена** Бетховен сонатаһы

СОНА́ТНЫЙ, -ая, -ое соната(лар) ...ы; **сона́тный цикл** сонаталар циклы

СОНЕ́Т *м* сонет (*ун дүрт юллыҡ шиғыр формаһы*)

СОНЕ́ТНЫЙ, -ая, -ое сонетҡа хас, сонетҡа нигеҙләнгән; **соне́тная компози́ция** сонетҡа хас композиция

СОНЛИ́ВОСТЬ *ж* йоҡо баҫыу (килеп тороу)

СОНЛИ́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** (*отличающийся сонливостью*) йоҡосо, йоҡо яратҡан, йоҡоға әүәҫ; **сонли́вый ребёнок** йоҡосо бала **2.** (*сонный*) йоҡоло, йоҡо баҫҡан; **сонли́вый вид** йоҡоло ҡиәфәт **3.** (*бездеятельный*) һүлпән, яй ҡуҙғалыусан; **сонли́вый челове́к** һүлпән кеше

СОНМ *м*; *книжн.*, *уст.* сиктән тыш (иҫәпһеҙ-хисапһыҙ) күп, бер көтөү ♦ **причи́слить к со́нму** *кого*; *книжн.* иҫәпкә (рәтенә) индереү

СО́ННИК *м* төшләк, төш юрағыс

СО́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** йоҡо(ло), йоҡо ...ы, йоҡлаған; **в со́нном состоя́нии** йоҡо хәлендә **2.** йоҡоло, йоҡо баҫҡан; **со́нные глаза́** йоҡоло күҙҙәр **3.** *перен.* (*бездеятельный, пассивный*) бер төрлө генә (яй ғына) барған, һүлпән; **со́нная жизнь** бер төрлө генә барған тормош ♦ **со́нная арте́рия** *анат.* йоҡо (барлау) тамыры; **со́нная боле́знь** йоҡо ауырыуы (*тропик Африкала биҙгәк тотоу, баш ауыртыу, психика боҙолоу һәм ныҡ йоҡо килеү менән ҡушылған йоғошло ауырыу*)

СОНО́РНЫЙ: соно́рные согла́сные *лингв.* сонор (талғын) тартынҡылар (*тауыш ярҙамында яһалған тартынҡылар*)

СО́НЯ 1. *м* и *ж*; *разг.* йоҡосо, йоҡо ҡапсығы (сүлмәге) **2.** *ж*; *зоол.* йоҡосо (*кимереүселәр отрядына ҡараған ваҡ йәнлек*)

СООБРАЖА́ТЬ *несов.* **1.** *что* (*понимать*) аңлау, төшөнөү, фекер йөрөтә алыу **2.** *разг.* (*быть сообразительным*) зирәк (башлы) булыу, тиҙ генә фекер йөрөтә белеү **3.** *в чём* и *без доп.*; *разг.* (*быть сведущим в чём-л.*) белемле, мәғлүмәтле булыу

СООБРАЖЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **сообража́ть 2.** (*мысль, предположение*) уй, фекер; **у меня́ есть свои́ соображе́ния** минең үҙ фекерем бар ♦ **приня́ть (взять) в соображе́ние** иҫкә алыу, күҙ уңында тотоу

СООБРАЗИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* тиҙ төшөнөүсәнлек (аңлаусанлыҡ), зирәклек, отҡорлоҡ, үткерлек

СООБРАЗИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое тиҙ төшөнөп (аңлап) алыусан, зирәк, отҡор, үткер; **сообрази́тельный ма́льчик** зирәк малай

СООБРАЗИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* и *без доп.* (*понять*) төшөнөү, аңлау, төшөнөп (аңлап) алыу **2.** (*найти ответ*) тиҙ генә яуап табыу (ҡарарға килеү) **3.** *прост.*, *обычно шутл.* (*быстро организовать что-л.*) тиҙ генә (ашыҡ-бошоҡ) әтмәләп алыу

СООБРА́ЗНО *нареч.* и *предлог* **1.** *нареч.* маҡсатҡа ярашлы (тура килеп торған) **2.** *предлог с дат. п.* (*согласно чему-л., в соответствии с чем-л.*) ярашлы рәүештә, тура килтереп, -ға/-гә ҡарап (ярашлы); **поступа́ть сообра́зно обстоя́тельствам** шарттарға ярашлы эшләү

СООБРА́ЗНОСТЬ *ж* маҡсатҡа ярашлылыҡ (тура килеүсәнлек)

СООБРА́ЗНЫЙ, -ая, -ое маҡсатҡа ярашлы (тура килеп торған)

СООБРАЗОВА́ТЬ *сов.*, *несов. что, с чем*; *книжн.* ярашлы итеү, яраштырыу, тура килтереү; **сообразова́ть расхо́ды с дохо́дами** сығымдарҙы килемдәр менән тура килтереү

СООБРАЗОВА́ТЬСЯ *сов.*, *несов. с чем*; *книжн.* **1.** (*поступить согласно чему-л.*) ярашлы итеү, яраштырыу, тура килтереү **2.** (*быть в соответствии с чем-л.*) ярашлы булыу, ярашыу, тура килтереп тороу

СООБЩА́ *нареч.* бергә, бергәләп, бергәләшеп, күмәкләп, күмәкләшеп; **рабо́тать сообща́** бергәләп эшләү

СООБЩА́ТЬ *несов. см.* **сообщи́ть**

СООБЩА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **сообщи́ться 2.** *с чем* и *без доп.* (*иметь сообщение*) тоташыу, ҡушылыу **3.** *о ком-чём* хәбәр ителеү; **в газе́те сообща́ется о фестива́ле** гәзиттә фестиваль хаҡында хәбәр ителә **4.** хәбәрләшеү, элемтә (бәйләнеш) тотоу; **сообща́ться по телефо́ну** телефон аша хәбәрләшеү **5.** *страд. от* **сообща́ть**

СООБЩЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **сообщи́ть** – **сообща́ть, сообщи́ться** – **сообща́ться; сообще́ние о пого́де** һауа торошо тураһында белдереү **2.** (*известие*) хәбәр, белдереү, белдермә; **официа́льное сообще́ние** рәсми белдереү; **по после́дним сообще́ниям** һуңғы хәбәрҙәр буйынса **3.** (*связь*) элемтә, бәйләнеш; **железнодоро́жное сообще́ние** тимер юл бәйләнеше

СОО́БЩЕСТВО *с* **1.** (*объединение*) берләшмә, ширҡәт **2.** *биол.* өйкөм, төркөм ♦ **в соо́бществе** *с кем*; *книжн.* бергәләшеп, берләшеп, бер һүҙҙә булып

СООБЩИ́ТЬ *сов. что, о чём* и *без доп.* **1.** хәбәр итеү, белдереү, әйтеү, кемгәлер еткереү; **сообщи́ть свой а́дрес** үҙ адресын белдереү; **сообщи́ть реше́ние учёного сове́та коллекти́ву** коллективҡа ғилми совет ҡарарын еткереү **2.** (әйтеп, һөйләп) биреү; **сообщи́ть но́вости** яңылыҡтарҙы һөйләп биреү; **сообщи́ть та́йну** серҙе әйтеп биреү (сисеү)

СООБЩИ́ТЬСЯ *сов. кому* (*передаться другому*) күсеү, бирелеү, таралыу; **его́ ра́дость сообщи́лась окружа́ющим** уның шатлығы тирә-яҡтағыларға күсте

СОО́БЩНИК *м* и **СОО́БЩНИЦА** *ж* енәйәттәш, бергә енәйәт ҡылыусы (эшләүсе)

СОО́БЩНИЧЕСТВО *с* енәйәт эшенә ҡатнашыу

СООРУДИ́ТЬ *сов. что* **1.** ҡороу, төҙөү, һалыу, торғоҙоу, күтәреү; **соорудить дом** йорт төҙөү **2.** *разг.*, *шутл.* тиҙ генә әҙерләү, әтмәләү; **сооруди́ть я́ичницу** йомортҡа тәбейәһе әтмәләү

СООРУЖА́ТЬ *несов. см.* **сооруди́ть**

СООРУЖА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **сооружа́ть**

СООРУЖЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **сооруди́ть – сооружа́ть; сооруже́ние а́томных электроста́нций** атом электростанцияларын төҙөү **2.** (*постройка*) ҡоролма, ҡоролош, төҙөлөш; **спорти́вные сооруже́ния** спорт ҡоролмалары; **оборони́тельные сооруже́ния** оборона ҡоролмалары

СООТВЕ́ТСТВЕННО *нареч.* и *предлог* **1.** *нареч.* ярашлы рәүештә, тейешенсә; **вести́ себя́ соотве́тственно** үҙеңде тейешенсә тотоу **2.** *предлог с дат. п.* (*согласно, сообразно чему-л., в зависимости от чего-л.*) ярашлы итеп, -ға/-гә ҡарап; **де́йствовать соотве́тственно обстоя́тельствам** шарттарға ҡарап эш итеү; **поступа́ть соотве́тственно инстру́кции** инструкцияға ярашлы итеп эш итеү

СООТВЕ́ТСТВЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *чему; книжн.* ярашлы, тейешле; **соотве́тственная дипло́му рабо́та** дипломға ярашлы эш **2.** (*надлежащий*) тейешле, кәрәкле; **приня́ть соотве́тственные ме́ры** тейешле саралар күреү

СООТВЕ́ТСТВИЕ *с* ярашлылыҡ, ярашыу, тура (тап) килеү; **соотве́тствие интере́сов** мәнфәғәттәрҙең тап килеүе ♦ **в соотве́тствии** *с чем; в знач. предлога* ярашлы итеп, ярашлы рәүештә

СООТВЕТСТВОВАТЬ *несов. чему* ярашыу, ярашлы булыу, тура (тап) килеү; **све́дения соотве́тствуют действи́тельности** мәғлүмәттәр ысынбарлыҡҡа тап килә

СООТВЕ́ТСТВУЮЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **соотве́тствовать 2.** *прил.* тейешле, ярашлы; **обрати́ться в соотве́тствующие учрежде́ния** тейешле учреждениеларға мөрәжәғәт итеү

СООТВЕ́ТЧИК *м* и **СООТВЕ́ТЧИЦА** *ж; юр.* яуапташ

СООТЕ́ЧЕСТВЕННИК *м* и **СООТЕ́ЧЕСТВЕННИЦА** *ж* ватандаш, илдәш

СООТНЕСЕ́НИЕ *с см.* **соотнести́ – соотноси́ть; соотнесе́ние слов с ко́дом** һүҙҙәр менән кодты сағыштырып ҡарау

СООТНЕСТИ́ *сов. что* (*сопоставить*) бәйләнеште (мөнәсәбәтте) билдәләү, сағыштырып (тиңләштереп) ҡарау

СООТНЕСТИ́СЬ *сов.* сағыштырып (тиңләштереп) булыу

СООТНОСИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* бәйләнешлелек, мөнәсәбәттәшлек, бәйләнештә (мөнәсәбәттә) булыу; **соотноси́тельность поня́тий** төшөнсәләрҙең бәйләнешлелеге

СООТНОСИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое бәйләнешле, мөнәсәбәттәш, тиңләштерергә (сағыштырырға) мөмкин булған; **соотноси́тельные поня́тия** бәйләнешле төшөнсәләр

СООТНОСИ́ТЬ *несов. см.* **соотнести́**

СООТНОСИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **соотнести́сь 2.** *страд. от* **соотноси́ть**

СООТНОШЕ́НИЕ *с* мөнәсәбәт, нисбәт; **соотноше́ние сил** көстәр нисбәте

СОПЕ́НИЕ *с см.* **сопе́ть**

СОПЕ́РНИК *м* и **СОПЕ́РНИЦА** *ж* **1.** ярышыусы, ярышташ **2.** (*в любви*) көнәркәш, көндәш **3.** (*тот, кто обладает равными с кем-л. достоинствами*) тиңдәш, тиң (кеше)

СОПЕ́РНИЧАТЬ *несов.* **1.** (*состязаться*) ярышыу, уҙышыу; **сопе́рничать на ри́нге** рингыла ярышыу **2.** (*в любви*) көндәш (көнәркәш) булыу **3.** тиңләшеү, тиң (тигеҙ) булыу

СОПЕ́РНИЧЕСТВО *с см.* **сопе́рничать; сопе́рничество в спо́рте** спортта ярышыу; **сопе́рничество в любви́** мөхәббәттә көндәшлек

СОПЕ́ТЬ *несов.* мышнау, мыш-мыш итеү; **сопе́ть но́сом** танау менән мышнау

СО́ПКА *ж* **1.** (*небольшая гора с округлой вершиной*) түбә, түбәсек, сусаҡ **2.** (*название вулкана на Камчатке и Курильских островах, а также грязевого вулкана в Крыму и на Кавказе*) янартау, вулкан; **Ключевска́я со́пка** Ключевская янартауы

СОПЛЕМЕ́ННИК *м* и **СОПЛЕМЕ́ННИЦА** *ж* нәҫелдәш, ҡәбиләләш (*яҡын, ете ят түгел*)

СОПЛЕМЕ́ННЫЙ, -ая, -ое туғандаш, нәҫелдәш, сығышы бер (бер ҡәүем); **соплеме́нные наро́ды** туғандаш халыҡтар

СОПЛИ́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** маңҡалы, маңҡа; **сопли́вый ребёнок** маңҡалы бала **2.** *перен., прост.* маңҡа, етлекмәгән (*балалыҡтан сыҡмаған, тәжрибәһеҙ кешегә ҡарата*); **сопли́вый мальчи́шка** маңҡа малай

СОПЛО́ *с; тех.* сопло; **сопло́ турби́ны** турбина соплоһы

СОПЛО́ДИЕ *с; бот.* ҡуш емеш

СОПЛЯ́ *ж; прост., в разн. знач.* маңҡа

СОПЛЯ́К *м; прост., в разн. знач.* маңҡа танау, маңҡа

СОПОДЧИНЕ́НИЕ *с* **1.** *книжн. см.* **соподчини́ть – соподчиня́ть 2.** *грам.* тиң (тиңдәш) эйәртеү

СОПОДЧИНЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **соподчини́ть – соподчиня́ть** 1; **2.** *прил.* тиң бойондороҡло ♦ **соподчинённые предложе́ния** *грам.* тиңдәш эйәрсән һөйләмдәр

СОПОДЧИНИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое *грам.* тиң эйәртеүле; **соподчини́тельные предложе́ния** тиң эйәртеүле һөйләмдәр

СОПОДЧИНИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что, кому-чему; книжн.* буйһондороу (*бер үк ваҡытта һәм бер үк нәмәгә*) **2.** *грам.* тиңдәш (тиң) эйәртеү

СОПОДЧИНЯ́ТЬ *несов. см.* **соподчини́ть**

СОПОСТАВИ́МЫЙ, -ая, -ое сағыштырырлыҡ, сағыштыра алырлыҡ, тиңләштерерлек; **сопостави́мые величи́ны** сағыштырырлыҡ дәүмәлдәр

СОПОСТАВИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое сағыштырма, сағыштырмалы; **сопостави́тельная грамма́тика** сағыштырма грамматика

СОПОСТА́ВИТЬ *сов. кого-что* сағыштырыу, тиңләштереү, сағыштырып (тиңләштереп) ҡарау; **сопоста́вить поня́тия** төшөнсәләрҙе сағыштырыу

СОПОСТА́ВИТЬСЯ *сов.* сағыштырылыу, тиңләшмәле булыу

СОПОСТАВЛЕ́НИЕ *с см.* **сопоста́вить** – **сопоставля́ть**; **сопоставле́ние собы́тий** вәҡиғаларҙы сағыштырып ҡарау

СОПОСТАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **сопоста́вить**

СОПОСТАВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **сопоста́виться** **2.** *страд. от* **сопоставля́ть**

СОПРАВИ́ТЕЛЬ *м* и **СОПРАВИ́ТЕЛЬНИЦА** *ж* хакимдаш

СОПРА́НО **1.** *с нескл.*; *муз.* сопрано (*йырсы ҡатын-ҡыҙҙарҙа иң юғары тауыш*; *күп тауышлы музыка әҫәрендә иң юғары тауыш*) **2.** *ж нескл.*; *разг.*, *муз.* сопрано (*шундай тауышлы йырсы ҡатын-ҡыҙ*)

СОПРА́НОВЫЙ, -ая, -ое сопрано ...ы; **сопра́новая па́ртия** сопрано партияһы

СОПРЕВА́ТЬ *несов. см.* **сопре́ть**

СОПРЕДЕ́ЛЬНОСТЬ *ж* сиктәшлек, йәнәшлек; **сопреде́льность поня́тий** төшөнсәләрҙең сиктәшлеге; **сопреде́льность стран** илдәрҙең сиктәшлеге

СОПРЕДЕ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое сиктәш, йәнәш; **сопреде́льные зе́мли** сиктәш ерҙәр

СОПРЕ́ЛЫЙ, -ая, -ое *разг.* серек, бәҫәргән, ҡыҙған, ҡыҙып (янып) серегән; **сопре́лая рожь** ҡыҙып серегән арыш; **сопре́лая соло́ма** бәҫәргән һалам

СОПРЕ́ТЬ *сов.*; *разг.* ҡыҙып (янып) сереү, бәҫәреү

СОПРИКАСА́ТЬСЯ *несов. с кем-чем* и *без доп.* **1.** (бер-береһенә) тейеү, ҡағылыу, ороноу; **соприкаса́ться локтя́ми** терһәктәр менән ҡағылыу **2.** сиктәш (йәнәш) булыу, тоташыу; **земе́льные уча́стки соприкаса́ются** ер бүлемдәре сиктәш **3.** *перен.* уртаҡ (бәйләнешле) булыу, үҙ-ара бәйләнештә булыу, араһында уртаҡлыҡ бар (юҡ); **на́ши жела́ния не соприкаса́ются** беҙҙең теләктәр араһында уртаҡлыҡ юҡ **4.** *перен.* (*сталкиваться*) аралашыу, ҡатнашыу, эш итеү; **соприкаса́ться с разли́чными людьми́** төрлө кешеләр менән аралашыу

СОПРИКОСНОВЕ́НИЕ *с* **1.** йәнәш (сиктәш) булыу, тоташыу; **ли́ния соприкоснове́ния** һыҙыҡтарҙың тоташыуы **2.** бәрелештә булыу, бер (яҡын) булыу; **соприкоснове́ние с проти́вником** дошман менән бәрелешеү

СОПРИКОСНУ́ТЬСЯ *сов. см.* **соприкаса́ться**

СОПРИЧА́СТНОСТЬ *ж* ҡатнашы (мөнәсәбәте) булыу, ҡатнашы (мөнәсәбәте) булғанлыҡ

СОПРИЧА́СТНЫЙ, -ая, -ое ҡатнашы (мөнәсәбәте) булған

СОПРОВОДИ́ТЕЛЬ *м* и **СОПРОВОДИ́ТЕЛЬНИЦА** *ж* оҙатыусы, оҙатып барыусы (йөрөтөүсе)

СОПРОВОДИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** оҙатып барыусы, оҙатыусы; **сопроводи́тельные маши́ны** оҙатып барыусы машиналар **2.** теркәп ебәрелгән (ебәрелә торған); **сопроводи́тельное письмо́** теркәп ебәрелгән хат

СОПРОВОДИ́ТЬ *сов. см.* **сопровожда́ть**

СОПРОВОЖДА́ТЬ *несов. кого-что* **1.** оҙатыу, оҙатып барыу (йөрөү); **сопровожда́ть делега́цию** делегацияны оҙатып йөрөү **2.** теркәү, теркәп ебәреү, бергә ебәреү; **сопровожда́ть заявле́ние спра́вкой** ғаризаға белешмә теркәү **3.** *чем* өҫтәү, ҡушыу, биреү, өҫтәп (ҡушып) биреү, ҡушылып барыу; **сопровожда́ть речь же́стами** телмәргә ым-ишара ҡушыу **4.** *муз.* ҡушылып уйнау (йырлау); **сопровожда́ть пе́ние скри́пкой** скрипкаға ҡушылып йырлау

СОПРОВОЖДА́ТЬСЯ *несов. чем* **1.** (*происходить одновременно*) бер үк ваҡытта булыу, бергә булыу, -ғанда/-гәндә булыу, -ға/-гә ҡушылыу, -лы/-ле булыу; **дождь сопровожда́лся грозо́й** ямғыр йәшенле булды **2.** (*влечь за собой следствие*) килтереп сығарыу, тыуҙырыу, -ға/-гә сәбәп булыу, менән үтеү; **грипп сопровожда́ется осложне́ниями** грипп өҙлөгөүҙәр менән үтә **3.** биреләү, теркәлеү; **кни́га сопровожда́ется коммента́риями** китапҡа аңлатмалар бирелә **4.** *страд. от* **сопровожда́ть** 1

СОПРОВОЖДА́ЮЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **сопровожда́ть** **2.** *в знач. сущ.* **сопровожда́ющий** *м* оҙатыусы; **назна́чить сопровожда́ющих** оҙатыусылар билдәләү

СОПРОВОЖДЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **сопроводи́ть** – **сопровожда́ть** **2.** (*то, что сопровождает какое-л. явление, действие*) оҙатыу, ҡушылыу; **звуково́е сопровожде́ние** тауыш ҡушылыуы **3.** *муз.* -ға/-гә ҡушылыу; **оркестро́вое сопровожде́ние** оркестрға ҡушылыу **4.** *воен.* оҙата барыусы; **самолёты сопровожде́ния** оҙата барыусы самолёттар ♦ **в сопровожде́нии** *кого-чего*: 1) менән, менән бергә; 2) -ға/-гә ҡушылып; **хор в сопровожде́нии орке́стра** оркестрға ҡушылып йырлаған хор

СОПРОТИВЛЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **сопротивля́ться**; **оказа́ть сопротивле́ние** ҡаршылыҡ күрһәтеү **2.** *физ.* ҡаршылыҡ; **электри́ческое сопротивле́ние** электр ҡаршылығы; **едини́ца сопротивле́ния** ҡаршылыҡ берәмеге ♦ **сопротивле́ние материа́лов** *физ.*, *тех.* материалдар ҡаршылығы; **по ли́нии (пути́) наиме́ньшего сопротивле́ния** *см.* **наиме́ньший**

СОПРОТИВЛЯ́ЕМОСТЬ *ж* ҡаршы тороу (ҡаршылыҡ күрһәтеү) һәләте, ҡаршы тороусанлыҡ, сыҙамлыҡ; **сопротивля́емость органи́зма боле́зням** организмдың ауырыуҙарға ҡаршы тороу һәләте

СОПРОТИВЛЯ́ТЬСЯ *несов. кому-чему* ҡаршылашыу, ҡаршылыҡ күрһәтеү, ҡарыулашыу, ҡаршы тороу; **сопротивля́ться на́тиску врага́** дошман һөжүменә ҡаршы тороу; **сопротивля́ться боле́зни** ауырыуға ҡаршылыҡ күрһәтеү; **сопротивля́ться пое́здке** бармаҫҡа ҡаршылашыу

СОПРЯГА́ТЬ *несов. кого-что*; *книжн.* бәйләү

СОПРЯГА́ТЬСЯ *несов.*; *книжн.* **1.** бәйләнеү; **сопряга́ться с затрудне́ниями** ауырлыҡтар менән бәйләнеү **2.** *страд. от* **сопряга́ть**

СОПРЯЖЁННОСТЬ *ж* бәйләнгәнлек, тоташҡанлыҡ

СОПРЯЖЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **сопря́чь 2.** *прил.*; *тех.* бер-береһенә бәйләнгән, бәйле; **сопряжённые дета́ли** бер-береһенә бәйле деталдәр

СОПРЯ́ЧЬ *сов. см.* **сопряга́ть**

СОПУ́ТСТВОВАТЬ *несов.* **1.** *кому* бергә барыу (йөрөү), юлдаш булыу; **сопу́тствовать дру́гу** дуҫҡа юлдаш булыу **2.** *кому-чему*; *перен.* бергә булыу, -ғанда/-гәндә булыу, юлдаш булыу, бер үк ваҡытта булыу; **ему́ сопу́тствует уда́ча** уға уңыш юлдаш була

СОПУ́ТСТВУЮЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **сопу́тствовать 2.** *прил.* ҡушылған, бергә берләшкән (тоташҡан), бер үк ваҡытта булған; **сопу́тствующие измене́ния** бер үк ваҡытта булған үҙгәрештәр

СОР *м* сүп, сүп-сар, ҡый; **вы́мести сор** сүп һепереү ♦ **вы́нести сор из избы́** яҡын кешеләр араһындағы ығы-зығыны ситкә сығарыу

СОРАЗМЕ́РИТЬ *сов. что, с чем* тиңләштереү, яраштырыу, тура (самаһына) килтереү; **соразме́рить расхо́ды с дохо́дами** сығымдарҙы килемдәр менән тиңләштереү

СОРАЗМЕ́РНО *нареч.* и *предлог* **1.** *нареч.* тура килгән, ярашлы **2.** *предлог с дат. п.* (*в соответствии с чем-л., согласно чему-л.*) -ға/-гә ҡарап (күрә); **тра́тить де́ньги соразме́рно за́работку** аҡсаны эш хаҡына ҡарап тотоноу

СОРАЗМЕ́РНЫЙ, -ая, -ое тура килгән, шул тиклем үк, ярашлы, -ға/-гә (ҡарап) эшләнгән, тура килеп торған; **соразме́рные тра́ты** ярашлы тотоноуҙар

СОРАЗМЕРЯ́ТЬ *несов. см.* **соразме́рить**

СОРАЗМЕРЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** бер самала булыу, тура килеү **2.** *страд. от* **соразмеря́ть**

СОРА́ТНИК *м* и **СОРА́ТНИЦА** *ж* **1.** көрәштәш, ҡоралдаш; **сора́тник Салава́та Юла́ева** Салауат Юлаевтың ҡоралдашы **2.** (*сподвижник, товарищ по какой-л. организации*) иптәш, фекерҙәш, арҡаҙаш, көрәштәш

СОРВАНЕ́Ц *м*; *разг.* шаян (шуҡ) бала

СО́РВАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **сорва́ть 2.** *прил.* ҡарлыҡҡан; **со́рванный го́лос** ҡарлыҡҡан тауыш

СОРВА́ТЬ *сов. что* **1.** өҙөү, өҙөп (йолҡоп) алыу; **сорва́ть цвето́к** сәскә өҙөү; **сорва́ть я́блоко** алма өҙөү **2.** ҡуптарыу, айырыу, айырып ташлау, ҡайырыу, ҡуптарып (ҡайырып, айырып) алыу; **сорва́ть замо́к** йоҙаҡты ҡайырып алыу **3.** тартып (һыпырып) алыу; **сорва́ть с головы́ ша́пку** баштағы бүректе һыпырып алыу **4.** боҙоу; **сорва́ть резьбу́** һырын боҙоу **5.** боҙоу, ҡарлығыу; **сорва́ть го́лос** тауыш ҡарлығыу; **6.** *перен.* өҙөү, боҙоу; **сорва́ть де́ло** эште өҙөү; **сорва́ть план** планды өҙөү **7.** *на ком*; *перен., разг.* -ға/-гә төшөрөү, -ҙан/-ҙән үс (асыу) алыу; **сорва́ть зло на де́тях** асыуҙы балаларға төшөрөү ♦ **сорва́ть заве́су (покро́в)** фаш итеү; **сорва́ть ма́ску** *см.* **ма́ска**

СОРВА́ТЬСЯ *сов.* **1.** өҙөлөү, ысҡыныу, төшөү, өҙөлөп (ысҡынып) төшөү; **пу́говка сорвала́сь** төймә өҙөлөп төштө; **дверь сорвала́сь с пе́тли** ишек күгәненән ысҡынып төштө **2.** емерелеп (ишелеп, ватылып) төшөү, йығылып төшөү; **сорва́ться с горы́** тауҙан ишелеп төшөү; **сорва́ться с де́рева** ағастан йығылып төшөү **3.** ысҡыныу, ысҡынып китеү; **соба́ка сорвала́сь с цепи́** эт сылбырынан ысҡынған **4.** *перен.* үҙеңде тота (тыя) алмау, үҙ-үҙеңә баш була алмау; **он совсе́м сорва́лся и наговори́л мно́го ли́шнего** ул үҙ-үҙенә бөтөнләй баш була алмайынса артығын әйтеп ташланы **5.** ҡапыл (яңылыш, ихтыярҙан тыш) ысҡыныу; **сорва́ться с языка́** телдән ысҡыныу **6.** боҙолоу; **резьба́ сорвала́сь** һыры боҙолған **7.** боҙолоу, ҡарлығыу, үҙгәреү (*тауышҡа ҡарата*); **го́лос сорва́лся** тауыш ҡарлыҡты **8.** *перен., разг.* барып сыҡмау, өҙөлөү; **рабо́та сорвала́сь** эш барып сыҡманы ♦ **как (бу́дто, сло́вно, то́чно) с цепи́ сорва́лся** бәйҙән ысҡынған (эт) кеүек (*тотанаҡһыҙ кеше тураһында*)

СОРВИГОЛОВА́ *м* и *ж*; *разг.* үтә ҡыйыу (сая) кеше

СОРГАНИЗОВА́ТЬ *сов. что*; *разг.* **1.** ойоштороу, төҙөү, ойоштороп ебәреү; **сорганизова́ть спорти́вное о́бщество** спорт йәмғиәте ойоштороу **2.** ойоштороу, әҙерләү, яйға һалыу; **сорганизова́ть произво́дство** етештереүҙе яйға һалыу **3.** *кого* ойоштороу, берләштереү, туплау; **сорганизова́ть наро́дные ма́ссы** халыҡ массаларын туплау

СОРГАНИЗОВА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* **1.** барлыҡҡа килеү, ойошоу; **сорганизова́лся но́вый коллекти́в** яңы коллектив барлыҡҡа килде **2.** *во что* берләшеү, ойошоу; **де́ти сорганизова́лись** балалар берләштеләр

СО́РГО *с нескл.* сорго

СОРЕВНОВА́НИЕ *с* **1.** *см.* **соревнова́ться**; **вы́звать на соревнова́ние** ярышырға саҡырыу **2.** *мн.* **соревнова́ния** ярыш, уҙыш; **лы́жные соревнова́ния** саңғы ярыштары; **проводи́ть соревнова́ния** ярыш үткәреү

СОРЕВНОВА́ТЬСЯ *несов.* ярышыу, уҙышыу; **соревнова́ться в бе́ге** йүгереү буйынса ярышыу; **соревнова́ться в учёбе** уҡыуҙа ярышыу

СОРИ́НКА *ж* сүп, ҡый бөртөгө (остоғо); **в глаз попа́ла сори́нка** күҙгә сүп төштө

СОРИ́ТЬ *несов. чем* **1.** *без доп.* ҡыйлау, сүпләү; **сори́ть в ко́мнате** бүлмәне ҡыйлау **2.** *перен., разг.* туҙҙырыу, әрәм-шәрәм итеү, елгә осороу; **сори́ть деньга́ми** аҡса туҙҙырыу

СО́РНЫЙ, -ая, -ое **1.** *в разн. знач.* сүп, ҡый, сүп ...ы, ҡый ...ы; **со́рная трава́** сүп үләне; **со́рное ведро́** сүп биҙрәһе **2.** *в разн. знач.* ҡыйлы, сүпле; **со́рная крупа́** сүпле ярма; **со́рное по́ле** ҡыйлы баҫыу

СОРНЯ́К *м* ҡый, сүп, ҡый (сүп) үләне; **борьба́ с сорняка́ми** ҡый үләндәре менән көрәшеү

СОРО́ДИЧ *м* **1.** туған, ҡәрҙәш, нәҫел **2.** милләттәш, яҡташ

СО́РОК *числ.* ҡырҡ; **со́рок лет** ҡырҡ йәш

СОРО́КА *ж* **1.** *зоол.* һайыҫҡан **2.** *разг.* ғәйбәтсе, күп һөйләүсе (кеше)

СОРОКАЛЕ́ТИЕ *с* **1.** (*срок*) ҡырҡ йыл; **истёкшее сорокале́тие** үткән ҡырҡ йыл **2.** (*годовщина*) ҡырҡ йәшлек, ҡырҡ йыллыҡ; **сорокале́тие учёбного заведе́ния** уҡыу йортоноң ҡырҡ йыллығы

СОРОКАЛЕ́ТНИЙ, -яя, -ее **1.** *в разн. знач.* ҡырҡ йыллыҡ; **сорокале́тний юбиле́й** ҡырҡ йыллыҡ юбилей; **сорокале́тняя слу́жба** ҡырҡ йыллыҡ хеҙмәт **2.** ҡырҡ йәшлек; **сорокале́тняя жена́** ҡырҡ йәшлек ҡатын (йәмағәт)

СОРОКОВО́Й, -ая, -ое *числ.* ҡырҡынсы; **сороково́й но́мер** ҡырҡынсы номер; **сороковы́е го́ды** ҡырҡынсы йылдар

СОРОКОНО́ЖКА *ж* ҡырҡаяҡ

СОРОКОПУ́Т *м* ҡарағанат, һайыҫҡан; **се́рый сорокопу́т** ваҡ һайыҫҡан

СОРО́ЧЕЧНЫЙ, -ая, -ое ирҙәр күлдәге тегә торған; **соро́чечная ткань** ирҙәр күлдәге тегә торған тауар

СОРО́ЧИЙ, -ья, -ье һайыҫҡан ...ы; **соро́чье гнездо́** һайыҫҡан ояһы

СОРО́ЧКА *ж* (*мужская*) күлдәк, ирҙәр күлдәге; (*женская*) эске күлдәк; **белосне́жная соро́чка** ап-аҡ күлдәк; **ночна́я соро́чка** йоҡо күлдәге ♦ **роди́ться в соро́чке** бәхетле булып тыуған

СОРТ *м*; *в разн. знач.* сорт, төр; **мука́ пе́рвого со́рта** беренсе сортлы он; **конфе́ты двух сорто́в** ике төрлө кәнфит; **сорт зерна́** ашлыҡ төрө

СОРТИРОВА́ТЬ *несов. что* сорттарға айырыу, сортлау; **сортирова́ть това́р** тауарҙы сорттарға айырыу

СОРТИРОВА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **сортирова́ть**

СОРТИРО́ВКА *ж* **1.** *см.* **сортирова́ть**; **сортиро́вка семя́н** орлоҡто сорттарға айырыу **2.** сортҡа айырыу машинаһы, сортлағыс, сортлау машинаһы; **карто́фельная сортиро́вка** картуф сортлағысы

СОРТИРО́ВОЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** сортлау ...ы, сорттарға айырыу ...ы, сортлағыс; **сортиро́вочный цех** сорттарға айырыу цехы; **сортиро́вочная маши́на** сортлағыс машина **2.** *в знач. сущ.* **сортиро́вочная** *ж* сорттарға айырыу урыны (бинаһы)

СОРТИРО́ВЩИК *м* и **СОРТИРО́ВЩИЦА** *ж* сорттарға айырыусы, сортлаусы

СО́РТНОСТЬ *ж*; *спец.* сортлылыҡ; **определи́ть со́ртность кукуру́зы** кукуруздың сортлылығын билдәләү; **повыша́ть со́ртность** сортлылыҡты күтәреү

СО́РТНЫЙ, -ая, -ое *спец.* **1.** (*принадлежащий к какому-л. сорту*) сортлы **2.** (*высокосортный*) сортлы, юғары сортлы (сифатлы)

СОРТОВО́Й, -ая, -ое **1.** юғары сортлы (сифатлы), сортлы; **сортова́я пшени́ца** сортлы бойҙай; **сортовы́е семена́** юғары сифатлы орлоҡтар **2.** сорт ...ы; **сортово́е ка́чество семя́н** орлоҡтарҙың сорт билдәһе

СОСА́ЛЬЩИК *м* (*червь*) имгес селәүсен

СОСА́НИЕ *с см.* **соса́ть** 1, 2

СОСА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое имеү ...ы; **соса́тельные движе́ния** имеү хәрәкәттәре

СОСА́ТЬ *несов.* **1.** *кого-что* имеү; **телёнок сосёт коро́ву** быҙау һыйырҙы имә; **соса́ть матери́нскую грудь** әсә күкрәген имеү **2.** *что* һурыу, имеү; **соса́ть конфе́ту** кәнфит һурыу; **соса́ть со́ску** имеҙлек имеү **3.** *без доп. безл.* әрнеү, ауыртыу, һурылып килеү; **соса́ть под ло́жечкой** йөрәк һурылып килеү **4.** *перен.* әрнеү, һыҙлау, ғазаплау; **тоска́ сосёт се́рдце** һағыш йөрәкте һыҙлата ♦ **соса́ть кровь** ҡанын эсеү (һурыу)

СОСВА́ТАТЬ *сов. см.* **сва́тать** 1, 3

СОСЕ́Д *м* и **СОСЕ́ДКА** *ж* күрше; **сосе́д по кварти́ре** фатир буйынса күрше; **дружи́ть с сосе́дями** күршеләр менән дуҫ булыу

СОСЕ́ДИТЬ *несов.* күрше булыу (йәшәү)

СОСЕ́ДНИЙ, -яя, -ее күрше, йәнәш; **сосе́днее село́** күрше ауыл; **сосе́дние де́вушки** күрше ҡыҙҙар; **сосе́дняя ко́мната** йәнәш бүлмә

СОСЕ́ДСКИЙ, -ая, -ое күрше ...ы; **сосе́дский сад** күрше баҡсаһы; **сосе́дский па́рень** күрше егете

СОСЕ́ДСТВО *с* күршелек, күрше (йәнәш) булыу; **жить по сосе́дству** күрше булып йәшәү; **быть в сосе́дстве с ле́сом** урман менән йәнәш булыу

СОСЕ́ДСТВОВАТЬ *несов.* күрше (йәнәш) булыу

СОСИ́СКА *ж* сосиска (*нәҙек колбаса*)

СОСИ́СОЧНЫЙ, -ая, -ое сосиска ...ы; **соси́сочный фарш** сосиска фаршы

СО́СКА *ж* имеҙлек; **соса́ть со́ску** имеҙлек имеү

СОСКА́БЛИВАТЬ *несов. см.* **соскобли́ть**

СОСКА́БЛИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **соскобли́ться 2.** *страд. от* **соска́бливать**

СОСКА́КИВАТЬ *несов. см.* **соскочи́ть**

СОСКА́ЛЬЗЫВАТЬ *несов. см.* **соскользну́ть**

СОСКОБЛИ́ТЬ *сов. что* ҡырыу, ҡырып алыу (ташлау); **соскобли́ть гли́ну с сапо́г** итектән балсыҡты ҡырыу; **соскобли́ть кра́ску со стены́** стеналағы буяуҙы ҡырып алыу

СОСКОБЛИ́ТЬСЯ *сов.* ҡырылыу, таҙарыу

СОСКО́ВЫЙ, -ая, -ое имсәк ...ы; **сосковы́е кана́лы** имсәк каналдары

СОСКО́К *м*; *спорт. см.* **соскочи́ть** — **соска́кивать** 1, 2

СОСКОЛЬЗНУ́ТЬ *сов.* **1.** шыуыу, шыуып төшөү; **лы́жа соскользну́ла с ноги́** саңғы аяҡтан шыуып төштө **2.** тайыу, тайып китеү (ҡолау, төшөү); **соскользну́ть в я́му** соҡорға тайып төшөү **3.** *на что, во что*; *перен.* төшөү, бирелеү; **соскользну́ть на обыва́тельщину** обывателлеккә бирелеү

СОСКОЧИ́ТЬ *сов.* **1.** һикереп төшөү; **соскочи́ть с ло́шади** аттан һикереп төшөү **2.** *разг.* һикереп тороу; **соскочи́ть с посте́ли** түшәктән һикереп тороу **3.** ысҡыныу, ысҡынып төшөү (китеү); **дверь соскочи́ла с пе́тель** ишек күгәненән ысҡынды **4.** *перен.*, *разг.* юҡҡа сығыу, юҡ булыу, ҡапыл бөтөү, тиҙ үтеү; **хмель с него́ соскочи́л** уның иҫереклеге ҡапыл юҡҡа сыҡты

СОСКРЕБА́ТЬ *несов. см.* **соскрести́**

СОСКРЕБА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **соскреба́ть**

СОСКРЕСТИ́ *сов. что*; *разг.* ҡырып таҙартыу; **соскрести́ грязь со ступе́нек** тупһанан бысраҡты ҡырып таҙартыу

СОСКУ́ЧИТЬСЯ *сов.* **1.** яманһыулау, эс бошоу, күңелһеҙләнеү; **соску́читься в одино́честве** яңғыҙлыҡтан эс бошоу **2.** *о ком-чём, по кому-чему* (*затосковать*) һағыныу; **соску́читься по рабо́те** эште һағыныу

СОСЛАГА́ТЕЛЬНЫЙ: сослага́тельное наклоне́ние *грам.* теләк-шарт һөйкәлеше

СО́СЛАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **сосла́ть 2.** *в знач. сущ.* **со́сланный** *м* и **со́сланная** *ж* һөргөнсө (*һөргөндәге кеше*)

СОСЛА́ТЬ *сов. кого-что* һөргөнгә ебәреү, һөрөү; **сосла́ть в Сиби́рь** Себергә һөрөү

СОСЛА́ТЬСЯ *сов. на кого-что* һылтау, һылтаныу, һылтанма яһау, һылтау итеү, дәлил итеп (сәбәп итеп) күрһәтеү; **сосла́ться на изве́стную кни́гу** билдәле китапҡа һылтанма яһау; **сосла́ться на авторите́тное и́мя** абруйлы исемгә һылтаныу

СО́СЛЕПА и *разг.* **СО́СЛЕПУ** *нареч.* һуҡырлыҡтан, һуҡыр булыу сәбәпле, һуҡыр килеш

СОСЛО́ВИЕ *с* ҡатлам, сословие; **духо́вное сосло́вие** дини ҡатлам; **ни́зшее сосло́вие** түбәнге ҡатлам; **привилегиро́ванное сосло́вие** юғары ҡатлам

СОСЛО́ВНОСТЬ *ж* ҡатламдарға бүленгәнлек, ҡатламлылыҡ; **ко́рни сосло́вности** ҡатламлылыҡ тамырҙары

СОСЛО́ВНЫЙ, -ая, -ое **1.** ҡатлам ...ы, сословиелы; **сосло́вные привиле́гии** ҡатлам өҫтөнлөктәре **2.** ҡатламдарға бүленгән, ҡатламдарға (сословиеларға) нигеҙләнгән; **сосло́вное госуда́рство** ҡатламдарға бүленгән дәүләт **3.** юғары ҡатламдарға хас; **сосло́вный дух** юғары ҡатламдарға хас рух

СОСЛУЖИ́ВЕЦ *м* и **СОСЛУЖИ́ВИЦА** *ж* хеҙмәттәш; **собра́ние сослужи́вцев** хеҙмәттәштәр йыйылышы

СОСЛУЖИ́ТЬ: сослужи́ть слу́жбу: 1) *кому* хеҙмәт күрһәтеү, ярҙам итеү, булышлыҡ итеү; 2) *кому-чему* файҙа килтереү, файҙа итеү

СОСНА́ *ж* ҡарағай; **го́рная сосна́** тау ҡарағайы; **сиби́рская сосна́** себер ҡарағайы ♦ **заблуди́ться в трёх со́снах (сосна́х)** *см.* **заблуди́ться**

СОСНО́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** ҡарағай ...ы; **сосно́вый бор** ҡарағай урманы; **сосно́вая смола́** ҡарағай сайыры **2.** ҡарағай, ҡарағай ағасынан эшләнгән; **сосно́вый стол** ҡарағай өҫтәл **3.** *в знач. сущ.* **сосно́вые** *мн.*; *бот.* ҡарағайҙар ғаиләһе

СОСНУ́ТЬ *сов.*; *разг.* (әҙ генә) йоҡлап алыу, серем итеп алыу; **сосну́ть часо́к** бер сәғәт кенә серем итеп алыу

СОСНЯ́К *м* ҡарағайлыҡ, бешәлек

СОСО́К *м* **1.** имсәк, имсәк башы **2.** *анат.* (*место вхождения зрительного нерва в глазное яблоко*) имсә

СОСО́ЧЕК *м* **1.** *уменьш. от* **сосо́к** 1; **2.** *анат.* имсә, ҡытыр; **сосо́чек языка́** тел имсәһе

СОСРЕДОТО́ЧЕНИЕ *с см.* **сосредото́чить – сосредото́читься**; **сосредото́чение капита́ла** капитал туплау; **сосредото́чение внима́ния** иғтибарҙы туплау

СОСРЕДОТО́ЧЕННОСТЬ *ж* **1.** тупланғанлыҡ, тупланыу; **сосредото́ченность войск на грани́це** ғәскәрҙәрҙең сик буйында тупланыуы **2.** (*собранность*), тупланғанлыҡ (*маҡсатҡа йүнәлтелгәнлек булыу*); **у́мственная сосредото́ченность** фекерҙең тупланғанлығы **3.** (*углублённость в мысли, дело*) (уйға, эшкә) сумғанлыҡ

СОСРЕДОТО́ЧЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **сосредото́чить 2.** *прил.* диҡҡәтле, иғтибарлы, етди; **сосредото́ченный вид** етди ҡиәфәт; **сосредото́ченный взгляд** иғтибарлы ҡараш ♦ **сосредото́ченное молча́ние** тәрән тынлыҡ; **сосредото́ченный ого́нь** *воен.* күп туптарҙан бер урынға төҙәп атыу

СОСРЕДОТО́ЧИВАТЬ *несов. см.* **сосредото́чить**

СОСРЕДОТО́ЧИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **сосредото́читься 2.** *страд. от* **сосредото́чивать**

СОСРЕДОТО́ЧИТЬ *сов. кого-что* **1.** туплау, йыйыу; **сосредото́чить войска́ у перепра́вы** ғәскәрҙе кисеүҙә туплау **2.** туплау, йүнәлдереү; **сосредото́чить мы́сли** фекерҙе туплау **3.** *на ком-чём* (*направить*) йүнәлдереү, (бер нөктәгә) йүнәлтеү

СОСРЕДОТО́ЧИТЬСЯ *сов.* **1.** тупланыу, йыйылыу; **вся те́хника сосредото́чилась на ста́нции** бөтә техника станцияла тупланды **2.** *на ком-чём* (*о мыслях, чувствах*) -ла/-лә тупланыу, -ға/-гә йүнәлеү **3.** иғтибарҙы (уй-фекерҙе) туплау (йүнәлдереү); **шум меша́ет сосредото́читься** тауыш фекер тупларға ҡамасаулай **4.** (*со словами "в себе", "в самом себе"*) үҙ уйҙарына (донъяһына) бирелеү

СОСТА́В *м*; *в разн. знач.* состав; **железнодоро́жный соста́в** тимер юл составы; **лётный соста́в** осоусылар составы; **руководя́щий соста́в** етәкселәр составы; **слова́рный соста́в языка́** телдең һүҙлек составы; **соста́в по́чвы** тупраҡ составы ♦ **в соста́ве** *кого-чего* -лыҡ/-лек, -нан/-нән торған; **соста́в преступле́ния** *юр.* енәйәт составы

СОСТАВИ́ТЕЛЬ *м* и **СОСТАВИ́ТЕЛЬНИЦА** *ж* төҙөүсе; **состави́тель словаря́** һүҙлек төҙөүсе; **состави́тель сбо́рника пе́сен** йырҙар йыйынтығын төҙөүсе

СОСТАВИ́ТЕЛЬСКИЙ, -ая, -ое төҙөүсе ...ы; **состави́тельский коллекти́в** төҙөүселәр коллективы

СОСТА́ВИТЬ *сов. что* **1.** ҡуйыу, теҙеп (йәнәшә) ҡуйыу; **соста́вить сту́лья** ултырғыстарҙы теҙеп ҡуйыу; **соста́вить на подно́с посу́ду** һауытһабаны батмусҡа ҡуйыу **2.** төҙөү; **соста́вить уравне́ние** тигеҙләмә төҙөү; **соста́вить слова́рь** һүҙлек төҙөү **3.** ойоштороу, төҙөү, барлыҡҡа килтереү; **соста́вить но́вое прави́тельство** яңы хөкүмәт төҙөү **4.** (берәмләп) йыйыу, (әкренләп) туплау; **соста́вить колле́кцию ма́рок** маркалар коллекцияһы йыйыу; **соста́вить капита́л** капитал туплау **5.** булдырыу, тыуҙырыу, барлыҡҡа килтереү; **соста́вить мне́ние** фекер тыуҙырыу **6.** булыу, тәшкил итеү; **расхо́д соста́вит сто рубле́й** сығым йөҙ һум булыр **7.** итеү, яһау, тыуҙырыу, булыу; **соста́вить сча́стье** *чьё-л. кемделер* бәхетле итеү **8.** күсереп (алып) ҡуйыу, урынын алмаштырып ҡуйыу; **соста́вить цветы́ с подоко́нника на́ пол** гөлдәрҙе тәҙрә төбөнән иҙәнгә күсереп ҡуйыу

СОСТА́ВИТЬСЯ *сов.* **1.** барлыҡҡа килеү, килеп сығыу, төҙөлөү, ойошоу; **соста́вилась больша́я библиоте́ка** ҙур китапхана барлыҡҡа килде; **соста́вился хоро́ший орке́стр** яҡшы оркестр ойошто **2.** тупланыу, йыйылыу; **соста́вилось состоя́ние** байлыҡ тупланды **3.** тыуыу, барлыҡҡа килеү; **соста́вилось благоприя́тное мне́ние** яҡшы фекер тыуҙы

СОСТАВЛЕ́НИЕ *с см.* **соста́вить** – **составля́ть** 1–5, 8; **составле́ние пла́на** план төҙөү; **составле́ние словаря́** һүҙлек төҙөү

СОСТАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **соста́вить**

СОСТАВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **соста́виться 2.** *страд. от* **составля́ть**

СОСТАВНО́Й, -ая, -ое **1.** бер нисә өлөштән торған, ҡушма; **составна́я ма́чта** бер нисә өлөштән торған мачта **2.** составында(ғы) булған; **составно́й элеме́нт** составында булған элемент ♦ **составно́е сказу́емое** *грам.* ҡушма хәбәр; **составно́е числи́тельное** *грам.* ҡушма һан

СОСТА́РИТЬ *сов. кого* олоғайтыу, ҡартайтыу

СОСТА́РИТЬСЯ *сов.* олоғайыу, ҡартайыу

СОСТОЯ́НИЕ *с* **1.** (*положение*) хәл; **экономи́ческое состоя́ние страны́** илдең иҡтисади хәле; **состоя́ние фина́нсов** финанс хәле; **перейти́ в жи́дкое состоя́ние** шыйыҡ хәлгә килеү; **состоя́ние больно́го** ауырыуҙың хәле **2.** байлыҡ, малмөлкәт, дәүләт, ниғмәт; **копи́ть состоя́ние** мал йыйыу; **челове́к с состоя́нием** бай кеше ♦ **быть в состоя́нии** алыу, -лыҡ/-лек хәлдә булыу

СОСТОЯ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* **1.** хәллелек, хәлле (етеш) булыу, етешлек, мул йәшәү; **состоя́тельность жи́телей дере́вни** ауыл кешеләренең хәлле булыуы **2.** (*доказательность*) нигеҙлелек, дәлиллелек, төплөлөк; **состоя́тельность тео́рии** теорияның нигеҙлелеге

СОСТОЯ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** хәлле, ҡурлы, бай, мал-мөлкәтле; **состоя́тельные роди́тели** хәлле ата-әсә; **состоя́тельный челове́к** малмөлкәтле кеше **2.** (*обоснованный*) нигеҙле, төплө, дәлилле; **состоя́тельный до́вод** нигеҙле дәлил

СОСТОЯ́ТЬ *несов.* **1.** *из кого-чего* тороу; **кварти́ра состои́т из двух ко́мнат** фатир ике бүлмәнән тора; **семья́ состои́т из четырёх челове́к** ғаилә дүрт кешенән тора **2.** *в чём* ғибәрәт булыу; **в чём состоя́т обя́занности** бурыстар ниҙән ғибәрәт **3.** тороу, булыу; **состоя́ть в профсою́зе** профсоюзда тороу; **состоя́ть в бра́ке** никахта булыу; **состоя́ть на иждиве́нии** тәрбиәһендә тороу **4.** булыу, үтәү, эшләү, булып тороу; **состоя́ть при посо́льстве** илселектә эшләү

СОСТОЯ́ТЬСЯ *сов.* булыу; **заседа́ние не состоя́лось** ултырыш булманы

СОСТРА́ГИВАТЬ *несов. см.* **сострога́ть**

СОСТРАДА́НИЕ *с* ҡыҙғаныу, йәлләү, хәлгә инеү, шәфҡәт, мәрхәмәт; **смотре́ть с сострада́нием** ҡыҙғаныу менән ҡарау; **чу́вство сострада́ния** йәлләү хисе; **проявля́ть сострада́ние** шәфҡәт күрһәтеү; **сде́лать из сострада́ния** *что-л. нимәлер* йәлләп эшләү

СОСТРАДА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое шәфҡәтле, йәлләүсән, ҡыҙғаныусан, мәрхәмәтле; **сострада́тельное лицо́** мәрхәмәтле йөҙ

СОСТРАДА́ТЬ *несов. кому-чему* и *без доп.*; *книжн.* йәлләү, ҡыҙғаныу; **и́скренне сострада́ть** ысын күңелдән йәлләү

СОСТРИГА́ТЬ *несов. см.* **состри́чь**

СОСТРИГА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **состригать**

СОСТРИ́ТЬ *сов.* йор һүҙ әйтеү, тапҡыр (үткер, йор) һүҙләнеү, әсе телләнеү

СОСТРИ́ЧЬ *сов. что* ҡырҡыу, киҫеү, ҡырҡып (киҫеп) ташлау; (*волосы*) алыу, алдырыу; **состри́чь во́лосы** сәсте алдырыу

СОСТРОГА́ТЬ *сов. что* йышып ҡуйыу (бөтөрөү), юнып шымартыу; **сострога́ть руба́нком** йышҡы менән йышып ҡуйыу

СОСТРОГА́ТЬСЯ *сов.* йышылыу, шымарыу

СОСТРО́ИТЬ *сов. что* **1.** *уст.*, *прост.* төҙөп ҡуйыу, эшләп ебәреү, ойоштороу; **на скб́рую ру́ку состро́ить доща́тый теа́тр** тиҙ генә таҡтанан театр төҙөп ҡуйыу **2.** *разг.* (*придать лицу какое-л. выражение*) уйнатыу, йөҙ (сырай) һытыу; **состро́ить ки́слую ми́ну** сырайҙы һытыу

СОСТРОЧИ́ТЬ *сов. что* тегеү; **сострочи́ть куски́ мате́рии** туҡыма киҫәктәрен тегеү

СОСТРУГА́ТЬ *сов. что*; *разг. см.* **сострога́ть**

СОСТРУГА́ТЬСЯ *несов.*; *разг. см.* **сострога́ться**

СОСТРУ́ГИВАТЬ *несов. см.* **соструга́ть**

СОСТРУ́ГИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **соструга́ться 2.** *страд. от* **состру́гивать**

СОСТРЯ́ПАТЬ *сов. см.* **стря́пать**; **на́спех состря́пать письмо́** ашыҡ-бошоҡ хат әтмәләү

СОСТЯЗА́НИЕ *с* ярыш, уҙыш, ярышыу, уҙышыу, һынашыу; **состяза́ние в бе́ге** йүгереү буйынса ярыш; **состяза́ние в вы́держке** түҙемлекте һынашыу

СОСТЯЗА́ТЬСЯ *несов.* ярышыу, уҙышыу, еңешеү; **состяза́ться в пла́вании** йөҙөүҙә ярышыу

СОСУ́Д *м* **1.** һауыт; **гли́няный сосу́д** балсыҡ һауыт; **стекля́нный сосу́д** быяла һауыт; **хруста́льный сосу́д** гәлсәр һауыт **2.** *анат.* тамыр; **кровено́сный сосу́д** ҡан тамыры; **лимфати́ческий сосу́д** лимфа тамыры **3.** *бот.* көпшә

СОСУ́ДИСТЫЙ, -ая, -ое **1.** *анат.* тамырлы, ҡан тамыры ...ы; **сосу́дистая систе́ма челове́ка** кешенең ҡан тамыры системаһы **2.** *бот.* көпшәле; **сосу́дистые пучки́ у расте́ний** үҫемлектәрҙең көпшәле епсәләре

СОСУ́ЛЬКА *ж* боҙбармаҡ, тамсы боҙо

СОСУ́Н и **СОСУНО́К** *м* **1.** имеҙәк, имеп йөрөгән, имсәк бала **2.** *прост., пренебр.* маңҡа

СОСУЩЕСТВОВА́НИЕ *с см.* **сосуществова́ть**; **ми́рное сосуществова́ние** тыныс һыйышып йәшәү

СОСУЩЕСТВОВА́ТЬ *несов.* бергә йәшәү

СОСЧИТА́ТЬ *сов. см.* **счита́ть** 1, 2

СОТВОРЕ́НИЕ *с см.* **сотвори́ть**; **сотворе́ние ми́ра** донъяның яралыуы

СОТВОРИ́ТЬ *сов. что* булдырыу, тыуҙырыу, ижад итеү, барлыҡҡа килтереү, яралтыу, ҡороу, төҙөү, яратыу

СОТЕ́ЙНИК *м* сотейник (*эргәләре тура бейек таба*)

СО́ТЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *разг.* йөҙ һумлыҡ, йөҙлөк; **со́тенная бума́жка** йөҙ һумлыҡ аҡса **2.** *в знач. сущ.* **со́тенная** *ж* йөҙлөк; **разменя́ть со́тенную** йөҙлөктө ваҡлау **3.** *ист.* йөҙ ...ы; **со́тенный команди́р** йөҙ башы

СО́ТКА *ж* сутый (*нимәнеңдер йөҙҙән бер өлөшө*); **пять со́ток земли́** биш сутый ер

СОТКА́ТЬ *сов. что* **1.** туҡыу, һуғыу, туҡып (һуғып) ҡуйыу; **сотка́ть холст** киндер һуғыу **2.** (*сплести паутину*) үреү, ҡороп ҡуйыу; **паук сотка́л паути́ну** үрмәксе ау ҡороп ҡуйған **3.** *перен.* (*быть составленным, сложенным из чего-л.*) туҡыу, туҡылыу, тороу; **речь со́ткана из наро́дных посло́виц** телмәр халыҡ мәҡәлдәренән тора

СОТКА́ТЬСЯ *сов.* туҡылыу, һуғылыу, үрелеү

СО́ТНИК *м* **1.** (*командир сотни*) йөҙ башы **2.** сотник (*революцияға тиклем Рәсәйҙең казак ғәскәрендә офицер чины*)

СО́ТНЯ *ж* **1.** йөҙ, йөҙләп; **в со́тне шаго́в** йөҙ аҙым (ерҙә) **2.** *разг.* йөҙ һумлыҡ (аҡса), йөҙлөк; **оста́вить со́тню** йөҙлөк ҡалдырыу **3.** *мн.* **со́тни**; *мат.* (*разряд чисел*) йөҙҙәр **4.** *мн.* **со́тни**; *разг.* йөҙҙәрсә, йөҙәрләгән, бик күп; **со́тни люде́й** йөҙәрләгән кеше; **со́тни дел** бик күп эш; **со́тни маши́н** бик күп машина **5.** *ист.* (*войсковое подразделение*) йөҙ

СОТОВА́РИЩ *м* иптәш; **сотова́рищ по слу́жбе** эштәге иптәш

СОТОВИ́ДНЫЙ, -ая, -ое кәрәҙ һымаҡ, кәрәҙгә оҡшаған

СО́ТОВЫЙ и **СОТО́ВЫЙ,** -ая, -ое **1.** кәрәҙ ...ы, кәрәҙле; **со́товый мёд** кәрәҙле бал; **со́товая ра́мка** кәрәҙ ҡыҫаны **2.** *спец. см.* **сотови́дный**; **со́товый кирпи́ч** кәрәҙ һымаҡ кирбес ♦ **со́товый телефо́н** кеҫә телефоны

СОТРАПЕ́ЗНИК *м*; *книжн.* ҡорҙаш, табындаш

СОТРУ́ДНИК *м* и **СОТРУ́ДНИЦА** *ж* **1.** хеҙмәттәш (*бергә эшләүсе*); **быть единомы́шленником и сотру́дником** фекерҙәш һәм хеҙмәттәш булыу **2.** (*служащий*) хеҙмәткәр; **нау́чный сотру́дник** ғилми хеҙмәткәр; **сотру́дник газе́ты** гәзит хеҙмәткәре

СОТРУ́ДНИЧАТЬ *несов.* **1.** *с кем* бергә эшләү, бергә хеҙмәттәшлек итеү **2.** (*в каком-л. учреждении*) эшләү, хеҙмәткәр булыу; (*в печатном органе*) яҙыу, яҙышыу, ҡатнашыу; **сотру́дничать в газе́те** гәзиттә яҙышыу

СОТРУ́ДНИЧЕСТВО *с* **1.** хеҙмәттәшлек; **культу́рное сотру́дничество** мәҙәни хеҙмәттәшлек; **экономи́ческое сотру́дничество** иҡтисади хеҙмәттәшлек **2.** эшләү, эштә ҡатнашыу; (*в печатном органе*) яҙыу; **сотру́дничество в журна́ле** журналда эшләү

СОТРЯСА́ТЬ *несов. что* һелкетеү, ҡалтыратыу, дерелдәтеү, тетрәтеү

СОТРЯСА́ТЬСЯ *несов.* һелкенеү, ҡалтырау, дерелдәү, тетрәү

СОТРЯСЕ́НИЕ *с см.* **сотрясти́ – сотряса́ть, сотрясти́сь – сотряса́ться**; **си́льное сотрясе́ние** көслө һелкенеү ♦ **сотрясе́ние мо́зга** баш мейеһе һелкенеү (ҡуҙғалыу)

СОТРЯСТИ́ *сов. см.* **сотряса́ть**

СОТРЯСТИ́СЬ *сов. см.* **сотряса́ться**

СО́ТЫ *мн.* (*ед.* **сот** *м*) кәрәҙ; **мёд в со́тах** кәрәҙ балы

СО́ТЫЙ, -ая, -ое йөҙөнсө; **со́тый киломе́тр** йөҙөнсө километр; **со́тый раз** йөҙөнсө тапҡыр; **со́тая часть гекта́ра** гектарҙың йөҙҙән бер өлөшө

СО́УС *м* соус; **тома́тный со́ус** томат соусы

СО́УСНИК *м* соус һауыты

СО́УСНЫЙ, -ая, -ое соуслы

СОУЧА́СТВОВАТЬ *несов. в чём* ҡатнашыу

СОУЧА́СТИЕ *с см.* **соуча́ствовать**

СОУЧА́СТНИК *м* и **СОУЧА́СТНИЦА** *ж* ҡатнашыусы; **соуча́стник преступле́ния** енәйәттә ҡатнашыусы

СОУЧЕНИ́К *м* и **СОУЧЕНИ́ЦА** *ж* һабаҡташ

СОФА́ *ж* софа (*диван төрө*)

СОФИ́ЗМ *м* софизм (*логика ҡанундарын аңлы рәүештә боҙоп ҡулланыуҙың бер төрө*)

СОФИ́СТ *м* софист (**1.** *Боронғо Грецияла фәлсәфәци фәндәр һәм ораторлыҡ сәнғәтен уҡытҡан остаз* **2.** *этика, сәйәсәт, логика белгестәре* **3.** *софизм яҡлы кеше*)

СОФИ́СТИКА *ж* софистика (*софизмға нигеҙләнгән фекерләү*)

СОХА́ *ж* һуҡа; **деревя́нная соха́** ағас һуҡа; **паха́ть зе́млю сохо́й** һуҡа менән ер һөрөү

СОХА́ТИНА *ж* **1.** (*мясо лося*) мышы ите **2.** (*шкура лося*) мышы тиреһе

СОХА́ТЫЙ, -ая, -ое **1.** *обл.* (*развилистый*) тарбаҡ, тарбаҡлы **2.** тарбаҡ мөгөҙлө; **соха́тый оле́нь** тарбаҡ мөгөҙлө болан **3.** *в знач. сущ.* **соха́тый** *м* мышы

СО́ХНУТЬ *несов.* **1.** кибеү, ҡороу; **бельё со́хнет** кер кибә; **земля́ со́хнет** ер кибә; **гу́бы со́хнут** ирендәр кибә; **кра́ска со́хнет** буяу кибә; **река́ со́хнет** йылға кибә; **в го́рле со́хнет** *безл.* тамаҡ кибә **2.** (*вянуть*) ҡороу, һулыу; **цветы́ со́хнут** сәскәләр һулый **3.** *перен.* һарғайыу, һарыға һабышыу; **со́хнуть от тоски́** һағыштан һарғайыу

СОХРАНЕ́НИЕ *с см.* **сохрани́ть — сохраня́ть, сохрани́ться — сохраня́ться; сохране́ние та́йны** сер һаҡлау; **зако́н сохране́ния и превраще́ния эне́ргии** энергияның һаҡланыуы һәм әүерелеү законы

СОХРАНИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** (*сберечь*) һаҡлау, һаҡлап (алып) ҡалыу, юғалтмау; **сохрани́ть иму́щество** милекте һаҡлау **2.** (*не изменить, не нарушить*) һаҡлау, тотоу, боҙмау; **сохрани́ть поря́док** тәртип һаҡлау **3.** һаҡлау, юғалтмау; **сохрани́ть здоро́вье** һаулыҡ һаҡлау **4.** (*не забыть*) һаҡлау, онотмау, һаҡлап (алып) ҡалыу; **сохрани́ть воспомина́ния** иҫтәлектәрҙе онотмау ♦ **сохрани́ бог (бо́же)** *см.* **Бог**

СОХРАНИ́ТЬСЯ *сов.*; *в разн. знач.* һаҡланыу, һаҡланып ҡалыу, онотолмау, ҡалыу; **зда́ние хорошо́ сохрани́лось** бина яҡшы һаҡланған; **дре́вние обря́ды сохрани́лись** боронғо йолалар һаҡланған; **сохрани́лось в па́мяти** хәтерҙә һаҡланып ҡалған

СОХРА́ННОСТЬ *ж* һаҡланғанлыҡ, бөтөн көйө һаҡланыу; **по́лная сохра́нность** тулыһынса һаҡланғанлыҡ

СОХРА́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** (*охраняемый, оберегаемый*) һаҡлана торған, һаҡлау ...ы **2.** (*целый, невредимый*) һаҡланған

СОХРАНЯ́ТЬ *несов. см.* **сохрани́ть**

СОХРАНЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **сохрани́ться** **2.** *страд. от* **сохраня́ть**

СОЦВЕ́ТИЕ *с*; *бот.* (ойош) сәскәлек; **соцве́тие-кисть** тәлгәш сәскәлек; **соцве́тие-зо́нтик** сатыр сәскәлек; **соцве́тие-ко́лос** башаҡ сәскәлек

СОЦИА́Л-ДЕМОКРА́Т *м* социал-демократ (*социал-демократия яҡлы кеше*)

СОЦИА́Л-ДЕМОКРАТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое социал-демократик; **социа́л-демократи́ческие взгля́ды** социал-демократик ҡараштар

СОЦИА́Л-ДЕМОКРА́ТИЯ *ж* социал-демократия; **неме́цкая социа́л-демокра́тия** немец социал-демократияһы

СОЦИАЛИЗА́ЦИЯ *ж см.* **социализи́ровать**

СОЦИАЛИЗИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* социаллаштырыу, дөйөм милеккә әйләндереү, йәмғиәтләштереү; **социализи́ровать промы́шленность** сәнәғәтте дөйөм милеккә әйләндереү

СОЦИАЛИ́ЗМ *м* социализм; **иде́и социали́зма** социализм идеялары ♦ **утопи́ческий социали́зм** *см.* **утопи́ческий**

СОЦИАЛИ́СТ *м* социалист (*социализм яҡлы кеше*)

СОЦИАЛИСТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое социалистик; **социалисти́ческая па́ртия** социалистик фирҡә; **социалисти́ческая эконо́мика** социалистик иҡтисад; **социалисти́ческий строй** социалистик ҡоролош ♦ **социалисти́ческий реали́зм** *см.* **реали́зм**

СОЦИАЛИ́СТ-РЕВОЛЮЦИОНЕ́Р *м* социалист-революционер (*эсерҙар фирҡәһе ағзаһы*)

СОЦИА́ЛЬНО-БЫТОВО́Й, -ая, -ое социаль-көнкүреш, ижтимағи-көнкүреш; **социа́льно-бытовы́е вопро́сы** ижтимағи-көнкүреш мәсьәләләре

СОЦИА́ЛЬНО-ПОЛИТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое социаль-сәйәси, ижтимағи-сәйәси; **социа́льно-полити́ческие преобразова́ния** ижтимағи-сәйәси үҙгәртеүҙәр

СОЦИА́ЛЬНО-ЭКОНОМИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое социаль-иҡтисади, ижтимағи-иҡтисади; **социа́льно-экономи́ческая поли́тика** ижтимағи-иҡтисади сәйәсәт

СОЦИА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое социаль, ижтимағи; **социа́льная борьба́** социаль көрәш; **социа́льное происхожде́ние** социаль сығыш; **социа́льное явле́ние** ижтимағи күренеш; **социа́льные нау́ки** ижтимағи фәндәр; **социа́льный соста́в населе́ния** халыҡтың социаль составы ♦ **социа́льное обеспе́чение** социаль тәьминәт; **социа́льное страхова́ние** социаль яҡлау страховкаһы

СОЦИО́ЛОГ *м* социолог (*социология белгесе*); **рабо́та социо́лога** социолог эше

СОЦИОЛОГИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое социологик; **социологи́ческие иссле́дования** социологик тикшеренеүҙәр; **социологи́ческий зако́н** социологик ҡанун

СОЦИОЛО́ГИЯ *ж* социология (**1.** *йәмғиәттең дөйөм үҫеш ҡанундары һәм айырым системалар үҫеше тураһындағы фән* **2.** *ижтимағи институттарҙы йәки йәмғиәт тормошона ҡағылышлы сфераларҙың мәғлүмәттәрен өйрәнеүҙән торған фән бүлеге*)

СОЦСТРА́Х *м* соцстрах (*социаль страховкалау*)

СОЦСТРА́ХОВСКИЙ, -ая, -ое *разг.* соцстрах ...ы; **соцстра́ховская путёвка** соцстрах путёвкаһы

СОЧЕТА́ЕМОСТЬ *ж* ярашлыҡ, ярашыусанлыҡ, тура килеш; **сочета́емость слов** һүҙҙәрҙең ярашлығы

СОЧЕТА́НИЕ *с см.* **сочета́ть, сочета́ться; сочета́ние кра́сок** буяуҙарҙың тура килеүе; **сочета́ние слов** һүҙҙәр бәйләнеше

СОЧЕТА́ТЬ *сов., несов. что, с чем* берләштереү, яраштырыу, бергә алып барыу, тура килте-

реү, бәйләү, бәйләп алып барыу; **сочета́ть спорт и нау́ку** спорт менән фәнде бергә алып барыу; **уме́ло сочета́ть кра́ски** буяуҙарҙы оҫта тура килтереү; **сочета́ть тео́рию с пра́ктикой** теорияны практика менән бергә алып барыу

СОЧЕТА́ТЬСЯ **1.** *сов.*, *несов.* берләшеү, яра булыу; **в нём сочета́лись уме́ния и тала́нт** унда оҫталыҡ менән һәләт бергә тура килгән **2.** *только несов. страд. от* **сочета́ть**

СОЧИНЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **сочини́ть – сочиня́ть**; **сочине́ние стихо́в** шиғырҙар яҙыу **2.** әҫәр, китап, намә; **собра́ние сочине́ний З.Бии́шевой** З.Биишева әҫәрҙәренең йыйынтығы; **сочине́ние о любви́** мөхәббәт китабы **3.** инша; **писа́ть сочине́ние** инша яҙыу **4.** *грам.* теҙмә бәйләнеш

СОЧИНИ́ТЕЛЬ *м* и **СОЧИНИ́ТЕЛЬНИЦА** *ж* **1.** *уст.* ижадсы, яҙыусы **2.** *разг.* алдаҡсы, ялғансы, уйҙырма сығарыусы

СОЧИНИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое *грам.* теҙеүсе, теҙмә; **сочини́тельная связь** теҙмә бәйләнеш; **сочини́тельные сою́зы** теҙеүсе теркәүестәр

СОЧИНИ́ТЕЛЬСТВО *с* **1.** *уст.* ижадсылыҡ, яҙыусылыҡ; **занима́ться сочини́тельством** ижадсылыҡ менән шөғөлләнеү **2.** *разг.* (*выдумка*) ялған, уйҙырма, алдыҡ

СОЧИНИ́ТЬ *сов. что* **1.** ижад итеү, яҙыу; **сочини́ть пье́су** пьеса яҙыу; **сочини́ть стихи́** шиғырҙар яҙыу **2.** ялғанлау, алдау, уйҙырма сығарыу

СОЧИНЯ́ТЬ *несов. см.* **сочини́ть**

СОЧИНЯ́ТЬСЯ *несов. страд. от* **сочиня́ть**

СОЧИ́ТЬСЯ *несов.* тамыу, һарҡыу, һырҡырау, һарҡып (һырҡырап) ағыу (тамыу); **сочи́тся сок** һут һарҡып тора; **ра́на сочи́тся кро́вью** йәрәхәттән ҡан һырҡырап тора

СОЧЛЕНЕ́НИЕ *с* **1.** *книжн. см.* **сочлени́ть – сочленя́ть, сочлени́ться – сочленя́ться** **2.** *тех.* тоташҡан (ялғанған) урын, тоташма; **шарни́рное сочлене́ние** күгәнле тоташма **3.** *анат.*, *бот.* быуын, быуынтыҡ; **сло́жное сочлене́ние** ҡатмарлы быуын

СОЧЛЕНИ́ТЬ *сов. что* **1.** *книжн.* тоташтырыу, ялғау, ҡушыу, берләштереү **2.** *тех.* тоташтырыу, нығытыу; **сочлени́ть концы́ брёвен** бүрәнә остарын нығытыу

СОЧЛЕНИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** *книжн.* тоташыу, ялғаныу, ҡушылыу, берләшеү **2.** тоташыу, ҡушылыу, нығытылыу

СОЧЛЕНЯ́ТЬ *несов. см.* **сочлени́ть**

СОЧЛЕНЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **сочлени́ться** **2.** *страд. от* **сочленя́ть**

СО́ЧНОСТЬ *ж* **1.** һутлылыҡ; **со́чность травы́** үләндең һутлылығы **2.** *перен.* баҙыҡлыҡ, сағыулыҡ; **со́чность кра́сок** буяуҙарҙың баҙыҡлығы

СО́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** һутлы; **со́чная трава́** һутлы үлән; **со́чные плоды́** һутлы емештәр **2.** *перен.* асыҡ, баҙыҡ, сағыу; **со́чная кра́ска** баҙыҡ буяу **3.** *перен.* асыҡ, яңғырауыҡлы, көслө; **со́чный го́лос** яңғырауыҡлы тауыш **4.** *перен.* һынлы, үткер, тасуирлы; **со́чный язы́к** тасуирлы тел; **со́чный ю́мор** үткер көлөү

СОЧУ́ВСТВЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** шәфҡәтле, миһырбанлы, изгелекле, мәрхәмәтле; **сочу́вственный взгляд** мәрхәмәтле ҡараш; **сочу́вственное отноше́ние** шәфҡәтле мөнәсәбәт **2.** (*благожелательный*) теләктәш (булған), теләктәшлек менән, яҡшы; **сочу́вственный о́тзыв** яҡшы баһалама

СОЧУ́ВСТВИЕ *с* **1.** мәрхәмәт, шәфҡәт, изгелек; **проявля́ть сочу́вствие** мәрхәмәт күрһәтеү **2.** (*одобрение*) теләктәшлек, хуплау, булышлыҡ; **вы́звать сочу́вствие** хуплау табыу

СОЧУ́ВСТВОВАТЬ *несов. кому-чему* **1.** шәфҡәт (мәрхәмәт) күрһәтеү, ҡыҙғаныу, ҡайғыһын уртаҡлашыу; **сочу́вствовать го́рю** ҡайғыһын уртаҡлашыу **2.** теләктәшлек (булышлыҡ) күрһәтеү, хуплау; **сочу́вствовать мне́нию** *чьему-л. кемдеңдер* фекерен хуплау

СОЧУ́ВСТВУЮЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **сочу́вствовать** **2.** *в знач. сущ.* **сочу́вствующий** *м* и **сочу́вствующая** *ж* теләктәш, хуплаусы, булышсы

СО́ШКА *ж* **1.** *уменьш. от* **соха́** **2.** (*подставка для ружья, ручного пулемёта и др.*) таған, терәгес **3.** терәк (*пирамида рәүешендәге ҡулайлама*) ♦ **ме́лкая со́шка** *см.* **ме́лкий**

СОШНИ́К *м* **1.** (*лемех*) төрән **2.** (*у орудий*) терәү, терәгес

СОЩУ́РИВАТЬ *несов. см.* **сощу́рить**

СОЩУ́РИВАТЬСЯ *несов. см.* **сощу́риться**

СОЩУ́РИТЬ *сов. что* күҙ ҡыҫыу; **сощу́рить ле́вый глаз** һул күҙҙе ҡыҫыу

СОЩУ́РИТЬСЯ *сов.* күҙ ҡыҫылыу, күҙ ҡыҫыу

СОЮ́З *м* **1.** *в разн. знач.* союз, берләшмә, берлек, берекмә; **бра́тский сою́з наро́дов** туғандаш халыҡтар берлеге; **дипломати́ческий сою́з** дипломатик берләшмә; **сою́з племён** ырыуҙар берләшмәһе; **Сою́з писа́телей РБ** БР яҙыусылар союзы **2.** *грам.* теркәүес; **сочини́тельные сою́зы** теҙеүсе теркәүестәр

СОЮ́ЗКА *ж*; *спец.* йоллоҡ, йоллоҡ баш (*итек һ.б. башына тегелгән күн*)

СОЮ́ЗНИК *м* и **СОЮ́ЗНИЦА** *ж* союздаш; **ве́рный сою́зник** тоғро союздаш

СОЮ́ЗНИЧЕСКИЙ, -ая, -ое союздаш(тар) ...ы, союздашлыҡ ...ы; **сою́знические обяза́тельства** союздашлыҡ йөкләмәләре; **сою́знический долг** союздаштар бурысы

СОЮ́ЗНЫЙ, -ая, -ое **1.** союз ...ы; **сою́зный бюдже́т** союз бюджеты **2.** союздаш; **сою́зные респу́блики** союздаш республикалар **3.** *грам.* теркәүесле; **сою́зные констру́кции** теркәүесле конструкциялар

СО́Я *ж* соя (*күҙаҡлылар ғаиләһенә ҡараған культуралы үҫемлек*); **мука́ из со́и** соя оно

СПАД *м см.* **спасть – спада́ть** 2; **спад давле́ния** баҫым төшөү; **спад воды́ в реке́** йылғалағы һыуҙың кәмеүе; **спад эконо́мики** иҡтисадтың түбәнәйеүе

СПАДА́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **спасть** **2.** (*свисать — об одежде, ткани*) һалыныу, төшөү, һалынып (төшөп) тороу

СПАДА́ТЬСЯ *несов. см.* **спа́сться**

СПАЗМ *м* и **СПА́ЗМА** *ж* спазм, спазма, киҫкен ҡыҫылыу, быуылыу; **спазм кровено́сного сосу́да** ҡан тамырының киҫкен ҡыҫылыуы

СПАЗМАТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое спазмалы, спазматик, быуылып ...ы; **спазмати́ческий ка́шель** спазмалы йүтәл

СПА́ИВАТЬ I *несов. см.* **спои́ть**

СПА́ИВАТЬ II *несов. см.* **спая́ть**

СПА́ИВАТЬСЯ I *несов. страд. от* **спа́ивать** I

СПА́ИВАТЬСЯ II *несов.* **1.** *см.* **спая́ться** **2.** *страд. от* **спа́ивать** II

СПА́ЙКА *ж* **1.** *см.* **спая́ть** — **спа́ивать** II, **спая́ться** — **спа́иваться** II; **спа́йка проводо́в** сымдарҙы йәбештереү **2.** йәбештерелгән урын; **разры́в труб на спа́йках** торбаларҙың йәбештерелгән урынынан айырылыуы **3.** *перен.* (*спаянность*) берҙәмлек, ойошҡанлыҡ; **спа́йка сотру́дников** хеҙмәткәрҙәрҙең берҙәмлеге **4.** *биол., мед.* тоташма, йәбешеү; **бокова́я спа́йка век** күҙ ҡабаҡтарының ян-яҡ тоташмаһы; **спа́йки в кише́чнике** эсәктәге йәбешеүҙәр

СПА́ЙЩИК *м* йәбештереүсе (*эшсе*)

СПАЛИ́ТЬ *сов. что* **1.** *разг.* яндырыу, яндырып (яғып) бөтөрөү, үртәү; **спали́ть дере́вню** ауылды үртәү; **спали́ть все дрова́** барлыҡ утынды яғып бөтөрөү **2.** көйҙөрөү, көйҙөрөп (киптереп) бөтөрөү, бик ныҡ ҡыҙҙырыу; **со́лнце спали́ло траву́** ҡояш үләнде көйҙөрөп бөтөргән **3.** *разг.* яндырыу; **спали́ть спи́ну на со́лнце** арҡаны ҡояшҡа яндырыу **4.** *разг.* көйҙөрөү, өтөү; **спали́ть простыню́ утюго́м** йәймәне үтек менән көйҙөрөү

СПА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** йоҡо ...ы, йоҡлау ...ы; **спа́льное ме́сто** йоҡлау урыны; **спа́льный мешо́к** йоҡо тоғо **2.** *в знач. сущ.* **спа́льная** *ж*; *разг. см.* **спа́льня**

СПА́ЛЬНЯ *ж* йоҡо бүлмәһе; **де́тская спа́льня** балаларҙың йоҡо бүлмәһе

СПАНИЕ́ЛЬ *ж* спаниель (*эт тоҡомо*)

СПА́РЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **спа́рить** 1; **2.** *прил.* ҡуш, ҡушар, ҡушарлы; **спа́ренные ло́дки** ҡушарлы кәмә; **спа́ренные столбы́** ҡушар бағаналар

СПА́РЖА *ж* спаржа, себен ҡыуағы; **спа́ржа тонколи́стная** тар япраҡлы спаржа

СПА́РИВАТЬ *несов. см.* **спа́рить**

СПА́РИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **спа́риться** **2.** *страд. от* **спа́ривать**

СПА́РИТЬ *сов. кого-что* **1.** ишләү, ҡушлау, ҡушаҡлау, ҡушарлау, парлау; **спа́рить лошаде́й** аттарҙы ҡушаҡлау **2.** *с.-х.* ҡасырыу, ҡушылдырыу, ҡаплатыу, тороҡтороу (*мал-тыуарға ҡарата*)

СПА́РИТЬСЯ *сов.* **1.** *прост.* бергәләшеү, ҡушылыу, берләшеү; **спа́риться для сеноко́са** бергәләшеү сәбырға бергәләшеү **2.** *с.-х.* ҡушылыу, ҡасыу, торогоу

СПАРТАКИА́ДА *ж* спартакиада; **зи́мняя спартакиа́да** ҡышҡы спартакиада

СПАРТА́НЕЦ *м* и **СПАРТА́НКА** *ж* спартан; **жить как спарта́нец** спартан һымаҡ йәшәү

СПАРТА́НСКИЙ, -ая, -ое спартан ...ы, спартандарса; **спарта́нская жизнь** спартандарса тормош

СПА́РЫВАТЬ *несов. см.* **споро́ть**

СПА́РЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **споро́ться** **2.** *страд. от* **спа́рывать**

СПАС: спа́су нет *от кого-чего* ҡотолор әмәл юҡ, сыҙар хәл юҡ

СПАСА́ТЬ *несов. см.* **спасти́**

СПАСА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **спасти́сь** **2.** *страд. от* **спаса́ть**

СПАСЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **спасти́, спасти́сь**; **спасе́ние утопа́ющих** батыусыларҙы ҡотҡарыу **2.** (*то* (*тот*), *что* (*кто*) *спасает, избавляет от кого-чего-л.*) ҡотолоу (арыныу) сараһы (юлы)

СПАСИ́БО *частица* **1.** *кому* и *без доп.* рәхмәт; **спаси́бо на до́бром сло́ве** яҡшы һүҙегеҙгә рәхмәт **2.** *в знач. сущ.* **спаси́бо** *с нескл.* рәхмәт; **сказа́ть спаси́бо** рәхмәт әйтеү **3.** *в знач. сказ., безл.* рәхмәт инде, яҡшы әле, ярай әле; **спаси́бо сосе́ду, что помо́г** күршегә рәхмәт инде, ярҙам итте ♦ **за (одно́) спаси́бо** рәхмәт өсөн, бушҡа

СПАСИ́ТЕЛЬ *м* и **СПАСИ́ТЕЛЬНИЦА** *ж* ҡотҡарыусы; **поблагодари́ть спаси́телей** ҡотҡарыусыларға рәхмәт әйтеү

СПАСИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое ҡотолоу ...ы, ҡотҡарыу ...ы, ҡотолорлоҡ; **спаси́тельное сре́дство** ҡотолоу сараһы

СПАСОВА́ТЬ *сов. перед кем-чем* ҡурҡыу, шөрләү, ҡурҡып (шөрләп) ҡалыу

СПАСТИ́ *сов. кого-что* ҡотҡарыу, һаҡлау, йолоу, ҡотҡарып (һаҡлап, йолоп) алып ҡалыу, аралау; **спасти́ иму́щество от пожа́ра** мөлкәтте янғындан ҡотҡарыу; **спасти́ от ги́бели** һәләкәттән аралау; **спасти́ от враго́в** дошмандан йолоп алып ҡалыу

СПАСТИ́СЬ *сов.* ҡотолоу, ҡотолоп (һаҡланып) ҡалыу, арыныу; **спасти́сь от сме́рти** үлемдән ҡотолоу; **спасти́сь бе́гством** ҡасып ҡотолоу; **спасти́сь от ску́ки** һағыштан арыныу

СПАСТЬ *сов.* **1.** *с кого-чего* төшөү, ысҡыныу, төшөп (ысҡынып) китеү; **пальто́ спа́ло с плеч** пальто яурындан төшөп китте **2.** (*понизиться в уровне после разлива*) ҡайтыу, кәмеү; **вода́ спа́ла** һыу ҡайтҡан **3.** (*уменьшиться в силе проявления*) кәмеү; **жара́ спа́ла** эҫелек кәмене **4.** (*уменьшиться в объёме*) ҡайтыу, шиңеү; **о́пухоль спа́ла** шеш ҡайтҡан ♦ **спасть с те́ла** *прост.* бик ныҡ ябығыу

СПА́СТЬСЯ *сов.* ҡайтыу, шиңеү

СПАТЬ *несов.*; *прям., перен.* йоҡлау; **кре́пко спать** ҡаты йоҡлау; **спать как уби́тый** үлек кеүек йоҡлау; **чу́тко спать** һаҡ йоҡлау; **уложи́ть спать**

йоҡларға һалыу; **спать на ходу́** йоҡлап йөрөү ♦ **спать ве́чным (после́дним) сном** *см.* **сон**; **спать и (во сне́) ви́деть** төшкә инеү **чужи́е ла́вры не даю́т спать** *см.* **лавр**

СПА́ТЬСЯ *несов. кому безл.*; *разг.* йоҡо килеү (алыу), йоҡлау; **не спало́сь но́чью** төндә йоҡо алманы; **пло́хо спи́тся** насар йоҡланыла

СПА́ЯННОСТЬ *ж* берҙәмлек, берләшкәнлек; **спа́янность коллекти́ва** коллективтың берҙәмлеге

СПА́ЯННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **спая́ть 2.** *прил.* берҙәм, берләшкән; **спа́янная гру́ппа** берҙәм төркөм

СПАЯ́ТЬ *сов.* **1.** *что* иретеп йәбештереү, паятлау, ямау; **спая́ть трубу́** торбаны паятлау **2.** *кого-что*; *перен.* берләштереү, берҙәмләштереү; **спая́ть коллекти́в** коллективты берләштереү

СПАЯ́ТЬСЯ *сов.* **1.** йәбешеү, паятланыу, иретеп йәбештерелеү, тоташыу; **концы́ про́волоки спая́лись** сымдың остары иретеп йәбештерелде **2.** *перен.* берләшеү, берҙәмләшеү; **класс спая́лся** синыф берҙәмләште

СПЕ́ВКА *ж* йыр күнекмәһе (*хор тураһында*)

СПЕКА́ТЬСЯ *несов. см.* **спе́чься** 2

СПЕКТА́КЛЬ *м* спектакль; **ста́вить спекта́кль** спектакль ҡуйыу

СПЕКТР *м* спектр; **со́лнечный спектр** ҡояш спектры; **светово́й спектр** яҡтылыҡ спектры ♦ **магни́тный спектр** *физ.* магнит спектры

СПЕКТРА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое спектр ...ы, спектраль ♦ **спектра́льный ана́лиз** спектраль анализ

СПЕКТРО́ГРАФ *м* спектрограф (*оптик прибор*)

СПЕКТРОГРАФИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое спектрографик, спектрограф ...ы; **спектрографи́ческое иссле́дование звёзд** йондоҙҙарҙы спектрографик тикшереү

СПЕКТРО́МЕТР *м* спектрометр, спектр үлсәгес

СПЕКТРОСКО́П *м* спектроскоп (*нурҙарҙы күҙәтеү приборы*)

СПЕКТРОСКОПИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое спектроскопия ...ы, спектроскоп ...ы; **спектроскопи́ческая лаборато́рия** спектроскопия лабораторияһы

СПЕКТРОСКОПИ́Я *ж* спектроскопия (*физиканың электромагнит нурҙарын өйрәнә торған бүлеге*)

СПЕКУЛИ́РОВАТЬ *несов. чем, на чём* и *без доп.* **1.** алыпһатарлыҡ менән шөғөлләнеү, алыпһатарлыҡ итеү; **спекули́ровать това́рами** тауар менән алыпһатарлыҡ итеү **2.** *перен.* -ҙан/-ҙән файҙаланыу, -ҙан/-ҙән файҙаланып эш итеү; **спекули́ровать на тру́дностях** ауыр хәлдән файҙаланыу

СПЕКУЛЯ́НТ *м* и **СПЕКУЛЯ́НТКА** *ж* алыпһатар, спекулянт

СПЕКУЛЯ́НТСКИЙ, -ая, -ое алыпһатар(ҙар) ...ы, спекулянт(тар) ...ы; **спекуля́нтские це́ны** алыпһатарҙар хаҡы

СПЕКУЛЯТИ́ВНЫЙ, -ая, -ое спекулятив, спекуляция ...ы; **спекуляти́вная торго́вля** спекулятив сауҙа

СПЕКУЛЯ́ЦИЯ *ж* **1.** спекуляция, алыпһатарлыҡ (эше); **занима́ться спекуля́цией** алыпһатарлыҡ менән шөғөлләнеү **2.** *перен.* файҙаланыу, уйнау; **спекуля́ция на дру́жеском дове́рии** дуҫлыҡ ышанысынан файҙаланыу

СПЕЛЕНА́ТЬ *сов. см.* **пелена́ть**

СПЕЛЕО́ЛОГ *м* спелеолог (*мәмерйәләр белгесе*)

СПЕЛЕОЛО́ГИЯ *ж* спелеология (*мәмерйәләрҙе өйрәнә торған фән*)

СПЕ́ЛОСТЬ *ж* өлгөргәнлек, бешкәнлек, етешкәнлек, өлгөрөү; **спе́лость пшени́цы** бойҙайҙың өлгөргәнлеге; **спе́лость я́блока** алманың бешкәнлеге ♦ **воскова́я спе́лость** *см.* **воскови́й**; **моло́чная спе́лость** һөт йыйған мәл; **спе́лость по́чвы** *с.-х.* тупраҡтың өлгөрөүе

СПЕ́ЛЫЙ, -ая, -ое өлгөргән, бешкән, етешкән, еткән; **спе́лая рожь** өлгөргән арыш; **спе́лая ви́шня** бешкән сейә

СПЕРВА́ *нареч.*; *разг.* башта, алда, тәүҙә, элек, әүәл

СПЕРЕ́ТЬ *сов.*; *прост.* **1.** этеп (ҡыҫырыҡлап) ҡуйыу, шыуҙырыу **2.** урлау, сәлдереү; **сигаре́ты спёрли** тәмәкене сәлдергәндәр **3.** ҡыҫыу, ҡыҫырыҡлау; **спёрло дыха́ние** тын ҡыҫылды

СПЕ́РЕДИ *нареч.* и *предлог* **1.** *нареч.* алдан, алда, алғы яҡта; **идти́ спе́реди** алда барыу **2.** *предлог с род. п.* алдан, алғы яҡтан, алдынан

СПЕРЕ́ТЬСЯ *сов.*; *уст.*, *прост.* **1.** (*тесно сдвинуться*) ҡыҫырыҡланыу, ҡыҫылыу **2.** (*о дыхании*) ҡыҫылыу

СПЕ́РМА *ж*; *физиол.* аталыҡ орлоғо, мәней, сперма

СПЕРМАТОЗО́ИД *м*; *физиол.* ата енес күҙәнәге, орлоҡ, мәней, сперматозоид

СПЁРТОСТЬ *ж* бөркөүлек, тынсыулыҡ; **спёртость во́здуха** һауаның бөркөүлеге

СПЁРТЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **спере́ть 2.** *прил.* бөркөү, тынсыу; **спёртый во́здух** тынсыу һауа

СПЕСИ́ВЫЙ, -ая, -ое һауалы, тәкәббер, эре, мин-минлекле; **спеси́вый челове́к** тәкәббер кеше

СПЕСЬ *ж* эрелек, мин-минлек, һауалылыҡ, тәкәбберлек; **сбить спесь** эрелеген төшөрөү

СПЕТЬ I *сов. см.* **петь**; **спеть пе́сню** йыр йырлау

СПЕТЬ II *несов.* өлгөрөү, бешеү, етешеү; **клубни́ка спе́ет** баҡса еләге өлгөрә; **я́блоки спе́ют** алмалар бешә

СПЕ́ТЬСЯ *сов.* **1.** бергә йырларға өйрәнеү, өйрәнеп етеү; **хор спе́лся** хор бергә йырларға өйрәнгән **2.** *перен.*, *разг.*, *неодобр.* уртаҡ тел табыу, һүҙ беркетеү, килешеү

СПЕХ *м*; *прост.* ашығыу, өтәләнеү, ҡабаланыу ♦ **не к спе́ху** ашығыс (ҡабалан) түгел

СПЕЦ *м* белгес; **спец по маши́нам** машиналар буйынса белгес

СПЕЦ... *урыҫ телендә ҡушма һүҙҙәрҙең "махсус" мәғәнәһен белдергән тәүге өлөшө, мәҫ.*, **спецотде́л** махсус бүлек; **спецоде́жда** махсус кейем

СПЕЦИАЛИЗА́ЦИЯ *ж см.* **специализи́ровать, специализи́роваться**; **проводи́ть специализа́цию** махсуслаштырыу үткәреү; **специализа́ция произво́дства** производствоны махсуслаштырыу

СПЕЦИАЛИЗИ́РОВАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **специализи́ровать 2.** *прил.* махсус, махсуслаштырылған; **специализи́рованная брига́да** махсуслаштырылған бригада; **специализи́рованный магази́н** махсус магазин

СПЕЦИАЛИЗИ́РОВАТЬ *сов., несов.* **1.** *кого-что* һөнәр биреү; **специализи́ровать студе́нтов** студенттарға һөнәр биреү **2.** *что* махсуслаштырыу, специаллаштереү; **специализи́ровать хозя́йство** хужалыҡты специаллаштереү

СПЕЦИАЛИЗИ́РОВАТЬСЯ 1. *сов., несов.* махсуслашыу, специаллашеү; **специализи́роваться по компью́терам** компьютерҙар буйынса махсуслашыу **2.** *только несов. страд. от* **специализи́ровать**

СПЕЦИАЛИ́СТ *м* и **СПЕЦИАЛИ́СТКА** *ж* белгес, специалист; **специали́ст по вну́тренним боле́зням** эске ауырыуҙар буйынса белгес

СПЕЦИА́ЛЬНО *нареч.* **1.** махсус, махсус рәүештә; **придти́ специа́льно** махсус килеү; **специа́льно пригото́вить** махсус рәүештә әҙерләү **2.** *разг.* (*намеренно*) юрамал, юрый, махсус, белә тороп; **де́лать специа́льно** юрамал эшләү

СПЕЦИА́ЛЬНОСТЬ *ж* һөнәр; **вы́брать специа́льность** һөнәр һайлау; **рабо́тать по специа́льности** һөнәр буйынса эшләү

СПЕЦИА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое махсус, айырым; **специа́льное образова́ние** махсус белем; **специа́льный корреспонде́нт** махсус хәбәрсе; **специа́льные те́рмины** махсус терминдар

СПЕ́ЦИИ *мн.* (*ед.* **спе́ция** *ж*) тәмләткестәр; **класть в суп спе́ции** ашҡа тәмләткестәр һалыу

СПЕЦИ́ФИКА *ж* үҙенсәлек, специфика; **специ́фика иску́сства** сәнғәт үҙенсәлеге; **специ́фика произво́дства** етештереү үҙенсәлеге

СПЕЦИФИКА́ЦИЯ *ж*; *спец.* **1.** (*уточнённая классификация*) төркөмләү, төркөмдәргә айырыу; **спецификация карти́н** картиналарҙы төркөмләү **2.** (*документ*) спецификация; **составле́ние специфика́ций на обору́дование** йыһазға спецификация төҙөү

СПЕЦИФИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое үҙенсәлекле, үҙенә генә хас (булған), үҙгәлекле; **специфи́ческий за́пах лека́рства** дарыуҙың үҙенә генә хас еҫе; **специфи́ческое ка́чество** үҙгәлекле сифат

СПЕЦИФИ́ЧНОСТЬ *ж* үҙенә генә хас булыу, үҙенсәлеклелек; **специфи́чность рабо́ты** эш үҙенсәлеклелеге

СПЕЦИФИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое *см.* **специфи́ческий**

СПЕЦКО́Р *м*; *разг.* (*специальный корреспондент*) махсус хәбәрсе

СПЕЦКУ́РС *м* (*специальный курс*) махсус курс

СПЕЦО́ВКА *ж*; *разг.* махсус эш кейеме

СПЕЦОДЕ́ЖДА *ж* махсус кейем

СПЕ́ЧЬСЯ *сов.* **1.** *см.* **запе́чься** 2, 3; **кровь спекла́сь** ҡан ойошҡан **2.** *спец.* утта ҡыҙып сынығыу, яныу, үртәлеү; **гли́на спекла́сь** балсыҡ янған; **у́голь спёкся** таш күмер янған **3.** *см.* **испе́чься**

СПЕ́ШИВАТЬ *несов. см.* **спе́шить**

СПЕ́ШИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **спе́шиться 2.** *страд. от* **спе́шивать**

СПЕ́ШИТЬ *сов. кого-что* йәйәүләтеү, аттан төшөрөү; **спе́шить вса́дников** һыбайлыларҙы аттан төшөрөү

СПЕШИ́ТЬ *несов.* **1.** ашығыу, ҡабаланыу; **спеши́ть на по́мощь** ярҙамға ашығыу; **спеши́ть на по́езд** поезға ҡабаланыу; **не спеши́ть с отве́том** яуап бирергә ашыҡмау **2.** алға китеү (*сәғәткә ҡарата*); **часы́ спеша́т** сәғәт алға китә ♦ **не спеша́** ашыҡмайынса, әкрен генә, һалмаҡ ҡына

СПЕ́ШИТЬСЯ *сов.* аттан төшөү; **отря́д спе́шился** отряд аттан төштө

СПЕ́ШКА *ж*; *разг. см.* **спеши́ть** 1; **в спе́шке** ҡабалан

СПЕ́ШНОСТЬ *ж* **1.** ашығыслыҡ; **спе́шность рабо́ты** эштең ашығыслығы **2.** (*торопливость*) ашығыслыҡ, ҡабаланлыҡ

СПЕ́ШНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*срочный*) ашығыс; **спе́шное де́ло** ашығыс эш; **спе́шная опера́ция** ашығыс операция **2.** (*совершаемый быстро, с торопливостью*) ҡабалан, ашығыс; **спе́шные шаги́** ҡабалан аҙымдар

СПИВА́ТЬСЯ *несов. см.* **спи́ться**

СПИДО́МЕТР *м* спидометр

СПИ́КЕР *м* спикер (*парламентта палата рәйесе*)

СПИ́ЛИВАТЬ *несов. см.* **спили́ть**

СПИ́ЛИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **спи́ливать**

СПИЛИ́ТЬ *сов. что* бысыу; **спили́ть де́рево** ағас бысыу

СПИНА́ *ж* арҡа, һырт; **ложи́ться на́ спину** арҡаға ятыу; **пла́вать на спине́** арҡала йөҙөү; **похло́пать по спине́** арҡанан һөйөү; **поверну́ться спино́й к ве́тру** елгә һыртты ҡуйыу ♦ **за спино́й** *кого-чего* артта, арттан; **за спино́й де́лать** йәшерен (йәшерен рәүештә) эшләү; **на со́бственной спине́ (испыта́ть, почу́вствовать)** үҙ елкәңдә (татыу); **не разгиба́я спины́ (рабо́тать, труди́ться)** алһыҙ-ялһыҙ (эшләү), бил яҙмай (эшләү); **гнуть спи́ну** *см.* **гнуть**; **поверну́ться спино́й** арҡа менән боролоу, иғтибар итмәү; **показа́ть спи́ну** арҡа биреү, арт менән әйләнеү; **пря́таться за спи́ну** арҡаланыу; **выезжа́ть (е́здить) на спине́** *чьей-л.* *кемдеңдер* елкәһендә ултырыу

СПИ́НКА *ж* **1.** *уменьш.-ласк. от* **спина́** **2.** арт; **спи́нка дива́на** диван арты; **стул со спи́нкой** артлы ултырғыс **3.** (*тыльная сторона узких предметов*) арт такта; **спи́нка шка́фа** шкафтың арт таҡтаһы

СПИ́ННИНГ *м* спиннинг, тәрәштәү (*балыҡ тотоу ҡоралы*)

СПИННО́Й, -ая, -ое арҡа ...ы ♦ **спинно́й мозг** арҡа мейеһе; **спинно́й хребе́т** арҡа һөйәге

СПИРА́ЛЬ *ж* спираль, ишелмә

СПИРА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое спираль һымаҡ, ишелмә; **спира́льная ли́ния** ишелмә һыҙыҡ; **спира́льное сверло́** спираль һымаҡ бырау

СПИРА́ТЬ *несов. см.* **спере́ть** 3

СПИРА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **спере́ться** **2.** *страд. от* **спира́ть**

СПИРИ́Т *м* спирит (*спиритизмға ышанған һәм шөғөлләнгән кеше*)

СПИРИТИ́ЗМ *м* спиритизм (*үлгән кешенең рухы менән аралашыу мөмкин тигән мистик ағым*)

СПИРИТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое спиритик; **спирити́ческий сеа́нс** спиритик сеанс

СПИРИТУАЛИ́ЗМ *м* спиритуализм (*фәлсәфәләге идеалистик йүнәлеш*)

СПИРИТУАЛИСТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое спиритуалистик, спиритуализм ...ы; **спиритуалисти́ческие уче́ния** спиритуалистик тәғлимәт

СПИРО́МЕТР *м* спирометр (*үпкәнең һауа һыйҙырышлығын үлсәү приборы*)

СПИРТ *м* спирт; **древе́сный спирт** ағас спирты; **камфа́рный спирт** камфара спирты; **настоя́ть тра́вы на спирту́** үләнде спиртта төнәтеү ♦ **ви́нный спирт** *см.* **ви́нный**; **муравьи́ный спирт** *см.* **муравьи́ный**; **нашаты́рный спирт** *см.* **нашаты́рный**

СПИРТНО́Й, -ая, -ое **1.** спирт ...ы; **спиртно́й за́пах** спирт еҫе **2.** спиртлы, иҫерткес; **спиртно́й напи́ток** иҫерткес эсемлек **3.** *в знач. сущ.* **спиртно́е** *с* спиртлы (иҫерткес) эсемлек; **не употребля́ть спиртно́го** иҫерткес эсемлектәрҙе ҡулланмау

СПИРТОВА́НИЕ *с*; *спец.* спиртлау, спирт өҫтәү

СПИРТОВА́ТЬ *несов. что*; *спец.* спиртлау, спирт өҫтәү; **спиртова́ть вино́** шарапты спиртлау

СПИРТОВА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **спиртова́ть**

СПИРТО́ВКА *ж* спиртовка, спирт шәме

СПИРТОВО́Й, -ая, -ое **1.** спирт ...ы; **спиртово́й за́пах** спирт еҫе; **спиртово́й заво́д** спирт заводы **2.** спиртлы; **спиртова́я кра́ска** спиртлы буяу; **спиртово́й компре́сс** спиртлы боҫлама

СПИРТОМЕ́Р *м* спиртомер (*спиртлы эсемлектәрҙең ҡатылығын үлсәгес*)

СПИСА́НИЕ *с*; *спец. см.* **списа́ть** 4, 5, **списа́ться** 2; **списа́ние устаре́лого обору́дования** иҫкергән йыһаздарҙы иҫәптән сығарыу

СПИСА́ТЬ *сов.* **1.** *что, с чего* күсереү, күсереп яҙыу (алыу); **списа́ть предложе́ние** һөйләмде күсереп яҙыу **2.** *что* (*о рисунке, картине*) күсермәһен яһау; **списа́ть ко́пию с карти́ны** картинаның күсермәһен яһау **3.** *кого-что, с кого-чего* күсереү, алыу, алып яҙыу; **де́йствующие ли́ца пье́сы спи́саны с реа́льных лиц** пьеса геройҙары ысынбарлыҡтан алып яҙылған **4.** *что*; *спец.* иҫәптән сығарыу, сығымға ебәреү; **списа́ть ты́сячу рубле́й** мең һумды иҫәптән сығарыу **5.** *кого*; *мор.* хеҙмәттән бушатыу (*экипаждан сығарыу*)

СПИСА́ТЬСЯ *сов.* **1.** *с кем-чем* яҙышыу, хат алышыу; **списа́ться с дру́гом** дуҫ менән хат алышыу **2.** *мор.* хеҙмәттән бушаныу (*экипаждан сығыу*); **списа́ться с корабля́** карап хеҙмәтенән бушаныу

СПИ́СОК *м* **1.** исемлек, теҙем; **спи́сок избира́телей** һайлаусылар исемлеге **2.** (*копия*) күсермә; **спи́ски родосло́вной** шәжәрә күсермәләре

СПИ́СЫВАНИЕ *с см.* **спи́сывать**

СПИ́СЫВАТЬ *несов. см.* **списа́ть**

СПИ́СЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **списа́ться** **2.** *страд. от* **спи́сывать**

СПИТО́Й, -ая, -ое *разг.* шыйыҡ, эсә-эсә шыйыҡланған; **спито́й чай** шыйыҡ сәй

СПИ́ТЬСЯ *сов.* эсеүгә бирелеү, эскегә (эскелеккә) һабышыу

СПИ́ХИВАТЬ *несов. см.* **спихну́ть**

СПИХНУ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** *разг.* этеп (төртөп) төшөрөү (ебәреү); **спихну́ть с ме́ста** урындан этеп ебәреү **2.** *перен.*, *прост.* ебәреп (биреп) ҡотолоу; **спихну́ть за́муж** кейәүгә биреп ҡотолоу

СПИ́ЦА *ж* **1.** (*для вязания*) энә; **вяза́ть носки́ на спи́цах** энә менән ойоҡбаш бәйләү **2.** (*в колесе*) тырнаҡ, араса; **велосипе́дная спи́ца** велосипед арасаһы **3.** (*стержень*) теш; **спи́ца ве́шалки** элгес теше ♦ **после́дняя спи́ца в колесни́це** *кто* кәрәкле кишер япрағы (*әһәмиәтһеҙлекте көсәйткәндә әйтелә*)

СПИЧ *м* ҡотлау телмәре (*берәй тантанала әйтелгән*)

СПИ́ЧЕЧНИЦА *ж* шырпы ҡабы өсөн тартма

СПИ́ЧЕЧНЫЙ, -ая, -ое шырпы ...ы; **спи́чечная коро́бка** шырпы ҡабы

СПИ́ЧКА *ж* шырпы; **заже́чь спи́чку** шырпы ҡабыҙыу ♦ **как спи́чка** таяҡ кеүек (*үтә ябыҡ кешегә ҡарата*)

СПЛАВ I *м* (*смесь*) иретмә; **сплав ме́ди с зо́лотом** баҡыр менән алтын иретмәһе

СПЛАВ II *м см.* **спла́вить** II – **сплавля́ть** II 1; **сплав брёвен** бүрәнә ҡыуыу

СПЛА́ВИТЬ I *сов. что* иретмә яһау, ҡушып иретеү (*металды*)

СПЛА́ВИТЬ II *сов.* **1.** *что* ҡыуыу, ағыҙыу, һаллау (*ағас*); **спла́вить лес** ағас ағыҙыу **2.** *кого-что*; *перен.*, *прост.* ебәреп (оҙатып) ҡотолоу, биреп ҡотолоу (*уңайһыҙлыҡ тыуҙырған кешенән, кәрәкмәгән нәмәнән*)

СПЛА́ВИТЬСЯ *сов.* ireп ҡушылыу (*металл*)

СПЛА́ВКА I *ж*; *разг. см.* **спла́вить** I – **сплавля́ть** I; **спла́вка мета́ллов** металдарҙы ҡушып иретеү

СПЛА́ВКА II *ж*; *разг. см.* **спла́вить** II 1 — **сплавля́ть** II 1; **спла́вка плото́в** һал ҡыуыу

СПЛАВЛЯ́ТЬ I *несов. см.* **спла́вить** I

СПЛАВЛЯ́ТЬ II *несов. см.* **спла́вить** II

СПЛАВЛЯ́ТЬСЯ I *несов.* **1.** *см.* **спла́виться** **2.** *страд. от* **сплавля́ть** I

СПЛАВЛЯ́ТЬСЯ II *несов. страд. от* **сплавля́ть** II

СПЛАВНО́Й, -ая, -ое **1.** һал ...ы, һаллыҡ; **сплавно́й лес** һаллыҡ ағас **2.** һал ағыҙыу ...ы; **сплавна́я конто́ра** һал ағыҙыу контораһы

СПЛА́ВЩИК *м* ҡыуғынсы, һалсы

СПЛАНИ́РОВАТЬ I *сов. см.* **плани́ровать** I; **сплани́ровать рабо́ту** эш планлаштырыу

СПЛАНИ́РОВАТЬ II *сов. см.* **плани́ровать** II

СПЛА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **сплоти́ть**

СПЛА́ЧИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **сплоти́ться** **2.** *страд. от* **спла́чивать**

СПЛЁВЫВАТЬ *несов. см.* **сплю́нуть**

СПЛЕСНУ́ТЬ *сов. что*; *прост.* һирпеп алыу, сайҡатыу; **сплесну́ть лицо́** биткә һыу һирпеп алыу ♦ **сплесну́ть рука́ми** *см.* **всплесну́ть**

СПЛЕСТИ́ *сов. что* **1.** үреү, үреп яһау; **сплести́ корзи́ну** кәрзин үреү **2.** бәйләү; **сплести́ кру́жево** селтәр бәйләү **3.** ҡушып үреү, үреп ялғау (тоташтырыу); **сплести́ ле́нты** таҫмалар ҡушып үреү **4.** *перен.* бәйләү, ҡушыу

СПЛЕСТИ́СЬ *сов.* **1.** уралыу, сырмалыу, үрелеү, ишелеү; **ко́рни де́рева сплели́сь** ағас тамырҙары ишелгән **2.** *перен.* бәйләнеү, бергә ҡушылыу; **интере́сы сплели́сь** мәнфәғәттәр бергә ҡушылды; **на́ши су́дьбы сплели́сь** беҙҙең яҙмыштар бәйләнде

СПЛЕТА́ТЬ *несов. см.* **сплести́**

СПЛЕТА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **сплести́сь** **2.** *страд. от* **сплета́ть**

СПЛЕТЕ́НИЕ *с* **1.** см. **сплести́, сплести́сь** **2.** үрелмә, уралма; **сплете́ние ветве́й** ботаҡтар үрелмәһе

СПЛЕ́ТНИК *м* и **СПЛЕ́ТНИЦА** *ж* ғәйбәтсе, ғәйбәт һатыусы

СПЛЕ́ТНИЧАТЬ *несов.* ғәйбәт һатыу (һөйләү), һүҙ йөрөтөү

СПЛЕ́ТНЯ *ж* ғәйбәт; **пусти́ть спле́тню** ғәйбәт таратыу

СПЛЕЧА́ *нареч.* **1.** киҙәнеп, һелтәнеп; **руби́ть сплеча́** ныҡ һелтәнеп сабыу **2.** *перен.* уйлап тормай, дыуамаллыҡ менән; **реши́ть сплеча́** уйлап тормай хәл итеү

СПЛОТИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** *спец.* (*доски, брёвна*) нығытыу, бер-береһенә беркетеү, ҡыҫыу; **сплоти́ть пол** иҙәнде ҡыҫыу **2.** (*сбить в плоты*) һаллау, һалға бәйләү **3.** (*сомкнуть*) ҡыҫыу, тығыҙлап ҡуйыу; **сплоти́ть ряды́ демонстра́нтов** демонстранттарҙы рәттәргә тығыҙлап ҡуйыу **4.** *перен.* берләштереү, туплау, ойоштороу; **сплоти́ть трудя́щихся** хеҙмәтсәндәрҙе берләштереү

СПЛОТИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*сомкнуться*) тығыҙланыу, ҡыҫылыу, тартылыу; **ряды́ сплоти́лись** сафтар тығыҙланды **2.** *перен.* берләшеү, тупланыу, ойошоу; **това́рищество сплоти́тся** ширҡәт ойошор

СПЛО́ТОК *м*; *спец.* бәйләм, беркетмә (*бүрәнәләр, таҡталар*)

СПЛОХОВА́ТЬ *сов.*; *разг.* хата ебәреү (яһау), яңылышлыҡ эшләп ташлау

СПЛОЧЕ́НИЕ *с см.* **сплоти́ть** 3, 4, **сплоти́ться**; **сплоче́ние коллекти́ва** коллективты берләштереү

СПЛОЧЁННОСТЬ *ж* берҙәмлек, тупланғанлыҡ, ойошҡанлыҡ; **на́ша си́ла в сплочённости** беҙҙең көс берҙәмлектә

СПЛОЧЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **сплоти́ть** **2.** *прил.* берҙәм, тупланған, ойошҡан; **сплочённый коллекти́в** берҙәм коллектив

СПЛОШНО́Й, -ая, -ое **1.** (*непрерывный*) тотош, өҙлөкһөҙ; **сплошно́й лес** тотош урман; **сплошно́й пото́к льда** өҙлөкһөҙ боҙ ағышы **2.** (*распространяющийся на всё, всех*) тотош, тоташлай; **сплошна́я гра́мотность** тотош грамоталылыҡ **3.** *разг.* (*совершенный, законченный*) бөтөнләй, тотошлайы менән, тулыһынса; **сплошна́я чепуха́** бөтөнләй буш (һүҙ)

СПЛОШЬ *нареч.* **1.** тоташтан, өҙлөкһөҙ; **сплошь иду́т дожди́** өҙлөкһөҙ ямғыр яуа **2.** (*целиком*) тотош, тулыһынса, баштан-аяҡ; **зерно́ сплошь отбо́рное** иген тотош яҡшы ♦ **сплошь и (да) ря́дом** бик йыш, бик күп, гел генә тиерлек, аҙым һайын

СПЛУТОВА́ТЬ *сов.*; *разг.* алдашыу, мутлашыу, хәйләләү

СПЛЫВА́ТЬ *несов. см.* **сплы́ть**

СПЛЫВА́ТЬСЯ *несов. см.* **сплы́ться**

СПЛЫТЬ *сов.*; *разг.* **1.** ағып китеү (төшөү); **льди́ны сплы́ли** боҙ киҫәктәре ағып киткән **2.** (*стечь*) ағып сығыу (түгелеү); (*перелиться через край*) ташып ағыу ♦ **был (была́, бы́ло) да сплыл (сплыла́, сплы́ло)** бөттө-китте юғалды, үтте лә бөттө, эҙе лә юҡ, елдәр иҫкән

СПЛЫ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* **1.** йөҙөп килеү, йөҙөп килеп йыйылыу; **брёвна сплыли́сь** бүрәнәләр йөҙөп килеп йыйылған **2.** йәйелеү, ян-яҡҡа таралыу, ҡушылып бөтөү; **кра́ски сплы́лись** буяуҙар йәйелгән

СПЛЮ́НУТЬ *сов.* төкөрөү; **сплю́нуть слюну́** шайыҡты төкөрөү

СПЛЮ́СНУТЬ *сов.*; *разг. см.* **сплю́щить**

СПЛЮ́СНУТЬСЯ *сов.*; *разг. см.* **сплю́щиться**

СПЛЮ́ЩИВАТЬ *несов. см.* **сплю́щить**

СПЛЮ́ЩИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **сплю́щиться** **2.** *страд. от* **сплю́щивать**

СПЛЮ́ЩИТЬ *сов. что* йәмшәйтеү, ялпаҡлау, ҡыҫып (сукеп) йәнсеү

СПЛЮ́ЩИТЬСЯ *сов.* йәмшәйеү, ялпаҡланыу, йәнселеү; **консе́рвная ба́нка сплю́щилась** консерва банкаһы йәмшәйгән

СПЛЯСА́ТЬ *сов. см.* **плясáть**

СПОДВИ́ЖНИК *м* и **СПОДВИ́ЖНИЦА** *ж* көрәштәш, арҡалаш

СПОЗАРА́НКУ и **СПОЗАРА́НОК** *нареч.*; *разг.* таңдан, иртүк, таң менән; **встать спозара́нку** таңдан тороу

СПОИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** *прост.* эсереү; **спои́ть коро́ве ведро́ воды́** һыйырға бер биҙрә һыу эсереү **2.** *разг.* (*напоить допьяна*) эсереп иҫертеү, иҫерткәнсе эсереү **3.** *разг.* (*сделать пьяницей*) араҡы эсергә (эскегә) өйрәтеү

СПОКО́ЙНО 1. *нареч.* тыныс ҡына, тын ғына; **спать споко́йно** тыныс ҡына йоҡлау; **жить споко́йно** тыныс ҡына йәшәү **2.** *в знач. сказ.*, *безл.* тыныс; **здесь споко́йно** бында тыныс; **на душе́ споко́йно** күңел тыныс

СПОКО́ЙНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*неподвижный*) тын, тымыҙыҡ, тымыҡ; **споко́йное мо́ре** тымыҡ диңгеҙ; **споко́йная у́лица** тын урам **2.** *в разн. знач.* тыныс, сабыр; **споко́йный челове́к** сабыр кеше; **споко́йный сон** тыныс йоҡо; **споко́йная жизнь** тыныс тормош **3.** *разг.* (*удобный*) уңайлы, яйлы; **споко́йная о́бувь** яйлы аяҡ кейеме **4.** (*не раздражающий — о цвете, свете*) һүрәле, баҙыҡ (сағыу) булмаған, йомшаҡ; **споко́йный цвет мо́ря** диңгеҙҙең йомшаҡ төҫө ♦ **со споко́йной со́вестью** *см.* **со́весть**; **споко́йной но́чи!** тыныс йоҡо!

СПОКО́ЙСТВИЕ *с* **1.** (*покой*) тынлыҡ, һиллек; **установи́лось споко́йствие** тынлыҡ урынлашты **2.** (*душевное равновесие*) тыныслыҡ, тынғылыҡ; **утра́тить споко́йствие** тынғылыҡ юғалтыу

СПОЛА́СКИВАТЬ *несов. см.* **сполосну́ть**

СПОЛЗА́ТЬ *несов. см.* **сползти́**

СПОЛЗА́ТЬСЯ *несов. см.* **сползти́сь**

СПОЛЗТИ́ *сов.* **1.** шыуышып төшөү; **сползти́ с горы́** тауҙан шыуышып төшөү **2.** шыуып төшөү (китеү); **одея́ло сползло́** юрған (өҫтән) шыуып төшкән

СПОЛЗТИ́СЬ *сов.* шыуышып (үрмәләп) килеп йыйылыу (тупланыу); **зме́и сползли́сь в я́му** йыландар соҡорға шыуышып килеп йыйылған

СПОЛНА́ *нареч.* тулыһынса, тулы; **получи́ть пла́ту сполна́** түләүҙе тулыһынса алыу

СПОЛОСНУ́ТЬ *сов. что*; *разг.* сайҡап алыу (ҡуйыу), сайып ҡуйыу

СПОНТА́ННЫЙ, -ая, -ое *книжн.* үҙлегенән, үҙенән-үҙе, үҙ алдына; **спонта́нное броже́ние** үҙенән-үҙе әсеү

СПОР *м* **1.** бәхәс, һүҙ көрәштереү; **нау́чный спор** ғилми бәхәс **2.** дау, тауыш, талаш-тартыш; **спор ме́жду сосе́дями** күршеләр араһындағы талаш-тартыш **3.** дәғүә, низағ; **спор о насле́дстве** мираҫ тураһында дәғүә ♦ **вне спо́ра** бәхәсһеҙ, тик шулай; **на спор** бәхәстән; **спо́ру нет** *вводн. сл.* шикһеҙ, икеләнеүһеҙ

СПО́РИТЬ *несов.* **1.** бәхәсләшеү, һүҙ көрәштереү, еңешеү; **спо́рить об иску́сстве** сәнғәт тураһында бәхәсләшеү **2.** (*в суде*) дәғүәләшеү, низағлашыу **3.** *разг.* (*держать пари*) бәхәсләшеү **4.** көрәшеү, ҡаршылашыу; **спо́рить с судьбо́й** яҙмыш менән көрәшеү

СПОРИ́ТЬСЯ и **СПО́РИТЬСЯ** *несов.*; *разг.* ырау, уңыу, алға барыу; **рабо́та спори́тся** эш ырай

СПО́РНОСТЬ *ж* бәхәслелек; **спо́рность вы́водов** һығымталарҙың бәхәслелеге

СПО́РНЫЙ, -ая, -ое **1.** бәхәсле; **спо́рный вопро́с** бәхәсле мәсьәлә **2.** дәғүәле, низағлы; **спо́рное де́ло** низағлы эш

СПОРОВИ́КИ *мн.* (*ед.* **спорови́к** *м*); *зоол.* споралылар, саң-һеркәлеләр (*бер күҙәнәкле ябай организмдар-паразиттар*; *кешелә һәм хайуандарҙа төрлө ауырыу тыуҙыра*)

СПО́РОВЫЙ, -ая, -ое **1.** споралы, саң-һеркәле; **спо́ровые расте́ния** споралы үҫемлектәр **2.** спора ярҙамында, саң-һеркә ярҙамында; **спо́ровое размноже́ние** саң-һеркә ярҙамында үрсеү

СПО́РОК *м* һүтеп алынған тышлыҡ (*өҫ кейемендәге*)

СПОРО́ТЬ *сов. что* һүтеп (һыҙырып) алыу

СПОРО́ТЬСЯ *сов.* һүтелеү

СПОРТ *м* спорт; **лы́жный спорт** саңғы спорты; **занима́ться спо́ртом** спорт менән шөғөлләнеү

СПОРТ... *ҡушма һүҙҙәрҙең "спорт" мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.*, **спортплоща́дка** спорт майҙаны; **спорттова́ры** спорт тауарҙары

СПОРТИ́ВНЫЙ, -ая, -ое спорт ...ы; **спорти́вный зал** спорт залы; **спорти́вные и́гры** спорт уйындары ♦ **из спорти́вного интере́са**: 1) үҙ һәләтеңде тикшереп ҡарау өсөн генә; 2) былай ғына, эш юҡлыҡтан (*низер эшләү*)

СПОРТСМЕ́Н *м* и **СПОРТСМЕ́НКА** *ж* спортсы; **выдаю́щийся спортсме́н** атаҡлы спортсы

СПОРХНУ́ТЬ *сов.* **1.** пырр итеп осоп китеү; **воробе́й спорхну́л с ве́тки** турғай ботаҡтан пырр итеп осоп китте **2.** *перен.* йүгереп китеү, елп итеп төшөү

СПО́РЩИК *м* и **СПО́РЩИЦА** *ж* бәхәссе, бәхәсләшергә яратыусы кеше

СПО́РЫ *мн.* (*ед.* **спо́ра** *ж*); *биол.* саң-һеркәләр, споралар (*бәшмәк, ылымыҡ һәм мүктәрҙең*)

СПО́РЫЙ, -ая, -ое *разг.* **1.** ырамлы, етеҙ; **спо́рая рабо́та** ырамлы эш; **спо́рые шаги́** етеҙ аҙымдар **2.** уңышлы, үрсемле; **спо́рые дро́жжи** уңышлы сүпрә

СПОРЫНЬЯ́ *ж* ата арыш (*бәшмәк ауырыуы*)

СПО́СОБ *м* ысул, алым, юл; **спо́соб изготовле́ния бума́ги** ҡағыҙ эшләү ысулы; **любы́м спо́собом** ниндәй юл менән булһа ла; **найти́ спо́соб** юлын табыу

СПОСО́БНОСТЬ *ж* **1.** һәләт; **мысли́тельная спосо́бность** фекер йөрөтөү һәләте; **спосо́бность дви́гаться** хәрәкәтләнеү һәләте **2.** мөмкинлек, һәләт; **покупа́тельная спосо́бность населе́ния** халыҡтың һатып алыу мөмкинлеге **3.** *обычно мн.*

спосо́бности һәләтлек, һәләт, булдыҡлылыҡ; **музыка́льные спосо́бности** музыкаль һәләтлек; **прояви́ть спосо́бности** һәләтлек күрһәтеү

СПОСО́БНЫЙ, -ая, -ое **1.** һәләтле; **спосо́бный учени́к** һәләтле уҡыусы **2.** булдыҡлы, булған, һәләтле, булдыра (тота һ.б.) алған; **спосо́бный к труду́** хеҙмәткә һәләтле; **спосо́бный носи́ть ору́жие** ҡорал тота алған

СПОСО́БСТВОВАТЬ *несов. кому-чему* булышыу, булышлыҡ (ярҙам) итеү; **спосо́бствовать успе́ху** уңышҡа булышлыҡ итеү

СПОТКНУ́ТЬСЯ *сов.* **1.** һөрлөгөү, һөрөнөү, абыныу; **споткну́ться о поро́г** тупһаға һөрөнөү **2.** *перен.*, *разг.* туҡтап ҡалыу, тотлоғоу; **споткну́ться на тру́дном сло́ве** ауыр һүҙҙә туҡтап ҡалыу **3.** *перен.*, *разг.* хаталаныу, һөрлөгөү (*тормошта, эштә*)

СПОТЫКА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **споткну́ться, спотыкну́ться 2.** абына-һөрлөгә атлау (барыу)

СПОТЫКНУ́ТЬСЯ *сов.*; *разг. см.* **споткну́ться**

СПОХВАТИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* ҡапыл иҫкә килеү (төшөрөү), иҫкә төшөрөп өлгөрөү, абайлап (һиҙеп) алыу; **во́время спохвати́ться** ваҡытында һиҙеп алыу

СПОХВА́ТЫВАТЬСЯ *несов. см.* **спохвати́ться**

СПРА́ВА *нареч.* (*где*) уңда, уң яҡта; (*откуда*) уңдан, уң яҡтан; **спра́ва от до́ма** өйҙән уң яҡта; **писа́ть спра́ва нале́во** уңдан һулға табан яҙыу

СПРАВЕДЛИ́ВОСТЬ *ж* **1.** ғәҙеллек; **справедли́вость реше́ния** ҡарарҙың ғәҙеллеге; **призна́ть справедли́вость зако́на** закондың ғәҙеллеген таныу **2.** хаҡлыҡ, дөрөҫлөк; **боро́ться за справедли́вость** хаҡлыҡ өсөн көрәшеү

СПРАВЕДЛИ́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** ғәҙел; **справедли́вые зако́ны** ғәҙел закондар; **справедли́вый челове́к** ғәҙел кеше **2.** хаҡлы, нигеҙле, урынлы; **справедли́вые тре́бования** урынлы талаптар **3.** хаҡлы, хаҡ, дөрөҫ; **справедли́вое сужде́ние** дөрөҫ фекер ♦ **справедли́вые во́йны** ғәҙел һуғыштар (*милли азатлыҡ өсөн*)

СПРА́ВИТЬ *сов. что* **1.** *разг.* байрам итеү, үткәреү, уҙғарыу, билдәләп үтеү; **спра́вить день рожде́ния** тыуған көндө билдәләп үтеү **2.** *прост.* һатып алыу, булдырыу, яһатыу, тектереү; **спра́вить костю́м** костюм һатып алыу

СПРА́ВИТЬСЯ *сов.* **1.** *с чем* үтәү, үтәй алыу, булдырыу, башҡарыу, башҡарып сығыу; **спра́виться с рабо́той** эште үтәй алыу **2.** *с кем-чем* еңеү, еңеп сығыу, еңә алыу; **спра́виться с боле́знью** ауырыуҙы еңеп сығыу; **спра́виться с хулига́ном** хулигандарҙы еңеү **3.** *о ком-чём* белешеү, һорашыу, мәғлүмәт һорау; **спра́виться о здоро́вье** һаулыҡ тураһында һорашыу ♦ **спра́виться с собо́й** үҙеңде ҡулға алыу, тынысланыу

СПРА́ВКА *ж* **1.** *см.* **спра́виться — справля́ться** 3; **2.** (*сведение*) мәғлүмәт; **стол спра́вок** мәғлүмәттәр өҫтәле **3.** (*документ*) белешмә, справка; **спра́вка о зарпла́те** эш хаҡы тураһында белешмә

СПРАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **спра́вить**

СПРАВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **спра́виться 2.** *страд. от* **справля́ть**

СПРА́ВОЧНИК *м* справочник, белешмә, белешмә китабы

СПРА́ВОЧНЫЙ, -ая, -ое белешмәләр ...ы, белешмә; **спра́вочное бюро́** белешмәләр бюроһы

СПРА́ШИВАТЬ *несов. см.* **спроси́ть**

СПРА́ШИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **спроси́ться 2.** *страд. от* **спра́шивать**

СПРЕССОВА́ТЬ *сов. что* преслау, ҡыҫыу, баҫырыу; **спрессова́ть се́но** бесән преслау

СПРЕССОВА́ТЬСЯ *сов.* (*уплотниться в результате прессования*) пресланыу, ҡыҫылыу; (*слежаться*) баҫылыу, баҫып ҡыҫылыу, баҫырылыу

СПРЕССО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **спрессова́ть**

СПРЕССО́ВЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **спрессова́ться 2.** *страд. от* **спрессо́вывать**

СПРИНТ *м* спринт (*яҡын араға йүгереү, йөҙөү*)

СПРИ́НТЕР *м* спринтер

СПРИНЦЕВА́ТЬ *несов. кого-что* һиптереп йыуыу (йыуҙырыу); **спринцева́ть ра́ну** яраны һиптереп йыуыу

СПРИНЦЕВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** һиптереп йыуҙырылыу (йыуылыу) **2.** *страд. от* **спринцева́ть**

СПРИНЦО́ВКА *ж* (*прибор*) спринцовка, һиптергес (*дарыу, һыу бөрккөс*)

СПРОВА́ДИТЬ *сов. кого-что*; *разг.* оҙатып (ебәреп) ҡотолоу

СПРОВА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **спрова́дить**

СПРОВОЦИ́РОВАТЬ *сов. см.* **провоци́ровать; спровоци́ровать на вооружённое выступле́ние** ҡоралды сығышҡа ҡотҡо һалыу

СПРОЕКТИ́РОВАТЬ *сов. см.* **проекти́ровать**

СПРОС *м* **1.** *прост. см.* **спроси́ть — спра́шивать** 1, 2; **2.** һорау, ихтыяж; **спрос на кни́ги** китапҡа ихтыяж; **спрос и предложе́ние** һорау һәм тәҡдим **3.** *разг.* талап; **с руководи́теля осо́бый спрос** етәксенән айырым талап ♦ **без спро́са (спро́су)** һорап тормай, рөхсәтһеҙ

СПРОСИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого, у кого, что, о чём* һорау, һорашыу, һорап белеү; **спроси́ть о здоро́вье** һаулығы тураһында һорашыу; **спроси́ть фами́лию** фамилия һорау **2.** *что, чего* (*попросить*) һорау, үтенеү; **спроси́ть сове́та** кәңәш һорау; **спроси́ть де́нег** аҡса һорау **3.** *с кого* (*потребовать ответа*) яуап талап итеү, һорау

СПРОСИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** *разг.* (*попросить разрешения*) һорау, рөхсәт һорау **2.** *с кого безл.*; *разг.* һорау, талап итеү; **за э́то с нас спро́сится** быны өсөн беҙҙән һорарҙар **3.** *уст. см.* **спроси́ть** 1, 2

СПРОСО́НОК *нареч.*; *разг.* йоҡо аралаш, уяныр-уянмаҫ, уяулы-йоҡоло килеш

СПРОСТА́ *нареч.*; *разг.* **1.** (*по доверчивости*) артыҡ ышанып, бер ҡатлылыҡ менән **2.** (*без умысла*) былай ғына, тиктомалға, артыҡ уйлап тормай, һис бер сәбәпһеҙ, буштан-бушҡа; **спроси́ть проста́** былай ғына һорау

СПРУТ *м* һигеҙаяҡ, спрут

СПРЫ́ГИВАТЬ *несов. см.* **спры́гнуть**

СПРЫ́ГНУТЬ *сов.* һикереү, һикереп төшөү; **спры́гнуть с кры́ши** ҡыйыҡтан һикереп төшөү

СПРЫ́СКИВАТЬ *несов. см.* **спры́снуть**

СПРЫ́СНУТЬ *сов. что*; *разг.* **1.** (һыу) бөркөү, бөркөп еүешләү; **спры́снуть цветы́** сәскәләргә һыу бөркөү **2.** *перен.*, *шутл.* йыуыу, һелтәп алыу (*ниҙелер эске менән билдәләү*); **спры́снуть сде́лку** килешеүҙе йыуыу

СПРЯГА́ТЬ *несов. что*; *грам.* зат, заман, һан менән үҙгәртеү; **спряга́ть глаго́л** ҡылымды зат, заман, һан менән үҙгәртеү

СПРЯГА́ТЬСЯ *несов.*; *грам.* **1.** зат, заман, һан менән үҙгәреү **2.** *страд. от* **спряга́ть**

СПРЯЖЕ́НИЕ *с*; *грам.* **1.** *см.* **спряга́ть 2.** зат, заман, һан менән үҙгәреш

СПРЯСТЬ *сов. см.* **прясть**

СПРЯ́ТАТЬ *сов. см.* **пря́тать**

СПРЯ́ТАТЬСЯ *сов. см.* **пря́таться**; **спря́таться от пресле́дователей** эҙәрләүселәрҙән йәшенеү

СПУ́ТИВАТЬ *несов. см.* **спугну́ть**

СПУГНУ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** ҡурҡытыу, өркөтөү, ҡурҡытып ебәреү (осороу, ҡасырыу); **спугну́ть птиц** ҡоштарҙы ҡурҡытып осороу **2.** *перен.* ҡурҡытыу, һиҫкәндереү; **спугну́ть собесе́дника** әңгәмәләшеүсене һиҫкәндереү

СПУД: из-под спу́да (извле́чь, вы́нуть и т.п.) *уст.* файҙаланылмай ятҡан (онотолған) ерҙән эшкә индереү; **под спу́дом (лежа́ть, держа́ть и т.п.)** ҡулланылмай (файҙаланылмай) ятыу (тотоу)

СПУСК *м* **1.** *см.* **спусти́ть** — **спуска́ть** 1, 6, **спусти́ться** — **спуска́ться** 1, 2; **спуск корабля́ на́ воду** карапты һыуға төшөрөү; **спуск фла́га** флагты төшөрөү **2.** төшөү юлы (урыны); **спуск к реке́** йылғаға төшөү юлы **3.** (*крючок в оружии*) саҡма **4.** *полигр.* (*пробел в верхней части страницы*) буш урын ♦ **не дава́ть (не дать) спу́ска (спу́ску)** ҡаты тотоу, йомшаҡлыҡҡа урын ҡалдырмау

СПУСКА́ЕМЫЙ, -ая, -ое *прич. от* **спуска́ть** ♦ **спуска́емый аппара́т** төшөрөлә торған аппарат

СПУСКА́ТЬ *несов. см.* **спусти́ть** ♦ **не спуска́ть глаз** *с кого-чего*: 1) (*любоваться*) күҙҙе алмау, һоҡланып ҡарап тороу; 2) (*не упускать из виду*) күҙҙән ысҡындырмау

СПУСКА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **спусти́ться 2.** ипкен (һарҡыу) булыу, төшөү (*ер, яр һ.б. урын тураһында*) **3.** төшөү, төшөп (һалынып) тороу; **во́лосы у него́ спуска́ются на щёки** уның сәстәре сикәһенә төшөп тора **4.** *страд. от* **спуска́ть**

СПУСКНО́Й, -ая, -ое (аҫҡа) төшә (төшөрә, ағыҙа) торған; **спускно́й кран** ағыҙа торған һеммәк

СПУСКОВО́Й, -ая, -ое ысҡындырғыс, ысҡындырып ебәрә торған; **спусково́й механи́зм** ысҡындырғыс механизм

СПУСТИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* төшөрөү, төшөрөп ебәреү; **спусти́ть ведро́ в коло́дец** биҙрәне ҡоҙоҡҡа төшөрөп ебәреү; **спусти́ть за́навес** ҡорманы төшөрөү; **спусти́ть чулки́** ойоҡто төшөрөү **2.** *что* (*сплавить по течению*) ағыҙыу; **спусти́ть лес** ағас ағыҙыу **3.** *что* ебәреү, төшөрөү; **спусти́ть директи́ву** директива ебәреү **4.** *что* (*пустить на воду — о судне*) һыуға төшөрөү, йөҙҙөрөп ебәреү; **спусти́ть парохо́д** пароходты һыуға төшөрөү **5.** *кого-что* ысҡындырыу, ысҡындырып ебәреү; **спусти́ть куро́к** тәтене ысҡындырыу; **спусти́ть соба́ку** этте (бәйҙән) ысҡындырыу **6.** *что* ағыҙыу, сығарыу (*һыу, газ, һауа һ.б.*); **спусти́ть во́ду из бо́чки** мискәнең һыуын ағыҙыу; **спусти́ть пар** пар сығарыу **7.** *что* кәметеү, төшөрөү; **спусти́ть у́ровень воды́** һыу кимәлен кәметеү **8.** *что* и *без доп.*; *разг.* (*дать поблажку*) (иғтибарһыҙ) үткәреп ебәреү, әһәмиәт бирмәү; **не спусти́ть ребёнку гру́бость** баланың тупаҫлығын иғтибарһыҙ үткәреп ебәрмәү **9.** *что*; *прост.* һатыу, атҡарыу; **спусти́ть чужу́ю вещь** кеше нәмәһен һатып ебәреү **10.** *что*; *разг.* (*растратить*) елгә осороу, сарыф итеү ♦ **спусти́ть на тормоза́х** шау-шыуһыҙ ғына хәл итеү (үткәреп ебәреү); **спусти́ть шку́ру (три шку́ры, семь шкур)** *прост.* һырт ҡайышын алыу, һыҙырыу, ныҡ туҡмау; **спустя́ рукава́ (де́лать)** минән киткәнсе, эйәһенә еткәнсе; илкеһалҡы эшләү (башҡарыу)

СПУСТИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** *в разн. знач.* төшөү; **спусти́ться с горы́** тауҙан төшөү; **спусти́ться по ле́стнице** баҫҡыс буйлап төшөү; **спусти́ться в по́греб** баҙға төшөү; **самолёт спусти́лся на аэродро́м** самолёт аэродромға төштө; **чуло́к спусти́лся** ойоҡ төшкән; **спусти́ться по реке́** йылға буйлап төшөү **2.** *перен.* төшөү, ятыу, ҡаплау; **темнота́ спусти́лась на зе́млю** ергә ҡараңғылыҡ ятты **3.** *перен.* (түбән) төшөү; **спусти́ться до униже́ния** хурлыҡҡа төшөү ♦ **спусти́ться с облако́в** күктән ергә төшөү (*хыялдар донъяһынан тормошҡа ҡайтыу*)

СПУСТЯ́ *предлог с вин. п.* (*по прошествии какого-л. времени*) үткәс (уҙғас), -дан/-дән һуң; **спустя́ ме́сяц** бер айҙан һуң, бер ай үткәс

СПУ́ТАТЬ *сов.* **1.** *что* сыуалтыу, сейәлтеү, сеймәлтеү; **спу́тать ни́тки** еп сейәлтеү; **спу́тать во́лосы** сәсте сыуалтыу **2.** *что* бутау, буталдырыу, яңылыштырыу; **спу́тать страни́цы ру́кописи** ҡульяҙманың биттәрен бутау; **спу́тать счёт** иҫәпте бутау **3.** *с кем-чем* и *без доп.* (*принять одно за другое*) бутау, буталау **4.** *кого*; *разг.* бутау, буталдырыу; **спу́тать допра́шиваемого** яуап биреүсене буталдырыу **5.** *кого-что* тышау, ты-

15 зак. 2.0007.06

шаулау, урау; **спу́тать коня́** ат тышау **6.** *кого-что* (*запутать, усложнить*) бутау, ҡатмарлаштырыу; **спу́тать де́ло** эште бутау ♦ **спу́тать ка́рты (пла́ны, расчёты)** *см.* **ка́рта**; **спу́тать по рука́м и нога́м** аяҡ-ҡулды бәйләү

СПУ́ТАТЬСЯ *сов.* **1.** сыуалыу, сейәлеү, сеймәлеү; **ни́тки спу́тались** ептәр сейәлгән **2.** буталыу, тәртип юғалыу; **ка́рты спу́тались** кәрттәр буталған **3.** (*сбиться*) яңылышыу, буталыу; **спу́таться в счёте** иҫәптә буталыу **4.** *перен.* буталыу, сыуалыу; **мы́сли спу́тались** фекерҙәр буталды

СПУ́ТНИК *м* **1.** юлдаш; **найти́ спу́тника** юлдаш табыу **2.** юлдаш, эйәрсән; **Луна́ — спу́тник Земли́** Ай — Ерҙең юлдашы **3.** *чего*; *перен.* юлдаш; **литерату́ра — спу́тник образо́ванности** әҙәбиәт — белемлелек юлдашы **4.** *см.* **иску́ственный спу́тник** ♦ **иску́сственный спу́тник** спутник, яһалма юлдаш, яһалма спутник; **спу́тник жи́зни** тормош иптәше (*ир*)

СПУ́ТНИЦА *ж см.* **спу́тник** 1, 3 ♦ **спу́тница жи́зни** тормош иптәше (*ҡатын*)

СПУ́ТНИКОВЫЙ, -ая, -ое спутник, спутник ...ы; **спу́тниковая радиосвя́зь** спутник радио бәйләнеше

СПУ́ТЫВАТЬ *несов. см.* **спу́тать**

СПУ́ТЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **спу́таться** **2.** *страд. от* **спу́тывать**

СПЬЯ́НА и **СПЬЯ́НУ** *нареч.*; *разг.* иҫерек баш менән, иҫерек килеш (хәлдә)

СПЯ́ЧКА *ж* **1.** (*у животных*) йоҡо, йоҡоға талыу; **зи́мняя спя́чка** ҡышҡы йоҡо **2.** *перен.* (*бездеятельность*) ғәфләт йоҡоһо, һүлпәнлек, вайымһыҙлыҡ, моңһоҙлоҡ, ялҡаулыҡ

СПЯ́ЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **спать** **2.** *в знач. сущ.* **спя́щий** *м* и **спя́щая** *ж* йоҡлаусы ♦ **спя́щие по́чки** *бот.* йоҡлаусы бөрөләр (*эшмәкәрлеген туҡтатҡан, экренәйткән бөрөләр*)

СРАБА́ТЫВАТЬ *несов. см.* **срабо́тать**

СРАБА́ТЫВАТЬСЯ I *несов. см.* **срабо́таться** I

СРАБА́ТЫВАТЬСЯ II *несов. см.* **срабо́таться** II

СРАБО́ТАТЬ *сов.* **1.** *что*; *прост.* (*сделать, изготовить*) эшләү, яһау **2.** (*о механизме*) хәрәкәткә килеү, эшләп китеү; **автома́т срабо́тал** автомат эшләп китте

СРАБО́ТАТЬСЯ I *сов.* эштән сығыу, туҙыу, яраҡһыҙ булыу; **стано́к срабо́тался** станок эштән сыҡҡан

СРАБО́ТАТЬСЯ II *сов.* (үҙ-ара) килешеп эшләү, татыу эшләп китеү; **мы с ним срабо́тались** беҙ уның менән килешеп эшләйбеҙ

СРАВНЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **сравни́ть** **2.** сағыштырыу; **о́бразные сравне́ния** һынлы сағыштырыуҙар ♦ **сте́пени сравне́ния** *см.* **сте́пень**; **в сравне́нии (по сравне́нию)** *с кем-чем кем-нимә менән* сағыштырып ҡарағанда (сағыштырғанда); **сравне́ния нет (не мо́жет быть)** сағыштырыуы мөмкин түгел

СРА́ВНИВАТЬ I *несов. см.* **сравни́ть**

СРА́ВНИВАТЬ II *несов. см.* **сравня́ть**

СРА́ВНИВАТЬ III *несов. см.* **сровня́ть**

СРА́ВНИВАТЬСЯ I *несов. страд. от* **сра́внивать** I

СРА́ВНИВАТЬСЯ II *несов. страд. от* **сра́внивать** II

СРА́ВНИВАТЬСЯ III *несов.* **1.** *см.* **сровня́ться** **2.** *страд. от* **сра́внивать** III

СРАВНИ́ТЕЛЬНО *нареч.* сағыштырмаса; **сравни́тельно недо́лго** сағыштырмаса оҙаҡ түгел ♦ **сравни́тельно** *с кем-чем кем-нимә менән* сағыштырғанда, сағыштырып ҡарағанда

СРАВНИ́ТЕЛЬНО-ИСТОРИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое сағыштырма-тарихи; **сравни́тельно-истори́ческий ме́тод иссле́дования** тикшереүҙең сағыштырма-тарихи ысулы

СРАВНИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** сағыштырма; **сравни́тельная анато́мия** сағыштырма анатомия; **сравни́тельные све́дения** сағыштырма мәғлүмәттәр **2.** *грам.* сағыштырыу, сағыштырыу ...ы; **сравни́тельные сою́зы** сағыштырыу теркәүестәре; **сравни́тельное прида́точное предложе́ние** сағыштырыу эйәрсән һөйләм **3.** (*относительный*) сағыштырмаса, ярайһы уҡ; **сравни́тельное зати́шье** сағыштырмаса тынлыҡ ♦ **сравни́тельная сте́пень** *грам.* сағыштырыу дәрәжәһе (*сифаттарҙа, рәүештәрҙә*)

СРАВНИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** (*сопоставить*) сағыштырыу, сағыштырып ҡарау **2.** *с кем-чем* (*приравнять*) тиңләү, тиңәү, тиңләштереү

СРАВНИ́ТЬСЯ *сов. с кем-чем* тиңләшеү, тиңәшеү; **я не могу́ с ним сравни́ться** мин уға тиңәшә алмайым

СРАВНЯ́ТЬ *сов. кого-что* тигеҙләү, тиң итеү; **сравня́ть гра́ждан в права́х** граждандарҙың хоҡуҡтарын тиң итеү

СРАВНЯ́ТЬСЯ *сов.* тигеҙләшеү, тиңләшеү

СРАЖА́ТЬ *несов. см.* **срази́ть**

СРАЖА́ТЬСЯ *несов. см.* **срази́ться**

СРАЖЕ́НИЕ *с* **1.** (ҙур) һуғыш; **по́ле сраже́ния** һуғыш яланы; **вы́играть сраже́ние** һуғышта еңеп сығыу **2.** *перен.*; *разг.* алыш, көрәш; **сраже́ние за пра́вду** дөрөҫлөк өсөн көрәш

СРАЗИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** атып (һуғып һ.б.) үлтереү; **срази́ть врага́ вы́стрелом** дошманды атып үлтереү **2.** *перен.* тетрәтеү, тетрәндереү, ғәжәпкә ҡалдырыу; **э́та весть меня́ срази́ла** был хәбәр мине тетрәндерҙе

СРАЗИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** һуғышыу, алышыу; **полки́ срази́лись** полктар һуғышты **2.** *перен., разг.* алышыу, көрәшеү; **срази́ться в ша́хматы** шахматта алышыу

СРА́ЗУ *нареч.* **1.** (*в один приём*) бер юлы; **рассказа́л не сра́зу** бер юлы һөйләмәне **2.** (*одновременно*) тотош (бөтәһе) бергә; **все заговори́ли сра́зу** бөтәһе бер юлы һөйләй башланы **3.** (*немедленно*) шунда уҡ, шул уҡ ваҡытта; **отве́тить сра́зу** шунда уҡ яуап биреү

СРАМ *м*; *разг.* **1.** оятлыҡ, хурлыҡ; **испы́тывать срам** хурлыҡ кисереү; **како́й срам!** ниндәй оят! **2.** *в знач. сказ.* оят, хурлыҡ; **срам смотре́ть** ҡарауы оят

СРАМИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** *разг.* хур итеү, хурлыҡҡа төшөрөү, оятҡа ҡалдырыу; **срами́ть фами́лию** фамилияны хур итеү **2.** *прост.* хурлау, әрләү, һүгеү; **срами́ть при наро́де** халыҡ алдында хурлау

СРАМИ́ТЬСЯ *несов.*; *разг.* хурға (оятҡа) ҡалыу, хурланыу

СРАМОТА́ *ж*; *прост.* **1.** оятлыҡ, хурлыҡ **2.** *в знач. сказ.* оят, хурлыҡ

СРАСТА́НИЕ *с см.* **граста́ться**; **сраста́ние косте́й** һөйәктәрҙең ялғанып үҫеп китеүе

СРАСТА́ТЬСЯ *несов. см.* **срасти́сь**

СРАСТИ́СЬ *сов.* **1.** йәбешеп (берегеп, бергә ҡушылып) үҫеү (үҫеп китеү), тоташып үҫеү; **оре́хи сросли́сь** сәтләүектәр берегеп үҫкән **2.** (*о сломанной кости*) ялғаныу, берегеп үҫеү; **ко́сти сросли́сь** һөйәктәр ялғанған **3.** *перен.* (*соединиться*) берегеү, берегеп китеү; **мы́сли на́ши сросли́сь** беҙҙең уйҙар беректе

СРАСТИ́ТЬ *сов. что* **1.** (*сломанную кость*) ялғау, ялғандырыу **2.** (*соединить концы края при сварке и т.п.*) беркетеү, ялғап ҡуйыу, тоташтырыу **3.** *перен.* тығыҙ бәйләнеү

СРАЩЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **срасти́ть, срасти́сь** — **сраста́ться**; **сраще́ние краёв ра́ны** яра йөйҙәренең тоташып үҫеүе **2.** берлек; **фразеологи́ческое сраще́ние** фразеологик берлек

СРА́ЩИВАТЬ *несов. см.* **срасти́ть**

СРА́ЩИВАТЬСЯ *несов.* **1.** ялғаныу, тоташыу; **при сва́рке тру́бы сра́щиваются** иретеп йәбештергәндә торбалар ялғана **2.** *страд. от* **сра́щивать**

СРЕ́БРЕНИК *м* боронғо ваҡ көмөш аҡса ♦ **за три́дцать сре́бреников прода́ть** утыҙ тингә һатып ебәреү (*аҡса өсөн кешене һатыу*)

СРЕБРОНО́СНЫЙ, -ая, -ое көмөшлө, көмөшкә бай; **сребро́носная поро́да** көмөшкә бай тоҡом

СРЕДА́ I *ж* **1.** мөхит, тирә-яҡ, тирәлек; **географи́ческая среда́** географик мөхит; **пита́тельная среда́** аҙыҡлы мөхит **2.** мөхит, тирә-йүн, ара, әйләнә-тирә; **рабо́чая среда́** эшселәр араһы; **жить в интеллиге́нтной среде́** зыялылар мөхитендә йәшәү

СРЕДА́ II *ж* шаршамбы; **сего́дня среда́** бөгөн шаршамбы

СРЕДИ́ и **СРЕДЬ** *предлог с род. п.* **1.** (*в середине, в центре чего-л.*; *в промежутке между концом и началом какого-л. временного отрезка*) уртаһында; **стоя́ть среди́ ко́мнаты** бүлмә уртаһында тороу; **просну́ться среди́ но́чи** төн уртаһында уяныу **2.** (*между, посреди, в окружении чего-л.*) араһында; **дом стои́т среди́ со́сен** өй ҡарағайҙар араһында тора; **среди́ родны́х** туғандар араһында ♦ **среди́ (средь) бе́ла дня** *см.* **бе́лый**

СРЕДИ́НА *ж см.* **середи́на**

СРЕДИ́ННЫЙ, -ая, -ое *см.* **середи́нный**

СРЕ́ДНЕ *нареч.* уртаса, бер сама; **учи́ться сре́дне** уртаса (ғына) уҡыу

СРЕДНЕ... *урыҫ телендә ҡушма һүҙҙәрҙең "урта", "уртаса" мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.*, **среднеазиа́тский** Урта Азия ...ы; **среднегодово́й** уртаса йыллыҡ

СРЕДНЕВЕКО́ВЫЙ, -ая, -ое урта быуат(тар) ...ы, урта быуаттарға хас; **средневеко́вый го́род** урта быуат ҡалаһы

СРЕДНЕВЕКО́ВЬЕ *с* Урта быуат(тар) (*боронғо тарихтан яңы тарихҡаса булған дәүер*); **иску́сство Средневеко́вья** Урта быуаттар сәнғәте

СРЕ́ДНИЙ, -яя, -ее **1.** урталағы, урта; **сре́днее окно́** урталағы тәҙрә; **сре́днее тече́ние реки́** йылғаның урта ағымы; **сре́дний ряд** урта рәт **2.** (*второй по возрасту из трёх детей*) уртансы; **сре́дний сын** уртансы ул **3.** *в разн. знач.* уртаса; **челове́к сре́днего ро́ста** уртаса буйлы кеше; **сре́дний вес** уртаса ауырлыҡ; **сре́дняя ско́рость по́езда** поездың уртаса тиҙлеге; **сре́дний надо́й молока́** һөттөң уртаса һауымы **4.** (*посредственный*) урта ҡул, уртаса; **сре́дний учени́к** уртаса уҡыусы ♦ **в сре́днем** уртаса алғанда; **не́что сре́днее** тегеләй ҙә, былай ҙа түгел; **сре́дние века́** урта быуаттар; **сре́днее образова́ние** урта белем; **сре́дний па́лец** урта бармаҡ; **сре́дней руки́** урта ҡул, бер сама; **сре́днее у́хо** *анат.* урта ҡолаҡ; **сре́дних лет** *кто* урта йәштәрҙәге

СРЕДОТО́ЧИЕ *с* үҙәк, тупланыш; **средото́чие интеллиге́нции** зыялылар тупланышы

СРЕ́ДСТВО *с* **1.** сара, юл, әмәл; **сре́дство воспита́ния** тәрбиә сараһы **2.** *обычно мн.* **сре́дства** сара, средство; **сре́дства произво́дства** етештереү саралары; **сре́дства свя́зи** элемтә саралары; **техни́ческие сре́дства** техник саралар **3.** дарыу, им, дауалау сараһы (нәмәһе); **сре́дство от ка́шля** йүтәл дарыуы; **перевя́зочные сре́дства** яра бәйләү нәмәләре **4.** *мн.* **сре́дства** (*деньги*) аҡса, байлыҡ, мал-мөлкәт, средство; **оста́ться без средств** аҡсаһыҙ ҡалыу

СРЕДЬ *предлог см.* **среди́**

СРЕЗ *м* **1.** *спец. см.* **сре́зать** — **среза́ть** 1; **2.** (*место*) киҫем, ҡырҡым, киҫелеш; **срез на де́реве** ағастағы киҫем

СРЕ́ЗАТЬ *сов.* **1.** *что* ҡырҡып (киҫеп) алыу, ҡыйып (ҡырҡып) төшөрөү; **сре́зать ве́тку** ботаҡты ҡырҡып алыу **2.** *кого* үлтереү, ҡыйыу (*атып, шартлатып*); **вы́стрел сре́зал у́тку** атыу өйрәкте ҡыйҙы **3.** *что*; *перен.*, *разг.* ҡырҡыу, кәметеү; **сре́зать лими́ты** лимитты кәметеү **4.** *кого*; *перен.* (*оборвать чью-л. речь*) һүҙен бүлдереү, туҡтатыу **5.** *кого-что*; *разг.* (*на экзамене*) батырыу, ҡырҡыу, насар билдә ҡуйыу **6.** *что*; *спорт.* киҫеү, ҡыялатып тибеү (*тупты*)

СРЕЗА́ТЬ *несов. см.* **сре́зать**

СРЕ́ЗАТЬСЯ *сов.* **1.** *разг.* (*на экзамене*) уңышһыҙлыҡҡа осрау, икеле алыу; **сре́заться на экза́**-

мене имтиханда икеле алыу **2.** *прост.* (*вступить в спор*) элэгешеү, һүҙгә килешеү

СРЕЗА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **сре́заться** 1; **2.** *страд. от* **среза́ть**

СРЕ́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **сре́зать**

СРИСОВА́ТЬ *сов. что* күсереп һүрәт төшөрөү, һүрәтте күсереп яһау

СРИСО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **срисова́ть**

СРОВНЯ́ТЬ *сов. что* тигеҙләү; **сровня́ть я́му** соҡорҙо тигеҙләү ♦ **сровня́ть с землёй** ер менән тигеҙләү, емереп ташлау

СРОВНЯ́ТЬСЯ *сов. с кем-чем* **1.** (*стать ровным*) тигеҙләнеү **2.** (*двигаясь, оказаться рядом*) тапҡырына (тәңгәленә) килеп етеү

СРОДНИ́ *нареч.*; *разг.* **1.** *кому* туған, ҡәрҙәш; **он дово́дится мне сродни́** ул миңә туған тейеш **2.** *чему*; *перен.* (*близко по характеру*) яҡын, күңелгә ятышлы

СРОДНИ́ТЬ *сов. кого* дуҫлаштырыу, яҡынлаштырыу, туғанлаштырыу; **нас сродни́ла о́бщность интере́сов** мәнфәғәттәр уртаҡлығы беҙҙе яҡынлаштырҙы

СРОДНИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** *с кем-чем* (*стать близким*) дуҫлашыу, яҡынлашыу, туғанлашыу **2.** *с чем* (*привыкнуть*) эйәләшеп (өйрәнеп) китеү, күнегеү

СРОДСТВО́ *с*; *книжн.* оҡшашлыҡ, яҡынлыҡ; **сродство́ хара́ктеров** холоҡтарҙың оҡшашлығы

СРО́ДУ *нареч.*; *прост.* (*с отрицанием "не"*) һис, һис бер, һис кенә лә, ғүмерҙә, бер ҙә; **сро́ду не ви́дел** һис кенә лә күргәнем юҡ

СРОК *м* ваҡыт, мәл, осор, срок; **испыта́тельный срок** һынау осоро; **срок слу́жбы в а́рмии** армияла хеҙмәт итеү ваҡыты; **назна́чить срок отъе́зда** китеү мәлен билдәләү; **прие́хать к сро́ку** ваҡытына ҡайтып етеү ♦ **в срок** ваҡытында; **на срок** билдәле бер ваҡытҡа; **да́й(те) срок** бер аҙ ваҡыт бир(егеҙ), ашыҡтырма(ғыҙ)

СРО́СТОК *м* ҡушылып (йәбешеп) үҫкән (*нәмә*), ҡуш (ҡушалы); **сро́сток алма́за** ҡушылып үҫкән алмас

СРО́ЧНОСТЬ *ж* **1.** ашығыслыҡ, кисектергеһеҙлек; **сро́чность зака́за** заказдың ашығыслығы; **что за сро́чность!** ниндәй ашығыслыҡ ул! **2.** билдәле срокка бирелеү (һалыныу), ваҡыты билдәләнеү, сикләү; **сро́чность ссу́ды** ссуданың билдәле срокка бирелеүе

СРО́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** ашығыс, кисектергеһеҙ; **сро́чное де́ло** ашығыс эш; **сро́чные ме́ры** ашығыс саралар **2.** билдәле бер ваҡытҡа иҫәпләнгән, ваҡыт менән сикле, билдәле срокка һалынған (бирелгән); **сро́чный вклад** билдәле срокка һалынған аҡса

СРУБ *м* **1.** *см.* **сруби́ть** — **сруба́ть** 1; **2.** (*деревянное сооружение из нескольких венцов, скреплённых в форме четырёхугольника*) бура; **сруб до́ма** өй бураһы; **руби́ть сруб** бура бурау; **ста́вить сруб** бура күтәреү

СРУБА́ТЬ *несов. см.* **сруби́ть** 1, 2

СРУБИ́ТЬ *сов. что* **1.** ҡырҡыу, ҡырҡып алыу, ҡырҡып ташлау, сабыу, сабып ташлау; **сруби́ть де́рево** ағас ҡырҡыу; **сруби́ть лес** урманды ҡырҡып ташлау **2.** сабыу, ватыу; **сруби́ть лёд** боҙҙо сабыу **3.** *см.* **руби́ть** 6; **сруби́ть дом** өй бурау

СРЫВ *м* **1.** *см.* **сорва́ть** — **срыва́ть** I 4—6, **сорва́ться** 1—3, 6, 8 — **срыва́ться** I; **2.** өҙөклөк, уңышһыҙлыҡ; **сры́вы в рабо́те** эштәге өҙөклөктәр **3.** (*обрыв*) ярлау

СРЫВА́ТЬ I *несов. см.* **сорва́ть**

СРЫВА́ТЬ II *несов. см.* **срыть**

СРЫВА́ТЬСЯ I *несов.* **1.** *см.* **сорва́ться** **2.** *страд. от* **срыва́ть** I

СРЫВА́ТЬСЯ II *несов. страд. от* **срыва́ть** II

СРЫ́ВЩИК *м* и **СРЫ́ВЩИЦА** *ж*; *прост.* эште өҙөүсе, эшкә аяҡ салыусы

СРЫ́ГИВАТЬ *несов. см.* **срыгну́ть**

СРЫГНУ́ТЬ *сов. что* и *без доп.*; *разг.* кикереп кире сығарыу

СРЫТЬ *сов. что* **1.** ҡаҙып тигеҙләү (ташлау); **срыть бугоро́к** түмәләсте ҡаҙып тигеҙләү **2.** (*снести*) һүтеп (емереп) ташлау (*ҡоролманы*); **срыть земля́нку** ер өйҙө һүтеп ташлау

ССА́ДИНА *ж* һыҙырылған (ҡырҡылған, тырналған) урын, (бәләкәй генә) яра

ССАДИ́ТЬ I *сов. кого-что* төшөрөү, төшөрөп ҡалдырыу; **ссади́ть с по́езда** поездан төшөрөп ҡалдырыу

ССАДИ́ТЬ II *сов. что* һыҙыртыу, тырнатыу, ҡырҡтырыу

ССА́ЖИВАТЬ I *несов. см.* **ссади́ть** I

ССА́ЖИВАТЬ II *несов. см.* **ссади́ть** II

ССЕК *м* (*часть говяжьей туши*) бот ите

ССЕКА́ТЬ *несов. см.* **ссечь**

ССЕЧЬ *сов. что* сабып өҙөү (ташлау); **ссечь ве́тви де́рева** ағастың ботаҡтарын сабып ташлау

ССО́РА *ж* талаш, ыҙғыш, талаш-тартыш, ямանлашыу

ССО́РИТЬ *несов. кого* талаштырыу, ыҙғыштырыу, ямանлаштырыу, ара боҙоу

ССО́РИТЬСЯ *несов. с кем* талашыу, ыҙғышыу, ямանлашыу, боҙолошоу; **ссо́риться с сосе́дом** күрше менән ыҙғышыу

ССО́ХНУТЬСЯ *сов.* **1.** кибеү, кибеп ҡалтайыу (кәкрәйеү); **доска́ ссо́хлась** таҡта кибеп ҡалтайған **2.** кибеп ҡатыу; **гли́на ссо́хлась** балсыҡ кибеп ҡатҡан

ССУ́ДА *ж* ссуда, аҡсалата бурыс; **получи́ть ссу́ду** ссуда алыу; **погаше́ние ссу́ды** ссуданы ҡайтарыу

ССУДИ́ТЬ *сов. кого-что, кому, чем* бурысҡа биреп тороу, ссуда биреү

ССУ́ДНЫЙ, -ая, -ое ссуда(лар) ...ы, ссуда биреү (алыу) ...ы; **ссу́дная ве́домость** ссудалар ведомосы; **ссу́дный банк** ссуда банкыһы

ССУЖА́ТЬ *несов. см.* **ссуди́ть**

ССУ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **ссучи́ть**

ССУЧИ́ТЬ *сов.* еп ҡатлау, (епте) ҡушып сиратыу

ССЫЛА́ТЬ *несов. см.* **сосла́ть**

ССЫЛА́ТЬСЯ I *несов. страд. от* **ссыла́ть**

ССЫЛА́ТЬСЯ II *несов. см.* **сосла́ться**

ССЫ́ЛКА I *ж* **1.** *см.* **сосла́ть** — **ссы́лать** **2.** һөргөн; **побыва́ть в ссы́лке** һөргөндә булыу

ССЫ́ЛКА II *ж* **1.** *см.* **сосла́ться** — **ссыла́ться** II; **2.** (*цитата*) тоҫҡама, һылтанма; **постра́ни́чные ссы́лки** биттәге һылтанмалар

ССЫ́ЛОЧНЫЙ, -ая, -ое һылтанма итеп килтерелгән; **ссы́лочные примеча́ния** һылтанма итеп килтерелгән иҫкәрмәләр

ССЫ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** һөргөнгә ебәрелгән, һөргөндә булған **2.** *в знач. сущ.* **ссы́льный** *м* и **ссы́льная** *ж* һөргөнсө, һөргөнгә ебәрелгән (һөргөндәге) кеше

ССЫ́ПАТЬ *сов. что* **1.** бушатыу, һалыу, тултырыу; **ссы́пать муку́ в я́щик** ондо әрйәгә бушатыу **2.** (*доставив куда-л., сдать*) тапшырыу; **ссы́пать зерно́ в элева́тор** игенде элеваторға тапшырыу

ССЫПА́ТЬ *несов. см.* **ссы́пать**

ССЫ́ПАТЬСЯ *сов.* ҡойолоу, ҡойолоп төшөү; **песо́к ссы́пался в я́му** ҡом соҡорға ҡойолдо

ССЫПА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **ссы́паться** **2.** *страд. от* **ссыпа́ть**

ССЫ́ПКА *ж см.* **ссы́пать** — **ссыпа́ть**; **ссы́пка зерна́** иген тапшырыу

ССЫПНО́Й, -ая, -ое тапшырыу ...ы; **ссыпно́й пункт** иген тапшырыу пункты

ССЫХА́ТЬСЯ *несов. см.* **ссо́хнуться**

СТАБИЛИЗА́ТОР *м*; *спец.* стабилизатор; **стабилиза́тор автомоби́ля** автомобилдең стабилизаторы; **стабилиза́тор напряже́ния** көсөргәнеш стабилизаторы

СТАБИЛИЗА́ЦИЯ *ж* **1.** стабиллек, стабилләшеү; **стабилиза́ция цен** хаҡтарҙың стабилләшеүе; **стабилиза́ция эконо́мики** иҡтисадтың стабилләшеүе **2.** *спец.* стабиль хәлдә тотоу (һаҡлау); **стабилиза́ция бензи́на** бензинды стабиль хәлдә һаҡлау

СТАБИЛИЗИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* тотороҡландырыу, стабилләштереү; **стабилизи́ровать валю́ту** валютаны тотороҡландырыу

СТАБИЛИЗИ́РОВАТЬСЯ **1.** *сов., несов.* тотороҡланыу, стабилләшеү **2.** *только несов. страд. от* **стабилизи́ровать**

СТАБИЛИЗОВА́ТЬ *сов., несов. см.* **стабилизи́ровать**

СТАБИЛИЗОВА́ТЬСЯ **1.** *сов., несов. см.* **стабилизи́роваться** **2.** *только несов. страд. от* **стабилизова́ть**

СТАБИ́ЛЬНОСТЬ *ж* тотороҡлоҡ, стабиллек; **показа́тель стаби́льности** тотороҡлоҡ күрһәткесе

СТАБИ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое тотороҡло, стабиль; **стаби́льные це́ны** тотороҡло хаҡтар

СТА́ВЕНЬ *м* и **СТА́ВНЯ** *ж* тәҙрә ҡапҡасы

СТА́ВИТЬ *несов.* **1.** *кого* баҫтырыу, баҫтырып ҡуйыу, торғоҙоу; **ста́вить на́ ноги** аяҡҡа баҫтырыу **2.** *что* ҡуйыу, терәп (теҙеп) ҡуйыу, ултыртыу; **ста́вить столб** бағана ултыртыу; **ста́вить посу́ду в шкаф** һауыт-һабаны шкафҡа ҡуйыу **3.** *что* ҡуйыу, һалыу; **ста́вить компре́сс** боҫлама ҡуйыу; **ста́вить ба́нки** банка һалыу **4.** *кого*; *разг.* ҡуйыу, тәғәйенләү; **ста́вить на пост** посҡа ҡуйыу; **ста́вить но́вого председа́теля** яңы рәйес тәғәйенләү **5.** *что* и *без доп.* (*в азартных играх, спорах*) ҡуйыу; **ста́вить де́ньги** аҡса ҡуйыу; **6.** *что* ҡуйыу, ҡороу, һалыу, күтәреү; **ста́вить телефо́н** телефон ҡуйыу; **ста́вить силки́** тоҙаҡ ҡороу **7.** *что* ҡуйыу, баҫыу, һалыу; **ста́вить печа́ть** мисәт баҫыу; **ста́вить по́дпись** ҡул ҡуйыу; **ста́вить зна́ки препина́ния** тыныш билдәләрен ҡуйыу **8.** *что*; *разг.* (*строить*) ҡуйыу, һалыу, күтәреү, төҙөү; **ста́вить дом** өй һалыу **9.** *что* (*организовывать*) ойоштороу, яйлау, яйға һалыу; **ста́вить добы́чу зо́лота** алтын табыуҙы ойоштороу **10.** *что* сәхнәгә ҡуйыу; **ста́вить о́перу** операны сәхнәгә ҡуйыу **11.** *что* (*выдвигать*) ҡуйыу, күтәреп сығыу, тәҡдим итеү; **ста́вить вопро́с на обсужде́ние** мәсьәләне тикшереүгә ҡуйыу **12.** *кого-что* хәлгә ҡуйыу; **ста́вить в тру́дное положе́ние** ауыр хәлгә ҡуйыу **13.** (*рассматривать как что-л.*) иҫәпләү, итеп ҡуйыу; **ста́вить в вину́** ғәйеп итеп ҡуйыу; **ста́вить в приме́р** үрнәк итеп ҡуйыу ♦ **ста́вить в тупи́к** аптырашта ҡалдырыу; **ста́вить на одну́ до́ску** *см.* **оди́н**; **ста́вить па́лки в колёса** *см.* **па́лка**; **ста́вить под вопро́с** *см.* **вопро́с**; **ста́вить знак ра́венства** тиң итеп ҡарау; **ста́вить то́чки над "и"** эште аҙағына еткереү, ослап ҡуйыу; **ста́вить во главу́ угла́** *см.* **глава́**; **ста́вить на вид** *см.* **вид**; **ни в грош не ста́вить** *см.* **грош**; **ста́вить на ка́рту** *см.* **ка́рта**

СТА́ВКА *ж* **1.** *воен.* ставка; **ста́вка кома́ндования** командованиеның ставкаһы **2.** *на кого-что*; *перен.* (*расчёт*) иҫәп, таяныс; **ста́вка на механиза́цию** механизацияға тотолған иҫәп **3.** (*оклад*) эш хаҡы; **повыше́ние ста́вок** эш хаҡтарын күтәреү **4.** *фин.* норма, күләм; **ста́вки нало́га** һалым нормалары **5.** (*в азартных играх*) ҡуйылған аҡса; **вы́играть ста́вку** ҡуйылған аҡсаны отоу

СТА́ВЛЕННИК *м* и **СТА́ВЛЕННИЦА** *ж* кемдеңдер кешеһе, ҡуйылған кеше (*вазифаға өҫтән күрһәтеп ҡуйылған кеше*)

СТАВНИ́К *м*; *рыб.* нәрәтә

СТАВРИ́ДА *ж* ставрида (*диңгеҙ балығы*)

СТАДИА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое *книжн.* стадиаль, стадиялы; **стадиа́льное разви́тие** стадиялы үҫеш

СТАДИО́Н *м* стадион; **трибу́ны стадио́на** стадион трибуналары

СТА́ДИЯ *ж* стадия, осор; **ста́дия разви́тия** үҫеш стадияһы

СТА́ДНОСТЬ *ж* өйөрлөк, көтөү булып ойошҡанлыҡ, өйөр (көтөү) булып йөрөү сифаты; **инсти́нкт ста́дности** өйөрлөк инстинкты

СТА́ДНЫЙ, -ая, -ое **1.** өйөрлө (*өйөр* (*көтөү*) *булып йәшәгән*); **ста́дные живо́тные** өйөрлө мал **2.** *перен.* өйөр ...ы; **ста́дные пра́вила** өйөр ҡағиҙәләре

СТА́ДО *с* **1.** көтөү; **ста́до коро́в** һыйыр көтөүе **2.** (*стая*) көтөү; (*о животных и птицах*) туп, өйөр; (*о рыбах*) эркеү

СТАЖ *м* стаж; **трудово́й стаж** хеҙмәт стажы

СТАЖЁР *м* стажёр

СТАЖИРОВА́ТЬ и **СТАЖИ́РОВАТЬ** *несов.* стажировка үтеү; **стажирова́ть в институ́те** институтта стажировка үтеү

СТАЖИРОВА́ТЬСЯ и **СТАЖИ́РОВАТЬСЯ** *несов. см.* **стажи́ровать**

СТАЖИРО́ВКА *ж* стажировка; **проходи́ть стажиро́вку** стажировка үтеү

СТА́ИВАТЬ *несов. см.* **стая́ть**

СТА́ЙЕР *м* стайер (*алыҫ араға йүгереүсе, йөҙөүсе спортсы*)

СТА́ЙНЫЙ, -ая, -ое өйөр (туп) булып йәшәүсе; **ста́йные пти́цы** туп булып йәшәүсе ҡоштар

СТАКА́Н *м* стакан; **гранёный стака́н** ҡырлы стакан

СТАЛАГМИ́Т *м* сталагмит (*мәмерйә иҙәненә тамсы тамып ҡатҡан эзбиз ташбармаҡ*)

СТАЛАГМИ́ТОВЫЙ, -ая, -ое **1.** сталагмит(тар) ...ы; **сталагми́товые образова́ния** сталагмит яһалмалары **2.** сталагмитлы; **сталагми́товая пеще́ра** сталагмитлы мәмерйә

СТАЛАКТИ́Т *м* сталактит (*мәмерйә түшәмендә ҡатып аҫылынған эзбиз ташбармаҡ*)

СТАЛАКТИ́ТОВЫЙ, -ая, -ое **1.** сталактит(тар) ...ы; **сталакти́товые образова́ния** сталактит яһалмалары **2.** сталактитлы; **сталакти́товая пеще́ра** сталактитлы мәмерйә

СТАЛЕБЕТО́Н и **СТАЛЬБЕТО́Н** *м* ҡорос-бетон

СТАЛЕВА́Р *м* ҡороссо (*ҡорос иретеүсе*)

СТАЛЕЛИТЕ́ЙНЫЙ, -ая, -ое ҡорос ҡойоу ...ы; **сталелите́йный цех** ҡорос ҡойоу цехы

СТАЛЕЛИТЕ́ЙЩИК *м* ҡорос ҡойоусы

СТАЛЕПЛАВИ́ЛЬЩИК *м* ҡорос иретеүсе

СТАЛЕПРОКА́ТНЫЙ, -ая, -ое ҡорос прокатлау ...ы; **сталепрока́тный цех** ҡорос прокатлау цехы

СТАЛЕПРОКА́ТЧИК *м* ҡорос прокатлаусы

СТА́ЛКИВАТЬ *несов. см.* **столкну́ть**

СТА́ЛКИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **столкну́ться** **2.** *страд. от* **ста́лкивать**

СТАЛЬ *ж* ҡорос; **нержаве́ющая сталь** тутыҡмай торған ҡорос; **ва́рка ста́ли** ҡорос иретеү ♦ **дама́сская сталь** *см.* **дама́сский**

СТАЛЬНО́Й, -ая, -ое **1.** ҡорос, ҡоростан ҡойолған (яһалған); **стальна́я про́волока** ҡорос сым **2.** ҡорос ...ы, ҡорос эшләй торған; **стально́й заво́д** ҡорос заводы **3.** *перен.* ҡорос, ҡоростай, ҡорос һымаҡ (ҡаты, ныҡ); **стальна́я во́ля** ҡорос ихтыяр; **стально́й го́лос** ҡорос һымаҡ ҡаты тауыш **4.** (*о цвете*) тимер күк

СТАМЕ́СКА *ж* ҡасау

СТАН I *м* (*корпус человека*) һын, кәүҙә, буй-һын

СТАН II *м* **1.** *в разн. знач.* стан; **полево́й стан** ҡыр станы; **вра́жеский стан** дошман станы; **управле́ние ста́на** стан идараһы **2.** *кого-чего, какой; перен.* (*общественная группа*) ҡапма-ҡаршы яҡ (төркөм)

СТАН III *м* стан (**1.** *механизмдарҙы беркетеп тора торған нигеҙ ҡоролма* **2.** *металл эшкәртә торған преслы механизмдар системаһы*)

СТАНДА́РТ *м* **1.** үрнәк, стандарт; **изготовля́ть по станда́рту** үрнәк буйынса эшләү **2.** (*шаблон, трафарет*) ҡалып, стандарт; **подгоня́ть под станда́рт** ҡалыпҡа ҡыуыу

СТАНДАРТИЗА́ЦИЯ *ж* **1.** стандартлаштырыу; **стандартиза́ция дета́лей** деталдәрҙе стандартлаштырыу **2.** бер ҡалыпҡа һалыу

СТАНДАРТИЗИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* стандартлаштырыу, стандартҡа һалыу, стандарт итеү

СТАНДАРТИЗИ́РОВАТЬСЯ **1.** *сов., несов.* стандартлашыу, стандарт булыу **2.** *только несов. страд. от* **стандартизи́ровать**

СТАНДАРТИЗОВА́ТЬ *сов., несов. см.* **стандартизи́ровать**

СТАНДАРТИЗОВА́ТЬСЯ **1.** *сов., несов. см.* **стандартизи́роваться** 1; **2.** *только несов. страд. от* **стандартизова́ть**

СТАНДА́РТНОСТЬ *ж* стандартлыҡ, стандартлы булыу; **станда́ртность изде́лий** изделиеларҙың стандартлығы

СТАНДА́РТНЫЙ, -ая, -ое **1.** стандартлы, стандарт буйынса эшләнгән; **станда́ртная ме́бель** стандарт буйынса эшләнгән йорт йыһазы **2.** бер ҡалыпҡа һалынған, бер үк төрлө, стандарт; **станда́ртные те́мы** бер үк төрлө темалар

СТАНИ́НА *ж* станина (**1.** *машинаның, станоктың һ.б. нигеҙе* **2.** *хәрб. туптың лафеты*)

СТАНИ́ЦА *ж* станица (*казактарҙың ҙур ауылы*)

СТАНИ́ЧНИК *м* станицала йәшәүсе

СТАНКО́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** станок ...ы; **станко́вое обору́дование** станок ҡоролмалары **2.** *воен.* станоклы; **станко́вый пулемёт** станоклы пулемёт **3.** *иск.* станокта башҡарлыған (эшләнгән); **станко́вая жи́вопись** станокта башҡарылған һынлы сәнғәт

СТАНКОСТРОЕ́НИЕ *с* станоктар төҙөү (етештереү, эшләү)

СТАНКОСТРОИ́ТЕЛЬ *м* станоктар төҙөүсе

СТАНКОСТРОИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое станоктар төҙөү (эшләү) ...ы; **станкострои́тельный заво́д** станоктар эшләү заводы

СТАНОВИ́ТЬСЯ I *несов. см.* **стать** I 1—4, 6

СТАНОВИ́ТЬСЯ II *несов. см.* **стать** II 3

СТАНОВИ́ЩЕ *с* **1.** туҡталыу урыны, туҡталыш **2.** ауыл (*гәҙәттә йылға буйындағы*)

СТАНОВЛЕ́НИЕ *с*; *книжн.* үҫеш, ныгыныу, формалашыу; **становле́ние но́вых форм хозя́йствования** хужалыҡ итеүҙәге яңы формалар үҫеше; **становле́ние хара́ктера** характер формалашыу

СТАНОВО́Й, -ая, -ое *ист.* **1.** стан ...ы; **станово́е управле́ние** стан идараһы **2.** *в знач. сущ.* **станово́й** *м* (*становой пристав*) становой ♦ **станово́й хребе́т** *чего* арҡа һөйәге (*мөһим нәмә*)

СТАНО́К *м* **1.** *в разн. знач.* станок; **тка́цкий стано́к** туҡыу станогы; **типогра́фский стано́к** типография станогы; **тока́рный стано́к** ҡырыу станогы; **ста́вить карти́ну на стано́к** картинаны станокка ҡуйыу; **стано́к для ко́вки лошаде́й** ат дағалау станогы **2.** (*стойло*) кәртә, аран; **стано́к для теля́т** быҙау кәртәһе

СТАНО́ЧНИК *м* и **СТАНО́ЧНИЦА** *ж* станоксы (*станокта эшләүсе*)

СТАНО́ЧНЫЙ, -ая, -ое станок(тар) ...ы; **стано́чное обору́дование** станоктар ҡорамалы

СТАНЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое станция ...ы; **станцио́нный зал** станция залы

СТА́НЦИЯ *ж*; *в разн. знач.* станция; **железнодоро́жная ста́нция** тимер юл станцияһы; **селекцио́нная ста́нция** селекция станцияһы; **телефо́нная ста́нция** телефон станцияһы ♦ **орбита́льная ста́нция** орбиталь станция (*йыһан аппараты*)

СТА́ПЕЛЬ *м* стапель (*судноны төҙөү, ремонтлау һәм һыуға төшөрөү өсөн ауыш баҫма кеүек бетонланған ҡоролма*)

СТА́ПТЫВАТЬ *несов. см.* **стопта́ть**

СТАРА́НИЕ *с* тырышлыҡ; **приложи́ть стара́ние** тырышлыҡ һалыу

СТАРА́ТЕЛЬ *м* **1.** *уст.*, *прост.* бағыусы, хәстәрләүсе **2.** (*золотоискатель*) алтын йыуыусы (эҙләүсе), старатель

СТАРА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое тырыш; **стара́тельный учени́к** тырыш уҡыусы

СТАРА́ТЕЛЬСКИЙ, -ая, -ое алтын йыуыусы(лар) ...ы, старателдәр ...ы; **стара́тельская арте́ль** старателдәр артеле

СТАРА́ТЕЛЬСТВО *с* алтын йыуыу эше, старателлек; **занима́ться стара́тельством** старателлек менән шөғөлләнеү

СТАРА́ТЬСЯ *несов.* **1.** тырышыу; **стара́ться изо всех сил** бар көскә тырышыу **2.** *с неопр.* башҡарырға (үтәргә) ынтылыу, тырышыу; **стара́ться быть поле́зным** файҙалы булырға тырышыу

СТАРЕ́ЙШИНА *м*; *ист.* ырыу башлығы, аҡһаҡал ♦ **сове́т старе́йшин** аҡһаҡалдар ҡоро

СТАРЕ́ТЬ *несов.* **1.** ҡартайыу, олоғайыу; **все старе́ют** бөтәһе лә ҡартая **2.** иҫкереү; **те́ма устаре́ла** тема иҫкерҙе **3.** *спец.* эшлектән сығыу; **мета́лл старе́ет** металл эшлектән сыға

СТА́РЕЦ *м* **1.** (*старик*) ҡарт (оло) кеше **2.** (*отшельник*) ҡарт монах, монахтар остазы

СТАРИ́К *м* **1.** бабай, ҡарт, ҡарт (оло) кеше **2.** *мн.* **старики́** оло кешеләр, ҡарттар, ололар

СТАРИКО́ВСКИЙ, -ая, -ое ҡарт(тар) ...ы, ҡарттарға хас; **старико́вские привы́чки** ҡарттар ғәҙәте

СТАРИНА́ 1. *ж* боронғо (элекке) заман, күптәнге заман; **в старину́** борон заманда **2.** *ж* боронғо (иҫке) ғөрөф-ғәҙәттәр, боронғо (иҫке) нәмәләр, иҫкелек; **собира́ть предме́ты старины́** боронғо нәмәләр йыйыу **3.** *м*; *разг.* (*в обращении*) ҡарт, ҡартлас ♦ **тряхну́ть старино́й** йәштәрсә ҡыланып алыу; бер йәшлектә, бер ҡартлыҡта

СТАРИ́НКА *ж*; *разг.*, *ласк. от* **старина́** 1, 2 ♦ **по стари́нке**: 1) иҫке ғәҙәт буйынса 2) иҫкесә

СТАРИ́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** боронғо, элекке, бик күптәнге; **стари́нные моне́ты** боронғо аҡсалар; **стари́нное зда́ние** бик күптәнге бина **2.** иҫке, күптәнге; **стари́нный друг** иҫке дуҫ

СТА́РИТЬ *несов. кого* ҡартайтыу, ҡарт күрһәтеү; **морщи́ны вас ста́рят** һырҙар һеҙҙе ҡарт күрһәтә

СТА́РИТЬСЯ *несов.* ҡартайыу

СТА́РИЦА I *ж см.* **ста́рец** 2

СТА́РИЦА II *ж* иҫке үҙән, үле йылға

СТАРИЧО́К *м* ҡартыҡай, бабаҡай

СТА́РКА *ж* старка (*араҡы төрө*)

СТАРО... *урыҫ телендә ҡушма һүҙҙәрҙең "иҫке", "боронғо" мәғәнәһен белдергән беренсе өлөшө, мәҫ.,* **старославя́нский** иҫке славян ...ы; **старокупе́ческий** боронғо сауҙагәрҙәр ...ы

СТАРОВЕ́Р *м* **1.** старовер (*христиандарҙа иҫке дин кешеһе*) **2.** *перен.* иҫке ҡарашлы кеше, иҫкегә йәбешеп ятыусы

СТАРОДА́ВНИЙ, -яя, -ее **1.** боронғо, элекке, бик күптәнге; **староца́вние времена́** бик боронғо замандар **2.** борондан килгән, боронғо, иҫке; **староца́вние преда́ния** боронғо риүәйәттәр

СТАРОЖИ́Л *м* **1.** электән (бик күптән) йәшәүсе **2.** *обычно мн.* **старожи́лы** (*коренные жители*) төп (ерле) халыҡ, борондан йәшәгән кешеләр

СТАРОЗАВЕ́ТНЫЙ, -ая, -ое **1.** иҫке ҡарашлы, иҫкесә йәшәүсе, иҫке заман ...ы; **старозаве́тный челове́к** иҫке ҡарашлы кеше **2.** иҫке, борондан килгән; **старозаве́тные взгля́ды** иҫке ҡараштар

СТАРОМО́ДНЫЙ, -ая, -ое **1.** иҫке модалы (фасонлы); **старомо́дная оде́жда** иҫке модалы кейем **2.** иҫке ҡарашлы, иҫкелеккә йәбешеп ятҡан; **старомо́дный челове́к** иҫке ҡарашлы кеше

СТАРООБРА́ЗНЫЙ, -ая, -ое ҡарт күренгән, оло сырайлы

СТАРООБРЯ́ДЕЦ *м* и **СТАРООБРЯ́ДКА** *ж* старообрядсы

СТАРООБРЯ́ДЧЕСТВО *с* старообрядсылыҡ

СТА́РОСТА *м* староста; **се́льский ста́роста** ауыл старостаһы; **ста́роста кла́сса** синыф старостаһы

СТА́РОСТЬ *ж* **1.** ҡартлыҡ; **ста́рость не ра́дость** ҡартлыҡ — шатлыҡ түгел **2.** (*ветхость, изношенность*) иҫкергәнлек, туҙғанлыҡ; **жёлтое**

от ста́рости бельё иҫкереп һарғайған эске кейем ♦ **на ста́рости лет** *см.* **лета́**

СТАРТ *м* старт; **дать старт** старт биреү; **выходи́ть на старт** стартҡа сығыу ♦ **на старт!** стартҡа! (*теҙелергә*)

СТА́РТЕР и **СТАРТЁР** *м* стартер (**1.** *старт сигналын биреүсе* **2.** *эске яныулы двигателдәрҙе эшләтеп ебәрә торған ҡулайлама*); **нажа́ть на ста́ртер** стартерға баҫыу

СТАРТОВА́ТЬ *сов., несов.* старт алыу, ярыш башлау; **мотого́нщики старту́ют** мотоуҙышсылар старт ала

СТА́РТОВЫЙ, -ая, -ое **1.** старт ...ы; **ста́ртовый пистоле́т** старт пистолеты **2.** стартты билдәләгән, старт ...ы; **ста́ртовая ли́ния** старт һыҙығы

СТАРУ́ХА *ж* әбей, ҡарсыҡ

СТАРУ́ШКА *ж* әбекәй

СТА́РЧЕСКИЙ, -ая, -ое ҡарттарға хас булған, ҡарттарса, ҡартлыҡ ...ы; **ста́рческие боле́зни** ҡартлыҡ ауырыуҙары

СТАРШЕКЛА́ССНИК *м* и **СТАРШЕКЛА́ССНИЦА** *ж* юғары синыф уҡыусыһы

СТАРШЕКУ́РСНИК *м* и **СТАРШЕКУ́РСНИЦА** *ж* юғары курс студенты, юғары курста уҡыусы студент

СТА́РШИЙ, -ая, -ее **1.** оло, өлкән; **ста́рший сын** оло ул **2.** *в знач. сущ.* **ста́ршие** *мн.* (*взрослые*) ололар, өлкәндәр **3.** (*стоящий выше по званию, чину, должности и т.п.*) өлкән; **ста́рший ма́стер** өлкән мастер; **ста́рший нау́чный сотру́дник** өлкән ғилми хеҙмәткәр **4.** *в знач. сущ.* **ста́рший** *м* и **ста́ршая** *ж* етәксе, башлыҡ; **ста́рший отделе́ния** бүлек башлығы **5.** юғары; **ста́рший класс** юғары синыф

СТАРШИНА́ *м*; *в разн. знач.* старшина; **старшина́ ро́ты** рота старшинаһы; **волостно́й старшина́** волость (улус) старшинаһы

СТАРШИНСТВО́ *с* ололоҡ (*йәш, дәрәжә һ.б. буйынса*); **занима́ть места́ по старши́нству** ололоҡ буйынса урындар алыу

СТА́РЫЙ, -ая, -ое **1.** ҡарт, оло, ҡары; **ста́рый челове́к** ҡары кеше; **ста́рое де́рево** ҡарт ағас; **я уже́ стар** оломон инде **2.** иҫке, элекке, әүәлге, күптәнге; **ста́рый друг** күптәнге дуҫ; **ста́рая ра́на** элекке яра; **ста́рый сад** иҫке баҡса; **ста́рый анекдо́т** иҫке мәҙәк **3.** иҫке, иҫкергән; **ста́рый уче́бник** иҫке дәреслек; **ста́рое пла́тье** иҫке күлдәк; **ста́рый биле́т** иҫке билет **4.** иҫке, элекке; **ста́рая кварти́ра** элекке фатир; **ста́рые газе́ты** иҫке гәзиттәр **5.** (*старинный*) боронғо, элекке; **ста́рая посу́да** боронғо һауыт-һаба; **ста́рая моне́та** боронғо аҡса **6.** (*опытный*) тәжрибәле, ҡарт; **ста́рый во́ин** ҡарт яугир; **ста́рый лесору́б** тәжрибәле урман ҡырҡыусы **7.** (*относящийся к урожаю или запасам предшествующего года*) иҫке, үткән йылғы, былтырғы; **ста́рый хлеб** иҫке иген **8.** *в знач. сущ.* **ста́рое** *с* иҫке(ләр), элекке(ләр), иҫкелек; **по́мнить ста́рое** элеккеләрҙе иҫләү ♦ **ста́рая де́ва** ҡарт (ултырған) ҡыҙ; **ста́рая пе́сня** иҫке йыр (*күп ҡабатланған, тапалған һүҙ, фекер, тәҡдим һ.б.*); **ста́рый стиль** иҫке стиль, элекке иҫәп (*боронғо йыл иҫәбе*); **и ста́рый и ма́лый**; **и стар и мал**; **и стар и млад** йәше-ҡарты, бөтә булғаны, барыһы ла, олоһо-кесеһе; **по ста́рой па́мяти** элекке танышлыҡ (дуҫлыҡ) буйынса

СТАРЬЁ *с собир.*; *разг.* иҫке-моҫҡо (нәмәләр), иҫкергән (күренеш); **торгова́ть старьём** иҫке-моҫҡо менән һатыу итеү

СТАРЬЁВЩИК *м* и **СТАРЬЁВЩИЦА** *ж* иҫке-моҫҡосо, иҫке-моҫҡо менән һатыу итеүсе

СТАСКА́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* ташыу, ташып ҡуйыу (бөтөрөү, алыу); **стаска́ть се́но** бесәнде ташып бөтөрөү

СТА́СКИВАТЬ *несов. см.* **стащи́ть** 1—3, **стаска́ть**

СТА́СКИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *разг.* (*сниматься — об одежде, обуви*) сиселеү **2.** *страд. от* **ста́скивать**

СТАСОВА́ТЬ *сов. что* бутау, аралаштырыу (*кәрт тураһында*)

СТАСОВА́ТЬСЯ *сов.* буталыу, аралашыу (*кәрт тураһында*)

СТА́ТИКА *ж* статика (**1.** *механиканың бер бүлеге* **2.** *тынлыҡ хәле, тик торош*)

СТАТИ́СТ *м* и **СТАТИ́СТКА** *ж* статист (*театрҙа һүҙһеҙ ролдәрҙе йәки ярҙамсы ролдәр башҡарыусы актёр*)

СТАТИ́СТИК *м* статистик (*статистика белгесе*)

СТАТИ́СТИКА *ж*; статистика (**1.** *ижтимағи тормоштоң, йәмғиәттең төрлө күренештәренең иҫәбен алып, һан күрһәткестәрен сағыштырып өйрәнгән фән* **2.** *халыҡ хужалығы тармаҡтары үҫешен иҫәпкә алыу* **3.** *төрлө фәндә һан күрһәткесе менән эш итеү, өйрәнеү, тикшереү ысулы*); **занима́ться стати́стикой** статистика менән шөғөлләнеү; **стати́стика рожда́емости** тыуыу статистикаһы

СТАТИСТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** статистик; **статисти́ческие све́дения** статистик мәғлүмәттәр **2.** статистика ...ы; **статисти́ческий отде́л** статистика бүлеге

СТАТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** статик; **стати́ческая тео́рия** статик теория **2.** *см.* **стати́чный**

СТАТИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое статик, хәрәкәтһеҙ; **стати́чное состоя́ние** статик хәл

СТА́ТНЫЙ, -ая, -ое зифа, зифа буйлы, һомғол, матур һынлы; **ста́тная де́вушка** зифа буйлы ҡыҙ; **быть ста́тным** һомғол булыу

СТА́ТОР *м* статор (*электр машиналарының, турбиналарҙың әйләнмәй торған өлөшө*)

СТА́ТУС *м* (*правовое положение*) статус; **ста́тус языка́** телдең статусы

СТА́ТУС-КВО́ *м нескл.*; *юр.* (*сложившееся положение*) статус-кво, хәл

СТАТУ́Т *м* статут; **стату́т о́рдена Сла́вы** Дан ордены статуты; **стату́т ООН** БМО-ның статуты

СТАТУЭ́ТКА *ж* статуэтка, һын; **статуэ́тка из бро́нзы** бронзанан яһалған һын

СТА́ТУЯ *ж* статуя, һын

СТАТЬ I *сов.* **1.** баҫыу, тороу; **ни стать, ни сесть** баҫып та, ултырып та булмай; **стать на цы́почки** аяҡ осона баҫыу; **стать у стены́** стена эргәһенә баҫыу; **стать в о́чередь** сиратҡа тороу; **стать на ва́хту** вахтаға тороу; **стать на заме́ну** алмашҡа баҫыу **2.** туҡтау, туҡтап тороу (ҡалыу), туҡталыу; **ло́шадь ста́ла** ат туҡтаны; **часы́ ста́ли** сәғәт туҡтаған **3.** (*расположиться, поместиться*) урынлашыу, туҡтау, туҡталыу; **отря́д стал в шко́ле** отряд мәктәптә урынлашты; **стать на ночёвку** ҡунырға туҡталыу **4.** (*подняться для борьбы*) күтәрелеү; **стать на защи́ту и́стины** хаҡлыҡты яҡлар өсөн күтәрелеү **5.** *кому-чему, во что*; *разг.* төшөү, тороу; **стать в копе́ечку** бик арзанға төшөү **6.** *перен.*, *разг.* килеп сығыу, ҡалҡыу; **стал вопро́с** мәсьәлә килеп сыҡты ♦ **во что бы то ни ста́ло** ни генә булмаһын, нисек кенә булмаһын; **стать в тупи́к** ауыр хәлдә ҡалыу; **стать гру́дью** *см.* **грудь**; **стать горо́й** *см.* **гора́**; **стать на одну́ до́ску** *см.* **доска́**; **стать поперёк доро́ги** *см.* **доро́га**; **стать ме́жду** *кем-кем-деңдер* араларына инеү, араларын боҙоу; **стать на коле́ни** теҙ сүгеү, буйһоноу; **река́ ста́ла** йылға туңды; **стать на́ ноги**: 1) һауығыу, аяҡҡа баҫыу; 2) үҙаллылыҡ алыу, аяҡҡа баҫыу; **стать поперёк го́рла** *см.* **го́рло**; **стать у вла́сти** хакимлыҡты алыу

СТАТЬ II *сов.* **1.** *с неопр.* (*входит в состав сложного сказуемого в значении "начать"*) башлау; **он стал учи́ться** ул уҡый башланы; **ста́ло света́ть** яҡтыра башланы **2.** *с неопр.* (*употребляется для образования будущего времени глаголов несовершенного вида*) -асаҡ/-ясаҡ; **не ста́ну спать** йоҡламаясаҡмын; **он э́того не ста́нет де́лать** ул быны эшләмәйәсәк **3.** (*употребляется в значении связки*) булыу, китеү, төшөү, булып китеү; **стать взро́слым** өлкән кеше булыу; **стать агроно́мом** агроном булып китеү; **стать поста́рше** олоғая төшөү; **ста́ло светло́** яҡтырып китте; **мне ста́ло не по себе́** *безл.* уңайһыҙланып киттем **4.** *с кем-чем* и *без доп.* (*произойти, случиться*) булыу; **у меня́ что́-то ста́ло с се́рдцем** йөрәгемә әллә ни булды **5.** *безл.* (*с отрицанием — перестать быть в наличии*) бөтөү, юҡ булыу, юҡҡа сығыу; **не ста́ло сил** көс бөттө **6.** (*умереть*) үлеү, вафат булыу; **его́ не ста́ло** ул үлде ♦ **ста́ло быть** *вводн. сл.* тимәк, шулай булғас; **ста́нет** *с кого* -нан/-нән булыр (көт тә тор)

СТАТЬ III *ж* **1.** (*осанка*) һын, буй-һын, кәүҙә; **краси́вая стать** матур һын **2.** *обычно мн.* **ста́ти** (*у животных, преимущественно у лошадей*) һын, тороҡ, кәүҙә **3.** *перен.*, *уст.* (*характер*) холоҡ ♦ **под стать**: 1) *чему* (*подобен*) оҡшаш булыу, һымаҡ (кеүек) булыу; 2) *кому-чему* (*в соответствии с кем-чем*) -ға/-гә тура килеү (килеп тороу); **с како́й ста́ти?** ни өсөн әле?, нишләп әле?, нилектән әле?

СТА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* булыу; **что с ним ста́нется** ни булыр тиһең уға ♦ **мо́жет ста́ться** *вводн. сл.* шулай ҙа булыуы мөмкин

СТАТЬЯ́ *ж* **1.** мәҡәлә; **газе́тная статья́** гәзит мәҡәләһе; **передова́я статья́** баш мәҡәлә **2.** (*самостоятельный раздел в юридических и финансовых документах, словарях*) статья; **статья́ уголо́вного ко́декса** енәйәт кодексы статьяһы; **статья́ дохо́да** керем статьяһы; **слова́рная статья́** һүҙлек статьяһы **3.** (*разряд*) статьялы; **старшина́ пе́рвой статьи́** беренсе статьялы старшина

СТАФИЛОКО́КК *м*; *мед.* (*бактерия*) стафилококк

СТАФИЛОКО́ККОВЫЙ, -ая, -ое *мед.* стафилококк ...ы; **стафилоко́кковая анги́на** стафилококк ангинаһы

СТАЦИОНА́Р *м* стационар (*һәр ваҡыт бер урында булған учреждение*)

СТАЦИОНА́РНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*не передвижной*) стационар; **стациона́рная библиоте́ка** стационар китапхана; **стациона́рная больни́ца** стационар больница (хәстәхана) **2.** (*не амбулаторный*) хәстәханала (больницала) ятып дауаланыусы; **стациона́рный больно́й** хәстәханала ятып дауаланыусы ауырыу

СТАЧА́ТЬ *сов. что* (ҡуша) тегеп сығыу (тегеү); **стача́ть голени́ще сапога́** итеккә ҡуныс тегеү

СТА́ЧЕЧНИК *м* стачкасы (*стачкала ҡатнашыусы*)

СТА́ЧЕЧНЫЙ, -ая, -ое стачка ...ы; **ста́чечный комите́т** стачка комитеты; **ста́чечная борьба́** стачка көрәше

СТА́ЧИВАТЬ I *несов. см.* **стача́ть**

СТА́ЧИВАТЬ II *несов. см.* **сточи́ть**

СТА́ЧИВАТЬСЯ I *несов. страд. от* **ста́чивать** I

СТА́ЧИВАТЬСЯ II *несов.* **1.** *см.* **сточи́ться** **2.** *страд. от* **ста́чивать** II

СТА́ЧКА *ж* стачка, эш ташлау; **ста́чка рабо́чих** эшселәр стачкаһы

СТАЩИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* һөйрәп (тартып) төшөрөү, тартып сығарыу; **стащи́ть мешо́к с теле́ги** тоҡто арбанан һөйрәп төшөрөү; **стащи́ть ска́терть со стола́** ашъяулыҡты өҫтәлдән тартып төшөрөү; **стащи́ть ло́дку в во́ду** кәмәне һыуға һөйрәп төшөрөү **2.** *что*; *разг.* (*снять одежду, обувь с кого-л.*) һалдырыу, һалдырып алыу, сисендереү, сисендереп алыу; (*с себя*) һалып ташлау; **стащи́ть сапоги́** итек һалдырыу **3.** *кого-что* (*таща, собрать в одно место*) (һөйрәп) ташып алыу (ҡуйыу); **стащи́ть мешки́ в амба́р** тоҡтарҙы келәткә ташып алыу **4.** *кого-что*; *разг.* (*украсть*) сәлдереү, урлау

СТА́Я *ж* **1.** көтөү; (*животных, птиц*) өйөр, туп; (*рыб*) эркеү; **ста́я волко́в** бүреләр өйөрө; **журавли́ная ста́я** торналар тубы **2.** *перен.* төркөм, өйөр; **ста́я ребяти́шек** балалар төркөмө

СТА́ЯТЬ *сов.* ирeү, ирeп бөтөү (*кар, боҙ һ.б. турaһында*)

СТВОЛ *м* **1.** (*дерева, кустарника*) олон; **ствол де́рева** ағас олоно **2.** көбәк; **ствол ружья́** мылтыҡ көбәге; **ствол ору́дия** туп көбәге **3.** *горн.* шахта үҙәге (*шахтаның тәрәнлеген күрһәткән вертикаль юл*) **4.** *анат.* көпшә; **не́рвный ствол** нервы көпшәһе; **ко́рень и ствол во́лоса** сәстең тамыры һәм көпшәһе

СТВОЛИ́СТЫЙ, -ая, -ое **1.** (күп) олонло; **стволи́стое де́рево** олонло ағас **2.** көпшәле; **стволи́стая свёкла** көпшәле сөгөлдөр

СТВО́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое олонло, көбәк ...ы, көбәкле; **ство́льная коро́бка ружья́** мылтыҡтың көбәк тартмаһы

СТВОРА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **творо́жить**

СТВОРА́ЖИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **створо́житься 2.** *страд. от* **створа́живать**

СТВО́РКА *ж* ҡапҡас (*тәҙрәнең, ишектең һ.б.*); **ство́рки ста́вней** тәҙрә ҡапҡастары

СТВОРО́ЖИТЬ *сов. что* **1.** (*превратить в творог*) эремсек яһау, эретеү **2.** (*заставить свернуться*) эретеү; **створо́жить молоко́** һөт эретеү

СТВОРО́ЖИТЬСЯ *сов.* **1.** (*превратиться в творог*) эремсеккә әйләнеү, эремсек булыу **2.** (*свернуться*) эреү

СТВО́РЧАТЫЙ, -ая, -ое ике яҡҡа асылмалы (*тәҙрә, шкаф һ.б.*)

СТЕАРИ́Н *м* стеарин (*шәм, һабын һ.б. яһауға китә торған май*)

СТЕАРИ́НОВЫЙ, -ая, -ое **1.** стеарин, стеариндан яһалған; **стеари́новые све́чи** стеарин шәмдәр **2.** стеарин ...ы; **стеари́новый заво́д** стеарин заводы

СТЕ́БЕЛЬ *м* **1.** һабаҡ; **сте́бель расте́ния** үҫемлек һабағы; **вы́пустить сте́бель** һабаҡ ебәреү **2.** *спец.* (*часть предмета, устройства, имеющая вид трубки, стержня*) һап; **сте́бель пера́** перо һабы

СТЕБЕЛЬКО́ВЫЙ, -ая, -ое *бот.* һабаҡлы; **стебелько́вое расте́ние** һабаҡлы үҫемлек

СТЕ́БЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое *бот. см.* **стебелько́вый**

СТЕБЕ́ЛЬЧАТЫЙ, -ая, -ое (*имеющий вид стебля*) һабаҡ кеүек (һымаҡ) ♦ **стебе́льчатый шов** сүпләп сигеү

СТЕБЛЕВА́НИЕ *с*; *бот.* һабаҡҡа ултырыу, һабаҡ сығарыу, көпшәләнеү

СТЕБЛИ́СТЫЙ, -ая, -ое күп һабаҡлы (тармаҡлы)

СТЁГАНКА *ж*; *разг.* һырма (*йылы өҫ кейеме*)

СТЁГАНЫЙ, -ая, -ое һырыған, һырылған; **стёганое одея́ло** һырыған юрған

СТЕГА́ТЬ I *несов. что* һырыу; **стега́ть одея́ло** юрған һырыу

СТЕГА́ТЬ II *несов. кого-что прям., перен.* (*хлестать*) сыбыҡлау, сыбырткылау, ҡамсылау, һыҙырыу, һыҙырып (әләктереп) һуғып ебәреү, өтөү, яндырыу; **ре́зкий ве́тер стега́л лицо́** әсе ел битте өтә ине

СТЕГНУ́ТЬ *сов. см.* **стега́ть** II; **стегну́ть коня́** атты ҡамсылап алыу

СТЁЖКА I *ж* **1.** *см.* **стега́ть** I; **2.** йөй, сәнсем; **кру́пная стёжка** эре сәнсемле йөй; **ме́лкая стёжка** ваҡ сәнсем

СТЁЖКА II *ж*; *трад.-поэт.* һуҡмаҡ, берләм юл

СТЕЖО́К *м* сәнсем (*тегеү эшендә*); **шить ме́лкими стежка́ми** ваҡ сәнсем менән тегеү

СТЕЗЯ́ *ж* **1.** *уст.* юл, оло юл **2.** *перен.*, *высок.* эшмәкәрлек, тормош юлы

СТЕК *м* ат сыбығы (*осонда ҡайыш тоҡанлы ат ҡыуа торған шыйыҡ сыбыҡ*)

СТЕКА́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **стечь 2.** ағып төшөү

СТЕКА́ТЬСЯ *несов. см.* **сте́чься**

СТЕКЛЕНЕ́ТЬ *несов.* быяла кеүек булыу; **глаза́ ста́ли стеклене́ть** күҙҙәре быяла кеүек була башланы

СТЕКЛИ́ЛЬЩИК *м*; *спец.* күн шымартыусы

СТЕКЛИ́ТЬ *несов. что* **1.** быяла ҡуйыу **2.** *спец.* (*шлифовать кожу*) күн шымартыу

СТЕКЛО́ *с в разн. знач.* быяла; **зерка́льное стекло́** көҙгө быялаһы; **ла́мповое стекло́** лампа (шәм) быялаһы; **увеличи́тельное стекло́** ҙурайтҡыс быяла

СТЕКЛО... *урыҫ телендә ҡушма һүҙҙәрҙең "быяла" мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө*, *мәҫ.*, **стеклоаре́ние** быяла ҡайнатыу

СТЕКЛОВА́Р *м* быяла ҡайнатыусы (*эшсе*)

СТЕКЛОВАРЕ́НИЕ *с* быяла ҡайнатыу

СТЕКЛОВА́РНЫЙ и **СТЕКЛОВА́РОЧНЫЙ,** -ая, -ое быяла ҡайнатыу ...ы; **стеклова́рная печь** быяла ҡайнатыу мейесе

СТЕКЛОВИ́ДНЫЙ, -ая, -ое быялаға оҡшаш, быяла һымаҡ (кеүек)

СТЕКЛОВОЛОКНО́ *с* быяла сүс

СТЕКЛО́ГРАФ *м* стеклограф (*быяла менән китап баҫыу приборы*)

СТЕКЛОГРАФИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* стеклографиялау

СТЕКЛОГРАФИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое стеклография ...ы, стеклографик

СТЕКЛОГРА́ФИЯ *ж* стеклография, быяла баҫма

СТЕКЛОДУ́В *м* быяла өрөүсе (*быяланан төрлө әйберҙәр яһаусы*)

СТЕКЛОДУ́ВНЫЙ, -ая, -ое быяланан (өрөп) эшләү ...ы

СТЕКЛОЗАВО́Д *м* быяла заводы

СТЕКЛОНИ́ТЬ *ж* быяла еп (*быяла сүсенән*)

СТЕКЛООЧИСТИ́ТЕЛЬ *м* быяла таҙартҡыс (*автомобилдә һ.б.*)

СТЕКЛОРЕ́З *м* **1.** (*рабочий*) быяла ҡырҡыусы **2.** (*инструмент*) быяла ҡырҡҡыс

СТЁКЛЫШКО *с* **1.** *уменьш. от* **стекло́ 2.** (*осколок*) быяла ярсығы ♦ **как стёклышко**: 1) (*со-*

вершенно чистый) тап-таҙа; 2) *(совершенно трезвый)* ап-айныҡ; 3) *(безупречный в моральном отношении)* күңеле саф, рухы таҙа

СТЕКЛЯ́ННИЦА *ж (бабочка)* быяла күбәләге

СТЕКЛЯ́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** быяла; **стекля́нная посу́да** быяла һауыт-һаба **2.** *(застеклённый)* быялалы, быяла ҡуйылған; **стекля́нная дверь** быялалы ишек **3.** быяла кеүек; **стекля́нный блеск** быяла кеүек ялтыр **4.** *перен. (безжизненный, неподвижный)* туң, мәғәнәһеҙ, быяла кеүек; **стекля́нные глаза́** быяла кеүек күҙҙәр ♦ **держа́ть под стекля́нным колпако́м; под стекля́нным колпако́м (жить, находи́ться)** *см.* **колпа́к**

СТЕКЛЯ́РУС *м* быяла мунсаҡ *(оҙонса)*

СТЕКЛЯ́ШКА *ж; разг.* быяла киҫәге, быяланан биҙәү әйберҙәре

СТЕКО́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое быяла ...ы; **стеко́льный заво́д** быяла заводы; **стеко́льная промы́шленность** быяла сәнәғәте

СТЕКО́ЛЬЩИК *м* быяласы *(быяла ҡуйыусы)*

СТЕ́ЛА *ж* стела *(һәйкәл итеп ҡуйылған яҙыулы йәки һүрәтле таҡташ)*

СТЕЛИ́ТЬ *несов.; разг. см.* **стлать**

СТЕЛИ́ТЬСЯ *несов.; разг. см.* **стла́ться**

СТЕЛЛА́Ж *м* стеллаж, кәштә

СТЕ́ЛЬКА *ж* олтораҡ

СТЕ́ЛЬНАЯ быуаҙ *(һыйыр малына, филгә һ.б. ҡарата)*

СТЕМНЕ́ТЬ *сов., безл.* ҡараңғы төшөү, ҡараңғыланыу

СТЕНА́ *ж* **1.** стена, диуар; **бреве́нчатая стена́** бүрәнә стена; **крепостна́я стена́** ҡәлғә стенаһы **2.** *перен.* кәртә, ҡаршылыҡ; **ме́жду ни́ми вы́росла стена́** улар араһында ҡаршылыҡ тыуҙы **3.** *перен. (тесный ряд, сплошная масса)* стеналай (стена кеүек) тороу (килеү, барыу); **наро́д стоя́л стено́й** халыҡ стена кеүек торҙо ♦ **стена́ в сте́ну; стена́ об сте́ну**: 1) яҡында, эргәлә; 2) күршелә, күрше бүлмәлә (квартирала); **встать стено́й** берҙәм (бер төптән) тороу; **прижа́ть к стене́; припере́ть к стене́** ҡыҫымға алыу; **лезть на сте́ну** *см.* **лезть; в четырёх стена́х сиде́ть (жить)** өйҙән сыҡмай ултырыу, гел өйҙә булыу; **как об сте́ну горо́х** *см.* **горо́х; как за ка́менной стено́й (быть, находи́ться)** бик тыныс ҡына (йәшәү, булыу), ышаныслы (арҡалана алырлыҡ) хәлдә (булыу); **хоть голово́й об сте́ну бе́йся** башыңды ташҡа бәрһәң дә *(утәй алмаҫлыҡ эш, ауыр хәл тураһында)*

СТЕНА́ТЬ *несов.* ыңрау, һыҡрау

СТЕНГАЗЕ́ТА *ж (стенная газета)* стена гәзите

СТЕНД *м* стенд (**1.** *күргәҙмәлә экспонаттар ҡуйыла торған ҡоролма* **2.** *тех. заводта машиналарҙы йыйнау һәм һынау урыны)*

СТЕ́НКА *ж* **1.** *уменьш. от* **стена́** **2.** *(боковая сторона полого предмета)* сит, ҡыр, яҡ; **сте́нки кастрю́ли** кәстрүл ситe **3.** *анат.* көп; **сте́нки желу́дка** ашҡаҙандың көбө **4.** *(комплект мебели, сконструированный для размещения вдоль стены квартиры)* стенка ♦ **гимнасти́ческая сте́нка; (шве́дская) сте́нка** *спорт.* гимнастик стенка

СТЕННО́Й, -ая, -ое **1.** стена ...ы; **стенны́е часы́** стена сәғәте **2.** *(выполненный на стене)* стенаға төшөрөлгән, стеналағы, стена ...ы; **стенна́я ро́спись** стенаға төшөрөлгән рәсем

СТЕНОБИ́ТНЫЙ, -ая, -ое *ист.* стена вата (емерә) торған; **стенобитное ору́дие** стена вата торған ҡорал

СТЕНОВО́Й, -ая, -ое *спец.* стена ҡороу өсөн; **стеново́й кирпи́ч** стена ҡороу өсөн кирбес

СТЕНОГРА́ММА *ж* стенограмма *(телмәрҙе айырым билдәләр менән яҙыу)*

СТЕНО́ГРАФ *м* стенограф *(стенография ысулы менән яҙыусы)*

СТЕНОГРАФИ́РОВАТЬ *несов. что* стенографиялау, стенография менән яҙыу

СТЕНОГРАФИ́СТ *м* и **СТЕНОГРАФИ́СТКА** *ж* стенографист

СТЕНОГРАФИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** стенография ...ы; **стенографи́ческий алфави́т** стенография алфавиты **2.** стенографик; **стенографи́ческий отчёт** стенографик отчёт

СТЕНОГРА́ФИЯ *ж* стенография *(телмәрҙе айырым билдәләр, ҡыҫҡартмалар менән яҙыу ысулы)*

СТЕНОКАРДИ́Я *ж; мед.* йөрәк өйәнәге, стенокардия

СТЕНОПИ́СНЫЙ, -ая, -ое стенаға рәсем (биҙәк) төшөрөү ...ы, стена биҙәү ...ы; **стенопи́сное иску́сство** стена биҙәү сәнғәте

СТЕ́НОПИСЬ *ж* стенопись *(стенаға рәсем төшөрөү сәнғәте)*

СТЕПЕ́ННОСТЬ *ж* олпатлылыҡ, һапалылыҡ

СТЕПЕ́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** *(рассудительный, серьёзный)* олпатлы, һапалы; **степе́нный челове́к** олпат кеше **2.** *(свойственный такому человеку)* сабыр, тыйнаҡ; **степе́нное поведе́ние** сабыр холоҡ

СТЕ́ПЕНЬ *ж; в разн. знач.* дәрәжә; **возвести́ в сте́пень** *мат.* дәрәжәгә күтәреү; **учёная сте́пень** ғилми дәрәжә; **дипло́м тре́тьей сте́пени** өсөнсө дәрәжәле диплом; **дости́чь высо́ких степене́й** юғары дәрәжәләргә ирешеү ♦ **сте́пени сравне́ния** *грам.* сағыштырыу дәрәжәләре; **ни в како́й (мале́йшей) сте́пени** бөтөнләй, бөтөнләйгә

СТЕПНО́Й, -ая, -ое дала ...ы, далалағы; **степна́я расти́тельность** дала үҫемлектәре; **степны́е райо́ны** дала райондары

СТЕПНЯ́К *м* **1.** дала кешеһе, далала йәшәүсе **2.** *(лошадь, разводимая в степи)* дала аты **3.** *(степная птица)* дала ҡошо

СТЕПЬ *ж* **1.** *геогр.* дала; **ковы́льная степь** ҡылғанлы дала **2.** *уст. (пустыня)* сүл

СТЕРВЕНЕ́ТЬ *несов.; разг.* ярһыу, ҡотороноу, сығырҙан сығыу, ныҡ асыу килеү

СТЕРВЯ́ТНИК *м* үләкһә бөркөтө, ҡарағош

СТЕРЕОМАГНИТОФО́Н *м* стереомагнитофон

СТЕРЕОМЕТРИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое стереометрик, стереометрия ...ы; **стереометри́ческая зада́ча** стереометрик мәсьәлә

СТЕРЕОМЕ́ТРИЯ *ж* стереометрия (*геометрияның бер бүлеге*)

СТЕРЕОСКО́П *м* стереоскоп (*оптик прибор*)

СТЕРЕОСКОПИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое стереоскопик; **стереоскопи́ческое кино́** стереоскопик кино

СТЕРЕОТИ́П *м* стереотип (*баҫма ысулы*)

СТЕРЕОТИ́ПНЫЙ, -ая, -ое **1.** *типогр.* стереотип, стереотиптан баҫылған; **стереоти́пное изда́ние** стереотип баҫма **2.** *перен.* күп ҡабатланған, бер үк төрлө, үҙгәрешһеҙ; **стереоти́пная фра́за** күп ҡабатланған фраза

СТЕРЕОФОНИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое стереофоник; **стереофони́ческая аппарату́ра** стереофоник аппаратура

СТЕРЕ́ТЬ *сов. что* **1.** (*вытереть*) һөртөү, һөртөп алыу; **стере́ть пыль** туҙанды һөртөп алыу **2.** (*уничтожить*) бөтөрөү, юйыу; **стере́ть рису́нок** рәсемде юйыу **3.** *перен.* (*изгладить*) юйыу, юҡҡа сығарыу, юғалтыу; **вре́мя стёрло воспомина́ния** ваҡыт хәтирәләрҙе юйҙы **4.** (*повредить трением*) ҡырҙырыу, өйкәтеү, ҡырылыу, өйкәлеү; **стере́ть но́гу** аяҡты ҡырҙырыу **5.** (*измельчить*) (иҙеп) онтаҡлау, онтаҡ итеү; **стере́ть мел в порошо́к** аҡбурҙы (ыуып) онтаҡлау; **стере́ть кра́ски** буяуҙарҙы иҙеү ♦ **стере́ть в порошо́к** көлөн күккә осороу; **стере́ть с лица́ земли́** *см.* **лицо́**

СТЕРЕ́ТЬСЯ *сов.* **1.** һөртөлөү, яғылыу, һөртөлөп (яғылып) бөтөү; **пу́дра стёрлась** пудра һөртөлөп бөткән **2.** ҡырылыу, ҡырылып бөтөү, ашалыу, ашалып бөтөү, юйылыу; **подо́шва о́буви стёрлась** аяҡ кейеменең табаны ашалған; **на́дпись на ка́мне стёрлась** таштағы яҙыу юйылған **3.** *перен.* (*исчезнуть, изгладиться*) юйылыу, иҫтән сығыу; **стере́ться в па́мяти** онотолоу, иҫтән сығыу

СТЕРЕ́ЧЬ *несов. кого-что* **1.** (*охранять*) һаҡлау, ҡарауыллау, ҡарау; **стере́чь дом** өйҙө һаҡлау; **стере́чь огоро́д** баҡсаны һаҡлау **2.** (*подстерегать*) һағалау, аңдыу; **стере́чь зве́ря** йыртҡысты аңдыу

СТЕРЕ́ЧЬСЯ *несов. страд. от* **стере́чь**

СТЕ́РЖЕНЬ *м* **1.** кендек, күсәр, стержень; **сте́ржень по́ршня** бешкәк кендеге **2.** үҙәк; **сте́ржень ствола́ де́рева** ағас олононоң үҙәге **3.** *чего*; *перен.* үҙәк, нигеҙ; **сте́ржень иссле́дования** тикшеренеүҙең нигеҙе

СТЕРЖНЕВО́Й, -ая, -ое **1.** стерженлы; **стержнево́й трансформа́тор** стерженлы трансформатор **2.** *прям., перен.* үҙәк, төп; **стержнева́я пробле́ма** үҙәк проблема; **стержнево́й ко́рень куста́рника** ҡыуаҡтың үҙәк тамыры

СТЕРИЛИЗА́ТОР *м* стерилизатор (*стерилләү аппараты*)

СТЕРИЛИЗА́ЦИЯ *ж* стерилизация, стерилләү

СТЕРИЛИЗОВА́ТЬ *сов., несов.* **1.** *что* (*сделать стерильным*) стерилләү, стерилизациялау **2.** *кого-что*; *мед.* (*сделать неспособным к деторождению*) стерилләү, бестереү

СТЕРИ́ЛЬНОСТЬ *ж* стериль булыу, стериллек

СТЕРИ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** стерилле, стериль, йоғошһоҙландырылған; **стери́льный бинт** стерилле бинт **2.** *биол.* стериль (*үрсеү һәләте булмаған*); **стери́льная кле́тка** стериль күҙәнәк

СТЕ́РЛИНГ *м* стерлинг (*Англияның көмөш һәм алтын тәңкәләренең законлы стандарты*) ♦ **фунт сте́рлингов** *см.* **фунт** II

СТЕ́РЛЯДЬ *ж* сөгә, уҡбалыҡ

СТЕРЛЯ́ЖИЙ, -ья, -ье **1.** сөгә ...ы, уҡбалыҡ ...ы; **стерля́жья икра́** сөгә ыуылдырығы **2.** сөгә балығы ...ы, уҡбалыҡ ...ы, сөгә балығынан (уҡбалыҡтан) бешерелгән; **стерля́жья уха́** уҡбалыҡ һурпаһы

СТЕРНЯ́ и **СТЕРНЬ** *ж* **1.** (*сжатое поле*) урылған баҫыу **2.** (*остатки жнивья на корню*) ҡамыл, сүкер

СТЕРПЕ́ТЬ *сов. что* и *без доп.* сыҙау, түҙеү, сыҙап (түҙеп) тороу; **стерпе́ть боль** ауыртыуға түҙеү; **стерпе́ть оби́ду** рәнйетеүгә түҙеү

СТЁРТЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **стере́ть** **2.** *прил.* (*повреждённый трением*) ашалған, ҡырылған, өйкәлгән; **стёртая моне́та** шымарған тәңкә **3.** *прил., перен.* күп ҡабатланған, күп сәйнәлгән; **стёртые фра́зы** күп ҡабатланған фразалар

СТЕСА́ТЬ *сов. что* сутлау, юныу, сутлап (юнып) төшөрөү (сығыу); **стеса́ть брёвна** бүрәнәләрҙе сутлап сығыу

СТЕСНЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **стесни́ть** — **стесня́ть, стесни́ться** — **стесня́ться** 3; **стесне́ние в груди́** күкрәк ҡыҫыу **2.** (*ощущение неловкости*) тартыныу, оялыу; **без стесне́ния** тартынмайынса, оятһыҙ рәүештә

СТЕСНЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **стесни́ть** **2.** *прил.* ҡыҫынҡы, ҡыйын; **стеснённые обстоя́тельства** ҡыҫынҡы хәлдәр

СТЕСНИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* оялсанлыҡ, тартыныусанлыҡ; **ему́ прису́ща стесни́тельность** уға оялсанлыҡ хас

СТЕСНИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое (*застенчивый*) оялсан, оялыусан, тартыныусан

СТЕСНИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** (*сжать*) ҡыҫыу, ҡыҫырыҡлау **2.** (*заставить потесниться, жить теснее*) ҡыҫыу, ҡыҫырыҡлау, уңайһыҙлау **3.** (*лишить свободы действия*) ҡамасаулау, мәшәҡәт тыуҙырыу, мәшәҡәтләү **4.** (*ограничить кого-л. в чём-л.*) ҡыҫыу, сикләү; **стесни́ть себя́ в расхо́дах** сығымдарҙа үҙеңде ҡыҫыу **5.** (*сдавить грудь, горло*) ҡыҫыу; **стесни́ть грудь** күкрәк ҡыҫыу

СТЕСНИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*тесно сдвинуться*) ҡыҫылыу, тығыҙланыу, ҡыҫылып (тығыҙланып) китеү **2.** *разг.* (*ограничить себя в чём-л.*) ҡыҫылыу, үҙен ҡыҫыу (сикләү) **3.** (*о дыхании*) ҡыҫылыу, тарайыу

СТЕСНЯ́ТЬ *несов. см.* **стесни́ть**

СТЕСНЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **стесни́ться 2.** *кого-чего* и *без доп.* (*смущаться*) тартыныу; **стесня́ться петь** йырларға тартыныу **3.** *страд. от* **стесня́ть**

СТЁСЫВАТЬ *несов. см.* **стеса́ть**

СТЕТОСКО́П *м* стетоскоп (*һулышты һәм йөрәк тибешен тыңлау приборы*)

СТЕЧЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **сте́чься** 1; **2.** (*скопление*) йыйылыу, йыйылып китеү; **большо́е стече́ние наро́да** халыҡ күпләп йыйылыу **2.** бергә тура килеү, тупланыу; **стече́ние обстоя́тельств** төрлө хәлдәрҙең бергә тура килеүе

СТЕЧЬ *сов.* ағып төшөү, йыйылыу; **вода́ стекла́ в кана́ву** һыу канауға ағып төштө

СТЕ́ЧЬСЯ *сов.* **1.** (*о ручьях и т.п.*) ағып килеп ҡушылыу, ағып төшөү; **ручьи́ стекли́сь в ре́ку** гөрләүектәр йылғаға ағып төштө **2.** *перен.* ағылыу, йыйылыу; **на пло́щадь стекло́сь мно́го наро́ду** майҙанға күп халыҡ ағылды

СТИЛЕ́Т *м* өс ҡырлы хәнйәр

СТИЛИЗА́ТОР *м* стилизатор (*оҫта стилләштереүсе*)

СТИЛИЗА́ТОРСКИЙ, -ая, -ое стилизатор ...ы, оҫта стилләштереү ...ы; **стилиза́торский приём** оҫта стилләштереү алымы

СТИЛИЗА́ЦИЯ *ж* **1.** (*подражание*) стилизация, стилләштереү **2.** (*произведение, представляющее собой подражание какому-л. стилю*) стилләштерелгән әҫәр (*берәй стилгә һалынған*)

СТИЛИЗОВА́ТЬ *сов., несов. что* стилләштереү, стилгә һалыу

СТИЛИ́СТ *м* стилист (*оҫта яҙыусы*)

СТИЛИ́СТИКА *ж* стилистика (**1.** *телмәр стилдәре тураһындағы фән* **2.** *әҙәбиәт теорияһының художестволы әҫәр теле үҙенсәлеген һәм тасуирлау сараларын өйрәнә торған бүлеге*)

СТИЛИСТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое стилистик, стилистика ...ы, стиль ...ы; **стилисти́ческие осо́бенности** стилистик үҙенсәлектәр

СТИЛЬ I *м*; *в разн. знач.* стиль; **готи́ческий стиль** готик стиль; **газе́тный стиль** гәзит стиле; **стиль руково́дства** етәкселек итеү стиле; **стиль писа́теля** яҙыусы стиле; **рабо́тать над сти́лем** стилде эшкәртеү; **костю́м в англи́йском сти́ле** инглиз стилендәге костюм

СТИЛЬ II *м* (*способ летоисчисления*) стиль (*йыл иҫәбе төрө*); **но́вый стиль** яңы стиль; **по ста́рому сти́лю** иҫке стиль буйынса

СТИ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое стилле, билдәле бер стилдә -ған/-гән; **сти́льная ме́бель** стилле өй йыһазы

СТИ́МУЛ *м* стимул, дәрт, дәртләндереү; **мора́льный сти́мул** мораль дәртләндереү; **материа́льный сти́мул** матди дәртләндереү

СТИМУЛИ́РОВАНИЕ *с см.* **стимули́ровать**

СТИМУЛИ́РОВАТЬ *сов., несов. кого-что* дәртләндереү, стимул булып тороу (биреү)

СТИМУЛЯ́ТОР *м*; *спец.* стимулятор, көс биреүсе; **стимуля́тор ро́ста расте́ний** үҫемлектәргә үҫергә көс биреүсе

СТИПЕНДИА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое стипендия ...ы; **стипендиа́льный фонд** стипендия фонды

СТИПЕНДИА́Т *м* и **СТИПЕНДИА́ТКА** *ж* стипендиат, стипендия алыусы; **президе́нтский стипендиа́т** президент стипендияһын алыусы

СТИПЕ́НДИЯ *ж* стипендия; **получа́ть стипе́ндию** стипендия алыу

СТИРА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое кер ...ы, кер йыуыу ...ы, кер йыуа торған; **стира́льная маши́на** кер йыуыу машинаһы; **стира́льный порошо́к** кер йыуыу порошогы

СТИ́РАНЫЙ, -ая, -ое *разг.* **1.** (*выстиранный*) йыуған, йыуылған; **сти́раное бельё** йыуылған кер **2.** (*не новый*) йыуылған, кейеп йыуылған, кейелгән; **сти́раное пла́тье** йыуылған күлдәк

СТИРА́ТЬ I *несов. см.* **стере́ть**

СТИРА́ТЬ II *несов. что* и *без доп.* йыуыу, кер йыуыу; **стира́ть бельё** кер йыуыу

СТИРА́ТЬСЯ I *несов.* **1.** *см.* **стере́ться 2.** *страд. от* **стира́ть** I

СТИРА́ТЬСЯ II *несов.* **1.** (*поддаваться стирке*) йыуылыу, йыуылып бөтөү, йыуылып алыныу **2.** *разг.* (*находиться в стирке*) йыуыуҙа булыу, йыуыуға бирелеү **3.** *страд. от* **стира́ть** II

СТИ́РКА *ж см.* **стира́ть** II

СТИ́СКИВАТЬ *несов. см.* **сти́снуть**

СТИ́СКИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **сти́снуться 2.** *страд. от* **сти́скивать**

СТИ́СНУТЬ *сов. кого-что*; *в разн. знач.* ҡыҫыу; **сти́снуть ру́ку** ҡулды ҡыҫыу ♦ **сти́снуть в объя́тиях** ҡосаҡка ҡыҫыу; **сти́снув зу́бы** (**сде́лать**) теште ҡыҫып, үҙеңде ҡулға алып

СТИ́СНУТЬСЯ *сов.*; *разг.* ҡыҫылыу; (*о губах*) ҡымтылыу; (*о пальцах*) йомарланыу

СТИХ I *м* **1.** *мн.* **стихи́** шиғыр; **стихи́ о Салава́те Юла́еве** Салауат Юлаев тураһында шиғырҙар; **чита́ть стихи́** шиғыр уҡыу **2.** (*короткий абзац в стихотворном произведении*) бүлексә ♦ **бе́лые стихи́** *см.* **бе́лый**

СТИХ II: стих нашёл: 1) (*о настроении*) көйө булыу, көйөнә килеү; 2) (*о сумасбродстве, дури, овладевшими кем-л.*) дыуамалланыу

СТИХА́ТЬ *несов. см.* **сти́хнуть**

СТИХИ́ЙНОСТЬ *ж* **1.** стихиялылыҡ (*емергес тәбиғәт көстәренә хас булыу*) **2.** ойошмағанлыҡ, үҙенән-үҙе булыу, стихиялылыҡ

СТИХИ́ЙНЫЙ, -ая, -ое **1.** стихиялы (*емергес тәбиғәт көстәренә хас*); **стихи́йное бе́дствие** афәт, стихиялы бәлә-ҡаза **2.** стихиялы, ойошторолмаған; **стихи́йное восста́ние** стихиялы күтәрелеш

СТИХИ́Я *ж* **1.** (*неуправляемое явление природы*) тәбиғи көстәр, стихия; (*общественной жизни*) стихия; **во́дная стихи́я** һыу стихияһы; **стихи́я инфля́ции** инфляция стихияһы **2.** *кого-чего, какая*; *перен.* (*привычная среда, окружение*)

күнегелгән мөхит, өйрәнгән тормош; **попа́сть в родну́ю стихи́ю** күнегелгән мөхиткә эләгеү

СТИ́ХНУТЬ *сов.*; *в разн. знач.* тымыу, шымыу, туҡтау; **ве́тер стих** ел тымды; **пе́сня сти́хла** йыр туҡтаны; **шаги́ сти́хли** аяҡ тауыштары тымды

СТИХОВЕ́ДЕНИЕ *с* (*наука о стихосложении*) шиғриәт ғилеме

СТИХОВЕ́ДЧЕСКИЙ, -ая, -ое шиғриәткә ҡараған, шиғриәт тураһындағы; **стихове́дческие изыска́ния** шиғриәт тураһындағы тикшеренеүҙәр

СТИХОВО́Й, -ая, -ое шиғри; **стихова́я речь** шиғри телмәр

СТИХОПЛЁТ *м*; *разг.*, *пренебр.* шиғыр әтмәләүсе, шағир йораты

СТИХОСЛОЖЕ́НИЕ *с* **1.** (*сочинение стихов*) шиғыр сығарыу (яҙыу) **2.** *лит.* (*построение стихотворной речи*) шиғыр төҙөлөшө

СТИХОТВОРЕ́НИЕ *с* шиғыр; **сочини́ть стихотворе́ние** шиғыр яҙыу

СТИХОТВО́РЕЦ *м* шағир (*шиғыр яҙыусы*)

СТИХОТВО́РНЫЙ, -ая, -ое **1.** шиғыр ...ы; **стихотво́рный разме́р** шиғыр үлсәүе, шиғыр вәзене **2.** (*написанный стихами*) теҙмә, шиғри

СТЛАТЬ *несов. что* йәйеү, түшәү, һалыу; **стлать ковёр** келәм түшәү; **стлать лён** етен түшәү

СТЛА́ТЬСЯ *несов.* **1.** йәйелеү, түшәлеү; **доро́га сте́лется** юл йәйелеп ята **2.** (*о растениях*) түшәлеү, йәйелеү; **плющ сте́лется по земле́** үрмәле үлән ергә түшәлә **3.** (*распространяться*) йәйелеү, таралыу, ҡаплау; **тума́н сте́лется по реке́** томан йылға буйлап тарала **4.** *страд. от* **стлать**

СТО *числ.* йөҙ; **сто раз** йөҙ тапҡыр (мәртәбә); **сто рубле́й** йөҙ һум ♦ **на все сто** бик шәп, бына тигән

СТОГ *м* кәбән; **стог се́на** бер кәбән бесән; **мета́ть стог** кәбән һалыу ♦ **как игл́олка в стогу́ се́на** һыуға батҡандай юҡ булыу

СТОГОВА́ТЬ *несов. что*; *с.-х.* кәбән һалыу (ҡойоу)

СТОГОВО́Й, -ая, -ое кәбән ...ы, кәбәндәге; **стогово́е се́но** кәбәндәге бесән

СТОГОМЕТА́НИЕ *с* кәбән һалыу (ҡойоу)

СТОГОМЕТА́ТЕЛЬ *м* кәбән һалыу (ҡойоу) машинаһы, кәбән һалғыс (ҡойғос)

СТО́ИК *м* стоик (**1.** *стоицизм фәлсәфәһен яҡлаусы* **2.** *күсм. ныҡ характерлы, ныҡлы кеше*)

СТО́ИМОСТЬ *ж* **1.** *эк.* ҡиммәт; **ме́новая сто́имость** алмашыу ҡиммәте **2.** (*цена*) хаҡ, баһа; **сто́имость биле́та** билет хаҡы; **сто́имость перево́зки** ташыу хаҡы; **прода́жная сто́имость** һатыу хаҡы ♦ **приба́вочная сто́имость** өҫтәлмә ҡиммәт

СТО́ИТЬ *несов.* **1.** (*иметь цену*) тороу, төшөү, хаҡы тороу; **биле́т сто́ит до́рого** билет хаҡы ҡиммәт (тора) **2.** *кого-чего* (*быть достойным*) лайыҡ (булыу), тороу; **сто́ит внима́ния** иғтибарға лайыҡ **3.** (*требовать каких-л. затрат, усилий*) тороу; **э́то ему́ ничего́ не сто́ит** был уға бер ни тормай; **не сто́ит никако́го труда́** һис бер ни түгел, һис бер ни тормай **4.** *с неопр. безл.* (*надо, следует*) -ға/-гә кәрәк (була, ярай, мөмкин); **э́ту кни́гу сто́ит проче́сть** был китапты уҡып сығырға була **5.** *с неопр. безл.* -дымы/-деме, -рға ғына/-ргә генә кәрәк (етә); **сто́ит ему́ то́лько напо́мнить** уның иҫенә төшөрөргә генә кәрәк ♦ **не сто́ит** бер ни түгел (*рәхмәткә яуап рәүешендә*); **ничего́ не сто́ит** *с неопр.* бер ҡыйынлығы ла юҡ; **игра́ не сто́ит свеч** бер тинлек ҡуян, ун тинлек зыян; **овчи́нка вы́делки не сто́ит** *см.* **овчи́нка**; **дёшево сто́ить** *см.* **дёшево**; **мизи́нца не сто́ит** *см.* **мизи́нец**; **вы́еденного яйца́ не сто́ит** *см.* **вы́есть**; **гроша́ ме́дного (ло́маного) не сто́ит** *см.* **грош**

СТОИЦИ́ЗМ *м* **1.** *филос.* стоицизм (*антик фәлсәфәләге ағым*) **2.** *перен.* ныҡлыҡ, түҙемлек, сыҙамлылыҡ

СТОИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** *филос.* стоик(тар) ...ы, стоик; **стои́ческая филосо́фия** стоиктар фәлсәфәһе **2.** *перен.* стоиктарса, стоиктарға хас, ныҡлы, түҙем, сыҙам; **стои́ческий хара́ктер** ныҡлы характер; **стои́ческое споко́йствие** стоиктарса тыныслыҡ

СТО́ЙБИЩЕ *с* **1.** (*становище кочевников Сибири*) тораҡ, йәшәгән урын, туҡталыу урыны **2.** саңлау, туплау (*көтөүлектәге мал торған урын*)

СТО́ЙКА I *ж* **1.** (үрә, ҡатып) тороу **2.** *спорт.* стойка, баш түбән тороу **3.** *охот.* тын ҡалыу, (хәрәкәтһеҙ) ҡатыу (*һунар эте тураһында*); **соба́ка сде́лала сто́йку** эт ҡатып ҡалды ♦ **сто́йка сми́рно** *воен.*, *спорт.* туп-тура (смирно) баҫып тороу

СТО́ЙКА II *ж* **1.** (*вертикальный брус, подпорка*) терәк (*механизмдарҙа*); терәү таяу (*королмаларҙа*) **2.** (*стоячий воротник*) ултырма яға; **руба́шка со сто́йкой** ултырма яғалы күлдәк

СТО́ЙКИЙ, -ая, -ое **1.** тотороҡло, ныҡ(лы); **сто́йкий за́пах** тотороҡло еҫ; **сто́йкая кра́ска** тотороҡло буяу; **сто́йкий кирпи́ч** ныҡ кирбес **2.** *перен.* ныҡлы, ҡаҡшамаҫ, түҙем, түҙемле, тотанаҡлы, сабыр, бирешмәҫ; **сто́йкий хара́ктер** тотанаҡлы холоҡ; **сто́йкий челове́к** бирешмәҫ кеше

...СТО́ЙКИЙ, -ая, -ое *урыҫ телендә ҡушма һүҙҙәрҙең "сыҙам", "түҙем", "сыҙамлы", "түҙемле" мәғәнәләрен биргән икенсе өлөшө, мәҫ.*, **огнесто́йкий** утҡа бирешмәҫ, утҡа сыҙамлы

СТО́ЙКОСТЬ *ж* тотороҡлолоҡ, ныҡлыҡ, бирешмәүсәнлек

СТО́ЙЛО *с* аран (*аҙбарҙа бер генә ат йәки һыйыр өсөн эшләнгән урын*)

СТО́ЙЛОВЫЙ, -ая, -ое аҙбарҙа аҫрау ...ы; **сто́йловое содержа́ние скота́** малды аҙбарҙа аҫрау; **сто́йловый пери́од** (малды) аҙбарҙа аҫрау осоро

СТОЙМЯ́ *нареч.* аяҡ үрә, аяҡ өҫтө, баҫтырып; **ста́вить стоймя́** аяҡ өҫтө (баҫтырып) ҡуйыу

СТОК *м* **1.** *см.* **стека́ть** — **стечь 2.** *гидр.* аҡма (*билдәле ваҡыт эсендә күлгә, йылғаға, диңгеҙгә ағып төшкән һыу күләме*) **3.** (*канава, труба*)

улаҡ, торба (*һыу ағыу өсөн*) **4.** ағыҙылған һыуҙар; **сто́ки промы́шленных предприя́тий** сәнәғәт предприятиеларынан ағыҙылған һыуҙар

СТОКРА́Т *нареч.*; *книжн.* йөҙ тапҡыр, йөҙ мәртәбә, йөҙләтә

СТОКРА́ТНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*увеличенный в сто раз*) йөҙ тапҡыр артыҡ, йөҙгә арттырып, йөҙләтә; **в стокра́тном разме́ре** йөҙ тапҡыр арттырылған күләмдә **2.** (*многократный*) күп тапҡыр (мәртәбә) ҡабатланған

СТОЛ *м* **1.** өҫтәл; **кру́глый стол** түңәрәк өҫтәл; **обе́денный стол** аш өҫтәле; **пи́сьменный стол** яҙыу өҫтәле; **я́щик стола́** өҫтәл тартмаһы **2.** табын, өҫтәл; **собира́ть на стол** өҫтәл әҙерләү; **приглаша́ть к столу́** өҫтәл янына саҡырыу **3.** (*вид еды, пищи*) ашау, туҡланыу; **вегетариа́нский стол** итһеҙ ашау; **мясно́й стол** ит ашау **4.** *чего, какой* өҫтәл, бүлек; **а́дресный стол** адрестар өҫтәле; **стол нахо́док** табылған нәмәләр өҫтәле ♦ **за кру́глым столо́м** *см.* **кру́глый**; **зелёный стол** йәшелсә менән туҡланыу

СТОЛБ *м*; *прям.*, *перен.* бағана; **телегра́фный столб** телеграф бағанаһы; **верстово́й столб** саҡрым бағанаһы; **водяно́й столб** һыу бағанаһы; **столб пы́ли** туҙан бағанаһы; **дымово́й столб** төтөн бағанаһы ♦ **пригвозди́ть к позо́рному столбу́** оятҡа ҡалдырыу; **стоя́ть столбо́м** бағаналай ҡатып ҡалыу; **позвоно́чный столб** умыртҡа бағанаһы; **дым столбо́м** *см.* **дым**

СТОЛБЕНЕ́ТЬ *несов.* бағаналай ҡатыу, ҡатып ҡалыу, бағана булып ҡатыу

СТОЛБЕ́Ц *м* бағана (*гәзит, журнал битендә*); **журна́льный лист в два столбца́** ике бағаналы журнал бите

СТО́ЛБИК *м* **1.** *уменьш. от* **столб** **2.** (*стопка*) өйөм; **сто́лбик моне́т** тимер аҡсалар өйөмө **3.** (*масса вещества, заключённая в длинную, узкую трубку*) бағана; **сто́лбик рту́ти** терегөмөш бағанаһы **4.** *см.* **столбе́ц**

СТОЛБНЯ́К *м* **1.** тартышыу, ҡарыштырыу ауырыуы **2.** *разг.* ҡатыу, һын (шаҡ) ҡатыу; **на него́ нашёл столбня́к** уның һыны ҡатты

СТОЛБНЯ́ЧНЫЙ, -ая, -ое тартышыу ...ы, ҡарыштырыу ...ы; **столбня́чная па́лочка** тартышыу таяҡсаһы

СТОЛБОВО́Й I, -ая, -ое бағана ...ы; **столбова́я опо́ра** бағана терәге ♦ **столбова́я доро́га** *уст.* саҡрым бағаналы (оло) юл

СТОЛБОВО́Й II, -ая, -ое *ист.* атаҡлы (затлы) нәҫелдән (сыҡҡан), яҡшы тоҡомдан; **столбово́й дворяни́н** атаҡлы нәҫелдән сыҡҡан дворянлы

СТОЛЕ́ТИЕ *с* **1.** (*век*) быуат; **двадца́тое столе́тие** егерменсе быуат **2.** (*годовщина*) йөҙ йыл, йөҙ йыллыҡ; **отмеча́ть столе́тие писа́теля** яҙыусының йөҙ йыллығын билдәләү

СТОЛЕ́ТНИЙ, -яя, -ее **1.** йөҙ йыллыҡ; **столе́тнее госпо́дство** йөҙ йыллыҡ хакимлыҡ **2.** йөҙ йәшлек, йөҙ йәшәгән, йөҙ йәшәр; **столе́тний ста́рец** йөҙ йәшәр ҡарт; **столе́тний дуб** йөҙ йәшәгән имән **3.** йөҙ йыллыҡ; **столе́тний юбиле́й** йөҙ йыллыҡ юбилей ♦ **Столе́тняя война́** *ист.* Йөҙ йыллыҡ һуғыш

СТОЛЕ́ТНИК *м* йөҙ йәшәр (*сәнскеле бүлмә гөлө*)

СТОЛИ́ЦА *ж* баш ҡала

СТОЛИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** баш ҡала ...ы, баш ҡалала ...ы; **столи́чные у́лицы** баш ҡала урамдары; **столи́чный жи́тель** баш ҡалала йәшәүсе **2.** баш ҡала ...ы, баш ҡалаға хас, баш ҡала кешеһенә хас; **столи́чные мо́ды** баш ҡала модаһы

СТОЛКНОВЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **столкну́ться** 1, 2; **2.** (*конфликт, противоречие*) ҡаршылашыу, ҡаршылыҡ тыуҙырыу **3.** (*стычка, схватка*) бәрелеш, бәрелешеү; **вооружённое столкнове́ние** ҡоралл ы бәрелеш

СТОЛКНУ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** этеү, этеп ебәреү, этеп (төртөп) төшөрөү; **столкну́ть ло́дку в во́ду** кәмәне һыуға этеп төшөрөү; **столкну́ть с ле́стницы** баҫҡыстан төртөп төшөрөү **2.** бәрҙереү, бәрелештереү; **столкну́ть лба́ми** маңлайҙары менән бәрелештереү **3.** *перен.* бәрелештереү; **столкну́ть интере́сы** мәнфәғәттәрҙе бәрелештереү **4.** *с кем* (*заставить встретиться*) осраштырыу, ҡара-ҡаршы килтереү, йөҙгә-йөҙ килтереү; **столкну́ть с враго́м** дошман менән йөҙгә-йөҙ килтереү **5.** *с чем*; *перен.* дусар итеү; **столкну́ть с тру́дностями** ҡыйынлыҡтарға дусар итеү

СТОЛКНУ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*наткнуться друг на друга*) бәрелешеү, бер-береңә бәрелеү; **льди́ны столкну́лись** боҙҙар бәрелеште **2.** *перен.* тура килмәү; **столкну́ться во взгля́дах на пробле́му** проблемаға бәйле ҡараштарҙың тура килмәүе **3.** *с кем* (көтмәгәндә) осрашыу, бәрелешеү; **столкну́ться со ста́рым дру́гом** көтмәгәндә элекке дуҫ менән осрашыу **4.** *с чем*; *перен.* (*узнать, испытать*) юлығыу, тура килеү, дусар булыу; **столкну́ться с тру́дностями** ҡыйынлыҡтарға юлығыу

СТОЛКОВА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* уртаҡ тел табыу, килешеү; **столкова́ться ме́жду собо́й** үҙ-ара уртаҡ тел табыу

СТОЛКО́ВЫВАТЬСЯ *несов. см.* **столкова́ться**

СТОЛОВА́ТЬСЯ *несов.* ашау, ашап-эсеү, туҡланыу

СТОЛО́ВАЯ *ж* **1.** (*комната в квартире*) аш бүлмәһе **2.** (*предприятие общепита*) ашхана

СТОЛО́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** өҫтәл ...ы; **столо́вая но́жка** өҫтәл аяғы **2.** аш ...ы; **столо́вая соль** аш тоҙо; **столо́вая ло́жка** аш ҡалағы; **столо́вый прибо́р** аш һауыт-һабаһы **3.** аш ...ы, ашай торған; **столо́вая свёкла** ашай торған сөгөлдөр

СТОЛО́ЧЬ *сов. что*; *разг.* төйөү, төйөп алыу; **столо́чь соль** тоҙ төйөү

СТОЛО́ЧЬСЯ *сов.*; *разг.* төйөлөү

СТОЛП *м* **1.** *уст. см.* **столб** **2.** *перен.* таяныс, терәк; **столпы́ о́бщества** йәмғиәттең терәктәре

СТОЛПИ́ТЬСЯ *сов.* йыйылыу, йыйылышыу, өйөлөшөү

СТОЛПОТВОРЕ́НИЕ *с*; *разг.* сиктән тыш шау-шыу, мәхшәр, ҡиәмәт

СТОЛЬ *нареч.* шул тиклем, ул тиклем (ҡәҙәр, хәтле); **э́то не столь уж ну́жно** был ул хәтле үк кәрәк түгел

СТО́ЛЬКО *мест.* и *нареч.* шул тиклем (саҡлы, ҡәҙәр, хәтле), был тиклем (саҡлы, ҡәҙәр, хәтле); **где ты был сто́лько вре́мени?** һин шул тиклем ваҡыт ҡайҙа булдың?; **сто́лько мно́го!** шул тиклем күп!

СТО́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое *уст.* баш ҡала ...ы

СТОЛЯ́Р *м* ағас эше оҫтаһы, балта оҫтаһы

СТОЛЯ́РНИЧАТЬ *несов.*; *разг.* ағас эше менән шөғөлләнеү

СТОЛЯ́РНЫЙ, -ая, -ое ағас, ағастан эшләнгән; **столя́рные изде́лия** ағас әйберҙәр, ағастан эшләнгән әйберҙәр ♦ **столя́рный клей** ағас елеме

СТОМАТИ́Т *м*; *мед.* ауыҙ шешеү, ауыҙ иҙелеү

СТОМАТО́ЛОГ *м* стоматолог (*стоматология белгесе*); **рабо́тать стомато́логом** стоматолог булып эшләү

СТОМАТОЛОГИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое стоматология ...ы, стоматологик; **стоматологи́ческий кабине́т** стоматология кабинеты

СТОМАТОЛО́ГИЯ *ж* стоматология (*медицинаның ауыҙ эсендәге ауырыуҙарҙы, яңаҡты, тештәрҙе өйрәнеү һәм дауалау бүлеге*)

СТОН *м* **1.** ыңғырашыу, ыңғыраш, ыңғырашыу тауышы **2.** *перен.* (*жалоба, сетование*) зар, зарланыу ♦ **стон стои́т**: 1) туҡтауһыҙ илау, ыңғырашыу, зарланыу; 2) (*о шуме, гуле*) шау-шыу, геүләү

СТОНА́ТЬ *несов.* **1.** ыңғырашыу; **стона́ть от бо́ли** ауыртыуҙан ыңғырашыу **2.** *перен.*, *разг.* зарланыу; **стона́ть от го́ря** ҡайғынан зарланыу **3.** *перен.* (*страдать*) яфаланыу, иҙелеү ♦ **сто́ном стона́ть**: 1) бик ныҡ, оҙаҡ ыңғырашыу; 2) үтә ныҡ зарланыу; 3) оҙаҡ яфа сигеү, ыҙа сигеү

СТОП *межд.* **1.** (*команда*) туҡта, туҡтат, туҡтатырға **2.** *в знач. сказ.*; *разг.* туҡтаны, туҡтанылар; **е́дем и вдруг — стоп** китеп барабыҙ һәм ҡапыл туҡтаныҡ **3.** *в знач. сущ.* **стоп** *м нескл.* туҡтатыу; **сигна́л стоп** туҡтатыу сигналы

СТОПА́ I *ж* **1.** (*нижняя часть ноги*) табан, кәтмән **2.** *обычно мн.* **стопы́**; *трад.-поэт.*, *книжн.* (*ноги*) аяҡ ♦ **идти́ по стопа́м** *чьим-л.* *кемдеңдер* юлынан барыу, үрнәк алыу

СТОПА́ II *ж*; *лит.* стопа (*ритмик быуын*)

СТОПА́ III *ж* **1.** бер өйөм, бер ҡосаҡ; **стопа́ книг** бер өйөм китап **2.** стопа, мең табаҡ (*ҡағыҙ иҫәпләү берәмеге*)

СТО́ПКА I *ж см.* **стопа́** III

СТО́ПКА II *ж* стопка (*бәләкәй генә стакан*)

СТОП-КРА́Н *м* стоп-кран; **нажа́ть на стоп-кра́н** стоп-кранға баҫыу

СТО́ПОР *м* стопор (*механизмды туҡтатыу өсөн йайланма*)

СТО́ПОРИТЬ *несов.* *что* и *без доп.* туҡтатыу; **сто́порить маши́ну** машинаны туҡтатыу

СТО́ПОРИТЬСЯ *несов.* **1.** (*останавливаться — о машине*) туҡтау **2.** *перен.*, *разг.* (*замедляться в развитии*) әкренәйеү, тотҡарланыу **3.** *страд.* *от* **сто́порить**

СТО́ПОРНЫЙ, -ая, -ое (машинаны) туҡтатыу ...ы; **сто́порный кран** туҡтатыу краны

СТОПРОЦЕ́НТНЫЙ, -ая, -ое **1.** йөҙ процентлы; **стопроце́нтный соляно́й раство́р** йөҙ процентлы тоҙ иретмәһе **2.** йөҙ процент(ҡа); **стопроце́нтное выполне́ние пла́на** планды йөҙ процентҡа үтәү **3.** *разг.* ысын (мәғәнәһендә), ысын-ысындан; **стопроце́нтный иностра́нец** ысын мәғәнәһендәге сит ил кешеһе

СТОПТА́ТЬ *сов.* **1.** (*обувь*) тапап бөтөрөү, ҡыйыш баҫып боҙоу, ҡыйшайта баҫыу **2.** *разг.* (*вытоптать*) тапау, әрәм итеү

СТОПТА́ТЬСЯ *сов.* тапалыу, ҡыйыш баҫылып боҙолоу (*аяҡ кейеме тураһында*)

СТОПУДО́ВЫЙ, -ая, -ое йөҙ ботлоҡ (*ауырлыҡ*)

СТОРГОВА́ТЬСЯ *сов.* һатыулашыу, һатыулашып килешеү

СТОРИ́ЦЕЙ и **СТОРИ́ЦЕЮ** *нареч.*; *уст.*, *книжн.* (*в сочетании с глаголами "дать", "воздать", "получить" и т.д.*) күпләтә, күп мәртәбә арттырып, йөҙ тапҡыр арттырып, йөҙләтә; **земля́ воздала́ стори́цею** ер йөҙләтә арттырып ҡайтарҙы

СТО́РОЖ *м* и *разг.* **СТОРОЖИ́ХА** *ж* ҡарауылсы, һаҡсы

СТОРОЖЕВИ́К *м*; *разг.* һаҡсы (ҡарауылсы) катер

СТОРОЖЕВО́Й, -ая, -ое **1.** ҡарауыл ...ы; **сторожева́я вы́шка** ҡарауыл вышкаһы **2.** *в знач. сущ.* **сторожево́й** *м* ҡарауылсы, һаҡсы; **меня́ть сторожевы́х** ҡарауылсыларҙы алыштырыу

СТОРОЖИ́ТЬ *несов.* *кого-что* ҡарауыллау, һаҡлау

СТОРО́ЖКА *ж* ҡарауыл өйө (аласығы)

СТОРОНА́ *ж* **1.** яҡ, тараф, йүнәлеш; **в сто́рону ле́са** урман яғына; **подве́тренная сторона́** ышыҡ яҡ; **противополо́жные сто́роны** ҡаршы яҡтар; **со всех сторо́н** төрлө тарафтан **2.** сит, янъяҡ; **посмотре́ть в сто́рону** ситкә ҡарау; **по сторона́м доро́ги** юлдың ян-яғына **3.** *разг.* яҡ, юл, ил; **родна́я сторона́** тыуған яҡ; **чужа́я сторона́** сит яҡ **4.** яҡ, ян; **скали́стая сторона́ бе́рега** ярҙың ҡаялы яғы **5.** *мат.* яҡ, ҡыр; **сто́роны многоуго́льника** күпмөйөштөң ҡырҙары **6.** *прил.* яҡ, сифат; **худо́жественная сторона́ расска́за** хикәйәнең художество яғы **7.** *мн.* **сто́роны** яҡтар; **догова́ривающиеся сто́роны** килешеүсе яҡтар; **пре́ния сторо́н в суде́** судта яҡтарҙың һүҙе ♦ **быть на стороне́** *чьей берәйһе* яҡлы булыу; **стоя́ть в стороне́** *от кого-чего-л.*: 1) (кешеләрҙән) ситтә тороу; 2) (кешеләр менән) аралашмау, айырымланыу; **со стороны́** яғынан, тарафынан; **с одно́й стороны́ ..., с друго́й стороны́** *в знач. вводн. сл.*

бер яҡтан ..., икенсе яҡтан; **встать на сто́рону** *чью кемдеңдер* яғына сығыу, яҡлы булыу; **идти́ (отправля́ться) на все четы́ре сто́роны** дүрт яғы ҡибла

СТОРОНИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** (*отодвигаться в сторону*) ситкә тайпылыу, юл биреү **2.** *кого-чего*; *перен.* ситтә тороу, ситләшеү, аралашмау, яҡын бармау (килмәү)

СТОРО́ННИЙ, -яя, -ее **1.** сит, ят **2.** сит, башҡа, бүтән

СТОРО́ННИК *м* и **СТОРО́ННИЦА** *ж* яҡлы, яҡлаусы, яғында тороусы, тарафдар; **сторо́нники ми́ра** тыныслыҡ яҡлы кешеләр

СТОРУБЛЁВКА *ж*; *разг.* йөҙ һумлыҡ (*акса*)

СТОСКОВА́ТЬСЯ *сов. о ком-чём, по кому-чему, по ком-чём*; *разг.* һағыныу, һағынып китеү (бөтөү)

СТОЧИ́ТЬ *сов. что* **1.** (*снять неровности*) сарлау, сарлап ҡуйыу, ҡайрау, ҡайрап алыу **2.** сарлап бөтөрөү, сарлап (ҡайрап) йоҡартыу; **сточи́ть нож** бысаҡты ҡайрап йоҡартыу

СТОЧИ́ТЬСЯ *сов.* сарлай-сарлай (ҡайрай-ҡайрай) йоҡарып (ашалып) бөтөү; **но́жик сточи́лся** бәке ҡайрай-ҡайрай йоҡарып бөттө

СТО́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** ағып төшә торған, ағып төшөп йыйылған; **сто́чные во́ды** ағып төшөп йыйылған һыу **2.** һыу ағыҙа торған; **сто́чные тру́бы** һыу ағыҙа торған торбалар **3.** (*имеющий сток*) ағар, ағып сыға торған (ятҡан); **сто́чное о́зеро** ағар күл

СТОШНИ́ТЬ *сов. кого безл.* күңел болғаныу, ҡоҫоу

СТО́Я *нареч.* баҫып, аяҡ үрә; **чита́ть сто́я** аяҡ үрә уҡыу

СТОЯ́К *м* (*для опоры*) таяу, терәү (*бағана һ.б. кеүек*); (*для соединения*) торба

СТОЯ́ЛЫЙ, -ая, -ое **1.** тик торған, хәрәкәтһеҙ (*һыу, һауа һ.б.*); **стоя́лая вода́** торған һыу, үле һыу (*күл һ.б.*) **2.** оҙаҡ торған, ултырған; **стоя́лый мёд** ултырған бал **3.** (*застоялый*) оҙаҡ егелмәгән; **стоя́лый конь** оҙаҡ егелмәгән ат

СТОЯ́НКА *ж* **1.** туҡтау, туҡтап тороу, туҡталыу; **стоя́нка по́езда пять мину́т** поезд биш минутҡа туҡтай **2.** (*место*) туҡталыу урыны; **стоя́нка зимо́вщиков** ҡышлаусыларҙың туҡталыу урыны **3.** (*для транспорта*) туҡталҡа, туҡталыш; **стоя́нка трамва́ев** трамвайҙар туҡталышы **4.** тора(лар) (*боронғо кешеләр торған урын*); **стоя́нка ка́менного ве́ка** таш быуат торалары

СТОЯ́ТЬ *несов.* **1.** тороу, баҫып тороу; **стоя́ть у окна́** тәҙрә янында тороу **2.** (һаҡта) тороу; **стоя́ть в почётном карау́ле** почёт ҡарауылында тороу **3.** (*располагаться*) урынлашыу, туҡтау, туҡталыу; **стоя́ть ла́герем** лагерь булып урынлашыу; **ро́та стои́т в лесу́** рота урманда урынлашҡан **5.** *за кого-что*; *перен.* яҡлау; **стоя́ть за мир** тыныслыҡты яҡлау; **стоя́ть за пра́вду** дөрөҫлөктө яҡлау **6.** *за чем*; *перен.*, *разг.* (*с отрицанием*) тормау, ҡарамау; **не стоя́ть за цено́й** хаҡына ҡарамау **7.** (*быть, находиться*) тороу, үҫеп ултырыу; **берёза стои́т у до́ма** ҡайын өй янында тора **8.** *на чём* ҡуйылыу, ҡоролоу, һалыныу; **дом стои́т на фунда́менте** өй нигеҙгә һалынған **9.** ҡуйылыу, һалыныу, һуғылыу; **на бума́ге стои́т печа́ть** ҡағыҙға мисәт һуғылған **10.** туҡтау, туҡтап тороу, тороу; **по́езд до́лго стоя́л на ста́нции** поезд станцияла оҙаҡ торҙо **11.** туҡтау, йөрөмәү; **часы́ стоя́т** сәғәт туҡтаған **12.** *перен.* туҡталыу, туҡталып тороу; **рабо́та стои́т** эш туҡталды **13.** бар булыу, күренеү, тороу, ине; **луна́ стоя́ла высоко́ над до́мом** ай өй тапҡырында юғарыла күренә ине; **стоя́ла зима́** ҡыш ине **14.** *повел.* **сто́й(те)!** туҡта(ғыҙ)!, тороп тор(оғоҙ)! ♦ **стоя́ть во главе́** башында тороу, етәкселек итеү; **стоя́ть гру́дью** *см.* **грудь**; **стоя́ть как вко́панный** бағаналай (бағана кеүек) ҡатып тороу; **стоя́ть над душо́й** *см.* **душа́**; **стоя́ть на за́дних ла́пках** *см.* **ла́пка**; **стоя́ть на ло́жном пути́** яңылыш юлға баҫыу; **стоя́ть на пути́ (доро́ге, поперёк доро́ги)** юлына арҡыры төшөү; **стоя́ть на ра́вной ноге́** *с кем кем менәндер* тиңләшеү (тиң булыу); **стоя́ть на (свои́х, со́бственных) нога́х** аяғында ныҡ баҫып тороу (*тормошта ныҡлы урын биләү*); **стоя́ть на своём** үҙ һүҙен бирмәү; **стоя́ть на́смерть** йәнде аямау; **стоя́ть на стра́же** һаҡта (һағында) тороу; **стоя́ть одно́й ного́й в моги́ле (в гробу́)** *см.* **моги́ла**; **стоя́ть на хоро́шей (пра́вильной) доро́ге**; **стоя́ть на хоро́шем (пра́вильном) пути́** дөрөҫ юлда булыу; **стоя́ть на часа́х** ҡарауылда тороу; **стоя́ть поперёк го́рла** тамаҡҡа арҡыры тороу; **стоя́ть у вла́сти** власть башында тороу (булыу); **стоя́ть у воро́т (у поро́га)** яҡынлашып килеү, етеп килеү (*күбеһенсә тәбиғәт миҙгелдәре тураһында*); **стоя́ть за спино́й** *у кого кемдеңдер* артында тороу (аҫтыртын яҡлау, ярҙам итеү)

СТОЯ́ЧИЙ, -ая, -ее **1.** текә, баҫып торған, ултырма; **стоя́чий воротни́к** ултырма яға **2.** (*не проточный*) аҡмаған, аҡмаҫ, бөркөү, үле; **стоя́чая вода́** үле һыу; **стоя́чий во́здух** бөркөү һауа

СТО́ЯЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **сто́ить** **2.** *прил.*; *разг.* әһәмиәтле, лайыҡлы; **сто́ящее предложе́ние** әһәмиәтле тәҡдим; **сто́ящий челове́к** лайыҡлы кеше

СТРАВИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** (*о животных*) һөсләтеү, һөскөртөү; **страви́ть соба́к** эттәрҙе һөсләтеү **2.** *перен.*, *разг.* (*подстрекнуть к спору, драке*) ҡотортоу, ара боҙоу, талаштырыу

СТРА́ВЛИВАТЬ *несов. см.* **страви́ть**

СТРА́ГИВАТЬ *несов. см.* **стро́нуть**

СТРА́ГИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **стро́нуться** **2.** *страд. от* **стра́гивать**

СТРАДА́ *ж* **1.** ураҡ, бесән, ураҡ (бесән) өҫтө (*йәйге ҡыҙыу эш ваҡыты*) **2.** *перен.* ҡыҙыу (ауыр) саҡ (ваҡыт, мәл)

СТРАДА́ЛЕЦ *м* и **СТРАДА́ЛИЦА** *ж* яфа сигеүсе, интегеүсе, нужа күреүсе

СТРАДА́ЛЬЧЕСКИЙ, -ая, -ое аҙаплы, ғазаплы, интеккән, яфаланған; **страда́льческий вид** ғазаплы төҫ

СТРАДА́НИЕ *с* ғазап, яфа, михнәт, ғазап (яфа) сигеү, михнәт күреү

СТРАДА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** *уст. см.* **страда́льческий 2.** *книжн.* ауырлыҡ күргән, интеккән **3.** *грам.* йүнәлеш, төр; **страда́тельное прича́стие** үткән заман сифат ҡылым; **страда́тельный зало́г** төшөм йүнәлеше

СТРАДА́ТЬ *несов.* **1.** *от чего, за кого-что* и *без доп.* интегеү, яфаланыу, ғазапланыу, аҙапланыу, ғазап сигеү, ғазап (яфа) сигеү (күреү); **страда́ть от головно́й бо́ли** баш ауырыуынан интегеү; **страда́ть от мы́сли, что** тип ғазапланыу, (берәй) фекерҙән яфаланыу; **страда́ть от любви́** мөхәббәт утынан ғазапланыу; **страда́ть за свои́ убежде́ния** үҙеңдең ҡараштарың өсөн яфа сигеү **2.** *за кого-что* (*сочувствовать*) ҡайғырыу, йөрәк өҙөлөү, күңел әрнеү (һыҙланыу) **3.** *чем*; *перен.* булыу, -мау/-мәү, -ыу/-еү; **страда́ть незна́нием пра́вил движе́ния** хәрәкәт ҡағиҙәләрен белмәү **4.** *от кого-чего* (*терпеть ущерб, урон*) зарар (зыян) күреү, зарар (зыян) килеү; **посе́вы страда́ют от сорняко́в** ҡый үләндәренән сәсеүлектәргә зыян килә **5.** *разг.* аҡһау, насар (түбән) булыу; **у ученика́ страда́ет гра́мотность** уҡыусының грамоталылығы аҡһай **6.** *по кому-чему* (*тосковать*) һағыныу, зарығыу

СТРА́ДНЫЙ и *уст.* **СТРАДНО́Й,** -ая, -ое **1.** ураҡ ...ы, бесән ...ы, ураҡ, бесән, ураҡ (бесән) өҫтө ...ы; **стра́дная пора́** ураҡ ваҡыты **2.** *уст.* ғазап (аҙап, ыҙа) сиккән **3.** *книжн.* (*исполненный страданий*) михнәтле

СТРАЖ *м*; *высок.* ҡоралы һаҡсы

СТРА́ЖА *ж* ҡоралы һаҡсылар ♦ **на стра́же (быть, стоя́ть)** һаҡта тороу; **встать на стра́жу** һаҡларға (һаҡҡа) баҫыу; **быть (содержа́ться) под стра́жей** һаҡ аҫтында (төрмәлә) булыу

СТРА́ЖНИК *м* стражник (*революцияға тиклем Рәсәйҙә ауылдағы иң түбән полицей чины*)

СТРАНА́ *ж*; *в разн. знач.* ил; **развива́ющиеся стра́ны** үҫешеүсе илдәр; **го́рная страна́** тауҙар иле, таулы ил; **жа́ркие стра́ны** эҫе яҡ илдәре ♦ **стра́ны све́та** *геогр.* донъя тарафтары

СТРАНИ́ЦА *ж* **1.** бит; **страни́цы кни́ги** китап биттәре **2.** *в чём, чего, какая*; *перен.* сәхифә; **страни́цы исто́рии** тарих сәхифәләре ♦ **откры́ть но́вую страни́цу** яңы бит асыу (*яңы эш башлап ебәреү*)

СТРА́ННИК *м* и **СТРА́ННИЦА** *ж* **1.** илгиҙәр, мосафир **2.** *уст. см.* **пало́мник**

СТРА́ННОСТЬ *ж* **1.** ғәжәплек, сәйерлек, ғәжәп (сәйер) нәмә; **стра́нность взгля́дов** ҡараштар сәйерлеге **2.** *обычно мн.* **стра́нности** сәйер ҡыланыштар (ғәҙәттәр)

СТРА́ННЫЙ, -ая, -ое сәйер, ғәжәп; **стра́нный вид** сәйер ҡиәфәт ♦ **стра́нное де́ло** *в знач. вводн. сл.* ғәжәп (хәл), ҡыҙыҡ (аптырарлыҡ) эш

СТРАНОВЕ́ДЕНИЕ *с* илдәр өйрәнеү фәне (эше)

СТРА́НСТВИЕ *с* ил гиҙеү, сәйәхәт итеү, сәйәхәт

СТРАНОВЕ́ДЧЕСКИЙ, -ая, -ое илдәр өйрәнеү ...ы

СТРА́НСТВОВАТЬ *несов.* ил гиҙеү, сәйәхәт итеү (ҡылыу), сәйәхәттә булыу

СТРА́СТНЫЙ, -ая, -ое **1.** ялҡынлы, ҡыҙыу, тәьҫирле; **стра́стная речь** ялҡынлы телмәр; **стра́стные спо́ры** ҡыҙыу бәхәстәр **2.** (*увлекающийся*) әүәҫ (һәүәҫ), күңел биреүсе (һалыусы), дәртле; **стра́стный рыболо́в** әүәҫ балыҡсы; **стра́стный люби́тель му́зыки** музыкаға күңел биреүсе кеше **3.** (*проявляющий страсть, пылкий*) дәртле, ялҡынлы; **стра́стный челове́к** дәртле кеше; **стра́стная любо́вь** ялҡынлы мөхәббәт

СТРАСТЬ *ж* **1.** дәрт, көслө (ялҡынлы) теләк; **обузда́ть свои́ стра́сти** дәртеңде тыйыу **2.** (*сильная увлечённость*) дәрт, юғары рух; **де́лать со стра́стью** дәрт менән эшләү **3.** *к чему* и *без доп.* һәүәҫ (әүәҫ) булыу, һәүәҫлек (әүәҫлек), бирелгәнлек; **страсть к му́зыке** музыкаға бирелгәнлек; **страсть к чте́нию** китап уҡырға әүәҫ булыу **4.** (*предмет сильного увлечения*) мауыҡтырған нәмә, бирелеп яратҡан нәмә **5.** дәртле мөхәббәт, ғишыҡ; **воспыла́ть стра́стью** дәртле мөхәббәт ҡабыныу

СТРАТЕ́Г *м* стратег; **страте́г револю́ции** революция стратегы

СТРАТЕГИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое стратегия ...ы, стратегик; **стратеги́ческое вооруже́ние** стратегик ҡорал

СТРАТЕ́ГИЯ *ж* стратегия (**1.** *һуғыш алып барыу оҫталығы* **2.** *күсм. ижтимағи, сәйәси көрәштә етәкселек итеү оҫталығы*)

СТРАТОНА́ВТ *м* стратонавт (*стратосфераға осоусы*)

СТРАТОСТА́Т *м* стратостат (*стратосфераға күтәрелеү аппараты*)

СТРАТОСФЕ́РА *ж* стратосфера (*атмосфераның өҫкө ҡатламы*)

СТРАТОСФЕ́РНЫЙ, -ая, -ое стратосфера ...ы; **стратосфе́рные слои́** стратосфера ҡатламдары

СТРА́УС *м* дөйәғош, страус

СТРА́УСОВЫЙ, -ая, -ое страус ...ы, дөйәғош ...ы; **стра́усовое перо́** страус ҡауырһыны

СТРАХ *м* **1.** ҡурҡыу, ҡурҡыныс нәмә (ваҡиға), ҡот осоу; **страх сме́рти** үлем ҡурҡынысы; **дрожа́ть от стра́ха** ҡурҡыуҙан (ҡурҡып) ҡалтырау **2.** *обычно мн.* **стра́хи**; *разг.* ҡурҡыуҙар, ҡурҡыш; **ночны́е стра́хи** төнгө ҡурҡыуҙар ♦ **не за страх, а за со́весть** *см.* **со́весть**; **под стра́хом сме́рти** үлем ҡурҡынысы аҫтында; **у стра́ха глаза́ велики́** ҡурҡҡанға ҡуш күренә; **(де́йствовать) на свой страх и риск** ҡурҡмайынса, тәүәккәллек менән (эш итеү), ҡурҡмай (тәүәккәл) эш итеү

СТРАХКА́ССА *ж* страхкасса (*страховка кассаһы*)

СТРАХКА́ССОВЫЙ, -ая, -ое страхкасса ...ы; **страхка́ссовый бланк** стархкасса бланкыһы; **страхка́ссовый слу́жащий** страхкасса хеҙмәткәре

СТРАХОВА́НИЕ *с* **1.** страховкалау; **страхова́ние жи́зни** ғүмерҙе страховкалау **2.** *см.* **страхова́ть** 2, 3 ♦ **социа́льное страхова́ние** *см.* **социа́льный**

СТРАХОВА́ТЕЛЬ *м* страховкалаусы (*учреждение йәки шәхес*)

СТРАХОВА́ТЬ *несов. кого-что* **1.** страховкалау; **страхова́ть иму́щество** мөлкәт страховкалау **2.** *кого* һаҡлау, һаҡлау сараһын күреү, страховкалау; **страхова́ть спортсме́на** спортсыны страховкалау **3.** *кого*; *перен.* һаҡлау, һаҡланыу сараһын күреү; **страхова́ть себя́ от ри́ска** үҙеңде хәүеф-хәтәрҙән һаҡлау

СТРАХОВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** страховкаланыу; **страхова́ться от пожа́ра** янғындан страховкаланыу **2.** *перен.* (*ограждать себя от чего-л. неприятного, нежелательного*) һаҡланыу, һаҡланыу сараларын күреү, страховкаланыу; **альпини́сты страху́ются** альпинистар страховкалана **3.** *страд. от* **страхова́ть**

СТРАХО́ВКА *ж* **1.** *см.* **страхова́ть 2.** *разг.* страховка аҡсаһы; **получи́ть страхо́вку** страховка аҡсаһын алыу

СТРАХО́ВЩИК *м* страховкалаусы (*учреждение йәки шәхес*)

СТРАШЕ́ННЫЙ, -ая, -ое *прост.* бик ныҡ, ҡот осҡос; **страше́нный моро́з** ҡот осҡос һыуыҡтар

СТРАШИ́ЛИЩЕ *м* и *с*; *разг.* ҡурҡыныс, ҡот осҡос, имәнес (*нәмә, кеше һ.б.*)

СТРАШИ́ТЬ *несов. кого-что* ҡурҡытыу, ҡурҡыу һалыу, ҡотто алыу (осороу)

СТРАШИ́ТЬСЯ *несов. кого-чего* ҡурҡыу, ҡот осоу, ҡот алыныу

СТРА́ШНЫЙ, -ая, -ое **1.** ҡурҡыныс, ҡот осҡос, имәнес; **стра́шный сон** ҡурҡыныс төш; **стра́шный слу́чай** ҡот осҡос ваҡиға **2.** *разг.* (*очень сильный или очень большой — о степени проявления, интенсивности чего-л.*) бик (үтә) көслө (ҡаты, ныҡ, ҙур), ҡот осҡос; **стра́шная боль** бик ныҡ ауыртыу; **стра́шный тума́н** бик көслө томан; **стра́шный хо́лод** бик ҡаты һалҡын, ҡот осҡос һалҡын

СТРЕ́ЖЕНЬ *м* көслө ағым (*йылғаның уртаһындағы*)

СТРЕКА́Ч: дать (зада́ть) стрекача́ һыпыртыу, сабып сығып китеү

СТРЕКОЗА́ *ж* энәгараҡ

СТРЕКО́ЗИЙ, -ья, -ье и **СТРЕКОЗИ́НЫЙ,** -ая, -ое энәгараҡ ...ы; **стрекози́ные кры́лья** энәгараҡ ҡанаттары

СТРЕ́КОТ *м* сыр-сыу итеү, сырылдау, сырылдаған тауыш; **стре́кот кузне́чиков** сиңерткәләр сырылдауы

СТРЕКОТА́НИЕ *с см.* **стрекота́ть**

СТРЕКОТА́ТЬ *несов.* **1.** сырылдау **2.** *перен.*, *разг.* ләпелдәү, туҡтауһыҙ һөйләү

СТРЕКОТНЯ́ *ж*; *разг. см.* **стре́кот**

СТРЕЛА́ *ж* **1.** уҡ; **пусти́ть стрелу́** уҡ атыу **2.** уҡ, көйәнтә; **стрела́ кра́на** кран көйәнтәһе **3.** *см.* **стре́лка** 2; **4.** *в знач. нареч.* **стрело́й** (*очень быстро*) уҡ кеүек (тиҙ), атылған уҡ кеүек; **лете́ть стрело́й** уҡ кеүек тиҙ осоу **5.** *в знач. нареч.* **стрело́й** (*очень прямо*) уҡ һымаҡ тура, туп-тура (булып), төп-төҙ **6.** *см.* **стре́лка** 6

СТРЕЛЕ́Ц *м* **1.** стрелец (*XVI—XVII бб. Рәсәйҙә айырым хоҡуҡтар менән файҙаланылған хәрби*) **2.** *астр.* Уҡсы (*йондоҙлоҡ*)

СТРЕ́ЛКА *ж* **1.** *уменьш. от* **стрела́** 1; **2.** (*у растений*) һабаҡ, көпшә **3.** стрелка, тел, уҡ; **стре́лка часо́в** сәғәт теле; **стре́лка ко́мпаса** компас уғы **4.** *ж.-д.* стрелка **5.** (*мыс при слиянии двух рек*) морон **6.** (*знак*) уҡ (*билге*)

СТРЕЛКО́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** уҡсы(лар) ...ы; **стрелко́вый полк** уҡсылар полкы **2.** атыу ...ы, атыу буйынса ...ы; **стрелко́вый спорт** атыу спорты

СТРЕЛОВИ́ДНЫЙ, -ая, -ое уҡ һымаҡ, осло, ослайып торған

СТРЕЛО́К *м* уҡсы, атыусы

СТРЕ́ЛОЧНИК *м* и **СТРЕ́ЛОЧНИЦА** *ж* стрелочник (*тимер юлында стрелканы күсереүсе*)

СТРЕ́ЛОЧНЫЙ, -ая, -ое стрелка ...ы, стрелка күсереү ...ы; **стре́лочные устро́йства** стрелка күсереү ҡулайламаһы

СТРЕЛЬБА́ *ж см.* **стреля́ть** 1

СТРЕ́ЛЬБИЩЕ *с* стрельбище, атыу (атырға өйрәнеү) урыны

СТРЕЛЬНУ́ТЬ *сов.* **1.** атыу, атып ебәреү **2.** *безл.* сәнсеп ебәреү (китеү); **стрельну́ло в у́хо** ҡолаҡ сәнсеп ебәрҙе

СТРЕ́ЛЬЧАТЫЙ, -ая, -ое **1.** уҡ һымаҡ, ослайып торған, осло; **стре́льчатый свод** ослайып торған көмбәҙ **2.** көпшә, көпшәле, көпшәгә ултырған; **стре́льчатый лук** көпшәгә ултырған һуған

СТРЕ́ЛЯНЫЙ, -ая, -ое **1.** атып үлтерелгән (төшөрөлгән, алынған); **стре́ляная дичь** атып алынған кейек ҡош **2.** (*побывавший в боях*) ут аҫтында булған, һуғыш эсендә (һуғышта) булған; **стре́ляный солда́т** һуғышта булған һалдат **3.** атылған, атып файҙаланылған; **стре́ляная ги́льза** атылған гильза ♦ **стре́ляный воробе́й** ҡарт бүре (*күпте күргән, тәжрибәле кеше тураһында*)

СТРЕЛЯ́ТЬ *несов.* **1.** атыу; **стреля́ть из пистоле́та** пистолеттан атыу; **стреля́ть у́ток** өйрәк атыу **2.** *безл.*; *разг.* сәнсеү, сатнау; **в пра́вом у́хе стреля́ет** уң ҡолаҡ сәнсә ♦ **стреля́ть глаза́ми**: 1) күҙ атыу (*ян-яҡҡа ҡараныу*); 2) күҙ уйнатыу; **стреля́ть из пу́шки по воробья́м** ат менән сәпсек баҫтырыу

СТРЕЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *разг.* (*стрелять с целью самоубийства*) атылыу, атылып үлеү, үҙен-үҙе атып үлтереү **2.** *с кем* и *без доп.*; *уст.* дуэлдә атышыу **3.** *страд. от* **стреля́ть** 1

СТРЕМГЛА́В *нареч.* бик тиҙ, атылып, күҙ асып йомғансы

СТРЕМЕННО́Й и **СТРЕМЯ́ННЫЙ**, -ая, -ое **1.** өҙәңге ...ы; **стременно́й реме́нь** өҙәңге ҡайышы **2.** *в знач. сущ.* **стременно́й** и **стремя́нный** *м*; *уст.* ат ҡараусы, ялсы

СТРЕ́МЕЧКО *с* **1.** *уменьш. от* **стре́мя** 1; **2.** *анат.* өҙәңге һөйәге (*урта ҡолаҡта*)

СТРЕМИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** урғылып -ған/-гән; **стреми́тельный пото́к** урғылып аҡҡан (ташҡын) һыу **2.** ашҡыныулы, (бик) ҡыҙыу, ашығыусан; **стреми́тельная жизнь** ҡыҙыу тормош

СТРЕМИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** тиҙ хәрәкәт итеү **2.** *к чему* и *с неопр.* ынтылыу, атлығыу; **стреми́ться к зна́ниям** белемгә ынтылыу **3.** *перен.* (*о чувствах*) ашҡыныу; **стреми́ться се́рдцем** йөрәк менән ашҡыныу

СТРЕМЛЕ́НИЕ *с* **1.** *книжн. см.* **стреми́ться** 1; **2.** ынтылыш, ынтылыу, ниәт; **стремле́ние к ми́ру** тыныслыҡҡа ынтылыу

СТРЕМНИ́НА *ж* **1.** (*в реке*) шаршы, шаран; **лови́ть ры́бу на стремни́не** шаршыла балыҡ тотоу; **попа́сть в стремни́ну** шаранға эләгеү **2.** *уст.* (*обрыв*) текә ҡая, ярлау; **стоя́ть у стремни́ны** текә ҡая ситендә тороу **3.** *уст.* (*пропасть*) упҡын

СТРЕ́МЯ *с* **1.** өҙәңге; **опира́ться на стре́мя** өҙәңгегә баҫыу **2.** *анат. см.* **стре́мечко** 2 ♦ **стре́мя в стре́мя (е́хать)** йәнәш барыу (*һыбай*)

СТРЕМЯ́НКА *ж* (*переносная*) таған баҫҡыс; (*подвесная*) бау баҫҡыс

СТРЕНО́ЖЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **стрено́жить** **2.** *прил.* тышаулы; **стрено́женная ло́шадь** тышаулы ат

СТРЕНО́ЖИВАТЬ *несов. см.* **стрено́жить**

СТРЕНО́ЖИТЬ *сов. кого* кеҙәләү, кешәнләү, кешәнләп тышау

СТРЕ́ПЕТ *м* биҙгәләк, ҡарһаҡ туғаҙаҡ (*дала ҡошо*)

СТРЕПТОКО́КК *м*; *мед.* (*бактерия*) стрептококк; **стрептоко́кк гноеро́дный** эренләткес стрептококк

СТРЕСС *м* стресс (*эске көсөргәнеш*)

СТРЕ́ССОВЫЙ, -ая, -ое стресс ...ы; **стре́ссовое состоя́ние** стресс хәле

СТРЕХА́ *ж* (*край крыши*) ҡыйыҡ сите

СТРИГУ́Н и **СТРИГУНО́К** *м* ҡырҡмыш, ҡырҡмыш тай

СТРИГУ́ЩИЙ, -ая, -ее *прич. от* **стричь** ♦ **стригу́щий лиша́й** *мед.* ҡырҡылсан тимрәү

СТРИЖ *м* яр ҡарлуғасы, керәшә

СТРИ́ЖЕНЫЙ, -ая, -ое **1.** сәсе (йөнө) ҡырҡылған (алынған), ҡыҫҡа сәсле **2.** ҡырҡылған; **стри́женая трава́** ҡырҡылған үлән

СТРИ́ЖКА *ж* **1.** *см.* **стричь**; **стри́жка воло́с** сәс алыу **2.** (сәс) ҡырҡыу (ысулы); **мо́дная стри́жка** модалы итеп сәс ҡырҡыу

СТРИХНИ́Н *м* стрихнин (*көслө ағыу төрө*)

СТРИЧЬ *несов.* ҡырҡыу, алыу; **стричь во́лосы** сәс алыу; **стричь но́гти** тырнаҡ ҡырҡыу ♦ **стричь (всех) под одну́ гребёнку** бер ҡалыпҡа һуғыу

СТРИ́ЧЬСЯ *несов.* **1.** алдырыу, киҫтереү; **ко́ротко стри́чься** сәсте ҡыҫҡа итеп алдырыу **2.** *страд. от* **стричь**

СТРОГА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое йышыу ...ы; **строга́льный стано́к** йышыу станогы

СТРОГА́ТЬ *несов. что* йышыу, йышҡылау; **строга́ть руба́нком** йышҡы менән йышыу

СТРО́ГИЙ, -ая, -ое **1.** (*требовательный*) талапсан, талап итеүсән; **стро́гий учи́тель** талапсан уҡытыусы **2.** ҡаты, ҡәтғи; **стро́гий вы́говор** ҡаты шелтә **3.** теүәл, ныҡ, ныҡлы; **стро́гий учёт** ныҡлы иҫәп **4.** әҙәп ҡағиҙәләрен тотҡан (һаҡлаған); **челове́к стро́гих пра́вил** әҙәп ҡағиҙәләрен тотҡан кеше **5.** күҙгә ташланып (айырылып) тормаған, ябай, килешле; **стро́гое пальто́** ябай пальто **6.** ҡоро, ҡырыҫ, ҡәтғи; **стро́гий го́лос** ҡәтғи тауыш

СТРО́ГОСТЬ *ж* **1.** талапсанлыҡ; **стро́гость учи́теля** уҡытыусының талапсанлығы **2.** ҡырыҫлыҡ, ҡәтғилек; **стро́гость го́лоса** тауыштың ҡырыҫлығы **3.** теүәллек, ҡатылыҡ; **стро́гость учёта** хисаптың теүәллеге **4.** *мн.* **стро́гости**; *разг.* ҡаты тәртип ♦ **по всей стро́гости зако́на** закон талаптарына ярашлы рәүештә

СТРОЕВО́Й I, -ая, -ое *воен.* строевой; **строевы́е ча́сти** строевой частар; **строева́я слу́жба** строевой хеҙмәт

СТРОЕВО́Й II, -ая, -ое **1.** (*о деревьях*) төҙөлөшкә яраҡлы, төҙ һәм тигеҙ; **строево́й лес** төҙөлөшкә яраҡлы ағас **2.** (*о строительных материалах*) төҙөлөш ...ы

СТРОЕ́НИЕ *с* **1.** (*постройка*) йорт, ҡаралты; **кирпи́чное строе́ние** кирбес ҡаралты **2.** (*структура*) ҡоролош, төҙөлөш; **строе́ние а́тома** *физ.* атом төҙөлөшө; **строе́ние ко́рня** *бот.* тамыр төҙөлөшө

СТРОИ́ТЕЛЬ *м* **1.** төҙөүсе; **рабо́тать строи́телем** төҙөүсе булып эшләү **2.** *чего*; *перен.*, *высок.* төҙөүсе, ҡороусы; **строи́тели но́вой жи́зни** яңы тормош төҙөүселәр

СТРОИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое төҙөү ...ы, төҙөлөш ...ы; **строи́тельный материа́л** төҙөлөш материалы; **строи́тельный лес** төҙөлөш ағасы

СТРОИ́ТЕЛЬСТВО *с* **1.** төҙөү, һалыу эше, ҡороу, төҙөлөш; **строи́тельство жилы́х домо́в** торлаҡ йорттар төҙөү **2.** (*строящееся здание, сооружение*) төҙөлөш, ҡоролма; **огнесто́йкое строи́тельство** янғынға сыҙамлы төҙөлөш **3.** *чего, какое*; *перен.* төҙөү, төҙөлөш; **культу́рное строи́тельство** мәҙәниәт төҙөлөшө

СТРО́ИТЬ *несов.* **1.** *что* и *без доп.* төҙөү, һалыу, ҡороу; **стро́ить заво́д** завод ҡороу; **стро́ить дом** өй һалыу **2.** *что* и *без доп.* (*изготовлять*) төҙөү, яһау, эшләү; **стро́ить самолёты** самолёттар эшләү **3.** *что*; *перен.* төҙөү, ҡороу; **стро́ить пла́ны** пландар ҡороу **4.** *что*; *мат.* һыҙыу, яһау; **стро́ить треуго́льник** өсмөйөш һыҙыу **5.** *что* (*составлять*) төҙөү, ойоштороу; **пра́вильно стро́ить предложе́ние** һөйләмде дөрөҫ төҙөү **6.** *что* (*ос-*

новывать на чём-л.) яһау; **стрóить вы́воды** һығымта яһау **7.** *кого-что* (сафҡа) теҙеү; **стрóить рóту** ротаны теҙеү ♦ **стрóить (дéлать) глáзки** *см.* **глазóк**; **стрóить из себя́** *кого* үҙеңде әллә кемгә ҡуйыу; **стрóить (пострóить) на пескé** йомшаҡ нигеҙгә ҡороу (*уй-ниәтте һ.б.*); **стрóить кóзни** *кому* хөсөтлөк эшләү

СТРÓИТЬСЯ *несов.* **1.** (*строить для себя*) үҙеңә йорт (ҡаралты) һалыу **2.** төҙөлөү, ҡоролоу, һалыныу; **на вéрфи стрóится корáбль** верфтә карап төҙөлә **3.** *перен.* барлыҡҡа килеү, булдырылыу; **стрóится нóвая жизнь** яңы тормош барлыҡҡа килә **4.** ҡоролоу, төҙөлөү; **стрóятся плáны** пландар ҡорола **5.** (сафҡа) теҙелеү **6.** *страд. от* **стрóить**

СТРОЙ *м* **1.** *какой* төҙөлөш, ҡоролош; **общéственный строй** йәмғиәт ҡоролошо; **феодáльный строй** феодаль ҡоролош **2.** саф, строй; **стоя́ть в строю́** сафта тороу; **вы́йти из стрóя** сафтан сығыу **3.** (*система построения чего-л.*) төҙөлөш; **строй языкá** тел төҙөлөшө **4.** *муз.* көйләнеш, көй ♦ **вступи́ть в строй** эшләй башлау; **выходи́ть из стрóя** рәттән сығыу, эшлектән сығыу; **вы́вести из стрóя** эштән сығарыу

СТРОЙ... и **...СТРОЙ** *ҡушма һүҙҙәрҙең "төҙөү", "төҙөлөш" мәғәнәһен белдергән өлөшө, мәҫ.*, **стройматериáлы** төҙөлөш материалдары

СТРÓЙКА *ж* **1.** (*строительство*) төҙөлөш; **рабóтать на стрóйке** төҙөлөштә эшләү **2.** (*строящееся здание, сооружение*) төҙөлөш, ҡоролма; **нóвая стрóйка** яңы ҡоролма

СТРÓЙНОСТЬ *ж* **1.** (*пропорционально и красиво сложенный*) зифалыҡ, һомғоллоҡ, зифа буйлылыҡ; **стрóйность фигу́ры** буй-һындың зифалығы **2.** *перен.* (*правильность расположения*) төҙөклөк, тәртиплелек **3.** (*логичность*) йыйнаҡлыҡ, аныҡлыҡ, төҙөклөк; **композициóнная стрóйность произведéния** әҫәрҙең композицион йыйнаҡлығы; **стрóйность мы́слей** фекер аныҡлығы **4.** (*гармоничность*) аһәңле яңғыраш, аһәңлелек

СТРÓЙНЫЙ, -ая, -ое **1.** зифа, һомғол, матур кәүҙәле, зифа буйлы; **дéвушка со стрóйной фигу́рой** зифа буйлы ҡыҙ; **стрóйная соснá** һомғол ҡарағай **2.** тигеҙ, төҙөк, төҙ; **стрóйные ряды́** тигеҙ сафтар **3.** дөрөҫ ойошторолған (төҙөлгән); **стрóйная речь** дөрөҫ төҙөлгән телмәр **4.** (*гармоничный*) ҡолаҡҡа ятышлы, аһәңле; **стрóйное пéние** ҡолаҡҡа ятышлы йыр **5.** (*логичный*) йыйнаҡ, аныҡ, төҙөк

СТРОЙОТРЯ́Д *м* төҙөлөш отряды; **студéнческий стройотря́д** студенттарҙың төҙөлөш отряды

СТРОЙПЛОЩÁДКА *ж* төҙөлөш майҙансығы

СТРОКÁ *ж* юл; **прозаи́ческие стрóки** сәсмә юлдар; **стихотвóрные стрóки** шиғри юлдар ♦ **крáсная строкá** *см.* **крáсный**; **строкá в строку́** һүҙмә-һүҙ; **читáть мéжду строк** яҙыуҙа әйтеп бөтөрмәгән уйҙарҙы тотоп алыу, кинәйәне аңлау

СТРÓНУТЬ *сов. кого-что*; *разг.* урынынан ҡуҙғатыу, ҡуҙғатып ебәреү

СТРÓНУТЬСЯ *сов.*, *разг.* (урындан) ҡуҙғалыу, ҡуҙғалып китеү

СТРОП *м*; *спец.* строп (*арҡан, канат йәки трос*)

СТРОПИ́ЛО *с обычно мн.* **стропи́ла** асамай, атлама (*ҡаралты ҡыйыуында*); **стáвить стропи́ла** асамай ҡуйыу

СТРОПИ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое асамайлыҡ, атламалыҡ; **стропи́льный материáл** асамайлыҡ материал

СТРОПТИ́ВЫЙ, -ая, -ое арҡыры, кире, кеҙе, үҙ һүҙле; **стропти́вый человéк** кеҙе кеше

СТРОФÁ *ж* **1.** *лит.* строфа (*шиғырҙың билдәле бер үлсәм, ритм, интонацион-синтаксик төҙөлөшө менән, ә рифмалы шиғырҙарҙа урынлашыу тәртибе яғынан бәйләнгән өлөшө*) **2.** *обычно мн.* **стрóфы** шиғыр

СТРÓФИКА *ж*; *лит.* строфика (**1.** *шиғырҙың строфаларға бүленеше* **2.** *шиғыр төҙөлөшө тураһындағы фәндең строфаларға бағышланған бүлеге*)

СТРОЧЁНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*прошитый строчкой*) ҡайылған, буйлап тегелгән **2.** (*вышитый строчкой*) буйлап сигелгән

СТРОЧИ́ТЬ *несов.* **1.** *что* йөйләү, йөйләп (йүрмәп) тегеү, ҡайыу; **строчи́ть кармáны** кеҫәләрҙе ҡайыу **2.** *что* и *без доп.*; *разг.* тегеү; **строчи́ть на швéйной маши́нке** тегеү машинаһында тегеү **3.** *что* и *без доп.*; *перен.*, *разг.* (*о письме*) тиҙ-тиҙ яҙыу, (тиҙ генә) яҙып ташлау; (*о речи*) теле-телгә йоҡмау; **строчи́ть письмó** хат яҙып ташлау **4.** *разг.* (*стрелять*) ут һиптереү (яуҙырыу), атыу; **строчи́ть из пулемёта** пулемёттан ут яуҙырыу

СТРÓЧКА I *ж* **1.** *см.* **строчи́ть** 1; **2.** (*шов*) йөй; **мéлкая стрóчка** ваҡ йөй **3.** *перен.*, *разг.* (*короткая очередь из пулемёта, автомата*) ут һиптереү (яуҙырыу), атыу

СТРÓЧКА II *ж см.* **строкá** ♦ **стрóчка в стрóчку** *см.* **строкá в строку́**

СТРОЧНÓЙ и **СТРÓЧНЫЙ,** -ая, -ое бәләкәй, юл; **стрóчная бу́ква** бәләкәй хәреф, юл хәрефе (*яҙыуҙа, баҫмала*)

СТРОЧÓК *м* тубырсыҡбаш бәшмәк

СТРУГ I *м* (*ручной инструмент*) йышҡы

СТРУГ II *м* (*старинное русское речное судно*) аталғы (*ишкәкле һәм елкәнле ағас карап*)

СТРУГÁТЬ *несов. см.* **строгáть**

СТРУ́ЖКА *ж* тап, юнысҡы; **стру́жка дéрева** ағас юнысҡыһы; **стру́жка желéза** тимер юнысҡыһы

СТРУИ́СТЫЙ, -ая, -ое һыҙылып (һуҙылып) аҡҡан

СТРУИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** (*о жидкости*) туҡтауһыҙ (өҙлөкһөҙ) ағып тороу, шыбырлап ағыу; **по лицу́ струи́тся пот** биттән шыбырлап тир аға

2. *перен.* (*распространяться струёй*) бөркөлөү, һибелеү, таралыу; **струи́тся арома́т цвето́в** сәскәләрҙең хуш еҫе тарала

СТРУКТУ́РА *ж* төҙөлөш, структура; **структу́ра по́чвы** тупраҡ структураһы; **структу́ра посевны́х площаде́й** сәсеү майҙандарының структураһы

СТРУКТУ́РНЫЙ, -ая, -ое структуралы, төҙөлөш ...ы, структур, структура ...ы; **структу́рные по́чвы** *с.-х.* структуралы тупраҡ; **структу́рные фо́рмулы** төҙөлөш формулалары

СТРУНА́ *ж* ҡыл; **стру́ны гита́ры** гитара ҡылдары ♦ **сла́бая струна́** *см.* **сла́бый**

СТРУ́НКА *ж*; *уменьш. от* **струна́** ♦ **по стру́нке ходи́ть** *перед кем кемдер алдында* бейеп кенә йөрөү

СТРУ́ННЫЙ, -ая, -ое 1. ҡыллы; **стру́нные инструме́нты** ҡыллы ҡоралдар 2. ҡыллы, ҡыллы музыка ҡоралдары ...ы; **стру́нный орке́стр** ҡыллы музыка ҡоралдары оркестры

СТРУП *м* ҡутыр (*яралы урындағы*)

СТРУ́СИТЬ *сов.* ҡурҡып (шөрләп) ҡалыу, шөрләү

СТРУХНУ́ТЬ *сов.*; *разг.* бик ныҡ ҡурҡыу

СТРУЧКО́ВЫЙ, -ая, -ое ҡуҙаҡлы; **стручко́вый пе́рец** ҡуҙаҡлы борос

СТРУЧО́К *м* ҡуҙаҡ; **стручо́к горо́ха** борсаҡ ҡуҙағы

СТРУЯ́ *ж* 1. (*воды*) аҡма (аҡҡан) һыу, ағым; (*воздуха*) һауа ағымы; (*света*) ут яҡтылығы, яҡтылыҡ, нур 2. *перен.* (*направление*) йүнәлеш ♦ **влить (внести́) живу́ю (све́жую) струю́** яңы йүнәлеш биреү

СТРЯ́ПАТЬ *несов. что*; *разг.* 1. аш бешереү, аш-һыу әҙерләү; **стря́пать обе́д** төшкө аш әҙерләү 2. *перен.*, *пренебр.* этмәләү, маташтырыу, -ып/-еп маташыу; **стря́пать стишо́к** шиғыр этмәләү

СТРЯПНЯ́ *ж*; *разг.* 1. *см.* **стря́пать** 2. (*то, что состряпано*) бешерелгән ашамлыҡ, аш, аш-һыу; **невку́сная стряпня́** тәмһеҙ аш 3. *перен.* (*о грубом, неискусном сочинении, пьесе и т.п.*) насар яҙылған (этмәләнгән) әҫәр

СТРЯПУ́ХА *ж*; *разг.* аш бешереүсе, аш әҙерләүсе, ашнаҡсы

СТРЯ́ПЧИЙ *м* стряпчий (1. *тар. Рәсәй дәүләтендә батша һарайында хужалыҡ эштәре менән шөғөлләнеүсе хеҙмәтсе* 2. *XIX б. Рәсәйҙә суд эштәрен алып барыу тәртибен күҙәтеүсе чиновник*)

СТРЯСА́ТЬ *несов. см.* **стрясти́**

СТРЯСА́ТЬСЯ I *несов. см.* **стрясти́сь**

СТРЯСАТЬСЯ II *несов. страд. от* **стряса́ть**

СТРЯСТИ́ *сов. что* һелкетеп (ҡағып) төшөрөү; **стрясти́ я́блоки с де́рева** алмағастың алмаларын һелкетеп төшөрөү

СТРЯСТИ́СЬ *сов.*; *разг.* булыу, килеп сығыу; **что с тобо́й стрясло́сь?** һиңә ни булды?

СТРЯ́ХИВАТЬ *несов. см.* **стряхну́ть**

СТРЯХНУ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* һелкеп (ҡағып) төшөрөү, ҡағыу, һелкеү 2. *что*; *перен.* ҡотолоу; **стряхну́ть тяжёлые мы́сли** ауыр уйҙарҙан ҡотолоу

СТУДЕНИ́СТЫЙ, -ая, -ое ҡойҡа һымаҡ; **студени́стое вещество́** ҡойҡа һымаҡ матдә

СТУДЕ́НТ *м* и **СТУДЕ́НТКА** *ж* студент; **студе́нт университе́та** университет студенты

СТУДЕ́НЧЕСКИЙ, -ая, -ое 1. студент(тар) ...ы; **студе́нческое общежи́тие** студенттар ятағы 2. студент ...ы, студентлыҡ ...ы; **студе́нческие го́ды** студент йылдары

СТУДЕ́НЧЕСТВО *с* 1. *собир.* студенттар; **башки́рское студе́нчество** башҡорт студенттары 2. студентлыҡ; **го́ды студе́нчества** студентлыҡ йылдары

СТУДЁНЫЙ, -ая, -ое *разг.* ыҙғыр, ыҙғырлы, бик һалҡын (һыуыҡ)

СТУ́ДЕНЬ *м* ҡойҡа, дерелдәк

СТУДИ́ЙНЫЙ, -ая, -ое студия ...ы, студиянан тапшырыла торған; **студи́йные рабо́ты** студия эштәре

СТУДИ́ТЬ *несов. что*; *разг.* 1. (*охлаждать*) һыуытыу, һыуындырыу; **студи́ть чай** сәйҙе һыуытыу 2. (*холодить*) өшөтөү

СТУДИ́ТЬСЯ *несов.*; *разг.* 1. һыуыныу 2. *прост.* (*мёрзнуть*) өшөү, һалҡын тейҙереү 3. *страд. от* **студи́ть**

СТУ́ДИЯ *ж*; *в разн. знач.* студия; **музыка́льная сту́дия** музыкаль студия; **сту́дия худо́жника** рәссамдың студияһы

СТУ́ЖА *ж*; *разг.* сатлама (ҡаты) һыуыҡ

СТУК I *м* шаҡылдау, шаҡыу, туҡылдаған (шаҡылдаған) тауыш, таҡылдау; **стук копы́т** тояҡ таҡылдауы

СТУК II *межд.* 1. туҡ; **стук-стук** туҡ-туҡ 2. *в знач. сказ.*; *разг.* шап итеп һуҡты; **она стук кулако́м** ул йоҙроҡ менән шап итеп һуҡты

СТУ́КАТЬ *несов. см.* **сту́кнуть** 1, 2

СТУ́КАТЬСЯ *несов. см.* **сту́кнуться**

СТУ́КНУТЬ *сов. кого, чем* и *без доп.* 1. (*ударить*) һуғыу, һуғып ебәреү, дөп итеп һуғыу; **сту́кнуть кулако́м по́ столу** йоҙроҡ менән өҫтәлгә һуғыу; **сту́кнуть по маку́шке** түбәһенә һуғыу 2. (*постучать*) туҡылдатыу, шаҡылдатыу; **сту́кнуть в окно́** тәҙрә туҡылдатыу 3. *кому безл.*; *разг.* (*наступить, исполниться*) тулыу; **ей сту́кнуло со́рок лет** уға ҡырҡ йәш тулды ♦ **сту́кнуло в го́лову** *кому*; *прост.* (ҡапыл) башына килде

СТУ́КНУТЬСЯ *сов.* бәрелеү, һуғылыу, төкөү, төкөтөү; **си́льно сту́кнуться** ныҡ бәрелеү; **сту́кнуться ного́й о ка́мень** аяҡ менән ташҡа бәрелеү

СТУКОТНЯ́ *ж*; *разг.* шаҡылдаған тауыш, шаҡ-шоҡ итеү

СТУЛ *м* 1. ултырғыс; **стул со спи́нкой** артлы ултырғыс; **сесть на стул** ултырғысҡа ултырыу 2. *мед.* оло ярау, тиҙәк ♦ **сиде́ть ме́жду двух сту́льев** ике яҡҡа ла ярарға тырышыу

СТУЛЬЧА́К *м* бәҙрәф ултырғысы

СТУ́ЛЬЧИК *м* бәләкәй ултырғыс

СТУ́ПА *ж* киле; **деревя́нная сту́па** ағас киле ♦ **толо́чь во́ду в сту́пе** *см.* **вода́**

СТУПА́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **ступи́ть 2.** китеү, барыу **3.** *повел.* **ступа́й(те)** кит(егеҙ), бар(ығыҙ); **ступа́й к отцу́** атайың янына бар

СТУПЕ́НЧАТЫЙ, -ая, -ое **1.** баҫҡыслы, киртләс-киртләс, киртләсле; **ступе́нчатые ска́лы** киртләс-киртләс ҡаялар **2.** *перен.* фазалы; **ступе́нчатое созрева́ние хле́бов** игендең фазалы өлгөрөүе

СТУПЕ́НЬ *ж* **1.** (*часть лестницы*) баҫҡыс, баҫма **2.** *чего* (*выступ, уступ*) киртләс, баҫҡыс **3.** *перен.* (*этап в развитии*) баҫҡыс **4.** (*разряд*) дәрәжә, баҫҡыс; **шко́ла второ́й ступе́ни** икенсе баҫҡыс мәктәп

СТУПЕ́НЬКА *ж*; *уменьш. от* **ступе́нь** 1—3

СТУПИ́ТЬ *сов.* **1.** (*шагнуть*) атлау, аяҡ атлау (баҫыу); **не́куда ступи́ть** аяҡ баҫыр урын юҡ **2.** *на что*; *разг.* (*шагая, стать*) баҫыу; **гру́зно ступи́ть** ауыр баҫыу **3.** (*войти куда-л.*) атлап (барып) инеү, аяҡ атлау; **ступи́ть на терра́су** террасаға барып инеү **4.** (*очутиться где-л.*) аяҡ баҫыу ♦ **ша́гу нельзя́ ступи́ть** *см.* **шаг**

СТУПИ́ЦА *ж* тәгәрмәс көпсәге, көпсәк

СТУ́ПКА *ж*; *уменьш. от* **сту́па**

СТУПНЯ́ *ж* **1.** (*стопа*) аяҡ башы **2.** (*подошва*) табан, аяҡ табаны

СТУ́ПОР *м*; *мед.* ступор (*хәрәкәтһеҙ ҡатып ҡалыу күренеше*)

СТУЧА́ТЬ *несов.* **1.** (*производить шум при ударах, толчках и т.п.*) шаҡылдау, шаҡылдатыу, таҡылдау, туҡылдау; (*посудой*) шалтыратыу; (*клювом — о дятле*) суҡыу; **колёса стуча́т** тәгәрмәстәр шаҡылдай; **копы́та стуча́т** ат тояҡтары таҡылдай; **пулемёт стучи́т** пулемёт тыҡылдай; **стуча́ть молотко́м** сүкеш менән туҡылдау **2.** (*сильно биться*) ҡағыу, тыҡ-тыҡ итеү, дөпөлдәү; **се́рдце стучи́т** йөрәк ҡаға **3.** шаҡылдау, туҡылдау, шаҡылдатыу, шаҡыу, ҡағыу; (*сильно*) дөбөрләтеү; **стуча́ть в дверь** ишек шаҡылдатыу; **стуча́ть в окно́** тәҙрә шаҡыу

СТУЧА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *разг.* (*ударяться*) бәрелеү, шап-шоп итеп бәрелеү **2.** *см.* **стуча́ть** 3; **стуча́ться в дверь** ишек шаҡылдатыу ♦ **стуча́ться в дверь** ишекте ҡағыу

СТУШЕВА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* (*смутиться*) оялып китеү, ҡаушап ҡалыу, ҡурҡып ҡалыу

СТУШЁВЫВАТЬСЯ *несов. см.* **стушева́ться**

СТЫД *м* **1.** оят, хая, ғәрлек; **потеря́ть стыд** оятты юғалтыу, оятһыҙланыу; **чу́вство стыда́** оялыу тойғоһо **2.** *разг.* (*позор*) хурлыҡ; **натерпе́ться стыда́** хурлыҡтан ғазап сигеү ♦ **ни стыда́ ни со́вести** ояты ла, намыҫы ла юҡ; **к стыду́ своему́** *в знач. вводн. сл.* оятҡа ҡаршы

СТЫДИ́ТЬ *несов. кого* **1.** (*укорять*) оялтыу, ғәрләндереү **2.** *разг.* (*позорить*) хур итеү, хурлыҡҡа төшөрөү, хурлау

СТЫДИ́ТЬСЯ *несов. кого-чего, с неопр.* и *без доп.* оялыу, намыҫ итеү, хурланыу; **стыди́ться люде́й** кешеләрҙән оялыу

СТЫДЛИ́ВОСТЬ *ж* оялсанлыҡ, оялыусанлыҡ

СТЫДЛИ́ВЫЙ, -ая, -ое оялсан, оялыусан; **стыдли́вый челове́к** оялыусан кеше

СТЫ́ДНО *кому в знач. сказ., безл.* оят; **мне сты́дно за вас** һеҙҙең өсөн миңә оят

СТЫК *м* төкәмә, ялғау (*берәй нәмәнең тоташҡан урыны*)

СТЫКО́ВКА *ж*; *спец.* тоташыу, тоташтырыу

СТЫКОВО́Й, -ая, -ое *спец.* тоташҡан (тоташтырылған, беркетелгән) урындағы; **стыково́й шов** тоташтырылған урындағы йөй

СТЫ́НУТЬ *несов. см.* **стыть**

СТЫТЬ и **СТЫ́НУТЬ** *несов.* **1.** һыуыныу; **суп сты́нет** һурпа һыуына **2.** (*замерзать*) туңыу ♦ **кровь сты́нет в жи́лах** *см.* **кровь**

СТЫ́ЧКА *ж* бәрелеш, бәрелешеү, һуғыш; **сты́чка отря́дов** отрядтарҙың бәрелеше

СТЮ́АРД и **СТЮА́РД** *м* стюард (*диңгеҙ судноһында йәки самолётта пассажирҙарҙы хеҙмәтләндереүсе официант*)

СТЮАРДЕ́ССА *ж* стюардесса (*һауа йәки диңгеҙ флотында пассажирҙарға хеҙмәт күрһәтеүсе*)

СТЯГ *м*; *высок.* әләм, тыу, байраҡ

СТЯ́ГИВАТЬ *несов. см.* **стяну́ть** 1—4, 6—8

СТЯ́ГИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **стяну́ться 2.** *страд. от* **стя́гивать**

СТЯЖА́ТЕЛЬ *м* и **СТЯЖА́ТЕЛЬНИЦА** *ж* байлыҡ туплаусы, мал йыйыусы (*шул шөғөлгә мөкиббән кеше*)

СТЯЖА́ТЬ *сов., несов. что* **1.** *книжн.* байлыҡ туплау, мал йыйыу **2.** *высок.* ҡаҙаныу, танылыу, ирешеү, эйә булыу; **стяжа́ть сла́ву** дан ҡаҙаныу; **стяжа́ть изве́стность** исеме танылыу

СТЯНУ́ТЬ *сов. что* **1.** (*затянуть*) тартып бәйләү, тарттырып бәйләп ҡуйыу **2.** (*туго перевязать*) ҡыҫып бәйләү, ныҡ итеп тарттырып ҡуйыу **3.** (*собрать*) бер ергә йыйыу, туплау, тарттырыу; **стяну́ть войска́** ғәскәрҙе бер ергә туплау **4.** (*стащить*) тартып төшөрөү, тартыу; **стяну́ть одея́ло** юрғанды тартып төшөрөү **5.** *разг.* (*украсть*) сәлдереү, сиртеү **6.** *что* (*снять с трудом*) тартып-һуҙып сисеү **7.** (*сморщить*) йыйырыу, йыйырып тегеү; **стяну́ть шов при стро́чке** теккәндә йөйөн йыйырыу **8.** *тех.* (*скрепить*) тарттырып нығытып ҡуйыу

СТЯНУ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*затянуться*) ныҡ тартылыу, ҡыҫып бәйләнеү **2.** *разг.* (*стянуть себя чем-л.*) билде ҡыҫып быуыу, ҡыҫып бәйләп ҡуйыу **3.** (*собраться*) бер ергә йыйылыу, тупланыу; **войска́ стяну́лись к ле́су** ғәскәр урманға тупланды **4.** тартылыу, йыйырылыу; **шов стяну́лся** йөй йыйырылды

СУБАНТАРКТИ́ЧЕСКИЙ: субантаркти́ческий по́яс Антарктика эргәһе поясы

СУБАРЕ́НДА *ж* субаренда (*ҡуртымға алған мөлкәтте ҡуртымға биреү*)

СУБАРКТИ́ЧЕСКИЙ: субаркти́ческий по́яс Арктика эргәһе поясы

СУББО́ТА *ж* шәмбе; **за́втра суббо́та** иртәгә шәмбе

СУББО́ТНИЙ, -яя, -ее шәмбе, шәмбе ...ы; **суббо́тний о́тдых** шәмбе ялы

СУББО́ТНИК *м* шәмбе өмәһе, өмә; **приня́ть уча́стие в суббо́тнике** өмәлә ҡатнашыу

СУБОРДИНА́ЦИЯ *ж*; *книжн.* субординация (*кесе хеҙмәткәрҙәрҙең үҙенән юғары хеҙмәткәрҙәргә буйһоноуы*)

СУБПОДРЯ́Д *м*; *спец.* субподряд (*подряд килешеүе буйынса башҡарырға алған эште ҡайтанан подрядҡа тапшырып эшләү*)

СУБПОДРЯ́ДЧИК *м* субподрядсы

СУБСИДИ́РОВАТЬ *сов., несов. кого-что* субсидия биреү, аҡсалата ярҙам итеү

СУБСИ́ДИЯ *ж* субсидия (*аҡсалата ярҙам*)

СУБСТАНТИВА́ЦИЯ *ж*; *лингв.* исемләшеү

СУБСТАНТИВИ́РОВАННЫЙ, -ая, -ое *лингв.* исемләшкән; **субстантиви́рованные прилага́тельные** исемләшкән сифаттар

СУБСТА́НЦИЯ *ж* субстанция (**1.** *фәлс. метафизик фәлсәфәлә әйберҙең үҙгәрмәҫ асылы* **2.** *кит. берәй нәмәнең асылы, нигеҙе*)

СУБСТРА́Т *м* **1.** *филос.* субстрат **2.** *спец.* субстрат, ерлек

СУБТРО́ПИКИ *только мн.*; *геогр.* субтропиктар, тропик аралары (*тропиктарҙан төньяҡта һәм көньяҡта урынлашҡан өлкәләр*)

СУБТРОПИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое *геогр.* субтропик, тропик араларындағы; **субтропи́ческий кли́мат** субтропик климат

СУБЪЕ́КТ *м* **1.** *филос., юр.* субъект, шәхес; **субъе́кт и объе́кт** субъект һәм объект; **субъе́кт пра́ва** хоҡуҡ субъекты; **субъе́кт преступле́ния** енәйәт субъекты **2.** *лог.* субъект (*һүҙ барған предмет, эш-хәрәкәттең эйәһе*) **3.** *грам.* эйә (*һөйләмдә*) **4.** *разг.* зат, әҙәм, кеше; **подозри́тельный субъе́кт** шикле кеше

СУБЪЕКТИВИ́ЗМ *м* **1.** *филос.* субъективизм (*объектив ысынбарлыҡты һанға һуҡмай, тәбиғәт һәм йәмғиәттең объектив законларын инҡар иткән фәлсәфәүи йүнәлеш*) **2.** (*отсутствие объективности*) субъективлыҡ, субъектив ҡараш

СУБЪЕКТИВИ́СТСКИЙ, -ая, -ое *филос.* субъективистик; **субъективи́стское толкова́ние** субъективистик аңлатыу

СУБЪЕКТИ́ВНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*личный, индивидуальный*) субъектив, шәхси; **субъекти́вные взгля́ды** субъектив ҡараштар **2.** (*предвзятый*) субъектив, бер яҡлы; **субъекти́вное мне́ние** субъектив фекер

СУВЕНИ́Р *м* йәдкәр, сувенир (*иҫтәлекле бүләк*)

СУВЕРЕНИТЕ́Т *м*; *полит.* суверенитет, суверенлыҡ, үҙаллылыҡ (**1.** *өҫтөн хоҡуҡлылыҡ* **2.** *эске һәм тышҡы сәйәсәттә дәүләттең бойондороҡһоҙ булыуы*)

СУВЕРЕ́ННОСТЬ *ж*; *полит.* үҙаллылыҡ, мөстәҡиллек, суверенлыҡ

СУВЕРЕ́ННЫЙ, -ая, -ое үҙ аллы, мөстәҡил, суверен, суверенлы; **сувере́нные госуда́рства** үҙ аллы дәүләттәр

СУВО́РОВЕЦ *м* суворовсы

СУВО́РОВСКИЙ: Суво́ровское учи́лище Суворовсылар училищеһы

СУГЛИ́НИСТЫЙ, -ая, -ое ҡыҙыл балсыҡлы, балсыҡһыл; **сугли́нистая по́чва** ҡыҙыл балсыҡлы тупраҡ

СУГЛИ́НОК *м* (ҡыҙыл) балсыҡлы тупраҡ

СУГРО́Б *м* көрт, һырынды; **провали́ться в сугро́б** көрткә батыу

СУГУ́БЫЙ, -ая, -ое айырата ҙур (көслө); **сугу́бое внима́ние** айырата ҙур иғтибар

СУД *м* **1.** суд, хөкөм; **наро́дный суд** халыҡ суды; **отда́ть под суд** хөкөмгә биреү; **суд прися́жных** присяжныйҙар суды (*присяжный заседателдәр ҡатнашлығындағы суд*) **2.** (*общественный орган*) суд; **това́рищеский суд** иптәштәр суды **3.** *собир.* судьялар, суд; **совеща́ние суда́** суд кәңәшмәһе **4.** (*суждение, мнение*) фекер, хөкөм; **отда́ть на суд** хөкөмгә биреү (тапшырыу) ♦ **суд че́сти** намыҫ хөкөмө; **на нет и суда́ нет** юҡтың башы ауыртмай; **пока́ суд да де́ло** улай-былай иткәнсе

СУДА́К *м* һыла, һыла балығы

СУ́ДАРЬ *м*; *уст.* әфәндем (*ир-атҡа мөрәжәғәт формаһы*); **суда́рыня** *ж*; *уст.* ханым (*ҡатын-ҡыҙға мөрәжәғәт формаһы*)

СУДА́ЧИТЬ *несов.*; *разг.* ләстит һатыу, ғәйбәт һөйләү

СУДЕ́БНИК *м*; *ист.* закондар йыйылмаһы, закондар китабы

СУДЕ́БНО-МЕДИЦИ́НСКИЙ, -ая, -ое суд-медицина ...ы; **суде́бно-медици́нская эксперти́за** суд-медицина экспертизаһы

СУДЕ́БНЫЙ, -ая, -ое суд ...ы, хөкөм ...ы; **суде́бная пра́ктика** хөкөм практикаһы; **суде́бный проце́сс** суд барышы; **суде́бное разбира́тельство** суд тикшереүе

СУДЕ́ЙСКИЙ, -ая, -ое судья(лар) ...ы; **суде́йские обя́занности** судья бурыстары

СУДЕ́ЙСТВО *с*; *спорт.* судьялыҡ

СУДИ́ЛИЩЕ *с*; *ирон., неодобр. см.* **суд** 1, 3, 4

СУДИ́МОСТЬ *ж*; *юр.* хөкөм ителгәнлек, хөкөмдә булыу, хөкөмгә тартылыу; **име́ть суди́мость** хөкөмгә тартылған булыу

СУДИ́ТЬ 1. *несов. о ком-чём* и *без доп.* фекер йөрөтөү, уйлау; **суди́ть по вне́шности** тышҡы ҡиәфәтенә ҡарап фекер йөрөтөү **2.** *несов. кого-что* хөкөм итеү; **суди́ть престу́пника** енәйәтсене хөкөм итеү **3.** *несов. кого-что*; *разг.* (*осуждать*)

ғәйепләү, яманлау, тикшереү; **не бу́дем суди́ть её стро́го** уны артыҡ ғәйепләмәйек 4. *несов. что* и *без. доп.*; *спорт.* судья вазифаһын үтәү 5. *сов.*, *несов. что* и *с неопр.* яҙыу, насип булыу; **ви́дно, не суждено́ им встре́титься** күрәһең, уларға осрашырға яҙмаған ♦ **суди́ть да ряди́ть** *прост.* фекер йөрөтөү

СУДИ́ТЬСЯ *несов.* 1. *с кем* (*вести тяжбу*) судлашыу, даулашыу; **суди́ться из-за иму́щества** милек өсөн судлашыу 2. *страд. от* **суди́ть** 2—4

СУ́ДНО I *с* судно (*пароход, карап, баржа һ.б.*); **су́дно на подво́дных кры́льях** һыу аҫты ҡанатлы судноһы

СУ́ДНО II *с*; *мед.* ярау итеү һауыты

СУ́ДНЫЙ, -ая, -ое суд ...ы, хөкөм ...ы ♦ **Су́дный день** *рел.* Ҡиәмәт көнө, Хисап көнө

СУДОВОДИ́ТЕЛЬ *м* судно йөрөтөүсе

СУДОВОЖДЕ́НИЕ *с* судно йөрөтөү

СУДОВО́Й, -ая, -ое судно ...ы; **судово́й меха́ник** судно механигы

СУДО́К *м* 1. (*чашка, миска*) һауыт (*ҡаймаҡ һ.б. һалыу өсөн*) 2. (*столовый прибор*) судок (*борос, тоҙ һауыттарын бергә ҡуя торған оя*) 3. *мн.* **судки́** судок (*береһенең өҫтөнә икенсеһе ултыртылған ваҡ аш сецәтәләре*)

СУДОМО́ЙКА *ж* һауыт-һаба йыуыусы (*ҡатын-ҡыҙ*)

СУДОПРОИЗВО́ДСТВО *с*; *юр.* суд эштәрен (хөкөм эштәрен) башҡарыу

СУДОРЕМО́НТ *м* суднолар ремонтлау

СУДОРЕМО́НТНЫЙ, -ая, -ое суднолар ремонтлау ...ы; **судоремо́нтный заво́д** суднолар ремонтлау заводы

СУ́ДОРОГА *ж* тартышыу; (*конечностей*) көҙән йыйырыу; **би́ться в су́дорогах** тартышып үрһәләнеү; **своди́ть но́ги су́дорогой** аяҡты көҙән йыйырыу

СУ́ДОРОЖНЫЙ, -ая, -ое 1. көҙән йыйырыулы, тартышыу ...ы 2. *перен.* ашыҡ-бошоҡ; **су́дорожные сбо́ры** ашыҡ-бошоҡ йыйыныу

СУДОСТРОЕ́НИЕ *с* судно төҙөү

СУДОУСТРО́ЙСТВО *с*; *юр.* суд ҡоролошо

СУДОХО́ДНЫЙ, -ая, -ое судоходство өсөн; **судохо́дная река́** судоходство өсөн йылға

СУДОХО́ДСТВО *с* судоходство; **морско́е судохо́дство** диңгеҙ судоходствоһы

СУДЬБА́ *ж* 1. яҙмыш, күрәсәк, тәҡдир; **предопределя́ться судьбо́й** тәҡдиргә яҙылыу 2. *обычно мн.* **су́дьбы** күрәсәк, яҙмыш; **истори́ческие су́дьбы наро́дных пе́сен** халыҡ йырҙарының тарихи яҙмышы ♦ **каки́ми судьба́ми?** ниндәй елдәр ташланы?; **на произво́л судьбы́** яҙмыш ҡарамағына; **не судьба́** *кому-чему* и *с неопр.* яҙмаған, насип булмаған; **иро́ния судьбы́** *см.* **иро́ния**

СУДЬБИ́НА *ж*; *уст.*, *трад.-поэт.* *см.* **судьба́** 1

СУДЬЯ́ *м* 1. судья, хөкөмдар; **наро́дный судья́** халыҡ судьяһы 2. *спорт.* судья; **судья́ пе́рвой катего́рии** беренсе категориялы судья

СУЕВЕ́РИЕ *с* хөрәфәт, төрлө ырымдарға ышаныу

СУЕВЕ́РНЫЙ, -ая, -ое 1. хөрәфәткә (төрлө ырымдарға) ышаныусан; **суеве́рный челове́к** хөрәфәткә ышаныусан кеше 2. хөрәфәти; **суеве́рные приме́ты** хөрәфәти ырымдар (юрауҙар)

СУЕТА́ *ж* 1. (*мелочные житейские интересы*) юҡ-бар эш, юҡ-бар нәмә 2. (*хлопоты, беготня*) мәшәҡәт, ығы-зығы; **пра́здничная суета́** байрам мәшәҡәттәре ♦ **суета́ сує́т** *см.* **суета́** 1

СУЕТИ́ТЬСЯ *несов.* ығы-зығыланыу, ығы-зығы килеү, сабыулау, сәбәләнеү; **суети́ться по хо́зяйству** хужалыҡ буйынса ығы-зығы килеү; **суети́ться без причи́ны** юҡҡа сәбәләнеү

СУЕТЛИ́ВЫЙ, -ая, -ое 1. ығы-зығы килеүсән, сәбәлән; **суетли́вый челове́к** ығы-зығы килеүсән кеше 2. (*торопливый*) ығы-зығылы, ашыҡ-бошоҡ; **суетли́вые движе́ния** ығы-зығылы хәрәкәттәр

СУ́ЕТНОСТЬ *ж* 1. (*ничтожность*) юҡ-бар 2. ығы-зығы; **су́етность жи́зни** тормош ығы-зығыһы

СУ́ЕТНЫЙ, -ая, -ое *книжн.* 1. юҡ-бар, буш; **су́етные жела́ния** буш теләктәр 2. ығы-зығылы, тынысһыҙ; **су́етный день** ығы-зығылы көн

СУЕТНЯ́ *ж*; *разг.* *см.* **суета́** 2

СУЖА́ТЬ *несов.* *см.* **су́зить**

СУЖА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **су́зиться** 2. *страд. от* **сужа́ть**

СУЖДЕ́НИЕ с 1. (*мнение*) фекер, фекер йөрөтөү; **самостоя́тельность сужде́ний** фекерҙәрҙең үҙаллылығы; **де́тское сужде́ние** балаларса фекер йөрөтөү; **ра́зные сужде́ния** төрлө фекер 2. (*заключение*) хөкөм; **выска́зывать сужде́ние** хөкөм сығарыу 3. *лог.*, фекер, һығымта

СУЖЕ́НИЕ *с см.* **су́зить** — **сужа́ть, су́зиться** — **сужа́ться; суже́ние кровено́сного сосу́да** ҡан тамырының тарайыуы

СУ́ЖЕНЫЙ *м*; *уст.*, *трад.-поэт.* кейәү, йәрәшелгән егет; **су́женая** *ж*; *уст.*, *трад.-поэт.* кәләш, йәрәшелгән ҡыҙ

СУ́ЖИВАТЬ *несов.* *см.* **су́зить**

СУ́ЖИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **су́зиться** 2. *страд. от* **су́живать**

СУ́ЗИТЬ *сов.* *что* 1. тарайтыу; **су́зить пла́тье** күлдәкте тарайтыу 2. сикләү; **су́зить де́ятельность** эшмәкәрлекте сикләү 3. ҡыҫҡартыу, кәметеү; **су́зить те́му** теманы ҡыҫҡартыу

СУ́ЗИТЬСЯ *сов.* 1. тарайыу; **доли́на су́зилась** үҙән тарайған 2. (*ограничиться*) сикләнеү

СУК *м* ботаҡ; **сиде́ть на суку́** ботаҡта ултырыу

СУ́КА *ж* 1. кәнтәй (*инә эт, бүре, төлкө һ.б.*) 2. *груб.-прост.* кәнтәй (*әрләү һүҙе*)

СУКНО́ *с* (*фабричное*) буҫтау; (*домотканое*) тула; (*толстое, грубое*) мәллә; **валя́ть сукно́** тула баҫыу ♦ **класть под сукно́** ҡарамай яткырыу, ҡарауҙы һуҙыу

СУКНОВА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое буҫтау (тула) баҫыу ...ы, буҫтау баҫҡанда ҡулланылған; **сукно-**

ва́льная маши́на буҫтау баҫыу машинаһы; **сукнова́льная гли́на** буҫтау баҫҡанда ҡулланылған балсыҡ

СУКНОВА́ЛЬНЯ *ж* буҫтау (тула) баҫыу оҫтаханаһы

СУКОВА́ТЫЙ, -ая, -ое ботаҡлы, ботаҡ-сатаҡлы; **сукова́тая па́лка** ботаҡлы таяҡ

СУКО́НКА *ж* буҫтау (тула) киҫәге

СУКО́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** тула, буҫтау; **суко́нные брю́ки** тула салбар; **суко́нное пальто́** буҫтау пальто **2.** буҫтау ...ы; **суко́нная фа́брика** буҫтау фабрикаһы ♦ **суко́нный язы́к**; **суко́нная речь** ағас тел

СУ́КРОВИЦА *ж* һүл, ҡанлы эрен, яра бүлендеге; **из ра́ны сочи́тся су́кровица** яранан һүл һарҡа

СУ́КРОВИЧНЫЙ, -ая, -ое һүлле, ҡанлы эрен ...ы; **су́кровичные пя́тна** ҡанлы эрен таптары

СУЛЕМА́ *ж* сулема (*ағыулы матдә*)

СУЛИ́ТЬ *несов. что* **1.** *разг.* (*обещать*) вәғәҙә итеү, ышандырыу **2.** *что* (*предвещать*) (алдан) күрһәтеү, әйтеп тороу

СУЛТА́Н I *м* (*титул*) солтан, батша

СУЛТА́Н II *м* (*украшение*) солтан (*баш кейеменә ҡаҙап ҡуйыла торған ҡауырһын, сәс, ҡыл суҡ*)

СУЛЬФА́ТЫ *мн.* (*ед.* **сульфа́т** *м*); *хим.* сульфаттар (*көкөрт әсеме һе тоҙҙары*)

СУЛЬФИ́ДЫ *мн.* (*ед.* **сульфи́д** *м*) сульфидтар

СУЛЬФИ́ТЫ *мн.* (*ед.* **сульфи́т** *м*); *хим.* сульфиттар (*көкөртлө әсемә тоҙҙары*)

СУМА́ *ж* **1.** *см.* **су́мка** 1; **2.** муҡса (*хәйерселек билдәһе*) ♦ **пусти́ть с сумо́й** бөлдөрөү; **ходи́ть с сумо́й** хәйерселәү

СУМАСБРО́Д *м* и **СУМАСБРО́ДКА** *ж*; *разг.* дыуамал (кеше)

СУМАСБРО́ДНИЧАТЬ *несов.* дыуамалланыу

СУМАСБРО́ДНЫЙ, -ая, -ое дыуамал; **сумасбро́дный челове́к** дыуамал кеше

СУМАСБРО́ДСТВО *с* дыуамаллыҡ

СУМАСШЕ́ДШИЙ, -ая, -ее **1.** аҡылдан яҙған, тиле, диуана, хыялый; **сумасше́дший челове́к** аҡылдан яҙған кеше; **стать сумасше́дшим** хыялыйға әйләнеү **2.** *в знач. сущ.* **сумасше́дший** *м* и **сумасше́дшая** *ж* аҡылдан яҙған кеше, диуана (кеше) **3.** *разг.* (*безрассудный*) аҡылһыҙ, дыуамал **4.** *разг.* (*исключительный по величине, силе, степени проявления*) сиктән тыш ҙур (юғары), аҡылға һыймаҫлыҡ; **сумасше́дшие це́ны** сиктән тыш юғары хаҡтар

СУМАСШЕ́СТВИЕ *с* **1.** (*потеря рассудка*) аҡылдан яҙыу, хыялыйлыҡ, диуаналыҡ **2.** *разг.* (*безрассудство*) аҡылһыҙлыҡ, дыуамаллыҡ ♦ **до сумасше́ствия** бик, үтә, аҡылдан яҙырлыҡ дәрәжәлә

СУМАТО́ХА *ж* **1.** (*суета*) ығы-зығы; **в сумато́хе** ығы-зығы эсендә **2.** (*переполох*) сыуалыш, мәхшәр; **подняла́сь сумато́ха** мәхшәр ҡупты

СУМАТО́ШЛИВЫЙ, -ая, -ое *см.* **сумато́шный**

СУМАТО́ШНЫЙ, -ая, -ое *разг.* **1.** (*о человеке*) ығы-зығылы, ҡаңғырыҡ; **сумато́шный челове́к** ҡаңғырыҡ кеше **2.** шау-шыулы, ығы-зығылы; **сумато́шный день** шау-шыулы көн; **сумато́шная жизнь** ығы-зығылы тормош

СУМБУ́Р *м* буталсыҡлыҡ, сыуалсыҡлыҡ

СУМБУ́РНЫЙ, -ая, -ое сыуалсыҡ, буталсыҡ

СУ́МЕРЕЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** эңер ...ы, эңермеңер; **су́меречный час** эңер ваҡыты **2.** ярым ҡараңғы; **су́меречный день** ярым ҡараңғы көн **3.** *перен.* (*безрадостный*) күңелһеҙ, төшөнкө; **су́меречная жизнь** күңелһеҙ тормош; **су́меречное настрое́ние** төшөнкө кәйеф **4.** *зоол.* эңер ...ы ♦ **су́меречное состоя́ние** *мед.* миңрәүлек хәле (*психик ауырыуҙан*)

СУ́МЕРКИ *мн.* ҡараңғылыҡ, ҡараңғы; (*вечерние*) эңер, аҡшам; **наступле́ние вече́рних су́мерек** эңер төшөү; **у́тренние су́мерки** таң ҡараңғыһы

СУ́МЕРНИЧАТЬ *несов.*; *разг.* эңерҙә утһыҙ ғына һөйләшеп ултырыу

СУМЕ́ТЬ *сов. с неопр.* алыу, эшләй (булдыра) алыу, ҡулдан килеү, белеү; **суме́ть отве́тить** яуап бирә алыу; **суме́ть сде́лать** эшләй алыу

СУ́МКА *ж* **1.** муҡса, сумка; (*кожаная*) сәрмә; (*перемётная*) артмаҡ; **хозя́йственная су́мка** хужалыҡ муҡсаһы **2.** *анат.* ҡап, муҡса; **су́мка суста́ва** быуын ҡабы **3.** *зоол.* муҡса (*ҡайһы бер йәнлектәрҙә*) ♦ **пасту́шья су́мка** *см.* **пасту́ший**

СУ́ММА *ж* **1.** *мат.* ҡушылдыҡ, сумма; **су́мма трёх чи́сел** өс һандың ҡушылдығы; **су́мма рациона́льных дробе́й** рациональ кәсерҙәрҙең суммаһы **2.** (*общее количество*) йыйылма, барыһы, барлығы, сумма; **су́мма всех да́нных** бөтә мәғлүмәттәрҙең йыйылмаһы **3.** (*количество денег*) сумма, аҡса; **кру́пная су́мма** ҙур сумма

СУММА́РНЫЙ, -ая, -ое суммалар, дөйөм, дөйөмләштерелгән, бөтөнөһө бергә; **сумма́рное число́** дөйөмләштерелгән һан; **сумма́рные да́нные** дөйөм мәғлүмәт

СУММИ́РОВАТЬ *сов.*, *несов. что* **1.** *мат.* сумманы иҫәпләп сығарыу; **сумми́ровать чи́сла** һандарҙың суммаһын иҫәпләп сығарыу **2.** (*обобщать*) дөйөмләштереү, һөҙөмтә сығарыу; **сумми́ровать о́пыт** тәжрибәне дөйөмләштереү

СУММИ́РОВАТЬСЯ **1.** *сов.*, *несов.* дөйөмләшеү **2.** *только несов. страд. от* **сумми́ровать**

СУ́МНИЧАТЬ *сов.*; *разг.* аҡыл һатыу

СУМНЯ́СЯ и **СУМНЯ́ШЕСЯ: ничто́же сумня́шеся** *см.* **ничто́же**

СУ́МОЧКА *ж*; *уменьш. от* **су́мка** 1

СУ́МРАК *м* ярым ҡараңғылыҡ; (*вечерний*) эңер

СУ́МРАЧНОСТЬ *ж* **1.** (*сумрак*) ярым ҡараңғылыҡ; (*вечерний сумрак*) эңер **2.** *перен.* (*мрачность*) ҡараңғы сырайлыҡ, күңелһеҙлек

СУ́МРАЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*окутанный мраком*) ярым ҡараңғы, ҡараңғылы-яҡтылы; **су́мрачный лес** ярым ҡараңғы урман **2.** йонсоу, болотло; **су́мрачный день** йонсоу көн **3.** *перен.* ҡараң-

ғы сырайлы, күңелһеҙ; **су́мрачный челове́к** ҡараңғы сырайлы кеше

СУ́МЧАТЫЙ, -ая, -ое **1.** *зоол.*, *бот.* муҡсалы; **су́мчатые млекопита́ющие** муҡсалы имеҙеүселәр **2.** *в знач. сущ.* **су́мчатые** *мн.*; *зоол.* муҡсалылар

СУМЯ́ТИЦА *ж*; *разг.* ығы-зығы, шау-шыу, мәхшәр

СУНДУ́К *м* һандыҡ; **желе́зный сунду́к** тимер һандыҡ; **узо́рчатый сунду́к** семәрле һандыҡ

СУНДУ́ЧНЫЙ, -ая, -ое һандыҡ ...ы; **сунду́чный замо́к** һандыҡ йоҙағы

СУ́ННА *ж*; *рел.* Сөннә

СУННИ́ЗМ *м* (*одно из главных направлений ислама*) сөнниселек

СУННИ́ТЫ *мн.* (*ед.* **сунни́т** *м*) сөнниселәр

СУ́НУТЬ *сов. см.* **сова́ть**

СУ́НУТЬСЯ *сов. см.* **сова́ться** 1

СУП *м* аш, һурпа; **мясно́й суп** итле аш

СУПЕРМЕ́Н *м*; *ирон.* супермен (*үҙен бөтәһенән дә өҫтөн һанаған кеше*)

СУПЕРОБЛО́ЖКА *ж* суперобложка, супертышлыҡ (*китаптың ҡатырға тышлығы өҫтөнә ҡапланған ҡағыҙ тыш*)

СУПЕРФОСФА́Т *м* суперфосфат (*ашлама*); **двойно́й суперфосфа́т** икеләтелгән суперфосфат

СУПЕРЭЛИ́ТА *ж*; *с.-х.* суперэлита (*иң юғары сифатлы орлоҡ*)

СУ́ПЕСОК *м см.* **су́песь**

СУПЕСЧА́НЫЙ, -ая, -ое ҡомло, ҡомһол; **супесча́ная по́чва** ҡомло тупраҡ

СУ́ПЕСЬ *ж*; *спец.* ҡомло тупраҡ (*составында 60—80% ҡом булған*)

СУПОВО́Й, -ая, -ое **1.** һурпа ...ы; **супова́я ми́ска** һурпа сеүәтәһе **2.** һурпалыҡ; **супово́е мя́со** һурпалыҡ ит

СУПО́НИТЬ *несов. кого-что* тамаҡбауҙы тартыу (*ат еккәндә*)

СУПО́НЬ *ж* тамаҡбау, сөйөлдөрөк, түшелдерек (*ҡамытта*); **распусти́ть супо́нь** тамаҡбауҙы бушатыу

СУПОРО́САЯ и **СУПОРО́СНАЯ** быуаҙ (*сусҡаға ҡарата*)

СУПОРО́СНОСТЬ *ж* быуаҙлыҡ (*сусҡаға ҡарата*)

СУПОСТА́Т *м* **1.** *уст.*, *высок.* дошман, яуыз (кеше) **2.** *прост.* алама, эшәке (кеше)

СУПРУ́Г *м* **1.** ир, иптәш **2.** *мн.* **супру́ги** ирле-ҡатынлы, ир-ҡатын, ир менән ҡатын

СУПРУ́ГА *ж* ҡатын, йәмәғәт, хәләл ефет, иптәш

СУПРУ́ЖЕСКИЙ, -ая, -ое ирле-ҡатынлы, ир менән ҡатын ...ы; **супру́жеская жизнь** ир менән ҡатын тормошо

СУПРУ́ЖЕСТВО *с* ғаилә ҡороу, ирле-ҡатынлы йәшәү, ирле-ҡатынлы булыу

СУРГУ́Ч *м* сургуч, һурғыс

СУРГУ́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** һурғыс ...ы, сургуч ...ы; **сургу́чный за́пах** һурғыс еҫе **2.** һурғыс, сургуч, һурғыстан яһалған; **сургу́чная печа́ть** һурғыс мөһөр

СУРДИ́НКА: под сурди́нку: 1) шым, тауыштын сығармай; 2) (*тайком*) аҫтыртын, йәшерен, йәшертен

СУРДОКА́МЕРА *ж* сурдокамера (*космонавтарҙы абсолют тынлыҡта эшләргә әҙерләү өсөн файҙаланыла торған махсус бүлмә*)

СУРДОПЕДАГО́ГИКА *ж* сурдопедагогика (*колаҡҡа ҡаты йәки ишетмәгән балаларҙы тәрбиәләү һәм уҡытыу тураһындағы фән*)

СУРЕ́ПКА *ж* тиле шалҡан, бүҙәнә ҡуҙағы (*ҡый үләне*)

СУРЕ́ПНЫЙ, -ая, -ое тиле шалҡан ...ы; **суре́пное ма́сло** тиле шалҡан майы

СУ́РЖА и **СУ́РЖИК** *ж*; *с.-х.* бойҙайлы арыш (*көҙгө бойҙай менән арыш ҡатнашмаһы*)

СУ́РИК *м* сурик (*ҡыҙыл һары йәки ҡыҙыл көрән буяу*)

СУ́РИКОВЫЙ, -ая, -ое ҡыҙғылт һары, ҡыҙғылт көрән

СУРКО́ВЫЙ, -ая, -ое байбаҡ ...ы; **сурко́вая но́рка** байбаҡ өңө

СУРО́ВЕТЬ *несов.* ҡырыҫлана (киҫкенләшә, ҡатылана) барыу (төшөү)

СУРО́ВОСТЬ *ж* **1.** ҡатылыҡ, һалҡынлыҡ; **суро́вость зимы́** ҡыштың һалҡынлығы **2.** ауырлыҡ, ҡатылыҡ; **суро́вость слов** һүҙҙәрҙең ауырлығы **3.** *перен.* ҡатылыҡ, ҡырыҫлыҡ; **суро́вость хара́ктера** холоҡтоң ҡырыҫлығы; **суро́вость наказа́ния** язаның ҡатылығы

СУРО́ВЫЙ I, -ая, -ое **1.** (*о человеке*) ҡырыҫ, ҡаты күңелле, уҫал; **суро́вый челове́к** ҡырыҫ кеше **2.** (*трудный для жизни*) ҡаты, һалҡын; **суро́вая зима́** һалҡын ҡыш **3.** ҡаты; **суро́вая кри́тика** ҡаты тәнҡит **4.** (*тяжёлый*) ауыр, әсе; **суро́вая до́ля** әсе яҙмыш

СУРО́ВЫЙ II, -ая, -ое (*грубый, небелёный — о ткани и т.п.*) сей, ағартылмаған; **суро́вое полотно́** сей киндер туҡыма

СУРО́К *м* һыуыр, байбаҡ (*йәнлек*)

СУРРОГА́Т *м* суррогат (*үҙенең ҡайһы бер сифаттары менән генә ысын продуктты һ.б. алмаштыра ала торған нәмә*)

СУРРОГА́ТНЫЙ, -ая, -ое суррогат; **суррога́тный проду́кт** суррогат продукт

СУРЬМА́ *ж* (*металл, краска*) һөрмә; **о́кись сурьмы́** *хим.* һөрмә әсемәһе

СУРЬМИ́ТЬ *несов. что* һөрмәләү, һөрмә яғыу (тартыу); **сурьми́ть бро́ви** ҡашҡа һөрмә тартыу

СУСА́К *м* сәскәғамыш; **суса́к зо́нтичный** сатырлы сәскәғамыш

СУСА́ЛЬ *ж собир.*; *спец.* сусаль (*биҙәү эшендә ҡулланылған йоҡа ғына алтын-көмөш пластина*)

СУСА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** сусаль; **суса́льное зо́лото** сусаль алтын **2.** *перен.* артыҡ сөсө; **суса́льные разгово́ры** артыҡ сөсө һүҙҙәр

СУ́СЛИК *м* йомран; **су́слик-свисту́н** сәкей

СУ́СЛИЧИЙ, -ья, -ье йомран ...ы; **су́сличья шку́ра** йомран тиреһе

СУ́СЛО *с* **1.** һоҫла (*араҡы, һыра яһай торған ҡуйы шыйыҡлыҡ*) **2.** (*сок из отжимаемого винограда*) йөҙөм һуты

СУСЛО́Н *м*; *с.-х.*, *обл.* һоҫлан, ҡаҙғанат; **поста́вить снопы́ в сусло́н** көлтәне ҡаҙғанатҡа ултыртыу

СУСПЕ́НЗИЯ *ж*; *физ.*, *тех.* суспензия

СУСТА́В *м* быуын; **локтево́й суста́в** терһәк быуыны; **тазобе́дренный суста́в** янбаш-бот быуыны

СУСТАВНО́Й, -ая, -ое быуын ...ы; **суставно́й ревмати́зм** быуын ревматизмы

СУСТА́ВЧАТЫЙ, -ая, -ое *биол.*, *тех.* быуынлы, быуынтыҡлы, быуын-быуын; **суста́вчатый сте́бель** быуынтыҡлы һабаҡ; **суста́вчатые тру́бы** быуынлы торбалар

СУТА́НА *ж* сутана (*католик руханиҙарының өҫ кейеме*)

СУТЕНЁР *м* сутенёр

СУ́ТКИ *мн.* тәүлек; **дво́е су́ток** ике тәүлек

СУ́ТОЛОКА *ж*; *разг.* ығы-зығы, этеш-төртөш

СУ́ТОЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** тәүлек, тәүлеклек, тәүлек эсендәге; **су́точный срок** тәүлеклек срок; **су́точный удо́й** тәүлек һауым; **су́точный за́работок** тәүлеклек эш хаҡы; **су́точное враще́ние Земли́** *астр.* Ерҙең тәүлек әйләнәһе **2.** *в знач. сущ.* **су́точные** *мн.* тәүлек аҡсаһы

СУТУ́ЛИТЬ *несов. что* бөкрәйтеү, көмрәйтеү

СУТУ́ЛИТЬСЯ *несов.* көмрәйеү, бөкрәйеү, көмрөләнеү

СУТУ́ЛОСТЬ *ж* көмрөлөк, бөкрөлөк

СУТУ́ЛЫЙ, -ая, -ое көмрө, бөкрө; **суту́лый челове́к** бөкрө кеше

СУТЬ I *ж* айыш, асыл, нигеҙ; **разобра́ться в су́ти** айышына төшөнөү; **суть пробле́мы** эштең нигеҙе ♦ **по су́ти де́ла** асылда, ысынында

СУТЬ II *ж*; *книжн.* (*в 3 л. ед. и мн. ч. наст. вр. — от "быть"*) булыу, булып тороу, һаналыу; **они́ суть ра́зные фо́рмы одного́ явле́ния** улар бер үк күренештең айырым формалары булып тора ♦ **э́то не суть ва́жно** быныың әһәмиәте әллә ни ҙур түгел

СУТЯ́ГА *м* и *ж*; *разг. см.* **сутя́жник**

СУТЯ́ЖНИК *м* и **СУТЯ́ЖНИЦА** *ж* дәғүәсе (даусы, ғауғасыл, дәғүәләшергә яратыусы) кеше

СУТЯ́ЖНИЧАТЬ *несов.*; *разг.* дәғүәләшеү, даулашыу, ғауғалашыу, судлашыу

СУТЯ́ЖНИЧЕСКИЙ, -ая, -ое дәғүәсегә хас

СУТЯ́ЖНИЧЕСТВО *с* дәғүәселлек, судлашып йөрөү

СУТЯ́ЖНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*склонный к сутяжничеству*) даусыл, дәғүәсел, ғауғасыл (*кеше*); **сутя́жный челове́к** даусыл кеше **2.** даулы, дәғүәле (*эш һ.б.*); **сутя́жное де́ло** дәғүәле эш

СУФИ́ЗМ *м* суфыйсылыҡ (*ислам динендә мистик йүнәлеш*)

СУ́ФИЙ *м* суфый (*суфыйсылыҡ яҡлы кеше*)

СУФИ́ЙСКИЙ, -ая, -ое суфыйсылыҡ ...ы, суфыйҙар; **суфи́йская литерату́ра** суфыйсылыҡ әҙәбиәте

СУФЛЕ́ *с нескл.* суфле (*тәм-том эшләүҙә ҡулланылған йомортҡалы тәмләткес*)

СУФЛЁР *м* суфлёр (*сәхнәлә актерҙарға ролдәрҙең һүҙҙәрен әйтеп тороусы*)

СУФЛЁРСКИЙ, -ая, -ое суфлёр ...ы; **суфлёрская бу́дка** суфлёр будкаһы

СУФЛИ́РОВАТЬ *несов.* суфлёрлыҡ итеү, суфлёр булыу

СУ́ФФИКС *м*; *грам.* суффикс (*һүҙ яһаусы ялғау*)

СУФФИКСА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое *грам.* суффиксаль, суффиксы булған, суффикслы

СУХА́РНИЦА *ж* шөкәрә һауыты

СУХА́РНЫЙ, -ая, -ое шөкәрә ...ы, шөкәрәнән яһалған; **суха́рный квас** шөкәрә кеүәҫе

СУХА́РЬ *м* **1.** сохарый, шөкәрә; **ржано́й суха́рь** арыш шөкәрәһе; **суши́ть сухари́** сохарый киптереү **2.** *перен.*, *разг.* (*о чёрством человек*) ҡоро (ҡаты күңелле) кеше; **быть сухарём** ҡоро кеше булыу

СУ́ХО 1. *нареч.* (*холодно, сдержанно*) ҡоро, һалҡын; **су́хо отвеча́ть** ҡоро яуап биреү **2.** *в знач. сказ.*, *безл.* (*о сухой погоде*) ҡоро; **на у́лице су́хо** тышта ҡоро

СУХОВА́ТЫЙ, -ая, -ое ҡорораҡ

СУХОВЕ́Й *м* ҡыуан, ҡыуан (эҫе) ел

СУХОГРУ́З *м* ҡоро йөк ташый торған карап

СУХОГРУ́ЗНЫЙ, -ая, -ое ҡоро йөк ташый торған; **сухогру́зная ба́ржа** ҡоро йөк ташый торған баржа

СУХОДО́Л *м* сағыл, ҡоро үҙән, ҡул

СУХОДО́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое сағыл ...ы; **суходо́льная расти́тельность** сағыл үҫемлектәре

СУХОЖИ́ЛИЕ *с* тарамыш, һеңер; **сухожи́лия рук** ҡул тарамыштары

СУХО́Й, -ая, -ое **1.** (*не сырой*) ҡоро, кипкән; **сухо́й ве́тер** ҡоро ел; **сухи́е фру́кты** кипкән емештәр **2.** ҡоро, ҡороған; **суха́я ве́тка** ҡороған ботаҡ **3.** ҡорғаҡ, ҡоро; **суха́я пого́да** ҡорғаҡ көн **4.** *разг.* (*худощавый*) сандыр, ҡоро һөйәкле, ябыҡ **5.** *перен.* ҡыҙыҡһыҙ булмаған, ҡоро, һалҡын; **сухо́й расска́з** ҡыҙыҡһыҙ булмаған хикәйә; **сухо́й приём** һалҡын ҡаршы алыу **6.** *спец.* ҡоролай; **суха́я перего́нка** ҡоролай ҡыуыу **7.** (*приготовленный в виде порошка или концентрата*) киптерелгән, кипкән; **сухо́е молоко́** киптерелгән һөт **8.** *мед.* (*без жидких выделений*) ҡоро; **сухо́й ка́шель** ҡоро йүтәл ♦ **суха́я гроза́** ямғырһыҙ йәшен; **сухи́м путём** ҡоро ерҙән; **сухо́е вино́** йөҙөм шарабы; **сухо́й зако́н** араҡы эсеү тыйылған

СУХОЛЮБИ́ВЫЙ, -ая, -ое *бот.* ҡороға сыҙам, ҡоро һөйәр (*ҡоро урындарҙа үҫеүгә яраҡлашҡан үҫемлек*)

СУХОМЯ́ТКА *ж*; *разг.* ҡоро-һары; **жить на сухомя́тке** ҡоро-һары менән тороу

СУХОПА́РЫЙ, -ая, -ое *разг.* ябыҡ; (*о человеке*) сандыр, ҡаҡса; (*о животных*) ҡаңғыл; **сухопа́рая ло́шадь** ябыҡ ат; **сухопа́рый стари́к** сандыр ҡарт

СУХОПУ́ТНЫЙ, -ая, -ое ҡоро ер ...ы; **сухопу́тный тра́нспорт** ҡоро ер транспорты

СУХОПУ́ТЬЕ *с*; *разг.* ҡоро ер юлы

СУХОРУ́КИЙ, -ая, -ое *разг.* ҡороған (кипкән) ҡуллы, ҡулы ҡороған

СУХОСТО́Й *м* **1.** *собир.* ҡоро-һары, ҡыу ағас, ҡыуа (*тамыры ҡороған*); **собира́ть сухосто́й** ҡоро-һары йыйыу **2.** *с.-х.* һыуалған (*һыйырға ҡарата*)

СУХОСТО́ЙНЫЙ, -ая, -ое **1.** ҡыу; **сухосто́йное де́рево** ҡыу ағас **2.** *с.-х.* һөт бирмәгән, һыуалған; **сухосто́йный пери́од** һыуалған осор

СУ́ХОСТЬ *ж* ҡоролоҡ, кипкәнлек; **су́хость ли́стьев** япраҡ ҡоролоғо; **су́хость во́здуха** һауаның ҡоролоғо

СУХОТА́ *ж* **1.** *прост.* (*сухость*) кипкәнлек, кибеү, ҡороу; **сухота́ во рту** ауыҙ кибеү **2.** *разг.* (*сушь*) ҡоролоҡ, ҡоро эҫе һауа

СУХОФРУ́КТЫ *мн.* кипкән еләк-емеш, киптерелгән емештәр

СУХОЩА́ВОСТЬ *ж* сандырлыҡ, ябыҡлыҡ, ҡаҡсалыҡ

СУХОЩА́ВЫЙ, -ая, -ое ябыҡ, сандыр, ҡаҡса; **сухоща́вый челове́к** ҡаҡса кеше

СУЧЁНЫЙ, -ая, -ое сиратылған, ҡатылған (*еп тураһында*)

СУЧИ́ЛО *с* ҡалтырса (*киндер, тула һуҡҡанда сүрегә еп урай торған ҡорал*)

СУЧИ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое еп сиратыу ...ы, еп ҡатыу ...ы; **сучи́льный аппара́т** еп сиратыу аппараты

СУЧИ́ТЬ *несов. что* сиратыу, еп ҡатлау; **сучи́ть ни́тки** еп сиратыу; **сучи́ть ту́го** сираҡ итеп сиратыу

СУ́ЧКА *ж см.* **су́ка**

СУЧКОВА́ТЫЙ, -ая, -ое ботаҡлы

СУЧКОРЕ́З *м* ботаҡ ҡырҡҡыс (*машина*)

СУЧО́К *м* (ваҡ) ботаҡ; **разветвлённый сучо́к** тарбаҡлы ботаҡ ♦ **ни сучка́, ни задо́ринки** *см.* **задо́ринка**

СУ́ША *ж* ҡоро, ҡоро ер; **на су́ше и на мо́ре** ҡоро ерҙә һәм диңгеҙҙә

СУШЕ́НИЕ *с см.* **суши́ть** 1, 2; **суше́ние фру́ктов** емештәр киптереү

СУШЕНИ́ЦА *ж* кипкәр (*дарыу үләне*)

СУШЁНЫЙ, -ая, -ое кипкән, киптерелгән; (*вяленый*) ҡаҡлаған; **сушёные фру́кты** кипкән емеш

СУШЕ́НЬЕ *с* киптерелгән еләк-емеш, кипкән еләк-емеш

СУШИ́ЛКА *ж* **1.** (*приспособление для сушки*) киптергес; **парова́я суши́лка** пар киптергесе **2.** (*помещение*) киптереү урыны (бүлмәһе)

СУШИ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое киптереү ...ы, киптереп әҙерләү ...ы; **суши́льный шкаф** киптереү шкафы

СУШИ́ЛЬНЯ *ж см.* **суши́лка**

СУШИ́ТЬ *несов.* **1.** *что* киптереү; **суши́ть бельё** кер киптереү **2.** *что* киптереү, ҡоротоу; **суши́ть се́но** бесән киптереү **3.** *кого*; *перен.* (*мучая, делать худым, болезненным*) киптереү, ябыҡтырыу **4.** *кого-что*; *перен.* (*делать чёрствым*) ҡатырыу, шәфҡәтһеҙ итеү

СУШИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** (*сушить одежду на себе*) кибенеү, өҫ-башты киптереү; **суши́ться у костра́** ут янында кибенеү **2.** (*сохнуть*) кибеү; **се́но су́шится** бесән кибә **3.** *страд. от* **суши́ть** 1, 2

СУ́ШКА *ж* **1.** *см.* **суши́ть** 1, 2; **су́шка зерна́** ашлыҡ киптереү; **су́шка на со́лнце** ҡояшта киптереү **2.** (*баранка*) сушка, ваҡ керәндил

СУШЬ *ж*; *разг.* **1.** (*жара*) ҡоро, ҡоролоҡ, йәйге селлә; **ию́льская сушь** июлдәге ҡоролоҡ **2.** *собир.* ҡоро-һары, ҡыуа, ҡыу ағас, ҡоро ботаҡ **3.** *см.* **су́ша**

СУЩЕ́СТВЕННОСТЬ *ж* әһәмиәтлелек, мөһимлек

СУЩЕ́СТВЕННЫЙ, -ая, -ое әһәмиәтле, мөһим, етди; **суще́ственный вопро́с** мөһим мәсьәлә

СУЩЕСТВИ́ТЕЛЬНЫЙ: и́мя существи́тельное *грам.* исем; **существи́тельное** *с*; *грам.* исем

СУЩЕСТВО́ I *с* асыл, нигеҙ, төп; **существо́ вопро́са** һорауҙың нигеҙе; **существо́ де́ла** эштең асылы ♦ **говори́ть по существу́** мәсьәләнең асылын әйтеү; **по существу́ (говоря́)** *в знач. вводн. сл.* асылда, нигеҙҙә, дөрөҫө

СУЩЕСТВО́ II *с* зат, әҙәм, кеше, йән эйәһе; **живо́е существо́** тере йән эйәһе ♦ **всем свои́м существо́м** бөтә йәне-тәне (барлығы) менән

СУЩЕСТВОВА́НИЕ *с* **1.** йәшәйеш, ысынбарлыҡ, йәшәү; **существова́ние ми́ра** донъя ысынбарлығы; **фо́рмы существова́ния мате́рии** материяның йәшәү формалары **2.** йәшәү, тороу, тереклек итеү, көн күреү (итеү); **борьба́ за существова́ние** йәшәү өсөн көрәш; **сре́дства к существова́нию** йәшәү кәрәк-яраҡтары

СУЩЕСТВОВА́ТЬ *несов.* **1.** йәшәү, йәшәп килеү, (бар) булыу; **существу́ющие поря́дки** булған тәртиптәр; **книгопеча́тание существу́ет давно́** китап баҫыу күптән бар **2.** йәшәү, тороу; **существова́ть ра́ди дете́й** балалар хаҡына йәшәү **3.** *чем, на что* йәшәү, тереклек итеү, көн күреү (итеү); **существова́ть свои́м трудо́м** үҙ хеҙмәтең менән көн итеү

СУ́ЩИЙ, -ая, -ее **1.** *разг.* (*истинный*) ысын, ысын мәғәнәлә, хаҡ булған, йәшәп килгән; **су́щая пра́вда** ысын дөрөҫлөк; **су́щий вздор** ысын мәғәнәлә буш һүҙ **2.** *в знач. сущ.* **су́щее** *с см.* **бытие́** 1

СУ́ЩНОСТЬ *ж* асыл, төп нигеҙ; **су́щность жи́зни** тормош нигеҙе; **су́щность явле́ния** күренештең асылы ♦ **в су́щности (говоря́)** *в знач. вводн. сл.* асылда, нигеҙҙә, ысынын әйткәндә

СУЯ́ГНАЯ быуаҙ (*кәзә, һарыҡ*); **суя́гная коза́** быуаҙ кәзә

СУЯ́ГНОСТЬ *ж* быуаҙлыҡ

СФАБРИКОВА́ТЬ *сов. см.* **фабрикова́ть** 2, 3; **сфабрикова́ть статьи́** мәҡәләләрҙе күпләп яҙыу; **сфабрикова́ть слу́хи** ялған хәбәр таратыу

СФА́ГНОВЫЙ, -ая, -ое һаҙ мүге ...ы, һаҙ мүге булған (ҡаплаған); **сфа́гновый покро́в** һаҙ мүге ҡапламы; **сфа́гновый торф** һаҙ мүге торфы

СФА́ГНУМ *м* һаҙ мүге

СФАЛЬШИ́ВИТЬ *сов. см.* **фальши́вить**; **не дать сфальши́вить** ике йөҙләләнергә бирмәү

СФЕ́РА *ж* **1.** сфера; **земна́я сфе́ра** Ер сфераһы **2.** *чего* сфера, өлкә; **сфе́ра де́ятельности** эшмәкәрлек өлкәһе; **сфе́ра притяже́ния плане́ты** планетаның тартыу сфераһы; **сфе́ра произво́дства** етештереү өлкәһе **3.** (*среда*) тирә-йүн, мөхит, даирә, урата; **чу́вствовать себя́ в свое́й сфе́ре** үҙ мөхитеңдә һиҙеү **4.** *мн.* **сфе́ры** сфера, даирәләр; **вы́сшие сфе́ры** юғары даирәләр; **дипломати́ческие сфе́ры** дипломатик сфера

СФЕРИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** шар һымаҡ (кеүек), шарға оҡшаған, түңәрәк, сферик; **сфери́ческие тела́** шар һымаҡ есемдәр **2.** *мат.* сферик; **сфери́ческая геоме́трия** сферик геометрия; **сфери́ческие треуго́льники** сферик өсмөйөштәр; **сфери́ческие фу́нкции** сферик функциялар

СФЕРИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое шар һымаҡ (кеүек), шарға оҡшаған

СФЕРО́ИД *м*; *спец.* сфероид (*эллипстың арҡырыға булған әйләнмәһе*)

СФЕРОИДА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое *спец.* сфероидаль, сфероид формаһындағы (һымаҡ)

СФИГМО́ГРАФ *м* сфигмограф (*пульстың графигын яҙыусы прибор*)

СФИГМОГРА́ФИЯ *ж* сфигмография (*сфигмограф ярҙамында пульстың график һүрәтен алыу*)

СФИНКС *м* сфинкс (**1.** *Боронғо Мысырҙа кеше башлы арыҫлан һүрәтендәге таш һын* **2.** *боронғо грек мифологияһында кәүҙәһе арыҫландыҡы, башы-түше ҡатындыҡы кеүек булған, ҡаяла йәшәгән ҡанатлы зат*)

СФОКУСИ́РОВАТЬ *сов. см.* **фокуси́ровать**

СФОКУСИ́РОВАТЬСЯ *сов. см.* **фокуси́роваться** 1; **внима́ние сфокуси́ровалось** *на чём-л.* *нимәгәләр* иғтибар тупланыу

СФОРМИРОВА́ТЬ *сов. что* **1.** формалаштырыу; **сформирова́ть кро́ну де́рева** ағас сатырын формалаштырыу; **сформирова́ть хара́ктер** холоҡто формалаштырыу **2.** ойоштороу, төҙөү; **сформирова́ть прави́тельство** хөкүмәт төҙөү; **сформирова́ть диви́зию** дивизия ойоштороу

СФОРМИРОВА́ТЬСЯ *сов.* **1.** формалашыу; **сформирова́лся взгляд на жизнь** тормошҡа ҡараш формалашты; **хара́ктер сформирова́лся** холоҡ формалашты **2.** ойошоу, төҙөлөү; **коллекти́в сформирова́лся** коллектив ойошто

СФОРМОВА́ТЬ *сов. см.* **формова́ть** 1

СФОРМОВА́ТЬСЯ *сов. см.* **формова́ться** 1

СФОРМУЛИ́РОВАТЬ *сов. см.* **формули́ровать**; **сформули́ровать вы́воды** һығымталар яһау

СФОТОГРАФИ́РОВАТЬ *сов. см.* **фотографи́ровать**

СФОТОГРАФИ́РОВАТЬСЯ *сов. см.* **фотографи́роваться** 1

СХВАТИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** эләктереү, тотоу, алыу, эләктереп (тотоп) алыу; **схвати́ть за́ руку** ҡулдан тотоп алыу; **схвати́ть ружьё** мылтыҡты эләктереү **2.** эләктереү, йоҡтороу, тейҙереү; **схвати́ть на́сморк** тымау тейҙереү **3.** *разг.* йәбешеү, тотоу, (быуып) алыу; **схвати́ло живо́т** *безл.* эскә йәбешеү; **схвати́ла лихора́дка** биҙгәк тотто **4.** *перен., разг.* аңлап (тотоп, эләктереп) алыу, төшөнөү, үҙләштереү; **схвати́ть основну́ю мысль** төп фекерҙе эләктереп алыу **5.** ҡатыу; **гипс ещё не схвати́ло** гипс ҡатмаған әле

СХВАТИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** *за кого-что* тотоноу, тотоношоу, йәбешеү; **схвати́ться за́ руки** ҡулға-ҡул тотоношоу; **схвати́ться за ружьё** мылтыҡҡа тотоноу **2.** алышыу, айҡашыу, көрмәкләшеү; **схвати́ться с враго́м** дошман менән алышыу **3.** *разг.* (*спохватиться*) ҡапыл иҫкә төшөрөү (килеү), иҫкә төшөрөп өлгөрөү, абайлап (һиҙеп) алыу ♦ **схвати́ться за́ голову** ни эшләргә белмәү

СХВА́ТКА *ж* **1.** алыш, бәрелеш, һуғыш; **вооружённая схва́тка** ҡоралды бәрелеш **2.** *спорт.* көрәш, алыш **3.** *обычно мн.* **схва́тки** ҡатыу алыу; (*родовые*) тулғаҡ (тотоу); **начали́сь схва́тки** тулғаҡ тота башланы; **схва́тки в животе́** эсте ҡатыу алыу **4.** *спец.* тотҡос, эләктергес, беркетмә

СХВА́ТЫВАТЬ *несов. см.* **схвати́ть**

СХВА́ТЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **схвати́ться** **2.** *страд. от* **схва́тывать**

СХЕ́МА *ж* **1.** схема, һыҙма, һыҙым; **схе́ма радиоприёмника** радиоалғыс һыҙмаһы; **схе́ма телефо́нного аппара́та** телефон аппаратының һыҙмаһы **2.** схема; **схе́ма докла́да** доклад схемаһы; **схе́ма произведе́ния** әҫәр схемаһы

СХЕМАТИЗА́ЦИЯ *ж см.* **схематизи́ровать**

СХЕМАТИЗИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* схемалаштырыу, схема рәүешендә генә биреү

СХЕМАТИ́ЗМ *м* схемалылыҡ, схематизм; **освободи́ться от схемати́зма** схемалылыҡтан ҡотолоу

СХЕМАТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** схематик, схема рәүешендәге; **схемати́ческая ка́рта** схематик карта; **схемати́ческое изображе́ние** схема рәүешендәге һүрәт **2.** схематик; **схемати́ческий пока́з действи́тельности** ысынбарлыҡты схематик күрһәтеү

СХЕМАТИ́ЧНОСТЬ *ж* схематиклыҡ; **схемати́чность описа́ния** тасуирлауҙың схематиклығы

СХЕМАТИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое *см.* **схемати́ческий** 2; **схемати́чное изложе́ние** схематик һөйләү

СХЕ́МНЫЙ, -ая, -ое схема ...ы; **схе́мные осо́бенности телеви́зора** телевизорҙың схема үҙенсәлектәре

СХИТРИ́ТЬ *сов.* хәйләләү, хәйлә ҡороу, мутлашыу

СХЛЫ́НУТЬ *сов.* **1.** ағып китеү, кире китеү (ҡайтыу), кире ағып төшөү; **волна́ схлы́нула** тулҡын кире ағып китте **2.** *перен.* бөтөү, юҡ булыу, юҡҡа сығыу; **страх схлы́нул** ҡурҡыу юҡҡа сыҡты

СХОД *м* **1.** *см.* **сойти́** 1; **2.** төшөү юлы (урыны), юл, төшә торған юл (урын); **круто́й сход** текә юл **3.** сход, йыйылыш; **волостно́й сход** олоç сходы; **се́льский сход** ауыл йыйылышы

СХОДИ́ТЬ I *несов.* **1.** *см.* **сойти́** 1; **2.** (*с отрицанием*) -май/-мәй; **больно́й не схо́дит с посте́ли** ауырыу урынынан тормай; **улы́бка не схо́дит с лица́** йылмайыу йөҙөнән китмәй ♦ **не сходи́ть с языка́ (с уст)** телдән төшмәү

СХОДИ́ТЬ II *сов.* **1.** барып килеү, барып ҡайтыу; **сходи́ть на база́р** баҙарға барып килеү; **сходи́ть в лес** урманға барып ҡайтыу **2.** *см.* **ходи́ть** 12, 15

СХОДИ́ТЬСЯ *несов. см.* **сойти́сь**

СХО́ДКА *ж* сход, йыйылыш; **схо́дка крестья́н** крәҫтиәндәр сходы; **студе́нческая схо́дка** студенттар йыйылышы

СХО́ДНИ *мн.* (*ед.* **схо́дня** *ж*) баҫма (*пароходтан, кәмәнән ярға сығыу өсөн ҡуйыла торған баҫма*); **убра́ть схо́дни** баҫманы алыу

СХО́ДНОСТЬ *ж* **1.** оҡшашлыҡ; **схо́дность хара́ктеров** холоҡтарҙың оҡшашлығы **2.** оҫһоҙлоҡ, ярарлыҡ (*хаҡ йәһәтенән*); **схо́дность цены́** хаҡтың оҫһоҙлоғо

СХО́ДНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*похожий*) оҡшаш; **схо́дные по значе́нию слова́** мәғәнәләре яғынан оҡшаш һүҙҙәр **2.** *разг.* (*приемлемый*) оҫһоҙ, ярарлыҡ, ҡулай; **схо́дная цена́** ярарлыҡ хаҡ; **схо́дные усло́вия** ҡулай шарттар

СХО́ДСТВЕННЫЙ, -ая, -ое *см.* **схо́дный**

СХО́ДСТВО *с* оҡшашлыҡ; **вне́шнее схо́дство** тышҡы оҡшашлыҡ; **схо́дство мне́ний** фекерҙәр оҡшашлығы

СХО́ЖЕСТЬ *ж*; *разг.* оҡшашлыҡ

СХО́ЖИЙ, -ая, -ее *разг. см.* **схо́дный** 1; **схо́жие имена́** оҡшаш исемдәр

СХОЛА́СТ *м* схоласт (**1.** *схоластика яҡлы кеше* **2.** *схоластик рәүештә фекер йөрөткән кеше*)

СХОЛА́СТИКА *ж* схоластика (**1.** *формаль, яһалма логик дәлилдәр арҙамында дин догматтарына теоретик аңлатма бирең маҡсатын ҡуйған Урта быуаттағы фәлсәфәҫи йүнәлеш* **2.** *тормоштан, тәжрибәнән айырылған формаль белем; буш аҡыл һатыу*)

СХОЛАСТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** схоластик; **схоласти́ческие шко́лы** схоластик мәктәптәр **2.** схоластик, формаль; **схоласти́ческая кри́тика** схоластик тәнҡит

СХОЛАСТИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое *см.* **схоласти́ческий** 2

СХОРОНИ́ТЬ *сов. кого-что* күмеү, ерләү

СЦАРА́ПАТЬ *сов. кого-что* тырнау, ҡырыу, ҡырып (тырнап) алыу; **сцара́пать кра́ску** буяуҙы ҡырып алыу

СЦАРА́ПНУТЬ *сов. что* ҡырып (тырнап) алыу

СЦАРА́ПЫВАТЬ *несов. см.* **сцара́пать**

СЦЕДИ́ТЬ *сов. что* **1.** һарҡытыу; **сцеди́ть сы́воротку с тво́рога** эремсектең һыуын һарҡытыу **2.** һөҙөү, һөҙөп алыу; **сцеди́ть молоко́** һөттө һөҙөү

СЦЕ́ЖИВАТЬ *несов. см.* **сцеди́ть**

СЦЕ́ЖИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **сце́живать**

СЦЕМЕНТИ́РОВАТЬ *сов.* **1.** *что* цементлау, цементлап нығытыу **2.** *кого-что*; *перен.* берләштереү, нығытыу

СЦЕ́НА *ж* **1.** *в разн. знач.* сәхнә; **враща́ющаяся сце́на** әйләнмәле сәхнә; **ма́стер сце́ны** сәхнә оҫтаһы **2.** күренеш; **фина́льная сце́на** финал күренеше **3.** ваҡиға, күренеш; **наблюда́ть за у́личной сце́ной** урамдағы ваҡиғаны күҙәтеү **4.** (*ссора, объяснение*) *разг.* талаш, ҡыҫҡырыш, ыҙғыш, ғәләмәт; **семе́йная сце́на** ғаиләләге ыҙғыш; **сце́на ре́вности** көнләшеү ғәләмәте **5.** *перен.* (*поле деятельности*) эш, майҙан, хеҙмәт майҙаны; **вы́ступить на сце́ну всеми́рной исто́рии** донъя тарихы майҙанына сығыу ♦ **сойти́ со сце́ны** эштән ситләшеү (китеү)

СЦЕНА́РИЙ *м* сценарий; **написа́ть сцена́рий кинофи́льма** кинофильмдың сценарийын яҙыу

СЦЕНАРИ́СТ *м* сценарист (*сценарий авторы*)

СЦЕНИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое сәхнә ...ы; **сцени́ческая площа́дка** сәхнә майҙаны; **сцени́ческая речь** сәхнә телмәре; **сцени́ческое иску́сство** сәхнә сәнғәте

СЦЕНИ́ЧНОСТЬ *ж* сәхнәлә уйнарлыҡ (ҡуйырлыҡ) булыу; **сцени́чность пье́сы** пьесаның сәхнәгә ҡуйырлыҡ булыуы

СЦЕНИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое сәхнә өсөн яраҡлы, сәхнәлә уйнарлыҡ (ҡуйырлыҡ); **пье́са не сцени́чна** пьеса сәхнәгә ҡуйырлыҡ түгел

СЦЕ́НКА *ж* **1.** *уменьш. от* **сце́на** 1—3; **2.** бәләкәй сәхнә әҫәре

СЦЕП *м*; *спец.* **1.** *см.* **сцепи́ть** — **сцепля́ть** **2.** ырғаҡ, эләктергес, тоташтырғыс; **ваго́нные сце́пы** вагон эләктергестәре **3.** тағылма; **сцеп двух се́ялок** ике сәскес тағылмаһы

СЦЕПИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** тағыу, тоташтырыу, эләктереү; **сцепи́ть ваго́ны** вагондарҙы тағыу **2.** сатраштау (*бармаҡтарҙы*); **сцепи́ть па́льцы** бармаҡтарҙы сатраштау **3.** *разг.* ҡыҫыу (*теште, яңаҡты*); **сцепи́ть зу́бы** теште ҡыҫыу

СЦЕПИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** *чем* и *без доп.* тоташыу, эләгеү, эләгешеү; **шестерни́ сцепи́лись** тешле тәгәрмәстәр эләкте **2.** *перен.* (*соединиться в одно целое*) тоташыу, тотоношоу, йәбешеү, берегеү **3.** *разг.* эләгешеү, бәрелешеү, талаша (һуғыша) башлау; **соба́ки сцепи́лись** эттәр талаша башланы

СЦЕ́ПКА *ж* **1.** *см.* **сцепи́ть — сцеплять 2.** *см.* **сцеп** 2, 3

СЦЕПЛЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **сцепи́ть — сцепля́ть 2.** электргес, тоташтырғыс; **сцепле́ния ваго́нов** вагондарҙы тоташтырғыс **3.** *см.* **сцепи́ться — сцепля́ться** 1, 2; **сцепле́ние моле́кул** молекулаларҙың тоташыуы

СЦЕПЛЯ́ТЬ *несов. см.* **сцепи́ть**

СЦЕПЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **сцепи́ться 2.** *страд. от* **сцепля́ть**

СЦЕПНО́Й, -ая, -ое **1.** элэктергес, элэктерә (элэктереп ҡуйыла) торған; **сцепно́й механи́зм** элэктергес механизм; **сцепно́е устро́йство** элэктерә торған ҡулайлама **2.** *спец.* тартыу ...ы; **сцепна́я мо́щность тра́ктора** тракторҙың тартыу ҡеүәте

СЦЕ́ПЩИК *м* тағыусы, элэктереүсе (*вагондарҙы*)

СЧА́ЛИВАТЬ *несов. см.* **сча́лить**

СЧА́ЛИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **сча́литься 2.** *страд. от* **сча́ливать**

СЧА́ЛИТЬ *сов. что* бәйләп (тарттырып, элэктереп, тоташтырып) ҡуйыу; **сча́лить плоты́** һалдарҙы бәйләп ҡуйыу

СЧА́ЛИТЬСЯ *сов.* тоташтырып (элэктереп, тарттырып) бәйләнеү

СЧАСТЛИ́ВЕЦ *м* и **СЧАСТЛИ́ВИЦА** *ж* бәхетле (ырыҫлы, өлөшлө) кеше

СЧАСТЛИ́ВЧИК *м*; *разг. см.* **счастли́вец**

СЧАСТЛИ́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** бәхетле, ырыҫлы, ҡотло, мөбәрәк; **счастли́вое де́тство** бәхетле бала саҡ; **счастли́вый брак** бәхетле никах; **счастли́вый взгляд** бәхетле ҡараш; **счастли́вый ребёнок** ырыҫлы бала **2.** бәхетле, өлөшлө; **счастли́вый игро́к** өлөшлө уйынсы **3.** бәхетле, хәйерле; **счастли́вый исхо́д** хәйерле нәтижә ♦ **счастли́вый путь**; **счастли́вого пути́!** хәйерле юл!; юлың уң булһын!; **счастли́во острава́ться** һау булығыҙ, иҫәнһау тороғоҙ; **роди́ться под счастли́вой звездо́й** *см.* **звезда́**

СЧА́СТЬЕ *с* **1.** бәхет, ырыҫ, ҡот; **наро́дное сча́стье** халыҡ бәхете; **семе́йное сча́стье** ғаилә бәхете; **принести́ сча́стье** ҡот килтереү; **стреми́ться к сча́стью** бәхеткә ынтылыу; **теря́ть сча́стье** ырыҫ кәмеү **2.** ҡаҙаныш, далан; **сча́стье в игре́** уйындағы далан ♦ **к сча́стью**; **на сча́стье**; **по сча́стью** *в знач. вводн. сл.* бәхеткә ҡаршы, даланына күрә

СЧЕРТИ́ТЬ *сов. что*; *разг.* күсереп һыҙыу, һыҙып күсермәһен алыу; **счерти́ть схе́му** схеманың күсермәһен алыу

СЧЕ́РЧИВАТЬ *несов. см.* **счерти́ть**

СЧЕ́РЧИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **счёрчивать**

СЧЕСА́ТЬ *сов. что* **1.** *разг.* тарау, тарап алыу; **счеса́ть пух с козы́** кәзәнең дебетен тарап алыу **2.** тәрәшләү, тетеү, тарау; **счеса́ть лён** етен тәрәшләү

СЧЕСА́ТЬСЯ *сов.* таралыу, тарап алыныу; **счеса́лось мно́го пу́ху** бик күп дебет тарап алынды

СЧЕСТЬ *сов.* **1.** *что* (*определить количество чего-л.*) һанау, һанап (иҫәпләп) сығыу **2.** (*определить сумму чего-л., пользуясь какими-л. единицами измерения*) иҫәбенә сығыу, һанын (иҫәбен) билдәләү **3.** (*воспринять как-л.*) тип уйлау (иҫәпләү) ♦ **не счесть**; **не сочтёшь** *кого-чего* иҫәбенә (осона) сығырлыҡ түгел, иҫәпһеҙ-хисапһыҙ, һанап бөтөргөһөҙ; **дни сочтены́** *см.* **день**

СЧЕ́СТЬСЯ *сов.* **1.** *разг.* иҫәпләшеү, иҫәп-хисап яһау **2.** үҙ-ара мөнәсәбәтте асыҡлау, иҫәпләшеү, әйтешеү

СЧЁТ *м* **1.** *см.* **счита́ть** I 1—4; **поря́док счёта** һанау тәртибе; **счёт до ста** йөҙгә тиклем һанау; **обуче́ние счёту и письму́** һанарға һәм яҙырға өйрәтеү; **сби́ться со счёта** һанағанда яңылышыу **2.** иҫәп, һан; **зако́нчить матч со счётом 3:1** матчты 3:1 иҫәбе менән тамамлау; **рабо́тать в счёт сле́дующего го́да** киләһе йыл иҫәбенә эшләү **3.** счёт; **откры́ть счёт в ба́нке** *бухг.* банкыла счёт асыу; **счета́ по вкла́дам** *бухг.* вкладтар буйынса счёттар; **уплати́ть по счёту** счёт буйынса түләү **4.** *мн.* **счёты** иҫәптәр, иҫәп-хисап, мөнәсәбәттәр; **свести́ счёты** иҫәп-хисапты өҙөү; **ли́чные счёты** шәхси мөнәсәбәттәр ♦ **без счёту** иҫәпһеҙ-һанһыҙ, хисабы юҡ; **быть на хоро́шем (плохо́м) счету́** яҡшылар (насарҙар) иҫәбендә булыу; **в два счёта** *см.* **два**; **в коне́чном (после́днем) счёте** һуңғы (ахыр) сиктә; **в счёт** *чего* иҫәбенә, хисабына; **за счёт** *кого-чего* иҫәбенә, хисабына; **на счету́** иҫәптә; **на э́тот счёт** был яҡтан (йәһәттән); **не (идти́) в счёт** һаналмай, иҫәпкә инмәй; **поко́нчить счёты** араны өҙөү; **приня́ть на свой счёт** үҙеңә (үҙ иҫәбеңә) алыу; **теря́ть счёт** иҫәп-хисабын (иҫәбен) юғалтыу; **что за счёты** нимә иҫәпләшеп торорға; **кру́глый счёт**; **кру́глым счётом** *см.* **кру́глый**

СЧЁТНЫЙ, -ая, -ое иҫәпләү ...ы, хисаплау ...ы, иҫәп-хисап ...ы; **счётная коми́ссия** иҫәпләү комиссияһы; **счётная маши́на** хисаплау машинаһы; **счётная лине́йка** иҫәпләү линейкаһы; **счётные докуме́нты** иҫәп-хисап документтары

СЧЕТОВО́Д *м* хисапсы; **счетово́д колхо́за** колхоз хисапсыһы

СЧЕТОВО́ДНЫЙ, -ая, -ое иҫәп-хисап ...ы, иҫәпләү ...ы; **счетово́дные кни́ги** иҫәп-хисап кенәгәләре

СЧЕТОВО́ДСТВО *с* хисапсылыҡ; **занима́ться счетово́дством** хисапсылыҡ менән шөғөлләнеү

СЧЕТОВО́ДЧЕСКИЙ, -ая, -ое хисапсы(лар) ...ы, хисапсылыҡ ...ы; **счетово́дческие ку́рсы** хисапсылар курсы

СЧЁТЧИК *м* **1.** иҫәпсе, хисапсы, иҫәпләүсе, хисаплаусы, иҫәп (хисап) алыусы; **счётчики по пе́реписи населе́ния** халыҡ иҫәбен алыусылар **2.** счётчик, иҫәпләгес, һанағыс; **счётчик электроэне́ргии** электр энергияһы счётчигы; **счётчик ско́рости** тиҙлек һанағыс

СЧЁТЧИЦА *ж см.* **счётчик** 1

СЧЁТЫ *мн.* счёт; **счита́ть на счётах** счётта һанау

СЧИСЛЕ́НИЕ *с*; *мат.* иҫәпләү, һанау; **десяти́чная систе́ма счисле́ния** унарлы иҫәпләү системаһы

СЧИ́СТИТЬ *сов. что* таҙартыу, әрсеү; **счи́стить снег с путе́й** юлдарҙы ҡарҙан таҙартыу; **счи́стить кожуру́ с апельси́на** әфлисун ҡабығын әрсеү

СЧИ́СТИТЬСЯ *сов.* сығып бөтөү, таҙарыу, әрселеү; **кра́ска счи́стилась** буяу сығып бөткән; **кожура́ счи́стилась** ҡабыҡ әрселде

СЧИТА́ЛКА *ж*; *разг.* һанағыс

СЧИ́ТАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **счита́ть** I; **2.** *прил.* һанаулы, хисаплы, иҫәпле; **счи́танные де́ньги** һанаулы аҡса; **счи́танные дни** хисаплы көндәр

СЧИТА́ТЬ I *несов. кого-что* **1.** һанау; **счита́ть до ста** йөҙгә тиклем һанау **2.** һанау, иҫәпләү, хисаплау; **счита́ть де́ньги** аҡса иҫәпләү; **счита́ть на счётах** счётта хисаплау **3.** иҫәпләү; **счита́ть в килогра́ммах** килограмдар менән иҫәпләү **4.** һанай (иҫәпләй) башлау, һанау; **два го́да, счита́я с о́сени** көҙҙән башлап һанағанда, ике йыл **5.** тип уйлау (иҫәпләү, һанау, табыу); **счита́ть дру́гом** дуҫ тип иҫәпләү; **счита́ть ли́шним** артыҡ тип һанау ♦ **не счита́я** иҫәпкә алмағанда; **не счита́ть де́нег** аҡсаны мул (иҫәпһеҙ) тотоноу; **счита́ть воро́н** ауыҙ асып тороу

СЧИТА́ТЬ II *сов. что* сағыштырып уҡыу (уҡып сығыу); **счита́ть вёрстку с ру́кописью** вёрстканы ҡулъяҙма менән сағыштырып уҡыу

СЧИТА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *разг.* иҫәпләшеү; **мы с ним ещё не счита́лись** беҙ уның менән иҫәпләшмәнек әле **2.** *с кем-чем* иҫәпләшеү, хисаплашыу, һанлау, һанға алыу (һуғыу); **счита́ться с мне́нием други́х** башҡаларҙың фекере менән иҫәпләшеү **3.** иҫәпләнеү, иҫәбендә булыу, һаналыу, тип уйланыу; **счита́ться хоро́шим инжене́ром** яҡшы инженерҙарҙан һаналыу **4.** иҫәпләнеү; **его́ де́ньги счита́лись миллио́нами** уның аҡсаһы миллиондар менән иҫәпләнә ине; **до дере́вни счита́лось де́сять киломе́тров** ауылға тиклем ун километр иҫәпләнә ине **5.** *страд. от* **счита́ть** I 2, 3, 5

СЧИ́ТКА *ж* **1.** *см.* **счита́ть** II — **счи́тывать**; **счи́тка маши́нописи с а́вторским те́кстом** машинкала баҫылғанды автор тексы менән сағыштырып уҡыу **2.** *театр.* пьесаны ролдәргә бүлеп уҡыу

СЧИ́ТЫВАТЬ *несов. см.* **счита́ть** II

СЧИ́ТЫВАТЬСЯ *несов. страд. от* **счи́тывать**

СЧИЩА́ТЬ *несов. см.* **счи́стить**

СЧИЩА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **счи́ститься** **2.** *страд. от* **счища́ть**

СШИБА́ТЬ *несов. см.* **сшиби́ть**

СШИБИ́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* **1.** бәреп (һуғып) төшөрөү, (бәреп) йығыу; **сшиби́ть па́лкой** таяҡ менән бәреп йығыу **2.** (*столкнуть вместе*) бәрелдереү, бәрелештереү, һуғылдырыу; **сшиби́ть лба́ми** маңлайҙарын бәрелештереү ♦ **сшиби́ть спесь** *с кого* кикереген төшөрөү

СШИБИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* **1.** (*столкнуться*) бәрелеү, һуғылыу, бәрелешеү; **ло́шади сшиби́лись** аттар бәрелеште **2.** (*сойтись в бою*) бәрелешеү, һуғышыу

СШИВА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое ялғай (тегә) торған, тегеү ...ы; **сшива́льная маши́на** тегә торған машина

СШИВА́ЛЬЩИК *м* и **СШИВА́ЛЬЩИЦА** *ж* ялғаусы, ҡораусы; **сшива́льщица ме́ха** тиреләрҙе ҡораусы; **сшива́льщик фане́ры** фанер ялғаусы

СШИВА́ТЬ *несов. см.* **сшить** 1, 2

СШИВА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **сшива́ть**

СШИ́ВКА *ж*; *спец.*, *разг.* **1.** *см.* **сшить** — **сшива́ть** **2.** ҡорап тегелгән урын, йөй

СШИВНО́Й, -ая, -ое ҡушып тегелгән, йөйлө; **сшивно́й рука́в** ҡушып тегелгән ең

СШИТЬ *сов. что* **1.** ҡушыу, ялғап (ҡушып) тегеү, ҡорау; **сшить куски́ мате́рии** ҡорама ҡорау; **сшить бе́личьи шку́рки** тейен тиреләрен ҡорау **2.** *спец.* сигәләү, ҡорау; **сшить листы́ желе́за** ҡалай сигәләү **3.** *см.* **шить** 1

СЪ... *приставка см.* **с...**

СЪЕДА́ТЬ *несов. см.* **съесть**

СЪЕДА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **съеда́ть**

СЪЕДЕ́НИЕ: (отда́ть, оста́вить, оста́ться) на съеде́ние *кому-л.*: 1) ашарға (аҙыҡ итеп) биреү (ҡалдырыу); 2) *перен.* (*в полную власть кому-л.*) ҡулына, ҡарамағына (биреү, ҡалдырыу)

СЪЕДО́БНЫЙ, -ая, -ое ашай торған, ашарға яраҡлы, ашарлыҡ; **съедо́бная трава́** ашай торған үлән; **съедо́бный гриб** ашарға яраҡлы бәшмәк

СЪЁЖИВАТЬ *несов. см.* **съёжить**

СЪЁЖИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **съёжиться** **2.** *страд. от* **съёживать**

СЪЁЖИТЬ *сов. кого-что*; *разг.* **1.** (*губы*) бөршәйтеү, йыйырыу; (*лицо, нос*) сырылдырыу, сырыштырыу, йыйырсыҡландырыу **2.** (*повести, пожать плечами*) йыйырыу **3.** (*сжать тело*) бөршәйтеү, ҡороштороу

СЪЁЖИТЬСЯ *сов.* **1.** йомарланыу, бөгәрләнеү, сырышыу; (*о коже*) сырышыу, бөрөшөү, йыйырсыҡланыу; (*о листьях*) бөрөшөү; **съёжиться от сти́рки** йыуғандан сырышыу **2.** (*стянуться — о губах*) бөршәйеү, йыйырылыу; (*о лице, носе*) сырышыу, йыйырсыҡланыу **3.** (*сжаться в комок*) бөршәйеү, ҡорошоу; **съёжиться от хо́лода** һыуыҡтан бөршәйеү

СЪЕЗД *м* **1.** *см.* **съезжа́ться** 2; **съезд госте́й** ҡунаҡтар йыйылыу **2.** съезд, ҡоролтай, йыйын; **съезд учителе́й** уҡытыусылар съезы **3.** төшә торған ер, төшөү юлы; **съезд к реке́** йылғаға төшөү юлы **4.** *см.* **съезжа́ть** 1—3

СЪЕ́ЗДИТЬ *сов.* барып ҡайтыу (килеү); **съе́здить к родны́м** туғандарға барып ҡайтыу

СЪЕЗЖА́ТЬ *несов. см.* **съе́хать**

СЪЕЗЖА́ТЬСЯ *несов. см.* **съе́хаться**

16 зак. 2.0007.06

СЪЁМКА *ж* **1.** *см.* **снять** — **снимáть** 1, 5, 6, 10, 11; **съёмка плодóв** емештәрҙе йыйып алыу; **натýрная съёмка** натуранан төшөрөү; **съёмка фи́льма** фильм төшөрөү **2.** *геод.* төшөрөү, күсермә алыу (*плáнга, кáртага*); **глазомéрная съёмка** күҙ үлсәме менән төшөрөү

СЪЁМНЫЙ, -ая, -ое **1.** алынмалы, алмалы; **съёмный замóк** алынмалы йоҙаҡ; **съёмный протéз** алынмалы протез **2.** *с.-х.* йыйырға әҙер, өлгөргән, (өҙөргә) ярарлыҡ; **съёмные плоды́** өлгөргән емештәр

СЪЁМОЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** *кино.* кино төшөрөү ...ы; **съёмочная грýппа** кино төшөрөү төркөмө **2.** *кино.* кино төшөрөү ...ы; **съёмочный аппарáт** кино төшөрөү аппараты **3.** *геод.* күсермә алыу ...ы, төшөрөү ...ы; **съёмочные рабóты** күсермә алыу эштәре

СЪЁМЩИК *м* и **СЪЁМЩИЦА** *ж* **1.** (ваҡытлыса) файҙаланыуға алыусы (алып тороусы); (*квартиры, комнаты*) фатирға инеүсе, кеше фатирында тороусы; **съёмщик дáчи** дачаны файҙаланыуға алып тороусы **2.** *геод.* төшөрөүсе, күсермә алыусы

СЪЕСТНÓЙ, -ая, -ое **1.** аҙыҡ ...ы, ашамлыҡ ...ы, ризыҡ ...ы; **съестны́е запáсы** аҙыҡ запасы **2.** *в знач. сущ.* **съестнóе** *с* аҙыҡ, ашамлыҡ, ризыҡ; **запасти́ съестнóе** аҙыҡ әҙерләү

СЪЕСТЬ *сов. кого-что* **1.** ашау, ашап бөтөрөү; **съесть кусóк пирогá** бер киҫәк бәлеш ашау **2.** ашау, киҫеү, ҡырҡыу; **моль съéла сукнó** буҫтауҙы көйә ашаған **3.** *разг.* (*искусать — о насекомых*) тешләү, тешләп бөтөрөү **4.** (*о едких, ядовитых веществах, ржавчине*) ашау, ҡырҡыу, уйыу; **ржáвчина съéла крóвлю** ҡыйыҡ ябыуын тут ашаған **5.** *перен., разг.* (*извести придирками, бранью*) ҡыйырһытыу, бәйләнеү, игәү **6.** *разг.* ғазаплау, интектереү, йөҙәтеү; **тоскá съедáет** һағыш ғазаплай ♦ **собáку съел** *см.* **собáка**

СЪÉХАТЬ *сов.* **1.** төшөү, түбән төшөү, шыуып төшөү; **съéхать на сáнках с горы́** тауҙан санала шыуып төшөү **2.** төшөү, боролоу; **маши́на съéхала с дорóги** машина юлдан төштө **3.** *разг.* китеү, күсеп китеү, сығыу, сығып китеү; **съéхать с кварти́ры** фатирҙан күсеү **4.** *разг.* төшөү, ҡыйшайыу, ҡырынайыу; **шáпка съéхала** бүрек ҡырынайған **5.** *на что; перен., прост.* төшөү; **съéхать со ста рублéй на вóсемьдесят** йөҙ һумдан һикһәнгә төшөү

СЪÉХАТЬСЯ *сов.* **1.** (*едучи, встретиться где-л. с кем-л.*) осрашыу; **съéхаться на пути́** юлда осрашыу **2.** килеү, йыйылыу; **гóсти съéхались** ҡунаҡтар йыйылды

СЪЕХИ́ДНИЧАТЬ *сов.; разг.* мыҫҡыллап һүҙ әйтеү

СЪЯЗВИ́ТЬ *сов.; разг.* төрттөрөү, әсе көләү

СЫ́ВОРОТКА *ж* **1.** эремсек һыуы **2.** һүл, сыворотка; **сы́воротка крóви** ҡан һүле; **противодифтери́йная сы́воротка** дифтерияға ҡаршы сыворотка

СЫ́ВОРОТОЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** эремсек һыуы; **сы́вороточное произвóдство** эремсек һыуы етештереү **2.** сыворотка ...ы, сыворотка менән; **сы́вороточное лечéние** сыворотка менән дауалау

СЫ́ГРАННОСТЬ *ж* ойошҡанлыҡ, уйынға берҙәмлек; **сы́гранность футбóльной комáнды** футбол командаһының ойошҡанлығы

СЫ́ГРАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **сыгрáть** **2.** *прил.* ойошҡан, берҙәм уйнаған; **сы́гранная хоккéйная комáнда** берҙәм уйнаған хоккей командаһы

СЫГРÁТЬ *сов.* **1.** *см.* **игрáть**; **сыгрáть в шáхматы** шахмат уйнап алыу; **сыгрáть на скри́пке** скрипкала уйнау **2.** *сов.* башҡарыу, уйнау; **сыгрáть роль Салавáта Юлáева** Салауат Юлаев ролен башҡарыу ♦ **сыгрáть шýтку** уҫал шаяртыу, насарлыҡ эшләү; **сыгрáть в я́щик** *груб.-прост.* аяҡты һуҙыу, үлеү

СЫГРÁТЬСЯ *сов.* бергә уйнарға оҫтарыу, бергә уйнарға күнегеү; **музыкáнты сыгрáлись** музыканттар бергә уйнарға оҫтарған

СЫГРÓВКА *ж* оркестр репетицияһы; **собрáться на сыгрóвку** оркестр репетицияһына йыйылыу

СЫ́ГРЫВАТЬСЯ *несов. см.* **сыгрáться**

СЫ́ЗНОВА *нареч.; разг.* яңынан, өр-яңынан, иң баштан, ҡайтанан; **начáть сы́знова** өр-яңынан башлау

СЫН *м* **1.** ул; **стáрший сын** оло ул; **сын своегó нарóда** *высок.* үҙ халҡының улы **2.** *мн.* **сыны́** *чего; высок.* улдар, уландар; **отвáжные сыны́ Рóдины** Ватандың ғәййәр улдары

СЫНИ́ШКА *м; уменьш.-ласк. от* **сын** 1

СЫНÓВИЙ, -ья, -ье *см.* **сынóвний**

СЫНÓВНИЙ, -яя, -ее уллыҡ, балалыҡ ...ы; **сынóвний долг** уллыҡ бурысы; **сынóвняя любóвь** балалыҡ һөйөүе

СЫНÓК *м; разг.* **1.** *уменьш.-ласк. от* **сын** 1; **2.** (*в обращении*) улым ♦ **мáменькин сынóк** *см.* **мáменькин**

СЫ́ПАТЬ *несов.* **1.** *что* һалыу, тултырыу; **сы́пать зернó в мешóк** ашлыҡты тоҡҡа тултырыу; **сы́пать соль в суп** ашҡа тоҙ һалыу **2.** *что, чем* һибеү, сәсеү; **сы́пать песóк** ҡом һибеү **3.** (*об осадках*) һибәләү, ҡойоу, яуыу; **дождь сы́плет** ямғыр һибәләй **4.** *что; перен., разг.* һиптереү, яуҙырыу, яуыу; **сы́пать из пулемёта** пулеметтан һиптереү; **сы́пать острóтами** тапҡыр һүҙҙәр яуҙырыу

СЫ́ПАТЬСЯ *несов.* **1.** ҡойолоу, түгелеү, шаурап төшөү; **зернó сы́плется** ашлыҡ ҡойола; **с горы́ сы́плются кáмни** тауҙан таштар шаурап төшә **2.** һибелеү, таралыу, сәсрәү; **и́скры сы́пались из-под подкóв** дағаларҙан оҫҡондар сәсрәй **3.** *перен.* яуыу; **снаря́ды сы́плются** снарядтар яуа; **предложéния сы́пались со всех сторóн** төрлө яҡтан тәҡдимдәр яуҙы **4.** *разг.* (*о ткани*) һүрелеү **5.** *страд. от* **сы́пать** 1, 2 ♦ **песóк сы́плется** бик ҡарт, ҡартайып хәлдән тайған, ҡомо ҡойола

СЫПÉЦ *м; с.-х.* тиреҫ онтағы

СЫ́ПКИЙ, -ая, -ое *разг. см.* **сыпу́чий**

СЫПНО́Й: сыпно́й тиф сабыртмалы (тимгелле) тиф

СЫПНОТИФО́ЗНЫЙ, -ая, -ое **1.** сабыртмалы (тимгелле) тиф ...ы; **сыпнотифо́зная эпиде́мия** сабыртмалы тиф эпидемияһы **2.** *в знач. сущ.* **сыпнотифо́зный** *м* и **сыпнотифо́зная** *ж* сабыртмалы (тимгелле) тиф менән ауырыусы, сабыртмалы (тимгелле) тифле

СЫПНЯ́К *м*; *разг. см.* **сыпно́й тиф**

СЫПУ́ЧЕСТЬ *ж* ҡойолоусанлыҡ, һибелеүсәнлек, ярмалылыҡ, ыуалыусанлыҡ; **сыпу́честь по́чвы** тупраҡтың ярмалылығы; **сыпу́честь зерна́** ашлыҡтың ҡойолоусанлығы

СЫПУ́ЧИЙ, -ая, -ее **1.** бөртөклө, ярмалы, сәсмә; **сыпу́чая по́чва** ярмалы тупраҡ; **сыпу́чие тела́** бөртөклө есемдәр **2.** (тиҙ) ҡойолоусан, һибелеүсән, сәселеүсән, түгелеүсән; **сыпу́чий мак** тиҙ ҡойолоусан мәк

СЫПЬ *ж* **1.** әҫпе, сабыртма, һипкел, тимгел; **аллерги́ческая сыпь** аллергия сабыртмаһы; **появле́ние сы́пи** әҫпе ҡалҡыу

СЫР *м* сыр; **голла́ндский сыр** голланд сыры; **голо́вка сы́ру** бер баш сыр ♦ **как сыр в ма́сле ката́ться** бал да май эсендә йөҙөү, май эсендәге бөйөр һымаҡ йәшәү

СЫРЕ́ТЬ *несов.* дымланыу, еүешләнеү, дым тартыу; **сте́ны сыре́ют** стеналар еүешләнә

СЫРЕ́Ц *м* сей (эшкәртелмәгән) нәмә, сей; **кирпи́ч-сыре́ц** сей кирбес; **шёлк-сыре́ц** эшкәртелмәгән ебәк

СЫРКО́ВЫЙ: сырко́вая ма́сса (иҙелгән) татлы эремсек

СЫ́РНИК *м*; *кул.* эремсек ҡабартмаһы

СЫ́РНЫЙ, -ая, -ое сыр ...ы; **сы́рный заво́д** сыр заводы

СЫРОВА́Р *м* сыр ҡайнатыусы

СЫРОВАРЕ́НИЕ *с см.* **сыроде́лие**

СЫРОВА́РЕННЫЙ, -ая, -ое сыр ҡайнатыу (яһау) ...ы; **сырова́ренная промы́шленность** сыр яһау сәнәғәте

СЫРОВА́РНЫЙ, -ая, -ое *см.* **сырова́ренный**

СЫРОДЕ́Л *м* сыр яһаусы (ҡайнатыусы)

СЫРОДЕ́ЛИЕ *с* сыр ҡайнатыу, сыр яһау

СЫРОДЕ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое сыр ...ы, сыр яһау ...ы; **сыроде́льный заво́д** сыр яһау заводы

СЫРОЕ́ЖКА *ж* һарыҡ бәшмәге

СЫРО́Й, -ая, -ое **1.** еүеш, дымлы, сей; **сыро́е бельё** еүеш кер; **сыры́е дрова́** сей утын **2.** сей, бешмәгән, ҡайнамаған, сейле-бешле; **сыро́е мя́со** бешмәгән ит; **пить сыру́ю во́ду** ҡайнамаған һыу эсеү; **сыро́й хлеб** сейле-бешле икмәк **3.** *прям., перен.* сей, эшкәртелмәгән; **сыра́я ко́жа** сей күн; **сыро́й вариа́нт расска́за** хикәйәнең эшкәртелмәгән варианты

СЫРО́К *м* татлы эремсек

СЫРОМЯ́ТНЫЙ, -ая, -ое **1.** ҡоба, иләнмәгән, эшкәртелмәгән, ҡайыш; **сыромя́тные ко́жи** ҡоба күндәр; **сыромя́тные овчи́ны** иләнмәгән һарыҡ тиреләре; **сыромя́тный по́яс** ҡайыш билбау; **сыромя́тные сапоги́** ҡоба итек **2.** ҡоба ...ы, ҡайыш ...ы; **сыромя́тный про́мысел** ҡоба эшләү кәсебе; **сыромя́тный цех** ҡайыш цехы

СЫРОМЯ́ТЬ *ж* ҡоба тире, ҡоба күн, ҡайыш, йолон

СЫ́РОСТЬ *ж* дым, дымлылыҡ, еүешлек; **сы́рость земли́** ерҙең еүешлеге; **вече́рняя сы́рость** киске дымлылыҡ

СЫРЦО́ВЫЙ, -ая, -ое эшкәртелмәгән, сей; **сырцо́вый шёлк** эшкәртелмәгән ебәк; **сырцо́вый кирпи́ч** сей кирбес

СЫРЬЁ *с собир.* сеймал, сырье (*сей, эшкәртелмәгән нәмә*); **исто́чник сырья́** сеймал сығанағы

СЫРЬЕВО́Й, -ая, -ое сеймал ...ы, сырьё ...ы; **сырьевы́е ресу́рсы** сеймал сығанаҡтары; **сырьевы́е бога́тства** сеймал байлыҡтары

СЫСК *м* **1.** *уст. см.* **сыска́ть 2.** (енәйәтселәрҙе) эҙләү, эҙәрләү, эҙәрлекләү; **занима́ться сы́ском** эҙәрләү менән шөғөлләнеү

СЫСКА́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* табыу, эҙләп табыу; **нигде́ его́ не сы́щешь** уны бер ерҙә лә таба алмаҫһың ♦ **днём с огнём не сыска́ть** көндөҙ сыра яндырып эҙләһәң дә таба алмаҫһың

СЫСКА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* табылыу; **пропа́вшие кни́ги сыска́лись** юғалған китаптар табылды

СЫСКНО́Й, -ая, -ое эҙләү ...ы, эҙәрләү ...ы; **сыскна́я поли́ция** эҙләү полицияһы; **сыскно́е отделе́ние** эҙәрләү бүлеге

СЫ́ТНЫЙ, -ая, -ое туҡлыҡлы, һыйлы; **сы́тный обе́д** туҡлыҡлы төшкө аш; **сы́тная жизнь** һыйлы тормош

СЫ́ТОСТЬ *ж* туҡлыҡ, туҡ булыу

СЫ́ТЫЙ, -ая, -ое **1.** туҡ; **сы́тый ребёнок** туҡ бала **2.** *разг.* (*упитанный*) һимеҙ, көр; **сы́тый скот** көр мал **3.** *перен.*, *разг.* мул, бай, туҡ; **сы́тая жизнь** мул тормош; **сы́тые лю́ди** бай кешеләр **4.** *разг.* туҡлыҡлы, һыйлы; **сы́тый у́жин** һыйлы киске аш ♦ **сыт по го́рло** туйған, ғарҡ булған

СЫЧ *м* һупайҙы ♦ **сычо́м (как сыч) гляде́ть (смотре́ть, сиде́ть)** ҡараңғы сырай менән ҡарау, сырай һытыу

СЫ́ЧУГ *м* күҙләнсек, таҙ ҡарын

СЫЧУ́ЖИНА *ж* эреткес (*таҙ ҡарын һуты ферменты*)

СЫЧУ́ЖНЫЙ, -ая, -ое күҙләнсек ...ы, таҙ ҡарын ...ы; **сычу́жная вы́тяжка** күҙләнсек һығынтыһы

СЫ́ЩИК *м* шымсы

СЭКОНО́МИТЬ *сов. см.* **эконо́мить** 1

СЭР *м* сэр (*Англияла, АҠШ-та ирҙәргә өндәшеү һүҙе һәм титул*)

СЭСЭ́Н *м*; *обл.* (*импровизатор, сказитель*) сәсән

СЮДА́ *нареч.* бында, был яҡҡа; **иди сюда́** кил бында

СЮЖЕ́Т *м* сюжет; **разви́тие сюже́та** сюжет үҫеше; **сюже́т для расска́за** хикәйә өсөн сюжет

СЮЖЕ́ТНЫЙ, -ая, -ое **1.** сюжет ...ы; **сюже́тная ли́ния рома́на** романдың сюжет һыҙығы **2.** (*имеющий сюжет*) сюжетлы; **сюже́тный фильм** сюжетлы фильм

СЮЗЕРЕ́Н *м* сюзерен (**1.** *тар. эре феодал* **2.** *юр. икенсе бер дәүләтте үҙ бойондороғонда тотҡан дәүләт*)

СЮЗЕРЕНИТЕ́Т *м*; *ист.* сюзеренлыҡ

СЮЗЕРЕ́ННЫЙ, -ая, -ое сюзерен ...ы, сюзеренлыҡ ...ы; **сюзере́нные права́** сюзеренлыҡ хоҡуҡтары

СЮИ́ТА *ж*; *в разн. знач.* сюита; **бале́тная сюи́та** балет сюитаһы; **симфони́ческая сюи́та** симфоник сюита

СЮИ́ТНЫЙ, -ая, -ое сюита ...ы

СЮРПРИ́З *м* **1.** сюрприз, көтөлмәгән бүләк; **сюрпри́з ко дню рожде́ния** тыуған көнгә көтөлмәгән бүләк **2.** (*неожиданность*) көтөлмәгән хәл, көтөлмәгәнлек, яңылыҡ

СЮРТУ́К *м* сюртук (*ирҙәр кейеме*)

СЮРТУ́ЧНЫЙ, -ая, -ое сюртук ...ы; **сюрту́чные пу́говицы** сюртук төймәләре

СЮСЮ́КАТЬ *несов.*; *разг.* сүселдәү, сүселдәп һөйләшеү; **сюсю́кать с ребёнком** бала менән сүселдәп һөйләшеү

СЯЖКИ́ и **СЯ́ЖКИ** *мн.*; *зоол.* мыйыҡтар (*бөжәктәрҙә*)

СЯК: и та́к и ся́к; **то та́к, то ся́к**; **так-ся́к** *см.* **так**

СЯКО́Й, -ая, -ое *мест. см.* **тако́й-сяко́й**

СЯМ: та́м и ся́м; **там-ся́м**; **то та́м, то ся́м** *см.* **там**

Т

ТА *ж мест. см.* **тот**

ТАБА́К *м*; *в разн. знач.* тәмәке; **листово́й таба́к** япраҡ тәмәке; **души́стый таба́к** *бот.* хуш еҫле тәмәке; **ню́хательный таба́к** еҫкәй торған тәмәке; **выра́щивать таба́к** тәмәке үҫтереү; **кури́ть таба́к** тәмәке тартыу ♦ **де́ло таба́к!** *прост.* эш мөшкөл!, эше бөткән!

ТАБАКЕ́РКА *ж* тәмәке һауыты

ТАБАКОВО́Д *м* тәмәке үҫтереүсе, тәмәке буйынса белгес

ТАБАКОВО́ДСТВО *с* тәмәкеселек (*тәмәке үҫтереү эше*)

ТАБАКОВО́ДЧЕСКИЙ, -ая, -ое тәмәкеселек ...ы, тәмәке үҫтереү менән шөғөлләнгән; **табакаво́дческий совхо́з** тәмәке үҫтереү менән шөғөлләнгән совхоз

ТАБА́НИТЬ *несов.*; *мор.* кирегә ишеү (*кәмәлә йөрөгәндә*)

ТАБА́ЧНИК *м*; *прост.* тәмәкесе (*тәмәке тартҡан йәки еҫкәгән кеше*)

ТАБА́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** тәмәке ...ы; **таба́чная фа́брика** тәмәке фабрикаһы; **таба́чный дым** тәмәке төтөнө **2.** (*о цвете*) тәмәке төҫлө, көрәнһыу йәшел

ТА́БЕЛЬ *м* и *уст.* **та́бель** *ж* табель (**1.** *өлгөрөш ведомосы* **2.** *эшкә йөрөүҙе иҫәпкә алыу таблицаһы*) ♦ **Та́бель о ра́нгах** *ист.* Рангылар исемлеге (*Рәсәйҙә Пётр I тарафынан индерелгән хәрби, граждандар һ.б. дәрәжәләрҙең баҫҡыслы системаһы*)

ТА́БЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое табель ...ы; **та́бельная доска́** табель таҡтаһы; **та́бельная систе́ма** табель системаһы

ТА́БЕЛЬЩИК *м* и **ТА́БЕЛЬЩИЦА** *ж* табелсе

ТАБЛЕ́ТКА *ж* таблетка; **табле́тка от головно́й бо́ли** баш ауыртҡандан таблетка; **принима́ть табле́тки** таблетка йотоу (ҡабул итеү)

ТАБЛЕ́ТОЧНЫЙ, -ая, -ое таблеткалы, һиҙәпле; **табле́точное лека́рство** һиҙәпле дарыу

ТАБЛИ́ЦА *ж* таблица, йәҙүәл; **табли́ца умноже́ния** ҡабатлау таблицаһы; **табли́ца вы́игрышей** отош таблицаһы

ТАБЛИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое таблица ...ы, йәҙүәл ...ы; **табли́чные све́дения** таблица мәғлүмәттәре

ТАБЛО́ *с нескл.*; *спец.* табло; **светово́е табло́** яҡтыртыла торған табло

ТА́БОР *м* табор; **цыга́нский та́бор** сиғандар таборы

ТА́БОРНЫЙ, -ая, -ое табор ...ы; **та́борные пе́сни** табор йырҙары

ТАБУ́ *с нескл.* **1.** табу (*тыйылған нәмә, эш йәки һүҙ*); **наложи́ть табу́** табу һалыу **2.** *перен.* (*что-л. запретное*) тыйыу

ТАБУ́Н *м*; *прям.*, *перен.* өйөр, көтөү; **табу́н лошаде́й** йылҡы өйөрө; **табу́н мальчи́шек** малайҙар өйөрө

ТАБУ́ННЫЙ, -ая, -ое өйөр ...ы, көтөү ...ы; **табу́нный скот** өйөр малы; **табу́нное конево́дство** өйөр йылҡысылығы

ТАБУ́НЩИК *м* йылҡысы, йылҡы көтөүсеһе

ТАБУРЕ́Т *м* и **ТАБУРЕ́ТКА** *ж* табуретка (*артһыҙ ултырғыс*); **сесть на табуре́тку** табуреткаға ултырыу

ТАВЕ́РНА *ж* таверна (*бәләкәй трактир*)

ТА́ВОЛГА *ж* еркәүек

ТАВРЁНЫЙ, -ая, -ое тамғалы; **таврёный скот** тамғалы мал

ТАВРИ́ТЬ *несов. кого-что*; *спец.* тамғалау, тамға һалыу; **таври́ть скот** малға тамға һалыу

ТАВРО́ *с* тамға; **вы́жечь тавро́** тамға баҫыу

ТАВРО́ВЫЙ, -ая, -ое тамға ...ы; **тавро́вый знак** тамға билдәһе ♦ **тавро́вое желе́зо** *спец.* тамға тимере

ТАВТОЛОГИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое *лит.* тавтологик; **тавтологи́ческая оши́бка** тавтологик хата

ТАВТОЛО́ГИЯ *ж; лит.* тавтология (*бер ук төшөнсәне икенсе һүҙҙәр менән ҡабатлау*)

ТАГА́Н *м* таған, өс таған, өсаяҡ; **поста́вить тага́н** өс таған ҡуйыу

ТАГАНО́К *м* бәләкәй таған

ТАДЖИ́КИ *мн.* тажиктар, тажик халҡы // *ед.* **таджи́к** *м* тажик ир-аты; **таджи́чка** *ж* тажик ҡатын-ҡыҙы

ТАДЖИ́КСКИЙ, -ая, -ое тажик ...ы; **таджи́кский язы́к** тажик теле

ТАЁЖНИК *м* тайга кешеһе, тайгала йәшәүсе

ТАЁЖНЫЙ, -ая, -ое тайга ...ы, тайгалағы; **таёжный лес** тайга урманы; **таёжный пожа́р** тайгалағы янғын

ТАЗ I *м* тас; **ме́дный таз** баҡыр тас

ТАЗ II *м; анат.* янбаш, таз һөйәге

ТАЗОБЕ́ДРЕННЫЙ, -ая, -ое *анат.* янбаш-бот ...ы; **тазобе́дренный суста́в** янбаш-бот быуыны

ТА́ЗОВЫЙ I, -ая, -ое тас ...ы

ТА́ЗОВЫЙ II, -ая, -ое *анат.* янбаш ...ы; **та́зовая кость** янбаш һөйәге

ТА́И *мн.* (*группа народов в странах Индокитая, Южном Китае и Северо-Восточной Индии*) таи халҡы, таиҙар

ТАИ́НСТВЕННОСТЬ *ж* йәшеренлек, серлелек

ТАИ́НСТВЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** серле, билдәһеҙ; **таи́нственное явле́ние приро́ды** тәбиғәттең билдәһеҙ күренеше; **таи́нственный шо́рох** серле ҡыштырлау **2.** (*скрывающий что-л.*) серле; **с таи́нственным ви́дом** серле төҫ менән

ТА́ИНСТВО *с* **1.** *книжн. см.* **та́йна 2.** (*религиозный обряд*) серле (тылсымлы) йола, сер (тылсым) көсө

ТАИ́ТЬ *несов. что* **1.** (*скрывать, держать в тайне*) һаҡлау, сер итеп тотоу, йәшереү; **таи́ть зло́бу** асыу һаҡлау **2.** (*заключать в себе*) һаҡлау, тотоу; **земля́ таи́т в себе́ мно́го бога́тств** ер үҙендә күп байлыҡ һаҡлай ♦ **не́чего греха́ таи́ть** йәшерен-боҫороно юҡ

ТАИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** (*прятаться*) йәшеренеп ятыу **2.** (*заключаться в ком-чём-л., не проявляясь*) ятыу, һаҡланыу **3.** *разг.* (*не высказывать, скрывать что-л.*) йәшереү, эсендә һаҡлау; **говори́ть не тая́сь** йәшермәй әйтеү

ТАЙГА́ *ж* тайга; **сиби́рская тайга́** Себер тайгаһы; **жить в тайге́** тайгала йәшәү

ТАЙКО́М *нареч.* йәшерен рәүештә, йәшерен генә, йәшенеп-боҫоп ҡына, шыпырт ҡына; **пробира́ться тайко́м** йәшерен генә үтеү; **разгова́ривать тайко́м** шыпырт ҡына һөйләшеү; **приходи́ть тайко́м** йәшенеп-боҫоп ҡына килеү

ТАЙМ *м; спорт.* тайм (*уйындың бер өлөшө*); **переры́в ме́жду та́ймами** таймдар араһындағы тәнәфес

ТАЙМЕ́НЬ *м* ҡыҙылбалыҡ

ТА́ЙНА *ж; в разн. знач.* сер; **вое́нная та́йна** хәрби сер; **та́йна перепи́ски** хатлашыу сере; **заве́тная та́йна** йөрәк сере; **разгласи́ть та́йну** серҙе асыу (сисеү); **держа́ть в та́йне** сер итеү; **выдава́ть та́йну** серҙе фаш итеү

ТАЙНИ́К *м* **1.** йәшерен урын **2.** *бот.* серүлән

ТА́ЙНО *нареч.* йәшерен, аҫтыртын; **де́лать та́йно** аҫтыртын эшләү

ТА́ЙНОПИСЬ *ж* йәшерен яҙыу, шартлы яҙыу

ТА́ЙНЫЙ, -ая, -ое *в разн. знач.* йәшерен, аҫтыртын; **та́йная мечта́** йәшерен хыял; **та́йное голосова́ние** йәшерен тауыш биреү; **та́йные вы́боры** йәшерен һайлау; **та́йные дела́** йәшерен эштәр; **та́йный враг** аҫтыртын дошман

ТАЙФУ́Н *м* тайфун, диңгеҙ ҡойоно

ТАК *нареч., частица* и *союз* **1.** *нареч.* (*таким образом*) шулай, ана шулай; **и́менно так** тап ана шулай; **сде́лай так** ана шулай эшлә **2.** *нареч.* (*до такой степени, настолько*) шул тиклем; **так мно́го я́год** еләк шул тиклем күп **3.** *нареч.* (*без последствий*) шулай ғына, шул көйөнсә генә; **э́то так не пройдёт** был эш шулай ғына үтмәҫ **4.** *нареч.* (*без особого намерения*) тик, былай ғына, һүҙ ыңғайында; **сказа́ть про́сто так** былай ғына әйтеү **5.** *нареч.* (*подобно этому*) шулай, улай, шулай ул; **нехорошо́ так говори́ть** улай әйтеү ярамай **6.** *частица огранич.* (*для указания на приблизительное количество, время и т.п.*) самаһы, самаһында; **лет так шести́десяти** йәше шул алтмыштар самаһы **7.** *частица* (*например, к примеру*) мәҫәлән, әйтәйек; **днём жа́рко: так, температу́ра дохо́дит до сорока́ гра́дусов** көндөҙ эҫе: мәҫәлән, эҫелек ҡырҡ градусҡа тиклем етә **8.** *частица* (*следовательно, значит*) тимәк, шулай итеп; **так ты мне не ве́ришь?** тимәк, һин миңә ышанмайһың? **9.** *нареч.* (*тогда, в таком случае*) инде, ул саҡта (ваҡытта), шулай (улай) булғас; **рабо́ту доде́лала, так мо́жно отдыха́ть** эшемде эшләп бөттөм, инде ял итеп була **10.** *союз* (*вследствие этого, потому*) шуға күрә, инде; **сего́дня хо́лодно, так на́до оде́ться потепле́е** бөгөн һыуыҡ, шуға күрә йылыраҡ кейенергә кәрәк **11.** *союз* (*однако*) ләкин, әммә; **ведь я говори́л, так ты не послу́шал** мин әйттем бит, ләкин һин ҡолаҡ һалманың ♦ **и так да́лее** *см.* **да́лее**; **как бы не так** *см.* **как**; **как же так** *разг.* бына һиңә тағы, бына һиңә кәрәк булһа; **давно́ бы так** *см.* **давно́**; **(и) та́к и ся́к**; **(и) та́к и э́так** төрлөсә, тегеләй ҙә былай ҙа, улай ҙа былай ҙа; **то та́к, то ся́к**; **то та́к, то э́так** әле улай, әле былай; **так-ся́к** *в знач. сказ.* ярай инде шулай, уртаса, бер хәл (сама); **не так ли?** *разг.* шулай түгелме ни?, улай түгелме ни?; **так и знай** *разг.* белеп тор; **так и на́до** *разг.* шулай кәрәк тә; **так и быть** *см.* **быть**; **так или ина́че** *см.* **ина́че**; **так сказа́ть** әйтмешләй; **так что** шуға күрә; **так как** сөнки; **та́к-то (оно́) так** шулайын шулай ҙа ул; **раз так** шулай (улай) икән (булғас), улай булһа

ТАКЕЛА́Ж *м* такелаж (**1.** *диңг. аркан-бауҙар* **2.** *махс. йөктө күтәреү һәм бер урындан икенсе урынға күсереү өсөн ҡулланыла торған ҡорамалдар*)

ТАКЕЛА́ЖНИК *м* такелажсы

ТАКЕЛА́ЖНЫЙ, -ая, -ое *мор., спец.* такелаж ...ы; **такела́жные рабо́ты** такелаж эштәре

ТА́КЖЕ *нареч.* и *союз* **1.** *нареч.* (*тоже, равным образом*) шулай уҡ, да/дә; **она́ та́кже пришла́ на собра́ние** ул да йыйылышҡа килде **2.** *союз присоед.* (*в сочет. с союзами "а", "и", "но"*) һәм ... да/дә; шулай уҡ ... да/дә; да/дә, ... да/дә; **он, а та́кже я вы́ступили на конфере́нции** ул да, мин дә конференцияла сығыш яһаныҡ

ТАКИ́ и **-ТАКИ** *частица; разг.* барыбер, шуға ҡарамаҫтан, шулай ҙа; **она́ таки́ уе́хала** ул барыбер китте; **он пришёл-таки** ул барыбер килгән

ТАКО́В, -а, -о *мест. в знач. сказ.* (бына) шундай; **таковы́ на́ши пла́ны** беҙҙең пландар бына шундай ♦ **(и) был тако́в** *разг.* юҡ булды, күҙҙән юғалды

ТАКОВО́Й, -ая, -ое *мест.* **1.** шундай, шулай, ундай, бындай **2.** *книжн.* ул, улар, был, ошо, шул; **е́сли полу́чен прика́з, то таково́й ну́жно выполня́ть** приказ алынған икән, уны үтәргә кәрәк ♦ **как таково́й** үҙе, үҙенән-үҙе

ТАКО́Й, -ая, -ое *мест.* **1.** (*как отвлечённое обозначение качества, свойства, указываемого в предшествующей или последующей речи*) ошондай, шундай, бындай; **он и действи́тельно был тако́й** ул ысынлап та шундай ине **2.** (*именно*) бындай, ошондай, ундай **3.** (*для усиления оценки, свойства, качества*) шундай, шул тиклем; **она́ така́я краси́вая** ул шундай сибәр **4.** *в знач. сущ.* **тако́е** *с* шундай нәмә, ундайҙар; **тако́е уви́деть** шундай нәмә күреү ♦ **в тако́м слу́чае** улай булғас, улайһа; **таки́м о́бразом** *см.* **о́браз** I; **до тако́й сте́пени** шул тиклем (саҡлы, дәрәжәлә); **что тако́е?** *кто-что* был нимә?, кем ул?, ул үҙе кем?; **что же тут тако́го?** бында иҫ китерлек нимә бар һуң?

ТАКО́Й-СЯКО́Й, -ая-сякая, -ое-сякое *мест.; разг.* фәлән-төгән, тегендәй-бындай, фәлән-фәсмәтән

ТАКО́Й-ТО, -ая-то, -ое-то *мест.* фәлән, фәлән-фәлән; **в тако́е-то вре́мя** фәлән ваҡыт; **тако́й-то челове́к** фәлән кеше

ТА́КСА I *ж* (*расценка*) такса (*әйберге алдан ҡуйылған хаҡ*); **плати́ть по та́ксе** такса буйынса түләү; **почто́вая та́кса** почта таксаһы

ТА́КСА II *ж* такса (*эт тоҡомо*)

ТАКСА́ТОР *м* таксатор (**1.** *такса ҡуйыусы, баһа билдәләүсе* **2.** *таксация белгесе*)

ТАКСА́ЦИЯ *ж* такса ҡуйыу, таксалау (**1.** *такса билдәләү, баһа ҡуйыу* **2.** *махс. урманда ағастар иҫәбен алыу* **3.** *а.х. уңыш иҫәбен билдәләү*); **такса́ция това́ра** *спец.* тауарҙы таксалау

ТАКСИ́ *с нескл.* такси; **грузово́е такси́** йөк таксийы; **взять такси́** такси алыу; **прие́хать на такси́** таксиҙа килеү

ТАКСИ́РОВАТЬ *сов., несов. что; спец.* такса ҡуйыу, баһа билдәләү

ТАКСИРО́ВЩИК *м* такса ҡуйыусы, баһа билдәләүсе

ТАКСИ́СТ *м; разг.* такси йөрөтөүсе, таксист

ТА́КСОВЫЙ, -ая, -ое такса ...ы; **та́ксовая коми́ссия** такса комиссияһы

ТАКСО́МЕТР *м* таксометр (*таксиҙа үткән юл өсөн түләнә хаҡ түләргә кәрәклекте күрһәтеүсе иҫәпләгес*)

ТАКСОМОТО́Р *м* таксомотор

ТАКСОМОТО́РНЫЙ, -ая, -ое таксомотор(ҙар) ...ы; **таксомото́рный парк** таксомоторҙар паркы

ТАКСОНО́МИЯ *ж* таксономия

ТАКСОПА́РК *м* таксопарк (*таксиҙар паркы*); **диспе́тчер таксопа́рка** таксопарк диспетчеры

ТАКСОФО́Н *м* таксофон (*киң ҡулланыусылар өсөн металл аҡса һалып йәки жетон, карточка ярҙамында һөйләшә торған телефон-автомат*)

ТАК-СЯ́К *в знач. сказ. см.* **так**

ТАКТ I *м* такт (**1.** *муз. тауыштарҙың билдәле бер үлсәм менән әйтелеше* **2.** *һөйл. бер тигеҙ хәрәкәттең һәр өлөшө* **3.** *физ., тех. бер йүнәлештәге хәрәкәт*)

ТАКТ II *м* ип, әҙәп, такт; **держа́ть себя́ с та́ктом** үҙеңде ипле тотоу; **чу́вство та́кта** әҙәплелек тойғоһо, әҙәп һаҡлау

ТА́К-ТАКИ *частица; разг.* (*всё же*) барыбер, шуға ҡарамаҫтан, шулай ҙа; **та́к-таки суме́л сде́лать** шулай ҙа эшләй алды

ТА́КТИК *м* тактик (*тактика оҫтаһы*)

ТА́КТИКА *ж; прям., перен.* тактика; **разрабо́тать та́ктику веде́ния войны́** һуғыш алып барыу тактикаһын эшләү; **революцио́нная та́ктика пролетариа́та** пролетариаттың революцион тактикаһы; **хи́трая та́ктика** хәйләле тактика

ТАКТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое тактик; **такти́ческая зада́ча** тактик бурыс; **такти́ческое руково́дство** тактик етәкселек

ТАКТИ́ЧНОСТЬ *ж* әҙәплелек, иплелек, тактлылыҡ; **прояви́ть такти́чность** әҙәплелек күрһәтеү

ТАКТИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое әҙәпле, ипле, тактлы; **такти́чный челове́к** әҙәпле кеше

ТА́КТОВЫЙ, -ая, -ое *муз.* такт(тар) ...ы; **та́ктовая черта́** такт һыҙығы

ТАЛА́НТ *м* **1.** һәләтлелек, һәләт; **музыка́льный тала́нт** музыкаға һәләт; **развива́ть свой тала́нт** үҙ һәләтеңде үҫтереү **2.** (*одарённый человек*) һәләтле кеше, талант; **молоды́е тала́нты** йәш таланттар

ТАЛА́НТЛИВОСТЬ *ж* талантлылыҡ, талантлы булыу, талант эйәһе булыу

ТАЛА́НТЛИВЫЙ, -ая, -ое **1.** (*о человеке*) талантлы, һәләтле; **тала́нтливый худо́жник** талантлы рәссам **2.** (*о художественном произведении*) уңышлы, талантлы (яҡшы) яҙылған; **тала́нтливый расска́з** яҡшы яҙылған хикәйә

ТА́ЛЕР I *м* талер, талир тәңкә (*немецтарҙа боронғо көмөш аҡса*)

ТА́ЛЕР II *м*; *типогр.* талер (*баҫыу машинаһының бер өлөшө*)

ТА́ЛИ *мн.* тали (*йөк күтәргес яйланма*)

ТАЛИСМА́Н *м* талсым, бетеү

ТА́ЛИЯ *ж* бил; **то́нкая та́лия** нескә бил ♦ **в та́лию** билле

ТА́ЛЛИЙ *м* таллий (*химик элемент, ялтыр төҫтәге тиҙ иреүсән металл*)

ТАЛМУ́Д *м* **1.** Талмуд (*йәһүдтәрҙең дин, хоҡуҡ, көнкүреш мәсьәләләре хаҡындағы ҡағиҙәләр йыйынтығы*) **2.** *перен.*, *разг.*, *шутл.* талмуд (*ҡалын китап*)

ТАЛМУДИ́ЗМ *м* талмудсылыҡ

ТАЛМУДИ́СТ *м* **1.** Талмуд белгесе, талмудсы **2.** *перен.* (*схоласт*) талмудсы

ТАЛО́Н *м* талон, йорҡа; **тало́н на бензи́н** бензин талоны; **отрывно́й тало́н** йыртма йорҡа

ТАЛО́ННЫЙ, -ая, -ое талон ...ы, йорҡа ...ы; **тало́нная систе́ма** талон системаһы

ТА́ЛЫЙ, -ая, -ое ирегән, иреү; (*о снеге*) епшек, мәреү; **та́лый снег** мәреү ҡар; **та́лая земля́** иреү ер; **та́лая ры́ба** иреү балыҡ; **та́лый лёд** ирегән боҙ

ТАЛЬК *м* тальк (*аҡ йәки йәшкелт төҫтәге йомшаҡ минерал*); **посыпа́ть та́льком** тальк һибеү; **за́лежи та́лька** тальк ятҡылығы

ТАЛЬНИ́К *м* **1.** ҡыуаҡ тал (*тал ағасының ҡыуаҡлы төрө*) **2.** *собир.* талсыбыҡ (*ошо ҡыуаҡтың сыбыҡтары*)

ТАЛЬНИКО́ВЫЙ, -ая, -ое ҡыуаҡ тал ...ы; **тальнико́вые за́росли** ҡыуаҡ тал әрәмәлеге

ТАЛЬЯ́НКА *ж*; *прост.*, *муз.* тальян, тальян гармун; **игра́ть на талья́нке** тальянда уйнау

ТАМ *нареч.* **1.** (*в том месте*) унда, шунда, тегендә; **там вдали́ за реко́й** тегендә йылға аръяғында **2.** (*потом, затем*) унда, унан һуң, аҙаҡ; **там ви́дно бу́дет** аҙаҡ күҙ күрер **3.** *в знач. частицы*; *разг.* (*для усиления отрицания чего-л., возражения на что-л.*) ҡайҙа ул, унда; **каки́е там у неё дела́!** уның унда ниндәй эше бар! ♦ **та́м и ся́м**; **там-ся́м**; **та́м и ту́т** тегендә лә бында ла, тегендә-бында, унда ла бында ла; **то ту́т, то та́м**; **то та́м, то ся́м** әле тегендә, әле бында; **чего́ там** юҡты ни (*бошмау, тартынмауҙы белдерә*)

ТАМАДА́ *м* аяҡсы, табынсы, тамада

ТА́МБУР I *м* **1.** *ж.-д.* тамбур (*пассажир вагонының ике башында ла булған өҫтө ябыҡ майҙансыҡ*) **2.** *архит.* солан, алғы бүлмә

ТА́МБУР II *м* (*род вышивки*) ҡабартма ҡайыу, ҡабартмалы сигеү, тамбур

ТАМБУ́Р *м*; *муз.* тамбур (*ҡыллы музыка ҡоралы*)

ТАМБУРИ́Н *м*; *муз.* **1.** (*барабан с удлинённым корпусом*) тамбурин **2.** (*род бубна*) шөңгөр

ТАМГА́ *ж*; *этн.*, *уст.*, *обл.* (*знак собственности*) тамға; **тамга́ в ви́де серпа́** ай (ураҡ) тамға; **тамга́ родово́го подразделе́ния** ырыу-ара тамғаһы

ТАМО́ЖЕННИК *м* таможня хеҙмәткәре, таможняла хеҙмәт итеүсе

ТАМО́ЖЕННЫЙ, -ая, -ое таможня ...ы; **тамо́женная по́шлина** таможня пошлинаһы

ТАМО́ЖНЯ *ж* таможня (*ил сиге аша үтә торған тауарҙарҙы тикшереүсе һәм махсус пошлина алыу эштәрен башҡарыусы учреждение*)

ТА́МОШНИЙ, -яя, -ее *разг.* ундағы, шундағы, тегендәге; **та́мошний жи́тель** шундағы кеше

ТАМПО́Н *м* тампон (*яра эсенә ҡуйыла торған махсус әҙерләнгән мамыҡ йәки марля киҫәге*); **заложи́ть тампо́н в ра́ну** яраға тампон һалыу

ТАМПОНИ́РОВАТЬ *сов.*, *несов.* *что*; *мед.* тампон һалыу (ҡуйыу)

ТАМ-СЯ́М *нареч.* *см.* **там**

ТАМТА́М *м*; *муз.* тамтам (*Африка халыҡтарында ҙур барабандың бер төрө*); **зву́ки тамта́ма** тамтам тауыштары

ТА́НГЕНС *м*; *мат.* тангенс (*мөйөштөң тригонометрик функцияларының береһе*)

ТА́НГО *с нескл.* танго (*бейеү һәм шуға яҙылған көй*)

ТАНДЫ́Р *м* (*печь*) тандыр; **печь хлеб в тандыре** тандырҙа икмәк бешереү

ТА́НЕЦ *м* **1.** танса, бейеү; **ба́льные та́нцы** бал бейеүҙәре; **наро́дный та́нец** халыҡ бейеүе; **исполня́ть та́нец** бейеү башҡарыу **2.** (*вид искусства*) бейеү; **мастерство́ та́нца** бейеү оҫталығы **3.** *мн.* **та́нцы** танса; **пригласи́ть на та́нцы** тансаға саҡырыу

ТАНИ́Н *м* танин (*дуплаусы матдә*); **бога́тые тани́ном расте́ния** танинға бай үҫемлектәр

ТАНК *м* танк; **лёгкий танк** еңел танк; **води́ть танк** танк йөрөтөү

ТА́НКЕР *м* танкер (*судно төрө*); **нефтяно́й та́нкер** нефть танкеры

ТАНКЕ́ТКА *ж* танкетка (*тиҙ йөрөшлө бәләкәй танк*)

ТАНКЕ́ТКИ *мн.* (*ед.* **танке́тка** *ж*) танкетка (*ҡатын-ҡыҙҙарҙың аяҡ кейеме*)

ТАНКИ́СТ *м* танкист, танк йөрөтөүсе; **быть танки́стом** танкист булыу; **День танки́ста** Танкист көнө

ТАНКО... *ҡушма һүҙҙәрҙең "танк" мәғәнәһендәге беренсе өлөшө, мәҫ.*, **танковожде́ние** танк йөрөтөү

ТА́НКОВЫЙ, -ая, -ое танк ...ы; **та́нковые войска́** танк ғәскәрҙәре; **та́нковый деса́нт** танк десанты

ТАНКОДРО́М *м* танкодром (*танкыларҙы һынау урыны*)

ТАНКОСТРОЕ́НИЕ *с* танкылар төҙөү (эшләп сығарыу)

ТАНКОСТРОИ́ТЕЛЬ *м* танк төҙөүсе

ТАНКОСТРОИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое танк төҙөү (эшләү) ...ы; **танкострои́тельная промы́шленность** танк эшләү сәнәғәте

ТАНТА́Л *м* тантал (*химик элемент, бик ҡаты металл*)

ТАНТА́ЛОВ: танта́ловы му́ки үҙ-үҙеңде ғазаплау, йән ғазабы

ТАНЦЕВА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое бейеү ...ы, танса ...ы; **танцева́льный ве́чер** бейеү кисәһе

ТАНЦЕВА́ТЬ *несов. что* и *без доп.* бейеү; **уме́ть танцева́ть** бейей белеү

ТАНЦМЕ́ЙСТЕР *м* бейеү ҡуйыусы, бейеүгә өйрәтеүсе

ТАНЦО́ВЩИК *м* и **ТАНЦО́ВЩИЦА** *ж* бейеүсе; **танцо́вщик бале́та** балетта бейеүсе

ТАНЦО́Р *м* **1.** бейеүсе, бейей белеүсе; **хоро́ший танцо́р** яҡшы бейеүсе **2.** *уст. см.* **танцо́вщик**

ТАНЦПЛОЩА́ДКА *ж* танса майҙаны

ТАНЦУ́ЮЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **танцева́ть 2.** *прил.* бейегән кеүек, бейегәнгә оҡшаған; **танцу́ющая похо́дка** бейегән кеүек атлау **3.** *в знач. сущ.* **танцу́ющие** *мн.* бейеүселәр

ТАПЁР *м* и *разг.* **тапёрша** *ж* тапёр (*бейеү кисәләрендә ялланып уйнаған музыкант*)

ТАПИ́Р *м* тапир (*Американың һәм Көньяҡ-Көнсығыш Азияның тропик урмандарында йәшәүсе йомро тояҡлы эре имеҙеүсе хайуан*)

ТА́ПКИ *мн.* (*ед.* **та́пка** *ж*) сүбәк, шипатай, тапочка

ТА́ПОЧКИ *мн.* (*ед.* **та́почка** *ж*); *разг. см.* **та́пки; ходи́ть в та́почках** сүбәк кейеп йөрөү

ТА́РА *ж* тара (**1.** *тауар һала торған төрлө һауыт; шундай һауыттарҙың ауырлығы* **2.** *тауар ташый торған вагондар, автомашиналар ауырлығы*)

ТАРАБА́НИТЬ *несов.*; *прост.* дөбөрҙәтеү, дөбөр-шатыр итеп ҡағыу

ТАРАБА́РСКИЙ, -ая, -ое *перен.*, *разг.* аңлайышһыҙ, мәғәнәһеҙ; **тараба́рская речь** аңлайышһыҙ телмәр

ТАРАБА́РЩИНА *ж*; *разг.* аңлайышһыҙ (мәғәнәһеҙ) булыу

ТАРАКА́Н *м* тараҡан; **чёрный трака́н** ҡара тараҡан

ТАРАКА́НИЙ, -ья, -ье тараҡан ...ы; **тарака́ньи усы́** тараҡан мыйыҡтары

ТАРА́Н *м* **1.** *ист.* ҡуҫҡарбаш, таран (*боронғо һуғыштарҙа ҡәлғә стеналарын емереү ҡоралы*) **2.** *воен.* таран (*дошман самолётын, карабын йәки танкыһын үҙ самолётың, карабың йәки танкың менән бәрҙереү*); **идти́ на тара́н** таранға барыу ♦ **гидравли́ческий тара́н** гидравлик таран

ТАРА́НИЙ, -ья, -ье таран ...ы; **тара́нья икра́** таран ыуылдырығы

ТАРА́НИТЬ *несов. что* таранлау, төкөтөү; **тара́нить сте́ну** стенаны таранлау; **тара́нить самолёт** самолётты таранлау

ТАРАНТА́С *м* кырандас, ситән арба

ТАРАНТЕ́ЛЛА *ж* тарантелла (*Италияла халыҡ бейеүе һәм шуға яҙылған музыка әҫәре*)

ТАРА́НТУЛ *м* тарантул, бөйө (*ағыулы үрмәксе*)

ТАРА́НЬ *ж* таран (*балыҡ*); (*мелкая тарань*) таранcай

ТАРАРА́М *м*; *разг.* ғауға, тауыш, яньял; **подня́ть тарара́м** яньял ҡуптарыу

ТАРАРА́ХАТЬ *несов. см.* **тарара́хнуть**

ТАРАРА́ХНУТЬ *сов.*; *разг.* шатыр-шотор килеү, шатырлау, гөрһөлдәү

ТАРАТА́ЙКА *ж* ҡуян арба (*ике тәгәрмәсле арба*)

ТАРАТО́РИТЬ *несов. что* и *без доп.*; *разг.* лығырлау, лабырлау, таҡылдау, бытырлау

ТАРАТО́РКА *м* и *ж*; *разг.* лабырлаҡ, лығырлаҡ, һүҙсән, таҡылдаҡ, лыҡылдаҡ

ТАРАХТЕ́ТЬ *несов.*; *разг.* **1.** даһырлау, тырылдау, дыңғырлау; (*о моторе*) тырылдау; **тра́ктор тарахти́т** трактор тырылдай **2.** (*быстро, без умолку говорить*) бытырлау, лығырлау, лабырлау, таҡылдау

ТАРА́ЩИТЬ *несов. что*; *разг.* таҫрайтыу, аҡайтыу, аҡшайыу; **тара́щить глаза́** күҙ таҫрайтыу

ТАРА́ЩИТЬСЯ *несов.*; *разг.* **1.** (*широко раскрываться — о глазах*) таҫрайыу, аҡайыу, аҡшайыу **2.** *на кого-что* аҡайып ҡарау

ТАРБАГА́Н *м* тарбаған (*дала һыуыры*)

ТАРБАГА́НИЙ, -ья, -ье тарбаған ...ы; **тарбага́нья нора́** тарбаған ояһы

ТАРЕ́ЛКА *ж* **1.** тәрилкә, таштабаҡ; **глубо́кая таре́лка** тәрән тәрилкә **2.** *мн.* **таре́лки**; *муз.* тарелка (*бер-береһенә һуғып уйнай торған музыка ҡоралы*) ♦ **летя́ющая таре́лка** осоусы тәрилкә; **быть не в свое́й таре́лке** кәйеф булмау, күңел төшөү

ТАРИ́Ф *м* тариф (*берәй нәмә өсөн билдәләнгән түләү*); **железнодоро́жный тари́ф** тимер юл тарифы; **тари́фы опла́ты труда́** эш хаҡы тарифтары; **еди́ные тари́фы** берҙәм тарифтар

ТАРИФИКАЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое тарификация ...ы; **тарификацио́нный спра́вочник** тарификация белешмәһе

ТАРИФИКА́ЦИЯ *ж* тарификация, тарификациялау, тариф билдәләү; **тарифика́ция за́работной пла́ты** эш хаҡын түләү тарификацияһы

ТАРИФИЦИ́РОВАТЬ *сов.*, *несов. что* тарификация үткәреү, тарификациялау, тариф билдәләү

ТАРИФИЦИ́РОВАТЬСЯ *несов. страд. от* **тарифици́ровать**

ТАРИ́ФНЫЙ, -ая, -ое тариф ...ы; **тари́фная ста́вка** тариф ставкаһы

ТА́РНЫЙ, -ая, -ое тара ...ы; **та́рный я́щик** тара йәшниге

ТАРПА́Н *м* тарпан (*ҡырағай ат*)

ТА́РТАР *м* **1.** (*в древнегреческой мифологии: подземное царство мёртвых*) Тартар **2.** (*ад, преисподняя*) тамуҡ, йәһәннәм

ТАРТАРАРЫ́ *мн. нескл.*; *разг. см.* **та́ртар** 2 ♦ **провали́ться в тартарары́** *разг.* йәһәннәм аҫтына китеү, бөтөнләй юҡ булыу

ТАРХА́Н *м*; *ист.* тархан (**1.** *феодаль замандарҙа эре ер биләүсе* **2.** *шул өҫтөнлөктәр менән файҙаланыу грамотаһы*)

ТАРХА́НСТВО *с*; *ист.* тарханлыҡ; **получи́ть тарха́нство** тарханлыҡ алыу

ТА́РЫ-БА́РЫ, ТА́РЫ ДА БА́РЫ, ТА́РЫ-БА́РЫ-РАСТАБА́РЫ *мн. нескл.*; *прост.* юҡ-бар һүҙ

ТАСКА́ТЬ *несов.* **1.** *кого-что* ташыу, күтәреп ташыу, йөрөтөү; **таска́ть дрова́** утын ташыу; **таска́ть во́локом** һөйрәп йөрөтөү **2.** *кого*; *разг.* (*дёргать*) тартыу; **таска́ть за́ уши** ҡолағынан тартыу **3.** *разг.* (*воровать*) урлау **4.** *что*; *разг.* (*носить — об одежде, обуви*) кейеү, кейеп йөрөү ♦ **е́ле (с трудо́м) но́ги таска́ть** *разг.* аяҡты саҡ һөйрәү, хәлдән тайыу

ТАСКА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *разг.*, *неодобр.* ҡыҙырыу, эшһеҙ (буш, тик) йөрөү, һәптәнләү; **таска́ться по у́лицам** урамда тик йөрөү **2.** *с чем* күтәреп йөрөтөү; **таска́ться с су́мкой** сумка күтәреп йөрөү **3.** *страд. от* **таска́ть**

ТАСОВА́ТЬ *несов. что* аралаштырыу, бутау; **тасова́ть ка́рты** кәрттәрҙе аралаштырыу

ТАТА́РНИК *м* сәнскәк, шайтан таяғы

ТАТА́РСКИЙ, -ая, -ое татар ...ы; **тата́рский наро́д** татар халҡы

ТАТА́РЫ *мн.* татарҙар, татар халҡы // *ед.* **тата́рин** *м* татар ир-аты; **тата́рка** *ж* татар ҡатын-ҡыҙы

ТА́ТСКИЙ, -ая, -ое тат ...ы; **та́тский язы́к** тат теле

ТАТУИ́РОВАТЬ *сов.*, *несов. кого-что* тәнгә биҙәк (һүрәт) яһау

ТАТУИ́РОВАТЬСЯ **1.** *сов.*, *несов.* тәнгә биҙәктәр яһау, татуировкалау **2.** *несов. страд. от* **татуи́ровать**

ТАТУИРО́ВКА *ж* **1.** *см.* **татуи́ровать — татуи́роваться** 1; **2.** (*рисунок на коже*) татуировка (*энә менән сәнсеп, буяп тәнгә яһалған һүрәт*)

ТА́ТЫ *мн.* таттар, тат халҡы // *ед.* **тат** *м* тат ир-аты; **та́тка** *ж* тат ҡатын-ҡыҙы

ТА́У-САГЫ́З *м* тау һағыҙы (*каучуклы күп йыллыҡ үҫемлек*)

ТАФТА́ *ж* тафта (*йоҡа ебәк туҡыма*)

ТАХИКАРДИ́Я *ж*; *мед.* тахикардия (*йөрәк тибеүенең йышайыуы*)

ТАХТА́ *ж* тахта (*артһыҙ киң диван*)

ТАЧА́НКА *ж* тачанка (*пар атҡа егелә торған йәки пулемёт ҡуйылған еңел арба*)

ТАЧА́ТЬ *несов. что* тегеү, типсеп тегеү; **тача́ть сапоги́** итек тегеү

ТАЧКА I *ж см.* **тача́ть**

ТА́ЧКА II *ж* тачка (*бер тәгәрмәсле ҡул арбаһы*)

ТАЩИ́ТЬ *несов.* **1.** *что*; *разг.* ташыу, күтәреп алып барыу, һөйрәү; **тащи́ть са́нки** сана һөйрәү; **тащи́ть бревно́** бүрәнәне күтәреп алып барыу **2.** *кого*; *разг.* (*везти или вести за собой*) алып барыу, һөйрәү; **тащи́ть на верёвке козу́** арҡан менән кәзәне һөйрәү **3.** (*извлекать*) һурып сығарыу; **тащи́ть гвоздь** ҡаҙауҙы һурып сығарыу **4.** *что* (*снимать*) тартып сисеү (сығарыу); **тащи́ть сапо́г с ноги́** итекте тартып сисеү **5.** *разг.* (*красть*) урлау, урлап китеү ♦ **тащи́ть (тяну́ть) за́ уши** ҡолағынан тартып йөрөтөү (*артыҡ әпәүләү, ҡурсалау*)

ТАЩИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *разг.* (*передвигаться медленно, с трудом*) саҡ ҡуҙғалыу, бик әкрен барыу; **теле́га та́щится по доро́ге** арба юл буйлап әкрен генә бара **2.** (*волочиться по земле*) һөйрәлеү; **верёвка та́щится по земле́** бау ерҙән һөйрәлеп бара **3.** *страд. от* **тащи́ть**

ТА́ЯНИЕ *ж см.* **та́ять**; **та́яние снего́в** ҡар иреүе

ТА́ЯТЬ *несов.* **1.** иреү; **лёд та́ет** боҙ ирей **2.** *безл.* иретеү; **на у́лице та́ет** тышта иретә **3.** *перен.* (*постепенно исчезать*) кәмеү, кәмей (юғала) барыу; **си́лы та́ют** көс кәмей бара **4.** *перен.*, *разг.* (*млеть*) ireп китеү, күңел йомшау; **та́ять от удово́льствия** рәхәтлектән иреп китеү **5.** *перен.* (*худеть, чахнуть*) һулыу, һыҙыу; **та́ять от го́ря** ҡайғынан һулыу

ТВАРЬ *ж* **1.** *уст.*, *прост.* (*живое существо*) януар, хайуан, мәхлүк **2.** *прост.*, *бран.* (*о человеке*) меҫкен, мәхлүк, хайуан

ТВЕРДЕ́ТЬ *несов.* ҡатыу, ҡатыланыу

ТВЕРДИ́ТЬ *несов.* **1.** *что*, *о чём* тылҡыу, туҡыу, ҡат-ҡат әйтеү; **тверди́ть постоя́нно** туҡып тороу; **тверди́ть своё** үҙенекен тылҡыу **2.** *что*; *разг.* (*заучивать*) ятлау, ҡабатлау; **тверди́ть уро́к** дәресте ятлау

ТВЕРДОКА́МЕННЫЙ, -ая, -ое (*непоколебимый*) таштай ныҡ, таш кеүек ҡаты

ТВЕРДОЛО́БЫЙ, -ая, -ое *разг.* таш (ҡаҡ, ҡаты) маңлай, туң, аңра

ТВЁРДОСТЬ *ж* **1.** *физ.* ныҡлыҡ, ҡатылыҡ; **твёрдость те́ла** матдәнең ныҡлығы; **твёрдость древеси́ны** үҙағастың ҡатылығы **2.** *перен.* (*непоколебимость*) ҡаҡшамаҫлыҡ, тотороҡлолоҡ, ҡатылыҡ; **прояви́ть твёрдость** тотороҡлолоҡ күрһәтеү

ТВЕРДОТО́ПЛИВНЫЙ, -ая, -ое *спец.* ҡаты яғыулыҡлы; **твердото́пливные раке́ты** ҡаты яғыулыҡлы ракеталар

ТВЁРДЫЙ, -ая, -ое **1.** ныҡ, ҡаты; **твёрдые тела́** ҡаты матдәләр **2.** ҡаты, суй; **твёрдый грунт** ҡаты грунт; **твёрдая земля́** ҡаты ер **3.** *перен.* (*непоколебимый*) ныҡлы; **твёрдое убежде́ние** ныҡлы ышаныс **4.** (*безошибочный*) төплө; **твёрдые зна́ния** төплө белем **5.** *перен.* (*прочный, устойчивый*) тотороҡло, ҡаты, ныҡ(лы); **твёрдые це́ны** тотороҡло хаҡтар; **твёрдая дисципли́на** ҡаты тәртип; **твёрдый шаг** ныҡлы аҙым ♦ **твёрдый знак** ҡатылыҡ билдәһе; **твёрдые согла́сные** *лингв.* ҡалын тартынҡылар

ТВЕРДЫ́НЯ *ж* **1.** *высок.* (*крепость*) нығытма **2.** *перен.* (*оплот*) ныҡлы таяныс, терәк

ТВЕРДЬ *ж*; *уст.*, *трад.-поэт.* ҡоро ер

ТВИН *м* твин (*туҡыма төрө*)

ТВИНДЕ́К *м*; *мор.* твиндек (*ике палуба араһында йөк һәм пассажирҙар өсөн буш урын*)

ТВИСТ *м* твист (*ике кеше башҡара торған характерлы ритмик бейеү*)

ТВОЁ *с мест. см.* **твой**

ТВОИ́ *мн. мест. см.* **твой**

ТВОЙ *м* (твоя *ж*, твоё *с*) *мест.* **1.** һинең; **твоя́ кни́га** һинең китабың **2.** *в знач. сущ.* **твои́** *мн.*; *разг.* һинекеләр; **как твои́ пожива́ют?** һинекеләр нисек йәшәй? **3.** *в знач. сущ.* **твоё** *с*; *разг.* һинеке; **твоего́ мне не ну́жно** һинеке миңә кәрәкмәй **4.** *в знач. сущ.* **твой** *м* и **твоя́** *ж* һинеке (*ир һәм ҡатын*) ♦ **твоё де́ло** һинең эш (*үҙең хәл итәһең*); **не твоё де́ло** һинең эшең түгел (*ҡыҫылма*)

ТВОРЕ́НИЕ *с* **1.** *уст. см.* **твори́ть** 1; **2.** (*произведение*) әҫәр; **творе́ния Муста́я Кари́ма** Мостай Кәрим әҫәрҙәре **3.** *уст.* (*живое существо*) зат

ТВОРЕ́Ц *м* **1.** *высок.* (*создатель*) тыуҙырыусы, ижад итеүсе, ижадсы; **наро́д — творе́ц исто́рии** халыҡ — тарихты тыуҙырыусы **2.** *рел.* (*Бог*) Хоҙай, Тәңре, Алла

ТВОРИ́ЛО *м*; *спец.* иҙеү (иретеү) һауыты (*балсыҡ, эзбиз һ.б. иҙә торған*)

ТВОРИ́ТЕЛЬНЫЙ: твори́тельный паде́ж *грам.* творительный падеж (килеш)

ТВОРИ́ТЬ *несов.* **1.** *кого-что* (*создавать в процессе творчества*) булдырыу, тыуҙырыу, ҡороу, ижад итеү, барлыҡҡа килтереү, төҙөү; **твори́ть произведе́ния** әҫәрҙәр тыуҙырыу **2.** (*совершать, делать*) атҡарыу, эшләү; **твори́ть добро́** изгелек эшләү

ТВОРИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *разг.* (*совершаться, происходить*) булыу, булып ятыу, эшләнеп ятыу; **что здесь твори́тся?** ни булып ята бында? **2.** *страд. от* **твори́ть**

ТВОРО́Г и **ТВО́РОГ** *м* эремсек; **творо́г со смета́ной** ҡаймаҡ менән эремсек; **кра́сный тво́рог** ҡыҙыл эремсек

ТВОРО́ЖИСТЫЙ, -ая, -ое эремсек кеүек (һымаҡ), эремсектәй; **творо́жистая ма́сса** эремсек кеүек масса

ТВОРО́ЖИТЬ *несов.*, *что* эретеү, эремсеккә әйләндереү, эремсек яһау

ТВОРО́ЖИТЬСЯ *несов.* **1.** эреү, эремсекләнеү, эремсеккә әйләнеү **2.** *страд. от* **творо́жить**

ТВОРО́ЖНИК *м*; *кул.* эремсек ҡабартмаһы

ТВОРО́ЖНЫЙ, -ая, -ое эремсек ...ы; **творо́жный пиро́г** эремсек бәрәмәсе

ТВО́РЧЕСКИЙ, -ая, -ое ижад, ижади; **тво́рческий путь писа́теля** яҙыусының ижад юлы; **тво́рческая рабо́та** ижади эш; **тво́рческая де́ятельность** ижади эшмәкәрлек

ТВО́РЧЕСТВО *с* **1.** (*деятельность*) ижади эш, ижад, ижад итеү, ижадсылыҡ; **занима́ться тво́рчеством** ижади эш менән шөғөлләнеү; **худо́жественное тво́рчество** художестволы ижад **2.** ижад; **наро́дное тво́рчество** халыҡ ижады

ТВОЯ́ *ж мест. см.* **твой**

ТЕ *мн. мест. см.* **тот**; **пришли́ те и други́е** былары ла, тегеләре лә килде

ТЕА́ТР *м* **1.** *в разн. знач.* театр; **драмати́ческий теа́тр** драма театры; **увлека́ться теа́тром** театр менән мауығыу; **идти́ в теа́тр** театрға барыу **2.** *чего*; *перен.* (*место, где происходит что-л.*) майҙан, ҡыр; **теа́тр вое́нных де́йствий** һуғыш майҙаны

ТЕАТРА́Л *м* театр яратыусы, театр һөйөүсе

ТЕАТРАЛИЗО́ВАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **театрализова́ть** **2.** *прил.* театрлаштырылған; **театрализо́ванное представле́ние** театрлаштырылған тамаша

ТЕАТРАЛИЗОВА́ТЬ *сов.*, *несов. что* сәхнәләштереү; **театрализова́ть рома́н** романды сәхнәләштереү

ТЕАТРА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** театр ...ы, театраль; **театра́льный биле́т** театр билеты; **театра́льный сезо́н** театраль сезон **2.** *перен.* (*неестественный*) яһалма, тәбиғи булмаған; **театра́льный жест** яһалма хәрәкәт

ТЕАТРОВЕ́Д *м* театрҙы өйрәнеүсе, театр сәнғәте белгесе

ТЕАТРОВЕ́ДЕНИЕ *с* театр сәнғәте белеме

ТЕБЕНЕВА́ТЬ *несов.* тибендә йөрөү

ТЕБЕНЁВКА *ж* тибен, тибендә йөрөтөү (*ҡыш көнө малдарҙы, күберәк йылҡыларҙы, яланда йөрөтөү*)

ТЕВТО́НСКИЙ, -ая, -ое тевтондар ...ы; ♦ **Тевто́нский о́рден** *ист.* Тевтондар ордены (*XIII—XIV бб. немец рыцарҙарының рухани-хәрби ойошмаһы*)

ТЕВТО́НЫ *мн.* тевтондар (*боронғо герман ҡәбиләләре*)

ТЕ́ЗИС *м* тезис (**1.** *доклад, лекция һ.б. положениелары* **2.** *лог. иҫбатланырға тейеш положение* **3.** *фәлс. идеалистик фәлсәфәлә үҫеш процесының беренсе стадияһы*)

ТЁЗКА *м* и *ж*; *разг.* аҙаш; **он мой тёзка** ул минең аҙашым

ТЕИ́ЗМ *м* теизм (*донъя Алла ихтыяры менән барлыҡҡа килтерелгән һәм уның тарафынан идара ителә, тип һанаған дини-фәлсәфәүи тәғлимәт*)

ТЕИ́СТ *м* теист (*теизм юлынан барыусы*)

ТЕКСТ *м*; *в разн. знач.* текст; **текст пе́сни** йыр тексы; **сдать текст в типогра́фию** тексты типографияға тапшырыу

ТЕКСТИ́ЛЬ *м собир.* туҡыма, текстиль, туҡыма әйберҙәр

ТЕКСТИ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое туҡыу ...ы, текстиль ...ы; **тексти́льная фа́брика** туҡыу фабрикаһы

ТЕКСТИ́ЛЬЩИК *м* и **ТЕКСТИ́ЛЬЩИЦА** *ж* туҡыусы (*туҡыу сәнғәте эшсеһе*)

ТЕКСТОВО́Й, -ая, -ое *в разн. знач.* текст ...ы; **текстово́й шрифт** *типогр.* текст шрифы

ТЕКСТОЛИ́ТЫ *мн.* (*ед.* **текстоли́т** *м*) текстолит (*катлы-катлы югары ныҡлыҡтағы пластмасса*)

ТЕКСТО́ЛОГ *м* текстолог (*текстология белгесе*)

ТЕКСТОЛОГИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое текстология ...ы, текстологик; **текстологи́ческое иссле́дование** текстологик тикшеренеү

ТЕКСТОЛО́ГИЯ *ж* текстология (*әҙәбиәт ғилеменең текстарҙы өйрәнеү һәм уларҙы баҫтырып сығарыу менән шөғөлләнгән бүлеге*)

ТЕКСТУА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** текст ...ы; **текстуа́льные вариа́нты** текст варианттары **2.** (*дословный*) һүҙмә-һүҙ, текстуаль; **текстуа́льный перево́д** текстуаль тәржемә

ТЕКСТУ́РА *ж*; *спец.* текстура; **тексту́ра древеси́ны** үҙағастың текстураһы

ТЕКТО́НИКА *ж* тектоника (**1.** *Ер ҡабығы участкаларының төҙөлөшө* **2.** *геологияның Ер ҡабығында тау тоҡомдарының ятышын һәм улар араһында булған бәйләнеште өйрәнә торған бүлеге*)

ТЕКТОНИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое тектоник, тектоника ...ы; **тектони́ческие явле́ния** тектоник күренештәр

ТЕКУ́ЧЕСТЬ *ж* **1.** ағыусанлыҡ, аға алыу **2.** *перен.* (*непостоянство*) алмашыныусанлыҡ, даими булмау, килеп-китеп тороу; **теку́честь рабо́чей си́лы** эшсе көстәрҙең даими булмауы

ТЕКУ́ЧИЙ, -ая, -ее **1.** аға торған, ағыусан, шыйыҡ; **теку́чие тела́** *физ.* ағыусан есемдәр **2.** (*проточный — о воде*) ағым **3.** *перен.* (*непостоянный*) алмашынып (үҙгәреп) тора торған, даими булмаған, үҙгәреүсән

ТЕКУ́ЧКА *ж*; *разг.* көндәлек эш

ТЕКУ́ЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **течь** I; **2.** *прил.* (*теперешний*) хәҙерге, ағымдағы; **теку́щий моме́нт** хәҙерге момент; **теку́щие зада́чи** ағымдағы бурыстар; **в теку́щем году́** ошо йылда **3.** *прил.* (*повседневный*) көндәлек, ғәҙәттәге, ағымдағы; **теку́щие дела́** көндәлек эштәр ♦ **теку́щий ремо́нт** ғәҙәттәге ремонт; **теку́щий счёт** ағымдағы иҫәп (*банкыла, һаҡлыҡ кассаһында*)

ТЕЛЕ... *ҡушма һүҙҙәрҙең "телевизион", "телевизор", "телевидение" мәғәнәһендәге беренсе өлөшө, мәҫ.,* **телесъёмка** телевидениеға төшөрөү

ТЕЛЕАТЕЛЬЕ́ *с нескл.* телеателье (*телевизорҙар төҙәтеү ательеһы*)

ТЕЛЕБА́ШНЯ *ж* телебашня (*телевизион башня*)

ТЕЛЕВЕЩА́НИЕ *с* телетапшырыу; **програ́мма телевеща́ния** телетапшырыуҙар программаһы

ТЕЛЕВИ́ДЕНИЕ *с* телевидение; **систе́ма телеви́дения** телевидение системаһы

ТЕЛЕВИЗИО́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** телевизион, телевидение ...ы; **телевизио́нный центр** телевидение үҙәге **2.** телевидение аша; **телевизио́нная переда́ча** телевидение аша тапшырыу

ТЕЛЕВИ́ЗОР *м* телевизор; **цветно́й телеви́зор** төҫлө телевизор

ТЕЛЕ́ГА *ж* арба; **запря́чь ло́шадь в теле́гу** атты арбаға егеү; **е́хать на теле́ге** арбала барыу

ТЕЛЕГРА́ММА *ж* телеграмма; **сро́чная телегра́мма** ашығыс телеграмма; **посла́ть телегра́мму** телеграмма ебәреү, телеграмма һуғыу; **телегра́мма-мо́лния** бик ашығыс телеграмма

ТЕЛЕГРА́Ф *м* телеграф (**1.** *алыҫҡа тиҙ хәбәр бирең ысулы* **2.** *телеграф бинаһы*)

ТЕЛЕГРАФИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* телеграмма биреү (ебәреү, һуғыу); **телеграфи́ровать о прие́зде** ҡайтыу тураһында телеграмма биреү

ТЕЛЕГРАФИ́СТ *м* и **ТЕЛЕГРАФИ́СТКА** телеграфсы, телеграфта эшләүсе

ТЕЛЕГРАФИ́Я *ж* телеграфия (*телеграф эше, телеграфтан сигналдар бирең техникаһы*)

ТЕЛЕГРА́ФНЫЙ, -ая, -ое **1.** телеграф ...ы; **телегра́фные столбы́** телеграф бағаналары **2.** телеграф ярҙамында (аша); **телегра́фная связь** телеграф аша бәйләнеш

ТЕЛЕ́ЖКА *ж* **1.** бәләкәй арба, ҡул арбаһы **2.** *спец.* (*подвижная часть машин*) тележка; **кра́новая теле́жка** кран тележкаһы

ТЕЛЕ́ЖНЫЙ, -ая, -ое арба ...ы; **теле́жные колёса** арба тәгәрмәстәре

ТЕЛЕЖУРНА́Л *м* тележурнал (*телевизион журнал*)

ТЕЛЕЖУРНАЛИ́СТ *м* тележурналист (*телевидение журналисы*)

ТЕЛЕЗРИ́ТЕЛЬ *м* телевизор ҡараусы

ТЕЛЕКА́МЕРА *ж* телекамера; **выступа́ть пе́ред телека́мерой** телекамера алдында сығыш яһау

ТЕЛЕКОММЕНТА́ТОР *м* телекомментатор (*телевидение комментаторы*)

ТЕЛЕКОМПА́НИЯ *ж* телекомпания

ТЕ́ЛЕКС *м* телекс (*абонентлы халыҡ-ара телеграф селтәре*)

ТЕЛЕМЕХА́НИКА *ж*; *тех.* телемеханика (*механизм ярҙамында алыҫтан идара итең һәм шуның системаһын өйрәнеүсе фән һәм техника тармағы*)

ТЕЛЕМЕХАНИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое телемеханик

ТЕЛЁНОК *м* **1.** быҙау; (*родившийся летом*) сәңгәр; (*родившийся осенью*) һараяҡ **2.** (*детёныш оленя*) болан балаһы; (*детёныш лося*) мышы балаһы **3.** *перен., разг.* (*о безвольном человеке*) быҙау

ТЕЛЕОБЪЕКТИ́В *м* телеобъектив (*алыҫтан ҙурайтып күрһәтә торған*)

ТЕЛЕОЛО́ГИЯ *ж*; *филос.* телеология (*алдан билдәләп ҡуйылған маҡсат тормошҡа ашырыла тип раҫлай торған идеалистик тәғлимәт*)

ТЕЛЕОПЕРА́ТОР *м* телеоператор (*телестудия операторы*)

ТЕЛЕО́ЧЕРК *м* телеочерк (*телевизион очерк*)

ТЕЛЕПАТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое телепатия ...ы; **телепати́ческая связь** телепатия элемтәһе

ТЕЛЕПА́ТИЯ *ж* телепатия (*кеше фекерҙәренең һәм тойғоларының алыҫтан һиҙелеүе тураһында фәнни нигеҙләнмәгән күренеш*)

ТЕЛЕПЕРЕДА́ТЧИК *м* телетапшырғыс

ТЕЛЕПЕРЕДА́ЧА *ж* телевизион тапшырыу; **смотре́ть телепереда́чу** телевизион тапшырыу ҡарау

ТЕЛЕПОСТАНО́ВКА *ж* телепостановка; **пока́зывать телепостано́вку** телепостановка күрһәтеү

ТЕЛЕПРОГРА́ММА *ж* телепрограмма (*телевизион программа*)

ТЕЛЕРЕПОРТА́Ж *м* телерепортаж; **телерепорта́ж из ко́смоса** йыһандан (тапшырылған) телерепортаж

ТЕЛЕРЕПОРТЁР *м* телерепортёр

ТЕЛЕСВЯ́ЗЬ *ж* телевизион элемтә

ТЕЛЕСКО́П *м* телескоп (**1.** *йондоҙҙарҙы һәм планеталарҙы ҡарай, тикшерә торған махсус ҡоролма* **2.** *зоол. аквариум алтын балыҡтарының бер төрө*)

ТЕЛЕСКОПИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** телескоп ...ы; **телескопи́ческая труба́** телескоп торбаһы **2.** *опт.* телескопик (*ныҡ ҙурайтып күрһәтә торған*)

ТЕЛЕСКО́ПНЫЙ, -ая, -ое телескоп ...ы; **телеско́пная труба́** телескоп торбаһы

ТЕЛЕ́СНЫЙ, -ая, -ое **1.** *физ., мат.* есемле **2.** кәүҙә ...ы, тән ...ы; **теле́сное наказа́ние** тән язаһы **3.** (*о цвете*) тән төҫлө, тән төҫөндәге; **чулки́ теле́сного цве́та** тән төҫөндәге ойоҡ

ТЕЛЕСПЕКТА́КЛЬ *м* телеспектакль (*телевизион спектакль*)

ТЕЛЕТА́ЙП *м* телетайп (*хәрефтәр баҫа торған телеграф аппараты*)

ТЕЛЕТА́ЙПНЫЙ, -ая, -ое телетайп ...ы; **телета́йпная ле́нта** телетайп таҫмаһы

ТЕЛЕУПРАВЛЕ́НИЕ *с* телемеханика аша идара итеү

ТЕЛЕУСТАНО́ВКА *ж* телевизион ҡоролма

ТЕЛЕФИ́ЛЬМ *м* телефильм (*телевизион фильм*)

ТЕЛЕФО́Н *м* **1.** телефон; **междугоро́дный телефо́н** ҡала-ара телефон; **разгова́ривать по телефо́ну** телефондан һөйләшеү **2.** (*номер телефонного аппарата*) телефон, телефон номеры; **записа́ть телефо́н дру́га** дуҫтың телефонын яҙып алыу ♦ **висе́ть на телефо́не** *разг. см.* **висе́ть**

ТЕЛЕФОНИЗА́ЦИЯ *ж* телефон үткәреү, телефонлаштырыу

ТЕЛЕФОНИЗИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* телефон үткәреү, телефонлаштырыу; **телефонизи́ровать кварти́ру** фатирҙы телефонлаштырыу

ТЕЛЕФОНИ́РОВАТЬ *сов., несов. что, о чём* телефондан хәбәр итеү

ТЕЛЕФОНИ́СТ *м* и **ТЕЛЕФОНИ́СТКА** *ж* телефонсы, телефонда эшләүсе

ТЕЛЕФОНИ́Я *ж* телефония (*фәндә телефон бәйләнештәре принциптарын һәм уға кәрәкле ҡоралдар эшкәртеү өлкәһе*)

ТЕЛЕФО́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** телефон ...ы; **телефо́нная тру́бка** телефон трубкаһы **2.** телефон аша; **телефо́нный вы́зов** телефон аша саҡыр(т)ыу

ТЕЛЕФОНОГРА́ММА *ж* телефонограмма (*телефон аша бирелгән хәбәр*); **получи́ть телефоногра́мму** телефонограмма алыу

ТЕЛЕ́Ц *м* **1.** *книжн., уст.* үгеҙ башмаҡ **2.** *астр.* Буға (*йондоҙлоҡ*)

ТЕЛЕЦЕ́НТР *м* телеүҙәк (*телевидение үҙәге*)

ТЕЛЕЭКРА́Н *м* телевизор экраны

ТЕЛИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** быҙаулау; **коро́ва тели́лась** һыйыр быҙауланы **2.** *перен., разг.* мыштырлау, яйлау

ТЁЛКА *ж; разг.* башмаҡ, тана; (*родившаяся весной — до годовалого возраста*) орғасы башмаҡ; (*родившаяся осенью — до годовалого возраста*) һараяҡ башмаҡ; (*с годовалого возраста до первого отёла*) тана һыйыр; (*не телившаяся до трёхлетнего возраста*) сәңгәсәр тана

ТЕЛЛУ́Р *м* теллур (*химик элемент, көмөш төҫлө аҡ кристалл матдә*)

ТЕ́ЛО *с* **1.** *физ., мат.* есем; **твёрдые тела́** ҡаты есемдәр; **геометри́ческое те́ло** геометрик есем **2.** (*организм человека и животного*) кәүҙә, тән; **ча́сти те́ла** тән өлөштәре **3.** *воен.* (*ствол орудия*) көбәк; **те́ло ору́дия** туп көбәге ♦ **е́ле-е́ле душа́ в те́ле** *см.* **е́ле-е́ле**

ТЕЛОГРЕ́ЙКА *ж; разг.* **1.** һырма, телогрейка; **солда́тская телогре́йка** һалдат һырмаһы **2.** еңһеҙ кофта (*ҡатын-ҡыҙ кейеме*)

ТЕЛОДВИЖЕ́НИЕ *с* тән хәрәкәте

ТЕЛО́К *м; разг. см.* **телёнок**

ТЕЛОРЕ́З *м* тәнкиҫәр, бысаҡ үлән, бысҡы үлән

ТЕЛОСЛОЖЕ́НИЕ *с* тән төҙөлөшө, һын, буй-һын; **челове́к кре́пкого телосложе́ния** буй-һыны ныҡ кеше

ТЕЛОХРАНИ́ТЕЛЬ *м* **1.** *ист.* (*у хана*) үнгәр, нөгәр **2.** шәхси һаҡсы

ТЕ́ЛЬНИК *м; разг.* эске күлдәк (*матростар күлдәге*)

ТЕ́ЛЬЦЕ *с* **1.** *уменьш.-ласк. от* **те́ло** 2; **ху́денькое те́льце** сибек кәүҙә **2.** *обычно мн.* **тельца́**; *биол.* тәнсәләр; **бе́лые кровяны́е тельца́** ҡандың аҡ тәнсәләре

ТЕЛЯ́ТИНА *ж* быҙау ите

ТЕЛЯ́ТНИК *м* **1.** (*хлев для телят*) быҙау аҙбары, быҙау араны **2.** быҙау ҡараусы

ТЕЛЯ́ТНИЦА *ж см.* **теля́тник** 2

ТЕЛЯ́ЧИЙ, -ья, -ье **1.** быҙау ...ы; **теля́чьи но́жки** быҙау аяҡтары **2.** быҙау ите ...ы, быҙау итенән бешерелгән; **теля́чьи котле́ты** быҙау итенән бешерелгән котлеттар ♦ **теля́чий восто́рг** *ирон.* урынһыҙға шатланыу; **теля́чьи не́жности** *ирон.* урынһыҙ наҙланыу, сөсөләнеү

ТЕМ *частица* **1.** (*употребляется со сравнительной степенью прилагательных и наречий для выражения усиления интенсивности, степени качества*) -раҡ/-рәк; **тем лу́чше** бигерәк яҡшы **2.** (*в составе сложного союза "чем ..., тем"*) (шул тиклем) -раҡ/-рәк; **чем сложне́е де́ло, тем интере́снее** эш ни тиклем ҡатмарлыраҡ, шул тиклем ҡыҙыҡлыраҡ ♦ **тем бо́лее** бигерәк тә; **тем не ме́нее** *см.* **ме́нее**

ТЕ́МА *ж в разн. знач.* тема; **ва́жная те́ма** мөһим тема; **раскры́ть те́му** теманы асыу; **те́ма с вариа́циями** *муз.* вариациялы тема

ТЕМА́ТИКА *ж* тематика (*темалар системаһы*)

ТЕМАТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое тематик, тема буйынса; **темати́ческий план** тематик план; **темати́ческая разрабо́тка** тема буйынса эшләү

ТЕМБР *м* тембр (*тауыш сифаты*); **тембр го́лоса** тауыш тембры

ТЕ́МБРОВЫЙ, -ая, -ое тембр ...ы; **те́мбровые разли́чия инструме́нтов** инструменттарҙың тембр айырмалыҡтары

ТЕМЕННО́Й, -ая, -ое түбә ...ы; **теменна́я кость** түбә һөйәге

ТЕ́МЕНЬ *ж*; *разг.* ҡараңғылыҡ, ҡараңғы; **кака́я те́мень** ҡалай ҡараңғы

ТЕМЛЯ́К *м* бөлдөргө (*ҡылыс, ҡамсы һ.б. һабына тағылған ҡулға кейә торған элмәге*)

ТЕМНЕ́ТЬ *несов.* **1.** (*становиться тёмным*) ҡарайыу, ҡарая төшөү; **серебро́ темне́ет** көмөш ҡарая **2.** *безл.* (*о наступлении сумерек, вечера*) ҡараңғыланыу, ҡараңғы төшөү; **зимо́й ра́но темне́ет** ҡыш иртә ҡараңғылана **3.** (*виднеться*) ҡарайып күренеү; **вдали́ темне́ет лес** алыҫта урман ҡарайып күренә ♦ **в глаза́х темне́ет** күҙ алды ҡараңғылана

ТЕМНЕ́ТЬСЯ *несов.*; *разг.* **1.** *безл.* *см.* **темне́ть** 2; **2.** *см.* **темне́ть** 3

ТЕМНИ́ТЬ *несов.* **1.** *кого-что* (*делать тёмным*) ҡараңғыландырыу **2.** *перен., прост.* (*путать, обманывать*) бутау, алдау

ТЕМНИ́ЦА *ж*; *уст., высок.* төрмә, зиндан; **посади́ть в темни́цу** төрмәгә ултыртыу

ТЕМНО́ **1.** *нареч.* ҡараңғы; **свеча́ темно́ гори́т** шәм ҡараңғы яна **2.** *в знач. сказ., безл.* ҡараңғы; **в глаза́х темно́** күҙ алды ҡараңғы; **на у́лице темно́** урамда ҡараңғы

ТЕМНО... *урыҫ телендә ҡушма һүҙҙәрҙең "ҡара", "ҡуңыр" мәғәнәһендәге беренсе өлөшө, мәҫ.*, **темногла́зый** ҡара күҙле

ТЁМНО-... *урыҫ телендә ҡушма һүҙҙәрҙең "ҡуйы", "ҡара", "ҡуңыр" мәғәнәһендәге беренсе өлөшө, мәҫ.*, **тёмно-си́ний** ҡуйы күк; **тёмно-зелёный** ҡуйы йәшел

ТЕМНОБРО́ВЫЙ, -ая, -ое ҡара ҡашлы

ТЕМНОВОЛО́СЫЙ, -ая, -ое ҡуңыр сәсле

ТЕМНОГЛА́ЗЫЙ, -ая, -ое ҡара күҙле

ТЕМНОКО́ЖИЙ, -ая, -ее **1.** ҡара тәнле (*кеше*) **2.** *в знач. сущ.* **темноко́жий** *м* и **темноко́жая** *ж* ҡара тәнле кеше

ТЕМНОЛИ́КИЙ, -ая, -ое ҡара (ҡуңыр) йөҙлө (битле)

ТЕМНОЛИ́ЦЫЙ, -ая, -ее ҡара (ҡуңыр) йөҙлө (битле)

ТЕМНОТА́ *ж* **1.** ҡараңғылыҡ, ҡараңғы; **ночна́я темнота́** төнгө ҡараңғылыҡ **2.** *перен., разг.* (*невежество*) наҙанлыҡ, томаналыҡ **3.** *перен.* (*неясность*) аңлайышһыҙлыҡ, аныҡһыҙлыҡ

ТЁМНЫЙ, -ая, -ое **1.** ҡараңғы; **тёмная ко́мната** ҡараңғы бүлмә **2.** (*о цвете*) ҡара, ҡуңыр; **тёмные во́лосы** ҡуңыр сәс **3.** *перен.* (*сомнительный*) шикле, ҡараңғы; **тёмное де́ло** шикле эш **4.** *перен.* (*невежественный*) наҙан, ҡара; **тёмные лю́ди** наҙан кешеләр **5.** *перен.* (*мрачный, безрадостный*) ауыр, ҡайғылы, күңелһеҙ; **тёмные мы́сли** күңелһеҙ уйҙар **6.** *перен.* (*неясный*) билдәһеҙ, аңлайышһыҙ **7.** *перен.* (*злобный*) ҡара, яуыз ♦ **тёмный лес** тулыһынса билдәһеҙ, ҡара урман; **с темна́ до темна́**; **от темна́ до темна́** *прост.* ҡара таңдан ҡара кискә тиклем; **тёмное пятно́** ҡара тап

ТЕМП *м* темп (**1.** *музыкаль әҫәрҙең башҡарылған тиҙлеге* **2.** *берәй нәмәнең тормошҡа ашырылыу, тамамланыу тиҙлеге*) ♦ **в те́мпе** йәһәт кенә, тиҙ-тиҙ генә

ТЕМПЕРА́МЕНТ *м* темперамент, дәрт, ғәйрәт; **челове́к с темпера́ментом** дәртле кеше

ТЕМПЕРА́МЕНТНЫЙ, -ая, -ое темпераментлы, дәртле, ҡыҙыу; **темпера́ментная речь** темпераментлы телмәр

ТЕМПЕРАТУ́РА *ж* **1.** температура; **сверхвысо́кая температу́ра** үтә юғары температура; **температу́ра горе́ния** яныу температураһы; **температу́ра плавле́ния** *хим.* иреү температураһы **2.** температура, тән ҡыҙыулығы (эҫелеге); **изме́рить температу́ру** тән ҡыҙыулығын үлсәү

ТЕМПЕРАТУ́РИТЬ *несов.*; *разг.* температура күтәрелеү, тәне яныу; **больна́я температу́рит** ауырыуҙың температураһы күтәрелә; **си́льно температу́рит** тәне ныҡ яна

ТЕМПЕРАТУ́РНЫЙ, -ая, -ое температура ...ы, ҡыҙыулыҡ ...ы, йылылыҡ ...ы; **температу́рная крива́я** температура кимәле (үҙгәреше)

ТЕ́МЯ *с*; *анат.* түбә, баш түбәһе; **уда́рить по те́мени** түбәгә һуғыу

ТЕНДЕНЦИО́ЗНОСТЬ *ж* **1.** (*идейная направленность*) тенденциялылыҡ **2.** (*предвзятость*) тенденциозлыҡ, бер яҡлылыҡ

ТЕНДЕНЦИО́ЗНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*идейно направленный*) тенденциялы **2.** (*предвзятый*) тенденциоз, бер яҡлы, объектив булмаған; **тенденцио́зное освеще́ние вопро́са** мәсьәләне бер яҡлы яҡтыртыу

ТЕНДЕ́НЦИЯ *ж* **1.** тенденция, үҫеш йүнәлеше; **прогресси́вная тенде́нция** прогрессив үҫеш йүнәлеше **2.** (*основная идея*) төп фекер, төп идея **3.** (*предвзятая идея, навязываемая читателю*) бер яҡлы фекер

ТЕ́НДЕР *м* тендер (**1.** *паровозға тағылған һыу йәки күмер запасы тейәлгән вагон* **2.** *бер мачталы хәрби корабль*)

ТЕНЕВО́Й, -ая, -ое **1.** күләгә ...ы **2.** *в разн. знач.* күләгәле; **теневы́е места́ в карти́не** картиналағы күләгәле урындар; **тенева́я сторона́ у́лицы** урамдың күләгәле яғы **3.** *перен.* шәүлә ...ы, күләгәле, йәшерен, тиҫкәре; **тенева́я эконо́мика** йәшерен иҡтисад; **тенево́й кабине́т** йәшерен кабинет

ТЕНЕЛЮБИ́ВЫЙ, -ая, -ое *бот.* күләгә һөйөүсе (*үҫемлек*)

ТЕНЁТА *мн.*; *прям.*, *перен.* ау, тоҙаҡ; **попа́сть в тенёта** ауға эләгеү; **тенёта би́ржевых опера́ций** биржа операцияһының ауҙары

ТЕНИ́СТЫЙ, -ая, -ое **1.** күләгәле, күләгә күп төшә торған; **тени́стый сад** күләгәле баҡса **2.** (*находящийся в тени*) күләгәләге, күләгә төшкән; **тени́стая поля́на** күләгәләге аҡлан

ТЕ́ННИС *м* теннис; **игра́ть в те́ннис** теннис уйнау

ТЕННИСИ́СТ *м* и **ТЕННИСИ́СТКА** *ж* теннис уйнаусы, тенниссы

ТЕ́ННИСКА *ж* тенниска (*ҡыҫҡа еңле күлдәк*); **наде́ть те́нниску** тенниска кейеү

ТЕ́ННИСНЫЙ, -ая, -ое теннис ...ы; **те́ннисный мяч** теннис тубы

ТЕ́НОР *м* (*высокий мужской голос и певец с таким голосом*) тенор; **лири́ческий те́нор** лирик тенор; **выступа́ет знамени́тый те́нор** атаҡлы тенор сығыш яһай

ТЕНТ *м* тент (*киндер япма*)

ТЕНЬ *ж* **1.** күләгә; **тень от де́рева** ағастан төшкән күләгә **2.** (*силуэт*) шәүлә; **мелькну́ла тень** *чья-л. кемдеңдер* шәүләһе күренеп ҡалды **3.** *чего*; *перен.* (*отражение внутреннего состояния*) билдә, эҙ; **по лицу́ её пробежа́ла тень неудово́льствия** йөҙөндә ризаһыҙлыҡ билдәһе сағылып китте **4.** *чего*; *перен.* шәүлә, күләгә; **те́ни про́шлого** үткән заман шәүләләре ♦ **держа́ться в тени́** үҙен күрһәтмәй йәшәү, ҡатнашмау, ситтә ҡалыу; **тень па́дает** *на кого кемгә* шик төшә

ТЕОДОЛИ́Т *м* теодолит, мөйөш үлсәгес (*геодезияла, астрономияла һ.б. мөйөш билдәләү өсөн ҡулланылған ҡорамал*)

ТЕОКРА́ТИЯ *ж* теократия (*сәйәси хакимиәт дин башлыҡтары ҡулында булған идара формаһы*)

ТЕО́ЛОГ *м* теолог (*теология белгесе*)

ТЕОЛОГИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое теологик; **теологи́ческий труд** теологик хеҙмәт

ТЕОЛО́ГИЯ *ж* теология (*Алла хаҡындағы һәм дини белем буйынса тәғлимәт*)

ТЕОРЕ́МА *ж*; *мат.* теорема; **доказа́ть теоре́му** теореманы иҫбатлау; **теоре́ма Пифаго́ра** Пифагор теоремаһы

ТЕОРЕТИЗИ́РОВАТЬ *несов.* **1.** (*заниматься вопросами теории*) теоретик мәсьәләләр менән шөғөлләнеү **2.** (*рассуждать на теоретические темы*) теорияға бирелеү, теория менән мауығыу

ТЕОРЕ́ТИК *м* теоретик; **теоре́тики нау́ки** фән теоретиктары

ТЕОРЕТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое теоретик; **теорети́ческие вопро́сы** теоретик мәсьәләләр

ТЕОРЕТИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое ысынбарлыҡтан алыҫ, ситләштерелгән

ТЕО́РИЯ *ж* **1.** теория, тәғлимәт; **тео́рия позна́ния** танып белеү тәғлимәте **2.** теория; **тео́рия вероя́тностей** ихтималлыҡтар теорияһы; **тео́рия относи́тельности** *физ.* нисбәтлек теорияһы; **тео́рия му́зыки** музыка теорияһы

ТЕОСО́ФИЯ *ж* теософия (*дини-идеалистик тәғлимәт*)

ТЕПЕ́РЕШНИЙ, -яя, -ее *разг.* хәҙерге, әлеге, ошо; **тепе́решнее вре́мя** ошо ваҡыт

ТЕПЕ́РЬ *нареч.* (*сейчас*) хәҙер, әле; **тепе́рь ты погоди́** хәҙер һин көтөп тор

ТЁПЛЕНЬКИЙ, -ая, -ое *уменьш.-ласк. от* **тёплый** 1; **вы́дался тёпленький денёк** йылы ғына көн тура килде ♦ **тёпленькое месте́чко** *ирон.* йылы урын (*еңел аҡса килә торған*)

ТЕПЛЕ́ТЬ *несов.* **1.** йылыныу; **мо́ре тепле́ет** диңгеҙ йылына **2.** *безл.* йылытыу, йылыта төшөү, йылытып ебәреү; **ста́ло тепле́ть** йылыта башланы **3.** *перен.* йылыу, яғымлыланыу; **взгляд её тепле́ет** уның ҡарашы йылына

ТЕ́ПЛИТЬСЯ *несов.* **1.** (*слабо гореть, светиться*) йымылдау, һүнер-һүнмәҫ кенә янып тороу **2.** *перен.* (*тлеться*) бар; **жизнь едва́ те́плится в нём** уның сыҡмаған йәне генә бар

ТЕПЛИ́ЦА *ж* йылытма, теплица; **выра́щивать огурцы́ в тепли́це** теплицала ҡыяр үҫтереү

ТЕПЛИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** йылытма ...ы, теплица ...ы; **тепли́чная ра́ма** йылытма ҡыҫаны **2.** йылытмала (теплицала) үҫтерелгән; **тепли́чные огурцы́** йылытмала үҫтерелгән ҡыяр ♦ **тепли́чное расте́ние**; **тепли́чный цвето́к** *кто* тормошҡа яраҡлашмаған кеше

ТЕПЛО́ I *с* **1.** (*о температуре воздуха, тел и т.д.*) йылылыҡ, йылы; **на у́лице 3 гра́дуса тепла́** тышта 3 градус йылылыҡ **2.** *перен.* (*сердечное, доброе отношение*) йылылыҡ; **душе́вное тепло́** күңел йылылығы **3.** *физ. см.* **теплота́**

ТЕПЛО́ II 1. *нареч.* йылы; **оде́ться тепло́** йылы кейенеү **2.** *в знач. сказ.*, *безл.* йылы; **мне тепло́** миңә йылы; **в ва́ленках нога́м тепло́** быймала аяҡҡа йылы; **на душе́ тепло́** күңелгә йылы ♦ **ни тепло́ ни хо́лодно** *см.* **хо́лодно**

ТЕПЛО... *урыҫ теленә ҡушма һүҙҙәрҙең "йылы", "йылылыҡ" мәғәнәһендәге беренсе өлөшө, мәҫ.*, **теплосе́ть** йылылыҡ селтәре

ТЕПЛОВО́З *м* тепловоз; **води́ть теплово́з** тепловоз йөрөтөү

ТЕПЛОВО́Й, -ая, -ое *физ.*, *тех.* йылылыҡ ...ы, йылылыҡ ярҙамында; **теплова́я эне́ргия** йылылыҡ энергияһы; **теплово́е равнове́сие** йылы-

лыҡ тигеҙләнеше; **теплово́е расшире́ние** йылылыҡ ярҙамында киңәйеү ♦ **теплово́й уда́р** (башҡа) эҫе ҡабыу (тейеү)

ТЕПЛОЁМКОСТЬ *ж*; *физ.* йылылыҡ һыйышы, йылы һыйышлыҡ (тотоусанлыҡ); **теплоёмкость печи́** мейестең йылылыҡ һыйышы; **теплоёмкость по́чвы** *с.-х.* тупраҡтың йылы тотоусанлығы

ТЕПЛОЗАЩИ́ТА *ж см.* **теплоизоля́ция**

ТЕПЛОИЗОЛЯЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое йылылыҡ үткәрмәй торған; **теплоизоляцио́нный материа́л** йылылыҡ үткәрмәй торған материал

ТЕПЛОИЗОЛЯ́ЦИЯ *ж* йылылыҡ үткәрмәү (сығармау)

ТЕПЛОКРО́ВНЫЕ: теплокро́вные живо́тные *зоол.* йылы ҡанлылар

ТЕПЛОЛЮБИ́ВЫЙ, -ая, -ое *бот.*, *зоол.* йылы яратыусы, йылыла үҫә торған; **теплолюби́вые культу́ры** йылыла үҫә торған үҫемлектәр

ТЕПЛОМАГИСТРА́ЛЬ *ж* йылылыҡ магистрале

ТЕПЛООБМЕ́Н *м* йылылыҡ алмашыу

ТЕПЛООТДА́ЧА *ж*; *физ.*, *физиол.* йылы биреш, йылы биреү

ТЕПЛОПРОВО́ДНОСТЬ *ж*; *физ.* йылы үткәреүсәнлек; **коэффицие́нт теплопрово́дности** йылы үткәреүсәнлек коэффициенты; **теплопрово́дность древеси́ны** ағастың йылылыҡ үткәреүсәнлеге

ТЕПЛОПРОВО́ДНЫЙ, -ая, -ое *физ.* йылы (йылылыҡ) үткәреүсе; **теплопрово́дные тела́** йылы үткәреүсе есемдәр

ТЕПЛОСЕ́ТЬ *ж* йылылыҡ селтәре

ТЕПЛОСНАБЖЕ́НИЕ *с* йылы(лыҡ) менән тәьмин итеү

ТЕПЛОСТО́ЙКИЙ, -ая, -ое йылыға сыҙамлы; **теплосто́йкая сталь** йылыға сыҙамлы ҡорос

ТЕПЛОСТО́ЙКОСТЬ *ж* йылыға сыҙамлылыҡ

ТЕПЛОТА́ *ж* **1.** *физ.* йылылыҡ; **едини́ца теплоты́** йылылыҡ берәмеге **2.** *см.* **тепло́** I 1; **люби́ть теплоту́** йылылыҡты яратыу **3.** *перен. см.* **тепло́** I 2; **душе́вная теплота́** күңел йылылығы

ТЕПЛОТВО́РНОСТЬ *ж*; *спец.* йылы биреүсәнлек, йылылыҡ биреү һәләте; **теплотво́рность то́плива** яғыулыҡтың йылы биреүсәнлеге

ТЕПЛОТВО́РНЫЙ, -ая, -ое йылылыҡ хасил итә торған, йылы биреү ...ы; **теплотво́рная спосо́бность то́плива** яғыулыҡтың йылы биреү мөмкинлеге

ТЕПЛОТЕ́ХНИК *м* теплотехник (*теплотехника белгесе*)

ТЕПЛОТЕ́ХНИКА *ж* йылылыҡ техникаһы (*техниканың бер тармағы*)

ТЕПЛОТРА́ССА *ж* теплотрасса (*йылылыҡ үткәреүсе трасса*)

ТЕПЛОУСТО́ЙЧИВЫЙ, -ая, -ое йылылыҡҡа бирешмәүсән, йылыға сыҙамлы

ТЕПЛОФИКА́ЦИЯ *ж* теплофикация (*йылытыу системаһы үткәреү*)

ТЕПЛОФИЦИ́РОВАТЬ *сов.*, *несов. что* үҙәктән йылытыу (*үҙәктән йылытыу системаһын үткәреү*)

ТЕПЛОХО́Д *м* теплоход; **пла́вать на теплохо́де** теплоходта йөҙөү

ТЕПЛОЦЕНТРА́ЛЬ *ж* теплоцентраль (*үҙәк йылытыу системаһы*)

ТЕПЛУ́ШКА *ж*; *разг.* теплушка (**1.** *йылытылған тауар вагоны* **2.** *стадиондарҙа, төҙөлөштә йылыныу бүлмәһе*)

ТЁПЛЫЙ, -ая, -ое **1.** йылы; **тёплая ко́мната** йылы бүлмә **2.** *перен.* (*сердечный*) йылы, ысын күңелдән; **тёплый приём** йылы ҡабул итеү **3.** күңелгә ятышлы, йылы; **тёплые тона́ кра́сок** буяуҙарҙың йылы тондары ♦ **тёплое месте́чко** *ирон.* йылы урын

ТЕПЛЫ́НЬ *ж*; *разг.* йылы, (ныҡ, бик) йылы һауа (көн); **на у́лице теплы́нь** урамда бик йылы

ТЕПЛЯ́К *м*; *спец.* тепляк (**1.** *төҙөлөштә ваҡытлыса эшләнгән йылы аласыҡ* **2.** *йәш малды тотоу өсөн йылы аҙбар*)

ТЕРАПЕ́ВТ *м* терапевт (*эске ауырыуҙар белгесе*)

ТЕРАПЕВТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое терапия ...ы, терапевтик; **терапевти́ческое отделе́ние больни́цы** хәстәхананың терапия бүлеге

ТЕРАПИ́Я *ж* терапия (**1.** *медицинаның эске ауырыуҙарҙы өйрәнеү һәм дауалау юлдарын эҙләй торған бүлеге* **2.** *дауалау*)

ТЕРЕБИ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое тетеү, һелкеү; **тереби́льная маши́на** тетеү машинаһы

ТЕРЕБИ́ЛЬЩИК *м* и **ТЕРЕБИ́ЛЬЩИЦА** *ж* киндер (етен) тетеүсе

ТЕРЕБИ́ТЬ *несов.* **1.** *что* тетеү, ойпалау, тартҡыслау; **тереби́ть во́лосы** сәсте ойпалау **2.** *с.-х.* тетеү, һелкеү; **тереби́ть лён** етен тетеү **3.** *перен.* (*приставать, надоедать*) йөҙәтеү, бәйләнеп ялҡытыу

ТЕ́РЕМ *м* терем (*Боронғо Рәсәй байҙар йорттонон өҫкө өлөшөнә һалынған манара һымаҡ айырым ҡоролма*)

ТЕРЕ́ТЬ *несов.* **1.** *что* (*растирать, натирать*) ышҡыу, ыуыу, ыуалау; (*о животных*) өйкәү, тызыу; **не три глаза́** күҙеңде ыуалама; **тере́ть спи́ну** арҡаны ышҡыу; **тере́ть рога́** мөгөҙҙө тызыу **2.** *что* (*измельчать*) ваҡлау, ҡырыу; **тере́ть морко́вь** кишер ҡырыу **3.** *что* и *без доп.* (*причинять боль*) ҡырыу, өйкәү, ышҡыу; **сапо́г трёт но́гу** итек аяҡты өйкәй

ТЕРЕ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *чем*; *разг.* ышҡыныу, һөртөнөү; **тере́ться полоте́нцем** таҫтамал менән ышҡыныу **2.** *обо что* ышҡылыу; **жернова́ тру́тся друг о дру́га** тирмән таштары бер-береһенә ышҡыла **3.** *перен.*, *разг.* (*около, среди кого-чего-л.*) буталып (ҡыҫылып, һырышып) йөрөү; **котёнок трётся у ног** бесәй балаһы аяҡ аҫтында һырышып йөрөй **4.** *страд. от* **тере́ть** 1, 2

ТЕРЗА́НИЕ *с* **1.** *см.* **терза́ть** 1; **2.** *обычно мн.* **терза́ния**; *перен.* ғазап, яфа; **испы́тывать терза́ния ре́вности** көнсөллөк ғазабы кисереү

ТЕРЗА́ТЬ *несов. кого-что* **1.** (*рвать на части*) өҙгөләү, өҙгөләп ташлау **2.** *перен.* (*мучить*) йонсотоу, ыҙалатыу, интектереү, ғазаплау, ғазап сиктереү

ТЕРЗА́ТЬСЯ *несов.* **1.** өҙгөләнеү, интегеү, ғазапланыу; **терза́ться сомне́ниями** шик-шөбһәнән ғазапланыу **2.** *страд. от* **терза́ть**

ТЁРКА *ж* ҡырғыс; **тере́ть на тёрке морко́вь** ҡырғыста кишер ҡырыу

ТЕ́РМИН *м* термин, атама; **техни́ческие те́рмины** техник терминдар

ТЕРМИНОЛОГИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое терминология ...ы, терминологик; **терминологи́ческий слова́рь** терминология һүҙлеге

ТЕРМИНОЛО́ГИЯ *ж* терминология (*терминдар йыйылмаһы*); **граммати́ческая терминоло́гия** грамматик терминология

ТЕРМИ́СТ *м* термист (*металдарҙы термик юл менән эшкәртеүсе*)

ТЕРМИ́Т I *м см.* **терми́ты**

ТЕРМИ́Т II *м*; *хим., тех.* термит (*янғанда бик юғары температура бирә торған онтаҡ ҡатнашма*)

ТЕРМИ́ТЫ *мн.* (*ед.* **терми́т** *м*) термиттар (*зарарлы бөжәктәр*)

ТЕРМИ́ТНЫЙ, -ая, -ое термит; **терми́тная сва́рка** термит менән йәбештереү

ТЕРМИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое *спец.* **1.** (*тепловой*) термик; **терми́ческий режи́м** термик режим **2.** термик ысул менән; **терми́ческая обрабо́тка мета́ллов** металдарҙы термик ысул менән эшкәртеү

ТЕРМО́ГРАФ *м* термограф (*һауа, һыу һ.б. температураһын бер туҡтауһыҙ яҙып барыусы прибор*)

ТЕРМОДИНА́МИКА *ж* термодинамика (*физиканың йылылыҡ тигеҙләнеше һәм уның башҡа төр энергияға әйерелеү закондарын өйрәнә торған бүлеге*)

ТЕРМО́МЕТР *м* термометр (*йылылыҡ үлсәгесе*); **измеря́ть температу́ру термо́метром** термометр менән тән ҡыҙыулығын үлсәү

ТЕРМОМЕ́ТРИЯ и **ТЕРМОМЕТРИ́Я** *ж* термометрия (*физиканың температураны үлсәү ысулдарын өйрәнә торған бүлеге*)

ТЕРМООБРАБО́ТКА *ж* ҡыҙҙырып (термик юл менән) эшкәртеү

ТЕРМОРЕГУЛЯ́ТОР *м* йылылыҡ регуляторы, терморегулятор

ТЕРМОРЕГУЛЯ́ЦИЯ *ж*; *физиол.* терморегуляция (*организм йылылығын бер кимәлдә тотоуҙы тәьмин иткән физиологик процестар*)

ТЕ́РМОС *м* термос; **нали́ть в те́рмос чай** термосҡа сәй һалыу

ТЕРМОСТА́Т *м* термостат (*йылылыҡты бер кимәлдә һаҡлай торған ҡоролма*)

ТЕРМОТЕРАПИ́Я *ж*; *мед.* термотерапия (*парафин, ванна һ.б. менән йылытып дауалау*)

ТЕРМОФИ́ЛЫ *мн.* (*ед.* **термофи́л** *м*); *зоол., бот.* термофилдар (*бик юғары температурала йәшәй алған организм*)

ТЕРМОЭЛЕМЕ́НТ *м*; *спец.* термоэлемент

ТЕРМОЯ́ДЕРНЫЙ: термоя́дерное ору́жие термоядролы ҡорал; **термоя́дерная реа́кция** термоядро реакцияһы

ТЁРН и **ТЕРН** *м* күгән (*үҫемлеге һәм емеше*)

ТЕРНИ́СТЫЙ, -ая, -ое **1.** *уст.* сәнскеле, шыраулы; **терни́стый куст** сәнскеле ҡыуаҡ **2.** *перен.* ауыр, ҡыйын; **терни́стый путь** ауыр юл

ТЕРНО́ВНИК *м см.* **тёрн**

ТЕРНО́ВЫЙ, -ая, -ое күгән ...ы; **терно́вый куст** күгән ҡыуағы

ТЕРПЕЛИ́ВО *нареч.* түҙем (сабырлыҡ) менән, сабыр ғына; **терпели́во объясня́ть** түҙем менән аңлатыу

ТЕРПЕЛИ́ВОСТЬ *ж* түҙем(ле)лек, сыҙам(лы)лыҡ, сабырлыҡ

ТЕРПЕЛИ́ВЫЙ, -ая, -ое түҙем(ле), сыҙам(лы), сабыр; **терпели́вый челове́к** түҙемле кеше

ТЕРПЕ́НИЕ *с* **1.** түҙемлек, сыҙамлыҡ, тәҡәт; **терпе́ние ло́пнуло** түҙемлек бөттө **2.** (*настойчивость в каком-л. деле*) түҙемлелек, сабырлыҡ, ныҡышмалылыҡ ♦ **терпе́ние и труд всё перетру́т** сабырлыҡтың төбө һары алтын

ТЕРПЕ́ТЬ *несов.* **1.** *что* и *без доп.* (*стойко переносить что-л.*) түҙеү, сыҙау, сабыр итеү; **терпе́ть боль** ауыртыуға сыҙау **2.** *кого-что* (*мириться с наличием*) түҙеү, килешеү, риза булыу; **она́ не те́рпит возраже́ний** ул ҡаршы әйткәнгә түҙмәй **3.** *что* (*испытывать что-л. тяжёлое*) осрау, татыу, күреү; (*поражение*) еңелеү; **терпе́ть нужду́** нужа күреү **5.** (*с отрицанием*) көтөү, туҡтап тороу; **де́ло не те́рпит** эш туҡтап тормай ♦ **бума́га всё те́рпит** ҡағыҙ бөтәһен дә күтәрә, нимә яҙһаң да ярай

ТЕРПЕ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *кому* и *без доп. безл.* (*с отрицанием*) түҙә алыу, сыҙау, сыҙап булыу; **мне не те́рпится приступи́ть к рабо́те** эшкә тотонмай түҙә алмайым **2.** *страд. от* **терпе́ть**

ТЕРПИ́МОСТЬ *ж* түҙемлек, сыҙамлыҡ, түҙеп (сыҙап) тороусанлыҡ ♦ **дом терпи́мости** *уст.* зина йорто

ТЕРПИ́МЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **терпе́ть** **2.** *прил.* түҙерлек, сыҙарлыҡ; **жара́ ещё терпи́ма** эҫелек әле түҙерлек; **терпи́мое положе́ние** түҙерлек хәл **3.** *прил.* (*снисходительный*) түҙемле, сабыр; **терпи́мый челове́к** сабыр кеше

ТЕ́РПКИЙ, -ая, -ое теш(те) ҡамаштыра торған, ауыҙ(ҙы) бөрөштөрә торған; **те́рпкое я́блоко** теш ҡамаштыра торған алма

ТЕРПУ́Г I *м*; *спец.* терпуг (*игәү урынына ҡулланыла торған эре һырлы ҡорос ҡайраҡ*)

ТЕРПУ́Г II *м* терпуг (*Алыҫ Көнсығыш һыуҙары балығы*)

ТЕРРАКО́ТА *м* терракота (*яндырылған төҫлө балсыҡ һәм унан эшләнгән әйбер*)

ТЕРРАКО́ТОВЫЙ, -ая, -ое **1.** терракота, терракота ...ы; **террако́товые изде́лия** терракота әйберҙәр **2.** (*о цвете*) ҡыҙылһыу, көрән

ТЕРРА́РИЙ и **ТЕРРА́РИУМ** *м* террарий, террариум (*ер-һыу һәм һөйрәлеүсе хайуандарҙы аҫрай торған бина, урын*)

ТЕРРА́СА *ж* **1.** терраса (*түбәһе ябыулы өй алды*); **пить чай на терра́се** террасала сәй эсеү **2.** *в знач. нареч.* **терра́сами** киртләс (киртләс-киртләс) булып; **бе́рег спуска́ется терра́сами** яр киртләс-киртләс булып төшә

ТЕРРЕНКУ́Р *м*; *мед.* терренкур (*шифаханаларҙа йәйәү йөрөү менән дауалау ысулы һәм шуның өсөн юл*)

ТЕРРИКО́НИК и **ТЕРРИКО́Н** *м* террикони к, террикон (*шахта янындағы уба*)

ТЕРРИТОРИА́ЛЬНО *нареч.* территориаль, территорияға ҡараған

ТЕРРИТОРИА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое территориаль; **территориа́льное деле́ние** территориаль бүленеш; **территориа́льная це́лостность** территориаль бөтөнлөк ♦ **территориа́льные во́ды** эске һыуҙар (*диңгеҙҙең берәй дәүләткә ҡараған яр буйы һыуҙары*)

ТЕРРИТО́РИЯ *ж* территория; **террито́рия страны́** илдең территорияһы; **террито́рия заво́да** завод территорияһы

ТЕРРО́Р *м* террор (*сәйәси дошмандарға физик көс ҡулланып ҡурҡытыу*); **фаши́стский терро́р** фашистик террор

ТЕРРОРИЗИ́РОВАТЬ *сов.*, *несов. кого-что* **1.** ҡурҡыу аҫтында тотоу, террор менән янау **2.** *разг.* (*запугать*) ҡурҡытыу, ҡотон алыу

ТЕРРОРИ́ЗМ *м* террорсылыҡ; **междунаро́дный террори́зм** халыҡ-ара террорсылыҡ

ТЕРРОРИ́СТ *м* и **ТЕРРОРИ́СТКА** *ж* террорсы, террорист

ТЕРРОРИСТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое террористик, террористар ...ы; **террористи́ческий акт** террористик акт

ТЕРРОРИ́СТСКИЙ, -ая, -ое террорист ...ы, террористар ...ы; **террори́стская гру́ппа** террористар төркөмө

ТЁРТЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **тере́ть** **2.** *прил.* ҡырылған; **тёртая морко́вь** ҡырылған кишер **3.** *в знач. прил.*; *перен.*, *разг.* (*опытный, бывалый — о человеке*) шымарған, йышылған ♦ **тёртый кала́ч** *см.* **кала́ч**

ТЕРЦЕ́Т *м*; *муз.* терцет (**1.** *өс башҡарыусынан торған ансамбль* **2.** *ошондай ансамбль өсөн яҙылған музыкаль әҫәр* **3.** *әҙ. сонеттағы өс юллыҡ шиғыр*)

ТЕРЦИ́НА *ж*; *лит.* терцина (*ямб менән яҙылып, өс юллыҡтан торған строфа*)

ТЕ́РЦИЯ *ж* терция (**1.** *муз. диатоник гамманың өсөнсө баҫҡысы* **2.** *типогр. титул шрифтарының береһе*)

ТЕРЬЕ́Р *м* терьер (*һунар, хеҙмәт һәм бүлмә эттәре тоҡомдарының уртаҡ исеме*)

ТЕРЯ́ТЬ *несов.* **1.** *кого-что* юғалтыу; **теря́ть де́ньги** аҡса юғалтыу **2.** *кого-что*; *перен.* (*лишаться*) юғалтыу, юйыу, яҙыу; **теря́ть друзе́й** дуҫтарҙы юғалтыу; **теря́ть ра́зум** аҡылды юйыу; **теря́ть сон** йоҡонан яҙыу **3.** *в чём* кәметеү, юғалтыу; **теря́ть в ве́се** ауырлыҡты юғалтыу; **теря́ть ско́рость** тиҙлекте кәметеү **4.** *что* (*тратить попусту*) әрәм итеү, юғалтыу; **теря́ть вре́мя** ваҡытты әрәм итеү **5.** *что* (*растрачивать*) тәләфләү; **не теря́ть зерно́** игенде тәләфләмәү ♦ **теря́ть го́лову** баш ҡатыу, башты юғалтыу; **теря́ть по́чву под нога́ми** таяныс ты (терәкте) юғалтыу; **теря́ть и́з виду** *см.* **вид** I

ТЕРЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** юғалыу; **кни́га потеря́лась** китап юғалды **2.** (*утрачиваться*) юғалыу, тарҡалыу; **па́мять начала́ теря́ться** зиһен тарҡала башланы **3.** (*становиться менее заметным*) юғалыу; **доро́жка теря́ется во ржи** юл арыш араһына инеп юғала **4.** (*лишаться самообладания*) аптырап ҡалыу, аҡыл (баш) етмәү, ҡаушау, юғалып ҡалыу; **теря́ться пе́ред учи́телем** уҡытыусы алдында ҡаушау; **не теря́ться в беде́** бәлә-ҡаза килгәндә аптырап ҡалмау **5.** *страд. от* **теря́ть** ♦ **теря́ться в дога́дках** *см.* **дога́дка**

ТЁС *м собир.* таҡта, йоҡа таҡта; **крыть тёсом** таҡта менән ябыу

ТЕСА́К *м* **1.** (*плотничий топор*) юнғыс балта, юнғы, юныу балтаһы **2.** ҡыҫҡа ҡылыс (*ике яғы ла үткер булған*)

ТЁСАНЫЙ, -ая, -ое юнылған; **тёсаное де́рево** юнылған ағас

ТЕСА́ТЬ *несов.* **1.** *что* и *без доп.* юныу, яндау; **теса́ть бревно́** бүрәнә юныу; **теса́ть топоро́м** балта менән юныу **2.** *что* (*изготовлять тесанием*) юнып эшләү ♦ **хоть кол на голове́ теши́** *см.* **кол**

ТЕСЁМКА *ж*; *разг. см.* **тесьма́**

ТЕСИ́НА *ж* (бер буй) таҡта, йышылған бер таҡта; **дли́нная теси́на** оҙон бер буй таҡта

ТЕСЛО́ *с* арҡыры балта, уймыр; **дыря́вить тесло́м** уймыр менән тишеү

ТЕСНИ́НА *ж* тарлауыҡ, тар үткәүел

ТЕСНИ́ТЬ *несов.* **1.** *кого-что* ҡыҫыу, тығыҙлау; **тесни́ть друг дру́га** бер-береңде ҡыҫыу **2.** *кого-что* (*заставлять отступать*) ҡыҫырыҡлау, ҡыҫырыҡлап сигендереү; **тесни́ть неприя́теля** дошманды ҡыҫырыҡлау **3.** *что* ҡыҫыу, ҡыҫылыу; **тесни́т грудь** күкрәк ҡыҫа, тын ҡыҫыла

ТЕСНИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** өйкөлөшөү, өйөлөү; **на у́лице тесни́лись лю́ди** урамда халыҡ өйкөлөшә ине **2.** (*толкать, прижимать друг друга в тесноте*) ҡыҫышыу, ҡыҫылышыу **3.** (*ютиться*) ҡыҫылып йәшәү, ҡыҫыҡта тороу **4.** *перен.* (*стремиться проникнуть в душу, сердце — о чувствах, мыслях*) тулыу, ҡайнау **5.** *страд. от* **тесни́ть**

ТЕ́СНО **1.** *нареч.* йыш, тығыҙ, ныҡ; **те́сно прижа́ться друг к дру́гу** бер-береңә ныҡ һыйыныу **2.** *в знач. сказ.*, *безл.* ҡыҫыҡ, ҡыҫынҡы, тығыҙ, тар; **в ваго́не те́сно** вагонда тығыҙ **3.** *кому*

в знач. сказ., *безл.* ҡыҫыҡ, тар; **в плеча́х те́сно** яурыны тар

ТЕСНОТА́ *ж* ҡыҫынҡылыҡ, тығыҙлыҡ, тарлыҡ; **теснота́ ко́мнаты** бүлмәнең ҡыҫынҡылығы ♦ **в тесно́те да не в оби́де** урын тар булһа ла күңел киң

ТЕ́СНЫЙ, -ая, -ое **1.** ҡыҫыҡ, тығыҙ, тар; **те́сная ко́мната** тығыҙ бүлмә **2.** (*расположенный близко, вплотную друг к другу*) йыш, тығыҙ; **те́сные ряды́** тығыҙ сафтар **3.** ҡыҫыҡ, тар; **те́сный костю́м** тар костюм; **те́сная о́бувь** ҡыҫыҡ аяҡ кейеме **4.** *перен.* (*близкий*) яҡын, тығыҙ; **те́сная дру́жба** яҡын дуҫлыҡ; **те́сная связь** тығыҙ бәйләнеш **5.** *уст.* (*затруднительный, тяжёлый*) ҡыҫыҡ, ауыр; **те́сные обстоя́тельства** ауыр хәлдәр

ТЕСО́ВЫЙ, -ая, -ое таҡта, йоҡа таҡта ...ы; **тесо́вая кры́ша** таҡта ҡыйыҡ

ТЕСТ *м*; *псих.* тест (*кеше аңының, аҡылының үҫеш кимәлен, уның башҡа сифаттарын билдәләү маҡсатында үткәрелгән һынау*); **зада́ния те́ста** тест һорауҙары (биремдәре)

ТЕСТИ́РОВАНИЕ *с* тест буйынса һынау; **тести́рование студе́нтов** студенттарҙы тест буйынса һынау

ТЕ́СТО *с* **1.** ҡамыр; **пре́сное те́сто** сөсө ҡамыр; **те́сто из ржано́й муки́** арыш ҡамыры; **заква́шивать те́сто** ҡамыр әсетеү **2.** *спец.* иҙмә; **известко́вое те́сто** эзбиз иҙмәһе ♦ **из одного́ те́ста** бер ҡалыптан һуғылған

ТЕСТООБРА́ЗНЫЙ, -ая, -ое ҡамыр һымаҡ, ҡамырға оҡшаш; **тестообра́зная ма́сса** ҡамыр һымаҡ масса

ТЕСТЬ *м* (*отец жены*) ҡайны, ҡайната; **тёща** *ж* (*мать жены*) ҡәйнә

ТЕСЬМА́ *ж* (*на подоле платья*) таҫма, ейәк, ҡоршау; (*для подвязывания голенища*) ҡысмау, ҡунысбау; (*у женского платка*) һағалдырыҡ; **обшива́ть тесьмо́й** таҫма һалыу (баҫыу)

ТЕ́ТЕРЕВ *м* ҡор; **тетёрка** *ж* инә ҡор, буҙ ҡор; **те́терев-коса́ч** ата ҡор; **охо́та на тетерево́в** ҡор аулау

ТЕТЕРЕВИ́НЫЙ, -ая, -ое **1.** *прил.* ҡор ...ы; **тетереви́ный ток** ҡор уйыны **2.** *в знач. сущ.* **тетереви́ные** *мн.*; *зоол.* ҡорҙар, ҡор һымаҡтар

ТЕТЕ́РЯ: глуха́я тете́ря һаңғырау тауыҡ; **со́нная тете́ря** йоҡосо (кеше), йоҡо тоҡсайы

ТЕТИВА́ *ж* кереш (**1.** *уҡ-һаҙаҡта тарттырыусы бау* **2.** *махс. судноларҙы һ.б. тартыу канаты* **3.** *махс. баҫҡыстың таҡталары һалына торған ҡыя өрлөк*)

ТЁТКА *ж* **1.** (*сестра отца или матери — старшая*) инәй; (*младшая*) апай **2.** *прост.* апай, инәй (*үҙеңдән оло ҡатын-ҡыҙға мөрәжәғәт һүҙе*)

ТЕТРА́ДНЫЙ, -ая, -ое дәфтәр ...ы; **тетра́дный лист** дәфтәр бите

ТЕТРА́ДОЧНЫЙ, -ая, -ое дәфтәр ...ы; **тетра́дочная страни́ца** дәфтәр бите

ТЕТРА́ДЬ *ж* дәфтәр; **тетра́дь в лине́йку** буйлы дәфтәр; **тетра́дь в кле́тку** шаҡмаҡлы дәфтәр; **тетра́дь для рисова́ния** рәсем дәфтәре

ТЕТРАЛО́ГИЯ *ж* тетралогия (*дөйөм фекере буйынса берләштерелгән дүрт әҙәби йәки музыкаль әҫәр*)

ТЕТРА́ЭДР *м*; *мат.* тетраэдр (*һәр яғы өсмөйөштән торған дүртҡыр*)

ТЁТУШКА *ж*; *ласк.* апаҡай, инәкәй

ТЁТЯ *ж*; *разг. см.* **тётка**

ТЕ́ФТЕЛИ и **ТЕФТЕ́ЛИ** *мн.* тефтели (*үткәрелгән иттән йомарлап эшләнгән ашамлыҡ*)

ТЕХ... *ҡушма һүҙҙәрҙең "техник" мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.*, **техпропага́нда** техник пропаганда

ТЕХМИ́НИМУМ *м* (*технический минимум*) техминимум (*техник минимум*)

ТЕХНА́РЬ *м*; *разг.* технарь (*техника менән мауығыусы, техника менән эш иткән кеше*)

ТЕХНИЗА́ЦИЯ *ж* технизация (*техник саралар менән ҡоралландырыу*)

ТЕ́ХНИК *м*; *в разн. знач.* техник; **го́рный те́хник** тау эштәре технигы; **рабо́тать те́хником** техник булып эшләү ♦ **зубно́й те́хник** теш технигы (*теш протездары яһаусы*)

ТЕ́ХНИКА *ж*; *в разн. знач.* техника; **передова́я те́хника** алдынғы техника; **вое́нная те́хника** хәрби техника; **убо́рочная те́хника** урып-йыйыу техникаһы; **те́хника спорти́вной игры́** спорт уйыны техникаһы; **овладе́ть те́хникой** техникаға эйә булыу ♦ **те́хника безопа́сности** хәүефһеҙлек техникаһы

ТЕ́ХНИКУМ *м* техникум; **строи́тельный те́хникум** төҙөлөш техникумы; **учи́ться в те́хникуме** техникумда уҡыу

ТЕХНИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое *в разн. знач.* техник; **техни́ческие культу́ры** техник культуралар; **техни́ческие нау́ки** техник фәндәр; **техни́ческие приёмы** техник алымдар; **техни́ческое образова́ние** техник белем ♦ **техни́ческий реда́ктор** техник редактор (*китап, гәзит һ.б. баҫмаларҙы полиграфик яҡтан биҙәүсе*)

ТЕХНИ́ЧКА *ж*; *разг.* техничка, йыйыштырыусы (*ҡатын-ҡыҙ*)

ТЕХНИ́ЧНОСТЬ *ж* оҫталыҡ

ТЕХНИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое бик оҫта, техникалы; **техни́чный уда́р** бик оҫта һуғыу

ТЕХНОКРА́ТИЯ *ж* технократия (**1.** *юғары квалификациялы белгестәр ҡатламы* **2.** *XX б. социаль-иҡтисади сәйәсәттә хакимиәтте инженер-техник интеллигенцияға биреү фекерен үткәреү*)

ТЕХНО́ЛОГ *м* технолог (*технология белгесе*)

ТЕХНОЛОГИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** технология ...ы; **технологи́ческий институ́т** технология институты **2.** технологик; **технологи́ческий проце́сс** технологик процесс

ТЕХНОЛО́ГИЯ *ж* технология (**1.** *материалдарҙы эшләп сығарыу, эшкәртеү юлдары ту-*

раһындағы фән **2.** *материалдарҙы эшкәртеү процестары)*

ТЕХНОРУ́К *м* (*технический руководитель*) технорук (*техник етәксе*)

ТЕХОБСЛУ́ЖИВАНИЕ *с* техник хеҙмәт күрһәтеү (*автомашиналарҙы ҡарау, йүнәтеү, йыуыу һ.б.*)

ТЕХОСМО́ТР *м* (*технический осмотр*) техосмотр (*техник ҡарау*)

ТЕХПЕРСОНА́Л *м* (*технический персонал*) техперсонал (*техник персонал*)

ТЕХРЕ́Д *м*; *разг.* (*технический редактор*) техред (*техник редактор*)

ТЕЧЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **течь** I 1, 3—5; **2.** ағым, ағыш; **тече́ние реки́** йылға ағымы; **бы́строе тече́ние** шәп ағыш; **ве́рхнее тече́ние** үрге ағым; **плыть про́тив тече́ния** ағымға ҡаршы йөҙөү (барыу) **3.** *перен.* (*направление*) ағым, йүнәлеш; **полити́ческое тече́ние** сәйәси ағым; **литерату́рное тече́ние** әҙәбиәттәге йүнәлеш ♦ **в тече́ние** *чего*; *в знач. предлога* эсендә

ТЕ́ЧКА *ж* енси теләк (*инә хайуандарҙа*); ҡарығыу (*эттәрҙә, бесәйҙәрҙә һәм кейектәрҙә*); торогоу, ҡасыу (*йорт хайуандарында*)

ТЕЧЬ I *несов.* **1.** (*литься, струиться*) ағыу, ағып тороу (ятыу), ҡойолоу; **река́ течёт стреми́тельно** йылға шәп аға; **течь с рёвом** шарлап ағыу; **пот течёт ручьём** тир сорлап аға; **слёзы теку́т из глаз** күҙҙән йәш ҡойола **2.** (*пропускать воду*) ағыу, һыу үтеү; **кры́ша течёт** ҡыйыҡтан һыу үтә; **бак течёт** бак аға **3.** (*проходить, протекать*) ағыу, уҙыу, үтеү; **вре́мя течёт бы́стро** ваҡыт тиҙ уҙа; **жизнь течёт** ғүмер үтә **4.** *перен.* (*идти сплошным потоком*) ағыу, ағылыу; **по у́лицам текла́ наря́дная, весёлая то́лпа** урам буйлап матур кейенгән, шат халыҡ ағыла ине **5.** (*следовать друг за другом*) ағылыу (*һүҙ, уй тураһында*)

ТЕЧЬ II *ж* **1.** һыу инә башлау, һыу ағып кереү; **кора́бль дал течь** карапҡа һыу инә башланы **2.** (*отверстие*) (һыу үткәргән) тишек (ярыҡ); **заде́лать течь** һыу үткәргән тишекте ямау, ярыҡты ҡаплау

ТЁША и **ТЁШКА** *ж* бауыр ите (*балыҡтың*); **севрю́жья тёшка** уҡбаштың бауыр ите

ТЕ́ШИТЬ *несов. кого-что* **1.** *разг.* (*развлекать*) йыуатыу, албырғатыу, күңел асыу **2.** (*успокаивать*) йыуатыу; **те́шить себя́ наде́ждами** өмөт менән йыуаныу

ТЕ́ШИТЬСЯ *несов.*; *разг.* **1.** *чем* и *без доп.* (*развлекаться*) албырғау, йыуаныу **2.** *над кем*; *уст.* (*издеваться*) көлөү, мыҫҡыллау

ТИ́ГЕЛЬ *м* тигель (**1.** *металл иретә торған утҡа сыҙамлы һауыт* **2.** *типогр. китап баҫыу машинаһындағы металл плита*)

ТИ́ГЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** тигелдә иретелгән (ҡойолған); **ти́гельная сталь** тигелдә ҡойолған ҡорос **2.** *типогр.* тигелле; **ти́гельная печа́тная маши́на** тигелле баҫыу машинаһы

ТИГР *м* юлбарыҫ, ата юлбарыҫ; **тигри́ца** *ж* инә юлбарыҫ

ТИГРЁНОК *м* юлбарыҫ балаһы

ТИГРИ́НЫЙ, -ая, -ое юлбарыҫ ...ы; **тигри́ный след** юлбарыҫ эҙе

ТИГРО́ВЫЙ, -ая, -ое юлбарыҫ ...ы; **тигро́вая шку́ра** юлбарыҫ тиреһе

ТИГРОЛО́В *м* юлбарыҫ аулаусы

ТИК I *м* (тән) тартышыу (*мускулдар тартышыуының бер төрө*); **тик лица́** бит тартышыу

ТИК II *м* (*ткань*) тик (*туҡыма төрө*)

ТИК III *м* (*дерево*) тик (*ағас*)

ТИ́КАНЬЕ *с см.* **ти́кать**; **ти́канье часо́в** сәғәт текелдәүе

ТИ́КАТЬ *несов.* текелдәү, тыҡылдау, тек-тек итеп тороу; **часы́ ти́кают** сәғәт текелдәй

ТИ́КОВЫЙ, -ая, -ое тик; **ти́ковая оби́вка** тик көплөк

ТИК-ТА́К *межд.* (*звукоподражание тиканью часов*) тек-тек

ТИ́ЛЬДА *ж* тильда (*тулҡын формаһындағы ҡыҫҡа һыҙыҡ, һүҙҙе ҡабатламау өсөн ҡуйыла*)

ТИМО́Л *м* тимол (*эфир майҙарынан алына торған кристаллик матдә*)

ТИМОФЕ́ЕВКА *ж* тимофеевка, ебәләй (*башаҡ ебәрә торған ҡыяҡ культура*)

ТИМПА́Н I *м* тимпан (*литавра һымаҡ боронғо музыка ҡоралы*)

ТИМПА́Н II *м*; *архит.* тимпан (*тәҙрә, ишек өҫтөнә эшләнгән аркалы уйым*; *фронтондың биҙәкле яғы*)

ТИМУ́РОВЦЫ *мн.* (*ед.* **тиму́ровец** *м*) тимурсылар; **пионе́ры-тиму́ровцы** тимурсы пионерҙар

ТИМЬЯ́Н *м* ҡанүлән, кейәү үләне

ТИ́НА *ж* ләм, лай, туйын

ТИ́НИСТЫЙ, -ая, -ое ләмле, лайлы, ләм баҫҡан; **ти́нистое дно о́зера** ләмле күл төбө

ТИП *м* **1.** (*модель, форма*) тип, төр; **тип хозя́йства** хужалыҡ тибы; **ти́пы предложе́ний** һөйләм төрҙәре **2.** *биол.* тип; **тип беспозвоно́чных** умыртҡаһыҙҙар тибы **3.** *лит.* (*художественный образ*) тип; **тип геро́я в литерату́ре** әҙәбиәттә герой тибы **4.** *разг. пренебр.* (*человек странных, отрицательных свойств*) тип, әҙәм; **заба́вный тип** ирмәк әҙәм **5.** (*категория людей*) кеше; **люде́й тако́го ти́па я не люблю́** ундай кешеләрҙе мин яратмайым **6.** *в знач. предлога с род. п.* **ти́па** шикелле, кеүек, тибында

ТИПА́Ж *м* типаж; **я́ркий типа́ж** сағыу типаж; **типа́ж самолётов** самолёттар типажы

ТИПИЗА́ЦИЯ *ж* **1.** *спец.* типлаштырыу, типтар буйынса классификациялау; **типиза́ция почв** тупраҡтарҙы типлаштырыу **2.** типиклаштырыу; **типиза́ция о́бразов** образдарҙы типиклаштырыу

ТИПИЗИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* **1.** *спец.* типлаштырыу; **типизи́ровать произво́дство маши́н** машиналар етештереүҙе типлаштырыу **2.** ти-

пиклаштырыу; **типизи́ровать литерату́рный о́браз** әҙәби образды типиклаштырыу

ТИПИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** *лит., иск.* типик; **типи́ческий о́браз** типик образ **2.** *см.* **типи́чный; типи́чные явле́ния** типик күренештәр

ТИПИ́ЧНОСТЬ *ж* типиклыҡ, типик булыу, ғәҙәти булыу

ТИПИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** типик, үҙенә бер төрлө; **типи́чный го́лос** типик тауыш **2.** (*часто встречающийся*) типик, ғәҙәттәге; **типи́чная оши́бка** типик хата; **типи́чный слу́чай** типик хәл

ТИПОВО́Й, -ая, -ое **1.** типовой, типлаштырылған; **типово́й прое́кт шко́лы** мәктәптең типовой проекты **2.** (*стандартный*) өлгө; **типова́я ме́бель** өлгө йыһаз (ҡаралты); **типовы́е пра́вила** өлгө ҡағиҙәләр

ТИПОГРАФИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое *уст.* типография ...ы; **типографи́ческий стано́к** типография станогы

ТИПОГРА́ФИЯ *ж* типография, баҫмахана

ТИПОГРА́ФСКИЙ, -ая, -ое типография ...ы, басмахана ...ы

ТИПОЛОГИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое типологик; **типологи́ческие разли́чия** типологик айырымлыҡтар

ТИПОЛО́ГИЯ *ж* типология (*төрлө типтағы әйберҙәрҙең йәки күренештәрҙең классификацияһы*)

ТИПУ́Н *м* тилсә (*ҡоштар ауырыуы: тел осона сыҡҡан кимерсәк*) ♦ **типу́н (тебе́) на язы́к** телеңә тилсә сыҡҡыры, ауыҙыңдан ел алһын (*ярамаған һүҙ һөйләгән кешегә ҡарата*)

ТИПЧА́К *м* бүтәгә (*үлән*)

ТИР *м* тир; **стреля́ть в ти́ре** тирҙа атыу

ТИРА́ДА *ж* тирада (*күтәренке тонда әйтелгән оҙон һүҙ*)

ТИРА́Ж I *м* (*розыгрыш выигрышей в займе, лотерее*) тираж ♦ **вы́йти в тира́ж** тираждан сығыу, иҫкереү

ТИРА́Ж II *м* (*количество экземпляров печатающегося издания*) тираж; **тира́ж кни́ги** китаптың тиражы

ТИРАЖИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* **1.** (*размножать*) күпләп баҫтырыу **2.** (*устанавливать тираж*) тиражын ҡуйыу

ТИРА́Н *м* **1.** *ист.* тиран (*Боронғо Грециялағы һәм XII—XVI бб. Италиялағы хаким*) **2.** (*жестокий правитель*) тиран, залим (*көслөк менән хакимлыҡты алған кеше*) **3.** *перен.* залим, ҡаты бәғерле, яуыз кеше

ТИРА́НИТЬ *несов. кого-что* йәберләү, яфалау, ғазаплау; **тира́нить наро́д** халыҡты йәберләү

ТИРАНИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое залими, залимана; **тирани́ческий пригово́р** залими хөкөм

ТИРАНИ́Я *ж* **1.** *ист.* залимлыҡ, тиранлыҡ (*идара итеү ысулы*) **2.** (*жестокость, произвол*) йәбер, золом, залимлыҡ **3.** *прям., перен.* (*деспотия*) иҙгенлек; **тирани́я привы́чек** ғәҙәт иҙгенлеге

ТИРА́НСТВО *с*; *разг.* иҙгенлек, залимлыҡ, йәбер; **терпе́ть тира́нство** йәбергә сыҙап тороу

ТИРА́НСТВОВАТЬ *несов.*; *разг.* залимлыҡ (тиранлыҡ) итеү, иҙгенлек эшләү

ТИРЕ́ *с нескл.* һыҙыҡ, тире; **поста́вить тире́** һыҙыҡ ҡуйыу

ТИРКУ́ШКА *ж* көйөлдө (*дала ҡошо*)

ТИС *м* тис (*йылы яҡтағы ылыҫлы ағас*)

ТИ́СКАТЬ *несов.* **1.** *кого-что*; *разг.* (*сжимать*) ҡыҫыу, ҡыҫҡылау **2.** *прост.* (*нажимая, запихивать куда-л.*) тыҡҡылау (*ҡыҫып*); **ти́скать ве́щи в чемода́н** әйберҙәрҙе сумаҙанға тыҡҡылау **3.** *что*; *типогр.* (*отпечатывать с помощью печатного пресса*) (яҙыуҙы) баҫыу, баҫмаға төшөрөү

ТИСКИ́ *мн.* **1.** *тех.* ҡыҫтырғыс; **зажа́ть дета́ль в тиски́** деталде ҡыҫтырғысҡа ҡыҫтырыу **2.** *воен.* (*охват с двух сторон*) ҡыҫым; **взять врага́ в тиски́** дошманды ҡыҫымға алыу **3.** *чего*; *перен.* ҡыҫыу, иҙеү; **вы́рваться из тиско́в нужды́** ҡытлыҡ иҙеүенән ҡотолоу

ТИСНЕ́НИЕ *с* **1.** (*действие*) баҫып биҙәкләү, баҫып төшөрөү (*соҡорлап йәки ҡалҡытып*) **2.** (*тиснёный узор*) баҫып төшөрөлгән биҙәк

ТИСНЁНЫЙ, -ая, -ое биҙәге баҫып төшөрөлгән, баҫып яҙылған; **тиснёный переплёт** биҙәге баҫып төшөрөлгән китап тышы

ТИ́СНУТЬ *сов.* **1.** *см.* **ти́скать** 1; **2.** *см.* **ти́скать** 2, 3

ТИТА́Н *м*; *в разн. знач.* титан; **тита́н нау́ки** фән титаны; **добыва́ть тита́н** *хим.* титан табыу; **нали́ть во́ду в тита́н** титанға һыу ҡойоу

ТИТАНИ́Т *м* титанит (*утә күренмәле йәшел аҫыл таш*)

ТИТАНИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое бөйөк, хайран ҙур, ғәжәп бөйөк

ТИТА́НОВЫЙ, -ая, -ое титан ...ы, титанлы; **тита́новые ру́ды** титанлы мәғдәндәр

ТИТР *м* **1.** титр (*кинофильм кадрындағы аңлатма яҙыуҙар*) **2.** *хим.* иҙелмә концентраты

ТИ́ТУЛ *м* **1.** титул (*феодал һәм буржуаз йәмғиәттә маҡтаулы, билдәле исем*); **ти́тул гра́фа** граф титулы **2.** исем, титул; **ти́тул чемпио́на** чемпион исеме **3.** *полигр.* (*заглавие и первая страница книги*) титул; **офо́рмить ти́тул** титул биҙәү

ТИТУЛОВА́ТЬ *сов., несов. кого* исемләү, титуллау

ТИ́ТУЛЬНЫЙ, -ая, -ое *полигр.* титул ...ы; **ти́тульный лист** титул бите ♦ **ти́тульные спи́ски** *эк.* титул исемлеге

ТИФ *м* тиф, ҡара һарҡау; **брюшно́й тиф** ҡорһаҡ тифы; **возвра́тный тиф** ҡайтмалы тиф; **сыпно́й тиф** сабыртмалы тиф

ТИФЛОПЕДАГО́ГИКА *ж* тифлопедагогика (*дефектологияның һуҡыр һәм ярым һуҡыр балаларҙы уҡытыу бүлеге*)

ТИФО́ЗНЫЙ, -ая, -ое **1.** тиф ...ы; **тифо́зная эпиде́мия** тиф эпидемияһы **2.** тифлы, тиф менән; **тифо́зный больно́й** тиф менән ауырыусы

ТИ́ХИЙ, -ая, -ое **1.** аҡрын, әкрен; **ти́хий го́лос** аҡрын тауыш **2.** (*безмолвный*) тыныс, тымыҡ; **ти́хая ночь** тымыҡ төн **3.** (*спокойный*) тыныс, шым; **ти́хая жизнь** тыныс тормош **4.** (*смирный*) баҫалҡы, йыуаш, шым; **ти́хий ребёнок** йыуаш бала **5.** (*медленный*) яй, аҡрын; **ти́хий ход** аҡрын йөрөш ♦ **ти́хий час** *см.* **час**

ТИ́ХО 1. *нареч.* аҡрын, шым, яй; **ти́хо войти́** шым инеү; **говори́ть ти́хо** аҡрын һөйләү; **сиде́ть ти́хо** шым ултырыу **2.** *в знач. сказ., безл.* (*о погоде*) тымыҡ; **сего́дня ти́хо** бөгөн тымыҡ

ТИХОМО́ЛКОМ *нареч.*; *разг.* **1.** (*тихо*) шым (ғына), аҡрын (ғына), тауышһыҙ-тынһыҙ **2.** (*тайком*) шыпырт (ҡына), һиҙҙермәйенсә (генә), шым (ғына); **подойти́ тихомо́лком** һиҙҙермәйенсә янына килеү

ТИХО́НЬКО *нареч.*; *разг. см.* **ти́хо** 1

ТИХО́НЯ *м* и *ж*; *разг.* йыуаш (мыштым, баҫалҡы) кеше; **прики́нуться тихо́ней** йыуаш кеше булып ҡыланыу

ТИХООКЕА́НСКИЙ, -ая, -ое Тымыҡ океан …ы; **Тихоокеа́нский флот** Тымыҡ океан флоты

ТИХОХО́ДНЫЙ, -ая, -ое аҡрын йөрөй торған, аҡрын (яй) йөрөшлө; **тихохо́дный парохо́д** аҡрын йөрөшлө пароход

ТИ́ШЕ 1. *сравн. ст. от* **ти́хий** и **ти́хо**; **е́хать ти́ше** аҡрыныраҡ барыу **2.** *повел.* сеү, аҡрын, шауламағыҙ; **ти́ше, не меша́йте** сеү, ҡамасауламағыҙ ♦ **ти́ше воды́, ни́же травы** *см.* **вода́**

ТИШИНА́ *ж* тынлыҡ, һиллек, тыныслыҡ; **глубо́кая тишина́** тәрән тынлыҡ; **погружа́ться в тишину́** тынлыҡҡа сумыу; **наруша́ть тишину́** тыныслыҡты боҙоу

ТИШКО́М *нареч.*; *прост.* **1.** (*тихо*) шым (ғына), аҡрын (ғына) **2.** (*тайком*) шым (ғына), һиҙҙермәйенсә (генә), шыпырт (ҡына)

ТИШЬ *ж* **1.** *см* **тишина́**; **лесна́я тишь** урман тынлығы **2.** (*тихая, безветренная погода*) һиллек, тынлыҡ ♦ **тишь да гла́дь (да бо́жья благода́ть)** *см.* **гладь** I

ТКА́НЕВЫЙ, -ая, -ое **1.** туҡымалы, туҡыма …ы, туҡыманан эшләнгән **2.** *биол.* туҡыма …ы; **тка́невое дыха́ние** туҡыма һулышы ♦ **тка́невая терапи́я** *мед.* дауалау ысулы

ТКА́НЫЙ, -ая, -ое һуғылған, туҡылған, туҡып (һуғып) яһалған; **тка́ная ска́терть** һуғылған ашъяулыҡ; **тка́ный узо́р** туҡылған биҙәк

ТКАНЬ *ж* **1.** туҡыма; **шерстяна́я ткань** йөн туҡыма; **шёлковая ткань** ебәк туҡыма; **пло́тная ткань** беше туҡыма **2.** *биол.* туҡыма; **соедини́тельная ткань** тоташтырғыс туҡыма; **му́скульная ткань** мускул туҡымаһы **3.** *чего, какая*; *перен.* (*основа, содержание чего-л.*) нигеҙ, туҡыма, йөкмәтке; **ткань повествова́ния** хикәйәләү нигеҙе

ТКАНЬЁ *с* **1.** *см.* **ткать 2.** (*то, что выткано*) туҡыма әйбер

ТКАНЬЁВЫЙ, -ая, -ое туҡылған, туҡыманан эшләнгән; **тканьёвое одея́ло** туҡылған одеял

ТКАТЬ *несов.* **1.** *что* и *без доп.* һуғыу, туҡыу; **ткать полотно́** киндер һуғыу; **ткать узо́рами** биҙәкләп һуғыу **2.** *что* (*о насекомых*) үреү; **пау́к ткёт паути́ну** үрмәкес ау үрә

ТКА́ЦКИЙ, -ая, -ое туҡыу …ы; **тка́цкий стано́к** туҡыу станогы; **тка́цкий цех** туҡыу цехы

ТКАЧ *м* и **ТКАЧИ́ХА** *ж* туҡыусы

ТКА́ЧЕСТВО *с* туҡыусылыҡ

ТКЕМА́ЛИ *ж нескл.* алса (*сливаның бер төрө*)

ТКНУТЬ *сов.* **1.** *см.* **ты́кать** I; **2.** *что*; *разг.* (*поместить, определить*) тығып ебәреү, тығыу; **го́ды я ду́мала — куда́ его́ ткнуть** йылдар буйы уны ҡайҙа тығырға тип уйланым

ТКНУ́ТЬСЯ *сов. см.* **ты́каться**

ТЛЕН *м*; *книжн.* **1.** (*тление*) серек, серегән нәмә **2.** мәңгелек түгел, фани нәмә; **де́ньги — тлен** аҡса — фани нәмә

ТЛЕНИЕ *с см.* **тлеть**

ТЛЁННЫЙ, -ая, -ое *книжн.* фани; **тле́нный мир** фани донъя

ТЛЕТВО́РНОСТЬ *ж*; *книжн.* **1.** серегәнлек **2.** *перен.* зарарлылыҡ, боҙолғанлыҡ

ТЛЕТВО́РНЫЙ, -ая, -ое *книжн.* **1.** (*губительный*) үлемесле, һәләкәтле **2.** *перен.* зарарлы, зыянлы; **тлетво́рное влия́ние** зыянлы тәьҫир

ТЛЕТЬ *несов.* **1.** (*гнить*) сереү, муртайыу; **наво́з тле́ет** тиреҫ серей **2.** (*слабо гореть*) быҫҡыу, быҫҡып яныу, көйрәү; **сыры́е дрова́ тле́ют** сей утын быҫҡып яна **3.** *перен.* һүнмәү, һаҡланыу, беленеү; **в се́рдце тле́ет наде́жда** күңелдә өмөт атҡыһы һүнмәй

ТЛЯ *ж* кебләә, бет (*үләндең, ағастың һ.б.*); **я́блоневая тля** алма бете; **зла́ковая тля** ҡыяҡлылар кебләһе; **тля жи́молостная** айыу балаһы бете

ТМИН *м* аҡ әнис, ҡырағай әнис (*үҫемлеге һәм орлоғо*)

ТМИ́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** аҡ әнис …ы; **тми́нные семена́** аҡ әнис орлоғо **2.** аҡ әнискә төнәтелгән; **тми́нная во́дка** аҡ әнискә төнәтелгән араҡы

ТО I *союз разд.-перечисл.* (*употребляется для соединения предложений или однородных членов при перечислении*) бер …, бер; берсә …, берсә; йә …, йә; әле …, әле; **ого́нь то разгора́лся, то затуха́л** ут бер яна, бер һүнә ине; **то оди́н, то друго́й** әле береһе, әле икенсеһе ♦ **то и де́ло** *см.* **де́ло**; **не то** юғиһә; **и то** етмәһә

ТО II *с мест. см.* **тот**

-ТО *частица* **1.** *выделит.* (*употребляется для подчёркивания и выделения в предложении слова, к которому относится*) нәҡ, тап; **тебя-то мне и ну́жно** тап һин кәрәк тә миңә **2.** *неопр.* -дыр/-дер, -тыр/-тер, -ҙыр/-ҙер, -лыр/-лер; **кто́-то** кемдер; **како́й-то** ниндәйҙер; **отку́да-то** ҡайҙандыр

ТОВА́Р *м*; *в разн. знач.* тауар; **произво́дство това́ров** тауар етештереү; **това́ры широ́кого потребле́ния** киң ҡулланыу тауарҙары; **това́р сапога́** итек тауары

ТОВА́РИЩ *м* **1.** (*по работе*) иптәш; (*в пути*) иптәш, иш, юлдаш; (*у жениха на свадьбе*) нөгәр **2.** (*друг*) дуҫ **3.** (*гражданин страны — обычно при обращении*) иптәш; **това́рищ Дау́тов** Дауытов иптәш ♦ **това́рищ по несча́стью** бер үк бәләгә дусар булған кеше

ТОВА́РИЩЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** иптәштәрсә, иптәшлек; **това́рищеское отноше́ние** иптәштәрсә мөнәсәбәт **2.** *спорт.* иптәштәрсә; **това́рищеская встре́ча шахмати́стов** шахматсыларҙың иптәштәрсә осрашыуы ♦ **това́рищеский суд** иптәштәр суды

ТОВА́РИЩЕСТВО *с* **1.** иптәшлек; **чу́вство това́рищества** иптәшлек хисе **2.** (*организация, артель*) ширҡәт; **това́рищество по совме́стной обрабо́тке земли́** ерҙе бергәләп эшкәртеү ширҡәте

ТОВА́РНОСТЬ *ж*; *эк.* тауарлылыҡ; **това́рность се́льского хозя́йства** ауыл хужалығының тауарлылығы; **това́рность ле́са** урмандың тауарлылығы

ТОВА́РНЫЙ, -ая, -ое **1.** тауар ...ы; **това́рный по́езд** тауар поезы; **това́рный знак** тауар тамғаһы (*тауарға йәки ҡабына һалына торған билдә*) **2.** *эк.* һатыу өсөн билдәләнгән, тауарлыҡлы; **това́рное зерно́** һатыу өсөн билдәләнгән иген

ТОВАРОВЕ́Д *м* товаровед (*тауар белгесе*)

ТОВАРОВЕ́ДЕНИЕ *с* товароведение (*сауҙа әйбере булыуы йәһәтенән тауарҙы өйрәнеү белеме*)

ТОВАРООБМЕ́Н *м* тауар алмашыу

ТОВАРООБОРО́Т *м* тауар әйләнеше

ТОВА́РО-ПАССАЖИ́РСКИЙ, -ая, -ое тауар һәм пассажирҙар йөрөтә торған; **това́ро-пассажи́рский по́езд** тауар һәм пассажирҙар йөрөтә торған поезд

ТОВАРОПРОИЗВОДИ́ТЕЛЬ *м*; *эк.* тауар етештереүсе (эшләп сығарыусы)

ТО́ГА *ж* тога (*боронғо римдарҙың өҫкө кейеме, ғәҙәттә аҡ йөндән*) ♦ **ряди́ться в то́гу** *книжн.* булып күренергә тырышыу

ТОГДА́ *нареч.* **1.** (*не сейчас*) ул саҡта, ул ваҡытта, шул саҡта; **тогда́ мне бы́ло шестна́дцать лет** ул ваҡытта миңә ун алты йәш ине **2.** (*в таком случае*) улайһа, улай булғас; **ты уста́ла? Тогда́ отдохни́!** арыныңмы? Улайһа ял ит! **3.** (*после*) шунан, унан һуң; **они́ ушли́, тогда́ я сел занима́ться** улар китте, шунан мин уҡырға ултырҙым **4.** (*с союзами "когда" и "если"*) -ҡас/-кәс, шунан, унан; **когда́ он отказа́лся, тогда́ я реши́л де́йствовать оди́н** ул баш тартҡас, мин бер үҙем эшләргә булдым ♦ **тогда́ как**: 1) *союз противит.* киреһенсә; 2) *союз уступ.* шуға ҡарамаҫтан, гәрсә

ТОГДА́ШНИЙ, -яя, -ее *разг.* ул саҡтағы (ваҡыттағы), шул саҡтағы

ТОГО́ и **ТОВО́** *частица*; *прост.* **1.** (*заполняет паузу в речи*) ҡара; **уж ты, того́, постара́йся** һин инде, ҡара, тырыштыр **2.** *в знач. сказ.* (*для обозначения каких-л. нарушений в психике человека*) аҡылға еңел; (*о пьяном человеке*) ҡыҙмаса; **он совсе́м того́** ул бөтөнләй аҡылға еңел **3.** *в знач. сказ.* (*с отрицанием "не" в значении "плохой", "неважный"*) шәптән түгел; **вид у тебя́ не того́** һинең ҡиәфәтең шәптән түгел; **мне не того́... нехорошо́ как бу́дто** *безл.* хәлем шәптән түгел

ТО́ ЕСТЬ *союз* и *частица* **1.** *союз. поясн.* (*употребляется для пояснения высказанной мысли в значении "а именно"*) йәғни; **э́то бы́ло вчера́, то́ есть в понеде́льник** был кисә, йәғни дүшәмбе көн булды **2.** *союз. поясн.* (*присоединяет предложения или члены предложения, уточняющие высказанную мысль в значении "вернее", "говоря точнее"*) дөрөҫөрәге **3.** *частица* (*для выражения удивления, недоумения и т.п.*) йәғни мәҫәлән; **я не е́ду. — То́ есть, как не е́дешь?** мин бармайым. — Йәғни мәҫәлән, нисек инде бармайһың?

ТОЖДЕ́СТВЕННОСТЬ и **ТОЖЕ́СТВЕННОСТЬ** *ж* оҡшашлыҡ, тигеҙлек, берҙәйлек

ТОЖДЕ́СТВЕННЫЙ и **ТОЖЕ́СТВЕННЫЙ**, -ая, -ое берҙәй, оҡшаш, бер тигеҙ; **тожде́ственный слу́чай** оҡшаш хәл

ТО́ЖДЕСТВО и **ТО́ЖЕСТВО** *с* **1.** (*полное сходство*) берҙәйлек, тиңлек, оҡшашлыҡ; **то́ждество взгля́дов на жизнь** тормошҡа ҡараш(тар) берҙәйлеге **2.** *мат.* тигеҙлек; **зако́н то́ждества** тигеҙлек законы; **то́ждества сокращённого умноже́ния** ҡыҫҡаса ҡабатлау тигеҙлектәре

ТО́ЖЕ *нареч.* и *частица* **1.** *нареч.* шулай уҡ, да/дә, шул уҡ; **она́ то́же уе́хала** ул да киткән **2.** *частица*; *разг.* (*при выражении неодобрения*) шул, (шулай) уҡ, тағы, да/дә; **а ты то́же хоро́ш!** һин дә килешкәнһең инде! **3.** *частица*; *прост.* (*при переходе к новой теме разговора, связанной с предыдущими*) тағы (ла)

ТОК I *м* **1.** (*течение*) ағым, ағыш; **ток во́здуха** һауа ағымы **2.** *физ.* ток; **переме́нный ток** алмаш ток; **ток высо́кой частоты́** ҙур йышлыҡлы ток; **постоя́нный ток** даими ток; **включа́ть ток** токты тоташтырыу

ТОК II *м* ырҙын, ырҙын табағы; **рабо́тать на току́** ырҙында эшләү; **механизи́рованный ток** механизацияланған ырҙын табағы

ТОК III *м* **1.** *см.* **токова́ть 2.** уйнау урыны (*коштарҙың*)

ТОКА́РНИЧАТЬ *несов.*; *разг.* токарлыҡ эше менән шөғөлләнеү, токарь булып эшләү

ТОКА́РНЫЙ, -ая, -ое ҡырыу, токарлыҡ; **тока́рный стано́к** ҡырыу станогы; **тока́рное де́ло** токарлыҡ эше

ТО́КАРЬ *м* токарь, ҡырыусы (*эшсе, оҫта*); **то́карь-автома́тчик** автоматсы токарь; **то́карь по мета́ллу** металл буйынса токарь

ТОКОВА́НИЕ *с см.* **токова́ть**

ТОКОВА́ТЬ *несов.* гөрләшеү, гөлдөрләү, уйнау (*ҡайһы бер ҡоштарҙың, мәҫ., ҡорҙарҙың, күгәрсендәрҙең ҡауышҡан ваҡытта сығарған тауыштары*)

ТОКОВИ́ЩЕ *с см.* **ток** III 2

ТОКОПРИЁМНИК *м* ток алғыс

ТОКСИКО́З *м*; *мед.* токсикоз (*дауамлы ағыуланыу*); **пищево́й токсико́з** аҙыҡ токсикозы (*ашамлыҡ аша ағыуланыу*)

ТОКСИКО́ЛОГ *м* токсиколог (*токсикология белгесе*)

ТОКСИКОЛОГИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое токсикологик, токсикология ...ы

ТОКСИКОЛО́ГИЯ *ж* токсикология (*медицинаның ағыуҙарҙы өйрәнеү бүлеге*)

ТОКСИКОМА́НИЯ *ж*; *мед.* токсикомания (*ваҡытлыса иҫертеүсе ҡайһы бер ағыулы матдәләрҙе даими рәүештә ҡабул итергә ынтылыу*)

ТОКСИ́Н *м*; *биол.*, *мед.* токсин (*микроорганизмдар тарафынан эшләп сығарыла һәм ауырыуға сәбәп була торған ағыулы матдә*)

ТОКСИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое *биол.*, *мед.* **1.** ағыулы, ағыулай торған; **токси́ческие вещества́** ағыулы матдәләр **2.** токсин тәьҫирендә; **токси́ческое пораже́ние не́рвной систе́мы** нервы системаһының токсин тәьҫирендә зарарланыуы

ТОКСИ́ЧНОСТЬ *ж*; *биол.*, *мед.* ағыулылыҡ, ағыулы булыуы; **токси́чность га́за** газдың ағыулылығы

ТОКСИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое *биол.*, *мед.* ағыулаусан, ағыулай торған

ТОЛ *м* тол (*шартлатҡыс матдә*)

ТО́ЛЕВЫЙ, -ая, -ое толь, толдән эшләнгән; **то́левая кры́ша** толь ҡыйыҡ

ТОЛИ́КА: ма́лая толи́ка аҙ-маҙ, бер аҙ

ТОЛК *м* **1.** *разг.* (*смысл*) мәғәнә, рәт, йүн; **не доби́ться то́лку** рәтен тапмау; **говори́ть без то́лку** мәғәнәһеҙ һөйләү **2.** *обычно мн.* **то́лки** (*пересуды*) имеш (төрлө) хәбәр, имеш-мимеш; **хо́дят ра́зные то́лки** төрлө хәбәрҙәр йөрөй **3.** *разг.* (*польза*) файҙа, рәт, эш; **из неё бу́дет толк** унан рәт сығыр ♦ **знать толк** рәтен белеү; **сби́ться с то́лку** баш ҡатыу

ТОЛКА́НИЕ *с см.* **толка́ть** 1, 2

ТОЛКА́ТЬ *несов. кого-что* **1.** этеү, төртөү, этеп (төртөп) ебәреү; **толка́ть теле́гу** арбаны этеү **2.** (*в спорте*) ташлау, ырғытыу; **толка́ть ядро́** йәҙрә ташлау **3.** *на что, к чему* и *с неопр.*; *перен.* һөйрәү, этәреү; **толка́ть на преступле́ние** енәйәт эшләргә этәреү ♦ **толка́ть в про́пасть** һәләкәткә этеү

ТОЛКА́ТЬСЯ *несов.* **1.** төртөшөү, этешеү; **не толка́йтесь!** төртөшмәгеҙ! **2.** *перен.*, *разг.* (*быть где-л. без цели, без дела*) һерәнләү, (эшһеҙ) тик йөрөү **3.** (*сталкиваясь, ударяться*) бәрелеү, һуғылыу **4.** *разг.* этеү, этеп инергә тырышыу; **толка́ться в дверь** ишекте этеп инергә тырышыу **5.** *страд. от* **толка́ть**

ТОЛКА́Ч *м* **1.** *ж.-д.* эткес (*поезды этеп бара торған ярҙамсы локомотив*) **2.** *мор.* (*буксирное судно*) этеүсе **3.** *перен. разг.* этәреүсе, этеүсе (*берәй эште тиҙләтеүсе кеше*)

ТОЛКНУ́ТЬ *сов. см.* **толка́ть** 2, 3; **толкну́ть на преступле́ние** енәйәткә этәреү

ТОЛКОВА́НИЕ *с* **1.** *см.* **толкова́ть** 1; **толкова́ние зако́нов** закондарға аңлатма биреү **2.** (*объяснение*) аңлатма, төшөндөрмә; **дать но́вое толкова́ние** *чему-л.* *берәй нәмәгә* яңы аңлатма биреү

ТОЛКОВА́ТЕЛЬ *м* аңлатыусы, аңлатып биреүсе (*кеше*)

ТОЛКОВА́ТЬ *несов.* **1.** *что* (*истолковывать*) аңлатыу, аңғартыу, аңлатма (мәғәнә) биреү; **толкова́ть слова́ в словаре́** һүҙлектә һүҙҙәрҙе аңлатыу **2.** *кому* (*разъяснять*) төшөндөрөү; **ско́лько ни толку́й — он всё равно́ не поймёт** күпме генә төшөндөрһәң дә ул барыбер аңламаҫ **3.** *разг.* (*разговаривать*) һөйләшеү, һөйләү; **толкова́ть о дела́х** эштәр тураһында һөйләшеү; **что и толкова́ть** һөйләп тораһы ла юҡ

ТОЛКО́ВО *нареч.*; *разг.* аҡыллы, мәғәнәле

ТОЛКО́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** *разг.* (*разумный, дельный*) аҡыллы, башлы, төплө; **толко́вый челове́к** аҡыллы кеше **2.** *разг.* (*ясный, понятный*) аңлайышлы, асыҡ; **толко́вое разъясне́ние** аңлайышлы төшөндөрөү; **толко́вый отве́т** асыҡ яуап **3.** аңлатмалы; **толко́вый слова́рь** аңлатмалы һүҙлек

ТО́ЛКОМ *нареч.*; *разг.* **1.** аңлатып, рәтләп, яйлап; **скажи́те то́лком** аңлатып әйтегеҙ **2.** (*серьёзно*) ысынлап, йүнләп **3.** (*хорошенько, как следует*) рәтләп, йүнләп; **то́лком ничего́ не уме́ла** йүнләп бер нәмә лә белмәй ине

ТОЛКОТНЯ́ *ж*; *разг.* этеш-төртөш, бәрелеш-һуғылыш, тығылыш, ығы-зығы

ТОЛКУ́ЧКА *ж*; *прост.* **1.** *см.* **толка́ться** **2.** (*барахолка*) баҙар

ТОЛМА́Ч *м*; *уст.* тәржемәсе

ТОЛОКНО́ *с* һоло талканы, талкан (*ашамлыҡ*)

ТОЛОКНЯ́НКА *ж* талкан емеш, эт еләге (*аҡһыл-ҡыҙыл сәскәле, ҡыҙыл емешле күп йыллыҡ ярым ҡыуаҡ үҫемлек*)

ТОЛОКО́ННЫЙ, -ая, -ое талкан ...ы ♦ **толоко́нный лоб** *прост.* тиле, аңра

ТОЛО́ЧЬ *несов. что* төйөү, онтау, ваҡлау; **толо́чь соль** тоҙ төйөү ♦ **толо́чь во́ду в сту́пе** *см.* **вода́**

ТОЛО́ЧЬСЯ *несов.*; *разг.* һерәнләү, эшһеҙ тик йөрөү, тапанып тороу; **толо́чься на одно́м ме́сте** бер урында тапанып тороу

ТОЛПА́ *ж* **1.** төркөм, халыҡ; **толпа́ люде́й** халыҡ төркөмө; **собрала́сь толпа́** халыҡ (төркөмө) йыйылды **2.** *в знач. нареч.* **толпо́й** бөтәһе бергә, бергәләп, өйкөлөшөп; **стоя́ть толпо́й** өйкөлөшөп тороу **3.** *кого в знач. сказ.*; *разг.* (*множество*) бихисап, иҫәпһеҙ; **мужчи́н о́коло неё — толпа́** уның тирәһендә ирҙәр — бихисап

ТОЛПИ́ТЬСЯ *несов.* йыйылыу, тупланыу, өйкөлөшөү; **наро́д толпи́тся на пло́щади** майҙанға халыҡ йыйылған

ТОЛСТЕ́ННЫЙ, -ая, -ое *прост.* бик йыуан (ҡалын); **толсте́нная кни́га** бик ҡалын китап; **толсте́нное бревно́** бик йыуан бүрәнә

ТОЛСТЕ́ТЬ *несов.* йыуанайыу, ҡалынайыу, һимереү

ТОЛСТИ́ТЬ *несов. кого-что; разг.* йыуанайтыу, ҡалынайтыу, йыуан (ҡалын) күрһәтеү

ТОЛСТОБРЮ́ХИЙ, -ая, -ое *прост.* йыуан ҡорһаҡлы

ТОЛСТО́ВКА *ж; разг.* толстовка (*билдән быумалы киң ирҙәр блузаһы*)

ТОЛСТОКО́ЖИЙ, -ая, -ее **1.** ҡалын тиреле (ҡабыҡлы); **толстоко́жий арбу́з** ҡалын ҡабыҡлы ҡарбуз **2.** *перен., разг.* туң, ҡалын тиреле; **толстоко́жий челове́к** ҡалын тиреле кеше

ТОЛСТОНО́ГИЙ, -ая, -ое йыуан аяҡлы

ТОЛСТОПУ́ЗЫЙ, -ая, -ое *прост.* йыуан (күпкәк) ҡорһаҡлы

ТОЛСТОСТЕ́ННЫЙ, -ая, -ое ҡалын, ҡалын стеналы; **толстосте́нный сосу́д** ҡалын һауыт

ТОЛСТОСУ́М *м; прост.* аҡса тоғо (*бай, ҡалын кеҫәле кеше*)

ТО́ЛСТЫЙ, -ая, -ое **1.** (*о круглых предметах*) йыуан; (*о плоских предметах*) ҡалын; **то́лстая кни́га** ҡалын китап; **то́лстое де́рево** йыуан ағас **2.** йыуан; **то́лстые но́ги** йыуан аяҡтар; **прие́хал то́лстый Пустяко́в** йыуан Пустяков килде ♦ **то́лстый журна́л** ҡалын журнал; **то́лстая кишка́** *анат.* йыуан эсәк

ТОЛСТЯ́К *м; разг.* йыуан ир кеше; **толсту́ха** *ж; разг.* йыуан ҡатын-ҡыҙ

ТОЛЧЁНЫЙ, -ая, -ое онтаҡ, онталған; **толчёное стекло́** онталған быяла

ТОЛЧЕ́Я *ж* **1.** *см.* **толкотня́ 2.** (*мельница ударного действия*) ваҡлағыс (урғыс) тирмән; **парова́я толче́я** парҙа эшләгән тирмән **3.** (*волнение на море, реке*) һыу тулҡынланыу

ТОЛЧО́К *м* **1.** һелкенеү, төртөү, тетрәү; **си́льный толчо́к** көслө (ныҡ) төртөү; **подзе́мный толчо́к** ер тетрәү **2.** *перен.* (*побуждение*) этәргес, сәбәп; **толчо́к в рабо́те** берәй эште эшләргә сәбәп **3.** *спорт.* күтәреү; **толчо́к пра́вой руко́й** уң ҡул менән күтәреү

ТО́ЛЩА *ж* ҡалынлыҡ, йыуанлыҡ, ҡалын ҡатлам

ТОЛЩИНА́ *ж* (*о плоских предметах*) ҡалынлыҡ; (*о круглых предметах*) йыуанлыҡ; **толщина́ стен** стеналарҙың ҡалынлығы

ТОЛЬ *м* толь (*ябыу материалы*)

ТО́ЛЬКО *нареч., частица* и *союз* **1.** *частица огранич.* (*не более как, всего лишь*) бары, ни бары, ғына/генә; **э́то то́лько нача́ло** был башы ғына әле; **ей то́лько пять лет** уға бары биш кенә йәш **2.** *союз временной* (*употребляется для присоединения придаточного предложения времени*) -ғас та/-гәс тә; **как то́лько вы́пал снег, мы отпра́вились на охо́ту** ҡар яуғас та, беҙ һунарға сыҡтыҡ **3.** *союз противит.* (*соединяет предложения, из которых одно выражает несоответствие тому, о чём говорится в другом*) ләкин, тик; **хорошо́ зимо́й в лесу́, то́лько хо́лодно** ҡыш көнө урманда яҡшы, ләкин һыуыҡ **4.** *частица усил.* (*выражает пожелание, предположительную возможность*) ғына/генә, -һаң/-һәң ине; **то́лько бы не опозда́ть** һуңламаһаҡ ҡына ярар ине; **то́лько бы попа́сть на э́ту ле́кцию** ошо лекцияға эләкһәң ине **5.** *нареч.* (*ещё, пока ещё*) ғына/генә әле; **э́то то́лько нача́ло** был башы ғына әле **6.** *нареч.* (*едва*) әле генә, көскә; **то́лько прие́хала, а уже́ тя́нет домо́й** әле генә килгәйнем, өйгә ҡайтҡы ла килә ♦ **то́лько и всего́** шул ғына; **то́лько что** яңы ғына

ТОМ *м* том; **рома́н в четырёх тома́х** дүрт томлы роман

ТОМАГА́ВК *м; этн.* томагавк (*Төньяҡ Америка индеецтарының һуғыш ҡоралы*)

ТОМА́Т *м* томат; **ба́нка тома́тов** *спец.* бер банка томат; **купи́ть тома́т** томат һатып алыу

ТОМА́ТНЫЙ, -ая, -ое томат ...ы; **тома́тный сок** томат һуты

ТОМИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое зарыҡтырғыс, ялҡытҡыс, талыҡтырғыс; **томи́тельные мину́ты** зарыҡтырғыс минуттар

ТОМИ́ТЬ *несов.* **1.** *кого-что* зарыҡтырыу, интектереү, талыҡтырыу; **не томи́те ребёнка** баланы зарыҡтырмағыҙ **2.** *что* быҡтырыу, быҡтырып бешереү; **томи́ть мя́со** ит быҡтырыу **3.** *что; тех.* ҡыҙҙырып йомшартыу; **томи́ть сталь** ҡоросто ҡыҙҙырып йомшартыу **4.** *спец.* томалап тотоу; **томи́ть таба́к** тәмәкене томалап тотоу (*тәмәке әҙерләгәндә*)

ТОМИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** интегеү, яфаланыу, ғазапланыу; **томи́ться в нево́ле** тотҡонлоҡта интегеү **2.** тилмереү, зарығыу; **томи́ться тоско́й** һағыштан зарығыу **3.** быҡып бешеү (*ит һ.б.*) **4.** *страд. от* **томи́ть** 2—4

ТОМЛЕ́НИЕ *с* **1.** (*мучение, страдание*) яфа, ғазап **2.** *спец. см.* **томи́ть** 3, 4, **томи́ться** 3

ТОМЛЁНЫЙ, -ая, -ое *спец.* быҡтырылған, быҡтырып бешерелгән; **томлёное мя́со** быҡтырып бешерелгән ит

ТО́МНОСТЬ *ж* моңһоулыҡ, һағышлылыҡ; **то́мность взгля́да** ҡараштың моңһоулығы

ТО́МНЫЙ, -ая, -ое моңһоу, һағышлы; **то́мный взор** һағышлы ҡараш

ТОМПА́К *м* томпак (*баҡыр менән цинк ҡатыш иретмә, еҙҙең бер төрө*)

ТОМПА́КОВЫЙ, -ая, -ое томпак; **томпа́ковое кольцо́** томпак балдаҡ

ТОН *м* **1.** *физ., муз.* (*звук определённой высоты*) тауыш, тон; **ни́зкий тон** түбән тауыш; **взять то́ном вы́ше** юғарыраҡ тонды алыу **2.** (*оттенок речи*) тауыш; **повы́сить тон** тауышты күтәреү **3.** (*цвет, окраска, оттенок цвета*) тон, төҫтәр, буяу; **све́тлые тона́** асыҡ төҫтәр; **карти́на напи́сана в тёмных тона́х** рәсем тонoҡ төҫтәрҙә төше-

рөлгән **4.** *мед.* йөрәк тибеү тауышы (*йөрәк эшмәкәрлегенән килгән тауыш*) **5.** (*стиль поведения*) мөғәмәлә, үҙеңде тотоу; **хоро́ший тон** үҙеңде яҡшы тота белеү ♦ **зада́ть тон** *см.* **зада́ть**; **попа́сть в тон** яйын (көйөн) табыу

ТОНА́ЛЬНОСТЬ *ж* **1.** *муз.* тоналлек; **тона́льность до мажо́р** до мажор тоналлеге **2.** *муз.* (*регистр голоса*) тауыш; **высо́кая тона́льность** юғары тауыш **3.** *иск.* өҫтөн төҫ, тоналлек; **тона́льность карти́ны** картинаның тоналлеге

ТОНА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** тон ...ы, буяу ...ы, төҫ ...ы **2.** *муз., иск.* тональ

ТОНЗИЛЛИ́Т *м*; *мед.* тонзиллит (*миндаль биҙҙәренең шешеүе*)

ТОНИЗИ́РОВАТЬ *сов., несов. что*; *физиол.* хәл кертеү, тонусты күтәреү

ТОНИЗИ́РУЮЩИЙ, -ая, -ее көс биреүсе, тонусты күтәреүсе; **тонизи́рующий напи́ток** тонусты күтәреүсе эсемлек

ТОНИ́ЧЕСКИЙ I, -ая, -ое *лит.* тоник (*баҫымлы һәм баҫымһыҙ ижектәрҙең сиратлашып килеүенә нигеҙләнгән шиғыр төҙөлөшө*)

ТОНИ́ЧЕСКИЙ II, -ая, -ое *физиол.* тонуслы, тонусҡа ҡағылышлы; **тони́ческий рефле́кс** тонуслы рефлекс

ТО́НКИЙ, -ая, -ое **1.** йоҡа, нәҙек; **то́нкая тетра́дь** йоҡа дәфтәр; **то́нкий слой** йоҡа ҡатлам; **то́нкие па́льцы** нәҙек бармаҡтар **2.** (*высокий — о звуке*) нәҙек, сәңгел; **то́нкий го́лос** нәҙек тауыш **3.** нескә, нәфис; **то́нкий за́пах** нескә еҫ **4.** үткер, нескә; **то́нкий кри́тик** үткер тәнҡитсе; **то́нкий ю́мор** нескә юмор **5.** (*учтивый*) әҙәпле, нәзәкәтле; **то́нкое обраще́ние** нәзәкәтле мөғәмәлә **6.** (*о чертах лица*) нәфис **7.** (*чуткий*) үткер, һиҙгер; **то́нкий слух** һиҙгер ҡолаҡ ♦ **то́нкая кишка́** *анат.* нәҙек эсәк; **кишка́ тонка́** *см.* **кишка́**

ТОНКОВОЛОКНИ́СТЫЙ, -ая, -ое нәҙек сүсле; **тонковолокни́стый хло́пок** нәҙек сүсле мамыҡ

ТОНКОКО́ЖИЙ, -ая, -ее йоҡа ҡабыҡлы (тиреле); **тонкоко́жий плод** йоҡа ҡабыҡлы емеш

ТОНКОНО́ГИЙ, -ая, -ое нәҙек аяҡлы

ТОНКОРУ́ННЫЙ, -ая, -ое нәҙек йөнлө; **тонкору́нная овца́** нәҙек йөнлө һарыҡ

ТОНКОСЛО́ЙНЫЙ, -ая, -ое йоҡа ҡатламлы, йоҡа

ТОНКОСТВО́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое нәҙек көбәкле (*мылтыҡ*); нәҙек олонло (*ағас*)

ТОНКОСТЕ́ННЫЙ, -ая, -ое йоҡа стеналы (быялалы, тимерле, ҡалайлы), йоҡа; **тонкосте́нный сосу́д** йоҡа һауыт

ТО́НКОСТЬ *ж* **1.** йоҡалыҡ, нәҙеклек, нескәлек; **то́нкость волокна́** сүстең нәҙеклеге **2.** (*вкуса, запаха и т.п.*) нескәлек, тәмле еҫлелек **3.** (*учтивость*) нәзәкәтлелек **4.** (*чувствительность*) зирәклек, һиҙгерлек, үткерлек **5.** *мн.* **то́нкости** (*подробности*) ентеклелек, нескәлек; **вдава́ться в то́нкости** ентекләп тикшереү ♦ **до то́нкостей** бөтә нескәлектәренә тиклем, энәһенән ебенә тиклем

ТОНКОШЁРСТНЫЙ и **ТОНКОШЁРСТЫЙ,** -ая, -ое **1.** нәҙек (ваҡ) йөнлө (*һарыҡ*) **2.** (*из тонкой шерсти*) нәҙек йөндән эшләнгән; **тонкошёрстное сукно́** нәҙек йөндән эшләнгән буҫтау

ТОНМЕ́ЙСТЕР *м* тонмейстер (*телевидениеның, радиотапшырыуҙарҙың һ.б. тауышының дөрөҫ яҙылыуын күҙәтеүсе хеҙмәткәр*)

ТО́ННА *ж* тонна; **ве́сом в две то́нны** ике тонна ауырлыҡта

ТОННА́Ж *м* тоннаж (**1.** *диң. судноларҙың тонна иҫәбе менән ауырлығы йәки күләме* **2.** *махс. вагон һәм автомобилдәрҙең тонналап йөк күтәрә алыусанлығы* **3.** *махс. тонналап продукция эшләп сығарыу*)

ТОННЕ́ЛЬ *м см.* **тунне́ль**

ТО́НУС *м* тонус

ТОНУ́ТЬ *несов.* **1.** батыу; **де́рево в воде́ не то́нет** ағас һыуҙа батмай; **кора́бль то́нет** карап бата **2.** *в чём* (*вязнуть, утопать*) батыу, сумыу; **тону́ть в снегу́** ҡарҙа батыу; **тону́ть в грязи́** бысраҡҡа батыу **3.** *перен.* (*становиться невидимым*) сумыу, сумып ултырыу, күмелеү; **дома́ то́нут в зе́лени садо́в** йорттар баҡса йәшеллегенә күмелә

ТОНЧА́ТЬ *несов.*; *разг.* йоҡарыу, нәҙегәйеү, йоҡара (нескәрә) төшөү

ТО́НЬШЕ *нареч.* нескәрәк

ТО́НЯ *ж*; *рыб.* (*участок для лова рыбы неводом*) тартым (*йылым ташлап балыҡ тотҡан урын*)

ТОП и **ТОП-ТО́П** *межд.* **1.** (*звукоподражание шуму шагов*) тып-тып **2.** *в знач. сказ.*; *разг.* тибеү, тибеп ҡуйыу; **топ ного́й** аяҡ тибеп ҡуйыу

ТОПА́З *м* топаз, һары яҡут (*аҫыл таш*)

ТОПА́ЗОВЫЙ, -ая, -ое топаз, һары яҡут, һары яҡут ...ы, топаз ...ы; **топа́зовый пе́рстень** һары яҡут ҡашлы йөҙөк

ТО́ПАНЬЕ *с см.* **то́пать**

ТО́ПАТЬ *несов.* **1.** тапылдатыу, аяҡ тибеү **2.** *прост.* (*идти, ходить вообще*) барыу, китеү, китә биреү; **то́пать на́до** барырға кәрәк

ТОПИНАМБУ́Р *м* топинамбур (*үҫемлек*)

ТОПИ́ТЬ I *несов. что* **1.** яғыу, тоҡандырыу; **топи́ть печь** мейес яғыу **2.** (*обогревать*) йылытыу; **топи́ть кварти́ру** фатирҙы йылытыу

ТОПИ́ТЬ II *несов. кого-что* **1.** (*заставлять тонуть*) батырыу, сумырыу; **топи́ть неприя́тельские суда́** дошман караптарын батырыу **2.** *что* баҫыу; **вода́ то́пит берега́** һыу ярҙарҙы баҫа **3.** *перен., разг.* (*губить*) харап (һәләк) итеү

ТОПИ́ТЬ III *несов. что* **1.** иретеү, ҡыҙҙырыу; (*о сале*) һыҙыу, һыҙҙырыу; **топи́ть ма́сло** май иретеү **2.** ҡайнатыу; **топи́ть молоко́** һөт ҡайнатыу

ТОПИ́ТЬСЯ I *несов.* **1.** яныу; **печь то́пится** мейес яна **2.** (*отапливаться*) яғылыу; **э́тот дом давно́ не то́пится** был йорт күптән яғылмай **3.** *страд. от* **топи́ть** I

ТОПИ́ТЬСЯ II *несов.* **1.** һыуға батыу, батып үлеү, һыуға ташланыу **2.** *страд. от* **топи́ть** II

ТОПИ́ТЬСЯ III *несов.* **1.** иреү; **воск то́пится** балауыҙ ирей **2.** ҡайнау; **молоко́ то́пится** һөт ҡайнай **3.** *страд. от* **топи́ть** III

ТО́ПКА *ж* **1.** *см.* **топи́ть** I; **2.** мейес (ауыҙы), усаҡ яғыу урыны; **парово́зная то́пка** паровоз мейесе

ТО́ПКИЙ, -ая, -ое батҡыл, һаҙлыҡлы; **то́пкое ме́сто** батҡыл урын

ТОПЛЁНЫЙ, -ая, -ое **1.** иреткән, иретелгән; **топлёное ма́сло** иретелгән май **2.** ҡайнатҡан, ҡайнатылған, бешкән; **топлёное молоко́** ҡайнатылған һөт

ТО́ПЛИВНЫЙ, -ая, -ое **1.** яғыулыҡ ...ы; **то́пливный газ** яғыулыҡ газы **2.** яғыулыҡ менән; **то́пливное снабже́ние** яғыулыҡ менән тәьмин итеү

ТО́ПЛИВО *с* яғыулыҡ; **жи́дкое то́пливо** шыйыҡ яғыулыҡ; **твёрдое то́пливо** ҡаты яғыулыҡ; **ди́зельное то́пливо** дизель яғыулығы

ТОПЛЯ́К *м*; *спец.* утыпшы, батҡан ағас

ТО́ПНУТЬ I *сов. см.* **то́пать** 1

ТО́ПНУТЬ II *несов.*; *прост. см.* **тону́ть**

ТОПО́ГРАФ *м* топограф (*топография белгесе*)

ТОПОГРАФИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое топография ...ы, топографик; **топографи́ческая ка́рта** топографик карта ♦ **топографи́ческая анато́мия** топографик анатомия (*анатомияның ағзалар урынлашыуын һәм уларҙың үҙ-ара мөнәсәбәтен өйрәнә торған бүлеге*)

ТОПОГРА́ФИЯ *ж* топография (**1.** *геодезияның ер өҫтөн үлсәй, планға төшөрә торған бүлеге* **2.** *айырым урындарҙың ер өҫтө төҙөлөшө* **3.** *айырым урындарҙың ер өҫтө төҙөлөшөн планға һәм картаға төшөрөү ысулы*)

ТО́ПОЛЕВЫЙ и **ТОПОЛЁВЫЙ,** -ая, -ое тирәк ...ы; **то́полевый пух** тирәк мамығы

ТОПОЛИ́НЫЙ, -ая, -ое тирәк ...ы; **тополи́ный лист** тирәк япрағы

ТОПОЛОГИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое топологик; **топологи́ческое простра́нство** топологик аралыҡ

ТОПОЛО́ГИЯ *ж* топология (*математиканың бер өлкәһе*)

ТО́ПОЛЬ *м* тирәк; **серебри́стый то́поль** аҡ тирәк; **посади́ть тополя́** тирәк ултыртыу; **то́поль чёрный** күк тирәк

ТОПОНИ́МИКА *ж* топонимика (**1.** *берәй илдең, урындың географик атамалар йыйылмаһы* **2.** *лингв. ономастиканың географик атамаларҙы өйрәнеү бүлеге*); **топони́мика Башкортоста́на** Башҡортостан топонимикаһы

ТОПОНИМИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое топонимия ...ы, топонимик; **топоними́ческие иссле́дования** топонимик тикшеренеүҙәр

ТОПОНИ́МИЯ *ж*; *лингв. см.* **топони́мика** 2

ТОПО́Р *м* балта; **о́стрый топо́р** үткер балта; **руби́ть топоро́м** балта менән сабыу ♦ **(хоть) топо́р ве́шай** күҙ асҡыһыҙ төтөн

ТОПО́РИК *м*; *уменьш. от* **топо́р**; **тури́стский топо́рик** туристар балтаһы

ТОПОРИ́ЩЕ *с* (*рукоятка топора*) балта һабы

ТОПО́РНЫЙ, -ая, -ое **1.** балта ...ы **2.** тупаҫ, килбәтһеҙ, йәмһеҙ; **топо́рная рабо́та** тупаҫ эш

ТОПО́РЩИТЬ *несов.* тырпайтыу, ҡарпайтыу, өрпәйтеү, ҡабартыу; **топо́рщить во́лосы** сәсте өрпәйтеү

ТОПО́РЩИТЬСЯ *несов.*; *разг.* **1.** тырпайыу, тырпайтыу; **усы́ топо́рщились** мыйыҡтары тырпайҙы **2.** тырпайыу, өрпәйеү, (йөнөн) ҡабартыу; **ко́шка топо́рщится** бесәй йөнөн ҡабарта **3.** *перен.* (*упрямиться*) киреләнеү, тырпайыу

ТО́ПОТ *м* аяҡ тауышы, тапылдау; (*копыт*) тояҡ тауышы; **ко́нский то́пот** ат тояғы тауышы

ТОПОТА́ТЬ *несов.*; *разг.* тап-топ итеү, тапылдау

ТОПТА́НИЕ *с см.* **топта́ть, топта́ться**; **топта́ние на ме́сте** бер урында тапанып тороу

ТОПТА́ТЬ *несов.* **1.** *кого-что* (*мять, давить*) тапау; **топта́ть траву́** үләнде тапау **2.** *что*; *разг.* (*пачкать*) тапау, тапап бысратыу; **топта́ть пол** иҙәнде тапау **3.** *что*; *разг.* (*стаптывать обувь*) туҙҙырыу, кейеп туҙҙырыу; **топта́ть сапоги́** итекте туҙҙырыу **4.** *спец.* (*давить, разминать*) тапау, йомшартыу; **топта́ть гли́ну** балсыҡ тапау **5.** *прост.* (*о спаривании птиц*) тапау (*ҡоштар һөйөшкәндә*) ♦ **топта́ть в грязь** бысраҡ (ҡара) яғыу, мәсхәрә (мыҫҡыл) итеү

ТОПТА́ТЬСЯ *несов.*; *разг.* **1.** тапаныу, тапанып тороу, алмаш-тилмәш баҫҡылау, тыпырсыныу; **топта́ться у воро́т** ҡапҡа төбөндә тапаныу **2.** (*бесцельно ходить*) файҙаһыҙға (бушҡа) йөрөү, һәптәнләү, йөрөнөү **3.** *страд. от* **топта́ть** ♦ **топта́ться на ме́сте** эше алға бармау, бер урында тапаныу

ТОПЧА́Н *м* һике, урындыҡ

ТОПЫ́РИТЬ *несов.*; *прост.* **1.** (*топорщить*) тырпайтыу, ҡарпайтыу, ҡабартыу, өрпәйтеү **2.** тырпайтыу; **топы́рить па́льцы** бармаҡтарҙы тырпайтыу

ТОПЫ́РИТЬСЯ *несов.*; *прост.* япрайыу, өрпәйеү, өлтәйеп (тырпайып) тороу (*сәс, йөн һ.б.*)

ТОПЬ *ж* батҡыл, һаҙамыҡ урын

ТО́РБА *ж*; *прост.* мөшкә, торба (*ат моронона кейҙерелә торған һоло тоҡсайы*) ♦ **носи́ться как с пи́саной то́рбой** артыҡ иғтибар биреү

ТОРГ I *м* **1.** *см.* **торгова́ть** 1; **устро́ить торги́** һатыу ойоштороу **2.** *уст.* (*аукцион*) торғы; **прода́ть с торго́в** торғы менән һатыу **3.** *спец.* торг (*берәй эште арзаныраҡ эшләргә килешкән кешегә подряд биреү*)

ТОРГ II *м* торг (*сауҙа идаралығы*); **торг по прода́же хле́ба** икмәк һатыу буйынса торг

ТОРГА́Ш *м*; *разг.*, **1.** ваҡ сауҙагәр, алыпһатар (*ваҡ-төйәк нәмә һатыусы*) **2.** *перен.*, *пренебр.* арҡа һөйәкһеҙ кеше, намыҫһын һатыусы

ТОРГА́ШЕСКИЙ, -ая, -ое *разг.* **1.** ваҡ сауҙагәр ...ы, ваҡ сауҙагәрҙәргә хас; **торга́шеские зама́шки** ваҡ сауҙагәрҙәргә хас ҡыланыштар

2. (*стяжательский*) хирес (*үҙ файҙаһын ғына ҡайғыртҡан*)

ТОРГА́ШЕСТВО с; *разг.* **1.** (*торговля*) ваҡ сауҙагәрлек **2.** (*стремление к наживе*) хиреслек

ТОРГОВА́ТЬ *несов.* **1.** *кем-чем, с кем-чем* и *без доп.* һатыу итеү, сауҙа итеү, һатыу; **торгова́ть с други́ми стра́нами** башҡа илдәр менән сауҙа итеү; **учи́ться торгова́ть** һатыу итергә өйрәнеү **2.** *кем-чем*; *перен.* һатыу, аҡсаға һатыу, һатылыу; **торгова́ть свое́й со́вестью** намыҫты аҡсаға һатыу **3.** (*быть открытым для торговли*) һатыу итеү, асыҡ булыу; **магази́н торгу́ет с восьми́ часо́в** магазин сәгәт һигеҙҙән һатыу итә **4.** *кого-что*; *прост.* (*договариваться о цене*) һатыулашыу; **торгова́ть коня́** ат һатыулашыу

ТОРГОВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** (*сговариваться о цене*) һатыулашыу, сауҙалашыу; **торгова́ться с продавцо́м** һатыусы менән һатыулашыу **2.** *перен., разг.* (*спорить с целью выгоды*) һүҙ көрәштереү, һатыулашыу **3.** *страд. от* **торгова́ть** 4

ТОРГО́ВЕЦ *м* и **ТОРГО́ВКА** *ж* сауҙагәр, һатыу итеүсе, һатыусы; **кру́пный торго́вец** эре сауҙагәр; **торго́вец муко́й** он менән һатыу итеүсе

ТОРГО́ВЛЯ *ж* сауҙа, алыш-биреш, һатыу; **вне́шняя торго́вля** тышҡы сауҙа; **опто́вая торго́вля** күмәртә сауҙа, күмәртәләп һатыу; **торго́вля хле́бом** икмәк һатыу

ТОРГО́ВО-ПРОМЫ́ШЛЕННЫЙ, -ая, -ое сауҙа-сәнәғәт; **торго́во-промы́шленный центр** сауҙа-сәнәғәт үҙәге

ТОРГО́ВЫЙ, -ая, -ое сауҙа ...ы; **торго́вый оборо́т** сауҙа әйләнеше; **торго́вая поли́тика** сауҙа (һатыу итеү) сәйәсәте; **торго́вые ряды́** сауҙа рәттәре

ТОРГПРЕ́Д *м* (*торговый представитель*) сауҙа вәкиле

ТОРГПРЕ́ДСТВО *с* (*торговое представительство*) сауҙа вәкиллеге

ТОРЕАДО́Р *м* тореадор (*Испанияла, Латин Америкаһы илдәрендә үгеҙҙәр һуғышында ҡатнашыусы*)

ТОРЕ́Ц *м* **1.** (*поперечный срез бревна, доски и т.д.*) арҡыры киҫем **2.** (*брусок*) бурса, бүрәнә осо **3.** *разг.* (*мостовая из таких брусков*) бурса түшәлгән урам

ТОРЖЕ́СТВЕННЫЙ, -ая, -ое тантаналы; **торже́ственное собра́ние** тантаналы йыйылыш; **торже́ственная кля́тва** тантаналы ант

ТОРЖЕСТВО́ *с* **1.** (*празднество*) тантана, байрам; **семе́йное торжество́** ғаилә байрамы **2.** (*победа, успех*) өҫтөн сығыу, еңеү, өҫтөнлөк, шатлыҡ; **торжество́ справедли́вости** ғәҙеллектең өҫтөн сығыуы

ТОРЖЕСТВОВА́ТЬ *несов.* **1.** *что*; тантана итеү; **торжествова́ть побе́ду** еңеүҙе тантана итеү **2.** *над кем-чем* и *без доп.* өҫтөнлөк алыу, еңеү; **добро́ торжеству́ет над злом** яҡшылыҡ яманлыҡтан өҫтөнлөк ала

ТО́РИЙ *м* торий (*химик элемент, металл*)

ТОРИ́Т *м*; *хим.* торит (*радиоактив минерал*)

ТОРИЧЕ́ЛЛИЕВ: торичé́ллиева пустота́ Торичелли бушлығы (*XVII б. Италия физигы исеменән*)

ТОРМА́ШКИ: вверх торма́шками: 1) мәтәлләү, баш түбән тороу (әйләнеү), баш(ы) аша тәгәрәү; 2) аҫты өҫкә килеү

ТОРМОЖЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **тормози́ть**; **э́кстренное торможе́ние** ашығыс тормозлау **2.** *физиол.* тотҡарла(ны)у, туҡтау

ТО́РМОЗ *м* **1.** тормоз (*машиналарҙың йөрөшөн аҡрынайтыу йәки туҡтатыу йайланмаһы*); **ручно́й то́рмоз** ҡул тормозы **2.** *см.* **торможе́ние 3.** *перен.* ҡамасау(лыҡ), кәртә, тотҡарлыҡ; **быть то́рмозом в рабо́те** эштә ҡамасау булып тороу ♦ **спусти́ть на тормоза́х** эште шым ғына яйлау, ҡаршылыҡты юҡ итеү, ҡаршылыҡтан ҡотолоу

ТОРМОЗИ́ТЬ *несов.* **1.** *что* и *без доп.* тормозлау, тотҡарлау, туҡтатыу, тормозға һалыу; **маши́ну на́до тормози́ть** машинаны туҡтатырға кәрәк **2.** *что*; *перен.* (*мешать*) ҡамасаулау, ҡамасаулыҡ итеү, тотҡарлыҡ итеү; **тормози́ть рабо́ту** эшкә ҡамасаулау

ТОРМОЗИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** тотҡарланыу, кәртә ҡуйылыу (*берәй эшкә*) **2.** *страд. от* **тормози́ть**

ТОРМОЗНО́Й, -ая, -ое тормоз ...ы, тормозлау ...ы; **тормозна́я жи́дкость** тормоз шыйыҡсаһы

ТОРМОШИ́ТЬ *несов. кого*; *разг.* **1.** тартҡылау, йолҡҡолау, төрткөләү; **тормоши́ть ребёнка** баланы тартҡылау **2.** *перен.* (*надоедать*) алйытыу, йонсотоу, йөҙәтеү

ТО́РНЫЙ, -ая, -ое **1.** таҡыр, тигеҙ, тапалған; **то́рная доро́га** таҡыр юл **2.** *перен.* асыҡ, билдәле, ғәҙәти, ҡыйын (ауыр) булмаған, анһат, еңел (*тормош юлына ҡарата*)

ТОРОКА́ *мн.* ҡанъяға (*эйәрҙең артына төрлө нәмә бәйләү өсөн тағылған нәҙек ҡайыштар*)

ТОРОПИ́ТЬ *несов.* **1.** *кого-что* и *без доп.* ашыҡтырыу, ҡабаландырыу, өтәләү; **торопи́ть с отъе́здом** китергә ҡабаландырыу **2.** *что* (*ускорять*) тиҙләштереү, тиҙләтеү; **торопи́ть собы́тия** ваҡиғаларҙы тиҙләтеү

ТОРОПИ́ТЬСЯ *несов.* ашығыу, ҡабаланыу, өтәләнеү; **торопи́ться на рабо́ту** эшкә ашығыу; **куда́ торо́пишься?** ҡайҙа ашығаһың?

ТОРОПЛИ́ВО *нареч.* ҡабалан, ашығыс рәүештә, йәһәт кенә, тиҙ-тиҙ, ашыҡ-бошоҡ; **шага́ть торопли́во** ҡабалан атлау; **рабо́тать торопли́во** ашыҡ-бошоҡ эшләү

ТОРОПЛИ́ВОСТЬ *ж* ҡабаланыу, ашығыу

ТОРОПЛИ́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** (*о человеке*) ашығыусан, ҡабаланыусан, өтәлән, ҡалбыр; **торопли́вый челове́к** өтәлән кеше **2.** (*поспешный, быстрый*) ашығыс, ҡабалан, тиҙ (йәһәт) башҡарылған; **торопли́вые шаги́** ҡабалан аҙымдар

ТОРОПЫ́ГА *м* и *ж*; *прост.* ҡабалан кеше, өтөк, ҡалбыр

ТОРО́С и **ТО́РОС** *м* боҙ өйөмө, өйөлгән боҙ тауы

ТОРО́СИСТЫЙ, -ая, -ое боҙ өйөмдәре күп булған

ТОРПЕ́ДА *ж* торпеда (*уҙйөрөшлө һыу аҫты снаряды*); **пусти́ть торпе́ду** торпеда ебәреү

ТОРПЕДИ́РОВАТЬ *сов., несов.* **1.** торпеда ебәреү, торпеда менән һөжүм итеү **2.** *горн.* торпедалау (*шартлатыу*) **3.** *перен.* (*сорвать, срывать что-л.*) ҡаршы тороу (килеү), өҙөү

ТОРПЕДИ́СТ *м* торпедасы

ТОРПЕ́ДНЫЙ, -ая, -ое **1.** торпеда ...ы; **торпе́дный аппара́т** торпеда аппараты **2.** торпедалы; **торпе́дный ка́тер** торпедалы катер

ТОРПЕДОНО́СЕЦ *м* торпедалы, торпедаһы булған (*самолёт*)

ТОРПЕДОНО́СНЫЙ, -ая, -ое торпедалар менән ҡоралланған

ТОРС *м* **1.** (*туловище человека*) кәүҙә, кеше кәүҙәһе **2.** *иск.* торс (*башһыҙ, ҡул-аяҡһыҙ скульптура һыны*)

ТОРТ *м* торт; **шокола́дный торт** шоколадлы торт; **купи́ть торт** торт һатып алыу

ТО́РТНИЦА *ж* торт һауыты

ТОРФ *м* торф, һаҙ тиреҫе; **добыва́ть торф** торф сығарыу

ТОРФОПЕРЕГНО́ЙНЫЙ, -ая, -ое торфлы серемтә ...ы; **торфоперегно́йные горшо́чки** торфлы серемтә көршәктәре

ТОРФОРАЗРАБО́ТКИ *мн.* торф сығарыу урыны

ТОРФЯНИ́К и **ТОРФЯ́НИК** *м* **1.** (*залежь торфа*) торфлы һаҙлыҡ, торф һаҙлығы (ятҡылығы) **2.** (*о человеке*) торф сығарыусы, торф белгесе

ТОРФЯНИ́СТЫЙ, -ая, -ое торфлы; **торфяни́стая по́чва** торфлы тупраҡ

ТОРФЯНО́Й, -ая, -ое **1.** торфлы; **торфяно́е боло́то** торфлы һаҙлыҡ **2.** (*работающий на торфе*) торфта эшләгән; **торфяна́я электроста́нция** торф менән эшләгән электр станцияһы

ТОРЦЕВА́ТЬ *несов.*; *спец. что* **1.** бурса (бүкән) түшәү; **торцева́ть мостову́ю** урамға бурса түшәү **2.** (*обрабатывать торцы*) бүрәнә башын ҡырҡыу

ТОРЦЕВО́Й, -ая, -ое *см.* **торцо́вый**

ТОРЦО́ВКА *ж* **1.** *спец. см.* **торцева́ть 2.** *разг.* бурсалау станоғы **3.** торцовка (*маляр щёткаһы*)

ТОРЦЕВО́Й и **ТОРЦО́ВЫЙ,** -ая, -ое **1.** *спец.* арҡыры; **торцева́я стена́** арҡыры стена **2.** (*покрытый торцами*) бурса түшәлгән; **торцо́вая мостова́я** бурса түшәлгән урам

ТОРЧА́ТЬ *несов.* **1.** тырпайып тороу, сурайыу, һерәйеү; **во́лосы торча́т** сәс тырпайып тора **2.** *разг.* (*высовываться*) сығып тороу, һәлберәү; **пистоле́т торчи́т из карма́на** кеҫәнән пистолет сығып тора **3.** *разг.* (*возвышаться над поверхностью*) сығып (һерәйеп) тороу; **бревно́ торчи́т из воды́** бүрәнә һыуҙан сығып тора **4.** *перен., разг.* (*надоедать присутствием*) һерәнләү (*буштан-бушҡа кеше алдында һерәйеп йөрөү*)

ТОРЧКО́М *нареч.*; *разг.* тырпайып, һерәйеп, япрый; **во́лосы стоя́т торчко́м** сәстәре тырпайып тора

ТОРШЕ́Р *м* торшер (*оҙон таяулы лампа*)

ТОСКА́ *ж* **1.** һағыш, һағыныу; **тоска́ берёт** һағыш баҫа; **тоска́ по ро́дине** тыуған илде һағыныу **2.** (*скука*) эс бошоу, бошоноу ♦ **тоска́ зелёная** *см.* **зелёный**

ТОСКЛИ́ВО 1. *нареч.* яманһыу; **тоскли́во смотре́ть** яманһыу ҡарау **2.** *кому в знач. сказ., безл.* күңелһеҙ, моңһоу; **мне тоскли́во** миңә күңелһеҙ

ТОСКЛИ́ВОСТЬ *ж* яманһыулыҡ, һағышлылыҡ, моңһоулыҡ

ТОСКЛИ́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** (*исполненный тоски*) һағышлы, яманһыу, моңһоу; **тоскли́вая пе́сня** һағышлы йыр **2.** (*наводящий тоску*) эс бошорғос, күңелдә һағыш уятҡан, күңелһеҙ; **тоскли́вая пого́да** эс бошорғос көн

ТОСКОВА́ТЬ *несов.* һағыныу, юҡһыныу, бошоноу; **тоскова́ть по ма́тери** әсәйҙе һағыныу; **тосковать по родны́м места́м** тыуған яҡтарҙы юҡһыныу

ТОСТ *м* тост; **провозгласи́ть тост** тост әйтеү

ТОТ *м* (та *ж*, то *с*) *мест.* **1.** анау, ул, шул, теге; **э́то тот са́мый челове́к** был тап шул кеше **2.** анау, теге, арғы; **на том берегу́** арғы ярҙа **3.** ул, ундай; **вот та кни́га** бына ул китап **4.** (*при перечислении*) ул да, теге; **ни тот, ни друго́й** ул да түгел, башҡа ла түгел; **тот и́ли ино́й** тегеһе йәки башҡа берәйһе **5.** *в знач. сущ.* **то** *с* уныһы; **то бы́ло вчера́, а э́то сего́дня** уныһы кисә булғайны, ә был бөгөн ♦ **не то, что (что́бы)** бик үк түгел, әллә ни түгел; **ни с того́ ни с сего́** һис юҡтан, сәбәпһеҙ-ниһеҙ; **тот и́ли ино́й; тот и́ли друго́й** кемдер берәйһе; **отпра́вить на тот свет** *см.* **отпра́вить; отпра́виться на тот свет** *см.* **отпра́виться**

ТОТАЛИЗА́ТОР *м* **1.** тотализатор (*бәйгелә ҡайһы атҡа нисә һум ҡуйылғанды күрһәткән счётчик*) **2.** (*игра на бегах и скачках*) бәйгелә аҡса уйыны

ТОТАЛИТАРИ́ЗМ *м*; *книжн.* тоталитаризм (*тоталитар режим*)

ТОТАЛИТА́РНОСТЬ *ж*; *книжн.* тоталитарлыҡ

ТОТАЛИТА́РНЫЙ, -ая, -ое *книжн.* тоталитар; **тоталита́рное госуда́рство** тоталитар дәүләт

ТОТА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое *книжн.* дөйөм, тоталь; **тота́льная война́** тоталь һуғыш; **тота́льная мобилиза́ция** дөйөм мобилизация

ТОТЕ́М *м* тотем (*ырыу-ҡәбилә йәмғиәте осоронда табына торған хайуан, үҫемлек йәки тәбиғәт күренеше*)

ТОТЕМИ́ЗМ *м* тотемизм, мәжүсилек

ТОТЕМИСТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое тотемистик, тотемизм ...ы, мәжүси; **тотемисти́ческие ве́рования** тотемистик ышаныу (инаныу)

ТО́-ТО *частица*; *разг.* **1.** (*в том то и дело*) тап, нәҡ, шул-шул; **вот то́-то** бына шул-шул **2.** (*вот почему*) әйтәм, бына; **то́-то вы бои́тесь её** әйтәм һеҙ унан ҡурҡаһығыҙ **3.** (*вот уж*) бына; **то́-то она́ удиви́тся** бына ул ғәжәпләнер инде

ТО́ТЧАС и *разг.* **ТОТЧА́С** *нареч.* шунда уҡ, хәҙер үк, һәғәттә; **то́тчас же приду́** шунда уҡ килермен

ТОЧЕ́НИЕ *с см.* **точи́ть** 1—3

ТОЧЁНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*наточенный, острый*) ҡайралған, сарланған, үткерләнгән; **точёный нож** үткерләнгән бысаҡ **2.** (*выточенный*) ҡырылған, ҡырып яһалған (*орсоҡ*); **точёные изде́лия** ҡырып яһалған нәмәләр **3.** *перен.* (*изящный, тонкий*) ҡойоп ҡуйған кеүек, күркәм, нәфис; **точёные па́льцы** нәфис бармаҡтар

ТО́ЧЕЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** төрткө-төрткө, төртөп-төртөп яһалған; **то́чечный узо́р** төрткө-төрткө биҙәк **2.** *спец.* (*в виде точки*) нөктә кеүек, нөктә; **то́чечный исто́чник све́та** нөктә кеүек яҡтылыҡ сығанағы **3.** (*направленный на отдельные точки*) айырым нөктәләргә (эшләү); **то́чечный масса́ж** айырым нөктәләргә массаж

ТОЧИ́ЛКА *ж* **1.** беләү, ҡайраҡ; (*для кос*) яныуыс **2.** *разг.* ҡәләм ослағыс

ТОЧИ́ЛО I *с* ҡайраҡ, сар, сарлау станогы; **точи́ть топо́р точи́лом** ҡайраҡ менән балта ҡайрау

ТОЧИ́ЛО II *с* (*в виноделии*) йөҙөм һыҡҡыс

ТОЧИ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое беләү, сарлау, ҡайраҡ, яныуыс; **точи́льный ка́мень** ҡайраҡ таш

ТОЧИ́ЛЬЩИК *м* **1.** ҡайраусы, сарлаусы, үткерләүсе (*кеше*) **2.** *зоол.* ағас ҡуңыҙы

ТОЧИ́ТЬ *несов.* **1.** *что* (*нож*) үткерләү, ҡайрау, яныу; (*топор*) сарлау, ҡайрау, үткерләү; (*косу*) яныу; (*бритву*) беләүләү; (*пилу, коньки*) игәү; (*саблю, шашку*) ҡайрау, сарлау, яныу **2.** *что* (*заострять*) ослау; **точи́ть каранда́ш** ҡәләм ослау **3.** *что* (*вытачивать*) ҡырып яһау; **точи́ть дета́ли** деталдәрҙе ҡырып яһау **4.** (*прогрызать*) кимереү (*ҡорт тураһында*) **5.** (*постепенно разрушать*) өңөп ашау (*һыу ярҙы*) **6.** *кого*; *перен.* (*мучить*) яфалау, интектереү, йөҙәтеү, һарғайтыу; **го́ре то́чит** ҡайғы һарғайта **7.** *перен.*, *разг.* (*беспрестанно бранить*) игәп (әрләп) тороу, игәү, әрләү ♦ **точи́ть ля́сы** *см.* **ля́сы**; **точи́ть зу́бы** *см.* **зуб**

ТО́ЧКА I *ж* **1.** (*след от прикосновения, укола*) тап, төрткө, тимгел; **чёрная то́чка** ҡара төрткө **2.** (*знак препинания*) нөктә, төрткө; **ста́вить то́чку** нөктә ҡуйыу **3.** (*место в пространстве, на плоскости*) урын, ер; **са́мая высо́кая то́чка горы́** тауҙың иң бейек урыны **4.** *спец.* нөктә; **то́чка весе́ннего равноде́нствия** яҙғы көн һәм төн тигеҙлек нөктәһе; **то́чка пересече́ния прямы́х** тура һыҙыҡтарҙың киҫешеү нөктәһе **5.** (*место расположения*) урын, нөктә; **торго́вая то́чка** сауҙа итеү урыны; **огнева́я то́чка** ут нөктәһе **6.** *в знач. сказ.*; *разг.* (*кончено*) вәссәләм, бөттө; **ещё час порабо́таю и — то́чка** тағы бер сәғәт эшләйем дә — вәссәләм ♦ **то́чка замерза́ния** туңыу нөктәһе; **мёртвая то́чка** тынлыҡ нөктәһе; **то́чка зре́ния** *см.* **зре́ние**; **то́чка в то́чку** теп-теүәл, тәңгәл генә (тура килтереү); **ста́вить то́чку** эште туҡтатыу; **бить в (одну́) то́чку** *см.* **бить**; **то́чка с запято́й** нөктәле өтөр

ТО́ЧКА II *ж см.* **точи́ть** 1—3; **то́чка ноже́й** бәкеләр үткерләү

ТО́ЧНО I *нареч.* **1.** тап, теүәл, дөрөҫ; **то́чно в три часа́** тап сәғәт өстә; **то́чно воспроизвести́ ко́пию** күсермәһен дөрөҫ итеп эшләү **2.** (*в сочетании со словами "такой", "тот", "так"*) тап, нәҡ, бөтөнләй; **то́чно така́я же кни́га** тап шундай китап **3.** *в знач. вводн. сл.* ысынлап та; **она́, то́чно, краси́ва** ул, ысынлап та, сибәр

ТО́ЧНО II *союз* и *частица* **1.** *союз сравн.* (*как, словно*) тап ... кеүек, тап, -ға/-гә оҡшаш, һымаҡ, кеүек, әйтерһең, -дай/-дәй; **плывёт то́чно ле́бедь** тап аҡҡош кеүек йөҙә **2.** *частица*; *прост.* (*вроде*) дөрөҫ; **то́чно я здесь была́** дөрөҫ, мин бында булдым

ТО́ЧНОСТЬ *ж* **1.** (*пунктуальность*) аныҡлыҡ, йыйнаҡлыҡ **2.** (*степень соответствия чему-л.*) дөрөҫлөк, тәңгәллек; **то́чность перево́да** тәржемәнең дөрөҫлөгө ♦ **в то́чности** теп-теүәл, нәҡ

ТО́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*совершенно верный*) дөрөҫ, тәңгәл; **то́чный расчёт** дөрөҫ иҫәп; **то́чные часы́** дөрөҫ йөрөгән сәғәт; **то́чное сло́во** тәңгәл (дөрөҫ) һүҙ **2.** (*аккуратный, пунктуальный*) йыйнаҡ; **быть то́чным** йыйнаҡ булыу ♦ **то́чные нау́ки** аныҡ фәндәр

ТОЧЬ-В-ТО́ЧЬ *нареч.* тап, тас, дөп-дөрөҫ; **точь-в-то́чь оте́ц** тас атаһы; **она́ рассказа́ла всё точь-в-то́чь, как бы́ло** ул бөтәһен дә тап булғанса һөйләп бирҙе

ТОШНИ́ТЬ *несов.* *кого* күңел болғаныу, уҡшыу, ҡоҫҡо килеү; **тошни́ть от за́паха** еҫкә күңел болғаныу

ТО́ШНО *разг.* **1.** *нареч.* эс бошорғос **2.** *в знач. сказ.*, *безл.* уҡшытыу, күңел болғаныу, ҡоҫҡо килеү **3.** *в знач. сказ.*, *безл.*; *перен.* ауыр, сирҡаныс; **то́шно смотре́ть на них** уларға ҡарауы сирҡаныс

ТОШНОТА́ *ж* **1.** күңел болғаныу (уйнау), уҡшы(ты)у, ҡоҫҡо килеү; **тошнота́ от за́паха** еҫтән уҡшыу **2.** *перен.* (*отвращение*) ерәнеү, ҡоҫҡо килеү

ТОШНОТВО́РНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*вызывающий тошноту*) уҡшытҡыс, күңел болғандырғыс, ҡоҫторғос; **тошнотво́рный за́пах** уҡшытҡыс еҫ **2.** *перен.*, (*вызывающий отвращение*) ерәнес; **тошнотво́рное зре́лище** ерәнес күренеш

ТО́ШНЫЙ, -ая, -ое *разг.* **1.** уҡшытҡыс, ҡоҫторғос, күңел болғандырғыс **2.** *перен.* эс бошорғос; **то́шное заня́тие** эс бошорғос эш

ТОЩА́ТЬ *несов.*; *разг.* ябығыу, арыҡланыу

ТО́ЩИЙ, -ая, -ее **1.** (*худой*) ябыҡ, арыҡ; **то́щая скоти́на** арыҡ мал **2.** *перен.*, *разг.* буш, һай; **то́щий портфе́ль** буш портфель **3.** (*скудный — о*

колосе) нәҙек, ас, ярлы, осоҡ; (*о растительности*) һирәк; (*о почве*) ашһыҙ ♦ **то́щий карма́н** *см.* **карма́н**

ТПРУ и **ТПРР** *межд.* тырр (*атты туҡтатҡанда әйтелә*) ♦ **ни тпру ни ну** *в знач. сказ.*; *прост.* ни алға ни артҡа

ТРАВА́ *ж* үлән; (*молодая*) йәшән; (*весенняя*) зәржә; **со́рная трава́** ҡый үләне; **лека́рственная трава́** дарыу үләне ♦ **траво́й (быльём) поросло́** *см.* **быльё**; **хоть трава́ не расти́** иҫ китмәү, бар тип тә белмәү

ТРАВЕНЕ́ТЬ *несов.*; *разг.* (*зарастать травой*) үлән үҫеү (баҫып китеү)

ТРА́ВЕРС I и **ТРА́ВЕРЗ** *м* траверс, траверз (**1.** *хәрб. окопта һәм нығытмаларҙа балсыҡ өйөмө* **2.** *гидротех. йылғаның ярҙарын һаҡлау һәм ағыш юлын үҙгәртеү өсөн махсус дамба* **3.** *диңг.*, *ав. караптың, осҡостоң алған курсына ҡарата перпендикуляр йүнәлеш*)

ТРА́ВЕРС II *м*; *спорт.* траверс (*альпинистарҙың тау теҙмәләре аша сығыуы*)

ТРА́ВЕРСА и **ТРА́ВЕРЗА** *ж*; *тех.* траверса, траверза (*берәй нәмәне нығытыу өсөн арҡыры һалынған һайғау*)

ТРАВЕСТИ́ *с нескл.* травести (**1.** *театр. үҫмерҙәрҙе ҡатын-ҡыҙҙар уйнай торған роль* **2.** *әҙ. әҙәбиәттәге юмористик шиғриәттең бер төрө*: *етди йөкмәткене уға тап килмәй торған мәрәкә формала биреү*)

ТРАВИ́НКА *ж* бер бөртөк үлән

ТРАВИ́ТЬ I *несов.* **1.** *кого* ағыулау, ағыулап ҡырыу, үлтереү; **трави́ть мух** себендәрҙе ағыулау **2.** *что* (*производить потраву*) тапатыу, тапатып һәләк итеү (*ашлыҡты, сәсеүҙе*); **трави́ть посе́вы** сәсеүлектәрҙе тапатыу **3.** *кого* һөсләү, ҡыуып тотоу (*эт, ҡош менән*) **4.** *что*; *спец.* ашатыу, уйҙырыу; **трави́ть узо́ры** биҙәктәр уйҙырыу **5.** *кого*; *перен.* (*преследовать*) эҙәрләү; (*о человеке*) яла яғыу, юрамал бәйләнеү, яла яғып ғәйепләү **6.** *спец.* таҙартыу, бөтөрөү, сығарыу; **трави́ть пя́тна** тапты бөтөрөү

ТРАВИ́ТЬ II *несов.* *что* **1.** *мор.* (аҡрынлап) бушатыу, бушата (ебәрә) төшөү, аҡрынлап ысҡындырыу; **трави́ть кана́т** арҡанды аҡрынлап бушатыу **2.** *спец.* (*выпускать пар, воздух, ослабляя давление*) сығарыу, кәметеү **3.** *безл.* (*тошнить*) сайҡатып ауырытыу

ТРАВИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *разг.* (*принимать яд*) ағыу эсеү, ағыуланыу **2.** *страд.* *от* **трави́ть** I

ТРА́ВЛЕНЫЙ I, -ая, -ое *тех.* (*обработанный или изготовленный травлением*) уйҙырып (ашатып) яһалған (төшөрөлгән)

ТРА́ВЛЕНЫЙ II, -ая, -ое (*о звере*) һөсләтелгән, эт менән ҡыуҙырылған ♦ **тра́вленый волк (зверь)** ҡарт бүре (*күпте күргән, әсеһен-сөсөһөн татыған кеше*)

ТРА́ВЛЯ *ж* **1.** (*на охоте*) һөсләү, эт менән ҡыуыу (*кейекте*) **2.** *см.* **трави́ть** I 5

ТРА́ВМА *ж* травма, йәрәхәт(ләнеү), имгәнеү; **психи́ческая тра́вма** психик травма (*ауырыу*); **нанести́ тра́вму** йәрәхәт яһау

ТРАВМАТИ́ЗМ *м* травматизм, йәрәхәт, йәрәхәтләнеү, имгәнеү; **борьба́ с травмати́змом на произво́дстве** производствола имгәнеүҙәрҙе булдырмау өсөн көрәш; **бытово́й травмати́зм** көнкүрештәге йәрәхәт

ТРАВМАТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое травматик, йәрәхәттән булған; **травмати́ческий шок** травматик шок

ТРАВМАТО́ЛОГ *м* травматолог (*травматология белгесе*)

ТРАВМАТОЛОГИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое травматология ...ы, травматологик; **травматологи́ческое отделе́ние** травматология бүлеге

ТРАВМАТОЛО́ГИЯ *ж* травматология (*хирургияның төрлө имгәнеү-йәрәхәтләнеүҙәрҙе өйрәнә торған бүлеге*)

ТРАВМИ́РОВАНИЕ *с см.* **травми́ровать**

ТРАВМИ́РОВАТЬ *сов.*, *несов.* *кого-что* йәрәхәтләү, яралау

ТРАВОПО́ЛЬЕ *с*; *с.-х.* үлән сәсеү баҫыусылығы, үлән сәсеү системаһы (*төрлө ҡыяҡ үләндәрҙе ҡуҙаҡлылар менән ҡушып сәсеү*)

ТРАВОПО́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое *с.-х.* үлән сәсеү баҫыусылығы ...ы; **травопо́льная систе́ма** үлән сәсеү баҫыусылығы системаһы

ТРАВОСЕ́ЯНИЕ *с* үлән сәсеү

ТРАВОСМЕ́СЬ *ж*; *с.-х.* үлән ҡатнашмаһы (*бер йыллыҡ һәм күп йыллыҡ ҡыяҡлылар менән ҡуҙаҡлылар ҡатнашмаһы*)

ТРАВОСТО́Й *м* үҫемлектәр (үләндәр) япмаһы (*көтөүлектәрҙә, сабынлыҡтарҙа*)

ТРАВОЯ́ДНЫЙ, -ая, -ое үлән ашаған (ашаусы); **травоя́дные живо́тные** үлән ашаған хайуандар

ТРАВЯНИ́СТЫЙ, -ая, -ое **1.** үлән, үләнле; **травяни́стое ме́сто** үләнле ер **2.** *перен.*, *разг.* (*безвкусный*) тәмһеҙ, үлән тәме килгән; **травяни́стый чай** тәмһеҙ сәй **3.** (*сходный с травой*) үлән кеүек, үлән

ТРАВЯНО́Й, -ая, -ое **1.** үлән ...ы; **травяна́я мука́** үлән оно **2.** (*поросший травой*) үлән үҫкән (баҫҡан); **травяно́й луг** үлән баҫҡан туғай

ТРАГЕДИ́ЙНОСТЬ *ж* трагедиялылыҡ

ТРАГЕДИ́ЙНЫЙ, -ая, -ое трагик, трагедиялы, трагедия ...ы; **трагеди́йный арти́ст** трагедия артисы

ТРАГЕ́ДИЯ *ж* **1.** трагедия (*драма әҫәрҙәренең бер төрө*); **траге́дии Шекспи́ра** Шекспир трагедиялары

ТРАГИ́ЗМ *м* трагизм (**1.** *драматик әҫәрҙә трагик элемент* **2.** *трагедиялылыҡ*)

ТРА́ГИК *м* трагик (**1.** *трагик ролдәрҙе башҡарыусы актёр* **2.** *трагедия әҫәрҙәре яҙыусы*)

ТРАГИКОМЕ́ДИЯ *ж* трагикомедия (**1.** *әҙ. трагедия һәм комедия үҙенсәлектәрен үҙ эсенә*

алған драматик әҫәр **2.** *кцсм. ҡайғылы һәм көлкөлө ваҡиға)*

ТРАГИКОМИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** (*печальный и смешной*) трагикомик; ҡыҙыҡ та, ҡыҙғаныс та (*көлкө аралаш фажиғәле*); **трагикоми́ческий слу́чай** трагикомик ваҡиға **2.** трагикомик; **трагикоми́ческий сюже́т** трагикомик сюжет

ТРАГИКОМИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое *см.* **трагикоми́ческий** 1

ТРАГИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** (*свойственный трагедии*) трагедия ...ы, трагик; **траги́ческий жанр** трагик жанр **2.** (*об актёре*) трагик; **траги́ческий актёр** трагик актёр **3.** (*страшный, ужасный*) трагик, фажиғәле, афәтле; **траги́ческая смерть** фажиғәле үлем

ТРАГИ́ЧНОСТЬ *ж* фажиғәлелек, трагедиялылыҡ, һәләкәтлек

ТРАГИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое афәтле, фажиғәле, ауыр ҡайғылы; **траги́чная смерть** фажиғәле үлем

ТРАДИЦИО́ННОСТЬ *ж* ғәҙәткә ингәнлек, традициялылыҡ, традиция булып китеү

ТРАДИЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое традицион, йола булып киткән, ғәҙәткә ингән; **традицио́нный пра́здник** традицион байрам

ТРАДИ́ЦИЯ *ж* традиция, ғәҙәт, йола; **семе́йные тради́ции** ғаилә традициялары; **войти́ в тради́цию** йолаға инеү; **во́инские тради́ции** хәрби традициялар

ТРАЕКТО́РИЯ *ж*; *спец.* траектория (**1.** *махс. есемдең йәки нөктәнең хәрәкәт юлы* **2.** *хәрб. атылған снарядтың минаның һ.б. осоу юлы*)

ТРАКТ *м* оло юл, тракт; **автомоби́льный тракт** автомобиль тракты ♦ **желу́дочно-кише́чный тракт** *анат.* ашҡаҙан-эсәк юлы

ТРАКТА́Т *м* **1.** (*научное сочинение*) трактат, ғилми әҫәр, рисәлә; **составля́ть тракта́т** рисәлә төҙөү **2.** *уст.* трактат (*халыҡ-ара килешеү*)

ТРАКТИ́Р *м*; *уст.* трактир (*ресторанлы ҡунаҡхана, түбән разрядлы ресторан*)

ТРАКТИ́РЩИК *м* и **ТРАКТИ́РЩИЦА** *ж* трактирсы, трактир тотоусы

ТРАКТОВА́НИЕ *с см.* **трактова́ть, трактова́ться**; **пра́вильное трактова́ние** дөрөҫ аңлатып биреү

ТРАКТОВА́ТЬ *несов. что* аңлатыу, аңлатып (төшөндөрөп) биреү, ҡарашты әйтеү; **трактова́ть по-но́вому** яңыса аңлатыу

ТРАКТОВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** (*получать какое-л. объяснение*) тикшерелеү, ҡараш әйтелеү **2.** *страд. от* **трактова́ть**

ТРАКТО́ВКА *ж см.* **трактова́ть, трактова́ться**; **тракто́вка рома́на** романды аңлатыу

ТРА́КТОР *м* трактор; **колёсный тра́ктор** тәгәрмәсле трактор; **пропашно́й тра́ктор** аралыҡлы трактор

ТРАКТОРИЗА́ЦИЯ *ж* тракторлаштырыу, трактор ҡулланыуҙы индереү

ТРАКТОРИ́СТ *м* и **ТРАКТОРИ́СТКА** *ж* тракторсы; **трактори́ст-машини́ст широ́кого про́филя** киң профилле тракторсы-машинист

ТРА́КТОРНЫЙ, -ая, -ое **1.** трактор(ҙар) ...ы, тракторлы; **тра́кторный заво́д** трактор заводы **2.** трактор менән; **тра́кторный сев** трактор менән сәсеү

ТРАКТОРОСТРОЕ́НИЕ *с* тракторҙар эшләп сығарыу

ТРАКТОРОСТРОИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое тракторҙар эшләп сығарыу ...ы

ТРАЛ *м* трал (**1.** *тоҡ һымаҡ ҙур ау* **2.** *һыу аҫты миналарын таба торған ҡорал* **3.** *диңгеҙ төбөн һәм ундағы хайуандарҙы, үҫемлектәрҙе тикшереү ҡоралы*)

ТРА́ЛЕР *м см.* **тра́льщик** 1

ТРА́ЛИТЬ *несов. что* **1.** *рыб.* трал менән балыҡ тотоу, траллау **2.** *воен., мор.* трал менән мина тотоу **3.** *спец.* (*исследовать дно*) тралл менән тикшереү; **тра́лить проли́в** трал менән боғаҙҙы тикшереү

ТРА́ЛЬЩИК *м* траллаусы (**1.** *трал менән балыҡ тотоу судноһы* **2.** *һыу аҫтындағы миналарҙы тотоу өсөн булған хәрби судно* **3.** *трал менән балыҡ тотоуға етәкселек итеүсе кеше*)

ТРАМБОВА́ТЬ *несов. что* төйгөсләп (тыңҡыслап) тигеҙләү, тапау, ҡыҫтап-ҡыҫтап тигеҙләү (тығыҙлау); **трамбова́ть зе́млю** ерҙе төйгөсләп тигеҙләү

ТРАМБО́ВКА *ж* **1.** *см.* **трамбова́ть 2.** (*орудие*) тығыҙлағыс (*төйгөсләү ҡоралы*)

ТРАМБО́ВОЧНЫЙ, -ая, -ое төйгөсләп тығыҙлау ...ы, төйгөсләп тигеҙләү ...ы; **трамбо́вочная маши́на** төйгөсләп тығыҙлау машинаһы

ТРАМВА́Й *м* трамвай; **е́хать трамва́ем** трамвайҙа барыу ♦ **речно́й трамва́й** һыу трамвайы (*пассажирҙарҙы йөрөтә торған катер*)

ТРАМВА́ЙНЫЙ, -ая, -ое трамвай ...ы; **трамва́йная ли́ния** трамвай юлы

ТРАМВА́ЙЩИК *м* и **ТРАМВА́ЙЩИЦА** *ж* трамвайсы

ТРАМПЛИ́Н *м* **1.** һикертмәк, һикереү баҫмаһы, трамплин; **лы́жный трампли́н** саңғы трамплины **2.** *перен.* терәк (*берәр эштең башланғыс пункты, таяныс*)

ТРАНЖИ́Р *м* и **ТРАНЖИ́РА** *м* и *ж*; *разг.* мал (аҡса) туҙҙырыусы, әрәм-шәрәм (әләф-тәләф, исраф) итеүсе

ТРАНЖИ́РИТЬ *несов., что*; *разг.* исраф (тәләф, әрәм-шәрәм) итеү, мал (аҡса) туҙҙырыу, әрәмгә (бушҡа) ебәреү; **транжи́рить де́ньги** аҡсаны исраф итеү

ТРАНЖИ́РИТЬСЯ *несов.* **1.** *разг.* тәләф (исраф) булыу **2.** *страд. от* **транжи́рить**

ТРАНЖИ́РСТВО *с*; *разг.* исрафлау, тәләфләү, мал (аҡса) туҙҙырыу; **привы́чка к транжи́рству** аҡса туҙҙырыу ғәҙәте

ТРАНЗИ́СТОР *м* транзистор (*электр сигналдарын үҙгәртә, көсәйтә торған ярым үткәргес прибор*)

ТРАНЗИ́СТОРНЫЙ, -ая, -ое транзисторлы ♦ **транзи́сторный радиоприёмник** транзисторлы радиоалғыс

ТРАНЗИ́Т *м* транзит (**1.** *илдәр аша тауар йәки пассажирҙар сығарыу* **2.** *бер ерҙән икенсе ергә аралыкта бушатмай тауар ташыу*); **посла́ть гру́зы транзи́том** йөктәрҙе транзит менән ебәреү

ТРАНЗИ́ТНЫЙ, -ая, -ое **1.** үтеп барыусы, транзит, транзит ...ы; **транзи́тные гру́зы** транзит йөктәр **2.** транзитлы; **транзи́тная торго́вля** транзитлы сауҙа

ТРАНКВИЛИЗА́ТОР *м*; *мед.* транквилизатор (*тынысландырғыс дарыу, препарат*)

ТРАНС *м* транс; **впасть в транс** аҡыл томаланыу (*нервыларҙың ярһыуы һөҙөмтәһендә*)

ТРАНС... *урыҫ телендә ҡушма һүҙҙәрҙең ниндәйҙер аралыҡ аша хәрәкәтте, нимәнеңдер артынан эйәреүҙе аңлатҡан тәүге өлөшө, мәҫ.*, **трансальпи́йский** Альп тауҙары аша; **трансокеа́нский** океан аша

ТРАНСАТЛАНТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое трансатлантик (*Атлантик океан аша йөрөй торған*); **трансатланти́ческий ла́йнер** трансатлантик лайнер

ТРАНСКОНТИНЕНТА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое континент-ара, ҡитғалар аша, трансконтиненталь; **трансконтинента́льная раке́та** континент-ара ракета

ТРАНСКРИБИ́РОВАТЬ *сов., несов. что*; *лингв.* транскрипциялау, транскрипция яһау; **транскриби́ровать текст** тексты транскрипциялау

ТРАНСКРИПЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое *лингв.* транскрипция ...ы; **транскрипцио́нные зна́ки** транскрипция тамғалары

ТРАНСКРИ́ПЦИЯ *ж* транскрипция (**1.** *лингв. шартлы тамғалар менән телдәге өндәрҙе әйтелгән килеш яҙыу һәм шулай яҙыу системаһы* **2.** *муз. бер төр музыка ҡоралы йәки тауыш өсөн яҙылған әҫәрҙе икенсе төр музыка ҡоралына йәки тауышҡа яраҡлаштырыу*)

ТРАНСЛИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* трансляциялау, трансляция яһау (*радио, телевидение аша тапшырыу*); **трансли́ровать конце́рт** концертты трансляциялау

ТРАНСЛИ́РОВАТЬСЯ *несов. страд. от* **трансли́ровать**

ТРАНСЛИТЕРА́ЦИЯ *ж*; *лингв.* транслитерация (*бер алфавит хәрефтәрен икенсе алфавит хәрефтәре менән биреү*)

ТРАНСЛЯЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое трансляция ...ы; **трансляцио́нный у́зел** трансляция үҙәге

ТРАНСЛЯ́ЦИЯ *ж* трансляция (**1.** *телмәрҙе, музыканы һ.б. алыҫҡа радио, телевидение һ.б. аша биреү* **2.** *һөйл. шул юл менән һөйләнгән, тапшырылған хәбәр һ.б.*)

ТРАНСМИССИО́ННЫЙ, -ая, -ое трансмиссия ...ы; **трансмиссио́нный реме́нь** трансмиссия ҡайышы

ТРАНСМИ́ССИЯ *ж* трансмиссия (*хәрәкәтте двигателдән машинаға күсерә торған махсус ҡулайлама*)

ТРАНСПАРА́НТ *м* транспарант (**1.** *рамға керелгән рәсемле туҡыма йәки ҡағыҙ* **2.** *ҡағыҙға тура яҙыу өсөн аҫтына һалына торған һыҙыҡлы махсус бит*)

ТРАНСПЛАНТА́ЦИЯ *ж* трансплантация (**1.** *мед. ағзаның бер урынын киҫеп икенсе урынды ямау* **2.** *баҡса. бер үҫемлек киҫәген икенсе үҫемлеккә күсереп ялғау*)

ТРАНСПЛАНТИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* трансплантация яһау, күсереп ҡуйыу

ТРАНСПЛАНТОЛО́ГИЯ *ж*; *мед.* трансплантология (*медицина һәм биологияның трансплантация мәсьәләләрен өйрәнә торған тармағы*)

ТРА́НСПОРТ *м*; *в разн. знач.* транспорт; **пассажи́рский тра́нспорт** пассажирҙар транспорты; **городско́й тра́нспорт** ҡала транспорты; **автомоби́льный тра́нспорт** автомобиль транспорты

ТРАНСПО́РТ *м*; *бухг.* транспорт, сығарма (*сумманы икенсе биткә күсереү*)

ТРАНСПОРТА́БЕЛЬНОСТЬ *ж* күсереп йөрөтмәлелек

ТРАНСПОРТА́БЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое күсереп йөрөтмәле; **транспорта́бельный больно́й** күсереп йөрөтмәле ауырыу

ТРАНСПОРТЁР *м* **1.** транспортёр (*йөк күсереү ҡоролмаһы*) **2.** *см.* **бронетранспортёр**

ТРАНСПОРТИ́Р *м* транспортир (*мөйөш үлсәү һәм һыҙыу приборы*)

ТРАНСПОРТИ́РОВАНИЕ *с см.* **транспорти́ровать**; **транспорти́рование зерна́** ашлыҡ ташыу

ТРАНСПОРТИ́РОВАТЬ *сов., несов. кого-что* күсереү, ташыу, йөрөтөү; **транспорти́ровать груз** йөк ташыу

ТРАНСПОРТИ́РОВАТЬСЯ *несов. страд. от* **транспорти́ровать**

ТРАНСПОРТИРО́ВКА *ж см.* **транпорти́ровать**; **транспортиро́вка не́фти и га́за** газ һәм нефтте йөрөтөү; **транспортиро́вка зерна́** ашлыҡ ташыу

ТРА́НСПОРТНИК *м* транспортта эшләүсе, транспорт эшсеһе

ТРА́НСПОРТНЫЙ, -ая, -ое транспорт ...ы; **тра́нспортные рабо́чие** транспорт эшселәре

ТРАНСФОРМА́ТОР *м* трансформатор (**1.** *алмаш электр тоғының көсөргәнешлелеген күтәреү йәки түбәнәйтеү аппараты* **2.** *бер үк ваҡытта төрлө ролдәрҙе бер-бер артлы башҡарыусы актёр* **3.** *фокустар күрһәтеүсе*)

ТРАНСФОРМА́ТОРНЫЙ, -ая, -ое трансформатор ...ы; **трансформа́торная бу́дка** трансформатор будкаһы

ТРАНСФОРМА́ЦИЯ *ж* **1.** (*превращение*) үҙгәреү, әүерелеү **2.** трансформациялау (*тышҡы киәфәтте бик тиҙ үҙгәртеп, төрлө ролдәрҙе башҡарыу йәки күрһәтеү*) **3.** трансформация (*трансформатор ярҙамында электр тоғын үҙгәртеү*)

ТРАНСФОРМИ́РОВАТЬ *сов., несов.* үҙгәртеү, әүерелдереү

ТРАНСФОРМИ́РОВАТЬСЯ **1.** *сов., несов.* (*преобразовываться*) үҙгәреү, әүерелеү **2.** *страд. от* **трансформи́ровать**

ТРАНСЦЕНДЕ́НТНЫЙ, -ая, -ое трансцендент (**1.** *фәлс. тәжрибәнән ситтә булған* **2.** *мат. алгебраик ғәмәл аша сығарып булмай торған*); **трансценде́нтное уравне́ние** трансцендент тигеҙләмә

ТРАНШЕ́ЙНЫЙ, -ая, -ое траншея ...ы

ТРАНШЕ́Я *ж* траншея, соҡор; **копа́ть транше́ю** траншея ҡаҙыу; **си́лосная транше́я** силос соҡоро

ТРАП I *м* трап, баҫҡыс (*караптарҙа, самолёттарҙа*); **спусти́ть трап** трап төшөрөү

ТРАП II *м*; *спец.* трап, тишек (*иҙәндә канализация өсөн махсус эшләнгән*)

ТРА́ПЕЗА и **ТРАПЕ́ЗА** *ж* аш табыны (өҫтәле)

ТРАПЕЦИЕВИ́ДНЫЙ, -ая, -ое трапецияға оҡшаш, трапеция рәүешендәге

ТРАПЕ́ЦИЯ *ж* трапеция (**1.** *мат. ике яғы параллелле дүртмөйөш* **2.** *спорт. ике бауға аҫылған арҡыры ағас, тимер*)

ТРА́ССА *ж*; *в разн. знач.* трасса, юл; **тра́сса метро́** метро трассаһы; **тра́сса снаря́да** снаряд трассаһы; **автомоби́льная тра́сса** автомашина юлы

ТРАССИ́РОВАТЬ *сов., несов.* **1.** *что* йүнәлеш билдәләү, юл һыҙыу **2.** эҙ ҡалдырып осоу, яҡтыртып осоу (*туп, пуля тураһында*)

ТРАССИРО́ВКА *ж см.* **трасси́ровать**

ТРАССИ́РУЮЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **трасси́ровать** **2.** *прил.* яҡтыртып осоусы; **трасси́рующая пу́ля** яҡтыртып осоусы пуля

ТРА́ТА *ж* **1.** *см.* **тра́тить**; **тра́та вре́мени** ваҡытты әрәм итеү **2.** *обычно мн.* **тра́ты** сығымдар; **больши́е тра́ты** ҙур сығымдар

ТРА́ТИТЬ *несов. что* (*деньги*) тотоу, тотоноу, түгеү, әрәм (әрәм-шәрәм, исраф, сарыф, тәләф) итеү, тотоп (тотоноп) бөтөрөү; (*силы*) түгеү; (*время*) әрәм (сарыф) итеү

ТРА́ТИТЬСЯ *несов.* **1.** тотоу, сығымланыу **2.** *страд. от* **тра́тить**

ТРА́УЛЕР *м см.* **тра́льщик** 1

ТРА́УР *м* **1.** (*состояние скорби*) матәм, траур **2.** (*чёрная одежда, повязка в знак скорби*) траур кейеме, матәм билдәһе; **носи́ть тра́ур** траур кейемендә йөрөү

ТРА́УРНЫЙ, -ая, -ое **1.** матәм ...ы, траур ...ы; **тра́урная оде́жда** матәм кейем **2.** *перен.* ҡайғылы; **тра́урное настрое́ние** ҡайғылы кәйеф

ТРАФАРЕ́Т *м* трафарет (**1.** *рәсемде механик юл менән күсереү өсөн ҡатырғанан, ҡалайҙан һ.б. киҫеп яһалған өлгө* **2.** *киҫеп эшләнгән хәрефтәр, һандар менән яҙылған яҙыу* **3.** *күсм. иҫкергән үрнәк, һуҡырҙарса эшләнгән өлгө*)

ТРАФАРЕ́ТНЫЙ, -ая, ое **1.** трафарет; **трафаре́тный рису́нок** трафарет һүрәт **2.** *перен.* (*избитый, шаблонный*) күп сәйнәлгән, иҫкергән; **трафаре́тная мысль** күп сәйнәлгән фекер

ТРАХ *межд.* **1.** шарт, шатыр, гөрҫ **2.** *в знач. сказ.*; *разг.* шап (шаҡ, гөп, гөрҫ, тыңҡ һ.б.) итеү; **трах кулако́м по́ столу** йоҙроҡ менән өҫтәлгә шап итте

ТРАХЕИ́Т *м*; *мед.* трахеит (*боғарлаҡ тиресәһенең шешеүе*)

ТРАХЕ́Я *ж* **1.** *анат.* боғарлаҡ, ҡурылдай, трахея **2.** *зоол., бот.* трахея

ТРА́ХНУТЬ *сов.*; *разг.* **1.** шарт (шатыр, гөрҫ) итеү; **тра́хнуть из ружья́** мылтыҡтан шарт итеп атыу **2.** *кого-что* и *без доп.* (*ударить*) шап (гөп) иттереп һуғыу

ТРА́ХНУТЬСЯ *сов.*; *разг.* **1.** (*сильно удариться*) тыңҡ (шаҡ) итеү **2.** (*упасть с шумом*) шап (лып, лап) итеү; **тра́хнуться на зе́млю** ергә лап итеү

ТРАХО́МА *ж* трахома, бысый күҙ (*йоғошло күҙ ауырыуы*)

ТРАХОМАТО́ЗНЫЙ, -ая, -ое *мед.* **1.** трахома ...ы, трахоматоз; **трахомато́зные измене́ния** трахома үҙгәрештәре **2.** трахомалы; **трахомато́зный больно́й** трахомалы ауырыу

ТРАХО́МНЫЙ, -ая, -ое *см.* **трахомато́зный** 2

ТРЕ... и **ТРЁХ...** *урыҫ телендә ҡушма һүҙҙәрҙең өс бер төрлө сифатҡа эйә булыу, өс күләм мәғәнәләрен аңлатҡан тәүге өлөшө, мәҫ.,* **трено́гий** өс аяҡлы; **трёха́ктный** өс акттан торған

ТРЕ́БНИК *м* доғалыҡ, доға китабы

ТРЕ́БОВАНИЕ *с* **1.** *см.* **тре́бовать** 1; **2.** талап, ҡәтғи һорау; **настоя́тельное тре́бование** нығышмалы талап; **тре́бование вре́мени** заман талабы **3.** (*официальный документ*) требование (*рәсми ҡағыҙ*); **писа́ть тре́бование** требование яҙыу

ТРЕ́БОВАТЕЛЬНОСТЬ *ж* талапсанлыҡ; **прояви́ть тре́бовательность** талапсанлыҡ күрһәтеү

ТРЕ́БОВАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*строгий, взыскательный*) талапсан, талап итеүсән, талапты ҡаты ҡуйыусан; **тре́бовательный учи́тель** талапсан уҡытыусы **2.** (*разборчивый*) талапсан, айыра белеүсе; **тре́бовательный чита́тель** талапсан уҡыусы

ТРЕ́БОВАТЬ *несов.* **1.** талап итеү, һорау, даулау, талап итеп даулау; **тре́бовать объясне́ний** аңлатмалар талап итеү; **тре́бовать свобо́ды** ирек даулау **2.** *чего, от кого-чего* талап итеү; **зако́н тре́бует** закон талап итә **3.** *чего* (*нуждаться*) кәрәк (булыу); **дом тре́бует ремо́нта** өйгә ремонт кәрәк

ТРЕ́БОВАТЬСЯ *несов.* **1.** талап ителеү, кәрәк (булыу); **заво́ду тре́буются рабо́чие** заводҡа эшселәр кәрәк **2.** *безл.* (*необходимо, нужно*) кәрәк ине; **что и тре́бовалось доказа́ть** ошоно иҫбат итеү кәрәк тә ине **3.** *страд. от* **тре́бовать** 1

ТРЕБУХА́ *ж* эсәк-ҡарын (*һуйылған малдың*)

ТРЕВО́ГА *ж* **1.** (*беспокойство, волнение*) шомланыу, ҡурҡыу, хәүеф, шом, хафа, борсоу; **быть в трево́ге** шомланып тороу **2.** (*переполох*) шау-шыу, ғауға; **в до́ме подняла́сь трево́га** өйҙә шау-шыу ҡупты **3.** (*знак опасности*) тревога;

17 зак. 2.0007.06

пожа́рная трево́га янғын (ут) тревогаһы; **сигна́л трево́ги** тревога сигналы ♦ **бить трево́гу** тауыш күтәреү (*ҡурҡынысты белдереү*)

ТРЕВО́ЖИТЬ *несов.* **1.** *кого-что* борсоу, тынғыһыҙлау, хафалау; **состоя́ние больно́й трево́жит** ауырыуҙың хәле борсой **2.** *кого-что* (*нарушать покой*) борсоу, тыныcһыҙлау, мәшәҡәтләү; **не трево́жьте его́** уны борсомағыҙ **3.** (*причинять боль, беспокоить*) яфалау, маҙаһыҙлау; **меня́ трево́жит ста́рая ра́на** мине элекке яра яфалай

ТРЕВО́ЖИТЬСЯ *несов.* **1.** (*волноваться*) борсолоу, тынысһыҙланыу, хафаланыу; **трево́житься за дете́й** балалар өсөн борсолоу **2.** *страд. от* **трево́жить** 2, 3

ТРЕВО́ЖНОСТЬ *ж* ҡурҡыныслыҡ, хәүефлелек, борсоулы (шомло) булыу; **трево́жность положе́ния** хәлдең хәүефлелеге

ТРЕВО́ЖНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*полный тревоги, волнения*) шомло, хафалы, хәүефле, борсоулы; **трево́жный го́лос** борсоулы тауыш **2.** (*порождающий тревогу*) ҡурҡыныс белдереүсе, шомло, шөбһәле; **трево́жные слу́хи** шомло хәбәрҙәр; **трево́жная тишина́** шөбһәле тынлыҡ **3.** (*извещающий об опасности*) тревога ...ы; **трево́жный сигна́л** тревога сигналы

ТРЕВОЛНЕ́НИЕ *с*; *книжн.* тыныслыҡты юғалтыу, ныҡ борсолоу, хафаға төшөү, шомланыу, ҡурҡыу, тынысһыҙланыу

ТРЕГЛА́ВЫЙ и **ТРЁХГЛА́ВЫЙ,** -ая, -ое **1.** өс көмбәҙле; **тригла́вая це́рковь** өс көмбәҙле сиркәү **2.** өс башлы (*әкиәттәрҙә*); **трёхгла́вый драко́н** өс башлы аждаһа

ТРЕ́ЗВЕННИК *м*; *разг.* (араҡы) эсмәй торған кеше, айыҡ (айныҡ) кеше

ТРЕЗВЕ́ТЬ *несов.* айныу, айығыу, айный барыу

ТРЕЗВИ́ТЬ *несов.* *кого* айныҡтырыу, айыҡтырып ебәреү

ТРЕЗВО́Н *м* **1.** (*звон во все колокола*) бөтә ҡыңғырауҙарҙы бер юлы ҡағыу (*сиркәүҙә*) **2.** *перен.*, *разг.* (*толки, сплетни*) юҡ-бар, имеш-мимеш (*хәбәр*) **3.** *перен.*, *разг.* (*шум, скандал*) шау-шыу, ғауға **4.** (*звонкое пение птиц*) ҡоштарҙың яңғырауыҡлы тауыштары ♦ **трезво́н в уша́х** ҡолаҡ сыңлауы

ТРЕЗВО́НИТЬ *несов.* **1.** (*звонить во все колокола*) ҡыңғырауҙарҙы бер юлы ҡағыу (*сиркәүҙә*) **2.** (*сильно звонить*) (бик ныҡ) шылтырау (зыңғырлау) **3.** *что* и *без доп.*; *перен.*, *разг.* (*распускать слухи*) шаулау, хәбәр таратыу

ТРЕ́ЗВОСТЬ *ж*; *прям.*, *перен.* айныҡлыҡ, айыҡлыҡ; **о́бщество тре́звости** айыҡлыҡ йәмғиәте; **тре́звость сужде́ний** фекер айыҡлығы

ТРЕ́ЗВЫЙ, -ая, -ое **1.** (*не пьяный*) айыҡ, айыҡҡан, айныҡ; **быть тре́звым** айныҡ булыу **2.** (*не пьющий*) араҡы эсмәй торған **3.** сәләмәт, һау, айыҡ (*аҡыл, ҡараш тураһында*); **тре́звый ум** айыҡ аҡыл

ТРЕЗУ́БЕЦ *м* өс теш (*өс йәпле боронғо ҡорал*)

ТРЕК *м* трек, уҙышыу юлы (*велосипед, мотоцикл өсөн*)

ТРЕЛЕВА́ТЬ *несов.*; *спец.* ағас тарттырыу; **трелева́ть лес на тра́кторе** трактор менән ағас тарттырыу

ТРЕЛЁВКА *ж*; *спец.* *см.* **трелева́ть**; **механизи́ровать трелёвку ле́са** ағас тарттырыуҙы механизациялау

ТРЕЛЁВОЧНЫЙ, -ая, -ое *спец.* ағас тарттырыу ...ы, ағас тарттыра торған; **трелёвочный тра́ктор** ағас тарттыра торған трактор

ТРЕЛЬ I *ж* (*птицы*) сут-сут итеү; (*свистка*) һыҙғырыу; (*звонка*) сыңғырлау, зыңғырлау, сыңғыр-сыңғыр итеү; **соловьи́ная трель** һандуғастың сут-сут итеп һайрауы

ТРЕЛЬ II *ж*; *спец.* ағас тарттырыу юлы (урыны)

ТРЕЛЬЯ́Ж *м* трельяж (**1.** *өс бүлекле көҙгө* **2.** *үрмәләүсе үҫемлектәр өсөн ҡуйылған рәшәткә*)

ТРЕНА́Ж *м*; *спец.* тренаж (*күнекмәләр системаһы*)

ТРЕНАЖЁР *м* тренажёр (*күнекмәләр яһау өсөн ҡоролма*); **трениро́вка космона́втов на тренажёрах** космонавтарҙың тренажёрҙарҙа күнегеүҙәре

ТРЕ́НЕР *м* тренер; **тре́нер по пла́ванию** йөҙөү буйынса тренер; **тре́нер кома́нды** команда тренеры

ТРЕ́НЕРСКИЙ, -ая, -ое тренер(ҙар) ...ы, тренерлыҡ ...ы; **тре́нерская рабо́та** тренерлыҡ эше; **тре́нерская шко́ла** тренерҙар мәктәбе

ТРЕ́НЗЕЛЬ *м* ауыҙлыҡ, ауыҙлыҡ сыңйыры (*ауыҙлыҡтың бер төрө*)

ТРЕ́НИЕ *с* **1.** ышҡылыу, өйкәлеү; **си́ла тре́ния** ышҡылыу көсө; **вну́треннее тре́ние** эске ышҡылыу **2.** *обычно мн.* **тре́ния**; *перен.* ыҙғыш, талаш, тартыш

ТРЕ́НИНГ *м*; *спец.* тренинг (*махсус күнекмәләр үтеү*); **аутоге́нный тре́нинг** аутоген тренинг (*үҙ-үҙеңде инандырыу*)

ТРЕНИРО́ВАННОСТЬ *ж* өйрәтелгәнлек, өйрәнгәнлек, күнеккәнлек

ТРЕНИРО́ВАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **тренирова́ть** **2.** *прил.* күнеккән, өйрәнгән, өйрәтелгән; **трениро́ванный футболи́ст** күнеккән футболсы

ТРЕНИРОВА́ТЬ *несов.* **1.** *кого-что* (*обучать*) өйрәтеү; **тренирова́ть спортсме́нов** спортсыларҙы өйрәтеү **2.** *что* (*упражнять*) күнектереү, өйрәтеү; **тренирова́ть па́мять** хәтерҙе күнектереү

ТРЕНИРОВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** күнекмә (күнегеү) үткәреү, күнегеү, өйрәнеү; **тренирова́ться в бе́ге** йүгереүҙә күнегеү **2.** *страд. от* **тренирова́ть**

ТРЕНИРО́ВКА *ж* тренировка, күнегеү, күнекмә, өйрәнеү; **ходи́ть на трениро́вки** күнекмәләргә йөрөү; **трениро́вка в бе́ге** йүгереү күнекмәләре

ТРЕНИРО́ВОЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** тренировка ...ы; **трениро́вочный костю́м** тренировка костюмы **2.** тренировка ...ы, өйрәнеү (күнегеү) ...ы,

күнекмә үткәреү ...ы; **трениро́вочный зал** күнекмә үткәреү залы; **трениро́вочный самолёт** өйрәнеү самолёты

ТРЕНО́ГА *ж* **1.** *см.* **трено́жник 2.** (*путы для лошадей*) кешән; **спу́тать трено́гой ло́шадь** кешән менән ат кешәнләү

ТРЕНО́ГИЙ и **ТРЁХНО́ГИЙ,** -ая, -ое *разг.* өс аяҡлы; **трено́гий стол** өс аяҡлы өҫтәл

ТРЕНО́ЖИТЬ *несов. кого-что* кешәнләү, тышау(лау)

ТРЕНО́ЖНИК *м* өстаған, өсаяҡ; **поста́вить чугу́н на трено́жник** өстағанға суйын ҡуйыу

ТРЕ́НЬКАТЬ *несов.*; *разг.* **1.** теңкелдәү, деңкелдәү, дыңҡылдау, теңкел-теңкел килеү; **тре́нькает балала́йка** балалайка теңкел-теңкел килә **2.** *на чём* (*бренчать*) дыңғырлатыу, зымбырлатыу, сиртеү

ТРЕПА́К *м* трепак (*урыҫ халыҡ бейеүе һәм шуға яҙылған музыка әҫәре*)

ТРЕПА́ЛКА *ж* талҡы, ҡаҡҡы (*етен, тарма сүсен, йөндө таҙартыу ҡоралы*)

ТРЕПА́ЛО *с см.* **трепа́лка**

ТРЕПА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое тәрәпләү ...ы, талҡыу ...ы, тетеү ...ы; **трепа́льная маши́на** тәрәпләү машинаһы

ТРЕПА́ЛЬЩИК *м* и **ТРЕПА́ЛЬЩИЦА** *ж* тәрәпләүсе, талҡыусы

ТРЕПА́Н *м* трепан (*хирургтарҙың һөйәк тишеү ҡоралы*)

ТРЕПАНА́ЦИЯ *ж*; *мед.* трепанация (*һөйәк ҡыуышлығына тишеп үтеү операцияһы*); **трепана́ция че́репа** баш һөйәген трепанациялау

ТРЕПА́НГ *м* трепанг (*Алыҫ Көнсығыштағы диңгеҙҙәрҙә йәшәүсе хайуан*)

ТРЕПАНИ́РОВАТЬ *сов.*, *несов. что*; *мед.* трепанациялау, трепанация яһау; **трепани́ровать че́реп больно́го** ауырыуҙың баш һөйәгенә трепанация яһау

ТРЁПАННЫЙ, -ая, -ое *прич. от* **трепа́ть**

ТРЁПАНЫЙ, -ая, -ое **1.** *спец.* талҡыған, талҡылған; **трёпаный лён** талҡыған етен **2.** *разг.* таушалған, туҙған, йыртылған, йыртылып бөткән; **трёпаная кни́га** туҙған китап **3.** *разг.* туҙғыған, таралмаған; **трёпаные во́лосы** туҙғыған сәс

ТРЕПА́ТЬ *несов.* **1.** *кого* (*теребить, дёргать*) тартыу, йолҡоу, тартҡылау; **трепа́ть бо́роду** һаҡалды тартҡылау **2.** (*похлопывать, поглаживать*) һыйпау, (һөйөп) ҡағыу, (тыпылдатып) һөйөү **3.** *что*; *разг.* (*изнашивать*) туҙҙырыу, таушалдырыу, ылбыратыу **4.** *кого*; *разг.* ҡалтыратыу, дерелдәтеү; **её тре́плет лихора́дка** уны биҙгәк дерелдәтә **5.** *что*; *разг.* (*о ветре*) елберләтеү, туҙҙырыу, таратыу; **ве́тер тре́плет во́лосы** ел сәсте туҙҙыра **6.** *что*; *с.-х.* тәрәпләү, талҡыу; (*о шерсти*) тетеү **7.** тартыу; **трепа́ть за́ уши** ҡолаҡтан тартыу ♦ **трепа́ть языко́м** лығырлау, сүбәк сәйнәү; **трепа́ть не́рвы** ҡан боҙоу, теңкәгә тейеү

ТРЕПА́ТЬСЯ *несов.* **1.** (*развеваться*) елберләү, туҙғыу, һелкенеү **2.** (*изнашиваться*) туҙыу, таушалыу, ылбырау; **о́бувь тре́плется** аяҡ кейеме туҙа **3.** *груб.*, *прост.* юҡ-барҙы һөйләү **4.** *страд. от* **трепа́ть** 1—3, 5—7

ТРЕПА́Ч *м*; *груб.*, *прост.* лығырлаҡ (кеше), бушбоғаҙ

ТРЕ́ПЕТ *м* **1.** (*мелкая дрожь*) дерелдәү, ҡалтырау, ҡалтыраныу; **тре́пет ли́стьев** япраҡтарҙың дерелдәүе **2.** *перен.* (*страх, ужас*) ҡот осоп тороу, тетрәү, ҡалтырау

ТРЕПЕТА́НИЕ *с см.* **трепета́ть**

ТРЕПЕТА́ТЬ *несов.* **1.** (*колебаться, дрожать*) дерелдәү, тетрәү, ҡалтырау; (*о знамени*) елберләү **2.** *за кого-что* и *без доп.*; *перен.* (*тревожиться*) ҡот осоп тороу, ҡалтырау, ҡалтыраныу; **трепета́ть за свои́х дете́й** балаларың өсөн ҡот осоп тороу **3.** (*испытывать волнение*) тулҡынланыу, ашҡыныу, лепелдәү; **се́рдце трепе́щет от ра́дости** шатлыҡтан йөрәк лепелдәй **4.** *перед кем-чем*; *перен.* (*испытывать страх*) ҡалтырап (ҡурҡып) тороу, ҡурҡыу

ТРЕ́ПЕТНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*дрожащий, колеблющийся*) ем-ем итеп торған, емелдәгән, елпелдәп торған; (*о знамени*) елберләгән, елберләп торған; **тре́петный свет свечи́** шәмдең емелдәгән яҡтыһы **2.** (*прерывающийся — о голосе, звуках*) ҡалтыраған, ҡалтыраулы, ҡалтыраҡ, тулҡынланған; **тре́петный го́лос** ҡалтыраған тауыш; **3.** болоҡһоған, йөрәкһегән, тулҡынланған; **тре́петное чу́вство** йөрәкһегән хистәр

ТРЁПКА *ж*; *прост.* **1.** *см.* **трепа́ть** 1, 2, 6; **2.** (*побои, наказание*) туҡмау, шелтәләү, орошоу

ТРЕПЫХА́ТЬ *несов.*; *разг. см.* **трепыха́ться**

ТРЕПЫХА́ТЬСЯ *несов.*; *разг.* **1.** (*дёргаться*) бәрелеп-һуғылыу, тырпырау; **ры́ба трепыха́ется на берегу́** балыҡ яр башында тырпырап ята **2.** (*дрожать*) ҡалтырау, һелкенеү; **дере́вья трепыха́ются** ағастар һелкенә

ТРЕСК *м* **1.** шарт-шорт килеү, шатырлау; **треск мото́ров** мотор шатырлауы; **с тре́ском лома́ется сук** ботаҡ шатырлап һына **2.** *перен.*, *разг.* (*шумиха*) шау-шыу, шаулау, шапырыныу ♦ **с тре́ском провали́ться** хур булыу

ТРЕСКА́ *ж* тәрәс, тәрәс балығы, треска

ТРЕ́СКАНИЕ *с см.* **тре́скаться** I

ТРЕ́СКАТЬСЯ I *несов.* сатнау, ярылыу, шартлау; **лёд тре́скается** боҙ ярыла

ТРЕ́СКАТЬСЯ II *несов. см.* **тре́снуться**

ТРЕСКО́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** тәрәс ...ы, треска ...ы, тәрәс балығы ...ы; **треско́вый жир** треска майы **2.** *в знач. сущ.* **треско́вые** *мн.*; *зоол.* треска һымаҡтар

ТРЕСКОТНЯ́ *ж*; *разг.* **1.** (*непрерывный треск*) шатырлап тороу, шатыр-шотор килеү, тырылдап тороу; **трескотня́ пи́шущих маши́нок** яҙыу машиналарының шатырлауы **2.** *перен.* (*болтовня*) туҡтауһыҙ һөйләнеү, лағыр-лоғор килеү, сатырлау

ТРЕСКУ́ЧИЙ, -ая, -ее *прям., перен.* яңғырауыҡлы, шау-шыулы; **треску́чий уда́р гро́ма** күк күкрәүенең яңғырауыҡлы тауышы; **треску́чие фра́зы** яңғрауыҡлы һүҙҙәр ♦ **треску́чий моро́з** сатнама һыуыҡ, ҡаты һыуыҡ

ТРЕ́СНУТЫЙ, -ая, -ое ярыҡ; (*в разных местах*) ярыҡ-йороҡ; **тре́снутое бревно́** ярыҡ бүрәнә

ТРЕ́СНУТЬ *сов.* **1.** сатнау, шартлау, ярылыу; (*о коже*) ярылыу; **ко́жа на рука́х тре́снула** ҡулдың тиреһе ярылды; **ча́шка тре́снула** сынаяҡ сатнаған; **земля́ тре́снула от моро́за** ер һыуыҡтан ярылған **2.** *кого-что* и *без доп.*; *прост.* (*ударить*) һуғып ебәреү, ҡундырып алыу, тондороу **3.** шарт итеү; **вдруг тре́снула ве́тка** ҡапыл ботаҡ шарт итте ♦ **хоть тре́сни** *прост.* шартлаһаң да (булмай)

ТРЕ́СНУТЬСЯ *сов.*; *прост.* бәрелеү, һуғылыу; **тре́снуться лбом о де́рево** маңлай менән ағасҡа бәрелеү

ТРЕСТ *м* трест (**1.** *бер типтағы продукция эшләп сығара торған дәүләт предприятиелары берләшмәһе* **2.** *икт. бер нисә предприятиеның монополистик берләшмәһе*)

ТРЕСТА́ *ж*; *с.-х.* талҡымаған етен (киндер)

ТРЕ́СТОВСКИЙ, -ая, -ое трест ...ы; **тре́стовский капита́л** трест капиталы

ТРЕТЕ́ЙСКИЙ, -ая, -ое третей ...ы (*дәғүәләшеүсе ике яҡтың үҙ-ара килешеүе буйынса һайланған өсөнсө яҡ*); **трете́йский суд** третей суды

ТРЕ́ТИЙ, -ья, -ье **1.** *числ.* өсөнсө; **тре́тья страни́ца** өсөнсө бит; **в тре́тий раз** өсөнсө тапҡыр **2.** *в знач. сущ.* **тре́тья** *ж* өстән бер; **две тре́тьих** өстән ике **3.** *в знач. сущ.* **тре́тье** *с* (*сладкое блюдо*) өсөнсө, өсөнсө блюдо; **на тре́тье — компо́т** өсөнсө блюдоға — компот **4.** (*беспристрастный*) битараф, бер яҡлы ла булмаған; **он в э́том де́ле тре́тья сторона́** был эшкә ул битараф кеше **5.** *в знач. вводн. сл.* **тре́тье**; *уст., разг. см.* **в-тре́тьих** ♦ **тре́тьего дня** элекке, элгәрге көн; **из тре́тьих рук** кеше арҡыры; **тре́тьи петухи́** таң тишеге, өсөнсө әтәс

ТРЕТИ́РОВАТЬ *несов. кого-что* эре ҡылаңыу, өҫтән (кәмһетеп) ҡарау

ТРЕТИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** өсөнсө, өсөнсөл; **трети́чный пери́од боле́зни** ауырыуҙың өсөнсө периоды **2.** *геол.* өсөнсө; **трети́чный пери́од** өсөнсө осор (*геологияла кайназой дәүеренең беренсе осоро менән бәйле*)

ТРЕТЬ *ж* өстән бер, өстән бер өлөш; **треть го́да** йылдың өстән бере

ТРЕТЬЕ... *урыҫ телендә ҡушма һүҙҙәрҙең "өсөнсө" мәғәнәһендә ҡулланылған тәүге өлөшө, мәҫ.*, **третьесо́ртный** өсөнсө сортлы

ТРЕТЬЕГОДИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое өс йыллыҡ

ТРЕТЬЕКЛА́ССНИК *м* и **ТРЕТЬЕКЛА́ССНИЦА** *ж* өсөнсө синыф уҡыусыһы, өсөнсө синыфта уҡыусы

ТРЕТЬЕКУ́РСНИК *м* и **ТРЕТЬЕКУ́РСНИЦА** *ж* өсөнсө курс студенты, өсөнсө курста уҡыусы студент

ТРЕТЬЕСТЕПЕ́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** (*малозначительный*) өсөнсө дәрәжәләге, уртаса **2.** (*посредственный*) уртаса, урта ҡул; **третьестепе́нный актёр** урта ҡул актёр

ТРЕУГО́ЛКА *ж* треуголка, өс мөйөшлө эшләпә (*революцияға тиклем Рәсәй хәрбиҙәре кейгән*)

ТРЕУГО́ЛЬНИК *м* **1.** (*геометрическая фигура*) өсмөйөш, өскөл; **прямоуго́льный треуго́льник** тура мөйөшлө өсмөйөш; **равносторо́нний треуго́льник** тигеҙ яҡлы өсмөйөш **2.** *чего* (*предмет*) өсмөйөшлө (*нәмә*); **треуго́льник письма́** өсмөйөшлө хат **3.** (*музыкальный инструмент*) өсмөйөш; **зазвене́л треуго́льник** өсмөйөш дыңғырлай башланы

ТРЕУГО́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое өсмөйөшлө, өскөл; **треуго́льная пирами́да** өсмөйөшлө пирамида; **треуго́льное письмо́** өскөл хат

ТРЕУ́Х *м* ҡолаҡсын (бүрек), ҡолаҡлы бүрек

ТРЕ́ФОВЫЙ и **ТРЕФО́ВЫЙ,** -ая, -ое *карт.* треф ...ы, треф; **трефо́вый коро́ль** треф короле; **трефо́вая семёрка** треф етелек

ТРЕ́ФЫ *мн.* (*ед.* **тре́фа** *ж*); *карт.* треф

ТРЁХ... *см.* **тре...**

ТРЁХБА́ЛЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** өс баллы; **трёхба́лльный ве́тер** өс баллы ел **2.** өс балға нигеҙләнгән; **трёхба́лльная систе́ма** өс балға нигеҙләнгән система

ТРЁХГОДИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое өс йыллыҡ, өс йыл; **трёхгоди́чное обуче́ние** өс йыллыҡ уҡыу

ТРЁХГОДОВА́ЛЫЙ, -ая, -ое өс йәшлек, өс йәштәге; **трёхгодова́лый бык** өс йәшлек үгеҙ

ТРЁХГОЛО́СНЫЙ, -ая, -ое өс тауышлы, өс тауыш өсөн яҙылған; **трёхголо́сная фу́га** өс тауыш өсөн яҙылған фуга

ТРЁХГРА́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** өс ҡырлы; **трёхгра́нный напи́льник** өс ҡырлы игәү **2.** *мат.* өс яҡлы; **трёхгра́нный у́гол** өс яҡлы мөйөш

ТРЁХДНЕ́ВНЫЙ, -ая, -ое өс көнлөк, өс көн; **в трёхдне́вный срок** өс көн эсендә

ТРЁХДЮЙМО́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** өс дюймлы; **трёхдюймо́вое ору́дие** өс дюймлы туп **2.** өс дюйм ҡалынлыҡтағы (киңлектәге, бейеклектәге); **трёхдюймо́вая доска́** өс дюйм ҡалынлыҡтағы таҡта

ТРЁХЗНА́ЧНЫЙ, -ая, -ое өс урынлы; **трёхзна́чное число́** өс урынлы һан

ТРЁХКЛА́ССНЫЙ, -ая, -ое өс синыфлы (класлы); **трёхкла́ссная шко́ла** өс синыфлы мәктәп

ТРЁХКОЛЁСНЫЙ, -ая, -ое өс тәгәрмәсле (ҡуласалы); **трёхколёсный велосипе́д** өс тәгәрмәсле велосипед

ТРЁХКОПЕ́ЕЧНЫЙ, -ая, -ое өс тинлек, өс тинле; **трёхкопе́ечная моне́та** өс тинлек аҡса

ТРЁХКРА́ТНЫЙ, -ая, -ое өс тапҡыр; **плати́ть в трёхкра́тном разме́ре** өс тапҡыр арттырып түләү

ТРЁХЛЕ́ТИЕ *с* **1.** (*срок*) өс йыл **2.** (*годовщина*) өс йыллыҡ, өс йыл тулыу; **отме́тить трёхле́тие шко́лы** мәктәптең өс йыллығын билдәләү

ТРЁХЛЕ́ТНИЙ, -яя, -ее **1.** өс йыллыҡ, өс йылға барған; **трёхле́тний план** өс йыллыҡ план **2.** (*о возрасте*) өс йәшлек (йәштәге); **трёхле́тний ребёнок** өс йәшлек бала

ТРЁХЛЕ́ТОК *м* и **ТРЁХЛЕ́ТКА** *ж*; *разг.* **1.** (*кто-что-л. в возрасте трёх лет*) өс йәшлек **2.** өс йыллыҡ; **шко́ла-трёхле́тка** өс йыллыҡ мәктәп

ТРЁХЛИНЕ́ЙНЫЙ, -ая, -ое өс линиялы (*калибры 7,6 мм*); **трёхлине́йная винто́вка** өс линиялы винтовка (мылтыҡ)

ТРЁХМА́ЧТОВЫЙ, -ая, -ое өс мачталы; **трёхма́чтовый кора́бль** өс мачталы карап

ТРЁХМЕ́РНЫЙ, -ая, -ое **1.** *спец.* өс үлсәүле (*иңе, буйы, бейеклеге булған*); **трёхме́рная дета́ль** өс үлсәүле деталь **2.** *муз.* өс бүлемле; **трёхме́рный такт** өс бүлемле такт

ТРЁХМЕ́СТНЫЙ, -ая, -ое өс урынлы, өс кешелек; **трёхме́стная каю́та** өс урынлы каюта

ТРЁХМЕ́СЯЧНЫЙ, -ая, -ое өс айлыҡ, өс айға һуҙылған; **трёхме́сячный ребёнок** өс айлыҡ бала

ТРЁХНЕДЕ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое өс аҙналыҡ, өс аҙнаға һуҙылған; **трёхнеде́льный о́тпуск** өс аҙналыҡ ял

ТРЁХНО́ГИЙ, -ая, -ое *см.* **трено́гий**

ТРЁХПА́ЛЫЙ, -ая, -ое өс бармаҡлы; **трёхпа́лая рука́** өс бармаҡлы ҡул

ТРЁХПО́ЛЬЕ *с*; *с.-х.* өс баҫыу системаһы, өс баҫыулы сәсеү әйләнеше

ТРЁХПО́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое өс баҫыулы; **трёхпо́льный севооборо́т** өс баҫыулы сәсеү әйләнеше

ТРЁХПРОЦЕ́НТНЫЙ, -ая, -ое өс процентлы; **трёхпроце́нтный заём** өс процентлы заём

ТРЁХРА́ЗОВЫЙ, -ая, -ое өс тапҡыр(лы); **трёхра́зовое пита́ние** өс тапҡыр ашатыу

ТРЁХРУБЛЁВКА *ж*; *разг.* өслөк (*аҡса*)

ТРЁХРЯ́ДКА *ж*; *разг.* өс рәтле гармун

ТРЁХСЛО́ЖНЫЙ, -ая, -ое *лингв.* өс ижекле; **трёхсло́жное сло́во** өс ижекле һүҙ

ТРЁХСМЕ́ННЫЙ, -ая, -ое өс сменалы; **трёхсме́нная рабо́та** өс сменалы эш

ТРЁХСОТЛЕ́ТИЕ *с* **1.** (*срок*) өс йөҙ йыл **2.** (*годовщина*) өс йөҙ йыллыҡ, өс йөҙ йыл тулыу; **трёхсотле́тие го́рода** ҡаланың өс йөҙ йыллығы

ТРЁХСОТЛЕ́ТНИЙ, -яя, -ее **1.** (*о сроке*) өс йөҙ йыл(ға) барған **2.** (*о годовщине*) өс йөҙ йыллыҡ, өс йөҙ йыл тулыу(ға арналған); **трёхсотле́тний дуб** өс йөҙ йыллыҡ имән

ТРЁХСО́ТЫЙ, -ая, -ое *числ.* өс йөҙөнсө

ТРЁХСТВО́ЛКА *ж*; *разг.* өс көбәкле мылтыҡ

ТРЁХСТВО́РЧАТЫЙ, -ая, -ое өс ҡапҡаслы (япҡыслы), өс ишекле; **трёхство́рчатый шкаф** өс ишекле шкаф

ТРЁХСТО́ПНЫЙ, -ая, -ое *лит.* өс быуынлы, өс стопалы; **трёхсто́пный стих** өс быуынлы шиғыр

ТРЁХСТОРО́ННИЙ, -яя, -ее **1.** (*имеющий три стороны*) өс яҡлы **2.** (*происходящий с участием трёх сторон*) өс яҡ ҡатнашҡан; **трёхсторо́нний догово́р** өс яҡ ҡатнашкан килешеү

ТРЁХСТРУ́ННЫЙ, -ая, -ое өс ҡыллы; **трёхстру́нная балала́йка** өс ҡыллы балалайка

ТРЁХСТУПЕ́НЧАТЫЙ, -ая, -ое **1.** (*имеющий три ступени*) өс баҫҡыслы (киртләсле) **2.** (*состоящий из трёх ступеней, частей*) өс быуынлы; **трёхступе́нчатая раке́та** өс быуынлы ракета

ТРЁХСУ́ТОЧНЫЙ, -ая, -ое өс тәүлеклек; **трёхсу́точный похо́д** өс тәүлеклек сәйәхәт

ТРЁХТА́КТНЫЙ, -ая, -ое *муз.*, *тех.* өс тактлы

ТРЁХТО́МНИК *м*; *разг.* өс томлыҡ (*баҫма*)

ТРЁХТО́МНЫЙ, -ая, -ое өс томлы; **трёхто́мный рома́н** өс томлы роман

ТРЁХТО́НКА *ж*; *разг.* өс тонналыҡ йөк машинаһы

ТРЁХТО́ННЫЙ, -ая, -ое өс тонналы; **трёхто́нный груз** өс тонналы йөк

ТРЁХТЫ́СЯЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** *числ.* өс меңенсе; **трёхты́сячный но́мер** өс меңенсе һан **2.** *разг.* (*стоимостью в три тысячи*) өс мең һумлыҡ, өс меңлек **3.** (*состоящий из трёх тысяч единиц*) өс меңлек; **трёхты́сячный отря́д** өс меңлек отряд

ТРЁХФА́ЗНЫЙ, -ая, -ое өс фазалы (**1.** *эл. үҙгәреүсән ток менән бәйле* **2.** *фәлс. өс этаптан тороу*) ♦ **трёхфа́зный ток** өс фазалы ток

ТРЁХЦВЕ́ТНЫЙ, -ая, -ое өс төҫлө, өс буяулы, өс төҫтәге; **трёхцве́тное зна́мя** өс төҫтәге байраҡ

ТРЁХЧАСОВО́Й, -ая, -ое **1.** өс сәғәтлек, өс сәғәткә һуҙылған; **трёхчасово́й разгово́р** өс сәғәткә һуҙылған һөйләшеү **2.** *разг.* (*назначенный на три часа*) сәғәт өскә билдәләнгән, сәғәт өстәге; **трёхчасово́й по́езд** сәғәт өстәге поезд

ТРЁХЧЛЕ́Н *м*; *мат.* өсбыуын

ТРЁХЧЛЕ́ННЫЙ, -ая, -ое *мат.* өсбыуынлы, өс быуындан торған; **трёхчле́нное уравне́ние** өсбыуынлы тигеҙләмә

ТРЁХЪЯЗЫ́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** өс телле, өс телдә төҙөлгән; **трёхъязы́чный слова́рь** өс телдә төҙөлгән һүҙлек **2.** өс телле, өс телдә һөйләшә торған; **трёхъязы́чное населе́ние** өс телдә һөйләшә торған халыҡ

ТРЁХЭТА́ЖНЫЙ, -ая, -ое өс ҡатлы; **трёхэта́жный дом** өс ҡатлы йорт

ТРЁШКА *ж*; *прост. см.* **трёхрублёвка**; **разменя́ть на трёшки** өслөктәргә алмаштырыу

ТРЁШНИЦА *ж*; *прост. см.* **трёхрублёвка**

ТРЕЩА́ТЬ *несов.* **1.** (*издавать треск*) шатырлау, шытырлау, шатыр-шотор килеү; **лёд треще́т** боҙ шатырлай **2.** (*издавать резкие, сухие звуки, похожие на треск*) сырылдау, сытырлау, сатырлап тороу; **кузне́чики трещáт в траве́** сиңерткәләр үлән араһында сырылдай **3.** *перен.*, *разг.* (*болтать*) лаҡылдау, лыҡылдау, сатырлау **4.** *перен.* (*сильно болеть — о голове*) сатнау,

ярылып (сатнап) барыу ♦ **треща́ть по всем швам** *см.* **шов**

ТРЕ́ЩИНА *ж* **1.** ярыҡ, сатнаған урын; **сквозна́я тре́щина** үтәләй ярыҡ; **тре́щина в стене́** стеналағы ярыҡ; **тре́щина на ча́шке** сынаяҡтың сатнаған урыны **2.** *перен.* (*разлад*) боҙолоу; **тре́щина в отноше́ниях** мөнәсәбәттәр боҙолоу

ТРЕЩО́ТКА *ж* **1.** (*игрушка*) шылтырауыҡ уйынсыҡ **2.** шаҡылдауыҡ, шаҡылдаҡ, шалтыраҡ; **трещо́тка сто́рожа** ҡарауылсының шаҡылдауығы **3.** тимер бырауы, тимер тишкесе (*слесарь ҡоралы*) **4.** *перен., разг.* лаҡылдаҡ, лыҡылдаҡ, лабырлаҡ (*күп һөйләүсән кешегә ҡарата*)

ТРИ *числ.* өс; **три ра́за** өс мәртәбә; **три челове́ка** өс кеше

ТРИ... *урыҫ телендә ҡушма һүҙҙәрҙең "өс", "өслө", "өслөк", "өсләтә" мәғәнәләрен биргән беренсе өлөшө, мәҫ.,* **триеди́ный** өс яҡлы

ТРИА́ДА *ж* **1.** *книжн.* триада, өс таған (*өс айырым киҫәктән, өлөштән торған берҙәмлек*) **2.** триада (*Гегель фәлсәфәһендә идеяның өс баҫҡыслы үҫеше: тезис, антитезис, синтез*)

ТРИА́СОВЫЙ: триа́совый пери́од *геол.* триас осоро (*мезозой дәүеренең беренсе осоро*)

ТРИБУ́Н *м* трибун (**1.** *тар.* Боронғо Римда төрлө вазифалы хеҙмәткәрҙәрҙең атамаһы **2.** *күсм.* күренекле йәмәғәт эшмәкәре, оратор)

ТРИБУ́НА *ж*; *в разн. знач.* трибуна; **произноси́ть речь с трибу́ны** трибунанан телмәр тотоу; **газе́та — трибу́на наро́да** гәзит — халыҡ трибунаһы; **ле́вые трибу́ны** һул трибуналар

ТРИБУНА́Л *м* трибунал (*хәрбиҙәрҙе һәм ҡаты енәйәтселәрҙе хөкөм итеү өсөн махсус орган*); **вое́нный трибуна́л** хәрби трибунал; **отда́ть под трибуна́л** трибунал ҡарамағына биреү

ТРИВИА́ЛЬНОСТЬ *ж* күп сәйнәлгәнлек (тылҡылғанлыҡ)

ТРИВИА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое күп сәйнәлгән (тылҡылған); **тривиа́льная мысль** күп сәйнәлгән фекер

ТРИГОНОМЕТРИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое тригонометрия ...ы, тригонометрик; **тригонометри́ческие табли́цы** тригонометрик таблицалар **2.** *геод.* тригонометрик; **тригонометри́ческий знак** тригонометрик знак ♦ **тригонометри́ческие фу́нкции** *мат.* мөйөш функциялары

ТРИГОНОМЕ́ТРИЯ *ж* тригонометрия (*геометрияның бер бүлеге*)

ТРИДЕВЯ́ТЫЙ: тридевя́тое ца́рство *трад.-поэт.* Ҡаф тау артында, ете диңгеҙ артында, ер сигендә

ТРИ́ДЕВЯТЬ: за три́девять земе́ль *трад.-поэт.* ер аяғы, ер башы; йәһәннәм арьяғы (арты)

ТРИДЦАТИЛЕ́ТИЕ *с* **1.** (*срок*) утыҙ йыл **2.** (*о годовщине*) утыҙ йыллыҡ, утыҙ йәшлек

ТРИДЦАТИЛЕ́ТНИЙ, -яя, -ее **1.** (*срок*) утыҙ йыл, утыҙ йыллыҡ **2.** (*о годовщине*) утыҙ йыллыҡ **3.** (*о возрасте*) утыҙ йәшлек, утыҙҙағы

ТРИДЦА́ТЫЙ, -ая, -ое *числ.* утыҙынсы; **тридца́тые го́ды** утыҙынсы йылдар

ТРИ́ДЦАТЬ *числ.* утыҙ; **три́дцать челове́к** утыҙ кеше

ТРИЕДИ́НЫЙ, -ая, -ое өс өлөштән торған, өс яҡлы, өс нәмәнән ғибәрәт; **триеди́ная зада́ча** өс нәмәнән ғибәрәт бурыс

ТРИ́ЕР *м* триер (*орлоҡ таҙарта, төрҙәргә айыра торған машина*)

ТРИ́ЖДЫ *нареч.* **1.** өс тапҡыр (мәртәбә, ҡат); **сказа́ть три́жды** өс ҡат әйтеү **2.** өсөң, өс тапҡыр; **три́жды три — де́вять** өс өсөң туғыҙ

ТРИ́ЗНА *ж* тризна (**1.** *боронғо славяндарҙа үлгән кешене күмеү йолаһы, аҙағында уйындар, ярыштар һәм мәжлес* **2.** *кит. вафат булған кешене иҫкә алыу мәжлесе*)

ТРИКО́ *с нескл.* трико (**1.** *йөн туҡыма* **2.** *тәнгә һылашып торған трикотаж кейем* **3.** *ҡатын-ҡыҙҙар өсөн трикотаж панталондар*)

ТРИКОТА́Ж *м* трикотаж (*машинала бәйләнгән туҡыма һәм шунан тегелгән нәмәләр*)

ТРИКОТА́ЖНЫЙ, -ая, -ое **1.** трикотаж ...ы; **трикота́жная фа́брика** трикотаж фабрикаһы **2.** бәйләм, трикотаждан эшләнгән; **трикота́жная руба́шка** бәйләм күлдәк

ТРИЛИ́СТНИК *м* **1.** *бот.* өсъяпраҡ (*туҡранбаштың бер төрө*) **2.** (*лист тройчатого строения*) өсәрле япраҡ **3.** *спец.* өсәрле япраҡ һүрәте

ТРИЛЛИО́Н *числ.* триллион (*мең миллиард*)

ТРИЛО́ГИЯ *ж* трилогия (*авторҙың бер үк идея менән һуғарылған өс әҫәре*); **трило́гия З.Бии́шевой** З.Биишеваның трилогияһы

ТРИНА́ДЦАТЫЙ, -ая, -ое *числ.* ун өсөнсө

ТРИНА́ДЦАТЬ *числ.* ун өс; **трина́дцать челове́к** ун өс кеше

ТРИ́О *с нескл.*; *в разн. знач.* трио; **три́о для фортепья́но** фортепьяно өсөн трио; **три́о баяни́стов** баянсылар триоһы

ТРИО́Д *м* триод (*өс электродлы лампа*)

ТРИОЛЕ́Т *м*; *лит.* триолет (*шиғыр төрө*)

ТРИ́ПЛЕКС *м*; *спец.* триплекс (*ике ҡатлы быяла*)

ТРИ́ППЕР *м*; *мед.* триппер (*венерик ауырыу*)

ТРИПСИ́Н *м*; *физиол.* трипсин (*ашҡаҙан аҫты биҙе бүлеп сығарған һуттың мөһим ферменты*)

ТРИ́ПТИХ *м* триптих (**1.** *сәнғ. идеяһы яғынан берләштерелгән өс һүрәт һ.б.* **2.** *əҙ. дөйөм фекер менән берләштерелгән өс шиғырҙан һ.б. торған әҫәр* **3.** *өскә бөкләп һалына торған икона*)

ТРИ́СТА *числ.* өс йөҙ; **три́ста лет** өс йөҙ йыл

ТРИ́СТИХ *м*; *лит.* өс юллы строфа

ТРИТО́Н *м* тритон, һыу кеҫәрткеһе (*ер-һыу йәнлеге*)

ТРИУМВИРА́Т *м* триумвират (**1.** *Боронғо Римда юғары хакимиәтте ҡулға төшөрөү өсөн өс сәйәси эшмәкәрҙең союзы* **2.** *берәй нәмә эшләү өсөн берләшкән өс кеше*)

ТРИУ́МФ *м* триумф, ҙур ҡаҙаныш; **триу́мф росси́йского бале́та** Рәсәй балетының триумфы

ТРИУМФА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** триумф ...ы, триумфаль; **Триумфа́льная а́рка** Триумфаль арка **2.** (*торжественный, победный*) тантана ...ы, триумф ...ы

ТРИУМФА́ТОР *м* триумфатор (**1.** *Боронғо Римда һуғышта еңеп ҡайтҡан, тантаналы ҡаршы алынған полководец* **2.** *ҙур еңеүҙәргә, уңыштарға ирешеүсе кеше*)

ТРИХИ́НА *ж* трихина (*паразит селәүсен*)

ТРО́ГАТЕЛЬНОСТЬ *ж* тәьҫирлелек, күңел нескәлеге

ТРО́ГАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое тәьҫирләндерә торған, тулҡынландырғыс, тәьҫирле; **тро́гательная забо́та** тулҡынландырғыс ҡайғыртыу

ТРО́ГАТЬ *несов.* **1.** *кого-что* тейеү, ҡағылыу, ороноу, сиртеү; **па́льцем не тро́гать** тырнаҡ менән дә сиртмәү **2.** *перен.* (*волновать*) тәьҫир итеү, күңел нескәртеү, тулҡынландырыу; **тро́гать расска́зом** һөйләп тулҡынландырыу **3.** *кого-что*; *разг.* (*беспокоить*) борсоу, ҡағылыу; **не тро́гайте его́** уны борсомағыҙ **4.** *без доп.*; *разг.* (*начинать движение*) ҡуҙғалып китеү, юлға сығыу **5.** *повел.* **тро́гай** ҡуҙғал; **всё гото́во, тро́гай** барыһы ла әҙер, ҡуҙғал **6.** *что*; *разг.* (*брать, пользоваться*) ҡағылыу, тейеү, рөхсәтһеҙ тотоноу; **нельзя́ тро́гать чужо́е** кешенекенә тейергә ярамай **7.** *что* күренә башлау, беленеү; **седина́ уже́ тро́гает виски́** сикәләрҙә сал сәстәр ҙә күренә башлаған

ТРО́ГАТЬСЯ *несов.* **1.** (*двигаться с места*) юлға сығыу, ҡуҙғалыу; **лёд тро́нулся** боҙ ҡуҙғалды **2.** *перен.* (*умиляться*) күңел йомшарыу, тулҡынланыу, йәлләү; **тро́гаться до слёз** күҙҙән йәш килгәнсе тулҡынланыу **3.** *страд.* *от* **тро́гать** 1

ТРОГЛОДИ́Т *м* троглодит (**1.** *тәүтормошта мәмерйәлә йәшәгән кеше* **2.** *һөйл. мәҙәни яҡтан зәғиф, вәхши кеше*)

ТРО́Е *числ. собир.* өсәү, өс; **их бы́ло тро́е** улар өсәү ине; **тро́е су́ток** өс тәүлек

ТРОЕ... *урыҫ телендә ҡушма һүҙҙәрҙең "өс", "өс тапҡыр" мәғәнәһен аңлатҡан тәүге өлөшө, мәҫ.,* **троебо́рье** өс төрҙән ярыш

ТРОЕБО́РЬЕ *с*; *спорт.* өс төрҙән ярыш, өс төр бәйге

ТРОЕЖЕ́НЕЦ *м* өс ҡатынлы кеше (*бер юлы*)

ТРОЕЖЁНСТВО *с* өс ҡатынлы булыу, өс ҡатын менән тороу (*бер юлы*)

ТРОЕКРА́ТНО *нареч.* өсләтә; **троекра́тно уме́ньшить** өсләтә кәметеү

ТРОЕКРА́ТНЫЙ, -ая, -ое өс мәртәбә (тапҡыр, ҡат); **троекра́тный чемпио́н** өс тапҡыр чемпион

ТРО́ЕЧНИК *м* и **ТРО́ЕЧНИЦА** *ж*; *разг.* өскә уҡыусы

ТРОИ́ТЬ *несов.* *что* **1.** өс ҡатлау; **трои́ть ни́тку** епте өс ҡатлау **2.** өс мәртәбә эшләү (һөрөү һ.б.); **трои́ть па́шню** ерҙе өс мәртәбә һөрөү **3.** *спец.* өскә бүлеү, ярыу; **трои́ть бревно́** бүрәнәне ярыу ♦ **в глаза́х трои́т** күҙгә өс булып күренеү

ТРО́ЙКА *ж* **1.** (*цифра*) өс; **написа́ть тро́йку** өстө яҙыу **2.** (*школьная отметка*) өс, өслө; **получи́ть тро́йку** өс алыу; **учи́ться на тро́йки** өскә уҡыу **3.** *в разн. знач.* тройка; **ката́ться на тро́йке** тройкала йөрөү; **наряди́ться в но́вую тро́йку** яңы тройка кейеү **4.** *карт.* өслө **5.** өсөнсө (*троллейбус, автобус һ.б.*) **6.** (*группа из трёх человек, предметов*) өс, өсәү

ТРОЙНИ́К *м* өслө, өсәрләнгән, өс яҡлы; **крючо́к-тройни́к** өс яҡлы ҡармаҡ

ТРОЙНИ́ЧНЫЙ: тройни́чный нерв *анат.* өс сатлы нервы (*баш мейеһе нервыһының бишенсе пары*)

ТРОЙНО́Й, -ая, -ое **1.** (*состоящий из трёх частей*) өслө; **тройна́я ла́мпа** өслө шәм; **тройны́е ра́мы** өс ҡат ҡыҫан **2.** (*устроенный*) өс ҡатлы, өс тапҡыр артыҡ, өсләтә; **в тройно́м разме́ре** өсләтә **3.** (*троякий*) өс төрлө, өс мәғәнәле, өс яҡлы ♦ **тройно́е пра́вило** *мат.* өслө ҡағиҙә

ТРО́ЙНЯ *ж* өс игеҙ бала; **роди́ть тро́йню** өс игеҙ бала табыу

ТРОЙНЯ́ШКА *ж*; *разг.* (*близнец*) өс игеҙ баланың береһе

ТРО́ЙСТВЕННОСТЬ *ж* өслөлөк, өс элементтан тороу

ТРО́ЙСТВЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *книжн.* (*тройной, троякий*) өстән төҙөлгән, өс өлөштән торған **2.** (*заключённый тремя сторонами*) өс дәүләт ...ы, өслөклө; **тро́йственный сою́з** өс дәүләт берләшмәһе

ТРОК *м*; *спец.* айыл

ТРОЛЛЕ́ЙБУС *м* троллейбус; **сесть в тролле́йбус** троллейбусҡа ултырыу

ТРОЛЛЕ́ЙБУСНЫЙ, -ая, -ое троллейбус(тар) ...ы; **тролле́йбусный парк** троллейбустар паркы

ТРОМБ *м*; *мед.* тромб, ойош ҡан (*ҡан тамырында барлыҡҡа килгән төйөр*)

ТРОМБО́З *м*; *мед.* тромбоз, ҡан ойошоу

ТРОМБО́Н *м*; *муз.* тромбон (*тынлы музыка ҡоралы*)

ТРОМБОНИ́СТ *м* тромбонсы, тромбонда уйнаусы

ТРОМБОФЛЕБИ́Т *м*; *мед.* тромбофлебит (*вена ҡан тамырҙарының шешеүе һәм тромб барлыҡҡа килеү*)

ТРОН *м* тәхет; **золото́й трон** алтын тәхет

ТРО́ННЫЙ, -ая, -ое тәхет ...ы; **тро́нный зал** тәхет залы

ТРО́НУТЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич.* *от* **тро́нуть** **2.** *прил.*; *прост.* (*слегка испорченный*) боҙола башлаған (*аҙыҡ-түлеккә ҡарата*) **3.** *разг.* (*имеющий странности*) аҡылы инәле-сығалы

ТРО́НУТЬ *сов.* **1.** *см.* **тро́гать** **2.** *кого-что* (*погубить*) һәләк итеү, тейеү; **наш дом пожа́ром не тро́нуло** *безл.* янғын беҙҙең өйөбөҙгә теймәне **3.** *что*; *разг.* (*повредить*) тейеү, зарарлау; **де-**

ре́вья тро́нуло моро́зом *безл.* ағастарға һалҡын тейгән **4.** *без. доп.*; *разг.* (*отправиться куда-л.*) китеү, ҡуҙғалыу ♦ **не тро́нуть волоска́** бер бөртөк сәсе лә ҡойолмаһын; **па́льцем не тро́нуть** тырнаҡ менән дә сиртмәү

ТРО́НУТЬСЯ *сов.* **1.** *см.* **тро́гаться**; **по́езд тро́нулся** поезд ҡуҙғалды **2.** *разг.* етеңкерәмәү, ысҡыныу (*иҫ-аҡыл теүәл булмау*)

ТРОП *м*; *лит.* троп (*күсмә мәғәнәлә ҡулланылған һүҙ йәки һүҙбәйләнеш*)

ТРОПА́ *ж* һуҡмаҡ, юл, тар юл, берләм юл; **го́рная тропа́** тау юлы

ТРО́ПИК *м* **1.** тропик (*экваторҙан көньяҡҡа йәки төньяҡҡа 23°—27° алыҫлыҡта торған параллель һыҙыҡ*); **тро́пик Ра́ка** Ҡыҫала тропигы (*экваторҙан төньяҡта*) **2.** *мн.* **тро́пики**; *геогр.* тропиктар (*Ер шарының иң эҫе бүлкәте*)

ТРОПИ́НКА *ж* һуҡмаҡ, берләм юл; **проложи́ть тропи́нку** һуҡмаҡ һалыу

ТРОПИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое *геогр.* тропик; **тропи́ческий по́яс** тропик бүлкәт; **тропи́ческая маля́рия** тропик биҙгәк

ТРО́ПКА *ж*; *разг. см.* **тропи́нка**

ТРОПОСФЕ́РА *ж* тропосфера (*һауаның Ерҙән стратосфераға тиклем булған түбәнге араһы*)

ТРОС *м* арҡан, трос; **бро́сить трос** трос ташлау

ТРОСТИ́НКА *ж* ҡамыш һабағы

ТРОСТНИ́К *м* ҡамыш ♦ **са́харный тростни́к** шәкәр ҡамышы

ТРОСТНИКО́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** ҡамыш ...ы; **тростнико́вые за́росли** ҡамыш ҡыуаҡлығы **2.** (*сделанный из тростника*) ҡамыш; **тростнико́вая кры́ша** ҡамыш ҡыйыҡ

ТРОСТЬ *ж* таяҡ, ҡул таяғы

ТРОСТЯ́НКА *ж* һаҙ ҡыяғы, ағайырыҡ

ТРОТИ́Л *м* тротил (*шартлатҡыс матдә*)

ТРОТУА́Р *м* тротуар; **идти́ по тротуа́ру** тротуарҙан барыу

ТРОФЕ́Й *м* трофей, улъя, ғәнимәт; **взять трофе́й** трофей алыу

ТРОФЕ́ЙНЫЙ, -ая, -ое улъя, улъя ...ы, ғәнимәт, ғәнимәт ...ы; **трофе́йное иму́щество** ғәнимәт мөлкәте; **трофе́йное ору́жие** улъя ҡоралы

ТРОЮ́РОДНЫЙ, -ая, -ое өс туған; **троюро́дный брат** өс туған ағай; **троюро́дная сестра́** өс туған апай

ТРОЯ́КИЙ, -ая, -ое өс төрлө, өс мәғәнәле, өс яҡлы; **троя́кий смысл** өс төрлө мәғәнә

ТРУБА́ *ж* **1.** (*печная*) мөрйә; (*самоварная, печная, водопроводная*) торба; **из трубы́ идёт дым** мөрйәнән төтөн сыға; **труба́ течёт** торба аға **2.** *муз.* борғо, һыбыҙғы; **игра́ть на трубе́** борғола уйнау **3.** *анат.* көпшә, торба; **евста́хиева труба́** евстахий торбаһы ♦ **вы́лететь в трубу́** *см.* **вы́лететь**; **хвост трубо́й** *в знач. сказ.*; *прост.* ҡойроғон һыртҡа һалған; **де́ло труба́** эштәр харап; **пройти́ ого́нь и во́ду (и ме́дные тру́бы)** *см.* **ого́нь**

ТРУБАДУ́Р *м* йырсы-шағир, трубадур (*Урта быуаттағы*)

ТРУБА́Ч *м* борғосо, һорнайсы

ТРУБИ́ТЬ *несов.* **1.** *во что* ҡысҡыртыу, борғо ҡысҡыртыу **2.** *перен.*, *разг.* (*разглашать*) шаулау, ҡысҡырып һөйләү; **об э́том де́ле все трубя́т** был турала бөтәһе шаулай **3.** (*звучать — о трубе*) ҡысҡыртыу; **тру́бы трубя́т** борғолар ҡысҡырта **4.** *что* борғола сигнал биреү; **труби́ть сбор** борғола йыйылырға сигнал биреү

ТРУ́БКА *ж* **1.** (*курительная*) төрөпкә; **кури́ть тру́бку** төрөпкә тартыу **2.** (*телефонная*) трубка; **взять тру́бку** трубканы алыу **3.** (бәләкәй) торба; **сверну́ть чертёж в тру́бку** һыҙымды торба итеп төрөү **4.** *спец.* (бәләкәй) көпшә; **электроннолучева́я тру́бка** электрон нурлы көпшә; **рези́новая тру́бка** резина көпшә

ТРУБКОВЁРТЫ *мн.* (*ед.* **трубковёрт** *м*); *зоол.* япраҡ бөгәр ҡуңыҙҙар ғаиләһе

ТРУ́БНЫЙ, -ая, -ое **1.** мөрйә ...ы, торба ...ы; **тру́бный заво́д** торба заводы; **тру́бный дым** мөрйә төтөнө **2.** борғо ...ы; **тру́бный звук** борғо тауышы

ТРУБО... *урыҫ телендә ҡушма һүҙҙәрҙең "торба" мәғәнәһендә ҡулланылған тәүге өлөшө, мәҫ.*, **труборе́зочный** торба киҫкес

ТРУБОЛИТЕ́ЙНЫЙ, -ая, -ое торба ҡойоу ...ы; **труболите́йный заво́д** торба ҡойоу заводы

ТРУБОПРОВО́Д *м* үткәргес торба; **прокла́дка трубопрово́да** үткәргес торба һалыу

ТРУБОПРОВО́ДНЫЙ, -ая, -ое үткәргес торба һалыу ...ы; **трубопрово́дные рабо́ты** үткәргес торба һалыу эштәре

ТРУБОПРОВО́ДЧИК *м* үткәргес торба һалыусы

ТРУБОПРОКА́ТНЫЙ, -ая, -ое торба яһау ...ы, торба прокатлау ...ы, торбалар яһай торған; **трубопрока́тный заво́д** торба прокатлау заводы

ТРУБОПРОКА́ТЧИК *м* торба прокатлаусы, трубопрокатсы

ТРУБОУКЛА́ДЧИК *м* **1.** торбалар һалыусы (*эшсе*) **2.** торба һалыу машинаһы

ТРУБОЧИ́СТ *м* мөрйә таҙартыусы

ТРУ́БОЧНЫЙ, -ая, -ое төрөпкә ...ы; **тру́бочный таба́к** төрөпкә тәмәкеһе

ТРУ́БЧАТЫЙ, -ая, -ое **1.** (*в виде трубки*) көпшә һымаҡ (булған) **2.** *тех.* торбанан торған; **тру́бчатая батаре́я** торбанан торған батарея

ТРУД *м* **1.** хеҙмәт, эш; **у́мственный труд** аҡыл хеҙмәте; **тяжёлый труд** ауыр эш; **пла́та за труд** эш өсөн түләү; **ору́дие труда́** хеҙмәт ҡоралы **2.** *мн.* **труды́** (*хлопоты*) көс, мәшәҡәт, хәстәр **3.** (*произведение, результат труда*) әҫәр, хеҙмәт; **печа́тный труд** баҫма хеҙмәт **4.** (*усилие, направленное на достижение чего-л.*) көс; **напра́сный труд** бушҡа түгелгән көс ♦ **без труда́** еңел генә, көс һалмай; **взять на себя́ труд** *с неопр.* үҙ хәстәреңә алыу; **с трудо́м** көс-хәл менән

ТРУДИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** (*работать*) хеҙмәт итеү, эшләү; **труди́ться на бла́го Ро́дины** Тыуған ил мәнфәғәтенә хеҙмәт итеү **2.** *над чем* эшләү, көс һалыу, аҙапланыу; **труди́ться над зада́чей** мәсьәлә өҫтөндә эшләү **3.** *с неопр.* и *без доп.* (*прилагать усилия*) тырышыу, мәшәҡәтләнеү; **труди́ться поня́ть** аңларға тырышыу

ТРУ́ДНО 1. *нареч.* ауырлыҡ менән, ҡыйынлыҡ менән; **теле́га дви́галась тру́дно** арба ауырлыҡ менән бара **2.** *в знач. сказ.*; *в разн. знач.* ауыр, ҡыйын; **тебе́ тру́дно** *безл.* һиңә ҡыйын; **тру́дно дыша́ть** ауыр тын алыу; **тру́дно жить** ҡыйын йәшәү

ТРУДНО... *урыҫ телендә ҡушма һүҙҙәрҙең "ауыр", "ҡыйын" мәғәнәһендә ҡулланылған тәүге өлөшө, мәҫ.*, **труднопонима́емый** ауыр аңлайышлы

ТРУДНОВОСПИТУ́ЕМЫЙ, -ая, -ое тәрбиәгә (тәрбиәләүе) ауыр (*кеше тураһында*)

ТРУДНОДОСТУ́ПНЫЙ, -ая, -ое юлһыҙ, барырға (менергә, инергә) юлы ҡыйын (булған); **труднодосту́пный райо́н** барырға юлы ҡыйын булған район

ТРУДНОИЗЛЕЧИ́МЫЙ, -ая, -ое дауалауы ауыр (булған)

ТРУДНОПРОХОДИ́МЫЙ, -ая, -ое үтергә ҡыйын; **труднопроходи́мая ме́стность** үтергә ҡыйын урын

ТРУ́ДНОСТЬ *ж* **1.** ҡыйынлыҡ, ауырлыҡ; **тру́дность пути́** юлдың ауырлығы **2.** *обычно мн.* **тру́дности** ҡыйынлыҡтар, ауырлыҡтар; **больши́е тру́дности** ҙур ауырлыҡтар; **преодоле́ть тру́дности** ҡыйынлыҡтарҙы еңеү

ТРУ́ДНЫЙ, -ая, -ое **1.** ауыр, ҡыйын; **тру́дная рабо́та** ауыр эш; **каза́ться тру́дным** ауыр тойолоу; **тру́дный год** ҡыйын йыл **2.** (*мучительный*) ауыр, ыҙалы, ғазаплы, яфалы, ҡыйын; **тру́дная смерть** ғазаплы үлем **3.** мәшәҡәтле, ҡыйынлыҡ килтергән, ҡатмарлы, ауыр; **тру́дный ребёнок** мәшәҡәтле бала; **тру́дный челове́к** ауыр кеше **4.** (*о болезни*) ҡурҡыныс, ауыр **5.** (*о больном*) хәле ауыр (хөрт, мөшкөл)

ТРУДО... *урыҫ телендә ҡушма һүҙҙәрҙең "хеҙмәт", "эш" мәғәнәһендә ҡулланылған тәүге өлөшө, мәҫ.*, **трудоде́нь** хеҙмәт көнө

ТРУДОВО́Й, -ая, -ое **1.** хеҙмәт ...ы, эш ...ы; **трудова́я дисципли́на** хеҙмәт тәртибе; **трудовы́е спо́ры** *юр.* хеҙмәт дәғүәләре **2.** (*живущий своим трудом*) хеҙмәтсән, хеҙмәт ...ы, эшсән, эшләп көн күреүсе; **трудово́й челове́к** эшләп көн күреүсе кеше; **трудово́й наро́д** хеҙмәтсән халыҡ **3.** (*приобретённый трудом*) эшләп тапҡан; **трудовы́е де́ньги** эшләп тапҡан аҡса ♦ **трудова́я кни́жка** хеҙмәт кенәгәһе

ТРУДОДЕ́НЬ *ж* эш (хеҙмәт) көнө

ТРУДОЁМКИЙ, -ая, -ое күп хеҙмәт (көс, тырышлыҡ) талап иткән; **трудоёмкая рабо́та** күп хеҙмәт талап иткән эш

ТРУДОЁМКОСТЬ *ж* күп көс (хеҙмәт, тырышлыҡ) талап итеү

ТРУДОЛЮБИ́ВЫЙ, -ая, -ое эш һөйөүсән, егәрле, эшһөйәр; **трудолюби́вый челове́к** эш һөйөүсән кеше

ТРУДОЛЮ́БИЕ *с* эш һөйөүсәнлек, егәр, егәрлелек; **показа́ть трудолю́бие** егәрлелек күрһәтеү

ТРУДОСПОСО́БНОСТЬ *ж* эшкә (хеҙмәткә) булдыҡлылыҡ (һәләтлелек, яраҡлылыҡ); **утра́та трудоспосо́бности** эшкә яраҡлылыҡты юғалтыу

ТРУДОСПОСО́БНЫЙ, -ая, -ое эшкә булдыҡлы (яраҡлы, һәләтле); **трудоспосо́бное населе́ние** эшкә яраҡлы халыҡ

ТРУДОУСТРО́ЙСТВО *с* эшкә урынлашыу (инеү), эшкә урынлаштырыу; **трудоустро́йство молодёжи** йәштәрҙең эшкә урынлашыуы

ТРУДЯ́ЩИЙСЯ, -аяся, -ееся **1.** *прич. от* **труди́ться 2.** *прил.* хеҙмәт ...ы, хеҙмәт итеүсе, эшләүсе; **трудя́щиеся ма́ссы** хеҙмәт эйәләре **3.** *в знач. сущ.* **трудя́щийся** *м* хеҙмәтсән; **трудя́щиеся го́рода и дере́вни** ҡала һәм ауыл хеҙмәтсәндәре

ТРУ́ЖЕНИК *м* и **ТРУ́ЖЕНИЦА** *ж* эш (хеҙмәт) кешеһе, эшсән, хеҙмәтсән; **тру́женики поле́й** баҫыу эшсәндәре

ТРУНИ́ТЬ *несов. над кем-чем* и *без доп.* шаяртыу, мәрәкәләү

ТРУП *м* үлек, мәйет; **крема́ция тру́па** мәйетте яндырыу ♦ **живо́й труп** тере мәйет; **переступи́ть (перешагну́ть) че́рез труп** кеше башы аша йөрөү (*берәй маҡсатҡа ирешеү өсөн*); **то́лько че́рез мой труп** үлһәм дә ризалығым юҡ

ТРУ́ПНЫЙ, -ая, -ое үлек ...ы, мәйет ...ы; **тру́пный за́пах** үлек еҫе

ТРУ́ППА *ж* труппа (*артистар коллективы*); **бале́тная тру́ппа** балет труппаһы

ТРУС *м* и **ТРУСИ́ХА** *ж* ҡурҡаҡ, йөрәкһеҙ, ҡуян йөрәк ♦ **тру́су (тру́са) пра́здновать** шөрләү, ҡурҡыу

ТРУ́СИТЬ *несов.* ҡурҡыу, шыртлау, шөрләү; **пе́ред ним на́чал тру́сить** уның алдында шөрләй башланы; **тру́сить остава́ться одно́й в темноте́** ҡараңғыла яңғыҙ ҡалырға ҡурҡыу

ТРУСИ́ТЬ I *несов.*; *прост. что* (*сыпать*) һелкеү, ҡағыу (*мәҫ., тоҡтан ондо*)

ТРУСИ́ТЬ II *несов.*; *разг.* (*бежать мелкой рысью — о лошади*) юрғалау, өлкөлдәү; (*ехать мелкой рысью — о человеке*) юрғалап (йыбырлап) атлау

ТРУСЛИ́ВОСТЬ *ж* ҡурҡыусанлыҡ, ҡурҡаҡлыҡ

ТРУСЛИ́ВЫЙ, -ая, -ое ҡурҡаҡ, ҡурҡыусан; (*о лошади*) өркәк

ТРУ́СОСТЬ *ж* ҡурҡаҡлыҡ, өркәклек

ТРУСЦА́ *ж*; *разг.* (*неторопливый бег*) өлкөлдәп барыу, юрғалау, яй ғына юртыу

ТРУСЦО́Й *нареч.*; *разг.* **1.** юрғалау; **е́хать трусцо́й** юрғалап барыу **2.** (*быстрым, мелким шагом*) ваҡ-ваҡ баҫып атлау

ТРУСЫ́ *мн.* трусик; **спорти́вные трусы́** спорт трусиғы

ТРУТ *м* (*материал для высекания огня*) саҡма мамығы, ҡау (*саҡма таш менән ут тоҡандыра торған мамыҡ, кипкән бәшмәк һ.б.*)

ТРУ́ТЕНЬ *м* **1.** *пчел.* һоро ҡорт, эре, эре ҡорт (*ата бал ҡорто*) **2.** *перен., разг.* һоро ҡорт, әрәмтамаҡ

ТРУТОВИ́К *м* ҡыу бәшмәк, ағас бәшмәге

ТРУТО́ВКА *ж*; *пчел.* эшсе ҡорт (*йоморҡа һалыусы ҡорт*)

ТРУХА́ *ж* **1.** серек, ҡау, онтаҡ (*бесән, һалам тураһында*); **преврати́ться в труху́** онтаҡҡа әйләнеү **2.** *перен., разг.* сүп-сар, сүп, ваҡ-төйәк

ТРУХЛЯ́ВЕТЬ *несов.* сереү; **ста́рый пень трухля́веет** иҫке төпһә серей

ТРУХЛЯ́ВЫЙ, -ая, -ое серек, серегән; **трухля́вый пень** серек төпһә

ТРУЩО́БА *ж* **1.** (*труднопроходимое место*) шырлыҡ **2.** (*глушь, захолустье*) ҡараңғы мөйөш, төпкөл **3.** (*бедная, грязная часть города*) емерек (ярлы) өй(ҙәр)

ТРЫН-ТРАВА́ *ж в знач. сказ.*; *разг.* сүп тә түгел, бер ни түгел; **им всё э́то трын-трава́** улар өсөн был сүп тә түгел

ТРЮИ́ЗМ *м*; *книжн.* (*избитая истина*) трюизм

ТРЮК *м* трюк (**1.** *оҫта алым* **2.** *кҫсм. оҫта эшләнгән, хәйләле, мәкерле эш*)

ТРЮКА́Ч *м*; *разг.* трюктар яһаусы (**1.** *артист-акробат* **2.** *кҫсм. мәкерле эштәр ҡылыусы кеше*)

ТРЮКА́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое трюктар яһау; **трюка́ческие приёмы** трюктар яһау алымы

ТРЮКА́ЧЕСТВО *с* трюктар яһарға әүәҫлек

ТРЮМ *м* трюм (**1.** *диңг. караптың түбәнге палубаһы менән төбө араһындағы урын* **2.** *театр. сәхнә аҫтындағы урын*)

ТРЮ́МНЫЙ, -ая, -ое трюм ...ы; **трю́мное отделе́ние** трюм бүлеге

ТРЮМО́ *с нескл.* трюмо (*ҙур көҙгө, стена көҙгөһө*)

ТРЮ́ФЕЛЬ *м* трюфель (**1.** *бәшмәк* **2.** *шоколадлы кәнфит*)

ТРЮ́ФЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** трюфель ...ы, трюфелдән әҙерләнгән; **трю́фельная припра́ва** трюфелдән әҙерләнгән аш тәмләткес **2.** трюфель, трюфель ...ы; **трю́фельные конфе́ты** трюфель кәнфит

ТРЯПИ́ЦА *ж*; *разг. см.* **тря́пка** 1

ТРЯПИ́ЧНИК *м* сепрәк-сапраҡ йыйыусы

ТРЯПИ́ЧНИЦА *ж* **1.** *см.* **тряпи́чник** **2.** *разг.* сепрәк ҡоло (*кейем-һалым менән мауыҡҡан ҡатын-ҡыҙ*)

ТРЯПИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** сепрәк ...ы; **тряпи́чный лоску́т** сепрәк киҫәге **2.** сепрәк, сепрәктән яһалған; **тряпи́чные половики́** сепрәк балаҫ

ТРЯ́ПКА *ж* **1.** сепрәк, сепрәк киҫәге; **бе́лая тря́пка** аҡ сепрәк **2.** *мн.* **тря́пки**; *разг.* (*женские наряды*) кейем-һалым **3.** *разг., пренебр.* (*безвольный человек*) йомшаҡ, ебегән, мәмәй (*кеше*)

ТРЯ́ПОЧНЫЙ, -ая, -ое сепрәктән яһалған, сепрәк; **тря́почная ку́кла** сепрәк ҡурсаҡ

ТРЯПЬЁ *с собир.*; *разг.* алам-һалам, сепрәк-сапраҡ; **собира́ть тряпьё** алам-һалам йыйыу

ТРЯСИ́ЛЬНЫЙ *ж*; *спец.* ҡаҡҡыс, таҙартҡыс (*етен сүсен таҙарта торған машина*)

ТРЯСИ́НА *ж* **1.** күтер, батҡаҡлыҡ **2.** *чего, какая*; *перен.* батҡаҡлыҡ, һаҙлыҡ; **тряси́на обыва́тельщины** обывателлек һаҙлығы

ТРЯСИ́ННЫЙ, -ая, -ое күтерле, һиңкелдәк; **тряси́нное боло́то** һиңкелдәк һаҙлыҡ

ТРЯ́СКА *ж см.* **трясти́** 1, 3, 4, **трясти́сь** 1, 2 ♦ **зада́ть тря́ску** әрләү, туҡмау

ТРЯ́СКИЙ, -ая, -ое **1.** һиңкелдәк, һелкетә торған; **тря́ская теле́га** һиңкелдәк арба **2.** (*вызывающий тряску, с тряской*) һикәлтәле, һелкетә торған, соҡор-саҡырлы; **тря́ская доро́га** һикәлтәле юл

ТРЯСОГУ́ЗКА *ж* сәпсек; **бе́лая трясогу́зка** аҡ сәпсек; **го́рная трясогу́зка** тау сәпсеге

ТРЯСТИ́ *несов.* **1.** *кого-что* (*колебать*) һелкеү, һелкетеү; **трясти́ ру́ку** ҡулын һелкетеү **2.** *кого-что* ҡалтыратыу, дерелдәтеү; **его́ трясёт лихора́дка** уны биҙгәк ҡалтырата **3.** (*вытряхивать*) ҡағыу; **трясти́ мешо́к** тоҡто ҡағыу **4.** *кого-что* (*раскачивая, вызывать падение плодов*) һелкетеү, һелкендереү; **трясти́ де́рево** ағасты һелкетеү **5.** *чем* (*качать*) сайҡау, һелкетеү; **ло́шадь трясёт гри́вой** ат ялын һелкетә

ТРЯСТИ́СЬ *несов.* **1.** (*качаться, дрожать*) ҡалтырау, һелкенеү; **трясти́сь от стра́ха** ҡурҡыуҙан ҡалтырау **2.** *разг.* (*ехать раскачиваясь, подпрыгивая на тряской дороге*) һелкенеп барыу; **трясти́сь на маши́не** машинала һелкенеп барыу **3.** *над кем-чем*; *перен., разг.* ҡурҡып (ҡалтырап) тороу; **трясти́сь над ребёнком** бала өсөн ҡурҡып тороу **4.** (*бояться*) ҡурҡыу, ҡалтырау, ҡурҡып (ҡалтырап) тороу; **трясти́сь пе́ред нача́льством** түрәләр алдында ҡалтырап тороу ♦ **поджи́лки трясу́тся** теҙ быуындары ҡалтырай

ТРЯСУ́НКА *ж* ҡылдырбаш (*ҡыяҡ үлән*)

ТРЯХНУ́ТЬ *сов. см.* **трясти** 1, 4, 5; **тряхну́ть за плечо́** яурындан һелкетеү; **теле́га тряхну́ла** арба һиңкетте; **тряхну́ть голово́й** баш сайҡау ♦ **тряхну́ть старино́й** үткәнде иҫкә төшөрөп алыу

ТСС *межд.* тсс, сеү, шшш ("*шауламағыҙ" мәғәнәһендә*)

ТУАЛЕ́Т *м* **1.** (*наряд, одежда*) туалет, кейем-һалым (*күбергәк ҡатын-ҡыҙҙыҡы*) **2.** *в разн. знач.* туалет; **у́тренний туале́т** иртәнге туалет; **причёсываться пе́ред туале́том** туалет алдында тараныу **3.** (*уборная*) бәҙрәф, туалет, әбрәкәй

ТУАЛЕ́ТНЫЙ, -ая, -ое туалет ...ы, бәҙрәф ...ы; **туале́тный сто́лик** туалет өҫтәле; **туале́тное мы́ло** еҫле һабын; **туале́тная бума́га** бәҙрәф ҡағыҙы

ТУБЕРКУЛЁЗ *м* туберкулёз; (*шейных желёз*) силсә; **ко́стный туберкулёз** һөйәк туберкулёзы

ТУБЕРКУЛЁЗНИК *м*; *разг.* **1.** (*врач*) туберкулёздан дауалай торған табип **2.** (*больной*) туберкулёзлы кеше, туберкулёз менән ауырыусы

ТУБЕРКУЛЁЗНЫЙ, -ая, -ое **1.** туберкулёз ...ы; **туберкулёзный санато́рий** туберкулёз шифаханаһы **2.** *в знач. сущ.* **туберкулёзный** *м* и **туберкулёзная** *ж* туберкулёзлы кеше, туберкулёз менән ауырыусы

ТУБЕРКУЛИ́Н *м* туберкулин (*туберкулёз таяҡсаларынан алынған матдә, ауырыуҙы билдәләү өсөн файҙаланыла*)

ТУБЕРО́ЗА *ж* тубероза, тәбәр (*декоратив гөл*)

ТУВИ́НСКИЙ, -ая, -ое тува ...ы, Тува ...ы; **туви́нский язы́к** тува теле

ТУВИ́НЦЫ *мн.* тува халҡы, тувалар // *ед.* **туви́нец** *м* тува ир-аты; **туви́нка** *ж* тува ҡатын-ҡыҙы

ТУ́ГО 1. *нареч.* тығыҙлап, тыңҡыслап, ныҡ ҡыҫып; **ту́го завяза́ть** ҡыҫып бәйләү; **ту́го наби́ть мешо́к** тоҡто тыңҡыслап тултырыу **2.** *нареч.* (*с трудом*) ауыр, ауырлыҡ (ҡыйынлыҡ) менән; **де́ло продвига́ется ту́го** эш ауыр бара **3.** *в знач. сказ.*, *безл.*; *разг.* ауыр; **нам пришло́сь ту́го** беҙгә ауырға тура килде

ТУГО... *урыҫ телендә ҡушма һүҙҙәрҙең "ҡаты", "тулы", "ауыр" мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.*, **тугощёкий** тулы яңаҡлы

ТУГОДУ́М *м*; *разг.* оҙаҡ уйлаусы кеше

ТУГО́Й, -ая, -ое **1.** (*сильно натянутый*) ныҡ тартылған, ҡаты; **туго́й лук** ныҡ тартылған ян **2.** ҡаты; **туга́я пружи́на** ҡаты пружина **3.** (*плотно набитый*) тығыҙлап (тыңҡыслап) тултырылған, тығыҙ, тулы; **туго́й мешо́к** тыңҡыслап тултырылған тоҡ **4.** ҡыҫыҡ; **туго́й воротничо́к** ҡыҫыҡ яға ♦ **туго́й карма́н** кеҫәһе ҡалын; **туго́й на́ ухо** ҡолаҡҡа ҡаты

ТУГОПЛА́ВКИЙ, -ая, -ое ауыр иреүсән (*металл, быяла*); **тугопла́вкий мета́лл** ауыр иреүсән металл

ТУГОУ́ХИЙ, -ая, -ое ҡолаҡҡа ҡаты, һаңғырауыраҡ

ТУГОУ́ХОСТЬ *ж* ҡолаҡҡа ҡатылыҡ (ҡаты булыу)

ТУ́ГРИК *м* тугрик (*Монголия аҡса берәмеге*)

ТУДА́ *нареч.* шунда, шул яҡҡа; **я иду́ туда́** мин шунда барам ♦ **ни туда́ ни сюда́** ни тегеләй ни былай; тегеләй ҙә былай ҙа түгел; **туда́ и доро́га** *разг.* ана бара юлы, юлы шул

ТУДА́-СЮДА́ *нареч.*; *разг.* **1.** улай-былай, унда-бында, үрле-түрле; **ходи́ть туда́-сюда́** үрле-түрле йөрөү **2.** *в знач. сказ.* (*сносно*) бер сама, арыу, ярайһы, ярарлыҡ; **э́то ещё туда́-сюда́** был әле ярарлыҡ

ТУ́ЕВЫЙ, -ая, -ое сауыр ...ы; **ту́евые ши́шки** сауыр тубырсыҡтары

ТУЖИ́ТЬ *несов.*; *трад.-поэт.* ҡайғырыу, көйөнөү, хәсрәтләнеү

ТУ́ЖИТЬСЯ *несов.*; *разг.* көсәнеү, серәшеү, серәнеү

ТУЖУ́РКА *ж* тужурка (*өҫкө кейем*)

ТУЗ I *м* **1.** *карт.* туз (*уйын кәртенең иң ҙуры*) **2.** *чего, какой*; *перен.*, *разг.* ҙур кеше, дәрәжәле кеше, туз

ТУЗ II *м* туз (*бер кешелек ике ишкәкле шлюпка*)

ТУЗЕ́МЕЦ *м* и **ТУЗЕ́МКА** *ж* ерле кеше

ТУЗЕ́МНЫЙ, -ая, -ое *уст.* ерле; **тузе́мное населе́ние** ерле халыҡ

ТУЗИ́ТЬ *несов. кого*; *разг.* туҡмау, дөмбәҫләү

ТУЗЛУ́К *м*; *спец.* тоҙлама, тоҙло һыу (*балыҡ һ.б. тоҙлау өсөн*)

ТУК I *м*; *с.-х.* тук (*минераль ашлама, серетмә*)

ТУК II *межд.* туҡ-туҡ (*шаҡыған һ.б. тауыштарҙы белдереүсе ымлыҡ*)

ТУ́КАТЬ *несов.*; *разг.* шаҡылдатыу, дөбөрләтеү, туҡылдатыу

ТУ́КАТЬСЯ *несов.*; *разг.* бәрелеү, һуғылыу

ТУ́КНУТЬСЯ *сов. см.* **ту́каться**

ТУ́КОВЫЙ, -ая, -ое *с.-х.* тук ...ы, тук етештерә торған; **ту́ковый комбина́т** тук комбинаты

ТУ́ЛОВИЩЕ *с* (*человека*) кәүҙә; (*животных*) тороҡ

ТУЛУМБА́С *м* тулумбас (*һуҡма музыкаль ҡоралы*)

ТУЛУ́П *м* толоп

ТУЛЬЯ́ *ж* түбә (*эшләпә, фуражка, бүрек түбәһе*); **шля́па с высо́кой тульёй** бейек түбәле эшләпә

ТУЛЯРЕМИ́Я *ж*; *мед.* туляремия (*сыҫҡандар, бөжәктәр аша таралған йоғошло ауырыу*)

ТУМА́К I *м*; *прост.* йоҙроҡ менән һуғыу, йоҙроҡлау

ТУМА́К II *м* тумаҡ (**1.** *ҡуяндарҙың бер төрө* **2.** *махс. буялған ҡуян тиреһе*)

ТУМА́Н I *м*; *прям.*, *перен.* томан; **густо́й тума́н** ҡуйы томан; **тума́н рассе́ялся** томан таралды ♦ **напусти́ть тума́ну** бутау, төтөн ебәреү; **тума́н в голове́** баш томаланыу; **тума́н в глаза́х** күҙе томаланған

ТУМА́Н II и **ТОМА́Н** *м* туман, томан (*Иран аҡсаһы*)

ТУМА́НИТЬ *несов. что* **1.** (*застилать*) томанлау, ҡараңғылау, ҡаплау; **мгла тума́нит горизо́нт** монар офоҡто ҡараңғылай **2.** *прям.*, *перен.* (*лишать возможности ясно видеть, соображать*) томалау, ҡаплау; **слёзы тума́нят глаза́** күҙҙәрҙе йәш ҡаплай

ТУМА́НИТЬСЯ *несов.* **1.** томанланыу, томан ҡаплау, ҡараңғыланыу; **река́ тума́нится** йылға-

ны томан ҡаплай **2.** *перен.* ҡараңғыланыу, ҡайғы баҫыу; **взор тума́нится** күҙ алды ҡараңғылана **3.** *страд. от* **тума́нить**

ТУМА́ННО 1. *нареч.* томанлы; **выража́лся тума́нно** томанлы аңлата **2.** *в знач. сказ., безл.* томан; **сего́дня на дворе́ тума́нно** бөгөн тышта томан

ТУМА́ННОСТЬ *ж* **1.** томанлыҡ, томанлылыҡ, томан менән ҡапланғанлыҡ **2.** *астр.* (*светящиеся или тёмные облака межзвёздного газа*) томанлыҡ **3.** *перен.* (*неясность*) аңлайышһыҙлыҡ, буталсыҡлыҡ; **тума́нность ре́чи** телмәрҙең аңлайышһыҙлығы **4.** тоноҡлоҡ; **тума́нность взгля́да** ҡараштың тоноҡлоғо

ТУМА́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** томан ...ы; **тума́нная пелена́** томан пәрҙәһе **2.** томан баҫҡан, томанлы; **тума́нное у́тро** томанлы иртә **3.** *перен.* (*неясный*) аңлайышһыҙ, буталсыҡ, томанлы; **тума́нный отве́т** буталсыҡ яуап; **тума́нная речь** буталсыҡ телмәр **4.** (*подёрнутый дымкой — о глазах, взгляде*) тоноҡ; **тума́нный взгляд** тоноҡ ҡараш

ТУ́МБА *ж* **1.** тәпәш бағана, бүкән **2.** (*подставка*) тумба; **ста́вить ва́зу на ту́мбу** вазаны тумбаға ҡуйыу **3.** *разг.* (*о неуклюжем человеке*) ит бүкәне

ТУ́МБЛЕР *м*; *тех.* тумблер

ТУ́МБОЧКА *ж* **1.** *уменьш. от* **ту́мба** 1, 2; **2.** (*шкафчик*) тумбочка; **положи́ть в ту́мбочку** тумбочкаға һалыу

ТУНГУ́ССКИЙ, -ая, -ое *уст.* тунгус ...ы; **тунгу́сский язы́к** тунгус теле

ТУНГУ́СЫ *мн.*; *уст.* тунгустар // *ед.* **тунгу́с** *м* тунгус ир-аты; **тунгуска** *ж* тунгус ҡатын-ҡыҙы; *см.* **эве́нки**

ТУ́НДРА *ж*; *геогр.* тундра; **зо́на ту́ндры** тундра зонаһы

ТУ́НДРОВЫЙ, -ая, -ое *геогр.* тундра ...ы; **ту́ндровая полоса́** тундра һыҙаты

ТУНЕ́Ц *м* тунец (*эре океан балығы*)

ТУНЕЯ́ДЕЦ *м* и **ТУНЕЯ́ДКА** *ж* эрәмтамаҡ

ТУНЕЯ́ДСТВО *с* эрәмтамаҡлыҡ, эрәмтамаҡ булыу

ТУНЕЯ́ДСТВОВАТЬ *несов.* эрәмтамаҡ булып йәшәү, эрәмтамаҡланыу

ТУННЕ́ЛЬ и **ТОННЕ́ЛЬ** *м* туннель, тоннель; **железнодоро́жный тунне́ль** тимер юл туннеле; **копа́ть тунне́ль** туннель ҡаҙыу

ТУННЕ́ЛЬНЫЙ и **ТОННЕ́ЛЬНЫЙ,** -ая, -ое туннель ...ы, тоннель ...ы

ТУПЕ́ТЬ *несов.* **1.** (*о плоских предметах*) үтмәҫләнеү, тупаҫланыу; (*о заострённых предметах*) тупаҡланыу, тупарланыу **2.** *перен.* аңраланыу, һиңмайланыу, миңрәүләнеү; **тупе́ть от го́ря** ҡайғы-хәсрәттән һиңмайланыу **3.** (*становиться менее острым — о боли*) сәңгетеп әрнетеү

ТУПИ́К *м* **1.** тупик, тыҡрыҡ **2.** *ж.-д.* тупик **3.** *перен.* аптыраш, аптырау ♦ **ста́вить в тупи́к** аптыраршта ҡалдырыу; **стать в тупи́к** аптырап ҡалыу

ТУПИ́ТЬ *несов. что* (*о плоских предметах*) үтмәҫләү, тупаҫлау, тупаҫландырыу, үтмәҫләндереү; (*о заострённых предметах*) тупаҡлау, тупарлау; **тупи́ть нож** бысаҡты үтмәҫләндереү

ТУПИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** (*о плоских предметах*) үтмәҫләнеү, тупаҫланыу; (*о заострённых предметах*) тупаҡланыу, тупарланыу, йөҙө ҡайтыу **2.** *страд. от* **тупи́ть**

ТУПИ́ЦА 1. *м* и *ж*; *разг.* аңра, маҡау (*кеше*) **2.** *ж*; *спец.* ит сапҡыс балта (*ауыр*)

ТУПО... *урыҫ телендә ҡушма һүҙҙәрҙең "тупаҡ", "үтмәҫ" мәғәнәһендәге тәүге өлөшө, мәҫ.,* **туповерши́нный** тупаҡ түбәле

ТУПОГОЛО́ВЫЙ, -ая, -ое *разг., пренебр.* аңра, тупаҫ, булдыҡһыҙ (*кеше*)

ТУПО́Й, -ая, -ое **1.** (*о плоских предметах*) тупар, йөҙө ҡайтҡан, үтмәҫ, тупаҫ; (*о заострённых предметах*) тупаҡ, тупар; **тупо́й нож** үтмәҫ бысаҡ; **тупа́я кирка́** тупар кәйлә; **тупо́й каранда́ш** тупаҡ ҡәләм **2.** (*не суживающийся к концу*) тупаҡ, киң; **ту́фли с тупы́ми носка́ми** тупаҡ башлы туфли **3.** *перен.* (*умственно ограниченный*) аңра, аҡылға самалы, иҫәр, мәғәнәһеҙ, туң; **тупо́й взгляд** мәғәнәһеҙ ҡараш; **тупо́й челове́к** аңра кеше **4.** (*безропотный*) (бер) һүҙһеҙ, ҡарыуһыҙ; **тупа́я поко́рность** һүҙһеҙ буйһоноу **5.** (*не резкий — о боли*) сәңгетеп әрнеткән; **тупа́я боль** сәңгетеп әрнеткән һыҙлау ♦ **тупо́й у́гол** *мат.* йәйенке мөйөш

ТУПОКОНЕ́ЧНЫЙ, -ая, -ое тупаҡ башлы, тупаҡ осло

ТУПОЛО́БЫЙ, -ая, -ое *разг., пренебр.* аңра, аңһыҙ

ТУПОНО́СЫЙ, -ая, -ое тупаҡ (киң) башлы; (*о человеке*) тупаҡ танаулы; **тупоно́сые боти́нки** тупаҡ башлы ботинка

ТУ́ПОСТЬ *ж* **1.** үтмәҫлек, тупаҡлыҡ; **ту́пость ножа́** бысаҡтың үтмәҫлеге **2.** *перен.* (*непонятливость*) аңралыҡ, тупаҫлыҡ, оңҡотлоҡ

ТУПОУГО́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое *мат.* йәйенке мөйөшлө; **тупоуго́льный треуго́льник** йәйенке мөйөшлө өсмөйөш

ТУПОУ́МИЕ *с* аңралыҡ, томаналыҡ

ТУПОУ́МНЫЙ, -ая, -ое аңра, томана (*кеше*)

ТУР I *м*; *в разн. знач.* тур; **пригласи́ть на тур ва́льса** вальс турына саҡырыу; **второ́й тур олимпиа́ды** олимпиаданың икенсе туры; **пе́рвый тур вы́боров** һайлауҙарҙың беренсе туры; **тур по Евро́пе** Европа буйлап тур

ТУР II *м* тур (**1.** *нәҫеле ҡороған ҡырағай үгеҙ* **2.** *Кавказдағы тау тәкәһе*)

ТУР III *м* тур (**1.** *эсенә таш һәм кәҫ тултырыла торған һәм гидротехникала ҡулланылған ҵрмә кәрзин* **2.** *тау башына беренсе булып күтәрелгән альпинистарҙың таштарҙан өйгән пирамидаһы*)

ТУРА́ *ж* тура (*шахмат фигураһы, ладья*)

ТУРБА́ЗА *ж* (*туристическая база*) турбаза

ТУРБИ́НА *ж* турбина; **водяна́я турби́на** һыу турбинаһы

ТУРБИ́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** турбина ...ы; **турби́нный цех** турбина цехы **2.** турбина ...ы, турбиналы; **турби́нный насо́с** турбиналы насос

ТУРБИ́НЩИК *м* турбинасы (*турбина эше белгесе*)

ТУРБО... *ҡушма һүҙҙәрҙең "турбина" мәғәнәһендәге тәүге өлөшө, мәҫ.,* **турбонасо́с** турбина насосы

ТУРБОБУ́Р *м* быраулы турбина (*быраулау машинаһы*)

ТУРБОВИНТОВО́Й: турбовинтово́й самолёт турбовинтлы самолёт

ТУРБОВО́З *м* турбовоз (*быу йәки газ турбинаһы ярҙамында эшләүсе локомотив*)

ТУРБОГЕНЕРА́ТОР *м* турбогенератор (*турбиналы агрегат*)

ТУРБОРЕАКТИ́ВНЫЙ, -ая, -ое турбореактив ♦ **турбореакти́вный самолёт** турбореактив самолёт

ТУРБОСТРОЕ́НИЕ *с* турбина(лар) төҙөү

ТУРБОСТРОИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое турбиналар төҙөү ...ы; **турбострои́тельная те́хника** турбиналар төҙөү техникаһы

ТУРБУЛЕ́НТНОСТЬ *ж; спец.* турбулентлыҡ (*шыйыҡлыҡ йәки газдың ағымындағы төрлөсә тулҡыныуы*)

ТУРБУЛЕ́НТНЫЙ, -ая, -ое *спец.* турбулент ...ы; **турбуле́нтное тече́ние** турбулент ағымы

ТУРЕ́ЛЬ *ж; воен.* турель (*туп һәм пулемёттар өсөн әйләнмәле станок*)

ТУРЕ́ЦКИЙ, -ая, -ое төрөк ...ы, Төркиә ...ы; **туре́цкий язы́к** төрөк теле; **туре́цкое прави́тельство** Төркиә хөкүмәте

ТУРИ́ЗМ *м* турислыҡ, туризм; **междунаро́дный тури́зм** халыҡ-ара туризм; **го́рный тури́зм** тау туризмы

ТУ́РИЙ, -ья, -ье тур ...ы; **ту́рий рог** тур мөгөҙө

ТУРИ́СТ *м* и **ТУРИ́СТКА** *ж* турист; **гру́ппа тури́стов** туристар төркөмө

ТУРИСТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое туристик, туризм ...ы; **туристи́ческая путёвка** туристик путёвка

ТУРИ́СТСКИЙ, -ая, -ое туристик, турист ...ы; **тури́стские тро́пы** турист һуҡмаҡтары; **тури́стская ба́за** туристик база

ТУ́РКИ *мн.* төрөктәр, төрөк халҡы // *ед.* **ту́рок** *м* төрөк ир-аты; **турча́нка** *ж* төрөк ҡатын-ҡыҙы

ТУРКМЕ́НСКИЙ, -ая, -ое төрөкмән; **туркме́нский язы́к** төрөкмән теле

ТУРКМЕ́НЫ *мн.* төрөкмәндәр, төрөкмән халҡы // *ед.* **туркме́н** *м* төрөкмән ир-аты; **туркме́нка** *ж* төрөкмән ҡатын-ҡыҙы

ТУРМАЛИ́Н *м* турмалин (*минерал, ҡыҙғылт төҫтәге кристаллик таш*)

ТУРМАЛИ́НОВЫЙ, -ая, -ое турмалин ...ы, турмалин; **турмали́новый пе́рстень** турмалин йөҙөк

ТУ́РМАН *м* турман, әйләнсек күгәрсен (*мәтәлләп оса торған йорт күгәрсененең бер төрө*)

ТУРНЕ́ *с нескл.* турне (**1.** *урап йөрөп ҡайтыу, сәйәхәт* **2.** *артистарҙың гастролгә сығыуы*)

ТУРНЕ́ПС *м* мал шалҡаны, турнепс

ТУРНИ́К *м* турник; **упражне́ния на турнике́** турникта күнегеүҙәр (күнекмәләр)

ТУРНИКЕ́Т *м* турникет (*әйләнмәле ҡапҡа*)

ТУРНИ́Р *м* ярыш, турнир; **ша́хматный турни́р** шахмат ярышы

ТУРНИ́РНЫЙ, -ая, -ое турнир ...ы; **турни́рный матч** турнир матчы

ТУРНУ́ТЬ *сов. кого-что; прост.* ҡыуыу, ҡыуып ебәреү, төртөп сығарыу

ТУРПА́Н *м* ҡарасабан, ҡара өйрәк

ТУРУХТА́Н *м* ҡорохтан, күркәбаш, яр көйөлдөһө (*ҡош*)

ТУ́СКЛОСТЬ *ж* **1.** (*мутность*) тоноҡлоҡ, **2.** (*блёклость*) төҫһөҙлөк **3.** (*неяркость*) тоноҡлоҡ **4.** *перен.* (*невыразительность*) нурһыҙлыҡ, тоноҡлоҡ **5.** *перен.* (*бессодержательность*) күңелһеҙлек, ҡыҙыҡһыҙ

ТУ́СКЛЫЙ, -ая, -ое **1.** (*непрозрачный*) тоноҡ; **ту́склое стекло́** тоноҡ быяла **2.** (*нечёткий — о контурах*) асыҡ күренмәгән **3.** (*неяркий*) бөләңгерт, тоноҡ; **ту́склый свет** тоноҡ яҡтылыҡ; **ту́склый огонёк** бөләңгерт ут **4.** (*выцветший*) баҙыҡ булмаған, төҫһөҙ **5.** *перен.* (*невыразительный*) нурһыҙ, тоноҡ; **ту́склые глаза́** нурһыҙ күҙҙәр **6.** *перен.* (*неинтересный*) күңелһеҙ, дәрт (илһам) бирмәгән, ҡыҙыҡһыҙ; **ту́склая жизнь** күңелһеҙ тормош

ТУСКНЕ́ТЬ *несов.* **1.** тоноҡланыу, төҫһөҙләнеү, аҡсалланыу; **серебро́ тускне́ет** көмөш тоноҡлана **2.** *перен.* нурһыҙланыу, тоноҡланыу, бөләңгертләнеү, нуры китеү; **ра́дость тускне́ет** шатлыҡ тоноҡланды

ТУ́СКНУТЬ *несов.; разг. см.* **тускне́ть**

ТУТ I *нареч.; разг.* **1.** (*здесь*) бында, был урында; **тут жа́рко** бында эҫе **2.** (*тогда*) шул ваҡытта, шул саҡта; **тут расска́зчик замолча́л** шул саҡта һөйләүсе тынды **3.** *в знач. частицы* (*в сочетании со словами "какой", "где", "когда", "куда"*) ниндәй ул, ҡасан ул, ҡайҙа ул; **кака́я тут любо́вь?** ҡайҙа ул мөхәббәт? ♦ **не ту́т-то бы́ло** беҙ уйлағанса булманы; **тут как тут** *в знач. сказ.* шунда уҡ (көтмәгәндә) килеп тә сыҡты

ТУТ II *м* и **ТУ́ТА** *ж* тут, тут (ебәк) ағасы

ТУ́ТОВНИК *м см.* **тут** II

ТУТОВО́ДСТВО *с* тут (ебәк) ағасы үҫтереү

ТУТОВО́ДЧЕСКИЙ, -ая, -ое тут (ебәк) ағасы үҫтереү ...ы

ТУ́ТОВЫЙ, -ая, -ое **1.** тут ...ы; **ту́товые я́годы** тут емеше **2.** *в знач. сущ.* **ту́товые** *мн.; бот.*

тут ағастары ғаиләһе (*фикус, сикомор һ.б.*) ♦ **ту́товое де́рево** тут (ебәк) ағасы

ТУФ *м* туф (*тау тоҡомо*) ♦ **известко́вый туф** эзбизле туф

ТУ́ФЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое туфли ...ы; **ту́фельная коло́дка** туфли ҡалыбы

ТУ́ФЛИ *мн.* (*ед.* **ту́фля** *ж*) туфли; **же́нские ту́фли** ҡатын-ҡыҙҙар туфлийы; **ходи́ть в ту́флях** туфли кейеп йөрөү

ТУФОБЕТО́Н *м* туфлы бетон

ТУ́ФОВЫЙ, -ая, -ое **1.** туф ...ы; **ту́фовая ла́ва** туф лаваһы **2.** туф, туфтан эшләнгән; **дом из ту́фовых бло́ков** туфтан эшләнгән йорт

ТУХЛИ́НКА *ж*; *разг.* һаҫыҡ еҫ; (*о мясе, рыбе*) һөрһөгән еҫ; **мя́со с тухли́нкой** һөрһөгән еҫле ит

ТУ́ХЛЫЙ, -ая, -ое еҫләнгән, һаҫыған; (*о мясе, рыбе*) һөрһөгән

ТУХЛЯ́ТИНА *ж*; *разг.* **1.** *собир.* боҙолған (һаҫыған) аҙыҡ-түлек **2.** (*запах*) һаҫыҡ (һөрһөгән) еҫ

ТУ́ХНУТЬ I *несов.* **1.** (*гаснуть*) һүнеү; **костёр ту́хнет** усаҡ һүнә **2.** *перен.* (*ослабевать*) һүнеү, һүнә (кәмей) барыу

ТУ́ХНУТЬ II *несов.* (*загнивать*) һаҫыу, еҫләнеү; (*о мясе, рыбе*) һөрһөү; **ры́ба ту́хнет бы́стро** балыҡ тиҙ еҫләнә

ТУ́ЧА *ж* **1.** болот; **грозова́я ту́ча** йәшен болото; **ту́чи собира́ются** болоттар ҡабара **2.** *кого-чего* (*множество*) бик күп, болот, болот кеүек, өйөр; **ту́ча комаро́в** серәкәй болото ♦ **ту́ча ту́чей** бик күңелһеҙ, йөҙө ҡарайған; **сгусти́лись ту́чи** баш осонда ҡара болоттар ҡуйырған

ТУЧЕВО́Й, -ая, -ое болот ...ы; **тучева́я тень** болот күләгәһе

ТУЧНЕ́ТЬ *несов.* (*о человеке*) һимереү, йыуанайыу, ҡалынайыу; (*о животном*) ит-май ултырыу, көрәйеү, һимереү; (*о зерне*) тосланыу; (*о траве*) һутланыу; **скот тучне́ет** мал көрәйә

ТУ́ЧНОСТЬ *ж* **1.** (*полнота*) һимеҙлек, көрлөк, йыуанлыҡ **2.** (*плодородие почвы*) уңдырышлылыҡ **3.** (*полновесность зерна*) ослоҡ **4.** (*сочность и густота травы*) ҡуйылыҡ, һутлылыҡ

ТУ́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*о человеке*) йыуан, һимеҙ; (*о животном*) һимеҙ, көр; **ту́чный скот** һимеҙ мал **2.** (*плодородный*) ашлы, уңдырышлы; **ту́чный чернозём** уңдырышлы ҡара тупраҡ **3.** (*о зерне*) тос **4.** (*о траве*) ҡуйы, һутлы; **ту́чные луга́** ҡуйы үләнле болондар

ТУШ *м* туш (*тантаналы ҡотлау музыкаһы*)

ТУ́ША *ж* **1.** түшкә; **говя́жья ту́ша** һыйыр түшкәһе **2.** *разг., пренебр.* (*о тучном человеке*) ит бүкәне

ТУШЕ́ *с нескл.* туше (**1.** *муз. музыка ҡоралында уйнаусының баҫмаҡтарға баҫыу ысулы* **2.** *спорт. көрәштә көрәшсенең ҡалаҡ һөйәген ергә тейҙереү — еңеү билгеһе*)

ТУШЕВА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое тушь ...ы, ҡарайтыу ...ы; **тушева́льный каранда́ш** ҡарайтыу ҡәләме

ТУШЕВА́ТЬ *несов. что* **1.** ҡарайтыу, күләгәләндереү (*һүрәт төшөргәндә*); **тушева́ть рису́нок** һүрәтте ҡарайтыу **2.** *перен.* (*затемнять*) ҡараңғылау

ТУШЕВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** (*смущаться*) ҡаушау, ҡойолоп төшөү, шөрләү **2.** *страд. от* **тушева́ть**

ТУШЁВКА *ж* **1.** *см.* **тушева́ть** 1; **2.** (*тени, штрихи*) нәҙек һыҙыҡтар

ТУ́ШЕВЫЙ, -ая, -ое тушь ...ы, тушь менән яһалған; **ту́шевые черни́ла** тушь ҡараһы

ТУШЕ́НИЕ I *с см.* **туши́ть** I; **туше́ние пожа́ра** янғын һүндереү

ТУШЕ́НИЕ II *с см.* **туши́ть** II; **туше́ние мя́са** ит быҡтырыу

ТУШЁНКА *ж*; *разг.* быҡтырылған ит

ТУШЁНЫЙ, -ая, -ое быҡтырылған; **тушёное мя́со** быҡтырылған ит

ТУШИ́ЛКА *ж* күмер һүндергес

ТУШИ́ТЬ I *несов.* **1.** *что* һүндереү; **потуши́ть папиро́су** папиросты һүндереү **2.** *перен.* (*подавлять*) баҫыу, хис-тойғоно юҡ итеү, бөтөрөү, һүндереү; **туши́ть гнев** асыуҙы баҫыу

ТУШИ́ТЬ II *несов. что* томалап бешереү, быҡтырыу; **туши́ть о́вощи** йәшелсәне быҡтырып бешереү

ТУ́ШКА *ж*; *уменьш. от* **ту́ша**; **ту́шка за́йца** ҡуян түшкәһе

ТУШКА́НЧИК *м* ялман (*кимереүсе*); **нора́ тушка́нчика** ялман өңө

ТУШЬ *ж* тушь; **цветна́я тушь** төҫлө тушь; **писа́ть ту́шью** тушь менән яҙыу

ТУ́Я *ж* туя, сауыр (*мәңге йәшел ылыҫлы ҡыуаҡ*)

ТЩА́ТЕЛЬНО *нареч.* ентекләп, асылына төшөнөп, бөтәһен иҫәпкә алып, төпсөп; **тща́тельно иссле́довать** ентекләп тикшереү

ТЩА́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* ентеклелек; **тща́тельность о́пыта** тәжрибәнең ентеклелеге

ТЩА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое ентекле, ентекләп эшләнгән; **тща́тельная подгото́вка** ентекле әҙерлек; **тща́тельное изуче́ние вопро́са** мәсьәләне ентекле өйрәнеү; **тща́тельная рабо́та** ентекләп эшләнгән эш

ТЩЕДУ́ШИЕ *с* хәлһеҙлек, көсһөҙлөк, кәрһеҙлек

ТЩЕДУ́ШНЫЙ, -ая, -ое хәлһеҙ, көсһөҙ, кәрһеҙ; **тщеду́шный челове́к** хәлһеҙ кеше

ТЩЕСЛА́ВИЕ *с* маһайыусанлыҡ, данлыҡҡа (шөһрәткә) ынтылыусанлыҡ

ТЩЕСЛА́ВНОСТЬ *ж* шөһрәт (дан) яратыу, шөһрәт (дан) яратыусанлыҡ, маһайыусанлыҡ

ТЩЕСЛА́ВНЫЙ, -ая, -ое шөһрәт (дан) ярат-ҡан, маһайыусан

ТЩЕТА́ *ж*; *уст.*, *книжн.* файҙаһыҙлыҡ, нәтижәһеҙлек, мәғәнәһеҙлек

ТЩЕ́ТНОСТЬ *ж* файҙаһыҙлыҡ, файҙаһыҙ булыу; **тще́тность уси́лий** тырышыуҙың файҙаһыҙлығы

ТЩЕ́ТНЫЙ, -ая, -ое файҙаһыҙ, буш; **тще́тные наде́жды** файҙаһыҙ өмөттәр

ТЫ (тебя, тебе, тебя, тобой, о тебе) *мест.* **1.** һин; **ты ли э́то?** һинме был?; **тебе́ изве́стно** һиңә билдәле **2.** *в знач. частицы*; *разг.* һин; **ах, ты, га́дость кака́я!** ах, һин, әшәке! ♦ **быть на "ты"** бик яҡын булыу, әшнә булыу; **вот тебе́ и на** *см.* **на** II

ТЫ́КАТЬ I *несов.*; *разг.* **1.** *что*, *чем* төртөү; **ты́кать в ребро́** ҡабырғаға төртөү **2.** *что* (*втыкать, вонзать*) ҡаҙау, сәнсеү; **ты́кать ви́лкой** сәнске менән сәнсеү **3.** *перен.* (*напоминать*) иҫкәртеү, иҫкә төшөрөү **4.** *что*, *чем* тығыу, ҡыҫтырыу; **ты́кать ключо́м в замо́к** асҡысты йоҙаҡҡа тығыу ♦ **ты́кать в глаза́** шелтәләү, төртөп күрһәтеү; **ты́кать па́льцем** *на кого-что кемгәлер-нимәгәлер* төртөп күрһәтеү

ТЫ́КАТЬ II *несов. кого* и *без доп.*; *прост.* "һин" тип өндәшеү ("*һеҙ*" *урынына*)

ТЫ́КАТЬСЯ *несов.* **1.** *прост.* (*лезть куда-л.*) тығылыу, ҡыҫылыу **2.** төртөлөү, бәрелеү; **ты́каться в сте́ну** стенаға бәрелеү **3.** ҡаҙалыу, сәнселеү; **ты́каться но́сом в снег** танау менән ҡарға ҡаҙалыу

ТЫ́КВА *ж* ҡабаҡ; **кормова́я ты́ква** мал ҡабағы

ТЫ́КВЕННИК *м* ҡабаҡ бутҡаһы

ТЫ́КВЕННЫЙ, -ая, -ое ҡабаҡ ...ы; **ты́квенная ка́ша** ҡабаҡ бутҡаһы; **ты́квенное се́мя** ҡабаҡ орлоғо

ТЫЛ *м* **1.** (*задняя часть чего-л.*) һырт, арт яҡ; **подойти́ с ты́ла** арт яҡтан килеү **2.** (*территория позади линии фронта*) тыл, арт; **получа́ть по́мощь с ты́ла** тылдан ярҙам алыу **3.** (*территория воюющей страны в противоположность фронту*) тыл; **тру́женики ты́ла** тыл эшсәндәре

ТЫЛОВИ́К *м* тылда хеҙмәт итеүсе

ТЫЛОВО́Й, -ая, -ое **1.** тылдағы, тылда була торған; **тыловы́е во́инские ча́сти** тылдағы хәрби частар **2.** *см.* **ты́льный**; **тылова́я сторона́** арт яҡ

ТЫ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое арт, арттағы, һырт; **ты́льная сторона́ ладо́ни** ҡул һырты; **ты́льная сторона́** арт яҡ

ТЫН *м* ҡойма, текмә; **дубо́вый тын** имән ҡойма

ТЫ́СЯЧА *числ.* **1.** мең; **две ты́сячи рубле́й** ике мең һум **2.** *обычно мн.* **ты́сячи** меңәрләгән, меңәр; **ты́сячи люде́й** меңәр кеше

ТЫСЯЧЕ... *урыҫ телендә ҡушма һүҙҙәрҙәге "мең", "меңдәрсә", "меңәр" мәғәнәләрен аңлатҡан тәүге өлөшө, мәҫ.*, **тысячегра́нный** мең яҡлы; **тысячезвёздный** меңдәрсә йондоҙло; **тысячевёрстный** меңәр саҡрымлыҡ

ТЫСЯЧЕКРА́ТНЫЙ, -ая, -ое мең ҡат (тапҡыр)

ТЫСЯЧЕЛЕ́ТИЕ *с* **1.** (*срок*) мең йыл, мең йыллыҡ; **прошло́ тысячеле́тие** мең йыл үтте **2.** (*годовщина чего-л.*) мең йыл тулыу, мең йыллыҡ

ТЫСЯЧЕЛЕ́ТНИЙ, -яя, -ее **1.** мең йыллыҡ; **тысячеле́тняя исто́рия** мең йыллыҡ тарих **2.** (*существующий тысячу лет*) мең йәшлек (йәштәге, йәшәр)

ТЫСЯЧЕЛИ́СТНИК *м* меңъяпраҡ; **насто́й тысячели́стника** меңъяпраҡ төнәтмәһе

ТЫСЯЧЕРУБЛЁВЫЙ, -ая, -ое мең һумлыҡ

ТЫ́СЯЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** *числ.* меңенсе; **ты́сячный киломе́тр** меңенсе километр **2.** меңләгән, бихисап; **ты́сячная толпа́ люде́й** меңләгән халыҡ төркөмө **3.** (*многократный*) меңенсе; **ты́сячный раз** меңенсе мәртәбә **4.** (*получаемый от деления на тысячу*) меңдән бер; **ты́сячная до́ля секу́нды** секундтың меңдән бер өлөшө

ТЫЧИ́НА *ж*; *разг.* ваҡ ҡаҙыҡ (*ергә ҡаҙалған*)

ТЫЧИ́НКА *ж*; *бот.* һеркә япрағы, һеркәлек

ТЫЧИ́НКОВЫЙ и **ТЫЧИ́НОЧНЫЙ**, -ая, -ое һеркә ...ы, һеркәлек ...ы; **тычи́ночная нить** һеркәлек ебе

ТЫЧО́К *м*; *разг.* төртөү; **тычо́к в спи́ну** арҡаға төртөү

ТЬМА I *ж* **1.** ҡараңғылыҡ; **у́тренняя тьма** иртәнге ҡараңғылыҡ **2.** *перен.* (*невежество*) наҙанлыҡ, томаналыҡ

ТЬМА II *ж* **1.** *чего*; *разг.* (*множество*) бик күп, хисапһыҙ, бихисап; **наро́ду тьма** бихисап халыҡ **2.** *уст.* (*в древнерусском счёте*: *десять тысяч*) ун мең ♦ **тьма-тьму́щая** *прост.* иҫәбе-хисабы юҡ

ТЬФУ *межд.* **1.** тфү (*төкөрөүгә оҡшатыу*) **2.** *в знач. сказ.*; *прост.* (*наплевать*) төкөрәм; **да мне на тебя́ — тьфу!** төкөрәм мин һиңә!

ТЮБЕТЕ́ЙКА *ж* таҡыя, түбәтәй

ТЮ́БИК *м* тюбик, һыҡма; **тю́бик кре́ма** крем тюбигы

ТЮК *м* ҙур төргәк, төк, бәйләм; **тюк сукна́** буҫтау төгө

ТЮКОВА́ТЬ *несов.*; *спец.* төкләү, төккә бәйләү, төргәкләү; **тюкова́ть се́но** бесәнде төкләү

ТЮКО́ВКА *ж*; *спец. см.* **тюкать**

ТЮ́ЛЕВЫЙ, -ая, -ое селтәр, тюль; **тю́левые занаве́ски** селтәр пәрҙәләр

ТЮЛЕНЕБО́ЕЦ *м* тюлень аулаусы

ТЮЛЕНЕБО́ЙНЫЙ, -ая, -ое тюлень аулау ...ы, тюлень аулау менән шөғөлләнгән; **тюленебо́йное су́дно** тюлень аулау судноһы

ТЮЛЕ́НЕВЫЙ, -ая, -ое тюлень ...ы; **тюле́невый про́мысел** тюлень промыслаһы

ТЮЛЕ́НИЙ, -ья, -ье тюлень ...ы; **тюле́ний жир** тюлень майы

ТЮЛЕ́НИНА *ж* тюлень ите

ТЮЛЕ́НЬ *м* **1.** тюлень (*һөтимәр диңгеҙ хайуаны*) **2.** *перен.* (*о неуклюжем человеке*) ибәтәйһеҙ, ипһеҙ (*кеше*)

ТЮЛЬ *м* селтәр, тюль

ТЮ́ЛЬКА *ж* тюлька (*диңгеҙ балығы*)

ТЮЛЬПА́Н *м* ләлә, тюльпан; **тюльпа́н двухцве́тный** ала сәскәле тюльпан; **тюльпа́н лесно́й** урман тюльпаны

ТЮРБА́Н *м* сәллә, салма

ТЮРЕ́МНЫЙ, -ая, -ое төрмә ...ы; **тюре́мный страж** төрмә һаҡсыһы; **тюре́мное заключе́ние** төрмәгә ябыу

ТЮРЕ́МЩИК *м*; *разг*., *уст*. төрмә һаҡсыһы, төрмәсе 2. *перен*. (*угнетатель*) иҙеүсе, ҡыҫыусы

ТЮ́РКИ *мн*. төркиҙәр

ТЮРКИ́ *с нескл*. (*арабографический книжный язык*) төрки (*Урта Азия һәм Урал-Волга өлкәләрендә йәшәгән халыҡтар өсөн XII—XIII бб. Октябрь революцияһына тиклемге осорҙа уртаҡ яҙма тел вазифаһын үтәгән ғәрәп яҙыулы китап теле*)

ТЮРКО́ЛОГ *м* төркиәтсе, тюрколог (*тюркология белгесе*)

ТЮРКОЛО́ГИЯ *ж* төркиәт, тюркология (*төрки халыҡтарын өйрәнеү фәне*)

ТЮ́РКСКИЙ, -ая, -ое төрки; **тю́ркские наро́ды** төрки халыҡтар; **тю́ркские языки́** төрки телдәр

ТЮРЬМА́ *ж* төрмә; **заточи́ть в тюрьму́** төрмәгә ултыртыу ♦ **тюрьма́ пла́чет** урыны төрмәлә

ТЮ́РЯ *ж* тюра (*һыуға йәки кеүәҫкә икмәк менән һуған туралған ашамлыҡ*)

ТЮ́ТЕЛЬКА: тю́телька в тю́тельку *прост*. (*точь-в-точь*) тап, нәҡ, теп-теүәл

ТЮ-ТЮ́ *межд. в знач. сказ.* тү-тү, юҡ, бөттө

ТЮТЮ́Н *м*; *прост*. тәмәке (*насар төрө*)

ТЮФЯ́К *м* 1. түшәк 2. *перен*., *разг*. (*о безвольном человеке*) йомшаҡ (булдыҡһыҙ) кеше

ТЯ́ВКАНЬЕ *с см*. **тя́вкать**

ТЯ́ВКАТЬ *несов*. сәңкелдәү, ләңкелдәү, сәңкелдәп өрөү; **соба́ки тя́вкают** эттәр сәңкелдәп өрә

ТЯ́ВКНУТЬ *сов*. сәңк итеү, өрөп ҡуйыу

ТЯГ: дать (зада́ть) тя́гу *прост*. тайыу, һыпыртыу, табан ялтыратыу

ТЯ́ГА *ж* 1. *см*. **тяну́ть** 1, 3, 7, 9, **тяну́ться** 5; **тя́га не́вода** йылымды тартыу 2. тартыу көсө; **парова́я тя́га** пар менән тартыу көсө; **реакти́вная тя́га** реактив тартыу көсө 3. *спец*. тартыу; **парово́зная тя́га** паровоз тартыуы 4. (*в печи*) тартыу, һурыу; **в печи́ хоро́шая тя́га** мейес һәйбәт тарта 5. *перен*. (*стремление*) ынтылыш, тартым, тартыу; **тя́га к нау́ке** фәнгә ынтылыш; **душе́вная тя́га** күңел тартыуы

ТЯГА́ТЬ *несов*.; *прост*. 1. (*тащить*) һөйрәү, тартыу 2. *перен*. (*привлекать к ответственности*) яуапҡа тарттырыу

ТЯГА́ТЬСЯ *несов*. 1. *разг*. (*соперничать*) ярышыу, уҙышыу, көрәшеү, көс һынашыу, алышыу; **с ни́ми тяга́ться тру́дно** улар менән ярышыу ҡыйын 2. *уст*. (*судиться*) дәғүәләшеү, дәғүәләшеп талашыу, тартышыу, даулашыу 3. *страд. от* **тяга́ть**

ТЯГА́Ч *м* тягач, йөк тракторы

ТЯ́ГЛО *с собир*. (*рабочий скот*) екке мал

ТЯ́ГЛОВЫЙ, -ая, -ое тартыу ...ы, екке; **тя́гловая си́ла** тартыу (эш) көсө; **тя́гловый скот** екке мал

ТЯ́ГОВЫЙ, -ая, -ое 1. тартыу ...ы; **тя́говая си́ла ло́шади** аттың тартыу көсө 2. тартыусы, тарта торған; **тя́говый кана́т** тарта торған канат

ТЯ́ГОСТНЫЙ, -ая, -ое 1. ауыр, ҡыйын; **тя́гостная рабо́та** ауыр эш 2. (*неприятный, мучительный*) яфалы, ғазаплы, күңелһеҙ; **тя́гостное зре́лище** күңелһеҙ күренеш

ТЯ́ГОСТЬ *ж* 1. *в разн. знач.* ауырлыҡ, мәшәҡәт, ҡыйынлыҡ, ауыр йөк; **тя́гость нало́гов** налог ауырлығы; **ли́шняя тя́гость** артыҡ мәшәҡәт 2. хәлһеҙлек, ауырлыҡ; **чу́вствовать тя́гость в те́ле** тәндә хәлһеҙлек тойоу

ТЯ́ГОТЫ *мн*. ауырлыҡтар; **тя́готы вое́нного вре́мени** һуғыш йылдарының ауырлыҡтары

ТЯГОТЕ́НИЕ *с* 1. *физ*. тартылыш, тартыу; **зако́н всеми́рного тяготе́ния** бөтә ғаләм тартылыш законы; **си́ла тяготе́ния** тартылыш көсө 2. (*стремление*) тартылыу, ынтылыш; **тяготе́ние к нау́ке** фәнгә ынтылыш 3. (*потребность в связи с кем-чем-л.*) тартылыу

ТЯГОТЕ́ТЬ *несов*. 1. тартылыу; **тяготе́ть к земле́** ергә тартылыу 2. *к кому-чему* (*испытывать влечение, склонность*) тартылыу, мауығыу, күңел ятыу; **тяготе́ть к иску́сству** сәнғәткә күңел ятыу 3. баҫып тороу, иҙеп тороу, ауырлыҡ булып тороу; **над ро́дом тяготе́ет рок** нәҫелде ҡәһәр баҫып тора

ТЯГОТИ́ТЬ *несов. кого-что* 1. (*отягощать*) ауырлыҡ һалыу (төшөрөү) 2. (*мешать кому-л.*) ҡамасаулау, мәшәҡәтләү 3. яфалау, ғазаплау; **меня́ тяготи́т его́ отноше́ние** уның мөнәсәбәте мине яфалай

ТЯГОТИ́ТЬСЯ *несов. кем-чем* ауырлыҡ кисереү, ауырһыныу, ҡыйынһыныу; **тяготи́ться свои́м одино́чеством** үҙеңдең яңғыҙлығыңдан ауырһыныу

ТЯГУ́ЧЕСТЬ *ж* 1. һуҙылыусанлыҡ; **тягу́честь ко́жи** тиреләң һуҙылыусанлығы 2. (*вязкость*) йәбешеүсәнлек, йәбешкәклек; **тягу́честь кле́я** елемдең йәбешкәклеге 3. (*густота*) ҡуйылыҡ 4. *перен*. (*томительность*) бер төрлөлөк, ялҡытҡыслыҡ 5. *перен*. (*протяжность — о мелодии*) һалмаҡлыҡ

ТЯГУ́ЧИЙ, -ая, -ее 1. (*способный растягиваться*) һуҙылыусан, һуҙыла (тартыла) торған 2. (*густой*) ҡуйы; **тягу́чий мёд** ҡуйы бал 3. (*вязкий*) йәбешкәк 4. *перен*. оҙон, һалмаҡ; **тягу́чий моти́в** оҙон көй 5. *перен*. ялҡытҡыс, бер төрлө, дәрт (илһам) бирмәгән, күңелһеҙ; **тягу́чая жизнь** ялҡытҡыс тормош

ТЯЖ *м* **1.** *спец.* ҡайыш бау (*тартыу көсөн күсерә торған*) **2.** тәзе; **тяж теле́ги** арба тәзеһе; **тяжи́ тормозно́го ва́ла** тормоз валының тәзеһе **3.** *анат.* бау; **сосу́дистый тяж** тамырлы бау

ТЯ́ЖБА *ж* **1.** *уст.* даулашыу, дәғүәләшеү; **тя́жба о насле́дстве** мираҫ өсөн дәғүәләшеү **2.** *перен.* (*спор, состязание*) һүҙ көрәштереү, бәхәс, талаш-тартыш

ТЯЖЕЛЕ́ТЬ *несов.* **1.** ауырайыу, ауырлығы артыу, ауырая төшөү **2.** (*испытывать утомление — о частях тела*) ауырайыу; **ве́ки тяжеле́ют** күҙ ҡабаҡтары ауырая **3.** *перен.* (*становиться тяжеловесным — о речи, стиле и т.п.*) ауырайыу, тупаҫланыу

ТЯЖЕЛО́ **1.** *нареч.* ауыр, һалмаҡ; **тяжело́ ступа́ть** һалмаҡ баҫыу **2.** *нареч.* (*серьёзно*) ҡаты; **она́ тяжело́ больна́** ул ҡаты ауырый **3.** *нареч.* (*трудно*) ауыр, күңелгә ҡыйын; **тяжело́ пережива́ть** ауыр кисереү **4.** *в знач. сказ., безл.* күңелһеҙ, ауыр; **мне тяжело́** миңә күңелһеҙ

ТЯЖЕЛО... *урыҫ телендә ҡушма һүҙҙәрҙең "ауыр", "ҡаты" мәғәнәһендәге тәүге өлөшө, мәҫ.*, **тяжелора́неный** ауыр яралы

ТЯЖЕЛОАТЛЕ́Т *м* ауыр атлет

ТЯЖЕЛОАТЛЕТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое ауыр атлет(тар) ...ы; **тяжелоатлети́ческие соревнова́ния** ауыр атлеттар ярышы

ТЯЖЕЛОВЕ́С *м* ҙур ауырлыҡтағы көрәшсе

ТЯЖЕЛОВЕ́СНОСТЬ *ж* ауырлыҡ, һалмаҡлыҡ; **тяжелове́сность сти́ля** стилдең ауырлығы

ТЯЖЕЛОВЕ́СНЫЙ, -ая, -ое **1.** тос, һәлмәк; **тяжелове́сный кула́к** тос йоҙроҡ **2.** һалмаҡ, шөҡәтһеҙ; **тяжелове́сные шаги́** һалмаҡ аҙымдар **3.** *перен.* ауыр, тупаҫ; **тяжелове́сный стиль** ауыр стиль **4.** *ж.-д., тех.* ауыр йөклө; **тяжелове́сный железнодоро́жный соста́в** ауыр йөклө тимер юл составы

ТЯЖЕЛОВО́З *м* йөк аты

ТЯЖЕЛОДУ́М *м*; *разг. см.* **тугоду́м**

ТЯЖЁЛЫЙ, -ая, -ое **1.** *в разн. знач.* ауыр; **тяжёлые ве́щи** ауыр әйберҙәр; **тяжёлая пи́ща** ауыр аҙыҡ **2.** (*трудный*) ауыр, ҡыйын; **тяжёлый труд** ауыр эш **3.** ауыр, һалмаҡ; **тяжёлая похо́дка** һалмаҡ атлау **4.** (*серьёзный*) ауыр, ҡаты; **тяжёлое заболева́ние** ҡаты сир **5.** (*неприятный в общении*) ауыр, насар; **тяжёлый хара́ктер** ауыр холоҡ **6.** (*суровый, жестокий*) ҡаты, ауыр; **тяжёлое преступле́ние** ауыр енәйәт **7.** ҡайғылы, ауыр; **тяжёлое чу́вство** ауыр тойғо **8.** (*сильный*) көслө, ныҡ, ҡаты; **тяжёлый уда́р** ныҡ һуғыу **9.** (*полный трудностей, забот*) мохтаж, ауыр, ҡыйын ♦ **тяжёлая атле́тика** ауыр атлетика; **тяжёлая промы́шленность** ауыр сәнәғәт; **тяжёлая рука́**: 1) ҡаты ҡуллы; 2) ҡул арты ауыр; **тяжёлый на подъём** ауыр ҡуҙғалыусан

ТЯ́ЖЕСТЬ *ж* **1.** *физ.* тартыу, тартылыш; **си́ла тя́жести** тартыу көсө **2.** (*тяжёлый предмет, груз*) ауыр әйбер (йөк); **таска́ть тя́жести** ауыр әйберҙәр ташыу **3.** (*суровость, серьёзность*) ауырлыҡ, ҡатылыҡ; **тя́жесть наказа́ния** хөкөмдөң ҡатылығы **4.** ауырлыҡ, һалмаҡлыҡ **5.** (*трудность*) ауырлыҡ, ҡыйынлыҡ **6.** (*что-л. неприятное, дурное*) ауырлыҡ, насарлыҡ ♦ **центр тя́жести** асыл, (төп) нигеҙ

ТЯ́ЖКИЙ, -ая, -ое *см.* **тяжёлый**; **тя́жкий труд** ауыр эш; **тя́жкая вина́** ауыр ғәйеп

ТЯНУ́ТЬ *несов.* **1.** *кого-что* тартыу, һөйрәү; **тяну́ть не́вод** йылымды һөйрәү **2.** *что* (*натягивать*) һуҙыу, үткәреү, тартыу; **тяну́ть телефо́нную ли́нию** телефон линияһы үткәреү **3.** *кого-что* (*тащить*) тартыу, һөйрәү; **тяну́ть за рука́в** еңенән тартыу **4.** *что* (*протягивать*) һуҙыу, һоноу; **тяну́ть ру́ку** ҡул һуҙыу **5.** *кого-что* (*привлекать*) тартыу; **тя́нет к родны́м места́м** тыуған яҡтарға тарта **6.** *кого-что*; *разг.* (*просить пойти*) һөйрәү, эйәртеү, саҡырыу; **тяну́ть с собо́й в кино́** киноға эйәртеү **7.** *безл.* (*о струе воздуха, запаха*) килеү, аңҡыу; **от окна́ тя́нет хо́лодом** тәҙрәнән һалҡын килә **8.** (*обладать тягой*) тартыу; **пе́чка хорошо́ тя́нет** мейес яҡшы тарта **9.** *что* (*всасывать*) тартыу, һурыу; **насо́с тя́нет во́ду** насос һыуҙы һура **10.** *что, с чем* (*медлить*) һуҙыу; **тяну́ть с отве́том** яуап биреүҙе һуҙыу **11.** (*весить*) тартыу; **ма́сло тя́нет полкило́** май ярты кило тарта ♦ **тяну́ть жи́лы** хәлен алыу, интектереү; **тяну́ть за́ душу** теңкәгә тейеү; **тяну́ть за язы́к** көсләп һөйләтеү; **тяну́ть ля́мку** *см.* **ля́мка**

ТЯНУ́ТЬСЯ *несов.* **1.** (*увеличиваться в длину*) һуҙылыу; **рези́нка тя́нется** резинка һуҙыла **2.** (*потягиваться*) кирелеү; **тяну́ться в посте́ли** урында кирелеү **3.** (*простираться*) һуҙылып китеү, йәйелеү; **за го́родом тя́нется степь** ҡаланан ситтә дала һуҙыла **4.** (*длиться*) дауам итеү, һуҙылыу; **де́ло тя́нется до́лго** эш оҙаҡҡа һуҙыла **5.** *к кому-чему* (*стремиться*) ынтылыу, һуҙылыу, тартылыу; **цвето́к тя́нется к со́лнцу** сәскә ҡояшҡа тартыла **6.** (*двигаться один за другим*) хәрәкәт итеү, үтеү; **по доро́ге тя́нутся обо́зы** юл буйлап ылауҙар һуҙылған **7.** тартылыу, ынтылыу; **тяну́ться к уче́нию** уҡыуға ынтылыу **8.** *с кем*; *разг.* (*тягаться*) тиңләшергә тырышыу **9.** *страд. от* **тяну́ть** 1—3, 6, 9, 10

ТЯНУ́ЧКА *ж*; *разг.* һөтлө кәнфит

ТЯП *межд.* туҡ (*һуҡҡан, сапҡан тауыш*) ♦ **тяп да ляп**; **тяп-ляп** ашыҡ-бошоҡ, нисек етте шулай (*эшләү*)

ТЯ́ПАТЬ *несов. что* и *без доп.*; *прост.* (*рубить, сечь*) сабыу, сабып өҙөү

ТЯ́ПКА *ж* **1.** кәтмән, тәпке (*ер эшкәртеү өсөн*) **2.** сапҡы, тапауыс (*ит һ.б. тапау, турау өсөн*)

ТЯ́ПНУТЬ *сов.*; *прост.* **1.** *см.* **тя́пать** **2.** *кого-что* (*укусить*) тешләү **3.** *кого-что* (*украсть*) урлап алыу

ТЯ́ТЯ *м*; *прост., обл.* ата, атай

У

У I *межд.* (*обычно употребляется удлинённо для обозначения гудения, воя*) у-у, у-у-у; **в лесý раздáлся вой вóлка: у-у-у** урманда “у-у-у” тигән бүре олоуы ишетелде

У II *межд.* **1.** (*выражает укоризну, угрозу, негодование*) ух, уй; **у, безобрáзник** ух, тәртипһеҙ **2.** (*выражает испуг, страх*) уй, абау; **у, как стрáшно** уй, ҡайһылай ҡурҡыныс **3.** (*выражает одобрение, восторг, восхищение*) аһ, уй; **у, э́то замечáтельно** аһ, был бик шәп

У III *предлог с род. п.* **1.** (*возле, около*) эргәһендә, янында, төбөндә, буйында; **стоя́ть у окнá** тәҙрә эргәһендә тороу; **сидéть у ворóт** ҡапҡа төбөндә ултырыу; **разговáривать у двéри** ишек төбөндә һөйләшеү; **дом у бéрега** яр буйындағы өй **2.** (*при обозначении обладателя, владельца чего-л. или носителя каких-л. свойств, качеств*) -дың/-дең; **еди́нственнный сын у роди́телей** атаәсәһенең берҙән-бер улы; **у певцá си́льный, краси́вый гóлос** йырсының тауышы көслө, матур; **двéрца у шкáфа слóмана** шкафтың ҡапҡасы ватылған **3.** (*при обозначении лиц, в присутствии, ведении которых что-л. происходит*) -да/-дә; **жить у брáта** ағаһында йәшәү (тороу); **у нас сегóдня собрáние** беҙҙә бөгөн йыйылыш **4.** (*при указании на источник получения, приобретения чего-л.*) -дан/-дән; **купи́ть кни́гу у букини́ста** букинистан китап һатып алыу; **спроси́ть у учи́теля** уҡытыусынан һорау ♦ **не у дел** *см.* **дéло**; **не у мéста** *см.* **мéсто**

У... *приставка* **1.** *ҡылым яһауҙа ҡулланылып, түбәндәге мәғәнәләрҙе аңлата*: 1) *хәрәкәттең ситкә йүнәлешен, мәҫ.*, **увезти́** алып китеү; **улетéть** осоп китеү; **ускакáть** сабып китеү; 2) *бер нәмәне бүлеүҙе, кәметеүҙе, ҡыҫҡартыуҙы, мәҫ.*, **урвáть врéмя** аҙ ғына ваҡыт бүлеү; **укороти́ть плáтье** күлдәкте ҡыҫҡартып алыу; 3) *хәрәкәттең тулылығын, таралышын, мәҫ.*, **устлáть пол** иҙәнде йәйеп сығыу; 4) *эште, хәрәкәтте тейешле нәтижәгә еткереүҙе, мәҫ.*, **убаю́кать** бәүетеп йоҡлатыу; **уговори́ть** әүрәтеү, күндереү; 5) *эш-хәрәкәттең, ҡаршылыҡтарға ҡарамаҫтан, үтәлеүен, еңеп сығыуҙы, мәҫ.*, **уберéчь** һаҡлап алып ҡалыу; **удержáть** тотоп алып ҡалыу; 6) *берәй нәмәнең эсенә тултырыуҙы, һыйҙырыуҙы, мәҫ.*, **умести́ть** урынлаштырыу; **уложи́ть** тәртипләп һалыу; **уписáть** ауыҙға тултырыу, һыпырып һалыу; 7) *берәй эш-хәрәкәттең һөҙөмтәһендә нәмәнең яңы сифат алыуын йәки көсәйеүен, мәҫ.*, **удорожи́ть** ҡыйбатландырыу **2.** *ҡайһы бер ҡылымдарҙан тамамланған төр яһай, мәҫ.*, **ужáлить** сағыу; **укрáсть** урлап китеү; **умертви́ть** үлтереп ташлау

УÁ *межд.* (*употребляется для обозначения крика грудного ребёнка*) үүә, эңә; **ребёнок нáчал кричáть: уа-уа!** бала “үүә-үүә” тип ҡысҡыра башланы

УБÁВИТЬ *сов.* **1.** *что, чего* (*уменьшить по величине, количеству*) кәметеү, аҙайтыу, әҙәйтеү; (*уменьшить по степени, силе*) кимәлен (дәрәжәһен) түбәнерәк итеү, төшөрөү; (*по ширине, длине — об одежде*) тарайтыу, ҡыҫҡартыу, кесерәйтеү, кәметеү; **убáвить скóрость** тиҙлекте кәметеү; **убáвить расхóды** сығымдарҙы аҙайтыу; **убáвить цéны** хаҡтарҙы кәметеү; **убáвить в швах** йөйҙәренән тарайтыу, кесерәйтеү; **убáвить рукавá** еңдәрен ҡыҫҡартыу **2.** (*обычно в сочетании со словами “в весе”*) ябығыу, һурылыу, һурығыу; **убáвить в вéсе** ауырлығы кәмеү

УБÁВИТЬСЯ *сов.* (*стать меньше по количеству, величине*) әҙәйеү, аҙайыу, кәмеү; (*по длине, ширине*) ҡыҫҡарыу; (*по силе*) кәрһеҙләнеү, кәрһеҙгә әйләнеү, кәрһеҙләнеп ҡалыу; **людéй в дóме убáвилось** өйҙә кеше аҙайҙы; **си́лы у отцá убáвились** атайым кәрһеҙләнеп ҡалды

УБАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **убáвить**

УБАВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **убáвиться**; **дни стáли убавля́ться** көндәр ҡыҫҡара башланы **2.** *страд. от* **убавля́ть**

УБАЮ́КАТЬ *сов.* **1.** *кого* (*ребёнка*) бәүетеү, бәүетеп йоҡлатыу, бәү-бәү итеү; **убаю́кать ребёнка** бәпәйҙе бәүетеп йоҡлатыу **2.** *кого* (*нагнать дремоту*) ойотоу, йоҡомһоратыу, йоҡо килтереү **3.** *кого-что*; *перен.* (*успокоить*) әүрәтеү, йыуатыу, алдаштырыу; (*о чувствах*) тынысландырыу, кәметеү, йомшартыу, баҫыу; **убаю́кать чу́вство бди́тельности** һиҙгерлек тойғоһон баҫыу

УБАЮ́КАТЬСЯ *сов.* **1.** (*о ребёнке*) (бәүелеп) йоҡлап китеү **2.** (*погрузиться в сон*) ойоу, йоҡомһорау

УБАЮ́КИВАНИЕ *с см.* **убаю́кивать**

УБАЮ́КИВАТЬ *несов. см.* **убаю́кать**

УБАЮ́КИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **убаю́каться** **2.** *страд. от* **убаю́кивать**

УБЕГÁТЬ *несов.* **1.** *см.* **убежáть** **2.** (*быстро удаляться, перемещаться*) ағылыу, күсеү; **ту́чи убегáют за горизóнт** болоттар офоҡ артына ағыла **3.** (*тянуться*) һуҙылыу; **дорóга убегáет к лéсу** юл урманға ҡарай һуҙыла

УБÉГАТЬСЯ *сов.*; *разг.* (*устать от беготни*) йүгерә-йүгерә хәлдән тайыу

УБЕДИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* **1.** ышандырырлыҡ (ышанырлыҡ, ышаныслы) булыу, нигеҙлелек, нигеҙле булыу; **убеди́тельность дóводов** дәлилдәрҙең ышандырырлыҡ булыуы **2.** ныҡышмалылыҡ

УБЕДИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** ышандырырлыҡ, ышаныслы, ышандыра торған, инандырырлыҡ, нигеҙле; **убеди́тельные фа́кты** ышандырырлыҡ факттар; **убеди́тельный отве́т** ышандырырлыҡ яуап **2.** (*настоятельный*) ныҡышмалы, бик ныҡ; **убеди́тельная про́сьба** ныҡышмалы үтенес

УБЕДИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** *в чём* (*заставить поверить чему-л.*) ышандырыу, инандырыу; **убеди́ть това́рища в свое́й правоте́** иптәшеңде үҙеңдең хаҡлығыңа ышандырыу **2.** *с неопр.* (*заставить сделать что-л.*) күндереү, ыҡҡа килтереү, ыңғайлатыу, ризалатыу; **убеди́ть бра́та полечи́ться** ағайыңды дауаланып алырға күндереү

УБЕДИ́ТЬСЯ *сов. в чём* **1.** (*поверить во что-л.*) ышаныу, инаныу; **убеди́ться в и́скренности дру́га** дуҫыңдың ихласлығына инаныу **2.** (*удостовериться в чём-л.*) -ын/-ен күреү (аңлау), ышанып етеү, тамам ышаныу, шик тотмау, шикләнмәү; **убеди́ться, что его́ нет** уның юҡлығын аңлау

УБЕЖА́ТЬ *сов.* **1.** йүгереү, йүгереп китеү; **де́ти убежа́ли на ре́чку** балалар йылғаға йүгерҙе **2.** (*уйти тайком*) ҡасыу, һыпыртыу, ҡасып китеү, сығып ҡасыу; **кро́лик убежа́л из кле́тки** йорт ҡуяны ситлектән сығып ҡасҡан **3.** *разг.* ташыу, ташып китеү; **молоко́ убежа́ло** һөт ташып киткән

УБЕЖДА́ТЬ *несов. см.* **убеди́ть**

УБЕЖДА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **убеди́ться** **2.** *страд. от* **убежда́ть** 1

УБЕЖДЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **убеди́ть — убежда́ть** 1, **убеди́ться — убежда́ться** **2.** ныҡлы фекер; **всели́ть убежде́ние** ныҡлы фекер тыуҙырыу **3.** *мн.* **убежде́ния** ҡараш, фекер; **отста́ивать свои́ убежде́ния** үҙ ҡарашыңды яҡлау; **полити́ческие убежде́ния** сәйәси ҡараштар

УБЕЖДЁННОСТЬ *ж* **1.** ышанғанлыҡ, инанғанлыҡ, ышанған (инанған) булыу; **убеждённость в свои́х взгля́дах** үҙ ҡараштарыңа инанғанлыҡ **2.** ышанғанлыҡ, тоғролоҡ, тайпылмаҫлыҡ

УБЕЖДЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **убеди́ть** **2.** *прил.* (*твёрдо уверенный в чём-л.*) инанған, ышанған **3.** *прил.* (*твёрдый в своих убеждениях*) ышаныслы, ныҡлы ҡарашлы, тоғро, тайпылмаҫ; **убеждённый ате́ист** тайпылмаҫ дәһри

УБЕ́ЖИЩЕ *с* **1.** ышыҡ ер (урын), төлөк; **найти́ убе́жище от дождя́** ямғырҙан ышыҡ урын табыу **2.** *спец.* нығытма, убежище; **укры́ться в убе́жище** нығытмаға йәшеренеү **3.** *юр.* һыйыныу; **найти́ убе́жище в нейтра́льной стране́** нейтраль илдә һыйыныу табыу; **пра́во убе́жища** һыйыныу хоҡуғы

УБЕЛИ́ТЬ *сов. кого-что* ағартыу, ағартып сығыу, аҡҡа әйләндереү

УБЕЛЯ́ТЬ *несов. см.* **убели́ть**

УБЕЛЯ́ТЬСЯ *несов. страд. от* **убеля́ть**

УБЕРЕГА́ТЬ *несов. см.* **убере́чь**

УБЕРЕГА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **убере́чься** **2.** *страд. от* **уберега́ть**

УБЕРЕ́ЧЬ *сов. кого-что* **1.** ҡурсалау, ҡурсалап (алып) ҡалыу; **убере́чь жеребёнка от волко́в** ҡолонсаҡты бүреләрҙән ҡурсалап алып ҡалыу **2.** *от чего* һаҡлап (алып) ҡалыу; **убере́чь люде́й от эпиде́мии** кешеләрҙе эпидемиянан һаҡлап алып ҡалыу

УБЕРЕ́ЧЬСЯ *сов.* һаҡланыу, һаҡланып ҡалыу; **убере́чься от просту́ды** һалҡын тейеүҙән һаҡланып ҡалыу

УБИВА́ТЬ *несов. см.* **уби́ть**

УБИВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **уби́ться** **2.** *о ком-чём, по кому-чему* и *без доп.*; *разг.* (*сильно горевать*) янып көйөү, өҙгөләнеү, өҙәләнеү; **убива́ться по сы́ну** улы өсөн янып көйөү **3.** *разг.* көсәнеү, көс һалыу (түгеү), үлә яҙыу; **убива́ться ра́ди де́нег** аҡса өсөн көсәнеү **4.** *страд. от* **убива́ть**

УБИ́ЙСТВЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** (*смертоносный*) үлемесле, һәләкәтле; **уби́йственный ого́нь** һәләкәтле ут **2.** *перен.*, *разг.* аяуһыҙ, тетрәткес; **уби́йственная кри́тика** аяуһыҙ тәнҡит; **уби́йственное изве́стие** тетрәткес хәбәр **3.** *перен.*, *разг.* (*невыносимо плохой*) үтә (иҫ киткес) насар, ҡот осҡос; **уби́йственная пого́да** үтә насар һауа торошо

УБИ́ЙСТВО *с см.* **уби́ть — убива́ть** 1; **полити́ческое уби́йство** сәйәси маҡсаттан үлтереү; **умы́шленное уби́йство** уҫал (яуыз) ниәт менән үлтереү; **де́ло об уби́йстве** үлтереү тураһындағы эш

УБИ́ЙЦА *м* и *ж* ҡатил, кеше үлтереүсе

УБИРА́ТЬ *несов. см.* **убра́ть**

УБИРА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **убра́ться** **2.** *страд. от* **убира́ть**

УБИ́ТЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **уби́ть** **2.** *в знач. сущ.* **уби́тый** *м* и **уби́тая** *ж* үлтерелгән кеше, үлек; **спи́сок уби́тых** үлтерелгәндәрҙең исемлеге **3.** *прил.* (*подавленный*) ҡайғыға батҡан, ҡайғы баҫҡан, (ауыр) ҡайғылы; **уби́тый го́рем челове́к** ҡайғыға батҡан кеше ♦ **молча́ть как уби́тый** өнһеҙ-һүҙһеҙ тороу; **спать как уби́тый** ҡаты (үлек кеүек) йоҡлау

УБИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого* үлтереү **2.** *что*; *перен.* (*уничтожить*) юҡ итеү, юҡҡа сығарыу, өҙөү; **уби́ть наде́жду** өмөтөн өҙөү; **уби́ть спосо́бность к труду́** хеҙмәткә һәләтен юҡҡа сығарыу **3.** *кого-что* (*сильно расстроить*) ҡайғыға һалыу, аяҡтан йығыу; **мать была́ уби́та изве́стием о сы́не** улы тураһындағы хәбәр әсәне аяҡтан йыҡты **4.** *что*; *перен.*, *разг.* (*истратить*) әрәм (исраф) итеү; (*о силах*) түгеү; (*о деньгах*) туҙҙырыу; **уби́ть вре́мя** ваҡытты әрәм итеү; **уби́ть си́лы на бесполе́зное де́ло** файҙаһыҙ эшкә көс түгеү ♦ **уби́ть двух за́йцев** ике кәмә ҡойроғон тотоу; **(хоть) убе́й** кәрәк үлтер, үлтерһәң дә (*бер нәмә лә эшләп булмай*)

УБИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** *разг.* (*разбиться насмерть*) имгәнеп (ауып) үлеү **2.** *прост.* (*ушибиться*) имгәнеү

УБЛАЖА́ТЬ *несов. см.* **ублажи́ть**

УБЛАЖИ́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* күңелен күреү (табыу), күңеленә ярау; **ублажи́ть ба́бушку** өләсәйҙең күңелен күреү

УБЛЮ́ДОК *м* **1.** *прост., уст.* (*помесь — о животных*) ҡушылдыҡ **2.** *перен., бран.* әҙәм аҡтығы

УБО́ГИЙ, -ая, -ое **1.** *в знач. сущ.* **убо́гий** *м* и **убо́гая** *ж* зәғиф, ғәрип **2.** (*очень бедный*) ярлы, фәҡир, меҫкен; **убо́гое жильё** ярлы торлаҡ; **убо́гая оде́жда** меҫкен кейем **3.** *перен.* (*невыразительный*) ярлы, һай, төҫһеҙ, самалы, ҡойто; **убо́гая мысль** ярлы фекер

УБО́ГОСТЬ *ж* **1.** (*бедность*) ярлылыҡ, фәҡирлек, меҫкенлек, аламалыҡ; **убо́гость жилья́** торлаҡтың ярлылығы; **убо́гость оде́жды** кейемдең аламалығы **2.** *перен.* ярлылыҡ, төҫһеҙлөк, сикләнгәнлек

УБО́ЖЕСТВО *с* **1.** ғәриплек, зәғифлек; **убо́жество те́ла** тәндең ғәриплеге **2.** *см.* **убо́гость**

УБО́Й *м*; *спец.* һуғым, һуйыу, салыу; **корми́ть на убо́й** һуғымға һимертеү ♦ **(как) на убо́й корми́ть (пои́ть)** ныҡ ашатыу (эсереү); **посыла́ть на убо́й** үлемгә ебәреү

УБО́ЙНОСТЬ *ж*; *воен.* үлтереү (ҡырыу, һәләк итеү) көсө; **убо́йность ружья́** мылтыҡтың үлтереү көсө

УБО́ЙНЫЙ, -ая, -ое *спец.* **1.** һуғым ...ы; **убо́йный скот** һуғым малы **2.** үлтереү (һәләк итеү, ҡырыу) ...ы, үлтергес, һәләк иткес; **убо́йная си́ла ору́дия** туптың үлтереү көсө

УБО́Р *м*; *уст.* **1.** кейем; **сва́дебный убо́р** туй кейеме; **ра́тный убо́р** яу кейеме **2.** биҙәү әйбере; **убо́р на волоса́х** сәстәге биҙәү әйбере ♦ **головно́й убо́р** баш кейеме

УБО́РИСТОСТЬ *ж* тығыҙлыҡ, ыҡсымлыҡ; **убо́ристость по́черка** яҙыуҙың тығыҙлығы

УБО́РИСТЫЙ, -ая, -ое (*о почерке, печатном тексте*) тығыҙ, йыш, ыҡсым; **убо́ристый по́черк** ыҡсым яҙыу

УБО́РКА *ж см.* **убра́ть** — **убира́ть** 1, 3, 5; **убо́рка помеще́ния** бүлмәне йыйыштырыу; **убо́рка урожа́я** уңышты урып-йыйыу; **разде́льная убо́рка** айырым урып-йыйыу

УБО́РНАЯ *ж* **1.** *театр.* (актёрҙың) кейенеү-яһаныу бүлмәһе **2.** бәҙрәф, әбрәкәй

УБО́РОЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** урып-йыйыу ...ы, йыйыу; **убо́рочная кампа́ния** урып-йыйыу кампанияһы; **убо́рочные маши́ны** йыйыу машиналары **2.** *в знач. сущ.* **убо́рочная** *ж*; *разг.* урып-йыйыу (ваҡыты)

УБО́РЩИК *м* **1.** йыйыштырыусы **2.** йыйыштырыу машинаһы

УБО́РЩИЦА *ж* йыйыштырыусы

УБРА́НСТВО *с* **1.** йыһаз, йорт йыһазы, биҙәү әйберҙәре; **убра́нство ко́мнат** бүлмәләр йыһазы **2.** (*наряд, одежда*) кейем-һалым, кейем; (*специальное снаряжение коня*) егеү; **официа́льное убра́нство** рәсми кейем; **убра́нство коня́** ат егеүе

УБРА́ТЬ *сов.* **1.** *что* (*унести, удалить*) алыу, алып ҡуйыу, йыйыу, йыйып ҡуйыу (алыу); **убра́ть ли́шние ве́щи из ко́мнаты** бүлмәләге артыҡ нәмәләрҙе алып ҡуйыу; **убра́ть кни́ги в шкаф** китаптарҙы шкафҡа йыйып ҡуйыу **2.** *кого-что* (*устранить, исключить, отстранить*) алыу, алып китеү (сығыу), алып ташлау, юҡ итеү; **убра́ть из те́кста цита́ты** текстан цитаталарҙы алып ташлау; **убра́ть ребёнка из шу́мной ко́мнаты** баланы шау-шыулы бүлмәнән алып китеү; **убра́ть заве́дующего** мөдирҙе алып ташлау **3.** *что* (*собрать, снять*) алыу, йыйып алыу, урып-йыйыу; **убра́ть зерновы́е** игенде йыйып алыу **4.** *что* (*поместить, спрятать*) алып (йыйып, йәшереп) ҡуйыу; **убра́ть лека́рства** дарыуҙарҙы йыйып ҡуйыу; **убра́ть де́ньги в комо́д** аҡсаны комодҡа йәшереп ҡуйыу **5.** *что* (*прибрать*) йыйыштырыу; **убра́ть ко́мнату** бүлмәне йыйыштырыу **6.** *кого* (*нарядить, одеть*) кейендереү, биҙәү; (*об умершем*) мәйетте йыуыу, кәфенләү; **убра́ть неве́сту в сва́дебный наря́д** кәләшкә туй кейеме кейҙереү

УБРА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* **1.** йыйыштырыу, йыйыштырыныу; **убра́ться в до́ме** өйҙө йыйыштырыу; **убра́ться к пра́зднику** байрамға йыйыштырыныу **2.** *с чем* йыйнап (йыйып, сабып, урып) алыу (алып бөтөрөү); **убра́ться с хлеба́ми** икмәкте йыйып алыу **3.** сығып китеү, китеп ҡалыу, ысҡыныу; **убра́ться подобру́-поздоро́ву** иҫән саҡта китеп ҡалыу

УБЫВА́ТЬ *несов. см.* **убы́ть**

У́БЫЛЬ *ж* **1.** кәмеү, аҙайыу; (*в размере, степени и т.п.*) ҡайтыу; (*об уровне воды*) тартылыу; **у́быль поголо́вья скота́** мал һанының кәмеүе; **вода́ пошла́ на у́быль** һыу ҡайта башланы **2.** (*убыток*) зарар, зыян, ҡаза; **возмести́ть у́быль** зыянды ҡаплау

УБЫСТРИ́ТЬ *сов. что*; *разг.* тиҙләтеү, йәһәтләтеү, ҡыҙыулатыу; **убыстри́ть проце́сс произво́дства** етештереү процесын тиҙләтеү; **убыстри́ть шаг** аҙымды ҡыҙыулатыу

УБЫСТРИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* тиҙләнеү, тиҙләнә төшөү, тиҙлеге артыу, ҡыҙыулана төшөү (барыу), йәһәтләү

УБЫСТРЯ́ТЬ *несов. см.* **убыстри́ть**

УБЫСТРЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **убыстри́ться** **2.** *страд. от* **убыстря́ть**

УБЫ́ТОК *м* ҡаза, зарар, зыян; **нести́ убы́ток** зыян күреү; **возмести́ть убы́ток** зыянды ҡаплау

УБЫ́ТОЧНОСТЬ *ж* зарар(лы)лыҡ, зыян(лы)лыҡ, файҙаһыҙлыҡ, зарарлы (зыянлы) булыу; **убы́точность торго́вли** сауҙаның зыянлылығы

УБЫ́ТОЧНЫЙ, -ая, -ое зарарлы, зыянлы, файҙаһыҙ; **убы́точное предприя́тие** файҙаһыҙ предприятие

УБЫ́ТЬ *сов.* **1.** кәмеү, аҙайыу, ҡайтыу; (*об уровне воды*) тартылыу; **си́лы у́были** көстәр кәмене; **вода́ убыла́** һыу ҡайтҡан **2.** *офиц.* (*выбыть*) китеү, сығыу; **убы́ть в о́тпуск** ялға китеү;

убы́ть из кома́нды команданан сығыу ♦ **не убу́дет** *кого*; *прост.* бер нәмә лә булмаç, бер ере лә кәмемәç

УВАЖА́ЕМЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **уважа́ть 2.** *прил.* хөрмәтле, хөрмәткә (ихтирамға) лайыҡ, хөрмәт (ихтирам) ителгән, арҙаҡлы, мөхтәрәм; **собра́ть уважа́емых люде́й** хөрмәтле кешеләрҙе йыйыу

УВАЖА́ТЬ *несов. кого-что* **1.** хөрмәт итеү, хөрмәтләү, ихтирам итеү, ихтирамлау, ололау; **уважа́ть же́нщин** ҡатын-ҡыҙҙы ихтирамлау **2.** (*считаться с кем-чем-л.*) һанлау, ихтирам итеү; **уважа́ть чужо́й труд** кеше хеҙмәтен ихтирам итеү; **уважа́ть чу́вства люде́й** кешеләрҙең тойғоларын ихтирам итеү

УВАЖЕ́НИЕ *с* хөрмәт, ихтирам, хөрмәт (ихтирам) итеү, ҡәҙер-хөрмәт; **уваже́ние прав челове́ка** кеше хоҡуҡтарын ихтирам итеү; **досто́йный уваже́ния** хөрмәткә лайыҡ; **завоева́ть всео́бщее уваже́ние** бөтәһенең ихтирамын яулау; **заслужи́ть уваже́ние** ихтирамға ирешеү

УВАЖИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* ихтирам(лылыҡ), хөрмәт(лелек), хөрмәт (ихтирам) итеү; **ока́зывать осо́бую уважи́тельность** айырым хөрмәт күрһәтеү

УВАЖИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** иғтибарға алырлыҡ, аҡларлыҡ, кисерерлек, ғәфү итерлек, нигеҙле; **уважи́тельная причи́на** кисерерлек сәбәп **2.** ихтирамлы, ихтирамға (хөрмәткә) лайыҡ; **уважи́тельное отноше́ние** ихтирамлы мөнәсәбәт; **уважи́тельный челове́к** хөрмәткә лайыҡ кеше

УВА́ЖИТЬ *сов.*; *разг.* **1.** *что* иғтибарға алыу, үтәү, кире ҡаҡмау; **ува́жить его́ про́сьбу** һорауын кире ҡаҡмау, үтәү **2.** *кого-что* күңелен күреү, ололау, хөрмәт (ихтирам) күрһәтеү; **ува́жить старика́** ҡартҡа хөрмәт күрһәтеү

УВА́Л *м* арҡа, ҡырла

У́ВАЛЕНЬ *м*; *разг.* ауыр кәүҙәле (ауыр һөйәкле, нәкәç, һүлпән) кеше

УВА́ЛИСТЫЙ, -ая, -ое **1.** тигеҙһеҙ, үрле-ҡырлы; **ува́листая доли́на** үрле-ҡырлы үҙән **2.** *прост.* ауыш, аушан, алпан-толпан; **ува́листая похо́дка** алпан-толпан атлау

УВА́РИВАТЬ *несов. см.* **навари́ть**

УВА́РИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **навари́ться 2.** *страд. от* **ува́ривать**

УВАРИ́ТЬ *сов. что*; *разг.* **1.** бешереп еткереү, еткерә бешереү; **навари́ть мя́со** итте бешереп еткереү **2.** ҡайнатып кәметеү; **навари́ть бульо́н** һурпаны ҡайнатып кәметеү

УВАРИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* **1.** бешеп етеү; **мя́со не навари́лось** ит бешеп етмәгән **2.** ҡайнап кәмеү; **бульо́н наполови́ну навари́лся** һурпа ҡайнап яртылаш кәмегән

УВЕДОМИ́ТЕЛЬ *м* и **УВЕДОМИ́ТЕЛЬНИЦА** *ж* белдереүсе, хәбәр итеүсе

УВЕДОМИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое белдереү …ы, белдерә торған, хәбәр итеү …ы, хәбәр итә торған; **уведоми́тельная бума́га** белдереү ҡағыҙы

УВЕ́ДОМИТЬ *сов. кого-что* белдереү, хәбәр итеү; **уве́домить о дне заседа́ния** ултырыш көнө тураһында хәбәр итеү

УВЕДОМЛЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **уве́домить** — **уведомля́ть 2.** (*документ*) белдереү ҡағыҙы; **получи́ть уведомле́ние** белдереү ҡағыҙы алыу

УВЕДОМЛЯ́ТЬ *несов. см.* **уве́домить**

УВЕДОМЛЯ́ТЬСЯ *несов. страд. от* **уведомля́ть**

УВЕЗТИ́ *сов. кого-что* **1.** (*уезжая, взять с собой*) алып китеү; **увезти́ дете́й в дере́вню** балаларҙы ауылға алып китеү **2.** (*похитить*) йәшерен (урлап) алып китеү; **тайко́м увезти́ неве́сту** ҡыҙҙы урлап алып китеү

УВЕКОВЕ́ЧЕНИЕ *с см.* **увекове́чить**

УВЕКОВЕ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **увекове́чить**

УВЕКОВЕ́ЧИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **увекове́читься 2.** *страд. от* **увекове́чивать**

УВЕКОВЕ́ЧИТЬ *сов. кого-что* мәңгеләштереү, мәңгегә ҡалдырыу, мәңгелеккә һаҡлау; **увекове́чить па́мять па́вших на войне́** һуғышта һәләк булғандарҙың иҫтәлеген мәңгеләштереү

УВЕКОВЕ́ЧИТЬСЯ *сов.* мәңгеләшеү, мәңгегә (ғүмерлеккә) ҡалыу, мәңгегә иҫтәлек булып ҡалыу

УВЕЛИЧЕ́НИЕ *с см.* **увели́чить, увели́читься**

УВЕЛИ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **увели́чить**

УВЕЛИ́ЧИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **увели́читься 2.** *страд. от* **увели́чивать**

УВЕЛИЧИ́ТЕЛЬ *м см.* **фотоувеличи́тель**

УВЕЛИЧИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** ҙурайтып күрһәтә торған, ҙурайта торған, ҙурайтҡыс; **увеличи́тельное стекло́** ҙурайтҡыс быяла **2.** *лингв.* артыҡлыҡ …ы; **увеличи́тельные су́ффиксы** артыҡлыҡ суффикстары

УВЕЛИ́ЧИТЬ *сов. что* арттырыу; (*по величине, объёму*) ҙурайтыу, киңәйтеү; (*по степени, силе, интенсивности*) көсәйтеү; **увели́чить портре́т** портретты ҙурайтыу; **увели́чить звук** тауышты көсәйтеү

УВЕЛИ́ЧИТЬСЯ *сов.* **1.** артыу, күбәйеү, ишәйеү; **число́ жи́телей го́рода увели́чилось** ҡала халҡының һаны артты **2.** киңәйеү, ҙурайыу; **потре́бность в жилы́х площадя́х увели́чилась** торлаҡ майҙанына ихтыяж ҙурайҙы **3.** (*усилиться*) көсәйеү, артыу; **увели́чилась опа́сность затопле́ния** һыу баçыу ҡурҡынысы артты

УВЕНЧА́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* венок кейҙереү; **увенча́ть победи́теля** еңеүсегә венок кейҙереү **2.** *что, чем* (*закончить верхнюю часть чего-л.*) ослау, ослап ҡуйыу; **зда́ние увенча́ла ба́шня** бинаны манара ослап ҡуйған **3.** *перен.* (*успешно завершить*) уңышлы тамамлау, ослау ♦ **увенча́ть сла́вой** данға күмеү, данлау

УВЕНЧА́ТЬСЯ *сов.* **1.** *трад.-поэт.* венок кейеү **2.** *чем* (*успешно завершиться*) уңышлы тамамланыу (бөтөү); **наступле́ние войск увенча́лось побе́дой** ғәскәрҙең һөжүме еңеү менән тамамланды

УВЕ́НЧИВАТЬ *несов. см.* **увенча́ть**

УВЕ́НЧИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **увенча́ться** **2.** *страд. от* **уве́нчивать**

УВЕРЕ́НИЕ *с* инандырыу, ышандырыу; **увере́ния в дру́жбе** дуҫлыҡта ышандырыу

УВЕ́РЕННОСТЬ *ж* **1.** ышанғанлыҡ, ышаныс, ышаныу тойғоһо, ышаныслылыҡ; **уве́ренность в чу́вствах ма́тери** әсә тойғоларына ышаныс **2.** ышанғанлыҡ; **уве́ренность в себе́** үҙеңә ышанғанлыҡ

УВЕ́РЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **уве́рить** **2.** *прил.* ышаныслы, ныҡ ышанған, ныҡлы; **уве́ренный шаг** ышаныслы аҙым; **уве́ренный го́лос** ныҡлы тауыш; **уве́ренный отве́т** ышаныслы яуап **3.** *прил.* (*убеждённый в ком-чём-л.*) ныҡ ышанған, ышаныулы, инаныулы; **уве́ренный в бу́дущем челове́к** киләсәгенә ныҡ ышанған кеше ♦ **бу́дь(те) уве́рен(ы)!** ышан(ығыҙ)!, шиклән(мәгеҙ)!

УВЕ́РИТЬ *сов. кого-что* ышандырыу, инандырыу, ышаныс уятыу; **уве́рить в свое́й правоте́** үҙеңдең хаҡлы булыуыңа ышандырыу

УВЕ́РИТЬСЯ *сов.* ышаныу, инаныу, шик тотмау; **уве́риться в пре́данности дру́га** дуҫыңдың тоғролоғона инаныу

УВЕРНУ́ТЬСЯ *сов. от кого-чего* и *без доп.* **1.** ялтаныу, тайпылыу, ситкә тайпылып ҡалыу, тайшаныу; **увернуться от уда́ра** һуғыуҙан ялтаныу **2.** *перен., разг.* ҡасып ситләшеү, ялтарыу, ҡасыу; **уверну́ться от прямо́го отве́та** тура яуаптан ҡасыу

УВЕ́РОВАТЬ *сов. во что*; *книжн.* ышаныу, инаныу; **уве́ровать в и́скренность** *чью-л. кемдеңдер* ихласлығына инаныу

УВЁРТКА *ж* хәйлә, әмәл, ялған сәбәп; **ло́вкая увёртка** оҫта хәйлә

УВЁРТЛИВОСТЬ *ж* **1.** (*ловкость*) етеҙлек, йылғырлыҡ, сослоҡ, шымтағайлыҡ, йышылғанлыҡ **2.** *перен.* (*хитрость*) хәйләлек, хәйләкәрлек, мут(лы)лыҡ

УВЁРТЛИВЫЙ, -ая, -ое **1.** (*ловкий, подвижный*) етеҙ, йылғыр, сос **2.** *перен.* хәйләкәр, хәйләле, мут; **увёртливый отве́т** хәйләле яуап

УВЁРТЫВАТЬСЯ *несов. см.* **уверну́ться**

УВЕРТЮ́РА *ж*; *муз.* увертюра (**1.** *операға, опереттаға, балетҡа һ.б. инеш өлөшө* **2.** *оркестр өсөн соната формаһында яҙылған әҫәр*)

УВЕРЯ́ТЬ *несов. см.* **уве́рить**

УВЕРЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **уве́риться** **2.** *страд. от* **уверя́ть**

УВЕСЕЛЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **увеселя́ть** **2.** *обычно мн.* **увеселе́ния** күңел асыу, уйын-көлкө, кәйеф-сафа ҡороу, тамаша; **ма́ссовые увеселе́ния** күмәк күңел асыуҙар

УВЕСЕЛИ́ТЕЛЬ *м* күңел асыусы, мәрәкәсе, мәҙәксе, шырмый

УВЕСЕЛИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое күңел асыу ...ы, күңелле, уйын-көлкөлө; **увесели́тельные заведе́ния** күңел асыу йорттары

УВЕСЕЛЯ́ТЬ *несов. кого-что* күңелен асыу, уйын-көлкө (кәйеф-сафа) ҡороу, мәрәкә һөйләү; **увеселя́ть госте́й анекдо́тами** көләмәстәр менән ҡунаҡтарҙың күңелен асыу

УВЕ́СИСТОСТЬ *ж*; *прям., перен.* һәлмәклек, ауырлыҡ, тослоҡ; **уве́систость ручно́й кла́ди** ҡул йөгөнөң һәлмәклеге; **уве́систость уда́ра** һуғыуҙың тослоғо

УВЕ́СИСТЫЙ, -ая, -ое **1.** һәлмәк, ауыр, тос; **уве́систый чемода́н** һәлмәк сумаҙан **2.** *перен., разг.* (*сильный*) ауыр, тос, һәлмәк, ҡаты; **уве́систый уда́р** ҡаты һуғыу

УВЕСТИ́ *сов. кого-что* **1.** алып китеү (ҡайтыу); **увести́ арестóванного** тотҡондо алып китеү **2.** (*украсть, ведя или угоняя*) урлап (ирекһеҙләп) алып китеү; **увести́ ло́шадь** атты урлап алып китеү

УВЕ́ЧИТЬ *несов. кого-что* имгәтеү, зәғифләү, ғәрипләндереү; **уве́чить но́гу** аяҡты зәғифләү

УВЕ́ЧИТЬСЯ *несов.* **1.** (*калечиться*) имгәнеү, зәғифләнеү, ғәрипләнеү **2.** *страд. от* **уве́чить**

УВЕ́ЧЬЕ *с* ғәриплек, зәғифлек, имгәнеү

УВЕ́ШАТЬ *сов. кого-что, чем* элеп (тағып, аҫып) бөтөрөү (тултырыу); **уве́шать сте́ну карти́нками** стенаға һүрәттәр элеп бөтөрөү

УВЕ́ШАТЬСЯ *сов. чем*; *разг.* тағып (аҫып) алыу, тағыныу; **уве́шаться фотоаппара́тами** фотоаппараттар тағып алыу

УВЕ́ШИВАТЬ *несов. см.* **уве́шать**

УВЕ́ШИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **уве́шаться** **2.** *страд. от* **уве́шивать**

УВЕЩА́НИЕ *с* **1.** *см.* **увеща́ть** **2.** (*наставление*) өгөт, өгөт-нәсихәт, дим; **прислу́шиваться к увеща́ниям** өгөткә ҡолаҡ һалыу

УВЕЩА́ТЬ *несов. кого-что* өгөтләү, өгөт-нәсихәт биреү, өгөтләп ыңғайлатыу (ризалатыу), күндереү; **увеща́ть сы́на** улды өгөтләү

УВЕЩЕВА́НИЕ *с см.* **увещева́ть**

УВЕЩЕВА́ТЬ *несов. см.* **увеща́ть**

УВИВА́ТЬ *несов. см.* **уви́ть**

УВИВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **уви́ться** **2.** *за кем* и *без доп.*; *разг.* (*вертеться возле кого-чего-л.*) сыуалыу, уралыу, ураланыу, сыбаланып (бөтөрөлөп, буталып, уралып) йөрөү; **увива́ться о́коло ма́тери** әсәһе янында сыуалыу **3.** *страд. от* **увива́ть**

УВИДА́ТЬ *сов.*; *разг. см.* **уви́деть**

УВИДА́ТЬСЯ *сов.*; *разг. см.* **уви́деться**

УВИ́ДЕТЬ *сов. кого-что* **1.** күреү, күреп ҡалыу; **уви́деть това́рища на вокза́ле** вокзалда иптәште күреү **2.** (*осознать, понять*) күреү, аңлау, төшөнөү; **уви́деть, что прав** үҙеңдең хаҡлығыңа төшөнөү ♦ **уви́деть свет** донъя күреү; **поживём — уви́дим** иҫән-һау булһаҡ, күрербеҙ

УВИ́ДЕТЬСЯ *сов. с кем* и *без доп.* күрешеү, осрашыу; **уви́деться с однoку́рсниками** курсташтар менән осрашыу

УВИ́ЛИВАТЬ *несов. см.* **увильну́ть**

УВИЛЬНУ́ТЬ *сов.*; *разг.* **1.** ялтаныу, тайпылыу, тайшаныу, ялтанып (тайпылып) ҡалыу; **увильну́ть от столкнове́ния** бәрелеүҙән ялтаныу **2.** *от чего*; *перен.* ялтарыу, тайшаныу, ҡасыу; **увильну́ть от отве́тственности** яуаплылыҡтан ҡасыу; **увильну́ть от рабо́ты** эштән ялтарыу

УВИ́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* урау, урап бөтөү (ҡуйыу), сырмау, сырмап бөтөү, үреү, үреп ҡуйыу; **уви́ть го́лову цвета́ми** башҡа сәскәләр үреп ҡуйыу

УВИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* (*о растительности*) сырмалыу, үрелеү, уралыу, сырмап (урап) алыу

УВЛАЖНЕ́НИЕ *с см.* **увлажни́ть — увлажня́ть, увлажни́ться — увлажня́ться**

УВЛАЖНИ́ТЕЛЬ *м*; *спец.* дымландырғыс, дымлатҡыс; **увлажни́тель во́здуха** һауаны дымлатҡыс

УВЛАЖНИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое дымлатҡыс ...ы, дымландырыу ...ы; **увлажни́тельная устано́вка** дымлатҡыс ҡоролма

УВЛАЖНИ́ТЬ *сов. что* дымландырыу, дымландырып алыу, еүешләндереү, еүешләү, һыулау; **увлажни́ть во́здух** һауаны дымландырыу

УВЛАЖНИ́ТЬСЯ *сов.* дымланыу, дымланып китеү, еүешләнеү, еүешләнеп китеү, һыуланыу; **глаза́ её увлажни́лись** уның күҙҙәре дымланды

УВЛАЖНЯ́ТЬ *несов. см.* **увлажни́ть**

УВЛАЖНЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **увлажни́ться** **2.** *страд. от* **увлажня́ть**

УВЛЕКА́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* ҡыҙыҡлыҡ, мауыҡтырғыс (әүрәткес, ҡыҙыҡлы) булыу; **увлека́тельность кни́ги** китаптың мауыҡтырғыс булыуы

УВЛЕКА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое мауыҡтырғыс, ҡыҙыҡтырғыс, әүрәткес, ҡыҙыҡлы; **увлека́тельный рома́н** мауыҡтырғыс роман; **увлека́тельная экску́рсия** ҡыҙыҡлы экскурсия

УВЛЕКА́ТЬ *несов. см.* **увле́чь**

УВЛЕКА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **увле́чься** **2.** *страд. от* **увлека́ть**

УВЛЕКА́ЮЩИЙСЯ, -аяся, -ееся **1.** *прич. от* **увлека́ться** **2.** *прил.* мауығыусан, ҡыҙығыусан, (ихлас) ҡыҙыҡһыныусан; **увлека́ющийся челове́к** мауығыусан кеше **3.** *прил.* (*легко влюбляющийся*) бик тиҙ ғашиҡ булыусан, мауығыусан; **увлека́ющийся ю́ноша** мауығыусан үҫмер

УВЛЕЧЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **увле́чь** 1; **2.** (*воодушевление, пыл*) дәрт, ялҡын, мауығыу дәрте (ялҡыны) **3.** *кем-чем* күңел һалыу, мауығыу, бирелеү; **увлече́ние альпини́змом** альпинизм менән мауығыу **4.** (*влюблённость*) күңел (күҙ) төшөү, яратыу, ғашиҡ булыу; **взаи́мное увлече́ние** бер-береһенә күңел төшөү

УВЛЕЧЁННОСТЬ *ж* мауығыусанлыҡ, бирелгәнлек, күңел һалыусанлыҡ; **увлечённость рабо́той** эшкә бирелгәнлек

УВЛЕЧЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **увле́чь** **2.** *прил.* мауыҡҡан, дәртләнгән; **увлечённые ученики́** мауыҡҡан уҡыусылар

УВЛЕ́ЧЬ *сов.* **1.** *кого-что* эйәртеп алып китеү; **увле́чь на охо́ту** һунарға эйәртеп алып китеү **2.** күңелен биләү, мауыҡтырыу, ылыҡтырыу; **чте́ние увлекло́ его́ по́лностью** уҡыу уның күңелен тотош биләне **3.** *кого-что* арбау, һоҡландырыу; **игра́ актёра увлекла́ зри́телей** актёрҙың уйыны тамашасыларҙы арбаны **4.** *кого-что*; *перен.* (*влюбить в себя*) күңелен арбау, яраттырыу, үҙенә ҡаратыу

УВЛЕ́ЧЬСЯ *сов.* **1.** *кем-чем* мауығыу, бирелеү, әүрәү, күңел һалыу; **увле́чься класси́ческой литерату́рой** классик әҙәбиәт менән мауығыу **2.** *кем* (*влюбиться*) күңел (күҙ) төшөү, яратыу, мауығыу, ғашиҡ булыу

УВО́Д *м* **1.** *см.* **увести́ — уводи́ть** **2.** *тех.* тайпылыу, күсеү; **уво́д сверла́** бырауҙың тайпылыуы

УВОДИ́ТЬ *несов. см.* **увести́**

УВОДИ́ТЬСЯ *несов. страд. от* **уводи́ть**

УВОЗИ́ТЬ *несов. см.* **увезти́**

УВОЛА́КИВАТЬ *несов. см.* **уволо́чь**

УВОЛА́КИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **уволо́чься** **2.** *страд. от* **увола́кивать**

УВО́ЛИТЬ *сов. кого-что* **1.** эштән ебәреү (бушатыу); (*временно отпустить из расположения части и т.п.*) сығарыу; **уво́лить по сокраще́нию шта́тов** штатты ҡыҫҡартыу сәбәпле эштән бушатыу; **уво́лить курса́нта в го́род** курсантты ҡалаға сығарыу **2.** *повел.* **уво́ль(те)** ҡотҡар(ығыҙ), бушат(ығыҙ)

УВО́ЛИТЬСЯ *сов.* эштән китеү; (*получить временное освобождение от чего-л.*) сығыу; **уво́литься с рабо́ты** эштән китеү; **уво́литься в о́тпуск** отпускыға сығыу

УВОЛО́ЧЬ *сов.* **1.** *что*; *разг.* һөйрәп алып китеү; **щено́к уволо́к боти́нок** көсөк ботинканы һөйрәп алып киткән **2.** *прост.* көсләп алып сығыу; **уволо́чь вну́ка на у́лицу** ейәнде көсләп урамға алып сығыу **3.** *прост.* (*украсть*) урлап алып китеү, алып ҡасыу

УВОЛО́ЧЬСЯ *сов.*; *прост.* китеү, һөйрәлеп китеү (барыу), саҡ-саҡ ҡуҙғалыу

УВОЛЬНЕ́НИЕ *с см.* **уво́лить** 1 — **увольня́ть**; **написа́ть заявле́ние об увольне́нии** эштән китеү тураһында ғариза яҙыу

УВОЛЬНИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** сығарыу ...ы, ялға (иреккә) сығарыу ...ы; **увольни́тельная запи́ска** иреккә сығарыу ҡағыҙы **2.** *в знач. сущ.* **увольни́тельная** *ж*; *воен.* увольнительный, (*иреккә (ялға) сығарыу ҡағыҙы*)

УВОЛЬНЯ́ТЬ *несов. см.* **уво́лить** 1

УВОЛЬНЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **уво́литься** **2.** *страд. от* **увольня́ть**

УВУЛЯ́РНЫЙ, -ая, -ое *лингв.* увуляр (*кесе тел һәм аңҡау ярҙамы менән әйтелә торған*); **увуля́рные согла́сные** увуляр тартынҡылар

УВЫ́ *межд.* (*выражает сожаление*) ай, эй, эх, йәл

УВЯДА́НИЕ *с см.* **увяда́ть**; **увяда́ние приро́ды** тәбиғәттең шиңеүе

УВЯДА́ТЬ *несов. см.* **увя́нуть**

УВЯ́ДШИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **увя́нуть** **2.** *прил.*; *прям.*, *перен.* һулыған, шиңгән; **увя́дшая трава́** һулыған үлән; **увя́дшая красота́** һулыған матурлыҡ

УВЯЗА́ТЬ I *сов. что*; *разг.* **1.** (*упаковать*) төрнәү, төйнәү, урап бәйләп ҡуйыу, сырмап ҡуйыу **2.** *перен.* (*согласовать*) бәйләү, ярраштырыу, тура килтереү; **увяза́ть тео́рию с пра́ктикой** теорияны практика менән бәйләү

УВЯЗА́ТЬ II *несов. см.* **увя́знуть**

УВЯЗА́ТЬСЯ *сов.* **1.** *прост.* (*упаковаться*) төйнәнеү, төрнәкләнеү **2.** *за кем, с кем*; *перен.*, *разг.* эйәреү, тағылыу, арттан ҡалмау; **за на́ми увяза́лась соба́ка** беҙҙең арттан эт эйәрҙе **3.** *с чем*; *перен.* ярашыу, тура килеү

УВЯ́ЗКА *ж см.* **увяза́ть** I — **увя́зывать**; **увя́зка двух вопро́сов** ике мәсьәләне ярраштырыу

УВЯ́ЗНУТЬ *сов. в чём* **1.** батыу, батып китеү; **увя́знуть в боло́те** һаҙлыҡҡа батыу **2.** *перен.* батыу, сумыу; **увя́знуть в невесёлых мы́слях** күңелһеҙ уйҙарға батыу

УВЯ́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **увяза́ть** I

УВЯ́ЗЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **увяза́ться** **2.** *страд. от* **увя́зывать**

УВЯ́НУТЬ *сов.*; *прям.*, *перен.* һулыу, һулып бөтөү, шиңеү, шиңеп бөтөү; (*об овощах*) быжыу, быжып бөтөү; **цветы́ увя́ли** сәскәләр һулыған

УГАДА́ТЬ *сов.* **1.** (*отгадать*) белеү, һиҙеү, асыу, асып һалыу; (*загадку*) сисеү; **по движе́нию ве́тра угада́ть пого́ду** елдең хәрәкәтенән һауа торошон белеү; **угада́ть мы́сли собесе́дника** әңгәмәсенең уйын һиҙеү; **угада́ть зага́дку** йомаҡты сисеү **2.** *прост.* (*признать, узнать*) таныу, белеү; **в темноте́ не угада́ть** *кого-л. кемделер* ҡараңғыла танымау **3.** *прост.* (*попасть в кого-что-л. при стрельбе и т.п.*) тура (тап) килтереү (килеү), тейҙереү; **охо́тник угада́л в го́лову во́лка** аусы бүренең башына тейҙергән

УГА́ДЫВАТЬ *несов. см.* **угада́ть**

УГА́ДЫВАТЬСЯ *несов. страд. от* **уга́дывать**

УГА́Р I *м* **1.** (*угарный газ*) еҫ, һөрөм **2.** (*болезненное состояние*) еҫ тейеү **3.** *чего, какой*; *перен.* һөрөм, ут; **уга́р увлече́ния** мауығыу уты

УГА́Р II *м*; *спец.* **1.** яныуҙан (иреүҙән) кәмеү **2.** *обычно мн.* **уга́ры** эшкәртеү ҡалдыҡтары, иләү ҡалдыҡтары

УГА́РНЫЙ I, -ая, -ое **1.** һөрөм ...ы, һөрөмлө, еҫле; **уга́рный за́пах** һөрөм еҫе **2.** *перен.* (*безудержный*) асыулы, асыуҙан шашҡан, йүгәнһеҙ; **уга́рная не́нависть** йүгәнһеҙ нәфрәт ♦ **уга́рный газ** һөрөм, еҫ (*төҫһеҙ, ағыулы газ*)

УГА́РНЫЙ II, -ая, -ое *спец.* **1.** яныуҙан (иреүҙән) ҡалған, ҡалдыҡ; **уга́рное желе́зо** яныуҙан ҡалған тимер **2.** ҡалдыҡтан иләнгән; **уга́рное пряде́ние** ҡалдыҡтан иләнгән еп

УГАСА́НИЕ *с см.* **угаса́ть**

УГАСА́ТЬ *несов. см.* **уга́снуть**

УГАСИ́ТЬ *сов. что*; *прям.*, *перен.* һүндереү; **угаси́ть свечу́** май шәмде һүндереү; **угаси́ть чу́вства** тойғоларҙы һүндереү

УГА́СНУТЬ *сов.* **1.** һүнеү, һүрелеү; **ого́нь уга́с** ут һүнде **2.** *перен.* һүнеү, һүрелеү, һыуыныу; **ве́ра уга́сла** ышаныс һүнде; **жизнь в дере́вне уга́сла** ауылда тормош һүрелде **3.** *перен.* (*умереть*) үлеү, йән биреү, ғүмер өҙөлөү; **де́вушка уга́сла** ҡыҙҙың ғүмере өҙөлдө

УГЛЕВО́ДНЫЙ, -ая, -ое углевод ...ы; **углево́дный обме́н** углевод алмашыныуы

УГЛЕВОДОРО́ДНЫЙ, -ая, -ое *хим.* углеводород ...ы; **углеводоро́дные соедине́ния** углеводород ҡушылмалары

УГЛЕВОДОРО́ДЫ *мн.* (*ед.* **углеводоро́д** *м*); *хим.* углеводородтар (*углерод менән водородтан торған органик ҡушылмалар*)

УГЛЕВО́ДЫ *мн.* (*ед.* **углево́д** *м*); *биол.*, *хим.* углеводтар (*углерод, водород һәм кислородтан торған органик ҡушылмалар*)

УГЛЕДОБЫВА́ЮЩИЙ, -ая, -ее күмер сығарыу ...ы; **угледобыва́ющая маши́на** күмер сығарыу машинаһы

УГЛЕДОБЫ́ЧА *ж* күмер сығарыу; **но́рма угледобы́чи** күмер сығарыу нормаһы

УГЛЕЖЖЕ́НИЕ *с* күмер үртәү (*күмер әҙерләү өсөн ағас яндырыу*)

УГЛЕЖО́Г *м* күмерсе, күмер үртәүсе (*эшсе*)

УГЛЕКИСЛОТА́ *ж* углекислота

УГЛЕКИ́СЛЫЙ, -ая, -ое *хим.* углекислоталы, углекислый; **углеки́слое соедине́ние** углекислоталы ҡушылма ♦ **углеки́слые со́ли** углекислоталы тоҙҙар; **углеки́слый газ** углекислый газ

УГЛЕНО́СНОСТЬ *ж* (*концентрация угольного вещества в угольном месторождении*) күмер тупланышы

УГЛЕНО́СНЫЙ, -ая, -ое күмерле, күмере күп булған; **углено́сные пласты́** күмерле ҡатламдар

УГЛЕОБОГАТИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое күмер байыҡтырғыс; **углеобогати́тельная фа́брика** күмер байыҡтырғыс фабрика

УГЛЕОБРАЗОВА́НИЕ *с* күмер яһалышы, күмер барлыҡҡа килеүе

УГЛЕПОГРУ́ЗОЧНЫЙ, -ая, -ое күмер тейәгес, күмер тейәй торған; **углепогру́зочная маши́на** күмер тейәгес машина

УГЛЕПРОМЫ́ШЛЕННОСТЬ *ж* күмер сәнәғәте

УГЛЕПРОМЫ́ШЛЕННЫЙ, -ая, -ое күмер сығарыу ...ы, күмер сығарған; **углепромы́шленный райо́н** күмер сығарыу районы

УГЛЕРО́Д *м* углерод (*химик элемент*)

УГЛЕРО́ДИСТЫЙ, -ая, -ое углеродлы; **углеро́дистая сталь** углеродлы ҡорос

УГЛЕРО́ДНЫЙ, -ая, -ое углерод ...ы; **углеро́дные а́томы** углерод атомдары

УГЛОВА́ТОСТЬ *ж* **1.** (*неровность*) тигеҙһеҙ булыу, ҡырлы-мырлы булыу **2.** *перен.* (*неуклю-*

жесть) килбәтһеҙлек, килбәтһеҙ булыу; **углова́тость движе́ний** хәрәкәттәрҙең килбәтһеҙлеге

УГЛОВА́ТЫЙ, -ая, -ое **1.** (*неровный*) тигеҙһеҙ, ҡырлы-мырлы; **углова́тые ка́мни** ҡырлы-мырлы таштар **2.** *перен.* (*неуклюжий*) ибәтәйһеҙ, килбәтһеҙ; **углова́тая похо́дка** килбәтһеҙ йөрөш

УГЛОВО́Й, -ая, -ое **1.** *мат., спец.* мөйөш ...ы; **углово́й гра́дус** мөйөш градусы **2.** мөйөш ...ы, мөйөшлө, мөйөшләнгән; **углово́й вы́ступ** мөйөшләнгән урын **3.** мөйөштәге; **углово́й дом** мөйөштәге йорт; **углова́я ко́мната** мөйөштәге бүлмә ♦ **углово́й уда́р** *спорт.* (тупты) мөйөштән тибеү

УГЛОМЕ́Р *м*; *тех.*(*прибор*) мөйөшлөк, мөйөш үлсәгес

УГЛОМЕ́РНЫЙ: угломе́рные инструме́нты мөйөш үлсәгес ҡулайламалары (*ҡыҡ йөҙөндә, ерҙә, планда*)

УГЛУБИ́ТЬ *сов. что* **1.** тәрәнәйтеү; **углуби́ть я́му** соҡорҙо тәрәнәйтеү **2.** *перен.* тәрәнәйтеү, төбөнә төшөү; **углуби́ть зна́ния** белемде тәрәнәйтеү **3.** (*вбить глубже*) тәрәнәйтә (батыра, ҡаға) биреү (төшөү); **углуби́ть сва́и моста́** күперҙең терәү бағаналарын ҡаға биреү

УГЛУБИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** тәрәнәйеү, тәрәнәйә барыу (төшөү); **вода́ углуби́лась** һыу тәрәнәйҙе **2.** *во что* инеп (кереп) китеү; **углуби́ться в ча́щу ле́са** урман шырлығына инеп китеү **3.** *во что*; *перен.* сумыу, тәрәнерәк инеү; **углуби́ться в воспомина́ния** хәтирәләргә сумыу; **углуби́ться в чте́ние** уҡыуға сумыу **4.** *перен.* тулыланыу, камиллашыу, байыу; **зна́ния углуби́лись** белем тулыланды **5.** *перен.* киҫкенләшеү, ҡырҡыулашыу; **противоре́чия углуби́лись** ҡаршылыҡтар киҫкенләште ♦ **углуби́ться в себя́** үйға батыу (сумыу)

УГЛУБЛЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **углуби́ть** — **углубля́ть, углуби́ться** — **углубля́ться 2.** (*выемка, впадина*) уйым, соҡор, сөмкә **3.** *мор.* (*осадка*) батыш (*судноның һыуға сумыу тәрәнлеге*)

УГЛУБЛЁННЫЙ, -ая -ое **1.** *прич. от* **углуби́ть 2.** *прил.* (*имеющий некоторую глубину*) тәрәнәйгән, соҡорайған; **углублённое ме́сто на щеке́** биттәге соҡорайған урын **3.** *прил.*; *перен.* (*основательный*) тәрән, төплө, нигеҙле; **углублённая рабо́та над те́кстом** текст өҫтөндә төплө эш

УГЛУБЛЯ́ТЬ *несов. см.* **углуби́ть**

УГЛУБЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **углуби́ться 2.** *страд. от* **углубля́ть**

УГЛЯДЕ́ТЬ *сов.*; *прост.* **1.** *кого-что* күреп ҡалыу, ҡарап алыу **2.** *за кем-чем* и *без доп.* ҡарап (күреп) тороу, күҙәтеп тороу; **за всё́ми не углядишь** бөтәһен дә күреп бөтөрөп булмай

УГНА́ТЬ *сов. что* **1.** ҡыуыу, ҡыуалау, ҡыуып ебәреү, ҡыуып алып китеү; **ста́до угна́ли на па́стбище** көтөүҙе көтөүлеккә алып киттеләр **2.** (*увести*) тейәп (күсереп) алып китеү; **угна́ть плот по реке́** һалды йылға буйлап алып китеү **3.** *разг.* (*похитить*) ҡыуып (урлап) алып китеү, алып (урлап) ҡасыу; **угна́ть маши́ну** машинаны урлап алып китеү **4.** *прост.* ҡыуыу, ебәреү; **угна́ть на лесоразрабо́тки** ағас эшенә ҡыуыу

УГНА́ТЬСЯ *сов. за кем-чем* (*обычно с отрицанием*) **1.** ҡыуып (йүгереп) етеү, ҡалышмау, өлгөрөү; **не угна́ться за ним** уның артынан ҡыуып етеп булмай **2.** *перен., разг.* ҡыуып етеү, етешеү, тиңләшеү; **в учёбе за ним не угна́ться** уҡыуҙа уға етешеп булмай

УГНЕЗДИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* оялау, оя ҡороу; **ча́йки угнезди́лись в ска́лах** аҡсарлаҡтар ҡаяла оя ҡорғандар

УГНЕСТИ́ *сов.*; *уст. см.* **угнета́ть** 1

УГНЕТА́ТЕЛЬ *м* иҙеүсе, йәберләүсе, залим

УГНЕТА́ТЬ *несов. кого-что* **1.** иҙеү, ҡыҫыу, баҫыу, золомлоҡ итеү **2.** ғазаплау, яфалау; **его́ угнета́ли мра́чные мы́сли** уны ауыр уйҙар яфалай ине **3.** (*подавлять развитие, жизнедеятельность*) баҫыу, ҡыҫыу, тотҡарлау; **угнета́ть расте́ние** үҫемлектең үҫешен тотҡарлау

УГНЕТА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **угнета́ть**

УГНЕТА́ЮЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **угнета́ть 2.** *прил.* төшөнкө, ауыр, күңелһеҙ; **угнета́ющее впечатле́ние** ауыр тәьҫир

УГНЕТЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **угнета́ть** 1, 3 — **угнести́ 2.** *перен.* (*подавленное состояние*) бойоҡлоҡ, күңел төшөнкөлөгө, төшөнкөлөк

УГНЕТЁННОСТЬ *ж* **1.** иҙелгәнлек, йәберләнгәнлек, иҙелгән (йәберләнгән) булыу **2.** *см.* **угнете́ние** 2

УГНЕТЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **угнести́ 2.** *прил.* (*притесняемый, эксплуатируемый*) иҙелгән, баҫылған, йәберләнгән, ҡыйырһытылған; **угнетённый наро́д** иҙелгән халыҡ **3.** *прил.*; *перен.* бойоҡ, төшөнкө; **угнетённое состоя́ние** төшөнкө хәл **4.** *прил.* (үҫеүе) тотҡарланған, ҡыҫылған; **угнетённое расте́ние** үҫеүе тотҡарланған үҫемлек

УГОВА́РИВАТЬ *несов. см.* **уговори́ть**

УГОВА́РИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **уговори́ться 2.** *страд. от* **угова́ривать**

УГОВО́Р *м* **1.** өгөт, дим, ризалаштырыу; **поддава́ться уговóрам** өгөткә бирелеү **2.** *разг.* һүҙ ҡуйышыу, вәғәҙәләшеү, килешеү; **де́йствовать по угово́ру** һүҙ ҡуйышып эш итеү ♦ **угово́р доро́же де́нег** вәғәҙә — иман

УГОВОРИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** димләү, күндереү, ризалаштырыу; **уговори́ть друзе́й пойти́ в похо́д** дуҫтарҙы походҡа барырға күндереү **2.** *разг.* (*успокоить*) көйләү, тынысландырыу, йыуатыу, әүрәтеү, алдаштырыу, албырғатыу

УГОВОРИ́ТЬСЯ *сов. с кем, о чём*; *разг.* һүҙ ҡуйышыу (беркетеү), вәғәҙәләшеү, килешеү; **уговори́ться пойти́ в кино́** киноға барырға һүҙ ҡуйышыу

УГО́ДА: в уго́ду *кому-чему* теләген үтәп, ярарға тырышып

УГОДИ́ТЬ *сов.* **1.** *кому, на кого* ярау, күңелен табыу, ҡәнәғәтләндереү; **всем не угоди́шь**

бөтәһенә лә ярап булмай **2.** (*попасть куда-л. вовремя*) эләгеү, өҫтөнә тура килеү, өҫтөнә барып сығыу; **угоди́ть на сва́дьбу** туй өҫтөнә тура килеү **3.** (*при движении попасть куда-л.*) төшөү, эләгеү; **лиса́ угоди́ла в капка́н** төлкө ҡапҡанға барып эләкте **4.** *в кого-что, кому, во что; разг.* атып тейҙереү (тура килтереү), һуғып тейҙереү, тейҙереү, тейеү; **угоди́ть мячо́м в окно́** тупты тәҙрәгә тейҙереү; **пу́ля угоди́ла ему́ в плечо́** пуля уның иңбашына тейгән **5.** (*оказаться в каких-л. обстоятельствах*) эләгеү; **угоди́л в тюрьму́** төрмәгә эләккән

УГО́ДЛИВОСТЬ *ж* ярамһаҡлыҡ, ялағайлыҡ, ҡуштанлыҡ, ярарға тырышыусанлыҡ

УГО́ДЛИВЫЙ, -ая, -ое **1.** *уст.* яраусан, ярамһаҡ, ҡуштан; **уго́дливая жена́** ҡуштан ҡатын **2.** (*льстивый, заискивающий*) ярамһаҡ, ялағай, юха, ҡуштан; **уго́дливый челове́к** ялағай кеше; **уго́дливый тон** ярамһаҡ тауыш

УГО́ДНИК *м* **1.** *разг.* юха, ялағай, ҡуштан, ярамһаҡ кеше **2.** (*в религиозном представлении — святой*) алла бәндәһе, әүлиә

УГО́ДНИЧАТЬ *несов.; разг.* ярамһаҡланыу, ярарға тырышыу, ҡуштанланыу, ялағайланыу, юхаланыу; **уго́дничать пе́ред нача́льством** түрәгә ярамһаҡланыу

УГО́ДНО 1. *кому в знач. сказ.* кәрәк, уңайлы, яйлы, теләһәгеҙ; **что вам уго́дно?** һеҙгә ни кәрәк?; **как вам бу́дет уго́дно** һеҙгә нисек яйлы булыр **2.** *частица* (*в сочетании с вопросительными местоимениями и наречиями*) булһа ла, теләһә; **где уго́дно** ҡайҙа булһа ла; **како́й уго́дно** ниндәй булһа ла, теләһә ниндәй; **как уго́дно** нисек булһа ла, теләһә нисек; **когда́ уго́дно** ҡасан булһа ла, теләһә ҡасан; **кто уго́дно** кем булһа ла, теләһә кем; **куда́ уго́дно** ҡайҙа булһа ла, теләһә ҡайҙа; **отку́да уго́дно** ҡайҙан булһа ла, теләһә ҡайҙан; **ско́лько уго́дно** күпме (ни саҡлы) булһа ла, теләһә күпме; **что уго́дно** нимә булһа ла, теләһә нимә; **что уго́дно мо́жете купи́ть** нимә булһа ла ала алаһығыҙ ♦ **е́сли уго́дно** *в знач. вводн. сл.* әйтәйек, кәрәк икән; **не уго́дно ли** кәрәк түгелме; **ско́лько душе́ уго́дно** йәне теләгәнсә

УГО́ДНЫЙ, -ая, -ое *кому* яраҡлы, кәрәкле, теләгән; **в уго́дное тебе́ вре́мя** һиңә кәрәкле ваҡытта; **челове́к, уго́дный всем** барыһына ла яраҡлы кеше

УГО́ДЬЕ *с* урын, биләмә; **земе́льные уго́дья** ер биләмәләре; **лесны́е уго́дья** урман биләмәләре; **охо́тничьи уго́дья** һунарсылыҡ биләмәләре

УГОЖДА́ТЬ *несов. см.* **угоди́ть** 1

У́ГОЛ *м* **1.** *мат., спец.* мөйөш; **о́стрый у́гол** ҡыҫынҡы мөйөш; **прямо́й у́гол** тура мөйөш; **у́гол отраже́ния** сағылыу мөйөшө; **у́гол паде́ния** ауыу мөйөшө; **у́гол прице́ла** тоҫҡау мөйөшө **2.** мөйөш, сат; **у́гол до́ма** өй мөйөшө; **у́гол стола́** өҫтәл мөйөшө; **на углу́ у́лицы** урам сатында **3.** (*жилище*) мөйөш, баш терәр, һыйыныр урын; **име́ть свой у́гол** һыйыныр урын булыу **4.** *перен.* мөйөш, урын; **глухо́й у́гол** ҡараңғы мөйөш ♦ **загна́ть в у́гол** килтереп ҡыҫыу; **из-за угла́** аҫтыртын, арттан, һырттан, аңғармаҫтан; **пере́дний у́гол** түр; **прижа́ть (припере́ть) в у́гол** мөйөшкә ҡыҫыу, ауыр хәлгә ҡуйыу, ҡыҫымға алыу; **ста́вить в у́гол** мөйөшкә баҫтырыу (баҫтырып ҡуйыу); **из угла́ в у́гол (ходи́ть)** түрле-ҡырлы (йөрөү)

УГОЛО́ВНИК *м; разг.* енәйәтсе

УГОЛО́ВНЫЙ, -ая, -ое **1.** ауыр енәйәтсел, енәйәт ...ы; **уголо́вное де́ло** енәйәт эше; **уголо́вное преступле́ние** ауыр енәйәтсел эш **2.** енәйәт ...ы, енәйәттәр тураһындағы; **уголо́вный ко́декс** енәйәт кодексы; **уголо́вное пра́во** енәйәт буйынса хоҡуҡтар йыйынтығы ♦ **уголо́вный ро́зыск** *см.* **ро́зыск**

УГОЛО́ВЩИНА *ж; разг.* (*уголовное дело*) ауыр енәйәт **2.** *собир.* (*уголовники*) ауыр енәйәтселәр

УГОЛО́К *м; уменьш. от* **у́гол** 2, 3, 4 ♦ **кра́сный уголо́к** ҡыҙыл мөйөш (*агитация алып барыу урыны*)

У́ГОЛЬ *м* күмер; **ка́менный у́голь** таш күмер; **древе́сный у́голь** ағас күмере ♦ **бе́лый у́голь** аҡ күмер (*һыу көсө*); **голубо́й у́голь** зәңгәр күмер (*ел көсө*); **как на у́гольях (на угля́х) сиде́ть (быть)** ҡуҙға баҫҡан кеүек йөрөү (булыу)

УГО́ЛЬНИК *м* мөйөшләк (*өсмөйөш формаһындағы линейка*)

У́ГОЛЬНЫЙ, -ая, -ое күмер ...ы, күмер сығарыу ...ы; **у́гольная ша́хта** күмер шахтаһы; **у́гольная промы́шленность** күмер сәнәғәте; **у́гольные пласты́** күмер ҡатламдары

...УГО́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое *урыҫ телендә ҡушма һүҙҙәрҙә "мөйөшлө" мәғәнәһен аңлатҡан икенсе өлөшө, мәҫ.*, **треуго́льный** өс мөйөшлө; **пятиуго́льный** биш мөйөшлө

У́ГОЛЬЩИК *м* **1.** (*шахтёр*) күмерсе **2.** *уст.* (*изготовитель древесного угля*) күмер үртәүсе, күмерсе

УГОМО́Н: нет угомо́ну *прост.* тынғы юҡ, тынғы бирмәйҙәр

УГОМОНИ́ТЬ *сов. кого-что; разг.* тынысландырыу, тыйыу; **угомони́ть дете́й** балаларҙы тыйыу

УГОМОНИ́ТЬСЯ *сов.; разг.* тынысланыу, тыныу, тыйылыу; **де́ти угомони́лись** балалар тыйылды; **ве́тер угомони́лся** ел тынды

УГО́Н *м см.* **угна́ть — угоня́ть; уго́н самолёта** самолётты алып ҡасыу

УГО́НЩИК *м* ҡыуып алып китеүсе, урлап алып китеүсе (ҡасыусы)

УГОНЯ́ТЬ *несов. см.* **угна́ть**

УГОРА́ЗДИТЬ *сов. кого-что* и *с неопр., безл.* -рға/-ргә кәрәк инде, -һын/-һен әле, -һа/-һә ни булған; **угора́здило же уе́хать в э́тот день** ошо көндә китеп бармаһа ни булған

УГОРА́ТЬ I *несов. см.* **угоре́ть** I

УГОРА́ТЬ II *несов. см.* **угоре́ть** II

УГОРЕ́ЛЫЙ, -ая, -ое **1.** *уст.* (*угоревший*) еҫ тейгән, еҫ тейеп ауырыған **2.** *перен., разг.* (*неурав-*

новешенный) тынысһыҙ, сәбәләп ♦ **как угоре́лый бежа́ть (нести́сь и т.п.)** ут ҡапҡандай йүгереү (йөрөү); **как угоре́лая ко́шка** утҡа баҫҡан бесәй кеүек

УГОРЕ́ТЬ I *сов.* еҫ (һөрөм) тейеү

УГОРЕ́ТЬ II *сов.*; *тех.* (*уменьшиться при плавке, горении*) кәмеү, шиңеү, иреп (янып) кәмеү

У́ГОРЬ I *м* (*рыба*) йыланбалыҡ

У́ГОРЬ II *м* (*прыщ*) һытҡы; **лечи́ться от угре́й** һытҡынан дауаланыу

УГОСТИ́ТЬ *сов. кого-что, чем* һыйлау; **угости́ть дру́га ча́ем** дуҫты сәй менән һыйлау

УГОСТИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* һыйланыу

УГОТА́ВЛИВАТЬ *несов. см.* **уното́вить**

УГОТО́ВАННЫЙ, -ая, -ое *высок.* әҙерләнгән, тәғәйенләнгән

УГОТО́ВИТЬ *сов. что* әҙерләү, әҙерләп ҡуйыу, тәғәйенләү

УГОТОВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **уготовить**

УГОЩА́ТЬ *несов. см.* **угости́ть**

УГОЩА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **угости́ться** **2.** *страд. от* **угоща́ть**

УГОЩЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **угости́ть** — **угоща́ть** **2.** (*еда, питьё*) һый, һый-хөрмәт

УГРЕВА́ТЫЙ, -ая, -ое һытҡылы, һытҡы сыҡҡан; **угрева́тое лицо́** һытҡылы бит

УГРО́БИТЬ *сов.*; *прост.* **1.** *кого* (*убить*) үлтереү, һәләк итеү **2.** *что* (*испортить*) боҙоу, һәләк итеү, эшлектән сығарыу; **угро́бить до́брое де́ло** изге эште һәләк итеү

УГРОЖА́ЕМЫЙ, -ая, -ое *разг.* ҡурҡынысլы, хәтәр; **угрожа́емое состоя́ние** ҡурҡыныслы хәл

УГРОЖА́ТЬ *несов.* **1.** ҡурҡытыу, янау; **угрожа́ть судо́м** суд менән ҡурҡытыу; **угрожа́ть наказа́нием** яза биреү менән янау **2.** *чему* ҡурҡыныс (хәүеф) аҫтына ҡуйыу, ҡурҡыныс (хәүеф) хәлендә булыу (тороу); **угрожа́ть здоро́вью** һаулыҡты ҡурҡыныс аҫтына ҡуйыу; **угрожа́ть благополу́чию** именлекте ҡурҡыныс аҫтына ҡуйыу **3.** *чем* и *с неопр.* ҡурҡыныс (хәүеф) янау; **угрожа́ть наводне́нием** һыу ташыу ҡурҡынысы янау; **угрожа́ть сме́ртью** үлем ҡурҡынысы янау

УГРОЖА́ЮЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **угрожа́ть** **2.** *прил.* ҡурҡыта (янай) торған; **угрожа́ющая по́за** ҡурҡыта торған ҡиәфәт **3.** *прил.* (*опасный*) ҡурҡыныслы, хәүефле, хәүеф-хәтәрле, хәтәр; **угрожа́ющее положе́ние** ҡурҡыныслы хәл

УГРО́ЗА *ж* **1.** ҡурҡытыу, янау; **де́йствовать угро́зами** янау менән эш итеү **2.** ҡурҡыныс, хәтәр, хәүеф-хәтәр; **быть под угро́зой разруше́ния** емерелеү ҡурҡынысы аҫтында булыу; **угро́за войны́** һуғыш ҡурҡынысы

УГРО́ЗЫСК *м* енәйәтте тикшереү бүлеге

У́ГРО-ФИ́НСКИЙ: **у́гро-фи́нские языки́** *лингв. см.* **фи́нно-угро́рские языки́**

УГРО́ХАТЬ *сов. что*; *прост.* **1.** (*убить*) үлтереү, юҡ итеү, йәһәннәмгә оҙатыу **2.** (*истратить*) күп аҡса һалыу (тотоноу); **угро́хать все де́ньги на маши́ну** бөтә аҡсаны машинаға һалыу

УГРЫЗА́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **угры́зть** **2.** *разг.* (*терзать*) ғазаплау, ыҙалау; **меня́ угрыза́ла со́весть** мине выждан ғазапланы

УГРЫЗЕ́НИЕ *с* **1.** *разг. см.* **угры́зть** — **угрыза́ть** **2.** (*беспокойное состояние из-за чувства своей вины*) ғазап; **угрызе́ния со́вести** выждан ғазабы

УГРЫ́ЗТЬ *сов.*; *разг.* кимереү, кимереп ашау; **я́блока не угры́зть** алма кимерерлек түгел

УГРЮ́МОСТЬ *ж* **1.** ҡараңғы сырайлылыҡ, күңелһеҙлек, томһалыҡ **2.** ҡараңғылыҡ, күңелһеҙлек

УГРЮ́МЫЙ, -ая, -ое **1.** ҡараңғы (һытыҡ) сырайлы, күңелһеҙ, томһа; **угрю́мый челове́к** ҡараңғы сырайлы кеше **2.** *перен.* ҡараңғы, күңелһеҙ; **угрю́мый лес** ҡараңғы урман

УДА́В *м* быуар йылан

УДАВА́ТЬСЯ *несов. см.* **уда́ться**

УДАВИ́ТЬ *сов. кого*; *прост.* быуыу, быуып үлтереү

УДАВИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* аҫылынып (быуылып) үлеү, аҫылыныу, быуылыу

УДА́ВЛЕННИК *м*; *прост.* быуылып (аҫылынып) үлгән кеше, аҫып (быуып) үлтерелгән кеше

УДА́ВЛИВАТЬ *несов. см.* **удави́ть**

УДА́ВЛИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **удави́ться** **2.** *страд. от* **уда́вливать**

УДАЛЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **удали́ть** — **удаля́ть**, **удали́ться** — **удаля́ться**; **удале́ние пя́тен с оде́жды** кейемдәге таптарҙы бөтөрөү **2.** (*отдаление*) алыҫлашыу, йыраҡлашыу

УДАЛЁННОСТЬ *ж* алыҫлыҡ, алыҫта булыу, алыҫ булыу, йыраҡлыҡ, йыраҡта булыу

УДАЛЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **удали́ть** **2.** *прил.* алыҫтағы, йыраҡтағы, алыҫ, йыраҡ; **удалённые от це́нтра дере́вни** үҙәктән алыҫ ауылдар

УДАЛЕ́Ц *м*; *разг.* батыр, ҡыйыу, сая кеше

УДАЛИ́ТЬ *сов. что* **1.** (*отдалить*) йыраҡайтыу, йыраҡҡа ҡуйыу, алыҫлатыу, алыҫайтыу, алыҫҡа күсереү; **удали́ть мише́нь** сәпте алыҫайтыу **2.** сығарыу; (*кого*) сығарып ебәреү, ҡыуып сығарыу; (*что*) сығарып ташлау (ҡуйыу); **удали́ть посторо́нних** сит кешеләрҙе сығарып ебәреү **3.** *что* алыу, һурыу, алдырыу, һурып алыу; **удали́ть зуб** теш(те) һурыу **4.** *что* йыуып (юйып) юҡ итеү, бөтөрөү; **удали́ть пя́тна с пла́тья** күлдәктәге таптарҙы бөтөрөү **5.** (*отстранить от чего-л.*) ситләтеү, алыу, ебәреү **6.** (*отдалить — о человеке*) ситләтеү, алыҫлаштырыу

УДАЛИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** (*отдалиться*) йыраҡайыу, йыраҡлашыу, алыҫлашыу, алыҫайыу; **удали́ться от до́ма** өйҙән йыраҡайыу **2.** (*уйти*) сығыу, китеү, сығып китеү; **удали́ться в свою́ ко́мнату** үҙ бүлмәһенә сығыу **3.** (*отстраниться*) ситләшеү, китеү; **удали́ться от дел** эштән ситләшеү **4.** (*стать далёким, чужим*) алыҫлашыу, ситләшеү; **удали́ться от друзе́й** дуҫтарҙан ситләшеү ♦ **удали́ться на поко́й** эштән китеү, ялға сығыу

УДАЛО́Й и **УДА́ЛЫЙ,** -ая, -ое **1.** ҡыйыу, батыр; **удало́й бое́ц** батыр яугир **2.** *перен.* (*испол-*

ненный удали) дәртле, ғәйрәтле; **удала́я пе́сня** дәртле йыр; **удала́я пля́ска** ғәйрәтле бейеү

У́ДАЛЬ *ж* ғәйрәтлелек, егетлек, саялыҡ; **молоде́цкая у́даль** егеттәр саялығы

УДАЛЬСТВО́ *с*; *разг. см.* **у́даль**

УДАЛЯ́ТЬ *несов. см.* **удали́ть**

УДАЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **удали́ться 2.** *страд. от* **удаля́ть**

УДА́Р *м* **1.** һуғыу, бәреү, сабыу; **уда́р прикла́дом** приклад менән һуғыу; **нанести́ уда́р** һуғып ебәреү; **уда́р са́блей** ҡылыс менән сабыу **2.** (*звук от удара*) тауыш; **уда́ры гро́ма** күкрәү тауышы; **уда́ры ко́локола** ҡыңғырау тауышы **3.** тибеү, тибеш; **уда́ры пу́льса** пульс тибеше **4.** (*нападение*) һөжүм, бәреү, бәрелеш; **стреми́тельный уда́р та́нков** танкыларҙың ҡыҙыу һөжүме **5.** *перен.* кисереш, ҡайғы, бәхетһеҙлек; **уда́ры судьбы́** яҙмыш бәхетһеҙлектәре **6.** (*кровоизлияние в мозг*) һуғыу, мейегә ҡан һауыу ♦ **со́лнечный уда́р** ҡояш тейеү (үтеү), көн һуғыу; **теплово́й уда́р** *см.* **теплово́й**; **в уда́ре быть** күтәренке кәйефтә булыу; **под уда́ром быть (находи́ться)** ҡурҡыныс (хәүеф) аҫтында булыу (тороу); **ста́вить под уда́р** *кого-что* ҡурҡыныс (хәүеф) аҫтына ҡуйыу

УДАРЕ́НИЕ *с* **1.** *лингв.* баҫым, баҫым билдәһе; **логи́ческое ударе́ние** логик баҫым; **поста́вить ударе́ние** баҫым (билдәһе) ҡуйыу **2.** *перен.* баҫым, баҫым яһау; **произноси́ть сло́во с осо́бым ударе́нием** һүҙҙе айырым баҫым менән әйтеү ♦ **восходя́щее ударе́ние** күтәрелә барыусы баҫым; **нисходя́щее ударе́ние** түбәнәйә барыусы баҫым

УДА́РЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **уда́рить** 1; **2.** *прил.*; *лингв.* баҫымлы, баҫым төшкән; **уда́ренный слог** баҫымлы ижек

УДА́РИТЬ *сов.* **1.** *что, по чему, во что* һуғыу, ҡағыу, сабыу, һуғып (бәреп, ҡағып) ебәреү; **уда́рить па́лкой** таяҡ менән һуғыу; **уда́рить кулако́м по́ столу** өҫтәлгә йоҙроҡ менән һуғыу; **уда́рить по лицу́** биткә һуғып ебәреү **2.** *что, во что* ҡағыу, һуғыу; **уда́рить в бараба́н** барабан ҡағыу; **часы́ уда́рили по́лночь** сәғәт төн уртаһын һуҡты **3.** һөжүм итеү, ташланыу; **уда́рить с ле́вого фла́нга** һул флангынан һөжүм итеү **4.** *что*; *перен.* һуғыу; **уда́рить трево́гу** тревога һуғыу; **уда́рить отбо́й** отбой һуғыу **5.** (*о явлениях природы*) ебәреү, башлау; **внеза́пно уда́рил ли́вень** ҡапыл ҡойма ямғыр башланды **6.** *во что, на что*; *разг.* бәреү, бәрелеү; **свет уда́рил в лицо́** биткә яҡтылыҡ бәрҙе; **за́пах табака́ уда́рил в нос** танауға тәмәке еҫе бәрелде ♦ **уда́рить по карма́ну** кеҫәгә һуғыу, аҡсаһыҙ ҡалыу; **уда́рить по рука́м** ҡул бирешеү, килешеү; **не уда́рить в грязь лицо́м** *см.* **лицо́**; **па́лец (па́льцем) о па́лец не уда́рить** ҡыл да ҡыбырлатмау

УДА́РИТЬСЯ *сов.* **1.** һуғылыу, бәрелеү, тейеү, барып тейеү; **уда́риться о зе́млю** ергә бәрелеү; **пу́ля уда́рилась о сте́ну** пуля стенаға барып тейҙе **2.** *во что* и *с неопр.*; *перен.*, *разг.* башлау, тотоноу, керешеү; **уда́риться в бе́гство** йүгереп китеү, ҡаса башлау; **уда́риться в слёзы** илай башлау, иларға тотоноу **3.** *во что*; *перен.*, *разг.* (*увлечься*) бирелеү, бирелеп китеү; **уда́риться в воспомина́ния** хәтирәләргә бирелеп китеү ♦ **уда́риться об закла́д** отошҡа бәхәсләшеү

УДА́РНИК I *м*; *воен.* **1.** сирткес (*мылтыҡта*) **2.** *тех.* бәргес, ударник (*механизмда*) **3.** *муз.* ударник, һуғыусы, һуғып уйнаусы

УДА́РНИК II *м* и **УДА́РНИЦА** *ж*; *ист.* алдынғы (хеҙмәткәр), ударник; **уда́рник труда́** хеҙмәт алдынғыһы

УДА́РНИЧЕСТВО *с* ударсылыҡ

УДА́РНЫЙ I, -ая, -ое **1.** *муз.* ҡағып (һуғып, бәреп) уйнала торған, һуҡма, ҡаҡма; **уда́рные музыка́льные инструме́нты** ҡаҡма музыкаль ҡоралдар **2.** *воен.* һөжүм яһай торған, һөжүм итеүсе, хәл иткес; **уда́рная а́рмия** һөжүм итеүсе армия; **уда́рный батальо́н** һөжүм итеүсе батальон **3.** *лингв.* баҫымлы, баҫым төшә торған; **уда́рный слог** баҫымлы ижек

УДА́РНЫЙ II, -ая, -ое **1.** алдынғы, удар, ударниктар ...ы; **уда́рная стро́йка** удар төҙөлөш **2.** (*важный, спешный*) бик мөһим, кисектергеһеҙ; **уда́рное зада́ние** бик мөһим эш

УДАРЯ́ЕМЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **ударя́ть** 1; **2.** *прил.*; *лингв. см.* **уда́ренный** 2

УДАРЯ́ТЬ *несов. см.* **уда́рить**

УДАРЯ́ТЬСЯ *несов. см.* **уда́риться**

УДА́ТЬСЯ *сов.* **1.** уңышлы булыу (булып сығыу, барып сығыу); **опера́ция удала́сь** операция уңышлы булды **2.** (*выйти удачным, получиться*) уңыу, уңышлы булыу (булып сығыу); **пирожки́ удали́сь** бөйөрөктәр уңды; **ли́чная жизнь его́ не удала́сь** уның шәхси тормошо уңманы **3.** *кому* и *с неопр. безл.* булыу, тура килеү, барып сығыу; **встре́титься не удало́сь** осрашып булманы; **сего́дня уе́хать не удало́сь** бөгөн китеп булманы

УДА́ЧА *ж* уңыш, далан; **больша́я уда́ча** ҙур уңыш; **пожела́ть уда́чи** уңыш теләү; **уда́ча охо́тника** һунарсы даланы

УДА́ЧЛИВОСТЬ *ж* **1.** уңышлылыҡ, уңышлы булыу, даланлылыҡ, даланлы булыу; **удивля́ться его́ уда́чливости** уның уңышлылығына аптырау **2.** (*успешность*) уңышлылыҡ, уңышлы булыу

УДА́ЧЛИВЫЙ, -ая, -ое **1.** уңа торған, уңыусан, даланлы; **уда́чливый челове́к** даланлы кеше **2.** (*успешный*) уңышлы; **уда́чливая охо́та** уңышлы һунар

УДА́ЧНИК *м* и **УДА́ЧНИЦА** *ж*; *разг.* даланлы кеше, уңа торған кеше

УДА́ЧНЫЙ, -ая, -ое уңышлы, уңышлы сыҡҡан, уңышлы булған; **уда́чная пое́здка** уңышлы сәфәр; **уда́чная поку́пка** уңышлы һатып алынған әйбер

УДВА́ИВАТЬ *несов. см.* **удво́ить**

УДВА́ИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **удво́иться 2.** *страд. от* **удва́ивать**

УДВОЕ́НИЕ *с см.* **удво́ить** — **удво́иться**; **удвое́ние чи́сленности населе́ния** халыҡ һанының икеләтә артыуы

УДВО́ЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **удво́ить** **2.** *прил.* икеләтә, икеләтә артыҡ; **рабо́тать с удво́енной эне́ргией** икеләтә дәрт менән эшләү **3.** *прил.*; *лингв.* ҡуш, ике тапҡыр ҡабатланған; **удво́енная бу́ква** ҡуш хәреф

УДВО́ИТЬ *сов. что* **1.** икеләтеү, икеләтә арттырыу, бермә-бер арттырыу; **удво́ить опла́ту** түләүҙе икеләтә арттырыу **2.** көсәйтеү; **удво́ить внима́ние** иғтибарҙы көсәйтеү; **удво́ить уси́лия** тырышлыҡты көсәйтеү

УДВО́ИТЬСЯ *сов.* **1.** икеләтә артыу, ике тапҡырға артыу, бермә-бер артыу; **населе́ние села́ удво́илось** ауыл халҡы ике тапҡырға артты **2.** көсәйтеү; **внима́ние к больно́му удво́илось** ауырыуға иғтибар көсәйҙе

УДЕ́Л I *м*; *ист.* **1.** удел, биләмә, биләү (*XII—XVI бб. Руста кенәз ҡулы аҫтындағы өлкә*) **2.** удел (*батшаның биләгән ерҙәре, мөлкәте*)

УДЕ́Л II *м* (*доля, судьба*) өлөш, яҙмыш, тәҡдир; **уде́л храбреца́** батыр яҙмышы; **уде́л поэ́та** шағир яҙмышы

УДЕЛИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* бүлеү, бүлеп биреү, өлөш сығарыу; **удели́ть часть состоя́ния** мөлкәттән өлөш сығарыу **2.** биреү, бүлеү; **удели́ть внима́ние** иғтибар биреү; **удели́ть вре́мя** ваҡыт бүлеү

УДЕ́ЛЬНЫЙ I, -ая, -ое *ист.* удел ...ы, биләмә ...ы; **уде́льный князь** удел кенәзе; **уде́льные зе́мли** удел ерҙәре

УДЕ́ЛЬНЫЙ II, -ая, -ое *физ.* сағыштырма; **уде́льное сопротивле́ние** сағыштырма ҡаршылыҡ; **уде́льный вес** сағыштырма ауырлыҡ ♦ **уде́льный вес** *кого-чего* тотҡан урыны

У́ДЕРЖ: **без у́держу** тыйыла (туҡтай) алмай, туҡтауһыҙ; **нет у́держу** *на кого* тыйыуһыҙ, туҡтатып булмай; **не знать у́держу** туҡтауҙы (сиген) белмәү, белекһеҙ булыу

УДЕРЖА́НИЕ *с* **1.** *см.* **удержа́ть** **2.** (*удержанная сумма*) тотоп алып ҡалынған аҡса

УДЕРЖА́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* тотоп (алып) ҡалыу, ысҡындырмау, төшөрмәй ҡалыу; **удержа́ть в рука́х** ҡулда тотоп ҡалыу; **удержа́ть за́ руку** ҡулын ысҡындырмау **2.** *что* (*подавить проявление чего-л.*) тыйыу, тыйып ҡалыу (тороу), баҫып ҡалыу; **е́ле удержа́ть слёзы** йәште саҡ тыйып тороу; **удержа́ть смех** көлөүҙе тыйып ҡалыу **3.** *что* һаҡлап (алып) ҡалыу, ысҡындырмау; **удержа́ть го́род** ҡаланы һаҡлап ҡалыу; **удержа́ть пе́рвенство в соревнова́нии** ярышта беренселекте һаҡлап ҡалыу; **стара́ться удержа́ть своё ме́сто** үҙеңдең урыныңды ысҡындырмаҫҡа тырышыу **4.** *что* (*не отдать*) тотоп алып ҡалыу; **удержа́ть из расчёта** расчёттан тотоп алып ҡалыу

УДЕРЖА́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*устоять, не упасть*) тотоноп (тороп) ҡалыу, йығылмай (тороп) ҡалыу, баҫып тора алыу; **удержа́ться на нога́х** аяҡҡа баҫып тора алыу **2.** (*не сдать позиции*) тороп ҡалыу, урынында ҡалыу, тора алыу; **удержа́ться до ве́чера на ста́рых пози́циях** кискә хәтле элекке позицияла тороп ҡалыу **3.** *от чего* тыйылып ҡалыу (тороу), түҙә алыу, түҙеп тороу; **удержа́ться от сме́ха** көлөүҙән тыйылып ҡалыу

УДЕ́РЖИВАТЬ *несов. см.* **удержа́ть**

УДЕ́РЖИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **удержа́ться** **2.** *страд. от* **уде́рживать**

УДЕСЯТЕРИ́ТЬ *сов. что* **1.** (*увеличить в десять раз*) унлата арттырыу, ун тапҡыр арттырыу **2.** *перен.* (*усилить во много раз*) бик ныҡ арттырыу, күп тапҡыр көсәйтеү; **удесятери́ть стара́ния** тырышлыҡты күп тапҡыр көсәйтеү

УДЕСЯТЕРИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** унлата (ун тапҡыр) артыу **2.** *перен.* бик ныҡ артыу, күп тапҡыр көсәйеү; **си́лы удесятери́лись** көс бик ныҡ артты

УДЕСЯТЕРЯ́ТЬ *несов. см.* **удесятери́ть**

УДЕСЯТЕРЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **удесятери́ться** **2.** *страд. от* **удесятеря́ть**

УДЕШЕВИ́ТЬ *сов. что* арзанайтыу, арзанлатыу, осһоҙландырыу, осһоҙлатыу

УДЕШЕВИ́ТЬСЯ *сов.* арзанайыу, арзанланыу, осһоҙланыу

УДЕШЕВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **удешеви́ть**

УДЕШЕВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **удешеви́ться** **2.** *страд. от* **удешевля́ть**

УДИВИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*поразительный, странный*) ғәжәп, ғәжәйеп, сәйер, ҡыҙыҡ; **удиви́тельное совпаде́ние** ғәжәйеп тап килеү **2.** (*необычайный*) иҫ китерлек, ғәжәпләнерлек; **у него́ удиви́тельная па́мять** уның хәтере иҫ китерлек; **ничего́ удиви́тельного** иҫ китерлек бер нәмә лә юҡ, иҫ китерлеге юҡ

УДИВИ́ТЬ *сов. кого-что* аптыратыу, ғәжәпләндереү, ғәжәпкә ҡалдырыу, таң (хайран, аптырашта) ҡалдырыу, иҫ китәреү; **удиви́ть остроу́мным отве́том** тапҡыр яуап менән таң ҡалдырыу; **удиви́ть неуме́стной вы́ходкой** урынһыҙ ҡыланыш менән ғәжәпләндереү; **его́ ниче́м не удиви́шь** уны бер нәмә менән дә хайран ҡалдыра алмаҫһың

УДИВИ́ТЬСЯ *сов.* аптырау, ғәжәпләнеү, ғәжәп итеү, таң (хайран) ҡалыу, иҫ китеү; **удиви́ться поведе́нию ребёнка** баланың тәртибенә аптырау

УДИВЛЕ́НИЕ *с* аптыраш, ғәжәпләнеү ♦ **на удивле́ние** *кому* ғәжәйеп (иҫ киткес, иҫ китерлек) шәп

УДИВЛЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **удиви́ть** **2.** *прил.* ғәжәпләнгән, ғәжәпһенгән, таң (хайран) ҡалған, аптыраған; **смотре́ть удивлёнными глаза́ми** аптыраған күҙҙәр менән ҡарау

УДИВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **удиви́ть**

УДИВЛЯ́ТЬСЯ *несов. см.* **удиви́ться**

УДИЛА́ *только мн.* ауыҙлыҡ ♦ **закуси́ть удила́** *см.* **закуси́ть**

УДИ́ЛИЩЕ *с* ҡармаҡ һабы (һуйылы)

УДИ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое ҡармаҡ ...ы; **уди́льные принадле́жности** ҡармаҡ кәрәк-яраҡтары

УДИ́ЛЬЩИК *м* ҡармаҡсы, ҡармаҡ һалыусы, балыҡ ҡармаҡлаусы

УДИРА́ТЬ *несов. см.* **удра́ть**

УДИ́ТЬ *несов. что* ҡармаҡлау, ҡармаҡ һалыу

УДИ́ТЬСЯ *несов.* ҡабыу, эләгеү; **здесь ры́ба хорошо́ у́дится** бында балыҡ яҡшы ҡаба

УДЛИНЁННОСТЬ *ж* оҙонсалыҡ, һуҙынҡылыҡ, оҙонса (һуҙынҡы) булыу

УДЛИНЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **удлини́ть 2.** *прил.* оҙонса, һуҙынҡы; **удлинённое лицо́** оҙонса бит

УДЛИНИ́ТЬ *сов. что* **1.** (*сделать длинным*) оҙонайтыу, оҙайтыу; **удлини́ть рукава́ костю́ма** костюм еңен оҙонайтыу **2.** (*сделать более продолжительным*) оҙайтыу, һуҙыу; **удлини́ть ве́чернюю прогу́лку** киске йөрөүҙе оҙайтыу

УДЛИНИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** оҙонайыу; **путь удлини́лся** юл оҙонайҙы **2.** оҙайыу, һуҙылыу; **дни удлини́лись** көндәр оҙайҙы

УДЛИНЯ́ТЬ *несов. см.* **удлини́ть**

УДЛИНЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **удлини́ться 2.** *страд. от* **удлиня́ть**

УДМУ́РТСКИЙ, -ая, -ое удмурт ...ы, Удмуртия ...ы; **удму́ртский наро́д** удмурт халҡы; **удму́ртский язы́к** удмурт теле

УДМУ́РТЫ *мн.* удмурттар, удмурт халҡы // *ед.* **удму́рт** *м* удмурт ир-аты; **удму́ртка** *ж* удмурт ҡатын-ҡыҙы

УДО́БНО 1. *нареч* яйлап, уңайлап, яйлы (уңайлы) итеп **2.** *в знач. сказ.*, *безл.* яйлы, уңайлы, ҡулай; **мне здесь о́чень удо́бно** миңә бында бик уңайлы

УДО́БНОСТЬ *ж* яйлылыҡ, уңайлылыҡ, яйлы (уңайлы) булыу, ҡулайлылыҡ; **удо́бность свя́зи** элемтәнең уңайлылығы

УДО́БНЫЙ, -ая, -ое **1.** яйлы, уңайлы; **удо́бный костю́м** уңайлы костюм; **удо́бное кре́сло** яйлы кресло **2.** (*подходящий*) уңайлы, уңай, ҡулайлы, ҡулай; **вы́брать удо́бное вре́мя** уңайлы ваҡыт һайлау **3.** (*уместный*) уңайлы, урынлы; **вполне́ удо́бный вопро́с** бик тә урынлы һорау

УДОБО... *урыҫ телендә ҡушма һүҙҙәрҙең "еңел", "анһат", "уңайлы", "яйлы", "ҡулайлы", "йәтеш" һ.б. мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.*, **удобоисчисля́емый** еңел иҫәпләнә торған

УДОБОВАРИ́МЫЙ, -ая, -ое **1.** (*о пище*) еңел үҙләштерелә торған, еңел һеңеүсән **2.** *перен.*, *разг.* (*приемлемый*) еңел ҡабул ителерлек (ителә торған), еңел үҙләштерерлек (үҙләштерелә торған), аңлайышлы; **удобовари́мый анекдо́т** еңел ҡабул итерлек көләмәс

УДОБОИСПОЛНИ́МЫЙ, -ая, -ое еңел үткәрелә торған, анһат үтәлә торған

УДОБОПОНЯ́ТНЫЙ, -ая, -ое еңел аңлайышлы, анһат аңлашыла торған; **удобопоня́тный язы́к** еңел аңлайышлы тел; **удобопоня́тный текст** анһат аңлашылған текст

УДОБОПРОИЗНОСИ́МЫЙ, -ая, -ое еңел (анһат) әйтелешле, еңел (анһат) әйтелә торған; **удобопроизноси́мое сочета́ние зву́ков** еңел әйтелешле өндәр ҡушылмаһы (теҙмәһе)

УДОБОЧИТА́ЕМЫЙ, -ая, -ое еңел (анһат) уҡыла торған; **удобочита́емый шрифт** еңел уҡыла торған шрифт

УДОБРЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **удо́брить — удобря́ть**; **удобре́ние поле́й** баҫыуҙарҙы ашлау **2.** ашлама; **минера́льные удобре́ния** минераль ашламалар

УДОБРИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое ашлау ...ы, ашлау өсөн; **удобри́тельная смесь** ашлау ҡатнашмаһы

УДО́БРИТЬ *сов. что* ашлау; **удо́брить зе́млю наво́зом** ерҙе тиреҫ менән ашлау

УДОБРЯ́ТЬ *несов. см.* **удо́брить**

УДОБРЯ́ТЬСЯ *несов. страд. от* **удобря́ть**

УДО́БСТВО *с* **1.** уңайлылыҡ, ҡулайлылыҡ, яйлылыҡ; **для удо́бства люде́й** кешеләргә уңайлылыҡ өсөн **2.** *обычно мн.* (*приспособления*) уңайлыҡ, ҡулайлыҡ; **кварти́ра со все́ми удо́бствами** бөтә уңайлыҡтары булған фатир

УДОВЛЕТВОРЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **удовлетвори́ть — удовлетворя́ть** 1, 3; **удовлетворе́ние зако́нных прав** хоҡуҡтарҙы ҡәнәғәтләндереү **2.** (*чувство*) ҡәнәғәтләнеү, ҡәнәғәтлек; **с больши́м удовлетворе́нием** ҙур ҡәнәғәтләнеү менән

УДОВЛЕТВОРЁННОСТЬ *ж* ҡәнәғәтләнгәнлек, ҡәнәғәтлек (тойғоһо), күңел тулылығы; **с чу́вством удовлетворённости** ҡәнәғәтлек тойғоһо менән

УДОВЛЕТВОРЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **удовлетвори́ть** 1, 3; **2.** *прил.* ҡәнәғәт, ҡәнәғәтле; **удовлетворённый взгляд** ҡәнәғәт ҡараш; **быть удовлетворённым** ҡәнәғәт булыу

УДОВЛЕТВОРИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* ҡәнәғәт булыу, ҡәнәғәтлек, ҡәнәғәтләнерлек булыу(ы); **удовлетвори́тельность отве́та** яуаптың ҡәнәғәтләнерлек булыуы

УДОВЛЕТВОРИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое ҡәнәғәтләндерерлек, ҡәнәғәтләнерлек; **удовлетвори́тельный отве́т** ҡәнәғәтләндерерлек яуап; **удовлетвори́тельные усло́вия** ҡәнәғәтләндерерлек шарттар

УДОВЛЕТВОРИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* ҡәнәғәтләндереү, үтәү; (*утолить желание*) ҡандырыу; **удовлетвори́ть потре́бности населе́ния** халыҡ ихтыяждарын ҡәнәғәтләндереү; **удовлетвори́ть жа́жду** һыуһынды ҡандырыу; **удовлетвори́ть все жела́ния** бөтә теләктәрҙе үтәү **2.** *чему* ҡәнәғәтләндереү, тап (тура) килтереү, ярау, яуап биреү; **удовлетвори́ть всем тре́бованиям** бөтә талаптарға яуап биреү **3.** *кого-что, чем* тәьмин итеү; **удовлетвори́ть предприя́тия материа́лами** предприятиеларҙы материал менән тәьмин итеү

УДОВЛЕТВОРИ́ТЬСЯ *сов.* ҡәнәғәтләнеү, ҡәнәғәт булыу; **удовлетвори́ться разгово́ром** һөйләшеү менән ҡәнәғәт булыу

УДОВЛЕТВОРЯ́ТЬ *несов. см.* **удовлетвори́ть**

УДОВЛЕТВОРЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **удовлетвори́ться 2.** *страд. от* **удовлетворя́ть** 1, 3

УДОВО́ЛЬСТВИЕ *с* **1.** рәхәт(лек), хозурлыҡ, ләззәт; **доста́вить удово́льствие** рәхәтлек килтереү **2.** (*забава, развлечение*) күңел асыу, мәрәкә, уйын-көлкө; **ра́доваться ма́леньким удово́льствиям жи́зни** тормоштоң бәләкәй генә мәрәкәләренә ҡыуаныу ♦ **жить в своё удово́льствие** үҙ күңелеңде күреп йәшәү

УДОВО́ЛЬСТВОВАТЬСЯ *сов. чем* ҡәнәғәт булыу, ҡәнәғәтләнеү, риза булыу

УДО́Д *м* һөҙһөт (*кош*)

УДО́Й *м* **1.** (*количество молока*) һауым; **су́точный удо́й** тәүлек һауым **2.** (*доение*) һауын; **у́тренний удо́й** иртәнге һауын; **вече́рний удо́й** киске һауын

УДО́ЙНОСТЬ *ж* **1.** һауым, һөтләлек, һөтлө булыу; **сте́пень удо́йности коро́в** һыйырҙарҙың һауым кимәле **2.** *см.* **удо́й** 1

УДО́ЙНЫЙ, -ая, -ое **1.** бер һауым ...ы, бер һауымдан алынған **2.** (*дающий много молока*) һөтлө, һауымлы; **удо́йная коро́ва** һөтлө һыйыр

УДОРОЖА́ТЬ *несов. см.* **удорожи́ть**

УДОРОЖА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **удорожи́ться 2.** *страд. от* **удорожа́ть**

УДОРОЖИ́ТЬ *сов. что* ҡиммәтләндереү, ҡыйбатландырыу, ҡиммәтләндерә (ҡыйбатландыра) барыу

УДОРОЖИ́ТЬСЯ *сов.* ҡиммәтләнеү, ҡыйбатланыу

УДОСТА́ИВАТЬ *несов. см.* **удосто́ить**

УДОСТА́ИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **удосто́иться 2.** *страд. от* **удоста́ивать**

УДОСТОВЕРЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **удостове́рить** — **удостоверя́ть 2.** (*документ*) таныҡтма, таныҡлыҡ; **удостовере́ние ли́чности** шәхес танытмаһы; **командиро́вочное удостовере́ние** командировка таныҡлығы

УДОСТОВЕ́РИТЬ *сов. что* раҫлау, дөрөҫләү, таныҡлау; **удостове́рить по́дпись** ҡултамғаны раҫлау

УДОСТОВЕ́РИТЬСЯ *сов. в чём* -ын/-ен күреү (аңлау), күреп (тикшереп) белеү, -ға/-гә ышаныу; **удостове́риться в пра́вильности сове́та** кәңәштең дөрөҫлөгөнә ышаныу

УДОСТОВЕРЯ́ТЬ *несов. см.* **удостове́рить**

УДОСТОВЕРЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **удостове́риться 2.** *страд. от* **удостоверя́ть**

УДОСТО́ИТЬ *сов. кого-что, чего* лайыҡ табыу (итеү, һанау), бүләкләү, биреү; **удосто́ить награ́ды** бүләккә лайыҡ итеү **2.** *чего, чем; часто ирон.* илтифатҡа лайыҡ тип табыу, лайыҡлы тип (итеп) һанау; **удосто́ить внима́нием** иғтибарға лайыҡ тип һанау; **удосто́ить дру́жбы** дуҫлыҡҡа лайыҡлы итеп һанау

УДОСТО́ИТЬСЯ *сов.* **1.** *чего* лайыҡ булыу, бүләкләнеү; **удосто́иться высо́кой награ́ды** юғары бүләккә лайыҡ булыу **2.** *чего* и *с неопр.*; *часто ирон.* күреү (тойоу) бәхетенә ирешеү, эйә булыу; **удосто́иться внима́ния** иғтибарға эйә булыу

УДОСУ́ЖИВАТЬСЯ *несов. см.* **удосу́житься**

УДОСУ́ЖИТЬСЯ *сов.*; *разг.* ваҡыт табыу, форсат табыу (тейеү), ҡул(ы) тейеү; **удосу́житься зайти́ к дру́гу** дуҫҡа инеп сығырға ваҡыт табыу

УДОЧЕРЕ́НИЕ *с* ҡыҙлыҡҡа алыу

УДОЧЕРИ́ТЬ *сов. кого* ҡыҙлыҡҡа алыу, үҙеңә ҡыҙ итеү, (ҡыҙ баланы) аҫрауға (бағымға) алыу

УДОЧЕРЯ́ТЬ *несов. см.* **удочери́ть**

УДОЧЕРЯ́ТЬСЯ *несов. страд. от* **удочеря́ть**

У́ДОЧКА *ж* ҡармаҡ ♦ **заки́нуть у́дочку** *см.* **заки́нуть**; **пойма́ть (подцепи́ть) на у́дочку** ҡармаҡҡа ҡаптырыу, алдау; **попа́сться на у́дочку** ҡармаҡҡа (тоҙаҡҡа) эләгеү, алданыу

УДРА́ТЬ *сов.*; *разг.* ҡасыу, ҡасып китеү, тайыу, һыпыртыу, шылыу; **удра́ть с дежу́рства** дежурҙан ҡасып китеү

УДРУЖИ́ТЬ *сов.*; *разг.* (*оказать дружескую услугу*) булышлыҡ итеү, ярҙам күрһәтеү, биреп тороу; **гото́в тебе́ удружи́ть** ярҙам күрһәтергә әҙер

УДРУЧА́ТЬ *несов. см.* **удручи́ть**

УДРУЧА́ТЬСЯ *несов. см.* **удручи́ться**

УДРУЧЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **удручи́ть 2.** *прил.* (*крайне огорчённый*) төшөнкө, бойоҡ, борсоулы, хафалы, хәсрәтле; **удручённый вид** борсоулы ҡиәфәт; **быть удручённым** хафалы булыу

УДРУЧИ́ТЬ *сов. кого-что* ныҡ борсоу, борсоуға һалыу, ҡайғыға һалыу, хәсрәткә төшөрөү, хафалау; **удручи́ть печа́льным сообще́нием** күңелһеҙ хәбәр менән борсоуға һалыу

УДРУЧИ́ТЬСЯ *сов.* ныҡ борсолоу, борсоуға (хәсрәткә) ҡалыу (төшөү), хафаланыу

УДУША́ТЬ *несов. см.* **удуши́ть**

УДУША́ЮЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **удуша́ть 2.** *прил. см.* **уду́шливый**

УДУШИ́ТЬ *сов. кого* быуыу, быуып үлтереү, тонсоҡтороу, тонсоҡтороп үлтереү

УДУШИ́ТЬСЯ *сов.*; *прост.* **1.** (*повеситься*) аҫылыныу, быуылыу **2.** (*задохнуться*) быуылып (тонсоғоп) үлеү

УДУ́ШЛИВОСТЬ *ж* тонсоҡторғос булыу, бөркөүлек, тынсыулыҡ

УДУ́ШЛИВЫЙ, -ая, -ое **1.** (*затрудняющий дыхание*) тынды ҡыҫа (бөтөрә) торған, тынсыу, бөркөү; **уду́шливый за́пах** тынды ҡыҫа торған еҫ **2.** (*вызывающий удушье*) тонсоҡторғос, тонсоҡтора торған; **уду́шливый газ** тонсоҡторғос газ

УДУ́ШЬЕ *с* тын бөтөү (ҡыҫылыу); **при́ступы уду́шья** тын ҡыҫылыу өйәнәге

УДЭГЕ́ и **УДЭ́** *мн. нескл.* (*ед.* **удэге́** и **удэ́** *м* и *ж*) удэгейҙар, удэгей халҡы; *см.* **удэге́йцы**

УДЭГЕ́ЙСКИЙ, -ая, -ое удэгей ...ы; **удэге́йский язы́к** удэгей теле

УДЭГЕ́ЙЦЫ *мн.* удэгейҙар, удэгей халҡы // *ед.* **удэге́ец** *м* удэгей ир-аты; **удэге́йка** *ж* удэгей ҡатын-ҡыҙы

УЕДИНЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **уедини́ть — уединя́ть, уедини́ться — уединя́ться 2.** (*одиночество*) яңғыҙлыҡ, кеше менән ҡатнашмау (аралашмау); **жить в уедине́нии** кеше менән аралашмай йәшәү; **люби́ть уедине́ние** яңғыҙлыҡты яратыу

УЕДИНЁННОСТЬ *ж* аулаҡлыҡ, яңғыҙлыҡ; **уединённость ме́ста** урын аулаҡлығы; **люби́ть уединённость жи́зни** тормошта яңғыҙлыҡты яратыу

УЕДИНЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **уедини́ть 2.** *прил.* (*одиноко стоящий*) яңғыҙ, ситтә (айырым) торған; **уединённый дом** яңғыҙ йорт **3.** *прил.* (*безлюдный*) аулаҡ, кешеһеҙ; **уединённая у́лица** кешеһеҙ урам; **уединённый уголо́к са́да** баҡсаның аулаҡ урыны

УЕДИНИ́ТЬ *сов. кого-что* (*обособить*) үҙен генә ҡалдырыу, яңғыҙ (айырым) ҡалдырыу

УЕДИНИ́ТЬСЯ *сов.* (башҡаларҙан) айырымланыу, аулаҡ ҡалыу; **молодёжь уедини́лась** йәштәр башҡаларҙан айырымланды

УЕДИНЯ́ТЬ *несов. см.* **уедини́ть**

УЕДИНЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **уедини́ться 2.** *страд. от* **уединя́ть**

УЕ́ЗД *м*; *ист.* өйәҙ (*революцияға тиклем Рәсәйҙә һәм 1929 й. тиклем СССР-ҙа административ-территориаль берәмек*)

УЕ́ЗДНЫЙ, -ая, -ое өйәҙ ...ы; **уе́здный го́род** өйәҙ ҡалаһы ♦ **уе́здное учи́лище** өйәҙ училищеһы (*революцияға тиклем Рәсәйҙә ике йыллыҡ училище*)

УЕЗЖА́ТЬ *несов. см.* **уе́хать**

УЕ́ХАТЬ *сов.* китеү, китеп барыу (*атҡа, машинаға һ.б. ултырып*)

УЖ I *м* туҙбаш, туҙбаш йылан ♦ **извива́ться (ползти́) ужо́м** ялағайланыу, эс-бауырға инеп барыу

УЖ II *нареч.* и *частица* **1.** *нареч. см.* **уже́** 1; **2.** *частица усил.* инде, уҡ, үк; **на вид не так уж и плох** ҡарамаҡҡа ул тиклем үк насар түгел

УЖА́ЛИТЬ *сов. см.* **жа́лить; его́ ужа́лила гадю́ка** уны ҡара йылан саҡты ♦ **как ужа́ленный** йылан (ҡорт) саҡҡандай (саҡҡан кеүек)

УЖА́РИВАТЬ *несов. см.* **ужа́рить**

УЖА́РИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **ужа́риться 2.** *страд. от* **ужа́ривать**

УЖА́РИТЬ *сов. что*; *разг.* ҡурып (ҡыҙҙырып) еткереү, булдырғанса (еткәнсә) ҡурыу (ҡыҙҙырыу)

УЖА́РИТЬСЯ *сов.* ҡурылып етеү, еткәнсә ҡыҙҙырылыу

У́ЖАС *м* **1.** ҡот алыныу, ҡот осоу; **его́ охвати́л у́жас** уның ҡото осто; **наводи́ть у́жас** ҡотон алыу **2.** *обычно мн.* **у́жасы** ҡот осҡос (ҡот осорғос) хәл (нәмә), дәһшәт; **у́жасы войны́** һуғыштың ҡот осҡос хәлдәре **3.** *чего* (*трагичность, безвыходность*) ҡурҡыныслыҡ, ҡот осорғослоҡ; **почу́вствовать у́жас положе́ния** хәлдең ҡот осорғослоғон тойоу **4.** *в знач. сказ.*; *разг.* иҫ китерлек, иҫ киткес, аҡылдан яҙырлыҡ; **здесь ведь про́сто у́жас** бында иҫ киткес бит **5.** *в знач. нареч.*; *разг.* харап, үтә, самаһыҙ, сикһеҙ; **у́жас как жа́рко** сикһеҙ эҫе ♦ **до у́жаса** *прост.* самаһыҙ, сикһеҙ

УЖАСА́ТЬ *несов. см.* **ужасну́ть**

УЖАСА́ТЬСЯ *несов. см.* **ужасну́ться**

УЖА́СНО 1. *нареч.*; *разг.* (*скверно*) бик яман, бик насар, иҫ киткес, ҡот осҡос **2.** *нареч.*; *прост.* (*очень, чрезмерно*) бик, бик тә, үтә, ныҡ; **я ужа́сно рад** мин үтә шатмын; **ужа́сно уста́ть** бик ныҡ арыу **3.** *в знач. сказ.* бик яман, ҡот осҡос хәл; **э́то ужа́сно** был ҡот осҡос хәл

УЖАСНУ́ТЬ *сов. кого-что* ҡотон алыу, ҡотон осороу, ныҡ ҡурҡытыу

УЖАСНУ́ТЬСЯ *сов.* ҡот алыныу, ҡот осоу, ныҡ ҡурҡыу

УЖА́СНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*страшный*) ҡот осҡос, ҡот алынғыс, ҡурҡыныс, имәнес; **ужа́сный сон** ҡот осҡос төш **2.** *разг.* (*скверный, очень плохой*) ҡот осҡос, иҫ киткес, бик яман, бик насар; **ужа́сная пого́да** бик яман көн **3.** *разг.* (*чрезвычайный*) бик ныҡ, үтә, сиктән тыш; **ужа́сная боль** бик ныҡ ауыртыу **4.** (*очень тяжёлый, трагический*) дәһшәтле; **ужа́сное вре́мя** дәһшәтле заман

УЖА́ТЬ *сов. что* тарайтыу, ҡыҫыу, кәметеү

УЖЕ́ *нареч.* и *частица* инде; **он уже́ до́ма** ул өйҙә инде; **уже́ ско́ро ве́чер** тиҙҙән кис етә инде; **он уже́ не молодо́й** ул йәш түгел инде; **уже́ тре́тьи су́тки идёт снег** өсөнсө көн инде ҡар яуа

УЖЕ́НИЕ *с см.* **уди́ть**

УЖЕСТОЧА́ТЬ *несов. см.* **ужесточи́ть**

УЖЕСТОЧИ́ТЬ *сов.*; *разг.* ҡатыландырыу; **ужесточи́ть тре́бования к наруши́телям дисципли́ны** тәртип боҙоусыларға талаптарҙы ҡатыландырыу

УЖИВА́ТЬСЯ *несов. см.* **ужи́ться**

УЖИ́ВЧИВОСТЬ *ж* эйәләшеүсәнлек, һыйышып (тынышып) йәшәү; **ужи́вчивость хара́ктера** холоҡтоң эйәләшеүсәнлеге

УЖИ́ВЧИВЫЙ, -ая, -ое тынышып (һыйышып) йәшәүсән, эйәләшеүсән; **ужи́вчивый челове́к** эйәләшеүсән кеше

УЖИМА́ТЬ *несов. см.* **ужа́ть**

УЖИ́МКИ *мн.* (*ед.* **ужи́мка** *ж*) ҡыланһыҡланыу, ҡыланыу, йөҙ йыйырыу, сирылыу; **говори́ть с ужи́мками** ҡыланһыҡланып һөйләү

У́ЖИН *м* киске аш, кискелек; **за у́жином** киске аш ашағанда

У́ЖИНАТЬ *несов.* киске аш ашау, кискелекте ашау

УЖИ́НЫЙ, -ая, -ое туҙбаш (туҙбаш йылан) ...ы

УЖИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*привыкнуть*) ылығыу, эйәләшеү, кешегә өйрәнеү; **ужи́ться в дере́вне** ауылға эйәләшеү **2.** *с кем* татыу (дуҫ, тыныштып) йәшәү; **не ужи́ться с сосе́дями** күршеләр менән тыныша алмау **3.** *перен.* (*сочетаться*) һыйышыу, күтәрә алыу

УЖО́ *нареч.*; *прост.* **1.** (*позже*) берәй ваҡыт, аҙаҡ **2.** *в знач. межд.* ҡара уны, бына һиңә (һеҙгә) (*янау мәғәнәһендә*); **ужо́ посто́й!** бына һиңә, көтөп тор!

УЖО́ВЫЙ, -ая, -ое туҙбаш (туҙбаш йылан) ...ы; **ужо́вая голова́** туҙбаш йылан башы

У́ЗА и **УЗА́** *ж*; *пчел.* (*прополис*) бал ҡорто елеме

УЗАКОНЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **узако́нить** **2.** *уст.* ҡанун, закон, ҡарар

УЗАКО́НЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **узако́нить** **2.** *прил.* ҡанунлашҡан, законлашҡан, ҡарар көсөнә ингән; **узако́ненный распоря́док дня** ҡанунлашҡан көн тәртибе

УЗАКО́НИВАТЬ *несов. см.* **узако́нить**

УЗАКО́НИТЬ *сов. что* **1.** (*придать законную силу*) законлаштырыу, закон көсөнә индереү, законлы итеү; **узако́нить насле́дство** мираҫты законлаштырыу **2.** (*признать правильным*) дөрөҫләү, (дөрөҫ тип) таныу

УЗБЕ́КИ *мн.* үзбәктәр, үзбәк халҡы // *ед.* **узбе́к** *м* үзбәк ир-аты; **узбе́чка** *ж* үзбәк ҡатын-ҡыҙы

УЗБЕ́КСКИЙ, -ая, -ое үзбәк ...ы; **узбе́кский язы́к** үзбәк теле

УЗДА́ и **УЗДЕ́ЧКА** *ж* йүгән ♦ **держа́ть в узде́** *кого-что* ауыҙлыҡлап тотоу

УЗДЕ́ЧНЫЙ, -ая, -ое йүгән ...ы; **узде́чные удила́** йүгән ауыҙлыҡтары

УЗДЦЫ́: под уздцы́ (взять, держа́ть) йүгәненән (ауыҙлығынан) йөрөтөү (тотоу)

У́ЗЕЛ I *м* **1.** төйөн, тоҡан; **двойно́й у́зел** ике ҡатлы төйөн **2.** төйөнсөк, төргәк; **у́зел с веща́ми** әйбер(ҙәр) төргәге **3.** (*в организме, растениях*) төйөр, биҙ, быуын; **не́рвный у́зел** нервы төйөрө; **лимфати́ческий у́зел** лимфатик биҙ **4.** үҙәк; **железнодоро́жный у́зел** тимер юл үҙәге; **у́зел свя́зи** элемтә үҙәге **5.** *тех.* быуын; **сбо́рка узло́в маши́ны** машинаның быуындарын йыйыу ♦ **го́рдиев у́зел**; **рассе́чь (разруби́ть) го́рдиев у́зел** *см.* **го́рдиев**; **морско́й у́зел** карраптағы тростарҙы (бауҙарҙы) төйнәү төрҙәре

У́ЗЕЛ II *м*; *мор.* узел (*караптарҙың диңгеҙҙә йөҙөү тиҙлеген үлсәү берәмеге*)

У́ЗИТЬ *несов.*; *разг.* тарайтыу, нәҙегәйтеү

У́ЗИТЬСЯ *несов.*; *разг.* тарайыу, нәҙегәйеү

У́ЗКИЙ, -ая, -ое **1.** тар, ҡыҫан, ҡыҫыҡ; **у́зкая у́лица** тар урам; **у́зкое ме́сто** ҡыҫан ер; **у́зкие глаза́** ҡыҫыҡ күҙ **2.** (*тесный*) тар, ҡыҫтау, ҡыҫыҡ, тығыҙ; **у́зкое пла́тье** тар күлдәк; **у́зкая о́бувь** тығыҙ аяҡ кейеме **3.** *перен.* (*ограниченный*) тар, сикләнгән, бәләкәй, аҙ; **у́зкий круг знако́мых** таныштарҙың сикләнгән даирәһе; **у́зкое совеща́ние** аҙ кешеле кәңәшмә **4.** *перен.* (*недалёкий*) тар ҡарашлы; **у́зкий кругозо́р** тар ҡарашлы аң даирәһе **5.** *лингв.* тар, тар әйтелешле; **у́зкий гла́сный** тар әйтелешле һуҙынҡы ♦ **у́зкое ме́сто** *в чём* йомшаҡ ер (урын)

УЗКО... *урыҫ телендә ҡушма һүҙҙәрҙең "тар", "нәҙек", "ҡыҫыҡ", "оҙонса" мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.*, **узкогру́дый** тар күкрәкле; **узколи́цый** оҙонса битле

УЗКОВЕ́ДОМСТВЕННЫЙ, -ая, -ое тар ведомствосылыҡ ...ы; **соблюда́ть узкове́домственные интере́сы** тар ведомствосылыҡ мәнфәғәттәрен һаҡлау

УЗКОГЛА́ЗИЕ *с* ҡыҫыҡ күҙлелек

УЗКОГЛА́ЗЫЙ, -ая, -ое ҡыҫыҡ күҙле

УЗКОГО́РЛЫЙ, -ая, -ое тар муйынлы, тар ауыҙлы; **узкого́рлый горшо́к** тар муйынлы көршәк

УЗКОКОЛЕ́ЙКА *ж*; *разг.* узкоколейка, тар колеялы тимер юл

УЗКОКОЛЕ́ЙНЫЙ, -ая, -ое тар колеялы; **узкоколе́йная желе́зная доро́га** тар колеялы тимер юл

УЗКОЛИ́СТНЫЙ и **УЗКОЛИ́СТЫЙ,** -ая, -ое тар япраҡлы; **узколи́стая ряби́на** тар япраҡлы миләш

УЗКОЛО́БИЕ *с* тар ҡарашлылыҡ

УЗКОЛО́БЫЙ, -ая, -ое **1.** тар маңлайлы **2.** *перен.*, *разг.* тар ҡарашлы, сикләнгән (тоҡон) ҡарашлы; **узколо́бый челове́к** тар ҡарашлы кеше

УЗКОНО́СЫЙ, -ая, -ое **1.** тар моронло, оҙон (осло) моронло; **узконо́сый ча́йник** тар моронло сәйнүк; **узконо́сая ло́дка** оҙон моронло кәмә **2.** *разг.* (*об обуви и т.п.*) осло башлы; **узконо́сые ту́фли** осло башлы туфли

УЗКОПЛЁНОЧНЫЙ, -ая, -ое тар плёнкалы; **узкоплёночный киноаппара́т** тар плёнкалы киноаппарат

УЗКОПЛЕ́ЧИЙ, -ая, -ее тар яурынлы, тар иңһәле; **узкопле́чий челове́к** тар яурынлы кеше

УЗКОРЯ́ДНЫЙ, -ая, -ое тар рәтле; **узкоря́дный посе́в** тар рәтле сәсеү; **узкоря́дная се́ялка** тар рәтле сәскес

УЗКОСПЕЦИАЛИЗИ́РОВАННЫЙ, -ая, -ое тар махсуслаштырылған; **узкоспециализи́рованное хозя́йство** тар махсуслаштырылған хужалыҡ

УЗКОСПЕЦИА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое тар махсуслашҡан; **узкоспециа́льная о́трасль нау́ки** фәндең тар махсуслашҡан тармағы

У́ЗКОСТЬ *ж* **1.** *разг.*, *уст.* тарлыҡ; **у́зкость у́лиц** урамдарҙың тарлығы; **у́зкость мировоззре́ния** донъяға ҡараш тарлығы **2.** фарватерҙың тар өлөшө (ере)

УЗЛОВА́ТЫЙ, -ая, -ое **1.** төйөрлө, өбөрөлө; **узлова́тая пря́жа** төйөрлө еп **2.** (*искривлённый, с наростами — о стволе, ветвях, корнях деревьев*) суғырмаҡлы, ороло, суғырмаҡ (оро) ҡаплаған; **узлова́тый ствол ду́ба** имәндең суғырмаҡлы олоно **3.** (*с утолщениями, припухлостями — о су-*

ставах, венах) төйөрлө, сурайып торған, төйөрлө, бирсәйгән; **узлова́тые суста́вы** төйөрлө быуын; **узлова́тые па́льцы** сурайып торған бармаҡтар

УЗЛОВО́Й, -ая, -ое **1.** үҙәк; **узлова́я железнодоро́жная ста́нция** үҙәк тимер юл станцияһы; **узлово́е направле́ние** үҙәк йүнәлеш **2.** *перен.* төп, иң мөһим, иң әһәмиәтле; **узлово́й вопро́с** төп мәсьәлә **3.** быуынлы, өлөшлө, быуынлы-быуынлы; **узлово́й ремо́нт** быуынлы-быуынлы ремонт; **узлова́я сбо́рка** быуынлап йыйнау ♦ **узлово́е письмо́** төйөнлә яҙыу (*ҡайһы бер яҙмаһыҙ халыҡтарҙың иҫәп-хисап өсөн бауҙы төйөнләүе*)

УЗНАВА́ТЬ *несов. см.* **узна́ть**

УЗНАВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **узна́ться 2.** *страд. от* **узнава́ть**

УЗНА́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* таныу, танып алыу; **узна́ть ста́рого дру́га** иҫке дуҫты таныу **2.** *что* белеү, белешеү, һорашып (ишетеп) белеү; **узна́ть от бра́та ве́сти** ағайҙан хәбәрҙәр ишетеп белеү; **узна́ть но́вости** яңылыҡтарҙы һорашып белеү **3.** кисереү, татыу; **узна́ть ра́дость матери́нства** әсә булыу шатлығын татыу ♦ **свои́х не узна́ет (не узна́ешь)** кәрәген биреү

УЗНА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* беленеү, билдәле булыу; **всё узна́ется пото́м** бөтәһе лә һуңынан беленер

У́ЗНИК *м* и **У́ЗНИЦА** *ж* тотҡон, әсир

УЗО́Р *м* биҙәк, семәр, ҡузыр, нағыш; **узо́р на нали́чниках** тәҙрә ҡашының йөҙлөк семәре; **узо́р платка́** яулыҡ биҙәге

УЗО́РНЫЙ, -ая, -ое **1.** биҙәк ...ы, семәр ...ы, биҙәкләй (семәрләй) торған; **узо́рные образцы́** биҙәк үрнәктәре **2.** *см.* **узо́рчатый**

УЗО́РЧАТОСТЬ *ж* биҙәклелек, семәрлелек, биҙәкле (семәрле) булыу

УЗО́РЧАТЫЙ, -ая, -ое биҙәкле, семәрле, ҡузырлы, нағышлы; **узо́рчатая ткань** биҙәкле туҡыма; **узо́рчатый по́яс** семәрле билбау

У́ЗОСТЬ *ж* **1.** тарлыҡ, ҡыҫырыҡлыҡ, ҡыҫанлыҡ; **у́зость у́лицы** урамдың тарлығы **2.** *перен.* (*ограниченность*) сикләнгәнлек, тарлыҡ, тар ҡарашлылыҡ; **у́зость тема́тики** теманың сикләнгәнлеге

УЗРЕ́ТЬ *сов. что* **1.** (*увидеть*) күреү, аңлау **2.** *книжн.* (*заподозрить*) тип аңлау (күреү), тип ҡабул итеү; **узре́ть оби́ду** үпкәләрлек тип аңлау

УЗУА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** *юр.* ғәҙәттә булған, йолаға таянған **2.** *лингв.* узуаль, ғәҙәти, ҡабул ителгән; **узуа́льное значе́ние** ҡабул ителгән мәғәнә

УЗУРПА́ТОР *м*; *книжн.* узурпатор (*власты йәки кешеләрҙең хоҡуҡтарын законһыҙ рәүештә үҙ ҡулына алған кеше*)

УЗУРПА́ТОРСТВО *с*; *книжн.* узурпаторлыҡ

УЗУРПА́ЦИЯ *ж*; *книжн.* узурпация (*власты йәки кеше хоҡуҡтарын законһыҙ тартып алыу*)

УЗУРПИ́РОВАТЬ *сов., несов. что*; *книжн.* узурпациялау (*законһыҙ тартып алыу*)

У́ЗУС *м* **1.** *юр.* (*обычай*) йола, ғәҙәт **2.** *лингв.* узус (*һүҙҙең йәки әйтемдең дөйөм ҡабул ителгән ҡулланылышы*)

У́ЗЫ *только мн.* **1.** *уст.* (*оковы*) бығау, тышау **2.** *чего, какие*; *перен.* бәйләнеш, еп; **семе́йные у́зы** ғаилә бәйләнештәре; **у́зы дру́жбы** дуҫлыҡ ептәре ♦ **кро́вные у́зы**; **у́зы кро́ви** *см.* **кро́вный**

УЙГУ́РСКИЙ, -ая, -ое уйғыр ...ы; **уйгу́рский язы́к** уйғыр теле

УЙГУ́РЫ *мн.* уйғырҙар, уйғыр халҡы // *ед.* **уйгу́р** *м* уйғыр ир-аты; **уйгу́рка** *ж* уйғыр ҡатын-ҡыҙы

У́ЙМА *ж*; *разг.* бик күп, әллә ни саҡлы, хисапһыҙ күп, бөткөһөҙ күп; **у́йма де́нег** бик күп аҡса, хисапһыҙ күп аҡса; **у́йма наро́ду** әллә ни саҡлы халыҡ

УЙТИ́ *сов.* **1.** *прям., перен.* китеү, сығып китеү; **уйти́ на рабо́ту** эшкә китеү; **уйти́ на охо́ту** һунарға сығып китеү; **письмо́ ушло́ с у́тренней по́чтой** хат иртәнге почта менән китте; **уйти́ от прямо́го отве́та** тура яуаптан ситкә китеү **2.** *разг.* (*уволиться*) сығыу, ташлау, китеү; **уйти́ с рабо́ты** эштән китеү; **уйти́ на пе́нсию** пенсияға сығыу **3.** *прям., перен.* (*спастись*) ҡасыу, ҡасып ҡотолоу; **уйти́ от пресле́дования** эҙәрләүҙән ҡасыу; **от судьбы́ не уйти́** яҙмыштан ҡасып ҡотолоп булмай **4.** *перен.* үтеү, уҙыу, үтеп китеү; **вре́мя уже́ ушло́** ваҡыт үтеп китте инде; **мо́лодость ушла́** йәшлек уҙҙы **5.** *на что* китеү, тотолоу, тотолоп бөтөү; **де́ньги ушли́ на поку́пку костю́ма** аҡса костюм алыуға китте; **на пла́тье ушло́ четы́ре ме́тра** күлдәккә дүрт метр китте **6.** *во что* батыу, инеп китеү; **колёса маши́ны наполови́ну ушли́ в грунт** машинаның тәгәрмәстәре яртылай ергә батты **7.** *перен.* сумыу, күмелеү, батыу; **с голово́й уйти́ в рабо́ту** баш менән эшкә сумыу **8.** *разг.* (*вытечь*) ташыу, ташып китеү (сығыу, түгелеү); **молоко́ ушло́** һөт ташып китте **9.** (*со словами "вперёд", "далеко"*) (алға) китеү, (алға) сығыу; **часы́ ушли́ вперёд** сәғәт алға киткән; **уйти́ вперёд в учёбе** уҡыуҙа алға китеү ♦ **уйти́ в кусты́** *см.* **куст**; **уйти́ в мир ино́й** теге донъяға китеү; **уйти́ в себя́** кешенән ситләшеү, үҙеңә бикләнеү; **уйти́ из жи́зни** донъянан китеү, донъя ҡуйыу; **уйти́ на дно** һыу төбөнә китеү, батыу; **уйти́ на поко́й** ялға сығыу, эштән китеү; **не уйдёт** *кто-что* ҡасмаҫ, китмәҫ; **душа́ ушла́ в пя́тки** *см.* **душа́**; **уйти́ ни с чем** ҡоро китеү (ҡалыу), буш (бер нисеҙ) китеү

УКА́З *м* **1.** ҡарар, указ; **Ука́з Президе́нта РФ** РФ Президентының ҡарары **2.** *в знач. сказ. кому*; *разг.* үрнәк, күрһәтмә, өлгө; **он мне не ука́з** ул миңә өлгө түгел

УКАЗА́НИЕ *с* **1.** *см.* **указа́ть 2.** (*наставление*) күрһәтмә; **дать указа́ние** күрһәтмә биреү

УКАЗА́ТЕЛЬ *м* **1.** күрһәткес; **указа́тель доро́г** юл күрһәткес; **указа́тель ско́рости** тиҙлек күрһәткес **2.** (*справочник*) белешмә, белешмәлек,

күрһәткес; **железнодоро́жный указа́тель** тимер юл белешмәһе; **библиографи́ческий указа́тель** библиографик белешмә; **указа́тель имён** исемдәр күрһәткесе

УКАЗА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое күрһәтеү ...ы, күрһәткес, күрһәтә торған; **указа́тельная стре́лка** күрһәткес уҡ; **указа́тельное местоиме́ние** *грам.* күрһәтеү алмашы ♦ **указа́тельный па́лец** һуҡ (һуп) бармаҡ, имән бармаҡ

УКАЗА́ТЬ *сов.* **1.** *на кого-что* күрһәтеү, төртөп күрһәтеү; **указа́ть па́льцем** бармаҡ менән төртөп күрһәтеү; **указа́ть на недоста́тки в рабо́те** эштәге етешһеҙлектәрҙе күрһәтеү **2.** *что* билдәләү, күрһәтеү; **указа́ть срок упла́ты до́лга** бурысты түләү ваҡытын билдәләү; **указа́ть обра́тный а́дрес в письме́** хатта кире ебәреү адресын күрһәтеү **3.** *кого-что, на кого-что; перен.* (*предложить*) аңлатыу, өйрәтеү, тәҡдим итеү; **указа́ть вы́ход из тру́дного положе́ния** ауыр хәлдән сығыу юлын аңлатыу ♦ **указа́ть на дверь** *см.* **дверь**

УКА́ЗКА *ж* **1.** (*палочка*) күрһәткес, күрһәткес таяҡ **2.** *разг.* (*распоряжение*) ҡушыу, күрһәтеү; **де́лать по чужо́й ука́зке** кеше ҡушыуы буйынса эшләү ♦ **не ука́зка** *кому; в знач. сказ. см.* **ука́з** 2

УКА́ЗНЫЙ, -ая, -ое **1.** ҡарар(ҙар) ...ы, указ(дар) ...ы; **ука́зная кни́га** ҡарарҙар китабы **2.** *уст.* указлы (*закон буйынса тәғәйенләнгән*); **ука́зный мулла́** указлы мулла

УКА́ЗЧИК *м* и **УКА́ЗЧИЦА** *ж; разг.* өйрәтеүсе, күрһәтмә биреүсе

УКА́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **указа́ть**

УКА́ЛЫВАТЬ *несов. см.* **уколо́ть**

УКА́ЛЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **уколо́ться** **2.** *страд. от* **ука́лывать**

УКАРАУ́ЛИТЬ *сов. кого-что; разг.* ҡарауыллап тороу, күҙәтеп (һағалап) ҡалыу (тороу); **укарау́лить ве́щи** әйберҙәрҙе ҡарауыллап тороу; **укарау́лить моме́нт** мәлен һағалап тороу

УКА́ТАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **episode укатáть** **2.** *прил.* (*ставший гладким*) таҡыр, шыма, таҡырайған, шымарған; **ука́танная доро́га** таҡыр юл **3.** *прил.* (*уплотнённый*) тығыҙланған, тығыҙ (ҡаты, нығ) баҫылған (баҫҡан), ҡатҡан; **ука́танный снег** тығыҙланған ҡар

УКАТА́ТЬ *сов.* **1.** *что* таҡырайтыу, шымартыу, таҡырайтып бөтөү (бөтөрөү), шымартып бөтөү (бөтөрөү); **episode укатáть са́нную доро́гу** сана юлын шымартыу **2.** *что* (*уплотнить*) баҫыу, тығыҙлау; **укатáть кошму́** кейеҙҙе тығыҙлап баҫыу **3.** *кого; прост.* (*измучить работой, побоями*) йонсотоу, бөтөрөү ♦ **укатáли си́вку круты́е го́рки** бөтөрҙө күксәйҙе бейек үрҙәр

УКАТА́ТЬСЯ *сов.* тығыҙланыу, таҡырайыу, тигеҙләнеү, шымарыу; **доро́ги укатáлись** юлдар таҡырайҙы

УКАТИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* тәгәр(л)әтеп алып китеү, тәгәр(л)әтеп ебәреү **2.** *разг.* (*уехать куда-л. без промедления*) китеү, китеп барыу; **укати́ть за грани́цу** сит илгә китеп барыу

УКАТИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** тәгәр(л)әп китеү, тәгәр(л)әп инеп китеү; **мяч укати́лся под шкаф** туп шкаф аҫтына тәгәрләп инеп китте **2.** *см.* **укати́ть** 2

УКА́ТЫВАТЬ I *несов. см.* **укатáть** 1, 2

УКА́ТЫВАТЬ II *несов. см.* **укати́ть** 1

УКА́ТЫВАТЬСЯ I *несов.* **1.** *см.* **укатáться** **2.** *страд. от* **ука́тывать** I

УКА́ТЫВАТЬСЯ II *несов.* **1.** *см.* **укати́ться** **2.** *страд. от* **ука́тывать** II

У́КАТЬ *несов.* ухылдау (*ҡайһы бер ҡоштар тауышы*); **у́кает выпь** мөншөгөр ухылдай

УКАЧА́ТЬ *сов. кого-что* **1.** (*убаюкать*) бәүетеү, бәүетеп йоҡлатыу **2.** *обычно безл.* (тирбәлеүҙән) баш әйләнеү, (бәүелеүҙән) күңел болғаныу

УКАЧА́ТЬСЯ *сов.; разг.* (бәүелеүҙән) күңел болғаныу

УКА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **укача́ть**

УКА́ЧИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **укача́ться** **2.** *страд. от* **ука́чивать**

УКА́ШИВАТЬ *несов. см.* **укоси́ть**

УКВА́СИТЬ *сов.; разг.* әсетеп еткереү, еткәнсә әсетеү; **уква́сить капу́сту** кәбеҫтәне әсетеп еткереү

УКВА́СИТЬСЯ *сов.; разг.* әсеп етеү, еткәнсә әсеү, тулыһынса әсеү

УКВА́ШИВАТЬ *несов. см.* **уква́сить**

УКВА́ШИВАТЬСЯ *несов. см.* **уква́ситься**

УКИПА́ТЬ *несов. см.* **укипе́ть**

УКИПЕ́ТЬ *сов.; разг.* **1.** ҡайнап кәмеү **2.** (*дойти до готовности*) бешеп (ҡайнап) етеү

УКИСА́ТЬ *несов. см.* **уки́снуть**

УКИ́СНУТЬ *сов.; разг.* әсеп етеү (әҙер булыу, өлгөрөү); **квас уки́с** кеүәҫ әсеп еткән

УКЛА́Д *м* **1.** тәртип, йәшәү рәүеше; **укла́д жи́зни** тормош тәртибе **2.** *эк.* хужалыҡ тәртибе (рәүеше); **капиталисти́ческий укла́д** капиталистик хужалыҡ рәүеше

УКЛА́ДКА *ж* **1.** *см.* **укла́дывать** 2, 3; **2.** (*то, что уложено*) өйөм; **укла́дка распи́ленных дров** бысылған утын өйөмө **3.** (*вид причёски*) сәсте рәтләү; **сде́лать укла́дку** сәсте рәткә килтереү

УКЛА́ДЧИК *м* и **УКЛА́ДЧИЦА** *ж* һалыусы, түшәүсе (*эшсе*); **укла́дчик парке́та** паркет түшәүсе

УКЛА́ДЫВАТЬ *несов. см.* **уложи́ть** 1—4, 6

УКЛА́ДЫВАТЬСЯ I *несов.* **1.** *см.* **уложи́ться** **2.** *страд. от* **укла́дывать**

УКЛА́ДЫВАТЬСЯ II *несов. см.* **уле́чься** 1—3

УКЛЕ́ЙКА *ж* аҡ сабаҡ (*балыҡ*)

УКЛО́Н *м* **1.** һарҡыу, һарҡыулыҡ, ауышлыҡ, иңкеүлек; **е́хать по укло́ну** һарҡыулыҡтан төшөү **2.** *перен.* йүнәлеш; **шко́ла с математи́ческим укло́ном** математик йүнәлешле мәктәп **3.** *перен.* (*в политике*) тайпылыш; **ле́вый укло́н** һул тайпылыш; **пра́вый укло́н** уң тайпылыш

УКЛОНИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** *от кого-чего* и *без доп.* тайпылыу, тайшаныу, янтайыу; **уклони́ться**

18*

от уда́ра һуғыуҙан янтайып ҡалыу **2.** боролоу, ситкә боролоу; **доро́га уклони́лась впра́во** юл уңға боролдо **3.** *от чего*; *перен.* ситләшеү, ситкә китеү (сығыу), ситләшеп китеү; **ора́тор уклони́лся от те́мы** оратор теманан ситләшеп китте **4.** *от чего*; *перен.* ҡасыу, ситләшеү, баш тартыу; **уклони́ться от отве́та** яуап биреүҙән ҡасыу

УКЛО́НЧИВОСТЬ *ж* икеләнеүсәнлек, икеле-микеле булыу, аумаҡайлыҡ

УКЛО́НЧИВЫЙ, -ая, -ое аумаҡай, икеле-микеле, тайшаныусан; **укло́нчивый отве́т** икеле-микеле яуап

УКЛОНЯ́ТЬСЯ *несов. см.* **уклони́ться**

УКЛЮ́ЧИНА *ж* ишкәк кендеге (сөйө), кәмә ҡолағы

УКОКО́ШИТЬ *сов.*; *прост.* башын яра һуғыу, һуғып үлтереү

УКО́Л *м* **1.** *см.* **уколо́ть** — **ука́лывать** 1, **уколо́ться** — **ука́лываться 2.** *мед.* укол, ҡаҙау **3.** *перен.* төрттөрөү, сәнсеү, сәнскеле һүҙ әйтеү, рәнйетеү

УКОЛО́ТЬ *сов. кого-что* **1.** сәнсеү, төрттөрөү, сәнсеп алыу **2.** *перен.* (*обидеть, задеть*) сәнскеле һүҙ әйтеү, сәнсеү, рәнйетеү

УКОЛО́ТЬСЯ *сов.* сәнселеү, ҡаҙалыу; **уколо́ться иго́лкой** энәгә сәнселеү

УКОМПЛЕКТОВА́ТЬ *сов. что* **1.** комплектлау, комплект төҙөү; **укомплектова́ть журна́лы** журналдарҙы комплектлау **2.** туплау, комплектлаштырыу; **укомплектова́ть библиоте́ку** китапхананы комплектлаштырыу

УКОМПЛЕКТОВА́ТЬСЯ *сов.* комплектланыу, тулыланыу, тейешле һанға етеү

УКОМПЛЕКТО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **укомплектова́ть**

УКОМПЛЕКТО́ВЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **укомплектова́ться 2.** *страд. от* **укомплекто́вывать**

УКО́Р *м* үпкә, шелтә, әр, орошоу; **уко́р во взгля́де** ҡарашындағы шелтә ♦ **ста́вить в уко́р** *кому, что* шелтә белдереү, шелтәләү; **уко́ры со́вести** намыҫ ғазабы

УКОРА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **укороти́ть**

УКОРА́ЧИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **укороти́ться 2.** *страд. от* **укора́чивать**

УКОРЕНИ́ТЬ *сов. что* **1.** тамырландырыу, тамыр йәйҙереү **2.** *перен.* (*внедрить*) нығытыу, һеңдереү, ғәҙәткә индереү

УКОРЕНИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*укрепиться корнями*) тамырланыу, тамыр ебәреү (йәйеү) **2.** *перен.* (*войти в обычай*) төпләнеү, тамырланыу, нығыныу, ныҡлы урын алыу, ғәҙәткә инеү

УКОРЕНЯ́ТЬ *несов. см.* **укорени́ть**

УКОРЕНЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **укорени́ться 2.** *страд. от* **укореня́ть**

УКОРИ́ЗНА *ж см.* **уко́р**

УКОРИ́ЗНЕННЫЙ, -ая, -ое шелтәле; **укори́зненный взгляд** шелтәле ҡараш

УКОРИ́ТЬ *сов. кого-что* шелтәләү, орошоу, ризаһыҙлыҡ (асыу) белдереү; **укори́ть за опозда́ние** һуңлап килеү өсөн шелтәләү

УКОРОТИ́ТЬ *сов. что* ҡыҫҡартыу, ҡыҫҡарта төшөү; **укороти́ть во́лосы** сәсте ҡыҫҡартыу; **укороти́ть жизнь** ғүмерҙе ҡыҫҡартыу ♦ **укороти́ть ру́ки** *кому* ҡулын ҡыҫҡартыу (*һуғышҡан кешегә ҡарата*); **укороти́ть язы́к** *кому*; *прост.* телен ҡыҫҡартыу

УКОРОТИ́ТЬСЯ *сов.* ҡыҫҡарыу; **костю́м укороти́лся** костюм ҡыҫҡарған; **дни укороти́лись** көндәр ҡыҫҡарҙы

УКОРО́ЧЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **укороти́ть 2.** *прил.* ҡыҫҡартылған, ҡыҫҡарған, ҡыҫҡа; **укоро́ченное пла́тье** ҡыҫҡартылған күлдәк; **укоро́ченный рабо́чий день** ҡыҫҡа эш көнө

УКОРЯ́ТЬ *несов. см.* **укори́ть**

УКОРЯ́ЮЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **укоря́ть 2.** *прил.* шелтәле; **укоря́ющий взгляд** шелтәле ҡараш

УКО́С *м*; *с.-х.* **1.** *см.* **укоси́ть 2.** (*количество скошенной травы*) сабым, (сабылған) бесән; **дневно́й уко́с** бер көнлөк бесән

УКОСИ́ТЬ *сов. что*; *прост.* сабып бөтөрөү (сығыу, ташлау); **укоси́ть весь луг** болондо сабып сығыу

УКО́СНЫЙ, -ая, -ое *с.-х.* сабыла торған, сабырға тәғәйенләнгән, сабынлыҡ ...ы; **уко́сная пло́щадь** сабыла торған майҙан

УКРА́ДКОЙ *нареч.* йәшертен, һиҙҙермәй(енсә), аҫтыртын, аҫтан ғына; **взгляну́ть укра́дкой** йәшертен ҡарап алыу

УКРАИ́НСКИЙ и *уст.* **УКРА́ИНСКИЙ,** -ая, -ое украин ...ы, Украина ...ы; **украи́нский наро́д** украин халҡы; **укра́инский язы́к** украин теле

УКРАИ́НЦЫ и *уст.* **УКРА́ИНЦЫ** *мн.* украиндар, украин халҡы // *ед.* **украи́нец** *м* украин ир-аты; **украи́нка** *ж* украин ҡатын-ҡыҙы

УКРА́СИТЬ *сов.*; *прям.*, *перен.* (*кого*) биҙәү, матурлау, йәмләү, матурайтыу; (*что*) биҙәү, биҙәкләү, матурлау, матурайтыу, йәмләү, йәмләндереү; **укра́сить ёлку** ыршыны биҙәү; **укра́сить жизнь** тормошто йәмләү; **любо́вь украша́ет челове́ка** мөхәббәт кешене матурлай

УКРА́СИТЬСЯ *сов. чем* биҙәнеү, биҙәлеү, йәмләнеү, матурланыу; **пло́щадь укра́силась фла́гами** майҙан флагтар менән биҙәлде

УКРА́СТЬ *сов. кого-что* урлау, урлап алып китеү

УКРАША́ТЕЛЬСТВО *с* биҙәкләү, биҙәкләүсәнлек (*саманан тыш матурлау*)

УКРАША́ТЬ *несов. см.* **укра́сить**

УКРАША́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **укра́ситься 2.** *страд. от* **украша́ть**

УКРАШЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **укра́сить** — **украша́ть 2.** (*предмет*) биҙәүес (*матурлау әйбере*); **ёлочные украше́ния** ыршы биҙәүестәре; **драгоце́нные украше́ния** ҡиммәтле биҙәүестәр; **резны́е**

украше́ния һырлап эшләнгән биҙәүестәр **3.** *чего* күрк, зиннәтлек, биҙәк; **тала́нтливый челове́к — украше́ние о́бщества** талантлы кеше — йәмғиәттең күрке

УКРЕПИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое нығытма ...ы; **укрепи́тельное сооруже́ние** нығытма ҡорамалы

УКРЕПИ́ТЬ *сов* **1.** *что* нығытыу; **укрепи́ть ста́рый мост** иҫке күперҙе нығытыу; **укрепи́ть семью́** ғаиләне нығытыу; **укрепи́ть здоро́вье** һаулыҡты нығытыу; **укрепи́ть дисципли́ну** тәртипте нығытыу **2.** *что*; *воен.* нығытыу, көсәйтеү, ҡеүәтләндереү; **укрепи́ть а́рмию** армияны нығытыу

УКРЕПИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*стать более прочным, сильным*) нығыу, нығыныу, көсәйеү, яҡшырыу; **дисципли́на укрепи́лась** тәртип яҡшырҙы; **здоро́вье его́ укрепи́лось** уның һаулығы нығынды **2.** *воен.* нығытмалар ҡороу, нығып урынлашыу, нығыныу; **полк укрепи́лся на пози́ции** полк позицияла нығынды

УКРЕПЛЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **укрепи́ть — укрепля́ть, укрепи́ться — укрепля́ться 2.** *воен.* нығытма; **берегово́е укрепле́ние** яр буйы нығытмаһы; **ли́ния укрепле́ний** нығытмалар һыҙығы

УКРЕПЛЯ́ТЬ *несов. см.* **укрепи́ть**

УКРЕПЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **укрепи́ться 2.** *страд. от* **укрепля́ть**

УКРЕПЛЯ́ЮЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **укрепля́ть 2.** *прил.* көслөләндереүсе, нығындырыусы; **укрепля́ющее сре́дство** нығындырыусы сара

УКРО́МНЫЙ, -ая, -ое аулаҡ, ышыҡ, тыныс; **укро́мное ме́сто** аулаҡ урын

УКРО́П *м* укроп; **посе́ять укро́п** укроп сәсеү

УКРО́ПНЫЙ, -ая, -ое укроп ...ы; **укро́пный за́пах** укроп еҫе

УКРОТИ́ТЕЛЬ *м* и **УКРОТИ́ТЕЛЬНИЦА** *ж* ҡулға эйәләштереүсе, ҡулға өйрәтеүсе (*ҡырағай хайуандарҙы*)

УКРОТИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* эйәләштереү, ҡулға өйрәтеү, үҙенә буйһондороу; **укроти́ть ти́гра** юлбарыҫты ҡулға өйрәтеү **2.** теләккә (тойғоға) ирек бирмәү, тыйыу, баҫыу; **укроти́ть гнев** асыуҙы баҫыу

УКРОТИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*усмириться*) ҡулға өйрәнеү, эйәләшеү, буйһоноу **2.** *прям.*, *перен.* баҫылыу, тыйылыу, тыныу; **гнев укроти́лся** асыу баҫылды

УКРОЩА́ТЬ *несов. см.* **укроти́ть**

УКРОЩА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **укроти́ться 2.** *страд. от* **укроща́ть**

УКРОЩЕ́НИЕ *с см.* **укроти́ть — укроща́ть**

УКРУПНЕ́НИЕ *с см.* **укрупни́ть — укрупня́ть, укрупни́ться — укрупня́ться; укрупне́ние министе́рств** министрлыҡтарҙы эреләтеү

УКРУПНЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **укрупни́ть 2.** *прил.* ҙурайтылған, эреләтелгән; **укрупнённые хозя́йства** эреләтелгән хужалыҡтар

УКРУПНИ́ТЬ *сов.* *что* эреләтеү, ҙурайтыу; **укрупни́ть хозя́йства** хужалыҡтарҙы эреләтеү

УКРУПНИ́ТЬСЯ *сов.* эреләнеү, ҙурайыу

УКРУПНЯ́ТЬ *несов. см.* **укрупни́ть**

УКРУПНЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **укрупни́ться 2.** *страд. от* **укрупня́ть**

УКРЫВА́ТЕЛЬ *м* и **УКРЫВА́ТЕЛЬНИЦА** *ж* йәшереүсе, йәшереп тотоусы

УКРЫВА́ТЕЛЬСТВО *с* йәшереү, йәшереп тотоу (һаҡлау); **обвиня́ть в укрыва́тельстве** йәшереп тотоуҙа ғәйепләү

УКРЫВА́ТЬ *несов. см.* **укры́ть**

УКРЫВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **укры́ться 2.** *страд. от* **укрыва́ть**

УКРЫ́ТИЕ 1. *см.* **укры́ть, укры́ться** 2; **2.** (*убежище*) ышыҡ урын (ер); нығытма; **подзе́мное укры́тие** ер аҫты нығытмаһы

УКРЫ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** (*покрыть*) ябыу, ҡаплау, бөркәү, төрөү; **укры́ть одея́лом** юрған ябыу **2.** (*спрятать*) йәшереү, йәшереп тотоу (һаҡлау); **укры́ть посторо́ннего** сит кешене йәшереп тотоу

УКРЫ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*покрыться*) ябыныу, ҡапланыу, бөркәнеү, төрөнөү; **укры́ться ша́лью** шәл ябыныу **2.** (*спрятаться*) йәшенеү, йәшеренеү, ышыҡланыу; **укры́ться от бура́на** буранда ышыҡланыу

У́КСУС *м* һеркә

У́КСУСНЫЙ, -ая, -ое һеркә ...ы; **у́ксусный за́пах** һеркә еҫе ♦ **у́ксусная кислота́** *хим.* һеркә кислотаһы

УКУ́ПОРИВАТЬ *несов. см.* **уку́порить**

УКУ́ПОРИТЬ *сов. что* тығыу, тығып ҡуйыу, бөкөһөн (тығынын) тығып ҡуйыу; **уку́порить бо́чку** мискәнең бөкөһөн тығып ҡуйыу

УКУ́ПОРКА *ж* **1.** *см.* **уку́порить — уку́поривать 2.** (*пробка и т.п.*) тығын, бөкө

УКУ́ПОРОЧНЫЙ, -ая, -ое тығынлау ...ы, бөкөләү ...ы; **уку́порочная маши́на** тығынлау машинаһы

УКУ́С *м* **1.** *см.* **укуси́ть** 1; **2.** (*место укуса*) тешләнгән (сағылған) урын **3.** *разг.* төрттөрөү (семетеү) һүҙе

УКУСИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** сағыу; (*о собаке и т.д.*) тешләү **2.** (*откусить*) тешләп алыу, умыра тешләү; **укуси́ть хлеб** икмәкте умыра тешләү **3.** *кого*; *разг.* (*подтрунить*) төрттөрөү, семетеү ♦ **(кака́я) му́ха укуси́ла** *см.* **му́ха**

УКУ́ТАТЬ *сов. кого-что* **1.** урау, төрөү, сырмау; **уку́тать ребёнка в одея́ло** баланы юрғанға төрөү **2.** *перен.* ҡаплау, ябыу, сорнау; **река́ уку́тана тума́ном** йылға томан менән ҡапланған

УКУ́ТАТЬСЯ *сов.* ураныу, төрөнөү, сырманыу; **уку́таться в шаль** шәлгә ураныу

УКУ́ТЫВАТЬ *несов. см.* **уку́тать**

УКУ́ТЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **уку́таться 2.** *страд. от* **уку́тывать**

УЛА́ВЛИВАТЬ *несов см.* **улови́ть**

УЛА́ВЛИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **ула́вливать**

УЛА́ДИТЬ *сов. что* **1.** яйлау, яйға һалыу, көйләү, көйгә килтереү (һалыу); **ула́дить де́ло** эште яйлау; **ула́дить недоразуме́ние** аңлашылмаусанлыҡты яйға һалыу **2.** (*наладить*) рәтләү, рәткә һалыу (килтереү); **ула́дить хозя́йство** хужалыҡты рәткә килтереү

УЛА́ДИТЬСЯ *сов.* **1.** яйланыу, яйға һалыныу, көйләнеү, көйгә һалыныу; **де́ло ула́дилось** эш көйләнде; **отноше́ния ула́дились** мөнәсәбәттәр яйға һалынды **2.** рәтләнеү, рәткә һалыныу

УЛА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **ула́дить**

УЛА́ЖИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **ула́диться 2.** *страд. от* **ула́живать**

УЛА́МЫВАТЬ *несов. см.* **улома́ть**

УЛА́МЫВАТЬСЯ *несов. страд. от* **ула́мывать**

УЛА́Н *м* улан (*революцияға тиклем Рәсәй армияһында еңел кавалерия һалдаты йәки офицеры*)

УЛА́НСКИЙ, -ая, -ое улан(дар) ...ы; **ула́нский полк** уландар полкы

УЛЕЖА́ТЬ *сов.*; *разг.* (сыҙап) ята алыу; **улежа́ть до́лго** оҙаҡ ята алыу

УЛЕЖА́ТЬСЯ *сов.* **1.** оҙаҡ ятыуҙан (баҫылыуҙан, ята-ята) йәпләнеү; **ли́стья пло́тно улежа́лись** япраҡтар ята-ята йәпләнгән **2.** ята-ята бешеү (етеү, өлгөрөү)

УЛЁЖИВАТЬСЯ *сов. см.* **улежа́ться**

У́ЛЕЙ *м* умарта; **коло́дочный у́лей** түмәр умарта; **ра́мочный у́лей** рамлы умарта

УЛЕПЕТНУ́ТЬ *сов.*; *прост.* тайыу, шылыу, һыҙыу, ҡасыу

УЛЕПЁТЫВАТЬ *несов. см.* **улепетну́ть**

УЛЕТА́ТЬ *несов. см.* **улете́ть**

УЛЕТЕ́ТЬ *сов.* **1.** осоп китеү; **самолёт улете́л во́время** самолёт ваҡытында осоп китте **2.** *перен.* юҡҡа сығыу, юҡ булыу, елгә осоу; **мечты́ улете́ли** хыялдар юҡҡа сыҡты **3.** *перен.* үтеп китеү; **вре́мя улете́ло бы́стро** ваҡыт тиҙ үтеп китте

УЛЕТУ́ЧИВАТЬСЯ *несов. см.* **улету́читься**

УЛЕТУ́ЧИТЬСЯ *сов.* **1.** *хим.*, *физ.* (*испариться*) осоп бөтөү, осоу; **эфи́р улету́чился** эфир осоп бөткән **2.** *перен.*, *разг.* юҡ булыу, һыҙыу, шылыу, тайыу

УЛЕ́ЧЬСЯ *сов.* **1.** ятыу; **уле́чься отдохну́ть** ял итеп алырға ятыу; **уле́чься на траве́** үләндә ятыу **2.** (*осесть*) баҫылыу, тымыу; **пыль на доро́ге улегла́сь** юлда туҙан баҫылды **3.** (*уместиться*) һыйыу, һыйып бөтөү **4.** *перен.* баҫылыу, тыныу; **волне́ние улегло́сь** тулҡынланыу баҫылды

УЛИЗНУ́ТЬ *сов.*; *разг.* ҡасыу, тайыу, һыҙыу, шылыу; **улизну́ть с собра́ния** йыйылыштан ҡасыу

УЛИ́КА *ж* дәлил, енәйәт билгеһе (эҙе); **неопровержи́мые ули́ки** кире ҡаҡҡыһыҙ дәлилдәр

УЛИ́ТКА *ж* **1.** *зоол.* ҡусҡар **2.** *анат.* ҡусҡар (*эске ҡолаҡ*)

У́ЛИЦА *ж* **1.** урам; **городска́я у́лица** ҡала урамы; **перейти́ у́лицу** урам(ды) аша сығыу **2.** *разг.* (*внешняя среда*) тыш, урам; **на у́лице хо́лодно** тышта һыуыҡ **3.** *перен.* урам; **дурно́е влия́ние у́лицы** урамдың кире йоғонтоһо ♦ **вы́бросить (вы́кинуть, вы́швырнуть) на у́лицу** *кого кемде* урамға сығарып ташлау, урамға ҡыуып сығарыу; **на у́лице (оказа́ться, оста́ться)**: 1) өйһөҙ ҡалыу, йортһоҙ-ерһеҙ ҡалыу; 2) эшһеҙ ҡалыу; **с у́лицы** урамдан; **бу́дет и на на́шей (мое́й, твое́й) у́лице пра́здник** беҙҙең (минең, һинең) урамда ла байрам булыр әле (*алдағы еңеү, уңыш шатлығын белдерә*)

УЛИЧА́ТЬ *несов. см.* **уличи́ть**

УЛИЧА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **улича́ть**

УЛИЧИ́ТЬ *сов. кого-что, в чём* фаш итеү, (гәйебен) асып һалыу, (йөҙөн) асып биреү, тотоу; **уличи́ть в кра́же** урлашыуҙа фаш итеү; **уличи́ть в обма́не** алдашыуын асып һалыу

У́ЛИЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** урам ...ы; **у́личные фонари́** урам фонарҙары; **у́личный бой** урам һуғышы **2.** урам яҡ, урам яҡ ...ы (*урам яҡҡа ҡараған, урамға сыға торған*); **у́личная дверь** урам яҡ ишек **3.** *разг.* ҡарауһыҙ, урам ...ы; **у́личные ребя́та** урам малайҙары

УЛО́В *м* табыш, тотолған (эләккән) балыҡ (йәнлек, ҡош-ҡорт); **бога́тый уло́в ры́бы** күп тотолған балыҡ

УЛОВИ́МЫЙ, -ая, -ое тоторлоҡ, һиҙелерлек, тойорлоҡ, ҡолаҡҡа сағылған; **едва́ улови́мый звук** ҡолаҡҡа саҡ ҡына сағылған тауыш

УЛОВИ́ТЕЛЬ *м*; *тех.* тотҡос, туплағыс; **улови́тель металли́ческой пы́ли** металл туҙанын тотҡос

УЛОВИ́ТЬ *сов. что* **1.** тотоп алыу, ишетеп (күреп, һиҙеп) алыу (ҡалыу); **улови́ть его́ взгляд** ҡарашын тотоп алыу; **улови́ть знако́мый моти́в** таныш көйҙө ишетеп алыу **2.** *перен.* (*понять что-л.*) аңлап алыу (ҡалыу), тотоп алыу; **улови́ть смысл его́ слов** һүҙҙәренең мәғәнәһен аңлап ҡалыу **3.** *разг.* эләктереү, эләктереп алыу (ҡалыу); **улови́ть моме́нт** уңай мәлде эләктереп алыу **4.** *спец.* айырыу, айырып сығарыу (алыу); **улови́ть побо́чные проду́кты** артыҡ продукттарҙы айырып сығарыу

УЛО́ВКА *ж* хәйлә, һылтау, әмәл; **пусти́ться на уло́вки** хәйлә табыу (эҙләү), хәйләләргә тырышыу

УЛОЖЕ́НИЕ *с*; *уст.* (*свод законов*) закондар йыйылмаһы

УЛОЖИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* һалыу, ятҡырыу; **уложи́ть больно́го на крова́ть** ауырыуҙы караватҡа һалыу; **уложи́ть ребёнка спать** баланы йоҡларға ятҡырыу **2.** рәтләп (теҙеп, өйөп) һалыу (ҡуйыу); **уложи́ть дрова́ в поле́нницы** утынды эрҙәнәләргә өйөп һалыу; **уложи́ть во́лосы** сәсте рәтләп ҡуйыу **3.** *что* һалыу, үткәреү; **уложи́ть нефтепрово́д** нефть үткәргес һалыу; **уложи́ть ре́льсы** рельстар һалыу **4.** *во что*; *разг.* урынлаштырыу, һыйҙырыу, үтәү; **уложи́ть те́зисы в две страни́цы** тезистарҙы ике биткә һыйҙырыу;

уложи́ть рабо́ту в срок эште билдәләнгән ваҡытына үтәү **5.** *кого-что*; *перен.*, *разг.* (*убить*) йығып (үлтереп) һалыу, йыға (үлтерә) һуғыу (атыу); **уложи́ть во́лка с пе́рвого вы́стрела** бүрене бер атыуҙан үлтереп һалыу **6.** тултырыу, һалыу, төйнәү; **уложи́ть ве́щи в чемода́н** әйберҙәрҙе сумаҙанға тултырыу

УЛОЖИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** *разг.* йыйыныу, төйнәнеү, йыйынып (төйнәнеп) тороу; **уложи́ться пе́ред отъе́здом** юлға сығыр алдынын йыйынып тороу **2.** һыйыу, һыйып бөтөү; **ве́щи уложи́лись в чемода́н** әйберҙәр сумаҙанға һыйып бөттө **3.** *перен.* һыйыу; **уложи́ться в сме́ту** сметаға һыйыу

УЛОМА́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* көскә күндереү, көскә ризалаштырыу (ризалығын алыу); **улома́ть дру́га** дуҫты көскә күндереү

УЛУ́С *м* улус (**1.** *Урта һәм Үҙәк Азияла, Себерҙә йәшәгән халыҡтарҙың ырыу-ҡәбилә берләшмәһе* **2.** *элекке Рәсәйҙә бүрәт, ҡалмыҡ, якут халыҡтарында ерле-административ бүленеш* **3.** *тар. төрки-монгол халыҡтарының ауылдары һәм тороп киткән урындары*)

УЛУ́СНЫЙ, -ая, -ое улус ...ы; **улу́сный сход** улус йыйыны

УЛУЧА́ТЬ *несов. см.* **улучи́ть**

УЛУЧИ́ТЬ *сов. что*; *разг.* яйын табыу, тура килтереү; **улучи́ть моме́нт** ваҡытын тура килтереү

УЛУЧША́ТЬ *несов. см.* **улу́чшить**

УЛУЧША́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **улу́чшиться** **2.** *страд. от* **улучша́ть**

УЛУЧШЕ́НИЕ *с см.* **улу́чшить — улучша́ть, улу́чшиться — улучша́ться; улучше́ние ка́чества проду́кции** продукцияның сифатын яҡшыртыу

УЛУ́ЧШИТЬ *сов. что* яҡшыртыу, һәйбәтләү, яҡшырта (һәйбәтләй) төшөү; **улу́чшить воспита́тельную рабо́ту** тәрбиәүи эште яҡтыртыу

УЛУ́ЧШИТЬСЯ *сов.* яҡшырыу, һәйбәтләнеү, яҡшыра (һәйбәтләнә) төшөү; **его́ здоро́вье улу́чшилось** уның һаулығы һәйбәтләнде

УЛЫБА́ТЬСЯ *несов.* **1.** йылмайыу, көләмһерәү, йылмайып (көләмһерәп) ҡарау; **приве́тливо улыба́ться** алсаҡ йылмайыу; **глаза́ его́ улыба́ются** уның күҙҙәре йылмая **2.** *кому*; *перен.* уңай килеп тороу, йылмайып ҡарау (ҡуйыу); **жизнь ему́ всегда́ улыба́лась** тормош уға һәр ваҡыт уңай килеп торҙо **3.** *кому* (*обычно с отрицанием "не"*); *перен.*, *разг.* оҡшау, күңелгә ятыу (ятмау); **тако́й поворо́т де́ла ему́ не улыба́лся** эштең бындай боролош алыуы уға оҡшамай ине

УЛЫ́БКА *ж* йылмайыу; **весёлая улы́бка** күңелле йылмайыу

УЛЫБНУ́ТЬСЯ *сов.* **1.** *см.* **улыба́ться** **2.** *в 3 л.*; *перен.*, *разг.* (*не осуществиться, не достаться кому-л.*) теймәү, тәтемәү, эләкмәү, яҙмау; **путёвка улыбну́лась** путёвка эләкмәне; **споко́йная жизнь улыбну́лась** тыныс тормош яҙманы

УЛЫ́БЧИВЫЙ, -ая, -ое **1.** (*весёлый*) асыҡ сырайлы, илгәҙәк, алсаҡ; **улы́бчивая де́вушка** алсаҡ ҡыҙ **2.** (*выражающий улыбку*) көләкәс, көләс, йылмайыусан; **улы́бчивые глаза́** көләс күҙҙәр

УЛЬТИМАТИ́ВНО *нареч.* ҡәтғи (киҫкен) рәүештә; **заяви́ть ультимати́вно** ҡәтғи рәүештә белдереү

УЛЬТИМАТИ́ВНОСТЬ *ж* ҡәтғилек, киҫкенлек; **ультимати́вность заявле́ния** белдереүҙең ҡәтғилеге

УЛЬТИМА́ТУМ *м* ультиматум, ҡәтғи (киҫкен) талап; **предъяви́ть ультима́тум** ультиматум ҡуйыу

УЛЬТРА... *ҡушма һүҙҙәрҙең "артыҡ", "үтә", "бик", "сиктән тыш" мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.*, **ультракра́сный** үтә ҡыҙыл

УЛЬТРАЗВУ́К *м*; *физ.* ультразвук, ультратауыш (*үтә юғары йышлыҡтағы тирбәлеүҙән барлыҡҡа килгән, ҡолаҡҡа ишетелмәй торған тауыш*)

УЛЬТРАЗВУКОВО́Й, -ая, -ое *физ.* ультразвук ...ы, ультратауыш ...ы; **ультразвуковы́е во́лны** ультратауыш тулҡындары

УЛЬТРАКОРО́ТКИЙ, -ая, -ое *физ.* ультраҡыҫҡа, үтә ҡыҫҡа; **ультракоро́ткие во́лны** ультраҡыҫҡа тулҡындар

УЛЬТРАКОРОТКОВО́ЛНОВЫЙ и **УЛЬТРАКОРОТКОВОЛНО́ВЫЙ,** -ая, -ое *физ.* ультраҡыҫҡа (үтә ҡыҫҡа) тулҡынлы (*үтә ҡыҫҡа тулҡында эшләй торған*); **ультракоротково́лновая ста́нция** үтә ҡыҫҡа тулҡынлы станция

УЛЬТРАМАРИ́Н *м* ультрамарин (*асыҡ зәңгәр төҫтәге буяу*)

УЛЬТРАФИОЛЕ́ТОВЫЙ: ультрафиоле́товые лучи́ *физ.* ультрафиолет нурҙар

УЛЮЛЮ́КАНЬЕ *с см.* **улюлю́кать**

УЛЮЛЮ́КАТЬ *несов.* **1.** һайтылдау, (этте) һөсләтеү **2.** *перен.*, *разг.* (*публично травить кого-л.*) һөсләтеү, ҡаршы ҡотортоу, мыҫҡыллап ҡысҡырыу, ҡысҡырып ыҙалатыу

УМ *м* **1.** аҡыл; **здра́вый ум** сәләмәт аҡыл; **приро́дный ум** тәбиғи аҡыл **2.** *перен.* аҡыл эйәһе, фекер эйәһе; **челове́к большо́го ума́** ҙур аҡыл эйәһе ♦ **без ума́ (быть)**: 1) *от кого-чего* иҫ-аҡыл китеү, аҡылды юйып, юғалтып; 2) аҡылдан шашып, сиктән тыш, бик ныҡ; **быть не в своём уме́** аҡылды (башты) юғалтыу; **в уме́** күңелдән, яттан (иҫәпләү); **(и) в уме́ нет (не́ было)** башта ла (иҫтә лә) юҡ (ине); **из ума́ вон** иҫтән (хәтерҙән) сыҡҡан; **на уме́ (быть)** уйҙа, башта; **ума́ не приложу́** аҡыл (баш, зиһен) етмәй, башҡа килтерә алмау; **уму́ непостижи́мо** *см.* **непостижи́мый; уму́-ра́зуму учи́ть** аҡыл өйрәтеү; **ум за ра́зум захо́дит** баш бутала, башы эшләмәү, зиһене таралыу; **раски́нуть умо́м** башты эшләтеү, аҡылды эшкә ҡушыу; **лиши́ться ума́** аҡылдан яҙыу; **навести́ (наста́вить) на ум** *см.* **навести́; помеша́ться в уме́** яңылыша башлау; **прийти́ на ум** башҡа килеү, иҫкә төшөү; **свести́ с ума́** *кого*: 1) аҡылдан яҙҙырыу; 2) башын әйләндереү, ма-

уыҡтырыу; **не моегó (твоегó, нáшего, вáшего) умá дéло** минең (һинең, беҙҙең, һеҙҙең) эш түгел, миңә (һиңә, беҙгә, һеҙгә) ҡағылмай; **от большóго (с большóго) умá (сдéлать)** *что*; *ирон.* (үҙеңде) үтә аҡыллы тип һанауҙан, ахмаҡлыҡтан (эшләү); **с умá сойтѝ!** иҫең китер!, иҫ китерлек!; **себé на умé** *кто* хәйләкәр, башы йомро

УМАЛѝТЬ *сов. что* **1.** *уст. см.* **умéньшить 2.** (*преуменьшить значение*) кәметеү, төшөрөү, кәметеп күрһәтеү; **умалѝть значéние** әһәмиәтен кәметеп күрһәтеү **3.** (*принизить*) төшөрөү; **умалѝть авторитéт** абруйын төшөрөү

УМАЛѝТЬСЯ *сов.* **1.** *уст.* **умéньшиться 2.** кәмеү, төшөү, түбәнәйеү; **егó достóинство не умалѝлось** уның абруйы төшмәне

УМАЛИШЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** аҡылдан яҙған, аҡылдан шашҡан **2.** *в знач. сущ.* **умалишённый** *м* и **умалишённая** *ж* аҡылдан яҙған кеше, диуана

УМÁЛЧИВАТЬ *несов. см.* **умолчáть**

УМÁЛЧИВАТЬСЯ *несов. о ком-чём безл.* әйтелмәү, һөйләнмәү, һүҙ сығармау, баҫырыу, иҫкә (телгә) алынмау

УМАЛЯ́ТЬ *несов. см.* **умалѝть**

УМАЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **умалѝться 2.** *страд. от* **умаля́ть**

УМÁСЛИВАТЬ *несов. см.* **умáслить**

УМÁСЛИТЬ *сов. кого-что*; *перен., разг.* (*задобрить*) майлау, йыумалау, ыңғайына һыйпау

УМÁТЫВАТЬ *несов. см.* **умотáть**

УМÁТЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **умотáться 2.** *страд. от* **умáтывать** 1

УМÁЯТЬ *сов. кого-что*; *прост.* (*утомить*) йонсотоу, әлһерәтеү; **умáять ребёнка** баланы йонсотоу

УМÁЯТЬСЯ *сов.*; *прост.* йонсоу, әлһерәү, хәлдән тайыу

У́МБРА *ж* умбра (*көрән төҫтәге минераль буяу*)

УМÉЛЕЦ *м* оҫта, оҫта ҡул, ҡулы оҫта кеше

УМÉЛОСТЬ *с* оҫталыҡ, маһирлыҡ; **умéлость водѝтеля** машина йөрөтөүсенең оҫталығы

УМÉЛЫЙ, -ая, -ое оҫта, оҫта ҡуллы, маһир; **умéлый адвокáт** оҫта адвокат; **умéлый руководѝтель** маһир етәксе

УМЕЛЬЧÁТЬ *несов. см.* **умельчѝть**

УМЕЛЬЧÁТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **умельчѝться 2.** *страд. от* **умельчáть**

УМЕЛЬЧѝТЬ *сов.*; *разг.* ваҡлау, ваҡландырыу

УМЕЛЬЧѝТЬСЯ *сов.*; *разг.* ваҡланыу, вағайыу

УМÉНИЕ *с* оҫталыҡ, белеү; (*сноровка*) оҫол, таҫыл; **умéние заводѝть бесéду** әңгәмәне ҡороп ебәреү оҫталығы

УМЕНЬШÁЕМЫЙ, ая, -ое **1.** *прич. от* **уменьшáть 2.** *в знач. сущ.* **уменьшáемое** *с*; *мат.* кәмеүсе һан, кәметелеүсе

УМЕНЬШÁТЬ *несов. см.* **умéньшить**

УМЕНЬШÁТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **умéньшиться 2.** *страд. от* **уменьшáть**

УМЕНЬШÉНИЕ *с см.* **умéньшить** — **уменьшáть, умéньшиться** — **уменьшáться**

УМЕНЬШѝТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** кесерәйткес, кесерәйтә торған, кесерәйтеп күрһәтә торған; **уменьшѝтельное стеклó** кесерәйтеп күрһәтә торған быяла **2.** *лингв.* кесерәйтеүле, кесерәйтеү ...ы; **уменьшѝтельный сýффикс** кесерәйтеү суффиксы **3.** (*об имени собственном*) кесерәйтелгән, ҡыҫҡартылған (*мәҫ., Лотфулла—Лотфой, Миңлеямал—Ямал*)

УМÉНЬШИТЬ и *уст.* **УМЕНЬШѝТЬ** *сов. что* (*по количеству, величине, объёму*) аҙайтыу, кәметеү, бәләкәйләтеү, бәләкәсәйтеү, кесерәйтеү; (*по степени, силе, интенсивности*) кәметеү, аҙайтыу; **умéньшить потóк воды́** һыу ағымын аҙайтыу; **умéньшить объём рабóты** эш күләмен кәметеү

УМÉНЬШИТЬСЯ и *уст.* **УМЕНЬШѝТЬСЯ** *сов.* аҙайыу, кәмеү, бәләкәйләнеү, бәләкәсәйеү, кесерәйеү; **дохóд умéньшился наполовѝну** килем яртылайға аҙайҙы; **зной умéньшился** эҫелек кәмене

УМÉРЕННОСТЬ *ж* уртасалыҡ, уртаса булыу, артыҡ булмау; **умéренность взгля́дов** ҡараштарҙың уртасалығы; **умéренность расхóдов** сығымдарҙың артыҡ булмауы

УМÉРЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **умéрить 2.** *прил.* (*не выше среднего уровня*) уртаса, урта кимәлдәге; **умéренный хóлод** уртаса һыуыҡ; **умéренная ценá** уртаса хаҡ **3.** *прил.*; *геогр.* уртаса; **умéренный клѝмат** уртаса климат **4.** *прил.* уртасыл (ҡарашлы), урталыҡты тотоусы; **умéренная полѝтика** уртасыл сәйәсәт

УМЕРÉТЬ *сов.* **1.** үлеү, вафат булыу, донъя ҡуйыу, йән биреү; **умерéть своéй смéртью** үҙ үлеме менән үлеү **2.** *за кого-что* и *без доп.* һәләк булыу, (йәнде) фиҙа ҡылыу; **умерéть за прáвое дéло** изге эш өсөн йәнде фиҙа ҡылыу **3.** *перен.* үлеү, юғалыу, юҡ булыу, юҡҡа сығыу; **нáше дéло не умрёт** беҙҙең эш юҡҡа сыҡмаҫ ♦ **хоть умрѝ** мотлаҡ, нисек итеп булһа ла (*үтәү, башҡарыу*)

УМÉРИТЬ *сов. что* баҫыу, кәметеү, сикләү; **умéрить шаг** аҙымды кәметеү; **умéрить шум** шаушыуҙы баҫыу; **умéрить пыл** дәртте кәметеү

УМÉРИТЬСЯ *сов.* баҫылыу, кәмеү, сикләнеү; **трéбования умéрились** талаптар сикләнде

УМЕРТВѝТЬ *сов.* **1.** *кого-что* үлтереү, ғүмерен киҫеү, йәнен алыу **2.** *перен.* йәнһеҙләндереү, үлтереү; **умертвѝть дух** рухты йәнһеҙләндереү

УМЕРЩВЛÉНИЕ *с см.* **умертвѝть** — **умерщвля́ть**

УМЕРЩВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **умертвѝть**

УМЕРЩВЛЯ́ТЬСЯ *несов. страд. от* **умерщвля́ть**

УМЕРЯ́ТЬ *несов. см.* **умéрить**

УМЕРЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **умéриться 2.** *страд. от* **умеря́ть**

УМЕСТѝТЬ *сов. кого-что* урынлаштырыу, һыйҙырыу, урынлаштырып (һыйҙырып) бөтө-

рөү; **уместить книги в шкафу** китаптарҙы шкафҡа һыйҙырыу

УМЕСТИТЬСЯ *сов.* урынлашыу, һыйыу, урынлашып (һыйып) бөтөү; **все уместились за столом** бөтәһе лә өҫтәл артына һыйҙы

УМЕСТНОСТЬ *ж* урынлылыҡ, урынлы булыу; **уместность вопроса** һорауҙың урынлы булыуы

УМЕСТНЫЙ, -ая, -ое урынлы, ваҡытлы; **уместные замечания** урынлы иҫкәрмәләр

УМЕТЬ *несов. с неопр.* белеү, булдыра алыу, ҡулдан килеү; **уметь завести беседу** әңгәмә ҡора белеү; **я этого не умею** мин быны булдыра алмайым

УМЕЩАТЬ *несов. см.* **уместить**

УМЕЩАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **уместиться** **2.** *страд. от* **умещать**

УМЕЮЧИ *нареч.*; *разг.* белеп, рәтен белеп, оҫталыҡ менән; **делать умеючи** рәтен белеп эшләү

УМИЛЕНИЕ *с* күңел йомшарыу (нескәреү, тулыу), тәьҫирләнеү; **прийти в умиление** күңел йомшарып китеү

УМИЛЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **умилить** **2.** *прил.* күңеле йомшарған (нескәргән, тулған), әҫәрләнгән; **умилённый взгляд** әҫәрләнгән ҡараш

УМИЛИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое күңелде йомшарта (нескәртә, иретә) торған, һөйкөмлө; **умилительное зрелище** күңелде нескәртә торған тамаша; **умилительный ребёнок** һөйкөмлө бала

УМИЛИТЬ *сов. кого-что* күңелде йомшартыу (нескәртеү, иретеү), әҫәрләндереү

УМИЛИТЬСЯ *сов.* күңел йомшарыу (нескәреү, иреү), әҫәрләнеү; **умилиться бескорыстию** эскерһеҙлеккә күңел иреү

УМИЛОСТИВИТЬ *сов. кого-что* шәфҡәт (мәрхәмәт) уятыу, шәфҡәтлеләндереү, мәрхәмәтлеләндереү

УМИЛОСТИВИТЬСЯ *сов.* шәфҡәт (мәрхәмәт) уяныу, шәфҡәтлеләнеү, мәрхәмәтлеләнеү

УМИЛОСТИВЛЯТЬ *несов. см.* **умилостивить**

УМИЛОСТИВЛЯТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **умилостивиться** **2.** *страд. от* **умилостивлять**

УМИЛЯТЬ *несов. см.* **умилить**

УМИЛЯТЬСЯ *несов. см.* **умилиться**

УМИНАТЬ *несов. см.* **умять**

УМИНАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **умяться** **2.** *страд. от* **уминать**

УМИРАТЬ *несов.* **1.** *см.* **умереть** **2.** (*испытывать в сильной степени*) үлеп барыу; **умирать с голоду** асығып үлеп барыу; **умирать со скуки** эс бошоп үлеп барыу; **умирать со смеху** көлөп үлеп барыу

УМИРАЮЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **умирать** **2.** *в знач. сущ.* **умирающий** *м* и **умирающая** *ж* үлеп барыусы, үлем хәлендә ятыусы **3.** *прил.*; *перен.* (*слабый, безжизненный*) хәлһеҙ, көсһөҙ, зәгиф; **говорить умирающим голосом** хәлһеҙ тауыш менән һөйләү

УМИРОТВОРЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **умиротворить** **2.** *прил.* тыныс, ҡәнәғәт; **умиротворённое выражение** тыныс ҡиәфәт

УМИРОТВОРИТЬ *сов. кого-что* тынысландырыу, ҡәнәғәтләндереү, ризалаштырыу; **умиротворить народ** халыҡты тынысландырыу

УМИРОТВОРИТЬСЯ *сов.* тынысланыу, тынығыу, ҡәнәғәтләнеү; **сердце умиротворилось** йөрәк тынысланды

УМИРОТВОРЯТЬ *несов. см.* **умиротворить**

УМИРОТВОРЯТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **умиротвориться** **2.** *страд. от* **умиротворять**

УМНЕТЬ *несов.* аҡылланыу, аҡыллана барыу (төшөү), аҡылға ултырыу; **ребёнок умнеет** бала аҡыллана

УМНИК *м*; *разг.* **1.** (*умный человек*) аҡыллы кеше, аҡыл эйәһе **2.** (*рассудительный мальчик*) аҡыллы малай, башлы малай **3.** *ирон.* аҡыллы баш, аҡыл һатыусы

УМНИЦА *м* и *ж*; *разг.* **1.** (*умный человек*) аҡыллы кеше, аҡыл эйәһе **2.** (*рассудительный ребёнок*) аҡыллы (башлы) бала

УМНИЧАТЬ *несов.*; *разг.* **1.** *неодобр.* аҡыл һатыу, аҡыл өйрәтеү **2.** (үҙенсә) ҡыланыу, хикмәтләнеү; **умничает как хочет** үҙе теләгәнсә ҡылана

УМНОЖАТЬ *несов. см.* **умножить**

УМНОЖАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **умножиться** **2.** *страд. от* **умножать**

УМНОЖЕНИЕ *с* **1.** *см.* **умножить** — **умножать** 2, **умножиться** — **умножаться** **2.** *мат.* ҡабатлау, ҡабатлау гәмәле; **таблица умножения** ҡабатлау таблицаһы

УМНОЖИТЬ *сов. что* **1.** *мат.* ҡабатлау **2.** (*увеличить в числе*) арттырыу, үҫтереү, күбәйтеү, ишәйтеү; **умножить богатство** байлыҡты арттырыу; **умножить скот** малды ишәйтеү

УМНОЖИТЬСЯ *сов.* артыу, күбәйеү, ишәйеү, үҫеү

УМНЫЙ, -ая, -ое **1.** аҡыллы, башлы, зирәк, зиһенле; **умный человек** аҡыллы кеше; **умный ученик** башлы уҡыусы; **умное лицо** аҡыллы йөҙ **2.** аҡыллы, төплө; **умный совет** төплө кәңәш ♦ **умная голова** башлы кеше

УМОЗАКЛЮЧАТЬ *несов. см.* **умозаключить**

УМОЗАКЛЮЧАТЬСЯ *несов. страд. от* **умозаключать**

УМОЗАКЛЮЧЕНИЕ *с* **1.** *лог.* хөкөм сығарыу, һығымта; **дедуктивное умозаключение** дедуктив һығымта **2.** *книжн.* йомғаҡ, һөҙөмтә, нәтижә; **сделать умозаключение** һөҙөмтә яһау

УМОЗАКЛЮЧИТЬ *сов. что*; *лог.*, *книжн.* һөҙөмтә сығарыу, йомғаҡ яһау, хөкөм йөрөтөү

УМОЗРЕНИЕ *с*; *книжн.* ҡоро фекер

УМОЗРИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое ҡоро фекерләүгә ҡоролған

УМОИССТУПЛЕНИЕ *с*; *книжн.* аҡылдан шашыу, аҡылды юғалтып ярһыу

УМОЛИ́ТЬ *сов. кого-что* (аҙарынып) үтенеү, инәлеп күндереү, инәлеү, ялыныу, ялбарыу; **умоли́ть бра́та прие́хать** ағайҙың килеүен аҙарынып үтенеү

У́МОЛК: без у́молку бер туктауһыҙ, өҙләкһеҙ

УМОЛКА́ТЬ *несов. см.* **умо́лкнуть**

УМО́ЛКНУТЬ *сов.* **1.** шымыу, шымып ҡалыу, тымыу, тымып ҡалыу, тыныу, баҫылыу; **ребёнок умо́лк** бала шымды; **голоса́ умо́лкли** тауыштар тынды; **ору́дия умо́лкли** туптар тынды **2.** *перен.* һүнеү; **сла́ва о наро́дных геро́ях не умо́лкнет никогда́** халыҡ ҡаһармандарының даны бер ваҡытта ла һүнмәҫ

УМОЛО́Т *м*; *с.-х.* төшөм, сығым, һуғылған ашлыҡ; **умоло́т ржи** арыш төшөмө

УМОЛОТИ́ТЬ *сов. что*; *с.-х.* һуғыу, һуғып алыу (бөтөрөү); **умолоти́ть пшени́цу** бойҙайҙы һуғып алыу

УМОЛЧА́НИЕ *с см.* **умолча́ть ♦ фигу́ра умолча́ния**: 1) *лит.* кинәйәле стилистик алым; 2) *ирон.* ситләтеп әйтеү

УМОЛЧА́ТЬ *сов. о ком-чём* әйтмәү, өндәшмәү, әйтмәй (өндәшмәй) ҡалдырыу, юрый әйтмәү; **умолча́ть об упуще́ниях** етешһеҙлектәр тураһында әйтмәй ҡалдырыу

УМОЛЯ́ТЬ *несов. см.* **умоли́ть**

УМОЛЯ́ЮЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **умоля́ть 2.** *прил.* инәлеүле, ялбарыулы, ялыныслы, үтенесле; **умоля́ющий взгляд** инәлеүле ҡараш; **с умоля́ющим ви́дом** ялбарыулы ҡиәфәт менән

УМОНАСТРОЕ́НИЕ *с*; *книжн.* фекер йүнәлеше, иҫ-аҡыл көйләнеге; **умонастрое́ние молодёжи** йәштәрҙең фекер йүнәлеше

УМОПОМЕША́ТЕЛЬСТВО *с* аҡыл алмашыныу, аҡыл юйылыу, аҡылға еңеләйеү

УМОПОМРАЧЕ́НИЕ *с* **1.** *уст. см.* **умопомеша́тельство 2.** *в знач. сказ.*; *разг.* ғәжәп, хәтәр, иҫ китерлек (*хәл, нәмә һ.б.*); **у подру́ги шля́пка — умопомраче́ние** эхирәттең ҡалпағы иҫ китерлек **♦ до умопомраче́ния** иҫ киткес, ғәжәйеп, сиктән тыш

УМОПОМРАЧИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое *разг.* иҫ китерлек, ғәжәп, хәтәр, аҡылға һыймаҫлыҡ; **умопомрачи́тельный успе́х** иҫ китерлек уңыш

УМО́РА *ж в знач. сказ.*; *прост.* (үтә) көлкө, мәҙәк, кәмит; **слу́шать его́ — одна́ умо́ра** уны тыңлау — үҙе көлкө

УМОРИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое *разг.* көлкөлө, һын ҡатырғыс, һын ҡатып көлөрлөк; **умори́тельный вид** һын ҡатырғыс ҡиәфәт

УМОРИ́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* **1.** (*погубить*) ҡырыу, һәләк итеү **2.** (*утомить*) йонсотоу, хәлдән тайҙырыу, әлһерәтеү, ныҡ арытыу; **путеше́ствие умори́ло** сәйәхәт хәлдән тайҙырҙы **3.** (*сильно насмешить*) көлдөрөп арытыу, көлдөрөп хәлдән тайҙырыу; **умори́ть расска́зом** көлкө һөйләп хәлдән тайҙырыу

УМОРИ́ТЬСЯ *сов.*; *прост.* хәлдән тайыу, әлһерәү, ныҡ арыу, йонсоу; **умори́ться от да́льней доро́ги** алыҫ юлдан йонсоу

УМОСТИ́ТЬ *сов. что*; *разг.* **1.** түшәү, түшәп сығыу; **умости́ть доро́гу булы́жником** урамға суйырташ түшәү **2.** (*уместить где-л., куда-л.*) һыйҙырыу, урынлаштырыу; **умости́ть ве́щи в рюкза́к** кәрәк-ярақты биштәргә һыйҙырыу

УМОСТИ́ТЬСЯ *сов.* урынлашыу, һыйыу; **умости́ться на у́зкой крова́ти** тар ғына карауатҡа урынлашыу

УМОТА́ТЬ *сов.* **1.** (*обмотать*) урау, сырмау, сорнау **2.** *что* (*намотать*) төрөү, урау, урап ҡуйыу, сырмау; **умота́ть нить в клубо́к** епте йомғаҡҡа урап ҡуйыу **3.** *кого*; *прост.* (*сильно утомить*) арытыу, хәлдән тайҙырыу **4.** *без доп.*; *прост.* (*уйти откуда-л.*) тайыу, шылыу, һыҙыу, ҡасыу

УМОТА́ТЬСЯ *сов.* **1.** *разг.* ураныу, сорналыу; **умота́ться ша́рфом** шарфҡа ураныу **2.** *прост.* ныҡ арыу, хәлдән тайыу

У́МСТВЕННОСТЬ *ж*; *прост.* **1.** (*умственная деятельность*) аҡыллылыҡ, аҡыллы булыу **2.** (*разумное основание, смысл*) мәғәнәлелек, мәғәнәле булыу **3.** (*образованность, сообразительность*) аҡыллылыҡ, зирәклек

У́МСТВЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** (*интеллектуальный*) аҡыл ...ы; **у́мственный труд** аҡыл хеҙмәте; **у́мственные спосо́бности** аҡыл һәләте **2.** *прост.* (*умный, толковый*) аҡыллы

У́МСТВОВАНИЕ *с* **1.** *см.* **у́мствовать 2.** *разг.*, *ирон.* (*отвлечённое размышление*) аҡыл һатыу

У́МСТВОВАТЬ *несов.* **1.** *уст.* уйлау, фекер йөрөтөү **2.** *разг.*, *ирон.* аҡыл йөрөтөү, аҡыл һатыу, фәлсәфә һатыу

УМУДРЁННОСТЬ *ж* аҡыллылыҡ, тәжрибәлелек, күпте күргәнлек

УМУДРЁННЫЙ, -ая, -ое аҡыл йыйған, тәжрибәле, күпте күргән

УМУДРИ́ТЬ *сов. кого-что* аҡылландырыу, аҡыл ултыртыу

УМУДРИ́ТЬСЯ *сов. с неопр.*; *разг.* **1.** аҡылланыу, аҡыл ултыртыу **2.** аҡыл (баш) етеү, яйын (әмәлен) табыу; **умудри́ться сохрани́ть де́ньги** аҡсаны һаҡларға баш етеү

УМУДРЯ́ТЬ *несов. см.* **умудри́ть**

УМУДРЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **умудри́ться 2.** *страд. от* **умудря́ть**

УМЧА́ТЬ *сов. кого-что* елдереп (осороп, саптырып) алып китеү; **умча́ть госте́й из дере́вни** ҡунаҡтарҙы ауылдан саптырып алып китеү

УМЧА́ТЬСЯ *сов.* **1.** елеп (сабып) китеп барыу, сабып сығып китеү, елдереп (саптырып) сығып китеү; **вса́дники умча́лись** һыбайлылар сабып сығып киттеләр **2.** *перен.* (*о времени*) үтеү, тиҙ үтеп китеү, бик тиҙ уҙыу; **ю́ность умча́лась** йәшлек тиҙ үтте

УМЫВА́ЛЬНИК *м* йыуынғыс, ҡулйыуғыс

УМЫВА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** йыуыныу ...ы; **умыва́льные принадле́жности** йыуыныу кәрәк-яраҡтары **2.** *в знач. сущ.* **умыва́льная** *ж* йыуыныу бүлмәһе

УМЫВА́ЛЬНЯ *ж*; *разг. см.* **умыва́льный** 2

УМЫВА́ТЬ *несов. см.* **умы́ть**

УМЫВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **умы́ться 2.** *страд. от* **умыва́ть**

УМЫКА́НИЕ *с* ҡыҙ урлау

УМЫКА́ТЬ *несов. см.* **умыкну́ть**

УМЫКНУ́ТЬ *сов. кого* ҡыҙ урлау

У́МЫСЕЛ *м* аҫтыртын уй (ҡылыҡ), яуыз (уҫал) ниәт, насар уй; **без вся́кого у́мысла** һис бер насар уйһыҙ; **сде́лать с у́мыслом** аҫтыртын ҡылыҡ ҡылыу

УМЫ́СЛИТЬ *сов.*; *уст.* уйлап ҡылыу

УМЫ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** йыуыу, йыуындырыу; **умы́ть лицо́** битте йыуыу; **умы́ть ребёнка** баланы йыуындырыу **2.** *перен.* йыуыу; **дождь умы́л у́лицу** ямғыр урамды йыуҙы ♦ **умы́ть ру́ки** яуаплылыҡтан ҡасыу, ситкә китеү, үҙеңдән яуаплылыҡты төшөрөү

УМЫ́ТЬСЯ *сов.* **1.** йыуыныу, йыуынып алыу **2.** *перен.* сыланыу, йыуылыу; **трава́ умы́лась росо́й** үлән ысыҡҡа йыуылды

УМЫ́ШЛЕННОСТЬ *ж* уйлап (аңлы рәүештә, яуыз ниәт менән) эшләнеү (ҡылыныу); **умы́шленность де́йствий** эштең аңлы рәүештә ҡылыныуы

УМЫ́ШЛЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **умы́слить 2.** *прил.* уйлап, аңлы рәүештә, яуыз ниәт менән; **умы́шленное уби́йство** аңлы рәүештә үлтереү; **умы́шленное искаже́ние те́кста** тексты аңлы рәүештә боҙоу

УМЫШЛЯ́ТЬ *несов. см.* **умы́слить**

УМЫШЛЯ́ТЬСЯ *несов. страд. от* **умышля́ть**

УМЯ́ТЬ *сов. что* **1.** *разг.* (*сделать мягким*) иҙеү, баҫыу, иҙеп (баҫып) үҙләндереү (йомшартыу), иҙеп (баҫып) еткереү; **умя́ть гли́ну** балсыҡты баҫып еткереү **2.** *разг.* (*уплотнить*) баҫыу, тапау; **умя́ть снег** ҡарҙы тапау; **умя́ть се́но** бесәнде баҫып тапау **3.** *прост.* (*быстро и много съесть*) һоғаланып ашау, йыпырыу; **умя́ть таре́лку су́па** бер тәрилкә ашты йыпырыу

УМЯ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* **1.** (*стать мягким*) иҙелеү, баҫылыу, йомшарыу, иҙелеп (баҫылып) етеү, үҙләнеү; **гли́на умя́лась** балсыҡ иҙелеп етте **2.** (*стать плотным*) баҫылыу, тапалыу; **снег умя́лся** ҡар тапалды

УНАВО́ЖИВАТЬ *несов. см.* **унаво́зить**

УНАВО́ЖИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **унаво́живать**

УНАВО́ЗИТЬ *сов. что* тиреҫләү, тиреҫ индереү, тиреҫ менән ашлау; **унаво́зить по́чву** тупраҡты тиреҫләү

УНАСЛЕ́ДОВАТЬ *сов. см.* **насле́довать** 1

УНЕСТИ́ *сов. кого-что* **1.** (*взять с собой*) алып китеү; **унести́ кни́ги** китаптарҙы алып китеү **2.** *разг.* (*украсть*) урлап (һорамай) алып китеү **3.** (*переместить, увлечь*) алып китеү, ағыҙып (осороп) алып китеү; **ло́дку унесло́ ве́тром** *безл.* кәмәне ел алып киткән **4.** *перен.* (*отнять, лишить чего-л.*) алыу, алып китеү, йотоу; **война́ унесла́ мно́го жи́зней** һуғыш бик күп ғүмерҙәрҙе алып китте ♦ **е́ле (едва́) но́ги унести́** көс-хәлгә ҡасып ҡотолоу; **унести́ (с собо́й) в моги́лу** *что* үҙең менән ҡәбергә алып китеү (*серен әйтмәй үлеп китеү*)

УНЕСТИ́СЬ *сов.* **1.** (*быстро перемещаясь, удалиться*) сабып (саптырып) сығып китеү, йүгереп китеп барыу; (*о тучах, дыме и т.п.*) ағылыу; **ту́чи унесли́сь на се́вер** болоттар төньяҡҡа ҡарай ағылды **2.** *перен.* үтеү, үтеп китеү, уҙыу; **унесли́сь го́ды мо́лодости** йәшлек йылдары үтеп китте

УНИВЕРМА́Г *м* (*универсальный магазин*) универмаг

УНИВЕРСА́Л *м* универсал (*үҙ һөнәре буйынса күп яҡлы белгес*); **констру́ктор-универса́л** универсал конструктор

УНИВЕРСАЛИ́ЗМ *м* универсализм (*белемдең төрлө тармаҡтарын белеү, һәр яҡлап белемле булыу*)

УНИВЕРСА́ЛЬНОСТЬ *ж* универсаллек (*күп яҡлылыҡ*)

УНИВЕРСА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое универсаль; **универса́льный хиру́рг** универсаль хирург; **универса́льная маши́на** универсаль машина; **универса́льный стано́к** универсаль станок

УНИВЕРСА́М *м* универсам (*үҙеңде үҙең хеҙмәтләндерә торған аҙыҡ-түлек магазины*)

УНИВЕРСИА́ДА *ж* универсиада (*студенттарҙың донъя спорт ярыштары*)

УНИВЕРСИТЕ́Т *м* университет; **поступи́ть в университе́т** университетҡа уҡырға инеү

УНИВЕРСИТЕ́ТСКИЙ, -ая, -ое **1.** университет ...ы, университетлы; **университе́тский уста́в** университет уставы **2.** университетта бергә уҡыған; **университе́тский това́рищ** университетта бергә уҡыған иптәш

УНИЖА́ТЬ *несов. см.* **уни́зить**

УНИЖА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **уни́зиться 2.** *страд. от* **унижа́ть**

УНИЖЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **уни́зить** — **унижа́ть, уни́зиться** — **унижа́ться 2.** (*то, что оскорбляет*) мәсхәрә, хурлыҡ, кәмһетеү, түбәнһетеү; **терпе́ть униже́ния** кәмһетеүҙәргә түҙеү

УНИ́ЖЕННОСТЬ *ж* мәсхәрәлек, хурлыҡ, кәмһетелгәнлек, түбәнһетелгәнлек

УНИ́ЖЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **уни́зить 2.** *прил.* (*подвергнутый унижению*) кәмһетелгән, түбәнһетелгән, хурланған, мәсхәрә ителгән; **чу́вствовать себя́ уни́женным** үҙеңде кәмһетелгән итеп тойоу **3.** *прил.* (*раболепно смиренный*) кәмһенә (түбәнһенә) торған, кәмһенеүле; **уни́женная про́сьба** кәмһенеүле үтенес

УНИЖЁННЫЙ, -ая, -ое *уст.* (*терпящий унижения, обиды*) иҙелгән, рәнйетелгән, ҡыйырһытылған, йәберләнгән; **унижённый невзго́дами жи́зни** тормош михнәттәренән иҙелгән

УНИЗА́ТЬ *сов. что* **1.** (*нанизать*) теҙеү, теҙеп сығыу, теҙеп ҡуйыу **2.** баҫыу, баҫып сығыу; **униза́ть по́яс серéбряными монéтами** билбауға көмөш тәңкәләр баҫып сығыу

УНИЗИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* кәмһетелгәнлек, түбәнһетелгәнлек, кәмһетә (түбәнһетә) торған булыу

УНИЗИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое кәмһетә (түбәнһетә) торған, кәмһетеүле, хурлыҡлы; **чу́вствовать себя́ в унизи́тельном положéнии** үҙеңде кәмһетеүле хәлдә тойоу

УНИ́ЗИТЬ *сов. кого-что* кәмһетеү, түбәнһетеү, намыҫына тейеү, дәрәжәһен төшөрөү; **не позво́лить уни́зить себя́** үҙеңде кәмһетеүгә юл ҡуймау

УНИ́ЗИТЬСЯ *сов.* түбәнһенеү, кәмһенеү, үҙен кәмһетеү

УНИ́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **униза́ть**

УНИ́ЗЫВАТЬСЯ *несов. страд. от* **уни́зывать**

УНИКА́ЛЬНОСТЬ *ж* уникаллек

УНИКА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое уникаль; **уника́льное произведéние** уникаль әҫәр

У́НИКУМ *м* уникум (*һирәк осрай торған берҙән-бер әйбер*)

УНИМА́ТЬ *несов. см.* **уня́ть**

УНИМА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **уня́ться 2.** *страд. от* **унима́ть**

УНИСО́Н *м*; *муз.* унисон (*бер нисә тауыштың йәки төрлө октаваларҙағы оҡшаш тауыштарҙың төрлө бейеклектә аһәңдәш яңғырашы*) ♦ **в унисо́н**: 1) бер тауыштан, аһәңле; 2) *перен.* берҙәм рәүештә, килешеп

УНИТА́З *м* унитаз

УНИТА́РНЫЙ, -ая, -ое *книжн.* унитар, берләштерелгән; **унита́рная респу́блика** унитар республика

УНИФИКА́ЦИЯ *ж* унификациялау, унификациялаштырыу, унификация яһау; **унифика́ция орфогра́фии** орфографияны унификациялау

УНИФИЦИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* унификациялау, унификациялаштырыу, унификация яһау; **унифици́ровать пра́вила правописа́ния** дөрөҫ яҙыу ҡағиҙәләрен унификациялау

УНИФИЦИ́РОВАТЬСЯ 1. *сов., несов.* унификацияланыу, унификациялашыу **2.** *несов. страд. от* **унифици́ровать**

УНИФО́РМА *ж* униформа (**1.** *форма кейеме* **2.** *собир.*; *цирк. цирк аренаһында төрлө ярҙамсы эштәрҙе үтәп йөрөүсе форма кейемендәге хеҙмәтселәр*)

УНИЧИЖИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** *уст. см.* **унизи́тельный 2.** *лингв.* кәмһетеү ...ы; **уничижи́тельный су́ффикс** кәмһетеү суффиксы

УНИЧТОЖА́ТЬ *несов. см.* **уничто́жить**

УНИЧТОЖА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **уничто́житься 2.** *страд. от* **уничтожа́ть**

УНИЧТОЖА́ЮЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **уничтожа́ть 2.** *прил.*; *перен.* (*беспощадный*) һәләкәтле, аяуһыҙ, ҡаты; **уничтожа́ющая кри́тика** аяуһыҙ тәнҡит **3.** *прил.*; *перен.* (*выражающий презрение*) нәфрәтле, күрә алмаҫлыҡ; **уничтожа́ющий взгляд** нәфрәтле ҡараш

УНИЧТОЖÉНИЕ *с см.* **уничто́жить** — **уничтожа́ть**; **уничтожéние огневы́х то́чек врага́** дошмандың ут нөктәләрен юҡ итеү

УНИЧТО́ЖИТЬ *сов.* **1.** *кого-что* юҡ итеү, ҡырыу, һәләк итеү, башына етеү; **уничто́жить пехо́ту проти́вника** дошмандың йәйәүле ғәскәрен ҡырыу **2.** бөтөрөү, юҡ итеү; **уничто́жить безрабо́тицу** эшһеҙлекте бөтөрөү **3.** *кого*; *перен.* (*унизить*) хур итеү, бөтөрөп ташлау, хурлыҡҡа ҡалдырыу; **уничто́жить сло́вом** һүҙ менән хур итеү

УНИЧТО́ЖИТЬСЯ *сов.* бөтөү, ҡырылыу, юҡ булыу, юҡҡа сығыу

У́НИЯ *ж*; *в разн. знач.* уния, берләшмә; **полити́ческая у́ния** сәйәси берләшмә; **церко́вная у́ния** сиркәү унияһы

УНО́С *м* **1.** *см.* **унести́** — **уноси́ть** 1—3; **2.** *спец.* остағы пар ат (*бер нисә пар атты мисәүләп еккәндә, гәҙәттә алғылары*)

УНОСИ́ТЬ *несов. см.* **унести́**

УНОСИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **унести́сь 2.** *страд. от* **уноси́ть**

У́НТЕР-ОФИЦÉР *м* унтер-офицер (*революцияға тиклем Рәсәй армияһында һәм ҡайһы бер сит ил армияларында кесе командир дәрәжәһе*)

У́НТЕР-ОФИЦÉРСКИЙ, -ая, -ое унтер-офицер ...ы; **у́нтер-офицéрское зва́ние** унтер-офицер дәрәжәһе

УНТЫ́ *мн.* (*ед.* **унт** *м*) и **У́НТЫ** *мн.* (*ед.* **у́нта** *ж*) унта (*оҙон ҡуныслы, йомшаҡ табанлы тире итек*)

У́НЦИЯ *ж* унция

УНЫВА́ТЬ *несов.* бойоғоу, моңайыу, рух (күңел) төшөүе, төшөнкөлөккә бирелеү

УНЫ́ЛОСТЬ *ж* бойоҡлоҡ, моңһоулыҡ, рух (күңел) төшөнкөлөгө

УНЫ́ЛЫЙ, -ая, -ое бойоҡ, моңһоу, төшөнкө күңелле; **уны́лый человéк** бойоҡ кеше; **уны́лая пéсня** моңһоу йыр; **уны́лый взгляд** моңһоу ҡараш

УНЫ́НИЕ *с* күңел (рух) төшөнкөлөгө, күңелһеҙлек, бойоҡлоҡ; **впада́ть в уны́ние** күңел төшөнкөлөгөнә бирелеү

УНЯ́ТЬ *сов.*; *разг.* **1.** *кого-что* тыйыу, тынысландырыу; **уня́ть детéй** балаларҙы тыйыу **2.** *что* туҡтатыу, баҫыу; **уня́ть слёзы** күҙ йәшен туҡтатыу; **уня́ть волнéние** тулҡынланыуҙы баҫыу

УНЯ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* **1.** тыйылыу, тынысланыу, тымыу; **дéти уня́лись** балалар тымды **2.** туҡтау, баҫылыу; **ка́шель уня́лся** йүткереү баҫылды

УПА́ВШИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **упа́сть 2.** *прил.* (*о голосе*) хәлһеҙ, көсһөҙ, ишетелер-ишетелмәҫ

УПА́Д: до упа́ду (упа́да) *разг.* хәлдән тайғансы, аяҡтан йығылғансы

УПА́ДОК *м* **1.** (*спад в развитии*) тарҡалыу, тарҡалыш, түбән төшөү; **упа́док в иску́сстве** сәнғәттең тарҡалыуы **2.** (*ослабление физических сил*) хәл бөтөү, хәлһеҙләнеү; (*духовных сил*) төшөнкөлөк; **упа́док ду́ха** рух төшөнкөлөгө

УПА́ДОЧНИЧЕСКИЙ, -ая, -ое *книжн.* төшөнкөлөк ...ы, өмөтһеҙлек ...ы, төшөнкөлөк осоро ...ы, төшөнкөлөк осорон сағылдырған; **упа́дочническая литерату́ра** төшөнкөлөк осоро әҙәбиәте

УПА́ДОЧНИЧЕСТВО *с*; *книжн.* төшөнкөлөк, өмөтһеҙлек, төшөнкөлөккә (өмөтһеҙлеккә) бирелеү (*ижтимағи тормоштоң берәй өлкәһендә*); **пери́од упа́дочничества в литерату́ре** әҙәбиәттә төшөнкөлөк осоро

УПА́ДОЧНЫЙ, -ая, -ое тарҡалған, төшөнкө, түбән тәгәрләгән; **упа́дочное предприя́тие** тарҡалған предприятие; **упа́дочное настрое́ние** төшөнкө кәйеф

УПАКОВА́ТЬ *сов. что* төргәкләү, (төргәккә) төрөү; **упакова́ть кни́ги** китаптарҙы төргәкләү

УПАКОВА́ТЬСЯ *сов.* **1.** төргәкләнеү, төргәккә төрөлөү **2.** (*собрать свои вещи*) төрөнөү, йыйыныу, (әйберҙәрҙе) төргәктәргә төрөү

УПАКО́ВКА *ж* **1.** *см.* **упакова́ть** – **упако́вывать 2.** (*упаковочный материал*) (әйбер) төрөү материалы

УПАКО́ВЩИК *м* и **УПАКО́ВЩИЦА** *ж* (әйбер) төрөүсе, төрөп бәйләүсе

УПАКО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **упакова́ть**

УПАКО́ВЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **упакова́ться 2.** *страд. от* **упако́вывать**

УПА́РИВАТЬ *несов. см.* **упа́рить**

УПА́РИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **упа́риться 2.** *страд. от* **упа́ривать**

УПА́РИТЬ *сов.* **1.** *что* бешекләү, быуҙа йомшартыу; **упа́рить капу́сту** кәбеҫтәне бешекләү **2.** *кого*; *прост.* (*измучить*) арытыу, ҡара тиргә төшөрөү, аҡ күбеккә батырыу; **бы́строй ездо́й упа́рить коне́й** шәп ҡыуып аттарҙы аҡ күбеккә батырыу

УПА́РИТЬСЯ *сов.* **1.** (*варясь при помощи пара, дойти до готовности*) быуҙа бешеү; **о́вощи упа́рились** йәшелсә быуҙа бешеп сыҡты **2.** *прост.* (*измучиться*) тиргә батыу, ҡара тиргә төшөү, аҡ күбеккә батыу; **упа́риться от бе́га** йүгереп тиргә батыу

УПА́РХИВАТЬ *несов. см.* **упорхну́ть**

УПАСТИ́ *сов. кого-что*; *прост.* һаҡлау, һаҡлап алып ҡалыу, ҡотҡарыу, ҡотҡарып ҡалыу, ҡурсалау ♦ **упаси́ бог**; **бо́же упаси́**: 1) алла һаҡлаһын; 2) алла үҙе һаҡлаһын (*шулай эшләй күрмә, шулай булырға яҙмаһын*)

УПАСТИ́СЬ *сов. от кого-что*; *уст.*, *прост.* һаҡланыу, һаҡланып ҡалыу, ҡотолоп ҡалыу; **упасти́сь от гри́ппа** гриптан һаҡланыу

УПА́СТЬ *сов. см.* **па́дать** 1, 3, 4, 6; **упа́сть с ло́шади** аттан ҡолау; **звезда́ упа́ла** йондоҙ атылды; **температу́ра у больно́го упа́ла** ауырыуҙың температураһы төшкән; **ко́сы упа́ли на грудь** сәс толомдары күкрәгенә һалынып төшкән; **подозре́ние упа́ло на него́** шөбһә уға төштө; **настрое́ние его́ упа́ло** уның кәйефе төштө ♦ **упа́сть в глаза́х** *кого, чьих* абруйы (дәрәжәһе) төшөү; **упа́сть в о́бморок** иҫтән яҙыу, аңын юғалтыу; **упа́сть ду́хом** рух төшөү; **как с не́ба упа́л** *см.* **не́бо**

УПЁК *м*; *спец.* **1.** *см.* **упе́чь** – **упека́ть** 1; **хлеб ночно́го упёка** төндә бешерелгән икмәк **2.** (*уменьшение в весе при выпечке*) (икмәктең) бешкәндә кәмеүе; **проце́нт упёка хле́ба** икмәктең бешкәндә кәмеү проценты

УПЕКА́ТЬ *несов. см.* **упе́чь**

УПЕКА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **упе́чься 2.** *страд. от* **упека́ть**

УПЕРЕ́ТЬ *сов.* **1.** *что, во что*; *разг.* терәү, һөйәү, терәп (һөйәп) ҡуйыу; **упере́ть дверь изнутри́** ишекте эс яҡтан терәп ҡуйыу **2.** *перен.*, *разг.* (*о глазах, взгляде*) текләү, текләп ҡарау; **упере́ть взгляд в кни́гу** күҙҙе китапҡа текләү **3.** *см.* **пере́ть** 4

УПЕРЕ́ТЬСЯ *сов.* **1.** *чем, во что* терәлеү, һөйәлеү; **упере́ться шесто́м в дно** ҡолға менән һыу төбөнә терәлеү **2.** *перен.*, *разг.* (*заупрямиться*) киреләнеү, ҡарышыу **3.** *перен.*, *разг.* (*уставить взгляд*) күҙҙе (ҡарашты) текәү

УПЕ́ЧЬ *сов.* **1.** *что*; *разг.* бешереп еткереү; **хлеб не упечён до конца́** икмәк бешеп етмәгән **2.** *кого-что*; *прост.* олаҡтырыу, ебәреү, һөрөү; **упе́чь в тюрьму́** төрмәгә ебәреү

УПЕ́ЧЬСЯ *сов.* **1.** *разг.* бешеп етеү, йөҙө килеү, бешеүе етеү; **пиро́г ещё не упёкся** бәлеш бешеп етмәгән әле **2.** (*иметь упёк*) бешеп (бешеүҙән) кәмеү

УПИВА́ТЬСЯ *несов. см.* **упи́ться**

УПИРА́ТЬ *несов. см.* **упере́ть**

УПИРА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **упере́ться 2.** *страд. от* **упира́ть**

УПИСА́ТЬ *сов. что* **1.** *разг.* яҙып сығыу (бөтөү, һыйҙырыу); **написа́ть заявле́ние на одно́й страни́це** ғаризаны бер биткә яҙып һыйҙырыу **2.** *прост.* һыпырыу, йыпырыу, һыпырып (йыпырып) һалыу; **написа́ть весь пиро́г** бәлеште тотош һыпырып һалыу

УПИСА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* һыйыу, һыйып бөтөү; **письмо́ не написа́лось на двух страни́цах** хат ике биткә һыйып бөтмәне

УПИ́СЫВАТЬ *несов. см.* **написа́ть**

УПИ́СЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **написа́ться 2.** *страд. от* **упи́сывать**

УПИ́ТАННОСТЬ *ж* көрлөк, һимеҙлек

УПИ́ТАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **упита́ть 2.** *прил.* (о человеке) һимеҙ, тулы, таҙа; (*о скоте*) көр, һимеҙ; **упи́танный ребёнок** таҙа бала

УПИТА́ТЬ *сов. что* **1.** һимереү, таҙарыу **2.** *перен.* тулыу, тулышыу; **душа́ упи́тана тоско́й** күңел һағыш менән тулған

УПИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** *прост.* (*напиться до полного насыщения или допьяна*) иҫергәнсе (ләх булғансы) эсеү **2.** *чем*; *книжн.* ләззәтләнеү, хозурланыу; **упи́ться му́зыкой** музыка менән ләззәтләнеү

УПЛА́ТА *ж см.* **уплати́ть — упла́чивать**

УПЛАТИ́ТЬ *сов. что* и *без доп.* түләү; **уплати́ть нало́г** һалым түләү

УПЛА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **уплати́ть**

УПЛЕСТИ́ *сов.* **1.** *что, чем*; *разг.* үреү, үреп ҡуйыу; **уплести́ ко́су ле́нтами** толомдо таҫма менән үреп ҡуйыу **2.** (*истратить на плетение*) үреп бөтөрөү; **уплести́ всё лы́ко на ла́пти** бөтә йүкәнән сабата үреү **3.** *что*; *прост.* (*быстро съесть*) һыпырыу, йыпырыу, һыпырып һалыу, йыпырып ҡуйыу

УПЛЕСТИ́СЬ *сов.*; *прост.* аяҡты саҡ һөйрәп атлау, аяғын ишә баҫып китеү, ишә атлап китеү; **он е́ле уплёлся домо́й** ул аяғын ишә баҫып саҡ ҡайтып китте

УПЛЕТА́ТЬ *несов. см.* **уплести́**

УПЛЕТА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **уплести́сь** **2.** *страд. от* **уплета́ть**

УПЛОТНЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **уплотни́ть — уплотня́ть, уплотни́ться — уплотня́ться** **2.** (*уплотнившееся место*) ҡаты төйөр, тығыҙланған (ҡатҡан) ер, биҙ **3.** *спец.* тығыҙлағыс (*газ, пар кеҫек матдәләрҙең сығыуын кәметеү өсөн эшләнгән ҡулайлама*)

УПЛОТНЁННОСТЬ *ж* тығыҙлыҡ, тығыҙланғанлыҡ; **уплотнённость рабо́чего вре́мени** эш ваҡытының тығыҙлығы

УПЛОТНЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **уплотни́ть** **2.** *прил.* тығыҙланған, тығыҙландырылған, тығыҙ; **уплотнённая по́чва** тығыҙланған тупраҡ; **уплотнённый гра́фик рабо́ты** тығыҙ эш графигы

УПЛОТНИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* тығыҙландырыу, ҡатҡылландырыу; **уплотни́ть грунт** ерҙе тығыҙландырыу **2.** *кого-что* (*заселить плотнее*) тығыҙлау, тығыҙыраҡ урынлаштырыу; **уплотни́ть кварти́ры горожа́н** ҡалала йәшәүселәрҙең фатирҙарын (торлаҡ майҙанын) тығыҙлау **3.** *что* тығыҙландырыу, тығыҙайтыу, тулыраҡ файҙаланыу; **уплотни́ть рабо́чий день** эш көнөн тығыҙландырыу

УПЛОТНИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*стать плотнее, твёрже*) тығыҙланыу, ҡатҡылланыу; **по́чва уплотни́лась** ер ҡатҡылланды **2.** (*поместиться более тесно*) тығыҙланыу **3.** (*стать уплотнённым*) тығыҙланыу, тығыҙайыу; **гра́фик экспеди́ций уплотни́лся** экспедициялар графигы тығыҙланды

УПЛОТНЯ́ТЬ *несов. см.* **уплотни́ть**

УПЛОТНЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **уплотни́ться** **2.** *страд. от* **уплотня́ть**

УПЛОЩЁННОСТЬ *ж* яҫылыҡ, йәйенкелек; **уплощённость стопы́** табандың яҫылығы

УПЛОЩЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **уплощи́ть** **2.** *прил.* яҫыланған, йәйенке, яҫы; **уплощённые побе́ги** йәйенке үҫентеләр

УПЛОЩИ́ТЬ *сов.* яҫыландырыу, яҫылатыу, йәйенке (яҫы) итеү

УПЛОЩИ́ТЬСЯ *сов.* яҫыланыу, йәйенкеләнеү

УПЛЫВА́ТЬ *несов. см.* **уплы́ть**

УПЛЫ́ТЬ *сов.* **1.** йөҙөп китеү, ағып китеү; **уплы́ть по тече́нию** ағым ыңғайына йөҙөп китеү **2.** *разг.* (*о времени, событиях*) уҙыу, үтеү, уҙып (үтеп) китеү; **про́шлое уплы́ло безвозвра́тно** үткәндәр кире ҡайтмаҫҡа уҙҙы **3.** *перен., разг.* (*быстро израсходоваться*) юҡ булыу, тотолоп бөтөү; **де́ньги уплы́ли** аҡса тотолоп бөттө

УПОВА́ТЬ *несов. на кого-что*; *уст., высок.* өмөтләнеү, өмөт итеү, өмөт (ышаныс) бағлау; **упова́ть на успе́х** уңышҡа өмөт бағлау

УПОДО́БИТЬ *сов. кого-что, кому-чему* оҡшатыу, сағыштырыу, тиңләштереү; **уподо́бить мо́лодость весне́** йәшлекте яҙға оҡшатыу

УПОДО́БИТЬСЯ *сов. кому-чему* оҡшау, оҡшап китеү, оҡшаш булыу

УПОДОБЛЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **уподо́бить — уподобля́ть, уподо́биться — уподобля́ться** **2.** *лит.* (*сравнение*) оҡшашлыҡ, оҡшаш булыу

УПОДОБЛЯ́ТЬ *несов. см.* **уподо́бить**

УПОДОБЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **уподо́биться** **2.** *страд. от* **уподобля́ть**

УПОЕ́НИЕ *с* ләззәт, рәхәт(лек), хозур(лыҡ); **рабо́тать с упое́нием** ләззәт менән эшләү

УПОЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **упои́ть** **2.** *прил.* ләззәтле, хозур, хозурланған, -ға/-гә иҫергән; **упоённый взгляд** хозур ҡараш

УПОИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое ләззәтләндергес, иҫерткес, иҫ киткес; **упои́тельный во́здух** иҫерткес һауа; **упои́тельная пе́сня** иҫ киткес йыр

УПОИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** *прост.* ныҡ иҫертеү, лаҡылып булғансы эсереү **2.** *чем* һоҡландырыу, хозурландырыу

УПОКО́Й: за упоко́й (души́) *кого*; *церк.* әруахтар рухына

УПОЛЗА́ТЬ *несов. см.* **уползти́**

УПОЛЗТИ́ *сов.* **1.** шыуышып китеү (китеп барыу); **змея́ уползла́** йылан шыуышып китте **2.** (*медленно уйти*) әкрен генә китеү, шылыу; **неприя́тель упо́лз за лес** дошман урман аръяғына шылды

УПОЛНОМО́ЧЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **уполномо́чить** **2.** *в знач. сущ.* **уполномо́ченный** *м* и **уполномо́ченная** *ж* вәкил

УПОЛНОМО́ЧИВАТЬ *несов. см.* **уполномо́чить**

УПОЛНОМО́ЧИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **уполномо́чивать**

УПОЛНОМО́ЧИЕ: по уполномо́чию *кого-чего* *кемдеңдер-нимәнеңдер* вәкәләте буйынса

УПОЛНОМО́ЧИТЬ *сов. на что* вәкәләт биреү, вәкил итеп ебәреү (ҡуйыу), ышанып эш тапшырыу; **уполномо́чить на веде́ние де́ла** эште алып барыу өсөн вәкәләт биреү

УПОМИНА́НИЕ *с* **1.** *см.* **упомина́ть** **2.** телгә (иҫкә) алыныу, исеме аталыу; **упомина́ние в печа́ти** матбуғатта телгә алыныу

УПОМИНА́ТЬ *несов. см.* **упомяну́ть**

УПО́МНИТЬ *сов. кого-что*; *разг.* хәтерҙә (иҫтә) ҡалдырыу, хәтерҙә һаҡлау, иҫтә тотоу, онотмау; **упо́мнить слова́ пе́сни** йырҙың һүҙҙәрен иҫтә ҡалдырыу

УПОМЯНУ́ТЬ *сов. кого-что, о ком-чём* или *с союзом "что"* телгә (иҫкә) алыу, исемен атау, ҡағылып (әйтеп, иҫкә төшөрөп) китеү; **упомяну́ть и́мя дру́га** дуҫтың исемен телгә алыу

УПО́Р *м* **1.** *см.* **упере́ть** — **упира́ть** 1, **упере́ться** — **упира́ться** 1; **то́чка упо́ра** таяныу (терәк) нөктәһе; **завинти́ть до упо́ра** нығытып бороп ҡуйыу **2.** (*подпорка*) терәк, терәгес, таяныс, типке; **упо́р для ног** аяҡтар өсөн терәгес; **наложи́ть упо́р на дверь** ишеккә типке һалыу ♦ **в упо́р подойти́** йөҙгә-йөҙ (ҡара-ҡаршы) килеп баҫыу; **в упо́р вы́стрелить (уби́ть)** терәп атыу (атып үлтереү); **в упо́р сказа́ть** туп-тура әйтеү; **в упо́р смотре́ть** туп-тура ҡарау, текләү, күҙен алмай ҡарау; **упо́р де́лать** *на кого-что, на ком-чём* баҫым яһау, айырым рәүештә иғтибарҙы йүнәлтеү

УПО́РНЫЙ I, -ая, -ое *спец.* терәк ...ы, терәү ...ы; **упо́рный болт** терәү болты; **упо́рный шест** терәк таяуы

УПО́РНЫЙ II, -ая, -ое **1.** (*настойчивый*) үҙ һүҙле, ныҡыш, ныҡымыш, еңмеш; **упо́рный челове́к** ныҡымыш кеше **2.** (*требующий выдержки*) ҡаты, киҫкен, ныҡышмалы, көсөргәнешле; **упо́рная борьба́** ҡаты көрәш; **упо́рный труд** көсөргәнешле хеҙмәт **3.** *перен.* (*не прекращающийся*) туҡтауһыҙ, өҙлөкһөҙ, бөтмәҫ; **упо́рный ка́шель** туҡтауһыҙ йүтәл; **упо́рное жела́ние** бөтмәҫ теләк

...УПО́РНЫЙ, -ая, -ое *урыҫ телендә ҡушма һүҙҙәрҙең "бирешмәүсән", "сыҙамлы" мәғәнәләрен аңлатҡан икенсе өлөшө, мәҫ.,* **водоупо́рный** һыуға бирешмәүсән; **огнеупо́рный** утҡа сыҙамлы

УПО́РСТВО *с* **1.** (*настойчивое стремление к чему-л.*) ныҡышмалылыҡ, ныҡышлыҡ, ныҡлыҡ **2.** (*упрямство*) үҙһүҙлелек, кирелек, тиҫкәрелек

УПО́РСТВОВАТЬ *несов.* **1.** ныҡышыу, ныҡ тороу, ҡаты тороу, ныҡлыҡ (ныҡышмалылыҡ) күрһәтеү; **упо́рствовать не сто́ит** ныҡ тороуҙың кәрәге юҡ **2.** *в чём* үҙһүҙләнеү, киреләнеү, ҡаршылыу, тиҫкәреләнеү; **упо́рствовать в свои́х тре́бованиях** үҙ талаптарың менән ҡарышыу, үҙһүҙләнеү

УПОРХНУ́ТЬ *сов.* **1.** (*вспорхнув, улететь*) пырхылдап (пырылдап) осоп китеү; **пти́чка упорхну́ла** ҡошсоҡ пырылдап осоп китте **2.** *разг.* (*быстро удалиться*) ҡапыл (йүгереп, осоп тигәндәй, еңел атлап) сығып китеү; **де́вушка упорхну́ла из ко́мнаты** ҡыҙ бүлмәнән осоп тигәндәй сығып китте

УПОРЯ́ДОЧЕНИЕ *с см.* **упоря́дочить**

УПОРЯ́ДОЧЕННОСТЬ *ж* тәртипкә килтерелгәнлек (килтерелгән булыу), яйға (тәртипкә) һалынғанлыҡ

УПОРЯ́ДОЧЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **упоря́дочить** **2.** *прил.* тәртипкә килтерелгән (һалынған)

УПОРЯ́ДОЧИВАТЬ *несов. см.* **упоря́дочить**

УПОРЯ́ДОЧИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **упоря́дочиться** **2.** *страд. от* **упоря́дочивать**

УПОРЯ́ДОЧИТЬ *сов. что* тәртипкә килтереү, рәткә (яйға, юлға, көйгә) һалыу; **упоря́дочить рабо́ту тра́нспорта** транспорт эшен рәткә һалыу

УПОРЯ́ДОЧИТЬСЯ *сов.* тәртипкә килеү, рәткә (яйға, юлға, көйгә) һалыныу; **отноше́ния упоря́дочились** мөнәсәбәттәр яйға һалынды

УПОТРЕБИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* ҡулланылыш, ҡулланыш, ҡулланыу дәрәжәһе; **употреби́тельность проду́кции** продукцияның ҡулланышы

УПОТРЕБИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое киң ҡулланышлы, киң ҡулланыла торған; **широко́ употреби́тельное сло́во** киң ҡулланышлы һүҙ

УПОТРЕБИ́ТЬ *сов. кого-что* ҡулланыу, файҙаланыу; **употреби́ть свобо́дное вре́мя на чте́ние книг** буш ваҡытты китап уҡыуға файҙаланыу

УПОТРЕБИ́ТЬСЯ *сов.* ҡулланыу, тотолоу, файҙаланыу; **э́то сло́во употреблено́ в друго́м значе́нии** был һүҙ икенсе мәғәнәлә ҡулланылған

УПОТРЕБЛЕ́НИЕ *с см.* **употреби́ть** — **употребля́ть**, **употреби́ться** — **употребля́ться**; **быть в употребле́нии** ҡулланышта булыу

УПОТРЕБЛЯ́ТЬ *несов. см.* **употреби́ть**

УПОТРЕБЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **употреби́ться** **2.** *страд. от* **употребля́ть**

УПРА́ВА *ж* **1.** *разг.* буйһондороусы сара, йүгәнләүсе көс, буйһондороу (йүгәнләү) сараһы (көсө, әмәле, юлы); **найти́ упра́ву** буйһондороусы сара табыу **2.** *ист.* идаралыҡ, управа (*революцияға тиклем Рәсәйҙә ҡайһы бер йәмәғәтселек, бай ҡатлам, хакимиәт эштәре менән шөғөлләнеүсе учреждениелар исеме*); **зе́мская упра́ва** земство идаралығы

УПРАВДЕЛА́МИ *м нескл.* (*управляющий делами*) управделами (*эштәр менән идара итеүсе*)

УПРАВДО́М *м* (*управляющий домами*) управдом (*йорттар менән идара итеүсе*)

УПРАВИ́ТЕЛЬ *м*; *уст. см.* **управля́ющий** 2

УПРА́ВИТЬСЯ *сов.*; *разг.* **1.** *с чем* и *без доп.* башҡарыу, башҡарып сығыу, тамамлау, бөтөрөү, алып барып сығарыу; **упра́виться с хозя́йством** хужалыҡ эштәрен башҡарып сығыу; **упра́виться с ремо́нтом до́ма** өйгә ремонт яһауҙы бөтөрөү **2.** *с кем* (*одолеть, заставить повиноваться*) көс етеү, еңеп сығыу, өҫтөн сығыу, буйһондороу; **упра́виться с непослу́шными ученика́ми** тыңламаған уҡыусыларҙы еңеп сығыу

УПРАВЛЕ́НЕЦ *м*; *разг.* идара эшсеһе, идара хеҙмәткәре

УПРАВЛЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **управля́ть** 1, 2; **нау́ка управле́ния** идара итеү фәне; **ме́тоды госуда́рственного управле́ния** дәүләттең идара итеү саралары **2.** идаралыҡ, идара; **городско́е доро́жное управле́ние** ҡала юл идаралығы **3.** (*совокупность приборов и механизмов*) идара итеү; **автомати́ческое управле́ние** автоматик идара итеү;

рулево́е управле́ние руль менән идара итеү 4. *грам.* башҡарылыу; **предло́жное управле́ние** предлогтар менән башҡарылыу ♦ **теря́ть управле́ние** (*о самолёте, снаряде и т.п.*) идара итеүҙе юғалтыу, идара итеү мөмкинлеге боҙолоу

УПРАВЛЕ́НЧЕСКИЙ, -ая, -ое идара итеү ...ы; **управле́нческий аппара́т** идара итеү аппараты

УПРАВЛЯ́ЕМОСТЬ *ж* идара ителеш; **сохрани́ть управля́емость самолёта** самолёттың идара ителешен һаҡлау

УПРАВЛЯ́ЕМЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **управля́ть** **2.** *прил.* идара ителмәле, идара ителә торған; **управля́емая раке́та** идара ителмәле ракета

УПРАВЛЯ́ТЬ *несов.* **1.** *кем-чем* идара итеү, йөрөтөү; **управля́ть автомоби́лем** автомобиль йөрөтөү **2.** *чем-кем* (*руководить*) етәкселек (идара) итеү, алып барыу; **управля́ть страно́й** илгә етәкселек итеү; **управля́ть хозя́йством** хужалыҡ менән идара итеү; **управля́ть орке́стром** оркестрға етәкселек итеү **3.** *чем*; *грам.* башҡарылыу; **управля́ть да́тельным падежо́м** төбәү килеш менән башҡарылыу

УПРАВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **упра́виться** **2.** *страд. от* **управля́ть**

УПРАВЛЯ́ЮЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **управля́ть** **2.** *в знач. сущ.* **управля́ющий** *м* идара итеүсе, управляющий (*берәй хужалыҡҡа, учреждениеға һ.б.*)

УПРАЖНЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **упражня́ть** – **упражня́ться**; **гимнасти́ческие упражне́ния** гимнастика күнегеүҙәре **2.** (*учебное задание*) күнегеү, күнекмә; **сбо́рник упражне́ний по правописа́нию** дөрөҫ яҙыу буйынса күнегеүҙәр йыйынтығы

УПРАЖНЯ́ТЬ *несов. кого-что* күнектереү, өйрәтеү, күнегеүҙәр үткәреү, күнекмәләр биреү; **упражня́ть па́мять** хәтерҙе күнектереү; **упражня́ть соба́ку** этте өйрәтеү

УПРАЖНЯ́ТЬСЯ *несов. в чём, на чём, с чем* и *без доп.* үҙ-үҙеңде күнектереү, күнегеүҙәр үткәреү (яһау); **упражня́ться на гармо́ни** гармунда күнегеүҙәр үткәреү

УПРАЗДНИ́ТЬ *сов. что* юҡҡа сығарыу, юҡ итеү, кире ҡағыу, бөтөрөү, ябыу; **упраздни́ть мини́сте́рство** министрлыҡты бөтөрөү

УПРАЗДНИ́ТЬСЯ *сов.* юҡҡа сығыу, юҡ ителеү, бөтөү, ябылыу

УПРАЗДНЯ́ТЬ *несов. см.* **упраздни́ть**

УПРАЗДНЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **упраздни́ться** **2.** *страд. от* **упраздня́ть**

УПРА́ШИВАТЬ *несов. см.* **упроси́ть**

УПРЕВА́ТЬ *несов. см.* **упре́ть**

УПРЁК *м* шелтә, үпкә; **сде́лать дру́жеский упрёк** дуҫтарса шелтә яһау ♦ **бро́сить упрёк** үпкә белдереү; **ста́вить в упрёк** *кому, что* ғәйепләү, ғәйепкә һанау

УПРЕКА́ТЬ *несов. кого-что* шелтәләү, баҫым яһау, үпкә белдереү; **упрека́ть дру́га в нейскренности** дуҫҡа ихласһыҙлығы өсөн үпкә белдереү

УПРЕКНУ́ТЬ *сов. см.* **упрека́ть**

УПРЕ́ТЬ *сов.*; *разг.* парланып бешеү (бешеп сығыу), үҙ парына бешеп етеү; **ка́ша упре́ла** бутҡа парланып бешеп сыҡты

УПРОСИ́ТЬ *сов. кого-что* и *с неопр.* үтенеп ризалығын алыу, инәлеү, күндереү; **упроси́ть погости́ть** ҡунаҡ булырға күндереү

УПРОСТИ́ТЬ *сов. что* **1.** ябайлаштырыу, еңелләштереү, анһатлаштырыу; **упрости́ть констру́кцию** ҡоролманы ябайлаштырыу **2.** (үтә) ябайлаштырып ебәреү, ярлыландырыу; **упрости́ть отноше́ния** мөнәсәбәттәрҙе ябайлаштырып ебәреү

УПРОСТИ́ТЬСЯ *сов.* ябайлашыу, еңелләшеү; **рабо́та упрости́лась** эш ябайлашты

УПРО́ЧЕНИЕ *с см.* **упро́чить, упро́читься**; **упро́чение ми́ра** тыныслыҡты нығытыу

УПРО́ЧИВАТЬ *несов. см.* **упро́чить**

УПРО́ЧИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **упро́читься** **2.** *страд. от* **упро́чивать**

УПРО́ЧИТЬ *сов. что* **1.** нығытыу; **упро́чить мир** тыныслыҡты нығытыу **2.** *за кем* раҫлау, нығытыу; **карти́ны упро́чили за ним сла́ву кру́пного худо́жника** картиналары уның ҙур рәссам булыуын раҫланы

УПРО́ЧИТЬСЯ *сов.* **1.** (*занять прочное положение*) нығыныу, ныҡлап урын алыу (урынлашып алыу); **упро́читься на но́вых пози́циях** яңы позицияларҙа ныҡлап урынлашып алыу **2.** (*стать прочным*) нығыныу; **междунаро́дная обстано́вка упро́чилась** халыҡ-ара хәл нығыны **3.** *за кем* алыу, таралыу, ныҡлап урынлашыу (*исем, дан*); **за ним упро́чился авторите́т первокла́ссного то́каря** уның юғары класлы токарь тигән абруйы ныҡлап урынлашты

УПРОЧНИ́ТЬ *сов. что* нығытыу, нығындырыу, бешектереү, сыҙамлы итеү; **упрочни́ть древеси́ну** үҙағасты бешектереү

УПРОЧНИ́ТЬСЯ *сов.* нығыныу

УПРОЧНЯ́ТЬ *несов. см.* **упрочни́ть**

УПРОЧНЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **упрочни́ться** **2.** *страд. от* **упрочня́ть**

УПРОЩА́ТЬ *несов. см.* **упрости́ть**

УПРОЩА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **упрости́ться** **2.** *страд. от* **упроща́ть**

УПРОЩЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **упрости́ть** – **упроща́ть, упрости́ться** – **упроща́ться** **2.** ябайлаштырыу, ябайлыҡ индереү; **внести́ упроще́ния в сло́жный механи́зм** ҡатмарлы механизмды ябайлаштырыу

УПРОЩЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **упрости́ть** **2.** *прил.* (*несложный*) ябайлаштырылған, еңеләйтелгән; **упрощённая орфогра́фия** ябайлаштырылған орфография **3.** *прил.* (*примитивный, поверхностный*) үтә ябай, ярлы, примитив; **упрощённое представле́ние** үтә ябай күҙаллау

УПРОЩЕ́НЧЕСКИЙ, -ая, -ое үтә ябай, үтә ябайлаштырылған; **упроще́нческий подхо́д к реше́нию вопро́са** мәсьәләне хәл итеүгә үтә ябайлаштырылған ҡараш

УПРОЩЕ́НЧЕСТВО *с* үтә ябайлаштырыу, еңелсә ҡарау; **борьба́ с упроще́нчеством в иску́сстве** сәнғәттәге үтә ябайлаштырыуға ҡаршы көрәш

УПРУ́ГИЙ, -ая, -ое **1.** һығылмалы, һығылыусан; **упру́гая пружи́на** һығылмалы пружина **2.** (*тугой*) тығыҙ; **упру́гий мяч** тығыҙ туп; **упру́гое те́ло** тығыҙ тән **3.** (*пружинистый*) һығылмалы; **упру́гая похо́дка** һығылмалы атлау

УПРУ́ГОСТЬ *ж* **1.** һығылмалылыҡ, һығылыусанлыҡ; **упру́гость пружи́ны** пружинаның һығылмалылығы **2.** тығыҙлыҡ; **упру́гость те́ла** тәндең тығыҙлығы **3.** һығылмалылыҡ; **упру́гость движе́ний** хәрәкәттәрҙең һығылмалылығы

УПРЯ́ЖКА *ж* **1.** (бер) егем; **упря́жка лошаде́й** бер егем аттар; **оле́нья упря́жка** боландар егеме **2.** *см.* **у́пряжь ♦ (быть) в одно́й упря́жке** бергә егелеп, иңгә-иң терәп

УПРЯЖНО́Й, -ая, -ое **1.** (ат) егеү ...ы; **упряжны́е принадле́жности** егеү кәрәк-ярағы **2.** еген, екке; **упряжна́я ло́шадь** еген ат

У́ПРЯЖЬ *ж* егеү кәрәк-ярағы, ҡамыт-дуға

УПРЯ́МЕЦ *м* и **УПРЯ́МИЦА** *ж*; *разг.* кире (кеҙе, тиҫкәре) кеше, ҡарышҡаҡ кеше

УПРЯ́МИТЬСЯ *несов.*; *разг.* киреләнеү, кеҙеләнеү, тиҫкәреләнеү, ҡарышыу; (*о лошади*) сығынлау

УПРЯ́МСТВО *с* **1.** үҙһүҙлелек, ныҡышлыҡ, ныҡышмалыҡ **2.** кирелек, тиҫкәрелек, кеҙелек

УПРЯ́МСТВОВАТЬ *несов. см.* **упря́миться**

УПРЯ́МЫЙ, -ая, -ое **1.** (*настойчивый*) үҙ һүҙле, ныҡышмал, ныҡыш **2.** (*несговорчивый*) кире, тиҫкәре, кеҙе, ҡарышмал

УПРЯ́ТАТЬ *сов. кого-что*; *разг.* **1.** (*спрятать*) йәшереп (йыйып) ҡуйыу; **упря́тать ве́щи в сунду́к** әйберҙәрҙе һандыҡҡа йыйып ҡуйыу; **упря́тать спи́чки от дете́й** шырпыны балаларҙан йәшереп ҡуйыу **2.** *перен.* ябыу, тығыу, ябып (тығып) ҡуйыу; **упря́тать в тюрьму́** төрмәгә ябып ҡуйыу

УПРЯ́ТАТЬСЯ *сов.*; *разг.* ныҡ йәшеренеү, ҡасыу

УПРЯ́ТЫВАТЬ *несов. см.* **упря́тать**

УПРЯ́ТЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **упря́таться** **2.** *страд. от* **упря́тывать**

УПУСКА́ТЬ *несов. см.* **упусти́ть**

УПУСТИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* ысҡындырыу, ысҡындырып (төшөрөп) ебәреү; **упусти́ть арка́н** арҡанды ҡулдан ысҡындырыу **2.** *кого-что* (*дать возможность уйти и т.п.*) тота (эләктерә) алмау, ысҡындырыу, ысҡындырып ебәреү; **упусти́ть ры́бу с крючка́** балыҡты ҡармаҡтан ысҡындырып ебәреү **3.** *что* ысҡындырыу, ебәреү, файҙалана алмай ҡалыу; **упусти́ть удо́бный слу́чай** уңайлы осраҡты файҙалана алмай ҡалыу

УПУЩЕ́НИЕ *с* **1.** (*пропуск чего-л.*) кәмселек, етешһеҙлек **2.** (*недосмотр, ошибка*) күреп еткермәү, иғтибарһыҙлыҡ, яңылышлыҡ; **замеча́ть свои́ упуще́ния** үҙеңдең яңылышлыҡтарыңды күреү

УПЫ́РЬ *м* убыр, өрәк

УРА́ *межд.* ура ♦ **на ура́**: 1) *воен.* ура ҡысҡырыу (менән); 2) дәррәү, бер тауыштан; **предложе́ние при́нято на ура́** тәҡдимде бер тауыштан ҡабул итеү; 3) осраҡлы (еңел) уңыш; **наде́яться на ура́** осраҡлы уңышҡа ышаныу

УРАВНЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **уравня́ть — уравня́ться** **2.** *мат.* тигеҙләмә; **квадра́тное уравне́ние** квадратлы тигеҙләмә

УРА́ВНИВАТЬ I *несов. см.* **уравня́ть**

УРА́ВНИВАТЬ II *несов. см.* **уровня́ть**

УРА́ВНИВАТЬСЯ I *несов.* **1.** *см.* **уравня́ться** **2.** *страд. от* **ура́внивать** I

УРА́ВНИВАТЬСЯ II *несов.* **1.** *см.* **уровня́ться** **2.** *страд. от* **ура́внивать** II

УРАВНИ́ЛОВКА *ж*; *разг.* тигеҙләүселек

УРАВНИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** *спец.* тигеҙләү ...ы, тигеҙләй торған, тигеҙләүсе; **уравни́тельный прибо́р** тигеҙләү приборы **2.** тигеҙләүселек ...ы; **уравни́тельный нало́г** тигеҙләүселек һалымы

УРАВНОВЕ́СИТЬ *сов. что* **1.** тигеҙләү; **уравнове́сить ча́шки весо́в** үлсәү тәрилкәләрен тигеҙләү **2.** *перен.* тигеҙләштереү, бер тигеҙ итеү; **уравнове́сить си́лы** көстәрҙе тигеҙләштереү

УРАВНОВЕ́СИТЬСЯ *сов.* **1.** тигеҙләнеү, тигеҙ(лек) булыу **2.** *перен.* тигеҙләшеү, тиңләшеү

УРАВНОВЕ́ШЕННОСТЬ *ж* баҫалҡылыҡ, һапалылыҡ, баҫалҡы (һапалы) булыу; **уравнове́шенность хара́ктера** баҫалҡы холоҡло булыу

УРАВНОВЕ́ШЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **уравнове́сить**; **уравнове́шенные ча́ши весо́в** тигеҙләшкән үлсәү тәрилкәләре **2.** *прил.* баҫалҡы, һапалы; **уравнове́шенный челове́к** һапалы кеше

УРАВНОВЕ́ШИВАТЬ *несов. см.* **уравнове́сить**

УРАВНОВЕ́ШИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **уравнове́ситься** **2.** *страд. от* **уравнове́шивать**

УРАВНЯ́ТЬ *сов. кого-что* (*по величине, размеру и т.п.*) тигеҙләү, бер тигеҙ (тиң) итеү; (*в правах, положении и т.п.*) тигеҙләү, тигеҙләштереү, тиңләштереү; **уравня́ть в права́х** хоҡуҡтарҙы тигеҙләү

УРАВНЯ́ТЬСЯ *сов.* **1.** тигеҙләнеү, бер тигеҙ (тиң) булыу **2.** тигеҙләшеү, тиңләшеү

УРАГА́Н *м* көслө дауыл, ғәрәсәт, ҡойон

УРАГА́ННЫЙ, -ая, -ое *прям.*, *перен.* ҡойон бик көслө, ғәрәсәтле, емергес; **урага́нный ве́тер** бик көслө ел; **урага́нный ого́нь** ут ҡойоно

УРАЗУМЕВА́ТЬ *несов. см.* **уразуме́ть**

УРАЗУМЕВА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **уразумева́ть**

УРАЗУМЕ́НИЕ *с см.* **уразуме́ть**

УРАЗУМЕ́ТЬ *сов. что* аңлау, төшөнөү, аңлап (төшөнөп) алыу; **уразуме́ть, в чём де́ло** эштең нимәлә икәнен аңлап алыу

УРА́Н *м* уран (*химик элемент, металл*)

УРА́НОВЫЙ, -ая, -ое уран ...ы; **ура́новая руда́** уран мәғдәне; **ура́новые месторожде́ния** уран ятҡылыҡтары

УРБАНИЗА́ЦИЯ *ж* урбанизация (*иҡтисади һәм мәҙәни тормоштоң эре ҡалаларҙа тупланыуы*)

УРБАНИ́ЗМ *м* урбанизм (**1.** *хәҙерге эре ҡалаларҙың тормошон сәнғәттә һәм әҙәбиәттә һүрәтләү* **2.** *эре йортло гигант-ҡалалар һалыу зарурлығын яҡлаусы йүнәлеш*)

УРБАНИ́СТ *м* урбанист (*урбанизм яҡлы кеше*)

УРБАНИСТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое урбанистик, урбанизмға хас (булған); **урбанисти́ческая му́зыка** урбанистик музыка

УРВА́ТЬ *сов. что, чего*; *разг.* **1.** (*оторвать, вырвать для себя*) тартып алыу; (*зубами*) тешләп алыу **2.** *перен.* (*добыть не вполне честным способом*) ҡулға төшөрөү, эләктереү; **урва́ть де́нег** ҡулға аҡса төшөрөү **3.** *перен.* (*с трудом выделить время*) бүлеү, табыу; **урва́ть вре́мя** ваҡыт бүлеү

УРЕГУЛИ́РОВАНИЕ *с см.* **урегули́ровать**; **урегули́рование междунаро́дных отноше́ний** халыҡ-ара мөнәсәбәттәрҙе яйға һалыу

УРЕГУЛИ́РОВАТЬ *сов. что* яйға (рәткә, тәртипкә) һалыу, яйлау, көйләү, хәл итеү; **урегули́ровать спо́рные вопро́сы** бәхәсле мәсьәләләрҙе яйлау; **урегули́ровать де́нежные дела́** аҡса эштәрен хәл итеү

УРЕГУЛИ́РОВАТЬСЯ *сов.* яйға (рәткә, тәртипкә) һалыныу, яйланыу, көйләнеү, хәл ителеү

УРЕ́ЗАТЬ *сов. что* **1.** *разг.* ҡыҫҡартыу, ҡырҡып кәметеү (киҫерәйтеү); **уре́зать по́лы пальто́** пальтоның салғыйын ҡыҫҡартыу **2.** әҙәйтеү, кәметеү, киҫерәйтеү, ҡыҫҡартыу, ҡыҫыу; **уре́зать расхо́ды** сығымдарҙы кәметеү

УРЕЗА́ТЬ *несов. см.* **уре́зать**

УРЕЗО́НИВАТЬ *несов. см.* **урезо́нить**

УРЕЗО́НИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **урезо́нивать**

УРЕЗО́НИТЬ *сов. кого-что*; *разг.* күндереү, ышандырыу, дүндереү; **урезо́нить непослу́шного ма́льчика** тыңлауһыҙ малайҙы дүндереү

УРЕ́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **уреза́ть**

УРЕ́ЗЫВАТЬСЯ *несов. страд. от* **уре́зывать**

УРЕМИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое *мед.* уремия ...ы; **уреми́ческое заболева́ние** уремия ауырыуы

УРЕМИ́Я *ж*; *мед.* уремия (*бөйөр һәм бәүел юлдарының ауырыуы*)

УРЕ́ТРА *ж*; *анат.* бәүел юлы

УРЕТРИ́Т *м*; *мед.* бәүел юлының ауырыуы

УРЕТРОСКО́П *м*; *мед.* уретроскоп (*бәүел юлын тикшерә торған оптик прибор*)

УРИ́НА *ж*; *мед.* бәүел, кесе ярау

УРИНОТЕРАПИ́Я *ж* уринотерапия

У́РНА *ж* урна (**1.** *яндырылған мәйет көлөн һаҡлау өсөн махсус һауыт* **2.** *һайлау бюллетендәрен төшөрә торған махсус йәшник* **3.** *урамдарҙа ҡуйыла торған сүп-сар һауыты*)

У́РОВЕНЬ *м* **1.** (*высота стояния воды*) кимәл, тиңһән; **у́ровень воды́ в реке́** йылғаның һыу кимәле **2.** (*ступень в развитии чего-л.*) кимәл, дәрәжә; **культу́рный у́ровень** мәҙәниәт кимәле; **у́ровень разви́тия** үҫеш кимәле **3.** *см.* **ватерпа́с** ♦ **в у́ровень** *с чем* бергә, бер ағымдан, бер һыныштан; **на у́ровне** тейешле юғарылыҡта (кимәлдә), тулыһынса ҡәнәғәтләнерлек

УРОВНЯ́ТЬ *сов. что* тигеҙләү, тигеҙ итеү; **уровня́ть доро́гу** юлды тигеҙләү

УРОВНЯ́ТЬСЯ *сов.* тигеҙләнеү, тигеҙ булыу; **доро́га уровня́лась** юл тигеҙләнде

УРО́Д *м* **1.** ғәрип, зәғиф (*кеше*) **2.** *разг.* (*человек с некрасивой внешностью*) нишана, йәмһеҙ, шөкәтһеҙ, килбәтһеҙ, күркһеҙ **3.** (*человек с дурными свойствами характера*) боҙоҡ, эшәке кеше

УРО́ДИНА *м* и *ж*; *разг. см.* **уро́д**

УРОДИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* уңыш биреү, уңдырыу, емеш биреү; **земля́ хорошо́ уроди́ла** ер мул уңыш бирҙе **2.** *кого*; *разг.* тыуҙырыу, бала табыу

УРОДИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*созреть, вырасти*) уңыш биреү, уңыу, өлгөрөү **2.** *разг.* (*родиться*) тыуыу **3.** *в кого*; *разг.* (оҡшап) тыуыу; **уроди́ться в де́душку** олатаһына оҡшап тыуыу

УРО́ДЛИВОСТЬ *ж* **1.** (*физический недостаток*) зәғифлек, ғәриплек **2.** (*безобразность*) йәмһеҙлек, шөкәтһеҙлек, килбәтһеҙлек, күркһеҙлек; **уро́дливость лица́** йөҙҙөң йәмһеҙлеге **3.** *обычно мн.*; *перен.* (*ненормальность явления*) боҙоҡлоҡ, эшәкелек; **уро́дливость пья́нства** эскелектең эшәкелеге

УРО́ДЛИВЫЙ, -ая, -ое **1.** (*с физическим недостатком*) ғәрип, зәғиф; **уро́дливая рука́** зәғиф ҡул **2.** (*безобразный*) йәмһеҙ, шөкәтһеҙ, килбәтһеҙ, күркһеҙ, нишана; **уро́дливая вне́шность** шөкәтһеҙ ҡиәфәт **3.** *перен.* (*ненормальный, искажённый*) боҙоҡ, яңылыш; **уро́дливое воспита́ние** боҙоҡ тәрбиә

УРО́ДОВАТЬ *несов. кого-что* **1.** (*калечить*) ғәрипләү, зәғифләү, имгәтеү; **уро́довать люде́й** кешеләрҙе имгәтеү **2.** (*обезображивать*) йәмһеҙләү, боҙоу; **о́спа уро́дует лицо́** сәсәк ауырыуы йөҙҙө йәмһеҙләй **3.** *перен.* (*извращать, искажать*) боҙоу; **уро́довать мысль** *чью-л.* *кемдеңдер* фекерен боҙоу; **плохи́м воспита́нием уро́довать ребёнка** насар тәрбиә менән баланы боҙоу

УРО́ДОВАТЬСЯ *несов. страд. от* **уро́довать**

УРО́ДСКИЙ, -ая, -ое *разг. см.* **уро́дливый**

УРО́ДСТВО *с* **1.** (*физический недостаток*) зәғифлек, ғәриплек **2.** (*безобразная внешность*) йәмһеҙлек, шөкәтһеҙлек, килбәтһеҙлек, күркһеҙлек, шыҡһыҙлыҡ **3.** *перен.* боҙоҡлоҡ, боҙоҡ булыу, яңылышлыҡ, яңылыш булыу; **уро́дство воспита́ния** тәрбиәнең боҙоҡлоғо; **нра́вственное уро́дство** әхлаҡи боҙоҡлоҡ

УРОЖА́Й *м* **1.** уңыш; **оби́льный урожа́й** мул уңыш **2.** (*изобилие зерна, плодов и т.п.*) мул уңыш, муллыҡ, мул булыу **3.** (*изобилие вообще*) күплек, күп булыу; **урожа́й на неве́ст** кәләштәрҙең күплеге

УРОЖА́ЙНОСТЬ *ж* уңдырышлылыҡ, уңдырыш; **подня́ть урожа́йность поле́й** баҫыуҙарҙың уңдырышлылығын күтәреү

УРОЖА́ЙНЫЙ, -ая -ое **1.** уңыш ...ы **2.** уңдырышлы, мул уңыш алған, уңыш мул булған; **урожа́йный год** уңдырышлы йыл **3.** уңа торған, мул уңыш бирә торған; **урожа́йный сорт** мул уңыш бирә торған сорт

УРОЖДЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **уроди́ть 2.** *прил.* **урождённая** (*о девичьей фамилии замужней женщины*) ҡыҙ ваҡытындағы, тыумыштағы

УРОЖЕ́НЕЦ *м* и **УРОЖЕ́НКА** *ж* -да/-дә тыуған (кеше), тыуған ере; **уроже́нец Уфы́** Өфөлә тыуған

УРО́К *м* **1.** дәрес; **уро́к родно́го языка́** туған тел дәресе; **гото́вить уро́к** дәрес әҙерләү; **быть на уро́ке** дәрестә булыу **2.** (*вывод, знания, полезные в будущем*) һабаҡ, ғибрәт, фәһем; **уро́ки исто́рии** тарих һабаҡтары; **послужи́ть уро́ком** һабаҡ булыу ♦ **брать уро́ки** *чего* дәрестәр алыу (*мәктәпкә йөрөмәйенсә шәхси рәүештә уҡыу*); **дава́ть уро́ки**: 1) дәрестәр биреү, уҡытыу; 2) шәхси рәүештә аҡсаға уҡытыу; **дать уро́к** һабаҡ биреү

УРО́ЛОГ *м* уролог (*урология белгесе*)

УРОЛОГИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое урология ...ы; **урологи́ческий кабине́т** урология кабинеты

УРОЛО́ГИЯ *ж* урология (*медицинаның енесбәҙел ағзаларының сирҙәрен өйрәнә торған бүлеге*)

УРО́Н *м* зыян, зарар, юғалтыу; **нанести́ уро́н** зыян килтереү; **потерпе́ть уро́н** зарар күреү

УРОНИ́ТЬ *сов. см.* **роня́ть** 1, 3—5; **урони́ть ключи́** аҫҡыстарҙы төшөрөп ебәреү; **урони́ть го́лову** башты һалындырыу

УРО́ЧИЩЕ *с* **1.** (*природная межа*) тәбиғи сик, тәбиғи ыҙан, билдә (*тау, йылға, урман*) **2.** (*участок, отличающийся от остальной местности*) айырылып торған урын

УРО́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*определённый, обычный*) билдәләнгән, тейешле, килешелгән, ғәҙәттәге; **прийти́ в уро́чный час** билдәләнгән сәғәттә килеү **2.** дәрес ...ы; **уро́чное вре́мя** дәрес ваҡыты

УРУГВА́ЙЦЫ *мн.* уругвайҙар, уругвай халҡы // *ед.* **уругва́ец** *м* уругвай ир-аты; **уругва́йка** *ж* уругвай ҡатын-ҡыҙы

УРЧА́НИЕ *с см.* **урча́ть**

УРЧА́ТЬ *несов.* **1.** (*о собаке*) ырылдау; (*о кошке*) мыраулау, мырылдау **2.** *безл.* (*в желудке*) көтөрләү, сорлау

УРЫВА́ТЬ *несов. см.* **урва́ть**

УРЫВА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **урыва́ть**

УРЫ́ВКАМИ *нареч.*; *разг.* ара-тирә, ваҡыт-ваҡыт, урыҡ-һурыҡ; **ви́деться уры́вками** ара-тирә осрашып тороу; **учи́ться уры́вками** урыҡ-һурыҡ уҡып йөрөү

УРЮ́К *м собир.* өрөк (*киптерелгән абрикос емеше*)

УРЯ́ДНИК *м* урядник (**1.** *батша армияһында казачий ғәскәрҙең унтер-офицеры* **2.** *революцияға тиклем Рәсәйҙә өйәҙ полицияһында хеҙмәт иткән түбәнге чин*)

УСА́ДЕБНЫЙ, -ая, -ое усадьба ...ы; **уса́дебная земля́** усадьба ере

УСАДИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* ултыртыу; **усади́ть дете́й** балаларҙы ултыртыу **2.** *кого-что, за что* и *с неопр.* -рға/-ргә ултыртыу; **усади́ть гото́вить уро́ки** дәрес әҙерләргә ултыртыу; **усади́ть пить чай** сәй эсергә ултыртыу **3.** *что, чем* ултыртып бөтөрөү (сығыу); **усади́ть у́лицу дере́вьями** урамға ағастар ултыртып сығыу

УСА́ДКА *ж*; *спец.* ултырыу, кәмеү; (*по ширине*) тарайыу; (*по длине*) ҡыҫҡарыу; **уса́дка костю́ма по́сле химчи́стки** костюмдың химик таҙартыуҙан һуң тарайыуы; **уса́дка шку́рок** тиреләрҙең ултырыуы

УСА́ДОЧНЫЙ, -ая, -ое *спец.* ултырыуҙан хасил булған, кәмеүҙән (ултырыуҙан) барлыҡҡа килгән; **уса́дочные пусто́ты в чугуне́** суйындағы кәмеүҙән барлыҡҡа килгән ҡыуышлыҡтар

УСА́ДЬБА *ж* **1.** (*отдельное хозяйство*) усадьба, йорт, йорт-ҡаралты, йорт-ҡура, утар; **больша́я уса́дьба** ҙур йорт **2.** (*хозяйственный и жилой центр*) усадьба; **центра́льная уса́дьба совхо́за** совхоздың үҙәк усадьбаһы **3.** (*земельный участок отдельного хозяйства*) баҡса, баҡса ере; **уса́дьба о́коло до́ма** өй эргәһендәге баҡса

УСА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **усади́ть**

УСА́ЖИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **усе́сться 2.** *страд. от* **уса́живать**

УСА́ТЫЙ, -ая, -ое мыйыҡлы; **уса́тый стари́к** мыйыҡлы ҡарт; **уса́тый кит** мыйыҡлы кит

УСА́Ч *м*; *разг.* **1.** (*человек с усами*) мыйыҡбай, оҙон (ҡуйы) мыйыҡлы (кеше) **2.** (*рыба*) усач, мыйыҡлы балыҡ

УСВА́ИВАНИЕ *с см.* **усва́ивать**

УСВА́ИВАТЬ *несов. см.* **усво́ить**

УСВА́ИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **усва́ивать**

УСВОЕ́НИЕ *с см.* **усво́ить**

УСВО́ИТЬ *сов. что* **1.** үҙләштереү, үҙләштереп алыу, эйә булыу; **усво́ить уро́к** дәресте үҙләштереү; **усво́ить но́вую мето́дику рабо́ты** яңы эш ысулына эйә булыу **2.** (*об организме*) үҙләштереү, һеңдереү; **усво́ить пи́щу** аш һеңдереү

УСВОЯ́ЕМОСТЬ *ж* (*способность сознания*) үҙләштереүсәнлек, үҙләштереү ҡеүәһе (мөмкинлеге); (*способность организма*) һеңдереүсәнлек, һеңдереү ҡеүәһе (көсө); **хоро́шая усвоя́емость програ́ммы** программаның яҡшы үҙләштереүсәнлеге; **усвоя́емость пи́щи** аш һеңдереүсәнлек

УСЕ́ИВАТЬ *несов. см.* **усе́ять**

УСЕ́ИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **усе́яться 2.** *страд. от* **усе́ивать**

УСЕКА́ТЬ *несов. см.* **усе́чь**

УСЕКА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **усека́ть**

УСЕ́РДИЕ *с* тырышлыҡ, дәрт; **рабо́тать с усе́рдием** дәрт менән эшләү

УСЕ́РДНОСТЬ *ж* тырышлыҡ, ихласлыҡ; **изли́шняя усе́рдность** артыҡ тырышлыҡ

УСЕ́РДНЫЙ, -ая, -ое тырыш, ихлас; **усе́рдный труд** ихлас хеҙмәт; **усе́рдный рабо́тник** тырыш хеҙмәткәр

УСЕ́РДСТВОВАТЬ *несов.* тырышлыҡ (дәрт) менән эшләү, тырышып эшләү

УСЕ́СТЬСЯ *сов.* **1.** ултырыу, ултырышыу, иркенләп ултырыу; **усе́сться по свои́м места́м** үҙ урындарына ултырышыу **2.** *за что* и *с неопр.* (*начать заниматься чем-л.*) -ға/-гә, -рға/-ргә ултырыу, -ай/-әй башлау; **усе́сться за рабо́ту** эшкә ултырыу; **усе́сться чита́ть** уҡырға ултырыу

УСЕЧЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич.* *от* **усе́чь** **2.** *прил.*; *мат.* киҫек, киҫелгән; **усечённый ко́нус** киҫелгән конус **3.** *прил.*; *грам.*, *лит.* ҡыҫҡартылған, киҫелгән; **усечённые прича́стия** ҡыҫҡартылған сифат ҡылымдар; **усечённый стих** ҡыҫҡартылған шиғыр

УСЕ́ЧЬ *сов. что* (осон) ҡырҡыу, ҡыҫҡартыу; **усе́чь ко́нус** конустың осон ҡырҡыу; **усе́чь оконча́ние** ялғауҙы ҡыҫҡартыу

УСЕ́ЯТЬ *сов. что* **1.** (*сплошь засеять*) тотош) сәсеү; **усе́ять уча́сток пшени́цей** участкаға тотош бойҙай сәсеү **2.** (*покрыть*) ҡаплап алыу, тултырыу, һибелеү; **звёзды усе́яли не́бо** йондоҙҙар күк йөҙөнә һибелгән

УСЕ́ЯТЬСЯ *сов.* ҡапланыу, ҡаплап алыныу; **луга́ усе́ялись цвета́ми** болондар сәскә менән ҡапланды

УСИДЕ́ТЬ *сов.* **1.** (*удержаться, остаться сидеть*) (йығылмай) саҡ ултырып ҡалыу; **от толчка́ едва́ усиде́ть на ме́сте** һелкенеүҙән йығылмай саҡ ултырып ҡалыу **2.** (*остаться сидеть вопреки желанию*) сыҙап (түҙеп) ултырыу, ултыра алыу **3.** *обычно с отрицанием*; *разг.* (*удержаться на должности*) урынында ҡалыу (ултыра алыу); **не усиде́ть на рабо́те** эш урынында ултыра алмау

УСИ́ДЧИВОСТЬ *ж* ултырышлыҡ, түҙемлелек; **облада́ть уси́дчивостью** ултырышлығы булыу

УСИ́ДЧИВЫЙ, -ая, -ое ултырышлы, түҙемле, баҫылып эшләүсән; **уси́дчивый рабо́тник** ултырышлы хеҙмәткәр; **тре́бовать уси́дчивой рабо́ты** түҙемле эш талап итеү

У́СИКИ *мн.* (*ед.* **у́сик** *м*) **1.** *уменьш. от* **усы́** **2.** *бот.* мыйыҡ, мыйыҡса **3.** *зоол.* мыйыҡ (*бөжәктәрҙә*)

УСИЛЕ́НИЕ *с см.* **уси́лить** — **уси́литься**; **усиле́ние контро́ля** контролде көсәйтеү

УСИ́ЛЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич.* *от* **уси́лить** **2.** *прил.* ныҡ көс талап иткән, көсөргәнешле, көсәйтелгән, бик көслө; **уси́ленная охра́на** көсәйтелгән ҡарауыл **3.** *прил.* (*настойчивый*) ныҡ көс талап иткән, ныҡышмалы; **уси́ленная рабо́та** ныҡ көс талап иткән эш; **уси́ленная про́сьба** ныҡышмалы үтенес

УСИ́ЛИВАТЬ *несов. см.* **уси́лить**

УСИ́ЛИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **уси́литься** **2.** *страд. от* **уси́ливать**

УСИ́ЛИЕ *с* көсөргәнеш, тырышлыҡ, көс һалыу (түгеү); **уси́лие во́ли** ихтыяр көсө; **де́лать уси́лие** көсөргәнеш тыуҙырыу

УСИЛИ́ТЕЛЬ *м* **1.** (*прибор*) көсәйткес, арттырғыс; **усили́тель постоя́нного то́ка** даими ток көсәйткесе; **магни́тный усили́тель** магнит көсәйткесе **2.** (*вещество для укрепления*) нығытҡыс, беркеткес, көсәйткес; **усили́тель рези́ны при вулканиза́ции** йылытып эшкәрткәндә резинаны нығытҡыс

УСИЛИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое көсәйтеү ...ы, көсәйткес, көсәйтә торған; **усили́тельная подста́нция** көсәйтеү подстанцияһы; **усили́тельная ла́мпа** көсәйткес лампа

УСИ́ЛИТЬ *сов. что* көсәйтеү, ҡеүәтләндереү, шәбәйтеү, көсөн (ҡеүәтен) арттырыу; **уси́лить звук** тауышты көсәйтеү

УСИ́ЛИТЬСЯ *сов.* көсәйеү, ҡеүәтләнеү, ҡеүәте (көсө) артыу, шәбәйеү; **волне́ние на мо́ре уси́лилось** диңгеҙ(ҙең) тулҡынланыуы көсәйҙе

УСКАКА́ТЬ *сов.* **1.** һикерәнләп китеү, һикерә-һикерә китеп барыу **2.** (*умчаться вскачь*) сабып (саптырып) китеү; **ко́ни ускака́ли** аттар сабып китте; **ускака́ть на коне́** атта саптырып китеү **3.** *разг.* (*быстро удалиться*) бик тиҙ (шәп) китеп барыу (китеү); **ускака́ть с друзья́ми на ре́ку** дуҫтар менән йылғаға бик тиҙ китеп барыу ♦ **далеко́ не уска́чешь (не уйдёшь)** *см.* **далеко́**

УСКОЛЬЗА́ТЬ *несов. см.* **ускользну́ть**

УСКОЛЬЗНУ́ТЬ *сов.* **1.** (*вырваться*) шыуып төшөп китеү, шыуып китеү, ҡулдан ысҡыныу; **нали́м ускользну́л из рук** шамбы ҡулдан ысҡынып китте **2.** *разг.* (*уйти незамеченным*) сығып тайыу, шылыу, һыҙыу, ысҡыныу; **незаме́тно ускользну́ть с собра́ния** йыйылыштан һиҙҙермәйсә шылыу **3.** *от кого-чего*; *разг.* күренмәй ҡалыу, һиҙелмәй ҡалыу, ситтә ҡалыу, төшөп ҡалыу; **э́то ускользну́ло от моего́ внима́ния** был минең иғтибарҙан ситтә ҡалған **4.** *от чего*; *разг.* (*уклониться*) тайпылыу, янтайыу; **ускользну́ть от прямо́го отве́та** тура яуаптан тайпылыу ♦ **ускользну́ть из рук (из-под па́льцев)** (әлəктереү) бәхетенән яҙыу, буй етмәй ҡалыу

УСКОРЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **уско́рить** — **ускоря́ть, уско́риться** — **ускоря́ться** **2.** *физ.* тиҙләнеш

УСКО́РЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич.* *от* **уско́рить** **2.** *прил.* (*более быстрый, чем обычно*) тиҙ, етеҙ, тиҙлекле, тиҙләтелгән; **уско́ренное движе́ние** етеҙ хәрәкәт; **уско́ренный темп** тиҙләтелгән темп; **уско́ренный курс обуче́ния** тиҙләтелгән уҡыу курсы

УСКОРИ́ТЕЛЬ *м*; *тех.* тиҙләткес; **ускори́тель заря́женных части́ц** зарядлы киҫәксәләрҙең тиҙләткесе

УСКОРИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое *тех.* тиҙләткес, тиҙләтеү ...ы; **ускори́тельный прибо́р** тиҙләткес прибор

УСКО́РИТЬ *сов. что* **1.** тиҙләтеү, ҡыҙыулатыу, шәбәйтеү, йәһәтләү; **уско́рить шаги́** аҙымды шәбәйтеү **2.** (*приблизить по времени*) ҡабаландырыу, тиҙләтеү, йәһәтләү; **уско́рить отъе́зд** китеүҙе йәһәтләү

УСКО́РИТЬСЯ *сов.* **1.** (*стать более быстрым*) шәбәйеү, ҡыҙыу, тиҙләнә (ҡыҙыулана) төшөү, шәбәйә барыу, шәбәйеп китеү **2.** (*наступить скорее, чем ожидалось*) тиҙләтелеү, ашыҡтырылыу, алданыраҡ булыу; **отъе́зд уско́рился из-за непого́ды** көн боҙолоу арҡаһында китеү тиҙләтелде

УСКОРЯ́ТЬ *несов. см.* **уско́рить**

УСКОРЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **уско́риться** **2.** *страд. от* **ускоря́ть**

УСЛА́ВЛИВАТЬСЯ *несов. см.* **усло́вливаться**

УСЛА́ДА *ж*; *уст., трад.-поэт.* ләззәт, рәхәт(лек), хозур(лыҡ)

УСЛАДИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое *уст.* ләззәтләндергес, зауыҡландырғыс, хозурландырғыс; **услади́тельное пе́ние соловья́** һандуғастың ләззәтләндергес һайрауы

УСЛАДИ́ТЬ *сов. кого-что*; *уст.* ләззәтләндереү, хозурланыу, зауыҡландырыу; **услади́ть слух пе́нием** тыңлаусыны йыр менән ләззәтләндереү

УСЛАДИ́ТЬСЯ *сов. чем*; *уст.* ләззәтләнеү, зауыҡланыу, хозурланыу

УСЛАЖДА́ТЬ *несов. см.* **услади́ть**

УСЛАЖДА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **услади́ться** **2.** *страд. от* **услажда́ть**

УСЛАЖДЕ́НИЕ *с см.* **услади́ть** — **услажда́ть, услади́ться** — **услажда́ться**; **услажде́ние поэ́зией** шиғриәт менән ләззәтләнеү

УСЛАСТИ́ТЬ *сов. что* **1.** шәкәрләү, татлау, татлы (шәкәрле) итеү **2.** *перен.* (*польстить*) ялағайланыу, юхалау

УСЛАСТИ́ТЬСЯ *сов.*; *уст.* ныҡ шәкәрле (татлы) булыу

УСЛА́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* ебәреү, һөрөү; **усла́ть в глушь** төпкөлгә ебәреү

УСЛАЩА́ТЬ *несов. см.* **усласти́ть**

УСЛАЩА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **усласти́ться** **2.** *страд. от* **услаща́ть**

УСЛЕДИ́ТЬ *сов.* **1.** *за кем-чем* ҡарап тороу, күҙ-ҡолаҡ булыу, күҙәтеп (һаҡлап) ҡалыу (тороу); **уследи́ть за детьми́** балаларҙы ҡарап тороу **2.** *за чем* (*не упустить из виду*) күҙәтеп (тикшереп, ҡарап) барыу; **уследи́ть за газе́тными новостя́ми** гәзит яңылыҡтарын күҙәтеп барыу; **уследи́ть за разви́тием собы́тий** ваҡиғаларҙың үҫешен күҙәтеп барыу

УСЛО́ВИЕ *с* **1.** *мн.* **усло́вия** (*обстоятельства*) шарттар; **усло́вия жи́зни** тормош шарттары; **созда́ть усло́вия для рабо́ты** эш өсөн шарттар булдырыу; **жили́щные усло́вия** торлаҡ шарттары **2.** *обычно мн.* **усло́вия** (*требования*) талаптар, ҡағиҙәләр, шарттар; **усло́вия по́льзования электри́чеством** электр менән файҙаланыу ҡағиҙәләре; **каковы́ ва́ши усло́вия?** һеҙҙең талаптарығыҙ ниндәй? **3.** (*уговор*) килешеү, һүҙ ҡуйышыу; **нару́шить усло́вие** килешеүҙе боҙоу **4.** *обычно мн.* **усло́вия** шарт, бирелеш; **усло́вия зада́чи** мәсьәләнең шарты

УСЛО́ВИТЬСЯ *сов. с кем, о чём* и *с неопр.* килешеү, һүҙ ҡуйышыу, вәғәҙәләшеү; **усло́виться о встре́че** осрашыу тураһында һүҙ ҡуйышыу

УСЛО́ВЛЕННЫЙ, -ая, -ое килешелгән, (алдан) һөйләшелгән, һүҙ ҡуйышҡан, вәғәҙәләшкән, билдәләнгән; **усло́вленное вре́мя** килешелгән ваҡыт; **усло́вленная встре́ча** алдан һөйләшелгән осрашыу

УСЛО́ВЛИВАТЬСЯ и **УСЛА́ВЛИВАТЬСЯ** *несов. см.* **усло́виться**

УСЛО́ВНОСТЬ *ж* **1.** шартлылыҡ; **усло́вность а́дреса** адрестың шартлылығы; **усло́вность декора́ции** биҙәлештең шартлылығы **2.** шартлылыҡ, шартлы ҡағиҙәләр, шартлы ғөрөф-ғәҙәттәр; **быть проти́вником усло́вностей** шартлы ҡағиҙәләргә ҡаршы булыу

УСЛО́ВНЫЙ, -ая, -ое **1.** *в разн. знач.* шартлы; **усло́вный сигна́л** шартлы сигнал; **усло́вный знак** шартлы билдә; **усло́вный пригово́р** шартлы хөкөм; **усло́вное согла́сие** шартлы ризалыҡ; **усло́вные зна́ки** шартлы билдәләр **2.** *грам.* шарт; **усло́вное наклоне́ние** шарт һөйкәлеше ♦ **усло́вные рефле́ксы** шартлы рефлекстар

УСЛОЖНЕ́НИЕ *с см.* **усложни́ть** — **усложня́ть, усложни́ться** — **усложня́ться**

УСЛОЖНЁННОСТЬ *ж* ҡатмарлылыҡ, хәлдең ҡатмарлы (ауыр) булыуы

УСЛОЖНЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **усложни́ть** **2.** *прил.* ҡатмарлы; **усложнённая те́хника** ҡатмарлы техника

УСЛОЖНИ́ТЬ *сов. что* ҡатмарландырыу, ҡатмарлаштырыу, ҡыйынлаштырыу, ауырлаштырыу; **усложни́ть прое́кт** проектты ҡатмарландырыу; **усложни́ть рабо́ту** эште ҡатмарлаштырыу

УСЛОЖНИ́ТЬСЯ *сов.* ҡатмарланыу, ҡатмарлашыу, ауырлашыу, ҡыйынлашыу; **план рабо́ты усложни́лся** эш планы ҡатмарланды; **жизнь усложни́лась** тормош ауырлашты

УСЛОЖНЯ́ТЬ *несов. см.* **усложни́ть**

УСЛОЖНЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **усложни́ться** **2.** *страд. от* **усложня́ть**

УСЛУ́ГА *ж* **1.** булышлыҡ, ярҙам, хеҙмәт; **дру́жеская услу́га** дуҫтарса ярҙам **2.** *мн.* **услу́ги** уңайлыҡтар, хеҙмәт; **коммуна́льные услу́ги** коммуналь хеҙмәт; **услу́ги свя́зи** бәйләнеш уңайлыҡтары ♦ **медве́жья услу́га** ҡаш төҙәтәм тип күҙ сығарыу; **к ва́шим услу́гам** һеҙгә ярҙам итергә әҙер (*әҙәплелек билдәһе*)

УСЛУЖЕ́НИЕ *с*; *уст.* **1.** ялсы (хеҙмәтсе) булыу, хеҙмәт; **быть в услуже́нии** ялсы булып тороу **2.** *разг.* (*угождение*) ярамһаҡланыу, ялағайланыу

УСЛУЖИ́ТЬ *сов. кому* **1.** ярҙам итеү (күрһәтеү), булышлыҡ итеү (күрһәтеү), ярҙамлашыу, булышыу; **всегда́ рад услужи́ть** ярҙам итергә һәр саҡ әҙер **2.** (*угодить*) ярау; **услужи́ть нача́льнику** түрәгә ярау

УСЛУ́ЖЛИВОСТЬ *ж* **1.** ярҙамсыллыҡ, ярҙам (хеҙмәт) күрһәтергә әҙер тороу (булыу) **2.** ялағайлыҡ

УСЛУ́ЖЛИВЫЙ, -ая, -ое **1.** ярҙамсыл, булышыусан **2.** ярамһаҡ, ялағай; **услу́жливый сотру́дник** ярамһаҡ хеҙмәткәр

УСЛЫХА́ТЬ *сов.*; *разг. см.* **услы́шать**

УСЛЫ́ШАТЬ *сов.* **1.** *что* и *с союзом "что"* (*воспринять слухом*) ишетеү; **услы́шать пе́ние соловья́** һандуғас һайрауын ишетеү **2.** *что, про кого-что, о ком-чём* (*узнать*) ишетеү, белеү, ишетә белеү; **услы́шать до́брую весть** яҡшы хәбәр ишетеү **3.** *что* (*ощутить запах чего-л.*) һиҙеү, тойоу; **услы́шать за́пах я́блок** алма еҫен һиҙеү

УСМА́ТРИВАТЬ *несов. см.* **усмотре́ть**

УСМА́ТРИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **усма́тривать**

УСМЕХА́ТЬСЯ *несов. см.* **усмехну́ться**

УСМЕХНУ́ТЬСЯ *сов.* көләмһерәү, йылмайыу, көләмһерәп (йылмайып) ҡуйыу

УСМЕ́ШКА *ж* көләмһерәү, йылмайыу, көләмһерәп (йылмайып) ҡуйыу; **лука́вая усме́шка** хәйләкәр йылмайыу

УСМЕ́ШЛИВЫЙ, -ая, -ое **1.** (*о человеке*) көләмһерәргә яратҡан **2.** (*выражающий усмешку*) көләмһерәгән, мут, хәйләкәр; **усме́шливый взгляд** мут ҡараш

УСМИРЕ́НИЕ *с см.* **усмири́ть — усмиря́ть, усмири́ться — усмиря́ться**

УСМИРИ́ТЕЛЬ *м* тынысландырыусы, тыныс хәлгә килтереүсе

УСМИРИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое баҫтырыу ...ы, баҫтырыуға (тынысландырыуға) ҡоролған; **усмири́тельные ме́ры** баҫтырыу саралары

УСМИРИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** буйһондороу, йыуашайтыу, ҡулға өйрәтеү, баҫынҡыландырыу; (*о лошади*) еккегә (менгегә) өйрәтеү; **усмири́ть необъе́зженного коня́** аҫау атты менгегә өйрәтеү **2.** баҫтырыу, туҡтатыу; **усмири́ть мяте́ж** фетнәне баҫтырыу

УСМИРИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** баҫынҡыланыу, йыуашайыу, баҫылыу; **ло́шадь усмири́лась** ат йыуашайҙы **2.** баҫылыу, туҡталыу; **восста́вшие усмири́лись** баш күтәреүселәр баҫылды

УСМИРЯ́ТЬ *несов. см.* **усмири́ть**

УСМИРЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **усмири́ться** **2.** *страд. от* **усмиря́ть**

УСМОТРЕ́НИЕ *с* ҡарау, ҡарамаҡ, хөкөм, ихтыяр; **де́йствовать по своему́ усмотре́нию** үҙ ҡарамағың буйынса эш итеү

УСМОТРЕ́ТЬ *сов.* **1.** *за кем-чем*; *разг.* күҙәтеү, күҙ-ҡолаҡ булыу, күҙҙән ысҡындырмау; **за все́ми сра́зу не усмо́тришь** барыһын да бер юлы күҙәтеп бөтөрә алмаҫһың **2.** *что, в чём* (*установить, признать*) күреү, һиҙеү, күреп (һиҙеп) алыу, тип табыу (һанау, ҡарау); **усмотре́ть в докуме́нте оши́бку** документта хата күреү

УСНАСТИ́ТЬ *сов. что, чем* **1.** (*снабдить в большом количестве*) тәьмин итеү, йыһазландырыу **2.** (*украсить словами*) биҙәү, сыбарлау; **уснасти́ть речь цита́тами** телмәрҙе цитаталар менән сыбарлау

УСНАЩА́ТЬ *несов. см.* **уснасти́ть**

УСНАЩА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **уснаща́ть**

УСНУ́ТЬ *сов.* **1.** йоҡлау, йоҡлап китеү, йоҡоға китеү (талыу); **ребёнок усну́л** бала йоҡланы **2.** (*о рыбе*) үлеү ♦ **усну́ть наве́ки**; **усну́ть ве́чным (моги́льным) сном** мәңгелек йоҡоға талыу, үлеү

УСО́БИЦА *ж*; *уст. см.* **междоусо́бие**

УСОВЕРШЕ́НСТВОВАНИЕ *с* **1.** *см.* **усоверше́нствовать, усоверше́нствоваться**; **усоверше́нствование зна́ний** белемде камиллаштырыу **2.** *обычно мн.* **усоверше́нствования** (*изменения в чём-л.*) камиллыҡ, яҡшыртыу; **ввести́ усоверше́нствование в мето́дику обуче́ния** уҡытыу методикаһына камиллыҡ индереү

УСОВЕРШЕ́НСТВОВАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **усоверше́нствовать** **2.** *прил.* камиллашҡан, камиллаштырылған; **усоверше́нствованная мето́дика обуче́ния** камиллаштырылған уҡытыу методикаһы

УСОВЕРШЕ́НСТВОВАТЬ *сов., несов. см.* **соверше́нствовать**; **усоверше́нствовать зна́ния** белемде камиллаштырыу

УСОВЕРШЕ́НСТВОВАТЬСЯ *сов., несов. см.* **соверше́нствоваться**

УСО́ВЕСТИТЬ *сов. кого-что*; *разг.* оялтыу, инсафлыҡҡа килтереү

УСОМНИ́ТЬСЯ *сов. в ком-чём* шикләнеү, шиккә төшөү, шик тыуыу, шөбһәләнеү; **усомни́ться в и́скренности его́ слов** һүҙҙәренең ихласлығына шикләнеү

УСО́ПШИЙ, -ая, -ее **1.** *уст.* мәрхүм, үлгән, вафат булған **2.** *в знач. сущ.* **усо́пший** *м* и **усо́пшая** *ж* мәрхүм

УСО́ХНУТЬ *сов.* **1.** (*уменьшиться в весе при высыхании*) кибеү, кәмеү, кесерәйеү **2.** *перен., разг.* (*похудеть*) ябығыу, кибеү, ҡартайып сүгеү

УСПЕВА́ЕМОСТЬ *ж* өлгәшеү, өлгәш; **та́бель успева́емости** өлгәшеү табеле

УСПЕВА́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **успе́ть** **2.** (*успешно учиться*) өлгәшеү; **успева́ть по всем предме́там** бөтә предметтарҙан да өлгәшеү

УСПЕВА́ЮЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **успева́ть** **2.** *прил.* өлгәшеүсе, өлгөрөүсе; **успева́ющий учени́к** өлгәшеүсе уҡыусы

УСПЕ́ЕТСЯ *сов. безл.*; *разг.* өлгөрөләр, өлгөрөләр әле, ҡабаланырға түгел

УСПЕ́ТЬ *сов.* **1.** (*сделать в срок*) өлгөрөү, етешеү; **успе́ть за́светло** яҡтыла өлгөрөү **2.** (*прибыть в срок*) килеп (барып) етеү, өлгөрөү; **успе́ть**

на по́езд поезға өлгөрөү; **успе́ть на заседа́ние** ултырышҡа килеп етеү **3.** *в чём*; *уст.* (*достичь успеха*) уңышҡа ирешеү, уңыш ҡаҙаныу; **успе́ть в нау́ках** фән өлкәһендә уңышҡа ирешеү ♦ **не успе́ешь огляну́ться, как** *см.* **огляну́ться**; **не успе́ть (и) гла́зом мигну́ть (моргну́ть)** күҙ асып йомғансы

УСПЕ́Х *м* **1.** уңыш, уңышлыҡ **2.** (*общественное признание*) уңыш, ҡаҙаныш, уңыш ҡаҙаныу; **кни́га име́ла большо́й успе́х** китап ҙур уңыш ҡаҙанды ♦ **с успе́хом** уңышлы, уңышлы рәүештә; **с таки́м же (с тем же) успе́хом**: 1) шундай уҡ уңыш менән, шул уҡ уңыш менән; 2) шундай уҡ, шуның кеүек (шикелле) уңышһыҙ

УСПЕ́ШНОСТЬ *ж* уңышлылыҡ, уңышлы (уң) булыу (барыу); **успе́шность де́ла** эштең уңышлы булыуы

УСПЕ́ШНЫЙ, -ая, -ое уңышлы, уң; **успе́шное нача́ло** уңышлы башланғыс

УСПОКА́ИВАТЬ *несов. см.* **успоко́ить**

УСПОКА́ИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **успоко́иться** **2.** *страд. от* **успока́ивать**

УСПОКОЕ́НИЕ *с см.* **успоко́ить — успоко́иться**; **для успокое́ния ма́тери** әсәне тынысландырыу өсөн

УСПОКО́ЕННОСТЬ *ж* **1.** (*умиротворённость*) тыныслыҡ **2.** (*состояние покоя*) тынлыҡ

УСПОКОИ́ТЕЛЬ *м* **1.** тынысландырыусы **2.** *спец.* тирбәлеүҙе баҫыусы (туҡтатыусы) ҡулайлама

УСПОКОИ́ТЕЛЬНИЦА *ж* тынысландырыусы

УСПОКОИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** тынысландырғыс, тынысландыра торған; **успокои́тельные ка́пли** тынысландыра торған шыйыҡ дарыу **2.** *в знач. сущ.* **успокои́тельное** *с* тынысландырғыс дарыу

УСПОКО́ИТЬ *сов.* **1.** *кого-что* тынысландырыу, йыуатыу, тымыҙыу; **успоко́ить дете́й** балаларҙы тынысландырыу **2.** *что* баҫыу, кәметеү, баҫылдырыу; **успоко́ить боль** ауыртыуҙы баҫыу

УСПОКО́ИТЬСЯ *сов.* **1.** тынысланыу, тыныу, тымыу; **мо́ре успоко́илось** диңгеҙ тынды **2.** баҫылыу, кәмеү; **боль успоко́илась** һыҙлау баҫылды **3.** *разг.* ҡәнәғәтләнеү, тынысланыу; **успоко́иться на дости́гнутом** өлгәшкән менән ҡәнәғәтләнеү

УСТА́ *только мн.*; *трад.-поэт.*, *уст.* ауыҙ, ирен ♦ **из пе́рвых уст (узна́ть, услы́шать)** үҙ ауыҙынан (ишетеү); **из уст в уста́** телдән телгә; **на уста́х у всех** *что* барыһының да телендә (ауыҙында) шул, барыһы ла шуны һөйләй; **ва́шими бы уста́ми (да) мёд пить** ауыҙығыҙға бал да май

УСТА́В *м* устав; **во́инский уста́в** хәрби устав; **де́йствовать по уста́ву** устав буйынса эш итеү

УСТАВА́ТЬ *несов. см.* **уста́ть** ♦ **не устава́я (де́лать)** *что* арымай-талмай (эшләү)

УСТА́ВИТЬ *сов.* **1.** *кого-что* (*разместить*) теҙеп ҡуйыу, урынлаштырыу; **уста́вить кни́ги в шкаф** китаптарҙы шкафҡа теҙеп ҡуйыу **2.** *что, чем* (*занять всю площадь*) теҙеү, ҡуйыу, тултырыу; **уста́вить по́лки кни́гами** кәштәләрҙе китап менән тултырыу **3.** *разг.* текәлеү, текәлеп ҡарау, текәү, төбәү; **уста́вить взгляд** күҙҙе текәү

УСТА́ВИТЬСЯ *сов.*; *разг.* **1.** (*уместиться*) урынлашыу, һыйыу, тулыу, урынлашып бөтөү, һыйып бөтөү; **кни́ги уста́вились в шкафу́** китаптар шкафҡа һыйып бөттө **2.** *чем*; *разг.* тулыу, тулып бөтөү; **луг уста́вился стога́ми** болон кәбәндәр менән тулды **3.** *на кого-что, в кого-что*; *разг.* текләү, текәлеү, тексәйеү, төбәлеү, текләп ҡарау; **уста́виться в окно́** тәҙрәгә төбәлеү

УСТАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **уста́вить**

УСТАВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **уста́виться** **2.** *страд. от* **уставля́ть**

УСТА́ВНЫЙ, -ая, -ое **1.** устав ...ы; **уста́вное положе́ние** устав положениеһы **2.** (*совершаемый по уставу*) уставҡа ярашлы, устав буйынса

УСТА́ИВАТЬ *несов. см.* **устоя́ть**

УСТА́ИВАТЬСЯ *несов. см.* **устоя́ться**

УСТА́ЛОСТЬ *ж* **1.** арығанлыҡ, талсығыу, хәлһеҙлек, арыу, хәл бөтөү, хәлһеҙләнеү; **почу́вствовать уста́лость** арығанлыҡ тойоу **2.** *тех.* талыу, талығыу, талсығыу; **уста́лость мета́ллов** металдың талығыуы (*көсөргәнештең үҙгәреп тороуы арҡаһында металдың ныҡлығы кәмеү*)

УСТА́ЛЫЙ, -ая, -ое арыған, талсыҡҡан, хәле бөткән; **уста́лый спу́тник** арыған юлсы; **уста́лые глаза́** талсыҡҡан күҙҙәр

У́СТАЛЬ: без у́стали арымай-талмай, арыу-талыуһыҙ; **не знать у́стали** арыу-талыуҙы белмәй

УСТАНА́ВЛИВАТЬ *несов. см.* **установи́ть**

УСТАНА́ВЛИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **установи́ться** **2.** *страд. от* **устана́вливать**

УСТАНОВИ́ТЬ *сов. что* **1.** урынлаштырыу, урынлаштырып ҡуйыу; **установи́ть теле́гу на паро́ме** арбаны паромға урынлаштырыу **2.** ҡуйыу; **установи́ть па́мятник** һәйкәл ҡуйыу; **установи́ть столбы́** бағаналар ҡуйыу; **установи́ть телефо́н** телефон ҡуйыу **3.** билдәләү, раҫлау, ғәмәлгә индереү; **установи́ть дни заня́тий** дәрес көндәрен билдәләү **4.** (*осуществить, организовать*) урынлаштырыу, булдырыу, ойоштороу; **установи́ть связь** элемтә урынлаштырыу; **установи́ть мир** тыныслыҡ урынлаштырыу **5.** (*выяснить, доказать*) асыҡлау, билдәләү, асыҡлау, иҫбатлау; **установи́ть и́стину** хәҡиҡәтте асыҡлау

УСТАНОВИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*стать устойчивым, постоянным*) урынлаштырыу, яйға һалыныу, рәтләнеү; **пого́да установи́лась** көндәр рәтләнде **2.** (*сформироваться*) нығыныу, нығыу, формалашыу; **установи́лась тради́ция** традиция нығынды; **го́лос не установи́лся** тауыш нығынмаған **3.** (*настать*) урынлашыу, булдырылыу, юлға (яйға) һалыныу; **установи́лся мир** тыныслыҡ урынлашты; **установи́лся поря́док** тәртип булдырылды; **установи́лась тишина́** тыныслыҡ урынлашты

УСТАНО́ВКА *ж* **1.** *см.* **установи́ть — устана́вливать** 1, 2; **2.** (*механизм, приспособление*) ҡулайлама; **заводски́е устано́вки** завод ҡулайламалары **3.** (*целевая направленность*) маҡсат итеп ҡуйыу, йүнәлеш, ҡуйылыш; **устано́вка на ка́чество проду́кции** продукцияның сифатын маҡсат итеп ҡуйыу **4.** (*указание, директива*) күрһәтмә; **устано́вка центра́льных о́рганов** үҙәк органдарҙың күрһәтмәһе

УСТАНОВЛЕ́НИЕ *с см.* **установи́ть** 2—5

УСТАНО́ВЛЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **установи́ть 2.** *прил.* уставта (законда) ҡаралған, устав (закон) менән билдәләнгән; **в устано́вленном поря́дке** уставта ҡаралған тәртип буйынса

УСТАНО́ВОЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** урынлаштырыу ...ы, көйләү ...ы; **устано́вочный винт** көйләү винты **2.** (*соответствующий какой-л. установке*) йүнәлеш биреүсе (бирә торған), юл күрһәткес; **устано́вочные вопро́сы** йүнәлеш биреүсе мәсьәләләр

УСТАНО́ВЩИК *м* ҡороусы, көйләүсе, көйләп ҡуйыусы; **устано́вщик маши́н** машиналарҙы көйләп ҡуйыусы

УСТАРЕВА́ТЬ *несов. см.* **устаре́ть**

УСТАРЕ́ЛОСТЬ *ж* иҫкергәнлек, иҫкергән булыу; **устаре́лость моде́ли** моделдең иҫкергәнлеге

УСТАРЕ́ЛЫЙ, -ая, -ое **1.** *уст.* (*ставший старым, дряхлым*) ҡарт, ҡартайған **2.** иҫкергән, иҫке; **устаре́лый взгляд** иҫкергән ҡараш; **устаре́лый фасо́н** иҫке фасон

УСТАРЕ́ТЬ *сов.* **1.** *уст.* (*постареть*) ҡартайыу **2.** (*выйти из употребления*) иҫкереү, ғәмәлдән сығыу, ҡулланылмау; **э́тот учёбник устаре́л** был дәреслек иҫкергән

УСТА́ТЬ *сов.* арыу, арып бөтөү (китеү), талыу, талсығыу; **уста́ть от до́лгой ходьбы́** оҙаҡ йөрөүҙән арыу; **уста́ть ждать** көтөп арыу

УСТЕЛИ́ТЬ *сов.*; *разг. см.* **устла́ть**

УСТЕЛИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг. см.* **устла́ться**

УСТЕРЕ́ЧЬ *сов. кого-что* **1.** һаҡлау, һаҡлап алып ҡалыу; **устере́чь де́ньги** аҡсаны һаҡлау **2.** (*подстеречь*) ҡарауыллау

УСТЕРЕ́ЧЬСЯ *сов.*; *разг.* һаҡланыу, һаҡланып ҡалыу; **устере́чься от просту́ды** һалҡын тейеүҙән һаҡланыу

УСТИЛА́ТЬ *несов. см.* **устла́ть**

УСТИЛА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **устла́ться 2.** *страд. от* **устила́ть**

УСТЛА́ТЬ *сов. что, чем* **1.** түшәү, йәйеү, түшәп (йәйеп) сығыу (ҡуйыу), ҡаплау; **устла́ть пол ковро́м** иҙәнгә келәм йәйеп ҡуйыу **2.** (*покрыть собой всю поверхность*) түшәү, ҡаплау

УСТЛА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* **1.** түшәлеү, ҡапланыу **2.** (*приготовить себе постель*) урын йәйеү (түшәү, һалыу)

У́СТНЫЙ, -ая, -ое телдән, күңелдән; (*о речи*) һөйләү ...ы, **у́стная речь** һөйләү телмәре; **у́стный отве́т** телдән яуап биреү; **у́стное вычисле́ние** күңелдән иҫәпләү

УСТО́Й *м* **1.** терәк, терәү; **береговы́е усто́и моста́** күперҙең ярҙағы терәүҙәре **2.** *мн.* **усто́и**; *перен.* нигеҙ; **мора́льные усто́и о́бщества** йәмғиәттең әхлаҡи нигеҙҙәре **3.** *разг.* (*сгустившийся слой на поверхности жидкости*) шекәрә, өҫтө

УСТО́ЙЧИВОСТЬ *ж*; *прям.*, *перен.* тотороҡлолоҡ; **усто́йчивость взаимоотноше́ний** үҙ-ара мөнәсәбәттәрҙең тотороҡлолоғо

УСТО́ЙЧИВЫЙ, -ая, -ое *прям.*, *перен.* тотороҡло; **усто́йчивая ло́дка** тотороҡло кәмә; **усто́йчивая валю́та** тотороҡло валюта; **усто́йчивое мне́ние** тотороҡло ҡараш

...УСТО́ЙЧИВЫЙ, -ая, -ое *урыҫ телендә ҡушма һүҙҙәрҙең "бирешмәүсән", "сыҙамлы", "түҙемле" мәғәнәләрен аңлатҡан икенсе өлөшө, мәҫ.*, **морозоусто́йчивый** һыуыҡҡа сыҙамлы, һыуыҡҡа бирешмәүсән

УСТОЯ́ТЬ *сов.* **1.** (*не упасть*) аумау, ҡоламау, ныҡ тороу; **устоя́ть на нога́х** аяҡта ныҡ тороу **2.** *перен.* (*выдержать напор чего-л.*) ныҡ тороу, бирешмәү, ҡаршы тора алыу; **устоя́ть в спо́ре** бәхәстә бирешмәү

УСТОЯ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*успокоиться*) тоноу, тонҡланыу **2.** (*дать устой*) өҫтө(нә) ултырыу, шекәрә ҡаплау **3.** (*стать готовым к использованию*) әсеү, әсеп әҙер булыу; **квас устоя́лся** кеүәҫ әсеп әҙер булды **4.** *перен.*, *разг.* (*стать постоянным*) нығыныу, яҡшырыу, тотороҡланыу, даими хәлдә булыу (хәлгә килеү); **пого́да устоя́лась** көн яҡшырҙы; **хара́ктер его́ не устоя́лся** уның холҡо нығынмаған әле

УСТРА́ИВАТЬ *несов. см.* **устро́ить**

УСТРА́ИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **устро́иться 2.** *страд. от* **устра́ивать**

УСТРАНЕ́НИЕ *с см.* **устрани́ть — устраня́ть**; **устране́ние от до́лжности** вазифаһынан бушатыу

УСТРАНИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* ситкә алып ташлау; **устрани́ть всё, что меша́ет рабо́те** эшкә ҡамасаулаған бөтә нәмәне ситкә алып ташлау **2.** *что* бөтөрөү, юҡ итеү; **устрани́ть ава́рию** аварияны бөтөрөү; **устрани́ть недоста́тки** етешһеҙлектәрҙе бөтөрөү **3.** *кого-что* (*отстранить, уволить*) бушатыу, сығарыу, алыу, ҡыуыу, урынынан төшөрөү (алыу); **устрани́ть из институ́та** институттан ҡыуыу

УСТРАНИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** *от чего* ситләшеү, ситләшеп китеү; **устрани́ться от дел** эштән ситләшеү **2.** бөтөрөлөү; **недоста́тки устрани́лись** етешһеҙлектәр бөтөрөлдө

УСТРАНЯ́ТЬ *несов. см.* **устрани́ть**

УСТРАНЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **устрани́ться 2.** *страд. от* **устраня́ть**

УСТРАША́ТЬ *несов. см.* **устраши́ть**

УСТРАША́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **устраши́ться 2.** *страд. от* **устраша́ть**

УСТРАША́ЮЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **устраша́ть 2.** *прил.* ҡурҡыныс, ҡурҡытырлыҡ; **устраша́ющий вид** ҡурҡыныс ҡиәфәт

УСТРАШЕ́НИЕ *с см.* **устраши́ть** — **устраша́ть, устраши́ться** — **устраша́ться**; **на устраше́ние врага́м** дошманды ҡурҡытыу өсөн

УСТРАШИ́ТЬ *сов. кого-что* ҡурҡытыу, ҡурҡыу һалыу, ҡурҡыуға төшөрөү; **устраши́ть проти́вника** дошманды ҡурҡыуға төшөрөү

УСТРАШИ́ТЬСЯ *сов. кого-что* ҡурҡыу, шөрләү, ҡурҡыуға төшөү; **не устраши́ться угро́з** янауҙарҙан ҡурҡмау

УСТРЕМИ́ТЬ *сов. что* **1.** *книжн.* йүнәлдереү, йүнәлтеү; **устреми́ть ко́нницу на врага́** дошманға атлы ғәскәр йүнәлдереү **2.** *перен.* йүнәлтеү, йүнәлдереү, төбәү; **устреми́ть всё внима́ние** бөтә иғтибарҙы йүнәлдереү

УСТРЕМИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** ташланыу, атылыу, ынтылыу; **устреми́ться за команди́ром** командир артынан ташланыу **2.** *перен.* йүнәлеү, төбәлеү; **взо́ры устреми́лись на воше́дшего** ҡараштар ингән кешегә төбәлде

УСТРЕМЛЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **устреми́ть** — **устремля́ть, устреми́ться** — **устремля́ться 2.** (*намерение*) ынтылыш, теләк; **эгоисти́ческие устремле́ния** эгоистик ынтылыштар

УСТРЕМЛЁННОСТЬ *ж* ынтылышлыҡ, ынтылышлы булыу; **устремлённость к це́ли** маҡсатҡа ынтылышлыҡ

УСТРЕМЛЯ́ТЬ *несов. см.* **устреми́ть**

УСТРЕМЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **устреми́ться 2.** *страд. от* **устремля́ть**

У́СТРИЦА *ж* устрица (*диңгеҙ моллюскаһы*)

У́СТРИЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** устрица ...ы; **у́стричная ра́ковина** устрица ҡабырсағы **2.** устрица; **у́стричный про́мысел** устрица аулау кәсебе

УСТРО́ЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **устро́ить 2.** *прил.* йайланған, (бер) тәртипкә һалынған (килтерелгән); **устро́енная жизнь** бер тәртипкә һалынған тормош

УСТРОИ́ТЕЛЬ *м* и **УСТРОИ́ТЕЛЬНИЦА** *ж* ойоштороусы; **устрои́тель конце́рта** концерт ойоштороусы

УСТРО́ИТЬ *сов.* **1.** *что* ҡороу, рәтләү; **устро́ить в за́ле сце́ну** залда сәхнә ҡороу **2.** *что* (*организовать*) ойоштороу; **устро́ить вы́ставку** күргәҙмә ойоштороу **3.** *что* (*учинить*) ҡуптарыу, күтәреү; **устро́ить сканда́л** янъял ҡуптарыу **4.** *что* (*уладить*) яйға (рәткә) һалыу, рәтләү, көйләү, көйгә һалыу; **устро́ить свои́ дела́** эштәрҙе яйға һалыу **5.** *что, кому*; *разг.* (*посодействовать*) булышыу, яйға (көйгә, рәткә) һалышыу; **устро́ить биле́т в теа́тр** театрға билет алырға булышыу **6.** *кого-что* (*определить*) урынлаштырыу, индереү; **устро́ить на рабо́ту** эшкә урынлаштырыу **7.** *кого-что* (*быть удобным, подойти*) ярау, яраҡлы булыу, ҡулай булыу; **одноме́стная ко́мната его́ устро́ила** бер урынлы бүлмә уға ҡулай булды

УСТРО́ИТЬСЯ *сов.* **1.** (*наладиться*) рәтләнеү, рәткә һалыныу, яйланыу, яйға һалыныу **2.** (*поступить*) урынлашыу, инеү; **устро́иться на заво́д** заводҡа эшкә инеү **3.** (*разместиться, расположиться*) урынлашыу, урын табыу (яйлау); **устро́иться на ночле́г** ҡунырға урын табыу

УСТРО́ЙСТВО *с* **1.** *см.* **устро́ить** — **устра́ивать** 1—6, **устро́иться** — **устра́иваться** 2; **2.** (*конструкция*) төҙөлөш, ҡоролош, яһалыш; **устро́йство радиоприёмника** радиоалғыстың төҙөлөшө **3.** (*строй*) ҡоролош; **обще́ственное устро́йство** йәмғиәт ҡоролошо **4.** (*механизм*) ҡоролма, яйланма; **тормозно́е устро́йство** тормоз яйланмаһы

УСТУ́П *м* һикәлтә, киртләс; **усту́п горы́** тау һикәлтәһе

УСТУПА́ТЬ *несов. см.* **уступи́ть**

УСТУПИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое *грам.* кире; **уступи́тельный сою́з** кире теркәүес

УСТУПИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что, кому* биреү; **уступи́ть ме́сто** урын биреү **2.** *кому, в чём* (*отступить*) юл ҡуйыу, ҡаршы килмәү, ҡаршымау; **уступи́ть в спо́ре** бәхәстә ҡаршы килмәү **3.** *кому-чему, в чём* ҡалышыу, бирешеү; **не уступи́ть в хра́брости** батырлыҡта (бирәүҙән дә) ҡалышмау **4.** *что, кому*; *разг.* (*продавая, отдать дешевле*) хаҡын кәметеү (төшөү, төшөрөү); **уступи́ть на пятьдеся́т рубле́й** илле һумға төшөү

УСТУ́ПКА *ж* **1.** *см.* **уступи́ть** — **уступа́ть** 1, 2; **2.** (*компромисс*) ташлама, юл ҡуйыу, килешеү; **пойти́ на усту́пки** ташлама яһау **3.** *разг.* (*скидка с назначенной цены*) ташлама хаҡын кәметеү; **прода́ть с усту́пкой** хаҡын кәметеп һатыу

УСТУ́ПЧАТЫЙ, -ая, -ое һикәлтәле, киртләсле; **усту́пчатая возвы́шенность** һикәлтәле ҡалҡыулыҡ

УСТУ́ПЧИВОСТЬ *ж* килешеүсәнлек, юл ҡуйыусанлыҡ, күндәмлек; **усту́пчивость ма́тери** әсәнең килешеүсәнлеге

УСТУ́ПЧИВЫЙ, -ая, -ое килешеүсән, юл ҡуйыусан, күндәм; **усту́пчивый челове́к** килешеүсән кеше

УСТЫДИ́ТЬ *сов. кого-что* оялтыу, ҡыҙартыу

УСТЫДИ́ТЬСЯ *сов. кого-чего* и *без доп.* оялыу, йөҙ ҡыҙарыу

У́СТЬЕ *с* **1.** тамаҡ, йылға тамағы; **у́стье Дёмы** Дим тамағы **2.** (*выход*) ауыҙ; **у́стье коло́дца** ҡоҙоҡ ауыҙы; **у́стье пе́чи** мейес ауыҙы; **у́стье ша́хты** шахта ауыҙы

УСУГУБИ́ТЬ и **УСУГУ́БИТЬ** *сов. что* көсәйтеү, киҫкенләштереү, ауырлаштырыу

УСУГУБИ́ТЬСЯ и **УСУГУ́БИТЬСЯ** *сов.* көсәйеү, киҫкенләшеү, ауырлашыу

УСУГУБЛЕ́НИЕ *с см.* **усугуби́ть** — **усугубля́ть, усугуби́ться** — **усугубля́ться**; **усугубле́ние положе́ния** хәлдең киҫкенләшеүе

УСУГУБЛЯ́ТЬ *несов. см.* **усугуби́ть**

УСУГУБЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **усугуби́ться 2.** *страд. от* **усугубля́ть**

УСУШИ́ТЬ *сов.*; *разг.* киптереп ебәреү (ташлау)

УСУШИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* **1.** (*слишком засушиться*) кибеп китеү **2.** (*убавиться в весе при сушке*) кибеп кәмеү

УСУ́ШКА *ж* **1.** *см.* **усуши́ть — усуша́ть, усуши́ться — усуша́ться** **2.** *спец.* кибеп кәмеү (*тауарҙың ауырлығы*)

УСЫ́ *мн.* (*ед.* **ус** *м*) **1.** мыйыҡ; **отрасти́ть усы́** мыйыҡ үҫтереү **2.** *см.* **у́сики** 2; **3.** *см.* **у́сики** 3 ♦ **и в ус не дуть** *см.* **дуть**; **са́ми с уса́ми** үҙебеҙ ҙә беләбеҙ, үҙебеҙҙең дә баш бар; **мота́ть (себе́) на ус** *см.* **мота́ть**

УСЫЛА́ТЬ *несов. см.* **усла́ть**

УСЫНОВИ́ТЕЛЬ *м* и **УСЫНОВИ́ТЕЛЬНИЦА** *ж* балалыҡҡа алыусы

УСЫНОВИ́ТЬ *сов. кого* балалыҡҡа алыу

УСЫНОВЛЕ́НИЕ *с* балалыҡҡа алыу

УСЫНОВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **усынови́ть**

УСЫПА́ЛЬНИЦА *ж* төрбә, кәшәнә, маҙар (*бер ырыу йәки күренекле ғаилә ағзаларын күмеү өсөн махсус бина*)

УСЫ́ПАТЬ *сов. что* **1.** (*покрыть поверхность чем-л. сыпучим*) һибеү, сәсеү, һибеп (сәсеп) сығыу (тултырыу); **усы́пать доро́жки песко́м** юлдарға ҡом һибеп сығыу **2.** ҡаплау, солғап алыу; **звёзды усы́пали не́бо** күкте йондоҙҙар ҡаплаған

УСЫПА́ТЬ *несов. см.* **усы́пать**

УСЫПИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое *разг.* йоҡлата торған, йоҡо килтерә торған, йоҡлатҡыс, йоҡо килтергес; **усыпи́тельный го́лос** йоҡо килтергес тауыш

УСЫПИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* йоҡлатыу, йоҡоға талдырыу, йоҡо килтереү, йоҡомһоратыу, ойотоу; **усыпи́ть пе́нием** йыр менән йоҡоно килтереү **2.** *что*; *перен.* йомшартыу, кәметеү, баҫыу; **усыпи́ть бди́тельность** уяулыҡты кәметеү

УСЫПЛЯ́ТЬ *несов. см.* **усыпи́ть**

УСЫПЛЯ́ТЬСЯ *несов. страд. от* **усыпля́ть**

УСЫХА́ТЬ *несов. см.* **усо́хнуть**

УТА́ИВАТЬ *несов. см.* **утаи́ть**

УТА́ИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **утаи́ться** **2.** *страд. от* **ута́ивать**

УТАИ́ТЬ *сов. что* **1.** (*сохранить в тайне*) йәшереү, сер итеп тотоу (һаҡлау); **утаи́ть пра́вду** дөрөҫлөктө йәшереү **2.** (*тайно присвоить*) йәшереү, йәшереп алып ҡалыу, йәшертен үҙләштереү; **утаи́ть чужи́е ве́щи** кеше әйберен йәшертен үҙләштереү ♦ **ши́ла в мешке́ не утаи́шь** беҙ ҡапсыҡта ятмай

УТАИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* **1.** (*с отрицанием "не"*) йәшеренеп булмай **2.** (*скрыться*) йәшеренеү, ҡасыу; **утаи́ться в ко́мнате** бүлмәлә йәшеренеү

УТА́ЙКА *ж см.* **утаи́ть —ута́ивать**; **ута́йка де́нег** аҡсаны йәшереү; **ута́йка пра́вды** дөрөҫлөктө йәшереү

УТА́ПТЫВАТЬ *несов. см.* **утопта́ть**

УТА́ПТЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **утопта́ться** **2.** *страд. от* **ута́птывать**

УТА́СКИВАТЬ *несов. см.* **утащи́ть**

УТА́СКИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **утащи́ться** **2.** *страд. от* **ута́скивать**

УТАЩИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** һөйрәп (һөйрәтеп) алып китеү **2.** (*украсть*) урлау, урлап китеү; **утащи́ть кни́гу** китапты урлау

УТАЩИ́ТЬСЯ *сов.*; *прост.* һөйрәлеү (*ҡыйынлыҡ менән яйлап китеү*)

У́ТВАРЬ *ж собир.* кәрәк-яраҡ, йыһаз; **дома́шняя у́тварь** өй кәрәк-яраҡтары

УТВЕРДИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** ыңғай; **утверди́тельный отве́т** ыңғай яуап **2.** *грам.* раҫлау; **утверди́тельные части́цы** көсәйтеү-раҫлау киҫәксәләре

УТВЕРДИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* раҫлау, ҡабул итеү; **утверди́ть план рабо́ты** эш планын раҫлау; **утверди́ть но́вый зако́н** яңы закон ҡабул итеү **2.** *что* нығытыу, беркетеү; **утверди́ть опо́ры** терәүҙәр беркетеү **3.** *кого-что, в чём* (*убедить*) ышандырыу, инандырыу; **утверди́ть това́рищей в свое́й правоте́** үҙенең хаҡлығына иптәштәрен ышандырыу

УТВЕРДИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** урынлашыу, нығыу, нығыныу; **поря́док утверди́лся** тәртип урынлашты **2.** ышаныу, инаныу, нығыныу; **утверди́ться в своём мне́нии** үҙ фекерендә нығыныу

УТВЕРЖДА́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **утверди́ть** **2.** *что* әйтеү, һөйләү, раҫлау; **все утвержда́ют, что он прав** бөтәһе лә уны хаҡлы тип әйтәләр

УТВЕРЖДА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **утверди́ться** **2.** *страд. от* **утвержда́ть**

УТВЕРЖДЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **утверди́ть — утвержда́ть, утверди́ться — утвержда́ться** **2.** раҫлау, ҡараш, фекер, һүҙ; **пра́вильное утвержде́ние** дөрөҫ фекер

УТЕКА́ТЬ *несов. см.* **уте́чь**

УТЁНОК *м* өйрәк себеше (бәпкәһе)

УТЕПЛЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **утепли́ть** **2.** *прил.* йылытылған, йылы; **утеплённая о́бувь** йылы аяҡ кейеме

УТЕПЛИ́ТЕЛЬ *м* йылытҡыс; **утепли́тель аккумуля́тора** аккумулятор йылытҡысы

УТЕПЛИ́ТЬ *сов.* йылытыу, йылындырыу; **утепли́ть коро́вник** һыйыр аҙбарын йылытыу

УТЕПЛИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* йылыныу, йылы кейенеү

УТЕПЛЯ́ТЬ *несов. см.* **утепли́ть**

УТЕПЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **утепли́ться** **2.** *страд. от* **утепля́ть**

УТЕРЕ́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* һөртөү, һөртөп алыу; **утере́ть слёзы** күҙ йәштәрен һөртөү; **утере́ть рот** ауыҙҙы һөртөп алыу ♦ **утере́ть нос** *кому* танауына сиртеү

УТЕРЕ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* һөртөнөү, һөртөнөп алыу; **утере́ться полоте́нцем** таҫтамал менән һөртөнөп алыу

УТЕРПЕ́ТЬ *сов.* түҙеп (сыҙап) ҡалыу (тора алыу), түҙә (сыҙай) алыу; **не утерпе́л, что́бы не возрази́ть** ҡаршы әйтмәйенсә түҙә алманы

УТЕ́РЯ *ж* юғалтыу, юғалыу, юҡ булыу; **уте́ря докуме́нтов** документтарҙы юғалтыу

УТЕРЯ́ТЬ *сов. что* юғалтыу, төшөрөп ҡалдырыу; **утеря́ть де́ньги** аҡса юғалтыу

УТЕРЯ́ТЬСЯ *несов.* юғалыу, юҡ булыу; **докуме́нты утеря́лись** документтар юғалды

УТЁС *м* ҡая; **взобра́ться на утёс** ҡаяға менеү

УТЕСА́ТЬ *сов.* юныу, юнып йоҡартыу (йоҡарта төшөү)

УТЁСИСТЫЙ, -ая, -ое ҡаялы; **утёсистый бе́рег** ҡаялы яр

УТЁСЫВАТЬ *несов. см.* **утеса́ть**

УТЕ́ХА *ж* **1.** (*забава*) мәрәкә, мәҙәк, уйын-көлкө **2.** (*утешение*) йыуаныс, ҡыуаныс; **дочь — его́ уте́ха** ҡыҙы — уның йыуанысы

УТЕ́ЧКА *ж* ағып (ҡойолоп, осоп сығып) кәмеү, исраф булыу; **уте́чка га́за** гаҙдың осоп сығып кәмеүе

УТЕ́ЧЬ *сов.* **1.** ағыу, ағып бөтөү, ағып китеү (кәмеү), ағып сығып (ҡойолоп) бөтөү **2.** *перен.* (*пройти — о времени, событиях*) уҙыу, үтеү, үтеп (уҙып) китеү; **го́ды утекли́** йылдар уҙып китте

УТЕША́ТЬ *несов. см.* **уте́шить**

УТЕША́ТЬСЯ *несов. см.* **уте́шиться**

УТЕШЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **уте́шить — утеша́ть, уте́шиться — утеша́ться 2.** йыуаныс; **найти́ себе́ утеше́ние** үҙеңә йыуаныс табыу

УТЕШИ́ТЕЛЬ *м* и **УТЕШИ́ТЕЛЬНИЦА** *ж* йыуатыусы, йыуаныс биреүсе

УТЕШИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое йыуатҡыс, йыуата торған, йыуаныс бирә торған, йыуаныслы, тынысландырғыс, тынысландыра торған; **утеши́тельный отве́т** йыуаныслы яуап

УТЕ́ШИТЬ *сов. кого-что* **1.** йыуатыу; **уте́шить ребёнка** баланы йыуатыу **2.** (*порадовать*) йыуаныс биреү, күңел биреү, күңелен күреү

УТЕ́ШИТЬСЯ *сов.* йыуаныу, йыуаныс алыу

УТИЛИЗА́ЦИЯ *ж* утилизация, утилизациялау, утилләштереү

УТИЛИЗИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* утилизациялау, утилләштереү, файҙаланыу, файҙаһын күреү, файҙалы эшкә тотоноу, эшкәртеү; **утилизи́ровать отхо́ды произво́дства** производство ҡалдыҡтарын эшкәртеү

УТИЛИТАРИ́ЗМ *м* утилитаризм (*һәр нәмәнән тик матди файҙа күреүҙе күҙ уңында тотоу, тар практицизм*)

УТИЛИТАРИ́СТ *м* утилитарист (*утилитаризм рухындағы кеше*)

УТИЛИТАРИ́СТСКИЙ, -ая, -ое утилитарист …ы, утилитаристарса; **утилитари́стские взгля́ды** утилитарист ҡараштары

УТИЛИТА́РНЫЙ, -ая, -ое утилитар; **утилита́рные соображе́ния** утилитар уйҙар; **утилита́рные зна́ния** утилитар белем

УТИ́ЛЬ *м собир.* утиль, иҫке-моҫҡо (*производство ҡалдыҡтары, тимер-томор, сепрәк-сапраҡ һ.б.*)

УТИ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое утиль …ы; **ути́льный цех** утиль цехы

УТИЛЬСЫРЬЁ *с собир. см.* **ути́ль**

УТИ́НЫЙ, -ая, -ое өйрәк …ы; **ути́ное яйцо́** өйрәк йомортҡаһы

УТИРА́ТЬ *несов. см.* **утере́ть**

УТИРА́ТЬСЯ *несов. см.* **утере́ться**

УТИХА́ТЬ *несов. см.* **ути́хнуть**

УТИ́ХНУТЬ *сов.* **1.** тыныу, тынып ҡалыу, басылыу, баҫыла төшөү; **шум ути́х** тауыш тынды **2.** (*прекратиться*) баҫылыу, туҡтау; **бу́ря ути́хла** дауыл баҫылды; **боль ути́хла** ауыртыу баҫылды **3.** (*успокоиться*) тынысланыу, тымыу; **ребёнок ути́х** бала тымды

УТИХОМИ́РИВАТЬ *несов. см.* **утихоми́рить**

УТИХОМИ́РИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **утихоми́риться 2.** *страд. от* **утихоми́ривать**

УТИХОМИ́РИТЬ *сов. кого-что*; *разг.* тынысландырыу, асыуын (ғәйрәтен) баҫыу; **утихоми́рить драчуно́в** һуғыш суҡмарҙарын тынысландырыу

УТИХОМИ́РИТЬСЯ *сов.*; *разг.* тынысланыу, баҫылыу; **ма́льчики утихоми́рились** малайҙар тынысланды; **ве́тер утихоми́рился** ел баҫылды

У́ТКА *ж* **1.** *зоол.* өйрәк; **ди́кая у́тка** ҡыр өйрәге **2.** (*сосуд*) утка, һейҙек һауыты **3.** (*ложный слух*) ялған хәбәр; **пусти́ть у́тку** ялған хәбәр таратыу

УТКНУ́ТЬ *сов. что, во что*; *разг.* **1.** йәшереү, ҡаплау; **уткну́ть лицо́ в воротни́к** йөҙҙө пальто яғаһына йәшереү **2.** *перен.* төбәү, текәлеү, күҙҙе текәү; **уткну́ть глаза́ в кни́гу** китапҡа текәлеү ♦ **уткну́ть нос** баш күтәрмәй ҡаҙалып ултырыу

УТКНУ́ТЬСЯ *сов. во что*; *разг.* **1.** сумыу, ҡапланыу, йәшеренеү; **уткну́ться с голово́й в поду́шку** баш менән мендәргә сумыу **2.** *перен.* сумыу, баш күтәрмәү, текәлеп ултырыу; **уткну́ться в кни́гу** китапҡа сумыу

УТКОНО́С *м* өйрәкморон (*Австралияла йәшәй торған имеҙеүсе хайуан*)

У́ТЛЫЙ, -ая, -ое **1.** (*некрепкий*) иҫке, туҙған; **у́тлая ло́дка** иҫке кәмә **2.** (*убогий, бедный*) ярлы, меҫкен; **у́тлая дере́вня** ярлы ауыл

УТО́К *м*; *тех.* арҡау (*туҡыу эшендә*)

УТОЛЕ́НИЕ *с см.* **утоли́ть — утоля́ть, утоли́ться — утоля́ться**

УТОЛИ́ТЬ *сов. что* **1.** ҡандырыу, ҡаныу; **утоли́ть жа́жду** һыуһын ҡандырыу **2.** (*ослабить, умерить*) баҫыу, кәметеү; **утоли́ть боль** ауыртыуҙы баҫыу

УТОЛИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** ҡәнәғәтләнеү, ҡаныу, баҫылыу **2.** баҫылыу, кәмеү; **утоли́лась боль** ауыртыу баҫылды

УТОЛСТИ́ТЬ *сов. что* йыуанайтыу, ҡалынайтыу, йыуанайта (ҡалынайта) төшөү (биреү); **утолсти́ть верёвку** бауҙы йыуанайта биреү

УТОЛСТИ́ТЬСЯ *сов.* йыуанайыу, ҡалынайыу

УТОЛЩА́ТЬ *несов. см.* **утолсти́ть**

УТОЛЩА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **утолсти́ться 2.** *страд. от* **утолща́ть**

УТОЛЩЕ́НИЕ *с* 1. *см.* **утолсти́ть** — **утолща́ть** 2. ҡалынайған (йыуанайған) урын (ер); **утолще́ние ствола́** олондоҡ йыуанайған ере

УТОЛЯ́ТЬ *несов. см.* **утоли́ть**

УТОЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **утоли́ться** 2. *страд. от* **утоля́ть**

УТОМИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* ялҡытҡыс (йонсотҡос) булыу; **утоми́тельность ожида́ния** көтөүҙең ялҡытҡыс булыуы

УТОМИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое ялҡытҡыс, арытҡыс, ялыҡтырғыс, йонсотҡос; **утоми́тельная доро́га** йонсотҡос юл; **утоми́тельное путеше́ствие** ялыҡтырғыс сәйәхәт; **утоми́тельный разгово́р** ялҡытҡыс һөйләшеү

УТОМИ́ТЬ *сов. кого-что* ялҡытыу, йонсотоу, талдырыу, талсыҡтырыу; **утоми́ть глаза́** күҙҙе талдырыу

УТОМИ́ТЬСЯ *сов.* арыу, йонсоу, ялығыу, талсығыу

УТОМЛЕ́НИЕ *с* арыу, йонсоу, арығанлыҡ, талғанлыҡ; **у́мственное утомле́ние** баш арығанлығы

УТОМЛЁННОСТЬ *ж* арығанлыҡ, йонсоулыҡ, талғанлыҡ; **утомлённость органи́зма** организмдың арығанлығы

УТОМЛЁННЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от* **утоми́ть** 2. *прил.* арыған, йонсоған, талсыҡҡан; **утомлённый вид** йонсоған ҡиәфәт; **утомлённые глаза́** талсыҡҡан күҙҙәр

УТОМЛЯ́ЕМОСТЬ *ж* арыусанлыҡ, талыусанлыҡ; **бы́страя утомля́емость органи́зма** организмдың тиҙ арыусанлығы

УТОМЛЯ́ТЬ *несов. см.* **утоми́ть**

УТОМЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см* **утоми́ться** 2. *страд. от* **утомля́ть**

УТОНУ́ТЬ *сов. см.* **тону́ть**; **ведро́ утону́ло** күнәк батты; **у́лица утону́ла в зе́лени** урам йәшеллеккә сумған

УТОНЧА́ТЬ *несов. см.* **утончи́ть**

УТОНЧА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **утончи́ться** 2. *страд. от* **утонча́ть**

УТОНЧЁННОСТЬ *ж* нескәлек, нәзәкәтлелек; **утончённость нату́ры** кеше тәбиғәтенең нәзәкәтлелеге

УТОНЧЁННЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от* **утончи́ть** 2. *прил.* (*изощрённый*) нескә, нәзәкәтле, һиҙгер, үткер, нескә зауыҡлы; **утончённые мане́ры** нәзәкәтле ҡыланыштар

УТОНЧИ́ТЬ *сов. что* 1. йоҡартыу, нәҙегәйтеү, нескәртеү; **утончи́ть ни́тку** епте нәҙегәйтеү 2. (*сделать более изысканным*) нескәртеү, нәзәкәтләндереү; **утончи́ть вкус** зауыҡты нескәртеү

УТОНЧИ́ТЬСЯ *сов.* 1. (*стать более тонким*) нескәреү, нәҙегәйеү, йоҡарыу; **нить утончи́лась** еп йоҡарҙы 2. (*стать более изысканным*) нескәреү, нәҙегәйеү, нәзәкәтлегә әйләнеү

УТО́ПАТЬ *сов.*; *прост.* 1. *см.* **утопта́ть**; **уто́пать доро́жку** юлды таҡырайтыу 2. *см.* **уйти́** 1; **уто́пать домо́й** өйгә ҡайтып китеү

УТОПА́ТЬ *несов. см.* **тону́ть**; **дом утопа́ет в зе́лени** йорт йәшеллеккә күмелгән ♦ **утопа́ть в слеза́х** күҙ йәшенә күмелеү

УТОПА́ЮЩИЙ, -ая, -ее 1. *прич. от* **утопа́ть** 2. *в знач. сущ.* **утопа́ющий** *м* батып барыусы ♦ **утопа́ющий хвата́ется за соло́минку** батып барған һаламға тотонған

УТОПИ́ЗМ *м*; *книжн.* утопизм

УТОПИ́СТ *м* утопист (1. *утопик социализмды яҡлаусы* 2. *хыялый, фантазёр*)

УТОПИ́ТЬ *сов. см.* **топи́ть** II; **утопи́ть су́дно неприя́теля** дошмандың карабын батырыу

УТОПИ́ТЬСЯ *сов. см.* **топи́ться** II 1

УТОПИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое утопик; **утопи́ческие взгля́ды** тормошҡа ашмаҫлыҡ ҡараштар; **утопи́ческий рома́н** утопик роман ♦ **утопи́ческий социали́зм** утопик социализм

УТОПИ́ЧНОСТЬ *ж* утопиялылыҡ

УТОПИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое *см.* **утопи́ческий** 2; **утопи́чный за́мысел** утопик уй

УТО́ПИЯ *ж* утопия (1. *фәнни нигеҙләнмәгән идеаль ижтимағи киләсәк тәғлимәте* 2. *йәмғиәт үҫешендәге объектив законлыҡтарҙан тыш идеаль ижтимағи төҙөлөштө һүрәтләгән әҙәби әҫәр* 3. *тормошҡа ашмаҫлыҡ хыял, утопия*)

УТО́ПЛЕННИК *м* и **УТО́ПЛЕННИЦА** *ж* һыуға батҡан кеше

УТОПТА́ТЬ *сов. что* таҡырайтыу, таҡырлау, тапап нығытыу (тигеҙләү, тығыҙлау); **утопта́ть зе́млю** ерҙе таҡырлау

УТОПТА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* тапалып нығыныу (тигеҙләнеү), таҡырайыу, таҡырланыу

УТОЧНЕ́НИЕ *с* 1. *см.* **уточни́ть** — **уточня́ть** 2. аныҡлыҡ, асыҡлыҡ, төҙәтмә; **внести́ уточне́ние** төҙәтмә индереү

УТОЧНИ́ТЬ *сов. что* аныҡлау, асыҡлау, аныҡлыҡ (асыҡлыҡ) индереү

УТОЧНИ́ТЬСЯ *сов.* аныҡланыу, асыҡланыу; **формулиро́вки уточни́лись** формулировкалар асыҡланды

УТОЧНЯ́ТЬ *несов. см.* **уточни́ть**

УТОЧНЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **уточни́ться** 2. *страд. от* **уточня́ть**

УТРА́ИВАТЬ *несов. см.* **утро́ить**

УТРА́ИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **утро́иться** 2. *страд. от* **утра́ивать**

УТРАМБО́ВАННЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от* **утрамбова́ть** 2. *прил.* таҡыр, тигеҙ; **утрамбо́ванная доро́га** таҡыр юл

УТРАМБОВА́ТЬ *сов. что* 1. тығыҙлау, тығыҙлау; **утрамбова́ть зе́млю** ерҙе тығыҙлау 2. (*утоптать*) таҡырайтыу, тигеҙләү

УТРАМБОВА́ТЬСЯ *сов.* 1. тығыҙланыу, тығыҙланыу 2. таҡырланыу, таҡырайыу, тигеҙләнеү

УТРА́ТА *ж* 1. *см.* **утра́тить** — **утра́чивать**, **утра́титься** — **утра́чиваться** 2. (*потеря, урон*) юғалтыу, зарар, зыян; **понести́ утра́ту** юғалтыу кисереү

УТРА́ТИТЬ *сов. кого-что* юғалтыу; **прика́з утра́тил си́лу** приказ көсөн юғалтты; **утра́тить трудоспосо́бность** эшләү һәләтен юғалтыу

УТРА́ТИТЬСЯ *сов.* юғалыу, юҡҡа сығыу, бөтөү; **ста́рые тради́ции утра́тились** элекке йолалар юғалып бөттө

УТРА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **утра́тить**

УТРА́ЧИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **утра́титься** **2.** *страд. от* **утра́чивать**

У́ТРЕННИЙ, -яя, -ее **1.** иртәнге, иртәнсәкке; **у́тренние часы́** иртәнге ваҡыт; **у́тренняя заря́дка** иртәнге зарядка **2.** иртәнге, таңғы; **у́тренний ветеро́к** таңғы ел

У́ТРЕННИК *м* **1.** утренник; **де́тский у́тренник** балалар утренниғы (*берәй байрам уңайы менән балалар өсөн ойошторола торған уйын-тамаша*) **2.** (*утренний мороз*) иртәнге һалҡын

УТРИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* аштырыу, аштырып ебәреү, ҡабартыу, ҡабартып ебәреү, күпертеү, күпертеп күрһәтеү; **утри́ровать слова́** *чьи-л. кемдеңдер* һүҙҙәрен ҡабартып ебәреү

УТРИ́РОВАТЬСЯ *несов. страд. от* **утри́ровать**

У́ТРО *с* иртә, иртәнсәк; (*раннее*) таң; **весе́ннее у́тро** яҙғы иртә; **под у́тро** таң алдынан ♦ **с до́брым у́тром!** хәйерле иртә!; **у́тро ве́чера мудрене́е** иртәнге эш хәйерле (*эште, мәсьәләне хәл итеүҙе иртәнгә ҡалдырыу яҡшы*)

УТРО́БА *ж* ҡарын, ҡорһаҡ, эс; **в утро́бе ма́тери** инә ҡарынында ♦ **ненасы́тная утро́ба** *кто; прост., бран.* туймаҫ тамаҡ (ҡорһаҡ)

УТРО́БНЫЙ, -ая, -ое **1.** ҡарындағы, инә ҡарынындағы; **утро́бный пери́од разви́тия** инә ҡарынындағы үҫеш осоро **2.** (*о звуке*) күкрәктән сыҡҡан, ҡалын; **утро́бный го́лос** күкрәктән сыҡҡан тауыш

УТРОЕ́НИЕ *с см.* **утро́ить, утро́иться**

УТРО́ЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **утро́ить** **2.** *прил.* өсләтә, өс тапҡыр арттырылған; **утро́енный объём** өс тапҡыр арттырылған күләм

УТРО́ИТЬ *сов. что* өс тапҡыр (мәртәбә) арттырыу, өсләтә арттырыу; **утро́ить уси́лия** тырышлыҡты өсләтә арттырыу

УТРО́ИТЬСЯ *сов.* өс тапҡыр (мәртәбә) артыу, өсләтә артыу; **си́лы утро́ились** көс өсләтә артты

У́ТРОМ *нареч.* иртән, иртәнсәк, иртә менән, таң менән, иртүк; **уе́хать у́тром** иртән китеү

УТРУЖДА́ТЬ *несов. кого-что* мәшәҡәтләү, борсоу, бимазалау; **утружда́ть про́сьбами** үтенестәр менән мәшәҡәтләү

УТРУ́СКА *ж; спец.* **1.** (*уменьшение веса при пересыпке, перевозе и т.п.*) түгелеп-сәселеп кәмеү **2.** (*недостающее количество сыпучих тел, утраченное при пересыпке и т.п.*) түгелгән-сәселгән, түгелгән-сәселгән өлөшө, ҡойолған өлөшө

УТРЯСА́ТЬ *несов. см.* **утрясти́**

УТРЯСА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **утрясти́сь** **2.** *страд. от* **утряса́ть**

УТРЯ́СКА *ж; разг. см.* **утрясти́** — **утряса́ть** 3

УТРЯСТИ́ *сов.* **1.** *что* һелкетеп баҫтырыу, бөҫкәртеү; **утрясти́ муку́ в мешке́** тоҡтағы ондо һелкетеп баҫтырыу **2.** *обычно безл.; разг.* (*измучить*) йонсотоу, тәнде һыныҡтырыу (ватыу); **в доро́ге утрясло́** юлда йонсотто **3.** *что; разг.* рәтләү, көйләү, яйлау; **утрясти́ сло́жный вопро́с** ҡатмарлы мәсьәләне яйлау

УТРЯСТИ́СЬ *сов.* **1.** *разг.* һелкенә-һелкенә (һелкенеүҙән) баҫылыу; **мука́ утрясла́сь** он һелкенеүҙән баҫылған **2.** *прост.* һелкенеп барып тән ватылыу (һынығыу); **утрясти́сь в теле́ге** арбала һелкенеп барып тән һынығыу **3.** *разг.* (*уладиться*) рәтләнеү, көйләнеү, яйланыу; **вопро́сы утрясли́сь** мәсьәләләр көйләнде

УТЫ́КАТЬ *сов. что, чем* **1.** *разг.* сәнсеп (ҡаҙап) бөтөрөү, ҡаҙап сығыу; **уты́кать поду́шечку иго́лками** күпсеккә энәләр ҡаҙап сығыу **2.** тығып сығыу, тығыу, ҡыҫтырыу, һыҙлыҡлау; **уты́кать ще́ли па́клей** ярыҡтарға сүбәк тығыу

УТЫКА́ТЬ I *несов. см.* **уткну́ть**

УТЫКА́ТЬ II *несов. см.* **уты́кать**

УТЫ́КАТЬСЯ *сов.; прост.* (төрлө яҡлап) ҡыҫтырылыу, тығылыу

УТЫКА́ТЬСЯ I *несов. см.* **уткну́ться**

УТЫКА́ТЬСЯ II *несов.* **1.** *см.* **уты́каться** **2.** *страд. от* **утыка́ть** II

УТЫ́КИВАТЬ *несов. см.* **уты́кать**

УТЮ́Г *м* үтек; **электри́ческий утю́г** электр үтеге

УТЮ́ЖИТЬ *несов.* **1.** *что; разг.* үтекләү; **утю́жить брю́ки** салбар үтекләү **2.** *кого; перен., прост.* (*колотить*) туҡмау, дөмбәҫләү

УТЮ́ЖКА *ж см.* **утю́жить**

УТЯЖЕЛИ́ТЕЛЬ *м; спец.* ауырайтҡыс; **утяжели́тель гли́нистого раство́ра** балсыҡ иҙмәһен ауырайтҡыс

УТЯЖЕЛИ́ТЬ *сов.* ауырайтыу, ауырлығын арттырыу, һалмаҡлатеү; **утяжели́ть маши́ну** машинаны ауырайтыу

УТЯЖЕЛИ́ТЬСЯ *сов.* ауырайыу, һалмаҡләнеү

УТЯЖЕЛЯ́ТЬ *несов. см.* **утяжели́ть**

УТЯЖЕЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **утяжели́ться** **2.** *страд. от* **утяжеля́ть**

УТЯНУ́ТЬ *сов.; прост.* **1.** *кого-что* һөйрәп (көсләп) алып китеү; **утяну́ть на конце́рт** концертҡа һөйрәп алып китеү **2.** *что* тартып (ҡыҫып) быуыу; **утяну́ть та́лию** билде ҡыҫып быуыу **3.** *кого-что; перен.* (*украсть*) урлап китеү, сәлдереү

УТЯ́ТИНА *ж* өйрәк ите

УФ *межд.* уф, уһ; **уф, уста́л!** уф, арыным!

УХ *межд.* уһ, аһ, ух; **ух, како́й большо́й!** уһ, ниндәй ҙур!

УХА́ *ж* балыҡ һурпаһы, балыҡ ашы; **о́куневая уха́** алабуға һурпаһы

УХА́Б *м* һикәлтә, урғылйын, соҡор-саҡыр (*юлдағы*)

УХА́БИНА *ж*; *разг. см.* **уха́б**

УХА́БИСТЫЙ, -ая, -ое һикәлтәле, соҡорло-саҡырлы; **уха́бистая доро́га** һикәлтәле юл

УХАЖЁР *м*; *прост.* **1.** ҡатын-ҡыҙ күңелен күреүсе **2.** *чей* һөйөүсе, яратыусы, ғашиҡ (кеше)

УХА́ЖИВАНИЕ *с см.* **уха́живать**

УХА́ЖИВАТЬ *несов.* **1.** *за кем-чем* ҡарау, тәрбиәләү, ҡарап тәрбиәләп тороу, ҡарап үҫтереү; **уха́живать за больны́м** ауырыуҙы тәрбиәләү; **уха́живать за цвета́ми** гөлдәрҙе ҡарау **2.** *за кем* артынан йөрөү, күңелен күреү (күрергә тырышыу); **уха́живать за де́вушкой** ҡыҙ артынан йөрөү

У́ХАНЬЕ *с*; *разг. см.* **у́хать** 1, 2

У́ХАРСКИЙ, -ая, -ое *разг.* егеттәрсә, егеттәргә хас, елле; **у́харский вид** егеттәрсә ҡиәфәт

У́ХАРСТВО *с*; *разг.* егетлек, егетләнеү, ҡыйыулыҡ, саялыҡ

У́ХАРСТВОВАТЬ *несов.*; *разг.* егетләнеү, егетлек күрһәтеү, саяланыу, саялыҡ күрһәтеү

У́ХАРЬ *м*; *разг.* сая кеше, егет кеше

У́ХАТЬ *несов. см.* **у́хнуть**

У́ХАТЬСЯ *несов. см.* **у́хнуться**

УХВА́Т *м* суйын тотҡос

УХВА́ТИСТЫЙ, -ая, -ое *разг.* **1.** сос ҡуллы, оҫолло; **ухва́тистые ру́ки** оҫолло ҡулдар **2.** сос, үткер; **ухва́тистый па́рень** сос егет

УХВАТИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* эләктереү, эләктереп (тотоп) алыу; **ухвати́ть за́ ногу** аяғынан эләктереү **2.** *что*; *разг.* тотоп алыу, аңлау, төшөнөү; **ухвати́ть мысль собесе́дника** әңгәмәсенең фекерен тотоп алыу

УХВАТИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** *за кого-что* тотоноу, йәбешеү, тотоноп ҡалыу, йәбешеп алыу (ҡалыу); **ухвати́ться за пери́ла** яндауырға тотоноу **2.** *за что*; *разг.* (*приняться, взяться*) тотоноу, керешеү, сат йәбешеү; **ухвати́ться за но́вую те́му** яңы темаға тотоноу; **ухвати́лся за де́ло** эшкә сат йәбеште

УХВА́ТКА *ж*; *разг.* **1.** (*манера поведения*) ҡыланыш, ҡылыҡ; **молоде́цкая ухва́тка** егеттәрсә ҡыланыш **2.** (*ловкость*) булдыҡлылыҡ, таҫыллыҡ, оҫталыҡ; **он берёт ухва́ткой** ул таҫыллылыҡ менән алдыра

УХВА́ТЫВАТЬ *несов. см.* **ухвати́ть**

УХВА́ТЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **ухвати́ться** **2.** *страд. от* **ухва́тывать**

УХИТРИ́ТЬСЯ *сов. с неопр.*; *разг.* аҡыл (баш) етеү, әмәлен (хәйләһен) табыу, булдыра алыу, яйын табыу; **ухитри́лись сде́лать** эшләргә әмәлен табыу

УХИТРЯ́ТЬСЯ *несов. см.* **ухитри́ться**

УХИЩРЕ́НИЕ *с* хәйлә, әмәл, оҫталыҡ, хәйләкәрлек, этлек; **прибега́ть к ра́зным ухищре́ниям** төрлө хәйләләр ҡороу

УХИЩРЁННОСТЬ *ж* хәйләлек, хәйләкәрлек, мутлыҡ

УХИЩРЁННЫЙ, -ая, -ое хәйләле, хәйләкәр, мут

УХИЩРЯ́ТЬСЯ *несов.* хәйләләү, мутлашыу, яйын (әмәлен) табыу

УХЛО́ПАТЬ *сов.*; *прост.* **1.** *кого-что* (*убить*) үлтереү, юҡ итеү, башына етеү **2.** *что* (*истратить*) тотоноп бөтөү, туҙҙырыу, сарыф итеү; **ухло́пать мно́го де́нег** бик күп аҡса туҙҙырыу

УХЛО́ПЫВАТЬ *несов. см.* **ухло́пать**

УХМЫ́ЛКА *ж*; *разг.* көләмһерәү, аҫтыртын йылмайыу, көләү

УХМЫЛЬНУ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* көләмһерәү, аҫтыртын йылмайыу

УХМЫЛЯ́ТЬСЯ *несов. см.* **ухмыльну́ться**

У́ХНУТЬ *сов.* **1.** *разг.* бух итеү; **у́хнула бо́мба** бомба бух итеп ҡалды **2.** уһылдау, уһ итеү; **фи́лин у́хнул** өкө уһылданы **3.** *прост.* (*упасть, провалиться*) сумыу, батыу, батып китеү; **у́хнуть в сугро́б** көртҡә сумыу **4.** *что*; *перен.* (*израсходовать*) тотоноу, (самаһыҙ) туҙҙырыу, сама белмәй файҙаланыу; **у́хнуть у́йму де́нег** бик күп аҡса туҙҙырыу

У́ХНУТЬСЯ *сов.*; *прост.* лап итеп ҡалыу, лап итеп барып төшөү; **у́хнуться в я́му** соҡорға лап итеп барып төшөү

У́ХО *с* **1.** *в разн. знач.* ҡолаҡ; **сре́днее у́хо** урта ҡолаҡ; **взять за́ ухо** ҡолағынан эләктереп алыу; **чу́ткое у́хо** һиҙгер ҡолаҡ; **у́ши ведра́** күнәк ҡолағы **2.** ҡолаҡсын; **ша́пка с уша́ми** ҡолаҡсынлы кәпәс ♦ **в одно́ у́хо вошло́, а в друго́е вы́шло** бер ҡолаҡтан инде, икенсеһенән сыҡты (*иғтибарһыҙ тыңлау*); **во все у́ши слу́шать** ҡолаҡ торғоҙоп тыңлау; **в уша́х (у́хе) звени́т** *см.* **звене́ть**; **дать в у́хо** ҡолаҡ төбөнә тондороу; **держа́ть у́хо востро́** *см.* **востро́**; **за́ уши тащи́ть** *кого* ҡолағынан һөйрәү (*берәй эште башҡарыуҙа ярҙамлашыу*); **и у́хом не ведёт** ҡолағына ла элмәй; **навостри́ть у́ши** *см.* **навостри́ть**; **надра́ть у́ши** *см.* **надра́ть**; **на́ ухо говори́ть** ҡолағына әйтеү, сер итеп әйтеү; **по́ уши влюби́ться** мөкиббән ғашиҡ булыу; **по́ уши в долга́х** муйындан бурысҡа батыу; **туго́й на́ ухо** ҡолаҡҡа ҡаты; **у́хо ре́жет** ҡолаҡты ярып бара; **медве́дь на́ ухо наступи́л** *см.* **медве́дь**; **прожужжа́ть у́ши** (мыжып) ҡолаҡ итен ашау; **прокрича́ть у́ши** ҡолаҡты тондороу

УХОВЁРТКА *ж* асалығойроҡ (*бөжәк*)

УХО́Д I *м см.* **уходи́ть** 1; **ухо́д с рабо́ты** эштән китеү

УХО́Д II *м* ҡарау, тәрбиәләү; **ухо́д за посе́вами** сәсеүлектәрҙе ҡарау; **ухо́д за ра́неными** яралыларҙы тәрбиәләү

УХОДИ́ТЬ I *несов.* **1.** *см.* **уйти́** **2.** китеү, йүнәлеү, һуҙылыу, юлланыу, юл алыу; **доро́га ухо́дит в лес** юл урманға табан китә ♦ **уходи́ть ме́жду па́льцами (сквозь па́льцы)** ҡомға һеңгән һыу кеүек, юҡҡа сығыу

УХОДИ́ТЬ II *сов. обычно в форме прич.* ҡарау, тәрбиәләү

УХО́ЖЕННЫЙ, -ая, -ое *разг.* **1.** *прич. от* **уходи́ть** II; **ухо́женный скот** ҡаралған мал **2.** *прил.*

ҡараулы, тәрбиәле; **ухо́женный ребёнок** ҡараулы бала

УХУДША́ТЬ *несов. см.* **уху́дшить**

УХУДША́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **уху́дшиться** **2.** *страд. от* **ухудша́ть**

УХУДШЕ́НИЕ *с см.* **уху́дшить** — **ухудша́ть, уху́дшиться** — **ухудша́ться; ухудше́ние здоро́вья** һаулыҡтың насарланыуы

УХУ́ДШЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **уху́дшить** **2.** *прил.* насарайған, насарланған; **уху́дшенная поро́да** насарайған тоҡом

УХУ́ДШИТЬ *сов. что* насарайтыу, насарлатыу, насарландырыу

УХУ́ДШИТЬСЯ *сов.* насарайыу, насарланыу, мөшкөлләнеү

УЦЕЛЕ́ТЬ *сов.* имен ҡалыу, иҫән (һау) ҡалыу, һаҡланып ҡалыу; **дом уцеле́л во вре́мя пожа́ра** өй янғындан имен ҡалды; **уцеле́ть от холе́ры** вабанан иҫән ҡалыу

УЦЕНЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **уцени́ть** **2.** *прил.* хаҡы төшөрөлгән (кәметелгән); **уценённые това́ры** хаҡы төшөрөлгән тауарҙар

УЦЕ́НИВАТЬ *несов. см.* **уцени́ть**

УЦЕНИ́ТЬ *сов. что; торг.* хаҡын төшөрөү (кәметеү), осһоҙайтыу; **уцени́ть това́р** тауарҙың хаҡын төшөрөү

УЦЕ́НКА *ж; торг.* **1.** *см.* **уцени́ть** — **уце́нивать; произвести́ уце́нку о́буви** аяҡ кейемдәренең хаҡын төшөрөү **2.** (*скидка в цене*) хаҡтың кәметелгән (төшөрөлгән) өлөшө

УЦЕПИ́ТЬ *сов. кого-что; разг.* эләктереү, эләктереп алыу, тотоп алыу, ҡаптырыу; **уцепи́ть коне́ц верёвки** бауҙың осон эләктереү

УЦЕПИ́ТЬСЯ *сов.; разг.* **1.** *за кого-что* йәбешеү, йәбешеп алыу, сат йәбешеү, тотоноп алыу; **уцепи́ться за рука́в** еңенә йәбешеү **2.** *за что; разг.* йәбешеү, эләктереп алыу, элеп алыу; **уцепи́ться за мысль** *чью-л. кемдеңдер* фекерен эләктереп алыу

УЦЕПЛЯ́ТЬ *несов. см.* **уцепи́ть**

УЦЕПЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **уцепи́ться** **2.** *страд. от* **уцепля́ть**

УЧА́СТВОВАТЬ *несов. в чём* **1.** ҡатнашыу, ҡатнашлыҡ итеү; **уча́ствовать в войне́** һуғышта ҡатнашыу; **уча́ствовать в стро́йке** төҙөлөштә ҡатнашыу **2.** (*иметь долю в чём-л.*) уртаҡлашыу, бүлешеү, уртаҡ (бергәләп) күтәреү; **уча́ствовать в расхо́дах** сығымдарҙы уртаҡлашыу

УЧА́СТВУЮЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **уча́ствовать** **2.** *в знач. сущ.* **уча́ствующие** *мн.* ҡатнашыусылар

УЧА́СТИЕ *с* **1.** ҡатнашыу, ҡатнашлыҡ; **приня́ть уча́стие в вы́борах** һайлауҙарҙа ҡатнашыу **2.** (*сочувствие*) теләктәшлек, уртаҡлашыу; **прояви́ть уча́стие** теләктәшлек күрһәтеү

УЧАСТИ́ТЬ *сов. что* йышайыу, йышлатыу; **участи́ть шаги́** аҙымдарҙы йышайтыу; **участи́ть посеще́ния** килеп йөрөүҙәрҙе йышайтыу

УЧАСТИ́ТЬСЯ *сов.* йышайыу, йышая барыу (төшөү); **шаги́ участи́лись** аҙымдар йышайҙы

УЧАСТКО́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** участка ...ы; **участко́вая избира́тельная коми́ссия** участка һайлау комиссияһы **2.** *в знач. сущ.* **участко́вый** *м; разг.* (*милиционер*) участковый

УЧА́СТЛИВОСТЬ *ж* мәрхәмәтлелек, шәфҡәтлелек

УЧА́СТЛИВЫЙ, -ая, -ое ҡайғыны уртаҡлашыусан, мәрхәмәтле, шәфҡәтле; **уча́стливый челове́к** мәрхәмәтле кеше

УЧА́СТНИК *м* и **УЧА́СТНИЦА** *ж* ҡатнашыусы, ҡатнашҡан кеше; **уча́стник войны́** һуғышта ҡатнашыусы; **уча́стник соревнова́ния** ярышта ҡатнашыусы

УЧА́СТОК *м* **1.** урын, өлөш; **поражённый уча́сток ко́жи** тиренең зарарланған урыны **2.** бүлем, биләмә, участка; **земе́льный уча́сток** ер бүлеме **3.** участка; **избира́тельный уча́сток** һайлау участкаһы **4.** урын, участка; **уча́сток оборо́ны полка́** полктың оборона тотҡан урыны **5.** тармаҡ, өлкә; **передово́й уча́сток рабо́ты** эштең алдынғы тармағы **6.** бүлексә, участка; **уча́сток поли́ции** полиция бүлексәһе

У́ЧАСТЬ *ж* яҙмыш, тәҡдир, өлөш; **го́рькая у́часть** әсе яҙмыш; **их пости́гла та же у́часть** уларға ла шундай уҡ яҙмыш төштө

УЧАЩА́ТЬ *несов. см.* **участи́ть**

УЧАЩА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **участи́ться** **2.** *страд. от* **учаща́ть**

УЧАЩЕ́НИЕ *с см.* **участи́ть** — **учаща́ть, участи́ться** — **учаща́ться; учаще́ние сердцебие́ния** йөрәк тибешенең йышайыуы

УЧАЩЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **участи́ть** **2.** *прил.* йыш, йыш-йыш; **учащённый пульс** йөрәктең йыш тибеүе

УЧА́ЩИЙСЯ, -аяся, -ееся **1.** *прич. от* **учи́ться** **2.** *в знач. сущ.* **уча́щийся** *м* и **уча́щаяся** *ж* уҡыусы; **конце́рт для уча́щихся** уҡыусылар өсөн концерт

УЧЁБА *ж* уҡыу, белем алыу, өйрәнеү; **отли́чники учёбы** уҡыу отличниктары

УЧЕ́БНИК *м* дәреслек; **шко́льный уче́бник** мәктәп дәреслеге; **уче́бник исто́рии** тарих дәреслеге

УЧЕ́БНЫЙ, -ая, -ое **1.** уҡыу ...ы; **уче́бный год** уҡыу йылы; **вы́сшее уче́бное заведе́ние** юғары уҡыу йорто **2.** уҡыу ...ы, уҡыу-уҡытыу ...ы; **уче́бная часть** уҡыу-уҡытыу бүлеге, уҡыу-уҡытыу эштәре бүлеге; **уче́бный план** уҡыу планы **3.** өйрәнеү ...ы, өйрәтеү ...ы, күнегеү ...ы; **уче́бная стрельба́** өйрәнеү атыштары; **уче́бное су́дно** өйрәнеү судноһы

УЧЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **учи́ть** — **учи́ться** **2.** тәғлимәт, ғилем; **материалисти́ческое уче́ние** материалистик тәғлимәт **3.** *обычно мн.* **уче́ния**; *воен.* күнегеүҙәр, өйрәтмәләр

УЧЕНИ́К *м* и **УЧЕНИ́ЦА** *ж* **1.** уҡыусы; **учени́к сре́дней шко́лы** урта мәктәп уҡыусыһы **2.** өйрәнсек; **учени́к то́каря** токарь өйрәнсеге

3. (*последователь*) шәкерт, уҡыусы; **досто́йный учени́к своего́ учи́теля** үҙ остазының лайыҡлы шәкерте

УЧЕНИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** уҡыусы ...ы, уҡыусылар ...ы; **учени́ческий дневни́к** уҡыусы көндәлеге **2.** (*незрелый, несамостоятельный*) уҡыусыларса, өйрәнсек; **учени́ческие рассужде́ния** уҡыусыларса фекерләү

УЧЕНИ́ЧЕСТВО *с* **1.** уҡыу, уҡыусылыҡ; **го́ды учени́чества** уҡыу йылдары **2.** (*обучение квалифицированному труду*) өйрәнсеклек, өйрәнсектәр ...ы; **шко́ла фабри́чно-заводско́го учени́чества** фабрика-завод өйрәнсектәр мәктәбе **3.** (*незрелость*) үҙ аллы булмау, өйрәнсек

УЧЁНОСТЬ *ж* ғалимлыҡ, белемлелек, белемле булыу, уҡымышлылыҡ, ғилемлелек; **выделя́ться свое́й учёностью** үҙенең ғилемлелеге менән айырылып тороу

УЧЁНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*выдрессированный*) өйрәтелгән; **учёные медве́ди** өйрәтелгән айыуҙар **2.** уҡымышлы, белемле, уҡыған, ғалим; **учёные лю́ди** уҡыған кешеләр **3.** (*научный*) ғилми, фәнни; **учёная сте́пень** ғилми дәрәжә; **учёный сове́т** ғилми совет; **учёный спор** фәнни бәхәс **4.** *в знач. сущ.* **учёный** *м* (*о мужчине*) ғалим; (*о женщине*) ғалимә; **ви́дные учёные** күренекле ғалимдар

УЧЕ́СТЬ *сов.* **1.** *кого-что* (*подсчитать*) иҫәпкә (хисапҡа) алыу, хисаплау, барлау; **уче́сть расхо́ды** сығымдарҙы иҫәпкә алыу **2.** *что* (*принять во внимание*) иҫәпкә алыу, күҙҙә (күҙ уңында) тотоу, иғтибарға алыу; **уче́сть пре́жний о́пыт** элекке тәжрибәне иҫәпкә алыу **3.** (*с дополнительным придаточным*) -ды/-де иҫтә тотоу (онотмау); -ды/-де иҫтән (хәтерҙән) сығармау; **учти́те, что доро́га тру́дная** юл ауыр икәнде иҫтә тотоғоҙ

УЧЁТ *м* **1.** *см.* **уче́сть — учи́тывать**; **учёт това́ров** тауарҙарҙы иҫәпкә алыу (барлау) **2.** учёт, иҫәп; **взять на учёт** иҫәпкә алыу

УЧЁТНЫЙ, -ая, -ое **1.** учёт ...ы, иҫәпкә алыу ...ы, хисап (барлау) ...ы; **учётная ка́рточка** учёт карточкаһы **2.** *фин.* (*относящийся к учёту векселей*) векселдәрҙе исәпкә алыу ...ы, векселдәрҙе барлау ...ы; **учётный банк** векселдәрҙе иҫәпкә алыу банкыһы

УЧЁТЧИК *м* и **УЧЁТЧИЦА** *ж* хисапсы, иҫәпсе; **учётчик брига́ды** бригада хисапсыһы

УЧИ́ЛИЩЕ *с* училище; **педагоги́ческое учи́лище** педагогия училищеһы

УЧИНИ́ТЬ *сов. что*; *разг.* эшләү, яһау, сығарыу, ҡуптарыу; **учини́ть шум** шау-шыу ҡуптарыу; **учини́ть сканда́л** янъял сығарыу

УЧИНЯ́ТЬ *несов. см.* **учини́ть**

УЧИ́ТЕЛЬ *м* **1.** (*мн.* **учителя́**) уҡытыусы, мөғәллим; **учи́тель ру́сского языка́** урыҫ теле уҡытыусыһы **2.** (*мн.* **учи́тели**) остаз

УЧИ́ТЕЛЬНИЦА *ж* уҡытыусы, мөғәллимә

УЧИ́ТЕЛЬСКАЯ *ж* уҡытыусылар бүлмәһе (*мәктәптә*)

УЧИ́ТЕЛЬСКИЙ, -ая, -ое **1.** уҡытыусы(лар) ...ы, уҡытыусылыҡ ...ы **2.** (*такой, как у учителя*) уҡытыусы ...ы, уҡытыусыға хас

УЧИ́ТЕЛЬСТВО *с* **1.** (*деятельность учителя*) уҡытыусылыҡ, уҡытыусылыҡ эше (хеҙмәте); **занима́ться учи́тельством** уҡытыусылыҡ эше менән шөғөлләнеү **2.** *собир.* (*учителя*) уҡытыусылар; **роль учи́тельства** уҡытыусылар роле

УЧИ́ТЕЛЬСТВОВАТЬ *несов.* уҡытыу, уҡытыусылыҡ итеү, уҡытыусы булып эшләү

УЧИ́ТЫВАТЬ *несов. см.* **уче́сть**

УЧИ́ТЫВАТЬСЯ *несов. страд. от* **учи́тывать**

УЧИ́ТЬ *несов.* **1.** *кого-что, чему* и *с неопр.* уҡытыу, өйрәтеү; **учи́ть матема́тике** математиканан уҡытыу **2.** (*быть учителем, преподавать*) уҡытыу, уҡытыусы булыу; **учи́ть в нача́льных кла́ссах** башланғыс кластарҙа уҡытыу **3.** *разг.* (*наставлять*) өйрәтеү, өгөт-нәсихәт биреү; **учи́ть де́лать добро́** изгелек итергә (эшләргә) өйрәтеү; **учи́ть уму́-ра́зуму** аҡыл биреү, аҡыл өйрәтеү **4.** *с союзом "что"* (*обосновывать, развивать*) өйрәтеү, һабаҡ биреү

УЧИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** өйрәнеү; **учи́ться му́зыке** музыкаға өйрәнеү; **учи́ться ката́ться на конька́х** конькиҙа шыуырға өйрәнеү **2.** уҡыу; **учи́ться в институ́те** институтта уҡыу **3.** *прост.* (*приобретать профессию*) өйрәнеү, уҡыу; **учи́ться на сле́саря** слесарлыҡҡа уҡыу **4.** *страд. от* **учи́ть** 1, 3

УЧРЕДИ́ТЕЛЬ *м* и **УЧРЕДИ́ТЕЛЬНИЦА** *ж* ҡороусы, ойоштороусы, ҡороп (ойоштороп) ебәреүсе, асыусы, асып ебәреүсе, ҡороуға (асыуға) көс һалыусы

УЧРЕДИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое ҡороу ...ы, ойоштороу ...ы; **учреди́тельный съезд** ойоштороу съезы ♦ **Учреди́тельное собра́ние** *ист.* Учредителдәр йыйылышы

УЧРЕДИ́ТЕЛЬСКИЙ, -ая, -ое ойоштороусы(лар) ...ы; **учреди́тельское совеща́ние** ойоштороусылар кәңәшмәһе

УЧРЕДИ́ТЬ *сов. что* **1.** (*основать*) ойоштороу, ойоштороп ебәреү, төҙөү, нигеҙ һалыу; **учреди́ть нау́чное о́бщество** ғилми йәмғиәт ойоштороу **2.** (*ввести*) булдырыу, индереү, урынлаштырыу; **учреди́ть но́вые усло́вия** яңы шарттар булдырыу

УЧРЕДИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*основаться*) ойошторолоу; **учреди́лось но́вое спорти́вное о́бщество** яңы спорт йәмғиәте ойошторолдо **2.** *страд. от* **учреди́ть**

УЧРЕЖДА́ТЬ *несов. см.* **учреди́ть**

УЧРЕЖДА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **учреди́ться** **2.** *страд. от* **учрежда́ть**

УЧРЕЖДЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **учреди́ть — учрежда́ть** **2.** (*организация*) учреждение; **госуда́рственное учрежде́ние** дәүләт учреждениеһы; **нау́чное учрежде́ние** ғилми учреждение

УЧРЕЖДЕ́НЧЕСКИЙ, -ая, -ое учреждение ...ы; **учрежде́нческий аппара́т** учреждение аппараты

УЧТИ́ВОСТЬ *ж* илтифатлылыҡ, әҙәплелек, ихтирамлылыҡ; **учтивость де́вушки** ҡыҙҙың илтифатлылығы

УЧТИ́ВЫЙ, -ая, -ое илтифатлы, әҙәпле, ихтирамлы; **учти́вый челове́к** илтифатлы кеше

УЧУ́ЯТЬ *сов. что*; *разг.* **1.** һиҙеү, һиҙеп ҡалыу (алыу); **собака учу́яла зве́ря** эт йыртҡысты һиҙеп алды **2.** *перен.* (*почувствовать*) һиҙеү, тойоу, тойоп ҡалыу (алыу); **учуя́ть се́рдцем** йөрәк менән тойоу, күңел һиҙеү

УША́Н *м* оҙон ҡолаҡлы ярғанат

УША́НКА *ж*; *разг.* ҡолаҡсын, ҡолаҡлы бүрек

УША́СТЫЙ, -ая, -ое *разг.* **1.** ҙур (оло, оҙон) ҡолаҡлы; **уша́стые тюле́ни** ҙур ҡолаҡлы тюлендәр **2.** *перен.* оҙон ҡолаҡ (*күпте ишетеп-белеп һөйләп йөрөгән кешегә ҡарата*)

УША́Т *м* ҡолаҡлы күнәк, ҡулдыҡай

У́ШИ *мн. см.* **ухо**

УШИ́Б *м* **1.** *см.* **ушибить** — **ушиба́ть, ушиби́ться** — **ушиба́ться 2.** (*место*) бәрелгән (күгәргән, имгәнгән) урын

УШИБА́ТЬ *несов. см.* **ушиби́ть**

УШИБА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **ушиби́ться 2.** *страд. от* **ушибать**

УШИБИ́ТЬ *сов. кого-что* бәреп (һуғып) ауырттырыу, бәреп (һуғып) имгәтеү, күгәртеү; **ушиби́ть ру́ку** ҡулды бәреп имгәтеү

УШИБИ́ТЬСЯ *сов.* бәрелеп ауыртыныу (имгәнеү)

УШИВА́ТЬ *несов. см.* **уши́ть**

УШИ́ТЬ *сов.* **1.** (тегеп) тарайтыу; **уши́ть пла́тье** күлдәкте тарайтыу **2.** (*расшить*) теҙеп тегеп сығыу, тотоп сығыу, сигеп сығыу; **уши́ть пояс би́сером** билбауға сәйлән теҙеп тегеп сығыу **3.** (*зашить кругом*) тегеп бөтөрөү, сырмап тегеп сығыу; **уши́ть тюк** ҙур төргәкте сырмап тегеп сығыу

У́ШКО и **УШКО́** *с* **1.** *уменьш.-ласк. от* **ухо** 1; **2.** элмәк, ҡолаҡ; **ушко сапога́** итек ҡолағы **3.** (*в игле*) күҙ, энә күҙе **4.** *обычно мн.* **ушки́** (*род пельменей и макаронных изделий*) ваҡ билмән, сумар һымаҡ макарон ♦ **ушки на маку́шке** *см.* **макушка**

УШКУ́Й *м* ушкуй (*ялпаҡ төплө боронғо ҙур кәмә*)

У́ШЛЫЙ, -ая, -ое *прост.* йылғыр, үткер, сая; **ушлый па́рень** үткер егет

УШНИ́К *м*; *разг.* ҡолаҡ табибы

УШНО́Й, -ая, -ое ҡолаҡ ...ы; **ушная ракови́на** ҡолаҡ япрағы (кимерсәге); **ушна́я боль** ҡолаҡ ауыртыуы (һыҙлауы)

УЩЕ́ЛИСТЫЙ, -ая, -ое тарлауыҡлы; **ущели́стые го́ры** тарлауыҡлы тауҙар

УЩЕ́ЛЬЕ *с* тарлауыҡ

УЩЕМИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* ҡыҫыу, ҡыҫтырыу; **ущеми́ть ру́ку две́рью** ҡулды ишеккә ҡыҫтырыу **2.** *кого-что*; *перен.* (*стеснить*) ҡыҫыу, сикләү; **ущеми́ть права́ челове́ка** кеше хоҡуҡтарын ҡыҫыу **3.** *кого-что*; *перен.* (*причинить обиду*) кәмһетеү, мыҫҡыл итеү, тейеү, хурлау; **ущеми́ть досто́инство челове́ка** кешенең намыҫына тейеү

УЩЕМИ́ТЬСЯ *сов.* ҡыҫылыу, ҡыҫтырылыу

УЩЕМЛЕ́НИЕ *с см.* **ущеми́ть** — **ущемлять**

УЩЕМЛЯ́ТЬ *несов. см.* **ущеми́ть**

УЩЕМЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **ущеми́ться 2.** *страд. от* **ущемлять**

УЩЕ́РБ *м* зыян, зарар, ҡаза, юғалтыу; **в ущё́рб здоро́вью** сәләмәтлеккә зыян итеп ♦ **на ущё́рбе**: 1) (*о луне, месяце*) кәмей башлаған; 2) (*на спаде*) бөтөп бара, һүнеп бара

УЩЕРБИ́ТЬ *сов. что* (*нанести ущерб*) зыян (зарар, ҡаза) килтереү

УЩЕРБИ́ТЬСЯ *сов.* (*о солнце и луне при затмении*) кәмеү

УЩЕРБЛЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **ущерби́ть 2.** *прил.* (*оскорблённый*) рәнйетелгән, кәмһетелгән, мыҫҡыл ителгән; **ущерблённое самолю́бие** кәмһетелгән намыҫ

УЩЕ́РБНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*о луне, месяце*) кәмей башлаған **2.** *перен.* һүнә башлаған; **ущё́рбная красота** һүнә башлаған матурлыҡ **3.** (*ненормальный*) кәмселекле, нормаль булмаған; **ущё́рбное разви́тие** кәмселекле үҫеш

УЩИПНУ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** семтеп (бороп) алыу; **ущипнуть за́ ру́ку** ҡулды семтеп алыу **2.** *перен.*, *разг.* әрнетеү, сәнсеп алыу; **его отве́т бо́льно ущипну́л за се́рдце** уның яуабы йөрәкте әрнетеп ҡуйҙы **3.** *разг.* (*отщипнуть*) семтеп (өҙөп, ялмап) ҡабыу; **лошадь ущипнула траву** ат үлән ялмап ҡапты

УЩУ́ПАТЬ *сов. что*; *прост.* ҡапшап (һәрмәп) ҡарау

УЮ́Т *м* йәм, ҡот, күркәмлек; **созда́ть ую́т в доме** өйҙә йәм булдырыу

УЮ́ТНЫЙ, -ая, -ое йәмле, ҡотло, күңелгә ятышлы, күркәм; **уютная комната** йәмле бүлмә

УЯЗВИ́МОСТЬ *ж* йомшаҡлыҡ, күңел нескәлеге

УЯЗВИ́МЫЙ, -ая, -ое **1.** (*неспособный выдержать удар*) йомшаҡ, ныҡлы булмаған; **уязви́мое ме́сто проти́вника** дошмандың йомшаҡ урыны **2.** *перен.* (*такой, которого легко обидеть*) тиҙ рәнйей торған, күңеле кителә торған, хәтере ҡала торған

УЯЗВИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** *уст.* (*нанести рану кому-л.*) яралау, йәрәхәтләү **2.** *перен.* (*обидеть*) кәмһетеү, рәнйетеү, хәтерен ҡалдырыу

УЯЗВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **уязви́ть**

УЯСНЕ́НИЕ *с см.* **уясни́ть** — **уяснять**

УЯСНИ́ТЬ *сов. что* асыҡлау, аныҡлау; **уясни́ть суть де́ла** эштең асылын асыҡлау

УЯСНИ́ТЬСЯ *сов.* асыҡланыу, аныҡланыу

УЯСНЯ́ТЬ *несов. см.* **уясни́ть**

УЯСНЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **уясниться 2.** *страд. от* **уясня́ть**

19 зак. 2.0007.06

Ф

ФА *с нескл.*; *муз.* фа (*гамманың дүртенсе нотаһы*)

ФА́БРИКА *ж* фабрика; **конди́терская фа́брика** кондитер фабрикаһы; **обувна́я фа́брика** аяҡ кейеме фабрикаһы; **тка́цкая фа́брика** туҡыу фабрикаһы

ФА́БРИКА-КУ́ХНЯ *ж* фабрика-кухня (*механикалаштырылған дөйөм туҡланыу предприятиеһы*)

ФАБРИКА́НТ *м* фабрикант (*фабрика хужаһы*)

ФАБРИКА́Т *м* фабрикат (*фабрикала эшләп сығарылған әҙер изделие, продукт*); **бума́жный фабрика́т** ҡағыҙ фабрикаты

ФАБРИКА́ЦИЯ *ж см.* **фабрикова́ть**

ФАБРИКОВА́ТЬ *несов. что* **1.** *уст.* (фабрикала) эшләп сығарыу (яһау); **фабрикова́ть посу́ду** һауыт-һаба эшләп сығарыу **2.** *разг.*, *ирон.* күпләп яһау (эшләү, яҙыу һ.б.), этмәләү; **фабрикова́ть фи́льмы** фильмдар этмәләү **3.** *перен.* ялған таратыу, уйҙырма (уйлап) сығарыу; **фабрикова́ть слу́хи** ялған хәбәрҙәр таратыу

ФАБРИ́ЧНО-ЗАВОДСКО́Й, -ая, -ое фабрика-завод ...ы; **фабри́чно-заводско́е обуче́ние** фабрика-завод эшенә өйрәтеү

ФАБРИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** фабрика ...ы; **фабри́чное клеймо́** фабрика келәймәһе; **фабри́чная конто́ра** фабрика контораһы **2.** фабрикала эшләнгән (яһалған); **фабри́чный ковёр** фабрикала эшләнгән келәм **3.** фабрикалы, сәнәғәтле; **фабри́чный го́род** фабрикалы ҡала

ФА́БУЛА *ж*; *лит.* фабула (*әҙәби әҫәрҙә һүрәтләнгән ваҡиғаларҙың эҙмә-эҙлелеге*); **интере́сная фа́була** ҡыҙыҡлы фабула

ФА́БУЛЬНЫЙ, -ая, -ое *лит.* фабула ...ы, фабулалағы, фабуланың; **фа́бульные совпаде́ния** фабулалағы тап килеүҙәр

ФАВОРИ́Т *м* **1.** фаворит (*юғары дәрәжәле кешенең яратҡан һәм һәр ваҡыт яҡлай торған кешеһе*; *күпселек көйәрмәндәрҙең уйынса бәйгелә алға сығыуы көтөлгән ат*) **2.** һөйәр (*юғары ҡатлам ҡатын-ҡыҙҙарының*) **3.** (*любимец*) һөйгән (яратҡан) кеше

...ФА́Г *м* (*ҡушма һүҙҙәрҙең "ашаусы", "йотоусы", "бөтөрөүсе" мәғәнәләрен аңлатҡан икенсе өлөшө*); **бактериофа́г** бактериофаг

ФАГО́Т *м*; *муз.* фагот (*тынлы музыка ҡоралы*)

ФАГОТИ́СТ *м* фаготсы (*фаготта уйнаусы*)

ФАГОЦИТО́З *м*; *биол.* фагоцитоз (*фагоциттарҙың ят есемдәрҙе һәм бактерияларҙы йотоуы*)

ФАГОЦИ́ТЫ *мн.* (*ед.* **фагоци́т** *м*); *биол.* фагоциттар (*организмға эләккән ят есемдәрҙе һәм бактерияларҙы йотоусы күҙәнәктәр*)

ФА́ЗА *ж*; *в разн. знач.* фаза; **после́дняя фа́за разви́тия** үҫештең һуңғы фазаһы; **пе́рвая фа́за туберкулёза лёгких** үпкә туберкулёзының беренсе фазаһы; **фа́за спе́лости зерна́** орлоҡтоң өлгөрөү фазаһы; **фа́за колеба́ния ма́ятника** маятник тирбәлеше фазаһы; **фа́за Мерку́рия** Меркурий фазаһы; **жи́дкая фа́за** шыйыҡ фаза; **твёрдая фа́за** ҡаты фаза; **фа́за минерализа́ции** минераллашыу фазаһы

ФАЗА́Н *м* фазан, ҡырғауыл

ФАЗА́НИЙ, -ья, -ье, фазан(дар) ...ы, ҡырғауыл ...ы; **фаза́нье перо́** ҡырғауыл ҡауырһыны; **фаза́нье мя́со** фазан ите

ФАЗА́НОВЫЕ *мн.*; *зоол.* фазандар ғаиләһе (*бүҙәнә, мысыр тауығы, тауис һ.б.*)

ФА́ЗНЫЙ, -ая, -ое *эл.* фаза ...ы, фазалы; **фа́зный про́вод** фазалы сым

...ФА́ЗНЫЙ, -ая, -ое *урыҫ телендә ҡушма һүҙҙәрҙең "фазалы" мәғәнәһен аңлатҡан икенсе өлөшө, мәҫ.*, **трёхфа́зный** өс фазалы

ФАЗО... *ҡушма һүҙҙәрҙең "фаза" мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.*, **фазокомпенса́тор** фазокомпенсатор

ФА́ЗОВЫЙ, -ая, -ое *спец.* фаза ...ы, фазалы; **фа́зовое напряже́ние** фаза көсөргәнеше

ФАЗО́МЕТР *м*; *эл.* фазометр, фаза үлсәүес

ФАЗОТРО́Н *м*; *физ.* фазотрон (*зарядлы өлөшсәләрҙең хәрәкәтен тиҙләтеү ҡулайламаһы*)

ФАЗОУКАЗА́ТЕЛЬ *м*; *физ.* фаза күрһәткес

ФАЙ *м* фай (*арҡыры һыҙатлы ебәк йәки йөн туҡыма*)

ФАЙДЕШИ́Н *м* файдешин (*ебәк туҡыма, фай төрө*)

ФАЙДЕШИ́НОВЫЙ, -ая, -ое файдешин; **файдеши́новое пла́тье** файдешин күлдәк

ФА́КЕЛ *м* **1.** факел, сыраҡ; **заже́чь фа́кел** сыраҡ яндырыу **2.** ялҡын бағанаһы; **фа́кел га́за** газ ялҡыны бағанаһы

ФА́КЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое факел ...ы, сыраҡ ...ы **фа́кельное пла́мя** сыраҡ ялҡыны; **фа́кельное ше́ствие** факелдәр менән тантаналы йөрөш

ФА́КЕЛЬЩИК *м* факелсы (**1.** *сыраҡ тотоп барыусы* **2.** *ут тоҡандырыусы*); **кома́нда фа́кельщиков** факелсылар командаһы

ФАКИ́Р *м* **1.** (*мусульманский аскет*) дәрүиш **2.** (*фокусник*) фокуссы (*фокус күрһәтеүсе*)

ФАКСИ́МИЛЕ **1.** *с нескл.* факсимиле (*кульяҙманың, документтың һ.б. үҙгәртелмәйенсә төшөрөп алынған күсермәһе*) **2.** *в знач. неизм. прил.* факсимиле, үҙгәртмәй төшөрөлгән (баҫылған); **ру́копись факси́миле** үҙгәртмәй баҫылған ҡульяҙма **3.** *нареч.* факсимиле, үҙгәртмәй, үҙгәртмәйенсә; **ру́копись и́здана факси́миле** ҡульяҙма үҙгәртмәй төшөрөп баҫылған

ФАКТ *м* **1.** факт, булған эш-хәл, ысын ваҡиға; **истори́ческий факт** тарихи факт; **приводи́ть фа́кты** факттар килтереү; **отража́ть фа́кты** факттарҙы сағылдырыу **2.** *обычно в знач. сказ.* (*реальность, действительность*) факт, ысынбарлыҡ, ысынлыҡ; **он бо́лен, э́то — факт** ул ауырый, был — факт **3.** (*истинное явление, событие*) факт, миҫал, осраҡ; **факт существова́ния письма́** хат булыу факты **4.** *в знач. утверд. частицы*; *прост.* (*верно, несомненно*) факт, хәҡиҡәт

ФАКТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое фактик, факттарға нигеҙләнгән, ысын; **факти́ческий материа́л** фактик материал; **факти́ческое положе́ние де́ла** эштең ысын торошо

ФАКТОГРА́ФИЯ *ж* факттарҙы тасуирлау (*анализһыҙ ғына*)

ФА́КТОР *м* фактор, шарт (*берәй ваҡиғаны, күренеште, хәлде тыуҙырыусы сәбәп*); **фа́ктор вре́мени** ваҡыт факторы; **климати́ческие фа́кторы** климат факторҙары; **постоя́нно де́йствующие фа́кторы** даими тәьҫир итеүсе факторҙар; **фа́кторы ро́ста** үҫеү шарттары

ФАКТУ́РА *ж* фактура (**1.** *махс. сәнғәт әҫәрҙәре техникаһының үҙенсәлеге* **2.** *махс. туҡыма, быяла һ.б. тышҡы күренешен билдәләй торған эшкәртеү ысулы* **3.** *сауҙа. оҙатылған тауарҙарҙың исемдәре яҙылған иҫәп ҡағыҙы*)

ФАКТУ́РНЫЙ, -ая, -ое **1.** фактуралы; **факту́рный приём** фактуралы алым **2.** *торг.* фактура(лар) ...ы; **факту́рная за́пись** фактура яҙыуы; **факту́рная кни́га** фактура кенәгәһе

ФАКУЛЬТАТИ́В *м*; *разг.* факультатив (*үҙ теләге, ихтыяры менән өйрәнелә торған фән йәки курс*); **вести́ факультати́в** факультатив алып барыу

ФАКУЛЬТАТИ́ВНЫЙ, -ая, -ое факультатив, ихтыяри; **факультати́вный спецку́рс** факультатив махсус курс

ФАКУЛЬТЕ́Т *м* факультет; **истори́ческий факульте́т** тарих факультеты; **дека́н факульте́та** факультет деканы

ФАКУЛЬТЕ́ТСКИЙ, -ая, -ое факультет ...ы; **факульте́тское собра́ние** факультет йыйылышы

ФАЛ *м* **1.** *мор.* фал, бау, арҡан (*парус һ.б. күтәреү өсөн*) **2.** *ав.* парашют бауы

ФАЛА́НГА *ж* **1.** *ист.* фаланга (*боронғо гректарҙа ғәскәрҙең сафҡа теҙелеү тәртибе*) **2.** (*ряд, шеренга*) тигеҙ рәт, саф **3.** *анат.* быуын һөйәге (*бармаҡтағы*) **4.** *зоол.* фаланга (*ағыулы йәнлек*)

ФА́ЛДА *ж* фалда (**1.** *ирҙәр кейемендәге артҡы сабыу* **2.** *кейемдең, пәрҙәнең һ.б. буйға йыйырылып тегелгән бөрмәһе*)

ФАЛЬСИФИКА́ТОР *м* фальсификатор, боҙоп күрһәтеүсе; **фальсифика́торы исто́рии** тарихты боҙоп күрһәтеүселәр

ФАЛЬСИФИКА́ЦИЯ *ж* **1.** (*подмена подлинного ложным*) фальсификациялау, ялғанлап күрһәтеү, боҙоп күрһәтеү; **фальсифика́ция истори́ческих фа́ктов** тарихи факттарҙы боҙоп күрһәтеү; **фальсифика́ция нау́чных да́нных** фәнни мәғлүмәттәрҙе боҙоп күрһәтеү **2.** (*подделывание чего-л.*) фальсификациялау, боҙоп яһау (эшләү); **фальсифика́ция докуме́нтов** документтар боҙоп яһау **3.** (*подделанная вещь*) яһалма әйбер, ялған нәмә

ФАЛЬСИФИЦИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* фальсификациялау, боҙоп күрһәтеү; **фальсифици́ровать протоко́лы заседа́ний** ултырыш протоколдарын боҙоп күрһәтеү

ФАЛЬСТА́РТ *м*; *спорт.* фальстарт, яңылыш старт (*ваҡытынан алда башланған старт*)

ФАЛЬЦ *м*; *спец.* **1.** (*шов*) йөй, ырмау **2.** (*паз*) уйым **3.** (*сгиб печатного листа*) бөгөм, бөкләнеү урыны

ФАЛЬЦЕВА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое *спец.* фальцовкалау ...ы; **фальцева́льная маши́на** фальцовкалау машинаһы

ФАЛЬЦЕВА́НИЕ *с*; *спец. см.* **фальцева́ть**; **фальцева́ние листо́в** ҡағыҙ биттәрен бөкләү

ФАЛЬЦЕВА́ТЬ *несов. что*; *спец.* **1.** фальцовкалау, фальц яһау, бөгөү, ырмау алыу; **фальцева́ть жесть** ҡалай бөгөү **2.** бөкләү; **фальцева́ть газе́ты** гәзиттәрҙе бөкләү

ФАЛЬЦЕ́Т *м* фальцет (**1.** *бик юғары тауыш сығарыу һәм шундай тауыш менән йырлау* **2.** *ҡатын-ҡыҙҙарҙыҡына оҡшаған нәҙек тауыш*)

ФАЛЬЦО́ВКА *ж*; *спец. см.* **фальцева́ть**

ФАЛЬЦО́ВОЧНЫЙ, -ая, -ое *спец.* фальцевать итә торған, бөгә торған; **фальцо́вочная маши́на** фальцевать итә торған машина

ФАЛЬЦО́ВЩИК *м* и **ФАЛЬЦО́ВЩИЦА** *ж* фальцовкалаусы

ФАЛЬШИ́ВИТЬ *несов.* **1.** ике йөҙләләнеү, ялғанлау, хәйләләү **2.** *муз.* көйҙө боҙоу (боҙоп йырлау), боҙоп уйнау; **пиани́ст фальши́вит** пианист көйҙө боҙоп уйнай

ФАЛЬШИ́ВКА *ж*; *разг.* ялған (алдыҡ) документ

ФАЛЬШИВОМОНЕ́ТЧИК *м* ялған аҡса яһаусы (һуғыусы)

ФАЛЬШИ́ВОСТЬ *ж* **1.** (*притворство, лицемерие*) яһалмалылыҡ, ялғанлыҡ, ике йөҙлөлөк; **фальши́вость го́лоса** тауыштың яһалмалылығы **2.** яңылышлыҡ (*йырҙа, музыка уйнағанда*)

ФАЛЬШИ́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** (*поддельный*) ялған, яһалма, алдыҡ; **фальши́вые докуме́нты** ялған документтар; **фальши́вый же́мчуг** яһалма ынйы **2.** (*притворный, лицемерный*) эскерле, монафиҡ, ике йөҙлө, яһалма, алдыҡ, ялған; **фальши́вый взгляд** яһалма ҡараш; **фальши́вая доброта́** ялған мәрхәмәтлелек; **фальши́вая улы́бка** яһалма йылмайыу **3.** (*неестественный*) яһалма (*тәбиғи булмаған*); **находи́ться в фальши́вом положе́нии** яһалма хәлдә булыу **4.** *муз.* (*искажающий мелодию*) яңылыш, хата, боҙоҡ; **фальши́вая но́та** яңылыш нота

ФАЛЬШЬ *ж* **1.** (*обман*) алдыҡ, алдашыу, ялған; **фальшь в ка́рточной игре́** кәрт уйынындағы алдашыу **2.** (*неискренность*) эскерлелек, ике йөҙлөлөк, монафиҡлыҡ; **заме́тить фальшь** ике йөҙлөлөктө белеп ҡалыу **3.** (*отсутствие естественности*) яһалмалылыҡ, тәбиғи булмау **4.** *муз.* (*искажённость мелодии, ритма*) яңылышлыҡ, хата; **фальшь в исполне́нии фу́ги** фуга башҡарыуҙағы яңылышлыҡ

ФАМИ́ЛИЯ *ж* **1.** фамилия; **назва́ть фами́лию** фамилияны әйтеү; **меня́ть фами́лию** фамилияны алмаштырыу **2.** (*род*) ырыу, тоҡом, нәҫел; **дре́вняя кня́жеская фами́лия** боронғо кенәз нәҫеле **3.** *разг.* (*семья*) ғаилә, ғаилә ағзаһы; **фотогра́фии на́шей фами́лии** беҙҙең ғаиләнең фотографиялары

ФАМИ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** ырыу ...ы, нәҫел ...ы, ғаилә ...ы; **фами́льный архи́в** нәҫел архивы **2.** (*семейный, передающийся по наследству*) нәҫелдән бирелгән, нәҫелдән килгән, мираҫ булып ҡалған, ғаилә ...ы; **фами́льное схо́дство** нәҫелдән килгән оҡшашлыҡ; **фами́льные драгоце́нности** мираҫ булып ҡалған ҡиммәтле әйберҙәр

ФАМИЛЬЯ́РНИЧАТЬ *несов. с кем* и *без доп.* артыҡ иркен ҡыланыу, тартынмау, тыйнаҡһыҙланыу, әҙәпһеҙләнеү

ФАМИЛЬЯ́РНОСТЬ *ж* артыҡ иркенлек, тартынмау, тыйнаҡһыҙлыҡ, әҙәпһеҙлек, әрһеҙлек; **допусти́ть фамильярность** әҙәпһеҙлеккә юл ҡуйыу

ФАМИЛЬЯ́РНЫЙ, -ая, -ое артыҡ иркен, тартыныуһыҙ, тыйнаҡһыҙ, әҙәпһеҙ; **фамилья́рное обраще́ние** әҙәпһеҙ өндәшеү

ФАНАБЕ́РИЯ *ж*; *разг.*, *пренебр.* һауалылыҡ, эрелек, тәкәбберлек, мин-минлек, маһайыусанлыҡ, ҡупырлыҡ; **набра́ться фанабе́рии** тәкәбберлеккә өйрәнеү

ФАНАТИ́ЗМ *м* фанатизм; **проявле́ние фанати́зма** фанатизмдың сағылыуы

ФАНА́ТИК *м* и **ФАНАТИ́ЧКА** *ж* фанатик (**1.** *дингә ныҡ бирелгән кеше* **2.** *берәй идеяға, эшкә ныҡ бирелгән кеше*)

ФАНАТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое фанатиктарса, фанатик; **фанати́ческая пре́данность** фанатиктарса тоғролоҡ һаҡлау

ФАНАТИ́ЧНОСТЬ *ж* фанатиклыҡ; **фанати́чность убежде́ний** ышаныстың (инаныуҙың) фанатиклығы

ФАНАТИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** үтә диндар, фанатик; **фанати́чный челове́к** фанатик кеше **2.** *см.* **фанати́ческий**

ФАНЕ́РА *ж* фанер, кибәҙә; **пятисло́йная фане́ра** биш ҡатлы фанер

ФАНЕ́РНЫЙ, -ая, -ое **1.** фанер ...ы; **фане́рный комбина́т** фанер комбинаты **2.** (*сделанный из фанеры*) фанер; **фане́рный я́щик** фанер йәшник

ФАНЕРОВА́ТЬ *несов. что*; *спец.* фанерлау, фанер менән көпләү (ҡаплау); **фанерова́ть шкаф** шкафты фанер менән көпләү

ФАНЕРО́ВКА *ж*; *спец. см.* **фанерова́ть**

ФА́НЗА *ж* фанза (*Ҡытайҙа, Кореяла ауыл өйө*)

ФАНТ *м* фант (*уйында отолған кешенән алған нәмә һәм уны ҡайтарып алыу ҡағиҙәһе*); **исполня́ть фант** фант үтәү

ФАНТАЗЁР *м* и **ФАНТАЗЁРКА** *ж* хыялый, хыялға бирелеүсе, фантазёр

ФАНТАЗИ́РОВАТЬ *несов.* **1.** (*мечтать*) хыялланыу, хыялға бирелеү; **люби́ть фантази́ровать** хыялға бирелергә яратыу **2.** (*выдумывать*) уйлап сығарыу (табыу) **3.** (*импровизировать*) импровизациялау

ФАНТА́ЗИЯ *ж* **1.** фантазия, хыял, ижади хыял; **поэти́ческая фанта́зия** поэтик фантазия; **облада́ть фанта́зией** фантазияға эйә булыу; **предава́ться фанта́зиям** хыялдарға бирелеү **2.** (*выдумка*) уйҙырма; **э́то что за фанта́зия?** был ниндәй уйҙырма? **3.** *разг.* (*прихоть, причуда*) фантазия, сәйер теләк; **стра́нная фанта́зия** сәйер теләк **4.** *муз.* (*произведение импровизационного характера*) фантазия

ФАНТАСМАГОРИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое фантасмагорик; **фантасмагори́ческий бред** фантасмагорик һаташыу

ФАНТАСМАГО́РИЯ *ж*; *книжн.* фантасмагория, һаташыу күренештәре, хыялый күҙаллауҙар

ФАНТА́СТ *м* (**1.** *хыялға бай кеше* **2.** *фантастик әҫәрҙәр яҙыусы*)

ФАНТА́СТИКА *ж* **1.** фантастика; **на гра́ни фанта́стики** фантастика сигендә **2.** *собир.* фантастика; **нау́чная фанта́стика** фәнни фантастика

ФАНТАСТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** (*созданный фантазией*) фантастик, хыялый **2.** (*основанный на фантастике*) фантастик; **фантасти́ческий рома́н** фантастик роман **3.** (*причудливый, волшебный*) ғәжәйеп, әкәмәт, тылсымлы; **фантасти́ческий вид** ғәжәйеп күренеш **4.** (*неосуществимый, несбыточный*) әҙәм ышанмаҫлыҡ, ғәмәлгә ашмаҫ; **фантасти́ческий прое́кт** ғәмәлгә ашмаҫ проект **5.** *разг.* (*необычный, сверхъестественный*) ғәҙәти булмаған, ғәҙәттән тыш

ФАНТАСТИ́ЧНОСТЬ *ж* **1.** фантастика, хыялыйлыҡ **2.** (*причудливость*) ғәжәйеплек, әкәмәтлек **3.** (*невероятность, несбыточность*) әҙәм ышанмаҫлыҡ булыу, ғәмәлгә ашмаҫлыҡ; **фантасти́чность фа́ктов** факттарҙың әҙәм ышанмаҫлыҡ булыуы

ФАНТАСТИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое *см.* **фантасти́ческий**

ФА́НТИК *м*; *разг.* фантик (*төрлө төҫтәге кәнфит ҡағыҙы*)

ФАНТО́М *м* **1.** *книжн.* (*призрак*) өрәк, күҙгә күренеү **2.** *спец.* фантом (*кеше, хайуан кәүҙәһенең йәки уның өлөшөнөң моделе*)

ФАНФА́РА *ж* фанфара (**1.** *музыка ҡоралы* **2.** *муз. шул ҡорал менән бирелгән ҡыҫҡа сигнал йәки музыкаль фраза*)

ФАНФАРИ́СТ *м* фанфарасы (*фанфарала уйнаусы*)

ФАНФА́РНЫЙ, -ая, -ое фанфара ...ы, фанфара менән башҡарылған; **фанфа́рный запе́в** фанфара менән башҡарылған йыр башы

ФАНФАРО́Н *м*; *разг.* маҡтансыҡ, шапырыныусы, ҡупыр

ФАНФАРО́НИТЬ *несов.*; *разг.* маҡтаныу, шапырыныу, ҡупырайыу

ФАНФАРО́НСТВО *с*; *разг.* маҡтансыҡлыҡ, шапырыныусанлыҡ, ҡупырлыҡ

ФА́РА *ж* фара, яҡтыртҡыс; **пере́дняя фа́ра** алғы фара; **включи́ть фа́ру** фараны тоҡандырыу

ФАРА́ДА *ж*; *физ.* фарада (*электр ҡыләме бирәмеге*)

ФАРАО́Н *м* фирғәүен (*Боронғо Мысыр батшаһы*)

ФАРВА́ТЕР *м* фарватер (*суднолар йөрөй алырлыҡ һыу юлы*); **морско́й фарва́тер** диңгеҙ фарватеры; **плыть по фарва́теру** фарватер буйлап йөҙөү

ФАРИСЕ́Й *м* **1.** фарисей (*яңы эраға тиклем II б. — яңы эраның II б. Иудеяла дини-сәйәси ағым вәкиле*) **2.** *перен.* (*лицемер*) фарисей, монафиҡ, ике йөҙлө кеше

ФАРИСЕ́ЙСКИЙ, -ая, -ое **1.** фарисей ...ы; **фарисе́йская се́кта** фарисейҙар сектаһы **2.** *перен.* фарисей, монафиҡ, монафиҡтарса, ике йөҙлө; **фарисе́йское смире́ние** монафиҡтарса күндәмлек

ФАРИСЕ́ЙСТВО *с* **1.** фарисейлыҡ **2.** фарисейлыҡ, монафиҡлыҡ, ике йөҙлөлөк; **разоблачи́ть фарисе́йство** ике йөҙлөлөктө фаш итеү

ФАРИСЕ́ЙСТВОВАТЬ *несов.* ике йөҙлөләнеү, фарисейланыу

ФАРМАКО́ЛОГ *м* фармаколог (*фармакология белгесе*)

ФАРМАКОЛОГИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое фармакология ...ы, фармакологик; **фармакологи́ческий спра́вочник** фармакология белешмәһе

ФАРМАКОЛО́ГИЯ *ж* фармакология (*дарыуҙар һәм уларҙың организмға тәьҫирен өйрәнә торған фән*)

ФАРМАКОПЕ́Я *ж* фармакопея (*дарыуҙарҙы яһау һәм һаҡлау буйынса фармацевтар ҡулланған рәсми һәм мотлаҡ ҡағиҙәләр йыйылмаһы*)

ФАРМА́Н *м*; *обл. см.* **фирма́н**

ФАРМАЦЕ́ВТ *м* фармацевт (*дарыу яһау белгесе*)

ФАРМАЦЕ́ВТИКА *ж* фармацевтика (*дарыуҙарҙы әҙерләү, һаҡлау һ.б. тураһындағы ғәмәли фәндәр комплексы*)

ФАРМАЦЕВТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое фармацевтика ...ы, фармацевтик; **фармацевти́ческий институ́т** фармацевтика институты

ФАРС *м* фарс (**1.** *еңелсә мәғәнәле, көлкөлө пьеса, комедия* **2.** *тупаҫ шаяртыу* **3.** *күсм. ике йөҙлө, әҙәпһеҙ ҡыланыш*)

ФА́РТУК *м* **1.** алъяпҡыс **2.** (*покрывало для седока в открытом экипаже*) тышлыҡ, япма, ҡаплама

ФАРФО́Р *м* **1.** фарфор; **серви́з из кита́йского фарфо́ра** ҡытай фарфорынан сервиз **2.** *собир.* фарфор, фарфор һауыт-һаба; **колле́кция стари́нного фарфо́ра** боронғо фарфор коллекцияһы

ФАРФО́РОВЫЙ, -ая, -ое **1.** фарфор ...ы; **фарфо́ровый заво́д** фарфор заводы **2.** фарфор, фарфорҙан эшләнгән (яһалған); **фарфо́ровая ва́за** фарфор ваза

ФАРЦО́ВЩИК *м*; *разг., уст.* алыпһатар (*күберәк сит ил кешеһенән алып һатыусы*)

ФАРШ *м* **1.** фарш; **говя́жий фарш** һыйыр итенән фарш **2.** (*начинка*) эс(лек), фарш; **грибно́й фарш** бәшмәк фаршы; **фарш для пирога́** бәлеш эсен эслек

ФАРШИРО́ВАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **фарширова́ть 2.** *прил.* фаршланған, тултырылған; **фарширо́ванная ры́ба** тултырылған балыҡ

ФАРШИРОВА́ТЬ *несов. что* фаршлау; **фарширова́ть тома́ты** томат фаршлау

ФАС *м* **1.** йөҙ, алды, ал яҡ; **сфотографи́ровать в фас** ал яҡтан фотаға төшөрөү **2.** *воен.* фас (*кәлғә ҡоймаһының йәки хәрби ныҡытманың дошман яғына ҡараған өлөшө*)

ФАСА́Д *м* фасад, йөҙ, ал яҡ (*бинаның алғы күренеше*)

ФАСО́ВАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **фасова́ть 2.** *прил.* үлсәп төрөлгән; **фасо́ванный това́р** үлсәп төрөлгән тауар

ФАСОВА́ТЬ *несов. что* фасовкалау, үлсәп төрөү; **фасова́ть ма́сло** майҙы үлсәп төрөү

ФАСО́ВКА *ж см.* **фасова́ть**

ФАСО́ВОЧНЫЙ, -ая, -ое фасовкалау ...ы, үлсәп төрөү ...ы; **фасо́вочная маши́на** үлсәп төрөү машинаһы; **фасо́вочное отделе́ние** фасовкалау бүлеге

ФАСО́ВЩИК *м* и **ФАСО́ВЩИЦА** *ж* фасовкалаусы, үлсәп төрөүсе

ФАСО́ЛЕВЫЙ, -ая, -ое фасоль ...ы; **фасо́левый стручо́к** фасоль ҡуҙағы; **фасо́левый суп** фасоль ашы

ФАСО́ЛЬ *ж* фасоль, ноҡот борсағы

ФАСО́Н *м* **1.** фасон; **шля́па но́вого фасо́на** яңы фасонлы эшләпә **2.** *разг.* фасон, өлгө, төр; **набо́р тру́бок ра́зных фасо́нов** күп төрлө төрөпкәләр наборы **3.** *прост.* (*показное щегольство*) ҡупшылыҡ, кейәҙлек, фыртлыҡ

ФАСО́НИТЬ *несов.*; *прост.* ҡупшыланыу, кейәҙләнеү, фыртланыу

ФАСО́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** *спец.* фасонлы, өлгөлө; **фасо́нный резе́ц** фасонлы ҡырҡҡыс **2.** (*рельефный*) фасонлы; **фасо́нный ба́рхат** фасонлы бәрхәт

ФАТ *м* фырт кеше, буш ҡыуыҡ

ФАТА́ *ж* бөркәнсек, фата

ФАТАЛИ́ЗМ *м* фатализм (*тәҡдиргә ышаныу*)

ФАТАЛИ́СТ *м* фаталист (*тәҡдиргә ышаныусы*)

ФАТА́ЛЬНОСТЬ *ж* ҡотолғоһоҙлоҡ, яҙмышҡа ышаныу

ФАТА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое ҡотолғоһоҙ, яҙмышта буласаҡ (күрәсәк), тәҡдирҙә яҙылған; **фата́льное совпаде́ние** тәҡдирҙә яҙылғанға тура килеү

ФАТОВА́ТОСТЬ *ж*; *разг.* ҡупшылыҡ, көйәҙлек, фыртлыҡ

ФАТОВА́ТЫЙ, -ая, -ое *разг.* ҡупшы, көйәҙ, фырт; **фатова́тый па́рень** ҡупшы егет; **фатова́тый вид** фырт ҡиәфәт

ФАТОВСТВО́ *с* ҡупшылыҡ, көйәҙлек, фыртлыҡ

ФА́ТУМ *м*; *книжн.* яҙмыш, тәҡдир

ФА́УНА *ж* фауна, хайуандар донъяһы (*ниндәйҙер бер урындың йәки геологик дәүерҙең барлыҡ төр хайуандары*); **аркти́ческая фа́уна** Арктика фаунаһы; **фа́уна пусты́ни** сүл хайуандары донъяһы

ФАШИ́ЗМ *м* фашизм (*йәмғиәттә реакцион һәм агрессив даирәләрҙең мәнфәғәтен күҙәтеп, террор, диктатура һәм милләтселектә сағылған сәйәси ағым*); **борьба́ про́тив возрожде́ния фаши́зма** фашизмдың яңынан тыуыуына ҡаршы көрәш

ФАШИ́НА *ж*; *спец.* фашина (*сыбыҡ-сабыҡ (ҡамыш) бәйләме*)

ФАШИ́СТ *м* фашист

ФАШИ́СТСКИЙ, -ая, -ое фашистик, фашист ...ы; **фаши́стский режи́м** фашистик режим

ФАЭТО́Н *м* **1.** (*экипаж*) фаэтон, көймәле арба **2.** (*тип кузова легкового автмобиля*) фаэтон

ФАЯ́НС *м* **1.** фаянс; **пригото́вить фая́нс** фаянс әҙерләү **2.** *собир.* фаянс, фаянс һауыт-һаба; **голубо́й фая́нс** күкһел фаянс

ФАЯ́НСОВЫЙ, -ая, -ое **1.** фаянс ...ы; **фая́нсовая ма́сса** фаянс массаһы; **фая́нсовый заво́д** фаянс заводы **2.** фаянс, фаянстан яһалған (эшләнгән); **фая́нсовые ча́шки** фаянс сынаяҡтар

ФЕВРА́ЛЬ *м* февраль

ФЕВРА́ЛЬСКИЙ, -ая, -ое февраль ...ы; **февра́льская мете́ль** февраль бураны; **февра́льский ве́тер** февраль еле

ФЕДЕРАЛИ́ЗМ *м* федерализм (**1.** *федерация принциптарына нигеҙләнгән дәүләт ҡоролошо* **2.** *шундай ҡоролош урынлаштырырға ынтылған сәйәси ағым*)

ФЕДЕРАЛИ́СТ *м* федералист (*федерализм яҡлы кеше*)

ФЕДЕРАЛИ́СТСКИЙ, -ая, -ое федералистик, федерализм ...ы, федералист ...ы; **федерали́стские взгля́ды** федералистик ҡараштар

ФЕДЕРА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** *см.* **федерати́вный 2.** федераль; **федера́льный зако́н** федераль закон

ФЕДЕРАТИ́ВНЫЙ, -ая, -ое федератив; **федерати́вная респу́блика** федератив республика

ФЕДЕРА́ЦИЯ *ж* **1.** федерация (*юридик һәм сәйәси үҙаллылығы булған дәүләттәрҙең берләшеүе нигеҙендә ойошторолған дәүләт формаһы*) **2.** федерация, берләшмә; **Всеми́рная федера́ция профсою́зов** Бөтә донъя профсоюздар федерацияһы

ФЕЕРИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** *театр.* феерик; **феери́ческая коме́дия** феерик комедия **2.** *перен.* (*сказочный, волшебный*) әкиәттәгесә, сихри, тылсымлы, һоҡланғыс; **феери́ческий сад** сихри баҡса **3.** *разг.* (*необыкновенный, поразительный*) ғәжәттән тыш, иҫ киткес, ғәжәп; **феери́ческое зре́лище** иҫ киткес күренеш

ФЕЕ́РИЯ *ж* **1.** (*жанр театрального представления*) феерия (*фантастик сюжетлы, матур йыһазландырылған сәхнә әҫәре*) **2.** *перен.* (*волшебное, сказочное зрелище*) сихри тамаша, әкиәттәгесә (һоҡландырыс, ғәжәп, иҫ киткес) матур күренеш; **фее́рия зака́та** шәфәҡтең ғәжәп матур күренеше

ФЕЙЕРВЕ́РК *м* **1.** фейерверк (*һауала шартлатып яндырылған төрлө төҫтәге ут*); **пра́здничный фейерве́рк** байрам фейерверкы **2.** *чего, какой*; *перен.* ағым, ташҡын; **фейерве́рк слов** һүҙҙәр ағымы

ФЕКА́ЛИИ *мн.* (*ед.* **фека́лий** *м*); *спец.* кеше тиҙәге (*органик ашлама булараҡ*)

ФЕЛЛА́ХИ *мн.* (*ед.* **фелла́х** *м*) фәлләхтәр (*ғәрәп илдәрендә игенселек менән шөғөлләнеүсе крәҫтиәндәр*)

ФЕЛЬДМА́РШАЛ *м* фельдмаршал; **получи́ть чин фельдма́ршала** фельдмаршал дәрәжәһе алыу

ФЕЛЬДМА́РШАЛЬСКИЙ, -ая, -ое фельдмаршал ...ы; **фельдма́ршальский мунди́р** фельдмаршал мундиры

ФЕЛЬДФЕ́БЕЛЬ *м* фельдфебель (*революцияға тиклем Рәсәй армияһында һәм башҡа ҡайһы бер ил ғәскәрендә өлкән унтер-офицер званиеһы*)

ФЕЛЬДФЕ́БЕЛЬСКИЙ, -ая, -ое фельдфебель ...ы; **фельдфе́бельский чин** фельдфебель дәрәжәһе

ФЕ́ЛЬДШЕР *м* и **ФЕЛЬДШЕРИ́ЦА** *ж* фельдшер; **ветерина́рный фе́льдшер** ветеринария фельдшеры

ФЕ́ЛЬДШЕРСКИЙ, -ая, -ое фельдшер(ҙар) ...ы; **фе́льдшерский хала́т** фельдшер халаты

ФЕЛЬДЪЕ́ГЕРСКИЙ, -ая, -ое фельдъегерь ...ы; **фельдъе́герская до́лжность** фельдъегерь дәрәжәһе ♦ **фельдъе́герская связь** фельдъегерь элемтәһе (*курьер аша элемтә*)

ФЕЛЬДЪЕ́ГЕРЬ *м* фельдъегерь (*бик мөһим, йәшерен ҡағыҙҙарҙы тапшырыусы хәрби йәки хөкүмәт курьеры*)

ФЕЛЬЕТО́Н *м* фельетон (*көнүҙәк мәсьәләләргә арналған тәнҡит йәки көлкөлө гәзит-журнал мәҡәләһе*); **стихотво́рный фельето́н** шиғри фельетон; **написа́ть фельето́н** фельетон яҙыу

ФЕЛЬЕТОНИ́СТ *м* фельетонсы (*фельетон яҙыусы*)

ФЕЛЬЕТО́ННЫЙ, -ая, -ое фельетон ...ы; **фельето́нный стиль** фельетон стиле

ФЕЛЮ́ГА *ж*; *мор.* фелюга (*артыҡ ҙур булмаған елкәнле, палубаһыҙ промысла судноһы*); **двухма́чтовая фелю́га** ике мачталы фелюга

ФЕМИНИ́ЗМ *м* феминизм (*ҡатын-ҡыҙҙарға ирҙәр менән бер тиң хоҡуҡ биреүҙе талап иткән ағым*)

ФЕМИНИ́СТ *м* и **ФЕМИНИ́СТКА** *ж* феминист (*феминизм яҡлы кеше*)

ФЕМИНИ́СТСКИЙ, -ая, -ое феминизм ...ы, феминистик; **фемини́стские взгля́ды** феминистик ҡараштар

ФЕН *м* фен (*сәс киптергес*)

ФЁН *м* фён (*тауҙан иҫкән ҡоро эҫе ел*)

ФЕ́НИКС *м* феникс (*ҡайһы бер боронғо халыҡтар мифологияһында үҙен-үҙе яндырып, көлөнән яңынан тыуыу һәләтенә эйә булған ҡош*)

ФЕНО́Л *м*; *хим.* фенол

ФЕНО́ЛОВЫЙ, -ая, -ое *хим.* фенол ...ы, фенолды; **фено́ловые смо́лы** фенол ыҫмалалары

ФЕНОЛОГИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое фенологик, фенология ...ы; **фенологи́ческие наблюде́ния** фенологик күҙәтеүҙәр

ФЕНОЛО́ГИЯ *ж* фенология (*тәбиғәтте, үҫемлек һәм хайуандар тормошондағы үҙгәрештәрҙе йыл миҙгелдәренең алышыныуына бәйләп өйрәнә торған фән*)

ФЕНО́МЕН и **ФЕНОМЕ́Н** *м* феномен (**1.** *ғәҙәттән тыш ваҡиға* **2.** *һәләте йәки башҡа сифаттары менән айырылып торған кеше* **3.** *идеалистик фәлсәфәлә: кеше аңында объектив ысынбарлыҡты сағылдырмаусы йөкмәтке; тойғолар аша танып-белеү күренеше*)

ФЕНОМЕНАЛИ́ЗМ *м* феноменализм (*танып белеү объекты итеп кеше аңы тик феномендарҙы ғына ҡабул итә тип раҫлаусы субъектив идеалистик принцип*)

ФЕНОМЕНА́ЛЬНОСТЬ *ж* феноменаллек

ФЕНОМЕНА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое феноменаль, иҫ киткес, ғәҙәттән тыш, ғәжәйеп; **феномена́льный ребёнок** феноменаль бала; **феномена́льная па́мять** иҫ киткес хәтер

ФЕОДА́Л *м* феодал (*эре ер биләүсе*)

ФЕОДАЛИ́ЗМ *м* феодализм; **пери́од феодали́зма** феодализм дәүере

ФЕОДА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое феодаль, феодализм ...ы; **феода́льные пережи́тки** феодаль ҡалдыҡтар; **феода́льное пра́во** феодаль хоҡуҡ

ФЕРЗЕВО́Й и **ФЕ́РЗЕВЫЙ,** -ая, -ое *шахм.* ферзь ...ы; **фе́рзевый дебю́т** ферзь дебюты

ФЕРЗЬ *м*; *шахм.* ферзь

ФЕ́РМА I *ж* ферма; **конево́дческая фе́рма** йылҡысылыҡ фермаһы; **моло́чная фе́рма** һөтсөлөк фермаһы

ФЕ́РМА II *ж* ферма (*бер-береһенә беркетеп нығытылған металл стерженДән торған һәм күпер, арка, гидротехник ҡоролмаларҙың өҫкө яғын тәшкил иткән өлөш*); **фе́рмы моста́** күпер фермалары

ФЕРМЕНТА́ЦИЯ *ж*; *спец.* ферментация (*әсеү-күпсеү процесы*); **фермента́ция ча́йных ли́стьев** сәй япраҡтарының ферментацияһы

ФЕРМЕ́НТЫ *мн.* (*ед.* **ферме́нт** *м*); *биол.*, *хим.* ферменттар (*организмда барған төрлө химик реакцияларҙы тиҙләтеүгә ярҙам итеүсе органик матдәләр*)

ФЕ́РМЕР *м* фермер (*ферма хужаһы*)

ФЕ́РМЕРСКИЙ, -ая, -ое фермер(ҙар) ...ы; **фе́рмерское хозя́йство** фермер хужалығы

ФЕ́РМЕРСТВО *с* фермерлыҡ; **разви́тие фе́рмерства** фермерлыҡ үҫеше

ФЕРРО... *ҡушма һүҙҙәрҙең "тимер" мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.*, **ферроалюми́ний** тимер ҡатнаш алюминий, ферроалюминий

ФЕРРОМАГНЕТИ́ЗМ *м*; *физ.* ферромагнетизм (*ферромагнетиктар өсөн характерлы магнит күренештәре һәм үҙенсәлектәре*)

ФЕРРОМАГНЕ́ТИК *м*; *физ.* ферромагнетик (*ферромагнит үҙенсәлектәре булған матдә*)

ФЕРРОМАГНИ́ТНЫЙ, -ая, -ое ферромагнитлы (*магнит үҙенсәлеге утә көслө*); **ферромагни́тные материа́лы** ферромагнитлы материалдар

ФЕРРОСПЛА́В *м*; *спец.* ферросплав (*тимерҙең берәй матдә ҡатыштырылған иретмәһе*)

ФЕРТ *м*; *разг.*, *пренебр.* фырт, эре, ҡупшы, ыҫпай ♦ **фе́ртом стоя́ть (ходи́ть)** фырт (*ҡулдарҙы бөйөргә таянып*) баҫып тороу (йөрөү)

ФЕ́СКА *ж* и **ФЕС** *м* фәс (*ирҙәрҙең баш кейеме*)

ФЕСТИВА́ЛЬ *м* фестиваль; **Всеми́рный фестива́ль молодёжи** Бөтә донъя йәштәр фестивале

ФЕСТИВА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое фестиваль ...ы; **фестива́льный значо́к** фестиваль значогы

ФЕТИ́Ш *м* фетиш (**1.** *ышаныусылар тарафынан илаһи бер көскә эйә тип, дини культ итеп табынған нәмә* **2.** *күсм. һуҡырҙарса ышаныу, табыныу предметы*)

ФЕТИШИЗА́ЦИЯ *ж см.* **фетишизи́ровать**

ФЕТИШИЗИ́РОВАТЬ *сов.*, *несов. что* фетишлаштырыу, фетишҡа әйләндереү

ФЕТИШИ́ЗМ *м* фетишизм ♦ **това́рный фетиши́зм** *эк.* тауар фетишизмы (*етештереү мөнәсәбәттәрен әйберләштереү*)

ФЕТР *м* фетр (*иң яҡшы сортлы йоҡа кейеҙ*)

ФЕ́ТРОВЫЙ, -ая, -ое фетр; **фе́тровая шля́па** фетр эшләпә

ФЕХТОВА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое фехтование ...ы; **фехтова́льный зал** фехтование залы

ФЕХТОВА́ЛЬЩИК *м* и **ФЕХТОВА́ЛЬЩИЦА** *ж* фехтовальщик; **иску́сный фехтова́льщик** оҫта фехтовальщик

ФЕХТОВА́НИЕ *с* фехтование (**1.** *ҡул һуғышында һалҡын ҡорал ҡулланыу системаһы*

2. *рапира, шпага, ҡылыс кеүек ҡоралдар менән ярышыу*); **уро́ки фехтова́ния** фехтование буйынса дәрестәр

ФЕХТОВА́ТЬ *несов.* фехтовать итеү; **фехтова́ть на шпа́гах** шпага менән фехтовать итеү

ФЕШЕНЕ́БЕЛЬНОСТЬ *ж* зиннәтлелек, үтә ҡупшылыҡ

ФЕШЕНЕ́БЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое (бик) зиннәтле, үтә ҡупшы; **фешене́бельная кварти́ра** зиннәтле фатир

ФЕ́Я *ж* фея (*Көнбайыш Европа мифологияһында тылсымсы ҡатын-ҡыҙ*)

ФИ *межд.* фу; **фи, како́й проти́вный** фу, ниндәй сирҡаныс

ФИА́ЛКА *ж* миләүшә, фиалка; **трёхцве́тная фиа́лка** ала миләүшә

ФИА́ЛКОВЫЙ, -ая, -ое 1. миләүшә ...ы, фиалка ...ы; **фиа́лковый за́пах** миләүшә еҫе 2. *в знач. сущ.* **фиа́лковые** *мн.*; *бот.* миләүшә һымаҡтар ♦ **фиа́лковый ко́рень** *бот.* ирис тамыры

ФИА́СКО *с нескл.* уңышһыҙлыҡ, фиаско; **потерпе́ть фиа́ско** уңышһыҙлыҡҡа осрау

ФИ́БРА *ж* 1. *уст.* (*жилка*) мускул епсәһе 2. *обычно мн.* **фи́бры** (*символ душевных сил*) йән, рух; **презира́ть все́ми фи́брами души́** бөтә йәне менән күрә алмау 3. *спец.* фибра (*тирегә оҡшап торған ныҡ ҡағыҙ*)

ФИБРИ́Н *м*; *физиол.* фибрин (*ҡан ойошоуҙан барлыҡҡа килгән аҡһым*)

ФИБРИ́НОВЫЙ, -ая, -ое *физиол.* фибрин; **фибри́новое волокно́** фибрин сүс

ФИ́БРОВЫЙ, -ая, -ое фибра, фибранан яһалған; **фи́бровый чемода́н** фибра сумаҙан

ФИБРОЛИ́Т *м*; *спец.* фибролит (*юнысҡынан, һаламдан һ.б. ҡыҫып яһалған төҙөлөш материалы*)

ФИБРОЛИ́ТОВЫЙ, -ая, -ое *спец.* 1. фибролит ...ы; **фиброли́товый заво́д** фибролит заводы 2. фибролит, фибролиттан яһалған; **фиброли́товая стена́** фибролиттан яһалған стена

ФИБРО́МА *ж*; *мед.* фиброма (*шеш*)

ФИ́ГА *ж* 1. инжир (*ағасы һәм емеше*) 2. *прост.* ҡуҡыш; **показа́ть фи́гу** ҡуҡыш күрһәтеү

ФИГЛЯ́Р *м* 1. *уст.* (*фокусник*) фокуссы; (*шут*) кәмитсе 2. *перен.*, *разг.* (*кривляка, позёр*) ҡылансыҡ, былағай

ФИГЛЯ́РНИЧАТЬ *несов.*; *разг.* ҡылансыҡланыу, былағайланыу

ФИГЛЯ́РСТВО *с* 1. *уст.* фокуссы булыу, кәмитселек 2. *разг.* ҡылансыҡлыҡ, былағайлыҡ

ФИ́ГОВЫЙ, -ая, -ое инжир ...ы; **фи́говый плод** инжир емеше ♦ **фи́говое де́рево** инжир ағасы

ФИГУ́РА *ж* 1. *в разн знач.* фигура; **геометри́ческие фигу́ры** *мат.* геометрик фигуралар; **фигу́ра вы́сшего пилота́жа** юғары пилотаж фигураһы; **фигу́ра аккомпанеме́нта** *муз.* ҡушылып уйнау фигураһы; **ритори́ческая фигу́ра** *лит.* риторик фигура; **ша́хматная фигу́ра** шахмат фигураһы 2. (*скульптурное или живописное изображение человека или животного*) фигура, һын; **воскова́я фигу́ра** балауыҙ һын 3. тән төҙөлөшө, буй-һын, кәүҙә; **стро́йная фигу́ра** һомғол буй-һын 4. (*неизвестный человек*) кеше, зат, әҙәм; **подозри́тельная фигу́ра** шикле кеше 5. (*значительное лицо*) ҙур кеше, фигура; **кру́пная полити́ческая фигу́ра** ҙур сәйәси фигура, сәйәсәттә ҙур кеше

ФИГУРА́ЛЬНОСТЬ *ж* кинәйәлелек, образлылыҡ; **фигура́льность сти́ля** стиль кинәйәлелеге

ФИГУРА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое (*образный*) кинәйәле, образлы; **фигура́льное выраже́ние** кинәйәле әйтем; **фигура́льный смысл** образлы мәғәнә

ФИГУРИ́РОВАТЬ *несов.* 1. (*присутствовать*) булып тороу, ҡатнашыу; **фигури́ровать в ка́честве свиде́теля** шаһит булып тороу 2. (*называться, упоминаться*) әйтелеү, аталыу, телгә алыныу, иҫкә алыныу; **фигури́ровать в протоко́ле** протоколда телгә алыныу

ФИГУРИ́СТ *м* и **ФИГУРИ́СТКА** *ж* фигурасы, фигурист

ФИГУ́РНЫЙ, -ая, -ое 1. фигуралы, һырлы, биҙәкле; **фигу́рный пря́ник** фигуралы перәник; **фигу́рное зе́ркало** һырлы көҙгө; **фигу́рный переплёт** биҙәкле тышлыҡ 2. фигуралы; **фигу́рное ката́ние на конька́х** конькиҙа фигуралы шыуыу 3. (*воспроизводящий фигуры*) фигуралы, фигуралар (һындар) яһау ...ы; **фигу́рный класс** фигуралар яһау класы

ФИДЕИ́ЗМ *м* фидеизм (*дингә ышаныуҙы аңдан өҫтөн ҡуйыусы идеалистик йүнәлеш*)

ФИДЕИ́СТ *м* фидеист (*фидеизм яҡлы кеше*)

ФИЗ... *ҡушма һүҙҙәрҙең "физик" мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.,* **физподгото́вка** физик әҙерлек

ФИ́ЗИК *м* физик (*физика белгесе*); **изве́стный фи́зик** билдәле физик

ФИ́ЗИКА *м* физика; **теорети́ческая фи́зика** теоретик физика; **фи́зика Зе́мли** Ерҙе өйрәнеү физикаһы

ФИ́ЗИКО-... *ҡушма һүҙҙәрҙең "физика" мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.,* **фи́зико-математи́ческий** физика-математика ...ы, физик-математик; **фи́зико-техни́ческий** физик-техник

ФИЗИО́ЛОГ *м* физиолог (*физиология белгесе*)

ФИЗИОЛОГИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое физиологик, физиология ...ы; **физиологи́ческие ме́тоды иссле́дования** тикшеренеүҙең физиологик ысулдары

ФИЗИОЛО́ГИЯ *ж* 1. физиология (*организмдың функцияларын, улар менән идара итеүҙе өйрәнә торған фән*); **о́бщая физиоло́гия** дөйөм физиология 2. *перен.* (*грубая чувственность*) шәһүәт ♦ **физиоло́гия зву́ков ре́чи** телмәр өндәре физиологияһы (*фонетиканың телмәр аппараты төҙөлөшөн һәм уның эшмәкәрлеген өйрәнеү бүлеге*); **физиоло́гия расте́ний** үҫемлектәр физиологияһы

ФИЗИОНО́МИЯ *ж* **1.** йөҙ, бит, сырай; **лука́вая физионо́мия** хәйләкәр йөҙ **2.** *перен.* (*индивидуальный внешний облик*) тышҡы ҡиәфәт ♦ **вы́тянутая физионо́мия** *см.* **вы́тянутый**

ФИЗИОТЕРАПЕ́ВТ *м* физиотерапевт (*физиотерапия белгесе*)

ФИЗИОТЕРАПЕВТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое физиотерапия ...ы, физиотерапевтик; **физиотерапевти́ческий кабине́т** физиотерапия кабинеты; **физиотерапевти́ческое обору́дование** физиотерапевтик ҡорамал

ФИЗИОТЕРАПИ́Я *ж* физиотерапия

ФИЗИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** физика ...ы, физик; **физи́ческая лаборато́рия** физика лабораторияһы; **физи́ческие сво́йства по́чвы** тупраҡтың физик үҙенсәлектәре **2.** (*относящийся к предметам и явлениям материального мира*) матди, физик; **физи́ческий изно́с маши́ны** машинаның физик яҡтан туҙыуы **3.** физик; **физи́ческий труд** физик хеҙмәт; **физи́ческий изъя́н** физик кәмселек **4.** (*относящийся к половым взаимоотношениям*) физик, енси; **физи́ческая бли́зость** енси яҡынлыҡ ♦ **физи́ческая геогра́фия** физик география; **физи́ческая культу́ра** физик культура; **физи́ческая хи́мия** физик химия; **физи́ческое лицо́** *см.* **лицо́**

ФИЗКУЛЬТУ́РА *ж* физкультура; **уро́к физкульту́ры** физкультура дәресе ♦ **лече́бная физкульту́ра** дауалау физкультураһы

ФИЗКУЛЬТУ́РНИК *м* и **ФИЗКУЛЬТУ́РНИЦА** *ж* физкультурник

ФИЗКУЛЬТУ́РНЫЙ, -ая, -ое физкультура ...ы, физкультурник(тар) ...ы; **физкульту́рный пара́д** физкультурниктар парады; **физкульту́рный зал** физкультура залы; **физкульту́рный костю́м** физкультура костюмы

...ФИКА́ЦИЯ *ж* (*урыҫ телендә ҡушма һүҙҙәрҙең "индереү", "таратыу" мәғәнәләрен аңлатҡан икенсе өлөшө*); **радиофика́ция** радио индереү, радиолаштырыу; **электрифика́ция** электрлаштырыу

ФИКСА́Ж *м*; *фото.* фиксаж (*фотография эшендә ҡулланыла торған химик иретмә*)

ФИКСА́ТОР *м* **1.** *тех.* беркеткес, нығытҡыс **2.** *биол.* фиксатор, иретмә **3.** беркетеүсе, нығытыусы

ФИКСА́ЦИЯ *ж см.* **фикси́ровать**

ФИКСИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* **1.** (*запечатлеть в рисунке, фотографии, записи и т.п.*) билдәләү, яҙыу, теркәү, билдәләп (яҙып, теркәп) барыу, һүрәтләү; **фикси́ровать свои́ впечатле́ния** үҙеңдең тәьҫораттарыңды теркәп барыу; **фикси́ровать текст** тексты яҙып барыу **2.** (*окончательно определить, установить*) билдәләү, билдәләп ҡуйыу; **фикси́ровать за́работную пла́ту** эш хаҡын билдәләү **3.** туплау, йүнәлтеү, төбәү; **фикси́ровать внима́ние** иғтибар йүнәлтеү **4.** *спец.* (*закрепить в определённом положении*) нығытыу, нығытып бәйләү, беркетеү; **фикси́ровать повя́зку** бәйләместе нығытып бәйләү **5.** *биол.* (*обработать*) эшкәртеү; **фикси́ровать ткань формали́ном** туҡыманы формалин менән эшкәртеү **6.** *фото.* фиксаж менән эшкәртеү, фиксажлау; **фикси́ровать фотоплёнку** фотоплёнканы фиксажлау **7.** *иск.* фиксатив менән ҡаплау (буяу); **фикси́ровать рису́нок** рәсемде фиксатив менән буяу

ФИКТИ́ВНОСТЬ *ж* ялғанлыҡ; **фикти́вность докуме́нтов** документтарҙың ялғанлығы

ФИКТИ́ВНЫЙ, -ая, -ое ялған, яһалма, фиктив; **фикти́вный па́спорт** ялған паспорт; **фикти́вная борьба́** яһалма көрәш; **фикти́вный брак** фиктив никах

ФИ́КУС *м* фикус (**1.** *тропик ағас* **2.** *эре япраҡлы гөл*)

ФИ́КЦИЯ *ж* ялған, алдыҡ, уйҙырма

ФИЛАНТРО́П *м* филантроп (*хәйер-саҙаҡа биреүсе, мохтаждарға ярҙам итеүсе*)

ФИЛАНТРОПИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое филантроп(тар) ...ы, филантропия ...ы, филантропик; **филантропи́ческое о́бщество** филантроптар йәмғиәте

ФИЛАНТРО́ПИЯ *ж* филантропия (*мохтажлыҡ кисереүселәргә ярҙам итеү, уларҙы яҡлау*)

ФИЛАРМОНИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое филармония ...ы; **филармони́ческий орке́стр** филармония оркестры; **филармони́ческий конце́рт** филармония концерты

ФИЛАРМО́НИЯ *ж* филармония; **арти́ст филармо́нии** филармония артисы

ФИЛАТЕЛИ́ЗМ *м* филателизм (*почта маркалары һ.б. йыйыу менән шөғөлләнеү*)

ФИЛАТЕЛИ́СТ *м* и **ФИЛАТЕЛИ́СТКА** *ж* филателист (*филателия менән шөғөлләнеүсе*)

ФИЛАТЕЛИСТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое филателист(тар) ...ы; **филателисти́ческое о́бщество** филателистар йәмғиәте

ФИЛАТЕЛИ́Я *ж* филателия

ФИЛЕ́ I *с нескл.* **1.** (*мясо высшего сорта*) билдәмә **2.** (*кусок мяса, очищенный от костей*) филе

ФИЛЕ́ II *с нескл.* (*вышивка*) сигеү

ФИЛЕ́ЙНЫЙ I, -ая, -ое билдәмә ...ы, һөйәкһеҙ ит ...ы; **филе́йная вы́резка** билдәмә киҫәге

ФИЛЕ́ЙНЫЙ II, -ая, -ое сигеүле, селтәргә сигелгән, селтәрле; **филе́йная вы́шивка** селтәргә төшөрөлгән сигеү; **филе́йная што́ра** селтәрле тәҙрә пәрҙәһе

ФИЛЁНКА *ж* **1.** филёнка (*йоҡа таҡта, фанер*); **филёнка шка́фа** шкаф филёнкаһы; **изготовле́ние филёнки** филёнка әҙерләү **2.** (*узкая полоса окраски*) филёнка, тар һыҙат; **протяну́ть филёнку** филёнка үткәреү

ФИЛЁНОЧНЫЙ, -ая, -ое филёнка, филёнканан яһалған (эшләнгән); **филёночный шкаф** филёнканан яһалған шкаф

ФИЛЁНЧАТЫЙ, -ая, -ое **1.** *см.* **филёночный** **2.** филёнка һыҙыу; **филёнчатая кисть** филёнка һыҙыу кисточкаһы

ФИЛЁР *м* полиция шымсыһы

ФИЛИА́Л *м* филиал; **филиа́л институ́та** институт филиалы; **откры́ть филиа́л музе́я** музей филиалын асыу

ФИЛИГРА́ННОСТЬ *ж* нәфислек; **филигра́нность в отде́лке дета́лей** деталдәрҙең эшләнешендәге нәфислек

ФИЛИГРА́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** филигранлы, үрмә; **филигра́нная бума́га** филигранлы ҡағыҙ; **филигра́нные изде́лия** үрмә биҙәүестәр, филигранлы әйберҙәр **2.** *перен.* (*тщательно, искусно выполненный*) филигранлы, ентекле, нескә, нәфис; **филигра́нная рабо́та** нәфис эш **3.** *спец.* филигранлы, һыу билдәһе булған; **филигра́нная бума́га** филигранлы ҡағыҙ ♦ **филигра́нная посу́да** филигрань һауыттар (*быяла эсенә төрлө төҫтәге биҙәк ҡалдырып эшләнгән һауыт-һаба*)

ФИЛИГРА́НЬ *ж* **1.** филигрань (*алтын, көмөш һ.б. сымдарҙан үреп эшләнгән ювелир әйберҙәр*) **2.** *спец.* филигрань, һыу билдәһе (*ҡағыҙға махсус төшөрөлгән селтәр рәсем, тамға*)

ФИ́ЛИН *м* ябалаҡ, өкө; **крик фи́лина** ябалаҡ ухылдауы

ФИЛИ́ППИКА *ж*; *книжн.* филиппика (*кемделер фаш иткән, кемгәлер ҡаршы сыҡҡан телмәр*)

ФИЛИ́СТЕР *м*; *книжн.* филистер (*сикләнгән ҡарашлы кеше*)

ФИЛИ́СТЕРСКИЙ, -ая, -ое *книжн.* филистер ...ы, филистерҙарса, филистерҙарға хас; **фили́стерский взгляд** филистерҙарса ҡараш; **фили́стерская ограни́ченность** филистерҙарға хас сикләнгәнлек

ФИЛИ́СТЕРСТВО *с*; *книжн.* (*обывательская косность, ханжество*) филистерлыҡ

ФИЛО́ЛОГ *м* филолог (*филология белгесе*)

ФИЛОЛОГИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое филология ...ы, филологик; **филологи́ческий факульте́т** филология факультеты; **филологи́ческий ана́лиз те́кста** текстҡа филологик анализ яһау

ФИЛОЛО́ГИЯ *ж* филология; **славя́нская филоло́гия** славян филологияһы; **тю́ркская филоло́гия** төрки филологияһы

ФИЛО́Н *м*; *прост.* ялҡау, иренсәк, эшлекһеҙ кеше

ФИЛО́НИТЬ *несов.*; *прост.* ялҡауланыу, иренеү

ФИЛО́СОФ *м* **1.** философ, фәлсәфәсе (*философия белгесе*) **2.** *перен.*, *разг.* философ (*тормошҡа аҡыл менән төптән уйлап ҡараусы*)

ФИЛОСО́ФИЯ *ж* **1.** (*наука*) философия, фәлсәфә; **анти́чная филосо́фия** антик фәлсәфә; **уче́бник по исто́рии филосо́фии** фәлсәфә тарихынан дәреслек **2.** *чего* философия (*берәр фәндең нигеҙен тәшкил иткән методологик принциптар*); **филосо́фия пра́ва** хоҡуҡ философияһы **3.** *разг.*, *ирон.* (*отвлечённые рассуждения*) фәлсәфә, буш фәлсәфә; **разводи́ть филосо́фию** фәлсәфә ҡороу

ФИЛОСО́ФСКИЙ, -ая, -ое **1.** философия ...ы, фәлсәфә ...ы; **филосо́фский факульте́т** философия факультеты **2.** философик, фәлсәфәүи; **филосо́фская дра́ма** фәлсәфәүи драма **3.** *разг.* философик, философтарса, философтарға хас, фәлсәфәүи; **филосо́фский взгляд на жизнь** тормошҡа философтарса ҡараш ♦ **филосо́фский ка́мень** тылсымлы таш (*алхимиктар ҡарашы буйынса тылсымға эйә матдә*)

ФИЛОСО́ФСТВОВАНИЕ *с см.* **филосо́фствовать**

ФИЛОСО́ФСТВОВАТЬ *несов.* **1.** философтарса фекер йөрөтөү, философия менән шөғөлләнеү **2.** *разг.* (*умствовать*) фәлсәфә (аҡыл) һатыу

ФИЛУМЕНИ́СТ *м* филуменсы

ФИЛУМЕНИ́Я *ж* филумения (*шырпы ҡаптарының этикеткаларын йыйыу шөғөлө*)

ФИ́ЛЬКИН: фи́лькина гра́мота буш ҡағыҙ

ФИЛЬМ *м* фильм; **монта́ж фи́льма** фильмды монтажлау; **просмо́тр фи́льма** фильм ҡарау; **худо́жественный фильм** нәфис фильм; **цветно́й фильм** төҫлө фильм

ФИЛЬМО... *ҡушма һүҙҙәрҙең "фильм" мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.*, **фильмофо́нд** фильмдар фонды

ФИЛЬМОСКО́П *м* фильмоскоп (*киноплёнкалар күрһәтеү аппараты*)

ФИЛЬМОТЕ́КА *ж* фильмотека (*кинотаҫмаларҙы йыйып һаҡлау урыны һәм уларҙың йыйынтығы*)

ФИ́ЛЬМ-СПЕКТА́КЛЬ *м* фильм-спектакль

ФИЛЬТР *м* **1.** һөҙгөс, фильтр; **песо́чный фильтр** ҡом фильтры; **се́тчатый фильтр** селтәрле фильтр **2.** *спец.* фильтр (*нурҙарҙы, токтарҙы һ.б. тотҡарлау приборы*); **светово́й фильтр** яҡтылыҡ фильтры; **электри́ческий фильтр** электр фильтры

ФИЛЬТРА́Т *м* һөҙмә, фильтрат (*фильтрланған шыйыҡлыҡ*)

ФИЛЬТРА́ЦИЯ *ж* **1.** *см.* **фильтрова́ть, фильтрова́ться** **2.** *спец.* (*движение жидкости или газа сквозь пористую среду*) һөҙөлөү, фильтрланыу, фильтр аша үтеү

ФИЛЬТРОВА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое фильтр ...ы, фильтрлау ...ы, фильтрлаусы; **фильтрова́льная устано́вка** фильтрлау ҡулайламаһы

ФИЛЬТРОВА́ТЬ *несов.* **1.** *что* һөҙөү, фильтрлау, фильтр аша үткәреү; **фильтрова́ть во́ду** һыуҙы фильтрлау **2.** *кого-что*; *перен.*, *разг.* тикшереп үткәреү, һайлап алыу; **фильтрова́ть посети́телей** килеүселәрҙе тикшереп үткәреү

ФИЛЬТРОВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** (*становиться очищенным, проходя через фильтр*) һөҙөлөү, фильтрланыу, фильтр аша үтеү **2.** (*просачиваться*) һөҙөлөү, һарҡылыу

ФИ́ЛЬТРОВЫЙ, -ая, -ое *спец.* **1.** һөҙгөс ...ы; **фи́льтровая се́тка** һөҙгөс селтәре **2.** һөҙгөслө, фильтрлы; **фи́льтровый конденса́тор** һөҙгөслө конденсатор

ФИМИА́М *м* фимиам (1. *хуш еҫле ыҫмала, ладан һәм уның төтөнө* 2. *күсм. ялағайланып маҡтау*) ♦ **кури́ть (воскуря́ть) фимиа́м** *кому*; *книжн.* ялағайланып маҡтау

ФИН... *ҡушма һүҙҙәрҙең "финанс" мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.*, **фининспе́ктор** финанс инспекторы

ФИНА́Л *м* 1. финал, аҙаҡ, ахыр, бөтөү, тамамланыу; **блестя́щий фина́л** бик шәп тамамланыу; **фина́л ре́чи** телмәрҙең аҙағы 2. *иск.*, *спорт.* финал; **фина́л симфо́нии** симфонияның финалы; **вы́йти в фина́л** финалға сығыу; **игра́ть в фина́ле** финалда уйнау

ФИНА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое финал ...ы; **фина́льный матч** финал матчы; **фина́льная встре́ча** финал осрашыуы; **фина́льная часть симфо́нии** симфонияның финал өлөшө

ФИНАНСИ́РОВАНИЕ *с см.* **финанси́ровать**

ФИНАНСИ́РОВАТЬ *сов.*, *несов. кого-что* финанслау, аҡса биреү; **финанси́ровать лече́бные учрежде́ния** дауалау учреждениеларын финанслау

ФИНАНСИ́СТ *м* финансист (1. *финанс эштәре белгесе* 2. *банкир, финанстар биләүсе*)

ФИНА́НСОВЫЙ, -ая, -ое 1. финанс ...ы; **фина́нсовый капита́л** финанс капиталы; **фина́нсовый кри́зис** финанс кризисы; **фина́нсовая опера́ция** финанс операцияһы 2. *разг.* аҡса ...ы; **фина́нсовые затрудне́ния** аҡса наҡыҫлығы; **фина́нсовые дела́** аҡса эштәре

ФИНА́НСЫ *мн.* 1. финанстар; **госуда́рственные фина́нсы** дәүләт финанстары 2. *разг.* (*деньги*) аҡса; **фина́нсы ко́нчились** аҡса бөттө

ФИ́НИК *м* финик (*емеш*)

ФИ́НИКОВЫЙ, -ая, -ое финик ...ы; **фи́никовый мёд** финик балы; **фи́никовая мука́** финик оно ♦ **фи́никовая па́льма** финик пальмаһы

ФИНИ́ФТЬ *ж* финифть (*металл, фарфор нәмәләрҙе биҙәкләү өсөн ҡулланыла торған эмаль*)

ФИ́НИШ *м* финиш; **прийти́ к фи́нишу пе́рвым** финишҡа беренсе булып килеү

ФИНИШИ́РОВАТЬ *сов.*, *несов.* финишҡа килеп етеү, финишҡа килеү; **финиши́ровать пе́рвым** финишҡа беренсе булып килеп етеү

ФИ́НИШНЫЙ, -ая, -ое финиш ...ы; **фи́нишная черта́** финиш һыҙығы

ФИ́НКА I *ж см.* **фи́нны**

ФИ́НКА II *ж*; *разг.* финка (1. *фин бысағы* 2. *баш кейеме* 3. *төньяҡ тоҡомло бәләкәй ат*)

ФИ́ННА *ж* финна (*таҫма селәүсендең үҫеш стадияһы һәм шул стадиялағы ҡорт*)

ФИННО́З *м*; *мед.* финноз (*финналар тыуҙыра торған ауырыу*)

ФИ́ННО-УГО́РСКИЙ: фи́нно-уго́рские языки́ *лингв.* фин-уғыр телдәре

ФИ́ННЫ *мн.* финдар, фин халҡы // *ед.* **финн** *м* фин ир-аты; **фи́нка** *ж* фин ҡатын-ҡыҙы

ФИ́НСКИЙ, -ая, -ое фин ...ы; **фи́нский язы́к** фин теле ♦ **фи́нский нож** фин бысағы (*ҡалын, ҡыҫҡа бысаҡ*); **фи́нские са́ни** фин санаһы (*оҙон тимер табанға ҡуйылған ултырғыслы сана*)

ФИНТ *м* 1. *разг.* (*уловка*) хәйлә 2. *спорт.* хәйлә, ялған хәрәкәт

ФИНТИ́ТЬ *несов.*; *разг.* 1. (*хитрить*) хәйләләү, хәйлә ҡороу 2. (*льстить*) ялағайланыу, ярамһаҡланыу, ҡуштанланыу 3. (*вести себя легкомысленно*) күңел асыу, типтереү

ФИОЛЕ́ТОВЫЙ, -ая, -ое шәмәхә, күрән күк; **фиоле́товые черни́ла** шәмәхә ҡара

ФИО́РД и **ФЬОРД** *м* фиорд, фьорд (*ярҙары бейек ҡаялы тар ғына диңгеҙ ҡултығы*)

ФИ́РМА *ж* 1. фирма; **комме́рческая фи́рма** сауҙа фирмаһы 2. *перен.*, *разг.*, *уст.* (*предлог для чего-л.*) һылтау, ялған дәлил

ФИРМА́Н и *обл.* **ФАРМА́Н** *м* фарман (*хөкүмәт башлығының бойороҡтары, указдары*)

ФИ́РМЕННЫЙ, -ая, -ое 1. фирма ...ы; **фи́рменный счёт** фирма счёты; **фи́рменный магази́н** фирма магазины 2. *разг.* (*о высококачественном изделии*) фирмалы, фирма ...ы; **фи́рменное пла́тье** фирмалы күлдәк; **фи́рменные джи́нсы** фирма джинсыһы

ФИРН *м* фирн (*тауҙарҙа ҡар яткан бүлкәттән бейектә барлыҡҡа килгән эре бөртөклө ҡаты ҡар*)

ФИ́РНОВЫЙ, -ая, -ое фирн ...ы; **фи́рновый слой** фирн ҡатламы

ФИСГАРМО́НИЯ *ж* фисгармония (*клавишлы тынлы музыка ҡоралы*)

ФИСКА́Л *м* 1. *разг.* (*доносчик*) ошаҡсы 2. фискал (*XVIII б. Рәсәйҙә финанс һәм суд органдары эшен күҙәтеү хеҙмәтен үтәгән чиновник*)

ФИСКА́ЛИТЬ *несов.*; *разг.* ошаҡлау, хөсөт йөрөтөү

ФИСКА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое ҡаҙна ...ы; **фиска́льные интере́сы** ҡаҙна мәнфәғәттәре

ФИСКА́ЛЬСТВО *с* 1. *разг.* ошаҡсылыҡ 2. *ист.* фискаллыҡ (*фискал эше*)

ФИСТА́ШКА *ж* фисташка (*көньяҡ ағасы һәм емеше*)

ФИСТА́ШКОВЫЙ, -ая, -ое 1. фисташка ...ы; **фиста́шковое се́мя** фисташка орлоғо 2. (*о цвете*) тоноҡ йәшел

ФИСТУЛА́ и **ФИ́СТУЛА** *ж* фистула (1. *музыка ҡоралы* 2. *мед. эске органдарҙан тышҡа сығарыла торған яһалма канал* 3. *фальцет*)

ФИТИ́ЛЬ *м* 1. филтә; **подкрути́ть фити́ль ла́мпы** шәм филтәһен бороп ҡуйыу; **сма́зочные фитиля́** майлау филтәләре 2. (*выговор*) шелтә, әрләү, һүгеү; **получи́ть фити́ль за самоупра́вство** үҙ белдегенә эш иткән өсөн шелтә алыу

ФИТИ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое 1. филтә ...ы; **фити́льная гарь** филтә ҡоромо 2. филтәле; **фити́льная бо́мба** филтәле бомба; **фити́льное ружьё** филтәле мылтыҡ

ФИТИ́Н *м*; *хим.*, *фарм.* фитин (*дарыу*)

ФИТО... *ҡушма һүҙҙәрҙең "үҫемлек" мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.*, **фитогеогра́фия** фитогеография

ФИТОТРО́Н *м* фитотрон (*үҫемлектәр өсөн яһалма климат станцияһы*)

ФИТОФТО́РА *ж* фитофтора (*картуфтағы бәшмәк ауырыуы*)

ФИ́ФА *ж*; *прост.*, *пренебр.* еңел-елпе ҡатын-ҡыҙ, елбәҙәк ҡатын-ҡыҙ

ФИ́ШКА *ж* фишка (*төрлө уйындарҙа очко һанау өсөн һөйәктән, ағастан һ.б. яһалған түңәрәк йә кубик*)

ФЛАГ *м* флаг, байраҡ, әләм; **Госуда́рственный флаг РФ** РФ дәүләт флагы; **кра́сный флаг** ҡыҙыл әләм; **подня́ть флаг** флаг күтәреү ♦ **бе́лый флаг** аҡ флаг (*бирелеү билдәһе*); **держа́ть (свой) флаг** *где ниндәйҙер* карапта булыу (*флот командиры тураһында*); **оста́ться за фла́гом**: 1) ат ярышында флаг менән билдәләнгән араны тейешле ваҡытта үтә алмау; 2) *перен.* артҡа тороп ҡалыу, маҡсатҡа ирешә алмау; **под фла́гом** *каким, чего*: 1) хаҡына, өсөн; 2) исем аҫтында (*ысын ниәттәреңде йәшереү*)

ФЛАГ-КАПИТА́Н *м*; *мор.*, *уст.* флаг-капитан (*штаб начальнигы вазифаһын үтәүсе*)

ФЛА́ГМАН *м* флагман (**1.** *эскадра, дивизия, отряд кеүек хәрби караптар берләшмәһенең командующийы* **2.** *1935—40 йй. СССР хәрби диңгеҙ флотында юғары хәрби дәрәжә* **3.** *флагман карабы*)

ФЛА́ГМАНСКИЙ, -ая, -ое флагман ...ы; **фла́гманский флаг** флагман флагы ♦ **фла́гманский кора́бль** флагман карабы

ФЛАГ-ОФИЦЕ́Р *м* флаг-офицер (*флагмандың штаб офицеры*)

ФЛАГШТО́К *м* флагшток (*флагты күтәреп ҡуя торған ҡолға*)

ФЛАЖКО́ВЫЙ, -ая, -ое флажоктар ...ы, флажоктар менән; **флажко́вая сигнализа́ция** флажоктар менән сигнал биреү

ФЛА́ЖНЫЙ, -ая, -ое флаг ...ы; **фла́жный столб** флаг бағанаһы

ФЛАЖО́К *м* бәләкәй флаг; **украша́ть флажка́ми** бәләкәй флагтар менән биҙәү

ФЛАКО́Н *м* флакон (*бәләкәй шешә*); **флако́н духо́в** бер флакон хушбуй

ФЛАМИ́НГО *м нескл.* фламинго

ФЛАНГ *м* **1.** фланг; **пра́вый фланг** уң яҡ фланг **2.** (*левая или правая сторона чего-л.*) ҡыр, сит

ФЛА́НГОВЫЙ и **ФЛАНГО́ВЫЙ,** -ая, -ое **1.** фланг ...ы, фланг яғынан, флангынан; **фла́нговый охва́т** флангынан уратып алыу; **фла́нговый уда́р** флангынан һөжүм **2.** *в знач. сущ.* **фланго́вый** *м* флангылағы; **фланго́вые побежа́ли** флангылағылар йүгерҙе ♦ **фла́нговое движе́ние**; **фла́нговый марш** *воен.* фланг хәрәкәте, фланг маршы (*ҡамау йәки уратып үтеү маҡсатында дошман фронты буйлап хәрәкәт итеү*)

ФЛАНЕ́ЛЕВЫЙ, -ая, -ое **1.** фланель ...ы; **флане́левый цех** фланель цехы **2.** фланель, фланелдән тегелгән; **флане́левое пла́тье** фланель күлдәк

ФЛАНЕ́ЛЬ *ж* фланель (*туҡыма*)

ФЛАНЕ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое *см.* **флане́левый**

ФЛЕ́ГМА 1. *ж* (*невозмутимое спокойствие*) тыныс булыу, иҫ китмәү, тыныс күңелле булыу **2.** *м* и *ж*; *разг.* (*о человеке*) *см.* **флегма́тик**

ФЛЕГМА́ТИК *м* флегматик (*тыныс, бошмаҫ кеше*)

ФЛЕГМАТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** (*свойственный флегматику*) флегматик; **флегмати́ческий темпера́мент** флегматик темперамент **2.** *см.* **флегмати́чный**

ФЛЕГМАТИ́ЧНОСТЬ *ж* флегматиклыҡ, тыныс тәбиғәтлелек, бошмаусанлыҡ

ФЛЕГМАТИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое флегматик, тыныс тәбиғәтле, бошмай торған, яй тәбиғәтле; **флегмати́чный по хара́ктеру** холҡо буйынса флегматик

ФЛЕГМО́НА *ж*; *мед.* флегмона (*тоҡон шешек*)

ФЛЕ́ЙТА *ж*; *муз.* флейта (*музыка ҡоралы*)

ФЛЕЙТИ́СТ *м* флейтасы (*флейтала уйнаусы*)

ФЛЕ́КСИЯ *ж*; *грам.* (*окончание*) флексия ♦ **вну́тренняя фле́ксия** *лингв.* эске флексия (*һүҙ тамырындағы өндәр үҙгәреп, грамматик форма яһалыу, мәҫ., "ходить" — "хаживать"*)

ФЛЕКТИ́ВНЫЙ, -ая, -ое *лингв.* флектив, ялғаулы ♦ **флекти́вные языки́** флектив телдәр (*ялғау ярҙамында грамматик формалар яһаған телдәр*)

ФЛЁР *м* флёр (**1.** *үтә күренмәле йоҡа туҡыма* **2.** *күсм. берәй нәмәне ҡаплап торған пәрҙә*) ♦ **наки́нуть (набро́сить) флёр** *на что-л. нимәгәлер* серлелек мәғәнәһе һалыу

ФЛИБУСТЬЕ́Р *м* (*пират*) диңгеҙ юлбаҫары, флибустьер

ФЛИ́ГЕЛЬ *м* флигель (*йортҡа терәтеп йәки ишек алдына айырым һалынған бәләкәй өй*)

ФЛИРТ *м* ғишыҡ уйыны, ҡылансыҡлыҡ, ҡыйшанлаҡлыҡ

ФЛИРТОВА́ТЬ *несов. с кем* ғишыҡ уйыны уйнау, ҡылансыҡланыу, ҡыйшанлау

ФЛОКС *м* флокс (*декоратив үҫемлек*)

ФЛОМА́СТЕР *м* фломастер; **рисова́ть флома́стером** фломастер менән һүрәт төшөрөү

ФЛО́РА *ж* флора, үҫемлектәр донъяһы; **аркти́ческая фло́ра** Арктика флораһы

ФЛОТ *м* флот; **вое́нно-морско́й флот** хәрби-диңгеҙ флоты; **рыболове́цкий флот** балыҡ тотоу флоты ♦ **возду́шный флот** һауа флоты

ФЛОТАЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое *горн.* флотация ...ы; **флотацио́нный проце́сс** флотация процесы; **флотацио́нная маши́на** флотация машинаһы

ФЛОТА́ЦИЯ *ж*; *горн.* флотация (*мәғдәнде байыҡтырыу ысулдарының береһе*)

ФЛОТИ́ЛИЯ *ж* флотилия; **Каспи́йская флоти́лия** Каспий флотилияһы; **китобо́йная флоти́лия** кит аулау флотилияһы

ФЛО́ТСКИЙ, -ая, -ое **1.** флот ...ы; **фло́тский капита́н** флот капитаны **2.** флоттағы, флот ...ы; **фло́тская мо́да** флот модаһы **3.** *в знач. сущ.* **фло́тский** *м* флотсы (*флотта хеҙмәт итеүсе*); **ле́нта на бескозы́рке фло́тского** флотсы бескозыркаһындағы таҫма

ФЛЮГА́РКА *ж* флюгарка (**1.** *диңг. шлюпка флажогы, кораблде таныу өсөн ҡуйылған эмблема* **2.** *елле көндәрҙә мейес ҡайтармаһын өсөн өҫтәп ҡуйылған әйләнмәле торба* **3.** *һөйл. флюгер* **4.** *т.ю. күсерец стрелкаларындағы күрһәткес*)

ФЛЮ́ГЕР *м* **1.** флюгер **2.** (*о человеке*) аумаҡай кеше, флюгер

ФЛЮОРЕСЦЕ́НЦИЯ *ж*; *физ.* флюоресценция (*яҡтыртыу тәьҫирендә ҡайһы бер матдәләрҙең нур сәсеүе*)

ФЛЮОРЕСЦИ́РОВАТЬ *несов.*; *физ.* флюоресценциялау

ФЛЮОРОГРА́ФИЯ *ж*; *спец.* флюорография (*кеше ағзаларын рентген нурҙары ярҙамында яҡтыртып, фотоплёнкаға төшөрөү һәм тикшерец үткәрец ысулы*)

ФЛЮС I *м* (*нарыв*) флюс (*яңаҡ шешеү*)

ФЛЮС II *м*; *тех.* флюс (**1.** *ҡатнашмалар иреүен һәм шлак барлыҡҡа килтереүҙе тиҙләтеү өсөн мәғдәнгә ҡушылған матдә* **2.** *металды йәбештергәндә, ереткәндә ҡулланыла торған матдә* **3.** *балсыҡ, фарфор һ.б. үртәгәндә ҡулланылған матдә*)

ФЛЯ́ГА *ж* фляга; **моло́чная фля́га** һөт флягаһы

ФЛЯ́ЖКА *ж* бәләкәй фляга

...ФО́Б *м* (*ҡушма һүҙҙәрҙең "күрә алмаусы", "яратмаусы" мәғәнәләрен аңлатҡан икенсе өлөшө*); **женофо́б** ҡатын-ҡыҙ яратмаусы

ФОЙЕ́ *с нескл.* фойе (*театр һ.б. бинала ял урыны*)

ФОКСТЕРЬЕ́Р *м* фокстерьер (*һунар эте токомо*)

ФОКСТРО́Т *м* фокстрот (*бейеү һәм шуға яҙылған көй*); **танцева́ть фокстро́т** фокстрот бейеү

ФОКСТРО́ТНЫЙ, -ая, -ое фокстрот ...ы; **фокстро́тная му́зыка** фокстрот музыкаһы

ФО́КУС I *м* **1.** *физ., фото., мат.* фокус; **фо́кус ли́нзы** линза фокусы **2.** *мед.* үҙәк, фокус (*шешек үҙәге*) **3.** *перен.* (*центр*) үҙәк, усаҡ; **фо́кус внима́ния** иғтибар үҙәге

ФО́КУС II *м* **1.** фокус; **показа́ть фо́кусы** фокустар күрһәтеү **2.** (*сложность, секрет*) хикмәт(лелек), сер; **замо́к с фо́кусом** хикмәтле йоҙаҡ **3.** *перен., разг.* (*уловка*) хәйләле эш **4.** *обычно мн.* **фо́кусы**; *перен., разг.* (*капризы*) холоҡһоҙлоҡ, көйһөҙлөк, киреләнеү, ҡыланыш; **да́мские фо́кусы** ҡатын-ҡыҙ көйһөҙлөгө; **что за фо́кусы!** ниндәй ҡыланыш был! ♦ **в то́м-то и фо́кус** хикмәт тә шунда шул (инде)

ФОКУСИ́РОВАТЬ *несов.*; *физ.* бер фокусҡа йыйыу (туплау)

ФОКУСИ́РОВАТЬСЯ *несов.* **1.** физ. бер фокусҡа йыйылыу (тупланыу) **2.** *страд. от* **фокуси́ровать**

ФО́КУСНИК *м* фокуссы

ФО́КУСНИЧАТЬ *несов.*; *разг.* (*капризничать, привередничать*) холоҡһоҙланыу, киреләнеү, көйһөҙләнеү

ФО́КУСНЫЙ, -ая, -ое *физ.* фокус ...ы; **фо́кусное расстоя́ние** фокус аралығы

ФОЛИА́НТ *м* фолиант (*ҙур форматлы ҡалын китап*)

ФОЛЬГА́ и *уст.* **ФО́ЛЬГА** *ж* фольга (*йоҡа металл бит*); **ме́дная фольга́** баҡыр фольга

ФОЛЬГО́ВЫЙ и *уст.* **ФО́ЛЬГОВЫЙ,** -ая, -ое фольга, фольганан яһалған; **фольго́вые бума́жки** фольга ҡағыҙҙар

ФОЛЬКЛО́Р *м* фольклор (**1.** *халыҡтың ауыҙ-тел ижады* **2.** *фольклористика*); **башки́рский фолькло́р** башҡорт фольклоры

ФОЛЬКЛОРИ́СТ *м* фольклорсы (*фольклор белгесе*)

ФОЛЬКЛОРИ́СТИКА *ж* фольклористика (*фольклор тураһындағы фән*)

ФОЛЬКЛО́РНЫЙ, -ая, -ое фольклор ...ы; **фолькло́рная экспеди́ция** фольклор экспедицияһы

ФОН I *м* **1.** фон, ерлек; **цветы́ на бе́лом фо́не** аҡ ерлеккә төшкән сәскәләр **2.** *перен.* (*обстановка, среда*) фон, әйләнә-тирә, торош, тирә-йүн, хәл; **на о́бщем фо́не** дөйөм фонда

ФОН II *м* **1.** (*помехи в радиоприёмнике и т.п.*) ҡамасау, шау-шыу **2.** (*единица уровня громкости звука*) фон

ФОНА́РИК *м* **1.** *уменьш. от* **фона́рь** 1; **электри́ческий фона́рик** электр фонариғы **2.** *разг.* фонарик (*ҡатын-ҡыҙҙар күлдәгендә ҡабарынҡы ҡыҫҡа ең*)

ФОНА́РНЫЙ, -ая, -ое фонарь ...ы; **фона́рный столб** фонарь бағанаһы

ФОНА́РЬ *м* **1.** фонарь; **у́личный фона́рь** урам фонары; **проекцио́нный фона́рь** проекцион фонарь **2.** *прост., шутл.* (*синяк*) күк (*бәрелгән урын*)

ФОНД *м*; *в разн. знач.* фонд; **валю́тный фонд** валюта фонды; **фонд за́работной пла́ты** эш хаҡы фонды; **архи́вные фо́нды** архив фондтары; **библиоте́чные фо́нды** китапхана фондтары; **жили́щный фонд** торлаҡ фонды; **литерату́рный фонд** әҙәби фонд ♦ **золото́й фонд** *см.* **золото́й**

ФО́НДОВЫЙ, -ая, -ое фонд ...ы; **фо́ндовые строи́тельные материа́лы** фонд төҙөлөш материалдары; **фо́ндовые опера́ции** фонд операциялары; **фо́ндовая би́ржа** фонд биржаһы

ФОНДООТДА́ЧА *ж* фондтың кире ҡайтыуы (*төп етештерец фондының бер һумына эшләп сығарылған продукция миҡдары*)

ФОНЕ́МА *ж*; *лингв*. фонема, өн

ФОНЕМАТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое *см*. **фоне́мный**

ФОНЕ́МНЫЙ, -ая, -ое *лингв*. фонема(лар) ...ы; **фоне́мный ряд** фонемалар рәте

ФОНЕ́ТИКА *ж* фонетика (**1.** *телдең өндәр составы* **2.** *тел ғилемендә өндәр төҙөлөшөн өйрәнә торған бүлек*)

ФОНЕТИ́СТ *м* фонетист (*фонетика белгесе*)

ФОНЕТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое фонетик, фонетика ...ы; **фонети́ческая транскри́пция** фонетик транскрипция

ФОНОГРА́ММА *ж*; *спец*. фонограмма (*пластинкаға, таҫмаға, плёнкаға төшкән өндәр яҙмаһы*); **фоногра́мма ре́чи** телмәр фонограммаһы

ФОНО́ГРАФ *м*; *спец*. фонограф (*өндәрҙе, музыканы, йырҙы яҙып ала һәм яҙылғанды ҡабатлай торған аппарат*)

ФОНОЛО́ГИЯ *ж* фонология (*фонетикала фонемалар системаһын һәм уларҙың үҙгәрешен өйрәнеү бүлеге*)

ФОНО́МЕТР *м* фонометр (*өндөң яңғырау көсөн үлсәү приборы*)

ФОНОСКО́П *м* фоноскоп (*телмәр өндәрен һәм телмәр аппараты үҙенсәлектәрен өйрәнә торған прибор*)

ФОНТА́Н *м* **1.** фонтан; **фонта́н воды́** һыу фонтаны; **нефтяно́й фонта́н** нефть фонтаны **2.** *перен*. ташҡын, даръя; **фонта́н красноре́чия** һүҙ ташҡыны; **фонта́н слёз** күҙ йәштәре даръяһы

ФОНТАНИ́РОВАТЬ *несов*.; *спец*. фонтан булып урғылыу, урғылып сығыу, урғылыу; **нефть фонтани́рует** нефть фонтан булып урғыла

ФОНТА́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** фонтан ...ы; **фонта́нный бассе́йн** фонтан бассейны **2.** фонтан рәүешендә; **фонта́нная добы́ча не́фти** нефтте фонтан рәүешендә табыу

ФО́РА *ж* ташлама ♦ **дать фо́ру** *кому* өҫтөн сығыу

ФО́РВАРД *м* форвард (*футболда, хоккейҙа һ.б. һөжүм итеүсе*)

ФОРДЫБА́ЧИТЬСЯ *несов*.; *прост*. киреләнеү, ҡаршылашыу

ФОРЕ́ЛЬ *ж* бағыр (*ағын һыуҙа, аҡҡан күлдә йәшәүсе ҡиммәтле балыҡ*)

ФО́РИНТ *м* форинт (*Венгрия аҡса берәмеге*)

ФО́РМА *ж* **1.** *в разн. знач*. форма; **име́ть фо́рму ку́ба** куб формаһында булыу; **шко́льная фо́рма** мәктәп формаһы; **носи́ть фо́рму** форма кейеп йөрөү; **неопределённая фо́рма глаго́ла** *лингв*. уртаҡ ҡылым формаһы **2.** *мн*. **фо́рмы** буй-һын, һын (*ғәҙәттә ҡатын-ҡыҙҙыҡы*); **изя́щные фо́рмы** нәфис һындар **3.** (*тип, устройство, способ организации чего-л.*) форма, төҙөлөш, төр; **фо́рма правле́ния** идара итеү формаһы; **еди́нство фо́рмы и содержа́ния** *филос*. форма һәм йөкмәтке берҙәмлеге; **организацио́нные фо́рмы** ойоштороу төрө **4.** (*приём, способ выражения чего-л.*) ысул, юл, рәүеш, форма; **вы́сказать мы́сли в ре́зкой фо́рме** фекерҙе ҡәтғи рәүештә әйтеү; **стари́нная фо́рма сватовства́** ҡоҙалауҙың боронғо формаһы **5.** *иск*., *лит*. форма; **худо́жественная фо́рма** художестволы форма **6.** (*приспособление, шаблон*) ҡалып, форма; **фо́рма для шляп** эшләпәләр ҡалыбы; **фо́рма для отли́вки ста́ли** ҡорос ҡойоу өсөн форма **7.** (*образец*) өлгө, үрнәк, форма; **фо́рма протоко́ла** протокол өлгөһө ♦ **в фо́рме** *кто* бөтә йәһәттән әҙер, үҙен шәп күрһәтерлек; **по всей фо́рме** тейешле кимәлдә, юғары дәрәжәлә

ФОРМАЛИ́ЗМ *м* формализм (**1.** *эштә, хеҙмәттә тышҡы яҡҡа ғына әһәмиәт биреү* **2.** *логикала, сәнғәттә һ.б. формаға ғына әһәмиәт бирә торған идеалистик йүнәлеш* **3.** *сәнғәттә, нәфис әҙәбиәттә форманы йөкмәткенән өҫтөн ҡуйыу*)

ФОРМАЛИ́Н *м* формалин; **обрабо́тка формали́ном** формалин менән эшкәртеү

ФОРМАЛИ́НОВЫЙ, -ая, -ое формалин ...ы; **формали́новый за́пах** формалин еҫе; **формали́новый раство́р** формалин иретмәһе

ФОРМАЛИ́СТ *м* и **ФОРМАЛИ́СТКА** *ж* формалист (*формализм яҡлы кеше*)

ФОРМАЛИ́СТИКА *ж*; *разг*. формаль ҡараш, формаллек; **формали́стика в духо́вной сфе́ре** рухи өлкәләге формаллек

ФОРМАЛИСТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** формаль, формалистик; **формалисти́ческое отноше́ние к де́лу** эшкә формаль ҡараш **2.** формализм менән һуғарылған; **формалисти́ческое иску́сство** формализм менән һуғарылған сәнғәт

ФОРМАЛИ́СТСКИЙ, -ая, -ое формализм ...ы, формалист ...ы, формализмға хас, формалистарса; **формали́стский ана́лиз** формализмға хас анализ; **формали́стский подхо́д к иску́сству** сәнғәткә формалистарса ҡараш

ФОРМА́ЛЬНОСТЬ *ж* формаллек; **соблюда́ть форма́льность** формаллек һаҡлау

ФОРМА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*официальный, законный*) формаль, рәсми; **форма́льные доказа́тельства** формаль дәлилдәр; **форма́льное обвине́ние** рәсми ғәйепләү **2.** формаль; **форма́льное отноше́ние к де́лу** эшкә формаль ҡараш; **форма́льное значе́ние сло́ва** *лингв*. һүҙҙең формаль мәғәнәһе **3.** (*существующий только для видимости*) формаль, форма өсөн, күҙ буяу өсөн; **форма́льный предло́г** күҙ буяу өсөн сәбәп

ФОРМА́Т *м* формат (**1.** *китаптың, ҡағыҙҙың һ.б. ҙурлығы* **2.** *полигр. набор юлының оҙонлоғо, набор битенең оҙонлоғо һәм бейеклеге*); **большо́й форма́т** ҙур формат

ФОРМА́ТНЫЙ, -ая, -ое формат ...ы, форматлы; **форма́тный станда́рт** форматлы стандарт

ФОРМА́ЦИЯ *ж* формация (**1.** *кит. үҫештәге билдәле бер баҫҡыс, дәүер, осор* **2.** *геол. билдәле бер дәүер эсендә барлыҡҡа килгән ер ҡатламдары*)

ФО́РМЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** (*сделанный по форме*) форма ...ы, формалы; **фо́рменное пла́тье** форма күлдәге **2.** (*составленный по форме*) өлгө ...ы; **фо́рменный протоко́л** өлгө протоколы **3.** *разг.* (*самый настоящий*) ысын; **фо́рменный бой** ысын һуғыш; **фо́рменный плут** ысын алдаҡсы

ФОРМИРОВА́НИЕ *с* **1.** *см.* **формирова́ть, формирова́ться 2.** (*воинское соединение*) формирование

ФОРМИРОВА́ТЬ *несов. что* **1.** формалаштырыу, рәүешкә килтереү, рәүеш биреү; **формирова́ть кро́ны дере́вьев** ағас олонон формалаштырыу **2.** *перен.* (*воспитывать определённые качества*) тәрбиәләү, тыуҙырыу; **формирова́ть челове́ка** кеше тәрбиәләү **3.** (*организовывать*) төҙөү, ойоштороу, булдырыу; **формирова́ть о́перную тру́ппу** опера труппаһы ойоштороу; **формирова́ть прави́тельство** хөкүмәт төҙөү; **формирова́ть железнодоро́жный соста́в** тимер юл составын төҙөү

ФОРМИРОВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** (*приобретать какую-л. форму*) формалашыу **2.** (*физически развиваться, приобретать зрелость форм*) үҫеп етеү, етлегеү, формалашыу; **нача́ть формирова́ться** формалаша башлау **3.** (*организовываться*) ойошоу, төҙөлөү; **полк на́чал формирова́ться** полк төҙөлә башланы **4.** *страд. от* **формирова́ть**

ФОРМОВА́ТЬ *несов. что*; *спец.* **1.** ҡалыпҡа һалыу (һуғыу), формаға һалыу, формалау, формовкалау; **формова́ть дета́ли** деталдәрҙе ҡалыпҡа һалыу **2.** (*изготовлять форму для отливки*) ҡалып яһау, форма әҙерләү

ФОРМОВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *спец.* ҡалыпҡа һалыныу, ҡалыпланыу, формаланыу, формовкаланыу **2.** *страд. от* **формова́ть**

ФОРМО́ВКА *ж* **1.** *спец. см.* **формова́ть 2.** формовка, ҡалып

ФОРМОВО́Й, -ая, -ое **1.** *спец.* (*пригодный для выделки изделий в формах*) форма ...ы, форма (ҡалып) яһай торған; **формова́я гли́на** форма яһай торған балсыҡ **2.** формалы, формала (эшләнгән һ.б.); **формово́й хлеб** формала бешерелгән икмәк

ФОРМО́ВОЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** *см.* **формово́й** 1; **2.** (*предназначенный для формовки*) форма ...ы, форма эшләү; **формо́вочный автома́т** форма эшләү автоматы

ФОРМО́ВЩИК *м* и **ФОРМО́ВЩИЦА** *ж* ҡалыпҡа һалыусы, форма яһаусы

ФО́РМУЛА *ж*; *в разн. знач.* формула; **о́бщая фо́рмула** дөйөм формула; **математи́ческая фо́рмула** математик формула

ФОРМУЛИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* әйтеп биреү, аныҡ итеп әйтеү; **формули́ровать свои́ предложе́ния** үҙ тәҡдимдәреңде аныҡ итеп әйтеү

ФОРМУЛИРО́ВКА *ж* **1.** *см.* **формули́ровать 2.** (*сформулированная мысль*) билдәләмә, аныҡланған фекер; **но́вая формулиро́вка** яңы билдәләмә

ФОРМУЛЯ́Р *м* формуляр (**1.** *революцияға тиклем Рәсәйҙә кешенең хеҙмәт кенәгәһе* **2.** *махс. төҙөлөштә, механизмдарҙа һ.б. төп мәғлүмәттәр теркәлеп барған айырым китап йәки бланк* **3.** *китапханаларҙағы китаптарҙың, улар менән файҙаланыусыларҙың иҫәп карточкаһы*)

ФОРПО́СТ *м* **1.** *воен.* форпост **2.** *перен., книжн.* форпост, төп терәк; **форпо́ст нау́ки** фәндең төп терәге

ФОРС *м*; *прост.* һауалылыҡ, тәкәбберлек, эрелек ♦ **сбить форс** кикреген төшөрөү

ФОРСИ́РОВАНИЕ *с см.* **форси́ровать**

ФОРСИ́РОВАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **форси́ровать 2.** *прил.* көсәйтелгән, тиҙләтелгән; **форси́рованные те́мпы** тиҙләтелгән темп

ФОРСИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* **1.** көсәйтеү, тиҙләтеү, ашыҡтырыу; **форси́ровать строи́тельство** төҙөлөштө тиҙләтеү **2.** *муз.* тауышты күтәреү (көсәйтеү) **3.** *тех.* арттырыу, күбәйтеү **4.** *воен.* (*преодолеть с боем*) (һуғышып) кисеү (аша сығыу, үтеү, алыу); **форси́ровать ре́ку** йылғаны һуғышып аша сығыу

ФОРСИ́ТЬ *несов.*; *прост.* **1.** (*щеголять*) ҡупшыланыу, кейәҙләнеү **2.** (*хвастаться, важничать*) маҡтаныу, кәпәренеү, маһайыу

ФОРСУ́НКА *ж* форсунка (*шыйыҡлыҡты йәки онтаҡ материалды бөркөү йайланмаһы*); **механи́ческая форсу́нка** механик форсунка; **штифто́вая форсу́нка** штифтлы форсунка

ФОРТ *м* форт (*ҡәлғә ҡоролмаһындағы айырым нығытма*)

ФО́РТЕ *муз.* **1.** *нареч.* форте (*көслө тауыш менән, бар тауышҡа*) **2.** *с нескл.* форте (*бар тауышҡа*)

ФОРТЕПЬЯ́ННЫЙ и **ФОРТЕПИА́ННЫЙ**, -ая, -ое фортепьяно ...ы, фортепиано ...ы, фортепьяно (фортепиано) өсөн яҙылған; **фортепья́нные кла́виши** фортепьяно телдәре (баҫмаҡтары); **фортепиа́нный конце́рт** фортепиано өсөн яҙылған концерт

ФОРТЕПЬЯ́НО и **ФОРТЕПИА́НО** *с нескл.* фортепьяно, фортепиано; **игра́ть на фортепья́но** фортепьянола уйнау

ФОРТИ́ССИМО *муз.* **1.** *нареч.* фортиссимо (*артыҡ көслө тауыш менән*) **2.** *с нескл.* фортиссимо (*көслө тауыш менән уйналған урын*)

ФОРТИФИКАЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое *воен.* фортификация ...ы; **фортификацио́нные рабо́ты** фортификация эштәре; **фортификацио́нные сооруже́ния** фортификация ҡоролмалары

ФОРТИФИКА́ЦИЯ *ж*; *воен.* фортификация (**1.** *һуғыш майҙанын нығытыу тураһындағы хәрби-инженерлыҡ фәне* **2.** *хәрби-инженерлыҡ ҡоролмалары*)

ФО́РТОЧКА *ж* форточка; **закры́ть фо́рточку** форточканы ябыу

ФОРТУ́НА *ж*; *книжн.* яҙмыш, бәхетле осраҡ, бәхет; **форту́на улыбну́лась** бәхет йылмайҙы

ФО́РУМ *м* форум (**1.** *тар. Боронғо Римда ҡаланың ижтимағи тормош үҙәге булып хеҙмәт иткән майҙан* **2.** *киң вәкилле йыйылыш*); **междунаро́дный фо́рум враче́й** табиптарҙың халыҡ-ара форумы

ФОСГЕ́Н *м*; *хим.* фосген (*сәнәғәттә ирет-кестәр, буяғыстар һәм фармацевт препараттары алыуҙа ҡулланылған төҫһөҙ һаҫыҡ газ*; *Беренсе донъя һуғышында тонсоҡторғос газ буларaҡ ҡулланылған*)

ФОСГЕ́НОВЫЙ, -ая, -ое фосген ...ы; **фосге́новый за́пах** фосген еҫе

ФОСФА́Т *м*; *хим.* фосфат (*фосфор кислотаһы тоҙо*)

ФОСФА́ТНЫЙ, -ая, -ое фосфат ...ы, фосфатлы; **фосфа́тная соль** фосфат тоҙо; **фосфа́тные шла́ки** фосфатлы шлактар

ФО́СФОР *м* фосфор (*химик элемент*); **бе́лый фо́сфор** аҡ фосфор; **кра́сный фо́сфор** ҡыҙыл фосфор

ФОСФОРЕСЦЕ́НЦИЯ *ж*; *физ.* фосфоресценция (*ҡайһы бер матдәләрҙең яҡтыртылыуы һәм быҙлап тороуы*)

ФОСФОРЕСЦИ́РОВАТЬ *несов.* фосфоресценциялау

ФО́СФОРИСТЫЙ, -ая, -ое **1.** фосфорлы; **фо́сфористый ангидри́д** фосфорлы ангидрид **2.** *см.* **фосфори́ческий**

ФОСФОРИ́Т *м* фосфорит (*фосфатлы матдәһе булған ултырмалы тау тоҡомо*)

ФОСФОРИ́ТНЫЙ, -ая, -ое **1.** фосфорит ...ы; **фосфори́тный заво́д** фосфорит заводы **2.** фосфорит ...ы, фосфориттан эшләнгән; **фосфори́тная мука́** фосфорит оно

ФОСФОРИ́ТОВЫЙ, -ая, -ое фосфорит ...ы; **фосфори́товые месторожде́ния** фосфорит ятҡылыҡтары

ФОСФОРИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое быҙлап (һүрән генә) яҡтыртҡан, быҙлап торған; **фосфори́ческое сия́ние** быҙлап торған яҡтылыҡ

ФО́СФОРНЫЙ, -ая, -ое **1.** фосфор ...ы; **фо́сфорный за́пах** фосфор еҫе **2.** (*содержащий фосфор*) фосфорлы; **фо́сфорные удобре́ния** фосфорлы ашламалар **3.** *см.* **фосфори́ческий**

ФОТ *м*; *физ.* фот (*яҡтылыҡтың яҡтыртылыу дәрәжәһен үлсәү берәмеге*)

ФО́ТО *с нескл.*; *разг.* фото

ФОТО... *ҡушма һүҙҙәрҙең "фотографик", "фотография" һәм "яҡтылыҡ ярҙамында", "яҡтылыҡ тәьҫирендә башҡарылыу" мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.*, **фотоателье́** фотоателье, фотография ательеһы; **фотоуправле́ние** яҡтылыҡ ярҙамында идара итеү

ФОТОАППАРА́Т *м* фотоаппарат (*фотография аппараты*)

ФОТОБУМА́ГА *ж* фотоҡағыҙ

ФОТОВЫ́СТАВКА *ж* фотокүргәҙмә

ФОТОГАЗЕ́ТА *ж* фотогәзит

ФОТОГЕНИ́ЧНОСТЬ *ж* фотола матур сығыу

ФОТОГЕНИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое фотола матур сыға торған

ФОТО́ГРАФ *м* фотограф

ФОТОГРАФИ́РОВАНИЕ *с см.* **фотографи́ровать**

ФОТОГРАФИ́РОВАТЬ *несов. кого-что* фотоға (фотоһүрәткә, фотокарточкаға) төшөрөү

ФОТОГРАФИ́РОВАТЬСЯ *несов.* **1.** фотоға (фотоһүрәткә, фотокарточкаға) төшөү **2.** *страд. от* **фотографи́ровать**

ФОТОГРАФИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** фотографик, фотография ...ы; **фотографи́ческий аппара́т** фотография аппараты; **фотографи́ческое иску́сство** фотография сәнғәте **2.** фотография ...ы, фотоаппарат менән төшөрөлгән; **фотографи́ческий сни́мок** фотоаппарат менән төшөрөлгән һүрәт **3.** *перен.* фотографияға төшөрөлгән кеүек, ысынбарлыҡты асыҡ һүрәтләгән; **фотографи́ческая то́чность** фотографияға төшөрөлгән кеүек тура килеү

ФОТОГРА́ФИЯ *ж* **1.** фотография, фото төшөрөү; **занима́ться фотогра́фией** фото төшөрөү менән шөғөлләнеү **2.** фотография, фотоһүрәт, фотокарточка; **увели́ченная фотогра́фия** ҙурайтылған фотоһүрәт **3.** (*мастерская*) фотоһүрәт эшләү оҫтаханаһы

ФОТОКА́РТОЧКА *ж*; *разг.* фотокарточка, фотоһүрәт

ФОТОКО́ПИЯ *ж* фотокопия; **сде́лать фотоко́пию докуме́нта** документтың фотокопияһын эшләү

ФОТОКОРРЕСПОНДЕ́НТ *м* фотокорреспондент, фотохәбәрсе; **рабо́тать фотокорреспонде́нтом** фотокорреспондент булып эшләү

ФОТОЛАБОРАТО́РИЯ *ж* фотолаборатория

ФОТОЛИТОГРА́ФИЯ *ж*; *полигр.* фотолитография (*фотография юлы менән төшөрөп, ташта йәки металл пластинкаға яҡтылыҡҡа һиҙгер ҡатлам һөртөп һүрәтте баҫып сығарыу*)

ФОТОЛЮБИ́ТЕЛЬ *м* фотоһәүәҫкәр

ФОТО́МЕТР *м* фотометр (*яҡтылыҡ дәүмәлен, көсөн билдәләй торған прибор*)

ФОТОМОНТА́Ж *м* фотомонтаж (*берәй тема буйынса тупланған фотографиялар йыйылмаһы*)

ФОТО́Н *м*; *физ.* фотон (*электромагнит полеһының кванты, яҡтылыҡ өлөшсәһе*)

ФОТОНАБО́Р *м*; *полигр.* фотонабор (*баҫма формаларын фотонабор машинаһында диапозитивтар йәки негативтар рәүешендә әҙерләп йыйыу*)

ФОТОНАБО́РНЫЙ, -ая, -ое *полигр.* фотонабор ...ы ♦ **фотонабо́рная маши́на** фотонабор машинаһы (*баҫма тексты яҡтылыҡҡа һиҙгер материалда фотография ысулы менән башҡарыла торған йыйыу машинаһы*)

ФОТООБЪЕКТИ́В *м* фотообъектив, фотоаппарат объективы

ФОТООФСЕ́ТНЫЙ, -ая, -ое *полигр.* фотоофсет ...ы; **фотоофсе́тная печа́ть** фотоофсет баҫмаһы

ФОТОПЛЁНКА *ж* фотоплёнка, фототаҫма

ФОТОРЕПОРТА́Ж *м* фоторепортаж; **подгото́вить фоторепорта́ж** фоторепортаж әҙерләү

ФОТОРЕПОРТЁР *м* фоторепортёр (*фоторепортаждар биреүсе*)

ФОТОСИ́НТЕЗ *м*; *бот.* фотосинтез

ФОТОСНИ́МОК *м* фотоһүрәт

ФОТОТЕЛЕГРА́ММА *ж* фототелеграмма (*фототелеграф буйынса бирелә торған телеграмма*)

ФОТОТЕЛЕГРА́Ф *м* фототелеграф (*һүрәт һ.б. радио йәки телеграф аша тапшырыу ҡоролмаһы*)

ФОТОТЕЛЕГРА́ФНЫЙ, -ая, -ое фототелеграф ...ы; **фототелегра́фная аппарату́ра** фототелеграф аппаратураһы

ФОТОТЕРАПИ́Я *ж*; *мед.* фототерапия (*яҡтылыҡ менән дауалау*)

ФОТОТЕ́ХНИКА *ж* фототехника (*фотоһүрәт эшләү техникаһы*)

ФОТОТИПИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое *полигр.* фототипия ...ы, фототипик; **фототипи́ческое воспроизведе́ние ру́кописи** ҡульяҙманы фототипик юл менән тергеҙеү

ФОТОТИ́ПИЯ *ж*; *полигр.* фототипия (**1.** *фотография ярҙамында һүрәтте аныҡ итеп баҫып сығарыу ысулы* **2.** *ошо ысул менән алынған һүрәт*)

ФОТОУВЕЛИЧИ́ТЕЛЬ *м* фотоҙурайтҡыс

ФОТОХИ́МИЯ *ж* фотохимия (*химияның яҡтылыҡ тәьҫирендә булған реакцияларҙы һәм үҙгәрештәрҙе өйрәнә торған бүлеге*)

ФОТОХРО́НИКА *ж* фотохроника (*фотографияларҙа сағылыш тапҡан хроника*)

ФОТОЭЛЕМЕ́НТ *м*; *спец.* фотоэлемент (*яҡтылыҡ энергияһын электр энергияһына әйләндерә торған прибор*)

ФОТОЭТЮ́Д *м* фотоэтюд (*билдәле бер темаға эшләнгән фотографиялар*)

ФРАГМЕ́НТ *м*; *книжн.* фрагмент, киҫәк, өлөш, өҙөк; **фрагме́нт бале́та** балеттың бер өлөшө; **фрагме́нт дре́вней ру́кописи** борондо ҡульяҙманың фрагменты

ФРАГМЕНТА́РНОСТЬ *ж*; *книжн.* фрагментарлыҡ, тулы булмау

ФРАГМЕНТА́РНЫЙ, -ая, -ое *книжн.* **1.** фрагментар (*фрагменттарҙа ғына һаҡланған*) **2.** *перен.* (*отрывочный, неполный*) фрагментар, өҙөк-өҙөк, тулы булмаған; **фрагмента́рное изложе́ние** өҙөк-өҙөк һөйләп биреү

ФРА́ЗА *ж* **1.** һөйләм, фраза; **отчётливо вы́говорить ка́ждую фра́зу** һәр фразаны асыҡ итеп әйтеү **2.** (*устойчивый оборот*) һүҙбәйләнеш **3.** (*напыщенное выражение*) ҡабарынҡы һүҙҙәр **4.** *муз.* фраза (*музыкаль теманың ҙур булмаған һәм яҡынса тамамланған өлөшө*)

ФРАЗЕОЛОГИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое фразеологик, фразеология ...ы; **фразеологи́ческий слова́рь** фразеологик һүҙлек

ФРАЗЕОЛО́ГИЯ *ж* фразеология (**1.** *айырым бер телгә генә хас ҡалыплашҡан тотороҡло һүҙбәйләнештәр* **2.** *тел ғилеменең тотороҡло һүҙбәйләнештәрҙе өйрәнеү бүлеге*)

ФРАЗЁР *м* бушбоғаҙ, ҡоро (буш) ҡыуыҡ

ФРАЗЁРСТВО *с* бушбоғаҙлыҡ, ҡоро (буш) ҡыуыҡлыҡ

ФРАЗЁРСТВОВАТЬ *несов.* буш һүҙ һөйләү, ҡоро ҡыуыҡланыу

ФРАЗИ́РОВАТЬ *несов. что* и *без доп.*; *муз.* асыҡ итеп (баҫым яһап) уйнау (йырлау)

ФРА́ЗОВЫЙ, -ая, -ое *лингв.* фразалағы, фраза ...ы; **фра́зовое ударе́ние** фраза баҫымы

ФРАК *м* фрак; **наде́ть фрак** фрак кейеү

ФРАКЦИОНЕ́Р *м* фракционер (*фракция ағзаһы*)

ФРАКЦИО́ННОСТЬ *ж* фракциясылыҡ, фракциялар булыу

ФРАКЦИО́ННЫЙ I, -ая, -ое фракцион, фракция ...ы; **фракцио́нная борьба́** фракцион көрәш

ФРАКЦИО́ННЫЙ II, -ая, -ое *спец.* фракция ...ы; **фракцио́нный соста́в** фракция составы

ФРА́КЦИЯ I *ж* фракция (**1.** *парламентта, сәйәси ойошмала һ.б. берәй фирҡә ағзаларының берләшкән төркөмө* **2.** *сәйәси фирҡәнең эсендә дөйөм йүнәлеш менән риза булмайынса, айырым төркөмгә берләшкән кешеләр*)

ФРА́КЦИЯ II *ж*; *спец.* фракция (*ҡушылмаһан, шыйыҡсанан һ.б. өлөшләп ҡыуыу юлы менән айырып алынған матдә*); **фра́кция не́фти** нефть фракцияһы

ФРАМУ́ГА *ж* фрамуга (*ишек, тәҙрәнең юғары асылмаһы*)

ФРАНК *м* франк (*Франция, Бельгия, Швейцария, Люксембург аҡса берәмеге*)

ФРАНКИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* и *без доп.*; *спец.* алдан түләү (түләп ҡуйыу)

ФРАНТ *м* и *разг.* **ФРАНТИ́ХА** *ж* франт, ҡупшы (фырт) кеше, көйәҙ кеше, ҡупшыҡай

ФРАНТИ́ТЬ *несов.*; *разг.* ҡупшы (фырт) кейенеп (көйәҙ) йөрөү

ФРАНТОВСКО́Й, -ая, -ое *разг.* ҡупшы, көйәҙ; **франтовско́й костю́м** ҡупшы костюм

ФРАНТОВСТВО́ *с* ҡупшылыҡ, көйәҙлек, франтлыҡ

ФРАНЦУ́ЗСКИЙ, -ая, -ое француз ...ы, Франция ...ы; **францу́зский язы́к** француз теле; **францу́зский наро́д** француз халҡы

ФРАНЦУ́ЗЫ *мн.* француздар, француз халҡы // *ед.* **францу́з** *м* француз ир-аты; **францу́женка** *ж* француз ҡатын-ҡыҙы

ФРАХТ *м*; *мор.*, *торг.* фрахт (**1.** *һыу юлы менән ташыған йөк өсөн түләү* **2.** *судно яллап ташыла торған йөк*)

ФРАХТОВА́ТЕЛЬ *м*; *мор.*, *торг.* фрахтлаусы (*йөктәрҙе ташытыу өсөн судно яллаусы*)

ФРАХТОВА́ТЬ *несов. что*; *мор.*, *торг.* фрахт (килешеү) төҙөү, фрахтлау

ФРАХТО́ВЩИК *м*; *мор.*, *торг.* фрахтовщик (*йөк ташырға судно биреп тороусы кеше йәки ойошма*)

ФРАХТО́ВЫЙ, -ая, -ое *мор.*, *торг.* фрахт ...ы; **фрахто́вый догово́р** фрахт килешеүе

ФРЕГА́Т *м* фрегат (**1.** *өс мачталы елкәнле хәрби карап* **2.** *зоол. диңгеҙ ҡошо*)

ФРЕЗА́ и *уст.* **ФРЕ́ЗА** *ж* фреза (**1.** *тех. ағастың, металдың өҫтөн ҡырыу, шымартыу өсөн ҡулланылған ҡорал* **2.** *тупраҡ йомшартыусы, торф киҫкеләүсе машина*)

ФРЕ́ЗЕР *м см.* **фреза́** 1

ФРЕ́ЗЕРНЫЙ, -ая, -ое **1.** фрезер ...ы, фреза ...ы; **фре́зерные ножи́** фрезер бысаҡтары **2.** фрезерлы, фрезалы; **фре́зерный стано́к** фрезерлы станок **3.** фреза менән сығарылған, фрезалы; **фре́зерный торф** фреза менән сығарылған торф

ФРЕЗЕРОВА́НИЕ *с см.* **фрезерова́ть**; **фрезерова́ние по́чвы** тупраҡты фрезалау

ФРЕЗЕРОВА́ТЬ *сов.*, *несов. что* **1.** *тех.* фрезерлау, фрезалау (*металды, ағасты һ.б. фрезер станогында ҡырып эшкәртеү*); **фрезерова́ть дета́ль** деталде фрезерлау **2.** фрезерлау, фрезалау, фрезер (фреза) менән киҫтереү; **фрезеро́ванный торф** фреза менән киҫтерелгән торф

ФРЕЗЕРО́ВКА *ж см.* **фрезерова́ть**

ФРЕЗЕРО́ВЩИК *м* и **ФРЕЗЕРО́ВЩИЦА** *ж* фрезеровщик, фрезерсы (*фрезерлы станокта эшләүсе*)

ФРЕ́ЙЛЕЙН *ж нескл.* фрейлейн (*Германия һ.б. илдәрҙә кейәүгә сыҡмаған ҡатын-ҡыҙға ҡарата фамилия йәки исем алдынан ҡушып әйтелә*)

ФРЕ́ЙЛИНА *ж* фрейлина (*батша, король ҡатындары йә принцесса эргәһендә йөрөгән дворян ҡыҙҙарының дәрәжәһе*)

ФРЕНО́ЛОГ *м* френолог (*френология белгесе*)

ФРЕНОЛОГИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое френология ...ы, френологик; **френологи́ческая систе́ма** френологик система

ФРЕНОЛО́ГИЯ *ж* френология (*кешенең баш һөйәге формаһы менән психик һәм әхлаҡ сифаттарының бәйләнеше тураһындағы теория*)

ФРЕНЧ *м* френч (*хәрби куртка*)

ФРЕ́СКА *ж* фреска (*әле генә эшләнгән штукатуркаға буяу менән төшөрөлгән һүрәт*)

ФРЕ́СКОВЫЙ, -ая, -ое фреска ...ы; **фре́сковая жи́вопись** фреска живописы

ФРИВО́ЛЬНОСТЬ *ж* **1.** (*непристойность*) әҙәпһеҙлек, килешһеҙлек, еңел аҡыллылыҡ **2.** (*фривольное выражение*) әҙәпһеҙ (килешһеҙ) һүҙ; **говори́ть фриво́льности** килешһеҙ һүҙ һөйләү

ФРИВО́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое әҙәпһеҙ, килешһеҙ, еңел аҡыллы; **фриво́льные разгово́ры** әҙәпһеҙ һөйләшеүҙәр

ФРИКАДЕ́ЛЬКА *ж* фрикаделька (*үткәрелгән иттән йәки балыҡтан һурпала бешерелгән йоморсалар*)

ФРИКАТИ́ВНЫЙ, -ая, -ое *лингв.* фрикатив; **фрикати́вные зву́ки** фрикатив өндәр

ФРО́НДА *ж* **1.** *ист.* Фронда (*XVII б. Францияла абсолютизмға ҡаршы көрәшкән дворян-буржуаз хәрәкәт*) **2.** *перен.*, *книжн.* фронда (*принципиаль булмаған ҡаршы тороу*)

ФРОНДЁР *м* фрондёр (**1.** *тар. Фрондала ҡатнашыусы кеше* **2.** *күсм.*, *кит. ризаһыҙлыҡ күрһәтеүсе кеше*)

ФРОНДИ́РОВАТЬ *несов.*; *книжн.* ризаһыҙлыҡ күрһәтеү, килешмәүсәнлек белдереү

ФРОНТ *м* **1.** *в разн. знач.* фронт; **наступле́ние по всему́ фро́нту** бөтә фронт буйынса һөжүм итеү; **кома́ндующий фро́нтом** фронт командующийы; **Ю́жный фронт** Көньяҡ фронт; **идеологи́ческий фронт** идеология фронты; **еди́ный фронт сторо́нников ми́ра** тыныслыҡ яҡлауҙың берҙәм фронты; **атмосфе́рный фронт** *метеор.* атмосфера фронты **2.** *спец.* ал(ғы) яҡ (йөҙ); **фронт котла́** ҡаҙандың ал яғы ♦ **на два фро́нта** төрлө йүнәлештә; **широ́ким фро́нтом** *см.* **широ́кий**; **стать (вы́тянуться) во фронт** төҙ баҫып тороу

ФРОНТА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** *в разн. знач.* фронталь; **фронта́льная ата́ка** фронталь атака; **фронта́льная турби́нная ка́мера** *спец.* фронталь турбина камераһы; **фронта́льная зо́на** *метеор.* фронталь зона **2.** *перен.* (*производимый одновременно*) фронталь, дөйөм, ғөмүми; **фронта́льная прове́рка** дөйөм тикшереү; **фронта́льный опро́с** фронталь һорап сығыу

ФРОНТИСПИ́С *м* фронтиспис (**1.** *архит. бинаның төп фасады* **2.** *полигр. китаптың беренсе бите алдынан йәки берәр биттә текст өҫтөнә урынлаштырылған һүрәт*)

ФРОНТОВИ́К *м* фронтовик

ФРОНТОВО́Й, -ая, -ое **1.** фронт ...ы; **фронтова́я полоса́** фронт һыҙығы; **фронтово́й трибуна́л** фронт трибуналы **2.** фронт ...ы, фронттағы; **фронтова́я пи́ща** фронт аҙығы; **фронтовы́е зака́зы** фронт заказдары **3.** фронт ...ы, фронттан ебәрелгән; **фронтово́й приве́т** фронттан ебәрелгән сәләм **4.** *спец.* алғы (йөҙ) яғы; **фронтова́я доска́** таҡтаның алғы яғы

ФРОНТО́Н *м*; *архит.* фронтон (*өй ҡыйығының алғы яғындағы өсмөйөш йәки ярым түңәрәк кеҫек көпләмәһе һәм шулай уҡ тәҙрә, ишек башындағы биҙәктәр*); **фронто́н с окно́м** тәҙрәле фронтон

ФРОНТО́ННЫЙ, -ая, -ое *архит.* фронтондағы, фронтон ...ы; **фронто́нные украше́ния** фронтондағы биҙәктәр

ФРУКТ *м* **1.** емеш, емеш-еләк; **свéжие фрýкты** яңы өлгөргән емеш-еләк **2.** *прост.*, *пренебр.* кеше, сәйер, ғәжәп кеше (әҙәм); **вот так фрукт** бына һиңә кеше

ФРУКТÓВЫЙ, -ая, -ое **1.** емеш ...ы, емеш-еләк ...ы; **фруктóвый зáпах** емеш-еләк еҫе; **фруктóвый сад** емеш-еләк баҡсаһы **2.** емеш-еләк ...ы, емеш-еләктән яһалған; **фруктóвый квас** емеш-еләктән яһалған кеүәҫ; **фруктóвый сок** емеш-еләк һуты

ФРУКТÓЗА *ж*; *спец.* фруктоза (*емеш шәкәре*)

ФТИЗИÁТР *м* фтизиатр (*фтизиатрия белгесе*)

ФТИЗИАТРИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое фтизиатрия ...ы; **фтизиатри́ческий кабинéт** фтизиатрия кабинеты

ФТИЗИАТРИ́Я *ж* фтизиатрия (*медицинаның үпкә туберкулёзын һәм уны дауалау ысулдарын өйрәнә торған бүлеге*)

ФТОР *м* фтор (*химик элемент, ҡырҡыу еҫле аҡһыл һары газ*)

ФТÓРИСТЫЙ, -ая, -ое фторлы; **фтóристый азóт** фторлы азот

ФУ *межд.* уф, фу; **фу, как он надоéл** уф, ул ныҡ ялҡытты ♦ **фý-ты**; **фý-ты нý-ты** уф шуны, фу шаҡшыны (*аптырауҙы, асыу килеүҙе белдергәндә ҡулланыла*)

ФÝГА *ж*; *муз.* фуга (**1.** *бер үк музыкаль теманы төрлө тауыштар менән эҙмә-эҙлекле ҡабатлау* **2.** *шундай ҡабатлауға ҡоролған музыкаль әҫәр*)

ФУГÁНОК *м* фуган (*оҙон йышҡы*)

ФУГÁС *м* фугас (*ергә күмелә йәки артыҡ тәрән булмаған һыуға төшөрөлә торған шартлатҡыс матдәнең заряды*)

ФУГÁСКА *ж*; *разг.* фугас (**1.** *фугаслы авиабомба* **2.** *фугаслы снаряд*)

ФУГÁСНЫЙ, -ая, -ое фугас ...ы, фугаслы; **фугáсный снаря́д** фугаслы снаряд

ФУГОВÁНИЕ *с*; *спец. см.* **фуговáть**

ФУГОВÁТЬ *несов. что*; *спец.* **1.** фуган менән йышыу **2.** (*плотно пригонять*) йышып тигеҙләү

ФУГÓВКА *ж* **1.** *спец. см.* **фуговáть** **2.** йышыу станогы

ФУГÓВОЧНЫЙ, -ая, -ое йышыу ...ы; **фугóвочный станóк** йышыу станогы

ФÝГОВЫЙ, -ая, -ое *муз.* фуга ...ы; **фýговый стиль** фуга стиле

ФУЖÉР *м* фужер (*эсемлек һәм винолар өсөн тәғәйенләнгән оҙон аяҡлы ҙур бокал*)

ФÝКАТЬ *несов. см.* **фýкнуть**

ФÝКНУТЬ *сов.*; *разг.* **1.** (*произнести "фу", "ф-ф"*) "фу" ("уф", "ф-ф") тип әйтеү **2.** *что, на что* (*дунуть*) өрөү, сәсрәтеү, өрөп (сәсрәтеп) һүндереү, өрөүҙән (сәсрәтеүҙән) һүнеү; **фýкнуть в лицó одувáнчиком** биткә бәпембә менән өрөү; **свечá фýкнула** май шәм өрөүҙән һүнде **3.** (*фыркнуть*) фырылдау, бышҡырыу; **конь фýкнул** ат бышҡырҙы **4.** *кого*; *груб.*, *прост.* (*выгнать, прогнать*) ҡыуыу, ҡыуып сығарыу **5.** *что*; *прост.* (*быстро израсходовать, потратить*) тотоноу, тотоноп бөтөү; **он фýкнул дéнежки** аҡсаны тотоноп бөттө **6.** *что* (*в игре в шашки*) фукка алыу

ФУКСИ́Н *м*; *хим.* фуксин (*ҡыҙыл төҫтәге анилин буяу*)

ФÝКСИЯ *ж* фуксия, тамсы гөлө, алҡа гөл

ФУЛЯ́Р *м* фуляр (*йоҡа һәм йомшаҡ ебәк туҡыма*)

ФУЛЯ́РОВЫЙ, -ая, -ое фуляр, фулярҙан тегелгән; **фуля́ровый платóк** фуляр яулыҡ; **фуля́ровое плáтье** фуляр күлдәк

ФУНДÁМЕНТ *м* **1.** фундамент, нигеҙ; **дом на кáменном фундáменте** таш нигеҙҙәге өй **2.** *перен.* нигеҙ, таяныс; **фундáмент эконóмики** иҡтисад нигеҙе; **наýчный фундáмент** ғилми нигеҙ

ФУНДАМЕНТÁЛЬНОСТЬ *ж* **1.** (*прочность*) фундаменталлек, ҡеүәтле булыу, ныҡлылыҡ; **промы́шленные гигáнты послéдних лет отличáются своéй фундаментáльностью** һуңғы йылдарҙағы сәнәғәт гиганттары үҙҙәренең ҡеүәтле булыуы менән айырылып тора **2.** *перен.* (*солидность, глубина*) фундаменталлек, төплөлөк, тәрәнлек; **её систéма преподавáния отличáется фундаментáльностью** уның уҡытыу системаһы төплөлөгө менән айырыла

ФУНДАМЕНТÁЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*прочный*) фундаменталь, ныҡлы, ҡеүәтле; **фундаментáльнаяострóйка** фундаменталь төҙөлөш **2.** *перен.* (*солидный, глубокий*) фундаменталь, нигеҙле, төплө, тәрән; **фундаментáльное исслéдование** тәрән тикшеренеүҙәр **3.** *разг.*, *шутл.* ҙур, мул; **фундаментáльный ýжин** мул киске аш; **фундаментáльная дóза** ҙур доза **4.** (*основной*) фундаменталь, төп, баш; **фундаментáльная библиотéка** төп китапхана

ФУНДÁМЕНТНЫЙ, -ая, -ое фундамент ...ы, нигеҙ ...ы; **фундáментная плитá** нигеҙ плитаһы; **фундáментная вы́емка** нигеҙ соҡоро

ФУНДÝК *м* фундук, урман сәтләүеге (*ҡыуаҡ һәм уның емеше*)

ФУНИКУЛЁР *м* фуникулёр (*текә урындарҙа канат ярҙамында тарттырылып йөрөтөлә торған тимер юл, поезд*)

ФУНКЦИОНÁЛЬНЫЙ, -ая, -ое функциональ; **функционáльная зави́симость** функциональ бәйлелек; **функционáльный анáлиз** функциональ анализ; **функционáльное расстрóйство сердéчной дéятельности** йөрәк эшмәкәрлегенең функциональ боҙолоуы ♦ **функционáльная систéма** функциональ система (*эшсегә йәки эшселәр төркөмөнә ниндәйҙер эште айырым функцияларға, операцияларға бүлеп биреү*)

ФУНКЦИОНИ́РОВАНИЕ *с см.* **функциони́ровать**

ФУНКЦИОНИ́РОВАТЬ *несов.* **1.** эшләү, эшләп тороу, хәрәкәттә булыу; **тра́нспорт ещё функциони́рует** транспорт әле эшләп тора **2.** (*в качестве кого-чего-л.*) булып сығыш яһау

ФУ́НКЦИЯ *ж* **1.** (*явление, зависящее от другого*) функция **2.** *мат.* функция; **тригонометри́ческие фу́нкции** тригонометрик функциялар **3.** *биол.* функция, эшмәкәрлек; **жи́зненные фу́нкции органи́зма** организмдың йәшәү функциялары **4.** *перен.* (*обязанность, круг деятельности*) функция, йөкләтелгән эш, вазифа, бурыс; **э́то его́ пряма́я фу́нкция** был уның төп бурысы **5.** (*значение, назначение*) функция, мәғәнә, әһәмиәт; **фу́нкция имени́тельного падежа́** төп килештең мәғәнәһе; **фу́нкции де́нег** аҡсаның әһәмиәте

ФУНТ I *м* **1.** *уст.* (*мера веса*) ҡаҙаҡ (*409,5 грамлы боронғо урыҫ үлсәү берәмеге*) **2.** фунт (*Англия, Бельгия һ.б. илдәрҙә 453,6 грамлы үлсәү берәмеге*) ♦ **вот так фунт!** бына һиңә мә!; **не фунт изю́му** был картуф ашау түгел, был бәләкәй эш түгел; **узна́ть, почём фунт ли́ха** донъяның әсеһен-сөсөһөн татыу

ФУНТ II: фунт сте́рлингов фунт стерлинг (*Бөйөк Британия аҡса берәмеге*)

ФУ́НТИК *м* **1.** *ласк. от* **фунт** I 1; **2.** *разг.* (*бумажный кулёк*) фунтик (*буранкаға оҡшатып яһалған бәләкәй ҡағыҙ ҡап*)

ФУ́РА *ж* **1.** (*большая, длинная телега*) оҙон арба **2.** *см.* **фурго́н**

ФУРА́Ж *м* фураж (*мал аҙығы*); **загото́вить фура́ж** фураж әҙерләү

ФУРАЖИ́Р *м* фуражсы (*мал аҙығы өсөн яуаплы хеҙмәткәр*)

ФУРА́ЖКА *ж* фуражка; **фура́жка шко́льника** уҡыусы фуражкаһы

ФУРА́ЖНЫЙ, -ая, -ое **1.** фураж ...ы; **фура́жные фо́нды** фураж фондтары; **фура́жное зерно́** фураж игене **2.** фураж өсөн; **фура́жный ваго́н** фураж өсөн вагон ♦ **фура́жная коро́ва** *с.-х.* фураж һыйыры (*өҫтәмә аҙыҡ бирелә торған һауын һыйыр*)

ФУРГО́Н *м* фургон (*өҫтө ябыулы арба йәки автомашина*)

ФУРГО́НЩИК *м* фургонсы (*фургон күсере*)

ФУ́РИЯ *ж* фурия (**1.** *Боронғо Рим мифологияһында үс алыусы алиһә* **2.** *үҫал ҡатын*)

ФУРНИТУ́РА *ж*; *спец.* фурнитура (*кустарсылыҡ эшендә, башҡа етештереү өлкәһендә ҡулланылған ярҙамсы материал*); **галантере́йная фурниту́ра** галантерея фурнитураһы; **сапо́жная фурниту́ра** итек фурнитураһы

ФУРНИТУ́РНЫЙ, -ая, -ое фурнитура ...ы; **фурниту́рный цех** фурнитура цехы

ФУРО́Р *м* шау-шыулы уңыш, шаҡ ҡатырыу; **произвести́ фуро́р** шау-шыулы уңышҡа өлгәшеү

ФУРУ́НКУЛ *м* һыҙлауыҡ, ваҡ сиҡан, фурункул

ФУРУНКУЛЁЗ *м*; *мед.* һыҙлауыҡ (ваҡ сиҡан) баҫыу, фурункулёз

ФУРУНКУЛЁЗНЫЙ, -ая, -ое һыҙлауыҡ (ваҡ сиҡан) баҫҡан, фурункулёзлы

ФУТ *м* (*мера длины*) фут (*30,48 см тиң оҙонлоҡ үлсәү берәмеге*)

ФУТБО́Л *м* футбол

ФУТБОЛИ́СТ *м* футболсы (*футбол уйнаусы*)

ФУТБО́ЛКА *ж* футболка (*кейем*)

ФУТБО́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое футбол ...ы; **футбо́льный мяч** футбол тубы; **футбо́льная кома́нда** футбол командаһы

ФУТЛЯ́Р *м* футляр, ҡап, һауыт, тышлыҡ; (*ножны*) ҡын; **футля́р для очко́в** күҙлек һауыты ♦ **челове́к в футля́ре** футлярҙағы кеше (*үҙенең тар ҡарашына, мәнфәғәттәренә генә бикләнгән, яңылыҡтарҙан ҡурҡа торған кеше*)

ФУТУРИ́ЗМ *м* футуризм (*XX б. башында сәнғәттә һәм әҙәбиәттә реализмды инҡар итеүсе формалистик йүнәлеш*); **за́падный футури́зм** көнбайыш футуризмы

ФУТУРИ́СТ *м* футурист (*футуризмға эйәреүсе*)

ФУТУРИСТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое футуристик, футуризм ...ы; **футуристи́ческий манифе́ст** футуризм манифесы; **футуристи́ческие стихи́** футуристик шиғырҙар

ФУТУРИ́СТСКИЙ, -ая, -ое футуризм ...ы, футурист(тар) ...ы; **футури́стский журна́л** футуристар журналы

ФУТУРОЛО́ГИЯ *ж* футурология (*киләсәкте алдан күрә белеү ҡанундары һәм ысулдары тураһындағы фән*)

ФУФА́ЙКА *ж* **1.** куфайка (*бәйләнгән йылы күлдәк йәки еңһеҙ кофта*) **2.** (*стёганка*) фуфайка, һырма

ФУФУ́: на фуфу́ өҫтән-мөҫтән генә, арлыбирле генә, нисек етте шулай

ФЫ́РКАНЬЕ *с см.* **фы́ркать**

ФЫ́РКАТЬ *несов.* **1.** бышҡырыу; **фы́ркали ко́ни** аттар бышҡырҙы **2.** *разг.* (*смеяться*) бырхылдау, пырх итеп көлөү, шырҡылдап көлөү; **па́рни отвора́чивались и фы́ркали** егеттәр арттарына әйләнеп бырхылдап көлдө **3.** (*прерывисто, с шумом выпускать воздух, пар*) пышылдау, ухылдау; **парово́з фы́ркал** паровоз ухылданы **4.** *перен.*, *разг.* (*брюзжать*) мығырлау, һуҡраныу, мыжыу; **она́ постоя́нно фы́ркает** ул һәр ваҡыт мыжый

ФЫ́РКНУТЬ *сов. см.* **фы́ркать**; **управля́ющий недово́льно фы́ркнул** управляющий ризаһыҙлыҡ менән һуҡранып алды

ФЮЗЕЛЯ́Ж *м*; *ав.* фюзеляж

ФЮЗЕЛЯ́ЖНЫЙ, -ая, -ое *ав.* фюзеляж ...ы; **фюзеля́жная моде́ль** фюзеляж моделе

ФЮЙТЬ и **ФЬЮТЬ** *межд. в знач. сказ.*; *разг.* (*при обозначении удаления, исчезновения кого-чего-л.*) фйү, шыйҙы, шылды, тайҙы

Х

ХАДЖ *м*; *рел.* хаж; **соверша́ть хадж** хаж ҡылыу

ХАДЖИ́ *м нескл.* хажи

ХА́ЖИВАТЬ *несов.*; *разг. см.* **ходи́ть** 1, 3—5, 13

ХАЗА́РСКИЙ, -ая, -ое хазар ...ы; **хаза́рский язы́к** хазар теле

ХАЗА́РЫ *мн.* хазарҙар, хазар халҡы (*боронғо төрки халыҡ*)

ХАКА́ССКИЙ, -ая, -ое хакас ...ы, Хакасия ...ы; **хака́сский язы́к** хакас теле

ХАКА́СЫ *мн.* хакастар, хакас халҡы // *ед.* **хака́с** *м* хакас ир-аты; **хака́ска** *ж* хакас ҡатын-ҡыҙы

ХА́КИ 1. *прил. неизм.* (*цвет*) һорғолт йәшел, йәшкелт һоро, көрәнһыу йәшел; **руба́шка цве́та ха́ки** һорғолт йәшел күлдәк **2.** *с нескл.* (*ткань, форменная одежда из этой ткани*) хаки; **челове́к в ха́ки** хаки кейгән кеше

ХА́ЛА *ж* хала (*ишелгән ҡалас*)

ХАЛА́Т *м* **1.** сапан; **узбе́кский хала́т** үзбәк сапаны **2.** халат; **больни́чный хала́т** хәстәхана халаты; **же́нский хала́т** ҡатын-ҡыҙҙар халаты; **лю́ди в бе́лых хала́тах** аҡ халатлы кешеләр

ХАЛА́ТНОСТЬ *ж* (эшкә) һалҡын ҡарау (ҡараш), иғтибарһыҙлыҡ; **прояви́ть хала́тность** һалҡын ҡараш күрһәтеү

ХАЛА́ТНЫЙ, -ая, -ое **1.** халатлыҡ, халат тегә торған; **хала́тная ткань** халатлыҡ туҡыма **2.** *разг.* (*небрежный*) һалҡын, иғтибарһыҙ, һүлпән; **хала́тное отноше́ние к рабо́те** эшкә һалҡын мөнәсәбәт

ХАЛВА́ *ж* хәлүә (*шәрбәтле ашамлыҡ*); **оре́ховая халва́** сәтләүек хәлүәһе

ХАЛИ́Ф *м*; *ист.* хәлифә (*мосолман илдәрендә юғары феодаль хаким титулы*) ♦ **хали́ф на час** *ирон.* бер сәғәтлек хәлифә (*ҡыҫҡа ваҡытҡа ғына хакимиәт башында торған кеше*)

ХАЛИФА́Т *м*; *ист.* хәлифәлек (**1.** *башында хәлифә торған феодаль мосолман дәүләте* **2.** *мосолман теократияһы системаһы*)

ХАЛТУ́РА *ж*; *разг.* **1.** (*небрежная работа*) халтура, иренеп (өҫтән-мөҫтән генә, илке-һалҡы ғына) башҡарылған эш **2.** (*побочный заработок*) анһат кәсеп, еңел табылған аҡса

ХАЛТУ́РИТЬ *несов.*; *разг.* **1.** (*небрежно работать*) иренеп (өҫтән-мөҫтән генә, илке-һалҡы ғына) эшләү **2.** (*подрабатывать*) еңел аҡса табыу

ХАЛТУ́РНЫЙ, -ая, -ое *разг.* иренеп (өҫтән-мөҫтән, илке-һалҡы, насар) эшләнгән; **халту́рная рабо́та** өҫтән-мөҫтән эшләнгән эш

ХАЛТУ́РЩИК *м* и **ХАЛТУ́РЩИЦА** *ж*; *разг.* халтурасы, иренеп (өҫтән-мөҫтән) эшләүсе

ХАЛУ́ПА *ж*; *разг.*, *пренебр.* (*убогое жилище*) аласыҡ, насар (ташландыҡ) өй

ХАЛЦЕДО́Н *м* халцедон (*кварцтың бер төрө булған ярым аҫыл таш*)

ХАЛЦЕДО́НОВЫЙ, -ая, -ое **1.** халцедон ...ы **2.** халцедон, халцедондан яһалған

ХАМ *м* и **ХА́МКА** *ж*; *разг.*, *бран.* тупаҫ, оятһыҙ, битһеҙ (кеше)

ХАМЕЛЕО́Н *м* **1.** *зоол.* хамелеон (*төҫөн үҙгәртә торған һөйрәлеүсе йәнлек*) **2.** *перен.* хамелеон, монафиҡ, ике йөҙлө кеше

ХАМИ́ТЬ *несов.*; *прост.* оятһыҙ ҡыланыу, тупаҫланыу, оятһыҙланыу

ХАМСА́ *ж* ҡамса, хамса (*ваҡ диңгеҙ балығы*)

ХА́МСКИЙ, -ая, -ое *разг.* оятһыҙ, эшәке, тупаҫ; **ха́мский посту́пок** оятһыҙ ҡыланыш

ХА́МСТВО *с*; *разг.* тупаҫлыҡ, оятһыҙлыҡ, эшәкелек

ХАМСО́ВЫЙ, -ая, -ое ҡамса, хамса, ҡамса ...ы, хамса ...ы; **хамсо́вый лов** ҡамса аулау

ХАН *м* хан

ХАНДРА́ *ж* күңел төшөнкөлөгө, кәйефһеҙләнеү, эс бошоу

ХАНДРИ́ТЬ *несов.* бошоноу, кәйефһеҙләнеү, күңелһеҙләнеү

ХАНЖА́ *м* и *ж*; *разг.* монафиҡ, ике йөҙлө кеше

ХА́НЖЕСКИЙ и **ХАНЖЕСКО́Й,** -ая, -ое монафиҡтарса, монафиҡ (*ике йөҙлө кешегә хас булған*); **ха́нжеское поведе́ние** монафиҡтарса ҡыланыу

ХА́НЖЕСТВО и *уст.* **ХАНЖЕСТВО́** *с* монафиҡлыҡ, ике йөҙлөлөк, эскерлелек

ХА́НСКИЙ, -ая, -ое хан ...ы; **ха́нское во́йско** хан ғәскәре; **ха́нские зе́мли** хан ерҙәре

ХА́НСТВО *с*; *ист.* ханлыҡ; **Каза́нское ха́нство** Ҡазан ханлығы

ХА́НТЫ *мн.* (*ед.* **ха́нты** *м* и *ж нескл.*) ханттар, хант халҡы; *см.* **ханты́йцы**

ХАНТЫ́ЙСКИЙ, -ая, -ое хант ...ы; **ханты́йский язы́к** хант теле

ХАНТЫ́ЙЦЫ *мн.* ханттар, хант халҡы // *ед.* **ханты́ец** *м* хант ир-аты; **ханты́йка** *ж* хант ҡатын-ҡыҙы

ХА́НША *ж* ханбикә, ханса; **стать ха́ншей** ханбикә булыу

ХА́ОС и **ХАО́С** *м* **1.** *миф.* хаос (*боронғо грек мифологияһында донъя барлыҡҡа килгәнгә тиклемге стихия*) **2.** (*беспорядок*) тәртипһеҙлек, сыуалсыҡлыҡ, буталсыҡлыҡ; **в до́ме ха́ос** өйҙә тәртипһеҙлек

ХАОТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое тәртипһеҙ, сыуалсыҡ, буталсыҡ

ХАОТИ́ЧНОСТЬ *ж* тәртипһеҙлек, буталсыҡлыҡ, сыуалсыҡлыҡ

ХАОТИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое *см.* **хаоти́ческий**

ХА́ПАТЬ *несов. см.* **ха́пнуть**

ХА́ПНУТЬ *сов. кого-что* и *без доп.*; *прост.* **1.** (*схватить*) тотоп (эләктереп) алыу **2.** (*украсть*) сәлдереү, урлау, урлап алыу

ХАПУ́ГА *м* и *ж*; *прост.* ришүәтсе, урлаусы, сәлдереүсе, бур

ХАРАКИ́РИ *с нескл.* харакири (*Япония самурайҙарының үҙҙәрен үҙҙәре үлтереү йолаһы*)

ХАРА́КТЕР *м* **1.** холоҡ, тәбиғәт, характер; **мя́гкий хара́ктер** йомшаҡ характер; **плохо́й хара́ктер** насар холоҡ **2.** (*отличительное свойство*) төҫ, үҙенсәлек, сифат, характер; **хара́ктер по́чвы** тупраҡ үҙенсәлеге **3.** (*твёрдая, сильная воля*) (көслө) ихтыяр, ныҡышмалылыҡ, характер; **челове́к с хара́ктером** ихтыярлы кеше **4.** *лит., иск.* (*образ*) характер ♦ **в хара́ктере** *чьём кемгәлер* хас булыу, оҡшау; **вы́держать хара́ктер** *см.* **вы́держать**

ХАРАКТЕРИЗОВА́ТЬ *сов., несов. кого-что* **1.** (*дать характеристику*) ҡылыҡһырлау, характерлау **2.** (*составить отличительную черту*) билдәләү, күрһәтеү, һүрәтләү; **э́тот посту́пок хорошо́ характеризу́ет её** был ҡылыҡ уның кемлеген яҡшы күрһәтә

ХАРАКТЕРИЗОВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** характерланыу, айырылыу, айырылып тороу **2.** *страд. от* **характеризова́ть** 1

ХАРАКТЕРИ́СТИКА *ж*; *в разн. знач.* характеристика; **дать характери́стику геро́я рома́на** романдың геройына характеристика биреү; **брать характери́стику с ме́ста рабо́ты** эш урынынан характеристика алыу; **силова́я характери́стика** *тех.* көс характеристикаһы

ХАРАКТЕРИСТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое *см.* **характе́рный** 1, 3

ХАРАКТЕ́РНОСТЬ *ж* үҙенә генә хас, үҙенсәлекле булыу, характерлылыҡ

ХАРАКТЕ́РНЫЙ и *уст., прост.* **ХАРА́КТЕРНЫЙ,** -ая, -ое **1.** үҙенсәлекле, үҙенә генә хас, үҙенә бер төрлө; **характе́рная черта́** үҙенә генә хас һыҙат **2.** характерлы (*билдәле бер осорға, халыҡҡа хас*); **характе́рные та́нцы** характерлы бейеүҙәр **3.** характерлы, хас; **характе́рный для се́вера кли́мат** төньяҡҡа хас климат **4.** ихтыярлы, ныҡышмалы; **хара́ктерный челове́к** ихтыярлы кеше

ХА́РИУС *м* бәрҙе (*балыҡ*); **кру́пный ха́риус** ҡара бәрҙе; **ме́лкий ха́риус** күк бәрҙе, бәрҙесәк

ХА́РКАТЬ *несов.*; *разг.* ҡаҡырыу, ҡаҡырып ҡуйыу

ХА́РКНУТЬ *сов. см.* **ха́ркать**

ХА́РТИЯ *ж* хартия (**1.** *боронғо ҡулъяҙма* **2.** *сәйәси. ҡайһы бер ижтимағи-сәйәси йөкмәткеле документтарҙың исеме*)

ХАРЧЕ́ВНЯ *ж*; *уст.* ашхана

ХАРЧИ́ *мн.* (*ед.* **харч** *м*); *прост.* аҙыҡ-түлек, аш-һыу, ашамлыҡ

ХАРЧО́ *с нескл.*; *кул.* харчо

ХА́ТА *ж* өй, балсыҡ өй ♦ **моя́ ха́та с кра́ю** минең (унда) эшем юҡ, был эштә минең ҡыҫылышым юҡ

ХА-ХА́ *межд.* ха-ха (*шарҡылдап көлөү*)

ХА́ЯТЬ *несов. кого-что*; *прост.* һүгеү, хурлау, яманлау

ХВАЛА́ *ж* **1.** маҡтау, хуплау; **досто́йный хвалы́** маҡтауға лайыҡ **2.** *высок.* дан, маҡтау; **хвала́ а́рмии!** армияға дан!

ХВАЛЕ́БНЫЙ, -ая, -ое маҡтау ...ы, дан ...ы; **хвале́бная пе́сня** маҡтау йыры

ХВАЛЁНЫЙ, -ая, -ое *ирон.* маҡталған, маҡтаулы; **где ва́ши хвалёные рабо́тнички?** ҡайҙа һеҙҙең маҡтаулы эшселәрегеҙ?

ХВАЛИ́ТЬ *несов. кого-что* маҡтау, хуплау; **хвали́ть ученика́ за стара́ние** уҡыусыны тырышлығы өсөн маҡтау

ХВАЛИ́ТЬСЯ *несов.*; *разг.* **1.** маҡтаныу; **хвали́ться свои́ми зна́ниями** белемең менән маҡтаныу; **чрезме́рно хвали́ться** артыҡ маҡтаныу **2.** *страд. от* **хвали́ть**

ХВА́СТАТЬ *несов.*; *разг. см.* **хва́статься**; **нача́ть хва́стать** маҡтанырға тотоноу

ХВА́СТАТЬСЯ *несов.* маҡтаныу, шапырыныу, эре сирттереү; **хва́статься свои́м про́шлым** үткәнең менән маҡтаныу

ХВАСТЛИ́ВОСТЬ *ж* маҡтансыҡлыҡ, шапырыныусанлыҡ

ХВАСТЛИ́ВЫЙ, -ая, -ое маҡтансыҡ, шапырынырға яратыусан; **хвастли́вый ма́льчик** маҡтансыҡ малай

ХВАСТОВСТВО́ *с* маҡтансыҡлыҡ, шапырыныу, маҡтаныу; **пусто́е хвастовство́** буш маҡтансыҡлыҡ

ХВАСТУ́Н *м* и **ХВАСТУ́НЬЯ** *ж*; *разг.* маҡтансыҡ, ҡупым

ХВАСТУНИ́ШКА *м* и *ж см.* **хвасту́н**

ХВАТ *м*; *разг.* йылғыр, ҡулсыр, оҫҡор

ХВАТА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое эләктерә (тота) торған; **хвата́тельные о́рганы насеко́мых** бөжәктәрҙең эләктерә торған ағзалары

ХВАТА́ТЬ *несов.* **1.** *кого-что* йәбешеү, эләктереү, эләктереп алыу; **хвата́ть за́ руку** ҡулдан эләктереп алыу **2.** *кого*; *разг.* (*ловить*) тотоу, ҡулға алыу; **хвата́ть престу́пников** енәйәтселәрҙе тотоу **3.** *что*; *разг.* (*поспешно, без разбора приобретать*) алыу, йәбешеү; **хвата́ть что попа́ло** ни тура килһә, шуны алыу **4.** *см.* **хвати́ть** 4, 6, 10; **де́нег хвата́ет** аҡса етә; **еды́ хвата́ет** ашау етә; **ума́ не хвата́ет** аҡыл етмәй ♦ **хвата́ть на лету́**; **хвата́ть с лёту** *см.* **лёт**; **хвата́ть за́ душу** *см.* **брать**; **э́того ещё не хвата́ло!** шул ғына етмәгәйне!

ХВАТА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *за кого-что*; *разг.* тотоноу, тотоу, йәбешеү; **хвата́ться за го́лову** башҡа тотоноу **2.** *за что*; *перен.* (*начинать делать что-л.*) тотоноу, керешеү; **хвата́ться за всё** бөтәһенә лә бер юлы тотоноу **3.** *страд. от* **хвата́ть** 1—3 ♦ **хвата́ться за́ голову** ни эшләргә

белмәү, өмөтһеҙлек хәленә төшөү; **хвата́ться за соло́минку** *см.* **соло́минка**

ХВАТИ́ТЬ *сов.* **1.** *см.* **хвата́ть** 1; **2.** *перен.*, *разг.* (*испытать*) күреү, кисереү; **хвати́ть го́ря** ҡайғы кисереү **3.** *безл.* (*поразить, причинить вред*) һуғыу, тейеү; **моро́зом хвати́ло посе́вы** сәсеүлектәргә һыуыҡ тейгән **4.** *чего безл.* (*быть достаточным*) етеү, етешеү, булыу; **воды́ хва́тит на це́лый день** һыу көн буйына етер **5.** *в 3 л. ед. ч. безл.* **хва́тит**; *разг.* (*довольно*) етер; **хва́тит спо́рить** бәхәсләшеү етер **6.** *что*; *прост.* (*урвать*) алыу; **хвати́ть куш** ришүәт алыу **7.** *что* и *без доп.*; *прост.* (*выпить*) эсеп ебәреү, төшөрөп алыу; **хвати́ть ли́шнего** артыҡ төшөрөп алыу **8.** *разг.* (*допустить преувеличение*) үтә арттырып ебәреү, әйтеп ташлау **9.** *кого-что, чем*; *прост.* (*ударить*) һуғыу, ҡундырыу, бәреү; **хвати́ть кулако́м по́ столу** йоҙроҡ менән өҫтәлгә һуғыу **10.** *кого, на что безл.*; *разг.* (*оказаться в силах сделать что-л.*) булдырыу, ҡулынан килеү ♦ **хвати́ть че́рез край** *см.* **край**

ХВАТИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* **1.** *кого-чего* и *без доп.* эҙләй башлау, эҙләргә тотоноу; **хвати́ться ключе́й** асҡысты эҙләй башлау **2.** (*спохватиться*) һиҙеп (белеп) ҡалыу; **по́здно хвати́ться** һуңлап һиҙеп ҡалыу

ХВА́ТКА *ж* **1.** алым, таһыл, тотоу; **це́пкая хва́тка** ныҡ тотоу **2.** *перен.*, *разг.* таһыллыҡ, булдыҡлылыҡ; **прояви́ть делову́ю хва́тку** эштә таһыллыҡ күрһәтеү

ХВА́ТКИЙ, -ая, -ое *разг.* **1.** ҡаты (ныҡ) тотоусан, алғыр; **хва́ткий орёл** алғыр бөркөт **2.** *перен.* йылғыр, зирәк, үткер; **хва́ткий ум** зирәк аҡыл

ХВО́ЙНИК *м* ҡыҙылса; **хво́йник двухколоско́вый** ике башаҡлы ҡыҙылса, ҡушбашаҡ үлән

ХВО́ЙНЫЙ, -ая, -ое **1.** ылыҫ, ылыҫ ...ы; **хво́йное ма́сло** ылыҫ майы **2.** ылыҫлы; **хво́йный лес** ылыҫлы урман **3.** *в знач. сущ.* **хво́йные** *мн.*; *бот.* ылыҫлылар ♦ **хво́йные ва́нны** ылыҫлы ванна

ХВОРА́ТЬ *несов.*; *разг.* ауырыу, сирләү, сырхау; **си́льно хвора́ть** ҡаты сирләү

ХВО́РОСТ *м собир.* **1.** (*ветви деревьев или кустарников*) сытыр, сытыр-сатыр, сыбыҡ-сабыҡ; (*ветви хвойных деревьев*) йәйек; **собира́ть хво́рост** сыбыҡ-сабыҡ йыйыу **2.** *кул.* (*печенье*) ҡош теле

ХВОРОСТИ́НА *ж* ҡыу сыбыҡ, ҡоро ботаҡ

ХВОРОСТИ́НКА *ж*; *уменьш. от* **хворости́на**

ХВО́РОСТЬ *ж*; *прост. см.* **хворь**

ХВОРОСТЯНО́Й, -ая, -ое сытыр ...ы, сыбыҡ-сабыҡ ...ы, йәйек ...ы; **хворостяна́я ку́ча** сыбыҡ-сабыҡ өйөмө

ХВО́РЫЙ, -ая, -ое *прост.* ауырыу, сирле, сирләшкә

ХВОРЬ *ж*; *прост.* ауырыу, сир; **избавля́ться от хво́ри** сирҙән ҡотолоу

ХВОСТ *м* **1.** *в разн. знач.* ҡойроҡ; **ко́нский хвост** ат ҡойроғо; **хвост по́езда** поезд ҡойроғо; **хвост самолёта** самолёт ҡойроғо; **у него́ хвосты́ по хи́мии** уның химиянан ҡойроғо бар **2.** *разг.* (*очередь*) сират; **хвост за биле́тами** билетка сират ♦ **поджа́ть хвост** *прост.* ҡойроҡто ҡыҫыу, шым булыу; **виля́ть (верте́ть) хвосто́м** *прост.* ҡойроҡ болғау; **(и) в хвост и в гри́ву** *прост.* бөтә көскә; **задра́ть хвост** *прост.* эреләнеү

ХВОСТА́ТЫЙ, -ая, -ое ҡойроҡло; **хвоста́тые земново́дные** ҡойроҡло ер-һыу хайуандары

ХВО́СТИК *м*; *уменьш. от* **хвост** ♦ **с хво́стиком** артығы менән

ХВОСТОВО́Й, -ая, -ое **1.** ҡойроҡ ...ы; **хвостово́й плавни́к** ҡойроҡ йөҙгөсө; **хвостово́й позвоно́к** *анат.* ҡойроҡ умыртҡаһы **2.** ҡойроҡтағы, артҡы, арттағы; **хвостовы́е ваго́ны** артҡы вагондар

ХВОЩ *м* ҡырҡбыуын, шыршы үлән; **полево́й хвощ** баҫыу ҡырҡбыуыны

ХВО́Я *ж* ылыҫ; **сосно́вая хво́я** ҡарағай ылыҫы; **зелёная хво́я** йәшел ылыҫ

ХЕ́ДЕР *м*; *с.-х.* хедер (*комбайндың ура торған өлөшө*)

ХЕК *м* хек (*диңгеҙ балығы*)

ХЕ́РЕС *м* херес (*шараптың бер төрө*)

ХЕРУВИ́М *м* фәрештә, баш фәрештә (*христиан динендә*)

ХЕ-ХЕ́ *межд.* һи-һи (*кеткелдәп көлөү*)

ХИБА́РА *ж*; *разг.* бәләкәй насар өй

ХИ́ДЖРА *ж* (*начало мусульманского летоисчисления*) һижрәт

ХИ́ЖИНА *ж* бәләкәй өй

ХИЛЕ́ТЬ *несов.*; *прост.* ҡаҡшау, мөсһөҙләнеү, хәлһеҙләнеү, әлһерәү

ХИ́ЛОСТЬ *ж* сибеклек, хәлһеҙлек, мөсһөҙлөк

ХИ́ЛЫЙ, -ая, -ое сибек, мөсһөҙ, хәлһеҙ; **быть хи́лым** мөсһөҙ булыу; **хи́лый челове́к** сибек кеше

ХИМЕ́РА *ж* **1.** *миф.* Химера (*боронғо грек мифологияһында арыҫлан башлы аждаһа*) **2.** *перен.* (*несбыточная мечта, фантазия*) буш өмөт, хыял **3.** *мн.* **химе́ры**; *зоол.* химерҙар (*диңгеҙ балығы төрө*)

ХИМЕРИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое *книжн.* буш, хыялый (*бойомға ашырылырлыҡ булмаған*)

ХИМИЗА́ЦИЯ *ж* химиялаштырыу

ХИМИЗИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* химиялаштырыу

ХИ́МИК *ж* химик

ХИМИКА́ЛИИ *мн.*; *спец.* химикалийҙар; **обраба́тывать зе́млю химика́лиями** тупраҡты химикалийҙар менән эшкәртеү

ХИМИКА́ТЫ *мн.* (*ед.* **химика́т** *м*); *спец.* химикаттар (*химик препараттар*)

ХИМИОТЕРАПИ́Я *ж*; *мед.* химиотерапия (*химик препараттар менән дауалау*)

ХИМИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое *в разн. знач.* химия ...ы, химик; **хими́ческие сре́дства защи́ты расте́ний** үҫемлектәрҙе химик һаҡлау саралары; **хими́ческий соста́в древеси́ны** үҙағастың химик со-

ставы; **хими́ческая лаборато́рия** химия лабораторияһы ♦ **хими́ческий каранда́ш** химик ҡәләм (*графиты буяулы ҡәләм*)

ХИ́МИЯ *ж* **1.** химия; **неоргани́ческая хи́мия** органик булмаған химия **2.** (*качественный состав чего-л.*) химия, химик состав; **хи́мия не́фти** нефттең химик составы

ХИ́НА *ж*; *разг. см.* **хини́н**

ХИ́НДИ *м нескл.* һинди (*Һиндостандың дәүләт теле*)

ХИНИ́Н *м*; *фарм.* хинин (*дарыу итеп ҡулланыла*)

ХИ́ННЫЙ, -ая, -ое хина ...ы, хиналы; **хи́нное мы́ло** хиналы һабын ♦ **хи́нное де́рево** хина ағасы (*мәңге йәшел тропик ағас*)

ХИРЕ́ТЬ *несов.*; *разг.* **1.** (*о человеке*) ябығыу, хәлһеҙләнеү, әлһерәү; (*о растениях*) ҡороу, һулыу, шиңеү; **де́рево хире́ет** ағас ҡорой **2.** *перен.* (*приходить в упадок*) емерелеү, һүнеү, бөтөү

ХИРОМА́НТ *м* и **ХИРОМА́НТКА** *ж* хиромант, күрәҙәсе, күрәҙәлек итеүсе

ХИРОМА́НТИЯ *ж* хиромантия, күрәҙәлек (*устағы һыҙаттарға ҡарап күрәҙәлек итеү*)

ХИРУ́РГ *м* хирург

ХИРУРГИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое хирургия ...ы, хирургик; **хирурги́ческие сре́дства** хирургик саралар; **хирурги́ческая опера́ция** хирургик операция

ХИРУРГИ́Я *ж* (*раздел медицины*) хирургия; **эксперимента́льная хирурги́я** эксперименталь хирургия

ХИТИ́Н *м*; *биол.* хитин (*бөжәк, ҡыҫала, үрмәксе кеүек быуынтыҡ аяҡлыларҙың тиресәһендәге органик матдә*)

ХИТО́Н *м* хитон (**1.** *боронғо гректарҙа эске күлдәк* **2.** *балет артистары кейгән еңһеҙ күлдәк*)

ХИТРЕ́Ц *м* хәйләкәр; **у хитреца́ глаза́ не просыха́ют** хәйләкәрҙең күҙе йәшле булыр

ХИТРЕЦА́ *ж*; *разг.* хәйлә; **она́ не без хитрецы́** ул хәйләһеҙ түгел

ХИТРИ́НКА *ж*; *разг. см.* **хитреца́**; **взгляд с хитри́нкой** хәйләле ҡараш

ХИТРИ́ТЬ *несов.* **1.** (*лукавить*) хәйләләшеү, хәйлә ҡороу, мутлашыу; **хитри́ть в рабо́те** эштә хәйләләшеү **2.** *разг.* (*проявлять изворотливость*) уйлап табыу, баш ватыу; **как ни хитри́** күпме генә баш ватһаң да

ХИ́ТРО и **ХИТРО́** *нареч.* **1.** мут, хәйләкәр, хәйләле; **хи́тро улыба́ться** хәйләле йылмайыу **2.** (*замысловато*) серле, хикмәтле

ХИТРОСПЛЕТЕ́НИЕ *с* **1.** (*вычурное изложение*) (фекерҙе) ҡатмарлы итеп әйтеү, уратып һөйләү **2.** (*коварный замысел*) мәкерле (хәйләле) уй (ниәт)

ХИ́ТРОСТЬ *ж* **1.** хәйлә, хәйләкәрлек, мәкер(лек); **хи́трость на лице́ напи́сана** хәйләкәрлеге йөҙөнә сыҡҡан; **приду́мывать хи́трость** хәйлә табыу **2.** (*уловка*) мутлыҡ **3.** *разг.* (*сложность*) хикмәт; **вот в чём хи́трость** бына хикмәте ниҙә икән

ХИТРОУ́МНЫЙ, -ая, -ое **1.** хәйләле, хәйләкәр; **хитроу́мный за́мысел** бик хәйләле ниәт **2.** (*замысловатый*) хикмәтле, серле; **хитроу́мный замо́к** хикмәтле йоҙаҡ

ХИ́ТРЫЙ, -ая -ое **1.** мут, хәйләкәр, хәйләле; **хи́трый челове́к** хәйләкәр кеше; **хи́трые глаза́** хәйләле күҙҙәр; **хи́трый взгляд** мут ҡараш **2.** (*замысловатый*) башватҡыс, хикмәтле; **хи́трый вопро́с** башватҡыс һорау

ХИ-ХИ́ *межд.* һи-һи (*көлөү*)

ХИХИ́КАНЬЕ *с см.* **хихи́кать**

ХИХИ́КАТЬ *несов.*; *разг.* хихылдау; **хихи́кать без вся́кой причи́ны** бер сәбәпһеҙ хихылдау

ХИХИ́КНУТЬ *сов.* хихылдап ҡуйыу

ХИЩЕ́НИЕ *с* урлау, уғрылыҡ; **ме́лкое хище́ние** ваҡ уғрылыҡ

ХИ́ЩНИК *м* и **ХИ́ЩНИЦА** *ж* **1.** йыртҡыс йәнлек; **матёрый хи́щник** уҫал йыртҡыс **2.** *перен.* йыртҡыс, талауысы (*кеше*)

ХИ́ЩНИЧАТЬ *несов.* **1.** (*о животных, птицах*) йыртҡысланыу, аяуһыҙланыу **2.** йыртҡыстарса эш итеү

ХИ́ЩНИЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** йыртҡыс(тар) ...ы, йыртҡыстарса; **хи́щнические пова́дки** йыртҡыс ҡылыҡтары **2.** вәхшиҙәрсә, йыртҡыстарса; **хи́щническая вы́рубка ле́са** урманды вәхшиҙәрсә ҡырҡыу; **хи́щнический лов ры́бы** балыҡты йыртҡыстарса тотоу

ХИ́ЩНИЧЕСТВО *с* **1.** йыртҡыслыҡ **2.** *перен.* йыртҡыслыҡ, вәхшилек; **занима́ться хи́щничеством** вәхшилек ҡылыу

ХИ́ЩНЫЙ, -ая, -ое **1.** йыртҡыс; **хи́щный зверь** йыртҡыс йәнлек **2.** *перен.* йыртҡыс(тарса), ҡырағай, ҡомһоҙ; **хи́щный взгляд** ҡомһоҙ ҡараш

ХЛАДНОКРО́ВИЕ *с* һалҡын ҡанлылыҡ, һалҡынлыҡ, тыныс тәбиғәтлелек, баҫалҡылыҡ; **не теря́ть хладнокро́вия** һалҡын ҡанлылыҡты юғалтмау

ХЛАДНОКРО́ВНЫЙ, -ая, -ое **1.** һалҡын ҡанлы, тыныс тәбиғәтле; **хладнокро́вный челове́к** тыныс тәбиғәтле кеше **2.** һалҡын, тотанаҡлы, тыныс; **хладнокро́вный отве́т** тотанаҡлы яуап

ХЛАДОСТО́ЙКОСТЬ *ж* һалҡынға сыҙамлылыҡ

ХЛАМ *м собир.* иҫке-моҫҡо, алам-һалам, сүпсар; **вы́бросить хлам** иҫке-моҫҡоно сығарып ташлау

ХЛАМИ́ДА *ж* хламида (**1.** *тар. боронғо римляндарҙа, гректарҙа оҙон кейем* **2.** *һөйл. килешһеҙ* (*оҙон, киң*) *кейем*)

ХЛЕБ *м* **1.** икмәк; **ржано́й хлеб** арыш икмәге; **ко́рка хле́ба** икмәк ҡатыһы; **печь хлеб** икмәк бешереү **2.** (*зерно*) ашлыҡ, иген; **жать хлеб** ашлыҡ урыу; **сдава́ть хлеб** иген тапшырыу **3.** *перен.*, *разг.* ашарлыҡ, туйымлыҡ, ризыҡ, икмәк-тоҙлоҡ; **зараба́тывать себе́ на хлеб** үҙенә ашарлыҡ эшләү ♦ **и то́ хлеб** юҡ тигәнсе, ярап тора; **хле́б-**

со́ль: 1) (*угощение*) һый-хөрмәт; 2) (*забота*) хәстәр, ҡайғыртыу; **хле́бом не корми́** *см.* **корми́ть; хлеб насу́щный** йәшәү, тереклек итеү өсөн кәрәкле нәмәләр; көндәлек икмәк; **хлеб да соль; хле́б-со́ль; хлеб и соль** ашығыҙ тәмле булһын

ХЛЕБА́ТЬ *несов. что* и *без доп.* **1.** *разг.* (*пить большими глотками*) һемереү, һемереп (шопорлатып) эсеү **2.** *прост.* (*есть жидкое*) ашау, эсеү; **хлеба́ть суп** өйрә эсеү

ХЛЕ́БЕЦ *м* күмәс, (бәләкәй) икмәк; **хрустя́щие хле́бцы** көтөрләп торған бәләкәй икмәк

ХЛЕ́БИНА *ж*; *пчел.* манса, һитә

ХЛЕ́БНИЦА *ж* икмәк табағы, икмәк һауыты

ХЛЕБНУ́ТЬ *сов. что* и *без доп.* **1.** *см.* **хлеба́ть 2.** *что, чего*; *разг.* (*выпить*) эсеп (йотоп) ебәреү, эсеү; (*выпить спиртное*) төшөрөп алыу **3.** *чего*; *перен., разг.* (*испытать*) баштан үткәреү (кисереү), кисереү, күреү; **хлебну́ть го́ря** ҡайғы күреү, ҡайғы-хәсрәт кисереү

ХЛЕ́БНЫЙ, -ая, -ое **1.** икмәк ...ы; **хле́бные кро́шки** икмәк валсыҡтары; **хле́бный квас** икмәк кеүәҫе **2.** ашлыҡ ...ы, иген ...ы; **хле́бная торго́вля** ашлыҡ сауҙаһы; **хле́бные всхо́ды** иген шытымдары **3.** (*урожайный*) ашлыҡлы, икмәкле, игенле; **хле́бные края́** игенле яҡтар **4.** *перен., разг.* (*выгодный*) файҙалы, табышлы, төшөмлө; **хле́бное месте́чко** төшөмлө урын

ХЛЕБО... *урыҫ телендә ҡушма һүҙҙәрҙең "икмәк", "иген", "ашлыҡ" мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.*, **хлебозаво́д** икмәк заводы; **хлебосда́ча** ашлыҡ тапшырыу

ХЛЕБОБУ́ЛОЧНЫЙ, -ая, -ое икмәк-күмәс ...ы, икмәк-ҡалас ...ы; **хлебобу́лочный магази́н** икмәк-ҡалас магазины

ХЛЕБОЗАВО́Д *м* икмәк заводы

ХЛЕБОЗАГОТОВИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое иген (ашлыҡ) әҙерләү ...ы; **хлебозаготови́тельная кампа́ния** иген әҙерләү кампанияһы

ХЛЕБОЗАГОТО́ВКИ *мн.* (*ед.* **хлебозаготовка** *ж*) иген әҙерләү

ХЛЕБОПА́ШЕСТВО *с* игенселек, иген игеү; **занима́ться хлебопа́шеством** иген игеү менән шөғөлләнеү

ХЛЕБОПА́ШЕЦ *м* игенсе, иген игеүсе

ХЛЕБОПЁК *м см.* **пе́карь**

ХЛЕБОПЕКА́РНЫЙ, -ая, -ое икмәк бешереү ...ы; **хлебопека́рная промы́шленность** икмәк бешереү сәнәғәте

ХЛЕБОПЕКА́РНЯ *ж см.* **пека́рня**

ХЛЕБОПЕЧЕ́НИЕ *с* икмәк бешереү

ХЛЕБОПРОДУ́КТЫ *мн.* (*ед.* **хлебопроду́кт** *м*) ашлыҡ продукттары

ХЛЕБОПРОИЗВОДЯ́ЩИЙ, -ая, -ее ашлыҡ бирә (үҫтерә) торған; **хлебопроизводя́щий райо́н** ашлыҡ үҫтерә торған төбәк (район)

ХЛЕБОРЕ́З *м* икмәк телеүсе (ҡырҡыусы)

ХЛЕБОРЕ́ЗКА *ж* **1.** икмәк телгес (*ҡулайлама*) **2.** *см.* **хлеборе́з**

ХЛЕБОРЕ́ЗНЫЙ, -ая, -ое икмәк телеү (ҡырҡыу) ...ы, икмәк телә (ҡырҡа) торған; **хлеборе́зный нож** икмәк телә торған бысаҡ

ХЛЕБОРО́Б *м см.* **хлебопа́шец**; **хлеборо́бы райо́на** район(дың) игенселәре

ХЛЕБОРО́ДНЫЙ, -ая, -ое иген үҫә (уңа) торған, иген уңған, ашлыҡлы, уңышлы; **хлеборо́дный год** иген уңған йыл

ХЛЕБОСДА́ТЧИК *м* ашлыҡ (иген) тапшырыусы

ХЛЕБОСДА́ЧА *ж* ашлыҡ (иген) тапшырыу; **план хлебосда́чи** ашлыҡ тапшырыу планы

ХЛЕБОСО́Л *м* ҡунаҡсыл (һый-хөрмәт күрһәтеүсе, йомарт) кеше

ХЛЕБОСО́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое ҡунаҡсыл, хөрмәтсел, йомарт, һыйсыл; **хлебосо́льный хозя́ин** ҡунаҡсыл хужа

ХЛЕБОСО́ЛЬСТВО *с* ҡунаҡсыллыҡ, һыйсыллыҡ, йомартлыҡ, хөрмәт күрһәтеү

ХЛЕБОУБО́РКА *ж* иген (ашлыҡ) йыйыу (урыу, урып йыйыу)

ХЛЕБОУБО́РОЧНЫЙ, -ая, -ое иген йыйыу ...ы, иген урыу ...ы; **хлебоубо́рочная маши́на** иген йыйыу машинаһы

ХЛЕВ *м* аҙбар, һарай, ҡура

ХЛЕСТАКО́ВЩИНА *ж* үтә шапырыныусанлыҡ, ҡупырайыусанлыҡ

ХЛЕСТАНУ́ТЬ *сов. см.* **хлеста́ть**

ХЛЕСТА́ТЬ *несов.* **1.** *кого-что, по чему* сыптырыу, сыбыртҡылау, һуғыу, һуғып алыу, һыҙырып ебәреү, һыҙыра (яндыра) тартыу, һыҙырыу; (*веником*) сабыныу, сабыу; **хлеста́ть ло́шадь** атты сыбыртҡылау; **хлеста́ть пру́тиком** сыбыҡ менән сыптырыу **2.** *во что* бәреү, һыҙырыу; **дождь хле́щет в окно́** ямғыр тәҙрәгә бәрә **3.** (*о волнах*) тулҡынланыу **4.** сорлау, сорлап ағыу, шабырлап ағыу; **вода́ хле́щет из кра́на** һемәктән һыу шабырлап аға

ХЛЁСТКИЙ, -ая, -ое **1.** шыйыҡ, һыйғыр, әсе; **хлёсткий пру́тик** һыйғыр сыбыҡ; **хлёсткий ве́тер** әсе ел **2.** *перен., разг.* (*резкий, меткий*) әсе, үткер

ХЛЕСТНУ́ТЬ *сов. см.* **хлеста́ть**; **хлестну́ть пле́тью** ҡамсы менән һыҙыра тартыу

ХЛИ́ПКИЙ, -ая, -ое *разг.* **1.** (*непрочный, некрепкий*) ныҡ булмаған, бушаҡ **2.** *перен.* (*слабый*) хәлһеҙ, кәрһеҙ, насар; **хли́пкое здоро́вье** насар сәләмәтлек **3.** (*о человеке*) майрыҡ, былҡы, хәлһеҙ, кәрһеҙ; **хли́пкий челове́к** кәрһеҙ кеше **4.** (*разжиженный*) шыйыҡ; **хли́пкая грязь** шыйыҡ батҡаҡ

ХЛОП I *межд. в знач. сказ.*; *разг.* **1.** шап итеү, шап итеп һуғыу; **он хлоп кулако́м по́ столу** ул йоҙроғо менән өҫтәлгә шап итеп һуҡты **2.** лөп, дөп, шап (*о внезапном действии*)

ХЛОП II *м*; *уст., прост.* (*хлопки*) бәреү (шаҡылдатыу, һуғыу, ҡул сабыу) тауышы

ХЛО́ПАНЬЕ *с см.* **хло́пать**

ХЛО́ПАТЬ *несов.* **1.** *см.* **хло́пнуть** 2—4; **хло́пать по плечу́** ҡулбашына һуғыу; **хло́пать кнуто́м** сыбыртҡы шартлатыу **2.** *кому* (*рукоплескать*) ҡул сабыу, сәпәкәй итеү; **хло́пать арти́сту** артисҡа ҡул сабыу ♦ **хло́пать глаза́ми** аптырап ҡарап тороу, ауыҙ асып тороу; **хло́пать уша́ми**: 1) аңшайыу, ишеткәндә (тыңлағанда) аңламау; 2) асыҡ ауыҙланыу, ауыҙ асып тороу (ҡалыу)

ХЛО́ПАТЬСЯ *несов. см.* **хло́пнуться**

ХЛО́ПЕЦ *м*; *разг.* үҫмер

ХЛОПКО... *урыҫ телендә ҡушма һүҙҙәрҙең "мамыҡ" мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.*, **хлопкоубо́рка** мамыҡ йыйыу; **хлопкопряде́ние** мамыҡ иләү

ХЛОПКОВО́Д *м* мамыҡсы (*белгес*)

ХЛОПКОВО́ДСТВО *с* мамыҡсылыҡ, мамыҡ үҫтереү

ХЛОПКОВО́ДЧЕСКИЙ, -ая, -ое мамыҡсылыҡ ...ы; **хлопково́дческий совхо́з** мамыҡсылыҡ совхозы

ХЛО́ПКОВЫЙ, -ая, -ое мамыҡ ...ы; **хло́пковое ма́сло** мамыҡ майы; **хло́пковое по́ле** мамыҡ баҫыуы

ХЛОПКООЧИСТИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое мамыҡ таҙарта торған; **хлопкоочисти́тельная маши́на** мамыҡ таҙарта торған машина

ХЛОПКОПРЯДЕ́НИЕ *с* мамыҡ иләү

ХЛОПКОПРЯДИ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое мамыҡ иләй торған, мамыҡ иләү ...ы; **хлопкопряди́льная маши́на** мамыҡ иләү машинаһы

ХЛОПКОРО́Б *м* мамыҡ үҫтереүсе, мамыҡ игеүсе, мамыҡсы

ХЛОПКОСЕ́ЮЩИЙ, -ая, -ее мамыҡ игеүсе ...ы; **хлопкосе́ющий райо́н** мамыҡ игеүсе район

ХЛОПКОУБО́РКА *ж* мамыҡ йыйыу

ХЛОПКОУБО́РОЧНЫЙ, -ая, -ое мамыҡ йыйыу ...ы; **хлопкоубо́рочная маши́на** мамыҡ йыйыу машинаһы

ХЛО́ПНУТЬ *сов.* **1.** *см.* **хло́пать** 2; **2.** *кого-что, по чему* һуғыу, һуҡҡылау, ҡаҡҡылау, (иркәләп) ҡағыу; **хло́пнуть руко́й по плечу́** ҡул менән иңбашҡа һуғыу **3.** *чем* шап иттереү, шапылдатыу; **хло́пнуть дверьми́** ишектәрҙе шап иттереп ябыу **4.** *чем* и *без доп.* шартлатыу, ҡополдатыу

ХЛО́ПНУТЬСЯ *сов.*; *разг.* лап (тып, шап) итеп ҡолап төшөү; **хло́пнуться на зе́млю** ергә лап итеп ҡолап төшөү

ХЛО́ПОК *м см.* **хлопча́тник**; **выра́щивать хло́пок** мамыҡ үҫтереү; **убира́ть хло́пок** мамыҡ йыйыу

ХЛОПО́К *м* **1.** (*звук*) һуғыу (атыу) тауышы **2.** *мн.* **хлопки́** (*аплодисменты*) ҡул сабыу, сәпәкәйләү, алҡыштар

ХЛОПОТА́ТЬ *несов.* **1.** мәшәҡәтләнеү, хәстәрләү; **хлопота́ть по до́му** өй эштәре менән мәшәҡәтләнеү **2.** *о чём* юллау, ҡайғыртыу, артынан йөрөү; **хлопота́ть о путёвке в санато́рий** санаторийға путёвка юллау **3.** *за кого* (*стараться оказать содействие*) (артынан) йөрөү, үтенеп һорау, ҡайғыртыу

ХЛОПОТЛИ́ВОСТЬ *ж* **1.** мәшәҡәт, ҡайғыртыусанлыҡ, хәстәрлелек; **проявля́ть изли́шнюю хлопотли́вость** артыҡ мәшәҡәт күрһәтеү **2.** мәшәҡәтлелек; **хлопотли́вость де́ла** эштең мәшәҡәтлелеге

ХЛОПОТЛИ́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** мәшәҡәтле, ығы-зығылы; **хлопотли́вое де́ло** мәшәҡәтле эш **2.** (*суетливый*) тынғыһыҙ, ҡайғыртыусан; **хлопотли́вый хозя́ин** тынғыһыҙ хужа

ХЛО́ПОТНО *нареч. в знач. сказ.*; *разг.* мәшәҡәтле; **э́то о́чень хло́потно** был бик мәшәҡәтле

ХЛО́ПОТНЫЙ, -ая, -ое *разг.* мәшәҡәтле, ауыр, ҡатмарлы; **хло́потное де́ло** мәшәҡәтле эш

ХЛО́ПОТЫ *только мн.* мәшәҡәт, ҡамасау(лыҡ); **создава́ть хло́поты** ҡамасаулыҡ яһау; **жите́йские хло́поты** донъя мәшәҡәттәре ♦ **хлопо́т по́лон рот** *см.* **рот**

ХЛОПУ́ШКА *ж* **1.** (*для уничтожения мух*) себен үлтергес **2.** (*игрушка*) шапылдаҡҡыс **3.** *бот.* (*сорняк*) шәфәҡгөл **4.** *тех.* (*самозакрывающаяся заслонка в трубопроводах*) шапылдаҡҡыс

ХЛОПЧА́ТНИК *м* мамыҡ, мамыҡ үләне, пахта

ХЛОПЧАТОБУМА́ЖНЫЙ, -ая, -ое **1.** кизе-мамыҡ ...ы; **хлопчатобума́жная промы́шленность** кизе-мамыҡ сәнәғәте **2.** кизе-мамыҡтан, кизе-мамыҡ; **хлопчатобума́жная ткань** кизе-мамыҡ туҡыма

ХЛО́ПЬЯ *только мн.* киҫәк, йомғаҡ, ялбыр, ябалаҡ; **сне́жные хло́пья** ябалаҡ ҡар

ХЛОР *м* хлор (*химик элемент, йәшкелт-һары төҫтәге тонсоҡторғос газ*)

ХЛОРЕ́ЛЛА *ж* хлорелла (*бер күҙәнәкле бик ваҡ йәшел ылымыҡ*)

ХЛОРИ́РОВАНИЕ *с см.* **хлори́ровать**

ХЛОРИ́РОВАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **хлори́ровать** **2.** *прил.* хлорланған; **хлори́рованная вода́** хлорланған һыу

ХЛОРИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* **1.** (*очистить воду хлором*) хлорлау, хлор ҡатнаштырыу; **хлори́ровать во́ду** һыуҙы хлорлау **2.** (*ввести хлор в молекулы органического вещества*) хлор ҡушыу

ХЛО́РИСТЫЙ, -ая, -ое хлорлы, хлор ҡатнаштырылған; **хло́ристый на́трий** хлорлы натрий

ХЛО́РНЫЙ, -ая, -ое хлор ...ы, хлорлы; **хло́рная кислота́** хлор кислотаһы; **хло́рная и́звесть** хлорлы эзбиз

ХЛОРО́З *м*; *спец.* хлороз (**1.** *бот. тупраҡта тимер тоҙҙары етешмәүҙән үҫемлектәрҙә була торған ауырыу* **2.** *ҡан аҙлыҡтан ағарыныу*)

ХЛОРОФИ́ЛЛ *м* хлорофилл (*үҫемлектәргә йәшел төҫ бирә торған пигмент*)

ХЛОРОФИ́ЛЛОВЫЙ, -ая, -ое хлорофилл ...ы; **хлорофи́лловые зёрна** хлорофилл бөртөктәре

ХЛОРОФО́РМ *м* хлороформ (*тиҙ осоп бөтөүсән төҫһөҙ шыйыҡлыҡ*)

ХЛОРОФО́С *м* хлорофос (*короткос бөжәктәргә каршы кулланылған химик препарат*)

ХЛЫ́НУТЬ *сов.* **1.** сорлап ағыу (аға башлау), ҡойоп яуыу, эркелеү; **слёзы хлы́нули из глаз** күҙҙән йәш сорлап аҡты **2.** (*двинуться во множестве*) ябырылыу, ағылыу; **хлы́нула толпа́ люде́й** кешеләр төркөмө ағылды

ХЛЫСТ *м* **1.** (*прут*) шыйыҡ (һыйғыр) сыбыҡ; **уда́рить хлысто́м** шыйыҡ сыбыҡ менән һуғыу **2.** (*плётка*) сыбыртҡы, ҡамсы **3.** *спец.* (*ствол поваленного дерева, очищенный от сучьев*) буй (оҙон) ағас; **трелева́ть хлысты́** буй ағас һөйрәтеү

ХЛЫ́СТИК *м* **1.** (*прутик*) бәләкәй сыбыҡ **2.** (*небольшая плётка*) бәләкәй сыбыртҡы

ХЛЫЩ *м*; *разг.*, *неодобр.* фырт егет

ХЛЮ́ПАНЬЕ *с*; *разг. см.* **хлю́пать**

ХЛЮ́ПАТЬ *несов.* **1.** *разг.* (*чавкать — о воде, грязи*) ласҡылдау, лыстырлау, сапылдау; **грязь хлю́пает под нога́ми** аяҡ аҫтында бысраҡ ласҡылдап ята **2.** *прост.* (*идти по чему-л. жидкому, вязкому*) лыстырлатып баҫыу, лас-лос атлау; **хлю́пать по лу́жам** күләүектән лас-лос атлау **3.** *прост.* (*плакать*) һыңҡылдау, мышҡылдау ♦ **хлю́пать но́сом** *прост.* мыш-мыш килеү, мышҡылдау

ХЛЮ́ПАТЬСЯ *несов. см.* **хлю́пнуться**

ХЛЮ́ПИК *м*; *прост.* мөштөм (ихтыярһыҙ) кеше, йомшаҡ кеше

ХЛЮ́ПКИЙ, -ая, -ое *прост.* **1.** (*жидкий, вязкий*) ебеткәк, батҡаҡ, лысҡылдап торған; **хлю́пкая грязь** лысҡылдап торған бысраҡ **2.** *перен.* ебегән, ихтыярһыҙ; **хлю́пкий челове́к** ебегән кеше

ХЛЮ́ПНУТЬ *сов. см.* **хлю́пать** 1, 2

ХЛЮ́ПНУТЬСЯ *сов.*; *прост.* батҡаҡҡа ҡолау (йығылыу, төшөү), шап итеп ҡалыу

ХЛЮСТ *м*; *прост.* мут кеше

ХЛЯБЬ *ж* **1.** *уст.* (*бездна, глубина*) упҡын, сөмгөл **2.** *разг.* (*жидкая грязь*) батҡаҡ, батҡыл ер (урын) ♦ **разве́рзлись хля́би небе́сные** *шутл.* күктең төбө тишелгән (*туктауһыҙ ямғыр яуыуы*)

ХЛЯ́СТИК *м* биллек

ХМ *межд.* һе, һем

ХМЕЛЕВО́Д *м* ҡомалаҡ үҫтереүсе (*белгес*)

ХМЕЛЕВО́ДСТВО *с* ҡомалаҡ үҫтереү (етештереү), ҡомалаҡ үҫтереүселек

ХМЕЛЕВО́ДЧЕСКИЙ, -ая, -ое ҡомалаҡ үҫтереү (етештереү) ...ы; **хмелево́дческий совхо́з** ҡомалаҡ үҫтереү совхозы

ХМЕЛЕВО́Й, -ая, -ое ҡомалаҡ ...ы; **хмелево́й за́пах** ҡомалаҡ еҫе; **хмелевы́е дро́жжи** ҡомалаҡ әсеткеһе; **хмелева́я ши́шка** ҡомалаҡ тубырсығы

ХМЕЛЁК *м*; *разг.*, *ласк. от* **хмель** 1 ♦ **под хмелько́м (быть)** ҡыҙмаса (булыу), еңелсә иҫереү

ХМЕЛЕ́ТЬ *несов.*; *разг.* иҫереү, башҡа китеү

ХМЕЛЬ *м* **1.** *бот.* (*растение и соцветия этого растения*) ҡомалаҡ; **собира́ть хмель** ҡомалаҡ йыйыу; **суши́ть хмель** ҡомалаҡ киптереү **2.** (*состояние опьянения*) иҫереү, иҫереклек ♦ **во хмелю́**; **под хме́лем** ҡыҙмаса, еңелсә иҫереү

ХМЕ́ЛЬНИК *м* ҡомалаҡлыҡ

ХМЕЛЬНО́Й и *уст.* **ХМЕ́ЛЬНЫЙ**, -ая, -ое **1.** (*нетрезвый*) иҫерек, ҡыҙмаса; **хмельно́й челове́к** иҫерек кеше **2.** (*опьяняющий*) иҫерткес, иҫертә торған; **хмельны́е напи́тки** иҫерткес эсемлектәр **3.** *в знач. сущ.* **хмельно́е** *с* иҫерткес эсемлек, мәй

ХМУ́РИТЬ *несов.* (*о бровях*) йыйырыу; (*о лице*) сырайҙы һытыу (боҙоу), төмһәйеү

ХМУ́РЫЙ, -ая, -ое **1.** ҡараңғы сырайлы, бойоҡ, һытыҡ йөҙлө (сырайлы); **хму́рый челове́к** ҡараңғы сырайлы кеше **2.** *перен.* (*пасмурный*) йонсоу, болотло; **хму́рое не́бо** болотло күк; **хму́рое у́тро** йонсоу иртә

ХМЫ́КАТЬ *несов.*; *разг.* "һем-һем" ("һе") тиеү (*аптырағанда, мыҫҡыллағанда, ғәрләнгәндә*)

ХМЫ́КНУТЬ *сов. см.* **хмы́кать**

ХНА *ж* ҡына (*күп йыллыҡ үҫемлек һәм һарғылт ҡыҙыл буяу*)

ХНЫ: хоть бы хны: 1) бар тип тә белмәй, иҫе лә китмәй; 2) *кому* беште ни ҙә төштө ни, булды ни ҙә булманы ни

ХНЫ́КАНЬЕ *с*; *разг. см.* **хны́кать**

ХНЫ́КАТЬ *несов.*; *разг.* **1.** (*плакать*) һыңҡылдау, шыңшыу; **ребёнок хны́чет** бала һыңҡылдай **2.** *перен.* (*жаловаться*) мыжыу, зарланыу

ХО́ББИ *с нескл.* хобби

ХО́БОТ *м* **1.** томшоҡ, морон; **хо́бот слона́** фил томшоғо **2.** *воен.* хобот (*туп йәки пулемёт лафетының өҫкө өлөшө*)

ХОБОТНО́Й и **ХО́БОТНЫЙ**, -ая, -ое *зоол.* **1.** томшоҡло, моронло **2.** *в знач. сущ.* **хоботны́е** *мн.* томшоҡлолар

ХОБОТО́К *м* **1.** *уменьш. от* **хо́бот** 1; **2.** *зоол.* томшоҡ, моронса

ХОД *м* **1.** (*движение*) йөрөш, йөрөм, аҙым, барыу, юл; (*массовое перемещение рыбы в места нереста*) үрләү ваҡыты; **весе́нний ход ры́бы** балыҡтың яҙғы үрләү ваҡыты; **ход маши́ны** машина йөрөшө; **уско́рить ход** йөрөштө тиҙләтеү; **заме́длить ход** йөрөштө әкренәйтеү; **ход ло́шади** ат аҙымы; **дать за́дний ход** артҡа йөрөш; **час хо́ду** бер сәғәтлек юл **2.** *перен.* (*течение, развитие чего-л.*) барыш, үҫеш, ағыш; **ход собы́тий** ваҡиғалар ағышы; **в хо́де борьбы́** көрәш барышында **3.** (*вход*) юл, барыу юлы, инеү (юлы); **ход со двора́** инеү ихатанан **4.** (*рабочая часть машины и др.*) тәгәрмәс, табан, ҡуласа; **колёсный ход теле́ги** арба тәгәрмәсе; **теле́га на желе́зном ходу́** тимер табанлы арба **5.** (*в игре*) сығыу, йөрөү, сығыш; **чей ход?** кем сыға?; **ход ферзём** ферзь менән йөрөү **6.** *тех.* (*работа машины, механизма*) эшләү, барыу, йөрөш; **ход часо́в** сәғәт йөрөшө; **пла́вный ход мото́ра** моторҙың талғын эшләүе **7.** *перен.* (*манёвр, приём*) алым, ысул, юл; **дипломати́ческий ход** дипломатик алым **8.** (*коридор, тоннель*) үткәүел, үтеү урыны (юлы); **подзе́мный ход** ер аҫтынан үтеү урыны

♦ **знать все хо́ды и вы́ходы** *см.* **вы́ход**; **на ходу́**: 1) эшкә әҙер; 2) барғанда, юл ыңғайында; **свои́м хо́дом идти́** үҙ йүнәлеше (ағышы) менән барыу; **не дать хо́ду** *кому кемгә* юл бирмәү, ҡаршы төшөү; **пусти́ть в ход** ҡуллана (файҙалана) башлау; **с хо́ду**: 1) барышлай, туҡтап тормай; 2) шунда уҡ; **быть в ходу́** һорау ҙур булыу, ҡулланыуҙа (файҙаланыуҙа) булыу

ХОДА́ТАЙ *м*; *уст.* **1.** (*защитник*) юллаусы, яҡлаусы; **быть хода́таем** юллаусы булып йөрөү **2.** (*поверенный по чьим-л. делам*) вәкил, ышаныслы кеше, вәкәләтле кеше

ХОДА́ТАЙСТВО *с* **1.** *см.* **хода́тайствовать 2.** (*документ*) үтенес, үтенес ҡағыҙы; **удовлетвори́ть хода́тайство** үтенесте ҡәнәғәтләндереү

ХОДА́ТАЙСТВОВАТЬ *несов.* **1.** *о ком-чём, за кого-что* артынан йөрөү, юллау, һорау **2.** *уст.* (*быть профессиональным поверенным*) вәкил (ышаныслы кеше, вәкәләтле кеше) булыу

ХО́ДИКИ *только мн.*; *разг.* герле сәғәт

ХОДИ́ТЬ *несов.* **1.** йөрөү, барыу; **ходи́ть пешко́м** йәйәү йөрөү; **ходи́ть без це́ли** тик йөрөү; **ходи́ть на четвере́ньках** имгәкләп йөрөү **2.** (*носить какую-л. одежду, обувь и т.д.*) (кейеп) йөрөү; **ходи́ть в пальто́** пальто кейеп йөрөү; **ходи́ть босико́м** ялан аяҡ йөрөү **3.** йөрөү, ҡыҙырыу; **ходи́ть по магази́нам** магазиндар буйлап йөрөү **4.** (*посещать*) (барып) йөрөү, килеү; **ходи́ть в теа́тр** театрға йөрөү **5.** (*о средствах транспорта*) йөрөү; **поезда́ хо́дят по расписа́нию** поездар расписание буйынса йөрөй **6.** (*быстро двигаться по поверхности*) шыуып тороу, шыуыу; **рука́ хо́дит по холсту́** ҡул туҡыманан шыуып тора **7.** (*колыхаться, дрожать*) сайҡалыу, һелкенеү; **пол хо́дит под нога́ми** аяҡ аҫтында иҙән һелкенә **8.** *за кем-чем* (*заботиться*) ҡарау; **ходи́ть за больны́м** ауырыуҙы ҡарау **9.** (*о часах*) йөрөү; **часы́ хо́дят** сәғәт йөрөй **10.** (*быть в употреблении*) баһаланыу, ҡулланыуҙа булыу, йөрөү; **меха́ ходи́ли вме́сто де́нег** аҡса урынына йәнлек тиреләре йөрөгән **11.** *разг.* (*быть кем-л.*) булып йөрөү (тороу, эшләү); **ходи́ть в председа́телях** рәйес булып йөрөү **12.** (*в игре*) йөрөү, сығыу; **ходи́ть пе́шкой** пешка менән йөрөү **13.** *на кого* (*охотиться*) йөрөү, барыу; **ходи́ть на медве́дя** айыуға йөрөү; **ходи́ть на охо́ту** һунарға йөрөү **14.** йөрөү, таралыу; **ходи́ть по рука́м** ҡулдан-ҡулға йөрөү; **хо́дит слух** һүҙ йөрөй **15.** *разг.* (*испражняться*) тышҡа сығыу ♦ **ходи́ть на за́дних ла́пках** *см.* **ла́пка**; **ходи́ть по́ миру** хәйер һорашыу; **ходи́ть на голове́** *см.* **голова́**; **ходи́ть по стру́нке** *см.* **стру́нка**

ХО́ДКИЙ, -ая, -ое *разг.* **1.** алымлы, атламлы, аҙымлы, йөрөмлө, йөрөшлө, үрсел; **хо́дкая ло́шадь** алымлы ат **2.** (*о товаре*) үтемле

ХОДОВО́Й, -ая, -ое **1.** *тех.* йөрөткөс, йөрөтөү (йөрөү) ...ы; **ходово́й винт** йөрөткөс винт; **ходово́й механи́зм** йөрөтөү механизмы **2.** *спец.* йөрөш ...ы, осош ...ы; **ходовы́е ка́чества автомоби́ля** автомобилдең йөрөш сифаттары **3.** *разг.* (*имеющий наибольший спрос*) үтемле; **ходова́я маши́на** үтемле машина **4.** (*часто употребляемый*) йыш (һәр ваҡыт) ҡулланыла торған; **ходово́е выраже́ние** һәр ваҡыт ҡулланыла торған әйтем

ХОДО́К *м* **1.** (*пешеход*) йәйәүле, йәйәү кеше, йәйәү йөрөүсе **2.** *уст.* (*выборное лицо*) йөргөнсө, йөрөксө, юллап йөрөүсе; **отпра́вить ходоко́в** йөргөнсөләр ебәреү

ХОДУ́ЛИ *мн.* (*ед.* **ходу́ля** *ж*) оҙон ағас аяҡ, ҡолға аяҡ; **ходи́ть на ходу́лях** оҙон ағас аяҡта йөрөү

ХОДУ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое *разг.* яһалма, насар, тәбиғи булмаған; **ходу́льное выраже́ние** яһалма һүҙ

ХОДУ́Н *м*; *разг. см.* **ходо́к** 1 ♦ **ходуно́м ходи́ть**: 1) дер һелкенеү, тетрәү, ҡалтырау; 2) ҡайнашыу, ығы-зығы килеү, баш түбән йөрөү

ХОДЬБА́ *ж* йөрөш, йөрөү, юл; **уста́ть от ходьбы́** йөрөүҙән (йөрөп) арыу; **по́лчаса ходьбы́** ярты сәғәтлек юл

ХОДЯ́ЧИЙ, -ая, -ее **1.** *разг.* йөрөй (ала) торған; **ходя́чая больна́я** йөрөй ала торған ауырыу **2.** (*обычный*) киң таралған, киң (йыш) ҡулланылған (ҡулланышлы); **ходя́чее выраже́ние** киң таралған әйтем **3.** *перен.*, *ирон.* торғаны менән (бер), аяҡлы; **ходя́чая доброде́тель** торғаны бер изге йән ♦ **ходя́чая энциклопе́дия** *см.* **энциклопе́дия**

ХОЖДЕ́НИЕ *с см.* **ходи́ть** 1, 3, 5, 13; **хожде́ние по го́роду** ҡала буйлап йөрөү; **хожде́ние взад-вперёд** алға-артҡа йөрөп тороу **2.** (*жанр древнерусской литературы, представляющий собой описание путешествий*) сәйәхәтнамә ♦ **име́ть хожде́ние** йөрөү, ҡулланыу; **хожде́ние по му́кам** яфа сигеү, ғазаплы тормош

ХОЗРАСЧЁТ *м* (*хозяйственный расчёт*) хозрасчёт, хужалыҡ иҫәбе (*үҙ сығымын үҙе ҡаплау нигеҙендә ҡоролған планлы хужалыҡ итеү*)

ХОЗРАСЧЁТНЫЙ, -ая, -ое хужалыҡ иҫәбендәге, хужалыҡ иҫәбе ...ы; **хозрасчётное предприя́тие** хужалыҡ иҫәбендәге предприятие

ХОЗЯ́ИН *м* **1.** *в разн. знач.* хужа, эйә; **хозя́ин до́ма** өй хужаһы; **стать хозя́ином** эйә булыу; **находи́ть хозя́ина** эйәһен табыу; **не име́ющий хозя́ина** эйәһеҙ **2.** *прост.* (*муж*) ир, хужа ♦ **быть хозя́ином своего́ сло́ва** үҙ һүҙендә тороу

ХОЗЯ́ЙКА *ж* **1.** хужа, хужабикә **2.** *прост.* (*жена*) ҡатын, хужабикә ♦ **дома́шняя хозя́йка** хужабикә; **сестра́-хозя́йка** сестра-хозяйка (*хәстәханала, балалар баҡсаһында һ.б. хужалыҡ эшен алып барған ҡатын-ҡыҙ*)

ХОЗЯ́ЙНИЧАТЬ *несов.* **1.** (*вести хозяйство*) хужалыҡ итеү, йорт ҡарау, хужалыҡ алып барыу, хужа булып тороу **2.** (*бесцеремонно распоряжаться*) хужа булыу, үҙе теләгәнсә эшләү; **хозя́йничать в чужо́м до́ме** кеше өйөндә хужа булыу

ХОЗЯ́ЙСКИЙ, -ая, -ое **1.** хужа ...ы; **хозя́йская дочь** хужа ҡыҙы **2.** хужаларса, хужа кеүек; **хозя́йское отноше́ние к де́лу** эшкә хужаларса мөнәсәбәт ♦ **де́ло хозя́йское** *разг.* үҙең беләһең, үҙең теләгәнсә эшлә

ХОЗЯ́ЙСТВЕННИК *м* хужалыҡ итеүсе, хужалыҡ кешеһе, хужалыҡсан

ХОЗЯ́ЙСТВЕННОСТЬ *ж* хужалыҡсыллыҡ, тернәкселлек, һаҡсыллыҡ; **прояви́ть хозя́йственность** һаҡсыллыҡ күрһәтеү

ХОЗЯ́ЙСТВЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** хужалыҡ ...ы; **хозя́йственный год** хужалыҡ йылы; **хозя́йственный инвента́рь** хужалыҡ кәрәк-яраҡтары **2.** хужалыҡсыл, йүнсел, һаҡсыл, донъясыл; **хозя́йственный челове́к** хужалыҡсыл кеше; **быть хозя́йственным** донъясыл булыу **3.** (*рациональный, безубыточный*) һаҡсыл, сығымһыҙ **4.** (*властный*) хужаларса, хужаларға хас; **хозя́йственный тон** хужаларға хас тон ♦ **хозя́йственное мы́ло** кер һабыны

ХОЗЯ́ЙСТВО *с* **1.** *в разн. знач.* хужалыҡ, донъя; **наро́дное хозя́йство** халыҡ хужалығы; **се́льское хозя́йство** ауыл хужалығы; **единоли́чное хозя́йство** яңғыҙаҡ хужалыҡ; **ры́бное хозя́йство** балыҡсылыҡ хужалығы; **вести́ хозя́йство** хужалыҡ итеү; **нала́дить хозя́йство** донъя бөтәйтеү; **разбаза́ривать хозя́йство** донъя туҙҙырыу **2.** (*предметы быта*) өй (йорт) әйберҙәре, хужалыҡ кәрәк-яраҡтары

ХОЗЯ́ЙСТВОВАТЬ *несов.* хужалыҡ итеү, хужалыҡты алып барыу

ХОККЕИ́СТ *м* хоккейсы

ХОККЕ́Й *м* хоккей; (*на льду*) боҙҙағы хоккей; (*с шайбой*) шайбалы хоккей; (*на траве*) сәкән; **игра́ть в хокке́й** сәкән һуғыу

ХОККЕ́ЙНЫЙ, -ая, -ое хоккей ...ы; **хокке́йный матч** хоккей ярышы; **хокке́йная кома́нда** хоккей командаһы

ХО́ЛЕНЫЙ и **ХОЛЁНЫЙ,** -ая, -ое иркә, наҙлы, үтә йомшаҡ; **холёный челове́к** наҙлы кеше; **хо́леные ру́ки** үтә йомшаҡ ҡулдар

ХОЛЕ́РА *ж* ваба, холера; **зарази́ться холе́рой** ваба йоҡтороу

ХОЛЕ́РИК *м* холерик (*ҡыҙыу тәбиғәтле кеше*)

ХОЛЕРИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое холерик, ҡыҙыу, холерикка хас; **холери́ческий темпера́мент** холерик темперамент

ХОЛЕ́РНЫЙ, -ая, -ое **1.** ваба ...ы, вабалы, холералы, холера ...ы; **холе́рные микро́бы** ваба микробтары; **холе́рный год** ваба йылы **2.** *в знач. сущ.* **холе́рный** *м* и **холе́рная** *ж* (*заболевший холерой*) ваба менән ауырыусы

ХОЛЕСТЕРИ́Н *м*; *биол.* холестерин (*организмда күҙәнәк мембранаһы составындағы юғары май кислоталары менән ҡатмарлы эфирҙар барлыҡҡа килтереүсе органик матдә*)

ХОЛЕЦИСТИ́Т *м*; *мед.* холецистит (*үт ҡыуығының шешеүе*)

ХО́ЛИТЬ *несов. кого-что* иркәләп (яҡшы итеп) тотоу (тәрбиәләү, ҡарау), наҙлау; **хо́лить ло́шадь** атты иркәләп ҡарау

ХО́ЛКА *ж* мунда, һауры; **ло́шадь с высо́кой хо́лкой** бейек мундалы ат

ХОЛЛ *м* холл (*ҡунаҡханала, театрҙа, кинола һ.б. көтөү, ял итеү залы*)

ХОЛМ *м* уба, ҡалҡыулыҡ, түмәләс; **верши́на холма́** уба түбәһе; **взбира́ться на холм** түмәләскә үрләү

ХО́ЛМИК *м* уба(л)сыҡ, бәләкәй ҡалҡыулыҡ

ХОЛМИ́СТЫЙ, -ая, -ое ҡалҡыулы, түбәле, убалы, убалсыҡлы; **холми́стая ме́стность** убалы ер

ХОЛМИ́ТЬСЯ *несов.* ҡалҡып тороу, убаланып ятыу, убалсыҡланыу

ХО́ЛОД *м* **1.** һыуыҡ, һалҡын, һыуыҡлыҡ; **зи́мний хо́лод** ҡышҡы һыуыҡ; **вы́нести на хо́лод** һалҡынға сығарыу **2.** *мн.* **холода́** (*о погоде*) һыуыҡ ваҡыт, һалҡын (һыуыҡ) көндәр, һыуыҡтар, һалҡындар; **начали́сь холода́** һалҡындар башланды; **осе́нние холода́** көҙгө һыуыҡ көндәр **3.** (*ощущение озноба*) өшөтөү, һыуыныу; **броса́ет то в жар, то в хо́лод** бер ҡыҙҙыра, бер өшөтә **4.** *перен.* (*равнодушие*) һалҡынлыҡ, һалҡын ҡараш, иғтибарһыҙлыҡ; **от неё ве́ет хо́лодом** *безл.* унан һалҡынлыҡ бөркөлә

ХОЛОДА́ТЬ *несов.* **1.** *безл.* һалҡынайтыу, һыуытыу, һыуыта (һалҡыная) төшөү; **начина́ет холода́ть** көн һалҡынайта башланы **2.** *разг. см.* **холоде́ть** 1, 2

ХОЛОДЕ́ТЬ *несов.* **1.** һыуыныу, һалҡынайыу; **на у́лице холоде́ет** *безл.* тышта һалҡыная **2.** һыуыныу, өшөү; **ру́ки холоде́ют на моро́зе** һалҡында ҡулдар өшөй **3.** эҫеле-һыуыҡлы булып китеү, ҡурҡыу, ҡот осоу; **холоде́ть от у́жаса** ныҡ ҡурҡыуҙан эҫеле-һыуыҡлы булып китеү

ХОЛОДЕ́Ц *м* ҡойҡа, тертелдәк (*ашамлыҡ*)

ХОЛОДИ́ЛЬНИК *м* һыуытҡыс; **храни́ть мя́со в холоди́льнике** итте һыуытҡыста һаҡлау

ХОЛОДИ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое һыуытҡыс, һыуытыу ...ы; **холоди́льная аппарату́ра** һыуытҡыс аппаратура

ХОЛОДИ́ТЬ *несов.* **1.** *что*; *разг.* (*охлаждать*) һыуытыу, һалҡынайтыу, өшөтөү; **се́верный ве́тер холоди́т лицо́** тиреҫ (төньяҡ) еле битте өшөтә **2.** (*освежать*) һалҡынайтыу; **мя́та холоди́т во рту́** бөтнөк ауыҙҙы һалҡынайта

ХО́ЛОДНО 1. *нареч.* илтифатһыҙ, һалҡын; **хо́лодно отве́тить** һалҡын яуап биреү **2.** *в знач. сказ.*, *безл.* һалҡын, һыуыҡ; **сего́дня хо́лодно** бөгөн һыуыҡ; **мне хо́лодно** миңә һалҡын ♦ **ни жа́рко ни хо́лодно** *кому, от чего* барыбер, бер ҙә иҫ китмәү

ХОЛОДНОКРО́ВНЫЙ, -ая, -ое **1.** *зоол.* һыуыҡ ҡанлы (*балыҡ, баҡа һ.б.*) **2.** *уст. см.* **хладнокро́вный**

ХО́ЛОДНОСТЬ и *уст.* **ХОЛО́ДНОСТЬ** *ж* һалҡынлыҡ, иғтибарһыҙлыҡ; **хо́лодность отноше́ний** мөнәсәбәттәрҙең һалҡынлығы

ХОЛО́ДНЫЙ, -ая, -ое **1.** һалҡын, һыуыҡ, өшәнес; **холо́дный ве́тер** һалҡын ел; **холо́дная вода́** һыуыҡ һыу; **холо́дная о́сень** һалҡын көҙ **2.** (*об одежде*) йоҡа; **холо́дное пальто́** йоҡа пальто **3.** яғылмай (йылытылмай) торған, һалҡын; **холо́дная да́ча** йылытылмай торған дача **4.** (*остывший*) һыуыҡ; **холо́дный чай** һыуыҡ сәй **5.** *перен.* һалҡын, илтифатһыҙ; **холо́дный взгляд** һалҡын ҡараш **6.** *в знач. сущ.* **холо́дное** *с см.* **заливно́е**; **ры́бное холо́дное** балыҡ ҡойҡаһы **7.** (*находящийся в направлении к полюсу*) һалҡын; **холо́дный по́яс** һалҡын бүлкәт **8.** *перен.* (*лишённый страстности*) һалҡын, дәртһеҙ; **холо́дное се́рдце** һалҡын йөрәк **9.** (*производимый без нагревания*) ҡыҙҙырмай, һалҡын килеш; **холо́дная обрабо́тка мета́ллов** металдарҙы һалҡын килеш эшкәртеү ♦ **"холо́дная война́"** "һалҡын һуғыш"; **холо́дное ору́жие** һалҡын ҡорал

ХОЛОДО́К *м*; *разг.* **1.** һалҡын, еләҫ; **у́тренний холодо́к** иртәнге һалҡын **2.** һалҡынса (еләҫ) урын; **сиде́ть в холодке́** еләҫ урында ултырыу **3.** (*ощущение лёгкого озноба*) ҡалтыраныу; **по те́лу пробежа́л холодо́к** тән ҡалтыранып ҡуйҙы **4.** *перен.* (*отчуждённость, равнодушие*) ситләшеү, һалҡынлыҡ; **холодо́к в отноше́ниях** мөнәсәбәттәрҙәге һалҡынлыҡ

ХОЛОДОСТО́ЙКИЙ, -ая, -ое һыуыҡҡа сыҙамлы, һалҡынға бирешмәүсән

ХОЛОДОСТО́ЙКОСТЬ *ж* һалҡынға сыҙамлыҡ

ХОЛО́П *м* **1.** *ист.* ҡол, холоп (*Бороңғо Руста*) **2.** *уст.* холоп (*крепостной крәҫтиән, хеҙмәтсе*) **3.** *перен., презр.* (*прислужник*) ҡол, ҡуштан, ялағай

ХОЛО́ПСКИЙ, -ая, -ое **1.** *ист., уст.* ҡолдарса, холоптарса, ҡол ...ы; **холо́пское житьё** ҡолдарса йәшәйеш **2.** *презр.* ҡуштан, ялағай, ҡол ...ы

ХОЛО́ПСТВО *с* **1.** *ист., уст.* (*состояние холопа*) ҡоллоҡ, холоплыҡ **2.** *собир.*; *ист., уст.* ҡолдар, холоптар **3.** *перен., презр.* (*раболепство*) ярамһаҡлыҡ, түбәнһенеү, баш эйеү

ХОЛО́ПСТВОВАТЬ *несов., презр.* (*раболепствовать*) ҡуштанланыу, ярамһаҡланыу

ХОЛОСТИ́ТЬ *несов. кого* көйҙөр(т)өү, бестереү, һылыула(ты)у; **холости́ть жеребца́** айғырҙы һылыулау

ХОЛОСТО́Й, -ая, -ое **1.** (*о неженатом мужчине*) буйҙаҡ, өйләнмәгән егет; (*о незамужней женщине*) кейәүгә сыҡмаған ҡыҙ **2.** буйҙаҡ(тар) ...ы; **холоста́я компа́ния** буйҙаҡтар төркөмө **3.** буйҙаҡ, яңғыҙаҡ; **холоста́я жизнь** яңғыҙаҡ тормош **4.** *тех.* буш(ҡа), ҡоролай; **холосто́й ход трансформа́тора** трансформаторҙың бушҡа эшләүе **5.** *воен.* йәҙрәһеҙ, пуляһыҙ; **холосты́е патро́ны** пуляһыҙ патрондар **6.** *с.-х.* тыу; **холосто́й ко́лос** тыу башаҡ; **холоста́я кобы́ла** тыу бейә

ХОЛОСТЯ́К *м* буйҙаҡ, өйләнмәгән ир-егет; **холостя́чка** *ж*; *прост.* ирһеҙ ҡатын-ҡыҙ; **ста́рый холостя́к** ҡарт буйҙаҡ

ХОЛОСТЯ́ЦКИЙ, -ая, -ое *разг.* буйҙаҡ, буйҙаҡ(тар) ...ы, яңғыҙаҡ; **холостя́цкая жизнь** буйҙаҡ тормош

ХОЛОЩЕ́НИЕ *с см.* **холости́ть**

ХОЛОЩЁНЫЙ, -ая, -ое көйҙөртөлгән, бестерелгән, һылыулатылған

ХОЛСТ *м* **1.** (*ткань*) киндер; **небелёный холст** ағартылмаған киндер **2.** *жив.* картина (*киндергә төшөрөлгән рәсем*); **холсты́ Ре́пина** Репин картиналары

ХОЛСТИ́НА *ж см.* **холст**; **мешо́к из холсти́ны** киндер тоҡ

ХОЛУ́Й *м* и **ХОЛУ́ЙКА** *ж*; *прост.* **1.** *уст.* (*слуга*) хеҙмәтсе, ялсы **2.** *бран., презр.* ҡуштан, ялағай

ХОЛУ́ЙСТВОВАТЬ *несов.*; *презр.* ҡуштанланыу, ялағайланыу, ярамһаҡланыу

ХОЛЩО́ВЫЙ, -ая, -ое киндер; **холщо́вый мешо́к** киндер тоҡ

ХОМУ́Т *м* **1.** ҡамыт; (*для быков*) юрмы; (*для верблюдов*) шүркә; **ко́жаный хому́т** ҡайыш ҡамыт; **наде́ть хому́т** юрмы кейҙереү **2.** *перен., разг.* ҡамыт **3.** *тех.* элмәк, беркетмә, ҡыҫа; **хому́т нажимно́й** ҡыҫыу элмәге ♦ **наде́ть (себе́) хому́т (на ше́ю)** ҡамыт кейеү (*үҙеңә мәшәҡәт өҫтәү*)

ХОМУТИ́НА *ж* мөйәт; **лы́ковая хомути́на** йүкә мөйәт

ХОМЯ́К *м* алйырҙан, ала ирлән

ХОМЯ́ЧИЙ, -ья, -ье алйырҙан ...ы; **хомя́чья нора́** алйырҙан өңө

ХОР *м* **1.** хор; **де́тский хор** балалар хоры **2.** *в знач. нареч.* **хо́ром** күмәкләшеп, хор менән, бер тауыштан; **петь хо́ром** күмәкләшеп йырлау; **отвеча́ть хо́ром** бер тауыштан яуап биреү

ХОРА́Л *м* хорал (*протестанттарҙа һәм католиктарҙа күп тауышлы йыр, шундай формала музыкаль пьеса*); **хора́лы Ба́ха** Бах хоралдары

ХОРВА́ТСКИЙ, -ая, -ое хорват ...ы, Хорватия ...ы; **хорва́тский наро́д** хорват халҡы

ХОРВА́ТЫ *мн.* хорваттар, хорват халҡы // *ед.* **хорва́т** *м* хорват ир-аты; **хорва́тка** *ж* хорват ҡатын-ҡыҙы

ХО́РДА *ж* **1.** *мат.* хорда (*кәкре һыҙыҡтың ике нөктәһен тоташтырыусы тура һыҙыҡ*); **хо́рда окру́жности** әйләнәнең хордаһы **2.** *зоол.* арҡа һеңәге

ХО́РДОВЫЙ, -ая, -ое *зоол.* **1.** арҡа һеңәкле **2.** *в знач. сущ.* **хо́рдовые** *мн.* арҡа һеңәклеләр (*хайуандар тибы*)

ХОРЕ́Й I *м*; *лит.* хорей (*шиғыр үлсәме*)

ХОРЕ́Й II *м* (*длинный шест*) ҡолға (*санаға егелгән боландарҙы йәки эттәрҙе ҡыуыу өсөн оҙон таяҡ*)

ХОРЁК *м* көҙән

ХОРЕО́ГРАФ *м* хореограф (*бейеү сәнғәте белгесе*)

ХОРЕОГРАФИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое хореография ...ы, хореографик; **хореографи́ческое иску́сство** хореография сәнғәте

ХОРЕОГРА́ФИЯ *ж* хореография (*бейеү сәнғәте*)

ХОРИ́СТ *м* и **ХОРИ́СТКА** *ж* хорсы (*хорҙа йырлаусы*)

ХОРМЕ́ЙСТЕР *м* хормейстер (*хор етәксеһе, хор дирижёры*)

ХОРОВО́Д *м* әйлән-бәйлән; **води́ть хорово́ды** әйлән-бәйлән уйнау

ХОРОВО́ДНЫЙ, -ая, -ое әйлән-бәйлән ...ы, әйлән-бәйлән уйыны ...ы; **хорово́дные пе́сни** әйлән-бәйлән йырҙары

ХОРОВО́Й, -ая, -ое хор ...ы; **хорово́е пе́ние** хор менән йырлау

ХОРО́МЫ *только мн.*; *уст.* ҙур өй, һарай

ХОРОНИ́ТЬ *несов. кого-что* **1.** ерләү, күмеү; **хорони́ть поко́йника** мәйетте ерләү **2.** *что*; *перен.* (*предавать забвению*) онотоу, иҫкергән тип иҫәпләү, иҫтән (хәтерҙән) сығарыу; **хорони́ть ста́рые обы́чаи** иҫке йолаларҙы онотоу

ХОРОНИ́ТЬСЯ I *несов. страд. от* **хорони́ть**

ХОРОНИ́ТЬСЯ II *несов.*; *прост.* (*прятаться*) йәшеренеү, йәшенеү, ҡасыу

ХОРОХО́РИТЬСЯ *несов.*; *разг.* әтәсләнеү, ҡуҡырайыу

ХОРО́ШЕНЬКИЙ, -ая, -ое **1.** күркәм, мөләйем, яғымлы; **хоро́шенькая де́вочка** яғымлы ҡыҙ **2.** *разг., ирон.* (*скверный*) насар, шәп (шәптән) түгел; **хоро́шенькое де́ло** эштәр шәптән түгел ♦ **хоро́шенького понемно́жку** *ирон.* яҡшы (тәмле) нәмә күп булмай

ХОРОШЕ́НЬКО *нареч.*; *разг.* яҡшылап, иплэп, һәйбәтләп; **хороше́нько прове́рить** яҡшылап тикшереү

ХОРОШЕ́ТЬ *несов.* матурланыу, күркәмләнеү; (*о ком-л.*) һылыуланыу; (*о чём-л.*) һәйбәтләнеү, төҙөкләнеү, яҡшыра барыу; **село́ хороше́ет** ауыл матурлана

ХОРО́ШИЙ, -ая, -ее **1.** яҡшы, һәйбәт; **хоро́шая кни́га** һәйбәт китап; **хоро́ший челове́к** яҡшы кеше; (**уж**) **о́чень хоро́ший** уғата яҡшы **2.** (*близкий*) яҡын, яҡшы; **хоро́ший знако́мый** яҡшы таныш **3.** *разг.* (*достаточно большой*) ҙур ғына, күп кенә, елле; **хоро́шие де́ньги** күп кенә аҡса **4.** (*красивый*) гүзәл, һоҡландырғыс, матур; **как хороши́ э́ти цветы́!** был сәскәләр ниндәй гүзәл! **5.** *разг.* (*милый, любимый*) һөйөклө, ҡәҙерле; **мой хоро́ший** һөйөклөм **6.** *обычно в кратк. ф.*; *разг., ирон.* яҡшы (инде), шәп (инде); **хоро́ш, не́чего сказа́ть** яҡшы, әйтеп тораһы ла юҡ **7.** *в знач. сущ.* **хоро́шее** *с* яҡшылыҡ, яҡшы (нәмә); **жела́ю вам всего́ хоро́шего** һеҙгә яҡшылыҡ теләйем ♦ **хоро́шее де́ло**: 1) шәп эш (*хуплау һүҙе*); 2) шәп, имеш (*мыҫҡыллау һүҙе*)

ХОРОШО́ 1. *нареч.* яҡшы, һәйбәт, матур, шәп; **хорошо́ рабо́тать** яҡшы эшләү; **петь хорошо́** матур йырлау; **хорошо́ принима́ть** һәйбәт ҡабул итеү **2.** *кому в знач. сказ., безл.* яҡшы, рәхәт, йайлы; **мне здесь хорошо́** миңә бында яҡшы **3.** *в знач. сказ., безл.* (*с союзами "что", "если", "когда"*) ярай, яҡшы; **хорошо́, е́сли она́ придёт** ул килһә, яҡшы булыр ине **4.** *в знач. сказ., безл.* хуп, яҡшы; **о́чень хорошо́!** бик яҡшы! **5.** *в знач. утверд. частицы* ярар, ярай; **хорошо́, я ско́ро приду́** ярай, мин тиҙҙән килермен **6.** *в знач. вводн. сл.*; *разг.* (*допустим*) яҡшы, ярар, шулай; **хорошо́, пусть бу́дет по-тво́ему** ярар, һинеңсә булһын әйҙә **7.** *в знач. частицы.*; *разг.* (*при угрозе*) ярар, ҡара уны; **хорошо́! Я э́то запо́мню!** ярар! Мин быны онотмам! **8.** *в знач. сущ.* **хорошо́** *с нескл.* яҡшы; **учи́ться на хорошо́** яҡшы уҡыу

ХОРУ́ГВЬ *ж* **1.** *уст.* хәрби (ғәскәри) байраҡ **2.** хоругвь (*христиандарҙа изгеләр рәсеме төшөрөлгән туу*)

ХОРУ́НЖИЙ *м*; *ист.* хорунжий (**1.** *байраҡ йөрөтөүсе* **2.** *революцияға тиклем Рәсәйҙә казачий ғәскәрҙә подпоручикка тиң офицер чины, шул чиндағы кеше*)

ХО́РЫ *только мн.*; *архит.* хоры (*асыҡ галерея*)

ХОРЬ *м см.* **хорёк**

ХОРЬКО́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** көҙән ...ы; **хорько́вый мех** көҙән тиреһе **2.** көҙән; **хорько́вая ша́пка** көҙән бүрек

ХОТЕ́НИЕ *с*; *разг. см.* **жела́ние** 1

ХОТЕ́ТЬ *несов. чего, с союзом "чтобы" и с неопр.* (*иметь желание, намерение*) -ғы/-ге (-ын/-ен) теләү (килеү, ниәтләнеү, ниәт итеү); **хоте́ть пить** эске килеү; **хоте́ть мя́са** ит ашағы килеү; **хочу́, что́бы всё бы́ло хорошо́** бөтәһе лә һәйбәт булыуын теләйем; **что вы э́тим хоти́те сказа́ть?** быны менән нимә әйтергә теләйһегеҙ?; **е́сли хоти́те** теләһәгеҙ ♦ **е́сли хоти́те** (**хо́чешь**) *см.* **е́сли**; **как хоти́те**: 1) теләһәң нишлә; 2) нимә генә тиһәң дә; **хо́чешь не хо́чешь** теләһәң-теләмәһәң дә

ХОТЕ́ТЬСЯ *несов. чего безл. см.* **хоте́ть**; **хо́чется спать** йоҡлағы килә; **ей не хо́чется разгова́ривать** уның һөйләшкеһе килмәй

ХОТЬ *союз* и *частица* **1.** *союз уступ.* (*несмотря на то, что*) -һа ла/-һә лә, булһа ла, ҡарамаҫтан; **конь хоть и стар, но силён** ҡарт ат булһа ла көсө бар **2.** *союз уступ.* (*можно, впору*) -һаң да/-һәң дә; **хоть убе́й, не ска́жет** үлтерһәң дә әйтмәҫ **3.** *союз уступ.* булһа ла, ... булһа ла; йәки ..., йәки; -мы/-ме ..., -мы/-ме; **приди́ хоть сейча́с, хоть за́втра** хәҙер булһа ла, иртәгә булһа ла кил **4.** *частица усил.* (*по крайней мере*) исмаһам, һис булмаһа; **скажи́те хоть одно́ сло́во** исмаһам бер генә һүҙ әйтегеҙ **5.** *частица выделительная* (*например*) мәҫәлән; **взять хоть э́тот слу́чай** мәҫәлән ошо ваҡиғаны алайыҡ **6.** *частица усил.* теләһә, булһа ла; **хоть како́й** теләһә ниндәй; **хоть как** теләһә нисек; **хоть что ни** булһа ла **7.** *частица усил.* (*даже*) хатта, булһа ла, нисек тә; **будь он хоть семи́ пя́дей во лбу** ул хатта бик аҡыллы булһа ла ♦ **хоть бы хны** *см.* **хны**; **хоть куда́** *см.* **куда́**; **хоть бы что** *см.* **что** I;

хоть во́лком вой *см.* **волк**; **хоть глаз вы́коли** *см.* **коло́ть** I; **хоть голово́й об сте́ну бе́йся** башыңды ташҡа бәрһәң дә; **хоть завали́сь** *см.* **завали́ться**; **хоть кол на голове́ теши́** *см.* **кол**; **хоть отбавля́й** быуа быуырлыҡ; **хоть топо́р ве́шай** *прост.* тын алғыһыҙ ҡара төтөн; **хоть тре́сни (ло́пни)** *прост.* шартлаһаң да; **хоть умри́** ятып үлһәң дә; **хоть ша́ро́м покати́** буп-буш; **хоть плачь** ултырып илаһаң да; **хоть режь** тураҡлап ташлаһаң да; **хоть стой, хоть па́дай** ер тишегенә ин дә кит (*уңайһыҙланыу*)

ХОТЯ́ *союз* и *частица* **1.** *союз уступ. см.* **хоть** 1; **он хотя́ и согласи́лся, но оста́лся недово́лен** ризалашыуын ризалашһа ла, ҡәнәғәт ҡалманы **2.** *союз противит.* (*однако, но*) -һа ла/-һә лә; **она́ учи́лась хорошо́, хотя́ и ча́сто боле́ла** ул йыш ауырыһа ла, яҡшы уҡый ине

ХОХЛА́ТКА *ж* **1.** *разг. зоол.* өлтөклө (бүрекле) ҡош **2.** *зоол.* бүрекле күбәләк, суҡлы баш күбәләк (*төнгө күбәләк төрө*) **3.** *бот.* яҙ йондоҙо (*үҫемлек*)

ХОХЛА́ТЫЙ, -ая, -ое **1.** өлтөклө, бүрекле, супай; **хохла́тая ку́рица** супайлы тауыҡ; **хохла́тый го́лубь** бүрекле күгәрсен **2.** *разг.* (*лохматый*) йөнтәҫ, ялбыр

ХО́ХЛИТЬ *несов. что* ҡабартыу, тырпайтыу (*йөн-ҡауырһынды*)

ХО́ХЛИТЬСЯ *несов.* **1.** (*о птицах*) (йөнөн) ҡабартыу (тырпайтыу, өлтәйтеү), ҡабарыныу **2.** *перен., разг.* (*становиться мрачным — о человеке*) сырай һытыу (боҙоу)

ХОХЛУ́ШКА I *ж см.* **хохла́тка** 1

ХОХЛУ́ШКА II *ж см.* **хохо́л** II

ХО́ХМА *м*; *прост.* (*весёлая шутка*) шаянлыҡ, көлкө

ХОХО́Л I *м* өлпө, өлтөк, бүрек, кикел, супай; **ку́рица с хохло́м** бүрекле тауыҡ; **зачеса́ть во́лосы хохло́м** сәсте өлтөк итеп тарау

ХОХО́Л II *м* и **ХОХЛУ́ШКА II** *ж*; *прост.* (*украинец и украинка*) хохол

ХОХОЛО́К *м*; *разг., уменьш. от* **хохо́л** I; **пти́ца с хохолко́м** өлпөлө ҡош

ХО́ХОТ *м* шарҡылдап (ҡысҡырып) көлөү (көлгән тауыш); **слы́шен хо́хот** шарҡылдап көлгән тауыш ишетелә; **взрыв хо́хота** шарҡылдап көлөп ебәреү

ХОХОТА́НИЕ *с см.* **хохота́ть**

ХОХОТА́ТЬ *несов.* (*громко смеяться*) көлөү, иһаһайлау, шарҡылдап (иһаһайлап) көлөү; **хохота́ть до упа́ду** хәл бөткәнсе көлөү

ХОХОТУ́Н *м* и **ХОХОТУ́НЬЯ** *ж*; *разг.* көләкәс, шарҡылдаҡ, йырыҡ ауыҙ

ХРАБРЕ́ТЬ *несов.*; *разг.* ҡыйыуланыу, батырланыу, батырайыу

ХРАБРЕ́Ц *м* батыр, ҡыйыу (*кеше*)

ХРАБРИ́ТЬСЯ *несов.*; *разг.* батырайыу, ҡыйыуланыу

ХРА́БРОСТЬ *ж* батырлыҡ, ҡыйыулыҡ; **прояви́ть хра́брость** батырлыҡ күрһәтеү; **отлича́ться хра́бростью** батырлыҡ менән танылыу

ХРА́БРЫЙ, -ая, -ое батыр, ҡыйыу, ҡурҡыу белмәҫ; **стать хра́брым** ҡыйыуланыу; **хра́брый во́ин** батыр яугир ♦ **не из хра́брого деся́тка** батырҙарҙан түгел

ХРАМ *м* **1.** ғибәҙәтхана, сиркәү **2.** *кого-чего*; *перен., высок.* храм, һарай, йорт; **храм нау́ки** фән һарайы; **храм иску́сства** сәнғәт һарайы

ХРАНЕ́НИЕ *с см.* **храни́ть** 1; **сдать на хране́ние** һаҡлауға биреү; **ка́мера хране́ния** (багаж) һаҡлау камераһы

ХРАНИ́ЛИЩЕ *с* һаҡлағыс, һаҡлау урыны

ХРАНИ́ТЕЛЬ *м* **1.** һаҡлаусы; **храни́тель ру́кописей** ҡулъяҙмалар һаҡлаусы **2.** һаҡлаусы, һаҡлап йөрөүсе (тороусы); **храни́тель тради́ций** ғөрөф-ғәҙәттәрҙе һаҡлаусы **3.** (*должность*) һаҡлаусы (хеҙмәткәр); **храни́тель музе́я** музей һаҡлаусы хеҙмәткәр

ХРАНИ́ТЕЛЬНИЦА *ж см.* **храни́тель** 1, 2

ХРАНИ́ТЬ *несов. кого-что* **1.** һаҡлау, (йыйып) тотоу; **храни́ть та́йну** сер һаҡлау; **храни́ть в па́мяти** хәтерҙә һаҡлау; **храни́ть как свято́е завеща́ние** изге аманат итеп һаҡлау **2.** (*оберегать*) һаҡлау, ҡурсалау, ҡарап тороу; **судьба́ меня́ храни́т** яҙмыш мине ҡурсалай **3.** (*строго соблюдать*) һаҡлау, тотоу; **храни́ть обы́чаи** ғөрөф-ғәҙәттәрҙе тотоу ♦ **храни́ть молча́ние** өндәшмәү, шым булыу, шымыу; **храни́ть го́рдый вид** ғорур ҡиәфәттә ҡалыу

ХРАНИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** һаҡланыу, һаҡланып (йыйылып) тороу, тотолоу; **докуме́нты храня́тся в архи́ве** документтар архивта һаҡлана **2.** *страд. от* **храни́ть**

ХРАП *м* **1.** (*звуки, издаваемые спящим*) ғырылдау, хырылдау; (*о лошадях*) бышҡырыу **2.** (*нижняя и средняя часть переносья у животных*) морон сиге

ХРАПЕ́ТЬ *несов.* **1.** ғырылдау, ғырлау; (*о лошадях*) бышҡырыныу **2.** *разг.* (*крепко спать*) ғырылдап (хырылдап) йоҡлау

ХРАПОВИ́К *м* храповик (*валдың бер яҡҡа ғына әйләнеүен тәьмин итә торған йайланма*)

ХРАПОВО́Й: храпово́й механи́зм *см.* **храпови́к**

ХРЕБЕ́Т *м* **1.** (*позвоночник человека*) умыртҡалыҡ; (*позвоночник животного*) һырт; **хребе́т коня́** ат һырты **2.** *прост.* (*спина*) арҡа, һырт, елкә; **таска́ть на хребте́** арҡаға аҫып йөрөтөү **3.** (*горная цепь*) арҡа, һырт, тау һырты; **Ура́льский хребе́т** Урал һырты; **поднима́ться на хребе́т** арҡаға менеү ♦ **гнуть хребе́т** *см.* **гнуть**

ХРЕБТО́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** умыртҡалыҡ ...ы, арҡа ...ы; **хребто́вые позвонки́** умыртҡалыҡ һөйәктәре **2.** һырт ...ы; **хребто́вая шерсть ко́шки** бесәйҙең һырт йөнө **3.** (*горный*) тау һырты ...ы; **хребто́вые перева́лы** тау һырты артылыштары

ХРЕН *м* **1.** (*растение*) керән **2.** (*корень этого растения*) керән тамыры

ХРЕНО́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** керән ...ы; **хрено́вые ли́стья** керән япраҡтары **2.** *груб.-прост.* алама, насар

ХРЕСТОМА́ТИЯ *ж* хрестоматия (*әҫәрҙәр йыйынтығы*); **хрестома́тия для шко́льников** уҡыусылар өсөн хрестоматия

ХРИЗАНТЕ́МА *ж* хризантема, әрем гөлө, алтын сәскә

ХРИЗОЛИ́Т *м* хризолит (*аҫыл таш*)

ХРИП *м* ғыжылдау, хырылдау; **хри́пы в лёгких** үпкәләге ғыжылдау

ХРИПЕ́НИЕ *с см.* **хрипе́ть**

ХРИПЕ́ТЬ *несов.* **1.** ғыжылдау, хырылдау **2.** *что* и *без доп.*; *разг.* (*хрипло говорить, петь*) ҡарлыҡҡан тауыш менән һөйләшеү (йырлау)

ХРИ́ПЛЫЙ, -ая, -ое (*сиплый, сопровождаемый шумами*) ғыжылдаҡ, хырылдаҡ, ҡарлыҡҡан; **хри́плый го́лос** ҡарлыҡҡан тауыш

ХРИ́ПНУТЬ *несов.* (*становиться хриплым*) ҡарлығыу

ХРИПОТА́ *ж* ҡарлығыу, ғыжылдау; **крича́ть до хрипоты́** тамаҡ ҡарлыҡҡансы ҡысҡырыу

ХРИПУ́Н *м* и **ХРИПУ́НЬЯ** ж; *разг.* ғыжылдаҡ (ҡарлыҡҡан тауышлы) кеше

ХРИСТИАНИЗА́ЦИЯ *ж* христианлаштырыу, христианлыҡты таратыу; **христианиза́ция наро́дов Пово́лжья** Волга буйы халыҡтарын христианлаштырыу

ХРИСТИАНИ́Н *м* и **ХРИСТИА́НКА** *ж* христиан (*христиан динендәге кеше*)

ХРИСТИА́НСКИЙ, -ая, -ое христианлыҡ ...ы, христиан(дар) ...ы; **христиа́нская рели́гия** христиан дине

ХРИСТИА́НСТВО *с* **1.** христианлыҡ, христиан дине; **принима́ть христиа́нство** христиан динен ҡабул итеү **2.** *собир.* христиандар

ХРОМ *м* хром (**1.** *химик элемент, аҡһыл һары ҡаты металл* **2.** *һары буяуҙың бер төрө* **3.** *йомшаҡ йоҡа күн*)

ХРОМАТИ́ЗМ *м* хроматизм (**1.** *физ. аҡ нурҙың төрлө төҫтәрҙәге нурҙарға тарҡалыу һәләте* **2.** *муз. тауыштың ярымтондарға бүленеп күтәрелә йәки төшә барыуы*)

ХРОМАТИ́Н *м*; *спец.* хроматин (*күҙәнәк йәҙрәһенең буялыусы матдәһе*)

ХРОМАТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое *физ.*, *муз.* хроматик, хроматизмға нигеҙләнгән; **хромати́ческое разложе́ние луче́й** нурҙарҙың хроматизмға нигеҙләнгән тарҡалыуы; **хромати́ческая га́мма** хроматик гамма

ХРОМА́ТЬ *несов.* **1.** аҡһау, аҡһаҡлау, сатанлау; **ло́шадь хрома́ет** ат аҡһай; **он си́льно хрома́ет** ул ныҡ сатанлай **2.** *перен.*, *разг.* аҡһау; **дисципли́на хрома́ет** тәртип аҡһай; **хрома́ть по фи́зике** физиканан аҡһау ♦ **хрома́ть на о́бе ноги́** ике аяҡҡа ла аҡһау

ХРОМИ́РОВАНИЕ *с*; *спец. см.* **хроми́ровать**

ХРОМИ́РОВАТЬ *сов.*, *несов. что*; *спец.* хромлау, хром (менән) ҡаплау; **хроми́ровать ко́жу** күнде хромлау

ХРО́МИСТЫЙ, -ая, -ое *хим.* хромлы, хром ҡатыш; **хро́мистая сталь** хромлы ҡорос

ХРО́МКА *ж* хромка (*хроматик гармундың бер төрө*)

ХРО́МОВЫЙ, -ая, -ое **1.** (*содержащий хром*) хромлы, хром ҡатыш; **хро́мовая руда́** хромлы мәғдән **2.** (*производимый при помощи хрома*) хром ярҙамында (менән) эшләнгән, хромлап; **хро́мовое дубле́ние ко́жи** тирене хромлап дуплау **3.** хром, хромдан тегелгән; **хро́мовые сапоги́** хром итек

ХРОМО́Й, -ая, -ое **1.** аҡһаҡ, сатан; **хромо́й челове́к** сатан кеше; **оста́ться хромы́м** аҡһаҡ булып ҡалыу **2.** *разг.* (*о мебели*) аяғы һынған, бер аяғы ҡыҫҡа

ХРОМОЛИТОГРА́ФИЯ *ж*; *полигр.* хромолитография (**1.** *литография ысулы менән төрлө буяуҙа баҫыу* **2.** *ошо юл менән яһалған һүрәт*)

ХРОМОНО́ГИЙ, -ая, -ое *разг.* аҡһаҡ (сатан) аяҡлы

ХРОМОНО́ЖКА *м* и *ж*; *разг.* аҡһаҡ, сатан (*ғәҙәттә ҡатын-ҡыҙ, бала*)

ХРОМОСО́МЫ *мн.* (*ед.* **хромосо́ма** *ж*); *биол.* хромосомалар (*күҙәнәктә организмдың нәҫел сифаттарын йөрөткән матдә*)

ХРОМОСФЕ́РА *ж*; *астр.* хромосфера (*Ҡояш атмосфераһының ҡояш тотолғанда күренә торған ҡыҙыл алҡа һымаҡ тышҡы ҡатлауы*)

ХРОМОТА́ *ж* аҡһаҡлыҡ, сатанлыҡ

ХРОМОТИ́ПИЯ *ж*; *полигр.* хромотипия (*төрлө төҫтә баҫып сығарыу һәм шундай ысул менән типографияла баҫылған баҫма*)

ХРО́НИК *м*; *разг.* хроник (*туҡтауһыҙ ауырыған кеше*)

ХРО́НИКА *ж* хроника (**1.** *йылъяҙма* **2.** *гәзиттә көндәлек ваҡиғалар бүлеге* **3.** *ағымдағы тормош күренештәрен күрһәтә торған документаль фильм* **4.** *әҙ. тарихи, сәйәси, иҗтимағи һ.б. ваҡиғаларҙың тарихын үҙ эсенә алған әҙәби әҫәр*)

ХРОНИКА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое хроникаль, хроника ...ы; **хроника́льный фильм** хроникаль фильм

ХРОНИКЁР *м* хроникасы (*гәзиттең хроника бүлегенә хәбәрҙәр биреп тороусы хеҙмәткәр*)

ХРОНИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** (*о болезни*) хроник, оҙаҡҡа һуҙылған, оҙайлы, ҡайтмалы; **хрони́ческая боле́знь** ҡайтмалы ауырыу **2.** (*страдающий такой болезнью*) оҙаҡ ауырыусы; **хрони́ческий больно́й** оҙаҡ ауырыусы кеше **3.** *перен.* оҙаҡ, дауамлы, оҙаҡҡа һуҙылған; **хрони́ческая безде́ятельность** оҙаҡҡа һуҙылған эшһеҙлек

ХРОНО́ГРАФ I *м* (*памятник древней письменности*) хронограф

ХРОНО́ГРАФ II *м* хронограф (*ҡыҫҡа ваҡыт араһын йәки төрлө ваҡиға, күренештәрҙе бик дөрөҫ итеп регистрациялай торған прибор*)

ХРОНОЛОГИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое хронологик, хронология ...ы; **хронологи́ческий поря́док** хронологик тәртип

20 зак. 2.0007.06

ХРОНОЛО́ГИЯ *ж* хронология (1. *бер-бер артлы теҙелеп яҙылған ваҡиғалар исемлеге* 2. *ваҡиғаларҙың, күренештәрҙең ваҡыт яғынан эҙмә-эҙлелеге* 3. *йыл иҫәбе тарихын өйрәнә торған фән, йылдар тарихы фәненең тармағы*)

ХРОНО́МЕТР *м* хронометр (*ваҡытты дөрөҫ күрһәтә торған астрономик сәғәт*)

ХРОНОМЕТРА́Ж *м* хронометраж (*эш ваҡытын файҙаланыуҙы дөрөҫ билдәләү ысулы*)

ХРОНОМЕТРАЖИ́СТ *м* хронометражсы

ХРОНОМЕТРИ́РОВАТЬ *сов.*, *несов. что* хронометражлау, хронометраж яһау

ХРОНОМЕТРИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое хронометрик, хронометр ярҙамында; **хронометри́ческое определе́ние вре́мени** ваҡытты хронометр ярҙамында билдәләү

ХРОНОСКО́П *м* хроноскоп (*бик ҡыҫҡа ваҡыт араһын үлсәй торған электр сәғәте*)

ХРУ́ПАТЬ *несов. что*; *разг.* 1. (*издавать хруп*) шатырлатыу 2. шытырлатып ашау; **хру́пать морко́вку** кишерҙе шытырлатып ашау

ХРУ́ПКИЙ, -ая, -ое 1. (*ломкий*) ыуалыусан, ватылыусан, мурт; **хру́пкий мета́лл** мурт металл 2. (*слабый, болезненный*) сибек, сирләшкә, хәлһеҙ 3. (*нежный, тонкий*) нәфис, нескә; **хру́пкая де́вушка** нәфис ҡыҙ

ХРУ́ПКОСТЬ *ж* 1. (*ломкость*) һыныусанлыҡ, муртлыҡ, ыуалыусанлыҡ 2. (*слабость, болезненность*) сибеклек, сирләшкә булыу, хәлһеҙлек 3. *перен.* (*нежность, тонкость*) нәфислек

ХРУСТ *м* шытырлау; (*при еде*) кетерләү; (*снега под ногами*) шығырлау; (*льда под ногами*) сытырлау; **есть сухари́ с хру́стом** кетерләтеп сохарый ашау

ХРУСТА́ЛИК *м*; *анат.* күҙ яҫмығы

ХРУСТА́ЛЬ *м* 1. *минер.* гәлсәр 2. бәлләүер, гәлсәр (*бик яҡшы сифатлы саф быяла*) 3. *собир.* гәлсәр (*шундай быяланан яһалған һауыт-һаба*) ♦ **го́рный хруста́ль** *см.* **го́рный**

ХРУСТА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое 1. гәлсәр ...ы 2. (*сделанный из хрусталя*) гәлсәр; **хруста́льная посу́да** гәлсәр һауыт-һаба 3. *перен.* саф, бик таҙа, үтә күренеп торған; **хруста́льная вода́** бик таҙа һыу

ХРУСТА́Н *м* ала сәпсәү (*ҡош*)

ХРУСТЕ́ТЬ *несов.* 1. (*при еде*) кетерләү, кертләү, кертелдәү, ҡытырлау; (*о пальцах*) шыртылдау, шытырлау; (*о ветке и т.п.*) шартылдау, шартлау; (*о снеге*) шығырлау; (*о льде*) сытырлау; (*о бумаге*) ҡыштырлау; **снег хрусти́т под нога́ми** аяҡ аҫтында ҡар шығырлай; **хлеб хрусти́т** икмәк кетерләй 2. *чем* (*при еде*) кетерләтеү, кертләтеү, кертелдәтеү, ҡытырлатыу; (*бумагой*) ҡыштырлатыу; (*пальцами*) шыртылдатыу, шатырлатыу; (*снегом*) шығырлатыу; (*ветками и т.п.*) шартылдатыу, шартлатыу; **хрусте́ть огурцо́м** ҡыярҙы кертләтеү

ХРУ́СТНУТЬ *сов. см.* **хрусте́ть**

ХРУЩ *м* май ҡуңғыҙы

ХРЫЧ *м*; *прост.*, *бран.* ҡартлас, ҡарт ишәк; **хрычо́вка** *ж*; *прост.*, *бран.* ҡарт убыр

ХРЮ́КАНЬЕ *с* (*крик свиньи*) мырҡылдау, хорҡолдау; **слы́шно хрю́канье** хорҡолдау ишетелә

ХРЮ́КАТЬ *несов.* мырҡылдау, хорҡолдау, мырҡылдап ҡуйыу, мырҡ итеү; **поросёнок хрю́кает** суҡа балаһы мырҡылдай

ХРЮ́КНУТЬ *сов. см.* **хрю́кать**

ХРЮ́ШКА *ж*; *разг.* инә суҡа (дуңғыҙ)

ХРЯК *м*; *с.-х.*, *обл.* ата суҡа (дуңғыҙ)

ХРЯЩ I *м*; *анат.* кимерсәк; **хрящ горта́ни** боғаҙ кимерсәге

ХРЯЩ II *м*; *уст.*, *геол.* эре ҡом (*ҡаты тау тоҡомдарынан барлыҡҡа килгән*)

ХРЯЩЕВА́ТЫЙ I, -ая, -ое кимерсәкле; **хрящева́тое мя́со** кимерсәкле ит

ХРЯЩЕВА́ТЫЙ II, -ая, -ое *уст.*, *геол.* эре ҡомло, эре ҡомдан торған; **хрящева́тая по́чва** эре ҡомло тупраҡ

ХРЯЩЕВО́Й I, -ая, -ое 1. *анат.* кимерсәк; **хрящева́я ткань** кимерсәк туҡыма 2. кимерсәк һөлдәле; **хрящевы́е ры́бы** кимерсәк һөлдәле балыҡтар

ХРЯЩЕВО́Й II, -ая, -ое *уст.*, *геол.* эре ҡомо булған

ХУДЕ́ТЬ *несов.* ябығыу, ябығып китеү, һурығыу, арыҡланыу, элмәйеү; (*о животных*) яшыҡланыу, арыҡланыу; **ребёнок похуде́л** бала ябыҡҡан

ХУ́ДО I *с*; *разг.* яманлыҡ, насарлыҡ, яман; **не де́лать ху́да** насарлыҡ эшләмәү ♦ **нет ху́да без добра́** *см.* **добро́** I

ХУ́ДО II 1. *нареч.* насар, яман, әшәке; **э́то мо́жет ко́нчиться ху́до** быныӊ насар бөтөүе ихтимал 2. *кому в знач. сказ.*, *безл.* ауыр, насар; **больно́му ху́до** ауырыуҙың хәле насар; **им пришло́сь ху́до** уларға бик ауырға тура килде

ХУДОБА́ *ж* ябыҡлыҡ, арыҡлыҡ

ХУДО́ЖЕСТВЕННОСТЬ *ж* нәфислек, художестволылыҡ

ХУДО́ЖЕСТВЕННЫЙ, -ая, -ое 1. нәфис; **худо́жественный фильм** нәфис фильм 2. сәнғәт ...ы, художество ...ы; **худо́жественная шко́ла** сәнғәт мәктәбе; **худо́жественный руководи́тель теа́тра** театрҙың художество етәксеһе 3. сәнғәт ...ы, художество(лы); **худо́жественная вы́ставка** сәнғәт күргәҙмәһе; **худо́жественный музе́й** сәнғәт музейы 4. нәфис, тасуири; **худо́жественная вы́шивка** нәфис сигеү; **худо́жественное чте́ние** тасуири уҡыу 5. нәфис, художестволы, сәнғәт ...ы; **худо́жественные досто́инства рома́на** романдың сәнғәт әҫәре буларак яҡшы яҡтары 6. художестволы оҫталыҡ (маһирлыҡ, таһыллыҡ) ...ы; **худо́жественное дарова́ние** художестволы оҫталыҡ һәләте ♦ **худо́жественная самоде́ятельность** үҙешмәкәр сәнғәт; **худо́жественная литерату́ра** матур әҙәбиәт

ХУДО́ЖЕСТВО *с* **1.** *уст.* (*искусство*) һынлы сәнғәт, художество; **Росси́йская акаде́мия худо́жеств** Рәсәй художество академияһы **2.** *разг.* (*проделка*) йәмһеҙ ҡыланыш, мутлыҡ, этлек; **э́то всё их худо́жества** былар бөтәһе уларҙың мутлығы

ХУДО́ЖНИК *м* **1.** (*живописец*) рәссам; **изве́стный худо́жник** билдәле рәссам **2.** сәнғәт әһеле (эшмәкәре), ижадсы **3.** (*мастер*) оҫта; **худо́жник по де́реву** ағас оҫтаһы

ХУДО́ЖНИЦА *ж см.* **худо́жник** 1, 2

ХУДО́Й I, -ая, -ое (*о человеке*) ябыҡ, арыҡ, тарамыш; (*о животных*) арыҡ, яшыҡ; **худо́й челове́к** тарамыш кеше; **худа́я ло́шадь** арыҡ ат

ХУДО́Й II, -ая, -ое *разг.* **1.** (*плохой*) яман, насар, боҙоҡ; **худа́я сла́ва** насар дан, яманат **2.** *разг.* (*дырявый, ветхий*) алама, йыртыҡ, туҙған, тишек; **худо́й карма́н** тишек кеҫә ♦ **на худо́й коне́ц** *см.* **коне́ц; не говоря́ худо́го сло́ва** өндәшмәй-нитмәй

ХУДОСО́ЧИЕ *с* ябыҡлыҡ, хәлһеҙлек, ябығып ауырыу

ХУДОСО́ЧНЫЙ, -ая, -ое ябыҡ, хәлһеҙ, сирләшкә

ХУДОЩА́ВОСТЬ *ж* (*о человеке*) ябыҡлыҡ, ҡаҡсалыҡ, арыҡлыҡ

ХУДОЩА́ВЫЙ, -ая, -ое ҡаҡса, сандыр, асҡаҡ, арыҡ; **худоща́вое лицо́** ҡаҡса йөҙ; **худоща́вая фигу́ра** ҡаҡса һын

ХУ́ДШИЙ, -ая, -ее **1.** *превосх. ст. от* **худо́й** II 1 и **плохо́й** 1—3 иң насар (боҙоҡ, яман); **ху́дшие показа́тели** иң насар күрһәткестәр **2.** *в знач. сущ.* **ху́дшее** *с* иң яманы, иң насары; **случи́лось ху́дшее** иң насары булды

ХУДЫ́ШКА *м* и *ж*; *прост.* (*обычно о девочке*) ныҡ ябыҡ (ҡыҙ)

ХУ́ЖЕ *сравн. ст. от* **худо́й** II 1 и **ху́до** II насыраҡ, яманыраҡ, боҙоғораҡ; **быть ху́же** насыраҡ булыу; **ху́же не́куда** бынан да яманыраҡ булыуы мөмкин түгел ♦ **ху́же го́рькой ре́дьки** *см.* **ре́дька**

ХУЛА́ *ж* хурлау, яманлау

ХУЛИГА́Н *м* и **ХУЛИГА́НКА** *ж* хулиган

ХУЛИГА́НИТЬ *несов.* хулиганлыҡ ҡылыу

ХУЛИГА́НСКИЙ, -ая, -ое хулиганлыҡ ...ы, хулигандарса; **хулига́нский посту́пок** хулигандарса ҡыланыш; **хулига́нское побужде́ние** хулиганлыҡ уйы (ниәте)

ХУЛИГА́НСТВО *с* хулиганлыҡ

ХУЛИГАНЬЁ *с собир.*; *разг.* хулигандар

ХУЛИ́ТЬ *несов. кого-что* яманлау, хурлау, кәмһетеү

ХУ́НТА *ж* хунта (**1.** *испан телле илдәрҙә ижтимағи-сәйәси ойошмалар, берекмәләр, йыйылыштар һ.б. исеме* **2.** *дәүләт түңкәрелеше яһап хакимиәткә килгән хәрби хөкүмәт*)

ХУРА́Л *м* хурал (*Монголияла дәүләт хакимиәте органдары исеме*)

ХУРМА́ *ж* хөрмә (*ағасы һәм емеше*); **есть хурму́** хөрмә ашау; **хурма́ япо́нская** япон хөрмәһе

ХУ́ТОР *м* хутор, утар

ХУТОРСКО́Й, -ая, -ое утар ...ы, хутор ...ы; **хуторско́е хозя́йство** утар хужалығы

ХУТОРЯ́НИН *м* и **ХУТОРЯ́НКА** *ж* **1.** утарҙа йәшәүсе **2.** (*владелец хутора*) утар биләүсе

Ц

ЦА́НГА *ж*; *тех.* цанга (*пружиналы ҡыҫтырғыс*)

ЦАП *межд. в знач сказ.*; *прост.* һоп; **цап за́ ногу** аяғынан һоп

ЦА́ПАТЬ *несов. кого-что*; *прост.* **1.** (*хватать когтями, зубами*) эләктереп (тотоп, тешләп, тырнап) алыу **2.** (*хватать рукой*) эләктереп (тотоп) алыу

ЦА́ПАТЬСЯ *несов.*; *прост.* **1.** *см.* **ца́пать** 1; **2.** *перен.* (*ссориться*) әрләшеү, эләгешеү, әйтешеү, тиргәшеү

ЦА́ПКА *ж*; *разг.* кәтмән, тәпке

ЦА́ПЛЯ *ж* селән

ЦА́ПНУТЬ *сов. см.* **ца́пать**

ЦА́ПФА *ж*; *тех.* цапфа (*валдың йәки күсәрҙең подшипникка терәлеп әйләнә торған өлөшө*)

ЦАП-ЦАРА́П *межд. в знач. сказ.*; *разг.* һап, һоп; **ко́шка мы́шку цап-цара́п** бесәй сысҡанды һоп

ЦАРА́ПАТЬ *несов.* **1.** *кого-что* тырнау, тырнап яралау; **цара́пать ру́ку** ҡулды тырнау **2.** *разг.* (*чертить, писать*) һыҙғылау, сыймаҡлау; **цара́пать письмо́** хат сыймаҡлау

ЦАРА́ПАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **цара́пать** 1; **2.** тырнашыу; **ко́шка цара́пается** бесәй тырнаша

ЦАРА́ПИНА *ж* тырнаҡ эҙе, тырналған урын, сыйылған (тырналған) эҙ; **цара́пина на полу́** иҙәндәге сыйылған эҙ

ЦАРЕ́ВИЧ *м* батша улы; **царе́вна** *ж* батша ҡыҙы

ЦАРЕУБИ́ЙЦА *м* и *ж* батша(ны) үлтереүсе

ЦАРИ́ЗМ *м* батшалыҡ; **сверже́ние цари́зма** батшалыҡты ҡолатыу

ЦАРИ́ТЬ *несов.* **1.** *уст. см.* **ца́рствовать** 1; **2.** (*охватывать — о покое, тишине и т.д.*) хөкөм һөрөү; **в лесу́ цари́т тишина́** урманда тынлыҡ хөкөм һөрә

ЦАРИ́ЦА *ж* **1.** ҡатын батша, әбей батша **2.** (*жена царя*) батша ҡатыны **3.** *чего*; *перен.* күрк, батша; **цари́ца ба́ла** балдың күрке; **цари́ца мо́ды** мода батшаһы

ЦА́РСКИЙ, -ая, -ое батша ...ы; **ца́рский двор** батша һарайы; **ца́рское прави́тельство** батша хөкүмәте

ЦА́РСТВЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** батша ...ы **2.** (*величественный*) ғорур, мөһабәт, мәғрур, олпат; **ца́рственная оса́нка** олпат буй-һын

ЦА́РСТВО *с* **1.** (*государство*) батшалыҡ **2.** (*правление какого-л. царя*) батшалыҡ итеү; **в ца́рство Ива́на Гро́зного** Иван Грозный батшалыҡ иткәндә **3.** *чего, какое*; *перен.* донъя; **ца́рство живо́тных** хайуандар донъяһы

ЦА́РСТВОВАТЬ *несов.* **1.** батшалыҡ итеү, батша булыу **2.** *перен. см.* **цари́ть** 2; **ца́рствует тишина́** тынлыҡ хөкөм һөрә

ЦАРЬ *м*; *прям.*, *перен.* батша, падишаһ; **сверже́ние царя́** батшаны ҡолатыу; **царь звере́й** хайуандар батшаһы ♦ **царь небе́сный** Алла; **о́лух царя́ небе́сного** *см.* **о́лух**; **нет царя́ в голове́**; **без царя́ в голове́** *кто* аҡылһыҙ, алйот; **при царе́ Горо́хе** *шутл. см.* **горо́х**

ЦВЕСТИ́ *несов.* **1.** сәскә атыу, сәскәләнеү; **я́блоня цветёт** алмағас сәскә ата **2.** (*о физическом расцвете*) сәскә атыу, сәскә кеүек булыу, таҙа (сәләмәт) булыу; **цвести́ зави́дным здоро́вьем** көнләшерлек сәләмәт булыу **3.** *перен.* (*процветать, успешно развиваться*) сәскә атыу, алға китеү (барыу), үҫеү **4.** *разг.* (*о водоёме*) йәшелләнеү, үңәҙләнеү, үңәҙ менән ҡапланыу; **пруд цветёт** быуа йәшелләнә; **вода́ в бо́чке цветёт** мискәләге һыу үңәҙләнә **5.** *обл.* (*покрываться сыпью*) сабыртма (сәбертмә) сығыу, сабыртыу, сәбертеү

ЦВЕТ I *м* (*окраска*) төҫ; **кра́сный цвет** ҡыҙыл төҫ ♦ **ви́деть всё в ро́зовом цве́те (све́те)** *см.* **ро́зовый**

ЦВЕТ II *м* **1.** *обычно мн.* **цветы́**; *прост. см.* **цвето́к**; **живы́е цветы́** тере сәскәләр; **ли́повый цвет** йүкә сәскәһе **2.** *чего*; *перен.* (*лучшая часть чего-л.*) алдынғы (иң яҡшы) вәкилдәр, юғары ҡатлам; **цвет нау́ки** фәндең алдынғы вәкилдәре; **цвет о́бщества** йәмғиәттең юғары ҡатламы **3.** (*период цветения у растений*) сәскә атыу (осоро), сәскәлә (булыу, ултырыу); **ви́шни в цвету́** сейәләр сәскәлә ултыра ♦ **дать цвет** сәскә атыу; **в (во) цве́те лет (сил)** йәш ваҡытта, шәп саҡта, ғүмерҙең сәскә атҡан мәлендә

ЦВЕТА́СТЫЙ, -ая, -ое *разг. см.* **цвети́стый** 2, 3; **цвета́стое пла́тье** биҙәкле күлдәк

ЦВЕТЕ́НИЕ *с см.* **цвести́**

ЦВЕТИ́СТЫЙ, -ая, -ое **1.** (*покрытый цветами*) сәскәле; **цвети́стые луга́** сәскәле болондар **2.** (*имеющий узор из цветов*) сәскәле; **цвети́стая шаль** сәскәле шәл **3.** (*разноцветный*) сыбар, төрлө төҫлө, биҙәкле **4.** *перен.* (*о слоге, речи и т.п.*) ҡабарынҡы, күперек; **цвети́стая речь** ҡабарынҡы телмәр

ЦВЕТКО́ВЫЙ, -ая, -ое *бот.* сәскәле; **цветко́вые расте́ния** сәскәле үҫемлектәр

ЦВЕТНИ́К *м* сәскәлек, сәскә түтәле, гөл баҡсаһы, гөлзар

ЦВЕТНО́Й, -ая, -ое **1.** *в разн. знач.* төҫлө; **цветно́й каранда́ш** төҫлө ҡәләм; **цветно́й фильм** төҫлө фильм; **цветна́я фотогра́фия** төҫлө фотография; **цветна́я металлурги́я** төҫлө металлургия **2.** (*разноцветный*) сыбар, төрлө төҫлө, биҙәкле **3.** (*принадлежащий не к белой расе*) төҫлө, төҫлө тәнле; **цветно́е населе́ние Аме́рики** Американың төҫлө тәнле кешеләре ♦ **цветна́я капу́ста** сәскәле кәбеҫтә; **цветны́е мета́ллы** төҫлө металдар

ЦВЕТО... I *урыҫ телендә ҡушма һүҙҙәрҙең "төҫ" мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.*, **цветочувстви́тельный** төҫ һиҙеүсән

ЦВЕТО... II *урыҫ телендә ҡушма һүҙҙәрҙең "сәскә" мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.*, **цветое́д** сәскә ашар ҡуңыҙ

ЦВЕТОВО́Д *м* сәскәсе (*сәскә* (*гөл*) *үҫтереүсе*)

ЦВЕТОВО́ДСТВО *с* **1.** (*разведение цветов*) сәскәселек, сәскә (гөл) үҫтереү **2.** (*хозяйство, занимающееся разведением цветов*) сәскәселек (сәскә үҫтереү) хужалығы

ЦВЕТОВО́ДЧЕСКИЙ, -ая, -ое сәскәселек ...ы, сәскә (гөл) үҫтереү ...ы; **цветово́дческое хозя́йство** сәскәселек хужалығы

ЦВЕТОВО́Й, -ая, -ое төҫ(тәр) ...ы; **цветова́я га́мма** төҫтәр гаммаһы; **цветовы́е отте́нки** төҫ төҫмөрҙәре ♦ **цветова́я слепота́** төҫтө айыра алмау

ЦВЕТО́К *м* **1.** (*мн.* **цветы́** и *спец.* **цветки́**) сәскә; **цвето́к я́блони** алма сәскәһе; **же́нский цвето́к** инә сәскә **2.** (*мн.* **цветы́**) сәскә, гөл; **полевы́е цветы́** ялан сәскәләре; **ко́мнатный цвето́к** бүлмә гөлө; **живы́е цветы́** тере сәскәләр; **собира́ть цветы́** сәскә йыйыу ♦ **тепли́чный цвето́к** *см.* **тепли́чный**

ЦВЕТОЛО́ЖЕ *с*; *бот.* сәскә төбө

ЦВЕТОНО́ЖКА *ж*; *бот.* сәскә һабағы

ЦВЕТОНО́СНЫЙ, -ая, -ое *бот.* сәскәле, сәскә ата торған; **цветоно́сные расте́ния** сәскә ата торған үҫемлектәр; **цветоно́сный сте́бель** сәскәле һабаҡ

ЦВЕТО́ЧЕК *м*; *уменьш.-ласк. от* **цвето́к** ♦ **э́то то́лько (ещё) цвето́чки** күрәсәгең алда әле

ЦВЕТО́ЧНИЦА *ж* **1.** сәскә һатыусы **2.** (*работница, изготовляющая искусственные цветы*) яһалма сәскә эшләүсе (әҙерләүсе)

ЦВЕТО́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** сәскә (гөл) ...ы; **цвето́чные семена́** сәскә орлоҡтары; **цвето́чная по́чка** сәскә бөрөһө; **цвето́чная клу́мба** гөл түтәле; **цвето́чный магази́н** сәскә магазины **2.** (*приготовленный из цветов, имеющий запах цветов*) сәскә ...ы, сәскәнән (яһалған); **цвето́чный одеколо́н** сәскәнән яһалған одеколон ♦ **цвето́чный чай** сәскә сәйе (*сәй ҡыуағы бөрөләренән йыйылған иң яҡшы сортлы сәй*)

ЦВЕТУ́ЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **цвести́** **2.** *прил.* сәскә кеүек, тап-таҙа, дәрте ташып торған; **цвету́щая же́нщина** сәскә кеүек ҡатын **3.** *прил.* (*успешно развивающийся*) сәскә атҡан, алға киткән; **цвету́щая респу́блика** сәскә атҡан республика

ЦЕ́ВКА *ж* **1.** *тех.* сүре, кәтүк **2.** (*катушка на веретене*) баш **3.** *анат.* (*кость*) бәкәл һөйәге (*ҡоштарҙа һ.б.*)

ЦЕВЬЁ *с*; *спец*. **1.** көбәк нигеҙе (*мылтыкта*) **2.** (*стержень чего-л.*) һап; **цевьё безме́на** бизмән һабы

ЦЕДИ́ЛКА *ж*; *разг*. һөҙгөс, иләк; **цеди́лка для молока́** һөт һөҙгөс

ЦЕДИ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое һөҙгөс, һөҙә торған, һөҙөү ...ы; **цеди́льная маши́на** һөҙгөс машина

ЦЕДИ́ТЬ *несов. что* **1.** һөҙөү, һарҡытыу; **цеди́ть молоко́ че́рез цеди́лку** һөттө һөҙгөс аша һөҙөү **2.** (*медленно наливать*) әкрен (генә) ағыҙыу (ҡойоу) **3.** *разг*. (*медленно пить*) йәйләп (ҡына) эсеү; **цеди́ть чай** сәйҙе йәйләп эсеү **4.** *разг*. теш араһынан сығарып һөйләү (әйтеү), иренеп кенә һөйләү, мыңғырлау; **цеди́ть слова́** һүҙҙе теш араһынан сығарып әйтеү

ЦЕ́ДРА *ж* ҡабыҡ (*цитрус емештәренең*)

ЦЕ́ЗИЙ *м* цезий (*химик элемент, металл*)

ЦЕЗУ́РА *ж*; *лит., муз*. цезура (*шиғыр юлындағы һәм көйҙәге пауза*)

ЦЕЙТНО́Т *м* цейтнот; **находи́ться в цейтно́те** цейтнотҡа эләгеү

ЦЕЛЕ́БНОСТЬ *ж* шифалылыҡ, сихәтлек (*һаулыҡ өсөн файҙалы булыу*); **целе́бность минера́льного исто́чника** минераль сығанаҡтың шифалылығы

ЦЕЛЕ́БНЫЙ, -ая, -ое шифалы, сихәтле, дауалай торған, һауыҡтырғыс; **целе́бный напи́ток** шифалы эсемлек; **целе́бная трава́** дауалай торған үлән

ЦЕЛЕВО́Й, -ая, -ое **1.** (*предназначенный для определённой цели*) маҡсатлы, маҡсатҡа йүнәлтелгән; **целево́е финанси́рование** маҡсатҡа йүнәлтелгән финанслау **2.** (*направленный на осуществление цели*) маҡсат ...ы, маҡсатҡа ярашлы; **целево́е зада́ние** маҡсатҡа ярашлы эш

ЦЕЛЕНАПРА́ВЛЕННОСТЬ *ж* маҡсатлылыҡ, маҡсатлы булыу, маҡсатҡа йүнәлтелгәнлек; **целенапра́вленность де́йствий** эш-хәрәкәттең маҡсатҡа йүнәлтелгәнлеге

ЦЕЛЕНАПРА́ВЛЕННЫЙ, -ая, -ое маҡсатлы, маҡсатҡа йүнәлтелгән; **целенапра́вленная де́ятельность** маҡсатлы эшмәкәрлек

ЦЕЛЕСООБРА́ЗНОСТЬ *ж* маҡсатҡа ярашлы булыу, маҡсатҡа тап (тура) килеү; **целесообра́зность мероприя́тий** сараларҙың маҡсатҡа ярашлы булыуы

ЦЕЛЕСООБРА́ЗНЫЙ, -ая, -ое маҡсатҡа ярашлы, маҡсатҡа тап (тура) килгән; **целесообра́зное испо́льзование де́нег** аҡсаны маҡсатҡа ярашлы тотоноу

ЦЕЛЕУСТРЕМЛЁННОСТЬ *ж* маҡсатҡа ынтылышлы булыу, маҡсатлы булыу, маҡсатҡа йүнәлтелгәнлек, маҡсатлылыҡ; **тре́бовать целеустремлённости** маҡсатлы булыуҙы талап итеү

ЦЕЛЕУСТРЕМЛЁННЫЙ, -ая, -ое маҡсатҡа ынтылышлы, маҡсатҡа йүнәлтелгән, маҡсатлы; **целеустремлённая во́ля** маҡсатҡа ынтылышлы ихтыяр; **целеустремлённая рабо́та** маҡсатҡа йүнәлтелгән эш

ЦЕ́ЛИК *м*; *воен*. тоҫҡама (*атыу ҡоралының көбәгенә тоҫҡау өсөн ҡуйылған ябай ҡулайлама*)

ЦЕЛИКО́М *нареч*. **1.** (*в целом виде*) тотош, тотошлай, тотош көйө, бөтөн көйө (килеш); **зажа́рить ку́рицу целико́м** тауыҡты тотош көйө ҡыҙҙырыу **2.** (*безраздельно, совершенно*) тулыһынса, бөтөнләй, бөткәнсә, тулыһы менән, бөтөнләйе менән; **целико́м отдава́ться люби́мому де́лу** тулыһынса яратҡан эшкә бирелеү ♦ **целико́м и по́лностью** тотош, тулыһынса, бар булмышы менән

ЦЕЛИНА́ *ж* сиҙәм, сиҙәм ер, сиҙәмлек; **освое́ние целины́** сиҙәм үҙләштереү; **распаха́ть целину́** сиҙәмлекте һөрөү

ЦЕЛИ́ННИК *м* сиҙәм күтәреүсе, сиҙәмсе

ЦЕЛИ́ННЫЙ, -ая, -ое сиҙәм, сиҙәм ер ...ы; **цели́нные зе́мли** сиҙәм ерҙәр

ЦЕЛИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое *см*. **целе́бный**

ЦЕ́ЛИТЬ *несов*. **1.** *см*. **це́литься** **2.** *перен*. (*делать объектом сатиры и т.п.*) күҙ уңында тотоу, ишара итеү; **в кого́ це́лит спекта́кль?** спектакль нимәгә ишара итә? **3.** *перен*. (*метить*) -ға/-гә иҫәп тотоу (ынтылыу); **це́лить в аспиранту́ру** аспирантураға инергә ынтылыу; **це́лить в председа́тели** рәйеслеккә иҫәп тотоу

ЦЕ́ЛИТЬСЯ *несов*. күҙәү, төбәү, төҙәү, тоҫҡау; **це́литься из ружья́** мылтыҡ төҙәү; **це́литься в мише́нь** сәпкә тоҫҡау

ЦЕЛКО́ВЫЙ: целко́вый рубль *уст*. бер һум

ЦЕЛЛОФА́Н *м* целлофан

ЦЕЛЛОФА́НОВЫЙ, -ая, -ое **1.** целлофан ...ы; **целлофа́новый цех** целлофан цехы **2.** целлофан, целлофандан (яһалған); **целлофа́новая упако́вка** целлофандан көплөк

ЦЕЛЛУЛО́ИД *м* целлулоид (*нитроцеллюлозанан яһалған ҡаты пластик матдә*)

ЦЕЛЛУЛО́ИДНЫЙ, -ая, -ое **1.** целлулоид ...ы; **целлуло́идная ма́сса** целлулоид массаһы **2.** целлулоид, целлулоидтан (яһалған); **целлуло́идные игру́шки** целлулоидтан яһалған уйынсыҡтар

ЦЕЛЛУЛО́ИДОВЫЙ, -ая, -ое *см*. **целлуло́идный**

ЦЕЛЛЮЛО́ЗА *ж* целлюлоза (*кағыҙ, яһалма ебәк һәм шартлатҡыс нәмәләр эшләүгә китә торған ағастан һ.б. алынған матдә*)

ЦЕЛЛЮЛО́ЗНО-БУМА́ЖНЫЙ: целлюло́зно-бума́жный комбина́т целлюлоза-ҡағыҙ комбинаты; **целлюло́зно-бума́жная промы́шленность** целлюлоза-ҡағыҙ сәнәғәте

ЦЕЛЛЮЛО́ЗНЫЙ, -ая, -ое целлюлоза, целлюлоза ...ы; **целлюло́зное произво́дство** целлюлоза етештереү

ЦЕЛОВА́НИЕ *с* **1.** *см*. **целова́ть, целова́ться** **2.** *см*. **кре́стное целова́ние** ♦ **кре́стное целова́ние** *см*. **кре́стный**

ЦЕЛОВА́ТЬ *несов. кого-что* үбеү; **целова́ть ребёнка** баланы үбеү; **целова́ть в гу́бы** ирендән үбеү

ЦЕЛОВА́ТЬСЯ *несов*. үбешеү

ЦЕЛОМУ́ДРЕННОСТЬ *ж см.* **целому́дрие**

ЦЕЛОМУ́ДРЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** (*девственный*) ғиффәтле, саф **2.** (*нравственный*) инсафлы, әхлаҡлы; **целому́дренный о́браз жи́зни** әхлаҡлы йәшәү тәртибе

ЦЕЛОМУ́ДРИЕ *с* **1.** (*девственность*) ғиффәтлелек, сафлыҡ **2.** (*строгая нравственность*) инсафлыҡ, әхлаҡлылыҡ; **целому́дрие мы́слей** уй-фекерҙәрҙең инсафлығы

ЦЕ́ЛОСТНОСТЬ *ж* (бер) бөтөнлөк, теүәллек, тулылыҡ, тамамланғанлыҡ; **це́лостность органи́зма** организмдың бер бөтөнлөгө; **территориа́льная це́лостность** территориаль бөтөнлөк

ЦЕ́ЛОСТНЫЙ, -ая, -ое (бер) бөтөн, теүәл, тулы; **це́лостное впечатле́ние** тулы тәьҫир

ЦЕ́ЛОСТЬ *ж* **1.** (*неповреждённое состояние чего-л.*) бөтөнлөк, теүәллек, именлек, иҫән-һаулыҡ **2.** (*внутреннее единство*) бөтөнлөк, тамамланғанлыҡ, тулылыҡ, теүәллек ♦ **в це́лости и сохра́нности** имен-аман көйөнсә, иҫән-һау, теүәл

ЦЕ́ЛЫЙ, -ая, -ое **1.** (*полный, непочатый*) тулы (бер), теүәл (бер), бөтөн (бер), башланмаған, тейелмәгән; **це́лый пиро́г** бөтөн бер бәлеш **2.** (*в полном составе*) тотош, бөтә, тулы; **е́здить це́лыми се́мьями** тотош ғаилә менән йөрөү **3.** буйы, теүәл (бер), тулы (бер), бөтөн, бөтә; **це́лый день** көнө буйы; **ждать це́лый час** теүәл бер сәғәт көтөү; **це́лый го́род** бөтөн ҡала; **в це́лом ми́ре** бөтә донъяла **4.** *разг.* (*настоящий*) ысын; **це́лое собы́тие** ысын ваҡиға **5.** *в знач. сущ.* **це́лое** *с* (*нечто единое*) бер бөтөн, тулы бер; **респу́блика составля́ет еди́ное це́лое** республика бер бөтөн булып тора **6.** (*неповреждённый, невредимый*) бөтөн, теүәл, иҫән, имен, зыян-зарарһыҙ, ватылмаған; **всё бы́ло це́ло** бөтәһе лә теүәл ине; **оста́ться це́лым** иҫән ҡалыу; **сапоги́ бы́ли це́лые** итектәр бөтөн ине **7.** (*не пропавший*) иҫән-һау, имен, иҫән, юғалмаған; **архи́в отделе́ния цел** бүлектең архивы имен **8.** *мат.* бөтөн; **це́лое число́** бөтөн һан **9.** *в знач. сущ.* **це́лое** *с*, **це́лая** *ж*; *мат.* бөтөн; **одна́ це́лая шесть деся́тых** бер бөтөн ундан алты ♦ **в о́бщем и це́лом** *см.* **о́бщий**; **це́лая ве́чность** мәңгелек, бик оҙаҡ ваҡыт; **це́лый ко́роб (весте́й, новосте́й и т.п.)** *см.* **ко́роб**; **це́лый и невреди́мый**; **цел и невреди́м** иҫән-һау, имен-аман

ЦЕЛЬ *ж* **1.** сәп, мәрәй; **попа́сть в цель** сәпкә тейҙереү **2.** маҡсат, морат, теләк; **с како́й це́лью** ниндәй маҡсат менән; **дости́гнуть це́ли** моратҡа ирешеү ♦ **с це́лью**; **в це́лях** *чего нимәгәлер* тип, *нимәгәлер* иҫәп тотоп, *нимәлер* өсөн, *ниндәйҙер* маҡсат менән; **бить в цель** маҡсатҡа (теләгәнгә) ирешеү; **име́ть це́лью (цель)** маҡсат итеп ҡуйыу (тотоу), маҡсатҡа ынтылыу (тырышыу)

ЦЕЛЬНО... *урыҫ телендә ҡушма һүҙҙәрҙең "бөтөн", "тотош" мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.*, **цельноко́рпусный** тотош корпуслы; **цельнокро́еный** тотош ҡырҡылған

ЦЕЛЬНОМЕТАЛЛИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое тотош металл ...ы, тотош металдан эшләнгән; **цельнометалли́ческий ваго́н** тотош металдан эшләнгән вагон

ЦЕ́ЛЬНОСТЬ *ж* **1.** бөтөнлөк, тотошлоҡ; **це́льность террито́рии** территорияның бөтөнлөгө **2.** бөтөнлөк, тамамланғанлыҡ, тулылыҡ, теүәллек; **це́льность о́браза** образдың тулылығы

ЦЕ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*состоящий из одного куска*) бөтөн, тотош, бер киҫәктән торған; **це́льный рези́новый шланг** бер киҫәктән торған резина шланг **2.** (бер) бөтөн, тамамланған, берҙәм, тулы; **це́льный хара́ктер** бер бөтөн характер **3.** (*неразбавленный, натуральный*) таҙа, тәбиғи һыу ҡушылмаған, шыйығайтылмаған, айыртылмаған; **це́льное вино́** таҙа шарап; **це́льное молоко́** айыртылмаған һөт

ЦЕ́ЛЬСИЙ: шкала́ Це́льсия Цельсий шкалаһы (*һыуҙың туңыу нөктәһенән ҡайнау нөктәһенә тиклем 100 градусҡа бүленгән термометр*)

ЦЕМЕ́НТ *м* цемент; **завезти́ на стро́йку цеме́нт** төҙөлөшкә цемент килтереү

ЦЕМЕНТА́ЦИЯ *ж* **1.** *тех.* цементлау, цементлап нығытыу; **цемента́ция сква́жины** скважинаны цементлап нығытыу **2.** *тех.* цементациялау, сыныҡтырыу; **твёрдая цемента́ция** ҡаты сыныҡтырыу; **га́зовая цемента́ция** газ менән цементациялау **3.** *геол.* ҡатыу, цементлашыу

ЦЕМЕНТИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* **1.** *тех.* цементлау, цементлап нығытыу; **цементи́ровать доро́жку** юлды цементлау **2.** *тех.* цементациялау, сыныҡтырыу; **цементи́ровать сталь** ҡоросто сыныҡтырыу **3.** *перен.* (*сплотить*) нығытыу, берләштереү; **цементи́ровать дру́жбу** дуҫлыҡты нығытыу

ЦЕМЕНТИ́РОВАТЬСЯ **1.** *сов., несов.*; *тех.* (*подвергнуться цементации*) цементланыу; (*о стали*) сынығыу **2.** *несов. страд. от* **цементи́ровать**

ЦЕМЕ́НТНЫЙ, -ая, -ое **1.** цемент ...ы; **цеме́нтный заво́д** цемент заводы **2.** цемент, цемент ...ы; **цеме́нтный раство́р** цемент иретмәһе; **цеме́нтный пол** цемент иҙән

ЦЕНА́ *ж* **1.** хаҡ; **госуда́рственная цена́** дәүләт хаҡы; **сниже́ние цен на продово́льственные това́ры** аҙыҡ-түлек тауарҙарына хаҡ төшөү; **стабилиза́ция цен** хаҡтарҙың тотороҡланыуы **2.** (*плата за что-л.*) хаҡ, түләү; **цена́ за прока́т** прокат өсөн хаҡ **3.** *перен.* (*ценность, достоинство*) баһа, ҡиммәт, ҡәҙер; **знать це́ну вре́мени** ваҡыттың ҡәҙерен белеү **4.** *в твор. п.* **цено́ю** *чего* (ҡорбан) итеп, (ҡорбандар) биреп; **цено́ю неслы́ханных жертв** ишетелмәгән ҡорбандар биреп; **цено́ю своего́ сча́стья** үҙ бәхетен ҡорбан итеп ♦ **в цене́** бик ҡиммәт, юғары баһалы; **дорого́й цено́й** *см.* **дорого́й**; **любо́й цено́й** нисек кенә булһа ла, теләһә ниндәй юл менән; **знать це́ну** *см.* **знать** I; **наби́ть себе́ це́ну** *см.* **наби́ть**; **грош цена́** *см.* **грош**; **цены́ нет**: 1) *чему* бик ҡиммәт; 2) *кому* баһалап бөтөргөһөҙ, тиңе юҡ

ЦЕНЗ *м* ценз (**1.** *халыкты сәйәси хокуктан сикләй торған шарттар* **2.** *икт. статистик һан алыу* **3.** *махс. предприятиены билдәле бер разрядка индереү өсөн кәрәкле шарттар*); **возрастно́й ценз** йәш цензы; **иму́щественный ценз** милек цензы

ЦЕ́НЗОР *м* цензор; **служи́ть це́нзором** цензор булып хеҙмәт итеү

ЦЕНЗО́РСКИЙ, -ая, -ое цензорлык ...ы, цензор ...ы; **це́нзорские замеча́ния** цензор иҫкәртмәләре

ЦЕ́НЗОРСТВО *с* цензорлык

ЦЕНЗУ́РА *ж* цензура (**1.** *Боронғо Римда цензор вазифаһы* **2.** *матбуғатты, киң информация сараларын күҙәтеүҙең дәүләт системаһы һәм шул эште башкарған дәүләт ойошмаһы*); **вое́нная цензу́ра** хәрби цензура; **пи́сьма прохо́дят че́рез цензу́ру** хаттар цензура аша үтә

ЦЕНЗУ́РНЫЙ, -ая, -ое **1.** цензура ...ы; **цензу́рный уста́в** цензура уставы **2.** цензураға каршы килмәгән (ярашлы); **вполне́ цензу́рное выраже́ние** цензураға каршы килмәгән һүҙ

ЦЕНИ́ТЕЛЬ *м* баһалаусы, баһалай (кәҙерен) белеүсе, баһа бирә белеүсе; **цени́тель иску́сства** сәнғәтте баһалай белеүсе

ЦЕНИ́ТЬ *несов.* **1.** *кого-что* (*определять цену*) хак куйыу (билдәләү, биреү), баһалау, баһа биреү; **до́рого цени́ть** киммәт хак биреү **2.** (*давать оценку кому-чему-л.*) баһалау, баһа биреү; **цени́ть люде́й по посту́пкам** кешеләрҙе эшенә карап баһалау **3.** *что* (*дорожить*) кәҙерен белеү, баһалау, хөрмәт (ихтирам) итеү; **цени́ть дру́жбу** дуҫлыктың кәҙерен белеү; **цени́ть по заслу́гам** хеҙмәттәренә карап баһалау

ЦЕНИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** (*иметь цену*) баһаланыу, хак куйылыу; **цени́ться в миллио́н рубле́й** миллион һумға баһаланыу; **цени́ться дёшево** арзан хак куйылыу **2.** (*признаваться важным, ценным*) баһаланыу, хөрмәткә лайык булыу **3.** *страд. от* **цени́ть**

ЦЕ́ННИК *м* хактар күрһәткесе, хактар белешмәһе

ЦЕ́ННОСТЬ *ж* **1.** хак, баһа; **вещь высо́кой це́нности** юғары баһалы әйбер; **посы́лка с объя́вленной це́нностью** хакы күрһәтелгән посылка **2.** (*значимость*) әһәмиәт, киммәт; **це́нность нау́чной рабо́ты** фәнни хеҙмәттең әһәмиәте **3.** (*ценный предмет*) байлык, хазина, киммәтле нәмә; **хране́ние це́нностей** киммәтле нәмәләрҙе һаклау **4.** *обычно мн.* **це́нности** байлык(тар), хазина(лар); **материа́льные и духо́вные це́нности** матди һәм рухи хазиналар; **це́нности иску́сства** сәнғәт байлыктары

ЦЕ́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** (*имеющий цену*) баһалы, хакы куйылған (билдәләнгән, күрһәтелгән); **це́нная посы́лка** хакы күрһәтелгән посылка **2.** (*дорогой*) киммәтле; **це́нный пода́рок** киммәтле бүләк **3.** *перен.* әһәмиәтле, киммәтле, кәрәкле, мөһим; **це́нный докуме́нт** әһәмиәтле документ; **це́нное откры́тие** мөһим асыш ♦ **це́нные бума́ги** *см.* **бума́га**

ЦЕНТ *м* цент (*АКШ-та һәм кайһы бер башка илдәрҙә акса берәмегенең йөҙҙән бер өлөшөнә тигеҙ вак акса*)

ЦЕ́НТНЕР *м* центнер; **пять це́нтнеров пшени́цы** биш центнер бойҙай

ЦЕНТР *м*; *в разн. знач.* үҙәк, урта; **центр ша́ра** шар үҙәге; **центр кру́га** түңәрәк үҙәге; **областно́й центр** өлкә үҙәге; **нау́чный центр** ғилми үҙәк; **культу́рный центр** мәҙәниәт үҙәге; **промы́шленный центр** сәнәғәт үҙәге; **директи́вы це́нтра** үҙәк директивалары; **в це́нтре внима́ния** иғтибар үҙәгендә; **в це́нтре страны́** илдең уртаһында; **жить в це́нтре го́рода** кала үҙәгендә йәшәү ♦ **центр тя́жести** *см.* **тя́жесть**

ЦЕНТРА́Л *м* централ (*революцияға тиклем Рәсәйҙә үҙәк төрмә*)

ЦЕНТРАЛИЗА́ЦИЯ *ж см.* **централизова́ть, централизова́ться**

ЦЕНТРАЛИ́ЗМ *м*; *полит.* централизм (*үҙәкләштерелгән идара системаһы*) ♦ **демократи́ческий централи́зм** демократик централизм (*коммунистар партияһын ойоштороу төҙөлөшөнөң етәксе принцибы*)

ЦЕНТРАЛИЗО́ВАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **централизова́ть 2.** *прил.* (*сосредоточенный в центре*) үҙәкләштерелгән, тупланған **3.** *прил.* (*исходящий из одного центра*) бер үҙәктән; **централизо́ванная пода́ча воды́** һыуҙы бер үҙәктән биреү ♦ **централизо́ванное госуда́рство** үҙәкләштерелгән дәүләт

ЦЕНТРАЛИЗОВА́ТЬ *сов., несов. что* үҙәкләштереү, (бер урынға) туплау; **централизова́ть руково́дство** етәкселек итеүҙе үҙәкләштереү

ЦЕНТРАЛИЗОВА́ТЬСЯ 1. *сов., несов.* үҙәкләшеү, (бер урынға) тупланыу **2.** *несов. страд. от* **централизова́ть**

ЦЕНТРАЛИСТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое централизм ...ы; **централисти́ческие взгля́ды** централизм караштары

ЦЕНТРА́ЛКА *ж*; *разг.* централка (*мылтыктың бер төрө*)

ЦЕНТРА́ЛЬ *ж* централь (*үҙәк магистраль*); **отопи́тельная центра́ль** йылытыу централе

ЦЕНТРА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** үҙәк, үҙәктәге, урта(лағы); **центра́льная у́лица** үҙәк урам; **центра́льный райо́н** үҙәк район **2.** (*руководящий*) үҙәк; **центра́льный комите́т профсою́зов** профсоюздарҙың үҙәк комитеты **3.** (*основной*) үҙәк, төп; **центра́льный вопро́с** төп мәсьәлә **4.** (*обслуживающий систему чего-л.*) үҙәкләштерелгән; **центра́льное отопле́ние** үҙәкләштерелгән йылытыу системаһы ♦ **центра́льная не́рвная систе́ма** *физиол.* үҙәк нервы системаһы; **центра́льный у́гол** *мат.* үҙәк мөйөш

ЦЕНТРИ́ЗМ *м* центризм, урталык

ЦЕНТРИ́РОВАНИЕ *с см.* **центри́ровать**

ЦЕНТРИ́РОВАТЬ *сов., несов. что; тех.* **1.** үҙәккә тура килтереү, үҙәккә урынлаштырыу, үҙәген тура килтереү; **центри́ровать топографи́ческий инструме́нт** топографик инструментты үҙәккә урынлаштырыу **2.** *см.* **центрова́ть**

ЦЕНТРИФУ́ГА *ж; тех.* центрифуга (**1.** *аппарат* **2.** *ҡоролма*)

ЦЕНТРОБЕ́ЖНЫЙ, -ая, -ое *спец.* үҙәктән ситкә ынтылыу(сы) (ҡасыусы, ынтыла торған), үҙәктән ситкә ынтылыу ...ы, үҙәктән ҡыуыусы; **центробе́жная си́ла** үҙәктән ситкә ынтылыусы көс; **центробе́жный аппара́т** үҙәктән ҡыуыусы аппарат

ЦЕНТРОВА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое *тех.* үҙәк тишеү ...ы; **центрова́льный стано́к** үҙәк тишеү станогы

ЦЕНТРОВА́ТЬ *сов., несов. что; тех.* үҙәк тишеү

ЦЕНТРОСТРЕМИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое *спец.* үҙәккә ынтылыусы, үҙәккә ынтылыу ...ы; **центростреми́тельное движе́ние** үҙәккә ынтылыусы хәрәкәт; **центростреми́тельная си́ла** үҙәккә ынтылыу көсө

ЦЕП *м* шыбағас; **колоти́ть цепо́м** шыбағас менән һуғыу

ЦЕПЕНЕ́ТЬ *несов.* ҡатыу, ҡатып ҡалыу; **цепене́ть от хо́лода** һыуыҡтан ҡатыу; **цепене́ть от у́жаса** ҡурҡыуҙан ҡатып ҡалыу

ЦЕ́ПКИЙ, -ая, -ое **1.** эләктереүсән, эләктереп ала (ысҡындырмай) торған, ныҡ (ҡаты) тотҡан; **це́пкие ко́гти** эләктереүсән тырнаҡтар; **це́пкие ру́ки** ныҡ тотҡан ҡулдар **2.** (*вязкий — о веществе*) йәбешкәк, үҙле; **по́чва гли́ниста и це́пка** тупраҡ балсыҡлы һәм йәбешкәк **3.** *перен.* (*быстро схватывающий окружающее*) зирәк, тиҙ төшөнә торған; **це́пкий ум** зирәк аҡыл **4.** *перен., разг.* ныҡыш, ныҡышмал, еңмеш; **це́пкий челове́к** ныҡыш кеше; **быть це́пким** ныҡышмал булыу

ЦЕ́ПКОСТЬ *ж* **1.** эләктереүсәнлек, эләктереп алыу, ныҡ (ҡаты) тотоу; **це́пкость руки́** ҡулдың ныҡ тотоуы **2.** йәбешкәклек, үҙлелек; **це́пкость вещества́** матдәнең йәбешкәклеге **3.** *перен.* зирәклек, тиҙ төшөнөп алыусанлыҡ; **це́пкость воображе́ния** уйҙың зирәклеге **4.** *перен.* ныҡышлыҡ, ныҡышмаллыҡ, еңмешлек

ЦЕПЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *за что* (*задевать*) йәбешеү, эләгеү, һарылыу; **цепля́ться за су́чья** ботаҡтарға йәбешеү **2.** *за кого-что* (*хвататься*) тотоноу, аҫылыныу, эләктереп (тотоп) алыу; **ру́ки цепля́лись за что́-то о́строе** ҡулдар ниндәйҙер осло нәмәне тотоп алды **3.** *за что; перен., разг.* тырмашып (йәбешеп) ятыу; **цепля́ться за жизнь** йәшәргә тырмашып ятыу **4.** *к кому-чему, за кого-что; перен., прост.* (*придираться*) бәйләнеү; **цепля́ться по пустяка́м** бушҡа бәйләнеү

ЦЕПНО́Й, -ая, -ое **1.** сынйыр ...ы, сылбыр ...ы; **цепно́е звено́** сынйыр быуыны **2.** сылбырлы; **цепно́й мост** сылбырлы күпер **3.** сылбырҙағы, сынйырҙағы, бәйҙәге; **цепна́я соба́ка** бәйҙәге эт **4.** (*следующий один за другим*) сылбырлы, сылбыр кеүек; **цепно́е расположе́ние заклёпок** сигәнең сылбыр кеүек урынлашыуы; **цепны́е рефле́ксы** сылбырлы рефлекстар ♦ **цепна́я ли́ния** *мат.* сылбырлы һыҙыҡ; **цепна́я реа́кция** *физ., хим.* сылбырлы реакция

ЦЕПНО́Й II, -ая, -ое шыбағас ...ы; **цепно́е би́ло** шыбағас туҡмағы

ЦЕПО́ЧКА *ж* **1.** (ваҡ, нәҙек) сылбыр (сынйыр); **часы́ с цепо́чкой** сылбырлы сәғәт **2.** (*вереница кого-чего-л.*) рәт, теҙем; **цепо́чка огне́й** уттар теҙеме; **цепо́чка маши́н** машиналар рәте **3.** *в знач. нареч.* **цепо́чкой** бер-бер артлы; **дви́гаться цепо́чкой** бер-бер артлы хәрәкәт итеү

ЦЕПЬ *ж* **1.** сылбыр, сынйыр; **я́корная цепь** якорь сынйыры; **спусти́ть соба́ку с цепи́** этте сылбырҙан ысҡындырыу **2.** *мн.* **це́пи**; *прям., перен.* бығау; **закова́ть в це́пи** бығау кейҙереү; **це́пи ра́бства** ҡоллоҡ бығауҙары; **разорва́ть це́пи** бығауҙан арыныу **3.** (*ряд, вереница*) теҙем, теҙмә; **цепь гор** тауҙар теҙмәһе **4.** *воен.* сынйыр, цепь, теҙем; **стрелко́вая цепь** уҡсылар (атыусылар) теҙеме **5.** *в знач. нареч.* **це́пью** сынйыр (сылбыр, цепь, теҙем) булып (кеүек), теҙелеп; **наступа́ть це́пью** теҙелеп һөжүм итеү ♦ **как (бу́дто, сло́вно) с цепи́ сорва́лся** *см.* **сорва́ться**

ЦЕ́РБЕР *м* цербер (**1.** *боронғо грек мифологияһында ер аҫты батшалығын һаҡлаусы уҫал эт* **2.** *кусм. һиҙгер һәм рәхимһеҙ һаҡсы*)

ЦЕРЕБРА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** *анат.* мейе ...ы; **церебра́льная жи́дкость** мейе шыйыҡсаһы **2.** *лингв.* церебраль (*тел осон аңҡауға тартып әйтелә торған*); **церебра́льные согла́сные** церебраль тартынҡылар

ЦЕРЕМОНИА́Л *м* церемониал, тантана; **прое́кт церемониа́ла** тантананың проекты

ЦЕРЕМОНИА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое церемониал, тантаналы; **церемониа́льные та́нцы** тантаналы бейеүҙәр

ЦЕРЕМО́НИТЬСЯ *несов.* **1.** (*вести себя церемонно*) тартыныу, тартынып тороу, ҡыҫтатыу; **проси́ть не церемо́ниться** тартынмауҙы үтенеү **2.** *с кем-чем* и *без доп.* (*проявлять излишнюю щепетильность*) наҙланып тороу, тартынып тороу, иҫәпләшеү; **напра́сно церемо́ниться** бушҡа наҙланып тороу

ЦЕРЕМО́НИЯ *ж* **1.** церемония, йола, тантана; **сва́дебная церемо́ния** туй йолаһы **2.** *обычно мн.* **церемо́нии**; *перен., разг.* тартыныу, ҡыҫтатыу, наҙланыу, ҡыланыу; **дава́йте без церемо́ний!** әйҙәгеҙ, тартынып тормағыҙ! ♦ **кита́йские церемо́нии** *см.* **кита́йский**

ЦЕРЕМО́ННОСТЬ *ж* **1.** әҙәплелек, нәзәкәтлелек; **церемо́нность обраще́ния** мөғәмәлә итеүҙең әҙәплелеге **2.** ҡағиҙәгә (тәртипкә) ярашлылыҡ

ЦЕРЕМО́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** (*строгий в соблюдении принятого этикета*) үтә әҙәпле, нәзәкәтле; **церемо́нное обраще́ние** үтә әҙәпле мөғәмә-

лә **2.** (*отвечающий требованиям этикета*) ҡағиҙәгә (тәртипкә) ярашлы

ЦЕРКО́ВНИК *м* **1.** *см.* **церковнослужи́тель** **2.** (*представитель духовенства*) дини (рухани) кеше **3.** *разг.* (*сторонник усиления влияния церкви*) дини кеше, дин яҡлы кеше

ЦЕРКОВНОПРИХО́ДСКИЙ, -ая, -ое сиркәү-мәхәллә ...ы ♦ **церковнoприхо́дская шко́ла** сиркәү-мәхәллә мәктәбе (*революцияға тиклем Рәсәйҙә сиркәү ҡарамағындағы башланғыс мәктәп*)

ЦЕРКОВНОСЛАВЯ́НСКИЙ, -ая, -ое сиркәү-славян ...ы; **церковнославя́нская а́збука** сиркәү-славян әлифбаһы ♦ **церковнославя́нский язы́к** сиркәү-славян теле (*XI—XVII бб. көнсығыш һәм көньяҡ славяндарҙың әҙәби теле*)

ЦЕРКОВНОСЛУЖИ́ТЕЛЬ *м* сиркәү хеҙмәтсеһе, сиркәү кешеһе, сиркәү әһеле

ЦЕРКО́ВНОСТЬ *ж* динилек, сиркәү ҡағиҙәләре (ғөрөф-ғәҙәттәре)

ЦЕРКО́ВНЫЙ, -ая, -ое **1.** сиркәү ...ы; **церко́вные воро́та** сиркәү ҡапҡаһы **2.** дин ...ы, дини, сиркәү ...ы; **церко́вная литерату́ра** дини әҙәбиәт; **церко́вные зе́мли** сиркәү ерҙәре ♦ **бе́ден как церко́вная мышь (кры́са)** бик ярлы; ауыҙын асһа, үпкәһе күренә

ЦЕ́РКОВЬ *ж* **1.** дин, сиркәү; **правосла́вная це́рковь** православие дине; **католи́ческая це́рковь** католик сиркәүе **2.** (*здание*) сиркәү

ЦЕСАРЕ́ВИЧ *м*; *ист.* тәхет вариҫы (*батшаның үҙенән һуң тәхеткә ултырырға тейешле улы*)

ЦЕСАРЕ́ВНА *ж* тәхет вариҫының ҡатыны

ЦЕСА́РКА *ж* цесарка, мысыр тауығы

ЦЕХ *м* **1.** (*мн.* **це́хи**) цех; **цех кузнецо́в** тимерселәр цехы **2.** (*мн.* **це́хи** и *разг.* **цеха́**) цех; **инструмента́льный цех** инструменталь цех; **ма́стер це́ха** цех мастеры

ЦЕХОВО́Й, -ая, -ое **1.** цех ...ы; **цеховы́е зако́ны** цех ҡанундары; **цехово́й ма́стер** цех мастеры **2.** *перен.* цех ...ы, бәләкәй төркөм ...ы, сикләнгән; **цеховы́е интере́сы** бәләкәй төркөм мәнфәғәттәре

ЦЕХОВЩИ́НА *ж*; *разг.* цехсылыҡ, бәләкәй төркөмсөлөк, сикләнгәнлек; **борьба́ с цеховщи́ной** сикләнгәнлек менән көрәшеү

ЦИА́Н *м*; *хим.* циан (*газ*)

ЦИА́НИСТЫЙ, -ая, -ое *хим.* цианлы; **циа́нистый ка́лий** цианлы калий

ЦИА́НОВЫЙ, -ая, -ое *хим.* циан ...ы; **циа́новая кислота́** циан кислотаһы

ЦИАНО́З *м*; *мед.* цианоз (*ҡайһы бер ауырыуҙар ваҡытында тән тиреһе күгәреү*)

ЦИВИЛИЗА́ТОР *м*; *обычно ирон.* цивилизатор, цивилизация урынлаштырыусы, мәҙәниәт таратыусы

ЦИВИЛИЗА́ЦИЯ *ж* цивилизация, мәҙәниәт; **анти́чная цивилиза́ция** антик мәҙәниәт; **разви́тие цивилиза́ции** цивилизация(ның) үҫеше

ЦИВИЛИЗО́ВАННОСТЬ *ж* цивилизациялылыҡ, мәҙәниәтлелек

ЦИВИЛИЗО́ВАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **цивилизова́ть** **2.** *прил.* цивилизациялы, мәҙәниәтле

ЦИВИЛИЗОВА́ТЬ *сов.*, *несов. кого-что* цивилизациялау, мәҙәниәтле итеү

ЦИВИЛИЗОВА́ТЬСЯ *сов.*, *несов.* цивилизациялашыу, мәҙәниләшеү

ЦИВИЛИ́СТИКА *ж*; *юр.* цивилистика (*гражданлыҡ хоҡуҡтары тураһындағы фән*)

ЦИГА́РКА *ж*; *разг.* төрөлгән тәмәке, кәҙә аяғы (*төрөлгән тәмәке*)

ЦИГЕ́ЙКА *ж* цигейка (*махсус эшкәртелгән һарыҡ тиреһе*); **воротни́к из циге́йки** цигейка яға

ЦИГЕ́ЙКОВЫЙ, -ая, -ое цигейка, цигейканан тегелгән; **циге́йковая ша́пка** цигейка бүрек

ЦИКА́ДА *ж* цикада (*ҡыр сиңерткәһе*)

ЦИКЛ *м*; *в разн. знач.* цикл; **биологи́ческий цикл** биологик цикл; **произво́дственный цикл** етештереү циклы; **цикл ле́кций по иску́сству** сәнғәт буйынса лекциялар циклы

ЦИКЛАМЕ́Н *м* цикламен, альп миләүшәһе

ЦИКЛЕВА́ТЬ *несов. что* ҡырып шымартыу; **циклева́ть парке́тные полы́** паркет иҙәнде ҡырып шымартыу

ЦИКЛЁВКА *ж см.* **циклева́ть**

ЦИКЛИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** цикллы, цикллап (цикл менән) башҡарыла (ҡабатлана) торған; **цикли́ческое разви́тие** цикллы үҫеш **2.** (*составляющий цикл*) бер цикл тәшкил иткән, бер цикллы **3.** *хим.* циклик; **гру́ппа цикли́ческих элеме́нтов** циклик элементтар группаһы

ЦИКЛИ́ЧНОСТЬ *ж* **1.** цикллыҡ, ҡабатланмалы булыу; **цикли́чность истори́ческих явле́ний** тарихи күренештәрҙең цикллылығы **2.** (*система организации производства*) цикллап эшләү; **цикли́чность произво́дственного проце́сса** етештереү процесының цикллап эшләүе

ЦИКЛИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое *см.* **цикли́ческий** 1

ЦИКЛО... *ҡушма һүҙҙәрҙең "цикллы", "циклик" мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.*, **циклотро́н** циклотрон (*атом киҫәксәләре хәрәкәтен тиҙләтеү аппараты*)

ЦИКЛО́ИДА *ж*; *мат.* циклоида (*кәкре һыҙыҡтың бер төрө*)

ЦИКЛОИДА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое *спец.* циклоида ...ы, циклоидаль; **циклоида́льная ли́ния** циклоидаль һыҙыҡ

ЦИКЛО́ИДНЫЙ, -ая, -ое *см.* **циклоида́льный**

ЦИКЛО́Н *м* **1.** *метеор.* циклон **2.** (*ураган*) дауыл, өйөрмә

ЦИКЛОНИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое *метеор.* циклоник; **циклони́ческие явле́ния** циклоник күренештәр; **циклони́ческие ви́хри** циклоник өйөрмәләр

ЦИКЛО́П *м* **1.** циклоп (*боронғо грек мифологияһында маңлайында һыңар күҙе булған бәһлеүән*) **2.** *зоол.* һыңар күҙ (*ваҡ ҡыҫала*)

ЦИКО́РИЙ *м* цикорий

ЦИКУ́ТА *ж* цикута (*ағыулы үҫемлек*)

ЦИЛИ́НДР *м* **1.** *мат.*, *тех.* цилиндр **2.** (*шляпа*) цилиндр эшләпә

ЦИЛИНДРИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** *мат.* цилиндр ...ы, цилиндрик; **цилиндри́ческий ко́рпус** цилиндр корпусы; **цилиндри́ческая фо́рма** цилиндрик форма **2.** цилиндр һымаҡ, цилиндр тибындағы (формаһындағы); **цилиндри́ческая печь** цилиндр һымаҡ мейес; **цилиндри́ческий котёл** цилиндр формаһындағы ҡаҙан ♦ **цилиндри́ческая пове́рхность** *мат.* цилиндрик йөҙ

ЦИЛИ́НДРОВЫЙ, -ая, -ое *тех.* **1.** цилиндр ...ы; **цили́ндровый ход** цилиндр йөрөшө **2.** цилиндрлы; **цили́ндровая маши́на** цилиндрлы машина

ЦИМБАЛИ́СТ *м* цимбалсы (*цимбалда уйнаусы*)

ЦИМБА́ЛЫ *только мн.*; *муз.* цимбал (*ҡыллы музыка ҡоралы*)

ЦИНГА́ *ж* зәңге (*теш ҡаҙнаһы ауырыуы*)

ЦИНГО́ТНЫЙ, -ая, -ое **1.** зәңге ...ы, зәңгеле, зәңге ауырыулы; **цинго́тные дёсны** зәңгеле теш ҡаҙнаһы **2.** (*страдающий цингой*) зәңге менән ауырыусы; **цинго́тный больно́й** зәңгеле ауырыу **3.** *в знач. сущ.* **цинго́тный** *м* и **цинго́тная** *ж* зәңге менән ауырыған кеше; **снабди́ть всех цинго́тных витами́нами** зәңге менән ауырыған кешеләргә витамин менән тәьмин итеү

ЦИНИ́ЗМ *м* оятһыҙлыҡ, әҙәпһеҙлек

ЦИ́НИК *м* оятһыҙ кеше, әҙәпһеҙ кеше

ЦИНИ́ЧНОСТЬ *ж* оятһыҙлыҡ, әҙәпһеҙлек

ЦИНИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое оятһыҙ, әҙәпһеҙ; **ци́ничный челове́к** оятһыҙ кеше

ЦИНК *м* цинк, тутыя (*химик элемент, металл*)

ЦИНКОВА́ТЬ *несов. что*; *тех.* цинклау

ЦИ́НКОВЫЙ, -ая, -ое **1.** цинк ...ы, тутыя ...ы; **ци́нковое произво́дство** цинк производствоһы **2.** цинклы, тутыя ...ы, цинк ...ы; **ци́нковый купоро́с** цинклы купорос; **ци́нковая руда́** цинклы руда **3.** (*оцинкованный*) цинк, цинклы, цинк менән ҡапланған, цинк ялатылған; **ци́нковое ведро́** цинклы биҙрә

ЦИНКОГРА́ФСКИЙ и **ЦИНКОГРАФИ́ЧЕСКИЙ,** -ая, -ое *полигр.* цинкография ...ы, цинкографик; **цинкогра́фское клише́** цинкографик клише

ЦИНКОГРА́ФИЯ *м*; *полигр.* цинкография (**1.** *цинктан клишелар етештереү ысулы* **2.** *шондай клишелар яһаусы предприятие йәки цех*)

ЦИ́ННИЯ *ж* цинния (*декоратив үҫемлек*)

ЦИНО́ВКА *ж* септә

ЦИНО́ВОЧНЫЙ, -ая, -ое септә ...ы; **цино́вочная подсти́лка** септә түшәк

ЦИРК *м* цирк; **рабо́тать в ци́рке** циркта эшләү

ЦИРКА́Ч *м* и **ЦИРКА́ЧКА** *ж*; *разг.* цирк артисы

ЦИРКОВО́Й, -ая, -ое цирк ...ы; **цирково́й арти́ст** цирк артисы; **цирково́й нае́здник** цирк һыбайлыһы

ЦИРКУЛИ́РОВАТЬ *несов.* әйләнеп йөрөү (тороу); **вода́ циркули́рует по тру́бам** һыу торбалар буйлап әйләнеп йөрөй

ЦИ́РКУЛЬ *м* циркуль, йәзбә

ЦИ́РКУЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** циркуль ...ы, йәзбә ...ы; **ци́ркульная но́жка** циркуль аяғы (сатаһы) **2.** (*имеющий форму круга, части круга*) түңәрәк, ярым түңәрәк; **ци́ркульный зал** түңәрәк зал; **ци́ркульная пила́** түңәрәк бысҡы

ЦИРКУЛЯ́Р *м* циркуляр, күрһәтмә

ЦИРКУЛЯ́РНЫЙ I, -ая, -ое циркуляр, күрһәтмә; **циркуля́рное письмо́** циркуляр хат

ЦИРКУЛЯ́РНЫЙ II, -ая, -ое түңәрәк; **циркуля́рный нож** түңәрәк бысаҡ

ЦИРКУЛЯЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое *спец.* әйләнмә, циркуляция ...ы, циркуляцион; **циркуляцио́нное движе́ние** әйләнмә хәрәкәт; **циркуляцио́нный насо́с** циркуляцион насос

ЦИРРО́З *м*; *мед.* цирроз; **цирро́з лёгких** үпкә циррозы

ЦИСТЕ́РНА *ж* цистерна; **железнодоро́жная цисте́рна** тимер юл цистернаһы

ЦИСТИ́Т *м*; *мед.* цистит (*һейҙек ҡыуығы ялҡынһыныуы*)

ЦИТАДЕ́ЛЬ *ж* **1.** цитадель (*ҡәлғә эсендәге нығытылған ҡоролма*) **2.** *чего*; *перен.* (*оплот*) терәк, таяныс; **цитаде́ль ми́ра** тыныслыҡ таянысы

ЦИТА́ТА *ж* цитата, өҙөмтә; **подкрепля́ть речь цита́тами** телмәрҙе өҙөмтәләр менән нығытыу

ЦИТА́ТНЫЙ, -ая, -ое цитата ...ы, өҙөмтә итеп алынған, өҙөмтәле; **цита́тный материа́л** цитата материалы; **цита́тный спо́соб иллюстра́ции** иллюстрацияның өҙөмтәле ысулы

ЦИТВА́РНЫЙ: цитва́рное се́мя дармана орлоғо, эрем орлоғо; **цитва́рная полы́нь** дармана үләне, дарыу эреме

ЦИТИ́РОВАНИЕ *с см.* **цити́ровать**

ЦИТИ́РОВАТЬ *несов. кого-что* цитата (өҙөмтә) килтереү; **цити́ровать кла́ссиков** классиктарҙан өҙөмтә килтереү

ЦИТОЛОГИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое цитологик, цитология ...ы; **цитологи́ческие иссле́дования** цитологик тикшеренеүҙәр

ЦИТОЛО́ГИЯ *ж* цитология (*биологияның күҙәнәк төҙөлөшө тураһындағы тармағы*)

ЦИ́ТРА *ж*; *муз.* цитра (*ҡыллы музыка ҡоралы*)

ЦИ́ТРУС *м* цитрус (*лимон, әфлисун кеүек үҫемлектәрҙең дөйөм исеме*)

ЦИ́ТРУСОВЫЙ, -ая, -ое **1.** цитрус; **ци́трусовые плоды́** цитрус емештәр **2.** *в знач. сущ.* **ци́трусовые** *мн.*; *бот.* цитрустар, цитрус үҫемлектәр

ЦИФЕРБЛА́Т *м* циферблат; **цифербла́т часо́в** сәғәт циферблаты

ЦИФЕРБЛА́ТНЫЙ, -ая, -ое **1.** циферблат ...ы; **цифербла́тный квадра́тик** циферблат квадраты **2.** (*снабжённый циферблатом*) циферблатлы; **цифербла́тные весы́** циферблатлы үлсәү

ЦИ́ФРА *ж* **1.** (*знак, обозначающий число*) цифр, һан; **ара́бские ци́фры** ғәрәп цифрҙары **2.** *разг.* (*число, сумма*) һан; (*о денежной сумме*) хаҡ ♦ **контро́льные ци́фры** *см.* **контро́льный**; **астрономи́ческие ци́фры** *см.* **астрономи́ческий**

ЦИФРОВА́ТЬ *несов. что* (*нумеровать*) цифрлау, нумерлау, һан ҡуйып сығыу, һан менән билдәләү; **цифрова́ть страни́цы** биттәрҙе нумерлау

ЦИФРОВО́Й, -ая, -ое **1.** цифр ...ы; **цифровы́е вы́писки** цифр күсермәләре; **цифрова́я систе́ма** цифр системаһы **2.** цифрлы, һанлы; **цифровы́е да́нные** һанлы мәғлүмәттәр

ЦИ́ЦЕРО *м нескл.*; *полигр.* цицеро (*12 пунктлы типография шрифы*)

ЦО́КАТЬ I *несов.* **1.** таҡылдау, сыҡылдау, сыңҡылдау, сыҡ-сыҡ итеү; **цо́кают копы́та** тояҡтар сыҡылдай **2.** *чем* таҡылдатыу, сыҡылдатыу, сыңҡылдатыу, сыҡ-сыҡ иттереү; **цо́кать подко́вами** дағаларҙы сыңҡылдатыу **3.** (*о птицах и животных*) сутылдау, сут-сут итеү, сырҡ-сырҡ итеү

ЦО́КАТЬ II *несов.*; *лингв.* "ц"лаштырыу ("*ч*" *өнө урынына* "*ц*" *менән һөйләү*)

ЦО́КНУТЬ *сов. см.* **цо́кать** I

ЦО́КОЛЬ *м* цоколь (**1.** *архит. бөрәй короллманың түбәнге өлөшө* **2.** *тех. электр лампочкаһының патронға борола торған өлөшө*)

ЦО́КОЛЬНЫЙ, -ая, -ое *архит.* цоколь ...ы, цоколле; **цо́кольная плита́** цоколь плитаһы ♦ **цо́кольный эта́ж** цоколь ҡаты

ЦО́КОТ *м* таҡылдау (сыҡылдау, сыңҡылдау, сыҡ-сыҡ иткән тауыш)

ЦУГ *м* сыбата, ос; (*о парах лошадей, волов и т.п.*) мисәү

ЦУГОВО́Й, -ая, -ое мисәүләп (сыбаталап, ослап) егелгән, мисәүле, сыбаталы; **цугова́я ло́шадь** мисәүләп егелгән ат

ЦУ́ГОМ *нареч.* сыбаталап, мисәүләп, ослап; **запряга́ть цу́гом** сыбаталап ат егеү; **е́хать цу́гом** ат ослап барыу

ЦУКА́Т *м* цукат (*шәкәрләнгән емеш йәки уның ҡабығы*)

ЦУКА́ТНЫЙ, -ая, -ое цукатлы, цукат ...ы; **цука́тный торт** цукатлы торт

ЦУНА́МИ *с* и *ж нескл.* цунами (*океанда һыу аҫты ер тетрәҫенән, вулкандар атылыуҙан хасил булған гигант тулҡын*); **цуна́ми разру́шило да́мбу** цунами дамбаны емерҙе

ЦЫГА́НЕ и *уст.* **ЦЫГА́НЫ** *мн.* сиғандар, сиған халҡы // *ед.* **цыга́н** *м* сиған ир-аты; **цыга́нка** *ж* сиған ҡатын-ҡыҙы

ЦЫГА́НСКИЙ, -ая, -ое сиған ...ы; **цыга́нский язы́к** сиған теле; **цыга́нский та́бор** сиғандар таборы

ЦЫГА́НЩИНА *ж*; *разг.* **1.** (*стиль исполнения романсов*) сиғандарға тартым башҡарыу, сиғандар кеүек башҡарыу **2.** (*романсы такого стиля*) сиған йырҙары

ЦЫ́КАТЬ *несов. на кого*; *прост.* "сеү" ("шым") тип тыйыу, асыуланып ҡысҡырыу, екереү, екенеү

ЦЫ́КНУТЬ *сов. см.* **цы́кать**

ЦЫ́ПКИ *мн.*; *разг.* сепей, себешке (*аяҡ-кулда ярылып ҡыҙарған урын*)

ЦЫПЛЁНОК *м* себеш, сепей ♦ **цыпля́т по о́сени счита́ют** себеште көҙ һанайҙар

ЦЫПЛЯ́ЧИЙ, -ья, -ье себеш(тәр) ...ы, сепей(ҙәр) ...ы; **цыпля́чий корм** себеш аҙығы; **цыпля́чий пух** себеш мамығы

ЦЫ́ПОЧКИ: на цы́почках; **на цы́почки** аяҡ ослап; **ходи́ть на цы́почках** *перед кем* аяҡ ослап ҡына йөрөү (*ярамһаҡланыу*)

ЦЫЦ *межд.*; *прост.* сеү, шым

Ч

ЧАБА́Н *м* чабан, һарыҡ көтөүсеһе

ЧАБА́НИЙ, -ья, -ье чабан ...ы, һарыҡ көтөүсеһе ...ы; **чаба́нья ю́рта** һарыҡ көтөүсеһе тирмәһе

ЧАБА́НИТЬ *несов.* һарыҡ көтөү, чабан булыу

ЧАБА́НСКИЙ, -ая, -ое һарыҡ көтөүсеһе ...ы, чабан ...ы; **чаба́нская рабо́та** һарыҡ көтөүсеһе эше

ЧАБРЕ́Ц *м* кейәү үләне, ҡанүлән

ЧА́ВКАНЬЕ *с см.* **ча́вкать**

ЧА́ВКАТЬ *несов.* **1.** (ауыҙ) шапылдатыу, (ауыҙ) сапылдатыу; **ча́вкать во вре́мя еды́** ашағанда ауыҙ шапылдатыу **2.** ласҡылдатыу, лас-лос итеү; **ло́шади ча́вкали копы́тами по гря́зи** аттар бысраҡты тояҡтары менән ласҡылдаттылар

ЧА́ГА *ж* ҡайын ороһо, ҡыу, ҡыуау

ЧАД *м* **1.** еҫ, һөрөм, төтөн **2.** *чего, какой*; *перен.* (*дурман*) һөрөм, ағыу

ЧАДИ́ТЬ *несов.* **1.** еҫ (һөрөм) сығарыу, төтөнләү, төтәү; **сыры́е дрова́ чадя́т** һыу утын төтәй **2.** *чем* төтәтеү; **чади́ть махо́ркой** махорка төтәтеү

ЧА́ДНЫЙ, -ая, -ое **1.** һөрөмлө, еҫле, төтөнлө, һөрөмләй (төтөнләй) торған **2.** *перен.* дыуамал, ҡыҙыу

ЧА́ДО *с*; *уст.*, *шутл.*, *ирон.* бала (*малай, ул, ҡыҙ*); **люби́мое ча́до** яратҡан бала

ЧАДОЛЮБИ́ВЫЙ, -ая, -ое *уст.*, *шутл.* бала йәнле, балаһын яратҡан; **чадолюби́вый оте́ц** бала йәнле ата

ЧАДРА́ *ж* бөркәнсек; **накры́ться чадро́й** бөркәнсек ябыныу

ЧАЕ... *урыҫ телендә ҡушма һүҙҙәрҙең "сәй" мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.*, **чаеразве́сочная фа́брика** сәй төрөү фабрикаһы

ЧАЁВНИК *м* и **ЧАЁВНИЦА** *ж*; *разг.* сәйхур (*сәй яратыусы*)

ЧАЁВНИЧАТЬ *несов.*; *разг.* сәйләп ултырыу, сәйләү, сәй эсеп ултырыу

ЧАЕВО́Д *м* сәй үҫтереүсе

ЧАЕВО́ДСТВО *с* сәй үҫтереү

ЧАЕВО́ДЧЕСКИЙ, -ая, -ое сәй үҫтереү ...ы; **чаево́дческое хозя́йство** сәй үҫтереү хужалығы

ЧАЕВЫ́Е, -ая, -ое *мн.* сәйлек (*аҡса*); **дава́ть чаевы́е** сәйлек биреү

ЧАЕПИ́ТИЕ *с* сәй эсеү, сәйләү; **организова́ть чаепи́тие** сәй эсеү ойоштороу

ЧАЙНКА *ж* сәй бөртөгө

ЧАЙ I *м* **1.** сәй; **куст ча́я** сәй ҡыуағы; **завари́ть чай** сәй бешереү; **разлива́ть чай** сәй яһау (ҡойоу); **кре́пкий чай** ҡаты сәй; **жи́дкий чай** шыйыҡ сәй **2.** (*чаепитие*) сәй эсеү; **во вре́мя ча́я** сәй эскәндә ♦ **зелёный чай** *см.* **зелёный**; **кирпи́чный чай** *см.* **кирпи́чный**; **чай да са́хар**; **чай с са́харом** *прост.* сәйегеҙ тәмле булһын; **гоня́ть чаи́** *прост.* оҙаҡ итеп сәй эсеү; **за ча́ем (ча́шкой ча́я)** сәй эскәндә; **на чай дава́ть** сәйлек биреү; **на чай (ча́шку ча́я) приглаша́ть (звать и т.п.)** сәйгә саҡырыу

ЧАЙ II *вводн. сл.*; *прост.* ахырыһы, күрәһең, моғайын, -дыр/-дер; **с доро́ги, чай, уста́ли** юлдан арып килгәнһегеҙҙер

ЧА́ЙКА *ж* аҡсарлаҡ; **морска́я ча́йка** диңгеҙ аҡсарлағы

ЧА́ЙНАЯ *ж* сәйхана

ЧА́ЙНИК *м* сәйгүн, сәйнүк

ЧА́ЙНИЦА *ж* сәй һауыты

ЧА́ЙНЫЙ, -ая, -ое сәй ...ы; **ча́йный куст** сәй ҡыуағы; **ча́йный лист** сәй япрағы; **ча́йные планта́ции** сәй плантациялары; **ча́йный подно́с** сәй батмусы; **ча́йная ло́жка** сәй ҡалағы, балғалаҡ ♦ **ча́йный гриб** сәй бәшмәге; **ча́йный квас** сәй кеүәҫе; **ча́йная ро́за** һары роза, сәй розаһы; **че́рез час по ча́йной ло́жке** бик әкрен, ныҡ яй, саҡ-саҡ

ЧАЙХАНА́ *ж* сәйхана

ЧАЛ *м* арҡан, сылбыр (*пароход, паром һ.б. бәйләп ҡуйыу өсөн*)

ЧА́ЛИТЬ *несов. что* бәйләп (тарттырып) ҡуйыу (*арҡан, сылбыр менән*)

ЧАЛМА́ *ж* сәллә, салма; **повяза́ть чалму́** сәллә урау

ЧА́ЛЫЙ, -ая, -ое (*о масти лошади*) бурыл

ЧАН *м* киҫмәк, шаң (*ағас мискә*); **чан с водо́й** һыулы киҫмәк

ЧА́РА *ж*; *высок., трад.-поэт.* чара (*шарап эсә торған һауыт*)

ЧА́РДАШ и **ЧАРДА́Ш** *м* чардаш (*венгр халыҡ бейеүе һәм уның музыкаһы*)

ЧА́РКА *ж*; *уменьш. от* **ча́ра**

ЧАРЛЬСТО́Н и **ЧА́РЛЬСТОН** *м* чарльстон (*Америка бал бейеүе һәм уның музыкаһы*)

ЧАРОВА́ТЬ *несов.* **1.** (*колдовать*) сихырлау **2.** *кого-что* (*обвораживать*) һоҡландырыу, күңелде биләү, сихырлау, әсир итеү; **чарова́ть свои́м го́лосом** тауышы менән әсир итеү

ЧАРОДЕ́Й *м* и **ЧАРОДЕ́ЙКА** *ж* **1.** (*колдун и колдунья*) сихырсы, тылсымсы **2.** (*пленяющий чем-л. человек*) күңелде арбаусы (биләүсе), әсир итеүсе, тылсымсы

ЧАРОДЕ́ЙНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*колдовской*) сихри, тылсымлы; **чароде́йная си́ла** сихри көс **2.** сихри, тылсымлы, әсир итеүсе, күңелде биләүсе

ЧАРОДЕ́ЙСКИЙ, -ая, -ое *см.* **чароде́йный**

ЧАРОДЕ́ЙСТВО *с*; *уст.* (*колдовство*) сихыр, сихырсылыҡ

ЧАРУ́ЮЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **чарова́ть 2.** *прил.* һоҡландырғыс, һоҡландырырлыҡ, ғәжәп матур, һөйкөмлө, ягымлы

ЧА́РЫ *мн.* **1.** *уст.* сихыр, сихырсылыҡ, тылсым **2.** (*очарование, обаяние*) һоҡланғыс булыу, һөйкөмлөлөк, ягымлылыҡ

ЧАС *м* **1.** *в разн. знач.* сәғәт; **полтора́ часа́** сәғәт ярым; **опозда́ть на час** бер сәғәткә һуңлау; **двена́дцать часо́в но́чи** төнгө сәғәт ун ике; **два часа́ дня** көндөҙгө сәғәт ике; **кото́рый час?** сәғәт нисә?; **академи́ческий час** академик сәғәт **2.** (*время, пора*) сәғәт, ваҡыт, мәл; **вече́рний час** киске ваҡыт; **обе́денный час** төшкө аш ваҡыты; **час о́тдыха** ял ваҡыты; **всему́ свой час** һәр нәмәнең үҙ мәле **3.** *мн.* **часы́**; *воен.* ҡарауыл (*поста тороу*); **стоя́ть на часа́х** ҡарауылда тороу ♦ **адмира́льский час** төшкө аш ваҡыты, өйлә; **би́тый час** *см.* **би́тый**; **коменда́нтский час** *см.* **коменда́нтский**; **после́дний (сме́ртный) час** үлем сәғәте; **ти́хий (мёртвый) час** ял сәғәте; **часы́ пик** пик сәғәте; **час в час** теп-теүәл, ҡуйылған ваҡытҡа; **час о́т часу** сәғәт һайын, яйлап; **в до́брый час!** хәйерле сәғәттә!; **в свой час** үҙ ваҡытында; **до э́того ча́са** ошоға тиклем, ошо ваҡытҡа тиклем; **не по дням, а по часа́м** *см.* **день**; **не ро́вен (не ровён) час** *см.* **ро́вный**; **по часа́м** билдәле ваҡытта; **сей же час** хәҙер үк; **в тот же час** шунда уҡ

ЧАСА́МИ *нареч.* оҙаҡ ваҡыт, сәғәттәр буйына; **часа́ми сиде́ть мо́лча** сәғәттәр буйына өндәшмәй ултырыу

ЧАСО́ВНЯ *ж* часовня (*бәләкәй сиркәү*)

ЧАСОВО́Й I, -ая, -ое **1.** (бер) сәғәтлек, сәғәтләп; **часова́я бесе́да** бер сәғәтлек әңгәмә; **часова́я но́рма** бер сәғәтлек норма; **часова́я опла́та** сәғәтләп түләү **2.** *разг.* сәғәт берҙәге; **уе́хать часовы́м по́ездом** сәғәт берҙәге поезд менән китеү ♦ **часово́й по́яс** *спец.* сәғәт бүлкәте (*Ер шарының 1/24 өлөшө*)

ЧАСОВО́Й II, -ая, -ое сәғәт ...ы; **часово́й заво́д** сәғәт заводы; **часова́я стре́лка** сәғәт теле ♦ **часово́й ма́стер**; **часовы́х дел ма́стер** *см.* **часовщи́к** 1

ЧАСОВО́Й III *м* часовой, һаҡсы; **сме́на часовы́х** часовойҙар алмашыныуы; **поста́вить часово́го** һаҡсы ҡуйыу

...ЧАСОВО́Й, -ая, -ое *урыҫ телендә ҡушма һүҙҙәрҙең "нисә сәғәт дауам иткән", "сәғәт ни-*

сәгә билдәләнгән" мәғәнәләрен аңлатҡан икенсе өлөшө, мәç., **трёхчасово́й** өс сәғәтлек, сәғәт өстәге

ЧАСОВЩИ́К *м* **1.** (*мастер*) сәғәтсе, сәғәт оçтаһы **2.** (*владелец часового магазина*) сәғәт магазины(ның) хужаһы, сәғәт магазины тотоусы

ЧА́СОМ *нареч.*; *разг.* **1.** (*иногда*) ҡайһы ваҡыт, ваҡыты-ваҡыты менән, ҡайһы саҡта **2.** (*случайно*) -дыр/-дер бит; **что э́то вы пи́шете? Не стихи́ ли ча́сом?** һеҙ нимә яҙаһығыҙ? Шиғыр түгелдер бит?

ЧАСТЕ́НЬКО *нареч.*; *разг.* йыш ҡына, күп ваҡытта; **заходи́ть частéнько** йыш ҡына инеп йөрөү

ЧА́СТИК *м*; *спец.* (*частый невод*) йыш ау, йәтмә

ЧАСТИ́ТЬ *несов.* **1.** *разг.* тиҙләтеү, йышлатыу, шәбәйеү, ашығыу; **дождь на́чал части́ть** ямғыр шәбәйә башланы **2.** (*производить какое-л. действие слишком поспешно*) ҡабаланып, тиҙ-тиҙ, ашығып, шәп-шәп **3.** *прост.* (*часто посещать кого-что-л.*) йыш барып йөрөү

ЧАСТИ́ЦА *ж* **1.** өлөш, өлөшсә, киçәк, киçәксә; **части́ца Вселе́нной** Йыһандың бер өлөшө **2.** бөртөк, бөртөксә; **части́ца пы́ли** саң бөртөгө **3.** *перен.* бер ни тиклем, бер аҙ, өлөш, бөртөк; **в его́ слова́х есть части́ца пра́вды** уның һүҙҙәрендә бер ни тиклем дөрөçлөк бар **4.** *грам.* киçәксә

ЧАСТИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое бер ни тиклем (ҡәҙәр), бер аҙ, өлөшләтә; **части́чная обрабо́тка сырья́** сеймалды өлөшләтә эшкәртеү; **части́чное улучше́ние** бер ни ҡәҙәр яҡшырыу; **части́чный успе́х** бер ни тиклем уңыш

ЧА́СТНИК *м*; *разг.* шәхси эшҡыуар

ЧАСТНО... *урыç телендә ҡушма һүҙҙәрҙең "хосуси", "шәхси" мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәç.*, **частнокапиталисти́ческий** хосуси капиталистик

ЧАСТНОВЛАДЕ́ЛЬЧЕСКИЙ, -ая, -ое хосуси милексе(нең) ...ы, хосуси милекле; **частновладе́льческий капита́л** хосуси милексенең капиталы

ЧА́СТНОЕ *с*; *мат.* бүлендек

ЧАСТНОПРАКТИКУ́ЮЩИЙ, -ая, -ее шәхси практика менән шөғөлләнеүсе; **частнопрактику́ющий врач** шәхси практика менән шөғөлләнеүсе табип

ЧАСТНОСО́БСТВЕННИЧЕСКИЙ, -ая, -ое хосуси, хосуси милек ...ы, хосуси милеккә эйә булған; **частносо́бственническое о́бщество** хосуси милеккә эйә булған йәмғиәт

ЧА́СТНОСТЬ *ж* **1.** айырымлылыҡ, осраҡлылыҡ; **ча́стность явле́ния** күренештең осраҡлылығы **2.** (*подробность*) артыҡ ентеклелек, тулылыҡ, ваҡ-төйәк; **отбро́сить ча́стности** ваҡ-төйәкте алып ташлау ♦ **в ча́стности** *вводн. сл.* атап әйткәндә, айырым алғанда

ЧА́СТНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*представляющий отдельную часть целого*) айырым; **переходи́ть от ча́стного к о́бщему** айырым осраҡтан дөйөмгә күсеү **2.** (*нехарактерный, случайный*) осраҡлы, һирәк осрай торған; **ча́стный факт** осраҡлы факт **3.** (*личный*) шәхси, айырым; **ча́стная перепи́ска** шәхси яҙышыу; **ча́стная инициати́ва** шәхси инициатива **4.** хосуси, шәхси; **ча́стная со́бственность** хосуси милек; **ча́стный капита́л** шәхси капитал ♦ **ча́стное обвине́ние** *юр.* хосуси ғәйепләү; **ча́стное определе́ние** *юр.* айырым ҡарар

ЧАСТОКО́Л *м* текмә, ҡойма

ЧАСТОТА́ *ж*; *спец.* йышлыҡ; **частота́ пу́льса** пульс(тың) йышлығы; **частота́ колеба́ний** тирбәлеүҙәр йышлығы

ЧАСТО́ТНЫЙ, -ая, -ое *спец.* йышлыҡ ...ы; **часто́тное реле́** йышлыҡ релеһы ♦ **часто́тный слова́рь** йышлыҡ һүҙлеге

ЧАСТУ́ШКА *ж* таҡмаҡ

ЧА́СТЫЙ, -ая, -ое **1.** йыш; (*густой*) ҡуйы; (*плотный — о ткани*) беше; **ча́стый гре́бень** йыш тараҡ; **ча́стый не́вод** йыш ау; **ча́стый лес** ҡуйы урман **2.** өҙлөкһөҙ, тоташ; **ча́стый дождь** өҙлөкһөҙ ямғыр **3.** йыш, йыш-йыш, тиҙ, тиҙ-тиҙ; **ча́стый пульс** йыш-йыш пульс; **ча́стый пулемётный ого́нь** йыш пулемёт уты **4.** йыш килеүсе, йыш (әленән-әле) килә торған; **ча́стый гость** йыш килә торған ҡунаҡ

ЧАСТЬ *ж* **1.** (бер) өлөш, киçәк; **часть до́лга** бурыстың бер өлөшө; **часть зда́ния** бинаның бер өлөшө; **часть су́ток** тәүлектең бер өлөшө **2.** өлөш, часть, ағза; **запасны́е ча́сти** запас частар; **ча́сти те́ла** тән ағзалары **3.** өлөш, бүлек, киçәк; **рома́н в трёх частя́х** өс киçәктән торған роман **4.** (*отдел учреждения*) бүлек; **санита́рная часть** санитария бүлеге; **учё́бная часть** уҡытыу бүлеге **5.** (*сфера обязанностей, действий*) өлкә, вазифа, эш; **хозя́йственная часть** хужалыҡ өлкәһе; **фина́нсовая часть** финанс өлкәһе **6.** *воен.* часть; **во́инская часть** хәрби часть ♦ **в той ча́сти** шул дәрәжәлә; **по ча́сти** *чего, какой*; **в ча́сти** *чего берәй нәмә* буйынса, өлкәһендә; **по ча́сти** *чьей кемдеңдер* эшмәкәрлегенә (яуаплылығына) ҡағыла; **ча́сти ре́чи** *грам.* һүҙ төркөмдәре; **разрыва́ться на ча́сти** өлгөрә алмайынса өҙгөләнеү; **рвать на ча́сти** *кого* тынғылыҡ бирмәү, өҙгөләү, йолҡҡолау, теңкәгә тейеү

ЧА́СТЬЮ *нареч.* өлөшләтә, бер ни тиклем, бер ни ҡәҙәр; **доро́га ча́стью покры́та асфа́льтом** юл өлөшләтә асфальт менән ҡапланған

ЧАСЫ́ *только мн.* сәғәт; **золоты́е часы́** алтын сәғәт; **карма́нные часы́** кеçә сәғәте; **ручны́е часы́** ҡул сәғәте; **стенны́е часы́** стена сәғәте; **произво́дство часо́в** сәғәт етештереү ♦ **песо́чные часы́** ҡом сәғәте; **со́лнечные часы́** ҡояш сәғәте; **как часы́ (рабо́тать, де́йствовать и т.п.)** теүәл, аныҡ, сәғәт кеүек (эшләү, йөрөү һ.б.)

ЧА́ХЛОСТЬ *ж* **1.** (*о растительности*) үçеп (күтәрелеп, шәбәйеп) китә алмағанлыҡ, шиңгәнлек, зәғифлек **2.** (*хилость*) ябыҡлыҡ, сибеклек, хәлһеҙлек, сирләшкәлек

ЧА́ХЛЫЙ, -ая, -ое **1.** зәғиф, һулыған, шиңә башлаған; **ча́хлая расти́тельность** зәғиф үçем-

лектәр **2.** ябыҡ, сибек, хәлһеҙ, сирләшкә; **ча́хлый челове́к** сибек кеше

ЧА́ХНУТЬ *несов.* **1.** ҡороу, һулыу, кибеү, шиңеү; **лес ча́хнет** урман ҡорой **2.** ябығыу, сибекләнеү, хәлһеҙләнеү, сиргә һалышыу, сирләшкәгә әйләнеү; **ча́хнуть от тоски́** һағыштан хәлһеҙләнеү

ЧАХО́ТКА *ж*; *уст.* үпкә сире, сихут ♦ **горлова́я чахо́тка** тамаҡ сихуты

ЧАХО́ТОЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** *уст.*, *прост.* үпкә ауырыулы **2.** *разг.* сихут ...ы, үпкә ауырыуы ...ы; **чахо́точный ка́шель** сихут йүтәле **3.** *перен.*, *разг.* (*о растительности*) ҡороған, һулыған, кипкән, шиңгән

ЧА́ША *ж* **1.** туҫтаҡ, сеүәтә, алдыр; **ча́ша кумы́са** бер сеүәтә ҡымыҙ **2.** тәрилкә, табаҡ; **ча́ша весо́в** үлсәү тәрилкәһе **3.** *см.* **ча́шка** 4 ♦ **кругова́я ча́ша** *см.* **кругово́й**; **по́лная ча́ша** *см.* **по́лный**; **вы́пить (испи́ть, пить и т.п.) го́рькую ча́шу** ауыр ҡайғы, хәсрәт кисереү; **перепо́лнить ча́шу (терпе́ния)** түҙемлек (сыҙамлыҡ) бөтөү

ЧАШЕЛИ́СТИК *м*; *бот.* каса япрағы, һуҡта

ЧА́ШЕЧКА *ж* **1.** *уменьш. от* **ча́шка 2.** *бот.* каса ♦ **коле́нная ча́шечка** тубыҡ һөйәге (ҡапҡасы)

ЧА́ШКА *ж* **1.** сынаяҡ; **кофе́йная ча́шка** ҡәһүә сынаяғы; **вы́пить ча́шку ча́я** бер сынаяҡ сәй эсеү **2.** *прост.* (*миска*) сеүәтә **3.** (*весов*) тәрилкә; (*шпаги и т.п.*) һаҡына, балдаҡ; (*телеграфных столбов*) сынаяҡ **4.** *спец.* (*полукруглая выемка на конце бревна*) киртек

ЧА́ЩА *ж* шырлыҡ (*ҡуйы урман*); **лесна́я ча́ща** урман шырлығы

ЧАЩО́БА *ж*; *разг. см.* **ча́ща**

ЧА́ЯНИЕ *с*; *уст.*, *высок.* өмөт, ышаныс; **ча́яния наро́да** халыҡ өмөтө ♦ **па́че (сверх, про́тив вся́кого) ча́яния** *книжн.* көтмәгәндә, көтөлмәгәндә, уйламаҫтан

ЧА́ЯТЬ *несов.*; *уст.* **1.** (*думать, полагать*) уйлау, фараз итеү **2.** (*надеяться*) өмөт итеү, ышаныу, көтөү ♦ **не ча́ять души́** *см.* **душа́**

ЧВА́НИТЬСЯ *несов.* һауаланыу, маһайыу, кәпрәйеү, эреләнеү; **чва́ниться свои́м происхожде́нием** үҙеңдең сығышың менән маһайыу

ЧВАНЛИ́ВОСТЬ *ж* һауалылыҡ, маһайыусанлыҡ, кәпрәйеүсәнлек, эрелек

ЧВАНЛИ́ВЫЙ, -ая, -ое һауалы, маһайыусан, кәпрәйеүсән, эре, тәкәббер

ЧВА́НСТВО *с* һауалылыҡ, тәкәбберлек, эрелек

ЧЕЙ, -ья, -ьё *мест.* **1.** кем, кемдеке, кемдең; **чья э́то кни́га?** был кемдең китабы?; **чьи э́то слова́?** был һүҙҙәр кемдеке? **2.** *в знач. союзного слова* -ған/-гән; **геро́й, чьё и́мя изве́стно всем** исеме бөтә кешегә билдәле булған батыр ♦ **чей бы то ни́ был** кемдеке булһа ла; **чья взяла́ (возьмёт)** кем еңде (еңер)

ЧЕ́Й-ЛИБО, -ья-либо, -ьё-либо *мест. см.* **че́й-нибудь**

ЧЕ́Й-НИБУДЬ, -ья-нибудь, -ьё-нибудь *мест.* кемдең (нимәнең) булһа ла, кемдеке (нимәнеке) булһа ла

ЧЕ́Й-ТО, -ья-то, -ьё-то *мест.* кемдеңдер, нимәнеңдер

ЧЕК *м* чек; **приватизацио́нный чек** хосусилаштырыу чегы; **вы́писать чек** чек яҙып биреү

ЧЕКА́ I *ж* (*стержень*) күсәр сөйө, сәкүшкә, сикә

ЧЕКА́ II *ж нескл.* Чека (*1918—1922 йй. РСФСР-ҙа контрреволюция, саботаж һәм спекуляцияға ҡаршы көрәшеү өсөн совет власы тарафынан төҙөлгән дәүләт органы*)

ЧЕКА́Н *м* **1.** *см.* **чека́нить** 1; **2.** (*штамп*) һүрәтле мисәт, штемпель **3.** (*оттиск*) нағыш, биҙәк **4.** (*инструмент*) сүкеү ҡоралы

ЧЕКА́НИТЬ *несов. что* **1.** һуғыу, сүкеү (*һуғып биҙәк төшөрөү*); **чека́нить меда́ли** миҙалдар һуғыу **2.** (*о шаге*) тыҡ-тыҡ итеп баҫып атлау, ҡаты баҫып йөрөү, шартлатып баҫыу; (*о словах*) ярып (асыҡ итеп) әйтеү (һөйләү), шартлатып һөйләү **3.** *тех.* сүкеп эшкәртеү **4.** *с.-х.* (*обрезать побеги*) ҡырҡыу, киҫеү, ҡырҡып (киҫеп) ташлау; **чека́нить виногра́д** йөҙөмдөң үҫентеләрен ҡырҡыу

ЧЕКА́НКА *ж* **1.** *см.* **чека́нить**; **чека́нка моне́т** аҡса һуғыу **2.** биҙәк баҫыу, һырлау; **украша́ть кни́гу чека́нкой** китапты һырлау

ЧЕКА́ННОСТЬ *ж* ентекле эшкәртелгәнлек, асыҡлыҡ, теүәллек; **чека́нность сти́ля** стилдең теүәллеге

ЧЕКА́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** биҙәк төшөрөү ...ы, сүкеү ...ы, һуғыу ...ы; **чека́нный стано́к** биҙәк төшөрөү станогы **2.** биҙәк һуғылған, сүкеп биҙәлгән; **чека́нное ружьё** сүкеп биҙәлгән мылтыҡ **3.** *перен.* ентекле эшкәртелгән, ҡойоп ҡуйған кеүек, асыҡ, теүәл; **чека́нный стих** ҡойоп ҡуйған кеүек шиғыр

ЧЕКА́НОЧНЫЙ, -ая, -ое биҙәк төшөрөү ...ы, сүкеү ...ы, һуғыу ...ы; **чека́ночный пресс** биҙәк төшөрөү пресы

ЧЕКА́НЩИК *м* һуғыусы, сүкеүсе (*һуғыу (сүкеү) оҫтаһы*)

ЧЕКИ́СТ *м* и **ЧЕКИ́СТКА** *ж* чекист (*Чека хеҙмәткәре*)

ЧЕКМЕ́НЬ *м* сәкмән; **наде́ть чекме́нь** сәкмән кейеү

ЧЕ́КОВЫЙ, -ая, -ое чек ...ы; **че́ковая кни́жка** чек кенәгәһе; **че́ковые опера́ции** чек операциялары

ЧЁЛКА *ж* (*у человека*) маңлай сәсе; (*у лошади*) кикел, кикел сәс; **носи́ть чёлку** маңлай сәсе йөрөтөү

ЧЁЛН *м* ҡайыҡ (*ырып эшләнгән кәмә*)

ЧЕЛНО́К *м* **1.** *см.* **чёлн 2.** (*в ткацком станке, швейной машине*) һоҫа

ЧЕЛНО́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** ҡайыҡ ...ы; **челно́чный ко́рпус** ҡайыҡ корпусы **2.** һоҫа ...ы; **челно́чная коро́бка** һоҫа тартмаһы; **челно́чная шпу́лька** һоҫа сүреһе

ЧЕЛО́ *с* **1.** *уст., трад.-поэт.* маңлай **2.** *тех.* мейес ауыҙы (*иретеү мейесендә*) ♦ **бить (ударя́ть) чело́м** *кому*: 1) *уст., шутл.* баш эйеп сәләмләү; 2) үтенеү, һорау; 3) ҡат-ҡат рәхмәт әйтеү

ЧЕЛОБИ́ТНАЯ *ж*; *ист.* ғариза, үтенес

ЧЕЛОБИ́ТЧИК *м*; *ист.* ғариза (үтенес) биреүсе

ЧЕЛОВЕ́К *м* **1.** кеше, әҙәм; **отря́д в пятьдеся́т челове́к** илле кешенән торған отряд; **до́брый челове́к** мәрхәмәтле әҙәм; **учёный челове́к** ғалим кеше **2.** (*личность*) шәхес, кеше; **помо́чь стать челове́ком** кеше булырға ярҙам итеү **3.** (*кто-то, некто*) ул, кемдер, берәү, бер кеше (әҙәм); **челове́к вас спра́шивает** кемдер һеҙҙе һорай **4.** *уст.* (*слуга, крепостной*) хеҙмәтсе, ялсы ♦ **молодо́й челове́к** йәш кеше

ЧЕЛОВЕ́КО-ДЕ́НЬ *м*; *спец.* кеше-көн (*бер көндә бер кеше тарафынан башҡарылған эште иҫәпләү берәмеге*)

ЧЕЛОВЕКОЛЮБИ́ВЫЙ, -ая, -ое кеше йәнле, кеше яратҡан (яратыусан)

ЧЕЛОВЕКОЛЮ́БИЕ *с* кеше йәнле булыу, кеше яратыусанлыҡ

ЧЕЛОВЕКОНЕНАВИ́СТНИК *м* кеше яратмаусы, кеше(не) күрә алмаусы

ЧЕЛОВЕКОНЕНАВИ́СТНИЧЕСКИЙ, -ая, -ое кеше яратмау ...ы, кеше күрә алмау ...ы; **человеконенави́стническая поли́тика** кеше күрә алмау сәйәсәте

ЧЕЛОВЕКОНЕНАВИ́СТНИЧЕСТВО *с* кеше яратмаусанлыҡ, кеше күрә алмаусылыҡ

ЧЕЛОВЕКООБРА́ЗНЫЙ, -ая, -ое кеше һымаҡ, кешегә оҡшаш ♦ **человекообра́зные обезья́ны** *зоол.* маймылдарҙың кешегә оҡшаш төрө (*шимпанзе һ.б.*)

ЧЕЛОВЕКОПОДО́БНЫЙ, -ая, -ое кешегә оҡшаған, кеше һымаҡ; **человекоподо́бное существо́** кешегә оҡшаған зат

ЧЕЛОВЕ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** кеше ...ы, әҙәм ...ы, кешелек ...ы; **челове́ческий труд** кеше хеҙмәте; **челове́ческий след** кеше эҙе; **челове́ческое о́бщество** кешелек йәмғиәте **2.** кешелекле, кешесә; **челове́ческое обраще́ние** кешелекле мөғәмәлә

ЧЕЛОВЕ́ЧЕСТВО *с* кешелек, кешелек донъяһы, инсаният; **исто́рия челове́чества** кешелек тарихы

ЧЕЛОВЕ́ЧИЙ, -ья, -ье *разг.* кеше ...ы; **челове́чьи ли́ца** кеше йөҙҙәре

ЧЕЛОВЕ́ЧНОСТЬ *ж* кешелеклелек, кешелеклек; **прояви́ть челове́чность** кешелеклелек күрһәтеү

ЧЕЛОВЕ́ЧНЫЙ, -ая, -ое кешелекле, кешесә; **челове́чное отноше́ние** кешелекле мөнәсәбәт

ЧЕЛЮСТНО́Й, -ая, -ое яңаҡ ...ы, яңаҡ һөйәге ...ы; **челюстна́я кость** яңаҡ һөйәге; **челюстны́е ране́ния** яңаҡ һөйәге яралары

ЧЕ́ЛЮСТЬ *ж* **1.** яңаҡ, яңаҡ һөйәге; **ни́жняя че́люсть** аҫҡы яңаҡ һөйәге; **ве́рхняя че́люсть** өҫкө яңаҡ һөйәге **2.** (*пластинка с искусственными зубами*) яһалма тештәр; **вставны́е че́люсти** алынмалы яһалма тештәр

ЧЕ́ЛЯДЬ *ж собир.* **1.** *уст.* алпауыт хеҙмәтселәре (йомошсолары), ялсылар **2.** *перен.* (*прислужники*) ялсылар

ЧЕМ *союз* **1.** *сравн.* (*вводит в состав простого предложения сравнительный оборот*) -ға/-гә ҡарағанда, -дан/-дән; **лу́чше по́здно, чем никогда́** бер ҙә булмағанға ҡарағанда, һуң булһа ла булғаны яҡшы; **э́тот цвет тебе́ идёт бо́льше, чем тот** был төҫ һиңә тегенеһенә ҡарағанда нығыраҡ килешә **2.** *сравн.* (*входит в состав сложного союза "чем ..., тем"*) (ни тиклем, ни хәтле, күпме) -раҡ/-рәк, (ни тиклем, -раҡ/-рәк) -ған/-гән һайын; **чем вы́ше, тем сильне́е тече́ние** юғарыраҡ булған һайын, ағым көслөрәк **3.** *разг.* (*вводит в состав простого предложения конструкцию со значением "вместо того чтобы"*) -ға/-гә ҡарағанда, урынына, -ғансы/-гәнсе; **чем торопи́ться, лу́чше вы́йти ра́ньше** ҡабаланғансы, иртәрәк сыҡҡан яҡшы

ЧЕМБУ́Р *м* оҙон теҙген

ЧЕМЕРИ́ЦА *ж* аҡһырғаҡ

ЧЕМОДА́Н *м* сумаҙан; **уложи́ть ве́щи в чемода́н** әйберҙәрҙе сумаҙанға һалыу ♦ **сиде́ть на чемода́нах** йыйынып (әҙер) тороу, юлға сығырға әҙер булыу

ЧЕМОДА́ННЫЙ, -ая, -ое сумаҙан ...ы; **чемода́нная ру́чка** сумаҙан тотҡаһы ♦ **чемода́нное настрое́ние** китеү хәстәрлеге (кәйефе) менән йөрөү, күңеле менән юлда

ЧЕМПИО́Н *м* и **ЧЕМПИО́НКА** *ж* чемпион; **чемпио́н по пла́ванию** йөҙөү буйынса чемпион

ЧЕМПИОНА́Т *м* чемпионат; **ша́хматный чемпиона́т** шахмат чемпионаты

ЧЕМПИО́НСКИЙ, -ая, -ое чемпион ...ы; **чемпио́нский приз** чемпион призы

ЧЕМПИО́НСТВО *с* чемпионлыҡ; **завоева́ть чемпио́нство** чемпионлыҡ яулап алыу

ЧЕПРА́К *м* (*подстилка под седло*) серге, туҡым

ЧЕПУХА́ *ж*; *разг.* **1.** юҡ-бар һүҙ, буш һүҙ, сафсата; **нести́ чепуху́** юҡ-бар һүҙ һөйләү; **э́то чепуха́** был буш һүҙ **2.** (*пустяк*) бер ни түгел, буш (юҡ) нәмә, ваҡ-төйәк; **занима́ться чепухо́й** юҡ нәмә менән булышыу

ЧЕПУХО́ВЫЙ, -ая, -ое *прост.* **1.** юҡ-бар, буш, мәғәнәһеҙ; **чепухо́вый расска́з** мәғәнәһеҙ хикәйә **2.** юҡ ҡына, бәләкәй генә, ваҡ-төйәк, ваҡ ҡына; **чепухо́вая ра́на** бәләкәй генә яра

ЧЕ́РВА и **ЧЕРВА́** *ж собир.*; *пчел.* бал ҡорто ҡарышлауығы

ЧЕРВЕОБРА́ЗНЫЙ, -ая, -ое **1.** селәүсен һымаҡ, селәүсенгә оҡшаш; **червеобра́зный отро́сток слепо́й кишки́** һуҡыр эсәктең селәүсен һымаҡ үҫентеһе **2.** *в знач. сущ.* **червеобра́зные** *мн.*; *зоол.* селәүсен һымаҡтар

ЧЕ́РВИ и **ЧЕ́РВЫ** *мн.* (*ед.* **че́рва** *ж*; *прост.*); *карт.* черви, червы; **ходи́ть с черве́й** черви менән йөрөү

ЧЕРВИ́ВЕТЬ *несов.* ҡортлау, ҡортлай башлау

ЧЕРВИ́ВЫЙ, -ая, -ое ҡортло, ҡортлаған; **черви́вое я́блоко** ҡортло алма

ЧЕРВИ́ТЬ *несов.*; *пчел.* норлау, норлай башлау

ЧЕРВО́ВЫЙ, -ая, -ое черви ...ы; **черво́вый туз** черви туз; **черво́вая девя́тка** черви туғыҙлыҡ

ЧЕРВО́НЕЦ *м* **1.** *ист.* червонец **2.** *разг.* червонец, унарлыҡ, ун һумлыҡ (*акса*)

ЧЕРВО́ННЫЙ I, -ая, -ое **1.** *уст.* ҡыҙыл, алһыу; **черво́нное вино́** ҡыҙыл шарап **2.** *в знач. сущ.* **черво́нный** *м*; *уст. см.* **черво́нец** 1 ♦ **черво́нное зо́лото** һум алтын

ЧЕРВО́ННЫЙ II, -ая, -ое черви; **черво́нный вале́т** черви валет

ЧЕРВОТО́ЧИНА *ж* **1.** ҡорт юлы, ҡорт тишеге; **червото́чина в де́реве** ағастағы ҡорт юлы **2.** (*повреждение*) ҡортло, ҡортлаған **3.** *перен.* (*изъян*) ҡортло, боҙоҡ; **челове́к с червото́чиной** боҙоҡ кеше

ЧЕРВЬ *м* **1.** селәүсен; **дождево́й червь** ямғыр селәүсене **2.** *разг.* (*личинка насекомого*) ҡорт; **шелкови́чный червь** ебәк ҡорто **3.** (*о ничтожном человеке*) ҡорт, түбән кеше **4.** *чего*; *перен.* тойғо; **червь раска́яния** үкенеү тойғоһо

ЧЕРВЯ́К *м* **1.** *см.* **червь** 1—3; **2.** *тех.* винт рәүешендәге тешле тәгәрмәс

ЧЕРВЯЧО́К *м*; *уменьш. от* **червя́к** 1 ♦ **замори́ть червячка́** *см.* **замори́ть**

ЧЕРДА́К *м* сарлаҡ; **жить на чердаке́** сарлаҡта йәшәү

ЧЕРДА́ЧНЫЙ, -ая, -ое сарлаҡ ...ы; **черда́чное окно́** сарлаҡ тәҙрәһе

ЧЕРЁД *м*; *разг.* сират, тәртип, нәүбәт; **тепе́рь твой черёд** хәҙер һинең сират; **соблюда́ть черёд** сиратты тотоу ♦ **идти́ свои́м чередо́м** үҙ тәртибе менән барыу

ЧЕРЕДА́ I *ж* **1.** *уст. см.* **черёд** **2.** алмашыныу, алмашлау, сиратлашыу; **череда́ труда́ и досу́га** эш менән ялдың сиратлашыуы **3.** (*вереница*) теҙмә, бер-бер артлы (теҙелгән); **череда́ люде́й** бер-бер артлы теҙелгән кешеләр; **дни прохо́дят чередо́й** көндәр бер-бер артлы үтеп тора

ЧЕРЕДА́ II *ж* эт дегәнәге

ЧЕРЕДОВА́НИЕ *с см.* **чередова́ть, чередова́ться**; **чередова́ние культу́р в севооборо́те** сәсеү әйләнешендә культураларҙы сиратлаштырыу; **чередова́ние зву́ков** *лингв.* өндәрҙең сиратлашыуы

ЧЕРЕДОВА́ТЬ *несов. кого-что, с кем-чем* аралаштырыу, сиратлаштырыу; **чередова́ть труд с о́тдыхом** эште ял менән аралаштырыу

ЧЕРЕДОВА́ТЬСЯ *несов.* (*последовательно сменяться*) аралашыу, сиратлашыу

ЧЕ́РЕЗ *предлог с вин. п.* **1.** (*поперёк чего-л., с одной стороны на другую*) аша, арҡыры; **мост че́рез ре́ку** йылға аша күпер; **перейти́ че́рез у́лицу** урам аша сығыу **2.** (*сквозь что-л.*) аша, үтә, үтәләй; **пропусти́ть мя́со че́рез мясору́бку** итте ит турағыс аша сығарыу (үткәреү); **смотре́ть че́рез стекло́** быяла аша ҡарау; **пройти́ че́рез лес** урман аша сығыу **3.** (*поверх чего-л.*) өҫтөнән, башынан, аша; **пры́гнуть че́рез забо́р** ҡойма аша һикереү; **пры́гать че́рез верёвочку** бау аша һикереү **4.** (*сверх, выше*) сиктән тыш, кәрәгенән артыҡ; **ты че́рез ме́ру крут** һин кәрәгенән артыҡ ҡаты **5.** (*при посредстве кого-чего-л.*) аша, арҡыры, арҡаһында, ярҙамында; **оповести́ть че́рез газе́ту** гәзит аша белдереү; **сообщи́ть че́рез това́рища** иптәш арҡыры хәбәр итеү; **бесе́довать че́рез перево́дчика** тәржемәсе ярҙамында әңгәмәләшеү; **писа́ть сло́во че́рез дефи́с** һүҙҙе һыҙыҡса аша яҙыу **6.** (*спустя какое-л. время*) -дан/-дән (һуң); **появи́ться че́рез час** бер сәғәттән һуң килеп сығыу; **нача́ло спекта́кля че́рез де́сять мину́т** спектакль ун минуттан башлана **7.** (*повторяя что-л. в какие-л. промежутки времени, пространства*) аралаш, аша, һайын; **че́рез ка́ждые два дня** ике көн һайын; **печа́тать на маши́нке че́рез два интерва́ла** машинкала ике интервал аша баҫыу

ЧЕРЕМИ́СЫ *мн.*; *уст.* сирмештәр (*мариҙарҙың элекке исеме*) // *ед.* **череми́с** *м* сирмеш ираты; **череми́ска** *ж* сирмеш ҡатын-ҡыҙы

ЧЕРЁМУХА *ж* муйыл, шоморт

ЧЕРЁМУХОВЫЙ, -ая, -ое муйыл, шоморт, муйыл ...ы, шоморт ...ы; **черёмуховый за́пах** муйыл еҫе; **черёмуховые кусты́** муйыл ҡыуаҡтары

ЧЕРЕМША́ *ж* айыу һуғаны, урман йыуаһы

ЧЕРЕНКОВА́ТЬ *несов. что*; *сад.* сыбыҡса ялғау

ЧЕРЕНКО́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** һап ...ы, тотҡа ...ы; **черенко́вая часть ножа́** бысаҡтың һап өлөшө **2.** *сад.* сыбыҡса ялғап үҫтерелгән; **черенко́вая мали́на** сыбыҡса ялғап үҫтерелгән ҡурай еләге

ЧЕРЕНО́К *м* **1.** һап, тотҡа; **черено́к лопа́ты** көрәк һабы; **черено́к косы́** салғы тотҡаһы **2.** *сад.* сыбыҡса, ботаҡ; **привива́ть черенки́** сыбыҡсалар ялғау

ЧЕ́РЕП *м* баш һөйәге

ЧЕРЕПА́ХА *ж* **1.** гөбөргәйел, ташбаҡа; **морска́я черепа́ха** диңгеҙ ташбаҡаһы **2.** *собир.* гөбөргәйел (ташбаҡа) ҡабығы; **изде́лия из черепа́хи** ташбаҡа ҡабығынан эшләнгән әйберҙәр ♦ **как черепа́ха (черепа́хой) е́хать (идти́ и т.п.)** бик яй, ташбаҡа аҙымы менән барыу, ташбаҡа кеүек һөйрәлеү

ЧЕРЕПА́ХОВЫЙ, -ая, -ое гөбөргәйел ...ы, ташбаҡа ...ы; **черепа́ховый суп** ташбаҡа ашы **2.** гөбөргәйел (ташбаҡа) ҡабығынан эшләнгән; **черепа́ховый гре́бень** ташбаҡа ҡабығынан эшләнгән тараҡ

ЧЕРЕПА́ШИЙ, -ья, -ье **1.** гөбөргәйел ...ы, ташбаҡа ...ы; **черепа́шья голова́** ташбаҡа башы **2.** *перен.* гөбөргәйел ...ы, ташбаҡа ...ы, бик

аҡрын (яй), гөбөргәйел (ташбаҡа) кеүек; **идти́ черепа́шьим ша́гом** ташбаҡа аҙымы менән атлау

ЧЕРЕПИ́ЦА *ж* черепица (*ябыу материалы*)

ЧЕРЕПИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** черепица ...ы; **черепи́чный заво́д** черепица заводы **2.** черепица менән ябылған (эшләнгән һ.б.), черепицанан; **черепи́чная кры́ша** черепица менән ябылған ҡыйыҡ

ЧЕРЕПНО́Й, -ая, -ое **1.** баш һөйәге ...ы; **черепна́я ра́на** баш һөйәге яраһы **2.** *в знач. сущ.* **черепны́е** *мн.*; *зоол.* умыртҡалылар ♦ **черепна́я коро́бка** *анат.* мейе ҡумтаһы

ЧЕРЕПО́К *м* ватыҡ, ярсыҡ (*һауыт-һабаға ҡарата*)

ЧЕРЕСПОЛО́СИЦА *ж* баҫыу ашалыҡ, аралашҡан баҫыу (ер); **ликвида́ция чересполо́сицы** аралашҡан баҫыуҙарҙы бөтөрөү

ЧЕРЕСПОЛО́СНЫЙ, -ая, -ое баҫыу аша ...ы; **чересполо́сное владе́ние** баҫыу аша биләмә (*кермә ер*)

ЧЕРЕССЕДЕ́ЛЬНИК *м* арҡалыҡ; **подтяну́ть чересседе́льник** арҡалыҡты тартыу; **ко́жаный чересседе́льник** ҡайыш арҡалыҡ

ЧЕРЕСЧУ́Р *нареч.* кәрәгенән артыҡ, сиктән (саманан) тыш, самаһыҙ, үтә, уғата, бигерәк; **чересчу́р холо́дный** сиктән тыш һыуыҡ; **чересчу́р мно́го** кәрәгенән артыҡ күп

ЧЕРЕ́ШНЕВЫЙ, -ая, -ое һары сейә ...ы; **чере́шневое варе́нье** һары сейә ҡайнатмаһы

ЧЕРЕ́ШНЯ *ж* һары сейә (*ағасы һәм емеше*)

ЧЕРЕШО́К *м* **1.** һабаҡ; **черешо́к листа́** япраҡ һабағы **2.** *см.* **черено́к** 1

ЧЕРКА́ТЬ и **ЧЁРКАТЬ** *несов. что* и *без доп.* **1.** *см.* **черкну́ть** 1; **2.** *разг.* (*зачёркивать*) һыҙыу, һыҙғылау, һыҙып ташлау; **черка́ть ру́копись** ҡульяҙманы һыҙғылау

ЧЕРКЕ́СКА *ж* черкеска, билле елән (*Кавказ халыҡтарының өҫ кейеме*)

ЧЕРКЕ́СЫ *мн.* черкестар, черкес халҡы // *ед.* **черке́с** *м* черкес ир-аты; **черке́шенка** *ж* черкес ҡатын-ҡыҙы

ЧЕРКНУ́ТЬ *сов. что*; *разг.* **1.** һыҙыу **2.** яҙыу, яҙып ебәреү (алыу); **черкну́ть стро́чку** бер нисә юл яҙып ебәреү

ЧЕРНЁНЫЙ, -ая, -ое ҡарайтылған; **чернёная сталь** ҡарайтылған ҡорос

ЧЕРНЕ́ТЬ *несов.* **1.** (*виднеться — о чём-л. чёрном*) ҡарайып күренеү; **вдали́ черне́л лес** алыҫта урман ҡарайып күренде **2.** (*становиться чёрным*) ҡарайыу, ҡара төҫкә инеү, ҡап-ҡара булыу

ЧЕРНЕ́ТЬСЯ *несов.*; *разг. см.* **черне́ть** 1

ЧЕРНИ́КА *ж* ҡара көртмәле (*ҡыуағы һәм емеше*)

ЧЕРНИ́ЛА *мн.* ҡара, яҙыу ҡараһы; **кра́сные черни́ла** ҡыҙыл ҡара

ЧЕРНИ́ЛЬНИЦА *ж* ҡара һауыты

ЧЕРНИ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое ҡара ...ы; **черни́льное пятно́** ҡара табы; **черни́льный прибо́р** яҙыу приборы

ЧЕРНИ́ТЬ *несов.* **1.** *что* ҡарайтыу, ҡараға буяу; **черни́ть усы́** мыйыҡты ҡараға буяу **2.** *кого-что* (*порочить*) ҡара яғыу, бысратыу, яманлау; **черни́ть напра́сно** бушҡа ҡара яғыу

ЧЕРНИ́ЧНИК *м* ҡара көртмәле ҡыуаҡлығы, ҡара көртмәлелек

ЧЕРНИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое ҡара көртмәле ...ы; **черни́чный кисе́ль** ҡара көртмәле ҡеҫәле; **черни́чный куст** ҡара көртмәле ҡыуағы

ЧЕРНО́ **1.** *нареч.* ҡара булып **2.** *в знач. сказ.*, *безл.* ҡараңғы; **на у́лице черно́** урамда ҡараңғы **3.** *в знач. сказ.*, *безл.* һағышлы; **на душе́ черно́** күңелгә һағышлы

ЧЕРНО... и **ЧЁРНО-...** *урыҫ телендә ҡушма һүҙҙәрҙең "ҡара" мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.*, **черноголо́вый** ҡара баш(лы)

ЧЕРНОБОРО́ДЫЙ, -ая, -ое ҡара һаҡаллы

ЧЕРНОБРО́ВЫЙ, -ая, -ое ҡара ҡашлы

ЧЕРНОБУ́РКА *ж*; *разг.* ҡара төлкө (*затлы тиреле йәнлек*); **воротни́к из чернобу́рки** ҡара төлкө яға

ЧЁРНО-БУ́РЫЙ, -ая, -ое ҡара көрән; **чёрно-бу́рый медве́дь** ҡара көрән айыу

ЧЕРНОБЫ́ЛЬНИК *м* ҡара әрем

ЧЕРНОВИ́К *м* ҡаралама; **перепи́сывать черновик** ҡараламаны күсереп яҙыу

ЧЕРНОВО́Й, -ая, -ое **1.** ҡаралама; **черново́й текст стихотворе́ния** шиғырҙың ҡаралама тексы **2.** *разг.* (*вспомогательный*) ҡара, ярҙамсы; **выполня́ть черновую́ рабо́ту** ҡара эш башҡарыу **3.** *спец.* (*с примесью — о металлах*) ҡарайтылған, ҡара яғылған; **чернова́я медь** ҡарайтылған баҡыр

ЧЕРНОВОЛО́СЫЙ, -ая, -ое ҡара сәсле

ЧЕРНОГЛА́ЗЫЙ, -ая, -ое ҡара күҙле

ЧЕРНОЗЁМ *м* ҡара тупраҡ

ЧЕРНОЗЁМНЫЙ, -ая, -ое ҡара тупраҡлы; **чернозёмная о́бласть** ҡара тупраҡлы өлкә

ЧЕРНОКНИ́ЖНИК *м*; *уст.* күрәҙәсе, сихырсы

ЧЕРНОКО́ЖИЙ, -ая, -ее **1.** ҡара тәнле **2.** *в знач. сущ.* **чернокожий** *м* и **чернокожая** *ж* ҡара тәнле кеше

ЧЕРНОЛЕ́СЬЕ *с* япраҡлы ағастар урманы, япраҡлы урман

ЧЕРНОМА́ЗЫЙ, -ая, -ое *разг.* **1.** (*с тёмным цветом кожи и волос*) ҡара тәнле **2.** (*грязный*) бысраҡ

ЧЕРНОМО́РСКИЙ, -ая, -ое Ҡара диңгеҙ ...ы; **Черномо́рское побере́жье** Ҡара диңгеҙ буйы

ЧЕРНОО́КИЙ, -ая, -ое *трад.-поэт. см.* **черногла́зый**

ЧЕРНОРАБО́ЧИЙ, -ая, -ее **1.** ҡара эш башҡарған **2.** *в знач. сущ.* **чернорабо́чий** *м* ҡара эшсе, ауыр хеҙмәт башҡарыусы

ЧЕРНОСЛИ́В *м собир.* ҡара емеш (*киптерелгән сливаның бер төрө*)

ЧЕРНОСО́ТЕНЕЦ *м*; *ист.* ҡара груһ, ҡара груһсы

ЧЕРНОСО́ТЕННЫЙ, -ая, -ое *ист.* ҡара груһ …ы, ҡара груһсылар ….ы; **черносо́тенная па́ртия** ҡара груһсылар фирҡәһе

ЧЕРНОТА́ *ж* **1.** ҡара, ҡаралыҡ; **чернота́ земли́** ерҙең ҡаралығы **2.** (*тьма*) ҡараңғы, ҡараңғылыҡ; **чернота́ но́чи** төндөң ҡараңғылығы **3.** *перен., уст.* бысраҡлыҡ, насарлыҡ; **людска́я чернота́** кешеләрҙең бысраҡлығы ♦ **чернота́ под глаза́ми** күҙ төптәре ҡарайыу (күгәреү)

ЧЕРНОТА́Л *м* ҡара тал

ЧЕРНУ́ШКА *ж* **1.** (*травянистое растение*) ҡара үлән **2.** (*гриб*) ҡара бәшмәк **3.** *разг.* (*семенной лук*) ҡара һуған (*орлоҡлоҡ*)

ЧЁРНЫЙ, -ая, -ое **1.** ҡара; **чёрный дым** ҡара төтөн; **чёрная ле́нта** ҡара таҫма; **чёрная кра́ска** ҡара буяу **2.** ҡараңғы; **чёрная ночь** ҡараңғы төн **3.** *в знач. сущ.* **чёрный** *м* и **чёрная** *ж* ҡара тәнле кеше, ҡара тәнлеләр **4.** *в знач. сущ.* **чёрные** *мн.* (*в шахматах и шашках*) ҡаралар; **игра́ть чёрными** ҡаралар менән уйнау **5.** *разг.* (*грязный*) ҡара, бысраҡ, керле; **чёрное бельё** бысраҡ кер **6.** арт, артҡы, ярҙамсы; **чёрный ход** артҡы ишек **7.** (*физически тяжёлый, неквалифицированный*) ҡара; **чёрная рабо́та** ҡара эш **8.** (*принадлежащий к низшим сословиям*) ҡара, ябай **9.** *перен.* (*отрицательный, плохой*) ҡара, насар, яман; **чёрные сто́роны жи́зни** тормоштоң насар яҡтары **10.** *перен.* ҡара, ауыр, ҡайғылы, ҡараңғы; **чёрные ду́мы** ҡара уйҙар; **чёрные дни** ауыр көндәр; **чёрная весть** ҡайғылы хәбәр **11.** *перен.* (*злостный, коварный*) ҡара, мәкерле, уҫал; **чёрные си́лы реа́кции** реакцияның ҡара көстәре; **чёрная за́висть** уҫал көнсөллөк **12.** (*как составная часть зоологических и ботанических названий*) ҡара; **чёрный медве́дь** ҡара айыу; **чёрная берёза** ҡара ҡайын; **чёрная сморо́дина** ҡара ҡарағат ♦ **чёрная би́ржа** йәшерен биржа; **чёрный ры́нок** йәшерен баҙар; **чёрная бу́ря** көслө ел-дауыл; **чёрное духове́нство** монахтар; **чёрное зо́лото** *см.* **зо́лото**; **чёрная икра́** ҡара ыуылдырыҡ; **чёрный ко́фе** һөтһөҙ ҡара ҡәһүә; **чёрный лес** ҡара урман (*япраҡлы, ҡуйы*); **чёрная металлурги́я** ҡара металлургия; **чёрные мета́ллы** ҡара металдар (*тимер, ҡорос, суйын*); **чёрная ба́ня** ҡара мунса; **чёрный по́рох** ҡара дары (төтөнлө); **чёрное пятно́** ҡара тап; **чёрные спи́ски** ҡара исемлек (*йәберһетеү өсөн йәшерен төҙөлгән*); **чёрный хлеб** арыш икмәге; **держа́ть в чёрном те́ле** *кого* ҡағыу, ситләтеү; **называ́ть бе́лое чёрным** күрәләтә аҡты ҡара тиеү; **принима́ть бе́лое за чёрное** аҡты ҡара тип таныу; **чёрная ко́шка пробежа́ла (проскочи́ла) ме́жду** *кем см.* **ко́шка**; **чёрным по бе́лому (напи́сано)** асыҡ, аныҡ (яҙылған)

ЧЕРНЬ *ж* **1.** *см.* **чернота́** 1, 2; **2.** (*художественная обработка металла*) ҡара тоноҡ иретмә **3.** *спец.* (*сорт чёрной краски*) ҡара буяу; **костяна́я чернь** һөйәк өсөн ҡара буяу **4.** *уст.* (*простонародье*) ҡара халыҡ

ЧЕРНЯ́ВЫЙ, -ая, -ое *разг.* ҡара сәсле

ЧЕРПА́К *м* **1.** сүмес **2.** *спец.* һоҫҡос; **черпа́к экскава́тора** экскаватор һоҫҡосо

ЧЕРПА́ЛКА *ж*; *разг.* сүмес, һоҫҡос, ижау

ЧЕРПА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое һоҫоу …ы, һоҫҡос; **черпа́льная маши́на** һоҫоу машинаһы

ЧЕ́РПАТЬ *несов. что* **1.** һоҫоу, һоҫоп (тултырып) алыу; **че́рпать во́ду из ручья́** шишмәнән һыу һоҫоп алыу **2.** *перен.* алыу, йыйыу, табыу; **че́рпать си́лы** көс йыйыу; **че́рпать све́дения** мәғлүмәт йыйыу; **че́рпать зна́ния** белем алыу

ЧЕРПНУ́ТЬ *сов. см.* **че́рпать** 1

ЧЕРСТВЕ́ТЬ *несов.* **1.** ҡатыу, кибеү; **хлеб черстве́ет** икмәк ҡата **2.** *перен.* ҡаты күңелләнеү, рәхимһеҙләнеү

ЧЁРСТВОСТЬ *ж* **1.** иҫкергәнлек, ҡатҡан булыу, кипкәнлек; **чёрствость хле́ба** икмәктең ҡатҡан булыуы **2.** *перен.* ҡаты күңеллелек, рәхимһеҙлек, ҡатылыҡ, ҡанһыҙлыҡ, туңлыҡ; **чёрствость души́** күңел ҡатылығы

ЧЁРСТВЫЙ, -ая, -ое **1.** ҡатҡан, кипкән; **чёрствая бу́лка** ҡатҡан ҡалас **2.** *перен.* ҡаты күңелле, рәхимһеҙ, ҡаты, ҡанһыҙ, туң; **чёрствый челове́к** ҡаты күңелле кеше; **чёрствое се́рдце** туң йөрәк

ЧЁРТ *м* шайтан, ен ♦ **до чёрта**: 1) (*очень много*) сикһеҙ күп, ифрат күп; 2) (*очень сильно*) ахыр сиккә етеп, бик ныҡ; **к чёрту (чертя́м)**; **ко всем чертя́м**: 1) *прост.* күҙемдән юғал, кит; 2) көл булып осоу, сайрау, ҡыйралыу; **ни черта́** *прост.* бөтөнләй, бер ни, һис ни; **ни к чёрту (не годи́тся)** бөтөнләй, тулыһынса; **(для) како́го чёрта**; **за каки́м (ко́им) чёртом**; **на кой чёрт** ни эшләп, нимә өсөн, нимәгә кәрәк; **чёрт (тебя́, его́, их и т.д.) возьми́ (побери́, подери́ и т.п.)** шайтан алғыры; **чёрт дёрнул** *кого* шайтан ҡотортҡан; **чёрт зна́ет кто (что, како́й, куда́ и т.п.)** кем (нимә, ниндәй, ҡайҙа һ.б.) икәнен шайтан белһен; **чёрт но́гу сло́мит** шайтан ботон һындырыр (*тәртипһеҙлек, бола хаҡында*); **чёрт с ним (тобо́й, ни́ми и т.д.)** суҡынып китһен; **чёрт-те что (где и т.п.)** әллә нимә; **чёрта с два!** һис тә!, бер нисек тә!, улай булмай торһон әле! (*риза булмағанда әйтелә*); **к чёрту (чертя́м) на рога́ (на кули́чки)**; **у чёрта на рога́х (на кули́чках)** йәһәннәмгә, йәһәннәм тишегенә; **ни один чёрт (сам чёрт) не разберёт** шайтан белһен, бер кем дә аңлата (эшләй) алмай; **чем чёрт не шу́тит** *см.* **шути́ть**; **что за чёрт!** был ниндәй хикмәт! (*аптырау белдергәндә*)

ЧЕРТА́ *ж* **1.** һыҙыҡ, һыҙат; **то́нкая черта́** нәҙек һыҙыҡ; **провести́ черту́** һыҙыҡ үткәреү **2.** (*граница, предел*) һыҙыҡ, сик, эс; **пограни́чная черта́** сик һыҙығы; **в черте́ го́рода** ҡала эсендә **3.** *перен.* үҙенсәлек, һыҙат, сифат, холоҡ; **черты́ хара́ктера** характер үҙенсәлектәре; **черты́ но́вого челове́ка** яңы кеше сифаттары **4.** *обычно мн.* **черты́** йөҙ, йөҙ һыҙаттары; **у неё краси́вые черты́** уның йөҙө матур ♦ **в о́бщих (гла́вных, основны́х) чер-**

та́х дөйөм алғанда, ғөмүмән; **до после́дней черты́** аҙағына (аҙаҡҡы сиккә) тиклем

ЧЕРТЁЖ *м* һыҙым, һыҙма, чертёж; **прое́ктный чертёж** проект һыҙымы

ЧЕРТЁЖНИК *м* и **ЧЕРТЁЖНИЦА** *ж* һыҙымсы, чертёжсы

ЧЕРТЁЖНЫЙ, -ая, -ое **1.** һыҙма ...ы, һыҙым ...ы; **чертёжная доска́** һыҙым таҡтаһы **2.** *в знач. сущ.* **чертёжная** *ж* һыҙым бүлмәһе

ЧЕРТЁНОК *м* **1.** (*дьяволёнок*) шайтан (ен) балаһы, бәрей балаһы **2.** (*о шалуне, озорнике*) шайтан, ен ♦ **чертеня́та в глаза́х** *у кого* күҙҙәре баҙлап тора (*осҡон сәсеп, мутлыҡ белдереп торған күҙҙәр тураһында*)

ЧЕРТИ́ТЬ *несов. что* и *без доп.* һыҙыу; **черти́ть схе́му** схема һыҙыу

ЧЁРТОВ, -а, -о **1.** шайтан ...ы, ен ...ы; **чёртовы проде́лки** ен эше **2.** *груб., прост.* (*в составе некоторых бранных выражений*) ен ...ы; **чёртово дитя́** ен балаһы; **чёртова ку́кла** ен ҡурсағы **3.** *прост.* (*для выражения крайне отрицательной оценки кого-чего-л.*) бик (ныҡ) насар, үтә яман, бик көслө, ғәҙәттән тыш, иҫ китмәле; **чёртова боль** бик ныҡ ауыртыу **4.** *см.* **черто́вский** 3 ♦ **чёртова дю́жина** *см.* **дю́жина**

ЧЕРТО́ВСКИ *нареч.*; *разг.* бик, бик ныҡ, иҫ китмәле, ғәҙәттән тыш; **я черто́вски уста́л** мин бик ныҡ арыным

ЧЕРТО́ВСКИЙ, -ая, -ое **1.** ен ...ы, шайтан ...ы; **черто́вские наважде́ния** шайтан вәсүәсәләре **2.** (*злобный, коварный*) уҫал, мәкерле, яуыз уйлы, аҫтыртын уйлы; **черто́вский за́мысел** мәкерле уй; **черто́вские ухищре́ния** яуыз хәйлә **3.** *разг.* иҫ китмәле, ғәҙәттән тыш (көслө), бик көслө, үтә көслө (ауыр), бик ныҡ; **име́ть черто́вское здоро́вье** иҫ китмәле сәләмәт булыу; **черто́вская рабо́та** үтә ауыр эш

ЧЕРТОВЩИ́НА *ж*; *разг.* **1.** *собир.* ендәр, бәрейҙәр **2.** *перен., разг.* буталсыҡлыҡ, аңлашылмаусанлыҡ, әкәмәт, хикмәт; **что за чертовщи́на!** был ниндәй әкәмәт!

ЧЕРТОПОЛО́Х *м* шайтан таяғы (*сәнскеле ҡый үләне*)

ЧЁРТОЧКА *ж* **1.** *уменьш. от* **черта́** 1, 3, 4; **провести́ чёрточку** һыҙыҡ үткәреү **2.** (*дефис*) һыҙыҡса

ЧЕРТЫХА́ТЬСЯ *несов.*; *разг.* "тфү, шайтан" тип төкөрөнөү (*әрләшеү*)

ЧЕРТЫХНУ́ТЬСЯ *сов. см.* **чертыха́ться**

ЧЕРЧЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **черти́ть** **2.** һыҙым, черчение; **уро́к черче́ния** һыҙым дәресе

ЧЕСА́ЛКА *ж* тараҡ, тәрәш тараҡ, теткес; **чеса́лка для льна** етен теткес

ЧЕСА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое теткес ...ы, тетеү ...ы; **чеса́льная маши́на** тетеү машинаһы

ЧЕСА́ЛЬЩИК *м* и **ЧЕСА́ЛЬЩИЦА** *ж* тетеүсе, тараусы (*эшсе*)

ЧЕСА́НИЕ *с см.* **чеса́ть**; **чеса́ние воло́с** сәс тарау; **чеса́ние льна** етен тәрәшләү

ЧЁСАНКИ *мн.* (*ед.* **чёсанок** *м*) сүсинкә (*калушҡа кейҙерелгән йоҡа быйма*)

ЧЁСАНЫЙ, -ая, -ое таралған, тетелгән, тәрәшләнгән; **чёсаный лён** тәрәшләнгән етен; **чёсаная шерсть** тетелгән йөн

ЧЕСА́ТЬ *несов. что* **1.** *без доп.* тырнау; **чеса́ть спи́ну** арҡа тырнау **2.** *разг.* тарау; **чеса́ть во́лосы** сәс тарау **3.** (*о шерсти, хлопке*) тетеү; (*о льне, конопле и т.п.*) тәрәшләү, тарау; **чеса́ть лён** етен тәрәшләү; **чеса́ть хло́пок** мамыҡ тетеү ♦ **чеса́ть заты́лок (в заты́лке)** елкә тырнау (*аптырағанда*); **чеса́ть зу́бы** күп һөйләү; **чеса́ть язы́к (языко́м)** *см.* **язы́к**

ЧЕСА́ТЬСЯ *несов.* **1.** ҡашыныу, тырнаныу; **соба́ка че́шется** эт тырнана **2.** *страд. от* **чеса́ть** ♦ **ру́ки че́шутся** *см.* **рука́**; **язы́к че́шется** теле ҡысый, теле тик тормай

ЧЕСНО́К *м* һарымһаҡ

ЧЕСНО́ЧНЫЙ, -ая, -ое һарымһаҡ ...ы, һарымһаҡлы; **чесно́чные ли́стья** һарымһаҡ япраҡтары; **чесно́чная насто́йка** һарымһаҡ төнәтмәһе

ЧЕСО́ТКА *ж* ҡорсаңғы, ҡысынма

ЧЕСО́ТОЧНЫЙ, -ая, -ое ҡорсаңғылы, ҡорсаңғы ...ы; **чесо́точный зуд** ҡорсаңғы ҡысынмаһы; **чесо́точный больно́й** ҡорсаңғылы ауырыу

ЧЕ́СТВОВАНИЕ *с* **1.** *см.* **че́ствовать** **2.** (*торжественный акт, собрание*) тантана, ҡотлау тантанаһы, тантаналы ҡотлау

ЧЕ́СТВОВАТЬ *несов. кого-что* (тантаналы рәүештә) ҡотлау, ололау, хөрмәтләү; **че́ствовать юбиля́ра** юбилярҙы тантаналы рәүештә ҡотлау

ЧЕСТИ́ТЬ *несов. кого-что* **1.** *уст. см.* **че́ствовать** **2.** *разг.* (*ругать*) һүгеү, әрләү

ЧЕСТНО́Й, -ая, -ое *уст.* **1.** изге; **честно́й крест** изге тәре **2.** йола буйынса уҙғарылған, дини ҡағиҙәләргә нигеҙләнгән; **честна́я сва́дьба** йола буйынса уҙғарылған туй **3.** *трад.-поэт.* хөрмәтле; **честно́й наро́д** хөрмәтле халыҡ ♦ **мать честна́я!** әсәкәйем!, әстәғәфирулла! (*аптырағанда, ҡыуанғанда, ҡурҡҡанда, асыуланғанда һ.б. әйтелә*); **честно́е сло́во** *см.* **че́стный**

ЧЕ́СТНОСТЬ *ж* намыҫлылыҡ, тоғролоҡ; **че́стность наме́рений** ниәттәрҙең тоғролоғо; **че́стность в нау́ке** фәндәге намыҫлылыҡ

ЧЕ́СТНЫЙ, -ая, -ое **1.** *в разн. знач.* намыҫлы, тоғро, ғәҙел, хәләл; **че́стный челове́к** намыҫлы кеше; **че́стный взгляд** ғәҙел ҡараш; **че́стный за́работок** хәләл эш хаҡы **2.** намыҫлы, саф, тапланмаған, таҙа; **че́стное и́мя** намыҫлы исем ♦ **че́стное сло́во** биллаһи, ысын күңелдән әйтәм; **висе́ть (держа́ться и т.п.) на че́стном сло́ве** *шутл.* саҡ-саҡ эләгеп тороу

ЧЕСТОЛЮ́БЕЦ *м* дан (шөһрәт) һөйөүсе, дәрәжә (дан) яратыусы

ЧЕСТОЛЮБИ́ВЫЙ, -ая, -ое дан (шөһрәт) һөйгән, дәрәжә (дан) яратҡан; **честолюби́вый челове́к** дан яратҡан кеше

ЧЕСТОЛЮ́БИЕ *с* дан (шөһрәт) һөйөүсәнлек, дәрәжә (дан) яратыусанлыҡ

ЧЕСТЬ *ж* **1.** намыҫ; **де́ло че́сти** намыҫ эше; **заде́ть честь** *чью-л. кемдеңдер* намыҫына ҡағылыу; **береги́ пла́тье сно́ву, а честь смо́лоду** кейемде яңылай, намыҫты йәшләй һаҡла **2.** (*целомудрие, девственность*) ғиффәтлелек, сафлыҡ **3.** (*почёт, уважение*) хөрмәт, ихтирам; **э́то больша́я честь для меня́** был минең өсөн ҙур хөрмәт ♦ **в честь** *кого-чего кемдеңдер-нимәнеңдер* хөрмәтенә; **вы́йти с че́стью** *из чего нимәнәндер* намыҫ менән еңеп сығыу; **к че́сти** *чьей кемдеңдер* хөрмәтенә; **по че́сти (сказа́ть)** *в знач. вводн. сл.*; *уст.* дөрөҫөн (ысынын) әйткәндә, асығын әйткәндә; **с че́стью (сде́лать)** *что нимәне* бик яҡшы (башҡарыу); **честь че́стью**; **честь по че́сти** нисек кәрәк булһа, шулай; тейешенсә, кәрәгенсә; **че́стью (сде́лать)** *что* үҙ теләге (ирке) менән, ҡушмайынса; **отда́ть честь**: 1) *воен.* честь биреү; 2) *кому* хөрмәт (иғтибар) күрһәтеү; 3) *чему*; *шутл.* тейешле кимәлдә иғтибар итеү (биреү), өҫтөнлөк биреү; **проси́ть че́стью** яҡшылыҡ менән һорау (үтенеү); **попа́сть в честь** *кому кемдеңдер* рәхимлелегенә тарыу; **счита́ть (ста́вить и т.п.) за честь** *что* баһаһын арттырыу (дәрәжәһен күтәреү) тип иҫәпләү; **суд че́сти** намыҫ суды; **на́до (пора́) и честь знать** әҙәп белергә лә кәрәк (*иҫкәрткәндә әйтелә*); **честь име́ю кла́няться** *уст.* һау булығыҙ, хушығыҙ

ЧЕСУЧА́ *ж* чесуча (*ебәк туҡыма*)

ЧЕСУЧО́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** чесуча ...ы; **чесучо́вое произво́дство** чесуча производствоһы **2.** чесуча, чесучанан (тегелгән); **чесучо́вый пиджа́к** чесучанан тегелгән пинжәк

ЧЁТ *м*; *разг.* йоп, йоп һан ♦ **чёт и не́чет** таҡ-йоп (*уйын*)

ЧЕТА́ *ж* **1.** ҡуш, ҡушаҡ, иш, тиң, пар **2.** (*супруги*) ҡушаға, ҡушаҡ, ирле-ҡатынлы; **молода́я чета́** йәш ҡушаға ♦ **не чета́** *кому-чему кемгәлер-нимәгәлер* иш (тиң) түгел

ЧЕТВЕ́РГ *м* кесе йома, кесаҙна ♦ **по́сле до́ждичка в четве́рг** *см.* **до́ждичек**

ЧЕТВЕРЕ́НЬКИ: на четвере́ньках (ходи́ть) имгәкләп (мүкәйләп, дүрт аяҡлап) йөрөү; **на четвере́ньки (стать)** имгәкләү, мүкәйләү, дүрт аяҡлау

ЧЕТВЁРКА *ж* **1.** (*цифра*) дүрт **2.** (*группа из четырёх единиц*) дүрт, дүртәү; **во главе́ четвёрки** дүртәүҙең башлығы булыу **3.** *разг.* (*об автобусе, троллейбусе и т.п.*) дүртенсе **4.** (*оценка*) дүртле, дүртле билдәһе

ЧЕ́ТВЕРО *числ. собир.* дүртәү, дүрт; **че́тверо дете́й** дүрт бала; **их бы́ло че́тверо** улар дүртәү ине

ЧЕТВЕРО... *урыҫ телендә ҡушма һүҙҙәрҙең "дүртенсе", "дүрт" мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.*, **четверодне́вный** дүрт көнлөк

ЧЕТВЕРОКЛА́ССНИК *м* и **ЧЕТВЕРОКЛА́ССНИЦА** *ж* дүртенсе синыф уҡыусыһы, дүртенсе синыфта уҡыусы

ЧЕТВЕРОКУ́РСНИК *м* и **ЧЕТВЕРОКУ́РСНИЦА** *ж* дүртенсе курс студенты, дүртенсе курста уҡыусы студент

ЧЕТВЕРОНО́ГИЙ, -ая, -ое **1.** дүрт аяҡлы; **четвероно́гие друзья́** дүрт аяҡлы дуҫтар **2.** *в знач. сущ.* **четвероно́гое** *с* дүрт аяҡлы хайуан

ЧЕТВЕРОСТИ́ШИЕ *с* дүрт юллыҡ, дүрт юллыҡ шиғыр

ЧЕТВЕРТИ́НКА *ж* **1.** дүрттән бер (өлөш), сирек **2.** *прост.* (*бутылка ёмкостью в четверть литра*) сирек

ЧЕТВЕРТИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое *геол.* дүртенсел; **четверти́чный пери́од** дүртенсел осор (*Ер ҡабығының барлыҡҡа килеү тарихында*)

ЧЕТВЕРТНО́Й, -ая, -ое **1.** (*являющийся четвертью чего-л.*) дүрттән бер, сирек **2.** сирек ...ы; **четвертны́е оце́нки** сирек билдәләре

ЧЕТВЕРТОВА́НИЕ *с см.* **четвертова́ть**

ЧЕТВЕРТОВА́ТЬ *сов.*, *несов. кого-что* дүрткә ботарлау (*боронғо яза ысулы*)

ЧЕТВЁРТЫЙ, -ая, -ое **1.** *числ.* дүртенсе; **четвёртый эта́ж** дүртенсе ҡат; **четвёртый час** сәғәт дүртенсе; **четвёртая страни́ца** дүртенсе бит **2.** *в знач. сущ.* **четвёртая** *ж* дүрттән бер, сирек

ЧЕ́ТВЕРТЬ *ж* **1.** сирек, дүрттән бер (өлөш); **че́тверть сто́имости** хаҡтың дүрттән бере; **че́тверть я́блока** алманың дүрттән бере **2.** (*часть часа*) ун биш минут; **без че́тверти два** ун биш минуттан ике; **че́тверть двена́дцатого** ун икенсе ун биш минут **3.** (*часть учебного года*) сирек; **отме́тки за че́тверть** сирек билдәләре; **пе́рвая че́тверть** беренсе сирек **4.** (*мера объёма жидкости и сыпучих веществ, длины, площади*) сирек; **че́тверть кумы́са** бер сирек ҡымыҙ

ЧЕТВЕРТЬФИНА́Л *м*; *спорт.* сирек финал

ЧЕТВЕРТЬФИНА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое *спорт.* сирек финал ...ы; **четвертьфина́льные состяза́ния** сирек финал ярыштары

ЧЁТКИ *мн.* тиҫбе, тәсбих

ЧЁТКИЙ, -ая, -ое **1.** аныҡ; **чёткие движе́ния** аныҡ хәрәкәттәр **2.** (*точный, ясный*) асыҡ, аныҡ, аңлайышлы; **чёткая формулиро́вка** аңлайышлы формулировка; **чёткое распределе́ние обя́занностей** бурыстарҙы аныҡ бүлеү; **чёткая на́дпись** асыҡ яҙыу **3.** (*хорошо организованный*) яҡшы ойошторолған, теүәл; **чёткий режи́м заня́тий** дәрестәрҙең теүәл режимы; **чёткая рабо́та** теүәл эш

ЧЁТКОСТЬ *ж* **1.** аныҡлыҡ, асыҡлыҡ; **чёткость движе́ний** хәрәкәттәрҙең аныҡлығы **2.** (*точность*) асыҡлыҡ, аныҡлыҡ, аңлайышлылыҡ **3.** яҡшы ойошторолғанлыҡ, теүәллек; **чёткость рабо́ты** эштең теүәллеге

ЧЁТНОСТЬ *ж* йоплоҡ; **чётность чи́сел** һандарҙың йоплоғо

ЧЁТНЫЙ, -ая, -ое йоп; **чётные чи́сла** йоп һандар

ЧЕТЫ́РЕ *числ.* **1.** дүрт; **два́жды два — четы́ре** ике икең дүрт **2.** (*оценка*) дүрт, дүртле билдәһе, яҡшы; **учи́ться на четы́ре и пять** дүртле һәм бишле билдәләренә уҡыу ♦ **в четырёх стена́х сиде́ть (жить)** дүрт стена эсендә ултырыу (йәшәү); **иди́ на все четы́ре сто́роны** дүрт яғың ҡибла

ЧЕТЫ́РЕЖДЫ *нареч.* дүрт тапҡыр (мәртәбә), дүрт; **четы́режды пять — два́дцать** дүрт бишең егерме; **четы́режды орденоно́сный заво́д** дүрт орденлы завод

ЧЕТЫ́РЕСТА *числ.* дүрт йөҙ

ЧЕТЫРЁХ... *урыҫ телендә ҡушма һүҙҙәрҙең "дүрт" мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.,* **четырёхметро́вый** дүрт метрлы; **четырёхто́мный** дүрт томда

ЧЕТЫРЁХВЕСЁЛЬНЫЙ и *разг.* **ЧЕТЫРЁХВЁСЕЛЬНЫЙ,** -ая, -ое дүрт ишкәкле; **четырёхвёсельный барка́с** дүрт ишкәкле баркас

ЧЕТЫРЁХГОДИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое дүрт йыллыҡ; **четырёхгоди́чный курс обуче́ния** дүрт йыллыҡ уҡытыу курсы

ЧЕТЫРЁХГОДОВА́ЛЫЙ, -ая, -ое *см.* **четырёхле́тний**

ЧЕТЫРЁХГОЛО́СНЫЙ, -ая, -ое дүрт тауышҡа, дүрт тауыштан торған; **четырёхголо́сная пе́сня** дүрт тауыштан торған йыр

ЧЕТЫРЁХГРА́ННИК *м*; *мат.* дүртҡыр

ЧЕТЫРЁХГРА́ННЫЙ, -ая, -ое дүрт ҡырлы; **четырёхгра́нная пирами́да** *мат.* дүрт ҡырлы пирамида

ЧЕТЫРЁХДНЕ́ВНЫЙ, -ая, -ое дүрт көнлөк ...ы; **четырёхдне́вный похо́д** дүрт көнлөк поход

ЧЕТЫРЁХКЛА́ССНЫЙ, -ая, -ое **1.** дүрт синыфлы; **четырёхкла́ссное городско́е учи́лище** дүрт синыфлы ҡала училищеһы **2.** дүрт синыфлыҡ, дүрт синыф; **четырёхкла́ссное образова́ние** дүрт синыфлыҡ белем

ЧЕТЫРЁХКРА́ТНЫЙ, -ая, -ое **1.** дүрт тапҡыр; **четырёхкра́тный чемпио́н** дүрт тапҡыр чемпион **2.** (*увеличенный в четыре раза*) дүрт тапҡыр, дүртләтә

ЧЕТЫРЁХЛЕ́ТИЕ *с* **1.** (*срок*) дүрт йыл **2.** (*годовщина*) дүрт йыллыҡ

ЧЕТЫРЁХЛЕ́ТНИЙ, -яя, -ее **1.** (*о сроке*) дүрт йыллыҡ, дүрт йыл барған, дүрт йылға һуҙылған; **четырёхле́тняя разлу́ка** дүрт йылға һуҙылған айырылышыу **2.** (*о возрасте*) дүрт йәшлек (йәштәге); **четырёхле́тний сын** дүрт йәшлек улы

ЧЕТЫРЁХМЕ́СТНЫЙ, -ая, -ое дүрт урынлы, дүрт кешелек; **четырёхме́стное купе́** дүрт урынлы купе

ЧЕТЫРЁХМЕ́СЯЧНЫЙ, -ая, -ое дүрт айлыҡ; **четырёхме́сячный ребёнок** дүрт айлыҡ бала

ЧЕТЫРЁХПО́ЛЬЕ *с* дүрт баҫыулыҡ (*сәсеү әйләнеше*)

ЧЕТЫРЁХРУБЛЁВЫЙ, -ая, -ое дүрт һумлыҡ

ЧЕТЫРЁХСЛО́ЖНЫЙ, -ая, -ое *лингв.* дүрт ижекле; **четырёхсло́жное сло́во** дүрт ижекле һүҙ

ЧЕТЫРЁХСОТЛЕ́ТИЕ *с* **1.** (*срок*) дүрт йөҙ йыл **2.** (*годовщина*) дүрт йөҙ йыллыҡ

ЧЕТЫРЁХСОТЛЕ́ТНИЙ, -яя, -ее **1.** (*о сроке*) дүрт йөҙ йыл барған, дүрт йөҙ йылға һуҙылған **2.** (*о годовщине*) дүрт йөҙ йыллыҡ

ЧЕТЫРЁХСО́ТЫЙ, -ая, -ое *числ.* дүрт йөҙөнсө; **четырёхсо́тая страни́ца** дүрт йөҙөнсө бит

ЧЕТЫРЁХСТОРО́ННИЙ, -яя, -ее дүрт яҡлы (тарафлы); **четырёхсторо́ннее соглаше́ние** дүрт яҡлы килешеү

ЧЕТЫРЁХТА́КТНЫЙ, -ая, -ое *муз., тех.* дүрт тактлы; **четырёхта́ктная па́уза** дүрт тактлы пауза; **четырёхта́ктный дви́гатель** дүрт тактлы двигатель

ЧЕТЫРЁХТЫ́СЯЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** *числ.* дүрт меңенсе, дүрт меңле **2.** дүрт меңлек; **четырёхты́сячный отря́д** дүрт меңлек отряд

ЧЕТЫРЁХУГО́ЛЬНИК *м*; *мат.* дүртмөйөш

ЧЕТЫРЁХУГО́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое дүрт мөйөшлө; **четырёхуго́льная пала́тка** дүрт мөйөшлө палатка

ЧЕТЫРЁХЧАСОВО́Й, -ая, -ое **1.** дүрт сәғәтлек; **четырёхчасова́я бесе́да** дүрт сәғәтлек әңгәмә **2.** сәғәт дүрттә китә (килә) торған; **четырёхчасово́й по́езд** сәғәт дүрттә китә торған поезд

ЧЕТЫРЁХЭТА́ЖНЫЙ, -ая, -ое дүрт ҡатлы; **четырёхэта́жный дом** дүрт ҡатлы йорт

ЧЕТЫРНАДЦАТИЛЕ́ТНИЙ, -яя, -ее **1.** (*о сроке*) ун дүрт йыллыҡ **2.** (*о возрасте*) ун дүрт йәшлек

ЧЕТЫ́РНАДЦАТЫЙ, -ая, -ое *числ.* ун дүртенсе; **четы́рнадцатое января́** ун дүртенсе ғинуар

ЧЕТЫ́РНАДЦАТЬ *числ.* ун дүрт

ЧЕХАРДА́ *ж* **1.** шап-шаҡыр, алаҡ-шаҡалай; **игра́ть в чехарду́** шап-шаҡыр уйнау **2.** *перен., разг.* буталсыҡлыҡ, тәртипһеҙлек, йыш алмашыныуҙар

ЧЕ́ХИ *мн.* чехтар, чех халҡы // *ед.* **чех** *м* чех ир-аты; **че́шка** *ж* чех ҡатын-ҡыҙы

ЧЕХЛИ́ТЬ *несов. что*; *спец.* көплөк (көп, тышлыҡ) кейҙереү, япҡыс ҡаплау; **чехли́ть ору́дия** туптарға көплөк кейҙереү

ЧЕХО́Л *м* чехол, тышлыҡ, ҡап, көп, көплөк; **брезе́нтовый чехо́л** брезент көп; **ме́бельные чехлы́** мебель көплөгө; **ружьё в чехле́** көптәге мылтыҡ

ЧЕХО́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое тышлыҡ, чехол ...ы; **чехо́льное полотно́** тышлыҡ туҡыма

ЧЕЧЕВИ́ЦА *ж* яҫмыҡ, яҫы борсаҡ (*үҫемлек һәм орлоғо*)

ЧЕЧЕВИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое яҫмыҡ ...ы; **чечеви́чные посе́вы** яҫмыҡ сәсеүлектәре; **чечеви́чный суп** яҫмыҡ ашы ♦ **променя́ть на чечеви́чную похлёбку; прода́ться за чечеви́чную похлёбку** һуҡыр бер тингә һатылыу (алмаштырыу)

ЧЕЧЕ́НСКИЙ, -ая, -ое чечен ...ы, Чечня ...ы; **чече́нский язы́к** чечен теле

ЧЕЧЕ́НЦЫ и *уст.* **ЧЕЧЕ́НЫ** *мн.* чечендар, чечен халҡы // ед. **чече́нец** *м* чечен ир-аты; **чече́нка** *ж* чечен ҡатын-ҡыҙы

ЧЕЧЁТКА *ж* **1.** *зоол.* алаҡас турғай **2.** *разг.* күп һөйләүсән, мығырлаҡ ҡатын **3.** чечётка (*көй тактына аяҡты тыҡылдатып бейеү*)

ЧЕ́ШСКИЙ, -ая, -ое чех ...ы, Чехия ...ы; **че́шский язы́к** чех теле

ЧЕШУ́ЙКА *ж* (*у рыб*) тәңкә; (*у ящериц, змей*) ҡау; **серебри́стые чешу́йки** көмөш тәңкәләр

ЧЕШУ́ЙЧАТЫЙ, -ая, -ое **1.** тәңкәле, тәңкә менән ҡапланған; **чешу́йчатые ры́бы** тәңкәле балыҡтар **2.** (*в виде чешуи*) ҡау (тәңкә) һымаҡ; **чешу́йчатый след** тәңкә һымаҡ эҙ **3.** *в знач. сущ.* **чешу́йчатые** *мн.*; *зоол.* тәңкәлеләр

ЧЕШУЯ́ *ж* (*у рыб*) тәңкә; (*у ящериц, змей*) ҡау; **сбро́сить чешую́** ҡау ташлау

ЧИ́БИС *м* тәгәрлек, бибек

ЧИЖ *м* һары турғай

ЧИ́ЖИК *м* **1.** *уменьш.-ласк. от* **чиж 2.** (*детская игра*) сүрәкә

ЧИЛИ́ЙСКИЙ, -ая, -ое чили ...ы, Чили ...ы; **чили́йский наро́д** Чили халҡы

ЧИЛИ́ЙЦЫ *мн.* чилиҙар, чили халҡы // *ед.* **чили́ец** *м* чили ир-аты; **чили́йка** *ж* чили ҡатынҡыҙы

ЧИН *м* **1.** чин, дәрәжә; **полко́вничий чин** полковник дәрәжәһе; **получи́ть чин** дәрәжә алыу **2.** (*представитель, служащий какого-л. ведомства*) хеҙмәткәр, вәкил; **чин дипломати́ческого ко́рпуса** дипломатик корпус вәкиле; **чины́ суде́бного ве́домства** суд ведомствоһы хеҙмәткәрҙәре ♦ **по чи́ну** тотҡан урынына ҡарата; **чин чи́ном**; **чин по чи́ну** тейешенсә, еренә еткереп

ЧИНА́Р *м* и **ЧИНА́РА** *ж* чинар, чинара (*ағас*)

ЧИНИ́ТЬ I *несов. что* **1.** төҙәтеү, йүнәтеү; (*о белье*) ямау; **чини́ть мост** күпер йүнәтеү; **чини́ть часы́** сәғәт төҙәтеү; **чини́ть бельё** эске кейемде ямау **2.** (*заострять*) ослау; **чини́ть каранда́ш** ҡәләм ослау

ЧИНИ́ТЬ II *несов. что* ҡылыу, эшләү, итеү, урынлаштырыу; **чини́ть беззако́ния** законһыҙлыҡ ҡылыу; **чини́ть препя́тствия** ҡамасаулыҡ эшләү

ЧИ́ННЫЙ, -ая, -ое мөһим, олпатлы

ЧИНО́ВНИК *м* **1.** чиновник, түрә **2.** *перен.* (*формалист*) чиновник

ЧИНО́ВНИЧЕСТВО *с собир.* чиновниктар, түрәләр

ЧИНО́ВНИЧИЙ, -ья, -ье **1.** чиновник(тар) ...ы; **чино́вничий произво́л** чиновник башбаштаҡлығы; **чино́вничий язы́к** чиновниктар теле (һөйләше) **2.** чиновниктарса ...ы; **чино́вничье отноше́ние к де́лу** эшкә чиновниктарса ҡараш

ЧИНО́ВНЫЙ, -ая, -ое *уст.* **1.** дәрәжәле; **чино́вное лицо́** дәрәжәле кеше **2.** чиновник ...ы; **чино́вные пого́ны** чиновник погондары

ЧИ́РЕЙ *м*; *разг.* шешек, сиҡан, һыҙлауыҡ; **чи́рей на те́ле** тәндәге шешек

ЧИРИ́КАНЬЕ *с см.* **чири́кать**

ЧИРИ́КАТЬ *несов.* сырҡылдау, серкелдәү, сырылдау

ЧИРИ́КНУТЬ *сов. см.* **чири́кать**

ЧИ́РКАТЬ *несов. см.* **чи́ркнуть**; **чи́ркать спи́чками** шырпы һыҙыу

ЧИ́РКНУТЬ *сов.* һыҙып (сыйып) ебәреү

ЧИРО́К *м* сүрәгәй өйрәк

ЧИ́СЛЕННОСТЬ *ж* һан, иҫәп; **чи́сленность населе́ния** халыҡ иҫәбе; **увеличе́ние чи́сленности скота́** мал һаны артыу

ЧИ́СЛЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** (*числовой*) һан ...ы, иҫәп ...ы; **чи́сленный и лине́йный масшта́б ка́рты** картаның һан һәм һыҙыҡ масштабы; **чи́сленное реше́ние уравне́ния** тигеҙләмәнең һан сиселеше **2.** (*количественный*) һанының (иҫәбенең), һан (иҫәп) буйынса; **чи́сленный рост населе́ния** халыҡ һанының үҫеүе

ЧИСЛИ́ТЕЛЬ *м*; *мат.* числитель, ваҡланыусы

ЧИСЛИ́ТЕЛЬНЫЙ: и́мя числи́тельное *грам.* һан (*һүҙ төркөмө*); **числи́тельное** *с*; *грам.* һан; **коли́чественные числи́тельные** төп һандар; **поря́дковые числи́тельные** рәт һандары

ЧИ́СЛИТЬ *несов. кого-что* **1.** *уст.* (*исчислять*) иҫәбен алыу, һанау **2.** (*признавать каким-л.*) тип һанау (иҫәпләү); **чи́слить больны́м** ауырыу тип иҫәпләү; **чи́слить в отпуску́** ялда тип һанау

ЧИ́СЛИТЬСЯ *несов.* **1.** һаналыу, хисапланыу, иҫәпләнеү, иҫәптә тороу; **чи́слиться в спи́ске** исемлектә һаналыу; **чи́слиться в командиро́вке** командировкала тип иҫәпләнеү **2.** *страд. от* **чи́слить**

ЧИСЛО́ *с* **1.** һан; **дро́бное число́** кәсер һан; **це́лое число́** бөтөн һан **2.** көн, число; **пе́рвые чи́сла сентября́** сентябрҙең беренсе көндәре; **како́е сего́дня число́?** бөгөн ниндәй (нисәнсе) число? **3.** (*количество*) һан, иҫәп; **число́ заво́дов растёт** заводтар һаны арта **4.** (*состав, ряд*) иҫәп, ара; **в числе́ прису́тствующих** ҡатнашыусылар араһында **5.** *лингв.* һан; **мно́жественное число́** күплек һаны ♦ **в том числе́** шул иҫәптән; **нет числа́** *кому-чему*; **без числа́** иҫәп-хисапһыҙ, һанһыҙ, бик күп; **за́дним число́м** *см.* **за́дний**; **по пе́рвое число́** ҡаты шелтәләү

ЧИСЛОВО́Й, -ая, -ое **1.** һан ...ы; **числова́я величина́** һан дәүмәле **2.** һан ...ы, һан яғынан, һан менән бирелгән; **числово́й масшта́б карт** картаның һан масштабы; **числовы́е да́нные** һан менән бирелгән мәғлүмәттәр, һан мәғлүмәте

ЧИСТИ́ЛИЩЕ *с* араф (*ожмахҡа инер алдынан гөнаһтарҙан таҙарыныу урыны*)

ЧИ́СТИЛЬЩИК *м* и **ЧИ́СТИЛЬЩИЦА** *ж* таҙартыусы; **чи́стильщик сапо́г** итек таҙартыусы

ЧИ́СТИТЬ *несов. кого-что* **1.** таҙартыу; **чи́стить ковёр пылесо́сом** саң һурғыс менән келәм таҙартыу; **чи́стить щёткой пла́тье** күлдәкте щётка менән таҙартыу; **чи́стить доро́гу** юл таҙартыу **2.** таҙартыу; (*срезать кожуру*) әрсеү; (*скоблить*) ҡырыу, ҡырсыу; **чи́стить карто́шку** картуф әрсеү; **чи́стить я́годы** еләк таҙартыу; **чи́стить ры́бу** балыҡ ҡырсыу **3.** *прям.*, *перен.*, *разг.* таҙартыу, арындырыу, айырыу; **чи́стить во́ду от со́ли** һыуҙы тоҙҙан айырыу; **чи́стить ка́дры** кадрҙарҙы таҙартыу **4.** *перен.*, *прост.* (*грабить*) таҙартыу, урлау; **чи́стить карма́н** кеҫәне таҙартыу

ЧИ́СТИТЬСЯ *несов.* **1.** (*чистить себя*) таҙарыныу **2.** *страд. от* **чи́стить**

ЧИ́СТКА *ж см.* **чи́стить** 1, 2

ЧИ́СТО 1. *нареч.* таҙа, таҙа итеп; **чи́сто убра́ть ко́мнату** бүлмәне таҙа итеп йыйыштырыу **2.** *в знач. сказ., безл.* таҙа; **в ко́мнате чи́сто** бүлмәлә таҙа **3.** *нареч.*; *разг.* (*совсем*) бөтөнләй, тулыһынса, тамам, ысын; **чи́сто изму́читься** бөтөнләй яфаланыу **4.** *в знач. сравн. союза*; *прост.* нәҡ, кеүек, әйтерһең, шикелле, тиерһең; **поёт — чи́сто солове́й** һандуғас кеүек йырлай ♦ **чи́сто-на́чисто (вы́мыть, вы́чистить и т.п.)** тап-таҙа итеп (йыуыу һ.б)

ЧИСТОВИ́К *м*; *разг.* аҡлама, аҡ; **переписа́ть на чистови́к** аҡҡа күсереп яҙыу

ЧИСТОВО́Й, -ая, -ое **1.** аҡлама ...ы; **чистова́я тетра́дь** аҡлама дәфтәр **2.** аҡҡа күсерелгән, аҡҡа күсереп яҙыу ...ы; **чистово́й экземпля́р ру́кописи** ҡульяҙманың аҡҡа күсерелгән нөсхәһе;

ЧИСТОГА́Н *м*; *прост.* ҡул аҡса; **заплати́ть чистога́ном** ҡул аҡса менән түләү

ЧИСТОКРО́ВНОСТЬ *ж* саф тоҡомлолоҡ (нәҫеллелек), яҡшы тоҡомлолоҡ; **чистокро́вность жеребца́** айғырҙың саф тоҡомлолоғо

ЧИСТОКРО́ВНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*о животных*) саф (яҡшы) тоҡомло (нәҫелле); **чистокро́вная ло́шадь** яҡшы тоҡомло ат **2.** *разг.* (*о людях*) ысын, саф, аҫыл; **чистокро́вный аристокра́т** ысын аҡһөйәк

ЧИСТОПИСА́НИЕ *с* таҙа яҙыу, матур яҙыу; **уро́к чистописа́ния** матур яҙыу дәресе

ЧИСТОПЛО́ТНОСТЬ *ж* **1.** таҙалыҡ һөйөү (яратыу), бөхтәлек яратыу, үҙен таҙа йөрөтөү; **привы́чка к чистопло́тности** үҙен таҙа йөрөтөү ғәҙәте **2.** *перен.* (*порядочность, честность*) намыҫлылыҡ, сафлыҡ, әхлаҡлылыҡ

ЧИСТОПЛО́ТНЫЙ, -ая, -ое **1.** таҙалыҡ (бөхтәлек) яратҡан, үҙен таҙа йөрөткән, бөхтә; **чистопло́тный челове́к** таҙалыҡ яратҡан кеше **2.** *перен.* (*честный, порядочный*) намыҫлы, саф, әхлаҡлы

ЧИСТОПОРО́ДНОСТЬ *ж* саф тоҡомлолоҡ (нәҫеллелек)

ЧИСТОПОРО́ДНЫЙ, -ая, -ое саф тоҡомло (нәҫелле); **чистопоро́дный скот** саф тоҡомло мал

ЧИСТОПРО́БНЫЙ, -ая, -ое **1.** иң юғары пробалы, юғары сифатлы, саф, таҙа (*алтын, көмөш*); **чистопро́бное зо́лото** саф алтын **2.** *перен., обычно ирон.* насар ғәҙәтле, ысын; **чистопро́бный негодя́й** ысын ҡәбәхәт

ЧИСТОСЕРДЕ́ЧНОСТЬ *ж* ысын (саф) күңеллелек, эскерһеҙлек, ихласлыҡ

ЧИСТОСЕРДЕ́ЧНЫЙ, -ая, -ое саф күңелле, ысын күңелдән, эскерһеҙ, ихлас; **чистосерде́чное раска́яние** ысын күңелдән тәүбә итеү (ҡылыу); **чистосерде́чный челове́к** эскерһеҙ кеше

ЧИСТОСО́РТНЫЙ, -ая, -ое таҙа сортлы, һайланма, һайлап алынған; **чистосо́ртное зерно́** таҙа сортлы иген

ЧИСТОТА́ *ж* **1.** таҙа(лыҡ), бөхтәлек, паклыҡ; **соблюда́ть чистоту́** таҙалыҡ һаҡлау; **содержа́ть в чистоте́** таҙа тотоу **2.** (*тщательность, аккуратность*) ентеклелек, аныҡлылыҡ, бөхтәлек, ыҡсымлыҡ; **чистота́ обрабо́тки дета́ли** деталь эшкәртеүҙәге ентеклелек **3.** асыҡлыҡ, таҙалыҡ; (*безоблачность*) аяҙлыҡ; **чистота́ реки́** йылғаның таҙалығы **4.** (*отсутствие примеси*) сафлыҡ, таҙалыҡ; **чистота́ во́здуха** һауаның таҙалығы; **чистота́ ржи** арыштың сафлығы **5.** асыҡлыҡ, аныҡлыҡ, дөрөҫлөк; **чистота́ го́лоса** тауыштың асыҡлығы **6.** *перен.* сафлыҡ, таҙалыҡ; **чистота́ души́** күңел сафлығы

ЧИСТОТЕ́Л *м* сөйәл үләне

ЧИСТОШЕРСТЯНО́Й, -ая, -ое йөн, йөндән; **чистошерстяно́й трикота́ж** йөн трикотаж

ЧИ́СТЫЙ, -ая, -ое **1.** таҙа; **чи́стая ко́мната** таҙа бүлмә; **чи́стая посу́да** таҙа һауыт-һаба; **чи́стое полоте́нце** таҙа таҫтамал **2.** (*сделанный аккуратно, тщательно*) ентекле (эшләнгән), аныҡ; **чи́стая отде́лка** ентекле эшләнгән биҙәк **3.** (*ничем не заполненный*) таҙа, буш; (*безоблачный — о небе*) аяҙ; **чи́стое по́ле** буш ялан; **чи́стое не́бо** аяҙ күк; **чи́стый лист бума́ги** таҙа ҡағыҙ бите **4.** саф, таҙа, ҡушымтаһыҙ; **чи́стое зо́лото** саф алтын; **чи́стый спирт** таҙа спирт; **чи́стый во́здух** саф һауа; **чи́стая поро́да** саф тоҡом **5.** асыҡ, аныҡ, дөрөҫ; **чи́стый го́лос** асыҡ тауыш; **чи́стое произноше́ние** асыҡ әйтелеш **6.** *перен.* ғәйепһеҙ, саф, намыҫлы; **чи́стые лю́ди** намыҫлы кешеләр; **чи́стая любо́вь** саф мөхәббәт; **чи́стые побужде́ния** саф ниәттәр **7.** (*получающийся после вычета чего-л.*) саф; **чи́стая при́быль** саф табыш; **чи́стый вес** саф ауырлыҡ **8.** *разг.* ысын, тулыһынса, бөтөнләй; **чи́стый вздор** тулыһынса сафсата; **чи́стая случа́йность** ысын осраҡлылыҡ ♦ **чи́стое иску́сство** саф сәнғәт (*эстетик йүнәлеш*); **чи́стый пар** ҡара (таҙа) пар; **чи́стой (чисте́йшей) воды́** *кто-что* бөтә торошо менән, асыҡтан-асыҡ күренеп торған, ысын; **от чи́стого се́рдца** ихлас (ысын) күңелдән, бөтә йөрәктән; **вы́вести на чи́стую во́ду** *см.* **вода́; приня́ть за чи́стую моне́ту** ысынға алыу

ЧИСТЮ́ЛЯ *м* и *ж*; *разг.* бик таҙа, бөхтә (*саманан тыш таҙалыҡ яратыусы*)

ЧИТА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое уҡыу ...ы; **чита́льный зал** уҡыу залы

ЧИТА́ЛЬНЯ *ж* уҡыу бүлмәһе (*китапханала*); **занима́ться в чита́льне** уҡыу бүлмәһендә шөғөлләнеү

ЧИТА́ТЕЛЬ *м* и **ЧИТА́ТЕЛЬНИЦА** *ж* (китап) уҡыусы; **встре́ча писа́теля с чита́телями** яҙыусының китап уҡыусылар менән осрашыуы

ЧИТА́ТЕЛЬСКИЙ, -ая, -ое (китап) уҡыусы(лар) ...ы; **чита́тельская конфере́нция** китап уҡыусылар конференцияһы

ЧИТА́ТЬ *несов.* **1.** *что* уҡыу; **чита́ть газе́ту** гәзит уҡыу; **уме́ть чита́ть** уҡый белеү **2.** *что* (*понимать*) уҡыу, аңлау; **чита́ть но́ты** ноталар уҡыу; **чита́ть чертежи́** һыҙымдар уҡыу **3.** *что*; *перен.*

күреү, тойоу, һиҙеү, күреп (һиҙеп) тороу; **чита́ть по глаза́м** күҙҙәренән күреп тороу **4.** *что (произносить наизусть)* уҡыу, һөйләү, яттан һөйләү; **чита́ть моли́тву** доға уҡыу; **чита́ть стихи́** яттан шиғыр һөйләү **5.** *что* и *без доп.* уҡытыу, уҡыу; **чита́ть курс в университе́те** университетта курс уҡытыу ♦ **чита́ть наставле́ния (нравоуче́ния, нота́ции)** аҡыл өйрәтеү, өгөт-нәсихәт биреү; **чита́ть в се́рдце (в душе́)** берәүҙең күңелендәге уйын белеү; **чита́ть ме́жду строк** юл араһынан уҡыу (*йәшерен әйтелгәнде, әйтеп бөтөрмәгән уйҙарҙы тотоп алыу*)

ЧИТА́ТЬСЯ *несов.* **1.** уҡылыу; **э́та кни́га легко́ чита́ется** был китап еңел уҡыла **2.** *кому безл. (обычно с отрицанием)* уҡығы килеү; **ему́ что́-то не чита́ется** уның ни өсөндөр уҡығыһы килмәй **3.** *перен.* һиҙелеү, һиҙелеп (тойолоп, күренеп) тороу, тойолоу, күренеү; **в его́ глаза́х чита́ется апа́тия** уның күҙҙәрендә төшөнкөлөккә бирелгәнлек һиҙелеп тора **4.** *страд. от* **чита́ть**

ЧИ́ТКА *ж*; *разг.* **1.** *см.* **чита́ть** 1, 4; **чи́тка корректу́ры** корректура уҡыу **2.** *(вид репетиции)* уҡыу, ролдәргә бүлеп уҡыу

ЧИХА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое сөскөрткөс, сөскөртә торған; **чиха́тельный газ** сөскөрткөс газ

ЧИХА́ТЬ *несов.* сөскөрөү

ЧИХНУ́ТЬ *сов.* сөскөрөп ебәреү

ЧЛЕН *м* **1.** *(часть тела человека — чаще о конечностях)* ағза **2.** *(часть целого)* киҫәк, быуын; **член пропо́рции** пропорция быуыны; **член уравне́ния** тигеҙләмә быуыны; **член предложе́ния** һөйләм киҫәге **3.** ағза, член; **член прави́тельства** хөкүмәт ағзаһы; **действи́тельный член Акаде́мии наук РБ** БР фәндәр академияһының тулы хоҡуҡлы ағзаһы; **член семьи́** ғаилә ағзаһы

ЧЛЕНЕ́НИЕ *с см.* **члени́ть**

ЧЛЕ́НИК *м*; *зоол.* быуынтыҡ

ЧЛЕНИСТОНО́ГИЕ *мн.*; *зоол.* быуынтыҡ аяҡлылар (*ҡыҫала, ҡырмыҫҡа кеүектәр ҡарай*)

ЧЛЕНИ́ТЬ *несов. что* бүлгеләү, бүлеү, ваҡлау, айырғылау

ЧЛЕНИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** бүлгеләнеү, ваҡланыу, бүленеү, киҫәктәргә айырылыу **2.** *страд. от* **члени́ть**

ЧЛЕН-КОРРЕСПОНДЕ́НТ *м* ағза-корреспондент; **член-корреспондент Акаде́мии нау́к РБ** БР фәндәр академияһының ағза-корреспонденты

ЧЛЕНОВРЕДИ́ТЕЛЬСТВО *с* тән ағзаһын ғәрипләү, зәғифләү, боҙоу (*ғәҙәттә ҡуҙ-ҡуҙен*)

ЧЛЕНОРАЗДЕ́ЛЬНОСТЬ *ж* аныҡ (асыҡ) әйтелеү (һөйләнеү һ.б.); **членоразде́льность ре́чи** телмәрҙең асыҡ әйтелеүе

ЧЛЕНОРАЗДЕ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое аныҡ, асыҡ, аңлайышлы; **членоразде́льный отве́т** аныҡ яуап

ЧЛЕ́НСКИЙ, -ая, -ое ағзалыҡ ...ы, членлыҡ ...ы; **чле́нский биле́т** ағзалыҡ билеты

ЧЛЕ́НСТВО *с* ағза булыу; **доброво́льное чле́нство** ирекле рәүештә ағза булыу

ЧМО́КАТЬ *несов.* **1.** *(губами)* сапылдатыу, супылдатыу **2.** *кого-что*; *разг. (звучно целовать)* супылдатып үбеү, суп итеп үбеп алыу **3.** лаҫылдау, шапылдау; **под нога́ми чмо́кает вода́** аяҡ аҫтында һыу лаҫылдап ята; **грязь чмо́кает под колёсами** тәгәрмәстәр аҫтында батҡаҡ лаҫылдай

ЧМО́КНУТЬ *сов.* **1.** *(губами)* сапылдатып (супылдатып) алыу **2.** *кого* үбеп алыу, суп иттереп үбеү **3.** лаҫылдап (шапылдап) ҡуйыу

ЧО́КАТЬСЯ *несов.* сәкәшеү, сәкәштереү

ЧО́ПОРНОСТЬ *ж* һауалылыҡ, ҡылансыҡлыҡ, тәкәллефлелек

ЧО́ПОРНЫЙ, -ая, -ое һауалы, ҡылансыҡ, тәкәллефле; **чо́порный челове́к** һауалы кеше

ЧО́ХОМ *нареч.*; *прост.* тулыһынса, тотошлай, күмәртәләп, тулайым; **брать всё чо́хом** бөтәһен тулайым алыу

ЧРЕВА́ТЫЙ, -ая, -ое тыуҙыра торған, тыуҙырырлыҡ, тулы, килтереп сығарырлыҡ, барлыҡҡа килтерерлек; **чрева́тое тяжёлыми после́дствиями собы́тие** ауыр эҙемтәләр менән тулы ваҡиға

ЧРЕ́ВО *с* **1.** *уст.* ҡорһаҡ, ҡарын; **во чре́ве ма́тери** әсә ҡарынында **2.** *перен.*, *книжн.* эс, эске өлөш; **чре́во корабля́** караптың эсе

ЧРЕВОВЕЩА́НИЕ *с* эстән һөйләү (*ирендәрҙе ҡыбырлатмай һөйләшә алыу*)

ЧРЕВОВЕЩА́ТЕЛЬ *м* и **ЧРЕВОВЕЩА́ТЕЛЬНИЦА** *ж* эстән һөйләүсе (*ирендәрҙе ҡыбырлатмай һөйләшә алыусы кеше*)

ЧРЕВОУГО́ДИЕ *с*; *уст.* ашамһаҡлыҡ, бирәнлек

ЧРЕВОУГО́ДНИК *м* и **ЧРЕВОУГО́ДНИЦА** *ж*; *уст.* ашамһаҡ, бирән

ЧРЕВОУГО́ДНИЧАТЬ *несов.*; *уст.* ашамһаҡланыу, бирәнләнеү

ЧРЕЗВЫЧА́ЙНО *нареч.* бик, үтә ныҡ, бигерәк, ғәҙәттән (сиктән) тыш, ифрат; **всё э́то чрезвыча́йно интере́сно** былар бөтәһе лә бик ҡыҙыҡ

ЧРЕЗВЫЧА́ЙНОСТЬ *ж* ғәҙәттән (сиктән) тыш булыу ♦ **до чрезвыча́йности** сиктән тыш, бигерәк тә

ЧРЕЗВЫЧА́ЙНЫЙ, -ая, -ое **1.** *(исключительный)* ғәҙәттән тыш, сиктән тыш; **чрезвыча́йная ва́жность све́дений** мәғлүмәттәрҙең ғәҙәттән тыш мөһимлеге; **чрезвыча́йный успе́х** сиктән тыш уңыш **2.** *(экстренный)* ғәҙәттән тыш, ашығыс; **чрезвыча́йный съезд** ғәҙәттән тыш съезд; **чрезвыча́йные ме́ры** ашығыс саралар

ЧРЕЗМЕ́РНО *нареч.* кәрәгенән тыш, саманан тыш, артыҡ, үтә; **чрезме́рно дли́нная шу́ба** артыҡ оҙон тун

ЧРЕЗМЕ́РНЫЙ, -ая, -ое кәрәгенән тыш, саманан тыш, артыҡ, үтә (бик) ҙур; **чрезме́рное внима́ние** үтә ҙур иғтибар; **чрезме́рные тре́бования** саманан тыш талаптар

ЧТЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **чита́ть**; **бе́глое чте́ние** күҙ йүгертеп уҡыу **2.** *(читаемый текст)* уҡылған (уҡыла торған) текст (китап, әҫәр); **э́то инте-**

ре́сное чте́ние был ҡыҙыҡлы уҡыла торған китап **3.** *мн.* **чте́ния** уҡыуҙар; **педагоги́ческие чте́ния** педагогик уҡыуҙар; **Пу́шкинские чте́ния** Пушкин уҡыуҙары

ЧТЕЦ *м* **1.** ҡысҡырып уҡыусы **2.** (*артист*) тасуири уҡый белеүсе

ЧТИТЬ *несов. кого-что* хөрмәтләү, ололау, ҙурлау, хөрмәтләп иҫкә алыу; **чтить па́мять** хөрмәтләп иҫкә алыу

ЧТО I *мест.* **1.** ни, нимә; **что с ва́ми?** һеҙгә ни булды?; **что случи́лось?** нимә булды?; **чем вы недово́льны?** һеҙ нимә менән риза түгелһегеҙ?; **что ж э́то?** был нимә? **2.** *в знач. сказ.* (*в каком состоянии, положении кто-что-л. находится*) ниндәй, ни хәлдә, нисек; **что больно́й?** ауырыу ни хәлдә?; **а что Амина́?** ә Әминә нисек? **3.** *в знач. нареч.* (*почему, зачем, по какой причине*) ниңә, нимәгә, ни өсөн, нилектән, нишләп, ни сәбәпле; **что ты так кричи́шь?** нимәгә һин шулай ҡысҡыраһың?; **что ты заду́мался?** һин ниңә уйға сумдың?; **что же ты не е́дешь?** һин нишләп бармайһың? **4.** *разг.* (*сколько*) ни хаҡ, күпме; **что сто́ит кни́га?** китап күпме тора **5.** (*ничто, ничего не значит*) ни; **что то́лку в э́том?** бынан ни мәғәнә?; **что по́льзы?** ни файҙа? **6.** *разг.* (*что-нибудь, что-то*) нимә лә булһа, берәй, нимәлер, ниндәйҙер; **скажи́те, нет ли чего́ но́венького** әйтегеҙ әле, берәй яңылыҡ юҡмы **7.** (*всё без исключения, очень многое*) нимә генә, нимәләр генә, бөтәһе; **чего́ то́лько не везли́!** нимәләр генә алып барманылар!; **торгова́ть чем уго́дно** бөтәһе менән һатыу итеү **8.** (*с частицей "вот"*) бына нимә; **вот что я тебе́ скажу́** мин һиңә бына нимә әйтәм **9.** (*который*) ҡайһылыр, -ған/-гән, -ыусы/-еүсе; **дом, что стои́т у реки́** йылға буйында торған өй **10.** нимә; **они́ зна́ли, на что иду́т** улар нимәгә барғандарын беләләр ине ♦ **а что?** ә нимә?; **до чего́...**: 1) бик, үтә, сиктән тыш, ғәҙәттән тыш; 2) ниндәй дәрәжәгә, ниндәй хәлгә; **к чему́?** нишләп?, ниндәй маҡсат өсөн?, нимәгә?; **не́ к чему** *в знач. сказ.* файҙаһыҙ, кәрәге юҡ; **ни за что** бер нисек тә; **ни за что; ни за что ни про что** буштан-бушҡа, тиктомалға, һис тә юҡҡа; **вон (оно́) что** *см.* **вот**; **хоть бы что** *кому*: 1) булды ни ҙә булманы ни; 2) бер ни түгел, бер ни юҡ; **что вы! (ты!)** һеҙ (һин) нимә!; **что и говори́ть** *см.* **говори́ть**; **что ни (на) есть** нимә бар; **во что бы то ни ста́ло** һүҙһеҙ, нимә генә (нисек кенә) булһа ла, һис шикһеҙ; **ни во что не ста́вить (счита́ть)**; **ни при чём (быть)**; **ни с чем уйти́ (оста́ться, верну́ться)**; **ни к чему́** *см.* **ничто́**; **что есть ду́ху** *см.* **дух**

ЧТО II *союз* **1.** *изъясн.* тип -ған/-гән, -ғанға/-гәнгә, -ғандай/-гәндәй; **жаль, что ты не пришёл** үкенесле, килмәгәнһең; **почу́вствовал, что засыпа́ю** йоҡлап барғандай тойолдом

2. (*в сочетании со словами "так", "настолько" и т.п.*) хатта; **тако́й тяжёлый, что не подня́ть** шундай ауыр, хатта күтәреп булмай

3. (*с частицей "ни" и без неё*) да/дә, һайын; **что ни день, появля́ются но́вые пробле́мы** көн һайын яңы проблемалар сығып тора

4. *разд.* -мы/-ме, әллә -мы/-ме; ни, ... ни; ла, ... ла; **что в го́роде, что в дере́вне** ҡалала ла, ауылда ла шул; **мне всё равно́, что здесь жить, что там** бында йәшәнең ни, тегендә ни, минең өсөн барыбер ♦ **что в лоб, что по́ лбу** *погов.* барыбер, ни булһа ла

ЧТОБ и **ЧТО́БЫ** *союз* и *частица* **1.** *союз* өсөн, тип; **тороплю́сь, чтоб успе́ть на по́езд** поезға өлгөрөр өсөн ашығам; **он вы́шел че́рез за́дние воро́та, что́бы не заме́тили дома́шние** өйҙәгеләр күрмәһен тип, ул артҡы ҡапҡанан сыҡты **2.** *союз изъяснит.* -һын/-һен; **смотри́, что́бы всё бы́ло в поря́дке** ҡара уны, бөтәнеһе лә тәртиптә булһын **3.** *частица* -һын/-һен; **чтоб бо́льше так не́ было** бынан ары улай булмаһын

ЧТО́-ЛИБО и **ЧТО́-НИБУДЬ** *мест.* берәй нәмә, нимә булһа ла, ни ҙә булһа; **взять что́-нибудь почита́ть** уҡырға берәй нәмә алыу

ЧТО́-ТО I *мест.* нимәлер, нимәгәлер, нишләптер, нимә булһа ла, әллә нимә; **что́-то непоня́тно** нишләптер аңлашылмай

ЧТО́-ТО II *нареч.*; *разг.* **1.** (*в некоторой степени*) бер ни тиклем, бер аҙ; **мне что́-то нездоро́вится** мин бер аҙ ауырыбыраҡ торам **2.** (*почему-то*) нисектер, ниңәлер, нишләптер; **что́-то у меня́ голова́ кру́жится** минең ниңәлер башым әйләнә

ЧУ *межд.* сеү; **чу! То́пот како́й-то** сеү! Ниндәйҙер аяҡ тауышы

ЧУБ *м* өлтөк (*маңлай сәсе*)

ЧУБА́РЫЙ, -ая, -ое (*о масти лошади*) сыбар, алмасыбар

ЧУБА́ТЫЙ, -ая, -ое *разг.* өлтөклө

ЧУБУ́К *м* **1.** төрөпкә һабы **2.** *сад.* (*виноградный черенок*) йөҙөм сыбыҡсаһы (*ултыртыу өсөн*)

ЧУВАШИ́ и **ЧУВА́ШИ** *мн.* сыуаштар, сыуаш халҡы // *ед.* **чува́ш** и *уст.* **чува́шин** *м* сыуаш ираты; **чува́шка** *ж* сыуаш ҡатын-ҡыҙы

ЧУВА́ШСКИЙ, -ая, -ое сыуаш ...ы; **чува́шский язы́к** сыуаш теле

ЧУ́ВСТВЕННОСТЬ *ж* **1.** һиҙеүсәнлек, тойоусанлыҡ **2.** (*склонность к чувственным влечениям*) хислелек, тойғолоҡ, хискә (тойғоға) бирелеүсәнлек; **чу́вственность взгля́да** ҡараштың хислелеге

ЧУ́ВСТВЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** һиҙеү ...ы, тойоу ...ы, һиҙеү (тойоу) аша; **чу́вственное восприя́тие** һиҙеү аша үҙләштереү **2.** енси хискә (тойғоға) бирелеүсән (бирелгән, ҡоролған), шәһүәтле; **чу́вственная любо́вь** енси хискә ҡоролған мөхәббәт

ЧУВСТВИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* **1.** һиҙгерлек; **чувстви́тельность приёмника** приёмниктың һиҙгерлеге **2.** (*сентиментальность*) әҫәрләнеүсәнлек, нескәлек, хислелек **3.** (*способность воспринимать раздражения*) тойоусанлыҡ, һиҙеүсәнлек; **па́льцы потеря́ли чувстви́тельность** бармаҡтар

тойоусанлығын юғалтҡан; **чувстви́тельность клéток** күҙәнәктәрҙең һиҙеүсәнлеге

ЧУВСТВИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*впечатлительный*) һиҙгер, һиҙеүсән, тойоусан; **чувстви́тельное сéрдце** һиҙгер йөрәк; **чувстви́тельный человéк** һиҙгер кеше **2.** (*трогательный*) тәрән хисле, нескә күңелле, нескә тойғоло; **чувстви́тельный ромáнс** тәрән хисле романс **3.** ярһыусан, ҡуҙғыусан, тойоусан, һиҙеүсән, һиҙгер; **чувстви́тельные нéрвы** ярһыусан нервылар **4.** (*ощутимый*) һиҙелерлек, күренерлек; **чувстви́тельная рáзница** һиҙелерлек айырма

ЧУ́ВСТВО *с* **1.** *в разн. знач.* тойоу, һиҙеү; **óрганы чувств** һиҙеү ағзалары **2.** *обычно мн.* иҫ, һуш; **прийти́ в чу́вство** иҫкә килеү; **упáсть без чувств** һушһыҙ йығылыу; **привести́ в чу́вство** иҫенә килтереү **3.** *чего, какое* тойғо, хис; **чу́вство жáлости** ҡыҙғаныу тойғоһо; **чу́вство ответственности** яуаплылыҡ тойғоһо **4.** (*любовь к кому-л.*) тойғо, мөхәббәт; **большóе чу́вство** оло тойғо ♦ **чу́вство лóктя** *см.* **лóкоть**; **шестóе чу́вство** *см.* **шестóй**; **в растрёпанных чу́вствах** *см.* **растрёпанный**

ЧУ́ВСТВОВАТЬ *несов. что* **1.** *в разн. знач.* һиҙеү, тойоу; **чу́вствовать хóлод** һалҡынлыҡты һиҙеү; **чу́вствовать теплó** йылыны тойоу; **чу́вствовать красоту́** матурлыҡты тойоу **2.** (*осознавать*) аңлау, төшөнөү, тойоу; **чу́вствовать свои́ недостáтки** үҙеңдең етешһеҙлектәреңде аңлау; **чу́вствовать отвéтственность** яуаплылыҡ тойоу; **чу́вствовать своќ вину́** үҙ гәйебеңде аңлау ♦ **давáть чу́вствовать** *кому* белдереү, һиҙҙереү; **чу́вствовать себя́** *как, кем, каким нисектер, кемдер итеп* үҙеңде тойоу (хис итеү); **давáть себя́ чу́вствовать** һиҙҙереү, белдереү

ЧУ́ВСТВОВАТЬСЯ *несов.* **1.** һиҙелеү, тойолоу; **чу́вствуется приближéние óсени** көҙ яҡынлашыуы һиҙелә; **боль чу́вствуется** ауыртыу һиҙелә; **зáпах чу́вствуется** еҫ тойола **2.** *страд. от* **чу́вствовать**

ЧУГУ́Н *м* **1.** суйын; **вы́плавка чугунá** суйын иретеү **2.** (*чугунный сосуд*) суйын (*һауыт, сүлмәк*)

ЧУГУ́ННЫЙ, -ая, -ое суйын; **чугу́нная пу́шка** суйын туп; **чугу́нный котёл** суйын сүлмәк ♦ **чугу́нная дорóга** *уст.* суйын юл, тимер юл

ЧУГУНОЛИТЕ́ЙНЫЙ, -ая, -ое *тех.* суйын ҡойоу ...ы; **чугунолитéйный цех** суйын ҡойоу цехы

ЧУДА́К *м* и **ЧУДА́ЧКА** *ж* сәйер, һармаҡ

ЧУДАКОВА́ТЫЙ, -ая, -ое сәйерерәк, ҡыҙыҡ ҡына, һармағыраҡ; **чудаковáтый стари́к** сәйерерәк ҡарт

ЧУДА́ЧЕСТВО *с* **1.** (*странность*) сәйерлек, һармаҡлыҡ; **быть извéстным свои́м чудáчеством** сәйерлегең менән билдәле булыу **2.** ҡыланыш; (*озорство*) шуҡлыҡ, шаянлыҡ, шаяртыу; **неожи́данные чудáчества** көтөлмәгән шуҡлыҡтар

ЧУДЕ́СНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*являющийся чудом*) мөғжизәле, ғәжәп; **чудéсное исцелéние** мөғжизәле һауығыу **2.** (*волшебный*) мөғжизәле, һоҡландырғыс, тылсымлы, сихри; **чудéсные скáзки** тылсымлы әкиәттәр **3.** *см.* **чу́дный** 2; **чудéсный день** иҫ киткес матур көн; **у негó сегóдня чудéсный вид** уның ҡиәфәте бөгөн бына тигән

ЧУДИ́ТЬ *несов.*; *разг.* **1.** сәйер ҡыланыу, ахмаҡлыҡтар эшләү, йүләрләнеү **2.** (*дурачиться*) шаярыу, шуҡлыҡ эшләү

ЧУ́ДИТЬСЯ *несов. безл.*; *разг.* тойолоу, -ған/-гән кеүек (һымаҡ, шикелле) булыу (күренеү, тойолоу, ишетелеү һ.б.); **мне чу́дилось, что ктó-то вошёл** миңә кемдер ингән һымаҡ булды; **ему́ чу́дится стук** уға шаҡылдау ишетелгән кеүек була

ЧУДНÓ *разг.* **1.** *нареч.* ғәжәп, сәйер, әкәмәт; **он говори́т чуднó** ул сәйер һөйләшә **2.** *в знач. сказ., безл.* (*удивительно, поразительно*) ғәжәп, сәйер, аптырарлыҡ; **чуднó, не вéрится** ғәжәп, ышанып та булмай

ЧУДНÓЙ, -ая, -ое *разг.* ғәжәп, сәйер, әкәмәт; **чуднóй человек** сәйер кеше

ЧУ́ДНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*волшебный*) мөғжизәле, һоҡландырғыс, тылсымлы, сихри; **чу́дная мелóдия** тылсымлы моң **2.** (*прекрасный*) иҫ киткес матур, ғәжәп, бына тигән, бик яҡшы (матур, һәйбәт)

ЧУ́ДО *с* **1.** (*мн.* **чудесá**) мөғжизә, кәрәмәт; **соверши́ть чу́до** кәрәмәт яһау; **надéяться на чу́до** мөғжизә көтөү **2.** (*мн.* **чудесá**) ғәҙәттән тыш хәл, иҫ китерлек нәмә; **расскáзывать чудесá** *о ком-л.* *кемдер тураһында* иҫ китерлек нәмәләр һөйләү **3.** мөғжизә; **чу́до иску́сства** сәнғәт мөғжизәһе; **чудесá герои́зма** ҡаһарманлыҡ мөғжизәләре **4.** *в знач. нареч.* или *мест.* мөғжизә менән; **каки́м-то чу́дом** ниндәйҙер мөғжизә менән **5.** *в знач. сказ.* ғәжәп, ғәжәп матур, иҫ киткес (шәп), ғәҙәттән тыш; **как пля́шет, чу́до!** нисек бейей, иҫ киткес!; **как бы́ло вéсело — чу́до!** ғәжәп күңелле булды **6.** (*мн.* **чу́да**) (*сказочное существо*) эйә, ғәжәп йән эйәһе; **чу́до морскóе** диңгеҙ эйәһе ♦ **чу́до как...** бик (*яҡшы сифаттар тураһында*); **не чу́до** аптырарлыҡ түгел; **чудесá в решетé** *см.* **решетó**

ЧУДÓВИЩЕ *с* **1.** (*фантастическое существо устрашающего вида*) ҡурҡыныс зат **2.** (*о животном огромных размеров*) ғифрит **3.** *перен.* (*о жестоком человеке*) ҡанһыҙ (рәхимһеҙ) кеше

ЧУДÓВИЩНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*страшный*) ҡурҡыныс, ҡот осҡос; **чудóвищное существó** ҡот осҡос зат **2.** ғәҙәттән тыш; **чудóвищная толщинá ствола́ дéрева** ағас олононоң ғәҙәттән тыш йыуанлығы **3.** *перен.* ҡот осҡос, иҫ китмәле, ғәҙәттән тыш; **чудóвищные фáкты** иҫ китмәле факттар; **чудóвищное преступлéние** ҡот осҡос енәйәт

ЧУДОДЕ́ЙСТВЕННЫЙ, -ая, -ое мөғжизәле, тылсымлы, иҫ киткес яҡшы; **чудодéйственная си́ла** тылсымлы көс; **чудодéйственное лекáрство** иҫ киткес яҡшы дарыу

ЧУДОТВÓРЕЦ *м* **1.** мөғжизәләр тыуҙырыусы **2.** иҫ киткес (таң ҡалырлыҡ) эштәр күрһәтеүсе (башҡарыусы)

ЧУДОТВО́РНЫЙ, -ая, -ое **1.** мөғжизәле; **чудотво́рная ико́на** мөғжизәле тәре **2.** мөғжизәле, ғәжәп; **чудотво́рный ю́жный кли́мат** көньяҡтың ғәжәп климаты

ЧУЖА́К *м* и **ЧУЖА́ЧКА** *ж*; *разг.* сит (ят) кеше

ЧУЖБИ́НА *ж* сит (ят) ер (ил); **оказа́ться на чужби́не** сит ергә барып сығыу

ЧУЖДА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *кого-чего* ситләшеү, ситһенеү, ятһыныу; **чужда́ться друзе́й** дуҫтарҙан ситләшеү **2.** *чего* азат булыу, булмау; **чужда́ться за́висти** көнсөллөктө белмәү

ЧУ́ЖДЫЙ, -ая, -ое **1.** *см.* **чужо́й** 1, 2, 4; **2.** ят, сит, башҡа; **чу́ждые взгля́ды** ят ҡараштар **3.** *чего* (*не обладающий чем-л.*) азат, белмәүсе, сит (ят) күреүсе; **челове́к, чу́ждый за́висти** көнсөллөктән азат кеше

ЧУЖЕЗЕ́МЕЦ *м*; *уст.* сит ил (ер) кешеһе

ЧУЖЕЗЕ́МНЫЙ, -ая, -ое *уст.* сит ил (ер) ...ы; **чужезе́мные това́ры** сит ил тауарҙары

ЧУЖО́Й, -ая, -ое **1.** (*принадлежащий другим*) кеше ...ы, башҡа (сит, икенсе) кеше ...ы; **чужи́е ве́щи** кеше әйберҙәре; **назва́ться чужи́м и́менем** башҡа кеше исеме менән йөрөү **2.** (*незнакомый для других*) таныш булмаған; **чужо́й взгляд** таныш булмаған ҡараш **3.** *в знач. сущ.* **чужо́е** *с* башҡаныҡы, кешенеке; **взять чужо́е** кешенекен алыу **4.** *в разн. знач.* сит, ят; **чужи́е лю́ди** ят кешеләр; **чужи́е де́ти** ят балалар; **чужа́я сторона́** сит яҡ; **чужо́й язы́к** сит тел; **чужи́е обы́чаи** ят ғөрөф-ғәҙәттәр ♦ **чужи́ми рука́ми (де́лать)** *что* нимәнелер башҡаларҙан эшләтеү; **чужи́ми рука́ми жар загреба́ть** *см.* **жар**; **в чужо́м пиру́ похме́лье** ҡара эт бәләһе аҡ эткә; **в чужи́е ру́ки (попада́ть, дава́ть и т.п.)** сит, ят кешеләргә (эләгеү, биреү һ.б.); **с чужо́го го́лоса петь** *см.* **го́лос**; **с чужи́х слов** кеше аша ғына ишетеп; **есть чужо́й хлеб** кеше икмәген ашау, башҡалар иҫәбенә йәшәү

ЧУКО́ТСКИЙ, -ая, -ое чукча ...ы, Чукотка ...ы; **чуко́тский язы́к** чукча теле

ЧУ́КЧИ *мн.* чукчалар, чукча халҡы // *ед.* **чу́кча** *м* чукча ир-аты; **чу́кча** и **чукча́нка** *ж* чукча ҡатын-ҡыҙы

ЧУЛА́Н *м* солан

ЧУЛКИ́ *мн.* (*ед.* **чуло́к** *м*) ойоҡ(тар); **шерстяны́е чулки́** йөн ойоҡ

ЧУЛО́ЧНИК *м* и **ЧУЛО́ЧНИЦА** *ж* ойоҡ бәйләүсе

ЧУЛО́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** ойоҡ ...ы; **чуло́чная фа́брика** ойоҡ фабрикаһы **2.** ойоҡлоҡ, ойоҡ ...ы; **чуло́чная пря́жа** ойоҡлоҡ еп (йөн) ♦ **чуло́чные изде́лия** ойоҡ һәм ойоҡбаштар

ЧУМ *м* чум (*Төньяҡ халыҡтарының күсмә торлаҡ исеме*)

ЧУМА́ *ж* чума, тағун (*йоғошло ауырыу*)

ЧУМА́ЗЫЙ, -ая, -ое *разг.* бысраҡ, бысраҡҡа батҡан, ҡаҡашҡан

ЧУМИ́ЗА *ж* могар (*тары һымаҡ ашлыҡ*)

ЧУМНО́Й, -ая, -ое **1.** чума ...ы; **чумно́й микро́б** чума микробы; **чумна́я эпиде́мия** чума эпидемияһы **2.** (*заражённый чумой*) чума йоҡторған, чумалы (*чума менән ауырыған*); **чумно́й бык** чумалы үгеҙ **3.** *в знач. сущ.* **чумно́й** *м* и **чумна́я** *ж* чума менән ауырыған кеше, чумалы кеше; **осмотре́ть чумно́го** чума менән ауырыған кешене ҡарау **4.** *см.* **чумово́й**

ЧУМОВО́Й, -ая, -ое *прост.* (*шальной, очумелый*) тиле, йүләрләнгән, аҡылдан яҙған, иҫәрләнгән

ЧУР *межд.* **1.** (*обычно со словами "меня", "нас"*) теймә, оронма, тотонма, ҡағылма; **чур меня́** теймә миңә **2.** *разг.* туҡта, тыңла, ҡара, баҡ; **чур попола́м** ҡара, табылған уртаҡ

ЧУРА́ТЬСЯ *несов. кого-чего*; *разг.* һаҡланыу, ситләшеү, ҡасыу; **чура́ться рабо́ты** эштән ҡасыу

ЧУРБА́Н *м* **1.** бүкән, түмәр, тумрау; **распи́ливать чурба́н** түмәр бысыу **2.** *бран.* (*о человеке*) күҙле бүкән, аңра, йүнһеҙ

ЧУРЕ́К *м* сүрәк, табикмәк

ЧУ́РКА *ж* түмәр, тумрау

ЧУ́ТКИЙ, -ая, -ое **1.** һиҙгер, үткер, һаҡ, уяу; **чу́ткая соба́ка** һиҙгер эт; **чу́ткое у́хо** һаҡ ҡолаҡ **2.** (*отзывчивый, внимательный*) һиҙгер, иғтибарлы, хәстәрле; **чу́ткое отноше́ние к лю́дям** кешеләргә хәстәрле мөнәсәбәт; **чу́ткий подхо́д** иғтибарлы булыу ♦ **чу́ткий сон (дремо́та, забытьё)** һаҡ йоҡо

ЧУ́ТКОСТЬ *ж* **1.** һиҙгерлек, үткерлек, һаҡлыҡ, уяулыҡ; **чу́ткость слу́ха** ишетеү һиҙгерлеге **2.** һиҙгерлек, иғтибарлылыҡ, хәстәрлек; **прояви́ть чу́ткость** иғтибарлылыҡ күрһәтеү

ЧУ́ТОЧКА *ж*; *разг.* **1.** аҙ ғына, саҡ ҡына **2.** *в знач. нареч.* **чу́точку** бер аҙ, бер аҙ ғына, аҙ ғына; **подви́нься чу́точку** бер аҙ ғына күс әле ♦ **ни чу́точки** саҡ ҡына ла, аҙ ғына ла, бер ҙә, һис тә

ЧУТЬ *нареч.* и *союз* **1.** *нареч.* (*еле, едва*) көскә генә, көскә-көскә, саҡ-саҡ, саҡ ҡына, бер аҙ, аҙ ғына; **чуть бо́льше** бер аҙ ҙурыраҡ; **чуть живо́й** саҡ ҡына йәне бар; **чуть прихра́мывать** саҡ ҡына аҡһау **2.** *союз* (*как только, едва только*) менән үк, -ғас та/-гәс тә, -ғас уҡ/-гәс үк; **я вы́шел в путь, чуть заняла́сь заря́** таң беленә башлағас уҡ юлға сыҡтым, таң һыҙыла башлау менән үк юлға сыҡтым ♦ **чуть бы́ло не...** саҡ ҡына -маны/-мәне, аҙ ғына -маны/-мәне; **чуть дыша́ть** саҡ-саҡ ҡына тороу; **чуть (ли) не...** ихтимал, буғай, булһа кәрәк; **чуть свет** ҡара таңдан, бик иртә; **чуть что** саҡ ҡына бер ни булһа, шунда уҡ

ЧУТЬЁ *с* **1.** һиҙеү, тойоу, һиҙеүсәнлек; **чутьё ослабе́ло** еҫ һиҙеүсәнлек кәмене **2.** *перен.* һиҙгерлек, һиҙемләү, зирәклек, уяулыҡ; **языково́е чутьё** тел нескәлектәрен айыра белеү зирәклеге; **чутьё гео́лога** геолог һиҙгерлеге

ЧУТЬ-ЧУ́ТЬ *нареч. см.* **чуть**

ЧУ́ЧЕЛО *с* **1.** толоп; **чу́чело попуга́я** тутыйғош толобо **2.** (*пугало*) ҡарасҡы; **огоро́дное чу́чело** баҡса ҡарасҡыһы **3.** (*о грязном человеке*) ҡарасҡы, шөкәтһеҙ (шыҡһыҙ) кеше ♦ **чу́чело горо́ховое** *см.* **горо́ховый**

ЧУ́ШКА *ж* **1.** *прост.* (*поросёнок*) суҡа (дуңғыҙ) балаһы **2.** *спец.* (*слиток металла*) ҡойолма, киҫәк

ЧУШЬ *ж*; *разг.* сафсата, буш һүҙ, юҡ-бар; **городи́ть чушь** буш һүҙ һөйләү

ЧУ́ЯТЬ *несов.* **1.** *кого-что* (*о животных*) һиҙеү, тойоу; **чу́ять во́лчий дух** бүре еҫен һиҙеү **2.** *что*; *перен.*, *прост.* һиҙеү, һиҙенеү, тойоу; **чу́ет моё се́рдце** минең йөрәгем һиҙенә **3.** (*понимать, сознавать*) белеү, аңлау ♦ **ног (земли́) под собо́й не чу́ять** оло ҡыуаныс кисереү

ЧУ́ЯТЬСЯ *несов.*, *прост.* **1.** һиҙелеү, тойолоу; **чу́ялось приближе́ние весны́** яҙ яҡынлашыуы һиҙелә ине **2.** *безл.* (*чудиться, казаться*) тойолоу **3.** *страд. от* **чу́ять**

Ш

ША́БАШ *м* **1.** шабаш (*йәһүдтәрҙә шәмбе көн ял итеү*) **2.** *чего, какой*; *перен.* (*неистовый разгул*) ҡотороноп типтереү, кәйеф-сафа ҡороу

ШАБА́Ш *м*; *прост.* **1.** (*окончание работы*) шабаш; **объяви́ть шаба́ш** шабаш иғлан итеү **2.** *в знач. сказ.* шабаш (*эшселәргә бирелгән "туҡта!" тигән команда*) **3.** *в знач. сказ.* етте, бөттө, булды, вәссәләм; **нет, шаба́ш! испра́влюсь** юҡ, етте! төҙәләм

ШАБА́ШИТЬ *несов.*; *разг.* (*работать для дополнительного заработка*) шабашлыҡ итеү, аҡса һуғыу

ШАБА́ШНИК *м*; *прост.* шабашник, шабашсы; **прие́хали шаба́шники** шабашсылар килде

ША́БЕР *м*; *тех.* шабер, ҡырғыс, йөҙләгес (*эш ҡорамалы*)

ШАБЛО́Н *м* **1.** (*образец*) шаблон, өлгө, ҡалып, үрнәк **2.** *перен.* (*штамп*) шаблон, таушалған (тапалған, әҙер) ҡалып; **написа́ть расска́з по шабло́ну** әҙер ҡалып буйынса хикәйә яҙыу

ШАБЛО́ННОСТЬ *ж* ҡалыплылыҡ, таушалғанлыҡ, шаблонлыҡ; **шабло́нность рассужде́ний** фекер йөрөтөүҙең шаблонлығы

ШАБЛО́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** өлгө (ҡалып) буйынса эшләнгән, шаблонлы; **шабло́нное изде́лие** өлгө буйынса эшләнгән әйбер **2.** *перен.* күп туҡылған (сәйнәлгән), тапалған, таушалған, шаблон; **шабло́нное выраже́ние** тапалған әйтем

ША́БРИТЬ *несов. что*; *тех.* шабер (ҡырғыс, йөҙләгес) менән эшкәртеү (ҡырыу)

ША́ВКА *ж*; *разг.* сәүек эт

ШАГ *м* **1.** аҙым, атлам; **сде́лать не́сколько шаго́в** бер нисә аҙым яһау **2.** (*звуки шагов*) аяҡ тауыш(тар)ы; **раздаю́тся шаги́** аяҡ тауыштары ишетелә **3.** (*темп движения при ходьбе, походка*) аҙым, йөрөш, атлау; **уско́рить шаг** аҙымды тиҙләтеү, тиҙерәк атлау; **заме́длить шаг** атлауҙы аҡрынайтыу, аҡрыныраҡ атлау; **идти́ ме́лкими шага́ми** ваҡ аҙымдар менән атлау, ваҡ-ваҡ атлау **4.** *перен.* аҙым, хәрәкәт, сара; **необду́манный шаг** уйланмай яһалған аҙым; **риско́ванный шаг** хәүефле аҙым; **сде́лать ну́жные шаги́** кәрәкле саралар үткәреү **5.** *тех.* аҙым, ара, ҙурлыҡ; **шаг резьбы́** һырҙар араһы ♦ **гига́нтскими (семими́льными) шага́ми идти́ (дви́гаться) вперёд** *см.* **гига́нтский**; **пе́рвые шаги́** тәүге аҙымдар; **черепа́шьим ша́гом идти́ (дви́гаться) вперёд** бик яй үҫеү, бик бәләкәй уңыштарға ирешеү; **в не́скольких (двух, трёх) шага́х** бик яҡын, эргәлә; **на ка́ждом шагу́**; **что ни шаг** өҙлөкһөҙ, бер туҡтауһыҙ, аҙым һайын; **оди́н шаг (на шаг)** *от чего, до чего* бик яҡын; **шаг вперёд** бер ни тиклем уңышҡа ирешеү; **шаг за ша́гом**: 1) яй ғына, саҡ-саҡ; 2) тайпылышһыҙ, эҙмә-эҙлекле рәүештә; **ша́гом марш!** атларға!; **отбива́ть (печа́тать, чека́нить и т.п.) шаг** шаҡылдата баҫыу, матур итеп атлау; **идти́ (шага́ть) шаг в шаг** *с кем* бер аяҡтан атлау, бер тактта атлау; **сби́ться с ша́га** тигеҙ атламау, такттан тайпылыу; **ни на шаг; ни ша́гу** бер ҡайҙа ла, бер аҙым да; **ни ша́гу наза́д (да́льше, вперёд и т.п.)** урындан ҡуҙғалмаҫҡа; **ша́гу нельзя́ ступи́ть** бер аҙым да баҫа алмау (*берәйһенең ярҙамынан тыш*)

ШАГА́ТЬ *несов.* **1.** атлау, атлап килеү (барыу, китеү); **шага́ть ро́вно** тигеҙ атлау **2.** (*переступать*) аша (үтә) атлау (атлап сығыу); **шага́ть че́рез поро́г** тупһа аша атлау **3.** *разг.* (*идти*) атлау, китеп барыу; **далеко́ ли шага́ешь?** алыҫҡа китеп бараһыңмы? **4.** *перен.*, *разг.* (*продвигаться, развиваться в каком-л. направлении*) үрләү, алға (үрләп) китеү, юғары күтәрелеү

ШАГА́ЮЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **шага́ть** **2.** *прил.* атлаусы, атлап йөрөүсе, үҙйөрөшлө; **шага́ющий экскава́тор** үҙйөрөшлө экскаватор

ШАГНУ́ТЬ *сов. см.* **шага́ть**; **шагну́ть в сто́рону** ситкә баҫыу ♦ **шагну́ть нельзя́ (не даю́т)** эш эшләргә ирек булмау, аяҡ атлар әмәл юҡ

ША́ГОМ *нареч.* **1.** (*не бегом*) атлап (ҡына) **2.** (*не рысью*) атлатып, атлап; **пусти́ть ло́шадь ша́гом** атты атлатып барыу

ШАГОМЕ́Р *м* аҙым үлсәгес

ШАГРЕ́НЕВЫЙ, -ая, -ое шигрин, шигрин ...ы; **шагре́невое произво́дство** шигрин етештереү; **шагре́невая ко́жа** шигрин күн

ШАГРЕ́НЬ *ж* шигрин (*йомшаҡ күн*)

ШАЖКО́М *нареч.*; *разг.* ваҡ-ваҡ баҫып атлау

ША́ЙБА *ж*; *в разн. знач.* шайба; **подложи́ть ша́йбу** *тех.* шайба һалыу (кейҙереү); **заби́ть ша́йбу** *спорт.* шайба һуғып индереү

ША́ЙКА I *ж* шайка, өйөр, төркөм (*енәйәт ҡылыусы*); **атама́н банди́тской ша́йки** бандиттар төркөмөнөң атаманы; **воровска́я ша́йка** ҡараҡтар өйөрө

ША́ЙКА II *ж* (*сосуд*) лаҡан; **ба́нная ша́йка** мунса лаҡаны

ШАЙТА́Н *м*; *в разн. знач.* шайтан

ШАКА́Л *м* сүл бүреһе, шакал

ШАКА́ЛИЙ, -ья, -ье сүл бүреһе ...ы, шакал ...ы; **шака́лья ста́я** сүл бүреһе өйөрө

ШАЛА́НДА *ж* шаланда (**1.** *йөк тейәү, бушатыу, ком ташыу өсөн тәғәйенләнгән, һай урындарҙа туҡтай алған баржа* **2.** *Ҡара диңгеҙҙә йөҙә торған йәйпәк төплө, елкәнле балыҡ тотоу кәмәһе*)

ШАЛА́Ш *м* ҡыуыш; **охо́тничий шала́ш** һунарсы ҡыуышы

ША́ЛЕВЫЙ, -ая, -ое шәл ...ы; **ша́левый узо́р** шәл биҙәге ♦ **ша́левый воротни́к** *см.* **шаль**

ШАЛЕ́ТЬ *несов.*; *прост.* шашыу, ҡотороу; **шале́ть от ра́дости** шатлыҡтан ҡотороу

ШАЛИ́ТЬ *несов.* **1.** шаярыу, шуҡланыу, тыйнаҡһыҙланыу; **ребёнок шали́т** бала шаяра **2.** *разг.* дөрөҫ эшләмәү; **часы́ шаля́т** сәғәт дөрөҫ эшләмәй **3.** (*быть не вполне здоровым*) ҡаҡшау, шаярыу; **не́рвы шаля́т** нервылар шаяра **4.** *во 2 л. ед. ч. наст. вр.* **шали́шь** (*при возражении*) шаярма, улай булмай торһон әле

ШАЛОВЛИ́ВОСТЬ *ж* шаянлыҡ, шуҡлыҡ

ШАЛОВЛИ́ВЫЙ, -ая, -ое шаян, шуҡ; **шаловли́вая де́вочка** шаян ҡыҙ

ШАЛОПА́Й *м*; *разг.* шалапай, эшлекһеҙ, елғыуар

ШАЛОПА́ЙНИЧАТЬ *несов.*; *разг.* елғыуарланыу, шалапайланыу, эшлекһеҙлек күрһәтеү

ША́ЛОСТЬ *ж* шаянлыҡ, йүләрлек, шуҡлыҡ, дыуамаллыҡ; **де́тская ша́лость** балалар шуҡлығы

ШАЛУ́Н *м* и **ШАЛУ́НЬЯ** *ж* шаян, шуҡ

ШАЛУНИ́ШКА *м*; *уменьш. от* **шалу́н**

ШАЛФЕ́Й *м* шалфей, йылан тамыры; **за́пах шалфе́я** шалфей еҫе

ШАЛЬ *ж* шәл; **пухо́вая шаль** дебет шәл ♦ **воротни́к ша́лью** шәл яға

ШАЛЬНО́Й, -ая, -ое **1.** (*безумный, выражающий безумие*) аҡылын юғалтҡан, йүләрләнгән, шашҡан, тиле, тилергән, дыуамал; **шально́й челове́к** тиле кеше; **име́ть шально́й вид** аҡылын юғалтҡан ҡиәфәттә булыу **2.** (*безрассудный*) дыуамал, самаһыҙ, йүгәнһеҙ, тотанаҡһыҙ; **шальна́я фанта́зия** йүгәнһеҙ фантазия; **шальна́я мысль** дыуамал уй **3.** (*случайный — о пуле, снаряде*) осраҡлы, аҙашҡан, яҙатайым; **шальна́я пу́ля** осраҡлы пуля ♦ **шальна́я голова́** дыуамал баш; **шальны́е де́ньги** көс түкмәйенсә, еңел табылған (елдән килгән) күп аҡса

ШАМА́Н *м* шаман

ШАМАНИ́ЗМ *м см.* **шама́нство** 1

ШАМА́НСКИЙ, -ая, -ое шаман ...ы, шаманлыҡ ...ы; **шама́нский бу́бен** шаман шөңгөрө; **шама́нский обря́д** шаманлыҡ йолаһы

ШАМА́НСТВО *с* шаманлыҡ (**1.** *Африка, Азия, Үҙәк Америка һәм Полинезияның ҡайһы бер халыҡтарында ҡамлау ваҡытында шамандың ғәжәйеп көстәргә тәьҫир итә алыуына ышанған анимистик ҡараш* **2.** *шамандар шөғөлө*)

ША́МКАНЬЕ *с см.* **ша́мкать**

ША́МКАТЬ *несов.*; *разг.* (*говорить невнятно*) бышылдау, бышылдап һөйләү

ШАМО́Т *м*; *тех.* шамот (*утҡа сыҙамлы балсыҡ*)

ШАМПА́НСКОЕ *с* шампанский, шампан шарабы; **пить шампа́нское** шампанский эсеү

ШАМПИНЬО́Н *м* аҡ көләпә, шампиньон (*ашауға яраҡлы бәшмәк*)

ШАМПУ́НЬ *м* шампунь; **мыть го́лову шампу́нем** башты шампунь менән йыуыу

ШАМПУ́Р *м* шампур, шеш (*шашлыҡ ҡыҙҙырыу өсөн ҡулайлама*)

ШАНКР: мя́гкий шанкр *мед.* шанкр (*йоғошло енси ауырыу*); **твёрдый шанкр** *мед.* йәрәхәт (*сифилис йоҡҡан урында барлыҡҡа килгән язва*)

ШАНС *м* өмөт, ышаныс, мөмкинлек; **оди́н шанс из ста** йөҙҙән бер мөмкинлек; **после́дний шанс** һуңғы өмөт

ШАНСОНЕ́ТКА *ж* шансонетка (**1.** *шаян еңелсә йыр, ғәҙәттә әҙәпһеҙ йөкмәткеле* **2.** *йырсы*)

ШАНТА́Ж *м* шантаж, янау, ҡурҡытыу; **полити́ческий шанта́ж** сәйәси шантаж; **занима́ться шантажо́м** шантаж менән шөғөлләнеү

ШАНТАЖИ́РОВАТЬ *несов. кого-что* шантаж яһау, шантажлау

ШАНТАЖИ́СТ *м* и **ШАНТАЖИ́СТКА** *ж* шантажсы

ШАНТРАПА́ 1. *м* и *ж*; *прост., бран.* йүнһеҙ кеше, әтрәгәләм **2.** *ж собир.* юҡ-бар кешеләр

ША́ПКА *ж* **1.** шапка; (*меховая*) бүрек, кәпәс; **но́рковая ша́пка** шәшке бүрек; **вя́заная ша́пка** бәйләнгән шапка **2.** *чего*; *перен.* баш, ос; **ша́пки стого́в** кәбән баштары **3.** (*заголовок в газете*) дөйөм баш ♦ **дать по ша́пке** *прост.* ҡыуыу, һөрөү; **на во́ре ша́пка гори́т** ҡараҡтың бүрке яна; **получи́ть по ша́пке** *прост.* ҡыуылыу, һөрөлөү; **по Се́ньке ша́пка** силәгенә күрә ҡапҡасы; **ша́пками закида́ем** бүрек менән бәреп йығыу, бер ни тормау, еңел генә отоу (*маҡтаныып әйтелә*); **лома́ть ша́пку** *см.* **лома́ть**; **ша́пка-невиди́мка** *см.* **невиди́мка**

ША́ПОЧКА *ж*; *уменьш. от* **ша́пка** 1

ША́ПОЧНИК *м* бүрексе (*бүрек тегеүсе*)

ША́ПОЧНЫЙ, -ая, -ое бүрек ...ы, кәпәс ...ы, бүрек (кәпәс) тегеү ...ы; **ша́почная мастерска́я** бүрек тегеү оҫтаханаһы ♦ **ша́почное знако́мство** осраҡлы танышлыҡ, яҡындан таныш булмау; **ша́почный знако́мый** осраҡлы таныш; **прийти́ к ша́почному разбо́ру** туйҙан һуң дөмбөргә

ШАР *м*; *в разн. знач.* шар, тупалаҡ; **ра́диус ша́ра** шар радиусы; **билья́рдные шары́** бильярд шарҙары; **баллотиро́вка шара́ми** *уст.* шарҙар менән тауыш биреү ♦ **Земно́й шар** Ер шары; **возду́шный шар** һауа шары; **хоть шаро́м покати́** бер нәмә лә юҡ, буп-буш, елдәр иҫкән

ШАРАБА́Н *м* **1.** еңел арба (*дүрт тәгәрмәсле, кеше ултыра торған рәт-рәт эскәмйәләр менән*) **2.** (*кабриолет*) ҡуян арба

ШАРА́ДА *ж* шарада (*уйын-табышмаҡ*); **соста́вить шара́ду** шарада төҙөү

ШАРА́ХАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **шара́хнуться 2.** *перен.*, *разг.* (*сторониться кого-л.*) ситләшеү, ситкә тайпылыу

ШАРА́ХНУТЬ *сов.*; *прост.* **1.** *кого-что* и *без доп.* бәреү, һуғыу, тондороу, ҡундырыу **2.** (*выстрелить*) атыу, гөрһөлдәтеү; **шара́хнуть из пулемёта** пулемёттан атыу **3.** *см.* **шара́хнуться**

ШАРА́ХНУТЬСЯ *сов.* **1.** *разг.* (*отпрянуть*) ситкә тайпылыу (ташланыу); **ло́шадь шара́хнулась в сто́рону** ат ситкә тайпылды **2.** *прост.* (*сильно удариться*) килеп бәрелеү, ныҡ итеп һуғылыу; **ло́дка шара́хнулась о бе́рег** кәмә ярға килеп бәрелде

ШАРЖ *м* шарж (*шаян һүрәт*)

ШАРЖИ́РОВАТЬ *несов. кого-что* и *без доп.* шаржлаштырыу, шарж рәүешендә биреү

ШАРИА́Т *м* шәриғәт (*мосолман дини һәм хоҡуҡи нормалар йыйылмаһы*); **кано́ны шариа́та** шәриғәт ҡанундары

ША́РИК *м* **1.** *уменьш. от* **шар 2.** *физиол.* бөртөксә; **бе́лые кровяны́е ша́рики** аҡ ҡан бөртөксәләре; **кра́сные кровяны́е ша́рики** ҡыҙыл ҡан бөртөксәләре

ША́РИКОВЫЙ, -ая, -ое шариклы; **ша́риковый подши́пник** шариклы подшипник; **ша́риковая ру́чка** шариклы ручка

ШАРИКОПОДШИ́ПНИК *м* шарикоподшипник

ШАРИКОПОДШИ́ПНИКОВЫЙ, -ая, -ое шарикоподшипник ...ы; **шарикоподши́пниковый заво́д** шарикоподшипник заводы

ША́РИТЬ *несов.* **1.** (*искать ощупью*) аҡтарыу, һәрмәнеү, аҡтарыныу, ҡапшау, аҡтарынып (ҡапшап, һәрмәнеп) эҙләү; **ша́рить в карма́нах** кеҫәләрҙе аҡтарып эҙләү **2.** *разг.* (*разыскивать*) эҙләү, эҙләнеү; **ша́рить по дома́м** йорттарҙа эҙләнеү ♦ **ша́рить глаза́ми (взгля́дом)** ныҡ итеп ҡарау, текләү, текләп китеү

ША́РКАТЬ *несов.* **1.** ҡыштырлатыу, шығырлатыу, лаштырлатыу; **ша́ркать ту́флями** туфлиҙар менән лаштырлатыу; **ша́ркать нога́ми** аяҡ ҡыштырлатыу **2.** (*при приветствии*) аяҡты аяҡҡа бәреп шаҡылдатыу

ША́РКНУТЬ *сов.*; *прост.* **1.** *см.* **ша́ркать** 2; **2.** (*неожиданно ударить*) кинәт һуғып (атып) ебәреү **3.** (*с силой бросить*) ташлап (һирпеп) ебәреү **4.** (*неожиданно и стремительно броситься куда-л.*) ҡапыл сабып (йүгереп) сығып китеү

ШАРЛАТА́Н *м* шарлатан, алдаҡсы, елғыуар

ШАРЛАТА́НИТЬ *несов.* шарлатанланыу (*эште алдауға, хәйләгә ҡороу*)

ШАРЛАТА́НСТВО *с* шарлатанлыҡ, алдаҡсылыҡ; **занима́ться шарлата́нством** шарлатанлыҡ менән шөғөлләнеү

ШАРМА́НКА *ж* шарманка ♦ **завести́ (крути́ть и т.п.) шарма́нку** *прост.* бер үк балыҡ башын сәйнәү, бер үк һүҙҙе туҡыу

ШАРМА́НЩИК *м* шарманкасы (*шарманка уйнаусы*)

ШАРНИ́Р *м* күгән; **болтовы́е шарни́ры** болтлы күгәндәр

ШАРНИ́РНЫЙ, -ая, -ое күгәнле; **шарни́рный механи́зм** күгәнле механизм

ШАРОВА́РЫ *мн.* салбар; **лы́жные шарова́ры** саңғы салбары

ШАРОВА́ТЬ *сов.*, *несов. что*; *с.-х.* рәт араларын йомшартыу

ШАРОВИ́ДНЫЙ, -ая, -ое тумалаҡ, шар һымаҡ, йомро; **шарови́дные ка́ктусы** шар һымаҡ кактустар

ШАРО́ВКА *ж*; *с.-х. см.* **шарова́ть**

ШАРОВО́Й, -ая, -ое **1.** шар ...ы; **шарова́я пове́рхность** шар йөҙө **2.** шар һымаҡ; **шарова́я мо́лния** шар һымаҡ йәшен (йомғаҡы) **3.** шарлы; **шарова́я ме́льница** шарлы тирмән

ШАРФ *м* шарф; **пухо́вый шарф** дебет шарф; **де́тский шарф** балалар шарфы

ШАССИ́ *с нескл.* шасси; **шасси́ автомоби́ля** автомобиль шассийы; **убира́ющееся шасси́** йыйылмалы шасси

ША́СТАТЬ *несов.* **1.** *что*; *с.-х.* орлоҡ һурҙырыу; **ша́стать пшени́цу** бойҙай һурҙырыу **2.** *прост.* (*бродить, шнырять*) йөрөп ятыу, темеҫкенеп (һәптәнләп) йөрөү; **ша́стать це́лыми дня́ми** көн оҙоно темеҫкенеп йөрөү

ШАТА́НИЕ *с* **1.** *см.* **шата́ть** 1, **шата́ться** 1—3; **2.** *перен.* (*непостоянство во взглядах, убеждениях*) аумаҡайлыҡ; **иде́йные шата́ния** идея йәһәтенән аумаҡайлыҡтар

ШАТА́ТЬ *несов.* **1.** *что* һелкетеү, бәүелдереү, тирбәлдереү, сайҡалтыу, ҡыймылдатыу, ҡуҙғалтыу, янтайтыу; **ве́тер шата́ет ста́вни** ел тәҙрә ҡапҡастарын һелкетә; **шата́ть столб** бағананы ҡуҙғалтыу; **шата́ть зуб** теште ҡыймылдатыу **2.** *кого-что безл.* бәүелеү, сайҡалыу, алпан-толпан баҫыу, ауышаңлау; **его́ шата́ет от уста́лости** ул арыуҙан алпан-толпан баҫа

ШАТА́ТЬСЯ *несов.* **1.** ҡыймылдау, һелкенеү, бәүелеү, сайҡалыу, тирбәлеү; **зуб шата́ется** теш ҡыймылдай **2.** (*при ходьбе*) бәүелеү, тәнтерәкләү; **шата́ться от бессо́нницы** йоҡоһоҙлоҡтан тәнтерәкләү **3.** *разг.* (*бродить без дела*) ҡыҙырыу, тик йөрөү, юҡты бушҡа ауҙарыу, һәптәнләү **4.** *страд. от* **шата́ть** 1

ШАТЕ́Н *м* шатен, ҡуңыр сәсле ир; **шате́нка** *ж* шатенка, ҡуңыр сәсле ҡатын-ҡыҙ

ШАТЁР *м* сатыр; **цыга́нский шатёр** сиған сатыры; **зелёные шатры́ берёз** ҡайындарҙың йәшел сатыры

ША́ТКИЙ, -ая, -ое **1.** һелкенеп (сайҡалып) торған, ҡаҡшаған, ҡалҡаңлаҡ; **ша́ткие сте́ны** һелкенеп торған стеналар; **ша́ткие полови́цы** ҡалҡаңлаҡ иҙән таҡтаһы **2.** *перен.* ышанысһыҙ, нигеҙһеҙ, тотороҡһоҙ; **ша́ткие до́воды** нигеҙһеҙ дәлилдәр; **ша́ткие убежде́ния** ышанысһыҙ ҡараш ♦ **ни ша́тко ни ва́лко** *см.* **ва́лкий**

ШАТУ́Н *м* шатун (**1.** *тех. поршень менән валды тоташтырыусы деталь* **2.** *һунар. ҡышын йоҡоға талмай шашып (тилереп) йөрөгән айыу*)

ШАФРА́Н *м* **1.** зәғферән **2.** (*сорт яблони и её яблоки*) шафран

ШАФРА́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** *бот.* зәғферән ...ы; **шафра́нная планта́ция** зәғферән плантацияһы **2.** зәғферәнле, зәғферән ҡушылған; **шафра́нный кули́ч** зәғферәнле күмәс **3.** (*о цвете*) зәғферән төҫлө, ҡыҙғылт һары **4.** шафран ...ы; **шафра́нное я́блоко** шафран алмаһы

ШАФРА́НОВЫЙ, -ая, -ое *см.* **шафра́нный** 3

ШАХ I *м* шаһ (*титул һәм шул титулдағы кеше*)

ШАХ II *м*; *шахм.* шах; **объяви́ть шах** шах белдереү; **ве́чный шах** мәңге шах

ШАХИНША́Х *м* шаһиншаһ (*Иранда титул һәм шул титулды йөрөткән кеше*)

ШАХИ́НЯ *ж* шаһтың ҡатыны

ШАХМАТИ́СТ *м* и **ШАХМАТИ́СТКА** *ж* шахматсы, сатрашсы

ША́ХМАТНЫЙ, -ая, -ое **1.** шахмат ...ы, сатраш ...ы; **ша́хматная игра́** шахмат уйыны **2.** шахмат тәртибендә, шахмат кеүек; **ша́хматный посе́в** шахмат тәртибендә сәсеү

ША́ХМАТЫ *мн.* (*игра и набор фигур для неё*) шахмат, сатраш; **втора́я катего́рия по ша́хматам** шахмат буйынса икенсе категория; **расста́вить ша́хматы** шахматтарҙы теҙеп сығыу

ША́ХСКИЙ, -ая, -ое шаһ ...ы; **ша́хский престо́л** шаһ тәхете; **ша́хский режи́м** шаһ режимы

ША́ХТА *ж* шахта; **ша́хта строи́тельства метро́** метро төҙөү шахтаһы; **ша́хта ли́фта** лифт шахтаһы

ШАХТЁР *м* шахтёр (*шахтала эшләүсе*)

ШАХТЁРКА *ж* **1.** *см.* **шахтёр 2.** (*жена шахтёра*) шахтёр ҡатыны **3.** (*рабочий костюм*) шахтёрка

ШАХТЁРСКИЙ, -ая, -ое шахтёр(ҙар) ...ы; **шахтёрская ла́мпа** шахтёр лампаһы

ША́ХТНЫЙ, -ая, -ое **1.** шахта ...ы; **ша́хтное обору́дование** шахта ҡорамалдары **2.** *тех.* шахталы; **ша́хтная печь** шахталы мейес ♦ **ша́хтный ствол** *горн.* шахта үҙәге (юлы)

ША́ШЕЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** шашка ...ы, сатраш ...ы; **ша́шечная доска́** шашка (сатраш) таҡтаһы **2.** шашка, сатраш, шашка (сатраш) тәртибендә, шашка (сатраш) кеүек; **ша́шечный узо́р** сатраш биҙәк

ШАШИ́СТ *м* шашкасы, сатрашсы

ША́ШКА I *ж* **1.** *мн.* **ша́шки** (*игра*) сатраш, шашка; **игра́ть в ша́шки** сатраш уйнау **2.** (*набор фигур к ней*) сатраш, шашка **3.** *спец.* (*кусок камня, деревянный брусок для мощения улиц*) шаҡмаҡ **4.** (*кубик взрывчатого вещества*) шашка ♦ **в ша́шку; ша́шкой** *в знач. нареч.* шашка формаһындағы, шашка кеүек; **дымова́я ша́шка** төтөн шашкаһы

ША́ШКА II *ж* (*оружие*) ҡылыс

ШАШЛЫ́К *м* шашлыҡ; **жа́рить шашлы́к** шашлыҡ ҡыҙҙырыу

ШАШЛЫ́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** шашлыҡ ...ы; **шашлы́чное мя́со** шашлыҡ ите **2.** *в знач. сущ.* **шашлы́чная** *ж* шашлыҡхана

ША́ШНИ *только мн*; *разг., неодобр.* **1.** (*козни*) мәкер-хәйлә, аҫтыртын яуызлыҡ **2.** (*любовная связь*) ғишыҡ бәйләнештәре, ғишыҡ тотоу

ШВА́БРА *ж* швабра; **мыть пол шва́брой** швабра менән иҙән йыуыу

ШВАЛЬ *ж*; *прост.* **1.** *собир.* (*негодные вещи*) яраҡһыҙ әйбер, алам-һалам **2.** (*негодный человек*) насар (хөрт, әшәке) кеше

ШВАРТО́В *м*; *мор.* швартов (*бәйләү арҡаны*); **отда́ть шварто́вы** швартовты ысҡындырыу

ШВАРТОВА́ТЬ *несов.*; *мор.* швартовкалау; **швартова́ть теплохо́д** теплоходты швартовкалау

ШВАРТОВА́ТЬСЯ *несов.*; *мор.* **1.** швартовкаланыу; **кора́бль швартýется** корабль швартовкалана **2.** *страд. от* **швартова́ть**

ШВАРТО́ВКА *ж*; *мор.* швартовка (*швартов менән бәйләү*)

ШВАРТО́ВНЫЙ и **ШВАРТО́ВЫЙ,** -ая, -ое швартов ...ы; **шварто́вые испыта́ния** швартов һынауҙары

ШВАХ *в знач. сказ.*; *разг.* **1.** *в чём* белмәү, мәғлүмәтһеҙ, белемһеҙ, көсһөҙ; **в поли́тике я швах** сәйәсәттә мин көсһөҙ **2.** (*плохо, скверно*) насар, хөрт, мөшкөл, яман; **дела́ у него́ швах** уның эштәре хөрт

ШВЕ́ДСКИЙ, -ая, -ое швед ...ы, Швеция ...ы; **шве́дский язы́к** швед теле ♦ **шве́дская му́ха (му́шка)** швед себене (*башаҡлы үҫемлектәр ҡоротҡосо*); **шве́дские спи́чки** швед шырпылары (*тәү башлап Швецияла эшләй башлағандар*); **шве́дская сте́нка** швед стенкаһы, гимнастика яһау стенкаһы

ШВЕ́ДЫ *мн.* шведтар, швед халҡы // *ед.* **швед** *м* швед ир-аты; **шве́дка** *ж* швед ҡатынҡыҙы

ШВЕ́ЙНИК *м* и **ШВЕ́ЙНИЦА** *ж* тегенсе, тегеүсе

ШВЕ́ЙНЫЙ, -ая, -ое теген ...ы, тегеү ...ы; **шве́йная маши́на** теген машинаһы; **шве́йная промы́шленность** тегеү сәнәғәте

ШВЕЙЦА́Р *м* швейцар (*ишек һаҡсыһы*)

ШВЕЙЦА́РСКИЙ I, -ая, -ое Швейцария ...ы; **швейца́рская приро́да** Швейцария тәбиғәте

ШВЕЙЦА́РСКИЙ II, -ая, -ое **1.** швейцар ...ы; **швейца́рская ливре́я** швейцар ливреяһы (*кейем*) **2.** *в знач. сущ.* **швейца́рская** *ж* швейцарҙар бүлмәһе

ШВЕЙЦА́РЦЫ *мн.* швейцариялылар, Швейцария халҡы // *ед.* **швейца́рец** *м* Швейцария ир-аты; **швейца́рка** *ж* Швейцария ҡатын-ҡыҙы

ШВЕ́ЛЛЕР *м*; *тех.* швеллер (*"П" рәүешендәге ҡорос өрлөк*)

ШВЕ́ЛЛЕРНЫЙ, -ая, -ое *тех.* швеллер ...ы, швеллер; **шве́ллерное желе́зо** швеллер тимере

ШВЕЯ́ *ж* тегенсе, тегеүсе (*ҡатын-ҡыҙ*)

ШВО́РЕНЬ и **ШКВО́РЕНЬ** *м* кендек, кендексөй

ШВЫРНУ́ТЬ *сов. см.* **швыря́ть**

ШВЫРО́К *м* **1.** *разг.* (*бросок*) быраҡтырыу, ташлау, бырғау **2.** *собир.*; *спец.* (*дрова*) эрҙәнә **3.** (*предмет, употребляемый в качестве движущейся мишени при стрельбе*) швырок, сәп

ШВЫРЯ́ТЬ *несов.* **1.** *кого-что, чем* ырғытыу, атып бәреү, быраҡтырыу, бырғытыу; **швыря́ть бума́ги в окно́** ҡағыҙҙарҙы тәҙрәнән атып бәреү **2.** *кого-что*; *перен. разг.* күсереп йөрөтөү, (унда-бында) ташлау; **куда́ то́лько судьба́ не швыря́ла** яҙмыш ҡайҙа ғына ташламаны ♦ **швыря́ть де́ньги (деньга́ми)** бушҡа аҡса туҙҙырыу, аҡса елгәреү; **швыря́ть де́ньги на ве́тер** аҡсаны елгә осороу (әрәм-шәрәм итеү)

ШВЫРЯ́ТЬСЯ *несов.*; *разг.* **1.** *чем* ырғытыу, атыу, бырғытыу, ырғытышыу; **швыря́ться камня́ми** таш ырғытышыу **2.** *кем-чем*; *перен.* иҫәпләшмәү, ҡәҙерен белмәү; **нельзя́ швыря́ться друзья́ми** дуҫтар менән иҫәпләшмәйенсә ярамай **3.** *страд. от* **швыря́ть**

ШЕВЕЛИ́ТЬ *несов.* **1.** *что* ҡыймылдатыу, ҡуҙғатыу, ҡыбырлатыу, һелкетеү, сайҡалдырыу; **ве́тер шевели́т камыши́** ел ҡамыштарҙы сайҡалдыра **2.** *кого*; *перен.* ҡуҙғатыу, уятыу; **его́ на́до шевели́ть** уны ҡуҙғатырға кәрәк **3.** *чем* ҡыймылдатыу, ҡыбырлатыу; **шевели́ть губа́ми** ирендәрҙе ҡыймылдатыу **4.** *что*; *с.-х.* (*ворошить*) әйләндереү; **шевели́ть се́но** бесән әйләндереү ♦ **шевели́ть мозга́ми** башты эшләтеү, уйлап ҡарау

ШЕВЕЛИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** ҡыймылдау, ҡуҙғалыу, ҡыбырлау, һелкенеү; **ли́стья шевели́лись** япраҡтар һелкенде **2.** *перен.* ҡуҙғалыу, уяныу, йәнләнеү, ҡыбырлау; **ры́нок начина́ет шевели́ться** баҙар йәнләнә башланы **3.** *повел.* **шевели́сь (шевели́тесь)**; *разг.* ҡуҙғал(ығыҙ), ҡыймылда(ғыҙ), ҡабалан(ығыҙ) **4.** *страд. от* **шевели́ть** 1, 2, 4

ШЕВЕЛЬНУ́ТЬ *сов. см.* **шевели́ть** 1—3 ♦ **и (да́же) бро́вью не шевельну́ть** *см.* **бровь**; **не шевельну́ть па́льцем** ҡыл да ҡыбырлатмау, бер ни эшләмәү

ШЕВЕЛЬНУ́ТЬСЯ *сов. см.* **шевели́ться** 1, 2

ШЕВЕЛЮ́РА *ж* ҡуйы (ҡалын) сәс

ШЕВИО́Т *м* шевиот (*туҡыма*); **костю́м из шевио́та** шевиоттан тегелгән костюм

ШЕВИО́ТОВЫЙ, -ая, -ое **1.** шевиот, шевиот ...ы; **шевио́товое произво́дство** шевиот етештереү **2.** шевиот, шевиоттан эшләнгән (тегелгән); **шевио́товая ю́бка** шевиоттан тегелгән юбка

ШЕВРО́ *с нескл.* шевро (*кәзә тиреһенән күн*)

ШЕВРО́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** шевро; **шевро́вая ко́жа** шевро күн **2.** шевро, шевронан эшләнгән (тегелгән); **шевро́вые боти́нки** шевро ботинка

ШЕДЕ́ВР *м* шедевр, гүзәл әҫәр, хазина, ҡомартҡы; **шеде́вры мирово́й литерату́ры** донъя әҙәбиәтенең гүзәл әҫәрҙәре

ШЕЗЛО́НГ *м* шезлонг (*торошон үҙгәртеп була торған һөҙәк арҡалы ултырғыс*)

ШЕ́ЙКА *ж* **1.** *уменьш.-ласк. от* **ше́я** **2.** (*узкая часть чего-л.*) муйын; **ше́йка буты́лки** шешә муйыны

ШЕ́ЙНЫЙ, -ая, -ое **1.** муйын ...ы; **ше́йные позвонки́** *анат.* муйын умыртҡалары **2.** муйын ...ы, муйынға урай (бәйләй, яба) торған; **ше́йный плато́к** муйын яулығы

ШЕЙХ *м* шәйех (**1.** *Яҡын һәм Урта Көнсығышта аҡһаҡал, ҡәбилә башлығы* **2.** *юғары мосолман руханиҙары вәкиле*)

ШЕ́ЛЕСТ *м* ҡыштырлау, шыптырлау; **ше́лест ли́стьев** япраҡтар ҡыштырлауы; **ше́лест дождя́** ямғыр шыптырлауы

ШЕЛЕСТЕ́ТЬ *несов.* **1.** (*издавать шелест*) ҡыштырлау, шыптырлау; **ли́стья шелестя́т** япраҡтар шыптырлай **2.** *чем* (*производить шелест*) ҡыштырлатыу, шыптырлатыу; **шелесте́ть страни́цами кни́ги** китап биттәрен ҡыштырлатыу

ШЁЛК *м* **1.** *в разн. знач.* ебәк; **шёлк-сыре́ц** эшкәртелмәгән ебәк; **пла́тье из шёлка** ебәк күлдәк; **шить шёлком** ебәк менән тегеү **2.** (*о человеке с мягким характером*) ебәк, ебәк кеүек

ШЕЛКОВИ́НА *ж* **1.** ебәк сүсе **2.** *см.* **шелкови́нка**

ШЕЛКОВИ́НКА *ж* ебәк еп

ШЕЛКОВИ́СТЫЙ, -ая, -ое ебәк һымаҡ, ебәк кеүек, ебәктәй; **шелкови́стые во́лосы** ебәк кеүек сәс

ШЕЛКОВИ́ЦА *ж* тут ағасы

ШЕЛКОВИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое тут ағасы ...ы; **шелкови́чные планта́ции** тут ағасы плантациялары ♦ **шелкови́чный червь** ебәк ҡорто

ШЕЛКОВО́Д *м* ебәксе (*ебәкселек белгесе*)

ШЕЛКОВО́ДСТВО *с* ебәкселек (*ебәк ҡорто үрсетеү*)

ШЕЛКОВО́ДЧЕСКИЙ, -ая, -ое ебәкселек ...ы; **шелково́дческое хозя́йство** ебәкселек хужалығы

ШЁЛКОВЫЙ и *трад.-поэт.* **ШЕЛКО́ВЫЙ,** -ая, -ое **1.** ебәк, ебәктән тегелгән (эшләнгән); **шёлковая нить** ебәк еп; **шёлковый по́яс** ебәк билбау; **шелко́вая руба́шка** ебәктән тегелгән күлдәк **2.** ебәк, ебәктәй, ебәк кеүек; **шёлковые во́лосы** ебәктәй сәстәр **3.** *перен., разг.* тыңлаусан, баҫалҡы, инсафлы; **стать шёлковым** тыңлаусанға әйләнеү

ШЁЛКОКОМБИНА́Т *м* ебәк комбинаты

ШЁЛКОМОТА́ЛЬНЯ *ж* ебәк урау оҫтаханаһы

ШЁЛКОМОТА́ЛЬЩИК *м* ебәк ураусы

ШЁЛКОМОТА́НИЕ *с* ебәк урау

ШЁЛКООБРАБА́ТЫВАЮЩИЙ, -ая, -ее ебәк эшкәртеү ...ы, ебәк эшкәртеүсе; **шёлкообраба́тывающая промы́шленность** ебәк эшкәртеү сәнәғәте

ШЕЛКОПРЯ́Д *м* ебәк күбәләге

ШЁЛКОПРЯДЕ́НИЕ *с* ебәк иләү

ШЁЛКОПРЯДИ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое ебәк иләү ...ы; **шёлкопряди́льная фа́брика** ебәк иләү фабрикаһы

ШЁЛКОТКА́ЦКИЙ, -ая, -ое ебәк туҡыу ...ы; **шёлкотка́цкая фа́брика** ебәк туҡыу фабрикаһы

ШЕЛЛА́К *м* шеллак (*бөжәктәр бүлеп сығарған тәбиғи ыҫмала*)

ШЕЛОХНУ́ТЬ *сов.* **1.** *что, чем* елберләтеү, ҡыштырлатыу, шыптырлатыу; **ветеро́к шелохну́л занаве́ски** ел ҡормаларҙы елберләтте **2.** *см.* **шелохну́ться** 1

ШЕЛОХНУ́ТЬСЯ *сов.* **1.** елберләү, ҡыштырлау, шыптырлау, һелкенеү; **ни оди́н лист не шелохну́лся** бер япраҡ та ҡыштырламаны **2.** ҡыймылдау, ҡыбырлау; **не сметь шелохну́ться** ҡыбырларға ҡыймау

ШЕЛУДИ́ВЫЙ, -ая, -ое *прост.* **1.** (*паршивый*) ҡутырлы, ҡысыулы, ҡорсаңғы **2.** *перен.* (*скверный*) әшәке, бик насар (алама)

ШЕЛУХА́ *ж* **1.** ҡабыҡ; **карто́фельная шелуха́** картуф ҡабығы **2.** *перен.* кәрәкһеҙ нәмә, сүп-сар; **отсе́ивать ва́жное от шелухи́** мөһим (кәрәкле) нәмәне сүп-сарҙан таҙартыу

ШЕЛУШЕ́НИЕ *с см.* **шелуши́ть, шелуши́ться**

ШЕЛУШИ́ТЬ *несов. что* әрсеү, һыҙырыу, таҙартыу, ярыу; **шелуши́ть горо́х** борсаҡ таҙартыу; **шелуши́ть оре́хи** сәтләүек ярыу

ШЕЛУШИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** төләү, ҡауаҡланыу; **лицо́ шелуши́тся** бит төләй **2.** ҡубып төшөү; **штукату́рка шелуши́лась** штукатурка ҡубып төштө **3.** *страд. от* **шелуши́ть**

ШЕ́ЛЬМА *м* и *ж*; *прост.* мут, хәйләкәр, шилма

ШЕЛЬМЕ́Ц *м*; *прост. см.* **ше́льма**

ШЕЛЬМОВА́ТЬ *несов. кого-что*; *разг.* хурлау, яманлау, бысраҡ (яла) яғыу

ШЕМА́Я *ж* (*рыба*) шамай балыҡ, майбалыҡ

ШЕПЕЛЯ́ВИТЬ *несов.* шышылдап һөйләү (*"с", "з" урынына "ш", "ж" өндәрен әйтеү*)

ШЕПЕЛЯ́ВЫЙ, -ая, -ое шышылдаҡ, шышылдап һөйләшкән; **шепеля́вая речь** шышылдаҡ телмәр; **шепеля́вый ребёнок** шышылдап һөйләшкән бала

ШЕПНУ́ТЬ *сов. см.* **шепта́ть**

ШЁПОТ *м* **1.** (*тихая речь*) бышылдау, шыбырлау **2.** *перен.* (*тихий шелест*) ҡыштырлау; (*тихое журчание*) сылтырау; (*тихий шум*) шыбырлау; **шёпот ли́стьев** япраҡтар ҡыштырлауы; **шёпот ручья́** шишмә сылтырауы **3.** *разг.* (*молва*) хәбәр, һүҙ, имеш-мимеш

ШЁПОТОМ *нареч.* бышылдап, быш-быш итеп; **говори́ть шёпотом** бышылдап һөйләшеү

ШЕПТАЛА́ *ж собир.* шафталы (*киптерелгән өрөк, персик*)

ШЕПТА́ТЬ *несов.* **1.** *что* и *без. доп.* бышылдау, шыбырлау; **шепта́ть волше́бные слова́** тылсымлы һүҙҙәр шыбырлау **2.** *перен.* (*издавать тихий шелест*) ҡыштырлау; (*издавать тихое журчание*) сылтырау; (*издавать тихий шум*) шыбырлау; **ти́хо ше́пчет лес** урман тын ғына шыбырлай **3.** *в 3 л. мн. ч.*; *разг.* хәбәр (һүҙ, ғәйбәт, имеш-мимеш) таратыу; **ше́пчут, что бу́дет рефо́рма** реформа була тип хәбәр тараталар

ШЕПТА́ТЬСЯ *несов.* **1.** бышылдашыу, быш-быш килеү, шыбырлашыу **2.** *перен.* ҡыштырлашыу, шыбырлашыу, сылтырашыу; **ше́пчутся берёзы** ҡайындар шыбырлаша **3.** хәбәр (һүҙ, ғәйбәт, имеш-мимеш) таратыу

ШЕПТУ́Н *м* и **ШЕПТУ́НЬЯ** *ж*; *разг.* **1.** бышылдап һөйләүсе, быш-быш килеүсе **2.** ошаҡсы, ғәйбәтсе, һүҙ йөрөтөүсе

ШЕРБЕ́Т *м* шәрбәт

ШЕРЕ́НГА *ж* рәт, саф; **станови́ться в шере́нгу** рәткә теҙелеү; **дли́нная шере́нга автомаши́н** автомашиналарҙың оҙон сафы ♦ **быть (находи́ться, стоя́ть) в одно́й шере́нге** *с кем*: 1) *кем менәндер* бер эштә ҡатнашыу; 2) *кем менәндер* бер тиң хәлдә булыу

ШЕРИ́Ф I *м* шериф (*Ирландия, Англия, АҠШ графлыҡтарында административ һәм суд эштәре вазифаһын алып барыусы кеше*)

ШЕРИ́Ф II *м* (*у мусульман*) шәриф (*Мөхәммәт пәйғәмбәр нәҫеленән килгән мосолман*)

ШЕРОХОВА́ТОСТЬ *ж* **1.** ҡытырмаҡ, ҡытыршылыҡ, суғырмаҡлыҡ; **шерохова́тость доски́** таҡтаның ҡытыршылығы; **шерохова́тость ко́жи** күндең ҡытыршылығы **2.** *перен.* (*в речи, стиле и т.п.*) ҡытыршылыҡ, етешһеҙлек; **шерохова́тость сти́ля** стиль ҡытыршылығы; **шерохова́тость стихо́в в перево́де** тәржемә ителгән шиғырҙарҙың етешһеҙлеге **3.** *мн.* **шерохова́тости**; *перен.* (*неприятности*) аңлашылмаусылыҡтар, күңелһеҙлектәр, уңайһыҙлыҡтар; **жите́йские шерохова́тости** тормоштағы уңайһыҙлыҡтар

ШЕРОХОВА́ТЫЙ, -ая, -ое **1.** ҡытыршы, ҡытырмаҡлы, суғырмаҡлы; **шерохова́тый ствол** суғырмаҡлы олон **2.** *перен.* ҡытыршы, етешһеҙ, килешһеҙ; **шерохова́тая фра́за** ҡытыршы фраза

ШЕРСТЕОБРАБА́ТЫВАЮЩИЙ, -ая, -ее йөн эшкәртеү ...ы; **шерстеобраба́тывающее предприя́тие** йөн эшкәртеү предприятиеһы

ШЕРСТИ́НКА *ж* **1.** (*волосок шерсти*) төк **2.** (*шерстяная нить*) йөн еп; (*ворсинка*) өбөрө

ШЕРСТИ́СТЫЙ, -ая, -ое **1.** йөнтәҫ, ҡуйы (ҡалын) йөнлө; **шерсти́стые о́вцы** ҡуйы йөнлө һарыҡтар **2.** *см.* **ворси́стый**

ШЕРСТИ́ТЬ *несов. что* и *без доп.* **1.** ҡысыттырыу, ҡырыу, өйкәү; **пла́тье шерсти́т** күлдәк тәнде ҡысыттыра **2.** *перен., прост.* (*привести в беспорядок*) аҫтын-өҫкә әйләндереү, туҙҙырыу **3.** *разг.*

21 зак. 2.0007.06

ҡаты әрләү, ҡыҙҙырыу; **шерсти́ть неради́вых** ялҡауҙарҙы ҡыҙҙырыу

ШЁРСТНЫЙ, -ая, -ое **1.** йөн ...ы; **шёрстная проду́кция** йөн продукцияһы **2.** *с.-х.* йөнлө, йөндө күп бирә торған; **шёрстная овца́** йөндө күп бирә торған һарыҡ

ШЕРСТОБИ́Т *м* йөн тетеүсе (*оҫта*)

ШЕРСТОБИ́ТНЫЙ, -ая, -ое йөн тетеү ...ы, йөн тетә торған; **шерстоби́тный про́мысел** йөн тетеү кәсебе

ШЕРСТОБО́ЙНЯ *ж* йөн тетеү урыны

ШЕРСТОМО́ЙКА *ж* йөн йыуғыс машина

ШЕРСТОПРЯДЕ́НИЕ *с* йөн иләү

ШЕРСТОПРЯДИ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое йөн иләү ...ы; **шерстопряди́льная фа́брика** йөн иләү фабрикаһы

ШЕРСТОПРЯДИ́ЛЬНЯ *ж* йөн иләү оҫтаханаһы

ШЕРСТОТКА́ЦКИЙ, -ая, -ое йөн туҡыу ...ы; **шерстотка́цкая фа́брика** йөн туҡыу фабрикаһы

ШЕРСТОТКА́ЧЕСТВО *с* йөн туҡыу

ШЕРСТОЧЕСА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое йөн тетеү ...ы; **шерсточеса́льная маши́на** йөн тетеү машинаһы

ШЕРСТЬ *ж* **1.** (*у животных*) йөн; (*у овец, лошадей и коров при весенней линьке*) баҡта; (*у жеребят при весенней линьке*) ябаға; **ове́чья шерсть** һарыҡ йөнө; **обрабо́тка ше́рсти** йөн эшкәртеү **2.** (*пряжа*) иләнгән йөн, йөн еп **3.** (*ткань*) йөн туҡыма

ШЕРСТЯНО́Й, -ая, -ое **1.** йөн; **шерстяна́я ткань** йөн туҡыма **2.** йөн ...ы, йөн эшкәртеү ...ы; **шерстяна́я фа́брика** йөн эшкәртеү фабрикаһы **3.** йөн, йөндән эшләнгән; **шерстяно́е пла́тье** йөн күлдәк

ШЕРША́ВЕТЬ *несов.* (*о коже*) ярылыу, шырауланыу, ҡытыршыланыу; **у него́ ру́ки ерша́веют** уның ҡулдары шыраулана

ШЕРША́ВОСТЬ *ж* ярылғанлыҡ, шырауланғанлыҡ, ҡытыршылыҡ

ШЕРША́ВЫЙ, -ая, -ое ярылған, шырауланған, ҡытыршы; **шерша́вые ру́ки** шырауланған ҡулдар

ШЕ́РШЕНЬ *м* траш (*ҡараһыу һары эре бөжәк; һағыҙаҡтар ғаиләһенә ҡарай*)

ШЕСТ *м* ҡолға, һайғау; **прыжо́к с шесто́м** *спорт.* ҡолға менән һикереү

ШЕ́СТВИЕ *с* **1.** тантаналы йөрөш, атлау; **пра́здничное ше́ствие** байрамса тантаналы йөрөш **2.** (*процессия*) халыҡ ағымы, халыҡ төркөмө; **ше́ствие тро́нулось** халыҡ ағымы ҡуҙғалды **3.** *чего; перен.* үҫеш, алға китеш; **триумфа́льное ше́ствие демокра́тии** демократияның триумфаль үҫеше

ШЕ́СТВОВАТЬ *несов.* **1.** тантаналы йөрөү (барыу), байрамса йөрөү; **ше́ствовать по у́лицам** урамдар буйлап тантаналы йөрөү **2.** *шутл., ирон.* эре генә атлап барыу

ШЕСТЕРЁНКА *ж см.* **шестерня́**

ШЕСТЁРКА *ж* **1.** (*цифра*) алты **2.** *разг.* (*номер трамвая, автобуса*) алтынсы **3.** (*группа из шести единиц*) алты, алтау **4.** *карт.* алтылыҡ **5.** (*упряжка из шести лошадей*) сыбата егелгән алты ат **6.** (*шестивесельная лодка*) алты ишкәкле кәмә

ШЕСТЕРНЯ́ *ж*; *тех.* тешле тәгәрмәс, шестерня

ШЕ́СТЕРО *числ. собир.* алтау, алты; **ше́стеро сынове́й** алты ул; **их бы́ло ше́стеро** улар алтау ине

ШЕСТИ... *урыҫ телендә ҡушма һүҙҙәрҙең "алты" мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.,* **шестигра́нный** алты ҡырлы; **шестиэта́жный** алты ҡатлы

ШЕСТИГРА́ННИК *м*; *мат.* алтыҡыр (*геометрик есем*)

ШЕСТИГРА́ННЫЙ, -ая, -ое *мат.* алты ҡырлы; **шестигра́нная фигу́ра** алты ҡырлы фигура

ШЕСТИДЕСЯТИЛЕ́ТИЕ *с* **1.** (*срок*) алтмыш йыл **2.** (*годовщина*) алтмыш йыллыҡ, алтмыш йәшлек

ШЕСТИДЕСЯТИЛЕ́ТНИЙ, -яя, -ее **1.** (*о сроке*) алтмыш йыллыҡ **2.** (*о возрасте*) алтмыштағы, алтмыш йәшлек **3.** (*о годовщине*) алтмыш йәшлек, алтмыш йыллыҡ; **шестидесятиле́тний юбиле́й** алтмыш йәшлек юбилей

ШЕСТИДЕСЯ́ТНИК *м* алтмышынсы йылдар эшмәкәре

ШЕСТИДЕСЯ́ТЫЙ, -ая, -ое *числ.* алтмышынсы; **шестидеся́тый но́мер** алтмышынсы номер; **шестидеся́тые го́ды** алтмышынсы йылдар

ШЕСТИДНЕ́ВНЫЙ, -ая, -ое алты көн, алты көнлөк, алты көнгә иҫәпләнгән; **шестидне́вный путь** алты көнлөк юл; **шестидне́вный запа́с продово́льствия** алты көнлөк аҙыҡ һаҡламы

ШЕСТИКЛА́ССНИК *м* и **ШЕСТИКЛА́ССНИЦА** *ж* алтынсы синыф уҡыусыһы, алтынсы синыфта уҡыусы

ШЕСТИКРА́ТНЫЙ, -ая, -ое **1.** алты ҡабат, алты тапҡыр (мәртәбә); **шестикра́тный чемпио́н** алты тапҡыр чемпион **2.** алты тапҡыр арттырылған; **в шестикра́тном разме́ре** алты тапҡыр арттырылған күләмдә

ШЕСТИЛЕ́ТНИЙ, -яя, -ее **1.** (*о сроке*) алты йыллыҡ, алты йыл; **шестиле́тнее отсу́тствие** алты йыл булмау **2.** (*о возрасте*) алты йәшлек, алтылағы; **шестиле́тний ма́льчик** алты йәшлек малай

ШЕСТИНЕДЕ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое алты аҙналыҡ; **шестинеде́льный о́тпуск** алты аҙналыҡ отпуск

ШЕСТИПА́ЛЫЙ, -ая, -ое алты бармаҡлы

ШЕСТИСОТЛЕ́ТИЕ *с* **1.** (*срок*) алты йөҙ йыл, алты быуат **2.** (*годовщина*) алты йөҙ йыллыҡ, алты быуатлыҡ; **шестисотле́тие го́рода** ҡаланың алты йөҙ йыллығы

ШЕСТИСОТЛЕ́ТНИЙ, -яя, -ее 1. (*о возрасте*) алты йөҙ йәшлек; **шестисотле́тние ли́ственницы** алты йөҙ йәшлек ҡарағастар **2.** (*о годовщине*) алты йөҙ йыллыҡ, алты быуатлыҡ; **шестисотле́тний юбиле́й** алты йөҙ йыллыҡ юбилей

ШЕСТИСО́ТЫЙ, -ая, -ое *числ.* алты йөҙөнсө; **шестисо́тый но́мер** алты йөҙөнсө номер

ШЕСТИУГО́ЛЬНИК *м*; *мат.* алтымөйөш

ШЕСТИУГО́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое алты мөйөшлө; **шестиуго́льная ба́шня** алты мөйөшлө башня

ШЕСТИЧАСОВО́Й, -ая, -ое **1.** алты сәғәтлек, алты сәғәтле; **шестичасово́й рабо́чий день** алты сәғәтлек эш көнө **2.** сәғәт алтылағы; **шестичасово́й по́езд** сәғәт алтылағы поезд

ШЕСТИЭТА́ЖНЫЙ, -ая, -ое алты ҡатлы; **шестиэта́жный дом** алты ҡатлы йорт

ШЕСТНАДЦАТИЛЕ́ТНИЙ, -яя, -ее **1.** (*о сроке*) ун алты йыллыҡ **2.** (*о возрасте*) ун алты йәшлек; **шестнадцатиле́тний па́рень** ун алты йәшлек егет

ШЕСТНА́ДЦАТЫЙ, -ая, -ое *числ.* ун алтынсы; **тебе́ шестна́дцатый год** һиңә ун алтынсы йәш

ШЕСТНА́ДЦАТЬ *числ.* ун алты

ШЕСТО́Й *числ.* **1.** алтынсы; **шеста́я в о́череди** сиратта алтынсы; **де́вочке шесто́й год** ҡыҙға алтынсы йәш **2.** *в знач. сущ.* **шеста́я** *ж* алтынан бер (өлөш) ♦ **шесто́е чу́вство** ныҡ үҫешкән һиҙгерлек

ШЕСТО́К *м* **1.** (*в печи*) көлдөксә **2.** төнәк, ҡуналҡа (*тауыҡ һ.б. өсөн*)

ШЕСТЬ *числ.* алты; **шесть рубле́й** алты һум

ШЕСТЬДЕСЯ́Т *числ.* алтмыш; **шестьдеся́т киломе́тров** алтмыш километр

ШЕСТЬСО́Т *числ.* алты йөҙ; **шестьсо́т рубле́й** алты йөҙ һум

ШЕ́СТЬЮ *нареч.* алты, алты ерҙә, алты тапҡыр, алты мәртәбә; **ше́стью шесть — три́дцать шесть** алты алтың утыҙ алты

ШЕФ *м* **1.** (*начальник*) шеф, башлыҡ **2.** (*обычно в приложении*) шеф; **шеф-пило́т** шеф-осоусы **3.** (*куратор, покровитель*) шеф, шефлыҡ итеүсе; **ше́фы шко́лы** мәктәп шефтары

ШЕ́ФСКИЙ, -ая, -ое шеф ...ы, шефлыҡ ...ы; **ше́фская по́мощь** шефлыҡ ярҙамы; **ше́фские обя́занности** шеф бурыстары

ШЕ́ФСТВО *с* шефлыҡ, шефлыҡ итеү; **взять ше́фство** шефлыҡҡа алыу

ШЕ́ФСТВОВАТЬ *несов.* шеф булыу, шефлыҡ итеү, шефҡа алыу; **ше́фствовать над се́льской молодёжью** ауыл йәштәренә шефлыҡ итеү

ШЕ́Я *ж* муйын, үңәс ♦ **гнуть ше́ю** *перед кем* бил бөгөү, буйһоноу; **налома́ть (намя́ть и т.п.) ше́ю** *кому*; *прост.* туҡмау; **ве́шаться (кида́ться, броса́ться) на ше́ю** *кому* муйынға аҫылыныу; **посади́ть на ше́ю** *кому* өҫтөңә алыу, елкәгә ултыртыу; **сесть на ше́ю** *кому* кеше иҫәбенә йәшәү

ШИ́БЕР *м*; *тех.* шибер (*завод мейесенең төтөн юлындағы ҡапҡасы*)

ШИ́БКИЙ, -ая, -ое *прост.* (*быстрый*) йылдам, тиҙ, шәп, йәһәт, етеҙ; **ши́бкая езда́** тиҙ йөрөү

ШИ́БКО *нареч.*; *прост.* **1.** (*быстро*) йылдам, тиҙ, шәп, йәһәт, етеҙ **2.** (*сильно, очень*) көслө, үтә, бик ныҡ; **испуга́ться ши́бко** бик ныҡ ҡурҡыу

ШИ́ВОРОТ: за ши́ворот яғаһынан алыу; **ши́ворот-навы́ворот**: 1) алдын артҡа, киреһенсә, тиҫкәреһенә; 2) тейешенсә түгел

ШИЗОФРЕ́НИК *м*; *разг.* шизофреник (*шизофрения менән ауырыусы*)

ШИЗОФРЕНИ́Я *ж*; *мед.* шизофрения (*психик ауырыу*)

ШИИ́ЗМ *м* (*одно из главных направлений ислама*) шиғисылыҡ

ШИИ́ТЫ *мн.* (*ед.* **шии́т** *м*) шиғисылар

ШИК *м* ҡупшы, ҡупшылыҡ, фырт, фыртлыҡ; **е́здить с ши́ком** фырт йөрөү; **оде́ться с ши́ком** ҡупшы кейенеү

ШИ́КАНЬЕ *с см.* **ши́кать**

ШИКА́РНО 1. *нареч.* бик шәп, үтә ҡупшы, фырт; **шика́рно обста́вить кварти́ру** фатирҙы бик шәп итеп йыһазлау **2.** *в знач. сказ., безл.* бик һәйбәт, бик шәп, бына тигән; **у сосе́дей шика́рно** күршеләрҙә бик шәп

ШИКА́РНЫЙ, -ая, -ое **1.** үтә ҡупшы, фырт, бай, төҙөк; **шика́рная кварти́ра** бай фатир; **шика́рные кварта́лы** төҙөк кварталдар **2.** (*превосходный*) бик шәп, үтә һәйбәт; **шика́рная кни́га** бик шәп китап

ШИ́КАТЬ *несов.* **1.** *на кого* (*пугая птиц, животных*) "көш" тип ҡурҡытыу (ҡыуыу) **2.** *на кого* (*призывать к тишине*) "шш" ("тшш", "тсс") тип әйтеү **3.** (*выражать неодобрение*) мәсхәрәләп ҡысҡырыу (һыҙғырыу)

ШИ́КНУТЬ *сов. см.* **ши́кать**

ШИ́ЛЛИНГ *м* шиллинг (*Англияла аҡса берәмеге*)

ШИ́ЛО *с* беҙ; **проколо́ть ши́лом** беҙ менән тишеү ♦ **ши́ла в мешке́ не утаи́шь** беҙ ҡапсыҡта ятмай

ШИМПАНЗЕ́ *м нескл.* шимпанзе (*кеше һымаҡ маймыл*)

ШИ́НА *ж* **1.** шин; **автомоби́льная ши́на** автомобиль шины **2.** *мед.* талыҡ, өйсөк, шин

ШИНЕ́ЛЬ *ж* шинель; **солда́тская шине́ль** һалдат шинеле

ШИНЕ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** шинель ...ы; **шине́льный воротни́к** шинель яғаһы **2.** шинеллек, шинель өсөн тәғәйенләнгән; **шине́льное сукно́** шинеллек туҡыма **3.** *в знач. сущ.* **шине́льная** *ж* бүлмә (*шинель һәм баш кейемдәрен сисә торған*)

ШИНКА́РСТВО *с* мәйханасылыҡ (*эскелек әҙерләү һәм һатыу эше*)

ШИНКА́РЬ *м* ҡабаҡ хужаһы, мәйханасы

ШИНКОВА́ТЬ *несов. что* ваҡлап ҡырҡыу, турау; **шинкова́ть капу́сту** кәбеҫтә турау

ШИ́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** шин ...ы; **ши́нное произво́дство** шин етештереү **2.** шин ...ы, шин өсөн тәғәйенләнгән; **ши́нное желе́зо** шин тимере

ШИНО́К *м* ҡабаҡ, мәйхана

ШИНШИ́ЛЛА *ж* шиншилла (**1.** *Көньяҡ Америкала йәшәгән тейен һымаҡ кимереүсе йәнлек һәм шуның ҡиммәтле тиреһе* **2.** *күгелйем һоро тиреле кролик тоҡомо*)

ШИНЬО́Н *м* шиньон, яһалма сәс

ШИП *м* **1.** (*у растения*) энә, сәнскәк; (*у рыб*) ҡылсыҡ **2.** сөй, тырнаҡ; **подко́ва с шипа́ми** сөй-

лө даға; **боти́нки с шипа́ми** тырнаҡлы ботинка **3.** (*выступ на деревянной детали*) сығынты

ШИПЕ́НИЕ *с см.* **шипе́ть**

ШИПЕ́ТЬ *несов.* **1.** (*о гусях, змеях*) ыҫылдау, ышылдау; (*о сырых дровах при горении*) быҫҡыу, быҫҡып яныу; (*о масле на сковороде*) шыжлау, сыжылдау; (*о пенящейся жидкости*) ғызлау, бызырлау, сымырлау **2.** (*призывать к тишине*) "шш" ("тшш", "тсс") тип тыйыу **3.** *разг.* (*выражать недовольство*) мығырлау, сөңкөлдәү, ышылдау

ШИПО́ВНИК *м* (*растение и плод*) гөлйемеш, әлморон

ШИПУ́ЧИЙ, -ая, -ее **1.** (*пенящийся — о напитках*) шыжылдап (шыжлап, ғызлап) торған **2.** *в знач. сущ.* **шипу́чее** *с см.* **шипу́чка**

ШИПУ́ЧКА *ж*; *разг.* ғызлап торған эсемлек

ШИПЯ́ЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **шипе́ть** **2.** *прил.* ышылдаған, шышылдаған; **шипя́щий го́лос** шышылдаған тауыш ♦ **шипя́щие согла́сные** *лингв.* шышылдаулы тартынҡылар

ШИРИНА́ *ж* **1.** киңлек, иң, ҡалынлыҡ; **кана́ва шириной в два шага́** ике аҙым киңлегендәге канау; **ширина́ тка́ни** туҡыма иңе; **ширино́й в па́лец** бармаҡ ҡалынлығында **2.** *см.* **широта́** 1

ШИРИ́НКА *ж* шәлтәү

ШИ́РИТЬ *несов. что*; *прям., перен.* киңәйтеү, йәйелдереү, ҙурайтыу; **ши́рить глаза́** күҙҙәрҙе ҙурайтыу; **ши́рить движе́ние за мир** тыныслыҡ хәрәкәтен йәйелдереү

ШИ́РМА *ж* **1.** ширма (*йыйып күсермәле шаршау*); **поста́вить ши́рму пе́ред крова́тью** карауат алдына ширма ҡуйыу **2.** *перен.* пәрҙә (*ышыҡ булып йөрөгән кеше*); **служи́ть ши́рмой** пәрҙә булып йөрөү (хеҙмәт итеү)

ШИРО́КИЙ, -ая, -ое **1.** киң, яҫы, иңле; **широ́кая у́лица** киң урам; **широ́кая ле́нта** яҫы таҫма; **широ́кая мате́рия** иңле туҡыма **2.** мул, иркен, киң; **широ́кие шарова́ры** киң салбар **3.** киң, икһеҙ-сикһеҙ, йәйрәп ятҡан; **широ́кие луга́** киң болондар; **широ́кие да́ли** йәйрәп ятҡан алыҫлыҡ **4.** *перен.* ҙур, киң; **широ́кие масшта́бы** киң масштабтар; **широ́кие пла́ны** ҙур пландар **5.** *перен.* киң; **широ́кие слои́ населе́ния** киң ҡатлам халыҡ; **това́ры широ́кого потребле́ния** киң ҡулланыу тауарҙары ♦ **широ́кий экра́н** киң экран; **широ́ким фро́нтом** бөтә ерҙә лә, киң йәйелгән, иңләп, киң ҡолас менән, күмәкләшеп; **на широ́кую ру́ку (но́гу)** мул, иркен (*йәшәү*); **сде́лать широ́кий жест** киң күңеллелек күрһәтеп нимәлер вәғәҙә итеү; **держи́ карма́н ши́ре!** *см.* **держа́ть**

ШИРОКО́ и **ШИРО́КО** *нареч. от* **широ́кий** 1, 3—5; **широко́ улыбну́ться** асыҡ йылмайыу; **жить широко́** мул йәшәү

ШИРОКО... *урыҫ телендә ҡушма һүҙҙәрҙең "киң", "яҫы" мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.,* **широкогру́дый** киң күкрәкле; **широколи́цый** яҫы битле

ШИРОКОВЕЩА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** тапшырыу мөмкинлеге киң (ҙур) булған; **широковеща́тельная радиоста́нция** тапшырыу мөмкинлеге киң булған радиостанция **2.** *ирон.* күпте вәғәҙә иткән, тау-тау, шау-шыулы; **широковеща́тельные обеща́ния** тау-тау вәғәҙәләр

ШИРОКОКОЛЕ́ЙНЫЙ, -ая, -ое киң колеялы (ыҙанлы); **ширококоле́йная желе́зная доро́га** киң колеялы тимер юл

ШИРОКОКРЫ́ЛЫЙ, -ая, -ое киң ҡанатлы (ҡоласлы); **ширококры́лые пти́цы** киң ҡанатлы ҡоштар

ШИРОКОЛИ́СТВЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** (*лиственный*) япраҡлы; **широколи́ственные дере́вья** япраҡлы ағастар **2.** ҡуйы япраҡлы; **широколи́ственный клён** ҡуйы япраҡлы саған

ШИРОКОЛИ́СТНЫЙ и **ШИРОКОЛИ́СТЫЙ,** -ая, -ое киң япраҡлы; **широколи́стые цветы́** киң япраҡлы сәскәләр

ШИРОКОПЛЕ́ЧИЙ, -ая, -ее киң яурынлы

ШИРОКОПО́ЛЫЙ, -ая, -ое киң ситле, киң тирәсле; **широкопо́лая шля́па** киң тирәсле эшләпә

ШИРОКОРЯ́ДНЫЙ, -ая, -ое *с.-х.* рәт араһы киң; **широкоря́дный посе́в** рәт араһы киң сәсеүлек

ШИРОКОЭКРА́ННЫЙ, -ая, -ое киң экранлы; **широкоэкра́нный кинотеа́тр** киң экранлы кинотеатр

ШИРОТА́ *ж* **1.** киңлек, иркенлек, ҙурлыҡ, күплек, сикһеҙлек; **широта́ воззре́ний** ҡараштар киңлеге; **широта́ интере́сов** ҡыҙыҡһыныуҙар күплеге; **широта́ образова́ния** белем киңлеге **2.** *см.* **ширина́** 1; **3.** *геогр.* киңлек; **ю́жные широ́ты** көньяҡ киңлектәр

ШИРО́ТНЫЙ, -ая, -ое киңлек ...ы, киңлеккә ...ы; **широ́тная протяжённость страны́** илдең киңлеккә һуҙымы

ШИРПОТРЕ́Б *м*; *разг.* **1.** киң ҡулланыу; **произво́дство предме́тов ширпотре́ба** киң ҡулланыу әйберҙәрен етештереү **2.** *собир.* киң ҡулланыу тауарҙары; **цех ширпотре́ба** киң ҡулланыу тауарҙары цехы

ШИРЬ *ж* **1.** киңлек, иркенлек; **степна́я ширь** дала киңлеге **2.** *разг. см.* **ширина́** 1 ♦ **во всю ширь (разверну́ться, разви́ться и т.п.)** киң ҡолас алыу (йәйеү)

ШИ́ТЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **шить** **2.** *прил.* (*вышитый*) сигелгән, сигеүле; **ши́тое полоте́нце** сигеүле таҫтамал

ШИТЬ *несов.* **1.** тегеү, тектереү; **шить на маши́нке** машинка менән тегеү; **шить пла́тье** күлдәк тегеү; **шить сапоги́** итек тегеү **2.** *чем, по чему* (*вышивать*) сигеү; **шить шёлком** ебәк менән сигеү ♦ **ши́то и кры́то**; **ши́то-кры́то** эҙе-юлы юҡ, билдәһеҙ; **бе́лыми ни́тками ши́то** ямауы тыштан һалынған (*хилафлығы күренеп торған, килешһеҙ эш-хәл тураһында*); **не лы́ком шит** *см.* **лы́ко**

ШИТЬЁ *с* **1.** *см.* **шить**; **ку́рсы кро́йки и шитья́** бесергә һәм тегергә өйрәтеү курстары **2.** тегелгән (сигелгән) әйбер, тегелә (сигелә) торған әйбер; **не-**

зако́нченное шитьё тегелеп бөтмәгән әйбер **3.** (*вышитый узор*) сигеү, сигелгән биҙәк, сигеүле буй сепрәк; **золото́е шитьё** алтын менән сигелгән биҙәк **4.** *собир.* (*вышитые изделия*) сигеүле әйберҙәр

ШИ́ФЕР *м* шифер; **крыть дом ши́фером** өй ҡыйығын шифер менәнябыу

ШИ́ФЕРНЫЙ, -ая, -ое шифер; **ши́ферная кро́вля** шифер түбә

ШИФО́Н *м* шифон (*туҡыма*)

ШИФО́НОВЫЙ, -ая, -ое шифон ...ы, шифон, шифондан тегелгән; **шифо́новая косы́нка** шифон косынка

ШИФОНЬЕ́Р *м* шифоньер; **пове́сить пла́тье в шифонье́р** күлдәкте шифоньерға элеү

ШИФР *м* **1.** (*условная азбука*) шифр; **испо́льзовать но́вый шифр** яңы шифр ҡулланыу **2.** (*библиотечный*) билдә, шифр

ШИФРОВА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое шифровкалау ...ы, шифр ...ы; **шифрова́льный отде́л** шифровкалау бүлеге

ШИФРОВА́ЛЬЩИК *м* шифровкалаусы, шифрлаусы

ШИФРО́ВАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **шифрова́ть 2.** *прил.* шифрлы, шифр менән яҙылған; **шифро́ванное письмо́** шифрлы хат

ШИФРОВА́ТЬ *несов. что* шифр менән яҙыу, шифрлау

ШИФРО́ВКА *ж* **1.** *см.* **шифрова́ть 2.** *разг.* (*текст*) шифрлы яҙыу

ШИ́ХТА *ж*; *тех.* шихта (*эшкәртеү өсөн әҙерләнгән мәғдән, металл, күмер һ.б. ҡатнашмаһы*)

ШИШ *м* **1.** *прост. см.* **ку́киш 2.** *прост.* (*ничто*) бер нәмә лә, бер ни ҙә ♦ **шиш с ма́слом получи́ть (дать)** *груб.*, *прост.* бер нәмә лә алмау (бирмәү); **на каки́е шиши́ (жить, покупа́ть, приобрета́ть и т.п.)** *груб.*, *прост.* ниндәй аҡсаға (йәшәргә, һатып алырға, алырға һ.б.); **ни шиша́ (нет, не име́ется и т.п.)** *груб.*, *прост.* юҡ, бер ни ҙә, бер нәмә лә

ШИША́К *м*; *ист.* шишак (*металдан яһалған осло хәрби шлем*)

ШИ́ШКА *ж* **1.** шеш, шешек, оро; **наби́ть себе́ ши́шку на лбу** маңлайға оро сығарыу **2.** *бот.* тубырсыҡ; **ело́вая ши́шка** шыршы тубырсығы **3.** *прост.* (*о влиятельном человеке*) йоғонтоло кеше, түрә; **э́то кру́пная ши́шка** был ҙур түрә ♦ **все ши́шки ва́лятся** *на кого* кемдеңдер башына бөтә туҡмаҡтар төшә

ШИШКОВА́ТЫЙ, -ая, -ое тигеҙ булмаған, тигеҙһеҙ, ҡытыршы, күбеп (ҡабарып) торған, суғырмаҡлы, суғырмаҡланған; **шишкова́тая пове́рхность** тигеҙ булмаған йөҙ; **шишкова́тый лоб** суғырмаҡлы маңлай

ШИШКОВИ́ДНЫЙ, -ая, -ое шешек һымаҡ, оро һымаҡ; **шишкови́дная железа́** *анат.* шешек һымаҡ биҙ

ШКАЛА́ *ж*; *в разн. знач.* шкала; **шкала́ термо́метра** термометр шкалаһы; **шкала́ обложе́ния нало́гом** һалым һалыу шкалаһы

ШКА́НЦЫ *мн.*; *мор.* шканцы (*караптарҙа рәсми осрашыуҙар, парадтар үткәреү урыны*)

ШКАТУ́ЛКА *ж* ҡумта, шкатулка

ШКАФ *м* шкаф; **кни́жный шкаф** китап шкафы; **суши́льный шкаф** киптереү шкафы

ШКВАЛ *м* **1.** шквал, көслө дауыллы ел, өйөрмә **2.** *чего, какой*; *перен.* шквал, ҡойон, өйөрмә (*көслө атыш*); **шквал огня́** ут өйөрмәһе; **артиллери́йский шквал** туп ҡойоно

ШКВА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** дауыллы, өйөрмәле; **шква́льный ве́тер** дауыллы ел **2.** *перен.* көслө, дәһшәтле; **шква́льный ого́нь пулемётчиков** пулемётсыларҙың көслө уты; **шква́льный обстре́л** дәһшәтле атыш

ШКВА́РКИ *мн.* (*ед.* **шква́рка** *ж*) һыҙлыҡ (*ирет-кән түң майҙан ҡалған*)

ШКИВ *м*; *тех.* шкив (*көс тапшырыу ҡайышын хәрәкәткә килтерә торған тәгәрмәс*)

ШКИ́ПЕР *м*; *мор.* шкипер (**1.** *тағылмалы йылға судноларының командиры* **2.** *караптың мөлкәте өсөн яуаплы кеше*)

ШКО́ЛА *ж* **1.** *в разн. знач.* мәктәп; **нача́льная шко́ла** башланғыс мәктәп; **музыка́льная шко́ла** музыка мәктәбе; **шко́ла жи́зни** тормош мәктәбе **2.** (*направление в науке, искусстве*) мәктәп, йүнәлеш; **но́вая шко́ла исто́риков** тарихсыларҙың яңы мәктәбе ♦ **вы́сшая шко́ла** юғары уҡыу йорто

ШКО́ЛА-ИНТЕРНА́Т *ж* мәктәп-интернат; **откры́ть шко́лу-интерна́т** мәктәп-интернат асыу

ШКО́ЛЬНИК *м* и **ШКО́ЛЬНИЦА** *ж* уҡыусы

ШКО́ЛЬНИЧЕСКИЙ, -ая, -ое уҡыусыға хас, уҡыусыларса; **шко́льнические проде́лки** мәктәп балаһына хас шуҡлыҡтар

ШКО́ЛЬНИЧЕСТВО *с* уҡыусы кеүек тотоу, шаянлыҡ, шуҡлыҡ, уҡыусы ҡылығы

ШКО́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** мәктәп ...ы, мәктәптәге; **шко́льный коллекти́в** мәктәп коллективы; **шко́льные принадле́жности** мәктәп кәрәк-яраҡтары; **шко́льный во́зраст** мәктәп йәше; **шко́льная дру́жба** мәктәп дуҫлығы **2.** *см.* **шко́льнический**; **шко́льные вы́ходки** мәктәп балаһына хас шаянлыҡтар

ШКОТ *м*; *мор.* шкот (*елкән менән идара итеү кәрәк-яраҡтары*)

ШКУ́РА *ж* **1.** тире; **медве́жья шку́ра** айыу тиреһе **2.** *перен.*, *прост.* тормош, баш, йән; **забо́титься о свое́й шку́ре** үҙ тормошоң хаҡында ҡайғыртыу; **испыта́ть на свое́й шку́ре** үҙ башыңдан кисереү; **спаса́ть свою́ шку́ру** үҙ башыңды һаҡлау ♦ **быть (очути́ться) в шку́ре** *чьей-л.* икенсе бер кеше хәленә төшөү; **волк в ове́чьей шку́ре** *см.* **волк**; **дели́ть шку́ру неуби́того медве́дя** *см.* **дели́ть**; **драть шку́ру** *см.* **драть**

ШКУ́РКА *ж* **1.** *уменьш. от* **шку́ра** 1; **2.** *разг.* (*кожура*) ҡабыҡ; **шку́рка от апельси́на** апельсин ҡабығы **3.** *спец.* ҡағыҙ; **нажда́чная шку́рка** наждак ҡағыҙы

ШКУ́РНИК *м*; *разг.* шкурник, үҙ файҙаһын ғына күҙәтеүсе, үҙен генә ҡайғыртыусы

ШКУ́РНИЧЕСКИЙ, -ая, -ое *разг.* үҙ файҙаһын ғына күҙәтеүсегә хас, үҙен генә ҡайғыртыусыға хас; **шку́рнические зама́шки** үҙ файҙаһын ғына күҙәтеүсегә хас ҡылыҡ

ШКУ́РНИЧЕСТВО *с*; *разг.* үҙ файҙаһын ғына ҡайғыртыу, үҙен генә ҡайғыртыу

ШЛАГБА́УМ *м* шлагбаум, күтәрмә кәртә

ШЛАК *м* шлак; **у́гольный шлак** күмер шлагы

ШЛАКОБЕТО́Н *м* шлакобетон, шлаклы бетон; **стро́ительный шлакобето́н** төҙөлөш шлаклы бетоны

ШЛАКОБЛО́К *м* шлакоблок, шлаклы блок

ШЛАМ *м*; *спец.* шлам; **очи́стить котёл от шла́ма** ҡаҙанды шламдан таҙартыу

ШЛАНГ *м* шланг; **рези́новый шланг** резина шланг

ШЛЕЙФ *м* **1.** шлейф (*ҡатын-ҡыҙ күлдәгенең арттан һөйрәлгән итәге*) **2.** *с.-х.* һөйрәтке

ШЛЕМ *м* **1.** *ист.* торҡа **2.** шлем (*осоусылар, танкистар һ.б. өсөн махсус тегелгән баш кейеме*)

ШЛЕМОФО́Н *м*; *спец.* шлемофон (*аппаратуралы баш кейеме*)

ШЛЁНКА *ж* шлёнка (*нәҙек йөнлө һарыҡ тоҡомо һәм шул һарыҡтың йөнө*)

ШЛЁП *межд. разг.* **1.** шап итеү, шап-шап (шапылдата) һуғыу **2.** *в знач. сказ.* шап итеү, шап итеп барып төшөү (йығылыу); **шлёп в грязь** батҡаҡҡа шап итеп барып төшөү

ШЛЁПАНЦЫ *мн.* (*ед.* **шлёпанец** *м*); *разг.* шипатай

ШЛЁПАТЬ *несов.* **1.** *кого-что, по чему* шапылдатыу, сапылдатыу, шап (сап) итеп һуғыу **2.** *чем* шап-шоп һуғыу (баҫып йөрөү); **шлёпать ту́флями** туфли менән шап-шоп баҫып йөрөү **3.** *разг. см.* **шлёпаться**; **шлёпают во́лны о бе́рег** тулҡындар шап-шоп ярға бәрелә **4.** *прост.* (*идти*) шапылдау, шаптыр-шоптор баҫыу; **шлёпать по гря́зной доро́ге** бысраҡ юлдан шапылдап барыу

ШЛЁПАТЬСЯ *несов.*; *разг.* шап итеү, шап-шоп бәрелеү (һуғылыу), шап итеп йығылыу (төшөү, бәрелеү); **шлёпаться в во́ду** һыуға шап итеп барып төшөү

ШЛЁПНУТЬ *сов.* **1.** *см.* **шлёпать** 1, 3; **2.** *кого*; *прост.* (*убить*) атып үлтереү (йығыу)

ШЛЁПНУТЬСЯ *сов. см.* **шлёпаться**

ШЛЕПО́К *м* **1.** (*удар ладонью*) сәпелдәү, сәпелдәтеү, шапылдатып (шап итеп) һуғыу **2.** (*звук от удара или падения*) тып (топ) итеү, тыпылдау

ШЛЕЯ́ *ж* ышлыя

ШЛИФОВА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое шымартыу ...ы, шымарта торған; **шлифова́льный стано́к** шымартыу станогы

ШЛИФОВА́ЛЬЩИК *м* и **ШЛИФОВА́ЛЬЩИЦА** *ж* шымартыусы

ШЛИФОВА́ТЬ *несов. что* **1.** шымартыу; **шлифова́ть де́рево** ағасты шымартыу **2.** (*полировать*) ялтыратыу **3.** *перен.* (*совершенствовать*) шымартыу, камиллаштырыу, яҡшыртыу; **шлифова́ть роль** ролде шымартыу

ШЛИФОВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** (*поддаваться шлифовке*) шымарыу **2.** *страд. от* **шлифова́ть**

ШЛИФО́ВКА *ж см.* **шлифова́ть**

ШЛИ́ХТА *ж*; *спец.* еп ашы (*туҡыуҙа буй епте ашлай торған елем*)

ШЛИХТОВА́НИЕ *с*; *спец. см.* **шлихтова́ть**

ШЛИХТОВА́ТЬ *несов. что*; *спец.* (еп) ашлау; **шлихтова́ть ткань** туҡыманы ашлау

ШЛЮЗ *м* шлюз (**1.** *караптарҙы үткәрә торған гидротехник ҡоролма* **2.** *быуа ҡапҡаһы* **3.** *тау. алтынға бай ҡомдо йыуа торған ауыш киң улаҡ рәүешендәге ҡулайлама*); **одноќа́мерный шлюз** бер камералы шлюз; **откры́ть шлюз** шлюзды асыу

ШЛЮ́ЗНЫЙ, -ая, -ое шлюз ...ы; **шлю́зные воро́та** шлюз ҡапҡалары

ШЛЮЗОВА́ТЬ *сов., несов. что* **1.** (*устроить шлюзы*) шлюзлау, шлюз ҡороу (төҙөү); **шлюзова́ть ре́ку** йылғаға шлюз ҡороу **2.** (*пропустить через шлюзы*) шлюз аша үҙғарыу

ШЛЮ́ПКА *ж* шлюпка (*бәләкәй судно*); **спорти́вная шлю́пка** спорт (ярыш) шлюпкаһы

ШЛЮ́ХА *ж*; *груб., прост.* фәхишә, йөрөмтәл ҡатын

ШЛЯ́ПА *ж* **1.** эшләпә; **фе́тровая шля́па** фетр эшләпә; **шля́па с широ́кими поля́ми** киң тирәсле эшләпә **2.** (*о вялом человеке*) булдыҡһыҙ, бешмәгән, ебегән; **эх ты, шля́па** их һин, бешмәгән ♦ **де́ло в шля́пе** эш көйлө, эше бөткән (уңышлы)

ШЛЯ́ПКА *ж* **1.** (*небольшая женская или детская шляпа*) эшләпә **2.** (*гвоздя, шурупа*) баш; (*гриба*) эшләпә

ШЛЯ́ПНИК *м* и **ШЛЯ́ПНИЦА** *ж* эшләпәсе (эшләпә яһаусы)

ШЛЯ́ТЬСЯ *несов.*; *прост.* тик (буш) йөрөү, һәптәнләү

ШЛЯХ *м* (*наезженная дорога*) оло юл

ШМЕЛИ́НЫЙ, -ая, -ое иңкеш ...ы; **шмели́ное гнездо́** иңкеш ояһы

ШМЕЛЬ *м* иңкеш

ШМЫГ *межд. в знач. сказ.*; *разг.* йылт итеп ҡалыу

ШМЫ́ГАТЬ *несов.*; *разг.* (*часто и быстро ходить*) үткеләп (үтеп-сүтеп, үтеп-китеп) йөрөү, арлы-бирле йөрөү ♦ **шмы́гать но́сом** танау тартыу, мыш-мыш килеү

ШМЫГНУ́ТЬ *сов.*; *разг.* **1.** *см.* **шмы́гать** **2.** (*юркнуть*) йылт итеп ҡалыу

ШНИ́ЦЕЛЬ *м* шницель (*йоҡа телемләп йә үткәреп әҙерләнгән ит ризығы*)

ШНУР *м в разн. знач.* шнур, бау; **запа́льный шнур** яндырыу шнуры; **ме́рный шнур** үлсәү шнуры; **пове́сить карти́ну на шнуре́** картинаны бауға элеү; **электри́ческий шнур** электр шнуры

ШНУРОВА́ТЬ *несов. что* **1.** шнурлау, бәйләү; **шнурова́ть боти́нки** ботинканы шнурлау

2. шнурлау, шнур менән тегеү; **шнурова́ть кни́гу** китапты шнур менән тегеү

ШНУРО́ВКА *ж* **1.** *см.* **шнурова́ть 2.** бау; **боти́нки со шнуро́вкой** баулы ботинкалар

ШНЫРЯ́ТЬ *несов.*; *разг.* арлы-бирле йөрөү, тегеләй-былай йөрөп тороу ♦ **шныря́ть глаза́ми** *прост.* күҙҙәрҙе йөрөтөү, ҡараныу

ШОВ *м* **1.** *в разн. знач.* йөй; **разгла́дить шов** йөйҙө яҙыу; **ме́лкий шов** ваҡ йөй **2.** *тех.* йөй, ек (*беркетелгән урын*); **сварно́й шов** иретеп йәбештерелгән йөй ♦ **наложи́ть швы** *мед.* яраны тегеү; **снять швы** *мед.* яранан епте алыу; **ру́ки по швам** ҡулдарҙы төшөрөп шаҡ (тура) ҡатыу; **треща́ть по всем швам** бөтөнләй емерелеү, ҡыйралыу

ШОВИНИ́ЗМ *м* шовинизм, шовинистлыҡ (*агрессив милләтселек, бер халыҡтың мәнфәғәтен генә өҫтөн ҡуйыусы*)

ШОВИНИ́СТ *м* шовинист (*шовинизм яҡлы кеше*)

ШОВИНИСТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое шовинистик, шовинизм …ы; **шовинисти́ческие взгля́ды** шовинистик ҡараштар

ШОК *м*; *мед.* шок, шаңҡыу; **травмати́ческий шок** травма шогы

ШОКИ́РОВАТЬ *несов. кого-что* оялтыу, оятҡа (уңайһыҙ хәлдә) ҡалдырыу

ШОКОЛА́Д *м* шоколад; **есть шокола́д** шоколад ашау

ШОКОЛА́ДКА *ж* шоколадка (*бәләкәй генә шоколад*)

ШОКОЛА́ДНЫЙ, -ая, -ое **1.** шоколад …ы; **шокола́дная фа́брика** шоколад фабрикаһы **2.** шоколад …ы, шоколадлы; **шокола́дное моро́женое** шоколадлы туңдырма; **шокола́дная конфе́та** шоколад кәнфите **3.** (*о цвете*) шоколад төҫөндәге, ҡара көрән

ШО́МПОЛ *м* шып, шыбыҡ (*көбәк таҙартыу ҡоралы*)

ШО́РНИК *м* шорник (*ҡайыштан сбруй һ.б. яһаусы*)

ШО́РНЫЙ, -ая, -ое **1.** ҡайыш, ҡайыштан яһалған; **шо́рные изде́лия** ҡайыш әйберҙәр **2.** еп-йышыу (сбруй) …ы; **шо́рная мастерска́я** еп-йышыу оҫтаханаһы

ШО́РОХ *м* ҡыштырлау, шыптырлау, шыштырлау; **шо́рох ли́стьев** япраҡ ҡыштырлауы

ШО́РЫ *мн.* **1.** (*наглазники*) ҡолаҡһа **2.** (*упряжь без дуги и хомута*) мисәү ♦ **взять в шо́ры** *кого*; **держа́ть в шо́рах** *кого кемде* йүгәндә тотоу

ШОССЕ́ *с нескл.* таш юл, шоссе; **е́хать по шоссе́** таш юлдан барыу

ШОССЕ́ЙНЫЙ, -ая, -ое шоссе, шоссе …ы; **шоссе́йная доро́га** шоссе юл

ШОТЛА́НДКА I *ж см.* **шотла́ндцы**

ШОТЛА́НДКА II *ж* шотландка (*шаҡмаҡлы туҡыма*)

ШОТЛА́НДСКИЙ, -ая, -ое шотланд …ы, Шотландия …ы; **шотла́ндский язы́к** шотланд теле

ШОТЛА́НДЦЫ *мн.* шотландтар, шотланд халҡы // *ед.* **шотла́ндец** *м* шотланд ир-аты; **шотла́ндка** *ж* шотланд ҡатын-ҡыҙы

ШОФЁР *м* шофёр; **рабо́тать шофёром** шофёр булып эшләү

ШОФЁРСКИЙ, -ая, -ое шофёр(ҙар) …ы, шофёрлыҡ …ы; **шофёрские ку́рсы** шофёрҙар курсы

ШПА́ГА *ж* шпага, ҡылыс; **сража́ться на шпа́гах** шпага менән алышыу

ШПАГА́Т *м* шпагат, бау

ШПАЖИ́СТ *м* шпагасы; **соревнова́ние шпажи́стов** шпагасылар ярышы

ШПАКЛЕВА́ТЬ *несов. что* тигеҙләп һылау, шпаклёвкалау; **шпаклева́ть подоко́нник** тәҙрә төбөн тигеҙләп һылау

ШПАКЛЁВКА *ж*; *спец.* **1.** *см.* **шпаклева́ть 2.** (*замазка*) шпаклёвка

ШПАКЛЁВОЧНЫЙ, -ая, -ое *спец.* **1.** шпаклёвка …ы, шпаклёвкалау …ы, һылау …ы; **шпаклёвочные рабо́ты** һылау эштәре **2.** шпаклёвка …ы, шпаклёвка өсөн тәғәйенләнгән; **шпаклёвочный материа́л** шпаклёвка материалы

ШПАКЛЁВЩИК *м* шпаклёвкалаусы

ШПА́ЛА *ж*; *ж.-д.* шпал; **положи́ть шпа́лы** шпалдар һалыу

ШПАЛЕ́РЫ *мн.* (*ед.* **шпале́ра** *ж*) шпалер (**1.** *стена көпләү өсөн ҡулдан эшләнгән һүрәтле келәм* **2.** *юлда ике яҡлап теҙелгән ғәскәри саф* **3.** *үҫемлек уралып үҫһен өсөн ботаҡтарын бәйләп ҡуя торған рәшәткә* **4.** *юлдың ике яғына ултыртылған ағастар* **5.** *иҫк. обой*)

ШПАНА́ *ж*; *груб.*, *прост.* шпана

ШПАНГО́УТ *м*; *мор.*, *ав.* шпангоут (*карап йәки самолёттың корпусына ныҡлыҡ бирер өсөн ҡуйылған арҡыры бурса*)

ШПА́НКА *ж* шпанка (*ҡуңыҙ төрө*)

ШПАРГА́ЛКА *ж*; *разг.* шпаргалка; **спря́тать шпарга́лку** шпаргалканы йәшереү

ШПА́РИТЬ *несов.* **1.** *кого-что* (*обдавать кипятком*) бешекләү; **шпа́рить соло́му** һалам бешекләү **2.** *что*; *разг.* (*обжигать*) бешереү, яндырыу; **шпа́рить ру́ки** ҡулды бешереү **3.** *прост.* елдереү, һыпыртыу; (*о речи*) шатырлатып һөйләү; (*о дожде*) ҡойоу; (*об игре на каком-л. инструменте*) һыҙҙыртыу; **шпа́рить по-неме́цки** немецса шатырлатып һөйләү; **шпа́рить на гармо́шке** гармунда һыҙҙыртыу

ШПАТ I *м*; *мин.* шпат; **ци́нковый шпат** цинк шпаты

ШПАТ II *м*; *вет.* ҡараҫҡаҡ, ыуа

ШПА́ТЕЛЬ *м* шпатель, ҡалаҡ (*шпаклёвкалау өсөн*)

ШПА́ЦИЯ *ж*; *полигр.* шпация (*хәрефте ҡулдан йыйғанда араларына ҡуя торған йоҡа ғына тимер*)

ШПИГОВА́ТЬ *несов. кого-что* шпиклау, сусҡа майы тултырыу; **шпигова́ть дичь** кейек итен шпиклау

ШПИК I *м* (*сало*) суҫҡа майы

ШПИК II *м*; *разг*. (*сыщик*) шымсы, шпик

ШПИЛЬ *м* **1**. *архит*. шпиль, осло ҡыйыҡ, манара **2**. *мор*. шпиль (*карапта якорҙы, йөктәрҙе һ.б. күтәреү өсөн вертикаль сығыр*)

ШПИ́ЛЬКА *ж* **1**. (*для волос*) шпилька, сәс ҡыҫтырғыс **2**. *спец*. (*гвоздь — в сапожном деле*) шпилька, даға, итек (туфли) ҡаҙауы **3**. *тех*. ҡаҙау, шпилька; **деревя́нные шпи́льки** ағас ҡаҙауҙар (*машинканың ике детален беркетә торған винтлы үҙәк*) **4**. *перен*. (*колкость*) сәнскеле (төртмә) һүҙ

ШПИНА́Т *м* шпинат (*йәшелсә*)

ШПИНГАЛЕ́Т *м* **1**. шыуҙырмалы бик; **двернóй шпингалéт** ишектең шыуҙырмалы биге **2**. *разг*., *шутл*. (*о невысоком юноше*) шуҡ малай (*бәләкәй кәүҙәле*)

ШПИО́Н *м* и **ШПИО́НКА** *ж* **1**. (*тот, кто занимается шпионажем*) шпион **2**. *разг*. (*тот, кто следит за кем-л., доносит на кого-л.*) шымсы, шпион

ШПИОНА́Ж *м* шпионлыҡ

ШПИО́НИТЬ *несов*. **1**. (*заниматься шпионажем*) шпионлыҡ итеү **2**. *за кем-чем* (*выслеживать*) шымсылыҡ итеү, күҙәтеү

ШПИО́НСКИЙ, -ая, -ое шпион(дар) ...ы, шпионлыҡ; **шпио́нская организа́ция** шпиондар ойошмаһы; **шпио́нский центр** шпионлыҡ үҙәге

ШПИО́НСТВО *с* шпионлыҡ, шымсылыҡ

ШПИЦ *м* шпиц (*бәләкәй йөнтәҫ эт*)

ШПИЦРУ́ТЕНЫ *мн*. (*ед*. **шпицру́тен** *м*); *ист*. шпицрутен (*һуҡтырыу өсөн тимерҙән яһалған һыйғыр сыбыҡ*)

ШПЛИНТ *м*; *тех*. шплинт, беркеткес

ШПОН *м* и **ШПО́НА** *ж* шпон (**1**. *полигр*. *йыйылған хәреф юлдары араһына ҡуйыла торған йоҡа металл пластинка* **2**. *тех*. *йәбештерелмәй эшләнгән бер ҡатлы фанер*)

ШПО́РА *ж* **1**. тибенге, шпор; **щёлкнуть шпо́рами** шпорҙарҙы шаҡылдатып ҡуйыу **2**. (*у птиц*) тибенге, типке, текәүер

ШПО́РИТЬ *несов*. *кого* шпорлау, шпор менән типкеләү; **шпо́рить коня́** атты шпор менән типкеләү

ШПРИЦ *м* шприц; **вогна́ть шприц в ко́жу** шприцты тирегә индереү

ШПРО́ТЫ *мн*. (*ед*. **шпро́та** *ж* и **шпрот** *м*) шпрот (*ваҡ диңгеҙ балығы һәм шул балыҡтың консерваһы*)

ШПУ́ЛЬКА *ж* сүре (шүре), кәтүк

ШПУНТ *м*; *спец*. шпунт (*таҡтаның, бурсаның ҡыр сығынтыһы*)

ШПУНТОВА́ТЬ *несов*. *что*; *спец*. шпунтлау, шпунт яһау

ШПУР *м* шпур (**1**. *тау*. *тау тоҡомдарын шартлатыу өсөн быраулап тишелгән ҡоҙоҡ* **2**. *тех*. *шахта мейесендә иретелгән матдәләрҙе ағыҙыу өсөн эшләнгән тишек*)

ШПЫНЯ́ТЬ *несов*. *кого-что*; *прост*. **1**. (*колоть, тыкать*) төртөү, сәнсеү, ҡаҙау **2**. *перен*. (*донимать попрёками*) мыжыу, игәү, теңкәгә тейеү

ШРАМ *м* яра эҙе, йөй, бирсә

ШРАПНЕ́ЛЬ *ж* шрапнель (*пулялы туп*)

ШРАПНЕ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое шрапнель ...ы, шрапнелле; **шрапне́льный ого́нь** шрапнель уты; **шрапне́льный снаря́д** шрапнель снаряды

ШРИФТ *м* шрифт, хәреф; **кру́пный шрифт** эре шрифт; **типогра́фский шрифт** типография шрифы; **курси́вный шрифт** курсив шрифы

ШТАБ *м* штаб; **Генера́льный штаб** Генераль штаб; **штаб диви́зии** дивизия штабы

ШТА́БЕЛЬ *м* штабель, өйөм, әрҙәнә; **штабеля́ кирпиче́й** кирбес өйөмдәре; **шта́бель дров** утын әрҙәнәһе

ШТАБ-КВАРТИ́РА *ж* штаб-квартира (**1**. *хәрби штаб урынлашҡан йорт* **2**. *күсм*. *нимәнеңдер төп пункты*)

ШТАБНО́Й, -ая, -ое **1**. штаб ...ы; **штабно́й офице́р** штаб офицеры **2**. *в знач*. *сущ*. **штабно́й** *м* штабсы, штабта хеҙмәт итеүсе

ШТАКЕ́ТНИК *м* **1**. *собир*. (*планки*) штакетник **2**. (*забор*) штакетник, рәшәткә, текмә

ШТАМП *м* **1**. (*печать*) штамп, мөһөр, мисәт; **поста́вить штамп** мөһөр һуғыу **2**. *тех*. (*инструмент*) штамп, пресс ҡалыбы; (*для чеканки*) саҡма **3**. *перен*. штамп; **театра́льный штамп** театраль штамп

ШТАМПОВА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое ҡалыплау ...ы, штамплаусы ...ы; **штампова́льный пресс** штамплаусы пресс

ШТАМПО́ВАННЫЙ, -ая, -ое **1**. *прич*. *от* **штампова́ть 2**. *прил*.; *тех*. штампланған, штамп менән эшләнгән; **штампо́ванные изде́лия** штамп менән эшләнгән әйберҙәр **3**. *прил*.; *перен*. күп сәйнәлгән, тапалған, таушалған; **штампо́ванные слова́** тапалған һүҙҙәр

ШТАМПОВА́ТЬ *несов*. *что* **1**. (*ставить штамп*) мөһөр (штамп, мисәт) һуғыу (баҫыу), мөһөрләү, штамплау; **штампова́ть бума́гу** ҡағыҙға мөһөр баҫыу **2**. *тех*. штамплау, штамп менән эшләү; **штампова́ть дета́ли** деталдәр штамплау **3**. *перен*., *разг*. штамплау (*әҙер ҡалып буйынса эш итеү*)

ШТАМПО́ВКА *ж* **1**. *см*. **штампова́ть** 1, 2; **штампо́вка дета́лей** деталдәрҙе штамплау; **горя́чая штампо́вка** ҡайнар штамповка **2**. (*изделие*) штамповка

ШТАМПО́ВЩИК *м* и **ШТАМПО́ВЩИЦА** *ж* штамплаусы

ШТА́НГА *ж* штанга; **подня́ть шта́нгу** штанга күтәреү; **мяч попа́л в шта́нгу** туп штангаға бәрелде; **бурова́я шта́нга** *тех*. быраулау штангаһы

ШТАНГЕНЦИ́РКУЛЬ *м* штангенциркуль (*әйберҙәрҙең ҡалынлығын йәки тыңәрәк тишектәрҙең киңлеген үлсәү ҡоралы*)

ШТАНГИ́СТ *м* штангасы

ШТАНИ́НА *ж*; *разг.* балаҡ

ШТАНИ́ШКИ *мн.*; *уменьш.-ласк. от* **штаны́**

ШТАНЫ́ *мн.*; *разг.* ыштан

ШТА́ПЕЛЬ *м* штапель (1. *махс. химик юл менән алынған еп* 2. *һөйл. шулептән һуғылған туҡыма*)

ШТА́ПЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое штапель, штапелдән тегелгән; **шта́пельное пла́тье** штапель күлдәк

ШТАТ I *м* 1. штат (*федератив төҙөлөшлө илдәрҙә дәүләт-территориаль берәмек*) 2. *мн.* **шта́ты**; *ист.* штат (*урта быуаттарҙа Нидерландыла һәм Францияла айырым сословие вәкилдәренән торған учреждениелар исеме*)

ШТАТ II *м* штат (*предприятиела, учреждениела хеҙмәт итеүселәр*); **сократи́ть штат** штатты ҡыҫҡартыу; **штат медрабо́тников** медицина хеҙмәткәрҙәре штаты

ШТАТИ́В *м* төплөк, өсаяҡ, штатив; **штати́в фотоаппара́та** фотоаппарат өсаяғы; **штати́в микроско́па** микроскоп штативы

ШТА́ТНЫЙ, -ая, -ое штаттағы, штатта тороусы, штат буйынса, штат ...ы; **шта́тный сотру́дник** штаттағы хеҙмәткәр; **шта́тная до́лжность** штаттағы вазифа ♦ **шта́тное расписа́ние** штат расписаниеһы (*учреждениелағы хеҙмәткәрҙәр һанын, вазифаһын һәм эш хаҡын билдәләгән документ*)

ШТА́ТСКИЙ, -ая, -ое 1. штатский; **шта́тская оде́жда** штатский кейем 2. *в знач. сущ.* **шта́тский** *м* штатский; **быть шта́тским** штатский булыу 3. *в знач. сущ.* **шта́тское** *с* ғәҙәти (ҡәҙимге, штатский) кейем; **он в шта́тском** ул ҡәҙимге кейемдә

ШТЕМПЕЛЕВА́ТЬ *несов. что* штемпелләү, штемпель баҫыу (һуғыу)

ШТЕ́МПЕЛЬ *м* штемпель, мисәт, келәймә; **почто́вый ште́мпель** почта штемпеле

ШТЕ́МПЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое штемпель ...ы; **ште́мпельная кра́ска** штемпель буяуы

ШТЕ́ПСЕЛЬ *м* штепсель; **включи́ть ште́псель** штепселде тоташтырыу

ШТЕ́ПСЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое штепсель ...ы; **ште́псельная розе́тка** штепсель розеткаһы; **ште́псельная ви́лка** штепсель вилкаһы

ШТИБЛЕ́ТЫ *мн.* (*ед.* **штибле́та** *ж*) штиблет (*ирҙәр аяҡ кейеме*)

ШТИЛЕВО́Й, -ая, -ое һил, тып-тын, елһеҙ; **штилева́я пого́да** һил һауа

ШТИЛЬ *м* һиллек, тынлыҡ, елһеҙлек (*диңгеҙҙә, йылғала, күлдә*)

ШТИФТ *м*; *тех.* штифт (*цилиндр йәки конус формаһындағы бәләкәй тимер кендек, винт*)

ШТО́ЛЬНЯ *ж*; *горн.* штольня; **вентиляцио́нная што́льня** еләтеү штольняһы

ШТО́ПАЛЬНЫЙ, -ая, -ое типсеү ...ы, йүрмәү ...ы, (бәйләп, үреп) ямай торған; **што́пальная игла́** типсеү энәһе

ШТО́ПАНЫЙ, -ая, -ое йүрмәлгән, (үреп, бәйләп) ямалған, ямаулы; **што́паная руба́шка** ямаулы күлдәк

ШТО́ПАТЬ *несов. что* йүрмәү, (үреп, бәйләп) ямау; **што́пать чулки́** ойоҡтарҙы йүрмәү

ШТО́ПКА *ж* 1. *см.* **што́пать** 2. *разг.* (*нитки для штопанья*) йүрмәү ебе, үреп (типсеп) ямау ебе 3. *разг.* (*заштопанное место*) йүрмәлгән, (үреп, бәйләп) ямалған урын

ШТО́ПОР *м* 1. тығынһурғыс, штопор 2. *ав.* штопор (*юғары пилотаж фигураһы*); **войти́ в што́пор** штопорға инеү

ШТО́ПОРИТЬ *несов.*; *ав.* штопор яһау, түбәнгә текә төшөү

ШТО́РА *ж* тәҙрә пәрҙәһе (ҡорғаны); **опусти́ть што́ру** тәҙрә пәрҙәһен төшөрөү

ШТОРМ *м* дауыл, шторм (*гәҙәттә диңгеҙҙә*)

ШТОРМИ́ТЬ *несов.*; *мор.* дауыллап (штормлап) тороу; **мо́ре шторми́ло уже́ неде́лю** бер аҙна инде диңгеҙ дауыллап тора

ШТОРМОВА́ТЬ *несов.*; *мор.* 1. (*выдерживать шторм*) дауылға ҡаршы тора алыу 2. *см.* **шторми́ть**

ШТОРМОВО́Й, -ая, -ое 1. дауыллы, штормлы; **штормова́я пого́да** дауыллы көн; **штормово́й ве́тер** дауыллы ел 2. дауыл ...ы, шторм ...ы; **штормово́й я́корь** шторм якоры

ШТОФ *м* штоф (*декорация өсөн ҡулланылған эре биҙәкле ҡалын туҡыма*)

ШТО́ФНЫЙ, -ая, -ое штофтан тегелгән, штоф менән көпләнгән; **што́фная ме́бель** штоф менән көпләнгән мебель

ШТРАФ *м* штраф; **взима́ть штраф** штраф алыу; **наложи́ть штраф** штраф һалыу

ШТРАФНИ́К *м*; *разг.* штрафник (1. *хәрби тәртипте боҙған хеҙмәткәр* 2. *уйын ҡағиҙәһен боҙған спортсы*)

ШТРАФНО́Й, -ая, -ое штраф ...ы; **штрафны́е де́ньги** штраф аҡсаһы; **штрафно́й уда́р** штраф һөжүме; **штрафна́я скамья́** штраф эскәмйәһе

ШТРАФОВА́ТЬ *несов. кого-что* штраф һалыу (түләтеү)

ШТРЕЙКБРЕ́ХЕР *м* штрейкбрехер (*забастовка ваҡытында эш ташламай эшләүсе*; *эшселәр мәнфәғәтенә хыянат итеүсе*)

ШТРЕК *м*; *горн.* штрек (*шахтала ер аҫты юлы*)

ШТРИ́ПКА *ж* балаҡ таҫмаһы; **брю́ки со штри́пками** балағы таҫмалы салбар

ШТРИХ *м* 1. штрих, нәҙек һыҙыҡ; **то́чные штрихи́** аныҡ штрихтар 2. *перен.* штрих, үҙенсәлек; **любопы́тный штрих в расска́зе** хикәйәнең ҡыҙыҡлы үҙенсәлеге

ШТРИХОВА́ТЬ *несов. что* штрихлау, нәҙек һыҙыҡтар һыҙыу; **штрихова́ть фо́то** фотоны штрихлау

ШТРИХО́ВКА *ж* 1. *см.* **штрихова́ть** 2. штрихтар, нәҙек һыҙыҡтар; **ре́дкая штрихо́вка** һирәк штрихтар

ШТРИХОВО́Й, -ая, -ое штрихлы, нәҙек һыҙыҡлы; **штрихово́й орна́мент** штрихлы биҙәк

ШТУДИ́РОВАТЬ *несов. кого-что* ныҡлап (ентеклэп) өйрәнеү (уҡыу); **штуди́ровать роль** ролде ныҡлап өйрәнеү

ШТУ́КА *ж* **1.** (*отдельный предмет из числа однородных*) дана; (*единица счёта скота, некоторых овощей*) баш, бөртөк; **штук пять яи́ц** биш дана йомортҡа; **по рублю́ за шту́ку** данаһы бер һум **2.** *разг.* (*выходка, проделка*) мутлыҡ, ҡылыныш, ҡылыҡ; **быть спосо́бным на ра́зные шту́ки** төрлө мутлыҡтарға маһир булыу **3.** *разг.* (*хитрость, уловка*) хәйлә, уйҙырма, хәл, күренеш, эш, нәмә; **он ухитри́лся сде́лать таку́ю шту́ку** ул шундай нәмәне уйлап тапҡан **4.** (*о рулоне ткани*) киҫәк, ос; **шту́ка полотна́** туҡыма киҫәге ♦ **вот так шту́ка!** быны һиңә кәрәк булһа!; **не шту́ка** *в знач. сказ.* ҡыйын түгел

ШТУКАТУ́Р *м* штукатур, штукатурсы

ШТУКАТУ́РИТЬ *несов. что* и *без. доп.* штукатурлау, һылау; **штукату́рить дом** өйҙө штукатурлау

ШТУКАТУ́РКА *ж* **1.** *см.* **штукату́рить**; **штукату́рка стен** стеналарҙы штукатурлау **2.** штукатурка; **покры́ть сте́ну штукату́ркой** стенаны штукатурка менән ҡаплау ♦ **суха́я штукату́рка** ҡоро штукатурка

ШТУКАТУ́РНЫЙ, -ая, -ое штукатурлау ...ы; **штукату́рные рабо́ты** штукатурлау эштәре; **штукату́рный раство́р** штукатурлау иҙмәһе

ШТУКОВА́ТЬ *несов. что*; *спец.* йөйөн белендермәй ямау (тегеү)

ШТУКО́ВКА *ж*; *спец.* **1.** *см.* **штукова́ть** **2.** ямалған (тегелгән) урын

ШТУРВА́Л *м* штурвал; **стоя́ть за штурва́лом комба́йна** комбайн штурвалында тороу

ШТУРВА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** штурвал ...ы, штурвал ярҙамында; **штурва́льная ру́бка** штурвал рубкаһы; **штурва́льное управле́ние** штурвал ярҙамында идара итеү **2.** *в знач. сущ.* **штурва́льный** *м* штурвалсы, штурвалда тороусы

ШТУРМ *м* **1.** (*атака*) штурм, ҡаты һөжүм; **взять го́род шту́рмом** ҡаланы штурм менән алыу; **штурм го́рной верши́ны** бейеклеккә ҡаты һөжүм **2.** (*овладение чем-л.*) яулау, эйә булыу, еңеү; **штурм ко́смоса** йыһанды яулау

ШТУ́РМАН *м* штурман; **шту́рман да́льнего пла́вания** алыҫҡа йөҙөү штурманы

ШТУ́РМАНСКИЙ, -ая, -ое штурман(дар) ...ы; **шту́рманская до́лжность** штурман вазифаһы

ШТУРМОВА́ТЬ *несов. что* **1.** штурмлау, штурм яһау, һөжүм итеү; **штурмова́ть кре́пость** ҡәлғәне штурмлау **2.** яулау, эйә булыу; **штурмова́ть Се́вер** Төньякты яулау

ШТУРМОВИ́К *м* штурмовик (*ерҙәге объекттарға һөжүм яһаусы хәрби самолёт*)

ШТУРМОВО́Й, -ая, -ое штурм ...ы, штурм яһаусы; **штурмовы́е дни** штурм көндәре; **штурмовы́е коло́нны** штурм яһаусы колонналар; **штурмова́я авиа́ция** штурм авиацияһы

ШТУФ *м*; *геол.* штуф (*минерал йәки мәғдән киҫәге*)

ШТУ́ЧНЫЙ, -ая, -ое ваҡлап (даналап, берәмләп) һатыу (һатыла торған); **шту́чная прода́жа** ваҡлап һатыу; **шту́чный това́р** берәмләп һатыла торған тауар

ШТЫК *м* **1.** штык; **гранёный штык** ҡырлы штыҡ; **отря́д в ты́сячу штыко́в** бер мең штыктан торған отряд **2.** *спец.* бер көрәк ҡалынлығы ер ♦ **в штыки́ (идти́, ходи́ть и т.п.)** штыкка штык барыу; **встре́тить (приня́ть и т.п.) в штыки́** *кого-что* ҡаршы тороу, ҡабул итмәү, килешмәү; **как штык (прийти́, яви́ться и т.п.)** теп-теүәл, һис шикһеҙ (килеп етеү)

ШТЫКОВО́Й, -ая, -ое штык ...ы; **штыково́й бой** штык һуғышы

ШУ́БА *ж* тун; **кры́тая шу́ба** тышланған тун; **нago̍льная шу́ба** ҡуйтыр тун; **ли́сья шу́ба** төлкө тун ♦ **не шу́бу шить** *из чего шутл.* бер нәмәгә лә кәрәге юҡ; **шу́бы не сошьёшь** *из чего шутл.* бер ниндәй файҙаһы ла булмаҫ, бер нәмә лә килеп сыҡмаҫ

ШУГА́ *ж* (*мелкий рыхлый лёд*) сыйҙым, шыя

ШУ́ЛЕР *м* **1.** (*в карточной игре*) шулер, хәйләләп уйнаусы **2.** *разг.* (*мошенник, обманщик*) алдаҡсы

ШУ́ЛЕРСКИЙ, -ая, -ое шулер(ҙар) ...ы; **шу́лерская игра́** шулерҙар уйыны; **шу́лерский приём** шулер алымы

ШУ́ЛЕРСТВО *с* **1.** (*нечестная игра в карты*) шулерлыҡ, хәйләләп уйнау **2.** *разг.* (*мошенничество*) алдаҡсылыҡ

ШУМ *м* **1.** тауыш, шау, шау-шыу; **шум ве́тра** ел шауы; **шум шаго́в** аяҡ тауыштары; **шум в за́ле смолк** залда шау-шыу тынды **2.** *разг.* (*крик*) тауыш, шау-шыу, ҡысҡырыш, дау **3.** *перен.* (*толки*) шау-шыу, тауыш; **пье́са наде́лала мно́го шу́ма** пьеса ҙур шау-шыу ҡуптарҙы **4.** *мед.*, *физ.* шау; **шум в се́рдце** йөрәктәге шау ♦ **шум в голове́** баш шаулай; **шум в уша́х** ҡолаҡ шаулай

ШУМЕ́РЫ *мн.* (*ед.* **шуме́р** *м*) шумерҙар, шумер халҡы (*Тигр һәм Евфрат йылғаларының көньяҡ өлөшөндә йәшәгән мәҙәниәтле боронғо халыҡ*; *тәү башлап шына яҙыуы ҡулланғандар*)

ШУМЕ́ТЬ *несов.* **1.** тауышланыу, шаулау; **лес шуми́т** урман шаулай; **го́сти шуме́ли** ҡунаҡтар шауланы **2.** (*браниться*) тауышланыу, шаулау, тауыш күтәреү, шау-шыу күтәреү, ҡысҡырышыу **3.** *перен.*, *разг.* (*излишне много говорить*) шаулау, күп һөйләү; **шуме́ть о преобразова́нии школ** мәктәптәрҙе үҙгәртеп ҡороу тураһында күп һөйләү; **шуме́ть о но́вом рома́не** яңы роман тураһында шаулау ♦ **шуми́т в голове́** баш шаулай; **шуми́т в уша́х** ҡолаҡ шаулай

ШУМИ́ХА *ж*; *разг.*, *неодобр.* ғауға, шау-шыу; **подня́ть шуми́ху** шау-шыу күтәреү

ШУМЛИ́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** тауышлы, шаулап торған, шау-шыулы; **шумли́вый самова́р** шаулап торған самауыр **2.** (*склонный шуметь*) тауыш-

ланыусан, шаулаусан, ғауғасыл; **шумли́вые де́ти** ғауғасыл балалар **3.** шау-шыулы, йәнле; **шумли́вые дни** шау-шыулы көндәр; **шумли́вый торг** йәнле сауҙа **4.** *перен., разг.* (*напыщенный, громкий*) шаулы, ҡабарынҡы, яңғырауыҡлы; **шумли́вые фра́зы** яңғырауыҡлы фразалар

ШУ́МНО 1. *нареч.* тауышланып, шаулашып, шаулап, шау-шыу менән; **собра́ние прошло́ шу́мно** йыйылыш шау-шыу менән уҙҙы; **шу́мно обсужда́ть** *что-л.* *берәй нәмәне* шаулашып тикшереү **2.** *в знач. сказ., безл.* тауышлы, шаулы, шау-шыулы; **на у́лице о́чень шу́мно** урамда бик тауышлы

ШУ́МНЫЙ, -ая, -ое **1.** *в разн. знач.* тауышлы, шаулы, шаулап торған, шау-шыулы; **шу́мный водопа́д** шаулы шарлауыҡ; **шу́мная у́лица** шау-шыулы урам; **шу́мный го́род** шаулы ҡала; **шу́мный пра́здник** шау-шыулы байрам **2.** *перен.* (*сенсационный*) шаулы, шау-шыу ҡуптарған; **шу́мный успе́х** шау-шыу ҡуптарған уңыш ♦ **шу́мные согла́сные** *лингв.* шаулы тартынҡылар

ШУМО́ВКА *ж* һөҙгөс

ШУМОВО́Й, -ая, -ое тауышлы; **шумово́й орке́стр** тауышлы оркестр

ШУМО́К *м; разг.* әкрен тауыш, әкрен шау-шыу, ишетелер-ишетелмәҫ һөйләшеү ♦ **под шумо́к** аҫтыртын ғына, йәшерен-боҫорон ғына

ШУ́РИН *м* (*брат жены — старший*) ҡайнаға; (*младший*) ҡәйнеш

ШУРОВА́ТЬ *несов.* **1.** *что* и *без доп.; тех.* ҡағыштырыу, болғатыу (*яна торған мейесте*) **2.** *прост.* (*энергично действовать*) шартлатып эшләү

ШУРУ́М-БУРУ́М *м собир.; прост.* юҡ-бар, иҫке-моҫҡо, шором-бором

ШУРУ́П *м* шөрөп; **закрути́ть шуру́п** шөрөптө бороп ҡуйыу

ШУРФ *м; горн.* шурф (*ҡаҙылма байлыҡтар эҙләү, шартлатыу эштәре үткәреү өсөн бик үк тәрән итмәйенсә тура йәки ауыш итеп ҡаҙылған урын*); **пробури́ть шурф** шурф быраулау

ШУРФОВА́ТЬ *несов. что* и *без доп.; горн.* шурфлау, шурф ҡаҙып эҙләү

ШУРША́НИЕ *с см.* **шурша́ть**

ШУРША́ТЬ *несов.* **1.** ҡыштырлау, шыптырлау, шыштырлау; (*о дожде*) шыптырлау **ли́стья шурша́т** япраҡтар шыптырлай **2.** *чем* ҡыштырлатыу, шыштырлатыу; **шурша́ть страни́цами кни́ги** китап биттәрен ҡыштырлатыу

ШУ́СТРЫЙ, -ая, -ое *разг.* сос, теремек, йылғыр; **быть шу́стрым** йылғыр булыу; **шу́стрый ма́льчик** сос малай

ШУТ *м; ист.* **1.** кәмитсе (*бай йортондағы*) **2.** *перен., разг.* мәрәкәсе, мәҙәксе, көлдөрөүсе **3.** *разг., в составе выражений*: **шут его́ зна́ет** уны кем (шайтан) белһен; **шут с ним** суҡынып китһен; **на кой шут** нимәгә кәрәк ул ♦ **шут горо́ховый** *см.* **горо́ховый**

ШУТИ́ТЬ *несов.* **1.** шаярыу, шаяртыу, уйнап һөйләшеү; **люби́ть шути́ть** шаярырға яратыу; **вы шу́тите?** һеҙ шаяртаһығыҙмы? **2.** *над кем-чем* (*насмехаться*) мәрәкәләү, тәләкәләү, мәҙәкләү, көләү, мыҫҡыллап көләү **3.** *чем* шаярыу, иҫәпкә алмау, иғтибар итмәү, һанға һуҡмау; **не шути́те со здоро́вьем** сәләмәтлегегеҙ менән шаярмағыҙ ♦ **шу́тки шути́ть**: 1) шаярыу, шаяртыу, уйнап һөйләшеү; 2) *над кем-чем* мәрәкәләү, мәҙәкләү, көләү, мыҫҡыллап көләү; **шути́ть с огнём** ут менән уйнау; **чем чёрт не шу́тит!** ғәжәп түгел; булыуы бик мөмкин; кем белә, нимә генә булмай

ШУ́ТКА *ж* шаяртыу, шаярыу, мәҙәк, ҡыҙыҡ, мәрәкә; **зла́я шу́тка** усал шаяртыу; **шу́тки ра́ди** мәҙәк өсөн ♦ **в шу́тку** шаяртып; **кро́ме шу́ток** *см.* **кро́ме**; **не на (не в) шу́тку** ысынтылап, шаярып түгел; **сыгра́ть шу́тку** шаяртып берәй күңелһеҙ эш ҡылыу; **шу́тки в сто́рону** шаярыуҙы ситкә ҡуйып тор; **шу́тка ли (сказа́ть)** *в знач. вводн. сл.* әйтеүе анһат, уйын эшме ни, уйынмы ни; **шу́тки пло́хи** *с кем-чем кем-нимә менән* шаярып булмай, һағыраҡ булырға кәрәк

ШУТЛИ́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** *разг.* шаяртыусан, шаярырға яратыусан, мәрәкәсел, уйынсыл, йор; **шутли́вый челове́к** мәрәкәсел кеше; **шутли́вый тон** уйынсыл тон **2.** шаян, көлкөлө; **шутли́вый разгово́р** шаян һөйләшеү; **шутли́вая пе́сенка** шаян йыр

ШУТНИ́К *м* и **ШУТНИ́ЦА** *ж* шаян, мәрәкәсел, шаяртырға яратыусы, йор (*кеше*)

ШУТОВСКО́Й, -ая, -ое **1.** кәмитсе(ләр) ...ы, мәҙәксе(ләр) ...ы, көлдөрөүсе(ләр) ...ы; **шутовско́й наря́д** кәмитселәр кейеме **2.** кәмитселәр кеүек, мәҙәкселәргә хас; **шутовски́е вы́ходки** кәмитселәр кеүек ҡыланыштар

ШУТОВСТВО́ *с* кәмитселек, мәҙәкселек

ШУ́ТОЧНЫЙ, -ая, -ое көлкөлө, күңелле, ҡыҙыҡлы, шаян; **шу́точное стихотворе́ние** көлкөлө шиғыр; **шу́точный разгово́р** ҡыҙыҡлы һөйләшеү

ШУТЯ́ *нареч.* **1.** анһат ҡына, еңел генә; **шутя́ отде́латься** анһат ҡына ҡотолоу; **учи́ться шутя́** еңел генә уҡыу **2.** шаярып, шаяртып; **говори́ть шутя́** шаяртып һөйләү ♦ **не шутя́** ысынлап

ШУ́ШЕРА 1. *ж собир.; уст.* (*хлам*) алам-һалам **2.** *м* и *ж собир.; прост.* юҡ-бар кеше, әтрәгәләм; **связа́ться со вся́кой шу́шерой** теләһә ниндәй әтрәгәләм менән бәйләнешкә инеү

ШУШУ́КАНЬЕ *с; разг.* **1.** *см.* **шушу́каться** **2.** *обычно мн.* **шушу́канья** (*сплетни*) ғәйбәт, бышылдашыу, шыбырлашыу, быш-быш килеү

ШУШУ́КАТЬСЯ *несов.; разг.* **1.** *с кем* и *без доп.* бышылдашыу, шыбырлашыу, быш-быш килеү **2.** (*сплетничать*) ғәйбәт һатыу; **шушу́каться по угла́м** мөйөш һайын ғәйбәт һатыу

ШХЕ́РЫ *мн.* шхерҙар (*ҡаялы ваҡ утрауҙар*)

ШХУ́НА *ж* шхуна (*ике йәки өс елкәнле кәмә*)

ШШ *межд.* шш, тшш, тсс; **шш, слу́шайте** тсс, тыңлағыҙ

Щ

ЩАВЕ́ЛЕВЫЙ, -ая, -ое **1.** ҡуҙғалаҡ ...ы; **щаве́левый вкус** ҡуҙғалаҡ тәме **2.** ҡуҙғалаҡтан (әҙерләнгән, бешерелгән), ҡуҙғалаҡ ...ы; **щаве́левый пиро́г** ҡуҙғалаҡ бәлеше ♦ **щаве́левая кислота́** *хим.* ҡуҙғалаҡ кислотаһы

ЩАВЕ́ЛЬ *м* ҡуҙғалаҡ; **щаве́ль ко́нский** ат ҡуҙғалағы

ЩАДИ́ТЬ *несов. кого-что* **1.** (*давать пощаду кому-л.*) аяу, йәлләү, мәрхәмәт күрһәтеү **2.** (*относиться бережно к кому-чему-л.*) һаҡлау, ҡыҙғаныу, йәлләү; **щади́ть своё здоро́вье** сәләмәтлегеңде һаҡлау

ЩЕБЁНКА *ж*; *разг. см.* **щёбень**

ЩЕБЁНОЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** ваҡ (ваҡланған) таш (кирбес) ...ы; **щебёночный заво́д** ваҡ таш заводы **2.** ваҡ (ваҡланған) таштан (кирбестән) торған (әҙерләнгән); **щебёночное основа́ние мостово́й** нигеҙе ваҡ таштан торған юл

ЩЁБЕНЬ *м* **1.** ваҡ (ваҡланған) таш (кирбес) **2.** *геол.* щебень (*осло мөйөшлө ватыҡтарҙан торған ултырма тау тоҡомо*)

ЩЁБЕТ *м* сутылдау, серкелдәү, сырҡылдау, сер-сер (серк-серк, сырҡ-сырҡ) итеү; **пти́чий щёбет** ҡоштар сутылдауы

ЩЕБЕТА́ТЬ *несов.* **1.** сутылдау, серкелдәү, сырҡылдашыу, сырылдашыу, сер-сер (серк-серк, сырк-сырҡ) итеү, һайрау; **в не́бе щебета́ли ла́сточки** күктә ҡарлуғастар сырылдашты **2.** *перен., разг.* (*обычно о детях и женщинах*) сәрелдәү, сутырлау, тәтелдәү

ЩЕБЕТУ́НЬЯ *ж*; *разг.* **1.** серкелдәк, сутылдаҡ **2.** *перен.* (*о девочке, женщине*) тәтелдәк, сәрелдәк

ЩЕГЛЁНОК *м* көйәҙ турғай (ҡупшыҡай) балаһы

ЩЕГО́Л *м* көйәҙ турғай, ҡупшыҡай

ЩЕГОЛЕВА́ТОСТЬ *ж* ҡупшылыҡ, көйәҙлек, фыртлыҡ

ЩЕГОЛЕВА́ТЫЙ, -ая, -ое **1.** (*нарядный, модный — об одежде, вещах*) ҡупшы; **щеголева́тые сапоги́** ҡупшы итектәр **2.** (*с щегольством одетый*) ҡупшы (ыҫпай, фырт) кейенгән; **щеголева́тый па́рень** ҡупшы кейенгән егет

ЩЁГОЛЬ *м* ҡупшыҡай, көйәҙ; **он был щёголь** ул ҡупшыҡай ине

ЩЕГОЛЬСКО́Й, -ая, -ое **1.** бик ҡупшы; **щегольско́е пальто́** бик ҡупшы пальто **2.** (*молодцеватый, бравый*) фырт, көйәҙ, ыҫпай, ғәййәр егеттәрсә, егеттәр һымаҡ; **щегольско́й вид** фырт ҡиәфәт

ЩЕГОЛЬСТВО́ *с* **1.** ҡупшылыҡ, көйәҙлек, фыртлыҡ; **отлича́ться щегольство́м** ҡупшылыҡ менән айырылып тороу **2.** (*хвастовство*) маҡтансыҡлыҡ; **заме́тное щегольство́** һиҙелеп торған маҡтансыҡлыҡ

ЩЕГОЛЯ́ТЬ *несов.* **1.** (*нарядно одеваться*) ҡупшыланыу, көйәҙләнеү, ҡупшы (фырт) кейенеү **2.** *в чём*; *разг.* ҡупшыланып (көйәҙләнеп) йөрөү; **щеголя́ть в но́вом пальто́** яңы пальтола ҡупшыланып йөрөү **3.** *чем*; *перен.* ҡупайыу, ҡупырайыу, маҡтаныу, маһайыу, һауаланыу; **щеголя́ть свои́ми зна́ниями** белеме менән маһайыу

ЩЕ́ДРОСТЬ *ж* йомартлыҡ; **проявля́ть ще́дрость** йомартлыҡ күрһәтеү

ЩЕ́ДРЫЙ, -ая, -ое **1.** *прям., перен.* йомарт; **ще́дрый челове́к** йомарт кеше; **ще́дрый на похвалы́** маҡтауға йомарт **2.** (*богатый, обильный*) бай, йомарт, мул; **ще́драя земля́** бай ер **3.** (*ценный*) ҡиммәтле; **ще́дрый пода́рок** ҡиммәтле бүләк ♦ **ще́дрою руко́ю** йәлләмәйенсә, һаранланмайынса

ЩЕКА́ *ж* яңаҡ; **впа́лые щёки** эскә батып торған яңаҡтар; **поцелова́ть в щёку** яңағынан үбеп алыу ♦ **уплета́ть (упи́сывать) за о́бе щёки** ике яңағына ла төйөп, ҡомһоҙланып ашау

ЩЕКА́СТЫЙ, -ая, -ое *прост.* тулы яңаҡлы

ЩЕКО́ЛДА *ж* бик, келә; **запере́ть на щеко́лду** келәгә бикләү

ЩЕКОТА́ТЬ *несов.* **1.** *кого-что* ҡытыҡлау **2.** *что, в чём безл.* ҡымырйыу, ҡымырйытып тороу; **у меня́ в го́рле щеко́чет** минең тамаҡ төбөм ҡымырйый **3.** *перен.* (*возбуждать*) ҡытыҡлау; **щекота́ть самолю́бие** мин-минлекте ҡытыҡлау

ЩЕКО́ТКА *ж* ҡытыҡ, ҡытыҡлау; **боя́ться щеко́тки** ҡытыҡлауҙан ҡурҡыу

ЩЕКОТЛИ́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** *разг.* ҡытыҡсан **2.** сетерекле, иғтибар талап иткән; **щекотли́вое положе́ние** сетерекле хәл; **щекотли́вый вопро́с** сетерекле мәсьәлә

ЩЕКО́ТНО *кому в знач. сказ., безл.* ҡытыҡ килеү; **ему́ бы́ло щеко́тно** уның ҡытығы килә ине

ЩЕЛЕВО́Й, -ая, -ое **1.** *тех.* (күп) тишекле; **щелева́я анте́нна** тишекле антенна **2.** *лингв. см.* **фрикати́вный**

ЩЕЛИ́СТЫЙ, -ая, -ое *разг.* ярыҡ-йороҡло, тишек-тошоҡло; **щели́стый забо́р** ярыҡ-йороҡло ҡойма

ЩЁЛКАНЬЕ *с см.* **щёлкать**

ЩЁЛКАТЬ *несов.* **1.** *кого-что* (*давать щелчки*) сиртеү; **щёлкать по лбу** маңлайға сиртеү **2.** *чем* и *без доп.* шартлатыу, шартлау, шыртлау, шылт итеү; **щёлкать языко́м** тел шартлатыу **3.** *кого*; *перен., прост.* үлтереү, юҡ итеү; **щёлкать проти́вника** дошманды юҡ итеү **4.** *что* (*трескать с треском, хрустом*) ярыу, сиртеү; **щёлкать се́мечки** көнбағыш ярыу **5.** (*петь — о некоторых птицах*) сутылдау, һайрау; **недалеко́ щёлкали соловьи́** яҡында һандуғастар һайраны

♦ **щёлкать зуба́ми** асығыу; **щёлкать на счётах** счётта иҫәпләү, счёт һуғыу

ЩЁЛКНУТЬ *сов. см.* **щёлкать**

ЩЁЛОК *м* һелте иретмәһе

ЩЕЛОЧНО́Й, -ая, -ое **1.** (*содержащий щёлочь*) һелтеле; **щелочна́я вода́** һелтеле һыу **2.** *хим.* (*образующий щёлочь*) һелте барлыҡҡа килтереүсе; **щелочны́е мета́ллы** һелте барлыҡҡа килтереүсе металдар **3.** (*действующий с помощью щёлочи*) һелте менән (ярҙамында); **щелочна́я очи́стка** һелте менән таҙартыу

ЩЁЛОЧЬ *ж*; *хим.* һелте

ЩЕЛЧО́К *м* **1.** сиртеү; **щелчо́к по́ лбу** маңлайға сиртеү **2.** (*резкий звук от удара, действия механизма и т.д.*) сыҡылдау, шаҡылдау; **щелчо́к выключа́теля** һүндергестең сыҡылдауы **3.** *перен., разг.* (*оскорбление*) мыҫҡыл, мәсхәрә; **дать щелчо́к** мыҫҡыл итеү

ЩЕЛЬ *ж* **1.** ярыҡ, ек, тишек; **щель в полу́** иҙәндәге ярыҡ; **смотрова́я щель та́нка** танкының күҙәтеү тишеге **2.** *анат.* ек; **голосова́я щель** тауыш еге **3.** *воен.* (*убежище*) һаҡланыу (йәшеренеү) урыны, соҡор

ЩЕМИ́ТЬ *несов.* **1.** *безл.* ауыртыу, ҡыҫыу, әрнеү, һыҙлау, сәнсеү; **щеми́ло го́рло** тамаҡ ауырта ине; **щеми́т грудь** күкрәк ҡыҫа **2.** *что*; *перен.* әрнетеү, үҙәкте өҙөү, күңелде өйкәү; **что́-то щеми́т мне ду́шу** йөрәгемде нимәләр әрнетә

ЩЕМЯ́ЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич.* *от* **щеми́ть** **2.** *прил.* сәнсеп (һыҙлап, әрнеп) торған; **щемя́щая боль** һыҙлап торған ауыртыу

ЩЕНИ́ТЬСЯ *несов.* (*о собаке*) көсөкләү; (*о волчице, лисе и т.п.*) балалау

ЩЕНО́К *м* **1.** көсөк **2.** *прост., бран.* көсөк, маңҡа малай

ЩЕПА́ *ж* **1.** *см.* **ще́пка** **2.** *собир.* тап, юнысҡы; **двор зава́лен щепо́й** ишек алды тап менән тулған **3.** *собир.* (*дранка*) транса; **кро́вельная щепа́** өй башы яба торған транса

ЩЕПА́ТЬ *несов. что* ярыу, телеү; **щепа́ть лучи́ну** сыра телеү

ЩЕПЕТИ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** *уст.* (*мелочный*) ваҡсыл, сетерекле, соҡсоноусан; **щепети́льный челове́к** ваҡсыл кеше; **щепети́льный допро́с** сетерекле һорау алыу **2.** (*педантичный, строго принципиальный*) талапсан **3.** (*деликатный*) сетерекле, нәзәкәтле; **щепети́льное положе́ние** сетерекле хәл

ЩЕ́ПКА *ж* тап, тапсыҡ, юнысҡы, сыра; **разлете́ться в ще́пки** тапҡа әйләнеү

ЩЕПО́ТКА *ж см.* **щепо́ть**; **щепо́тка со́ли** бер семтем тоҙ

ЩЕПО́ТЬ и **ЩЁПОТЬ** *ж* **1.** (*большой, средний и указательный пальцы, сложенные вместе*) семтем **2.** (*количество чего-л. сыпучего, взятого щепотью*) бер семтем; **щепо́ть табаку́** бер семтем тәмәке

ЩЕРБА́ТЫЙ, -ая, -ое **1.** (*о предмете*) суғырмаҡлы, ҡытырлы, ҡытырмаҡлы; **щерба́тая мостова́я** суғырмаҡлы юл **2.** *разг.* (*рябой — о лице*) шаҙра, быжыр; **щерба́тое лицо́** шаҙра бит

ЩЕРБИ́НА *ж* **1.** (*зазубрина*) китек, уйым, ҡытырмаҡ, суғырмаҡ; **дом в щерби́нах** суғырмаҡлы өй; **нож с щерби́нами** китек бысаҡ **2.** *разг.* (*рябинка на лице*) шаҙра, быжыр **3.** (*отверстие на месте выпавшего зуба*) теш ҡыуышлығы

ЩЕ́РИТЬ *несов. что*; *разг.* ыржайтыу; **ще́рить зу́бы** теш ыржайтыу

ЩЕ́РИТЬСЯ *несов.* **1.** *разг.* (*скалить зубы*) ыржайыу, теш ыржайтыу **2.** *прост.* (*усмехаться*) көләмһерәү, йылмайыу

ЩЕТИ́НА *ж* **1.** ҡыл, шырт; **свина́я щети́на** сусҡа шырты **2.** *разг.* (*на подбородке, щеках*) шырт, төк; **лицо́, заро́сшее щети́ной** шырт ҡаплаған бит **3.** *перен.* (*что-л. жёсткое, торчащее*) шырт

ЩЕТИ́НИСТЫЙ, -ая, -ое **1.** (*покрытый густой щетиной*) шырт йөнлө (ҡыллы); **щети́нистая свинья́** шырт йөнлө сусҡа **2.** *разг.* (*густо заросший короткими, жёсткими волосами*) шырт, шырт баҫҡан, төклө; **щети́нистый подборо́док** шырт баҫҡан эйәк **3.** (*жёсткий — о волосах*) ҡаты, шырт, тырпай, тырпаҡ; **щети́нистые усы́** тырпай мыйыҡ

ЩЕТИ́НИТЬ *несов. что*; *разг.* йөнөн (һыртын) ҡабартыу; **медве́дь щети́нит шерсть** айыу йөнөн ҡабарта

ЩЕТИ́НИТЬСЯ *несов.* **1.** (*топорщиться — о шерсти, щетине и т.п.*) йөнө (һырты) ҡабарыу, ҡабарыныу, тырпайыу; **усы́ щети́нились** мыйыҡтар тырпайған **2.** *разг.* (*поднимать торчком шерсть и т.п.*) йөнөн (һыртын, энәләрен) ҡабартыу; **ёж щети́ниться** терпе энәләрен ҡабарта **3.** *перен., прост.* (*злиться, сердиться*) асыуланыу, ҡабарыныу

ЩЕТИ́ННЫЙ, -ая, -ое ҡыл ...ы; **щети́нная щётка** ҡыл щётка

ЩЁТКА *ж* **1.** щётка; **зубна́я щётка** теш щёткаһы **2.** (*пучок волос над копытом лошади*) сәсә

ЩЁТОЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** щётка ...ы; **щёточная коло́дка** щётка ҡалыбы **2.** щёткалы; **щёточная маши́на** щёткалы машина

ЩЁЧНЫЙ, -ая, -ое яңаҡ ...ы; **щёчные мы́шцы** яңаҡ мускулдары

ЩИ *только мн.* кәбеҫтә ашы, щи

ЩИ́КОЛОТКА *ж* шайтан ашығы, шайтанашыҡ; **вы́ше щи́колотки** шайтанашыҡтан юғары(раҡ)

ЩИПА́ТЬ *несов.* **1.** *кого-что* семтеү, суҡыу (*кош-корҭка ҡарата*) **2.** *что* семеттереү, әсеттереү, көйҙөрөү, өтөү, яндырыу; (*о крапиве*) сағыу; **моро́з щипа́л у́ши** һыуыҡ ҡолаҡтарҙы семеттерҙе; **дым щипа́л глаза́** төтөн күҙҙәрҙе әсеттерҙе **3.** *что* бороу, сиртеү, тартыу; **щипа́ть усы́** мыйыҡтарҙы бороу; **щипа́ть стру́ны гита́ры** гитара ҡылдарын сиртеү **4.** *что* тетеү, һүреү; **щипа́ть моча́ло** йыуғыс тетеү **5.** *что* өҙөү, йолҡоу, йолҡоп ашау, семсенеү; **ко́ни щипа́ли траву́** аттар үлән

семсенеп йөрөйҙәр ине **6.** *кого-что* (*ощипывать*) йолҡоу; **щипа́ть ку́рицу** тауыҡ йолҡоу **7.** *что* (*отрывать, обрывать*) тетеү, тәрәшләү; **щипа́ть пеньку́** тарма сүсен тәрәшләү

ЩИПА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **щипа́ть** 1; **2.** (*щипать друг друга*) семтешеү **3.** *страд. от* **щипа́ть** 3—7

ЩИПКО́ВЫЙ: щипко́вые музыка́льные инструме́нты *муз.* сиртмә ҡыллы музыка ҡоралдары

ЩИПКО́М *нареч.*; *муз.* сиртеп; **игра́ть на мандоли́не щипко́м** мандолина ҡылын сиртеп уйнау

ЩИПНУ́ТЬ *сов. см.* **щипа́ть** 1—3

ЩИПО́К *м см.* **щипа́ть** — **щипну́ть**

ЩИПЦЫ́ *только мн.* (*инструмент, служащий для сжимания, схватывания чего-л.*) ҡарғаморон, ҡыҫҡыс; (*для выдёргивания чего-л.*) һурғыс, ҡарғаморон; (*для выщипывания бровей*) эҫкәк; (*для угля*) йәмкә; (*для раскалывания сахара*) шәкәр ватҡыс; (*для раскалывания орехов*) сәтләүек ярғыс

ЩИ́ПЧИКИ *только мн.*; *уменьш. от* **щипцы́**

ЩИТ *м* **1.** (*защитное вооружение*) ҡалҡан **2.** *перен.* (*защита*) һаҡ, ҡалҡан, кәртә; **быть щито́м** ҡалҡан булыу **3.** кәртә, ҡалҡан; **деревя́нные щиты́** ағас кәртәләр; **оруди́йный щит** туп ҡалҡаны **4.** *гидротех.* ҡапҡа **5.** (*стенд*) щит; **сигна́льный щит** сигнал биреү щиты **6.** *зоол.* ҡалҡан ♦ **подня́ть на щит** *кого-что* күккә күтәреү, маҡтау; **на щите́ верну́ться** *высок.* еңелеү, һәләк булыу; **со щито́м верну́ться** *высок.* еңеү

ЩИТОВИ́ДНЫЙ: щитови́дная железа́ *анат.* ҡалҡан биҙ

ЩИТО́К *м* **1.** *уменьш. от* **щит** 3, 5; **2.** *зоол.* (*пластинка у основания крыльев жука*) ҡалҡансыҡ **3.** *бот.* (*вид соцветия*) ҡалҡанса, туп баш гөл

ЩУ́КА *ж* суртан; (*молодая*) шүкә; (*щука средней величины*) сурағай

ЩУП *м* **1.** (*ручной бур*) бырау; **рабо́чий щуп** эш бырауы **2.** ҡапшауыс, ҡармауыс; **разве́дка мин щу́пом** миналарҙы ҡапшауыс менән эҙләү

ЩУ́ПАЛЬЦА *мн.* (*ед.* **щу́пальце** *с*) һәрмәүес (*ҡайһы бер бөжәктәрҙә һәм хайуандарҙа*); **щу́пальца осьмино́га** һигеҙаяҡ һәрмәүестәре

ЩУ́ПАТЬ *несов. кого-что* һәрмәү, ҡапшау, ҡармау, һәрмәп (ҡапшап, ҡармап) ҡарау; **щу́пать карма́ны** кеҫәләрҙе ҡапшап ҡарау; **щу́пать пульс** пульсты ҡапшап ҡарау ♦ **щу́пать глаза́ми (взо́ром)** *кого-что кемде-нимәне* иғтибар менән ҡараштырыу

ЩУ́ПЛЫЙ, -ая, -ое **1.** *разг.* ябыҡ, сибек, ҡураныс, хәлһеҙ, кәрһеҙ; **щу́плый челове́к** сибек кеше **2.** *с.-х.* ас; **щу́плое зерно́** ас орлоҡ

ЩУР I *м* ҡарағай турғайы

ЩУР II *м*; *миф.* ырыу башлығы (*славян мифологияһында*)

ЩУ́РИТЬ *несов. что* ҡыҫып ҡарау; **щу́рить глаза́** күҙҙәрҙе ҡыҫып ҡарау

ЩУ́РИТЬСЯ *несов.* **1.** (*щурить глаза*) күҙҙе ҡыҫып ҡарау **2.** (*прикрываться — о глазах*) күҙ ҡыҫылыу

ЩУ́ЧИЙ, -ья, -ье суртан (сурағай, шүкә) ...ы; **щу́чья голова́** суртан башы ♦ **(как) по щу́чьему веле́нью** тылсым көсө менән

Э

Э *межд.* э, э-э-э, эй; **э, да ты уезжа́ешь** э, һин китәһеңме ни; **э, нет, позво́льте уж я** э-э-э, юҡ инде мин үҙем; **э-э-э, жизнь** эй, ғүмер

ЭБЕ́НОВЫЙ, -ая, -ое **1.** эбен ағасы(ның) ...ы; **эбе́новая ветвь** эбен ағасының ботағы **2.** эбен ағасынан, эбен ағасынан эшләнгән (яһалған); **эбе́новая шкату́лка** эбен ағасынан ҡумта **3.** *в знач. сущ.* **эбе́новые** *мн.*; *бот.* эбен һымаҡтар ♦ **эбе́новое де́рево** эбен ағасы (*тропик илдәрҙә үҫә торған ҡиммәтле ағас*)

ЭБОНИ́Т *м* эбонит (*резина ҡушымталарынан алынған ҡаты ҡара материал*)

ЭБОНИ́ТОВЫЙ, -ая, -ое **1.** эбонит ...ы; **эбони́товая пыль** эбонит саңы **2.** эбонит; **эбони́товая про́бка** эбонит тығын; **эбони́товая тру́бка** эбонит көпшә

ЭВАКУАЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое эвакуация ...ы, эвакуациялау ...ы; **эвакуацио́нная коми́ссия** эвакуация комиссияһы; **эвакуацио́нные рабо́ты** эвакуация эштәре

ЭВАКУА́ЦИЯ *ж* эвакуация, эвакуациялау (*халыҡты, ҡаралтыларҙы һ.б. ҡурҡыныс янаған урындан хәүефһеҙ урынға ойошҡан рәүештә күсереү*); **быть в эвакуа́ции** эвакуацияла булыу; **гото́виться к эвакуа́ции** эвакуацияға әҙерләнеү; **эвакуа́ция заво́да** заводты эвакуациялау

ЭВАКУИ́РОВАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **эвакуи́ровать 2.** *прил.* эвакуацияланған; **эвакуи́рованный заво́д** эвакуацияланған завод **3.** *в знач. сущ.* **эвакуи́рованный** *м* и **эвакуи́рованная** *ж* эвакуацияланған кеше

ЭВАКУИ́РОВАТЬ *сов., несов. кого-что* эвакуациялау, күсереү; **эвакуи́ровать дете́й** балаларҙы эвакуациялау; **эвакуи́ровать в глубо́кий тыл** алыҫ тылға күсереү

ЭВАКУИ́РОВАТЬСЯ 1. *сов., несов.* эвакуацияланыу, күсеү, күсерелеү; **необходи́мость эвакуи́роваться** эвакуацияланыу кәрәклеге **2.** *несов. страд. от* **эвакуи́ровать**

ЭВЕ́НКИ *мн.* эвенкылар, эвенк халҡы // *ед.* **эве́нк** *м* эвенк ир-аты; **эвенки́йка** *ж* эвенк ҡатын-ҡыҙы

ЭВЕНКИ́ЙСКИЙ, -ая, -ое эвенк ...ы; **эвенки́йский язы́к** эвенк теле

ЭВЕ́НСКИЙ, -ая, -ое эвен ...ы; **эве́нский язы́к** эвен теле

ЭВЕНТУА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое *книжн.* эвентуаль (*билдәле шарттарҙа мөмкин булған*); **эвентуа́льное сотру́дничество** эвентуаль хеҙмәттәшлек

ЭВЕ́НЫ *мн.* эвендар, эвен халҡы // *ед.* **эве́н** *м* эвен ир-аты; **эве́нка** *ж* эвен ҡатын-ҡыҙы

ЭВКАЛИ́ПТ *м* эвкалипт (*ағас*)

ЭВКАЛИ́ПТОВЫЙ, -ая, -ое **1.** эвкалипт ...ы; **эвкали́птовый лес** эвкалипт урманы **2.** эвкалипт ...ы, эвкалипттан алынған; **эвкали́птовое ма́сло** эвкалипт майы

ЭВКО́ММИЯ *ж* эвкоммия (*көньяҡ ағасы*)

ЭВОЛЮЦИОНИ́РОВАТЬ *сов., несов.* эволюция (үҫеш, үҙгәреш) кисереү

ЭВОЛЮЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое эволюцион, эволюция ...ы, үҫеш (үҙгәреш) ...ы; **эволюцио́нный проце́сс** үҫеш процесы; **эволюцио́нная тео́рия** эволюция теорияһы; **эволюцио́нное уче́ние** эволюцион тәғлимәт

ЭВОЛЮ́ЦИЯ *ж* **1.** эволюция, үҙгәреш, үҫеш; **эволю́ция челове́ка** кеше эволюцияһы; **эволю́ция Вселе́нной** Ғаләм үҙгәреше; **эволю́ция иску́сства** сәнғәт үҫеше **2.** *филос.* эволюция (*тәбиғәттең һәм йәмғиәттең һан, күләм яғынан үҙгәрешенең сифат үҙгәреүенә килтергән үҫеш процесы*)

Э́ВРИКА *межд.* эврика, таптым, булды (*ҡыуаныуҙы белдергәндә*)

ЭВРИ́СТИКА *ж* эвристика (*тикшеренеүҙәге алымдар системаһы һәм теория*)

ЭВРИСТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое эвристик; **эвристи́ческий приём** эвристик алым

ЭВФЕМИ́ЗМ *м; книжн.* эвфемизм (*тупаҫыраҡ һүҙ урынына ҡулланылған әҙәпле һүҙ*)

ЭВФЕМИСТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое эвфемистик; **эвфемисти́ческое выраже́ние** эвфемистик әйтем

ЭВФОНИ́Я *ж* **1.** *книжн., уст.* (*благозвучие*) аһәң; **эвфони́я кура́я** ҡурай аһәңе **2.** *лингв., лит.* эвфония (*шиғри әҫәрҙә өн-ауаз ярашлылығы; поэтикала әҫәрҙең өн яғынан төҙөлөшөн тикшереү бүлеге*)

ЭГЕ́ и **Э-ГЕ-ГЕ́** *межд.* эһә; **эге́, попа́лся!** эһә, эләктеңме!

ЭГИ́ДА: под эги́дой *чьей* (*книжн.*) *кемдеңдер* яҡлауында, ҡанаты аҫтында

ЭГОИ́ЗМ *м* эгоизм, мин-минлек, үҙемселек; **чу́вство эгои́зма** мин-минлек хисе

ЭГОИ́СТ *м* и **ЭГОИ́СТКА** *ж* эгоист, үҙемсе, мин-минлекле кеше; **быть эгои́стом** үҙемсе булыу

ЭГОИСТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** (*проникнутый эгоизмом*) эгоистик, мин-минле, үҙемселекле; **эгоисти́ческая цель** эгоистик маҡсат; **эгоисти́ческий посту́пок** үҙемселекле ҡылыҡ **2.** үҙемсе ...ы, мин-минлек ...ы; **эгоисти́ческое чу́вство** мин-минлек хисе; **эгоисти́ческая черта́** үҙемсе һыҙаты

ЭГОИСТИ́ЧНОСТЬ *ж* эгоислыҡ, мин-минлелек, үҙемселек

ЭГОИСТИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое *см.* **эгоисти́ческий**

ЭГОТИ́ЗМ *м; книжн.* эготизм (*үҙең тураһында юғары фекерҙә булыу, үҙеңә ғашиҡлыҡ*)

ЭГОЦЕНТРИ́ЗМ *м; книжн.* эгоцентризм (*үҙеңде ғаләм үҙәге итеп тойоу, башҡалар менән бөтөнләй иҫәпләшмәү*)

ЭГРЕ́Т *м* и **ЭГРЕ́ТКА** *ж* эгрет, эгретка (*ҡатын-ҡыҙҙың баш кейемен йәки сәсен биҙәгән ҡауырһын*)

ЭДЕЛЬВЕ́ЙС *м* эдельвейс (*тау сәскәһе*)

ЭДЕ́М *м* ожмах, йәннәт

ЭДИ́КТ *м; ист.* эдикт (**1.** *Боронғо Римда вазифа ҡабул иткәндә юғары хакимиәт белдереүе* **2.** *урта быуаттарҙа хакимиәт фарманы*)

ЭЖЕ́КТОР *м* эжектор (*пар йәки һауа ҡыҫымы менән эшләй торған насос*)

ЭЗО́ПОВ: эзо́пов язы́к Эзоп теле (*фекерҙе ситләтеп, кинәйә менән әйтеү*)

ЭЗО́ПОВСКИЙ, -ая, -ое кинәйәле, йәшерен, ситләтелгән; **эзо́повский стиль** йәшерен стиль

ЭЙ *межд.* эй, эй; **эй, кто там?** эй, кем унда?; **эй, смотри́, не забу́дь** эй, ҡара уны, онотма

ЭЙФОРИ́Я *ж; мед.* эйфория (*тәбиғи булмаған, нигеҙһеҙ күтәренке кәйеф*); **находи́ться в состоя́нии эйфори́и** эйфория хәлендә булыу

ЭКВАДО́РСКИЙ, -ая, -ое Эквадор ...ы; **эквадо́рская сторона́** Эквадор яғы

ЭКВАДО́РЦЫ *мн.* эквадорлылар, Эквадор халҡы // *ед.* **эквадо́рец** *м* Эквадор ир-аты; **эквадо́рка** *ж* Эквадор ҡатын-ҡыҙы

ЭКВА́ТОР *м; геогр.* экватор ♦ **магни́тный эква́тор** *см.* **магни́тный**; **небе́сный эква́тор** *астр.* күк экваторы; **эква́тор хруста́лика** *мед.* күҙ яҫмығы экваторы

ЭКВАТОРИА́Л *м* экваториал (*астрономик телескоп*)

ЭКВАТОРИА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое *геогр.* экватор ...ы; **экваториа́льный круг** экватор түңәрәге; **экваториа́льный ве́тер** экватор еле; **экваториа́льные стра́ны** экватор илдәре ♦ **экваториа́льная ра́са** *антроп.* экваториаль раса (*Африка, Көньяҡ Азия һәм Көньяҡ-Көнсығыш Азия, Океания, Австралия илдәрендә таралған раса*)

ЭКВИВАЛЕ́НТ *м* эквивалент; **механи́ческий эквивале́нт теплоты́** йылылыҡтың механик эквиваленты; **това́рный эквивале́нт** тауар эквиваленты

ЭКВИВАЛЕ́НТНОСТЬ *ж* эквивалентлыҡ, тап килеү, тиңлек; **това́рная эквивале́нтность** тауар эквивалентлығы

ЭКВИВАЛЕ́НТНЫЙ, -ая, -ое эквивалент, тиң булған, тиңдәш; **эквивале́нтная величина́** эквивалент дәүмәл; **эквивале́нтные уравне́ния** эквивалент тигеҙләмәләр; **эквивале́нтный обме́н** тиң булған алмашыу

ЭКВИЛИБРИ́РОВАТЬ *несов.* эквилибристика менән шөғөлләнеү

ЭКВИЛИБРИ́СТ *м* и **ЭКВИЛИБРИ́СТКА** *ж* эквилибрист (*цирк артисы*)

ЭКВИЛИБРИ́СТИКА *ж* эквилибристика (*тигеҙлекте юғалтмай ҡатмарлы хәрәкәттәр яһау оҫталығы*); **чудеса́ эквилибри́стики** эквилибристика мөғжизәләре

ЭКВИЛИБРИСТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое эквилибристик; **эквилибристи́ческий но́мер** эквилибристик номер

ЭКЗАЛЬТА́ЦИЯ *ж* (артыҡ) ярһыу (тәьҫирләнеү, шатланыу), ҡыуаныу; **ю́ношеская экзальта́ция** йәшлек ярһыуы

ЭКЗАЛЬТИРО́ВАННОСТЬ и **ЭКЗАЛЬТИ́РОВАННОСТЬ** *ж* (артыҡ) ярһыулыҡ (тәьҫирләнеүсәнлек)

ЭКЗАЛЬТИРО́ВАННЫЙ и **ЭКЗАЛЬТИ́РОВАННЫЙ,** -ая, -ое ҡыуаныс (шатлыҡ) менән тулы, (артыҡ) ярһыулы (тәьҫирләнгән); **экзальтиро́ванный взгляд** ярһыулы ҡараш; **экзальтиро́ванный челове́к** артыҡ тәьҫирләнгән кеше

ЭКЗА́МЕН *м*; *прям., перен.* һынау, имтихан, экзамен; **вы́держать экза́мен** һынау үтеү; **держа́ть экза́мен на выно́сливость** сыҙамлыҡҡа һынау тотоу; **сдава́ть экза́мен** һынау биреү; **сдать выпускны́е экза́мены** сығарылыш имтихандары тапшырыу

ЭКЗАМЕНА́ТОР *м* һынау (имтихан, экзамен) алыусы

ЭКЗАМЕНА́ТОРСКИЙ, -ая, -ое һынау (имтихан, экзамен) алыусы ...ы; **экзамена́торская по́дпись** имтихан алыусының ҡултамғаһы; **экзамена́торские обя́занности** һынау алыусының бурыстары

ЭКЗАМЕНАЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое һынау (имтихан, экзамен) ...ы; **экзаменацио́нный биле́т** имтихан билеты

ЭКЗАМЕНОВА́ТЬ *несов. кого-что* һынау (имтихан, экзамен) алыу (үткәреү); **экзаменова́ть студе́нтов** студенттарға һынау үткәреү; **экзаменова́ть по исто́рии** тарихтан имтихан алыу

ЭКЗАМЕНОВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** һынау (имтихан, экзамен) биреү (тотоу, үтеү, тапшырыу); **экзаменова́ться по матема́тике** математиканан һынау биреү **2.** *страд. от* **экзаменова́ть**

ЭКЗЕКУ́ТОР *м* **1.** экзекутор (*батша Рәсәйендә хужалыҡ эштәрен алып барыусы чиновник*) **2.** *уст.* тән язаһы биреүсе, язалаусы

ЭКЗЕКУ́ЦИЯ *ж*; *уст.* **1.** тән язаһы; **подверга́ть экзеку́ции** тән язаһына дусар итеү **2.** (*исполнение судебного или административного приговора*) хөкөм ҡарарын башҡарыу (үтәү); **вре́мя экзеку́ции** хөкөм ҡарарын үтәү ваҡыты

ЭКЗЕ́МА *ж* экзема, ҡамасау (*тире ауырыуы*)

ЭКЗЕМПЛЯ́Р *м* **1.** дана, экземпляр; **напеча́тать в трёх экземпля́рах** өс экземплярҙа баҫыу **2.** *кого-чего* өлгө, төр, үрнәк; **ре́дкий экземпля́р цветка́** сәскәнең һирәк осрай торған төрө **3.** *кого-чего* вәкил; **типи́чный экземпля́р холосто́го мужчи́ны** буйҙаҡ ир-аттарҙың типик вәкиле

ЭКЗИСТЕНЦИАЛИ́ЗМ *м* экзистенциализм (*XX б. барлыҡҡа килеп, шәхестең йәшәүен, уның ижадын, ирекле һәм яуаплы булыуын төп төшөнсәләр итеп таныған фәлсәфәүи ағым*)

ЭКЗО... *ҡушма һүҙҙәрҙең "тыш", "сит", "ят" мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.,* **экзога́мия** экзогамия

ЭКЗОГА́МИЯ *ж*; *этн.* экзогамия (*бер ырыу эсендә үҙ-ара өйләнешеүҙе тыйған йола*); **явле́ние экзога́мии** экзогамия күренеше

ЭКЗОГА́МНЫЙ, -ая, -ое *этн.* экзогам; **экзога́мный род** экзогам ырыу

ЭКЗОГЕ́ННЫЙ, -ая, -ое *книжн.* экзоген (*тышҡы сәбәптәр тәьҫирендә үҙгәрә торған*); **экзоге́нные измене́ния** *геол.* экзоген үҙгәрештәр

ЭКЗОТЕРМИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое *хим.* экзотермик (*йылылыҡ сығара торған*); **экзотерми́ческие реа́кции** экзотермик реакциялар

ЭКЗО́ТИКА *ж* экзотика, сит (ят) үҙенсәлек; **экзо́тика Восто́ка** Көнсығыш экзотикаһы

ЭКЗОТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** экзотик, сит, ят; **экзоти́ческие расте́ния** ят үҫемлектәр; **экзоти́ческие стра́ны** экзотик илдәр **2.** *перен.* (*диковинный*) экзотик, сәйер, хикмәтле, ғәжәп, ҡыҙыҡ; **экзоти́ческий та́нец** хикмәтле бейеү

ЭКЗОТИ́ЧНОСТЬ *ж* экзотиклыҡ, сәйерлек; **экзоти́чность явле́ния** күренештең экзотиклығы

ЭКЗОТИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое *см.* **экзоти́ческий**

ЭКИВО́КИ *мн.* (*ед.* **экиво́к** *м*) ишара, кинәйә, ситләтеп (ике мәғәнәле) һөйләү; **говори́ть с экиво́ками** кинәйә менән һөйләү

ЭКИПА́Ж I *м* экипаж (*рессорлы арба*); **сади́ться в экипа́ж** экипажға ултырыу

ЭКИПА́Ж II *м* экипаж; **экипа́ж корабля́** корабль экипажы; **комплектова́ть экипа́ж** экипаж туплау (комплектлау); **фло́тский экипа́ж** флот экипажы

ЭКИПИРОВА́ТЬ *сов., несов.* **1.** *кого-что* (кәрәк-яраҡ менән) тәьмин итеү; **экипирова́ть во́йска́** ғәскәрҙе кәрәк-яраҡ менән тәьмин итеү **2.** *разг.* (*снабдить одеждой и обувью*) кейендереү, кейем-һалым менән тәьмин итеү **3.** *ж.-д.* яңы рейсҡа (юлға) әҙерләү; **экипирова́ть ваго́ны** вагондарҙы яңы рейсҡа әҙерләү

ЭКИПИРОВА́ТЬСЯ 1. *сов., несов.* (кәрәк-яраҡ менән) тәьмин ителеү **2.** *сов., несов.*; *разг.* кейенеү, кейем-һалым менән тәьмин ителеү **3.** *несов. страд. от* **экипирова́ть**

ЭКИПИРО́ВКА *ж* **1.** *см.* **экипирова́ть, экипирова́ться**; **экипиро́вка батальо́на** батальонды кәрәк-яраҡ менән тәьмин итеү **2.** (*снаряжение*) кәрәк-яраҡ, ҡорал-ҡорамал; **казённая экипиро́вка** ҡаҙна кәрәк-ярағы **3.** (*одежда и обувь*) кейем-һалым

ЭКИПИРО́ВОЧНЫЙ, -ая, -ое *ж.-д.* юлға (яңы рейсҡа) әҙерләү ...ы; **экипиро́вочное депо́** юлға әҙерләү депоһы

ЭКЛЕКТИ́ЗМ *м* эклектизм (1. *төрлө идея йүнәлештәрен, теорияларҙы, караштарҙы принципһыҙ кушыу* 2. *архит., сәнғ. төрлө стиль үҙенсәлектәрен кушыу, художестволы принциптар берҙәмлеге булмау*); **идеологи́ческий эклекти́зм** идеологик эклектизм

ЭКЛЕ́КТИК *м* эклектик (*эклектизм яклы кеше*)

ЭКЛЕ́КТИКА *ж* эклектика (*эклектизм йөкмәткеле хәл-күренеш*)

ЭКЛЕКТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое эклектик, әҙмә-әҙләкһеҙ; **эклекти́ческая филосо́фия** эклектик фәлсәфә; **эклекти́ческие сужде́ния** әҙмә-әҙләкһеҙ фекерҙәр

ЭКЛЕКТИ́ЧНОСТЬ *ж* эклектиклык, әҙмә-әҙләкһеҙлек; **эклекти́чность вы́водов** һығымталарҙың әҙмә-әҙләкһеҙлеге

ЭКЛЕКТИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое *см.* **эклекти́ческий**

ЭКЛЕ́Р *м* эклер (*кремлы пирог төрө*)

ЭКЛИ́МЕТР *м* эклиметр (*вертикаль яҫылыктағы мөйөштәрҙе үлсәү коралы*)

ЭКЛИ́ПТИКА *ж*; *астр.* эклиптика (*бер йыл эсендә Кояш хәрәкәт иткән күк түңәрәге*)

ЭКЛИПТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое *астр.* эклиптик, эклиптика ...ы; **эклипти́ческая пло́скость** эклиптик яҫылык

ЭКЛО́ГА *ж*; *лит.* эклога (*шиғыр төрө*)

ЭКОЛОГИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое экологик, экология ...ы; **экологи́ческая пробле́ма** экология мәсьәләһе; **экологи́ческая катастро́фа** экологик һәләкәт ♦ **экологи́ческая систе́ма** экологик берҙәмлек, тереклек системаһы (*үҫемлектәр һәм хайуандар донъяһын йәшәгән урыны менән бәйләп өйрәнеү*)

ЭКОЛО́ГИЯ *ж* экология (*тереклектең тирә-як мөхит менән бәйләнешен өйрәнеүсе фән*); **эколо́гия расте́ний** үҫемлектәр экологияһы

ЭКОНОМ... *урыҫ телендә кушма һүҙҙәрҙең "иктисад", "иктисади" мәғәнәләрен аңлаткан беренсе өлөшө, мәҫ.*, **экономотде́л** иктисад бүлеге

ЭКОНО́МИКА *ж*; *в разн. знач.* иктисад, экономика; **эконо́мика капитали́зма** капитализм иктисады; **эконо́мика страны́** ил экономикаһы; **эконо́мика се́льского хозя́йства** ауыл хужалығы иктисады; **институ́т эконо́мики** иктисад институты; **ле́кции по эконо́мике** иктисад буйынса лекциялар

ЭКОНОМИ́СТ *м* экономист (*иктисад белгесе*); **подгото́вка экономи́стов** экономистар әҙерләү; **рабо́тать экономи́стом** экономист булып эшләү

ЭКОНО́МИТЬ *несов.* 1. *что* экономиялау, һаксыл (һаклап, бәрәкәтле) тотоноу, әрәмләмәү, әрәм-шәрәм итмәү; **эконо́мить во́ду** һыуҙы һаксыл тотоноу; **эконо́мить де́ньги** акcаны бәрәкәтле тотоноу 2. *в чём, на чём* экономия яһау, әҙ (кыҫып) тотоноу, файҙа итеү, экономиялау; **эконо́мить на еде́** ашауҙы кыҫыу

ЭКОНО́МИТЬСЯ *несов.* 1. тотонолмай калыу, экономиялау 2. *страд. от* **эконо́мить** 1

ЭКОНОМИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое иктисади, экономик, экономика ...ы; **экономи́ческая поли́тика** иктисади сәйәсәт; **экономи́ческое сотру́дничество** экономик хеҙмәттәшлек; **экономи́ческие зако́ны** иктисад кануңдары; **экономи́ческие тре́бования** иктисади талаптар ♦ **экономи́ческая геогра́фия** иктисад географияһы

ЭКОНОМИ́ЧНОСТЬ *ж* 1. бәрәкәтлелек, файҙалы (төтөмлө) булыу; **экономи́чность кра́ски** буяуҙың бәрәкәтлелеге 2. аҙ сығымлы булыу, файҙалылык, отошлолок; **экономи́чность ме́тода произво́дства** етештереү ысулының отошлолоғо

ЭКОНОМИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое 1. бәрәкәтле, файҙалы, төтөмлө; **экономи́чное испо́льзование** бәрәкәтле кулланыу; **экономи́чный раство́р** бәрәкәтле иҙмә 2. файҙалы, аҙ сығымлы, отошло; **экономи́чный спо́соб обрабо́тки де́рева** ағас эшкәртеүҙең аҙ сығымлы ысулы

ЭКОНО́МИЯ *ж* 1. экономия, һаклык, исраф итмәү, һаклау; **научи́ться эконо́мии** һаклыкка өйрәнеү 2. экономия, табыш, файҙа; **больша́я эконо́мия** ҙур файҙа ♦ **полити́ческая эконо́мия** сәйәси экономия

ЭКОНО́МКА *ж*; *уст.* экономка (*хужалыкты алып барған катын-кыҙ*)

ЭКОНО́МНИЧАТЬ *несов.*; *разг.* бәрәкәтле итеү, һаксыл булыу, кыҫып (һаклык менән) тотоноу

ЭКОНО́МНОСТЬ *ж* бәрәкәтлелек, һаксыллык; **эконо́мность в расхо́довании де́нег** акса тотоноуҙа һаксыллык

ЭКОНО́МНЫЙ, -ая, -ое 1. һаксыл, йыйнак, самалы, иҫәпсел, иҫәпләп тотоноусан; **эконо́мный хозя́ин** һаксыл хужа; **эконо́мное расхо́дование** иҫәпләп тотоноу 2. (*сдержанный*) һаран; **эконо́мный в слова́х** һүҙгә һаран 3. экономиялы, бәрәкәтле, аҙ сығымлы; **эконо́мный о́браз жи́зни** аҙ сығымдар менән йәшәү

ЭКРА́Н *м* 1. *тех., физ.* экран; **экра́н телеви́зора** телевизор экраны; **экра́н со́лнечной батаре́и** кояш батареяһы экраны 2. *перен.* экран, кино сәнғәте; **та́йны экра́на** кино сәнғәте серҙәре ♦ **голубо́й экра́н** *см.* **голубо́й**; **широ́кий экра́н** *см.* **широ́кий**

ЭКРАНИЗА́ЦИЯ *ж* экранлаштырыу; **экраниза́ция рома́на** романды экранлаштырыу; **проце́сс экраниза́ции** экранлаштырыу барышы

ЭКРАНИЗИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* экранлаштырыу; **экранизи́ровать пье́су** пьесаны экранлаштырыу

ЭКРАНИЗИ́РОВАТЬСЯ *несов. страд. от* **экранизи́ровать**

ЭКРАНИ́РОВАНИЕ *с*; *тех.* экран короу, экранлау, ышыклау, каплау; **экрани́рование реа́ктора** реакторҙы каплау; **экрани́рование прибо́ров** приборҙарҙы ышыклау

ЭКРАНИ́РОВАННЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от* **экрани́ровать** 2. *прил.* экран куйылған, экран-

ланған, ҡапланған, ышыҡланған; **экрани́рованный ка́бель** ҡапланған кабель

ЭКРАНИ́РОВАТЬ *сов., несов.; тех.* экран ҡороу, экранлау, ышыҡлау, һаҡлау

ЭКРАНИ́РОВАТЬСЯ *несов. страд. от* **экрани́ровать**

ЭКРА́ННЫЙ, -ая, -ое экран ...ы; **экра́нная ра́ма** экран рамы; **экра́нное иску́сство** экран сәнғәте

ЭКС... *ҡушма һүҙҙәрҙең "элекке" мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.,* **экс-мини́стр** экс-министр; **экс-чемпио́н** экс-чемпион, элекке чемпион

ЭКСКАВА́ТОР *м* экскаватор; **гу́сеничный экскава́тор** сылбыр тәгәрмәсле экскаватор

ЭКСКАВА́ТОРНЫЙ, -ая, -ое экскаватор ...ы; **экскава́торная стрела́** экскаватор уғы

ЭКСКАВА́ТОРЩИК *м* экскаваторсы; **рабо́тать экскава́торщиком** экскаваторсы булып эшләү

ЭКСКРЕМЕ́НТЫ *мн.; спец.* бүлендектәр (*тиҙәк, һейҙек*)

Э́КСКУРС и *уст.* **ЭКСКУ́РС** *м* экскурс, күҙ ташлау; **э́кскурс в о́бласть филосо́фии** фәлсәфәгә экскурс

ЭКСКУРСА́НТ *м* и **ЭКСКУРСА́НТКА** *ж* экскурсияла ҡатнашыусы, экскурсант; **гру́ппа экскурса́нтов** экскурсияла ҡатнашыусылар төркөмө

ЭКСКУРСИО́ННЫЙ, -ая, -ое экскурсия ...ы, **экскурсио́нный сезо́н** экскурсия сезоны; **экскурсио́нный авто́бус** экскурсия автобусы

ЭКСКУ́РСИЯ *ж; в разн. знач.* экскурсия; **экску́рсия шко́льников** уҡыусылар экскурсияһы; **организова́ть экску́рсию** экскурсия ойоштороу

ЭКСКУРСОВО́Д *м* экскурсовод (*экскурсия етәксеһе*)

ЭКСКУРСОВО́ДЧЕСКИЙ, -ая, -ое экскурсовод ...ы; **экскурсово́дческие обя́занности** экскурсовод бурыстары

ЭКСЛИ́БРИС *м* экслибрис (*китап тышлығының эске яғында хужаһының исемен күрһәткән тамға*)

ЭКСПАНСИ́ВНОСТЬ *ж* ҡыҙыулыҡ, үҙен тыя алмағанлыҡ, тотанаҡһыҙлыҡ

ЭКСПАНСИ́ВНЫЙ, -ая, -ое экспансив, тотанаҡһыҙ, үҙен (тойғоларын) тыймаған, ҡыҙыу; **экспанси́вная нату́ра** экспансив холоҡ

ЭКСПА́НСИЯ *ж* **1.** экспансия, баҫҡынсылыҡ; **полити́ческая экспа́нсия** сәйәси экспансия **2.** экспансия, таралыу, баҫыу; **экспа́нсия эпиде́мии** эпидемияның таралыуы

ЭКСПАТРИА́НТ *м* и **ЭКСПАТРИА́НТКА** *ж* экспатриант (*илдән ҡыуылыу йәки үҙе теләп киткән кеше*)

ЭКСПАТРИА́ЦИЯ *ж* экспатриация (**1.** *тыуған илдән китеү йәки ҡыуылыу* **2.** *гражданлыҡтан баш тартыу йәки мәхрүм ителеү*)

ЭКСПАТРИИ́РОВАТЬ *сов., несов. кого-что* экспатриациялау (*тыуған илдән ҡыуылыу*)

ЭКСПАТРИИ́РОВАТЬСЯ 1. *сов., несов.* экспатриацияланыу (*башҡа илгә күсеү*) **2.** *несов. страд. от* **экспатрии́ровать**

ЭКСПЕДИ́РОВАТЬ *сов., несов. что; спец.* оҙатыу, ебәреү; **экспеди́ровать корреспонде́нцию** корреспонденция оҙатыу; **экспеди́ровать груз** йөк ебәреү

ЭКСПЕДИ́РОВАТЬСЯ *несов. страд. от* **экспеди́ровать**

ЭКСПЕДИ́ТОР *м* экспедитор (*экспедиция менән шөғөлләнгән хеҙмәткәр*)

ЭКСПЕДИ́ТОРСКИЙ, -ая, -ое экспедитор ...ы; **экспеди́торская рабо́та** экспедитор эше

ЭКСПЕДИЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** оҙатыу ...ы, ебәреү ...ы; **экспедицио́нный отде́л** оҙатыу бүлеге; **экспедицио́нное помеще́ние** оҙатыу урыны **2.** экспедиция ...ы; **экспедицио́нное снаряже́ние** экспедиция кәрәк-ярағы

ЭКСПЕДИ́ЦИЯ *ж* **1.** *спец.* оҙатыу, ебәреү; **экспеди́ция гру́зов** йөктәр ебәреү; **экспеди́ция газе́т** гәзит оҙатыу; **экспеди́ция официа́льных бума́г** рәсми ҡағыҙҙар оҙатыу **2.** (*отдел учреждения, занимающийся отправкой, рассылкой чего-л.*) оҙатыу, экспедиция **3.** *в разн. знач.* экспедиция; **нау́чная экспеди́ция** фәнни экспедиция; **спаса́тельная экспеди́ция** ҡотҡарыу экспедицияһы; **отпра́виться в экспеди́цию** экспедицияға китеү; **собра́ть экспеди́цию** экспедиция йыйыу

ЭКСПЕРИМЕ́НТ *м* эксперимент, тәжрибә, һынау; **сме́лый экспериме́нт** ҡыйыу тәжрибә; **бессмы́сленные экспериме́нты** мәғәнәһеҙ һынауҙар

ЭКСПЕРИМЕНТА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** экспериментал, эксперимент ...ы, тәжрибә ...ы; **эксперимента́льные да́нные** эксперимент мәғлүмәттәре **2.** эксперимент (тәжрибә) үткәреү ...ы; **эксперимента́льный отде́л** тәжрибә үткәреү бүлеге; **эксперимента́льные живо́тные** тәжрибә үткәреү хайуандары **3.** экспериментал; **эксперимента́льный комба́йн** экспериментал комбайн **4.** экспериментал, тәжрибәгә нигеҙләнгән; **эксперимента́льная медици́на** экспериментал медицина

ЭКСПЕРИМЕНТА́ТОР *м* экспериментсы; **изве́стный эксперимента́тор** танылған экспериментсы

ЭКСПЕРИМЕНТА́ТОРСКИЙ, -ая, -ое экспериментсы ...ы; **эксперимента́торский тала́нт** экспериментсы таланты

ЭКСПЕРИМЕНТА́ТОРСТВО *с* **1.** (*проведение экспериментов*) эксперимент яһау, тәжрибә үткәреү **2.** (*склонность к экспериментированию*) эксперимент үткәреүгә әүәҫлек

ЭКСПЕРИМЕНТИ́РОВАНИЕ *с см.* **эксперименти́ровать**

ЭКСПЕРИМЕНТИ́РОВАТЬ *несов.* эксперимент (тәжрибә) яһау (үткәреү); **эксперименти́ровать с живо́тными** хайуандар менән тәжрибә үткәреү

ЭКСПЕ́РТ *м; в разн. знач.* эксперт; **экспе́рт вы́ставки** күргәҙмә эксперты; **заключе́ние экспе́ртов** эксперттар һығымтаһы

ЭКСПЕРТИ́ЗА *ж* экспертиза, тикшереү, ҡарау; **медици́нская эксперти́за** медицина экспертизаһы; **нау́чная эксперти́за** ғилми экспертиза, фәнни тикшереү; **отпра́вить на эксперти́зу** экспертизаға ебәреү; **повто́рная эксперти́за** ҡабатанан тикшереү

ЭКСПЕ́РТНЫЙ, -ая, -ое эксперт(тар) ...ы; **экспе́ртная коми́ссия** эксперт комиссияһы; **экспе́ртное заключе́ние** эксперттар һығымтаһы

ЭКСПИРАТО́РНЫЙ, -ая, -ое экспираторлы; **экспирато́рное ударе́ние** экспираторлы баҫым

ЭКСПИРА́ЦИЯ *ж*; *спец.* (*выдох*) экспирация (*һулыш* (*тын*) *сығарыу*)

ЭКСПЛАНТА́ЦИЯ *ж*; *биол.* эксплантация, эксплантациялау (*күсереп үлтыртыу*); **экспланта́ция тка́ней органи́зма** организмдың туҡымаларын эксплантациялау

ЭКСПЛУАТА́ТОР *м* эксплуататор, эксплуатациялаусы, иҙеүсе

ЭКСПЛУАТА́ТОРСКИЙ, -ая, -ое эксплуататор(ҙар) ...ы, иҙеүсе(ләр) ...ы; **эксплуата́торский класс** эксплуататорҙар синыфы

ЭКСПЛУАТАЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое файҙаланыу ...ы, эксплуатация ...ы; **эксплуатацио́нные изде́ржки** эксплуатация сығымдары

ЭКСПЛУАТА́ЦИЯ *ж* **1.** (*присвоение результатов чужого труда*) эксплуатация, эксплуатациялау, иҙеү **2.** (*использование, применение чего-л.*) файҙаланыу, тотоноу, эксплуатация; **эксплуата́ция маши́ны** машинаны файҙаланыу; **сдать в эксплуата́цию** файҙаланыуға тапшырыу

ЭКСПЛУАТИ́РОВАТЬ *несов. кого-что* **1.** эксплуатациялау, иҙеү; **эксплуати́ровать трудя́щихся** хеҙмәтсәндәрҙе иҙеү **2.** *что* файҙаланыу, тотоноу, эксплуатациялау; **эксплуати́ровать обору́дование** ҡорамалдарҙы файҙаланыу

ЭКСПЛУАТИ́РОВАТЬСЯ *несов. страд. от* **эксплуати́ровать**

ЭКСПОЗИЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** *лит., муз.* экспозицион, инеш; **экспозицио́нная часть рома́на** романдың инеш өлөшө **2.** күргәҙмә(ләр) ...ы, экспозиция(лар) ...ы; **экспозицио́нный зал** экспозициялар залы

ЭКСПОЗИ́ЦИЯ *ж* **1.** *лит., муз.* экспозиция, инеш, кереш; **экспози́ция траге́дии** трагедияның инеше **2.** (*показ*) экспозиция, ҡуйылыу, күргәҙмә **3.** (*выставленные вещи*) экспозиция, күргәҙмә; **музе́йная экспози́ция** музей экспозицияһы **4.** *фото., кино.* экспозиция, яҡтыртып алыу (төшөрөү); **дли́тельная экспози́ция** оҙаҡ яҡтыртып төшөрөү

ЭКСПОНА́Т *м* экспонат; **вы́ставочный экспона́т** күргәҙмә экспонаты

ЭКСПОНА́ТНЫЙ, -ая, -ое экспонат ...ы (*экспонатка ҡуйыла торған*); **экспона́тный экземпля́р** экспонат үрнәге

ЭКСПОНЕ́НТ *м* экспонент (*экспонат ҡуйыусы*)

ЭКСПОНИ́РОВАНИЕ *с см.* **экспони́ровать**

ЭКСПОНИ́РОВАТЬ *сов., несов.* **1.** *кого-что* күргәҙмәгә ҡуйыу **2.** *что*; *фото.* яҡтыртыу, яҡты төшөрөү **3.** *что*; *шахм.* һөжүм аҫтына ҡуйыу

ЭКСПОНИ́РОВАТЬСЯ *несов. страд. от* **экспони́ровать**

ЭКСПОНО́МЕТР *м*; *фото., кино.* экспонометр

Э́КСПОРТ *м* экспорт (**1.** *сит илгә сығарыу* **2.** *сит илгә сығарылған тауар миҡдары һәм тауар үҙе*); **э́кспорт не́фти** нефть экспорты

ЭКСПОРТЁР *м* экспортёр (*сит илгә сығарыусы*)

ЭКСПОРТИ́РОВАНИЕ *с см.* **экспорти́ровать**

ЭКСПОРТИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* экспортлау (*сит илгә сығарыу*); **экспорти́ровать това́р** тауарҙы экспортлау; **экспорти́ровать газ** газды экспортлау

ЭКСПОРТИ́РОВАТЬСЯ *несов. страд. от* **экспорти́ровать**

Э́КСПОРТНЫЙ, -ая, -ое **1.** экспорт ...ы; **э́кспортные опера́ции** экспорт эштәре **2.** сит илгә сығарыу (ебәреү) ...ы, сит илгә сығара (ебәрә) торған; **э́кспортный лес** сит илгә сығара торған ағас

ЭКСПРЕ́СС *м* экспресс (*тиҙ йөрөшлө автобус, пароход, поезд һ.б.*)

ЭКСПРЕССИ́ВНОСТЬ *ж* экспрессивлыҡ, тәьҫирлелек; **экспресси́вность ре́чи** телмәрҙең тәьҫирлелеге

ЭКСПРЕССИ́ВНЫЙ, -ая, -ое экспрессив, йәнле, тәьҫирле, тасуири; **экспресси́вный жест** йәнле ишара; **экспресси́вная речь** тасуири телмәр

ЭКСПРЕССИОНИ́ЗМ *м* экспрессионизм (*XX б. башында сәнғәттә, әҙәбиәттә кешенең эске донъяһын, кисерештәрен ысынбарлыҡ тип ҡараған һәм уны сағылдырыуҙы төп маҡсат итеп ҡуйған ағым*)

ЭКСПРЕССИОНИ́СТ *м* экспрессионист (*экспрессионизм яҡлы*)

ЭКСПРЕССИОНИ́СТСКИЙ, -ая, -ое экспрессионист ...ы, экспрессионизм ...ы; **экспрессиони́стский приём** экспрессионизм алымы

ЭКСПРЕ́ССИЯ *ж* экспрессия, тәьҫирлелек, тасуирлау көсө, йәнлелек; **экспре́ссия цве́та** төҫтәрҙең тәьҫирлелеге

ЭКСПРЕ́ССНЫЙ, -ая, -ое экспресс ...ы; **экспре́ссный авто́бус** экспресс автобус; **экспре́ссный соста́в** экспресс составы

ЭКСПРО́МТ *м* экспромт (**1.** *алдан әҙерләнмәй, ҡапыл ижад ителгән оҫта шиғыр, тапҡыр һүҙ* **2.** *ирекле формала яҙылған кескәй музыкаль әҫәр*); **уда́чный экспро́мт** уңышлы экспромт

ЭКСПРО́МТОМ *нареч.* алдан әҙерләнмәй, әҙерлекһеҙ, көтмәгәндә; **произнести́ речь экспро́мтом** әҙерлекһеҙ телмәр тотоу; **приезжа́ть экспро́мтом** көтмәгәндә килеп төшөү

ЭКСПРОПРИА́ТОР *м* экспроприатор (*көс менән тартып алыусы*)

ЭКСПРОПРИА́ЦИЯ *ж* экспроприацияланыу (**1.** *юр. хөкүмәт тарафынан мәжбүри тартып*

алыу **2.** *кит. милектән, социаль хәлдән мәхрүм ителеү)*

ЭКСПРОПРИИ́РОВАТЬ *сов., несов. кого-что; книжн.* экспроприациялау, тартып алыу, мәхрүм итеү; **экспроприи́ровать иму́щество** милкен тартып алыу

ЭКСПРОПРИИ́РОВАТЬСЯ *несов. страд. от* **экспроприи́ровать**

ЭКСТА́З *м* экстаз, ҙур ләззәт, рәхәтлек, шашынып ләззәтләнеү, ярһыған (шашҡан) хәл; **впасть в экста́з** экстазға бирелеү

ЭКСТАТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое экстаз хәлендәге, саманан тыш шатланған, шашынған, ләззәтле; **экстати́ческий смех** шашынған көлөү

ЭКСТЕНСИ́ВНЫЙ, -ая, -ое *спец.* экстенсив; **экстенси́вное земледе́лие** экстенсив игенселек (һөрөнтө ерҙәрҙе арттырыу)

ЭКСТЕ́РН *м* **1.** экстерн (*уҡыу йортонда уҡымай, үҙ аллы һынау биреүсе*) **2.** *в знач. нареч.* **экстéрном** экстерн булып; **окóнчить институ́т экстéрном** институтты экстерн булып тамамлау

ЭКСТЕРНА́Т *м* экстернат; **организова́ть экстерна́т** экстернат ойоштороу

ЭКСТЕРРИТОРИА́ЛЬНОСТЬ *ж; юр.* экстерриториаллек (*үҙ иле ҡағиҙәләренә генә буйһоноу, урындағы ҡанундарҙан ирекле булыу*); **пра́во экстерриториа́льности** экстерриториаллек хоҡуғы

ЭКСТЕРРИТОРИА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое *юр.* экстерриториаль

ЭКСТЕРЬЕ́Р *м; спец.* тороҡ, кәүҙә төҙөлөшө (үҙенсәлеге); **экстерье́р рыси́стых лошаде́й** юртаҡ аттарҙың кәүҙә төҙөлөшө

ЭКСТЕРЬЕ́РНЫЙ, -ая, -ое *спец.* экстерьер ...ы, тороҡ ...ы, кәүҙә ...ы; **экстерье́рные ка́чества** экстерьер сифаттары; **экстерье́рные осо́бенности** кәүҙә үҙенсәлектәре

Э́КСТРА *прил. неизм.* экстра (*юғары сифатлы*); **чай э́кстра** экстра сәй

ЭКСТРАВАГА́НТНЫЙ, -ая, -ое экстравагант, ғәжәп шәп, ғәҙәти булмаған; **экстраваға́нтное пла́тье** ғәжәп шәп күлдәк

ЭКСТРА́КТ *м* **1.** (*вытяжка*) экстракт, һығынды **2.** (*сгущенный сок ягод, плодов*) экстракт, һут; **я́годный экстра́кт** еләк һуты

ЭКСТРАКТИ́ВНЫЙ, -ая, -ое *хим.* экстрактив, айырып (һығып) алына торған; **экстракти́вные вещества́** айырып алына торған матдәләр

ЭКСТРА́КТНЫЙ и **ЭКСТРА́КТОВЫЙ,** -ая, -ое экстракт ...ы, һығынды ...ы, һығынды яһау ...ы, һут ...ы; **экстра́ктный цех** һығынды яһау цехы

ЭКСТРА́КЦИЯ *ж* **1.** *спец.* (*извлечение чего-л.*) һурыу, һурып алыу **2.** *хим.* айырыу, айырып алыу (сығарыу)

ЭКСТРАОРДИНА́РНОСТЬ *ж* ғәҙәттән тыш булыу, ғәҙәти булмау, көтөлмәгәнлек; **экстраордина́рность происше́ствия** ваҡиғаның ғәҙәттән тыш булыуы

ЭКСТРАОРДИНА́РНЫЙ, -ая, -ое ғәҙәттән тыш, һирәк осрай торған, ғәҙәти булмаған, көтөлмәгән; **экстраордина́рное явле́ние** ғәҙәттән тыш күренеш

ЭКСТРЕМА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** экстремаль, һуңғы сиктәге, иң юғары (ахырғы); **экстрема́льная температу́ра** экстремаль температура **2.** экстремаль, киҫкен, ғәҙәттән тыш; **экстрема́льные усло́вия** киҫкен шарттар; **экстрема́льная ситуа́ция** ғәҙәттән тыш хәл

ЭКСТРЕМИ́ЗМ *м* экстремизм (*иң киҫкен саралар, караштар яҡлы булыу*)

ЭКСТРЕМИ́СТ *м* экстремист

ЭКСТРЕМИ́СТСКИЙ, -ая, -ое экстремистар ...ы, экстремизм ...ы; **экстреми́стская газе́та** экстремистар гәзите

Э́КСТРЕННОСТЬ *ж* ашығыслыҡ, кисектергеһеҙлек; **э́кстренность отъе́зда** китеүҙең ашығыслығы

Э́КСТРЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** (*срочный, неотложный*) ашығыс, кисектергеһеҙ; **э́кстренная телегра́мма** ашығыс телеграмма; **э́кстренное совеща́ние** кисектергеһеҙ кәңәшмә **2.** (*чрезвычайный, требующий неотложного вмешательства*) ғәҙәттән тыш, көтөлмәгән, хәл өҫтөндәге; **э́кстренный слу́чай** ғәҙәттән тыш осраҡ; **э́кстренный больно́й** хәл өҫтөндәге ауырыу

ЭКСЦЕ́НТРИК I *м* эксцентрик (*әйләнеү үҙәге геометрик үҙәк менән тура килмәгән дүңгәләк*)

ЭКСЦЕ́НТРИК II *м* **1.** (*артист*) эксцентрик (*төрлө ҡыланыштар менән көлдөрөүсе*) **2.** *уст.* сәйер (мәҙәк, ғәжәп) кеше; **быть эксце́нтриком** сәйер кеше булыу

ЭКСЦЕ́НТРИКОВЫЙ, -ая, -ое эксцентрик ...ы; **эксце́нтриковое кольцо́** эксцентрик ҡулса

ЭКСЦЕНТРИ́ЧЕСКИЙ I, -ая, -ое *мат.* эксцентрик (*уртаҡ үҙәге булмаған*); **эксцентри́ческие фигу́ры** эксцентрик фигуралар

ЭКСЦЕНТРИ́ЧЕСКИЙ II, -ая, -ое **1.** *театр.* эксцентрик, әкәмәт, көлкөлө, оҫта алымға нигеҙләнгән; **эксцентри́ческий но́мер** эксцентрик номер **2.** ғәжәп, сәйер, мәҙәк; **эксцентри́ческий посту́пок** сәйер ҡылыҡ; **эксцентри́ческий вид** мәҙәк ҡиәфәт; **эксцентри́ческий челове́к** сәйер кеше

ЭКСЦЕНТРИ́ЧНОСТЬ *ж; в разн. знач.* эксцентриклыҡ, ғәләмәтлек, әкәмәтлек, ғәжәплек; **эксцентри́чность оде́жды** кейемдең ғәләмәтлеге; **эксцентри́чность выступле́ния** сығыштың әкәмәтлеге

ЭКСЦЕНТРИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое *см.* **эксцентри́ческий** II 2

ЭКСЦЕ́СС *м* **1.** *книжн.* (*крайнее проявление чего-л.*) тайпылыш; (*о чувствах*) тотанаҡһыҙлыҡ, сығырынан сығыу; **эксце́ссы в жи́вописи** һынлы сәнғәттәге тайпылыштар; **чу́вственные эксце́ссы** хис тотанаҡһыҙлығы **2.** (*нарушение нормального хода чего-л.*) бәрелеш, тайпылыш; **предотврати́ть эксце́ссы** тайпылыш булдырмау

ЭЛАСТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое *см.* **эласти́чный** ♦ **эласти́ческие воло́кна** *биол.* эластик епсәләр

ЭЛАСТИ́ЧНОСТЬ *ж* **1.** һығылмалылыҡ, һығылыусанлыҡ, һуҙылмалылыҡ; **эласти́чность тка́ни** туҡыманың һығылмалылығы **2.** *перен.* һалмаҡлыҡ, талғынлыҡ; **эласти́чность движе́ний** хәрәкәттәрҙең һалмаҡлығы

ЭЛАСТИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*упругий, гибкий*) эластик, һығылмалы; **эласти́чная ко́жа** һығылмалы тире **2.** (*способный растягиваться*) һуҙылмалы; **эласти́чный бинт** һуҙылмалы бинт **3.** *перен., уст.* һалмаҡ, талғын; **эласти́чные движе́ния** талғын хәрәкәттәр **4.** *перен.* үҙгәреүсән, ҡулайланыусан, яйланыусан, ыңғай, һығылмалы; **эласти́чный хара́ктер** ыңғай холоҡ

ЭЛЕВА́ТОР *м* элеватор; **засы́пать зерно́ в элева́тор** элеваторға иген һалыу

ЭЛЕГА́НТНОСТЬ *ж* элегантлыҡ, күркәмлек, ҡупшылыҡ, көйәҙлек; **элега́нтность оде́жды** кейемдең ҡупшылығы

ЭЛЕГА́НТНЫЙ, -ая, -ое элегант, күркәм, ҡупшы, көйәҙ; **элега́нтная же́нщина** ҡупшы ҡатын

ЭЛЕГИ́СТ *м* элегист (*элегия яҙыусы*)

ЭЛЕГИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** элегик, элегия ...ы; **элеги́ческие стихи́** элегик шиғырҙар **2.** (*грустно-мечтательный*) элегик, һағышлы, моңло; **элеги́ческие ду́мы** һағышлы уйҙар

ЭЛЕГИ́ЧНОСТЬ *ж* һағышлылыҡ, моңһоулыҡ; **элеги́чность произведе́ния** әҫәрҙең һағышлылығы

ЭЛЕГИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое *см.* **элеги́ческий** 2

ЭЛЕ́ГИЯ *ж* **1.** *лит., муз.* элегия **2.** *перен.* (*грусть, меланхолия*) һағыш

ЭЛЕКТРИЗА́ЦИЯ *ж* **1.** *физ. см.* **электризовать** 1; **2.** *мед.* электр менән дауалау

ЭЛЕКТРИЗОВА́ТЬ *сов., несов. кого-что* **1.** *физ.* электрлау, электр ебәреү (үткәреү), электрланыу **2.** *перен.* ярһытыу, солғау, арбау, тәьҫир итеү; **электризова́ть зри́теля** тамашасыны арбау

ЭЛЕКТРИЗОВА́ТЬСЯ 1. *сов., несов.*; *физ.* электрланыу **2.** *несов. страд. от* **электризова́ть**

ЭЛЕ́КТРИК *м*; *разг.* **1.** (*специалист в области электричества*) электрсы **2.** (*электротехник*) электрик; **вы́звать эле́ктрика** электрик саҡырыу

ЭЛЕКТРИ́К *прил. неизм.* күгелйем, көлһыу, зәңгәрһыу; **пла́тье цве́та электри́к** көлһыу төҫтәге күлдәк

ЭЛЕКТРИФИКА́ЦИЯ *ж* электрлаштырыу, электрификация, электрификациялау; **электрифика́ция желе́зных доро́г** тимер юлдарҙы электрлаштырыу

ЭЛЕКТРИФИЦИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* электрлаштырыу, электр үткәреү, электрификациялау; **электрифици́ровать но́вые райо́ны** яңы районДарға электр үткәреү

ЭЛЕКТРИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** *в разн. знач.* электр ...ы; **электри́ческая ста́нция** электр станцияһы; **электри́ческий самова́р** электр самауыры; **электри́ческий свет** электр яҡтыһы; **электри́ческий ток** электр тогы **2.** (*совершаемый при помощи электричества*) электр менән; **электри́ческое дое́ние** электр менән һауыу; **электри́ческая чи́стка** электр менән таҙартыу **3.** (*обладающий органом, производящим разряд электричества*) электрлы; **электри́ческий скат** электрлы скат ♦ **электри́ческая ёмкость** электр һыйышлығы; **электри́ческая мо́щность** электр ҡеүәте; **электри́ческий заря́д** электр заряды

ЭЛЕКТРИ́ЧЕСТВО *с* электр; **применя́ть электри́чество** электр ҡулланыу; **провести́ электри́чество** электр үткәреү

ЭЛЕКТРИ́ЧКА *ж*; *разг.* электричка; **е́хать на электри́чке** электричкала барыу; **расписа́ние электри́чек** электричкаларҙың йөрөш ваҡыты

ЭЛЕКТРО... *ҡушма һүҙҙәрҙең "электр", "электр менән" мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.*, **электробри́тва** электр ҡырынғысы; **электролече́ние** электр менән дауалау

ЭЛЕКТРОБУ́Р *м* электробур, электр бырауы

ЭЛЕКТРО́БУС *м* электробус (*аккумулятор менән эшләгән троллейбус*)

ЭЛЕКТРОБЫТОВО́Й, -ая, -ое көнкүреш электр ...ы; **электробытовы́е прибо́ры** көнкүреш электр приборҙары

ЭЛЕКТРОВО́З *м* электровоз

ЭЛЕКТРО́Д *м* электрод (*шыйыҡлыҡ йәки газ аша электр тогы үткәргес*); **положи́тельный электро́д** ыңғай электрод; **отрица́тельный электро́д** кире электрод

ЭЛЕКТРОДВИ́ГАТЕЛЬ *м* электр двигателе

ЭЛЕКТРОДВИ́ЖУЩИЙ, -ая, -ее *физ.* электр тогын барлыҡҡа килтереүсе, электр йөрөтөү ...ы; **электродви́жущая си́ла** электр йөрөтөү көсө

ЭЛЕКТРОДИНА́МИКА *ж* электродинамика (*электр ҡоролмаларының хәрәкәт ҡанундарын һәм үҙ-ара тәьҫир итешеү үҙенсәлектәрен өйрәнеүсе фән*)

ЭЛЕКТРОДИНАМИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое *физ.* электродинамик; **электродинами́ческое реле́** электродинамик реле

ЭЛЕКТРО́ДНЫЙ, -ая, -ое электрод ...ы; **электро́дный заво́д** электрод заводы; **электро́дная устано́вка** электрод ҡоролмаһы

ЭЛЕКТРОДОЕ́НИЕ *с* электр менән һауыу

ЭЛЕКТРОДОИ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое электр менән һауыу ...ы, электр һауғыс; **электродои́льный аппара́т** электр менән һауыу аппараты

ЭЛЕКТРОИЗМЕРИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое электр үлсәгес, электр үлсәү ...ы; **электроизмери́тельные прибо́ры** электр үлсәгес приборҙар

ЭЛЕКТРОИЗОЛЯЦИО́ННЫЙ, -ая -ое электр изоляциялаусы, электр үткәрмәй торған; **электроизоляцио́нный материа́л** электр үткәрмәй торған материал

ЭЛЕКТРОИНСТРУМЕ́НТ *м* электр ҡоралы

ЭЛЕКТРОКА́Р *м* электрокар (*электр арбаһы*)

ЭЛЕКТРОКАРДИОГРА́ММА *ж* электрокардиограмма (*йөрәк эшмәкәрлегенең электрокардиограф ярҙамында теркәлгән һыҙмаһы*)

ЭЛЕКТРОКАРДИО́ГРАФ *м* (*прибор*) электрокардиограф

ЭЛЕКТРОКАРДИОГРА́ФИЯ *ж* электрокардиография (*йөрәк эшмәкәрлеген электрокардиограф менән тикшереү*)

ЭЛЕКТРОЛЕЧЕ́НИЕ *с* электр менән дауалау

ЭЛЕКТРО́ЛИЗ *м*; *хим.* электролиз

ЭЛЕКТРО́ЛИЗНЫЙ, -ая, -ое электролиз ...ы; **электро́лизный цех** электролиз цехы; **электро́лизная ва́нна** электролиз ҡорнаһы (ваннаһы)

ЭЛЕКТРОЛИ́НИЯ *ж* электр линияһы; **провести́ электроли́нию** электр линияһы үткәреү

ЭЛЕКТРОЛИТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое *хим.* электролитик, электролиз ...ы; **применя́ть электролити́ческий ме́тод** электролиз ысулын ҡулланыу; **электролити́ческая медь** электролитик баҡыр

ЭЛЕКТРОЛИ́ТНЫЙ, -ая, -ое электролит ...ы; **электроли́тный заво́д** электролит заводы

ЭЛЕКТРОЛИ́ТЫ *мн.* (*ед.* **электроли́т** *м*) электролит(тар); **электроли́ты аккумуля́тора** аккумулятор электролиттары

ЭЛЕКТРОМАГНЕТИ́ЗМ *м*; *физ.* электромагнетизм (*электр тогы менән тыуҙырылған магнит күренештәре*)

ЭЛЕКТРОМАГНИ́Т *м* электромагнит

ЭЛЕКТРОМАГНИ́ТНЫЙ, -ая, -ое электромагнит ...ы, электромагнетизм ...ы; **электромагни́тные во́лны** электромагнит тулҡындары; **электромагни́тная тео́рия** электромагнетизм теорияһы ♦ **электромагни́тное по́ле** электромагнит ҡыры

ЭЛЕКТРОМАШИ́НА *ж* электр машинаһы

ЭЛЕКТРОМАШИНОСТРОЕ́НИЕ *с* электр машиналары төҙөү

ЭЛЕКТРОМЕТАЛЛУ́РГИЯ и **ЭЛЕКТРОМЕТАЛЛУРГИ́Я** *ж* электр металлургияһы

ЭЛЕКТРОМЕ́ТР *м* электрометр (*үлсәү приборы*)

ЭЛЕКТРОМЕТРИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое электрометрик, электрометрия ...ы; **электрометри́ческий показа́тель** электрометрик күрһәткес

ЭЛЕКТРОМЕ́ТРИЯ *ж* электрометрия (*электр үлсәү ысулдары һәм алымдары*)

ЭЛЕКТРОМЕХАНИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое электромеханика ...ы, электромеханик; **электромехани́ческий цех** электромеханика цехы; **электромехани́ческая обрабо́тка мета́ллов** металдарҙы электромеханик юл менән эшкәртеү

ЭЛЕКТРОМОБИ́ЛЬ *м* электромобиль

ЭЛЕКТРОМОНТА́Ж *м* электромонтаж

ЭЛЕКТРОМОНТА́ЖНИК *м* электромонтажсы

ЭЛЕКТРОМОНТА́ЖНЫЙ, -ая, -ое электромонтаж ...ы; **электромонта́жные рабо́ты** электромонтаж эштәре

ЭЛЕКТРОМОНТЁР *м* электромонтёр; **рабо́тать электромонтёром** электромонтёр булып эшләү

ЭЛЕКТРОМОТО́Р *м* электр моторы

ЭЛЕКТРО́Н I *м*; *физ.* электрон (*атом составындағы кире электр зарядлы өлөшсә*)

ЭЛЕКТРО́Н II *м*; *уст.* электрон (*алюминий, магний, литий, цинк ҡатнашҡан махсус иретмә*)

ЭЛЕКТРО́НИКА *ж* электроника (*фән тармағы*)

ЭЛЕКТРО́ННО-ВЫЧИСЛИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое электрон-хисаплау ...ы, электрон-иҫәпләү ...ы; **электро́нно-вычисли́тельная маши́на** электрон-иҫәпләү машинаһы

ЭЛЕКТРО́ННЫЙ I, -ая, -ое *физ.* электрон, электронлы; **электро́нный микроско́п** электронлы микроскоп; **электро́нная оболо́чка а́тома** атомдың электронлы тышсаһы; **электро́нная ла́мпа** электрон лампа

ЭЛЕКТРО́ННЫЙ II, -ая, -ое электрон, электрондан яһалған (эшләнгән); **электро́нная пласти́нка** электрондан яһалған пластинка

ЭЛЕКТРООБОРУ́ДОВАНИЕ *с* электр йыһазы; **электрооборуд́ование самолёта** самолёттың электр йыһазы

ЭЛЕКТРОПЕРЕДА́ЧА *ж* **1.** электр биреү (тапшырыу) **2.** (*совокупность сооружений*) электр биреү (тапшырыу) ҡоролмалары

ЭЛЕКТРОПЕ́ЧЬ *ж* электр мейесе

ЭЛЕКТРОПИЛА́ *ж* электр бысҡыһы

ЭЛЕКТРОПЛА́ВКА *ж* электр менән ҡойоу (иретеү)

ЭЛЕКТРОПО́ЕЗД *м* электропоезд

ЭЛЕКТРОПРЕДОХРАНИ́ТЕЛЬ *м* электр һаҡлағысы

ЭЛЕКТРОПРО́ВОД *м* электр сымы

ЭЛЕКТРОПРОВО́ДНОСТЬ *ж*; *физ.* электр үткәреүсәнлек; **электропрово́дность алюми́ния** алюминийҙың электр үткәреүсәнлеге

ЭЛЕКТРОПРОВО́ДНЫЙ, -ая, -ое *физ.* электр тогы үткәреүсе, электр үткәреүсән; **электропрово́дные вещества́** электр үткәреүсән матдәләр

ЭЛЕКТРОПРОГРЕ́В *м*; *спец.* электр менән йылытыу

ЭЛЕКТРОПРОИ́ГРЫВАТЕЛЬ *м* электр уйнатҡыс

ЭЛЕКТРОПРОМЫ́ШЛЕННОСТЬ *ж* электр сәнәғәте

ЭЛЕКТРОСВА́РКА *ж* электросварка (*электр менән иретеп йәбештереү*)

ЭЛЕКТРОСВА́РОЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** электросварка ...ы; **электросва́рочное обору́дование** электросварка ҡорамалы **2.** *в знач. сущ.* **электросва́рочная** *ж*; *разг.* электросварка бүлмәһе (оҫтаханаһы)

ЭЛЕКТРОСВА́РЩИК *м* электросварщик

ЭЛЕКТРОСЕ́ТЬ *ж* электр селтәре

ЭЛЕКТРОСИСТЕ́МА *ж* электр системаһы; **электросисте́ма Респу́блики Башкортоста́н** Башҡортостан Республикаһының электр системаһы

ЭЛЕКТРОСКО́П *м* электроскоп

ЭЛЕКТРОСНАБЖЕ́НИЕ *с* электр менән тәьмин итеү

ЭЛЕКТРОСТА́ЛЬ *ж* электр ҡоросо

ЭЛЕКТРОСТА́НЦИЯ *ж* электр станцияһы; **а́томная электроста́нция** атом электр станцияһы

ЭЛЕКТРОСТА́ТИКА *ж* электростатика (*хәрәкәтһеҙ электр зарядтарын өйрәнеүсе фән*)

ЭЛЕКТРОСТАТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое *физ.* электростатик; **электростати́ческое по́ле** электростатик ҡыр; **электростати́ческий генера́тор** электростатик генератор

ЭЛЕКТРОТЕРАПИ́Я *ж* электротерапия (*электр менән дауалау*)

ЭЛЕКТРОТЕРМИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое электротермик (*электр йылылығы ҡатнашлығындағы*); **электротерми́ческий проце́сс** электротермик процесс

ЭЛЕКТРОТЕРМИ́Я *ж* электротермия (*электроникала электр йылылығын ҡулланыу өлкәһе*)

ЭЛЕКТРОТЕ́ХНИК *м* электротехник (*белгес*)

ЭЛЕКТРОТЕ́ХНИКА *ж* электротехника

ЭЛЕКТРОТЕХНИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое электротехника ...ы, электротехник; **электротехни́ческий институ́т** электротехника институты; **электротехни́ческое обору́дование** электротехник йыһаздар

ЭЛЕКТРОТОВА́РЫ *только мн.* электр тауарҙары

ЭЛЕКТРОХИМИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое электрохимия ...ы, электрохимик; **электрохими́ческие иссле́дования** электрохимик тикшеренеүҙәр

ЭЛЕКТРОХИ́МИЯ *ж* электрохимия (*физик химияның бер бүлеге*)

ЭЛЕКТРОХО́Д *м* электроход (*электр двигателе менән эшләй торған судно*)

ЭЛЕКТРОЭНЕ́РГИЯ *ж* электр энергияһы

ЭЛЕМЕ́НТ *м* **1.** *филос.* (*одно из первоначал, стихия*) тәү элемент **2.** *мн.* **элеме́нты** (*основы чего-л.*) нигеҙ, башланғыс; **элеме́нты геоме́трии** геометрия нигеҙҙәре **3.** *хим.* элемент; **периоди́ческая систе́ма элеме́нтов** элементтарҙың периодик системаһы **4.** (*часть целого*) элемент, өлөш, киҫәк; **ва́жный элеме́нт произведе́ния** әҫәрҙең мөһим өлөшө **5.** (*характерная деталь*) элемент, үрнәк; **элеме́нты ска́зки** әкиәт элементтары **6.** *собир.* или *мн.* **элеме́нты** (*представители какой-л. общественной среды*) элемент(тар), ҡатлам; **прогресси́вные элеме́нты о́бщества** йәмғиәттең алдынғы ҡатламы, йәмғиәттәге прогрессив элементтар **7.** *какой*; *разг.* (*человек, личность*) кеше, әҙәм, шәхес; **подозри́тельный элеме́нт** шикле кеше **8.** элемент (*электр тоғын барлыҡҡа килтереүсе прибор*); **гальвани́ческий элеме́нт** гальваник элемент

ЭЛЕМЕНТА́РНОСТЬ *ж* **1.** (*отсутствие сложности*) ябайлыҡ, элементарлыҡ; **элемента́рность зада́чи** мәсьәләнең ябайлығы **2.** (*упрощённость, ограниченность*) сикләнгәнлек; **элемента́рность взгля́дов** ҡараштарҙың сикләнгәнлеге

ЭЛЕМЕНТА́РНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*начальный*) элементар, башланғыс; **элемента́рная матема́тика** элементар математика **2.** (*простейший*) элементар, ябай, асыҡ, аңлайышлы; **элемента́рный приме́р** ябай миҫал **3.** (*ограниченный, упрощённый*) тар, сикләнгән, самалы, еңелсә, өҫтән генә; **элемента́рное рассужде́ние** тар фекер йөрөтөү **4.** *перен.* (*основной*) төп, нигеҙ; **элемента́рное усло́вие** төп шарт **5.** *хим.* элементар, элемент ...ы; **элемента́рный ана́лиз** элементар анализ; **элемента́рный соста́в вещества́** матдәнең элементар составы **6.** *физ.* элементар; **элемента́рные части́цы** элементар киҫәксәләр

ЭЛИ́ЗИЯ *ж*; *лингв.* элизия (*ике һүҙ араһында һуҙынҡы өндөң төшөп ҡалыуы, мәҫ., "алма ағасы" — "алмағас", "оло атай" — "олатай"*)

ЭЛИКСИ́Р *м* эликсир; **зубно́й эликси́р** теш эликсиры ♦ **жи́зненный эликси́р**; **эликси́р жи́зни**: 1) *уст.* тере һыу, йәншишмә; 2) күс биреүсе, йәшәү эликсиры

ЭЛИМИНИ́РОВАТЬ *сов., несов. кого-что*; *книжн.* алып (сығарып) ташлау, юҡ итеү; **элимини́ровать нето́чности** хаталарҙы юҡ итеү; **элимини́ровать неизве́стный член уравне́ния** тигеҙләмәнән билдәһеҙ быуынды алып ташлау

ЭЛИ́ТА *ж собир.* элита (**1.** *үҫемлектәрҙең һәм хайуандарҙың һайлап алынған иң яҡшы төрө* **2.** *йәмғиәттең йәки айырым бер төркөмдөң иң яҡшы вәкилдәре*); **эли́та пшени́цы** бойҙай элитаһы; **войти́ в эли́ту** элитаға инеү

ЭЛИ́ТНЫЙ, -ая, -ое элита ...ы, элиталы; **эли́тные семена́** элита орлоҡтары

ЭЛЛИНИ́ЗМ *м* эллинизм (**1.** *боронғо грек көнсығыш мәҙәниәтенең сәскә атыу осоро* **2.** *боронғо грек теленән алынған һүҙ йәки әйтемдәр*)

ЭЛЛИНИ́СТ *м*; *уст.* эллинист (*боронғо грек теле һәм әҙәбиәте белгесе*; *боронғо грек мәҙәниәте менән мауығыусы*)

ЭЛЛИНИСТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое эллинизм ...ы; **эллинисти́ческая литерату́ра** эллинизм әҙәбиәте

Э́ЛЛИНЫ *мн.* (*ед.* **э́ллин** *м* и **э́ллинка** *ж*) эллиндар (*боронғогректар*)

Э́ЛЛИПС *м* эллипс (**1.** *мат.* *йомоҡ кәкре һыҙыҡ* **2.** *тыңәрәкте хәтерләткән һыҙатланыш, күренеш*); **э́ллипс о́зера** күл эллипсы

Э́ЛЛИПСИС *м*; *лингв.* эллипсис (*һөйләмдә үҙенән-үҙе аңлашылып торған һүҙҙе төшөрөп ҡалдырыу*)

ЭЛЛИПСО́ИД *м*; *мат.* эллипсоид (*эллипсты үҙ күсәренең береһе тирәһендә әйләндереүҙән яһалған яҫылыҡ*)

ЭЛЛИПТИ́ЧЕСКИЙ I, -ая, -ое **1.** *мат.* эллиптик; **эллипти́ческая фо́рма те́ла** есемдең эллиптик формаһы **2.** эллипс рәүешендәге, эллипс һымаҡ (кеүек), эллипсҡа оҡшаш; **эллипти́ческий ште́мпель** эллипс һымаҡ штемпель

ЭЛЛИПТИ́ЧЕСКИЙ II, -ая, -ое *лингв.* эллипсис, эллипсис ...ы; **эллипти́ческая констру́кция** эллипсис конструкция

ЭМА́ЛЕВЫЙ, -ая, -ое эмаль ...ы, эмаль, эмалле, үң, үң ...ы; **эма́левый соста́в** үң составы; **эма́левая посу́да** эмаль һауыт-һаба ♦ **эма́левые кра́ски** эмаль буяуҙар

ЭМАЛИРО́ВАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **эмалирова́ть 2.** *прил.* үң йүгертелгән, эмалле, эмалләнгән; **эмалиро́ванная ми́ска** эмалле сеүәтә

ЭМАЛИРОВА́ТЬ *несов. что* эмалләү, эмаль (үң) йүгертеү; **эмалирова́ть ва́нну** ҡорнаны эмалләү

ЭМАЛИРО́ВКА *ж* **1.** *см.* **эмалирова́ть 2.** *разг.* (*слой эмали*) эмаль, үң, эмаль (үң) ҡатламы; **тре́щина на эмалиро́вке** эмалдәге сатнаған урын

ЭМАЛИРО́ВОЧНЫЙ, -ая, -ое эмалләү ...ы, эмаль (үң) йүгертеү ...ы; **эмалиро́вочные рабо́ты** эмалләү эштәре

ЭМАЛИРО́ВЩИК *м* эмалләүсе

ЭМА́ЛЬ *ж* **1.** эмаль, үң; **цветна́я эма́ль** төҫлө эмаль; **эма́ль зу́ба** теш үңе **2.** *обычно мн.* **эма́ли** эмалдәр (*эмаль йүгертелгән художестволы әйберҙәр*); **колле́кция эма́лей** эмалдәр коллекцияһы **3.** (*эмалевые краски*) эмаль буяуҙар

ЭМАЛЬЕ́Р *м* эмалсе (*эмаль әҙерләү оҫтаһы*)

ЭМАНСИПА́ЦИЯ *ж; книжн.* эмансипация, азат итеү (ителеү, булыу), ирекә сығыу (сығарыу); **эмансипа́ция же́нщин** ҡатын-ҡыҙҙарҙы азат итеү

ЭМАНСИПИ́РОВАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **эмансипи́ровать 2.** *прил.* азат, ирекле, хөр фекерле; **эмансипи́рованные же́нщины** азат ҡатын-ҡыҙҙар

ЭМАНСИПИ́РОВАТЬ *сов., несов. кого-что; книжн.* сикләмәү, азат итеү, ирек биреү, ҡотҡарыу; **эмансипи́ровать ли́чность** шәхескә ирек биреү

ЭМБА́РГО *с нескл.; юр.* эмбарго (*сит илдән алтын, валюта, ҡайһы бер тауар төрҙәрен индереүҙе йәки сығарыуҙы тыйыу*); **наложи́ть эмба́рго** эмбарго һалыу

ЭМБЛЕ́МА *ж* эмблема, билге; **эмбле́ма конфере́нции** конференцияның эмблемаһы

ЭМБОЛИ́Я *ж; мед.* эмболия (*ҡан тамыры томаланыу*)

ЭМБРИО́ЛОГ *м* эмбриолог (*эмбриология белгесе*)

ЭМБРИОЛО́ГИЯ *ж* эмбриология (*яралғы үҫешен өйрәнә торған фән*)

ЭМБРИО́Н *м* **1.** *биол.* эмбрион, яралғы, бәбәк **2.** *перен.* орлоҡ, сығанаҡ; **эмбрио́н мы́сли** фекер сығанағы

ЭМБРИОНА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** *биол.* эмбрион ...ы, яралғы ...ы, бәбәк ...ы, эмбриональ; **эмбриона́льный пери́од** эмбрион осоро; **эмбриона́льное разви́тие** яралғы үҫеше **2.** *перен.* эмбрион ...ы, эмбриональ, яралғы ...ы; **боле́знь в эмбриона́льном состоя́нии** эмбрион хәлендәге ауырыу

ЭМИГРА́НТ *м* и **ЭМИГРА́НТКА** *ж* эмигрант; **полити́ческий эмигра́нт** сәйәси эмигрант

ЭМИГРА́НТСКИЙ, -ая, -ое эмигрант ...ы; **эмигра́нтская жи́знь** эмигрант тормошо; **эмигра́нтская слу́жба** эмигрант хеҙмәте

ЭМИГРАЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое эмиграция ...ы

ЭМИГРА́ЦИЯ *ж* **1.** эмиграция (*мәжбүри йәки үҙ ирке менән сит илгә күсеү, йәшәү*); **жить в эмигра́ции** эмиграцияла йәшәү **2.** *собир.* эмигранттар, эмиграция; **полити́ческая эмигра́ция** сәйәси эмиграция

ЭМИГРИ́РОВАТЬ *сов., несов.* күсеп китеү; **эмигри́ровать из страны́** илдән күсеп китеү

ЭМИ́Р *м* эмир

ЭМИРА́Т *м* эмирлек, эмират (*әмир етәкселек иткән ил, биләмә*)

ЭМИССА́Р *м* эмиссар (*йәшерен сәйәси эш менән сит илгә ебәрелгән кеше*)

ЭМИССИО́ННЫЙ I, -ая, -ое *фин.* эмиссия ...ы; **эмиссио́нное пра́во** эмиссия хоҡуғы; **эмиссио́нный банк** эмиссия банкыһы

ЭМИССИО́ННЫЙ II, -ая, -ое *физ.* эмиссион ...ы; **эмиссио́нный микроско́п** эмиссион микроскоп

ЭМИ́ССИЯ I *ж; фин.* эмиссиялау, эмиссия (*әйләнешкә аҡса йәки ҡиммәтле ҡағыҙҙар сығарыу*); **разме́р эми́ссии** эмиссия күләме; **широ́кая эми́ссия банкно́т** банкноттарҙы күпләп эмиссиялау

ЭМИ́ССИЯ II *ж; физ.* эмиссия (*ҡаты йәки шыйыҡ есемдәрҙең йылытыуҙан, ток тәьҫиренән электрондарҙы, иондарҙы һауаһыҙ бушлыҡҡа йәки газ мөхитенә бүлеп сығарыуы*)

ЭМИТИ́РОВАТЬ I *сов., несов. что; фин.* эмиссиялау, эмиссия яһау (сығарыу)

ЭМИТИ́РОВАТЬ II *сов., несов. что; физ.* эмиссиялау (*электрон бүлеп сығарыу*)

ЭМОЦИОНА́ЛЬНОСТЬ *ж* хислелек, тойғоға бирелеүсәнлек, эмоционаллек; **эмоциона́льность пе́сни** йырҙың хислелеге

ЭМОЦИОНА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** хисле, тойғоға бай, эмоциялы, күтәренке, тәьҫирле; **эмоциона́льная речь** хисле телмәр **2.** эмоцияға (тойғоға) бирелеүсән, тиҙ ярһыусан; **эмоциона́льный челове́к** тойғоға тиҙ бирелеүсән кеше

ЭМО́ЦИЯ *ж* эмоция, хис, тойғо, кисереш; **эмо́ция ра́дости** шатлыҡ тойғоһо; **эмо́ция удивле́ния** аптырау тойғоһо; **поддава́ться эмо́циям** эмоцияға бирелеү

ЭМПИРЕ́Й: вита́ть в эмпире́ях *см.* **вита́ть**

ЭМПИРИ́ЗМ *м; филос.* эмпиризм (**1.** *донъяны өйрәнеүҙә тәжрибәне һәм һиҙемде берҙән-бер сығанаҡ тип, ә тәжрибә һөҙөмтәләрен теркәү һәм танып белеүҙең төп күрһәткесе тип ҡараған фәлсәфәүи йүнәлеш* **2.** *тәжрибә үткәреү, һынау, практик эшмәкәрлек*)

ЭМПИ́РИК *м* эмпирик (*эмпиризм яҡлы кеше*)

ЭМПИРИОКРИ́ТИК *м* эмпириокритик (*эмпириокритицизм яҡлы кеше*)

ЭМПИРИОКРИТИЦИ́ЗМ *м*; *филос.* эмпириокритицизм (*XIX б. аҙағында — XX б. башында фәлсәфәлә барлыҡҡа килгән субъектив-идеалистик ағым, махизм*)

ЭМПИРИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое эмпирик, эмпиризм ...ы; **эмпири́ческая филосо́фия** эмпирик фәлсәфә; **эмпири́ческая литерату́ра** эмпирик әҙәбиәт

ЭМПИРИ́Я *ж* эмпирия (**1.** *кеше тәжрибәһе, һиҙеү ағзалары аша алған тәьҫорат* **2.** *тәбиғи шарттарҙағы күҙәтеү*)

ЭМУЛЬСИО́ННЫЙ, -ая, -ое эмульсия ...ы, эмульсион; **эмульсио́нный слой** эмульсия ҡатламы

ЭМУЛЬСИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* **1.** эмульсия яһау **2.** (*наносить эмульсию*) эмульсия һөртөү

ЭМУЛЬСИ́РОВАТЬСЯ 1. *сов., несов.* эмульсияға әйләнеү **2.** *несов. страд. от* **эмульси́ровать**

ЭМУ́ЛЬСИЯ *ж* эмульсия (**1.** *хим. үҙендә берәй матдәнең иремәгән бөрсөктәре булған шыйыҡса* **2.** *фотоҡағыҙҙарҙа, фотопластинкаларҙа яҡтылыҡҡа һиҙгер ҡатлам*)

ЭМФА́ЗА *ж* эмфаза (**1.** *әҙ. телмәр, ижек тасуирлығын көсәйтеү* **2.** *лингв. айырым өндәрҙе әйтеүҙәге көсөргәнешлек*)

ЭМФАТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** *лит.* йәнле, күтәренке, тәьҫирле, хисле, эмфатик; **эмфати́ческая речь** йәнле телмәр **2.** *лингв.* көсөргәнешле әйтелгән, эмфатик; **эмфати́ческие зву́ки** көсөргәнешле әйтелгән өндәр; **эмфати́ческое ударе́ние** эмфатик баҫым

ЭМФИЗЕ́МА *ж*; *мед.* эмфизема (*тән туҡымаһына, берәй ағзаға һауа йыйылыу күренеше*); **подко́жная эмфизе́ма** тире аҫты эмфиземаһы ♦ **эмфизе́ма лёгких** үпкә эмфиземаһы (*артыҡ һауа йыйылыуҙан үпкәнең киңәйеүе*)

ЭНДЕ́МИКИ *мн.* (*ед.* **энде́мик** *м*); *бот., зоол.* эндемиктар (*билдәле географик урында таралған үҫемлектәр, хайуандар*)

ЭНДЕМИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое *спец.* эндемик, ерле, урындағы (*айырым урынға хас*); **эндеми́ческие боле́зни у живо́тных** хайуандарҙың эндемик ауырыуҙары

ЭНДЕМИ́Я *ж*; *спец.* эндемия (*айырым тәбиғәт үҙенсәлектәренә һәм халыҡтың йәшәү рәүешенә бәйле ауырыуҙар*)

ЭНДО... *ҡушма һүҙҙәрҙең "эске" мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.,* **эндотерми́ческий** эндотерметик

ЭНДОГА́МИЯ *ж*; *этн.* эндогамия (*бер ҡәбилә эсендә өйләнешеү*)

ЭНДОГА́МНЫЙ, -ая, -ое *этн.* эндогамиялы, эндогам; **эндога́мное пле́мя** эндогам ҡәбилә

ЭНДОГЕ́ННЫЙ, -ая, -ое *в разн. знач.* эндоген, эске; **эндоге́нные причи́ны** эске сәбәптәр; **эндоге́нные измене́ния по́чвы** тупраҡтың эске үҙгәреше; **эндоге́нные си́лы** эске көстәр

ЭНДОКА́РД *м*; *анат.* эндокард (*йөрәктең эске ҡатламы*)

ЭНДОКАРДИ́Т *м*; *мед.* эндокардит (*йөрәк ауырыуы*)

ЭНДОКРИ́ННЫЙ, -ая, -ое *физиол.* эндокрин, эндокрин ...ы; **эндокри́нные заболева́ния** эндокрин ауырыуҙар ♦ **эндокри́нные же́лезы** *анат.* эндокрин биҙҙәр; **эндокри́нная систе́ма** эндокрин система, эске биҙҙәр системаһы

ЭНДОКРИНО́ЛОГ *м* эндокринолог (*эндокринология белгесе*)

ЭНДОКРИНОЛО́ГИЯ *ж* эндокринология (*эске секреция биҙҙәре тураһындағы фән*)

ЭНДОСКО́П *м* эндоскоп (*прибор*)

Э́НДШПИЛЬ *м* эндшпиль (*шахмат уйыныһың тамамланыу мәле*)

ЭНЕОЛИ́Т *м*; *археол.* энеолит (*таш быуаттан бронза быуатына күсеү осоро, баҡыр быуат*)

ЭНЕРГЕ́ТИК *м* энергетик (*энергетика белгесе*); **гла́вный энерге́тик** баш энергетик

ЭНЕРГЕ́ТИКА *ж* энергетика; **разви́тие энерге́тики** энергетика үҫеше

ЭНЕРГЕТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое энергетик, энергетика ...ы, энергия ...ы; **энергети́ческие ресу́рсы** энергия ресурстары; **энергети́ческое то́пливо** энергетик яғыулыҡ

ЭНЕРГИ́ЧНОСТЬ *ж* **1.** дәртлелек, ғәйрәт, етеҙлек, эшлеклелек; **исключи́тельная энерги́чность** һирәк була торған ғәйрәт **2.** ҡәтғилек, киҫкенлек; **энерги́чность реше́ния** ҡарарҙың ҡәтғилеге

ЭНЕРГИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** әүҙем, дәртле, ғәйрәтле, ғәййәр, көслө, етеҙ, энергиялы; **энерги́чный челове́к** дәртле кеше; **энерги́чное движе́ние** етеҙ хәрәкәт; **энерги́чная похо́дка** ғәйрәтле баҫып йөрөү **2.** (*решительный*) ҡәтғи, киҫкен, көслө; **энерги́чный проте́ст** киҫкен ҡаршылыҡ; **энерги́чные ме́ры** ҡәтғи саралар

ЭНЕ́РГИЯ *ж* **1.** *физ., тех.* энергия, ҡеүәт, көс; **теплова́я эне́ргия** йылылыҡ энергияһы; **эне́ргия пото́ка** ағым ҡеүәте; **затра́та эне́ргии** көс сарыф итеү **2.** (*решительность, настойчивость*) ныҡышмалылыҡ, дәрт, ғәйрәт; **взя́ться за де́ло с эне́ргией** эшкә дәрт менән тотоноу

ЭНЕРГО... *ҡушма һүҙҙәрҙең "энергия", "энергетик" мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.,* **энергобала́нс** энергетик баланс; **энергоснабже́ние** энергия менән тәьмин итеү

ЭНЕРГОЁМКИЙ, -ая, -ое күп энергия талап итеүсе; **энергоёмкие о́трасли промы́шленности** сәнәғәттең күп энергия талап итеүсе тармаҡтары

ЭНЕРГОСИСТЕ́МА *ж* энергия системаһы

ЭНЕ́ЦКИЙ, -ая, -ое эн ...ы; **эне́цкий язы́к** эн теле

ЭНКЛИ́ТИКА *ж*; *лингв.* энклитика (*баҫымы булмаған һүҙ*)

ЭНКЛИТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое *лингв.* энклитик ...ы; **энклити́ческие части́цы** энклитик киҫәксәләр

Э́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** ниндәйҙер бер, билдәһеҙ; **э́нное число́** ниндәйҙер бер һан; **э́нная величина́** ниндәйҙер бер дәүмәл **2.** *разг.* (бик) күп, сикһеҙ; **повтори́ть э́нное коли́чество раз** күп тапҡыр ҡабатлау

ЭНТЕРИ́Т *м*; *мед.* энтерит (*эсәк ауырыуы*)

ЭНТОМО́ЛОГ *м* энтомолог (*энтомология белгесе*)

ЭНТОМОЛОГИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое энтомологик, энтомология ...ы; **энтомологи́ческие иссле́дования** энтомологик тикшеренеүҙәр

ЭНТОМОЛО́ГИЯ *м* энтомология (*бөжәктәрҙе өйрәнә торған фән*)

ЭНТУЗИА́ЗМ *м* энтузиазм, дәрт, күтәренкелек, илһам; **тво́рческий энтузиа́зм** ижади дәрт; **рабо́тать с энтузиа́змом** дәрт менән эшләү

ЭНТУЗИА́СТ *м* и **ЭНТУЗИА́СТКА** *ж* энтузиаст

ЭНЦЕФАЛИ́Т *м*; *мед.* энцефалит (*баш мейеһе ауырыуы*)

ЭНЦЕФАЛОМИЕЛИ́Т *м*; *мед.* энцефаломиелит (*баш һәм арҡа мейеһе ауырыуы*)

ЭНЦИКЛОПЕДИ́ЗМ *м* энциклопедизм (*бөтә яҡтан белемле булыу*)

ЭНЦИКЛОПЕДИ́СТ *м* энциклопедист (**1.** *киң* (*тәрән*) *белемле кеше* **2.** *тар. XVIII б. аҙағында Францияла алдынғы фекер эйәләре төркөмөнөң вәкиле*)

ЭНЦИКЛОПЕДИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** энциклопедик, энциклопедия ...ы; **энциклопеди́ческий слова́рь** энциклопедик һүҙлек **2.** энциклопедик, киң, күп яҡлы, тәрән; **энциклопеди́ческий ум** энциклопедик аҡыл; **энциклопеди́ческие зна́ния** тәрән (күп яҡлы) белем

ЭНЦИКЛОПЕДИ́ЧНОСТЬ *ж* күп яҡлылыҡ; **энциклопеди́чность зна́ний** белемдең күп яҡлы булыуы

ЭНЦИКЛОПЕДИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое *см.* **энциклопеди́ческий** 2

ЭНЦИКЛОПЕ́ДИЯ *ж* энциклопедия (**1.** *фәндең барлыҡ йәки айырым тармаҡтары буйынса тулы мәғлүмәт биргән һүҙлек рәүешендәге ғилми әсбап* **2.** *күсм. берәй мәсьәлә буйынса тупланған мәғлүмәттәр йыйылмаһы*); **сельскохозя́йственная энциклопе́дия** ауыл хужалығы энциклопедияһы ♦ **ходя́чая энциклопе́дия** *шутл.* аяҡлы энциклопедия; һәр яҡлап мәғлүмәтле, белемле кеше

Э́НЦЫ *мн.* эндар, эн халҡы (*Таймырҙа йәшәүсе халыҡ*)

ЭОЛИ́Т *м*; *археол.* эолит (*таш быуаттың боронғо дәүере*)

ЭО́ЛОВ: **эо́лова а́рфа** Эол арфаһы

ЭПАТА́Ж *м* шаҡ ҡатырыу, хайран ҡалдырыу, ғауғалау; **организова́ть для эпата́жа зри́телей** *что-л.* *нимәлер* тамашасыларҙы шаҡ ҡатырыу өсөн ойоштороу

ЭПАТИ́РОВАТЬ *сов.*, *несов.* *кого-что* шаҡ ҡатырыу, таң ҡалдырыу, аптырашта ҡалдырыу, ғауғалау; **эпати́ровать зри́теля** тамашасыны таң ҡалдырыу

ЭПИГО́Н *м* эпигон, эйәреүсе (*берәй йүнәлешкә эйәреп иҫкергән, тапалған идеяларҙы, ысулдарҙы ҡабатлаусы*)

ЭПИГРА́ММА *ж* эпиграмма (**1.** *тар. боронғо гректарҙа иҫтәлекле бүләк, һәйкәл, ҡомартҡы кеүек әйберҙәргә аңлатма рәүешендә проза йәки шиғыр менән яҙылған яҙыу* **2.** *ҡыҫҡа сатирик шиғыр*); **писа́ть эпигра́мму** эпиграмма яҙыу

ЭПИГРАММАТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое эпиграмма ...ы; **эпиграммати́ческий стиль** эпиграмма стиле

ЭПИ́ГРАФ *м* эпиграф (**1.** *тар. боронғо гректарҙа һәйкәлдәге яҙыу* **2.** *әҙ. төп идеяны сағылдырыу маҡсатында әҫәр алдынан йәки уның бүлеге алдынан бирелгән ҡыҫҡа әйтем*); **эпи́граф к рома́ну** романға эпиграф

ЭПИГРА́ФИКА *ж* эпиграфика (*тарих фәненең металл, таш, төрлө һауыт-һаба һ.б. яҙылған яҙыуҙарҙы өйрәнә торған тармағы*)

ЭПИГРАФИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое эпиграфик, эпиграфика ...ы; **эпиграфи́ческий текст** эпиграфик текст

ЭПИДЕМИО́ЛОГ *м* эпидемиолог (*эпидемиология белгесе*)

ЭПИДЕМИОЛОГИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое эпидемиологик, эпидемиология ...ы; **эпидемиологи́ческие заключе́ния** эпидемиология һығымталары

ЭПИДЕМИОЛО́ГИЯ *ж* эпидемиология (*йоғошло ауырыуҙар тураһындағы фән*)

ЭПИДЕМИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** эпидемик, эпидемия ...ы, киҙеү ...ы; **эпидеми́ческое заболева́ние** киҙеү сире; **эпидеми́ческая вспы́шка** эпидемия башланыуы **2.** эпидемияға бәйле (ҡаршы); **эпидеми́ческие приви́вки** эпидемияға ҡаршы прививкалар **3.** *перен.* эпидемия рәүешендәге, таралыусан, тиҙ отоп алына торған; **эпидеми́ческая безрабо́тица** эпидемия рәүешендәге эшһеҙлек

ЭПИДЕ́МИЯ *ж* **1.** эпидемия, киҙеү; **эпиде́мия гри́ппа** грипп эпидемияһы **2.** *перен.* эпидемия, таралыу; **эпиде́мия ма́ссовой спекуля́ции** күмәк спекуляцияның таралыуы

ЭПИДЕ́РМИС *м* и *уст.* **ЭПИДЕ́РМА** *ж*; *биол.*, *бот.* тиресә, эпидермис, эпидерма

ЭПИДИАСКО́П *м*; *тех.* (*прибор*) эпидиаскоп

ЭПИЗО́Д *м* **1.** (*случай из жизни*) хәл, ваҡиға; **па́мятный эпизо́д** иҫтәлекле ваҡиға **2.** (*сцена, отрывок художественного произведения*) эпизод, күренеш, өҙөк; **эпизо́д карти́ны** картинаның бер күренеше; **незако́нченный эпизо́д** тамамланмаған эпизод

ЭПИЗОДИ́ЧЕСКИЙ и **ЭПИЗОДИ́ЧНЫЙ**, -ая, -ое **1.** эпизодик, ваҡыт-ваҡыт, әллә ниҙә бер; **эпизоди́ческий слу́чай** эпизодик хәл; **эпизоди́ческие встре́чи** ваҡыт-ваҡыт осрашыуҙар; **эпизоди́ческая прове́рка** әллә ниҙә бер тикшереү **2.** эпизодик; **эпизоди́ческая роль** эпизодик роль

ЭПИЗООТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое *вет.* эпизоотик; **эпизооти́ческие боле́зни** эпизоотик ауырыуҙар

ЭПИЗОО́ТИЯ *ж*; *вет.* эпизоотия (*мал-тыуарҙа йоғошло ауырыуҙың киң таралыуы*)

ЭПИЗООТОЛО́ГИЯ *ж* эпизоотология (*фән*)

Э́ПИК *м* эпик (*эпик әҫәрҙәр авторы*)

Э́ПИКА *ж*; *лит.* эпика (*эпик әҫәрҙәр*)

ЭПИКАРДИ́Т *м*; *мед.* эпикардит (*йөрәк ауырыуы*)

ЭПИКУРЕ́ЕЦ *м* эпикурсы (**1.** *фәлс. эпикуреизм яҡлы кеше* **2.** *кҫсм. тормоштоң рәхәтен татып, кәйеф-сафа ҡороп ҡына йәшәргә ынтылыусы кеше*)

ЭПИКУРЕИ́ЗМ *м* эпикуреизм (**1.** *фәлс. боронғо грек философы Эпикурҙың тәғлимәте* **2.** *кеше тормошоноң мәғәнәһе хис инстинкттарын ҡәнәғәтләндереүҙән, рәхәт йәшәүҙән тора тигән ҡараш* **3.** *кҫсм. хис ләззәттәренә бирелгәнлек*)

ЭПИКУРЕ́ЙСКИЙ, -ая, -ое эпикуреизм ...ы, эпикурсы ...ы; **эпикуре́йская филосо́фия** эпикуреизм фәлсәфәһе; **эпикуре́йская шко́ла** эпикуреизм мәктәбе

ЭПИКУРЕ́ЙСТВО *с см.* **эпикуреи́зм** 2, 3

ЭПИЛЕ́ПСИЯ *ж* эпилепсия, быума, өйәнәк

ЭПИЛЕ́ПТИК *м*; *разг.* эпилептик, быумалы, өйәнәкле кеше

ЭПИЛЕПТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое эпилепсия ...ы, быума ...ы, өйәнәк ...ы; **эпилепти́ческая боле́знь** быума ауырыуы; **эпилепти́ческий припа́док** быума тотоу

ЭПИЛО́Г *м* **1.** *лит.* эпилог (*әҙәби әҫәрҙә төп геройҙарҙың һуңғы яҙмышын ҡыҫҡаса хикәйәләгән аҙаҡҡы өлөшө*); **эпило́г рома́на** роман эпилогы **2.** *муз.* эпилог, йомғаҡлау; **торже́ственный эпило́г** тантаналы эпилог **3.** *перен.* сиселеш, йомғаҡ, аҙағы; **эпило́г затяну́вшейся исто́рии** оҙаҡҡа һуҙылған ваҡиғаның сиселеше

ЭПИ́СТОЛА *ж* эпистола (**1.** *XVIII—XIX бб. әҙәби жанр төрө* **2.** *шутл. сәләм хаты*)

ЭПИСТОЛЯ́РНЫЙ, -ая, -ое *лит.* эпистоляр; **эпистоля́рное насле́дие писа́теля** яҙыусының эпистоляр мираҫы; **эпистоля́рный стиль** эпистоляр стиль

ЭПИТАЛА́МА *ж* эпиталама (**1.** *Боронғо Римда һәм Грецияла никахҡа инеүселәргә ҡотлау йыры* **2.** *әҙ. никахҡа бағышланған йыр, шиғыр*)

ЭПИТА́ФИЯ *ж* эпитафия (**1.** *ҡәбер ташына яҙылған яҙма* **2.** *кемдеңдер вафат булыуы айҡанлы яҙылған әҙәби әҫәр*)

ЭПИТЕЛИА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое *анат., бот.* эпителий ...ы, эпителиаль; **эпителиа́льная кле́тка** эпителий күҙәнәге; **эпителиа́льный слой** эпителиаль ҡатлам

ЭПИТЕ́ЛИЙ *м* эпителий (**1.** *анат. тире-тиресәләрҙе, биҙҙәрҙе һ.б. ҡаплаусы күҙәнәктәрҙән, күҙәнәк араһы матдәһенән торған йоҡа ҡатлам* **2.** *бот. йоҡа күҙәнәк япма*); **эпите́лий дыха́тельных путе́й** тын юлдары эпителийы; **эпите́лий хруста́лика** күҙ яҫмыҒы эпителийы; **многосло́йный эпите́лий** күп ҡатлы эпителий

ЭПИ́ТЕТ *м* **1.** эпитет (*поэтик аныҡлаусы, образдың иң характерлы билдәләрен күрһәтә*); **постоя́нный эпи́тет** даими эпитет; **уда́чный эпи́тет** уңышлы эпитет **2.** (*неодобрительная характеристика кого-чего-л.*) эпитет, ҡушамат; **язви́тельный эпи́тет** мыҫҡыллы ҡушамат

ЭПИ́ФОРА *ж*; *лит.* эпифора (*шиғриәттә стилистик алым*)

ЭПИЦЕ́НТР *м* **1.** эпицентр, үҙәк (*ермергес көстөң тап үҙәгенә тура килгән урын*); **эпице́нтр землетрясе́ния** ер тетрәү эпицентры **2.** *перен.* эпицентр, үҙәк, усаҡ, ҡаҙан; **в эпице́нтре собы́тий** ваҡиғалар үҙәгендә; **эпице́нтр бу́нта** бола усағы

ЭПИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** *лит.* эпик, эпос ...ы; **эпи́ческий язы́к** эпос теле **2.** эпик; **эпи́ческая пе́сня** эпик йыр; **эпи́ческая поэ́зия** эпик шиғриәт **3.** тыныс, олпат, сабыр; **эпи́ческий тон** тыныс тауыш; **эпи́ческий о́браз** олпат образ

ЭПИ́ЧНОСТЬ *ж* эпиклыҡ, тыныслыҡ, олпатлыҡ; **эпи́чность рома́на** романдың эпиклығы

ЭПОЛЕ́ТЫ *мн.* (*ед.* **эполе́та** *ж* и **эполе́т** *м*) эполеттар (*суҡлы погон*); **золоты́е эполе́ты** алтын эполеттар; **генера́льские эполе́ты** генерал эполеттары

ЭПОПЕ́Я *ж* **1.** *лит.* эпопея (*ҙур тарихи ваҡиғалар тураһындағы әҫәр*); **эпопе́я Льва Толсто́го "Война́ и мир"** Лев Толстойҙың "Һуғыш һәм солох" эпопеяһы **2.** *прям., перен.* эпопея, тарих; **наро́дная эпопе́я** халыҡ эпопеяһы; **рассказа́ть це́лую эпопе́ю** тотош бер тарих һөйләү

Э́ПОС *м*; *лит.* эпос (**1.** *хикәйәләү формаһында яҙылған әҫәр* **2.** *героик характерҙағы халыҡ йырҙары, поэмалар йыйылмаһы*)

ЭПО́ХА *ж* дәүер, заман, осор; **эпо́ха Возрожде́ния** Яңырыу дәүере; **эпо́ха больши́х переме́н** ҙур үҙгәрештәр осоро; **геологи́ческие эпо́хи** геологик осорҙар

ЭПОХА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое эпохаль, дәүергә торошло; **эпоха́льные собы́тия** эпохаль ваҡиғалар; **эпоха́льное иску́сство** эпохаль сәнғәт

Э́РА *ж* **1.** эра (*йылдар иҫәбен башлап алып киткән ваҡыт һәм билдәле бер системалағы йылдар иҫәбе*); **но́вая э́ра** яңы эра (*Ғайса пәйғәмбәр — Христос тыуған йылдан башлана*); **мусульма́нская э́ра** мосолман (һижри) эраһы (*Мөхәммәт пәйғәмбәрҙең Мәккәнән киткән ваҡытынан башлана*) **2.** (*период, эпоха*) дәүер, осор, эра; **а́томная э́ра** атом дәүере **3.** *геол.* эра, дәүер; **палеозо́йская э́ра** палеозой эраһы

ЭРГ *м*; *физ.* эрг (*эш берәмеге*)

ЭРГОНО́МИКА *ж* эргономика (*хәҙерге заман етештереү шарттарында кеше һәм уның эшмәкәрлеген өйрәнеүсе фән тармағы*)

ЭРЕ́КЦИЯ *ж*; *физиол.* эрекция

ЭРЗА́Ц *м* (*суррогат*) эрзац; **эрза́ц ко́жи** күн эрзацы

Э́РЗЯ *ж собир.* эрзя (*мордва халҡының этник төркөмө*)

ЭРЗЯ́НЕ *мн.* эрзялар // *ед.* **эрзя́нин** *м* эрзя ир-аты; **эрзя́нка** *ж* эрзя ҡатын-ҡыҙы

ЭРЗЯ́НСКИЙ, -ая, -ое эрзя ...ы; **эрзя́нский язы́к** эрзя теле

ЭРИТРОЦИ́ТЫ *мн.* (*ед.* **эритроци́т** *м*); *физиол.* эритроцит (*ҡандың ҡыҙыл ҡиҙәнәктәре*)

ЭРОДИ́РОВАТЬ *несов. что*; *геол.* эрозия яһау, йыуыу, ашау

ЭРО́ЗИЯ *ж* **1.** *геол.* эрозия, ашалыу, йыуылыу; **ветрова́я эро́зия** ел эрозияһы; **следы́ эро́зии** йыуылыу эҙҙәре; **эро́зия по́чвы** тупраҡтың ашалыуы **2.** *тех.*, *мед.* эрозия; **эро́зия мета́ллов** металл эрозияһы; **эро́зия ко́жи** тире (тән) эрозияһы

Э́РОС *м*; *книжн.* эрос, һөйөү

ЭРОТИ́ЗМ *м* эротизм, енси хислелек

ЭРО́ТИКА *ж* эротика, енси хис, шәһүәт

ЭРОТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое эротик, шәһүәтле, енси; **эроти́ческий фильм** эротик фильм; **эроти́ческое влече́ние** енси ынтылыш

ЭРОТИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое *см.* **эроти́ческий**

ЭРУДИ́Т *м* эрудит (*тәрән һәм киң белемле кеше*)

ЭРУДИ́ЦИЯ *ж* эрудиция, киң белем(лелек), тәрән (төплө) белем; **облада́ть эруди́цией** киң белемлелеккә эйә булыу

ЭРЦГЕ́РЦОГ *м* эрцгерцог (*принц титулы*)

ЭРЦГЕРЦОГИ́НЯ *ж* **1.** эрцгерцог ҡатыны **2.** эрцгерцог ҡыҙы

ЭСЕ́Р *м* эсер (*Рәсәйҙә ваҡ буржуазия партияһының ағзаһы*)

ЭСКА́ДРА *ж* эскадра (*хәрби-диңгеҙ караптарының йәки хәрби самолёттарҙың ҙур берекмәһе*)

ЭСКА́ДРЕННЫЙ, -ая, -ое эскадра ...ы; **эска́дренный кре́йсер** эскадра крейсеры; **эска́дренный миноно́сец** эскадра миноносецы

ЭСКАДРИ́ЛЬЯ *ж* эскадрилья (*хәрби авиацияла самолёттарҙың бер нисә звеноһынан торған хәрби берәмек*)

ЭСКАДРО́Н *м* эскадрон; **кавалери́йский эскадро́н** кавалерия эскадроны

ЭСКАДРО́ННЫЙ, -ая, -ое эскадрон ...ы; **эскадро́нный команди́р** эскадрон командиры

ЭСКАЛА́ТОР *м* эскалатор; **подня́ться на эскала́торе** эскалаторҙа күтәрелеү

ЭСКАЛА́ТОРНЫЙ, -ая, -ое эскалатор ...ы; **эскала́торная ступе́нька** эскалатор баҫҡысы

ЭСКАЛА́ЦИЯ *ж* эскалация, йәйелеү, көсәйеү, киңәйеү; **эскала́ция войны́** һуғыштың көсәйеүе

ЭСКАПА́ДА *ж*; *книжн.* ҡыланыш, ҡылыҡ; **стра́нная эскапа́да** сәйер ҡыланыш

ЭСКИ́З *м*; *в разн. знач.* эскиз, һыҙма; **эски́з к карти́не** картинаға эскиз; **каранда́шный эски́з** ҡәләм эскизы; **эски́з скульпту́ры** скульптура һыҙмаһы; **эски́зы но́вых моде́лей** яңы моделдәр эскизы

ЭСКИ́ЗНЫЙ, -ая, -ое эскиз ...ы, **эски́зный прое́кт** эскиз проекты

ЭСКИМО́ *с нескл.* эскимо; **сла́дкое эскимо́** татлы эскимо

ЭСКИМО́ССКИЙ, -ая, -ое эскимос ...ы; **эскимо́сский язы́к** эскимос теле

ЭСКИМО́СЫ *мн.* эскимостар, эскимос халҡы // ед. **эскимо́с** *м* эскимос ир-аты; **эскимо́ска** *ж* эскимос ҡатын-ҡыҙы

ЭСКО́РТ *м*; *воен.* эскорт (*хәрби һаҡ*); **почётный эско́рт** почётлы эскорт

ЭСКОРТИ́РОВАТЬ *несов. кого-что*; *воен.* эскорт менән алып барыу (оҙатыу); **эскорти́ровать карава́н судо́в** суднолар карауанын эскорт менән оҙатыу

ЭСКО́РТНЫЙ, -ая, -ое *воен.* эскорт ...ы; **эско́ртный отря́д** эскорт отряды

ЭСКУЛА́П *м*; *ирон.*, *шутл.* (*врач*) эскулап

ЭСМИ́НЕЦ *м* (*эскадренный миноносец*) эсминец

ЭСПАДРО́Н *м*; *спорт.* эспадрон (**1.** *фехтованиела ҡулланылған тупаҫ ҡылыс төрө* **2.** *шул ҡорал менән спорт ярышы*); **состяза́ния по эспадро́ну** эспадрон буйынса ярыш

ЭСПЕРАНТИ́СТ *м* эсперантист (*эсперанто буйынса белгес*)

ЭСПЕРА́НТО *с нескл.* эсперанто (*халыҡ-ара яһалма тел*)

ЭСПЛАНА́ДА *ж*; *в разн. знач.* майҙан; **эсплана́да кре́пости** *воен.* ҡәлғә майҙаны; **эсплана́да гости́ницы** ҡунаҡхана майҙаны; **зелёная эсплана́да** йәшел майҙан

ЭССЕ́ *с нескл.*; *лит.* эссе (*әҙәбиәт, философия, йәмғиәт проблемаларын фәнни түгел, ирекле формала һүрәтләгән очерк*)

ЭССЕ́НЦИЯ *ж* эссенция; **у́ксусная эссе́нция** һеркә эссенцияһы

ЭСТАКА́ДА *ж* эстакада (*юл аша сығыу, йөк тейәү, бушатыу һ.б. өсөн күпер һымаҡ ҡоролма*); **ка́менная эстака́да** таш эстакада

ЭСТА́МП *м* эстамп (*күсермә*); **эста́мп карти́ны** картина эстампы

ЭСТА́МПНЫЙ, -ая, -ое эстамп ...ы

ЭСТАФЕ́ТА *ж* эстафета (**1.** *иҫк. бер-береһен юлда алыштырып торған сапҡындар аша ебәрелгән ашығыс почта һәм шул юл менән килгән хәбәр* **2.** *спорт. йүгереү, йөҙөү һ.б. буйынса ярыш төрө*; *ярышта ҡатнашыусылар ҡулдан-ҡулға шартлы нәмә тапшыра*) ♦ **приня́ть эстафе́ту** *у кого кемдәндер* эстафета ҡабул итеү, эшен дауам итеү

ЭСТАФЕ́ТНЫЙ, -ая, -ое эстафета ...ы; **эстафе́тная па́лочка** эстафета таяғы; **эстафе́тная по́чта** эстафета почтаһы

ЭСТЕЗИОЛО́ГИЯ *ж* эстезиология (*анатомия һәм физиологияның һиҙеү ойгандарын өйрәнеү бүлеге*)

ЭСТЕ́Т *м* и **ЭСТЕ́ТКА** *ж* эстет (1. *нәфислеккә, гүзәллеккә табыныусы* 2. *эстетизм яҡлы кеше*); **чу́ткий эсте́т** иғтибарлы эстет

ЭСТЕТИЗА́ЦИЯ *ж* матурлау, ҡупшылау

ЭСТЕТИ́ЗМ *м* 1. эстетлыҡ (*камиллыҡҡа, теүәллеккә, гүзәллеккә ынтылыш*) 2. эстетизм (*сәнғәттә юғары идеяларҙы, йөкмәткене ситкә ҡуйып, тышҡы матурлыҡҡа мауығыу*)

ЭСТЕ́ТИКА *ж* 1. *филос.* эстетика; **маркси́стская эсте́тика** марксистик эстетика 2. эстетика, гүзәллек, матурлыҡ; **эсте́тика оформле́ния** биҙәү эстетикаһы; **эсте́тика стихо́в** шиғырҙар матурлығы

ЭСТЕТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое 1. эстетик, эстетика ...ы; **эстети́ческое воспита́ние** эстетик тәрбиә; **эстети́ческая тео́рия** эстетика теорияһы 2. эстетик, гүзәллек ...ы, матурлыҡ ...ы; **эстети́ческие вку́сы** эстетик зауыҡ; **эстети́ческое чу́вство** матурлыҡ хисе

ЭСТЕТИ́ЧНОСТЬ *ж* камиллыҡ, матурлыҡ, гүзәллек, нәфислек; **эстети́чность карти́ны** картинаның гүзәллеге

ЭСТЕТИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое матур, гүзәл, нәфис; **эстети́чное исполне́ние та́нца** бейеүҙең нәфис башҡарылышы

ЭСТЕ́ТСКИЙ, -ая, -ое эстет(тар) ...ы, эстетизм ...ы; **эсте́тский кружо́к** эстеттар түңәрәге; **эсте́тское тече́ние** эстетизм ағымы

ЭСТЕ́ТСТВО *с см.* **эстети́зм** 2

ЭСТО́НСКИЙ, -ая, -ое эстон ...ы, Эстония ...ы; **эсто́нский язы́к** эстон теле

ЭСТО́НЦЫ *мн.* эстондар, эстон халҡы // *ед.* **эсто́нец** *м* эстон ир-аты; **эсто́нка** *ж* эстон ҡатын-ҡыҙы

ЭСТРАГО́Н *м* эстрагон (*әрем төрө*)

ЭСТРАГО́ННЫЙ, -ая, -ое 1. эстрагон ...ы; **эстраго́нный лист** эстрагон япрағы 2. эстрагон, эстрагондан яһалған; **эстраго́нный у́ксус** эстрагондан яһалған һеркә

ЭСТРА́ДА *ж* 1. эстрада, сәхнә; **больша́я эстра́да** ҙур сәхнә; **выступа́ть на эстра́де** сәхнәлә сығыш яһау 2. (*искусство малых форм*) эстрада; **арти́сты эстра́ды** эстрада артистары; **теа́тр эстра́ды** эстрада театры

ЭСТРА́ДНЫЙ, -ая, -ое 1. эстрада ...ы, сәхнә ...ы; **эстра́дная ра́мпа** сәхнә рампаһы; **эстра́дная пло́щадь** сәхнә майҙаны 2. эстрада ...ы; **эстра́дный конце́рт** эстрада концерты; **эстра́дное иску́сство** эстрада сәнғәте

Э́СТЫ *мн.* (*ед.* эст *м*) 1. эстар (*боронғо Балтик буйы ҡәбиләһе*) 2. *уст. см.* **эсто́нцы**

Э́ТА *ж мест. см.* **э́тот**

ЭТА́Ж *м* ҡат, этаж; **второ́й эта́ж** икенсе ҡат

ЭТАЖЕ́РКА *ж* этажерка; **этаже́рка для книг** китап этажеркаһы

...ЭТА́ЖНЫЙ, -ая, -ое *ҡушма һүҙҙәрҙең "ҡатлы", "этажлы" мәғәнәһендә һүҙ яһаусы икенсе өлөшө, мәҫ.*, **многоэта́жный** күп ҡатлы

Э́ТАК и *прост.* **Э́ДАК** *нареч.*; *разг.* 1. ошолай, улай, былай; **поста́вить э́так** былай ҡуйыу; **так и э́дак** улай ҙа былай; **ни так ни э́так** ни улай ни былай 2. *в знач. частицы* (*примерно, приблизительно*) самаһы, тирәһе, сама менән, яҡынса; **киломе́тров э́дак де́сять** ун километр (саҡрым) тирәһе; **дня э́так два** ике көн самаһы

Э́ТАКИЙ и *прост.* **Э́ДАКИЙ,** -ая, -ое *мест.*; *разг. см.* **тако́й** 1, 3, 4; **э́такий весельча́к** шундай шаян

ЭТАЛО́Н *м* 1. эталон; **этало́н ме́тра** метр эталоны; **этало́н килогра́мма** килограмм эталоны 2. *перен.* эталон, үрнәк, өлгө, ҡалып; **этало́н че́стности** намыҫлылыҡ өлгөһө

ЭТАЛО́ННЫЙ, -ая, -ое эталон; **этало́нный прибо́р** эталон прибор; **этало́нные весы́** эталон үлсәү

ЭТА́Н *м*; *хим.* этан (*газ*)

ЭТА́П *м* 1. *воен.* (*пункт на пути следования войск*) этап (*туҡтау урыны*); **ночева́ть на эта́пе** этапта төн уҙғарыу 2. *ист.* (*место остановки, отрезок или весь путь ссыльных, заключённых до места заключения*) этап, һөргөн юлы; **да́льний эта́п** алыҫ этап; **бесконе́чный эта́п** осһоҙ-ҡырыйһыҙ һөргөн юлы 3. *ист.* (*партия арестантов*) этап (*тотҡондар төркөмө*); **отпра́вить вме́сте с эта́пом** этап менән бергә оҙатыу 4. (*отдельная часть какого-л. пути*) этап, өлөш; **пе́рвый эта́п пути́** юлдың беренсе өлөшө 5. (*стадия в развитии чего-л.*) этап, осор; **сло́жный эта́п** ҡатмарлы осор; **эта́п разви́тия** үҫеш осоро 6. (*спортивная дистанция*) этап ♦ **по эта́пу**; **эта́пом** этап менән (*тотҡондарҙы махсус конвой менән оҙатыу*); **про́йденный эта́п** үткән эш

ЭТА́ПНЫЙ, -ая, -ое 1. этап ...ы; **эта́пный коменда́нт** этап коменданты 2. этап ...ы, әһәмиәтле, осор ...ы; **эта́пное собы́тие в жи́зни** тормошта әһәмиәтле ваҡиға ♦ **эта́пным поря́дком** этап менән (*тотҡондарҙы оҙатыу*)

Э́ТИ *мн. мест. см.* **э́тот**

Э́ТИКА *ж* 1. этика; **материалисти́ческая э́тика** материалистик этика 2. этика, әхлаҡ; **враче́бная э́тика** врач этикаһы; **высо́кая э́тика** юғары этика

ЭТИКЕ́Т *м* этикет, әҙәп; **соблюда́ть этике́т** әҙәп һаҡлау; **поддержа́ть этике́т** этикет тотоу

ЭТИКЕ́ТКА *ж* этикетка, ярлыҡ; **това́рная этике́тка** тауар ярлығы

ЭТИКЕ́ТНЫЙ, -ая, -ое әҙәпле, этикетҡа ярашлы; **этике́тный покло́н** әҙәпле баш эйеү; **этике́тное поведе́ние** әҙәпле ҡыланыш

ЭТИ́Л *м*; *хим.* этил

ЭТИЛЕ́Н *м*; *хим.* этилен (*газ*)

ЭТИ́ЛОВЫЙ, -ая, -ое *хим.* этил ...ы; **эти́ловый спирт** этил спирты

ЭТИМО́ЛОГ *м* этимолог (*этимология белгесе*)

ЭТИМОЛОГИЗА́ЦИЯ *ж*; *лингв.* этимологияһын билдәләү

ЭТИМОЛОГИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое этимологик, этимология ...ы; **этимологи́ческий слова́рь** этимология һүҙлеге; **этимологи́ческие иссле́дования** этимологик тикшеренеүҙәр

ЭТИМОЛО́ГИЯ *ж* **1.** (*раздел языкознания*) этимология (*һүҙҙәрҙең килеп сығышын, структураһын, мәғәнә бәйләнештәрен өйрәнеүсе тел ғилеме бүлеге*) **2.** (*происхождение слова*) этимология, килеп сығыш; **этимоло́гия сло́ва** һүҙҙең килеп сығышы; **нея́сная этимоло́гия** килеп сығышы асыҡ булмаған билдәләү ♦ **наро́дная этимоло́гия** *лингв.* халыҡ этимологияһы (*фәннилеккә дәғүә итмәй*)

ЭТИОЛО́ГИЯ *ж*; *мед.* этиология (*берәй ауырыуҙың килеп сығыу сәбәбен өйрәнеү бүлеге*)

ЭТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое этик, этика ...ы, әхлаҡ ...ы, әхлаҡи; **эти́ческие но́рмы** әхлаҡи нормалар; **эти́ческие взгля́ды** әхлаҡи ҡараштар

ЭТИ́ЧНОСТЬ *ж* әхлаҡлылыҡ

ЭТНИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое этник; **этни́ческая гру́ппа** этник төркөм ♦ **этни́ческая о́бщность** этник дөйөмлөк

ЭТНОГЕНЕ́З *м* этногенез (*халыҡтың килеп сығышы*); **этногене́з башки́р** башҡорт этногенезы

ЭТНОГЕОГРА́ФИЯ *ж* этногеография (*этнография фәнендә донъя халыҡтарының урынлашыу үҙенсәлеген, тарихын өйрәнеү бүлеге*)

ЭТНО́ГРАФ *м* этнограф (*этнография белгесе*)

ЭТНОГРАФИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое этнографик, этнография ...ы; **этнографи́ческий музе́й** этнография музейы; **этнографи́ческая ка́рта** этнографик карта; **этнографи́ческие иссле́дования** этнографик эҙләнеүҙәр (тикшеренеүҙәр)

ЭТНОГРА́ФИЯ *ж* этнография (**1.** *халыҡтың көнкүрешен, ғөрөф-ғәҙәтен өйрәнеүсе фән* **2.** *берәй халыҡтың көнкүреш, ғөрөф-ғәҙәт, йола үҙенсәлектәре*); **рабо́тать в о́бласти этногра́фии** этнография өлкәһендә эшләү; **изуча́ть этногра́фию** этнографияны өйрәнеү

Э́ТО I *частица* **1.** *указ.* был; **э́то вас я вчера́ ви́дел?** был һеҙҙе мин кисә күрҙемме? **2.** *усил.* әле, һуң, инде; **куда́ э́то ты?** ҡайҙа киттең әле?; **как э́то так?** нисек инде улай?

Э́ТО II *с мест. см.* **э́тот**

ЭТО́ЛОГ *м* этолог (*этология белгесе*)

ЭТОЛО́ГИЯ *ж* этология (*хайуандарҙы тәбиғи шарттарҙа өйрәнеүсе фән*)

Э́ТОТ *м* (эта *ж*, это *с*) *мест.* **1.** *указ.* был, ошо; **в э́том до́ме** был өйҙә; **на э́той стороне́** был яҡта; **в э́то вре́мя** был ваҡытта; **на э́том ме́сте** ошо урында; **с э́того ме́сяца** ошо айҙан **2.** *указ.* (*со словами "тот", "другой"*) был; **э́то но́вое, то ста́рое** был яңы, тегеһе иҫке **3.** *в знач. сущ.* **э́тот** *м*, **э́та** *ж*, **э́то** *с* был, ошо, шул, ул; **э́то не повтори́тся** был ҡабатланмаҫ; **э́того нельзя́ быть** уны онотоп булмай, быны онотмаҫҡа кәрәк ♦ **э́тот свет** *см.* **свет** II; **при э́том** шуның менән бергә, өҫтәүенә

ЭТРУ́СКИ *мн.* (*ед.* **этру́ск** *м* и **этру́ска** *ж*) этрусктар (*Аппенин ярымутрауында яңы эраға тиклем 1-се мең йыллыҡта йәшәгән боронғо ҡәбилә*)

ЭТРУ́ССКИЙ, -ая, -ое этруск ...ы; **этру́сский язы́к** этруск теле

ЭТЮ́Д *м*; *в разн. знач.* этюд; **писа́ть этю́д** этюд яҙыу; **психологи́ческий этю́д** психологик этюд; **этю́ды Шопе́на** Шопен этюдтары; **ша́хматный этю́д** шахмат этюды

ЭТЮ́ДНИК *м* этюдник (*рәсем яһау әйберҙәре һәм этюдты урынлаштырыу өсөн махсус ҡулайлама*)

ЭТЮ́ДНЫЙ, -ая, -ое этюд ...ы; **произведе́ние этю́дного хара́ктера** этюд характерындағы әҫәр

Э́ФА *ж* эфа (*йылан*)

ЭФЕ́ДРА *ж* эфедра (*мәңге йәшел ҡыуаҡлыҡ*); **куста́рник эфе́дры** эфедра ҡыуағы

ЭФЕМЕ́РНЫЙ, -ая, -ое *книжн.* **1.** ваҡытлыса, тиҙ үтеүсән, үҙгәреүсән; **эфеме́рный успе́х** тиҙ үтеүсән уңыш; **эфеме́рное явле́ние** ваҡытлыса күренеш **2.** уйҙырма, буш, бойомға ашмаҫ; **эфеме́рная мечта́** буш хыял; **эфеме́рная наде́жда** бойомға ашмаҫ өмөт

ЭФЕ́НДИ *м нескл.* әфәнде

ЭФЕ́С *м* эфес, һап, тотҡа (*ҡылыстың, хәнйәрҙең*)

ЭФИО́ПСКИЙ, -ая, -ое Эфиопия ...ы; **эфио́пское госуда́рство** Эфиопия дәүләте

ЭФИО́ПЫ *мн.* эфиопиялылар, Эфиопия халҡы // *ед.* **эфио́п** *м* Эфиопия ир-аты; **эфио́пка** *ж* Эфиопия ҡатын-ҡыҙы

ЭФИ́Р *м* **1.** эфир, күк (*боронғо грек мифологияһында күктең аллалар йәшәгән юғары ҡаты*) **2.** (*высь*) эфир, һауа **3.** *в разн. знач.* эфир; **передава́ть в эфи́р** эфирға тапшырыу; **вы́йти в эфи́р** эфирға сығыу; **бути́ловый эфи́р** *хим.* бутил эфиры

ЭФИ́РНЫЙ, -ая, -ое **1.** эфир ...ы, эфирлы; **эфи́рный за́пах** эфир еҫе **2.** *перен.* еңел, нескә, йоҡа; **эфи́рное созда́ние** нескә зат ♦ **эфи́рное ма́сло** эфирлы май

ЭФИРОНО́СНЫЙ, -ая, -ое эфирлы, эфирға бай; **эфироно́сные расте́ния** эфирға бай үҫемлектәр

ЭФФЕ́КТ *м* **1.** эффект, йоғонто, көслө тәьҫир; **производи́ть эффе́кт** көслө тәьҫир яһау **2.** *обычно мн.* **эффе́кты** эффект(тар); **шумовы́е эффе́кты** тауыш эффекты; **световы́е эффе́кты** яҡтылыҡ эффекты **3.** (*результат*) эффект, нәтижә, файҙа; **эффе́кт от лека́рства** дарыу файҙаһы

ЭФФЕКТИ́ВНОСТЬ *ж* эффективлыҡ, нәтижәлелек, файҙа; **эффекти́вность уро́ка** дәрестең нәтижәлелеге

ЭФФЕКТИ́ВНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*действенный*) эффектив; **эффекти́вные ме́ры** эффектив саралар **2.** (*более совершенный*) нәтижәле, файҙалы; **эффекти́вный спо́соб** файҙалы ысул

ЭФФЕ́КТНЫЙ, -ая, -ое эффектлы, тәьҫирле; **эффе́ктный костю́м** эффектлы костюм

ЭХ *межд.* их, эх, эй; **эх ты, рази́ня** эх һин, асыҡ ауыҙ

ЭХИНОКО́КК *м*; *зоол.*, *мед.* эхинококк (*йәнлектәрҙең эсәктәрендә, кешенең төрлө ағзаларында осрай торған таҫма кеңек паразит селәүсен*)

Э́ХО *с* шаңдау, яңғырауыҡ, ауаз; **лесно́е э́хо** урман шаңдауы

ЭХОЛО́Т *м* эхолот (*диңгеҙ тәрәнлеген үлсәгес*)

ЭШАФО́Т *м* эшафот, дар ағасы

ЭШЕЛО́Н *м* эшелон (**1.** *хәрб. поход тәртибендә урынлашҡан ғәскәрҙәрҙең хәрәкәт итеүсе йәки хәрби әҙерлектә булған бер өлөшө* **2.** *күмәк халыҡ, күләмле йөк күсереү поезы, автоколонна һ.б. төркөмө*)

ЭШЕЛОНИ́РОВАНИЕ *с*; *воен. см.* **эшелони́ровать**

ЭШЕЛОНИ́РОВАТЬ *сов.*, *несов. что*; *воен.* эшелонлаштырыу; **эшелони́ровать войска́** ғәскәрҙе эшелонлаштырыу

Ю

ЮА́НЬ *м* юань (*Ҡытай аҡса берәмеге*)

ЮБИЛЕ́Й *м* юбилей; **пятидесятиле́тний юбиле́й писа́теля** яҙыусының илле йәшлек юбилейы

ЮБИЛЕ́ЙНЫЙ, -ая, -ое юбилей ...ы, юбилей уңайы менән эшләнгән (әҙерләнгән, сығарылған); **юбиле́йная коми́ссия** юбилей комиссияһы; **юбиле́йный сбо́рник** юбилей уңайы менән сығарылған йыйынтыҡ

ЮБИЛЯ́Р *м* юбиляр (*юбилейын билдәләүсе кеше, ойошма, ҡала һ.б.*)

Ю́БКА *ж* **1.** юбка, итәк; **сшить ю́бку** юбка тегеү **2.** *тех.* итәк; **ю́бка по́ршня** бешкәк (поршень) итәге ♦ **держа́ться за ю́бку** *чью кемдеңдер* итәгенә тағылып йөрөү

ЮВЕЛИ́Р *м* ювелир, зәргәр, зәркән (**1.** *аҫыл таш, алтын-көмөштән төрлө матур нәмә яһаусы оҫта* **2.** *һатыусы*)

ЮВЕЛИ́РНЫЙ, -ая, -ое **1.** ювелир, зәргәр, зәркән; **ювели́рные това́ры** ювелир тауарҙар; **ювели́рный магази́н** зәргәр магазины **2.** *перен.* (*тщательно отработанный*) нескә, нәфис; **ювели́рное исполне́ние** нәфис башҡарыу

ЮГ *м* көньяҡ, ҡибла; **на юг** көньяҡҡа табан; **ве́тер ду́ет с ю́га** ел ҡибланан иҫә

Ю́ГО-ВОСТО́К *м* көньяҡ-көнсығыш

Ю́ГО-ВОСТО́ЧНЫЙ, -ая, -ое көньяҡ-көнсығыш ...ы; **ю́го-восто́чный ве́тер** көньяҡ-көнсығыш еле

Ю́ГО-ЗА́ПАД *м* көньяҡ-көнбайыш

Ю́ГО-ЗА́ПАДНЫЙ, -ая, -ое көньяҡ-көнбайыш ...ы; **ю́го-за́падное направле́ние** көньяҡ-көнбайыш йүнәлеш

ЮГОСЛА́ВСКИЙ, -ая, -ое Югославия ...ы; **югосла́вская а́рмия** Югославия армияһы

ЮГОСЛА́ВЫ *мн.* югославиялылар, Югославия халҡы // *ед.* **югосла́в** *м* Югославия ир-аты; **югосла́вка** *ж* Югославия ҡатын-ҡыҙы

ЮЖА́НЕ *мн.* көньяҡлылар, көньяҡ халҡы // *ед.* **южа́нин** *м* көньяҡ ир-аты; **южа́нка** *ж* көньяҡ ҡатын-ҡыҙы

Ю́ЖНЫЙ, -ая, -ое **1.** көньяҡ, көньяҡ ...ы, ҡибла; **Ю́жный по́люс** *геогр.* Көньяҡ ҡотоп; **ю́жная сторона́** ҡибла яҡ **2.** ҡайнар, ҡыҙыу (*көньяҡ кешеләренә хас*); **ю́жный темпера́мент** ҡыҙыу темперамент

Ю́ЗОМ *нареч.*; *разг.* **1.** ерҙән һөйрәп; **передвига́ть груз ю́зом** йөктө ерҙән һөйрәп күсереү **2.** һөйрәлеп, шыуып; **за́дние колёса шли ю́зом** арттағы тәгәрмәстәр шыуып барҙы

ЮКАГИ́РСКИЙ и **ЮКА́ГИРСКИЙ,** -ая, -ое юкагир ...ы; **юкаги́рский язы́к** юкагир теле

ЮКАГИ́РЫ и **ЮКА́ГИРЫ** *мн.* юкагирҙар (*Якутияла йәшәүсе аҙ һанлы халыҡ*) // *ед.* **юкаги́р** и **юка́гир** *м* юкагир ир-аты; **юкаги́рка** и **юка́гирка** *ж* юкагир ҡатын-ҡыҙы

Ю́ККА *ж* юкка (**1.** *көньяҡта үҫкән мәңге йәшел декоратив ағас* **2.** *шул ағас сүсе*)

ЮЛА́ 1. *ж* (*игрушка*) өйөр(өл)сөк, зырылдаҡ (*уйынсыҡ*) **2.** *м* и *ж*; *разг.* (*непоседа*) тиктормаҫ, ырғанлаҡ, орсоҡ **3.** *ж*; *зоол.* (*птица*) урман турғайы

ЮЛИА́НСКИЙ, -ая, -ое Юлий ...ы; **юлиа́нский календа́рь** Юлий календары; **юлиа́нский стиль** Юлий стиле

ЮЛИ́ТЬ *несов.*; *разг.* **1.** (*вертеться*) борғаланыу, әйләнгеләү, уйнаҡлау **2.** *перен.* (*лебезить перед кем-л.*) ялағайланыу, ҡуштанланыу **3.** *перен.* (*хитрить*) хәйләләшеү, ҡойроҡ болғау; **не юли́, говори́ пра́вду** ҡойроҡ болғама, дөрөҫөн әйт

Ю́МОР *м* **1.** юмор, мәрәкә, мәрәкәләү, шаяртыу, уйнап әйтеү; **понима́ть ю́мор** мәрәкәләгәнде аңлау; **у неё нет чу́вства ю́мора** ул шаяртҡанды аңламай **2.** *лит.*, *иск.* юмор; **сати́ра и ю́мор** сатира һәм юмор

ЮМОРЕ́СКА *ж*; *лит.*, *иск.* юмореска (*юмор менән яҙылған бәләкәй әҫәр*); **чита́ть юморе́ску** юмореска уҡыу

ЮМОРИ́СТ *м* **1.** (*автор юмористических произведений*) юморист (*юмористик әҫәрҙәр яҙыусы*) **изве́стный юмори́ст** билдәле юморист **2.** *разг.* (*человек, склонный к юмору*) мәрәкәсел, мәҙәксе; **он настоя́щий юмори́ст** ул ысын мәҙәксе

ЮМОРИ́СТИКА *ж* **1.** *лит.* (*юмористические произведения*) юмористика **2.** *разг.* (*что-л. смешное*) мәрәкә (мәҙәк, көлкөлө) нәмә

ЮМОРИСТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое юмористик, көлкөлө; **юмористи́ческий журна́л** юмористик журнал; **юмористи́ческий расска́з** юмористик хикәйә

Ю́НГА *м* юнга (*матрослыҡҡа әҙерләнеүсе йәш үҫмер*)

ЮНЕ́Ц *м*; *разг.* йәш үҫмер

ЮНИО́Р *м* (йәш) үҫмер спортсы; **соревнова́ния юнио́ров** үҫмер спортсылар ярышы

Ю́НКЕР *м*; *ист.* юнкер (**1.** *Германияла эре алпауыт* **2.** *революцияға тиклем Рәсәйҙә хәрби училище уҡыусыһы* **3.** *XIX б. икенсе яртыһында Рәсәй армияһында дворян нәҫеленән булған һалдат йәки унтер-офицер*)

ЮННА́Т *м* (*юный натуралист*) юннат (*йәш натуралист*); **кружо́к юнна́тов** юннаттар түңәрәге

ЮННА́ТОВСКИЙ и **ЮННА́ТСКИЙ**, -ая, -ое юннат(тар) ...ы; **юнна́товский кружо́к** юннаттар түңәрәге

Ю́НОСТЬ *ж* **1.** (*возраст*) йәш ваҡыт, үҫмер (йәш) саҡ, йәшлек; **в ю́ности он мно́го чита́л** йәш сағында ул күп уҡыны **2.** *собир.* (*о юном поколении*) йәштәр, йәш үҫмерҙәр; **ю́ность ми́ра про́тив войны́** донъя йәштәре һуғышҡа ҡаршы

Ю́НОША *м* (йәш) егет, үҫмер, йәш кеше

Ю́НОШЕСКИЙ, -ая, -ое йәш үҫмер ...ы, йәштәр ...ы, йәшлек ...ы; **ю́ношеское движе́ние** йәштәр хәрәкәте; **ю́ношеский задо́р** йәшлек дәрте

Ю́НОШЕСТВО *с* **1.** *собир.* йәш-елкенсәк, йәштәр **2.** *см.* **ю́ность** 1

Ю́НЫЙ, -ая, -ое **1.** йәш, йәшлек ...ы; **ю́ное се́рдце** йәш йөрәк; **ю́ные го́ды** йәшлек йылдары **2.** (*свойственный юности*) йәшлек ...ы; **ю́ный задо́р** йәшлек дәрте

ЮПИ́ТЕР *м* юпитер (*көслө яҡтыртҡан электр приборы*)

ЮР: на (са́мом) юру́: 1) (*на открытом месте*) асыҡ (ҡалҡыу) ерҙә; **дом стои́т на юру́** йорт асыҡ ерҙә тора; 2) (*на людном месте*) юл өҫтөндә, аяҡ аҫтында, кеше күп ерҙә

ЮРИДИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое юридик, хоҡуҡ ...ы; **юриди́ческое лицо́** юридик шәхес; **юриди́ческие нау́ки** хоҡуҡ фәндәре; **учи́ться на юриди́ческом факульте́те** юридик факультетта уҡыу

ЮРИСДИ́КЦИЯ *ж*; *спец.* юрисдикция (*ниндәй ҙә булһа дәүләт органының юридик мәсьәләләрҙе хәл итеү хоҡуҡтары һәм хоҡуҡ таралған өлкә*); **облада́ть юрисди́кцией** юрисдикцияға эйә булыу

ЮРИСКО́НСУЛЬТ *м* юрисконсульт (*хоҡуҡ кәңәшсеһе*); **сове́товаться с юриско́нсультом** юрисконсульт менән кәңәшләшеү

ЮРИСПРУДЕ́НЦИЯ *ж* юриспруденция (*хоҡуҡ фәндәре*); **изуча́ть юриспруде́нцию** юриспруденцияны өйрәнеү

ЮРИ́СТ *м* юрист (*хоҡуҡ белгесе*); **она́ юри́ст по специа́льности** һөнәре буйынса ул юрист

Ю́РКИЙ, -ая, -ое теремек, етеҙ, йылғыр; **ю́ркая мышь** йылғыр сысҡан; **ю́ркий ма́льчик** теремек малай

Ю́РКНУТЬ и **ЮРКНУ́ТЬ** *сов.* йылт итеү, йылт итеп ҡалыу, һыҙыу; **мышь ю́ркнула в щель** сысҡан ярыҡҡа йылт итеп ҡалды

Ю́РКОСТЬ *ж* етеҙлек, теремеклек, йылғырлыҡ

ЮРО́ДИВЫЙ, -ая, -ое **1.** диуана, тиле, аңра, йүләр **2.** *в знач. сущ.* **юро́дивый** *м* и **юро́дивая** *ж*; *рел.* диуана

ЮРО́ДСТВО *с* **1.** диуаналыҡ **2.** (*нелепый поступок*) диуаналыҡ, аҡылһыҙлыҡ, йүләрлек

ЮРО́ДСТВОВАТЬ *несов.* **1.** (*быть юродивым*) диуана булып йөрөү **2.** (*совершать глупые, нелепые поступки*) йүләрлек (диуаналыҡ, аҡылһыҙлыҡ) эшләү

Ю́РСКИЙ, -ая, -ое *геол.* юра ...ы; **ю́рский пери́од** юра осоро (*геологияла мезозой дәүеренең икенсе осоро*)

Ю́РТА *ж* тирмә

ЮРТОВО́Й, -ая, -ое *ист.* йорт ...ы, йортауай (*ара, аймаҡ мәғәнәһендә*); **юртово́й сход** йорт йыйыны; **юртово́й старшина́** йорт старшинаһы

Ю́РТОВЫЙ, -ая, -ое тирмә ...ы; **ю́ртовый во́йлок** тирмә кейеҙе

Ю́РЬЕВ: вот тебе́, ба́бушка, (и) Ю́рьев день бына һиңә кәрәк булһа (*көтөлмәгән хәл булғанда йәки уңышһыҙлыҡҡа осрағанда әйтелә*)

ЮСТИРО́ВКА *ж*; *спец.* көйләү; **юстиро́вка телеско́па** телескопты көйләү

ЮСТИ́ЦИЯ *ж* юстиция (**1.** *суд* (*хөкөм*) *эштәре* **2.** *суд учреждениелары системаһы*); **министерство юсти́ции** юстиция министрлығы

ЮТ *м*; *мор.* ют (*суднола өҫкө палубаның артҡы өлөшө*)

ЮТИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** (*помещаться на небольшом пространстве*) урынлашыу, һыйыныу, һыйынып тороу **2.** (*иметь пристанище*) тороу, йәшәү

Ю́ФТЕВЫЙ и **ЮФТЯНО́Й**, -ая, -ое **1.** юфть ...ы; **ю́фтевый заво́д** юфть заводы **2.** юфть; **юфтяны́е сапоги́** юфть итек

ЮФТЬ *ж* (*сорт кожи*) юфть

Я

Я (меня, мне, меня, мной и мною, обо мне) *мест.* **1.** мин; **я ухожу́** мин китәм; **я сама́ сде́лала** мин үҙем эшләнем **2.** *в знач. сущ.* **я** *с нескл.* шәхес, мин; **он моё второ́е "я"** ул минең икенсе "минем" ♦ **я тебя́ (его́, вас, их)** *разг.* (*для выражения угрозы*) мин һине (уны, һеҙҙе, уларҙы); **я тебе́ дам!** кәрәгендә бирермен!, мин һиңә күрһәтермен!

Я́БЕДА 1. *м* и *ж*; *разг. см.* **я́бедник**; **не будь я́бедой** ошаҡсы булма **2.** *ж* (*наушничество*) ошаҡ

Я́БЕДНИК *м* и **Я́БЕДНИЦА** *ж* ошаҡсы, һүҙ йөрөтөүсе

Я́БЕДНИЧАТЬ *несов. на кого* и *без доп.*; *разг.* ошаҡлау, һүҙ йөрөтөү; **переста́ть я́бедничать** һүҙ йөрөтөүҙе туҡтатыу

Я́БЛОКО *с* алма; **ме́лкое я́блоко** ваҡ алма; **сорва́ть я́блоко** алма өҙөү ♦ **я́блоко от я́блони недалеко́ па́дает** алма ағасынан алыҫ төшмәй; **ада́мово я́блоко** *анат.* күмәгәй; **глазно́е я́блоко** *анат.* күҙ алмаһы; **я́блоку не́где упа́сть** *перен.*, *разг.* энә төртөр урын юҡ, аяҡ баҫыр урын юҡ; **в я́блоках** (*о масти лошади*) алмасыбар ат (*ике янбашы сыбар ат*)

Я́БЛОНЕВЫЙ, -ая, -ое **1.** алма ...ы, алмағас ...ы; **я́блоневый сад** алма баҡсаһы; **я́блоневые ли́стья** алмағас япраҡтары **2.** *в знач. сущ.* **я́блоневые** *мн.*; *бот.* алма һымаҡтар (*алма, армыт, айва һ.б.*)

Я́БЛОННЫЙ, -ая, -ое *уст.*, *обл.* алма ...ы; **я́блонный цвето́к** алма сәскәһе

Я́БЛОНЬКА *ж*; *уменьш.-ласк. от* **я́блоня**

Я́БЛОНЯ *ж* алмағас, алма; **посади́ть я́блоню** алмағас ултыртыу; **я́блоня со́рта "Башки́рский краса́вец"** "Башҡорт гүзәле" сортлы алмағас; **ди́кая я́блоня** ҡырағай алмағас

Я́БЛОЧКО *с* **1.** *уменьш.-ласк. от* **я́блоко 2.** (сәптең) ҡап уртаһы; **попа́сть в я́блочко** сәптең ҡап уртаһына тейҙереү

Я́БЛОЧНЫЙ, -ая, -ое алма ...ы; **я́блочная пастила́** алма ҡағы; **я́блочный вкус** алма тәме ♦ **я́блочная кислота́** алма кислотаһы

ЯВИ́ТЬ *сов. кого-что*; *книжн.* күрһәтеү, белдереү; **яви́ть собо́й приме́р му́жества** үҙең менән батырлыҡ өлгөһө күрһәтеү ♦ **яви́(те) бо́жескую ми́лость** рәхимлек күрһәт(егеҙ)

ЯВИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*прийти, прибыть*) килеү; **яви́ться по вы́зову** саҡырыу буйынса килеү **2.** (*возникнуть*) барлыҡҡа килеү, тыуыу, килеп сығыу; **яви́лась но́вая мысль** яңы фекер тыуҙы **3.** (*стать, оказаться*) булыу, булып сығыу (ҡалыу); **э́то яви́лось неожи́данностью для всех** был бөтәһе өсөн дә көтөлмәгән хәл булды ♦ **яви́ться на свет** донъяға килеү, тыуыу

Я́ВКА *ж* **1.** *см.* **яви́ться** 1; **я́вка на собра́ние** йыйылышҡа килеү; **я́вка обяза́тельна** килеү мотлаҡ **2.** (*место конспиративных встреч*) йәшерен осрашыу урыны **3.** (*условный знак*) шартлы билдә

ЯВЛЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **яви́ться 2.** (*проявление чего-л.*) күренеш; **явле́ния приро́ды** тәбиғәт күренештәре; **хими́ческое явле́ние** химик күренеш **3.** (*событие, факт*) ваҡиға, хәл; **обы́чное явле́ние** ғәҙәти хәл **4.** *театр.* күренеш; **явле́ние пя́тое** бишенсе күренеш

ЯВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **яви́ться 2.** (*быть кем-чем-л.*) булып тороу, булып һаналыу, булып хеҙмәт итеү; **он явля́ется руководи́телем гру́ппы** ул төркөм етәксеһе булып тора; **кем ты явля́ешься на са́мом де́ле?** ысынында кемһең һин?

Я́ВНО *нареч.* асыҡтан-асыҡ, күрәләтә асыҡ

Я́ВНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*открытый*) асыҡ, асыҡтан-асыҡ, билдәле, көн кеүек асыҡ, күрәләтә; **я́вная вражда́** асыҡ дошманлыҡ; **я́вная ложь** күрәләтә ялған **2.** (*совершенно очевидный*) шикһеҙ, күренеп торған; **э́то я́вная оши́бка** был күҙгә күренеп торған хата **3.** *мат.* асыҡланған; **я́вная зави́симость** асыҡланған бәйләнеш; **я́вная фу́нкция** асыҡланған функция

Я́ВОР *м* аҡ саған, тау сағаны

Я́ВОЧНЫЙ, -ая, -ое йәшерен осрашыу ...ы; **я́вочная кварти́ра** йәшерен осрашыу фатиры ♦ **я́вочным поря́дком (путём)** үҙ белдеге менән

Я́ВСТВЕННОСТЬ *ж* аңлайышлылыҡ, асыҡлыҡ, аныҡлыҡ

Я́ВСТВЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** (*ясный, отчётливый*) аңлайышлы, асыҡ, аныҡ; (*хорошо различимый зрением*) асыҡ (аныҡ) күренгән; (*слухом*) асыҡ (аныҡ) ишетелгән; (обонянием) асыҡ (аныҡ) һиҙелгән; **я́вственный го́лос** асыҡ тауыш **2.** *перен.* (*совершенно явный*) аңлайышлы, аныҡ, асыҡ

Я́ВСТВОВАТЬ *несов.*; *книжн.* күренеү, килеп сығыу, асыҡланыу; **из э́того я́вствует сле́дующее** бынан түбәндәгеләр асыҡлана

ЯВЬ *ж* өн; **стать я́вью** өнгә әйләнеү; **сон и явь** төш һәм өн

ЯГА́ *ж см.* **Ба́ба-яга́**

ЯГДТА́Ш *м*; *охот.* аусы (һунарсы) тоҡсайы

Я́ГЕЛЬ *м* болан мүге

Я́ГЕЛЬНИК *м* мүклек, болан мүге үҫкән урын

Я́ГЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое болан мүге ...ы

ЯГНЕ́НИЕ *с*; *с.-х. см.* **ягни́ться**

ЯГНЁНОК *м* һарыҡ бәрәсе, ҡуҙы, туҡты; **вы́растить ягнёнка** һарыҡ бәрәсе үҫтереү

ЯГНИ́ТЬСЯ *несов.* бәрәсләү, бәрәнләү, ҡуҙылау; **овца́ ягни́лась ле́том** һарыҡ йәйен бәрәсләне

ЯГНЯ́ТНИК I *м* (*помещение, хлев для ягнят*) бәрәс ҡураһы, бәрәс аҙбары

22 зак. 2.0007.06

ЯГНЯ́ТНИК II *м* һаҡаллы бөркөт (*Европа һәм Азия тауҙарында йәшәүсе эре йыртҡыс ҡош*)

ЯГНЯ́ЧИЙ, -ья, -ье бәрәс ...ы, ҡуҙы ...ы; **ягня́чья шку́ра** бәрәс тиреһе

Я́ГОДА *ж* еләк, емеш; **собира́ть я́годы** еләк йыйыу (тиреү) ♦ **одного́ по́ля я́года** алыҫ китмәгән, икеһе бер ҡалып; **на́шего по́ля я́года** үҙ кеше

Я́ГОДИЦА и **ЯГОДИ́ЦА** *ж*; *анат.* **1.** *мн.* **я́годицы** (*седалище*) оса, ултырыш **2.** осаның бер яғы

Я́ГОДИЧНЫЙ, -ая, -ое оса ...ы, ултырыш ...ы; **я́годичные мы́шцы** ултырыш мускулдары

Я́ГОДКА *ж* **1.** *уменьш.-ласк. от* **я́года** **2.** *прост.* (*в обращении*) еләккәй

Я́ГОДНИК *м* **1.** (*место, где растут ягоды*) еләклек, еләк үҫкән ер; **наткну́ться на я́годник** еләклеккә тап булыу; **заложи́ть я́годник** емеш-еләк ултырта башлау, еләклек итеү **2.** (*ягодный куст*) еләк ҡыуағы

Я́ГОДНЫЙ, -ая, -ое еләк ...ы, емеш-еләк ...ы, еләкле; **я́годное ме́сто** еләкле ер; **я́годный сезо́н** еләк ваҡыты; **я́годные напи́тки** емеш-еләк эсемлектәре; **я́годный пиро́г** еләк бәлеше

ЯГУА́Р *м* ягуар (*Америкала йәшәүсе бесәй һымаҡтар ғаиләһенә ҡараған йыртҡыс йәнлек*)

ЯГУА́РОВЫЙ, -ая, -ое ягуар ...ы; **ягуа́ровая шку́ра** ягуар тиреһе

ЯД *м* **1.** ағыу, ыу; **пчели́ный яд** ҡорт ағыуы; **извлека́ть яд** ыу алыу **2.** *перен.* зәһәр, ағыу; **яд шовини́зма** милләтселек ағыуы **3.** (*злоба, ехидство*) зәһәр; **слова́, по́лные я́да** зәһәр һүҙҙәр ♦ **вся́кому я́ду своё противоя́дие** һәр ағыуҙың үҙ дауаһы бар

Я́ДЕРНЫЙ, -ая, -ое **1.** ядро ...ы, йәҙрә ...ы, үҙәк ...ы; **я́дерная моде́ль** йәҙрә моделе **2.** атом ...ы

Я́ДЕРЩИК *м*; *разг.* ядро (йәҙрә) физикаһы белгесе

ЯДОВИ́ТОСТЬ *ж* ағыулылыҡ; **ядови́тость расте́ний** үҫемлектәрҙең ағыулылығы

ЯДОВИ́ТЫЙ, -ая, -ое **1.** ағыулы, ыулы, зәһәрле; **ядови́тые га́зы** ағыулы газдар; **ядови́тые зме́и** ағыулы йыландар **2.** *перен.* (*злобный, язвительный*) уҫал, асыулы, зәһәр; **ядови́тое замеча́ние** асыулы иҫкәртеү; **ядови́тое сло́во** зәһәр һүҙ

ЯДОЗУ́Б *м* ағыулы кеҫәртке (*Америкала йәшәй*)

ЯДОНО́СНЫЙ, -ая, -ое ағыулы, ыулы; **ядоно́сные живо́тные** ағыулы хайуандар; **ядоно́сный зуб змеи́** йыландың ағыулы теше

ЯДОХИМИКА́ТЫ *мн.* (*ед.* **ядохимика́т** *м*) ағыулы химикаттар (*ауыл хужалығына зыян килтереүсе бөжәктәргә һәм ҡый үләндәренә ҡаршы ҡулланыла*)

ЯДРЁНЫЙ, -ая, -ое *разг.* **1.** (*с полным, крупным ядром*) эре, туҡ, тос; **ядрёный оре́х** тос сәтләүек **2.** *перен.* таҙа, мыҡты, тығыҙ; **ядрёный па́рень** мыҡты егет **3.** *перен.* таҙа, саф, шифалы; **ядрёный во́здух** саф һауа **4.** *перен.* ҡеүәтле; **ядрёный квас** ҡеүәтле кеүәҫ **5.** (*грубоватый — о словах*) тупаҫыраҡ, йор

Я́ДРИЦА *ж* бөтәү ярма (*күберәк ҡарабойҙай ярмаһына ҡарата*)

ЯДРО́ *с* **1.** төш, һөйәк, ем; **ядро́ оре́ха** сәтләүек еме **2.** (*внутренняя центральная часть чего-л.*) ядро, үҙәк, йәҙрә; **а́томное ядро́** *физ.* атом ядроһы; **ядро́ Земли́** *геол.* Ерҙең үҙәге; **ядро́ древеси́ны** ағастың үҙәге **3.** *перен.* нигеҙ, асыл; **ядро́ пробле́мы** мәсьәләнең асылы **4.** *перен.* төп өлөш, үҙәк; **руководя́щее ядро́ организа́ции** ойошманың етәксе үҙәге **5.** *воен., спорт.* йәҙрә; **пу́шечное ядро́** туп йәҙрәһе; **соревнова́ния по толка́нию ядра́** йәҙрә ырғытыу (сөйөү) буйынса ярыш

Я́ЗВА *ж* **1.** язва, сей (ҡутырлы, эренле) яра, йәрәхәт **2.** *перен.* (*зло, вред*) бәлә, зарар, афәт **3.** *перен., разг.* (*о злобном человеке*) зәһәр телле, әсе телле ♦ **сиби́рская я́зва** *вет.* түләмә (*мал ауырыуы*); **я́зва желу́дка** ашҡаҙан язваһы

Я́ЗВЕННИК *м* **1.** *бот.* ҡуян кәрешкәһе (*үлән*) **2.** *разг.* язва ауырыулы кеше

Я́ЗВЕННЫЙ, -ая, -ое (сей) яра ...ы, йәрәхәт ...ы ♦ **я́звенная боле́знь** *мед.* сей яра ауырыуы, ашҡаҙан язваһы

Я́ЗВИНА *ж*; *разг.* **1.** *см.* **я́зва** 1; **2.** (*выбоина, щербина*) уйым, китек; **я́звина на ноже́** бысаҡтағы китек

ЯЗВИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* зәһәрлек, әсе теллелек

ЯЗВИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое зәһәр, сәнскеле, әсе; **язви́тельный язы́к** әсе тел; **язви́тельное замеча́ние** зәһәр иҫкәртеү; **язви́тельный смех** зәһәр (әсе) көлөү

ЯЗВИ́ТЬ *несов. кому* сәнсеү, сағыу, төрттөрөп һөйләү; **язви́ть на счёт** *чей-л.* *кемгәлер* төрттөрөп һөйләү

ЯЗЁВЫЙ, -ая, -ое опто ...ы; **язёвая икра́** опто ыуылдырығы

ЯЗЫ́К *м*; *в разн. знач.* тел; **коро́вий язы́к** һыйыр теле; **показа́ть язы́к** тел күрһәтеү; **родно́й язы́к** туған тел; **литерату́рный язы́к** әҙәби тел; **разгово́рный язы́к** һөйләү теле; **язы́к ко́локола** ҡыңғырау теле; **языки́ пла́мени** ялҡын телдәре; **захвати́ть языка́** *воен.* тел эләктереү, тел алып килеү ♦ **вы́сунув язы́к (бежа́ть)** йән-фарман (йүгереү); **болта́ть языко́м**; **чеса́ть язы́к** тел сарлау, ғәйбәт һатыу, ләстит һатыу; **проглоти́ть язы́к** телде йотоу; **распусти́ть язы́к** күп һөйләү, тел сарлау, күп ләпелдәү; **типу́н тебе́ на язы́к** ауыҙыңдан ел алһын; **язы́к заплета́ется** *у кого* теле көрмәлә; **язы́к до Ки́ева доведёт** тура юлды тел табыр; **язы́к без косте́й** *у кого* тел һөйәкһеҙ; **язы́к отня́лся** *у кого* телдән ҡалды; **язы́к че́шется** *у кого* теле тик тормай; **язы́к хорошо́ подве́шен** *у кого* теле телгә йоҡмай, телгә бөткән; **держа́ть язы́к за зуба́ми**; **придержа́ть язы́к** теште ҡыҫыу, телеңде тыйыу, ауыҙҙы ябыу

ЯЗЫКА́СТЫЙ, -ая, -ое *разг.* телсән, үткер (уҫал) телле

ЯЗЫКОВЕ́Д *м* телсе (*тел ғилеме белгесе*)

ЯЗЫКОВЕ́ДЕНИЕ *с* тел ғилеме

ЯЗЫКОВЕ́ДЧЕСКИЙ, -ая, -ое тел ғилеме ...ы; **языкове́дческая те́ма** тел ғилеме темаһы

ЯЗЫКОВО́Й, -ая, -ое (*относящийся к речи*) тел ...ы; **языкова́я систе́ма** тел системаһы; **языково́й вопро́с** тел мәсьәләһе

ЯЗЫКО́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** (*относящийся к органу в полости рта*) тел ...ы; **языко́вые мы́шцы** *анат.* тел мускулдары **2.** (*приготовленный из языка*) телдән әҙерләнгән; **языко́вая колбаса́** телдән әҙерләнгән тултырма

ЯЗЫКОЗНА́НИЕ *с* тел ғилеме; **изуча́ть языкозна́ние** тел ғилемен өйрәнеү

ЯЗЫ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое мәжүси; **язы́ческие обы́чаи** мәжүси йолалар

ЯЗЫ́ЧЕСТВО *с* мәжүсилек; **в пери́од язы́чества** мәжүсилек осоронда

ЯЗЫ́ЧНИК *м* и **ЯЗЫ́ЧНИЦА** *ж* мәжүси, мәжүс, ботҡа табыныусы; **быть язы́чником** мәжүси булыу

ЯЗЫ́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** *см.* **языко́вый** 1; **язы́чная мы́шца** тел мускулдары **2.** *лингв. см.* **языково́й**

ЯЗЫЧО́К *м* **1.** *уменьш. от* **язы́к** **2.** *анат.* (*нёбный*) кесе (бәләкәй) тел **3.** *спец.* тел (*йоҙаҡта, ҡыңғырауҙа һ.б.*); **язычо́к замка́** йоҙаҡ теле **4.** *бот.* тел, телсә

ЯЗЬ *м* опто

ЯИ́ЧКО *с* **1.** *уменьш. от* **яйцо́** 2; **2.** *анат.* күкәй

ЯИ́ЧНИК *м*; *анат.* йомортҡалыҡ, түллек, түллек биҙе

ЯИ́ЧНИЦА *ж*; *кул.* ҡурылған йомортҡа, йомортҡа тәбейәһе; **пригото́вить яи́чницу** йомортҡа тәбейәһе әҙерләү

ЯИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** йомортҡа ...ы, күкәй ...ы; **яи́чный бело́к** йомортҡа ағы (аҡһымы); **яи́чный желто́к** йомортҡа һарыһы **2.** (*цвет*) йомортҡа (күкәй) һарыһы төҫөндә(ге)

ЯЙЛЯ́У *ж*; *в разн. знач.* йәйләү; **проводи́ть ле́то на яйля́у** йәйләүҙә йәйләү; **погна́ть скот на яйля́у** малды йәйләүгә ҡыуыу

ЯЙЦЕВИ́ДНЫЙ, -ая, -ое йомортҡа (күкәй) рәүешендәге (һымаҡ); **яйцеви́дные ли́стья** йомортҡа рәүешендәге япраҡтар

ЯЙЦЕВО́Д *м*; *анат.* түл юлы, аналыҡ көпшәһе

ЯЙЦЕЕ́Д *м* йомортҡа (күкәй) ашаусы бөжәк

ЯЙЦЕКЛА́Д *м*; *зоол.* күкәй һалғыс

ЯЙЦЕКЛАДУ́ЩИЙ, -ая, -ее *зоол.* **1.** йомортҡа һалыусы; **яйцекладу́щие млекопита́ющие** йомортҡа һалыусы һөтимәрҙәр **2.** *в знач. сущ.* **яйцекладу́щие** *мн.* йомортҡа һалыусылар

ЯЙЦЕКЛЕ́ТКА *ж*; *биол.* түл, түл күҙәнәге, инә күҙәнәк

ЯЙЦЕНО́СКИЙ, -ая, -ое *с.-х.* түлле, күп йомортҡа (күкәй) һала торған; **ку́рица яйцено́ской поро́ды** күп йомортҡа һала торған тауыҡ тоҡомо

ЯЙЦЕНО́СКОСТЬ *ж*; *с.-х.* йомортҡа (күкәй) һалыусанлыҡ

ЯЙЦЕОБРА́ЗНЫЙ, -ая, -ое *см.* **яйцеви́дный**

ЯЙЦЕРО́ДНЫЙ, -ая, -ое *зоол.* йомортҡа һалыусы, йомортҡанан яралыусы

ЯЙЦО́ *с* **1.** *см.* **яйцекле́тка** **2.** *в разн. знач.* йомортҡа, күкәй; **нести́ я́йца** йомортҡа һалыу; **черепа́шье яйцо́** ташбаҡа йомортҡаһы; **яйцо́-болту́н** серетке; **яйцо́ всмя́тку** бешереп еткерелмәгән йомортҡа ♦ **вы́еденного яйца́ не сто́ит** һуҡыр бер тин дә тормай; **как ку́рица с яйцо́м но́сится** *с кем-чем* күкәй баҫҡан тауыҡ кеүек ҡылана

ЯК *м* як (*көйшәүсе эре хайуан*)

ЯКОБИ́НЕЦ *м*; *ист.* якобинсы (*1789 й. Француз буржуаз революцияһының революцион-демократик ҡатлам вәкиле*)

ЯКОБИ́НСКИЙ, -ая, -ое *ист.* якобин(дар) ...ы; **якоби́нская диктату́ра** якобиндар диктатураһы

Я́КОБЫ *союз* и *частица* **1.** *союз изъяснит.* тип, икән тип; **говори́ли, я́кобы вы уе́хали** һеҙҙе киткән икән тип һөйләгәндәр ине **2.** *частица* йәнәһе, имеш; **у неё я́кобы нет вре́мени** уның йәнәһе ваҡыты юҡ

Я́КОРНЫЙ, -ая, -ое **1.** якорь ...ы; **я́корная цепь** якорь сынйыры **2.** якорҙа тороу ...ы; **я́корная стоя́нка** якорҙа тороу урыны

Я́КОРЬ *м* **1.** *мор.* якорь; **отда́ть я́корь** якорҙы ысҡындырыу **2.** *эл.* якорь; **я́корь электромото́ра** электромотор якоры ♦ **я́корь спасе́ния** иң һуңғы өмөт, ҡотолоу сараһы

ЯКУ́ТСКИЙ, -ая, -ое яҡут ...ы, Яҡутия ...ы; **яку́тский язы́к** яҡут теле

ЯКУ́ТЫ *мн.* яҡуттар, яҡут халҡы // *ед.* **яку́т** *м* яҡут ир-аты; **яку́тка** *ж* яҡут ҡатын-ҡыҙы

ЯКША́ТЬСЯ *несов. с кем*; *прост., неодобр.* аралашыу, дуҫлашып йөрөү

ЯЛ *м*; *мор.* ял (*кәмә*)

Я́ЛИК *м* ҡайыҡ (*бәләкәй кәмә*)

Я́ЛОВЕТЬ *несов.*; *с.-х.* ҡыҫыр (тыу) ҡалыу

Я́ЛОВИЧНЫЙ, -ая, -ое күн, тире (*йәш ярымлыҡ һыйыр малының тиреһенән эшләнгән*); **я́ловичные голени́ща** күн ҡуныстар

Я́ЛОВОСТЬ *ж*; *с.-х.* ҡыҫырлыҡ

Я́ЛОВЫЙ, -ая, -ое *с.-х.* тыу, ҡыҫыр; **я́ловая кобы́ла** тыу бейә; **оста́ться я́ловой** ҡыҫыр ҡалыу

ЯМ *м*; *ист.* ям (*үткенселәр, юлаусылар почта аттарын алмаштыра торған почта станцияһы йәки почта юлындағы ауыл*)

Я́МА *ж* **1.** соҡор, баҙ; **дно я́мы** соҡор төбө; **му́сорная я́ма** сүп-сар соҡоро **2.** (*место хранения чего-л.*) баҙ; **карто́фельная я́ма** картуф баҙы **3.** (*низина, впадина*) уйһыулыҡ, уйпат ер **4.** *уст.* (*тюрьма*) зиндан, баҙ ♦ **не рой друго́му я́му, сам в неё попадёшь** кешегә соҡор ҡаҙыһаң, үҙең төшөрһөң; **водяна́я я́ма** сөмгөл, сөмбәй; **во́лчья я́ма** *охот.* бүре аулау соҡоро; **возду́шная я́ма** *ав.* һауа упҡыны (*осоусы аппараттарҙы ҡа-*

пыл түбән төшөп китергә мәжбүр итә торған башҡа температуралағы һауа ҡатламы)

ЯМБ *м*; *лит.* ямб (*шиғырҙа баҫым икенсе ижеккә төшкән ике ижекле стопа*); **стихи́, напи́санные я́мбом** ямб менән яҙылған шиғырҙар

ЯМБИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое *лит.* ямб менән яҙылған

Я́МИСТЫЙ, -ая, -ое *разг.* соҡор-саҡырлы; **я́мистое ме́сто** соҡор-саҡырлы урын

Я́МКА *ж* **1.** *уменьш. от* **я́ма** 1, 3; **2.** (*небольшое углубление*) уймаҡ, соҡор; **я́мка на подборо́дке** эйәктәге соҡор; **я́мка на щеке́** бит уймағы, биттәге уймаҡ

Я́МОЧКА *ж*; *уменьш.-ласк. от* **я́мка**; **я́мочка на подборо́дке** эйәктәге соҡор; **я́мочка на заты́лке** елкә соҡоро

ЯМС *м* ямс (*тропик һәм субтропик илдәрҙә үҫтерелә торған крахмалға бай күп йыллыҡ үлән*)

ЯМСКО́Й, -ая, -ое *ист.* ям ...ы, ямсылыҡ, ям сабыу ...ы; **ямска́я изба́** ям йорто; **ямска́я пови́нность** ям сабыу йөкләмәһе; **ямска́я слу́жба** ям сабыу хеҙмәте

ЯМЩИ́К *м* ямсы

ЯМЩИ́ЦКИЙ, -ая, -ое ямсы ...ы; **ямщи́цкая тро́йка** ямсы тройкаһы

ЯНВА́РСКИЙ, -ая, -ое ғинуар ...ы; **янва́рские дни** ғинуар көндәре; **янва́рский хо́лод** ғинуар һыуығы

ЯНВА́РЬ *м* ғинуар; **моро́зный янва́рь** һыуыҡ ғинуар

Я́НКИ *м нескл.* янки (*АҠШ-та тыуған американдарҙың ҡушаматы*)

ЯНТА́РНЫЙ, -ая, -ое **1.** гәрәбә; **янта́рное ожере́лье** гәрәбә муйынсаҡ **2.** (*о цвете*) гәрәбәләй һары; **янта́рный мёд** гәрәбәләй һары бал ♦ **янта́рная кислота́** *хим.* гәрәбә кислотаһы

ЯНТА́РЬ *м* **1.** гәрәбә; **мундшту́к из янтаря́** гәрәбә мөштөк **2.** (*изделие*) гәрәбә, гәрәбә әйбер(ҙәр)

ЯНЫЧА́Р *м*; *ист.* янычар (*солтан Төркиәһендә хәрби әсирҙәрҙән һәм ислам дине ҡабул иткән христиандарҙан төҙөлгән йәйәүле ғәскәр һалдаты*)

ЯНЫЧА́РСКИЙ, -ая, -ое янычар ...ы

ЯПОНИ́СТ *м* япон теле (мәҙәниәте) белгесе (ғалимы)

ЯПО́НСКИЙ, -ая, -ое япон ...ы, Япония ...ы; **япо́нский язы́к** япон теле; **япо́нский импера́тор** Япония императоры

ЯПО́НЦЫ *мн.* японлар, япон халҡы // *ед.* **япо́нец** *м* япон ир-аты; **япо́нка** *ж* япон ҡатын-ҡыҙы

ЯР *м* **1.** (*обрыв*) ярлау, текә яр; **круто́й яр Агиде́ли** Ағиҙелдең текә яры **2.** (*лощина, овраг*) соҡорлоҡ, йырғанаҡ

ЯРА́НГА *ж* яранга (*ҡайһы бер Себер халҡының күсмә тирмәһе*)

ЯРД *м* ярд (*Англияла 91,44 сантиметрға тигеҙ оҙонлоҡ үлсәме*)

ЯРЁМ *м*; *уст. см.* **ярмо́**

ЯРЁМНЫЙ, -ая, -ое *с.-х.* ағас ҡамыт менән егелә торған; **ярёмный скот** ағас ҡамыт менән егелә торған мал ♦ **ярёмная ве́на** барлау венаһы (*муйында*)

Я́РКА *ж*; *с.-х.* (*молодая, не ягнившаяся овца*) бәрән һарыҡ

Я́РКИЙ, -ая, -ое **1.** яҡты, яп-яҡты, салт айҙ, баҙыҡ, сағыу; **я́ркое со́лнце** яҡты ҡояш; **я́ркие лучи́ со́лнца** ҡояштың яҡты нурҙары **2.** (*о цвете*) үтә асыҡ, ап-асыҡ, баҙыҡ, сағыу; **я́ркие цвета́** үтә асыҡ төҫтәр; **о́чень я́ркий цвет** ап-асыҡ төҫ; **я́ркая звезда́** баҙыҡ йондоҙ; **я́ркое пла́тье** сағыу күлдәк **3.** *перен.* күренекле, көслө, яҡты; **я́ркий тала́нт** күренекле талант **4.** *перен.* (*убедительный*) асыҡ, көслө; **я́ркий приме́р** асыҡ миҫал

Я́РКО *нареч.* асыҡ, баҙыҡ, яҡты, аныҡ, яҡшы; **я́рко горе́ть** яҡты яныу; **я́рко напи́сан** яҡшы яҙылған

ЯРКО... и **Я́РКО-...** *урыҫ телендә ҡушма һүҙҙәрҙең "асыҡ", "сағыу" мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.*, **я́рко-голубо́й** асыҡ зәңгәр; **яркосветя́щийся** сағыу яҡтыртҡан

Я́РКОСТЬ *ж* **1.** яҡтылыҡ (*яҡтылыҡ сығанағының бирелгән йүнәлештә яҡтыртыу һәләтен характерлаусы дәүмәл*); **я́ркость огня́** уттың яҡтылығы **2.** асыҡлыҡ, баҙыҡлыҡ; **я́ркость кра́сок** төҫтәрҙең баҙыҡлығы **3.** *перен.* (*убедительность*) көслөлөк, асыҡлыҡ; **я́ркость до́водов** дәлилдәрҙең көслөлөгө **4.** *перен.* күренеклелек, баҙыҡлыҡ; **я́ркость тала́нта** талант баҙыҡлығы

ЯРЛЫ́К *м* ярлыҡ (**1.** *хандарҙың яҙма бойороғо* **2.** *төрлө нәмәгә, тауарға атамаһын, күләмен, эшләнгән урынын һ.б. мәғлүмәттәрен яҙып йәбештергән ҡағыҙ* **3.** *ғәҙәти ҡалып буйынса кемгәлер бирелгән баһа*); **бага́жный ярлы́к** багаж ярлығы; **накле́ить ярлы́к** ярлыҡ йәбештереү

Я́РМАРКА *ж* йәрминкә; **осе́нняя я́рмарка** көҙгө йәрминкә; **открыва́ть я́рмарку** йәрминкә асыу

Я́РМАРОЧНЫЙ, -ая, -ое йәрминкә ...ы; **я́рмарочная торго́вля** йәрминкә сауҙаһы

ЯРМО́ *с* **1.** *с.-х.* (*деревянный хомут*) ағас ҡамыт, үгеҙ ҡамыты **2.** *перен.* (*тяжесть, бремя*) ҡоллоҡ, йөк **3.** *перен.* (*гнёт, иго*) золом, иҙеү; **ярмо́ самодержа́вия** самодержавие иҙеүе

ЯРОВИЗА́ЦИЯ *ж*; *с.-х.* ярауайлаштырыу (*сығышын һәм үҫешен яҡшыртыу өсөн орлоҡто сәсер алдынан эшкәртеү*)

ЯРОВИЗИ́РОВАТЬ *несов., сов.*; *с.-х.* ярауайлаштырыу; **яровизи́ровать семена́** орлоҡтарҙы ярауайлаштырыу

ЯРОВО́Й, -ая, -ое *с.-х.* **1.** ярауай, яҙғы (*яҙ көнө сәселә торған*); **ярова́я пшени́ца** яҙғы бойҙай; **ярово́й сев** яҙғы сәсеү **2.** (*об участке*) яҙғы, яҙ сәселгән; **ярово́е по́ле** яҙ сәселгән баҫыу **3.** *в знач. сущ.* **яровы́е** *мн.*; *бот.* яҙғы һабан ашлыҡ, яҙғы культуралар

Я́РОСТНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*гневный*) асыулы, ярһыу, ажар; **я́ростный вид** асыулы ҡиәфәт **2.** (*неукротимый*) ҡоторонған, ғәйрәтле, ярһыу, ҡоторонҡо; **я́ростный ве́тер** ҡоторонҡо ел

Я́РОСТЬ *ж* **1.** (*сильный гнев*) асыу, ярһыу, ажар; **прийти́ в я́рость** ныҡ асыу килеү; **бро́ситься с я́ростью** *на кого-л.* ажар менән (ажарланып) ташланыу **2.** (*о стихии*) ҡотороноу, ярһыу, ғәйрәтләнеү; **я́рость ве́тра** елдең ҡотороноуы **3.** (*крайняя увлечённость, напористость*) ярһыу, ажар; **рабо́чая я́рость** эш ажары

Я́РУС *м* **1.** (*один из рядов расположенных друг над другом предметов*) ҡат, ҡатлам, ярус; **сложи́ть брёвна я́русом** бүрәнәләрҙе ҡатлап өйөү **2.** *театр.* ярус, ҡат; **ло́жа второ́го я́руса** икенсе ярустағы ложа **3.** *геол.* (*слой*) ҡатлам **4.** *рыб.* еле (*ҡармаҡтар теҙелгән оҙон бау, диңгеҙҙә балыҡ аулағанда ҡулланыла*)

Я́РУСНЫЙ, -ая, -ое ярус ...ы, ярустағы, ярус-лы, ҡатлаулы; **я́русное строе́ние земно́й коры́** *геол.* Ер ҡабығының ҡатлаулы төҙөлөшө

ЯРУ́ТКА *ж* ярут, ҡош күмәсе (*ҡый үлән*)

ЯРЧА́ЙШИЙ, -ая, -ее *превосх. ст. от* **я́ркий**; **ярча́йший свет** сағыу яҡтылыҡ

ЯРЫ́ГА *м; ист.* ярыга, ярлы (*XVI—XVII бб. Рәсәйҙә иң ярлы халыҡ төркөмө*)

Я́РЫЙ, -ая, -ое **1.** *см.* **я́ростный**; **я́рый враг** ажар дошман **2.** (*страстно преданный*) ныҡ бирелгән, әүәҫ, ялҡынлы; **я́рый покло́нник му́зыки** музыкаға ныҡ бирелгән кеше **3.** *уст.* (*светлый, белый*) саф; **я́рый воск** саф балауыҙ

ЯРЬ *ж* ярь (*баҡыр әсемәһенән алынған йәшел буяу*)

ЯСА́К *м; ист.* яһаҡ (*XV—XVIII бб. Волга буйы һәм XVII б. — XX б. башына тиклем Себер халыҡтарынан йыйылған һалым*); **плати́ть яса́к** яһаҡ түләү

ЯСА́ЧНЫЙ, -ая, -ое *ист.* **1.** яһаҡ ...ы; **яса́чный сбор** яһаҡ йыйымы **2.** (*платящий ясак*) яһаҡ түләүсе, яһаҡлы; **яса́чные лю́ди** яһаҡ түләүсе кешеләр

Я́СЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** утлыҡ, утлыҡса ...ы; **я́сельная решётка** утлыҡ рәшәткәһе **2.** ясле ...ы; **я́сельный ребёнок** ясле балаһы; **де́ти я́сельного во́зраста** ясле йәшендәге балалар

Я́СЕНЕВЫЙ, -ая, -ое дардар ...ы, ҡорос ағас ...ы; **я́сеневый лист** ҡорос ағас япрағы

Я́СЕНЕЦ *м* баҙыян (*күп йыллыҡ үлән*)

Я́СЕНЬ *м* дардар, ҡорос ағас; **я́сень обыкнове́нный** ябай дардар

Я́СЛИ *только мн.* **1.** (*кормушка для скота*) утлыҡ, утлыҡса; **положи́ть в я́сли се́на** утлыҡсаға бесән һалыу **2.** (*детское учреждение*) ясле; **отда́ть ребёнка в я́сли** баланы яслегә биреү

ЯСМЕ́ННИК *м* һырмауыҡ; **ясме́нник паху́чий** еҫле һырмауыҡ

ЯСНЕ́ТЬ *несов.* асыҡланыу, асыла төшөү, аяҙыу, сыуаҡлау; **не́бо ясне́ет** күк йөҙө аяҙыны

Я́СНО 1. *нареч.* (*ярко*) асыҡ, яҡты **2.** *нареч.* ап-асыҡ, асыҡтан-асыҡ, аныҡ; **я́сно слы́шать** ап-асыҡ ишетеү; **мы́слить я́сно** аныҡ фекер йөрөтөү **3.** *в знач. сказ., безл.* (*понятно*) аңлашыла, аныҡ, аңлайышлы; **я́сно без слов** һүҙһеҙ аңлашыла; **ко́ротко и я́сно** ҡыҫҡа ла, аныҡ та **4.** *в знач. сказ., безл.* (*о хорошей погоде*) асыҡ, аяҙ, сыуаҡ; **сего́дня с утра́ я́сно** бөгөн иртәнән аяҙ **5.** *в знач. частицы; разг.* (*конечно, да*) билдәле, әлбиттә; **ты придёшь? — Я́сно, приду́** һин килерһеңме? — Әлбиттә, килермен ♦ **я́сно как день** көн кеүек асыҡ

ЯСНОВИ́ДЕНИЕ *с* **1.** (*способность предугадывать будущее*) күрәҙәселек, алдан күрә белеү **2.** (*проницательность*) һиҙгерлек, алдан күреү (күреүсәнлек), алдан уҡ белеп тороу

ЯСНОВИ́ДЕЦ *м* и **ЯСНОВИ́ДИЦА** *ж* күрәҙәсе, күрәҙәлек итеүсе, алдан күрә белгән кеше, алдан күреүсе

ЯСНОВИ́ДЯЩИЙ *м* и **ЯСНОВИ́ДЯЩАЯ** *ж см.* **яснови́дец**

Я́СНОСТЬ *ж* **1.** (*отчётливость*) асыҡлыҡ, аныҡлыҡ; **внести́ я́сность** асыҡлыҡ индереү **2.** (*логичность, чёткость*) асыҡлыҡ, аңлайышлылыҡ; **я́сность отве́та** яуаптың асыҡлығы **3.** (*очевидность*) асыҡлыҡ, билдәлелек

ЯСНО́ТКА *ж* баллыбабай (*үлән*); **ясно́тка бе́лая** аҡ баллыбабай, һаңғырау (һуҡыр) кесерткән

Я́СНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*яркий, чистый*) асыҡ, аяҙ, сыуаҡ; **я́сный день** сыуаҡ көн; **я́сное не́бо** асыҡ күк **2.** (*отчётливый*) аныҡ, асыҡ, айырым-асыҡ; **я́сные очерта́ния гор** тауҙарҙың асыҡ һыҙаттары; **вопро́с я́сен** мәсьәлә асыҡ **3.** (*логичный, чёткий*) асыҡ, аңлайышлы, айышлы; **я́сный ум** аныҡ аҡыл; **я́сная мысль** аңлайышлы фекер **4.** (*очевидный*) асыҡ, билдәле; **я́сное наме́рение** асыҡ ниәт **5.** *перен.* (*чистый*) таҙа; **я́сная душа́** таҙа күңел ♦ **(как) гром среди́ я́сного не́ба** *см.* **гром**; **ясне́е я́сного** ап-асыҡ, аңлайышлы, көн кеүек асыҡ; **я́сное де́ло** *в знач. вводн. сл.* һис шикһеҙ

Я́СТВА *мн.* (*ед.* **я́ство** *с; уст.*) ниғмәт, һый, затлы ашамлыҡтар

Я́СТРЕБ *м* ҡарсыға; **я́стреб взмыл в не́бо** ҡарсыға күккә күтәрелде; **пуска́ть я́стреба на дичь** *этн.* кейеккә ҡарсыға сөйөү

ЯСТРЕБЁНОК *м* бала ҡарсыға

ЯСТРЕБИ́НКА *ж* тырнағут; **ястреби́нка зо́нтичная** сатыр тырнағут, бесәй кәбеҫтәһе

ЯСТРЕБИ́НЫЙ, -ая, -ое **1.** ҡарсыға ...ы; **ястреби́ное гнездо́** ҡарсыға ояһы **2.** йыртҡыстарса, асыулы, зәһәрле; **ястреби́ный взгляд** зәһәрле ҡараш **3.** ҡарсыға менән; **ястреби́ная охо́та** ҡарсыға менән аулау **4.** *в знач. сущ.* **ястреби́ные** *мн.; зоол.* ҡарсыға һымаҡтар, ҡарсыға тоҡомло ҡоштар ♦ **ястреби́ный нос** ҡарсыға танау

ЯСТРЕБО́К *м* **1.** *уменьш.-ласк. от* **я́стреб** **2.** *разг.* (*самолёт-истребитель*) ҡарсыға

ЯСТЫ́К *м*; *рыб.* (*икра осетровых и частиковых рыб в плёнке, вынутая из рыбы*; *сама такая плёнка*) яҫтыҡ

ЯСТЫ́ЧНЫЙ, -ая, -ое *рыб.* яҫтыҡтағы; **ясты́чная икра́** яҫтыҡтағы ыуылдырыҡ

ЯТАГА́Н *м* ятаған (*ҙур, кәкре хәнйәр*)

ЯТО́ВЬ *ж* и **ЯТО́ВЬЕ** *с*; *рыб.* ятыу (*балыҡ ҡышлаған урын*)

ЯТРЫ́ШНИК *м* (оҙон) әшәлсә, ялан сәхләбе

Я́ХОНТ *м*; *уст.* яҡут (*аҫыл таш*)

Я́ХОНТОВЫЙ, -ая, -ое *уст.* яҡут ...ы; **я́хонтовый брасле́т** яҡут беләҙек

Я́ХТА *ж* яхта (*спорт ярыштары һәм туристар өсөн махсус судно*); **ката́ться на я́хте** яхтала йөрөү

Я́ХТЕННЫЙ, -ая, -ое яхта ...ы; **я́хтенный спорт** яхта спорты

ЯХТ-КЛУ́Б *м*; *спорт.* яхт-клуб (*һыу спорты менән шөғөлләнеүсе ойошма һәм ул урынлашҡан бина*)

ЯХТСМЕ́Н *м* яхтсмен

ЯЧЕ́ИСТЫЙ, -ая, -ое күҙәнәкле, күҙәнәкләнеп торған; **яче́истый раство́р** *спец.* күҙәнәкләнеп торған иретмә

ЯЧЕ́ЙКА *ж* **1.** (*в сотах*) кәрәҙ күҙәнәге; (*в стене печи*) соҡалта; (*звено в сети, в вязаньи*) күҙ, күҙәү; **не́вод с ча́стой яче́йкой** йыш күҙәүле йылым **2.** (*первичная организация*) ячейка, ойошма; **комсомо́льская яче́йка** комсомол ячейкаһы

ЯЧЕ́ЙКОВЫЙ, -ая, -ое ячейка ...ы, ячейкалағы; **яче́йковая рабо́та** ячейкалағы эш

Я́ЧЕСТВО *с*; *разг.* мин-минлек, үҙ-үҙеңде күтәреү

ЯЧЕ́Я *ж см.* **яче́йка** 1

ЯЧМЕ́ННЫЙ, -ая, -ое арпа ...ы; **ячме́нный хлеб** арпа икмәге; **ячме́нное по́ле** арпа баҫыуы

ЯЧМЕ́НЬ I *м* (*злак*) арпа (*ашлыҡ төрө*); **се́ять ячме́нь** арпа сәсеү

ЯЧМЕ́НЬ II *м*; *мед.* (*воспаление век*) арпа (*күҙ ҡабағына сыға торған шеш*); **на глазу́ вы́скочил ячме́нь** күҙгә арпа сыҡты

Я́ЧНЕВЫЙ, -ая, -ое арпа ...ы; **я́чневая ка́ша** арпа бутҡаһы; **я́чневая крупа́** арпа ярмаһы

Я́ШМА *ж* йәшмә; **зелёная я́шма** йәшел йәшмә; **кра́сная я́шма** ҡыҙыл йәшмә

Я́ШМОВЫЙ, -ая, -ое йәшмә ...ы, йәшмәнән яһалған; **я́шмовая плита́** йәшмә таҡта

Я́ЩЕРИЦА *ж* кеҫәртке; **зелёная я́щерица** йәшел кеҫәртке

Я́ЩЕРИЧНЫЙ: я́щеричные зме́и кеҫәртке һымаҡ йыландар

Я́ЩЕРЫ *мн.* (*ед.* **я́щер** *м*); *зоол.* ҙур кеҫәрткеләр (*һөйрәлеүселәр класына ҡараған йән эйәләре отряды*)

Я́ЩИК *м* йәшник, әрйә; (*выдвижной*) тартма; **почто́вый я́щик** почта йәшниге; **я́щик стола́** өҫтәл тартмаһы ♦ **отложи́ть в до́лгий я́щик** оҙаҡҡа һуҙыу, ныҡ һуңлатыу

Я́ЩИЧНЫЙ, -ая, -ое йәшник ...ы, тартма ...ы, әрйә ...ы, тартмалы; **я́щичный замо́к** йәшник йоҙағы

Я́ЩУР *м*; *вет.* иҙелмә, бешмә (*мал ауырыуы*)

Я́ЩУРНЫЙ, -ая, -ое *вет.* **1.** иҙелмә ...ы, бешмә ...ы; **я́щурное заболева́ние** бешмә ауырыуы **2.** (*заражённый ящуром*) бешмәле, бешмә (иҙелмә) менән ауырыған (йоғошланған); **я́щурный скот** бешмә менән ауырыған мал; **я́щурное молоко́** бешмә менән йоғошланған һөт

ДЛЯ ЗАМЕТОК

Справочное издание

Русско-башкирский словарь

в двух томах

Под редакцией З.Г. Ураксина

Том II

Редакторы: Г.Т. Абзалилова, О.А. Гайнанова,
З.Ф. Карагужина, Х.Х. Мингажитдинова,
Г.Ш. Шарипова

Технический редактор М.М. Мустафин

Художественный редактор Ш.Э. Галеев

Корректоры: А.Я. Иликаева, М.М. Хадиуллина

Компьютерная обработка: М.З. Ахметова, В.М. Ахтарьянова,
С.Л. Дресков, А.Г. Зарипова, М.З. Ишкильдина, Р.К. Иштакбаева,
Д.Н. Махмутова, С.Б. Салихова, Г.Ф. Хасаева

Лиц. ИД № 04495 от 12.04.2001.
Подписано в печать 30.12.2005. Формат 70×100/16. Бумага офсетная. Гарнитура ВТКудряшов.
Печать офсетная. Усл. печ. л. 54,8. Уч.-изд. л. 84,7. Тираж 5000 экз. Заказ № 2.0007.06.

Научное издательство “Башкирская энциклопедия”.
450076, г. Уфа, ул. Аксакова, 62.

Отпечатано с предоставленных файлов на ГУП РБ “Уфимский полиграфкомбинат”.
450001, г. Уфа, пр. Октября, 2.